Universidad de Nariño
Biblioteca

TOSTATI
OPERA OMNIA

IN REGVM
1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IHS
BIBLIOTECA DE LOYOLA.
Sala 1
Estante
Plúteo 8 4

32,5

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALPHONSI TOSTATI HISPANI, EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,
Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

Commentaria in Primam Partem I. REGVM:
Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.
CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

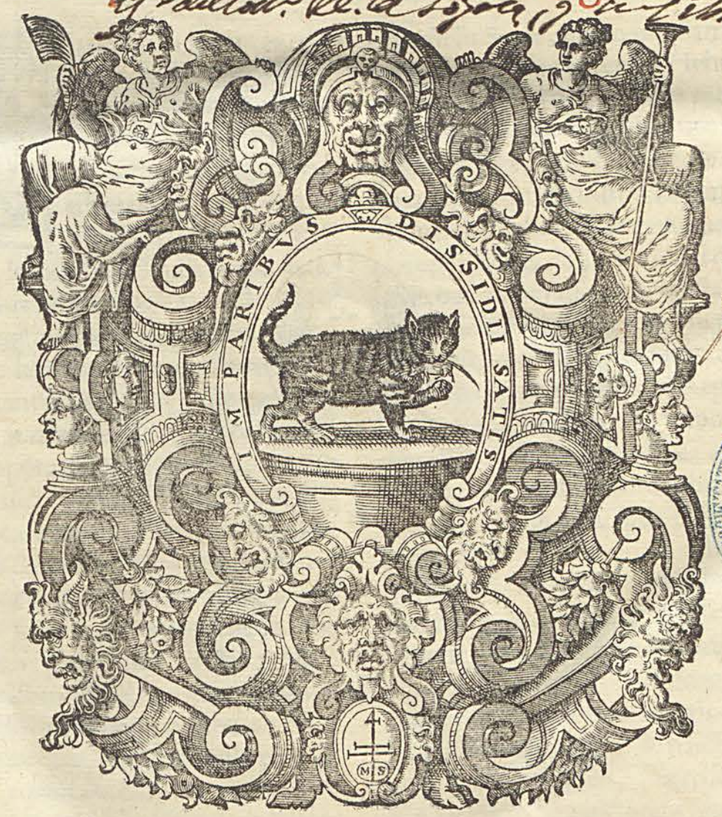

esta espurg.do conforme al espurg.o nuevo de 1632 por orden de la S.a ingon.

BIBLIOTECA COLEGIO LAJOYA SOCIETATIS JESU

VENETIIS, MDXCVI.
Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIORVM In Lib. Regum Præfatio.

TEMPORALIVM euentuum, bellorum, actionum, passionum, & afflictionum Iudaicę plebis ordinem insequentibus nobis, toto exhausto Moysi Pẽrateucho, librisq; Iosue, Iudicum, & Ruth mediorum temporum Chronographis iam expletis, libros Regum aggredi consequens erit. Tempora namque librorum horum coniuncta sunt: nam exhaustis iudicibus, de quorum gestis, & temporibus in libro Iudicum agitur, Regũ tempora incęperunt: semper quippe iudices mansere, quousq; Israeliticus populus concitatus auaritia, & iniqua distributione filiorum Samuelis, quos ipse grãdęuus effectus toti præfecerat populo hebræorum, reges super se, sicut in cæteris gentibus erat, fieri flagitauit, vt patet infra c. 8. & 12. Nam & pars prima librorum Regum ad tempora Iudicum pertinet: ipse quippe Samuel, cuius in exordio primi libri Regum historia texitur, & a quo secundum hebræos liber iste, & secundus nomẽ sortiti sunt, de iudicibus fuit, vt patet infra 12. c. Post eum autem reges incęperũt in Saule, quem ipse Samuel Dei iussu vnxit in primum regem Hebræorum, vt patet infra cap. 10. vnde nihil temporis inter iudices, & reges intercidit, nec liber Ruth, qui inter reges, & iudices medius ponitur aliquam temporum distinctionem notat: nam vero iudicio liber Ruth pars quædam per apocopen decisa de libro Iudicũ dicitur, quia in diebus vnius iudicis eius gesta narratur historia: sic enim ait Hieron. in prologo Galeato, qui huic libro anteponitur. In his autem libris Regum omnium Regum, tam Iudæ, quàm Israel facta, & tempora describuntur ab exordio eorum, vsque ad Babylonicam captiuitatem, quæ regibus directè, & incommixtè de tribu Iuda descendentibus, finem dedit. Et quoniam liber iste in quibusdam, iuxta hebraicum stilum, decurtatus est, quæ ex aliqua parte defecerunt, vtcunque gesta narrantur in libris duobus Paralipomenon, qui ob hoc nomen assumpserunt: nam in Græcam originem Paralipomenon relictorum, vel de relictis interpretatur: eo quòd ibi de eis, quæ relicta sunt in libris Regũ, & alijs historicis, suppletio quædam habetur.

Quos libros isti sequantur.

Liber iste primus cõuenienter in duo volumina secatur.

Lib. Ruth est pars libri Iudicũ

Continentia librorũ Regum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De ordine, & modo principatus Iudæorum ab initio, vsque ad Christi mortem in generali, & deinde in speciali de singulis temporibus, qualem speciem politiæ habuerint.

Quæstio. I.

AD introductionem autem libri huius considerandum, q̄ reges, de quibus hic per omnia agitur a regendo dicuntur, eo q̄ populum Dei suis temporibus direxerūt. Fuit autem limitatū tempus regibus datum, reliqua autem tempora hebrēorum ad alterum regiminis modum pertinent. Fuerunt autem duo tēpora distinctissima in regimine, principatu, atq; totali habitudine populi hebrēorum. s. ante ingressum in terram Chanaan, & postquam eam adepti inhabitare cēperunt. Prius autem fuerunt Iudei sub triplici habitudine. s. ante desensum in Aegyptum, & in tpe incolatus ibi eorum, & in tpe diuagationis, & habitationis in deserto post exitum de Aegypto. Principium aūt temporum non pertinet ad aliquod politicum regimen, quia populus hebraicus, ita paruus erat, vt nullam politiam constituere posset, requirunt. n. politiæ debitā multitudinem virorum, nec pōt constitui in quocunque numero, vt patet 9. Ethic. & 2. Politic. erat autem regimen œconomicum, quod domesticum dicit inter eos, secundū quod quilibet rector est familię suæ, vt patet 1. Politic. Primus namque pater hebræorum, in quo populus ille per promissiones a Deo factas, & signaculum circuncisionis in carne a cēteris gentibus segregatus est, Abraham fuit, ipse autem cum sola familia, & ad extremum cum filio suo Isaac habitauit, tanquam peregrinus in terra Chanaan, vt colligit Gene. c. 12. & vsque ad 25. & ad Hebrę. 11. & Actuum ca. 7. Iste igitur cum de genere suo solum filium suū haberet, non poterat politicam communicationem cōstituere, aut principatum, cui successit Isaac filius eius, qui eodem modo solum œconomicam gessit vitam, quia cum duos habuisset filios. s. Iacob, & Esau, confestim ab vtero Esau cepit non pertinere ad populum Dei, cum Deus dixisset ad Rebeccam: duę gentes in vtero tuo sunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur Gen. c. 25. Nō enim acceptauit Deus ipsum Esau, vt esset de populo eius, iuxta illud Malac. cap. 1. nonne frater erat Esau, Iacob dicit dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui? & posui montes eius in solitudine, & hęreditatem eius in dracones deserti. Nec quidem hoc fuit, tanquam aliquod malum Esau egisset, sed antequam malum, vel bonum ageret ex ęterna Dei prędestinatione factum est, vt Iacob diligeret, Esau autem odio haberet ad Roma. c. 9. manebat igitur solus Isaac cum filio eius Iacob, qui ad populum Dei pertinebant, sed hi nullam politiam constituere poterant. Nouissimus autem in hoc statu fuit Iacob successor Isaac, qui 12. quidem filios habuit, & omnes pertinentes ad populum Dei, sed nec iste communicationem œconomicam exeedebat, cum pater, & filius, vir & vxor, dominus & seruus, sex termini cōmunicationis œconomicę sint, vt patet 1. Politic. c. 2. nec differt an multi filii, vel pauci sint, & multi serui, atque familia copiosa, nisi ad hoc q̄ œconomię differant secundum quantitatē, sed in spē nequaquam, ita vt transeant ad alterum genus principatus, vel communicationis non œconomicę, iuxta Arist. 1. Oecono. hoc autem erat in Iacob, q̄n filii sui nondum erant emancipati, vel saltem nondum acceperant vxores, quia tunc filius est quedam pars patris donec sit pelicō. i. magn⁹, vel emancipatus. 5. Ethi. Cum vero filii Iacob acceperunt vxores in terra Chanaan, & ipsi quoque inceperunt habere familias speciales, non poterant oēs pertinere ad cōicationem œconomicam, quia nō cōstituebāt vnam œconomiam, sed multas: nec tū adhuc pertinebant ad politicam cōicationem, q̄n ex tā paucis nulla politia consistere pōt: enumeratis namq; tā magnis, quàm paruulis de progenie Iacob cū descenderunt in Aegyptum erant omnes 70. simul Gen. 46. c. nulla tamen politia ex tam paucis constare potest: pręcipue, quia plurimi istorum 70. erant paruuli: politia tamen iuxta Arist. Politicorum lib. 1. est cōmunicatio per se sufficiens. habebant autem Iacob, & filii sui quandam communicationem mediā inter politiam, & œconomiam, quę dicitur communicatio vicalis a quibusdam, vel homogalactarū secundum Grę cos, aut collactaneorum. Isti autem sunt quandoeunque plures descendunt ab eodem stipite, & simul cōicantes non possunt facere politiam pp paucitatē, nec rursus facere œconomiam vnam, quia sunt plures familię, ideo faciunt cōicationem mediam inter has, & dr vicalis a vico, quia isti sufficiunt facere vnum vicum, sed non vnam vrbem. Dicuntur ēt homogalactę. i. ab vno lacte descendentes. s. ab eadem origine ab homos, quod est vnū, & gala, quod lac, quasi ab eodē lacte. Idem autem collactaneus signat. Hęc igitur fuit communicatio, & principatus hebræorum in terram Chanaan, antequam descenderent in Aegyptū. Cum vero descenderunt in Aegyptū, potuit iam esse alius principatus inter eos, quando creuerunt nimis, & tanquam germinantes multiplicati sunt. Exod. c. 1. ita vt non solum sufficeret ad constituendum vnam politiam, sed etiam plurimas: nam in exitu de Aegypto. 600. millia peditum, & amplius fuerunt, vt patet Exo. c. 12. & ibi satis declaratum est: non tamen patet quis modus principatus fuerit inter illos. Pro hoc autem considerandum, q̄ mansio Israelitarum in Aegypto diuisa fuit in tempus calamitatis, & prosperitatis. Nā a principio viuente Ioseph, & vsquequo surrexerunt reges noui post mortem eius, qui ignorabant eum, Iudęis fuit magna prosperitas in terra Aegypti: nam maiora bona, & diutię Aegyptiorum eis traditę sunt. Sic dixerat Pharao Gen. 45. cap. Ego dabo vobis omnia bona Aegypti, vt comedatis medullam terrę. Patet autem hoc quoniam ipsi petierūt terram Gessen, quæ erat optima, & hāc acceperunt in possessionem apud vrbem Rameses Genesi. 47. capitulo. In hoc autem tempore verisimile est, quod ipsi hebrei haberent iudices inter se de seipsis: nam cum Ioseph esset prę fectus totius Aegypti dicente sibi Pharaone: Ego sum Pharao, absque tuo imperio non mouebit quisquam manum; aut pedem in omni terra Aegypti Gene. 41. cap. verisimile erat, quòd ipse Ioseph dominaret omnium hebrēorum, & sub se poneret alios iudices de ipsismet Hebręis. Poterat autem hoc fieri conuenienter, quia hebrei habitabāt separati ab Aegyptiis in terra Gessen, vel Rameses Gen. 47. c. erat tamē vltimate principatus eorum monarchicus, cum essent sub Pharaone, qui rex erat omnium habitātium in Aegypto. Secundum tempus calamitatis magnę Iudęorum in Aegypto fuit post mortem Ioseph cū surrexit rex nouus, qui non cognoscebat Ioseph incipiens affligere Iudęos intolerabili labore, in operibus luti, & lateris, & in oī seruitute in terrę operibus. Exo. 1. c. & durauit hoc vsq; ad exitū eorū de Aegypto. In hoc aūt tpe verisile est, q̄ Iudei nō hērēt inter se aliquos iudices. vel dños de seipsis, sed pponebant eis iudices, & pfecti de Aegyptiis, vt pmerent eos, & diligenter custodirent, ne fugerent de terra, & iungerentur hostibus Aegyptiorū, vt patet Exo. c. 1. s. Ecce populus Israel multus, & fortior nobis est, venite sapienter opprimamus eū, ne forte multiplicetur, & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra, & ibi sequit q̄ Pharao imposuit p-

Tempus prosperitatis.

Tēpus calamitatis

Iacob principatus qualis.

fectos

fectos operum ad affligendum illos. Non habuerunt ergo Iudæi hoc tēpore iudices super se de genere suo. Post exitum autem de Aegypto, fuit alius modus regiminis hebræorum, & differebat iste modus a prioribus, quia iam inceperant Israelitæ esse liberi. Differūt autem, quia aut loquimur de tpe, quo fuerūt in deserto venientes ad terram promissionis, vel de tpe quo manserūt in ea iam acquisita. Primum tps fuit annorum 40. tātum. n. Israelitæ in deserto morati sunt. Exo. 16. c. Deutero. 8. & 29. c. In quo tempore habuerunt su per se principem Moysen, qui vixit vsque ad finē 40. anni ferè: nam in anno 10. mēse vndecimo, mortuus est, vt declaratum fuit Iosue. c. 1. nam ipse in mense vndecimo, anni 40. Deute. proposuit coram toto Israel. Deuteron. c. 1. Iste autem principatus non fuit semper eiusdem modi: nam ab exitu de Aegypto vsquequo venit Iethro ad Moysen in monte Synai, qđ fuit anno secundo ab exitu de Aegypto, vel circa finem primi, vt declaratum est Exod. 18. cap. Moyses erat solus princeps, & iudex in toto Israel, vt patet præalle. c. Ipse namque iudicabat in omnibus causis. Et quia solus erat, & litigiorum maxima multitudo, sedebat a mane vsque ad vesperam pro tribunali audiens causarū ventilationem. Vnde Iethro hoc vidēs, increpuit eum, dicens. Non bonam, inquit, rem facis, stulto labore consumeris tu, & populus iste, qui tecum est, vltra vires tuas est negocium, solus illud non poteris sustinere. Et deinde cepit alius ordo iudicum. Toto ergo hoc anno primo fuit inter Iudæos principatus similiter monarchicus, qui regalis aliquo modo dicitur. s. quia Moyses super omnes hebræos erat, & præter eum nullus alius super eum, aut infra eum in populo iudex, vel princeps erat. Differebat tamē principatus eius aliquo modo a regali, quia ipse non se vocabat regem, sed iudicem, nec vtebatur tanta potestate, sicut reges vtuntur. Ab illo autem tempore incępit alius modus principatus in populo Iudaico: nam cū Iethro manifestè declarasset istud negociū esse supra vires Moysi, suasit ei accipere in iudices de omni plebe decanos quinquagenarios, cēturiones, & tribunos, qui accepit eos, & dedit illis modum iudicandi, vt patet Exod. 18. & Deute. c. 1. tunc autē principatus Israeliticus erat monarchicus, quia quamquam plurimi essent iudices in Israel, tamen omnes reducebantur ad vnum. s. Moysen. Ipse. n. dixerat, q̄ qñcunque esset aliqua causa ardua deferretur ad ipsum, & qñcunq; in aliquibus aliis dubitarent, quærerent ab eo, & causæ etiam per appellationem deuoluebantur ad eum. De his Exo. c. 18. & Deutero. 1. durauit autem iste principatus modico tēpore. s. vsque ad annum secundum, & finem mēsis secundi eiusdem anni, vel principium mensis tertii. Nā cum esset Israel in sepulchris concupiscentiæ, Moyses videns totum populum plorantem desiderio carnium doluit nimis, petens a Deo, q̄ occideret illum, vel auferret ab eo curam tanti populi: ipse autem prouidit ei dans 70. seniores, qui iudicarent populo, & pphetarent illi, vt sic diminueretur labor Moysi. Tunc aūt fuit alius modus principatus, quia iam nō erat totaliter monarchicus, vt a principio fuerat, sed magis erat Aristocraticus, qa 70. seniores erāt æquales Moysi in iurisdictione, nec appellabatur ab eis ad Moysen, vt declaratum est. Nu. 11. c. Durauit autem iste principatus ab anno secundo vsque ad exitum Iudęorū de deserto. Semper enim isti iudices cum Moyse iudicabant, vt declaratum est præall. c. hic igitur fuit modus triplex regiminis hebræorum in deserto. Vltimum autem tempus status hebræorum fuit post acquisitam, & possessam terram promissionis, & iste fuit pfectior status, & in maiori gloria Iudæorum. Diuiditur autē totum istud tempus in duas partes. s. in partē, qua mā-

sere Iudæi in terra sua, & in tempus, quo post Christi mortem dispersi per totum orbem manent. Quantū ad secundum dicendum nihil est: nam cum status Iudaicus cessauerit per Christi passionē, iam de Iudęis nihil manet, sed sunt translati ad alias gentes, & redacti in seruitutem nullum habentes iudicem, nec principem. De primo aūt statu, qui fuit ab eo tēpore, quo ingressi sunt in terram Chanaan sub ducatu Iosue, vsque ad tempus, quo per Romanos debellati per totū orbem dispersi sunt, quod fuit tps fere duorum millium annorum, vt ait Iosephus 1. libro Antiquitatum, hoc in veritate valde minus est. Dicendum q̄ fuit triplex modus regiminis. s. per iudices, per reges, & per pontifices. Primus modus fuit per iudices, qui cępit ab ingressu in terram Chanaan tempore Iosue, vsque ad tēpus Samuelis, qui fuit vltimus de iudicibus, quo viuente vnctus est in regem Saul: fuit autem non magnum tempus horum Iudicum, primus quorum fuit Iosue, licet iste proprie non dicatur iudex, quia maior erat potestas eius, quam alicuius iudicis. Vnde & per Deum institutus fuit. Nu. 27. c. vnde poterat vniuersaliter iubere in populo, & quantum ad hoc aliquo modo vocabatur dominus. Iudices autem alii solum fuerunt, tanquam quidam duces bellorum assumpti a populo ad pugnandum contra hostes: ideo sacra Scriptura facit differentiam inter Iosue, & Iudices. De tempore Iosue dicendum, q̄ principatus erat monarchicus inter Iudæos: de tempore autem singulorum Iudicū non tantum constat, sed idem dicendum videtur.

Secundum tempus huius status fuit, in quo regulati sunt Iudæi per reges, & istud fuit a tempore Saulis, quem vnxit Samuel in regē Israel. Ipse enim fuit primus Regum, & Samuel vltimus Iudicum: ita vt nihil distaret inter iudices & reges. Durauit aūt istud tēpus vsque ad Babylonicam captiuitatem. Fuerunt autem in hoc tempore multi reges, & non semper de eadem tribu. Primus enim rex fuit de tribu Beniamin. s. Saul, vt patet infra c. 9. postea autem cum futuri semper essent reges de eadem tribu, abstulit Deus regnum de domo Saul, quia non obediuit mandato eius ℣. c. 35. ideo iussit Deus vngi Dauid in regem, qui regnauit mortuo Saule, & deinde semper fuerunt reges de semine eius vsque ad Babylonicam captiuitatem, vt patet ex processu librorum istorum, quia Deus iurauerat, q̄ non extingueret lucernam de domo Dauid, sed daret ei semper sedentem super solium suum infra 3. lib. c. 15. fuerunt tamen diuisa regna tpe intermedio, quia dum incępisset regnum in domo Dauid, regnauit ipse super totum Israel, & filius eius Salomon. In tpe aūt Roboam filij Salomonis diuisum est regnum Israel in duas partes pp peccata Salomonis: manserūt aūt duę tribus. s. Iuda, & Beniamin cum regibus de domo Dauid, & 10. aliæ tribus fuerunt sub regibus de tribu Ephraim, quorū primus Ieroboam filius Nabath, qui peccare fecit Israel. De quo infra 3. lib. c. 11. 12. & 13. postea autem nunquam fuit reducta ista diuisio ad vnitatem, quamquam multum super hoc pugnatum fuisset. De his autem duabus partibus vna. s. totum regnum Israel decem tribuum translata est in terrā Medorum, & Persarum in Hailam, & Abor iuxta fluuiū Gozam per regem Salmanasar, dum regnaret in Israel Oseæ filius Hela, qui pariter translatus est in terrā Medorum. In Iuda autem regnabat tūc rex Acham, & erat tunc annus 20. regni eius. De hoc infra libro 4. capit. 27. Post hoc autem nunquam redierunt illę decem tribus, nec redituræ sunt. In terra vero Chanaan manserunt tunc solæ duæ tribus, scilicet Iuda, & Beniamin cum Leuitis, & Samaritanis, qui ducti sunt de terra Medorum. Regnauerunt autem post hoc adhuc multi reges in Iuda, vsque ad Babylonicā captiui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Status Iudeorum in captiuitate.

tatem,& sic fuit finis Regum Iuda,& Israel: vñ in hoc finiuntur isti libri Regum,& Paralip. Huic tẽpori succesſerunt anni 70. quibus iuxta vaticiniũ Ieremię morati sunt in captiuitate Babylonica Iudęi. Ierem. c.25. in quo tempore Iudęi non habuerunt aliquem principatum,quia erant in captiuitate sub potestate Regũ Babylonis. Cum autem redierunt in terram suam reędificantes vrbem Ieruſalem,& templum domini incępit in eis alius ſtatus. Tertiũ tempus fuit quo Iudęi regulati sunt per pontifices, & istud est post captiuitatem Babylonicam,non quidem,q̃ hoc toto tempore põtifices rexerint,sed quia maxima parte eius. Primo enim veniẽtibus Iudęis de captiuitate Babylonica dominatus est Zorobabel,& Neemias,& Ieſus Ioſedech ſacerdos magnus: in eodem enim tempore vtriq; rexerunt. De Neemia patet per totum librum ſuum, vbi ſignificatur, q̃ ipſe miſſus ſit a Dario rege Perſarũ in Ieruſalem,& ędificauit eam. De Ieſu Ioſedech ſacerdote magno patet Zacha.c.3. vbi loquitur angelus ad eum anno 70. captiuitatis Babylonięq̃, in quo incępit prophetia illa Zacha.c.1.& dicit, q̃ ipſe erat iudex, & quandocunque fit locutio ad Zorobabel principẽ, fit quoque ad eum, vt patet Aggęi,c.1.& 2.& Zachar. c.4. Zorobabel autem erat proprie princeps tunc omnium Iſraelitarum: & ſic vocatur princeps Iudęorũ. Aggęi c.1.& 2.& 1.Eſdrę c.4.& 5. Ipſe enim erat princeps,tam in toto populo, quàm inter ędificatores ſanctuarii,& ad ipſum fiebat ſermo propheticus de reędificatione,vt patet prędal.c. Erat aũt ipſe princeps de tribu Iuda directe veniens de ſtirpe Regum Iudę, qui p̃ceſſerant,vt patet Matth.c.1. Neemias autem,de quo dictum eſt ẽt erat princeps,ſed iſte magis fuit ſpecialiter princeps in ędificatione ciuitatis, qui cũ eſſet pincerna regis, accepit licentiam ędificandi vrbẽ Ieruſalem,vt patet Nee.c.1. Poſt hęc aũt de principatu Iudęorum non põt apparere aliquid cũ nihil ſacra Scriptura loquatur, nec ſint aliqui libri eius, vſque ad tpa Machabęorum, rexerunt aũt tunc pontifices populũ hebręorum. Nam in diebus ſuis Mathathias erat princeps gentis huius,vt patet 1.Mach.c.1.& 2. Deinde filii eius Machabęi ſucceſſerunt in principatu. Nã primo Iudas filius eius,qui Machabęus dr̃, deinde Ionathas,poſtea vero Simon ſucceſſiue principes fuerunt, & ad vltimum Ioannes Hircanus filius Simonis.Nam iſti erant ſacerdotes magni, & de genere ſacerdotum, vt apparet 1.Machab. c.2. fueruntque quaſi reges: nã Ioannes, qui vltimus eorum ſtetit impoſuit ſibi diadema regis:poſt eum vero alii fuere pontifices, qui pariter reges erant,vt Ariſtobolus, Alexander,& Ioannes quouſque propter ſeditionem iſtorum, qui erant de genere ſacerdotali,& volebant principari, Romani ſe interpoſuerunt auferentes eis principatum regnatiuum, ſolum relinquentes principatum pontificalem, & iſtum venalem faciebant,ita vt quando Chriſtus natus eſt,vt fuit ſub Herode, iam nullus eſſet de regibus Iudęorum, ſed alienigenę erant reges, ſcilicet Herodes tres ſucceſſiue regnauerunt. Vnde & ipſi Iudęi in paſſione Chriſti dixerunt. Non habemus regem,niſi Cęſarem.Matth.26.cap. Patet igitur de toto principatu Hebręorum ab exordio gentis eorum vſq; ad mortem Chriſti,in qua totaliter deſijt ſtatus eorum, cum paulopoſt per Romanos deleti fuerint.

Conſiderandum tamen, q̃ omnibus iſtis temporibus, ex quo Iſraelitę introierunt in terram Chanaan habuerunt prẽter iſtos principes quoſdam alios iudices, ſcilicet domum concilii, quę conſtabat ex ſeptuaginta ſenioribus,& ſummo ſacerdote. Iſti namque vſque ad tempus Saluatoris manſerũt: nam & per iſtos Marc.14. c. idem etiam Ioſephus circa finem librorũ antiquitatis ait. De his iudicibus magis declaratũ eſt. Numer.cap.11. Iſti autem non faciebant variationem politię, quia cum ponatur vnus rex, vel vnus ſacerdos princeps totius populi ab ipſo principatus efficit̃ monarchias: alii autem ſunt quodam modo ſubordinati. tempora autem intermedia horum fuerunt tempora Regum, de quorum geſtis,& ducatu in his quatuor libris agitur.

Domus cõcilii, quo ſemp fuit in terra p̃miſſionis.

An liber Regum ſit vnicus, vel plures, & quid contineatur ſingillatim in quolibet. Quæſt. II.

QVAERETVR circa hoc an liber iſte Regũ vnicus, vel plures ſit. Cui reſpondendum non eſſe dubium eum in quatuor particulas apud nos eſſe diſtinctũ, quę libri appellãtur: nec tamen ſm morem Latinum accipimus librũ Regum, tanquam plures libros, ſed tanquam vnum: ſic.n.Paralip. vnum librum, vel volumen dicimus, ſed in duos libros diſtinctus eſt: ſic quoque de Eſdra,& ſimilibus: vnicus.n.liber vocatur ab vnitate,& cõtinuatione rei, de qua agitur.ſ.quia de regibus ſolum dicimus, tamen plures eſſe libros inquãtum hiſtoria hęc in plures particulas diſtincta eſt. In quarum prima de principatu Samuelis,& regno Saulis agitur. In ſecunda vero de regno Dauid ſolum. In tertia autem de multis regibus ſimul agitur.ſ.de omnibus deſcendentibus de ſtirpe Dauid vſque ad regem Ioram, & Ioſaphat, quorum Ioſaphat erat rex Iudę,& Ioran erat rex Iſrael: & cum a principio libri Regum vnicum ſit ad medium eius diuiditur,& vtriuſque regni geſta ſimul narrantur. In quarta libri particula vtriuſque regni cõtinuatur hiſtoria, vſquequo vtrunque per captiuitatẽ, & violentiam gentium exterarum concluſum ſit. Iudęi tamen non obſeruabant iſtum modum in numeratione librorum, qui apud Latinos, & Græcos eſt, nã multi libri apud nos diuiſi ſunt, qui apud eos, tanquã vnus liber ſimpliciter computantur, vt patet de Paralip.& de Eſdra,& de 12. prophetis minoribus, quos intra vnius voluminis anguſtiam coarctarunt. Librum autem Regum diuidunt, ſed non ſicut nos: duas.n. faciunt inciſiones, quarum prima ab exordio incipiens continuatur, vſque ad finẽ 2.Regũ: ſecunda ab eodem loco incipiens duos ſequentes libros ptinet. Has autẽ inciſiones non ſolũ volunt eſſe diuerſos libros, ſicut nos ſub eodẽ lib. Regũ 4. libros diſtinguimus, ſed diuerſa volumina eſſe faciunt, vnde & duo noĩa eis impoſuerunt primã partẽ appellantes librũ Samuelis, ſecundam librũ Malachim.i.Regũ. Nos vero, quia vnicum volumen facimus, q̃q̃ in quatuor diuidamus ſectiones, vnicum omnibus nomen p̃ferimus appellãtes lib.Reg. de hoc Hier.in prologo Galeato.

Aliter (nos Iu diuidu libros R

Quare liber Regum non vocatur eodem nomine apud Hebræos ſicut apud nos. Quæſt. III.

QVAERETVR vlterius de nomine huius libri. Reſpondendum eſt non ſic apud nos, vt apud Hebręos vocari, quod ex præcedenti queſtione depẽdet: nam nos librũ Regũ vnicũ volumen facimus, Iudęi vero duo diſtinguunt volumina, ideo nobis nomen ſimplex eſt, illis vero duplex: nos enim omnes iſtos quatuor libros appellam⁹ librum Regum, quia de Regum geſtis tota, aut præcipua in eis hiſtoria texitur, quamquam in exordio eius magis de iudicibus agatur, quia vſque ad ca.10. huius primi libri de Samuelis poteſtate agit̃ inter hebręos, & de tempore Eli ſacerdotis, cui ex quadam parte Samuel contemporaneus fuit. Eſt tamen Samuel de iudicibus, vt patet infra 12. cap. hiſtoria tñ eius huic lib. exordium dedit propter duo. Primo, quia in exordiis quorundam voluminum mos eſt ea ad præcedentia ptinuari volumina: ſic.n.viri ſcientifici agunt, ſic quoque ẽt in ſacra Scriptura frequentiſſimum eſt, & quia inter tempora Regum,& Iudicum nihil intercidit, vt ſ̃.declaratum eſt in principio hiſtorię Regum, hiſtoria vltimi Iudicis texitur.ſ.Samuel. Alia aũt potiſſima cauſa eſt, q̃m Samuel, de quo hic agitur Regum exordium fuit non quidem quaſi ipſe primus de Regibus extiterit, ſed quia primus q̃ Reges vnxit fuit, ipſe nẽpe Saulem,& Dauid vnxit in Reges, de Saule.ĩ.c.10. de Dauid.ĩ.cap.16. Item ex alia origine adhuc potius ad iſtum librum pertinet, q̃m ipſe fuit quædam occaſio introducendi Reges inter Hebręos: vult.n.ſacra Scriptura plenam de Regibus facere hiſtoriam,& qa non ſemper fuerunt Reges apud Iudęos, ſed alius modus principatus, debuit introduci qualiter,& qua occaſione Reges cęperint: hoc autem fuit propter Samuelẽ: ipſe.n.toto tempore ſuo fuit propheta, & iudex in Iſrael vindicans hebręos de hoſtibus ſuis. Cum aũt ipſe ſenex effectus foret, nec poſſet, vt prius iudicare prępoſuit filios ſuos iudices, quibus non ſecutis viam patris, ſed declinantibus ad auaritiam populus non ferẽs petiit a Samuele ſibi Regem, vt cęteris gentibus dari infra c.8. quibus ex iuſſu Dei Samuel acquieſcens primum in Regem Saulem vnxit, & ſic per hanc occaſionem principatus regius introductus eſt: debuit igit̃ de Samuele hiſtoria aliquid tangere, quia ſine eo non potuiſſent Regum deſcribi exordia, & iſta eſt veriſſima cauſa. Iudęi autem, qui hos libros in duas partes ſecant, aliter appellant.ſ.primam partem a principio libri huius vſque ad principium tertii Regum appellant librum Samuel, ſecundam vero librũ Malachim, ideſt Regum dicunt. Sed adhuc in hoc eſt diuerſitas, quoniam aliqui dicunt librum Malacoth.i.regnorũ, alii autem Malachim.i.Regum, ſed Hieronymus dicit melius multo eẽ Malachim. i.Regum, quam Malacoth.i.regnorum dicere, Non.n.multorum gentiũ regna deſcribit, ſed vnius Iſraelitici populi, qui tribubus 12. continetur, vt patet in prologo Galeato.

Quare Iudæi primam partem huius libri vocant Samuelis librum. Quæſt. IIII.

QVAERET circa hoc aliquis quare primam partem horum librorum vocãt librum Samuelis hebręi. Reſpondendum, q̃ quia in principio eius de Samuele agitur ab eo tota iſta pars nomen aſſumpſit. Alii autem ſecus volunt.ſ.q̃ iſta prima pars a Samuele ſcripta ſit: duo autem alii libri Regum a quodam de prophetis.ſ.Iere.vel Iſaia ſcripti ſunt. Sed nec hoc ſtare poteſt, quoniam librum ſecundum Regum Samuel ſcribere non potuit cum ante geſta, quę ibi narrantur, ipſe mortuus fuerit, immo nec totum primũ librum deſcribere potuit, quia in 25. c. eius de morte ipſius Samuelis agitur. Sed dicendum, q̃ primam partem horum duorum librorum Samuel ſcripſit vſque ad eum locum, quem ipſe morte pręuentus ſcribere non potuit, reliquum autẽ libri primi,& ſecundi Dauid ſcriptitauit, in quibus geſta ſui temporis continentur. Hoc cõiter tenetur, ſed magis vr̃, q̃ iſti duo ẽt ſcripti fuerint ab Iſaia, vel Ieremia, quia infra 27. dr̃ ppter hoc facta eſt Siceleg Regum Iuda vſque ad diẽ hanc, ergo aliqui Reges de tribu Iuda tranſierant, q̃ſi ſcripta ſunt hęc. Item infra 30.c. dicitur, q̃ Dauid dixit ęqua erit pars deſcendentis ad bellum, & manentis ad ſarcinas,& ſequitur ibi, & factum eſt hoc quaſi lex vſque ad diem hanc.i. vſque ad diem ſcripturę libri, ergo nõ ſcripſit libros iſtos Dauid, nec Samuel, ſed Iſaias, vel Ieremias. Principium autem tertii libri Regum de ſenectute,& morte Dauid agit, vnde ab eo ſcribi nõ potuit, ſed a quodam de prophetis: ibi exordium ſcribendi duos libros Regum fuit. Dauid tamen, qui potiſſimam partem duorum primorum librorum Regum dicitur ſcripſiſſe, non eam a ſeipſo, ſed a Samuele, qui ſcribẽdi illam exordium fecit, nominauit: vnde apud hebręos nomen Samuelis ei manſit.

Quis ſcripſit iſtos libros.

An conuenienter liber Regum collocetur poſt librum Iudicum. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius an libri Regum conuenienter poſt librum Iudicum collocati ſint. Reſpondendum, q̃ in ſacra Scriptura interdum geſta, & interdum dicta conſcribuntur: in dictis autem non poteſt conuenienter aſſignari ordo inter ſe, vel ipſorum ad hiſtorica, ſicut geſta temporum inter ſe continuantur: ſicut patet de libris Sapientalibus, & Prophetalibus, in quibus nuda continetur diſciplina, nullam temporum inſerẽdo hiſtoriam: ideo nihil magis cauſa eſt quare liber Eccleſiaſtes ante Cantica canticorum, quam Cantica canticorum ante Prouerbia ponatur. Nam in his nullus ordo temporis cernitur, propter quem aliquid debeat pręponi, vel prępoſterari. Sic de cęteris in hunc modum. De hiſtoricis autem libris ordo manifeſtior eſt, quia etiam ſi quoſdam aliis pręponere voluerimus, ipſorum librorum hiſtoria recuſabit, velut ſiquis librum Exodi lib.Gen. prępoſuerit, vel librum Iudicum, libro Ioſue, quoniam ex ipſiſmet euidentiſſimum eſt, quid alterum pręceſſerit. De libro autem Iudicum,& Regum hoc idem ſaris patet quis ſecũdum ordinẽ prius fuerit. Nam ĩ.c.10. de iudicibus mentio fit,& ipſe Samuel, qui huic libro initiũ dedit, vltimus Iudicũ extitit. Quòd vero liber Regum ad librum Iudicum prędere non debeat, ex hoc notum eſt, ſed an immediate poſt iudices libri Regũ ſequi debeuerunt, adhuc ambiguum eſt. Dicẽdum tñ, q̃ nullus liber inter hos debuit intercidere: nam ſicut inter tpa Regum, & Iudicum nullũ fuit mediũ, ſed ſimul vltimus Iudicũ, & primus de Regibus fuerunt, ita nullus tporũ deſcriptiuus liber interponi debuit. Sed hoc quidẽ forte aliqs concederet, ſi in libro Iudicũ ageret̃, vſque ad tpa Samuelis, in quo hiſtoriã Regũ inchoat, ſed aliqua vñr tẽpora interiecta. Dicendũ eſt inter vltimũ iudicẽ, qui in libro Iudicum ponitur.ſ.Samſonẽ,& Samuelem aliqua fuiſſe tpa,& horum ſi aliqua fuiſſet hiſtoria ad librum Iudicũ pertinere deberet: nihil tñ ſcriptũ eſt, q̃m forte tpa illa ſtylo indigna erant, vt ſi nulla memoranda tunc accidiſſent. q̃q̃ tñ hoc ſit, vt tpa Iudicũ, & Regũ ptinuata non ſint, q̃ tũ ad hiſtoriã, q̃ in vtrilq; texit, nullus tñ liber his interponi debuit eorũ, q nunc in ſacra Scriptura ſunt, q̃m quilibet eorũ de prioribus, aut de poſterioribus hiſtoriam ageret, de medio vero nullus, vñ conueniens fuit ordo poſt librum Iudicum libros Regum ſubſequi. De libro aũt Ruth, qui in Codicib⁹ noſtris poſt librum Iudicũ ponit̃. Dicendũ eſt, q̃ ad librum Iudicũ pertineat: eſt.n.vltima pars eius p apocopen ab eo deciſa, quia tamen de quodam ſpeciali euentu fuit, per ſe libellus confectus eſt.

An fuerit conueniens libros Regum ſcribi in ſacra Scriptura, & ad quid proficiunt lectoribus. Quæſt. VI.

QVAERETVR vlterius an ꝓueniens fuit lib. Regũ in ſacra Scriptura poni. Rñdẽdũ, q̃ ſic: eſt.n. ſacra Scriptura principaliter enarratiua operũ Dei, vt nos in eius laudẽ, & obſequium redigat. In libris aũt Regũ liceet tpalium euentuum, & populorũ bella deſcribant̃ multa opa Dei interſerunt, iõ ſacrę Scripturę libri iſti

Universidad de Deusto
Biblioteca

pars quædam esse debuerunt: eligerat enim sibi Deus populum istum peculiarem, cui & legem dederat,& in quo reges ipse instituit,iuxta Prouer.c.8.Per me reges regnent, ideo quidquid in gestis istorum Regum ad Deum pertineret in sacra Scriptura apponi debebat. Habentur autem in his libris multa Dei insignia miracula, nullum nempe bellum laude dignum reperietur,cuius exitum Deus non prædixerit,aut ad illud agendum non mouerit, vel in illo aliquid miraculose non egerit,vt apparet exemplariter ex discursu librorum. Continentur quoque multa prophetica dicta,q̃ ad instructionem populi huius,& dirigendum mores pertinent.Habetur quoque de constructione sanctuarij, & ordinatione, in quo totus antiquus Iudæorum Deo cultus impendebatur.Vniuersaliter vero Dei iustè punientis, atque præmiantis operatio per totã librorum Regum seriem panditur. Cum calamitates, & infortunia bellorum, & captiuitates pro abusibus in legem Dei ab ipso prænunciata referunt, & postea ordine suo inflicta leguntur: totus ergo liber iste manifestissima Dei opera indicat, ideo in sacro Canone esse debuit.Alii autem secus dicunt.s.q̃ sicut reges, de quibus in libris istis agitur, multa & durissima pro lege, & patria egerunt bella nullis cedentes laboribus, ita & nobis indefessa contra vitia colluctatio esse debet,quia non solum contra carnem, & sanguinẽ colluctatio nobis est,sed etiam aduersus principes,& potestates,aduersus mũdi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus, ad Ephe. cap. 6.Sed ista ratio aliena satis est,in metaphoris enim nõ tantum est insistendum: prima autem assignatio conuenientior est.

Continentia, & utilitas libri Regum.

An libri Regum sint auctentici,& de ordine maioris, & minoris auctoritatis in libris sacræ Scripturæ.
Quæst. VII.

QVÆRETVR vlterius de libro isto an auctenticus sit, & quantum habeat auctoritatis.Ad quod respondendum omnem sacrã Scripturam magnæ auctoritatis esse, ita vt ei a nullo repugnari liceat, quamquam interdum q-dam Apocriphos libros sacro Canoni interserere nõ vereantur: sic enim quartus liber Esdræ in quibusdã Bibliis ponitur, qui penitus Apocriphus est, propter hoc autem iam ecclesia determinat qui libri in Cano ne sacræ Scripturę esse debeant, ita vt iam nulli ex arbitrio liceat quidquam, aut demere,aut interponere: est enim horrendum nefas,nec impune transibit,siqs quemquam de sacræ Scripturę libris, tanquam non auctenticum ademerit, vel aliquem non auctenticũ, tanquam canonicum interposuerit. Sunt enim libri sacrę Scripturę, tanquam quædam relationes nobis a Deo datę,quibus nihil addi,aut adimi licet. Sic patet Deut.c.4.s.non addetis ad verbum, quod ego loquor, nec auferetis ab eo. Et sicut hæc Moyses in Canone veteris testamenti dixit,ita & Ioannes,qui in Apocal. sua Canonem noui testamẽti clausit auctoritate Dei districtè inhibuit de libro suo quidquam adimi,aut superaddi.Cum dr Apoc.c.vlt. Contestor ego omni audienti verba libri prophetiæ huius, si quis apposuerit ad hæc,apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto,& siquis diminuerit de verbis libri prophetię huius,auferet Deus partem eius de libro vitæ, de ciuitate Sancta,& de his,quę scripta sunt in libro isto. Ob hoc igitur Hieron.in Prologo Galeato, qui libris Regum præponitur enumerauit oẽs libros auctenticos, quos ecclesia recipit, quidquid aũt extra illos est Apocriphum est nullius auctoritatis,in quibus liber Regũ apponitur. Cum autem inquirebatur de quantitate auctoritatis libri huius, dicendum q̃ omnes libri sacrę Scripturę Spiritusancto dictante scripti sunt, iuxta illud 2.Petri, cap.1.s.non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia,sed Spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et ob hoc dicendũ est omnes libros sacrę Scripturę equaliter esse veros, nec magis dubitari potest, aut debet de veritate alicuius, postquã in sacrę Scripturę canone descriptus est, quam de omnibus aliis. ideo si auctoritas libri referatur ad veritatem,& certitudinem non est aliquis liber in sacro Canone magis auctenticus alio, siue de Cano ne veteri, siue de Canone noui testamenti dicamus, nec quantum ad hoc assignantur ordines inter libros. Alio modo dr aliquis liber maioris auctoritatis.i.maioris honoris,vel reuerentię, quia debet in maiori reputatione teneri,siue propter ea,quę dicuntur,siue ,propter eum,qui illa dicebat.Hoc modo in sacra Scriptura veteris testamenti Pentateuchus maximę auctoritatis est,quia omnia, quę ibi habentur sunt lex a Deo data,& per Moysen populo annũciata: ea autem,quę apud alios prophetas habentur,a Deo quoque reuelata sunt,qui apud omnia equalis veritatis, & auctoritatis est:non tamen habentur in equali auctoritate libri prophetarum aliorum, & libri Moysi in veteri Canone: libri enim Moysi primum ordinem tenent, libri vero alii prophetales secundum dignitatis limitem tenent. sic quoque in nouo testamento, licet omnes libri æqualis veritatis sint, euangelia tamen maioris sunt necessitatis, quoniam illa continent gesta, & doctrinam Saluatoris.Epistolę autem,& ceteri libri eiusdem testamenti Apostolorum doctrinam,& actus cõtinent: ideo propter Christi reuerentiam euangelia maiori honore digna sunt. Nec tamen ob hoc veriora: equaliter enim hęreticus esset qui contra Apocalypsim,vel aliquam Epistolam aliquid diceret, aut de eorum fide dubitaret,& certitudine,sicut qui ad euangelia hoc faceret, licet maioris esset irreuerentię hoc contra euangelium, quam contra aliquam de scripturis sacris dicere. Hoc autem prę̃supposito dicendum, q̃ secundum Hieronymum in prologo Galeato Canon veteris testamenti in tres ordines diuiditur.

De auctoritate librorum

Primus ordo legales libros continet,scilicet Pentateuchum,secundus ordo prophetales libros possidet, qui octo sunt secundum hebraicam supputationem, apud nos autem plures: tertius ordo agiographa hẽt, in quo nouem libri sunt, de quibus omnibus in expositione eiusdem prologi Galeati immediate dicetur. In istis autem tribus ordinibus differt,quia libri primi ordinis maioris auctoritatis sunt quam secundi, & secundi,quam tertii,accipiendo auctoritatem, vt supra est dictum.liber autem Regum, de quo quęritur ponitur in secundo ordine,scilicet inter prophetales, nõ quasi prophetiam continens,sed quia a prophetis cõscriptus est, ideo non est tantæ auctoritatis,sicut Pentateuchus Moysi, qui primum ordinem possedit: est tamen maioris dignitatis, quam liber Iob, & Psalterium,& libri Salomonis,& Dan. & Paralipom. & Esdras,& Esther,qui in tertio ordine collocantur, cũ de auctore huius magis constet, quam de auctoribus agiographorum. Medium ergo in dignitate libri Regum continent inter omnes libros veteris testamenti. Ad libros autem noui Canonis collatio nulla est, quoniam excellentiores sunt libri noui testamenti libris veteris testamenti,sicut testamentum a testamento in dignitate distinguitur. hęc autem prooemialiter dicta sufficerint.

Canonis veteris testamenti diuisio.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS IN PRÆFATIONEM D. HIERONYMI In Lib. Regum Enarratio.

VIGINTI & duas literas esse apud Hebræos Syrorum quoque, & Chaldæorum lingua tenetur, quæ Hebręæ magna ex parte confinis est: nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diuersis characteribus.

A

B

VIGINTI *duas*. Iste Prologus Hieronymi vocatur Galeatus, vt ipse infra dicit, qui quamquam prę̃onatur libris regum omnium, tamen librorũ sacrę Scripturę veteris testamenti Prologus esse potest. Nihil namq; magis in eo de libris Regum, quam de alijs libris specialiter agitur, prę̃ter pauca verba circa finem,propter quę libris regum magis, quam ceteris anteponitur. Intentio autem Hieronymi in Prologo isto est enarrare quot sunt libri,& qui in canone veteris testamenti, & qualiter per ordines suos quantum ad maiorem,& minorem auctoritatem distinguũtur. In quo profecto magna vtilitas est, cum interdũ quidam libros auctenticos esse dicant,qui auctentici nequaquam sunt,& alijs auctoritatem adimant,qui magna reuerentia, & auctoritate digni sunt. Distinguit autem hic totum canonem in tres ordines secundum maiorem, & minorem auctoritatem,ex quibus,quid in scripturis accipiendum sit,& ex quibus solide argui potest,euidenter cognoscitur. De canone autem noui testamenti hic nihil dicitur, quia de eo manifestius est,cum pauciores libri sint, & apud omnes suscepti. Diuiditur autem Prologus iste in quinque partes: pri-

C

Intentio sancti Hieronymi in hoc prologo.

D

E

mo numerus librorum veteris testamenti secundum canonem veteris testamenti ponitur: secundo catalogus librorum descriptus in tres ordines, scilicet in legem, & Prophetas, & agiographa diuiditur:tertiò, quę vtilitas Prologi huius sit ad distinguendum auctenticam,& apocriphã scripturam subijcitur:quarto sermo Hieronymi ad lectorem, vt super hoc, quę dicuntur attendat,dirigitur:quinto ad Paulã,& Eustochium, vt contra detractores clypeis orationum suarum Heronymum protegant preces funduntur. Secunda ibi. *Primus apud Hebræos.* tertia ibi. *Hic Prologus scripturarũ.* Quarta ibi. *Quæ cum ita se habeant.* Quinta ibi. *Sed, & vos famulus.* Prima in duas, quia primo probat libros veteris testamẽti esse 22.apud Hebręos per similitudinem 22.literarum hebraici alphabeti: secundò idem inducit per figuram de 24.senioribus stantibus ante thronum agni infra in medio prologi. Circa primum. *Viginti duas.* In ista prima parte intendit probare Hieronymus esse 22.libros in canone veteris testamenti, qui auctentici sunt, vt illos solum recipiamus, & hoc inducit per aliquas similitudines quarũ prima est, q̃ sunt 22.literę apud Hebręos,ideo. 22.volumina faciunt. Applicatur autẽ a Hieronymo ratio ista sic.s.libri ex literis constant tanq̃ ex elemẽtis i.ex primis partibus venientibus ad compositionem, ideo sicut sunt 22.elementa,vel literę,ita debuerũt esse 22.volumina ex his elemẽtis ꝓstantia. Applicatur aũt ratio.j.cum dr:quo igitur 22.elemẽta sunt, p̃ quę scribimus omne, q̃ loquimur, & eorũ initijs vox humana comprehẽditur, ita 22.volumina supputantur: quibus quasi literis,& exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia. *Syrorum quoque,& Chaldæorum lingua testatur.* i.non solum patet literas Hebręas esse 22.ex alphabeto Hebręorũ, quo nũc vtunt, sed etiã ex lingua Syrorum,& Chaldęorũ, quæ habent totidem literas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

An Esdras reperit posti captiuitatem Babylonicam plurales literas Hebraicas, quam prius fuerant.
Quæst. I.

DICIT autem hoc Hieronymus, quia forte aliquis diceret, quòd quamquam nunc literę hebraicę sint 22. tamen olim non tot fuerunt, sed aut plures, aut pauciores. Habet autem hoc aliquod fulcimentum, quia in captiuitate Babylonica libri legis destructi sunt, & apud Hebręos non manserunt, nec libri, nec literę, vt infra dicitur, sed inuenit rursus literas Esdras legis scriptor, ideo potuit iste plures aut pauciores ponere. libri aũt veteris testamenti ante captiuitatem Babylonicã omnes fuerũt prẽter librum Esdrę, & Aggęi, & Zacharię atque Malachię, & libros Machabęorum, ideo literę postea inuentę nihil videntur congruere secundum suum numerum ad numerum librorum, qui ante fuerant. Ob hoc ergo dicit, ꝙ non solum literę hebraicę erant 22. nunc, & post destructionẽ Iudęorum in captiuitate Babylonica, sed etiam ante hoc, quod probat, quia litera hebraica confinis est linguę Syrorum, & Chaldęorum, in quibus nulla mutatio facta est, si in illis manẽt 22. literę: ergo etiã apud Hebręos 22. literę a principio erant. Aliquis dicet, ꝙ non tenet ista probatio, quia in destructione Iudęorum per Babylonios destructa fuit tota scriptura eorum, & non manserunt aliquę literę, ideo postea cũ Esdras restaurauit legem omnia scribens, quę perierant, potuit incipere affinitas linguę hebraicę cũ Syriaca, & Chaldęa, & potuerunt in Hebręo incipere esse 22. literę, & ꝙ a principio, nec fuisset similitudo in lingua, nec etiã in numero literarum, sed in restauratione cum similitudine linguę inciperet quoque ęqualitas in numero literarum vtriusque linguę. Respondendum hoc non stare, quia quamquam apud Hebręos perijt tota scriptura legis, & omnes alię scripturę, nihilque relictum sit, per quod Iudęi redire possint ad pristinas literas, & modum scribendi, & ob hoc Esdras coactus sit nouas inuenire literas: tñ lingua Hebręorum non perijt ex aliqua parte, nec quidquam in proprietate prolationis mutatum est, ideo necesse erat, vt cum Iudęi in Babylone tenuerint semper linguam suam, & eam docuerint posteros suos, quòd qñ Esdras inueniret nouas literas illę essent tot, & non amplius, quot erant priori tempore ante distinctam legem, etiam ꝙ istę literę haberent eandem sonoritatem: Quod patet quia si Eldras inuenisset literas nõ tot, quot erant prio ri tempore ante destructam legem, aliquid esset in lingua Hebręorum, quod per literas istas inuentas exprimi non posset, sicut si de alphabeto Latino duę vel tres literę adimerentur, plures dictiones Latinę nunc sunt, quas tunc proferri impossibile foret: totidem ergo erant ante, & nunc, cum nihil sit nunc in Hebręo idiomate, ꝙ his 22. literis sufficienter nõ exprimatur. Si autẽ Esdras inuenisset plures literas, quam fuerant in priori tempore ante Babylonicam captiuitatẽ necesse esset, vt aliquę literę nunc essent in alphabeto iudaico, quę superfluę essent non proficientes ad aliquã prolationem, cum illę literę, quę prius extiterant sufficienter exprimebant quidquid in Hebręo idiomate erat, velut si nunc in alphabeto Latino duę vel tres literę adderentur. Illę nempe ad nullam prolationem seruirent, cum literę, quę nunc stant sufficiant ad omnem Latinam vocem formandam.

Amplius autem in Hebręo hoc patet, quando nulla litera est, quę ad prolationem non deseruiat, ergo totidem necesse est fuisse a principio non plures, nec pauciores ante captiuitatem Babylonicam, quot nũc sunt. prẽter hęc autem necesse est, vt literę, quę prius fuerunt in lingua Hebręa haberent eandem sonoritatem, quam istę habent. Nam dato, quòd essent tot numero si non haberent eandem sonoritatem, multa essent in lingua Hebręa, quę non possent per istas lras scribi, nec proferri, sicut est ĩ lingua Gręca, & Latina: plures enim literę in Gręco, q̃ in Latino sunt, & q̃ in Hebręo, tñ multa sunt, quę proferuntur in Hebręo, & non pñt scribi in Gręco, sicut in Hebręo dr̃ Haran pro Mesopotamia: in Gręco aũt non põt scribi, nisi Charran, quia nõ est aliqua lra aspirationis, q̃ dure sonet. Et ista est causa, quare in Genesi sępe ponitur in translatione nra Haran pro Mesopotamia, quia trãslatio ista facta est de Hebręo, vbi dr̃ Haran cum quadam dura aspiratione, & in Actib. Apost. c. 7. cum loqueret beatus Stephanus de ista Mesopotamia, dr̃ ibi Charran, & in Tobia c. 11. ponitur Charran, & est semper eadem terra, sed hoc fit, quia Actus Apostolorũ, & liber Tobię nõ fuerunt translati de Hebręo, sed de Gręco, vbi hr̃ Charran. Sic quoque fit in lingua nostra respectu Hebręę: multa namque sunt in Hebręo, quæ nõ possunt scribi literis Latinis, & è contrario, & hoc qa nõ est eadem sonoritas vtrarumque literarum, licet ferè numero ęquales sint. Oportuit igitur, ꝙ essent literæ hebręę, quæ nunc sunt eiusdem sonoritatis cum illis, quę primo fuerunt, alioquin multa essent in Hebręorum idiomate, quæ nõ possent his literis proferri, aut scribi, sed nulla talia sunt, ergo necesse est totidem literas fuisse, & eiusdem sonoritatis, quas inuenit Esdras, quot illę, quę ante captiuitatem Babylonicam extiterant. Poterat tamen esse differentia in aliquo. s. in characteribus literarum, ita ꝙ non tales fuerint a principio, vt nunc sunt. nam hoc nihil differt, dum tamẽ maneat eadem sonoritas, sicut patet in latinis literis, quia non semper eũdem characterem facimus in a. vel b. & sic in cęteris: manet tamẽ semper eadem prolatio, & hoc creditur, atque asseritur de literis inuentis per Esdram. Nam literę Hebręę a principio similes fuerũt literis Chaldęis, & Syriacis in characteribus, & apicibus, nunc tñ nec ijdem caracteres, nec similes apices manent, vt infra patet. Stat igitur rõ Hieronymi. s. ꝙ cũ lingua Hebręa, linguę Syriacę, & Chaldęę, multum coniuncta sit, & in vtraque nunc 22. literę sunt, a principio totidem fuerint in Hebręa. Hoc autem necessarium est, nisi fortè dixeris, ꝙ Hebręi in captiuitate Babylonica linguam pariter, & literas perdiderunt, & ꝙ redeuntes in terram suam nouam linguam cum nouis literis inuenerunt, ita ꝙ tunc inchoaret similitudo in lingua, & literis inter Hebręos, Syros, atque Chaldęos. Sed hoc nõ stat. nam nullum motiuum esse potest ad videndum, qũo oẽs Iudęi linguam paternam, quam a sęculis habuerunt, in captiuitate Babylonica perderent cum tantus populus Hebręorũ trãslatus fuerit in Babylonem: potissimè, quia non manserunt ibi magno tpe. s. solum 70. annis lere. c. 25. ita vt aliqui de illis, qui iuerant captiui in Babylonem rediret postea in terram Chanaan. Item, quia nõ v̄, qũo Iudęi possent nouam linguam fingere: oportebat tñ, ꝙ si pristinam perderent, aliam fingerent. Nõ stat igitẽ ꝙ Hebręi perdiderint in Babylone linguam, quam a principio habuerunt, & sic semper stat ratio Hieronymi. Considerandum vlterius, ꝙ Isidorus 2. Etymologiarum de literis Hebræis dicit, ꝙ literę Latinę, & Grę cę ab Hebręis vñr exortę, apud Hebręos enim prius dictum est Aleph, deinde ex simili enunciatione apud Grecos tractum est Alpha, & apud Latinos a. sed Hebręi 22. elementis literarum secundum veteris testamenti libros vtuntur Gręci vero 24. Latini autem inter vtranque linguam progredientes 23. elementa habent. Hebręorum literas dicunt a lege cępisse per Moysen.

Diuersitas translationis.

Chaldæi, & Syri, quæ gentes sint, & a quo ortæ.
Quæst. II.

QVAERITVR circa hoc de Chaldęis, & Syris, quę gẽtes sint, quibus dr̃ hic similis lingua Hebraica, & literę. De Chaldęis dicendum, ꝙ Chaldæi sunt Babylonii, qui vtroq; nomine vocantur: Babylonij quidem ab vrbe illa opulentissima, quæ est metropolis Chaldęę: dicuntur autem Chaldęi ab origine sua. Vult autem Isidorus Etymolo. lib. 9. & habetur de Proprietatibus rerum 15. ꝙ Chaldęi dicantur quasi, qui Casdei a Caseth filio Nachor fratris Abrahę: verius tamẽ videtur, quòd Chaldæi sint de progenie Arphaxad filii Sem, vt dicit Glosa ordinaria, & patet, quia Abrahã dicitur Chaldęus, & tñ ipse non fuit de stirpe fratris sui Nachor. Sic dicitur Gen. 11. ca. ꝙ Aram, qui erat frater Abrahę mortuus est in terra natiuitatis suę in Hur Chaldæorũ, & postea subditur, ꝙ acceperunt Abraham, & Nachor vxores, ergo antequam Nachor haberet filiũ, vel vxorem, erat gens Chaldęorum, & sic nominabatur. Sed forte aliquis dicet, ꝙ quamquam gens illa tempore natiuitatis Caseth iam esset, de cuius natiuitate habet Gene. c. 22. tamen nondum vocabantur Chaldęi, sed alio nomine, & tamẽ postea ab isto sic vocati sunt. Sed aliquis arguet, ꝙ ante natiuitatem eius non solum illa gens erat, sed etiam scriptura vocat eã gentẽ Chaldęorum, vt dictum est, ergo nec ceperunt originẽ nascendi, nec denominationis ab eo. Respondebitur, ꝙ per anticipationem ponitur nomen Chaldęorum. Gene. 11. c. quia quamquam non fuerit illa terra nominata Chaldęa tẽpore, quo de illa recessit Abraham, quia tamen postea sic nominata est, scriptura dicit Abrahã venisse de terra Chaldęorum: multa namque sic ꝑ anticipationem, & recapitulationem in scriptura dicuntur, vt vulgatissimum est. Potuit autem fieri ista anticipatio, quia quando Moyses scripsit Genesim vocabatur iam terra illa Chaldęorum, quia pluribus, quam quadringentis annis Genesis scripta fuit post natiuitatem Caseth. Respondendum est non posse stare, quia gens illa potuisset accipere nouum nomen a Caseth, quamquam ipsa antiqua esset, si fuisset Caseth aliquis princeps, vel magnus vir in terra Chaldęorum, sicut Romani a Romulo nomen acceperunt, quamquam ipsi gens antiquissima forent habentes prius alia nomina, sed Caseth nominatus fuit in terra Chaldęorũ, nec erat inter gentem illam, sed natus est in Mesopotamia, vbi tota cognatio patris sui Nachor habitauit, vt patet Gen. 22. iuncto 24. c. ergo non poterant nominari Chaldæi ab isto Caseth, sed alia eis antiquior origo est, ita vt ante Abraham vocarentur Chaldęi, & ipse Abraham Chaldæus dicatur, atque tota cognatio eius, vt patet Iud. c. 5. vbi Achior narrabat originem Iudęorum Holoferni, & dixit eos esse de genere, & terra Chaldęorum potissimè, quia demonstratur ibi de Abraham, & patribus suis, ꝙ fuerunt Chaldęi.

Syri quæ gentes sint, & vbi habitant, & a quo ortæ.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius de Syris, quæ gentes sint. Et dicendum, quòd Syri differunt ab Assyriis, licet aliquando sacra Scriptura Syriam pro Assyriam, & Syros pro Assyriis dicat: est enim Syria regnum propinquum Ierusalem, ideo & large loquendo terra Iudęorum est pars Syriæ, & istius Syriæ caput est Damascus, vt patet Isa. c. 7. ista terra semper fuit aduersaria regibus Iuda, & Israel, vt patet in istis libris Regum, & Paralipom. Hæc autem est magna prouincia magis meridiana, quam Assyria, & minus orietalis. habet Syria generaliter accepta magnas prouincias, vt ait Paulus Orosius lib. 1. Comagenam Fenicem, vel Feniciam, & Palęsthinã absque Sarracenis, & Nabathæis, quorum gentes 12. sunt. In capite Syriæ Cappadocia est, quæ hẽt ab Oriẽte Armeniam, ab Occasu Asiam minorem, a Septentrione Trenisarios campos, & mare Cimericũ, a meridie Taurum montem, cui subiacet Cilicia, & Isauria vsque ad Syricum sinum, qui spectat contra insulã Cyprum, & generaliter a flumine Euphrate, quod est ab Oriente vsque ad mare nostrum, quod est ab Occasu: deinde a Septentrione. i. a ciuitate Datusa, quę in confinio Cappadociæ, & Armeniæ sita est nõ procul a loco, vbi Euphrates nascitur, vsque ad Aegyptum, & extremum sinum Arabicum, qui est ad meridiem longo angustoque sulco saxis insulis crebertimo a rubro mari. i. Oceano versus Occasum extenditur. Tota ista terra Syria nominatur.

Syri, & Assyrii differunt.

Quomodo est similitudo in linguis Iudæorum, Syrorum, & Chaldæorum, cum lingua Hebraica antiquissima sit, & aliæ cæperint in turre Babylonica.
Quæst. IIII.

QVAERET aliquis qũo adducẽ hic in testimoniũ lingua Syrorum, & Chaldæorum ad numerũ literarum Hebraicarũ, & qũo est similitudo in his linguis. Rñdendũ est, ꝙ de illis dr̃, ꝙ sunt similes linguæ Hebrææ, quia Iudęi hñt magnã affinitatem ad gentes istas: duxerũt enim originẽ Iudęi a Chaldęis, ideo simi litudinẽ in literis, & in lingua ad illos hñt: Abraham quippe de stirpe Chaldęorũ fuit, vt s. dictũ est, habent quoq; Iudęi sĩilitudinem cũ Syris, quia in terra eorum habitabãt. Nã terra Chanaã, quę erat in terra ꝓmissionis pars q̃dã est Syriæ: accipiẽdo Syriã large. Cũ igitur non nati fuerint ibi, sed habitauerint semper Hebræi ab origine sua. s. ab Abrahã ɔxerũt similitudinẽ quãdã ad illos. Etiam hoc factũ est, quia istę duę linguæ. s. Chaldæorũ, & Syrorũ inter se sĩles sunt: ideo cũ lra hebraica alicui earũ similis fuerit, necesse est, vt vtriq; similetur. Nõ est autẽ similitudo ista, ita ꝙ sint eędem voces, sed quia sunt eędẽ lræ, & est idẽ modus ꝓferẽdi ꝑ illas, sicut inter Latinos non est idẽtitas idiomatis, apud oẽs sunt tñ eędẽ lrę, & q̃tũ ad hoc dr̃ tota lingua Latina hre conformitatẽ quandam, q̃q̃ non sit vnica omniũ Latinorum lingua, sed q̃libet natio suũ idioma hẽt, ita. n. voces Chaldæorũ, & Syrorũ, & Hebręorum inter se multũ differunt, sicut Hispanorũ, & Gallorũ, vel Italorum, lræ tñ eędem sunt in oĩbus his.

Iudæorum origo fuit a Chaldęis

Qũo lingua Hebraica habet similitudinem cum Chaldæa, & Syra, quæ fuerunt valde posteriores. *Quæst. V.*

QVAERET aliquis cum lingua Hebræorum sit antiquissima, scilicet concreata sæculo, quia illa est, in qua fuit locutus Adam a principio, & tota antiquitas primæ ętatis, vt declaratum est Genesi. 11. cap. postea autem diuisum est labium per multa idiomata, vt patet eodem capitulo. quomodo potuerunt Hebræi habere similitudinem cũ Chaldæis, & Syris, quorum idiomata in Babylonica confusione cæperunt, & literę eorum postea inuentæ sunt.

Respondendum est, quòd litera Hebræorum, Chaldæorum, & Syrorum non habent similitudinem in dictionibus, ita quòd eædem voces in vtrisque, & idẽ significantes sint: hoc enim pertinet ad identitatem idiomatis, vel quasi, idioma tamen Chaldæorum nimis differens est ab Hebræo, secundum quòd apparet ex translatione Hebraica, & Chaldaica, in dictione Ionathan, & in qualibet. De lingua quoque

Universidad de Deusto
Biblioteca

Syriaca, quamquã apud nos nõ sit, sicut lingua Chaldaica, tamen satis patet, quòd multum differens sit, quia nuncij regis Ezechię, qui exierunt ad Rabsacen ducẽ Sennacherib dixerunt illi: precamur, vt loquaris nobis seruis tuis Syriacè: si quidem intelligimus hanc linguam, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo, qui est super murũ infra lib. quarto, 18. cap. Ergo apparet istas esse distinctas linguas valde: alioquin quando loqueretur Rabsaces Syriacè, intelligerent Hebręi, qui erant super murum, velut si hebraice loqueretur. Est autem istarum linguarum similitudo quantum ad modum proferendi, scilicet quia in eis colliduntur voces in gutture, & fortassis alię gentes sunt pręter has, quę similem modum proferendi habent, & quantum ad hoc dicuntur omnes linguę similes aliqualiter, quęcunque habent easdem literas, & similem modum proferendi per illas, licet non vtãtur eisdem dictionibus, & tunc latina lingua, & Hebręa penitus dissimiles sunt, quia non habent easdem voces nec easdem literas, nec similem modum proferendi. In hoc verò similes sunt tres istę linguę Chaldaica, Syriaca, & Hebręa. Nec tamen hoc militat cõtra id, quod dicebatur, scilicet quòd lingua Hebręorũ fuerit a principio orbis cõditi, & Chaldaica, & Syriaca postea fuerint datę: nam hoc est arguere de dissimilitudine vocum, & verum est: cõsonant tamen in modo proferendi, & literarum identitate. De literis enim non est dicendum, quòd fuerint literę Hebræorum a principio cum ipso idiomate, sed vt refert Isidorus, & omnes alij historiographi antiquitatũ, literę hebraicæ a Moyse incęperunt per legẽ, scilicet quòd Hebræi ante hoc nullas literas habebant, quamquam haberent idioma, sed ipse Moyses inuenit literas similes Chaldæorum, & Syrorum, quę eędem sunt, & in eis scriptitauit legem: literę autem Chaldęorum, & Syrorum, quamquam non essent a principio orbis conditi, cum nondum esset illud idioma, postea tamẽ inuentę sunt, sed ante literas Hebręas. Inuenit autem Moyses posterius literas Hebręas faciens eas differre a Syriacis, & Chaldęis.

Lfæ Chaldæorũ, & Syriorum prius, quã Hebræorũ inuentæ fuerunt.

An idioma Hebræorum longo fuerit tempore sine literis. *Quæst.* VI.

SED tunc dicetur, quomodo idioma Hebręorum a principio fuit sine literis? Responderi potest non esse incõueniens multo tempore aliquod esse idioma, cui non correspondeant literę: nã Latinorum literas Carmentas dicitur inuenisse: iam tamen multa sęcula Latinę linguæ transierant, quia ista inuentio fuit tẽpore belli Troiani, vel pauloante. Sed aliter potest dici, q̃ forte fuerunt literæ conueniẽtes idiomati hebræo ab exordio sæculi, quia referunt Adam aliqua scripsisse, etiam de Thubalchain aliqui hoc dicunt. Magis autem vulgare est de Thubal, qui musicam inuenit Gen. ca. 4. & illam in duabus columnis scripsisse dicitur, lateritia, & lapidea, vt ait Ioseph? primo antiquitatũ, sed adhuc notius est de Henoch, q̃ scripsit librum, de quo Iudas in canonica sua memorat, dicens quòd Henoch septimus ab Adam scripsit librum: ergo literę erant illius hebraicę linguę, quę manere poterant cum lingua ipsa destructis cęteris in Babylone, sed non manserunt cum asseratur Moysen postea inuenisse literas, nisi fortè dicatur, quòd literę, quas habuit a principio idioma Hebręorum fuerunt quas postea tenuerunt Chaldęi, & Syri, quod quidem non est difficile, cum istę linguę similes sint in modo proferendi, & easdem nunc literas habeant. Sed dicetur quomodo Moyses inuenit literas Hebręas? nũquid Hebręi ante ipsum non scribebant quidquam? necesse erat igitur, quòd literas haberent: fluxerunt tamen multa tempora post diluuium, in quibus mãsit litera hebraica, antequam Moyses legem scriberet. Respondendum est, q̃ ante hoc scribebant Hebręi, & vtebantur literis Chaldęorum, & Syrorum, quę conueniunt linguę Hebręorum, & eędem penitus sunt in sono, sed differunt in characteribus, & apicibus, vt patet infra in litera; nec eguissent Hebręi aliquando alijs literis, nisi Moyses illas inuenisset. Ratio autem inueniendi fuit, quia gens Hebręorum per legem susceptam incipiebat esse nouus populus distinctus ab omnibus alijs, ideo ad magnum honorem eius pertinebat, quòd haberet per se literas, quibus nulla aliarũ gentium vteretur, & potissimè pertinebat ad dignitatem legis, quę in eis scribebatur, ideo Moyses non potuit inuenire alias literas, quã eas, quas habebant Syri, & Chaldęi, nec pauciores, quia tunc cũ modus idiomatis in proferendo vtrobique idem sit, haberent Iudęi, quòd non possent per literas nouiter inuẽtas scribere, quidquid in lingua sua esset, vel non plene, etiã, quòd essent eiusdem sonoritatis istę literæ: solum autem fecit Moyses varietatem in characteribus, & apicibus, tamen idem est sonus. s. quòd sicut Hebręi vocant Aleph, Beth, ita, & Syri atque Chaldæi sed aliter Chaldæi scribunt Aleph, & aliter Hebræi in characteribus multum differentibus, ita vt Syri, atq; Chaldęi non solum nõ intelligant hebraicum idioma, sed etiã nesciant quicquam per literas illius scribere: sic enim nobis est differentia inter latinas literas modernas, & inter Goticas antiquas, licet maior sit differentia characterũ inter Chaldęam Syram, atq; Hebręã, ita tamen in Goticis. a. &. b. est, sicut apud nos, licet alterius figurę. Variatio autem parum agit ad vnitatem, vel diuersitatem literarũ: ideo satis dici posset, q̃ eædem penitus sunt literæ Chaldaicæ, Syriæ, atque Hebręæ, & sic conuenienter arguitur de numero earum ad numerum litterarum hebraicarum.

Quæ hebræa magna ex parte consinis est. i. lingua Chaldaica, & Syriaca magnam habet conformitatem cũ lingua hebræa: non quidem in identitate dictionum, sed in identitate literarum, & modi proferendi literarum: dico quantum ad sonoritatem, licet non quantum ad characteres, & hoc sufficit ad sumendum argumentum de 22. literis. s. apud Chaldæos sunt 22. literæ, ergo apud Hebræos. Valet consequentia, quia alias multa essent apud Hebræos, quæ scribi non possent, vel aliquæ literæ superabundarẽt, vt supra dicebatur. (nam & ipsi.). s. Chaldæi, & Syri. (22. elementa habent.) ideſt 22. literas, literæ enim vocantur elementa. Et literæ elementa quidem dicuntur ad similitudinem elementorum mundi, quia sicut elementa sunt primum, q̃ est in compositione cuiuscunque rei naturalis, & non potest fieri resolutio, nisi vsque ad elementa, ita quodcunque idioma ex literis tanquam ex elementis cõponit, quia istę sunt primæ particulæ, quæ non sunt diuisibiles. Nã syllogismi in orationes & orationes in dictiones, dictiones verò in syllabas, & illæ in literas, ad quas cum perueniatur ibi est status, quia illę non habent aliquid vlterius in quod diuidantur, quia simplicissimæ sunt: ideo istud nomen fuit eis cõuenientissimum. vocantur autem literæ a lituris. i. a liniendo, quia scribuntur in tabulis, & delentur iuxta Priscianum in principio minoris, uel literę a legendo. de differẽtia harum loquitur Priscianus in principio maioris.

Literę quare vocentur elementa.

Eodem sono, sed diuersis characteribus. Ideſt differunt literæ Chaldęorum, & Syrorum à literis hebræis solũ in characteribus, ideſt in figuris: in sono tamen eædẽ sunt. Et quòd dicitur de characteribus intelligendũ est de apicibus: quoniam non ijdem sunt. Nam inter Samaritanos, & Hebręos, qui penitus habebãt easdẽ literas non sunt ijdem apices, vt patet infra quãto magis inter Hebræos, & Chaldæos, & dicitur, quòd istæ literæ habent eundem sonum, ideſt sicut Hebręi dicunt Aleb, ita & Chaldæi. De cęteris autem literis eodem modo, sed non sunt ijdem characteres, ideſt figuræ, quia aliter figurent Chaldæi, & Syri, quam Hebręi.

An adam, & alii primæ ętatis aliq̃d scripserint.

Samaritani etiam Pentateuchum Moysi totidem literis scriptitant, figuris tantum, & apicibus discrepantes. Certumque est Esdrã scribam legisque doctorem post captam Ierosolymam, & instaurationem templi sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc vtimur, cũ ad illud vsque tempus ijdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem supputatio, sub Leuitarum ac sacerdotum censu, mystice ostenditur. Et nomen domini tetragrammaton in quibusdã Græcis voluminibus vsque hodie antiquis expressum literis inuenimus. Sed & Psalmi, tricesimussextus, & centesimusdecimus, & centesimusundecimus, & centesimusdecimusoctauus, & centesimusquadragesimusquartus, quamquam diuersо scribantur metro, tamen eiusdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius, Salomonis quoq; in fine, prouerbia, ab eo loco, in quo ait, Mulierem fortem quis inueniet? eisdem alphabetis, vel incisionibus supputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt, Caleb, Mem, Nun, Pe, Sade. Aliter enim scribũtur per has principia medietatesque verborum, aliter fines. Vnde & a plerisque libri duplices æstimantur, Samuel Malachim, Dibrehaiamin, Esdras, Ieremias, cum Cynoth, ideſt lamẽtationibus suis. Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per quæ scribimus Hebraicè omne, quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi literis, & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia.

Sameritani etiam. Hic ponitur alia probatio ad inducendum, quòd literæ Hebręorum erant a principio. 22. per similitudinem ad Samaritanos, quia Samaritani, & Hebræi a principio habuerunt easdem literas, sed ipsi habent 22. ergo, & Hebræi totidem habebant ante destructionem eorum per Babylonios, quod cõuenit ad numerum librorum.

Quæ sit gens Samaritanorum, & vnde habuit ortum, & deorum conuersatione. *Quæst.* VII.

PRO hoc autem sciendum, quòd Samaritani a Samaria dicuntur, scilicet populi habitãtes in vrbe Samariæ, & in terra eius, quę dicũtur ciuitates Samaritanorum. Est autem Samaria nomen ciuitatis solennissimę in terra Chanaan, quam Iudæi construxerunt, vt patet 3. Regum, ca. 16. quę vocata est Samaria a monte Somer, in quo fuit constructa, vt patet ibidem. In hac autem postea regnauerunt reges Israel, vt patet prælleg. c. & postea ex processu 3. & 4. Regum infra. Tempore autem regis Salmanasar, qui regnauit super Assyrios 10. tribus Israel, qui pertinebant ad regnum Israel, & erant sub regibus Samariæ propter infandissima, & semper incorrigibilia scelera sua in captiuitatem per Salmanasar ductæ sunt cum rege suo Oseæ. Sed ne maneret tota illa terra desolata, & redigeretur in solitudinem, rex Assyriorum transtulit de multis gentibus habitatores ad terram 10. tribuum, qui propter vrbem Samariam, quæ metropolis erat in terra illa Samaritani appellati sunt. Isti a principio colebant Deos suos, sicut edocti erant in gentilitate: iratus autem dominus misit in eos leones, & interficiebant illos, quia polluebant terram inquinamentis idolorum, quia non exhibebant ei cultum, sicut gẽtes, quæ ibi primo fuerant, nunciatumque est regi Assyriorum, scilicet gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samarię ignorãt legittima Dei terræ illius, & immisit in eos dominus leones, & ecce interficiunt eos, q̃ ignorant ritum Dei infra 4. lib. 17. c. tũc iussit rex vnũ de sacerdotibus, qui captiui ducti fuerant adduci in terram illam, vt doceret eos ritum Dei, qui docuit, incęperuntque Samaritani colore Deum cæli, & nihilominus adorare idola sua, vt patet e. c. & tunc cessauerunt leones ab illis. Isti autem sunt Samaritani, qui euntibus duabus tribubus, scilicet Iuda, & Beniamin in Babylonicam captiuitatem manserunt in terra, & cum redijssent Hebræi de captiuitate post 70. annos isti repugnauerunt eis, ne restauraretur templum, & murus vrbis, atque accusauerunt eos apud regem Babylonis, vt impediretur opus. Sic patet 1. Esdræ c. 4. & 5. isti etiam pugnauerunt contra Israelitas, dum construerent muros Ierusalem, ideo propter metum eorum cum construeretur murus, vna pars Iudæorum faciebat opus, & reliqua tenebat lanceas, & reliquum genus armaturæ. Vnde dicebatur, quòd vna manu tenebant lanceas, & reliqua manu faciebant opus, sicut patet ex lib. Neemię. Isti etiam sunt Samaritani, de quibus dicebat Christus Apostolis cum mittebat ad prædicandum, quòd non introirent in ciuitates Samaritanorum, sed irent ad oues, quæ perierant de domo Israel. Mat. c. 10. Erant enim isti Samaritani multum distincti in modo viuendi a Iudæis, nec erant de genere eorum, ideo non communicabant illis, nec veniebant Samaritani in Ierusalem ad adorandum cũ Iudæis, sed adorabant in monte quodam, sicut patet ex verbis mulieris Samaritanæ disputantis cũ Christo sedente super fontem, & dicentis an adorandũ esset Ierosolymis, vel in monte illo, vt patet Io. cap. 4.

Etiam Pentateuchum Moysi totidem literis scriptitant. i. etiam Samaritani scribunt Pentateuchum Moysi 22. literis quot habent Chaldæi, & Syri. Dicitur enim de Samaritanis, quòd scribunt Pentateuchum Moysi, scilicet quia nullum alium librum recipiunt. Dicitur autem Pentateuchus ex greca origine, volumen continens quinque libros, quia in eo continentur quinque libri Moysi, qui apud Hebręos humas, ideſt quinarius dicitur, vel tora, ideſt lex, vt patet infra. Hos enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim quinque libros ſolum recipiunt Samaritani, dé F libris hiſtoricis, & prophetalibus nihil curantes. Cauſa huius eſt, quia Samaritani occidebantur a leonibus, quia neſciebant legitima, ſcilicet ceremonias Dei terę illius, ſunt autem iſtæ ceremonię pertinentes ad legem, vt in ſacrificijs, & ceteris ritibus: ideo hęc ſolum addiſcere voluerũt Samaritani, quę ſufficerent liberare eos a leonibus, ſed iſta habentur pleniſſimè in Pentateucho Moyſi, nec agitur de eis in aliquo alio de libris veteris teſtamenti, vt patet intuenti: ideo ſolum Pentateuchum receperunt, nec tamen illũ plene obſeruabant, quia tunc non coluiſſent idola, ſed colebãt, & adorabant ſimul Deum cęli, vt patet infra 4. lib. 17. c. Ex his autem arguit Hieronymus, quòd habuerint Hebręi ante captiuitatem Babylonicam 22. literas, & iſtud argumentum conuenientius eſt adhuc, quam G prędcedens de ſimilitudine linguę hebraicę ad Syram, & Chaldęam, quia literę Samaritanorũ, & Hebręorum a principio fuerunt eędem tam in characteribus, quam in ſono, & apicibus. Et hoc quippe, quia Samaritani non habebant legem Iudęorum, ſed ſuſceperũt Pentateuchum a ſacerdote Hebręo, qui eos erudiuit infra 4. lib. 17. c. ergo acciperent in eiſdem literis, quibus tunc vtebantur Hebręi, literę tamen Syrorum, & Chaldęorum nunquam fuerunt eorumdẽ characterum cum literis Hebręorum, ſed literę Samaritanorum ſunt 22. ſecundum, quòd patebat tempore Hieronymi, cum adhuc manebant Samaritani, & codices eorum: ergo literę Hebręorum ante Babylonicam captiuitatem fuerunt 22. & hoc eſt, quod H intendit probare Hieronymus ad conformitatẽ numeri librorum. Sed dicet aliquis ad quid ſuperfluè conatur Hieronymus probare eſſe 22. literas Hebręorum cum tunc luce clarius hoc cõſtet? Dicendum, q hoc vult probare, quia literę Hebręorum non manſerunt ſemper eędem, ſed deſtructę ſunt in captiuitate Babylonica, & poſteas reſtaurauit Eſdras ſcriba legis, ideo diceret aliquis, quòd fecit plures, vel pauciores, & ſic, quòd nihil conſonant numero librorum, qui prius fuit, ideo declarat Hieronymus, quòd non ſolũ nnmerus librorum conſonat numero literarum hebraicarum, quę nũc ſunt, ſed etiam numero literarũ, quę fuerunt prius ante deſtructionem Iudęorum per Babylonios. I

Figuris tantum, & apicibus diſcrepantes. Ideſt ſolum differunt literę Samaritanorum, quę nunc ſunt a literis Hebręorum in apicibus, & figuris, ſed non in ſono, ſcilicet quòd tam Samaritani, quam Hebręi dicunt Aleb, & Beth, tamen alias figuras harum literarum ponunt Samaritani, & alias Hebręi.

An literę Hebræorum, Chaldæorum, Syrorum fuerint eædem a principio in omnibus. Quæſt. VIII.

DICET autem aliquis ex hoc, quòd videtur, q literę Hebręę a principio fuerint eędem in ſono, & characteribus, atque in omnibus alijs cum Chaldęis, & Syriacis, quia dicitur K hic, quòd literę Hebręę ſunt eędem in ſono cum literis Chaldęis, ſed diuerſię in characteribus: de literis etiam Samaritanorum dicitur, quòd ſunt eędem cũ literis Hebręorum, ſed differũt in figuris, & apicibus: ergo literę Chaldęorum, Syrorum, Samaritanorum, & Hebręorum, quę nunc ſunt, eędem ſunt in ſono, ſed literę tam Chaldęorum, quam Samaritanorum differunt in characteribus a literis Hebręorum, quę nunc ſunt, ergo eędem ſunt in characteribus literæ Samaritanorum, & Chaldæorum: ſed literæ Samaritanorum erant cædem in characteribus, & apicibus, & ſono ante deſtructionem Iudæorũ per Babylonios: ergo etiam literæ Hebræorum ante Babylonicam captiuitatem erant eædem in characteribus cum literis Chaldæorum, & Syrorum.

Reſpondendum etiam, quòd nunquam fuerunt eædem literæ Hebræorum, & Chaldæorum in characteribus añ captiuitatẽ Babylonis, vel poſt: quoniã Moyſes inuenit literas Hebræorum, ſed iam erant ab antiquo literæ Chaldæorum, & Syrorum, ergo illę differebant ſaltem in characteribus, alioquin nihil inueniſſet Moyſes, nec vllo modo habuiſſent Hebræi aliquas literas proprias, ideo neganda eſt conſequentia, quam iſti faciunt, ſcilicet literæ Hebræorum, quæ nunc ſunt, ſunt eædem in ſono cum Chaldæis, & Samaritanis, ſed ab vtriſque differunt in apicibus, & characteribus: ergo ijdem ſunt characteres Samaritanorum, & Chaldæorum, ſatis enim ſtat characteres iſtorum eſſe diſtinctos, niſi fortè dicas, quòd vna litera nõ poteſt habere, niſi duos characteres, ita quòd Aleph apud Iudæos habeat nunc vnum characterem, & aliũ apud Chaldæos, & Samaritanos, nec poſſet habere aliquem alium, ſed hoc falſum eſt, quoniam mille, vel infinitæ poſſunt fieri figurę eiuſdem literæ, ideo ſi eſſã apud quamlibet gentem eſſent eædem literæ in ſono, quæ apud Hebræos poſſent habere eas diſtinctas tot modis in characteribus, quot gentes ſunt, & ſic dicẽdum, quòd Samaritani habent nunc eoſdem characteres literarum, quos olim habent literæ hebraicæ, ſed non habent tales characteres ſicut Chaldæi, & ſic literæ Hebræorum, quæ nunc ab vtriſque in characteribus differant. Cum vero dicitur, quòd etiam differũt in apicibus, ſciendum, quòd apud Hebræos apices vocantur quædam puncta paruula, quæ aliquando ſuper literas, & aliquando infra ponuntur: ſunt autem iſta quinque, loco quinque vocalium: nam in literis Hebræorum non ſunt vocales, ſicut in latinis, & quia nulla vox cuiuſcunque idiomatis formari poteſt ſine litera vocali neceſſe erat, vt in hebræis literis eſſet aliquid loco vocaliũ, & iſta ſunt apices, de quibus Chriſtus dixit. Amen dico vobis, quoniam iota vnum, aut apex vnus, non præteribit a lege, donec omnia fiant, ideſt non præteribit litera parua, quę vocatur Iod: nec etiam vnus apex, qui in ſcriptura minimus eſt. De hoc Mat. c. 5. ergo apices erãt de neceſſitate literæ hebraicæ, & quamquam aliquando Iudæi ſcribant ſine apicibus, hoc eſt quia iam ſciunt ſupplere eos ex aſſuetudine legendi: & tamẽ neceſſario intelliguntur. de iſtis apicibus dicitur, quòd differunt inter Hebræos, & Samaritanos, forte autem erit hoc in numero, vel in figura, vel in nomine: quodcunque enim horum ſit nihil differt, quia non poſſunt poni apices, niſi pro quinque vocalibus, quòd dico de illis, qui ſunt de neceſſitate ſcripturæ, latini autem ſcriptores alios apices inuenerũt, qui abbreuiationi ſcripturę accommodi ſunt, in quibus non ſolum ſupplentur ſingulæ vocales, ſed interdũ multę literæ, & ſyllabæ in vno apice.

Apices vocantur apud hebræos.

Certumque eſt Eſdram ſcribam legis. Hic applicat Hieronymus id, quòd intendit, ſcilicet quare probet per literas Samaritanorum, nu. 22. librorũ veteris teſtamẽti, & agit duo ſimul, ſcilicet probat, quòd neceſſe ſit induci ad probationem de numero librorum alias literas præter eas, quas nunc Hebræi habent. Secundo probat, quòd ſit conueniens probatio numeri librorum per literas Samaritanorum.

Quare per literas Samaritanorum probatur numerus librorum. Quæſt. IX.

PRIMVM inducitur ſic, ſcilicet ſi literæ Hebræorũ eædem manſiſſent nũc in ſono, & characteribus, quę fuerunt a principio, non oporteret probari per alias

alias literas numerum librorum, ſed mutatę ſunt, A quia certum eſt Eſdram ſcribam, & doctorem legis poſt templi reſtaurationem alias literas inueniſſe, ergo neceſſe erat, quòd probaretur numerus librorum, & literarũ hebraicarũ per alias literas, quibus fuiſſent ſimiles a principio literę Hebręorum. Secundũ probatur, cum dicatur hic, quòd ijdem characteres Hebręorum, & Samaritanorum fuerunt vſque ad tempus captiuitatis Babylonicę, ſed Samaritani habent nunc 22. literas ergo a principio Hebræi totidem habebant, & ſic conuenienter fit probatio de numero literarum Hebręarum, & de conformitate numeri librorum per literas Samaritanorũ. Quòd autẽ Eſdras ſit ſcriba legis patet Nee. capitu. 8. & ex proceſſu libri Eſdrę. Ipſe enim totam legẽ, quę a Chaldęis cõbuſta fuerat ad integrum reſtaurauit, non quidem tanquam ipſe eam totã memoriter teneret, quia ferè impoſſibile videbatur, quod quiſquam hominum omnes libros veteris teſtamenti de verbo ad verbum memoriter recitare poſſet: potiſſimè quia Eſdras non fuit de terra Chanaan ductus in captiuitatem, ſed in Babylone genitus eſt: ſpiritu tamẽ domini in ſe facto omnia ad plenum ſcripſit, quę in prioribus libris habebãtur, ſicut habetur in quarto ſuo libro apocripho, ſed licet ea, quę ibi habentur non recipiantur, quia pleraque recipienda non ſunt, tamen aliunde conſtabit, quòd ipſe ſpiritu domini ſcripſit, ſcilicet quia ſacra Scriptura dicit eum ſcripſiſſe, ſed non poterat hęc ſcribere niſi ſpiritu prophetico, ergo irruente in eum ſpiritu domini ſcripſit. *Legiſque doctorem.* Vocatur Eſdras doctor legis, quia Iſraelitas redeuntes de captiuitate legẽ docuit, & prædicabat coram eis, inſtruebatque eos in moribus ſeparando ab vxoribus alienigenis quas acceperant contra legẽ, vt patet 1. Eſdrę 9. & 10. & Nee. 7. 8. & 9. cap. & accipitur hic lex large non ſolum pro lege Moyſi, ſed etiã pro omnibus libris veteris teſtamenti, quos omnes ipſe tranſtulit, & erudiebat Hebręos in illis. *Poſt captam Ieroſolymam.* Refertur ad inuentionem literarum per Eſdram, nõ quidem, quòd immediate poſt captam Ieruſalem, ſed poſt reditum de captiuitate Babylonica, & templi reſtauratione, vt patet infra. dicitur tamen de Ieruſalem capta, quia vſque ad illud tempus mãſerunt priores literę Hebręorum, quas tẽpore Hieronymi Samaritani habebant: tempus autem a capta Ieroſolyma vſque ad inſtauratum templum fuit ſine literis, quod fuit tempus plurium quaſi 70. annorum: nam captiuitas 70. durauit annis. Iere. c. 25. ędificatio autem templi ſecundi durauit 46. annis, vt patet Ioann. capitulo ſecundo. ergo eſſent centum, & ſex anni ad minus, in quo Hebręi non haberent literas, ſi proprie accipiatur hic litera Hieronymi.

Eſdras ſcriba legis.

Et inſtaurationem templi. Ideſt poſtquam templum inſtauratum eſt per Iſraelitas venientes de captiuitate Babylonica inuentę ſunt literę per Eſdram, poteſt autem accipi hic poſt inſtaurationem, ideſt poſtquam finita eſt inſtauratio, vel poſt inſtaurationẽ, ideſt poſtquam inchoata eſt, & quamquã vtrunque dici poſſet: conuenientius tamen eſt, quòd inuentę ſunt literę ab Eſdra poſtquam incępta eſt inſtauratio, licet non finita, quoniam non eſt veriſimile, quòd 46. annis quibus durauit inſtauratio templi Eſdras nihil tranſtuleret: cum ipſe doceret ſemper legem Iſraelitas poſtquã redierunt de captiuitate, vt patet ex libro ſuo primo, & ex libro Nehemię. *Sub Zorobabel alias literas reperiſſe.* Ideſt certum eſt, quòd poſt inſtaurationem templi, quę facta eſt ſub Zorobabel principe inuenerit Eſdras literas.

Eſdras doctor legis.

Quomodo in reditu Iudæorum de Babylone fuerunt tres principes, & de differentia principatuum iſtorum. Quæſt. X.

ERAT autem Zorobabel princeps Iudęorum, qui genitus eſt in Babylone, & fuit nepos Iechonię regis Iudę, qui translatus eſt in Babylonem a rege Nabuchodonoſor: Mat. 1. iſte enim accepit principatũ inter laicos, & ob hoc ſemper vocatur princeps Iudę, & ad eum fiebant omnes locutiones prophetice de inſtauratione templi, vt patet Aggęi. cap. 1. & 2. & Zacha. c. 4. & 1. Eſdrę 4. & 5. Ipſe enim fuit ſemper princeps dum ędificaretur tẽplum: nã ſub eo inchoata ędificatio, & conſummata eſt, vt patet Zacha. c. 4. ſcilicet & factum eſt verbum domini ad me, dicens: manus Zorobabel fundauerũt domum iſtam, & manus eius perficient eam. Erat autem princeps alius tunc inter ſacerdotes, ſcilicet Ieſus Ioſedech ſacerdos magnus, ad quem pariter dirigebantur locutiones prophetarum. Zacha. c. 3. & ipſe, & Zorobabel dicebantur principari primo Eſdrę. cap. 4. Nehemias etiam fuit princeps eo tempore ſolũ quidem quantum ad ædificationem murorum, quoniã a rege ipſe præpoſitus eſt, vt ædificaret muros, vt patet Nehem. c. 2. Proprie tamen princeps erat Zorobabel. Dicitur autem Eſdras inueniſſe alias literas, ideſt differentes a prioribus, ſcilicet in characteribus, & non in ſono, ſed quia litera figura quædam eſt, variata figuratione, dicitur variari litera, quamquam maneat eadẽ ſonoritas.

Quibus nunc vtimur. Ideſt iſtæ literæ inuentæ per Eſdram ſunt, quæ manſerunt ſemper poſtea inter Hebręos, vt dicit Hieronymus, quibus vtimur, referendo ad ſe, quia ipſe nouerat idioma hebræorũ, & ob hoc tranſtulerat de Hebræo in Latinum, non tamen erat ipſe hebræus, nec de genere hebræorum, ſed natus de parentibus Chriſtianis, vt ipſe teſtatur. in prologo ſuo ſuper Iob, qui incipit. Cogor per ſingulos.

Cum ad illud vſque tempus ijdem Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. Ideſt nunc ſunt eędem literę in ſono Hebręorum, & Samaritanorum, ſed non ſunt ijdem characteres: a principio autem vſque ad illud tẽpus tã ſonus, quam characteres: erant ijdem. Cũ autem dicitur vſque ad illud tempus non refertur ad immediata, ſcilicet ad inſtaurationem templi ſub Zorobabel, quia tunc non erant ijdem characteres Hebręorum, & Samaritanorum in literis, cum nec literas vllas, nec characteres tunc Hebręi haberent, quia ędite fuerant literę in deſtructione vrbis Ieroſolymę per Babylonios, ſed refertur ad ſupra poſita, ſcilicet ad captam Ieruſalem, quia tunc perditę ſunt literę Hebręorum, & vſque ad tempus illud fuerant ijdẽ characteres Samaritanorum, & Hebræorum.

In libro quoque Numerorum. Hic ponit Hieronymus aliam probationem de numero librorum, & literarũ veteris teſtamenti, quòd ſunt 22. per numerum Leuitarũ, qui habetur in libro Numerorũ, in quo myſtice ſignificatur numerus iſte librorum. Non reperitur autem in toto libro Numerorum numerus ſacerdotum, & Leuitarum, niſi bis cum ponitur ſumma Iſraelitarum: habentur enim in libro illo duę nũciationes totius populi, ſcilicet vna, quę fuit in ſecundo menſe anni ſecundi ab exitu de Aegypto, & fuit facta in monte Sinai: de qua Nume. c. 1. alia fuit facta anno. 40. ab exitu de Aegypto in vltima manſione apud Iordanem, de qua Num. c. 26. In vtraque autem harũ fuit acceptus numerus Leuitarum, & ſacerdotum cũ Iſraelitis, quia iuſſerat Deus, quòd nõ tolleretur ſumma filiorum Leui cum filljs Iſrael. Nume. c. 1. Fuit autẽ per ſe in prima numeratione accepta ſumma Iſraelitarum

litarum, & per se summa Leuitarum. de Leuitis dicitur, quòd erant 22. millia: Nume. c. 3. In secunda quoque numeratione anno 40. accepta per se summa Leuitarum inuenta sunt 13. millia. Nume. 26. c. Cum autem dicitur hic, quòd numerus Leuitarum, & sacerdotum, qui ponitur in libro Numerorum designat istum numerum librorum veteris testamenti, dicendum, quòd intelligitur de summa Leuitarum in prima numeratione, in qua ponuntur 22. millia. In secunda autem 23. millia, & ista nihil agit: dicitur autem significari numerus librorum per numerum Leuitarum, & sacerdotũ, quia sicut sunt 22. libri, ita 22. millia sacerdotum, & Leuitarum: secunda quia est numerus inæqualis, nihil ad hoc agit.

Hæc eadem supputatio. Ideſt iſte idem numerus, ſcilicet 22. quia eſt numerus librorum veteris teſtamenti, & numerus literarum.

Sub Leuitarũ atque ſacerdotũ ſenſu miſticè oſtenditur. Ideſt per numerum Leuitarum intelligitur myſticè numerus librorum: dicitur autem myſticè, quia ſenſus literalis in illo numero Leuitarum, & ſacerdotum non eſt, quòd ſignificetur numerus librorum, vel literarũ, ſed quòd ſignificetur ſumma Leuitarum, & ſacerdotum, qui erant illo tempore, quo facta eſt computatio illa in monte Sinai, ſed myſticè, ideſt ſenſu morali. Per numerum 22. millium ſacerdotium, & Leuitarum intelliguntur 22. libri veteris teſtamenti, & fuit conueniens tranſumptio de numero ſacerdotum, & Leuitarum ad numerum librorum, quia ſacerdotes, & Leuitæ ſcire debent quicquid continetur in 22. libris veteris teſtamenti, ſic patet Aggæi ca. 2. vbi Deus iuſſit, vt de dubijs legis quæreremus a ſacerdotibus, ideo ipſi ſcire tenentur totam legem. Idem paret Mala. c. 2. labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent de ore eius, quia angelus domini exercituũ eſt: ergo ad ſacerdotes pertinet ſcire omnes 22. libros veteris teſtamenti. Et dicitur fortaſſis hoc intelligi ſub ſenſu myſtico, quaſi propter hoc in libro Numerorum ponantur 22. millia ſacerdotum, & Leuitarũ, vt ſignificẽtur 22. libri. Nam ſumma, quæ colligitur Nu. c. 3. peruenit ad 22. millia 300. vt patet ex tribus ſummis partialibus, quæ habentur ibi, cum tamen ponitur poſtea ſumma totalis, ponuntur 22. millia quaſi illa 300. videantur ablata propter concordiam numeri Leuitarum, & ſacerdotum ad numerum librorum; non eſt tamẽ illa cauſa literalis, quia illi 300. ablati ſunt cum eſſent de primogenitis ſacerdotũ, & Leuitarũ, & non poterant accipi in commutationem pro primogenitis Iſraelitarum, ſed pro ſe ipſis manebant: ergo ſolum 22. millia accipienda ſunt in ſumma totali, & illa aſſumpta ſunt in commutatione pro Iſraelitis, & pro cæteris primogenitis eorum datum eſt pretiũ Nu. c. 3. In ſenſu tamẽ myſtico poſſumus ſignificare quodcunque voluerimus: dum tamen habeat aliquã ſimilitudinem, & ſic per 22. millia ſacerdotum, & Leuitarum, intelligũtur 22. libri veteris teſtamenti: dicitur autem de ſupputatione ſacerdotum, & Leuitarũ, quia omnes tam ſacerdotes, quam Leuitæ computati ſunt: fuerunt enim computati omnes de tribu Leui, ſed iſti diuiduntur in ſacerdotes, & Leuitas, quia Aaron, & poſteri ſui erant ſacerdotes. Cæteri autem de tribu Leui vocabantur Leuitæ. Cum vero facta eſt iſta computatio ſolum erant tres ſacerdotes, & cæteri erant Leuitæ, quod patet, quia Aaron habuit quatuor filios, qui cũ eo conſecrati ſunt, ſcilicet Eleazar, Ithamar, Nadab, & Abiu: Exo. c. 29. & Nu. c. 3. duo autem horum, ſcilicet Nadab, & Abiu die octauo conſecrationis ſuæ cum primo inciperent miniſtrare offerẽtes ignem alienum, Leui. c. 10. conſumpti ſunt: alij duo manſerunt cum patre tempore huius numerationis; ideo Nume. c. 3. iſti tres exprimũtur de ſacerdotibus, quia nulli alij erant, cæteri verò erant Leuitæ.

Scientia pertinet ad ſacerdotes.

Et nomen domini tetragrammaton. Hic redit Hieronymus ad probandum de numero literarum Hebraicarum, & de mutatione earum, ſcilicet quòd fuerint 22. a principio, & quamquã poſtea propter Eſdram aliæ inuentæ ſunt, manſit idem numerus: principaliter autem ſignificatur hic, quòd non ſemper fuerunt iſtæ literæ apud Hebræos, quæ nunc ſunt, ſed aliquando fuerunt aliæ, quod probat, quia in Græcis voluminibus reperitur aliquando nomen domini tetragrammaton ſcriptum prioribus literis hebraicis, ergo aliæ præter has fuerunt.

De nomine Dei tetragrammaton, quid ſignificet. *Quæſt.* XI.

SCIENDVM autem cum dicitur hic de nomine domini tetragrammaton, quòd illud eſt nomẽ quatuor literarum apud Hebræos, quòd ſcribitur his literis, Iod, He, Vau, He, tetragrammaton autẽ non eſt aliquod nomẽ domini, ſed eſt quoddam nomẽ appellatiuum Græcum deſignãs quatuor literas, & dicitur a tetras, quòd eſt quatuor, & grãma, quòd eſt litera quaſi quatuor literis ſcriptum: dicitur autem de nomine tetragrammaton, quia Deus habet multa nomina in Hebræo: aliquando enim vocatur Adonai, & aliquando El, vel Elohim: aliquando autẽ ponitur aliud nomen quatuor literarum, quòd Deo proprie conuenit, & illud non pronuntiatur, ſed loco eius dicitur Adonai. Tria enim prima nomina, Adonai, & El, & Elohim ſignificant Deũ ſub quibuſdam proprietatibus attributalibus, ſcilicet in quantum eſt dominus, vel fortis: nomen autem tetragrammaton ſignificat ſubſtantiã Dei ſine aliqua proprietate attributali, ſicut iſtud nomen Deus in Latino idiomate, & iſtud eſt honorabilius nomen Dei apud Hebræos.

In quibuſdam Græcis voluminibus vſque hodie expreſſum antiquis literis inuenimus. Ideſt iſtud nomen interdum habet in Græcis voluminib⁹ literas Hebræas antiquas, ſcilicet non eas, quibus nunc vtimur: hoc autem eſſe non poteſt, niſi quia fuerunt aliquãdo aliæ literæ Hebræorum præter has, ſed fuerunt mutatæ per Eſdram.

Quomodo poſſunt literæ antiquæ Hebræorum reperiri in aliquibus codicibus Græcorum. *Quæſt.* XII.

QVAERET autem aliquis quomodo poſſunt eſſe literæ Hebreę antiquę in aliquibus codicibus Græcorum: nam fuit translata Biblia de Hebræo in Græcum poſt captiuitatem Babylonicam, & ſecundas literas inuentas per Eſdram, cum Ptolomæus miſit ad Hebræos, vt darẽt ei interpretes, & miſerunt ei 70. viros, ergo iſti nõ poterant ſcribere nomen tetragrammaton, niſi in literis Hebræis, quibus nunc vtimur. Reſpondendum eſt verum eſſe, quòd translatio de Hebræo in Græcum fuit facta poſt ſecundas literas inuentas per Eſdram, tamen interpretes ſciebant, quæ fuiſſent literæ priores, quoniam cognoſcebant, quòd literæ, quæ erant apud Samaritanos erant, quæ prius fuerunt apud Hebræos, & ipſi ſcientes illas potuerunt ponere aliquando nomen domini deſcriptum illis literis, & poſtea alij trãslatores idem obſeruauerũt, ita vt vſque hodie in quibuſdam Græcis voluminibus maneat nomẽ domini literis antiquis deſcriptum. *Sed, & Pſalmi.* Hic iterum probat Hieronymus, quòd apud Hebræos erant 22. literæ ab antiquo, quia aliqui Pſalmi ſunt. ſ. quinque, qui habent totum Alphabetum Hebræorum, & incipiũt verſus in eis ſeriatim per literas Alphabeti. ſ. primus

mus verſus in Aleph, ſecundus in Beth, & ſic conſequenter de omnibus alijs literis vſque ad Thau, quę eſt vltima litera inter Hebræos, & in quibuſdam Pſalmis cum peruentum ſit ad Thau, iterum fit reditio ad Aleph, iſti tamen Pſalmi erant ſcripti antequã Eſdras inueniret ſecundas literas Hebręorum, ergo a principio erant 22. literę ſicut nunc. Aliquis dicet, quod ex hoc non concluditur a principio fuiſſe 22. literas, ſed ſolum, quòd nunc ſint 22. quia reperiuntur 22. verſus in ordine conſequenti incipientes a literis varijs, ergo 22. literæ ſunt nunc. Cum autem dicatur ergo antiquitus erant 22. literę, dicet aliquis non tenere conſequentiam, quia fortè antiquitus iſti verſus incipiebãt ab alijs literis, quę fortè erant 22. ſolum, vel pauciores nunc autem incipiunt ab alijs. Reſpondendum, quòd non poteſt ſtare ex eo, quòd ſupra dicebamus, ſcilicet quod lingua hebraica eadem fuit ante captiuitatem Babylonicam, & poſt, ſed literę fuerunt mutatę, & qdem non potuerunt ſimpliciter mutari, ſed ſolum quantum ad characteres in ſono autem nequaquam, ideo cum nunc ſint aliqui Pſalmi habentes verſus 22. ordine cõtinuato incipientes a literis diuerſis, neceſſe eſt, quòd ab antiquo fuerint ſaltem 22. literę eędem cum his, quamquam differant in characteribus, alioquin dicemus, quòd non ſolum mutatę ſunt, ſed etiã idioma totum, quòd falſum eſt: apparet igitur, quòd etiam ab antiquo fuerint 22. literę, vt nunc ſignantes 22. libros veteris teſtamenti, ideſt 36. Pſalmus habet verſus deſcriptos per literas varias Alphabeti continuati. Pro quo ſciendum, quòd Hieronymus ponit hic quinque Pſalmos, quos exprimit, & dicit, quòd apud Hebręos ſcribuntur diuerſo metro, & tamen texuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, ideſt quilibet iſtorum Pſalmorum habet tot literas varias continuatas, quot habet alius. Verbi gratia, quòd incipiat primus verſus in Aleph. ſecundus in Beth, & ſic continuatim vſque ad Thau. In quolibet autem iſtorum Pſalmorum verè reperitur iſtud, ſed ſcribũtur diuerſo metro, ideſt diuerſa lege metrorum quantum ad trimetrum, vel tetrametrum: differt tamen in iſtis Pſalmis, quia quidam habent plures verſus, quam alij: hoc autẽ, quia replicantur in eis pluries literę Alphabeti, vel quia duo verſus, qui ſimul ſunt, incipiunt ab eadem litera: & ſic 44. verſus complent vnum Alphabetum hebraicum geminatis verſibus ad quamlibet literam, ſic autem fuit in Pſalm. 144. qui incipit Exaltabo te domine. Sciendum autem circa iſta duo, quę ponit hic Hieronymus, ſcilicet quod iſti Pſalmi quinque ſcribuntur Alphabeto eiuſdem Numeri, ſed non eodem metro. Circa primum attendendum, quòd Hieronymus in quadam epiſtola ad Marcellam, vbi ponit de Pſalmis habentibus Alphabeta hebraica ponit ſolum quatuor, hic autem ponuntur quinque, qi fortè accidit errore ſcriptorum, qui ſubticuerunt vnũ de Pſalmis, ſcilicet tertium. ſunt autem verba Hieronymi hęc in epiſtola ſua, ſcilicet. Scire debes quatuor Pſal. ſecundum ordinem elementorum incipere, ſcilicet 36. & centeſimum decimum, & 128. & 144. verum ſcire debes, ex prioribus Pſalmis ſingulis literis ſingulos verſus, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos, inferiores verò tetrametro iambico ſicut Deutero. canticum ſcriptum eſt: ſunt qui alios putent hoc ordine incipere, ſed falſa eorum opinio eſt. Primus iſtorum eſt 36. ſcilicet. Noli ęmulari, qui incipit ſecundum ordinem Alphabeti vſque ad vltimam literam. hoc autem in Hebręo verum eſt, ſed non apud nos quoniam non eſt ibi aliquis ordo literarum ſecũdum Alphabetum noſtrum. Cauſa eſt, quia non ſunt eędem dictiones in Latino, & Hebręo. Sciendũ etiam, qi non habent omnes iſti Pſalmi integrum Alphabetum, ſed aliqui habent pauciores verſus, aliqui autem plures, quam complere poſſint vnum Alphabetum, ſufficit tamen, qi illi verſus quotquot ſunt ſequuntur ordinẽ Alphabeti. *Et centeſimus decimus.* Iſte eſt ſecundus Pſalmus eorum, qui procedunt ordine Alphabeti, & vocatur: Confitebor tibi domine: Non habet autem integrum Alphabetum, ſed ſolum 10. literas, cum ſolum habeat decem verſus. *Et centeſimus vndecimus.* Iſte eſt tertius Pſalmus horũ, ſcilicet Beatus vir, qui timet dominum: & procedit eodem ordine Alphabeti, ſed non habet integrum Alphabetum cum ſolum ſint 9. verſus. *Et centeſimus decimus octauus.* Iſte eſt quartus, & vocatur Beati immaculati. Nec accipitur iſte Pſalmus ſecundum, quòd apud nos diſtinctus eſt, ſcilicet vſque ad retribue ſeruo tuo, ſed durat vſque ad Pſalmum. Ad dominum cum tribularer, comprehendens omnes Pſalmos primę, tertię, Sextę & Nonę: nec ſunt hic verſus in ordine Alphabeti ſecundum continuationem literarũ, ſed ſunt 22. octonarij, qui faciunt verſus. 266. ſed incipiunt octonarij iſti per literas Alphabeti, ſcilicet primus octonarius ī Aleph, & ſecundus in Beth, & ſic conuenienter vſque ad Thau. viceſimus ſecundus octonarius incipit in Thau, & ſic eſt ibi conſummatum Alphabetum.

Qui ſunt Pſalmi qui incipiunt per ordinẽ librorum Alphabeti, apud Hebręos, & quare non ſcripiũt apud nos.

De diuiſione octonariorum, & quid ſint *Quæſt.* XIII.

SCIENDVM autem circa iſtos octonarios, quòd octonarij dicuntur diuiſiones factę in Pſalmis, quarum quelibet continet verſus octo, ſic patet in toto Pſal. illo beati immaculati: nam ſecundum nos diuiditur in 11. Pſal. quorum ſunt duo pro hora Primæ, & tres pro Tertia, totidem autẽ pro Sexta, & Nona. continet autem quilibet iſtorum Pſalmorum 16. verſus, ideo diuiditur in duos octonarios in medio autem iſtorum Pſalmorum, ſcilicet in verſu 9. cuiuslibet eorum incipit ſemper alius octonarius, & ſic cum primus octonarius, ſcilicet beati immaculati incipiat in Aleph, vltimus octonarius, ſcilicet appropinquet deprecatio mea: incipit in Thau, vbi eſt 22. octonarius. *Et centeſimus quadrageſimus quartus.* Iſte eſt vltimus Pſalmus eorum, qui ſequuntur alphabetũ: & iſte eſt. Exaltabo te domine: ſequitur autem ordinem alphabeti, & dicit de eo Hieronymus, quod ſingulis literis ſinguli verſus gemine ſupputantur: ſunt autem ibi 22. verſus, qui poſſent complere hebraicum Alphabetum, ſi literę ſimplices eſſent, ſcilicet cuilibet verſui vna litera, ſed dantur duo verſus vni lrę. *Quamquam diuerſo ſcribantur metro.* i. omnes iſti Pſalmi ſequũtur ordinem alphabeti, quantum ad literas tamen differunt in hoc, quòd non ſcribuntur eodẽ genere metrorum, ſic patet ex litera Hieronymi in epiſtola ad Marcellam cum ait: Verum ſcire debes, quòd prioribus Pſalmis ſingulis literis ſingulos verſiculos, qui trimetro iambico conſtant eſſe ſubnexos: inferiores verò thetrametro iambico, ſicut Deute. canticum ſcriptum eſt. Hoc quidem, qde metris dicitur, ſępe obſeruatur inter hebręos, quia ſicut poetæ vtuntur diuerſo genere metrorum, ita & ſacra ſcriptura vſa eſt: ſic, pbat Hieronymus inductiue de multis in prologo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos. In Pſalmis autem iſtis obſeruatur iſta differentia, quòd in quibuſdã eſt trimetrum iambicum: in alijs verò tetramitrum.

Ad cuius euidentiam conſiderandum, quòd metra ſecundum auctoritatem Latinorum multipliciter nominantur, quędam enim nominantur ex numero pedum: alia autem a materia: de his ſecundis dicimus quædam metra eſſe heroica ab heroibus: ſunt enim heroes viri nobiles, & famoſi: metra autẽ, quę de geſtis

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtis eorum ſcribuntur heroica appellantur: ſic etiam vocantur metra elegiaca, quę tractant de miſeria, vel amore, quia elegia idem eſt, quòd miſeria: aliquando autem nominantur metra ab inuentore ſicut metra Archilochica, & Aſclepiadea, quę ab Archiloco, & Aſclepiade inuẽtoribus nominantur: ſic etiam vocatur metrum Saphicum a Sapho muliere, q̃ in Græcia huius carminis modum inuenit ſub Cyro rege Perſarũ, dum Iudęi redirent de captiuitate Babylonica, & iſtis metris vtitur frequenter Boetius: ſicut eſt illud: Bella biſquinis in fine quarti libri, & illud. Nouimus quãtas in tertio libro: hoc etiam metro Saphico ſcribuntur tria Alphabeta lamentationis Hieremię, ſcilicet primum, ſecundum, & quartum: alia autem vocantur a numero pedum, vt exametrũ, quòd ſex pedes habet, & iſte verſus præcipuè ſpondaici, vel Dactilici ſunt, quia in quolibet pede poteſt Dactilus, vel Spondęus indifferenter locari, præterquam in quinta ſede vbi ex natura metri Dactilus ſemper locatur: ſic etiam ſunt verſus Pentametri, ideſt habẽtes quinque pedes. Alia metra vocantur a pede prędominante, vt Spondaica Dactilica, Iãbica Trochaica, vel Anapeſtica, & vocant iſta carmina aliq̃n Dimetra Trimetra, vel Tetrametra. In verſibus aũt Dactilicis, vel Spondaicis, ſicut ſunt Exametri, vel Pentametri vnus pes cõputat pro vno metro, ideo vocantur exametri, quaſi habentes ſex metra, & totidem pedes ſunt. In verſibus autem Iambicis Trochaicis, vel Anapeſticis duo pedes ponũtur pro vno metro, & ſic vocatur dimetrum, quòd habet duo metra, quę ſunt quatuor pedes, ſiue quatuor Iambi, ſiue Trochei, trimetrum vocat vbi tria metra ſunt, quę continent ſex pedes, & tale eſt illud metrũ, quòd ponit Boetius ſecundo de Conſolatione de mutatione fortunę, ſcilicet

Hæc cum ſuperba verterit vices dextra.

Hoc trimetrum eſt continens ſex pedes, ſcilicet tres Spondęos, & tres Iãbos, *Hæc cum*, Spondęus eſt. *ſuper* Iambus eſt, *ba uer*, Spondęus eſt, *terit*, Iambus eſt, *vices*, Iambus eſt, *dextra*. Spondęus eſt. Primum metrum continet vnum Iambum, & vnum Spondęũ. *ſ. Hæc cum ſuper*. Secundum metrum continet Spõdęũ, & Iambum. *ſ. ba verterit*, Tertium metrum continet Iambum, & Spondęum. *ſ. vices dextra*. Tetrametrũ aũtem Iambicum recipit Iambum in omnibus locis: Spondęum tantum in paribus, & dictum eſt Iambicũ a pede prędominante in loco pari, in quo nullus alius pes habet poni. Iambicum metrum. Si dimetrum eſt quatuor habet pedes: ſi Trimetrum habet ſex, ſi Tetrametrum habet octo: verbi gratia accipiatur iſtud Iambicum Tetrametrum.

Deus creator omnium,
Iam ſurgit hora tertia.

Deus, Iambus eſt. *crea*, Alter Iambus iunge ſimul, & habebis vnum metrum. *tor om*, alter Iambus, *nium*. Alter Iambus: iunge ſimul, & habebis ſecundũ metrũ. *Iam ſur*, Spondęus. *git ho*, Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis tertium metrum, *ra ter*, Spondęus eſt, *tia*, Iambus eſt. Iunge ſimul, & habebis quartum metrũ, & ſic patet quare vocetur Tetrametrum: ſimiliter poſſes ponere exemplum in illo hymno:

Iam lucis orto ſidere.

& ſimilibus. Communiter tamen in talibus ſignatur Dimetrum Iambicum, quia in quolibet verſu hymni ſunt quatuor verſus metrici. Iſtud trimetrum, & Tetrametum Iambicum obſeruatur in iſtis Pſalmis apud Hebręos quidem, ſed apud nos nequaquam, quia nec eſt ordo literarum per Alphabetum, nec obſeruatur natura metri, cuius cauſa infra declarabitur.

Eiuſdem numeri texuntur alphabeto. Ideſt iſti Pſalmi ſcribuntur, vel continuantur Alphabeto, ideſt literis eiuſdem numeri. Non eſt autem ſenſus, quòd tot literę ponantur in Pſalmo vno, per quas incipiant verſus, ſicut in alio, cum quidam Pſalmi horum ſolum habeant nouem verſus, & alij 10. alij autem plures, quam 40. ideo impoſſibile eſt in vtriſque compleri Alphabetum. ſed eſt ſenſus, quòd texuntur literis eiuſdẽ numeri, ideſt eiuſdem ordinis, ſcilicet quòd ſicut incipit vnus Pſalmus eorum per ordinem Alphabeti, & continuatur per omnes verſus iſte ordo, ita in alijs fit, & tamen in quibuſdam completur Alphabetum in alijs nõ propter paucitatem, & multitudinẽ verſuum. *Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius*. Ideſt etiam obſeruatur ordo 22. literarum in Ieremia in lamentationibus, & in oratione eius.

Lamentationes quo genere metrorum deſcribuntur.
Quæſt. XIIII.

NON eſt autem hoc per totum librum Ieremię. Nam totus liber prophetiarum eius ſtylo pedeſtri, & ſine lege metrorum ſcriptus eſt. In lamentationibus autem, quę alio modo vocantur threni Ieremias non tanquam Propheta, ſed tanquam rhetoricus per ſermones paſſionales audientes ad compaſſionem deſolatę ciuitatis conuertit: licet aliquando aliqua de Chriſto intermiſceat: ſeruatur ordo huius ſcripturę per Alphabeta: ita, quòd primus verſus incipiat per Aleph, quę eſt prima litera, ſecundus verſus per Beth, quę eſt ſecũda, & tertius per ghimel, quę eſt tertia, & ſic conſequẽter vſque ad Thau, quę eſt vltima.

In litera autem noſtra non potuit ſeruari idẽ ordo, ideo ad ſignandum illum ordinẽ eſſe apud Hebręos ponimus in principio cuiuslibet verſus illam literam hebraicam, a qua incipit, & ſic ſunt completa Alphabeta in lamẽtationibus, ſic ſunt apud nos aliq̃ hymni, qui incipiunt per conſequentes literas Alphabeti, ſcilicet: A ſolis ortus cardine: cuius primus verſus in A. ſecundus in B. tertius in C. incipit, & ſic vſque ad finẽ hymni. ponuntur autem quatuor Alphabeta in lamẽtationibus, ideſt Alphabetum quater repetitur ad notandum, quòd Ieremias deplangit propter quatuor mala, ſcilicet propter mortem Ioſię. Secundo propter tranſmigrationem regis Ioachim, & omnium nobilium in Babylonem. Tertio propter deſtructionem templi, & ciuitatis factam per Nabuzardam: quarto propter mortem Godolię. & non ſunt ſimilia iſta Alphabeta, quia in primo, ſecundo, & quarto ſimpliciter ponit quelibet litera, ſemel Aleph, & ſemel Beth: in tertio Alphabeto quelibet litera triplicatur, ter Aleph, & ter Beth, & ſic conſequenter. Differunt etiam iſta Alphabeta, quia cum ſcribãtur ſub lege metrorũ in pedibus certis, & ſyllabis, tamen alia metra ponũtur in primo, ſecundo, & quarto, & alia in tertio. Nam primum, ſecundũ, quartũ, deſcribuntur metris Saphicis cum cõmate heroico. Tertium Alphabetum trimetris iambicis trochaicis, vel anapeſticis ſcriptũ eſt: de hoc Hieronymus in epiſtola ad Marcellam, quę incipit nudiuſtertius, ait habens in lamentationibus Ieremię quatuor Alphabeta, ex quibus duo prima quaſi Saphico metro ſcripta ſunt, quia tres verſiculos, qui ſibi nexi ſunt, & ab vna tantum litera incipiunt heroicum cõma concludit. Tertium Alphabetum trimetrum ſcriptum eſt ternis literis, ſed eiſdem tantum verſus incipiunt. Quartum Alphabetum ſimile eſt primo, & ſecundo. Idem autem in ſententia, & quaſi in verbis ponit Iſidorus Etymologia. 6. li. iſta lex metrorum obſeruata in Hebręo idiomate, cum in Latinum ſingula transferuntur, non manet vlla lex metri, & hoc propter duo, primo quia modus loquendi hebraicus

braicus interdum longior, & interdum decurtatior eſt, quã latinus: metrum aũt ſub certis ſyllabis, & pedibus cõtinet, vnde accidit interdum, q̃ ꝓſiderata multitudine ſyllabarũ tota litera vnius verſus de primis alphabetis lamentationum nõ accedat ad tria metra Saphica, & deficiat cõma heroicum. Interdum vero lõgiorem, quam ſub tribus metris Saphicis, & cõma te heroico comprehendi poſſit, & ſecundum, q̃ obſtat eſt quantitas ſyllabarum faciẽtium alios, & alios pedes: non. n. põt poni indifferenter quantacunq; ſyllaba in qualicunque metro, quia in dactilicis nõ poſſunt poni omnes ſyllabę productæ, vel oẽs breues, & ſic de ſpondaicis, quia ſpondeus duabus longis, dactilus aũt prima longa, & duabus ſequentibus breuibus continẽt: dato ergo, q̃ tot præciſe ſyllabę in litera hebraica eſſent, quot in latina, tñ non poſſet ſeruari lex metri, quia non eſt eadem quantitas ſyllabarum. ſ. breuitas, vel longitudo: prima igitur alphabeta. ſ. primum ſecundum quartum, ſecũdum hebręos habent verſus ſingulos per ſinguląs literas alphabeti, & ĩ quolibet illorum verſuum ponuntur tria metra Saphica, & vnum cõma heroicum: quodlibet metrũ Saphicum, vt dicunt quidam, cõtinet quatuor pedes & primus pes continet tres ſyllabas, ſecundus duas, tertius quatuor, quartus duas, & ſic in quolibet metro Saphico ſunt. 11. ſyllabę: cõma autem heroicum eſt quædam breuis deciſio, quę continet dimidium metri Saphici. ſ. duos pedes, qui habent quinq; ſyllabas: oĩa iſta patent in iſto verſu. *Vt queant laxis.* Sunt. n. ibi tria metra Saphica, & in fine cõma heroicum. Primum metrum eſt.

Vt queant laxis reſonare fibris.

In quo ſunt quatuor pedes, &. 11. ſyllabæ. ſ. *Vt queant*, Primus pes. *Laxis*. Secundus pes. *Reſonare*. Tertius pes. *Fibris*. Quartus pes. Secundum metrum ſaphicum eſt.

Mira geſtorum famuli tuorum.

Vbi ſunt totidem pedes, vt ſupra tertium metrum eſt.

Solue polluti labij reatum.

Comma heroicum eſt.

Sancte Ioannes.

In quo ſunt duo pedes, primus triſyllab. ſ. *Sancte Io.* ſecundus duarum ſyllabarum. ſ. *annes*. q̃ dicit hic de metro Saphico, quidam ſic putant, ſed quinq; pedibus conſtat. ſ. Trochæo, Spondeo, Dactilo, & duobus Trocheis, quale eſt illud Boetii, Nouimus quantas, & illud, Bella Biſquinis, & Seneca in tragœdijs ſæpe hoc genere Metri vtitur, vt illud.

Natus Euriſteus properante partu.

Et habet ſemper Saphicus verſus vndecim ſyllabas, & quinque pedes, & ſicut dictum eſt Hymnus ille. Vt queant laxis, habet tria Metra Saphica cum cõmate heroico in quolibet verſu, vel concatenatiue, & eſt vnum Metrum.

Vt queant laxis reſonare fibris.

Vt que. Trocheus eſt. *Ant la*. Spondeus eſt. *xis Reſo*. Dactilus eſt. *nare*. Trocheus eſt. *Fibris*. Alius Trocheus, & de aliis duobus metris eodem modo. Cętera, q̃ dicta ſunt vera ſunt, ſed nullus pes eſt Tetra ſyllabus in metris Saphicis, ſicut illi dixerunt, & hoc mõ eſt in iſtis verſibus apud hebręos, nec addit ſyllaba, nec deficit, & cum talis verſus contineat. 38. ſyllabas. ſ. 33. in tribus Metris Saphicis, & quinque in comate heroico, concluditur, q̃ tot ſyllabę ſunt ĩ quolibet iſtorum in hebręo, ſed apud nos non eſt ſic, ut patet cõputãdo in quolibet verſu. Primus. n. verſus primi alphabeti apud nos. ſ. *Quo ſedet ſola*. 43. ſyllabas ꝓtinet, q̃ facerẽt quaſi quatuor metra Saphica, & ſic patęt varietas in ſequentibus, aliq̃n per abundantiam & aliq̃n per defectum ſyllabarum. Tertium alphabetum apud Hebręos literas triplicat, & cõputant tres literæ ſub vno verſu, & uocamus illum verſum trimetrum. ideſt continentem tria metra, quia: ſub qua libet litera vnum metrum continetur, & iſta metra ſp ſunt ęqualium ſyllabarum, rariſſime aũt ab hoc deuiãt: ĩ lr̃a aũt nr̃a nihil horũ obſeruatur. *Et oratio eius*. i. ẽt oratio Ieremię lege metrica per ꝓntes lr̃as alphabeti ſcripta eſt. Incipit aũt iſta oratio. Recordare dñe q̃d acciderit nobis. Et ponit in fine lamentationum. *Salomonis quoq; in fine prouerbia*. i. ẽt puerbia Salomonis ad finem ſuum habent iſtũ ordinem literarum alphabeti: & dr̃ ad finẽ, q̃ prouerbia a principio vſque ad finẽ. 30. ca., pſaico ſtilo procedunt nulla obſeruata lege metri: in fine aũt. ſ. in vltimo. c. per verſus deſcribuntur: habent. n. vnũ alphabetum cõpletum. *Ab eo loco, in quo ait mulierem fortem, quis inueniet*. Iſtud eſt. 31. c. & vltimum in prouerbiis, & iſtud texit ordine metrorum hñs cõpletum alphabetum, cuius primũ metrum eſt mulierem fortẽ &c. & incipit in Aleph. *Eiſdem alphabetis, vel inciſionibus ſupputantur*. i. oĩa, ſ. dicta. ſ. Pſalmi prędicti, & lamentationes Ieremiæ, & fines prouerbiorũ ſupputant eiſdẽ alphabetis. i. lr̃is. ſ. q̃ verſus in vtriſq; tendunt per ordinẽ alphabeti, licet nõ ſint tot literę in uno ſicut in alio, nec tot alphabeta. Nã aliqui Pſalmi p̃dictorum ſunt, qui non continẽt integrum alphabetũ: lamentationes tñ Ieremię quatuor integra alphabeta hñt, ẽt ſupputant eiſdem inciſionibus. i. deciſionibus metricis. ſ. q̃ non eſt ſnĩa, & litera continuata ſtilo producto ſicut in proſaicis, ſed eſt litera inciſa per determinatos pedes, & ſyllabas reducenda ad legem metrorum. Aliqui dicunt, q̃ uocãtur inciſiones quaſi abſciſiones, quia ita certum hñt numerum ſyllabarum, & pedum, q̃ quidquid ſuperfluum eſt abſciſum vr̃, ſed prima ſnĩa eſt melior. prouerbia autem Salomonis ſcribuntur apud Hebręos Tetrametro iambico, ſ. in fine ſuo, ſic ait Hieronymus in epiſtola ad Marcellam. ſ. prouerbia Salomonis extremum claudit alphabetum, quam tetramiço iambico ſupputatur ab eo loco, in quo dicitur mulierem fortem. *Porro quinque literæ.*

Quomodo lib. veteris teſtamenti ſint 22. & quomodo literæ Hebraicæ ſint 22. Quæſt. XV.

HIc Hieronymus declarat id q̃. ſ. dixerat. ſ. q̃ libri veteris teſtamenti erant. 22. & q̃ literæ Hebraicæ erant. 22. applicando eas libris. ſ. q̃ non ſolum literæ Hebraicę ſunt 22. ſed earum quinque ſunt duplices. ſ. q̃ quelibet earum bis ponitur in Hebraico alphabeto, ita de. 22. libris Hebręorum quinq; duplices ſunt, quia ſubdiuiduntur in alios libros, ut patet in litera, alio modo poteſt introduci iſta litera. ſ. q̃ tollatur hic dubium, quia dictum fuerat, q̃ literæ Hebręorum erant. 22. ſi tamẽ nos cõputemus oẽs literas poſitas in alphabeto, plures, quam. 24. reperiemus, iõ dixit, q̃ quinque earum ſunt duplices, & illę non computantur bis, ſed quelibet ſemel tantum, ſed primus ſenſus melior eſt. ſ. ad ſignificandum proprietatem quandam librorum ueteris teſtĩ, ut totaliter alphabetum applicetur ad conditionem librorum: dr̃ aũt, q̃ quinque literæ ſunt duplices, q̃ nominant hic. ſ. Caph, Mem, Nũ, Phe, Sade non q̃dem, q̃ ſint penitus duplices. ſ. q̃ ſonus earũ, & figura ſit vnica, aut officiũ, ſed q̃ hñt quãdã ſimilitudinẽ, de officio. n. apparet, quia aliter ſcribuntur principia dictionum per has literas in hebręo, & aliter fines, nam quædam literæ ſunt harum, quæ ſolum in fine poni poſſunt, aliæ autem in principiis, & in medio: nec aliq̃n perturbatur iſte ordo apud hebręos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Differunt ēt istę literę in figura, quia quamquam sit F duplex Mem apud hæbræos, & duplex Nun: tñ multum differunt in figura, & sic de aliis tribus duplicibus. Differunt ēt istę lr̄ę in sono, qa licet Mem, & Nū sp habeant similem sonum, tñ Phe, & Caph, & Sade cū duplicant non hñt similem sonum, ꝙ patet in ꝓlatione hebręorū. Hieronymus aūt solū ponit distinctionem ex offō. s. qualiter vtamur eis scribendo cū subiūgit. *Aliter. n. per has scribunt principia medietatesq; verborum, aliter fines.* Idest istę literę duplices differunt quantum ad hoc, ꝙ q̄dam sunt ad scribendum principia, & medium, & nūquam pñt poni in fine dictionum: alię aūt ę ꝺrio, solū ponunt in fine: sic patet de duplici Mem, quia prima ponit in principio, & medio solū, scda aūt in fine solū: & sic de oībus aliis duplicibus. *Vnde, & quinque a plerisq; libri duplices extimantur.* Hic applicant libri ad proprietatem alphabeti. s. ꝙ sicut in alphabeto existentibus. 22. literis quinque earum duplices sunt: ita & existentibus libris veteris testī. 22. quinq; eorum duplices sunt. s. quia diuiditur qlibet in duos libros. hoc aūt verum est ſm Hebręos & tñ ſm nos non est idem modus computandi. Nā hic ponunt Samuel, & Malachim. i. liber regum tanquam duo libri, & quilibet eorum ſubdiuidit̄ duos libros: apud nos tñ non sic, qa Samuel, & Malachim, pro vno libro computant. *Samuel.* Iste est primus liber, q apud hebręos duplex est, & vocat̄ Samuel primus, & secundus liber regum. Nos. n. oēs quatuor libros vocamus libros regū: Iudæi vero primos duos H vocant libros Samuelis, secundos vocant libros Malachim. i. regum. Hoc modo liber Samuelis duplex est, quia diuiditur in primum, & secundum regum.

Quare primus, & secundus liber regum vocatur liber Samuelis, cum Samuel non scripserit illum.

Quæst. XVI.

QVAERET aliquis quare vocat̄ iste liber Samuelis cum Samuel illū non scripserit, qa nō solum non potuit scribere ſm librum regum, q est pars Samuelis, sed ēt non potuit scribere totum primum: cum ante finem eius. s. in c. 25. ponat̄ mors Samuelis. Rñdendum est, ꝙ ſm I Isidorum Ety. li. 6. liber iste uocat̄ Samuelis, qa i principio eius propheria, & sacerdotiū eius continet̄: poterat ēt iste vocari liber Regū, qa in eo Saulis, & Dauid regum gesta scripta sunt: scripsit aūt principia libri huius Samuel: reliquum aūt. t. totum ſm librum, & partē primi Dauid scripsit: fuit tñ liber iste noīatus a Samuele, quia ipse illi exordiū dederat. De hoc melius. s. vide in alio prologo, qa credit̄, ꝙ nec Samuel, nec Dauid illum scripserint. *Malachim.* Interpretat̄ regum. Iste est secundus liber de duplicibus. Vocant aūt Iudæi librum regum non istos quatuor simul, ut nos accipimus, sed tertium, & quartum, in quib⁹ de multis regibus tam Iudę, quam Israel historia texitur K & est ēt iste liber duplex apud hebręos, quia in tertiū & quartū libros regum diuidit̄. *Dibrehaiamin.* Iste est tertius liber de duplicibus apud hebręos, & ponitur corrupte apud Latinos: deberet. n. dici Diureiamin, & interpretat̄ verba dierum, quia in hebręo. Dibur verbum signat, lamin aūt dies: & dr̄ iste apud nos Paralipomenō ſm Gręcā originē: vtrūq;. n. nomē huic libro competit: dr̄. n. verba dierum, qa in eo scripta sunt verba dierum regum Iudæ, & Israel: dr̄ Parali. i. relictorum, quia de relictis in aliis libris ibi agitur cū suppleant̄ plurima, q̄ relicta sunt in his libris regum, & in aliis libris historicis p̄cedentibus. Est aūt liber iste duplex, qa diuidit̄ in duos libros. Nam apud nos duo sunt libri Parali. & totidē apud hebręos. *Esdras.*

Iste est quartus liber de duplicibus, qui tam apud Iudæos, q̄ apud nos in plures diuisus est, sed differt, quia apud nos interdū hñr quatuor libri Esdræ, quartus tñ apocriphus est, nec dēt poni in numero librorū: manent igitur tres libri Esdrę quorum duo proprie dñr libri Esdrę. s. primus, & tertius: secundus aūt dr̄ liber Nehemiæ: Hebręi tñ solū in duas partes Esdram diuidunt, iō eum duplicem vocant. Nam qlibet de his quinq; quos duplices vocant in hebręo in duas partes solum diuidit̄. *Ieremias cum Cynoth. i. lamentationibus suis.* Iste est quintus liber duplex, diuidit̄. n. in librum Ieremiæ, & lamentationis: tota. n. prophetia ipsius accipitur tanq̄ vnus liber, lamentationes autem cū nō sint liber propheticus, sed rhetoricus mouens ad pas- G siones cōputat̄, ut alius liber, & cum lamentationib⁹ ēt oratio eius, q̄ incipit. Recordare dñe cōiungenda est: vocat̄ aūt Cynoth in hebręo. i. lamētationes: nos tñ cōius librum istum librum threnorū appellamus, ꝙ idem signat: dr̄. n. de Trenarius, qui est mons, vbi gementium animarum audiuntur lamenta: qūo igit̄ hic applicat Hieronymus probationem, quam faciebat. s. ꝙ sicut sunt, 22. lr̄ę veteris testī, ita dēbant eē. 22. uolumina. Rō aūt similitudinis applicat̄, qa sicut. 22. literę sunt quasi. 22. elementa quibus omnis vox format̄, q̄ pferimus, ita. 22. libri sunt, quib⁹ tota sacra scriptura, q̄ ad eruditionem viri iusti est continetur. *Quo modo igitur. 22. elementa.* Vocantur elementa literę: nā vt ex elemētis cōponitur omne corpus, ita ex elemētis literis componitur oīs vox: vtrunq; tñ nomen literæ conuenit, sed literę dicuntur ꝓp scripturam, qa leguntur, & scribuntur, elementa autem ꝓp prolationem, quia ipsam vocem intrinsece componunt. *Per quæ scribimus hebraicè omne, quod loquimur.* Idest per ista 22. elementa scribimus, omne, ꝙ loquimur ī hebręo dr̄ aūt in hebræo, quia ista. 22. elemēta non sufficiūt ad scribendum omne, ꝙ in Gręco loquimur: sed requirunt̄. 24. elementa Gręci alphabeti & Latini: non .n. conueniunt literæ unius idiomatis horum ad scribendum plene ea, quæ in alio idiomate sunt: quia nō solum differunt ista idiomata in vocibus, sed etiam ī varietate prolationis, quod facit necessitatem variarum literarum. Nec tamen credendum est, quod literæ Hebraicæ solum sufficiant ad scribendum omne, ꝙ Hebraice loquimur, sed etiā omne, ꝙ loqmur chaldaice, vel Syriace, quia istę linguę similes sunt habentque easdem literas ī sono solis characteribus discrepantes, ut patet supra, & dato, quod nullas literas Syri, & Chaldæi haberent, possent scribere totum qd quid in lingua sua esset literis Hebræorum, eo quod non sit differentia in modo pronunciandi, sed in solis dictionibus, sicut est in quibuslibet idiomatibus particularibus. *Et eorum initijs vox humana comprehenditur.* Idest omnis uox, quam homo formare potest, si sit articulata, comprehenditur initijs horum elementorum idest ipsa sunt initia vocis: dñr autem initia. i. principia prima, & minima nullo modo diuisibilia: literæ namque non sunt aliqua uox completa, sed sunt particulæ minimę uocis, & non dr̄ eorum ītijs, idest quod ista elementa habeant aliqua initia, qa ex hoc præsupponeretur ea habere medium, & finem, & sic iam essent diuisibilia, quod nullatenus stat, nihil. n. sic differrent a uocib⁹ ꝺpletis, nec ēt vocant̄ initia, i. ꝙ sint initia uocū solū, qa tunc solū facerent ad incipiendum, & nō ad cōpl̄ēdū, ꝙ falsum est, sed dñr initia. i. primordia, vel pr̄cipia materialia, qa ex his ꝙponitur vox totaliter siue in principijs siue ī finibus.

Ita. 22. volumina supputantur. i. ita conueniens fuit, ꝙ computarentur. 22. volumina in testō veteri. ista non est ratio necessitatis, quia poterant esse plura, vel pauciora volumina: sed exīstentibus solum libris, qui

nunc

nunc sunt in veteri testō, conueniens fuit illos diuidi A in 22. volumina. ad similitudinem literarū propter rationem, quæ. j. sequitur. *Quibus quasi literis, & exordijs in Dei doctrina.* i. homines, qui volunt exercitari in doctrina Dei, debent exercitari in his. 22. voluminib⁹ tanquam in exordiis. Non est autem sensus ꝙ ista volumina sint exordia tanquam ordinentur ad aliquam aliam altiorem doctrinam, sicut dicimus rudimenta esse principia ad doctrinam, & principia in qualibet arte esse initia quædam ad altiorem considerationē conclusionum. Nam post omnes libros legis diuinę non est aliqua altior consideratio viro iusto, in qua se debet exercitare: sed dicuntur ista esse exordia in doctrina Dei. i. principia compositiua, vel elementa. s. ꝙ sicut dicebamus literas esse elementa omnis vocis, B quia ex illis quæcunque vox formatur, & componit ita ista. 22. volumina sunt exordia. i. principia componentia totam sacram doctrinam, quamquam aliquis posset accipere in his alium sensum quem primo ponebamus. s. ꝙ ista. 22. volumina sint quasi literæ, vel rudimenta, quia sicut literæ sunt id, ꝙ primo addiscimus, deinde consurgimus in alias speculationes: ita. 22. libri veteris testamenti sunt quasi quædam rudimenta, vel primordia, quæ subordinantur ad nouum ideo vetus est tanquam principium, vel rudimentū, & nouum est tanquam vltima cōsideratio sacræ scripturę, & istud satis congruit literæ sequenti, cum dicat Hieronymus, ꝙ tenera, & lactens viri iusti in his nutritur infantia: infantes tamen sunt, qui in aliqua C consideratione noui sunt, ideo potest applicari ad literas, sed primum magis conuenit ad conformitatem literarum, quia literæ sunt primordia. i. principia compositiua totaliter, ita ꝙ nihil maneat in voce ꝙ literæ nō componant: ita erit sensus, ꝙ in sacra scriptura veteris testamenti nihil manet, ꝙ in his. 22. uoluminibus non comprehendatur. *Tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia.* i. in istis viri iusti, qui adhuc sunt infantes, & teneri nōdum habentes aliquā doctrinam exercitantur: nam in istis est incipere, & finire, vel secundum alium sensum in istis eruditur infantia viri iusti, quia in his est inchoatio ad nouum testamentum.

Primus apud eos liber vocatur Beresith, D quem nos Genesim dicimus: secundus Velleſemoth, qui Exodus appellatur: tertius vaicra idest leuiticus; quartus Vaiedabber: quem Numeros vocamus, quintus Eellehaddebarim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi sunt quinque libri Moysi, quos proprie Thorath idest legem appellant. Secundum prophetarum ordinem faciunt & incipiunt a Iesu filio Naue, qui apud illos Iosue Bennun dicitur. Deinde subtexunt Sophetim idest iudicum librum, & in E eundem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur historia. Tertius sequitur Samuel, quem nos Regum primum, & secundum dicimus, quartus Malachim idest Regum, qui tertio, & quarto Regum volumine continetur. Meliusq; multo est Malachim idest Regum, quam Malacoth idest Regnorum dicere. Non enim

Ruth. 1.

multarum gentium describit Regna, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur. Quintus est Isaias: sextus Ieremias; septimus Ezechiel: octauus liber duodecim prophetarum, qui apud illos vocatur Thereazar. Tertius ordo agiographa possidet. Et primus liber incipit a Iob, secundus a Dauid, quem quinque incisionibus, & uno Psalmorum uolumine comprehendunt: tertius est Salomon tres libros habens, Prouerbia, quæ illi parabolas idest Misle appellant, quartus Ecclesiasten idest coheleth: quintus est Canticum Canticorum, quem titulo Sirhasirim prænotant: sextus est Daniel: septimus Dibehaiamin idest verba dierum, quod significantius Chronicon totius diuinæ historiæ possumus appellare, qui liber apud nos Paralipomenon primus, & secundus inscribitur. Octauus Esdras, qui & ipse similiter apud Græcos, & latinos in duos libros diuisus est. Nonus Esther. Atque ita fiunt pariter veteris legis libri vigintiduo idest Moysi quinque, & prophetarum octo, agiographorum nouem. Quamquam nonnulli Ruth, & Cinoth inter agiographa scriptitent: & hos libros in suo putent numero supputādos, ac per hoc esse priscæ legis libros vigintiquatuor, quos sub numero vigintiquatuor seniorum Apocalypsis Ioannis inducit: adorantes agnum, & coronas suas prostratis vultibus offerentes, stantibus coram quatuor animalibus oculatis ante, & retro idest in præteritum, & in futurum respicientibus, & indefessa voce clamantibus: sanctus sanctus sanctus dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.

Primus apud Hebræos. Hic ponitur ſm huius prologi. s. catalogus librorum veteris testamenti, & istud est principale, ꝙ introducitur iste prologus. s. scire qui sunt libri pertinentes ad canonem veteris testamenti, & qui sunt apocri phi, vel non habentes tantam auctoritatem. Diuidun tur autem isti libri veteris testamenti in tres partes, secundum ꝙ ponuntur tres ordines in illis ad signandum maiorem, vel minorem auctoritatem,

Diuisio librorum ueteris testī.

Primus ordo est in libris legalibus.

Secundus in prophetalibus.

Tertius in agiographis. Differt autem iste ordo auctoritatis, non quidem quantum ad hoc, ꝙ aliquę eorum sint aliis veriores, vel de veritate quorundam dubitetur, & de aliis non, sed quantum ad maiorem, vel minorem dignitatem, vt s. declaratum est: ista autem dignitas accipitur a scriptoribus, quia quidam aliis digniores fuerunt. Secunda pars incipit ibi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundum prophetarum. Tertia ibi. *Tertius ordo.* De primo dicitur hic, quod primus liber apud hæ F
bræos vocatur Beresith scilicet primus, qui ponitur in primo ordine.

De nominibus, & ordine librorum Pentateuchi.
Quæst. XVII.

PRo quo sciendum, quod primus ordo cõtinet libros legales, sunt autem isti quinque quos Moyses scripsit, & vocantur apud nos nomine Græco Pentateuchus.

Hic autem ponuntur nomina eorum specialiter secundum morem Hebræum, & nostrum, & quoniã de his omnibus in prologo super Genesim, qui est G
epistola ad Paulinum tam in litera, quam in commẽto latius agebatur, hic superficialiter agẽdum est. Vocatur autem iste liber apud hebræos Bresith: est autẽ corruptum nomen, quia deberet scribi Beresith, & sonat in principio, & non est vnica dictio ista apud Hebræos, sed duę scilicet ablatiuus cum prępositione: quia (Be) significat in apud hebręos, & (Resit) signat principium; vocatur autem sic, quia mos hebręorum est, vt communiter libros suos nominare ab exordiis eorum, sicut nos Psalmos nominamus a principiis, & quia Genesis incipit scilicet in principio, sic hebręi vocauerunt librum illum.

Quem nos Genesim dicimus. Istud est nomen Gręcũ, quo nos vtimur appellantes librum istum, & dicitur H
Genesis quasi generatio, vel natura, quia de natura, & creatione rerum incipit.

Secundus Veelleſemoth. Iste est secundus liber Moysi, & uocatur apud Hebręos Veelleſemoth: quod corrupte scribitur, quoniam ipsi dicunt Veelleſemoth, & sunt duę dictiones: Veele est pronomen Hebręũ pluralis numeri, & significat hic, hæc, hoc. (Semoth) significat nomina scilicet hæc nomina: & intelligitur ibi sunt, quia litera hebraica est multum decurtata, & interdum subticet verba. Incipit autem secundus liber Moysi sic scilicet hæc sunt nomina, & hoc quia vt dictum est Hebręi denominant libros a principiis.

Qui Exodus appellatur. i. iste secundus liber apud nos I
dicitur Exodus: est autem istud nomen Græcum significans exitum, quia in ipso libro agitur de egressione Israelitarum de Aegypto a principio eius vsq; ad. 14. capit.

Tertius Vaicra. Iste est tertius liber Moysi in isto primo ordine, & deberet vocari vaiciri secundũ Hebræos, sed corrupta est dictio, quia rarissime latini obseruant proprietatem scripturæ in dictionibus Hebręis, est vaiciri verbũ prętériti, & significat vocauit hoc autem, quia sic incipit tertius liber, quem nos Leuiticum appellamus ex causa supra dicta. *Iděſt leuiticus.*

Sic vocatur apud nos: & causa est quoniam de offi- K
ciis Leuitarum agit: in toto enim ipso libro agitur de sacrificiis, & de omnib. ritibus sacerdotalibus: ipsi autem sacerdotes large Leuitæ appellantur Agitur quoque de quibusdam aliis cęremoniis popularium in purificationibus ab immundiciis, & obseruatione festorum, & quibusdam aliis, sed quia pauca sunt, obtinuit, vt vocaretur liber iste a Leuitis, vel sacerdotibus.

Quartus Vaiedabber. Iste est quartus liber Moysi, & est quartus in canone in primo ordine. scribitur autem corrupte: quoniam deberet dici vaidabber, & significat locutusque, vel Et locutus: quia ista dictio est composita ex uerbo prætériti temporis, & ex cõiunctione copulatiua, &. sic appellatur, quoniam sic F
incipit apud nos scilicet locutusque, & in hebręo incipit vaidabir.

Quem Numerum vocamus. Idest iste liber apud nos vocat Numerus, vel magis proprie in plurali vocatur liber Numerorum, quoniam ibi agitur de multis numerationibus scilicet de numeratione popularium, & de numeratione Leuitarum atque sacerdotum, & de numeratione mansionum, & Iudicum diuisorum terræ. In Græco autem appellatur iste liber Arithmon. i. Numerus.

Quintus Ellehdebarim. Iste est quintus, & ultimus liber Moysi, & scribitur corrupte, quoniam deberet dici Elleadenarim, & sunt duę dictiones scilicet Elle. & deharim, quod signat hæc verba, ideſt hęc sunt verba, & hoc, quia sic incipit ille liber.

Qui Deuteronomium prænotatur. Idest iste liber nomi natur, vel intitulatur Deuteronomium, quod interpretatur in Græco noua lex, vel secunda lex, & hoc quia Moyses declarauit ibi totam legem, quæ data fuerat a Deo.

Nam cum moriturus esset, vt non manerent aliqua dubia in lege cępit explanare illam, ut patet Deuteronomio capitulo primo, uocatur etiam Deuteronomion secunda lex, vel noua, quia est tanquam distincta ab illa, quam Deus dedit in monte Sinai, ut patet Deuteronomio capitulo uigesimonono scilicet. Hæc sunt verba fęderis, quæ præcepit dominus Moysi, vt feriret cum filiis Israel in terra Moab: prẽter illud fędus, quod cum eis pepigit in Horeb. Hos solos quinque libros Moyses scripsit, qui ex nomine eius appellantur: quoniam ea, quæ in eis habentur Deus illi dixit, & iussit, ut proferret ad populum: librum quoque Iob scripsisse dicitur, quod satis rationabile est, sed non denominatur ab eo, nec Deus ei illa verba dixit, nec pertinet ad materiam, ad quam pertinent isti quinque: ideo non computatur inter eos, nec est tantę auctoritatis.

Hi sunt quinque libri Moysi. Isti proprie pertinent ad eum, quia ipse eos scripsit, & quia ad omnia, quæ in eis habentur ipse fuit mediator inter Deum, & populum. Scripsit etiam Moyses librum bellorum domini, qui alio modo dicitur liber iustorum, ut declaratum est Numeri vigesimoprimo, & Exodi capitulo decimoseptimo, sed non tantum ad eum pertinent, sicut isti: nec Israelitæ susceperunt illum, aut aliquem alium in tanta auctoritate, sicut istos quinque: quia isti ad eos diriguntur, cum dicatur semper in illis loquere ad filios Israel, & continetur in eis tota lex hebręorum.

Quos proprie Thorah. Idest legem appellant. Hebręi vocant istos quinque libros legem, quia in eis proprie continetur lex ipsorum, nec sunt aliqui alii libri in quibus agatur principaliter de legislatione Hebręorum, nisi in eis: uocantur autem in hebręo Thorah, qp signat legem.

Nos autem illos magis Pentateuchũ appellamus, ideſt quinque uolumina: quia quinque simul copulata sunt, iudæi quoque eos interdum sic vocant dicẽtes humas. i. quinarium, quia quinque sunt.

Secundum prophetarum ordinem faciunt.

De ordine librorum prophetalium, & est secundus ordo librorũ veteris testamenti, & in quo hi differant a primis. Et quod Moyses fuit maioris dignitatis, quam omnes alij prophetæ, qui post eum uenerunt. Quæst. XVIII.

ISTVD est secundum huius secundę partis, in quo ponit secundus ordo librorum veteris testi, & dicuntur isti libri prophetales, qui sunt octo. Differunt autem

autem a primis, qui ponuntur in alio ordine quantum ad dignitatem, quia licet sint æqualiter vera: nõ tamen sunt eiusdem dignitatis, quia Moyses fuit auctor præcedentium: ipse autem maioris dignitatis fuit, quam omnes prophetę, qui post eum venerunt, cum ipse fuerit legislator etiam, quia omnia alia scripta non tantum directe pertinebant ad populum, sicut quinque libri Moysi. Et dicitur iste ordo prophetalis, quia in eo sunt omnes libri prophetarum: sed quare omnes isti vocentur libri prophetales, cum non sint stilo prophetico scripti infra declarabitur. A

Et incipiunt a Iesu filio Naue. Idest hebræi inchoant secundum ordinem in Iesu Naue, qui dicitur Ioſue eo, quod libri quinque Moysi præcedentes pertinẽt B
ad primum ordinem, & Ioſue sequitur immediate secundum ordinem temporum, & scripturæ, ideo conueniens fuit, quod inciperet in eo secundus ordo.

Dicitur autem Iesus Naue secundum modum loquendi Græcum.

Nam in hebręo vocatur, Iehoſua, quod interpretatur saluator, & quia hoc appellant Græci Iesum, vocatus est Iesus, & quia in hebræo vocatur pater eius Nun: in Græco mutata forma terminationis uocatur Naue: sic enim vocatur aliquando in scriptura in libris translatis de Græco, ut patet Ecclesiastici quadragesimosexto capitulo scilicet fortis in bello Iesus Naue successor Moysi: sic etiam ad Hebręo. C
capitulo quarto vocatur scilicet nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alio loqueretur post hanc diem: & accipitur ibi Iesus pro Ioſue: aliquando, autem nos magis imitantes nomen Hebręum vocamus illum Ioſuę. *Qui apud eos Ioſue Bennun dicitur.*

Ideſt iste liber vocatur apud Hebręos Ioſue Bennun, vel magis ille, a quo intitulatur iste liber vocatur Ioſue Bennun: non uocatur autem sic apud Hebræos, sed Iehoſua Bennun ideſt Iehoſua filius Nun quia (Ben) interpretatur filius, & Ben est nomen proprium: iste autem Ioſue fuit primo uocatus Oseę, sed Moyses mutauit nomen eius addendo ei vnam literam de nomine domini tetragrammaton scilicet Iod scilicet quando misit eum cum aliis exploratoribus in terram Chanaan: Numeri decimo- D
tertio. Hoc autem erat, quia Moyses diligebat eum nimis, eratque minister eius electus ex millibus Numeri capitulo vndecimo: ideo ipse solus Moysen expectauit in monte quadraginta diebus, & descendit cum eo, cum ferret tabulas legis. De ascensu patet Exodi capitulo uigesimo quarto de descensu Exodi capitulo trigesimosecundo: etiam quando custodiebantur tabulæ in paruo tabernaculo, quod tenderat Moyses extra castra solus Moyses, & Ioſue ingrediebantur illuc, & cum veniret Moyses solus Ioſue manebat in illo. nubes autem Dei descendebat super illud: de hoc Exodi capitulo, trigesimotertio. E

Deinde subtexunt Soptehim. Iste est secundus liber in secundo ordine scilicet in prophetalibus: & dicitur Soptehim ideſt iudicum, quia sic interpretatur in Hebręo eo, quod in illo singulorum iudicum Israel texuntur historię. Fuit enim tempus magnum post Ioſue, in quo nullus erat in Israel rex, sed fiebant aliqui viri duces quibusdam temporibus ad vlciscendum Israel de hostibus suis, & isti non habebant æqualem potestatem cum regibus, qui postea fuerũt nec exercebant modum dominationis in plebem: ideo nunquam se reges, sed iudices appellauerunt De his autem est liber sequens post Ioſue: nam Io-

sue licet non fuerit rex, nec iudex, in magnitudine tamen potestatis suæ magis regibus, quam iudicibus similis erat, licet ipse nunquam se pro rege gesserit, & quia post Ioſue immediate secuti sunt iudices, ita in ordine librorum factum est: fuit autem liber iste scriptus a propheta Samuele, vt ait Isidorus Etymologiarum libro sexto. Nam licet singuli iudices scripserunt facta suorum temporum, erant tamen tot libelli, quot iudices: Samuel vero in unum uolumẽ compegit. De Ioſue autem libro, a quo scriptus sit dubium est: communiter enim dicitur, quod ipsemet Ioſue scripsit: sed stare nequit, quin potius scripsit illum Samuel, vt declaratum est in prologo super Ioſue.

Et in eundem compingunt Ruth. Compingere ꝓiungere est, sicut dicitur ossibus, & neruis compegisti me. Iob. 10. Iudæi autem compingunt ideſt coniungũt librum Ruth cum libro Iudicum, facientes vnum volumen, cuius causa infra subditur, nec etiam dicunt esse istum librum de duplicibus, de quibus supra dicebatur, quia non diuidunt librum iudicum, & Ruth in duas partes, sed vnicum librum faciunt, tanquam sit in eis identitas historiæ.

Quia in diebus iudicum facta eius narratur historia. Ista est causa quare liber Ruth componitur in vnum volumen cum libro Iudicum scilicet, quia historia libri Ruth accidit in diebus Iudicum, sic patet Ruth capitulo primo in principio scilicet in diebus vnius iudicis, quando iudices prędrant facta est fames in terra &c.

Tertius sequitur Samuel. Ideſt tertius liber in isto ordine secundo prophetarum est Samuel: & in hoc variant hebræi a nobis, quia libros Regum diuidunt in duas partes apponentes eis duo nomina.

Nos autem, quamquam quatuor libros faciamus, tamen eos computamus sub uno uolumine, & uno nomine appellamus scilicet libros regum: rectius autem hoc, nec iniuria, quoniam tota istorum quatuor librorum historia de regibus est, ideo vnico nomine debuit appellari: vel si velimus pluribus nominibus non est ratio, quare magis duo, quam quatuor, vel multa ponamus: vocant autem isti librum Samuelis primum, & secundum librum regum, non quidem quasi vtrunque Samuel scripserit: sed quia primum eorum scribere inchoauerit, vel potius propter causam supra tactam.

Quem nos Regum primum, & secundum dicimus. Ideſt iste liber, qui vocatur Samuelis continet apud nos duos libros.

Primum, & secundum Regum, & alii duo pertinent ad Malachim: uocatur autem hic liber Regnorum: quia de Regnis tractat scilicet de Regno Saul, & Dauid: vel dicitur liber Regum, quia in istis duobus libris solum agitur de duobus regibus scilicet, Dauid, & Saule: Isboseth autem filius Saul regnauit annis duobus post patrem suum infra secundo libro secundo capitulo. Sed istud Regnum non multum computatur, quia dum ipse regnabat etiam regnabat Dauid, ut patet infra secundo libro capitulo secundo, & tertio, & quarto. Vocat autem Hieronymus hic istos duos libros Regnorum: vel possunt appellari libri Regum: sed ipse dicit infra, quod multo melius est appellari illos libros Regum, quã Regnorum, quia non tractant de Regnis multarum gentium sed vnius. s. gentis Hebręorum: modicum tamen in hoc differt.

Quartus Malachim. Ideſt Regum, ideſt quartus liber, qui ponitur in hoc ordine prophetali vocatur Malachim, ideſt Regum secundum, Hebręos, & tamen secundum nos non ma-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gis isti duo libri vltimi, quam primi duo uocantur libri Regum cum ad eandem materiam omnes pertineant. F

Qui tertio, & quarto regum uolumine continetur. ideſt iſte liber, quem iudæi uocant Malachim continetur in tertio, & quarto libro noſtro Regum: iſtos autem duos libros ipſi uocant libros Regum, quia de pluribus regibus ſimul ibi agitur: in primo autem, & ſecundo ſolum agitur de duobus regibus.

Liber Regum, a quo fuit ſcriptus, an ab Iſaia, vel Ieremia.
Quæſt. XIX.

ISTE liber inter prophetales eſt, quia fuit ſcriptꝰ a propheta: dicunt enim aliqui eum fuiſſe ſcriptum ab Iſaia, & alii a Ieremia: veritas autem eſt ꝙ a principio iſte non erat vnus liber, ſed facta cuiuslibet regis per ſe ſcripta erant, deinde propheta quidam copulauit omnia hæc in vnum volumen, ꝙ ſatis apparet qm̃ interdum cum finitur vita alicui⁹ regis, dicitur ꝙ de operibus talis, vel talis regis hr̃ in libro talis prophetæ, vel talis, in quo apparet, ꝙ multi de illis regibus ſcripſerant ſm ꝙ erant contemporanei ipſorum. Omnia autem iſta fuerunt in vnum volumen coniuncta, & volunt quidam, ꝙ per Iſaiam, ſed non ſtat, qm̃ ipſe mortuus fuit, antequam finirentur hæc, quæ ſcripta ſunt in libris Regum: nam in. 4. lib. hr̃ de deſtructione iudeorum per Babylonios, q̃ quidem non vidit Iſaias: tpe enim hoc iam fuerat mortuus cum prophetia ſua ſolum fuerit in diebus Ioathan, & Ozię, Acham, & Ezechię regum iuda, vt patet Iſai. c. 1. tempore igitur Ezechiæ, vel paulopoſt ipſum mortuus eſt. ſed adhuc fuerunt poſtea multi reges vſque ad captiuitatem Babylonicam, vt apparet ex proceſſu quarti: ideo non potuit Iſaias ſcribere geſta illius temporis: nam licet potuerit ea tanquam propheta reuelare, non potuit tamen tanquã hiſtoriographus ea, vt iam geſta, enarrare. ideo dicendum, quod ad Ieremiam hoc pertinet, ipſe fuit quippe poſterior Iſaia, & vidit captiuitatem Babylonicam, atque a Chaldæis acceptus eſt: poſtea tamen fuit permiſſus ire, vel manere vbicunque vellet, ſicut patet ex proceſſu prophetię eius circa medium ſcilicet capitulo trigeſimo octauo, & vſque ad capitulũ quadrageſimũprimũ ipſe etiam iuit in Aegyptum cum Iſraelitis recedentibus de terra iudeorũ poſt mortem Godoliæ principis ipſorum, qui relictus fuerat a Chaldæis, vt apparet ex proceſſu libri Ieremię: ipſe enim lamentationem fecit ſuper vrbem Ieruſalem pro captione eius, & deſolatione, quę habetur in Threnis: ideo ipſe potuit compingere in vno volumine geſta omnium regum, qui fuerunt vſque ad Babylonicam captiuitatem: ibi enim finitur iſta hiſtoria: ſic enim dicit Iſidorus Ety. libro ſexto, quod Ieremias tertium, & quartum libros, Regum, qui apud hebreos Malachim dicuntur, in vnũ volumen coniunxerit: facta Regum multorum deſcripta particulatim ſuis temporibus in vnum colligens. G I K

Meliusque eſt multo Malachim ideſt Regum, quam Malacoth ideſt regnorum dicere. Ponit de varietate huius nominis, quoniam aliqui uocant apud hebræos iſtum librum Malachim ideſt Regum: alii vero Malacoth, ideſt regnorum, quod aliquo modo pertinet ad idē: ſed dicit Hieronymus melius eſſe, quod dicatur Malachim, ideſt Regum, quam Malacoth ideſt regnorum, cuius cauſa infra patet.

Idem autem eſt in nomine, quod nos imponimus omnibus quatuor libris ſimul, quoniam aliqui vocant eos libros Regum, alii autem fortaſſis vocabũt eos libros regnorum, ſed melius eſt vocari libros Regum, eadem enim ratio eſt in vtriſque.

Non enim multarum gentium regna deſcribit, ſed vnius Iſraelitici populi. Iſta eſt ratio dicti ſcilicet, quia regnũ dicit diuerſitatem principatus, vel regionem in qua aliquis principatur.

In iſtis autem libris non agitur de diuerſis regnis, ſed ſolum de regno iudaico, quod vnicum eſt, licet plures reges illud ſucceſſiue tenuerint. poſſent tamẽ aliqualiter dici libri regnorum inquantum diuiſi sũt Iſraelitæ in duo regna ſcilicet in regnum iudæ, & Iſrael infra tertio lib. capitu. duodecimo, & ab ipſo loco vſque ad finem quarti libri ſemper ſimul texitur hiſtoria vtriuſque regni quouſq; ad conſummationem vtriuſque venietur.

Nam regnum Iſrael primo conſummatum eſt dũ ctis ipſis decem tribubus cum rege ſuo in terram Medorum infra lib. quarto decimoſeptimo capitulo poſtea autem regnum Iudæ per Babylonios finitum eſt, ducto rege eorum cum ipſo populo in Babylonẽ, ſed adhuc Hieronymus non vult vocare proprie iſta duo regna, quia regna dicuntur diuerſa a varietate gẽtis, ſed gens eadem erat iſtorum duorum regnorum ſcilicet gens Iſraelitarum diuiſa in duodecim tribus: ideo vnum regnum eſt, & debet liber denominari Regum, & non Regnorum.

Quintus eſt Iſaias. Iſte eſt quintus liber in ſecundo ordine librorum prophetalium, & eſt iſte de prophetis maioribus primus, & maximus, de quo Hieronymus dicit in epiſtola ad Paulinum, ꝙ non ſibi prophetiam, ſed Euangelium uidetur texere: fuit autẽ ſcriptus liber viſionum Iſaiæ per ipſummet Iſaiam, qui prophetauit tempore quatuor regum Iudę ſcilicet Ozię, Ioatham, Acham, Ezechię: temporibus autem Manaſſe an vixerit non conſtat, ſed prophetia eius non extenditur ad illa tempora. dr̃ autem fuiſſe occiſus ab illo. H Iſaias.

Sextus Ieremias. ideſt liber ſextus in ordine prophetali eſt liber Ieremię, cum quo computandus eſt liber Cinoth ideſt lamentationum ipſius Ieremię. Ierem.

Nam iſte eſt vnus de quinq; libris duplicibus, ut patet ſupra in litera, fuit autem liber Ieremię per eũ ſcriptus ſcilicet eo iubente per Baruch notariũ ſuũ, vt apparet ex proceſſu libri Ieremiæ, in quo ſæpe ponitur Baruch.

Septimus Ezechiel. iſte eſt tertius propheta de maioribus, qui in principiis, & finibus ita obſcuritatibus plenus eſt, ut iſtę duę partes apud iudæos cum exordio Gen. vſque ad annum trigeſimum non legantur vt ait Hieronymus in epiſtola ad Paulinum: media vero huius planiori procedunt ſtilo. Prophetauit autem Ezechiel poſt Iſaiam, & Ieremiam ſcilicet in captiuitate Babylonica anno quinto tranſmigrationis Babylonis, cum ipſemet Ezechiel eſſet annorum trigima, eratque inter ipſos iudęos captiuus in Babylone apud fluuium Cobar, ut patet Ezechiel capitu. primo. Ezechi

Octauus liber. Duodecim Prophetarum. ideſt Octauus liber in ordine ꝓphetaliũ eſt liber duodecim ꝓphetarũ minorũ, & iſte eſt ultimus liber inter oēs prophetales, ponuntur autem prophetę minores in uno uolumine propter eorum breuitatem, cum ſingulis nō conueniant ſingula uolumina, ſicut Abdiæ, qui vnicum capitulum habet: & ſic de Naum, & Abacuc, ceteriſque ſimilibus: iſte autem liber non ponitur extremus, quaſi prophetæ quorum uerba ibi ſcribuntur, poſt omnes prophetas maiores prophetauerint. Nam Oſeæ, & Amos, & fere oēs prophetę minores fuerunt ante tpa Ieremię, & Ezechielis prꝫter Malachiã, Zachariã, & Aggeũ, q ponunt tanq̃ extremi, & Liber. propꝫ rum.

fuerunt

fuerunt poſt captiuitatem Babylonicam, vt patet ex eorum libris. A

Sed dicendum eſt, ꝙ ponitur iſte liber extremus, quia non conſideratur ſpecialiter de tempore cuiuslibet prophetę, ſed ſolum conſiderantur omnes tanquam fuerit idem propheta, & quia extremum ipſorum eſt poſt Babolycam captiuitatem. ſ. tres prophetæ illis, & ad illa tempora nullus de prophetis maioribus acceſſit, rationabiliter ponuntur ipſi tanq̃ vltimus liber inter prophetales.

Quare omnes iſti libri vocentur libri prophetales, & qui libri ſunt prophetales, & qui non: & an dicantur prophetales, quia cotinẽt prophetiam, vel quia a prophetis ſcripti ſunt.
Quæſt. XX.

QVAERETVR nunc circa hoc, quare omnes iſti vocentur libri prophetales, quia dicuntur libri prophetales a prophetis, quia a prophetis ſcripti prophetias continent: eſt autem ꝓphetia rerum euentus immobili veritate prenunciãs hoc autem nullus liber de hiſtoricis facit: & tamen ī iſto ſecundo ordine multi ſunt libri hſtorici, vt Ioſue, iudicum, & regum. ergo non debent poni inter prophetales. B

Reſpondent quidam, ꝙ libri illi hiſtorici etiã continent prophetiam, quia prophetia non ſolum eſt annunciatio futurorum in uerbis. ſed etiam in factis, vt patet Oſeę. cap. 12. ſ. Ego viſionem multiplicaui, & ī manu prophetarum aſſimilatus ſum. i. oſtenſus: quia non ſolum verbis prædicabant, ſed etiam operibus figurabant: ſimiliter Iſai. cap. 20. legitur, ꝙ ambulauerit nudus, & diſcalciatus tribus diebus in ſignum, & portentum trium annorum captiuitatis venturæ ſuper Aegyptum, & Aethiopiam. C

Sed iſta reſponſio nō ſtat, quia hoc modo omnes libri agiographi, qui ponuntur in tertio ordine poſſent poni inter prophetales, quia in quibuslibet eorũ ſunt aliqua facta, vel dicta, per quę poteſt aliquid figurari: & tamen non ponunt illa in ordine prophetali. Liber etiã Iob potiſſimum hoc modo eſſet inter ꝓphetales, ſed non conueniet.

Ideo reſpondet Hugo de ſancto uictore, ꝙ liber ꝓpheticus dicitur dupliciter ſcilicet, quia editus, vel ſcriptus eſt a propheta, vel quia procedit ſtilo prophetico. Primo modo Ioſue iudicum Samuel, & Malachim prophetici libri dicuntur, quia a prophetis conſcripti ſunt, licet ſtilo prophetico non procedant, de Ioſue autem dicunt, ꝙ ſcripſit librum ſuum, & ꝙ ipſe propheta erat, vt patet Numeri vigeſimoſeptimo Tolle Ioſue filium Nun virũ in quo eſt ſpiritus Dei & Deuteronomio decimooctauo dicitur prophetã ſuſcitabit dominus de fratribus veſtris, ipſum vt me audietis: & dicunt, ꝙ hoc intelligitur ad literam de Ioſue. hoc autem concedendum eſt ſcilicet, quod Ioſue eſſet propheta: auctoritas tamen Deuter. inducta hoc non probat, quia nō intelligitur de Ioſue ad literam, ſed de Chriſto, ut ibi probatum eſt: hoc tñ nihil differt, quoniam Ioſue non ſcripſit librum ſuũ, ſed Samuel ſcripſit librum Ioſue, & Iudicũ, & Ruth, iſti tñ ꝓſupponunt, ꝙ ſcripſit Ioſue, ſed ꝓrium declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue. Liber dicitur propheticus dupliciter contingit. D E

Sed adhuc arguunt quidam ꝓ hoc. ſ. ꝙ Daniel, & liber Pſalmorum deberent inter prophetas cōputari, qa auctores eorũ prophetæ fuerunt, ſed ponunt ī ter agiographa. Ad rñſionem huius qdam diſtinguunt de prophetia. ſ. ꝙ aliqñ ſumit largiſſime, & aliqñ large, & aliqñ proprie: largiſſime dr̃ prophetia īſpiratio diuina occulta denuncians, & hoc mō prophetia nō magis de ꝓteritis, q̃ de ꝓſentibus, & de futuris eſt, cũ

Alph. Toſt. In Primum Regum.

Prophetia largiſſime large, & ꝓprie dicit.

Prophetiæ definitio.

Aliquis dr̃ propheta officio gratia, & miſſione.

B 4 Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed tunc arguetur, quod libri quinque Moysi dicẽ F
tur prophetales, quia ipse Moyses propheta erat.

Reſpondendum eſt, ꝙ vere ſunt prophetales: & tamen non computantur in ordine prophetalium, quia maioris auctoritatis ſunt, quam omnes libri prophetales: ideo ipſi per ſe tenent primum ordinem ſcilicet librorum legalium: ſi tamen non eſſent per ſe diſtincti, oporteret eos poni inter prophetales, & nõ inter agiographa.

Sed adhuc arguet, ꝙ hoc modo debuit poni Iob inter prophetales, quia a propheta. ſ. a Moyſe cõſcriptus eſt.

Reſpondendum eſt, ꝙ quamquam communior ſententia ſit librum Iob fuiſſe a Moyſe ſcriptum, quã a quolibet alio, tamen hoc non conſtat certiſſime: iõ G
inter agiographa conuenienter accepit locum, quia agiographa ſunt ſcripturę ſacræ de quorum auctoribus non multum conſtat: de hoc autem magis declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue: cũ quæreretur quare liber Iob non ponitur ante Geneſim, vel ſaltẽ quare non ponitur ante Ioſue, & cur non in ordine prophetali.

Sed adhuc obiicietur de libro Pſalmorum, & de Daniele: quoniam iſti a prophetis ſcripti ſunt: ergo debebant poni in ordine prophetico.

Reſpondendum eſt de Pſalmis, ꝙ conuenienter ponũtur inter agiographa, quia quamquam Dauid fecerit quoſdam Pſalmos: tamen non omnes. ferũ
tur enim fuiſſe decem auctores Pſalmorum. Cum H
igitur plene non conſtet de prophetis auctorib. Pſalmorum, quamquam ſacra ſcriptura ſint, inter agiographa magis collocari debuerunt. Erant enim Pſalmi a pluribus auctoribus facti atque diſperſi: cum vero Eſdras legem perditam reſtaurauit omnes, Pſalmos in vnum volumen collegit, & tunc incepit eſſe liber Pſalmorum: de Daniele autem dicendum, ꝙ ipſe propheta fuit, non eſt tamen tantę auctoritatis apud hebræos ſicut cęteri, quoniam & liber ille apud illos detruncatus eſt, & quaſdam illius partes ex caldeo ſermone accepit Eccleſia.

Ordo autem iſte ſecundus librorum eſt magnę auctoritatis, & quia non eſt tantę auctoritatis Daniel quamquam ſit propheta, inter libros prophetales ne I
quaquam collocatus eſt.

Quare omnes libri antiquæ legis non vocentur prophetales, cũ omnes a prophetis ſcripti ſint.
Quæſt. XXI.

QVAERETVR vlterius, quare hoc modo omnes libri veteris teſtamenti, qui habentur in canone non uocantur prophetales. Nam illi ſunt prophetales, qui a prophetis conſcripti ſunt: nam deperdita lege Eſdras omnes libros veteris teſtamenti reſtaurauit, ipſe autem propheta eſt, & prophetice hoc egit.

Reſpondendum eſt, ꝙ libri prophetici dicuntur, qui a prophetis ſunt ſcilicet quantum ad primam cõ
fectionem ſuam: translatio autem, vel quæcunque K
poſterior editio nihil agit ad hoc, quod libri aliqui dicantur prophetales, vel non: quia ſecundus ſcriptor nihil agit de ſuo, ſed omnia dependent ex virtute primi ſcriptoris: ſed ſic eſt, ꝙ ſcriptores librorum veteris teſtamenti a principio non fuerunt omnes prophetæ ſicut Salomon Iob, & ſimiles, ideo quamquã poſtea deperdita lege omnes fuerint ſcripti per Eſdram: non debuerunt accipere ab illo, ꝙ uocarentur prophetales, vel non a primis ſcriptoribus.

Aliquis tamen dicet, ꝙ hoc verum eſt, quãdo ſcriptores ſecundi a ſe nihil agunt, ſed ſolum imitantur exemplar primi ſcriptoris: tunc enim totum debet aſcribi primo; ſed quando ſecundus non agit in virtute primi, ſed per ſeipſum, non eſt cur magis denominetur a primo, quam a ſecundo: ſic erat de Eſdra reſpectu omnium aliorum, quia ipſe non ſcripſit totam legem per aliqua exemplaria, ſed ſolum ſpiritu Dei ſcripſit, quæ fuerant in prioribus libris, id eo nihil minus faciebat Eſdras reſpectu cuiuslibet libri quam quilibet de prioribus ſcriptoribus.

Reſpondendum eſt, ꝙ non debent denominari libri ab Eſdra, ſed a primis ſcriptoribus: quia licet ip ſe ſcripſerit omnia illa prophetice, non tamen indifferenter ſcribebat ſecundum, ꝙ ſpiritus illi daret, ſed ſolum mouebat eum ſpiritus ad ſcribendum, ſicut fuerat in prioribus libris, vt ipſe imitaretur ea, quę alii ſcripſerant, quæ non poterat imitari, niſi daretur ei gratia prophetica, cum nulla haberet exemplaria. & hoc eſt uerum, ꝙ erat donum propheticum, ſed quia non erat datum abſolute ad aliquid ſcribendũ, ſed ad exequendum exemplaria pręcedentium, non debuerunt libri ab eo nominari, ſed a præcedentibus quia ſpiritus ille non eſt datus ipſi propter ſe, ſed pro pter alios.

Alio modo poteſt reſponderi, ꝙ libri prophetales ſunt, qui a prophetis ſcripti ſunt: & tamen ipſi debẽt continere magnam auctoritatem, cum ponantur in ſecundo ordine, in quo eſt magna auctoritas: ſed nõ omnes libri veteris teſtamenti habent æqualem auctoritatem: ergo non debuerunt omnes poni in ordine prophetalium.

Qui apud illos uocatur Thercazar. Ideſt liber. 12. prophetarum minorum uocatur apud hebręos ſic. Hoc ponit ad ſignificandum, ꝙ illud eſt unicum uolumẽ, quamquam ſit duodecim prophetarum, ideo correſpondet ei vnicum nomen. ſ. Thereazar. *Tertius ordo agiographa poſſidet.* Iſta eſt tertia pars canonis ſcripturę veteris teſtĩ: & dr ꝙ tertius ordo continet agiographa. i. oẽs libri, q uocantur agiographi, ſunt in tertio ordine. Differt autem iſte ordo a duobus ſuperioribus, quia eſt minoris auctoritatis, quam præcedẽtes: ſortiuntur enim libri auctoritatem plurimam a conditorib. ſed de agiographis minus conſtat, q fuerint eorum conditores, q̃ de omnib. aliis libris, iõ minoris auctoritatis ſunt cęteris: dr aũt agiographi ab agios ꝙ eſt ſanctum, & graphia, ꝙ eſt ſcriptura, quia ſacrã ſcripturam continent: in hoc tñ non differunt a prophetalibus, & legalibus, quia ſinguli continent ſacrã ſcripturam, ſed dr agiographi libri illi, de quorum veritate conſtans eſt ſed non de auctore. Duo. n. ſunt quę faciunt aliq̃ ſcripturam eſſe ſolidę auctoritatis. ſ. auctoritas ſcriptoris, & firma atq; manifeſta veritas ſcripturæ. Cum vero incognitus extiterit auctor, nihil manet pp ꝙ ſcriptura poſſit hr̃e auctoritatem, niſi firmitudo veritatis, & quia de iſtis, qui ponuntur in tertio ordine ſic eſt ꝙ auctor eorum ignorat, vel ſaltem certiſſime cognitus non eſt nihil eis manet, vñ hr̃e poſſint auctoritatẽ, niſi ex firmitudine ſcripturę. vñ dr agiographi. i. ſacra ſcriptura. ſ. ꝙ nihil aliud hr̃ mitudinis continent, niſi quia doctrina eorum eſt ſacra. Secus autem de cęteris, quia pręter firmitatẽ, & veritatem doctrinæ eorum, adhuc habent auctoritatem a ſcriptoribus, qui fuerunt prophetæ.

In iſto autem tertio ordine ponuntur omnia agiographa, quia in primo, & in ſecundo nihil eſt, ꝙ ſolũ agiographum vocẽt, cum ſint auctores cogniti. Sciẽdũ tñ ꝙ in oĩbus his ratio faciendi diuerſos ordines fuit diuerſitas auctoritatis: & quia Iudæi non reputabant omnes libros eſſe æqualis auctoritatis, ſiue elsẽt facti a prophetis, ſiue non, oportebat, ꝙ eos ponerẽt in diuerſis ordinibus.

Ordo librorũ, q dr agiographi, & quare ſic vocentur

Et primus liber incipit a Iob. Ideſt primus liber Agio- A
graphorum eſt Iob. non eſt autem iſte proprius modus loquendi, quia nõ deberet dici, quòd incipit liber primus a Iob, ſed quòd liber primus eſt Iob: poterat autem dici, quòd inciperet ordo tertius a Iob, & hoc quia ordo iſte cõtinet multos libros, in quorum principio eſt Iob.

Quare Iob eſt primus liber inter Agiographa.
Quæſt. XXII.

QVAERETVR, quare Iob eſt primus inter Agiographa. Reſpondendum eſt, quòd libri in ſacra Scriptura habent ordinem conuenientem inter ſe, ſed non eſt vnicus or-
do omnium: libri namque hiſtorici habent ordinem B
prioritatis, vel poſterioritatis, ſecundum ꝙ res geſtę in eis ſunt priores, vel poſteriores tempore: nec differt quis talium librorum primo aſcriptus fuerit cum conſtiterit cuius libri geſta priora ſunt tempore: in libris autem prophetalibus, vel ſapientialibus non poteſt cõ ſiderari ordo rerum geſtarum, cum ibi nihil tale habeatur: ſed conſideratur quis illorum primo ſcriptus fuerit, vel cuius eorum ſcriptor primo extiterit. Quãtum ad vtrunque ordinem iſtorum liber Iob debet præcedere omnia Agiographa: eſt enim partim hiſtoricus, & hiſtoria illa eſt prior quam omniũ Agiographorum: quod patet ex tempore, quo fuit Iob: aliqui enim volunt eum fuiſſe de filijs Nachor, & tunc eſſet
contemporaneus Abrahę: alij vero volunt, quòd fue- C
rit de ſtirpe Eſau de regibus deſcendentibus ab ipſo, & nominatur Iobab: Gen. 36. & ſecundum hoc fuit aliquanto tempore ante Moyſen. Quomodocunque ergo fuerit, omnes volunt eum fuiſſe ante Moyſen: ſed nulla hiſtoria eſt inter agiographa, nec in toto veteri teſtamẽto, quæ fuerit ante Moyſen, ideo liber Iob quantum ad ea, quę ibi narrantur præcedit omnes libros agiographorum.

Sed tunc dicet aliquis cum etiam ſit liber iſte antiquior omnibus libris prophetalibus, & legalibus: quare non ponitur ante eos? Reſpondendum, quòd hic diſtinguuntur libri in varios ordines ſecundum digni tatem auctoritatis, & qui cęteris digniores ſunt in primo ordine ponuntur, & ſic de ſecundo ordine, & ter tio ſecundum maiorem, & minorem dignitatem, & D
non ſecundum antiquitatem temporũ. ideo licet Iob ſit antiquior cęteris, qa tamen non eſt cęteris dignior in auctoritate, non fuit poſitus ante cęteros: ſeruatur autem iſte ordo antiquitatis in libris, qui computantur in eodẽ ordine, ſ. ꝙ inter omnes legales, qui prior eſt tempore primo ponitur, & propter hoc Gen. ponitur ante reliquos libros primi ordinis: in pphetalibus etiam eodem modo: omnes enim ſunt eiuſdẽ auctoritatis, ideo Ioſue, qui prior eſt tempore primo ponitur, & liber 12. prophetarum minorum, qui eſt tempore vltimus, ponitur extremus ĩ hoc ordine: in agiographis igitur eodem modo erit, ſcilicet, quòd Iob, qui prior tẽpore eſt inter omnes libros Agiographos E
quantum ad antiquitatem temporis primo poni debet. Alius quoque ordo, ſ. ſcripturę obſeruatur in eo: nam illi libri primo ponuntur, qui primo ſcripti ſunt. De libro tamen Iob hoc omnes aſſerunt, quòd ante cęteros agiographos ſcriptus ſit, ideo primus eſſe debuit.

Quare liber Paralipom. non præcedit Iob. Quæſt. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quare liber Paralipom. qui ponitur inter Agiographa non pręcedit ad Iob; & videtur ex ratione pręcedente debere præcedere, quia liber Paralipom. antiquioris temporis hiſtoriam ſcribit quam liber Iob, ſcilicet a principio orbis conditi incipiendo in generationibus Adę, vt patet 1. Paralipom. cap. 1. liber autem Iob ſolum tangit hiſtoriam ipſius Iob, quæ poſterior eſt.

Rñdendũ eſt, ꝙ liber Iob debuit præcedere omnia agiographa, & cum dr, ꝙ prior eſt tpe hiſtoria Paralip. negandum eſt, quia licet quędã generationes a principio ſeculi ordinentur ibi, tñ nihil poſtea tangitur de hiſtoria temporum, quæ fuerunt ante Iob, ſed in ipſomet primo cap. libri agitur de quibuſdam, quæ fuerũt poſteriora ad librum Iob, ſ. de generationibus Eſau: ideo præcedere debet liber Iob.

Alio modo poteſt reſponderi, quòd quamquam liber Paralipom. incipit ab antiquioribus temporibus quàm liber Iob: tamen continuatur hiſtoria illius vſque ad tempora multum poſteriora, ſ. ad Babylonicã vſque captiuitatem: libri autem ſemper attenduntur quantum ad fines ſuos ad hoc, quòd continuentur cũ alijs libris: non debuit igitur liber Iob eſſe poſt librum Paralipomen.

Iob a quo ſcriptus fuit, an a Moyſe, vel ab alio.
Quæſt. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, quis ſcripſit librum Iob. Reſpondent quidam, quòd ſcripſit illum ipſe Iob, quod quidem ſatis eſſe potuit quoniam poſt omnia geſta, quæ habentur in ipſo libro, ſuperuixit Iob 140. annis, vt patet Iob vltimo capitu.

Sed hoc non multum ſtat, quia tunc non videretur quomodo venerit liber Iob ad Hebręos, quia Iob erat de gentilibus: non curarent igitur Iudei accipere librum illius tanquam peregrinam doctrinam: nimis enim cauebant Iudæi a doctrinis gentiliũ, ne per has ſeducti a lege recederent.

Alij ergo & veriſimilius dicunt, quòd ſcripſit Moyſes librum iſtum. Nam fuit Iob ante tempora Moyſi, ideo potuit Moyſes ſcribere geſta illius: decuit autem ſatis illa ſcribi, quia omnis ſacra Scriptura eſt principaliter eruditiua humanæ actionis, quę directio fit p virtutem, & quia in libro Iob magnarum virtutum dantur exempla principaliter patientiæ, & tolerantiæ: cõueniens erat ſcribi illam doctrinam. Amplius autem multa ibi dicuntur, quæ declarant quid de Deo ſentire debeamus quantum ad prouidentiam eius, & regimen vniuerſi, & vniuerſaliter ad virtutes morales. Vnde fortaſſis nõ eſt inferior in doctrina aliquo libro veteris teſtamenti: propter quod Moyſes illum ſcripſit atque Hebræis tradidit.

De Pſalmorum auctore, ac diuiſione.

Secundus a Dauid. Ideſt ſecundus liber Agiographorum incipit a Dauid, ſ. ꝙ ipſe liber eſt ſecundus Agiographorum. Eſt autem liber Dauid liber Pſalmorum: prophetauit enim Dauid, ſicut cęteri prophetę: ſed differt modus ſuus prophetandi ab aliis. Alij enim enarrant res tanquam gerendas, ipſe vero in modum laudis de Deo, & Meſſia cęteriſque ſimilibus multa profert. Vocatur autem hic liber Dauid liber Pſalmorũ, qui pro maiori parte a Dauid compoſiti ſunt, vel ſaltem ipſe eſt pręcipuus auctor, & primus a quo Pſalmi originem habent: fuerunt autem multi alij Pſalmorũ auctores, vt patet ex titulis Pſalmorum interdum. Totus tamen liber aſcribitur ei tanquã ipſe omnes Pſalmos condiderit ex cauſa dicta.

Quem quinque inciſionibus, & vno Pſalmorum volumine comprehendunt. Ideſt iſte liber Dauid vnum volumen eſt, quod vocatur liber Pſalmorum: tamẽ in quinque ſectiones, ideſt partes diuiditur: aliqui enim voluerũt dicere, quòd liber Pſalmorum eſt quinque libri propter

Universidad de Deusto
Biblioteca

pter quinque ſectiones, eſt tamen vnicus liber, ſic.n. allegatur interdum. ſ. ſicut habetur in Actibus apoſtolorum: ſunt autem quinque ſectiones, quia diuiſus eſt totus liber in quinque partes, & in fine cuiuslibet partis ponitur in latino Fiat Fiat. in Hebræo autem ponitur. Amen Amen.

Prima ſectio finitur in Pſ. Beatus qui intelligit. vnde in vltimo verſu eius ponitur fiat fiat. Secunda ſectio finitur in Pſ. Deus iudicium tuum. Tertia in pſ. Miſericordias domini. Quarta in pſ. Confitemini. Quinta in vltimo pſ. ſcilicet Laudate Dominum de cęlis. & ibi non ponitur fiat fiat: ſed omnis ſpiritus laudet Dominum. Eccleſia autem aliter pſ. ſecuit. ſ. diuidens in octo partes, vel potius in 14. ſi aliter velim⁹ & hoc pro recitatione ſecundum ferias. ſ. ſeptem pro matutinis, & ſeptem pro veſperis. Vbi autem partes incipiant ſatis apparet. *Tertius eſt Salomon*. Ideſt iſte eſt tertius liber, qui ponitur in canone agiographorum, non quidem ꝙ omnes libri Salomonis ſint tanquam vnus liber inter agiographa, quia ponuntur hic, vt tres libri. *Prouerbia, quæ illi Masloth, ideſt parabolas appellant.* Ideſt primus de libris Salomonis eſt liber prouerbiorum. Fecit autem Salomon multos alios libros de naturis rerum: nam diſſeruit de lignis à cedro, qui eſt in Libano vſque ad hyſſopum, qui egreditur de pariete, & de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piſcibus. Fecit quoque tria millia parabolas, & quinque millia carminum, vt patet infra lib. 3. cap. 4. ſed iſti libri non habentur apud nos, nec fuerunt vnquam poſiti in canone ſacræ ſcripturæ: ſolum autem habentur tres, de quibus dicitur hic, primus eſt liber Prouerbiorum, in quo continetur doctrina pure moralis. Sunt aũt ibi propoſitiones vniuerſales tanquam regulæ operabilium humanorum, & dicũtur prouerbia, quaſi procul a uerbo. ſ. multum diſtantia a cõmunibus uerbis vulgarium, quia illa ſunt verba parui ponderis: iſta autem ſunt plena fructu, & documento. Etiam ſunt procul a verbo, quia verba vulgaria ſunt multum particularia pro ſolis negocijs, in quibus proferuntur: iſta aũt ſunt procul ab illis, quia ſunt doctrinæ vniuerſales. Vocantur aũt in Hebræo Masloth, quod idem eſt quod parabola, vel prouerbium. Nam parabola dr̃ eſſe iuxta modum accipiendi hic quædam propoſitio in ſe multum ſenſum continens, & hoc proprie conuenit doctrinis vniuerſalibus continentibus in ſe omnem ſenſum particulariũ actionum. Dicuntur aũt parabolę a para, quod eſt iuxta, & bole quod eſt ſententia, quaſi iuxta ſententiam. ſ. quia talia verba ſunt multum ſententioſa.

Quartus Eccleſiaſten, ideſt Coheleth. Ideſt quartus liber in agiographis vocatur Eccleſiaſtes, vel coheleth. Eſt iſte ſecũdus de libris Salomonis. Sunt autem iſta duo nomina huius libri. ſ. Eccleſiaſtes in Græco, & coheleth in Hebræo. Interpretatur autem vtrunque concionator: dicitur enim concionator. i. ad concionem loquens. Eſt enim concio totus populus, cum vero aliquis loquitur ad totum populum, dicitur cõcionator. Sic ſunt prædicatores. De concione patet Deuter. cap. 9. ſ. locutus eſt de medio ignis, quando concio populi congregata eſt. Sic etiam dicitur aliquis habere principatum concionatiuum qñcunque habet vocem in concilio populi, ſic loquitur philoſophus. 3. Polit. ſ. ꝙ ciuis debet cõicare lege cum alijs ciuibus, & principatu. ſ. concionatiuo: Eccleſiaſtes aũt hoc ſignat, quia dicitur de Eccleſia. Eſt autem in Grę eo eccleſia congregatio. Vnde ponit philoſophus. 2. Politicorum de quibuſdã politijs, ꝙ non faciunt Eccleſiam. i. non faciunt congregationẽ ad conciliũ, ſed hñt aliũ modũ principatus. Coheleth aũt in hebręo idem ſignat. Vocat aũt liber iſte cõcionator, ꝙa in eo Salomon loquitur ad concionem, ſcilicet non determinando aliquam perſonam, ſed ad omnes: in parabolis autem dirigit locutionem ſuam ad filium, quaſi loquatur pater filio moraliter inſtruens. In canticis autem canticorum ſponſus verba ad ſponſa dirigit, & ideo illi duo libri ſunt quaſi ſpeciales. In Eccleſiaſte autem quia non dirigũtur verba ſpecialiter ad aliquem intelliguntur directa ad totã concionem, ideo dicitur liber concionator, vel Eccleſiaſtes.

Quintus cantica canticorum. Iſte eſt tertius inter libros Salomonis: & eſt quintus in agiographis. Vocatur autem Cantica Canticorum, quia ſunt ſpecialia cantica per excellentiam dicta. Cum enim ſic additur genitiuus pluralis numeri ſignificatur excellentia: iuxta illud in doctrinali, ſcilicet

Additur excellens flos florum Virgo beata.

Sciendum autem quòd Salomon fecit alia cantica præter iſta, ſ. quinque millia carminum, vt patet infra 3. lib. cap. 4. illa autem differunt ab his: quia in iſto libro pauca carmina poſſunt contineri: nam etiam ſi computentur verſiculi non erunt ſexcenti, quanto magis carmina, potiſſimè quia quinque millia carminum Salomonis, quæ per numerum expreſſa ſunt erant inter ſe differentia cum ponantur tanquam diſtincta numero: in Canticis autem Canticorum, quę nos habemus non videntur eſſe diſtincta cantica, ſed quaſi vnum, ideo oportet alia fuiſſe præter hæc, quæ non habentur. Iſta autem vocantur Cantica canticorum per excellentiam, quod poteſt dupliciter intelligi, ſ. quòd iſta ſunt excellentiora alijs quinque millia carminibus, quæ fecerat Salomon. Alio modo quòd dicuntur excellentia reſpectu omnium aliorũ canticorum, quibus vtuntur vulgares. Et iſte ſenſus ſecundus eſt melior, quia Iudæi, qui poſuerunt hoc nomen libro, non viderunt carmina quinque millia Salomonis, ita vt ſcire poſſent an iſta eſſent excellentiora.

Quem titulo Sirhaſirim prænotant. Ideſt Hebræi ponunt in titulo iſtius libri ſirhaſirim: prenotare enim eſt ante notare, ſ. ꝙ a principio libri huius Hebręi ponunt titulum iſtum, qui eſt ſirhaſirim, quod interpretatur in Hebręo Cantica canticorum.

De ordine prædictorum librorum, & quid contineatur in eis. Quæſt. XXV.

ORDO autem iſtorum librorum ſatis appareret: nam a principio agiographorum ponitur Iob, quia præceſſit hiſtoria eius omnes alias tempore: poſt hãc verò ſequitur liber Pſalmorum, quia Dauid cui aſcribuntur pſalmi fuit ante Salomonem, & omnes alios, de quibus infra dicitur. Poſt hunc ponuntur libri Salomonis, quia Salomon ſecutus eſt poſt Dauid, cũ fuerit filius eius: in tribus autem libris Salomonis non poteſt dari ordo quantum ad tempus ſcriptoris, ſed quantum ad habitudinem doctrinæ, quæ in eis traditur. Dicunt enim communiter doctores noſtri, potiſſimè qui loquuntur moraliter, quòd liber Parabolarum cõtinet doctrinam inferiorem, ſ. quæ pertinet ad incipientes benè operari, qui adhuc rudes ſunt, ideo nomine filiorum perſuadetur ibi eis, quòd accedant ad ſapientiam. Etiam ibi traduntur doctrinæ morales pertinentes ad communicationem hominum adhuc manentium in ſęculo. Secũdus liber, ſ. Eccleſiaſtes pertinet ad proficientes in bono opere, qui amore bonæ operationis, & vitæ æternæ quam proſequũtur, incipiunt contemnere ea, quę in mundo ſunt: ſicut dicebat Apoſtolus: Omnia reputaui vt ſtercora, vt ſolum Chriſtum lucrifaceręm, ideo in iſto libro agitur dę

dę contemptu mundi demõſtrando, ꝙ bona vitę huius caduca nimis, & fallacia ſunt: quæ licet aliquod bonum præmonſtrent, vanitate tamen plena ſunt. Ideo liber incipit: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas: & concluditur in fine nihil bonum eſſe pręter timorem Dei: cum dicitur: Time dominum, & recede a malo: hoc eſt omnis homo. Tertius liber, ſ. Cantica canticorum pertinet ad iam perfectos, qui omnibus, quæ vitę huius ſunt, iã relictis in ſola Dei cõtemplatione fruuntur, ideo ibi agitur de gaudio ſponſi, & ſponſæ: & de ardentiſſima charitate, & conſummatione totius boni in applicatione ad Deum. Et ob hoc de iſta applicatione liber incipit, ſ. oſculetur me oſculo oris ſui. Poſt libros autẽ Salomonis ponitur Daniel, quia nulli fuerunt libri medij temporis, qui ad Agiographa pertineant: ponitur quoque liber Paralipomenõ qui conſummat in Babylonica captiuitate, & reditu poſt annos ſeptuaginta: iſti autem duo libri quaſi ſimul fuerunt: ponitur tamen primo Daniel, quamquam ipſe prophetauerit in Babylone: quia liber Paralip. non ſolum de trãſmigratione in Babylonem agit, ſed etiam de reditu Iudæorum inde, vt patet 2. Paralipom. c. vlti. Daniel autem non eſt reuerſus de Babylone, nec fuit prophetia eius poſt reditum, ideo debuit præponi ad librum Paralipom. Deinde autem ponitur Eſdras qñ Eſdras ſcripſit ſolum poſt reditum de Babylone, nihil que continetur in libris ſuis, niſi ordo redeuntium in redeundo, & poſtquam redierunt in principio habitationis in terra ſua.

Vltimus autẽ eſt liber Eſther, quia hiſtoria Eſther accidit poſt reditum de captiuitate Babylonica tempore regis Aſſueri, vt patet ex ipſo libro. Vltra hunc autem non ſunt alia ſcripta Agiographa in Canone Hebræorum. *Sextus eſt Daniel*. Ideſt ſextus liber in ordine Agiographorum: iſte enim Propheta eſt, ſed inter Prophetas locari non meruit ſecũdum ęſtimationem Iudęorũ, qui minoris auctoritatis reputant hunc quam cęteros Prophetas. Nec etiã fuit miſſus Daniel ad aliquid denunciandum eis, ſicut cęteri Prophetę mittebantur: vnde iſte liber apud eos integer non eſt, ſed quædam habentur in Bibliis noſtris, quę de Theodotione, & Chaldaico ſermone habita ſunt: quoniam non reperiebantur in Hebræo, ſicut illud, quod interponitur de cantico puerorum in cap. 3. & totum cap. 13. & 14. Continet autem Daniel partim hiſtorias, & partim Propheticas viſiones, ſed in hoc non differt a cæteris Prophetis, quoniam ſic Iſaias, & Ieremias interdum habent. *Septimus dibrehaiamim.* Iſte eſt ſeptimus liber inter Agiographos, & vocatur apud nos Paralip. Non eſt aũt iſte liber tantæ auctoritatis apud Hebręos ſicut libri Regum: quamquam eadẽ hiſtoria in vtriſq; ponatur: non enim tantum conſtat de auctore Paralipom. ſicut de ſcriptoribus librorum Regum. Accipitur autem corruptè in litera noſtra: cum dicitur dibre haiamim: nã deberet dici diurehaiamin. Quod interpretatur verba dierum, quoniam in eo de verbis dierum, ideſt de factis, quæ fuerunt in diebus Regum Iuda, & Iſrael agitur. *Quod ſignificantius chronicon totius diuinæ hiſtoriæ poſſumus appellare*. Ideſt iſte liber, qui dicitur verba dierum, poteſt vocari melius chronicon Sacrę Scripturæ, ideſt continens hiſtoriam ſacrę Scripturæ. Dicitur autem ſignificantius, ideſt magis aperte, vel proprie, ſcilicet, quòd cum impoſuerimus ei nomen iſtud magis ſignificamus de proprietate illius, quam cum impoſuerimus ei alterum nomen, & hoc quia multum ei conuenit eſſe chronicon, ideſt deſignatiuum hiſtoriæ totius ſcripturæ: dicitur enim chroniçõ a chronon, quòd eſt tempus, & inde chronica, ideſt, facta temporalia, vel liber continens euentus temporales, & dicitur totius ſcripturæ chronicon, ideſt quaſi aliquid relictum eſt hiſtorię, vel temporalis euẽtus in alijs partibus ſcripturæ, totum in hoc libro ſuppletum reperitur, quod ideo dicitur, quia liber iſte eſt ſolum ad ſupplendum quædam, quę in alijs libris incomplete enarrata ſunt, ſicut apparet ex diſcurſu ab exordio Geneſis vſque ad finem librorum Regum in hiſtorialibus libris, quia in ſingulis aliquid deficiẽs ſuppletur, & dicitur totius ſcripturę chronicon, ideſt illius, quæ eſt ab exordio orbis conditi vſque ad captiuitatem Babylonicam, quia de illa, quæ poſtea eſt, nihil ſuppletur per librum Paralipom.

Qui liber apud nos Paralipom. primus & ſecundus inſcribitur. Ideſt iſte liber, qui vocatur Verba dierũ, vel chronicon, apud nos dicitur primus, & ſecundus Paralipo. Apud Hebræos etiam eſt diuiſus in duas partes, quoniam eſt vnus de quinque libris duplicibus, vt patet ſupra, & vocatur Paralipom. ideſt relictorum, vel de relictis, ſcilicet, quòd de relictis in alijs libris ſacrę Scripturæ ibi principaliter hiſtoria texitur, nec eſt aliquis per ſe liber, qui totaliter ſit ſuppletio aliorum in toto Canone, niſi liber iſte.

Octauus Eſdras, qui & ipſe ſimiliter apud Græcos, & Latinos in duos libros diuiſus eſt. Ideſt octauus liber de Agiographis eſt Eſdras, & iſte diuiſus eſt ī duos libros apud Greços, & Latinos. Nam apud Hebręos hoc etiam manifeſtum eſt, cum ponatur inter libros quinque duplices, vt patet ſupra. Dicitur autem diuiſus apud Latinos & Græcos in duos libros, quia vtriq; duos libros illius continent, quod de Greçis ſatis conceſſerimus, ſed de Latinis, vt communiter, ſecus videtur: quia quidam habent quatuor libros Eſdræ, alij vero tres. Qui enim quatuor habent manifeſtum, quòd ipſe quartus eſt penitus apocriphus, nec alicuius auctoritatis inter libros ſacrę Scripturæ habetur. De tertio etiam idem iudicium eſt, quamquam non ita perſpicue, & iſte eſt liber tertius, qui incipit, & fecit Ioſias. Manent autem duo libri Eſdræ, qui ab omnibus habentur, & recipiuntur tanquam auctentici, ſ. primus Eſdrę, & liber Nehemiæ, qui dicitur ſecundus Eſdrę. aliqui autem totum librum primum ſecundum tertium Eſdrę in duas partes diuidunt, tanquam ſint duo libri Eſdrę.

Nonus Eſther. Ideſt nonus liber inter agiographa, & vltimus eſt Eſther, eo quòd hiſtoria illius fuit poſt reditum de captiuitate Babylonis, & vltima poſt hiſtorias omnium librorum Agiographorum.

Liber Eſther cur ab Hebræis recipiatur. Quæſt. XXVI.

COGVNTVR autem ponere Hebræi librum hũc in Canone, quia feſtum Mardochęi, qđ ipſi faciunt in mẽſe vltimo, ſ. Adar, qui apud nos vocatur Februarius, & diſtat triginta diebus a ſolennitate Paſchali ipſorum, habetur ex ipſo libro Eſther, ſ. quomodo fuerit inducta illa feſtiuitas, & quare, poſt iſtos autem non eſt aliquis liber in Canone Hebręorum, & ſi quoſdam alios libros nos habeamus de veteri teſtamẽto pręter iſtos, illi apud Iudęos non habentur, vel imperfecte apud eos, & in parua auctoritate conſeruantur, de quibus ī. in litera exprimit. *Atq; ita ſiunt pariter legis veteris libri viginti duo.* Hic colligitur numerus ex omnibus tribus prędictis ordinib⁹, & ſunt viginti duo libri ad ſimilitudinẽ viginti duarũ literarum Hebraicarum, per quas proferimus omne, quod loquimur atque ſcribimus, ideſt. *Moyſi quinque, prophetarum octo, Agiographorum nouẽ.* i. libri Moyſi, qui ſunt libri primi ordinis, & vocantur legales, ſunt quinque, octo autem ſunt prophetarũ, ideſt in ſecundo ordine, ſ. librorum prophetalium. In agiohraphis autem ſunt 9. & ſic ſimul ſunt 22. libri in tribus ordinibus.

Quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quamquam nonnulli. Hic ponitur alius modus computandi istos libros, secundum quem assignantur. 24. in canone, & hoc quia duo, qui prius coniuncti erant, diuiduntur, vt sint per se libri. *Ruth, & Cinoth inter agiographa scriptitent.* Ideſt aliqui ponunt librum Ruth, & librum Lamentationum inter agiographa: supra aũt ponebantur inter prophetales libros, cùm poneretur Ruth tanq̃ pars quædam libri Iudicũ, & Cinoth tanquam quælibet pars libri Ieremiæ. Cum aũt fuerint isti duo libri inter agiographa non poterunt esse tanquam partes libri Iudicum, & Ieremię cũ pertineant ad diuersos ordines, ideo necesse est, ꝙ in agiographis. 11. libri sint, & sic erunt simul. 24. libri in canone veteris testamenti. Hunc autẽ ordinem plurimi Hebręorum vsque hodie obseruant. *Et libros hos in suo putent numero supputandos.* Ideſt existimant isti, ꝙ duo libri. ſ. Ruth, & Cinoth sunt supputandi in suo numero. i. debent per se computari, & non tanq̃ partes aliorum librorum. Nam cum ponebantur in canone prophetalium non habebant suum numerum. i. propriũ, quia non computabantur tanquam libri per se distincti, sed tanquam partes aliorum librorum. *Ac per hoc esse priscæ legis libros uiginti quatuor.* Ideſt si isto modo computauerimus erunt viginti quatuor libri veteris testamenti, quia prius computabãtur vigintiduo, nũc aũt viginti quatuor cum duo libri per se nunc cõputentur, qui prius non computabantur, & iam nõ manebit similitudo numeri librorum ad literas alphabeti, sed ad aliquid alterum. *Quod sub nomine viginti quatuor seniorum Apocalypsis Ioannis inducit.* Ideſt isti viginti quatuor libri inducuntur, vel significantur per viginti quatuor seniores quos ponit beatus Ioãnes in Apocalypsi. Sciendum aũt, ꝙ sicut supra dicebatur. ſ. ꝙ mysticè per numerum viginti duo millium Leuitarum significaẽ numerus viginti duorũ librorũ veteris testamenti: ita hic per numerum viginti quatuor seniorũ significabitur mysticè numerus viginti quatuor librorũ. Nam ad sensum literalẽ aliud significãt illi seniores, sicut declarabitur suo loco. ſ. Apoc. c. 4. & 5. nam si pro libris sacræ scripturæ introducẽdi essent seniores adorãtes agnũ, non magis poni deberẽt pro libris veteris testĩ, q̃ pro libris noui testĩ aliq̃ seniores significatiui, sed est sensus mysticus, in quo facile est applicare qdquid voluerimus, cũ ex hoc ꝓbatio nulla accipiãtur iuxta Dionysiũ. ſ. mystica Theologia non arguit. i. super sensum mysticũ non fundaẽ argm̃ efficax. *Adorantes agnum.* Introducitur similitudo illorũ. 24. seniorũ, de quibus dr̃ Apoc. c. 4. & 5. ꝙ prostrauerunt se corã agno adorantes eũ & offerẽtes coronas suas stantibus ibi quatuor aĩalibus oculatis ante & retro, q̃ singula licet in sensu historico aliquã significationem hẽant, tũ in mystico ẽt totaliter applicari debent. Dr̃ aũt isti seniores adorantes agnũ, qa agnus est Christus. Et hoc ẽt in sensu literali, ipſe. n. est agn⁹, qui mortuus est, & viuit, & soluit septem signacula libri. Adorant aũt isti. 24. seniores agnum in quantum oĩa, quæ sunt in 24. libris veteris testĩ ordinãtur ad honorẽ Christi. Nam status totus Iudaicus ordinabatur ad statum noui testamenti, cum status Iudaicus in seipso esset imperfectus ad Hebr. c. 7. & oĩa imperfecta subordinantur ad aliquã completionem. Ista aũt erat in veritate manifesta noui testamenti, quam oẽs libri veteris legis tanq̃ vmbræ quædam designabant. Vmbra nanq; futurorum bonorum est lex ad Hebr. c. 10. *Et coronas suas prostratis vultibus offerentes.* i. isti 24. seniores in reuerentiã agni deposuerũt coronas de capitibus, & humiliauerũt se corã throno agni tanq̃ offerẽtes ei coronas suas. Transferendo autem hoc ad 24. libros, est sensus ꝙ per coronas significantur uictorię, quia corona victoribus datur dicente Apostolo. Non coronabitur, nisi qui legit timè certauerit. Isti autem vigintiquatuor seniores humiliant se coram agno: quia vigintiquatuor libri quicquid in se habẽt, ad honorem Christi, qui agnus est, illud continent; & coronas suas offerunt, i. victorias sanctorum virorũ contra vitia, & contra hostes offerunt agno tanquam munera, quia illæ victoriæ non fuerũt ad huius sęculi transitoriam laudem; sed propter agnum ad honorem illius; alioquin inanis est talis laborum possessio.

Stantibus coram quatuor animalibus oculatis retro & ante. Ista litera signat, quòd erant vigintiquatuor seniores simul cum quatuor animalibus coram agno, & illa animalia erant oculata, ſ. plena oculis ante, & retro, vt patet Apocalyp. cap. 4. & 5. & Ezech. cap. 1. Intelligitur autem dupliciter ista litera propter dictionem illam, coram. Coram pliciter capitur. Nam potest accipi pro aduerbio, vel præpositione: si accipiatur primo modo non habet aliquod casuale, cui deseruiat, quia aduerbia non deseruiunt casualibus sicut præpositiones, & tunc coram non significat habitudinem personę, vel loci, ſ. quòd aliquid fiat coram isto vel illo, sed significat coram, i. palam, vel publicè: & tunc intelligitur stantibus coram animalibus quatuor, i. quòd animalia quatuor erant coram, quando vigintiquatuor seniores offerebant coronas suas. Alio modo accipitur coram tanquam præpositio, & tunc deseruit casuali, atque ordinabitur cum illo ablatiuo, ſ. quatuor animalibus: sed tunc non stat multum litera: nam deberet dici stantes coram quatuor animalibus, ſ. ꝙ seniores starent coram animalibus: sed hic oportet ꝙ stantibus referatur ad aliquid alterum, & non ad seniores, ſ. ad animalia, cum dicatur stantibus animalibus, nisi forte qs dixerit ꝙ refertur ad vultus, ſ. ꝙ vultus erãt corã quatuor animalibus, sed iste non est conueniens sensus. Nam tunc ad seniores deberet referri, & non ad vultus eorum: stabit igitur alius sensus, ſ. stantibus corã quatuor aĩalibus, i. quatuor aĩalia erant coram, ſ. quando isti vigintiquatuor seniores offerebant coronas suas. Sunt autem ista quatuor animalia quatuor figurarũ variarũ, ſ. leonis, aquilæ, hominis, atque vituli: Apocalyp. cap. 4. & 5. & ista designãt quatuor Euangelistas sicut Ecclesia cõiter accipit: hic aũt conuenienter accipiuntur pro quatuor Euangelistis, quia libri veteris testamenti humiliabant se corã Deo, & libri quatuor Euangelistarũ dant illi semper laudẽ. Cũ laus operum Dei manifestetur in euangelijs ex actib⁹ Messiæ: qũo aũt ista quatuor aĩalia conueniant quatuor euangelijs satis apparet, qm̃ aquila dr̃ de Ioãne, homo de Matthęo, vitulus de Luca, leo de Marco. Quæ aĩalia conueniẽt applicata euangelistis. Applicationes aũt istorũ satis apparẽt: ẽt ista quatuor aĩalia Christo conueniunt: ipſe. n. aquila dr̃ pp ascensionem suã, leo pp resurrectionẽ, vitulus pp passionẽ, homo pp natiuitatem. Dr̃ autẽ ista aĩalia oculata, ideſt plena oculis, quia ante & retro habebãt oculos, vt ad oẽm partem viderẽt, ideſt. *In præteritum, & in futurum respicientibus.* Ideſt sunt oculata aĩalia ante, & retro: ad signandum ꝙ respiciunt præterita & futura: oculus. n. ad videndum datur, qui aũt præteritũ, & futurum considerat, dr̃ videre ante & retro, ita est de quatuor euangelijs, quæ oẽ tps vident, i. respiciunt dispositionẽ hoĩs quantũ ad oẽ tps siue præteritũ, siue futurũ. Vel habent oculos ante & retro, vt nihil ſic latere possit, quin oĩa videant. Sic aũt est de quatuor euangelijs, quia totam vitam humanam regulant. *Et indefessa voce clamantibus: sanctus, sanctus, sanctus.* Ideſt ista aĩalia quatuor clamant indefessa voce, i. clamant, & nunq̃ fatigantur, dicentia sanctus &c. ista similitudo hr̃ ex visione, quæ apparuit Ezechieli. Et ex visione, quę apparuit B. Ioanni: vterque enim vidit aĩalia illa dicentia, eo ꝙ laus Dei, quæ ex quatuor euãgelijs impenditur nunquam cessat, & clamatur ibi sanctus ter, quia ista laus ad totam beatam Trinitatem dirigitur: dominus Deus omnipotens, ista est latus Dei, qui vocatur dominus, qui omnibus dominatur: Deus autem per naturam: omnipotens vero, quia dominium suum vniuersale est. *Qui est, & qui venturus est.* Ideſt Deus iste semper est, & semper mansurus est. & accipiẽ venturus improprie, ideſt futurus, quia Deus non venit, cum significetur in hoc quidam motus, sed magis competit ei futurus, quam quam etiam hoc nõ penitus competat, scriptura tamen vtitur interdum large terminis.

Quæſt. 10.

Quo seniores adorabant agnũ.

Hic prologus, scripturarum quasi galeatum principium, omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest, vt scire valeamus quidquid extra hos est inter Apocripha esse ponendum. Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & pastor non sunt in canone. Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Secundus græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi probari potest.

Hic Prologus. Hic ponitur tertia pars huius Prologi, ſ. quæ esset vtilitas ipsius distinguendo auctẽticum ab apocripho: est enim magna vtilitas hæc legentibus, quia interdum aliqua scriptura allegatur, vt auctẽtica, quæ apocripha est, & interdum aliqua negatur tanquam apocripha, quæ est magnę auctoritatis, ideo valde fuit necessarium declarari, quæ sunt scripturæ pertinentes ad canonem, & quæ sunt apocriphę.

Quare iste Prologus vocetur galeatus.
Quæſt. XXVII.

ET dicitur hic, ꝙ iste prologus est principium galeatum omnium scripturarum, quæ transferũtur de Hebręo in Latinum, & in hoc ponitur nomen commune huius prologi: vocatur enim galeatus, quòd dupliciter conuenire potest, vno modo, quòd galea dicitur esse genus armaturæ: ita etiam prologus iste est armatura contra falsè allegantes scripturas ad eos redarguẽdum, vel ab eis nos defendendum: alio modo potest vocari galeatus a galea, quia est armatura capitis, & est principium totius armaturæ corporis, ita etiam prologus iste est principium omnium librorum veteris testamenti, quia nõ solum conuenit huic libro, sed etiam singulis, cum hic de quibusdam declaretur, qui sunt apocriphi, & qui auctentici, & quem gradum auctoritatis quilibet librorum habeat: iste verus sensus est, quem intendit litera, quia dicitur hic quasi galeatum principium: ergo vocatur galeatus propter hoc, quòd est principiũ, & non, quia est armatura. Etiã, quia dicitur hic, quòd omnibus libris iste prologus præponi potest, ergo tanquam principium est, cum iste prologus conueniat cuilibet libro, & quilibet aliorum prologorum conuenit vni soli, ideo prologus iste non solum omnium librorum, sed etiam omniũ prologorum principium est.

Quasi galeatum principium. Ideſt iste prologus est tãquam principium, vel galea: transumptio enim est, quia galea est principium totius armaturę cum sit armatura capitis.

Omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum conuenire potest. Ideſt conuenit iste prologus non solum pro isto libro Regum, sed etiam pro omnibus libris sacrę Scripturę, qui transferuntur de Hebręo: & hoc ad iudicandum, qui eorum apocriphi, & qui auctẽtici sint. Et dicitur de translatis in Hebræo, quia non proficit iste Prologus vniuersaliter ad omnes libros sacrę Scripturæ. Nam nihil hic agitur de libris noui testamenti, quem gradum habeant auctoritatis, & quomodo distinguantur per ordines suos, & an aliqui eorum sint apocriphi, sed solum proficit pro libris veteris testamenti.

Etiam cum dicitur de translatis de Hebræo non solum est intelligendum pro illis; sed etiam pro translatis de sermone Syro, vel Chaldęo, vel Græco. Nam liber Iudith, & Tobię non sunt trãslati de Hebręo, sed de Chaldęo. Liber autem Machabęorum secundus de Græco translatus est, vt patet infra, & tamen pro illis etiam proficit iste prologus: per eum quippe iudicatur qui illorum sint apocriphi, & qui auctentici.

Vt scire valeamus quidquid extra hos est inter apocripha esse ponendum. Ideſt ista erat vtilitas prologi huius, scilicet, quòd sciamus, quòd quidquid non reperitur inter istos libros supra positos non est auctenticum, sed numerari debet inter apocripha. Ideo libri sequentes, scilicet Sapientię, & Ecclesiasticus, & cæteri non pertinent ad canonem, nec sunt auctentici inter Iudæos.

Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur. Ideſt liber Sapientiæ, qui vulgariter vocatur, ideſt communiter ab omnibus liber Salomonis, non est in canone scripturæ apud Hebręos.

Liber Sapientiæ, an sit Salomonis. *Quæſt. XXVIII.*

ISTE liber vocatur Salomonis, quoniam in quibusdam rebus, de quibus agitur, satis similatur Salomon, licet modus loquendi alius sit, scilicet in quodam decurtatior & compẽdiosior, in alio autem extensior: dicitur tamen iste esse liber Salomonis, quoniam quædam verba illius hoc significare videntur, vt patet Sapient. 9. scilicet. Tu me elegisti regẽ populo tuo, & dixisti ędificare templũ in sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ Aram. Istam eandem rationem ponit Hieronymus in prologo super istum librum. Est tamen iste liber factus a quodam satis claro viro suis temporibus, scilicet a Philone Iudęo Alexandrino.

Dicitur autem, quòd non est liber iste in Canone, quia Iudęi illum inde secuerunt a principio, tamen in canone recipiebant: sic patet in Prologo Hieronymi super librum istum: sed hoc opus Hebræi, vt quidam sapiens meminit, inter canonicas scripturas recipiebant, sed postquam comprehendentes Iesum interfecerunt memorantes in eodem libro euidentissima de Christo testimonia, scilicet dixerunt inter se impij cõ prehendamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, promittit se sciẽtiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Et post hęc: si enim vere filius Dei est suscipier illum, & liberabit de manu contrariorum. Et iterum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius, morte turpissima condemnemus eum. Collatione ergo inter se facta, ne nostri eos pro tam aperto sacrilegio denotarent, a propheticis eum voluminibus reciderunt: legẽdumque penitus prohibuerunt. Nos tamen Ecclesiæ auctoritate inter libros auctenticos illum suscipimus, atque in Ecclesia suis temporibus legimus: de isto libro, & auctore eius Philone tractat Hieronymus in libro de Illustribus viris, & Isidorus in libro de Ortu, & obitu patrum.

Quare liber Sapiẽtiæ nõ recipitur a Iudæis in Canone suo.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecclesiasticus.

Et Iesu filij Sirach liber. Ideſt etiam liber Ieſu filij Sirach non habetur in canone apud Hebræos: iſte vocatur Eccleſiaſticus eadē ratione, qua vocabatur liber quidā Salomonis Eccleſiaſtes: loqtur enim liber iſte ad oēm hominem, ideo cōcionator, vel eccleſiaſticus eſt: ḡq ibi teneatur aliquis modus libri parabolarū Salomonis, quia fit locutio ad filium tanquam pater inſtruat filium, ſed ut communiter in eo indiſtinctè, & ad omnes locutio fit. Fuit autem iſte liber ſcriptus a quodam ſacerdote hebræo, qui dictus eſt Ieſus filius Sirach, qui fuit nepos Ieſu Ioſedech ſacerdotis magni, qui principatus eſt in ſacerdotio venientibus Iſraelitis de Babylone, vt patet Zacha. c. 3. & 1. Eſdræ. c. 4. & 5. Fuit autem liber iſte ſcriptus aliquanto tempore poſt reditum de Babylone. ſ. tpe, quo interpretes. 70. de Hebræis ducti ſunt in Aegyptum ad cōuertendum totam Bibliam Hebrēorum in Græcum ſermonem, quod factum eſt anno. 38. regni Ptolomēi Euergetis regis Aegypti, vt plurimi aſſerunt, ſed conſtat factum tempore Ptolomæi Philadelphi, qui eum præceſſit in regno, vt vult Ioſephus lib. 12. Antiquitatum. Fuit aūt iſte ſcriptor huius vnus de interpretib⁹, & ibi inuenit quendam librum Aegyptium magnæ doctrinæ, quem expoſuit conuertens in Hebræū ſermonem addiditq; multa de ſuis, de quibus in prologo ſuper Eccleſiaſticū. Iſtum librum ḡq Iudæi nunq̄ habuerint in canone ſcripturarum Eccleſia tñ ſuſcepit atque legit. *Et Iudith.* Ideſt etiam liber Iudith non eſt in canone, ſed oportet poni ſm præcedentia inter apocripha, quia dr̄ ſupra q̄ quidquid non eſt inter libros ſupra poſitos inter apocripha computandū eſt, ſed Iudith non eſt in aliquo de tribus ordinibus prēcedentibus: ergo pertinebit ad apocripha. Sed contra hoc arguetur, quia dicit Hieronymus in prologo ſuper Iudith, q̄ apud Hebrēos liber Iudith inter agiographa legitur: ſed agiographa continent tertium ordinem librorum autēticorum, ergo erit Iudith in canone inter Hebræos, ſed hic dicitur contrarium.

Eccleſiaſtes a quo fuit ſcriptus & quando.

Eccleſiaſticus recipitur ab eccleſia.

Añ liber Iudith ſit inter apocripha.

Reſpondendum eſt, q̄ liber Iudith apud Hebræos non ponitur in canone, nec eſt magnæ auctoritatis, quod patet, quia in allegato prologo Hieronymi ſuper Iudith dicitur, quòd auctoritas libri Iudith ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt minus idonea iudicatur, ideſt non eſt idonea. q.d. q̄ nō ſumitur argumentum efficax contra aliquem ex libro Iudith: ſi tamen eſſet inter agiographa, eſſet autenticus, & poſſet ex eo argui efficaciter. Item quia dicitur in eodē prologo, quòd liber Iudith eſt ſcriptus ſermone Chaldæo, & quia Hieronymus trāſtulerit de Chaldæo: ſi tamen eſſet Iudith inter agiographa haberet̄ in Hebræo, iō neceſſe eſt, q̄ non ſit inter agiographa.

Cum autem dicitur, quòd apud Iudæos legitur liber Iudith inter agiographa, quidam reſpondent, quòd eſt litera corrupta, & deberet dici inter apocripha.

Agiographum dupliciter.

Alio modo poteſt reſpōderi, quòd agiographum dicitur dupliciter: vno modo pro ſcriptura ſancta, quæ eſt magnæ auctoritatis, & efficax tam ad arguendum quàm ad reſpondendum quamquam auctor illius ignotus ſit: & hoc modo ſcripta agiographa tenent tertium ordinem in canone ſacræ ſcripturæ, vt ſupra patet, & hoc modo non ponitur in agiographis, nec eſt in canone ſacræ ſcripturæ ſm Hebræos.

Alio modo dicitur agiographum ſcriptura, quæ ſacra videtur, quia non repugnat in aliquo ſacræ ſcripturæ approbatæ: ipſa tamen nullius auctoritatis, vel roboris eſt, & hoc modo aut parum, aut nihil agiographum ab apocripho differt, & ſic ponitur Iudith apud Iudæos inter agiographa. i. inter apocriphos libros. Hęc aūt sūt vera ſm Hebræos apud nos ſec⁹ eſt: nam liber Iudith inter authēticos libros receptus eſt cum approhauerit illum eccleſia in Sinodo Nicena, & receperit in numero ſacrarum ſcripturarum, vt ait Hieron. in prol. ſuper Iudith: alioquin enim Eccleſia, non legeret illum in diuinis miniſterijs, ſicut leguntur cæteri libri authentici; legit tamen. *Et Tobias.* Ideſt etiam liber Tobiæ nō eſt in canone Hebræorū.

An liber Tobiæ ſit inter Agiographa. *Quæſt. XXIX.*

Iste liber in Chaldęo ſcriptus eſt, & Hieronymus de Chaldęo illum trāſtulit adiuuante quodam Hebrēo interpretante linguam Chaldęam in Hebręam, dicitur tñ q̄ iſte liber apud Iudæos mancipatus eſt inter Agiographa, & tamen Agiographa ſcripta authentica ſunt: de hoc in prologo Hieronymi ſuper Tobiam. Reſpondendum eſt q̄ non pertinet liber Tobię ad canonem Hebrēorum: nam tunc haberetur in Hebræo ſicut cæteri authentici libri: ſed non inuentus eſt in Hebrēo: ideo coactus eſt Hieronymus transferre illum de Chaldæo ſermone, vt patet in eodem prologo: ergo non eſt authenticus apud Hebræos. Item quia in allegato prologo dicitur: Arguunt nos Hebrēorum ſtudia, & imputant nobis contra ſuum canonem latinis auribus iſta transferre: ergo non eſt in canone Hebrēorum Tobias. Item dicitur in eodem prologo quòd Hebrēi librum Tobię de catalogo ſacrarum ſcripturarum ſecuerunt, & poſuerunt inter alias ſcripturas: hoc autem concedendum eſt, & cum dr̄ q̄ Hebræi habent librum Tobiæ inter agiographa: dicendum q̄ ibi eſt corrupta litera, qa deberet ſcribi apocripha: & dicitur agiographa, quod ſatis apparet, quia dicitur in allegato prologo: librum itaque Tobiæ, quem Hebræi de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecantes his, quæ agiographa memorant, manciparunt: ſed quando aliquis liber ſecatur de canone ſcripturarum authenticarum non poteſt poni, niſi inter ſcripturas apocriphas: ergo neceſſe eſt Tobiam poni apud Hebrēos inter apocripha. Aliter dici poteſt quòd litera ſit vera, & tamen agiographum dupliciter dicitur, ſ. pro eo quòd ſanctum, & authenticum, quamquam non repugnet ſacro, ſicut dicebatur ſupra de libro Iudith. Hęc autem intelliguntur de agiographo, quòd eſt non authēticum: & cum dicitur hic, quòd non eſt Tobias in canone, intelligendum eſt ſecūdū Hebrēos, & tamen Eccleſia ſuſcepit eum in canone ſuo, cum legat eum in diuinis miniſterijs. Sed tunc dicet aliquis quid proficit nobis hoc quod de canone dicitur, quia non eſt idem canon ſcripturarum apud nos, & Hebræos, quia pleraque ipſi improbant, quæ nos tanquam authentica habeamus. Reſpondendū quòd proficit ad hoc, vt ſciamus in quo poſſumus habere argumentum efficax contra Hebrēos, & in quo non, cum quidam libri noſtri ſint efficaces cōtra eos, & alij nequaquam. *Et paſtor.* Ideſt etiam liber paſtoris non eſt in canone Hebræorum, ḡq̄ habeatur apud quoſdam Latinos. De iſto libro paſtoris apud expoſitores noſtros nihil hr̄. Conſtat tñ q̄ fuerit liber aliqs pertinens ad ſtatum veteris teſtamēti, qm̄ hic agitur de canone veteris teſtamenti: & declaratur qui ſunt libri in canone, & qui nō: ſed dicitur de libro paſtoris q̄ non habetur in canone veteris teſtamenti, ergo vr̄ q̄ aliquo mō pertinet ad vetus teſtm̄. Pro hoc aūt ſciendum q̄ multi alij libri ſunt, qui antiquitus apud Iudæos facti ſunt: & tamen non recipiuntur ab eis in canonē: tum quia aliqui eorum ab hęreticis fuerunt deprauati: tum quia quidam ipſorum non erant tantæ auctoritatis, vt in canone ſacrę ſcripturę poni mererentur: ſic enim fuit liber Henoch, qui ḡq̄ authenticus

ticus eſſet, cum eum alleget Iudas in canonica ſua, tamen quia hęretici illum damnauerunt, non fuit poſtea habitus inter libros auctenticos, & ſic de pleriſque. De libro autem paſtoris, quid contineret plene non exprimitur, tamen inter apocriphos ab eccleſia collocatur, de hoc in Decretis. di. 15. ca. ſancta Romana. vbi ponuntur opera auctentica, & opera apocripha, & ibi liber paſtoris, ſiue paſtoralis habetur tanquam apocriphus.

In canone non habentur. Ideſt iſti libri immediate poſiti ponuntur in canone, quod intelligitur de canone Hebræorum: quoniam de canone librorum, quos Eccleſia recipit: ſecus autem cum omnes ſupra poſiti, & etiam libri Machabęorum, de quibus infra recipiantur ab Eccleſia tanquam auctentici.

Machabæorum primum librum Hebraicum repperi. Supra ponebantur quidam libri quantū ad Iudęos qui erant penitus apocriphi: hic autem ponuntur libri, qui partim ſunt apocriphi, & partim agiographi, ſ. libri Machabæorum, quorum primus habetur apud Hebrēos, & eſt auctenticus: poteſt quoq; computari inter agiographa. Secundus nō habetur in Hebrēo, ideo eſt apocriphus apud eos. Tranſtulit tamen illum Hieronymus ex Græco. *Secundus Græcus eſt.* Ideſt ſecundus liber Machabæorum eſt Grēcus, ſcilicet translatus, vel cōpoſitus ab aliquo Græco.

Quod ex ipſa phraſi probari poteſt. ideſt iſte liber eſt Grę cus, quod probatur ex modo ſuo loquendi. Nam in Hebræo non habentur tales modi rhetorici: dicitur autem phraſis in Græco locutio, & inde periphraſis dicitur, ideſt circunlocutio. Stylus autem illius ſecundi libri demonſtrat eum, & primum non eſſe ex eadē origine.

Etiam ſatis poteſt apparere ex alio, ſcilicet, quia nō ſunt iſti duo libri hiſtoria continuata, ſicut quatuor libri Regum, ſed ſecūdus eſt ſuppletio quædam primi. Nam in primo continetur tota hiſtoria Machabęorum, ſed quia in quibuſdam ibi decurtata eſt. Aliqui Græci compoſuerunt per modum ſupplemēti, & recapitulationis omnia, quæ habentur in ſecundo libro, quia etiam auctor ſatis declarat in ſecundo cap. eiuſdem, & quamquam iſti duo libri apud nos ſint auctētici, non tamen eſt apud nos tantum auctenticus ſecundus quam primus. Nam quædam ſunt ibi, quæ a quibuſdam noſtrum non recipiuntur.

Quæ cum ita ſe habeant, obſecro te lector, ne laborem meum, reprehenſionem exiſtimes antiquorum. In templo Dei offert vnuſquiſque, quod poteſt: alij aurum, & argentum, & lapides precioſos, alij byſſum, & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiſcum bene agetur, ſi obtulerimus pelles, & caprarum pilos. Et tamen Apoſtolus cōtemptibiliora noſtra magis neceſſaria iudicat. Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo, & per ſingulas ſpecies Eccleſiæ pręſentis, futuræque diſtinctio pellibus tegitur, & cilitijs: ardoremque ſolis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora ſunt, prohibent. Lege ergo primum Samuel, & Malachim meum. Meum, inquam, meum. Quidquid enim crebrius vertendo, & emendando ſollicitius, & didicimus, & tenemus, noſtrum eſt. Et cum intellexeris quod antea neſciebas, vel interpretem me exiſtimato, ſi gratus es, vel paraphraſten, ſi ingratus. Quamquam mihi omnino conſcius non ſim, mutaſſe me quippiam de Hebraica veritate, certe ſi incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opuſculis, quæ nuper emendauimus, & vbicunque diſcrepare inter ſe videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem. Et ſi noſtra firmauerit, puto quòd eum non exiſtimes cōiectorem, vt in eodem loco mecum ſimiliter diuinarit.

Quæ cum ita ſe habeant. Hic ponitur quarta pars, in qua ſermo ad lectorem conuertitur, & diuiditur in tres partes. Primo rogat, ne legentes eius intentionē peruertant, dicentes quòd ſeptuaginta interpretes reprehendere intendat, ſecundò vt operis lectionem attendant, tertiò vt cum alijs hoc conferant. Secunda ibi. *Lege ergo primum.* Tertia ibi. *Certè ſi incredulus es.*

Quare D. Hieronymus tranſtulerit in Latinum ſacram Scripturam. *Quæſt. XXX.*

Prima ponitur hic cum Hieronymus excuſat ſe de peruerſitate intentionis: dicebant enim aliqui quando Hieronymus transferebat libros iſtos Regum, & alios libros ſacræ Scripturæ de Hebræo in Latinum, vt demōſtraret ſeptuaginta interpretes eſſe reprehenſibiles, ſcilicet, q̄ ideo ſcribebat, quia innuebat ſcripta ſeptuaginta interpretum fuiſſe multum deficientia a veritate Hebraica: & ob hoc, quòd neceſſe erat alia nouiter tranſferri de Hebræo in Latinum: ſic patet in Prologo ſuper Ioſue, qui incipit: Tandem finito: & in Prologo ſuper Geneſim, qui incipit: Deſiderij mei. hoc autem quamquam verum ſit, quòd ſcriptura ſeptuaginta interpretum iam eſſet multum vitiata, & deficiens a veritate Hebraica, ſiue hoc eſſet propter ignorantiam interpretum, ſiue propter imperitiam translatorum: Hieronymus tamen non culpat ſeptuaginta interpretes, nec in eorum ignominiam vult aliquid transferre: ſed dicit, quòd ſicut ipſi contulerūt aliquid in laudem Dei, & vtilitatem Eccleſiæ: ita ipſe vult conferre aliquid licet minus.

Quæ cum ita ſe habeant. Ideſt, cum iſta ſuperiora de diuiſione librorum per ordines ſuos vera ſint, & ego laborauerim in transferendo iſtos libros, nō exiſtimet aliquis, quòd ego facio ad malum finem.

Obſecro te lector, ne laborem meum reprehēſionem exiſtimes antiquorum. Ideſt rogo, ne cogites, quòd iſtę translationes, quas facio ſint ad demonſtrandum antiquos, ideſt ſeptuaginta interpretes fuiſſe reprehenſibiles, & defectuoſos, quaſi ego introducā translationes meas, quia ſuę iam non ſufficiant, aut inutiles ſint, vel vitiatę, ſed facio ad alium finem, ſcilicet, vt ego aliquid offeram de meo, ſicut quilibet de ſuo.

Diuerſa munera quæ offerebantur in tabernaculo Dei.

In tabernaculo Dei offert vnuſquiſque quod poteſt. Ideſt iſtam translatio non eſt facta ad concitandum inuidiam, ſed voluit facere, ſicut in tabernaculo Domini fit, quia quilibet ibi offert quantum poteſt: erat enim conſti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

constitutum a domino in deserto Sinai quando con
structum est sanctuarium, quòd Moyses loqueretur
Israelitis, quòd tam viri quàm fœminæ offerrent do-
mino in opus sanctuarij vnusquisque quod posset.
Alij aurum & alij argentum, & sic de diuersis rebus
necessarijs ad constructionem sanctuarij Exo. cap. 25.
sic autem postea factum est quoniam quilibet offe-
rebat quod poterat. s. principes Israel obtulerunt la-
pides pretiosos necessarios pro vestibus sacerdotis:
omnes autem alij quicũque haberent vasa aurea, vel
argentea separauerunt illa in donaria domini: mulie-
res vero, quæ hæc offerre nõ poterant, quia fortè pau
peres, quia in potestate earum non erant magna, ob-
tulerunt byssum, & hyacinthum, & pilos caprarum
& similia, de quibus Exo. 35. ca. sicut ergo in sanctua-
rio domini non imponitur omnibus eadem oblatio,
sed quilibet offert quantum potest, nec est aliquis
quantumcunque pauperum sit, qui non posset aliqd
offerre pro sanctuario domini: ita hic ad vtilitatem
Ecclesiæ non oportet, ꝙ omnes æqualia bona faciãt,
sed satis est, quòd quilibet aliquod bonum faciat, nec
exigitur, quòd illud tantum sit quantum alij viri
maximi contulerunt: sic enim Hieronymus ex hu-
militate dicebat hic, ꝙ quamquam translatio sua nul
lomodo comparanda sit translationi septuaginta in-
terpretum, tamen aliquid proficiet in Ecclesia Dei:
ideo penitus abijcienda non est, sicut qui in sanctua-
rio domini offerebant pilos caprarum, non offerebãt
tantum, quantum illi qui aurum præbuerãt, & tamẽ
nullius oblatio refutabatur. Dicitur autem hic de ta-
bernaculo. i. sanctuario, quia accipitur largè, non solũ
enim pro tabernaculo offerebantur dona ab Israelitis
in deserto, sed etiam pro toto sanctuario: illud tñ vo-
catur tabernaculum large: nam tabernaculum est do
mus quædam facta de tabulis, & operta cortinis atq;
alijs velamentis inter Iudæos extra ꝙ erat atrium, ꝙ
continebat magnam quantitatem circundando ta-
bernaculum, & istud non erat de tabulis, sed de colũ-
nis, & velamentis. De tabernaculo habetur Exo. 26.
cap. de atrio habetur ibidem. 27. cap. Dicitur etiam in
tabernaculo domini vnusquisque offert quod potest.
i. ad construendum tabernaculum. Nam ista oblatio
deserti non fuit facta post cõstructionem tabernacu-
li, sed prius ut haberẽtur materialia ad constructionẽ.

Alij aurum alij argentum. Declarat, quòd non sit ea-
dem oblatio omnium, sed quidam offerebant aurũ,
& quidam argentum, & sic de singulis, quia omnia
hæc necessaria erant, sic enim dixit Deus Exo. cap. 25.
quòd offerrent aurum, & argentum, ęs & hyacinthũ
purpuram coccumque bis tinctum, & byssum pilos
caprarum, & pelles arietum rubricatas: pelles hiacin-
thinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria cõcinnan-
da, aromata ad vnguentum, & thymiama, & lapides
onichinos & gemmas. Singula enim horum pro fa-
bricatione sanctuarij erant necessaria: aurum quip-
pe ad multa erat necessarium, scilicet ad operien-
dam arcam laminis aureis, & ad faciendum propitia-
torium, quòd erat copertorium arcæ de auro purissi-
mo cum Cherubin. Etiam erat necessarium ad te-
gendum laminis aureis totum altare thymiamatum.
Etiam ad tegendum mensam propitiationis, & ad fa
ciendum coronas illius de auro. Etiam ad vasa vni-
uersæ mensæ, quæ erant de auro, & ad deaurandas ta-
bulas tabernaculi cum vectibus, & ad vestes sacer-
dotis magni: omnia enim hæc aurum exigebant:
Exodi capitulo vigesimoquinto. Argentum verò
necessarium erat pro uasibus tabularum tabernacu-
li. Etiam pro capitibus columnarum, & uasibus,
quæ etant intra tabernaculum. Etiam pro quibus-
dam capitelis aliarum columnarum, quæ erant in cir
cuitu tabernaculi in atrio.

Et lapides pretiosos. Isti offerebantur pro vestibus
summi sacerdotis, quia non erat aliquid alterum in
in toto sanctuario, in quo ponerẽtur lapides pretiosi,
nisi in istis: ponebantur namque duo onichini super
duos humeros sacerdotis in ephod, in quibus scripta
erant duodecim nomina filiorum Israel per tribus
suas: sex in quolibet lapide. Erant autem prẽter hos
alij duodecim lapides pretiosi diuersarum specierũ,
qui positi sunt in rationali super pectus sacerdotis: &
erant ibi scripta duodecim nomina filiorum Israel.
Fuerunt autem oblati isti lapides a solis principibus,
eo quòd erant magni valoris: & non poterant popu
lares talia offerre, Exo. 36. cap. sic igitur in beato Hie-
ronymo quamquam alij offerant aurum, & lapides
pretiosos, ipse saltem vult offerre pilos caprarum, qui
sunt minimi valoris: aliquid tamen valent.

Alij byssum, & purpuram. Hic ponuntur aliæ obla-
tiones, s. in filis & erant fila multorum modorum, s.
byssus purpura, hyacinthus, & coccus bis tinctus: est
enim byssus genus lini candidissimi, cui nullus color
superadditus erat. Tale autem linum reperitur in
Aegypto, & istud proficiebat in sanctuario ad textu-
ram velorum circundantium atrium in circuitu, quæ
fiebãt de sola byssо: prẽterquam in introitu, vbi erat
tentorium magnum, quod trahebatur pendens: &
istud erat multorũ colorum, s. de quinque, vt de byssо
hyacintho, & purpura coccoque bis tincto, & auro.
Proficiebat etiam byssus ad decem cortinas quæ fie-
bant super tabernaculum operientes illud totum im-
mediate. Etiam proficiebat ad vestes sacerdotales,
quę ex maiori parte erant de byssо. De his patet
Exo. 26. & 27. Purpura quoque offerebatur, quia illa
proficiebat ad vestes sacerdotales sacerdotis magni:
etiam ad decem cortinas tabernaculi & ad tentoriũ
quod pendet in introitu tabernaculi, & ad tentorium
quod erat in introitu atrij. Hæc enim habebant pur-
puram cũ alijs coloribus quatuor, scilicet hyacintho
& auro coccoque bis tincto, & byssо retorta.

Et coccum offerunt, & hyacinthum. Idest etiam quidã
offerunt de cocco & hyacintho: est enim coccus fi-
lum valde rubeum, quoniam bis rubricatum est vt
rubedo eius nimis intensa appareat: & ob hoc voca-
tur vt communiter coccus bis tinctus. Hyacinthus
dicitur esse genus filorũ, vel lanæ quasi coloris aerei,
siue cęlestis, quamquam hyacinthus aliquando acci-
pitur pro lapide, & aliquando pro flore. interdumq;
pro puero: sed non pertinet hoc ad præsens, quia so-
lum accipitur hic pro lino: purpura autem dicitur es-
se species huius lini coloris rubei declinantis ad ni-
gritudinem. De quibus omnibus magis declaratum
est Exo. 25. c. Erant autem necessaria coccus, & hya-
cinthus ad illa eadem, ad quæ purpura conueniebat,
vt supra dictum est.

*Nobiscum bene agitur si obtulerimus pelles, & pilos ca-
prarum.* Idest alij, qui ditissimi sunt offerunt aurum &
argentum: nobis autem quia pauperes sumus satis
bonum erit, si potuerimus offerre pilos caprarum, &
pelles.

De operimentis tabernaculi. *Quæst.* XXXI.

IN quo humiliat translationem suã, dicens trãs-
lationem septuaginta interpretum esse tanquã
aurum, & lapides pretiosos: suam verò tanquã
pelles & pilos caprarum. Ponit autem de istis,
quia iusserat Deus offerri pelles arietum rubricatas,
& pelles hyacinthinas, & pilos caprarum, vt patet
Exodi cap. 25. Erant autem ista necessaria, quia in ta-
bernaculo Domini erant quatuor velamenta.

Primum

Primum erat de cortinis, & istud erat contextum de
filis auri, purpuræ, hyacinthi, & de cocco byssoque re-
torta. Secundum operimentum erat de sagis, q̃ sunt
aspera facta de pilis caprarum. Tertium erat de pelli-
bus arietum rubricatis. Quartum de pellibus hyacin-
thinis, & istud erat superpositum omnibus. De his o-
perimentis habetur Exod. c. 26. Pro his igitur oporte-
bat offerri pilos caprarum, vt inde fieret secundũ ope
rimentum. s. sagorum. Etiam ꝙ offerrentur pelles ad
faciendum inde operimenta. Possunt autem intelligi
istę pelles, tam de pellibus arietum rubricatis, quã de
pellibus hyacinthinis, quia vtraq; species pellium ad
sanctuarium pertinebat: minimum tamen, quod of-
ferri poterat erat in pilis caprarum, sed hoc Hieron-
mus dicit sibi esse satis, si offerre potuerit pilos capra-
rum, idest si opus suum in transferendo fuerit saltem
tantæ vtilitatis, vt pilis caprarum æquiparari valeat cõ
parata translatione 70. Interpretum ad aurum, & ad la
pides pretiosos. In hoc autem multum se humiliat
Hieronymus, quia translatio eius melior erat, quam
70. Interpretum, sed ipse de propriis se iactare noluit.

*Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis neces-
saria iudicat.* Demonstrat hic vtilitatem operis, scilicet,
quòd quamquã tale sit, quòd pellibus, & pilis caprarũ
comparari debeat, & non alicui rei maioris precii: ta-
men nimis necessarium est, sic enim declarat Apostо-
lus, scilicet, quòd illa, quæ sunt magis contemptibilia
sunt magis necessaria, & vtiliora: sic patet prima Co-
rinth. cap. 12. s. sed multo magis, quæ videntur mẽbra
corporis infirmiora esse necessaria sunt, & quæ putan
tur ignobiliora membra esse corporis. opus igit Hie-
ronymi, quod paruum erat, & contemptibile secun-
dum modum loquendi suũ humiliando se erat mul-
tum necessarium, eo quòd quando aliqua opera al-
tissima sunt, & magna, & per se ipsa intelligi non va-
lent, sed alia oportet præcedere minoris speculatio-
nis, per quæ tanquam per principia intelligantur: sic
enim posset esse de translatione Hieronymi ad trãsla-
tionem septuaginta Interpretum, scilicet, quòd sup-
ponatur translatio Hieronymi pro trãslatione Inter-
pretum. Alio modo potest intelligi, quòd tacitè Hie-
ronymus hic laudet opus suum non quidem extollen
do, vel enunciando aliqua maiora, quam sint, sed de-
clarãdo quid in eo sit. Et dicitur, quòd erat magis ne-
cessarium, quam translatio Interpretum. Illa enim,
quamquam antiqua esset cum vitiata erat nimis, nec
poterat intelligi conuenienter, nisi posita translatio-
ne Hieronymi, quæ penitus sequitur hebraicam veri-
tatem, & in hoc est perfectio alicuius translationis, se-
cundum quòd magis, vel minus sequitur exempla-
ria. *Vnde & tota illa tabernaculi pulchritudo.* Declaratur
hic, quòd quamquam opus suum sit tanquam pili, &
pelles, non tñ est a sanctuario domini abijciendum,
nec vitiat pulchritudinem illius, quia quantumcunq;
esset pulchrum sanctuarium, tamen pellibus tegebat,
quod non fieret si istę tollerent pulchritudinem, er-
go ista, quę imperfecta sunt, multum sunt necessaria.
Per singulas species præsentis Ecclesiæ. Idest Ecclesia, vel
tabernaculum fabricatum a Iudæis in deserto in pul-
chritudine sua distinctionem, & partes varias Eccleśię
præsentis, scilicet militantis designat, quia ad similitu-
dinem rerũ tabernaculi, illius ministri, & omnes gra-
dus distincti sunt. Etiam ecclesia futura, idest cęlestis
Ierusalem, quę vocatur ecclesia triumphans distincta
est secundum distinctionem tabernaculi, & tamẽ om
nia hęc teguntur pellibus, ergo maximę pulchritudi-
ni non repugnat esse simul cum pellibus, quæ de reb⁹
contemptibilibus sunt. Hoc autem, quod dicit Hiero-
nymus. s. ꝙ pulchritudo tabernaculi, & distinctio ec-
clesię prẽsentis, & futuræ tegitur pellibus, accipiendũ
est in sensu mystico. Nam literalis sensus est, ꝙ ex istis
efficeretur tabernaculum, in quo determinatus cul-
tus Deo impenderetur, & mysticè tamen hęc trahe-
re possumus ad significandum ea, quæ in militanti, &
triumphanti ecclesia sunt. *Pellibus tegitur & cilicijs.* Ista
duo sunt aliquid contemptibile, & tamen conferunt
quidquam ad pulchritudinem sanctuarii, & ponũtur
hæc duo ad designandum sanctuarii multiplicia te-
gumenta, quæ quatuor sunt, scilicet cortinæ de filorũ
varietate, & saga de pilis caprarum, & ista vocantur ci-
litia, & vocantur sic, quia dura sunt. Tertium autem
tegumẽtum est de pellibus arietum rubricatis, quod
ponebatur immediatè super Saga cilicina. Quartum
operimẽtum erat de pellibus hyacinthinis, quæ sunt
pelles magnę, vt boum artificiosè nimis dispositę, &
habentes colorem hyacinthinum, qui est aereus, vel
cœlestis. *Ardoremque Solis, & iniuriam imbrium ea, quæ
viliora sunt, prohibent.* Ponitur hic vtilitas rerum con-
temptibilium, scilicet, quòd contemptibilia proficiũt
in sanctuario defendendo res pulchras ab omni distẽ-
perie temporum, vt ab imbribus, & ab ardore Solis,
quod non faciebant partes pulchræ, cum seipsas ne-
queant defendere, & dicitur ab ardore Solis, quia Is-
raelitę mouebantur per deserta Arabica, in quibus est
magnus calor, steterantque ibi multo tempore. Quia
igitur si sanctuarium haberet solum primum tegumẽ
tum de cortinis, quę erant pulchrę, & tenues arderet
totum sanctuarium, oportuit poni alia tegumẽta de-
super, & fuerunt posita tria, quę etiam proficiebant ad
repellendum imbres, quod facere non potuisset ali-
quatenus primum tegumentũ, quod erat de cortinis.
Cum autem positum esset de pellibus hyacinthinis
in parte superiori operimentum: imbres cadentes nõ
possent penetrare intra ipsum tabernaculũ. *Lege ergo
primum Samuel, & Malachim.* Hic ponitur secundũ hu-
ius quartę partis, in quo orat Hieronymus auditores,
vt operis lectionem attendant: nõ negligentes ea, quę
cum labore translata sunt. & dicitur lege Samuel pri-
mum, & Malachim meum, idest lege istos libros Re-
gum a me interpretatos. Accedit hic specialiter Hie-
ronymus ad dicendum de libris Regum, quos ipse
transtulit cum magna difficultate, & cum deberet di-
cere, quòd legerent libros Regum illius, vel ab ipso
translatos, dixit quòd legerent primum Samuel, &
Malachim secundum modum loquendi hebreorũ,
qui diuidunt libros Regum in duo volumina, scilicet
in Samuelem, & in Malachim: Samuel autem conti-
net duos primos libros Regum, quare autem sic vo-
cetur declaratum est. Duo vltimi Regum vocantur
Malachim. i. Regum, quia ibi de multis regibus agit.
Potest autem accipi hic primum, tanquam aduerbiũ,
vel tanquam nomen. Primo modo est sensus, ꝙ pri-
mum. i. a principio legant librum Samuel illius. i. ab il
lo translatum: deinde legant Malachim. i. libros Reg.
Si accipiatur primum, tanquam nomen, est sensus, ꝙ
legant primum Samuel. i. legant Samuel, qui est pri-
mus inter libros Regum: deinde legant Malachim. s.
alios sequentes libros Regum, & iste sensus est literę.
Meum, inquam meum.

Vtilitas rerum contẽptibilium.

Quare Hieronymus appellat libros Regum suos.
Quæst. XXXII.

HIc enim asserit, quod dixerat: nam dixit ꝙ
legerent librum Samuel suum. i. qui erat
suus, & quia forte aliquis crederet hoc
fuisse dictum ex inauertẽtia Hieronymi,
cum iste liber non sit suus, hic iterum illud asserit,
dicens non fuisse ex errore, sed quia ipse asserere intẽ-
dit, ꝙ sit liber suus, non quidẽ suus, tanq̃ ipse ediderit,

quia

quia hoc pertinet ad Samuelem, ſed ſuus eſt, quia in illo vehementer laborauit transferendo, & quidquid aliquis cum labore magno habet, illud aliquo modo ſuum eſt, inquantum cognoſcit labores ſuos in re illa. *Quidquid enim crebrius vertendo.* Hic aſſignat cauſam quare dicatur ſuus liber Regum, ſcilicet, quia nimis laborauit in illo, & hoc primo vertendo crebrius, id eſt multoties transferendo, nam cum non eſſet vna translatio conueniens, illa deleta aliam faciebat, quouſque veniretur ad eam, quæ perfectè, & ad vnguem correcta eſſet. Hoc autem magis faciebat Hierony. in quibuſdam libris, quã in aliis ſm q̃ difficiliores ſunt ad vertendum de vno idiomate in alterum, vel ſm q̃ exemplaria corruptiora erant. *Et emendando ſollicitius.* G Ideſt iſtum librum Regum ſollicitè nos emendauimus, & ſollicitius, quã alios libros, ideo iſte magis pertinet ad nos, quia cum res facta pertineat ad aliquem ſm laborem, quem in ea impendit, neceſſe eſt, q̃ quãto amplius laborauerit, tanto illa res ad eum magis pertineat, & ſit magis opus ſuũ. *Didicimus, & tenemus.* Addiſcere eſt via ad ſciendum: tenere autem eſt habitualiter ſcire, & tunc eſt ſenſus, q̃ quanto aliq̃d in maiori difficultate addiſcimus, & ſcimus magis illud noſtrum eſt, quod Hieronymo euenerat in lib. Regum. *Noſtrum eſt, noſtrum eſt.* Duplicat ſententiam ex modo rhetorico ad affirmationem efficaciorem, ſcilicet, q̃ verè ſuum eſt, & ſine dubio id, quod crebro tranſtulit, & ſollicitè emendauit. *Et cum intellexeris quod ante neſciebas.* H Per hoc inducuntur legentes ad attentionẽ lectionis, & vt non maledicant Hieronymo, tanquam æmulo, ſcilicet, q̃ cum ipſi legerint per translationem Hieronymi libros Regum, intelligent aliquid, q̃d nũquam prius intelligere potuerant per alias translationes factas de Græco in Latinum. Hoc Hieronymus audet dicere, quia ipſe ſciebat alias translationes eſſe vitiatas, & propter hoc ipſe transferre conatus eſt, & tranſtulit: ſic enim demonſtrat in Prologo quodam, ſuper Paralip. ſ. ſi 70. Interpretum pura, & vt ab eis in Græcum verſa eſt editio permaneret, ſuperflue impeleres, vt tibi hebræa volumina Latino ſermone trãſferem. Quòd autem corrupte eſſent translationes declarat Hieronymus in eodem Prologo, & ẽt in Prologo ſuper Geneſim, qui incipit. Deſiderii mei ponẽs aliquas auctoritates, quæ non habentur in translatione 70. Interpretum, & tamen hñr allegata a Chriſto & ab Apoſtolis, & habentur in hebræo. Oportuit igitur, q̃ aliqua translatio fieret emendatiſſima, ſecundũ quam verè haberentur omnia, quę erant in hebræo: talem autem exiſtimat Hieronymus ſuam translationem, ideo illi, qui prius per translationes alias multa de libris Regum intelligere non poterãt per translationem iſtam Hieronymi intelligent. *Vel interpretem me exiſtimato ſi gratus es, vel paraphraſtem ſi ingratus.* Ideſt quando aliquis intellexerit, pluſquam intelligebat per iſtam translationem Hieronymi, poterit vocare Hieronymum interpretem, vel paraphraſtem, & hoc nõ ſimpliciter, ſed ſi gratus eſt Hieronymo, vt gaudet de K his, quæ translata ſunt, vocabit eum interpretem. i. verè interpretantem ſenſum ſcripturæ, & declarantem illa, quæ fuerant prius ignota: ſi autem ingratus eſt Hieronymo, nec placet ei, q̃ iſta translatio facta fuerit, vocabit eum paraphraſtem. i. transferentem verbũ ex verbo. Dicitur in Græco paraphraſtes a para, q̃ eſt iuxta, & phraſis, q̃ eſt locutio, quaſi iuxta locutionẽ. ſ. q̃ ſequitur totaliter verba alterius linguæ transferendo verbum ex verbo. Hæc enim de Hieronymo dici poterant, ſed differebant, quia eſſe interpretem eſt verè tranſtuliſſe ſententias vnius linguæ in aliam, q̃ autem teneantur verba eadem penitus, vel totaliter ſimilia modicum differt. Paraphraſtes autem dicitur, q̃

Quis ſit interpres.

F transfert verbum ex verbo, ita q̃ nihil de verbis errãtum ſit: poterit tamen eſſe, q̃ de ſententiis modicum explicetur, ideo eſſe paraphraſtem poteſt eſſe vituperium, quia pertinebit ad eũ, qui aliqualiter nouit verba vnius linguæ, & alterius, ita vt de vna in alterã vertere poſſet: tamen ſententias ignorat, & tunc dicetur hoc Hieronymo, quaſi in quodam vituperio, quia ipſe eſt paraphraſtes, ſed ipſe in laudem conuertet, quia ex hoc præſupponetur, q̃ Hieronymus ſecutus ſit penitus literam hebraicam, q̃ translatio 70. Interpretũ, & aliæ, quæ factę erant de Græco in Latinum non habebant: præſuppoſita tamen veritate literę, facilius pueniri poteſt ad veritatem ſententię, quam cum libri translati deficiant a continentia exemplarium.

Quamquam mihi omnino conſcius non ſim mutaſſe quippiam de hebraica veritate. q. d. qui legerit libros iſtos poterit me vocare interpretem, vel paraphraſtem, quamquã fortè irrationabile eſt, q̃ vocer paraphraſtes, quia hoc eſſet ſi ego tenens literam hebraicam, quantum ad tenorem defeciſſem aliqualiter a ſententia eius: dicit tamen, q̃ hoc non egit, quia nõ eſt ſibi cõſcius, quòd aliquid mutauerit de hebraica veritate. *Certè ſi incredulus es.* Hic ponitur tertium, vbi conſuluit Hieronymus, quòd legentes hanc translationem conferant eã cum aliis translationibus Græcis, & Latinis, & ſic poterunt ſcire, quæ verior ſit, cum omnes ſimul poſtea contulerint ad veritatem hebraicam. *Certe ſi incredulus es.* Ideſt ſi fortè non credis, quòd ego tranſtuli ſecundum veritatem hebraicam, nihil de illa mutans, conferas inter ſe translationem meam, cum aliis translationibus, & ſic videbis. *Lege Græcos, Codices, & Latinos,* Ideſt lege omnes translationes, quæ habentur tam in Græco, quàm in Latino, nam litera 70. Interpretum de Hebræo in Græcum translata primo fuit: deinde Latini ex Græco tranſtulerunt, & in vtriſque corruptio erat, licet maior in Latinis, cum illa proceſſiſſent ex corruptis exemplaribus, ſicut declarat Hieronym⁹ in Prologo ſuper Geneſim, ſcilicet, q̃ veriores erant Codices Græci, quàm Latini. Erant quoque multæ alię trãſlationes, ſcilicet Aqlę: Symmachi, Theodotionis, & vulgata editio, & ſic de quibuſdam, quas plurimę Græcarum, & Latinarum Eccleſiarum ſequebantur, ſic patet in Prologo Hieronymi ſuper Paralipom. qui incipit. Si ſeptuaginta. Erat ergo inter ſe multitudo Codicum varia, non oportebat ad hoc, q̃ ſciretur, quæ eſſent translationes veriores, quòd omnes cõferrentur, & acciperetur ſententia ex vtriſque. *Et confer his opuſculis.* Ideſt compara omnes alias translationes translationi, quam ego facio de Hebręo in Latinum, & poſtea ſimul conferas ad linguam hebręam, quę eſt exemplar omnium iſtarum. Et dicitur hic, q̃ conferantur his opuſculis, quia Hieronymus non ſolum transferebat libros Regum de Hebręo in Latinum, ſed etiam omnes libros veteris teſtamenti, & in ſingulis volebat, q̃ fieret experientia. *Quæ nuper emendauimus.* Ideſt cum omnibus opuſculis librorũ ſupra enumeratorum. q.d. omnes libri qui ſunt in canone hebræorum ſupra enumerati ſunt, & quidquid extra illos eſt ad apocripha pertinet, vt patet ibi. omnes igit iſtos Hieronymus intendit trãsferre, & cum iam magnam eorum tranſtuliſſet partem voluit, q̃ conferrentur ad exemplaria, & translationes, tam Græcorũ, quã Latinorum. *Et vbicunque inueneris inter ſe diſcrepare.* Sciliçet collatis ſic inter ſe libris translatione Hieronymi, & aliis translationibus Græcorum, atque Latinorum, neceſſe eſt, vt quęratur fides ab aliquo alio, cum per diſſonantiam quęlibet translatio earum in dubiũ deducta ſit. *Interroga quemlibet hebræorum, cui magis fidem accommodare debeas.* Ideſt in iſta controuerſia veritas inquirenda eſt ab Hebręis. Nemo enim alius ve-

re,

re, aut rationabiliter reſpondere poſſet in hoc eo, q̃ græci non ſunt primum exemplar ſacræ ſcripturę, nec Latini, ſed Hebræi, ideo ad eos recurrendum eſt. *Et ſi noſtra firmauerit, puto quòd eũ non exiſtimes coniectorem.* Ideſt ſi hebræus inquiſitus firmauerit noſtra, ideſt noſtra volumina dicendo, quòd illis potior fides adhiberi debeat, erit concluſum noſtra volumina eſſe veriora. Niſi forte dicas, quòd Iudæus eſſet coniector, ideſt diuinator. ſ. q̃ diuinaret, in quo loco nos errauerimus, & ipſe voluerit ibi pariter errare, ſed ego exiſtimo, q̃ hoc non dices, ideo neceſſe eſt, q̃ confitearis noſtra volumina magis fuiſſe ſecuta hebraicam veritatem, quam ſequantur aliæ translationes. B

Vt in eodem loco mecum ſimiliter deuiaret. i. non exiſtimabis Iudęum eſſe coniectorem ad hoc, q̃ quamquã ipſe enarrare vellet, poſſet errare in omnibus locis, in quibus ego errabam.

Translationem D Hieron. optimam eſſe, ac veritati hebraicæ concordare oſtenditur. Quæſt. XXXIII.

EST enim ſenſus, q̃ forte aliquis ſequens translationem 70. Interpretum, vel alias trãslationes, q̃ Iudæi corrupiſſent Bibliam ſuã, & ob hoc nõ haberetur ſic apud eos, ſicut apud interpretes, alias tamen debuiſſent habere, ſicut interpretes, ſed tunc dicit Hieronymus, quamquam voluerint Iudæi corrumpere Bibliam ſuam, tamẽ qũo erat C veriſimile, q̃ ipſi ſolum corrumperent in illis locis, in quibus Hieronymus errabat: ita vt ſic errarent, ſicut Hieronymus? Niſi forte dicere voluerimus, q̃ hebręi erant coniectores. i. diuinatores ſcientes, in quibus locis Hieronymus errare deberet. Sed ad hoc reſponderi poſſet, q̃ 70. Interpretes tranſtulerunt ante Chriſti natiuitatem, cum eſſet Biblia Iudęorum adhuc integra. Hieronymus autem tranſtulit poſt Chriſti mortem magno tempore, vnde tunc Biblia hebræorum poterat eſſe corrupta, & ſic Hieronymus transferens de Biblia hebręorum, ſecundum q̃ ipſa tunc ſe habe-

5 eſt ve- bat transferret errores. Ad hoc ipſe reſpondit in Pro-
imile, q̃ logo ſuper Geneſim, qui incipit. Deſiderii mei dicens D
dæi cor- nullo modo eſſe veriſimile, q̃ Iudæi corruperint Bi-
perint bliam ſuam apponendo in ea quædam teſtimonialia,
bliam. quæ ante non habebantur, vel ſic non erant ſcripta, nã ſatis eſſet veriſimile, q̃ ipſi corrupiſſent aliqua loca amputando aliquod teſtimonium de Chriſto, quod ibi contra eos erat, vel illud peruertendo ad alium ſenſum, q̃ cum ipſi receperint aliqua teſtimonia, quę ante non habebant, & illa ſint contra eos, nequaquã eſt rationabile: talia autem erant illa, quæ deficiebant in Biblia 70. Interpretũ, & habebantur in Biblia hebręorum, & Hieronymi, vt ipſe inducit in præalleg. Prologo, ideo dicendum eſt, q̃ illa fuiſſent prius in veritate hebraica. iſtud quidem verum eſt, ſed nõ eſt, quod in-
etermin. tendit hic litera. Dicendum igitur aliter. ſ. q̃ Hieronyiſt. mus intendit probare, q̃ translatio ſua ſic continet, vt E nunc eſt veritas hebraica, & præſupponatur, q̃ illi, qui ſequuntur translationem Interpretum vel alias, nõ dicunt Bibliam hebręorum eſſe corruptam, ſed quòd trãslationes eorum ſequuntur veritatem hebraicam, & non translatio Hieronymi, quo dato Hieronymus probat, q̃ ſua translatio ſequatur veritatem hebraicã magis, quam aliæ, quod patet in ratione ſua, ſcilicet cõferantur inter ſe libri translationis Hieronymi, & aliarum translationum, & cum diſcordauerint quæratur ab hebræo aliquo, non quidem dicendo translatio Hieronymi habet ſic, & translatio ſeptuaginta Interpretum ſic, quę eorum verior eſt? Nam tunc poſſet hebræus fauorabiliter loquens approbare quam vellet. Sed quęratur aliter, ſcilicet quomodo in tali loco

A habetur in hebræo? & tunc Iudæus reſpondebit ſecũdum literam ſuam, & cognoſcetur manifeſte, quòd litera Hieronymi ſequitur veritatem hebraicam, niſi forte diceretur, q̃ Iudæus potuit diuinare ſciendo in quibus locis Hieron. errauerat volens ibi ſimiliter errare, ſed hoc non ſtat, ergo translatio Hieronymi concordat hebręę veritati.

Sed & vos famulas Chriſti rogo, quæ domini diſcumbentis precioſiſſima fidei myrrha vngitis caput, quæ nequaquam Saluato B rem quęritis in ſepulchro, quibus ad patrem Chriſtus aſcendit, vt contra latrantes canes, qui aduerſum me rabido ore deſæuient, & circueunt ciuitatem, atque in eo ſe doctos arbitrantur, ſi alijs detrahant, orationũ veſtrarum clypeos opponatis. Ego ſciens humilitatem meam, illius ſemper ſententię recorda- Pſal 38.
bor, dixi cuſtodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Poſui ori meo cuſtodiã cum conſiſteret peccator aduerſum me, obmutui & humiliatus ſum, & ſilui a bonis.

Sed & vos famulas Chriſti. Iſta eſt quinta pars huius Prologi, in qua orat Hieronymus Paulam, & Euſtochium, vt contra detractores eum clypeis orationum ſuarum defendant, quia verbis pugnare non vult.

Cur D. Hierony rogat Paulam, & Euſtochium, vt pro ſe ipſe orent. Quæſt. XXXIIII.

ROGAT autem hic Paulã, & Euſtochium, quia eius precibus ſcribere inchoauerat libros Regum, multos quoque alios libros, & ferè oẽs prophetales Hieronymus tranſtulit propter Paulam, & Euſtochiũ, vt patet in Prologo ſuper Ioſue, vocat autem hic Paulam, & Euſtochium famulas Chriſti, quia iſtæ duæ erant fœminę Romanæ magnæ ſanctitatis. ſ. Paula mater, & Euſtochium filia, erantque magni generis inter Romanos, atque ditiſſimę, quę venerunt in vrbem Ieruſalem ad viſitandum terram Sanctam, & morabant in Bethlehem, fecerũtque tria monaſteria fęminarum, ibique ambę defunctę ſunt. De hiſtoria harum latius declaratum eſt in Prologo ſuper Ioſue. *Quæ domini diſcumbentis precioſiſſima fidei myrrha caput vngitis.* Declarat quo ipſe orare debent, quia orationes earum exaudientur, Sanctę per tonæ quo ungunt
cum vngant caput dñi diſcumbentis myrrha. Aliqui Chriſti ca-
libri habent hic myrrho, & ſignificat vnguentum, ſed put myr-
ẽt ſi ponatur myrrha non multum differt, quia forte rha.
myrrha eſt aliquod de materialibus vnguenti, de quo hic Hieronymus agit: dr̃ autem, q̃ iſtę vngunt caput domini. i. caput Chriſti diſcumbentis, non quidem dr̃ hoc ſm literam, quia Paula, & Euſtochium, nũquam viderunt Chriſtũ in carne ad hoc, q̃ poſſent caput eius vngere, ſed fit metaphora de Magdalena. Nam ipſa vnxit caput domini vnguento, ita iſtę dicuntur vngere quantum ad fidem, & eſt metaphora. De Magda- Magdale-
lena. n. bis legitur, q̃ dñm vnxerit. Primo vnxit pedes il- na bis un-
lius vnguẽto, & rigauit lachrymis, cũ diſcumberet in xit Chriſtũ
domo Simonis leproſi, & tunc fuerũt ei remiſſa pec- myrrha.
cata. Luc. c. 7. Scdo aũt vnxit caput dñi in Bethania, cũ diſcũberet Chriſtus cũ diſcipulis ſuis pauloante paſſionem eius, & tunc vnxit in capite. Matt. 26. c. de iſta vnctione fit translatio ad Paulã, & Euſtochiũ, qa ſicut Magdalena vnguẽto vnxit, ita Paula, & Euſtochium

vngebant lachrymis orationum,& fide,& per hanc fidem ita complacebant Deo, ſicut Magdalena per effuſionem vnguenti. *Quæ nequaquam quæritis Saluatorem in ſepulchro.* Iſta non attinent ad principalem intentũ Hieronymi,ſed ſolum facit dr̃iam inter eas,& Magdalenam.ſ.q̃ perfectius ſe habebant ipſę. Nam Magdalena vnxit vnguento,iſtę autem vnxerunt fide, quę perfectior eſt.ponitur ſecunda dr̃ia,quia Magdalena non erat tam inſtructa in fide, ſicut iſtæ duæ fęminę: nam Magdalena quærebat Chriſtum in ſepulchro, nondũ credens eum reſurrexiſſe: iſtę autem fęminæ ſanctæ non quærunt Chriſtum in ſepulchro, quia ſunt perfectè informatę de eius reſurrectione,ideo dr̃ nequaquã quęritis Saluatorem in ſepulchro.i.non quæritis vos illum in ſepulchro,ſicut quęſiuit Magdalena:de hoc hr̃ Mat.28.& Marc.16.c. *Quibus iam ad patrem Chriſtus aſcendit.* Hic ponitur tertia dr̃ia inter iſtas ſanctas fęminas , & Magdalenam.ſ.quia excellebant eam in fide quantum ad hoc, q̃ credebãt Chriſtum aſcendiſſe ad patrem,& eſſe eiuſdem dignitatis cum patre: Magdalena autem quamquam inuenit dn̄m in horto reſurrexiſſe,non tn̄ credebat eum eſſe Chriſtum, ſed putabat eum eſſe hortolanum, & petebat ab eo , an ſuſtuliſſet Chriſtum de monumento,vt patet Io.20.c.ideo dixit ei Chriſtus,noli me tangere, nondum.n.aſcendi ad patrem.i. tu non credis , q̃ aſcendi ad patrẽ meum, vel q̃ iam reſurrexi, ſed quæris me, tanq̃ mortuum, ideo non es digna,vt me tangas. Ideo dicitur in laudẽ iſtarum,q̃ Chriſtus iam aſcendit ad patrem iſtis, ideſt quantum ad exiſtimationem iſtarum. In hoc ergo cũ iſtæ deuotæ fęminæ excedant Magdalenam in trib⁹; dignum eſt,vt orationes earum exaudiantur,cum orationes Magdalenæ exauditæ fuerint , & ob hoc petit ab eis,vt pro ſe orent contra detractores. *Vt contra latrantes canes.* Eſt ſententia ſuſpenſiua.ſ.oro,vt opponatis clypeos orationum veſtrarum contra canes latrantes.ſ.contra ęmulos meos, & detractores. Vocantur autem detractores canes, quia canis eſt animal valde litigioſum,& ſemper murmurans,ita etiam detractores ſemper mugiunt,& ad omnia litigioſi ſunt,etiam vocantur latrantes,quia ad canem latrare pertinet, ſic ad detractorem alterius facta maledictis verbis,aut diminuere,aut obumbrare. *Qui aduerſus me rabido ore deſæuiunt.*i.valde ſęuiunt in me.i.ſemper maledicta apponendo,& intentionem meam deprauando.Dicuntur autem rabidi ad modum canum , quia rabies.i.quidã impetus animi eos incitat,vt iſta faciant. *Et circueunt ciuitatem.* Iſta eſt tranſumptio de canibus, qm̃ dicit de eis,q̃ ad veſperam famem patientur,& circuibunt ciuitatem,ita etiam de iſtis dr̃,q̃ circueunt ciuitatem,vt querant quem deuorent,vel contra quem latrent.De canibus latrantibus,& circueuntibus ciuitatem habẽt Pſal.58.Conuerterentur ad veſperam, & famẽ patientur,vt canes,& circuibunt ciuitatem. Iſti autem detractores ciuitatem , quæ eſt bonorum congregatio circueunt quærentes contra quem murmurare poſſent. *Atque in eo ſe doctos arbitrantur.ſi aliys detrahant.* i. iſti ſolũ extimant ſe eſſe ſapientes cum praue dixerint de aliis ſapientibus.

Detractores uocant canes.

Conditio æmulorum peſſima. *Quæſt.* XXXV.

EST quippe iſta quorundam hominum ſęua, atque praua conditio.ſ.vt tũc ſolum ſe bonos exiſtiment, ſi de aliis bonis praua enuncient, & tunc dũtaxat ſe quicquam ſcire opinanẽ, cum virorum ſcięt̃um famam denigrauerint eorum detrahentes magnitudini. Quod quidem accidit ex duobus. Primo,quia quando aliquis ſapiens eſt, quaſi in immenſum,quamquam alii ſapientes ſint aliqualiter,ad tantam tamen collati magnitudinem nihil eſſe videntur,ideo ne alios excedere tantum videatur, conantur eius excellentiam verbis maledictis, & vultu maleuolo diminuere, vt cum ipſi in conſpectu aliorũ excellentium virorum depreſſerint magnitudinẽ, ipſi incipiant iam aliquid eſſe, qui ante hoc nihil fuiſſe videbantur: hoc autem gaudium eſt illis cum apparere aliquid eſſe delectabile,atque deſiderabile eſt. Secũdo detractores gaudent de aliis perperam enunciando: qm̃ cum ipſi p ſe non ſufficiant aliqua magnifica exercere opera quibus eorum nominis celebritas propagaretur, ſaltem excellentium virorum opinionẽ maledictis quibuſdam infirmare,aut diminuere conanẽ, vt hoc ipſum eos ſcientes eſſe probet, quod ꝓtra magnos viros conari queunt. *Orationum veſtrarum clypeos opponatis.* i.rogo, vt opponatis clypeos orationum cõtra ęmulos detractores,ne male lacerent,eſt enim iſta metaphora tracta a cane,ſiquem.n.rabidus canis inuaſerit interpoſito obiectoque clypeo munietur , ita & cum Paula,& Euſtochium orationes ſuas,vel clypeos ꝑ detractores opponerent nihil obeſſe poſſent Hieronymo.ſ.vel quia meritis iſtarum ſanctarum fęminarũ Deus coerceret detractores, ne loquerentur quicquã ꝑ Hieronymum , ſępe.n.Deus aliquorum compeſcit linguas,vt etiam inuiti tacere cogantur , vel aliud loq quam velint.Sic patet de Balaam, qui hebręos maledicere conabatur:Deus tn̄ verſa vice cogebat eũ benedicere, vnde ipſe dicebat ad regem Moab, ſi dederit mihi Balac domum ſuam plenam auri,& argenti, nõ potero immutare verbum dn̄i Dei mei,vt plus,vel min⁹ loquar. Nu.22.& 24. Aliter fieri poterat.ſ.q̃ quamq̃ Deus pmitteret detractores maledictis infeſtare Hieronymum, tn̄ eorum mordacitas eum non lęderet.ſ. adimendo aliquam fidem, vel auctoritatem trãslationi eius, ſed magis faciendo , q̃ ex iſtorum conſideratione haberetur maior occaſio auctoritatis translationis Hieronymi, cum per hoc pateret verã eſſe eius translationem,& illos maleuole conari. *Ego ſicus humilitatem meam.* Dat cauſam Hieronymus hic quare debeat orare Paulam,& Euſtochiũ, vt opponant clypeos orationum ſuarum ꝑ detractores.ſ.quia ipſi non debebãt reſpondere illis , poterant.n.dicere Paula , & Euſtochium,q̃ non erat opus, vt ipſe orarent ꝓ Hieronymo ꝑ detractores, ſed magis, vt ipſę eos verbis confutaret illos falſitatis conuincendo,ipſe autem reſpondet , q̃ non conuenit ei verbis impugnare maledicos.Hoc autem pp duo. Primo,quia vir humilis potius debet opprobria ſuſtinere,quam exprobrantibus reſpondere,ſecutus Saluatorem, iuxta illud 1.Petri.c.2.ſ. Chriſtus paſſus eſt pro nobis relinquens exẽplũ, vt ſequamur veſtigia eius,qui cum malediceretur nõ maledicebat,cum pateretur non comminabatur, tradebat autem iudicanti ſe iniuſte.Hanc cauſam tangit Hieronymus in lr̃a dicens: ego ſciẽs humilitatẽ meã , ideſt humilitatem,quam decet me ſeruare. Secunda cauſa eſt,quia dato , q̃ Hieronymus vellet detractoribus reſpondere,fieret prorſus impoſsibile. Nam cum vni reſponderet, alii inſurgerent nouam calumniam afferentes, nec in his vllus fieret modus, ſed potius in infinitum abeundum foret,niſi taciturnitas vniuerſas calumnioſas acclamationes compreſſerit. Dicitur ergo, quòd orarent pro ipſo , quia non erat aliud remedium,eo quòd non decebat eum verbis litigare, quia ipſe erat ſciens humilitatem ſuam,ideſt ſciebat quam humilitatem oportet eum obſeruare ſecundum profeſſionem ſuam.i.paruitatem ſtatus ſui, ſcilicet, q̃ nõ erat tam potens,vt omnibus mordacibus ſilẽtium indicere poſſet.Sed primus ſenſus melior eſt, *Illius ſententiæ ſemper recordabor.* i.quia nullum aliud remediũ hẽo, recurram ad illam ſententiam Pſalmi, quę cõtra maledicos

ledicos ſubticendum monet. *Dixi cuſtodiam vias meas.* In iſtis verſibus propheta admonet taciturnitatem,& hũr in Pſal.38.& dr̃. Dixi.i.in corde meo propoſui,& determinaui. Cuſtodiam vias meas.i.q̃ cuſtodirẽ viã meam,diligenter me habendo in omnibus actionib⁹: via.n.dr̃ eſſe ipſa humana operatio,qm̃ per eam procedimus in eſſendo , ſicut via eſt nobis medium in ambulando. Dicitur autem aliquis cuſtodire vias ſuas,qm̃ diligenter obſeruat ne in aliqua actione appareat reprehenſibilis, & quamquam hoc in omnibus actionibus tenendum ſit,principaliter tn̄ in lingua, quia ipſa principium eſt malitię, & difficile eſt eam frenari,vnde non peccare in lingua perfectio eſt magna , ſicut declaratur in canonica Iacobi.c.2.& Eccle.14.dr̃.Beatus vir,qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo,nec ſtimulatus eſt in triſtitia delicti.Ideo ſubditur in litera.

tacitur ate.

Vt non delinquam in lingua mea. ſ. hoc principaliter obſeruo in viis meis, vt nõ delinquam in lingua mea, ſcilicet loquẽdo aliquid ſuperfluum , vel pniciosum: & ſic Hieronymus obſeruat , quia ſi ipſe contenderet contra ęmulos in verbis poterat errare in lingua ſua dupliciter. Primo,quia forte ex zelo cõmotus in malos aliquid durum proferret; quod non pertineret ad virum ſanctum , eſſetque in eo delictum,vel aliter,qa etiam ſi non proferret aliquid durè , tn̄ quia ad eum pertinebat magis ſubticere,quam loqui fortaſſis eſſet reprehenſibile in ipſo,q̃ ſe defenderet. *Poſui cuſtodiam ori meo* . i.poſui clauſuram ſuper os meum.ſ. vt non loquerer. *Cum conſiſteret peccator aduerſum me.* i. qn̄ erãt iniqui obſeruando verba mea,ſi quid loquerer,vt me durius impugnarent, tunc.n.vtilius erat ſubticere , & ſic peccatores.i.detractores conſiſtebant contra Hieronymum maledicta in eum iacientes:ideo ſi ipſe conaretur eis reſpondere, ipſi magis infeſtarent eum , qm̃ nihil aliud ipſi obſeruant , niſi vt loqueretur Hieronymus, vt ſic ex eius reſponſione ſumerent occaſionem eum magis vexandi. Vocantur autem detractores peccatores,qm̃ iniqua intentione agunt. *Obmutui, & humiliatus ſum.* i. cum viderem detractores inſidiantes, vt raperent verbum ex ore meo obmutui.i.factus ſum,ſicut mutus nihil omnino loquens , & ſicut homo non habens in ore ſuo redargutiones. Dr̃ ẽt:humiliatus ſum.i.inclinaui furorem meum. Nam cum qs detractorum maledicta recepit iniuriam ſentit,ad cuius proſecutionem commouetur ira , iuxta Ariſtot.7. Ethi.ira autem eſt ad magnum,& arduum, ideo cum quis debet expoſcere vindictam de hoſtibus , eleuat̃ cor eius ad aliquid arduum,vt illud proſequatur . Cũ vero per manſuetudinẽ illi paſſioni repugnamus deſiſtentes a vindictæ proſecutione humiliamur, quia non proſequimur illud arduum,quod prius proſequebamur, & ſic cum quis detractorum verbalem iniuriam paſſus pro maledictis maledicta non rependit prorſus ſubticens,dicitur humiliari,quoniam hoc nõ fit ſine quadam fractione animi , qua virtuoſus inſurgentes animoſitates , & calidos furores comprimit. Etiam dicitur humiliari qui alio in eum probra cõijciente omnino ſubticet,quia cum patiens ſit inferius, & humilius agente,& iſte ſolum patiens ſit aliũ agere permittens humiliatur. Poteſt alio modo accipi humiliatus paſſiue.ſ.q̃ ab alio humiliatur , & hoc modo dicitur aliquis humiliari.i. deprimi a ſtatu ſuo, vel dehonorari,& iſte modus eſt vſitatus in lege.Dr̃ namq; aliquis humiliare virginem,quando defloratea , quia facit iam eam eſſe minoris honoris, ſic patet Deuter. c.22.cum dicitur,q̃ vir lapidibus obrueretur,quia humiliauit vxorem proximi ſui.i.dehonorauit eã cognoſcendo eam,& agitur ibi de puella deſponſata nondũ tradita viro ſuo,& iterum ibidem , & habebit eã vxorem,quia humiliauit illam, nec poterit dimittere cunctis diebus vitæ ſuæ,& iſto modo poſſet dicere Hieronymus humiliatus ſum.i.dehonoratus ſum.ſ.a detractoribus . Sed prior ſenſus melior eſt. *Et ſilui a bonis.* i. quando conſiſtebant contra me detractores ſiluia bonis.i.etiam ſi aliqua bona dicere potuiſſem illis, tamẽ ſilui . Iſta cautela magna eſt.ſine incitaret ad dicendũ alia duriora:debet enim quiſque attendere quãdo eſt in paſsione irę, q̃ etiam ſi rationabiliter loqui poſſet, ſubticeat.Nam motus iræ fortiſsimus eſt. Et cũ quis ſemel irę habenas cõcederet, laxaretur in immẽſum, & non ſolum ea,quę iuſta erant diceremus,ſed etiam quędam alia acriora,& mordaciter prolata, quę culpa non carent:melius ergo eſt,vt a bono deſiſtamus,quã vt malum faciamus . Similiter autem, & in paſsione concupiſcentiæ venereæ eſt,nam ſiquis in verbo efficax eſt ad ſanctam admonitionem , atque conſilia , & exemplo vitæ valde imitabilis , ita vt communicãs ad aliquas fęminas nõ modicum communicationis ſuæ fructũ expectare poſſet,ſi tamen libidinis tumultu adhuc deprimitur,vel nimis affligitur, ita vt communicatio illa occaſio incidendi in vitia illi ſit, non debet huic vacare cõmunicationi: ſic enim Apoſtolus monet.ſ. Caue ne & tu tenteris.i.quãdo volueris aliquos tentatos conſolari : caue ne ex hac conſolatione tibi tentationis inſurgat occaſio,ideo Hieronymus etiã ſi aliqua vtilia in reſpõſione ad ęmulos ſuos dicere poſſet,elegit potius ſubticere iſta bona,quam aliquid ſpiritu irę durum,aut mordaciter proferre.

Tacere debent irati.

Quare aliqſi ceſſandum eſt a bono.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIA In Primum Lib. Regum.

VIT vir vnus de Ramathaim, Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ieroham, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephrataeº, & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filij, Annę autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret, & sacrificaret dño exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees, sacerdotes domini. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditq; Phenennæ vxori suæ, & cũctis filijs eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vuluam eius. Affligebat quoque eam ęmula eius, & vehementer angebat, intantum vt exprobraret, quòd dominus conclusisset vuluam eius: sicque faciebat per singulos annos cum redeunte tempore ascenderent ad templum dñi, & sic prouocabat eam. Porro illa silebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior tibi sum, quam decem filij?

Troia a filiis Hectoris instauratur.

VIT *vir vnus*. Hic incipit primus liber Regum: de cuius continuatione ad prędecentes libros, & de continentia eius dictũ est in Prologo nostro in principio: sciendũ tamen, vt in expositione, & litera Prologi præcedentis Galeati patet, ꝙ liber Regum aliter apud nos, & aliter apud hebræos accipitur. Nos enim omnes quatuor libros Regum in vnum volumen cõpingimus vnico nomine appellantes, scilicet libros Regum, vel regnorum. Iudæi autem in duo volumina secant, quorum primum Samuel librum vocant ex causis supra assignatis, qui continet duos primos libros Regum. Secundum autem apud eos Malachim appellatur, idest liber Regum, quoniam de regnis tractat multorum Regum Iudæ, & Israel: hos autẽ libros duplices Iudæi faciunt. s. diuidentes Samuelem in duos, & Malachim in totidem, & sic faciunt, sicut nos quatuor libros Regum.

Mate huius

Considerandum vlterius, quòd materia istorum librorum Regum est ipsa temporalis successio gestorum Regum Iudæ, & Israel, bellorum, prosperitatũ, & calamitatum temporaliumque euentuum, & ista eadem est materia in libris Paralipomenon, vnde illi libri non differunt ab istis, nisi sicut libri principales, & recapitulatiui, vel suppletiui. Nam in libris Regum principaliter describuntur ipsę temporum historię. In libris aũt Parali. q̃ p̃ singulos reges hic deficiũt, supplenẽ, ideo inuenti sunt libri Paral. p̃p̃ libros Reg. sicut completiuum p̃p̃ id, quod ab ipso completur. Et propter hoc debuit primo poni cõtinentia librorum Regum,

Regũm, deinde nullo interposito, sequi debuerunt libri Paralip. tanquam eiusdem temporis historię, & adidẽ pertinentes. Iterũ aũt diuiduntur lib. Reg. in duas partes, qñ primo ponuntur libri, in quibus describit vnicum regnum in Israel. s. vnico existente rege apud totam plebẽ, deinde subduntur libri, in quibus historia regni iam diuisi continuatur. Secundum est in 3. & 4. Reg. & ista est alio mõ diuisio p̃ duos libros principales, qui sunt apud hebræos, diuidunt namq; libros Regum in librum Samuel, & Malachim. Liber autẽ Samuelis cõtinet primos duos libros Regũ. Liber aũt Malachim continet duos secundos. Iterum diuidit liber iste in duas partes, quia primo agit de regno inchoante, sed non permanente in tribu Beniamin. s. in domo Saulis, secundo agit de regno incipiente, & p̃manente in domo Dauid. Scda incipit in principio secũdi Reg. Iterũ prima in duas, qñ primo agit de principatu Iudicum, q̃ p̃cessit ad principatũ Regum, scdo inchoatur de ipso principatu Regũ. j. ca. 9. nã hic primo agit de Samuele regente Israel, qui erat tanquã iudex: secũdo de Saule, qui assumptus est in regẽ, & qñ mutatio principatus de iudiciali in regale habuit originẽ, & occasionẽ ex pctõ filiorũ Samuelis, ideo primo agit de vita, & bonis actibus Samuelis, secũdo de iniquitate filiorum eius. j. c. 8. & qñ sicut mutatus est principatus de Samuele in Saul p̃p̃ peccata filiorum eius, ita quoque mutatus est de domo Heli imediate in Samuelẽ p̃p̃ scelera filiorũ Heli. Agitur primo de natiuitate Samuel. Secũdo de iniquitate filiorũ Heli in administratione officii sacerdotalis. j. intra. c. 2. ibi. *Porro filij Heli*. Prima aũt diuiditur in tres partes, ꝙ primo ponitur Annę matris Samuelis petitio: scdo petitionis exauditio: tertio gratiarum actio. Secunda ibi. *Cognouit autem Elcana*. Tertia ibi. *Exultauit cor meum*. Prima in duas, quia primo ponitur petendi occasio: scdo ipsa petitio, ibi. *Surrexit autem Anna*. Circa primum ponitur occasio petendi. s. quia mater Samuelis erat sterilis, & reputabatur sterilitas ignominia, ẽt ꝙ æmula sua. s. Phenẽna altera vxor viri sui instigabat eam ad amaritudinem, vnde dr. *Fuit vir vnus*. Iste vir est pater Samuelis, qui vocatur Elcana, vt infra dicitur.

Diuisio li-ri.

Diuisio ap.

An pater Samuelis fuerit de stirpe Iuda, vel Ephraim, vel de Leuitis. Quæst. I.

QVAERET aliquis de isto patre Samuel, de qua progenie fuerit, vt sic sciatur de stirpe Samuelis. Aliqui. n. volunt, ꝙ fuerit de tribu Iuda. s. de progenie Ephrata, quę fuit vxor Caleb, ideo vocant ipsum j. in lra Ephrateum. i. de progenie Ephrata. Vocat aũt Ephrata, vel Ephrat vxor Caleb. 1. Paral. c. 2. & quia illa assumpta erat in vxorem a viro tribus Iuda, necesse erat Elcana pertinere ad tribum Iuda. Alii dicunt, ꝙ Elcana erat de tribu Ephraim, quod patet ex duobus: primo qa dr hic, ꝙ fuit vir vnus de mõte Ephraim. i. qui erat oriundus de terra Ephraim, qui vocat mons, sed inter Iudęos erat terra diuisa in 12. sortes sicut erãt 12. tribus, & istę sortes p̃manebant semper diuisę. s. ꝙ terra vnius tribus, nunq̃ deuoluebatur ad aliã tribum, sicut patet Nu. c. vlt. cũ dr non sibi permisceantur tribus, sed p̃maneant hrditates in familiis, & ita maneãt, vt a dño separatę sunt, ergo hoc mõ illi, qui haberent possessionem in terra Ephraim, & habitationẽ essent de terra Ephraim, & de progenie. secundo patet, quia j. dicitur de Elcana, ꝙ erat Ephrataeus. i. de Ephraim, sed hoc denotat genus, ergo de tribu Ephraim erat. Alii autem dicunt ẽ ꝺrio. s. ꝙ fuit Elcana de genere sacerdotali. Nam Samuel habuit officium sacerdotale, cum sæpe immolaũerit domino, vt patet infra 7. c. sed istud est officium sacerdotale, quod sub pena mortis nullus poterat vsurpare, sed soli, qui de tribu sacerdotali erant hoc faciebant, vt patet Num. c. 3. & 18. ergo Elcana erat de genere sacerdotali, quia alioquin non pertineret Samuel ad sacerdotes: nam non erat in veteri testamento, sicut nunc. s. ꝙ quilibet posset ordinari in sacerdotem, sed soli posteri Aaron efficiebantur sacerdotes. Nulli autem de reliquo populo licebat accedere ad officium sacerdotale sub pęna mortis. Nu. c. 3. & 18. sic. n. interdum factum est in eis, qui vsurpabant sibi sacerdotium. s. Core, & sociis eius. Numer. cap. 16. sed Samueli licuit sacrificia facere, ergo pater eius erat de stirpe sacerdotali. Item patet hoc, quia Anna vxor Elcanę vouit domino, ꝙ si daret ei filium consecraret illum sibi, vt maneret ministrans coram eo omni tempore: si tamen non esset de genere sacerdotali, non liceret ei facere hoc votum, quia sic vsurparetur sacerdotale officium, licuit tamẽ, & Deus acceptauit votum, ergo erat Elcana de genere sacerdotum. Item dato, ꝙ diceretur Annam matrem Samuelis fuisse circa hoc ignorantem. s. quia nescierit, quid licebat ei vouere: tamen Heli sacerdos sciebat, ꝙ non liceret Samueli ministrare coram domino, nisi esset de genere sacerdotali, sed permittebat eum ministrare, quia dicitur seq. c. Samuel autem ministrabat ante faciem domini puer accinctus Ephod lineo, ergo sacerdos erat. In contrarium dicendum, ꝙ erat Samuel de stirpe Leuitarum, qui vocantur Caathitæ: erant. n. distincti Leuitæ in tres familias principales. s. Caathitas, Gersonitas, Meraritas per nomina trium filiorum Leui. s. Caath, Gerson, Merari, vt patet Num. c. 3. & 4. & isti erant distincti a sacerdotibus, quia computabantur per se sacerdotes de genere Aaron, & seorsum cõputabantur tres familiæ Leuitarum distinctæ a sacerdotibus in officio, & iuribus inde prouenientibus, de vtraque autem harum distinctionum, satis patet Nu. 18. c. tam in litera, quàm in commento. Quòd autem sit Samuel de familia Caathitarum patet 1. Paralipo. c. 6. vbi ponuntur isti tres. s. Samuel, & pater eius Elcana, & auus eius Ieroboam, ergo non fuit de tribu Iudæ, nec Ephraim, nec de familia sacerdotali, sed simplex Leuita. Ad rationes in contrarium respondẽdũ. Ad primam quando dicebatur, ꝙ fuit Elcana de progenie Ephrata, vt patet in Glosa ordinaria negandum est, nec est multũ curandũ de auctoritate cuiuslibet quantuscunque ille sit, si contra literam sacrę Scripturæ manifestè dixerit: sic enim est hic, cũ expresse appareat de Elcana, ꝙ esset de familia Caathitarum. Cum autem dicebatur, ꝙ vocaretur Ephrateus ab Ephrata vxore Caleb, eodem modo negandum est: nam ẽt si esset de tribu Iuda non denoĩaretur Ephrataeus ab Ephrata, quia nunquam est mos in sacra Scriptura denominari filios ex progenie matrum, sed patrum, nec computatur, aut describitur linea alicuius vnquam per progeniem maternam, sed per paternã: vnde & Saluator noster, q̃q̃ solam matrẽ in terris habuit, & neminem patrem, tñ linea generationis eius non descripta fuit per progeniem maternam, sed per progeniem Ioseph, qui non erat pater eius, sed a quibusdam putabatur, de quo Matt. c. 1. & Luc. cap. 3. de causa autem quare ista fiant satis declaratũ est Num. ca. 27. ergo nõ denominaretur hic Elcana Ephrateus ab Ephrata si illa esset mater.

Opi. aũct.

Ad rõnes Primę opi.

Ad aliam rationem, qua inducebatur, quòd erat de stirpe Ephraim, quia dicitur hic, ꝙ erat vir de monte Ephraim. Respondendum est, quòd nõ probatur ex hoc fuisse de stirpe Ephraim, sed dicitur de monte Ephraim, quia natus erat, & habitabat in monte Ephraim: Leuitæ namque non habebant per se aliquam sortem separatam de terra, sed acceperunt vrbes quadragintaocto, de vrbibus omnium tribuum,

Ad rõnem 2. opi.

ita ꝙ quælibet tribus dabat eis aliquas vrbes, vt patet Nume.cap.35. & Iosue 21. ideo necesse erat, ꝙ aliqui de sacerdotibus, vel Leuitis habitarent in sorte Ephraim, & aliqui in sorte Iudę Beniamin, Nephthali, & sic omnium tribuum: pater autē Samuelis erat de Leuitis habitantibus in terra Ephraim, ideo vocatur de monte Ephraim. Ad aliam rōnem, cum dicitur, ꝙ Elcana erat Ephratæus. i. de tribu Ephraim dicendū, ꝙ Ephratæus, prout est nomen denominatiuum de Ephraim potest signare duo. s. de tribu Ephraim, vel de terra Ephraim, secundum autem sensum facit hic litera cum vocatur Elcana Ephratæus. Ad alias rationes, quibus inducebatur, ꝙ Elcana erat de genere sacerdotali: respondetur ad primam cum dicitur, ꝙ Samuel fecit sæpe sacrificia, & hoc sibi licuit, ergo tam ipse, quàm pater eius erant de genere sacerdotali: dicendum ꝙ regulariter ista consequentia esset concedenda cum nulli alteri liceret facere sacrificia, nisi sacerdoti: q̄dam tñ fiebant interdum in veteri testamento per dispensationem contra Dei mandatum, sicut patet de constructione altaris, iusserat enim Deus, vt vnicum esset altare in terra promissionis, & quòd quicunque offerret hostiam, præterquam ad ostium tabernaculi, esset reus, tanquam si sanguinem effudisset. Leuit.cap.17. & Deuteronom. 12. Aliquando tamen altaria facta sunt extra sanctuarium, sicut Elias cōstruxit altare in monte Carmeli cum contenderet contra prophetas Baal, infra 3. lib. cap. 18. Dauid quoque extra locum sanctuarii altare construxit, scilicet in area Areunam Iebusæi, infra 2. lib. capit. 24. iste quoque Samuel ex mandato Dei extra locum sanctuarii immolauit, vt cum iussit ei, quòd offerret sacrificiū in Bethlehem, & tamen ibi nunquam fuit sanctuarium. De hoc infra 18. c. Sic igitur dicendum de Samuele, quòd licet sacerdotale officium nō licuerit ei ex progenie, tamen licuit ex diuina dispensatione, sicut quibusdā viris sanctis alia licuerunt, & hoc patet, quoniā in quibusdam istarum ministrationum sacerdotalium habetur præceptum expressum Dei, sicut de immolatione, quam fecit in Bethlehem, infra 16. c. De aliis igitur similiter credendum est, ꝙ Deus ei iusserit, quamquam non habeatur expresse, & totus populus credebat hoc illi licere, tanquam spiritu Dei incitato, cum esset vir propheta, ideo nemo illi dicebat, quare hoc faceret. Ad aliā rationem, cum dicebatur, ꝙ Anna mater eius vouit illum ad ministrandum coram domino, ergo licebat ei, alioquin non vouisset. Respondendum, ꝙ votum Annę fuit licitum. s. ꝙ ministraret filius eius coram domino; non tamen ex hoc sequitur, ꝙ erat sacerdos, quoniam quædam ministrationes p̄tinent ad sacerdotes, & quędam ad Leuitas, & Leuitę dicebantur ingredi in sanctuarium ad ministrandum, vel ministrare coram domino, sicut de sacerdotibus dicitur, vt patet Nu. c. 3. & 4. non tamen vouebat Anna filium suum ad faciendum sacrificia, vel alia ministeria sacerdotalia. ꝙ autem Leuitę ministrarent corā dño, apparet Deut. 18. c. vbi dr, ꝙ per tempora, & vices suas veniebant Leuitæ ad locum sanctuarii ad ministrandum, & ꝙ si aliquis de Leuitis vellet manere in loco sanctuarii semper stans coram domino ad ministrandum, ministrabit sicut omnes alii Leuitę, & dabitur ei portio. Idem apparet de tempore Dauid, in quo fuerunt Leuitæ distincti per diuersa tempora, & vices ministrationis, vt patet 1. Paralip. c. 23. & 25. & 26. Ad has igitur ministrationes vouit Anna Samuelem, & sic apparet eum non esse sacerdotem. Ad aliam rationem cum dicebatur, ꝙ Heli sacerdos nō permitteret Samuelem ministrare coram domino, nisi esset de sacerdotibus. Dicendum, ꝙ non permitteret eum ministrare in officio sacerdotali, permitteret tñ in officio Leuitico, quia erat ei conueniens ex progenie, & de isto intelligendum est, qñ dr seq. c. ꝙ Samuel ministrabat ante faciem dñi puer accinctus Ephod lineo. Aliquis aūt dicere posset, ꝙ Eli permitteret ministrare Samuelem in officio sacerdotali, quia ille erat propheta, & crederet eum spiritu diuino motum ad hoc faciendum. Dicendum, ꝙ hoc quidem potuit esse aliquāto tpe ante mortem Eli, qñ cognitum est Samuelē esse prophetam, vt patet �jj. c. 3. a principio tñ ante hoc cū esset Samuel puer paruulus ministrabat coram dño, vt patet seq. c. ideo dicendum, ꝙ permittebareū ministrare in officio Leuitico. Aliqui aūt crediderunt Samuelem fuisse summum sacerdotem, & ꝙ ad eū fuerit translatum sacerdotiū de domo Eli, sed ꝙ nō fuerit summus sacerdos, nec minor ipse, aut posteri eius, declaratum est satis Nu. 25. Patet ergo ex p̄dictis, ꝙ Samuel fuerit de genere Leuitarum de Caathitis.

De Ramathaim Sophim. i. vir iste qui fuit p̄ Samuelis erat de Ramathaim, Sophim oriūdus, & habitabat ibi: aliq errant in isto noīe dicentes Ramathaim in duas partes. s. ꝙ Ramatha sit nomen vrbis, & in sit præpositio coniuncta illi casuali. s. Sophim, & tunc est sensus, ꝙ Samuelis p̄ erat de vrbe Ramatha, q̄ erat in terra Sophim, sed ista est corruptio līæ ex ignorātia linguę hebraicę, in qua hr Ramathaim, tanq̄ vna dictio, iō ſm hebrēos quosdam exponīt de Ramathaim, Sophim. i. de excelsis respicientibus. s. ꝙ erant duo montes altissimi respicientes ad multas partes, & forte iste erat vnus mons biceps, sicut Parnasum montem bicipitē more poetico appellamus. de istis aūt montibus excelsis erat Elcana. Alio mō dicunt, ꝙ p̄t intelligi līa ista, ꝙ Sophim sit genitiuus pluralis numeri, & dicatur de Ramathaim, Sophim. i. de excelsis speculantiū, & dicunt tunc, ꝙ est sensus, ꝙ erat aliqua altitudo in qua morabantur viri eruditi in lege, & dediti speculationi: istas expositiones tenent hebrei, & sequitur eas Nicolaus, sed constat nihil esse, quia Ramathaim est hic nomen vrbis, in qua habitabat Elcana, & de illa dr, ꝙ esset in monte Ephraim, vocatur aūt Sophim, qa forte est nomen regionis, in qua erat Ramatha. s. Ramathaim in terra Sophim, vel forte est aliqua additio cā drię, cum nominibus vrbium interdum addimus aliquid ad faciendum differre, quia multæ vrbes eodem nomine appellantur: sic. n. est in viris, quibus ponūtur prenomina differentiæ causa addita ipsis nominibus principalibus eorum.

Ramathaim, quæ vrbs sit, & an sit Ramatha.
Quæst. II.

QVAERETVR aūt de Ramathaim, q̄ vrbs esset, & an esset illa, quæ vocatur Ramatha. Respondendum est, ꝙ q̄q̄ Ramathaim, & Ramatha vñr esse diuersa noīa, tñ eiusdem rei sunt. Aliqñ tñ in hebræo fit appositio aliquarum literarum, vel syllabarum in fine dictionum per figurā, quæ apud nos vocatur Paragoge: magis tñ hoc in hebręo, quam in Latino consuetum est. Quod autem eadem ciuitas sit Ramathaim, & Ramatha apparet, quia hic dr, ꝙ erat Elcana de Ramathaim, & seq. cap. dicitur, & abiit Elcana in Ramatha in domum suam: ergo vtrobique dr habitare, & sic erat idem locus. Itē patet hoc quoniam Samuel in eodem loco habitabat, vt patet �jj. c. 8. Cū dicitur reuertebaturq; Samuel in Ramatha: ibi. n. erat domus eius, & ibi iudicabat Israel, & iterum eod. c. dicitur, ꝙ congregati maiores Israel venerunt ad Samuelem in Ramatha, sed filii habitabant in vrbibus paternis in veteri testō, cū essent distinctæ possessiones inter Israelitas, & non solū inter ipsos populares, sed etiā Leuitę quibus nō cōpetebat sors cum reliquo Israel, sed acceperūt 48. vrbes quasi in Eleemosinam diuiserunt eas inter se sorte, & māserunt sic diuisę super Iosue ca. 21. Erant igitur tā Elcana, quam filius eius Samuel de vrbe Ramatha, quę hic appellatur Ramathaim. *De monte Ephraim.* i. quòd erat oriundus iste vir Elcana de monte Ephraim, quia ciuitas Ramatha erat in monte illo: vocatur aūt possessio filiorum Ephraim mons Ephraim eo, quòd terra illa erat montuosa, & iste modus loquendi est semper in sacra Scriptura: sic patet Iosue 17. & 20. & 21. vbi semper dicitur mons Ephraim, quòd non dicitur de possessione alterius tribus. Erat autem fortassis Ramatha in terra illa montuosa sortis Ephraim: sic enim dicitur Iosue c. 21. quòd Leuitę acceperunt in possessionem ciuitates in monte Ephraim.

Quomodo Ramatha erat ciuitas montis Ephraim.
Quæst. III.

QVAERET aliquis, quomodo esset Ramatha ciuitas montis Ephraim, cum declaratum sit, quòd Elcana erat de tribu Leuitarum vrbes tamen tribuum diuersarum erant diuersę. Respondendum est, quòd cum Elcana esset de Leuitis, & Leuitę non acceperint aliquam sortē per se distinctam a sortibus aliorum Israelitarum, sed cum Israelitę alij diuisissent inter se totam terrā Chanaan separauerūt de sortibus suis vrbes 48. pro Leuitis: Num. c. 35. necesse erat, quòd habitaret Elcana in aliqua vrbe pertinente ad aliquam de tribubus Israel, de qua ipse non erat, sed tunc, quia sortiti sunt inter se Leuitę ciuitates, cecidit progeniei illi, de qua erat Elcana, scilicet Caathitis, quòd haberent vrbes in tribu Ephraim, & in tribu Dan, & in dimidia tribu Manasse vt patet Iosue cap. 21. & sic erat Elcana de Ramatha vrbe sita in terram Ephraim. Sed contra hoc arguetur, quia si esset Ramatha de tribu Ephraim, poneretur inter vrbes quas dederunt filij Ephraim Leuitis, & tamen non ponitur, cum dicatur Iosue c. 21. quòd filij Ephraim dederunt vrbes quatuor Leuitis, quę ibi exprimuntur, & tamen nulla earum est Ramatha.

Respondeti potest, quòd quamquam ibi nō ponatur Ramatha: tamen aliqua ipsarum vrbiū ibi expressarum est Ramatha, sed alio nomine appellatur, quia multa loca inscripta sunt multinomia, vt patet in eisdē vrbibus quatuor, quas dederūt filij Ephraim Leuitis: nam istę describuntur in duobus locis, scilicet Iosue c. 21. & 1. Paralipo. c. 7. sed non nominantur vtrobique eodem nomine, ita ergo esse potuit de Ramatha: est autem hoc valde cōueniens, quia hic ponitur Ramatha in sorte Ephraim, & Elcana erat de Caathitis, qui acceperunt sortem suam in tribu Ephraim Iosue ca. 21. Aliter autē adhuc dici posset, scilicet quòd Ramatha erat quędam vrbs in tribu Ephraim, in qua habitabat Elcana: non erat tamen de ciuitatibus, quę datę sunt Leuitis in tribu illa, sed pertinebat ad ipsos populares: Elcana tamen recedens de aliqua vrbibus Leuitarum venit ad habitandum in Ramatha: licebat enim Leuitis, qui erant de vno loco peregrinari vbicunque melius reperirent exeuntes de vrbibus suis: sic patet Iudi. 17. c. de illo adolescente, qui dixit Leuita sum de Bethlehem Iuda, & vado, vt habitē vbi potuero, & melius mihi esse prospexero: sic igitur quamquam Elcana esset de aliqua illorum quatuor vrbium Leuitarum, quę erāt in tribu Ephraim, tamen habitabat in Ramatha, & denominabatur ab ipsa.

Aliquis forte dicet, quòd Ramatha est ciuitas, quę vocatur alio nomine Ramoth Galaad, & forte fit in his nominibus additio, vel subtractio literarum secūdum morem hebraicum: videtur autem hoc conuenire, quia Ramoth Galaad est vna de ciuitatibus Leuiticis Iosue c. 21. & 1. Parali. c. 7. Rndendum est non posse stare, quia hic dr, ꝙ erat Elcana de Ramathaim de monte Ephraim, ergo Ramatha erat in monte Ephraim, sed Ramoth Galaad erat in tribu Gad, vt patet Iosue c. 20. & 21. ergo non est Ramatha Ramoth Galaad. Item Ramoth Galaad prouenit in sortē Leuitis Gersonitis Iosue c. 21. & 1. Paralipo. c. 7. sed Elcana nō erat de Leuitis Gersonitis: Iosue c. 21. sed de Caathitis 1. Paralip. c. 6. ergo non poterat esse sua ciuitas Ramoth Galaad: nec sunt eadem vrbs Ramatha, & Ramoth. Aliquis forte dicet, quòd Ramatha est ciuitas, quę alio nomine appellatur Rama, quia est ibi similitudo literarum, & in Hebręo multotiens fit additio in fine dictionum: respondendum est, quòd nō sunt eadem vrbs, quia Ramatha est in tribu Ephraim, vt patet hic: Rama autem est in tribu Beniamin: Iosue 18. c. Item ciuitates, quę datę sunt de tribu Beniamin pertinent ad sacerdotes, vt patet Iosue 21. c. erat tamē Elcana de Caathitis Leuitis 1. Paralipom. c. 6. ergo nō sunt eadem ciuitas. Item apparet hoc, quia de tribu Beniamin datę sunt quatuor vrbes sacerdotibus: tamē nulla earum fuit Rama, sed habent alia nomina: Iosue 21. & 1. Paralipo. c. 7. Non sunt ergo idem Rama, & Ramatha, & consequenter apparet, quòd Ramatha sit ciuitas in terra Ephraim, in qua habitaret Elcana.

Et nomen eius Elcana. Ponitur hic nomen huius viri propter Samuelem filium eius, qui fuit valde honorabilis, & ipsemet scripsit istud, & ob hoc vocatur liber iste Samuelis. *Filius Ieroboam.* Iste est auus Samuelis: sic enim patet 1. Paralipome. c. 6. vbi describitur linea Samuelis descendendo a capite familię, scilicet Caath: sed non ponūtur ibi omnes generationes medię. Non est autem iste Ieroboam ille, qui fuit rex primus 10. tribuum in diuisione regni Israel: nā ille multo post fuit infra 3. lib. 12. c. etiam ille fuit de stirpe Ephraim: Elcana autem de stirpe Leuitarum.

Filij Eliu. Iste est proauus Samuelis, & non est iste Eliu iuuenis acutissimus, qui arguit contra tres amicos Iob, & cōtra ipsum Iob, de quo Iob. c. 32. & vsque ad finem libri huius, quod patet, quia ille Eliu fuit filius Barachiel Iob. c. 32. & iste Eliu fuit filius Thohu, vt patet hic. Item quia ille Eliu fuit Buzites, vt patet prealleg. c. iste autē fuit de Ramatha mōtis Ephraim. Item ille Eliu fuit de stirpe Idumęorum cum omnes amici Iob fuissent Idumęi, & ipse Iob: iste autem Eliu erat de stirpe Leui, cum Samuel esset de Leuitis, vt declaratum est, & iste Eliu fuit multo tempore post illum: nā ille fuit tempore Iob, qui fuit ante Moysen, vt in expositione prologi precedentis tactum est, iste autem fuit multo tempore post Moysen: iste Eliu vocatur Eliel. 1. Paralipo. c. 6. *Filij Thohu.* Sic nos appellamus vltimam literam Hebręorū, quā ipsi appellant Thau: nominatur autem iste Thohu 1. Paralipo. c. 6. ꝙ quidem accidit ex mutatione scriptorum nostrorum. *Filij Suph.* Iste est vltimus in tota ista cognatione Samuelis: sic enim scribitur linea ista 1. Paralipo. c. 6. non tamen fit reductio vsque ad principium huius familię, scilicet ad Caath: interdum enim sacra Scriptura cum enumerat progeniem alicuius reducit eā vsque ad principium illius tribus, vel familię: Interdū autem solum ponit tres, vel quatuor progenitores ad notificandum aliter cognationem, licet non totaliter describatur cognatio illa.

Ephratæus. Hoc refertur ad superiora, scilicet fuit vir vnus Ephratęus. Nam iste Elcana erat Ephratęus, eo, quòd erat oriundus de terra Ephraim de vrbe Ramatha, licet non esset de stirpe Ephraim.

Et habuit duas vxores. Postquam notificata est progenies patris Samuelis. Hic notificatur occasio nascendi

Ad tertiā.

Licebat Leuitis peregrinari.

Eliu, pauns Samueli.

in q. 1.

in q. 22.

nascendi ipsius Samuelis, & hoc fuit, quia pater suus habebat duas vxores, quarum vnā alteram vexabat, quia erat sterilis, quę petijt a domino prolem, & dedit ei Samuelē. Dicitur autē, quòd habebat duas vxores iste Elcana, quia non videbatur esse illicitum in veteri testamento, quòd aliquis simul multas haberet vxores: sic enim multi sancti illas habuerunt, vt patet de Abrahā, qui habuit duas simul, scilicet Sarā, & Agar: Genesis 16. Iacob autem habuit quatuor: Gene. 29. c. & 30. sic quoque de Dauid patet infra 2. li. c. 3.

An aliquando fuerit licitum habere plures vxores.
Quæst. IIII.

QVAERET aliquis an licitū fuerit aliquādo, quòd quis haberet plures vxores. Respondendum est, quòd in nouo testamento non est hoc alicui licitum. Nam Christus videt hoc prohibuisse, cum ageret de libello repudij: Matt. 19. cap. dicens: Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationis causam, & aliā duxerit, męchat. Apparet igitur, quòd non licet ducere secundā vxorē, vel habere duas simul sumptas, quia dicitur, quòd qui repulit vxorem non potest accipere alteram, alioquin męchatur: si enim hoc intelligatur proprie, necesse est, quòd in duabus vxoribus sit fornicatio, quia cum aliquis repellit vxorem, & ducit aliam, vel erit fornicatio, quia dimisit primam, quam dimittere non debebat, vel quia accepit secūdam existente illa. Primo modo non potest stare, quia si aliquis solum repellat vxorem licet libellus repudij sit illicitus: tamen non fornicatur repellendo, quia tunc nihil agit ad fornicationem pertinens; sed solum ad iniustitiam, quia priuat vxorem iure suo, ergo videtur, quòd fornicatio consistit quādo expulit primam, & recipit secundam propter receptionem secundę: dato ergo, quòd nullā abijciat si receperit secundam erit eodē modum adulterium. Item hoc ex iuribus humanis nunc existentibus tam ecclesiasticis, quam ciuilibus patet. Nam si quis vxore ducta, aliam insuper acceperit, matrimonium secundum non tenet, tanquam si nihil factum esset, & quicūque conetur hoc facere mortaliter peccat. Nam si egerit non solum matrimonium non tenebit, sed etiam punietur agens. De veteri testamēto dicendum, quòd licitum erat tunc accipi plures vxores, licet esset honestius accipere vnam, quam plures. Nam si fuisset illicitum tunc, & in toto tempore prędcedentis sęculi, adhuc hoc esset, quia secundū naturā erat illicitum nulla existente lege, sicut ea, quę erant contra prędcepta decalogi, fuerunt semper illicita, etiā antequam darentur illa prędcepta: aut erat, quia lege prohibebatur vxorum pluralitas simul. Non stat primum istorum, quia tūc sancti patres, scilicet Abrahā, Iacob, & similes non accepissent plures vxores, cum essent viri sancti, accipiebant tamen, nec putabant se in hoc aliquid peccare, alioquin reliquissent eas: si autem dicatur, quòd hoc esset ex aliqua lege data, necesse est, quòd assignaretur aliqua lex hoc prohibens, sed nulla talis fuit in veteri testamento, ergo semper manebat licitum, scilicet in lege naturę, & in veteri testamento accipere plures vxores. Item non potest dici, q̄ hoc sit contra ius naturale, vel contra aliquam rationem: nam ad hoc interdū aliqua rationalis causa mouet. s. quia viri secūdū desiderū naturę inclinātur ad conseruandū speciē per propagationē, sed interdū nō cōtingit, q̄ ex vna vxore, q̄ habēt prolem recipiāt: vtpote, quia ipsa sterilis est, vel ex alijs causis, ergo videtur satis esse licitū immo rationabile, q̄ viri possent tunc alias vxores accipere. Itē nō sequitur ad hoc aliqua inhonestas nec vitium, sicut sequitur si vna fęmina haberet plures viros, ergo secundum naturam nō est illicitū accipi plures vxores ab eodem viro, & sic semper fuit vsque ad tempus Saluatoris. Solum autē videbatur in hoc esse vnum grauamen, licet paruum vxoris primo ductę. s. quia non posset sibi reddi debitum, sicut redderetur nulla alia existente vxore, vel qa superueniente noua vxore, forte vir diligeret illam super primā, & ex hoc deprimeretur, atque angustiaretur prior. Ob hoc autem viri, qui erāt religiosissimi non accipiebant secundam vxorem, sine consensu primę. sic enim fuit de Abraham, qui primo accepit in vxorem Saram, postea verò cum per multum tempus non pareret, ne perirent promissiones factę semini Abrahę: orauit Sara, vt Abrahā acciperet Agar in vxorem, q̄ ad preces illius fecit: ante hoc tamen nequaquam fecerat. Idem patet de Iacob, qui cum haberet Liam, & Rachel vxores: ad preces Rachel accepit Balam ancillam eius in vxorem, & iterum ad preces Lię accepit Zelpham in vxorem. Gene. c. 30. istud tamen grauamen, quod erat vxori primę in accipiendo secundam nō videbatur iam esse grauamen, quia pertinebat ad ius virorum. Nemini autem iniuriam facit quis vtens iure suo. Interdum tamen ille, qui dabat filiam suam vxorem alteri firmabat cum eo pactum, ne illa viuente aliam superduceret vxorem, & tunc iste renunciabat iuri suo, nec vltra poterat accipere: sic patet de Iacob, qui accepit duas filias Laban in vxores, pepigitque cum eo Laban ne acciperet alias vxores super filias suas, & ne affligeret eas: in cuius testimonium erexerūt lapideos titulos in monte Galaad, Gene. c. 31. patet igitur, q̄ ab orbe condito vsque ad legē Euangelicam non fuit alicui illicitū plures simul habere vxores. Aliquis autem aliter respondebit, scilicet q̄ licebat Iudęis habere simul plures vxores, hoc tamē erat ex permissione: Deus namque plura permisit Iudęis in veteri testamento ad duriciem cordis eorum, sicut patet de libello repudij. Matt. 19. vbi Christus dixit, q̄ ad duriciem cordis Iudęorum libellus repudij concessus est, sic quoque erat de vsuris, quia Deus eas permisit ibi: Deuter. 24. c. sed prohibuit in nouo testamento: Lucę c. 6. sic quoque erat de vindicta: nā permittebatur Iudęis, q̄ possent interficere occisores, proximorum suorū, anteq̄ confugerēt in vrbem refugij, etiam si illi innocentes fuissent in occidendo: Nu. 35. c. permittebatur etiam vulgaris purgatio: cū quis haberet vxorem suspectam sibi. De hoc Nu. c. 5. Omnia tamen hęc sunt in nouo testamento abolita: Iudęi vero cū hęc faciebant, licet alias fm se illicita foret, quia tñ Deus permiserat efficiebantur licita. Respōdendū est hoc non stare, quia in veteri testamēto illa dicebātur esse permissa quęcunque secundū se non erant licita, sicut patet de vsuris, quę secundū se illicitę sunt. Nam secundū Aristo. Ethi. li. 4. dixit vsuram ad turpe lucrum pertinere: de libello repudij, & vindicta atque ceteris idem patet: quoniā in quolibet istorū aliquid est cōtra rationem: non est autem simile in vxorū pluralitate, quia ibi nihil est inhonestum, ideo non pōt dici, q̄ sit permissa, quia permissio pertinet ad id, q̄ aliquo modo illicitum est: solum aūt hoc est illicitum in lege Euangelica, non quidem tanq̄ secundū se sit illicitum, sed quia iam vetitum est.

An fuerit aliquādo licitum eandem vxorē habere plures viros.
Quæst. V.

QVAERETVR vlterius sicut licet aut aliq̄n licuit vnū virū plures accipere vxores, an nunc liceat, vel aliq̄n licuit eandem vxorem plures accipere viros. Dicet aliquis, q̄ sic: nā cum coniunctio matrimonialis sit ad generationē, & interdum fęmina accipit aliquē virum, qui frigidus est, vel maleficiatus, vel qualitercunque inhabilis ad generandū impedietur finis matrimonij, nisi forte alium acceperit: videtur ergo, q̄ liceat alium accipere, vel alios, vel saltem aliquādo hoc liceret. Respondendum est, q̄ penitus est contra rationem eandem fęminā plures habere viros, & licet multę rationes ad hoc esse possent, breuiter aūt nouē erūt. Prima est dignitas sexus, quia vir est caput vxoris, & vxor non est caput viri. 1. Cho. c. 11. ideo multa oportet permitti viris, quę fęminis permitti non debēt. Secunda ratio est, quia q̄ eadem mulier habebat simul multos viros repugnat intētioni naturę: natura enim ingeniauit coitum, & Dei voluntas hoc statuit atque humana ratio hoc dictauit, vt per coitum fieret generatio, & conseruaretur natura specifica secundum successionem, sed si eadem mulier multos simul haberet viros impediretur ista intētio, quia nunquam gignere posset: mulier namq̄, quę a pluribus cognoscitur in temporibus sibi vicinis cōcipere nunquam pōt: sicut patet de meretricibus, quę cum a plurimis cognoscātur, minime tamen concipiunt. Si autem mulier a diuersis viris diuersis temporibus cognoscatur, concipere de vtroque potest, ita tamen, q̄ prius pariet fętū, quem ab vno concepit, quam ab alio concipiat: compertum tñ est, vt eadem mulier a duobus viris concipisset, ita q̄ post conceptionem ab vno factam conceperit ab altero: nam licet communiter facta conceptione claudatur orificium matricis, ita vt semen intrare non possit, & sic conceptus non possit celebrari. Interdum tamē contingit, vt etiam cōceptus fiat facto alio conceptu, vt pote, quia aut mansit os matricis aptum: aut quia postea ex feruore libidinis apertum est, vt ait Solinus in Polyhistor. c. de his, quę fuerunt mirabilia in homine. s. q̄ Alcmena peperit Herculem, & Isidem fratrem suum, quos diuersis conceptibus edidit, q̄ pro tanto manifestatur, quia diuersis temporū interuallis nati sunt, vtpote si vnus post alīū vno mense ex eodem vtero natus sit: hoc tamē rarissimè visum est, ideo ad hoc lex humana adaptari nō poterat, quia ergo si eadē vxor plures viros haberet, isti eisdem temporibus, vel vt eis placeret ad hanc accedere vellent, sequeretur inconueniens supra assignatum, scilicet q̄ ista mulier concipere non posset. Non est autem hoc inconueniens in viro cum plures vxores habeat, quia poterunt plures vxores ab ipso concipere, & hoc in tempore satis vicino, nec vna impedietur per alteram, sicut Loth duas filias suas in duabus sibi continuatis noctibus fęcundauit, vt patet Gene. 19. c. & vtraque ante hoc virgo erat, q̄ ad hoc maiorem difficultatem ingerebat. Ratio autem diuersitatis in hoc inter virū, & vxorem est, quia vir est emittens, fęmina autem recipiens. Tertia ratio secundum Aug. est quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat sacramento mrimonij: nā mrimonium est magnū sacrm inter Christum, & ecclesiam, vt Apostolus ad Ephe. c. 6. in hoc autem sacramento vir. i. Christus vnicus est: vxor autē. i. Ecclesia licet vna sit in se tota, quodam modo tñ multiplex est, vt distinguit Aug. s. triplex est Ecclesia: prima est Ecclesia contemplatiuorum signata per Rachelem: secunda est Ecclesia actiuorum signata p Liam: tertia est Ecclesia contemplatiuorum mercenariorum signata per Zelpham ancillā Liç. Hęc aūt ratio aliqualiter quantū ad nos conuincit, tñ quantum ad statum politicū inter Gentiles, vel Sarracenos, aut Iudęos, inter quos nō curatur de significatione sacramenti, nulla est. Quarta ratio est, q̄ quia vna vxor habeat plures viros repugnat paci œconomicę: vir aūr, & vxor non solum accipiuntur q̄tum ad cōicationem naturalē, quę est propter simile tertiū de relinquere, vt ait Philosophus in primo Poli. q̄ principale est, sed

Triplex ecclesia secūdum Aug.

ēt propter communicationē œconomicam, quę est ad conseruationem individui, vt declarat Arist. 1. & 2. c. primi Poli. Pax aūt œconomica cōsistit in bona habitudine rectoris œconomici ad subditos: rector autē est vir, subditi verò est vxor, & filij, & serui: si aūt ponerentur plures viri eiusdē vxoris, essent plures rectores equales eiusdem domus, q̄ nec ratio nec natura patitur, quia omnis ptās consortem habere recusat: sic enim ait Lucanus primo libro de bello Iulij Cæsaris, & Pompeij.

Regnā recusat habere consortem.

Nulla fides regni sociis omnisque potestas
Impatiens consortis erit, nec gentibus vllis,
Credite nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri,

Idem vult Statius in Thebaide.

Summo dulcius vnum,
Stare loco Comes socijs discordia regni.

Item cum isti viri regerent domum, & ipsi multa capita habeant, necesse est animorum consequi diuersitatem, & sic interdū contraria mandarent: ex quo necessario lis sequeret, & destructio œconomica, & consequenter totius politię, cū constituatur politia ex œconomis, & ex qualibet œconomia simile fieret si permitteretur vxori simul plures habere viros. Item repugnat ad hoc ex parte subditorum, quia cum diuersi viri diuersa fieri imperarent, vxor, filij, & serui nescirent cui obedirent, & tunc sequeretur, q̄ dicit Christus, & habetur Matt. 6. c. f. nemo pōt duobus dominis seruire, aut enim vnum odio habebit, & alterū diliget, aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Item hoc dato non procurarentur bona œconoma cum vnus rector œconomię iuberet vnum, & alius alterum: nō ergo decet sic esse, sed sicut est ordo naturę, quia regimen naturę est optimum, sed natura habet vnum principem, ergo in œconomia erit vnus princeps: ista aūt inconuenientia nō sequūtur, si vnus vir habet plures vxores, quia vxor non dominatur, sed subdita est: sic ēm patet prima ad Cho. c. 11. & ad Thi. 1. c. 2. s. mulierem aūt docere nō permitto, nec dominari in virum: datis ergo pluribus vxoribus eidem viro non dantur plures rectores eiusdem œconomię, sed vnicus: dātur aūt plures subditi, ad quos nō sequitur turbatio: nam datis multis subiectis non sequitur esse multa principia agendi, nec mouendi, quia subditus secundum q̄ hmōi, non habet in se principium sui motus, sed mouetur a prelato, vel rectore: datis aūt pluribus rectoribus dantur plura principia agendi, & sic sequitur turbatio œconomię. Quinta ratio est, quia eidem viro interdum bona est pluralitas vxorum, vt si ex vna prolem suscipere non pōt saltem ex multis gignat: sicut Abraham fecit, quia Deus promiserat ei seminis multiplicationem, & quia videbat, q̄ nō potuisset gignere ex Sarra cum multo tempore generationi operam dedisset, consilio, & precibus Sarræ accepit aliam vxorem. s. Agar, ex qua genuit, vt patet Gen. 16. c. fęminę aūt licet respectu viri hoc accidat, interdum tñ inhonestum est, q̄ ipsa a multis accipiatur in vxorem, sed non est inhonestum, q̄ s. em vir accipiat plures vxores. Sexta ratio, quia si eidem fęminę darētur plures viri dato, q̄ ista fęmina conciperet, qñ isti viri ad eam accederent qñcunque vellent, raro tñ daretur, q̄ cognosceretur proles: hoc aūt magnū incōueniens est, quia patres valde desiderant cognoscere filios suos: solę. n. tunc matres filios cognoscerent, viri aūt nō, q̄ erat eis tollere quādā magnā delectationē: hoc aūt nō sequitur datis pluribus vxoribus eidē viro, quia tūc quilibet vir cognosceret filium suū: nā omnes natos ab vxoribus suis cognosceret esse filios suos velut si vnicam haberet vxorē. Septima ratio est, quia pluralitas virorū eidē mulieri repugnat intentioni naturę,

turę,& rectitudini finis determinatia ratione. Natura enim,& recta ratio volunt matrimonium ad prolem, ſed vna vxor ex vno viro ſufficienter concipere pōt, ergo ſi poneretur alius, ille non eſſet ad gignendum, ſed ad deturpandum, & obſtandum generationi, ſatis enim notum eſt, q̄ ſi vna vxor ſimul plures viros vellet, q̄ non ad prolem, ſed ad explendam libidinem faciebat: iſte autē finis deordinatus eſt, & male prętitutus: eundem aūt virū plures habere vxores bene ſtat: non ad libidinem, ſed ad prolem, quia ad libidinem vna ei ſufficit, ad prolem aūt non, quia poſtquā vna concepit vſque ad 9. vel 10. menſes iterum cōcipere non poteſt: pōteſt aūt vnus vir in eodem anno multos filios ex eiſdem vxoribus procreare, ſicut ait Franciſcus Petrarcha de quodam rege de proſpera, & aduerſa fortuna, q̄ ſexcentos filios genuit: neceſſe autē erat, q̄ iſte in quolibet anno. 20. vel 30. illorum generaret. Octaua ratio eſt, quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat paci politicę, & œconomicę, non quidem ſolum quantum ad regimen œconomicum, de quo. §. dicebatur, ſed adhuc magis quātū ad petitionem debiti: contingeret nāque interdum omnes ad eadem vxore ſimul debitum petere, & quia impoſſibile eſſet omnibus ſimul reddi, magna diſcordia, & vulneratio inter viros ſequeretur: ſicut eſt in duobus tauris aut alijs brutis contendentibus de eadē fęmella: fit enim interdum mors, & dura vulneratio: fortius autem amor iſte viris infigitur, quia cognoſcūt quod amant, q̄ aūt magis cognoſcitur, magis amat: beſtię autem non cognoſcunt ſic. Quòd aūt amor in quibuſdam viris fortis nimium ſit patet, quia nullus labor magnus videtur amanti, ignes non timet, nives ſpernit, gladijs ſe opponit, omniaque pericula ſibi grata reputat, dum tamē conſequatur amatum, vt ait Seneca tragę. 4. cuius titulus eſt Hipolytus in carmine quarto: cum Phedra amore flagrans Hippolytū alloquens introducitur, dicens,

Me, vel ſororem Hyppolyte, vel famulam voca
Famulamque potius, omne ſeruitium feram,
Non me per altas ire, ſi iubeas, niues
Pigeat, gelatis ingredi Pindi iugis,
Non, ſi per ignes ire, & infeſta agmina
Cunctis paratis enſibus pectus dare,
Mandata recipe, ſceptra, me famulam accipe
Sinu receptam ſupplicem, ac ſeruam rege,
Miſerere amantis.

Orpheus etiam, qui cętera ſuis cantibus ſuperauerat amorem fortem ſuperare non potuit, ſed quo potentius omnia terrę infernique monſtra placaret fortius in eo recrudeſcebat amor, Seneca in tragœdia prima cuius titulus eſt Hercules furens, carmine 4. q̄ incipit

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & voto ſupplici.

De hoc etiam Boetius de conſo. li. 3. metro vltimo.

Felix, qui potuit fontem viſere lucidum.

Tanta enim amoris viuacitas eſt, & vulnerandi poteſtas, vt non iniuria cum antiqua Gentilitas vngulas, & ardentes faces habere dixerit, vt ait Iſidorus Etymol. lib. 8. vbi agit dē dijs gentium. De hoc etiam Seneca in Tragœdia quarta, quæ dicitur Hyppolitus carmine 4. ait.

Diua non miti generata ponto
Quam vocat matrem geminus cupido,
Nulla pax iſti puero per orbem
Spargit effuſas agilis ſagittas,
Tela, quam certo iaculatur arcu
Non habet latam data plaga frontem,
Mouet hic ęſtus iuuenum feroces
Concitat flammas ſenibuſque feſſis.

Solus enim amor eſt, qui viros fortes emollit, dura quęque confringit, & non immerito, quia fortis eſt, vt mors dilectio, & dura, vt infernus æmulatio: lampades eius lampades ignis, aquę multę non poterunt extinguere, & flumina non obruent illam, vt patet Cāti. c. 8. ſatis enim hoc patet in Hercule, qui cum omnia terrarum inferorumque monſtra indomitis illis viribus domuiſſet, ſolo amore Ioles filię regis Aetholię ſuperatus ad ancillaria miniſteria deductus eſt, ita vt ad pręceptū eius fęmineam veſtem induerit. De hoc Ouidius in lib. Heroidum, qui dicitur liber epiſtolarū in epiſtola Deianirę ad Herculem, quę incipit

Gratulor Aetholiam titulis ſuccedere noſtris
Victorem vitæ ſuccubuiſſe queror.

De hoc meminit Ioānes Boccatius de Certaldo. in libro de Caſu, & ruina principum, & Seneca in tragędia 4. carmine. 3. ait.

Natus Alcmena poſuit pharetras
Et minax vaſti ſpolium leonis,
Et dari paſſus digitis ſmaragdos
Et dari legem rudibus capillis,
Crura diſtincto religauit auro
Luteo plantas cohibente ſoco,
Et manu clauam modo, qua gerebat
Fila deduxit properante fuſo.

Idem quaſi de viro forti Achille legitur, qui cum in bello Troiano Polixenam Priami regis filiam adamaſſet, ita vt deperiret in amorem illius, cęteris ad bellum euntibus, ipſe in lecto ſedens thraicia lira cantus amatorios concinebat. De hoc Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Briſeidis ad Achillem, quę incipit

Quam legis a rapta Briſeide litera venit
Vix bene barbarica græca notata manu.

In his enim inſiſtendum verbis non eſt, quoniam magnitudo huius amatorij furoris verbis inexplicabilis eſt. Et ſi quis ſimpliciter motus fortiter amare poteſt, quanto magis cum alius rem amatam impedierit, aut occupauerit? tunc enim magna vis increſcit amoris: ſic enim ait Ouidius. 2. libro de Remedio amoris.

Fortius Hermionem ideo dilexit Oreſtes
Eſſe, quòd alterius cæperat illa viri.

De hoc idem Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Hermiones ad Oreſtem, quę incipit

Pyrrhus Achilleides animoſus imagine patris.

Sed arguet aliquis, quòd idem inconueniens ſequitur dando plures vxores eidem viro. Nam cum vir, & vxor ad paria iudicentur prima ad Corin. c. 7. §. vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier, & mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: cum pluribus vxoribus pro eodem tempore vir reddere debitum non poſſet, ſequitur cōtentio, & diſturbatio œconomię. Reſpondetur, quòd non eſt ſimile in viro, & vxore, quia ſi duo viri ab eadem vxore ſimul debitū peterent, cum ipſa non poſſet vtrique reddere ſimul viri, qui fortiores eſſent pugnarent ſuper hoc vſque ad mortem, & nullus eſſet rector œconomię, qui eos moderari poſſet: ſi autem plures vxores ab eodē viro ſimul debitum petant, non ſequitur hoc inconueniēs quia vir, qui earum rector eſt, ipſarum ſedaret litigia, & cui vellet primo debitum redderet: cui autē poſterius, poſterius. Vel illis ad reddendum debitum certa tempora aſſignaret: ſicut fecit Iacob, qui quatuor vxores habebat, & cuique debitum reddebat, ſed vno tēpore determinato manebat apud vnam, & alio tempore apud aliam, & ſic non erat contentio inter illas: Iacob tamen multum ſe alligauerat ſubijciens totam uoluntatem ſuam uoluntati uxorum, ſcilicet quòd quando aduenerat tempus accedendi ad unam, non accedebat ad aliam, etiam ſi hoc concupiſceret, & ſi illa, apud quā manere debebat reddēdo debitum aliquo tempore uellet ius ſuum uēdere alteri uxori poterat:

terat: ſic enim patet Gene. c. 30. ubi cū eſſet tempus, quo Iacob manere debebat apud Rachel reddendo debitum, & Rachel oraſſet Liam, ut daret ei de mādragoris filij ſui Ruben, quas de agro attulerat, dixit Lia: parum tibi uidetur quòd prępueris mihi uirum meum, niſi & mandragoras filij mei tuleris? dixitque Rachel, dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Cumque utraque huic pacto cōſenſiſſet, egreſſa eſt Lia in occurſum Iacob reuertentis de agro ad ueſperum, & ait, ad me inquit intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Nona ratio eſt, quia ſequeretur magna abominatio, cum unus uir cognoſceret, quòd alius accedebat ad eam, quam ipſe carnaliter cognoſcebat: nam cum iſte actus turpis ſit, & valde fędatiuus, nimis abhorreret quilibet a ſe fędatā ab alio defędari, & induceret viros ad nō cognoſcēdum vxores, & patet quia non ſolum aliquis abhorret eam, quę ab alio defędata eſt, ſed interdum illam, quam ipſe fędauit. Ex quo ſequitur id, quod videtur in amatoribus carnis, vt cum aliquam fęminam antequā potiantur optatam nimis amore dilexerint. Poſtquam eam carnaliter cognouerint modicum aprecientur: iam non eam, ſed aliam diligentes, & nō ſolū non appreciantur, ſed etiam ſit interdum, vt eam, quā ante nimio amore dilexerint duriſſimo odio perſequantur: hoc enim inter ardentiſſimos amatores viſum eſt, vt patet de Amon filio Dauid, qui ita vehementiſſime dilexit Thamar ſororem ſuam, vt deperiret in amorem illius: cum autem viribus eam opprimens cognouiſſet, factum eſt, vt magis eſſet odium, quo eam poſtquam cognouiſſet inſecutus eſt, quam ferociſſimus ille amor, quo antequam cognoſceret eam, dilexerat infra 2. lib. c. 13. Si autem darentur plures vxores eidem viro non ſequitur hoc, quia nihil magis aliqua vxor virum fędatum reperiet, ſi aliam cognouerit, quam ſi nullam vnquā cognouiſſet. Diuerſitatis ratio eſt, quia vir eſt emittens, fęmina autē recipiens. Patet igitur ex ſuperioribus, quòd nunquā licuit, nec licet eandem fęminam plures habere viros: licuit tamen eundem virum plures habere vxores, cū hoc vetitum nō eſſet, & ſic licuit Elcanę patri Samuelis habere duas vxores, de quibus hic.

Sed arguet aliquis, quia Deutero. c. 17. hoc prohibetur, cum dicitur, quòd rex non accipiet vxores plurimas, quę alliciant animum eius, ergo de omnibus alijs idem erit. Reſpondendum eſt, quòd in regibus ſpecialiter hoc dictum eſt, quia ipſi prędidere debebāt toti multitudini: vnde temperatiſſimos, & regulatos eos per rationem ſuper omnes alios eſſe oportebat. Amor autem plurium fęminarum ad turpiſſimas impellit paſſiones, quòd in rege valde caueri debuit: de reliquis autem non eſt idem, quia cum non prędideāt non eſt incōueniens, ſi interdum a ſimilibus moueātur paſſionibus, ideo non eſt vetitum eis plures habere vxores. Alio modo, & conuenientius, dicitur, quòd idem eſt in regibus, & cęteris, ſcilicet quòd prohibetur vxorum multitudo inordinata, ſed nō prohibetur quęcunque multitudo: vnde dicitur ibi, quòd rex non habebit vxores plurimas: Dauid tamen, qui erat vir ſanctus, habuit ſimul plures vxores, vt patet infra 2. li. c. 3. prohibebatur tamen talis multitudo vxorū, qualē habuit Salomon, ſcilicet q̄ habuit vxores, quaſi reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas infra li. 3. c. 11. & canti. c. 6. dicitur, quòd adoleſcentularum non erat numerus, ideo iſta multitudo effrenata peruertit animum Salomonis. nā infra 3. li. ca. 11. dicitur, q̄ deprauatum eſt cor Salomonis propter vxores: habere aūt paucas vxores ſimul non erat vetitum, & ſic licuit Elcanę habere vxores duas. *Nomen vni Anna, & nomen ſecundæ Phenenna.* Anna eſt, quam ſuſcepit primo in vxorē Elcana, ſed poſtea ſuperduxit Phenēnam: forte autem, quia Anna non pariebat, & quamquā diligeret eam vir ſuus, tamen ne ſine prole maneret, aliam ſuperduxit: ſic enim fuit de Abraham erga Sarā vxorem ſuam, ex qua cum prolem ſuſcipere non poſſet, eius precibus accepit Agar Aegyptiam in vxorē: Gen. 16. c. *Fueruntque filij Phenennæ.* Ideſt accepit filios Elcana ex Phenenna vxore ſecunda: abundabat enim iſta in prole, vnde efferebatur ſuper Annā vxorem primā exprobrans ei ſterilitatem ſuam, & q̄ Dominus concluſiſſet vuluam eius. *Annæ autem non erant liberi.* Ideſt Anna non poterat habere filios, quamquam magno tēpore cohabitaſſet viro ſuo, & ambo dediſſent operam generandi prolem: erat namque Anna ſterilis, ideo ſuperuacua ſollicitudo erat.

An Anna mater Samuelis fuit ſterilis naturaliter, vel Deus dederit ei in pœnam. Quæſt. VI.

QVAERET aliquis de Anna, quę ſterilis erat, an naturaliter ei hoc eueniſſet, vel Deus iſtud fecerat, vt poſtea partus mirabilis naſceretur. Reſpōdendū eſt ſecundū quoſdā', q̄ Deus priuauerat Annam ad tempus ptāte pariendi, vt infans, qui gignēdus erat precibus haberetur a Deo & mirabilius hoc fieret, ſicut interdum Deus aliquē percutit, vt poſtea ſanet. Reſpondendum eſt hoc nō ſtare, nam Deus non infligit aliquam pęnam cuiquā, vt illi poſtea remedium adhibeat, quia in hoc nullam nobis gratiam faceret: etiam quia a principio iniuſte malum infligere videretur, cum ille, cui infligitur nihil mereretur: ſi forte ſolum propter hoc infligebatur, vt Deus poſtea ſanaret, nec etiam Deus aliquem percutit, vt ſanet. Nam ſi interdum aliquem percutiat, & poſtea ſanet nō percuſſit ſolum, vt ſanaret, ſed ob aliā cauſam, ſicut patet de Tobia, ſcilicet ad virtutis experientiam, vel quia peccata noſtra promerentur, vel ex alijs cauſis. Ideo dicendum, quod ſterilitas non fuit inflicta Annę a Deo ſpecialiter ad tempus, quia tunc videretur ei iniuſtus, niſi demeruiſſet, ſed fuit iſta ſterilitas Annę a natiuitate ſua, ita vt nunquam eſſet, quin ſterilis eſſet, quouſque Deus eam ſanaret, ea autem, quę quis conſequitur ex vtero dicitur habere naturaliter, quia ex natiuitate habet propter aliquas cauſas prouenientes ex principijs naturę: nec tamen iſta ſine Dei voluntate, aut iudicio fiunt: ipſe enim eſt rector totius naturę. Quare autem voluerit, quòd a principio Anna naſceretur ſterilis fortè dici poſſet, quòd hoc erat, vt poſtea illi fęcunditatem precibus daret, & partus eſſet mirabilis: nec eſt iſtud, ſicut ſupra dicebatur. §. q̄ daretur ei in pęnam, vt poſtea ſanaretur. Nam in pęnam habere dicimur ea, quę cum fuerimus nobis infliguntur mala, & ſentimus nobis infigi, cū prius illa nō habuim⁹, q̄ verò, anteq̄ naſceremur, nobis inerāt, nō sūt nobis pęna, ſed natura: nec vī Deus aliquē grauare, ſi ex vtero faciat qualitercūque diſpoſitū naſci, videret tamen ſi poſtquā natus eſſet, potiſſimè cū perueniſſet ad ętatem rationis capacē aliquam pęnā ſine meritis infligeret, quia iam erat cui infligitur, ſimile aūt patet ex verbis Chriſti. Io. 9. c. Cum quęſierāt diſcipuli de cęco nato, quis peccauerat ipſe an parentes eius, vt cęcus naſceretur, reſponſum eſt eis, q̄ nec ipſe, nec parentes eius, ſed vt manifeſtarentur opera Dei in illo. §. vt Chriſtus poſtea mirabiliter eum ſanaret: ſi tamen iſte cęcus non fuiſſet ab vtero cęcus, ſed poſtea Deus illi ſpecialiter cęcitatem inflixiſſet, oportebat eſſe aliquod demeritum eius, & non ſolum, vt manifeſtarentur opera Dei in eo: ſic autem de Anna ſi fuerat ſterilitas a natiuitate eius, poterat eſſe conuenienter a Deo inflicta, vt poſtea eā ſanaret: ſi tamē

inflicta

inflicta fuisset postea, oportebat dari aliquā causam demeriti, quę non apparet, ideo dicendum conueniētius, quòd ex natiuitate erat sterilis, sed postea Deus tribuit fęcunditatem precibus, & lachrymis eius.

Ad quid ponitur hic Annæ sterilitas, & sui filij per preces natiuitas. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius quare ponit hic quomodo mater Samuelis erat sterilis, & quomodo obtinuerit filiū pcibus lacrymosis. Nam cum hic intendatur vita, & regimen Samuelis, & principatus Regum sequentium post Samuelem, sufficiebat dici, quòd natus fuerat, vel poni vitam illius, etiam si de natiuitate nihil ageretur.

Respondendū est, quòd hoc fuit expressum ad signandum maiorem probitatem Samuelis: intendebat enim hic scriptura designare virtuosum regimen temporis Samuelis, & quia illi homines semper inter cęteros specialiores sunt, quos Deus super conditionem naturę nasci fecit, quòd de Samuele fuit, describitur hoc tanquam certissimum testimonium probitatis eius, sic enim fuit de omnibus, qui aliquo modo miraculosè nati sunt, vt patet de Isaac, quem Abrahā centenarius genuit, & Sara, cum esset sterilis, & nonagenaria, desijssentque ei fieri muliebria, concepit: Gene. 17. & 18. c. qui fuit pater omnium Hebręorum, & magna eius fuit probitas: similiter quoque Rebeca vxor Isaac sterilis erat, & Deo dante, peperit gemellos, quorum alter fuit princeps omnium Hebręorū a Deo acceptissimus: Gen. c. 25. sic quoque fuit de beato Ioanne Baptista, cuius sterilis mater erat, sed angelica reuelatione partus prenunciatus est: Lucę. c. 1. fuit autem talis, vt a Christo laudari meruit, nec quidem mediocri laude, sed maxima, scilicet inter natos mulierum non surrexit maior Ioāne Baptista: Matth. 11. & Luc. 6. c. Similiter quoque mater Samsonis sterilis erat, sed postea prędicente angelo concepit, & natus est inde vir robustissimus Hebręorum, qui vindicauit Israel de hostibus suis. Iudic. 13. c. de Christo autē, qui miraculosè natus est dicere non attinet, q̄ perfectus fuerit, & aliquid magnum, nam eum viris comparare fas non est: fuit igitur conueniens declarari sterilitatē matris Samuelis, tum vt laudarentur opera Dei in illa, tum vt firmius testimoniū esset de probitate Samuelis, qui miraculosè genitus fuerat. *Et ascendebat vir ille de ciuitate sua Statutis diebus.* Ideſt Elcana ascendebat ad sanctuarium domini in Silo determinatis temporibus, scilicet in festis ordinatis a lege ad faciendum sacrificia, scilicet tribus tęporibus anni, scilicet in festo azymorum, & in pentecoste, & in festo tabernaculorum. Erat autem ciuitas de qua ascēdebat Ramatha: nam in illa semper habitauit ante natiuitatē Samuelis, vt patet infra in litera, scilicet reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha: etiam habitauit ibi Elcana post natiuitatē Samuelis: nam cum ablactatus esset factusque trium annorum, & ductus in tabernaculum domini dicitur, quòd redijt Elcana in Ramatha in domum suam, vt sequenti c. Nec solum Elcana habitauit ibi, sed ēt Samuel vsque ad senectutem suā infra c. 7. & vocatur ista ciuitas Ramathaim alio nomine, vt patet supra.

Multæ steriles q̄ parturierunt.

Opin. Iudæorum.

Dicunt quidam Iudęi, quòd Elcana non ascendebat in sanctuarium semper eadem via, sed nunc vna via, & alio tępore alia, vt annunciaret omnibus Israelitis, quod irent ad adorandum dominum, quia ipsi nimis desides erant: potissimè quia distrahebant eos quibusdam sacrificijs filij Heli, Ophni, & Phinees, vt patet sequenti capitulo.

Quare Elcana ter ascendebat in locum sanctuarij quolibet anno. Quæst. VIII.

QVAERET aliquis quare Elcana ascēdebat tribus supra dictis temporibus in locū sanctuarij quolibet anno, & ad quid. Respondendum, quòd hoc fiebat ex obligatione legis ter in anno iubentis ascendere omne masculinū in locum sanctuarij: Exo. 23. & 34. & Deuter. 16. cap. Faciebant autem Israelitę in his temporibus cęremonias adorationū, & sacrificiorum, vt dicitur in litera, scilicet quòd ascendebat Elcana, vt adoraret, & sacrificaret domino: erat enim conueniens valde, vt Israelitę ascenderēt aliquoties in anno ad locū sanctuarij, ne obliuiscerētur cęremoniarū Dei per dissuetudinē, & būficiorum ab eo collatorū. Nā Iudęi non habebāt in quolibet loco terrę promissionis locum sanctuarij vbi possent offerre victimas, & facere reliquas cęremonias legis, sed vnicus erat locus propter vnitatem Dei, vt patet Deuter. c. 12. ad hunc autem locum si Iudęi non cogerentur ire aliquibus temporibus anni nunquam facerent cęremonias sacrificiorū, nec oblationum, aut alia legalia, & sic essent velut si non haberent legem Dei, & obliuiscerentur beneficiorum sibi collatorum, in quorum memoriam inducebātur per legales obseruantias: non poterant tamen quotidie, aut multoties omnes Israelitę conuenire in locū sanctuarij, cū quidam eorum procul inde habitarent: ideo fuit conueniens, quòd statueretur ter in anno, q̄ conuenirent ad locum sanctuarij. Potissime quia tūc erant tria festa, in quibus principaliter recolebantur beneficia data Israelitis, scilicet in festo azymorum recolebatur beneficium liberationis de Aegypto ab angelo percussore, cum occiderentur omnia primogenita Aegypti. In Pentecoste autem legis datę memoria fit. In festo autem tabernaculorum fit memoria habitationis Israelitarum in deserto per 40. annos, & beneficiorum, quę Deus ibi contulerit: aliam autē causam addit Iosephus quarto libro Antiquitatum. s. quòd hoc fiebat, vt omnes Israelitę, qui cognati erāt tanquam ex vno capite descendentes congauderent simul, & epularentur conuenientes in locum vnum, & sic maneret inter eos mutua cognitio, & amor, q̄ nequaquam accideret, si disiuncti locis nunquam in vnum conuenirent. Prima tamen causa efficacior est. In his autem tribus festiuitatibus faciebat Hebręi diuersas cęremonias. In prima namque earum celebrabant omnes phasę sumentes agnum per singulas domos, & occidentes, atque comedentes secundum ritum, qui habetur Exo. 12. c. Et ad hanc festiuitatem saltem necesse erat omnes Israelitas cōuenire in locū sanctuarij. Nam quilibet Israelitarum celebrare debebat phasę quolibet anno sub pęna mortis, nisi eēt immundus, vel in via procul peregrinaretur: Nu. 9. c. nō poterat tamen phasę immolari in quacunque vrbe, sed solum in loco sanctuarij: Deu. c. 16. ergo necesse erat omnes Israelitas in hoc festo conuenire in locū sanctuarij', fiebat etiam hoc tempore solennitas azymorum durans per septem dies, & in die secunda, scilicet 16. die mensis primi offerebatur manipulus spicarum, de quibus Leui. 23. c. fiebant quoque in singulis dierum eorum sacrificia multa: de quibus omnibus Nu. 28. c. Secunda festiuitas erat Pentecostę, q̄ durabat vnico die: Deu. 16. c. In hac autem die offerebātur panes noui de singulis domibus duo, quorū pars cremabat super altare. De quorū ritu, Leuit. 23. c. Festū tertiū erat tabernaculorū, q̄ fiebat mēse 7. 15. die mēsis durans diebus septem quo tępore oēs Iudęi quenientes in locū sanctuarij faciebāt ibi effigies tabernaculorū de ramis arborū, & exultabāt accipientibus in manibus

manibus Thirsos de arboribus: Leui. 23. c. His septē diebus manebant in loco sanctuarij offerentes holocausta, & sacrificia multa: de quibus Nume. 29. c. die autem octauo congregati priusquam recederēt in loca sua dabant singuli eleemosynam pro sumptibus sacrificiorum: ideo vocabatur dies ille cętus, & collectę, scilicet quia congregabatur cętus Israelitarum, & colligebatur ab eis pecunia pro sanctuario: iste est modus trium solennitatum, ad quas ascendebant Iudęi quolibet anno in locum sanctuarij, de quibus magis declaratū est. Leui. c, 23. & Nu. c. 29. *Vt adoraret, & sacrificaret domino exercituum in Silo.* Ideſt in istis festiuitatibus ascendebat Elcana ad locum sanctuarij ad sacrificandum ibi, vt adoraret dominū: veniebant enim ad faciendum reuerentiam Israelitę in loco sanctuarij, quia ibi videbat̄ specialiter esse Deus, & hoc erat adorare: etiam faciebant sacrificia quia in istis solennitatibus Israelitę, qui ante hoc non conuenerant ad sanctuarium ex desiderio, quia raro illuc ibant, sacrificia offerebant: quidam enim holocausta, & hostias pacificas: omnes autem, vt communiter hostias pacificas offerebant, quia de istis offerentes accipiebant partem quandam, & quędam sacerdotibus, & quędā Deo proueniebant. Vnde non solum ad honorē Dei, sed etiam ad iucunditatē, & epulas suas Iudęi hostias pacificas offerebant, & ob hoc plures de eis offerebāt hostias pacificas, quā holocausta, quia de holocaustis nihil percepturi erant, cum omnia cremarentur. Dicitur autem, quòd ascendebat in Silo, quia hic erat locus sanctuarij: fuit enim a principio locatum sanctuarium, scilicet ex quo Israelitę introierunt in terram Chanaan, nam cum acquisita esset terra tempore Iosue comederunt omnes Israelitę, & fixerunt tabernaculum domini in Silo. Iosue 18. c. mālitque ibi annis ferè quadringentis 76. vt patet ex discursu, & computatione Iosephi. li. 5. antiquitatum. Fuit autem inde ablatum sanctuarium post hoc: nam tempore Heli sacerdotis capta est arca domini a Philisthinis, q̄ postea nunquam redijt in Silo, sed transiuit ad alia loca, tabernaculum quoque non multo post hoc trāslatum est inde. Nā tempore Saulis regis erat in vrbe Nobe. infra 21. c. de translatione autem arcę ad Philistihim tempore Heli, patet infra c. 4. Est autem Silo ciuitas in sorte Ephraim, quę distat a Ierusalem quatuor milliaribus, & a Sichem 20. vt patet in libro de situ Terrę sanctę.

An Elcana alio tempore ascenderet ad sanctuarium, quam in festiuitatibus. Quæst. IX.

QVAERET aliquis an Elcana ascenderet solum in locum sanctuarij ad adorandum, & sacrificandum. Respondendum est, quòd non, q̄a Elcana erat Leuita de genere Caathitarum. 1. Parali. c. 6. Leuitę autē debebant ministrare in sanctuario temporibus suis cum perciperent decimas, ergo Elcana illuc ibat aliquo tępore, & isti nō erant dies statuti, de quibus hic dicitur, cum isti sint festiuitates assignatę a lege. Dicet forte aliquis, quòd nunquam Elcana, nec alij Leuitę ascendebant in locū sanctuarij ad ministrandum, quia ministratio Leuitarum erat, vt deponerent, & erigerent tabernaculum, quando castra mouenda, vel locanda essent, & quòd portarent illud per viam, nec habebant aliquam aliā ministrationem, vt patet Nu. 1. & 3. & 4. c. sed nunc nulla istarum ministrationum esse poterat, quia non mouebatur sanctuarium postquam fixum est in Silo, ergo nunquam veniebant Leuitę ad ministrandum in sanctuarium. Sed aliquis dicet, quòd adhuc manebat alia ministratio Leuitarum, scilicet quòd excubarent in circuitu sanctuarij, & non permitterent populares accedere ad excubandum, vel quomodocunque manendum, ibi Nume. c. 1. Hoc autem facere poterāt in Silo, & sic ascenderent aliquibus tēporibus Leuitę ad ministrandum in loco sancto. Dicendum est, quòd ad istam ministrationem Leuitę non ascendebant ad locum sanctuarij, quia excubare pertinebat ad tēpus, quo manebant Israelitę in deserto, quia sanctuarium erat in campo nullis parietibus clausum, sed poterat quilibet illuc accedere, nisi prohiberetur, vt ergo non accederent populares excubabant Leuitę. Cum autē fixum est in Silo māsit intra magna ędificia domorū quibus arcebatur, quilibet accedere volens, ideo non oportebat ibi esse excubitores, sicut in deserto, habebant tamen Leuitę hoc non obstante, alias ministrationes in loco sanctuarij, quia ad mandatum summi sacerdotis mouebantur circa ea, quę iuberentur facere in sanctuario, vt patet Nu. c. 18. & ad istam ministrationem erant Leuitę per diuersa tempora secūdum vices suas in loco sanctuarij, vt patet Deuter. 18. c. scilicet si exierit Leuites de vna vrbium tuarum, & voluerit venire desiderans locum, quem elegerit dominus, ministrabit in nomine domini, sicut omnes fratres eius Leuitę, qui stabūt eo tempore coram domino: in quo patet, quòd aliqui determinatis temporibus seruiebant. Alij vero, qui volebant manebant semper ad ministrandum in ipso loco, sed Elcana erat vnus de Leuitis, ergo aliquando ascendebat ad locū sanctuarij ad ministrandum prēter hoc, quòd ascendebat in festiuitatibus ad adorandum, & sacrificādū.

Quare non fit mentio de ascensu Elcanæ ad ministrandum. Quæstio. X.

QVAERETVR vlterius quare non fit mētio hic de ascensu Elcana ad ministrandum, sicut de ascensu ad solennitates. Respondēdum est, quòd scriptura intendebat hic introducere, quomodo Anna, quę erat vxor Elcanę petiuit a domino in Silo filium, & quia non ascendebat ipsa cum viro suo tempore, quo ibat ad ministrandū: ascendebat autem tempore, quo ibat ad festiuitates: ergo de ascensu ad illas mentio solum facta est. De primo patet, scilicet quòd non ascenderet Anna cū viro suo tempore ministrationis, quia qui accedebant ad sanctuarium debebant esse mundi ab omni contaminatione: contactus autem vxoris erat immundus, quia quicunque tangeret eam debebat lauare carnē suam aqua, & immundus erat vsque ad vesperā: Leui. c. 15. ergo tempore ministrationis Leuitę non accedebant ad vxores: si tamen ducerent eas secum ad locum sanctuarij, quia aliquanto tempore ibi manebant esset eis occasio ad cōtaminationem: ideo non ducebant eas secum. De secundo patet, scilicet quòd quādo ibat Elcana ad sacrificandum domino in festiuitatibus, duceret secū vxores suas: sic enim apparet hic, cum vtrique daret de sacrificijs, quę immolabat in Silo. Ad ista enim festa non obligabantur venire mulieres in locum sanctuarij cum lex solum dixisset de viris: Exod. 23. & 34. c. veniebant tamen ex deuotione, & tunc comedere poterant de sacrificijs, vt patet Deu. 12. & 16. c. vbi dicitur, quòd in istis festiuitatibus ascēderent viri in locum sanctuarij, & offerrent sacrificia epularenturque cum eis vxores, & filię, & ancillę, & serui. Cum autem ascendisset semel Elcana ad quādā de istis festiuitatibus accidit, q̄ hic dicitur. s. q̄ petierit Anna filium, ideo fit mētio de isto ascēsu ad ministrādum. *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees sacerdotes domini.* Dicitur de istis duobus sacerdotibus, q̄n sacerdotū, & principatus Samuelis habuit locū propter istos

istos duos: erat. n. Heli summus sacerdos, & vir iustus iudex Israel, qui 40. annis iudicauit, vt patet infra c. 4. duo tamē filij Ophni, & Phinees erāt viri nequissimi, quoniam peccabant contra legem sacrificiorum: etiā dormiebant cū mulieribus, quę excubabant ad ostiū tabernaculi, vt patet sequēti c. & ob hoc Deus voluit, quòd nec isti, nec pater eorum magno tempore manerent in sacerdotio, sed mortui sunt quasi simul, vt patet infra c. 4. & tunc successit Samuel tanquam iudex. Debuit ergo de his dici cum introduceretur historia Samuelis, qui propter iniquitatem istorū locū habuit: dicitur etiam, quòd erant isti duo sacerdotes in Silo. Non quidem, quòd isti soli essent ibi, quia erat ibi pater eorum Heli, erant quoque multi alij sacerdotes, qui per tempora sua ministrabant, quia tamen isti duo erant iniqui propter quos mutatum est sacerdotium de domo Heli, & ptās iudicādi Israel: de his solis exprimitur. Vocantur autem isti sacerdotes domini, quia licet nequissimi essent, tamen domini ministeria faciebant. *Venit ergo dies, & immolauit Elcana.* Ideſt venit aliqua festiuitas de illis, in quibus lex iubebat iri in locum sanctuarij, & tunc immolauit Elcana, scilicet faciens hostias pacificas: non est autem intelligendum, quòd ipsemet Elcana fecerit sacrificiū, quia hoc ad solos sacerdotes pertinebat: Elcana vero erat Leuita, vt est dictum, sed immolauit, ideſt dedit animalia ad immolandum.

Elcana, quod sacrificium fecerit nūc. Et an fuerit hostia pacifica.
Quæst. XI.

QVAERET aliquis, quòd sacrificiū fecit hic fieri Elcana. Respondebit aliquis, quòd hoc non potest sciri, quia erant tria genera sacrificiorum, scilicet holocaustum, hostia pacifica, & sacrificium pro peccato, & de quolibet horum poterat offerre Elcana. Respondendum est, ꝙ sacrificium Elcanę determinatum est, erat enim hostia pacifica, nec poterat esse aliq̄d aliud sacrificiū. Quod patet, quia tria sunt genera sacrificiorum, vt dictū est: quorum primum est holocaustum, sed istud non obtulit Elcana, quia omnes carnes holocausti cremabātur cum capite pariter, & intestinis, & pedibus nullo proueniente sacerdotibus, aut offerētibus inde: Leui. c. 1. sed sola pellis dabatur sacerdoti immolanti: Leui. c. 6. hic tamen comedit Elcanā de sacrificio suo, & dedit vxoribus atque filijs: ideo non fuit holocaustum. Item non poterat esse sacrificium pro peccato, quòd est secundum genus, quia istud erat duplex, aliquando enim cremabatur animal pro peccato extra castra, & inferebatur de sanguine eius intra sancta sanctorum: aliquando autem non inferebatur de sanguine eius interius. Primo modo sacrificium pro peccato totum cremabatur extra castra, scilicet carnes, pellis, & fimus Leui. c. 4. Si secundo modo prouenirent omnes carnes sacerdotibus, Leui. c. 6. ideo nihil inde habere poterant offerentes, sed ex hoc sacrificio comedit Elcana, ideo non erat pro peccato: relinquitur ergo, quòd esset hostia pacifica, quia de hac licebat comedere Elcanę, & dare vxoribus suis.

Quomodo multi ab offerentibus comedebant de hostia pacifica.
Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, cū dicatur de hostia pacifica, quòd quędam pars illius peruenit offerentibus, quomodo hic non solū offerentes, sed etiam multi alij comedebant: solus. n. Elcana obtulerat, sed nō solus ipse comedebat. Respondendum est, quòd hostia pacifica erat minus sacra, quam alię hostię, quia de alijs nō dabatur aliquid offerentibus, in hostia autem pacifica maior pars prouenirebat eis, immo ipsum sacrificium nō fiebat principaliter propter Deum aut sacerdotes, sed propter gaudium, & exultationem, & epulas offerentium: de eis autem tollitur aliqua pars pro Deo. Nam vt communiter in hostia pacifica solum accipitur adeps ad cremandum super altare: Leui. c. 3. pectusculum autē, & armus dexter prouenirebant sacerdotibus: reliquę autem carnes ipsis offerentibus: Leui. c. 7. Nec solum ipsis offerentibus licitum erat comedere de sanctificatis hostię pacificę, sed etiam familijs suis, & amicis, & omnibus, quos ipsi offerentes vocarent ad epulas: Deuter. 12. & 16. c. Nam ibi dicitur, quòd quando aliquis offerret hostiam pacificam, epularetur corā domino tam ipse quam vxor, & filij, & filię, serui, & ancillę, & peregrini: viduę, & pauperes: pupilli, & Leuitę, quoscunque offerens vocare vellet. Fiebat autem hoc propter duo. Primo quia ista sacrificia fiebāt principaliter ad gaudium ipsorum offerentiū, non est tamē illis gaudium si ipsis de sacrificijs suis solū comedere liceret discernendo cibos a familia sua. Item nō stabat hoc, quia offerenti de hostia pacifica prouenit maior pars, scilicet tota hostia prēter pectusculum, & armum dextrum, & adipes: hoc tamen non posset comedere aliquis vir solus, potissimè quando fierent sacrificia de magnis animalibus, vt de bobus, quia valde multi tunc requirerentur ad comedendum partē sacrificiorum prouenientē ipsi offerenti. Concessum fuit igitur offerentibus, quòd de partibus prouenientibus eis darent in cibum cuicunque vellent, ita tamē, quòd non comederetur illud quidquid esset extra locum sanctum, scilicet atrium tabernaculi, sed quòd ipse offerens, & omnes alij, quos ipse voluisset, comederent coram domino, vt dictum est. Nam Deuter. 12. c. dicitur de istis offerentibus, quòd epularētur coram domino, sed epulari coram domino est comedere intra sanctuarium: exigebatur etiam, quòd isti, qui comederēt de partibus hostię pacificę essent mūdi non habentes aliquam contaminationem, siue naturalem, siue legalem, quia generaliter prohibetur omnibus immundis accedere ad sanctificata: Leui. 22. Considerandum vlterius, quòd sicut offerentibus licebat de partibus eis prouenientibus dare quibuscūque vellēt, ita & sacerdotibus licebat de partibus, quę prouenirebant illis de hostia pacifica dare filijs, & filiabus suis: Leui. c. 10. nec solum his, sed etiam toti familię: Leui. c. 22. dum tamen comederent partes istas in sacro loco: Leui. c. 10. Sciendum vlterius, quòd hostię pacificę erant duplices, quędam enim ad gratiarum actiones, & alię votiuę, vel ad petitiones: prō secundis istarum erat licitum offerentibus comedere de partibus sibi prouenientibus die, qua offerebāt, & sequēti die: tertio autē die nihil, sed quidquid reliquum esset cremabatur, si autem esset primo modo, scilicet pro gratiarum actionibus comedebantur carnes solum die illa, qua offerebatur hostia: sequenti autem die nō licebat. De hoc Leui. c. 7. & 19. quod intelligitur tam de ipsis offerentibus, quā de partibus, quę prouenirebant sacerdotibus. *Deditque Phenennæ vxori suæ.* Ideſt dedit Elcana partem quandā de hostia sua pacifica Phenennę: nō ponitur primo de Phenenna tanq̄ ipsa esset honorabilior, & propter hoc primo daretur ei. Nā illa erat secunda vxor, & Elcana magis diligebat Annā, q̄ Phenennam, sed ponitur ad significandum causam doloris Annę. i. quia Phenennę tanq̄ habenti filios primo datę sunt partes sacrificiorum, deinde Annę. *Et cunctis filijs eius, & filiabus partes.* i. dedit partes sacrificiorū Elcana omnibus filijs Phenennæ: habebat. n. ipsa multos filios, & filias, & cuilibet eorū dabatur per so

pars

pars quędam de sacrificio ad hoc, ꝙ omnes abundanter epularentur & delectarentur. *Annæ autem dedit partem vnam tristis.* Ideſt Elcana cum dedisset partes multas Phenennę, & filijs suis de sacrificio vnicam dedit Annæ, quia ipsa sola erat non habens liberos, & ob hoc fuit tristis Elcana in dando, quia cum ipse diligeret Annam voluisset eam magis honorare, sed non poterat, quia cum Phenenna haberet filios, & filias plurimos, & Anna nullum, nō poterat suscipere Anna, nisi vnam partem, quia non esset cui illam daret: Phenenna aūt habebat filios, ideo accepit plures partes. in hebræo habetur hic. *Annæ autem dedit vnam partem pulchram.* Quod accidit ex æquiuocatione dictionis, quæ habetur hic in Hebręo, quæ potest significare tristem, vel pulchrum: vtraque aūt litera satis applicari posset ad clausulam sequentem. s. dedit Elcana Annæ vnam partem pulchram. i. quamq̄ esset vnica erat de melioribus, in quo honorabat aliquo modo Annam, & hoc quia diligebat eam. scilicet, magis q̄ Phenennam, vel dedit partem istam tristis. s. quia voluisset dare plures partes Annæ q̄ Phenennæ, sed nō poterat, quia Anna non habebat filios, & ob hoc erat tristis Elcana, quia cogebatur magis honorare Phenennā, vnde litera nostra magis consonat. *Quia diligebat Annam.* Ideſt ideo fuit tristis Elcana dando partem vnam Annæ, quia diligebat eam, & volùisset eā honorare super aliam vxorem: diligebat aūt eā magis, quia erat prior, & fortè sibi gratior: Phenenna autem solum propter fęcunditatem placebat.

Clausio & apertio vuluæ duobus diuersis modis elicitur.

Dominus autem concluserat vuluam eius. Scilicet Annæ, faciendo eam sterilem. Istud est redditiuū causæ superioris. s. ꝙ Anna nō habebat aliquem filium, nō quidem q̄d vir non accederet ad eā, nam diligebat eā nimis, sed quia Deus fecerat eam sterilem. Dr aūt Deus concludere vuluam. i. facere, ne quis nascatur ab vtero. Accipitur aūt conclusio vuluæ per ꝟrium ad apertionem, quæ aliqñ in scriptura accipitur, iuxta illud Exo. ca. 13. s. Omne masculinū, ꝙ aperit vuluam tam in hominibus, q̄ in iumentis. Apertio aūt ista primo est in contactu virili ad concipiendū. Secundo est in effusione partus ab vtero: scriptura aūt semper accipit de secunda, è contrario aūt de clausione. Nam prima clausio solis virginibus competit, secunda autem mulieribus non parientibus, ista aūt secunda erat in Anna, quia parere non poterat. s. quia non poterat cō cipere ad pariendum. *Affligebat quoque eam æmula eius.* Vocatur aūt hic Phenenna æmula Annæ. i. inuidens illi, vel ꝟria: sunt. n. æmuli cōpetitores in aliqua re, vt in honore, vel similibus, sic. n. Anna, & Phenenna cō petebant respectu viri, & mutuo repugnabant sibi, ideo æmulæ vocabantur: Phenenna autē affligebat Annam. s. prouocando eam ad magnas amaritudines proferendo verba durissima in illam. *Et uehementer angebat.* Ideſt erat durissima afflictio, quam Phenenna prouocabat super Annam. s. affligebat eam quantum poterat: est autem afflictio tunc durissima, qñ quis affligitur ex ea parte, qua impotens est, sed quia erat deficiens filijs, ꝙ reputabatur tanq̄ vituperium inter antiquos, cum maxima fęlicitas fęminarum esset in pluralitate filiorum, vt patet ex verbis Liæ, cū habuisset quatuor filios duos ex se, & duos ex ancilla sua dixit: hoc pro beatitudine mea, beatam quippe dicent me omnes generationes. Ideo affligebatur nimis Anna, cum Phenenna exprobraret ei sterilitatem.

Intantum vt exprobraret, quòd conclusisset dominus vuluam eius. Ideſt afflictio, quam faciebat Phenenna sup Annam interdum ad tantum extēdebatur, ꝙ improperabat, & exprobrabat ei, ꝙ esset sterilis, & non solum, ꝙ esset sterilis, sed ētꝙ Deus fecisset eam sterilē. q. d. Deus voluit te facere infęlicissimam mulierum,

quia eras pessima inter omnes, & sic te reputauit: iō inflixit tibi pęnarum maximam. s. sterilitatem. Dr autem intantum, vt exprobraret. i. non erant oēs afflictiones, quas faciebat Phenenna super Annam de sterilitate eius, sed cum essent vxores eiusdem viri contingebat eas in multis contendere, & in omnibus affligebat Phenenna Annam verbis duris, & cum vellet eam amarissimè affligere, perueniebat ad hoc, q̄d opponeret ei tanquam crimen maximum de ipsa sterilitate: in singulis enim Phenenna superbiebat supponens se Annæ credens se excellentiorem, quia fęcunda erat, & Anna sterilis, sic patet Gen. 16. cap. de Sara, & Agar. Erat quippe Agar ancilla Saræ, quā cū tradidisset viro suo in vxorem, & concepisset ex eo, superbiuit respuens pręcepta dñæ suæ, vnde conqueest Sara Abrahæ, vt patet ibidem.

Qñ Phenenna exprobrabat Annam.

Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent templum Domini. Ideſt Phenenna faciebat hoc quolibet anno affligens Annam, quando ascendebant ad templum, & dicitur per singulos annos, quia quolibet anno ascendebat Elcana in locum sanctuarij ad offerendum, & adorandum, vt patet supra, & nō solum semel, sed ter in tribus festiuitatibus determinatis a lege: Exo. 23. & 34. cap. Dicūt autem alij quꝙ Elcana solum ascendebat semel in anno ad locum sanctuarij. s. in festo azymorum, & quando obijcitur de festo Penthecostes, & tabernaculorum: rñdetur, ꝙ in duabus festiuitatibus istis poterat dispēsari cum Hebræis, ne venirent in locum sanctuarij, sed in festo azymorum nequaquam, ideo ꝙ in isto ascendebat Elcana solum quolibet anno: de hoc aūt magis declaratum est Exo. 23. & 34. cap.

Sed adhuc dato, ꝙ duæ festiuitates istarum, essent dispensabiles: non colligitur ex hoc, ꝙ semel tantum in anno ascendebat Elcana in locum sanctuarij. Nam cum dicitur, quòd per singulos annos hoc faciebat Phenenna tempore, quo ascēderent in templum Domini, ideſt aduenientibus temporibus de ascendendo, quia quolibet illorum trium temporum vocatur tempus ascendendi, & dicitur, quòd sic faciebat per singulos annos, cum ascenderent in templum Domini: non quidem quòd solum Phenēna affligeret Annam, quando ascenderent in locum sanctuarij, sed ēt affligebat eam omnibus alijs tēporibus, quandocūq; contingeret eas contendere, sed isto tempore hēbat maiorem opportunitatem affligendi ipsam obijciēs illi sterilitatem, cum tunc haberet maiorem occasionem ad hoc, quàm alijs temporibus: nam Elcana distribuebat partes sacrificiorum, dabatque Phenennæ partes plurimas, quia habebat multos fillos: Annæ autem vnicam, quia non habebat filium: tunc autem Phenenna exprobrabat, quòd sterilis esset, despecta nimis a Deo, & hominibus, cùm unica daretur ei pars. *Et sic prouocabat eam.* Ideſt hoc mō prouocabat Phenenna Annam ad amaritudinem, scilicet obijciendo ei sterilitatem.

Quareirā ti flent, & lachrymæ eorum sūt calidissimę.

Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Ideſt cum Anna grauiter afflicta foret, erat sibi uita sua amara, & tędebat eam viuere, si sic superuiuendum esset: vnde non capiebat cibum, sed ruebat in lachrymas: hoc enim sibi erat vnicum solatium. Est enim conditio afflictorum, & generaliter omnium iratorum, quod quando uindictam expetere non possint, fletus eis sit quoddam solatium, sic enim calidi furores, & ipsa irę materia exhalat, quòd apparet in lachrymis hominum iratorum: nimis enim calidę sunt. Cum vero partim fleuerint, lachrimę tepidiores sunt, & aliqualiter iræ impetus requieuit: sic autem, cum Anna non haberet aliquod solamen contra Phenennam, quia ambæ erant uxores eiusdem uiri, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

non poterat ab ea vindictam expetere, nec similia vitia ei opponere, aut de obiectis respondere ruebat in lachrymas. *Dixit ergo ei Elcana vir suus.* Videbat enim Elcana, ꝙ affligeretur Anna, nec poterat plenè ei adhibere remedium, ideo consolabatur in verbis, vt poterat dicens: Cur fleret, nec poterat Elcana totaliter consolari Annam, quia postquã semel Phenenna afflixisset eam super sterilitate, manebat ei iste perpetuus dolor potissimè cum quolibet anno reintegraretur ascendentibus eis in locum sanctuarij videns, quòd Phenenna reciperet partes multas, ipsa autem vnicam.

Anna cur fles? & quare non comedis? Videbat Elcana afflictionem Annæ: non.n. poterat celari dolor & fletus eius, & ꝙ non comederet: quærebat autem Elcana, cur fleret, non quidem tanquam nesciret, quia immediatè patet ex verbis eius, ꝙ sciret: sed est modus loquendi, quo sæpe quærimus ab alijs ea, de quibus certi sumus, vt eos ad rñdendũ de eo, ꝙ volumus inducamus. *Et quamobrem affligitur cor tuum?* Videbat enim, ꝙ lachrymæ Annæ non erant mendaces, sicut interdum lachrymæ fœmineæ sunt, cum nullo dolore: promptissimum. n. est fœminæ cuicunque plorare: etiam si nulla causa subsit: hic autem erat verus fletus, quod videbat Elcana, ꝙ affligebatur cor Annę. s. præ tristitia lãguebat & desiccabatur, & hoc erat affligi cor. Nam ex cordis lætitia, vel afflictione prouenit quæcunque bona, aut mala habitudo exterius in corpore: sic ait Salomon Prouer. cap. 17. animus gaudens floridam facit ætatem: spiritus tristis desiccat ossa.

Nunquid non ego melior sum tibi quam decem filij? Quasi dicat scio quare doles: pro filijs enim lachrymaris, sed non deberes: nunquid ego non sum melior tibi. i. ad gaudiũ tuum, & consolationem quàm decem filij? q.d. amor, quo te intensè diligo melior tibi est, q̃ si decem filios haberes. Aliqui intelligunt hoc de filijs Phenennę. s. ego sum melior tibi, quã 10. filij. q.d. ego diligo te magis nõ habentem filios, quàm Phenennam, etiam si haberet decem filios. Aliter potest intelligi melior, ego sum tibi, quàm decem filij. i. prę ualeo ego, cum te diligam quàm si haberes decem filios, sed ista cõparatio non videtur esse conueniens: quia si Anna haberet decem filios, vel saltem vnum non minus diligeretur ab Elcana, quàm nunc diligebatur, immo magis, & tamen dicitur, ꝙ ipse erat melior illi, quàm decem filij, ideo teneatur alius sensus, scilicet præcedens.

Surrexit autem Anna postquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, cùm esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter, & votum vouit dicens: Domine exercituum; si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ dederisque seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius. Factũ est autem, cùm illa multiplicaret preces coram domino, vt Heli obseruaret os eius. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumq; labia eius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Aestimauit ergo eam Heli temulentam, dixitq; ei. Vsquequo ebria eris? Digere paulisper vinum, quo mades. Respõdens Anna, nequaquã, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque & omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Tunc Heli ait ei: Vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem tuam, quã rogasti eum. At illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abijt mulier in viam suam, & comedit: vultusque illius non sunt amplius in diuersa mutati. Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino: reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha.

Surrexit autem Anna. Hic ponitur fm. s. ipsa petitio Annæ: nam cum non hꝫret aliquod solatiũ ab hoĩb⁹, & affligeretur nimis pp sterilitatem, petiuit a Deo filiũ, vt patet j. & dr surrexit Anna postq̃ comederat, & biberat in Silo. i. afflicta nimis gustato paululũ de cibo surrexit, vt iret ad orandũ dñm: est aũt intelligẽdum, ꝙ q̃q̃ Anna modicum de cibo, & potu præ tristitia sumeret aliquid tñ sumebat, & sic cum dr supra, ꝙ Anna flebat, & non sumebat cibũ intelligendum est, ꝙ non sumebat ad abundantiã, sicut si iocũda foret, ꝙ aũt modicum est tanꝫ nihil reputatur, quia nihil & inutile æquiparantur. *Et Heli sacerdote sedente super sellam.* i. qñ introiuit Anna ad orandũ in tẽplũ dñi, sedebat Heli, qui erat summus sacerdos super sellã positam circa fores templi: dicunt aũt Iudæi quidã, ꝙ illa die fuerat factus pontifex, & iudex ipse Heli, & ob hoc sedebat tanꝫ ad iudicandũ causas. Sed hoc nihil est: verum est. n. ꝙ Heli erat iudex Israel, vt patet j. 4. c. Nam iudicauit populum quadraginta annis.

Non poterat tñ dici, ꝙ hac die factus fuisset iudex, quia Heli mortuus est, cum Samuel esset satis paruæ ætatis, vt colligitur ex sequentibus vsque ad c. 4. Hoc tamen, ꝙ hic dicitur, fuit in eodem anno, in quo conceptus, & natus est Samuel, ergo iam a multis diebus ante erat iudex. Item patet, quia si propter hoc diceretur iudex effectus nouiter, quia sedebat super sedẽ, ita diceretur, ꝙ illa die qua mortuus est, fuit factus iudex, quia dicitur infra. 4. cap. ꝙ tunc sedebat super sedem; & corruens de ea expirauit. Sed falsum est hoc, quia quadraginta annis iudicauit, ergo nec fuit factus iudex hac die, qua orauit Anna, sed dicebatur sedere super sellam, quia ipe erat sacerdos magnus & iudex, & ob hoc honorabilissimus in toto populo: erat autem sedens in magna sella apud ostium templi fortè ad recreationem, & gaudium: sic dicitur infra cap. 4. quòd Heli sedebat super sellã contra viam expectãs.

Ante postes templi Domini. Ideſt sella sua erat posita ante postes templi, quia forte in ostio templi erant postes pulchri, vel fortè in porticu, & apud illos sedebat Heli expectans introeuntes sanctuarium, & sic potuit videre Annam, quãdo orabat, nec.n. procul ipse erat ab ea, & ab ostio templi alioquin nõ potuisset videre qũo Anna mouebat labia. *Cum esset Anna animo amaro.* i. tunc habẽt Anna amaritudinẽ cordis, qñ introiuit

introiuit ad orandum: afflixerat enim nimis illã ęmula eius obiiciens sterilitatem.

Orauit dominum flens largiter. Ideſt effudit lachrymas multas in oratione: istud enim patet ex præcedenti. Nam cum haberet amaritudinẽ animi, poterat plorare abundantius, quia ira mouet ad lachrymas.

Et uotum vouit domino dicens. Desiderabat enim nimis prolem, vt eruueretur ab isto opprobrio sterilitatis: ideo vouit, ꝙ si Deus daret ei filium masculum, offerret ei illum ad seruiendum coram ipso.

Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ. Dicebat se Annam afflictam, quia nimis infestabat eam, atque prouocabat eam ęmula sua Fenenna: Deus autem respicere diceretur istam afflictionẽ si liberaret ipsam ab ea, quasi ante hoc non respiceret sicut illi, qui vident mala aliorũ & dissimulantes non eripiunt, dicuntur non respicere: si autem adiuuerint respiciunt. Ra. Sal. dicit si respiciens videris. i. etiam si nolueris respicere respicies, quia si nolueris respicere votum meum, ego simulabo amorẽ cum aliquo viro, ita ꝙ vir meus hæc sciens concipiat spiritum zelotipię atque coget me subire purgationẽ aquæ amarissimę, & tunc quia innocens ero dabis mihi necessario filios, præmisisti enim ꝙ mulier hoc subiens si esset innoxia faceret prolem, & gigneret multos liberos, de quo Num. 5. sed hoc nihil est, quia non intendebat hoc Anna, & etiam si intenderet non proficeret, quia Deus per fraudem ad nihil cogitur.

An Anna potuerit uouere sub conditione. Quæst. XIII.

QVAERET aliquis, an poterat Anna licitè emittere tale votum cum conditione. s. si deris mihi filium, dabo eum tibi.

Respondendum est non esse dubium, quin Vota conditionalia interdum licita sint: sed quæ sint conditiones, quæ stant cum voto, & quæ non, apud multos dubium est, de quo satis diximus Num. 30. c.

Aliqui enim dixerũt, vt Innocentius & similes, ꝙ quædam vota erant symoniaca facta cum conditione ad Deum, vt si quis dicat voueo pallium meum pro tali, vel tali Ecclesia si Deus sanauerit filium meum ab ægritudine: hoc tamen probatum est non esse symoniacum præalleg. c. quia cum Deo nulla symonia est possibilis contrahi. De hoc tñ voto minus dubitabitur, quia Anna non vouebat dare aliquid pro filio, sed ipsummet filium si ei daretur.

Ratio autem quare quidam dicebant esse quędam vota symoniaca: est, quia ibi tpale pro spirituali datꝫ. s. pallium pro sanitate filij: hic autem non datur vnum pro alio, sed ipsummet quod accipitur datur, & integraliter quidem. Item istud votum non poterat fieri aliter, etiam si Anna vellet, quia si Samuel esset iam genitus poterat Anna sine conditione illum vouere dño, quia tñ nondum erat cõceptus, nec certum erat ꝙ conciperetur, non potuit sine conditione fieri votum: licitum ergo fuit istud votum, etiam Deo valde acceptum cum ad petitionem istam Deus concesserit filium. *Et recordatus mei fueris.* Deus nullius rei recordatur, quia nullius rei obliuiscitur, cum oĩa semper cognoscat, & semper & indesinenter illa conspiciat: Prou. c. 15. s. In omni loco oculi dñi contemplãtur bonos, & malos, & si Deus aliquid interdum obliuisceretur nunꝫ posset illud recordari, quia non hꝫt quod eum duceret in memoriam oblitorum, sed accipitur hic ex modo loquendi vulgari, nõ uidebatur Annæ ꝙ in omnibus tpibus præteritis Deus non recordabatur illius, cum permitteret illam in angustia sua vexari ab æmula. Si autem daret ei prolem, recor daretur ipsius. *Nec oblitus ancillæ tuæ.* Ideſt non oblitus fueris mei, quæ sum ancilla tua: eadem enim sentẽtia est cum superiori, quia idem est recordari, ꝙ nõ obliuisci, quamquam si accipiatur propriè non obliuisci dicitur de illo, qui actualiter retinet aliqua, & non fit mutatio circa illa, & sic proprie dicitur, ꝙ Deus non obliuiscitur alicuius rei, quia omnia semper cognoscit: non tamen dicitur, ꝙ proprie recordatur.

Dederisque famulæ tuæ sexum virilem. Ista litera ex teno re verborum poterat dupliciter intelligi: vno modo, ꝙ daret sexum virilem. i. daret ei, ꝙ esset vir. istud autẽ non erat licitum. s. ꝙ fœmina vellet, sexu mutato, effici vir, nec hoc petebat Anna. Alio modo intelligitur, ꝙ daret ei sexum virilem. i. filium masculum, & hoc intelligebat Anna, quod patet, quia dixit, dabo eum domino, & Deus sic concessit.

Quare Anna petit a domino filium masculum, cum eum non magis desideraret quàm fœminam. Quæst. XIIII.

QVAERET aliquis, quare Anna dixit, si daret ei Deus sexum virilem, quia non solum desiderabat habere filium masculum, sed etiam filiam, vel quodcunq;, ita vt auferretur opprobrium sterilitatis.

Respondendum est, ꝙ Anna prolem cupiebat qcunque enim. s. vel masculum, vel fœminam gratanter recepisset, vt auferretur sterilitas: petiuit tñ masculum, quia uouit eum dare dño ad ministrandum coram eo: ad hoc tamen filia inepta erat, quia nulla fœmina poterat ministrare coram dño, siue illa esset de gñe sacerdotali, siue non: sed tota ministratio sempertinebat ad viros. Dicet tñ aliquis, ꝙ non solum ad istud uotum fuisset cõueniens masculus, sed ẽt fœmina, quia hic vouit mater Samuelis facere eum Nazareum, vt patet cum dicitur: Et nouacula non ascẽdet super caput eius. Iste enim erat ritus Nazareorum, vt patet Nu. 6. c. Viri tñ, & fœminæ poterant istud uotũ facere & obseruare, vt patet eod. c. cũ dr: vir siue mulier cum fecerit uotum, vt sanctificentur &c.

Rñdendum est, ꝙ uotum Annæ erat hic duplex. primum erat ꝙ filius ex ea gignẽdus ministraret sempercoram dño oĩbus diebus uitæ suæ: fm erat, ꝙ obseruaret ritum Nazareorũ, & utrunq; patet in litera: fm, cum dr nouacula non ascendet super caput eius: primum, cum dr dabo eum dño oĩbus diebus uitæ eius. Erant aũt ista uota multum distincta: nam primum eorum pertinebat ad officium Leuitarum, & sacerdotum, fm uerò ad religionẽ Nazareorũ, q̃ poterat esse quorũcunq; populariũ, siue masculorũ, siue fœminarũ. Secundũ aũt horũ poterat cõplere filia Annæ si quã peperisset. Primum tñ non poterat, nisi masculus, ideo petiuit masculũ. Sed aliquis adhuc dicet, ꝙ hic solũ erat unum uotũ. s. de obseruatione Nazareorũ, & cum litera dicit dabo eum dño oĩbus diebus uitæ suæ, & nouacula non ascendet sup caput eiꝰ, ꝙ intelligatur totũ de uoto Nazareorũ: nam cum dixit, qđ nouacula nõ ascendet super caput eius intelligitur, ꝙ uouebat uotum Nazareorũ. Cum uerò dr, dabo eum dño oĩbus diebus uitæ suæ, intelligit ꝙ uotum istud esset perpetuũ, qa aliqñ tpale erat, & aliqñ perpetuũ, & sic erit vnicũ uotũ ad qđ sufficiet ẽt filia.

Rñdendum est, ꝙ ista uota necessario erant duo, quia cum dr, ꝙ daret eum dño cunctis diebus uitæ suæ: intelligitur de ministerio, quod fiebat coram domino, quod pertinebat ad sacerdotes, vel ad Leuitas, ꝙ apparet, quia si solũ uouisset mater Samuelis consecrare filium suum in Nazareum: non dedisset eum Heli sacerdoti in tabernaculo domini, vt maneret ibi ad ministrãdum a puritia sua, quia uotum Nazareorum non exigebat, quod obseruans illud maneret in

sanctuario, & tamen Samuel im mediatè vt ablactatus est datus fuit Heli sacerdoti, vt maneret semp coram dño, vt patet infra in litera, & seq. c. ergo non solum vouit votum Nazareorum, sed etiam ꝙ maneret semper ad ministrandum coram dño, & tñ fœmina non poterat hoc facere. ergo ad completionem voti huius oportebat, quòd ille, qui nasceretur esset vir, & sic petiuit Anna, vt daret sibi Deus sexum virilem.

An Anna posset vouere filium suum domino. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius an posset Anna vouere filium suum coram dño ad ministrādum ibi semper. Aliquis rñdebit, ꝙ non, quia nō pertinet, hoc nisi ad sacerdotes: Samuel autem non erat de genere sacerdotum, ideo non poterat ad hoc voueri.

Respondendum est, quod ad sciendum qui poterant voueri dño præsupponēdum est, ꝙ apud Iudeos non erat sicut nunc: nam nunc quilibet potest ordinari ad ordines sacros, & ministrare in eis coram dño, vel applicare se strictiori vitæ in religione, in qua Deꝰ abundantius colitur, nec fit aliqua distinctio primogenitorum. In ueteri autem testamento non poterant omnes ministrare, sed solum illi, qui erant a Deo specialiter electi ad hoc: primogeniti autem inter Israelitas erant obligati Deo specialiter ad ministrandū coram eo, quia ipse liberauerat eos de Aegypto: vnde ex tunc dicit eos specialiter esse suos Num. c. 3. & 8. repulit tamen Deos primogenitos omnium tribuum a sacerdotio, & ministratione coram illo, eo quod in fabricatione, & adoratione vituli omnes tribus peccauerant præter Leuitas, vt colligitur Exo. 32. cap. ex ibi dictis. Accepit igitur Deus tribum Leuitarum loco oīum primogenitorum Israel Num. c. 3. & 8. Distinxit aūt istos Leuitas in duo genera ministrationū generaliter, qñ quosdam fecit sacerdotes. s. eos, qui erāt de genere Aaron, omnes aūt alios fecit minores Leuitas ministrātes in alijs officijs minoribus: distinctio autem officiorum istorum apparet Num. ca. 3. & 18. vbi assignantur quædam sacerdotibus, & alia minoribus Leuitis. Dicitur etiam ꝙ si aliquis de popularibꝰ accederet ad ministeria istorum moreretur Num. c. 3. Patet ergo ex hoc, quod in lege veteri soli Leuitæ I domino ministrabant. s. tam sacerdotes, quàm minores Leuitæ: ideo sicut non liceret alicui de popularibus immiscere se officijs Leuitarū, vel sacerdotum, ita non liceret ei vouere facere hoc, quia quod non licebat fieri, non licebat voueri, cum votum sit propter executionem. Si igitur Samuel non erat de Leuitis, vel sacerdotibus, non poterat voueri ad ministrandū coram dño. Vlterius considerandum est, quod multum differt, ꝙ aliquis voueret se, vel voueret ab alio ad manendum coram dño, & ministrandum, vel ꝙ voueret se Deo totaliter, nihil aliud exprimendo.

Cum. n. aliquis voueret se ad ministrādum, vel manendum semper coram Deo, necessario intelligebat votum illud de ministratione, quæ fiebat a Leuitis, vel sacerdotibus, quia non contingebat alio mō corā
Qñ uotū est ualidū. K dño ministrari, & sic non poterat se aliquis vouere, ni si esset de genere Leuitarum, aut sacerdotum: si. n. esset de istis tenebat votū, & ministrabat iste, qui se vouerat in illo gñe ministrationis, ꝙ conueniebat ei: si autē esset de popularibus, & se voueret ad ministrandum non tenebat votum, quia sic se vouens non poterat exequi quod vouebat, immo peccabat in vouendo, sicut si quis voueret, quod occideret alium, vel fornicaretur. Si autem aliquis voueret se domino totaliter non exprimendo aliquid vltra. s. dicendo, ego voueo me Deo, eueniebat hoc, quia aut ille, qui sic F vouebat, erat Leuita, vel sacerdos, aut erat popularis. Si autem esset Leuita, vel sacerdos tenebat votum, & habebat seipsum exhibere ad ministrandum semper in genere ministerij sui. Si vero esset de popularibus tenebat votum, non tamen debebat se vouens exhibere ad ministrandum coram dño, quia hoc nō erat ei licitū, sed dabat pro ipse preciū tanꝙ esset Deo obligatus, & tunc se redimeret: precium autem istud nō erat idem pro omnibus, sed aliter dabatur pro fœminis, & aliter pro viris, quia masculus ab vno mense vsque ad quintum annum dabat pro se quinque siclos. s. parentes eius si vouerent eum, & a quinto anno vsque ad 20. dabat 20. siclos, a 20. autem anno vsque ad 60. dabat 50. siclos: ab anno autem 60. & vltra dabat. G 15. siclos: fœmina verò ab vno mense usque ad annū 5. dabat tres siclos, a 5. vsque ad 20. dabat. 10. a 20. vsq; ad 60. dabat 30. a 60. & vltra dabat 10. quod verum est regulariter, secus autē de illo, qui se vouebat, & erat pauper: nam secundum quod sacerdos videbat eum posse soluere, sic iudicabat esse soluendum: Leu. 27.

An Samuel debuit redimi, vel applicari ad cultum Dei. Quæstio. XVI.

NVNC autem dubium manet de Samuele, an deberet pro ipso dari redemptio siclorum, vel deberet applicari ad cultum Dei. Respōdetur ex prædictis, ꝙ cum Samuel esset de genere Leuitarum, vt sup. q. 1. declaratū est, H votum in eo tenebat, siue voueret simpliciter Deo, siue voueretur ad ministrandum coram illo: qñ ipsi competebat aliquod ministerium Leuiticum, in quo poterat coram domino ministrare, & in hoc quidem non est dubium, cum mater sua non vouit eum simpliciter, dicēs: ego voueo filium meum domino: sed vouit eum ad ministrandum, & stándum semper coram domino, ergo oportebat, vel ꝙ votum non teneret, vel ꝙ iste applicaretur ad ministrandum corā domino: uotum aūt tenere poterat cum ei competeret aliquod ministerium Leuiticū, ergo necesse erat, qđ applicaretur Samuel ad ministrandū, & non daretur ꝙ eo precium. Sed manet dubium si mater Samuelis dixisset voueo filium meum dño, nihil addens, an teneretur Samuel applicari coram dño ad ministrandum, vel posset pro eo solui preciū. Rñdendum est, ꝙ debebat applicari ad ministrandum, quia qñcunq; ali quis vouet seipsum dño dicens, ego uoueo me dño, uel alius uouet eū sub hac forma: persona vouet, & non res eius, nec aliquod precium pro illa, ideo dum uotū obseruari potest, necesse est, vt sic teneatur, sicut emissum est, sed uouit iste personam, ergo applicabat illam ad cultum Dei, & non precium pro illa, ꝙ autem data est redemptio quędam pro illis, qui se uouebant Deo, non fuit tāquam quilibet uouens seipsum deberet, vel posset istud precium souere pro seipso, sed factum est pro illis, qui non poterant directe applicari Deo in personis suis, scilicet pro popularibus, ut uota eorum non sint simpliciter inutilia, de sacerdotibus autem, & Leuitis non est sic, quia isti possunt applicari Deo in personis suis, ergo debebant seipsos Deo applicare, & non soluere precium: Samuel autem erat huiusmodi, quia erat Leuita, iō non debebat pro eo dari precium, sed mansurus erat semper in Sanctuario ad ministrandum, sic enim fecit mater sua, quia immediatè, vt ablactatus est dedit eum Heli sacerdoti summo, vt maneret semper in Sanctuario, ut patet infra in litera, & sequenti capitulo.

An votum

An votum Annæ fuerit de vouendo Samuelem ad aliquod ministerium sacerdotale. Quæstio. XVII.

SED adhuc dicet aliquis ꝙ istud votum non tenuit, quia sicut non poterat aliquis de popularibus vouere se dño ad ministrandū in aliquo genere ministerij Leuitici, vel sacerdotalis, ita non licebat alicui Leuitæ vouere se ad aliquod ministerium sacerdotale, quia si se immiscēret actibus sacerdotalibus morereꝛtur, quia dicitur Num. c. 3. ꝙ sacerdotium Aaron, & filijs suis solum cōcederetur, & quicunque extraneus. i. de non sacerdotibus se immiscēret actibus sacerdotalibus moreretur, quod patet in Core, qui erat de Leuitis, & tamen quia voluit sibi B vsurpare sacerdotium mortuus est tam ipse qꝫ complices sui Num. 16. cap. sed ministerium istud. s. manere semper coram dño ad ministrandum est sacerdotale, quia non ministrant Leuitæ in sanctuario, vt declaratum est Num. 18. cap. & Samuel erat de Leuitis, ergo non poterat voueri a matre sua ad ministrandū, & stándum coram domino.

Respondendum est, ꝙ non vouit Anna Samuelē ad ministrandum coram dño in aliquo ministerio sacerdotali. s. ad faciēdum sacrificia, vel ad offerendū panes propositionis, vel ad incendendum lucernas, vel ponendum thymiama in altari, vel ad introeundum in sancta sanctorum, quæ sunt ministeria sacerdotalia, sed vouit illum ad ministrandum coram dño in aliquo ministerio Leuitico: erant nanq; aliqua ministeria Leuitica, quæ possent fieri in sanctuario. s. ꝙ essent Leuitæ in sanctuario expectantes præceptum C summi sacerdotis, vt facerēt quidquid ille imperaret, sic patet Num. 18. c. cum dī, ꝙ Leuitę excubabunt ad p̄cepta Aaron, & per hoc intelligitur de oībus alijs summis sacerdotibus, & hoc satis apparet de Samuele infra in litera, cum dī, ꝙ Samuel erat puer accinct⁹ ephod lineo, & ministrabat coram Heli sacerdote. i. ministrabat ad oīa, quæ iubebat ei Heli summus sacerdos. Sed adhuc arguetur, ꝙ Samuel non solū fuerit deuotus a matre ad ministrandū in opere Leuitico, sed ēt in ministerio sacerdotali, quod patet, quia sacrificare est de principalibus ministerijs sacerdotū, Samuel tñ faciebat sacrificia, vt patet infra c. 7. & 16.

Respondendum est, ꝙ mater Samuelis non vouit D eum ad hoc, ꝙ ministraret in faciēdo sacrificia, sed vt ministraret in operibus Leuiticis: postea autem contigit ipsum facere sacrificia, non quidem ex necessitate voti, vel ex officio suo, sed quia ex diuina dispensatione datum est ei specialiter. Nam aliquando legitur, ꝙ Deus iusserit ei facere sacrificia, vt patet infra 16. cap. ideo quamquam non esset sacerdos, immo nec Leuita, sed purè laicus tenebatur obedire sacrificando. De alijs autem vicibus, quibus sacrificauit quamquam specialiter nō legatur, ꝙ Deus ei hoc iusserit, tamen est intelligendum, ꝙ Deus ei iussisset, qa propheta erat, & a Deo reuelationē accipiebat, ideo omnis populus sic intelligebat, & quamquam scirent E eum nō esse sacerdotem, tamen permittebant sacrificia facere, apparet igitur ex prædictis, ꝙ tenuerit votum factum de Samuele a matre sua, & ad quod opus eum vouerit.

Quæ opera competebant Samueli ex voto matris. Quæstio. XVIII.

QVAERETVR vlterius cum Samuelē vouisset mater sua ad ministrandum coram dño in opere Leuitico, quę opera ei competebant. Respondendum est, ꝙ non sunt eadē opera oīum Leuitarū, sed sicut sunt tres familiæ Leuitarū, Alph. Tost. In Primum Regum.

A ita erāt eis datæ ministrationes triplices, vel saltē multiplices inter se non conuenientes, sed istę ministrationes non sunt similes pro omni tempore. Nam eo tpe, quo Israelitæ fuerunt in deserto erat quædā ministratio Leuitarum in custodiendo sanctuarium. s. excubando in circuitu illius, ne accederent aliqui de popularibus: Nu. c. 1. & 2. & in hac ministratione non differebant Leuitæ, nisi quantum ad situm, quia oēs excubabant in circuitu sanctuarij, sed sacerdotes quidem in latere orientali, Gersonitæ verò ad latus occidētale, Caathitę aūt in latere meridiano, Meraritę verò in latere aquilonari: Num. cap. 3. Erant aūt prærMinistra-
hanc tres ministrationes. s. deponere tabernaculū & tiones Le-
B erigere atq; portare in via. Nā per desertū Leuitę habuitarum.
bebant curā istorum, & in his erat distinctio: qm̄ aliq partes sanctuarij ptinebant ad Gersonitas, aliæ ad Meraritas, aliæ ad Caathitas: vasa nāque sanctuarij, q̄ non erāt partes eius, sicut arca fœderis, altare holocaustorum, altare thymiamatis, candelabrū aureū, & mensa ꝓpositionis, & labrū ęneum cum vasculis suis ptinebant ad Caathitas, vt patet Nu. c. 3. & 4. Gersonitæ verò portabant oīa, q̄ ptinebant ad pelles, & vestes. s. oīa operimenta, & vela, atq; tentoria sanctuarij cū adhęrentibus sibi: Meraritę aūt portabāt oēs columnas tā lineas, q̄ æreas cū capitibus suis, & vasibus, & oēs tabulas totius tabernaculi: de his Nu. c. 3. & 4. Si ergo fuisset mī Samuelis qñ manebant Israelitæ in deserto, & vouisset filium suum ad opera Leuitica, ipse hñet offi-
C cium excubandi in circuitu sanctuarij, & portandi vasa cū Caathitis, qa erat de stirpe Caathitarū, vt patet 1. Paral. c. 6. Fuerūt aūt alia officia Leuitarū postq̄ ingressi sunt in terrā Chanaā vsq; ad tpa Dauid: iam. n. non manebant in prioribus officijs, cū nō portaretur sanctuariū dñi de loco ad locū, sicut prius portari cōsueuerat, nec oportebat, ꝙ excubarent Leuitę in circuitu sanctuarij, sicut prius faciebant, sed erāt eis alia officia, sicut claudere ianuas sanctuarij, & attētos esse ad iussa sacerdotū si quid eis facere imperarent: pro hoc aūt tpe non videbat esse aliqua distinctio ministrationis in Gersonitis Meraritis Caathitis: sed oēs erant attenti ad præcepta sacerdotū, quotquot eis iuberēt, nec pro tpe isto legit aliquid aliud fuisse distinctū: in hoc aūt tpe fuit Samuel: iō videtur ꝙ nō esset aliqđ spāle ministeriū inter Leuitas, ad qđ ipse applicari deberet, sed quodcūq; ei iuberēt sacerdotes, hoc faceret. Tertiū tps ministrationis Leuitarū fuit post Dauid: ipse. n. statuit Leuitas distinctos quosdā faciēs ianitores, alios cantores, alios thesaurarios, & sic de alijs officijs, de quibus 1. Paral. 25. & 26. c. Et si pro illo tpe fuisset Samuel sacerdos, oporteret, ꝙ ipse acciperet illam ministrationem, quæ pertinebat ad Caathitas: sed quia fuit in priori tempore, non erat ei aliqua distincta ministratio.

An Samuel potuerit voueri ad ministrandum domino, cum esset ad hoc obligatus. Quæst. XIX.

QVAERETVR vlterius, an Samuel potuisset voueri ad ministrandū dño. Dicet aūt aliquis, ꝙ non: quia per votū incipiebat res ptinere ad Deū, quæ ante nō ptinebat, sicut per oblationē uel donationē, sed illud qđ iam ptinet totaliter ad aliquē non pōt effici iterū, ꝙ ptineat ad eū: qm̄ quod meū est ex vna cā, ex altera meū effici non pōt, nisi desierit esse meū: ext. de fide instr. c. inter dilectos: sed sic erat de Samuele, ꝙ ipse erat Leuita de Caathitis. 1. Paral. c. 6. ergo ex hoc pertinebat ad ministrationē Dei, ergo non poterat effici per votū, ꝙ ipse ptineret ad Dei ministrationem. Item Deus vetuit primogenita voueri, eo ꝙ iam erant Deo obligata: Leui. c. 17. s. primogenita, q̄ ad Deū pertinēt, nemo sanctificare

Universidad de Deusto
Biblioteca

poterit & vouere: sed sic erat de Leuitis, q̃ ipsi erãt loco primogenitorũ Israelis: Num. 3. & 7. ergo sicut primogenita voueri non poterant, ita & Leuitæ.

Respondẽdum est, q̃ Samuel, vel aliquis alius Leuita non poterat voueri ad ministrandum dño solũ, sed oportebat poni aliquã determinationẽ, per quã superadderetur aliquid ad obligationem ministrationis Leuiticæ. s. qđ nunc, vel tũc, aut tali die, vel tali ministraret, vel omni tempore. Si aũt solum aliquis Leuita voueret se ad ministrandũ coram dño, ita qđ per quamcunq; ministrationẽ impleretur, istud votum non tenebat, quia nihil votum faciebat, cum Leuita ante hoc teneretur ad aliquam ministrationem.

Qualis erat obligatio Leuitarum in ministerio Dei. Quæstio. XX.

PRo quo sciendum, q̃ omni tempore, quo mansit status Iudaicus Leuitæ & sacerdotes non ministrabãt omnes simul toto tpe, sed per vices. s. aliqui nunc, & alij post, & postq̃ aliquis expleſſet tps ministrationis suæ, regrediebatur in vrbem suam, manebatq; ibi vsque ad aliam ministrationem, quod patet Deuter. c. 18. vbi dr̃, q̃ si aliqs Leuita vellet manere in domo dñi ad ministrandũ, ibi posset manere, & daretur ei portio, sicut alijs Leuitis, quia eo tpe ministrabant coram dño, ergo ministratio per tpa erat, quia aliàs non diceretur: Qui eo tpe ministrant coram dño. Nec ẽt q̃ aliquis Leuita posset ascendere in sanctuarium, sed quod obligaret ibi semper esse: ideo cum per votum aliquis se obliget Deo, qñ non fuerit Deo obligatus, quantum ad id, in quo non fuerit obligatus, potest iterum obligari: de Leuitis aũt sic est, quod ipsi non erant obligati ad manendũ semper, & ministrandũ coram dño: sed ſm tempora, ergo posset aliquis se vouere ad semp manendum & ministrandum, & additur hic aliquid, q̃ causet votum: tale aũt fuit votum Annæ: quia non solum vouit filium suum dño, sed ẽt vouit dño, q̃ maneret oĩbus diebus vitæ suæ coram dño, vt patet in litera, ergo aliquid proficiebat obligatio.

Sed adhuc aliquis dicet, quod Samuel nõ poterat voueri ad semper manendum vel ministrandũ corã dño, quia Nu. c. 30. declaratum est, q̃ nõ poterat aliqs de sacerdotibus veteris testamenti vouere seipsum ad quotidie facere sacrificia, vel quotidie accendere lucernas, aut cremare thymiama, vel ponere panes propositionis in mensa, quia hoc erat in p̃iudicium aliorum sacerdotum, qui facere debebant hoc, cum ipsi percepturi erant quædam iura ex his ministrationibus: ita ergo de Leuitis erit, q̃ non poterit vnus semper ministrare coram dño in præiudicium aliorum, quia acciperet tunc iura, quæ alij accepturi essent pro ministratione.

Respondendum est, q̃ non erat simile de sacerdotibus & Leuitis, quia sacerdotes habebant officia determinata. s. incendere lucernas, facere sacrificium, & similia, & istis ministrationibus erant annexa iura, vt patet de facientibus sacrificia, qñ habituri erant certam partem ipsorũ. s. de holocausto pellẽ. Leui. c. 6. de hostia pacifica pectusculum & armum dextrũ: Leui. 7. c. de hostia aũt pro peccato hẽbat totam hostiam, præter adipes, qñ non crematur extra castra: Leui. c. 6. Et cum sacerdos aliquis faceret quodcunq; de istis sacrificijs, ei soli cõpetebant ista iura: si aũt aliquis alius facere vellet, illa, vsurpabat sibi iura, & qa in hoc grauarentur multi, Deus ordinauit, vt æqualiter diuideretur ministratio, & iura per sacerdotes: Leui. cap. 6. s. æqua mensura per singulos diuidetur. De Leuitis aũt non erat sic, quia postq̃ exierunt de deserto, non habuerunt officia determinata vsq; ad tpa Salomonis, vt sup. q. 18. declaratum est, & quamq̃ ministrarẽt in aliquibus officijs, quæ eis iuberẽt sacerdotes, nõ erãt annexa aliqua iura illis ministrationibus sacerdotũ, ideo non grauaret vnus Leuita alium, dato q̃ plurius ministraret q̃ ipse: solũ aũt erat hoc qđ oĩbus Leuitis existentibus in loco sanctuarij, dabatur quædam portio ad sustentationẽ, & ista cõiter dabatur, nec poterat aliquis grauari quantum ad illam. Cum oẽs illi, q̃ essent in loco sanctuarij percepturi erant eam, & si aliquis vellet dicere nimis improprie se esse grauatũ nõ poterat, quia ex iure hoc fiebat: statuerat. n. Deus q̃ q̃cunque Leuita veniret in locum sanctuarij ad ministrandũ coram dño, perciperet eãdem portionẽ, quã percepturi erant oẽs, qui in eodem loco manent ministrantes tpe illo: Deut. c. 18. patet igitur, q̃ poterat Samuel voueri ad ministrandũ, & manendũ semper coram dño, nec in hoc præiudicabatur alicui, quia q̃ põt aliquis facere sine voto, põt facere cum voto, sed sine voto quilibet Leuita poterat ire ad locum sanctuarij, & manere semper ibi, atque recipere portionem: Deuter. c. 18. ergo poterat quilibet se ad hoc vouere: vnde fuit conueniens votum Annæ.

An Samuel, & Anna, & vniuersaliter patres possint vouere filios domino, & an teneretur filius complere votum. Quæstio. XXI.

QVAERETVR vlterius an p̃, & mr̃ Samuelis potuerũt vouere ipsum dño, quia vouere aliquẽ Deo est obligare ipsum: sed non p̃nt patres simpliciter obligare filios ad quæcunq; voluerint, quia non sunt eorum dñi: sed hęc in voto Samuelis erat obligatio ad oẽ tps, & in oĩbus alijs votis poterat esse obligatio totalis: ideo non possent patres vouere filios.

Respondendum est, q̃ patres vouere p̃nt filios: sed an possent eo mõ, quo Anna vouit filium suum non patet: nam Leui. 27. c. ponitur de illis, qui sanctificant dño per votum, & quantũ quilibet eorũ debet soluere pro redemptione voti: ibiq; ponitur de puero, cũ est ab uno mense vsq; ad quinq; annos, & de puella eiusdem ætatis quantũ soluere debent, & tñ constat de istis, qđ ipsi non p̃nt seipsos vouere pp defectũ ętatis, cum vix loqui possint: oportet ergo q̃ ab alijs voueant. s. a parentibus. Dicendũ aũt q̃ quantũ ad hoc non est simile de voto populariũ & sacerdotũ, & Leuitarum, quia cũ populares vouebãt seipsos Deo, votum erat cõmutabile in pecunias: Leui. 27. c. cum aũt sacerdotes, & Leuitæ vouebant seipsos non dabantur pecuniæ, sed ipsę personæ ad ministrandũ, ut patet ex supra declaratis. Gñaliter ergo dicendũ, q̃ laici inter Iudæos poterant vouere filios suos dño, siue essent illi filii paruuli, siue magni, quia vouendo illos nihil vouebant de illis, sed de rebus suis, cum pater vouens filium daturus esset certam pecuniã pro illo, & quia liberũ erat ipsis parẽtibus dare de suo quidquid voluissent, liberũ erat vouere filios suos. In Leuitis autẽ & sacerdotib⁹ videbat eẽ dña, qa si ipsi vouerent nõ vouerent res parentũ, sed ipsimet filij, nec dẽbat fieri in eis aliqua redẽptio, vel cõmutatio, ut sup. q. 15. declaratũ est, & quia parentes non habent omne ius filiorum, cum sint hoĩes liberi: multũ dissimile est a p̃cedenti casu. Pro quo sciendum, q̃ cum votũ cõsistat in spontanea promissione facta Deo de rebus nostris, quilibet potest tm̃ vouere de re, quantũ ad eum pertinet: filius aũt ex aliqua parte pertinet ad parẽtes, & ex aliqua est sui iuris: inquantũ enim filij sunt paruuli pertinent ad iura parentũ, cum sint quædã partes ip sorũ iuxta Arist. Ethi. lib. 6. s. filius est quædã pars p̃ris, donec

donec sit pelicon. i. emancipatus, vel magnus. Cũ autem filij efficiuntur magni perueniunt ad iura sua, iõ patres non possunt de ipsis quidquam disponere, sed ipsimet filij: de voto autem Samuelis sic erat. s. quòd si parentes vouerent eum domino ad ministrandum pro eo tempore, quo erat sub potestate ipsorum, tenebat votum, & ipsi cogebantur implere. s. ponentes eum in loco sanctuarij ad ministrandũ: si autem esset magnus effectus, non potuisset eum vouere, nisi ipse cõsentiret voto eorũ per voluntatẽ suã se obligãs: nunc tñ non fuit sic, quia Samuel quãdo deuouit eũ mater sua nondum erat, & deuouit eum pro oĩbus diebus vitæ suæ, ergo votum istud non tenebat simpliciter, quia vouebat id quod non erat in potestate sua, sed tenebat quantum ad aliquid. s. pro toto tẽpore pueritiæ: tunc enim cogere deberent parentes eius illum, vt maneret in sanctuario, sed postquam effectus esset iuuenis poterat recedere a voto, vel manere, nec erat in hoc ipse fractor voti, quia non fuerat obligatus ad maiora, nec etiam parẽtes, quia non potuerũt eum pro illo tempore obligare: Samuel tamẽ obseruauit semper votum factum a parentibus manens semper in cultu domini.

An mater sola possit vouere filium. Quæstio. XXII.

QVAERETVR vlterius an mater Samuelis potuit eum aliquo modo vouere domino. Nã dato, q̃ vterque parens simul, vel ipse pater p se possit vouere filium pro aliquo tẽpore: tñ de matre non videtur sic. Causa est, quia filij nunq̃ dicuntur esse sub potastate materna, sed sub paterna: etiam nunquam dicũtur eximi a materna potestate, sicut a patria, quia patribus concessa est tam potestas super filios, quàm administratio super bona: sed vouere est actus cuiusdam potestatis ipsius vouentis super id, quod vouet: ideo mater cum nihil posset super filium, non poterit eum vouere. Et sic dicendũ de matre Samuelis, q̃ ipsa non poterat vouere illum ad manendum coram dño paruo aut magno tempore, nec valebat votũ ex eo quo d ipsa faciebat, nisi adesset consensus viri. Habuit tamen causam rationabilem Anna ad vouendum, quia ipsa nondum habebat filium, & naturaliter videbatur sibi impossibile: si autem daretur illi hoc esset per preces eius: ideo tunc magis pertineret filius ad eam quàm ad patrem suũ: ideo rationabile erat, vt ipsa posset vouere illum. Nec tamẽ hoc solum fuit, sed etiam Elcana pater Samuelis consensit voto Annæ, & ipse nouiter vouit, id qđ Anna: tunc autem, quia ambo parentes potestatem habebant super paruulum poterant eum vouere domino: sic patet infra cum dicitur: ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret hostiam solemnem, & votum suum, ergo videtur q̃ ipse aliquid vouerat de Samuele filio suo, q̃ autem ipse consenserit voto vxoris, patet infra in litera. s. Anna autem non ascendit: dixit. n. viro suo, non vadam donec ablactetur infans, & ducam eum, & appareat in conspectu domini, & maneat ibi iugiter, & ait ei Elcana fac, quod tibi videtur bonum: apparet igitur q̃ Elcana confirmauit votum Annę, & sic tenuit: si aũt sola fuisset in voto non tenuisset. *Dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius.* Idest offeram eum ad hoc, q̃ maneat tota vita sua in ministerio dñi. s. q̃ Samuel ex eo, q̃ erat filius Leuitarum, tenebatur ad ministrandum coram dño aliquo tpe, sicut cæteri Leuitæ: ex voto aũt obligatus fuit ad maiora. s. vt semper maneret coram dño: intelligẽdo quidem, vt supra diximus. q. 21. s. q̃ parentes non poterant eum obligare ad tm̃ tps: poterat tm̃ ipse se obligare, si se vouisset. *Et nouacu-*

la non ascendet super caput eius. Idest nunq̃ iste puer tondebitur, vel abscindentur aliqui capilli eius: istud erat aliud votum, quod dicitur Nazareorum, qui in lege veteri erant segregati a cæteris.

Erat aũt aliquod opus laudabile obseruare talia, & obseruantes laudantur, sicut patet c. 4. s. Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicũdiores ebore antiquo, saphiro pulchriores: denigrata est super carbones facies eorum, & non sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorum ossibus, aruit, & facta est quasi lignum: posuerat autem Deus in lege veteri cæremonias Nazareorum tanq̃ aliquid speciale, & ob hoc illi qui volebant Deo cõplacere specialiter obseruabant istud votum, sicut nunc, qui profitentur aliquam religionem, in qua est strictior modus viuendi q̃ in sæculo: mater aũt Samuelis cum sciret se non posse habere filium, nisi Deus ei specialiter daret, voluit eum totaliter Deo applicare, & sic non solum applicauit eũ ad ministrationem Leuiticam vouens illum pro omni tpe vitæ suæ, sed etiam vouit eum ad ritum Nazareorum, nec reperiebantur alij modi specialiores viuendi inter Iudæos ad quos Anna vouere posset Samuelem: dixit aũt q̃ nunq̃ ascenderet nouacula sup caput eius, non quidem solum intelligens obligare eum ad hoc, sed etiam ad totum votum Nazareorũ: expressit tñ de capillis nunq̃ tondendis, quia principalis cæremonia Nazareorum consistebat in capillis: ideo quando votum Nazareorum infringebatur, dicebatur q̃ polluebantur capilli Num. cap. 6. & ibi declaratum est.

Nazarei erant sicut Religiosi.

Nazareorum votum, in quo consistebat. Quæst. XXIII.

QVAERETVR de voto Nazareorum, in quo consistat, & quid obseruabant Nazarei.

Respondẽdum est, q̃ votum Nazareorum erat duplex, quoddam erat perpetuum, aliud aũt temporale: de perpetuo patet hic in Samuele, qui omni tpe ministraturus erat corã dño, & futurus Nazareus: patet ẽt de Samsone Iud. c. 13. de quo dr̃, q̃ nõ tanget nouacula caput eius, & erit Nazareus ab infantia sua ex vtero matris. Aliqñ aũt votum istud erat tẽporale, vt patet Num. c. 6. vbi ponitur de cæremonijs, quæ fiebãt in fine voti Nazareorum: si tñ esset perpetuum nunquã finiretur, nisi morte obseruantium, & sic non fierẽt aliquę cæremoniæ pro expletione voti. Considerandum aũt circa Nazareos, q̃ tam tpales q̃ perpetui cõueniebant quantũ ad ritus, quos obseruabant tpe voti: sed discõueniebant quantũ ad illos, qui obseruabantur in cõpletione voti. Primi ritus erant q̃ Nazarei non biberent vinũ, nec acetum, aut sicerã, vel aliqd quod inebriare põt, & q̃ non comederent vuas virides, aut siccas, nec quidquid ex vua exprimit: ẽt q̃ nunquã tonderent nouacula, nec abscinderent capilli eorum aliquo mõ: ẽt q̃ nunquã irent ad planctum, vel funera mortuorũ, etiã si esset p̃r vel mr̃ aut fratres: Num. c. 6. Secundi ritus erant qui pertinebãt ad Nazareos tpales solum. s. q̃ qñ contingeret eos incurrere in immundiciã, vt pote aliquo moriente coram eis, uel si ipsi tangerent cadauera, aut sepulchra, vel similia emũdarent abscindẽdo oẽs capillos suos: quia illi immũdi erant, & offerendo sacrificia uotũq; a principio repetendo: ẽt q̃ qñ isti finirent tps consecrationis suæ in uoto Nazareorũ raderentur capilli eorum, & cremarentur super altare: facerentq; sacrificia oĩs generis pro solẽnitate completionis, de quibus habetur Num. cap. 6. In uoto autem perpetuo Nazareorum considerandum est, q̃ non obseruabantur cæremonię, quas obseruabant Nazarei tẽporales, quia istę solẽnitates sunt expleto uoto, sed in perpetuis

Votũ Nazareorum duplex: perpetuum & tpale, & de cæremonijs istorum uotorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuis nunquam expletur votum: dubium autem manet de alijs cæremonijs, quæ fiebant, quando Nazareus incurrebat immũditiam an seruarentur in Nazareis perpetuis. Nam hoc non tollit perpetuitatem voti, sicut tollunt cæremoniæ factæ in completione. Dicendum tamen, ꝙ etiam istæ cæremoniæ factæ, ꝑpter pollutionem Nazarei non obseruabantur in ꝑpetuis Nazareis, quia istę fiunt in Nazareis: temporales ad hoc ꝙ dies præcedentes voti habeantur tanq̃ irriti, & incipiat nouiter obseruatio emundato Nazareo. In Nazareis autem perpetuis siue dies præcedentes ad pollutionem efficiantur irriti, siue non, nihil differt: quoniam non potest decurtari, aut dilatari terminus voti cum semp sit perpetuum, ideo nihil magis differt fieri cæremonias illas ad purgationem quã non fieri, in temporalibus autem erant necessariæ, vt supra dictum est: Samuel autẽ erat de Nazareis perpetuis, ideo non debebat seruare aliquam istarum secundarum cæremoniarum, sed solas primas.

Considerandum vlterius de isto voto Nazareorũ circa Samuelem, ꝙ parentes eius poterant eum obligare ad illud, non tamen pro omni tempore, sed solũ qñ erat sub iure eorum. s. in parua ætate, cum autẽ factus est iuuenis, & sui iuris, non obligabatur obseruare, nisi ipse voluntate sua parentum confirmaret votum: creditur tamẽ ꝙ ipse obseruaret omnia, quę mater sua vouerat, quia ipse non poterat nasci naturaliter, cum mater sua esset sterilis, nisi Deus cooperaretur supra vires naturæ, quia ergo Deus sibi tantũ bonum specialiter contulit. s. ꝙ esset & hoc per preces, & vota matris, debuit ipse obseruare quidquid mater vouerat tanquam propter istud esse cęperit. Dicendum etiam de isto voto Nazareorum, ꝙ Samuel nõ tenebatur illud obseruare aliquo tpe, dum eẽt puer, vel iuuenis ex solo voto matris, sed quia accessit consensus paternus habuit firmitudinem: quod apparet per ea, quæ diximus sup. q. 22. de voto ministrãtis sem per coram domino. *Factum est autem cum illa multiplicaret preces.* Hic ponitur quomodo locutus fuerit Heli sacerdos ad Annam matrem Samuelis, & hoc cum videret eam orantem, & nihil loquentem, putauit esse ebriam, vt patet infra. Et dicitur, ꝙ illa multiplicabat preces coram domino. i. multa verba effundebat, quæ autem illa essent dicitur supra, ꝙ fuit istud votũ. I s. dñe exercituum si respiciens videris &c. sed ista pauca verba sunt: ideo non poterat dici, ꝙ multiplicaret preces: nisi forte dicatur, ꝙ sæpe ista verba dicebat: magis tñ videtur dicẽdum, ꝙ ipsa addebat multa alia verba exprimẽtia amaritudinem cordis sui. s. quomodo affligeret eam æmula sua. Nam infra dicit ex multitudine doloris, & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. i. ꝙ omnia verba, quæ ipsa locuta fuerit exprimebant amaritudinem suam: sed in istis verbis solis non multum exprimeret doloris sui: etiam satis videtur, ꝙ Anna vouerit aliquid alterum: qm̃ postquã puer ablactatus est duxit eum Anna coram dño, cũ magnis numeribus, vt patet infra: satis autem est rationabile, ꝙ illa essent ex voto. Nam etiam de viro suo Elcana dicitur, quòd obtulit votum pro Samuele, vt patet infra. s. ascendit vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret domino hostiã solẽnem, & votum suum: scriptura tamen non curat omnia enarrare, sed ea, quæ sunt magis necessaria, & quia Samuel ministrauit postea semper coram domino, & hoc fuit, quia mater eius sic vouit eum, ponit scriptura, quòd fuerit istud votum. *Coram Domino.* Scilicet quòd Anna erat intra templum coram domino fundendo preces.

F *Quomodo licuit Annæ intrare in templum ad orandum. Quæstio. XXIIII.*

QVAERET aliquis quomodo licuit Annæ introire in templum, quia Israelitæ populares nunquam ingrediebantur in atrium tabernaculi, ꝙ erat prima pars eius, nisi qñ faciebant sacrificia, vt ibi sacrificarent & epularentur, quia tunc offerens portabat animal suum intra atrium vsque ad ostium tabernaculi, & ibi offerebat sacerdoti, vt patet ex processu Leuitici multoties: etiam cum facta essent sacrificia pacifica populares offerentes comedere debebant partes sibi prouenientes, & illa comedebant intra atrium tabernaculi, vt patet Deuteron. c. G 12. & 16. cum dicitur, quòd offerentes epulabantur coram domino. s. in sanctuario in atrio illius: alias autem nunquã licebat popularibus introire in sanctuarium, immo nec tangere illud: nam propter hoc excubabant Leuitæ in circuitu sanctuarij per quatuor latera eius Num. cap. 3. vt non accederent populares: & si quisquam accederet, moreretur. cap. 1. Num. Anna igitur non poterat introire in sanctuarium, nisi ad offerendum, vel comedẽdum ibi de cibis oblatis: neutrum tamen horum faciebat tunc Anna, sed orabat: ideo videtur quòd non poterat intrare.

Respondendum est, ꝙ tempore, quo fuit tabernaculũ in deserto, Israelitæ populares nunq̃ poterãt introire in aliquã partem sanctuarij, nisi offerrent sacrificia, vel comederent de sanctificatis, vt dictum est: H postq̃ tñ fuit sanctuariũ fixum in terra Chanaã secus erat, quia ibi totũ sanctuariũ. s. tabernaculũ, & atrium eius erat intra vnam magnã domũ, sicut patet in templo Salomonis, & intra illam domũ licebat cuicunq; Iudæo volenti orare introire qñcunq; vellet, quia ibi nõ erat aliqua pars sanctuarij, sed intra atrium, vel tabernaculũ iam nullus introibat ad orandũ, vel sumendum cibum, nisi sacerdotes pro ministrationib⁹ suis: tota aũt ista magna domus vocabatur templũ, vel locus sanctus, quia sanctior erat oĩbus habitaculis Israelitarum: non tamen erat tantæ sanctitatis, quãtæ erat atrium tabernaculi tempore, quo israelitæ erant in deserto: ideo nunquam licebat israelitis introire in illud, nisi ad sacrificandum, vel ad comedendum de sanctificatis. In templo autem licebat introire omnibus Israelitis non immundis quandocunque uellent, siue ad adorandum, siue ad audiendum verbum Dei, vel ad quæcunque alia honesta negocia: sola autem illa, quæ erant aliqualiter inhonesta prohibebantur, sic enim patet Matth. 21. cap. & Ioan. 2. cum Christus intrans in templum eiecit omnes ementes, & vendẽtes, & mensas nummulariorum, & cathedras vendẽtium columbas euertit dicens: Domus mea domus orationis vocatur.

Ad istam autem partem templi introiuit Anna ad orandum non accedens ad sanctuarium, ꝙ intra erat, quod patet, quia ipsa sterit apud portã illius sanctuarij, quod apparet, cum dicatur supra, ꝙ erat Heli sedens in sella apud postes templi dñi, & tñ ipse ex loco suo respiciebat ad os Annæ, vt videret quid loqueretur, & non audiebat verba: dixitq; ad eam quousque ebria eris? Ergo videtur ꝙ ipsa erat propinqua Heli: alioquin non loqueretur ei sic, nec conaretur audire quid illa dicebat: erat tñ Heli apud portam exterius, vt dictum est, ergo ipsa erat apud portam, & non accessit ad sanctuarium. s. tabernaculum, vel atrium illius, & tamen dicebatur esse coram dño, quia tota illa domus erat specialiter Deo dedicata, & ibi Deus habitabat. *Vt Heli obseruaret os eius.* Ideſt accidit, quòd Heli sacerdos attenderet ad os illius, vt audiret quid loquebatur: hoc autem faciebat forte, quia vidit eam

eam intrantem vultu turbato ex'amaritudine cordis, A & desiderauit scire quid illa diceret, vel quia morabatur nimis moratione, & videbat semper labia illius moueri: ideo existimabat quòd aliquid vtile valde vel speciale diceret, & ob hoc scire volebat. Istud autem verius est vt patet ex litera, cum dicitur, quòd cũ Anna multiplicaret preces Heli obseruabat os eius, i. quia vidit Heli quòd multiplicabat Anna preces, multiplicando nimis in oratione, volebat attendere quid diceret.

Porro Anna loquebatur in corde suo. Ideſt quamquam Heli diligenter attenderet, vt audiret quid Anna dicebat: tamen non audiebat, quia loquebatur in corde suo, ideſt intra se: non est aũt sensus ꝙ aliquis propriè loquatur in corde, quia locutio ad voces pertinet: & istæ sunt prolatę realiter, & non in corde: quę autem sunt in corde, sunt conceptus: non intendit tamen scriptura dicere, quod ipsa loquebatur in corde suo, ideſt solum formabat cõceptus in corde: quia dicitur hic quòd labia illius mouebantur, quia labia nunquam mouentur, nisi cum est aliqua realis vocũ formatio: sed dicitur quod Anna loquebatur in corde suo, ideſt voce submissa, ita quòd nullus audiret verba illius: & sic Heli non audiebat. Aliqua tamen verba fiebant extra cor.

Tantum labia illius mouebantur, & vox illius penitus non audiebatur. Ideſt Anna nihil habebat de figura loquentis, nisi quòd mouebantur labia illius quod realem facit locutionem: tamen vox penitus non audiebatur, ideſt etiam siquis prope accessisset, non audiuisset: ex hoc autem apparet quòd Anna erat apud Heli satis propinqua ei, alioquin quamquam Heli non audiuisset vocem illius, sed vidisset labia moueri, nõ æstimasset aliquod malum de ipsa, sicut infra sequitur, quia putaret, quòd quamquam ipse nõ audiret voces propter distantiam; tamen illa aliquid realiter loquebat.

Æstimauit ergo eam Heli temulentam. Ideſt & propter prædicta Heli putauit quòd Anna erat ebria. Cum enim ille esset propinquus illi, & videret labia eius moueri, nihilque audiret, putauit quòd nihil loquebatur, sed quòd erat ebria, & ex ebrietate mouebat labia nihil loquẽs: solent enim homines ebrij, vel stulti interdum inordinate labia, vel alia corporis mem- D bra mouere. existimauit etiam hoc, quia Anna nimis morabatur in orando, & hoc iam non putabat Heli esse orationẽ, sed ebrietatem, vel insaniam, quia oratio breuiter fit.

Dixitque ei vsquequo ebria eris? Ideſt quamdiu durabit ista tua ebrietas? quasi dicat iam multum durat, cum moueris labia a multo tempore nihil loquens; cessa igitur ab hac ebrietate: existimauit enim Heli non esse conueniens quòd mulier illa maneret ibi, si ebria erat, quoniam vilipenditur sic sanctuariũ, quòd recipiantur in eo ebrij, vel insanientes: cum habeant isti inordinatos motus corporis.

Digere pauliſper vinum, quo mades. Ideſt non maneas hic mouendo labia frustra quousque euaporauerit ebrietas, sed vade & digere pauliſper vinum, quod bi- E edicim tollẽdã rietatẽ, bisti. Dicitur autem pauliſper, ideſt succeſſiue, vel leuiter sine tali motu corporis, in quo suadebat ei, qđ iret ad dormiendum: & sic pauliſper digeretur vinũ: nullus enim melior modus ad tollendam ebrietatẽ est, quàm somnus. Cuius causa est, quia ebrietas cau satur propter multitudinem vini emittentis multos fumos grossos ad cerebrum, & impedientes phantasiã, ita vt erret ebrius ab omni operatione humana: in somno autem digeritur ista fumorum pluralitas in cerebro, & humor vinaticus in stomacho, post qđ de ebrietate nihil manet, nisi solus ardor, & desideriũ bibendi propter desiccationem magnam ex forti digestione: & tunc homo sobrius est. Breuius autem ebrietas tollitur in somno quàm in vigilia: quia digestio velocior & fortior fit animalibus dormientib⁹ quàm vigilantibus. Nam tunc omnes vires naturales fortius operantur: vires autem animales & rationales nihil omnino, aut valde parum: cuius causa est, quia virtus animæ in vigilia dispergitur ad operationes rationales animales naturales: in somno autem solum intendit operationibus naturalibus: ideo necesse est quòd fortius, & velocius expediat illas, quia virtus vnica fortior est ipsa diuisa: & quanto aliquid in plura diuiditur ad singula minus fit. Istud autem erat sanum consilium Annæ si ebria fuisset, quia citius tolleretur ebrietas, & magis sine labore, & honestius quàm quòd cunctis ex motu corporis ebria appareret. B

Dixit autẽ illam vino madere: quod signat superabundantiam. Nam si quis vinum sumpsit sobriè ad mollificandum cibum, requiritur & ad conseruandã interiorem temperiem. Cum vero quis super modũ supreſſit, dicitur madere, s. quia vino videtur esse perfusus tam intra quàm extra: sicut res, quæ multũ humida est.

Respondens Anna (nequaquam inquit Domine mi.) Anna sobria erat, immo nimis sobria: quia præ amaritudine cordis, nec cibum, nec potum capere volebat, vt patet supra, ideo cum videret ex verbis Heli se reputari ebriam, respondit nihil esse huiusmodi: Heli autem valde ebriam eam putabat, vnde dixit illam esse C temulentam, i. plenam forti vino: dicitur enim temulentus de temetum, & lentos quòd est plenum. Nolebat autem reputari Anna ebria, nec dicebat, sed magis voluit significare sacerdoti causam orationis suæ: vt sic forte adiuuaret eam, quòd & factum est: Heli tamen non nimis errabat, quoniam in talibus festiuitatibus solebant aliqui Israelitæ nimis inebriari, eo ꝙ offerebant victimas magnas, & cum haberent cibos multos atque gaudiũ incumbebãt vino: Deus enim dixerat eis, quòd in talibus festiuitatibus comederẽt abundanter, & lætarentur. De hoc Deut. cap. 12. s. lætaberis atque reficieris coram Domino Deo tuo in cunctis, ad quæ extenderis manum.

Nam mulier infelix nimis ego sum. Excusat se Anna quòd non sit ebria dans causam, quare mouerit labia magno tẽpore orando, s. mulier infelix ego sum, scilicet non feci ex ebrietate mouente, sed quia eram nimis amaro corde tamdiu orauit: si enim fuisset causa leuis breuiter potuisset causa proponi: sed ad tantam amaritudinem exprimendam necesse fui diu in verbis morari. Vocat autem se Anna infelicem propter duo; primo propter defectum prolis: nam si mulieres propter abundantiam prolis vocabantur felices, ita è contrario vocabuntur infelices propter defectum prolis. De felicitate patet, quòd æstimata sit in abundantia prolis, vt patet de Lia Gen. cap. 30. quæ cum peperisset duos filios, & haberet alios duos ex ancilla sua, dixit se esse felicem, s. beatam quippe me dicent omnes gñationes: & ex hoc appellauit nomẽ filij sui Aser, quòd interpretatur in Hebræo felicitas. Patet etiam hoc ex verbis cognatorum Rebeccæ, Gen. 24. cap. nam dicitur quòd imprecabantur prospera suæ sorori, dicentes: soror nostra es, crescas in mille millia: ergo videtur quòd prosperitas secundũ illos erat in abundantia prolis, vnde ex hac parte nimis erat infelix Anna. Secundò vocatur infelix quia infligebatur nimis ab æmula sua: & vitam ducebat amaram, ita vt tęderet eam viuere, si sic viuendum foret. Quare Anna se vocat infelicem.

Vinumque, & omne quod inebriare potest, non bibi. Ideſt quamquam me æstimes temulentam, tamen nõ bibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

vinum, aut aliquid aliud quo inebriarer. Fortè hoc erat quia Anna erat totaliter abstinens a vino, secundum quòd multę de feminis propter honestatem faciunt, vel forte, quia illa die nihil de vino sumpserat, quia vinum est ad lætificandū iuxta illud in Psal. 102. Vinum lætificat cor hominis: & Prouer. 31. cap. dicitur, date vinum mœrētibus, & sicerā his, qui amaro sunt animo: & hoc vult fieri, vt obliuiscantur angustiæ suę: Anna autem erat in amaritudine, & consolari nolebat, ideo nō erat bibitura vinum; nec solum abstinuerat a vino, sed etiam a cibo. Modicum sumpserat præ dolore: sic enim supra dicitur: Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Et vir suus dixit: Anna cur fles? & quare non comedis? Dicitur enim de omni, quod inebriare potest, quia alia sunt præter vinum, quæ inebriant: nihil enim differt, quòd aliqs biberit vinum, vel aliquid aliud, dum tamen inebrietur: nam in quibusdam alijs consueuit ebrietas diuturnior esse, quàm in vino: quamquam tardius apprehendat.

Sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ideſt motus labiorum, quem faciebam non erat ex ebrietate, sed quia effundebam animam meam, ideſt exprimebam omnem amaritudinem, & conceptum cordis mei, sed amaritudo mea magna erat, ideo oportuit, vt nimis morarer in exprimendo: est enim istud interdum quoddam gaudium iratis, vt amaritudinem suam verbis exprimant: quia tunc lenitur dolor minuendo partem irę per emissionem.

Effundere animā dupliciter intelligit.

Potest autem intelligi effusio animæ dupliciter. Vno modo quòd accipiatur anima pro parte rationali. alio modo q accipiatur pro ira. Primo modo dicitur quis effundere animam, ideſt exprimere omnia secreta, quæ habet in corde suo, vel apponere omnes conceptus suos: & ita fecit Anna, quia omne, q affligebat eam proposuit coram Domino petens pro illo remedium, & pro hoc requirebatur tēporis magnitudo: nam licet ipsa in breui potuisset proponere votum suum, tamen id quod eam amaricabat, non poterat sine extensione temporis proponere. De hoc autem an conueniens sit, & an oratio nostra debeat esse longa, vel breuis: satis declaratum est Deu. cap. 9.

Secundo modo dicitur effundere animam, ideſt iram: anima enim & spiritus idem sunt: sed spiritus interdum pro ira accipitur, sic patet Isa. cap. 2. s. Quiescite ergo ab homine, cuius spiritus in naribus eius est, ideſt recedite ab homine, qui habet iram in naribus, q.d. illam promptam habet, quia alioquin non haberet in naribus. Ita ergo dicetur quòd aliquis habet animam in naribus, ideſt iram: & tunc effundere animam est idem quòd effundere iram: Anna autem effudit animam suam coram Domino, ideſt iram: & hoc dupliciter. Vno modo quia effudit verba opprobriosa, quæ sibi dicta fuerant ab æmula sua, per quę ad iram concitata est: ista autem proponebat ad hoc quòd Deus misereretur eius. Alio modo effudit iram suam coram Domino, i. euacuauit: sicut dicimus quòd aliquis effundit aquam de vase, & hoc quia proponendo verba ista minuebatur dolor, & ira illius, cum proponendo verba euaporet materia incensa, quæ est materia irę: & quia Anna locuta fuerat omnia, quæ affligebant eam: ira sua erat diminuta, & effusa.

Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Helial. Orat Anna ne Heli conciperet de ea malam opinionem, s. quòd esset ebria, quia hoc pertinet ad filias Helial: dicuntur autem homines Helial homines indomiti, vel sine iugo: sic patet Iudic. cap. 19. s. venerunt viri ciuitatis illius filij Helial, ideſt absque iugo: Ad homines autem non habentes iugum pertinet inebriari, s. quia non subijciunt se regulæ rationis, sed sequuntur omnia desideria sua: aliquando enim inebriantur, & crapulantur, & faciunt alia enormia: sic autem erat si Anna ebria existens iret ad templum ad mouendum labia.

Quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Quasi dicat non feci aliquid istorum ex ebrietate, sed ex multitudine doloris, quia illa impellebat me ad faciendū: & si forte fecissem aliquos motus faciei non minus honestos, non est imputandum ebrietati, sed dolori: solent enim interdum homines irati efferatū vultum habere, & membra mouere inhonestè. Dicit etiam quòd locuta est vsque ad præsens, ideſt toto illo tempore, quo mouebat labia. Non solum mouebat ea, vt videbatur Heli, sed etiā loquebatur, licet tacita & hoc vsque in præsens, i. vsque ad tempus, quo incępit loqui cum Heli: erant autem ista ex magnitudine doloris, i. tanta erat doloris multitudo, quòd vsque nunc explicare non valui, nec potuissem sub paucis verbis illum exprimere, si voluissem, ideo ex abūdantia cordis locuta sum, s. qa magnitudo doloris non sinebat me tacere: ex abundantia enim cordis os loquitur: Lucæ cap. 6. Dicitur ex multitudine doloris & mœroris, nō quòd accipiatur hic dolor propriè pro quadam passione consequente ex diuisione continui in rebus sentientibus, quia nihil tale erat in Anna; sed dolor pro quadam amaritudine cordis, vel anxietate: mœror aūt accipit pro quadam tristitia, vel dispositione ad plorandum. Differunt enim esse mœrentem, & lugentem: quia mœrere signat tristitiam vultus sine lachrymis; lugere autem est ipsa lachrimarum effusio: sic autem erat hic Anna. quamquam etiam non accipitur hic proprie mœror, cum pertineat ad tristes, & non plorātes: quia Anna plorauit, vt patet supra, s. Orauit Dominū flens largiter: & ex illo acceperat quandam præsumptionem Heli quòd esset ebria: quia ebrij possunt abundantiores fundere lachrymas quàm cæteri: quia vapores illi, qui in lachrymas cōuertūtur & defluūt per oculos, sunt ex vaporibus ascendentibus de stomacho: & isti abundant in ebrijs propter multitudinem humoris vinatici qui resoluitur: & ob hoc isti ex pauca amaritudine flere possunt: immo interdū coactis ipsis distillant lachrimæ, sed frigidæ sunt. Cū igitur vidisset Heli Annam abundanter lachrymantem, & nimis mutantem vultum: putauit esse temulentam.

Tunc Heli ait ei. Quia vidit Heli se fuisse deceptum circa Annam & illam iustissimam habuisse causam mœroris, & longę orationis: locutus fuit ei blande & consolatoriè, vt sequitur, s. *Vade in pace*. Ideſt cum tranquillitate magna cessans a dolore: pax enim significat quandam quietem, quę est in adeptione desideratarum rerum. Nam sicut in motu corporali quousque accedatur ad terminum, nunquam est quies, & postea ibi quiescitur: ita in desiderijs cum desiderium sit ad aliquid est quasi motus, cuius nulla datur quies quousque perueniatur ad optatum: sic autem imprecabatur nūc Heli vade in pace, ideſt vade nunc & Deus det tibi pacem, s. quietem in completione desideriorum tuorum: quod patet esse sequenti litera, scilicet. *Et Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti eum*. Ideſt det tibi petitam rem. Non exprimit hic Heli petitionem Annæ: quia forte non expressit Anna, quid peteret, sed solum dixit se infelicem nimis, quòd aliqualiter apparet infra.

Nam cū postea concepisset Anna, & ablactato Samuele duceret eum coram Heli, ait: obsecro mi Domine ego sum mulier illa, quę steti coram te hic orās

Dominum

Dominum pro puero isto, oraui & dedit mihi Dominus petitionem meam. Si tamen a principio Anna declarauerat Heli petitionem suam, non exprimeret nunc quasi exponens causam, quare offerret Samuelem Domino.

Et illa dixit, vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Aliqui exponunt hoc quòd intelligatur: vtinā Deus exaudiat te: sic enim consueuimus dicere: cū enim quis imprecatur bona alteri, consueuit ille, cui fit imprecatio dicere, vtinam Deus exaudiat verbum tuum. Sed non stat ista sententia, quia tunc deberet dici vtinam famula tua inueniat gratiam corā Dño, s. quòd compleat petitiones eius, sicut tu dicis: & non diceretur vtinam inueniat famula tua gratiam in oculis tuis: ideo dicendū quòd intelligatur quòd Anna petebat ab Heli sacerdote, vt oraret pro illa ad habendum petitionem suam, s. vtinā famula tua, ideſt ego, quę sum famula tua, inueniam gratiam in oculis tuis, scilicet, quòd tantam gratiam mihi facias, vt ores pro me: dicebat hoc Anna, quia cum esset Heli summus sacerdos, & magnæ auctoritatis, putabat quòd oratio eius plurimum valeret apud Dominum.

Et abijt mulier in viam suam. Ideſt recessit Anna in terram suam, vel recessit in viam suam, ideſt ad virum suum, s. quia ipsa surrexerat de loco, in quo erat vir suus & æmula sua Phenenna & venit in templum ad orandum. Nunc autem finita oratione & locutione cum Heli, abijt in viam suam, s. rediens ad virum suum in eadem vrbe Silo manentem: & ista est melior sententia quàm prima, quia infra dicitur quòd surrexit mane Anna, & adorauit corā Domino: dein de reuersi sunt in Ramatha: si tamen iussset in viam suam, non potuisset sequenti die reuerti ad adorādū.

Et comedit, & bibit. Scilicet postquàm cōsolata redijt de templo: dicitur hoc quia ante istud præ nimia amaritudine cordis Anna non sumebat cibum, vt patet supra, s. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Nunc autem post orationē accepta bona spe per verba Heli sacerdotis incępit sumere cibum & potum.

Vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Ideſt post hoc non fuit Anna tristis sicut a principio: ante enim hoc mutabatur vultus eius, quia interdum lęta erat, s. quando non recordabatur, vel non cogitabat sterilitatem suam: interdum autē erat amara nimis, scilicet quando affligebat eam æmula sua objiciēs ei sterilitatem, vel aliàs cum ea pugnabat: post hoc vero, quia conceperat bonam spem, quòd Deus daret ei filium per verba Heli gaudebat, & quāquam æmula sua conaretur eam affligere objiciens sterilitatem, vel quomodocunque obiurgans, non curabat nec affligebat cor suum: nec vultus mutabatur in mœrorē sicut prius.

Et surrexit mane. Scilicet sequenti die: nam dies in qua orauit Anna & locuta est ad Heli, erat dies festus, in quo manendū erat in loco sanctuarij: sequenti autem die licebat itinerare: & reuersi sunt in regionem suam.

Et adorauerunt coram Domino. Scilicet Anna, & vir suus, & tota familia, scilicet cum die eadem recessuri essent de loco sanctuarij ad terram suam. Primo iuerunt diluculo ad sanctuarium, vt adorarent ibi Dominum, & tunc pergerent in viam suam: qui est modus religiosus, scilicet, vt primo homines curent de eis, quæ Dei sunt. deinde ad negocia sua deuoluant: & tunc prosperiora veniunt cuncta quæ tractauerint: iuxta illud Matth. 7. cap. Primum quęrite regnum Dei, & iustitiam eius; deinde cætera adijcientur vobis.

Ex hoc autem inter viros Christianos affectuosos ad legem Dei inoleuit consuetudo, vt quotidie primo vacent orationi quàm incipiant negocia sua tractare, vel quòd primo missam audiant: hoc enim cæteros actus dirigit: sed adhuc potius erat istud inter Iudæos quàm inter nos, quia inter eos erat maius desiderium eundi ad sanctuarium, & orandi ibi quàm inter nos eundi ad ecclesiastica ministeria: quia illi solum ter in anno veniebant ad locum sanctuarij, & vacabant ibi orationi atque videbant fieri sacrificia. Nos autē hęc quotidie in Ecclesia videre possumus; ideo ea, quę magis assueta sunt minori desiderio capiuntur: habebant tamen Iudæi per loca, in quibus erant habitantes synagogas quasdam, quæ non erant aliqua sanctuaria, ita quòd in eis fieri possent sacrificia, & alia ministeria sacerdotalia vel leuitica, sed solum conueniebant homines in loco ipso ad orandū, & ad audiendum verbum Dei: nam saltem in sabbathis legisperiti Iudæorum prędicabant in synagogis & conuenientes homines rudes audiebāt verbū: sic enim de Christo dicitur, q per sabbatha introibat in synagogas, & prędicabat: sic patet Lucæ cap. 4. de Hoc etiam actuum cap. 13.

Consuetudo Christianorum laudabilis.

Reuersique sunt & venerunt in domum suam in Ramatha. Ideſt de vrbe Silo, in qua erat sanctuarium, redierunt ad ciuitatem Ramatha, in qua erat domus sua. Est autem ista ciuitas Ramatha, quæ supra vocatur Ramathain: & ista nūc & tempore Christi vocabatur Arimathia: iste enim est locus, de quo erat ille vir nobilis Ioseph, qui Christum sepeliuit, & erat discipulus eius: vocaturque Ioseph ab Arimathia ciuitate, ideſt de vrbe Arimathia: aliqui autē scriptores nostri hoc corruperunt scribentes Abarimathiam tāquam vnā dictionem: sed error est.

Ciuitas Ramatha, seu Ramathaim tpe Christi vocabatur Arimathia, de qua erat Ioseph.

Cognouit autē Helchana Annam vxorem suam: & recordatus est eius Dominus. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna & peperit filiū: vocauitq; nomē eius Samuel: eo quòd a Domino postulasset eum. Ascendit autem vir eius Helchana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino hostiam solennem & votum suum: & Anna non ascendit. Dixit enim viro suo: non vadam donec ablactetur infans: & ducam eum vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Helchana vir suus. Fac quod bonum tibi videtur: & mane donec ablactes eum: precorque vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier: & lactauit filium suū donec amoueret eum a lacte. Et adduxit eum secum postquam ablactauerat in vitulis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna. Obsecro mi Domine, viuit anima tua. Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum pro puero isto. Oraui & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postu-

1. q. 2. §. 1. 20. q. 1. c. q cūque. 26. q. 5. c. nec mirum.

laui

laui eum. Idcirco & ego commodaui eum Domino cũctis diebus quibus fuerit accommodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait.

Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam. Quamquam Elcana nunquam potuisset suscipere prolem ab vxore sua Anna, quia tamẽ diligebat eam semper conabatur, vt posset habere prolem: potissime, quia nunc forte Deus mouebat eum, cũ vellet dare Annæ filium, quem popoſcerat: & iste per cõmixtionẽ gignendus erat. *Et recordatus est Dominus eius.* Ideſt recordatus est Annæ: ante hoc enim videbatur oblitus esse illius, vel non respicere illam, quia cum esset in aduersitate propter defectum prolis non dabat ei filium: nunc autem quia dedit dicitur fuisse recordatus. *Et factum est post circulum dierum concepit & peperit filium.* Ideſt Anna non cõcepit immediatè, vt redijt de Silo, sed aliquanto tempore post: hoc autem fuit quia q̃q̃ Deus exaudiuerit orationem eius, non assignauit ei tempus, in quo daret filium: ideo dedit q̃n voluit: in quibusdam autem alijs assignatum est tempus, & in ipso facta est conceptio atque partus: sic patet Gen. 18. cap. cum Angelus dixit ad Abraham iuxta condictum reuertar hoc eodem tempore, vita comite, ad te: & habebit filium Sara: sic etiam fuit de muliere illa apud quam cõsueuerat hospitari Eliseus, cui determinauit tempus, in quo habitura esset filium: & in hoc ipso habuit infra 4. lib. cap. 4. hic autem non fuit assignatum tempus. Dicitur etiam q̃ post circulum dierum concepit Anna, quia non immediatè concepit, vt cognita est post aduentum de Silo, sed post aliquot dies: in quibusdam tamen dicit̃ q̃ ad primum concubitum conceperunt, sicut patet de Thamar nuru Iudę, quæ cum fraudulenter ab ipso cognita fuisset existẽs in meretricis habitu ad vnũ concubitum concepit gemellos: Gen. 38. c. Dicitur autem hic, quòd Anna concepit & peperit, quia Dominus recordatus est eius: in quo videtur, quòd ista conceptio fuerit miraculosa, quia opere Dei facta est.

De quatuor modis, quibus Deus adiuuat miraculosè in conceptione. Et quomodo aliquando vir, & fœmina non sunt steriles, & tamen non gignunt sine miraculo.
Quæst. XXV.

Cõceptio miraculosa quæ dicat.

QVAERITVR autem circa hoc de differentia miraculi in concipiẽdo: nam multæ in sacra scriptura leguntur, quæ miraculosè conceperunt an omnes pertineant ad eundem modũ miraculosè conceptionis. Dicẽdum autem q̃ conceptio miraculosa dicitur quandocunque Deus specialiter operatur in ea, ita q̃ nullo mõ caularetur, nisi Deus in ea aliquid speciale faceret super vires naturę, vel q̃ natura saltem non faciebat, & istud distinguit in quatuor modos, quibus Deus cooperatur, & sunt inter se inęquales.

Primus modus est quando aliqua fęmina non est sterilis, nec vir suus: & tamen non contingit eos totaliter conuenire, vt conceptio fiat, s. quòd in talibus temporibus coitus celebratur, in quibus semen alterius eorum, vel vtriusque est ita indispositum quòd inde conceptio non sequatur: vel si forte quodlibet sit ita dispositũ, quòd ex illo cum aliquo alio sequeretur conceptio: inter se tamen non conueniunt ad causandam conceptionem. Isti autem qui talia habent semina non sunt steriles, quia quamquam tunc non gignant, euenit quòd aliquando generent: si tamen penitus steriles forent impossibile esset eos gignere, nisi Deus ad hoc specialiter operaretur: sine miraculo tamen videmus aliquos post multa tempora gignere, qui prius cum semper vacauissent generationi nunq̃ genuerunt. Circa tales autem potest interdum accidere miraculum, s. si qui potentes ad gignendum nunq̃ in tali tempore coeunt, in quo conceptio sequatur, nec ipsi tale tempus scire possunt: si fortè Deus exoratus ab eis tempus indicet, in quo possint gignere & gignant, est conceptio illa aliqualiter miraculosa, inquantum principia effectiua generationis immediatè diriguntur a Deo ad tale tẽpus, sine quo non posset fieri conceptio: & si non dirigerentur ad illud tempus, nunq̃ conuentura erant. De hoc patet in muliere illa, quæ erat hospes Elisei, quæ nunquam habuerat filium: non tamen dicitur de ea q̃ esset sterilis, dixit autem ei Eliseus in tali tempore habebis filium, & pro illo tempore habuit infra quatuor lib. c. 4. in quo nihil videtur aliud fuisse, nisi quia Deus fecit illos tali tẽpore coire, in quo semina eorũ sic ipsis ad conceptionem conuenirent. Secundus modus, quo Deus operatur aliquid in conceptione: est quãdo vir & vxor sunt verè steriles, vel aliquis eorum: nam tunc in quocunque tempore fieret commixtio impossibilis est generatio, & nõ solum quantum ad illos duos inter se, sed etiam quicunque eorũ fuerit si conueniat cum aliquo alio nunquam inde proles sequitur: est autem modus iste cooperandi in generatione excellẽtior precedenti, q̃n in precedenti nihil Deus agebat disponendo ipsa principia generationis, s. semina, sed solum dirigendo ad certũ tempus: hic autem operatur aliquid intrinsecè in seminibus, s. immutando qualitates seminũ ad talem dispositionem, vt conueniant ad generationem, & iste modus reperitur sępe in sacra scriptura: sic enim patet de Samsone, de cuius matre dicitur, q̃ erat sterilis: angelus tñ nunciauit ei q̃ conciperet, & concepit, sic patet Iudic. c. 13. Idem fuit in Elisabeth matre B. Ioannis, erat quippe sterilis, & per multa tempora non potuerat cõcipere, sed angelus prędixit Zachariæ q̃ haberet filiũ, & sic factum est. Quòd autem Elisabeth esset sterilis, patet Lucę cap. 1. d. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filium in senectute sua, & hic mensis est sextus illi, quæ vocatur sterilis, i. Elisabeth, quę est sterilis hẽt istũ mẽsem sextum post conceptionem suam, sic etiam fuit hic de matre Samuelis, nam dicitur q̃ concluserat Dñs vuluam eius: hoc autem est esse sterilem, q̃q̃ aliqñ accipiatur ista conclusio pro quodam impedimento tpali ad concipiendum, q̃ idẽ operatur q̃ sterilitas, & istud est datum in pœnã, sic patet de ancillis regis Abimelech: Gen. 20. cap. s. concluserat n. Deus oẽm vuluã domus Abimelech pp Sarã vxorẽ Abrahę: istud aũt impedimentũ, vel conclusio non semper mansit, quia orante Abraham sanauit Deus Abimelech, & vxorem & ancillas eius, & pepererunt, vt patet eo. cap. Hic tñ non accipit eodem mõ conclusio, quia Anna nõ accepit nouiter in pœnam, quòd non posset concipere, sed a principio erat sterilis, vt supra declaratum est.

Tertius modus cooperationis diuinę in cõceptione est, quando non solum operatur disponendo principium conceptionis effectiuum, sed etiam apponit illud, cum deficiat. Pro quo sciendum q̃ principium materiale, & effectiuũ generationis est semen: ideo si illud sit indispositum nõ proficit ad generandum, quia ibi deficit quãtum ad esse causam efficientem, licet non quantum ad esse causam materialem. Si autem semẽ nullum sit, siue ex parte fęminę siue ex parte viri deficit, tam principiũ materiale, q̃ effectiuũ, ideo miraculosior conceptio est, quòd non existente semine

semine aliquod causetur, per quod fiat generatio, q̃ q̃ existẽte illo indispositio sit, ideo iste tertius modus excedit ad precedentes. Sic fuit in Sara vxore Abrahæ: nam ipsa erat sterilis, quia etiam in iuuentute sua parere nũquam potuerat: erat enim vetusta nimis, & quòd difficilius omnibus est, iam non habebat materiam seminalem: sunt enim in fęminis menstrua loco seminis in viris. Cum vero illa defecerint generationem sequi impossibile est: etiam anteq̃ illa sint generatio nulla est, & ob hoc puellę, quando paruulæ sunt, etiam si a multis cognoscãtur impossibile est eas concipere. Concipiunt autem post 12. 13. aut 14. annũ, quia his temporibus incipiunt, vt communiter menstrua fluere: & ob hoc assignata sunt in fęminis ista tempora pubertatis. Cum verò peruenĩũt ad magnam senectutem, vt ad annum 60. & amplius desinunt eis fieri mẽstrua: & post hoc etiam impossibile est, vt cõcipiant: Sara autem omnia hæc patiebatur incommoda. De sterilitate patet Gen. c. 11. s. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. De senectute eius, & carentia menstruorum, patet Gen. 18. cap. s. Erant enim ambo senes prouectęque ætatis, & desierant Saræ fieri muliebria, i. desierat ei fluere humor menstrualis: nam tunc, quando concepit 90. erat annorum: Gen. 17. c. Quartus modus, quo Deus operatur in conceptione, est, q̃n deficit dispositio seminis, & ipsum semen dispositiuum, & formatiuum, nec causatur a Deo, vt ex illo possit generatio compleri, sed sine illo consummatur. Pro quo sciendum, quòd ex semine fęminino totaliter formatur corpus animalis, semen autem masculinum solum proficit in genere causæ efficientis ad disponendum, formandum, & organizandum mẽstruum muliebre per virtutem formatiuam, quæ in eo est, sed non est tanquã pars materialis ipsius fœtus gignendi: solum autẽ habet quòd cum organizauerit menstruum muliebre calore, & subtilitate sua exhalat manente solum humore menstruali, iuxta Arist. in lib. de animalibus. q̃q̃ medici dicant quòd vtrunque semen est vt principiũ materiale, sed solum masculinum est principium effectiuum habens virtutem formatiuam. sed qualitercunque sit constat, quòd impossibile est digeri & organizari semen fęmininum sine masculino. Cum igitur sola fęmina per se conceperit miraculum magnum est, eo quòd non sit ibi semen virile formatiuum: excedit autem iste modus omnes alios: quia in cæteris semper est semen, & quãdo a principio nõ fuerit postea producitur sicut fuit in Sara, quę cum ante non habuisset menstrua, Deus dedit illi menstrua, vt posset concipere, & sic iam nihil ibi deerat ad perfectam conceptionem. In hoc tamen modo semen nequaquam est, ideo omnes prædicti modi cõcederentur ab aliquo fortassis esse possibiles, vtpote q̃ sterilitas interdum naturaliter curetur, & q̃ illa fœmina, quę ex aliqua causa desijt habere menstrua incipiat illa habere, q̃ tamen sine virili semine fiat conceptio prorsus quilibet de natura loquens reputabit esse impossibile, & hoc est verissimum miraculum. Talis autem modus fuit in Domina nostra, quæ sine semine & viro incognita peperit Saluatorem: Matthæi 1. & Lucæ cap. 1. Patet igitur qui sunt modi, quibus Deus miraculosè operari consueuit, aut reperit operatus in conceptionibus. Iste autem modus, de quo hic, non est maximus, sed medius inter eos. *Vocauitque nomen eius Samuel.* Ideſt Anna vocauit nomen filij sui Samuel in signum quòd petiuerat illũ a Deo, & Deus exaudierat eam. Nam Samuel in Hebræo interpretatur exauditio mea: sic etiam Ismahel, nam idem signant, sed Ismahel exauditio, vel exauditus interpretatur: Gen. 16. cap. s. vocabitque nomen eius Ismahel, eo quòd audierit Dominus afflictionem tuam: & subditur hic causa nominis Samuel, s. eo q̃ a Domino postulasset eum, i. quia postulauit, & exaudita est, vocauit eũ Samuel ab exauditione. Sed aliquis dicet, q̃ Samuel interpretatur postulatio mea, vel postulatus, cũ dicatur hic, q̃ ideo vocatus est Samuel, quia postulasset eum a Deo. Sed dicendum q̃ non interpretatur postulatio, sed exauditio: dicitur tamen de postulatione, quia ipsa postulans exaudita est, sed quidquid isti dicant, tu dicas q̃ Samuel interpretatur petitio, vel petitus, vt patet i Hebręo: & hoc sequitur litera nostra. *Ascendit autem vir eius Elcana.* Hic potest poni tertium, s. pro exauditione gratiarum actio, vel potest incipere in principio cap. sequentis. Cum enim accepit filium Anna, lætatus nimis Elcana vir eius fecit solennitatem magnam, de qua hic. *Et omnis domus eius.* Ideſt omnes famuli sui, s. iuerunt cum eo in Silo ad offerendum Domino solenniter, p puero nato: mater tamen non ascendit, vt patet immediatè. *Vt immolaret Domino hostiam solennem.* Ideſt ad faciendum magnam solennitatem in sacrificijs: desiderauerat enim nimis Elcana accipere filium ex Anna: & quia nunc habuit maximè quia miraculosè à Deo concessus erat lętatus est vehementer: & fecit solennitatem magnam in sacrificijs, signat enim solennitas excellentiam in re, quæ solennizatur: sic. n. dicitur aliquis actus solennis & alius non solennis: tanquam isti multum differant in excellentia, honore, & apparatu.

Instantia.

Solutio.

Elcana quam solennem hostiam obtulit. *Quæst. XXVI.*

QVAERET aliquis, quę esset ista hostia solẽnis, quam offerebat Elcana. Respondebit aliquis quòd erat illa, quę secũdũ legem offerebatur pro puero nouiter nato. Nam post quadraginta dies debebat puer afferri in templum & offerebatur agnus anniculus in holocaustum, & vnus turtur pro peccato, vel si non esset agnus, offerebantur duo turtures aut duo pulli columbarum, de hoc Leuitici cap. 12. Sed dicendum quòd nõ stat, quia solennitas, vt dictum est, signat quandam excellentiam in actu: ergo cum dicatur, quòd fit aliqua hostia, vel sacrificium solẽne, oportebat, q̃ esset de multis animalibus, & de multis generibus animalium: sed hostia, quæ offerebatur pro puero nato erat de minimis, s. vnus agnus anniculus, & vnus turtur vel solum duo turtures: ergo necesse est q̃ hic esset alia hostia. Itẽ si forte s̃m legem pro Samuele illa hostia offerri debebat iam determinatum erat: nec erat opus, vt hic fieret mentio de illa cum scriptura solum ponat ea, q̃ aliter intelligi non possunt nisi scriberẽtur. Erat igit ista hostia solennis oblatio multorum animalium, & forte omnium generum sacrificiorum, sicut principes Israel in dedicatione sanctuarij obtulerunt sacrificia solennia, & quilibet eorum obtulit omnia tria genera sacrificiorum, s. sacrificium pacificum, & holocaustum, & hostia pro peccato, & in quolibet istorũ generum obtulerunt multa animalia, vt patet Num. cap. 7. Elcana autem, qui erat vir diues sic faceret. In Hebręo dicitur hostiam dierum, i. hostiam dierum statutorum a lege, s. in tribus festiuitatibus supra declaratis. Et ista vocatur secundum literam nostram hostia solennis quia erat pro solennitatibus legis: & tunc erit sensus, q̃ cum ascensurus esset Elcana ad offerendum votum pro filio, obseruauit tempus illud, quo tenetur aliàs ire, s. dies solennes, vt non cogeret toties ire, & tunc obtulit votum suum, & sacrificaret pro die illo solenni. Vel potest vocari hostia solennis, vt supra declaratum est, sed ad rigorem nominis

Prima opinio.

Responsio auctoris.

est

est melior sensus iste secundus, quia solenne non vocatur celeberrimum & honorabile, sicut vulgariter accipitur, sed solitum, vel anniuersariũ: quia dicitur solẽne quasi solitum annum, ideſt quòd consuetum est singulis annis fieri: quod vocauit litera Hebræa hostiam dictum, ſ. statutorum: & hoc modo dicendum quòd ista erat hostia solennis, ideſt talis, qualem consueuerat quolibet anno in his festiuitatibus offerre: & si aliquid maius aut excellentius erat, hic nõ designatur ex ratione nominis huius, ideo nec est asserendum, nec negandum, si quis asserat, sed adhuc sẽsus iste maxime apparet, quia dicitur in litera, quòd obtulit hostiam solennem, & votum suum: ergo hostia solennis erat aliquid ordinarium: votum autem erat hic nouum, & speciale. *Et votum suum.* Ideſt præter hostiam solennem adhuc obtulit id, quod vouerat: in quo innuitur quòd Anna veniens de Silo nunciauit viro suo Elcanę, quòd vouerat Domino filium ad ministrãdum si daret ei conceptum, & quomodo orauerit, & locuta fuerit ad Heli sacerdotem. Vir autem suus quia diligebat eã, consensit voto illius, & super hoc ipse vouit Domino offerre aliqua magna dona, si daret ei filium, quo nato ascendit in Silo, vt offerret Domino id, quod vouerat: &, ꝓpter hoc propter gaudiũ pueri nati præter vota, quæ emiserat adhuc obtulit hostias solennes spontaneas, quæ erant anniuersarię, vel ordinarię, vt dictum est.

Et Anna non ascendit. Scilicet quamquam ascenderit Elcana cum tota domo sua ad impletionem voti, tamen nõ ascendit Anna ad quam principaliter pertinebat ascẽdere, cum puer eius causa fuisset genitus: quare autem non ascenderit causa immediate patet. Sciendum autem secundum quosdam quòd Elcana non ascendit hic ad sanctuarium ex eadem causa, ex qua supra ascẽderat, quia supra dicebatur, quòd ascendebat in domum Domini statutis diebus, ſ. in festiuitatibus ordinatis a lege: nunc autem ascendit, vt offerret sacrificiũ pro filio nato. interdum vero ascendebat ad ministrandum in tempore suo secundum officium suum Leuiticum, vt supra dictum est. Sed est dicendum quòd verè ascẽdit ex eadem causa, quia erat nunc dies statutus ascendendi, vt ostensum est.

Dixit enim viro suo non vadam, donec ablactetur infans. Scilicet quòd Elcana dixit Annæ quòd ascenderet cum eo in sanctuarium: ipsa autem noluit dicens; non vadam &c. intendebat enim portare puerum ad manendum coram Domino, vt vouerat: & quia si nunc portaretur, non poterat ibi semper manere, qa erat paruulus, noluit eum portare quousque ascẽderet, & portaret eum relinquendum totaliter in sanctuarium.

An ratio, quam allegabat Anna, ſ. quòd nondum ablactauerat puerum, esset sufficiens ad non ascendendum in templum. *Quæſt. XXVII.*

QVAERET aliquis an ista occasio, quam allegabat Anna esset sufficiens ad hoc, quòd non ascenderet nunc in sanctuarium. Respondendum est quòd satis erat rationabilis, sed non erat necessaria, quia non obligabatur ipsa relinquere in sanctuario puerum immediatè, vt illuc duceret illum ex voto quod emiserat: nam quamquam ipsa dixerit, quòd vouebat puerum ad hoc quòd semper maneret coram Domino: intelligitur illud semper ciuiliter, ſ. pro illo tempore, in quo posset manere cõuenienter in sanctuario: sed puer nõdum ablactatus sine nutrice remanere nequibat, sed hoc nõ poterat esse in sanctuario, in quo nulla mulier continue morari debebat, ergo oportet quòd prius ablactaretur, q̃ daretur ad manendum coram Domino, ideo quamquam Anna ascenderisset in Silo cum puero, & nõ reliqueret eum ibi non agebat contra votum: & sic non habuit causam necessitantem. Fuit tamen satis cõgrua, ſ. quòd puer ille, qui specialiter Deo traditus erat, nõ esset sicut cæteri pueri, qui postquam præsentatus esset Deo, volebat mater sua quòd maneret semper coram Domino, ideo noluit eum ducere in Silo quousque esset ablactatus.

An peccauerit Anna non ascendendo in Silo quousque ablactaretur puer. *Quæſt. XXVIII.*

QVAERETVR vlterius an Anna peccauerit non ascendendo in Silo quousque ablactaret Samuel. Respondebit aliquis quòd sic, quia lege cautum erat, quòd Israelitæ ascenderent ter in anno coram Domino in locum sanctuarij, sed Anna manens ad ablactandum puerum non ascendebat temporibus statutis: ideo peccabat. Sed ad hoc respondebitur, quòd nunc Anna non debebat ascendere, quia non erat aliqua festiuitas, nec ascendebat Elcana ad solennitates statutas, sicut consueuerat, sed solum ad offerendum hostiam solennẽ pro filio suo, & soluendum vota, vt patet in litera, sed falsum præsupponitur, vt est probatum. Sed adhuc arguetur, ꝙ quamquam ista vice, qua ascendit Elcana, & nõ Anna, non esset festiuitas: tamen si ipsa mansura erat vsquequo ablactaretur puer, necesse erat, vt transirẽt plures festiuitates, in quibus ipsa non ascenderet ad sanctuarium. Nam puer non ablactaretur vsque ad annum, & dimidium vel amplius, sed quolibet anno erant tres festiuitates, in quibus Iudei debebãt ascendere in locum sanctuarij: Exo. 23. & 34. cap. ergo saltem quatuor, vel quinque solennitates transirent, in quibus Anna non ascenderet ad sanctuarium. Respondendum est quòd sic accidit; tamen Anna non peccabat ex hoc, quia hac lege soli viri tenebantur, vt patet prę alle. capitulis, ſ. ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me, ergo etiam si nunq̃ ascenderet Anna in sanctuarium nõ peccabat: ascendebat tamen aliquoties cum viro suo, & hoc ex deuotione, vt patet supra: sic enim consuetũ erat apud omnes Israelitas. Nam & Domina nostra sic faciebat: quia quamquam non esset obligata ascendere ad festiuitates, tamen ascendebat ipsa, & Ioseph vir eius: Lucę cap. 2. Sed adhuc arguetur, quòd quãquã Anna nõ peccaret ex hoc, peccabat ex alio; quia secundum legem fęmina quæ pareret, debebat purificari, ſ. quòd si pareret filium quadraginta diebus in purgatione sanguinis sui, postea vero ascenderet in sanctuarium, & offerret agnum anniculum, & turturem, vel saltẽ duos turtures, aut duos pullos columbæ, vt patet Leuit. cap. 12. in fęminis autem erat idem sacrificium, sed erat tempus purificationis duplum, ſ. octuaginta dierum cum filio suo. sed non ascendit, ergo peccauit. Aliquis respondebit quòd ista lex de ascendendo in sanctuarium tempore purificationis solum obseruabatur in mulieribus, quæ manebant in loco sanctuarij, quę verò morabantur in alijs locis, nõ obligabantur ascẽdere, sed sufficiebat quòd mitterẽt oblationem illam, & sic poterat Elcana portare oblationem illam, cum ascendit in sanctuarium manente Anna in domo sua. Sed contra hoc arguetur, quia Domina nostra nato Christo, & expletis quadraginta diebus purificationis ascendit cum illo in Ierusalẽ ad offerendum ea, quæ iubebantur in lege, vt patet Lucæ cap. 2. ſ. Postquã autem impleti sunt dies purificationis gationis Mariæ secundum legem Moysi, tulerunt Iesum in Ierusalẽ, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam sanctum Domino vocabitur: & vt darent hostiam secũdum quòd dictum est in lege Domini par turturum, aut duos pullos colũbarum: habitabat tamen mater Christi extra Ierusalem satis distans ab ipsa vrbe, ſ. in terra Galilęę, quæ est in extremitate orientali terræ Chanaan, quod patet, quia Galilęa est habẽs in se mare Genezareth, vel Cenereth, quod etiam vocatur mare Galilęæ Matth. cap. 4. & tamen istud mare est in extremitate orientali terræ Chanaan Num. 34. cap. ad hanc autem terram reuersa est Domina nostra oblato Christo in Ierusalem, vt patet Luc. cap. 2. ergo Anna quamquam esset in extremitate terræ Chanaan, obligabatur venire expleta purificatione in sanctuario.

Respondendum est quòd circa hoc cõsiderantur duo, ſ. oblatio pueri in sanctuario, & præsentatio matris expleta purificatione. Primum non erat generale, sed solum intelligebatur de primogenitis. Cum enim primogenitus nasceretur, si masculus esset debebat solui redẽptio pro illo, ſ. quinque sicli: & istud fiebat vno mense post natiuitatem pueri: Num. c. 18. Præsentabatur autem tunc puer in sanctuario coram Domino sacerdotibus, qui suscipientes eum de manibus cognatorum suorum offerebant coram Domino, & prius recipiebãt a parentibus precium quinque siclorum pro puero quàm illis redderẽt: quamquam autem ista oblatio pueri debebat fieri post dies triginta, quia tamen mater debebat se præsentare coram Domino die quadragesimo fiebant hæc simul: & sic factum est de Christo quoniam simul ipse præsentatus est in templum, & iuit mater sua ad offerendum sacrificium pro purificatione sua: Lucæ cap. 2.

Circa primum, ſ. de oblatione pueri dicendum est, quòd cessabat in Samuele, quia non tenebatur mater sua, vel aliquis alius præsentare eum coram Domino ad soluendũ precium quinque siclorum: quia istud debebat solui pro primogenitis Israelitarum, quia tenebantur primogeniti Domino, quia nõ poterãt ipsi primogeniti popularium applicari Deo in seipsis, sed Leuitę dabantur pro eis, ideo voluit Deus quòd darentur sicli quinque pro quolibet primogenito Israelitarum in redemptionem, & isti proueniebant Leuitis, vt patet Nu. cap. 3. & 18. cum computentur ibi inter iura eorum, apparuit enim hoc ex prima commutatione, & redemptione primogenitorum, quæ facta est. Nam in deserto Sinai fecit Deus dari sibi omnes Leuitas pro primogenitis Israel computãdo vnum Leuitam pro vno primogenito, & quia de numero primogenitorum fuerint 273. super numerum Leuitarum, pro illis datum est preciũ, ſ. pro quolibet eorum quinque sicli, vt patet Num. c. 3. Samuel autẽ erat de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralip. cap. 6. ergo non debebat pro eo solui precium quinque siclorum, & consequenter non debebat præsentari coram Domino in sanctuario, quia ista præsentatio non fiebat, nisi ad redemptionem ipsorum primogenitorũ, quod apparet Lucę cap. 2. cum dicitur de Christo, ꝙ postquam impleti sunt dies purgationis Marię secundum legem Moysi tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur, ideſt sanctificabitur, vel applicabitur Deo, sed ista sanctificatio primogenitorum popularium ad nihil aliud erat, nisi vt soluerentur quinque sicli pro quolibet eorũ, cùm Christus esset de tribu Iuda, de qua nullus poterat applicari Deo ad ministrandum sibi coram altari, vel in aliquo alio ministerio, vt patet ad Hebr. cap. 7. ſ. in quo enim hęc dicuntur de alia tribu est de qua nullus altari pręsto fuit: manifestum est enim quòd ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses locutus est: apparet igitur quòd primogeniti ad nihil aliud præsentabantur coram Domino, nisi ad soluendum quinque siclos, quoniam si pręsentarentur ad ministrandum, hoc non conueniſſet Christo, sed quia dicitur de eo, quòd pręsentatus est secundum legem Moysi: ergo lex Moysi non iubebat ad aliud pręsentari primogenitos, nisi soluerentur pro eis quinque sicli: Samuel autem erat de Leuitis, & non erant pro eo soluendi aliqui sicli, quia ipse sanctificatus erat Domino ad ministrandum, eo quòd erat Leuita, & pręter hoc erat sanctificatus a matre sua, quæ vouit illum ad ministrandum omnibus diebus vitæ suæ coram Domino: ergo non debebat pręsentari post vnum mensem, vel post dies quadraginta, quando pręsentabatur mater ad purificationem, vel cum saltem finiebatur tempus purificationis, sed sufficiebat quòd præsentaretur quando fuisset ablactatus, vt postea semper maneret coram Domino, sicut dixit mater sua, & hoc propter votũ: aliàs autem inquãtum Leuita erat quamquam esset primogenitus, non oportebat vt aliquando pręsentaretur coram Deo, nisi cum iam esset magnus & veniret ad ministrandum.

An quælibet mulier quadragesimo die post partum debebat præsentari in templo, & purificari. *Quæſt. XXIX.*

CIRCA secundum, scilicet de pręsentatione matris dubium manet, nam dato quòd nõ deberet Samuel præsentari in templo, quia erat Leuita; tamen de matre sua an deberet post quadragesimũ diem purificari, sicut purificabantur omnes aliæ fœminæ, & ad hoc ascendere ad sanctuarium, dubium manet. Et videtur quòd sic, quia Leuit. cap. 12. dicitur quòd fœmina, quę peperisset filium post quadraginta dies debebat purificari, & offerre sacerdoti agnum anniculum & turturem, & tamen ista oblatio fiebat in loco sanctuarij, quia alibi non fiebat sacrificium, ergo necesse est quòd fęmina ascenderet ad sanctuarium post quadraginta dies.

Aliquis respondebit quòd nõ requirebatur, quòd ipsamet fęmina accederet ad locum illum, & offerret, sed satis erat, quòd aliquis alius offerret pro ea, & ita Elcana, qui ascendit ad offerẽdum hostiam solennem, poterat pro vxore sua portare ista sacrificia.

Respondendum est non posse stare, quia in litera dicitur Leuit. 12. cap. quòd ipsa deferet agnum anniculum in holocaustum, & quòd tradet sacerdoti: & quamquam litera nostra non tãtum declaret, tamen litera Hebraica determinat quòd ad ipsam pertinet: ergo ipsa debebat esse in loco sanctuarij: potissimè cum istæ ceremoniæ fiant ad purificationem ipsius; ergo ipsa debebat esse pręsens.

Si autem aliquis velit proteruire, dicens quòd q̃q̃ dicatur, ꝙ ipsa faceret sufficiebat, quòd faceret per alterum: quia qui per alterum facit, per seipsum facere videtur. Respondendum est, quòd non potest stare: nam ipsamet fęmina ideo cogebatur, vt patet Lucæ c. 2. de Domina nostra, quæ ab vrbe Nazareth de terra Galilęæ iuit ad offerendum sacrificium purificationis suę in Ierusalem: & hoc non quidem quasi ex sola deuotione, sed quia videbantur omnes fęminæ Hebręorum ad faciendum hoc teneri, cum dicitur; Et vt darent hostiam secundum quòd dictũ est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarũ: in quo manifeste patet quòd intendimus;

nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam ibi dicitur quòd parentes Iesu tulerunt illum in Ierusalem: parentes autē eius erant Maria, & Ioseph: ergo ambo ascenderunt, quod etiam satis apparet, cū postea dicatur ibidem, quòd Ioseph, & Maria mater eius erant mirantes super his, quę dicebantur de puero. Ponuntur etiam ibi duæ causæ quare illuc ascenderunt, scilicet, vt sisterent puerum coram Domino, & vt offerrent sacrificium, scilicet par turturum, aut duos pullos columbarum, & vtrumque dicitur ibi ꝙ erat ex precepto legis Moysi, ergo ad vtrūque ascendere tenebantur, sed sacrificiū illud non erat pro puero quin potius pro purificatione matris, vt patet Leuit. cap. 12. ergo sicut tenebantur parentes Saluatoris presentare eum corā Domino, ita tenebatur mater sua se presentare ad purificationem: de Anna autem matre Samuelis sic erat, quia pepererat puerum: ergo infra quadraginta dies debebat se presentare, sed non se presentauit, ergo peccauit contra legem.

Aliquis respondebit, quòd Anna præsentauit se in templo quamquam non fuerit filius eius Samuel ibi presentatus, & sic satisfaciebat legi. Respondendum est non stare, quia ipsa dixit quòd nolebat ascendere cum Elchana, sed manifestum est quòd interim transiret tempus purificationis, ergo non poterat se præsentare in termino determinato a lege, & cōsequenter peccare videbatur.

Dicendum est igitur, quòd Anna non se præsentauit in tempore purificationis coram Domino, eo quòd ipsa non obligabatur purificari: quia ista purificatio erat in oblatione quorundam sacrificiorum, vt patet Leuit. cap. 12. & ista sacrificia sunt iura debita sacerdotibus a popularibus, quia pro eis Deum orāt, & ministrant ei: mater autem Samuelis erat de Leuitis, sed Leuitæ non offerebant aliqua iura sacerdotibus sicut supra diximus de redemptione primogenitorum, cum ipsi essent ministri Dei sicut sacerdotes: ergo vxores eorum non tenebātur aliquid offerre in purificatione: quia istud solueretur de sumptibus Leuitarum: nō ergo obligabatur mater Samuelis ad purificationē die quadragesimo, sicut aliæ mulieres. De Domina autem nostra non est simile, quia ipsa erat de stirpe Iuda, cum Christus filius eius sit de stirpe ista: & ista tribus erat de popularibus, qui tenebantur ad soluendum iura sacerdotibus, & Leuitis: ergo quāquam ipsa ad hoc videretur obligata ex lege, non erat mater Samuel obligata, quę erat de tribu Leui. Et sic dicendum quòd ipsa non ascendit in loco sanctuarij, nec Samuel filius eius illuc portatus est vsquequo ablactatus fuit.

In q. 16.

An virgo Maria fuerit obligata ad purificationē.

Et ducam eum, vt appareat ante conspectum Domini. Ideſt postquam ablactauero, ego ducam ipsum, & præsentabo in conspectu Domini, scilicet in sanctuario corā sacerdotibus, vbi Deus specialiter esse videbatur.

Et maneat ibi iugiter. Ideſt postquam duxero illum manebit ibi semper, nec reducam eum mecum in domum. In hoc autem fundatur intentio Annæ, s. si ego portarem eum nunc coram Domino, quia nondum est ablactatus non posset ibi manere, sed oporteret, quòd ducerem eum mecum: ego tamen voui, quòd darem eum Domino, vt ministraret coram eo iugiter: volo ergo ire illuc tali tempore, vt cum eum præsentauero Domino, possit ibi iugiter manere: hoc autem erit postquam fuerit ablactatus: ergo nolo illuc ire, nec eum portare quousque sit ablactatus. *Et ait ei Elcana vir suus, fac quòd tibi videtur bonum.* Vidit Elcana, quòd Anna loquebatur rationabiliter, ideo noluit ei repugnare: potissime cum eam diligeret nolebat eam contristari permittens facere secundum arbitrium suum.

Et mane donec ablactes eum. Ideſt quamquam ego nūc ascendam ad Dominum, & postea alijs vicibus, tu nunquam ascendas quousque ablactes puerum.

Causa huius erat, quia dum puer nō est ablactatus non potest manere sine nutrice, sed nulla nutrix poterat esse cum eo semper in sanctuario, siue esset mater eius, siue aliqua alia, qa nulli fęminę licebat semper manere in sanctuario, ergo oportebat non poni Samuelem coram Domino vsquequo esset ablactatus, quo facto quamquam esset puer tenerrimus, posset nutriri cibis quibuscūque teneris a sacerdotibus, vel leuitis.

Precorque vt impleat Dominus verbum suum. Cū enim faceret ista Anna ad complēdum votum, Elcana precatus est, vt Dominus compleret verbum suum, ideſt id quod dixerat de puero. Non est autem intelligendum quòd Deus aliquid dixerit de illo, sed solū exaudiuit petitionem Annæ dans ei filium: est tamē sensus quòd cum Anna petierit filium promittēs, quòd ille semper maneret coram Domino, & concessit ei filium, videtur quòd concedebat ei sub hac conditione, vel cum intentione faciēdi quòd permaneret coram ipso ministrādo. Hoc autem orat Elcana, scilicet quòd Deus det vitam illi puero, vt possit ministrare multo tpe coram eo, & sic implebit verbum suū de puero ꝙ ministret coram eo. Rabbi Nehemias dicit quòd in Silo audita fuerat quædam vox Dei dicentis quidam puer nasciturus est nomine Samuel, qui liberabit Israel de manu Philisthijm: quamobrem omnes mulieres vocabant filios suos Samuel, vt aliquis eorum esset: cum autem vocauisset Anna filium suū Samuel dixit Elcana precor, vt impleat Dominus verbum suum, scilicet verbum quod locutus est in Silo compleat in isto puero, vt liberet Israel de manu Philisthijm, sed istę fictiones sunt ita apertę, vt nō expediat contra eas arguere. Nam Anna non vocauit filium suum Samuelem ex hac causa, sed quia eam Deus exaudiuerat, vt patet supra in litera. Etiam falsum est quòd omnes mulieres vocarent filios suos Samuelem.

Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum a lacte. Ideſt non ascendit Anna illa vice in sanctuarium, nec alijs vicibus post hoc cum Elcana ad solennitates statutas: quousque amoueret puerum a lacte. *Et adduxit eum secum postquam ablactauerat.* Ideſt iuit ipsa in sanctuarium cum puero, vt relinqueret eum ibi. Hoc autē erat vt offerret eum coram Domino, & solennem hostiam cum illo, & ad referendū gratias Deo pro collato beneficio, scilicet, quòd sicut Deus in eodem loco sibi concesserat filium, ita ibi pro illo gratias redderet: etiam vt ipsa commendaret eum Heli sacerdoti, significans quomodo ipsa fuisset mulier, quę ibi coram eo petierat filium a Domino, & locuta fuerat ad ipsum. Sciendum etiam ꝙ quamquam hic solum dicatur de Anna, quòd ascenderit cum Samuele: tamen etiam intelligendum est de Elcana viro suo, quia infra dicitur: Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum, sed hoc nō potest intelligi de sola Anna: sic etiam patet sequē. cap. scilicet, Et abijt Elcana in Ramatha in domum suā: ergo illuc ascendit cum Anna: tota enim ista litera continuata est, & refertur ad idem tempus vsque ad locum illum. *Porro filij Heli filij Belial.* Sed exprimitur de Anna quia ipsa erat tanquam principalis respectu pueri.

In vitulis tribus. Ideſt duxit Anna filiū suū in domū Domini cum vitulis tribus: & accipitur (in) pro cū: sic patet Genesis trigesimo secundo cap. scilicet, In baculo meo transiui Iordanem, ideſt cum baculo: portauit autem Anna tres vitulos tanquam oblationem solennem pro voto, & pro filio, quem offerebat; vt sicut Elcana obtulerat hostiam solennem in natiuitate eius, vt patet supra: ita ipsa offerret, nunc in presentatione pueri coram domino solenne sacrificium, accipiendo solenne pro magno: de vno vitulo istorum apparet infra, quòd immolatus fuerit, de duobus reliquis nihil dicitur, sed satis videtur, quòd forte dederit illos Anna viuentes sacerdotibus, sicut populares interdum offerebant animalia sacerdotibus, non vt immolarentur coram domino, sed vt manerent in proprietate sacerdotum, vel forte dedit illos duos vitulos Anna Heli sacerdoti in munera, vt gratificaret eū sibi, quia dabat illi filium suum in custodiam, vt maneret semper coram eo. sic patet infra, cum dicitur, ꝙ puer Samuel ministrabat semper coram Heli, & erat ante faciem eius: sequen. cap.

Et tribus modijs farinæ. Ideſt etiam attulit secum tres modios farinæ. De istis dicendum est, sicut de vitulis, s. quòd aliquid huius farinæ portaretur ad libamina sacrificij. Reliquum autem, vt daretur Heli in munus patet hoc: nam vt habetur Num. capit. 15. in omni holocausto, & hostia pacifica offerebantur libamina, scilicet farina, vinum, oleum, thus, & sal; ex quibus tria prima offerebantur semper sub certa mēsura, de qua eodem ca. & duo vltima sine mensura, sed hic offerebatur vitulus: ergo oportet, quòd cum eo darentur aliqua libamenta, de quibus erat farina. Nisi forte dicatur, quòd erat ista oblatio pro peccato, in qua nō erāt libamenta, sed nō stat rationabiliter dictum, quia hic offerebatur pro gratiarum actione propter natiuitatem pueri, ad quod pertinet holocaustū cum hostia pacifica.

Sciendum autem, quòd tres modij farinę, de quibus hic valde paruam mensuram dicunt, nec sunt, vt apud nos, quia vna puella satis debilis poterat portare in palliolo suo sex modios tritici, & amplius, vt patet Ruth. c. 3. s. Expande inquit palliolum tuum, quo operieris, & tene vtraque manu, qua extendente, & tenēte mensus est sex modios ordei, & posuit super eam.

Et amphora vini. Ideſt etiam portauit secum amphoram vini: ista etiam erat necessaria pro libamentis sacrificij, quia cum quolibet holocausto, & hostia pacifica dabantur libamenta, de quibus erat vinum in certa quantitate pro quolibet genere animalis, vt patet Numeri 15. cap.

Et adduxit eum in domum domini in Silo. Ibi enim erat Sanctuarium, & fuerat ab ingressu Israelitarum in terram Chanaan vsque ad tempus Samuelis, s. non multo post hoc cum arca: dum ducta est in terā Philisthijm, de quo infra ca. 4. *Puer autem adhuc erat infantulus.* Ideſt Samuel, qui vocatur hic puer erat infantulus, ideſt nimis infans: nondum enim esset duorum annorum & dimidij; nam immediate vt ablactatus est, duxerunt eum parentes in templum, vt patet s. *Et immolauerunt vitulum.* s. vnum de vitulis tribus, de reliquis autem duobus quid factum sit dictum est. In quo autē genere sacrificij fuerit oblatus iste vitulus, videtur dicendum, ꝙ in holocausto, vel in hostia pacifica. Nam nulla causa erat, quare offerretur pro peccato, cū non pertineat ad exultationem, sacrificium tamen istud fiebat in exultationem pro puero nato, & oblato. *Et obtulerunt puerum Heli.* Dicitur puer oblatus, non quidem sicut consueuerant offerri alij pueri primogeniti, qui erant de tribubus popularibus: nam illi ferebantur in templum, & accipiebantur in manibus sacerdotum, nec reddebant eos parentibus suis quousque acciperent precium quinque siclorum pro illis: de hoc Lucę c. 2. dī, & cum inducerent puerum Iesum parētes eius, vt facerent ſm consuetudinem legis ꝓ eo Simeon accepit eū in vlnas suas, & benedixit eum &c. Samuel aūt erat de filijs Leuitarum, ideo non dabant pro eo quinq; sicli, nec aliqua redemptio, sed oblatus est in manibus Heli sacerdotis, quia mater sua deuouerat eum dño, vt ꝙ ministraret coram eo. *Et ait Anna obsecro mi domine.* Loquitur Anna ad Heli indicās ei votum suum, & id quod locuta fuerat ad ipsum. Nā qñ steterat primo Anna in Silo coram Heli, dixit ei ꝙ erat mulier nimis infęlix: Heli aūt dixit vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti: ideo Anna quasi cōgratulans volebat nunc declarare, qūo completa fuisset oratio sua, & exaudita petitio, & hoc significat litera sequens. Fit ēt hoc, vt Anna declaret quare offert filium suum Heli sacerdoti: vouerat nāque eum, vt maneret semper coram dño, & ob hoc tradebat illum Heli, voluit igitur significare votū suū Heli, vt reciperet puerum, & dicit obsecro mi domine, ideſt obsecro, vt audias me. *Viuit anima tua domine.* Modus iurandi est apud antiquos, vt cum dī viuit anima mea, ꝙ hoc sit, ideſt sic viuat aīa mea, vt hoc est verum. Sic ēt iurauit Deus Num. 14. c. Viuo ego, & implebitur gloria dñi vniuersa terra, ideſt ego iuro ꝓ vitam meam, ꝙ omnis terra implebitur gloria. Sic etiā potest accipi hic, s. viuit anima tua dñe, ideſt ego iuro per aīam tuam, vel per vitam tuā, ꝙ ego sum mulier &c. *Ego enim sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans.* Ideſt domine recordare, ꝙ quondam te stante hic apud portam templi, stetit hic mulier quædā orans, & ego sum illa.

Orans dominum pro puero isto. Orauit Anna pro puero, scilicet Samuele, non quidē pro illo determinate, sed quòd daret sibi aliquem filium, siue illum, siue alium: potuisset enim sibi dare alium filium, & non illum. & dī quòd stetit orās coram Heli, quia Heli erat ad portam templi, & Anna erat intra Sanctuariū, sed prope Heli circa portam Sanctuarii, quod patet, quia Heli conabatur audire verba Annæ, quādo mouebat labia in oratione, & quia nihil audiebat iudicauit, ꝙ Anna nihil loquebatur, sed mouebat labia ex ebrietate, si tamen distaret ab illa aliquantulum nō argueret rationabiliter, ꝙ ipsa nihil loquebatur quāquam non audiret eam. *Orani, & dedit mihi dominus petitionem meam, quam postulaui eum.* Ideſt, ego orauī, tunc pro puero, & concessit mihi: ex quo patet, ꝙ Anna non declarauerat Heli petitionem suam, quando locuta fuit cum ipso in Silo, sed solum dixit mulier infœlix nimis ego sum. Si enim ibi declarasset non oportebat, ꝙ nūc declararet. *Idcirco, & ego commodaui eum domino.* Ideſt, quia Deus dedit mihi, ego dedi eum Deo, scilicet vouendo ipsum ad hoc, ꝙ maneret semper ministrando coram domino, & ꝙ semper haberet votum Nazareorum in obseruatione, dicitur autem commodare, ideſt dare ad vsum, s. ꝙ Anna potuerat eum applicare ad sęculares cōuersationes, & commodauit, ideſt dedit illum ad vsum Deo. *Cunctis diebus quibus fuerit accommodatus domino.* In hoc significatur forma voti, s. quòd non vouebatur puer ille ad aliquam certam ministrationem, aut prefinitum tempus, sed in omnibus diebus quibus fuerit accommodatus Deo, ideſt, quibus Deus voluerit, quòd sit sibi accommodatus, ideſt, ꝙ ministret sibi. nam eo tempore quo Deus voluerit eum viuere, erit sibi accommodatus: nam Anna vouit filium pro tota vita: Deus ergo sciebat, quòd quādiu vellet ei dare vitam tandiu esset sibi accommodatus, ergo quando ipse vellet eum occidere, non esset sibi accommodatus, nec vellet eum sibi esse accommodatum.

Et adorauerunt ibi dominum. Scilicet Anna, & Elcana vir suus adorauerunt dominum in Silo, referentes ei gratias pro filio dato. *Et orauit Anna, & ait.* Tam Elcana, quam Anna orauerunt, sed quia oratio Elcanæ non fuit aliquid speciale, non descripta est hic:

oratio autem Annę continebat magnas laudes Dei, & habebat modum prophetię: & creditur quòd ipsa a Deo illuminata specialiter hoc orauit. Descripta fuerunt verba sua hic: habentur autem in ca. sequenti.

CAP. II.

EXVLTAVIT cor meum in domino, & exaltatũ est cornu meũ in Deo meo. Dilatatũ est os meũ super inimicos meos, quia lętata sum in salutari tuo. Non est sanctus, vt est Dominus: neque enim est alius extra te.

Exultauit. In superioribus positum est de Samuelis natiuitate & oblatione. Hic incipit agere scriptura de eius exaltatione, & diuidit in duas partes, primò agitur de matris Samuelis oratione, secũdò de filiorum Heli deiectione. Procedit autem sic, quia tępore natiuitatis Samuelis Heli erat summus sacerdos, & filij eius successuri essent sp in honore illo, nisi fuissent eorum magna peccata: eorum autem graues iniquitates promeruerunt, vt deij cerentur. & quia deiectis eis a potestate, & auctoritate iudicandi Israel successit Samuel, agitur de eorum deiectione, vt postea agatur de Samuelis exaltatione. Secunda ibi. *Porro filij Heli*. Ista secunda in duas, quia primo, agitur de filiorũ Heli iniquitate, secundo de pnunciatione pœnæ eis comminatę. Secunda ibi. *Heli autem erat senex*. Prima in duas, quia primo agitur, qp dictum est, secundò incipitur agi de bonis exordijs Samuelis, secundum quæ postea promeruit magnum honorem ibi. *Samuel autem ministrabat*. Circa primum ponitur oratio Annæ, s. *Exultauit cor meum in domino*.

Verba exultationis quæ protulit Anna, quomodo intelligantur.
Quæst. I.

REFERTVR hoc ad lætitiam, quam habuit Anna cõcepto Samuele. Nam antequam cõcepisset affligebat eam nimis æmula sua obijciens illi infecũditatem, & quòd Deus maledixisset illi concludendo vuluam eius, nunc aũt nato filio immunis erat ab hoc opprobrio, nam cum aliqua, quæ ante fuisset sterilis, pariebat, auferebatur ei opprobrium, sic dixit Rachel Gen. 30. s. Quæ cõcepit, & peperit filium dicens: abstulit mihi Deus opprobrium meum. Nunc autem cum concepisset lętatum est cor suum. Et dicitur, qp lętatur in Deo, ideſt istam lætitiam, vel gaudium habet a Deo, vel lętatur in eo, i. in beneficio eius, & non in aliquo alio bono, qui autẽ delectantur in vitijs, quamquam exultent, tamen nõ exultant in Deo: & non dicitur lętari, sed exultare, qa exultare significat maiorem abundãtiam gaudij, nam lętari significat concipere quoddam gaudium intra aĩam, qp extra nõ prodijt: exultare aũt est quoddã gaudiũ intra conceptũ, qp cũ intra concipitur, in exteriora prorumpit, & manifestatur ĩ motibus corporis, & sic dicitur exultare quasi extra saltare. *Et exaltatum est cor meum in Deo meo*. Ista aliquo modo est repetitio sententiæ superioris, quæ cõsueuit fieri in carminibus, & ita ista oratio est per modum carminis. Aliter potest dici, quòd sit diuersa sententia, quoniam cor exultare pertinet ad lætitiam. Cor exaltari pertinet ad magnitudinem, & est sensus exaltatum est cor meum, ideſt eleuatum est ad magnam altitudinem, quia ante hoc erat depressum scilicet, quia ego reputabam me infimam in mulieribus, & hoc quia dixit mulier infœlix nimis ego sum, nunc autem reputabat se valde fœlicem, quia Deus dederat ei filium, cum esset ablatum opprobrium illius de sterilitate, & potissime, quia filius ille erat datus a Deo, de quo magis gaudendum erat, ideo eleuabatur cor Annæ ad magnam excellẽtiam: nec tamen erat ista eleuatio in superbiam, ita quòd pter filium natum superbiret alicui contumeliam inferre volens, vel in seipsa se iactaret, quasi a se hoc bonum habens, sed exaltatio sua erat in Deo, ideo subditur in Deo meo, s. propter bona collata mihi a Deo ego extimo me maiorem, vel propter spem bonam de ipso. Et non est istud gaudium in aliqua re temporali, qua Anna vellet frui, sed in Deo, & a Deo.

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Ideſt apertũ est os meum ad loquendum magna de inimicis meis non habens quid responderem, nunc autem dilatatũ est os meũ, ideſt data sunt mihi multa, in quibus ego possem dilatare, vel extẽdere os meum. Refertur hoc ad Annam respectu Phenennæ, quæ dicitur inimica sua, cum litera vocet eam æmulam, & ipsa affligebat atque contristabat nimis Annam tanquam hostis, & tunc tacebat Anna non habens quid responderet, qa obijciebat sibi infœcunditatem, quæ vera erat, vnde non habebat aliud remedium, nisi quòd fleret, & nõ caperet cibum, vt patet pręcedenti cap. Nunc autem dilatatum est os suum super inimicos suos, ideſt data sunt ei multa, quæ loqui posset contra inimicos suos, siue obijciendo, siue respondendo, nam iam non poterat Phenenna obijcere Annæ infœcunditatem, cũ ipsa posset dicere, iã se peperisse, & gloriosius erat qp filiũ istum specialiter a Deo acceperat, vel poterat obijcere contra Phenennam principaliter increpando, quasi reddendo vindictam, quòd ipsa iniuste locuta fuisset ante, dicens Annam esse infœlicem, quia concluserat dominus vuluam eius, cum intenderet eam exaltare dando ei filium miraculose: non est tamen intelligendum, quòd Anna suscepto filio quasi habita victoria insultauerit contra Phenennam, quia hoc non erat virtuosę Annę, cui Deus largitus fuerat tantum beneficium, vt vindictam sumeret, sed dicit os suum dilatatum, ideſt, quia posset ipsa dilatare iam illud loquens multa contra Phenennam data sibi opportunitate, sed nihil horum fecit.

Quia lætata sum in salutari tuo. Ideſt in salute a te data. Est sensus, quòd quia Deus dedit Annę salutem, ideſt saluationem ab improperio suo de sterilitate, dilatatũ est os suum super inimicos suos, aliter semper oportuisset eam subticere & flere, quia non haberet quid posset respondere æmulæ suæ. Nũc autem lætata fuit in salutari Dei, ideſt ĩ salute a Deo data. Aliter potest intelligi, quòd non accipiatur hic lętari propriè, sed, p confidere, & tunc est propria causalitas, s. qp Anna cõfidit in domino, qp daret ei petitionem suam: & pter hoc dilatatum est os suum: si autem non confidisset, qp Deus daret sibi petitionem, Deus nõ dedisset, quia non ꝯcedit petita homini diffidenti de bonitate eius: sic patet Iacobi. cap. 1. de illis, qui dubitant in petitis a Deo dicens postuler autem in fide nihil hęsitans: qui enim hęsitat similis est fluctui maris, qui a vento mouetur & circunfertur, non ergo existimet homo ille, qp accipiat aliquid a domino: Anna autem lætata est in salutari Dei, ideſt, cũ lętitia, & certitudine sperauit salutem esse dandam sibi a Deo, s. remedium circa opprobria sua, ideo dilatatum est os suum. *Non est sanctus vt est Dominus*. Postquam Anna descripsit bonum suũ, & gaudium sibi collatum, conuertitur ad describendum laudes quasdam Dei. Nam pro susceptis bonis a Deo tenemur rependere, quod possibile nobis est. Istud autem in solo honore consistit: quoniã Deus boni nostri non eget: ideo cum cætera bona nostra ei non conueniant, honorem ei impendimus, nõ quidem tanquam necessarium, sed tanquam expressiuum magnitudinis reuerentiæ eius: iste enim solus est, quem Deo tribuendum dicit esse Aristote. Ethic. libr. 4. & 8. & hoc, quia maximum bonũ est inter omnia humana exteriora: laus autem proprie non est honor, aliquo modo tamẽ pertinet ad illum. Nam sicut honor attestatur in honorato magnitudinem reuerẽtiæ & dignitatis, cum sit aliquid exhibitum propter virtutem, ita laus significat quoddam bonum in laudato, quia laus est sermo explicans magnitudinem. Anna ergo incępit hic explicare magnitudinem Dei laudando eum quantum ad quædam, & primo dicit, quòd nullus est sanctus, vt Deus noster, ideſt nullus est tantæ excellentiæ in bonitate. Sanctus enim significat incontaminationem, s. quòd Deus non sit pollutus aliqua labe peccati, aut terrenæ contagionis, sed immunis ab omni macula: cęteri autem in cõspectu eius mundi non sunt. Nam & in Angelis suis reperit iniquitatem, & cęli non sunt mundi coram eo: sicut Iob dixit. Hoc autem est, quia Deus nullum malum vult, sed cum nullum illorum faciat iniquitatem, & iniquos viros exosos habet, iuxta illud Psalm. 5. quoniam Deus nolens iniquitatẽ tu es, odisti omnes qui operantur iniquitatem. Isto modo per quandam similitudinem dicimus aliquo modo quosdam homines esse sanctos, ideſt incontaminatos, & non est sanctitas in illis aliqua specialis virtus vna, vel plures, sed significat quendam gradum excellentiæ in virtutibus, s. quòd quælibet virtus est in eo excellentiori modo quàm in alijs hominibus: simile enim dicit Philosophus de magnanimo Ethic. lib. 4. de magnanimitate, s. quòd magnanimitas dicit quandam excellentiam, & magnitudinem in qualibet virtute, s. quòd non solum magnanimus habet omnes virtutes, sed etiam quamlibet earum habet in quadam magnitudine.

Pro quo sciendum est, quòd secundum Macrobiũ in libro de Somno Scipionis virt⁹ habet quatuor gradus, s. quòd quędam sunt politicę, & aliæ purgatorię, & aliæ purgati animi, siue heroicę, & aliæ sunt exemplares. isti autem quatuor gradus non faciunt differre virtutes generaliter secundum speciem, sed solum secundum quantitatem, & gradualem excellentiam, quia quęcunque virtutes sunt in vno membro etiam sunt in alio. Primæ harum sunt politicæ, ideſt pertinẽtes ad homines cõmunicantes politię: isti enim sunt de viris bonis, eo quòd per virtutem viuunt: sunt tamen in minimo gradu bonorum, quia politici virtutes ordinant ad honorem, & fęlicitatem politicam, qp est aliquid minus quàm ipsa virtus, & isti sunt imperfecti, quia non est eis cura ostendere magnam virtutum perfectionem, sed solum communicare qualitercunque rationabiliter inter se in vita politica. Secũdus gradus est virtutum purgatoriarum, & dicuntur purgatorię a purgando, quia nos actualiter purgant: & istę sunt quandocunque aliquis excedẽs vitam politicam, non solum vult rectè viuere, sed etiam passiones habere subiectas: & inquantum conatur illas sibi subijcere, & diminuere per virtutis magnitudinem dicitur habere virtutes purgatorias, ideſt proficientes ad purgandum hominem: non quidem a vitijs, sed a passionibus. Tertius gradus est virtutum purgati animi: & isti sunt quando aliquis per magnam assuefactionem, & vigilantiam in opere virtutis cõfregit omnes passionum tumultus atque expulit de anima sua, & tunc manet animus liber sequestratus ab omni impulsu, ita vt penitus sibi liberum sit, quod voluerit, & istę vocantur virtutes purgati animi, quia non sunt nisi in animo, aquo iam expulsus est omnis passionalis tumultus, qui autem hmõi sunt dicuntur habere virtutem heroicam, ideſt, quasi diuinam, & ipsi vocãtur viri heroici, i. diuini, vel aerei, quia iam magis Deo quã hominibus similes sunt: distinguit autem Philosophus istam virtutem heroicam a virtute cõi Ethi. lib. 7. in principio: sicut distinguitur malitia a bestialitate. Nam virtus est bonũ hominis, & malitia est proprie malum hominis, quorum vtrunque est ęquale homini. Bestialitas verò est malitia maior quàm humana, ita virtus heroica est virtus maior quam humana. In isto tertio gradu vocamus hominem sanctum, quia non solum habet virtutes, sed etiam quamcũque virtutem habet in tali gradu quali nõ reperitur alius maior inter homines. Quartæ virtutes sunt exemplares, & istę sunt aliquo modo similes virtutib⁹ nostris, sed sunt virtutes diuinę; ideo necesse est eas esse perfectiores virtutibus nostris. Vocãtur autem exemplares, vel ideales secundum modum loquendi Platonicum, qa ea, quæ in Deo sunt, sunt exemplaria, vel formæ omnium, quę in nobis reperiuntur. Quãtum ergo ad istũ modum dicimus esse sanctum, ideſt maioris excellẽtiæ quam sint omnes alij, & differunt istæ a nostris virtutibus secundum speciem.

Et non est alius extra te. Conuertitur hic locutio, quia cum primo fiat locutio in tertia persona, hic fit in secunda: dicitur autem quòd non est alius extra te, ideſt nullus est præter te, s. sanctus, & tunc ista litera exponit superiorem, quia supra dicebatur, quòd nullus est sanctus, vt Deus, ideſt ęqualiter sanctus illi: hic autem dicitur, quòd non solum nullus est sibi ęqualis, sed etiam nullus est sanctus pręter ipsum.

Alio modo intelligitur, nec est alius extra te, ideſt nullus est Deus pręter te, quia quamquam Gentiles plures Deos appellent, illi tamen dęmonia sunt, & Deus noster est verus Deus in cęlo, & in terra, sed primus sensus est melior, s. quòd nullus est sanctus præter Deum: sicut dicitur, quòd nullus est bonus pręter ipsum iuxta illud, quod Christus dixit, quid me vocas bonum? vnus est bonus Deus: Matth. 19. ca. & verum est, quia nemo est omnino incontaminatus, scilicet, actu, & potentia, nisi Deus, quia licet aliquę creaturæ fuerint immunes ab omni contagione, siue angelicę, siue humanę potuerant contaminari, nisi præseruarẽtur a Deo, sicut dicitur Exodi ca. 34. Deus apud quem nemo per se innocens est, quasi dicat, si aliquis est innocens apud Deum non habuit hoc per se. Deus ergo solus sic sanctus est, quia nec polluitur, nec pollui potest.

Et non est fortis, sicut Deus noster. Ideſt nemo est tantæ potentiæ, vt Deus noster, & quamquam viri potẽtes in sæculo videantur esse alicuius fortitudinis, & ẽt dij gentium: tamen nõ sunt fortes, sicut Deus noster, quia ipse super vtrosque facit quicquid vult.

Sciendum autem, quòd fortis accipitur hic large, nam fortitudo secundum Aristotel. 3. Ethic. est quædam virtus regulatiua circa timores, scilicet, vt bene se habeat homo circa vltimum terribilium, & etiam circa audacias, sed hoc ad Deum non pertinet, nam ipsi nihil est terribile tolerabile, nec est aliquid arduũ ausibile. Non enim esset magna laus talia de Deo prędicari, ſimmo secundum Aristotelem Ethicorum lib. primo, circa finẽ. derisibiles viderentur dij, si quis eos laudaret tanquam temperatos, vel fortes, sed honoramus eos dicentes esse beatos. Alio modo accipitur fortitudo, ideſt robur corporis, & isto modo accipitur a vulgaribus, sic etiam locutus est Aristotel. Ethicor. libro secundo. scilicet. Ex multum cibum sumere, & magnos labores sustinere efficitur quis fortis, sed nõ potest hoc intelligi de virtute animi, quia ad illam nihil agit cibus, nec labores duri, sed animi conatus, & solicitudo. Alio modo accipitur fortitudo pro potẽtia, & isto modo accipitur hic. Nam quamquam

Lętari exultareq; qũo differunt.

Laudes Dei.

Fortitudo qd, & qũo de Deo pdicetur.

Deus non sit robustus, quia non est corporeus, habet tamen potentiam ad efficiendum quodcunque vult, quæ non est virtus corporis.

Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Increpat hic eos, qui in seipsis gloriantur, & de se magna præsumunt: applicatur autem hoc ad præcedentem literā dupliciter. Vno modo referendo ad Deum, scilicet nullus est fortis, sicut Deus noster: ideo non debet aliquis multiplicare loqui sublimia, ideſt loqui de se multa verba sublimia, quasi dicat, omnia hęc poterūt esse irrita, cum nullus sit fortis, sicut Deus noster. qui tamen de se sublimia loquitur, detrahit diuinæ fortitudini: ideo non est multiplicandum in sublimibus verbis, maxime quando homines faciunt hoc gloriantes, ideſt de seipsis habentes gloriam referendo magnitudinem ad se.

Alio modo intelligitur referendo hoc ad Annam, etiam increpando Phenennam, scilicet, quòd non loquatur aliquis sublimia gloriando de seipso, ideſt in bono suo: & hoc quia Deus fortis est super omnes alios, ideo potest immutare illa, ī quibus homines gaudent, & tristantur, quasi dicat Phenenna potuisset cōtra Annam loqui sublimia gloriando de fęcunditate sua, & deprimendo Annam, quia sterilis erat: si existimaret, quòd non esset aliquis potens super homines, scilicet ad mutandum statum eorum qui posset tollere fęcunditatem Phenennæ faciendo eam sterilem, & auferre opprobrium Annæ dando ei prolis multitudinem: quia tamen non est aliquis fortis, sicut Deus noster, scilicet qui potest immutare statum rerum faciendo de sterili fœcundam, & è contrario, non debebat Phenenna gloriari in fęcunditate sua exprobrando Annæ, quòd esset sterilis.

Recedant vetera de ore vestro. Hoc potest referri ad Annam, & Phenennam, & exponetur sic: Recedant vetera, ideſt recedant de ore vestro, scilicet, iam non poteritis dicere ea, quæ antiquitus dicebatis, scilicet prius inferebatis opprobrium mihi vocando me sterilem: nunc autem non poteritis, ideo recedāt ista verba de ore vestro.

Quia Deus scientiarum dominus est. Ideſt dominus noster est Deus scientiarum, ideſt est Deus, qui omnia cognoscit, scilicet ipse cognouit cor meum, quòd in rectitudine ambulauerim coram illo, & quòd in amaritudine mea petierim ab eo filium. Cognouit etiam cor Phenenne, scilicet, quia iniquo animo me affligebat opprobrijs: ideo dedit mihi fęcunditatem, faciens recedere de ore illius antiqua dicta.

Et ipsi præparantur cogitationes. Ideſt cogitationes nostræ sunt paratæ, vel ordinatæ corā ipso, scilicet, quòd valde clare eas cognoscere possit, & hoc redit ad prędcedentem sententiam, scilicet, quòd Deus cognouit cogitationes Annæ, & Phenennæ, & reddidit vtriq; secundum quòd merebatur. Aliter potest exponi ista litera in laudem Dei, scilicet recedant vetera de ore vestro, ideſt laudes veteres. Consueuerant enim homines ab antiquo laudare Deos, quos sibi cōfinxerāt, & de istis dicit Anna, quòd vetera, ideſt laudes istorū recedant de ore humano, quia postquam Deus Israel cognitus est, vt Deus verus, ipse apparet dignus omni laude. Alij autem dij nequaquam.

Quia Deus scientiarum dominus est. Dat causam quare debeant cessare laudes Deorum antiquorum, scilicet quia dij gentiles non sunt tantę perfectionis, sicut Deus Israel, cum iste sit Deus scientiarum, ideſt Deus omnia sciens, quem nihil latere potest: dij autem gentium non cognoscunt omnia hæc.

Et ipsi præparantur cogitationes. Ideſt nō solum Deus cognoscit res omnes vniuersi, & omnes actus humanos, sed etiam cognoscit cogitationes secretas in cor-

de hominis, & hoc videtur esse mirabilius.

Arcus fortium superatus est. Hic ponit Anna Metaphoram inter se, & Phenennam per trāsumptionem ad arma, scilicet, quomodo Deus exaltauerit Annam dando ei miraculose filium, & quomodo deprefserit æmulam suam Phenennam gloriantem in fęcunditate sua. Et dicit, quòd arcus fortium superatus est, ideſt victus est. Vocantur fortes, qui in se confidunt, & se aliquid magnum habere existimant: sic enim erat in Phenenna, quæ in sua fœcunditate gloriabatur: arcus autem suus dicitur esse fœcunditas, per quam ipsa vulnerabat Annam: & est cōueniens transumptio, quia arcus est genus armaturæ ad feriędum: sic enim fęcunditas erat Phenēnæ occasio affligendi Annam. Nam cum ipsa nimis fęcūda esset, & Anna sterilis ex probrabat nimis Annæ in fęcunditate ex hac parte eā feriens. Nunc vero arcus fortium superatus est, ideſt fœcunditas Phenennæ fuit deuicta cum concepperit Anna, quoniam non habuit iam potestatem feriędi eam.

Et infirmi accinēti sunt robore. Ideſt illi qui prius erant infirmi roborati sunt: hoc dicit Anna, quia ipsa primo fuerat infirma, ideſt totaliter sterilis; postea vero Deus dedit ei abundantem fœcunditatem, in qua roborata esse videtur.

Repleti prius pro panibus se locauerunt. Facit hic aliam Metaphoram Anna de famelico, & de abundante panibus: quoniam Phenenna a principio erat tanquam repleta panibus: Anna vero tanquam famelica, quia nullum habebat filium: sed postea è contrario factū est, quia Anna multos filios habuit.

Aliqui enim dicunt, quòd Deus videns malitiam Phenennę occidit omnes filios eius, & nō simul, sed cum nascebatur vnus filius Annæ moriebatur vnus filius Phenennæ, & sic succesſiue vsquequo morerentur omnes: Anna autem fuit postea satis fœcūda, quoniam sex filios peperit, scilicet Samuelem, & alios tres filios, & duas filias, vt patet infra. hoc autem prophetabat Anna, scilicet, quòd ipsa multiplicanda erat in prole, & Phęnenna diminuenda. Videtur dicitur hic repleti prius pro panibus se locauerunt, ideſt illi, qui a principio erant ditissimi, & repleti omnibus bonis ad tantam venerunt inopiam, vt se locarent pro panibus ideſt darent operas suas, vel laborarēt tota die solum, vt darētur eis panes ad cibum. Debet autem istud aduerbium prius legi cum isto participio repleti, & non cum illo verbo locauerunt: & est sensus, quòd repleti prius, ideſt qui a principio erant repleti, locauerunt se postea pro panibus, scilicet Phenenna, quę a principio fuerat abundantissima in prole, locauit se postea pro panibus, ideſt ita caruit filijs, quòd saltem vnum filium desideraſſet, sicut ille, qui nihil habet pro laboribus suis, vellet sibi saltem cibos dari.

Et famelici saturati sunt. Intelligitur de Anna, quæ a principio erat tanquam famelica nullam habens prolem; postea autem saturata est habens multos filios, quoniam sex peperit, vt patet infra.

Donec sterilis peperit plurimos. Hic applicat Anna metaphoram suam ad propositum inter se, & Phenennam, scilicet, quòd ditati prius locauerunt se pro panibus, & famelici sunt saturati, & hęc donec sterilis peperit plurimos, ideſt in tantum peruenit, quòd sterilis pareret multos filios, quod dicit de seipsa, quæ a principio erat sterilis, postea autem plurimos peperit, scilicet sex, vt patet infra. in quo patet, quòd Anna locuta fuit ista prophetice, quia quando ista dixit erat in Silo offerens filium suum Samuelē dño, & tūc nullū aliū adhuc pepererat, nec poterat ipsa scire, an plures paritura foret, nisi Deus ei reuelaret, & tamen cognouit, vt hic apparet, ergo ꝓphetice ista dicebat, & hoc fuit,

quare

quare sacra Scriptura istam orationē susċepit. Alioquin, ita fuisset descripta oratio viri sui Elchanæ, & aliorum.

Et quæ multos habebat filios infirmata est. Ideſt non habuit vltra firmitatem fœcunditatis ad pariendum. In quo satis innuitur id, quod supra dicebant quidam, s. quòd postquam peperit Anna, nūquam peperit Phenenna: sed magis moriebantur filij eius, scilicet, quòd tot morerentur Phenennæ quot nascebantur Annę, & istud proprie est infirmari. Nam non est infirmari non crescere in firmitudine, sed deficere a firmitudine, quæ præexistebat: firmitudo Annæ erat pluralitas filiorum; ergo eam infirmari erat deficere omnes filios suos, vel aliquos de eis.

Dominus mortificat, & viuificat. Hic redit Anna ad laudem Dei pro beneficio collato, scilicet, quia de sterili fecit eam fęcundam: & dicit quòd potentia Dei est magna super potētiam hominum, & naturæ: quoniam ipse mortificat, & postea viuificat: homines autem, vel natura si aliquem mortificauerint, non possunt illud postea viuificare: Deus autem quamquam aliquem mortificet, postea viuificat, cum vult: & quā quam mortificare a morte dicatur, tamen non accipitur mortificare, ideſt occidere, sed mortificare, ideſt deducere, quasi vsque ad terminos mortis, quantum ad Dei potentiam tamen nihil differt, an mortificatum, vel penitus mortuum viuificet. Applicatur hoc ad Annam, quia ipsa erat tanquam mortua cum concipere non posset: postea autem viuificata est, quia Deus ei conceptum dedit.

Deducit ad inferos, & reducit. Istud est aliud signum potentiæ diuinæ, scilicet, quòd Deus facit hominem descendere vsque ad sepulchrum, & inde postea eum liberat. Accipitur autem hic inferos non pro gehennalibus locis, sed pro sepulchro, quia in Hebręo eadē dictio significat infernum, & sepulchrum, & de hoc verum est, quia Deus ducit hominem ad inferos, ideſt vsque ad sepulchrum quasi mortuus sit: & postea reducit, scilicet eum viuificando. Vel ducit ad inferos scilicet verè occidendo, & faciendo, quòd homo ducatur ad sepulchrum: reducere autem est, quando facit eum de sepulchro resurgere. Nam tempore legis veteris aliqui surrexerunt a mortuis, vt patet de illo, quem suscitauit Elias, scilicet filiam mulieris Sareptanæ infra tertio libro, capitu. 17. & de illo puero, quem suscitauit Eliseus, scilicet filium hospitis suæ infra 4. libro, cap. quarto. etiam cum mortuus esset Eliseus, & sepultus, & in sepulchro eius sepeliretur quidam homo, quem non potuerunt præ instantia citius sepelire, reuixit homo, & stetit super pedes suos: dum tetigit ossa Eliśei, infra quarto libro decimotertio capit. Iste autem est modus accipiēdi inferos, vel infernum communiter in sacra Scriptura pro sepulchro, sic patet Gene. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum: & Gene. 34. dicitur: Deducent serui tui canos eius cum dolore ad inferos: & idem quadragesimo secundo. Potest autem accipi inferus pro loco gehennali, quia etiam Deus ad locum illum hominem ducit, & inde reducit: omnes enim, qui descendunt ad inferos, scilicet ad purgatorias sedes, vel ad Limbū sanctorum, reducuntur inde: quia in Limbo sanctorum patrum solum steterunt animæ vsque ad Christi passionem, & postea inde reductę sunt cum Christo resurgente: in purgatorijs etiam sedibus in ęternū non manēt, sed finitis supplicijs, quæ animarum quęlibet pro inexpleta satisfactione sublatura est, ad vitam æternam reducitur. Anna tamen magis intelligebat hic de inferis, ideſt sepulchro, quam de locis gehennalibus.

Dominus pauperem facit, & ditat. Istud est alterum si-

gnum potentiæ diuinę: & est quantum ad bona fortunæ: diuitiæ enim, honores, & principatus atque similia in bonis fortunæ computantur, quia nec nobis natura insunt, nec ex arbitrio veniunt, aut recedunt, sed cum acquisitio sit fortuita, conseruatio est incertissima.

In his enim Deus potestatem habet, quia licet vulgares ad pauca respicientes pure ex fortuna ista euenire contendant, & nulla dicta lege temere fluitante, quia nullum vniuersalem rectorem, aut moderatricem prouidentiam esse credunt: Deus tamen omnia hæc dirigit, ita vt nec obolus quidem nobis, aut accedat, aut recedat, sine eius iudicio. Nam si duo passeres, qui ferè nullius valoris sunt, non possunt cadere sine consilio, & determinatione Dei, quantomagis actus humani, & infortunarum aduersitates, atque quęcunque prosperitates sine Deo regulante euenire poterunt? nullatenus inquam. Cūcta Dei prouidētia disponuntur.

Dicendum namque est, quòd nec etiam minimus capillus corporis nostri sine altissimo Dei consilio perire potest, sed omnia sub certissima Dei prouidentia collocata sunt. De hoc patet Matth. capit. 10. scilicet. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro: vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. homines igitur diuites, vel pauperes fieri, quod aliquantam mutationem, & magnitudinem in actibus humanis facit, sine Dei prouidentia non dispensatur: ipse ergo hominem diuitem facit, & ponit primo paupertatē, & postea diuitias applicādo ad seipsam, scilicet, quòd ipsa erat pauper primo nō habens filios: deinde multiplicata est in prole, quod est ditari.

Humiliat, & subleuat. Ideſt Deus deprimit hominem aliquando, & postea eum exaltat: humiliare enim accipitur dupliciter. Vno modo, ideſt humilem facere, scilicet dare ei habitum humilitatis, & istud est nobis gratissimum atque magnum donum cum humilitas sit clarissima virtus.

Alio modo accipitur humiliare, ideſt, deprimere, scilicet facere hominem despicabilem auferendo ei aliquid, per quod erat excellens, vel nihil conferendo illi per quod mereatur honorem, & ista non est virtus, sed pœna, de qua intelligitur hic: opponitur enim huic subleuatio, vt cum aliquis eleuatur ad magnum honorem, vel prosperitatem diuitiarum, aut nominis celebritatem: sic enim fuit in Anna, quoniam Deus humiliauit eam a principio, scilicet fecit despicabilē, & opprobriosam apud æmulam suam Phenennam concludēdo vulnam eius, sed postea subleuauit illam dando illi multitudinem filiorum miraculosè.

Suscitans de puluere egenum. Ista sententia pertinet ad superiorem, scilicet, quòd Deus homines infimos eleuat interdum ad honores, cum prius fuissent despicabiles nimis, & quasi sedentes in puluere, scilicet quòd omnes calcabant eos quasi lutum, vel puluerem propter paupertatem.

Et de stercore eleuat pauperem. Replicatio est eiusdem sententiæ. Pauper namque & egenus idem sunt, quāquam pauper non significet tantam diminutionem, sicut egenus, quia pauper est qui parum habet, tamen aliquid habet: egenus autem, qui omnibus eget. eleuare autem egenum de stercore idem est, quòd eleuare pauperem de puluere, scilicet, quòd fuerit iste in loco valde humili & deiecto, & Deus inde eleuet ad regnandum, vel ad magnum honorem, sed adhuc sicut pauper non est ita abiectus, sicut egenus: ita eleuare de stercore abiectius est, quam eleuare de puluere, ita vt significetur, quòd de quocūque loco, siue multum humili, siue non, Deus potest eleuare hominem ad honores.

Vt sedeat cum principibus. Ideſt, vt ſedeat inter principes. iſta eſt magna mutatio, quia ſicut nihil eſt abiectius paupere ſedente in puluere, & ſtercore, ita nihil eſt gloriosius principe, ſed Deus ſubito interdum de vno facit alterum.

Et ſolium gloriæ teneat. Ideſt facit, quòd ſedeat in Cathedra honorabili. Solium enim proprie pertinet ad reges, & ſic Deus interdum pauperibus dat ſolium, ſicut Deus tulit Dauid de paſcuis ouium, & fecit aſcendere ad regale ſolium.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic laudat Deum Anna de poteſtate, & vniuerſali diſpoſitione rerum, ſcilicet, quòd ipſe omnia facit atque diſponit, ſicut, quòd poſuerit cardines terræ: dicitur enim cardo id ſuper quo mouetur porta, & ipſum eſt immobile, ita ergo cardines terræ ſunt aliqua, quæ aſſignantur immobilia. Poſſunt autem multipliciter accipi cardines terræ: vno modo pro punctis quibuſdam, aſſignatis in ea: & ſic dicunt quidam punctum Orientis, & punctum Occidentis, Meridiei, atque Aquilonis eſſe cardines terræ, quaſi totus orbis ſit fundatus ſup iſta quatuor puncta, vtpote quòd terra ſit fundamentum mũdi, & ſuper quatuor eius extrema puncta ſint fundata omnia alia, quæ ſunt in natura rerum, & iſta ſunt quatuor puncta prædicta. Sed adhuc ſi accipiamus proprie cardinem magis proprie dicetur de duobus punctis iſtorum quam de alijs, quia cardo ſignificat quandam immobilitatem, totus autẽ orbis habet immobilitatem ſuper partem Septentrionalem, & Meridianam, cum axis mundi veniens a polo in polum, & trãſiens per centrum terræ veniat de puncto Aquilonari ad Meridianum, & ſuper partes iſtas non fit aliquis motus mundi, ſed ſuper Orientem & Occidentem, ideo erunt iſti duo cardines.

Qui vocãtur cardines orbis, ſeu terræ, & quo accipiantur.

Alio modo poſſunt accipi cardines terræ pro ipſo, quod eſt penitus immobile in terra, & in toto orbe. Iſtud autem eſt centrum terræ, vel centrum mundi, quoniam iſtud eſt in loco totius immobilitatis, & ad iſtud cuncta tendunt quę volunt eſſe immobilia. Dicitur autem centrum eſſe cardo terræ, quia terra & totus orbis ſuper ipſum eſt.

Alio modo accipitur cardo pro ipſa terra, ſcilicet Deus poſuit cardines terræ, ideſt ipſam terram, quæ eſt cardo totius mundi, eo quòd ipſa eſt immobilis: cętera autem mobilia, & mobile fundatur ſuper immobile. Dicitur autem, quòd Deus poſuit cardines terræ, ideſt terram pro cardinibus, ſcilicet, vt ipſa eſſe cardo mundi.

Et poſuit ſuper eos orbem. Ideſt locauit, vel fixit totum orbem ſuper cardines ſuos, ſcilicet faciendo, quòd nõ recedat a terra in diuerſas partes.

Terrã eſſe fundamentum oĩum, & oĩa ordinari per reſpectũ ad ipſam.

Pro quo conſiderandum, quòd mũdus ita locatus eſt, vt terra ſit omnium fundamentum, & ipſa ſit ſuper centrum ſuum poſita: ſuper terram autem fundatur ſphæra aquæ, & ſuper aquam aer, & ſic de igne, quæ ſunt quatuor ſphærę elementales: quarum vna eſt in circuitu alterius, & ſic per ordinem conſequentem: deinde ſuper corpora elementalia fundantur corpora cœleſtia, quæ diuiduntur per ſphęras ſuas, quarum vna eſt in circuitu alterius: & ſic conſequenter vſque ad vltimam.

In iſtis corporibus talis ordo eſt, quòd omnia habeant reſpectum ad centrum terræ, ſiue centrum mũdi, & quamquam ipſa ſint mobilia omnia præter terram reſpectu centri non mouentur, quia non diſtant inæqualiter reſpectu illius diuerſis temporibus, ſed eſt diuerſitas motus, quantum ad aliqua puncta aſſignata in ipſis ſphæris, ſecundum quòd eſt Orientalis, & Occidentalis, Meridianus & Aquilonaris, quia per diſtantiam & acceſſum ad hęc puncta interdum magis appropinquant, & interdum minus, & ſic mouentur. Reſpectu autem centri omnia ſunt immobilia, & hoc ſufficit ad hoc, quòd totus orbis ſit aliquid cõtinuum, vel vnum quaſi continuatum, eo quòd nulla pars eius magis recedat a centro vno tempore quã alio, & conſequenter nunquam ipſę recedunt a ſe ipſis ad hoc, quòd fiat diuiſio: & tamen ſi aliqua earum recederet a centro magis vno tempore quàm a lio oportebat, quòd vna res ſubintraret aliam, vel quòd ipſa in ſe diuideretur: alioquin omnes permanebant ſimul in æqualitate diſtantiæ ſemper ad centrum.

Terra cum non ſuſtentetur ab aliquo, quare non cadit ad aliam partem mundi. Et quomodo fundata eſt, ne moueatur huc, & illuc. Quæſt. II.

QVAERVNT autem aliqui de iſto ſitu rerũ, & præcipue de terra cũ ipſa ſit grauis, quomodo non cadat ad aliquam partem mundi cum non videatur ab aliquo ſuſtineri. In quo quidam opinãtur valde irrationabiliter exiſtimãtes terram eſſe fundatam ſuper lapides: alij autem ſuper aquam.

Sed iſta nihil ſunt, & multum contra naturam: eſt enim terra fundata ſuper ſeipſam, ſicut dicitur in Pſalmis: Qui fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam, ideſt ſuper ſeipſam, quæ eſt ſtabilis, vel ſuper ſtabilitatem ſuam, ideſt ſuper illam partem, a qua eſt ſtabilis, & iſta eſt centrum. Poſuit enim Deus in fundatione orbis, id quod ſit infimum omnium eſſe centrum terræ, & cum grauia ſecundum conditionem ſuam ſemper debeant deſcendere ad inferius, & non ſit aliquid inferius centro non poterit terra ire vltra centrum: nam quocunque iret iam aſcenderet recedendo a centro ad circunferentiam, ſed iſtud non poteſt conuenire alicui rei graui. Terra igitur quamquam ſit grauiſſima deſiderans ſemper venire ad infimum, nunquam mouetur, quia eſt actualiter ſuper centrum poſita, & quamquam partes extremæ ſuperficiei eius deſiderent centrum: tamen non poſſunt illuc moueri, quia tota terra eſt ſic diſpoſita, quòd ęqualiter diſtet a centro ex omnibus partibus non mouebitur ex aliqua earum: ſi tamen terra poſſet educi a centro, ita quòd tota moueretur a loco in quo eſt ad aliam partem non relicta aliqua parte eius, vbi nunc eſt: moueretur ipſa naturaliter ad occupandum cẽtrum vbi eſt, & nõ ſolum ſi tota terra expelleretur de loco, in quo nũc eſt, ſed etiam ſi moueretur aliqualiter a loco ſuo verſus aliquam partem circunferentiæ cęli adhuc tamen manente cẽtro mundi intra terram moueretur ipſa terra verſus centrum ex ea parte, qua erat extra, & cum peruenĩſſet centrum terræ ad centrum mundi, quieſceret terra, quaſi in centro mũdi poſita. Ideo quando quæritur quomodo terra tenetur, vel a quo ne cadat a loco, in quo eſt irrationabilis quæſtio eſt: quoniam magis quæri deberet, quomodo terra ire poſſet ad alium locum quàm ad eum, in quo eſt: iſtud enim eſſet contra rerum naturam, & terræ appetitum. Nunc autem ſecundum naturam eſt in loco ſuo, ideo non poteſt moueri deſcendendo deorſum, quia nihil infra eam eſt, nec aſcendendo ſurſum, quia contra naturam illius eſt.

Quomodo aer, aqua, ignis manent in locis ſuis, & an poſſint moueri infra, vel ſupra. Quæſt. III.

QVAERITVR vlterius, de ſitu aliorum corporum elementalium.

Reſpon-

Reſpondendum eſt, quòd illa acquirunt ſibi loca ſecundum pondera, & leuitates, quæ naturaliter in eis ſunt, & per iſta continuantur, ne vnum ab altero diſcedere poſſit, & ita continuatur totum orbis. Cum verò iſta elementa contiguentur, vnum eſt locus alterius iuxta Ariſtotel. ſcilicet, quòd elementa inuicem ſe locant.

e aqua.

Conſeruatur autem iſta localitas, & contiguitas ſemper per hoc, quòd nec vnum eorum aſcendere poteſt pluſquam aſcendit, nec plus deſcendere, quam deſcẽdit, terra autem, vt iam dictum eſt, eſt omnium cardo, & eſt grauiſſima ſuper quam aqua eſt, quę minoris grauitatis eſt quam terra, quamquam ſit elementum graue, iſta autem continuatur terræ propter grauitatem ſuam, ſcilicet, quòd nec deſcendere poteſt, nec aſcendere. Nam ipſa non poteſt deſcẽdere infra locum ſuum, quia impeditur a terra, quæ eſt immediate ſuper centrum poſita, non poteſt etiam aſcendere ad locum aliorum elementorum, ſcilicet ad locum aeris, vel ignis: quoniam ipſa grauis eſt, & loca iſtorum elementorum ſunt loca requirentia leuitatem, ideo etiam ſi permitteretur ſibi ab ipſis elementis, quòd illuc aſcenderet, ipſa non poſſet, quia repugnat ei conditio ſua. De deſcenſu autem verſus cẽtrum dicendum eſt, quòd non ſolũ aqua non deſcendit infra locum ſuum, quia impeditur a terra: ſed etiã quia ipſa non deſiderat illuc deſcendere etiam ſi permittatur: nam quamquam ſit aqua grauis, tamen nõ eſt maximę grauitatis: locus autem cẽtri terræ, vel locus, quem terra occupat eſt maximè grauiũ, ideo non poteſt, nec appetit illuc deſcendere aqua: vnde ſi contingeret totum locum, quem terra occupat, vacuum relinqui, aqua nõ deſideraret manere in loco illo circunfuſa centro mundi, nec deflueret illuc ſua grauitate, ſed ſolum ad replendum locum. Et iſtud non eſt ex conditione propria elementi, ſed ex deſiderio vniuerſali naturæ ad replendum locum, ne diſcontinuetur vniuerſum, & quantum ad hunc modum nihil magis aqua deſiderat deſcendere ad centrum terræ quam aſcẽdere ad ſphęram ignis, quod patet, quia interdum ex deſiderio implendi locum aqua aſcendit, ſicut patet cũ in aliquibus ſtrictis organis in quorum parte inferiori ſtat aqua, ſi attrahamus aerem totum inſpirando, manebit locus ille vacuus, niſi aqua aſcendat: ideo aqua immediate aſcendit. Et ſic eſt de omnibus alijs elementis, quia quodlibet eorum mouebitur a propria ſphæra ſecũdum partem, vt repleat vacuum. Si tamen, vt aliqui exiſtimant aqua deſiderat deſcendere ad centrum mundi per ſuam grauitatem, & ſolum teneretur a terra, eſſet aliquo modo aqua violenta, quod non eſt concedendum in naturalibus, quia nullum violentum perpetuum eſſe poteſt: etiam ſi diceretur, quòd aqua eſſet magnę grauitatis, & deſideraret deſcendere ad centrum mundi, neceſſe eſſet, quòd vel comprimeret partes terræ in ſeipſas, & efficeretur locus ſphęræ terræ minor, vel diuiderẽtur partes terrę cedentes partibus aquę, & cogeretur terra ſupernatare penetrante aqua ad centrum mundi: ſicut nunc fit ſi poſuerimus terram ſuper aquam, quia ibi aqua diuiditur cedens terrę, & cogitur ipſa ſu perenatare, ſed non cogit aqua terram ad hoc, ſed è contrario, ideo non deſiderat deſcendere ad inferiorem locum non exigente ſua grauitate, non poteſt autem aſcendere ſurſum, vt dictum eſt. ideo manebit aqua naturaliter in loco ſuo non deſiderans aſcendere aut deſcendere.

e aere.

De aere autem eodem modo dicendum eſt, quòd eſt in loco proprio, & non deſiderat aliquem alium: ideo non oportet, quòd ab aliquo teneatur, quia res indiget tenente cum extra ſuum locum eſt, cum ibi non ſe poſſit tenere. Cum vero eſt in loco ſuo non tenetur ab aliquo, ſed natura ſua eam ibi conſeruat. Aer autem non eſt ſicut aqua & terra, ſcilicet habens aliquam grauitatem: eſt enim de corporibus leuibus: nõ tamen eſt tantę leuitatis ſicut ignis: ideo correſpondet ſibi locus minoris leuitatis, quo pacto aer non deſiderat aſcendere ſuperius, quia ille locus eſt maioris leuitatis, quam ſit corpus aeris. Non deſiderat etiam deſcendere inferius, quia nõ eſt grauis ſicut terra, aut aqua, ita vt deſideret loca ipſorum: manet igitur naturaliter in ſua ſphæra nolẽs alium locum. Ignis quoque, qui eſt vltimum elementalium corporum, non deſiderat aſcendere, aut deſcendere reſpectu loci ſui, quia elementum ignis eſt in elementalibus corporibus vltimum: ideo eſt leuiſſimum, propter quòd data eſt ſibi ſphæra maximę leuitatis, vltra quam aſcendere non deſiderat, quia ibi eſt locus cœleſtium corporum, quæ leuiora ſunt, licet proprie nec ſint grauia, nec leuia, ſed non ſunt illius gradus leuitatis cuius ignis: ideo ignis non deſiderat aſcendere ad locum illorum, qui eſt ſuperior. Ignis quoque non deſiderat etiam deſcendere ad ſphæram aeris, vel infra illam: quoniam omnia iſta ſunt loca minoris leuitatis, ideo eſt ſibi contra naturam tendere in illa, & ſi aliquando iret ad ea non poſſet ibi, niſi per violentiam, conſeruari: manet igitur locus ſuus naturalis ſibi, & in nullo alio eſſe poteſt. Iſte modus procedendi in locis elemẽtorũ eſt ex conditione qualitatum motiuarum, quæ ſunt grauitas & leuitas. Alius autẽ modus ęqualiter ſolidus haberi poteſt, & ita naturalis procedendo ex qualitatibus alteratiuis elementorum, ſcilicet caliditate, frigiditate, humiditate, & ſiccitate, propter quas neceſſe eſt, vt elementa in diuerſis locis ſint, & vnum non poſſit eſſe in loco alterius: iſte modus ſecundus procedendi ſatis declaratus eſt ſuper decimum capit. Ioſue & in libro noſtro de quinque Metaphoris Paradoxis in parte quarta.

De igne.

Conſiderandum autem, quòd non ſolum iſta elementa propter diuerſas qualitates motiuas, & alteratiuas acceperunt diuerſa loca, ſed etiam propter proportionalitatem repertam in iſtis qualitatibus acceperunt loca coniuncta: nõ enim requirebatur ſolum, quòd aqua nõ eſſet in loco terræ, nec ignis in loco aeris, vel è conuerſo, aut quòd non deſideraret vnum elementum moueri ad locum alterius, ſed etiã quòd loca iſtorum elementorum eſſent coniuncta, vt non diſcontinuaretur orbis, ad quod requirebatur proportionalitas prędictarum qualitatum. Nam ſi ignis eſſet leuior quàm eſt, & aer maneret in ſua conditione, eleuaretur ignis vltra locum in quo eſt, & ſic maneret diſcontinuitas in vniuerſo, vel ſi ignis exiſteret in ſua leuitate, & aer eſſet grauior, vel non tam leuis, vt eſt ignis, maneret in ſuo loco, & aer deprimeretur magis ſcilicet veniendo ad locum terræ, vel aquæ, & ſic maneret diſcontinuitas inter aerem, & ignem.

Simili modo arguendum eſt de grauitate terræ, & aquæ: oportuit igitur, quòd ſe haberent proportionaliter elementa in qualitatibus ſuis motiuis proportionalitate continua, ſcilicet, ſicut ſe habet terra ad aquã, ita ſe habet aer ad ignem: vel aliter ſicut terra ad aquã ita aqua ad aerem, & aer ad ignem. Nec ſolum debuit hoc eſſe in qualitatibus motiuis, ſed etiam in alteratiuis, quia quamquam iſtę non faciant directe ad locum, tamen per accidens multum iuuant, quia ſi ignis eſſet calidior nimis quam eſt, oporteret, quòd diſtaret ab aere: alioquin ignis totum aerem combureret propter improportionalitatem qualitatum, nunc autem quia habent proportionem quandam, vnum non poteſt alterum corrumpere. Similiter etiã ſi aqua eſſet humidior, q̃ eſt, conſumeret totam terræ

Universidad de Deusto
Biblioteca

De isto dicto Boetij vide notabiliter per do. Abulē. Iosue. 10. cap.

siccitatem, vel si siccitas terræ esset maior duplo vel triplo, quam est, totam absorberet aquam: ideo oportebat, vt, vel essent elementa ista seiuncta locis, vel tota periret regio elementalis quorum vtrunque incōueniens est: ideo debuit esse proportio in illis, sicut in numeris. Et de hoc Boetius, de consolatio. libr. 3. Metro. 9. ait.

Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet, aut mersas deducant pondera terras.

Ex eisdem etiam causis sequitur, quòd non potest stare aqua apud ignem: nec locus aeris apud terram, sed quòd intercidant alia elementa, de quibus magis declaratum est Iosue. cap. 10. apparet igitur ex prędictis, quare elementa sic sint collocata, & super quos cardines.

De loco cœlorum, & an cœli, qui sunt superius possint esse inferius, & è contra, & de ordine ipsorum. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius de loco cęlorū, quare sic collocati sunt. In quo præsupponendum est cœlos esse decem, septem cœlos planeticos, & octauum cęlum fixarum stellarum, & nonum cœlum chrystallinū, quod vocatur a philosophis primum mobile. & decimum cœlum, quod empyreum dicitur, vbi est requies beatorum. De isto decimo cœlo soli catholici loquuntur: naturales autem aut astrologi nihil vnquam tale esse intellexerunt, eo quòd cœlum istud non habet aliquod astrum per quod cognoscatur: nec aliquem motum, per quem illum a cęteris distingamus. Alij autem cęli naturaliter cogniti sunt propter motus eorum. De istis omnibus dicendum est, quòd nō possunt esse inferius quàm sunt, nec superius. Non quidem inferius, quia corpora cęlestia sunt leuiora corporibus elemētalibus, intelligendo, vt diximus, ergo non desiderabunt esse in loco ipsorum. Non possunt etiam esse superius quàm sint, quia vltra cœlum nec est locus, nec corpus, nec motus: ergo corpora cęlestia non poterunt desiderare esse supra. Hoc quidem est quantum ad cęlos in comparatione aliarum rerum: secus tamē aliquis dicet quantum ad cęlos in comparatione eorum inter se, scilicet, quare cœlum Martis non est supra cęlum Iouis, vel Saturni, & cęlum Lunę quare nō est super cœlum Solis.

Cęli recte ordinati sunt inter se.

Aliquis respondebit, quòd hoc fit propter magnitudinem, & paruitatem circulorum: nam circulus magnus non potest capi in paruo, sed omnes circuli planetici, & aliarum stellarum sunt inter se inęquales: ergo illi, qui maiores sunt, non poterunt capi intra minores, sed nunc est ordo, vt omnes minores sint intra maiores tanquam magis accedentes ad centrum: ergo non poterūt aliquem alium ordinem habere, sed erunt semper infra qui nunc sunt inferiores, & semper supra, qui nunc superiores sunt.

Sed diceret aliquis, quòd adhuc istud nō satisfacit, quia posset aliquis dicere, quòd cœlum quòd est nūc maioris quantitatis posset cōdensari, & omne sub cœlo quod est minoris quātitatis, & cęlum quòd est minus posset rare fieri, & accipiendo maiorem quantitatem includere sub se cęlum, quod erat quoddam maioris quantitatis. Item poterat aliter fieri, s. dato quòd non includeretur cęlum maioris quantitatis, si essent cęli inferiores de natura leuiori quam cęli superiores: ascenderent partes quędam cœlorum inferiorum ad locum, in quo sunt cęli superiores.

Respondendum est, ꝙ hoc non stat, quoniam corpora cœlestia, siue ponantur contigua, siue continua non poterunt habere istam mutationem situs. Dico autem hoc, quia quidam volunt omnia corpora cęlestia esse vnum corpus per cōtinuitatem, solas autem stellas esse inter se distinctas. Alij autem volūt esse cęlum diuersa corpora, tamen contigua. Primo modo accipiendo quæstio non stat, quia sicut in eodem elemento aquæ, vel ignis partes inferiores magis coniunctę centro non mutant situm ascendendo ad locum superiorem suæ sphæræ, nec è contrario, ita & in cœlis fiet cum sint omnes vnum corpus numero loquēdo de orbibus, & non de astris non ascendent cęli inferiores ad partem superiorem, nec è contrario. Et tunc non stant duę rationes in contrarium, prima cū dicebatur, quòd rarefieret vnus orbis, & ꝓ rarefactionem acquireret maiorem extensionem: nam in cęlis non fit rarefactio, nec condensatio: causa est, quia istę sunt qualitates, vel conditiones elementorum, quæ causantur in illis propter contrarietatem qualitatum primarum. In corporibus autem cœlestibus non est aliqua contrarietas, ideo non fiet ibi rarefactio, nec condensatio.

Secunda ratio nō stat, cum dicebatur, quòd aliquæ partes vnius cœli inferiores ascenderent ad locum superioris cœli: nam si ponantur cœli vnum corpus cōtinuum, erunt eiusdem naturę, & etiam quamquam haberent conditionem elementalem in grauitate, & leuitate non ascenderent, aut descenderent mutantes situm, vt supra dicebatur: si autem sint diuersa corpora, sed contigua, dicendum quòd sunt eiusdem conditionis, sicut quodlibet elementum in omnibus partibus suis, ideo non erit ibi mutatio situs.

Alio modo & magis in radice dicēdum est, quòd acquisitio loci quantum ad superius, & inferius est, ꝙ ex qualitatibus motiuis, scilicet ex leuitate, & grauitate: ista vero in elementis sunt, in corporibus autem cęlestibus nihil tale est: ideo nec vna pars propter grauitatem poterit descēdere, nec alia propter leuitatem poterit ascendere, sed singulæ manebunt in locis suis, in quibus conditæ sunt. Et ob hoc non solum ipsę partes orbium, sed etiam corpora astrorum, quę maiorē habent distinctionem non poterunt eleuari, aut deprimi: sed conditio omnium istorum corporum est moueri circa centrum terræ, vel epicicli, istud autem est, vt si accipiatur linea recta ducta a quacunque parte cęli ad centrum mundi, illa mouebitur in circuitu illius centri: ita vt semper distet a centro per lōgitudinem illius lineæ, & sic quælibet pars cęli facit circulum regulatissimum. Non fuit autem conueniens in cœlo dari grauitatem, vel leuitatem sicut in elementis, quia ista propter generationem, & corruptionem acquirunt locum, & perdunt: & interdum res, quę perdit locum, semper maneret extra locum suum, si forte non haberet grauitatem, vel leuitatem, secūdum quā requirit locum conuenientem sibi. In corporibus autem cœlestibus, quia nunquam est generatio, nec corruptio, nūquam acquiritur locus, nec deperditur: ideo non erat cōueniens poni ibi qualitates motiuas, scilicet leuitatem, & grauitatem, quæ solum sunt ad acquisitionem loci.

Patet ergo ex superioribus circa locationem omnium rerum, tam elementalium quàm non elementalium totius vniuersi, & quomodo totus orbis sit positus super cardines terrę: non est autem intelligendum, quòd omnia elementa, & corpora cęlestia sint super cardines terræ, ideſt fundata super terram ad hoc, quòd non cadant, sed sunt super cardines terræ quantum ad hoc, quòd omnia elementa, & corpora cœlestia habent ordinem immediatum, & non sunt in aliqua distātia ab alijs, sed totus orbis est vnum ens continuum: terra tamen nil sustentat de pondere elementorum, vel cœlorum. Nam etiam si corpora elementalia

mentalia annihilarentur, & maneret vacuum totum spacium, in quo nunc sunt quatuor sphærę elementales, corpora cęlestia non laberentur in illam horrendam concauitatem, sed manerent vbi sunt.

De elementis etiam idem est, nam dato quòd terra, & aqua de medio tollerentur, non propter hoc caderent alia duo elementa in cōcauum illud, quod maneret apud centrum relinquendo sphęras suas, nisi aliquo modo fieret iste descensus, vt repleretur vacuū, vt supra dictum est. Qui autem de istis quærunt, s. quo modo se possit aliqua res in tali, vel tali loco tenere, habent occasionem quęrendi ex quodam errore, s. quia nesciunt, quis sit locus proprius alicuius rei, vel quis extraneus: ipsi autem omnia, quę collocant, ponunt extra loca sua, sicut patet in ędificijs, quia partes ędificiorum eleuantur in sublime etiam cum illę sint partes terræ desiderant descendere ad centrum: vnde non possunt teneri, nisi per laborem, & artificia: sic etiam de hominibus est, qui conantur ascendere aliquando in loca excelsa in regione aerea, vel super sphęram aquę, qui cum sint de natura terræ non se possunt tenere in sphęris illis, ideo corruūt, nisi ponatur aliquid a quo teneantur. Sic autem existimant de cęlis, & omnibus corporibus elementalibus, scilicet, quòd indigeant aliquo, quo teneantur, sed non egēt: quoniam ista in locis naturalibus sunt, & nulla res desiderat ire extra naturam suam, quia res in tantum desinit esse, inquantum exuit naturam suam.

Pedes sanctorum suorum seruabit. Hic Anna conuertit se ad enunciandum aliqua beneficia, quæ Deus factu rus erat populo Iudęorum, & quomodo aduersaretur hostibus ipsorum, s. quòd Deus seruabit pedes sanctorum suorum, ideſt habebit de eis valde magnam curam, ita etiam, vt non permittat pedes eorum contingi, vel lędi aliqua aduersitate. In quo innuitur magna Dei cura circa Iudęos, quoniam nulla pars est in toto corpore humano, quæ magis lędi posset quam pedes: eo quòd coniuncti sunt semper rebus duris, & super eos tota corporis moles teneatur, & tamē Deus facit, quòd etiam pedes Iudæorum non lęderentur, quia de eis valde magnam habebat curam, quanto magis igitur de cęteris partibus corporis? sic patet Psalm. 36. vbi ponit de cura super iustos, scilicet, apud dominum gressus hominis dirigetur, & viam eius volet: cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam. Sic etiam patet Psalm. 90. Quoniam Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc autem fuit in Iudæis, quia quandiu ipsi erant viri boni, nemo poterat nocere eis, nec permittebat Deus saltem pedes eorum lędi.

Et impij in tenebris conticescent. Ideſt mali tacebunt in tenebris. Hic vocantur mali hostes Iudæorum: eo quòd quando Iudęi erant boni, reputabantur hostes eorum tanquam iniqui. Quòd autem non possit intelligi de Iudæis patet; nam ipsi vocantur sancti Numeri cap. 16. cum dixit Core ad Moysen, & Aaron, sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est dominus, ideſt tota multitudo Iudęorum est de sanctis, & vocantur sancti, non prout sanctus dicit quendam statum, vel excellentiam in virtutibus, vt supra declaratum est, sed vt sanctus dicit applicationem ad Deum: omnes autem Iudęi erant specialiter applicati ad Deum per legem, & cęremonias, quæ non erant in alijs gentibus, vt patet Deuterono. capit. 4. ideo respectu aliarum gentium omnes Iudęi erant sancti.

Inimicos Iudæorum tacere in tenebris dupliciter intelligi. Quæst. V.

INIMICI autem Iudæorum conticescunt, ideſt tacent in tenebris, quod dupliciter intelligitur. Vno modo de tenebris mentalibus, scilicet quādo homines nesciunt dirigere operationes suas, & ob hoc errant, & incidunt in magna detrimenta, & hoc modo patiebātur hostes Iudæorum tenebras, quia interdum Deus excęcabat eos, vt facerent bellū, & inciderēt in manus Iudęorum, vel dato, quòd Deus non excęcaret eos spiritualiter, tamē ipsi nesciebant, quid facturum esset eis in bellis. Iudęi autem, quando congredi debebant cum hostibus, inquirebant a sacerdotibus, vel Prophetis, & annunciabatur ipsis: sic patet de Dauid infra 23. & 30. ca. sic enim dicitur Nu. capit. 23. non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel: temporibus suis dicetur Iacob, & Israeli quid operatus sit dominus.

Alio modo potest intelligi de tenebris corporalibus, in quas Deus faciebat interdū incidere hostes Iudæorum: & istę sunt duplices, quędam sunt reales corporales factæ in aere, sicut fuerunt illę, quas Deus misit in Aegypto per triduum, & erant tenebræ illę, ita grossę, quòd palpari possent, & nemo per triduum vidit ibi fratrem suum. Exodi cap. 10. & magnum lumē solis per diem, & astra per noctem non poterant illustrare terram Aegypti, sed manebant in illa horrenda tenebra Sapi. 17.

Aliæ sunt tenebræ corporales, ideſt ex parte corporis, quæ non sunt aliquid existens in aere, sed quędam passio in oculis nostris, quæ apud Gręcos vocatur aurisia, & ista est cum aliquis videns omnes res sibi præsentatas vnam, quæ inter eas est videre non potest, ꝙquam diligēter conetur, vt illam videat, sic enim fuit in viris Sodomitis, quos percussit dominus cęcitate, ita vt ambulātes apud portam domus Loth tota nocte, domum quidem viderent, sed portam nunquam inuenirent. Simile etiam accidit postea hostibus Iudæorum, s. Syris seruis regis Benadab, quos percussit Deus cęcitate ad preces Elisęi, & cum ipsi inquirerēt Elisæum stantes apud vrbem, in qua ipse manebat, exiuit eis obuiam Elisęus, & ipsi non videntes vrbem, quęrebant ab Elisęo vbi esset vrbs, in qua erat Elisęus, qui præcedens, duxit illos in Samariam, quæ erat ciuitas hostilis, de quo infra 4. lib. cap. 6.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Ideſt ita fiūt, quia homo non dependet ex potestate sua, sed ex potestate Dei: ideo seruat quos vult, & quos vult perdit.

Aliter potest exponi ista litera applicando eam ad Annam, & Phenennam, s. quòd Deus seruat pedes sanctorum suorum, ideſt pedes virorum iustorum, qui eum sequuntur toto corde, & sic erat Anna: ideo nec pedes eorum lędi permittit, sed prosperos facit actus eorum, sicut Annæ dedit miraculosam in filijs fęcunditatem, & hoc, quia non roboratur vir in fortitudine sua, ideſt bonum, vel malum non prouenit ei a seipso, sed a Deo. impij autem conticescunt in tenebris, ideſt incidunt in calamitates, sic fuit Phenenna, quæ, quia erat impia persequēs Annam, infirmata est in prole, vt supra declaratum est.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Istud intelligitur de bellis, quę faciebant Iudęi contra Philisthinos, & Dei virtute superabant. Hoc autem, quia aduersarij Dei formidabant eum, ideſt hostes Iudęorū, qui erāt aduersarij Dei, timebant Deum in pugna contra Iudæos. Vocantur autem inimici Iudæorum aduersarij Dei, quia quando Iudæi colebant Deum, ipse accipiebat hostes Iudæorum tanquam hostes suos: Exodi ca. 23. s. quòd si audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ

Iudęis Deū colētibus, erat Deus eorū inimicis inimicus.

quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Quod vero hostes Iudæorum timēt Deū in bellis, patet de Philisthijm inf. 4. c. ſ. Et cognouerūt, quòd arca domini veniſſet in caſtra, timueruntq; Philiſthijm dicentes: Venit Deus in caſtra, & ingemuerunt, dicētes: vę nobis, quis nos ſaluabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Sic etiam patet Iudith cap. 5. vbi Achior, qui erat de Ammonitis dixit ad Holofernē principem exercitus Nabuchodonoſor: quòd quando Iudæi habebant Deum ſuum propitium nulla gens poterat pugnare contra eos: cum autem erat iratus, ab omnibus ſuperabantur.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Ideſt Deus emittet tonitrua de cęlo ſuper illos ad terrendum eos, in quo ꝓphetat Anna quendam euentum bellicum, quem habuerunt Iudæi, & contra Philiſthijm, & fuit pauco tēpore poſt hoc, ſin ducatu Samuelis filij huius Annę: nam cum ſemel Iudæi conueniſſent ad faciendum ſacrificium in Maſphat, Philiſthijm irruerūt ſuper eos nondum conſummato ſacrificio: cumq; timerent nimis Iudæi, precati ſunt Samuelem, quòd oraret pro eis, & tūc intonuit dominus fragore magno de cęlo ſuper Philiſthijm, & exterruit eos atque cęſi ſunt a filijs Iſrael: infra capit. 8. Simile etiam accidit tempore Ioſue, cum ipſe perſequeretur quinque reges Amorrhęos, & eſſent in deſcenſu vrbis Bethoron, miſit dominus ſuper eos lapides magnos de cęlo, & multo plures mortui ſunt lapidibus grandinis, quam quos percuſſerant filij Iſrael: Ioſue cap. 10.

Dominus iudicabit fines terræ. Hic deſcribit Anna poteſtatem vniuerſalem Dei, & tempora Meſſię. Primū ſignat, cum dicit, quòd Deus iudicabit fines terræ, ſ. quòd ſuper omnes gentes exercebit iudicium ſuum diſponens in illis quidquid voluerit, & dicitur de finibus terrę, quia quidquid in terminis terræ clauditur, Dei eſt.

Et dabit imperium regi ſuo. Scilicet Meſſiæ, quia tradet ſibi omnes gentes, ſ. quòd ſicut Deus iudicat omnes fines terræ, ita imperium iudicandi ſuper omnes fines dedit Meſſię: quia pater non iudicat quemquā, ſed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificēt filium, ſicut honorificant patrem. Io. 5. ca. fuit autem poteſtas Meſſię vniuerſalis, quoniam ipſe dixit poſt reſurrectionem ſuam data eſt mihi omnis poteſtas in cęlo, & in terra. Hoc autem fuit tradi imperium Chriſto, quoniam illud incępit in Chriſti reſurrectione. De hoc Matth. 28. capit. ante reſurrectionem autem nondum incęperat regnum Meſſię, nec lex Euangelica, ſed tunc quando Chriſto aſcendente in cęlos Apoſtoli miſſi ſunt ad prædicandum per totum orbem.

Cornu ſignificat partem, vel excellētiam.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Cornu ſignificat partē, vel excellentiam: de primo patet cum dicimus in dextro cornu, vel in ſiniſtro cornu altaris, ſicut dicitur de Ioab, quòd apprehendit cornu altaris infra 3. lib. ca. 2. Sic etiam dicitur in bellis eſſe cornu dextrum, vel ſiniſtrum, ſicut patet primo Macha. cap. 9. De ſecundo habetur hic exemplum, & multoties in ſcriptura, vt cum dicitur: Exaltabuntur cornua iuſti, & illud Ere-

Vnde habuit ortū ſcripturę tranſumptio de exaltatione cornu.

xit cornu ſalutis in nobis Luc. ca. 1. Peruenit autē iſte modus tranſumendi in ſacra Scriptura ex cornutatione faciei Moyſi. Nam cum veniſſet de mōte receptis tabulis, apparuit facies eius emittens radios magnæ lucis ad modum cornuum, quòd Moyſen fecit valde reuerendum, ita vt non auderent ad eum accedere filij Iſrael, niſi cum velaret faciem ſuam: Exodi capitu. 34. Ab hoc autem inoleuit, vt omnis excellētia, vel exaltatio cornu appelletur. Deus autē ſublimabit cornu Chriſti ſui, ideſt faciet excellentiam Meſſię eſſe valde magnam, quia prępoſuit eum omnibus gentibus, & populis: vocatur autē Meſſias Chriſtus, ideſt vnctus:

Meſſias quare vocetur Chriſtus.

omnes enim reges apud Iudæos vocabantur vncti, vel Chriſti, quia efficiebantur reges per vnctionem, ſ. fundendo oleum cōſecratum ſuper capita eorum, ſicut ſuper capita ſacerdotum, ſicut pater de Saule infra capi. 10. & de Dauid infra 16. capi. & de Salomone infra lib. 3. Meſſias autē rex erat, ideo vocabatur Chriſtus: ſic enim ipſe confeſſus eſt regnum meum non eſt de hoc mundo: Ioan. 18. cap. hic finitur canticum Annę, quod aliqui totaliter exprimunt de Eccleſia, & Synagoga, ſicut nos expoſuimus de Anna, & Phenenna, ſed iſta expoſitio non eſt literalis, ſed allegorica: ad hoc autem, quòd ſit tota expoſitio pure literalis aliquid debet exponi de Anna, & Phenenna, & aliquid de hoſtibus Iudæorum, & aliquid de Meſſia, ſicut expoſitum eſt.

Et abijt Elcana. Supra deſcribebatur oratio, quam fecit Anna cum obtulit filium ſuum, hic ponitur receſſus, ſ. quia venit Anna cum viro ſuo Elcana in domum ſuam, & reliquerunt filium ſuum in Sanctuario. *In Ramatha in domum ſuam.* Ideſt venerunt in domum ſuam, quę erat in Ramatha: iſta eſt ciuitas, de qua erat oriundus Elchana, & in qua habitauit poſtea Samuel.

Puer autem Samuel erat miniſter in conſpectu domini. Voluerat enim puerum iſtum mater ſua ad miniſtrandum ſemper coram domino, & ita reliquit eum ibi miniſtrantem. Dicitur autem, quòd miniſtrabat in cō ſpectu domini, ideſt in templo. Et quia Deus ibi ſpecialiter habitare dicebatur, quidquid ibi fiebat erat coram domino. Non eſt tamen intelligendum, quod miniſtraret Samuel faciens ſacrificium, vel aliquid ſacerdotale, ſed in opere Leuitico, cum ipſe eſſet de ſtirpe Leuitarum, quod autem erat miniſterium, quod faciebat Samuel in templo, declaratum eſt præcedēti cap. præcipue enim vigilabat in cuſtodia Sanctuarij dormiens in templo qualibet nocte circa locum, in quo erat arca, vt ſequenti cap. Miniſtrabat quoque in omnibus alijs, quę iubebat ei Heli ſacerdos: ille tamē nunquam iubebat, niſi quòd pertineret ad opus Leuiticum, vel cuiuſcunque ſæcularis viri.

Ante faciem Heli ſacerdotis. Ideſt coram Heli, ſ. quòd miniſtrabat ad omnia, quę ille iubebat. quicunque autem ad mandatum alterius aliquid agit, dicitur agere ante faciem eius. *Porro filij Heli.* Hic ponitur ſecundum, ſ. deiectio filiorū Heli, & primo agitur de eorū iniquitate, quę conſiſtebat in duobus, ſ. in prævaricatione ſacerdotij, & in fornicatione cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, de quorum primo agitur hic, erant autem iſti filij Heli duo, ſ. Ophni, & Phinees, vt patet prędcedenti capit. quorum maior erat Phinees, & iam exercebat actus ſummi ſacerdotij pro patre ſuo prędcipiente illo: cum ipſe hoc non poſſet explere prę ſenectute, vt ait Ioſephus 5. lib. antiquitatum in fine. *Filij Belial.* Ideſt filij inobedientię. Belial dicitur inobediens, vel diſcordans, aut ſine iugo, & ita omnes homines, qui non obediunt rationi, nec ſubduntur legi, dicūtur filij Belial: ſic patet Iudicum cap. 19. vbi hoc exponitur, ſ. Venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, ideſt abſque iugo. Dicitur autem hoc de filijs Heli, quia non obediebant legi Dei quantum ad ſacerdotium, nec quantum ad continentiam, cum fornicarentur cum mulieribus excubantibus ad oſtium tabernaculi, vt patet infra. nec obedierunt præcepto patris, & increpationi infra in litera.

Neſcientes dominum nec officium ſacerdotum ad populum. Ideſt iſti non cognoſcebant Deum ad colendum eū: quamquam bene cognoſcerēt eum ex lege, & ex miraculis, quę ſępe fecerat propter Hebręos: etiam non cognoſcebant officium ſacerdotum, non quidem, ꝙ ignorarent qualiter miniſtrare deberent, ſed quia nolebant

lebant agere, vt lex iuſſerat. Et iſto modo ſciendi, & ignorandi loquitur ſcriptura, dicens, aliquem ſcire, vel recordari prędcepta Dei, quando illa facit, & neſcire quando non operatur: ſic patet Pſalm. 102. Et memores ſunt mandatorum ipſius ad faciendum ea.

Quomodo filij Heli ignorabant legem ſacerdotalem, & an iſta ignorantia excuſaret eos. Quæſt. VI.

TANGVNTVR autem hic duæ ignorantię filiorum Heli, ſecūdum ꝙ dupliciter peccābāt in lege Dei vnum peccatum erat ſpecialiter in actibus ſacerdotalibus, ſ. ꝙ nō obſeruabāt modum cęremoniarum in officijs ſuis, & quantum ad hoc dicitur, ꝙ neſciebant officium ſacerdotale ad populum, & quia iſtud erat magnum peccatum per ſe deſcriptum eſt. Aliud erat in multis enormitatibus, quas faciebant contra cętera prędcepta Dei, quę non erant de officio ſacerdotali: vt ꝙ fornicarentur cum mulieribus excubātibus ad oſtium tabernaculi, & ſic in ſimilibus actibus. Et quantum ad hoc dicitur, ꝙ ne ſciebant Deum, ideſt neſciebant leges Dei, & præcepta quæcunque de regulatione vitæ ad obſeruanda illa, ſed ſequebantur deſideria ſua: dicitur autem ꝙ neſciebant officium ſacerdotum ad populum, ideſt quātum ad illam partem, in qua communicant ſacerdotes miniſtrantes tamen popularibus: aliquę enim ſunt miniſtrationes, in quibus inter ſe nihil communicāt, ſicut in oblatione thymiamatis, & panū propoſitionis, & incenſione lucernarum, & ingreſſu in ſancta Sanctorum. Aliæ autē ſunt miniſtrationes, in quibus communicabant ſacerdotes cum popularibus, ſicut in ſacrificijs, ſed in iſtis adhuc nō totaliter, ſed ſolum in hoſtia pacifica, in qua male ſe habebāt filij Heli ad populum, quia cum deberent ab eis accipere certam partem de hoſtia illa accipiebant, quod volebant: vt patet infra: in alijs autem miniſtrationibus, quas faciebant filij Heli, quæ non pertinebant ad populum, ſcriptura nihil tangit, & ſatis videtur, ꝙ non ſe habebant male in illis cum ſcriptura dicat ſpecialiter, ꝙ ſe habebant male in officio ſacerdotali inquantum pertinebat ad populum, ſi autem voluiſſet etiam intelligi de officio ſacerdotali quantum ad Deum, vel de vtroq; expreſſiſſet, vel de nullo: ſed dixiſſet vniuerſaliter, ꝙ filij Heli neſciebant officium ſacerdotale. Circa ignorantiam autem filiorum Heli ſatis patet, ꝙ non eſſet in ſcire, ſed in operari, ſicut in moralibus omnis malus eſt ignorans Ethi. lib. 3. tamen quamquam errarēt ex ignorantia in opere ſacerdotali non excuſarentur aliqualiter. Primo ex conditione generali: nam ſacerdotes debebant ſcire legem, & reſpondere ad omnes quæſtiones legis Mala. c. 2. ſ. Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem exquirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum eſt, & Aggęi cap. 2. dicitur: Interroga ſacerdotes legem, vnde ſi aliquis ſacerdos eſſet ignorans ea, quæ pertinent ad legem debebat eijci de ſacerdotio, Oſeę c. 4. ſ. quia tu ſcientiam repuliſti repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Secundo non excuſabantur aliqualiter filij Heli propter ignorantiā ex cōditione ſpeciali, ſ. quia iſtud quod ignorabant pertinebat ad eorum miniſterium, nemo autem ignorare debet ea, quæ ad officium ſuū pertinent, & ſi ignorat non excuſatur, potiſſime quia iſti erant ſacerdotes a multis diebus: duo autem filij Aaron Nadab, & Abiu prima die, qua miniſtrauerūt errantes ex ignorantia, in ſacerdotali miniſterio mortui ſunt: Leui. c. 10. iuſtius ergo iſti pęnam merebantur. *Sed quicunque immolaſſet victimam.* Ideſt neſciebant iſti officium ſacerdotale quātum ad populum ad obſeruandum illud, ſed potius quando veniebant aliqui ad offerendum prævaricabantur cum eis, vt infra patet. Dicitur autem de offerēte victimam, quia in iſtis ipſi delinquebant cum in hoc communicarent cum popularibus, eſt autem victima generaliter omne ſacrificium, & dicitur ab hac proprietate, quia ferro occiditur ſic ait Ebrardus:

Victima, quæ cecidit ferro victrice vocatur
Hoſtibus a domitis hoſtia nomen habet.

Victima eſſe quam prævaricabantur filij Heli quomodo accipitur. Quæſt. VII.

HIc tamen nō poteſt accipi victima pro qualibet re immolata, in quocunque genere ſacrificij, quod primo patet de holocauſto: nam de eo nihil proueniebat popularibus, nec ſacerdotibus, ſed totum cōburebatur: Leui. c. 1. non poteſt etiam intelligi de hoſtia pro peccato: nam illa erat duplex, ſ. quædam, de cuius ſanguine inferebatur intra tabernaculum, de iſta nullus quicquā comedebat, ſed tota cremabatur extra caſtra, alia erat hoſtia pro peccato, de cuius ſanguine non inferebatur intra Sanctuarium, & iſtam accipiebant ſacerdotes in partem ſuam præter adipes, quos domino cremabant Leui. c. 4. & 6. Hic autem nō fit ſic, quoniam aliquid proueniebat ſacerdotibus, & popularibus, cū dicatur, ꝙ puer ſacerdotis ibat ad offerentem, & accipiebat ab eo aliquam partem carnis, & alię manebāt apud offerentem: ergo nec etiam erat pro peccato, quia in holocauſto nihil ſacerdotibus, nec popularibus proueniebat, in ſacrificio autem pro peccato nihil popularibus, ſed ſacerdotibus dabatur: ideo oportet, ꝙ eſſet hoſtia pacifica. Item patet, quia in hoſtia pacifica nihil proueniebat Deo, niſi adipes, vt colligitur Leui. c. 3. carnes autem partim popularibus, & partim ſacerdotibus proueniebāt, hic autem ſolus adeps offerebatur domino, vt patet infra cum dicatur incēdatur ex more adeps, & tolle tibi quantumcunque deſiderat anima tua, & ſic permittebant offerentes puero ſacerdotis tollere quantamcunque partem ſacrificij præter adipes, ergo ſacrificium iſtud erat pacificum. *Veniebat puer ſacerdotis.* Scilicet pro iuribus ſacerdotalibus, quia habituri erant ſacerdotes de hoſtia pacifica partes quaſdam, vt patet Leui. c. 7. pro his autē veniebat puer, licet in hoc excederet, vt patet hic.

Quis puer eſſet, qui veniebat pro iuribus ſacerdotalibus. Quæſt. VIII.

DE iſto puero dubitaī, cuius ſacerdotis puer ſit. Dicet aliquis, ꝙ ſit puer ſacerdotis magni, quia hic ponitur ſacerdos nihil determinando, ergo intelligitur de magno. Sed dicendum eſt, quòd nō, quia iſte puer ſacerdotis erat illius ſacerdotis, qui percepturus erat iura ſacerdotalia, iſte autem non erat ſemper vnus, ſed aliquando vnus ſacerdos, & aliquando alius offerebat ſecūdum tempora ſua, offerenti autem proueniebant omnia iura illius ſacrificii, quod faciebat: vnde ſacerdos immolās hoſtiam pacificam habebat omnia iura illius: Leui. c. 7. ſummus tamen ſacerdos non ſemper offerebat ſacrificium, ideo non pertinebat ad ipſum accipere iura iſta quotidie, ſatis tamē dici poſſet, ꝙ quamquam non ſemper puer ſummi ſacerdotis perciperet iſta iura pro ſummo ſacerdote, tamen ꝙ conſtitutus erat aliquis puer a ſummo ſacerdote, vel a duobus filiis Heli, qui perciperet iſta iura pro ſacerdote immolante. huius fundamentum eſt, quia dī ſupra, ꝙ duo filii Heli faciebant oē malum iſtud in ſacerdotio, ergo ab ipſis deſtinabatur puer ad accipiendū iſta iura.

Dum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dum coquerentur carnes. Cum enim fuisset victima immolata, antequam cremaretur adeps, populares accipiebant sibi omnes carnes hostię, & incipiebant eas coquere, & post sacerdotes accipiebant iura sua, isti autem filij Heli præuaricabantur, quia prius quam coquerentur carnes, volebāt accipere illas sibi, vt patet infra, & accipiebant quas partes vellent, hic tamen solum tangitur delictum, quod incurrebant, quia sumebant iura sua, antequam cocta esset, quod erat contra statutum sacerdotale. *Et habebat fuscinulam tridentem in manu sua*. Idest iste puer sacerdotis portabat semper fuscinulam secum ad extrahendum carnes de locis, in quibus coquerentur, vt duceret sacerdoti. Est autem fuscinula instrumentum pertinens ad ollam, & dicitur fuscinula de fuscus, fusca, fuscum, idest niger, quia fuscinula nigredinem contrahit propter fumum, erat autem ista fuscinula de vasis Sanctuarii pertinentibus ad altare holocaustorū: fecerat enim Moyses Lebetes, & forcipes, & ignium receptacula, & fuscinulas in altari illo: Exodi 27. Seruiebant autem istę fuscinulæ, vt sacerdotes extraherent iura sua iam cocta de olla. Considerandum autem, q̄ offerentes coquebant carnes sacrificiorum, quę proueniebant eis, & sacerdotibus intra templum, vel Sanctuarium, & non super altare holocaustorum, nec accipiebant de igne illo sacro ad ministrationes suas istas, sed erat quidam alius ignis prophanus, in quadam parte Sanctuarij seruiēs ad hoc. De isto autem nunquam accipiebant sacerdotes ad aliquā ministrationem suam, quoniam morerentur, cum non esset iste ignis sacer. Sic factum est de duobus filijs Aarō Nadab, & Abiu, qui mortui sunt coram domino offerentes ignem alienum, Leui. c. 10. Erat autem ignis iste alienus prophanus, ſ. in quo coquebantur carnes sacrificiorum pertinentes ad offerentes. *Et mittebat eam in Lebetem*. Lebes est instrumentum ęreum in Sanctuario, quod pertinebat ad vasa altaris holocaustorū. Nam inter quatuor genera vasorum eius cōtinentur Lebetes, Exo. 27. cap. sed accipitur dupliciter Lebes, vno modo pro quodam vase amplo, & capaci dispositio ad suscipiendum cineres. Alio modo pro quodam vase aliter facto pertinente ad carnium decoctionem. Primo modo accipitur Exodi 27. cum dicitur faciesque in vsus eius Lebetes ad suscipiendos cineres, & illo modo sunt Lebetes vasa altaris, vel offerentes ducerent vasa, in quibus coquerent carnes sacrificiorum. Constat autem, quòd Moyses non fecit aliqua talia vasa, nec habentur in descriptione eius, potuit tamē esse, quòd postea Israelitæ ex deuotione facerent talia vasa, quæ essent in Sanctuario ad istos vsus determinata: sic patet enim de quibusdam alijs, quæ ipsi propter Dei iussa faciebant, ſ. de tubis argenteis, nam misit Moyses fieri duas: Numeri 10. Postea tamen Israelitæ fecerūt multas, quia cum essent apud Iericho clangebant septem tubis argenteis: Iosue cap. 6. sic autem Salomon fecit in templo, q̄ domino ędificauit vasa multa pro huius ministrationibus, vt ait Iosephus 8. lib. Antiquitatum, sed de hoc nihil refert, an vasa illa ad Sanctuariū pertinerent, vel ab offerentibus victimas ducerentur. *Vel in caldariam, siue cacabum, aut in ollam*. Omnia ista sunt vasa seruientia ad decoctionem carnium; differunt autem in materia, & figura: ollę enim interdum fictiles sunt: cacabus, autem caldariæ, vel Lebetes ęnei sunt. Etiam non est eadem figura, nec quantitas. In quolibet autem mittebat puer sacerdotis fuscinulam, vt abstraheret carnes pro se, & ob hoc fuscinula erat tridēs, idest trium dentium, vt leuiter arripere posset.

Et omne, quod lenabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Idest puer mittebat eam in incertum non inquirens specialiter, quæ pars ad eum pertineret, sed quodcunque potuisset arripere portabat in fuscinula pro sacerdote, i. pro illo, qui faciebat illa die victimam, ad quem iura pertinebant. Erat autem in hoc secundum delictum sacerdotale, ſ. quia accipiebant aliquid vltra iura sua. Nam de hostia pacifica proueniebat sacerdotibus pectusculum, & armus dexter, vt patet Leui. cap. 7. cum autem sic puer sacerdotis acciperet quodcunque portaret fuscinula, accipiebat plura quam sibi debita erāt. & sic grauabantur offerentes, & distrahebantur a sacrificijs, vt patet supra in litera.

Sic faciebant vniuerso Israeli venienti in Silo. Idest filij Heli non solum faciebant hoc ad quosdam offerentes, sed ad omnes Israelitas, in quo erat peccatum graue, cum semper esset. & dicitur, q̄ faciebant hoc venientibus in Silo, quia isti duo filij Heli ministrabant in Silo, cum ibi esset Sanctuarium eo tempore. Offerentes autem quamquam scirent se grauari accipiendo ab eis talia iura, potius tamē volebant grauari quā contendere cum sacerdotibus. *Etiam antequam adolerent adipem*. Istud est tertium delictum sacerdotale, ſ. q̄ante cremationem adipis sumebant sibi partes suas sacerdotes. Intelligitur autem hoc semper de hostia pacifica, de qua nihil dabatur Deo, nisi adeps, vt supra dictum est. Erat autem consuetum, vt quando offerretur hostia pacifica educerentur adipes, & diuideretur animal in frusta, quæ portabat offerens, post hoc autem cremabatur adeps super altare, deinde offerentes coquebant omnes carnes animalis partim pro se, & partim pro sacerdotibus, quo finito acceptu ri erant sacerdotes iura sua iam cocta, hic tamen sacerdotes mutabant ordinem, quia antequam incenderetur adeps, ipsi volebant accipere partes suas nondum coctas, in quo magnam diligentiam adhibebāt circa iura sua, quia priusquam Deo offerretur quòd suum erat, ipsi volebant accipere partes suas.

Veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti. Iste puer est, de quo supra dicebatur, qui erat institutus a sacerdotibus, vt procuraret iura eorum, & nunc non mittebat fuscinulam in Lebetem ad extrahendum quidquid occurrisset, sicut prius, sed petebat ab immolante, vt daret eis carnes. Causa huius est, quia supra veniebat puer ad offerentem, cum carnes coquebātur, & non expectans, q̄ coctę essent, & q̄ offerens daret ei partes, quæ ei proueniebant, ipse per se accipiebat. Nunc autem non erant carnes adhuc positę in Lebete, sed crudę retinebantur apud offerentē, ideo puer sacerdotis petebat ab eo, vt daret sibi carnem, quæ ei proueniebat. *Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti*. Idest da mihi partem carnium, quæ prouenit sacerdoti, ſ. facienti immolationem, vt ego coquam illi.

Non enim accipiam a te carnem coctam, sed crudam. Hoc dicebat puer sacerdotis, quia immolantes ex more suo soliti erant dare carnem coctam sacerdotibus: iō eam coctam dare volebant nunc, sed puer sacerdotis nollens eam, sic dicebat, nō accipiam carnem coctā. Hoc autem erat, quia volebant sacerdotes delicioſius epulari, ideo accipiebant carnem crudam, vt possent eam aliter, vt vellent, apparare, quod in iam cocta facere non poterant. *Dicebatque illi immolans*. Vocatur hic immolans offerens sacrificiū, proprie autem immolans est ipse sacerdos, qui animal occidit. Ponitur vnum pro altero. *Incendatur primum iuxta morem hodie adeps*. Volebāt offerentes, q̄ obseruaretur ordo in cęremoniis, & ēt si grauarentur ipsi, non multum curabant, dicebant ergo incendatur adeps ex more, idest sicut consuetum est offerri adipem, & cremari ante oīa alia, ita & nūc fiat, & postea accipias, quod voluerīs. In quo erant offerentes deuoti, nam ipsi ex deuotione offerebant, & ob hoc volebant obseruari omnes cęremonias, sacerdotes autem solum seruiebant desiderio suo non curantes, an aliquid peruerteretur in cęremonijs. *Et tolle tibi quamcunque desiderat anima tua*. Idest quamquam nos grauemur nihil curamus: tolle enim non solum iura tibi proenientia, sed etiam q̄cunque volueris de carnibus, dum tamen permittas, q̄ primo incendatur adeps. *Qui respondens aiebat ei, nequaquam*. Idest puer sacerdotis dicebat non faciam: nam si permitteret prius incēdi adipes quam ipse acciperet iura sua, interim coquerentur carnes, & iam non posset accipere eas crudas, sed coctas, quod erat contra intentionem suam, cum vellet illas multiplicier apparare. *Nunc enim dabis, alioquin tollam vi*. Idest non permittam, q̄ incendatur primo adeps, sed nunc dabis, idest immediate nulla alia facta cęremonia: alioquin tollam violenter: quod dicebat, quia sacerdotes erant domini in Sanctuario, & viri magnę potestatis, credebantque posse inferre violentiam quibuscunq;.

Erat enim peccatum puerorum grande nimis coram domino. Idest peccatum istud, quod erat in acceptione carniū ante cremationem adipum, & alijs duobus supra positis, erat nimis graue, quoniam erat peccatum directe contra Deum, ſ. pręuaricando cęremonias cultus ipsius, potissimum quia per hoc distrahebant totum Israel a cultu Dei: nullus enim volebat immolare, cū viderent, sic pręuaricationes fieri in sacrificijs. Et quāquam filij Heli alia enormia valde committerent cōtra totam honestatem, ſ. q̄ dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, vt patet infra: tamen principaliter expressit scriptura errorem, qui fiebat circa sacrificia, eo q̄ illa directius pertinerēt ad cęremonias cultus eius, sic enim Deus semper obseruabat in veteri testamento. Nam quamquam aliqui errassent in præceptis, quæ erant contra ius naturæ, vt in occisione, furto, & adulterio, non tam cito: nec ita frequenter Deus puniebat illos, sicut delinquentes in aliquibus cęremonijs cultus eius: sic patet de Nadab, & Abiu, qui solum erraverant in quadam cęremonia cultus diuini, ſ. quia obtulerāt ignem alienum, & mortui sunt: Leui. cap. 10. multi tamen delinquebant in occisione, & adulterio, & alijs fraudibus, & non puniebantur sic a Deo, secundum veritatem tamen maiora erant delicta contra præcepta moralia commissa, quam contra cęremonialia: Deus tamen principaliter puniebat delinquentes contra cęremonialia, eo q̄ lex Hebręorum magis consistebat in cęremonijs, quam in pręceptis moralibus, vt patet ex toto Pēteuucho. Dicitur autem, q̄ erat peccatum puerorum grande nimis, ſ. duorum filiorum Heli, qui vocantur pueri, quia erant iuuenes ętate, vel vocantur pueri illi, quos mittebant sacerdotes ad procurandū iura sua, de quibus supra dicitur, q̄ puer sacerdotis habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & q̄ isti cogebant offerentes dare carnem crudam. Isti enim distrahebant homines a sacrificio, ideo peccatum ipsorum erat graue. Hic tamen magis vocātur pueri duo filij Heli, ſ. Ophni, & Phinees, & hoc, quia istis duobus imponitur tota culpa cum dicatur supra, q̄ erant filij Belial, & si intelligeretur hic de peccato puerorum, non inferretur tota culpa filijs Heli.

Quia distrahebant homines a sacrificio domini. Idest peccatum graue istorum cōsistebat occasionaliter in dāno, quod inde sequebatur, ſ. quia distrahebant homines a sacrificio. Hoc autem erat propter duo, primo propter deordinationes cęremoniarum, quę fiebant in ipsis sacrificijs, quia cum deberet adeps ante omnia cremari, sacerdotes accipiebant iura sua etiam violenter ante illius cremationem, vt patet supra.

Secunda causa, quare distrahebant, erat grauamen, quod eis inferebatur: nam cum sacerdotibus secundum legem prouenirēt partes determinatę de sacrificijs, volebant vsurpare sibi plura de his, quæ pertinebant ad populares, & actualiter vsurpabant, vt patet supra. Distrahi autem a sacrificio Dei erat magnū inconueniens, cum potissimum obsequiū, quod Deo præstabatur in veteri testamento, esset sacrificium.

Samuel autem. Hic ponit de bonis exordijs Samuelis, ſ. quomodo a pueritia sua semper fuerit exercitatus in Dei timore, & ministerio, & vsque ad extremū vitę suę semper ad maiora ascendens in hoc permansit. *Ministrabat ante faciem domini*. Ministerium Samuelis erat custodiendo Sanctuarium, claudendo atque aperiendo portas, & dormiendo per noctem apud arcam in custodia Sanctuarij, vt patet sequenti cap. Ministrabat etiam in omnibus alijs, quæ iubebat Heli sacerdos, quę pertinerent ad Leuiticum officium. Et dicebatur ministrare ante faciem domini, idest in Sanctuario, vbi Deus erat, & quicquid ibi fiebat dicebatur fieri ante faciem domini. *Puer accinctus Ephod lineo*. Idest Samuel erat puer, & erat indutus Ephod, ſ. aliqua veste paruula de lino facta, quæ vocatur Ephod.

Samuel quali Ephod esset accinctus. Quæst. IX.

SCIENDVM autem, q̄ nō accipitur hic Ephod proprie, quia nō poterat illud portare Samuel, ipse enim erat Leuita: Ephod autem pertinebat ad sacerdotes, & non ad omnes, sed ad solum summum sacerdotem, vt patet Exo. 28. c. vbi ponitur inter propria indumenta pontificum, & litera satis significauit, q̄ non intelligebatur de illo Ephod sacerdotali, cum dicatur de Ephod lineo, illud tamen quod pertinebat ad summum sacerdotem, non erat lineū, sed de multis coloribꝰ, ſ. de auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & byssō retorta, erat igitur istud Ephod Samuel quędam vestis tota alba, qua induebatur Samuel super cęteras vestes suas cōmunes, vt ministraret coram domino, sicut nunc clerici simplices vtuntur vestibus albis ministrando in Ecclesia, qui autem celebrant sacra, vel celebranti astant vtuntur alijs vestibus, ſ. presbyter, diaconus, & subdiaconus: ita enim erat in veteri testamento differentia inter Leuitas, & sacerdotes, quoniam vestes Leuitarum erant simplicissimæ, ſ. lineę, vestes autem sacerdotū multiplices. quod patet, nam sacerdos magnus habebat nouem genera ornamentorum de diuersis filis, & varia pulchritudine contextorum, vt patet Exo. 28. c. sacerdotes autem minores, quamquam haberent simpliciora ornamenta, quam sacerdos magnus, tamē illa multa erant, ſ. quinque: habebāt enim feminalia linea, & tunicam lineam strictam, & cidarim, & baltheum, de quibus Exodi 28. cap. omnia autem hęc erant alba, & solum de lino: Leuitę autem habebant simpliciora ornamenta, scilicet quilibet Leuita vnam stolam. Sunt autem stolæ vestes albę de lino, sicut illę, quibus clerici simplices vtuntur, vel alij clerici cum ad altare non accedant. De istis stolis Leuitarum dicit Iosephus libro octauo capit. Antiquitatum, quòd Salomon fecit ducenta millia stolarum pro Leuitis, quibus induerentur ad canendum hymnos. De istis stolis Leuitarum nihil tetigit Moyses: nam Exodi capit. 28. cum egisset de vestibus, dixit de vestibus summi sacerdotis, & de vestibus sacerdotum minorum. Nunquam autem de Leuitis dixit, an vestiti esse deberent aliquibus sacris vestibus pro ministerijs suis, etiam cum egisset de eorum consecratione, & purificatione, nihil tetigit de vestibus: Numeri capit. 8. Habuerunt tamen postea vestes, scilicet tempore Salomonis, & ante illud, quibus ministrarent canendo coram domino, vel in aliis officiis.

An

Quid sit fuscinula.

Lebes in sacra Scriptura dupliciter accipitur.

Quo sacerdotes, & Leuitę diuersa genera ornamētorum habebant.

An Leuitæ tempore Moysi habuerunt aliquas vestes speciales, & quare postea habuerunt. Quæst. X.

QVAERET aliquis, an tempore Moysi Leuitæ habuerunt aliquas vestes, & quare postea habuerunt. Respondendum est, quòd Moyses non fecit, aut iussit fieri aliquas vestes pro Leuitis, nec vnquam tale legitur, sed post tẽpora Moysi fuerunt: si enim Moyses pro Leuitis aliquid fieri iussisset de ornatu vestium, scriptum foret: quia cum omnia ista sint cęremonialia pure non habentia aliquid ex naturali ratione, oportet quòd ex prȩcepto habeantur, quia ratio nostra in illis sine prȩcepto nihil concluderet, sicut facit in præceptis moralibus, quæ habent ortum ex ipsa natura, & tamen nunquam in actibus Moysi, & libris eius saltem leuissime reperietur aliquid scriptum de vestibus Leuitarum. Quod autem post tempora Moysi, s. post ingressum Israelitarum in terra Chanaan Leuitę habuerũt vestes, patet: quia duplex fuit tempus, vel status Iudęorum post ingressum in terram Chanaan quam ad ministeria Dei. Primum fuit ab introitu in terram illam vsque ad tempora Dauid, & Salomonis: Secundum fuit a tempore istorum duorum regum vsque ad finem status Iudaici post mortem Christi. sunt autem ista duo tempora distincta, quia Dauid ante mortem suam congregato toto populo, & sacerdotibus, & Leuitis fecit ordinem in ministerijs Leuitarum, & sacerdotum complendo omnia, quæ omisserat Moyses, & tollendo aliqua de illis, quę ipse dixerat cum iam non possent conuenire tempori Salomonis, & sequẽtibus. De isto ordine habetur 1. Paralipom. 23. & vsque ad 26. cap.

In his autem duobus temporibus fuerunt Leuitæ aliter ordinati quam tempore Moysi in deserto, quãquam in eo tempore, quod fuit ab introitu in terram Chanaan vsque ad tempus Salomonis non fuit completa ordinatio Leuitarum, & sacerdotum, tamen postea Salomon omnia compleuit, habuerunt tamẽ Leuitæ vestes hoc tempore, vt patet de Samuele, qui cũ esset Leuita, & staret coram domino, vtebatur lineo Ephod, & mater sua faciebat ei vestem paruulam lineam, quam afferebat ei singulis annis ad ministrandum, vt patet infra: de alijs autem Leuitis eiusdem tẽporis idem videtur dicendum, cum ista vestis esset, propter ministrationem. Quod autem tempore Salomonis fuerint vestes Leuitarum, apparet ex eo, quòd dictum est, s. quia fecit ducenta millia stolarum pro Leuitis.

Ratio autẽ diuersitatis, quare tempore Moysi non habebant Leuitę vestes, & quare postea habuerunt est ex ipsa ministratione. Nam tempore Moysi Leuitę habebant tales ministrationes, ad quas non erãt necessariȩ vestes sacrę, nec conuenientes. Nam vestis sacra est ad ministrationem, quæ fit coram domino intra Sanctuarium, sed tempore Moysi non ministrabãt Leuitę taliter, quia ministratio sua solum erat excubando in circuitu Sanctuarij non ingrediendo in illud, & quantum ad istam ministrationem non erat aliqua necessaria de sacris: etiam ministrabant Leuitæ deponendo, & erigendo Sanctuarium, & portando illud in via, sed in hoc non ministrabant coram domino introeuntes in Sanctuarium, ideo nec egebant vestibus sacris, nec conuenientes eis erant, & quia tẽpore Moysi solum erant habituri ista officia Leuitę, nunquam fecit illis Moyses vestes, post autem tempora Moysi, s. post ingressum in terram Chanaan fuerũt vestes multum conuenientes Leuitis, & quasi necessariæ quantum ab honestatem ministrantium, nam tunc incępit esse ministratio eorũ introeundo in Sanctuarium, & astando ibi sacerdotibus atque faciendo quæcunque iuberent, siue in canendo hymnos, vel quodcunque alterum. Qui autem intra Sãctuarium ministrant etiam si ministratio eorum minima sit, nõ videntur honeste in vestibus communibus, sed debent apparere in aliquibus vestibus specialiter pertinentibus ad illam ministrationem, & quoniam tempore Salomonis potiores adhuc erant Leuitarum ministrationes, cum completus fuerit ibi ordo ipsorũ, ideo ille fecit eis vestes, s. ducenta millia stolarum, & iste modus semper mansit vsque ad destructionem Iudęorũ per Romanos: semper enim prouidebatur Leuitis de vestibus, sicut prouidebatur sacerdotibus de vestibus suis. Ista autem vestis Leuitica, quam portabat hic Samuel erat linea solum, sicut vestes aliorũ Leuitarum. Cum etiam omnes vestes sacerdotũ minorum essent solum lineę Exo. c. 28. & vocatur hic Ephod, ꝙ est nomen ornamenti pontificalis, sed non accipitur hic pro tali ornamento, vt supra dictum est, & propter hoc litera determinauit hoc dicens accinctus Ephod lineo distinguẽs ab Ephod summi sacerdotis, quod non erat lineum. *Et tunicam paruam faciebat ei mater sua.* Erat enim Samuel paruulus ministras coram domino, ideo cum mater sua vellet ei quolibet anno dare vestem, in qua ministraret faciebat paruulam tunicam, sicut puero decebat, ista autem est, quæ vocatur stola Leuitarum, quoniam ornamenta eorum simplicia erant, & ista videtur esse, quæ vocatur Ephod lineum. *Quam offerebat statutis diebus.* Hoc non refertur ad Samuelem, sed ad matrem suam, quia dicitur immediate ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam, & illis temporibus dabat mater Samuelis ei vestem, s. Leuiticam, & dicitur statutis diebus, quia solum faciebat hoc mater Samuelis diebus quibusdam determinatis: non enim ascendebant quotidie, vel multoties ad templum domini in Silo, sed illis diebus, quibus ex lege, vel ex voto obligabantur. Ex lege autem ter in anno obligabantur viri, ex voto solum obligabantur qui vouerant, mater autem, & pater Samuelis videbatur vouisse quolibet anno ascẽdere ad Sanctuarium, vt facerent aliqua sacrificia.

Ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solennem, votum suum. In hoc apparet, ꝙ isti dies statuti, quibus Anna ascendebat cum viro suo in Sanctuarium, non erant dies statuti a lege, s. tres festiuitates in anno, de quibus Exo. 23. & 34. c. sed erant quædam aliæ solennitates celebrandę non ex lege, sed ex voto, s. quia vouerant aliquo tpe anni ascendere ad Sanctuarium, & offerre aliqua sacrificia, hoc autem faciebant Anna, & vir eius propter Samuelem, quem Deus illis miraculose dederat, ideo præter hoc, ꝙ ipsum domino ad totã vitam vouerunt, adhuc quolibet anno faciebant vota in aliquibus sacrificijs pro illo, & dr̃, ꝙ immolabant hostiam solennem, & votum, quia hostia solennis erat aliqua hostia pacifica, quam ipsi spontanee offerebant, votum autem erat sacrificium, ꝙ offerebãt quolibet anno, quia vouerant illud offerre die, qua ascendebant in Silo. Sed adhuc melius videtur dicendum, ꝙ dies statuti sint illi dies, qui secundum legem ordinati erant, idest ter in anno, vt dictum est. hoc apparet cum dicuntur dies statuti, ergo ab aliquo erant positi sub prȩcepto illi dies qui in eis ascendere in Sãctuarium statuerãt. Sed̃o quia dr̃, ꝙ ascendebant ad immolandum hostiam solennem, sed solenne vocat̃ anniuersarium, idest, qd̃ per singulos annos fit redeũte die. vnde dr̃ solenne quasi solitum annum, idest, qd̃ fieri solet singulis annis, sed istę erant festiuitates, quę singulis annis fiebant ter redeunte anno, & in illis solitus erat Elcana pater Samuelis offerre hostias, & illę vocantur solennes, idest solitæ fieri, siue ordinariæ.

Ter-

Tertium patet inquantum dr̃, & votum, in quo apparet, ꝙ differt ab hostia alia, & tñ votum est aliquid voluntarium non inductum a lege, ergo hostia solẽnis erat aliquid, qd̃ ex lege, vel consuetudine debebatur, & quando Elcana, & Anna mater Samuelis ascẽdebant in Sanctuarium, simul offerebant vtranque victimam, s. eam, quam ex lege, vel consuetudine tenebantur, quę vocatur solẽnis, & illam quam ipsi promiserant, quæ vocatur votum. *Et benedixit Heli Elcanæ, & vxori eius.* Istud ponitur hic per recapitulationem. Nam supra dictum fuit, ꝙ Anna, & vir eius orauerũt in Sanctuario, & abierunt in vrbem suam, postea autem interpositis quibusdam de filijs Heli peccãtibus, & de pueritia Samuelis redditur ad recessum Annę, & Elcanę de Silo: est enim intelligẽdum, ꝙ istud fuerit factum illa vice, qua ascenderunt isti in Silo offerentes ibi Samuelem domino, & tunc benedixit Heli Elcanæ, & vxori suę, quia ambo bene egerant offerendo Samuelem domino ad semper. Anna quippe primo illum vouit, s. antequam nasceretur, deinde cum Elcana vir suus hoc cognosceret, confirmauit votum vxoris pariter ipse vouens, ꝙ daret filium dño omnibus diebus vitę suæ, vt declaratum est præced. c. *Reddat tibi dominus semen de muliere hac.* Idest det tibi Deus habere filios multos de vxore ista: sciebat enim Heli, ꝙ Elcana haberet aliam vxorem, de qua multos filios susceperat, quia tamen de illa nullum filium natum dño vouerat non precatur, vt suscipiat filios ex Phenenna, sed ex Anna. *Pro fœnore, quod commodasti domino.* Idest pro filio isto, quem dedisti dño accommodatũ, s. ad cultum Dei applicitum tota vita sua, & dr̃ fęnus, idest vsura: dedit. n. Anna filium suum Deo in fęnus, s. in vsuram, vt semper esset ad vsum Dei, idest ad ministrandum illi. *Et abierunt in locum suum.* i. redierunt in vrbẽ Ramathã, vbi erat domus eorũ, vt patet supra. & hoc intelligitur de prima vice, quia redierunt post oblatum Samuelem, q̃q̃ supra ponatur, ꝙ mater sua dabat ei quolibet anno statutis diebus tunicam, cum ascenderet in locum Sanctuarij, nam ista per recapitulationem dicuntur. *Visitauit autem dominus Annam.* Deus dr̃ visitare, idest venire ad videndum, sicut nos visitationem accipimus, & quia qui visitat alterum, aliquid nouũ circa ipsum gerit, Deus dr̃ visitare quẽpiam, quando in eo aliquid operatur, ꝙ ante non operabatur, sic factum est in Anna, quia ante hoc non cõcipiebat, & Deus postea fecit, vt conciperet, & pareret. *Et concepit, & peperit tres filios, & duas filias.* Isti omnes intelliguntur præter Samuelem, quia iam ministrabat Samuel coram domino, & sic erant sex filij Annæ, s. quatuor filij, & duæ filię, hoc autem erat multiplicari eam in prole, sicut ipsa prophetice prænunciauit, s. donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios, infirmata est.

An Deus miraculose fecerit Annam concipere 5. filios post Samuelem. Quæst. XI.

QVAERET aliquis de istis quinq, filijs, quos cõceperit Anna post Samuelem, an supernaturaliter Deus fuerit operatus in conceptu eorum, sicut in conceptu Samuelis. De Samuele autem non est dubium, quin in eius cõceptione fuerit aliquid supernaturaliter factum, cum mater eius ante hoc sterilis esset, vt dr̃ prȩced. c. s. ꝙ ꝯcluserat dñs vuluam eius, non potest autem, quæ huiusmodi est, concipere, nisi miraculose adiuuetur. de alijs autem filijs non tantum apparet. Aliquis vero dicet, ꝙ fuit aliquid supernaturale in conceptu eorum, sicut in conceptu Samuelis, quia dr̃ hic visitauit dñs.

Sed non fuit in conceptione istorum quinque filiorum Annæ pluspquam solet esse in quibuscunque alijs communiter conceptis: In Samuele autem secus fuit. Nam ante cum mater sua erat sterilis, ideo impossibile erat illam concipere, nisi interueniente miraculo, postea autem ablata est eius sterilitas, s. antequam conciperet Samuelem, vel in ipso conceptu, & tunc manebat Anna disposita ad concipiendum, sicut quę libet alia fęmina, adhoc ergo, ꝙ conciperentur alij filij, qui fuerunt post Samuelem, non requirebatur aliqua operatio supernaturalis, cum iam esset mater naturaliter disposita ad istud. Sic autẽ est in multis alijs, quæ a principio habent aliquid supernaturaliter, & tamen postea pure naturalia sunt, sicut anima nostra a Deo creatur, ꝙ est pure supernaturaliter, postquam tñ ipsa creata est pure naturaliter habet operationes suas: ita ergo q̃q̃ Anna nullum de filijs potuisset concipere, nisi supernaturaliter fuisset ei a principio ablata sterilitas, postquam tñ semel ablata est in cõceptione Samuelis ex sola virtute naturę ipsa poterat concipere omnes alios nullo intercedente miraculo. *Et magnificatus est puer Samuel ante dominũ.* Idest accepit Samuel magnitudinem, vel excellentiam honoris ante dñm, idest ab ipso dño, s. quia ministrabat semper ante eũ. fuit aũt ista magnificatio Samuelis in acceptione spiritus prophetici. Nã in tpe suo erat sermo dñi preciosus, & non erat in diebus illis visio manifesta, ideo tãto magis prophetia sua erat laudabilior, s. quia in tpe illo, in quo nullus alius propheta erat, & aliquã to tpe ante hoc nullus fuerat, vt patet seq. ca. etiã erat laus magna, quia Samuel, qñ accepit spiritum prophe ticum erat adhuc puer, vt patet seq. c. Nam, vt ait Iosephus quinto libro Antiquitatũ, cepit Samuel prophetare anno 12. suo. Magnificatus est etiam Samuel in ministratione, quam habebat coram Deo, qñ assidue erat coram domino, explebatque ministrationem suam diligenter valde in nullo deuiãs a cęremonijs legis, vel a prȩcepto Heli: refulgebat autem magis gloria Samuelis, quanta enormitas, & irreuerẽtia in ministratione filiorum Heli apparebat, quia oppositorum natura ista est iuxta Aristo. 2. Elencho. ministrabant autem eodem tpe filij Heli, quo ministrabat Samuel, sed illi pessime, iste autem optime. Fuit autẽ potissima magnificatio Samuelis in prophetiæ veritate, quia per hoc innotuit apud totũ Israel, vt patet seq. c. s. & cognouit vniuersus Israel a Dan vsq; Bersabee, ꝙ fidelis Samuel propheta esset Dñi. *Heli autem erat senex valde.* Hic ponitur admonitio Heli ad filios suos: erant enim illi pessimi, Heli autem voluit eos dulciter increpans reducere ad rectitudinem operationis, sed non potuit, quia iniquitas eorum erat magna nimis; & fortiori correctione indigebãt. Dicitur autẽ, ꝙ Heli erat senex valde, in quo significatur occasio peccati filiorum suorum: erat enim grauatus senectute, qñ accidit istud pauloante mortem eius, sed ipse vixit annis nonagintaocto infra c. 4. ideo non poterat iam ipse ministrare, sed filijs suis reliquerat ministrationem: fungebatur enim summo sacerdotio pro eo filius eius Phinees, vt ait Iosephus qnto Antiquitatum. Commissa igitur tota ministratione sibi habuerunt magnam occasionem filij Heli ad præuaricandum in sacerdotio, qd̃ non accidisset, si pater eorum adhuc ministraret. Irẽ senectus paterna tribuebat occasionem ad hęc, qm̃ filij non timebant patrẽ iam senio grauatum, nec ipse erat potens corrigere eos, nisi per blanditias quasdam: amplius autem, ꝙ nimis nocebat erat Heli caligans oculis, vt patet seq. ca. ideo non poterat videre ea, quæ faciebant filij sui, sed solum audiebat aliqua per famam, & licet omnia audiret, non tantum moueretur auditu quantum si ipse vidisser, ideo minus mouebatur ad corrigendũ filios.

Samuel anno 12. suæ ætatis prophetare cępit.

Filij Heli peccauerunt cum pater esset senex valde.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et audiebat omnia. Scilicet, quia ista erāt mala, ita manifesta, q̄ nequaquam celari poterant: potissime, quia erant in præiudicium multorum Israel. *Quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli.* Istud est delictum in sacerdotio quantum ad ea, in quibus communicabant cum populo sacerdotes, s. in hostijs pacificis: nam in his delinquebant, vt patet ꝫ. i. in accipiendo carnē crudā ab offerētibus, & anteq̄ incenderetur adeps. Etiā quia accipiebant partes quascunque volebant, & hoc faciebant vniuerso Israeli, ideſt omnibus Israelitis venientibus ad sacrificia offerēda, sic paret ꝫ. in litera, s. sic faciebant vniuerso Israeli venientibus in Silo. *Et quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi.* Istud erat aliud delictum magnæ infamiæ, & scandali in populo ꝫ sacerdotes, s. q̄ sacerdotes dormirēt cum mulieribus euntibus ad templum dñi ad orandum: sequebatur quoq; magna diminutio cultus diuini, s. q̄ mulieres non irent ad orandum in Sanctuario, cum infamarentur, quòd dormiebant cum eis sacerdotes.

Mulieres excubasse ad ostium tabernaculi dupliciter intelligitur. Quæst. XII.

DICITVR autem de mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, ideſt ad ostium templi: non. n. permittebatur accedere mulieres ad ostium tabernaculi, & dī, q̄ ibi excubabant, quod potest dupliciter intelligi, vno modo pro orare, alio mō ꝑ vigilare. Primo mō est sensus, q̄ multæ mulieres deuotę frequentabant Sanctuarium venientes sępissime ad ostium templi, & ibi orabant, hoc aūt excubare dī. Nam quicunque ad aliquid diligenter est attentus, excubare dī, sic patet Num. 18. c. cum dī, q̄ Leuitæ excubabunt ad præcepta Aaron, ideſt erunt diligenter attenti ad faciendum quidquid Aaron iusserit. Alio modo accipitur pro vigilare, & tunc est sensus, q̄ aliquę mulieres excubabāt ad ostiū tabernaculi, ideſt vigilabant vacantes ibi orationibus, & manentes per noctem: sic. n. aliqui nunc in Ecclesijs ex deuotione vigilias obseruant: fuit autem istud fm in veteri testō apud aliquas mulieres multum religiosas, & deuotas, s. q̄ manebant die, & nocte in tēplo in ieiunijs, & orationibus, & vigilijs nunquam inde recedentes, sic patet de Anna prophetissa filia Samuel de tribu Aser, quę cum esset vidua, non discedebat de templo in ieiunijs, & obsecrationibus seruiens die ac nocte: Lucę 1. ita ergo credendum est, q̄ fuerit de multis alijs apud Iudæos. Vtroque ergo modo intelligi potest, q̄ mulieres istę excubabant ad ostium tabernaculi, magis tñ conuenit, q̄ intelligatur in secūdo modo, q̄m maiorem opportunitatem habebāt sic sacerdotes ad dormiendum cum mulieribus excubātibus ad ostiū tabernaculi quam aliàs. Simile hī Exo. c. 38. s. Fecit Moyses labrum ęneum, in quo lauarentur sacerdotes de speculis mulierum, quę excubabāt ad ostium tabernaculi: de quo, qualiter accipiatur ibi dictum est. *Et dixit quare facitis res huiusmodi, quas ego audio.* Retulit eis duo principalia, in quibus ipli delinquebant, s. q̄ dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, & q̄ prauaricabantur in sacerdotio, vt dictum est, quorum fama peruenerat ad ipsum Heli. *Res pessimas ab omni populo.* Istud debet adiungi cum præcedenti verbo, s. quas ego audio ab omni populo: erat enim factum eorum notorium, ideo nō erant pauci testes huius, sed totus populus illud cognouerat, & referebat: potissime autem, quia in vtroque eorum erat magnum grauamen populi, ideo totus populus acclamabat coram Heli, vocauit autem Heli ista duo res pessimas, quia erāt magni nocumēti, & magnę infamiæ, vt patet de vtroq;. Sed adhuc magis Deus conquerebatur de delicto, q̄ fiebat in sacrificijs, vt patet infra, s. Quare calce abiecisti victimā meam. & munera mea, quæ præcepi, vt offerrentur in templo? & pp hoc subditur ibi sententia contra Heli, & totam domum suam. *Nolite filij mei.* Ideſt nolite facere ea, quæ de vobis referuntur, q̄m ista indigna nimis sunt auditui. Ecce qualiter corrigebat Heli filios suos, sed leuissima erat talis correctio collata ad magnitudinem peccatorū, quod faciebat Heli pp duo. Primo quia senex erat, & filij sui non audiebant eum ęquo animo contemnentes eum pp senilem impotētiam. voluit ergo magis blanditijs quam duris increpationibus castigare. Secundum erat, quia Heli diligebat nimis filios suos, & noluit eos verbis duris affligere, pp quod Deus nimis culpauit Heli transferens sacerdotium a domo eius, quia si soli filij sui mali fuissent, & ipse increpuisset eos, quantum in talibus sceleribus iustum erat, si ipsi incorrecti manerent, super eos venisset solum pęna, & non super ipsum Heli, qui etiam acerba morte raptus est, & super totam domū eius, quæ postea sacerdotio priuata est, vt infra declarabitur. De hoc paret infra in litera, cum dī, & magis honorasti filios tuos, quam me, vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei. *Non est enim bona fama, quam ego audio.* Ideſt illicitum est, q̄ maneatis in vijs nostris, quia id, quod ego de vobis audio, non est bonum. Audiuerat. n. duo supradicta, quę erant valde mala. *Vt transgredi faciatis populum domini.* Ponitur hic vt, dicens consecutionem, & non habitudinē causæ finalis: non est. n. sensus, q̄ filij Heli facerent ista, vt inducerent totum populum ad peccandum, quia ipsi non intendebant hoc cum magis intenderent delectationem suam, & vtilitatem in istis vitiis, sed debet legi, q̄ vt importet quandam consecutionem, s. q̄ filij Heli faciebant hęc, & consequeretur ad peccatum eorum, q̄ cogerent totum Israel, vel inducerent ad transgrediendum, ideſt ad delinquendum in aliquo: eo q̄ propter peccata istorum populus distraheretur ab illis, ad q̄ tenebatur, & in hoc peccaret. Quod patet, quia supra dī, q̄ detrahebant homines a sacrificio Dei, s. per grauamina, quę inferebant eis in sacrificijs, faciebant q̄ haberent exosa omnia sacrificia, ita q̄ nūquam vellent sacrificare, sed aliquando tenebantur ta crificare, sicut in multis purificationibus eorum, & peccatis, & festiuitatibus, vt patet ex discursu Leuitici, & tunc si non sacrificarent delinquerent in lege, ergo isti inducerent Israelitas ad peccandum. Idem patet quantum ad aliud crimē, quod ipsi faciebant, s. cū coibant cum mulieribus, quæ excubabant in ostio tabernaculi, q̄m per hoc distrahebant illas ab orationibus, & vt nullo modo vellent venire in Sanctuarium, & tñ aliq̄ cogebantur mulieres venire in Sanctuarium, vt ad purificationes suas post partū: Leui. c. 12. & in similibus: ergo inducerent Israel ad peccādum, essent autem ipsi rei omnium peccatorum, quæ faceret populus propter eos. Nam, si populus propter negligentiā prelati peccauerit, tenetur prælatus de peccato ipsius populi, quāto magis q̄si ipse prelatus inducit populum ad peccādum? sic autem erat de filijs Heli, q̄m ipsi erant pastores populi, cum Phinees, qui erat vnus ex eis fungeretur summo sacerdotio loco patris, q̄ autem peccata populi ex negligentia pastoris petātur ab eo, patet quia Eze. c. 3. & 33. vbi dī, q̄ Deus requiret sanguinem peccatorum de manu pastoris, si non annūciauerit eis veritatem ex parte Dei: erant igitur adhuc magis culpabiles filij Heli, quia non solum non annunciabant populo id, quod bonum erat, sed etiam inducebant populum ad peccandum. *Si peccauerit vir in virum placari ei potest Deus.* Hic inducit Heli quo-

quomodo filij sui peccabant nimis, quia peccatum eorum erat directe contra Deum, & dicit, q̄ si peccauerit vir contra virum placari poterit Deus illi, & tamen si peccauerit contra Deum non sic cito placabitur, quia non est qui oret pro eo, sic autem erat de filijs Heli, quoniam ipsi peccabāt directè contra Deū, ideo peccatum eorum erat nimis difficile ad remittendum.

Peccatum in proximum, an sit contra Deum. Quæst. XIII.

IN hoc autem innuit, q̄ aliqua peccata sunt directè contra proximum, & non videntur esse contra Deum, ideo faciliter remittūtur. Alia autem sunt directè cōtra Deum, & ista nō remittuntur, vel saltem difficulter. Sed in hoc satis videtur dubiū, si ista accipiantur simpliciter, q̄m nemo potest peccare in proximū, quin peccet in Deum, quam q̄ potest peccare in Deum non peccando in proximum, ideo non stabit comparatio: patet hoc, quia q̄cunq; aliqs peccat in ꝓximū agit iniustè ꝫ illum, sed quicunq; iustus est in Deum peccat, q̄m Deus indidit rōni nrę, q̄ oīa iustè agamus. Cùm ergo egerimus iniustè agimus ꝫ dictamen a Deo inductū, ideo peccamus: q̄m qui agit ꝫ cōscīam, peccat, cū agat ꝫ fidem. i. ꝫ id qđ credit ad Roma. c. 14. & sic tenendum est. Accipit tamen hic Heli esse aliquod peccatum contra Deum. i. quia directè est ꝫ Deum, & aliquod esse contra proximum, i. quia directè est ꝫ proximum: ēt si per accidens, vel secundario sit contra Deum.

Quædam peccata sunt solum contra Deum, & proximum: quædam sunt uno modo contra Deum solum, & quædam duobus modis. Quæst. XIIII.

PRO quo considerandum, q̄ oē peccatū est ꝫ Deum, sed quædā sunt dupliciter ꝫ illum, alia aūt vnico modo. Patet exemplum huius in legibus humanis: si. n. aliquis legislator iusserit non esse occidendū, vel furandū sub tali pęna: si quis occiderit aliquē de populo, qui nō pertineat ad illum legislatorē, vel furatus fuerit bona alicuius viri non pertinentis ad illum: iste non peccat directè in legislatorē, quia damnū ex ista offensa nō fuit sibi illatum, sed illi, qui occisus est, & cognatis, & illi cui bona furto ablata sunt: est tñ istud delictū ꝫ legislatorē inquantū spernit lex eius, quę cauebat furtū, & homicidium fieri imponens pęnā. Si tñ aliquis furatus fuerit de bonis ipsius legislatoris, vel occiderit aliquē pertinentem ad legislatorē, vt cognatū vel familiarē ei⁹: delictū istud dupliciter pertinet ad legislatorē. Primo ad eum tanq̄ ad priuatā personā inquantū tota iniuria, & damnū qđ sequit ipsi infertur. Secundo peccat ꝫ ipsum inquantū est legislator. s. quia ꝓtemnitur lex eius, ꝓhibens furari & occidere. Conformiter autē est quantū ad Deū, quia interdū peccatū est ꝫ ipsum dupliciter. Interdū vero vnico mō: Deus. n. posuit leges circa oēs operations, & quasdā dedit scriptas, sicut per Moysen, & ꝓphetas: & nouissimè per Christū & apostolos. Alias aūt infixit cordibus nrīs, q̄ vocantur leges naturæ, de quibus Apost. ad Rom. cap. 2. nulla aūt ꝏpatio humana est, q̄ sub altera istarū duarū legū non cōprehendat, ideo necesse est, q̄ q̄cunq; aliquis errat in operatione, q̄cunq; illa sit peccet ꝓtra aliquā legem, & quia Deus legislator est oīum harū, necesse est, vt in quocunq; delicto aliqualiter erretur ꝫ Deum, sed ista delicta sunt interdū totaliter ꝫ Deū. s. quando non solum peccatur contra eum, vt contra legislatorem, sed etiam offensa, vel iniuria ex operatione ad solum Deum pertinet, vel ad ipsum di-

Alph. Tost. In Primum Regum.

rectius q̄ ad oēs alios: in omnibus autem alijs modis peccandi est peccatum ꝫ Deum, vt ꝫ Legislatorem. Exēplum vt si quis cognouit vxorē alterius, vel ꝫ eū falsè testificatus: q̄m tūc offensio, vel iniuria directè est ꝫ istū, cuius vxor cognita est, & ꝫ quem est testimonium falsum. Deo aūt non est hic inflicta aliqua iniuria, vel damnum, nisi inquātū cōtēnitur lex eius, qua vetuit falsum testimonium, & adulterium: si tñ quis colat deos alienos, vel sumat nomen Dñi in vanum, delinquit dupliciter ꝫ Deū. Primo delinquit ꝫ eum tanq̄ ꝫ priuatam personam, quia tota iniuria, vel offensio, quæ sequitur ex isto actu prouenit Deo, ipse namque solus colendus est, si ergo aliquis alius colat̄ pręter ipsum, irrogatur ei offensio, q̄a adimitur ei honor ipsi soli debitus: est etiam ei offensio tanq̄ legislatori, cum ipse vetuerit coli deos alienos, & sumi nomen Dñi in vanū, & sic talia delicta dñr esse propriè ꝫ Deum, cùm tota offensio ex opere sit ꝫ Deum, & quantum ad istum modum distinguebat Heli quędā peccata esse vnius viri ꝫ alterū, s. q̄ iniuria, vel dānū, quod sequitur ex opere directè est cōtra virum licet ibi aliqualiter delinquatur cōtra Deū solum, inquantum est Legislator: de his autem dicit q̄ faciliter dimittuntur, sunt autem alia peccata ꝫ Deum, s. quādo tota offensio ex opere consequens est contra ipsum Deum, s. tanquam cōtra priuatam personam, & tanq̄ contra Legislatorem: & de istis dicit Heli, q̄ difficulter remittuntur, vel q̄ nullus est, qui in talibus possit pro nobis orare.

Peccata quomodo cognoscuntur quæ sint contra Deum directè & quæ contra proximum. Quæst. XV.

CIRCA ista dari potest regula, s. q̄ omnia peccata, quæ sunt contra tria prima præcepta, q̄ sunt in prima tabula, dicuntur directè cōtra Deum, s. tanq̄ priuatam personam & tanq̄ contra Legislatorem, & omnia peccata contra sępē præcepta secundæ tabulæ sunt directè contra proximum, & sunt solum contra Deum, vt contra Legislatorem: patet hoc inducendo. Nam in omnibus præceptis primis tota iniuria, vel offensio delinquēris est contra Deum, vt contra priuatam personam: in omnibus autem pręceptis secundæ tabulæ est offensio contra proximū, vt contra priuatam personam, vt patet per singula: ad omnia aūt generale est, q̄ offensio in illis pertineat ad Deum tanq̄ ad Legislatorem: secunda regula sit, q̄ in omnibus pręceptis cæremonialibus offensio directè pertinet ad Deum, vt ad priuatam personam, & vt ad Legislatorem: in omnibus autē pręceptis iudicialibus offensio pertinet ad proximum, vt ad priuatam personam, & ad Deum pertinet solum, vt ad Legislatorem: quod patet quia præcepta cęremonialia sunt determinationes quædam diuini cultus, & sunt tanquam expositiones quædam, vel additiones factæ ad pręcepta primæ tabulæ, quæ sunt de cultu Dei. In talibus autem si bene fiant honor Deo soli prouenit saltem directè & principaliter, si autē malè ipsi fit offensa, sed omnia præcepta cæremonialia sunt huiusmodi, cùm per nullū eorum dirigatur homo in comparatione ad hominem, sed in cōparatione ad Deum: ideo error in istis pertinebit ad Deum. Iudicialia aūt præcepta habent se è ꝫrio, quia ipsa sunt tanq̄ quędā expeditiones pceptorū scdę tabulę: sicut ergo ista directè pertinēt ad proximū ita, & ipsa præcepta iudicialia: maxime aūt patet hoc q̄m præcepta iudicialia sunt foralia, i. pertinentia ad causas forales iudicandas, sed causa foralis semper est aliquid, quod vertitur inter hominem, & proximū suū: ergo bona habitudo, vel mala circa ista

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcepta pertinet directe ad proximum, & non ad F
Deum. Nunc autem ista applicantur ad propositum.

Peccatum filiorum Heli quale fuerit. Quæst. XVI.

IN peccato filiorum Heli cum diceret eis pater, q̃ qui peccat in hominẽ habet qui oret pro eo, sed non qui peccat in Deum. In quo innuebat, q̃ peccatum filiorum suorum erat directe contra Deum, scilicet tanquam contra personam priuatam, & tanquam cõtra legislatorem, quod patet, quia ipsi deliquerant in duobus principaliter, scilicet in sacerdotio suo circa hostias pacificas, & dormiendo cũ mulieribus ad ostium tabernaculi. Istud autem secũdum erat directe contra proximum, solum autẽ erat G
contra Deum, vt contra legislatorem, sed primũ erat totaliter contra Deum, scilicet, quia delinquebant in sacerdotio: nam ministrationes sacerdotales sunt cęremoniales, sed quicunque peccat contra præcepta cęremonialia peccat contra Deum, vt tanquam contra priuatam personam, & tanquam contra legislatorem, ideo peccatum istud dicitur directius esse contra Deum, & sic quamquam vtrunque peccatum filiorum Heli esset graue, tamẽ Heli solum tetigit de peccato in sacerdotio, & infra quando Deus prædixit mala futura propter peccatum filiorum Heli, solum fuit tactum de peccatis circa victimas, & istud est peccare in sacerdotio.

Deus facilius placatur pro peccato in proximum quam in eum. Quæst. XVII. H

DICIT autem Heli, quod si homo peccauerit in virum, Deus potest ei placari, idest faciliter placabitur, & hoc propter duo. Primo quia offensa illa non est facta directe p̃ Deũ, sed contra proximum, & solent homines acrius punire pro iniurijs illatis sibi quam illatis alteris.

Secundo, quia iniurię factę directe Deo videntur esse maiores saltem ex hac parte: iniuriæ autem factę proximo minores sunt, sed Deus in maioribus magis punit. Dicendum autem, quòd istud non est vniuersaliter verum: nam quamquã cęteris paribus offensio I
facta Deo sit maior quantum ad delictum offensione facta proximo, tamen quantum ad omnem modum non est verum: multotiens enim peccata facta contra proximos directe sunt maiora peccatis directe factis contra Deum, sicut maius est, quòd aliquis occidat hominem quam, quòd infringat diem sabbati, & maius est dicere falsum testimonium, vel adulterium facere quam errare in aliqua cęremonia parua cultus diuini: ex obiecto tamẽ, scilicet circa, quòd sunt peccata dicũtur maiora ea, quæ sunt circa Deum, sed secundum veritatem non est semper sic.

An quæcunque peccata contra Deum sint maiora quibuscunq; contra proximum. Quæst. XVIII. K

SED dicet aliquis, quòd etiam realiter sunt maiora peccata ea, quæ sunt contra Deum, etiam si sint in quibusdam paruis cęremonijs, quam illa, quæ sunt p̃ proximum, quia qñcunq; recte distribuuntur pęnę, oportet quòd secundum magnitudinem ęqualitatem, vel inęqualitatem peccatorũ sit magnitudo, & ęqualitas, vel inęqualitas pęnarũ, & sic arguendo è contrario, s. quandocũque viderimus aliquas pęnas duorum peccatorum esse inęquales, iudicemus peccata esse inęqualia, sed in veteri testõ pro peccato directe p̃ Deum ẽt in paruis cęremonijs infligebãtur maiores pęnæ, q̃ pro peccato p̃ proximos, ẽt si illud magnum esset, ideo videtur maiora esse peccata contra Deum quæcunque illa sint, quàm quæ sunt contra proximum: patet hoc quoniam peccatũ duorum filiorum Aaron, s. Nadab, & Abiu solum erat in hoc, quòd deliquerunt in quadam cęremonia diuini cultus, s. quia obtulerunt ignem, quem non debebant offerre, & tamen dure mortui sunt: Leui. cap. 10. Sic quoq; isti filii Heli preuaricati sunt in sacerdotio, & propter hoc mortui sunt ambo vna die in bello, & pater eorum parum post: deinde pauco tẽpore post hoc regnante Saule occisi sunt omnes sacerdotes de domo Heli, s. viri 85. induti vestibus sacerdotalibus pter multos alios de genere illo, qui nõ erant sic induti. Euasit aũt vnicus de stirpe illa, s. Abiathar, de hoc j. 22. c. sed adhuc iste Abiathar postea priuatus est summo sacerdotio, & nullus mansit de domo eius in summo sacerdotio, sed semper fuerũt vlterius sacerdotes de domo Sadoch, vt patet infra 3. lib. c. 2. s. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos domini, vt impleretur sermo, quem locutus est super domũ Heli in Silo, quòd autem essent aliqua magna peccata cõtra proximos, pro quibus non darentur tantę punitiones: patet, quia Dauid peccauit grauiter in adulterio, & durius adhuc, quia fecit occidi virum eius Vriã Hetheum, vt patet infra 3. lib. c. 11. & tamen pro hoc non fuit inflicta magna pœna Dauid in comparatione supradictarum pœnarum, quoniam solum ad tempus persecutus fuit eum filius suus Absolon, & cõcubuit cum cõcubinis patris sui astante toto populo. De hoc infra 2. lib. c. 12. & 17. similia autem sunt alia exempla de pœnis peccatorum contra Deum, & contra proximum. Respondendum est, non est negandum maiores inflictas fuisse punitiones in veteri testamento pro peccatis, quæ sunt contra Deum, quam pro peccatis, quæ sunt contra aliquos viros: ex hoc tamen nõ sunt semper, aut generaliter maiora peccata, quæ fiunt cõtra Deum quam quæ cõtra proximum: infligebantur tamen sic istę pœnæ, quoniã Deus, qui fuit auctor veteris testamẽti voluit, q̃ illud obseruaretur in magno honore pro tempore suo, confitebat autem vetus testamentum præcipuè in cęremoniis, quæ Deo impendebantur, qm̃ per præcepta moralia non differebant ab aliis gentibus, cum omnes gentes essent obligatæ ad hęc, per iudicialia autem quamquã aliqualiter differrent, nõ tm̃ tantum, sicut per cęremonialia, quia aliquæ gentes habebant aliquas de legibus iudicialibus Hebręorum, sed non de cęremonialibus, ẽt quia per cęremoniales leges dirigebantur in Deum, q̃ erat auctor illius veteris testamenti, p iudiciales autẽ leges in proximos, iõ voluit Deus, vt cęremonialia in veteri testamento sub magna diligentia obseruarent, nec q̃tẽneretur tota ipsa lex & status, & quia Iudęi erant indomiti iugo legis, oportuit, vt per pœnalem timorem ad hoc inducerentur, sed ista erant præcepta principalia in veteri testamento, in quibus magis q̃sistebat status ille, ergo oportuit pro his poni maiores pœnas.

Non semper pœnæ sunt æquales, etiam si peccata sint æqualia, nisi quo ad homines, & in futuro seculo. Quæst. XIX.

ALITER aũt rñderi p̃t negãdo illam regulã, s. q̃ qñcunq; aliqua duo peccata sunt ęqualia, dẽnt, p eis dari equales pœnę, & qñcũq; sunt inęqualia dẽnt dari pœnę inęquales, & è p̃rio, s. q̃ ex pœnis inęqualibus, vel equalibus, dẽt dari ęqualitas, vel inęqualitas in peccatis: dicendũ enim, q̃ ista rła est vłis quantum ad iudices, qui supp hoẽs: si enim recte iudicent sp hoc stabit. In Deo aũt non sp tenet hoc, q̃q̃ sit iustissimus: tenet tm̃ q̃tũ ad ista tũ futuri sęculi, s. q̃ si i inferno aliq duo sunt, q̃ equaliter peccauerũt, oportet eorũ pœnas esse ęquales, & è p̃rio,

Si aliqui duo sunt in inferno, quorum pœnæ sunt A
inæquales, necesse est, vt arguamus eorum peccata esse inęqualia, & è contrario. In sæculo autem isto non est vniuersaliter verum, quia interdum pro peccatis æqualibus dantur pœnæ æquales, & interdũ pro inæqualibus dantur æquales, vel pro æqualibus dantur inæquales. Causa huius est, quia cum Deus punit hic aliquem, licet non det ei quantum meretur pro scelere suo: manet adhuc ei locus pœnalis ad hoc soluendum. s. gehenna, & si ibi non soluerit, saltem in purgatorio soluet: ideo interdum Deus dabit alicui hic pro peccato suo totam pœnam, quam meretur, vel quasi totam: alteri autem dabit modicum de illa relinquens cætera futuro tempori: ideo in istis quamq̃ pœnæ sint nimis inæquales, tamen peccata potuerunt esse ęqualia. In gehenna autem non est istud, quia B
post pœnalitatem illius loci non restat alia pœnalitas ideo cum Deus iustus sit, oportet q̃ ibi det cuilibet tantum quantum meretur, ergo qui æqualiter peccauerunt æqualem habebunt ibi pœnam, & quorum pœnæ ibi inęquales sunt, necesse est fuisse inæqualia peccata.

Nunquam Deus punit supra id, quod meretur immo semper citra, & remunerat ultra. Quæst. XX.

CONSIDERANDVM autem circa hoc, q̃ quamquam Deus in hoc sæculo æqualiter peccantibus non det semper pœnarum æqualitatem, nec è contrario, nemini tamen dat supra id, quod meretur, sed ista inæqualitas pœnarum C
præter inæqualitatem peccatorum prouenit ex hoc, quia interdum Deus infligit minores pœnas homini, quàm mereatur, ideo vt communiter sic accidit, relinquit autem aliquid postea infligendum: iste modus non repugnat diuinæ iustitiæ, nec aliqualiter eã diminuit. Nam quamquam non det simul alicui omnia, quæ pro peccato meretur, cum postea inflicturus sit accedit ad æqualitatem iustitiæ, quia tamen alicui Deus infligeret maiores pœnas, quàm merebatur, nullo modo est reducibile ad iustitiam, quia iustitia semper æqualitatem exigit, iuxta Aristo. 5. Ethic. In iudicibus aũt, qui sunt homines, tenet ista regula. s. q̃ pro æqualitate, vel inæqualitate delictorum tribuunt æ- D
qualitatem, vel inæqualitatem pœnalitatum, & è p̃rio: si aliqua pœna ab eis iustè irrogetur, necesse est, q̃ qñ fuerint æquales pœnæ arguantur fuisse delicta æqualia, vel è p̃rio. Causa huius est, quia isti non possunt reseruare pœnam pro alio tpe in aliquo delicto, cum semel hoiem punierint, Deus autem licet hic non inferat omnẽ pœnam pro peccato, habet tm̃ locum infligendi postea in futurum, vel dat homini spacium, vt id quod tunc relinquitur ipse postea in se gratis suscipiat pœnitentiam agens, & sic poterat esse, q̃ peccata, quæ fecit Dauid. s. homicidium, & adulterium essent maiora, quàm peccata Nadab, & Abiu: tm̃ non fuit pœna æqualis, scilicet quia fuit maior in Nadab, & Abiu, quàm in Dauid, & hoc quia tãtum forte puniti sunt Nadab, & Abiu, quantum meruerunt: Dauid autem solum pro parte, reliquum autem ad alia tempora E
translatum est, vel saltem relictum est, vt ipse postea in se gratis puniret, quod Deus non punierat.

Alia responsio ad quæst. præcedentem. Quæst. XXI.

ALITER adhuc responderi potest ad istam regulam, q̃ nõ teneat verum, quia quamq̃ Deus pro aliquo peccato det totã pœnam hoĩbus, viuentibus tm̃ nõ dat simul, sed interdũ dat particulã relinquẽs cęteras pro alijs tpibus, qđ patet. Nã sicut Deus nõ ĩmediatè punit pctã hoĩs

Alph. Tost. In Primum Regum.

Admonitio Dei quo quandoq; fiat.

Pœnitẽtia multũ cõfert.

nec

nec infligisset pœnam pro peccatis ipsorum, sed Deus F
voluit occidere eos, quia peccauerunt, ideo noluit, q̃
obedirent verbis patris. Iste sensus videtur nimis durus, s. q̃ Deus desideret aliquem occidere, & pp hoc
eum a peccatis non liberet, vel magis peccare faciat,
litera tñ hoc vr̃ significare. Intelligendũ hoc mitius, s.
q̃ isti merebantur mortem, quia nimis peccauerant,
etiam merebantur non apponi sibi gratiã Dei, ita nec
Deus apposuit dando eis cor docile ad obediendum
salutaribus monitis patris, & quia ex hoc ipsi magis
mortem promeruerunt, & Deus illis inflixit, dicitur
q̃ voluit occidere eos, & ob hoc non audierunt: multi enim similes modi loquendi sunt in sacra Scriptura nimis duri, sic patet Iosue c. 11. s. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugna G
rent õ Israel, atq; caderent: sed oẽs isti modi reducendi sunt ad sensum mitiorem, vt ibi declaratum est.

Puer autem Samuel proficiebat atq; crescebat. Fuit enim casus filiorum Heli, & totius domus eius occasio magnificationis Samuelis, ideo simul ponũtur ista duo. Dicitur autem, quòd Samuel proficiebat, s. veniens quotidie de bono in melius, & crescebat, s. peruenies ad magnam excellentiam, totum autem hoc de honore, & non de ætate intelligitur. *Et placebat tam Deo quam hominibus.* Scilicet opera Samuelis erant recta, ideo omnibus erat placens. Nam Deus acceptabat eum, quia non deuiabat a cęremonijs illius, sicut filij Heli, populus etiam diligebat illum, quia non grauabat aliquem, nec faciebat abominationẽ in cęremo- H
nijs Dei, sicut filij Heli. Non habebat igitur Samuel aliquid, propter quod apud quemquam odio dignus esset, & istud est donum quoddam Dei, s. vt ipsi, qui Deum diligunt, etiam ab omnibus diligantur.

Vir Dei venit ad Heli prophetizans mala quæ ventura erant.

Venit autem vir Dei ad Heli. Hic ponitur denunciatio prophetica de malis, quæ ventura erãt super Heli, & domum suam.

Et primo ponitur denunciatio, secundo denuncia tionis impletio infra 4. cap. Prima in duas, quia primo fit denunciatio per hominem Heli non cognitum, secundo per hominem ei subditum, s. per Samuelem seq. ca. dicitur hic primo de viro Dei veniente ad Heli, vt nunciaret ei mala domus suæ, quod erat dum adhuc esset Samuel paruulus valde, nec esset conueniẽs eum habere spiritum propheticum, postea autẽ perueniente Samuele ad ętatem discretionis quamquã adhuc puer esset, fuit iterum per eum reuelatus iste casus.

Quis fuerit iste vir Dei, qui venit ad Heli, & an fuerit Phinees, vel Elias. Quæst. XXII.

QVAERITVR de isto viro Dei quis fuerit. Quidam Hebrei dicunt, quòd fuit Phinees filius Eleazari. Motiuum horum est, quia ille erat vir Dei cum zelo eius commotus occiderit principem tribus Simeon, & Madianitidẽ K
coeuntes simul, Deus autem reddit ibidem testimonium, quòd Phinees placauerit eum, & ob hoc fecit cum eo pactum de sacerdotio sempiterno, Numeri cap. 25. Sed istud non stat, quia Phinees non erat tũc viuens, quod patet, quia ipse erat summus sacerdos succedens patri suo Eleazaro, & deinde omnes posteri eius fuerunt sacerdotes. Si autem ipse viuens esset gereret summum sacerdotium, sed manifestum est, quòd nunc non erat sacerdos magnus ipse, sed Heli, & multi sacerdotes magni interciderant inter eum, & Heli, ergo non viuebat tunc, vt aliquid nunciaret Heli. Item non potuit tanto tempore viuere Phinees filius Eleazari: nam secundũ Iosephum lib. 5. Antiquitatum oportebat, quòd esset Phinees pluriũ, quàm quingentorum annorũ, quando ista facta sunt nam ipse ponit ab ingressu Israelitarum in terrã Chanaan sub Iosue vsquequo arca capta est, quod fuit tẽpore Heli fuisse annos quadringentos 76. in ingressu tamen in terrã Chanaan esset Phinees plurium, quã vigintiquatuor annorum, cum ipse occiderit principem tribus Simeon coeũtem cum Madianitide: Numeri 25. capit. Etiam ipse fuit princeps in bello contra Madian: Num. ca. 31. & istud fuit pauloante quam ingrederentur Israelitæ in terram Chanaan, non per dimidium annum ante cum fuerit ī fine anni 44. ab exitu de Aegypto, quia ista opera erant cordis virilis, necesse erat, vt ipse, cum hæc faciebat, esset vir perfectus s. vigintiquinque annorum, aut amplius, ita vt efficiantur quingenti anni, tanto tamen tempore nemo viueret post diluuium. Alius autem modus inducẽdi hoc est per numeros positos in sacra Scriptura: ipsa enim pauciores annos ponit quam Iosephus, colligentur tamẽ saltem plures quam anni 330. vitæ Phinees, quod apparet inducendo per tempora omnium iudicum.

De ipso enim Phinees dicendum, quòd ipse esset triginta annorum, aut amplius, quando ingressus est in terram Chanaan, vt patet ex dictis: deinde accipiãtur quadraginta anni quibus dicitur rexisse populum Iosue, & sunt septuaginta, accipiantur post hoc 40. anni quibus iudicauit Hothoniel Israelem: Iudic. ca. 3. & sunt 110. accipiantur etiam octoginta anni, quibus p̃fuit Aod iudex Israel Iudicum. c. 3. & sunt 190. deinde accipiantur 40. anni sub iudice Barac, & sub Debbora Iudic. c. 5. & sunt 230. deinde accipiantur 40. anni sub Gedeone iudice, & erunt 270. deinde tres anni sub Abimelech rege: Iudi. c. 9. & 23. anni sub Thola iudice eod. ca. eruntque. 296. deinde accipiantur 22. anni sub Iair iudice Israel Iudic. ca. 10. & fiunt 318. anni: postea secundum quosdam accipiantur anni 18. quibus afflicti sunt Israelitæ a Philisthijm, & Ammonitis antequ liberaret eos Iephte, & erunt 336. de quibus Iudi. c. 10. accipiantur post hoc sex anni, quibus iudicauit Iephte Galadites, eruntque 342. post accipiantur anni septem, quibus iudicauit Abesan Iudic. cap. 12. & erunt 349. deinde accipiantur anni decem quibus iudicauit Chialon Iudicum 12. c. erũtque 359. post hoc accipiãtur anni octo, quibus iudicauit Abdon eruntque anni 367. Iudic. ca. 12. post hoc f̃m quosdam accipiantur anni 40. quibus fuerunt Israelitæ sub potestate & afflictione Philisthinorum, de quibus Iudi. ca. 12. & erunt anni 407. deinde accipiantur anni 20. quibus iudicauit Samson Iudi. c. 16. & erunt anni 427. post hoc accipiãtur anni 40. quibus iudicauit Israelem Heli, vt patet J. c. 4. & erunt anni 467. & hoc quasi redit ad numerũ, qui prius ponebatur secũdum Iosephum.

Sed dubium est solum hic de decem octo annis, de quibus Iudicum cap. 10. & de quadraginta, de quibus Iudicum cap. 12. an computentur isti sub tempore iudicum, vel non: si autem computentur, ita quòd non differant ab annis iudicũ, qui ibi enarrantur deficient de supra posita enumeratione quinquaginta octo anni, & manebunt anni 460. si autem non computẽtur manebunt illi, quos ante enumerauimus, & sic qualitercunque enumeremus erunt plures quam 400. anni vitæ Phinees si ipse superuixisset vsque ad tempus Heli sacerdotis, quando ista dicta sunt illi circa mortem suam, sed hoc nullus concedet, vt tanto tempore viuere potuerit, ergo non fuit Phinees sacerdos vir Dei, de quo hic dicitur.

fio alirum.

Alij autem de Iudæis dicunt, quòd iste vir Dei fuit Elias: fundamentum eorum est, quia ipse vocatur homo Dei inf. 4. lib. c. 1. vbi quinquagenarij regis Ochozię vocabãt eum hominem Dei, & hic dicitur, quòd venit vir Dei ad Heli.

Sed

Sed dicendum est, q̃ non potest stare, quia de Elia so- A
lum legitur sub rege Israel, qui dicitur Achab, & sub Ioram rege Iuda: tempore. n. horum raptus est ipse in cęlum, & tempore horum prædicauit, vt colligit. J. in fine tertij libri, & principio quarti vsque ad ca. 3. si tamen Elias viueret tpe Heli fest in cęlum adquartorum annorũ esset, q̃n raptus acerdotis valde multam ætatem ad quam nemo poterat illis tpibus peruenire, nec in sæculis præcedentibus post diluuium, quod patet, quia si Elias hoc prædixisset, esset ad minus annorum. 20. vel quasi, q̃n ista diceret, & quia nõ immediatè completa sunt, cum postea iterum ea p̃dixerit Samuel, forte transirent anni 10. aut amplius a tempore, quo prædixit ista vir Dei vsque ad consummationem eorum & mortem Heli: ita ut tunc esset B
iste Elias ad minus. 30. annorum: accipiantur postea anni 40. qui computantur sub Samuele, & sub Saule accipiendo tempus vtriusque siue illud, in quo simul ambo dominabantur, siue illud, in quo Samuel sine Saule, & Saul sine Samuele præfuerunt, & erunt anni 70. deinde accipiantur anni 40. quibus regnauit Dauid. J. 3. lib. cap. 2. & erunt 110. post hoc accipiantur 40. anni regni Salomonis. J. 3. lib. ca. 12. & erunt 150. postea accipiantur. 17. anni, quibus regnauit Roboã filius Salomonis. 2. Paralip. cap. 11. & 12. & erunt anni 167. deinde accipiantur anni tres, quibus regnauit Abias. 2. Paralipom. cap. 13. & erunt anni 170. postea accipiantur anni 41. regni Asa. 2. Paralip. 16. cap. & erunt anni 211. postea accipiantur anni 25. regni C
Iosaphat. 2. Paralip. 17. cap. & sunt anni 236. postea accipiantur anni octo regis Ioram. 1. Paralipom. c. 21. & sunt anni 244. tempore autem huius Ioram raptus est in cęlum Elias, vt dictum est. Si igitur fuisset Elias vir Dei, qui prædixit ista Heli sacerdoti, esset plurium quàm 240. annorum, quando raptus est: sed nullus hominum ad tantam, tunc accedebat ætatem, nec ad medietatem illius: erat tamen adhuc Elias vir fortis paulo tempore antequam raperetur, quia ipse iugulauit 400. prophetas Baal, infra 3. lib. cap. 18. ideo non erat magnæ ætatis, & sic nõ potuit esse Elias iste vir Dei. Dicendum igitur, q̃ iste vir Dei fuerit aliquis propheta in sacra scriptura incognitus: eo q̃ pauca prophetauit, & nõ habetur de eo aliqua historia. Vel D
magis dicendum est, q̃ iste fuerit aliquis angelus veniens in effigie viri ad Heli, vocatur autem vir Dei, qa a Deo missus erat, & quia in figura viri apparuit, dicitur vir: sic patet de angelo, q̃ apparuit uxori Manue, & matri Samsonis, & illa dixit vir Dei venit ad me, & iterum dicitur obsecro domine, vt vir Dei, quem misisti veniat iterum: Iudi. 13. c. sic etiam apparuit Gedeoni angelus domini in figura viri: Iudic. cap. 6. & hoc est verisimilius, quia in tempore illo non erant prophetæ, cum dicatur sequenti ca. quòd in diebus illis sermo dñi erat p̃ciosus, & visio nõ erat manifesta.

Quare Deus iterum per Samuelem nunciauit Heli mala, quæ prius per Angelum nunciauerat. Quæst. XXIII. E

QVAERET aliquis cum Deus miserit hic angelum, seu virum ad Heli, qui ei nunciaret mala, quæ futura erant super domum suam, quare postea reuelatum est hoc iterum per Samuelem?

Aliquis poterit respondere, q̃ hoc fuit ad confirmationem prophetiæ Samuelis: prophetauit enim Samuel, cum adhuc esset paruulus, vt patet sequenti capitu. & quia dubitaretur ab aliquibus de prophetia sua, præposuit Deus quoddam confirmatiuum, scilicet quòd ea, quæ reuelaturus erat Deus per Samuelem reuelauit primo per angelũ suum, & qa ista

Alph. Tost. In Primum Regum.

incognita erant, scilicet cum soli Heli reuelata essent per angelum, & postea illa declarauit Samuel nõ audiens ab aliquo viro: manifestum est, quòd intelligeretur Samuelem verũ dicere ex spiritu prophetico, quod aliqualiter rationabile videtur: forte autem dici poterit conuenientius, quòd vir Dei cum prædixit ista, quæ habentur hic Heli dixit ea comminatoriè: ita quòd si filij Heli cõuersi fuissent ab iniquitate sua, non fuisset eis inflicta pœna, quæ habetur hic. Cum autem permanserint post hoc magno tempore in vitijs suis, promeruerunt vt totaliter delerentur: & tũc certissimè prænunciauit Samuel destructionem domus Heli.

Alia rñsio.

Aliter adhuc dici potest, scilicet, quòd Deus sępe commonebat Heli, & filios eius, vt a malo recederẽt pœnarum comminatione, & ob hoc misit prius virũ Dei, de quo hic: & deinde Samuelem, & vtriusque prænunciatio fuit comminatiua, ita quòd non infligeretur pœna filijs Heli si immediatè vt Samuel ista prędixit, ipsi fuissent conuersi, sed quia non fuerunt moti per hæc, completa sunt in eis verba vtriusque prophetiæ: & iste modus vltimus videtur cõuenientior, quia sępe Deus mittebat prophetas ad populum Israel prænunciantes pœnalitates futuras, non quidem determinatè, sed comminatoriè, ita vt si cõuerterentur nihil horum fuisset inflictum, sed quia nõ cõuersi sunt, impletę sunt pœnæ denunciatæ. De hoc infra 4. lib. 17. cap. *Hæc dicit Dominus nunquid non apertè reuelatus sum?* Cum Deus intendat hic prænunciare Heli destructionem domus suæ præponit beneficia collata toti progeniei Aaron, & Leui: & hoc ad duo. Primum est ad improperãdum impensa beneficia, quia cum Deus eis specialiter benefecerit, debebant eum specialiter colere, sed ipsi magis illum ad iracundiam prouocabant, ideo indigni erant beneficijs impensis. Secundum erat ad excusandum promissionem suã antiquam: dixerat enim quòd isti ministrarent in æternum, qui nunc ministrabant, & semper in tribu illa, & familia maneret officium sacerdotale: nunc autem dicit quòd non sic erit, sed si omnes de tribu ista peccauerint, & nõ honorificauerint Dominum, ipse quoque non honorabit eos auferendo ab illis dignitatem sacerdotalem. Ideo dicit nunquid nõ aperte reuelatus sum, idest nunquid non manifestaui me huic tribui, & familiæ sacerdotum reuelãdo ei secreta mea, & dando eis maiora beneficia? pertinet enim reuelatio ad duo. Primo ad intellectum, & quantum ad hoc dicitur Deus se reuelare alicui quando ipse repręsentat secreta sua, & hoc pertinet ad prophetas, sic fuerunt quidam de tribu Leui sicut Moyses fuit maximus prophetarũ: Aaron quoque propheta fuit, quia Deus sępe locutus est illi, vt patet Leuit. cap. 10. & 11. & Num. 18.

Reuelatio pertinet ad duo.

Alio modo accipitur reuelari quãtum ad collationem bonorum, & dicitur quòd Deus alicui se reuelat inquantum ei bona confert, & cui maiora bona confert magis se reuelat: sic etiam factum fuit in sacerdotibus: Deus enim maiora bona eis contulit q̃ reliquo populo, scilicet, quia eis tribuit dignitatem sacerdotalem, & leuiticam, ad quam consequuntur multa iura percepta a populo, quæ non sunt in alijs tribubus, aut familijs: & hoc est aperte reuelari, idest multum. *Domui patris tui.* Idest domui Aaron: non enim potest accipi hic pro domo patris Heli, quia nõ fuit ipse in Aegypto, sed domus sacerdotalis accipiẽ hic tanq̃ vna domus, nec etiã accipitur hic domus patris pro tota tribu leuitica; quia tunc Leui erat pater huius domus, sed non intelligitur de eo, cùm dicatur hic elegi eum mihi in sacerdotẽ, sed manifestũ est q̃ Leui nõ fuit assumptus in sacerdotẽ, sed Aaron

Universidad de Deusto
Biblioteca

Reuelationes seu beneficia a Deo facta domui Leui.

ante quem nemo fuit sacerdos, ideo intelligitur solũ F
de domo sacerdotali cuius pater est Aaron. *Cum esset in Aegypto in domo Pharaonis.* Prima reuelatio facta ad domum Leui fuit in Aegypto, quia ante hoc nõ fuerat aliqua distinctio in tribubus, & familijs quantum ad hoc, quòd aliqua magis pertineret ad Deum quã alia, & fuit hoc in extremo tẽpore, cum Israelitę exierunt de Aegypto, quia tunc reuelauit se Deus Moysi in monte Sinai iubẽs, quòd iret coram Pharaone ad liberationem Iudæorum Exo. ca. 3. reuelauit se etiam ipsi Aaron dicens ei, quòd iret in occursum Moysi, & iubens, quòd ambo loquerẽtur coram filijs Israel, & coram Pharaone: Exodi cap. 4. Aaron tamen erat pater sacerdotum, ideo reuelatus est Deus ei in Aegypto. *In domo Pharaonis.* Non est sensus, quòd esset G
Aaron, siue domus sacerdotum in domo Pharaonis accipiendo domum proprie, quia habitabant omnes Israelitæ extra atrium Pharaonis, sed accipitur domus large pro tota Aegypto, quæ quia pertinebat ad Pharaonem, dicebatur domus eius: ideo idem est dicere, quòd esset in Aegypto, vel in domo Pharaonis.

Et elegi eum ex omnibus tribubus filiorum Israel. Istud refertur ad patrem, & non ad domum, quia nõ poterat eligi domus in sacerdotem, sed pater domus, s. Aaron cum ministratio pertineat ad personam, & non ad cõmunitatem, nõ fuit autem ista electio in sacerdotem in Aegypto, sed in deserto, cum Deus iussit Moysi, vt assumeret Aaron, & filios eius in sacerdotes Exo. 29. & Leuitici 8. ca. est autem sensus, quòd Deus fecit plu H
ra beneficia sacerdotibus. Primum fuit, quòd reuelatus est patribus eorum, s. Aaron, & Moysi, & noluit reuelari alijs tribubus ad procurandum eductionem Israelitarum de Aegypto per eas, sicut per Moysẽ, & Aaron, in quo erat magnum beneficiũ, & magnus honor. Secundum fuit, quia elegit patrem istorum in sacerdotem.

Vt ascenderet ad altare meum. Scilicet, vt iret ad ministrandum. Ponuntur hic officia sacerdotalia, ad quę eligitur aliquis, vt sacerdos: & ponitur primo de ministratione altaris, quia quamquam sint plures ministrationes sacerdotales, præcipue inter eas est ī altari, quæ autem sint ministrationes sacerdotales in veteri testamento declaratum est Numeri 8. Et dicitur de ascen I
sione ad altare, quia altare semper erat sic dispositum vt versus illud esset ascensus, non tamen ascendebatur illuc per gradus: Exodi capit. 20. scilicet. Non ascendes ad altare meũ per gradus, ne reueletur turpitudo tua. Sed erat quidam alius ascensus continuus sine gradibus, de quo ibi dictum est. Intelligitur autem hoc de altari holocaustorum, quia quamquam essent duo altaria, s. holocaustorum, & thymiamatum: tamen quãdocunque scriptura loquitur de altari absolute semper intelligitur de altari holocaustorũ, quia illud erat præcipuum.

Vt adoleret mihi incensum. Istud potest legi subintelligendo copulam, vel sine copula, si intelligatur copula est sensus, quòd Deus elegit Aaron, vt ascenderet ad altare, & vt adoleret incensum, & tũc est sensus, quòd adolere incensum sit ponere thymiama, & pertinet ad aliud ministerium sacerdotale: si intelligatur sine copula est sensus, quòd acceptus est Aaron in sacerdotem, vt ascenderet ad altare, vt adoleret incensum, ideſt ad adolendum incensum, scilicet, quòd ad nihil aliud erat ascendere ad altare, nisi ad faciendum sacrificia, & illa vocantur incensum, ideſt res combusta, qa incenduntur, & non incensum, ideſt thus, quia in isto altari holocaustorum nunquam offerebatur thus, sed solæ carnes cum libaminibus suis: & sic sacra Scriptura sępe dicit, quòd aliquæ carnes cremantur in incensum domino, ideſt incenduntur coram domino: sic K
patet Leui. ca. 4. vterque autem sensus potest esse hic.

Et portaret Ephod coram me. Ideſt dedi patri tuo Aarõ, quòd portaret Ephod: hic accipitur proprie Ephod pro superhumerali, & est sensus, qꝫ Deus dedit Aarõ, quòd esset summus sacerdos, nam vestes summorũ sacerdotum, & minorum sunt distinctę: Exo. cap. 28. inter vestes autem summi sacerdotis potissima est vestis, quę dicitur superhumerale, ideo ad signandũ summum sacerdotem fuit expressa ista vestis, nec accipitur hic Ephod pro solo superhumerali, sed pro superhumerali, & rationali, ponitur tamen vnicum nomẽ, quia Ephod, & rationale erant cõiuncta, ita vt a se nullo modo separari possent: Exodi capit. 28. Aliquando autem accipitur Ephod magis large, s. pro omni veste sacerdotali, & pro omni leuitica. De prima patet infra 22. c. cum dicitur, quòd Doeg, Idumæus trucidauit sacerdotes 85. vestitos lineo Ephod, sed manifestũ est, quòd sacerdotes omnes non poterant indui superhumerali summi sacerdotis, cũ vnicus esset summus sacerdos. Quòd accipiatur Ephod pro veste leuitica, apparet supra in litera, cum dicatur, quòd Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, sed Samuel erat Leuita simplex, vt supra declaratum est, ergo non poterat indui veste sacerdotali: accipiẽ ergo necessario Ephod pro veste Leuitica. *Et dedi domui patris tui.* Ideſt omnibus sacerdotibus. *Omnia de sacrificijs Israel.* Ideſt omnia, quæ proueniebant de sacrificijs.

Iura sacrificiorum ad quos spectabant. *Quæst. XXIIII.*

DICITVR autem de domo sacerdotum, quia ista sacrificia non pertinebant specialiter ad vnum sacerdotem sed ad omnes, quia siue pusilli, siue magni suscipiebãt de iuribus sacrificiorum immaculati etiam, & habentes maculas. Solum enim prohibebantur habentes maculam accedere ad ministrandum in aliquo iure sacerdotali, omnia tamen proueniẽtia sacerdotibus integre percipiebant, vt patet Leuitici cap. 20. Et non solum erat hoc in masculis, sed etiam filiæ sacerdotum comedebãt de sanctificatis prouenientibus de sacrificijs, vt patet Leuitici cap. 10. & Num. cap. 18. s. primitias, quas vouerint, & obtulerint filij Israel tibi dedi & filijs, ac filiabus tuis iure perpetuo: nec solum filij, & filiæ, sed etiam omnes, qui erant de familia sacerdotum poterant sumere de sanctificatis: dum tamen essent mundi: Leuiti. cap. 22. principaliter tamen pertinebant ista iura ad filios, quoniam debebantur propter ministrationem, ministratio tamen in solis filijs masculis erat. Alii autem percipiebãt de iuribus sacerdotalibus non tanquam eis debita, sed quia eis licita erant in cibum.

Quæ erant hæc sacrificia. *Quæst. XXV.*

DICITVR autem hic omnia de sacrificijs filiorum Israel, ideſt, quòd dederit Deus omnia, quę proueniebant de sacrificijs ipsis sacerdotibus, non est tamẽ intelligendum, quòd ipsi perciperent integraliter sacrificia, quia tũc nihil cremaretur coram Deo, sed percipiebant omnia iura quæcũque debebantur aliquibus hominibus de sacrificijs.

Pro quo sciendum, quòd sacrificia diuidebantur in tres partes, licet non semper, quia quantum ad aliquid pertinebant ad Deum, & quantum ad aliquid ad sacerdotes, & quantum ad aliquid ad offerentes. in holocaustis enim, quæ sunt prima sacrificia totum Deo cremabatur, quòd erat in carnibus animalis, & adipe, sola pellis proueniebat sacerdoti immo-

immolanti: popularibus autem offerentibus nihil p- A
ueniebat: de hoc Leu. cap. 1. & 6. De sacrificio autem pro peccato interdum proueniebat aliquid sacerdotibus, & interdum non, scilicet quia cum offerebantur animalia, & de sanguine eorum introducebatur intra tabernaculum, nihil proueniebat ad sacerdotes, sed totaliter cremabantur illa animalia extra castra: Leuit. capitu. 4. Si autem de sanguine sacrificij pro peccato nõ introduceretur intra tabernaculum, pertinebat totum ipsum animal ad sacerdotes præter adipes, qui cremabantur in altari: popularibus autem offerentibus nihil dabatur Leuit. capitulo sexto. Si vero esset hostia pacifica adipes ptinebãt ad Deũ, & pectusculum, & armus dexter ad sacerdotem facientem sacrificium, & reliquæ carnes ad offerentes: B
Leuit. 3. & 7. cap. & hoc modo distribuebantur sem per iura.

Cum verò dicitur, quòd omnia de sacrificijs data sunt sacerdotibus, intelligitur de iuribus, quæ assigna ta sunt pertinere ad aliquem hominem, scilicet quòd nulli alteri proueniebant aliqua iura de sacrificijs, nisi sacerdotibus.

Quare calce abiecisti victimam meam? Conqueritur hic Deus de Heli tanquam ipse fecisset iniquitatem istã: ipse tamen non peccabat, sed filij sui, quia tamen ipse permisit filijs suis istud, dicitur ipse fecisse, & cum filij Heli peccarent principaliter in duobus, scilicet in officio sacerdotali, & quia dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi: Deus tamẽ C
solum increpuit eum de præuaricatione in officio sacerdotali, quia istud peccatum erat directe contra Deum, vt supra declaratum est: aliud autem erat magis contra proximum, & propter istud principaliter fuerunt datæ omnes pęnæ, quæ infra habentur. Dicitur autem Heli calce abiecisse. i. cõculcasse victimam Dei, scilicet quia despiciebat eam tanquam inter pedes conculcaret, & ista despectio erat, quia non obtemperabat in illa cæremonias a Deo iussas accipiendo a popularibus partes sacrificij, quas ipe vellet, & comedendo quando vellet, vt patet supra. Et quoniam ea, quæ erant in veteri testamento consistebant in quibusdam exterioribus cæremonijs, quia quantum ad veritatem in seipsis paucam habebant vtilitatem, illi D
qui despicerent cæremonias despiciebant omne, qđ erat in veteri testamento, & dicitur hic de victima. i. de hostia pacifica, quia filij Heli non præuaricabãtur in alio, nisi in hostia pacifica, in qua accipiebant partem a popularibus, vt supra declaratum est. *Et munera mea.* Ideſt abiecisti munera mea. Ista est repetitio eiusdem sententiæ, quoniam sacrificia sunt munera Deo oblata, & potest intelligi solum de hostia pacifica, vt supra dicebatur, vel si voluerimus extendere ad omnia alia sacrificia, & oblationes, quæ vocantur munera, poterimus, sed oportet tunc, qꝫ non solum dicamus filios Heli deliquisse circa hostiam pacificam, sed etiam circa alia sacrificia & oblationes, supra tamen solum habetur de hostia pacifica, qꝫ in ea delinquerent. E

Quæ præcepi, vt offerrentur in templo. Ideſt ego præcepi, quòd munera offerrentur mihi in templo, scilicet ad honorem meum: locus enim immolationis, & oblationis alicuius sacrificij determinatus erat, scilicet in sanctuario, & si quis extra vellet offerre reus erat sanguinis: Leui. cap. 17. & ponitur ista particula ad aggrauãdum delictum, scilicet ego præcepi, quòd offerrentur sacrificia in templo determinando eis illum locum, quasi specialiter pertinerẽt ad honorem meum: tu autem abiecisti illa, & conculcasti præuaricando cæremonias: ideo magnum est delictum tuum. *Et magis honorasti filios tuos quàm me.* In hoc consistit propriè delictum Heli: ipse enim nõ delinquebat in officio sacerdotali, quia iam non ministrabat, cum senex esset, & caligassent oculi eius, vt patet sequen. cap. sed duo filij eius fungebantur: Phinees autẽ pro patre fungebatur summo sacerdotio, vt ait Iosephus 5. lib. Antiquitatum: sed fuit peccatũ Heli, quia cum debuerit filios suos corrigere efficaciter, non correxit, dicitur autem honorasse magis filios quàm Deũ, quia illum plus honoramus, pro quo plura agimus, sed Heli p filijs suis fuit aduersus Deũ, & non fuit aduersus filios suos pro Deo: ergo magis honorauit filios: patet hoc quia præuaricatio cæremoniarum per filios Heli erat contra Deum: ergo debuisset fortiter Heli increpare filios suos, sed cum leuiter eis proposuisset mala, quæ faciebant, vlterius non curauit, & hoc quia videbatur sibi graui tædio afficere filios suos: & hoc erat honorare eos plusquã Deum.

Vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei. Accipitur & hic vt, dicens consecutionem: & non causam finalem, s. quia Heli non honorauit filios ad hoc, vt comederent primitias sacrificij; quia tunc intẽtio Heli esset nequissima, & ipse peccasset grauius quam filij sui, sed est sensus, vt comederetis primitias, ideſt vt comedistis primitias sacrificij. Refertur etiã hoc ad Heli, quia quamquam ipse non ministraret, comedebat tamẽ de iuribus sacerdotalibus, quæ proueniebant filijs suis: etiam de illis, quę illicitè acquisita erant præuaricatis cæremonijs. Dicitur autem qꝫ comedebant primitias quod intelligitur dupliciter, quia primitię duo signant. Primo modo primitiæ dicuntur secundum prioritatem temporis. Alio modo secundum prioritatem dignitatis: quantũ ad primum dicebãtur isti accipere primitias, quia antequã daretur Deo aliqua pars animalis cremando adipes isti accipiebãt partes suas, vt patet supra: vnde in hoc nimis conquerebantur Israelitæ de sacerdotibus: nã cum peteret puer sacerdotis carnem crudam pro sacerdote, dicebat immolans, incendatur primũ iuxta morẽ hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua: qui respondebat, nequaquam: nũc enim dabis mihi, alioquin tollam vi. Erat igitur magna præuaricatio, quia prius sacerdotes accipiebant pro seipsis, quàm darẽt aliquid Deo, & istæ sunt primitiæ.

Quõ filij Heli comedebant omnes primitias.

Alio modo dicuntur primitiæ, vt important prioritatem dignitatis, scilicet, quòd sacerdotes comedebant primitias sacrificij, ideſt id quod melius erat in toto sacrificio: hoc patet supra quoniam puer sacerdotis veniebat ad offerentem portãs fuscinulam tridentem in manu, quam mittebat in caldariam, vel ollam, & quodcunque leuaret fuscinula tollebat sibi puer: & sic poterat eligere quidquid vellet, quæ autem electa sunt, dicuntur primitiæ sicut aurum, & argentum quando eliguntur vocantur primitiæ: Exo. cap. 25. vbi iussit Deus separari sibi primitias: dicitur etiam quòd comedebant primitias omnis sacrificij, ideſt de omni sacrificio pacifico: nam in alijs non legitur: etiam declaratur hoc, quia dicitur istud sacrificium populi. In omnia autem tria nullum erat, qꝫ vocaretur propriè sacrificium populi nisi pacificum, quia de isto maxima pars pertinebat ad populum, scilicet ad offerentes: de alijs autem nihil pertinebat ad eos, vt supra declaratum est.

Propterea ait Dominus Deus Israel. Supra ponebatur iniquitas filiorum Heli. Hic ponitur pęnalitas, scilicet, quia feciſti ista supradicta permittendo filios tuos peccare, ego delebo domum tuam. Quia enim peccauit Heli & filij sui, tota domus perijt. Si verò peccassent filij solum, forte super eos venisset tri-

bulatio, & non periisset domus Heli tota, ipse tamen peccauit, licet non tantum quantum filij, vnde & ipse perijt morte acerbissima infra capitu. 4. *Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo.* Idest ego determinaueram, quòd omnes posteri tui, & patris tui ministrarent semper coram me in sacerdotio, sed nūc non erit sic, vt patet ꝛ.

Quomodo intelligitur, quòd promissum est domui Heli, & domui patris eius, vt ministrarent in æternum.
Quæst. XXVI.

ISTA litera a quibusdam dupliciter exponitur, quia dicitur ibi domus patris tui. Potest enim accipi pater Heli ꝓ vero, & immediato patre eius, vel potest accipi pro Aaron, qui fuit pater omnium sacerdotum, & Heli potest vocari filius eius. Primo modo est sensus, quòd Deus promiserit, quòd filii patris Heli, & filii ipsius Heli ministraret coram Deo semper. Secundo modo est sensus, quòd Deus promisit, ꝓ domus Heli, & domus Aaron, quæ erat domus patris Heli ministraret semper. Istum secundum sensum dicunt quidam esse veriorem, quia dicitur hic, quòd Deus locutus fuerit, idest promiserat, vel determinauerat, quòd domus patris Heli ministraret, & tamen si non intelligatur de Aaron, non reperietur, quòd Deus hoc determinauerit, de Aaron etiam, & filijs suis patet, quòd Deus dederit eis sacerdotium, & iura sacerdotii in ęternum. Numeri cap. 17. Similiter fuit promissum hoc nepoti eius Phinees, quia occidit principem tribus Simeon cum Madianitide: Numeri capitu. 25. non erat tamen Heli de stirpe Phinees, sed de stirpe Ithamar, vt infra declarabitur, ideo nō reperietur domus alicuius patris sui, vel progenitoris, cui facta fuerit ista promissio vsque ad Aaron, & sic dicunt intelligi de Aaron.

Sed nō stat iste sensus, quia hic dicitur, quòd Deus determinauerat, quòd domus Heli, & domus patris sui ministraret coram eo, sed nunc nō erit sic, si ergo intelligeretur domus patris Heli, idest domus Aarō, necesse esset, vt a domo Aaron transiret sacerdotiū, sed falsum est, quia nunquam trāsiuit. Item patet hoc quia infra dicitur ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui, vt non sit senex in domo tua. Ergo pręcisa fuit domus patris Heli, sed non fuit hoc in domo Aaron, quia semper mansit, ergo non vocatur ipse hic pater. Item non stat ratio istorum, ſ. quia non legitur facta promissio alicui progenitori Heli, nisi Aaron, nam etiam si non legatur alibi legitur hic, & satis nobis est, quòd hic dicatur. Etiam necesse est, quòd non reperiatur de omnibus istis scriptum alibi, quia non solum dicitur hic, ꝓ Deus determinauit de domo patris Heli, quòd ministraret, sed etiam de domo Heli, quamquam ergo reperiatur de domo Aaron, qui vocaretur pater Heli, tamen de domo Heli nō reperietur alibi, quòd fuerit facta promissio, ideo non oportet, quòd exponatur litera ista de domo Aaron, sed necesse est exponi de patre Heli immediato, & vocat̄ domus patris Heli ipse Heli cum patribus suis, vocatur etiā domus Heli oēs posteri Heli, & his promisit Deus, ꝓ daret ministrationem, quia ante tps Heli sacerdotis sacerdotes magni erant de stirpe Phinees filii Eleazari, ꝙa Deus promiserat summū sacerdotium Phinees, & filijs eius in ęternū: tpe autem Heli, cum iā essent aliquot sacerdotes magni de stirpe Phinees fecit Deus transire sacerdotiū magnum ad domum Ithamar, & hoc fuit in Heli: ipse. n. primo ministrauit de genere Ithamar: postea autem ministrauerunt filii sui in summo sacerdotio vsque ad tempus Salomonis, cum erat sacerdos Abiatar de stirpe Heli, & amouit eum Salomon faciens sacerdotem Sadoc de genere Phinees filij Eleazari. De hoc infra 3. libro cap. 2. Quòd autem primus de sacerdotibus summis de stirpe Ithamar fuerit Heli declarat Iosephus. 8. libro Antiquitatum: & hoc significat litera ista, scilicet, quòd Deus promisit domui patris Heli, vt ministraret: pater autem Heli non computatur in ista domo, sed filij ipsius, ideo in Heli, vel in fratribus suis incepit ista promissio, & sic stat ista litera, scilicet, quòd Deus promiserat de domo Heli, & patris sui, ꝓ ministraret coram eo: & tñ iam non manebit, sed trāsibit ad aliam domū, ſ. ad Sadoc.

Ministraret in conspectu meo in sempiternum. Ista ministratio intelligitur de summo sacerdotio, nam quantum ad sacerdotium minoris gradus non fuit facta aliqua promissio, nec mutatio, quia ante Heli omnes de stirpe Ithamar, de qua ipse erat, ministrabant in sacerdotio minoris gradus, & postea semper ministrauerunt: sed sacerdotium magnum nunquam fuit in stirpe Ithamar vsque ad Heli, & non permansit in ea, nisi vsque ad Abiathar tempore Salomonis, & de isto sacerdotio fuit facta promissio, & in isto est mutatio.

Promissiones Dei in æternum quomodo intelliguntur.
Quæst. XXVII.

DICITVR autem, quòd ministraret in ęternum domus Heli: sed postea non ministrauit, eo quòd istę promissiones Dei quamquam absolute fiant, tamen semper intelliguntur cum conditione, scilicet, si permānserint in eodem statu illi, quibus fit promissio, & sicut est de bonis promissis, ita est de malis: sic patet Iere. c. 18. ſ. Repente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt destruam & perdam illud. Si pęnitentiā egerit gēs illa a malo suo, agam & ego pęnitentiam super malo, quod cogitaui facere ei, & iterū subito loquar de gente, & regno, vt ędificem, & plātem illud: si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam pęnitentiam agam super bono, quòd locutus sum, vt facerem ei: sic enim fuit circa domū Heli, quia si filij eius fuissent recti corde coram Deo permansisset sacerdotium magnum semper in illis, quia tamē aduersi sunt perijt sacerdotium de domo ipsorum. *Nunc autem dicit dominus, absit hoc a me.* Idest nullo modo seruabo hoc ſ. dimittēdo sacerdotium in domo Heli propter promissionem factam; hoc verum est, quia ista promissio intelligebatur secundum conditionem, si tamē Deus promisisset simpliciter intendens sic obseruare, nunquam perijsset sacerdotium de domo Heli quamquā filij sui multum delinquerent, sicut fuit in multis alijs promissionibus, quæ propter peccata non impeditæ sunt. De mutatione autem promissionum, & quādo fiant secundam certam Dei sententiam, & quando cum conditione intellecta vel ſm statum rerum, declaratum est satis Nu. c. 23. *Sed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum.* Quasi dicat pp promissionem factam non ero alligatus ad semp bene faciendū vni domui, sed mutabo sicut videro, ſ. vbicunq; inuenero glorificantes me, glorificabo illos, & si illi rursus non glorificauerint me, ego nō honorabo eos, sed quęram alios me honorantes. Intelligitur autem ista glorificatio de summo sacerdotio: Deus enim glorificabatur ab Israelitis, inquantum ipsi ministrabant ei in corde perfecto ſm cęremonias legis, ipse aūt glorificabat eos, ſ. dādo eis magnum honorē, huiusmodi erat summū sacerdotium, nullus erat enim maior honor, & redituum abundantia in toto Israel, q̄ esse summū sacerdotem, vt satis declaratū est Nume. cap. 25. Postea autem fuit principatus regalis institutus, qui erat maior principatu sacerdotali: & tamen tunc erant sacerdotes magni, quasi pares regibus, cum acciperent filias Regum in vxores: sicut patet de sacerdote magno Ioiada, qui accepit Iosabam filiam regis Ioram in vxorem. ꝛ. lib. 4. capitu. 11. Est igitur sensus ego promisi summum sacerdotium esse in domo tua: sed nunc quia non honorasti me, ego dabo illud alteri honoranti me, & ipse erit honoratus habendo summum sacerdotium. *Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles.* Idest, qui non honorant me erunt abiecti scilicet priuati honore summi sacerdotij, & sic fuit domus Heli: quoniam postea deuenit ad magnam abiectionem, cum nullus de illa esset princeps sacerdotum: sed erant sacerdotes simplices.

Ecce dies veniunt. Idest tempus in quo ego complebo ista, quæ dico non esse longe, sed iam venit: modico enim tempore post duo filii Heli iuerunt ad bellū & mortui sunt simul, & Heli corruens de sella expirauit. ꝛ. 4. cap. Et ibi cępit destructio domus Heli: postea autem consummata est tempore Saulis, & maxime tempore Salomonis.

Et præcidam brachium tuum, & brachiū domus patris tui. Idest destruam domum tuam, vt non maneat: erat enim ista pręcisio quantum ad duo.

Præcisum esse brachium Heli quo ad secundum.
Quæst. XXVIII.

PRIMO quantum ad ablationem sacerdotii. Secundo quantum ad occisionē posterorū Heli. De primo patet, quoniam non mansit sacerdotium in domo Heli semper, sed post mortem filiorum suorum. ſ. Ophni, & Phinees successit Achitob: uiuente enim Heli sacerdote in sene ctute ministrabat filius eiꝰ Phinees, vt ait Iosephus. 5. libro Antiquitatum. Post hunc fuit sacerdos Achitob pater Achimelech. ꝛ. 22. c. deinde successit Achimelech: hunc autem cum tota domo sua. ſ. cum. 85. viris sacerdotibus vestitis Ephod occidit Saul ꝓpter Dauid. ꝛ. capit. 22. Iosephus autem dicit eos fuisse plures. ſ. 305. viros. lib. 6. Antiquitatum, & accidisse destructionem illā propter peccata Ophni, & Phinees: relictus est autem vnicus de hac stirpe. ſ. Abiathar, q confugit ad Dauid. ꝛ. 22. capitu. qui fuit cum Dauid omni tempore: sed postea cum appropinquaret Dauid morti, & Adonias filius eius voluisset accipere regnum, fuit de complicibus eius Abiathar: Salomon, autem, qui tunc rex a patre institutus est, uolebat occidere Abiathar: sed dixit ei vade in Anatoth ad agrū tuum: es quidem uir mortis: sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam domini coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibꝰ sustinuit pater meus: tunc autem summum sacerdotium datum est totaliter Sadoc sacerdoti, ipse enim erat de stirpe Phinees, & Eleazari, ut primo Paralip. capitu. 24. & iam vltra non fuit sacerdos de stirpe Ithamar, atque completa fuit prenunciatio, quæ habetur hic. sic patet. ꝛ. 3. lib. cap. 2. scilicet eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Dei, vt implere tur sermo domini quem locutus est super domum Heli in Silo. Secundum est quantum ad occisionē posterorū. ſ. q̄ omnes de genere Heli occisi sunt: non enim mansit, nisi Abiathar, quādo occidit illos Saul. ꝛ. capit. 22. & hoc significatur. ꝛ. ſ. magna pars domus tuæ morietur cum ad virilem ætatem venerit.

Considerandum vlterius, ꝙ Heli non erat de genere Phinees, & Eleazari, ī qua domo Deus dixerat, ꝙ maneret sacerdotium in æternum, sed erat de stirpe Ithamar, ad quam non pertinebat summum sacerdotium: nam istud manere debebat in linea primogenitorum, sed primogenitus Aaron de duobus, qui relicti fuerunt erat Eleazarus: potissime, quia filio eius Phinees promissum fuit summum sacerdotium vsque in æternum. Num. 25. capit. transiuit tamen ad stirpem Ithamar aliquanto tempore, & hoc fuit, quādo habuit illud Heli: ꝙ autem esset Heli de stirpe Ithamar, patet quia Abiathar erat de stirpe illius, ut patet ꝛ. tertio libro capitulo secundo.

Heli erat de stirpe Ithamar.

Cum dicitur, ꝙ eiecto Abiathar de summo sacerdotio completus est sermo domini, qui fuerat factus super domum Heli: si tamen non fuisset Abiathar de filiis Heli non esset completus sermo domini propter abiectionem eius de summo sacerdotio, ꝙ vero Abiathar esset de stirpe Ithamar, apparet primo Paralipom. 24. ca ubi Dauid instituit duos principes sacerdotum. ſ. Sadoc de stirpe Eleazari, & Abiathar de stirpe Ithamar,

Quomodo pactum Dei cum Phinees seruatum est de dando ei sacerdotium in æternum, cum transierit ad domum Heli. *Quæst. XXIX.*

QVAERETVR circa hoc quomodo pactū, ꝙ Deus fecit cum Phinees de dando ei sacerdotium sempiternum potest stare cū transierit ad domum Heli.

Aliqui enim instabant ad hoc dicentes, ꝙ transierit summum sacerdotium ad Samuelem, qui non erat de stirpe Eleazari, & Phinees: sed ad hoc respōsū est Numeri capitulo 25. ꝙ non fuit summus sacerdos Samuel, ideo nec fuit de minoribus sacerdotibꝰ.

Restat autem maius dubium de Heli, qui summꝰ sacerdos erat, & filii eius post eum: tamen non erat de hac stirpe, vt probatum est. In quo aliqui errauerunt existimantes Heli esse de progenie Phinees: iō solum arguebant de Samuele.

Sed dicendum est, ꝙ Deus promisit summum sacerdotium in domo Phinees in æternum, & sic obseruatum est: nam vsque ad tempora Machabęorū, q fuerunt non multo tempore ante Christi natiuitatē fuerunt semper sacerdotes de stirpe Phinees: sic. n. dixit Mathatias pater Machabęorum, ꝙ Phinees pater eorum propter zelum legis accepit sacerdotium eternum primo Machabeorum capitulo, secundo. Postea etiam vsque ad destructionem Ierusalem, in qua consummatus est status iudaicus manserunt sēper sacerdotes de eadem stirpe, ut patet ex processu librorum Iosephi in antiquitatibus. Solum autem fuit paruum tempus, in quo cessauit summum sacerdotium de domo Phinees, & transiuit ad domum Ithamar: fuit enim principium huius in Heli sacerdote, & durauit vsque ad Abiathar, in quo tempore videntur fuisse quinque summi sacerdores de stirpe Ithamar. Primus fuit Heli: deinde Phinees filius eius, qui in senectute patris accepit summum sacerdotiū, vt ait Iosephus, postea Achitob filius Phinees: deinde Achimelech, postea uero Abiathar filiꝰ eius, quē amouit Salomon a sacerdotio. ꝛ. lib. 3. capitu. secundo. Causa autem quare fuerit mutatum summum sacerdotium de domo Phinees a domo Ithamar nō apparet in sacra scriptura, vel in historiis Iosephi, vel aliorū chronographorum, satis tamē videtur, quod fuerit propter aliquod peccatum sacerdotum de domo Phinees, nam istæ mutationes nunquam fiebant sine meritis: & sicut nunc postquam semel sacerdotium datum est domui Heli nō fuisset facta mutatio sine meritis; sic. n. dicit Deus hic, ꝙ pp filios Heli trā sferet ad alteram domum, ita ergo credēdum est, ꝙ fuerit in translatione de domo Phinees ad domum Ithamar.

Quis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quis ordo fuit in succeſſione ſummorum pontificum.
Quæſt. XXX.

QVAERETVR vlterius de ordine ſacerdotum ſũmorũ. ſ.qũo ſibi ſucceſſerint tã de domo Phinees,quam de domo Ithamar.

Reſpondendum eſt, ꝙ primus ſummorum ſacerdotum fuit Aaron,quem cõſecrauit Moyſes Exod.capitulo 29.Leuit. 8. Hoc autem mortuo ĩ deſerto anno.40.de Aegypto.ſ.quaſi annis. 39. poſt conſecrationem ſuam: Numeri capitul. 33.ſucceſſit ei filius ſuus Eleazarus,qui conſecratus eſt in monte Hor circa terram Edom:Nume.ca.20.

Iſte autem introiuit in terram Chanaan cum Iòſue , & vixit ibi magno tpe, cui ſucceſſit filius eius Phinees , Ioſue capitulo vlti. Nam promiſſum fuerat ſummum ſacerdotium illi:Num.cap. 25.

Poſt hunc fuit ſacerdos Abiſue filius eius, deinde Bocci, deinde Ozi , deinde Zacharias , poſtea Meraioth.Alio aũt nomine vocatur Ioſeph.De nominibus horum ſacerdotum patet primo Paralipomenõ capitulo 6.

In hoc vero mutatum fuit ſacerdotium ad domũ Ithamar,& accepit illud Heli,cui ſucceſſerunt poſteri ſui vſque ad Abiathar , ſcilicet Phinees , Achitob, Achimelech,Abiathar.Tempore autem quo fuerũt iſti quinque ſacerdotes de domo Ithamar,caruerunt ſacerdotio alii quinque de ſtirpe Phinees.ſ.Vocar filius Ioſeph ſummi ſacerdotis poſtea Ioatham, deinde Meraioth,poſtea Aſophi,deinde Achitob , q fuit pater Sadoc.De hoc Ioſephus lib.8. antiquitatum . Sadoc autem factus eſt ſacerdos magn⁹ tempore Dauid,ſed fuerunt tunc duo ſummi ſacerdotes ſcilicet Sadoc de domo Eleazar,& Abiathar de domo Ithamar:primo Paralipom.c.24.

Sic autem inſtituerat Dauid,vt ſemper maneret, ſed Salomon filius eius priuauit Abiathar ſacerdotio poſt mortem Dauid.j.tertio lib.cap.2.

Etiam vlterius ſemper erat ſacerdos magnus vnicus,& ille erat de domo Sadoc de ſtirpe Phinees.fuerunt autem iſti per ordinem ſuum vſque ad tranſmigrationem Babylonis,quorum nomina habẽtur primo Paralipom.capitulo 6.

Et ponuntur ibi.13. ſacerdotes, quorum vltimus fuit Ioſedech,qui translatus eſt in Babylonem:Ioſephus tamen lib.decimo antiquitatum ponit 16.

Et forte hoc fuit, quia ſacra ſcriptura reliquit aliquos non numeratos:nomina autem illorum, quos ponit Ioſephus non ſunt totaliter eadem eis,quæ habentur primo Paralipom.cap.6.

Sunt autem hęc Sadoc, Achimaas,Zacharias,Ioraã Axioramus,Phidea,Subdeas, Hillus,Ioatham,Vrias Verias,Odeas,Salomi,Helchias,Sarath,Ioſedech:iſta nomina ex aliqua parte concordant cum eis,quæ habentur primo Paralip.cap.6.

Ioſephus tamen minus curauit obſeruare formã hebręam,quam Hieronymus in translatione noſtra ideo in quibuſdam nominibus quædam literę mutatæ ſunt.

Alia autem totaliter ſunt diuerſa , ꝙ accidit , quoniam in ſacra ſcriptura eadem res ſæpe multis nominibus appellatur . Iſte eſt ordo ſacerdotum magnorum a principio veteris teſtamenti vſque ad captiuitatem Babylonicam , de ordine autem ſacerdotum vſque ad deſtructionem Iudęorum per Romanos,a reditu de captiuitate Babylonica non habetur ita manifeſte in ſacra ſcriptura:ſed inf. 22. declarabitur partim ex ſacra ſcriptura , & partim ex libris Ioſephi: & magis de hoc 1.Paral.6.ç.dicetur.

Sciẽdum,ꝙ cum dicitur hic, ꝙ ſcindetur brachiũ Heli,& brachium domus patris eius idẽ ſignificatur nã Heli erat domus patris ſui, quia ipſe,& alii fratres faciebant domum paternam.

Cum vero ablatum eſt ſummum ſacerdotium de filiis Heli,brachium eius ideſt poteſtas,& honor ablata ſunt , tãm de domo eius , quam de domo patris ſui.

Vt non ſit ſenex in domo tua. Ideſt ego faciam, ꝙ nõ maneat aliquis ſenex in omnibus poſteris tuis, quod intelligitur dupliciter:vno modo,ꝙ ſenex accipiatur ſecundum ętatem,& tunc eſt ſenſus,ꝙ poſteritas Heli ſaltem in magno tempore ſcilicet vſquequo fuit conſummata iſta pœnalitas in Abiathar moreretur in ætate iuuenili , ſic patet de duobus filiis Heli, qui mortui ſunt in bello. infra quarto capitulo. Et tamen illi erant iuuenes. Etiam patet, quoniam Saul occidit omnes de cognatione Achimelech ſacerdotis magni,qui erat de poſteritate Heli: de quo, infra capit.22. icolaum fellit.

Illi enim iuuenes erant , & hoc ſignificatur infra cum dicitur:& pars magna domus tuę morietur , cũ ad virilem ætatem venerit . Alio modo poteſt ſumi ſenex ſecundum dignitatem , & ſic dicuntur ſeniores illi,qui ſunt maioris prudentiæ,& honoris in populo,& tunc eſt ſenſus,ꝙ non erit ſenex in domo Heli,ideſt non manebit aliquis ſummus ſacerdos de ſtirpe illius:ſic enim factum eſt.Nam poſt Abiathar in quo iſta conſummata ſunt, non fuit aliquis ſacerdos ſummus de ſtirpe Heli, ſed omnes de domo Sadoc,quia erat de filiis Phinees. Hic tamen accipitur primo modo ſcilicet , ꝙ morerentur poſteri Heli in iuuentute.

Et uidebis æmulum tuum in templo. Aemulus dicitur eſſe inuidus ab æmulando ideſt inuidendo: accipitur autem hic pro illo,qui contendit ſuper rem illam, q̃ alius habere vult: & iſti proprie vocantur competitores .

Conuenit autem æmulatio,vel inuidia competitoribus,quia ipſi in alterutrũ inuident . Aemulus autẽ Heli erat Sadoc,ſacerdos. Vocantur autem iſti æmuli,quia ambo contendebant ad eandem rem.

Nam Abiathar, q erat de ſtirpe Heli, erat ſumm⁹ ſacerdos ſimul cum Sadoc,vtrunque enim ordinauerat Dauid ſimul principẽ, unum de domo Ithamar, & alium de domo Eleazar.Primo Paral. c.24.

Erat autem pœna magna Heli,& poſteritati ſuę,ꝙ prius habuiſſent ipſi ſummum ſacerdotium,& deinde viderent translatum ad alios. Cum autem dicit,ꝙ videret æmulum ſuum non intelligitur de ipſo Heli in perſona ſua, quia nunquam fuit ei aliquis æmulus uſque ad tempus Sadoc, ad quem primo rediit ſacerdotium in domo Eleazari , ſed inter mortem Heli,& conſtitutionem Sadoc in ſummum ſacerdotem tranſierunt. 80.anni . Nam poſt mortem Heli Samuel,& Saul prefuerunt quadraginta annis, ut cõmuniter compntatur , poſtea autem Dauid regnauit aliis quadraginta.de annis Saul,& Samuelis,patet Actuum capitulo decimotertio: de annis Dauid patet infra tertio libro capitulo ſecundo .ſed ſacerdotium datum eſt Sadoc per Salomonem mortuo Dauid,ut patet prælleg a.capitulo, quamquam ante mortem Dauid Sadoc erat ſacerdos ſummus , ſed non ſolus, quia erat cum eo Abiathar,primo Paralipomenõ capitulo 24.non uidit igitur hoc Heli, ſed vidit poſteritas ſua,qua uidente dicitur uidere Heli. Nam pater manet in filiis iuxta illud Eccleſiaſtici capitulo 30. Scilicet mortuus eſt pater eius,& non eſt mortuus, reliquit enim filium ſimilem ſibi.

In uniuerſis proſperis Iſrael. Ideſt æmulus tuus Sadoc erit in tẽplo in ſummo ſacerdotio, & habebit omnia

nia proſpera Iſrael ſcilicet maximos honores, & maximos redditus in toto populo , qui ſunt proſperitates temporales . Non enim erat in toto Iſrael aliquis honor maior,vel redditus , quã eſſe ſummum ſacerdotem præter honorem regalem , vt declaratum eſt Num.c.25.

Et non erit ſenex in domo tua omnibus diebus. Ideſt nunquam erit ſenex in tota poſteritate tua.

Nicolaus exponit hoc de ſenectute ſecundum ętatem,ſed non conſonat veritati:ſupra enim cum dicebatur, ut non ſit ſenex in domo tua , poterat exponi de hoc,quia antequam compleretur totaliter iſta,pphetia tempore Abiathar ſacerdotis moriebantur filii,& nepotes Heli in iuuenili ętate, conſummata tamen iſta prophetia non manebat aliqua pœna corporalis domui Heli,ſed ſolum in priuatione ſummi ſacerdotii,ideo litera ſuperior , quæ poterat intelligi a tempore huius prenunciationis vſque ad tempus ꝓpletionis eius in Abiathar,poteſt exponi de ſenectute ſecũdum ętatem, quia ante illam moriebantur poſteri Heli,ut patet in filiis eius.infra capitulo quarto. Et in nepotibus, & pronepotibus eius infra capitu. vigeſimo ſecundo . Iſta tamen litera non ſolum eſt exponenda vſque ad tempus illud,ſed etiam pro omni tempore poſt,cum dicatur, ꝙ non erit ſenex ĩ domo tua omnibus diebus. accipiendum eſt ergo hoc de ſenectute , vt importat honorem , & dignitatem ſcilicet non erit ſenex in domo tua omnibus diebus ideſt iam nunquam erit aliquis ſummus ſacerdos de ſtirpe tua,qui uocaẽ ſenex ideſt honorabilis , & hoc verum eſt,quia ſemper fuerunt ſacerdotes poſtea de ſtirpe Sadoc,vt declaratum fuit præcedenti quæſtione ſupra vſque ad Babylonicam captiuitatem,& etiã nunquam fuerunt ex eo tempore vſque ad mortem Chriſti,vt declarabitur infra 22. capitulo , & primo Paralipomenon ſexto. Sic ergo debet exponi iſta litera,& propter hoc fuit hic bis poſitum de ſenectute vt ſupra intelligeretur de ſenectute ſecunduum ętatem,& hic de ſenectute ſecundum dignitatem .

Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo. Ideſt quamquam auferatur ſummum ſacerdotium de domo tua,non auferetur penitus omne officium ſacerdotale eo,ꝙ manſerunt ibi ſacerdotes minores:cunẽti enim,qui fuerunt de ſtirpe Heli fuerũt poſtea minores ſacerdotes : iſtud enim non tollebatur propter peccata,quia non erat aliqua magna dignitas,ſicut ſummum ſacerdotium.Fuit autẽ dictũ iſtud,ut non crederet Heli,ꝙ omnes de ſtirpe ſua perituri eſſent,ita vt nec vnus maneret. Aliter enim nõ videtur quomodo ſibi tolleretur,ꝙ eſſent minores ſacerdotes.

Sed vt deficiant oculi tui. Ideſt,ꝙ ego relinquam aliquos de filiis tuis miniſtrantes in altari, non eſt ad alleuiationem pœnę,ſed ad augmentum. Nam cum quis fuit in magna proſperitate,& incidens in aduerſam calamitatem uidet alium in honoris excellẽtia , quem prius ipſe poſſederat:durius hoc , quam mortem tolerat:anguſtia igitur eſt ſibi uiuere:ſic enim ꝙ queritur interdum Ieremias dicens, quare derelictus fuerit,ut uideret dolorem.ſic enim fuit de filiis Heli tempore Sadoc,& aliorum ſucceſſorum ſuorum , nam uidentes eos in ſummo ſacerdotio,ꝙ olim progenitores ſui tenuerant,anguſtiabãtur nimis: & hoc erat deficere oculos eorum ſcilicet præ amaritudine videndo ea,quæ nimis diſplicebant.

Et tabeſcat anima tua. Tabeſcere eſt deſiccari putrefieri,vel deficere, ſ. ꝙ non poterant filii Heli ſuſtinere tantam amaritudinem , vt uiderent æmulos ſuos ĩ honore:ideo affligebantur nimis , & deficiebat anima eorum præ dolore tolerare non potens.

Et pars magna domus tuæ morietur cum ad virilem ætatẽ venerit. In hebręo habetur tota domus tua: ſed Hieronymus tranſtulit aliter,vt explanaret magis literã hebraicam,quia illa non intendebat , ꝙ tota domus Heli periret,cum non perierit,ſed pars eius maxima, quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo pro domo Heli accipiendo ſtricte ſcilicet pro filiis immediatis,& tunc fuit iſtud conſummatum cum iuerunt duo filii ſui in bellum,infra.4.

Alio modo intelligitur domus Heli largius ſcilicet pro ſua poſteritate,& tũc eſt uerum, ꝙ periit magna pars ſcilicet fere tota domus,quãdo occidit Saul octoginta ſacerdotes de ſtirpe Heli relicto vno ſcilicet Abiathar infra uigeſimo capitulo , & iſte ſecundus eſt ſenſus literæ:fuerunt autem illi mortui in iuuenili ętate, quia ferro occiderunt , & non permiſſi ſunt accedere ad ſenectutem.

Hoc autem erit tibi ſignum,quod venturum eſt. Iſtud poteſt intelligi dupliciter. Vno modo , ꝙ accipiatur ſignum pro re ſignata, vel magis pro re magna , ſicut dicimus Deum facere ſignum,cum facit aliquod miraculum , etiam ſi illud non ſit ſignatiuum alicuius rei,& iſto modo mors duorum filiorum fuit Heli ſignum ideſt res ſignata , vel miraculum , aut pœna a Deo inflicta.

Alio modo poteſt accipi ſignum proprie, & eſt ſẽſus,ꝙ mors filiorum Heli, quę prænunciatur hic,eſt ſignum , ꝙ omnia alia, quæ prædixit Deus de ſtirpe ſua complerentur,& tunc poteſt accipi iſta litera ſcilicet.

Quod venturum eſt. Dupliciter . Vno modo, ut ibi ſit ꝙ relatiuum , & eſt ſenſus,ꝙ iſtud eſt ſignum , ꝙ venturum eſt:ideſt iſta mors duorum filiorum eſt ſignum , ꝙ venturum eſt , ſcilicet ad ſignificationem eorum,quæ poſtea complerentur.

Alio modo poteſt accipi, ꝙ ut coniunctio ſcilicet iſtud eſt ſignum,ideſt iſta mors filiorum tuorum eſt ſignum,ꝙ uenturum eſt,ideſt quod ea,quæ prędicta ſunt venient: ſcilicet per iſtam mortem duorum filiorum tuorum poteris ĩtelligere,ꝙ omnia alia,quæ annunciantur tibi futura ſint.

Quare mors duorum filiorum Heli fuit poſita hic tanquam ſignum,cum non eſſet certior re ſignata.
Quæſt. XXXI.

QVAERET aliquis quare mors duorum filiorum Heli poſita fuit hic tanquã ſignũ, quia ſignum eſt notius ipſa re ſignata , & ponitur ad notificationem illius , ſed hic tam mors filiorum duorum Heli,quam cętera, quæ annunciantur æqualiter incerta erant:ergo non erat conuenienter vnum ſignum alterius,quod patet,ga aut certitudo iſtorum debebat eſſe ex fide ſcilicet,ga a Deo prænunciabantur per aliquem prophetã , aut ex aliquo,ꝙ nobis notum eſſet.Primo modo ęqualiter erant certa hæc,quoniam omnia a propheta prænunciabantur.

Si ſecundo modo,omnia erant ęqualiter incerta, quia nullum eorum præſens erat , nec erat aliqua ratio , quare magis vnum , quam alterum venire deberet.

Reſpondendum eſt, ꝙ fuit datum iſtud ad notificationem,vt eſſet certus Heli de totali deſtructione domus eius,quia Heli non erat viſurus illud , ſcilicet quomodo auferretur ſacerdotium de domo ſua , & inſtitueretur Sadoc de domo Phinees:dubitaret forte,an iſta uentura eſſent:ideo poſuit Deus aliquid,ꝙ uideret Heli ſcilicet mortem filiorum ſuorum : ipſe enim uidit eam, ut patet infra quarto capitulo . Po-

erat igitur certificari ex hoc, q̃ cętera euentura erãt nam cum ista prænunciata sunt Heli erant æqualiter incerta: sed quia ipse vidit vnam partem prænunciatorum compleri, existimare debuit, q̃ cætera complenda forent: & isto modo loquendi vtitur Christ⁹ interdum ad discipulos, dicens scilicet. Hęc dixi vobis priusquam fiant, vt cum facta fuerint credatis. Io. 14. capitulo. Fuit etiam conuenienter data ista mors in signum, quia ipsa nimis attinebat ad reliqua, quæ futura erant: prænunciauerat enim Deus totalem destructionem domus Heli, cuius principium erat occidi duos filios eius in bello, ideo fuit conuenienter positum hoc in signum reliquæ destructionis scilicet, quòd morituri erant plurimi de domo Heli, cũ venirent ad ætatem virilem, & q̃ auferendum erat summum sacerdotium.

Duo filij tui Ophni, & Phinees in die uno morientur ambo. Isti erant, propter quos venerunt omnia mala hęc quę prænunciata sunt, ideo in eis cępit completio ꝓphetiæ: fuit autem hoc post paucum tempus cum ipsi portarent arcam domini ad bellum infra capitulo quarto, & factum est hoc satis pauco tempore postquam prænunciatum est, quòd patet, quia quando facta est prænunciatio, erat senex Heli, & caligauerant oculi eius sequenti capitulo, ideo non multum distaret inde tempus, quo facta est completio.

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem. Ideſt non manebit sacerdotium in domo tua, sed ego suscitabo mihi ideſt pro me sacerdotem: intelligitur de summo sacerdotio, quia sacerdotium minoris gradus nũquã fuit ablatum de domo Heli. Dicitur autem suscitabo ideſt nouiter faciam scilicet, quia eum, qui ante non erat sacerdos, fecit sacerdotem: & iste est Sadoc de stirpe Phinees, & Eleazari. Non est autem sensus, q̃ immediate, ut morerentur duo filii Heli, mutaretur sacerdotium, & suscitaretur sacerdos fidelis: nam adhuc mansit sacerdotium in domo Heli in aliis tribus sacerdotibus scilicet ī Achitob, & Achimelech filio eius, & in Abiathar nepote illius. De Achitob, & Achimelech patet infra capitulo uigesimosecundo. De Abiathar patet primo Paralipomenon capitulo uigesimoquarto, sed tempore huius sacerdotium ablatum est de domo Heli, & factus est Sadoc sacerdos, qui erat de domo Eleazari, & completus est sermo domini super domum Heli infra tertio libro capitulo. 2.

Vocatur autem iste sacerdos fidelis, quod intelligi potest propter fidem, vel fidelitatem aut firmitatẽ aliquando enim fidelis dicitur a fide, & tunc fidelem vocamus hominem, qui de Deo recte sentit credendo: & non est iste sensus, quia filii Heli, non fuerunt, quantum ad hoc infideles: recte enim de Deo sentiebant, sed errabant in operationibus.

Alio modo dicitur fidelis a fidelitate, & ille est fidelis, qui ueritatem obseruat in promissis: sic autem Sadoc obseruauit, cum coluerit Deum iuxta omnes cęremonias legis: filii autem Heli non erant fideles in hoc: quia non obseruabant cęremonias: dicitur enim supra, quod erant filii Belial nescientes Deum nec officium sacerdotale scilicet, quia non obseruabant illud, ut patet ibidem. Alio modo dicitur fidelis a firmitate, & sic appellamus fideles eos, qui non mutantur, & iste est sensus literæ. Nam Heli, & filii sui non fuerunt sacerdotes fideles, cum sacerdotiũ non permanserit in domo eorum, nisi pauco tempore, postea autem in domo Sadoc sacerdotium semper mansit: nam omnes sacerdotes, qui fuerunt post ipsum vsq; ad captiuitatem Babylonicam erant de stirpe eius: etiam post captiuitatem fuerunt de eadem stirpe sacerdotes. Nam primus sacerdos magnus post captiuitatem fuit Iesus Iosedech: Zacha. capitulo tertio, & primo Esdrę quarto, & ipse est filius Iosedech. Nam ob hoc vocatur Iesus Iosedech. Fuit tamen Iosedech vltimus sacerdos magnus ante captiuitatem, qui, & ductus est in captiuitatem, vt patet primo Paralipomenon capitulo sexto, postea autem semper continuata est linea sacerdotalis per stirpem istius vsque ad destructionem Iudæorum per Romanos: ut declarabitur. ī. ca. 22. fuit igitur iste fidelis sacerdos i. immobilis.

Verus sensus literæ.

Qui iuxta cor meum, & animam meam faciat. Propter hoc enim sacerdos iste erat futurus fidelis, quia obseruaret Dei voluntatem iuxta omnes cęremonias, quas præuaricati fuerant filii Heli, & iuste, quidem puniti sunt scilicet, vt q̃ in sacerdotio peccauerant ipso sacerdotio priuarentur: faciebat autem Sadoc iuxta cor, & animam Dei, ideſt iuxta voluntatem Dei. In Deo enim nec cor, nec anima est, quia vtrunque est ipsius animalis, sed Deus non est animal, scriptura tamen loquitur modo suo ad instructionem rudium.

Et ædificabo ei domum fidelem. Ideſt faciam, quod domus eius sit firma. Nihil autem aliud est domum eius esse fidelem, nisi progeniem eius nunquam priuari summo sacerdotio. quod factum est: domus autem nunquam accipitur hic pro aliqua re ędificata, sed semper pro familia, vel progenie.

Et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Ideſt ministrabit coram rege a me instituto omnibus diebus vitæ suę. Hoc potest intelligi de solo Sadoc scilicet, quod ipse ambulabit cunctis diebus, ideſt quandiu vixerit coram Christo ideſt coram rege: Christus. n. secundum Grecos vnctus dicitur: & sic erant omnes reges: omnes enim vngebantur oleo sancto: & iste Christus tunc fuit Salomon, quia tempore eius fuit sacerdotium totaliter translatum in domum Sadoc, cum ante hoc Abiathar, & Sadoc essent simul sacerdotes tempore Dauid primo Paralipomenon capitulo uigesimoquarto. Etiam patet, quia quando Dauid egressus est de vrbe Ierusalem fugiens Absolonẽ Abiathar, & Sadoc portabant arcam domini coram eo. infra secundo libro capitulo decimoquinto, & ibi vocantur ambo sacerdotes scilicet sacerdotes magni, sed postea Salomon totaliter abstulit sacerdotium Abiathar tradens illud Sadoc infra tertio libro capitulo secundo, & postea ministrauit Sadoc coram Salomone omnibus diebus suis scilicet quibus vixit Sadoc.

Alio modo intelligitur non solum de Sadoc: sed de omnibus posteris eius scilicet, quod ambulauerunt semper in summo sacerdotio coram Christo ideſt coram omnibus regibus: dicitur tamen ambulabit, quia ministrantibus omnibus posteris Sadoc dicebatur ministrare ipse Sadoc, quia illa erat domus eius, sicut dicebatur supra de Heli, quod uideret æmulum suum in templo: ipse tamen nunquam vidit: sed posteri eius, ut ibi declaratum est: tunc etiã accipietur Christus non pro vnico rege, sed pro omnibus scilicet, quòd illi, qui essent sacerdotes de stirpe Sadoc ambularent coram Christo ideſt coram regibus, quia quicunque rex Christus erat, & hoc erit cunctis diebus ideſt quandocunque fuerint reges: immo etiam maiori tempore, quia non fuerunt semper reges, vsque ad destructionem Iudæorum per Romanos: & tamen semper vsque ad illud tempus fuerunt summi sacerdotes, & iste est sensus literæ, quia ista litera dicitur tanquam expositiuum superioris, scilicet suscitabo mihi sacerdotem fidelẽ, sed non vocaretur sacerdos fidelis, aut domus eius propter hoc, quòd ipse solus ambularet cunctis diebus

bus suis coram Christo: sed quia omnes posteri sui ambularent: etiam quia dicitur hic cunctis diebus, in quo significatur totum tempus durationis status Iudaici, sed non ambulauit toto illo tempore Sadoc in sacerdotio.

Futurum est autem. Ideſt istud, quod prædicitur hic non erit immediate, sed futurum est scilicet post aliquanta tempora, quia istud pertinet ad tempus illud, in quo non est summus sacerdos in domo Heli, & istud nunquam erat futurum, vsque ad tempus Abiathar, qui fuit in quinta generatione ab Heli.

Vt quicunque remanserit in domo tua. Scilicet in progenie tua: quasi dicat pauci manebunt, quia omnes perierunt gladio simul per Saulem præter Abiathar: postea autem non fuit ista domus multum augmentata.

Veniat, vt oretur pro eo. In hoc significatur depressio domus Heli scilicet quia iam non erant futuri in ea summi sacerdotes, sicut prius fuerant, & ob hoc illi, qui manebant in domo illa, quamquam essent sacerdotes veniebant supplicantes, vt oraretur pro eis.

Hoc enim, est quia summus sacerdos orabat prominoribus sacerdotibus, quando peccabant: & quia isti filij Heli non haberent iam de stirpe sua aliquem summum sacerdotem, oportebat, quod venirent ad illos, qui erant de stirpe Sadoc: erat enim inter iudæos lex, quòd quandocunque peccarent populares in quibusdam delictis determinatis a lege quicunq; sacerdotes facerẽt pro eis sacrificium: de quo Leuitico capitulo quarto, & quinto, & Numeri quinto, & in multis aliis locis: hoc autem erat præterquam in peccato totius populi, pro quo summus sacerdos facere debebat sacrificia, & non aliquis de minoribus. Leuitico capitulo quarto. Cum verò peccabant sacerdotes minores faciebat pro eis sacerdos magnus sacrificia: sic colligitur Leuitico decimosexto capitulo vbi summus sacerdos offerebat sacrificium, pro se, & pro domo sua, i. pro se, & omnibus aliis sacerdotibus.

Et offerat nummum argenteum, & tortam panis. In hoc significatur deiectio eorum, quia offerebant ipsi, sicut populares: non est tamen penitus differentia in hoc inter eos, & alios sacerdotes, quia quandocunque aliquis de aliis sacerdotibus peccabat offerebat pro se sacrificium: & non immolabat ipse, sed alius sacerdos, sed alii habebant in stirpe sua summum sacerdotem, qui pro eis immolaret: isti autem non.

In hebræo habetur aliter. ſ.

Quicunque remanserit de domo tua veniat ad inclinandum pro se in obolo argenteo, & torta panis. Quod sic exponũt Hebræi, quod sacerdotes remanentes de stirpe Heli post ablatum summum sacerdotium de stirpe eorũ, venirent, & humiliarent se coram sacerdote magno orantes, vt seruirent in templo quotidie pro precio vnius nummi argentei, & tortę panis: sed litera Hebraica non significat hoc, nam, cum dicitur veniant ad inclinandum pro se, est sensus, quod veniebat ad alium sacerdotem, ut ille inclinaretur pro se ideſt oraret pro eo coram domino, etiam hoc in obolo argentei ideſt cum obolo scilicet, quod veniret cum obolo, ita habetur præcedenti capitulo scilicet, quod venit Anna in Silo ducens secum Samuelem in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, ideſt cum tribus vitulis, & iste est sensus literę nostræ scilicet, quòd veniret quilibet de stirpe Heli portans tortam, & nũmum argenteum, ut pro eo oretur.

Etiam non stat sensus ille, quia istud esset si sacerdotes de domo Heli priuati fuissent in minori sacerdotio, sed non fuerunt: quoniam ipsi erant de stirpe sacerdotum, & solum fuit ablatum summum sacerdotium de domo eorum: ergo manserunt in minori sacerdotio, sed omnes huiusmodi sacerdotes habebant iura sua determinata tam in sacrificiis, quam in cęteris iuribus, cum dicatur Leuitico capitulo sexto, quòd æqualiter diuidentur illa per omnes filios Aaron, ergo filii Heli haberent iura sacerdotalia, sicut cæteri sacerdotes: & non orarent, vt daretur eis torta panis, & vnus denarius pro ministerio quotidiano: sed ponuntur ista duo, quia erat quoddam genus oblationis.

Interdum enim, qui peccabant, si pauperes erant, non offerebant animalia, sed modicum de simila, Leuitico capitulo quinto: ita etiam offerre tortam, & denarium erat genus oblationis.

Dicatque dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotalem vt comedam buccellam panis. Ideſt isti sacerdotes de domo Heli, quando offerrent pro peccato suo summo sacerdoti precabuntur, vt non haberent eos tanquam laicos, quibus non licebat comedere de his, quæ offerebant pro peccato suo: sed daret eis saltem vnam partem sacerdotalem, ideſt vnum, quid modicum de eo, quod offerebant, & pertinebat, ad sacerdotes: & hoc erat, ut comederent buccellam panis ideſt saltem, vt daretur eis minima pars de oblatione pertinente ad sacerdotes, & hoc erat, ut comederent buccellam panis, cum tamen isti filii Heli nõ erant tanquam offerentes, sed tanquam sacerdotes percipiebãt iura sua integra, sicut cęteri, & non dicebant, dimitte me obsecro ad unam partem sacerdotalem.

Alia secunda expositio cantici Annæ in gratiarum actione.

Quæst. XXXII.

SEQVITVR alia expositio huius cantici Annæ, in quo ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto, & diuiditur in tria.

Primo gratiarum actio redditur.

Secundo Anna cõtra superbam ingratitudinem inuehitur. Tertiò Dei magnificatio subditur. Secunda ibi. *Nolite multiplicare.* Tertia ibi. *Domini sunt cardines.* Circa primum dicitur, quod orauit Anna non dicitur hic, quod cecinit, licet enim ista oratio Annę sit metrica non tamen uocatur carmen, sed oratio. Ideo apud hebręos aliter legitur ista quam legantur ea, quæ uocantur carmina scilicet cãticum Moysi Exodi capitulo decimoquinto, & canticum Debboræ Iudicum capitulo quinto. Nam ibi dicitur cecinit: ideo Hebręi legunt ista canendo: oratio autem ista legitur uoce depressa, & continua, sicut cętera pure prosaica.

Exultauit cor meum. Gaudium proprie loquendo est delectatio uoluntatis in bono acquisito, vel presenti, & hoc est quando solum est in uoluntate.

Cum autem extra procedit per redundantiam vocatur exultatio, quasi extra saltatio scilicet, quia ab anima in corpus exiit, sic enim dicitur vtrunq; gaudere iuxta illud Psalmi, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum ideſt ex gaudio cordis prodiit exultatio carnis, & erat in Anna pro Samuele, quia non solum gaudebat in corde, sed etiam exterius monstrabatur in corpore.

In domino. Ideſt gaudium istud non est nisi de Deo scilicet non gaudeo de aliquo bono, quod habuerim quasi ex me ipsa, sed gaudeo de fęcunditate, quã a Deo miraculose accepi, ideo in Deo gaudeo.

Et exaltatum est cor meum. Aliquę Bibliæ habent hic cor meum, sed propria litera est cornu. Vocatur enim cornu in sacra scriptura quidam motus cordis tendentis ad arduum, & est quod nos consueuimus

voca-

vocare ſpem: quoniam ſpes ſemper eſt ad ardua, ſi autem iſte motus careat ratione, & regula legis diuinæ, dicitur cornu ſuperbiæ: & iſto modo ſæpe dicitur quod Deus confringet cornua peccatorum ideſt frãget motus eorum, ita quod nõ poſſint venire ad magnitudinem, quam intendunt. Si vero motus iſte ſubiiciat ſe legi Dei, & rationi, dicitur cornu magnanimitatis, quãdo animus ex Dei beneficio eleuatus ad maiora erigitur ſpem habens propter Dei liberalitatem, & ſic dicit Anna exaltatum eſt cornu meũ, & deſiderium meum, & motus ad magna amplificatus eſt: quia, cum nunc ſuſceperim Samuelem ex Dei beneficio, adhuc maiora expecto ſcilicet, quod dentur mihi plures filii, vel quod magnificet Deus Samuelem faciendo magna propter eum.

Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos. Poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod os Annę fuit dilatatum ſuper inimicos ſuos ideſt contra eos quaſi dicat ante hoc habebat os clauſum, quia quamquam Phenenna æmula ſua affligeret eam dicens, quod concluſerat dominus vuluam illius, ipſa non audebat reſpondere non habens quid: ſed flebat, & non capiebat cibum, ut patet præcedenti capitulo.

Nunc autem erat dilatatum os eius, quia poterat contra Phenennam obiicere, & reſpondere.

Alio modo poteſt intelligi, quod erat dilatatum os eius ſcilicet ad Deum laudandum, quia quamquã ante hoc laudare poſſet Deum pro beneficiis, quæ quotidie conferuntur ſcilicet ſaltem, quia uitam, & victum tribuebat: tamẽ nunc magis poterat, & debebat Deum laudare, quia ſuſceperat ſpeciale beneficium: & hoc erat ſuper inimicos ſuos, ideſt propter inimicos, quia illud beneficium erat maius propter inimicos. Nam non ſolum Deus benefecerat Annæ dando ei filium, quia filium dabat, ſed etiam, quia ab opprobriis hoſtium ſuorum eam liberabat. Affligebat namque nimis eam æmula ſua Phenenna, & ſi lii ſui pro ſterilitate, ita ut conuerterent eam ad planctum, & non caperet cibum. Et uocantur inimici Phenenna, & filii ſui, quia forte omnes eam affligebant, & non uocantur iſti inimici Annæ, quaſi ipſa illos exoſos haberet, ſed quia ipſi illam affligebant, vel, quia Anna habebat exoſam eorum malitiam, licet non perſonas eorum, & iſta notitia haberi poteſt ſecundum ordinem charitatis.

Quia lætata ſum in ſalutari tuo. Ideſt, quia accepi lætitiam in ſalute a te caulata ſcilicet tu ſanaſti me dãdo mihi filium, & propter gaudium de filio dilatatum eſt os meum ſiue ad magnificandum te, ſiue ad reſpondendum hoſtibus.

Non eſt ſanctus, vt eſt dominus. Hic laudat Deum ſcilicet, quod Deus, qui benefecit ei eſt ſanctus ſcilicet habens exoſam malitiam, & non eſt aliquis, qui tantum eam exoſam habeat: ideo uidens malitiam Phenennæ, & filiorum eius contra Annam dedit Annę filium. Vel dicitur non eſt ſanctus, vt eſt dominus ideſt nullus eſt tam perfectus: ſanctitias enim non dicit aliquam uirtutem ſpecialem, ſed dicit maximum ſtatum omnium uirtutum, ut ſupra declaratum eſt: & hoc conuenit Deo, qui habet omnem perfectionem in ſummo.

Nec eſt alius extra te. Poteſt intelligi dupliciter.

Vno modo, quòd non eſt alius ideſt alius Deus, vel dominus præter Deum noſtrum, quoniam dij gẽtium non ſunt dii, ſed dæmonia, ut patet Pſalmo 95.

Aliter intelligitur, quod non eſt alius præter dominum. ſ. nullus alius eſt ſanctus.

Et non eſt fortis ſicut Deus noſter. Scilicet, quamquã aliqua fortitudo reperiatur in hominibus: nullus tamen eſt fortis ſicut Deus, & accipitur fortitudo pro poteſtate, ut ſupra declaratum eſt.

Nolite multiplicare. Hic ponitur ſecundum, in quo inuehitur contra ingratam ſuperbiam, quia Phenẽna de data ſibi prole abundanti ſuperbierat: de qua tamẽ magis debebat humiliari, quia beneficium iſtud a Deo erat. Et dicitur nolite loqui ſublimia, ſcilicet demonſtrando excellentiam veſtram proferendo de vobis magna, & contemnendo alios, ſicut faciebat Phenenna contra Annam: quia non ſolum contemnebat eam, ſed etiam affligebat verbis duris præcedenti. cap.

Gloriantes. Ideſt accipientes gloriam in uobis ipſis ſcilicet non debetis proferre magnifica gloriando de uobis, ſed ſi aliquando proferatis magna non gloriemini de illis in vobis ipſis, ſed in Deo. Sic enim Apoſtolus ait ſecundo ad Corinthios capitulo decimo, ſcilicet. Qui gloriatur, in domino glorietur, non enim, qui ſeipſum cõmendat ille probatus eſt, ſed quem Deus cõmendat. Ita faciebat Anna: nam quando Deus ſibi dedit filium, quod pertinebat ad gloriam ſuam, non gloriabatur, vel exultabat in ſeipſa, ſed in Deo dicens, exultauit cor meum in domino.

Recedant vetera de ore veſtro. In Hebræo eſt nomen æquiuocum ad pinguedinem, & ad vetuſtatem hic, & ſic poteſt intelligi recedant de ore veſtro vetera, vel pinguia. Vocantur enim pinguia verba illa, quę pertinent ad magnam delectationem: & ſic erãt verba Phenennæ, quæ gloriabatur in ſeipſa: vel dicantur vetera verba, quæ conſueuerat dicere Phenenna Annæ, in quibus improperabat ei: & illa iã erant inueterata, cum multoties illa dixiſſet: iſtum ſenſum ſecuta eſt hic litera noſtra dicens, recedant vetera de ore veſtro ideſt uerba pungitiua, quę erant iam inueterata in ore Phenennæ, & filiorum eius recederent: quia iam non poterant vti illis verbis contra ipſam, quia non erat ſterilis, vt prius.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Ideſt dominus noſter eſt Deus ſcientiarum ideſt Deus ſciens omnia, ideo abſtinete ab iſtis verbis ueteribus, quia ipſe ſcit iniquitatem cordis veſtri. Et per hoc vos puniet.

Et ipſi præparantur cogitationes. Ad eandem ſententiam pertinet ſcilicet, quod Deus omnia cognoſcit. Nam etiam cogitationes noſtræ ſunt, præparatę coram ipſo ideſt diſpoſitę ad hoc, quod eas videat, & cognoſcat. Nam omnia nuda ſunt oculis Dei ad Hebręos capitulo quinto, & in omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos Prouerbiorũ decimoquinto capitulo.

Arcus fortium ſuperatus eſt. Fortes vocantur hic, qui in ſeipſis confidunt, & iſti erant Phenenna, & filii eius, qui reputabant ſe glorioſos, & Annam eſſe miſerrimam: arcus ipſorum vocantur uerba dura, & pungitiua, quibus ſagittabant Annam ducentes vitam eius in amaritudinem.

Et infirmi accincti ſunt robore. Iſta eſt Anna, quæ prius erat infirma, ideſt opprobrioſa propter ſterilitatem & nunc roborata eſt: quia accepit fęcunditatem, ut pareret multos filios.

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Ideſt, qui prius erant abundantes locauerunt operas ſuas ſolum, vt daretur eis panis. Iſta eſt metaphora, ſcilicet quod illi, qui prius erant abundantes in prole, poſtea defecerunt, ſicut Phenenna, de qua dicũt Hebręi, quod moriebantur filii eius, cum naſcerentur filii Annæ.

Et famelici ſaturati ſunt. Scilicet Anna, quę prius erat famelica nullum habens filium, poſtea autem ſaturata eſt, quia habuit ſex filios, ut patet. j.

Donec ſterilis peperit plurimos. Sterilis eſt Anna, quę poſtea peperit plurimos ideſt ſex, ſcilicet, quod

ſterilis

ſterilis ſaturata eſt intãtum, quod peperit plurimos. ſ. ſex. In hebræo habetur hic. *Sterilis peperit ſeptem.*

Iſtud prouenit ex æquiuocatione, quia in Hebræo ponitur hic nomen, quod ſignificat ſeptem, vel ſaturitatẽ. ſ. *Seuoa.* Hebręi autem exponunt, q̃ ſignificet ſeptem. Hieronymus autem accepit pro ſacietate: ideo dixit, plurimos: nam filij Annæ non fuerunt ſeptem ſed ſex ſcilicet quinque, qui habentur infra, & Samuel, vel vt alii computant fuerunt ſolum quinque, quia Samuel computatur inter illos. Hebræi autem ad hoc, quod accipiant hic Seuoa pro ſeptem dicũt, quod ponitur numerus certus pro incerto, ſicut ſæpe reperitur in ſcriptura, vt Leuitico capitulo uigeſimoſexto vbi ſæpe dicitur addã correctiones veſtras ſeptuplum, vel, percutiam vos ſepties: ſed manifeſtũ eſt, quod ibi non accipitur pro ſeptem plagis, quia non ponuntur ibi tot, ſed dicuntur ibi ſeptem ideſt multæ.

Reijciuntur aliorum opiniones de numero filiorum Annæ.
Quæſt. XXXIII.

RABBI Salomon, & quidam alii Iudæi dicunt, quòd habuit Phenenna filios decẽ, & duo illorum computantur inter filios Annæ, qui cum quinq; filiis Annæ faciũt ſeptem: dant autem modum ſcilicet, quia Phenenna fuerat infeſta nimis Annæ, ideo cum Anna pariebat vnum filium Deus occidebat duos filios Phenennæ, & ſic factum eſt vſque ad filium quartũ Annę in cuius natiuitate iam Phenenna ſepelierat octo filios de ſuis. Cum vero vidit Annam concepiſſe quintum filium timens, quod duo, qui relicti erant morerentur procubuit ante pedes eius orãs pro vita duorum filiorum manentium, & ſic eſt factum, quod illi uiuerent: ideo illi de cętero vocati ſunt filii Annę, quia precibus eius ſuperuixerunt: iſta poſitio non habet ex aliquo fulcimentum: nec eſt veriſimilis: Hebræi tamen illa ſicut multa alia confingunt. Alii autem dicunt, quod computantur hic ſeptem filii Annæ, quia ipſa peperit quinque, & filius eius Samuel genuit duos, vt patet infra capitulo octauo, & illi cõputantur cum filiis Annæ, quia Samuel habuit illos mediante Anna, ſed etiam hoc nihil eſt, quia eadem ratione nepotes Samuelis computarentur hic inter filios Annæ, ideo melius tranſtulit Hieronymus etiam ſi non ſemper acceperit verbum ex verbo, ſed ſenſum ex ſenſu: quia hoc pertinet ad optimum genus interpretandi, ut ait Hieronymus in epiſtola ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Scilicet Phenenna, quę a principio habuerat multos filios poſtea infirmata eſt, ideſt non fuit confortata in illa virtus concipiendi, ſicut in Anna, vel ſecundum Hebręos infirmata eſt ſcilicet in filiis, quia cum naſcerentur aliqui filii Annę, moriebantur filii Phenennæ, ut dictũ fuit.

Dominus mortificat. Scilicet pueros Phenennę.

Et viuificat. Ideſt viuere facit filios Annę ſcilicet, quia naſcentibus filiis Annę moriebantur filii Phenennæ, ut dicunt Hebręi. Aliter, & melius exponi debet ſcilicet, quod Anna laudet hic magnitudinẽ poteſtatis diuinæ: Deus enim poteſt ea, quę multum ſunt ſeparata ſcilicet ipſe poteſt hominem occidere, & uiuificare, quod non poſſunt homines: quia cũ aliquem occiderint non poſſunt eum amplius uiuificare: dicebat hoc Anna p̃ ſeipſa, quia fuerat a principio ſterilis, & quaſi mortua: poſtea viuificata eſt datis ei multis filiis: & huic conſonat ſententia ſequẽs ſcilicet.

Deducit ad inferos, & reducit. Ideſt Deus poteſt aliquem ducere ad ſepulchrum, & poſtea uiuificare deducendo eum inde: nomen enim Hebræum, quod hic ponitur commune eſt ad inferos, & ad ſepulcrũ, & eſt ſenſus: Deus interdum alicui tantum langorem infligit, quod uideatur coniunctus ſepulchro, & poſtea ei vniuerſum aufert reducendo illum inde, ſic fuit de Ezechia rege, ut habetur infra quarto libro c. 20.

Dominus pauperem facit, & ditat. Ideſt Deus habet poteſtatem ſuper diuitias, & paupertatem, & poteſt quando voluerit mutare hominem de vno ſtatu in alterum.

Humiliat, & ſubleuat. Ideſt deiicit aliquem de potestate ſua propter ſuperbiam, vel alia uitia, & alios deiectos interdum ſubleuat miſeratus eorum.

Suſcitans de puluere egenum. Ad idem pertinet ſcilicet, quod eos, qui ſunt in paruo ſtatu eleuat, & ante videbantur eſſe in puluere.

Et de ſtercore eleuat pauperem. Ideſt eos, qui erant inmis pauperes, & iacebant in loco viliſſimo ſicut in ſtercore: eleuat Deus interdum ad dignitatem.

Vt ſedeat cum principibus. Ideſt facit pauperrimos, q̃ prius erãt nimis deiecti, eſſe æquales principibus, q̃ eſt tranſire de extremo in extremum.

Et ſolium gloriæ teneant. Ideſt, ut habeant cathedrã magni honoris.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic ponitur tertium Dei magnificatio. Et primum apparet quantum ad creationem, quod dicitur, quod domini ſunt cardines terræ ideſt ipſe creauit cardines terrę, uocantur cardines terrę fundamenta ſęculi, Deus autem illa creauit.

Et poſuit ſuper eos orbem. Ideſt totus orbis locatus eſt ſuper cardines ſuos, ſicut ianua ſuper cardinem ſuum uoluitur, qui autem ſunt iſti cardines. ſ. declaratum eſt.

Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit. Hic magnificatur Deus quantum ad ſapientiam in actu gubernationis ſcilicet, quia ſeruat ſanctos non permittendo eos, q̃ patiantur ab iniquis, nec ſaltem pedes eorum parũ ledantur.

Et impij in tenebris conticeſcent. Iſta eſt magnitudo Dei in punitione malorum, & dicitur, quod mali cõticeſcunt ideſt tacent in tenebris ſcilicet in aduerſitatibus tenebroſis, & dicuntur tacere non quidem, q̃ ore taceant, ſed quia nihil agere poſſunt. Eſt autem modus loquendi communis, quod dicamus aliquẽ tacere, quando nihil agit: ſic etiam accipitur ſæpe in ſcriptura Exodi capitulo decimoquarto ſcilicet Dominus pugnabit pro vobis, & uos tacebitis ideſt nihil agetis contra hoſtes: ſic enim fuit ibi, quia Deus ſubuertit currus Aegyptiorum in mari, & Iudęi nihil egerunt, ſed ſolum reſpiciebant, quid Deus ageret.

Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Ideſt iſta accidunt de conſeruatione bonorum, & pœnalitate malorum, quia homo non habet robur a ſeipſo ad ſe cõſeruandum, ſed ex Deo: ideo quẽ uoluerit deprimit, & quem uoluerit eleuat.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Scilicet, quia nõ eſt fortitudo hominis a ſeipſo, mali timebunt Deum quia ab illo poſſunt deprimi, & iſti uocantur inimici eius.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Ideſt Deus mittet punitionem ſuam ſuper eos de cęlo, non enim Deus ſolum punit homines inſtrumẽtaliter per alios homines

mines, vel per feras, sed interdum de cælo mittit punitionem sic pater Sapi. capitulo quinto scilicet, pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos: ibunt directe emissiones fulgurum, & tãquam habene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient, & a petrosa ira plene mittentur grandines, & candescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

Dominus iudicabit fines terræ. Scilicet ipse habet in potestate sua totam terram ab extremo vsque in extremum.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet Messiæ, qui est rex, & de genere regum iudę: hoc autem est regnum quia ipse iudicat omnes, & pater non iudicat quemquam: Io.c.5.

Et sublimabit cornu Christi sui. Vocatur Christus Messias, qui est vnctus oleo spirituali, cornu eius uocatur desiderium illius tendens ad ardua, & Deus sublimabit istud faciens opera eius esse mirabilia, & maxime sublimatus est post resurrectionem.

Tertia expositio cantici Annæ secundum translationem Chaldaicam. Quæst. XXXIIII.

SCIENDVM autem, quòd Ionathan filius Oziel in translatione Chaldaica aliter exponit istam orationem Annę: ideo etiam secundũ intentionem illius exponenda est: dicit enim quod Anna spiritu prophetico cognouit statum Iudæorum futurum tempore filii sui Samuelis, & aliquibus temporibus post: ideo prophetice in ista oratione, vel cantico protulit per modum laudis diuinæ.

Primum autem, ꝙ cognouit fuit, ꝙ Samuel filius suus futurus erat propheta magnus, & faceret signa in Israel: ipso namque offerente sacrificium pro filiis Israel Philisthiim inierunt prælium contra Israel dominus autem intonuit de cælo fragore magno super Philisthiim, & exterruit eos: ut patet infra capitulo septimo. Deus etiam propter Samuelem dedit victoriam Israelitis eodem capitulo, etiam ad orationẽ Samuelis dedit tonitrua, & pluuias magnas in tempore, in quo alias dari non consueuerant infra capitulo undecimo. Cognouit etiam Anna, quod tempore Samuelis liberãdi erant Israelitæ de seruitute Philisthinorum, ideo pro omnibus his cõcepto magno gaudio dixit.

Exultauit cor meum in domino. Ideſt habui lętitiam tam intus, quam extra in Deo, qui dedit hæc.

Secundo dicit Ionathan, ꝙ cognouit Anna post eros Samuelis scilicet Hemam cum filiis suis quatuor decim futurum esse cantorem diuinæ laudis in templo: sic enim per Dauid statutum fuit primo Paralipomenon uigesimoquinto capitulo, ideo dixit exaltatum.

Et cornu meum in Deo meo. Ideſt desiderium meum & intentio ad magna amplificata sunt, & exaltata, ga non solum cognoui bona breuiter euentura de filio meo, sed etiam bona posterorum suorum.

Tertio cognouit Anna prophetice, quod Philisthiim propter captiuationẽ arcę, & deductionem in terram suam percutiendi erant a domino intantum, quod compellerẽtur remittere super plaustrum nouum honoratam muneribus suis: infra sexto capitulo.

Pro quo nimis gauisa est, & dixit dilatatum est os meum ad narrandum vindictam Dei.

Super inimicos meos. Ideſt super Philisthiim, qui erant inimici populi Israel.

Quia lætata sum in salutari tuo. Ideſt quia gauisa sum nimis in salute, quam fecisti cogendo redire arcam, nam putabant se Israelitæ esse infirmos, & inglorios tempore, quo non habebant arcam: sic patet infra c. 4. cum vxor Phinees sacerdotis magni dixit translata est gloria Dei ab Israel, eo ꝙ capta esset arca. Quarto cognouit Anna prophetice, ꝙ Sennacherib rex Assyriorum dicturus erat blasphemias contra Deum, uolens destruere Ierusalem, & templum, sed ab angelo domini per unam noctẽ occisa sunt de exercitu suo 185. millia uirorum. rediitq; in terram suam quasi solus, & ibi occisus est a filiis suis. ĵ. 4. lib. c. 19. & ꝓpter hoc dixit Anna.

Non est sanctus, ut est dominus. i. nullus de diis gentiũ, vel de hominibus est tam sanctus, sicut Deus noster.

Nec est alius extra te. i. nullus est Deus præter te.

Et non est fortis, sicut Deus noster. Ideſt nullus de diis gentium habet tantam fortitudinem, vt potuisset subito occidere tot millia virorum, sicut occidit Deus noster.

Quinto cognouit Anna prophetice, ꝙ Nabuchodonosor rex Babylonis destructurus erat ciuitatem Ierusalem, & templum, & captiuaturus Iudęos: de quo maxime gloriabatur putans, ꝙ omnia veniebãt propter magnam fortitudinem suam, ut patet Abacuc. c. 1. de quo redarguit eum hic Anna, dicens.

Nolite loqui sublimia gloriantes. i. nolite gloriari de magnitudine istarum rerum sublimium, quas fecistis, qã non venerunt propter fortitudinem vestram.

Recedant vetera de ore vestro. ſ. verba superbiæ, quæ sunt antiqua: eo ꝙ istud vitium ab initio fuit in hoſbus, & in dæmonibus. ſ. iam nolite loqui magnalia de uobis in superbia, sicut antiquatum est. *Quia Deus scientiarum dominus est.* Ideſt dominus est cognoscens omnia: ideo nolite gloriari. Quasi dicat vos nescitis mala, quæ ventura sunt super uos, ideo gloriamini: si tamen sciretis ea, sicut Deus noster, qui est Deus sciẽtiarum non gauderetis. Fuit autem hoc, quia quamquam Nabuchodonosor tunc prosperatus fuerit: tamen postea filii eius perdiderunt regnum Babylonis tempore Balthasar, & transiuit ad Medos, & Persas, ideo non debuisset Nabuchodonosor gloriari iuxta illud ne glorieris in crastinum, quia nescis, quid dies futura pariet.

Et ipsi præparantur cogitationes. Scilicet homines solum cognoscunt ea, quæ exteriora sunt: Deus autẽ etiam cogitationes nostras speculatur infra capitulo decimo sexto.

Cognouit Anna sexto prophetice, ꝙ Greci afflicturi erant filios Israel tempore Antiochi Epiphanis qui posuit idolum abominabile in Ierusalem, & coegit iudæos ad non obseruandum legem, ut patet primo Machab. capitulo primo. De his cognouit Anna, ꝙ per Mathatiam, & filios eius Machabęi destruẽdi erant: omnes enim illi reges, qui tunc afflixerunt iudæos erant de stirpe Græcorum. De his patet in libris Macha. ideo dixit Anna.

Arcus fortium superatus est. Ideſt debellati sunt græci, qui confidebant in fortitudine sua.

Et infirmi accincti sunt robore. Scilicet iudęi, qui tunc erant infirmi confortati sunt diuino adiutorio, ut colligitur ex processu librorum Machabæorum.

Septimo vidit Anna prophetice tribulationem futuram iudæis tempore Aman Agagite, & filios Israel liberandos ab illa per Mardochæum, & Esther, vt patet in processu libri Esther: & pro hoc dixit Anna: Repleti prius, ideſt Aman, & filii eius, & tota progenies, qui prius fuerant repleti ideſt abundantissimi in pecuniis, & in honore.

Pro

Pro panibus se locauerunt. Ideſt fuerunt, tanquam locati pro sola sustentatione, scilicet, quòd ipsi libenter se subiecissent seruituti, vel cuicunque labori pro seruanda vita, vnde Aman coactus est supplicare reginæ Esther pro vita sua, vt pater Esther. c. 7.

Et famelici saturati sunt. Ideſt Iudęi, qui tunc erãt pauperes, & impotentes liberati sunt a morte per Mardochęum, & Esther. *Donec sterilis peperit plurimos.* Hic prænunciatur secundum Iudęos quosdam habitudo eorum ad regnum Romanorum, & vocatur sterilis gens Iudęorum nunc, quia nihil fructificat, scilicet, quia per totum orbem diffusa est, & dispersa per bella Romanorum, sed dicunt, quòd pariet plurimos. i. abundabit in prole tempore Messiæ, qui congregabit Iudęos de omnibus partibus mundi ad terram, ꝑmissionis, & faciet sibi omnes nationes esse subiectas.

Et quæ multos habebat filios infirmata est. Istud intelligunt de regno Romanorum, quòd nunc habet plurimos filios. ſ. quia est in abundantissima potestate, sed tempore Messię infirmabitur, & quasi ad nihil deducetur per Messiam, sed ista nihil sunt, quia præsupponunt falsum. ſ. Messiam esse futurum.

Dominus mortificat. Hic ponitur secundum Ionathã (cuius est præcedẽs expositio) vnde prędicta, quę prænunciauit Anna prouenient, & dicitur, quod a Deo, quia dominus mortificat, & viuificat. i. potest deducere ad mortem, & deinde reducere ad vitam populum Iudęorum, sicut factum est in præcedentibus, & isto modo exponitur tota litera.

Dominus pauperem facit, & ditat. Scilicet aliqñ Deus dat paupertatem regno Iudęorum, & aliquando diuitias, & sicut de aliis regnis, etiam interdum eleuat, & interdum deprimit, & suscitat pauperes de puluere, ac stercore, vt sedeant cum principibus, sicut factum est de Mardochæo, qui prius erat abiectissimꝰ, postea autem factus est princeps in domo regis Assueri, vt apparet ex processu libri Esther.

Domini enim sunt cardines terræ. Ideſt Deus habet potestatem super omnia etiam super cardines terrę.

Et posuit super eos orbem. Scilicet fundando secula in eis. *Pedes sanctorum suorum seruabit.* Exponunt Iudæi de seipsis, qui sunt sancti, scilicet specialiter pertinentes ad Deum, & dominus seruabit pedes eorum faciendo, ne etiam in minimis lędantur.

Et impij in tenebris conticescent. Exponunt de omnibus Gentilibus, & principaliter de Romanis, quos vocant impios, & istos dicunt in tenebris ambulaturos, scilicet tempore Messiæ, quia deducentur ad magnã calamitatem.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Ideſt gentiles non poterunt habere robur cõtra Iudęos propter magnam fortitudinem suam, eo quòd homines non habent firmitudinem ex seipsis, sed Deus dat, vel aufert.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Scilicet Romani, & alii gentiles secundum Iudęos, qui timebunt Deũ cum viderint Messiam in magna potestate pugnantem pro Iudęis.

Et super ipsos in cælis tonabit. Scilicet ad faciendum signa pro Iudęis ad destructionem Romanorum.

Dominus iudicabit fines terræ. Ideſt ista fiẽt pro Iudęis, quia Deus est iudex totius terræ, & ipse iudicabit, ideſt puniet fines terrę, ideſt omnes peccatores qui habitant etiam vsque ad fines terræ.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet Messiæ, quãdo destruxerit regnum Romanorum secundum Iudæos.

Et sublimabit cornu Christi sui. Ideſt magnificabit honorem, vel desideriũ Messiæ, qui est Christus, ideſt vnctus: nam erit rex, & reges erãt vncti tempore Iudęorum. Hunc autem Messiam adhuc Iudęi expectant dominaturum totius orbis, & venturum in magna potentia temporali. Dicunt etiam, ꝙ iste veniet circa cessationem Romani Imperii, sed nullus talis venturus est, nisi Antichristus, ille namque in magna potestate temporali veniet, & circa cessationem Romani Imperii, iuxta Apostolum 2. ad Thess. c. 2. vbi signum præcedens aduentum Antichristi dicit esse cessationem Romani Imperij. ſ. Nisi venerit discessio primũ, ideſt discessio a subiectione Romani Imperii, & reuelatus fuerit homo peccati, filius ꝺditionis. ſ. Antichristus, qui tunc reuelabitur. Circa prędicta igitur ex loco, vbi Iudæi inceperunt exponere orationem istã de Romanis, & Messia suo: manifestum est, ꝙ falsa sit expositio, quia Messias eorum iam venit. expositio autẽ Ionathan in litera Chaldaica de illis septem, quæ dicit hic vidisse Annam propheticè, quamquam nõ sit falsa, tñ non est multum verisimilis. magis igitur tenendę sunt duæ primæ expositiones, quę accedunt ad intentionem Annæ loquentis de eo, quod sibi acciderat, & illę inter se in pluribus concordant, quasi ad idẽ pertinentes.

Expositio Iudęorũ.

CAP. III.

PVER autem Samuel ministrabat domino coram Heli, & sermo domini erat preciosus. In diebus illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam Heli iacebat in lectulo suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat uidere lucernam Dei, antequam extingueretur. Infra 4.

PVER *autem*. In superioribus describebatur denunciatio facta Heli per hominem nõ sibi subiectum: hic ponitur denũciatio per Samuelem sibi subiectum, nam Samuel ministrabat coram Heli. Et diuiditur in tres partes. Primò describitur reuelatio facta Samueli. Secundò huius reuelationis denunciatio ipsi Heli. Tertiò huius manifestatio toti Israeli. Secunda ibi. *Et Samuel timebat.* Tertia ibi. *Creuit autem Samuel.* Prima in duas, quia primò Samuel a domino vocatur. Secundò futura sibi reuelantur ibi. *Et dixit dominus.* Circa primum. *Puer autem Samuel.* i. quando fuit facta ista reuelatio Samuel erat puer: erat enim annorum 12. vt ait Iosephus Antiquitatum. lib. 5. *Ministrabat domino coram Heli.* i. erat in ministerio domus Dei. ſ. claudendo, & aperiendo portas, vt patet infra, & faciendo quęcunque imperata: ex hoc erat coram Heli, ideſt ad mandatum Heli, quia quidquid ille imperasset in cultu domus Dei faciebat Samuel: prędmittitur autem hoc propter duo. Primò ad designandum locum, in quo facta est reuelatio. ſ. in sanctuario apud arcam vbi dormiebat Samuel ad mãdatum Heli. Secundò ad designãdum quomodo fuerit notificata ista reuelatio prophetica Heli. ſ. quia denunciauit ei Samuel, cum esset minister eius faciens quidquid iuberet Heli. *Et sermo domini erat preciosus.* i. inusitatus. Nam, vt quidam dicunt, cessauerant respõsiones diuinæ, & prophetationes in illo tempore propter malitiam duorum filiorum Heli, & negligentiã patris in corrigendo eos. In hebręo dicitur.

Sermo domini erat obturatus. Ideſt absconditus, ꝙ ad eãdem sententiam pertinet, quia omne rarum ꝑciosum est. Et ponitur istud ad reddendum causam, quare Samuel non cognouit Deum loquentẽ ad se ter, sed putabat se vocari ab Heli. ſ. quia erat sermo dñi ꝑciosus,

ideſt inuſitatus, ita vt fortè tempore Samuel ipſe non audiuiſſet de aliquo quomodo loqueretur ei Deus. *In diebus illis non erat viſio manifeſta.* Ad eandem ſententiã pertinet, ſcilicet quòd viſio Dei in reuelatione prophetica non manifeſtabatur alicui. *Factum eſt ergo in die quadam.* Hoc accidit anno 12. Samuelis cum ipſe continuè miniſtraret in templo: ſicut dixit Ioſephus. *Heli iacebat in domo ſua.* Non eſt ſenſus, quòd eſſet in aliqua domo extra ſanctuarium, vbi morabatur familia ſua, ſed erat intra ſanctuarium in aliquo loco determinato ſibi, quod patet, quia ſi fuiſſet extra non putauiſſet ſe vocatum eſſe ter ab Heli, nec toties ad eum cucurriſſet, ſed immediatè, vt vocabatur currebat ad Heli, ergo erat Heli intra oſtia templi, ſed dicebatur eſſe in domo ſua, quia erat ibi aliqua domus ſpecialiter ſeparata pro ipſo, Samuel autem dormiebat vbicunque iuſſiſſet Heli.

Et oculi eius caligauerant. ſ. ꝙ Heli erat iam ſenex. (*Et non poterat videre.*) Nam fere annorum 98. erat, & ponitur iſtud ad ſignificandum ętatem Heli, in qua facta eſt iſta reuelatio: nec poterat videre, ſcilicet, quia nimis caligauerat.

Lucernam Dei antequam extingueretur. i. tantum caligauerat, ꝙ non poterat videre lucernam incẽſam, ideo quamquam eſſet in ſanctuario, & eſſent lucernę dñi, ideſt lucernę candelabri non extinctę ipſe videre non poterat, & ſecundum iſtum ſenſum aſsignatur ratio, in hoc, quare Samuel erat apud arcam cuſtodiendo, & Heli erat in domo ſua. ſ. quia quamquam Heli eo, ꝙ erat ſummus ſacerdos debebat magis cuſtodire arcam manens apud eam, quam Samuel, qui erat Leuita, quia tñ Heli penitus caligauerat, ita vt non videret etiam lucernam ardentem nihil proficiebat cuſtodia illius, ideo cuſtodiebat Samuel. In hebręo aliter eſt iſta litera pũctuata, & eſt alia ſignificatio. ſ. oculi eius caligauerant, nec poterat videre, & ibi eſt punctus: deinde incipit alius verſus. ſ. lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat in templo, & tunc iſta litera deſignat tempus in quo facta eſt iſta reuelatio. ſ. per noctem, antequam extingueretur lucerna. ſ. ꝙ nondum extincta, vel antequam extingueret lucerna, Samuel dormiebat, & Deus ſibi apparuit.

De ſenſu verborum, & non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur. Quæſt. I.

IN quo conſiderandum, ꝙ in tabernaculo erat candelabrum aureum, in quo erant ſeptem lucernæ. Exod. cap. 27. & iſtę ardebant iugiter. ſ. die, & nocte coram domino, ſed non omnes, nam ſeptẽ per noctem ardebant, per diem autem quatuor: Sic vł dicere Ioſephus tertio libro Antiquitatum. Extinguebantur autem tres iſtarum lucernarum ante aurorã, antequam facta eſt iſta reuelatio, ideo dicitur, quòd lucerna nondum erat extincta, & Samuel dormiebat. Quòd autem iſtę lucernæ in aurora extinguerentur manentibus aliquibus earum, patet Exod. c. 30. Cum dicitur, quòd Aaron componet lucernas ſuper cãdelabrum in mane, & ad veſperum. Hoc tamen non eſt niſi aliquæ lucernę incenderentur per diem, & aliquę per noctem, nam aliàs, extinctis omnibus in mane, nõ diceretur collocari in mane, ſed ſolum ad veſperum, quia collocari ſignificat diſpoſitionem, & iſta erat in lucernis, vt ſic diſponerentur, quòd arderent. Iſtũ ſenſum, qui apparet in cortice literæ hebraicæ, ſequitur Nicolaus dicens, quòd litera noſtra eſt vitiata per imperitiam ſcriptorum, qui duos verſus poſuerunt in vno, ſicut eſt in aliis locis Scripturę, & ob hoc poſuerunt lucernam in accuſatiuo referentes ad Heli, ſcilicet, quòd ipſe non poterat videre lucernam Dei, tamen debebat eſſe in nominatiuo, ita vt inciperet ibi verſus, ſcilicet, & lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat. Arbitror tamen, quòd litera noſtra non ſit corrupta, quamquam verum ſit, ꝙ nũc alia punctuatio habetur apud hebręos, ſed Hieronymus ex induſtria ſic ſcripſit transferens ſenſum ex ſenſu, & non verbum ex verbo, quod eſt optimum genus interpretandi, vt ipſemet Hieronymus ait in epiſtola ad Pammachium, & cauſa mutationis huius fuit, ꝙa ſi iſta litera punctuetur, ſicut habetur nunc in hebręo, nequaquam videtur continuari ſuperiori, cum dicitur ſupra, quòd Heli iacebat in domo ſua, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat: accipiẽdo autem in ſenſu literæ noſtræ, ſcilicet, quòd oculi Heli caligauerant, & videre non poterat lucernam Dei, antequã extingueretur, conſonat tota litera, quamquã in hoc non nego eſſe conuenientem expoſitionem ſecundũ literam hebraicam.

Samuel autem dormiebat in templo domini. Quia dixit ſupra, ꝙ Heli dormiebat in domo ſua. non eſt tamẽ ſenſus ex hoc, quòd Heli dormiret extra templum, & Samuel in templo, vt ſupra declaratum eſt, ſed Heli iacebat intra templum in aliqua domo ſeparata a loco, in quo erat arca, cum ipſe nihil proficeret ad cuſtodiã, quia caligauerant oculi eius, Samuel autem erat in quodam loco magis coniuncto arcę ad hoc, quòd diligenter cuſtodiret eã, quæ erat in ſanctuario, & quantum ad hoc dicebatur eſſe in templo, ideſt magis intra templum, quam Heli, vbi erat arca Dei, nõ eſt ſenſus, quòd Samuel dormiret intra ſancta ſanctorum, vbi erat arca, quia non ſolum non licebat ei dormire ibi, ſed etiam nec manere aliquo tempore, aut ingredi illuc, quia ſoli ſummi ſacerdotes ingrediebantur illuc ſemel in anno in die propitiationis Leuitic. decimoſexto, & ad Hebręos capitul. 9. Nemo tamen ibi, vnquam dormiebat, nec etiam ſummus ſacerdos, quanto magis Samuel, qui erat Leuita ſimplex? Nec valet, quòd aliqui dicunt, ſcilicet, quòd Samuel erat adhuc puer, & ſine peccato, & ob hoc poterat ibi dormire. Nam etiam ſi eſſet ita immunis a peccato, vt angelus, inhoneſtum videbatur valde, & nimis contra Dei reuerentiam, quòd aliquis haberet lectũ, & dormiret in loco illo, vbi apparebat gloria domini. Dicebatur igitur Samuel eſſe, vbi erat arca. i. in aliqua cella propinqua illi loco, vbi erat arca, quæ autem ꝓpinqua ſunt non iudicantur diſtare.

Et vocauit dominus Samuel. Hic ponitur reuelatio facta ad Samuelem, & dicitur quomodo Deus illum vocauerit: nam iſta prophetia facta eſt in reali locutione ſine aliqua figura apparente, & non per reuelationem intellectus, vel motum phantaſiæ, nec etiam apparuit Samueli aliqua figura loquens, ſicut apparebat interdum aliis prophetis, vt patet de Ioſue, cui apparuit angelus domini euaginato gladio in agro Iericho: Ioſue quinto. Et ſic apparuit Gedeoni loquens. Iudic. cap. 6. Sic matri Samſonis. Iudic. ca. 13. Samueli autem nulla figura apparuit, quia tunc quando vocatus eſt non cucurriſſet ad alium, niſi ad vocantem: cucurrit tamẽ ad Heli ter, vt patet infra. ſimilis autem locutio in ſola voce facta eſt populo Hebręorum in deſerto, cum data eſt lex, ſic patet Deuter. c. 4. Vocem verborum audiuiſtis, & formam penitus non vidiſtis. De iſtis differentiis reuelationum propheticarum declaratũ eſt Nu. c. 12. *Qui reſpondens ait, ecce ego.* Ideſt immediatè, vt audiuit reſpondit, dicens: ecce ego, ideſt ecce ego præſtò ſum ad ea, quæ iubes. Putabat tamen Samuel, ꝙ vocabat eum Heli, & ob hoc ſic reſpondebat, ſed angelus domini erat, qui vocabat, quamquam hic dicatur Deus, ꝙa iſte eſt modus ſcripturę potiſsimè in veteri teſtamento. *Et cucurrit ad Heli.* Putauerat enim ſe vocari ab eo, ideo ad ipſum cucurrit, & hoc quia intra templum erat locus, in quo manebat Heli: potuit ad eũ cito venire de lecto ſuo: faciebat aũt hoc Samuel, quia non exiſtimabat ſe potuiſſe vocari ab alio, niſi ab Heli, quia nullus propinquior erat, cuius vox ad ipſum peruenire potuiſſet, & hoc quia nõdum locutus fuerat ei Deus, alioquin magis exiſtimaſſet eſſe vocẽ domini, ſic patet infra. ſ. Porro Samuel, necdum ſciebat dñm, nec reuelatus fuerat ei ſermo domini.

Deciſio quæſt.

Quare angelus non ſe ſtatim manifeſtauit Samueli. Quæſt. II.

QVAERET aliquis quare angelus domini loquens non ſe reuelauit immediatè Samueli, ita vt non cogeretur ire ad Heli putans ſe ab eo vocari. Aliquis reſpondebit, ꝙ hoc factum eſt, vt Samuel non videret aliquam figuram, ꝙ quam moueretur ad idolatriam putans eam eẽ Deũ, & poſtea aſſuefieret ad colendum idola, ſic fuit de toto Iſrael, nam cum Deus dedit eis legem in mõte Sinai ſolum vox audiebatur, & non videbatur aliquis loquens, ne ipſi facerent aliquas ſimilitudines loquentis, & errarent, ſic patet Deutero. c. 4. ſ. Locutus eſt dñs ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audiuiſtis, & formam penitus non vidiſtis, & poſtea ſubdit cauſa. ſ. Cuſtodite ſollicitè animas veſtras, non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt dñs vobis in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem. Dicendum eſt hoc nõ ſtare, quia ante hoc angelus domini ſępe apparuerat in corpore aſſumpto, & locutus fuerat, vt patet de Ioſue, & Gedeone, & matre Samſonis, vt ſupra dictum eſt, Samuel autem non erat minoris virtutis, quã mater Samſonis, vt deciperetur ex viſione angeli, & idolatraret, potiſſimè autem, quia ſi apparuiſſet angelus ei in figura aſſumpta, non vocauiſſet ſe Deum, ſed virum Dei, vel angelum, ſicut factum eſt in aliis locis de Ioſue, Gedeone, & matre Samſonis. Sed dicendum, ꝙ non apparuit ei angelus domini in figura, vt cogeretur ire ad Heli, ſi enim apparuiſſet in aliqua figura vidiſſet eum Samuel, & ſtetiſſet corã illo. Fuit tñ conueniens, ꝙ iret ad Heli: nam ſi Deus reuelaſſet ei aliquid, aut poſtea ipſe diceret Heli ſponte, aut non: ſi, n. ipſe non dixiſſet, non quęſiuiſſet Heli ab eo, quia non exiſtimabat aliquid eſſe ſibi reuelatum: ſi autem ipſe ſponte dixiſſet, non credidiſſet Heli putans eſſe aliquẽ errorem ſomniorum accidentem ex defectu puerilis ætatis. Et apparet hoc, quia cum prima vice iuit Samuel ad Heli putans ſe ab eo vocatum dixit, ꝙ nõ vocauerat iubens redire ad dormiendum, ſic etiam in ſecunda vice. In tertia autem dicitur, ꝙ Heli intellexit, ꝙ loqueretur Deus ad Samuelem, & tunc inſtruxit eum, vt patet infra: ſi igitur in ſecunda vice adhuc non intelligebat eum a Deo vocatum fuiſſe, quanto minus intellexiſſet, ſi neſciuiſſet eum fuiſſe aliquãdo vocatum, ſed ſolum diceret Samuel, ꝙ Deus ei aliqd reuelauerat, & ex iſta cauſa fuit opportunum, ꝙ Deus vocaret ſępe Samuelem faciendo eum ſępe ire ad Heli, quia in prima vice nihil fuit motus Heli putãs hoc accidere ex defectu ſomniorum.

Idem etiam de ſecunda, ſed cum iam toties vocaretur puer non putauit hoc accidere ex errore ſomnii, ſed ex alia cauſa, ideo tunc inſtruxit eum de reſpõſione, & in aurora quęſiuit ab eo quid Deus reuelaſſet, & quia Deus volebat notum fieri hoc Heli per Samuelem, fecit taliter, vt Heli crederet, quòd nõ accidiſſet, niſi Samuel ſępe veniſſet ad Heli. Oportuit igit, quòd non appareret aliqua figura Samueli, & ſic cogeretur venire ad Heli, & dixit ei. ſ. Samuel ad Heli. *Ecce ego.* i. ecce ego adſum tibi. *Vocauiſti enim me.* i. hoc quia vidi, ꝙ vocares me, iſtud ponebat Samuel ad notãdũ quare veniſſet ad Heli. Qui dixit: non vocaui te reuertere, & dormi: iſta enim reuelatio facta eſt per noctem. Sicnamque vt cõis fiebat apparitio prophetis, & tunc dixit Heli ad Samuelem, ꝙ rediret ad dormiendum: putauit enim hoc fuiſſe ex aliquibus accidentibus ſomniorum, non tamen increpuit Heli Samuelem, quia non erat ex hoc increpabilis, dato ꝙ eſſet error ſomnii, quia iſta non ſunt in poteſtate noſtra: potiſſimè, quia Samuel adhuc erat puer, & neſciebat ex qua causa hoc adueniſſet. *Et abijt, & dormiuit.* Scilicet, ga Samuel nõ putauit hoc ſibi accidiſſe ex vocatione Dei, ſed magis ex ſomnio, vel forte non attẽdit aliquid ad hoc, ꝙ erat puer, & non curant pueri aliquid de his diſtinguere cum ad tanta non ſint. *Et adiecit dominus vocare rurſum Samuel.* Ideſt iterum vocatus eſt poſt primam vicem. Conſurgenſque Samuel abiit ad Heli, erat enim Samuel valde obediens, ad quem pertinet executionem mandatorum non differre, ideo immediatè ſurrexit, vt ſciuit ſe vocatum.

Quare Samuel ſecundo venit ad Heli, cum tamen in prima vocatione fuerit deceptus. Quæſt. III.

QVAERET aliquis, quare Samuel venit ad Heli iterum, cum ſciuiſſet ſe fuiſſe deceptũ in priori vocatione. Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel audiebat vocem, & vere audiebat, ita vt nequaquam poſſet dubitare, ꝙ eam audiuiſſet, ideo quamquam fuiſſet primo deceptus, venit ad ſecundam vocationem, ſicut nos nequaquam dubitamus proferre ea, quę nos certiſſimè ſcire cognoſcimus. Sic enim eſt in prophetis: nam prophetæ multoties in ſomnis recipiebant, tanquam veriſſima, ac ſi ea verè vidiſſent, ita de Samuele factum eſt, quia nõ erat illa immutatio, tanquam facta in ſomniis, ſed magis, vt in vigilia, venit ergo ſciens certiſſime ſe eſſe vocatum, quamquam neſciret a quo vocatus fuiſſet. *Ecce ego, quia vocaſti me.* Hoc dixit in ſecunda vice ad repræſentandum cauſam ſui aduentus putans ſe vocatum. *Qui reſpondit.* ſ. Heli. *Non vocaui te fili mi reuertere, & dormi.* Etiam iſta ſecunda vice exiſtimauit Heli, quòd Samuel errore ſomniorum deciperetur, ideo remiſit eũ ad dormiendum, ſed adhuc non increpuit eum, quia ex conditione naturę, & non ex arbitrio noſtro accidere poterat, ꝙ aliquis ſępe falleretur putans ſe audire voces, vel ab aliquo vocari.

Porro Samuel, nec dum ſciebat dominum. Hic datur cauſa, quare Samuel toties recurrebat ad Heli audiẽs voces aliquas cum non vocaretur ab eo putans ſe vocatum. ſ. quia nondum cognoſcebat dñm, nec putabat ſe ab eo vocari. Intelligitur aũt iſta cognitio quantũ ad communicationem, quę eſt in reuelatione ꝓphetica, quia eo modo non cognoſcebat dñm, quia nunq; ſibi quicquam fuerat reuelatum, cognoſcebat tñ eũ per fidem veram, & per amorem, quia diligebat eum, & explebat ea, quæ iuſſa erãt propter ipſum. Dicit hic Nicolaus, ꝙ erat proceſſus in Samuelis cognitione, ſicut in operatione naturę, & artis, quę ſemper procedunt ab imperfectis ad perfecta, ita ẽt in omnibus ꝓphetis, quia poſteriores ꝓphetę magis appropinquantes ad tps Chriſti habuerunt cognitionem clariorẽ, q; prophetę priores, ita ẽt interdum in eodem propheta accidit, ꝙ cognitiones eius de Deo a principio erant minus clarę, quam poſteriores, ita in Samuele factũ eſt, quia a principio audiens vocẽ domini, putauit eſſe vocem hominis, quouſque peruenire ad cognitionẽ manifeſtam vocis diuinę: ſed non intendit litera iſtud hic, nec Deus faciebat ob hoc, ſed vt cogeretur venire

Universidad de Deusto
Biblioteca

venire sæpe Samuel ad Heli, vt sic crederet ei, quòd a Deo acceperat reuelationem: nunc n. incepit esse, ppheta. *Et adiecit dominus, & uocauit Samuelem tertio.* i. non cessauit in prima, & in secunda vocatione, sed adiecit tertiam: hoc autem erat ad maiorem certificationē, vt sic verè crederet Heli, q vocabatur Samuel a Deo, *Et consurgens abijt ad Heli.* Hoc fuit, quia semper intelligebat Samuel se esse vocatum ab Heli, quod erat propter duo: primo, quia nondum acceperat a Deo reuelationem, vt posset existimare istam esse diuinam vocationem. Secundo, quia erat Samuel puer, & nō poterat iudicare, an ei ista a Deo dicerentur, sed existimabat se ab illo vocari, a quo consueuerat semper vocari, *Intellexit igitur Heli, quia dominus uocaret puerum.* Hoc fuit, quia sæpe surrexerat, quasi vocatus, quòd non existimabat Heli posse fieri ex somnii errore, sed quòd aliquis eum vere vocaret: non existimauit autem aliū esse, nisi Deum. *Et ait ad Samuelem uade, & dormi.* Scilicet, quia non vocauerat eum ipse, sed Deus: instruxit tamen qualiter respondere deberet si Deus eum vlterius vocaret. *Et si deinceps uocauerit te.* Existimauit Heli, quòd Deus vocaturus esset vlterius Samuelem ad aliquid ei significandum: nō enim frustra eum ter vocasset, ideo instruit illum qualiter deberet respondere ad hoc, q se haberet reuerenter ad Deum, erat enim Samuel inexpertus, ideo nesciret loqui reuerenter ad Deum, & hoc quia adhuc erat puer, erat autē Heli senex sciens qualiter ad Deum loqui deberemus cum reuerentia magna, sicut ad dominos temporales. *Dicens loquere domine, quia audit seruus tuus.* Ista sunt verba hominis significantis se esse attentū ad ea, quæ dicebantur, & orantis, vt aliquid sibi dicatur. *Abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.* Scilicet in cellula, in qua consueuerat dormire circa sancta Sanctorum.

Et uenit dominus. Scilicet angelus, quia non loquebatur Deus, loqui enim non potest, vt declaratum est. Exod. c. 23. & 25. sed angeli vocantur nomine Dei in veteri testamento. *Et stetit.* Scilicet circa Samuelem ad hoc, q sciret Samuel distinctè se vocari ab aliquo qui esset sibi propinquus loco. *Et uocauit sicut uocauerat primo, & secundo.* Ista litera potest dupliciter intelligi: vno modo q referatur ista determinatio, primo, & secundo ad istud verbum vocauit: aliter q referatur ad quoddam verbum. s. vocauerat. i. q vocauit dominus in ista vice Samuelem, sicut vocauerat primo, & secūdo. i. sicut vocauerat in prima, & secunda vice.

Primus sensus est verus. s. q vocauit Deus Samuelem: primo, & secundo. i. bis nominando nomē eius, & sic patet in litera, quia dicitur Samuel, Samuel. Simile etiam hr Gen. c. 22. vbi Deus locutus est ad Abraham secundo. i. duabus vicibus. s. nominans nominis illius bis, cum dr Abraham, Abraham, & tunc dr, q vocauit eum bis, sicut consueuerat vocare in aliis vicib⁹, quia in qualibet aliarum vocabat eum, dicēs Samuel, Samuel. Secundus sensus non est verus, vel saltem cō ueniens litere. s. q Deus vocauit Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo. i. prima, & secunda vice: nā non solum vocauit eum bis, sed etiam ter, vt patet. s. ideo teneatur primus sensus. *Et ait Samuel loquere domine, quia audit seruus tuus.* In ista quarta vice non cucurrit Samuel ad Heli, quia iam fuerat edoctus, quomodo responderet. In Hebreo non habetur hic nomen domini, sed dicitur loquere, quia audit seruus tuus. Dicit autem Rab. Sal. q hoc fuit, quia Samuel ignorauit an ille, qui loquebatur esset Deus, vel dēmō: ideo noluit eum vocare dominum: sed istud nihil est, quia cum dicatur audit seruus tuus, intelligebatur, q vocabat eū dominum, quia non est aliquis seruus, nisi dominum habeat, & consequenter cum quis vocat se seruum alterius, dicit eum esse dominum, quamquam expresse non vocarit eum dominum. Litera tamen hebraica in quibusdam non curauit multum exprimere, & ob hoc illi, qui in talibus volunt ponderare literā nimis, errant. *Et dixit dominus ad Samuelem.* s. angelus Dei qui hęc in persona Dei significabat. *Ecce ego faciam verbum in Israel.* i. ego faciam rem aliquam in populo Israelitarum, verbum enim accipitur hic pro re: sic etiam ſę pe accipitur in aliis locis, sicut cum quæsiuit Dauid, quod est verbum, quod factum est in castris. i. quid est quod accidit in castris, infra lib. 2. ca. 1. *Quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.* i. ita erit terribile istud, quod ego faciam, q omnes audientes erunt attoniti. Et est hic metaphora, quando enim aliquis audit verbum nimis forte, aures eius tinniunt, & interdum homo cadit attonitus: ita res illa, quam Deus facere debebat, erat fortis, q quicunque audiret eam, timeret nimis. Intelligitur autem istud secundum Nicolaum de captione arcę: nam fuit terribile in Israel, q arca capta esset, quia eo audito Heli corruit de sella, & fractis cervicibus expirauit, vt patet sequen. c. Et nurus eius hoc audito irruentibus super eam doloribus partus mortua est. eod. cap. & hoc erat tinnire aures, scilicet, q veniret arca de tanta reuerentia ad tātam ignominiam. Prius enim Leuitis non licebat eā videre discoopertam, alioquin morerentur, Nume. cap. 4. nunc autem hostes eam ferebāt pro libito, & discoopertam habebant. Sed magis est hoc intelligendum de morte posteritatis Heli, scilicet quando occidit Saul. 85. viros vestitos Ephod de domo Achimelech, & pertinebāt isti ad domū Heli. Et patet, quòd intelligatur de hoc, quia quamquam captio arcæ fuerit aliquid terribile, tamen non erat hoc pęnale soli domui Heli, sed toti Israeli. Si enim capta arca superstites fuissent filii Heli, & nunquam fuisset mutatum sacerdotium magnū de domo ipsorum, non videbatur ex hoc eis aliqua specialis afflictio. Hic tamen Deus intendebat pnunciare afflictionem pertinētem ad domum Heli, vt patet ex tota litera, ideo referendum est ad mortem simultaneam omnium de familia Heli: fuerunt enim omnes simul pereuntes præter Abiathar, infra ca. 22. *In die illo suscitabo aduersum Heli omnia, quæ locutus sum super domum eius.* Ideſt tunc faciam omnia, quæ dixi contra Heli. Non est autem intelligendum, quòd in aliqua vna die hæc fierent, sed accipitur dies pro omni tempore, in quo aliquid compleretur de his, quæ prænunciata sunt super domum Heli. Et dicitur hic, quæ locutus sum, quia non prędixerat nunc nouiter Deus mala super domum Heli, sed etiam ante hoc, quia vir Dei veniens ad Heli prænunciauerat ei multa, vt patet prędcedenti capitulo. potest autem aliqualiter ex ista litera accipi sententia Nicolai, scilicet, q verbum, de quo supra dicebatur, quòd faceret tinnire aures erat captio arcæ, & in ipsa die inciperet Deus complere, quæ dixit contra domum Heli, scilicet, q eodem die, quo capta est arca mortui sunt duo filii Heli, & in hoc incepit pęnalitas domus Heli, vt patet prædcedenti cap. scilicet, quòd hoc est signum, q futurum est duo filii tui vna die morientur ambo. dicitur etiam. *Incipiam & complebo.* Si referatur ad diem, in quo capta est arca, non est sensus, quòd in ea die, qua cępit pęnalitas contra domum Heli finiretur, quia multo post finita est, scilicet tempore Abiathar, quando expulsus est de summo sacerdotio, infra tertio libro, cap. 2. scilicet. Eiecit Salomon, Abiathar, vt non esset sacerdos domini, vt impleretur sermo, quem locutus est super domum Heli in Silo, sed est sensus incipiā, & complebo, ideſt quamquam non in eadem die finiam, in qua incipio: tamen ego finiam. *Prædixi enim, quòd iudicaturus essem domū eius.* Accipitur hic iudicare. i. pęnas infligere. Nam si accipiatur pro sentētia iudicis non erat Deus iudicaturus, quasi non iudicasset, iā. n. iudicauerat, & ab æterno erat iudicium, sed pęna non inflicta fuit, nisi in tpe determinato, & post hoc, & de hoc dr, q Deus iudicaturus erat, & istud prędixerat. s. q virum Dei, de quò prece. c. ipsi. n. latius significatum est, quam Samueli. *In æternum.* i. q istud iudicium, vel pęna durare deberet in ęternum.

mini peccatori non remittatur hic pęna. s. q non differatur pro futuro seculo, cum leuius, & velocius hic ab ea liberetur, quam in futuro, & sic in domo Heli, nunquam fuit expiata iniquitas. i. nunquam fuit ablata pęna, quia semper manserunt priuati posteri eius summo sacerdotio. *Victimis & muneribus.* i. nunquam expiabitur ista pęna etiam si offerāt multas victimas, & munera: vocātur victima sacrificia facta de animalibus: munera vocantur oblationes factę de rebus nō viuentibus, & per vtrunque impendebatur Deo cultus. Ponitur autem hoc ad instruendum Heli, & posteros eius, quia ipsi erant sacerdotes, & diuites: ideo putantes Deum placandum esse per sacrificia laborarent, vt impenderent multa sacrificia, sed quia illa essent frustratoria, & nō essent accepta Deo ex hac parte prænunciauit instruens illos, q non aboleretur peccatum per sacrificia, & ne isti laborent circa inutilia Deus arcet eos ab his, sic etiam est factum cum Deus prenunciasset malum futurum contra Iudęos ꝓpter eorum iniquitates, & si niterentur tollere hoc per sacrificia, dixit ne frustra laborarēt in sacrificiis. Isa. c. 1. s. Ne afferatis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias non feram: iniqui sunt cętus vestri: calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, & cum extenderitis manus vestras auertam oculos meos, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. sic ēt multoties qñ Deus non vult aliquid audire, denunciat, vt non oretur pro illo, sic patet Ierem. c. 15. s. si steterit Moyses, & Samuel coram me nō est voluntas mea ad populum istum. Dicebatur autē de victimis. & muneribus, quia in lege determinata erāt specialiter aliqua sacrificia, quę vocantur pro peccato, & illa proficiebant aliquo modo ad remissionem peccatorum, ideo de illis putarent isti, q per ea liberarentur ab ista pęna, sed Deus prenunciat, q nō liberabuntur. qūo autem sacrificia pro peccato proficiāt ad remisionem peccatorum, & an sint pro remisione pęnę, vel culpę, & si pro pęna, pro quo genere pœnę declaratum est Leui. c. 1. & 4. *Dormiuit autem Samuel vsque mane.* Scilicet postquam facta est sibi reuelatio iacenti in lecto dormiuit, vsque ad auroram, scilicet non iuit amplius ad Heli, sicut prius iuerat: fuit enim facta ista reuelatio per noctem iacente Samuele in lecto, vnde non surrexit, qñ facta est propter præsentiā angeli reuelantis, nec postea vsque ad aurorā, sed dormiuit. s. iacuit in loco suo vsque mane, siue dormierit, siue non. *Aperuitque ostia domus Dei.* s. in aurora, postquam consurrexit, aperuit ostia templi, q vocatur domus Dei: istud enim erat officiū Samuelis, ipse namq; semper erat in tabernaculo nocte, & die, ideo poterat conuenientius aperire portas illius, quam ceteri. Etiā erat hoc conueniens gradui suo, scilicet ordini Leuitico: nam Leuitæ non habebant officia sacerdotalia, sed alia minora sicut aperire, & claudere portas, & canere in voce, & organis in solennitatibus, & quando fierent sacrificia, vnde diuisi sunt Leuitæ in ianitores, & cantores. 1. Paralip. c. 6. ideo ei conueniebat. Ex hoc autem apparet, q supra dicebatur, scilicet, q Heli dormiebat intra templum, quia ista reuelatio fuit facta p noctem, & ter concurrit Samuel ad Heli putans se ab eo vocari, nunquam tamen aperuit ostia templi, nisi vsque mane, oportebat igitur, quòd Heli dormiret intra templum.

Et Samuel timebat visionem indicare Heli. Hic ponitur reuelationis diuulgatio facta ipsi Heli, fuerat enim ista prophetica reuelatio solum contra domum Heli, vt patet. s. ideo debebat sibi denunciari: ad hoc. n. facta est, vt scirentur ea, quę prenunciabātur: Samuel tamē timebat ista nunciare Heli. Erat autem iste timor

Universidad de Deusto
Biblioteca

reuerentię, quia Samuel nutritus erat ab Heli, & miniſtrabat coram eo. In reuelatione autem iſta denunciata fuerant maxima mala, ſcilicet perditio honoris, & mors: ideo timebat talia nunciare Heli, & ob hoc proponebat tacere, niſi Heli eum incitaſſet ad dicēdū, & quaſi coegiſſet. *Vocauit ergo Heli Samuelem.* ſcilicet in aurora ad ſciendum, quid ſibi reuelatum eſſet a domino. *Et dixit Samuel fili mi.* Vocabat ergo filium Heli prę amore, quoniam miniſtrabat diligenter nimis, & proficiebat in omnibus, & quia in cuſtodia illius erat, habebat illum tanquam filium, quamquam non eſſet. *Qui reſpondens ait præſtò ſum.* Ideſt ecce adſum, iube quid vis. *Et interrogauit eum, quis eſt ſermo, quem locutus eſt ad te dominus.* Ad hoc enim vocauit eum Heli, vt iſta ſciret ab eo.

Quomodo ſciret Heli, quòd Deus locutus eſſet Samueli.
Quæſt. V.

QVAERET aliquis quomodo Heli quęſiuit quis erat ſermo, quem locutus Deus fuerat, cum neſciret Deum eſſe locutum: nam nō poterat ſcire, an locutus eſſet. Forte tamen
Prima opi. aliquis dicet, quòd audiuerat Heli voces domini ad Samuelem, cum eſſent ambo in eodem templo. Sed iſtud non ſtat, quia tūc ſciuiſſet Heli quid Deus reuelauerat, & non inquireret illud a Samuele. Item ſi audiſſet voces Dei, quando facta eſt reuelatio: etiam potuiſſet eas audire, & audiſſet quādo vocabat Samuel ab angelo, cum fuerit ter vocatus, vt patet ſupra, ſed Heli non audiuit: nam quando ibat Samuel ad eum neſciebat quid hoc eſſet: nec intellexit, quòd Deus vocaret eum vſque ad tertiam vicem: ſi tamē ipſe audiſſet voces vocationis, cognouiſſet, quòd a Deo vocaretur ſciēs, quòd nullus alius ibi erat, qui illas voces formare poſſet: ſciens etiam, quòd Deus prophetis p ſomnium reuelare ſecreta ſolitus erat. Item non ſtat, quia ſi Heli audiſſet reuelationē, quę fiebat ad Samuelem, quando ei fiebat, non magis eſſet Samuel propheta, quam Heli, cum vtrique Deus reuelaretur, ſed Samuel erat propheta ſolum, Heli autem non, ideo non audiuit ipſe voces. Dicendum igitur, quòd non
Alia opin. cognoſcebat per certitudinem, an Deus apparuiſſet Samueli, credebat tamen, quòd apparuiſſet, quia cum eū ter ante hoc vocaſſet, illa vocatio ad aliquid ordinabatur, cum Deus nihil agat fruſtra. Credidit ergo, quòd poſt illas vocationes iterum vocauerit, & locutus fuerit: volebat autem Heli cognoſcere quid Deus reuelaſſet Samueli, quia licet neſciret, quòd reuelatio contra ipſum erat: tamē forte ſuſpicabatur illud, quia iterum cōtra eum fuerat facta reuelatio per hominem Dei prędcedenti c. & quia nunc reuelabatur Deus in templo puero illi ſatis erat ſuſpicabile, quòd
Quare uoluit Heli ſcire, quid reuelatum eſſet Samueli. contra ipſum eſſet reuelatio. Sed adhuc dato, quòd non crediderit contra ſe eſſe reuelationem, quęſiuit quid Deus dixiſſet, quia erat deſiderans ſcire reuelata, quilibet enim ſic deſideraret, & hoc propter duo. Primo quia illa, quę reuelabantur erant futura, & homines afficiuntur nimis ad ſciendum ea, quę futura ſunt cum iſta ſola eis incerta maneant: nam prędentia, & prędterita ab eis facillimè cognoſcuntur, futura autē ſola ignorāt. Tertio deſideraret hoc nimis, quia a Deo fiebat iſta reuelatio. ideo eſſet aliquid certiſſimum, & valde excellens, propter quòd, & deſiderabile erat, ſicut cupimus audire ſententias magnorum virorum, & ſapientum attēti eis, quę dixerint, tanquam aliquid excellens dicturi ſint, ſed adhuc forte Deus incitabat Heli, vt ipſe inquireret a Samuele, ne cogeretur Samuel cum rubore, & timore iſta ei denunciare: nam timebat ei dicere, vt patet hic. *Oro te ne celaueris a me.*

Hic rogat Heli Samuelem: nam quamquam eſſet famulus eius noluit imperare, & hoc propter duo. Primò, quia Heli erat maior Samuele in quantum erat ſummus ſacerdos, Samuel ſimplex Leuita, & in quantum erat ſenior, & habens illum in poteſtate ſua: poterat enim ſecundum hęc iubere illi: non erat tamen Heli maior Samuele inquātū propheta, quia Samuel erat propheta Heli autem non: & dato, q̄ eſſet, tamē quantum ad hoc non fuit, ideo in opere prophetico nihil poterat iubere, ſed orauit, vt ſic flecteret eum. Secundo fuit hoc, quia dato, q̄ Samuel eſſet ſimpliciter ſubditus Heli quantum ad omnia, tamen in hoc non decebat iubere, ſed orare, quia iubere importat neceſſitatem, & violentiam, orare autem importat libertatem, ſed cum dominus vult aliquid a ſeruo, in quo totaliter poteſt eum cogere iubere conueniens eſt, ſed circa ea, quę occulta ſunt iubere nihil prodeſt, quia ſeruus fallet dominum, ſi voluerit, niſi inducatur perſuaſoriè ad non fallendum, & ſic tunc magis orandū, quam iubendum eſt, ita autem erat in Samuele, quia ea, quę petebat Heli erāt futura, & reuelatio fuit facta abſcondite: vnde poterat Samuel dicere Heli aliquid, quod Deus ei non reuelaſſet, vel de eis, quę reuelaſſet multa occultare, decuit ergo, vt oraret, nimis enim flectuntur, qui in minori gradu ſunt, cum viros magnos ſibi ſupplices, & ad aliquid orantes cernunt. *Hæc faciat tibi dominus, & hæc addat.* Iſte eſt modus iurandi antiquus, vel magis imprecandi: nam Heli imprecabatur hic mala ſuper Samuelē ſi aliquid celaret: dixit autem hęc faciat tibi dominus: per particulam hęc demonſtrauit aliquid Heli, q̄ hic non habetur. ſ. Deus faciat ſuper te talia mala, & talia nominans illa. *Et hæc addat.* Ideſt non ſolum ſit contentus his, ſed etiam addat alia mala, ſcilicet talia, & talia, & ipſe nominauit illa. *Si abſconderis a me ſermonē ex omnibus verbis, quæ dicta ſunt tibi.* Satis credebat Heli, quòd Samuel reuelaret ei aliquid de his, quę Deus dixerat: etiam ſi ſolum iuberet illi, vt reuelaret, ſed timebat, quòd aliquid abſcōderet, & propter hoc inducebat ſuper eum imprecationes. In quo aliqualiter patet, quòd Heli credebat iſtam reuelationem fuiſſe factam contra eum, & quia aliqua alia prędnunciata eſſent, credidit, quòd illa, vel plurima illorū occultaret Samuel, ne eū contriſtaret. *Indicauit, itaque ei Samuel vniuerſos ſermones domini.* Fuerat enim adiuratus, vt hoc faceret, etiam iuſſerat ſibi dominus ſuus, cui peccatum erat mentiri, ideo reſpōdit nihil celando. *Et non abſcondit ab eo.* Eadem ſententia eſt cum prędcedenti, nā ſi omnes ſermones domini denunciauit Samuel Heli, neceſſe erat, q̄ nihil abſconderet ab eo, ſed iſta dicuntur per ſuperabūdantiam, ſicut interdum eſt mos ſacrę Scripturę, & etiam eſt hoc in modo loquendi. *Et ille reſpondit.* Scilicet Heli auditis duris denunciationibus cōtra ſe, & domū ſuā. *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faciat.* Ideſt Deus, qui iſta denunciauit eſt dominus omnium potens facere de nobis quidquid voluerit, ideo faciat, q̄ bonū videtur in oculis ſuis. q. d. ſi bonum videtur ei, q̄ iſta, quę prędnunciata ſunt eueniant ſuper me, & domum meam, eueniant. Ex hoc apparet, q̄ Heli erat vir bonus, & q̄q̄ ipſe peccaſſet, quia, cum potuit, non corripuit filios ſuos, quantum debuit, tamen nunc patiēter ſuſtinebat, q̄ Deus talia mala de eo prędnunciaſſet eſſe futura, ideo ex iſta pęna ſibi prędnūciata nemo arguere poteſt, q̄ ęternaliter condemnatus ſit, ſed magis è cōtrario dicetur, q̄ pęnituerit de peccato ſuo, cū patiēter pęnam ſuſtulerit. Erat autem quędā pars pęnę audire mala, quę prędnūciabātur, & credere, q̄ euētura eſſent. Cum igitur audiret quis iſta patienter quandā partem pęnę patienter tolerabat.

Creuit autem Samuel. Hic ponit reuelatio facta Iſrael toti, ſcilicet, quòd poſtea totus Iſrael cognouit, quomodo iſta verba reuelata fuerant Samueli ſuper domum Heli, & dicitur creuit Samuel. ſ. ętate, ſapientia, & fama, & quantum ad omnem probitatem, ſicut dr̄ de Chriſto. Luc. c. 2. q̄ puer creſcebat, & confortabat̄ plenus ſapientia, & gratia, & iterum ibidem. ſ. & Ieſus proficiebat ætate, & ſapientia, & gratia apud Deum, & homines. *Et Deus erat cum eo.* Deus enim dicitur eſſe cum aliquo, quando ſpecialiter cum eo eſt faciens per illum aliquid, quod per alios homines nequaquā facit. Si enim large accipiatur eſſe Deum cum homine, cū omni homine eſt, quia Deus eſt, in quo ſumus, viuimus, & mouemur, Act. 17. c. nam etiam ſecundū modum loquendi naturalem cauſa prima plus influit in cauſata, quam cauſę ſecundę, vt patet in prima propoſitione lib. de cauſis, & quia Deus eſt prima cauſa neceſſe eſt eum concurrere ad omnem operationem cauſarum cauſatorum: nam oēs philoſophi in cauſis concatenationem ponunt. ſ. q̄ nō operetur quęlibet cauſa per ſe, ſed omnes cauſę vniuerſales ſubordinatę ſunt inter ſe concatenatę, & confluunt cum quolibet agenti particulari, & ſic neceſſe eſt cum omni hoīe, & aſino, & lapide, & quacunque re naturali Deum eſſe, cum ipſe concurrat cum omnibus iſtis ad quamlibet operationem, neceſſe tamen eſt, q̄ magis ſit cum hominibus, q̄ cum aliis naturalibus entibus: cum ad plures actus, & perfectiores cum eis concurrat, ſed nō accipitur hic iſte modus, quia tunc nihil magis eēt Deꝰ cum Samuele, q̄ cum quocunque alio hoīe, & ſic fruſtra dixiſſet ſcriptura, q̄ Deus erat cum Samuele: ideo accipit ſpecialiter. ſ. q̄ Deus faciebat, vel demōſtrabat aliquid in Samuele, & ſic dr̄ Deus eſſe cū aliquo hoīe q̄cunque proſperat eum ſpecialiter in aliquo ad qđ alii hoīes non attingunt, vnde ſi Deus alicui det augmentum bonorum tpalium taliter, qualiter non dat aliis hoībus, & quaſi ſine humana cura, Deus dicit̄ eſſe cum eo. Idem ſi faciat, q̄ omnia negocia, quę aliqs inchoat per manus eius proſpere expediantur. Ita ēt ſi alicui detur eminens ſapientia qualem nō hñt alii, vel quęcunque operatio in eo ſit mirabilis. De primo horum patet Gen. 26. c. vbi cum rex Gerare vidit, q̄ Iſaac ſubito ditiſſimus factus eſt, & quaſi ſine labore, dixit Deum eſſe cum illo. ſ. vidimus tecum eſſe dñm, idcirco diximus ſit iuramentum inter nos, de ſecundo apparet Ge. 39. c. de Ioſeph manente in domo Putiphar̄ Aegyptii: nam, cum feciſſet eum prępoſitum domus ſuæ, omnia proſpere eueniebant per manus Ioſeph, & ob hoc credebat dñs ſuus, Deum eſſe cum illo. ſ. fuitque dñs cum eo, & erat vir in cunctis proſpere agens, habitauitq; in domo dñi ſui, qui optime nouerat dñm eſſe cum eo, & oīa quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. De tertio patet, vt in Samuele, de quo hic, quia cum eſſet puer accepit ſpiritum propheticum, per quem cognoſcebat, quę alii hoīes ignorabant, ideo Deus erat cum eo, ſic etiam cum Chriſto dicebatur eſſe. Luc. ca. 2. quia cum eſſet annorum 12. diſputauit cum doctoribus legis cunctis admirantibus ſuper prudentia, & reſponſis eius. *Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.* Locutio metaphorica eſt. Nam verba non cadunt in terrā, cum verbum non ſit aliquid graue, cui cōpetat cadere, ſed dñr verba cadere in terrā q̄ñ inania ſunt, & non cadere q̄ñ hñt firmitatem veritatis: verba. n. cū ſint ſolum ad ſignificādū, hñt firmitudinem, vel vacuitatē ex rebus ſignatis, q̄ ſi res ſignatę ſic ſe habeant, vt verba enunciant firmum eſt verbū: ſi aūt ſecus ſe habeant verba ſunt inania, & cadūt in terrā: eſt aūt ſenſus, q̄ de verbis Samuelis nullum fuit in vanū, ſed oīa opere cōprobata ſunt, qa ſic euenit domui Heli, vt ipſe prędixerat. *Et cognouit vniuerſus Iſrael.* Hic ponit diuulgatio noīs Samuelis p to-

Deum eſſe cum alio qđ intellꝭ i gitur.

tum Iſrael pp prophetiam: nam in illo tpe forte nulli alii erant propheterę, quia ſermo dñi erat precioſus, vt patet ſ. in Iā, & cum auditum eſſet, q̄ Samuel pphetauerat, fama eius, & laus fuit magna per totū Iſrael.
A Dan vſque Berſabee. Dan, & Berſabee ſunt noīa propria locorum, quę ſunt in extremitatibus terræ Chanaan, & ponuntur iſta noīa ad ſignādum, q̄ ab vna extremitate terrę, vſque ad aliam maxime diſtantem innotuit fama Samuelis. Eſt. n. Dan in extremitate terrę Chanaan ad plagā aquilonis: Berſabee verò in extremitate eiuſdem terrę ad plagam meridianam, & quia magis diſtant in terra Chanaan latus meridianum, & aquilonare, quam orientale, & occidētale, poſita ſunt loca, quę erant ad meridiē, & aquilonē. De Berſabee dicendum eſt, q̄ ſit locus in extremitate meridiana. quod patet ex duobus: primo, quia Iſaac habitauit in Berſabee, & ibi, pprie eſt Gerara, vt colligitur Gen. 26. c. ſ. quia Iſaac morabat̄ in Gerara, & quia odioſus erat Geraritis paululū inde declinans venit in Berſabee, & poſtea ad eū venit ibidem rex Gerarę. Eſt tñ Gerara in extremitate terrę Chanaan, & ponitur tanq̄ limes eius. Gen. c. 10. ſ. Facti ſunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram, vſque ad Gazā: ſed Berſabee eſt apud Geraram, ergo eſt in extremitate terræ Chanaan, & iſta eſt extremitas meridiana. Scēo patet, quia Berſabee eſt in ſorte Iuda, Ioſue cap. 15. & tñ ſors Iudę eſt in extremitate lateris meridiani terrę Chanaan, cū ponant̄ ijdē termini terrę Chanaan, & termini ſortis Iudę a parte meridiana, vt patet Nu. 34. c. iuncto 15. c. Ioſue. Itē adhuc patet magis, quia licet tota ſors Iudæ ſit meridiana reſpectu aliarum ſortium, tñ q̄dam ciuitates ſunt in ſorte illa magis meridianæ, q̄ alię, & inter iſtas maximè meridiana poſita eſt Berſabee, ſcilicet apud latus terrę Edom Ioſue c. 15. eſt aūt locus iſte antiquiſſimus, q̄ñ ibi habitauit Abraham, & plantauit nemus. Gen. c. 20. ibi quoque habitauit Iſaac. Gen. 26. c. Ciuitas tñ vocata eſt Berſabee ab ipſo Iſaac pp euētum, quem habuit cū Abimelech rege Gerarę. Gene. 26. c. Dan eſt alia ciuitas magna, & opulentiſſima, quę eſt in extremitate terrę Chanaan in parte aquilonari verſus Tyrū, & Sidonē, apud ipſam. n. oritur Iordanis fluuius cum ibi ſint duo fontes. ſ. Ior, & Dan, qui poſtea in vnū confluentes procul inde Iordanē fluuium efficiunt, de quo declaratū eſt Ioſue c. 3. & 11. Iſta ciuitas prius vocabat̄ Leſen. Ioſue c. 19. vel Lais: Iud. c. 18. fuit aūt poſtea vocata Leſendan p cōpoſitionem, qa obtinuerunt eam filii Dan. Ioſue c. 19. noīantes ex noīne patris ſui: deinde procedente tpe vocata eſt ſolum Dan, vt patet hic, & ī. 3. lib. c. 13. Acquiſierunt aūt locum iſtum filii Dan multo tpe poſt ingreſſum Iſrae litarum in terram Chanaan Iudi. c. 18. eſt autem locus iſte in extremitate aquilonari terræ Chanaan. Nam eſt in regione Roob, vt patet prędalleg. c. ſed Roob, & Emath ſunt in parte aquilonari in extremo, vt patet Nu. c. 13. & ibi declaratum eſt. De Emath magis patet Nu. c. 34. quia ibi ponitur, tanquam terminus aquilonaris. Ob hoc ēt Ieroboam cū voluit ponere duos vitulos in duabus extremitatibus regni ſui, vt colerēt eos illi qui erant de toto regno, poſuit vnū in Bethel, & alterum in Dan. ī. 3. lib. c. 12. eſt aūt iſta ciuitas, quæ nunc appellatur Ceſarea Philippi, apud quam Chriſtus ambulans cum diſcipulis ſuis quęſiuit ab eis, quē dicerent eum homines. Matt. 16. c. De quo declaratū eſt Ioſue 19. c. *Quod fidelis Samuel propheta eſſet domini.* i. iſtud innotuit p totum Iſrael. ſ. q̄ eſſet Samuel prophe ta dñi, quia audierat ea, q̄ reuelauerat ei Deus. Etiā q̄ eſſet fidelis. i. firmus. ſ. q̄ omnia, quæ diceret eſſent vera. Hoc aūt innotuit ex completione eorum, quæ p̄dicebat, & ponunt̄ hic iſta p anticipationē, qa prius cōpleta fuerunt ea, q̄ p̄nunciabat Samuel, vel ſaltem ali-

Dan Berſabee & Gerara nomina ciuitatum.

qua eorum, quam ipse cognosceretur propheta fidelis. *Et addidit dominus, vt appareret in Silo.* i. non solum apparuit dominus nunc Samueli, quando annunciauit ea, quæ futura erant super domum Heli, sed ēt addidit, vt appareret. i. aliis vicibus postea apparuit. Quid autem in aliis vicibus Deus reuelauerit Samueli non apparet: non enim curauit scriptura illa describere, quæ nō pertinebant ad exaltationem Samuelis, & depressionem domus Heli, sicut ista, de qua depressione, & eleuatione hic principaliter intenditur, vt post eam cōtinuetur historia Regum, & dicitur, q̄ apparuit in Silo, quia Samuel semper manebat in Silo ministrando, dum vixit Heli sacerdos, postea autem ipse assumpsit principatum Israel, quia fuit factus iudex, ideo procedebat per diuersas partes Israel, secundum quod patet infra 7. c. *Quoniam reuelatus fuerat dominus Samueli in Silo.* Idest innotuit Israeli, q̄ reuelatus fuerat dominus in Silo Samueli, & hoc erat, q̄ cognosceret totus Israel Samuelem esse prophetam. *Iuxta verbum domini.* Idest ista, quæ reuelata sunt in Silo acciderunt, iuxta verbū domini, scilicet secundum quòd Deus prædixerat, q̄ facit prophetam esse fidelem. Aliter est sensus istius literę, q̄ Deus prędixerat, q̄ appareret in Sylo, & sicut dixit, ita cōpleuit, sed q̄ hoc dixerit, non apparet, ideo melior est sensus prior.

CAP. IIII.

ET factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthijm in pugnam. Egressus est namq; Israel obuiam Philisthijm in prælium, & castrametatus est iuxta lapidem adiutorij.

ET factum est. Postquam in precedentibus descripta est Heli, & filiorum suorum præuaricatio. Hic consequenter subijcitur eorū punitio, & diuiditur in duo, quia primo describit populi depressio propter Heli, & filiorum eius peccata: secūdo eius liberatio propter Samuelis merita, infra c. 7. Prima in tres, quia primo debellato populo Israel arca Dei capitur. Secundò arca capta per ciuitates Philisthinorum circunducitur. Tertiò ad terram Israel reducitur. Secunda infra sequenti capitu. Tertia infra 6. Prima in quatuor, quia primò describitur populi Israel debellatio, secundò arcę apportatio, tertiò ipsius per Philisthinos captiuatio, quartò pro arca capta lamentatio. Secunda ibi. *Dixeruntque maiores.* Tertia ibi. *Pugnauerunt ergo.* Quarta ibi. *Currens autem.*

An ista sequantur prophetiam Samuelis.
Quæstio. I.

CIRCA primum aliquis queret an ista bella, quę habentur in hoc c. habeant se ordine cō sequenti ad ea, quæ supra dicta sunt de prophetia Samuelis, vel sit anticipatio, aut recapitulatio. Respondebit aliquis, q̄ litera ad hoc respondet cum dicat, quòd in diebus istis cōuenerunt Philisthijm in pugnam aduersus Israel. Sed dicendū, quòd adhuc non patet sufficienter ex hoc: nam cum dicat hic, q̄ in diebus illis conuenerunt Philisthijm, significatur, q̄ non fuit magna distantia temporis inter prophetiam Samuelis, & ista bella, & tñ an prędesserit p̄phetia, vel bellum nihil patet. Aliquis ergo rñdebit aliter, q̄ hic sunt duo bella. s. vnum, quod accidit anteq̄ portaretur arca in bello, & caperetur a Philisthijm, & aliud in quo arca capta est, & mortui sunt duo filii Heli. De secundo bello istorum dicet, q̄ manifestū est, q̄ fuerit post prophetiam Samuelis supra positam, quia ibi denunciatur de duobus filiis Heli, q̄ non corrigebat eos Heli cum eos cognosceret indigne agere, & sic non erant mortui filii Heli, sed in illo secundo bello mortui sunt, vt patet infra in lra, ergo prędesserit prophetia Samuelis adhuc fm bellum. De primo bello, q̄ fuerit ante captionem arcę dicet, q̄ non cōstat, an fuerit ante, vel post prophetiā. s. vtrunque eorum satis esse poterat. Nos aūt respondebimus, q̄ ista duo bella fuerunt necessariò post prophetiam Samuelis, quę hī prędc. c. De secundo eorum supra probatū est. De primo autem satis patet, quia ista non fuerunt, tanquam bella duorum temporum, sed fuit vnum bellum continuatum: modus tñ fuit, q̄ Israelitæ iuerunt ꝺ Philisthijm, & in prima die belli perierunt de Israelitis, quatuor millia virorum, & tūc non habebant arcam dñi secum in castris, putantes autē, q̄ accidisset ista mors, eo q̄ non erat arca domini cum eis miserunt pro ea, & sic non fuerunt dissoluta castra, cum missum est p̄ arca. Nam immediatè post illam diem missum est p̄ illa, & patet hoc, quia dicitur infra afferamus ad nos de Silo arcam fęderis: ergo non ibant ipsi cum illa, sed ipsi erant in castris, & faciebāt arcam ad se venire. Itē patet infra cum dicitur, cumque veniſſet arca fęderis Dei in castra vociferatus est Israel, ergo castra erant posita, antequā veniret arca, scilicet ex prima die, qua pugnauerant, & nō præcesserat, nisi vna dies, aut duę de bello, quando venit arca. Quod patet infra cum dixerunt Philisthijm non fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius, idest non gauisi sunt Iudæi tātum in duobus diebus præcedentibus, sicut in illa: ergo solum p̄cesserant isti duo dies, in quibus perierant de Israelitis, quatuor millia virorum. Non igitur fuerunt ista duo bella in duobus temporibus, sed in eodem tempore continuato, sed fm fuit post prophetiā Samuelis, ergo vtrunque eorum, sed fuit istud bellū pauco tpe post prophetiam, ideo dī in diebus illis. *Et factum est in diebus illis.* s. pauco tpe, postquam Samuel prophetauit supra posita. Sciendum autem, q̄ in isto bello, quod describitur in isto c. de captione arcæ finitur quintus liber Antiquitatum Iosephi, qui incipit a tpe, quo Iosue post mortem Moysi transiuit Iordanem. Continet aūt totam historiā libri Iosue, & Iudicū, & Ruth, & istorum quatuor capitulorum. sunt aūt tpa harum historiarum anni 476. vt ipse dicit in principio ipsius libri. *Conuenerunt Philisthijm in pugnam aduersum Israel.* Erāt. n. Israelitæ, & Philisthijm magni hostes, & erat bellum quasi continuum inter eos.

Quare Israelitæ, & Philisthijm fuerunt magni hostes.
Quæst. II.

SED quęret aliquis quare Israelitæ, & Philisthijm erant hostes. Dicendum q̄ causa huius est, quia erant Philisthijm in terra Chanaā, quam Deus promiserat totaliter filiis Israel: erat autem tota terra Philisthijm intra sortem datam Iudę: nam in terra Philisthijm solum erant quinque ciuitates principales, scilicet Acharon, Geth, Azoton, Gaza, Ascalon, vt patet infra c. 6. sed istæ vrbes ponuntur omnes in sorte Iudę Iosue c. 15. & ibi magis declaratum est, ergo tota terra Philisthijm erat in sorte Iudę. Est autem ista terra tota ferè apud mare mediterraneum, & apud flumen Aegypti, vt patet Iosue capitulo 15. & sic est in confinio lateris meridiani, & occidentalis terræ Chanaan, scilicet in angulo: Iudęi aūt expugnabant terrā Philisthijm, vt expellerēt inde Philisthinos & habitarent ipsi terram: Philisthijm autem fortiter se defendebant, & inuadebant filios Israel, & quamquam Israelitę vellent pacificè viuere cū Philisthijm, non pmittebātur, quia cum Philisthijm cognoscerēt Israelitas esse hostes suos, inquieti erāt quousque eradicarent eos de terra semper scientes sibi propinquū esse periculum: potissime autem incępit pugna ista ante tempus Samsonis. Nam tempore aliorum iudicum habebant Israelitę pugnam contra alias gentes, vt contra Moabitas, & Ammonitas, & reges Syrię, cōtra Philisthinos tamē incępit ante tempus Samsonis: tempore enim Iair Galaditis, cum vixissent Israelitę in pace, mortuo eo, peccauerunt Israelitę contra Deū, & tradidit eos in manu Philisthijm 18. annis: deinde liberati sunt Israelitę de manu eorum, & transierunt aliqui iudices, in quorum temporibus non fuit bellū contra Philisthijm, scilicet tempore Iethe, & Ebesan, & Chialon, & Abdon, de quo patet Iudi. c. 11. & 12. post mortem autem Abdon incęperunt Israelitę colere Deos alienos, & tradidit eos Deus in manu Philisthijm annis 40. Iudi. c. 12. Ex eo autē tempore semper bellum fuit inter Philisthijm, & Israel: nam finitis illis 40. annis incępit Samson iudicare Israel, & pugnare contra Philisthijm: omnia enim quę faciebat erant contra illos, & imperabant illo tempore Israelitis Philisthęi Iudic. 15. c. iudicauit autē Samson Israel annis 20. Iudi. c. 16. in quibus bellum, & inimicitię Philisthinorum contra Israelitas erant: post mortem autem Samsonis successit Heli sacerdos, qui fuit iudex Israel, nec fuerunt alia tempora media, quamquam ex ordine libri Iudicū aliter, appareat: hoc patet 5. li. Antiquitatum Iosephi, cum dicit post mortem verò Samson prefuit Israelitis sacerdos Heli: hic autem iudicauit Israel annis 40. vt patet infra in litera: huius etiam tēpore dominabantur Philisthijm Israelitis, quamquā non erat pacificum dominium, cum Israelitę pugnarent aduersus Philisthijm, vt patet hic, quòd tamē seruirent aliqualiter Israelitę Philisthęis apparet ex verbis Philisthinorum hortantium se ad bellum infra in litera, scilicet confortamini, & state viri Philisthijm ne seruiatis Hebręis, sicut & illi seruierunt vobis, & non solum fuerat ista seruitus ante hoc, sed etiam tempore Saulis, quod fuit paulo post hoc habebāt Israelitę aliq̄ seruitutem, quia cauebāt Philisthijm ne fortè facerēt Hebręi gladium, aut lanceam: vnde faber ferrarius nō inueniebatur in toto Israel, sed descendebat omnis Israel ad Philisthijm, vt exacueret vnusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum, vt patet infra c. 13. Ergo adhuc tempore isto erat seruitus quędam Israelitarum sub Philisthijm: durauit etiam bellum post tempora Heli temporibus Samuelis, vt patet infra c. 7. postea etiam tempore Saulis fuit bellū contra Philisthijm: tota enim vita eius fuit bellū durum, vt patet infra c. 14. scilicet. Et erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saul: exigebant tamen semper aliqua tributa ab Israelitis Philisthæi, quod durauit vsque ad tempora Dauid, cū factus est rex super totum Israel: tunc enim abstulit potestatē eorum faciens, quòd non peterent Philisthijm tributum ab Israel, sed è contrario Israelitę accipiebant tributū a Philisthijm: de hoc infra 2. lib. c. 8. scilicet. Factū est autem post hoc percussit Dauid Philisthęos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de manu Philisthijm: ab illo autem tempore cessauit bellū inter Israel, & Philisthijm, nec legūtur vltra pugnasse. Nūc aūt, q̄q̄ Philisthijm dominabantur Israeli, & exigebāt aliqua tributa: tñ conuenerunt in pugnam contra Israel, quia fortè non respondebant eis Israelitę integrè cum tributis impositis, vel quia volebant eos magis subijcere seruituti, vt imponerent maiora tributa.

Egressus est namque Israel obuiam Philisthijm in prælium. scilicet, q̄ cum senserunt Israelitę Philisthijm contra se venire ipsi quoque collectis agminibus suis exierunt eis obuiam prope terram Philisthijm: hoc autē erat ne permitterent eos vagari per terram suam, quia sic omnia vastarent: etiam fecerunt hoc ad excusandum timorem eorum, qui erant in terra, & non erant exituri ad bellum, quia si fęmine, & paruuli vidissent agmina Philisthinorum timuissent nimis: propter hoc etiam cum pugnarent Amalechitę ꝺ Israelitas iussit Moyses Iosue, q̄ collecto exercitu exiret extra castra obuiam Amalech: immo inter pugnatores quidam inspiciunt hoc tanquam bonum augurium. s. q̄ prece dant in aggrediendo: sic patet de pugna Timothei contra Iudam Machabęum 1. Macha. c. 5. cū dicitur cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquę: si transierit ad nos prior, vel poterimus sustinere eum, quia potēs poterit aduersus nos: si vero timuerit trāsire, & posuerit castra extra flumē trāsfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Istū quoque modum secutus fuit Ionathas filius Saul, qñ iuit cum armigero suo contra Philisthinos. s. & ait Ionathas: Ecce nos transibimus ad viros istos, cumque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec transeamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos: si aūt dixerint ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos dñs in manibus nostris.

Bellum Philisthinorum, quod hic ponitur, an sit illud idem, de quo infra c. 7. *Quæst. III.*

QVAERET aliquis circa istud bellū, de quo habetur hic, an sit illud, de quo habetur. j. c. 7. nec aliquis dicat, q̄ ideo nō est idē, quia illud scribitur post istud, quia multoties in sacra Scriptura idem repetitur: sicut patet in libris Parali. in quibus multa repetuntur, quę dicta fuerant in libris Regū. In libro quoque 2. Machab. multa repetuntur, quę habētur in 1. lib. Dicet aūt aliquis, q̄ istud bellum, & illud sit idem, quia hic dicitur de castrametatione apud lapidem Adiutorij, & ibi eodem modo dicitur de lapide Adiutorij. Respondendum est, q̄ ista bella non fuerunt eadē. Primò quia in isto bello victi fuerunt Israelitę &. j. c. 7. vicerunt, & hic mortui sunt duo filij Heli, atque capta est arca. j. aūt. c. 7. nequaquā: Item tempore huius belli Heli erat iudex Israel: nam iudicauit Israel 40. annis, sed non fuit mortuus vsque ad finem istius belli, vt patet. j. in litera: ergo ipse tunc dominabatur, & iudicabat in Israel, sed tempore belli, quod hī j. c. 7. erat iudex Samuel, cum ipse vicerit bellum, & iam transierant anni 20. sub eius iudicatura, de quibus eo. c. ergo non est idem bellum. Item non est idem locus castrorum, quia in isto bello castrametati fuerant Israelitę apud lapidem Adiutorij. In bello aūt, q̄ hī. j. c. 7. erant in Masphat, sed persecuti sunt Philisthęos vsq; ad lapidem Adiutorij, vt patet. j. c. 7. ergo fuerunt diuersa bella. *Et castrametatus est iuxta lapidem Adiutorij.* s. Israelitę posuerunt ibi castra sua expectantes aduētum Philisthijm, & ex hoc patet rñsio ad argumentum, q̄ supra fiebat. s. q̄ non est idem bellum, q̄ hī hic, & j. c. 7. q̄q̄ vtrobique dicatur de lapide Adiutorij, quia hic ponitur tanq̄ locus castrametationis, ibi aūt tanq̄ locus, vsque ad quem durauit persecutio hostium, & vocatur locus iste lapis Adiutorij, quia Samuel posuit lapidem vnum erectum in loco illo, & vocatus est lapis Adiutorij. Sciendum aūt, q̄ hic ponitur istud per anticipationē: nam qñ factū est istud bellum, non vocabatur lapis iste lapis Adiutorij, sed postea pluribus, q̄ 20. annis cum Israelitę essent in Masphat, & pugnarent ꝺ Philisthijm p̄secuti sunt eos

Universidad de Deusto
Biblioteca

eos occidentes plurimos de Maſphat vſque ad vrbē, F
quę dicitur Bethacar, & apud ipſam ceſſante pugna
erexit Samuel in ſignum victorię, & laudis diuinę la-
pidem magnum dicens, hucuſque auxiliatus eſt no-
bis dominus: de quo infra ca.7. *Porro Philiſthiim vene-
runt in Aphec*. Iſta eſt quędam ciuitas, quę tunc erat in
terra Philiſthiim: pertinebat tamen ad ſortem Iudę, &
vocatur Aphec, vel Apheca: de hoc Ioſue ca.15. Alia
etiam ciuitas erat in terra Chanaan, quę vocabatur
Aphec, ceciditque in ſortem Aſer, de qua Ioſue cap.
19. ſed hic intelligitur de Aphec, quę erat in ſorte Iu-
dę, quia tota terra Philiſthiim pertinebat ad ſortem
Iuda, vt ſupra dictum eſt: apud iſtam ciuitatē Aphec
iterum caſtrametati ſunt Philiſthiim, quando occi- G
ſus eſt in bello Saul, & Ionathas filius eius. De hoc ꝯ.
29.c. *Et inſtruxerunt aciem contra Iſrael.* Ordinauerunt ibi
pugnatores. *Inito autem certamine terga vertit Iſrael Phili-
ſthæis.* Exierunt Iſraelitę de locis caſtrorum, & Phili-
ſthiim de locis ſuis: commiſſa pugna in campo fuge-
runt Iſraelitę.

Quare Iſraelitæ verterunt terga Philiſthæis.
Quæſt. IIII.

HOc autem dicitur fuiſſe propter peccata fi-
liorum Heli, & totius populi, nam cum fi-
lij Heli abuterentur ſacerdotali officio, di-
ſtrahebant homines a miniſterio Dei, ſci- H
licet vt nō offerrent ſacrificia, nec venirēt in ſanctua-
rium ſupra ca.2. in quo, quamquam filij Heli eſſent
occaſio, tamen peccatum populi erat graue, ideo tam
ſacerdotes, quam populus puniti ſunt. nam ſacerdo-
tes iſti occiſi ſunt in bello, vt patet infra, & de populo
perierunt in prima die belli quatuor millia virorum.
In ſecunda autem congreſſione perierunt 30. millia,
vt patet infra. In iſto autem primo bello non multum
reſtiterunt Iſraelitę Philiſthęis, ſed immediatè dede-
runt terga, & diſperſi ſunt per agros, hoc autem erat,
quia dominus inducebat iſtam plagam propter pec-
catum, & ſicut cum Iudęi erant in cultu Dei, cū paruo
eorū labore, aut quaſi nullo Deus conuertebat hoſtes
eorum in fugam, & occidebat eos, ita cum Iudęi pec- I
carent, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, ita
vt non poſſent ſuſtinere vultum hoſtilem: ſic enim
promiſit eis. De primo horum patet Exo.23.c.i. Ter-
rorem meum mittam in pręcurſum tuum, & occidā
omnem populum, ad quem introieris cunctorūque
inimicorū tuorum colā te terga vertam: ſic enim
accidit in mari rubro Exo.c.14. ſic etiam Ioſue pugnā-
te contra quinque reges Amorrhęorum: nam deſcē-
derunt lapides grandinis de cęlo, qui occiderunt plu-
res de Amorrhęis, quam Iſraelitę occiderant gladio,
& quia nox feſtinabat, ne cōfugerēt hoſtes ad refugia
fecit Deus ſtare ſolē quouſque Ioſue vltus eſt de hoſti
bus ſuis: de quo Ioſue c.10. Ita quoque paulopoſt hoc
tempore Samuelis dū Philiſthiim inſidiarentur Iudęis K
in Maſphat: intonuit Deus de cęlo ſuper Philiſthiim
fragore magno, & fugati ſunt atque percuſſi a facie
Iſrael. De ſecundo patet. ſ. de timore, quem Deus da-
ret in cordibus Iſraelitarum qñ peccarent: nā tunc ita
timerent, vt etiam folia arborum incuterent eis timo-
rem. De hoc Leu.cap.26. ſcilicet. Et qui remanſerint
de vobis dabo pauorem in cordibus eorū in regioni-
bus hoſtium, terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita
fugient quaſi gladium: cadent nullo ſequente, & cor-
ruent ſinguli ſuper fratres ſuos, quaſi bella fugiētes:
nemo veſtrum audebit inimicis reſiſtere: peribitis in-
ter gentes, & hoſtilis vos terra cōſumet. De hoc etiā
multa Deute.c.18. Sic ſatis veriſimile eſt fuiſſe in iſta
vice, ꝙ Deus incuſſerit eis timorē, & immediatè fu-
gerint: hoc autem apparet ex verbis Hebręorum: nā
ipſi nō crediderunt ſe ſuperatos fortitudine Philiſthi-
norum, ſed ꝙ Deus incuſſerit eis illam magnam plagam cum dicitur: dixerūtque maiores natu de Iſrael,
quare pcuſſit nos Deus hodie corā Philiſthiim. quaſi
dicat non fecerunt hoc Philiſthiim robore ſuo, ſed
Deus. *Et cæſa ſunt in ipſo certamine.* ſ. in bello ipſius
diei, quod dicitur ad differentiam alterius pugnę, quę
immediatè ſecuta eſt: nam in iſta prima perierunt. 4.
millia, & in ſequenti 30. millia. *Paſſim per agros.* Ideſt
iſta cęſio, vel mors fuit Paſſim, ideſt differenter, vel ſi-
ne ordine per agros. q. dicat non perierunt Iſraelitæ in
acie conſiſtentes, ſed inito certamine mox terga ver-
terunt, & in ipſa fuga occiſi ſunt. In fuga autem non
ſeruabatur aliquis ordo aciei, ſed quidam fugiebant
ad vnam partem, & alij ad alteram ſine aliquo ordine
diſperſi per agros. *Quaſi quatuor millia virorum.* Non
occiderūt Philiſthiim illa die plures, quia immediatè
fugit Iſrael de acie rediens in caſtra: Philiſthiim autē
per agros in fuga occiderunt 4. millia: ad caſtra autem
non acceſſerunt, quia forte timuerunt illuc introire,
vel forte tempus erat importunum ad proſecutionē.
Et reuerſus eſt populus ad caſtra. ſ. Iſraelitę redierunt ad
caſtra ſua. Non enim erant caſtra apud locum belli,
ſed procul inde initum eſt certamen: fugientes autē
reuerſi ſunt ad locum, in quo fixerunt caſtra, ſcilicet
apud Bethachar, vbi erat lapis Adiutorij: ibi autē mā-
ſerunt dum miſerūt pro arca ad templum, & rurſum
initum eſt pręlium. *Dixeruntque maiores natu de Iſrael.*
Hic ponitur ſecundū. ſ. arcę in caſtra apportatio, quia
propter eius abſentiam credebant ſe ſuperatos a Phi
liſthinis: ideo ea prędente putabant, quòd vincerent,
quia cuius abſentia eſt cauſa deſtructionis, eius prę-
ſentia eſt cauſa cōſeruationis, vt patet 2. Phyſicorum.
vbi ponitur exemplum de nauta, & naue. Dicitur autē
hic, ꝙ maiores natu de Iſrael dixerūt hoc, ſcilicet ſe-
niores, ꝙ natiuitate maiores, ideſt antiquiores ſunt: iſti
enim prudentiores ſunt iuuenibus: ideo incęperunt
inquirere cur hoc malum euenirſet eis, iudicauerunt-
que hoc fuiſſe propter abſentiam arcę: ideo diffinie-
runt eam ducendam eſſe in caſtra. *Quare percuſſit
nos Deus hodie coram Philiſthiim.* Ideſt nūquid eſt aliqua
iniquitas in nobis quare hoc acciderit? ſciebat enim, ꝙ
quando ipſi peccabant Deus tradebat eos in manū
hoſtium, vt patet ex proceſſu libri Iudicum, ſed nunc
nō putabāt aliquod peccatū ſe habere, propter quod
traderentur in manus Philiſthiim, ideo ſcribebāt hoc
abſentię arcę: dixeruntque etiam quare percuſſit
nos Deus coram Philiſthiim, ſcilicet nō percuſſerunt
nos Philiſthiim, ſed Deus, qui augmentauit vigorem
eorum, & animoſitatem, vt cito nos percuterent, vel
diminuit vires noſtras, & incuſſit nobis timorem, vt
fugeremus a facie eorum. *Afferamus ad nos de Silo arcā
fœderis domini.* Sciebāt enim Iſraelitę, quod Deus ſuus
vbique potens eſt, & vbique eſt: nec. n. ſolum in arca
erat intra ſancta ſanctorum, credebāt tñ, ꝙ Deus erat
ſpecialius in arca ſęderis, q̃ in alio loco inter homines
eo, ꝙ ibi manifeſtabatur gloria ſua inter duo cherubin
opinati ſunt, igitur ꝙ prędentia Dei ſpecialis in arca
aliquid eis conferret, & ſic verè futurum erat, niſi Iſ-
raelitę offendiſſent Deum, & demeruiſſent iſtud auxi-
lium: fuit igitur eis infelicior caſus. Nam ſi iterum pu-
gnauiſſent contra Philiſthiim non habentes inter ſe
arcam, fugiſſent a facie eorum cito, ſicut in priori bel-
lo, & caderent pauci vulnerati: nunc autem adducta
arca confiſi, quòd Deus propter arcam liberaret eos
diutius reſiſterent Philiſthęis, & mortui ſunt plures.
nam priori bello perierunt quaſi quatuor millia, &
adueniente arca perierunt 30. millia, vt patet infra. Ex-
cęcauerat enim Deus Iſraelitas, vt traderentur in ma-
nus

nus Philiſthiim. Nam cum ipſi percuterētur propter A
peccata eorum, ſcilicet deſertarum, & prævaricatarū
cęremoniarum attribuebant hoc abſentię arcę, vt ſic
durius caderent. Dicitur autem, quòd iſta arca erat
in Silo, quia ibi erat tabernaculum domini, & ſemper
erat arca intra tabernaculum, ſicut iuſſerat Moyſes.
Patet etiam hoc precedenti c. quia dicitur, quòd Sa-
muel dormiebat in loco, vbi erat arca, poſtquam autē
arca venit in bellum cępit eſſe diſiūcta a tabernaculo.
Nam capta eſt a Philiſthiim, & manſit in terra eorū
menſibus 7. deinde cum reducta eſt in terram Iſrael
nō fuit poſita in loco ſanctuarij, ſed fuit in Cariathia-
rim in domo Aminadab in Gabaa: deinde fuit muta-
ta per alia loca, nec reducta eſt ad ſanctuarium quo-
uſque Salomō ędificato templo reduxit eam. De hoc B
patet infra c.6. & 7. & infra li. ſecundo c.6. & 2. Paralip.
c.1. Vocatur iſta arca fęderis, quia in ea continebatur
fędus, ſcilicet duę tabulę legis, in quibus erat ſcriptū
fędus, ſcilicet prędepta decalogi, ſuper quę principali-
ter initum eſt fędus. *Et veniat in medium noſtri.* Ideſt ve-
niat ad caſtra, vt ſit inter nos, putabant enim, quòd ex
hoc magis Deus liberaret eos ſaltē, ꝓpter ipſam arcā,
quia vt non periret arca, faceret Deus, quòd ipſi non
perirent, ſed neutrum ſaluatum eſt, nam arca ducta
eſt in terrā Philiſthiim, ipſi vero ex magna parte cor-
ruerunt vulnerati, reliqui autem fugerunt. *Vt ſaluet nos
de manu inimicorum noſtrorum.* Ideſt aſſiſtentia ſpecialis
Dei in arca liberabit nos ab hoſtibus ne poſſint nocere. In quo patet magna confidentia Iudęorum circa
ſanctitatem arcę, nam cum fuiſſent victi priori bello C
nequaq̃ auſi fuiſſent iam congredi, niſi propter arcā.

*An Iſraelitæ deberent tantum confidere in arca, & an ſemper
in Deo ſit confidendum. Quæſt. V.*

QVAERET aliquis an Iudęi recte agebant tā-
tum confidentes de aduentu arcę, ſcilicet
quòd ea aduenięte, ſuperarent hoſtes, etiā
ſi alias ab eis ſuperarētur. Reſpondebit ali- Rō negatiua.
quis, quòd ſtulta ſpes erat iſta, ſicut demonſtrauit euē-
tus rei, nam ipſi perierunt, & arca capta eſt. Item dato,
quòd aliqualiter confidendum eſſet ſe bona habitu-
ros in aduentu arcę, hoc quidem foret, ſi ipſi non de-
merererentur, tamen ipſi peccauerant, ideo fruſtra ex- D
pectabant ſe liberandos per arcam. Sicut dicimus eſſe Exemplū.
vanam ſpem eorum, qui ſemper peccant, & tamen
putant, quòd Deus miſerebitur eorum dando illis
poſt mortem vitam ęternam. Reſpondendum eſt, ꝙ
Iudęi rectè faciebant confidentes, quòd in aduentu
arcę ſuperarentur hoſtes eorum: Deus enim habita-
bat inter Iudęos ſpeciali habitatione, ſcilicet ſuper ar-
cam, & volebat locum iſtum eſſe ſanctiſſimum, ita vt
Moyſes pręponeret arcam in via propter defenſionē
ab hoſtibus, vt patet Nu.c.10. vbi arca prędebat Iſ-
raelitas mouentes caſtra, & dicebat Moyſes quando
mouebatur arca: ſurge domine, & diſſipentur inimici
tui, & fugiant qui oderunt te a facie tua: cum autem E
deponeretur dicebat reuertere domine ad multitudi-
nem exercitus Iſrael, & ſic Moyſes demonſtrabat vir-
tutem Dei ad liberandum ab hoſtibus eſſe in prędenti-
a arcę, alij ergo Iſraelitę ſic exiſtimare dębāt, immo
nihil erat, ꝙ ita eſſet Deo gratum, ſicut ꝙ Iſraelitę ni-
mis confiderent Deo, quia in hoc exiſtimabant eum
eſſe aliquid magnum, ſi de eo aliqua magna ſperarēt,
& ſicut confidere ipſi Deo eſt de eo aſſerere potentiā
ad faciendum, & bonitatem ad facere volendum, ita
& confidere, quòd prędente arca liberarentur Iſraeli-
tę ab hoſtibus, erat adhuc magis meritorium. Nam
arca, & cętera, quę erant in veteri teſtamento, ſiquis
illa ſecundum ſe conſideraret nihil eſſe videbātur, ꝙ

igitur propter auctoritatē Dei aliquis illa honoraret
credens aliquod eſſe bonum, erat magis de Deo con-
fidere, & hoc Deo gratum eſt: nihil namque eſt, quòd
magis facit nos indignos beneficiorum eius, quam ſi
de illo magna non confidimus: ſic patet Iacobi c.1. Semper in Deo eſt cō fidendū.
poſtulet autem in fide nihil hęſitans, qui enim hęſitat
ſimilis eſt fluctui maris, qui a vento mouetur, & cir-
cunfertur, non ergo exiſtimet homo ille, quòd acci-
piat aliquid a domino. Deus igitur ſemper vult, quòd Deus ſem-
cōfidamus illi, quòd dabit nobis ea, quę petimus, etiā per vult, ꝙ cōfidamus illi, & qua-
ſi ipſe determinauerit non dare. Cauſa eſt, quia vel ali- re.
quando Confidendum eſt, vel nunquam, quòd autē
nunquam confidatur abſurdum eſt, ſi autē aliquādo
ergo ſemper, valet conſequentia, quia nos non co
gnoſcimus voluntatē Dei, niſi per operationes, ideo
quouſque operetur incerta eſt, & ſic dato, quòd non
operetur nō conſtat quid faciat, ideo ſemper nobis cō
fidendum eſt, quòd bona faciet, cum ſemper incertū
ſit quid faciet: alioquin nunquam confidendum eſt,
quando aliquid a Deo petimus, quia nunquam deter-
minatè ſcimus quid Deus facturus eſt: ponatur enim
quicunque ſtatus noſter, non poteſt ex illo concludi
qualiter Deus petitionibus noſtris reſpondeat, nam
etiam ſi valde boni ſimus, fortè quòd petimus nō eſt
nobis expediens, ideo non dabit, ſi autem mali ali-
quando fuerimus, & poſtea ad Deum redeamus,
non eſt ex hoc arguendum, quòd Deus tanquam in
vindictam pręderitorū peccatorū petitionibus noſtris
non faueat, nam nimis diuinę eſt bonitati detrahere,
quòd exiſtimetur nos ad Deum conuerſos quantum-
cunque de pręderitis gementes non poſſe obtinere,
quod petimus: quaſi ſemper velit Deus pęnam pec-
catorum noſtrorum, quia quanto maior eſt bonitas
tanto plura remittrete poteſt: Deus etiam ſic vult ſem-
per, quòd ſperetur de eo, quòd faciet, quod petimus,
quamquam facturus non ſit: nam cum ipſe ſciat nos
ignorare quid ipſe velit, vult quòd de eo meliora prę-
ſumamus, quę maximè bonitati ſuę cōueniunt, ſi aūt
interdum non eueniunt quę nos expectamus, ad bo-
nitatem Dei pertinet, qui concedere non vult ea, quę
nobis nociua ſunt, nos autem neſcimus quid nobis
vtile, aut nociuum ſit: vnde ſi aliquando Deus nō cō-
ceſſit, quę petimus, & non ſubuenerit nobis ſperanti-
bus in ſe, non propter hoc minus iterum ſperandum
eſt, ſed quotieſcunque nobis euenerit petere debe-
mus, & confidere, quòd recipiemus: nam quòd prius
Deus nobis non fauerit nō fuit tanquam nō potuiſſet
complere, quę petebamus: nec etiā quaſi non fuerit
tanta clementia ſua, vt nobis non concederet, ſed fuit
ex immenſa bonitate, quia nos imprudentes, quę no-
bis noxia erant, petebamus. Confidendum igitur eſt,
quòd ſi iterum petierimus, quę nobis conueniant, fa-
uebit, & ſi iterum fruſtemur petitis, adhuc ſemper vl-
terius confidendum eſt ex ratione prędicta. Accidit
igitur ex hoc, quòd non debeamus Deum exiſtimare
minoris bonitatis, cum ea quę petimus, nobis non cō-
ferret, quàm ſi contuliſſet: nam quòd nō contulerit
non eſt ex defectu poteſtatis, aut bonitatis, ſed ex ſu-
perabundanti benignitate, qua nobis cōferre nō vult,
quę nocent: nos tamen illa ignorantes petiuimus. De
Iudęis igitur conformiter dicendum eſt, quòd me-
ruerunt cōfidentes, quòd prędente arca liberarentur,
& hoc quomodocunque ſe haberet ſtatus eorum. ſ.
ſiue tunc boni eſſent, & non offendiſſent Deum ante
hoc: ſiue nunc incipientes boni eſſe ante hoc fuiſſent
in prauitatibus: ſi primo modo inconueniens erat, ꝙ
non confiderent, quia tunc non exiſtimabant magnā
eſſe ſanctitatem arcę ex ſpeciali prędentia Dei, quod
Moyſes credendum admonuit. Si ſecundo modo ni-
mis diffidebant bonitati Dei exiſtimantes, ꝙ Deus eis

ſub-

Universidad de Deusto
Biblioteca

subuenire nollet, quia olim peccauissent. Quamquã igitur Deus non adiuuerit liberãdo eos propter arcã, tamen recte fecerunt confidentes: Deus autem non liberauit illos, quia iudicauit melius esse non liberare, quam liberare. Ad argumentum primum respondet: cum dicebatur, quòd non erat recta spes, cum aduentus rei hoc demonstrauerit. Dicendum, quòd nõ erat spes eorum recta, vel nõ recta, quia id, quòd sperabãt euenit, vel non euenit, sed quia sperabãt ab illo a quo rationabile erat sperari, scilicet quia potẽs erat, & quia bonus, vt facere vellet, quòd autem non fecerit ex occulto Dei iudicio prouenit, & non ex habitudine spei nostræ. Ad secundum cum dicebatur, q̃ Iudæi deme rebantur liberari, ideo non recte sperabant se liberandos, dicendum nõ tenere, & hoc propter duo. Primo quia Iudæi non uidebantur sibi conscij, q̃ propter aliquam iniquitatem eorum euenisset plaga, sed propter absentiam arcę, ideo rationabile erat, q̃ presente arca confiderent se liberandos. Secundo quia dato, quòd Iudęi scirent se peccauisse contra Deum, nõ debebãt desperare de liberatione. Nam Deus tanę bonitatis est, vt pœnas nobis quantumcunque debitas remittat, si petimus, vel saltem ad alterum tempus differat: potissime cum etiam si non petamus interdum nos liberet: etiam si peccauerimus: quantomagis si deuote petierimus? Nõ enim est conditio Dei, vt semper pro peccatis immediatè puniat. Exemplum autem, quod adducebatur nõ est simile, scilicet de illo, qui semper peccat, & tamen expectat, q̃ per Dei misericordiam habebit vitam eternam. Nam hoc determinatum est, quòd quicunque decedat in mortali necessario mancipatur gehennę. Contrarium ergo sperare temeritatis est, & infidelitatis magnę, cum nõ assentiamus determinationibus fidei. De temporalibus autem euentibus secus est, quia non est determinatum, quando nos petentes Deus exaudiat, vel quando non: semper igitur confidendum est, q̃ exaudiet. Iudęi ergo meruerunt confidentes ex aduentu arcę futuram liberationem: licet eis ex Dei iudicio euenerit aduersa calamitas. *Misit ergo populus in Silo.* Scilicet populus Israel, qui erat in castris: diffinito, quòd venisset plaga propter absentiam arcę: misit pro illa in Silo, quia erat cum tabernaculo: pugnatores tamen non recesserũt de castris, sed expectauerunt futuram arcam, vt iterũ pugnarẽt. *Et tulerunt arcam fœderis domini.* Idest in qua erat fœdus domini, scilicet duę tabulę legis, isti autem qui tulerunt sacerdotes erant, nam laici non auderẽt introire ad locum, in quo erat arca, scilicet in sancta sanctorum: immo nec Leuitę, nec sacerdotes minores, sed sacerdos magnus solus introibat in sancta sanctorum: populares namque non solum si tangerent, sed etiam si viderẽt vasa Dei discooperta morerẽtur, vt patet infra cap. 6. quando Beth samitę mortui sunt, quia viderunt arcam: Leuitę autem si tangerent, vel si ex aliqua curiositate vellent videre vasa sanctuarij, morerentur: Nume. c. 4. Solus autem summus sacerdos hoc impunè faciebat. Educta est igitur arca domini de loco suo per sacerdotes, & ipsi duxerunt eam in castra, vt patet hic, cum dicatur, quòd duo filij Heli, scilicet Ophni, & Phinees erant cum arca.

Ad rõnem primę opi.

Exemplũ.

Quomodo arca potuit educi de sanctuario, & an peccauerint educendo ad bellum. Quæst. VI.

QVAERET aliquis quomodo arca potuit educi de loco sanctuarij ad ducẽdũ in castra nam ipsa erat intra sancta sanctorũ, ad quẽ locum nunquam licebat intrare sacerdotibus minoribus, sed soli sacerdoti magno, & huic nõ semper, sed solum semel in anno, scilicet in die propitiationis, vt patet ad Heb. c. 9. idem patet Leu. c. 16. cũ dicitur, quòd Aaron, qui erat summus sacerdos non ingrederetur in sancta sanctorũ omni tempore, quo vellet, sed solum quando faceret cęremonias, quę habentur ibi, & illud erat semel in anno in die propitiationis, ergo non poterat introire in sancta sanctorum ad educendum arcam. Respondebit aliquis, quòd poterat ingredi summus sacerdos, quia fortè tunc erat dies propitiationis, in qua licebat ei ingredi illuc. Sed dicendum est, quòd istud non stat, quia dies propitiationis erat vna festiuitas maxima de quinque festiuitatibus Hebræorum, & in illa abstinebãt Iudęi ab omni opere: Leu. c. 23. ideo non portarent sacerdotes illa die arcam in castra. Item non iuissent Hebręi ad pugnam in tali festiuitate, quia ab omnibus operibus vacare debebant. Nec obstat, si dicas, quòd licebat eis pugnare in sabbathis, sicut fecerunt Macha. vt patet. 1. Macha. c. 2. quia hoc erat in defensione, sed non in expugnatione, ita enim apparet ex verbis ipsorum ibidẽ, & tam strictè obseruabant Iudęi, quòd si forte essent in cõgressu, & in diebus sabbathorum hostes facerẽt contra eos aliquas machinas, quibus viderẽt se Iudęi destruẽdos, etiam si possent illas in diebus sabbathorũ infringere, vel exurere non exurebant, nec quidquam mouebant: vnde dicit Iosephus. 14. lib. antiquitatum, quòd pugnante Pompeio cõtra Aristobolum regẽ Iudęorum, & eos, qui erant in templo, construebant Romani munitiones in sabbatho ad introeundum in vrbem, & templũ, & si licuisset Iudęis illa die exurere munitiones Romanorum potuissent quidem, & nequaquam introissent Romani in templum, vt tamen obseruarent legem, passi sunt fieri munitionem, qua ipsi deleti sunt: dicit enim, quòd licet eis in sabbathis defendere se ab hostibus, sed non inuadere eos, nec oppugnare munitiones, sic ergo fuisset de istis Iudęis, si tunc esset dies propitiationis, quòd non irẽt ipsi ad bellum, nec congrederentur contra Philisthijm. Itẽ q̃ maius est dato, quòd esset tunc dies propitiationis, & posset summus sacerdos introire in sancta sanctorum coram arca, tamen non poterat inde educere arcam, nunc autem eduxit. Respondendum est, quòd hic sunt duo dubia. Primũ est an possent sacerdotes ducere arcam de loco sanctuarij ad bellum. Secundũ an summus sacerdos pro illa posset ingredi in sancta sanctorum. Quantum ad primum dicendum, quòd Deus iusserat arcã esse in loco sacratissimo totius sanctuarij, ad quem nullus ingrederetur, nisi summus sacerdos, & non apparet aliqua causa expressa in lege, propter quam manente sanctuario arca posset inde educi, vt portaretur in aliũ locum, ideo nõ videbatur, quòd deberet educi: moto autẽ tabernaculo, necesse erat arcam moueri, & tunc ferebatur ipsa per viam, sicut alię partes sanctuarij, sic enim factum est in deserto, quotiescunque mouebantur castra: sic quoque in terra promissionis etiã contigit, vt cum arca portata est de Beth sames in Cariathiarim infra c. 6. & 7. & cum postea inde portata est in domũ Obethedõ Gethęi, & postea inde in domum Dauid infra 2. lib. c. 6. consistente autem tabernaculo non apparebat causa ex aliqua determinatione legis, q̃ liceret educi arcam de sanctuario: Israelitę tamen, quia superati fuerant a Philisthijm credentes, quòd in nullo esset sibi auxiliũ, nisi in arca Dei, putauerunt licitum esse illam duci in castra: habebant autem ad hoc exempla primo. Nam tempore Iosue Deus dixit, q̃ duceretur arca in bellũ cõtra Iericho: septem quippe diebus, quibus Israelitę lustrauerũt Iericho portabant secum arcam, & tubas sacras, & sic capta est vrbs. Crediderunt ergo Israelitę sibi hoc nunc licere, & verè licebat, quia egerunt illud non ex aliqua curiositate, sed ex necessitate.

An

An licuit summo sacerdoti ingredi sancta sanctorum pro arca. Quæst. VII.

QVANTVM ad secundum de summo sacerdote an licuerit ei intrare pro arca in sancta sanctorum. Respondendum est, quòd regulariter nõ licebat ei intrare illud sub pœna mortis, nisi in die propitiationis. Leui. c. 16. nunc tamen erat casus specialis, scilicet quia arca ducẽda erat pro necessitate belli, ideo licet cum timore, & prius fusis precibus tamen introire licebat: timendum autẽ erat nunc magis, quam cum sacerdos introibat regulariter in die propitiationis, quia nunc non erat data lex de isto ingressu, & dubium erat, an Deus hoc acceptaret. Cum autem arguebatur, quòd non erat dies propitiationis, ita vt introire posset, cõcedendum est: nec istud obstat. Nam ingressus diei propitiationis nõ erat ad educendum arcam de loco suo, sed ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio: Leui. 16. & ad Hebręos c. 9. Nunc autem ingrediebatur sacerdos ad educendum arcam, ideo non erat opus, quòd esset dies propitiationis. Cum autem dicitur, quòd etiam in die propitiationis non licuisset summo sacerdoti educere arcam de loco suo, concedendum est, quod regulariter non debebat educi, nunc tamen in tali casu, & ex determinatione totius populi educi licuit.

An summus sacerdos ingrediendo sancta sanctorum fecerit cæremonias legis. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius, cum summus sacerdos ingressus fuerit in sancta sanctorum pro arca, an fecerit cęremonias, quę habentur Leui. 16. & ad Hebręos c. 9. dicit enim Apostolus, vbi supra, quòd summus sacerdos introibat semel in anno in sancta sanctorum, non sine sanguine, quem offerebat pro sui, & populi ignorantia. Et Leui. 16. ponuntur multę cerimonię tam in vestibus, quas tũc debebat habere summus sacerdos, quam in sacrificijs, quę primo immolabat, quam in thymiamatibus, quę introducebat secũ illuc, & si aliquid istorum nõ obseruaret, moreretur, vt patet ibidem. Respondendum est, quòd nõ obseruauit tunc ista summus sacerdos, quia ista non fiebãt eo, quòd summus sacerdos ingressurus erat in sancta sanctorum, sed quia tunc fiebat expiatio populi, pro qua debebant offerri illa sacrificia: cum autem introiuit nunc sacerdos magnus pro arca, non erat dies expiationis, ideo nullum istorum sacrificiorum fieri necesse erat: immo nec debebat, quia Deus solum volebat semel in anno fieri festũ propitiationis: peccarent autem Iudęi, si vellent illud pluries facere. Dicendum igitur, quod sicut in motu castrorum quando sacerdos magnus introibat in sancta sanctorum ad operiẽdum arcam, non faciebat aliquam illarũ cęremoniarũ sicut declaratum est Leui. c. 16. & Nu. 4. ita nunc cum egrederetur ad educendum eam inde, non oportebat aliquid fieri.

An sacerdos portauit thymiama quando introiuit ante arcam. Quæst. IX.

QVAERETVR specialiter, an quamquã nõ oporteret, quòd sacerdos magnus faceret sacrificia nunc, quę faciebat in die propitiationis, quãdo introibat ante arcam: an deberet saltem secum apportare thymiama, q̃ apportabat in die propitiationis. Causa diuersitatis est in his, quia sacrificia, quę faciebat sacerdos in die propitiationis antequam introiret corã arca pertinebant ad expiationem populi, vt patet Leui. 16. & ad Hebręos c. 9. Nunc autem non introibat ad expiandum, ideo manifestũ erat, quòd non debebat illa offerre: de thymiamate autem, quod secum ferebat secus erat, quia illud offerebatur, vt nebula cõsurgens ex aromatibus operiret propitiatoriũ, ne posset ibi aliquid videre summus sacerdos, alioquin moreretur: Leui. c. 16. sed nunc videbatur consistere idem periculum, ideo debebat ferre secum thymiama sacerdos. Respondendum est, quòd nõ erat necesse introduci thymiama: nam istud fiebat, quia super propitiatorium inter alas duorũ Cherubin, erat quidam Angelus in corpore assumpto respõdens in persona Dei ad ea, quę quęreret summus sacerdos, & quia Deus iudicabat summum sacerdotem indignum esse illa visione, iubebat, vt ferret secum thymiama grossum: ex quo exhalans vapor operiret propitiatorium, & totum quicquid erat ante faciem summi sacerdotis, vt sic nihil videre posset, vt patet Leui. ca. 16. Cum autẽ mouebantur castra sacerdos introiens in sancta sanctorum non ferebat secum thymiama, vt declaratum est Nume. c. 4. eo, quòd non erat tunc aliquid super propitiatorium, quod videri illicitum esset: nam Angelus, qui ibi erat recesserat ad mouendũ nubem, quę erat super tabernaculum. In die autem propitiationis cum introibat sacerdos, erat Angelus super propitiatorium ad respondendum summo sacerdoti, vel ad aliquid ei dicendum, & ad hoc necesse erat poni thymiama, vt nõ videretur. Nunc autem cum ingressus est summus sacerdos ad educenddum arcam, quia nõ erat Angelus ei aliquid locuturus: nec ipse quicquam quęsiturus non erat ibi, ideo non oportebat poni thymiama in ingressu, nec fieri aliquam cęremoniam.

An solus summus sacerdos eduxerit arcam de loco suo. Quæst. X.

QVAERETVR vlterius quomodo summus sacerdos poterat educere arcam de loco suo: nã arca erat magni ponderis, & ferebatur per vectes, vt patet Exod. cap. 25. ideo erant ad minus quatuor viri necessarij ad mouendũ eam, sed intra sancta sanctorũ nõ licebat alicui stare, nisi summo sacerdoti, ideo difficile videtur quomodo fuerit deducta. Respondendũ est, quòd non solum introiuit summus sacerdos in sancta sanctorum ad eductionem arcę, sed etiam cũ eo aliqui de sacerdotibus minoribus. Cum autem dicitur, quòd soli summo sacerdoti licebat introire, verum est in die propitiationis, eo quòd erat ibi Angelus loquens ad sacerdotem, & non solum non licebat minoribus sacerdotibus introire in sancta sanctorum, sed etiã non licebat eis manere in prima parte tabernaculi, eo tempore quo summus sacerdos ingrediebatur in sancta sanctorum, vt patet Leui. c. 16. scilicet nullus hominum sit in sanctuario, quando pontifex ingreditur, vt roget pro se, & domo sua: hoc autem esse videbatur, quia loquebatur Angelus cũ summo sacerdote, & illi q̃ essent ĩ prima parte tabernaculi audirent: nunc autem non esset Angelus in sanctuario super arcam ad loquendum, quia non ingrediebatur illuc sacerdos summus ad orandum, nec interrogãdũ aliquid, sed solum ad educendum arcam: cum igitur nihil appareret tunc super arca, non solum summo sacerdoti, sed etiam minoribus ingredi licebat. Simile autem erat in motu castrorum per desertum: nam quandocunque mouerentur Aaron, & filij sui ingrediebantur ex mandato Dei in sancta sanctorum, & operiebant arcã apparantes eam, vt portaretur a Caathitis: Nume. capitu. 4. ita igitur hic, quia sicut ibi non manebat Angelus super arcam, cũ recessisset ad mouendum nubem in motu castrorum, ita & nunc non erat aliquis Angelus ibi, quia summus sacerdos nihil

loqui

loqui debebat, & ingressi sunt cum eo minores educentes arcam: de istis introitibus in sancta sanctorum, scilicet quomodo interdum ingrederetur solus summus sacerdos interdum cum eo minores: diuersitatis ratio declarata est Leui.16.& Nu.c.4.

Quomodo portata fuit arca ante Hebræos, cum videndo eam morituri essent. Quæst. XI.

QVAERETVR vlterius quō poterat duci arca in castra: nam videtur, quòd omnes Hebrei sic morerentur, quia tota multitudo Israelitarum viderent arcam, sed qui viderēt, morerentur, vt patet infra de Bethsamitis qui mortui sunt, quia viderunt.ca.6.

Respondendum est, quòd non morerētur omnes Israelitę, ideo nō oportebat, quòd aliquis moreretur, ex eo, quòd duceretur arca in castra: nam multoties Israelitę videbāt arcam extra sancta sanctorum: tamē nemo moriebatur, sicut erat in itinere per desertum, quando arca per se portabatur: aliquando enim per se ibat portata a Leuitis precedens castra, vt patet Nu.c.10.aliquando etiam coram toto populo ad bella portabatur Iosue c.6. sicut fuit ibi in destructione Iericho sic etiam Dauid illam fecit portari de Cariathiarim in domum suam infra lib.2.c.6.& astabat totus populus: nemo tamē mortuus est, nisi Oza, qui tetigit arcam, vt patet ibidem. Cum autem arguitur de Bethsamitis mortuis, quia viderunt arcam dicendū quòd hoc fuit, quia viderunt eam nudam: deposuerunt enim illam de plaustro suo ponentes eam super lapidē, & discooperientes eam, de quo infra c.6. ideo perierunt illi, qui non erant digni videre arcam discoopertam, de quo magis dicetur prealle.c. Nunc autem arca ducenda erat in castra operta pallijs suis, & quandocūque portabatur sic ibat, ideo nulli erat periculum in videndo arcam: solum enim fuerit prohibitum videre illam discoopertam: Nu.c.4. vel tangi aliqua curiositate.

Domini exercituum. Vocatur isti arca domini exercituum, quia Deus Hebręorum, cuius erat ista arca, erat habens exercitus multos, scilicet angelorum iuxta illud Iob.c.25. scilicet nunquid est numerus militum eius? Et vocantur milites Angeli. Vel dicitur Deus exercituum, idest Deus potens in bellis, & exercitibus: ipse enim dat victoriam quibus vult, & vertit in fugā, quos vult: dicitur autem istud nomē hic de Deo, quia in presenti maximè sibi conueniebat eo, quòd ducebatur arca illius, vt adiuuaret in bellum. *Sedentis super Cherubin.* Idest Deus Israel sedet super Cherubin, q̄ intelligitur de duobus Cherubin positis super arcam, & velantibus propitiatorium: nam in medio alarum illorum duorum Cherubin, dicitur Deus sedere, quia ex ipso loco audiebatur vox quędam: de qua Exo.25. & Nume.c.7. Erat autem illa vox cuiusdam Angeli in corpore formato de aere, & incluso inter alas Cherubin, vt non videretur: ille autem Deus vocatur, quasi Deus loqueretur. Nicolaus dicit, quòd ex hoc apparet esse veram illam opinionē, quę dicebat, quòd propitiatorium non sit opertorium arcę, sed quędam tabula aurea eleuata super arcam, & sustentatam in manibus Cherubin, in qua Deus sedebat, & tunc dicebatur sedere sup Cherubin. Dicendum est istam positionem esse falsam, nam propitiatorium opertorii arcę est, vt colligitur. Exo.25.& 36.c.& ibi responsum est ab obiecta: dicitur tamen Deus sedere super Cherubin, quia inter eos sedebat, & eminebat.

Lyrani op. de propitiatorio reijcitur.

Erant que duo filij Heli cum arca fœderis Ophai, & Phinees. De istis duobus mentio agitur ad signandum, quòd isti duxerunt arcam in castra, vel erant principes in ducendo, eo, quòd erant filij summi sacerdotis, & vnus eorū, scilicet Phinees iam sungebatur summo sacerdotio pro patre, qui non poterat explere ritum cęremonialē prę senectute, & quia caligauerunt oculi eius. Sic ait Iosephus.5. Antiquitatum. Fit etiam principaliter mentio de his, quia isti duo mortui sunt in bello: propter peccata enim istorum venerūt omnia mala super domum Heli, & mors ipsorum iam prēnunciata erat patri, scilicet quòd vna die morerentur ambo supra cap.2.& sciendum de istis duobus, quòd non venerunt a pugnandum, sed solum ad comitandum, & custodiendum arcā, cum dicatur, quòd erant cum arca fęderis duo filij, scilicet quòd quando populus erat in castris, ipsi manebant in Silo cum arca domini, & administrationes sacerdotales: postea autē venerunt in castra, quia misit populus pro arca, & habuerunt ipsi occasionem veniendi ad bellum: poterāt tamen etiam sine hoc ire ad bellum: nam semper necesse erat, quòd quando Iudei pugnarent contra alias gentes haberent sacerdotes in bello ad prēmonendū exercitum secūdum ea, quę habentur Deutero. c.20. Poterant etiam ire ad pugnandum: nam nō erat irregularitas eis occidere quempiam sicut sacerdotibus nostris, & sic omnes sacerdotes de genere Machabęorum erāt bellatores: Iudas enim, & fratres sui Machabęi fortissimi bellatores erant, & tamen ipsi tenuerūt successiuè sacerdotium summū, vt patet ex processu primi libri Machabęorum. Isti tamen non venerunt ad bellum ad pugnandum nec ad exhortandum, sed ad portandum arcam, & tamen ibi mortui sunt, quęrebat enim dominus occasionem, vt occideret eos. *Cumque venisset arca fœderis Dei in castra.* Idest Israelitę erant in suis castris, & miserunt pro arca in Silo, quę non multum distabat inde, & ipsi expectauerunt in castris vsque ad aduentum arcę. *Vociferatus est Israel omnis clamore grandi.* Scilicet adueniente arca omnes: qui erant in castris clamauerūt magnis vocibus, quod erat ad duo. Primò ad inuocationem Dei sui: omnes enim Israelitę vno animo inuocauerunt Deum, vt eriperet eos de manu hostium, sed non eripuit, quia peccata eorum demeruerunt. Secundo clamauerunt ad magnam exultationem confidentes, quòd in aduentu arcę vincerent Philisthinos: de ista voce lętitię dicitur infra, quòd audierunt eam Philisthijm, & dixerunt: non fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius. *Et personuit terra.* Idest tota terra sonuit a clamore magno Israelitarum, cum omnia castra clamarent: dicitur autem terra personare, quia fiebat id, quod cōmuniter patimur, scilicet quòd cum nos clamauerimus audiamus extremas partes vocum nostrarum a quodam alio referri, & illud secundum Philosophum.2. de Anima, & secundum poetas vocatur Echo: fieret autem hoc maxime, quando totus populus clamaret. *Et audierunt Philisthijm vocem clamoris.* Procul enim distabant castra Philisthinorū a castris Israelitarū, quod patet, quia in precedenti bello vtrique de castris suis exierunt ad pugnandum in loco medio, & tamen fugiente postea Israel antequam peruenirent Israelitę in castra sua perierunt de eis quasi quatuor millia in fuga, quod esse non poterat si castra fuissent coniūcta loco, in quo pugnauerunt. Hic tamen potuerunt Philisthijm, qui erāt in castris audire vocem Israelitarum clamantium, quia clamor eorum fuit terribilis, & oīa castra simul clamauerunt, cū dicat, q̄ vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra. poterat igitur ad satis magnā distantiā hoc audiri, vel potest dici aliter, q̄ non audierunt clamorem istum illi, qui erant in castris Philisthinorum, sed qui erant in custodia: mitterēt enim Philisthijm aliquos de suis ꝙ castra Hebręorum ad videndum, quid fiebat, & vt scirent an ꝙ ipsos pararentur aliquę insidię, ne subitō irruerent

fuerent contra eos Hebrei. Ipsi quoque Hebrei sic facerent mittentes aliquos de suis contra castra Philisthijm, ita enim consueuerunt facere exercitus hostiles, quando in campo manent, & isti de Philisthijm, qui venirent contra castra Israel poterant audire vocem, quę fiebat in castris. *Dixeruntque, quæ nam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum?* Si dicamus, q̄ illi qui erant in castris Philisthijm audierunt vocem clamoris huius, dicetur, quòd ipsi quęsierunt hoc: nam non poterant scire ipsi cur accidisset, quia non videbant arcam venisse. *Et cognouerunt, quia arca Dei venisset in castris.* Quòd enim Philisthijm possent cognoscere Hebręos habere arcam, quę vocaretur arca Dei, scilicet in qua esset tota sanctificatio ipsorum, non est dubium, nec admirabile: nam Iudei, & Philisthijm erant coniuncti locis, & poterant de se inuicem cognoscere cęremoniales ritus, sicut nos cognoscimus ritus gentiū a nobis nō nimis distantium: potissimè quia id, q̄ sanctissimum erat inter omnia, quę habebāt Hebrei erat arca. Sed quomodo cognouerint Philisthijm, q̄ venerit arca in castra? dicendum quòd hoc cognouerūt illi, qui erāt in insidijs, quos posuerāt Philisthijm. Nam erant discurrētes vndique circa castra Iudęorū, vt viderent si quid moueretur contra Philisthijm. *Timuerunt que Philisthijm.* Sciebant enim, quòd maxima sanctificatio Dei apud Israelitas erat, ideo timuerunt ibi esse aliquam virtutem, quę posset eos disperdere, potissimè cū audiuissent magnalia de Deo Hebręorum, vt infra patet. *Dicentes venit Deus in castra.* In hoc errauerunt Philisthijm, secundum quòd errabāt alię gentes: putauerunt enim, quòd arca quam habebant Hebrei erat Deus eorum, vel aliqua virtus inclusa in illa arca, ideo antequam venisset arca putabant Deum non esse in castris. Cum autem illa veniret, dixerunt, quòd veniebat Deus in castra.

In aduentu arcæ quare crediderunt Philisthijm ibi esse Deum. Quæst. XII.

CAVSA huius erroris est ex eo, quòd opinabantur gentes circa Deos suos: aliquę enim existimabant, quòd ipsa idola lapidea, vel lignea erant dij eorum, prēter aliquam aliam virtutem, & ista erat opinio vulgaris, sic enim inter viros Azoti Dagon, qui erat ligneus, credebatur esse Deus eorum, & colebatur, & quando repertus est Dagon pronus ante arcam fractis manibus, dixerūt Philisthijm, quòd Deus Hebręorū aggrauauerat manū suam super Deos ipsorum, quòd necesse est intelligi de dijs, vt sunt simulachra lapidea, lignea, vel metallina. Alio modo accipiebant quidam inter gentiles ipsos Deos, & dicebāt Deos ipsorum non esse illa simulachra lapidea, vel metallina, sed quasdā virtutes spirituales latentes in eis, & ista erat opinio sapientissimorum inter Gentiles. Colebant tamen Deos suos faciētes eis illa simulachra, quia non poterant illos super seipsos cernere, ideo volebant saltem in quibusdam simulachris repręsentare illos facientes simulachra in figura, & magnitudine secundum habitudinem ad illud, quòd repręsentare volebant, & ob hoc quando erant aliqui dij, quos colebant Gentiles, & non poterant proprie habere imaginem, q̄q̄ facerent eis templa: tamen non faciebant eis imagines: sicut patet de dea Vesta, per quam intelligebant purum ignem Gētiles, sicut ait Ouid.2. Fastorum.

Cum dico Vestam, purum intellige ignem.

Ideo huic non faciebant imaginem, sed templum, & in penetralibus illius ponebāt ignem, qui semper ardebat atque per puellas virgines nutriebatur. Quocūque aūt horum modorum intelligerent Philisthijm: putabant, q̄ Deus Israelitarum veniret in castra. Nam si ipsa arca esset Deus, illa nouiter veniebat: si autem aliqua virtus latēs in arca, illa quoque similiter adesse non poterat, quousque arca veniret: non enim putabant Philisthijm, q̄ Deus Hebręorum esset quędam virtus spiritualis infinita, quę vbique sit, & a nullo loco comprehensa, omnia quoque potens, & pro volūtate disponens. Nam etiam Philosophi, qui circa hoc acutissimi fuerant non putauerunt Deum, qui secundum eos erat prima causa esse infinite perfectum, sed solum dixerunt illum esse infinitum in duratione. Attribuerunt autem illi aliquam operationem maiorē omnibus, quę in habitu rerum omnium sunt, & ab hoc Gētiles trahebāt originem circa positionē suam de dijs, limitantes potentiam deorum ad singulas res. Quosdam enim dixerunt presidere campis, alios vallibus, alios montibus, & sic in cęteris, introducentes deorum pluralitatem secundū numerum rerum. Et sic putauerunt Syri, qui habitabant prope Iudęam, q̄ Deus Iudęorum erat Deus mōtium, & non vallium, nec camporum. Vnde quando Benadab rex Syrię victus fuisset a rege Acab rege Israel, dixerunt ei serui sui, quòd dij Israelitarum erant dij montiū, ideo prę ualuerant contra eum in montibus, sed instauraretur bellum in vallibus, & ibi nō prealerent dij Israelitarum. De hoc infra 3.lib.c.20.§.Serui regis Syrię dixerunt ei: dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos, sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos: hoc igitur modo Philisthijm putantes Deū Israel esse specialiter in aliquo loco, dixerunt, q̄ veniēte arca, veniebat Deus in castra. *Et ingemuerunt, dicentes væ nobis.* i. valde gemuerunt Philisthijm scientes venisse arcā, & dixerunt: vę nobis. i. malū venit sup nos. s. qa Deus Israel veniebat sup eos in pugnam: hoc autem dixerunt Philisthijm pp duo. Primò quia ipsi audierant magnalia de Deo Hebręorum, vt patet immediate, scilicet hi sunt dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga. Timebant igitur, quòd sic faceret Deus Hebręorum super eos, quia ipsi erant hostes Israel, sicut Aegyptij. Secundo timebāt Philisthijm propter magnum gaudiū, quòd fecerunt Hebrei in aduentu arcę: nam credebant ex hoc aliquod bonum eis euenisse: Philisthijm autem putabant nō sine causa gauisos fuisse Hebręos, scilicet propter fortitudinem Dei sui, quantum autem boni accedebat Hebręis, tantum mali superueniebat Philisthijm, & dato, quòd secundum veritatem aduentus arcę nihil profecturus esset Hebręis, secundum quòd factum est, & tamen, q̄ tantum gauderent Israelitę in aduentu eius erat durum Philisthęis, quia fortius pugnarent Hebrei confidentes se prealituros propter Deum suum, & ob hoc siue Philisthijm vincerent siue vincerētur, durius cum eis agendum erat: est enim iste modus fortitudinis propter spem: cum aliquid sperantes de adiutorio, vel de experientia armorum confidunt in bello, & fortiter pugnant: sic patet per Ari.3.Ethi. vbi ponit plures species fortitudinis. *Non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiustertius.* Idest Israelitę non tantum exultauerunt in diebus precedentibus belli, sicut in illo, cum venit arca: ex quo arguebant Philisthijm, quòd aliquod magnum adiutorium eis fuerat collatum in aduentu arcę, & quantū illi adiuuabantur tantum Philisthęi deprimebātur, ideo tristabantur de aduentu arcę.

Dij plures quare posuerint a Gētilibus.

Væ nobis, quis nos saluabit de manu deorum sublimiū istorū? Dolebant Philisthijm timentes potentiam Dei Hebręorum, & existimabant, quòd nullo modo possent liberari in bello, quia non putabant aliquem ex parte ipsorum, siue Deum, siue hominem esse potentiorē Deo Hebręorū. Nam si dij ipsorum essent ęque potentes

tentes,non formidarent:putabāt enim Gentiles,quòd dij ſui inuicem pugnabant,habebāt enim ſingulę gentes ſingulos Deos,& de his dicebant,ꝙ ſicut gens pugnabant ꝺ gentē, ita & dij inter ſe pro cultoribus ſuis pugnabant, ſic inducit Virg.10.Aeneidos pugnantes quoſdam Deos pro Troianis,& alios pro Grecis. Idē Homerus in Iliade dicens,ꝙ Venus pugnās pro Troianis percuſſa eſt in bello a quodā Greco: ſic quoque inducit Augu.3.de Ciui.Dei, q̄q̄ autem dij Philiſthinorum congrederentur cum Deo Iſrael,putabant nihil proficere, quia Deus Iſrael erat potentior, & ſic clamabant, ꝙ nullus poſſet eos liberare de manu Dei Hebręorum. Dixerunt aut de manu deorum iſtorū, quia putauerunt apud Hebręos eſſe Deos multos, ſicut erāt apud Gentiles, ſic enim dixerūt Syri dij mōtium ſunt dij eorum.& loquebantur de Deo Iſrael.ĵ. 3.lib.c.20. Vel poteſt dici, ꝙ Philiſthijm exiſtimauerunt Deum Iſrael eſſe vnum Deū, ſed ex modo ſcripturę ponitur hic in plurali. Nam tam inſipientes, q̄ ſapientes apud Philiſthinos vocabant Deum Iſrael, quaſi vnum Deum, de ſapientibus patet.ĵ. c.6.vbi ſacerdotes, & diuini dixerunt Philiſthęis: dabitis Deo Iſrael gloriam, ſi forte releuet manum ſuam a vobis. Populares quoque Philiſthinorum dicebant Deum Iſrael tanq̄ vnum Deum, vt patet ſequenti c.vbi ſępe dicit̄ de arca Dei Iſrael. Dixerunt ēt Philiſthijm Deos Iſrael eſſe ſublimes. i. magnę poteſtatis. ſ. quia erant potentes ſuper aliarum gentium Deos. *Hi ſunt dij,qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga.* Hic inducunt ꝺ firmationem.ſ.ꝙ Deus Iſrael erat fortis. Nā ipſe deſtruxit Aegyptios,& Deos eorū,ſic igitur poterat deſtruere Philiſthinos, & Deos ipſorum: non ſolum enim Deus Iſrael puniuit Aegyptios, ſed ēt Deos ipſorum, quia comminuit omnia idola Aegyptiorum. De hoc Nu.c.33.ſ.Nam & in dijs eorum exercuerat vltionē. Fuerat aūt iſta percuſſiō cognita apud multas gētes, quoniam fuit magna nimis, & ſic Philiſthijm potuerunt cognoſcere potiſſimè, quia Aegyptus eſt apud terrā Philiſthijm, ſic enim patet Exo.c.13.vbi dicitur, ꝙ Deus noluit educere Iſraelitas de Aegypto per viā terrę Philiſthijm, quę vicina eſt,in quo innuit,ꝙ medium inter terrā Chanaan,& Aegyptum ſit ipſa terra Philiſthijm: dicitur hic, ꝙ percuſſerunt omni plaga. i.inferendo multas plagas: intulit enim Deus decem plagas Aegyptijs,vt patet Exo.c.7.vſque ad 12.Et multum vocatur quaſi totū, vel omne. Sicut enim Deus dixit ad Pharaonem. Hac vice mittam ſuper te omnes plagas meas.i.mittam multas. *In deſerto.* Non eſt intelligendū, ꝙ plagę factę ſuper Aegyptios fuiſſent in deſerto, quia fiebant in ipſa terra Aegypti,quę non eſt deſertum,ſed vocatur deſertū terra, quę eſt extra Aegyptum verſus mare rubrum. Nam ibi maxima plagarum inflicta eſt.ſ.ꝙ Pharao, & omnes, qui ibant cum eo,perſequentes Hebręos,perierunt in mari rubro:iſtud autē non computatur inter plagas, ſed durius fuit qualibet plagarum. *Confortamini,& eſtote viri Philiſthijm.* Hic ponuntur verba hortatoria ad bellū ipſorum Philiſthijm inter ſe dicentiū, ꝙ cōfortarent. ſ.ad pugnandum fortiter, ne caperentur viuentes ab Iſraelitis,& cogerentur ſeruire illis: exiſtimabant.n.ꝙ Deus Hebręorum faceret eos ſuccūbere,iō magis volebant mori viriliter pugnando,q̄ viuere Hebręis turpiter ſeruiendo.Credebant tñ neceſſarium eſſe alterū iſtorum fieri, & hoc ſonant verba ſequentia.ſ.ne ſeruiatis Hebręis: ſunt aūt iſta verba exhortatoria, velut cū quis ex deſperatione fortiter pugnat prędigēs, ꝙa moriendū eſt magis viriliter,q̄ turpiter viuere. *Ne ſeruiatis Hebræis.* Hoc dicebāt,quia ex virtute Dei Hebręorum caperent faciliter Philiſthijm, quaſi ſine bello,& cogerentur ſeruire,ideo exhortant̄ ſe inuicem,ꝙ ēt ſi Deus Iſrael ſubiecerit eos Hebręis nō permittant ſe capi, vt ſeruiant, vel ꝙ nō tradant ſe ſub aliquo pacto, ſed magis moriantur omnes viriliter, & quia hoc videbāt eis eſſe ſub poteſtate eorū, hortabant̄ ſe ad hoc. *Sicut, & illi ſeruierunt vobis.* Reputabant.n.Philiſthijm peſſimā ꝺitionē viri eſſe ſeruitutē: nec aliquid peius fortunam inducere poſſe, & cū infęliciſſima ſors iſta ſit,adhuc infelicior eſt, cū quis efficitur ſeruus eius, cuius añ erat dñs,& hoc propter duo. Primo quia grauior ſeruitus eſt, cū illi qui ſerui fuerunt, & ſunt dñi recordati malorū, q̄ ptulerūt grauius affligāt afflictores ſuos. Secundo quia iſta ſeruitus eſt turpior: tanto enim aliquis vilior eſt, quāto magis deſcendit,ſed nemo videtur magis deſcendere, q̄ ꝙ efficiatur eius ſeruus cui⁹ dominus erat: Hebręi aūt ſeruierāt Philiſthinis tempore prēterito, & adhuc ſeruiebant,ideo grauiſſimū videbāt eis,ꝙ ſubderent̄ ſeruituti Hebręorū.

Peſſima Iudæorum conditio. Quæſt. XIII.

IN hoc autem apparet melior conditio Philiſthinorum, q̄ Hebręorum egredientium de Aegypto:ſępe enim dixerunt, ꝙ voluiſſent magis viuere in ſeruitute Aegyptiorū, q̄q̄ illa eſſet grauiſſima, q̄ venire in terram Chanaan ſubijciendo ſe periculis: ſic patet Exo.c.14.cū viderunt Pharaonē ſuper ſe venientem, & dixerunt: Nunquid non erant ſepulchra in Aegypto, &c.& Exo.c.16.dixerunt: Vtinam mortui eſſemus in Aegypto, q̄n ſedebamus ſuper ollas carnium: ſimile Nu.11.& 20.c.nec ſolum hoc,ſed ēt cum audiuiſſent, ꝙ Chananęi erat gens dura diſponebant,vt redirent in Aegyptum iterum ad ſeruitutē: Nu.c.14.& dixerūt ibi vtinā mortui eſſemus in Aegypto,& non in hac vaſta ſolitudine: valde igitur erant animi degeneris, & ſeruilis: Philiſthijm autem erant viriles corde,vt patet ex verbis eorum: pręeligerūt.n. mortem glorioſam pugnando ꝺ Hebręos cōtra Dei voluntatem,& poteſtatem etiam ſi crederent ſe ſuperandos, q̄ vitam miſerrimam ſub hebraica ſeruitute, ꝙ autem Hebręi ſeruirent Philiſthinis ſatis manifeſtū eſt. Nam a multis temporibus ante hoc ſeruierant,& nunc quoque ſeruiebant. Nam 18.annis ſeruierunt poſt mortē Iair iudicis Iſrael, de quo Iudi.c.10.poſtea autem erepti de manu eorum per quoſdam iudices inciderunt iterū in ſeruitutem ipſorum per 40.annos; de quo Iudi.c.12.quo expleto Samſon iudex incępit aliqualiter liberare Iſraelitas de manu Philiſthinorū, ſed non valuit penitus,nam & Iſraelitę propter mandatum Philiſthinorum comprehenderunt Samſonē, & tradiderunt Philiſthęis:Iudi.c.15.& ibi dicitur, ꝙ illo tępore Philiſthijm dominabantur Iſraeli,poſt mortem etiā illius 40.annis,quibus fuit iudex illi nō ceſſauit ſeruitus, nec etiam tempore Samuelis, & Saulis, vt declaratum fuit.ſ.in prin.c.q̄q̄ Samuel tempore ſuo diminuerit iſtam ſeruitutem quantum ad aliquid accipiendo quędam loca de terra Philiſthijm, vt patet.ĵ.c.7. *Confortamini, & bellate.* Replicatio ſententię eſt ſemper exhortando ſe ad fortiter moriendum, & non turpiter ſeruiendum.

Expoſitio Nicolai in literam refellitur. Quæſt. XIIII.

NICOLAVS non videtur totaliter ſequi iſtā expoſitionem dicens, ꝙ non concordat iſta litera.ſ.confortamini &c.quia hoc non videtur pertinere ad exprimendū timorē Philiſthinorū propter Deū Iſrael, ſed magis cōfidebant,ꝙ Deus nō poſſet eis nocere,ideo dicit,ꝙ ſecūdū Hebręos non exponit̄ ſic iſta litera,ſed dicit, ꝙ quidā de exercitu Philiſthinorū habebant reuerētiā ad arcā domini

Domini,& timebāt ꝙ aliqua mala eis infligi poſſent: erant enim deuoti circa arcam: & de iſtis exponunt primam partem literæ ſuperioris dicentes: & ingemuerūt Philiſthijm vſque ibi: Quis nos liberabit de manu deorum iſtorum: incluſiuē: alij autē de Philiſthinis nullam habebant reuerētiam, nec timorem ad arcam,& iſti contemnendo dixerunt: hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga,ideſt omni plaga poſſibili induci ab eis, q.d. tunc dij Iſraelitarum induxerūt ſuper Aegyptios omnes plagas,quas inducere poterant,ſed non potuerunt eos delere,ergo q̄q̄ pugnent contra nos iſti dij non poterunt nos ſubijcere Hebręis, & ſequitur immediate verbum exhortatorium,ſ.confortamini &c.q.d. iſti dij nō ſunt potentes,ideo non timeatis de eis,ſed habete ſpem bonam pugnando viriliter. Sed iſta expoſitio non ſtat, quia diuidit in duos ſenſus iſtam literam, quæ manifeſte pertinet ad vnum ſenſum: potiſſimè cum non ſit aliqua cauſa diuidendi eam, & cum dicit Nicolaus ꝙ ſi exponatur iſta litera de timore Philiſthinorum non concordabit illa,ſ.cōfortamini &c. dicendum quòd immo multum cōcordat,quia Philiſthijm gemebāt, & erant quaſi deſperantes propter fortitudinem Dei Hebręorum, ideo dixerunt quòd confortarentur, vt viriliter pugnarēt, quia etiam ſi ſuccumbere neceſſe eſſet,melius erat hoc viriliter moriendo quàm ſeruituti ſe ſubijciendo: & hoc demonſtrat litera, quæ dicit ne ſeruiatis Hebręis ſicut illi ſeruierūt nobis, quæ non poteſt exponi aliter conuenienter,niſi dicatur ꝙ Philiſthini credebāt ſe ſeruituti ſubijciendos, vel morituros: ideo prędigebant viriliter pugnare, & mori magis q̄ ſubijci ſeruituti Hebręorum: & tamē ſi exponatur quòd Philiſthini cōfidebant ſe non ſuperandos,iſta litera non agit ad propoſitum eorum: ideo redeundum ad primam expoſitionem.

Pugnauerunt ergo Philiſthijm. Hic ponitur ſecundū, ſcilicet arcę captiuatio: nam ſuccubuerunt Iſraelitę, & fugiētibus eis in tabernacula ſua relicta eſt arca in caſtris, quam acceperunt Philiſthijm: & dicitur pugnauerunt,ergo Philiſthijm, ideſt quia propter deſperationem exhortati ſunt ſe inuicē, vt fortiter pugnarent: pugnauerunt,etiam ſi putarent ſe morituros p potentiam Dei Iſrael: erat tamen potius è contrario: quia Deus Iſrael mouebat eos, vt fortiter pugnarent: & ſic occiderent multos de Iſraelitis, alioquin ſi egiſſent remiſſe Philiſthijm,& confortarentur cōtra eos Hebręi vincerent illos: Deus tamen volebat contrarium propter peccata populi,& filiorum Heli.

Et cæſus eſt Iſrael. Ideſt multum vulneratus a Philiſthijm, & hoc non fuit extra aciem per agros, ſicut in priori bello, ſed in acie, quia confidebant Iſraelitæ propter aduentum arcę ſe prævalituros eſſe contra Philiſthinos,ideo tamdiu reſtiterunt, quouſque viderunt Philiſthinos multum ſuperiores eſſe, & tunc fugerunt dimiſſis caſtris & arca. *Et fugit vnuſquiſque in tabernaculum ſuum.* Scilicet poſtquam multi perierunt de Iſraelitis videntes iam ſe non poſſe prævalere.

Quare Hebræi nō redierunt in caſtra,vt iterū pugnarent contra Philiſthinos ſicut in præcedenti bello. Quæſt. XV.

QVAERET aliquis, quare Iſraelitæ poſtquā ceſſi ſunt hic à Philiſthinis non redierunt in caſtra, vt iterum pugnarent contra eos, ſicut fecerunt prędicto bello: nam occiſis quatuor millibus virorum cæteri redierūt in caſtra. Reſpondendum eſt quòd in priori bello Iſraelitæ modicum afflicti fuerant,quia mox,vt bellum initum eſt fugerūt, paucique occiſi ſunt in acie,ſed paſſim per agrū in fuga,vt patet ſupra in litera. Nunc aūt plurimi perierant,ſ.triginta millia,vt patet infra, ideo

erant nunc deſperatæ res Hebręorum ad reſtaurādū bellum: redire autem ad caſtra eſt redire ad reſtaurandum iterum aciem meliori modo. Item prędicto vice redierūt Iſraelitæ in caſtra,quia cum multi eſſent putauerūt, ꝙ ibi ſe poſſent tueri a Philiſthijm. Nunc aūt bis ſuperati nō confidebant ſe poſſe tueri. Item in primo bello redierūt in caſtra proponentes reſtaurare bellum,quia credebant ꝙ aduenientę arca eſſet eis firmiſſimum auxilium contra hoſtes: nunc vero cum prędicti arca corruiſſent coram hoſtibus ſuis, & durius vulnerati eſſent q̄ prima vice, de reliquo nullum ſperantes ſubſidium, fugerunt vnuſquiſque in domum ſuam. Item ſatis rationabiliter dici poteſt, ꝙ hoc fuerit ex quodam motu Dei,qui maximè operatur circa iſta magna: ipſe enim volebat ꝙ multi de Iſraelitis perirent propter peccata ſua: & ꝙa in priori bello perierant ſolum quatuor millia, mouit eos, vt redirent in caſtra ad hoc quòd iterum inſtaurato bello perirent multi,ſicut & factū eſt: poſtq̄ vero in ſecundo bello perierunt triginta millia, de quibus in litera cum ſatisfactum eſſet Deo, noluit vt plures perirent: ideo mouit eos, vt redirent in tabernacula ſua: nam ſi redijſſent in caſtra, iterum inſtauraretur bellum: & ſic perirent adhuc plures de eis,cū Philiſthijm nimis confortati eſſent contra eos.

Et facta eſt plaga magna nimis. Dicitur hoc in comparatione prędecedentis belli, quia in alio perierūt quaſi quatuor millia: & in hoc triginta millia: alia tamē maiora bella fuerunt inter Hebręos,in quibus plures corruerunt de ipſis ſicut cum pugnabat Abias rex Iudæ,& corruerūt de Iſrael, cōtra quos pugnabat,quinquaginta millia virorum fortium,vt patet lib.2.Paralipo.cap.13. *Et ceciderunt de Iſrael triginta millia peditum.* Ideſt mortui ſunt: nam cadere idem eſt quòd mori. Et non dicitur de peditibus,quaſi de iſtis ſolis ceciderint triginta millia: & de equitibus ceciderūt aliqui alij,q̄ nō ſunt numerati, vel ꝙ nulli ceciderint de eis.

An in Hebræorum exercitu aliquid aliud eſſet præter pedites. Quæſt. XVI.

SED vocantur pedites,quia omnes Iſraelitę tūc erant pedites: non enim erat vſus eorum,in equis,& curribus pugnare,quamquā aliæ gentes vterentur iſto genere pugnandi,ſicut patet de Pharaone rege Aegypti, q̄ inſecutus eſt Hebręos cum equis,& curribus contra mare Exo.cap.14. Hebræi tamen non vtebantur iſto genere pugnæ: ideo cum tempore Ioſue acciperēt equos multos, & currus de ſpolijs populorum,quos debellabant, iubebat Deus,vt ſuccenderent currus, & ſubneruarēt equos, vt patet Ioſue cap.11.quod videtur eſſe propter duo, ſcilicet,quia Iſraelitæ,ſi vterentur illo modo pugnandi,q̄ fortiſſimus erat crederēt ſibi victorias prouenire robore ſuo, & armorū ſtrenuitate: vnde alienarētur a Deo. Voluit igitur ꝙ taliter pugnarent,ꝙ victoria nō poſſit attribui robori eorū,nec apparatui bellico, ſed bonitati Dei.Secundo dici pōt ꝙ hoc faciebat,ꝙa Iſraelitæ erant inexperti circa iſta, ideo non poſſent pugnare in curribus,& equis, ſed pedites,vel forte ꝙa erant pauperes,& nō poſſent habere equos: erant.n. magni precij,eo ꝙ non erāt in terra illa,ſed emebant̄ a negociatoribus aliarum terrarum, ſicut patet de Salomone infra 3.lib.c.10.cum dicitur;& adducebantur equi Salomoni de Aegypto, & Choa: negociatores enim regis emebant de Choa, & ſtatuto precio perducebant: emebatur autem quadriga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus 150. Hebræi autem ante Salomonem erant pauperes præter Dauid, qui cōgregauit diuitias magnas ex multis victorijs, iō q̄q̄ vellēt nō poſſēt habere equos & currus ad oppoſitionē

Universidad de Deusto Biblioteca

bellicam: & ſatis hoc rationabile eſt. Nam ante Salomonem non legũtur fuiſſe currus, & equi inter Iudæos, Salomon aũt cõgregauit numerum magnum equorum tam ad currus q̃ ad ſolam equitationem: ſic patet infra 3. lib. cap. 4 ſ. & habebat Salomon 40. millia preſepia equorũ currilium, & 12. millia equeſtrium. Et eo. lib. c. 10. dr̃ cõgregauit Salomon currus & equites, & facti ſunt ei mille currus 12. millia equitum: Saul aũt qui fuit primus rex Iſrael non legitur habuiſſe currus, & equites, nec habebat quin potius in principio regni ſui ipſe ſequebatur boues in agro, vt patet infra c. 11. & poſtea procedente regno ſuo tã pauper erat ipſe & miniſtri eius q̃ in toto Iſrael non reperiebatur gladius, aut lancea ad bellum: prꝫterq̃ arma ipſiuſmet Saulis, & filius eius Ionathę, vt patet infra c. 13. De Dauid autem q̃q̃ dies fuit circa ſenectutem ſuam propter multitudinem bellorũ, in quibus acquiſiuit ſpolia copioſa, tamen non legitur pugnaſſe in curribus & equitibus, ſed pugna pedeſtri, Salomon aũt ad augmentandum gloriam regni Iudæorum aſſumpſit ſibi equos multos, & currus, vt ſupra dictum eſt. Vocantur igitur hic triginta millia peditum, quia in exercitu non fuerunt niſi pedites ſicut exeuntibus Iſraelitis de Aegypto dicitur fuiſſe numerus eorum quaſi ſexcentorum milliũ peditum: Exo. cap. 12. & tunc manifeſtũ eſt, q̃ nulli equites ibi erant: ſic etiam factum eſt hic. *Et arca Dei capta eſt.* Quia oẽs fugiebant in tabernaculo ſuo vrgente bello magno Philiſthinorum, ideo nec potuerunt reducere arcam nec curauerunt aduertentes ſolum quomodo ſaluarentur per fugam. *Duo quoque filij Heli mortui ſunt Ophni, & Phinees.* Iſti duo erant in cuſtodia arcæ, quia erant ſacerdotes Domini, & portauerant eam de Silo, vt patet ſupra. Nunc autem cum forte ipſi vellent cuſtodire eam, corruerunt ſimul: ſic enim prędixerat vir Dei, q̃ iſti morerentur vna die ſupra cap. 2.

An duo filij Heli damnati vel ſalui ſint. Quæſt. XVII.

QVAERET aliquis de ſtatu iſtorum duorum, ſ. an rationabiliter dici poſſet q̃ iſti æternaliter perirent, vel ſalui ſint. Aliquis reſpondebit q̃ perierint ęternaliter, qm̃ iſti erant peſſimi viri, vt patet ſupra cap. 2. cum delinquerent in cæremonijs Dei, & facerent peccare totum Iſrael. Item ꝓpter iſtos inducta eſt maledictio ſuper totam domũ Heli vſque in ſempiternum. Etiam de his prenunciatum eſt q̃ vna die morerentur ambo & ſic factũ eſt: ideo videtur q̃ iſti nimis delinquẽtes ęternaliter perierint. Reſpondendum eſt non eſſe negandum, quin iſti nimis peccauerint, ſed non infertur ex hoc, nec apparet rationabiliter dictum q̃ propter hoc perierint: quia poſtquam peccauerunt habuerunt tempora multa, in quibus de peccatis dolerent, & non perirent: potiſſimè quia iſti vñr mortui in actu virtuoſo, ſ. in cuſtodia arcæ, & non fugerunt de bello relinquentes arcã, cum fortaſſis a principio potuiſſent fugere, & euadere, in quo ipſi merebãtur moriẽtes in gloria Dei ſui, & honore populi Iſrael. Item quando arguitur q̃ iſti mortui ſunt, ſicut de eis prenũciatum eſt non ſequit, q̃ æternaliter perierint, vel q̃ vſque ad tempus illud manſerint in peccatis: multoties enim pęna ineſt homini nullam habẽti culpam, ſed habuit aliàs: nec eſt inconueniens aliquod exiſtentibus in magna charitate magnas ineſſe pęnas, quia pęna, & charitas non repugnant, ſed malitia, & charitas: q̃q̃ ergo iſti habuerunt tunc pęnam pro prꝫteritis ſceleribus ſuis non arguit eos tũc habuiſſe ſcelera, nec æternaliter perijſſe. *Currens autem vir.* Hic ponitur quartum, ſ. pro arca capta lamentatio: nam q̃q̃ pro ruina magna facta in populo nimis planxerint Iſraelitę, acrius tamen fleuerũt pro captiuata arca, quia tunc crediderũt omne bonũ receſſiſſe ab eis: ſic dicitur infra: Translata eſt gloria de Iſrael, eo q̃ capta eſſet arca Dñi. *Currens vir quidam de Beniamin.* Iſte vir fugit de acie, cum dicatur ſupra, q̃ fugit totus Iſrael ſinguli in tabernacula ſua: ita & iſte vir fugit: non tamen fugit iſte in tabernaculum ſuũ: quia iſte erat de Beniamin, ideſt de tribu, & ſorte Beniamin: & tamẽ venit in Silo, quę non erat in ſorte Beniamin, ſed in ſorte Ephraim: hoc autem fecit, quia in vrbe illa erat tẽplum Domini, & ſacerdotes, vt annũciaret eis ſi quid forte facere vellent, aut poſſent pro arca.

Fabulam de Saul, quòd acceperit tabulas de manu Goliath refellit. Quæſt. XVIII.

DE iſto viro dicunt quidã Iudæi q̃ erat Saul, & addunt q̃ in bello iſte vidit Goliath Philiſthęum eduxiſſe tabulas teſtimonij de arca, & rapuit eas de manu illius adduxitque in Silo, ſed iſtud valde eſt fictitium; non enim videt q̃ Saul tunc fuerit talis vir, vt poſſet in bello eſſe: quia adhuc eſſet paruus ætate: potiſſime, quia nõ auderet ipſe, nec aliquis de Iſrael occurrere giganti viro, ſ. Goliath. Nam ipſe temporibus Dauid exprobrauit omnibus Iſraelitis quadraginta diebus clamãs ſiquis auderet congredi cũ eo ſingulariter, & nemo audebat in toto Iſrael, ſed ipſe rex Saul timebat eum nimis, & dicitur, q̃ oẽs Iſraelitæ cum vidiſſent virum fugerũt a facie eius timentes eum valde. De hoc infra cap. 17. quomodo igitur Saul auderet congredi cum viro ita potenti? Item quia q̃q̃ auderet congredi, non videt quomodo ipſe potuiſſet eripere de manu illius tabulas: magni enim roboris erat vir ille Philiſthęus. Itẽ quia non poſſet fugere vir iſte de bello, ſi portaret ſecum tabulas, quia illę erant lapideę, & aliquanti ponderis. Item non videtur veriſimile, quòd immediate in bello aliquis aperiret arcam de Philiſthijm: nam ipſi cum magno honore tractauerunt eam ponẽtes illam in templo Dei ſui, & adhuc tunc percutiebant, quanto magis hoc accidiſſet ſi eam inhoneſte tractaſſent aperientes eam? nihil igitur horum eſt veriſimile, ſed Hebraica fictio eſt. *Ex acie.* Ideſt iſte vir cucurrit fugiens de acie, ſicut cæteri currebant fugiẽtes de bello.

Venit in Silo in die illa. Scilicet die, qua percuſſus eſt Iſrael a Philiſthijm: hoc autem quia modicum diſtabat ciuitas Silo a loco belli.

Sciſſa veſte, & conſperſus puluere caput. Ideſt cum introiuit in vrbem annunciaturus calamitatem Iſrael, ſcidit veſtimenta ſua, & ſparſit puluerem ſuper caput ſuum. Hoc autem faciebat ad ſignandum magnũ dolorem. Erat enim conſuetudo antiquis, vt quãdo audirent aliquid dutum, ſcinderent veſtimenta ſua ſignificantes maximum dolorem: ſic enim patet ſçpe in his libris Regum, & Paralipomenon, alijsque hiſtoricis veteris teſtamenti: legitur etiam manſiſſe iſta conſuetudo vſque ad tempus Saluatoris. Nam cum duceretur Saluator noſter coram Caypha principe ſacerdotum, & ille dixiſſet, quòd viderent filium hominis in nubibus cœli, ſacerdos magnus demonſtrans ſe nimis dolere tanquam pro blaſphemia, ſcidit veſtimenta ſua: Matthęi cap. 26. nec ſolum faciebant hoc Iudæi in ſignum doloris magni pro rebus temporalibus, & quæ ad ipſos attinebant, ſed etiam ſi quando dolerent nimis de peccato, quod in Deum egerant, ſcindebant veſtimenta ſua, & induebant ſe ſacco. Propheta tamen Iohel admonuit, vt ſcinderent corda ſua, & non veſtimenta ſua quando

Mos dolendi fuit ſcindere veſtimenta & ꝓ nuda dolere

Non eſt inconueniens exiſtenti in charitate magnas ineſſe pœnas, quia charitas & pœna non repugnat.

quando lugerent pro peccatis, vt patet Iohel. cap. 2. erat autẽ aliquid ſpeciale, quando denunciabatur deſtructio bellica: quia nõ ſolũ ſcindebant veſtimẽta: ſed etiã cõſpergebant capita puluere: & hoc qa ſignificabat adhuc durior dolor: ſic. n. iterũ factum eſt, qñ venit nuncius de bello ad Dauid nuncians q̃ perijſſet Iſrael in bello, vt patet infra 2. lib. c. 1. *Cumque ille veniſſet Heli ſedebat ſuper ſellam contra viam ſpectans.* Poſtquã enim arca Dñi ducta eſt de Silo in bellum Heli erat ſemper ſollicitus pro arca, ne caperetur ab hoſtibus, vt dicitur immediatè, ſ. erat enim cor eius pauẽs pro arca Dei, ideo ſedebat ſemper expectans ꝯ viam, qua veniebatur de bello, vt audiret quid fieret de arca, & de populo. *Erat enim cor eius pauens pro arca Dei.* Heli. n. cognouerat iniquitates filiorum ſuorum, & peccata populi: ideo timebat, ne ipſis pereũtibus in bello caperetur arca: vnde contra eius volũtatem educta eſt de Silo, ſed prævaluit ſententia populi, quia oẽs iudicauerant eſſe arcam ducendam in caſtra, erat igitur pauens Heli pro arca; quia magis ſuſpicabatur malũ q̃ bonũ: timebat enim pro filijs, de quorũ periculo adhuc certior erat: quia prænunciatum fuerat ſibi, q̃ vna die morerentur ambo ſupra c. 2. nunc autẽ credidit hoc maxime poſſe fieri in bello, ſed nõ tm̃ pro eis timebat, quia ſciebat mortem filiorum ſuorum eſſe ineuitabilem, vel tunc, vel poſtea, nec quidem cõmunem mortem, ſed violentam, quia aliàs non prænunciaretur, vt in pęnã: de arca autem Dei nihil prænunciatum fuerat, ideo timebat, ne forte peccata populi demererentur eã capi: potiſſimè quia etiam ſi vtrũq; conſtaret ſibi, ipſe magis doleret pro arca, q̃ pro filijs: eo q̃ in arca erat cõis ſalus, & gloria totius populi. In duobus autem filijs ſuis nullum bonum Iſraelitarum erat, ſed potius ipſi induxerant Iſrael ad peccandum, & meritis eorum prouenerat magna pars calamitatis huius. Apparet autem iſtud, quia cum per nunciũ certiſſime cognouit occubuiſſe filios, & captam eſſe arcam, audita morte filiorũ nihil dixit, nec mutatus eſt, mox tamen vt de arca dictum eſt totus tremefactus corruens de ſella expirauit, vt patet infra. *Vir autẽ ille.* Scilicet ille, q̃ fugerat de bello, & venerat in Silo. *Poſtquam ingreſſus eſt nunciauit vrbi.* Scilicet anteq̃ veniret ad Heli mox, vt intrauit in vrbem clamauit fugatum eſſe Iſrael, & captam arcam eiulatu magno dolens pro cõi ſibi, & alijs calamitate. *Et vlulauit omnis ciuitas.* Erat enim iſtud malum vniuerſalis calamitas, ideo oẽs vlulauerunt in cęlũ putantes ſe penitus fuiſſe conſumptos. *Et audiuit Heli ſonitum clamoris.* Erat. n. Heli ſuſpectus de negocijs belli certior ad mala ſperandum q̃ ſalutẽ, ideo erat attentus ſi quid nunciaret, mox igitur, vt ciuitas clamauit ipſe cõmotus eſt. *Dixitque quis eſt hic ſonitus tumultus huius.* Audiebat enim Heli tumultum eſſe magnũ, & lugubrẽ: tota. n. plangebat vrbs, & ſtatim credidit eſſe ſonitũ pro aliquo malo magis pertinente ad bellum, q̃ ad aliquid aliud, diſtinctè tamen neſciebat: ideo quæſiuit. *At ille feſtinauit, & venit, & annunciauit Heli.* ſ. ille, q̃ venerat de bello, venit ad Heli nunciaturus iſta tanq̃ principi Iſrael: prius tñ q̃ ad eum veniſſet nuncius, tota ciuitas vlulabat: quia mox vt ille ingreſſus eſt vrbẽ, clamauit belliẽ infortuniũ, & ad vocẽ eius tota ciuitas vlulauit. *Heli autem erat annorum* 98. Iſtud ponitur ad deſignandum conditionem Heli morientis, & audientis nunciũ, ſcilicet, q̃ ipſe erat iam nimis antiquus ferè centum annorum, & non poterat videre; ideo cum venit nuncius ante ipſum, nõ vidit eũ, nec dixit ei Heli, quis es, & vnde venis? ſed ipſe nuncius cognoſcens cęcitatem Heli prevenit eum in verbis, vt ſic ſciret quis aderat, dicens: ego ſum, qui fugi hodie de acie. *Et caligauerant oculi eius.* Iſta caligatio non erat ex ęgritudine, ſed ex defectu ætatis, quoniam viſus per temporis longitudinem hebetatur: quia fit mutatio magna in humoribus contentis intra pelliculas oculi, in quibus eſt viſus. *Et videre non poterat.* Scilicet, q̃ iam fere nihil videbat, ita vt nõ diſtingueret quid ante ipſum eſſet: nec enim aduenerat ſibi iſta caligatio nouiter, ſed ex aliquantis temporibus. Nam quando Samuel puer exiſtens prenunciauit malum iſtud futurum in domo Heli, iam Heli videre non poterat lucernam, vt patet præced. cap. Quotidie tamen magis caligabat: vt ipſe non poſſet præoccupare in ſermone eos, qui ad ipſum veniebant tanquam non cognoſcens, ſed illi prevenientes eum, vt cognoſcerentur: & ita factum eſt hic de iſto veniente de bello.

Et dixit ad Heli ego ſum qui veni de prælio. Ideſt ſi aliquid vis inquirere de bello, inquire: quia ego ſum certiſſimus nuncius calamitatis huius. *Et ego, qui de acie fugi hodie.* Ideſt ego ſum, q̃ nouiter receſſi de acie, quoniam hodie inde receſſi: ideo poſſum ſcire quid euenerit: duplicantur autem iſta verba hic ad plãctũ. In lamentationibus enim ad exprimendum miſeriã abundantius, & ad permouendum paſſionaliter fit talis repetitio per ſynonyma. *Cui ille ait: quid actum eſt fili mi?* Captat benevolentiam eius: vt enarret ſibi omnem veritatem. *Reſpondens autem qui nunciabat: fugit, inquit, Iſrael.* Ideſt ille vir, qui venerat de bello: inqt, ideſt, dixit fugit Iſrael. *Coram Philiſthijm.* Ideſt a facie Philiſthijm: ſcilicet q̃ non potuerunt Iſraelitę ſuſtinere faciem Philiſthinorum, & fugerunt ab eis vertentes terga. *Et ruina magna facta eſt in populo.* Scilicet corruerunt multi vulnerati, ſ. triginta millia, vt patet ſupra: non nunciauit autẽ iſte de bello priori, in quo ceciderant quatuor millia virorum, quia de illo iam cognoſcebat Heli cum ventũ fuiſſet pro arca in Silo.

Inſuper & duo filij tui Ophni, & Phinees mortui ſunt. Iſti perierunt cuſtodiendo arcam, & fuerat mors iſtorũ ſupra prenunciata, c. 2. *Et arca Dei capta eſt.* Hoc enim reſtabat, vt fugientibus Iſraelitis arca Dei caperetur. Nam a principio belli nõ fuit reducta de caſtris cum ad hoc ipſa ducta fuerit in caſtra, vt aſſiſteret bello: fugientibus autem Iſraelitis nemo eam ducere potuit, nec curauit, quia erat impeditiua fugæ. *Cumque ille nominaſſet arcam Dei.* Scilicet, q̃ immediate, vt audiuit Heli de arca, corruit: non immediatè vt audiuit arcã nominari, ſed vt audiuit q̃ capta eſſet: nam nominatio arcæ, ſi nihil aliud adderetur, non erat ſibi grauis. In quo apparet probitas viri huius Heli, qui vere erat vir bonus atque laudabilis: nam quamquam a principio ipſe fuiſſet aliqualiter remiſſus circa filiorum correctionem, quia diligebat eos, & quia erat ſenex non potens eos corrigere, erat tamen deſiderium illius ſanctiſſimum circa Dei religionem: nam cum audiuiſſet filios ſuos occubuiſſe, quaſi nihil motus eſt: expectans quid diceretur de arca. Cum verò audiuit arcam captam fuiſſe elanguit cor eius, & non remanſit in eo ſpiritus: atque totus velut palpitans, defecit: prælegiſſet enim vir iſte ſibi mortem, etiã ſi in ætate iuuenili fuiſſet, quàm arcam captam fore: ideo nemini dubitandum eſt circa ſtatum Heli, ſicut de filijs ſuis, vel de quibuſdam alijs. Nam iſtud deſiderium & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eo quòd propter Deum erat, liberare poterat illum ab omni crimine: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

Cecidit de ſella retrorſum. Conſueuerat enim Heli ſedere in loco iſto, ſcilicet apud oſtium templi. Nam etiam quãdo Anna mater Samuelis introiuit ad adorandum corã Dño pro filio, ſedebat Heli iuxta portã tẽpli, ſicut nũc, vt patet ſupra c. 1. Corruit aũt Heli de ſella retrorſum, eo q̃ iſtę ſedes eſſent malè fabricatæ:

erant enim altæ,& post tergū nihil habētes, super qđ sedēs acclinare posset caput,aut aliqualiter incūbere: ideo cum Heli expauisset nimis,audita captione arcę, destitutus viribus corruit per partem posteriorem sedis,cum nullum haberet retinaculum. Si verò sedes fuisset aliter fabricata,nō potuisset corruere Heli, vel saltem corruisset per partem anteriorem sedis,q̄ non erat ita facile: hic tamen cecidit retrorsum,i.per partem posteriorem sedis: & hoc fuit iuxta ostium,s.tēpli: quia apud portam templi sedere consuetus erat. Obitus Heli.

Et fractis ceruicibus mortuus est. Corruit enim Heli totus super caput suum,& fractę sunt ceruices,atque ruptū est caput,q̄ fuit quia sedes erat alta,alioquin non cecidisset totus super caput: etiam fuit hoc quia erat senex,& ponderosus paucas etiam vires habens:ideo suo pondere pressus occubuit.Et hic quidem fuit exitus Heli viri clarissimi sacerdotis magni, & iudicis Israel: non quidem tanq̄ ipse aliquid iniquum egisset, p̄p qđ tam amara morte mulctandus foret, sed quia cum esset summus sacerdos, filiorum suorum in sacerdotio delinquentium nequitiam non correxit:qa ex officio sibi attinebat: Sic patet extra de Simonia. c.licet Heli. in quo satis apparet ex Dei vindicta, q̄ negligentia in prelatis nō est de minimis criminib⁹, sed sicut quis reus mortis est, si ipse aliquid morte dignum egerit,ita & si cum prelatus fuerit male agētes non correxerit,eadem morte mulctandus est. *Senex enim erat vir & grandæuus.* Ista ponunt hic ad designandum modum mortis Heli, & causam propinquam,s. q̄ q̄q̄ corrusset de sede, non sic cito mortuus fuisset, vel fortè non perijsset,si iuuenis fuisset, vel paruulus: erat tñ senex vir,& ponderosus atque viribus carens: ideo ipse a seipso occubuit. Dicitur aūt grandæuus quasi grandis æui, i. magnę ętatis: erat.n.annorū 98. vt patet in litera: & ipse iudicauit Israel quadraginta annis, i. Heli fuerat iudex in Israel per annos quadraginta. Dr̄ hoc,quia tpe Heli adhuc durabāt iudices.

Heli qualis vir fuerit.

Iudices quo tempore cœperunt. *Quæst. XIX.*

IN CAEPIT enim tps Iudicum post Iosue:nā tūc non erant reges in Israel,sed iudices,qui non habebant tātam potestatem, sicut reges: & isti nō erant de aliqua certa tribu,vel familia, sed interdum de vna tribu, & interdum de alia vt apparet ex processu libri Iudicū. Fuit autē Heli de istis iudicibus erat enim summus sacerdos, & iudex: & ex hoc erat honorabilior, qm̄ pertinebat ad ipsum totū regimē Israel tam in spiritualibus, quàm in tēporalibus: fuit autem factus iudex Heli post Samsonem sicut dicit Iosephus 5.lib. Antiquitatū. Et in diebus suis accidit id,quod enarratur de Ruth Moabitide: vnde qm̄ aliquis voluerit cōputare tempora post viginti annos, quibus iudicauit Samson,de quibus patet Iud.cap.16. dēt apponere ann. quadraginta quib⁹ iudicauit Heli. Alioquin si vellet computare aliqua tempora post Samsonem pro his, quæ enarrantur accidisse a c.16. libri Iudi.vsque ad finem exceder in cōputatione temporum, quod patet si aliquis cōputauerit annos 480. qui dicūtur transijsse ab exitu de Aegypto vsquequo Salomon incępit construere templum Dñi infra 3.li. cap.6.de quo ibi magis declarabitur. Fuit autem vir satis clarus Heli inter Israelitas & ab ipsis satis honoratus: nam ipse erat de familia Ithamar filij Aaron, vt declaratum est supra c.2.q.27.& 30.ad quam non pertinebat summum sacerdotium, sed ad familiam Eleazari: Israelitæ tamen tribuerunt ei summum sacerdotium, & ipse fuit primus de domo Ithamar,qui susćepit sacerdotium summum, vt ait Iosephus lib.8. Antiquitatum: nec solum hoc, sed etiam cum ante ipsum nemo fuisset iudex in Israel de tribu Leui, vt patet ex processu libri Iudicum.vbi de quolibet iudice dicitur,de qua tribu fuerit; Heli fuit factus iudex, vt sic tota gloria Israel transiret in eum; sed quātum ipse fuit glorios⁹, tantum filij eius fuerunt inglorij: quia non mansit eis summum sacerdotium,nec principatus iudicatiuus. De summo enim sacerdotio prēnunciatum fuerat q̄ non maneret in domo eius, sed Deus susćitaret sibi sacerdotem fidelem. De principatu autem iudicatiuo nihil dictum est: & tamen adhuc minori tpe mansit, q̄ summum sacerdotium in domo Heli.Nā post ipsum de tribu sua, & stirpe fuerūt alię sacerdotes,s.Achitob, Achimelech, & Abiathar,vt declaratū est supra cap.2. Et tamē nemo fuit de stirpe sua iudex post eū, quia immediate Samuel fuit factus iudex,vt patet ex cōtinuatione huius libri. Nam infra 7.c. agitur de principatu eius, non fuit ibi expressum tanq̄ in pēnā,q̄ filij Heli, & posteritas eius priuarētur principatu iudicatiuo,sicut fuit expressum de summo sacerdotio,cuius causa est, quia principat⁹ iudicatiuus nunq̄ perueniebat p̄p genus, quia nō erat determinatus ad aliquam familiā, vel tribū, sed quē volebant Israelitæ facere super se iudicem,ille erat iudex,vt patet ex processu libri iudicum,ita vt nunq̄ reperiāt inter oēs iudices Israel, siue boni, siue mali essent,q̄ aliqs filius succederet patri in principatu isto: prēterq̄ in Gedeone,cuius filius Abimelech p tyrannidē tribus annis dn̄atus est super aliqua loca Israel: de quo Iudi.c.9. ideo q̄q̄ non peruenerit principatus iudicatiuus ad filios Heli nō erat eis aliqua pęna, quia non priuabantur aliquo iure debito patri suo, vel familiæ suæ,q̄ aūt nō trāsiret ad illos principatus sacerdotalis erat pęna, quia q̄q̄ ad stirpē Ithamar non pertineret summū sacerdotium, Deus tñ transtulerat in illā tribuēs Heli, & filijs eius, & si illi nunq̄ peccauissent,mansurum erat sacerdotium in ęternum in domo ipsorum: sed ablatū est p̄p peccata,vt patet supra cap.2. *Nurus autem eius vxor Phinees prægnans erat.* Hic ponit mors nurus Heli, postquā descripta fuit mors Heli, vtriusque enim mors ex eadem causa accidit, scilicet, quia nunciata est calamitas Israelitarum, & captio arcæ: erat autem ista vxor Phinees: habuit autem Heli duos filios, & vterque habebat vxorem: sed vxor Phinees mortua est: erat autē iste Phinees summus sacerdos loco patris, & mortuo patre ad ipsum peruenire debebat & ad posteros eius, quod patet qa mortuo Heli & ipso Phinees ad filios Phinees peruenit summū sacerdotiū: nam Achimelech fuit summus sacerdos infra c.22. & Abiathar filius Achimelech,1.Paralip.cap.24. sed Achimelech erat filius Achitob infra c.22. & Achitob erat filius Phinees, vt patet infra c.24. ergo ad filios huius Phinees peruenit summū sacerdotiū eo tpe, quo māsit in domo Heli. *Vicinaque partui.* Ponitur cā mortis huius mulieris,s. quia erat propinqua partui: & dolores irruētes in eā simul cum ipsa amaritudine ex aduersitate fortunę ei nūciatæ fecerunt eā occūbere: si aūt fuisset sola amaritudo ex eis, quæ audiuerat non potuisset mori: sed illa fuit causa minus propinqua: dolores aūt partus q̄ irruerūt in eā subito fuerūt cā immediata mortis ei⁹. *Audito nuncio quòd capta esset arca Dei.*i. postquam audiuit, sicut audierat tota ciuitas, q̄ vlulabat ad aduentū viri de Beniamin. *Et mortuus esset socer eius, & vir suus.* Ista enim omnia quasi simul nunciata sunt ipsi nurui Heli: ideo eam nimis permouerunt. Ponuntur autem hic tria, quæ principaliter eam mouerunt, quia quodlibet ad ipsam nimis attinebat: non enim ponitur hic de ruina magna populi, s. quòd perijssent triginta millia: quia alias bella acciderant, & mortui fuerant multi de Israel. Etiam quia illi respectu totius

populi

populi Israel videbantur esse quasi nulla pars, sed intolerabiliter doluit pro captione arcę, quia illa capta non solum videbatur ei perijsse omnes, qui in bello corruerant, sed etiam omnes, qui manebant, quia bonum eorum erat in protectione Dei, quæ videbat eis inesse ex presentia arcæ, & quamquam alia duo,q̄ hic dicuntur nimis afflixerint istam mulierem,magis tamen afflixit captio arcę: nam pro illa imposuit nomē filio suo Icabod dicēs trāslata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei: & ab hoc nominauit filium suum inglorium, quod significat Icabod. Dicitur etiā de morte viri sui, quia pro hoc procul dubio fleret: dicitur etiam de morte soceri, quia ista nimis eā contristauit,sicut mors viri sui. Nam viuente socero ipsa erat glorios⁹,eo quòd ille erat summus sacerdos, & iudex in Israel: eo autem mortuo non manebat illi,in quo gloriaretur.

Incuruauit se & peperit. Ideſt inclinauit se ad partum, scilicet quia tunc nimis eam dolores tenuerant. *Irruerant enim in eam dolores subiti.* Hoc potest dupliciter intelligi. Vno modo quòd antequā ista fęmina aliquid audisset occupata fuerat a doloribus partus,quia vt dicitur supra erat vicina partui,& licet illi dolores parui forent, vt ex ipsis ei periclitandum non esset: tamen increuerunt nimis auditis his,quæ dicuntur hic, ita vt intolerabiles facti eam coegerint expirare. Alio modo intelligitur, quòd ista fęmina nō habebat aliquos dolores partus,quando audiuit ea, quæ habentur hic quamquam esset vicina partui, quia tamen ista erant sibi auditu durissima supra quàm dici potest nimio dolore cōmota est: & tunc quia ipsa erat vicina partui,ex illo nimio motu dolores partus insurrexerunt: qui aliàs ita cito venturi non fuissent, & hoc est quod dicit litera, scilicet, quòd irruerunt in eam dolores subiti,quasi dicat quòd aliàs venturi non fuissent: & ob hoc erāt subiti,i.insperati: & alij dolores coegerūt eam emittere partum, licet fortè non maturum, & iste est sensus melior.

In ipso autem momento mortis eius. Ideſt dum ipsa expirare vellet non quidem tunc moriebatur,quia adhuc post hoc locuta fuit aliqua verba, quæ habentur immediatè; sed quia tunc erat morti propinquissima dicebatur esse in momento mortis.

Dixerunt ei,qui stabant circa eam. Scilicet, quia irruerant in eam dolores partus, aderant sibi aliqui exhibentes ministerium obstetricum, & illi locuti sunt, quæ habentur hic.

Ne timeas,quia filium peperisti. Ista dicebant assistentes huic mulieri,vt consolarentur eam. Nimis enim gaudent fęminæ cum pepererint filios, ideo quāquā a principio dum periclitantur in partu nimis doleāt, tamen postquam pepererint non recordantur amaritudinis suæ: sic dixit Christus Ioan.16.cap. scilicet, Mulier cum parit tristitiam habet, quia venit hora eius,cum autem peperit puerum, non meminit pressuræ propter gaudium: quia natus est homo in mundum. Ista est igitur cōsolatio fęminarum parientiū, sic enim cum Rachel pariens Beniamin periclitaret: dixit ei obstetrix,noli timere,quia & hunc habebis filiū: Gen.35. *Quæ non respondit eis, nec animaduertit.* Ideſt quamquam intellexisset illa, qūo astantes conabātur eam consolari,tamen non respondit eis,nec aduertere voluit consolari renuens, cum audierit tantam calamitatē Israel: erat enim iam sibi amara vita ducenda: ideo q̄q̄ ei viuere daret, nō elegisset superuiuere. *Et vocabit puerum Icabod.* Interpretatur Icabod inglorius,i.sine honore,quia tota gloria transierat ab Israel, vt patet immediatè: & ipsa expressit hic causam nominis huius. De isto puero Icabod non legitur an superuixerit: fit aūt mentio de ipso infra c.14. cum dē

Icabod quare sic nominat⁹ fit.

q̄ Achias filius Achitob fratris Icabod filij Phinees portabat ephod: sed ex hoc non apparet an ipse superuixerit, fortè dicetur q̄ non superuixit: quia erat partus immaturatus: non enim tūc paritura erat mater eius,sed præ angustia narratorum irruerant in eā dolores subiti, vt patet hic: Tales autem non solent superuiuere:nec quidem arguitur istud,eo quòd mater in partu mortua est,quia aliæ fęminæ interdū maturum emittentes fętum periclitari solent: & tunc periclitatio matris ad filium nihil pertinet,sicut patet de Beniamin, in cuius effusione propter difficultatē partus Rachel mortua est, ipse tamen superuixit, vt patet Gen. cap.35. Icabod tamen erat partus immaturus: ideo ex hoc verisimile est, q̄ perierit. *Dicens translata est gloria de Israel.* Hic ponitur ratio huius nominis: ipsa enim cum vocauerit puerum nomine insolito, s. Icabod, i. inglorius assignauit causam, s.quia trāslata est gloria Dei ab Israel in alias gētes: ideo iā iste puer erat inglorius, q̄ nascebatur eo tēpore quo recesserat gloria, & fuit ista noīatio ex accidentibus tpalibus: sic.n.Phaleg fili⁹ Heber vocatus est Phaleg, ideſt diuisio, quia in diebus eius diuisa est terra,s.diuisa est lingua hominum,quę vnica erat per multas:sic patet Gen. cap.10. cum dr̄ q̄ Heber vocauit filiū suū Phaleg: quia in diebus eius diuisa est terra,& vocauit ista mulier filium suum ex eo q̄ sibi præsens erat,s.ex recessu gloriæ: sic enim Rachel moriens vocauit nomen filij sui Benoni,i.filius doloris mei, q̄q̄ postea a patre vocatus est Beniamin.i.filius dextræ. *Quia capta est arca Domini.* Ista est causa quare transijt gloria Dei ab Israel in alias gentes: erat.n. tota gloria & honor Israelitarum super alias gentes, q̄ Deum suum habebant inter se præsentem,& respondentē ad oīa,q̄ ipsi quærerent. Quòd aūt ista esset gloria eorū,patet Deutero.c.4.s.Vt audientes vniuersi, dicant: en populus sapiens,& intelligens,gens magna: nec est alia natio tam grandis,quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Prędentia aūt ista Dei maxime manifestabat in arca,quia q̄q̄ sacerdos magnus in rationali, quod portabat in pectore suo acciperet a Deo rñsionē oīum, quæ inquirebat, vt declaratū est cap.28. & patet infra 23.& 30. tamen istud non fiebat in voce,nec erat ibi aliqua specialis Dei assistentia. In arca aūt erat specialis Dei assistētia, qm̄ super propitiatorium arcæ inter duos Cherubin erat angelus Dñi in assumpto corpore de aere: & respondebat ad omnia, quæ inquirebat summus sacerdos ingrediens in sancta sanctorum, vt declaratum est Exo.c.25.& Leuit.16. Ideo inter Hebræos in maximo honore erat arca Dei, quia erat in loco secretiori sanctuarij,s.in sancta sanctorum,& nō introibat illuc quisquam, nisi summus sacerdos: & iste non semper, sed solū semel in anno alioquin moreretur: & tunc quando ingrediebatur faciebat multas cæremonias, de quo Leui.16. & ad Hebr.c.9.Etiā nemo de toto populo debebat videre illā arcam nudam,qm̄ produceretur extra sanctuariū, alioquin moreretur: vt patet de Bethsamitibus infra cap.6.Etiam Leuitę non poterant eā tangere, nec videre, qm̄ erat nuda alioquin morerent: Nu.c.4. Nūc aūt quia transierat arca ad Philisthinos dicebatur transisse gloria Dei de Israel.Et istud nomē Icabod siue inglori⁹ maximè cōueniebat huic puero, quia ipse erat de gñe sacerdotū magnorū. Nā pater suus Phinees erat sacerdos magnus pro patre,vt dictū est: & respectu istorū erat maxime arca gloria Israel: quia ipli erant, qui ingrediebantur soli ad arcam in sancta sanctorum, & ibi a Deo inquirebant quod volebant, & recipiebant responsum. Iste autem puer quamquam esset summus sacerdos,qa tñ iā nō erat arca Dei in popło,futurus

rus erat inglorius, ideo vocatus est Icabod. *Et pro socero suo, & pro viro suo ait translata est gloria Dei ab Israel.* Aliqui exponunt istam literam dicētes quòd ista mulier dixit trāslatam esse gloriā ab Israel propter duo, scilicet propter arcam & propter socerum & virum suum: & hoc patet quia bis dicitur hic translata est gloria Dei ab Israel, & primo dicitur ꝙ capta est arca, & secundo dicitur quòd pro socero suo, & pro viro dixit translata est gloria Dei ab Israel.

Quare bis dixit translata est gloria Dei ab Israel. Quæst. XX.

SED ista expositio non stat: primò quia immediatè subditur causa huius, cum dicitur, eo ꝙ capta esset arca Dei, & sicut bis dicitur translata est gloria Domini: ita bis dicitur, eo ꝙ capta esset arca: ergo nō pro morte soceri, & viri dixit, trāslatā esse gloriam. Item si pro his intellexisset, non dixisset trāslata est gloria Dei ab Israel, sed perijt gloria Dei in Israel: nam socer suus in Silo mortuus est ad ostium templi, vt patet supra: vir autem eius mortuus fuit in bello: & hoc fuit in terra Israel, ꝙ tamen trāslatum est de vno loco ad alterum mutatum est, ergo non intelligitur pro his. Item qñcunque aliquid trāsfertur, illud manet, q̄q̄ non in eodem loco, vbi prius erat, sed socer huius fœminæ, & vir illius nō manebāt, quia mortui sunt, ergo non intelligitur de ipsis. Item quia, licet ista non starent, adhuc nō posset dici quòd trāsierit gloria Dei ab Israel propter mortē Phinees: de Heli enim aliqualiter posset dici, eo ꝙ ipse fuit vir gloriosus in Israel iudex & summus sacerdos, & sine crimine: de Phinees tamē filio eius nō dicitur, quin potius ipse erat dedecus Israel: peruerterat enim cæremonias sacerdotalis officij ipse cū fratre suo Ophni, & dormiebant ambo cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, vt patet supra cap. 2. vnde propter eos omnia mala hęc venerunt. Exponitur igitur de arca Dei, s. ꝙ trāslata est gloria Dei ab Israel: ꝙ arca translata est ad Philisthinos. Cum autem dicitur pro socero suo, & pro viro, dixit translata est gloria Domini. Non est sensus ꝙ isti essent gloria Domini & isti trāsissent, sed ꝙ respectu istorum dicebat transisse gloria: nō enim erat æqualiter arca Dei gloria Israelitarum respectu omnium, sed magis erat respectu illorum qui habebāt maiorem propinquitatē ad ipsam, & qui propter eam erant glorioſi. Istud autem conueniebat solis summis sacerdotibus, quoniā alij siue sacerdotes, siue nō sacerdotes, non introibāt in sancta sanctorum ad loquendum Deo sedenti super arcam. Etiam summi sacerdotes habebant maximam gloriam in toto populo, & abundantissimos redditus, vt declaratum est Exodi 25. cap. hoc autem solum erat propter arcam, quia in hoc differebant sacerdotes summi a minoribus, quia summus sacerdos poterat introire in sancta sanctorum, & facere cæremonias sacrificiorum diei illius, in quo ingrediebatur in sancta sanctorum. Cæteræ autem ministrationes communes erāt summo sacerdoti, & minoribus: de hoc Leuit. cap. 16. & satis latè declaratum fuit Num. 18. cap. Et sic erat gloria sacerdotum magnorum in arca. Nunc aūt quia translata erat arca ab Israel non manebat aliquid, in quo summi sacerdotes differrēt a minoribus quantum ad min'strationem sacerdotalem, ideo respectu ipsorum transierat gloria Dei ab Israel: ita vt intelligatur translata est gloria Dei ab Israel, ideſt a summis sacerdotibus, & quia socer huius fœminæ, s. Heli, & vir eius Phinees erāt summi sacerdotes, pro eis dixit ꝙ translata erat gloria Dñi ab Israel, i. ab eis. Et etiam puer ille, qui natus est vocatus est Icabod, i. inglorius, quia licet susciperet summum sacerdotium post patrem suum, tamē inglorius erat, quia iam translata erat arca ab Israel, respectu cuius iste habiturus esset honorē. *Eo quòd capta esset arca Dei.* Ista mulier loquebatur tanq̄ arca nunq̄ reditura esset ad terram Israel, ideo propter captionē eius dicebat omnes sacerdotes magnos iam futuros inglorios: sed pauco tempore māsit arca in terra Philisthijm: quia coacti sunt eam reddere Philisthini cum fieret in eis plaga magna, vt patet seq. cap. Fuit autem ibi septem mensibus, vt patet infra cap. 6.

CAP. V.

PHILISTHIIM autem tulerunt arcam Dei, & asportauerūt eam a lapide Adiutorij in Azotū. Tuleruntque Philisthijm arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerūt eam iuxta Dagon.

PHILISTHIIM *autem.* Cum descripta fuerit supra arcę captiuatio, hic subditur eius ꝓ omnes vrbes Philisthinorum deportatio: fiebat autem ista deportatio propter plagā magnā, quę erat super vrbes, in quas introibat arca. Desiderabant enim nimis Philisthijm tenere apud se arcam Dei: non quidem tanquam ipsi adorare cuperent Deum Hebręorum, sed quia audierant magnalia, quę fecerat Deus Hebręorum super Aegyptios, & sciebāt quòd in fortitudine Dei huius confidebāt nimis Israelitę contra alias gentes, & quia Philisthini erant hostes Iudęorum si detinerent apud se arcam Dei credebant quòd auferrēt Iudæis occasionē confidendi contra ipsos, & sic subijcerentur eis: ideo retinere arcā penes se erat Philisthinis aliquid precio-sum: non potuerunt tamen, quia Deus aggrauauit super eos manum suam, & coacti sunt remittere illā, sicut patet hic: & secundum hoc diuiditur istud capitulum in tres partes. Primo describitur percussio Azoti, secūdò totius populi, tertiò super hoc congregatio consilij. Secunda ibi. *Videntes autem.* Tertia ibi. *Miserunt itaque.* Circa primum dicitur. *Philisthijm autem tulerunt arcam Dei.* Scilicet acceperunt eā de loco castrorum Israelitarum, & portauerūt in terram suā. Cum enim fugisset vniuersus Israel singuli in tabernacula sua, vt patet prec. cap. māserunt castra eorum vacua, & cum inquirerent Philisthijm spolia inuentā arcā inter illa portauerūt in terrā suam: reputabant eā esse spoliū precioſissimū, quod patet ex honore, quē impenderunt ei. Nā nō posuerunt eam in aliquo loco, pphano, sed in tēplo maximi Dei eorū, s. Dagon, & apud ipsum Deū cōstituerunt eā, vt patet infra. *Et asportauerunt eam a lapide Adiutorij in Azotum.* Lapis adiutorij erat quidā locus in terra Israel, in quo erāt castra Israelitarū, vt patet præc. c. Et vocatur etiā iste locus hic lapis Adiutorij p anticipationē sicut ibi: quia nō fuit locus sic vocatus vsque ad tpa Samuelis, vt patet infra cap. 7. quia tamē ista scripta sunt multo tpe postq̄ gesta fuerunt potuit fieri anticipatio, vel recapitulatio. Dicitur ꝙ portata est arca in Azotū, quia ista est vna de ciuitatib⁹ nobilissimis totius terræ Philisthinorū: sunt enim quīque ciuitates principales in terra Philisthijm, q̄ hñr seq. c. de quibus est vna Azotum: eran. enim istę ciuitates regales, qm̄ terra Philisthijm diuisa est in qnq; regulos, vt patet Iosue c. 13. & ponunt ibi istę qnq; ciuitates hñtes singulos reges.

Quo-

Quomodo Philisthijm accipiendo arcam non sunt mortui, cum nemini liceret eam tangere. Quæst. I.

QVAERET aliquis quomodo Philisthijm non mortui sunt cum acceperunt arcam Dei: nam nemini licebat eam tangere, nisi his, qui ordinati erāt a Deo ad eam tangendum, & si illi aliter tangerēt quàm constitutum erat, morerentur, sicut cęteri, vt patet Num. cap. 4. & apparet maxime, quia quando venit arca Dei de terra Philisthijm, & viderūt eam Bethsamitę mortui sunt plurimi, vt patet seq. c. ergo pariter mori debebant Philisthijm cum eam acceperunt. Respondebit aliquis ꝙ non perierunt: quia ipsi non discooperierunt arcā, sed sicut inuenerunt eam velatam, ita portauerunt in terram suam: Bethsamitę autem discooperierunt eā, & viderunt nudam: ideo mortui sunt. Sed dicetur quòd adhuc non stat istud: nam non solum si quis videret arcam nudam moreretur, sed etiam si tangeret eam velatam portādo illam, vel aliàs, dumtamen non pertineret ad eum portatio: erant autem in populo Israelitico distincti Leuitæ ad portandum res sanctuarij, & specialiter Chaatitæ erant determinati ad portandum arcam: Num. cap. 4. si quis autem de extraneis, s. de non Leuitis vellet portare arcam Dei, vel qūocunque facere alia ministeria Leuitica moriebatur: sic patet Nu. cap. 1. s. quisquis externorum accesserit, occidetur: sed Philisthijm non erant de genere Leuitarum, ideo ipsi morerētur si tangerent arcam, etiam si esset velata: simile patet de Oza, qui tenuit arcam Domini, ne caderet, quādo portabatur de Cariathiarim in domum Dauid, & percussit eum Dominus infra 2. lib. cap. 7. & primo Paralip. 13. de isto autem Oza dicit Iosephus lib. 7. Antiquitatum, quòd non erat de genere eorum quibus licebat tangere arcam, ideo mortuus est. Philisthijm autem erant huiusmodi: ideo mori debebant. Respondendum est ꝙ Philisthijm non percussi sunt quando tulerunt arcam, siue dicamus ꝙ eam nudam tulerint, siue opertam: & loquendo rationabiliter non debebant ipsi puniri a Deo quomodocūque portauissent arcam in terram suam, quia ꝙ moreretur aliquis tangens nudam, vel opertam arcam, vel videns eam nudam, solū erat ex lege Dei. Si enim nō fuisset posita lex de custodia, & honore arcę, licuisset omnibus videre illam: & nemo moreretur tangendo, vel videndo, sed quia lex posita fuit nō licuerunt ista: lex tamen posita nō obligat ad bonum, vel ad malum, nisi eos, super quos ponitur: sic ait Apost. ad Roma. cap. 3. s. Scimus autē quoniam quęcunque lex loquitur ijs, qui in lege sunt loquitur, sed nō fuerat data lex ista de custodia, & honore arcæ Philisthinis: ergo qualitercunque ipsi tetigissent, aut vidissent illam eis nō erat obligatio ad punitionem. Item ex alia ratione non debuerūt puniri, quia dato ꝙ ista lex obligasset Philisthinos, & oēs gētes, non agerent ipsi iniquum aliquid, & dignū pęna portando arcam, quia qñ aliquis agit quantum in se est, vt sciat si peccat, & non pōt stare, etiam si agat id, quod in se est malum, non est ei ille actus imputabilis. Philisthini autem erant huiusmodi, quia ipsi nescibant leges Hebræorum de reuerentia, & custodia arcæ; ideo q̄q̄ tractarēt ab eis aliter quàm decebat, non erant puniendi. Item Philisthini non erant digni pęna, quia erant nimis deuoti circa venerationem arcæ; quod patet quia impenderunt ei maximum honorē, quem impendere poterant, scilicet, quia posuerunt eam in loco sacratissimo totius terrę suæ, scilicet, in templo Dei magni Dagon: nec solum hoc, sed etiam constituerunt eam æqualem Dagon, vt patet infra in litera: vnde non poterant ipsi Israelitæ magis

Alph. Tost. in Primum Regum.

Rñsio aliquorum.

Rñsio auctoris.

honorare arcā, q̄ honorauerunt Philisthijm: nō fuerunt igitur punibiles pro hoc. Item Deus ad hoc fecerat deduci arcam in castra q̄q̄ Israelitæ non intellexerant, vt traderetur in manibus Philisthinorū, & ex hoc sequeretur postea gloria Dei, sed hoc nō poterat esse, nisi Philisthijm arcam impunię tractarent portantes in terram suam, ergo nō debuit Deus eos punire pro contactu arcæ. Ad rōnes aūt in ꝓrium rndetur: & ad primam cum dr̄ ꝙ Philisthijm non erant de Leuitis, quibus solis licebat tangere arcā: dicendum ꝙ ista lex data fuerat Iudæis; ideo solū obligabat inter Iudæos, vt patet ad Roma. c. 3. & sic Philisthijm quomodocunque tractarent arcam non peccabant. Ad secundam rationem, cum dr̄ ꝙ debuerant puniri, sicut Bethsamitæ: & fuit rñsum ꝙ Bethsamitæ viderūt arcam nudam, & Philisthijm viderunt eā coopertam solum: dicendū ꝙ hoc nihil refert: siue enim vidissent illam nudam siue opertam nō peccabant ex omnibus rationibus supra datis: Bethsamitæ autem peccabant, quoniam ipsis data fuerat lex, cum essent de Iudæis, & ligabat illos: ideo non debebant videre arcam, nec tangere eam, nisi sicut lex determinasset. Item peccauerunt Bethsamitæ: quia tractauerūt arcam irreuerenter, s. discooperiendo eā, vt colligitur sequen. cap. vbi dr̄ ꝙ puniti sunt, quia viderunt arcā, sed si vidissent eam opertam nemo percuteretur: ꝙa hoc licebat cuilibet de populo, sicut patet qñ ducebatur per desertum in itinere: etiam postea in terra promissionis quando portata fuit septem diebus in circuitu vrbis Iericho Iosue cap. 6. & qñ fuit ducta de domo Aminadab de Gabaa in ciuitatē Dauid: quia ibi totus populus erat, sed nemo mortuus est nisi quidam, qui eam detegit infra seq. lib. cap. 6.

Ad rōnes primæ opinionis.

Ad secundam.

Quare Deus percussit Philisthijm plaga propter arcam cum ipse permiserit accipi eam. Quæst. II.

QVAERETVR vlterius cū Deus permisit arcā capi in bello a Philisthinis, & portari in terrā ipsorū, quare postq̄ fuit inter ipsos percutiebat eos plaga magna, vt patet ī litera: potuisset enim Deus aliter facere ꝙ arca dimitteretur a Philisthinis. Respondendum est ꝙ Deus voluit seipsum demōstrare Iudęis, & Philisthinis vtrisque reddendo quod merebantur. Iudæi enim, qui colebant Deum Israel, & tamen nimis offenderant eum, merebant̄, ꝙ traderentur in manus hostium, & nō liberarentur propter prędictam arcæ: alioquin eorum iniquitas semper esset impunita, & nō arbitrarētur se esse peccatores, cum vero prędicte arca ipsi percussi sunt, & arca capta est, & ipsi sciebāt ꝙ potuisset Deus præsente arca liberare eos, cognouerunt manifeste, ꝙ fiebat propter eorū iniquitates, ideo quātum ad hoc necessaria fuit captio arcę & destructio, vel pcussio magna Iudęorū. Rursus autē fuit conueniens, vt Philisthijm percuterentur exīstente arca in terra eorū, & hoc pp duo. Primo ne ipsi ascriberent victoriam contra Iudæos, & arcā Dñi fortitudini suæ, & deorum suorum, & ꝙ tenebant eū captum: nam putabant illam arcā esse Deum Israel, vel aliquid latēs intra illam cum dixerint prędicte. cap. venit Deus in castra, & iterum quis nos liberabit de manu deorum istorum sublimium: erat aūt ista magna ignominia Dei Israel, s. ꝙ Philisthini crederent ꝙ habuerāt victoriam contra illum: decuit igitur nimis, vt cū ipsa esset in terra eorū monstraret potētia suā ꝏ eos, & ꝏ deos ipsorū: sic. n. fecit: nam primo humiliauit corā se Dagon deū Azoti, & ad vltimū confregit caput, & manus illius: postea indurauit manū suā sup viros Azoti pcutiēs eos plaga magna, ita vt cogerent̄ remittere arcā ad alias vrbes,

& confitebantur, quòd Deus Israel aggrauabat manum suam super eos, & super Deum suum. Secunda causa fuit, & potissima, vt Philisthini remitterent arcam Domini ad terram Israel. Nam licet Deus ad tempus deseruisset Israelitas nō adiuuans eos, tamen nolebat deserere in æternū, & quia sanctificatio sua inter Israelitas erat arca, voluit quòd reduceretur in terrā Israel, sed Philisthini nullo modo dimitterent arcam, nisi mors omnibus instaret, quia desiderabant eam nimis tenere, vt supra fuit declaratum: ideo decuit quòd punirentur a Deo ad hoc quòd cogerentur remittere arcam in terram suam; aliàs enim nun quam remisissent: sic autem factum est, quia cum omnibus Philisthinis mors instaret vulneratis singulis ciuitatibus consilio inito remiserunt arcam in terram suam, sicut patet sequen. cap. aliter autem nō potuissent eam habere Hebræi, quia non erant potentes destruere bello omnem terram Philisthinorum ad accipiendum inde arcam Dei sui. Sed adhuc dato quòd Deus vellet dare Iudæis totam fortitudinem, vt ipsi recuperarent arcam de terra Philisthijm per bellum: non conueniebat, vt infra declarabitur: ergo debuit punire Philisthinos cogendo illos ad reductionem arcæ.

Quare Deus permisit arcam portari in terram Philisthinorum Iudæis in bello superatis. Quæst. III.

QVAERETVR vlterius quare Deus permisit portari arcam in terrā Philisthinorum destructis Iudeis in bello: nam præter hoc potuisset Deus ostēdere prædicta duo, quæ ostēdit, scilicet potuisset punire Hebræos immeritos saluari præsente arca, scilicet, quòd quamquam Hebræi deduxissent illam in castra, cederentur a Philisthinis in præsentia illius magis quàm cum ipsa non erat in castris, & quòd omnibus Hebræis partim occisis, & partim fugientibus ipsa maneret nullo custodiente eam in castris: ibi autē poterat rursus demonstrare magnitudinem suā Philisthinis, scilicet, quòd cum accederent aliqui Philisthini ad capiendum arcam, morerentur coram ea, ita vt cogerentur illam relinquere in castris. Respondendum est, quòd nō fuit iste modus conueniens ad demonstrandum duo prædicta, scilicet peccatum Iudæorum, & potestatem contra Philisthinos. Nam licet primum cōuenienter monstraretur, tamen secundum non cōueniebat. Si enim sic morerentur Philisthini, & cogerentur dimittere arcā in castris, non patuisset magnitudo Dei cōtra Philisthinos respectu Iudæorum, nec respectu Philisthinorum. Patet primò respectu Iudæorum, quia licet morerentur multi de Philisthinis volendo capere arcam, & ad vltimum dimitterent: & Hebræi postea venientes inuenirent eam in loco castrorum non putauissent hoc accidisse, quasi non potuerint Philisthini eam portare, cum non viderent ad hoc sufficientem probationem: & dato quòd reperirent aliqui de Philisthinis mortui coram arca non arguerētur sufficienter quòd illi perijssent, quia voluissent tangere arcā, sed ex alijs causis, & dato quòd Hebræi possent habere aliqualem præsumptionem; de hoc tamen sufficientem certitudinem non haberent. Itē dato quòd Hebræi credidissent ꝙ arca Dei sui hoc seciſſet: tamen non constaret Philisthinis, quia aut omnes Philisthini morerentur volentes accipere arcam, aut aliqui eorum solum. Si aūt oēs cæteri, q manerent in terra Philisthinorum, qui non venissent ad bellum putauissent, ꝙ oēs gladio Hebræorū corruerant, & non ascripsissent hoc fortitudini Dei Israel.

Si vero quidam ipsorum solum morerētur volentes capere arcā, alij aūt recederent in terrā suā relicta arca, adhuc non esset manifestum inter Philisthijm, ꝙ Deus Hebræorū occidisset illos, sed vt non darent gloriam Deo Hebræorū fingerēt illos perijsse bellicè. Itē qualitercunque aliquis de omnibus his æstimare velit, tamen adhuc manet ꝙ Deus non demonstrasset fortitudinem suam ita abundāter super Philisthinos, sicut monstrauit, si nō fuisset ducta arca in terrā eorū: Nā solū occidisset eos, qui erant in bello. Nunc aūt non solum eos, qui ad bellum iuerūt, sed etiā eos, qui manserant in singulis ciuitatibus: nam fuit plaga vniuersalis in tota terra Philisthinorū, vt patet seq. c. Item licet Deus mōstrasset mō prædicto fortitudinē suam super Philisthinos, tamē non haberet occasionem ad monstrandum super Deos eorum. Nūc autē etiam super Deos ipsorū fecit magnalia, vt patet de Dagon, qui iacuit pronus corā arca, & postea manus cū capite abscisse sunt, ideo fuit cōueniētior iste modus ad demonstrandum duo prædicta, q̄ aliquis alius.

Quare Iudæi non acceperunt arcam de terra Philisthijm pugnando. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius, quare Iudæi non acceperūt arcam de terra Philisthijm pugnādo, ſ. ꝙ sicut Philisthijm pugnando acceperant eā de terra Israel, ita Israelitæ pugnando reducerent eā in terram suam. Respondendū est ꝙ Hebræi non erāt tanti roboris, vt possent expugnare totā terram Philisthijm ad recipiendum inde arcā, nec solū hoc, immo nec erant potētes ad defendendum seipsos in terra sua, vt patet in duobus bellis in cap. præce. Sed dicet, ꝙ sicut Deus miraculosè coegit Philisthinos reducere arcam in terrā Israel, ita daret miraculosè vires Iudæis ad expugnandos Philisthinos & capiendum arcā. Rūdendū, ꝙ nō conueniebat pp duo. Primo quia ad hoc ꝙ Hebræi pugnando caperent arcam, oportebat ꝙ delerent totā gentē Philisthinorū per bella, vel quasi: alioquin nullo mō illā eis darēt, sed Deus nolebat ꝙ perirēt oēs Philisthijm: illos. n. relinquebat ad hoc, ꝙ si aliqñ peccarent Israelitæ illi ingrauarent manum suā super eos: etiam relicti sunt ad exercitationem, ſ. vt Iudæi haberēt hostes, cū quib⁹ pugnarent, ne penitus in eis bellica virtus langueſceret: istę n. causę habentur in libro Iudicū. De prima patet Iud. c. 2. ſ. Quāobrē nolui delere eos a facie vestra, vt habeatis hostes, & dij eorū sint vobis in ruinā. Et iterū ibidē: Ego nō delebo gētes, quas dimisit Iosue, & mortuus est, vt in ipsis experiar Israel: vtrū custodiāt viā meā, & ambulēt in ea, sicut custodierūt patres eorū, an nō. Secunda causa patet Iudic. ca. 3. ſ. Hæ sunt gentes, quas Dñs dereliqt, vt erudiret in eis Israelē, & oēs, q nō nouerāt bella Chananæorū: & postea discerēt filij eorū certare cū hostibus, & habere consuetudinē prēliādi. Et subditur quinque satrapas Philisthinorū &c. Patet igitur ꝙ debuerūt dimitti Philisthijm ad exercitationē Iudæorum. Alia cā fuit, quia non erat cōueniens, ꝙ Israelitę eriperent Deum suū de manu hostium, sed magis ipse liberaret eos, reputabāt enim oēs gentes ꝙ arca Dei erat Deus Israel, & sic cū erat apud Philisthijm putabant Deū Hebræorū esse captiuū: si aūt Hebræi liberauissent eū bello, putauissent gentes, ꝙ Hebræi liberauerant Deū suū de manu hostili, in quo quantum ad ęstimationem gentiū appareret ꝙ nō erat maioris virtutis De⁹ Hebræorum, q̄ dij aliarū gentiū, ſ. ꝙ sicut dij gentiū egebant cultorū suorū ope, vt ab oībus incōmodis liberarentur, ita egeret Deus Hebræorū. Fuit igitur cōueniēs ꝙ liberaret seipsum Deus Hebræorū de manu hostiū premēdo illos, nec recipiendo opē cultorū suorū ad hoc, vt manifestè cognoscerēt gētes istū Deū differre, a cęteris in potestate: & ista est potissima ratio.

Quare

Quare Philistini tantum desiderabant tenere arcam Dei. Quæstio. V.

QVAERETVR vlterius quare Philisthini tātum desiderabant tenere arcam Dei apud se, vt ꝓpter eam exponerent se amaræ morti, fieretque in regione eorum plaga magna.

Respondeti poterit, ꝙ hoc faciebant, vt nimis dominarent Iudæis: erāt enim Philisthijm hostes Iudęorum ab antiquo, ideo desiderabant delere totum genus eorum, vel subijcere illos in seruitutem, & qa Iudæi confidebant nimis in Deo suo, quem Philistijm putabant esse in arca, & verissimè, licet Iudæi scirent arcam non esse Deum suum, tamen ex præsentia illius magnam habebant fiduciam, quod probauerunt Philisthijm in præcedēti bello, quando adueniente arca vociferatus est, totus exercitus hebræorum, & ingemuerunt Philisthijm dicētes, non fuit enim tanta exultatio heri & nudiustertius, væ nobis. Credebant igitur Philisthim, ꝙ tenēdo arcam Dei apud se tollebant Iudæis duo bona. ſ. adiutorium, quod Deus Hebræis præstare possit, & confidentiam, quam ex præsentia arcæ possent habere Hebræi: existimabāt enim Philisthijm, ꝙ Deus Hebræorum adiuuabat eos in bello, & hoc verum erat, & quia putabant Deum Hebræorum esse illam arcam, vel virtutem quandā latentem intra illam arcam, vt declaratum est præcedē ti ca. q. 12. existimauerunt, ꝙ cum arca Dei esset apud eos, non posset adiuuare Hebræos Deus suus.

Et in hoc quidem rectè arguebant secūdum principia naturæ, si fundamentum eorum fuisset verum. Nam res naturales determinant sibi certa loca, in qbus operentur, & nō possunt vbique operari, quia potentia earum nō est infinita. Et hoc siue sint res corporales, siue spirituales: nam corporales causæ operantur in locis illis, in quibus sunt, & in toto spacio ꝓ quod continuè potest deriuari virtus earum, vt patet de rebus calidis, & frigidis, humidis, & siccis, quæ sūt principia immutandi secundum naturam. Patet etiā hoc de corporibus cęlestibus, quorum virtus per totum medium continuatur: nullius tamen istarum rerum est operatio vbique. Nam etiam corpora cęlestia, quorum est maxima causalitas in natura, nō possunt operari vbique, quia eorum virtus non potest penetrare in terra, nisi vsque ad illum locum, in quo sunt venæ minerales, & atramentales: vlterius autem versus centrum non est aliqua operatio, ideo nec reperitur ibi generatio, nec corruptio. De substātijs aūt spiritualibus, siue vnitæ sunt vt animæ, siue non vnitæ, vt angeli, satis apparet, ꝙ operatio ipsarum non fit in omni loco, sed in paruo. De animabus patet, quia illę non habent influentiam, nisi in corporibus quibus sunt vnitæ.

Angeli autem solum habent influentiam in aliqđ paruum quod eis est coniunctum, quia illud possunt mouere. Cætera autem, quæ sunt in magna distantia non possunt mouere. Etiam nō possunt portare, vel mouere corpus cuiuscunque ponderis, sed in determinata quantitate: sic enim vult philosophus. 12. Meta. vbi assignat intelligētias motrices orbium, & vult ꝙ quælibet sit proportionata orbi a se moto, ita quòd si esset maioris quantitatis non posset illum mouere, vel saltem non posset in eadem velocitate, & per hūc modum facit regularitatem in motibus cęlestibus. ſ. quia intelligentiæ mouentes nō possunt maiora, nec velocius mouere. Et rursus in mouendo nunquam fatigantur, quia non sunt potentiæ corporeæ organicæ, ideo manebit semper regularitas motus, & sic patet, ꝙ res naturales non habent operationem suam vbique, sed in determinatis locis, ideo cū Philisthijm putarent Deum Hebræorum esse arcam, vel aliquā virtutem latentem in arca credebant, ꝙ quando esset arca in terra eorum, non posset adiuuare Hebræos, quia distabat ab eis, & non solum hoc, ideo etiam si esset arca in terra Hebræorum, & tamen non esset in castris, putabāt Philisthini, ꝙ modicum, vel nihil posset adiuuare Hebræos. Cum autem esset præsens eis in bello, credebant ꝙ nimis posset eos adiuuare, qđ patet ex verbis ipsorum Philisthinorum præcedēti c. Nam antequam veniſſet arca in castra insurgebant Philisthijm contra Israelitas nihil timentes. Cum autem venit arca in castra, timuerunt Philisthijm dicentes, venit Deus in castra, & ingemuerunt dicentes, vę nobis, nō fuit enim tanta exultatio heri & nudiustertius, vę nobis.

Secundo Philisthijm tollebant Iudęis confidentiā. Nam dato, ꝙ arca nihil adiuuaret Hebræos, tamen confidebant nimis, ꝙ in p̄sentia eius vincere possent, & sic pugnabant confidenter contra Philisthijm ea præsente. ista tamen confidentia non poterat esse sine magno damno Philisthinorum, siue vincerent, siue vincerentur. Nunc autem manente arca in terra Philisthijm credebant ipsi, ꝙ Iudæi non confiderent pugnare iam contra ipsos, & hoc modo faciliter subijcerēt Israelitas in seruitutem durissimam. Adhuc autem erat magna utilitas in hoc Philisthinis, qa erat eis ablatus timor: credebant. n. ꝙ existente arca in terra ipsorum, dato ꝙ Israelitæ pugnarent cōtra eos, nō possent nocere illis, si tamen esset arca inter Iudęos timebant nimis Philisthijm cōgredi cum Iudæis, qđ patet præcedenti cap. Nam antequam veniſſet arca in castra non putabant aliquod esse periculum in pugna. Cognito tamen, ꝙ veniſſet, dixerunt: Vę nobis quis nos liberabit de manu deorum sublimium istorum? hi enim sunt dij, qui percusserunt Aegyptum cum plaga: desiderabant igitur Philisthijm tenere apud se arcam Dei.

An philisthæi debuissent amittere fidem virtutis arcæ ex eo, quòd ipsa præsente Iudæi superati fuerant. Quæstio. VI.

SED dicet aliquis, ꝙ iam ablata erat Philisthæis occasio desiderādi tenere apud se arcam Dei, quia hoc erat, quia ipsi credebant, ꝙ arca esset magnæ virtutis potens eripere cultores suos de manu hostili, & delere hostes. Nunc autem ipsi viderent, ꝙ Hebræi nimis confidentes in arca non liberati sunt, etiam ipsa arca non potuit se eripere, sed ipsi eam hostiliter ceperūt, ideo videtur, ꝙ iam nullius esset potentiæ, nec appreciabilis, vt ipsi desiderarent eam.

Respondendum est, ꝙ Philisthijm desiderabant tenere arcam apud se ex causis dictis, & iste casus nō fecit eos existimare arcam esse minoris valoris: nam non crediderunt hoc euenisse ex impotētia Dei hebræorum, quia sciebant ipsi, ꝙ Deus hebræorum fecisset maiora his, vt ꝙ percusserit omnes Aegyptios, & aperuerit mare rubrum: diuisitque Iordanem ad transitum hebræorum, & subiecerit eis ferè totam terram Chanaan. Primam autem horum ipsi Philisthijm confessi sunt, vt patet præcedenti cap. 1. hi sunt dij &c. De secundis non potuerunt ignorare, quia sū per eos venerunt ista mala, cum ab ingressū Iosue in terram Chanaan fuerunt bella Iudæorum tam contra Philisthijm, quàm cōtra omnes alios Chananęos.

Crediderunt igitur Philisthijm, ꝙ hoc accidisset Iudæis, quia Deus eorum erat iratus eis, quia forte non colebatur, vt iusserat, & istud est conuenienter dictum, quoniam gentiles credebant, ꝙ aliqñ Deus

Hebræo-

Res naturales non agunt, nisi in determinata distātia.

Hebræorum iraſceretur hebræis, vt patet de rege Senacherib, qui mouebat Iudæos, ne cõfiderent in Deo ſuo annunciando, q̃ eſſet iratus eis, qui abſtulerant altaria illius. De hoc infra 4. lib. cap. 18. ſ. q̃ ſi dixeris mihi in domino Deo noſtro habemus fiduciam, nonne iſte eſt, cuius abſtulit Ezechias excelſa & altaria, & præcepit Iudæ, & Ieruſalem dicens ante altare hoc adorabitis in Ieruſalem. Crediderunt igitur, q̃ hoc acciderat, quia Deus erat iratus Hebræis: poſſet tamẽ eis iterum reconciliari, & ſi maneret arca apud eos adiuuaret illos, & redirent omnia inconuenientia, q̃ ſupra dicebantur contra Philiſthijm, ideo quamquã accidiſſet iſte caſus, Philiſthijm ſemper deſiderabant apud ſe tenere arcam. Alia autem cauſa huius eſſe potuit. ſ. q̃ Philiſthijm hoc faciebant ad demonſtrandum magnam gloriam ſuam inter gentes. ſ. quia bello ſuperauerant Iſraelitas, & captiuauerant Deum Iſrael: erat autem iſta magna gloria, quia Deus Iſrael habebatur tanquam potentiſſimus inter Deos gentiũ. Cum ipſe percuſſerit Aegyptũ, & Deos Aegyptiorum: etiam percuſſerat omnes alias gentes, contra quas Hebræi pugnauerant: erat igitur eis glorioſum nimis captiuum tenere illum Deum.

An tempore, quo arca fuit in terra Philiſthinorum, Iudæi fecerint aliquod miniſterium coram arcæ loco.
Quæſtio. VII.

QVAERETVR vlterius an tempore, quo ſteterit arca in terra Philiſthinorum debuerunt Iudæi facere in terra ſua aliquod miniſterium coram arca, & an ceſſauerint ab eo propter abſentiam arcæ.

Reſpondendum eſt, q̃ quando arca erat in terra Iudæorum erat in tabernaculo intra ſancta ſanctorũ, & illud nũquam ingrediebatur aliquis, niſi ſummus ſacerdos, & hoc ſolum ſemel in anno. ſ. in die propitiationis, alioquin moreretur: Leui. 16. cap. Hoc autem fiebat, qa in die feſto iuſſerat lex, q̃ ſacerdos magnus faceret expiationem pro ſe, & pro toto populo, & introibat in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſanguinem vituli, & hirci, aſpergebatque ſepties intra ſancta ſanctorum coram propitiatorio: de hoc patet præalleg. ca. Si autem non eſſet arca intra ſancta ſanctorum, non poterat aſpergi contra propitiatorium. Alijs autem temporibus nihil differebat, q̃ arca eſſet in terra Iudeorum, vel non. Nunc autem manet dubium, an aliquod tempus fuerit, in quo Iſraelitæ debuerint facere miniſtrationem coram arca, & illa nõ eſſet in terra eorum.

An tranſiuit in eo tpe aliqua dies propitiationis

Reſpondendum eſt, q̃ cum ſolum eſſet neceſſariũ fieri miniſtrationem coram arca die propitiationis, erit dubium, an tranſiuit aliqua dies propitiationis, in qua non fuerit arca in terra Iſraelitarum. Reſpondetur q̃ non, quia arca ſolum fuit in terra Philiſthijm. 7. menſibus, vt patet ſequenti c. ſed in his ſeptem menſibus nõ fuit aliqua dies propitiationis, ergo non trãſiuit tempus, in quo arca neceſſaria eſſet in terra Iſraelitarum, & non eſſet inter eos.

Sed aliquis dicet, q̃ forte in aliquo iſtorum ſeptẽ menſium fuit dies propitiationis. Sed dicendum, q̃ non, pro quo conſiderandum eſt, q̃ dies propitiationis ſemper celebratur die decimo menſis ſeptimi, q̃ apud nos vocatur September, vt patet Leu. 23. & Nume. 29. cap. iſti tamen ſeptem menſes fuerunt præter Septembrem, q̃ patet quia arca manſit in terra Philiſthijm ſeptem menſibus, & tamen illa venit in terra Iſraelitarum tempore quo colligebatur triticum, vt patet ſequenti cap. ſ. Porro Bethſamitæ metebant triticum in valle, & eleuantes oculos viderunt arcã Dei, ſed meſſis triticea non fiebat in terra Iſraelitarum ante principium tertij menſis, qui eſt Maius, incipiendo vt ipſi incipiunt a Martio menſes ſuos: nam principiũ meſſis ordeaceę in terra Iſrael erat poſt mediętatem mẽſis primi. ſ. Martij: nam ,puiſum erat, q̃ ne quis ſumeret ſpicas aliquas ad comedendum grana, vel facerent pultes, aut polentam, vel panes ex ſegete vſq; ad ſecundum diem feſtiuitatis azymorum, qui eſt dies. 16. menſis primi, vt patet Leui. 23. & Nume. 28. cap. Erant autem tunc ſpicæ ordeaceæ adhuc virentes, vt patet Leui. cap. 23. ergo quando eſſet meſſis triticea, iam eſſet finis ſecundi menſis, & in tertio menſe offerebant Iudæi primitias de panibus triticeis nouis: Leui. cap. 23.

Computentur ergo ſeptem menſes cum ipſo Maio, ante Maium reperiretur, q̃ arca capta fuerit in principio Nouembris, qui eſt nonus mẽſis apud hebręos, dies tamen propitiationis eſt in Septembri, vel ſi velimus non computare Maium. ſ. q̃ tempus, quo venit arca erat tempus meſſis triticeæ, tamen erat in fine Aprilis, vel in principio Maij: dicetur, q̃ arca fuerit capta in principio Octobris, & ſic quomodocunque ponatur, neceſſe eſt, q̃ ſemper dicamus fuiſſe captam arcam poſt feſtum ,ppitiationis, & redijſſe ante aliud feſtum propitiationis, cum ſolum manſerit ſeptem menſibus in terra Philiſthijm, & ſic non fuit aliquod tempus, in quo Iſraelitæ egerent arca, & ipſa eſſet in terra Philiſthijm.

Si accidiſſet aliqua dies propitiationis, dum Iudæi erant ſine arca, an celebraſſent omnes cæremonias dici illius.
Quæſtio. VIII.

QVAERETVR vlterius quid ſi accidiſſet aliqua dies propitiationis, dum erant Iſraelitæ ſine arca, an celebraſſent omnes cæremonias diei propitiationis.

Reſpondendum eſt, q̃ de quibuſdam cæremonijs diei illius non eſt dubium, ſed de alijs. Pro quo ſciendum, q̃ in die propitiationis erant triplices cæremoniæ. Primæ pertinebant ad vacationem a laboribus, ſecundę ad ieiunia, tertiæ ad ſacrificia.

De primis dicebatur, quòd illo die abſtinerent Iudæi ab omnibus laboribus, & ab omni opere ſimpliciter: Leuit. 23. capit.

De ſecundis dicitur, quòd omnes in die illa affligerent animas ſuas a ueſpera in ueſperam. ſ. q̃ non comederent, nec biberent, & ceſſarent ab alijs delectationibus: quicunque autem non affligeretur die illo: periturus erat de medio Iſrael, vt patet Leu. 16. & 23.

De teſtijs. ſ. de ſacrificijs habetur Leui. capitu. 26. & Nume. 29. vbi ponuntur multa ſacrificia pertinentia ad diem iſtum. De primis duobus generibus cæremoniarum dicendum eſt, q̃ obſeruarentur in die, q̃ pitiationis, etiam ſi arca non eſſet in terra Iſraelitarũ, quod patet, quia nunc Hebręi ſeruant iſta, & tamen, nec habent arcam, nec ſanctuarium, nec ſunt in terra promiſſionis, in qua fieri debebãt ceremoniæ. De tertio genere cæremoniarum. ſ. de ſacrificijs diei propitiationis dicendum eſt, q̃ iſta erant duplicia, quia q̃dã erant ſpecialiter pertinentia ad illum diem inquantũ erat dies expiationis, & iſta erant, quæ fiebant ad cæremoniam expiationis pro peccato totius populi. Alia autem erant, quę offerebantur in die hac inquantum dies iſta erat quædam magna ſolemnitas, ſed non vt pertinebat aliquo modo ad expiationem. De primis ſacrificijs habetur Leui. cap. 16. de ſecundis habẽt Nume. cap. 29. Erant autem prima, q̃ offerret ſummus ſacerdos vnum vitulum pro ſeipſo, & domo ſua, & totus populus offerret duos hirços, quorum vnus mitte-

mittebatur in ſolitudinem, alius autem immolabat, & tam ſanguis ipſius quàm vituli ferebantur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum. De his Leui. cap. 16. hæc autem ſunt, in quibus fit expiatio.

Secunda autem ſacrificia diei huius, quæ non pertinebant ad expiationem, erant vnus vitulus, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi in holocauſtum, & vn⁹ hircus pro peccato, vt patet Nume. 29. Nunc autem de his dicendum eſt, q̃ quantum ad ſecunda ſacrificia non eſt dubium, quin offerrentur in die propitiationis, etiam ſi non eſſet arca in terra Iſraelitarum: nã iſta non pertinebant ad diem expiationis ſecundum, q̃ erat dies expiationis, ſed ſecundum q̃ erat magna feſtiuitas, ideo ſicut de alijs feſtiuitatibus non eſt dubiũ, quin poſſent celebrari ſacrificia illarum, etiam ſi non eſſet arca in terra Iſrael, ideo nec dubitabitur de his. Quòd autem iſta ſit differẽtia inter ſacrificia diei expiationis, apparet Num. 29. ca. vbi cum fuerint poſita ſacrificia illa, quæ nos nominauimus ſupra: Secũda dicitur ibidem, q̃ illa erunt abſque his, quæ offerri ſolent pro delicto & expiatione, ergo neceſſe eſt diſtingui die illa, quædam ſacrificia, quæ offerantur pro expiatione, & alia non.

Item patet hoc magis, quia arca non erat neceſſaria in die expiationis pluſquam in alijs ſolennitatib⁹, niſi quia illa die ſacerdos introducebat de ſanguine vituli, & hirci intra ſancta ſanctorum: alijs autem diebus non, ſed de ſanguine ſacrificiorum iſtorum, quæ vocabamus hic ſecunda, nihil introducebatur intra ſancta ſanctorum ad aſpergendum coram propitiatorio. ergo nihil differebat arcam eſſe in ſanctuario, vel non, quantum ad iſta ſacrificia.

De primis autem ſacrificijs huius diei manet dubium, an poſſent offerri ſi non exiſteret arca in terra Iſrael intra ſanctuarium. Ratio dubitationis eſt, quia quandocunque aliqua cæremonia de cæremonijs legis veteris determinabat ſibi certum locum, vel inſtrumenta, ſi Iudæi non haberent illum locum, vel inſtrumenta non faciebant huiuſmodi cæremonias, ſicut patet nunc in cæremonijs, quas obſeruant Iudæi: nam aliquas obſeruant, alias vero non. Illæ enim quæ non determinant locum, obſeruantur nunc, ſicut circunciſio, & obſeruatio Sabbathi, & vacatio a laboribus in alijs feſtiuitatibus & ſimilia. Alia autem determinabant ſibi locum ſicut ea, quæ pertinebant ad ſacrificia. Quomodo autem iſta inter ſe differant, & quæ obſeruentur nunc, & quæ non: declaratum eſt Exo. cap. 19. Ita igitur dies propitiationis determinabat ſibi certum inſtrumentum. ſ. fieri coram propitiatorio aſperſionem, ergo quando Iudæi non haberent propitiatorium, non poſſent facere iſtam aſperſionem.

Reſpondẽdum eſt, q̃ ſiue eſſet arca in ſanctuario, ſiue non, Iudæi poterant facere iſtam aſperſionem, & cogebantur facere quolibet anno, dum eſſent in terra promiſſionis, nec requirebatur, q̃ aſpergeret ſacerdos ſanguinem coram propitiatorio. ſ. q̃ eſſet propitiatorium intra ſancta ſanctorum, ſed ſatis erat, quòd aſpergerent coram loco illo, in quo erat, vel eſſe ſolebat propitiatorium, & ſic ingrediebatur ſacerdos in ſancta ſanctorum ferens ſecum ſanguinem, & aſpergebat ſepties coram loco illo, in quo eſſe conſueuerat propitiatorium, quod patet, quia multa tempora tranſierunt. ſ. 80. anni, vel quaſi, in quibus ſtetit arca in terra Iſraelitarum, & tamen non erat intra ſanctuariũ in ſancta ſanctorum, ſed erat in diuerſis locis: nam immediatè vt venit arca de terra Philiſthijm, poſita eſt in domo Aminadab ſacerdotis in Gabaa, ſiue Cariathiarim, & poſtea in principio regni Dauid, ſuper Iſrael translata fuit arca de Cariathiarim in ciuitatem Dauid, de hoc infra cap. 7. & infra 2. lib. cap. 6. deinde manſit arca in domo Dauid vſque ad tempus, quo Salomon tranſtulit eam in templum, quod ædificauit domino, vt patet 2. Paralipom. ca. 1. & fuiſſet tempus pluſquam. 80. annorum. ſ. 40. annis regni Saulis, de q̃bus Actuum. 13. cap. & 40. annis regni Dauid, vt patet infra 3. lib. cap. 2. ſed manifeſtum eſt, q̃ in omnib⁹ his temporibus Iſraelitę celebrauerunt omnes feſtiuitates ſuas & diem expiationis, quia iſta erant præcepta neceſſitatis, & non habebant Iudæi aliquam cauſam excuſantem, ergo certiſſime credendum eſt, q̃ celebrauerint: potiſſime, quia in his temporibus fuit iudex Samuel infra 7. & 12. ca. qui valde erat zelator legis Dei: fuit etiam poſtea Dauid rex, qui nimis ſecutus eſt legem domini: ideo iſti non permitterent aliqualiter præteriri aliquam feſtiuitatem, vel cæremoniam legalem. Conſtat tamen, q̃ toto iſto tempore arca fuit extra tabernaculum, ergo ſacerdotes obſeruabant cæremonias diei propitiationis ingredientes in ſancta ſanctorum, & fundẽtes ſanguinem coram loco, in quo ſolebat eſſe propitiatorium.

An exiſtente arca extra ſanctuarium ſacerdos in die propitiationis faceret omnes cæremonias, ac ſi ibi eſſet.
Quæſtio. IX.

QVAERETVR vlterius, an cũ exiſteret arca extra locum ſanctuarij, & ſacerdos obſeruans diem ,ppitiationis introiret in ſancta ſanctorum, obſeruaret omnes cæremonias, q̃ obſeruabantur, quãdo aliàs introibat ſacerdos in ſancta ſanctorum exiſtente ibi arca.

Reſpondendum eſt, q̃ cęremoniæ multæ requirebantur, cum ſacerdos ingredi debebat in ſancta ſanctorum, quarum ſi aliquam omitteret, peccaret, & occideretur a Deo, vt patet Leui. 16. vbi dicitur, quòd non introiret Aaron in ſancta ſanctorum omni tempore, ſed ſolum quando feciſſet ea, quæ habentur ibi alioquin moreretur. Erãt autem iſtæ cæremoniæ triplices. Primæ erant quantum ad veſtes, quas tunc habebat ſacerdos, ſecundę quantum ad ſanguinẽ, q̃ aſpergebat, tertiæ quantum ad thymiama, quod ſecum ferebat.

De primis dicendum, q̃ ſummus ſacerdos, quãdo introibat in ſancta ſanctorum accipiebat quatuor ornamenta ſolum de lino, quæ erãt minorum ſacerdotum, ſcilicet fęminalia linea, & tunicam, & cidarim atque cingulum: Leuit. cap. 16.

Cæremoniæ quas faciebat ſacerdos, quãdo ingrediebat ſancta ſanctorum.

De ſecundis cæremonijs dicendum, q̃ cum ſacerdos introiret in ſancta ſanctorum occidebat vitulũ, & hircum, de quorum ſanguine introducebat ſecũ ad aſpergendum coram propitiatorio: Leu. c. 16.

De tertijs cæremonijs dicendum, q̃ ſacerdos implebat quoddam thuribulum prunis, & thymiamate, ferebatque ſecum intra ſancta ſanctorum, vt patet præalleg. capitu.

De primis duobus generibus cæremoniarum dicendum, q̃ in die propitiationis fiebãt, ſiue ſacerdos eſſet intrans ante arcam, ſiue non eſſet arca in ſanctuario, quia ſupra declaratum eſt præcedenti q. q̃ ẽt ſi non eſſet ibi arca obſeruabatur expiatio, ſed nõ poterat hoc fieri, niſi ſacerdos introiret in ſãcta ſanctorum, ergo neceſſe erat, q̃ hęret veſtes illas, quas lex iubebat habere ingredientẽ. etiam q̃ ferret ſecum de ſanguine hirci, & vituli alioquin non haberet qd aſpergeret intra ſãcta ſanctorum: expiatio iſi fiebat p aſperſionem ſanguinis. De tertia cæremonia ſolum erat dubium. ſ. an introduceret ſecum ſacerdos thymiama in ſancta ſanctorum non exiſtente ibi arca.

Aliquis dicet, q̃ ſic, quia ſicut in cæteris non eſt differentia,

rentia, an esset arca in sancta sanctorum, vel non, ita nec erit in hoc, sed dicendum est, q̃ an istud factum fuerit, vel non, sciri non potest: non tamen obligabātur Iudæi ad faciendum illud, quod patet, quia Leui. cap. 16. dicitur, q̃ assumpto thuribulo de prunis altaris poneretur supra thymiama in igne, vt nebula thymiamatis, & vapor operiat oraculum, q̃ est super testimonium, & non moriatur sacerdos, & sic causa introeundi cum thymiamate erat ipsum oraculum. s. propitiatorium, quia ibi erat aliquid, quod cōtegendum erat, ne videretur a sacerdote. & istud erat, quia angelus erat in corpore assumpto in propitiatorio inter alas duorum Cherubin, & in illo corpore aereo loquebatur, vt declaratum est Leui. 16. & Exo. 25. c. sed non erat propitiatorium intra sancta sanctorum, quando nō erat ibi arca, cum propitiatorium sit opertorium arcæ, vt declaratum est Exodi 25. & 27. ideo non oportebat introduci thymiama. *Tulerunt autem Philisthijm arcam Dei.* Scilicet accipientes eam de castris, nemine prohibente.

De numero annorum huius historiæ primi lib. Reg. ab hoc capite vsque ad finem libri. Quæst. X.

SCIENDVM autem, q̃ in principio huius ca. incipit sextus liber Antiquitatum Iosephi durans vsque ad principium sequentis secundi libri Regum, & texitur in eo tota historia, quę habetur hic pauca verba addendo, de quibus interdum tangetur in locis suis. Et dicit, q̃ ista historia continet tempus annorum 32.

Sed sciendum, q̃ sacra scriptura dicit esse tempus annorum 40. Nam regno Saulis dantur anni 40. vt patet Actuum 13. sed computātur ibi anni pro regno Saulis, & pro tempore, quo iudicauit Samuel. Fuit autem Samuel pluribus quàm viginti annis iudex, quibus non præfuit Saul, vt declarabitur infra 7. c. principatus autem iudicatiuus Samuel incepit a morte Heli summi sacerdotis. Ista autem quæ habentur hic fuerunt mensibus septem post illud, sed in hoc modicū differt: multum tamen differt inter positionem Iosephi, & sacræ scripturæ, cum Iosephus dicat esse spacium 32. annorum ab isto tempore vsque ad principium regni Dauid: sacra autem scriptura dicit fuisse spacium annorum quadraginta, in quo non est dubium cui credi debeat, quia auctoritas sacræ scripturæ omnium scripturarum humanarum auctoritatē excedit.

Dagon Deus Philistinorū cuius figuræ esset.

Et intulerunt eam in templum Dagon. Scilicet non posuerunt in aliqua domo prophana, sed in sanctuario suo. Erat autem Dagon Deus Azoti, & ad hanc ciuitatem fuit arca ducta. Dicunt autem Iudæi, q̃ istud idolum Dagon habebat figuram piscis, vel saltem caput eius erat, sicut caput piscis. Quòd autem totus esset ad figuram piscis non stat, quia dicitur infra, quòd caput, & manus Dagon abscissa sunt: si tamē esset ad formam piscis non haberet palmas, q̃ autem caput illius esset ad formam piscis, & cætera membra essent modo humano lineata satis stat, qm̃ alia idola pingebantur cum tota humana effigie, & cornibus arietis, sicut Ammon libycus, & multa alia figmenta similia fuerunt. Iudæi aūt solum dicunt hoc, quia Dagon videtur deriuari a quodam noīe hebręo significante piscem Dag: sed hoc non est motiuum conueniens: esset. n. verum si ambo essent in eadem lingua, sed sūt in diuersis, quia Dag est idiomatis hebræi, Dagon aūt est idiomatis Philisthinorum, iō satis stat, q̃ significēt diuersa, sicut ista dictio Leuaui in latino significat eleuare, vel extollere. In hebręo aūt significat cor meū.

Et statuerunt eam iuxta Dagon. Ideſt posuerunt Philisthini arcam apud Dagon Deum suum, in quo videbantur eam satis honorare dupliciter: primò quia nō posuerunt eam in loco prophano, sed in maximo sanctuario suo. s. in templo Dagon: secundo quia posuerunt eam apud Dagon, quasi facientes eam æqualem Deo suo Dagon.

Quare Philisthini posuerunt arcam in templo Dagon. Quæst. XI.

QVAERET aliquis circa hoc quare posuerunt Philisthini arcam in templo Dagon, & apud ipsum Dagon. Rñdendum est, q̃ hoc poterat fieri ex duplici intentione. Primo quidem ad honorandum arcam Dei: nam sicut supra dictum est Philisthini credebant Deum hebręorum esse magnæ potentiæ, quia destruxerat Aegyptios, & Deos eorum, & sic fecit in multis alijs gentibus, ideo timebāt ne sic irasceretur eis, & deleret illos, quamobrem honorabant ipsum. Et quia si ponerent arcam Dei in aliquo loco prophano, erat dedecus, posuerunt eā apud Dagō in templo suo, & ne irasceretur Deus hebræorum, q̃ præponeretur ei Dagon, locauerunt arcam iuxta Dagō. s. in loco æqualiter honorato. Istud aūt quantum ad Philisthinos si ipsi exhiberent cū intentione honorandi, honor erat. Nam nihil melius habebant Philisthini, q̃ q̃ ponerent arcam Dei iuxta maximum deorum suorum. Apud Iudæos tñ nō poterat maior offensa Deo fieri, q̃ si poneretur arca illius in aliquo templo idolorum inter idola. Ratio diuersitatis est disparitas cultus. s. qa alias cæremonias habebant Iudæi, q̃ Philistijm: vnde apud Philisthinos nihil melius erat q̃ Dagon, apud Iudæos aūt nihil peius esse poterat, quàm quodlibet idolum.

Alia aūt causa huius esse potuit. s. hebręi superati fuerant a Philisthinis, & arca eorum capta quam putabant Philisthini esse Deum hebræorū, & quia Philisthini ascribebant gloriam victoriarum suarum dijs suis, posuerunt in templo arcam coram Dagon in signum, q̃ Dagon superauerat Deum hebræorum.

Erat enim iste modus apud antiquos tam Iudæos, q̃ q̃ Gentiles, q̃ cum haberent aliquem triumphū magnum de hostibus, ponerent aliqua insignia in templo Dei illius, quem colebant: non quidem ad obtentationem gloriæ, sed ad laudem ipsius Dei, cuius erat illud templum. De Iudæis, q̃ sic facerent apparet, qa Dauid qñ pugnauit contra Goliath Philisthęum abstulit gladium eius, & posuit in tabernaculo domini, quamquam cætera arma conseruasset pro se. De armis patet infra cap. 17. s. Assumens aūt Dauid caput Philisthęi attulit illud in Ierusalem: arma eius verò posuit in tabernaculo suo. De gladio, q̃ esset in templo Domini, patet infra ca. 21. s. Gladius Goliath Philisthęi, quē percussisti est inuolutus pallio post ephod, si istum vis tollere tolle. Quòd aūt hoc facerent Gentiles apparet, quia qñ Philisthini occiderunt Saulem, & tres filios eius in monte Gelboe pręciderūt caput Saulis, & expoliauerunt eum armis, & miserunt in terram Philisthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templis idolorum, & in populis, & posuerūt arma eius in templo Astaroth infra cap. 31. Sic igitur verisimile est, q̃ posuissent Philisthini arcam Domini in templo Dagon in signum victoriæ, & laudem Dagon. *Cumque surrexissent diluculo Azotij.* Hic ponitur pęna, quæ secuta est super Deos Philisthinorum. Nā posuerant Philisthini arcam apud Dagon ad laudem Dagon. Deus aūt voluit ostendere Dagon nihil esse, & arcam suam esse glorioſiorem Dagon. Et dr̃ hic, q̃ surrexerunt Azotij. s. sacerdotes Dagon, qui diluculo venerunt ad templum ad faciendum cæremonias

nias suas, & tunc inuenerunt Dagon iacentem.

Altera die. Ideſt sequenti die postquam arca posita est in templo Dagon, in quo nimis demonstratum est, q̃ illud faciebat Deus Hebræorū, quia si ibi mansisset arca multis diebus, & nihil factum fuisset, quamquam postea accidissent hæc non attribuissent Philisthini gloriæ arcæ, sed q̃ venisset ex alia causa. Cum vero factum fuerit immediatè, vt venerunt Philisthini cum arca in templum Dagon, apparebat manifeste, quòd hoc factum fuisset propter prẽsentiam arcæ.

Quare Dagon tantum de nocte deiectus est in terram, & non de die. Et quare potius caput, & manus eius abscissæ sunt quàm alia membra. Quæst. XII.

SED dicet aliquis quare cum Dagon hic fuerit bis in terrā deiectus non fuit factum per diē, sed semper per noctem, vt patet in litera.

Respondendū est, q̃ hoc fiebat, vt non viderēt Philisthini, quomodo fiebat miraculum, sed postea illud factum tenerent. Si enim per diem fieret oportebat, vt aliqui viderent saltem de sacerdotibus. Deus autem nolebat eis monstrare modum miraculi. Sic apparet factum fuisse etiam inter Iudæos, quia aliqua miracula Deus faciebat, quæ nolebat monstrari hebræis cum fiebant, sed cum facta erant, sicut patet de manna, quod per noctem descendebat in circuitu castrorum, & nemo hebræorum videbat: Nume. c. 11. Vnde prima die, qua cecidit manna hebræi non viderunt, quia fuit hoc per noctem, & deinde in aurora viderunt, & mirati sunt: Exo. cap. 16. Sic etiam paret de virgis frondentibus. s. quando positæ fuerunt virgæ. 13. in tabernaculo testimonij: Nume. 17. & ibi nullo vidente floruit virga Aaron: vidit autem eam populus cum iam floruisset.

Ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Dei. Ideſt sacerdotes inuenerunt Dagon iacentem in terra. s. nō erectum, vel stantem, sed iacentem super pauimentum, & extentum toto corpore: dr̃ autem, q̃ erat pronus, quia nō solum erat iacens, sed etiam super os suū iacebat, vt poneretur tanq̃ adorans arcam Dei: si tñ fuisset iacens, & non pronus, sed suppinato ore nō videretur adorans: hoc autem magis exprimebat dignitatem arcæ. *Et tulerunt Dagon.* s. de pauimento, in quo iacebat ante arcam. *Et restituerunt eum in locum suum.* Scilicet posuerunt eum in altari, vel in loco eminenti, in quo ante erat. Hoc autem fecerunt sacerdotes diluculo anteq̃ veniret populus, ne videret Deū suū humiliatum coram arca, & crederent maioris ptātis esse Deum hebræorum, & quia isti sacerdotes occultauerunt gloriam Dei Philisthinis, addidit Deus ſm ſignum, quod occultari non posset. s. abscindens caput, & palmas Dagon, vt patet infra. *Rursumque mane die altero consurgentes.* Scilicet, q̃ in die sequenti postq̃ iacuit Dagon coram arca inuenerunt id, quod dicit hic: fuit aūt factū hoc immediate, vt magis crederet Deus hebræorum feciſſe. *Inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra.* Non potest propriè dici, q̃ esset Dagon super faciem suam, quia caput eius & manus abscissa erant super limen sanctuarij, sed dr̃ esse super faciem suam. s. super partem illam, versus quā erat facies. s. super ventrem, & hoc erat, vt iterum significaretur iacens ad adorandum arcam Dei.

Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen. Fuit istud factum, vt non possent occultare sacerdotes populo deiectionem Dei sui corā arca: nam etiam si vellent restituere eum in locum suum, vt prius nihil proderat, quia non habebat caput nec manus: ideo cognouerunt hac vice viri Azoti, q̃ Deus hebræorum humiliauit Deum suum, vt patet infra scilicet, videntes autem viri Azoti, dixerunt nō maneat arca Dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon Deum nostrum.

Quare magis caput, & manus Dagon abscissæ sunt, quàm alia membra. Quæst. XIII.

DE manibus autem, & capite quare magis fuerunt abscissæ, q̃ aliæ partes non apparet aliqua causa, sed referendum est ad quandam similitudinem operum nostrorū, ac si diceremus, q̃ Dagon Deus Azoti peccauit male adorando Deum Israel, ideo abscissæ sunt illę partes, quæ ad adorationem pertinent. s. caput, quia illud nō bene curuauit, & manus, quia illas non bene eleuauit coram domino.

Si autem dicas quare istæ partes repertæ sunt sup limen domus. i. templi Dagon. Dicendum, q̃ hoc fecit Deus, vt maneret memoria miraculi eius in terra Philisthinorum: nam quia repertæ sunt istæ partes super limen domus, viri Azoti in reuerentiam Dei sui statuerunt, ne quis calcaret pedibus super limen, vbi steterūt partes Dei sui, & sic fuit obseruatum hoc inter Philisthinos, vt patet infra, & sic mansit memoria diuini miraculi. Si aūt fuissent istę partes in alio loco ipsius domus, non fieret ista obseruatio, nam bis Dagon iacuit ante arcam Dei, tñ non dicitur, q̃ non calcant sacerdotes super locum, in quo steterit Dagon, pnus, sicut dr̃ de manibus, & capite in limine.

Porro Dagon truncus solus remanserat in loco suo. s. non manebat ipsi Dagon figura hominis, vel alicuius animalis, quia manus abscissæ fuerant, & caput, sed manebat truncus sine effigie, & cum dicitur, q̃ mānsit in loco suo non est intelligendum de loco suo, in quo prius stabat, vbi constituerant eum Philisthini, quia dicitur hic, q̃ inuenerunt Dagon iacentem super faciē suam, sed dr̃, q̃ erat in loco suo. s. in quo fuerat deiect⁹ coram arca ad adorandum illam. *Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius.* Ponitur hic id quod secutum est ex illa deiectione. s. quia cū vidissent omnes viri Azoti, q̃ manus, & caput Dei sui iacuerunt super limen domus crediderunt iniustum esse & magnæ irreuerentiæ, si ipsi calcarēt post in loco, in quo iacuerat Deus corū, & ob hoc statuerunt, vt nemo ibi calcaret, & sic obseruatum est. Et dicitur, q̃ sacerdotes non calcant super limen domus, nec alij viri ad signandum, q̃ siue sacerdotes, q̃ magnæ dignitatis sunt, siue populares, qui erant minoris dignitatis, non poterant calcare super limen domus Dagon. *Super limen Dagon in Azoto.* Ideſt istud obseruatur solum in templo Dagon, quia si essent templa aliorum idolorum nō fiebat aliquid tale in eis, quia nihil acciderat huiusmodi, nisi super Dagon: dicitur etiam q̃ hoc fit in Azoto, quia in alijs vrbibus, quamquam essent templa Dagon, non obseruabatur in eis aliquid tale, eo quòd ista deiectio Dagon coram arca solum accidit in Azoto.

Philisthini, an calcauerint ubi iacuit truncus Dagon, uel tantum non calcauerint, nisi super limen. Quæst. XIIII.

QVAERET aliquis quare solum, vt in templo Dagon in Azoto non calcarent intrante sup limen: non etiā debuisset hoc obseruari quantum ad locum illum, in quo iacuit Dagon, pnus coram arca: bis enim fuit iacens Dagon coram arca, vt patet supra in litera, & non uidebatur esse mi-

noris dignitatis,immo maioris locus ille, in quo totus Dagon iacuit, & iterum trũcus eius quàm locus, in quo caput,& manus iacuerunt tantum.

Respondendum est,q̃ non solum super limen tẽpli Dagon non calcant intrantes, sed etiam super partem illam,in qua iacuit Dagon,quia causa eadem est: scriptura tamen expressit solum de limine, eo q̃ ibi videbatur esse difficilius obseruari:nam locus,in quo iacuit Dagõ coram arca,erat talis,ad quem prius fortè nullus de popularibus ascẽdebat,eo q̃ arca erat posita iuxta Dagon, & tamen Dagon erat proiectus ante arcam, ergo satis esset propinquus iste locus illi, in quo Dagõ prius stabat,& sic quia iste locus esset multum sacer non accederent etiam ante hoc populares ad illum locum, & sic quamquam postea obseruaretur,ne quis accederet ad illum locum,quia tamẽ pri⁹ hoc idem quasi videbatur,& non erat aliquid speciale,nec difficile,scriptura nõ expressit hic: De limine aũt secus est,qa omnes viri de vrbe Azoto introibant in templum Dagon per portam,& super limẽ, & difficile erat,q̃ non calcarent limen: ideo q̃ postea fuerit obseruatum erat aliquid speciale, & sic scriptum est. *Vsque in hodiernum diem.* Istud referẽt ad tps scriptoris huius libri: scripsit aũt Samuel magnam partem libri huius a principio eius, & non scripsit immediate,vt facta sunt,sed magno tpe post, & quia toto tempore medio.s. ex quo istud accidit vsquequo liber iste scriptus est per Samuelem fuit obseruata cæremonia ista:dicitur vsque in hodiernum diem, & ita sæpe habetur in alijs libris tam Iosue,q̃ Iudicum alijsq; historicis, & semp refertur ad tps scriptorũ. Quod aũt Samuel istũ librum scripserit,vel quis alius,declaratum fuit in prologo primo huius libri.

Aggrauata est enim manus Domini super Azotios. Hic ponitur percussio facta super populũ:percussit enim Deus primo Deum Azoti.s.Dagon,vt sic vellent Philisthini dimittere arcam:noluerunt tñ, quia indurati erant quousq; percuterentur ipsi nimis. Et dñ hic,q̃ fuit aggrauata manus dñi super Azotios.i.pcussit eos durè:de ista percussione infra habetur: erat aũt dura, quia super oẽs veniebat siue super magnos, siue sup parvos,vt patet infra,& horum plurimi moriebãtur, qui aũt non moriebantur cruciabãtur nimis,ita vt cogerentur clamare in cælum,vt patet infra. *Et demolitus est eos.* Demoliri significat destruere: fuerunt aũt demoliti, quia plurimi eorum moriebantur hac plaga: alij aũt ita affligebãtur nimis, q̃ mortẽ sibi eligerent. *Et percussit in secretiori parte natium.* Fuit enim percussio ista turpis,quia erat locus inhonestus, sed omnes erãt in eodem loco percussi.

Qua infirmitate percussi sint Philisthini a Deo propter arcam, quam tenebant. Quæst. XV.

DICVNT autem Iudæi secundum literã hebraicam,q̃ ista infirmitas erat hemorrhoidum,quę solet multis accidere,sed fuit ibi dura nimis,ita vt plurimi morerentur.

Sed magis dicendum est, q̃ totum quicquid est ante secessum.s.in circuitu illius computrescebat, & intestina per partem illam prominebant. Quidam autẽ dicunt,q̃ illis partibus putrescentibus, scatebant vermes, & erat fętor intolerabilis, sed fm q̃ infra patet infirmitas ista erat in natibus,quia partem illam computrescebant intestina,& prominebant.

Causauit autem Deus de terra multos mures ebullientes,& isti ascendebant per crura Philisthinorum, & corrodebant intestina illa putrida ac pendẽtia, nec se poterant Philisthini defendere ab his muribus, qa isti fuerant dati a Deo in plagam, ideo potentissime cruciabant intantum, q̃ Gethæi coacti sunt facere sibi sedes pelliceas,ne mures corroderent intestina eorum. Dicitur autem hic in parte secretiori natium, quia nulla pars est secretior,q̃ secessus,per quem prominebant intestina. *Azotum & fines eius.* Ideſt percussit dñs vrbem Azoti, & terram sibi propinquam: fuit enim ista prima ciuitas, in qua stetit arca, & ipsa primo percussa est:deinde aũt aliæ ciuitates, per quas ducebatur arca.s.Acharon, & Geth percussæ sunt, sed non percutiebatur solum ipsa ciuitas, in qua poneret arca,sed ẽt omnia loca finitima, ita q̃ qñ ad vltimum Philisthini remiserũt arcam in terram Israel nõ erat aliquis locus,in quo non fuisset, vel tunc nõ esset ista percussio in tota terra Philisthijm, vt colligitur seq. cap. Hoc aũt fuit, vt velocius remitteretur arca.s. q̃ clamarent oẽs Philisthijm non solum illi, in quorum vrbibus erat arca,sed ẽt oẽs alij: alioquin si solum fuisset plaga in vrbibus illis, ad quas transibat arca,voluissent Philisthijm transducere arcam dñi per oĩa loca terræ suæ quousque caperent experientiam, an in oĩbus locis esset ista plaga, vel si esset aliquis, in quo p̃sente arca nulla fieret plaga, vt ibi posset teneri.

Et ebullierunt villæ,& agri in medio regionis illius. Istud non hẽtur in hebræo, nec videtur posuisse Hieronymus,sed fuit hic tanq̃ glosa quædam,& aliqui scriptores nescientes distinguere inter textũ, & glosam interlinearẽ miscuerunt illam literam textui: illa tñ vera est:nam seq. c. habetur de istis muribus erumpentibus de terra,& dicitur, q̃ ebullierunt agri, & villæ.i. fiebant ebullitiones, vel eruptiones in superficie terræ.s.q̃ de infra terram erumpebãt mures plurimi,vel dicebatur ebullire terra,quia ita erant mures multi super terram,q̃ videbatur terra ebullire,sicut olla quando est in feruore suo. Et erat istud in villis & in agris, quia tam in locis habitatis q̃ non habitatis erant mures,ne possent Philisthini confugere ad aliqua,in quibus ægritudinũ suarum haberent aliqua linimenta.

In medio regionis illius. Ideſt in medio terræ Philistijm.s.in vrbe Azoti,& finibus eius,quia ibi incepit ista plaga. *Et nati sunt mures.* Isti fuerunt supernaturaliter producti, quia licet esset aliquid naturale in terra,ex quo gignerentur, non erat tamen aliqua virtus naturalis,quæ tot mures,& ita velociter genuisset, sic enim factum est in locustis,& ranis, & in omni genere muscarum Aegypti,qm̃ ista a Deo solo fiebant, licet potuissent operę naturæ produci, sed nõ fuissent tot,nec ita velociter gignerentur. *Et facta est confusio mortis magna in ciuitate.* Ideſt moriebantur multi in vrbe Azoto,& isti consuè.s.tam masculi, quàm fœminæ,tam magni quàm paruuli,vel erat confusio mortis.i.plaga,eo q̃ ibi multi moriebantur, quod accidebat principaliter propter mures corrodentes intestina prominentia Philisthinorum, fuit enim ista plaga dura,& opprobriosa:dura quidem, quia multi moriebantur; opprobriosa verò, quia erat in turpi loco.s.in secretiori parte natium, quòd Deus faciebat ad ignominiam Philisthinorum, vt sic saltem cognoscentes potentiam eius,& opprobrium suum cogerentur remittere arcam. De ista plaga habetur Psal.77. scilicet & percussit inimicos suos in posteriora : & opprobrium sempiternum dedit eis. Dicuntur autem percussi in posterioribus, scilicet in secretiori parte natium,& fuit opprobrium sempiternum, quia mansit memoria huius plagæ turpis inter Philisthinos, & alias gentes,& improperabant reliquæ gentes Philisthinis hanc plagam, scilicet, quòd Deus voluisset facere eos ignominiosos. Aliqui autem intelligunt versum illum de hebręis modernis,quòd sint percussi in posterioribus, ideſt, quòd fluat sanguis per secessum eorum in pœnam, quia ipsi dixerunt de Saluatore:

Sanguis

Sanguis eius super nos, & super filios nostros, sed an verum sit, q̃ ista passio accidat hebræis modernis omittatur: constat tamen q̃ versus ille non intelligit, nisi de percussione Philisthinorum,vt patet ex consecutione literæ per illum Psalmum. *Videntes autem.* Hic ponitur fm.s.percussio totius populi : nam postquam viri Azoti percussi fuerunt, fecerunt transduci arcam per alias ciuitates, & similiter in illis fiebat p̃cussio. *Videntes autem viri Azoti huiusmodi plagam.* Ideſt videntes, q̃ incurrerunt istam plagam propter p̃sentiam arcæ, quia antequam veniret arca nõ tolerabant eam. In alijs quoque vrbibus Philisthinorũ non erat ista plaga: voluerunt igitur a se excludere arcam Dei. *Dixerunt non maneat arca Dei Israel apud nos.* Ista dixerunt viri Azoti inter se inito consilio:nam ad eos tanquam ad nimis glorioſos in tota terra Philisthinorum translata fuerat arca de terra hebræorum:ipsi autem nunc volebant renunciare huic priuilegio suo concedentes, q̃ transiret arca ad alias vrbes.

Quoniam dura est manus eius super nos. Hoc refertur ad Deum Israel. s. manus Dei est dura super nos grauiter nos affligens pro præsentia arcæ suæ. *Et super Dagon Deum nostrum.* Quia nõ solum afflixit nos,sed Deũ nostrum,qm̃ deiecit eum de loco suo bis,& abscidit caput,& palmas eius.

Credebant autem, q̃ si maiori tpe apud eos esset, nemo maneret de oĩbus Philisthinis in terra Azoti, & confinium suorum. *Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se.* Postquam Azoti viri de liberauerant inter se non esse retinendam arcam in regione illa,ad sciendum quid de ea fieri deberet, voluerunt congregare oẽs principes Philisthinorũ : nolebant enim soli aliquid de arca diffinire,quia illa pertinebant ad totam terram Philisthijm.

Satrapę q̃ dicant.tur.

Fuerunt aũt congregati satrapę.i.principes, vel cõsiliarij,sed magis satrapa significat principem:dicit̃.n. satrapa, quasi satis potens: erant autem satrapæ Philisthinorum quinque fm numerum quinque ciuitatũ principalium terræ Philisthijm. De hoc patet seq. ca. Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt, & reuersi sunt in Acharon. Vocantur aũt isti satrapæ aliqñ reges : erat enim diuisa terra Philisthijm in quinq; reges,& quia parui erant, vocantur reguli : sunt autẽ denominati ab illis quinque ciuitatibus, quæ habent seq.cap.sic patet Iosue.c.13.s.terra Philisthijm,quæ in quinque regulos diuiditur Gazæos,Azotios, Ascalonitas,Gethæos,& Acharonitas : vocãtur aũt isti aliqñ satrapæ,vel principes vel reges:Sic patet infra cap.29. s. Et satrapę Philisthijm incedebãt in centurijs & milibus.Sic etiam vocantur hic, & seq. cap. sic etiam est de quinq; principibus terræ Madian occisis tpe Moysi,qui aliquando vocantur duces,vel principes, vt patet Num.c.25.& Iosue.13. aliquando autem vocãtur quinque reges,vt patet Num. 31.cap.Isti autem quinque satrapæ Philisthinorum conuenerunt in Azotũ : fortè,quia illa erat ciuitas principalis, vel magis, quia ibi accideret iste casus, propter quem vocandi erãt in consilium. *Et dixerunt quid faciemus de arca Dei Israel?* Istud dixerunt Azotij, & proposuerũt plagam quam sustinebãt, & quomodo propter arcam Dei illam patiebantur,ideo q̃ prouideretur super ea, quia ipsi iam nolebant eam apud se tenere : scriptura tamen subticet hæc, quia intelligi possunt ex præcedentibus.

Respondentque Gethæi. Ideſt respondit satrapa Gethæorum : erat enim Geth vna de quinque ciuitatibus Philisthinorum, quæ erat regalis habens satrapã, & princeps ciuitatis illius respõdit hęc. De ista ciuitate Philisthinorum fuit Goliath, contra quem pugnauit Dauid,ideo vocatur Gethæus infra cap. 17. Mansit quoque Dauid, cum rege huius ciuitatis nomine Achis quando erat profugus de Israel propter Saul, & dedit ei quandam ciuitatem parvam ad habitandum.s.Siceleg apud Geth infra 27. cap. *Circunducatur arca Dei Israel.* Ideſt non maneat in vna vrbe tantum arca Dei, sed ducatur per omnes vrbes terræ nostræ, vt videamus quid inde accidat.

Quare Philisthijm non remiserunt arcam Hebræis, cum recuperent propter eam tot mala. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis quare cum Philistijm cognouissent, q̃ Deus Hebræorum percusserat Deum suum Dagon, & plagam magnam fecerat super Azotum, non remiserunt arcam in terram Israel.

Respondendum est,q̃ Philisthini desiderabant nimis tenere arcam Dei apud se, & quanto cernebant eam esse maioris potentiæ,tanto magis desiderabant eam apud se tenere,quia si apud hebræos esset, quanto potentior esset,tanto magis adiuuaret hebræos, & noceret Philisthinis. quamquam igitur percussi eẽnt viri Azoti non remiserunt immediate arcam in terrã suam,sed decreuerunt q̃ duceretur per omnes ciuitates ad experiendum,an aliqua esset, in qua nõ posset plagam infligere,& in illa teneretur, & quamq̃ postq̃ transtulerunt arcam in vrbem Geth fuisset facta immediate plaga, non destiterunt Philisthini ab hac intentione,sed sustinuerunt nimis Gethæi istam plagã, quia ipsi dederant consilium, vt arca circũduceretur per vrbes,& non remitteretur in terram suam intantum,q̃ conabantur inuenire quædam lenimenta cõtra istam passionem facientes sibi sedes pelliceas, ne mures ascendentes possent mordere intestina pro minentia,sed nec sic euadebãt: etiam cum venisset arca in vrbe Acharon, & illa quoque percuteretur,nõ immediate remiserunt Philisthini arcam,sed cum fieret ista circunductio per vrbes singulas,misit Deus plagã simul super omnes vrbes, & loca Philisthinorum, & tunc coacti sunt clamare oẽs Philisthęi,q̃ arca remitteretur in locum suum. Causa aũt quare Philisthijm ista faciebant,erat:quia vt supra dictum est, Philisthini non credebant Deum hebræorum esse omnipotẽtem,nec aliquis de Gentilibus,aut veteribus philosophis hoc credidit,sed putabant Deum hebræorũ esse aliqđ corpus,vel virtutẽ latentem in corpore, & quia istæ virtutes non hñt operationem suam vbique, sed in aliquibus locis,putabant q̃ Deus hebræorum non posset ubiq; inferre plagam,nec solum intelligebant hoc Philisthini de loco, in quo non esset de hebræorum,sed ẽt de loco,in quo esset: nam causæ naturales non solum non agunt in loco,vbi non sunt, sed etiã interdum non agunt in loco,in quo sunt, eo q̃ locus ille est indispositus ad suscipiendam causalitatẽ agentis illius : actio tñ semper causatur iuxta dispositionẽ passi.Sic patet sermo de Aĩa.s. Actus actiuorum sunt in patiente dispositio.i.q̃ agens agat depẽdet ex dispositione passi. Putauerunt ergo Philisthijm, q̃ reperirent aliquẽ locum in terra sua, in quo Deus hebręorum nihil agere posset,& in illo teneretur arca.Hunc aũt non poterant inuenire, nisi per experientiam circunducendo arcam per omnia loca,sed hoc non permisit Deus fieri, ne arca magno tempore esset apud Philisthinos,sed cum perduxissent eam per aliquot ciuitates,incepit Deus simul percutere omnes vrbes Philisthinorum,& tunc coacti sunt mittere arcam in locum suum cognoscentes,quòd nullus esset,in quo non posset agere Deus hebræorum.

Quomodo

Quomodo ista scita sunt a scriptore, cum esset hebræus. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius quo scriptor, qui ista scripsit cū esset hebræus potuit scire oīa ista, quæ fiebāt in terra Philisthijm tam in ꝓsilijs eorum, q̄ in cōgregationibus publicis, & manifestis plagis: nam Philisthini non reuelarent hoc Iudæis cum essent hostes eorum, & inter eos non esset communicatio.

Rn̄dendum est, ꝙ hoc dupliciter sciri poterat: vno mō per famam, & per reuelationē ipsorum Philisthinorū, qui hæc passi fuerant: nam q̄q̄ essent hostes Iudæorum, tn̄ interdū aliqui ipsorū cōicabant cum Israelitis: maxime quia descendebant Israelitæ in terrā Philisthijm ad acuendū vomeres suos, & gladios, & quidquid ad fabros ptinet: quia in toto Israel nō erat aliquis faber ferrarius, cum Philisthini tunc dn̄antes super hebræos hoc prohibuissent, vt patet ī. cap. 13. & erat hoc tpe Saulis, & Samuelis: ergo tunc habebant cōicationem aliquā Israelitæ cum Philisthinis, ita vt possent ab eis cognoscere ea, q̄ acciderant existēte arca in terra Philisthijm. Aliter aūt sciri poterat per ꝓphetam: nam iste, qui scribebat hæc. i. Samuel, ꝓphetа erat, & poterat propheticè cognoscere res gestas, sic. n. Moyses scripsit ea, quæ gesta fuerant per Balaā, & Balac, cum maledicere voluerunt populo Israel, vt ea quæ gesta sunt in itinere Balaā, & in terra sua, vt patet Num. c. 22. & usq; ad finē 24. non tn̄ potuit Moyses illa scire per cōicationem alicuius Moabitæ, vel alterius, qui interfuisset oībus illis. Scripsit tn̄ illa ſpiritu prophetico, quia sicut prophetæ interdū ea, quæ futura sunt p̄nunciant & scribunt: ita p̄nunciare p̄terita, q̄ sciri non p̄nt, nisi reuelatione diuina propheticū est, sic. n. nemo dubitat, ꝙ cum Moyses scripsit ea, q̄ acciderunt circa creationē rerum ꝓpheta fuerit: qm̄ illa, quæ ibi scripsit a solo Deo ei reuelata sunt, nec p aliquam historiā hæc cognoscere poterat: ita dicendū est hic, ꝙ Samuel, q̄ ista scripsit, ſpū prophetico egit: nam q̄q̄ potuissent hebræi cognoscere ea, q̄ acciderāt circa arcā in terra Philisthinorū, tn̄ non completè cognoscerent, & aliquid falsitatis in cognitione illa admiscerēt: vix. n. illi, qui res gestas vident veritatē de singulis scribere p̄nt, quātomagis illi, qui ab alio relatas describunt? Et dato ꝙ potuissent hebræi plenā veritatē cognoscere de his per relationē Philisthinorū, tn̄ Samuel, qui hæc scripsit nō auderet describere aliq̄d, q̄d ad sacram scripturā p̄tinere deberet, nisi maiorem hr̄et certitudinē: istud aūt est per reuelationē prophetica, quæ certior est, q̄ quæcunq; alia cognitio, & debemus magis assentire prophetiæ q̄ eis, quæ videm⁹, vt patet 2. Petri. c. 1. Hoc aūt ſpiritu scripsit Samuel librum istum, & patet hoc, quia vocatur prophetalis: ponitur enim in secundo ordine scripturarū canonicarū, quæ vocātur propheticæ, vt patet in prologo Galeato, qui p̄ponitur huic libro, & vocantur isti prophetales, quia a prophetis, & propheticè scripti sunt. Potuit igitur Samuel describere oīa, quę hic habentur de statu arcæ apud Philisthinos, quamquam nullus Philisthinorum ei quicquam retulerit.

An arca, cum duceretur per multas ciuitates, in omnibus confringeret simulachra. Quæst. XVIII.

QVAERETVR vlterius circa prædicta cum arca Dei ducerēt per multas ciuitates, an in omnibus illis confringeret simulachra, sicut confregit idolū Dagon in Azoto, vel si factū est, quomodo non exprimitur.

Rn̄dendum est, ꝙ Philisthini primo q̄n̄ duxerunt arcam in terram suam, posuerunt eam in templo Dagon, & ibi Deus monstrauit magnitudinem suā confringendo manus, & caput Dagon, vt reducereт arca in terram suā, & quia non inclinati fuerunt Philisthijm ex hoc ad mittēdū eam pcussit Deus ipsos Philisthinos. Cùm aūt vidissent Philistini, ꝙ ex p̄ntia arcæ bis Deus eorum ad terram deiectus est & confractus, noluerunt tenere arcam iń templo Dagon, quia iā quotidie faceret sic: quousq; cōminueret idolū Dagon, & alia idola siqua ibi erant, & hoc patet esse verisimile, quia sicut cum Deus percuteret vnam vrbem pp p̄ntiam arcæ Philisthini deducebant illam ad aliā vrbem, ita cum dij in templo, in quo erat arca cōfringerentur pp eam, educerent eam Philisthini, & sic credendum est, ꝙ cum multis diebus māserit arca in vrbe Azoto, & in duobus diebus primis fuerunt facta circa Dagon ea, quæ supra enarrantur, vt colligitur ex litera: non stetit arca in tēplo Dagon, nisi illis duobus diebus: postea aūt stetit in vrbe Azoto in aliqua alia domo, ꝓphana, ita ēt cum deducereт arca p alias vrbes, cognito ꝙ destruxisset Dagon Deū Azoti, non ponebatur in aliquo templo, sed in prophanis domibus, & sic nunq̄ postea disperdidit arca aliqua idola in alijs vrbibus, & ob hoc non fit mentio de eis: nō est enim verisimile, ꝙ cum Philisthini sciuissent arcā destruxisse Deū Dagon, ꝙ ponerent eā in aliquo alio tēplo, ne sic destrueret reliqua idola. Sed argues, ꝙ eod. modo non esset verisimile, ꝙ cū arca Dei fecisset plagam magnā super vnam vrbem ducerent eam Philisthini ad aliam, & tn̄ ducebant. Rn̄dendum est, ꝙ nō est simile, quia necesse erat, ꝙ arca Dei ponereт in aliquo loco in terra Philisthijm, cum ipsi nollent dimittere eam ad terram suam, sed magnopere niterentur eam tenere in terra sua. De tēplo aūt secus est, quia cū noceret arca in tēplo poterat poni in aliquo loco ꝓphano. & tn̄ dato ꝙ excluderetur de vna vrbe, necesse erat eam poni in alia, vel maneret in deserto, q̄d non intendebant Philisthini, cū vellent eā conseruare cū magna diligentia: non igitur fregit Deus aliquod idolum in terra Philisthinorū, nisi idolum Dagon, & ob hoc de alijs vrbibus nihil dr̄. Sed dicetur ꝺ, quia sequēti c. dr̄: dabitis Deo Israel gloriam, si fortè releuet manum suā a uobis, & a dijs vestris, & a terra, ergo multi dij Philisthinorū percussi fuerant, & quotidie percutiebantur. Rn̄dendum, ꝙ solum fuit percussus Dagō Deus Azoti, vt ꝰ. declaratū est. Dixerunt aūt sacerdotes, vt releuet manū suam a dijs vestris, quia licet non noceret dijs Philisthinorū post q̄ nocuit Dagon, ga tn̄ illum ꝙfregit sciebant, ꝙ poterat cæteros ꝙfringere, & quia semper plaga augebatur quousq; arca dimissa fuit, adhuc timebant Philisthini, ꝙ Deus Israel percuteret deos eorum, ꝙ aūt faceret eos securos de hoc, faciendo penitus cessare plagā populi, per q̄d intelligeret, ꝙ ēt postea nō pcuterent dij, dicebaт releuare manus a dijs eorum. *Et circunduxerunt arcam Dei Israel.* i. ducebant eam Philisthini per terram suā in circuitu de vna urbe in aliam. Primo aūt post urbē Azoti ducta est arca in urbem Geth, quia Gethęi fuerunt, qui rn̄derunt, ꝙ deberet arca circunduci, & q̄q̄ hic non dicatur, ꝙ immediatè uenerit in urbē Geth: tn̄ apparet ex eo ꝙ sequitur. ī. ſ. ꝙ Gethęi patiebaнt nimis, & fecerunt sibi sedes pelliceas: fuit aūt hoc factū, ga Geth erat alia de quinq; ciuitatibus principalibus Philisthinorū hn̄s regē, vel satrapā, vt ꝰ. dictum est. *Illis autē circunducentibus eam.* i. ducentibus de vna ciuitate in aliā. ſ. ꝙ tunc fiebat plaga post q̄ introducebaт arca in aliq̄ ciuitatē, & manebat ibi. Cum aūt duceretur in itinere non percutiebantur, qui eā portabāt, quia tunc nō faciebant eam stare, sed cum primū inciperet detineri in aliqua vrbe. *Fiebat manus Domini super singulas ciuitates.*

tates. Idest potestas Dei ad vindictam erat in qualibet vrbe, cum ibi esset arca, & illa vocatur manus dn̄i: qa per manum significatur operatio. *Interfectionis magnæ nimis.* Idest manus domini erat ad faciendum magnā interfectionem in populo: multi enim moriebantur eorum, qui sic percutiebantur: alij enim lōga ægritudine vexabantur, quamquam non morerentur.

An ita percuterentur aliqui viri in aliqua ciuitate post exitum arcæ, sicut quando erat ibi. Quæst. XIX.

QVAERET aliquis circa hoc, an postquā exibat arca Dei de aliqua ciuitate Philisthinorum percuterentur ibi aliqui viri plaga ista, sicut cum ibi existebat: dum enim esset arca Dei in aliqua vrbe non percutiebantur confestim omnes de vrbe illa, nec omnes, qui percutiendi erāt, sed succesſiue: nam peccabant Philisthini detinendo arcam, cuius dominus daret eis signum, ꝙ deberent eam dimittere, & quia quanto aliquis maiori tempore permanet in contumacia delicti, grauius est punien dus, percutiebat Deus semper plures, & grauius quousque percussisset omnes, qui erant in vrbe a paruo vsque ad maiorem, vt patet infr. in litera, & postea si adhuc permanerent in cōtumacia occidebat Deus multos de illis. Respondendum est, ꝙ postquam arca recederet de aliquo loco, si mansissent aliqui non percussi non percutiebantur vlterius, & si aliqui percussi essent, postea non moriebantur, quamquam antequā educeretur arca de loco illo morerentur plurimi, q̄d patet, quia si plaga maneret, & continue infligeretur recedente arca sicut manente illa, nō videretur, quòd plaga ista esset propter arcam, quia non magis infligeretur vbi esset arca, quàm vbi non esset. Item si hoc fuisset, ſ. quòd non releuaretur ab occisione illa ciuitas, de qua recesserat arca, nō curarent habitatores vrbis mittere arcam ad aliam vrbem sciētes, ꝙ siue maneret ibi, siue recederet quomodocunque pestis mā-sura erat, & sic postquam arca Dei ducta fuit de Azoto in vrbem Geth videntes Gethęi, quòd māsisset pestis apud Azotios, sicut a principio erat, nō curasseнt mittere arcam, ad Acharonitas, sciētes, ꝙ quomodocunque pestis apud eos futura erat: & tamen postquā mansit aliquanto tempore apud Gethæos, ipsi miserunt illam in Acharon, ergo viderut ꝙ aliquam reuelationem viderant apud Azotios postquam inde recesserat arca Dei. decebat etiam, vt sic fieret, alioquin non pateret manifestè, ꝙ ista plaga fiebat propter p̄sentiam arcę Dei: de eo autem, ꝙ dicebatur, ſ. an immediate, vt recessisset arca de aliquo loco omnes, qui percussi fuerant ibi sanarentur: dicendum est hoc nō patere, videtur tamen dicendum, ꝙ non sanabantur immediate, nam tunc cognouissent manifeste Philistini, quòd arca Dei faciebat istud, & tamen aliqualiter dubitabant, quod patet quia, quando sacerdotes Philisthinorum consuluerunt, ꝙ remitteretur arca in locum suum, dixerunt, ꝙ ponerent in plaustro eā iungentes duas vaccas fętas, quarum vituli relinquerentur in domo, & nullus dirigeret eas, si autem ipsę recte tenderent in terram Hebræorum, dicebant se cognituros, ꝙ arca Dei fecisset malum istud: si nautem dicebant, quòd a casu venisset, & nō tetigisset eos manus Dei, vt patet sequenti capitu. Ergo nondum cognoscebant plene, an arca Dei fecisset hoc, si tamen mox, vt recessisset arca Dei de aliquo loco, omnes quotquot percussi fuerant, sanarētur: apparuisset manifestè, quòd arca Dei faciebat hęc, patet quia nimis differt inter infliction̄em huius plagę, & sanationem eius: quoniam si infligeretur, vt inflicta est poterat esse a casu naturali, vel a Deo: nam quòd generentur hemorroides, vel fluxus sanguinis, & ꝙ promineant ītestina per secessum, egritudines naturales sunt, quæ multoties, Deo non percutiente, accidunt: ideo dubitabant Philisthini, an Deus hoc fecisset, vel euenisset a casu. Sanatio autem omnium istarum ęgritudinum subitanea, scilicet mox, vt recesserat arca Dei de vrbe, erat miraculosa, quia nulla causa naturalis agit subito, cognouissent igitur manifestissime, quòd fiebat ab arca Dei, sed dubitauerunt. Satis ergo dicendum est, quòd non sanabantur immediate, sed mures paulisper cessabant, qui comedebant intestina Philisthinorum, & ipse morbus hemorroidum, & prominentiū intestinorum, atq; putridorum paulisper curabatur.

Et percutiebat viros vniuscuiusque vrbis. Scilicet omnium vrbium, ad quas arca trāsiuit. Nam a principio solum percutiebantur illę ciuitates, ad quas transibat arca, ad extremum tamen cum essent Philisthini nimis duri nolentes dimittere arcam, percussit Deus simul omnia loca terræ Philisthijm, & sic omnibus clamantibus coacti sunt Philisthini dare arcam. Quòd autem omnes percussi fuerint apparet, quoniam infra dicitur, quòd fiebat pauor mortis in singulis vrbibus, & ascendebat vlulatus vniuscuiusque ciuitatis in cœlum: sic etiam patet sequenti capitu. cum dicitur, quòd oblati sunt mures aurei, & ani pro quinque vrbibus Philisthinorum, & pro omnibus alijs locis, tam muratis, quàm non muratis: sed non offerretur mus aureus, nec anus pro loco, in quo non fuisset pestis murium, & hemorroidum atque prominentium intestinorum: ergo in omnibus locis terræ Philisthinorum accidit ista plaga.

Dicitur etiam, quòd percutiebat Deus viros vniuscuiusque ciuitatis, quod etiam intelligendum est de fœminis. Nam cum ista plaga accidisset propter peccatum totius populi, in omnes de populo redundare debebat.

Nec obstat siquis dicat, quòd viri acceperāt arcam Dei in bello, & ipsi detinebant eam in terra sua, fœminæ autem nihil horum faciebant, ideo non puniebantur, sed non stat, quia si solum punirentur illi, qui ſpecialiter peccauerant in hoc, cum paruuli nihil peccassent in capiendo, aut detinendo, quia ipsi nondum habebant ætatem discretionis capacem non deberēt puniri hac plaga, & tamen puniebantur, vt patet immediate, scilicet, quòd percutiebat eos a paruo vsque ad maiorem: ideo dicendum, quòd etiam fœminæ percuterentur, sed hic intelligūtur nomine virorum.

A paruo vsque ad maiorem. Idest ista plaga erat generalis in omnibus, qui erant in quacunque ciuitate in qua esset arca, ita vt nemo remaneret impunitus, sed differebat, quia non percutiebantur omnes a principio, nec æqualiter, nec moriebantur omnes, sed qui magis peccauerāt, & quos Deus nolebat mori ex alijs causis. Non enim Deus inflixit istam pœnam solum pro peccato detentionis arcæ, sed cum in hoc peccauissent, & Deus vellet punire illos, puniuit etiam pro alijs veteribus peccatis, quoniam ista est cōditio Dei, sicut declaratum est Iosue cap. 7. Paruuli autem aliqui puniebantur hic, qui forte nunquam peccauerāt, erat autem punitio ista propter parentes, ſ. vt in punitione filiorum parentes magis punirentur. Nā Deus punit sæpe peccata patrum in filios vsque in tertiam, & quartam generationem: Exod. cap. 24. & Num. 14.

Et computrescebant prominentes extales eorum. Ista est plaga, quam patiebātur, ſ. ꝙ extales, idest intestina prominebant, idest egrediebantur a ventre pendētia per secessum: vocantur autem extales quędam magna intestina, vel omasi pertinentia vsque ad os ani, per quæ stercora emittuntur, in quibusdam autem interdū ex infirmitate illa intestina prominēt, in Philisthinis aūt erat

erat generale, q̃ prominebant, & multum dependebant: erat autem præter hoc aliud malum durius, ſ. q̃ mures plurimi, & magni ebulliebant a terra, & mordebant inteſtina pendentia Philiſthinorum, atq; plurimos occidebant: erat etiam aliud malum, ſ. q̃ inteſtina iſtorum Philiſthinorum pendentia computreſcebant, atque mittebatur inde fętor intolerabilis, & ſcatebant vermibus inteſtina, & multi quos mures non occidebant, putredine inteſtinorum perierunt. Dicit autem Ioſephus de iſta plaga, q̃ Philiſthini morieban tur crudeli paſſione dyſenteriæ, & antequã velox eis interitus peruenireț, antequam animę bona morte reſoluerentur a corpore, inteſtina eorum corporis putredine corrupta ferebantur. Prouinciam eorum multitudo muriũ deuaſtabat, ita vt nec ab arboribus, nec a fructibus abſtineret.

Ioſephus lib. 6. ca. 1.

De iſtis muribus, an morderent Philiſthinos in inteſtinis pendẽtibus Ioſephus nihil dicit, ſed ſolum, q̃ mures deuaſtabant terram, hoc etiam videtur dicere litera ſeq. c. ſ. & multitudines murium, qui demoliti ſunt terram, ſed etiam præter hoc dicẽdum, q̃ mures illi affligebant Philiſthinos mordentes inteſtina eorum.

Inieruntque Gethæi conſilium. Erat enim peſtis iſta in vrbe Geth: quoniam ad illam arca ducta eſt immediatè poſtquam fuit in Azoto, ideo ipſi inierunt conſilium, quomodo poſſent euadere tanta mala. *Fecerunt ſibi ſedes pelliceas.* Ideſt fecerunt ſibi Philiſthini fœminalia de pellibus: hoc autem faciebant propter duo. Primo, vt inteſtina eorum non multum dependerẽt erumpentia de ventre, quia in hoc nimis grauabãtur, & tolerabant dolores acerrimos, nunc autem non pẽderent inteſtina, ſed conſeruarentur in pellibus. Secũdo faciebant iſtas ſedes pelliceas propter mures, qui erumpẽtes de terra mordebant inteſtina pendentia, nunc autem licet aſcenderent per crura Philiſthinorum non poterant extales prominentes corrodere, & hoc modo fuit eis aliquod conſilium doloris, nec tamen effugere valuerunt, quia ſecundum Ioſephum, li. 6. Antiquitatum, graui paſſione dyſenteriæ tenebãtur tunc, quia cum ſępe ſedes pelliceas ſibi auferre cogerentur, mures quaſi ex induſtria inſidiantes eorum pendẽtia viſcera corrodebant. Præter hoc autem grauiſcis in dolore viſcerum tortura erat, ita vt cogerentur vlulare vſque in cælum, vt patet ꝯ. non valebant ergo vſquequaq; hæc mala effugere, ſed cum quędam euadere niterentur alia atrocius cruciabant, ita vt nõ eſſet alicubi vlla ſalus. *Miſerunt ergo arcam Dei in Acharon.* Iſta eſt tertia ciuitas de principalibus Philiſthinorum, quæ regem habebat, vt patet Ioſue c. 13. & ſupra declaratum eſt, ad iſtam autem vrbem arca Dei venit tertio loco. Nam cum manſiſſet apud Gethęos, & illi grauiter afflicti fuiſſent, petierunt, vt trãsferretur ad alias vrbes, ſicut petierant viri Azoti, & translata eſt arca ad Acharonitas. Et quamquam durum ſibi eſſet ſuſcipere arcam, quia timebant ſimilem clãdem, vt pertulerant aliæ vrbes, tamen coacti ſunt recipere, ſicut ſuſceperant priores duæ vrbes. *Cumque veniſſet arca Dei in Acharon.* Non ponuntur hic aliæ vrbes Philiſthinorum, ad quas peruenerit arca: Ioſephus tamen libro 6. Antiquitatum ſcribit, quòd fuerit arca trãſducta per omnes quinque vrbes Philiſthinorum, quod ſatis veriſimile eſt, ſcriptura tamen propter breuitatem non curauit omnia enarrare: potiſſimum, quia eaſdem plagas Gazæi, & Aſcalonitæ paſſi ſunt, quas aliæ tres vrbes.

Exclamauerunt Acharonitæ, dicentes. Quamquam iſti ſuſciperent arcam Dei, quia coacti erãt, eo quòd alię vrbes ſic ſuſceperant, tamen ingemuerunt veniente arca dolentes pro morte, quam ſibi adeſſe cernebant.

Adduxerunt ad nos arcam Dei Iſrael, vt interficiat nos. Clamauerunt Acharonitæ quaſi pro malo regimine, dicentes, quòd arca Dei Iſrael ducebatur ad eos, non q̃dem quòd alij Philiſthini ducerent arcam hac intentione, vt perirent Acharonitæ, quia magis alij deſiderabant ſalutem eorum, tanquam contribulium ſuorum, ſed eſt ſenſus, quòd ad præſentiam arcæ morerẽtur Acharonitæ, & ſic, quamquam non conquererentur de mala intentione aliorum Philiſthinorũ ducentium arcam ad eos, tamen conquerebantur de malo regimine regni, quia cum illa arca manifeſtè tãtas inferret clades, vbicunque eſſet, non debebat teneri in aliquo loco, ſed mitti in terram ſuam, vel relinqui in aliquo deſerto.

Et populum noſtrum. Refertur ad præcedentia, ſcilicet, vt interficiat nos, & populum noſtrum, quòd totum intelligitur de Acharonitis, quia loquentes intelligũtur hic in prima perſona, alij autem de eis non loquẽtes intelliguntur nomine populi. *Miſerunt itaque.* Hic ponitur tertium, ſcilicet ſuper prædicta plaga congregatio conſilij. Cum enim vidiſſent Philiſthini, quòd tam durè affligebantur, conati ſunt denuo inire conſilium quid faciendum eſſet de arca Dei.

Et congregauerunt omnes ſatrapas Philiſthinorum. Acharonitæ enim, qui nunc patiebantur iſta mala, vocauerũt ſatrapas omnium prouinciarum Philiſthinorum, ad vrbem ſuam, vt ibi decernerent quid facto opus eſſet. Sic enim viri Azotij cum a principio periclitarentur vocauerunt ad vrbem ſuam omnes ſatrapas, vt patet ſupra, & ſic iam fuit bis facta congregatio ſatraparum Philiſthinorum ſuper ſtatu arcæ. Et primo decreuerunt eam circunducẽdam per omnes ciuitates. Secundo diffinierunt eam dimittẽdam eſſe in terram ſuam, omnes autem ſatrapę, qui hic dicuntur ſunt q̃n que ſecundum numerum quinque ciuitatum principalium terræ Philiſthijm: de quibus ſequen. capitu.

Qui dixerunt. Scilicet omnes ſatrapæ Philiſthinorum diffinientes concorditer arcam reportandam eſſe in terram ſuam.

Dimittite arcam Dei Iſrael. Quilibet de ſatrapis Philiſthinorum loquebatur hoc ad reliquos ſatrapas, & ad reliquum populum, qui conuenerat, quia in poteſtate omnium illorum erat dimittere arcam.

Et reuertatur in locum ſuum. Ideſt in terram Iſrael, in qua ipſa eſſe ſolebat. & dicitur reuertatur, ideſt reducatur, quia non intelligebãt Philiſthini, quòd ipſa per ſe reuerſura foret. Nam quamquam poſtea ſic accidit, quòd ipſa dirigebat vaccas eũtes per viam, nec patiebatur declinare ad dextram, vel ad ſiniſtram, quam quam in domo vaccæ fętę reliquiſſent filios ſuos: Philiſthini tamen non aduertebant ad hoc, quia non putabant ſic eſſe futurum, ſed poſtea conſilio ſacerdotum, & diuinorum ad capiendum experientiam, an ea quę facta ſunt a Deo proueniſſent, ingeniatum fuit hoc, vt patet ſequen. cap.

Et non interficiat nos cum populo noſtro. Iſtud primum pertinet hic ad ſatrapas qui loquebantur: nomine autem populi intelliguntur omnes Philiſthini, quia omnes habitantes in terra illa erant populus iſtorum ſatraparum, quia iſti erant quinque reges, in quos tota terra Philiſthinorum diuidebatur, vt patet Ioſue cap. 13. Dixerunt autem hoc, quia exiſtimabant, quòd ſi recederet arca in terram Iſrael, ceſſaret plaga de terra Philiſthijm.

Fiebat enim pauor mortis in ſingulis vrbibus. Hic ponitur mors generalis in omnibus terris Philiſthinorum, quòd fuit ad vltimum cum Philiſthini morarentur in dimittendo arcam. Facta eſt enim tunc in ſingulis vrbibus magna plaga, & pauor mortis, quia omnes percutiebãtur a paruo vſq; ad maiorem

vt patet ſ. & horum plurimi moriebantur: omnes tĩ mortem timebant. Aliquis vero exponet hoc de ſingulis vrbibus, per quas tranſibat arca, ſed non ſolum iſtę vrbes plagam ſuſtinebant, ſed etiam omnes vrbes Philiſthinorum, vt ſ. declaratum eſt. *Et grauiſſima valde manus Dei.* Scilicet, ĩ qualibet vrbe Deus inferebat magnas plagas, & hoc erat eſſe manum Dei grauem, q̃ non dicitur manus hic, niſi propter potentiam puniẽdi, & actualem punitionem. erat autem dura, vel grauis, quia in qualibet vrbe multi moriebantur, & omnes percutiebantur. *Viri quoque, qui mortui non fuerant.* Hic ponitur vniuerſalitas plagę quãtum ad homines, ſicut ponebatur ſupra vniuerſalitas quantum ad loca, ſcilicet, quòd in loco quolibet, in quo erat plaga moriebantur plurimi. Cæteri autem percutiebantur, vt ſupra dictum eſt, & ita nullus manebat ſine pœna, ſic patet ſ. percutiebat viros vniuſcuiuſq; vrbis a paruo vſque ad maiorem. *Percutiebantur in ſecretiori parte natium.* Erat percuſſio iſta in inteſtinis, quæ ſunt in extremitate natium, ſ. ad os ani, quoniam putreſcebant illa cum ipſo ſeceſſu, & erat plaga duriſſima.

Hebræi autem dicũt iſtam fuiſſe plagã hemorroidum, quod ſatis videtur ſignare litera ſua, ſed nõ erãt proprie hemorroides, ſed ſimilitudinem quãdam habebant. Nam hemorroides dicũtur eſſe capita venarũ terminatarum ad os ani, ibi quippe multę venæ terminantur, & iſtæ ingroſſantur atque replentur ſanguine quodam tempore, qui non eſt verus ſanguis, ſed humor craſſus ſanguineus cauſatus ex aliquibus rebus indigeſtis. fit enim paſſio hemorroidum in illis hominibus, qui vt frequenter comedũt carnes inſulſas, vel male digeſtibiles, ꝑpter quod magis accidunt hemorroides in Hebræis, quam ĩ cæteris hominibus, ex quo quidam habent occaſionem erroris exiſtimantes, q̃ illi emittant ſanguinem per ſeceſſum in maledictionem, quia petierunt ſanguinem Chriſti ſuper ſe, & filios ſuos, ſed credo quòd iſti errent quamquam viri alicuius auctoritatis hoc aſſerant. De morte autẽ iſtorum de quibus hic, non videtur dicendum, q̃ perirent alia plaga, niſi quia percutiebanꝫ in parte ſecretiori natium, ſicut illi, qui non moriebantur: ſatis autem ſimilatur paſſio hemorroidũ huic plagæ, quæ ponitur ſupra, ſ. q̃ prominebant extales eorum, & putreſcebant, quia ita etiã hemorroides, quę ſunt capita venarum, ſed non poterant eſſe vere hemorroides. *Et aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cælum.* Ideſt quælibet ciuitas videns tanta ſibi ineſſe mala, plangebat, & voces eius pertingebant vſque ad cœlum. Eſt autem hic hyperbole, vel hyperbaton, & eſt iſte modus figuratus loquendi, quando tranſcẽdimus veritatem rerum ex modo loquendi, & cũ dicimus voces iſtius peruenie bant vſque ad cęlum, ideſt erant nimis magnæ, & ſic aliquando habetur in ſcriptura, vt patet Deuterono. cap. 1. Cum dicitur, quòd vrbes terræ Chanaan erant ad cœlum vſque muratę, ideſt habebant muros excelſos: poetę quoque vtuntur ſæpe iſto modo loquendi, quia conuenit valde populari conſuetudini. Sic habetur Alexandreidis. lib. 3. cum agitur de captione vrbis Tyri, & fęminarum ibi manentium clamore dicitur

Aurea fæmineus perſtringit ſydera clamor.

Ideſt clamor fęminarum percutit aſtra, & ſic de multis alijs.

CAP. VI.

IVIT ergo arca Domini in regione Philiſthinorum ſeptem menſibus. Et vocauerunt Philiſthijm ſacerdotes, & diuinos, dicentes: Quid faciemus de arca Dei? Indicate nobis quomodo remittamus eam in locum ſuum. Supra 5.

FVit ergo. Supra eſt deſcripta circunductio arcæ per terram alienam, hic conſequenter deſcribitur eius reportatio in terram ſuam: & diuiditur in quatuor partes. Primo enim demodo reducendi conſilium quæritur: ſecundo iuxta formam dati conſilij arca reducitur: tertio a Bethſamitis indiſcrete ſuſcipitur: quarto propter indiſcretã ſuſceptionem populus percutitur. Secunda ibi. *Fecerunt ergo.* Tertia ibi. *Porro Bethſamitæ.* Quarta ibi. *Percuſſit autem.*

An quæ ſequuntur ſe habeant conſequenter ad præcedentia.

Quæſt. I.

CIRCA primum de continuatione huius ad præcedentia, dubitabit aliquis, an habeant ſe iſta in ordine conſequenti, quod ſatis planũ eſt, nullam, ſcilicet mutationem ordinis recti hic eſſe. Nam ſupra deſcripta eſt manſio arcæ in terra Philiſthijm, & hic portatio eius in terram Iſrael, quæ quidem habent ſe ſecundum ordinem rectum. de tempore etiam, ſcilicet, an tranſierint magna tempora inter ea, quæ dicta ſunt præcedenti capitu. & ea quæ habentur hic.

Dicendum eſt, quòd paucum tempus fuit: nam totum tempus, quòd fuit, ex quo arca Dei portata eſt de terra Iſrael in terram Philiſthijm, & iterum reducta eſt: fuit ſeptem menſium, vt patet hic, in quibus menſibus ſeptem facta ſunt omnia, quæ habẽtur præcedenti capitu. & in fine illorum reducta eſt: ideo dicendum, quòd inter ea, quæ habentur præcedenti capitu. & ea quæ habentur hic nulla fuit temporis diſtãtia, cum poneretur ſupra conſilium de reducenda arca, & hic ponatur executio eius.

Fuit ergo Dei arca in regione Philiſthinorum. Scilicet nõ fuit in aliquo loco ſpeciali terræ Philiſthijm toto iſto tempore, ſed diſcurrebat per regionem, nam per omnes quinque magnas ciuitates Philiſthinorum arca ducta eſt, vt vult Ioſephus, & ſupra declaratum eſt. *Septem menſibus.* Iſtud fuit totum tempus, quo arca Dei abſens fuit a terra Iſrael.

Philiſthini libenter detinuiſſent ſemper arcam Domini, niſi Deus prouidiſſet. Et quòd Philiſthijm nunquam aperuerunt arcam. *Quæſt.* II.

SCIENDVM autem, quòd Philiſthini voluiſſent eam ſemper apud ſe detinere, & ſemper detinuiſſent, niſi Deus percuſſiſſet eos, & quãquam percuſſit, adhuc detinuiſſent arcam maiori tempore circunducentes eam per omnia loca Philiſthinorum ad capiendum experientiam, an aliquis locus eſſet, in quo Deus Hebræorum non poſſit percutere, & ad diſcurrendum omnia loca terræ Philiſthijm exigebatur magnum tempus, ſed Deus prouidit in hoc, quoniam hoc modo manſiſſent Iſraelitæ ſine arca Dei magno tempore, ideo cum ipſi trãſduxiſſent arcam per aliquot de ciuitatibus Philiſthinorum Deus miſit ſimul plagam ſuper omnia loca terræ Philiſthijm, & ſic coacti ſunt dimittere arcam, vt ſupra declaratum eſt.

Sciendum autem, quòd in toto tempore iſto, quo arca Dei fuit in terra Philiſthijm, non fecerunt Philiſthini circa eam aliquid inhoneſtum, ſ. vt caperent ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

ea tabulas aperiẽtes illam, vel vrnam cum manna, vel virgam Aaron, quæ intus posita erant: non enim aperuerunt arcam toto isto tempore, nec audebãt tangere eam, nisi cum magna reuerentia, & necessitate, sci licet, quando mouenda erat de loco ad locum, eo q timebãt eam nimis, quia manus illius durissima erat super eos, & Deos ipsorum, vt patet præcedenti cap. ob hoc igitur cum arca reducta est in terram Israel ni hil inuenerunt Israelitæ circa eam fuisse immutatum nec quicquam defecisse de his, quę prius in ea fuerãt, nec etiam quisquam Prophetarum meminit aliquid fuisse ablatum, Apostolus quoque noster, qui fuit in fine status Iudaici describit ad Hebrẽos. cap. 9. omnia, quę erant in arca, s. tabulæ, vrna, manna, virga Aaron, in quo vult, quòd omnia ista manserint in arca, & sic nihil propter statum arcę in terra Philisthinorum circa hęc mutatum est.

Quibus mensibus arca domini fuit in terra Philisthinorum.
Quæst. III.

QVAERET aliquis qui fuerunt isti septem menses quibus mansit arca domini in terra Philisthijm. Aliquis respondebit, quòd sciri nequit, quia scriptura de illis nihil exprimit, nec videtur quare magis hoc dicamus de quibusdam mensibus anni quam de alijs, sed respondendum est, quòd isti septem menses fuerunt incipiendo ab Octobri nostro, vel Nouembri vsque ad principium Maij, vel in finem eius. Quod patet quoniam infra dicitur, quòd arca domini venit in campũ Bethsames, vbi erat ager Iosue Bethsamitæ, & tunc erant ibi viri metentes triticum, ergo a tempore messionis tritici sumenda est ratio computandi, s. q accipiantur septem menses immediate precedentes ad tempus messis triticeę. Est autem messis triticea in terra Chanaan circa finem Aprilis, & principium Maij: nã principium messis ordeaceę apud Iudæos in terra Chanaan erat post 16. diem mensis Martij, quia ante hoc nemo de Iudęis audebat tollere saltem vnam spicam, vel granum de segete: Leui. c. 23. duraret autem messis ista ordeacea vsque circa finem Aprilis, potissimę cum dicatur, q adhuc spicę ordeaceę erant virentes in 16. die mensis Martij, quando adducebatur manipulus ad offerendum in Sanctuario. esset igitur messis ista triticea circa finem mensis Aprilis, vel per totum Madium. Si autem velimus computare totum Aprilem, s. q fuisset ista collectio messis triticeę in fine Aprilis, dicetur q isti 7. menses incęperunt in principio Octobris, s. q tunc fuit magna facta pugna Israelitarum cũ Philisthijm, & capta est arca. Si autem voluerimus, q ista messis triticea esset per totum mẽsem Maium, quia tunc etiam durabat, ita q fuerit in fine illius, oportebit dicere, q incipiant octo menses in Nouembri, & vltimus eorum sit Maius, non potest autem dici, q incipiant in Septembri, vel ante eũ, quia tunc necesse esset, q messis triticea in terra Chanaan esset in principio Aprilis, vel in Martio, q nunquam est, quia tunc vix incipit messis ordeacea.

Messis triticea qñ in terra Chanaan.

An liceret sacerdotibus minoribus introire sancta Sanctorum, non existente ibi arca. *Quæst. IIII.*

QVAERETVR vlterius de statu sancti Sãctorum eo tempore, quo mãsit arca apud Philisthijm: dictum enim fuit præced. capi. An manente arca in terra Philisthijm celebratum fuisset festum expiationis, quãtum ad omnes cæremonias suas si accidisset, & declaratum est, quòd sic requirebatur autem ad hoc, quòd introiret summus sacerdos in sancta Sanctorum ad aspergẽdum sanguinem, etiam si non esset ibi arca. Nunc autem stat dubium, an isto tempore liceret sacerdotibus minoribꝰ, vel Leuitis ingredi in sancta Sanctorum, cum non esset ibi arca. Respondendum est quantum ad Leuitas, q siue esset ibi arca, siue non, non licebat eis illuc introire, nam ingressus in sancta Sanctorum erat per primam partem tabernaculi, quæ vocatur sanctum, sed in hanc nunquam poterant introire Leuitę, ergo nec poterant in sancta Sanctorum, quod patet, quia Nu. ca. 4. dicitur, quòd cauerent sacerdotes ne Leuitæ aliquando viderent vasa Sãctuarij discooperta, alioquin morerentur: si tamen introirent in primam partẽ Sanctuarii, necessario viderent vasa discooperta, ergo nõ licebat intrare. Patet hoc, quia in prima parte Sanctuarij erat altare thymiamatum, & mensa propositionis, & candelabrum aureum, quorum aliquod, vel omnia oportebat videre ingredientem, & hæc omnia discooperta erant dum manebant in Sanctuario, sed cum mouendum esset, sacerdotes introibant, & velabant illa: Num. ca. 4. nunquam igitur licebat Leuitis introire in sancta Sanctorum, cum nunquam liceret introire in primam partem Sanctuarij. De sacerdotibus aũt magis videtur dubium, nam sacerdotibus minoribus licebat introire in primam partem Sãctuarij, vbi erat candelabrum, mensa, & altare ad complendum quotidie cæremonias requisitas s̃m legem, vt patet ad Hebræ. c. 9. ideo non stat eadem ratio, qnæ in Leuitis, & cum intra sancta Sanctorum non esset arca, non videt quare non liceret eis intrare illuc, quod apparet, quia prohibebatur summus sacerdos introire omni tpe in sancta Sãctorum, quia Deus apparebat in nube super oraculum, idest super propitiatorium: Leuit. ca. 16. & quãndo introiret debebat secum portare thymiamata exhalantia crassum fumum, vt nihil posset videre summus sacerdos de his, quæ erãt in propitiatorio, vt patet præalleg. cap. sacerdotes autem minores non solum non poterant tunc introire in sancta Sanctorum, sed etiam non poterant esse in prima parte tabernaculi eo tempore, quo summus sacerdos introibat in sancta sanctorum, alioquin morerentur: Leui. cap. 16. sed hæc omnia erant, dum esset arca intra sancta Sanctorum, vt pręal. c. patet. si igitur non esset ibi arca, & consequenter nec propitiatorium, super quod Deus apparet, videtur q quandocunque vellet, liceret summo sacerdoti introire etiam in sancta Sanctorum, etiam sacerdotibus minoribus. Respondendum est, q toto illo tempore, & postea per multos annos, quibus non fuit arca intra Sanctuarium, nunquam licuit sacerdotibus minoribus introire in sancta Sãctorum, & sacerdoti magno nunquam licebat, nisi cum erat dies propitiationis: in quo præsupponendum est, quòd quamquam non esset arca in Sanctuario semper erat facta domus, quæ vocatur sancta Sãctorum, quę distinguebatur velo quodam pendente ante quatuor colũnas, & erat ista domus vndique quadrata, s. habens 10. cubitos in altitudine, & totidem in longitudine, & in latitudine totidẽ, vt patet Exo. 26. c. & habebat aliquam sanctificationem specialem, quoniam etiam si non esset ibi arca, sacerdos summus ingrediebatur in die propitiationis ad aspergendum ibi sanguinem, vt declaratum est præcedenti cap. quęst. 8. & 9. Si tamen non habuisset aliquam sanctitatem specialem, nihil magis fuisset quare ibi aspergeretur sanguis, quam in prima parte tabernaculi, si autem erat aliqua sanctitas maior in loco illo, quam in prima parte tabernaculi, ergo non licebat sacerdotibus minoribus introire in illam partem. Etiam sacerdoti magno nõ liceret quotidie introire, quia pro quotidiana ministratione erãt sibi licita illa loca, quæ communia erant.

Item

Item patet hoc magis per Apostolum ad Hebræ. cap. 9. vbi volens aliquid differere de ritu veteris testamẽti dixit, quòd tabernaculum erat diuisum in duas partes, & in primam earum licebat introire quotidie sacerdotibus, in secũdam autem ingrediebatur solus pontifex semel in anno: & hoc cum sanguine, sed ibi Apostolus tradidit regulam non solum pro aliquo tẽpore speciali, sed etiam pro omnibus tẽporibus, quibus durauit vetus testamentum, & quia magna pars status illius fuit post captiuitatem Babylonicam vsq; ad captiuitatem per Romanos, in quo tempore fuit Apostolus, constat etiam, quòd de isto tempore locutus fuerit, sed manifestum est, quòd in toto tempore, quod fluxit post captiuitatem Babylonicam vsque ad destructionem per Romanos non fuit arca in Sanctuario, quia ante captiuitatem Babylonicã Ieremias educens eam de templo abscõdit in sepulchro Moysi, ita vt hominibus ibi maneret incognita, vt patet 2. Machabę. capit. 2. ergo tempore, quo non erat arca in Sanctuario, obseruabatur hoc, s. quòd solus summus sacerdos ingrederetur in sancta Sãctorum, & hoc semel in anno.

Item manifestum est in toto tempore, quo durauit status Iudæorum post captiuitatem Babylonicam, q non fuit arca in Sanctuario, vt patet ex dictis, & sciebant Hebræi, quòd nunquam habituri essent iam arcam, fecerunt tamen sancta Sanctorum, ergo videtur quòd præter arcam erat aliqua sanctitas in sancta Sãctorum, & sic non liceret introire illuc sacerdotibus minoribus. Quod autem fuerit sancta Sanctorum in tempore, quod fuit post captiuitatem Babylonicam vsque ad captiuitatem per Romanos, apparet quia in passione Christi dicitur: Velum templi scissum est in duas partes a summo vsque ad deorsum: Matth. 27. ca. sed velum templi dicitur, quòd pendebat ante sancta Sanctorum, sicut etiam apparet ex fabricatione tabernaculi Moysi: Exodi cap. 26. ergo tunc erat sancta Sanctorum, & consequenter erat vtilis domus illa ad aliquid, hoc autem erat, vt ibi esset quædam specialis sanctificatio, ad quam solus summus sacerdos semel in anno introiret. Nunquam igitur licuit minoribus sacerdotibus introire in sancta Sanctorum, siue esset ibi arca, siue non.

Q. si hæc vocauerunt Philisthijm sacerdotes, & diuinos.

Scilicet consummatis 7. mensibus, quibus steterat arca in terra Philisthijm vocati fuerũt sacerdotes, & diuini ad iudicandum de arca qualiter remittẽda foret in terram suam.

Sciendum autem, quòd non vocauerunt Philisthini sacerdotes, & diuinos ad sciendum, vel deliberandum, an arca mittenda foret in terram suam, sed ad sciendum qualiter esset mittenda: iam enim satrapę Philisthinorum conuenerant in vrbem Acharon, & ibi cernentes tantis se obsessos malis, quæ non dubitabant euenire propter arcam, iudicauerũt arcam esse remittendam, vt patet præced. c. s. dimittite arcam Dei Israel, & reuertatur in locum suum, vt non interficiat nos cũ populo nostro, circa modum tñ missionis satrapæ consuluerunt sacerdotes, & diuinos: nam isti peritiores erant circa cęremonias Deorum, sacerdotes quidem, quia sacra tractabant, diuini autem, quia secreta, quę ad Deos pertinent magis intelligũt, & isti censuerunt eam esse mittendam cum muneribus, quæ infra habentur.

Philisthini disputauerunt inter se antequam decernerent arcam esse remittendam. *Quæst. V.*

SCIENDVM tamen, quòd antequam hęc fierent satrapæ Philisthinorum inter se disceptabãt, quibusdam dicentibus, quòd arca Dei remittenda esset, quia ipsa iniflixerat omne malum istud, alijs autem dicentibus, quòd istæ erant passiones naturales potentes accidere ex causis naturalibus secundum temporum varietatem, quòd arca nihil horum faceret, ideo quòd non esset remittenda, de hoc Iosephus 6. Antiquitatum ait: Et primum quidem placuit, vt arca remitteretur ad suos, cum Deus eam proprius vendicaret, & ob hoc pestes illis inferret, vrbesque vastaret. Erant autem, qui dicerent hoc fieri non debere, nec falli, vt arcæ passionum causas ascriberent, cum ei fortitudo, aut potestas huiusmodi non esset, quoniam si habuisset Deus curam eius, nequaquã tradita fuisset hominibus, sed quiescendum, & causam harum passionum dicebant leuiter tolerandam, quòd vtiq; non deberent, nisi solummodo reputari naturæ, quæ corporibus, & terræ, & arboribus, & omnibus, quæ ex ea consistunt per temporum cursus huiusmodi passiones ingenerat. De sacerdotibus autem, & diuinis dicit Iosephus ibidem, quòd isti erant viri, qui illis temporibus intellectu, & prudentia cęteros superabant: hi autem neutram prædictarum sententiarum tenuerunt non dicentes arcam esse tenendam, nec remittendã: sed dederunt mediã viam, qua sciri posset, an istę passiones venissent propter arcam, vel nõ, quòd si venissent permitteretur arca redire ad suos, sin autem etiã durantibus plagis teneretur, cum ipsa causa non existeret.

Quare vocati sunt sacerdotes ad istud consilium potius, quam alij de populo. *Quæst. VI.*

VOCATI sunt autẽ hic sacerdotes propter duo. Primo, quia remitti arcam pertinebat per cęremonias Deorum: nã arca illa erat Dei Israel, ideo debebat remitti cum cæremonijs pertinẽtibus ad Deum. De his autem melius poterãt iudicare sacerdotes, quia ipsi magis quam cęteri excitati erant circa cæremonias Dei.

Secundo sacerdotes assumpti sunt, quia ipsi sapientiores cęteris erant: Antiquitus enim tam apud Gentiles, quam apud Iudæos sacerdotes erant cæteris peritiores, eo quòd ipsi magis vacabant sapientiæ quàm reliqui.

Sacerdotes antiqꝯ erant cæteris peritiores.

Alij enim agriculturæ, aut negocijs militaribus, aut alteri generi exercitationis, quo victus acqri posset, se tradebat, sacerdotibus autem dabantur expensę a cõmunitatibus, siue quantum ad iura sua, & oblationes, siue quantum ad aliquam pensionem, quæ imponeretur eis de arca publica. Patet hoc apud Aegyptios, nã Gen. c. 47. dicitur, q omnes Aegyptij coacti sunt vendere terras suas pręter terram sacerdotum, quę a rege tradita fuerat eis, quibus statuta cibaria ex horreis publicis prębebantur, idcirco nõ sunt compulsi vendere possessiones suas. De sacerdotibus autẽ apud Iudęos idem apparet, nam Deus statuerat eis, & Leuitis certa iura inter Israelitas, quæ sufficerent eis ad sustentationem, & non cogebãtur quicquam proprijs manibus laborare, aut vacare agriculturę, vel alijs laboribus, immo vt ipsi propter cupiditatem forte non laborarent Deus fecit, vt non daretur eis terra, in qua possent habere agros ad colendum, sed solum loca ad habitandum, vt patet Num. c. 35. & Iosue 14. poterãt ergo isti nimis vacare sapientiæ cum nullam aliã occupationẽ haberent. De Aegyptijs enim sic fuit, nam ibi incęperunt q siderationes scientiarum, nam q̃q̃ Astrologia, & Arithmetica, & Geometria s̃m Iosephum 1. Antiquitatum fuerunt prius apud Chaldęos, deinde apud Aegyptios, tñ quod apud Chaldęos fuit de illis parũ erat: postea aũt apud Aegyptios nimis claruerunt, &

Sacerdotibus antiqꝯ dabant expensæ a cõitatibus, tam apud Gentiles, q̃ Iudæos. Et ipsi fuerunt inuentores sciẽtiarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic omnes, qui de sapientia huius seculi loquuntur origi F
nem sciendi Aegyptijs tribuunt, quasi ante eos nemo in aliqua arte clarus fuit. De sapientia autem apud sacerdotes Hebræorum, quòd ipsi vacare deberent illi patet Osee. cap. 4. cum dicitur, quia tu scientiam repulisti repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi, quasi dicat, quòd non est aliquid, ita sacerdoti conueniens sicut esse scientem, hoc idem habetur Malac. c. 2. scilicet. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est, debebat autem ista scientia, potissimum esse circa legem, sic patet Aggæi. capi. 2. scilicet interroga sacerdotes legem, vbi Deus iubet, quòd de omnibus quæstionibus grauibus, & occultis in lege quæreretur a sacerdotibus, apud alias autem gētes similiter G
sacerdotes sapientiæ vacabāt, ideo apud Philisthinos, tanquam sapiētes sacerdotes vocati sunt, & istam causam magis sequitur Iosephus quam primam.

Diuini qui vocati sint. Quæst. VII.

DE diuinis autem dicendum est, quòd vocauerunt eos Philisthini, quia isti non solum sciunt ea, quæ humanitus sciri possunt, sed etiam quædam quæ pertinent ad modum excellentiorem sciendi: vnde dicuntur diuini a Deo, quasi proprietatem Dei habeant, quia sicut Deus ea, quæ futura sunt, & incognita scit, ita & isti absconditа dicere conantur, & ob hoc vocantur dij. Sic patet Isai. 41. cap. scilicet. Priora, quæ fuerunt nunciate, & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, & H
quæ ventura sunt iudicate, annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dij estis vos. De his diuinis erant multi inter Philisthinos: sic patet Isa. ca. 2. vbi cum redarguuntur Iudæi de superstitione dicitur augures habuerunt, vt Philisthijm quasi illa gens magis haberet augures, & diuinos quam aliæ gentes: intelliguntur autem omnia genera hominum superstitiosorum, qui conantur dicere res occultas per augures, de quibus erant multi in terra Chanaan. ponūtur autem species aliquæ horum Deuterono. cap. 18. scilicet, non sit in te, qui lustret filium suum, aut filiā ducens per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, aut auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec fictiones consulat, ne diuinos, & quærat a I
mortuis veritatem. De speciebus autem horum, & an aliquid naturaliter istę artes possint, vel sint pura superstitio declaratum est Leui. cap. 19. *Dicentes quid faciemus de arca Dei.* Non quærebant, an deberent remittere arcam, vel apud se retinere, quia iam diffinierant quinque Satrapę Philisthinorum eam esse mittendam, vt patet præceden. ca. sed quærebant quomodo eam dimitterent, s. si darēt aliqua munera, vel nō: vel si irent ipsi cum arca, vel dimitterent eam solam, sicut patet immediatè.

Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum suum. Idest, quæ sunt cæremoniæ quas facere debemus ad K
hoc, quòd mittatur arca: dicebant autem hoc, quia timebant, ne mittendo eam prætermitterent aliquam cæremoniam honoris, propter quam offenderetur Deus Hebræorum, & rursus puniret eos: & quia isti erant sapientiores inquisierunt ab eis de modo cæremoniarum.

Qui dixerunt si remittitis arcam Dei Israel. Ex hoc appa ret, q̄ isti diuini & sacerdotes, nondum cognoscebāt manifestè, q̄ ista calamitas Philisthinorum prouenisset ex actione arcæ, vel ex naturæ mutationibus, ideo neutram partem contradictionis diffinierunt dicētes eam retinendam, vel dimittendam, sed locuti sunt cō ditionaliter, dicentes: si vultis eam dimittere non dimittatis vacuam, & hoc tenet Iosephus sexto Antiq- C
tatum. Patet autem hoc ex experientia, quam ipsi tradiderunt, vt cognosceretur, an Deus Israel hoc fecisset, vel esset naturę conditio. *Nolite eam dimittere vacuā.* Idest non dimittatis eam sine muneribus. Diceretur enim abire vacua si permitteretur ire, sicut venit nihil reportans. volebāt ergo isti, quòd darentur ei aliqua munera, quibus Deus Israel placaretur, ne vltra puteret eos. *Sed quòd debetis reddite ei.* Idest date ei munera, quæ iustum est vos dare.

Quid tenebantur Philisthini reddere arcæ pro peccato, & vniuersaliter quæ pœna corresponderet peccato inter Iudæos. Quæst. VIII.

QVAERET aliquis quid debebant Philisthini arcæ Dei. Respondendum est, quòd hic dicitur, quòd debebāt ei aliquid reddere pro peccato, vt patet in litera, sed tunc stat dubium quid tenebantur Philisthini reddere pro peccato. Dicendum est, quòd quicunque peccat in Deum agit, & tenetur ei ad aliquid, siue ille de Gētilibus sit, siue de Hebræis, quia omnium hominum Deus vnus est, quamquam ipsi in diuersas sectas ex errore, & iniquitate diuisi sint: tenetur enim homo ad mortem ę- D
ternam Deo pro peccato exigente hoc iustitia illius, & si illius veniam velit, tenetur dolere, quòd peccauerit, & ne rursus ei aliqua infligatur pęna, licet non ęterna, tenetur Deo in aliquo satisfacere, quod partim pertinet ad actiones laboriosas, & satisfactorias, & partim ad cæremonias: sed in alijs differt quantum ad eos, q̄bus lex posita est, & quantum ad illos, qui nullam prę- E
ter legem naturæ habent: nam qui legem habent secundum legem satisfacere debēt, qui vero nullam secundum dictamen conscientiæ agent: Hebræi autem habebant legem, ideo si peccarent satisfactio secundum illam fieri debebat.

Pro quo sciendum, quòd peccatum aut est contra proximum directe, aut contra Deum: si contra proximum, aut est in his, quæ requirunt satisfactionem, vt in furto, rapina, detentione, & lęsione rerum, & iniuria, atque similibus, aut de illis, quæ nullam requirunt restitutionem, sicut in adulterio cum vxore alicuius, vel in concupiscendo res eius, aut vxorē & similibus.

Si primo modo, aut ille, qui peccabat condemnabatur iudicialiter, tunc dicendum quòd reddebat id, in quo iudex condemnabat interdum quadruplum, interdum quintuplum, vel duplum secundum leges de furto, quæ habentur Exo. cap. 22. Similiter autem circa alias contentiones contractuum humanorum, in quibus condemnatus aliquid restituere debet de q̄ bus ponuntur leges aliquæ in Exodo, & libro Numerorum, atque Deuteronomij, & in isto casu ille, qui condemnabatur nihil tenebatur Deo reddere secundum legem, s. nullum sacrificium, vel oblationem, aut similia. Si autem qui peccauerat nō condemnabatur iudicialiter, sed latebat delictum, vt quia aliquis rapuisset bona alicuius, vel intulisset damnum negando depositum, vel aliquid extorquendo, aut calumniam faciendo, vel rem perditam inueniendo, & non reddēdo: si postea iste, qui peccauerat conterebatur de peccato volens satisfacere proximo tenebatur reddere ei quantum abstulit, vel damnificauit, & quintam insuper partem: Deo autem tenebatur offerre vnum arietem pro peccato: Leuitici capitu. quinto. Et hoc est si viueret ille, cui damna illata sunt, vel aliquis hæres eius: si nautem dabantur omnia ista Deo, & pertinebant ad partem sacerdotum, vt patet Numeri ca. 5. scilicet. Confitebuntur peccatum suum, & reddent ipsum caput quintamq; partē desuper ei, in quē

pecca-

peccauerint: si nautem non fuerit qui recipiat, dabunt A
domino, & erit sacerdotis.

Si autem essent alia peccata cōtra proximum, quæ non requirebāt satisfactionem, vt dicere falsum testimonium, vel adulterari cum vxore alterius, & similia, aut sunt talia, quæ in actu exteriori consistunt, vt ea, quæ dicta sunt, aut in sola interiori operatione fiunt.

Si primo modo, aut peccatum cōuincebatur in iudicio, aut non: si primo modo inferebatur pęna statuta per legem, s. pro adulterio mors, vt patet Leui. c. 20. & 21. & Deuteronom. 22. pro falsa testificatione infligebatur pęna talionis, s. per contra passum. Deuteron. 19. cap. pro occisione inferebatur mors: Nume. 35. ca. pro vulneratione inferebatur vulneratio, s. oculum p oculo, dentem pro dente, percussuram pro percussura quilibet sustinere cogebatur: Exodi 21. & Leui. ca. 24. & hoc nisi ille, qui sustulisset iniuriā, vellet remittere pęnam, ita quòd satisfieret ei in pecunia, sicut declaratum est Leui. 24. capitu. Et hoc tenet Iosephus 4. lib. Antiquitatum, dicēs quòd sic obseruabatur apud Iudæos, qui autem sic iudicialiter condēnabatur non tenebatur aliquid reddere Deo, s. nec oblationē, nec sacrificium: erat enim hoc generale in veteri testamēto, quòd in omni causa, quæ ciuiliter ageretur, s. iudicialiter, siue esset pure ciuilis, siue pure criminalis, vel mixta non tenebatur condemnatus ad aliquid Deo, vel sacerdotibus. Quod patet, quia in nulla lege sorali iubetur fieri aliquod sacrificium in toto veteri testamento. Cum tamen delicta in contractibus humanis C
non deducērentur in iudicium, aliquando cum satisfactione imponitur sacrificium, vt patet Leui. capit. 5. & Nume. 5. Si ista delicta, s. homicidij, adulterij, falsæ testificationis, & similia non examinarentur iudiciali ter ille, qui peccauerat non tenebatur ad aliquid lęso, quia non condemnabatur, & rursus nō tenebatur ad oblationes aliquas, vel sacrificia, quia lex nihil tale iubebat.

Cap. 6. parum post medium.

Nulla lex punit pro solo actu interiori.

Si autem essent peccata, quæ essent in solo actu interiori, & tamen essent contra proximum, vt concupiscere res eius, vel vxorem illius, non poterāt ista deduci in iudicium, quia dato quòd confiteretur aliquis de se ista, nulla lex foralis eum puniret, ideo nō imponebatur pœna a iudice, nec etiam Deus iubebat sibi D
fieri aliquam oblationem, vel sacrificium pro his, sed tam in istis quàm in præcedentibus, in quibus lex nō imponebat aliquid Deo reddendum, satisfactio fieri deberet in sola operatione nostra, quia actus nostri laborioſi facti propter Deū sunt satisfactorij, vel si hic non satisfiat, manebit ignis purgatorius.

Si autem essent delicta cōtra Deum, aut ista essent circa cęremonialia: si secundo modo, sicut est colere Deos alienos, vel non obseruare diem sabbathi, vel assumere nomen domini in vanum, quæ sunt in prima tabula: si quis ī his delinqueret, aut erat delictum eius notorium, vel saltem quomodocunque conuinci poterat per testes, aut erat occultū. Si primo modo peccans occidebatur: de colēte Deos alienos patet Exo. 22. cap. & Deuteron. 17. lapidabatur enim si esset vna E
persona priuata, vel paucę, si autem esset vna ciuitas, vel populus infligebatur pœna durior: de qua Deute. cap. 13. De non obseruante sabbathum dicendum, q̄ lapidabatur: Numeri 15. & Exodi 35. Assumens autē nomen domini in vanum, vt frustrā iurans, vel qualitercunque proferens inutiliter non habebat pœnam a lege determinatam, quamquam dicitur, quòd Deꝰ non habebit insontem eū, qui sumpserit nomen eius frustra, idest puniet eum tanquam delinquentē: Exo. ca. 20. Hoc autem verum est, dum aliquis ex leuitate, vel mala consuetudine, vel alias, dum tamen non ex contemptu hoc ageret.

Si autem ageret per contemptum quasi negligens legem Dei, occidendus erat, quia istud erat generale, quòd quicunque ageret contra aliquod præceptum legis, etiam si minimum, ex contemptu occideretur: Numeri 15. c. scilicet anima vero, quæ per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus quoniam aduersus dominum rebellis fuit, peribit de populo suo. in his autem, quia peccanti infligebatur pœna iudicialiter non exigebatur aliqua oblatio, vel sacrificium, vt supra dictum est, si autem peccata ista essent occulta, non infligebatur iudicialiter aliqua pęna, quia lex foralis non condemnat quem, nisi conuictum, vel sponte confessum. Deo etiam non erat huiusmodi peccans obligatus aliquid reddere, quia nihil B
lege cauebatur, sed solum debebat dolere, quia peccauisset, & satisfacere in aliquibus operibus laborioſis.

Si autem esset peccatum circa cæremonialia, quæ multa erant in veteri testamento, siue hoc esset in omittendo, quod agendum erat, siue aliter agēdo quā agendum foret, aut erat istud peccatum per ignorantiam, vel per contemptum, si per ignorātiam, aut peccabat populus totus, aut sacerdos magnus, aut princeps terræ, aut aliqua persona priuata, si populus offerebat vitulum pro peccato iuxta legem, quæ habetur Leuitici cap. 4. Si sacerdos magnus offerebat vitulum sicut populus eodem cap. Si princeps offerebat hircū si persona priuata offerebat capram, de his præallega. capit. hoc autem verum est cum peccans poterat ista offerre. Nam si non posset, offerebat turtures, vel similam, vt patet Leuitic. cap. 5. Hoc autem verum est, quando in peccato contra cęremonialia præcepta nō fiebat iniuria alicui, sed solum Deus offendebatur.

Si vero quis alius damnum acciperet, secus fiebat, vt patet, cum quis non pertinens ad familiam sacerdotum comedebat de sanctificatis, nā iste peccabat: Leuitici cap. 22. & ibi fiebat Deo offensa, & sacerdoti, ad quem pertinebant ista sanctificata, ideo peccās debebat tunc restituere illi sacerdoti tantum quantum comederet, vel vsurparet de sanctificatis, & insuper quintam partem. Deo autem offerebat pro peccato suo arietem: Leuit. cap. 5.

Si vero quis peccasset in cæremonialibus per contemptum negligens legem, tanquam nō bonam, vel non obligantem, aut erat manifestus iste contemptus per rei euidentiam, vel aliàs, aut erat occultus. Si primo modo debebat occidi quicunque deliquerit Numeri 15. capit. scilicet anima quæ per superbiam quidquam egerit &c.

Si secundo modo non debebat imponi pęna a iudicibus, quia non constabat delictum, nec rursus debebat iste offerre aliquid, vel facere sacrificia, quia lex solum dicit de illis, qui per ignorantiam egerūt. alia autem particularius circa peccata, & satisfactionem secundum Hebræos declarata sunt: Leuitici capitulo quinto, & Numeri capitulo quinto, & decimoquinto.

Secundum quam legem Gentiles tenerentur satisfacere pro peccato. Quæst. IX.

SI autem qui peccabat erat Gentilis, sicut Philisthini non habebat aliquam legē datam a Deo, secundum quam deberet pro quolibet peccato satisfacere, quia solum dedit Deus legem Iudęis. Psalmus 148. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Recurrendum erat ergo ad legem naturæ secundum quam facimus ea, quæ desunt legi scriptæ, vt patet ad Rom. c. 2. scilicet. Gētes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ sunt legis, faciunt: ista autem lex est multum

Universidad de Deusto
Biblioteca

vniuersalis, & non applicatur sic ad agibilia, sicut lex positiua, eo quòd positiua in plurimis depẽdet ex volũtate, naturalis autem lex ex principijs rationis, & sic Philisthini non habebãt distinctionem satisfactionis pro peccatis respectu Dei Hebræorum ex aliqua lege: requirebatur igitur primo, quòd dolerent ad hoc, quòd remitteretur in eis peccatum. Secundo, quòd ipsi facerent aliquid aliud tanquam satisfactorium, siue esset ieiunium, siue eleemosyna, vel laus diuina, aut quodcunque aliud, & potissimè ista duo, s. ieiuniũ & eleemosyna: sic enim Daniel dixit regi Nabuchodonosor peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis: Daniel. cap. 4. Quodcunque autem facerent horum gentes ad honorem Dei, vel alia opera laboriosa satisfaciebant pro peccatis suis, si tot opera facerent, vt commensurarentur pœnæ, quæ tolerãda erat in purgatorio igne: alioquin quod residuum foret prædicto igne post mortem comburebatur: nõ igitur erant obligati Philisthijm ad offerendum Deo aliquas victimas in terra sua, vel ad mittẽdum eas, aut pecunias pro illis in terram Israel, vt offerretur pro eis nec etiam ad dandum aliqua munera arcę, sicut nunc dederunt quinque mures aureos, & quinque anos.

An Philisthini potuissent offerre aliud, quam quinque mures aureos, & quinque anos aureos. *Quæst.* X.

SED dicet aliquis videtur, quòd Philisthijm nõ erant indeterminati ad offerendum quodcunque voluissent, sed erant obligati ad reddendũ ista, quæ dederunt, quod patet, quia dicitur hic nolite dimittere arcam vacuã, sed quod debetis reddite ei pro peccato: respondерunt Philisthei, quid est quod pro delicto reddere debeamus ei? Dixerunt autem sapientes iuxta numerum quinque prouinciarũ Philisthijm quinque aureos anos facietis, & quinque mures aureos: ergo videtur, quòd diuini, & sacerdotes intelligebant Philisthinos obligatos esse ad reddẽdum ista, & sic erat determinata obligatio.

Respondendum est, quòd esse aliquid debitum dupliciter accipitur. Vno modo pro esse necessarium. Alio modo pro esse iustum, vel rationabile. Cum autem dixerunt hic sapientes, quod debetis reddite ei: non intelligitur pro eo, quòd necessarium est vos reddere, vel obligamini, sed pro eo quod iustum est, & rationabile quod reddãtis, erat autem rationabile, quòd Philisthini darent Deo quinque anos aureos, & quinque mures pro peccato: volebant enim Philisthini dare Deo Israel laudem, & gloriam, vt sic placatus alleuiaret ab eis manum suam, & ad hoc fecerunt quinq; anos aureos, & quinque mures mittentes illos cum arca, vt per hoc significarent se confiteri, quòd Deus Israel miserat mures in quinque prouincias Philisthinorum demolientes illas: & miserat plagas in anis omnium Philisthinorum habitantium in quinque prouincijs, & quia nihil erat, ꝙ magis conueniret huic plagę inflictæ, fecerunt ista, ꝙ autem esset ista intẽtio Philisthinorum apparet ȝ. cum dicitur, facietisq; similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium, qui demoliti sunt terram, & dabitis Deo Israel gloriã: si forte releuet manum suam a vobis, & a dijs vestris, & terra vestra.

Reddite ei pro peccato. Idest peccauistis in Deũ Israel: ideo reddite aliquid ei, tanquam in emendationem offensę. *Et tunc curabimini.* Scilicet, quando remiseritis arcam cum donis istis: ista erat curatio a plagis, quas Deus ĩferebat Philisthinis, & fieri debebat dupliciter. Primo cessando ab inflictione plagarum, s. ꝙ Deus vlterius non infligeret plagas illis, sicut semper infligebat, dum maneret arca in terra ipsorum. Secũdo modo curabat si sanaret a plagis eos, qui iã vulnerati fuerant, & vtrunque eorum factum est post recessũm arcæ de terra Philisthijm, quamquam non exprimatur hic: alioquin putarent Philisthini, quòd illę plagę accidebant naturaliter.

Sciendum autem, ꝙ cum dixerunt hic sapientes, ꝙ remissa arca curarentur non intelligebant indistinctè, sed cum conditione, s. si arca Dei fuisset causa horum malorum, & reuerteretur in terram suam, alioquin nihil sequeretur, ipsi autem dubitabant de vtroque eorum, vt patet ex verbis suis. ȝ. & ex experimento, quod dederunt ad cognoscendam veritatem, si autem certissime credidissent, ꝙ arca illa mala egisset, non posuissent illud experimẽtum, sed misissent eam in terram suam.

Et scietis quare non recedat manus eius a vobis. Idest, & scietis tunc, s. postquam remiseritis arcam, quare nũc non recedit manus Dei a vobis, quasi dicat, dum erat arca in terra Philisthinorum, semper premebãtur plaga magna, & nesciebant, an hoc eueniret propter arcam, vel naturaliter: & dicitur, quòd postquam mitterent arcam cessaret plaga, & tunc cognoscerent manifeste, quare nunc, s. quando arca erat in terra Philisthinorum non recederet plaga, quia sic manifestum esset, quòd fieret propter arcam cum eius absentia esset causa sanitatis. Nam cuius prędentia est causa ęgritudinis, eius absentia est causa sanitatis, & è cõtrario, iuxta Aristot. 2. Phys. *Qui dixerunt.* Scilicet Satrapę Philisthinorum. *Quid est quod pro delicto reddere debeamus.* Idest quid est rationabile, quod demus arcę Dei pro delicto, quod in eam egimus: hoc enim magis scire poterant sapientes, scilicet sacerdotes, & diuini, ideo consuluerunt eos.

Quod est peccatum Philisthinorum pro quo volebant reddere aliquid arcæ. Et quòd Gentiles quamuis non obligarentur colere omnes Deos, sed solos Deos gentis suæ, tamen obligabantur Deorum nemini inferre iniuriam. *Quæst.* XI.

QVAERET aliquis, quod esset peccatum, pro quo Philisthini volebant reddere aliquid arcę Dei, respondendum est, quòd istud potest considerari dupliciter, s. aut secundum intẽtionem Philisthinorum idest in quo putabant ipsi se peccasse, aut secũdum veritatem. Primo modo dicendum, quòd Philisthini existimabant Deum Israel esse sicut vnum de dijs gẽtiũ, in hoc tamen differre, quia ipse erat potẽtior alijs omnibus, vel saltem aliquibus eorum, nec existimabant Deum Israel esse Deum verũ, s. quòd ipse solus esset Deus, & dij gentium essent figmẽta. Nam quamquã scirent ipsum fecisse aliqua magnalia, tamen non ex hoc videbatur eis sufficienter esse inductum, ꝙ ipse solus esset Deus, nam sic ipsi arbitrabantur, ꝙ aliqui inter Deos gentium erant potentissimi, & alij minus potentes, & quòd inter eos erant pugnæ, & victoriæ, ideo Philisthini quamquam tenerentur Deum verũ colere relictis simulachris, tamen nõ tenebantur specialiter colere Deum Hebræorum, quia ipsi non videbant satis manifeste, quomodo ille solus esset verus Deus, quamquam si diligenter attendissent hoc satis constaret: intelligebãt igitur Philisthini, quòd ipsi poterant offendere Deum Israel, quia ista erat opinio inter Gẽtiles, s. quòd nemo dehonorare deberet aliquẽ Deum dehonestando cęremonias illius, vel auferẽdo aliquid pertinens ad ornatum eius, & templi sui, & quamquam nullus de Gentilibus secundum eos obligaretur colere omnes Deos, sed solum Deos gentis suæ, vel eos, quos vellet, tamen obligabatur Deorum nemini

nemini inferre offensam: sic.n. oẽs historici Gentiliũ, & conscriptores rerum antiquarum dicunt: sic enim patet in historia Polibij Megapolitę, qui dixit, ꝙ Antiochus Epiphanes crudeli exitu vitam clausit, quia templum Dianæ in Persida spoliare voluit. De isto tĩ dicitur 2. Machab. c. 9. quòd mortuus est ęquo dolore propter mala, quæ intulerat Iudæis Ierosolymis, quãquam Iosephus 12. Antiquitatum improbat Polibiũ dicens, quòd nihil peccauit Antiochus circa templũ Dianæ, quia non spoliauit, cum non potuisset, sed solum voluit spoliare, ista tamẽ increpatio multum insipiens est, quia bonitas, vel malitia operationis humanæ magis consistit in actu interiori, quam exteriori, vt patet ex doctrina Christi: Matth. cap. 5. s. Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam iam mœchatus est in corde suo. Item patet ex doctrina Arist. & omnium Philosophorum, sic igitur Philisthini quãquam putarent se non obligatos esse ad colendum Deum Hebręorũ, putabant tamen se obligari ad non contẽnendum cęremonias eius, & non inferendum aliquam contumeliam rebus illius, ideo quamquam pugnarent contra Hebræos tanquã contra hostes credebant non licere sibi inferre aliquam violentiam tẽplo Dei Hebręorũ demoliendo illud, vel aliquid eius auferendo: sic enim & inter gẽtiles illi reges, vel principes, qui aliqualiter religiosi esse videbantur, quamquam terram hostilem demolirentur, Deorum templa minime contingebant: Philisthini autem abstulerant arcam Dei, quæ erat potissimum sacrum Dei Hebræorum, & detinebant eam in terra sua, ideo credebant se peccasse, & pro hoc dabant munera.

Si autem secundum veritatem inquiramus de peccato Philisthinorum, dicendum quòd aut ipsi putabant Deum Hebræorum esse verum Deum, aut non, si putabant primum peccatum eorum, & maximum erat, quòd non conuertebantur ad ritum eius, sed magis aduersabantur cultoribus illius. Si autem non crederẽt eum esse verum Deum, sed sicut vnum de dijs Gentium, aut putabant se gerere iustum bellum contra Hebræos, aut nequaquam. Si primo modo non peccabant occidendo Hebræos, & spoliando eos etiã capiendo arcam, nisi inquantum agebant contra conscientiam, quia putabant esse inhonestum infringere sacra alicuius Dei. Alioquin si Deus Hebræorum nõ esset verus Deus, nullum honorem mereretur ipse, nec sacra illius, vnde contumeliam inferentes rebus eius non peccarent, sicut nos nequaquam delinquimus cum contemnimus ea quę ad idola pertinent, quia illa non sunt dij.

Si autem gererent Philisthini contra Iudæos iniustum bellum, non solum peccabant auferendo, & detinendo arcam Dei, sed magis spoliando omnes Hebræos, & demoliendo terram eorum, maxime autẽ in occidendo eos. Nunc autẽ, cum dicitur, quòd Philisthini dederũt Deo Israel munera pro peccato suo, non est intelligendum pro eo, quod erat vere peccatum, sed pro eo, quòd ipsi opinabantur.

Responderuntque illi. Idest diuini, & sacerdotes. *Iuxta numerum prouinciarum Philisthijm.* Volunt dare conuenientem satisfactionem, & dicunt, quòd sicut erant quinque prouincię Philisthinorum, in quibus plaga fuit vniuersalis, ita debuerunt esse quinque mures aurei, & quinque ani aurei, mures quidem ad signandũ, quòd quinque prouinciæ Philisthinorum per mures a Deo missos disperditæ sunt, quinque autem anos, vt signetur, ꝙ in omnibus quinque prouincijs erant Philisthini percussi in posterioribus, quoniam intestina eorum prominebant, & putrescebant. Dicitur autem de quinque prouincijs Philisthinorum, quia tota terra ipsorum diuidebatur in quinque regulos denominatos a quinque ciuitatibus principalibus Iosue ca. 13. & istę vocantur hic prouincię, nomina autem earũ hñt ȝ. in litera. *Quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos.* Causa autem horum supra dicta est, & ipsi sapientes eam immediate in litera expresserunt. *Quia plaga vna fuit omnibus vobis, & Satrapis vestris.* Hic ponitur causa horum munerum quantum ad figurã, & numerum, s. quòd pro omnibus quinque ciuitatibus dati sunt singuli mures aurei, & singuli ani, nec fuit aliqua diuersitas in plaga, ideo pro omnibus eadem fuerunt munera.

Ex hoc autem apparet, quod supra dicebamus, s. ꝙ non solum fuerunt percussa illa loca, per quæ portabatur arca, sed etiam omnia loca terrę Philisthijm: nã hic offerunt munera pro quinque prouincijs, & istę erant solum in terra Philisthijm. Item dicitur hic, ꝙ eadem plaga fuit omnibus vobis, & satrapis vestris, idest, quòd omnes, scilicet tam Philisthijm quam satrapę eorum, idest principes pertulerunt hanc plagã, ita quòd nullus esset in terra eorum, qui hanc nõ ferret. *Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium.* Replicatio est eiusdem sententiæ, dicitur autem de similitudinibus anorum, quia nõ possunt proprie figurari, sed loco istorum faciebant quidam circuli aurei, quia in hoc confirmabantur in figura cum anis, erant autem omnia ista de auro, quod non fiebat propter aliquam significationem, sed solum propter valorem: volebant enim Philisthini honorare Deũ Israel dando ei munera, & quia illa erant paruæ quantitatis, si de alio metallo fuissent, parui ẽt fuissent valoris, fecerũt illa de auro, quod est pretiosissimum. In c. 5. qõ. 18. & 19.

An ista munera Philisthinorum satisfacerent pro peccato. *Quæst.* XII.

QVAERETVR nunc cum Philisthini obtulerunt istos anos aureos, & mures pro delicto suo, an satisfacerent per hoc. Respõdendum est, quòd cum nos quęrimus de totali satisfactione pro aliquo peccato, oportet quęrere de ipso peccato quantum, vel quale sit, vt secundũ hoc possit fieri commensuratio: de peccato autẽ Philisthinorum diximus supra, quòd poterat dupliciter considerari, s. aut secundum veritatem, aut secũdum intentionem eorum: si autem accipiatur secundum intentionem Philisthinorum. Dicendum, quòd ipsi satisfaciebant, existimabant enim quòd Deus Israel non esset Deus verus, ita quòd ipse solus esset Deus, sed quòd esset sicut vnus de dijs gẽtium, existimabãt autem, quòd peccauissent faciendo ei quandam offensam, s. quia acceperant arcam, quæ ad illum pertinebat, & quia ipsi existimabant Deum Israel nõ esse iudicẽ vniuersalem delictorum, qui pro singulis delictis debeat infligere punitionem, de iniuria illius iudicabant, sicut de iniuria hominis priuati: fuerat enim Deus aliqualiter dehonoratus in hoc, quòd arcam eius Philisthini abstulerũt, ideo nunc dabant ei honorem scilicet propter reuerentiam eius reducendo illam in terram suam, & prẽter hoc confitebãtur se ab eo fuisse vulneratos, & offerebant ei anos aureos, & mures aureos tã pro confessione plagę in quo Deus nimis laudabatur quam pro lenimento Dei, s. vt cum Deus videret sibi offerri munera, alleuiaret manum suam ab illis: satisfaciebãt enim Philisthini Deo pro offensa inflicta, sicut satisfit magnis viris pro iniurijs irrogatis: non enim exigit vir magnus pecunias multas pro satisfactione iniurię, sed satisfactio sua est, vt peccantes humiliter veniam petant, & confiteantur se deliquisse, quorum vtrunque faciebãt Philisthini: qõ. sced.

nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam ipsi confitebãtur se a Deo vulneratos, & ob hoc faciebant ei anos aureos, & mures in signum, quòd ab eo susceperant plagas has, etiam supplicabant pro remissione offensę inquantum dicitur, quòd fecerũt ista ad gloriam Dei Israel, vt releuaret ab eis manum suam, & a dijs suis. Si autem accipiatur peccatum Philisthinorum secundum veritatem, dicendum est, sicut supra dicebatur, quòd aut ipsi cognoscebãt Deũ Israel esse Deum verum, aut non, si primo modo nõ satisfaciebant in hoc, quia requirebatur, quòd ipsi relictis idolis conuerterentur ad cultũ vnius solius Dei, quamquam non obligarentur colere eum in ritu Iudaico, quia maius peccatum erat in Philisthinis viuere in idolatria quam rapuisse, & detinuisse arcam, & per hoc nihil satisfaciebant, quia solum erat conueniens satisfactio sibi redire ad cultum Dei. Dicẽdum, quòd secundum veritatem non satisfaciebant, si autẽ Philisthini non extimarent Deum Israel esse Deum verum, sed sicut vnum ex dijs gentium, aut gerebant bellum iustum contra Iudæos, aut non. Si primo modo, nequaquam peccauerunt faciendo hęc, ideo non requirebat aliqua satisfactio, & si forte dicamus eos peccasse, quia agebant contra conscientiam, s. existimantes, ꝙ peccassent sufficiebat pro peccato extimato satisfactio quam ipsi impendebant.

Si autem Philisthini non gererent bellum iustum contra Iudæos, peccatum non solum fuit in rapiẽdo arcam, & detinendo eam, sed magis in spoliando terram Hebręorum, & maxime in occidendo ipsos, & tunc satisfactio ista nulla erat, quia debuissent rependere omnia damna, & siquid Iudæi petiuissent pro occisis in bello, sed nihil horũ fecerunt Philisthini, ideo secundum veritatem non fuit satisfactio.

Quid factum est ab Hebræis de anis, & muribus aureis Philisthinorum. Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius cum isti ani aurei, & mures venissent cum arca in terram Israel, quid factum est postea de eis. Respondendũ est, quòd dupliciter in hoc dici potest. Vno modo, quòd ista relicta sunt in Sanctuario domini, & posita sunt in aliquo loco, in quo ab omnibus viderentur ad laudem Dei, s. quòd per hoc significaretur miraculum de reductione arcę de terra Philisthijm, etiam significaretur potestas magna Dei percutiendo Philisthinos, & quia ista ad laudem magnã Dei pertinebant, debuit relinqui aliquod in signum, per quod ista semper cognoscerentur, & sic nihil fieret de istis muribus aureis, & anis, sed manerent ad perpetuam representationem in oculis posterorum.

Alio modo dici potest, quòd cum istud esset aurũ mundum, & non impensum in aliquos turpes vsus facerent inde Iudæi aliqua vasa pro Sanctuario domini. Sed primum istorum verisimilius est, s. quod non deberentur ista simulachra anorum, & murium aureorum distrahi, sed manerent pendentia in aliquo loco intra Sanctuarium, vt omnes videntes laudarent Dei magnum beneficium in reducendo arcã, & magnam eius potestatem in percutiendo hostes, & istud erat magnum inductiuum ad cultum Dei, ideo talia non delerentur, alia namque similia demonstratiua iustitiæ Dei, vel potestatis eius iubebat ipse reseruari ad memoriam posterorum. Sic patet de 250. viris, qui obtulerunt thymiama in seditione Core cõtra Moysen, & Aarõ, & ante completum ministerium suum combusti sunt a Deo, egresso igne de altari, & manentibus thuribulis in pauimento, de quibus iussit Deus Eleazaro sacerdoti, quòd produceret illa in laminas, & affigeret in altari holocaustorum ad ęternam memoriam, vt omnes Israelitæ videntes hęc timerẽt accedere ad ministrandum in altari, si non essent de genere Aaron, de hoc Numer. ca. 16. simile quoque fuit de serpente ęneo, quem fabricauit Moyses in deserto, vt percussi a serpentibus respicientes illum sanarentur, quod sic factum est: Numer. 21. Ad memoriã autem huius beneficij Moyses conseruauit serpentẽ istum in toto deserto, & deinde reliqua posteritas Hebræorum, mansitque in templo Salomonis, vt per illum mouerentur Israelitæ ad magis colendum Deũ referendo gratias pro susceptis. sed quia postea incępit esse notius, cum multi de Israelitis illum colerẽt, Ezechias rex, qui nimis religiosus erat confregit illũ in partes minutissimas, vt patet infra 4. lib. cap. 18. mures autem isti aurei, & ani non poterant esse, ita nocui, s. vt Israelitæ colerent eos, quia non habebant aliquem colorem ad colendum eos, sicut erat de serpẽte ęneo. Nam serpens fuit ad sanitatem omniũ percussorum cum mox, vt viderent illum sanarentur, & quamquam serpens nullatenus conferret istam sanitatem, sed Deus, illi tamen qui rudes erant existimabant hanc sanitatem fuisse collatam a serpente, ideo impendebant ei cultum diuinum, muribus autem, & anis aureis nihil tale erat, quia sciebant Israelitę, ꝙ nõ fuerat factum per eos aliquod miraculum, sed solum fuerunt dati a Philisthijm Deo in munera, vt alleuiaret ab eis manum suam, poterant igitur manere semper isti mures, & ani sine offendiculo in Sanctuario ad memoriã gestarum rerum, quamquam si voluerimus dicere, ꝙ ex his facta sunt aliqua vasa pro Sãctuario Domini non erit inconueniens.

An fuisset licitum Iudæis facere vasa aliqua ex anis, & muribus aureis. Quæst. XIIII.

QVAERETVR vlterius, an de istis muribus & anis aureis licuisset Iudæis facere aliqua vasa pro ministerio domini. Respondetur quòd sic, quia istud erat aurum mundum non applicatum alicui turpitudini, ideo nihil impediebat quin ex eis fierent vasa sacra.

Sed dicetur, quòd non stat, quia istud aurum pertinebat ad idolatras, sed de idolatria nihil sumendum erat pro ministerio domini, & non solum pro ministerio, sed etiam ad vsus priuatarum personarum nõ licebat quicquam sumi, vt patet Deuterono. cap. 7. s. Sculptilia eorum igne combures, & non cõcupisces aurum, & argentum de quibus facta sunt, nec assũmes tibi ex eis quicquã, ne offendas propter ea, quia abominatio est domini Dei tui. Nec inferes quippiã ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est, quasi spurcitiam detestaberis, & velut inquinamentum ac sordes.

Simile patet ex eo, quod fecit Iacob: Gene. cap. 35. nam ipse cum cognouisset in familia sua esse aliqua idola, & ornamenta ipsorum accipiens liquefecit illa, & abscondit in terra cum dicitur, dederunt ergo ei omnes Deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erãt in auribus eorum, at ille fodit eas subter terebinthum, quę est post vrbem Sichen.

Item non solum non licebat accipere quicquam de idolo ad ministerium Dei, vel vsum priuatarum pſonarum, sed etiam de rebus idolatrarum nihil decebat sumi, sed quòd omnia perirent, vt patet Deutero. cap. 13. vbi iubetur, quòd occiderentur omnes idolatrę, & quicquid viuens erat in vrbe atque cremarentur omnia simul, & subditur, & non adhęrebit de illo anathemate quicquam in manu tua, vt auertatur dominus ab ira furoris sui.

Item si idolatrę, vel alienigenæ quicunque vellent dare aliqua munera Deo gratis, non reciperentur, ẽt si illi venirent ad locum Sanctuarij, & peterent illa offerri, quia Deus vetuerat, sic patet Leuitici cap. 22. s. De manu alienigenę non offeretis panes Deo vestro, & quicquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. sed Philisthini erant alienigenæ, ergo non poterant recipere ista munera eorum ad faciendum inde aliqua vasa domino.

Respondendum est, quòd poterant licite inde fieri vasa, quia siue acciperent Iudęi aurum a gentilibus, siue ipsi gentiles tribuerent iam vasa facta poterant illa accipi ad diuinum ministerium. Quod autem de auro Gentilium idolatrarum possent fieri vasa domini, & illa essent sibi grata apparet Numer. c. 31. vbi cum Israelitæ pugnauissent contra Madianitas omne aurum, quod in præda captũ est oblatum fuit domino, & repositum in thesauris illius, simile patet Iosue ca. 6. vbi Iosue præcepit omnia, quæ erant in vrbe Iericho destrui, & comburi, præter aurum, & argentum vasa ęnea, & ferrum, quę consecrarẽtur, & reponerẽtur in thesauris domini, ex eo autem, quòd Deo consecratum erat, & repositum in thesauris illius nullus dubitat licere fieri vasa, ergo de auro, & argẽto, quòd possederunt idolatrę poterant fieri vasa domini, nec solum hoc, sed etiam si Gentiles mitterent Deo in munus aliqua vasa aurea, vel argentea talia qualia assũmebantur in ministerio eius sumerentur, & licitum erat ministrari in illis, sic patet in 12. lib. Antiquitatũ Iosephi: de Ptolomęo rege Aegypti, qui fecit per 70. interpretes transferri Bibliam de Hebræo in Grecũ: iste enim dedit mẽsam auream mirę pulchritudinis, vt esset mensa propositionis, & quędam alia vasa, quę suscepit Eleazarus summus sacerdos, & posuit in ministerio domini, vt patet ibidem. Ad rationes in contrarium respondendum. Ad primam cum dicitur Deuterono. cap. 7. non esse quicquam accipiendum ex idolo. Dicendum est esse verum, quia siue esset aurum, vel argẽtum pro personis priuatis, siue esset pro Dei ministerio nõ licebat sumi, & hoc faciebat Deus in quandam detestationem idolorum, s. quòd nõ manerẽt super terram in se, nec in aliquo materiali suo, maxime, quia Deus volebat strictissime vitare idolatriam, & quia si permitteretur Iudæis concupiscere aurum, & argentum idolorum ad faciẽdum inde aliqua vasa etiam inducerentur ad colendum idola, cũ aliquis raperet idolum ad tollendum aurum, & argẽtum illius, & postea contingeret, ꝙ delectatus in pulchritudine eius coleret illud. Voluit igitur, quòd nullo modo idola pertinerent ad Israelitas, sed frangerẽtur, & cremarentur.

Ad secũdam cum dicebatur, quòd Iacob fodit sub terra Deos aureos, & inaures eorum. Dicendum, ꝙ hoc fecit ex præalleg. causa. s. ad magnam detestationem idolatriæ, vnde non voluit conflare Deos illos in massam, & inde fabricare alia vasa, vt signaret idolatriam quantum ad omnia esse exterminanda. Nunc autem non est simile de muribus, & anis aureis, quia non erat istud aurum de aliquo idolo: non enim confringerent Philisthini Deos suos, quos colebant, vt facerent hęc, ideo licebat accipere, si tamen cognouissent Iudæi, quòd illud aurum erat pars alicuius idoli, quod conflatum fuerat, nequaquam recepissent, nec poterant inde vasa fieri domino.

Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd nõ solum de auro, & argento idolatrarum. Respondendum est, quòd illud non est vniuersale: nam de auro Madianitarum positũ fuit in thesauris domini, s. quid quid de præda haberi potuit: Numeri ca. 21. & totum aurum Ierichontinorum in thesauris domini conseruatum est Iosue cap. 6.

Sed isti erant magni idolatrę, & Deus iubebat illos occidi, quòd autem dicitur Deut. 13. c. solum intelligitur de idolatris, qui erant Iudæi: nam in illis erat detestabilior idolatria, quam in gentilibus, ad cuius abominationem iussit Deus omnes huiusmodi occidi, & omnia, quæ ad eos pertinebant comburi, ne quicquã de illis maneret in orbe: ab idolatris tamen, qui erant gentiles, non erat illicitum accipi aliqua munera auri, & argenti, siue pro priuatis personis, siue pro vasis Dei, vt patet ex supradictis.

Ad quartam rationem, cum dicebatur Leuitici ca. 22. quòd nihil erat accipiẽdum de manu alienigenę, dicendum est, quòd hoc intelligitur de illis, quæ pertinebant ad oblationem, s. quòd non acciperetur aliquod animal de manu ipsorum ad offerendum, nec panes, & aliqua alia, quæ deberent cremari super altaria, & de hoc intelligitur illa litera, s. de manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, si tamen vellent gentiles offerre pecuniam, de qua emerentur sacrificia suscipiebant illam Iudæi gratis, vt patet de Seleuco rege Asię, qui de redditibus suis præstabat omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes, sic patet 2. Machab. c. 3. Multi etiam de regibus Gentilibus hoc faciebant, vt patet 1. Macha. cap. 10. de his etiam Iosephus 11. & 12. Antiquitatum. Ratio autẽ diuersitatis, s. quare liceret dari pecuniam pro sacrificijs, & non liceret recipere de manu illorum ipsa sacrificia, satis declarata est Leui. c. 22. Sed istud, quod obtulerunt Philisthini non erat sacrificium, sed metallũ, poterant igitur suscipere illud Iudæi ad faciẽdum aliqua vasa Domini.

Qui demoliti sunt terram. Scilicet, quòd mures destruxerunt terram Philisthinorum: erat enim multitudo eorum maxima, quia terra ebulliebat, vt patet præcedenti c. ideo isti lędebant arbores, & fructus omnia consumentes, & hoc vult Iosephus Antiquitatum. lib. 6. lędebant etiam nimis viscera humana: nam cũ prominerent extales Philisthinorum per posteriora mures ascendentes de terra mordebant eos, atque occidebant plurimos, & quamquam litera de hoc nihil dicat, tamen sic intelligendum est, quia alias frustra fecissent sibi Gethæi sedes pelliceas, & tamen pręcedẽti ca. dicitur quòd in remedium horum malorum fecerunt sibi sedes pelliceas: erat enim de istis muribus, sicut erat in Aegypto de ranis, s. quòd non poterant Aegyptij abigere eas, sed introibant in furnos eorũ, & in vasa ciborum, & in lectos, & omnia supellectilia, vt patet Exodi cap. 8. nihil enim poterat eas prohibere. Ita isti mures erant in tanta multitudine, vt nemo posset ab eis sufficienter cauere.

Et dabitis Deo Israel gloriam. Idest dando istos mures aureos, & anos honorabitis Deum Israel, quia confitebantur Philisthini potentiam Dei Israel, & quòd ab eo fuerant percussi, cum facerent anos aureos, & mures, & mitterent cum arca illius: si enim imputassent istam percussionem causis naturalibus, sicut aliqui eorum a principio dixerunt, nõ fecissent ista propter arcam tanquam non fuisset arca causa istorum malorum.

Si forte releuet manum suam a vobis. Idest forte tunc releuabit, dicitur hoc, quia Deus semper percutiebat Philisthinos, & moriebantur plurimi, dum maneret arca in terra ipsorum. Si autem Deus cessaret ab hac percussione, diceretur releuare manum. Dicebant autem isti sapiẽtes, & diuini, si forte releuet, quia nesciebant secundum certitudinem, an cessaret illa plaga dimissa arca in terram suam, dato quòd propter eam secuta fuissent ista mala, quia forte Deus Hebræorum non iudicaret istam esse sufficientem emendationẽ pro offensa, quã ei intulerant, & non cessaret a plaga, quam-

Universidad de Deusto Biblioteca

De remissa culpa non semper remittit pœnam.

quamquam Philisthini remitterent arcam. Et in hoc recte dicebant, quia quamuis Deus omnibus ad se conuersis peccata remittat quantum ad culpam, tamen quantum ad pœnam interdum non remittit etiã si multum orauerimus, vel fecerimus alia opera bona, sicut patet de Moyse, qui peccauit ad aquas cõtradictionis Numeri 20. & 27. capi. & postea sæpe orauit Deum, vt remitteret ei pœnam peccati huius permittens intrare in terram vltra Iordanem, sed non permisit, quin potius dixit ei, sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris ad me de hac re, vt patet Deuteronom. ca. 3. similiter quoque sæpe orauit Samuel, vt Deus remitteret peccatum Saulis, & non auferret regnum de domo eius, sed non concessit, immo dixit ei, quid tu luges pro Saul, cum ego abiecerim eum? infra cap. 16. Sic autem poterat esse hic in Philisthinis, quòd per nullas preces Deus remitteret eis hanc pœnam, & sicut est de precibus, ita etiam de muneribus, s. quòd propter munera non releuaretur pœna, sic patet supra cap. 3. de pœna prænunciata domui Heli, s. Iecirco iurauidomui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum, ideſt, quòd quamquam semper offerant munera, ego nunquam remittam pœnam. Sapienter igitur locuti sunt sacerdotes, & diuini Philisthinorũ, Deus tamen mox, vt Philisthini dimiserunt arcam, relaxauit eis pœnam, & hoc, vt magis manifestaretur, quòd ista pœna infligebatur propter detentionem arcę, si autem non immediate tolleretur, maneret sub dubio.

Et a dijs vestris, & a terra vestra. Non accipitur hic releuare manum totaliter, sicut supra, quia supra dicebatur releuare, ideſt cessare a punitione, quæ actualiter erat in ipsis Philisthinis, de dijs tamen eorum nõ erat sic, quia nullus ipsorum fuit punitus, nisi Dagon, vt declaratum est præced. c. q. 18.

Sed quia Philisthini videbãt semper continuari plagam in seipsis, & augeri, putauerũt quòd sicut etiam cõtinue augeretur quousque ipsi omnes, & dij eorũ, & terra perirent, si autem faceret eos securos de hac plaga faciendo illos totaliter cessare, diceretur releuare manum a dijs a terra etiam releuaret manũ, quia terra quotidiana plaga disperdebatur, s. quia mures corrodebant omnes arbores, & fructus sic, vt perducerentur Philisthini ad magnam egestatem.

Quare aggrauatis corda vestra. Hic ponunt admonitionẽ sacerdotes, & diuini ad hoc, quòd satrapę Philisthinorum cito facerent ea, quæ ipsi hortabantur. In ista litera aliqui errant existimantes, quòd sacerdotes, & diuini iudicarent arcam esse remittendam, & cito hoc faciendum esse, sed falsum est, quia ipsi dubitabant, an arca esset causa horum malorum, ideo nolebant eam simpliciter dimittere, nec ad hoc hortabantur satrapas Philisthinorum, sed solum, vt facerẽt istam experientiam, quam ipsi dabant per quam cognosceretur, an propter arcam venissent pestes istę, vel naturaliter, & si cognoscerent, quòd propter arcã venirent dimitterent eam, sinautem retinerẽt penes se, etiam si pestes manerent semper, & ad hoc non debebant Philisthini ingrauare cor suum, sed immediate debebant experiri, quia poterat sequi bonũ ex hac experientia: malum autem nequaquam, si autem arcã immediate esset dimittenda in terram Israel, non faciendo aliquam experiẽtiam, durum esset, quia forte non eminebant mala ista propter arcam, & viderẽtur Philisthini esse decepti. Dicebantur autem aggrauare cor suũ, quia videbantur iam pertinaces non inclinantes cor suum ad id, quod rectum erat, a principio namque istam experientiam facere debuissent:

Sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum. Inducunt exemplum ex rebus gestis, per quod deberent Philisthini moueri: Aegyptij enim percussi sunt, quia cũ sæpe eis Deus diceret, quòd dimitterent Hebræos nunquam dimittere voluerunt, & percutiebãtur quousque tota Aegyptus quasi perijt: debuerant enim a principio Aegyptij, antequam ingrauarentur plagæ super eos facere aliquam experientiam, per quam cognoscerent, an Deus vellet educere Israelitas de Aegypto, vel an ipsi loquerentur hęc ex corde suo, & si appareret, quòd Deus hoc faciebat, permitti debebant, quia nemo contra Deum pugnare potest, si autem Israelitę loquerentur ex corde suo, detineri debebant. In Aegyptijs autem non oportebat, quòd fieret aliqua experientia ad cognoscendum, an a Deo infligerentur illę plagę: nam manifestum erat.

Cum enim diceret Moyses, quòd aliqua plaga veniret, mox veniebat, & cum diceret, quòd cessaret, confestim cessabat, nulla ergo poterat esse maior certitudo. Quòd igitur Aegyptij a principio ista videntes antequam nimis percuterentur non dimitterent Hebræos, erat ingrauare corda eorum, quod est irrationabile. In Philisthinis autem non erat simile, quia ipsi non habebant aliquid, per quod totaliter cognoscerent, quod illę plagæ infligebantur naturaliter, vel propter arcam, quamquam haberent conuenientia motiua, quòd fieret propter arcam, ideo vt cautius agerent voluerunt experiri vnde hoc esset per modũ, quem dederunt sacerdotes, & diuini. Dicitur autem, quòd Aegyptus, & Pharao aggrauauerunt corda sua, quia vtrique erant tenaces ad non dimittendum Hebræos, magis tamen erat Pharao induratus, quia Aegyptij cum vidissent multitudinem plagarum, dixerunt Pharaoni vsquequo patiemur hoc scandalum? dimitte homines, vt sacrificent Deo suo, nõne vides, quòd perierit Aegyptus? Exodi ca. 10. sed adhuc Pharao induratus fuit, & inflictæ sunt post hoc aliæ plagæ, vt patet ibidem, & vsque ad finem 12. cap.

Nonne postquam percussus est tunc dimisit eos, & abierunt? Quasi dicat, non debetis ingrauare corda vestra sustinentes magno tempore pœnas, vt non dimittatis arcã domini, quia si Deus Israel ista agit, oportet vos ad extremum etiam inuitos dimittere arcam, & tunc eritis nimis puniti: sic enim factum est ĩ Aegyptijs, quia plurimas sustinuerunt plagas, vt non dimitterẽt Hebræos, sed ad vltimum coacti sunt dimittere, & iam erant nimis puniti, ita igitur non oportet vos contendere nimis contra Deum, sed facite experimentum istud, & videbit, an Deus ista infligat, quòd si ipse agit relinquenda est, alioquin reducemus eam antequam eat in terram suam.

Nunc ergo arripite. Hic ponitur, quid facere deberent Philisthini ad cognoscendum, an propter arcam ista fierent, vel non, & dicitur arripite, ideſt velociter facite: arripere enim pertinet ad aliquid, quod velociter, & quasi sine deliberatione fit, sic dicitur Leuitici 10. Arreptisque Nadab, & Abiu filij Aaron thuribulis posuerunt ignem, &c. ideſt illi fecerunt hoc indeliberate, & non respicientes, quod apparet ex opere ipsorum, scilicet, quod obtulerunt ignem alienũ forte non respicientes quid agebant.

Et facite plaustrum nouum vnum. Hoc dicitur, quia arca portanda erat in plaustro, & dicitur vnum, quia cum arca esset vnica, non oportebat fieri plura plaustra, dicitur nouum ad reuerentiam arcę: intelligebant enim Philisthini se percussos a Deo Israel propter arcam, ideo volebant eam honorabiliter reducere in terram suam, ne Deus eis vlterius irascerẽtur, si aũt portaretur arca in aliquo plaustro antiquo, in quo fuissent portata aliqua alia, nõ esset tanta reuerẽtia, quia videbatur æquari arca alijs rebus humanis. Conuenienter igitur plaustrum nouum factum est.

Quoma-

Quomodo portabant arcam Dei Israelitæ, & quomodo Philisthæi. Quæst. XV.

CONSIDERANDVM autem, quòd Israelitę non portabant sic arcam Dei, sicut portauerunt eã Philisthijm, quia inter Israelitas portabant eam Leuitæ in humeris suis, vel aliquando sacerdotes, in plaustro autem non ferebatur. pro quo sciendum, quòd cum Sanctuarium factum fuisset in deserto, & portandum esset per mansiones suas in terram Chanaã, distinxit Deus Leuitas ad portandum diuersas partes illius, erant autem tres familiæ principales Leuitarum, scilicet Caathitę, Gersonitæ, Meraritæ, Caathitis autem data sunt omnia vasa Sanctuarij, quæ non erant partes Sanctuarij, sed supellectilia eius, scilicet arca, altare thymiamatis, candelabrum, mensa propositionis, altare holocaustorum, labium æneum, & omnia hæc cum vasculis suis: Meraritæ autem acceperunt de Sanctuario ea, quę pertinebant ad res duras, scilicet columnas Sanctuarij, & bases, tabulas, vectes, & paxillos: Gersonitæ autem portabant partes molles Sanctuarij, scilicet cortinas, tentoria, & vela, & reliqua operimenta, vt patet Numeri cap. 3. & 4. De his autem Leuitis diffinitum est, quòd Meraritæ, & Gersonitæ portarent onera sua in plaustris, Caathitę autem super humeros suos, vt patet Numeri capit. 7. sed arca pertinebat ad Caathitas: Numeri capit. 3. & 4. ergo portanda erat super humeros, & non in plaustro, & sic fuit portata per totum desertum, Philisthini autem super plaustrum eam portauerunt.

Quare Philisthini non portauerunt arcam super humeros, sicut Israelitæ. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis quare Philisthini nõ portauerunt arcam super humeros suos in terrã Israel, sicut portabant Israelitę, quia hoc facile eis erat.

Aliquis respondebit, quòd factum est, quia Philisthini ignorabant leges Hebræorum: ista enim erant cęremonialia, & nimis particularia inter Hebræos, Philisthini autem non didicerant illa, ideo nec poterant scire. putauerunt autem quòd, quia arca magna erat, cõuenientius duceretur super plaustrum quam super humeros hominum.

Alij respondebunt, quòd hoc factum est propter timorem, erant enim Philisthini hostes Iudæorum, ideo cum intrarent in terram ipsorum portantes arcã, timebant quòd comprehensi ab Israelitis necarẽtur, missa autem arca super plaustrum nullum erat periculum. Sed hoc non multum stat: non enim erat verisimile, quòd Philisthini, qui portarent arcam in terram Israel, necarentur ab eis, sed magis reciperent ab ipsis multa dona.

Primo quia ipsi erant legati Philisthinorum, & de iure gentium legati inter hostes securi sunt.

Secundo quia Israelitæ nullum maius bonum habebant quam arca, & hoc sciebant Philisthini, ideo cũ aliqui de Philisthinis reducerent arcam, nimis gauderent Israelitę, & darent eis dona plurima, nõ ergo propter hoc recusauerunt eam sic portare.

Item dato, quòd Philisthini portantes arcam timerent necari ab Israelitis, si caperentur, tamen poterant eam ducere secure, & non caperentur, scilicet, quòd portarent eam vsque ad agrum Bethsames, qui est locus coniunctus terrę Philisthinorum quousque viderent aliquos Israelitas, qui venirent pro arca, & tunc relicta ea ibi redirent in terram suam, sic namque fecerunt satrapæ Philisthinorum, quia quamquam ipsi non portarent arcam, tamen semper sequebantur eã quousque venit ad agrum Bethsames, & ibi steterũt respicientes quousque viderunt, quomodo Bethsamitę gaudentes nimis deposuerunt arcam, & immolauerũt vaccas, vt patet infra in litera, ita igitur potuissent portare eam humeris suis nihil formidantes.

Sed dicendum est, quòd non portauerunt eam humeris suis, quia ipsi volebant facere experimentum, quo cognoscerent, an Deus Israel fecerat hoc, vel naturaliter prouenerat, quod fieri non potuisset si homines portassent arcam: nam cognosci debebat hoc si vaccæ acciperent iter per seipsas, & non declinarẽt ad dextram, nec ad sinistram reducentes arcã ad terram, de qua exierant, vel euntes per aliam viam. Si autem homines portarent humeris suis, nihil de hoc pateret, ideo necesse fuit poni super plaustrum.

Quare Philisthini non sunt puniti portando arcam alio modo, quam debet portari. Et quare Philisthini posuerunt vaccas inassuetas ad trahendam arcam. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius quomodo Philisthini puniti non fuerunt, quia portauerunt arcam Dei aliter quam portanda foret: debebat enim in humeris portari.

Respondendum est, quòd Philisthini non portauerunt, & conuenienter non fuerunt puniendi. Nam aut Philisthini sciebant Deum Israel, cuius erat arca, esse verum Deum, aut sicut vnum de dijs Gentium, si secundo modo nõ obligabantur portare eam, quia ille non esset Deus, & consequenter leges illius non possent obligare Philisthinos, nec peccarent agendo contra illas. si autem putarent eum esse verum Deũ, etiam non obligarentur ad portandum arcam humeris, quia ista lex fuerat data Israelitis specialiter, ideo nullam aliam gentem obligabat, & sic non peccabãt potissime, quia Israelitæ aliquando portauerunt arcã in plaustro, vt patet quando trãslata est de Gabaa in domum Obed Edom, vt patet infra 2. libro capitu. 6. & illud licite factum est cũ Dauid illud fieri iusserit. Quod autem Iudæis licebat, magis liceret Philisthinis, & sic non peccauerunt, nec puniendi fuerunt.

Et duas vaccas fœtas. Ideſt, quòd iungerentur duæ vaccę ad plaustrum illud. Vocantur autem fętæ, ideſt habentes fętus, scilicet quæ iam pepererunt. excogitauerunt enim hic sacerdotes, & diuini Philisthinorum aliquid, per quod posset apparere, vnde pestis eorum prouenerat: nam taliter arcam duci faciebant, quòd manifeste cognosceretur, an Deus illam moueret, vel ipsę vaccę per se mouerentur. Posuerunt ergo vaccas fœtas, quia illę nimis diligunt fœtus suos, illis igitur manentibus in domo non possent vaccæ recte moueri, sed conarentur redire in domum, nisi quis eas violenter duceret, cum igitur viderent eas directe euntes manifeste cognoscerent, quòd Deus mouebat eas.

Quibus non est impositum iugum. Hoc poterat esse propter tria. Primo ad honorem arcę Dei, s. quòd sicut fabricatum fuit ei plaustrum nouum, in quo nihil vnquam ductum fuerat, ita vaccæ iungerentur currui, quę nunquam fuissent applicitæ alicui ministerio humano.

Secundo poterat hoc fieri, vt non scirent viam: animalia enim bruta per experientiam accipiunt cognitiones viarum, & locorum, in quæ tendere deberent, ideo si acciperentur aliquæ vaccæ assuetę iugo forte illę assuetæ fuissent ire per iter Bethsames, & nunc nullo dirigente ascenderent, nec esset aliquod miraculum, si autem vaccę nũquam assuetę ad viam directe ten-

cte tenderent, erat mirabilius. Tertio hoc fieri poterat, quia illæ vaccæ, quę assuetæ sunt iugo secure portant quodcunque eis imponitur non declinantes a semita, quæ autem indomitæ sunt recusant iugum, & non tendunt directe per viam, sed exorbitant. ad hoc autem fecerunt Philisthini vaccas non esse assuetas iugo, vt si viderent eas recto itinere tendere, crederēt esse Dei miraculum, & propter hoc exprimitur istud infra. s. ibant autem in directum vaccę per viam, quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant, nec ad dextrā, nec ad sinistram, & sic, quia hoc intendebant Philisthini, s. videre, an declinarent a via, vel non, exprimit scriptura, quòd non declinauerint.

Et recludite vitulos earum domi. Hoc dicitur quoniā si vituli ducerentur coram eis nō erat mirabile, quòd tenderent in directum: immo è contrario esset miraculum, si non tenderent directe, cum autem recluſi fuerunt in domo isti vituli inclinabantur vaccæ ad redeundum ad eos, nec poterant ab eis longe separari, nisi violenter, si igitur viderent Philisthini vaccas directe euntes crederent miraculum esse.

Tolletisque arcam Domini, & ponetis in plaustro. Scilicet, vt portetur ibi nemine dirigente eam: plaustrum enim accipitur hic pro quocunque vehiculo, sed proprie significat currus, qui in motu suo sonitus reddūt, vnde plaustrum a plaudendo dicitur.

Et vasa aurea, quæ exsoluistis ei pro delicto. Scilicet quinque mures aureos, & quinque anos, vocantur autem ista vasa multum large. Nam vasa dicuntur a proprietate continendi aliquid in se, scriptura tamen in idiomate Hebræo vocat vasa omnia supellectilia, & sic aliquando vocantur vasa belli, ideſt arma, vel vasa Psalmi, ideſt organa, & sic ista, quæ erant quædam supellectilia vocantur vasa, erant autem pro delicto, quia ista offerebant, vt Deus remitteret eis offensam, quam fecerant in accipiendo, & tenēdo arcam in terra sua.

Ponetis in capsella ad latus eius. Scilicet ista vasa non fuerunt posita intra arcam Dei, quia Philisthini non ausi sunt aperire arcam, vt ponerent intus vasa: forte enim tenuerunt se morituros, cum manus domini esset grauis super eos, propter id, quod egerant, nec posuerunt etiam intus, quia tunc Iudęi nescirent, an aliqua munera obtulissent Philisthini cum Hebręi non essent aperturi arcam: nulli enim hominū phas erat vnquam eam aperire, aut saltem ad aperiendum tangere, nisi forte quis spiritu Dei moueretur ad hoc faciendum, vt si esset Propheta, sicut aliqui dicunt fecisse Ieremiam, s. quòd semel eduxit vrnam plenam māna ad ostendendum Iudęis, quo cibo aluerat Deus patres eorum in deserto. Fecerunt igitur Philisthini capsellam, vt ponerent in ea vasa, & ista fuit posita ad latus arcę: nam super arcam poni putabant esse nefas nec etiam ipsa vasa nuda ponerent super arcam.

Quare Philisthijm ō aperuerūt arcam, vt ponerent vasa in ea.

Et dimittite eam, vt vadat. Ideſt nullus dirigat vaccas in itinere. Nam siquis dirigeret illas, omnia suprapositā nihil proficerent ad cognoscendum, quod volebant Philisthijm.

Et aspicietis. Ideſt ibitis sequentes eas, vt videatis qd faciunt: nam si non irent post eas nescirent euentum rei, posset enim euenire, quòd aliqui de Israelitis essent insidiantes circa locum, de quo arca missa est, s. circa vrbem Acharon: erat enim ista apud terminos Israel itarum, s. Acharon ex parte Philisthinorum, & Bethsames ex parte Israel. In confinibus autem hostium, quando illis non est pax, vt communiter vtrinque insidiantes sunt, & sic contingeret aliquos de Israelitis forte esse apud Bethsames, & illi raperent vaccas cum arca, ducerentque in terram suā, ideo si Philisthini non sequerentur arcam, nescirēt, an passi fuissent propter arcam, vel naturaliter. *Et si quidem per viam finium suorum ascenderint contra Bethsames.* Dicit Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd posuerūt Philisthini plaustrū in triuio, vt viderēt ad quam viarum declinarent vaccæ, & si nullo dirigente eligerent viam illam, qua tendebatur in terrā Israel mirabile esset, & hoc satis significat litera, nam si vnica via esset nihil mirum esset, quòd ascenderet arca per illam, & sic dicitur per viā finium suorum, quasi ad differentiam aliarum viarū, quibus non proueniebatur in terram Israel. & dicitur contra Bethsames, quia iste est primus locus terrę Israel ex illa parte Philisthinorum, s. apud vrbem Acharon, est autem duplex ciuitas Bethsames in terra Israel. Prima est in sorte Iudę, & ponit in terminis eius, de qua habetur Ioſue 15. c. Alia autem est in sorte Isachar, de qua habetur Ioſue 19. ca. hic autem accipitur de illa, quę est in sorte Iudę, quia sors Iudę erat cōiuncta terrę Philisthinorum, immo quasi tota terra Philisthinorum cadebat in sorte Iudæ, vt declaratum est Ioſue 15. cap.

Ipsa fecit nobis malum hoc grande. Ideſt intulit nobis istas plagas, non quidem ipsa, sed Deus Israel propter eam, stat autem probatio, quia si omnia ista existerēt, non poterat esse, quin vaccę ducerentur ab aliqua virtute spirituali dirigente, & compellente eas, alioquin redirent in terram suam, vel declinarent ad dextram, vel ad sinistram.

Sin autem minime sciemus, quòd manus eius non tetigit nos. Ideſt si non fuerit factum sic, quòd vaccæ a nullo directę eant in terram Israel, sciemus quòd Deus non percussit nos, ista particula nō est necessaria, sicut precedens, quoniam si illæ vaccę a nullo directę, existentibus omnibus predictis, ascenderent in terram Israel, erat miraculum, quia necesse esset, quòd hoc fieret ab aliqua virtute dirigente, si tamen non tenderent vaccę directe in terram Israel, non sequeretur, quòd Deus non percusserat eos, quia poterat esse, q̄ permitteret eas ire, quo inclinarentur ire, est tamen rationabiliter dictum, quia verisimile est, q̄ si Deus intulisset plagam istam Philisthinis, quòd ad indicium eius, vt ipsi scirent se ab illo percussos faceret arcam directe redire in terram suam, potissimum cū pp arcam detentam inflicta fuisset ista percussio. *Sed casu accidit nobis.* Ideſt ista plaga venit per accidens, non est sensus, quòd plaga venisset totaliter a casu, quia veniret naturaliter, vt isti extimabant, natura tamen non est causa per accidens, sed ab intentione, & inclinatione, dicitur tamen, quòd casu accidit, ideſt nō facta fuit ab aliqua substantia intelligente volente nobis hoc infligere, s. a Deo: natura enim quamquam non agat per accidens, tamen non agit libere volens huic, vel illi nocere, Deus autem libere agit, & sic intelligebāt, quòd id, quod libere fieret determinando ad eos, non erat a casu.

An Philisthini peccauerunt experiendo, an plagæ eorum essent ab arca, & volendo habere signum de Deo.
Quæst. XVIII.

QVAERET aliquis, an isti sacerdotes, & diuini Philisthinorum peccauerint inquirentes hoc signum a Deo, & videtur, quòd sic, quia isti videbantur tentare eum, quia faciebant istud ad experiendū, an Deus dirigeret illas vaccas, vel non, & ista est tentatio proprie, sicut illi, qui volebant, quòd Deus educeret eis aquam de petra ad cognoscendum, an Deus esset inter eos, vel non, vt patet Exodi cap. 17. s. tentauerunt dominum dicentes, est ne Deus in nobis, an nō? tentatio autem Dei prohibita est, vt patet Matth. ca. 4. s. Non tentabis dominum Deum tuum.

Respon-

Respondetur, quòd isti Philisthini non peccauerūt quantum ad hoc, quia isti nesciebant, an Deus Israel esset Deus verus, sed existimabant eum esse, sicut vnū de dijs Gentium, tentare autem tales Deos peccatum nullum est, quoniam illi dij non sunt, ideo nec offendi possunt, quòd autem Philisthini non existimarent Deum Israel esse Deum verum, sed esse arcam, vel aliquam virtutem latētem in arca, declaratum est supra cap. 4. q. 12.

Si autem Philisthini cognouissent Deum Israel esse Deum verum, erat ista tentatio, quia licet non inquirerent experimentum de Dei potestate, & bonitate, volebant tamē inquirere de eius actu, s. an ipse percussisset vel non, & an dirigeret vaccas, vel non.

Fecerunt ergo illi hoc modo. Hic ponitur executio consilij sacerdotum, & diuinorum, & dicitur fecerunt illi, ideſt satrapæ Philisthinorum, quia isti consuluerunt sacerdotes, & diuinos.

Et tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos. Istas autē acceperunt, vt ex desiderio vitulorum nollent tendere directe in terram Israel, quia sic magis elongarentur a fętibus suis, si autem irent monstraretur miraculum. *Iunxerunt ad plaustrum.* Scilicet ad plaustrum, quod nunc nouiter fecerant ex causa supra assignata, quia non decuit in veteri plaustro portari.

Vitulosque earum recluserant domi. Ideſt in domo: est enim grammatica antiqua cum ponātur quatuor nomina appellatiua aduerbialiter. Fuit hoc factum, quia si vituli irent cum matribus nullum esset miraculū, quia illę rectam caperent viam. *Et posuerunt arcam Dei super plaustrum.* Scilicet disponentes eam, ne caderet colligantes ipsam: facile enim erat ipsam cadere, potissime cum vaccę essent nouiter iugo subiectę, & verisimile esset, quòd calcitrarent: sic enim cum conaretur Dauid portare arcam Dei de Gabaa in Ierusalē, atque portaretur in plaustro, boues calcitrantes declinauerunt eam, ita vt ruitura videretur: Oza autem volens eam tenere applicuit manum, & mortuus est infra 2. lib. c. 6. Maxime autem nunc debebat conueniē ter ligari, quia nullus iturus erat cum arca, qui tenere posset eam si ruitura videretur, sed satrapę sequebantur eam retro distantes a plaustro, vt patet in litera infra. *Et capsellam, quæ habebat mures aureos, & similitudines anorum.* Istam posuerunt Philisthini ad latus arcę, vt patet supra: erant autem in ea quinque mures aurei, & quinque similitudines anorum, s. circuli de auro.

Ibant autem in directum vaccæ. In hoc significatur miraculum, quod Philisthini expectabant ad cognoscēdum, an Deus feciſſet super eos plagam, vel veniſſet naturaliter, s. quòd arca ascenderet directe in terram suam, vel non, & hoc dixerunt supra diuini, & sacerdotes, s. & si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames ipsa fecit nobis malum hoc, & dicitur hic, quòd ibant vaccæ in directum, ideſt non acceperant aliud iter, nisi illud, quod ducit in terram Bethsames, fuerūt enim vaccæ cum plaustro positæ in triuio, vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum, vt videretur ad quam partem declinarent, ipsę autem tenuerunt viam mediam, quę ducit in Bethsames, & ascendebant per eam.

Et itinere vno gradiebantur. Hoc dicitur ad significandum, quòd quāquam istæ vaccæ essent indomitę, vtpote quæ nunquam susceperiſſent iugum, tamen non recusabant illud, nec tendebant in diuersa, sicut facere solent quæcunque iumenta iugo nouiter assueta. Diceretur autem non ambulare itinere vno, si forte vna vacca declinaret ad vnā partem, & alia aliorsum, & tunc non possent mouere currum, cum non esset eis impetus ad eandem partem.

Pergentes, & mugientes. Ideſt istę vaccæ pergebant simul itinere suo, & semper mugiebant, in hoc significatur id, quod expectabāt Philisthini, s. quòd istę vaccę eo, quòd erant fętæ, & relicti erant vituli earum in domo inclinarentur ad redeundum ad illos, quod si non facerent videretur esse miraculum, s. quòd inuitæ ducerentur ab aliqua virtute diuina, quod significatur hic cum dicitur pergentes, & mugientes, ideſt vaccę mugiebant significantes se inuitas trahi, cum vellent redire ad vitulos suos, tamen pergebant, ideſt semper procedebant directe, quasi non permitterentur redire ad vitulos.

Et non declinabant ad dextram, nec ad sinistram. Hoc dicitur propter duo, s. quòd non declinabant ad dextrā partem, vel ad sinistrā, vt redirent ad vitulos, ad quos erat eis magna inclinatio, declinaſſent ad aliquā partem viæ, s. ad dextram, vel ad sinistram, tamen non declinabant. Aliter intelligitur etiam, quòd istæ vaccæ erant non assuetæ iugo, ideo difficile erat, quòd ipsę tenderent itinere recto, sed declinarent ad vnam partem, vel aliam. Dicitur tamen, quòd non declinabāt ad dextram, nec ad sinistram, & quocūque modo est mirabile, & significatur, quòd inuitæ ducebantur, & virtute arcę.

Sed, & satrapæ Philisthinorum sequebantur vsque ad terminos Bethsames. Ideſt illi quinque satrapæ, vel reges Philisthinorum, qui conuenerant ad cōsilium de remittenda arca Dei in terram suam, sequebantur eam euntes retro, & hoc ad videndum ea, quæ dixerant sibi sapientes, & diuini, s. an semper arca ferretur directe in terram suam itinere Bethsames, vel declinarēt vaccę, vt scirent an Deus hoc feciſſet, vel aliter euenisset naturali operatione, & dicitur vsque ad terminos Bethsames, quia ille erat locus de terra Israel, & noluerunt satrapę Philisthinorum introire in terram illam, sed steterūt in confinibus terrę Philisthinorum, & Israel, maxime qa ex loco illo poterāt videre, quomodo iret arca in Bethsames, vel reciperetur a Bethsamitis, qui erant metentes triticum in agris, & sic infra dicitur, quòd viderunt.

Porro Bethsamitæ metebant triticum in valle. Hic ponitur secundum huius cap. s. de arcę receptione, & diuiditur in duo, quia primo describitur ista receptio, secundo interponitur cuiusdam dicti explicatio ibi.

Hi sunt autem. Circa primum dicitur, quòd Bethsamitæ metebant triticū in valle, s. apud terminos Bethsames, & Philisthinorum, & illos viderunt Philisthini, nec voluerunt vlterius transire, considerantes quid illi facturi essent de arca, & dicitur, quòd metebāt triticum, quia erat iam mensis Maius, vel quasi, in quo tempore in terra Chanaan metitur triticum, vt supra declaratum est, quæst. 3. Et ex hoc patet, qui fuerunt menses, quibus stetit arca in terra Philisthinorum, quia stetit ibi septem mensibus, & isti finiti sunt tempore messis triticeę, ergo oportet, quòd fuerint 7. prę cedentes immediate.

Et eleuantes oculos viderunt arcam Dei. Cum enim esset prope eos cognouerunt, quòd illa esset arca Dei: cognouerunt autem per velamenta, quia arca quando ducebatur in itinere semper velabatur tribus velaminibus hyacinthinis, vt patet Numeri cap. 4.

Et gauisi sunt cum eam vidissent. Hoc fuit, quia Israelitæ desiderabant nimis arcam Dei, cum tota gloria eorum esset in illa, vnde nurus Heli quando mortua est, dixit translata est gloria Dei ab Israel, eo quòd capta esset arca supra cap. 4. videbant etiam Israelitæ, quòd erat difficillimum eripi arcam de manu Philisthinorum cū essent Philisthini potentiores Israelitis, nunc autem cū vidissent sine bello, & gladio arcam redijsse in terram suam, gaudebant nimis. Dicunt autem Iudæi, quòd ista lętitia fuit inepta, & procedens ex leuitate

Universidad de Deusto
Biblioteca

uitate capitis, hoc autem inducunt, quia Bethsamitæ F
postea a Deo percussi sunt, sed nemo percutit a Deo
nisi male agens.

Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ. Erant autem in illa valle multi de Bethsamitis colligentes triticum, venit autem arca in agrum vnius eorum, s. Iosue, & hoc forte, quia reputatus est ille a Deo vir iustior ceteris, vel quia ibi erat quidam lapis magnus, vbi posset poni arca, & immolarentur sibi hostię.

Et stetit ibi. Scilicet non processerunt vltra vaccæ sistentes in agro illo, hoc autem erat, quia iã arca erat inter suos, s. Israelitas, & non oportebat, quòd vlterius procederet contra Bethsames: ipsi enim Bethsamitę eam portarent aliter secũdum morem terrę suę, etiã fuit hoc, vt satrapę Philisthinorum viderent finem huius rei, s. quomodo veniebat arca ad Israelitas, & recipiebatur ab eis, quod ibi viderũt, si tamen iuisset semper vsque Bethsames non cognoscerent satrapę Philisthinorum quid fieret de illa, quia iam non possent eam videre, nec sequerentur ipsam.

Erat autem ibi lapis magnus. Hoc ponitur ad designãdum vbi arca locata fuerit: nam non decebat eam locari in solo humili cum ceteris rebus, sed posuerunt eam excelsiorem cæteris, s. super lapidem magnum, & forte etiam super partem illius lapidis cremauerũt holocausta: nam non fierent conuenienter sacrificia super pauimentum, sed semper fiebant super altare, idest super aliquid altum, vel eleuatum.

Et conciderunt ligna plaustri. Cum enim accessit arca, Leuitæ, qui ibi erant, de quibus infra dicitur deposuerunt arcam, & capsellam, quæ erat cum ea ponentes super lapidem magnum, tunc autẽ conciderunt plaustrum in multas partes ad cremandum, & vaccas occiderunt ad sacrificia, fecerunt autem hoc ex lętitia: nam tunc viderant arcam nouiter, ideo volebant eã honorare, & quia honor legalis, qui potissime Deo impendebatur erat in sacrificijs obtulerunt ei sacrificium, & quia nihil aliud sibi promptius occurrit quã plaustrum, & boues ferentes arcam immolauerunt vaccas, & cremauerunt plaustrum, etiam quia putabãt, quòd Deus perduxisset vaccas, & plaustrum, ideo volentes conuertere penitus in obsequium eius cum ad nihil vltra Deo possent famulari, immolauerũt vacas, & conciderunt plaustrum. I

Vaccasque imposuerunt super ea holocaustum domino. Scilicet primo fecerunt ignem magnum ex lignis plaustri, & postea posuerunt desuper carnes vaccarum observantes omnes cęremonias requisitas, s. quòd iugulauerunt, & decoriauerunt vaccas scindentes eas in partes, atque lauantes pedes, & intestina, & desuper ad cremandum ponentes, vt patet Leui. cap. 1.

An Bethsamitæ errauerint faciendo holocaustum Deo de illis vaccis. Quæst. XIX.

QVAERET aliquis, an isti Bethsamitæ erraue rint in faciendo holocaustum Deo de vaccis, quę portauerant arcam.

Et respondetur, quòd sic, quia holocaustum nunquam debebat esse, nisi de masculo, siue essęt de bobus, siue arietibus, siue capris, vt patet Leui. cap. 1. vaccę, tamen quæ portauerunt arcam erant fęmellę, quia erant fœtæ, vt patet supra, peccauerunt igitur. K

Aliquis respondebit, quòd poterat quilibet ex deuotione immolare domino, quod vellet, quia quamquam animalia illa, quæ immolabantur ex voto, vel alias ex necessitate essent determinata ad certam legem, tamen illa, quæ offerebantur spontè poterant liberius offerri, sic patet Leui. c. 22. vbi quędam animalia recipiuntur sponte oblata, quamquam habeãt maculas, quæ non reciperentur ex voto, vel alias ex necessitate. Respõdendum est ad hoc, q̃ siue holocaustum fieret ex necessitate, siue spontaneè, nihil mutabitur quantum ad hoc, q̃ offerretur masculus, erãt autem aliæ cęremonię, in quibus poterat fieri mutatio, s. quãtum ad munditiam, vel immunditiam, sed non quantum ad sexum animalis.

Quæ animalia excludebantur a sacrificijs. Quæst. XX.

PRO quo sciendum, q̃ animalia excludebantur a sacrificijs, si maculata essent, vt patet Leuitici c. 22. erãt autem istę maculę duplices, G
s. quædam, quæ simpliciter prohibebant ab omni sacrificio. Aliæ autem prohibebant a quibusdã. quòd enim animal esset cęcum, vel habens papulas, vel esset claudum, aut habens cicatricem, vel scabiẽ, aut impetiginem, & similia faciebat, q̃ nullo modo posset immolari in aliquo genere sacrificij, siue spontanei, siue necessarij, aliæ autem erant maculæ, vt habere aures amputatas, vel caudam, & istę maculæ nõ prohibebãt ab omnibus sacrificijs, sed a quibusdam: nam voluntarie offerri poterant talia animalia, sed ad redimendum votum, vel complendum id, quod lege iussum est non suscipiebantur, vt patet prędlleg. cap. sexus autem non computatur inter hoc, ideo non poterat fieri mutatio circa illum, sed dicitur Leui. cap. 1. H
q̃ holocaustum fieret de masculis in quacunque specie fieret, ideo nõ poterat fieri de fęmellis, vnde si alli quis voueret Deo facere holocaustum, etiam si non determinasset, quòd vellet offerre masculum, tenebatur offerre illum, & si aliquis vellet offerre fęminam, non reciperetur, & si quis voueret offerre holocaustum, & tenuisset votum etiam si expressisset, q̃ volebat offerre fęmellam, non reciperetur, quia obligabat ad masculum ex lege holocausti: ipsum enim holocaustum per se determinabat sibi sexum animalis, etiam si nullus vouens hoc exprimeret, isti autem Bethsamitę obtulerunt vaccas in holocaustum, ideo peccauerunt, potuissent autem offerre eas in hostias pacificas, sed non obtulerunt.

An Bethsamitæ immolauerint sine sacerdotibus. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, an Bethsamitæ peccauerint per se immolando victimas, s. an ipsi Bethsamitę, qui erãt laici per se immolauerint, & in hoc peccauerint, in quo non quæritur, an ipsi peccarent, si per se immolarent, quia hoc manifestum erat, cũ ipsi essent populares, & immolare esset officium sacerdotum, vt patet Numer. cap. 1. Externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur, & vocantur ibi externi omnes Hebræi præter Aaron, & filios suos.

Sed quæritur hic, an isti Bethsamitę per se immolauerint, in quo credamus eos peccauisse. Respondebit aliquis, q̃ sic, quia hic nõ dicitur, q̃ essent aliqui sacerdotes, sed quòd Bethsamitę obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas, ergo ipsi per se fecerunt.

Item satis patet hoc, quia infra puniti sunt isti Bethsamitę tanquam peccassent coram domino, ideo verisimile est, quòd in hoc peccauerint.

In contrarium dicetur, quòd Bethsamitę non obtulerunt per se coram domino victimas, sed hoc fecerunt sacerdotes, qui licite facere poterant, & in hoc non peccauerunt Bethsamitę, sed in quibusdam aliis de quibus infra dicetur.

Cum autẽ dicitur, quòd hic non fit mentio, quòd esset aliquis sacerdos, ergo ipsi per se fecerunt non stat ratio, quia multa subticentur in scriptura, & cum dicitur, quod Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas: non intelligitur, quod ipsi per se obtulerunt, sed dicitur, quod obtulerunt holocausta, idest dederunt animalia ad offerendum, vel cremandum in holocaustis, & hoc erat offerre. Dicitur autem, quòd immolauerunt, idest dederunt ad immolandum: sic enim accipitur.

A cunque ageret, licita erant, quia qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege; populares autem Bethsamitæ non erant prophetæ, ideo non licebat sibi quamquam horum facere.

Dicendum, ergo quòd isti non obtulerunt sacrificia, sed erant ibi cum eis aliqui sacerdotes, & illi obtulerunt.

Leuitæ autem deposuerunt arcam Dei. Idest tulerunt eam de plaustro. & ponitur hic mutatio ordinis, quia manifestum est, quòd prius Bethsamitæ deponerent arcam de plaustro. quàm scinderent ligna plaustri, & facerent holocaustum, sed scriptura sæpe vtitur istis mutationibus. Dicitur autem, quòd Leuitæ deposuerunt arcam, quoniam non B
pertinebat ad populares eam tangere, vel deponere, & si tetigissent quomodocunque hoc facerent, morerentur, quia istud erat officium Leuitarum Numeri tertio, & quarto, capitulo. Leuitæ, autem poterant deponere, & portare de loco in locum, ut patet prælegatis capitulis, sed non poterant eam uidere nudam, ut patet Numeri, capitulo quarto: ideo in peccato Bethsamitarum, quando uiderunt arcam domini non solum poterant perire populares, sed etiam Leuitæ, quia ibi intelligitur de uisione, quæ erat arca existente nuda, sed hoc dato nulli licebat videre, nisi sacerdotibus, ut patet Numeri, capitulo quarto, ideo omnes alij morerentur, & secundum, quod dicitur hic de Leuitis, quòd erant aliqui ibi ad deponendum arcam, ita intelligendum est, quod erant aliqui Sacerdotes, qui offerrent, & immolarent sacrificia. C

Et capsellam, quæ erat iuxta eam. Scilicet hanc deposuerunt Leuitæ, quamquam non erat de ista, sicut de arca domini, quoniam poterant quicunque populares istam portare, vel deponere, quia non erat ibi aliquid sacrum: Leuitæ tamen vtranque deposuerunt. Istam capsellam fecerunt Philisthini, ut patet supra ad ponendum ibi mures aureos, & anos.

In qua erant vasa aurea. Scilicet in capsella. Vasa vocãtur hic omnia simulachra anorum, & murium, quos miserunt Philisthini, qui non sunt proprie uasa, sed largè, secundum morem idiomatis Hebræi, D
in quo omnia supellectilia, vel huiusmodi vasa uocantur.

Et posuerunt super lapidem grandem. Scilicet tam arcam, quam capsellam: iste est lapis magnus, de quo supra dicebatur, quod erat in agro Iosue Bethsamitę: ibi enim arca posita est, quia honestius erat, quam in pauimento, quod ab omnibus conculcabatur, etiam vt esset in loco eminenti, coram quo hebręi possent flectere genua, & adorare dominum, non tamen erat arca intra Sanctuarium in aliquo eminenti, sed super pauimentum eo, quòd ibi non erant aliqui, qui deberent adorare, quoniam nullus introibat intra sancta sanctorum, nisi summus sacerdos semel in anno, ut patet Leuitico decimosexto, & ad Hebr. c. 9.

Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta. Scilicet illi, qui erant in agro Iosue Bethsamitæ, & alii de Bethsamitis, qui erant in aliis locis: cum enim cognitum E
est uenisse arcam domini, confluxerunt omnes, qui erant in agris metentes triticum, & qui erant in loco ad obuiandum arcæ, & honorandum eam, & ibi obtulerunt sacrificia, quia istud erat, in quo magis poterant Deum honorare.

Et immolauerunt victimas in die illa domino. Idest antequam arca introiret in locum Bethsames die illa, qua uenit de terra Philisthinorum, Bethsamitę obtulerunt sacrificia multa in agro. Et fuerunt duo genera sacrificiorum scilicet holocaustum, &

hostia pacifica, erat autem holocaustum ad solam Dei laudem, cum Deo soli proueniret. Hostiæ autem pacificæ sunt ad Dei laudem, & ad lætitiam ipsorum offerentium, quia maxima pars carnium sacrificii pacifici proueniebat offerentibus, ut patet Leuitico capitulo septimo. De hostiis autem pro peccato nihil dicitur, & cum hic dicitur, quod viri Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt uictimas non est intelligendum, quod ipsimet immolauerunt, quia immolare est iugulare, vel occidere, quod non pertinebat, nisi ad sacerdotes. s. dicitur, q̃ immolauerunt. i. ad immolandum animalia præbuerunt.

Quare Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & non sacrificia pro peccato. Quæst. XXII.

QVAERET aliquis quare non obtulerunt isti sacrificia pro peccato sicut obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, cum non superesset nisi hostia pro peccato.

Respondendum est, quod Israelitæ obtulerunt hic sacrificia ad solennitatem arcę venientis: ista autem solennitas consistit in duobus.

Primo quantum ad aliquid speciale, quod Deo offertur.

Secundo quantum ad aliquid speciale, quod est inter homines. De primo pertinebat fieri oblationem holocausti, quia holocaustum solum est ad Dei laudem, quantum ad secundum pertinebat hostia pacifica, quia maxima pars illius pertinebat ad offerentes, & ipsi offerebant istud sacrificium ad Dei honorem, & ut ipsi gauderent epulando solenniter, sic enim dicitur Deuteronomio uigesimosecundo, & decimosexto capitu. cum agitur de oblationibus pacificis, quas faciebant populares in festiuitatibus, in quibus veniebant ad Sanctuarium scilicet, Lætaberis, atque reficieris coram Deo tuo in cunctis ad quę extenderis manum, & iterum epulaberis coram Deo tuo tu, & filius tuus, &cętera. quia nunc aduenientе arca erat magnum gaudium Israel debebant Bethsamitæ ad quos venerat arca, gaudere totaliter scilicet quantum ad se: & quantum ad Deum, ideo decebat, vt offerrent holocausta pro Deo, & pro se hostias pacificas: de hostia autem pro peccato secus est: quia illa est non ad laudem Dei, nec ad lætitiam nostram: sed pro aliquo peccato, vt expiemur, & Deus non puniat nos: ideo ista est hostia męroris.

Ad solennitatem autem pertinent ea, quæ iocunda sunt, ideo non conueniebant hic offerri hostiam pro peccato.

Item si offerretur hostia pro peccato, aut illa esset pro peccato totius populi, aut pro peccato Bethsamitarum: si primo modo non poterant isti offerre, quia totus populus debebat petere pro se offerri cum peccatum esset omnium, nec satisfaciebant Israelitę si Bethsamitæ pro eis offerrent, ergo non erat opportunum offerri pro peccato eorum: si autem esset pro peccato Bethsamitarum, & esset aliquod peccatum speciale non sufficiebat si ibi offerrent sacrificium coram arca: sed deberent offerre in loco, in quo erat Sanctuarium, & Sacerdotes, scilicet in Silo ubi tunc erat, vel in Nobe, vbi postea fuit, vt declarabitur sequenti cap.

Non igitur fuit causa vlla, pro qua offerrent hostiam pro peccato: sic enim in omnibus aliis solennitatibus erat cum aliqua solennitas fiebat, quæ solum esset ad lætitiam, sic patet in confirmatione legis in monte Sinai.

Nam illa confirmata obtulerunt Israelitæ holocausta, & hostias pacificas solum, ut patet Exodi capitulo uigesimoquarto scilicet misitque iuuenes de filiis Israel, & obtulerunt holocausta, immolauerunt q; victimas pacificas vitulos duodecim: sic quoque fuit iterum in solennitate confirmationis legis quando post introitum in terram Chanaan fuit lex confirmata in monte Hebal, & Garizim: nam tunc solum fuerunt oblata holocausta, & hostię pacificæ, vt patet Iosue capitulo octauo scilicet. Obtulit super eo holocausta domino, immolauitque pacificas victimas. Hic autem solum fiebat solennitas propter aduentum arcę: ideo solum conueniebat illi lætitiæ immolari holocausta, & hostias pacificas.

Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt. Isti erant, qui veniebant sequentes arcam, ut considerarent finem rei: dixerant namq; eis diuini, & sacerdotes eorum, quod ipsi aspicerent post arcam. Erant autem isti q̃nq; satrapę q̃nq; reges, vel principes quinq; ciuitatũ metropolitanarũ terræ Philisthim, quorũ nomina habentur infra: isti autem quinq; decreuerunt arcam mittendam esse, quoniam conuenerunt in vrbe Acharon, ut patet præcedenti capitulo. venerunt ẽt isti sequentes arcam propter duo. Primo ad honorandum magis arcam, non poterant autem Philistini maiorem honorem impendere arcæ, quam vt q̃n que principes eorum, qui reges erant sequerentur arcam: ipsi autem uolebant dare honorem Deo Israel, eo q̃ percusserat eos, & adhuc percutiebat, & precabantur humiliter pro sanitate. Alia causa erat, quia ipsi Philisthini, & satrapę eorum uolebant certificari de euentu arcæ, ut pateret an ab ipsa percussi fuissent vel naturaliter, & quia nõ poterant plene per aliquẽ certificari sicut per seipsos, iuerunt ipsi.

Causa autem immediata, propter quam isti iuerunt, fuit quia Philisthinorum sacerdotes, & diuini hoc dixerunt satrapis, ut patet supra. Causa autem quare diuini illud dixerunt, fuit aliqua de istis duabus. Dicitur autem, quod satrapę viderunt scilicet omnia, quæ faciebant Bethsamitæ cum receperunt arcam deponentes eam de plaustro, & offerentes sacrificia: hoc autem viderunt, quia manserunt in aliquo loco excelso apud terminos Bethsames, & exinde speculabantur ea, quæ fiebant in valle, in qua recepta est arca in agro Iosue, ut patet supra.

Et reuersi sunt in Acharon in die illa. Scilicet postquam uiderunt satrapæ Philisthinorum ea, quæ faciebant Hebræi recipientes arcam, cognouerunt vere, quod Deus Israel deduxisset arcam, quia aliter non potuissent sic accidere ea, quæ facta sunt, & tunc certificati redierunt in terram suam, scientes, quod Deus Israel percusserat eos propter arcam. Et dicitur, quod redierunt in Acharon, quia ista est ciuitas propinquissima terræ iudæorum de vrbibus Philisthim. Vnde in eadem die venerunt de vrbe Acharon vsque ad terminos Bethsames, & ibi stantes uiderunt, quę faciebant Israelitæ recepta arca, & eadem die iterum venerunt in Acharon: est autem ista ciuitas, in qua factum est consilium quinque satraparum Philisthim, vt reduceretur arca in terram Israel, fuit enim vltimate in loco illo, & ibi est factum plaustrum, & inde cępit duci arca in terram Israel.

Hi sunt autem. Hic ponitur cuiusdam dicti explicatio, supra dictum fuerat, quod quinque prouinciæ Philisthinorum fecerunt quinque anos aureos, & quinq; mures.

Hic autem declaratur istud quantum ad duo.

Primo quãtum ad nomina ciuitatum. s. quę essent istę vrbes.

Secundo quantum ad alia loca particularia, an aliquid fecerint in istis quinque simulachris anorum & totidem murium: dicitur.

Hi sunt ani aurei, quos reddiderunt Philisthæi pro delicto. Scilicet isti ani aurei, & mures supra nominati, qui in capsella veniebant apud arcam, sunt quos obtulerunt Philisthini pro peccato suo: dicuntur autem obtulisse pro peccato scilicet, quia intelligebant se peccasse contra Deum Israel detinendo arcam illi⁹ in terra sua, & accipiendo de castris Israelitarum, & quamquam Philisthini non colerent Deum Israel tanquam Deum suum, tamen sciebãt, quod ipse percusserat eos, ideo honorabant eum in sacrificiis siue donis, vt placaretur, ne vltra percuteret.

Azotus unum. Ideſt vrbs Azoti dedit vnum annũ aureum: ista erat vrbs, in quam primo ducta est arca, quia erat de principalissimis terræ Philisthinorum, & in ea erat Deus Dagon, qui bis deiectus est coram arca, ut patet præcedenti capitulo: erat autem ista ciuitas apud mare mediterraneum, quod uocatur mare magnum in scriptura, de quo Iosue cap. 15.

Gaza vnum. Ista est ciuitas in extremitate terræ Philisthim, & totius terræ Chanaan versus meridiẽ: ideo Genesis c. decimo vbi ponuntur termini terræ Chanaan ponitur Gaza in parte meridiana tanquã terminus: & Sidon in parte septentrionali: fuit autem ista ciuitas, in qua cepit Samson mulierem meretricem nomine Dalida, & portas huius vrbis super humeros suos portauit, & posuit in vertice montis: postea autem in hac vrbe excæcatus Samson mãsit in carcere multo tempore: & ibi deiecit totum tẽplum Dagon super eos, qui intus erant, & occidit simul quasi tria millia hominum vtriusque sexus: Iud. cap. 16.

Aschalon vnum. Ista erat alia de quinque ciuitatibus principalibus Philisthinorum: de hac dicitur infra secundo libro capitulo primo scilicet nolite annũciare in Geth, nec annuncietis in compitis Aschalonis, ne forte lætentur filiæ Philisthiim, & exultent filiæ incircuncisorum.

Geth vnum. Ideſt dedit vnum anum aureum. De ista vrbe erant quidam Gigantes Philisthinorum: fuit namque de ea Goliath, cum quo congressus est Dauid infra decimoseptimo capitulo: in hac etiam ciuitate postea mansit aliquanto tempore profugus Dauid a facie Saulis, & fuit cum rege vrbis ipsius nomine Achis, sed postea data est ei quædã vrbs parua nomine Siceleg: de quo infra uigesimoseptimo capitulo.

Ad hanc autem urbem ducta fuit arca secundo loco, Gethęi namque consuluerunt, quod circundu ceretur arca per terram Philisthiim, & ipsi resistẽtes nimium contra plagas fecerũt sibi sedes pelliceas, ut patet præcedenti. c.

Acharon unum. Ista est ciuitas maxime septentrionalis in terra Philisthiim, ut patet Iosue capitulo decimotertio, & ista est nunc Philisthinorum: sed ante hoc fuerat Hebræorum, postea autem tempore Samuelis reddita est ad terram Hebręorum tam ipsa, quam multæ aliæ urbes, ut patet sequenti capitulo est autem ista ciuitas, in qua erat Deus Beelzebub, quem misit ad consulẽdum rex Ochozias rex Israel an de ęgritudine sua conualesceret. ī. 4. lib. c. 1. est autem ista ciuitas, in qua postea fuit ordo militum, qui nunc uocat̃ ordo sancti Ioannis de Acie: mutato nomine antiquo. s. Acharon, & durauit ibi militia magna dum Christiani possederunt terram promissionis.

Et mures aureos. Ideſt etiam istę vrbes obtulerunt mures aureos. Causa autem fuit, quia in utroque p-

Alph. Tost. In primum Regum.

A cussi fuerant. s. ipsi in posterioribus, & terra eorum a muribus dissipata est, ut patet. s.

Secundum numerum vrbium quinque prouinciarum. Refertur ad mures, & anos aureos. s. q̃ fuerũt tot quot erant prouinciæ terræ Philisthim, & tamen denominati sunt a quinq; vrbibus principalibus istarum quque prouinciarum, sed non est intelligendum, q̃ istę quinq; vrbes offerrẽt solæ istos q̃nq; anos aureos, & totidem mures, sed q̃nq; ,,puinciæ Philisthinorũ, in q bus erant istę quinque vrbes: soluebanẽ aũt expensæ pro his muribus, & anis partim ab his ciuitatibus, & partim ab aliis minoribus prouincialibus suis, & hoc significat. ī. cum dr̃. *Ab urbe murata vsq; ad villam, quæ erat absq; muro.* i. isti q̃nq; ani, & mures nõ fuerunt solum dati ab istis q̃nq; urbib. supradictis, sed ẽt ab oĩbus locis terræ Philisthim incipiendo ab vrbe murata vsq; ad villam absq; muro. i. a magnis vsq; ad minima, nullus. n. fuit locus in terra Philisthiim immunis ab hac desolatione, eo q̃ non fuit aliquis locus ī quo non fuisset plaga: ideo pro plaga communi debuit esse oblatio communis. Vocantur autem hic villæ absque muro, quia non accipiuntur sic villæ in sacra scriptura, sicut apud nos: uocantur enim ciuitates in scriptura omnia loca murata, siue magna, siue parua sint: villæ autem dicũtur loca parua non murata: nos autem non uocamus urbes omnia loca murata, sed diuidimus illa in uillas, & vrbes, loca autem sine muris vocantur rura, vel viculi.

Et vsque ab Abel magnum, super quem posuerunt arcam domini. Ideſt omnia loca terræ Philisthiim contribue runt aliquid ad factionem anorum aureorum, & murium usque ad extremitatem regionis: & ponitur hic magnus Abel pro extremitate terræ Chanaan alias Philisthin: erat autem hoc quidam lapis magnus super quem posuerunt Leuitæ arcam in agro Iosue Bethsamitis, ut dicitur supra, & patet etiam immediate. Durabat autẽ terra Philisthiim ex parte meridiana contra aquilonem vsque ad Abel magnum ideſt vsque ad illum lapidem: & est sensus, quod omnia loca terrę Philisthiim vsque ad illum lapidem soluerũt pro expensis istorum vasorum aureorum.

Nomen lapidis super quo posuerunt arcam quare vocatur Abel. Quæst. XXIII.

VOCATVR autem iste lapis Abel magnus quia forte nomen suum erat Abel, sicut interdum ponuntur alia nomina lapidibus, qui sunt in desertis, vel agris, ut patet Iosue capitulo uigesimoprimo scilicet miseruntque nuncios ad filios Beniamim, qui erant in petra Remon, sic etiam uocatur alius lapis magnus Zoeleth, qui erat apud Ierusalem, de quo infra tertio libro capitulo primo scilicet immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis iuxta lapidem Zoeleth, qui erat vicinus fonti Rogel &c. vocatur etiã iste lapis Abel magnus quia ipse uere erat magnus lapis cum dicatur supra, q̃ posuerunt arcam Dei, & capsellam super lapidem grandem, & ante hoc dicitur, erat autem ibi lapis magnus.

Alio modo dicit Nicolaus, q̃ uocat̃ lapis iste Abel quia fuit mutatum nomen: nã lapis in Hebręo dr̃ Aben, ut patet Iosue. ca. 18. cum dr̃ vsq; ad Aben Boen & exponit̃ ibi. i. lapidem Boen filij Ruben: fuit autẽ facta mutatio aliqualis. s. Nin L & cũ dẽret dici vsq; ad Abenmagnum siue lapidem magnũ, dr̃ vsq; ad Abelmagnũ. Ratio aũt mutationis est ex accidẽti. nãi loco illo Bethsamitæ viderunt arcã, & Deus occidit multos, cęteri aũt fleuerũt illos, ut patet ī. & ob hoc positũ est illi lapidi nomen luctus. s. Abel, qm̃ fuit ibi

Opinio Nicolai.

Universidad de Deusto
Biblioteca

luctus magnus, Abel autem significat luctum vanitatem, uel nihil, quod autem termini terræ Philisthinorum essent apud lapidem illum apparet, quia dicitur supra, quod uenerunt satrapæ Philisthinorum vsque ad terminos Bethsames, & inde erant speculãtes, quid facerent Bethsamitæ in valle recepta arca, vt patet supra, sed lapis ille erat prope ad locum illũ, ĩ quo erant satrapæ Philisthinorum, ergo erant in ipso lapide termini Israelitarum, & Philisthinorum, vel prope ipsum, ita quod possent denominari ab ipso, eo quod lapis insignis erat: dicitur autem, quod ibi posuerunt arcam, quia quando Leuitæ deposuerũt arcam, & capsellam de plaustro, posuerunt super lapidem illum magnum, & propter hoc oportet, ꝙ nos vocemus Abel illum lapidem.

Conuenienter autem dictum est, quod sit mutata hic litera, ut dicatur Abel cum in hebræo habeatur Aben: & licet precedens ratio sit aliqualis tamen potest dici, quod hic sunt duę differẽtię a litera hebręa. Prima, quia translata cum deberet ponere nomen appellatiuum posuit hebræum velut proprium.

Secũda est, quia etiam mutatur litera hebraici nominis: nam cum deberet dici Aben dicitur Abel. de prima dicendum, quod translata, videtur fecisse hoc ex industria: nam licet apud hebręos planum sit quod Aben sit nomen appellatiuum, & significet lapidem, non putauit hic accipi, ut est nomen commune significans lapidem, sed vt est nomen proprium alicuius loci, quia frequenter nomina, quæ alias sunt appellatiua ponuntur, vt propria loci, sicut apud nos est: ut si aliquis locus uocatur capita ęnea, & alius locus caput hispidum, & huiusmodi, ita Aben licet lapidem significet, poterat esse hic nomen proprium loci, & hoc dupliciter intelligitur. Vno modo, quod ille locus vocaretur Aben inter hebręos, vel Philisthinos, & sit nomen proprium illius loci, & non significet lapidem, licet alias inter hebręos Aben significet lapidem, & hoc modo non debebat Hieronymus transferre lapidem magnum, sed Aben magnum; quia non ponitur ibi Aben, vt nomen commune, sed ut proprium, & sic facit Hieronymus alibi scilicet Ioſue decimooctauo capitulo ubi ponuntur termini sortis Bethsamin, & dicitur, quod descendit vsque ad Aben Boen, & ibi exponitur idest lapidem Boen filii Ruben: quamuis enim Aben lapidem designaret voluit dicere descendit vsque ad lapidem Boen, quia credidit esse nomen proprium loci cum ponatur ibi, ut terminus sortis, & non quod sit nomen lapidis: & tamen ne uideretur ignorasse, quod illud apud hebręos esset nomen proprium adiunxit interpretationem eius dicens idest lapidem Boen; ita poterat esse hic, ideo non posuit nomen commune lapidis, sed reliquit nomen hebræum tanquam ꝓprium, & recte fecit, quia certum est, quod hic non significat lapidem absolute, ut commune nomen: sed nomen proprium loci, nam hic dicit litera, quod omnia loca terrę Philisthinorum contribuerunt expensas ad anos, & mures aureos ab urbe murata vsque ad uillam, quæ erat absque muro, & vsque ad Abel magnum: ergo non posuit pro lapide simpliciter, sed pro determinato loco, & sic non dixit lapidem, sed Aben, quod erat proprium. Alio modo poterat fieri quod esset locus aliquis, cuius nomen proprium esset aliquod nomen appellatiuum alterius rei, & uocaretur locus ille lapis siue petra, & in hebręo Abel signat petram, ideo ponitur Aben. Hieronymus autem poterat transferre petram, sed vt signaret esse, ꝓprium dixit Aben: sic etiam in Arabia precipua ciuitas uocatur Petrus, ut dicit Iosephus libro Antiquitatum,

Petrus appellat quędam ciuitas precipua in Arabia.

Secunda mutatio est, quia si maneret nomen in hebręo deberet dici Aben: & non Abel, & hoc licet quidam putent ex industria mutatum, quia Abel significat luctum ad significandum magnum luctum qui fuit in Bethsames pro morte eorum, qui viderũt arcam, ut dictum est, uerius, & rationabilius puto, ꝓueniſſe ex ignorantia librariorum, qui faciliter ĩ transcribendo corrumpunt: potissime in nominibus alienę linguę sicut hic, & maxime, quia facile erat istã mutationem fieri cum sit solum in una litera scilicet L pro N, & sic credo factum, & quod Hieronymus transtulerit Aben magnum, & librarij deinde corruperint dicentes Abel: superiora vera sunt ad excusationem Hieronymi quare posuerit Aben, & non lapidem, & tamen nihilominus dicendum, ꝙ potuisset si uoluisset, & bene ponere nomen appellatiuum dicendo vsque ad lapidem magnum, vbi dixit Aben, vel Abel, & verum est, quod Aben in Hebręo designat hic locum singularem, vel determinatum, & tamen non per modum nominis proprii, sed sub nomine appellatiuo, & patet hoc primo ex adiectione nominis adiectiui cum dicatur Aben magnum, & tamen si Aben esset nomen proprium nõ adiungeretur ei adiectiuum illud, quia adiectiua talia non determinant nomina propria, sed communia.

Secundo paret hoc ex relatiuo, quia dicitur, super quem posuerunt: quia relatiuum illud non referret nomen proprium sub illa habitudine verbi. Tertio ex actu scilicet, quia dicitur, quod super illum posuerunt arcam.

Dicendum, ergo quod Aben significat lapidem, quia est nomen commune, & non erat Aben nomẽ proprium illius lapidis, sicut Zoeleth nomen vnius lapidis libro tertio Regum capitulo primo, & Ezel nomen alterius lapidis, vbi latuit Dauid infra libro secundo capitulo uigesimo, & Remon nomen alterius lapidis, vbi erãt filii Beniamin Iudicum uigesimo primo capitulo, sed erat nomen commune, & significabat lapidem magnum, qui erat in agro, & patet, quia dicitur in litera vsque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam domini, si autem esset nomen lapidis, non adiungerentur istę determinationes, maxime, quia significat lapidem illum fuisse mobilem, cum dicatur, qui erat vsque in die illa in agro Ioſue Bethsamitis, & ideo ibi potuit poni arca.

Sed dictum fuit sic, quia erat sensus, quod omnes vrbes, & loca, quæ erant in terra Philisthinorum cõtulerunt aliquid ad anos aureos, & mures, qui dati sunt in munera Deo Israel: cum dicatur ab urbe murata usque ad uillam, quæ erat absque muro, & ut intelligatur, quod generaliter fuit hoc in tota terra Philisthinorum dicitur usque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam idest omnia loca terræ Philisthinorum, quæ erant vsque ad illum lapidem contribuerunt ad expensas: nam ille lapis erat limitans tunc terram iudæorum, & Philisthinorum, ideo si vsque ad illum locum omnia loca contribuebant nullus locus relinquebatur in terra Philistiinorum, qui non contulissent ad expensas, & ita potuisset dicere Hieronymus usque ad lapidem magnum, super quem posuerunt arcam domini, qui erat usque in die illa in agro Ioſue.

Qui erat vsque in die illa in agro Ioſue Bethsamitis. Idest lapis ille magnus fuerat semper Ioſue Bethsamitę vsque ad diem illum, quod etiam postea fuerit, similiter intelligendũ est: nisi forte, quis diceret, quod ille lapis magnus ĩde postea particulatim diuisus ablatus est propter religionem scilicet, quia ibi fuerat posita arca, sed hoc no est verisimile, quia eodẽ mõ oĩa loca,

ca, in quibus sedisset, oportebat propter religionis honorem abradi, & custodiri lapides, vel terram, quæ ibi fuerat, sed istud negocium infinitum esset, & nullius vtilitatis: ideo etiam de lapide isto sic intelligendum est, quod ante diem illum semper fuit ibi, & postea etiam semper: sed scriptura non curauit significare, quod ibi fuerit postea, quia non erat necessariũ scripturæ. Et ista est consuetudo scripturæ sacrę: iuxta illud Math. primo. Ioseph non cognoscebat Mariam donec peperit ei filium suum primogenitum: licet autem certum sit, quod nec postea cognouit, non dicit an postea cognouerit, vel non, quia istud non erat necessarium ad intentionem scripturę, scilicet quod Christus natus esset de spiritu sancto sine semine, quia etiam si postea cognosceretur a Ioseph quod falsum est, nihilominus natus esset iam Christus de spiritu sancto, & sine semine, ꝙ solum intendebat euangelista.

Percussit autem dominus de uiris Bethsamitibus. Hic ponitur tertium principale huius capituli scilicet percussio populi: uiderunt enim Bethsamitæ arcam, & quia non erant digni videre, percussi sunt: erant autem isti de Bethsamitibus scilicet de illis, qui habitabant in loco illo, vel qui conuenerant ex alus locis, & erant tunc ibi coram arca.

Bethsamitę percussi sunt, quia uiderũt arcam.

An omnes, qui percussi fuerunt, essent populares, vel aliqui essent sacerdotes, & an sacerdotes, & Leuitæ poterant aliquo modo peccare videndo arcam.

Quæst. XXIIII.

QVAERET aliquis an isti, qui fuerunt percussi, quia viderunt arcam, essent omnes populares, vel aliqui de eis Leuitæ, vel sacerdotes.

Respondebit aliquis, quod solum erant populares, quia dicitur, quod percussit dominus de Bethsamitibus viris, sed Bethsames erat ciuitas pertinens ad tribum Iuda, & omnes de illa tribu erant populares, nec aliquis vnquam ministrauit in rebus sacris de illa tribu, ut patet ad Hebræos. capitulo, septimo, & ẽt ista ciuitas non erat de pertinentibus ad Leuitas, vel sacerdotes, vt patet ex vrbibus eis datis Ioſue capitulo uigesimoprimo, ergo solum erant populares, qui percussi sunt.

Respondendum est, quod adhuc non stat istud, quia quamquam solum essent Bethsamitæ, qui occisi sunt, tamen poterant ibi esse aliqui sacerdotes, & Leuitę: quia præter vrbes, quæ datæ fuerant sacerdotibus, & Leuitis ad habitandum, ipsi habitabant adhuc in vrbibus Israelitarum, & hoc propter pauperta-

Leuitę erant pauperes.

tem: erant enim Leuitę pauperes, & quia, ut in plurimum eleemosynis Israelitarum erant gubernandi, & istas non poterant habere, nisi manerent dispersi per loca, in quibus habitabant Israelitæ: ideo multi de eis habitabant in his locis: sic patet Deuteronomio capitulo duodecimo, scilicet ibi epulabimini coram Deo vestro vos, & filii, ac filiæ vestræ, atque Leuites, qui in vrbibus uestris commorantur, ergo Leuitæ inter ipsos Israelitas morabantur: alioquin non possent eos ducere ad conuiuia sua: & aliquando dicitur, quod Leuitæ habitabant intra portas Israelitarum idest intra portas urbium, in quibus morabantur Israelitæ. De hoc Deuteronomio decimosexto capitulo, quod autem liceret sacerdotibus, & Leuitis exire de locis suis, vt irent ad habitandum in ciuitatibus Israelitarum, apparet de illo Leuita, qui exiuit de vrbe sua: & dixit vado, ut habi tem, vbi potuero, & utile mihi esse prospexero, Iudicum capitulo decimoseptimo. poterant ergo habitare sacerdotes, & Leuitæ in Bethsames: ideo percutiendo de Bethsamitis satis poterat intelligi, quod percuterentur aliqui Leuitæ, vel sacerdotes, sed dicendũ est, quod hic non apparet, de quibus isti percussi fuerint: satis tamen esse poterat, quod essent de popularibus Leuitis, & sacerdotibus, de popularibus manifestum est, quod ipsi poterant peccare circa arcam dupliciter.

Primo si eam tangerent, siue opertam siue nudam cum hoc pertineat ad officium Leuitarum.

Secundo poterant peccare, si uiderent arcam nudam, etiam si eam non tangerent.

De Leuitis etiam dicendum est, quod ipsi potuerũt hic peccare, quia Leuitæ licet possent tangere arcam velatam, & mouere eam de loco ad locum: tamen non poterant eam uidere nudam, quia morerentur, si uiderent, ut patet Numeri capitulo. 4. peccatum autem fuit hic in videndo arcam, ut patet in litera, cum dicatur, quod uiderunt arcam: poterãt igitur ipsi mori, de sacerdotibus autem erat magis dubium, quoniam ipsis licebat videre arcam Dei nudã, cum ipsi ingrederentur in sancta sanctorum ad operiendam eam cum portanda erat a Leuitis, ut patet Numeri capitulo quarto, & nemo moriebatur: ergo etiam hic de eis propter hoc nemo mortuus est, hãc positionem videtur sequi Iosephus sexto Antiquitatum dicens ira vero atque indignatio Dei septuagintа Bethsamitas, eo quod non fuissent digni arcã Dei, contingere, quia nec sacerdotes erant, qui ad eam accesserunt interemit, & sic videtur dicere, quod si isti fuissent sacerdotes, non periissent, sed dicendum, ꝙ etiam de sacerdotibus potuerũt aliqui mori. Primo quia quamquam sacerdotibus liceret uidere arcam domini nudam intra sancta sanctorum, quando eam velabant, tamen non licebat uidere extra. Nunc aũt videbant extra sanctuarium, ideo poterant occidi, potissime autem, quia sacerdotes poterant esse circa arcam irreuerenter scilicet si ipsi discooperirent eam, veniebat enim operta de terra Philisthim, & ibi discooperuerunt eam, qui autem hoc facerent, grauiꝰ quam ceteri peccarent, & ob hoc morerentur. De omnibus igitur potuit esse ista percussio.

Quare mortui sunt Bethsamitæ isti. Et an sient causæ quatuor Nicolai in hoc.

Quæst. XXV.

QVAERETVR vlterius, quare mortui sunt isti Bethsamitæ.

Nicolaus respondet, quod fuerunt quatuor causę.

Prima fuit lętitia inepta, quam conceperant adue nientе arca. Secunda holocaustum indebite oblatum, quia de fęmellis. Tertia fuit curiositas, qua moti fuerunt ad uidendum arcam nudã, quod erat prohibitum sub pęna mortis, Numeri capitulo quarto.

Vltima causa fuit scilicet, quia dimiserunt arcam domini extra domum aliquam magno tempore sine luminaribus.

De istis causis dicendum est, quod non omnes conferunt ad hoc, de prima enim cum dicitur, quod Lętitia Bethsamitarum fuit ex leuitate, & non ex reuerentia, nimis dubium est, magis enim rationabile est contrarium, quia Israelitæ desiderabant arcam domini nimis, & quia perdiderant eam a septem mensibus, putabantque sibi impossibile esse recuperare illam uiribus suis, quando uiderunt illam lętati sunt nimis, & verisimile est, quod lętarentur ex intimis, quia aliquid nimis gaudiosum eis aduenerat:

Universidad de Deusto
Biblioteca

rat:quod apparet,quia immediate relicto opere suo in collectione segetum concurrerunt ad arcam faciẽtes sacrificia,& dato quod ista lætitia esset ex leuitate non propter hoc debebant mori aliqui eorum, nisi forte irriderent arcã: quod non pertineret ad leuitatem,sed ad iniquitatem:maxime, quia non potest dici,quod ista lętitia esset leuis, quia tunc aliquis leuiter dicitur lętari quando lætatur de re, quæ non meretur gaudium eo,quod parua nimis est,vel qui circa omnia lætatur:istud autem,de quo hebræi lętabãtur non erat paruum, sed maximum bonum, quod ipsi pro prędenti se habere posse extimabant: lętitia igitur eorum esset magna nimis, sed de secunda causa, quam ponebat Nicolaus dicẽdum,quod verum est, quod illa faciebat aliquem dignum morte,quia prævaricabatur cęremonias domini:sicut enim Nadab, & Abiu mortui sunt,quia obtulerũt de igne, quem non debebant Leuitico capitulo decimo,ita etiam, qui offerret in holocaustum animal illicitum morte plectendus erat:sed ista non poterat esse aliquo modo causa huius magnæ cladis, quia solum peccaret ī hoc ille,qui immolaret istas duas vaccas, quæ portabant plaustrum,& esset vnus iste, vel duo de sacerdotibus:reliqui autem de popularibus nihil ad hoc pertinerent. Quarta etiam causa, quę assignatur, nihil ad hoc videtur pertinere: quia aut peccabant Bethsamitę,quia magno tempore tenebant arcam extra aliquod habitaculum in agro, vel quia eam sine lumine ferebant. De primo nõ potest dici,ꝙ peccauerint Bethsamitę ex hoc,quia maiori tempore tenebatur arca extra Sanctuariũ,& aliqua habitacula,cum portabatur per desertum, quam cum ipsi tenuerunt eã ibi,& tamen nullus peccabat portando eam per desertum,ergo nec hic,similiter etiam portata fuit arca in circuitu Iericho septem diebus, & in septima die septies,ut patet Iosue capi. sexto: etiam portata est de templo domini in Silo in locum castrorũ supra capit. quarto:fuit etiam portata de Cariathiarim in Ierusalem infra secũdo libro capitulo sexto: tamẽ in his temporibus nemo peccabat,licet arca esset extra templum,& omnia habitacula. Si autem dicãt quod peccauerunt Bethsamitę, quia tenuerunt diu arcam domini sine lumine non stat ratio, quoniam non consueuerat poni lumen ante arcam domini, nam erat ipsa intra sancta sanctorum, & ibi non erat aliquod lumen, ut patet ex dispositione Sanctuarii Exodi a capitulo uigesimoquinto, vsque ad finem, sed solum ponebatur vnum candelabrum cum septem lucernis in prima parte tabernaculi, in qua nõ erat arca,de hoc patet Exod.26.c.

Sed dicet aliquis, ꝙ quamquam intra sancta sanctorum arca non deberet habere luminaria coram se,debebat tamen habere cum esset exterius.

Sed etiam hoc non stat,quoniam quando portabatur arca per desertum in itinere, nulla luminaria coram ipsa ferebantur, ideo nec poterant conueniẽter ferri: etiam quando arca septem diebus portata est in circuitu Iericho,non ducebantur coram ea luminaria,sed solum clangebant 7. sacerdotes in septem tubis argenteis,ut patet Iosue capitulo sexto, nec ergo erat hic necessarium,aut conueniens, ꝙ arca Dei existente in agro ponerentur luminaria coram ea, & sic istę tres rationes non conferunt ad illam magnam plagam,quæ habetur hic.Quarta aũt,ſ.quia uiderunt arcam est ꝓp quam facta fuit ista plaga, & ista solum exprimitur in litera,fuit enim communis omnibus. *Eo ꝙ uidissent arcam domini.* ſ. isti Bethsamitę, ꝙ percussi sunt uiderunt arcam, & quia non licebat eis uidere, mortui sunt.

Cap. VI.

Viri Bethsamitæ quomodo uidcrunt arcam,& fuerunt percussi Et non omnes, qui fueret arcam percussi fuerunt. Quæst. XXVI.

CONSIDERANDVM, ꝙ Bethsamitæ non viderunt arcam simpliciter,quia ex hoc solo,ꝙ erat videre arcam, non morerentur: nam licebat eis illam uidere opertam,sicut viderant omnes,qui erant in bello supra capitulo. 4. & viderãt omnes,qui erant in deserto cum mouebãtur per mãsiones suas,nemo tamen moriebatur:sed viderunt Bethsamitæ arcam nudam,fuit autem hoc, quia cum venisset arca Dei de terra Philisthim nouiter repleti magno gaudio discooperuerunt eam, ut viderent:& forte hoc facebant populares, quia nullus vnquam Israelitarum præter sacerdotes viderat arcam nudam, & quia ipsa erat, quid preciosissimũ apud Hebræos desiderabant nimis uidere illam,ideo nũc opportunitate captata discooperuerunt eam, ut viderent. hebręi autem dicunt,ꝙ non solum uiderũt arcam, sed etiam aperuerunt eam, ut uiderent,quid intra illam erat,& hoc dicunt,quia litera hebraica dicit hic,ꝙ percussit dominus Bethsamitas, quia uiderunt in arca ideſt intra arcam.ſ.aperientes eam: litera autem nostra nihil huius expressit, quia intellexit Hieronymus,quod nihil speciale dicebat illa prępositio scilicet uiderunt in arca: quia secundum modũ improprium loquendi sermonis hebraici interdum ponuntur aliqua,quæ nihil efficiunt: si tamen Bethsamitę hoc fecissent erat magna audacia, quoniam aperire arcam, & uidere, quæ intus erant,nunquam alicui licuit:etiam nec summo sacerdoti, sed solum cum ingrediebatur summus sacerdos in sancta sanctorum uidebat arcam discoopertã, si quid intra eã esset nequaquam uidebat.poterant tamen Bethsamitæ hoc inquirere ex magna curiositate, quia desiderabant scire,quid erat arca,& quid intra arcam reconditum erat:uel potuerunt hoc facere forte, quia ueniebat arca de terra Philisthiim, & dubitabãt an Philisthini abstulissent aliquid de illa, ob hoc inquirentes uolebant uidere an intus essent ea, quæ Moyses posuerat,& sciebantur posita esse: sed tanta audacia forte non fuit in Bethsamitis: magis autem credendum,quod ex curiositate,vel lętitia ipsi discooperuerunt arcam,sed non aperuerunt.

Sciendum ulterius, quod Deus percussit Bethsamites,quia uiderunt arcam,sed non est credendum, quod percussi fuerunt omnes,qui eam uiderunt: nã secundum communem expositionem solum perierunt septuaginta:verisimile tamen est, quod plures de Bethsamitis essent præsentes arcę ad honorandã eam in sacrificiis, quando uenit de terra Philisthijm, & si arca ab aliquo discooperiretur, omnes qui præsentes erant, uiderent, quia non erat in potestate eorum nequaquam uidere: solum igitur dicẽndum, quod perierint illi, qui discooperuerunt: cęteri autem,quia nihil horum uolebant aut sciebant, sed aliis discooperientibus arcam uiderunt,non perierũt, quia nihil isti peccauerunt, poterat enim hoc modo quilibet occidere totum populum Hebręorum, aut ualde multos, utpote si ipsis stantibus coram arca,ille discooperiret eam ipsis nescientibus,nec iubẽtibus, solum igitur morerentur huius mali factores cum fautoribus suis.

Considerandum ulterius, quod Deus puniuit multos in Bethsames, quando uiderunt arcam, & hoc fuit conueniens ad monstrandum gloriam suam: sciebant enim Iudæi, quod arca Dei a principio inter ipsos fuerat aliquid nimis honorabile, quia tamen ducta fuerat a Philisthinis, & mansserat

serat in terra ipsorum forte iam non crederetur digna tanto honore,ideo Deus uoluit monstrare gloriam suam æqualem esse apud arcam nunc,& a principio,& ad hoc illos, qui incidenter eam uidere uoluerunt,occidit, ut sic cęteris constaret, ꝙ ad arcam se nimis reuerenter habere deberent.

Et percussit de populo septuaginta uiros, & quinquaginta millia plebis.

Quot fuerunt percussi de uidentibus arcam,& an litera ista possit sic stare. Quæst. XXVII.

ISTA litera videtur esse difficilis propter duo. Primo quantum ad ueritatem.ſ.qũo esse poterat,ꝙ occidisset Deus de uidentibus arcam.70. uiros: & quinquaginta millia:nã non vī, ꝙ tot esse poterant ibi prędentes arcæ,qñ ipsa erat in agro. Nam hoc fuit die illa,qua uenit arca de terra Philisthiim: si ibi aliquot diebus arca fuisset detenta potuissent ꝙ uenire multi de Israelitis,& uidissent eam ibi:quia tamen solum fuit ibi die ipsa, & non quidem tota die: sed in quadam parte ipsius diei non poterant conuenire multi, ita vt essent ibi vltra quinquaginta millia virorum de occisis. Item omnes isti,qui mortui sunt erant de Bethsamitis,cum dicat hic, ꝙ percussit dñs de viris Bethsamitibus,sed non poterant esse tot viri in vrbe Bethsames: nam Bethsames locus paruus erat:non.n. erat insignis in terra Israel,& ꝓter hoc mã serunt adhuc multi in loco ipso, qui occisi non fuerunt,cum dicat, ꝙ luxit populus eo, ꝙ percussit dñs plebem:ergo non erant quinquaginta millia percussi,quia non possent tot reperiri in vrbe Bethsames.

Secundo est ista litera difficilis ꝓp replicationem, quia dī, ꝙ percussit dñs de populo.70.viros, & quinquaginta millia plebis, & in hebræo hī adhuc magis indistincte,ga dī:percussit dñs de populo 70.viros,et de populo quinquaginta millia:& sic dato ꝙ tot fuissent mortui,videbatur nimis superuacua ista replicatio,sed diceretur percussit dñs de populo quīquaginta millia virorum,& 70.& sic est signum,ꝙ aliquis error latet in litera,vel saltem aliqua magna improprietas loquendi.

Hebræorum sententia de septuaginta Bethsamitibus, ob uisam arcam mortuis, improbatur. Quæst. XXVIII.

IVDAEI autem communiter exponunt, ꝙ solũ fuerunt percussi.70.viri,sed dicunt,ꝙ ēt ponunt quinquaginta millia,quia isti viri.70. tantum valebant sicut quinquaginta millia,sic.n. dī de Dauid.j.2.lib.c.18.tu pro decem millibus computaris.

Sed iste sensus non est multum conueniens, nec etiam satis applicatur veritati:qũo.n.contingeret mori.70.viros solum,qui ualerent pro quinquaginta millibus,& non morerentur aliqui de popularibus, qui solum computabantur pro vno viro. Nicolaus tamẽ istum sensum tenet dicens,quod isti, qui mortui sũt erant rectores populi,ideo valebant pro quinquaginta millibus:fuerunt autem ipsi mortui, quia non regulauerunt populum retinentes ne accederẽt ad arcam discooperientes eam.

Determinatio auctoris.

Si tamen dici posset melius esset,quod diceremus in litera hebraica fuisse aliquid additum, scilicet per errorem ab antiquo secundum,quod aliqua deficiũt vt patet in uigesimo primo capitulo Iosue, vbi in omnibus libris iudęorum deficiunt duo versus, vt confitentur doctores eorum: sic enim dicit Rabi Dauid Kimhi.ita ergo diceretur, quod quinquaginta millia esset hic ex superabundanti, cum solum deberent esse sexaginta, sed ista additio facta est valde ab antiquo: quoniam tempore Hieronymi iam erat, quia ipse transtulit sicut nunc habetur in Hebręo.

Iosephus tamen, qui adhuc inter Hebræos antiquior fuit, quam Hieronymus inter nos translator existeret:cum fuerit Iosephus tempore, quo est capta Ierusalem a Romanis scripsit sexto libro Antiquitatum solum periisse de Bethsamitis septuaginta viros quasi in hebręo non haberentur plures: uel si dicamus literam semper sic habuisse,dicetur, quod omnes hebræi ab antiquo per numerum hic positũ solum intelligebant septuaginta viros, & hoc ex improprietate locutionis hebraicæ,quæ non solum hic sed & alias est:& istud videtur magis tenendum: si quis tamen tenere voluerit, quod ponuntur quinquaginta millia eo,quod illi septuaginta tantum valebant sicut quinquaginta millia, non prohibeo. Non dicitur tamen rationabiliter, quod fuerint septuaginta viri,& præter hoc.50.millia.

Luxitque populus. Scilicet populus Bethsamitarum luxit pro persecutione magna, quam Deus fecerat apud eos, & erat iste planctus totius populi, quia cũ essent septuaginta viri mortui isti forte attinerent in consanguinitate, vel affinitate ad totum populum, ita ut rari essent in populo,qui ad aliquem horũ non attinerent:& tunc lugeret quilibet mortuum suum, sic, ut nulli manerent in plebe,ad quos non extenderetur planctus.

Eo quod percussisset dominus plebem plaga magna. Plebs & populus pro eodem ponũtur hic scilicet pro Bethsamitis:populus enim scilicet Bethsamitarum luxit, quia percussit dominus plebẽ scilicet ipsorum Bethsamitarum.

Nam cum de aliquo populo occiduntur septuaginta viri maxime si ille populus non est magnus satis potest dici percussus:dicitur autem plaga magna, quia multi fuerunt percussi, ex quo aliquis dicet literam superiorem sic intelligendam esse,ut iacet scilicet,quod perierunt quinquaginta millia virorum, & septuaginta,sic enim erat plaga magna. Dicendum quod non sequitur ex hoc:nam etiam solum pereuntibus septuaginta viris simul erat plaga magna: pottissime, quia populus ille percussus non erat magnus.

Et dixerunt viri Bethsamitæ,quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius. Quasi d. iste Deus noster tantum est Sanctus,quod nemo potest coram ipso stare scilicet, quia si steterit coram eo errabit in aliquo paruo, & morietur. Dicebant hoc Bethsamitę percussi magno timore,vel quasi desperatione. Nam poterant ipsi tenere arcam Dei apud se,& quod non morerentur,quamquam Deus nimis sanctus esset,sicut tenuerunt uiri de Cariathiarim, sed ex percussione illa facta consternati animo incęperunt magis timere,quã timendum erat, & desiderauerunt arcam a se eiici in alium locum: dixerunt autem, quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius ideſt iste Deus noster nimis sanctus est scilicet segregatus a communicatione humana,& non sicut alii dii,quia licet cultores eorum tractent sacra ipsorum, & uideant quęcunque uoluerint,non moriuntur, Deus autem noster vult maiorem sanctitatem ideſt reuerentiam, & segregationem in sacris suis,ideo quis poterit stare coram ipso scilicet ad ministrandum ei,uel in loco,in quo fuerit arca q.d. nemo,quia si non attenderit nimis diligẽter,ne offendat,aliquando offendet,& morietur, & est ista querela non ex parte rationabilis,qualiter solent conqueri homines, quibus malum aliquod magnũ prouenit ex culpa sua, nã leues colores ꝙrelarũ iquirunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

runt,vt sic per querelas aliquam doloris sui consolationem habeant, vel vt non simpliciter ipsi sibiipsis malorum suorum causa existant. Sic conquesti sunt Israelitæ postquam occisis multis de populo: quia cõtenderant pro sacerdotio contra Aaron, & postea positis sortibus ex virgis arentibus fruſtrati sunt intentione sua ostenso, q̃ sacerdotium manere deberet in tribu Leui apud Aaron, & filios suos. Nam tũc dixerunt: Ecce consumpti sumus, omnes perimus, quicunque accedit ad Sanctuarium domini morit: Num vsque ad ĩternecionem omnes delendi sumus Numeri 17. & tamen ista querela erat, quia Deus repulerat eos a Sanctuario, dando honorem sacerdotii, & totius ministrationis tribui Leui. Vocabant aũt Bethsamitæ Deum suum tanquam existentem in arca, vel saltem habentẽ ibi specialem modum essendi nam cum arca recederet ab eis non dicebant se esse in conspectu Dei, sed quando habebant arcam præsentem.

Et ad quem ascendet a nobis arca Dei testamenti. Ideſt ad quem populum ibit arca testamenti Dei postquã stetit apud nos? quasi dicat nullus populus illam recipere volet intelligens, q̃ & ipsi percutientur, sicut nos percussi fuimus. Intelligebant enim Bethsamitę, q̃ acciderat Israelitis tale malum sicut Philisthinis. Nam primo arca cum magno gaudio portata est in Azotum, sed quia ibi fecit plagam magnam, aliæ vrbes nolebant recipere arcam nisi inuitę: sic enim Acharonitæ aduenientе arca, dixerunt exclamantes; adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt interficiat nos, & populum nostrum, ut patet præced. c. ita arca veniens de terra Philisthiim cum magno gaudio recepta est a Bethsamitis: sed postquam ibi facta est plaga magna, putauerunt ipsi q̃ omnes populi Hebrẽorum sic timerent, & nullus auderet recipere illam, & sic dicebant ista verba quasi per modum disperationis scilicet ad quem ascendet a nobis arca testamenti? quasi dicat nullus est, qui velit eam recipere considerata ista plaga. vel potest intelligi, quod hoc dicerent per modum deliberationis scilicet inter se inqrentes ad quem populum mitterent arcam, & iudicauerunt eam mittendam esse in Cariathiarim.

Miseruntque nuncios ad habitatores Cariathiarim. Hoc fecerunt, ut scirent, an illi vellent recipere eam, alioquin fruſtra fuisset arcam illuc mitti.

Item fuit hoc, ut ipsi Bethsamitę excusarent se de portatione arcæ: sed habitatores Cariathiarim descẽderent in Bethsames, & portarent arcam ad se: est autem Cariathiarim q̃dam ciuitas nobilis, quæ nõ multum distat ab vrbe Bethsames, ut ait Iosephus, 6. Antiquitatum, est autem ista ciuitas in sorte Iudæ, ut patet Ios. c. 15. & uocatur ibi Cariathiarim. i. vrbs syluarum, vel Cariath Baal. Alia autem est ciuitas, q̃ uocat̃ Cariath Sepher, s. ciuitas literarum, & est in eadẽ sorte, ut patet prẽal. c. habitabant aũt Heuęi ibi, qui erant vnus de septem populis Chananæorum: erat autem vna de quatuor ciuitatibus Gabaonitarum, qui in dolo fecerunt pacem cum Israelitis: nomina autẽ eorum sunt Gabaon, Caphira, Beroth, Cariathiarim vt patet Iosue c. 9. Nunc aũt habitabant in hac vrbe viri de tribu Iuda, & receperunt arcam inter se.

Cariathiarim ciuitas nobilis.

Dicentes reduxerunt Philisthæi arcam domini descendite, et reducite eam ad uos.

Volebant innuere Bethsamitæ, q̃ Cariathiarim erat locus nobilior, & dignior ad habendum arcam, quam Bethsames: ideo honorabant illos ĩuitando ipsos, ut haberent arcam, forte etiam fingebant se suadere hoc, quia securius esset arca in Cariathiarim, q̃ in Bethsames, eo q̃ Bethsames erat locus paruus, & magis coniunctus terræ Philisthinorum, quam Cariathiarim: unde periculose esset in Bethsames, quia aliqua die possent Philisthini subito irruere super vrbem Bethsames, & tollere inde arcam, quod non fieret in Cariathiarim, quia erat locus distantior, & maior, atque fortius munitus. Dicitur hic reduxerũt Philisthęi arcam: quia Bethsamitæ satis cognoscebant, q̃ Philisthæi duxerũt eam, & q̃ ipsa venit super plaustrum, & Satrapę Philisthinorum secuti sunt eam vsque ad terminos Bethsames: nam ibi constiterunt aspicientes, quid facerent Bethsamitę recepta arca, & sicut uiderunt ipsi Bethsamitas, ut supra dicitur, ita etiam Bethsamitæ uiderunt eos, & sic manifeste patebat, q̃ non rapuisset Deus arcam de terra Philisthinorum per turbinem vel alias, sed q̃ ipsi Philisthini eam sponte duxerunt. Dicitur etiam descendite, eo q̃ morabantur uiri Cariathiarim in loco excelsiori, quam Bethsamitę: nam dicitur Cariathiarim vrbs syluarum: erat enim forte in montibus altis, & Bethsames erat in loco humiliori. Dixerunt etiam reduci te eam ad uos, quia ipsi Bethsamitę volebant se excusare a labore portandi, & intelligebant satis gratum esse uiris Cariathiarim, q̃ Bethsamitæ permitterent eis portare arcam in terram suam propter honorem quem haberent ex arca tenentes eam.

CAP. VII.

VEnerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Aminadab in Gabaa. Eleazarũ autem filium eius sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini.

Venerunt ergo. In superioribus descripta deiectione Israelitarum propter filiorũ Heli peccata: hic consequenter describitur releuatio ipsorum per Samuelis merita. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur ad prędicta cõtinuatio: Secundo describitur ista reuelatio ibi. *Et factum est.*

De connexione huius textus cum superiori. Quæst. I.

CIrca primum dubitari poterat de habitudine eorum, quæ dĩr hic ad p̃cedentia, an sit ordo continuatus, uel sit aliqua permutatio, satis tamen manifestum est hic esse q̃tinuatum ordinem, quia supra dicebatur quomodo miserunt Bethsamitæ ad viros Cariathiarim, ut reducerent arcam Dei ad se: hic autem immediate subditur quomodo venerunt, & duxerunt eam. s.

Venerunt ergo viri Cariathiarim. Ponitur hic ergo tã quam nota consequentię, vel tanquam aliquid continuatiuum. s. quia Bethsamitę miserunt ad uiros cariathiarim: sequit̃, q̃ uiri illi venirent ad ducendum arcam. Ista consequentia ualet rationabiliter, quia verisimile est, q̃ quilibet recipiat gratiam, quam recipere potest honeste: sed magnam gratiã faciebãt Bethsamitę viris Cariathiarim permittendo illis, q̃ ducerent ad se arcam, quia erant nimis honorati illi, penes quos arca Dei resideret: ergo verisimile erat, q̃ viri Cariathiarim prompte irent ad susciendã gratiam, quam Bethsamitę eis faciebant dando illis arcam.

Quo-

Quomodo viri Cariathiarim susceperunt arcam domini cum tot percussi essent propter eius præsentiam. Quæstio. II.

QVaeret aliquis cum viri Cariathiarim scirent quãta mala accidissent Bethsamitis ex presentia arcę, & illi propter hoc eam a se reijciebant, quomodo voluerunt recipere ipsam. Confirmatur hoc quoniã in terra Philisthiim, quando arca primum recepta est in Azoto in templo Dagon existimauerunt viri Azoti factã fuisse sibi magnam gratiam, sed postquam ibi ex præsentia arcę facta est plaga magna, clamauerunt, vt arca eiiceretur de regione illa, & reducta est per alias ciuitates, & nolebant illę ciuitates recipere eam, nisi cum magna amaritudine, sicut patet de Acharonitis, qui clamauerunt dicentes: adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt occideret nos, & populum nostrum, supra capit. 5. sic ergo debuerant esse de viris Cariathiarim, quia licet a principio videretur magnus honor fuisse Bethsamitis, & gaudium, quia venerat ad eos arca Dei, quia tamen secuta fuit postea plaga magna, doluerũt, & conati sunt emittere arcam. dubium igitur videtur, quomodo viri Cariathiarim, qui non obligabantur susciperе arcã, volent susciperе eam.

Aliquis forte respondebit, quòd viri Cariathiarim nesciebant plagam, quę acciderat apud Bethsamitas, & quia tenere arcam dñi apud se erat aliquid honorabile, & tunc non cognoscebant aliquod inconueniẽs ex presentia eius, desiderauerunt eam.

Sed dicendum est, q̃ hoc non est satis rationabile: nam plaga apud Bethsamitas fuit magna, Cariathiarim autem est apud Bethsames, ergo cognoscerent isti plagam, quę acciderat vicinis suis, precipue, q̃ magna erat: est autem Cariathiarim apud Bethsames, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Item dato, q̃ viri Cariathiarim non cognoscerent plagam cum essent in terra sua, saltem tamen cognoscerent eam cum ipsi venirent in Bethsames pro arca, & tunc recusarent portare eam, quia non obligabantur illam portare, sed portauerunt. ideo non fuit hoc ex ignorantia plagę.

Sed dicendum, q̃ viri Cariathiarim cognouerunt magnam plagam fuisse inter Bethsamitas, tamen ex hoc non recusauerunt portare arcam, quia cognouerunt, quòd non accidisset ista plaga propter presentiã arcę, sed quia Bethsamitæ se habuerunt irreuerenter circa arcam videndo eam qualiter non licebat. s. discooperiam, vt declaratum est prẽceden. cap. hoc autem sciebant lege esse cautum, ideo non mirati sunt de illa percussione, vnde gratum habuerũt, quòd daretur eis arca, quia intelligebant, quòd ipsi poterant apud se eam tenere, ita quòd non accideret aliqua plaga, sicut patet ex diligentia, quam circa eam fecerunt ponentes eam in domo Aminadab, quia erat vir valde iust⁹, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, sanctificantes Eleazarum filium eius ad custodiam illius. *Et reduxerunt arcam domini.* i. duxerunt eã de Bethsames in Cariathiarim, in ista autem ciuitate magno tempore fuit, vt infra declarabitur.

An quando arca fuerit in Cariathiarim, sacrificia fuerint facta coram arca, vel in sanctuario. Et an arca semper fuerit cum sanctuario, & in quibus locis erat arca, & in quibus sanctuarium. Quæst. III.

QVaeret aliquis an tempore, quo stetit arca in Cariathiarim, fierent sacrificia in sanctuario, vel coram arca.

In quo præsupponendum est, quòd toto tempore elapso a fabricatione sanctuarii in mõte Sinai sanctuarium, & arca erant simul, vel pergebant simul si mouerentur per viam, quod apparet de tẽpore, quo ambulauerunt Israelitæ per desertum: nam tunc quando mouenda forent introibat Aaron, & filii eius in sanctuarium ad operiendum arcã, & omnia vasa, & tunc Leuitę veniebant, & portabant illa, vt apparet Nume. c. 4. ergo semper erat arca intra sanctuarium, quando mouebantur castra, quia alioquin non possent in omni motu castrorum sacerdotes introire ad velandum arcam. De motu autem castrorum, quòd tunc arca præcederet sanctuarium diuisum per partes, vel è cõtrario modicum differt, aliquando autem legit̃, quòd arca præcesserit omnia castra, vt patet Numer. cap. 10. an vero semper sic fieret, eodem cap. declaratum est: si autem non fieret semper sic oportebat illam portari in medio castrorum cum aliis partibus sanctuarii, quia illud in medio ibat, vt patet Num. ca. 2. & 10. sed quomodocunque ponatur, nihil refert: de tẽpore autem quo stetit tabernaculum post introitum in terrã Chanaan apparet, quòd semper fuerit cum eo arca: nam antequam poneretur in Silo, quòd fuit finitis bellis ferè anno septimo, post transitum Iordanis, vt declaratum est Iosue c. 14. arca, & tabernaculum sem per fuerunt in Galgala, vbi prius Israelitæ illud posuerant introeuntes in terram illam, finitis autem bellis congregati omnes Israelitę cum Iosue posuerunt tabernaculum in Silo, vt patet Iosue ca. 18. mansit autẽ ibi vsque ad mortẽ Heli summi sacerdotis, arca quoque semper ibi fuit, quousque portata est in bellum duobus, vel tribus diebus ante mortem Heli, de quo patet supra cap. 4. post hoc autem nunquam rediit arca in sanctuarium vsquequo Salomon ædificauit tem plum domini in Ierusalem, & tunc duxit arcam de loco quem prępararuerat ei Dauid, & sanctuarium de Gabaon, vt patet 2. Paralipom. c. 1. de sanctuario autẽ an immediatè post mortem Heli trãslatum fuerit de Silo in aliam vrbem, vel manserit ibi aliquanto tẽpore non patet, satis tamen apparet, quòd tempore Saulis qui regnauit quasi 20. ann. post mortem Heli erat sanctuarium in Nobe. Nam ipse occidit sacerdotes, qui ibi erant cum sacerdote magno, & omnes vestitos Ephod infra cap. 22. etiam cum venit Dauid ad ipsum locum dati sunt sibi panes propositionis ad comedendum, & illi erant ante faciem domini, ergo ibi erat sanctuarium, de quo infra cap. 21. stat igitur nunc dubium, quia manifestum est, quòd nunc quando reducta est arca de terra Philisthiim, non fuit posita in sanctuario, sed in Cariathiarim, vbi non erat sanctuarium: ergo queretur, an coram ipsa, vel in sanctuario fierent sacrificia.

Aliquis forte dicet superuacuam esse quęstionem, quia sanctuarium erat in Cariathiarim, & cum illuc arca est ducta, erat in sanctuario, & sic non stat hic q̃stio an in sanctuario, vel coram arca fierent sacrificia. Dicendum quòd non erat locus sanctuarii in Cariathiarim, quod patet ex duobus. Primo, quia si ibi fuisset sanctuarium, non fuisset posita in eadem ciuitate arca in domo alicuius viri, sed in sanctuario: dicitur tamen, quòd intulerunt eam in domũ Aminadab. Secundo patet, quia si sanctuarium fuisset in Cariathiarim, & fuisset arca in sanctuario, non preponeretur aliquis ad custodiendum arcã, quia tunc esset ipsa in sancta sanctorum, & ibi nemo eam custodiebat, quia nõ introibat aliquis illuc, nisi summus sacerdos, & hoc solum semel in anno, hic tamen dicitur, quòd sanctificauerunt Eleazarum filium Aminadab ad custodiẽdum arcam, ergo non erat ipsa in sanctuario, & hoc est necessarium.

Stabat ergo tunc quęstio de loco sacrificiorum, ad

quam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ad qōnem rñsio prima.

quam aliquis respondebit, quòd sacrificia fieri debebant coram arca, quod patet, quia quando venit arca de terra Philistijm, Bethsamitæ fecerunt sacrificia coram ipsa, præceden. capitu. & ibi non erat sanctuarium. Item quando portauit Dauid arcam de domo Obededon cum transirent, qui portarent arcam per sex passus, immolabat Dauid bouem, & ouem, & arietem, & saltabat ante dominum totis viribus, vt patet infra secundo libro capitulo sexto. ergo ante eam debebant fieri sacrificia.

Rñsio secūda auc.

Respondendum est, quòd aut quæritur hic de sacrificijs, quæ erant determinata a lege, & erant ordinaria, sicut sacrificia quotidiana, & illa quæ fiebant in festiuitatibus quæ ex nulla causa mutari debebant, aut de illis, quæ fiebant ex alijs casibus. Si primo modo dicendum, quòd omnia ista sacrificia debebant fieri intra sanctuarium, quia lex iubebat, quòd offerrentur in altari holocaustorum coram ostio tabernaculi: sed altare holocaustorum erat in ipso sanctuario, & ostiū tabernaculi similiter, ergo ibi debebat fieri sacrificiū: antecedens patet Leui. 1. & 3. cap. & quasi per totum Leuiticum.

Sacrificia ordinaria fiebant intra sāctuarium.

Item non solum sic fieri debebat, sed etiam sic factum est tempore illo, quo stetit arca diuisa a sanctuario: nam in vrbe Nobe erat tabernaculum domini tempore, quo regnabat Saul infra capitu. 21. & tunc non erat arca ibi, sed in Cariathiarim, cum postea Dauid fecerit eam inde portari, & tamen in vrbe Nobe fiebant sacrificia, & omnes aliæ cæremoniæ, quod patet, quia poni panes propositionis erat vna de cæremonijs, quæ fiebant in sanctuario cum deberent esse semper duodecim panes coram domino, vt patet Leui. 24. Quòd isti autem essent in Nobe in templo, patet infra cap. 21. quia Achimelech summus sacerdos dedit de illis Dauid, & pueris suis in cibum, & dixit, quòd illi tunc ablati fuerant a facie domini, sicut ergo fiebat ministratio in mensa propositionis, ita fieret in candelabro, scilicet quotidie lucernas incendendo: fieret etiam in altari thymiamatum, quia ista tria erant in prima parte tabernaculi, vt declaratum est Exodi 26. & 30. capitulo. si igitur vnum licebat, vel erat necessarium, & reliquum: sed vnum fiebat ergo & reliqua. De sacrificijs autem eodem modo dicendum est, quia sacrificia pertinebant ad ministrationem quotidianam, cum vocentur quædam sacrificia iugia, & alia non iugia, vt patet Numeri cap. 28. ergo ibi fieret sacrificium, vbi fiebant reliquæ ministrationes.

Item patet hoc, quia si sacrificia fierent coram arca, & non in sanctuario omnes sacerdotes conuenissent in locum illum, in quo erat arca, vt facerent ibi ministrationes quotidianas, sicut erat in sanctuario, quando arca, & sanctuarium erant simul, sed non erant aliqui sacerdotes coram arca in Cariathiarim, cum solum fuerit constitutus Eleazarus filius Aminadab ad custodiendum arcam, vt patet in litera, ergo non fiebant ibi ministrationes quotidianæ sacrificiorum. In loco autem sanctuarij Nobe erant sacerdotes omnes: nam dicitur infra capitulo vigesimosecundo, quòd vocauit Saul Abimelech, & sacerdotes domini de Nobe, & fecit occidere octoginta quinque viros vestitos ephod, & isti erant pertinētes ad domum Heli solum: nam de alijs ponit Iosephus sexto Antiquitatum, quòd fuerint plures, scilicet omnes simul 305. viri: ergo in Nobe erat locus, in quo fiebant omnes ministrationes quotidianæ sacrificiorum, & aliarum cęremoniarum, & non in Cariathiarim coram arca.

Cap. VII.

Sacrificia necessitatis debebant fieri in sanctuario. Quæst. IIII.

SI autem quæratur de sacrificijs, quæ fiebant ex alijs causis a personis priuatis, aut illa erant sacrificia necessitatis, sicut quædam determinata a lege, vt pro mulieribus parientibus, & pro mundatione leprosorum, & pro similibus, & in sacrificijs pro peccato, & de istis dicēdum quòd debebāt duci in sanctuarium: quoniam iubetur, quòd offerrentur ad ostium tabernaculi: Leuit. 12. & 14. cap. & in similibus: si autem essent sacrificia necessitatis vt illa, quæ erant ex voto, quamquam non essent determinata a lege debebant offerri in sanctuario, & ob hoc, quia intelligebant Israelitæ, quòd ferè nullum sacrificium fieri deberet coram arca, non posuerunt ibi aliquem ordinem ministratiuum sacerdotum, sed solum fuit positus Eleazarus filius Aminadab ad custodiendum arcam, vt patet in litera.

Si autem esset sacrificium de spontaneis, respondetur quòd non erat illicitum fieri coram arca, sed non erant ibi aliqui sacerdotes, qui facerent: poterāt tamen vocari de locis suis, & quòd ibi immolarent, vt cōmuniter tamen fiebant sacrificia in loco sanctuarij. Solennitates quoque omnium festiuitatum fiebant in loco ipso, & nulla coram arca: nam oblationes, quæ fiebant in die propitiationis, & pertinebant maxime ad arcam, cū introiret summus sacerdos ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio, pertinebant ad ipsum sanctuarium & fiebant ibi: vt declaratum est præcedenti cap. Ad rationes in contrarium infra respondebitur.

An licuit fieri aliquod sacrificium coram arca tempore, quo fuit in domo Aminadab. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius an licuerit coram arca fieri aliquod sacrificium eo tēpore, quo fuit in domo Aminadab. Respondebit aliquis q̄ sic, eo quòd licuit fieri corā ipsa, quando venit de terra Philisthijm: etiam faciebat Dauid sacrificia coram illa quando transtulit in domum suam infra 2. lib. cap. 7. In contrarium aliquis arguet: quia in Leuitico cap. 17. semper iubetur quòd sacrificiū offeratur semper coram ostio tabernaculi, & ibi immoletur, sed nunc quādo erat arca separata a sanctuario immolādo coram ipsa non immolabatur corā ostio tabernaculi, ideo non licebat immolari.

Item dicitur Leuit. cap. 17. quòd quicūque immolaret aliquod sacrificium, & nō duceret illud ad ostiū tabernaculi, vt fundatur sanguis eius super altare, erit reus sanguinis, quasi sanguinem fuderit, sed non erat istud altare coram arca, quando ipsa erat separata a sanctuario, ergo non licebat offerri sacrificium ibi. Item Deus voluit in lege veteri, quòd esset vnicum templum, & vnicus locus sacrificiorum, vt Israelitæ non errarent putantes deos suos esse plures, cum in diuersis locis cultum diuinum impenderēt: si tamē in loco sanctuarij liceret offerri sacrificia, & eodem modo in loco arcę existētibus his diuisis, daretur occasio ad intelligendum quòd erant plures dij Iudæorum, ergo non debuit hoc licere.

Ad hoc respondendum est, quòd de loco sanctuarij licet ibi non esset arca, nequaquam est dubitandū, quin ibi possent fieri sacrificia, & omnes aliæ legales cęremonię: quod patet quia lex, quæ determinabat locum sacrificiorum solum tetigit, quòd fierent sacrificia super altare holocaustorum, & quòd fierent ad ostium tabernaculi, vt patet ex discursu totius Leuitici. Quòd autem fierent coram arca, scilicet existente

stente in Sanctuario, scriptura nihil tetigit, ideo nō videtur, q̄ ipsa esset necessaria ad hoc, quòd fierent sacrificia. Item si necessarium esset, quòd arca esset in Sanctuario ad hoc, quòd fierent ibi sacrificia, non potuissent Iudæi facere aliquod sacrificium toto tempore, quo fuerunt in terra Chanaan post reditum de Babylone, cum illo tempore non habuerint arcam, quia Ieremias abscondit illam ante captiuitatem Babyloni cam, vt patet 2. Machab. c. 2. constat tamen fuisse sacrificia multa facta in templo post reditum de captiuitate Babylonica, vt colligitur ex libro Esdræ, & Nehemiæ, & ex libris Machabę. ergo non requirebatur arca in Sanctuario ad hoc, quòd fieret ibi sacrificium. Item requireretur arca in loco sacrificiorum, si forte in quolibet sacrificio deberet fieri aliqua cæremonia coram arca: sed nihil horum requirebatur: ergo ad hoc, quòd fierent sacrificia in Sanctuario nihil magis erat necessaria arca quam cādelabrum. Nam & in die propitiationis cum introibat sacerdos in sancta Sanctorum coram propitiatorio ad aspergendum sangui nem poterat esse iste introitus, etiam si non esset ibi arca, vt declaratum est præceden. c. quæst. 4. ergo potera fortiori in omnibus alijs diebus fieri sacrificium, & non esset arca necessaria.

An posset fieri sacrificium coram arca, quando non erat in Sanctuario. Quæst. VI.

DE arca autem, an posset fieri sacrificium coram ea, quando ipsa erat separata a Sanctuario, secus est: nam omnes leges, quæ loquūtur de sacrificio directè determinant sibi altare holocaustorum, & ostium tabernaculi, & nihil dicunt de arca, & sic videtur q̄ coram ea solum non posset offerri sacrificium. & quando Israelitæ posuerunt illam in Cariathiarim, non posuerunt ad hoc, q̄ offerretur ibi aliquod sacrificiū, quod patet, quia tunc posuissent ibi aliquos ministros: neminem tamen posuerunt, nisi Eleazarum filium Aminadab, & iste erat Leuita, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum: & sic non poterat offerre sacrificium, sed adhuc dato, quòd ipse esset sacerdos, constat quòd non fuit positus ad faciendum aliqua sacrificia coram arca, sed solum ad custodiendum illam, nec etiam ipsa arca erat taliter dispositā, q̄ coram ea deberent fieri sacrificia, quia non ponebatur ibi per modum solēnitatis in aliquo ornatu magno, sed in custodia, vt patet in litera, cū dicitur, quòd sanctificauerunt Eleazarum, vt custodiret arcam, & satis est verisimile, quòd toto tempore, quo fuit ibi arca in domo Aminadab, non fuerint coram ea facta aliqua sacrificia, sed semper in Sanctuario in Nobe, vel in alijs vrbibus, in quibus fuit.

An faciens sacrificia coram arca peccaret. Quæst. VII.

SED si aliquis magis inquirat dicens, quòd dato quòd non fuerit ibi factum aliquod sacrificiū, an licuerit fieri, ita quòd faciens non peccaret.

Respondendum est, quòd aut ille, qui faciebat erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitari posset an propter Deum, vel idolatriā faceret, sed magis putaretur, quòd ille ex mandato Dei faciebat: aut erat talis vir, de quo dubitaretur: si primo modo dicendum, quòd non solum coram arca, sed etiam vbicunque vellet, liceret ei facere sacrificium: sic patet de Samuele qui immolabat in Ramatha, & tamen non erat ibi Sanctuarium, nec aliquis hoc dicit, etiam immolauit in Bethlehem. ī. c. 16. sed tunc Sanctuarium non erat ibi, nec fuit vnquam. Similiter autem patet de Elia, q̄ immolauit in monte Carmelo. ī. 3. lib. cap. 18. & tunc erat Sanctuarium in templo Salomonis. Si autem inquiratur de alijs viris, dicendum q̄ regulariter non licebat eis immolare extra Sanctuarium, liceret tamen in isto casu propter arcam, quia quicunque vellet offerre coram arca, satis apparet, q̄ non agebat ad cultū alicuius idoli, sed propter Deum, qui specialiter erat in arca: sic enim licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philisthijm, non tamen audebant communiter Israelitæ offerre coram arca sacrificia, cum non erat in Sanctuario, ideo non disposuerunt eam ad hoc, quòd possent coram ea fieri sacrificia, sed solum vt custodiretur in domo Aminadab.

Ad opiniones primæ rationis positæ superius in quæstio. 3. Quæst. VIII.

CVM autē arguebatur supra, quòd licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philisthijm, dicendum q̄ hoc fuit propter solēnitatem eius, quæ nouiter veniebat de terra hostili, si tamen ipsa mansisset in Bethsames magno tempore, sicut mansit in Cariathiarim, non immolassent coram ea. Cum vero arguitur de Dauid, q̄ immolabat coram arca, quando portabat eam in domum suam: dicendum quòd non solum coram illa poterat immolare, sed etiam vbicunque vellet, quia ipse erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitabatur, q̄ secundum Dei voluntatem ageret: sic enim iterum immolauit in areuna Iebusæi, vt patet ī. 2. lib. ca. vlti. ibi tamen non erat templum, nec arca. Cum vero arguebatur in contrarium, q̄ nequaquam liceret offerri coram arca sacrificia, sed coram ostio tabernaculi: dicendum quòd regulariter illud tenebat, aliquando tamen licebat extra immolari, sicut erat in viris p̄phetis, qui a Deo concitati immolabant in diuersis locis, vt dictum est de Samuele, Elia, & Dauid: licebat ēt hoc propter arcam, quia sicut in Sanctuario licitum erat offerri sacrificia, quia ibi Deus specialiter repręsentabatur, ita etiam coram arca, quando separata esset liceret, eo quòd repręsentabatur ibi Deus specialiter, sicut in Sanctuario.

Ad rōnes in contrarium q. 5.

Ad secundum cum dicitur, q̄ quicunque immolauerit sacrificium, & nō duxerit illud ad ostium tabernaculi, erit reus quasi sanguinem fuderit: dicendum, q̄ hoc præceptum datum est ad tollendum sacrificia, quæ fiebant dęmonibus, quæ volebant offerētes facere in locis separatis, ne viderētur cæremoniæ eorum, & cognoscerentur immolare dęmonibus, fuit etiam hoc ad tollendum oblationes dubias, quia quamquā aliquis in loco separato vellet offerre Deo, tamen dubium erat, an offerret dęmonibus, & habebat occasio nem ad offerendum quomodocunque vellet, quia a nemine videbatur ibi. Cum autem oēs offerrent ad ostium tabernaculi erant ista ablata, ideo datum fuit istud præceptum, sed ista duo tollebātur, cum quis offerret coram arca. Primum horum patet, quia ibi offerēs ipsum offerebat in agris, vel in alijs locis separatis, in quibus posset fieri oblatio dęmonibus. Nam arca semper teneretur in aliquo loco honesto, & ibi essent viri nimis religiosi, qui conspicientes possent videre, an illę essent cæremoniæ sacrificij diuini, vel idolorū. Secundum etiam tolleretur eodem modo, quia suspitio poterat haberi de aliquo, quando non cognoscebatur factum illius, cum tamē cognoscitur, nulla est, sed manifesta veritas, sic autem cum quis coram arca offerret sacrificium, illud esset manifestum viris bonis existentibus coram arca, & illi non permitterent fieri aliquid, nisi secundum legem, sicut fiebat in Sanctuario. Quòd autem ad tollenda ista duo fuerit factū

præce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

præceptum illud, patet Leu. c. 17. cum dr̃, & ideo offerre debent sacerdoti filij Israel hostias suas, quas occidunt in agro, vt sanctificentur dño ante ostium tabernaculi. Et iterum post hoc dr̃, & nequaquam vltra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Ad tertiam rõnem, cum dicebatur, q̃ Deus voluit vnicum esse locum sacrificiorũ suorum, vt crederetur vnicus esse Deus, qđ non fieret si corã arca nõ immolaret. Rñdetur, q̃ nõ tollebatur ex hoc apud Israelitas extimatio de vnitate Dei, nec dabatur occasio ad extimandum ꝓrium, nisi in quolibet loco potuissent Israelitæ offerre sacrificia, vel concessisset Deus, qđ fierent sibi multa sanctuaria: poterat haberi ad hoc suspitio, cùm quodlibet illorũ sanctuariorũ p se esset perfectam hñs arcam, & oĩa alia supellectilia sanctuarij, vel ẽt si ab antiquo, ex quo factum est sanctuarium & arca, semper fuisset sanctuariũ per se & arca per se, & coram quolibet eorũ fierent sacrificia: poterat esse aliqua suspitio de pluralitate deorũ s. q̃ arca pertineret ad vnum Deum, & sanctuariũ ad alterum, cum tñ a principio arca, & sanctuariũ fuerũt simul, & erat vnicus locus sacrificiorũ, quãquã postea per accidens diuisa arca a sanctuario, fieret sacrificiũ coram ipsa: non sequeretur extimatio de pluralitate deorum: licuit igitur aliqualiter fieri sacrificia coram arca, qñ erat seperata a sanctuario. *Et intulerunt eam in domo Aminadab.* Idest qñ portata fuit arca in Cariathiarim fuit posita in domo Aminadab, non enim erat ibi sanctuarium, in quo poneretur: ideo oportuit poni in aliqua domo priuata.

Quis erat iste Aminadab, & quare fuit arca posita in domo eius potius quàm alibi. Quæst. IX.

FVIT autem posita in domo Aminadab, qa vt ait Iosephus. 6. Antiquitatum iste Aminadab erat Leuita, & valde iustus, atq; vita religiosus, ideo visum est domum suam esse locum dignum Deo, in quo arca eius habitaret. Qđ autem Aminadab esset Leuita satis verisimile est, qa magis ponerẽt Israelitæ arcam in domo illius, ad quẽ pertinebat ex lege officium portandi arcam, & cõseruandi eam, quam in domo illius, ad quem nihil pertineret, quia fortè crederẽt, q̃ sequeretur aliqua plaga. Apparet hoc: nam officium portandi arcam, & alia vasa sanctuarij pertinebat ad Leuitas: Deus aũt præcepit, ne quis se intromitteret de officio eorum, aliquin moreretur, vt patet Num. c. 1. & 4. Ne igitur accideret plaga viris Cariathiarim, sicut acciderat Bethsamitis verisimile est, q̃ ipsi adhibuissent valde magnam diligentiam assignando custodiam arcæ ei, cui magis conueniret ex lege. Cùm autem dicitur, q̃ erat iste vir iustus, etiam hoc verisimile est: nam viri Cariathiarim vellent assignare virum sanctissimum ad custodiam arcæ, & in cuius domo staret, quia nihil sanctius erat arca testamenti in toto statu legis veteris: non ergo egissent reuerenter, si eam assignassent cuicunque viro custodiendam. *In Gabaa.* Idest fuit posita arca in Gabaa.

Gabaa qđ significet. Accipitur hic Gabaa non prout est nomen proprium vrbis, sed vt est nomen commune significans collem, vel celsitudinem. Primo enim est nomen vrbis, vt patet Iosue capitu. decimooctauo, & est ista ciuitas in sorte Beniamin, vt patet præallegat. c. in hac autem ciuitate habitabat rex Saul, qui erat de stirpe Beniamin, vt patet infra cap. 10. hic autem accipitur Gabaa pro celsitudine, vt vult Iosephus sexto Antiquitatum, scilicet, quòd cum posita est arca domini in domo Aminadab erat in Gabaa, idest celsitudine, scilicet qa domus illa erat in loco altiori totius ciuitatis, & hoc apparet 1. Paralipo. cap. 13. vbi dicitur quòd ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda, vt afferrent inde arcam Dñi: & ibi ponitur in Hebræo Gabaa, vbi nos dicimus collem: & sic non sunt hic duo nomina locorum propriorum Gabaa, & Cariathiarim, sed vnũ eorum est proprium & alterum commune: & propter hoc idẽ importatur, cùm dicitur, quòd arca reducta est de Cariathiarim, vel de Gabaa.

An arca Dei vel tabernaculum fuerit aliquando in Galgala, vel Masphat: aut in Nobe, vel Gabaon. Et an positio Nicolai de Lira possit stare, & de erroribus eius circa hoc. Quæst. X.

SCIENDVM autem quòd Nicolaus aliter dicit, scilicet, quòd ista quæ dicuntur hic de ductione arcæ in Gabaa non fuerunt facta immediatè, sed successiuè, & per multum tempus: scriptura tamen mutat ordinem: vnde dicit quòd arca ducta fuit de Bethsames primo in Cariathiarim: & ibi mansit aliquanto tempore, & inde translata fuit in Masphat: postea autem in Galgala, deinde in vrbẽ Nobe tempore Saulis, vt patet infra 21. cap. & postea in Gabaa in domum Aminadab, vt hic dicitur: & de loco illo Dauid transtulit eam in domum Obededõ: inde in ciuitatẽ Dauid, vt patet infra lib. 2. c. 6. Ratio autem positionis Nicolai est, quia in omnibus illis locis reperit quòd facta fuerunt sacrificia, & ex hoc existimat necesse esse quòd ibi fuerit arca cũ sanctuario. De vrbe Nobe, & domo Obededon, & ciuitate Dauid videtur sibi quòd probauerit, de Galgala autem satis potest apparere, qm̃ ibi fecit sacrificia Saul, vt patet infra cap. 13. etiam ibi dicebatur esse omnis Israel coram Domino, & immolauerunt hostias infra c. 11. de Masphat autem apparet infra in litera cum fecerit ibi sacrificium Samuel: etiam quia Israelitæ existentes ibi dicebantur esse coram Domino, & ibi constituerunt eum infra cap. 10.

Quæret ergo aliquis circa hoc an ista positio Nicolai sit vera. Dicendum autem quòd non potest stare, principium autem errandi est in duobus, primo quia ipse non distinguit loca, in quibus fuerit arca, & in quibus fuerit tabernaculum, sed accipit quòd ista semper simul fuerint præterquam modico tempore cum stetit in Cariathiarim. inde autem fuit translata in Masphat, vt ipse dicit, incepit esse simul cum sanctuario. Dicendum tamen q̃ arca nunq̃ fuit in Masphat, nec in Galgala, nec in Nobe aut Gabaon, sed solum in Cariathiarim, & in domo Obededon: postea autem in domo Dauid vsquequo Salomon transtulit eam in templum, quod ędificauerat: fuit autem totum istud spacium annorum ferè 91. nam arca cepit esse extra sanctuarium quando portata fuit ad bellum, & inde in terram Philisthijm. Incepit autem hoc a morte Heli sacerdotis: eodem enim die, quo arca capta est a Philisthinis mortuus fuit Heli, vt patet supra cap. 4. vbi iuuenis nunciãs ei captam arcam dixit, ego sum, qui fugi hodie de bello, & immediate coram eo cadens de sella mortuus est Heli: ille tamẽ in eadem die fugit de bello, in qua capta est arca, scilicet quando vulnerati sunt omnes Israelitæ: ab eodem autem die mortis Heli incipit computari principatus Samuelis, & Saulis, & computantur tempora vtriusque quasi fuerint tempora Saulis, & de isto dicitur quòd regnauerit quadraginta annis: Actuum c. 13. post hũc autem regnauit Dauid, qui etiam quadraginta annis regnauit, vt patet infra 3. lib. cap. 2. postea autem anno quarto regni Salomonis inchoatum est templum, vt patet infra 3. lib. cap. 6. Durauit autem

autem ędificatio eius annis septem, vt patet infra 3. libro capit. 7. fuerunt igitur anni de regno Salomonis 11. elapsi quando templum consummatum est, tunc autem posuit ipse arcam, & altare in illo, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. transierunt igitur anni 91. a tempore quo arca cepit esse separata a Sãctuario quousque iterum reunita est.

In quibus locis fuit arca, quando erat extra Sanctuarium. Quæst. XI.

IN isto autem tempore fuit arca in his locis, qui sequuntur, s. primo in terra Philisthijm mẽsibus septem, vt patet præcedenti cap. deinde adducta est in Bethsames, & cum ibi noluissent eam tenere viri Bethsamitæ saltem die vno remiserunt illã ad viros Cariathiarim, vt patet hic, & tunc posita est in domo Aminadab in Gabaa, ideſt in celsitudine, vel colle ciuitatis, vt patet hic, postea autem mãsit ibi arca multo tempore, s. vsque ad annum septimum regni Dauid: ipse enim regnauit super Iudam in Hebrõ solum annis 7. deinde incepit regnare super totum Israel, & regnauit annis 33. vt patet infra 2. libro cap. 6. & tertio libro cap. 2.

Arca fuit extra sanctuariũ annis 91.

In eodem autem anno, quo incepit regnare super Israel congregauit Israelitas, & adduxit arcam de Cariathiarim de domo Aminadab, & cum vellet portare in domum suam propter mortem illius, qui præcedebat eam, fecit illam poni in domo Obed Edom Gethęi, vt patet infra 2. libr. cap. 6. hoc autem factum est 47. annis postquã arca posita est in Cariathiarim, & istud fuit totum tempus, quo mansit ibi arca, quod patet, quia mãsit toto tempore Samuelis, & Saulis, in quo sunt quadraginta anni, mansit etiam septem annis, quibus regnauit Dauid super Hebrõ, qui sunt 47. a quibus debent tolli 7. menses, quibus mansit arca in terra Philisthinorum, vt patet præced. c. deinde mansit in domo Obed Edom Gethęi mensibus tribus, & post hoc transtulit eam Dauid in domum suam, vt patet ꝫ. 2. lib. c. 6. & primo Paral. c. 13. deinde autem mãsit in domo Dauid vsquequo posita est in templo Salomonis. Nam de ipso loco tulit eam Salomõ, vt poneret in templo, vt patet 2. Paral. c. 1. Fuit aũt tempus quo mansit in domo Dauid arca 44. annorũ, quod patet, quia totum tempus, quo stetit seperata a Sanctuario fuit annorũ. 91. vt s. dictum est, & de his fuit annis 47. in Cariathiarim, vt probatũ est, ergo residuo tpe fuit in domo Dauid prẽter tres menses, quibus fuit in domo Obed Edom, & sic erit illud tps 44. annorum. Sed, q̃ arca solum steterit in his locis, & non fuerit ducta per alia loca apparet ex hoc, qa cũ portata est de terra Philisthijm fuit ducta in Bethsames, & inde in Cariathiarim, cum non potuisset ibi manere saltem per vnũ diem, vt patet prẽced. c. & hic postea mansit in Cariathiarim, deinde mutata est in domum Obed Edom Gethęi: cum dicatur ꝫ. 2. lib. c. 6. q̃ Dauid tulit arcam de domo Aminadab in Gabaa, & posuit eam in domo Obed Edom, & sic postq̃ fuit in Cariathiarim, siue Gabaa in domo Aminadab, non transiuit ad alia loca, sed immediate iuit in domũ Obed Edom, de ipso autẽ loco iuit in domum Dauid, vt patet prẽalleg. c. & de domo Dauid ducta est in templum Salomonis. 2. Paralip. c. 1. non fuit igitur in aliquibus alijs locis, s. non in Masphat, nec in Galgala nec in Gabaõ, vt ait Nicol.

Arca mãsit in domo Dauid an. 44.

Ratio Lyrani dissoluitur. Quæst. XII.

CIRCA probationem autem præcedentem deficit Nicolaus, quia cũ ducta fuerit arca in Cariathiarim in domum Aminadab in Gabaa, dicit, q̃ non fuit hoc totum idem, sed primo ducta est arca in Cariathiarim, deinde in Masphat postea in Galgalam, & deinde in Gabaa ī domũ Aminadab, & est error, quia putat q̃ Gabaa nõ sit in Cariathiarim, sed alius locus: est tamen idem, quia Gabaa non significat hic nomẽ loci, sed est nomen commune significans collem, & quando dicitur infra 2. lib. ca. 6. q̃ portauit arcam Dauid de domo Aminadab de Gabaa, putat q̃ non fuit portata de Cariathiarim, sed de alio loco, eo q̃ ibi nihil dicitur de Cariathiarim, sed idem est portari de Gabaa, & Cariathiarim, quia Gabaa non est locus, sed solum collis excelsus in Cariathiarim, vt patet 1. Paralipom. c. 13. cum dicitur: Congregauit Dauid cunctum populum, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collem Cariathiarim, vt afferrent inde arcam dñi: imposuerunt-que arcam domini super plaustrum nouũ de domo Aminadab. Apparet igitur, q̃ Cariathiarim, & domus Aminadab idem sunt, ergo quando portata fuit arca de Gabaa de domo Aminadab, portabatur de Cariathiarim, & non fuit in alijs locis intermedijs, quæ nominat Nicolaus. Item patet hoc 2. Paralipo. c. 1. s. arcã autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locũ quem præparauerat ei: toto ergo præcedenti tempore mansit in Cariathiarim quousque Dauid portauit eam inde. Item adhuc erat error magnus in ista probatione Nicolai, quia dato q̃ Gabaa esset nomen proprium, hic non poterat dici, q̃ fuerat portata arca in Gabaa, nam ipse istud arguit, eo q̃ credit ibi fuisse tẽpore, quo fuit ibi Sanctuarium, de quo patet 2. Paralipom. ca. 1. Nam inde duxit Salomon tabernaculum domini, & altare in templum, quod construxerat, vt patet prælleg. c. ibi tamen non dicitur Gabaa, sed Gabaon: differunt autem ista duo loca: ambo enim sunt in sorte Beniamin, & ponuntur tanquam duæ ciuitates distinctę, vt patet Iosu. c. 18. Et si forte aliquis dicat q̃ ponitur ibi Gabaa, & Gabaõ, & quamquam sit idẽ replicatur idem nomen per alias literas. Dicendum, q̃ non stat, quia eodem cap. dicitur, q̃ ciuitates tribus Beniamin fuerunt 26. quę numerantur ibi, si tamen Gabaon, & Gabaa non ponantur tanquam vrbes distinctę solum erunt ibi 25. erat igitur Gabaon alius locus quam Gabaa, & in Gabaon mansit aliquãto tempore tabernaculum domini, in Gabaa autem nunquã mansit arca, nec sanctuarium.

Cariathiarim, & domus Aminadab idẽ sunt cõtra Nicol.

Error magnus Nicolai.

De alijs duobus erroribus Nicolai. Et quòd arca nunquam fuit in Masphat. Quæst. XIII.

DEINDE dicebat Nicolaus, q̃ arca fuit ī Masphat, s. post Cariathiarim, & est error in duobus. Primo, quia non est sufficiẽs argumentum, secundo quia falsum dicitur. Primo enim mouetur Nicolaus ad dicendum, quòd fuit arca in Masphat, quia ibi fuit factum sacrificium agni lactentis. ꝫ. in litera, & quia dr̃, q̃ hauserunt aquam, & fuderunt in conspectu dñi, vult autem q̃ dicatur in ꝓspectu dñi, ideſt coram arca, super quam erat Deus, qa loquebatur in illa de medio duorum Cherubin in ꝓpitiatorio, vt patet Exod. 25. & 30. & Nu. c. 7. primum motiuum de sacrificio non est sufficiens, quia non solum fiebant sacrificia coram arca, sed etiam in atrio tabernaculi, dato q̃ non esset ibi arca, vt s. declaratũ est in hoc c. q. 1. & non solũ in atrio tabernaculi, sed ẽt in alijs locis, in quibus nec erat arca, nec tabernaculum, sicut Elias in monte Carmelo immolauit corã sacerdotibus Baal. ꝫ. 3. lib. c. 18. Samuel quoq; in Ramatha vrbe habitationis sue ꝓstruxit altare, qđ erat ad sacrificandum dño, vt patet ꝫ. in litera: sed ibi non erat arca,

nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec tabernaculum, nec aliquis hoc confitetur. Item F
sacrificauit in Bethlehem. j. c. 16. sed ibi non erat tabernaculū, vel aliqua pars eius. In multis ēt locis alijs hoc fecit: populus quoq; idem faciebat in vrbe Hebron: nam ibi totus populus, vel magna pars sacrificabat dño, vt colligitur. j. 2. lib. c. 15. Nam ibi Absalon sacrificauit, & maxima pars Israelinō est ergo verisimile, aut aliqualiter inductum, ꝙ vbi esset locus sacrificij esset arca, vel tabernaculū: in Masphat, ergo licet steterint Israelitæ & sacrificauerint dño, non tñ fuit ibi arca, quia solum conuocauit eos Samuel, vt iudicaret eos ibi, & incepit orare pro illis, & postea sacrificauit. Istud aūt fuit factum accidētaliter: nam qñ ibatur ad bellum, vel ad similes insultus, fiebat sacrificiū dño prius, vt patet infra c. 13. cum dixit Saul ad Samuelē, G
nunc descendent ad me Philisthijm in Galgala, & faciem dñi non placaui: necessitate cōpulsus obtuli holocaustū, & sic dicit se necessitate ꝓpulsum: quia iturus erat ad hostes. Cum aūt dr amplius, ꝙ hebræi exi stentes in Masphat hauserunt aquam, & fuderunt eā coram dño: non sequitur ex hoc quicq̄, quia non dr solum stare coram dño, qui stat coram arca, sed etiā qui stat coram altari holocaustorū, quia sicut dñs rñdebat Moysi inter duos Cherubin super arcā, & ꝓp hoc dicebatur ibi esse, ita ēt rñdebat super altare holocaustorū, vt patet Exo. c. 29. s. ad ostiū tabernaculi te- H
stimonij coram dño, vbi constituam, & loquar ad te, ibiq; præcipiam filijs Israel. & apud istud ostiū erat altare, & subditur ibi cūo intelligatur de altari sacrificiorum, cùm dr, & sanctificabit altare in gloria mea, ideo non solum in illo altari sacrificiorū, sed vbicunque conuenirent israelitæ, & fieret sacrificiū ab eo, q illud facere poterat ibi licitè dicebantur stare corā dō mino, quia singulariter repræsentabatur Deus per altare, in quo fiebat ei spālis cultus: sic ēt qñ conuenerunt Israelitæ ad eligendū regem in Masphat, dicebātur esse coram dño, vt patet j. c. 10. cum dr: Nunc ergo state coram dño per tribus vestras, & iterum dicit conuocauit Samuel oēm populum in Masphat corā dño, sic ēt cum cōfirmauerunt israelitæ regē Saul cō gregati sunt in Galgala, & dicebantur ibi esse coram dño, vt patet infra 11. c. cum dr, & fecerunt ibi regem Saul coram dño in Galgala, & immolauerunt victimas pacificas coram dño. Et seq. cap. s. 12, dr, ꝙ dixit I
Samuel: Loquimini de me coram dño, & corā Christo eius, & sic ēt ibi erant coram dño. ideo argm istud nō est sufficiens ad probandū, ꝙ ibi fuerit arca. Secundum erat. s. ꝙ falsum dicebatur: nā arca nunq̄ fuit in Masphat. Nam, sicut supra probatum est, postq̄ arca fuit in Cariathiarim ducta fuit per Dauid in domum Obededom, & deinde in domum suam, ergo nō fuit in Masphat, nec in alijs locis.

Arca nunquam fuit in Galgala postquam fuit in Masphat contra Nicolaum. Quæst. XIIII.

DICEBAT quoque Nicolaus arcam fuisse K
in Galgala postq̄ fuit in Masphat, eo ꝙ dicitur infra c. 11. ꝙ erant Israelitæ corā dño in Galgala, ēt quia ibi immolauerunt victimas: simile patet infra capitulo decimotertio. Eadē tamen dicenda sunt hic, quæ dicebamus de Masphat scilicet, quòd non probatur ex hoc fuisse ibi arcam: nam in multis alijs locis fuerunt facta sacrificia, & non erat ibi arca, nec tabernaculum: dicebantur tamen esse coram domino, qui ibi erant, vt supra inductum est. Etiam falsum est, quòd ibi fuerit arca: nam de Cariathiarim transiuit in domū Obededom, & in domum Dauid nullo alio dato medio loco, in

quo steterit: ergo non stetit in Galgala: hoc autem supra probatum est.

Arca non fuit in ciuitate Nobe contra Nicolaum. Qō. XV.

DEINDE dicebat Nicolaus quòd stetit arca in ciuitate Nobe, sed etiam ibi non stetit. Mouetur autem ipse ad dicendum hoc, quia infra c. 22. dicitur, ꝙ cum Dauid fugeret a facie Saulis venit in ciuitatē Nobe ad Achimelech sacerdotē, & petiuit ab eo panes, qui respondit non habeo panes laicos ad manum, sed tantum panem sanctum: & postea sequitur nec enim erat ibi aliquis panis, nisi tantum panis propositionis, qui sublati fuerant a facie Domini, vt ponerentur panes calidi. In quo est triplex motiuum ad prædicta. Primū quia dicitur ibi coram Domino, scilicet, ꝙ isti panes erant coram Domino, quod significat ibi esse locum sanctum. Secundum, quia dicitur, quòd erat in Nobe sacerdos Achimelech, & iste erat princeps sacerdotum, vt patet infra cap. 22. Tertium motiuum erat, quia dicitur ꝙ erant ibi panes propositionis, sed isti non erant nisi in loco sancto, ergo erat ibi sanctuariū & arca. Respondetur ꝙ ista motiua non sufficiunt, Ad primū enim iam respōsum est, scilicet, ꝙ in quocunque loco, in quo erat altare, & offerebantur sacrificia, dicebātur homines esse coram Domino, sed in Nobe offerebantur sacrificia, & erat ibi altare holocaustorum, vt patebit infra cap. 21. ergo ibi rectè dicebantur esse coram Domino, dato ꝙ non esset ibi arca. Secundum motiuum de mansione sacerdotū ibi non valet: nam isti nesciunt distinguere inter locum arcæ, & locum tabernaculi: erat autem in Nobe locus tabernaculi, quod patet, quia erant ibi panes propositionis, qui ponuntur in mensa, quę erat intra tabernaculum: Exo. cap. 26. & Leuit. 24. Quòd autē fuerunt ibi sacerdotes, nō arguit ibi fuisse arcam, sed potius tabernaculum: nam cum essent diuisa in tempore illo arca, & tabernaculum, sacerdotes sequebantur tabernaculum, & non locum, in quo esset arca, vt declarauimus Exod. cap. 23. & in loco sanctuarij fiebat congregatio omnium Israelitarum ter in anno in festo azymorum & pentecostes, & tabernaculorū, vt patet Exo. cap. 23. & 34. & Deuter. 16. Et faciebant ibi multa sacrificia, de quibus Nu. 28. & 29. cap. Hæc autem conuenientius fieri poterant in tabernaculo, vbi erat altare holocaustorum, & thymiamatum, & cætera vtensilia quàm coram sola arca: præcipuè cū Leuit. cap. 17. iussum fuerit quòd omne sacrificium, quod fieret offerretur ad ostiū tabernaculi, s. in altari holocaustorum, quod erat ad ostium tabernaculi, vt patet Exo. cap. 29. in loco arcæ non erant aliqui sacerdotes, cùm non fieret ibi aliquid cultus diuini, quādo separata erat a tabernaculo, sed totum custodiebatur in vna domo, & deputabatur vnus vir, qui eam custodiret, vt patet in litera, s. Eleazarū filium Aminadab sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini, & sic Dauid cū portauit eam de domo Aminadab, posuit eam in domo Obededom, infra 2. lib. cap. 6. Nec fit mentio ꝙ aliqua alia solennitas fieret, posita ibi arca. In ciuitate autem Nobe erat Achimelech princeps sacerdotum, & tota domus eius, s. omnes sacerdotes, qui tunc ministrabant, vt patet infra cap. 22. Nam 85. sacerdotes venerunt de Nobe cum Achimelech coram Saule, & omnes trucidati sunt coram eo eo. cap. Tertium motiuū de panibus propositionis nō arguit ibi fuisse arcam, sed potius fuisse tabernaculum: nam panes propositionis ponebantur in mensa corā Dño Leui. c. 24. ista tamen mensa erat intra tabernaculum in latere aquilonari, vt patet Exod. cap. 26.

Cùm

Cum ergo ponerentur panes in mensa, oportet vt A
ipsa staret intra tabernaculum: nam alias non dicebatur stare corā domino: coram arca autem sola poni non debebat. ergo in Nobe ciuitate non erat arca, vel saltem non arguebatur ex hoc debuisse ibi esse arcā.

Item non stat, quòd arca fuerit in Nobe, quin si ibi fuisset aliquando hoc fuisset tempore Saulis: nam postea esse non potuit, quia Saul deleuit ciuitatem infra cap. 22. & tamen tempore isto erat arca in Cariathiarim. Nam Dauid quando voluit eam ducere in domum suam, duxit de Cariathiarim, vt patet primo Paralipom. ca. 1. & consequenter non potuit esse in Nobe aliquo tempore ante, nec post.

Arca nunquam fuit in Gabaon contra Nicolaum. B
Quæst. XVI.

DICEBAT vlterius Nicolaus, quòd post destructionem ciuitatis Nobe translata fuit in Gabaa arca, & hoc volūt accipere ex eo, quod habetur 2. Paralip. c. 1. s. quia Salomō duxit tabernaculum domini de Gabaon. Sed hic est error, quoniam aut accipiet pro Gabaa, in qua erat domus Aminadab, & de ista tenet hic, quòd trāslata fuerit arca in Gabaa in domum Aminadab postquam fuit in Nobe, aut accipit pro Gabaon, & sic intelligit Deuterono. cap. 13. vbi ponit, quòd fuerit arca in Gabaon. Primus sensus non stat, quia innuit, quòd domus Aminadab in Gabaa non erat in Cariathiarim, C
sed hoc falsum est, vt patet 1. Paralip. cap. 13. & supra probatum est. Secundus sensus etiam non stat, quoniam quando Dauid transtulit arcam de Cariathiarim, posuit eam in domo Obededom, & inde transtulit eam in domum suam, vt patet præalleg. c. Et quando Salomon duxit eam in Sanctuarium, adduxit de domo Dauid, vt patet 2. Paralip. c. 1. stetit tamen tabernaculum domini in Gabaon, & inde duxit illud Salomon in templum, quod ędificauit. & quia non distinguūt isti loca tabernaculi, & arcę putant, quòd cum fuit in Gabaon tabernaculum, quòd etiam fuerit ibi arca.

Arca non fuit portata de Gabaon in domum Obededom. D
Quæst. XVII.

VLTIMO autē dicit Nicolaus, quòd de Gabaa, siue Gabaon portata fuerit arca in domum Obededom, quòd si accipiatur Gabaa pro quodā colle, qui erat in Cariathiarim, verum est, sicut patet primo Paralipomen. capit. 13. Sed tunc non est verum, quòd fuerint factę istæ mutationes per media, scilicet per Masphat Galgalā, & Nobe.

Si autem accipiatur Gabaa pro Gabaon, falsum est, quòd fuerit arca ducta de Gabaon in domum Obededom, quia supra declaratum est præcedenti quęstione, quòd nunquam fuit arca in Gabaon. patet igitur ex prędictis, in quibus locis arca steterit, dum nō fuit E
coniuncta tabernaculo.

Tabernaculum, siue Sanctuarium, in quibus locis fuerint.
Quæst. XVIII.

NVNC autem de Sanctuario dicendum est, in quibus locis fuit, & sciendū, quòd non est tanta certitudo quantum ad Sanctuarium, in quibus locis fuit, sicut quantum ad arcam, quia non fuit aliquod tempus, in quo esset arca separata a Sanctuario, & nesciretur de ea vbi esset, de Sanctuario autem secus est, quia nō habemus pro toto tempore certitudinem: fuit enim ab introitu in terram Chanaan Sanctuarium modico tempore in Galgala, dum Iosue faciebat contra Chananęos, & tunc non erat fixum ad manendum, sed erat quasi depositum, vt finitis bellis figeretur alicubi stabiliter, & finitis illis positum fuit in Silo per Iosue, & totum Israel, & mansit in Silo vsquequo mortuus est Heli sacerdos: nam tunc erat ipse ibi ad ostium domus domini, quando corruit de sella, vt patet supra ca. 4. postea autem, an fuerit immediate mutatum inde Sanctuarium ad alium locum, vel manserit ibi aliquanto tempore, non patet, solum autem constat, quod pauco tempore post, s quando regnabat Saul erat tabernaculum in Nobe, vt patet infra 21. cap. Nam ad ipsum locum iuit Dauid, & petijt panē, & datus est panis sacer, vt supra inductum est, etiam erant ibi sacerdotes, vt patet infra ca. 22. omnes enim illos fecit Saul iugulari. legimus autem postea fuisse Sanctuarium in Gabaon: ibi enim erat tempore Dauid, & post mortem illius cum voluit ducere Salomon altare, & omnia vasa Sanctuarij in templum, quod ipse construxerat, dicitur quòd portauit de Gabaon libr. 2. Paralipomenon cap. primo. Dicendum igitur rationabiliter, quòd in his locis fuit Sanctuarium, & non in aliquibus alijs, scilicet, quòd post mortem Heli sacerdotis per monitionem alicuius prophetæ, quòd non esset Deo accepta habitatio in Silo, translatum fuit tabernaculum in ciuitatē Nobe, postea autem mansit ibi toto tempore, quo fuit iudex Samuel in Israel, & aliquanto tempore in regno Saulis, postea autem Saul destruxit ciuitatem Nobe propter sacerdotem Achimelech, qui videbatur dedisse fauorem Dauid, & tūc quia erat ipse rex de tribu Beniamin transtulit templum in sortem Beniamin, & posuit in vrbe Gabaon, quæ est de illa tribu, vt patet Iosue cap. 18. postea autē mansit ibi semper toto tempore regni Saulis, & Dauid: Salomon autem transtulit de illa vrbe in ciuitatē Ierusalem in templum, quod construxerat, vt patet 2. Paralipom. cap. 1.

Sanctuarium non fuit in Masphat, neque in Galgala.
Quæst. XIX.

SI autem dicat, quòd fuit in Galgala, & in Masphat, & similibus locis non habet aliquam apparentiam: hoc enim quidam dicunt, sicut de arca dixerunt, scilicet, quòd esset in Masphat, & Galgala, quia in his locis offerebatur domino sacrificium, vt patet infra cap. 10. & 11.

Sed dicendum, quòd ex hoc nō sequitur, quia etiā in Ramatha offerebat Samuel sacrificia, quia constituerat ibi altare, vt patet infra, tamen nullus dicit ibi fuisse tabernaculum.

Si autem aliquis dicere voluerit non stat, quia eo tempore, quo sacrificabat in Ramatha Samuel, sacrificabatur in Galgala, & in Masphat, quia in Ramatha sacrificabat, & mansit hoc toto tempore Samuelis, cum ibi habitaret, vt patet infra: aliquando tamen ipse immolabat in Masphat, & Galgala, vt patet infra capitu. decimo. & vndecimo. non poterat tamen esse simul tabernaculum in his locis. ergo in aliquo istorum non erat.

Item patet hoc, quia solū in Ramatha erat, quòd Samuel ędificauerit ibi altare, vt patet infra in litera, si tamen fuisset ibi Sanctuarium, non oporteret construi altare, quoniam in Sāctuario erat altare, in quo possent offerri sacrificia.

Item nō est verisimile, quòd fuerit tabernaculum in Masphat, & in Galgala, quamuis ibi fierent sacrificia, quoniam Samuel, & totus Israel elegerunt re-

gem

gem in Maſphat infra capit.10. & ibi immolauerunt F
hoſtias, & immediatè poſt hoc facto vno bello contra Ammonitas confirmatum eſt regnum Saulis in Galgala, & ibi fuerunt oblata ſacrificia infra vndecimo cap. & ſic velociſſima eſſet mutatio ſanctuarij, quod non eſt concedendum. Etiam quia paulopoſt hoc ſanctuarium erat in vrbe Nobe, ergo non eſt credēdum, ꝙ in Ramatha, aut Maſphat, vel Galgala fuit ſanctuarium, ſed immediatè poſt vrbem Silo fuit in Nobe: patet igitur de ſanctuario, & arca, in quibus locis fuerint.

Eleazarum autem filium eius ſanctificauerunt. Scilicet filium Aminadab: dicitur quòd ſanctificauerunt eum, ideſt diſpoſuerunt, vel ordinauerunt ad cuſtodiendū arcam. Non accipitur autem hic ſanctificatio pro aliqua conſecratione, ſiue pro illa, quæ requirebatur in Leuitis, de qua Num.cap.8. ſiue pro illa, quæ requirebatur in ſacerdotibus Leui.cap.8. & Exodi capitu.29. Nam non debebat facere aliquam miniſtrationē coram arca ad hoc, quòd exigeretur ſanctificatio, vel conſecratio, ſed dicitur ſanctificatus quicunque ad aliquid eſt diſpoſitus, vel ſanctificatus, ideſt mundus, vel ſanctificatus, ideſt Deo applicitus: hic autem pro quocunque poteſt accipi: quoniam Eleazarus filius Aminadab fuit ab Iſraelitis aſſignatus ad cuſtodiendum arcam: fuit etiam applicitus Deo ad cultum quendam, ſcilicet ad hoc, quòd cuſtodiret arcam illius: etiam ſatis poteſt accipi ſanctificatus, ideſt purificatus, quia non decebat aliquem virum immundū cuſtodem eſſe arcę: ſed in primis duobus melius accipitur.

Vt cuſtodiret arcam Dei. Ideſt non fuit ad aliquam operationem, vel miniſtrationē aliam ordinatus Eleazarus, niſi vt cuſtodiret arcam: hoc autem erat, quia non fiebant aliqua ſacrificia coram arca, nec aliæ cæremoniæ legales, ſed omnia hæc pertinebant ad ſanctuarium: patet enim de alijs cæremonijs ſacerdotalibus, vt declaratum eſt Num. capitulo decimooctauo, ſed iſta fiebat in ſanctuario in urbe Nobe, quando erat ibi ſanctuarium ſolum, & arca in Cariathiarim, vt patet infra vigeſimoprimo capitulo, ergo etiam fierent aliæ miniſtrationes, quæ erant ita quotidianæ, ſicut iſta, ſcilicet incenſio lucernarum, & crematio thymiamatis, & oblatio holocauſtorum: coram arca autem nihil fiebat, quia ſolum dicitur, quòd erat ad cuſtodiam, & non erat ibi ad aliquam ſolennitatem, vt patet in litera, & iſta fuit cauſa quare ſolum fuit aſſignatus vnus miniſter, ſcilicet Eleazarus filius Aminadab, alioquin enim multi fuiſſent, ſicut erat in tabernaculo in vrbe Nobe, de qua fuerunt trucidati octogintaquinque viri veſtiti ephod, vt patet infra capitulo vigeſimoſecundo.

An feſtum expiationis fieret coram arca, quando erat in Cariathiarim. *Quæſt. XX.*

QVAERET aliquis circa hoc, an qñ erat arca in Cariathiarim, coram ea fieret feſtiuitas in K
die expiationis. Reſpondebit aliquis, quòd non fiebat, nec poterat fieri, quia ſicut non fiebant alia ſacrificia, nec cæremoniæ coram ea, ſed in ſanctuario in Nobe: ita quoq; nec iſta feſtiuitas, quę requirebat ſacrificia. In contrarium dicet aliquis, ꝙ fieri poterat, & debebat coram arca, erat añt ſpāle de ſolennitate iſta, & de alijs, quia in nulla aliarū introibat aliquis ſacerdos in ſancta ſanctorum coram arca, ſed in iſta introibat ad aſpergendum ſanguinem coram propitiatorio, vt patet Leui.cap.16. ſed hoc non poterat reperiri, niſi vbi erat arca, ergo illuc videbatur eundum ad celebrationem huius feſtiuitatis.

Reſpondendum eſt quòd de feſtiuitate expiatio- F
nis, an fieret in ſanctuario, quando arca, & ſanctuariū erant diſiuncta, declaratum eſt prędcedenti cap. quæſt. 4. quòd ſic, ſed adhuc dubitaretur, an poſſet fieri ſolennitas iſta coram arca, & reſpondendum quòd nō: multa enim impediunt. Primo quia dies expiationis erat dies multorū ſacrificiorum, vt patet Leuit.c.16. & Nu.29. iſta autem ſacrificia debebant fieri in altari holocauſtorum ad oſtium tabernaculi Leuit. 16.cap. & hoc nō erat corā arca, ſed in ſanctuario, ergo oportebat, quòd fieret iſta feſtiuitas in ſanctuario. Item dī quòd debebat ſummus ſacerdos illa die offerre duos hircos ad oſtium tabernaculi mittens duas ſortes ſuper eos, ſcilicet vnā ſortem Domino, & aliam capro G
emiſſario: Leui.cap.16. ſed non erat iſtud coram arca, ergo non poterat ibi obſeruari iſta cæremonia.

Itē dicitur quòd iſta die introibat ſummus ſacerdos in ſancta ſanctorum portās ſecum ſanguinem & thymiamata, ſed cum arca ſeparata erat a ſanctuario non poterat aliquis introire ibi in ſancta ſanctorum, ergo non poterat obſeruari ibi iſta cæremonia.

Cùm autē erat ſanctuarium ſine arca, poterat obſeruari ibi iſta cæremonia, quia manebat ibi ſancta ſanctorum, ſcilla domus occulta, in qua conſueuerat eſſe arca, & illuc introibat ſummus ſacerdos ferēs ſanguinem, & quia in arca nihil fieri debebat, ſed ſolum in ſancta ſanctorum aſpergendo ſanguinem, etiam H
ſi non eſſet ibi arca, aſpergebatur ſanguis, & complebatur cæremonia expiationis. Apparet igitur ꝙ corā arca, quando erat ſeparata a ſanctuario, non fiebat aliqua ſolennitas, nec etiam cæremoniæ expiationis.

An Eleazarus quando introibat ad arcam, ferret ſecum thymiamata. *Quæſt. XXI.*

QVAERITVR vlterius an iſte Eleazarus, qui cuſtodiebat arcam, quando introibat ante eam ferret ſecum thymiama. Ratio dubij eſt, quia Leuit. cap.16. dicitur, quòd Aaron nunquam introiret in ſancta ſanctorum corā arca, niſi prius faceret quaſdam cæremonias oblationis, & duceret ſecū thymiama: ita ergo cum introiret iſte Eleazarus ante arcam, videtur quòd deberet I
eadem portare thymiamata.

Reſpondendum quòd iſte Eleazarus non debebat quicquam cæremoniale facere in thymiamate, vel ſacrificijs ad hoc quòd introiret coram arca: quoniā arca erat in ſancta ſanctorum diſcooperta, & ſacerdotes ſi illuc introirent ſine thymiamate viderent arcā nudam, & ea, quæ apparebant inter Cherubin. voluit ergo Deus quòd ſacerdos ingrediēs portaret ſecum thymiama: Eleazarus autem non debebat videre arcam diſcoopertam, ſed velatam pallijs ſuis, quia ibi non erat intra ſancta ſanctorum, ſed ſicut quādo erat in itinere, ſed quando Iſraelitæ videbāt eam velatam pallijs ſuis, non faciebant aliquam cæremoniam coram illa, ita nec Eleazarus, quāquam ſępe ſtaret corā arca, non oportebat, quòd aliquid ſecum ferret: nam ſi neceſſe eſſet portari thymiama nō ſolum eſſet hoc, ſed etiam requireretur, quòd fierent ſacrificia multa, de quibus Leuit. c.16. Et ſolum eſſet hoc in die expiationis, & quòd iſte ingrediēs eſſet ſummus ſacerdos, ſed hoc falſum eſt, quia iſta ſolum obſeruabātur ad arcam, quando erat intra ſancta ſanctorum: nunc añt erat extra, ergo nulla cæremonia obſeruāda erat.

An Eleazarus cuſtos arcæ eſſet popularis, leuita, vel ſacerdos. *Quæſt. XXII.*

QVAERITVR vlterius de iſto Eleazaro cuſtodiēte arca an eſſet popularis leuita vel ſacerdos. Reſpon-

Reſpondendum eſt, quòd Ioſephus.6. Antiquitatum A
dicit, ꝙ Aminadab pater eius erat Leuita, ergo oportebat ipſum eſſe Leuitam, quia in veteri teſtamento omnes filij Leuitarum erant Leuitę, & omnes filij ſacerdotum erant ſacerdotes: hoc autem videbatur ſatis rationabile, ſcilicet ꝙ Aminadab non fuerit laicus, quia tunc filijs eius nō competeret aliqua miniſtratio circa res ſacras. Sed tunc ſtat dubium an neceſſe eſſet iſtum eſſe ſacerdotem, vel ſufficeret eum eſſe Leuitā: aliquis dicet, quòd oportebat eum eſſe ſacerdotem: nā ad Leuitas ſolum pertinebat portatio arcę per viā, ſed cuſtodia illius quando manebat pertinebat ad ſa- B
cerdotes, quòd ipſi ingrediebantur in ſanctuarium tā in atrium quam in primam partē tabernaculi, & potiſſimè ad ſummum ſacerdotem, qui aliquando introibat in ſancta ſanctorū, ergo debebat eſſe iſte ſacerdos. Item quando arca manebat, vel cum erat in ſanctuario nemo poterat apparere coram illa, niſi ſacerdos, ſed iſte Eleazarus habens cuſtodiam arcę poterat apparere corā illa: ideo videtur, quòd erat neceſſe eum eſſe ſacerdotem. Reſpondendum eſt, quòd ſufficiebat eſſe Leuitam iſtum cuſtodem arcę: nam arca, qñ erat velata pertinebat ad Leuitas, & ipſi eam portabāt atque cuſtodiebant, quādo autē erat nuda pertinebat ad ſacerdotes: nunquam autem erat nuda, niſi quādo portabatur intra ſanctuarium: ideo tūc ad ſacerdotes pertinebant: qñcunque autem erat extra ſanctuarium C
iam pertinebat ad Leuitas, ſed nunc quando erat in domo Aminadab erat extra ſanctuariū, & erat velata, ergo pertinebat ad Leuitas: nā ſicut ſi arca portanda fuiſſet per multa terrarū ſpacia, & magno tēpore, nūquam autē interim poneretur in ſanctuario ſemper pertineret ad Leuitas: ita autem nunc erat arca, quaſi eſſet in via, quia nondum venerat ad locum, in quo manſura erat, ſed ꝙ ipſa eſſet intra ſancta ſanctorum: ergo ad Leuitas pertinebat, alioquin. n. ſi habuiſſet ibi aliquē ſpāliorem modum, q̄ qñ erat in via, & portabāt a Leuitis, non ſolū iſte Eleazarus qui cuſtodiebat eā, & ingrediebaī corā illa debebat eſſe ſacerdos: immo debuiſſet eſſe ſummus ſacerdos, quia ſoli ſummo ſa- D
cerdoti licebat introire in ſancta ſanctorum: Leuit.c. 16. & ad Heb.9. cōſtat tñ, ꝙ iſte Eleazarus filius Aminadab non erat ſummus ſacerdos, quia non eſſet ipſe Pontifex viuēte patre ſuo: niſi forte pp maximam ſenectutem, ſicut eſt factū in Heli, & filio eius Phinees, fuit. n. Phinees ſacerdos magnus patre ſuo viuente, & hoc iubente, vt ait Ioſeph.6. Antiquitatum. Sed etiam hoc non ſtat, quia hoc tpe erāt ſummi ſacerdotes de ſtirpe Heli vſq; ad Abiathar tpe Salomonis: ibi enim In q.29. & 30. ceſſauit ſacerdotium iſtorum, & rediit ad aliam ſtirpem, vt declaratum eſt ſupra cap.2. quia tunc nouiter mortuus fuerat Phinees ſummus ſacerdos filius Heli, & ſucceſſit Achitob filius Phinees, vt ibidem, & ſupra declaratum eſt: iſte autem vocatur hic Eleazarus filius Aminadab: ergo nullo modo erat iſte ſummus ſacerdos, & tñ cuſtodiebat arcam, & introibat coram E
illa, ergo non requirebatur aliqua cęremonia: nec ēt ꝙ eſſet iſte cuſtodiens ſacerdos, quia nihil magis poterat facere ſacerdos reſpectu arcę, q̄ Leuita, niſi eſſet ſummus ſacerdos: ſatis igitur erat, ꝙ iſte Eleazarus eſſet Leuita, ſicut ponit Ioſephus: immo ēt ſi dicere velimus ſufficiebat eum eſſe popularē, dum tñ non tangeret arcam nudam, vel velatam, ſed ſolum cuſtodiretur in domo eius: ſic. n. patet de Dauid nam tenuit magno tpe arcam dñi in domo ſua. ℣. 2. lib. c. 6. ſamnis. 44. vt declaratum eſt. ſ. q. 10. & tamen ipſe erat de tribu Iuda, & non de Leuitis, vel ſacerdotibus. Sed aliquis reſpondebit, ꝙ aliqua licuerunt Dauid, quæ non licebant aliis, eo ꝙ ipſe erat propheta dñi, & quęcūq; ageret, credebat agere illius voluntate: ſi tñ eſſet alius laicus non liceret ei. Sed adhuc reſpondebitur, quòd etiam licuiſſet ponere arcam ad cuſtodiā in domo alicuius alterius laici, qui non eſſet propheta: ſic enim factum eſt antequam poneretur arca in domo Dauid: nam fuit poſita in domo Obededon Gethęi: iſte tamen non poterat eſſe niſi laicus, quia erat Gethęus. i. alienigena de Philiſthinis de vrbe Geth: ſicut dicebatur Golias Gethęus: fuerat tamen iſte conuerſus ad Iudaiſmum, & erat vir bonus: ideo in domo eius arca poſita eſt: iſtud namque concedi poterat, nec erat expreſſum inconueniens, ꝙ in domo laici poneretur arca: dato ꝙ ille non eſſet propheta, immo ēt ſi eſſet cōuerſus ad Iudaiſmum: dum tñ eſſet vir bonus, & approbatæ vitæ, licet non eſſet valde honeſtum: & tñ ad preſens quantum ad Obededon, licet aliqui voluerint ꝙ eſſet Philiſthinus natione de vrbe Geth conuerſus ad Iudaiſmum non eſt concedendum: immo erat verè de Iſraelitis ex genere, & erat Leuita, & ipſe aſſignatus eſt cum cantoribus per Dauid ad canendum corā arca lib.1. Paralip.15. & 16.c. & declarabitur magis ſequenti lib.c.6. Ad rationes in contrarium reſpondetur, & ad primam cum dicebatur, ꝙ portare arcam in itinere pertinebat ad Leuitas, cuſtodire tamen eam manentem pertinebat ad ſacerdotes, dicendum eſt, ꝙ ſi arca eſſet manens in ſanctuario in apparatu ſuo ad ſolos ſacerdotes pertinebat cuſtodia eius: ſi tamen cuſtodiretur in aliquo alio loco priuato non in apparatu ſuo erat ibi velut in itinere, & ſic pertinebat ad Leuitas: ita autem fuit hic. ergo ſufficiebat, ꝙ eēt Eleazarus Leuita. Ad ſecundam rationem cum dī, ꝙ nemo poterat apparere coram arca, niſi ſacerdos, ſed iſte apparebat coram illa, quia erat in cuſtodia eius, ergo erat ſacerdos. Reſpondendum ꝙ apparere coram arca, aut erat quando erat in apparatu ſuo, & nuda, aut qñ erat veſtita alias velata: ſi ſecundo modo dicendū, ꝙ quilibet poterat coram ipſa apparere non ſolū Leuita, ſed etiam laicus, ſicut quando ducebatur in itinere oēs eam videbant, & accedebant iuxta illam, dum tamen non tangerent ipſam: ſi autem accipiatur primo modo. ſ. quando erat arca nuda intra ſancta ſanctorum, dicendum ꝙ aut iſtud erat in tempore, quo mouendum erat tabernaculum, aut aliis temporib⁹, ſi primo modo licebat ſummo ſacerdoti, & minoribus introire ad velandum arcam, vt patet Nu. ca.4. ſi autē aliis temporibus ſolum licebat ſummo ſacerdoti. ſin die propitiationis, vt patet Leu.c.16. & ad Heb.9. Nūc autem arca in domo Aminadab erat ſine aliquo apparatu, quia non erat in ſancta ſanctorum, & erat velata, ideo licebat cuicunque ēt laico coram illa apparere, non igitur requirebatur, ꝙ Eleazarus eſſet ſacerdos, quia cuſtodiebat arcam. *Et factum eſt.* Hic conſequenter declaratur releuatio populi a iugo Philiſthinorū ſub Samuele, quę facta eſt propter conuerſionem ad Deum per ſolicitudinem Samuelis, & diuiditur in tres partes. Primò deſcribitur dicta conuerſio: ſecundò Philiſthinorum debellatio: tertio populi pax, & bona ordinatio. Secunda ibi. *Et audierunt.* Tertia ibi. *Facta eſt itaque.*

In q.11. Solutio ad rōnes in oppoſitum.

Quando, & qūo Samuel de libertate Iſrael tractare cęperit. *Quæſt. XXIII.*

CIRCA primum conſiderandū, ꝙ qñ mortu⁹ eſt Heli Samuel non erat magnę ętatis, quia tñ erat propheta dñi cognitus in toto Iſrael, vt patet. ſ. c.3. acceptus fuit in iudicem ab Iſraelitis: nā cū hoc tpe non eſſent reges in Iſrael, eligebant Iſraelitę aliquē, q̄ inter eos cæteros excelleret quantum ad hoc, ꝙ poſſet liberare illos de manu hoſtiū, & hoc ſiue ille excederet ſāctitate, & cognitione

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dei ſicut Samuel, ſiue viribus, vt Samſon, ſiue induſtria, & extremitate pugnę, vt Iephte, Galadites, & ſic de ſimilibus, tales enim iudices eligebantur, ſic.n. vult Ioſephus 6. Antiquitatum.

Cum autem mortuus fuit Heli ſuſcepit principatū Samuel, & in tempore eius Iſraelitæ ſecuti ſunt dñm magis quam priori tempore. Nunc autem cum tranſiſſent aliquanta tempora. ſ. 20. anni ab illo tempore, quo mortuus eſt Heli, videns Samuel, q̄ populus eſſet iam aliqualiter manu ductus ad colendum Deum toto animo, conuocauit eos in Maſphat, & ibi fecit ſacrificium, atque hortatus eſt ad abijciendum oēs Deos alienos, & reſumendas vires contra hoſtes promittēs illis bonam ſpem, & dicitur. *Et factum eſt ex qua die manſit arca domini in Cariathiarim.* Hic intēdit ſcriptura enarrare quantum fuit tempus, quod tranſiuit ab initio principatus Samuelis, vſque ad diem, qua facta eſt iſta exhortatio, & dicitur, q̄ fuerunt anni 20. dī autem de tempore quo manſit arca in Cariathiarim. ſ. quando viri Bethſames ad ſe ductam miſerunt ad viros Cariathiarim, & incipitur ab hoc tempore computatio 20. annorum, eo q̄ hic incepit principatus Samuelis, nā ipſe fuit princeps poſt mortem Heli. Reductio autem arce in Cariathiarim fuit ſeptem menſibus poſt mortem Heli, totidem enim manſit arca in terra Philiſthijm, vt patet præced. c. *Multiplicati ſunt dies.* i. tranſierūt multi dies. ſ. quòd ab illo tempore, quo poſita fuit arca in Cariathiarim, vſque ad ea, quæ dicuntur hic tranſierunt multi dies: nam immediatè dicitur, quòd iam erat 20. annus. ſ. ab initio principatus Samuelis.

Erat quippe iam annus vigeſimus. Hoc ponitur ad declarandum præcedentia. ſ. quòd tranſierant dies multi a tempore poſitionis arcæ in Cariathiarim: nam iā erat 20. annus, ponitur autem iſtud tempus ad declarationem eorum, quæ ſequuntur. ſ. quòd requieuit omnis domus Iſrael poſt dominum. i. in iſtis 20. annis curauerunt Iſraelitę colere Deum, hoc autem fuit, quia docebat eos tunc Samuel cum fuiſſent iſti 20. anni ſub principatu eius, non ponitur autem in toto iſto tempore quid fecerit Samuel, vel populus Iſraelitarū: de Iſraelitis autem ſatis apparet cauſa. ſ. quia non acciderunt aliqua bella, vel aliqua alia notabilia, quę ſtilo digna forent. De Samuele autem ex litera poteſt colligi quid fecerit in iſtis 20. annis. ſ. q̄ docuit Iſraelitas colere Deum, & recedere ab idolis, q̄ prioribus temporibus non faciebant, & hoc apparet, quia dicitur, q̄ in iſtis 20. annis requieuit domus Iſrael poſt Deū colendo eum, ergo ante hoc non erat ſic: alioquin non poneretur hic tanquam aliquid ſpeciale, q̄ Iſraelitæ requieuerint poſt Deum. ēt dicendum eſt, q̄ in iſto tpe fecerit Samuel ea, quæ ȳ. hñr. ſ. q̄ in ſingulis annis diſcurrebat per tria loca. ſ. Galgalā, Maſphat, & Bethel, & in his iudicabat Iſraelitas, deinde reuertebat in vrbem ſuam Ramatha, & etiam iudicabat Iſrael, atque morabatur, vt patet in litera. *Et requieuit omnis domus Iſrael poſt dominum.* i. omnes Iſraelitæ curauerunt inquirere Deum: vocatur autem omnis domus Iſrael omnes 12. tribus, quia nulli alij deſcendebant de ſtirpe Iacob. Et dī, q̄ requieuit omnis domus, quia ante hoc magna pars Iſrael ſequebatur dominum, & magna pars ſequebatur idola, ſicut fuit poſt tēpora Salomonis, diuiſum enim regnum Iſrael fuit, & decem trib⁹, quæ vocabantur Iſrael pro maiori parte colebant idola: duę autem tribus pertinentes ad regnum Iuda colebant Deum: nunc autem fecerat Samuel doctrina ſua, quòd omnes Iſraelitę conuerterentur ad Dei cultum, & hoc erat requieſcere poſt dominum, id eſt requieſcere in Deo non diuertendo, vel ambulādo poſt idola. In hebręo ponitur hic verbum, quod ſignificat feſtinare, vel parare ſe. ſ. q̄ omnis domus Iſrael feſtinauit poſt dñm ad ſequendum eum, ſed iſtud verbū ab illo, quod ſignificat quieſcere differt ſolum in vnica litera, ideo ſatis facile eſt, q̄ ex corruptione aliquorum librorum hebręorum nūc accidit, ſed ēt ſi ſic eēt veritas hebraica, ſnīa nihil differt, quia q̄ hebræi quieſcerent poſt dñm, vel feſtinarent ad idem redit. Nam dicebantur quieſcere inquantum non intendebāt ad cultum idolorū, ſed manebant in cultu Dei, dicebantur etiam feſtinare poſt Deum, vel parare ſe inquantū nimis afficiebantur ad cultum Dei, & non ſequebantur eum iam remiſſe, ſicut prius, ſed feſtinando, quod notat deſiderium.

Quomodo verum ſit, quòd omnis domus Iſrael requieſceret poſt dominum, cum multi haberent Deos alienos. Quæſt. XXIIII.

QVAERET aliquis quomodo dicitur hic, q̄ omnis domus Iſrael requieuit poſt dominum, quia infra dixit Samuel ad Iſraelitas, ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominū, auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, ſed dum ipſi haberent inter ſe Deos alienos, non poterant eſſe conuerſi ad Deum, ergo nō requieuerat tota domus Iſrael poſt dominum.

Aliquis reſpondebit, q̄ Samuel loquebatur hoc generaliter, ſicut prędicatores faciunt, qui interdū redarguunt aliqua peccata, quæ in populo non ſunt, & ſic quamquam non haberent aliquos Deos alienos admonuit Samuel, q̄ eos abiicerent.

Sed dicendum eſt, q̄ iſtud non ſtat, quia ȳ. ſequitur qūo Iſraelitę hoc fecerint. ſ. abſtulerūt ergo filii Iſrael Baalim, & Aſtaroth, & ſeruierunt Deo ſoli.

Ideo dicendum eſt, q̄ q̄q̄ toto tpe 20. annorū prędecessorum Samuel prędicaſſet Iſraelitis non fuerat penitus excluſa idolatria de terra, ſed aliqui manebāt, qui colebant Deum Iſrael, & tamen adhuc colebant idola: iſti tamen erant pauciſſimi in comparatione ad alia tempora prędicta, in quibus magna pars populi colebat idola, ideo dicit nunc, q̄ omnis domus Iſrael requieuit poſt dominum. ſ. q̄ pauciſſimi erant, qui totaliter non ſequerētur dominum, ita vt ſm modum ſcripturæ recte dici poſſet, q̄ oēs Iſraelitę ſequebātur dominum. *Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſrael.* Dī dixiſſe iſta ad omnem domum Iſrael, qm̄ ipſe diſcurrebat per totum Iſrael, atq; loquebatur eis exhortando, & iudicabat illos in Bethel, Galgala, Maſphat, & Ramatha, & in quolibet loco annunciabat illis verba hęc, ſcilicet ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum.

Quando Samuel hortatus eſt hebræos ad conuerſionem ad dominum. Quæſt. XXV.

ISTA verba non locutus fuit Samuel in principio exhortationis ſuæ. ſ. in illis 20, annis, ſed ad finem, quando iam erat annus 20. vt dicitur hic: nā tunc facta ſunt ea, quæ hīr hic, & ratio huius fuit. quia iſta ſunt verba magnę confidentię. ſ. quando aliquis videt eos, ad quos loquitur nimis diſpoſitos, & loquitur quodcunque vult: a principio aūt exhortationis Samuelis Iſraelitę erāt multum alienati a domino: ideo paulatim per eos reducere conabatur, & ſi dixiſſet illis, q̄ totaliter excluderent a ſe Baalim, & Aſtaroth a principio, nihil feciſſent: fuit ergo modus, quod Iſraelitæ ab initio ducatus Samuelis non colebant Deum, ſcilicet non aſcendentes ad ſanctuarium, nec facientes ſolennitates aliquas legales, ſed totaliter vacabant cultui idolorum, & erant iſta duo mala. ſ. quòd Deum verum non colebant, & q̄ idola adorabant: Samuel aūt a principio exhortationis ſuę, reduxit illos a primo malo faciendo, quòd Deum colerent: ad vltimum autem admonuit, quòd etiam non colerent idola, ſed ſolum Deum, & hoc ſignificat litera ſequens. ſ. ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum. ſ. ad colendum eū, auferte Deos alienos de medio veſtri, & ſeruite illi ſoli: tunc autem Iſraelitæ receperunt admonitionem, quia iam ſatis ſuaſi verbo Samuelis, abiecerunt Deos: de iſta admonitione dicit Ioſephus 6. Antiquitatum, quòd Samuel videns fiduciam Iſraelitarum locutus fuit eis dicens: O viri quibus adhuc hoſtes ſunt grauiſſimi Paleſthini, & Deus iam incepit eſſe propitius, & amicus: non ſolum concupiſcenda libertas eſt, ſed etiam faciendum per quod vobis eius bona peruenirent, non enim optare debetis ab hominibus liberari, & agere pro quibus potius ſeruiatis, ſed eſtote iuſti, & malitiam depellentes ab animabus veſtris, eaſque purgantes totis mētibus inuitate Deū: eumque bonis actibus honorate, hęc.n. vobis oībus facientibus, bona prouenient: ſeruituſque fugabitur, & de hoſtibus repente triumphus afferetur, quem p̄mereri non armis poteritis, non robore corporū, non multitudine populorum, nō.n. malis Deus ſe promittit talia prębiturum, ſed bonis exiſtentibus, atque iuſtis. Ego autem vobis digna gerentibus huiuſmodi promiſſorum ſtipulator adero. In quibus verbis non expreſſit Ioſephus, q̄ colerent Iudei idola, ſed q̄ erāt in aliquibus peccatis nolens tamen infamare gētem ſuam. *Si in toto corde veſtro reuertimini ad dominum.* Iam enim Iſraelitæ conuerſi fuerāt ad dominum colendo illum, ſed nondum penitus abiecerant idola, ideo hortabatur, vt penitus abiicerent, & dicit ſi in toto corde veſtro reuertimini. Ille enim dicitur conuerti in toto corde, qui ab omnibus vitiis, in quibus erat recedit: ille autem non conuertitur toto corde, qui vitiis q̄buſdam abiectis, aliis immoratur: ſic erat de Iſraelitis, habebant enim duo peccata, ſcilicet, quòd Deum Iſrael non colebant, & q̄ idola colebant, ab vno eorum iam auerſi fuerant, ſcilicet, q̄ colebant Deum, ſed ab alio non penitus, quia adhuc colebant idola, ideo dixit ſi in toto corde veſtro, ſcilicet non ſolum debetis conuerti ad dominum, ſed etiam abiicere Deos alienos, ſi in toto corde conuertimini: alioquin Deus talem conuerſionem non acceptat, ſic enim dixit Elias propheta ad omnem populum Iſrael in monte Carmeli, ſcilicet vſquequo claudicatis in duas partes? ſi dominus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal ſequimini illum infra 3. lib. c. 18. *Auferte Deos alienos de medio veſtri.* Dii alieni vocantur, quia ad alias gentes prinebant, & non ad Iſraelitas, nec fecerant eis vllum bonum, aut dederant legem. *Baalim, & Aſtaroth.* Iſti duo dii erant multum communes inter Gentiles, de Baalim patet, quia tota domus Iſrael in decem tribubus colebat Baalim, ſicut improperauit eis propheta Elias & Eliſeus, & alii prophetæ, & ſępe habetur in 3. & 4. lib. infra. Aſtaroth autem erat Deus Gentium, quia erat Deus Philiſthinorum, vt patet infra c. vltimo. ſ. & poſuerunt arma eius in templo Aſtaroth, corpus vero eius miſerunt in muro Bethſan. De hoc etiam apparet 1. Paralipom. c. 10. *Et præparate corda veſtra domino.* Ideſt diſponite vos ad colendum eum ſolum: nam ante hoc, cum diuiſi eſſent in duos Deos, cultus ille nihil valebat, nec Deus acceptabat. Cum autem præpararent ſe ad dominum acceptaretur. *Et ſeruite illi ſoli.* Ideſt non colatis cum eo alios Deos, quia ſicut iniuriosum eſt Deo, q̄ non colatur cum Deus ſit: ita iniuriosum eſt, q̄ aliquis alius cum eo colatur, cum nullus cum eo Deus ſit: ſic autem faciebant Samaritani, qui Deum cęli timebant, nihilominus tñ Deos ſuos colebant. ȳ. 4. li. c. 17. *Et eruet vos de manu Philiſthinorum.*

In toto corde conuerti quis dicitur.

Toto.n.tpe precedenti Iudei erant nimis depreſsi a Philiſthinis, & Deus hoc faciebat, quia alienati erant ab ipſo, ſi autem conuerterentur ad dominum in toto corde eriperet eos de manu tribulantis.

An Iſraelitæ liberati fuerint de manu Philiſthinorum immediatè, vt conuerſi ſunt ad dominum. Quæſt. XXVI.

QVAERET aliquis an Iſraelitæ liberati fuerint a Philiſthinis immediatè, vt conuerſi ſunt ad dominum. Reſpondebit aliquis, q̄ ſic, quia Deus promiſit hic, ergo compleuit adueniente conditione, Iudei tamen toto corde conuerſi ſunt, & abiecerūt Deos alienos, vt patet hic, ergo digni erant, vt liberarentur. Item patet, q̄ liberati fuerint, quia immediatè ponitur bellū, in quo Deus perterruit Philiſthinos fragore magno de cęlo, & p̄ſecuti ſunt illos Iſraelitę, atque fecerunt plagam magnam in eis, vt patet in litera. Item dicitur infra, q̄ tēpore Samuelis redditæ ſunt ciuitates, quas tulerant Philiſthęi ab Iſrael ab Acharon vſque Geth, & terminos ſuos, & facta eſt manus domini ſuper Philiſthęos cunctis diebus Samuelis. Sed adhuc videtur, q̄ nō fuerint penitus liberati a Philiſthinis Iſraelitæ: nam tempore Samuelis, & Saulis erat ſemper bellum potens inter Iſraelitas & Philiſthinos. ȳ. c. 14. & non ſolū erat bellum inter illos, ſed ēt ſeruitus quędam erat impoſita hebręis. Nam in principio regni Saulis cum ēt Samuel regeret populum, Philiſthini impoſuerant legē, q̄ hebręi, non haberent in terra ſua fabros ferrarios, ſed cum aliquis de eis deberet parare aliquod inſtrm agriculturę deſcendebat in terram Philiſthijm ad parandum. ȳ. 13. c. fuerunt etiam poſt hoc bella magna, nam Saul, & filii ſui mortui ſunt in bellis Philiſthinorū. ȳ. c. vlt. Dicendum igitur, q̄ nunquam fuerunt penitus liberati Iſraelitę de manu Philiſthinorum, vſq; ad tempora regni Dauid, quia añ hoc ſemper fuerunt tributa ſuper eos: Dauid aūt hęc cōuertit, qm̄ ipſe deiecit nimis Philiſthinos, & impoſuit eis tributum: de hoc. ȳ. 2. lib. c. 8. ſ. factum eſt poſt hoc percuſſit Dauid Philiſthęos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenū tributi de manu Philiſthijm: nunc aūt dicebatur, q̄ liberaret Deus Iſraelitas de manu Philiſthijm ſi conuerterent ad Deū, q̄ quidem non intelligebat, p plenaria liberatione, ſed q̄ releuaret eos, ne tm̄ grauarent, ſicut prius, ſemper tñ voluit illis relinquere hoſtes ad hoc q̄ exercitarent, & ſi aliq̄ peccarent, haberent a q̄bus punirent, vt patet Iudic. c. 2. & 3. *Abſtulerunt ergo filij Iſrael, Baalim, & Aſtaroth.* ſ. confregerunt eos proponentes, nunq̄ vlterius hīe illos in Deos, & ſi aliqui alii dii erant in terra illa noīe iſtorum intelligentur. *Et ſeruierunt Deo ſoli.* ſ. non habentes alium Deum, niſi Deum verum, qui erat Deus eorū, & iſtū cultum acceptabat Deus, nam ipſe eſt Deus zelotes. Exo. c. 34. ſ. q̄ nō vult alium coli, niſi ſe ſolum. *Dixit autem Samuel congregate vniuerſum Iſrael in Maſphat.* Iſtud erat in anno 20. ducatus ſui, poſtq̄ oēs Iſraelitę conuerſi erant ad colendū Deum ſolum: nā tunc voluit eos admonere ad maiora. ſ. qūo ſe haberent contra Philiſthinos, quia certiſsime Deus eſſet auxiliator eorū, qa iam cōuerſi fuerāt, qđ Deus voluit ibi oſtendere: nā Iſraelitis non aduertentibus ad pugnam congregati ſunt ſuper eos Philiſthijm, & perterruit dñs Philiſthinos, vt patet infra. *Vt orem pro vobis dominum.* Volebat enim facere ibi reconciliationem Samuel inter Deum, & Iſraelitas: ideo. n. ipſi ceſſauerant a malo, quod faciebant, & dolebant, quia fecerant, ſolum igitur ſuperat, vt Samuel oraret pro eis ad dñm, vt auerteretur ab ira ſua: & ſic factum eſt. Nā cōgregatis omnibus in Maſphat Iſraelitæ gemebant,

Reſponſio auct.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mebant, dicentes. Tibi peccauimus domine, & ieiunauerunt affligentes se, & tunc Deus cōuersus est ab indignatione sua. Intendebat enim Samuel exhortari eos quantum ad aliqua præcepta viuendi: ideo faciebat omnes congregari, vt omnes audirent. *Et conuenerunt in Masphat.* s. omnes Israelitę venerūt illuc, sicut dixerat Samuel. Non est autem intelligendum, quòd omnes iuissent illuc nullis manentibus in vrbibus, sed de quolibet loco ibant multi, ita vt posset dici, q̄ omnes Israelitæ cōuenerant, & fuit factum hoc in Masphat, quia iste erat vnus de tribus locis, in quibus consueuerat iudicare quolibet anno Samuel Israelitas, est autem Masphat in terra Galaad, & in hoc loco habitabat Iephte iudex Israel qui dicebatur Galadites, vt patet Iudicum ca. 11. & non est intelligendum, quòd in hoc loco fuerit tabernaculum, vel arca, quamquā ibi Samuel obtulit sacrificium, quoniam in aliis locis offerebat, de quibus erat manifestum, q̄ non esset ibi sanctuarium, sicut patet de Bethlehem infra capi. 16. Etiam quamquam dicatur, q̄ erant coram domino: nō sequitur q̄ esset ibi aliqua pars sanctuarii, quia vbicunque essent congregati in nomine domini multi dicebatur esse Deus inter illos: sic enim dixit Christus Mat. c. 18. vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo ibi sum in medio eorum, sed isti Israelitæ erant congregati in nomine domini. s. ad cultū Dei, vt confiterentur peccatum suum, & oraretur pro eis, ideo Deus erat inter illos, & sic est de multis aliis locis, in quibus dicitur aliquid factū esse corā domino.

Hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu domini.

Hebræi ad significandum se humiliatos, & ad Deum conuersos effuderunt aquam. Ad vere pœnitendum quatuor requiruntur. Quæst. XXVII.

DICIT Rab. Sa. q̄ istud erat ad significandū se nimis humiliatos ab hostibus suis, quia sicut aqua ista effusa ad nihilū valet vltra, sic in conspectu tuo nihil sumus, nec valemus. In translatione autem Chaldaica aliter exponitur, scilicet de conuersione vera ad Deum, qua cor cōteritur, & per istas aquas intelliguntur lachrymæ contritiones exeuntes a corde, & effusę per oculos.

Considerandum autem, quòd hic ponitur vera pœnitentia, & perfecta Israelitarū. Primum enim, quod requiritur ad verè pœnitendum est, q̄ a peccatis prętéritis recedamus: hoc fecerunt Israelitę, quia dicitur supra, quòd abstulerunt Baalim, & Astaroth, & seruierunt Deo soli. Secundò requiritur, q̄ aliquis de peccato doleat, & hoc fecerunt Israelitæ, quòd signatur in eis, quæ fecerunt, & dixerunt. Tertio requiritur, quòd peccatum confiteamur, & hoc fecerunt similiter, qa dixerunt tibi peccauimus domine. Quartò requiritur satisfactio pro prętéritis, & hoc fecerūt Israelitę, quia dicitur hic, q̄ ieiunauerunt die illa coram dño: ideo nihil deerat ad hoc, q̄ verè pœnitērēt, & ob hoc Deus acceptauit pœnitentiam eorum atque liberauit de manu Philisthijm, vt patet infra.

Effusio aquæ ad quod genus sacrificij pertineat. Quæst. XXVIII.

QVAERET aliquis ad quod genus oblationis, vel sacrificii pertineat effusio aquæ, quā fecit hic Samuel coram domino. Pro quo sciendum est, q̄ in muneribus, quę Deo dabantur, de quibus aliqua pars proueniebat Deo, quædam vocabantur sacrificia, & quędam libamenta, vel oblationes. Prima autem erant illa, quæ fiebant de animalibus, & vocabantur sacrificia, atque erant in tribus generibus. s. holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato, de quibus per totum Leuiticum, & ista erant semper de tribus generibus animalium. s. de bobus, capris, & ouibus, nec licebat offerri alia. vocabantur autem oblationes, vel libamenta, quę non fiebant de animalibus, sed de quibusdam aliis rebus, & ista erant quinque. s. farina, oleum, vinum, thus, & sal, de quibus patet Leui. c. 2. & Numer. 15, horum enim partes quædam cremabantur super altare, sicut partes sacrificiorum, vt patet prędicto cap. de aliis autem rebus nihil pertinebat ad oblationem super altare, qa quamquam offerrentur sacerdotibus, tamen nihil de eis cremabatur super altare: aqua autem non erat aliquid horum, ideo non pertinebat ad sacrificium, vel ad libamenta, ideo cum q̄ritur ad quod genus sacrificii pertinet, dicendum q̄ ad nullum, quia sacrificia solum fiunt de animalibus. Si etiam dicatur ad quod genus oblationum, & libamentorum pertinet: etiam dicendum, q̄ ad nullum, quia illa solum fiunt de farina, oleo, vino, thure, & sale: aqua tamen poterat hic dupliciter corā domino fundi. Vno modo, q̄ fieret hoc in modum orationis, & ad significationem. s. quòd p effusionem aquę significabant se nimis humiliatos a Philisthinis, & nihil valentes, ideo precabantur Deū, vt eriperet eos. Alio modo potest intelligi, q̄ offerrēt aquam coram domino, tanquam aliquid gratum ei: quodcunque.n. esset Deo gratum posset offerri illi, licet non offerretur super altare: sic.n. siquis aliqd desiderat, vt in cibo, vel in potu, & cum possit illo frui pp Deum cessat effundens, vel disperdens: dicitur offerri illud domino: sic enim semel fecit Dauid cum esset in Ierusalem desiderauit aquam de cisterna, quę erat ad portam Bethlehem, erant autem castra Philisthinorum apud Bethlehem: dixitque Dauid, quis daret mihi potum aquę de cisterna, quę est ad portā Bethlehem, & tunc tres viri fortissimi irruperunt acies hostium, & introeuntes in Bethlehem duxerunt inde aquam, quam, cum accepisset Dauid, noluit bibere, sed libauit coram domino, dicens: nunquid sanguinem istorum hominum, qui profecti sunt bibam, & pericula animarum? vt patet infra 2. lib. ca. 23. illud autem Deo gratum fuit forte magis, quam sacrificium, quā quam non esset sacrificium: hic autem Israelitæ effuderunt aquam. Primo modo coram dño. s. ad significandum humiliationem suā. *Et ieiunauerunt in die illa.* Istud fuit tanquam pars satisfactionis peccatorū suorum, & fuit ad signandum dolorem, quem conceperant pro peccatis prętéritis. Ieiunium autem Iudęorū erat, q̄ in die illa, qua ieiunarent nihil comederent p 24. horas ieiunantes, sicut patet de die expiationis, in qua iubentur affligere animas suas. Leuiti. c. 16. & 23. In hac autem die vsque ad Solis occasum, & a principio prędictę noctis nihil gustant. *Et dixerunt tibi peccauimus domine.* Totus Israel confitebatur hic delictū suum, qm̄ omnes erant in amaritudine cordis sciētes, q̄ peccauerunt, & nunc peccatum suum publicè confitebantur, ideo cōfessionem istam Deus acceptauit, quia fiebat amaro animo. Deus autem non despicit cor contritum, & humiliatum spiritum Psalmo 50. *Iudicauitque Samuel filios Israel in Masphat.* Istud iudicium fuit reconciliatio Israelitarum inter se, quia non solū reconciliauit Israelitas domino, sed etiam inter seipsos. s. vt iniurias sibi remitterent, vel fortè iudicauit inter eos, sicut iudex dirimendo causas eorum: maxime quia iste erat vnus de locis, in quibus Israelitas iudicabat Samuel, vt patet infra, & quia ibi cōgregati fuerant, vt oraret pro eis dominum, visum est ei opportunum, vt diffiniret in causis eorum, tam in ciuilibus, quàm in quibuscunque.

Quod

Quod fuit iudicium, quod dedit Samuel Israelitis in Masphat, & an cognouerit peccata eorum dando illis aquam consecratam. Quæst. XXIX.

ALIQVI exponunt istam literam aliter ab illo loco, & conuenerunt. s. q̄ Samuel volebat cognoscere, qui de Israelitis habuerant idola ad hoc, vt puniret eos secundum legem, voluit autem ad istud vti experimento, quo lex vtebatur ad alias causas. s. in Zelotipia, nam tunc congregabantur maledictiones super aquam, & dabat in potum mulieri, q̄ si illa peccauisset computrescebat femur eius, & fluebant viscera: sin autem, manebat libera, & faciebat prolem, ita dicunt, q̄ voluit Samuel hic dare omnibus Israelitis aquam illam, vt per eā cognosceretur quis coleret idola, & postea puniretur: sic.n. fecit Moyses Exo. c. 32. proijciens puluerē vituli combusti in torrentem, & bibentibus inde omnibus Israelitis, cognitum est, qui peccassent. Sed ista expositio non stat rationabiliter, qm̄ Samuel hortabatur hic Israelitas, q̄ abiicerent idola, & magis erat hoc p modum beneuolentię, quam per modum rigoris, exercere tm̄ istam probationē pertinebat ad magnum rigorem, potissimum q̄ totum populum, ideo non faceret hoc Samuel. Item quia dī hic, q̄ cōgregauit Samuel populum ad orandum pro illo, & sic non ad faciendū istam experientiam. Item quia dicit effuderunt aquā istam coram dño: si tm̄ debuisset fieri istud experimentum daretur in potum, & non effunderetur: etiam qa dī, q̄ ieiunauerunt in die illa, & dixerunt tibi peccauimus dñe: si autem fieret ista experientia, & sic fuissent cogniti peccantes puniti fuissent, & alii manentes nō ieiunarent, nec dicerent tibi peccauimus, quia Deus monstrauerat eos immunes a crimine: teneatur ergo expositio prędicta. *Et audierunt Philisthijm.* Hic ponitur secūdum huius secundę partis, in quo describitur Philisthinorum debellatio, & dicitur.

Et audierunt Philisthijm, quòd congregati essent filij Israel in Masphat. Non est intelligendum, q̄ audierint hoc Philisthini, postquam congregati fuerunt Israelitæ in Masphat, nam solum steterunt ibi vna die, & hac quidem non plena, quoniam cū ipsi starent ibi irruerunt super eos Philisthini, & factum est bellum, quod habetur infra. Non poterant tamen Philisthini in eadē die audire, & congregari, & venire, & q̄ postea fieret bellum, sed est sensus, q̄ audierunt Philisthini, q̄ congregabantur Israelitę in Masphat, nam Samuel prędixerat per aliquot dies ante hoc, q̄ congregarent de omni terra Israelitarum in Masphat, & dum hoc mandatum fuisset datum, audierunt Philisthini, qui etiā congregati sunt parantes se ad bellum contra hebræos, ita vt in eadem die, qua erant Israelitæ congregati in Masphat irruerent super eos Philisthini, quasi ex insidiis. Sciendum autem, q̄ istud ideo est factum, quia postquam Philisthijm subiecerunt Israelitas maxima subiectione cum capta est arca propter peccata filiorum Heli, decreuerunt, ne Israelitæ haberent aliquas congregationes, & hoc vt non haberent opportunitatem ad iniendum consilium, vt rebellarent illis, ideo nunc scientes, q̄ congregarentur irruerunt super eos ad delendum ipsos, vel subiiciendum maiori seruituti, Deus autem liberauit eos. Hoc autem quamquam non habeatur ex litera: tamen satis verisimile est, q̄ istud erat consilium sanum pro Philisthinis, vt dominium eorum in terra hebręorum maneret: alia autē similia fecerunt, nam statuerunt, ne esset aliquis faber ferrarius in toto Israel, & hoc vt non possent fabricare sibi arma Iudæi, vt patet infra c. 13. intantum autem hoc factum est, q̄ in die, in qua pugnare debuit Saul contra Philisthijm non inuentus est gladius, aut lancea, vel aliquod genus armorum in toto Israel, nisi arma Saul, & filij eius Ionathæ, vt patet eod. c.

Et ascenderunt Satrapæ Philisthinorum ad Israel. Isti erāt principes, vel reges in terra Philisthijm, & erant quinque secundum numerum quinque prouinciarum terræ illius Iosue. c. 13. & prędicten. c. Isti omnes conuenerunt cum magna multitudine armatorum contra Israel. i. contra omnes Israelitas, qui erant congregati in Masphat. *Quod cum audissent filij Israel.* s. illi qui erant in Masphat, nam cum introierunt satrapę Philisthinorū in terram Israel, alii Israelitæ, qui manebant in locis ascenderunt velociter ad nunciandum hoc omnibus Israelitis, qui erant congregati in Masphat, ne prędicenirentur incauti a Philisthinis.

Timuerunt a facie Philisthinorum. Timebant Israelitæ nimis Philisthinos, quia sciebant venire illos cum magna multitudine parata ad bellum, ipsi autem nō erāt parati, quia non venerant ad pugnandum, sed ad orandum, ideo magis tunc timuerunt, quam alias timere solebant, etiam quia intelligebant, q̄ Philisthini vellēt eos penitus delere eo, q̄ putarent, q̄ conuenerant ad consilium contra eorum prohibitionem ad rebellandum eis. *Dixeruntque ad Samuelem ne cesses pro nobis clamare ad dominum Deum nostrum.* Hoc fecerunt, quia spes eis nulla erat, nisi in opere Dei: nam cum essent inermes, & Philisthini armati, nulla habitudo pugnę poterat esse inter vtrosque, & dixerunt, ne cesses, quasi dicat si cessaueris orare destruent nos Philisthini: hoc erat ad exemplum Moysi, quando pugnauerunt Israelitæ in deserto contra Amalechitas, quia tunc fuit dux belli Iosue, & Moyses orabat ad dominum, dum pugnabant Israelitæ erectis manibus in cœlum, & dū relaxaret eas vincebant Amalechitæ Israelitas, cū autem haberet erectas vincebantur Amalechitæ, quia tunc videbatur instanter orare, & cum deprimebat manus vincebantur Israelitæ eo, q̄ tunc videbat cessare ab intercessione pro eis, vt patet Exo. c. 17. sic autē volebant isti, q̄ nequaquam cessaret Samuel orare p eis. *Vt saluet nos de manu Philisthinorum.* Idest vt nō deleant nos hic Philisthini cum simus inermes.

Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum. Samuel. n. videns, quòd non erat eis auxilium, nisi in Deo, acceptauit eorum petitionem, scilicet, vt oraret pro eis, & quia Deus placatur sacrificiis, cum hostiæ iustorum placabiles sint, noluit Samuel offerre sacrificium pro Israel, obtulit autem holocaustum, quia nullū est inter sacrificia, quod magis conueniat ad Dei laudē: alia autem fiunt ex aliis causis specialiter, accepit aūt agnū lactentem. i. qui adhuc erat in lacte. s. erat tener, quia Deus acceptat ea, quę tenera sunt: nam sicut nos pro cibis nostris eligimus ea, quę sunt sapidiora, & teneriora, ita Deus vult, q̄ in sacrificiis suis ponerentur ea, quæ erant meliora, ideo si quis offerret animal macilentum, vel morbidum, aut habens maculam Deus non acceptabat, sic patet Mala. c. 1. vbi conqueritur, q̄ offerebantur ei animalia, quę si offerrētur principibus terrenis non acceptarent ea. vel fortè dicetur, q̄ obtulit animal valde tenerum, & paruum ad hoc, quòd cito cremaretur, quia hostes instabant, sed prima ratio melior est, quia Samuel non ponebat aliquam spem in opere humano, sed solum in Deo: potissimum cū Israelitę, tunc inermes essent, & per hoc ad bellum ineptum. *Et obtulit illum in holocaustum.* i. fecit sacrificiū, quod vocatur holocaustum de illo agno, erant enim tria sacrificia, quę poterant fieri de hoc agno. s. holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato: fecit tamen holocaustum, quia istud erat magis conueniens ex ratione supradicta.

Quare sacrificia Deo placerent.

Samuel quare sacrificauit, cum non esset sacerdos.
Quæst. XXX.

QVAERET aliquis qõ Samuel obtulit sacrificium, cum immolare esset officium sacerdotum. ipse aũt erat simplex Leuita: potissime, cum Deus dixisset, ꝙ quicunque externus accederet, moreretur. s. quicunque nõ de semine Aaron immisceret se in officio sacerdotali. Nu. c. 3. & 18. populus quoque debuisset eum occidere, tanquã manifestum legis preuaricatorẽ. Rũdendum est, ꝙ Samuel, quamquam esset simplex Leuita, potuit hoc facere: non quidem, quia Leuita erat, quia nulli Leuitæ hoc licebat, sed qa ipse erat prõpheta dñi. & Deus mouebat eum ad faciendũ hęc, quęcũque aũt hoĩes agũt Deo impellente bona sunt, & quamquam illa videantur esse ꝓ legẽ non sunt, quia qui hmõi sunt non sunt subditi legi, iuxta illud. Qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege. Quòd autem Deus moueret eum ad faciendum hoc, apparet quia interdum hoc exꝑsse mandabat, vt patet infra 16. c. vbi iussit, ꝙ iret ad immolandum in Bethlehem. populus quoque intelligebat, ꝙ ista ageret Samuel motus a Deo, quia sciebat eũ esse prophetam, ideo quamquam esset ꝓ legem cõem nõ putabat eum dignum redargutione, sed obediebat in singulis, quæ ille facere vellet. Aliquis aũt forte vellet aliter rñdere. s. ꝙ Samuel erat sacerdos, & licebat ei facere sacrificium, sed hoc falsum est: qm̃ supra c. 1. declaratum est, ꝙ erat Leuita simplex, erat quippe de Caathitis, vt patet 1. Parali. c. 6. *Integrum domino.* i. obtulit illum agnum integrum in holocaustũ, non est sensus, ꝙ esset integer. i. ꝙ cremaretur cum pelle carnib⁹, & simo nullo dempto, quia hoc solum competebat quibusdam speciebus sacrificiorum pro peccato. s. qũ offerebantur pro peccato populi, vel summorum sacerdotum, vt patet Leu. c. 4. in holocaustis aũt nũquã hoc fiebat, nam primo iugulato aĩali tollebatur pellis, & deinde lotis intestinis, & pedibus, diuidebantur oẽs carnes in frusta, & ponebantur super altare, vt patet Leui. c. 1. sed dicit obtulit integrum. i. obtulit oẽs partes carnium nihil inde demendo, & hoc dr̃ ad differẽ tiam aliorum sacrificiorum, quia in sacrificio pacifico nihil proueniebat domino, nisi adipes: cętera autem pertinebãt ad sacerdotes, & ad offerentes, vt patet Leuit. c. 3. & 7. ibi aũt non offerretur agnus integer. Dr̃ ẽt hoc ꝓp sacrificiũ pro peccato, quia in eo solus adeps dño offerebatur. Cętera autem pertinebant ad sacerdotes solos. Leu. c. 4. & 6. ideo non offerebant ibi carnes integræ: hic aũt sic, & ideo dr̃, ꝙ obtulit integrũ: non tñ est adhuc intelligẽdum, ꝙ obtulerit integrũ. i. oẽs carnes simul, quia quodlibet animal immolatum in holocaustum debebat diuidi in frusta, & istę partes ponebantur postea super altare, vt patet Leuit. c. 1. sed quia nulla istarum pertinet adimebatur de sacrificio, dicebatur integer offerri. *Et clamauit Samuel ad dominum pro Israel.* s. cum offerret sacrificium orauit pro Israel, vt liberarentur de manu Philisthinorum, & iste erat clamor suus. Erat autem hoc generale, quòd quandocunque sacerdotes offerrent sacrificia, semper orarẽt pro illis, qui dabant animalia illa ad offerẽdum, vt patet ex discursu Leuitici, & maxime 9. capit. & quia totus Israel faciebat nunc offerri sacrificium, orauit pro toto Israel.

Et exaudiuit eum dominus. Orabat namque Samuel, vt liberarentur Israelitę de manu Philisthinorũ, & Deus hoc concessit faciens miraculum, sicut infra patet.

Factum est ergo, cum Samuel offerret holocaustum. i. nõdũ cõsummato sacrificio, qd̃ offerebat Samuel Philisthini inceperunt pugnare: intelligit aũt hoc de cõbustione sacrificii, quia iã Samuel immolauerat agnum, & carnes conscissas posuerat super altare, tñ nõdũ erant crematæ: holocaustũ aũt durabat quousq; oẽs carnes cremarentur. *Philisthæos inire prælium contra Israel.* i. incęperunt Philisthęi pugnare, quia cum ipsi accessissent ad locũ, in quo conuenerant Israelitæ, mox inierunt bellum timentes, ꝙ alias fugerent, cũ essent inermes. *Intonuit autem dominus fragore magno.* Hic ponit diuinum miraculũ. s. ꝙ misit Deus magna tonitrua super Philisthinos, & terruit illos, aliqui ẽt volunt, ꝙ venerint fulmina, & multi mortui fuerint: simile aũt fuit tpe Iosue cum persequeret Iosue quinq; reges Amorrhęos fugientes in descensu Bethoron, misit Deus lapides grandinis, & perierunt plurimi. Iosue c. 10. de isto tonitruo dicit Ioseph. 6. Antiquitatum, ꝙ non solũ fuit tonitruum, sed ẽt terręmotus, & corruscationes magnæ inquiens Palestinis Deus primitus terrã mouit, eamque tremere fecit, & eis dubia demonstrauit, ita vt eis basis subtrahi videretur, & scissa in diuersis apertionibus solueretur, deinde tonitruis increpantibus, & igneis coruscationibus longe micantibus, velut incendens eorum vultus nimis eos affecit, & ex eorũ manibus arma diripiens nudos in fugam conuertit. Hoc aũt satis est verisimile, quia alioquin durum esset Israelitis pugnare ꝓ eos, cum non haberent ipsi arma, & Philisthęi essent armati. *Et exterruit eos.* Scilicet fragor magnus tonitrui terruit eos, sed adhuc magis terruit motus terrę, quia videbatur subtrahi pedibus eorum, & coruscationes, quæ videbãtur incendere vultus ipsorum. *Et cæsi sunt a filijs Israel.* Idest percusserũt eos Israelitæ.

Quomodo Israelitæ terruerunt Philisthinos cum essent sine armis. *Quæst. XXXI.*

ALIQVIS dicet, cũ Israelitæ non haberent arma, quia nõ venerant ad bellum, qũo poterant cędere Philisthinos? Respondebitur, ꝙ aliqua arma portabant, quamquam non essent ita muniti, sicut si irent ad bellum, vel saltẽ lapidibus eos occidere poterant cum Philisthini exterriti nihil resisterent, sed magis vr̃, sicut dicit Iosephus, ꝙ diripuit dñs omnia arma de manibus Philisthinorũ, illa autem arriperent Israelitæ, & pugnarent contra Philisthinos. *Egressique filij Israel de Maspha persecuti sunt Philisthæos.* Ista est sententia duplicata, erant autem Israelitæ in Maspha, quia Maspha erat ciuitas, & cum vidissent, ꝙ dñs exterruisset Philisthinos, & hoc in fauorem suum factum esse crederent, exiuerunt persequentes illos versus terram Philisthijm. *Et percussserunt eos vsque ad locum, qui erat subter Bethchar.* Ista fuit lõgitudo itineris, nam persecuti sunt Israelitę Philisthinos vsque in terram suam. Erat autem Bethchar quidam locus terrę Israel, & circa illum accesserunt Israelitę persequentes Philisthinos, ideo posuerunt lapidẽ circa ipsum locum. noĩauit autem hic scriptura Bethchar eo ꝙ locus, in quo fuit positus lapis non erat aliquis locus cognitus, cum non esset ciuitas, nec villa, ideo positũ fuit nomen illius loci, qui erat apud lapidem: est autem ille lapis circa terram Philisthinorum quoniam vsque ad illam persecuti sunt Israelitę Philisthinos. *Tulit autem Samuel lapidem vnum.* Iste lapis erat magnus ad hoc, ꝙ nõ faciliter moueretur, & maneret in memoriam æternam in locum illum, vsque ad quem Israelitę accesserant persequentes Philisthinos, & cum dicitur, ꝙ tulit illum Samuel, nõ est intelligendum, ꝙ ipse mouerit, sed fecit, ꝙ Israelitę mouerent, dicitur tamẽ aliquis ea facere, quę fieri iubet: sic enim in multis aliis habetur. *Et posuit eum inter Maspha, & inter Sen.* Ista sunt duo loca, inter quæ fuit persecutio & plaga Philisthinorum: Maspha enim est

est locus, de quo egressi sunt: Sen autem est locus, vsque ad quem accesserũt, & inter ista duo loca, scilicet apud Sen erat Lapis ille. *Et vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij.* Idest fecit, ꝙ vocaretur ille Lapis adiutorii: causa subditur immediatè: multa autem memorialia reliquerunt Israelitę in positione Lapidum, sic. n. fuit apud Iordanem, & in Iordane, nam 12. lapides abstulerunt Israelitæ de ripa Iordanis, & posuerunt intra flumen erectos, vt posset cognosci, ꝙ per ipsum locum transierãt Israelitæ: totidem quoq; Lapides duxerunt de Iordane, & posuerunt eos in Galgala, vbi primo castrametati sunt in introitu terræ Chanaan, de hoc Iosue cap. 4. & 5. sic etiam fecerunt altare apud montem Hebal, & Garizim de Lapidibus magnis calce superlitis, & scripserunt ibi totum Deuteronom. vt patet Deuteronom. 27. cap. & Iosue 8. *Dixitque hucusque auxiliatus est nobis dominus.* Ex hoc appellatum est nomen Lapidis illius Lapis adiutorii, & dixit hucusque, qa nõ persecuti fuerunt Israelitę Philisthinos vlterius, cum ibi esset iam terra Philisthinorum, quam non ausi fuerũt introire: de isto Lapide adiutorij habetur. s. c. 4. vbi dicitur, ꝙ ibi castrametati sunt Israelitę qũ pugnauerunt contra Philisthinos, & capta est arca: tunc tñ non erat ibi Lapis ille, nec sic vocabatur locus, sed est dictum per anticipationẽ, post aũt per 20. annos fuit impositum istud nomen, isti enim 20. anni, de quibus supra dicitur inceperunt ab illo tempore. s. a septẽ mẽsibus post, quando arca posita est in Cariathiarim.

Et humiliati sunt Philisthæi. i. deiecti, vel diminuti ab honore suo, & potestate magna, quam exercebant super hebręos: non tamen fuerunt penitus deiecti a potestate illa, quoniam postea tempore Saulis adhuc habebant dominium super Israel, & imponebant eis leges: nam faciebant, ꝙ nõ esset faber ferrarius in Israel 1. cap. 13. etiam semper exigebant tributa ab Israelitis vsque ad tempora Dauid, qui abstulit hęc, vt patet infra 2. lib. c. 8. sed fuerunt humiliati quantum ad aliqd, quia ante hoc nimis dominabantur. *Nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Israel.* i. post hoc iam non veniebant ad terram Israelitarum ad pugnandum cõtra eos, sicut ante faciebant.

Quomodo Philisthini post istud bellum non venerunt amplius ad terram Israelitarum. *Quæst. XXXII.*

NON est autem intelligendum, ꝙ nunquã postea venerint, sed ꝙ steterunt aliquanto tempore, quo non venerunt: nam postea non multo tempore venerũt iterum. s. in principio regni Saulis, & ingressi sunt terrã Israel, atq; destruebant eam distincti in tres cuneos, postea ẽt tẽpore Saulis erant semper bella contra Philisthinos, nã 1. 14. c. dr̃, ꝙ erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saulis: postea etiam in bello, in quo mortuus est Saul introierunt Philisthijm in terram Israel, vt patet infra 29. c. & 31. Simile autem habetur 1. 4. lib. ca. 6. s. Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terrã Israel, & tñ immediatè in eo. c. dr̃, qũo venerunt Syri cum rege Benadab in Israel, & obsidebant Samariam. Ob hoc aũt sunt multoties aliqua obscura in ꝓphetis ꝓp tales terminos, & tñ debent exponi, vt nunc dixi. Sic. n. Iudęi arguunt, ꝙ Christus non fuerit Messias, quia Isa. c. 2. dr̃ de Messia non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælũ, & tñ post Christi aduentum fuerunt multa bella. Dicendum ꝙ aduerbium (vltra) non stat pro omni tpe, sed pro aliquo tempore coniuncto natiuitati Christi, in quo non fuerunt bella, ꝙ satis apparet, quia ante natiuitatem Christi aliquanto tempore totus orbis placatus est, ita vt omnes obedirent Octauiano Imperatori, ꝙ nunquam ante hoc fuerat. s. ꝙ totus orbis obediret Romanis, & tunc iussit ad sciendum numerum subiectorum suorum, ꝙ oẽs irent in ciuitates natales, & ibi profiterentur se subiectos Romanis, atque soluerent singuli aliquid in professionem, tunc contigit, ꝙ Ioseph & Maria mater dñi, qui morabantur in Nazareth venirent in Bethlehem ad professionẽ, qa erat oriundus Ioseph de Bethlehem, & ibi contigit Saluatorem nasci, cum ipse conceptus fuisset in Nazareth, de hoc Luc. c. 2. *Facta est itaque.* Hic ponitur tertium. s. populi pax, & bona ordinatio, & hoc sub regimine Samuelis, nam ipse erat vir Dei non inclinatus ad auaritiam singula recte disponens, ita vt nullus de eo conqueri potuisset, sicut ipse declarauit coram omnibus Israelitis, infra 12. c. Rursus autem erat vir valde diligens circa singula, nam quolibet anno circuibat totũ Israel iudicans in tribus locis, s. in Bethel, Galgala, & Masphat. ℣. in litera. *Facta est itaque manus domini super Philisthæos.* i. Deus posuit terrorem suum super Philisthinos: fieri. n. manum dñi super aliquem est, quòd Deus operetur aliquid speciale super illum, & qa Deꝰ interdum operatur super nos aliquid, qd̃ est bonũ nobis, & pertinens ad excellentiam nr̃am, interdũ vero aliquid, qd̃ malum est, vtroque modo fit manus dñi super nos, de bono patet. ℣. 4. li. c. 3. s. cumque caneret psaltes facta est super eũ manus dñi. i. irruit super illũ spũs propheticus: sic. n. dr̃ de aliis prophetis, ꝙ fuit super eos manus dñi. Quòd aũt accipiatur in malũ appareret hic, quia manus dñi erat super Philisthinos deprimens eos, vel non permittens exire in bellũ ꝓ Israelitas, sicut faciebant prioribus tp̃bus. *Cunctis diebus Samuelis.* i. istud accidit toto tpe Samuelis. s. propter merita eius. Cum aũt Israelitę regebantur per alios non erat sic magna prosperitas rerum, sicut tempore Samuelis, & intelligitur cunctis diebus. i. multis: non tñ tota vita Samuelis, quia non multum post hoc fuerũt bella Philisthinorum ꝓ Israelitas, vt infra 13. & 14. c. & aliud bellum tempore Goliath Gethęi. ℣. cap. 17. & tñ tunc viuebat Samuel, nam multo post hoc mortuus est de cuius morte patet ℣. 25 ca. Vel ꝑt dici, ꝙ cunctis diebus Samuelis fuit hoc. i. cunctis diebus, quibus ipse mansit in principatu, postquam vero susscepit principatum Saul, facta sunt bella multa, & iste est ꝙeniens sensus. Nã post hoc vsquequo Saul factus est rex, non fuit aliquod bellum inter Israelitas, & Philisthinos, & isti dicebantur dies Samuelis, nam postquam fuit factus rex Saul, iam non fuerunt dies Samuelis, sed Saulis, quia computabantur tempora per annos Saulis, & non per annos Samuelis, quamquam scriptura totũ tp̃s Samuelis, & Saulis dedit Sauli, vt patet Act. ca. 13. vbi dicitur, ꝙ regnauit Saul 40. annis, maior tamen pars illorum fuit Samuelis. *Et redditæ sunt vrbes, quas tulerant Philisthæi ab Israel.* s. ꝙ Philisthæi tulerant pręterito tẽpore de manu Israelitarum multa loca, quæ ad eos pertinebant, & ista erant coniuncta terræ Philisthijm: fuerat autem istud per bella magna, quæ ab antiquo habuerant Philisthini cum Israelitis, & per magnam potestatem, quam super eos exercuerant: nunc autem Philisthini timore Israelitarum reddiderunt eis loca, quę a principio tenuerant. Vel forte fuit hoc factum sub conditione pacis, quia volebant Israelitæ nunc cum superiores essent, pugnare contra Philisthinos, vt redderent eis loca, quæ antiquitus possederant. *Ab Acharon, vsque Geth, & terminos suos.* Ista litera potest intelligi dupliciter, quòd ista prępositio (ab) potest dicere exclusionem, vel inclusionem: si dicat exclusionem est sensus, quòd erant aliquę vrbes cum terminis suis inter Acharon, & Geth, & pertinuerunt olim ad Israelitas: nunc autem reductæ sunt: vel pōt accipi inclusiuè. s. ꝙ cum illis vrbibus essent

Acharon,& Geth, quę erant vrbes magnæ, & capita prouinciarum duarum Philisthinorum, & tūc est sensus.ꝙ antiquitus Israelitæ ęperāt Acharon, & Geth: postea autem Philisthini receperunt hęc loca superātes bello Israelitas. Nunc autem rursus pertinere incęperunt ad Israel,& sic tenēt aliqui, vt declarauimus Iosue 15.c.forte tamen rationabilius est, ꝙ accipiatur ista litera excluſiue,& quòd ciuitas Acharon,& Geth semper pertinuerunt ad Philisthinos, & nunquam ad Israel:nam etiam post hoc reperiuntur istę vrbes pertinere ad Philisthinos,vt apparet interdum in lib.Machabęorum, solum igitur redditæ fuerunt Israelitis vrbes,quæ erant inter Geth, & Acharon, & dicitur hic, & terminos suos, ideſt vsque ad terminos Acharon, & Geth. *Liberauitque Israel de manu Philisthinorum.* i.fecit ꝙ toto tempore ducatus sui non premerent Philisthini Israelitas bello, sicut premebant prioribus temporibus. *Eratque pax inter Israel & Amorrhæum.* i. tempore Samuelis erat pax inter Israelitas, & Philisthinos, quoniam vocantur hic Amorrhęi: accipiuntur autē Amorrhęi dupliciter. Vno modo pro quodam populo ſpeciali inter ſeptem populos Chananęorum: alio modo pro omnibus Chananæis. Primo modo est sensus, ꝙ Philisthini erant Chananęi, & pertinebant ad illum populum,qui vocatur Amorrhęus. Aliter pōt accipi,ꝙ erant isti Amorrhęi.i.Chananęi de vno de ſeptem populis Chananęorum,siue Hethęi, siue Iebusæi,& sic de aliis populis. Dicitur autem, ꝙ erat pax inter eos, & Israelitas, quia ante hoc cum Philisthini essent superiores viribus pugnabant contra Israelitas, quandocunque volebant, & nolebant facere pacem cum eis,tanquam nimis essent impares. Nūc autem, quia Deus fecerat Israelitas superiores,timuerunt nimis Philisthini, & iam ipsi pro pace supplicabant, qđ patet, quia sub conuentione pacis reddiderunt Philisthini omnes ciuitates, quas ęperant de terra Israel, vt patet supra.

An Philisthini reddiderint tributa Iudæis post victoriam habitam contra illos tempore Samuelis.
Quæst. XXXIII.

NICOLAVS dicit, ꝙ Philisthini habuerunt pacem cum Israelitis, & reddebant eis tributa. Et hoc falsum est,nam magis è contrario semper Israelitæ soluebant aliqua tributa Philisthinis,nam nunquam ablata sunt de terra Israel vsque ad tępus Dauid, ipse enim penitus exterruit Philisthinos, & deleuit, atque tulit frenum tributi de manu eorum,vt patet j.2.lib. c.8. Non igitur poterant Israelitę imponere tributa Philisthinis: motiuum autem Nicolai esse potuit, quia Philisthini, cū nunc superati fuerunt a Samuele,coacti sunt reddere ciuitates Iudęorum,quas tenebant: ita ergo putat verisimile,quòd coacti fuerunt ad reddendum tributū. Sed non est sufficiens argumentum: nam manifestū est, quòd post istud bellum non fuit aliquod inter Israelitas,& Philisthinos, vsque ad principiū regni Saulis,de quo infra c.13. & 14. ꝙ fuit modico tępore post hoc, & tamen illo tempore adhuc erant quædam seruitutes super Israelitas:ergo non penitus fuerant ablatę per Samuelem. Patet hoc, quia ordinauerunt Philisthini, ne esset aliquis faber ferrarius inter Israelitas, & sic obseruabatur, vt patet infra c. 13. alioquin autē non obseruauissent hoc Israelitæ, ita vt deberent pro qualibet factione instrumentorum agriculturę descēdere in terram Philisthijm, nisi ad hoc coacti essent p Philisthinos,ergo quamquā esset pax, & redditę fuissent vrbes,non erat penitus ablata seruitus Israelitarū quantum ad Philisthinos. *Iudicabat quoque Samuel Israel.* Esse iudicem dicit hic iurisdictionem, & dñiū quoddam. Nam nullus alius erat dñs in toto Israel eo tpe, quo Samuel erat iudex, & ipse congregabat populū, qñ volebat,iubens ire ad bellum,vel facere quodcūq; voluisset.Habebat ēt iurisdictionem quantum ad omnes causas,tam ciuiles,quàm criminales:ipse.n.iudicabat in toto Israel. Non est autem intelligendum, ꝙ ipse solus iudicaret,quoniam non sufficeret ipse ad omnes causas, cum Moyses a principio Israelitici populi hoc attentauerit,sed non pręualuit, vnde immediate secundum consilium Ietro regulauit politiam distribuens per multos iudices,ita quoque tēpore isto multi iudices erant in singulis vrbibus, sed principalis eorum in tota terra Israel erat Samuel: sic.n.de omnib⁹ aliis iudicibus Israel, qui nominantur in libro Iudicū intelligendū est,scilicet, quòd ipsi essent iudices principales, sed præter eos in qualibet vrbe erant viri septem iudices,& vnicuique dabantur duo Leuitę, tanquam ministri ad cognitionem legis.De hoc Ioseph⁹ lib.4.Antiquitatum dicit,scilicet principes autem sint in vnaquaque ciuitate viri septem,qui & virtute,& iustitię studio sint experti, vnicuique vero principatui duo viri ministri præbeantur ex tribu Leuitarum: his tamen non obstantibus iudicabat Samuel, quoniam per appellationem ad eum deuoluebantur causę,etiā quia ipso volente iudicare cessabat officium aliorum minorum iudicum, vt autem diligentius res fieret ipse per seipsum iudicabat.

Cunctis diebus vitæ suæ. i. omnibus diebus, quibus vixit in principatu, nam postquam Saul factus est rex transiuit ad ipsum potestas, & ideo Samuel non iudicabat.Etiam intelligitur hoc de tempore illo,quo fuit Samuel potens ad discurrendum per totam terrā Israel: nam postquam factus est senex posuit filios suos iudices in Bersabee,& ipse iam non iudicabat,vt patet seq.c.& hoc fuit antequam fieret Saul rex: immo ista fuit causa quare Israelitę petierunt regem. ſ. quia habebant iudices iniquos,vt patet seq.c. ideo dī cunctis diebus.i.cunctis diebus, quibus fuit in principatu, & potens fuit ad iudicandum:isti.n.sunt dies vitę eius.

Et ibat per singulos annos circuiens. i.quolibet anno circuibat Israelem ad iudicādum: in quo apparet magna diligentia illius circa regimen populi, & cultum Dei, faciebat.n.hoc, ne daretur locus minoribus iudicibus pręuaricandi in iudicio, si nullus iudex superior frequenter se intromitteret de causis populi.Etiam faciebat hoc pp cultum Dei,vt videret an in aliqua vrbe essent idolatræ.In hoc aūt aliquale exordiū habuit in ecclesia, ꝙ prelati semel in anno visitarent prouinciam suam,vt sic scirent de qualitate subditorum, & eorū, quę fiunt. *Bethel, & Galgala.* i. circuibat Israelem p ista tria loca:erant.n.ista tria, in quibus ipse principaliter sedebat ad iudicandum,est autem Bethel ciuitas quędam in sorte Beniamin,vt patet Iosue c. 18. de hac vrbe fuit vnus de regibus, quos occidit Iosue, vt patet Iosue cap.12.Galgala autem a principio non erat ciuitas,nec aliquis locus, sed postea factus est ibi aliquis locus habitationis: erat enim Galgala nomen castrametationis in qua Israelitę primo sederunt post transitum Iordanis,vocatus fuit autem locus ille a Iudęis Galgala, quia ibi omnes circuncisi sunt, distat autem ab vrbe Iericho stadiis 10. vt ait Iosephus 5. Antiquitatum,ibi autem posuerunt Israelitæ lapides 12. quos tulerant de Iordane, vt manerent in memoriam ipsorum.De hoc Iosue cap.quarto,& quinto. Malphat autem erat alia ciuitas in terra Galaad, vt patet Iudicum cap.11.

Creditur autem pertinuisse ad tribum Gad. *Et iudicabat Israelem in supradictis locis.* Scilicet in istis tribus, quia licet totum Israel circuiret, tñ nō poterat sedere in quolibet loco ad iudicandū, quoniam sic per multos annos non potuisset circuire totam Israel, sed in istis tribus locis sedebat ad iudicandum,& omnes,qui in circuitu aliquas causas habebant veniebant ad illa loca, & ne venirent Israelitę de vltimis finibus Israel ad Samuelem, si ipse semper esset in vno loco determinato: releuabat eos a magnitudine expensarum, quas facerent si venirent ad ipsum, cum ipse discurreret per tria loca Israel,quę inter se erant satis distantia, vt eum esset in vno illi,qui erant de vna prouincia venirent ad eum: cum autē in alio venirent illi,qui erāt de alia prouincia,& sic de tertio loco,& postea de vrbe Ramatha, in qua habitabat Samuel,& ita quęlibet terra Israel haberet sibi propinquum iudicem secundum tempora, quibus iudicabat in locis illis. *Reuertebaturque in Ramatha.* Scilicet quolibet anno circuibat Israelem, & iudicabat in tribus locis prędictis, quod cum fecisset redibat in vrbem suam Ramatha, vt aliquanto tempore refocillaretur a labore itineris, non tamen refocillabatur a labore iudicandi, quoniā etiā in eodem loco iudicabat:ista autem vrbs,quę vocatur hic Ramatha vocata fuit postea Arimathia: de ea nāque dicitur fuisse ille Ioseph nobilis decurio, qui sepulchrū dedit corpori Redemptoris nostri in tumulo suo nouo, vt patet Marci.c.15. *Ibi enim erat domus eius.* Ideſt morabatur Samuel in Ramatha: hoc autē fuit,quia ibi erat hęreditas patrum suorum. Nam ibi habitabat pater suus Elcana, vt patet supra c.1.& 2.cū dicitur:Reuersitque sunt, & venerunt in domum suā in Ramatha. *Et ibi iudicabat Israelem.* Sicut in tribus locis supradictis iudicabat populum,ita & nunc in vrbe sua iudicabat, vt nullū ei tempus a laboribus vacaret. *Ædificauit etiam ibi altare domino.* Ideſt in vrbe sua Ramatha ędificauit altare, vt coleret dominum in illo faciendo sacrificia: nam altare ad nihil aliud erat.Nemo autē existimat ex hoc, quòd sanctuariū fuerit aliquando in vrbe Ramatha, sed magia è contrario colligitur ibi non fuisse,ex eo quod habetur hic.Nam altare fiebat ad immolandum domino, si autem fuisset sanctuarium in vrbe Ramatha fuisset ibi altare,& non oportuisset,quod aliquis altare ibi cōstrueret,sed quia ibi non erat sanctuarium,construxit Samuel altare,vt non vacaret a Dei cultu aliquo tempore.

An licitum fuerit construi altare in Ramatha, & an factum est ex dispensatione. *Quæst. XXXIIII.*

QVAERET aliquis circa hoc, an licite potuerit construi altare in vrbe Ramatha. Et videtur,quòd non, quia siue ibi esset sanctuariū, siue non, minime licebat: si enim non esset ibi sanctuarium, non licebat offerri victimas aut fieri altare, quoniam iussum erat,ne quis offerret victimas suas in quocunque loco vellet,sed in alio loco,quem dominus elegisset Deutero.12.c.& iste erat locus sanctuarij, ergo extra illum non licebat offerri victimas, vel fieri altare: si autē esset sanctuariū in ipso loco non poterat fieri altare, quia erat aliud altare in sanctuario ad ostiū tabernaculi, in quo iubebat dominus offerri, & siquis immolaret victimam, & non adduceret eā ad locū sanctuarij ad hoc, quòd offerretur ad ostium tabernaculi,& immolaretur apud altare,reus erat sanguinis Leui.c.17. Respondendum est, quòd contra legem communē erat fieri altare in aliquo loco extra locum sanctuarij,vel alibi immolari victimas: potuit tamen facere illud licitè Samuel, quoniam viris Prophetis, qui a Deo mouebantur ad agendum ea, quę agebant, multa licuerunt,quę alijs hominibus nō licebant:equaliter enim erat cōtra legē, quòd aliquis non sacerdos immolaret, vel ꝙ extra locū debitū fierēt sacrificia, Samueli tñ licuit sępe facere sacrificia, quoniam Deus illi iussit, vt.s.declaratum est: ergo ēt liceret ei facere illa vbi vellet: ꝓstituerat.n. Deus vnū locum sacrificiorum.ſ.in sanctuario, vt tolleretur occasio opinandi esse plures Deos, & illa duo inconuenientia, quę supra assignata sunt. In Samuele autem manifestum erat,ꝙ nihil ageret ad idolatriā pertinens etiam, ꝙ omnia, quę ageret ex Dei voluntate ageret, ideo nemo eum reputabat culpabilem constituendo altaria, vbi vellet.sic enim alij Prophetę fecerunt. Nā Elias construxit altare in monte Carmelo ad cōuincendum Prophetas Baal, & totum populum Israel,ꝙ Deus ipsorum erat verus Deus,& non Baalin,vt patet infra 3.li.18.c.Similiter quoque Dauid Propheta erat, & admonitus ab Angelo cōstruxit altare in Areuna Iebusęi, vt patet infra 2.li.c.vlt.sed nemo istorum reprehenditur, ideo nec Samuel poterit reprehendi, qui similiter erat Propheta.

Nicolai opinio de sacrificio Samuelis reijcitur.
Quæst. XXXV.

NICOLAVS autem dicit, ꝙ istud licuit ex dispensatione:nam hoc modo poterat ibi, & alibi fabricari:dicit etiam,quòd poterat hoc esse quātum ad legem communem, scilicet ꝙ omnibus Israelitis licuisset facere similia,& hoc,quia a tempore,quo capta est arca,vsque ad tempus, quo fuit iterum posita in sanctuario in templo Salomonis, arca non habuit stabilem situm, quia frequenter deportata est de loco ad locum, vt patet ex prędictis ab eo in hoc c.etiam portata fuit ad bellum infra c.14.ideo sacrificia votiua, & alia spontanea, ad quę non tenebantur homines, sed ex deuotione fiebant, poterant fieri vbicunque secundum deuotionē offerentis:sic etiam dicit,ꝙ licuit in deserto fieri,quia tunc arca nō habebat stabilem situm, sed mouebatur quotidie. Cum autē fuit arca in Silo cum sanctuario non fuit licitum, ꝙ immolaretur alibi nisi in sanctuario:postquam vero arca inde remota est, licuit iam fieri oblationem vbicunque. Sed ista non possunt stare, & primo cum distinguitur,ꝙ licebat quodam tēpore offerre vbicūque, & alio tempore nō, falsum videtur. Nam ratio quare Deus fecit, quòd esset vnicus locus sacrificiorum, fuit ne existimarentur plures dij, si in pluribus locis sacrificia fierent. Alia cā erat ad hoc,ꝙ nō daretur Israelitis opportunitas sacrificandi dęmonibus, ꝙ fieret si liceret eis vbicunque vellent facere sacrificia, quia nemo videret eorum cęremonias, & possent facere cęremonias idolatrarum: cum aūt eēt vnicus locus immolandi non poterat hoc fieri, quia omnes videbant, quas cęremonias quisque faceret in sacrificijs.Tertia cā erat, vt tolleretur suspitio, qm̄ dato, ꝙ aliquis offerret Deo vero in mōtibus, vel in secretis locis adhuc dubitaretur, an iste Deum, vel dęmones colebat.Istud āt tollebatur cū oēs immolabāt in loco vno, quia ibi cum quilibet immolans videret ab omnibus nō poterat esse suspitio. Si aūt ꝙcederet, ꝙ tpe, quo erat arca separata a sanctuario immolarēt Israelitę vbicunque vellent,oīa ista tria ꝙuerterent ad ꝺriū. Primo, quia cū liceret cuicunque immolare vbi vellet, putarent esse plures dij cū in multis locis fierēt oblationes. Secūdo quia isto tpe possent Israelitę immolare dęmonibus, cū ꝑmitteret cuilibet vbi vellet immolare, & ibi poterat quilibet facere cęremonias, quas vellet,siue Deo siue dęmonibus.Tertiū ēt staret, quia dato, ꝙ aliq immolātes Deo in locis segregatis rectę se haberēt, tñ adhuc erat de eis suspitio, an dęmonib⁹ immolarēt, non ergo magis debuit isto tpe, quam alio permitti Israelitis immolare vbi vellent.

Quare tñ vnic⁹ erat locus sacrificandi.

Dictum

Dictum Nicolai de sacrificijs votiuis refellitur.
Quæst. XXXVI.

ITEM cum dicit, q̄ sacrificia votiua, & illa, quę erant spontanea poterant immolari vbicunque vellent offerentes, & non alia sacrificia necessitatis, non stat quoniam si liceret offerri aliqua extra sanctuarium, omnia offerri liceret. Ratio aūt diuersitatis poterat fortè sumi secundum Nicolaum, quia omnes sacerdotes conueniebant in locum sanctuarij ad ministrandum ibi, & non ministrabant exterius, ideo ea, quę erant de necessitate, debebant adduci ad locum, in quo erant ministri, sed ēt hoc non stat, quia dato, q̄ aliquo tēpore licuisset offerri sacrificia extra G locum sanctuarij, tñ non licuisset ob hoc cuilibet illa immolare, sed soli sacerdoti. & ob hoc quicunque deberet sacrificium, & vellet illud facere extra locum sanctuarij, oportebat, vt vocaret aliquem de sacerdotibus, qui illud faceret: quo dato etiam sacrificia, quę erant necessitatis poterant fieri extra sanctuariū. Itē non stat ista distinctio, quia nō solum sacrificia necessitatis iussit Deus offerri in sanctuario, sed ēt dixit, q̄ siquis vellet offerre hostiā pacificam, vel holocaustū, & non portaret ad ostium tabernaculi, vt ibi offerret esset reus sanguins, vt patet Leui. c. 17. & de omnibus sacrificijs siue spontaneis, siue necessarijs dr̄ p totum Leuiticum, q̄ quicunque offerret illa deberet offerre ad ostium sanctuarij. Item ista distinctio. s. q̄ arca exi- H stente in sanctuario non licebat offerri extra sanctuarium, sed qñ illa erat exterius, licebat, non stat, qñ arca nihil faciebat ad sacrificia: nō. n. iussum est q̄ aliqñ aliqua sacrificia fierent corā arca, vel q̄ qñ fierent aliquę cęremonię fierent coram arca, sed omnia fiebāt in altari holocaustorum, sed istud semper erat in sanctuario, siue ibi esset arca, siue nō, ideo non est aliqua ratio, quare magis liceret absente arca offerri extra sanctuarium, q̄ illa presente. Item dato, q̄ arca aliquid faceret ad sacrificia, & illa absente a sanctuario liceret offerri extra sanctuarium, hoc quidē esset quantū ad locum illum, in quo erat arca, sed q̄ in alijs locis vbicūque vellent offerentes liceret offerre irrationabile valde est. Item cum dr̄, q̄ arca mutata fuit p I diuersa loca postq̄ separata fuit a sanctuario, presuppo nit ea, quę dixit in prin. c. s. q̄ fuit arca in Cariathiarim, deinde in Masphat: postea in Galgala: deinde ī Nobe, & postea in domo Obededon, sed hæc improbata fuerunt. s̄. q. 10. vsque ad 18. Item dicit, q̄ arca fuit ducta in exercitū, qñ pugnauit Saul p̄ Philisthinos, de quo. j. c. 14. Quidam nūdēt, q̄ falsum est, quia nō apparet ibi, q̄ arca ducta fuerit. Nicolaus tñ intelligit, q̄ fuerit ducta arca, eo, q̄ dr̄ ibi, q̄ accesserunt ad dominū, & Saul consuluit ibi dñm, sed non stat, quia satis apparet, q̄ ducta fuerit in castra, quia dicitur ibidē, & ait Saul ad Achiam applica arcam domini, erat enim ibi arca dñi die illa cum filijs Israel. Sed dicendum, q̄ non sequit ex hoc, q̄ arca erat instabilis, quia qñ erat in Silo, dice- K batur stabilis, tñ tunc mota fuit, & portata in bellum. s̄. 4. & tñ fuit capta a Philisthinis, id aūt, q̄ fiebat corā dño putat Nicolaus fieri coram arca, sed falsum est, quia in multis alijs locis dr̄ aliquid fieri corā arca, vt s̄. declaratum est.

Aliud dictum Nicolai, quod offerebantur sacrificia in deserto, vbicunque vellent confutatur. Quæst. XXXVII.

ITEM dicit, quòd sic fuit in deserto, scilicet quòd licuit Israelitis offerre vbicunque vellent, & offerebant non curantes, an in sanctuario, vel extra, & istud Nicolaus inducit, quia dicitur Deutero. capi. 12. Non facietis ibi, quę nos hic facimus hodie F singuli, quòd sibi rectum videtur: nec enim vsque ad prēsens veniſtis ad requiem, & possessionem, quam Deus daturus est vobis, & quia ante hoc dicebatur ibi de sacrificijs, & etiam post hoc refert Nicolaus ad sacrificia dicens, quòd in deserto offerebat quilibet vbi volebat, postea autem in terra promissionis non erat sic futurum. Sed istud non stat, quoniam in deserto Israelitę non immolabant nō solum spontanea sacrificia, sed etiam nec sacrificia necessitatis, quia non poterant habere ea, quę requirebantur ad sacrificium, & propter hoc non obligauerunt cęremonię in deserto. Cum autem dicitur, quòd quilibet faciebat id quod sibi rectum videbatur, non intelligitur quantū ad locum immolationis, sed quantum ad obseruationem omnium cęremoniarum, scilicet quòd in deserto non obligabantur Israelitę ad obseruandum cęremonias: ideo quilibet faciebat id, quod sibi rectum videbatur. In terra autem promissionis non erat sic futurum, quia obligabantur Israelitę ad obseruandum cęremonias. Item ratio Nicolai nō applicatur ad propositum in illo casu. Nam dicit, quòd cum arca erat extra sanctuariū, & mouebatur de loco in locum, licebat Israelitis offerre vbi vellent. In deserto tamen non erat sic quoniam, quamquam moueretur arca semp erat in sanctuario: nam dum figebatur erat intra sanctuarium: cum autem mouerentur castra, mouebatur cum sanctuario, & tunc nemo offerebat sacrificium, quia omnes proficiscebātur per desertū motis castris, sed cum erant castra fixa, & poterant Israelitę offerre si vellent, erat arca intra sanctuarium, ergo tunc ibi debebant offerre, & non extra, nō ergo possunt stare ista, quę dicta sunt. Sed dicendum in proposito, quòd Samuel construxit altare, & potuit facere sacrificia extra sanctuariū, quia erat vir Propheta, & Deus mouebat eum ad faciendum omnia hęc. Cum autem arguebatur, quòd siue esset sanctuarium in Ramatha, siue nō, nequaquam licebat ibi fieri altare: dicendum, quòd ibi nō erat sanctuarium, & ob hoc Samuel cōstruxit ibi altare, vt haberet locum, in quo immolaret. Et cum dicitur, quòd non licebat, verum est de lege communi, sed iste erat vir Propheta, & instinctu Dei faciebat, ideo licebat sibi quęcunque huiusmodi facere, sic enim licuit, quòd ipse faceret sacrificium, licet non esset sacerdos.

CAP. VIII.

EACTVM est autē cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices in Israel. Fuitque nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secūdi Abia iudicum in Bersabee. Et non ambulauerunt filij illius in vijs eius, sed declinauerunt postea ad auaritiā: acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.

FActum est. In superioribus descripta nequitia filiorum Heli, per quam perijt summum sacerdotium de domo ipsorum, hic describitur iniquitas filiorum Samuelis, quę fuit occasio, vt mutaretur principatus Israelitarum: si enim filij Samuelis secuti fuissent viam patris, non declinantes ad auaritiam, sicut Samuel fuerat iudex, ita filij eius, & posteri ipsorum, nunquam fuisset mutatus iste principatus de Israel, quia tamen fuerunt mali habuerunt Israelitę occasionem petendi regem, & sic mutatus fuit

fuit principatus Iudicū in principatum Regum. Et diuiditur in tres partes. Primò describitur filiorum Samuelis transgressio: secundo populi petitio: tertiò domini diffinitio. Secunda ibi. *Congregati ergo.* Tertia ibi. *Et orauit Samuel.*

Ordo huius literæ est continuus ad præcedentem.
Quæst. I.

CIRCA primum de habitudine literę huius ad prēcedentem an sit consequens ordo, dubium videbitur, sed respondetur, quòd hic est ordo continuatus, quoniam supra dictū fuit de vita Samuelis, & actibus, quos habuit vsque ad B senectutem, scilicet quòd iudicabat semper Israel, & discurrebat per tria loca. Hic autem dicitur, quid egit postquam fuit senex, scilicet quòd instituit filios suos iudices, quia ipse non poterat iam discurrere per loca. Inter hęc autem medium nullum est, ideo ordo iste est continuatus. *Factum est autem cum senuisset Samuel.* Istud erat antequam esset Saul rex: nam si non fuisset sua senectus, propter quam impeditus fuit a iudicādo, nunquam Israelitę petiuissent regem.

Quantæ ætatis erat Samuel, quando instituit filios suos iudices, & quanto tempore vixit. Quæst. II.

DE ętate autem Samuelis, scilicet quantum vixerit, non habetur expressum: constat tamen, quòd iam erat senex, ita q̄ non posset C iam cōmode discurrere per loca, sicut prius faciebat. Post hoc tamē vixit tempore magno: fuerūt enim. 20. anni in principatu Samuelis, vt patet precedenti c. scilicet, q̄ ab eo tempore, quo posita est arca in Cariathiarim vsque ad tempus, quo factum est bellum prēcedens contra Philisthinos transierant anni 20. incępit tamen principatus Samuelis, quando posita est arca in Cariathiarim, scilicet septem mensibus ante, vel quasi. Immediate autem fuerūt facta ea, quę habentur hic. s. q̄ petiuerunt Israelitę regē, & Samuel illum sibi dedit, cū quo vixit Samuel annis 18. s. post constitutionem Saulis in regem, vt ait Iosephus. 6. antiquitatum. Saul autem duobus annis solum superuixit Samueli, vt ait idem Iosephus, & sic sunt 38. anni ab initio principatus Samuelis vsque ad mortem eius, ante hoc autem quantum vixerit nō apparet. Hebręi autem dicunt, q̄ solum vixit 32. annis, & inducunt ex verbis matris eius, quę vouit illum domino vsque in sęculum, sed sęculum est spatiū annorum 50. scilicet a Iobelęo in Iobelęum, & quoniam ipsa non duxit eū coram domino immediate, vt natus est, sed postea aliquanto tempore. s. post duos, vel tres annos, quibus super addendum est vnum sęculum, scilicet 50. anni. Sed ista positio nulla est, quia nō prēsciuit mater eius dies illius, ita quòd taxaret, quòd staret coram domino solum per vnum Iobelęum, sed dixit quandiu vixerit etiam si viueret centum annis: sic enim ipsa exposuit supra c. 1. Item non significabat hoc, quod Samuel viuere deberet per quinquaginta annos coram domino, quia poterat stare coram domino vsque in sęculum, & tamen, quòd solum esset ibi quinque annis, vt pote si transissent 45. anni a prēcedenti Iobelęo quando nasceretur Samuel, manebant 5. anni solum vsque ad Iobelęum, quibus si staret Samuel corā domino, diceretur stetisse vsque in sęculum coram domino. Sic enim erat de seruis, qui quādo volebāt educere secum filios, & vxores, manebant vsque ad annū Iobelęi, & siue ille cito veniret, siue post longa tēpora dicebantur stetisse isti serui vsque in sęculum, vt patet Exo. 21. c. & Leui. 25. Item non stat, quia cum ab A initio principatus Samuelis vsque ad mortem suam transirent anni 38. vt supra declaratum est. fuisset solū 12. annorum Samuel, quando incępit principari, sed hoc inconueniens est, quia nemini per electionem tribuitur principatus in tam parua ętate: Samueli autē per electionem datus est principatus iudicatiuus totius populi, quia nemo de stirpe sua ante eum fuerat princeps, sed Heli summus sacerdos: esset igitur ad minus 25. annorum, vel amplius, nam adhuc in illa ętate nō sunt homines maturi. Item sequeretur aliud inconueniens, quia in primo anno regni Saulis dixit Samuel: senui & incanui, vt patet infra c. 12. sed adhuc postea superuixit 18. annis secundum Iosephum: ergo erat 32. annorum, quando dicebat se senuisse, quod est incōueniens. Item nō stat, quia Samuel ante principium regni Saulis fecit duos filios suos iudices: ergo illi iam essent viri maturę ętatis. s. 25. vel 30. annorum, & tamen modo prędicto Samuel solum esset in principio regni Saulis 32. annorum, vel quasi, ergo nō posset habere filios ad plus, nisi 15. vel 16. annorum, & tamen manifestum est, quòd isti non assumerentur in iudices. Et sic dicendum est, quòd fuerit maioris ętatis, scilicet 70. annorum, vel plurium, & sic quando cōstituereet iudices filios suos esset annorū 50. vel quasi, ita vt posset habere filios idoneos ad accipiendum in iudices. *Posuit filios suos iudices super Israel.* Duos. n. filios habebat, & ambos iudices instituit, vt melius expedire possent iudicia, quamquam ipse solus tēpore suo iudex fuerat. *Fuit nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia.* Istos duos solum habuisse legitur & ambos iudices ordinauit. pertinebāt autem ambo ad genus Caathitarum, sicut pater eorum Samuel. *Iudicum in Bersabee.* Ideſt isti ambo erant iudices in ciuitate Bersabee, est autem Bersabee, quędam ciuitas in terra Chanaan in latere meridiano, & est quasi in extremitate terrę illius, ideo quando scriptura vult ponere terminos terrę Chanaā ponit Dan, & Bersabee, vt patet supra c. 3. s. Cognouit vniuersus Israel, quòd fidelis Samuel Propheta esset domini. Accepit autē ista ciuitas nomen ab Isaac, vt vocaretur Bersabee. i. puteus septem, vel puteus iuramenti, vt patet Gene. c. 26. est autē ciuitas ista in sorte Iudę, vt patet Iosue. 15. c. in hoc autem fecit Samuel filios suos variare a moribus suis, quia ipse discurrebat quolibet anno iudicans Israel in Bethel, Galgala, & Masphat, ipsi autē stabant solum in Bersabee. Iosephus autē dicit. 6. Antiquitatum, q̄ vnus istorum erat iudex in Bersabee, & alius in Bethel, & q̄ pater eorum diuisit eis populum dans vni partem vnam ad obediendum, & alteri alteram: litera tñ vult, q̄ ambo in Bersabee iudices fuerunt. *Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius.* Ideſt in vijs Samuelis. Potest dupliciter intelligi ista lra. Vno modo de vijs materialibus. s. quòd non circuibant filij Samuelis Israel singulis annis iudicantes in tribus locis, sicut pater eorū, in quo nimis gaudebant Israelitę cum ipsi releuarentur a magnitudine expensarū Samuele discurrente per terram. Nunc autē filijs eius existentibus in vno loco compellebantur venire litigantes ex longinquis partibus, & fatigabantur expensis, vnde ex hoc poterant isti iuuenes non placere populo. Alio modo intelligitur, q̄ non ambulauerunt in vijs patris. i. non secuti sunt mores illius. Nam ipse iudicauit Israelem iustè, & a nullo vnquā accepit munera, nec quicquam per calumniam, aut violenter extorsit, vt patet j. c. 12. isti aūt iuuenes accipiebant munera, & peruertebāt iudicium, & hoc intelligebat populus ista dicēs, vt patet j. *Sed declinauerunt post auaritiam.* Ideſt non declinauerunt post iustitiam, ita vt ad illud declinarentur ad q̄ iustitia inclinabat: sed ad q̄ auaritia, & desiderium possidendi. *Acceperuntque munera,*

Hebræorū opinio de Samue le improbatur.

Bersabee fitus, & nomen.

Cap. 3.

munera, & peruerterunt iudicium. Duo mala fecerunt filij Samuelis. Primum, quia acceperunt munera. Secũdum, quia iudicium peruerterunt propter pecuniam: vtrunque enim per se malum est, & tñ si vniantur aliquid peius efficitur. Accipere enim munera per se ipsum malum est, ideo si iudex accipiat munera, etiam si propterea non peruertat iustitiam, male agit. Nam litigator videns, q̃ iudex ab aduersa parte munera susceperit suspectus redditur de causa sua, ideo potius vult sine litigio perdere, quam litigando succumbere cum longe maius sit dãnum succumbere, quam nõ litigare. Etiam ille, a quo iudex munera recepit, audacior fit ad quęcunque litigia, & ad calumniandum expectans venalem sententiam, potissime, quia rarus est qui ad pecunias non moueatur, ideo totaliter, vel ex parte animus iudicis accepta pecunia concutietur, ideo lex nimis vetuit acceptionem munerum in iudicibus, vt patet Exo. 23. & Deutero. 16. c. ſ. non accipies personam, & munera, quia munera excęcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum: peruertere etiã iudicium per seipsum sine acceptione munerũ malũ est, si tñ quis accipiat munera, & peruertat iudicium deterior est: isti autem vtrunque fecerunt.

Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, constitue nobis regem, vt iudicet nos sicut & vniuersę habent nationes. Disp̃licuitque sermo in oculis Samuelis, eo q̃ dixissent: Da nobis regem, vt iudicet nos.

Ose. 13.

Act. 13.

Congregati vero vniuersi maiores natu Israel. Hic ponitur secundum. ſ. populi petitio de habẽdo regem, desiderabant. q. iam transire ad aliud genus politiæ.

Quare Israelitæ moti sunt ad petendum regem. Quæst. III.

FVIT tamen eis multiplex causa ad petendũ regem. Prima quia filij Samuelis non ambulabant in vijs patris sui, & grauabant populũ. Secunda fuit, quia volebant habere super se vnum ducem, qui posset ante eos ire ad bellum: audierant namque, q̃ rex Ammonitarum moueret exercitum ꝯ illos, ideo volebant regem. Ista causa non exprimitur hic, sed. j. c. 12. cũ dixit Samuel videtes aũt q̃ Naas rex filiorum Ammon venisset aduersus vos, dixistis mihi, nequaq̃, sed rex imperabit nobis. Tertia causa fuit, quia videbatur Israelitis, q̃ erant minores in honore cęteris gentibus: oẽs. n. alię gentes habebãt regem, ipsi aũt nõ: sic dixerunt. j. cõstitue nobis regẽ, vt iudicet nos, sicut & vniuersę habẽt nationes. Dicit aũt hic, q̃ cõgregati sunt omnes maiores natu Israel. i. omnes seniores dicuntur maiores natu. i. natiuitate: isti autem venerũt ad Samuelem, vt non crederet Samuel, q̃ mouebantur ex aliqua leuitate iuuenili, sed quia status rei sic exigebat: isti. n. propter senectutem melius iudicant, quia prudẽtia q̃ est de particularibus exigit magnam experientiam: non est aũt experiẽtia sine tẽporis magnitudine, ideo non est facile iuuenes esse prudentes iuxta Aristo. 6. Ethi. Dicitur aũt, q̃ conuenerunt vniuersi ad hoc, q̃ Samuel crederet istam esse intentionem totius populi: etiã vt plus eum honorarent cum multi venirent. *Venerunt ad Samuel in Ramatha.* Erat. n. locus habitationis eius in Ramatha, vt patet prędcedenti c. Nam ẽt qñ erat iunior, & potebat per totum Israel discurrere ad iudicandum, ad vltimum redibat in vrbem suam Ramatha, & ibi manebat. In hac quoque ciuitate postea sepultus est, vt patet. j. 25. c. *Dixeruntque ei: ecce tu senuisti.* Istud ponunt Israelitę ad excusandum petitionem suam, ne offenderent Samuelem. Dixerunt. n. tu senuisti. i. iam non potes exercere actus iudicãtis, qui sunt nimis laboriosi, potissimum discurrendo quolibet anno per totum Israel, sicut consueuisti, ideo petimus regem. q. d. si tu posses nos iudicare, sicut a principio iudicabas nõ peteremus regem, vel alium iudicem. *Et filij tui non ambulant in vijs tuis.* Hoc adiunxerunt, quia primum nõ sufficiebat: nam licet non posset eos iudicare Samuel diceret, q̃ filij sui iudicarent: ipsi aũt adiunxerũt, q̃ nõ expediebat hoc, quia filij eius non sequebantur vias ipsius. Hoc autem dicebant, quia declinauerunt post auaritiam accipientes munera, & puertentes iudiciũ.

An esset sufficiens causa Israelitis ad petendũ regem, quòd iudices sui erant iniqui. Quæst. IIII.

QVAERET aliquis quare Israelitę petierũt sibi regem eo, q̃ filij Samuelis erant iñiqui iudices: nam non erat ista sufficiens causa petendi regem: si. n. erãt iudices iniqui poterant deponi, & cõstitui alij iudices, & hoc quidem libenter, vel non cum tanta amaritudine acceptasset Samuel, quia cum ipse vir iustus esset non curasset nimis de filiorum suorum deiectione, dum tñ prouideretur publicę vtilitati. Et hoc patet. j. quia cum audiuit ista Samuel, displicuit sermo iste in oculis eius eo, q̃ dixissent da nobis regem. q. d. si dixissent da nobis alios iudices, dum tñ non peterent regem, nõ displicuisset sermo ille. Respondendum est, q̃ ista causa. ſ. iniquitas filiorum Samuelis nõ fuit, quę impulit Israelitas petere regem, sed ipsi desiderabant nimis habere regem, & nũc habita occasione petiuerunt, & sic iniquitas ista non fuit causa, sed occasio. Causa aũt erat, quia videbatur eis indecorum esse, q̃ cum ipsi essent magnus populus non haberent regem. Putabant. n. magnum esse honorem populi, & q̃ ipsi priuarentur hoc honore, erat eis graue: è contrario tñ fit, qm̃ honorabilior est populus, qui non habet regem, dum tñ possit alias bene regi per quemcũque politicum principatum, q̃ q̃ si regem habeat. Nam habentes regem quoddam genus magnę subiectionis tolerant, Israelitę tñ non attendebant ad hęc. Item filij Samuelis erãt duo, & sic neuter erat princeps populi insolidum, ideo nullus eorum ageret curam de bellis populi, tanq̃ de re sua: ipsi aũt volebant aliquẽ, qui haberet curã de eis, sicut de re sua: hoc aũt pertinebat ad regem, qui est dñs subditorum. Iudices aũt nõ habebant tam absolutã potestatem sup̃ populum sicut rex, ideo videbatur Israelitis, q̃ hñdo iudices nullũ dñm habebant, & istud potissimè mouit eos. Nam cum viderunt, q̃ rex Ammonitarum venerat sup̃ eos, petierunt regẽ, vt patet. j. 12. c. volentes aliquem, qui ita haberet curã de eis, sicut rex Ammonitarum de Ammonitis, & q̃ saluare posset eos de manu hostium: vñ postq̃ Saul cõstitutus est in regem quidam de Israelitis dixerunt, num saluare nos poterit iste, & despexerunt eũ, & nõ attulerunt ei munera. j. c. 10. q. d. nos petebamus aliquem, q̃ saluaret nos, & iste non poterit: desiderabant igitur Israelitę regẽ. Nũc aũt videntes opportunitatẽ petendi pp iniq̃tatem filiorum Samuelis, petierunt: noluerũt aũt petere aliquẽ iudicem, quia ille haberet similem habitudinem ad populũ sicut prędcedẽtes, & nõ esset rex, q̃ illi intẽdebant. *Constitue nobis regẽ, vt iudicet nos.* Nõ petebãt principaliter regẽ ad iudicãdũ eos, quia ad hoc poterant petere iudicẽ, sed petierũt ad hoc, q̃ imperaret illis, & ageret bella ipsorum, ipsique haberent honorem regalem, sicut cętere gentes.

Quare petierunt Iudæi regem a Samuele, & non constituerunt ipsi per se. Quæst. V.

QVAERET aliquis cum Israelitę nimis desiderarent regem, quare petierũt illum a Samuele? poterãt. n. ipsum per se constituere cum totus populus hoc vellet. Respondẽdum est, q̃ hoc fecerũt propter duo. Primo ne offenderent ipsum Samuelem, ipse. n. iam iudicare nõ potens filios suos iudices constituerat, si aũt Israelitę eo inconsulto deponerent filios eius a principatu ordinantes regem, nimis iniuriosè agerent in Samuelem, q̃ recusabant, quia eis benefecerat nimis, & erat vir Dei: eum igitur consuluerũt. Secundo fecerunt hoc, quia intelligebant, q̃ cum esset Samuel Propheta, si ipse non diceret esse constituendum Deus nõ admoneret, ideo quamquam Israelitę constituerent alias regem, non duraret, pp hoc aũt voluerunt, q̃ p manus eius fieret, ne ipsi incurrerẽt in magnam pœnã a Deo infligendã. *Sicut vniuersæ habent nationes.* Ista litera põt dupliciter accipi. Vno modo, q̃ esset causa motiua ludęorum ad petendum. ſ. omnes gentes habent regẽ, & est honor earum in rege suo, ideo ipsi concupierũt regem. Vel potest accipi tanq̃ istud sit excusatiuum petitionis eorum. ſ. nõ petimus aliquid irrationabile, nec nouum, aut inauditum, quia omnes gentes regẽ habent, nos aũt soli priuamur hoc honore. Dixerunt aũt, q̃ vniuersę gentes habebant regem, non quidem, q̃ nulla esset gens, quę non haberet regem, quia aliq̃ gentes vtebantur tunc alijs generibus principatus, sicut democratijs, aristocratijs, oligarchijs, & sic de alijs generibus principatuum, sed plurimę gentium erant, quę habebant regem, ideo dixerunt, q̃ omnes gentes habebant regem, sic etiam nunc plures gentes habent regalem principatum, sed aliquę habent aristocratiã: rarę tñ sunt. *Disp̃licuitque sermo in oculis Samuelis.* i. verba ista fuerunt dura in conspectu Samuelis, quia nunq̃ ipse aliquid tale sperauerat a populo, pponẽdũ.

Tribus causis tristatus est Samuel quando petierunt regem. Quæst. VI.

FVIT autem tristitia pp verba ista in Samuele tripliciter. Primo qa innotuit sibi malitia filiorum, quę hactenus occulta fuerat: nec quidẽ doluit, quia innotuit ei malitia, sed quia ipsi iniqui erãt. Secundum fuit pp honorem diuinũ, quia Deus in hoc contemnebatur, vel honor eius minuebatur: eo, q̃ hactenus Deus tenebat in populo Israel nomen regis, q̃ est nomen magni honoris, & nullus de Israelitis istud nomen sibi assumpserat pręter quẽdam sacrilegum, qui breuiter mortuꝰ est, de quo Iudi. cap. 9. noluerat igitur Deus, q̃ istam excellentiam darẽt Israelitę alicui nisi ipsi, & q̃ ipse dominaretur immediate super eos. Quòd aũt honor Dei diminueretur, erat grauissimum Samueli. Hoc patet, quia dicit. j. dixit Deus ad Samuelem: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Tertio contristatus est Samuel, quia volebant Israelitę assimilari cęteris gentibus: dixerunt. n. constitue nobis regem, sicut habent cętere nationes. Sciendum, q̃ Iosephus dicit populũ Hebręorum petiuisse a Samuele, q̃ faceret regẽ aliquem de filijs suis, quia ipsi desiderabãt habere regẽ. In hoc aũt putantes, q̃ nõ grauiter ferret, quia non auferebatur principatus de domo eius, sed augmẽtabat. Dicit tñ, q̃ hęc verba grauiter ꝯcusserũt Samuelẽ pp inserta ei iustitiã circa odiũ regis, optimã. n. illius tunc quersationis electionẽ diligebat valde, q̃ dũ sancta esset beatos ẽt ciues vtentes se faciebat: nimiaque cogitatione his dictis afflictus, nec cibi memoriam habuit, nec somni, sed facta nocte rerũ cogitationes euoluens, sine sopore permansit quousque Deus illũ responsione sua consolatus est. *Eo, quòd dixissent da nobis regem, vt iudicet nos.* q. d. nõ fuit tristatus principaliter, quia mala enunciabantur de filijs suis, & quia ipsi merebantur perdere principatum, sed quia petiuerũt regem, q̃ militabat ꝯ Dei honorẽ. Libenter. n. tulisset q̃ filij sui pderent principatũ, & trãsiret dignitas ad extraneos dum tñ Israelitę nõ petiuissent regem: erat. n. sibi odiosum nomen istud tum pp honorẽ Dei, tũ pp bonum statum populi: sic. n. Romani habuerunt nimis exosum nomen regiũ in vrbe eo, q̃ cum a principio reges habuissent grauiter ab eis afflicti sunt propter iniquam dominationem.

An Iudæi peccauerint petendo regẽ, & an teneatur qui libet velle viuere sub optimo genere principatus. Quæst. VII.

QVAERETVR circa p̃dicta an Israelitę peccauerint petendo regẽ sup̃ se. Aliquis dicet, q̃ non, quia cum quis petit ea, q̃ f̃m se bona sunt nõ peccat, sed Israelitę petendo regẽ petebant aliquid, q̃ est p se bonũ, & f̃m dictamẽ rõnis, ergo ñ peccabant. patet hoc, qa Arist. distinguit tres politias bonas, & tres peruersitates politiarũ. tres bonę sunt: regalis, aristocratica, & mocratica. tres malę sunt tryannica, oligarchica, democratica, & harũ meliorẽ dicit regalẽ: pessimã vero tryannidẽ. vt patet. 8. Ethi. & 3. Poli. petendo ergo optimum principatũ non peccabant. Itẽ desiderium rationis debet esse f̃m desideriũ naturę eo, q̃ natura nõ errat, quia entia vniuersi nolunt male disponi, iuxta Aristo. 12. Meta. sed natura desiderat vnitatẽ principatus, vt patet ibidem cum dr̃: mala est pluralitas principũ, bonus est ergo vnus princeps. Debẽt igitur desiderare hoĩes vnitatẽ principatus, sed istud est in politia regali, ergo licitũ est petere regem, immo valde rationabile. Itẽ, q̃ lege diuina datur, iustũ est, sed in lege dr̃ de constitutione regis, quia Deutero. c. 17. dr̃ quid agere deberet rex cõstitutus, & dr̃ constitues in regẽ eum, quem dñs Deus tuus elegerit, sed si Deus eligeret aliquem in regem, rectum erat, q̃ acciperetur, ergo nõ peccabant petẽdo regem. Itẽ si habere regẽ fuisset peccatum Israelitis, Deus non permitteret eis, q̃ haberent regem, sed ipse dixit Samueli, q̃ audiret vocem Israelitarũ, & daret eis regem, ergo non peccabant petendo regem. In ꝯriũ vr̃, q̃ peccauerint, qm̃. j. 12. c. dixit Samuel: videbitis, quia grande malum feceritis in ꝯspectu dñi petentes super vos regem: ergo nõ solum erat peccatũ, sed adhuc magnum. Item Samuel dixit, q̃ Deus faceret mirabilia coram Iseaelitis mittendo pluuias, & tonitrua ad manifestandum, q̃ peccauissent petendo regem, sed Deus misit immediatè, vt locutus fuit Samuel, & Deus non approbat aliquid falsum, ergo peccauerũt. Item patet, quia dr̃ in eodem 12. c. vos feciſtis vniuersum malum hoc, & ibi dr̃ de regis petitione, ergo petere illum erat malum. Item dr̃ hic, q̃ displicuit sermo in oculis Samuelis, eo q̃ dixissent da nobis regem, vt iudicet nos, si tñ non fuisset malum non displicuisse ĩ oculis Samuelis, quia erat vir iustus, ergo erat malum. Item contemnere Deum iniquitas est, sed contempserunt illum Israelitę petendo regem, ergo peccabant. Hoc patet, quia dr̃ hic. Non. n. te abiecerunt, sed me, ne regnem sup̃ eos. Item Deus computat istud opus Israelitarum inter alia opera mala Iudęorum, & dicit istud esse sicut illa, ergo peccauerũt.

Patet

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patet hoc, quia dicitur hic iuxta omnia opera sua, quę fecerūt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diē hanc: sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis sic faciunt, & tibi, sed opera illorum erant mala in derelinquendo Deum ab antiquo: ergo ēt istud erat malum. Ad quę situm respondetur, ꝙ Israelitę peccauerunt petendo super se regem, pro quo sciendū, ꝙ politia regalis ſm naturā suam, vel genus est melior omnibus alijs politijs, q̄q̄ nulla est periculosior, quia difficile est committere omnia vni iuxta Aristo. 3. Poli. ideo in eodem libro magis suadet principatum democraticū, vel timocraticum ciuitatibus, q̄ regalem, eo ꝙ non sint tantum periculosi, q̄q̄ non sint ęqualiter boni. Quod autem aliqua gens statuat super se istū, vel illum principatum peccatum nullum est, quia nō obligantur naturaliter ad aliquem eorū, ideo possunt eligere quem voluerint. Et dato, ꝙ eligant principatū non conuenientem non peccant, nisi hoc aliqui fecerint ex intentione peruersa. s. vt inde cōsequantur honorem vel lucra: potissimè aūt circa principatū bonū, & fere toti orbi communem nullus peccaret eligendo illum, & ideo in gentilibus peccatum non erat, ꝙ acciperent super se regem. In Iudęis aūt fuit peccatū, quia Deus volebat, ꝙ non eligerent regē, & ipsi ꝯ intentionem Dei accipere voluerunt, ergo peccauerūt: Deus. n. acceperat Israelitas in populum peculiarem de cunctis populis terrę Deutero. c. 7. & ipse volebat regnare super eos, vt patet Exo. c. 19. s. Mea est omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gēs sancta. Israelitę aūt voluerunt accipere alium regem super se petētes de seipsis regem, ideo abijciebāt Deū a principatu regnatiuo, sic autem ipse conqueritur. ꝯ. Non te abiecerunt, sed me ne regnem super eos. Et nō excludebatur principatus Dei regnatiuus super Israelitas per sumptionem alterius regis, sed excludebat principatus immediatus, quia non poterat esse Deus rex immediatus si alius eligeret inter Israelitas: volebat aūt Deus, ꝙ Israelitę haberēt principes paruę potestatis, sicut erant iudices, vt non haberent aliquem: quem vocarent dm̄m prę̄ter Deum, nunc aūt cū haberent regem, quia ille habebat magnam potestatē vocarent eum dm̄m, & regem, & quantū honori adderent tanto diuino honori subtraherent. Erat ēt hoc vtilius Israelitis, quia cū non haberent regem, erant liberi a magna subiectione. Erant ēt a tributis immunes, quia nemo erat cui soluerēt tributa in toto Israel. Iudices namque non tm̄ dominabātur, vt tributa exigerent, sed siquid pp honorem populus impendebat suscipiebant. Reges aūt imponebant tributa, & multas alias sol̄ones graues, de quibus. ꝯ. ergo fuisset vtilius esse sine rege, peccauerunt igitur Israelitę petendo regem, & fuit peccatū principaliter, quia restiterūt diuinę ordinationi, cū Deus vellet, ꝙ ipse solus esset rex. Ad rationes in contrarium respondet. Ad primā, cum dicebatur, ꝙ petere id, ꝙ iussum est, & ſm dictamen rationis, non est peccatum, & sic erat de rege. Dicendum est, ꝙ ſm se petere regē non erat peccatū: erat tñ peccatū hoc Israelitis, quia Deus volebat dominari inter eos, & ꝙ esset rex immediatus, ꝙ notificatum fuerat Israelitis: ipsi aūt hoc nō obstāte petierunt regē, iō peccauerunt agentes ꝯ diuinā prohibitionem, & p hoc est responsio ad primam, & secūdam rationē. Ad tertiā rōnē cum dicebat, ꝙ hoc dat in lege diuina, ergo est iustum. Dicendum, ꝙ Deus, nō dixit Israelitis, ꝙ haberent regē, sed dedit legē, ꝙ si eū habere vellent qualiter haberent. s. ꝙ nō acciperent de alijs gētibus, & quid rex cauere deberet, cū tñ ipse significauerit, ꝙ nolebat alium esse regē, sed ipse ēt rex immediatus eorū non erat sibi illicitū p aliq̄ legē petere regē. Ad quartā rationē, cū dr̄, ꝙ Deus ꝓmisit Israelitis hr̄e regē dicens Samueli, ꝙ audiret eos. Rñdendū ꝙ p hoc nō tollitur, qn peccauerint, quia multa Deus ꝯcedit hominibus iratus, q̄ placatus nō ꝯcederet: ipse. n. signauit volūtatē suam Israelitis: s. ꝙ ipse volebat dominari sup eos, & pp hoc iussit Samueli, vt recitaret corā populo mala, q̄ reges eorū facturi essent eis, vt p hoc distraherēt a petitione regis, sed noluerunt. Nā dr̄. ꝯ. noluit populus audire vocē Samuelis, sed dixerunt, nequaq̄, rex. n. erit super nos, & erimꝰ nos sicut oēs gentes: peccauerunt igit petēdo regem.

Arguit contra prædictam quæstionē probando, quòd nō peccauerint petendo regem. Quæst. VIII.

Sed adhuc obijciet, ꝙ nō erat malum, ꝙ peterēt regē. Nō solum. n. Deus permiserat regē in Israelitis tanq̄ nō malū, sed ꝓmiserat eis reges tāq̄ bonū: Gen. 17. c. Sarai vxorē tuā nō vocabis Sarai, sed Sarā: bn̄dicam ei, & ex illa dabo tibi filiū, cui benedicturus sum, eritque in nationes, & reges populorū orient ex eo. Hoc dicebat Deus ad ostēdendam maximā fęlicitatē, & honorē Abrahę, ergo Iudęi tāq̄ bonū sibi ipsis, & a Deo eis ꝓmissum petere poterāt. Secundo, quia necesse erat, ꝙ Iudęi hr̄ent aliq̄n regē, quia sic prophetauerat Iacob moriens. s. ñ auferetur sceptrum de Iacob, nec dux de fęmore eius, donec veniat, q mittendꝰ est: Gen. 49. ergo ipsi petēdo, ꝙ Deus volebat, & necessario venturū erat, nō peccabāt. Tertio patet, quia minus erat petere regē, q̄ ꝓstituere, sed licebat Israelitis ꝓpria auctoritate ꝓstituere regē, ergo a fortiori licebat petere eū a Samuele, & ita nō peccarent. Patet hoc, quia Deut. 17. c. dr̄ nō poteris alterius generis regē sup te ꝓstituere, q nō sit frater tuus, ergo a ꝯrio sensu hominē generis sui poterant ꝓstituere in regē, quia ꝙ de vno negat de alio ꝯcedit: iuxta illud c. nonne. extra de Prę̄sumptionibus. Quarto ꝙ ēt motiuū petendi regē erat conueniens. s. ꝙ alię nationes regē habebant, quia istud ponit Deus Deute. 17. s. cū ingressus fueris terram, quā dn̄s Deus tuus daturus est tibi, & possederis eam: habitaueriſque in ea, & dixeris ꝓstituam super me regem, sicut oēs hñt per circuitū nationes, &c. & tñ hoc motiuo petiuerunt nunc Iudei: ergo non peccauerunt, sed in omnibus fecerunt legitime. Dicendum, ꝙ Iudei peccauerunt nunc petendo regē super se, & non licebat eis ꝓstituere regē. s. se, & tñ licebat eis nunc petere regē. Primum patet ex dictis prę̄cedentis quę̄stionis. Secūdum patet, quia ꝓstitutionem regis inter Israelitas Deus sibi soli reseruauerat, ideo peccarent Israelitę, siue totus populus, siue aliqui in speciali conarent regē ꝓstituere, & hoc erat ad omne tps, vt nullo. s. tpe hoc liceret Israelitis auctoritate propria, sed ex mandato Dei, vt ipse esset, qui ꝓstitueret, & non Israelitę, & hoc patet Deutero. 17. c. s. cum ingressus fueris terram, quā dn̄s Deus tuus daturus est tibi, & dixeris ꝓstituam super me regem, sicut oēs hñt per circuitum nationes eum constitues, quem dn̄s Deus tuus elegerit de medio fratrū tuorū, & ita per hoc astringebat eos ad tenendum istū modū in ꝓstitutione regis, & nō alium. Tertium patet, quia Deus innuit, ꝙ Israelitis licebat petere regem, ꝙ patet, quia posuit quid agendū esset cum ipsi peterent Deut. 17. c. s. & dixeris cōstituam super me regem, sicut oēs hñt per circuitū nationes nō poteris ꝓstituere, nisi eū, quē Deus elegerit de vno fratrū tuorū, & tñ si malum esset petere, & nūq̄ liceret petere nō poneret Deus q̄d agēdū esset, qñ peterēt, sed ꝓhiberet petere sicut simpliciter vetabat, ꝙ ipsi eligerent regē, ergo voluit, ꝙ aliq̄n liceret Iudęis petere regē. Secundo patet, quia determinauit tēpus qñ hoc agēdum esset. s. ꝙ, ꝙñ essent in terra Chanaā. eo. c. s. cū ingressus fueris terrā, q̄ dn̄s Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituā super me regē &c. & tñ si simpliciter esset malum petere, & nunq̄ liceret, non limitaretur tempus, & locus in quo posset peti, sed simpliciter vetaretur, vel taceret: ergo licebat peti aliq̄n regem, & tñ nō licebat semp, sed solum postq̄ Iudei possederāt pacificè terrā Chanaan. Et ita dicendum est, ꝙ seniores Iudęorum, qui petiuerunt super se regem bene informati erant in lege, & non recesserunt a diffinitione legis. Nam quia sciebant, ꝙ non licebat eis constituere regem, non constituerunt, licet valde cuperent, sed iuerunt ad Samuelem, & ista fuit causa potissima, quare ab eo petiuerunt regem, erat quippe Propheta dn̄i Samuel, & nullus alius eo tpe erat in Israel, qualis Samuel, ideo ad sciendum voluntatem dn̄i, iuerūt ad eum, & sicut, si essent in conspectu dn̄i, peterent ab eo, dicētes dn̄e constitue nobis regem, ita dixerunt Samueli constitue nobis regem, qui iudicet nos, & hac intentione Samuel accepit verba Israelitarum, quasi ad eum venirent, vt ipse consuleret Deum super hoc, quem vellet regnare super illos, & ita egit, quia consuluit dn̄m, & ille respondit, ꝙ habetur hic, & Israelitę scientes sibi licere petere regem petiuerunt illum, sed scientes ꝙ non poterant constituere propria auctoritate, non constituerunt, sed iuerunt ad Samuelem loco Dei existentem, vt eis constitueret regem, & sic omnia fecerunt secundū ordinem legis.

Quare Israelitæ peccauernnt petendo regem cū nemo peccet in eo, quòd sibi licet. Quæst. IX.

Sed tunc quęretur, cum liceret Israelitis petere regem quare peccauerūt, vel dicimus eos peccasse? Aliquis dicet, ꝙ fuit, quia petiuerunt, qñ nō licebat petere, cum sit circumstantia actus ipsum tempus. Dicendum, quòd non est verum, quia petiuerunt qñ licebat: solum enim erat illicitū anteq̄ intrarent in terrā Chanaan, & possiderent eam. Sed nunc possidebant eam, & a multis annis possederant: ergo licebat petere nunc. Sed dicendum, ꝙ peccauerunt Israelitę primo, quia ex desiderio volebant accipere principatum terrenū, vt se subtraherent a diuino, quia nunc cum regem non habebant, Deus erat immediatus rex, & dn̄s eorum: cum aūt acciperent regē, haberent prę̄ter Deum alium, quem vocarent regē, & dn̄m: in quo licet non possent auferre Deo supremam potestatem, q̄ est sibi naturalis in omnes res, auferebant tñ sibi immediationē dn̄ij, cum alium immediatum dn̄m, & regem cognoscerent, & ita ipse dixit ad Samuelem. Non te abiecerunt, sed me, ne regnē super eos, sed velle subtrahere Deo istū principatū, & honorem, quem ipse haberet, erat malum: ideo peccabant petentes sic regem. Secundo quia per hoc Samueli prę̄iudicabant, ipse enim erat iudex: nam licet filij sui iudicarēt pp eum iudicabant qui constituerat eos loco sui iudices: petendo aūt nunc regalem principatum auferre volebāt principatum Samuelis, & ita prę̄iudicabant ei. Tertio peccabant ſm ingratitudinē, quia Samuel contulerat multa bona Israelitis liberādo eos ab hostibus, vt patet prę̄cedenti c. & pp sanctitatē eius bn̄faciebat Deus Israelitis, & ipse cū multo labore atque difficultate corporis sui iudicabat totū Israel quolibet anno iustrans totā terrā Israel, vt alleuiaret labores, & expensas Israelitarū, vt patet prę̄cedēt. c. & seruauit omnibus iustitiā nullū calumniādo, nec accipiēdo munera, nec aliquē opprimēdo, ꝙ solēt facere iudices, qui magnę potestati p̄sunt. ꝯ. 12. c. pro hoc ergo debebāt Israelitę ei multū honorē, & gloriā, quia ista sunt p̄mia rectę principātis, vt dicit Aristo. 5. Ethicorū: auferre aūt principatū de domo eius non solū erat nō retribuere ei, sed ēt reddere malū p bono, ꝙ erat ingratitudo: iō valde peccabāt, & hoc signauit Deus hic. Nā qñ Israelitę petiuerūt regē displicuit valde sermo Samueli, & Deus cōsolādo ipsum quasi sup malū, ꝙ ei inferebāt Israelitę, & ingratitudine, q̄ cōmittebāt, dixit: nō te abiecerūt, sed me, ne regnē sup eos. i. nō affligaris, ꝙ petāt regē, & p hoc te abiciāt de principatu, quia nō abijciūt te principaliter, sed me ne regnē super eos: tu ām potes consolari, qñ aliqua iniuria ē cōis tibi, & mihi. Et apparet magis ex verbis sequētibus, ꝙ sint hęc ad ꝯsolationē Samuelis, cū ait: Iuxta. n. opa sua, q̄ fecerūt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diē hanc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis: sic faciunt ēt tibi. i. nō affligaris, quia ꝯsuetudo ē istius gentis sic facere, quia ego bene feci eis liberando eos de Aegypto, & deinde semper continuaui, & ipsi ex opposito derelinquebant me, & seruiebant dijs alienis ingrati existentes mihi, ita nūc fecerunt tibi, ga pro oībus bonis, q̄ p̄stiteras, & laboribus, quos pro eis sustuleras reddunt tibi hanc vicissitudinem, vt derelinquant te petētes alterū genus principatus. Sed dicet aliquis, ꝙ Israelitę poterāt hoc iustè facere sine ingratitudine, quia si Samuel bn̄ gubernaret, vel filij sui, nō poterant petere alterum principatū extra domū Samuelis quin incurrerēt ingratitudinē, sed nunc filij Samuelis male regebant declinantes ad auaritiam, & puertentes iudicium, vt dr̄ in ſra, ideo nō erant ingrati hoc petendo, & patet, quia qñ petiuerūt regē prę̄posuerūt hoc tanq̄ cām. s. ꝙ filij eius nō ambularent in vijs eius, vt dr̄ hic. Dicendum ꝙ hoc non obstante erāt ingrati. Primo, quia licet filij Samuelis nō bn̄ gubernarent aliquid tolerare deberent pp honorē Samuelis, qui eis tanta bona ꝙulerat, & fecerat. Secūdo, quia si Samuel mortuꝰ esset, & nemo posset filios eius corrigere, vel auertere a vijs malis, erat aliquis color ad auferendū eis principatū, ne lederetur status populi: viuebat tñ nunc Samuel, qui poterat filios suos coercere, & reducere ad bonū, iō non licebat hoc petere. Tertio, & prę̄cipue, quia petitio fuit mala: nā quantumcūque filii Samuelis mali essent, non debebāt Israelitę añ oīa petere alterū principatū extra domū Samuelis: nunq̄. n. añ hoc querelā proposuerant corā eo de filiis eius: ideo petere debebant primo, ꝙ castigaret filios suos, ne iniustè iudicarēt, sicut hactenus fecerāt, & qñ ipsi essent incorrigibiles, vel Samuel nō curaret eos auertere a malo, possent hoc petere, ꝙ fieret eis rex. Ita. n. fecit Deus quantū ad Heli sacerdotē p̄decessorē Samuelis: nā ille cum senuisset ꝓstituit filios suos ad ministrandū, q̄ prauè agebant, & Deus admonuit eū per virū Dei, & ille non correxit filios suos, neque illi cessauerunt a peccatis, & sic ablatus est honor de manu eorum. s. 2. c. sed Samuelē nōdū admonuerant, neque corā eo proclamauerant, & ꝙ statim peterent expoliationē principatus durum erat. Quarto, quia ēt si Israelitę crederent filios Samuelis incorrigibiles esse in malo, non licebat eis petere hoc, sed poterant dicere Samueli, ecce filij tui non sequūntur vias tuas, peruertunt iudicium, accipiūt munera, prouide nobis, vt populus iste nō pereat iniustè oppressus: hęc erat petitio honesta, & tunc Samuel poterat p seipsum gubernare, licet esset ei difficultas, vel filijs assistere, aut aliquem alium de cognatis suis in iudicē prę̄ficere, qui iustè gubernaret, & sic maneret principatus in domo Samuelis, aut si Samuel non videret alium modum, ipse illis regem constitueret, non petentibus eis, & istud nō erat dedecus ei, cum ipse sponte faceret non petentibus Israelitis. nunc tñ petiuerunt iudicantes eum, & filios suos insufficientes ad regēdū, ideo ingrati erant ꝯ Samuelē. Quinto quantum ad principale peccabant, quia sine causa

Rñsio auctoris ad qōnem.

Honor & gloria sūt præmia rectę principantis, & non pecunia.

Peccatum, & ingratitudo Iudæorū probatur.

causa petebant amoueri principatū de domo Samue- F
lis, & hoc probauit Samuel, quando, contendit corā
toto populo post constitutionem regis infra 12.c.nā
si existente illo principatu vellent alium principē, hoc
esset propter alterum duorum, scilicet quia male ad-
ministrabatur iustitia, vel quia non erat potens prin-
ceps ille, aut genus illius principatus ad illos liberādū
de manu hostium, quia hęc duo sunt summe necessā-
ria populo, sed istas duas causas excluſit Samuel: pri-
mam quidem, quia dixit, ꝙ neminem oppreſſerat, iu-
dicium non peruerterat, munera nō acceperat, quòd
& ipſi Iſraelitę confeſſi ſunt. Secundam excluſit, quia
dixit, ꝙ Deus miſerat eum, ſicut alios iudices, & libe-
rauit Iſraelitas de manu Philiſthinorum, ſicut alij iu- G
dices, & tamen nunquā tempore alicuius iudicis pe-
tierant Iſraelitę regē, ergo valde prę̄iudicabant nūc
Samueli cōtemnentes eum petendo regem eo exi-
ſtente iudice, & ita peccabāt, & hac ſola argumenta-
tione vſus eſt Samuel contra Iſraelitas ad oſtenden-
dum eos peccaſſe, petēdo regem. ℣. 12.c. Sexto pecca-
bant, quia expreſſe faciebant ℘ voluntatem Dei: nam
ſi Iſraelitę ſolum ſemel petiuiſſent regem, & poſtea
diſſuadente Samuele ex parte Dei ceſſarent, non vi-
derentur peccare ſaltem ℘ Deum: aut eſſent multum
excuſabiles, & tamen non fuit ſic, ſed cum primum
hoc petiuerunt, retulit Samuel cauſam iſtam ad eum,
& ille dixit, ꝙ Iſraelitę malum faciebant, & ꝙ diceret
eis omnia mala, quę venirent eis, ſi regem haberent, H
Samuel autem dixit omnia hęc populo, & populus
contempſit ea, atque animo obſtinato petiuit regem,
ideo in hoc expreſſe fecit ℘ voluntatem Dei. Et hoc
apparet infra in litera cum recitat omnia mala, quę il-
lis ventura erant cum rege, & concludens ait: Greges
quoque veſtros decimabit, voſque eritis ei ſerui, &
clamabitis in die illa a facie regis veſtri, quem elegiſtis
vos, & non exaudiet vos, quia petiſtis vos regem. Et
ſequitur: Noluit autē populus audire vocem Samue-
lis, ſed dixerunt, nequaq̄: rex erit ſuper nos, & erimus
nos ſicut omnes gentes. i. non curamus de eo, ꝙ com
minaris, ſed volumus regem, & iſta eſt manifeſtior cā
ad oſtendendum, ꝙ peccauit populus petendo regē
cum expreſſe ℘ voluntatem Dei manifeſtatā ſibi pe- I
terent regem.

Quomodo poterat adimpleri promiſſio Dei de rege ſi peccabant petendo regem. Quæſt. X.

SED quęretur, quomodo ergo poſſent Iſraelitę
petere regem, aut quomodo poterat cōpleri
verbum Dei ſuper regibus promiſſis, ita quòd
non peccarent Iſraelitę petendo regē? Dici pōt
Opin. quorundā impugnatur. ꝙ facile erat hoc: nā Deus, qui ꝓmiſerat Iudęis reges,
poterat illos eis dare ſine peccato illorū, & hoc ipſis
nō petētibus: nā ita ipſe dabat eis alios principes: ſic. n.
conſtituit eis Moyſen, & Ioſue, eis non petentibus, ſic
& ipſe ſuſcitauit iudices in ſaluatores, vt patet Iudi. 3.
& 4. c. Et de regibus idem fuit aliq̄n: nam non petē-
tibus Iudęis miſit Deus Samuelē ad vngendū Dauid in
regem. ℣. c. 16. ergo etiā ſi nullos peterēt reges Deus
eis aliq̄n illos daret, & ſic impleretur verbum Dei, & K
ipſi non peccarent ℘ Deū abijcientes eum, ne regna-
ret ſuper eos, & non eſſent ingrati contra Samuelem,
aut contra aliquem alium petendo regem. Et iſtum
ſolum modum dicunt quidam eſſe licitum ad hoc, ꝙ
oīa iſta cōplerentur, & Iſraelitę haberēt regē. Sed non
ſtat, quia aliquo mō licebat petere regē, cū Deꝰ dixe-
rit illis: cū ingreſſus fueris terrā, q̄ dñs Deꝰ tuus dabit
tibi, & dixeris ꝓſtituā ſup me regem &c. & ita īnuit, ꝙ
aliq̄n Iſraelitę iſta dicturi eēnt, & iuſtè, cū Deꝰ ibi det
eis modū, ꝓuidēdi. ſ. quia nō ꝓſtituerēt, niſi quē Deus
elegerit: ex quo apparet, ꝙ petere nō erat malū, quia
vetuit ibi, ꝙ ipſi ꝓſtituerent regē, & hoc tanq̄ malū. Si
ergo petere eſſet malū, ita eis iuberet nūq̄ petere, niſi
qñ Deus daret, vel eum, quem Deus daret: ſicut iuſſit
non conſtituere: niſi quem Deus eligeret, & tamen
vetuit conſtituere regem, & non vetuit: petere er-
go vnum iudicauit malum, & alterum nō: potiſſimè
quia dixit quid agendum eſſet cum regē peterent, &
ſic dictum eſt. ſ.

Dicendum ergo eſt, ꝙ non ſolum licebat Iſraelitis
recipere regem a Deo ſibi datum, ſed etiam petere
regē ſibi dari, & tñ ad hoc, ꝙ petendo non peccarent
ſicut nunc peccauerunt, oportebat, ꝙ cauerent duo.
Primum ꝙ ℘ neminē committerent ingratitudinē,
vel ꝙ nō prę̄iudicarēt alicui. Secundū ꝙ nō ſe ſubtra-
herent Deo in aliquo: q̄tum ad primum oportebat, ꝙ
ſi aliqñ petituri eſſent regem, nō peterent nunc, quia
nunc viuebat Samuel, qui multa bñficia prę̄ſtiterat Iſ-
raelitis, & habebat hūc honorē præſidendi, vñ nō po-
terat peti rex ſine prę̄iudicio eius, & ingratitudine ℘
ipſum, ſed ad hoc, ꝙ nemini prę̄iudicaretur petendū
erat iſtud qñ nullus iudex erat, ſicut fiebat tempore p̄-
cedentium iudicū: nā mortuo vno iudice, nō ſtatim
ſurgebat alius iudex, ſed tranſibant aliquot anni inter
vnum, & alterum, ſicut qñ mortuus eſt Hothoniel
primus omnium iudicū manſerunt Iſraelitę decē, &
octo annis ſine iudice, in quibus oppreſſit eos Eglon
rex Moab, & Ammonitę. Iudic. ca. 3. & clamauerunt
ad dominum, qui ſuſcitauit eis ſaluatorem nomine
Aod. e.c. Illo aūt tpe potuerant illi petere regem ſine
alicuius prę̄iudicio, quia nemo prę̄ſidebat, & ita fuit
de tpibus medijs inter alios iudices. Quantū ad ſecun-
dū oportebat, ꝙ Iſraelitę nō peterent regē a Deo pri-
naciter, ſed quaſi ſub ꝓditione. ſ. ſi placeret Deo dare
eis hoc genus principatus, vel alterum, & ſi Deus oſte-
deret, ꝙ nō placeret ei dare ceſſare debebāt, & in hoc
peccauerunt nunc: petiuerunt. n. pertinaciter, nā a Sa-
muele petiuerūt regē loco Dei, & ille retulit cauſam
ad Deum, qui oſtendit eis mala, q̄ ventura eēnt eis cū
regibus ſuis, & ꝙ nō exaudiret eos, qñ clamarent op-
preſſis malis illis, ī quo valde diſſuadebat eis accipere
regē, ſed hoc nō obſtāte petiuerūt regē ꝑtinaciſſime
dicentes nequaq̄, ſed rex erit ſup nos. ℣. in lra. Et dr̄ er
noluit populus audire vocē Samuelis, & tñ ille loque-
bat eis ex ꝑte Dei, iō peccauerūt in hoc: ſi tñ petiuiſ-
ſent leuiter, & mox, vt viderēt intētionē Dei, ceſſarēt
petere, nō peccaſſent, ſed nūc ī vtroque peccauerūt. ſ.
quia ingrati fuerunt ℘ Samuelē, & qa ꝑtinaciter pe-
uerunt, licet Deus eis diſſuaderet, ꝓ tunc regē habere.

Reſpondit ad rationes factas ſupra q. 8. Quæſt. XI.

SED nūc rñdendū eſt ad rōnes factas. ſ. & dicē
ad primā, ꝙ principatus regalis pōt ꝓſiderari
dupliciter, vel quātū ad eos, q̄ hunc principatū
hñt, vel q̄tū ad eos, q̄ ſubdūt huic principatui,
q̄tū ad primū eſt principatus regalis aliq̄d valde bonū,
qa ē magnus honor. Nā nō inuenit inter hoīes maior
ſtatus, q̄ regalis, qa eſt magnę poteſtatis & dñij, & qui
to maior honor eſt, tāto maius bonū ē habētibus hūc
principatū, & his, qui ſunt de genere illorū, q̄ bonis
eorū ꝑticipāt, & ſic dixit Samuel ad Saulē, qñ voluit eū
ꝓſtituere regē ſequēti c. ſ. & cuius erunt optima quę-
que Iſrael nonne tibi, & domui patris tui? Alio modo
poteſt conſiderari quantū ad ſubditos, & tunc dicē-
dū, ꝙ licet ſit principatus regalis optimus ſm nām, quia
magis ꝓcordat principatui naturę. 12. Meta. tamen eſt
valde periculoſus propter tyrannidē cōmittendo oīa
vni: vnde nullus principatus quantum ad hoc eſt ma-
gis oppreſſiuus ſubditorum, q̄ regalis, ſiue monarchi-
cus,

eus, qui ſubito verti pōt in tyrannidē, & hoc malū il A
lius ſignificauit hic Deus diſſuadēdo Iſraelitis hunc
principatum. ſ. ꝙ rex decimaret greges eorum & ar-
menta, & acciperet domos eorū, & poſſeſſiones, & fi-
lios, & filias manciparet ſeruitio ſuo, & ipſi clamarēt
aduerſus regē ſuum ad Deum ꝓp duram oppreſsio-
nem. In quo innuebatur, ꝙ in principatu iudicum, q̄
vſq; nunc fuerunt nihil tale erat, neq; poterat verti in
tyrannidē, quia licet iudex vnus eſſet ptās ſua parua
erat, quia neq; dñs, nec rex, vnde non exigebat tribu-
ta, nec opprimere poterat ſubditos, ſicut rex, qui hēt
ampliſſimā ptātem ſicut dñs. Et ita dicendū, ꝙ princi
patus regalis pro regnante eſt aliquid valde honorabi
le, ſed pro ſubditis eſt aliq̄d valde oneroſum aliàs pe-
riculoſum, & eſt minus eligibile q̄ alia genera princi- B
patuum: nam honorabilior erat Abraham, ſi de pro-
genie eius reges naſcerentē, quā ſi ſolū naſcerent alij
minores duces, ideo Abraham petere debebat, ꝙ cō-
pleretur iſtud. ſ. ꝙ regnarent aliqui de progenie eius:
ſic etiā fuit de Dauid, cui Deus promiſit, ꝙ de ſemi-
ne eius ſemper eſſent reges: ſequenti lib. c. 7. Ille autē
orare debebat & orabat, vt Deus cōpleret iſtud dādo
reges de ſemine ſuo. e.c. & 1. Paral. 17. c. ſic ēt fuit de
tribu Iuda, de qua prę̄nunciatum eſt, ꝙ reges non de-
ficerent de illa Gen. 49. cap. nam in hoc erat illa tribꝰ
honorabilior cæteris, ꝙ iſta hēret reges, & aliæ non: ſi
aūt conſideremus Iſraelitas, quibus reges p̄ſiderent, ſi
eſſent, non erat bonū ſimpliciter reſpectu illorū hēre
regem, quia ſi aliquo modo erat bonū erat valde peri
culoſum, & ideo quantū ad illos non deberet eſſe de- C
ſiderabile cum hēnt aliū principatū, quo ſufficienter
gubernātur, & qui erat minus periculoſus, & hoc ad-
monuit eos Deus inquantū diſſuaſit petere regem
oſtendēdo mala, quæ ex principatu regali oriuntur,
vt patet hic in litera, & etiam Samuel oſtēdit eos ma
le petiuiſſe, quia ſine cauſa petiuerant cum haberent
principatum ſufficientem ad iuſtitiæ miniſtrationem
& ad liberationem ab hoſtibus infra 12. c. ergo petē-
do nunc regem non petiuerunt bene Iudæi. Ad ſm
dicendum, ꝙ neceſſe erat, ꝙ aliqñ iſraelitæ hrent re-
gem, & tñ non ex hoc ſequitur, ꝙ licebat Iudæis pete
re nunc regem.

Primo quia illud non erat mandatum de peten-
do, vel procurando regem, ſed prophetia deſignans
euentū futurum: onus autem implendi diuina man- D
data incumbit nobis, ſed onus implendi prophetiā nō
incumbit nobis, ſed Deo, ideo ꝙ impleret, vel nō im-
pleretur, aut qñ impleretur nihil ad Iudęos attinebat,
ita vt aliquid facere dērent. Sed do, quia ēt ſi implenda
eſſet poterat Deus implere ponendo regē non petē-
tibus Iſraelitis, imò iſtud videbatur q̄uenientius, ſ. ꝙ
ſicut non licebat Iſraelitis eligere ſibi ipſis regem,
ſed accipere illum, quem Deus ſibi elegiſſet Deute-
ronom. 17. capitu. ita poſſet ipſe ſolus nemine petē-
te conſtituere.

Tertio quia dato, ꝙ rex conſtituendus eſſet peten
tibus Iſraelitis non ſequit, ꝙ nunc non peccarent pe- E
tēdo: poterant quidē aliqñ petere illum, & tñ nūc pe-
tendo peccauerunt, ſicut oſtenſum eſt præcedenti q.

Ad tertū dicendū, ꝙ ſi liceret Iudæis cōſtituere re
gē propria auctoritate, liceret petere illum, quod mi-
nus erat, & tñ non ſequitur, ꝙ nunc non peccarent,
quia ſi liceret cōſtituere tunc, qñ liceret cōſtituere li-
ceret petere, ſed non ſemper liceret conſtituere, nec
etiam ſemper liceret petere.

Aliter dicendum, & melius, ꝙ falſum præſuppo-
nitur. ſ. ꝙ liceret iſraelitis conſtituere regē, quia expreſ-
ſe negatur Deut. 17. c. ſ. eum conſtitues, quē dñs Deꝰ
tuus elegerit de medio fratrum tuorū, ergo non pote
rant accipere, niſi quem Deus eis daret. Cum autem
obijcitur, ꝙ dr̄ non poteris ſuper te regē alterius gñis
conſtituere, qui non ſit frater tuus: dicendum ꝙ hic
non innuitur, ꝙ licebat Iudeis conſtituere quemcun
que vellent, dum tamen eſſet de fratribus ſuis, ſed po
nitur ad doctrinam quandam, vt ſcirent ꝙ non pote-
rat aliquis eſſe rex ſuper eos, niſi de eis, & iſtud erat
ad maiorem honorem eorum, ne putarent, ꝙ Deus
vellet imponere eis reges alterius gentis. Et iam pote-
rat iſtud eſſe ad tollendum errorem, quia reges non
poterant conſtitui, niſi qui electi eſſent a Deo, ſed qa
Deus non loquebatur per ſe ad populum, ſed per ꝓ-
pheras ſuos, & aliquis vt propheta poterat mentiri, di
cens ſe accepiſſe aliquid a Deo, quod non acceperat,
quia multi tales erant Deuteron. cap. 13. & Ezech. 14.
ideo dabat Deus ſignum ad ſciendum, quando pro-
pheta loquebatur ex parte Dei, & quando non Deu.
18. cap. Et quia conſtituere regem erat res maxima,
circa quam magis aliquis mentiri vellet: tradidit Deꝰ
iſtam doctrinam, ſcilicet quòd non poterat conſtitui
in regem aliquis, qui non eſſet de genere Iudæorum:
vnde de conuerſis ad iudaiſmum de gentilitate non
poterat cōſtitui aliquis in regem, & ita ſi aliquis pro-
pheta diceret, quòd Deus iubebat ſumi in regem ali-
quem, qui non erat de ſemine Iſrael, planum erat, ꝙ
mentitus erat ille propheta, & non locutus fuerat ei
Deus.

Ad quartum dicendum vno modo, quòd Deus Ad quartū
non dixit illud, quaſi iuberet iſraelitis ſic regem pete-
re, ſed quia prænunciauit, quòd quando peterent, ita
peterent: ſciebat enim ꝙ hoc mō peterent, & ſic pe-
tierunt. Nam vnum de motiuis Iſraelitarum erat,
vt non viderentur ipſi minores alijs nationibus, & fo
te ipſi ſcientes illa verba legis, ita petiuerunt, nec ta-
men ex hoc ſequitur, quòd bene petiuerunt, quia
Deus non ſignificabat ibi quid fieri liceret, ſed quid
ipſi facturi erant.

Secundo poteſt dici, quòd dato, quòd Deus iube- Secunda
ret illis, quòd quando peterent regem, ita peterent ſolutio.
non ſequebatur, quòd non peccauerant nunc pe-
tendo, ſed quòd liceret eis aliquando ſic petere, &
tamen nunc male petiuerunt, vt oſtenſum eſt prece-
denti quæſt.

Quando Iudæis licuit petere regem ſine peccato. Quæſt. XII.

SED quia dictum fuit ſupra, ꝙ licebat Iſraelitis Inq. 8.
aliquando petere regem, ſed non ſemper, eſt
dubium quando licebat, & quare tunc, & non
aliàs. Dicendum, ꝙ Iſraelitis licebat petere re
gem, qñ eſſent in terra Chanaan, & quamdiu erant
in deſerto, vel non obtinuerant terram Chanaan nō
licebat regem petere: hoc patet Deut. 17. cap. ſ. cū in-
greſſus fueris terram, quam dominus Deus tuus datu
rus eſt tibi, & poſſederis eā habitaueriſq; in ea, & di-
xeris conſtituam ſuper me regem, ſicut omnes hñt
in circuitu nationes. Inquantum aūt dr̄: cum ingreſ-
ſus fueris: ſignat ꝙ quamdiu manerent in deſerto, nō
licebat petere, ſed poſt tranſitum Iordanis, quia tunc
erant in terra, quam daturus erat eis Deus: dr̄ etiam
poſſederis eam, quia non ſufficiebat intrare in terrā,
cum nihil poſſiderent de ea, ſicut qñ tranſierunt Ior-
danem anteq̄ caperent Iericho, quia tunc nihil poſſi-
debant de terra, additur habitaueriſque in ea ad oſten
dendum pacificam māſionem. Nam ſtatim, vt intro
ierunt, & ceperunt aliqua terræ Chanaan loca non li-
cebat petere regem, ſed qñ eſſent in pace. i. qñ ipſi ceſ
ſarent a bellis. Et non intelligitur de poſſeſſione tota-
li terræ promiſſæ, quia terra omnium ſeptem popu-
lorum Chananæorū fuit promiſſa Iſraelitis Deu. 7. c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed ista tota nunquam venit in potestatem Israelitarum, vel saltem nunquam vsque ad tempora Salomonis. lib. 2. Paral. 8. c. & tamen ante tpa illa habuerūt Iudæi regē petentibus eis, & Deo ēt sponte dante, ideo non intelligebatur de tali possessione, sed solū de possessione illius terræ, quæ sufficiebat eis ad habitandū, quia non occupauerunt Israelitæ a principio totā terram Chananæorum, quia non poterant illam implere, sed occupauerunt tm quantū illis suffecit, quia ita Deus promisit, q̄ non daret eis subito totam terram, sed paulisper, quia ita Iudæis expediebat: Exo. 23. c. s. Non eijciam eos a facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ: paulatim eos eijciam de conspectu tuo donec augearis, & possideas terram.

Etiam nō intelligitur de pacifica possessione Israelitarum, quasi ita manerent in terra, q̄ nullus contra eos insurgeret, aut q̄nem moueret super terra illa, q̄a istud nunq̄ fuit inter Israelitas: omni. n. tpe habuerunt bella cum nationibus finitimis, & potissime cū Chananæis habitatoribus regionis illius. Nam Deus ex industria reliquit aliquos populos Chananęorum, vt in eis experiretur Israelitarum gentem, & hrent hostes, contra quos pugnarent Iudic. 3. c. sed intelligitur de illo tempore, quo Israelitæ cessauerunt a prælijs habitantes confidenter jn locis, quæ ceperant de manu hostium.

Circa quod sciendum, q̄ Israelitæ mox, vt Iordanē transierunt cum Iosue, incęperunt pugnare ɔ Chananęos occupando loca, quę illi possederant, & nunquā cessauerunt ab hoc, nec consederunt in locis, quę bello ceperunt quousq; occupauerūt tm de terra, quantum putabant sufficere illi toti multitudini, & aliqd amplius, & tunc Iosue, & Israelitæ cessauerunt a prælijs, & diuiserunt terram per sortes, habitaueruntq; in ea, & ipsum sanctuarium dñi, quod adhuc erat in Galgala, adduxerunt in Silo Iosue, 18. c. & ibi mansit vsq; ad tpa Heli, & Samuelis, & tunc remisit Iosue fratres suos viros de duabus tribub⁹, & dimidia, vt irēt in terrā suā, q̄ erat ad orientē Iordanis, q̄a toto hoc tpe bellorum fuerāt cum Iosue, & alijs Israelitis in bello Iosue. 22. cap. post hoc aūt non fuit aliqua exercitatio in bellis Israelitarum ad acquirendā terram, licet interdum qđ rarum erat acquirebant aliqua loca, sed non pugnabat totus Israel: hoc igitur tps, quo a bellis cessatum est sub Iosue fuit illud, quo Israelitæ dicebant possidere terram, & pacifice in ea morari, ideo ante illud non licebat petere regē: post illud autem licuit, quia erat impleta dispositio legis.

Qñ fuit, q̄ Israelitæ essent in pacifica possessione in terra Chanaan.

Quare ante istud tempus non licuit petere regem post pero sic. Quæstio. XIII.

Sed quæretur quare ante tps istud non licuit, & postea licuit. Aliqui dicunt, q̄ fuit, quia prius non erant necessarij reges, & postea fuerunt necessarij. Sed istud non est verum, immo potius è ɔrio, quia rex duo facit. s. gubernat statum politicum ministrando iustitiam, & bella facit ɔ hostes, vel tuetur ab hostibus, sicut significauerunt Israelitæ, qñ petiuerunt regem a Samuele dicentes. j. in litera: Nequaq̄, sed rex erit super nos, & erimus nos quoq; sicut oēs gentes, & judicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nr̄a pro nobis: & tñ fm est magis necessariū, vel quod magis petitur, in rege q̄ primum, quod patet infra 10. c. qñ fuit Saul assumptus in regem, quia quidam de Israel non aspexerunt, an Saul sciret, aut posset ministrare iustitiam eis in causis, sed an posset liberare eos de hostibus. s. & abijt cum eo pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda: filij autem Belial dixerunt: Num saluare poterit nos iste, & despexerunt eum in corde suo, & nō attulerunt ei munera, & tamen antequam Iudæi intrarent in terram Chanaan, & qñ introierunt quousque possederunt terram pacificè fuit sibi minor vsus bellorum, q̄ in omnibus tpibus posterioribus, ergo tunc erat sibi magis necessarius rex q̄ alijs tpibus: si autem iudicia respiciantur non erat minor necessitas ante introitum, & post introitum q̄ postea, immo videtur, q̄ plus, qñ cum tota multitudo Israelitarum simul esset occurrerent eis plures materiæ contendendi. Et hoc apparet in Moyse, qui fuit Iudex in deserto, nam sedebat toto die audiens lites, & non finiebat quousque ad consilium Iethro sacerdotis Madiā diuisit populum in decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi ēt audiebāt causas subditorum: Exo. 43. ca. ergo magis erat rex necessarius prius quā post ingressum, & pacificam possessionem.

Dicendum, q̄ non fuit pp hoc, sed quia Deus constituerat duces pro his tpibus, ideo volebat, q̄ illis viuentibus non solum non peterentur reges, sed neque etiam duces quicunque. Nam in exitu de Aegypto Deus constituit Moysen in ducem populi Israel, quia ipsum misit ad populum, vt loqueretur eis de exitu de Aegypto: Exo. 3. c. & loqueret deinde Pharaoni, vt dimitteret Israelitas: Exo. 5. c. & ipse constitutus fuit ad faciendum signum Exo. ca. 3. & ipse postea eduxit illos, & Deus voluit, q̄ Moysen audirent, & ei crederent in omnibus Exo. 19. & Deut. 5. & 18. iste aūt vixit, & gubernauit Iudæos per 40. annos, quibus in deserto fuerunt & pugnauerunt contra aliquas gentes quousque ad Iordanem accederēt: nam mortuus est in campestribus Moab. i. iuxta illa Denteron. 34. cap. ad introeundum autem in terram Chanaan, & subiciendum eam capiendū in bello electus fuerat a Deo Iosue antequam moreretur Moyses Num. cap. 27. & præcepit Deus, q̄ omnes ei obedirent, & voluit Deus q̄ iste viueret quousque caperet totam terram, quæ necessaria erat habitationi Iudæorum, & diuideret eā sorte, atque pacificè sedere faceret gentem illam, q̄ & factum est, vt colligitur ex pcessu libri Iosue, ideo voluit Deus, q̄ pro his temporibus nullos alios gubernatores peterent, quia Deus illis prouiderat: his autem defunctis permisit, quòd peterent sibi reges, quando vellent, & ita ipsi fecerunt, quia multo tempore post mortem Iosue petiuerunt regem.

Quare Deus noluit, quòd Israelitæ possent sibi constituere regem, nisi quem Deus elegisset. Quæst. XIIII.

Sed quæretur circa id, quod Deus iussit Israelitis. s. q̄ non possent constituere sibi regem, nisi quē Deus eis eligeret quare hoc fuit Deuteron. 17. capitulo.

Dicēdum, quòd iste populus erat spāliter subditus Deo, & magis pertinens ad ipsum q̄ omnes populi: vñ peculium eius vocati sunt, vt patet Exo. 19. & Deuteron. 7. capitulo, ideo dedit eis leges, & iudicia specialia, in quibus viuerent, quod non fecit quantum ad alios populos Psal. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et non solum voluit dare leges, sed etiam præsidere illis, & hoc non solum quantum ad præsidentiam generalem, qua omnia gubernat, & est Deus & Dominus omnium, sed quantum ad specialem modum, vt esset rex particularis illius gentis, & ob hoc a principio non volebat, quòd gens illa haberet regem aliquem, vel principem talem, qui vocaretur dñs, vt ipse esset dominus immediatus Israelitarum, sed quia aliqñ regem habituri erant, voluntate eius voluit, vt & in illo

potestas sua ostenderetur, & voluit primo ad hoc, q̄ si populus sibi ipsi regem cōstituere viderentur illi liberi esse, & non habere dñm, nisi illum, quem ipsi sibi facerent. Cum aūt non permisit eis regem cōstituere, sed q̄ illum solum in regem acciperent, quē ipse eis daret, ostendebat eos sibi oīno subditos, & magis eum illis præsidere quàm præsideret is, quem in regem a Deo acciperent.

Secundo ad ostendendum potestatem super regē: nam si populus sibi ipsi constitueret regē, videretur rex supremam ptātem hre, eo q̄ non respiceret aliū dñm superiorē, cum vero non poterat esse rex nisi is, quem Deus in regē daret, non videbatur ille rex, sed potius vicarius regis quasi Dei esset immediatus rex illius populi, & qui constitueretur in regē, gereret vices illius, sicut vicarius, ideo sic fuit conueniens.

Tertio fuit, vt prouideret illi populo qualiter opus erat: nam cum specialem curam illius gentis ageret, volebat bonum statum illorum, & quia bonus status populi pendet ex bono rectore, & Iudæi nescirent prouidere sibi de rectore, quia forte eligerent eum, qui esset ad hæc ineptus: Deus qui cognoscebat interiora eligere potius debebat, sicut apparuit in assumptione Dauid in regē. Nam Samuel propheta, cum debuit vngere vnum de filijs Isai voluit primogenitum vngere, quia magnus statura erat, & Deus dixit non respicias vultum eius, uec altitudinem staturæ eius: qñ abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico infra 16. cap. ideo propter hoc Deus melius eligeret regem ad vtilitatem populi, q̄ ipse populus eligeret.

Quarto ad certificationē, q̄ erat iste populus multum dubius, & petebat signa in omnibus, sicut dixit Apostolus: Iudęi signa petunt. & si ipsi regem constituerent sibi non essent certi, an ille esset, quem Deus regnare vellet, & ideo timerent, ne eius actus dirigerentur, ad hoc ergo vt nulla suspitio eis maneret conueniebat, vt Deus eis regem eligeret.

Quinto proderat ad tollendum discordiam, quia cum esset populus multus, & principatus regalis erat magnus, contenderent omnes de habendo illo, & querentur inde scandala: ad Deum autem pertinebat scandala illius populi vitare, vt esset bonus status illi⁹, ideo debuit ipse regem eligere, in quo tollerentur scandala.

Sexto ad tollendam inuidiam, & hoc maxime a principio institutionis regalis principatus: nam cū nemo ante rex esset, sed de nouo creādus esset poterat creari, de qualibet familia, & si de vna crearetur inuiderent omnes aliæ familię, ideo Deus debuit eligere, quia cum ipse eligeret rationabiliter deberet quisq; tacere, quia id quod Deus faceret esset optime factū, de quo nullus posset conqueri, & ista fuit causa magna, vnde nō solum Deus elegit regem Israelitis, sed etiam ad magis tollendum inuidiam tenuit illum modum, qui minus posset causare inuidiā. s. q̄ p sortes eligeretur rex, & simul existentibus oībus tribub⁹ posita est sors inter omnes, & cecidit sors super tribū Beniamin, & illa diuisa est per familias, & domos, vsque ad uiros, & sic cecidit sors super Saulem, qui in regem sumptus est, vt patet infra 10. cap.

An iste modus eligendi regem, scilicet quòd Deus regem eligeret, debuit manere semper in omnibus electionibus, uel tantum in prima. Quæst. XV.

Sed quæretur, an iste modus eligendi regem. i. q̄ semper Deus eligeret regem, debuit semp manere, vel quamdiu. Aliqui dicunt, q̄ non debuit semper manere, & patet, quia si semp obligarentur Iudæi ad accipiēdum sic regem pecca-

rent quando aliter acciperent, & tāmē communiter fiebat ɔrium. s. q̄ non expectabaī diuina electio, sed filij regum vngebantur in reges, & interdum aliqui qui non erant de progenie regia, sicut in regibus Israel, vt patet ex processu tertij, & quarti regum. & nō est conuenienter dictum, q̄ in qualibet assumptione regis cuiuslibet peccarent, quia cum multi boni viri essent in Israel, non permitterent hoc semper fieri, licet aliqñ fieret: etiam Deus pęnam inferret pro hac violata lege, circa rem tam arduam, & totiens violatam, cum ēt circa minora puniret desertores legis, & præuaricatores.

Alia opin.

Dicendum, q̄ Deus iussit Israelitis non accipere regem, nisi quem ipse eligeret, & ista lex non potest intelligi, nisi dupliciter. s. aut pro solo primo rege, aut pro oībus: nam q̄ in quibusdam deberet seruari, & in alijs non, nulla ratio patitur, sed q̄ in primo solum fieret, vel in omnibus erat satis ratio dubitandi.

Cōclusio.

Satis rationabiliter dici potest fm quosdam. s. q̄ in primo rege eligendo tenerentur Iudæi illud obseruare, & non in alijs. Primo quia circa electionem primi regis occurrebat multa difficultas, cum nondū institutus esset principatus regalis in aliqua familia, & ob hoc posset cuilibet prouenire, ideo cupientibus oīb⁹ principatum illum essent scandala, & inuidiæ in constitutione regis, nisi Deus ipse cōstitueret, de quo nullus posset conqueri. Sed circa posteriores electiones, & constitutiones regum nō erat sic, cum Deus semel dedisset principatum regalem cuidam genti, vel familiæ, & non alijs, ideo non oportebat, q̄ in singulis constitutionibus regum ipse eligeret.

Secundo quia hoc conuenit ei, q̄ factum est: nam in prima constitutione regis inuenimus Israelitas petentes a Deo regem, sicut hic petiuerunt a Samuele, & ēt q̄ Deus in conspectu totius populi elegerit Saulem in regem per sortes infra 10. cap. & in alijs vicibus non inuenimus hoc. s. q̄ vel israelitæ peterent a Deo regem, quia nunq̄ petiuerunt, aut etiam q̄ Deus illis regem eligeret, ergo ita intelligi debuit: nam si aliter lex intelligeretur, aliter eam Iudæi seruassent.

Tertio paret ex ipsis verbis legis, in qua hic electio præcipitur. Nam dr Deut. 17. c. Cum ingressus fueris terram, quā dñs Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituam super me regē, sicut oēs hñt per circuitū nationes, constitues eum, quem dñs Deus tuus elegerit, & ita ista electio Dei esse debebat, qñ Israelitę dicerent constituā super me regē, sicut nunc hñt oēs nationes. i. aliæ nationes hñt regē in circuitu, sed manifestum est, q̄ hoc solū in prima vice dicerent, q̄a hoc significat eos ante nō habuisse regē, cum dicant sicut oēs habent nationes. i. aliæ nationes hñt regē, & nos non: cōstituamus ergo regē. Nam ēt si postea in qualibet sumptione regis venirent Israelitæ ad petendū regē a Deo, non dicerēt constituam mihi regē, sicut hñt aliæ nationes, quia ēt iam ipsi habebant, sed dicerent da nobis regē, sicut ante dedisti, & ita apparet, q̄ solū hoc intelligit de prima vice, & hoc mō sublatū est argm̄. s. q̄ Iudæi non peccabant in alijs assumptionibus regum, licet Deus non eligeret eis regem.

Responsio secunda.

Dici pōt alio mō. s. q̄ Iudæi nulla vice poterant eligere regē, sed qñcunq; aliquē assumerent in regē debebat Deus illum eligere. Primo quia si reges semper facturi essent de eadem familia poterat tolerari, quòd in prima sola vice Deus eligeret, & tamen fuerunt diuersæ familiæ, quia prius fuerunt reges de Beniamin, & postea de Iuda, ideo oportebat, quòd etiam alijs vicibus Deus eligeret reges Iudæorum. Secundo, quia causæ illæ, quas diximus præcedenti qō. quòd Deus deberet eligere regem Iudæis, manebant quantum ad alias vices, quia esset discordia &

Universidad de Deusto
Biblioteca

inuidia,& scandala,& incertitudo circa constitutũ in regem, nisi Dei intentio esset nota Iudæis, circa constitutum in regem,ideo conueniens erat, q̃ Deus eligeret in omnibus vicibus. Cum autem dicitur, quòd nõ fuit sic obseruatum. Dicendum vno modo,quòd istud parum arguit, q̃ quædam præcepta fuerunt Iudæis data,quæ sæpe violabantur.

Tertia responsio.

Alio modo dicendum, & melius,q̃ istud fuit quasi semper obseruatum: nam in primo rege,qui assumptus fuit inter Iudæos.i. Saule fuit hoc, quia Israelitæ petiuerunt illum a Samuele loco Dei, & Deus elegit eum.j.10.c.deinde fuit Dauid rex, quẽ Deus elegit, & fecit vngi per Samuelem antequam morereꝰ Saul j.16. c. & post Dauid elegit Deus Salomonem in regem.1. Paralip.21.c. & deinde omnes reges Iuda fuerunt de stirpe Dauid, & illi licet non eligerentur, q̃i assumebãtur in reges per aliquem actum expressum Dei,sicut fuit in Saule,qui per sortem fuit electus : tñ notificata erat volũtas Dei de illis,q̃ regnarẽt,& hoc faciebat ad tollenda omnia inconuenientia,& illa vocabatur electio, & patet istud, quia Deus promiserat Dauid,q̃ de stirpe eius essent reges in æternũ.2.Reg. 7.c.1.Parali.17. c.ideo quandocunque succedebat filius patri apparebat expresse, q̃ Deus illum elegerat, quia Deus prædixerat, q̃ sic volebat, q̃ succederent semper in regno posteri Dauid,sicut in summis sacerdotibus erat, in quibus primogeniti succedebant patribus,vt patet Leui.6.& 21,& Exo.29.cap. & manifestum est,q̃ si regnum per successionem esse debebat in posteris Dauid,quia primogeniti succedebant, qa primogeniti erant maiores in honore,& imperio Genes.49. & ipsi habebant excellentiam in bonis paternis Deut.21.c. si autem non diffiniuisset Deus vnam progeniem,de qua reges esse deberent, elegisset Deꝰ qualibet vice regem, & manifestasset illum populo, sicut fuit in Dauid post Saulem, qui non fuit de eadẽ tribu:fecit Deus vngi Dauid per prophetam infra 16. cap.in quo manifestabat intentionem suam.

Sed tunc obijcietur, q̃ in quibusdam nõ fuit istud obseruatum,sicut in Isboseth filio Saulis. Nam vncꝰ est in regem.s.sequenti lib.cap.2.& non fuit electus a Deo:etiam fuerunt postea reges Israel diuiso regno, qui non eligebantur a Deo.

Dicendum,q̃ quidam reges fuerunt, qui non fuerunt per Deũ electi, & ideo male regnauerũt, & hoc non est inconueniens,quia ipse ita dixit Oseæ.7. c.ipsi regnauerunt,& non ex me, principes extiterunt non cognouit. Et cum dicitur de regno Isboseth . Dicendum,q̃ nõ fuit electus a Deo,cum potius Deus reprobauerat Saulem,ne regnaret,dum adhuc viueret, & totã eius posteritatem,faciens vngi Dauid in regem, & tñ non oportet,q̃ peccauerit Isboseth sumendo regnũ, neque qui eum vnxerunt.s.Abner, & Israelitæ,quia ille erat filius regis, & forte non erat eis nota voluntas Dei,de constituendo Dauid in regem, & repellendo progeniem Saulis,de quo magis dicetur seq.lib.c.2.

An reges Israel fuerint p successionem uel per electionẽ Dei.

Circa reges aũt Israel,qui fuerunt post diuisionem regni dicendum, q̃ aliqui illorum fuerunt per electionem Dei, sicut fuit de Ieroboam primo rege Israel: nam propheta Ahias Silonites denunciauit ei, quòd futurus esset rex super decem tribus Israel infra libro tertio cap. 11. De sequentibus etiam aliqui fuerunt a Deo electi sicut Iheu,ad quem vngendum in regem Deus misit prophetam infra libro quarto Regum capitulo nono, plures tamen de regibus Israel fuerunt per quandam vsurpationem & tyrannidem : nam quidam occidebant alios & regnabãt pro eis,vt patet ex processu tertij & quarti libri infra, & de istis regibus Israel, qui erant reges Samariæ locutus est Oseæ. cap.8.dicens: Regnauerunt & non ex me.i. non habuerunt a me auctoritatem, quia ego non elegi eos:reges autem Iuda omnes regnauerunt p Deũ, quia erant de posteris Dauid,de quibus dixerat,quòd regnarent in æternum.

Ex quo Deus decreuerat, quòd de stirpe Iuda futurus esset rex cur dixit de constitutione regis. Deutero. 17.
Quæstio. XVI.

Sed quæretur ad quid Deus dixit loquens de constitutione regis Deuter.17. cap. constitues eum, quem dominus Deus tuꝰ elegerit de medio fratrum tuorum,quia inde electi videbant esse reges,cum Deus prædixisset, de qua stirpe futuri erant Gen.49.s. Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de Femore eius, donec veniat qui mittẽdus est, & ita designauit ibi, de qua stirpe futuri erant reges, & quamdiu duraturi:vnde non oportebat aliam electionem fieri.

una tha. e vrbs cõ uocem eorum audi. Veruntamen contestare eos,& prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum,qui petierat a se regem,& ait: Hoc erit ius regis, qui imperaturus est uobis : Filios vestros tollet,& ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum,& constituet sibi tribunos , & centuriones, & aratores agrorum suorum,& messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum .

Dicendum,q̃ certum erat futuros esse reges de tribu Iuda, quia Deus illud prædixerat, & non poterat verbum Dei vacuum esse,& tamen non sufficiebat illud ad constituendum reges,vt scirẽt illos esse de voluntate Dei.

Primo,quia ex illa prophetia constabat futuros esse reges de tribu Iuda,tamen non constabat,quando illi regnare inciperent: nam de fine regni dixit prophetia.s.q̃ non deficerent reges de Iuda, quousque veniret Messias, & tamen non dixit quando inciperent, vnde poterant esse multo tempore ante reges de alijs tribubus,& illos Deus eligeret, sicut in primo Regoi,Saule fuit, quia ille fuit de tribu Beniamin seq. cap. & infra 10.& filius eius post eum, & tamen Saul fuit per electionem Dei, sic.n. potuerant longo tempore de illa tribu,vel de alijs esse reges, & non essent de tribu Iuda,ideo pro illis necessaria erat electio Dei.

Secundo quia licet notum esset futuros esse reges de tribu Iuda:non tamen erat certum de illa sola tribu Iuda futuros,quia poterãt simul esse reges de alijs tribubus,sicut fuit post Salomonem:nam erãt reges de alijs tribubus,dum essent reges de Iuda, & tamen illa diuisio a Deo facta est, & q̃ duo reges essent infra lib.4.13.cap.& 2.Paralip.12.& primus illorum.i.Ieroboam a Deo electus est, vt dictum est præcedenti q̃ & ita de talibus non constabat ex illa prophetia: nam ibi dictum est,quòd reges essent de Iuda, sed non extensum est ibi,an super totum Israel illi reges essent, vel super aliquam partem, ideo debuit Deus reges eligere.

Tertio quia dato,quòd de sola tribu Iuda reges futuri essent, & nulli alij eos præcederent, erant multæ familiæ in tribu illa,& multi viri, non constabat autẽ quem illorum Deus vellet, sed de omnibus dubitari poterat antequam esset prima institutio regis , cum nullus esset ibi de progenie regali, & hoc apparuit in primo rege de tribu Iuda,qui fuit Dauid. Nam Deus misit Samuelem prophetam ad vngẽdum vnum de filijs Isai in regem, & Samuel nesciuit quem illorum vncturus erat quousque Deus ostendit ei Dauid infra decimosexto capitulo, a fortiori ergo dubitaret Samuel,si iuberetur vngere vnum de tribu Iuda,& non exprimeretur quis esset, ideo debuit Deus eum expresse eligere.

Quarto quia adhuc postquam Dauid esset vnctus in regem non constabat, an aliqui de posteris suis futuri essent reges,vel alij de tribu Iuda, quia licet Saul fuit rex non successerunt ei posteri sui , sed reprobauit illos Deus,iõ circa singulos post Dauid oportebat q̃ Deꝰ daret aliq̃ notificationẽ, & istã dedit in q̃tũ dixit quòd volebat, q̃ posteri sui succederent ei in regno in perpetuum , ut patet in seq. lib.c.7.& 1. Patal.17.c. & sic conueniens fuit, q̃ Deus eligeret reges Iudæorum,quia non sufficiebat illa prænunciatio de regno tribus Iuda.

Et orauit Samuel ad dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi : nõ enim te abiecerunt, sed me, ne regnem sup eos. Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diẽ hanc. Sicut dereliquerunt me & seruierunt dijs alienis, sic faciunt etiam tibi.Nunc ergo

Et orauit Samuel ad Dominum. Hic ponitur tertium.s. domini diffinitio:Samuel.n.noluit quicquam rñdere immediate,vt proposuerunt Israelitæ dicens,q̃ referret domino,& postea responderet eis: ipsi tñ mansérunt in vrbe Ramatha: nam nõ recesserunt seniores petentes regem de loco illo, quousque Samuel rñdit eis determinate, & proposuit omnia quæ habentur hic,& ad vltimum consensit q̃ haberent regem,quia tamen hoc non erat immediate expediendum,remisit singulos in terram suam, vt patet infra. s. dixit dñs ad Samuelem audi vocem eorum,& constitue super eos regem . Et ait Samuel ad viros Israel vadat vnusquisque in ciuitatem suam , & sic oratio ista Samuelis solum fuit per vnum diem,aut duos: nam magno tempore non expectassent seniores Israel in Ramatha.Et dicit Iosephus , q̃ postquam audiuit ista verba fuit tantũ afflictus,q̃ nec cibi memoriam habuit,nec somni , sed facta nocte rerum cogitationes euoluens sine sopore permansit. Dicitur autẽ,q̃ orauit Samuel ad Dominum.s. vt responderet ei quid in hoc iudicaret: Deus autem per noctem ei apparens significauit ista quæ infra habentur. *Dixitque Dominus ad Samuelem.*

Quomodo locutus sit Dominus ad Samuelem de rege constituendo. Quæst. XVII.

Quomodo autem ista locutio facta sit, non apparet: poterat tamen fieri multipliciter.s. q̃ per apparitionem alicuius angeli in forma assumpta, sicut apparuit angelus quidam Iosue euaginatum habens gladium: Iosue cap.5.vel poterat esse, q̃ fieret ad eum aliqua vox formata ab angelo, sed non apparet quis loquebatur, sicut fiebat Moysi,cui loquebatur dominus interdum de columna nubis ad ostium tabernaculi, & nemo ibi apparebat,vt patet Nume.cap.12. sic etiam factum est in datione legis in monte Sinai: nam audiuerunt voces Israelitæ, & nullam figuram omnino viderunt,vt patet Deuteron.cap.4. poterat etiam fieri alio modo.s. per somnium,& immutationẽ phantasticam, quæ vocatur visio imaginaria, & ista communiter accidebat prophetis,sic patet Nume. 12.cap.s. Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei,aut p somnium loquar ad illum : poterat esse alius modus. s.per solam mutationem intellectus , ita q̃ propheta eleuaretur ad cognoscẽdum aliqua quæ aliter cognosci nõ poterãt,nisi infuso aliquo supnaturaliter lumine,& hoc poterat fieri,vel per ecstasim,vel sine ecstasi. De his magis declaratum est Num.12. cap. modus autem communior erat, vt fieret per somnia: fuit tamen a principio Samueli facta reuelatio per noctem non per somnium,sed per veram vocem ad eum missam,quam ipse audiuit:vnde ter surrexit de cubili suo putans se vocari ab Heli,vt patet supra ca.3. sic etiam dici potest,quòd fuerit hic. *Audi uocem populi.* Idest facias,quod petunt: accipitur autem hic audire, idest exaudire , quoniam audire nihil proficiebat : etiam Deus hoc nõ iuberet,quoniam iam audierat Samuel vocem populi.

In omnibus, quæ loquuntur tibi. Idest fac omnia quæ loquuntur.s.cõstituendo eis regem, vt volunt. *Non.n.te abiecerunt,sed me.* Hoc dicit Deus,vt Samuel hoc expediret sine vlla difficultate non respiciens, an aliqualiter grauaretur ipse in hoc: videbatur enim quoddã dedecus ei inferri,quia ipse,& filij sui habebant principatum iudicatiuum populi:nunc autem, si instituerẽtur rex, non maneret vllus principatus in domo Samuelis:dicit tamen Deus, q̃ non grauetur in hoc Samuel, quia non contemnitur ipse principaliter , sed Deus, & tamen Deus tolerat,ergo ipse tolerare dẽt. *Ne regnem super eos.* Idest Israelitæ abiecerunt me, ne habeam regnum super eos:ante hoc autem nemo regnabat super Israelitas, sed Deus ipse erat rex immediatus:nunc verò, quia volebant alium eligere regẽ nolebant super se Deum immediate regnare.

Iuxta omnia opera sua quæ fecerunt a die qua eduxi eos de terra Aegypti usque ad diem hanc. Quasi dicat nõ est admirandum q̃ hoc faciant, qm̃ non est opus nouum, sed est sicut omnia alia quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de terra Aegypti. s. semper ab illo die peccauerunt,& nunc etiam peccant.

Quo intelligitur, q̃ Iudæi semper peccauerunt.

Non tamen est intelligendum, q̃ semper peccarẽt, quia aliquando sequebantur dñm, vt patet supra.s.tẽpore Samuelis:etiam Iosue cap. vlt. Dicitur & Iudi.c. 1.q̃ Israelitæ seruierunt Deo Israel cunctis diebus Iosue & seniorũ,qui longo tempore vixerũt post Iosue, ergo non semper operati sunt prauę Israelitæ ex die, qua egressi sunt de Aegypto,

Iudæi maxime dediti fuerunt idolatriæ.

Respondendum est,q̃ accipit hic scriptura vniuersale,vt in plurimum s̃m modum cõem scripturæ: rarissimè.n. Israelitæ Deum colebant referendo ad tpa, in quibus non colebant,ideo illa tpa, quibus colebãt reputantur quasi nihil:sic.n.dr̃, q̃ israelitæ toto tẽpore,quo fuerunt in deserto.s. 40. annis peccabant,& tñ non semper peccauerunt:aliqñ.n.recte agebãt, & habebant affectum in Deum cõuersum, ita vt Deus laudaret intentionẽ eorum, vt patet Deu.c.5. s. bene oĩa sunt locuti:quis det eos talem habere mentem , vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea: dicebantur tñ semper peccasse dum fuerunt in deserto , vt patet Psal.94. s. 40. annis proximus fui generationi huic,& dixi, semper hi errant corde , sic igitur hic dicitur, q̃ semper opera eorum fuerunt talia.i.vt communiter. *Sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis.* Hoc enim sæpe fecerunt : nam in deserto parum postquam egressi sunt de Aegypto , scilicet, nondum completis tribus mensibus fabricauerunt deos

Universidad de Deusto
Biblioteca

deos Aegypti facientes vitulum aureum, & iste erat Deus Aegyptiorum, qui vocabatur Apis. De hoc apparet declaratum Exo. 33. cap. postea etiam anno 40. ante introitum in terram Chanaan plurimi Israelitarum coluerunt deos Moab, vt patet Nume. cap. 25. & perierunt ibi multi Israelitæ: postea etiam cum fuerũt in terra Chanaan multoties conuertebantur ad idola, sicut patet per processum libri Iudicum, & tunc tradebat illos in manus diuersarum gentium, & deinde cum conuerterentur suscitabat Deus iudices, qui liberabant eos. *Sed faciunt etiam tibi.* In hoc Deus consolatur Samuelem, ne doleat, q̃ principatus auferatur a domo eius, qm̃ non est mirum, q̃ hoc faciant illi, cũ sic etiam Deo fecerint ab initio relinquentes eum, & colentes deos alienos. *Nunc ergo audi uocem eorum.* i. exaudias, quæ dicunt, vt facias ſm voluntatem ipsorum. s. cõstituendo regem. *Veruntamen contestare eos.* Quam q̃ Deus sciret, q̃ Israelitæ semper vellent regem hr̃e: tñ Deus voluit, vt circa hoc adhiberetur quecunque diligentia adhiberi posset, vt desisterent ab hac peruersa intentione: nam non erat eis salubre q̃ regem peterent, quia aliquo tempore tm̃ affligerẽtur a rege suo, q̃ ipsi nollent habere regem, & si hoc non fuissent eis prænunciatum a Deo habuissent aliquam occasionẽ ad dicendũ, q̃ ipsi non acceperant regem si præsciuerant, quæ mala inde consecutura erant: voluit Deus eis prænunciare ista per Samuelem, & hoc est q̃ cõtestaretur. i. testificaretur illis, q̃ multa mala ventura essent si eligerent regem, & hoc est, q̃ contestaretẽ eos. *Et prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos.* i. prænuncia illis quantũm poterunt super eos reges, quos constituent, & vocantur hic iura regis ea, quæ reges ab eis exigere poterant,

Quis erat rex, cuius iura describi psit hic scriptura,

Et dicitur hic de rege regnaturo: nõ quidem, q̃ intelligantur oĩa ista de illo rege, qui immediate regnaturus erat sup̃ Israel, quia ille non afflixit Israelitas ſm oĩa, quæ habentur hic: ille. n. fuit rex viuens in simplicitate. s. q̃ non habuit magnitudinẽ exercitus, nec eq tes, & præcursores quadrigarum, & multitudinẽ possessionis ſm qd̃ habetur hic: sed accipitur hic rex pro omnibus regibus futuris, qm̃ aliqui eorum grauauerunt nimis populum in tributis & accipiendo ab illis, sicut apparet de Salomone, qui habendo magnitudinem diuitiarũ grauauit populum suum, ita ut in principio regni filij eius dicerent Israelitæ: p̃r̃ tuus durissimum iugum imposuit nobis; tu itaque nunc minue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, qd̃ imposuit nobis, vt patet j̃. 3. lib. ca. 12. & quia noluit filius Salomonis minuere aliquid de iugo, qd̃ imposuerat pater suus, diuisum est regnũ illius & recesserunt. 10. tribus ab eo, vt patet eo. c. sic quoq; alij reges, qui praui erant grauabãt populum magnis impositionibus, ita vt iam Israelitæ magis se putarent seruos q̃ liberos.

Dixit itaque Samuel omnia uerba Domini. Ista verba sũt ea, quæ habentur infra de iure regis, & Deus dixerat illa Samueli. s. nocte præcedenti cum apparuit ei. *Ad populum qui petierat a se regem.* Iste populus erat multitudo seniorum, qui conuenerant de toto Israel in Ramatha ad Samuelem, vt constitueret eis regem: vocantur isti populus, quia multi erant, cum dicatur supra, q̃ cõgregati sunt vniuersi maiores natu Israel: vel voçantur populus, quia nomine totius populi illi veniebant ad Samuelem, & isti petebant regem a se. i. a Samuele. s. quia iste erat ꝓpheta dñi, & erat princeps eorũ, volebãt q̃ ipse instituere et eis regem: eo aũt nolente nolebant facere quicq̃, quia dato q̃ vellent, & facerent, putabant q̃ non cederet eis in prosperum.

Hoc erit ius regis, qui imperaturus est uobis. i. quicunque rex fuerit super vos constitutus, vt imperet, poterit facere omnia, quæ sequuntur hic. *Filios uestros tollet, & ponet in curribus suis.* Tollere significat violentiam, & est sensus, q̃ inuitis ipsis rex acciperet filios eorum ad seruiendum sibi. Et dicit, q̃ poneret in curribus suis, qd̃ intelligitur dupliciter. Vno modo de curribus qui sunt plaustra, & pertinent ad agriculturã, & operatrica. s. q̃ rex acciperet de filijs Israelitarum aliquos ad seruiẽdum sibi in opere rurali, & poneret eos in curribus. s. ad regendum plaustra, & huic consonat, quod infra habetur. s. filios vestros faciet aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum: ẽt infra dr̃, q̃ auferet seruos & ancillas, & iuuenes optimos, & poneret in opere suo. s. q̃ faceret eos cessare ab operibus familiarib⁹, & poneret illos in opere suo. s. regali. Alio modo accipiuntur currus pro curribus falcatis, qui pertinebant ad genus belli: erant aũt isti currus habentes in rotis gladios curuatos in modũ falcis, & extensos in trãsuersum. Cum aũt currus moueretur impetu magno quicunque prope currum esset discerpebatur, ideo oẽs fugiebant a curribus. portabantur aũt isti currus ab equis quatuor, qui ẽt armati erant aliquo gñe leuis armaturæ, ne læderentur ab hostibus incursantibus, & super currum erat vnus vir armatus, qui pugnabat, alius aũt erat super equos, qui vertebat eos quocunque veller: fuit aũt istud antiqſſimum genus armaturæ, eratq; p̃ciosum, quia erat magnorum sumptuũ, ideo ẽt si essent reges potẽtes paucos currus habere poterant, & de istis intelligitur hr̃a hęc: quoniã hic a principio agit de opere bellico, cũ dicitur, q̃ faciet eos sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & tribunos, & centuriones.

Currus falcati non fuerunt apud hebræos in introitu terræ Chanaan. Quæst. XVIII.

ISTI currus a principio inter hebræos non fuerunt: nam cum introierũt Israelitæ in terrã Chanaã pugnauerunt q̃; p̃ multos Chananæos simul acceperũt currus, & equos: iussitq; Deus, vt currus igne comburerent, & equos subneruarent, ita vt ipsi nihil vtilitatis ab eis acciperent: de hoc Iosue cap. 11. Postea autem Israelitæ nunquam habuerunt currus, tum quia Deus vetuerat: tum quia erant ipsi pauperes, & non poterant emere, nam in terra Israelitarũ rarissimi equi erant, sed emebantur de Aegypto, & Choa: vnde Salomon, qui habuit multitudinẽ equorum & curruũ partim emebat de Aegypto, & Choa, & partim offerebantur ei a regibus, & prouincijs, vt infra 3. lib. cap. 10. reges autem, qui immediatè præfuerunt Israeli nihil horum habuerunt, potissimum rex Saul, qui primus fuit: nam iste pauper fuit, & non habuit currus, & equites, nec solum hoc, sed etiam non habebat arma ad bellum, quia in primo bello, quod ipse fecit contra Philisthinos non inuenta sunt arma in Israel, scilicet nec gladius, nec hasta, nisi in manu eius, & filij sui Ionathę, vt patet infra capitulo decimotertio. Dauid autem qui successit huic in regnum nimis fuit dives, quia fecit bella multa contra gentes, in quibus ditatus est: ita vt ipse reliquerit aurum, & argentum, & ęs, quæ necessaria erant ad ædificationem templi domini, vt patet primo Paralipo. capit. 13. relicta sunt etiam multa inuolucra peccuniarum in sepulchro eius: nam ferunt ibi, vt ait Iosephus libro septimo Antiquitatum octo loculos argenti, & auri mechanicè absconditos, ita vt nullos hebræorum regum, nec aliarum gentium moriẽs tot pecunias reliquerit: iste tñ non habuit currus, & equites: non. n. de eo aliquid tale legitur, nisi de paucis sequenti li. c. 8. sed filius suus Salomon, qui præcessit in gloria regali super omnes reges Iudæorum, multiplicauit

cauit sibi currus, & equites: nam habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium. i. ptinentium ad currus, & habebat duodecim millia p̃sepia equestrium, vt patet infra 3. li. c. 4. multiplicauit etiam post hoc sibi currus, & equites, quia emebat de Aegypto, & Choa, & offerebantur sibi a prouincijs, & gentibus terræ: in his aũt curribus, & equis ponebat filios Israelitarum, & quantũ ad hoc cogebat eos ad quoddam genus seruitutis: alij autem reges, qui post Salomonem fuerunt eodẽ modo fecerunt, quãquam non aceesserunt ad magnitudinem gloriæ Salomonis. *Facietque sibi equites.* Scilicet homines armorum pugnãtes in equis: rara enim erat apud antiquos equestris pugna, & tamen reges, qui fuerunt glorioſi habuerunt equites, & assignabant sibi pro equis de filijs ipsorum Israelitarum viros industrios, & potentes ad bellum: sic nanque Saul, licet non habuerit currus & equites, tamen pro militia sua accipiebat de filijs Israelitarum quoscunque volebat. Sic patet infra c. 14. s. Quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptũ ad prælium sociabat eum sibi. *Et præcursores quadrigarum suarum.* Vocantur præcursores aurigæ. s. qui dirigebant currus: nam in pugna currili erat super currũ vnus vir armatus, qui pugnabat contra hostes: alius autem erat super equos dirigens eos, & iste non pugnabat, sed dirigebat currum. Hi autem vocantur præcursores quadrigarum, quia faciebant eas currere quocunque vellent, & de his etiam accipiebant reges Israelitarum ab Israelitis ascribentes eos illi operi, & vocantur præcursores quadrigarum, quia in præcursu earum currebant. s. præcedentes ad armatos, qui erãt in curribus, quia auriga erat in anteriori parte curr⁹. i. temone, & armatus vir super ipsum currum.

Et constituet sibi tribunos, & centuriones. Idest ẽt de filijs vestris faciet tribunos: isti erunt principes armatorum in bello: nam diuidebatur semper exercitus in duces, vt non essent omnes immediatè subditi vni viro, sed cum diuisi essent in plures per subordinationẽ facilius fieret, & melius res bellica ageretur: isti autẽ principes renent multiplicem gradum secundũ pluralitatem & paucitatem subiectorum sibi. Vocantur autem quidam tribuni. i. millenarij, quoniam mille viros habebant sub ducatu suo. Alij vocabantur centuriones, quia quilibet eorum habebant centum viros sub se, & sic erant alij quinquagenarij, & ſm alios numeros: hos autem accipiebat rex de filijs Israel ascribendo eos exercitui suo. Istud aũt non erat grauamẽ Israelitis, quia q̃ aliquis constituatur in principẽ excellentia est, & non seruitus: potest tamen istud aliqualiter pertinere ad subiectionem inquantum aliq nolentes vacare operi bellico, sed magis manere in ocio quieto, ascribebantur militiæ, vt essent duces, & haberent magnam curam exercitus. *Et aratores agrorum suorum.* Idest accipiet rex filios vestros, & assignabit eos ad arandum agros suos: vacabant enim reges agriculturæ, & volebant quòd subditi impenderent eis famulatum etiam quantum ad hoc.

Tribunus quid. Centurio quid.

An omnia ista iura regis, quæ hic ponuntur sint debita regibus, ita quòd possint illa sine peccato exigere. Quæstio. XIX.

Prima opinio. Primũ argumentũ.

QVAERET aliquis an ista, quæ habentur hic sint iura debita regibus, ita q̃ ipsi licitè possint exigere illa a subditis. Aliquis respondebit, q̃ sic, quoniam si ista non possent reges petere a subditis superfluè ponerentur hic, quia si de eis, quæ iniustè agere possunt contra subditos dicatur non erit numerus, quiã non solum hęc mala, sed etiã quæcunq; alia hoies excogitare p̃nt reges poterunt subditis facere, ergo ista quæ habenẽ hic debita sunt.

Secundũ argumẽtũ. In oppositum pro ueritate.

Item patet, quia dicitur hic hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis, sed quæcunque iure fiunt iustè fiunt, ergo reges iuste ista poterunt exigere. In p̃rium videtur, q̃ non possint ista iustè petere: quoniam hic ponuntur aliqua quæ pertinent ad rapinam, sed rapina iniusta est. De hoc apparet infra, cum dicitur agros quoque vestros, & vineas, & olieta optima tollet, & dabit seruis suis.

Item quia dicit filios vestros faciet aratores agrorũ suorum, & messores segẽtum, & fabros armorum: sed ista aut fiebant sine pecunia, aut data pecunia, si sine pecunia pertinebat ad violentiam, & defraudationem laborum, quæ grauia peccata sunt: si autem data pecunia pertinebat solum ad violentiam inquantũ rex cogebat eos laborare in opere suo contra voluntatem ipsorum.

Item dicitur infra segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit, vt det eunuchis, & famulis suis, & seruos vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinas auferet, & ponet in opere suo, sed ista manifestè sunt iniusta, ergo non erant debita regi.

Item patet, quia dicitur infra vos eritis ei serui, sed q̃ rex deducat in seruitutem eos, quibus præest, est iniustissimum: ergo non poterit ista facere.

Item dicitur infra Clamabitis in illa die a facie regis vestri, quem elegistis, & non exaudiet vos dominus, quia petistis regẽ: si tamen ista iustè imponerentur non habebant Israelitæ cur clamarent ad Deum, nec cur Deus non exaudiret eos: dr̃ tamen q̃ nõ exaudiet, quia petiuerũt regem, ergo presupponitur, q̃ ipsi iniusta patiebantur: Deus tamen non liberabat eos, quia ipsi meruerant.

Respondendum ad quæstionem ſm quosdam: dicit. n. Nicolaus, q̃ aliqua sunt de iure regis in necessitate positi propter bonum cõmune regni. Et sic oĩa, quæ inferius scribũtur a Samuele sunt de iure regni, quia in tali casu omnia sunt regis, vel principis expendenda pro bono communi. Sicut & in corpore naturali videmus, q̃ manus, vel alia pars corporis naturali instinctu exponitur pro conseruatione vitę ipsius corporis. Si autem accipiatur alio modo ius regis extra necessitatem sic plura exprimũtur a Samuele, quę nõ pertinent ad ius regis, vtputa oĩa, quę reddunt populũ subditum seruilem, & quæ non respiciunt bonũ cõe, sed hominis in regno positi voluntatem, & talia prædixit eis Samuel ad retrahendum eos, ne peterent regem, quia non expediebat eis, cum faciliter regnum conuertatur in tyrannidem propter magnitudinem potestatis vni commissę.

Opinio Lyrani de iure Regum confutatur. Quæst. XX.

SED dicendum est, q̃ ista, quæ ponunt hic, non sunt iura regũ. i. eis debita, vt ipsi exigere possint illa a subditis. Nec stat distinctio, q̃ quædã illorũ pertineant ad regẽ existentẽ sine necessitate, & oĩa pertineãt ad regẽ existentẽ in necessitate: nam nulla necessitas regis esse põt, pro qua licitũ sit, q̃ ipse reducat in seruitutẽ subditos suos. j̃. tñ dr̃: Vos eritis ei serui, & clamabitis, ergo non poterat rex aliquo mõ ista exigere, nam rex illa iustè exigit, q̃ ptinẽt ad principatũ regalẽ manentẽ in viribus suis. Cum autẽ transierit principatus regalis in tyrãnidem est iam peruersissima politia, ergo nõ poterit rex exigere ea, quæ pertinent ad tyrãnidem, sed nulla maior potest esse species tyrannidis, quàm quòd rex seruos efficiat subditos suos, ergo nullo casu hoc licet.

Hæc opin. Nic. ẽ multũ falsa satis, & picuiosa alias⁹, quia pstat principib⁹ incentiuũ rapinæ & tyrãnidis.

Item multa alia sunt hic, quæ pertinent ad injuriã, & non prosunt ad commune bonum regni. s. q̃ rex

faceret filios Israelitarum aratores agrorum suorum, & messores segetum,& fabros armorum, sed ista fieri non possunt, nisi ad vtilitatem priuatam regis, & cum graui damno subditorum, ergo nullo modo ista rex potest exigere.

Item exemplum Nicolai non applicatur ad propositum. ſ. q̃ sicut in corpore naturali quælibet pars se exponit pro toto corpore,ita quoque pro bono communi omnia bona priuatorum exponēda sunt, quod quidem verum est. Sed hoc nihil pertinet ad ea, quæ dicuntur hic de iure regis, quoniam omnia, quæ habentur hic pertinent ad bonum priuatum regis,cum ipse pro seipso accipiat omnia hoc a subditis, & non pertinent ad bonum commune, ergo nō poterit rex in quacunque necessitate ista accipere.

Item Deus vetuit in lege aliqua istorum,ergo non poterant reges illa iuste petere: patet quia infra dicit, q̃ rex tolleret agros & vineas,& oliueta optima,& dabit seruis suis, & segetes vestras addecimabit, vt det eunuchis,& tamen Ezechiel.cap.46.dicitur: Non accipiet princeps de hæreditate populi per uiolentiam, & de possessione eorum,sed de possessione sua hæreditatem dabit filijs suis, vt non dispergat populus meꝰ vnusquisque a possessione sua.

Item infra dicitur,quòd Israelitæ efficerentur serui regis sui,& tamen Deut.ca.17.prohibetur istud: nam dicitur: Cumque fuerit constitutus non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptū eq̃tatus numero subleuatus. ſ. non habebit rex magnā potentiam,ita vt per hoc reducat subditos suos in seruitutem, q̃ est reducere eos in Aegyptum.ſ. in talem seruitutem qualem patiebantur in Aegypto. Et non solum non licebat regi reducere in seruitutem subditos,sed etiam non licebat, q̃ superbiret super eos. Sic patet Deut.cap.17.ſ.q̃ non habebit rex immensa pōdera auri & argēti, & subditur postea ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos,ergo non erat licitum regi ista petere.

Dicendum igitur, q̃ omnia quæ habentur hic fuerunt posita non quidem tāquam iura regum,sed tanquam mala, quæ poterant facere reges super subditos propter magnitudinem potestatis, & ponuntur hic multa grauissima, vt per hæc intelligantur multa alia mala, quæ reges excogitare poterant, & imponere subditis suis,cum hic ponatur id,quod grauissimū est.ſ.q̃ subijcerentur in seruitutem.

Rationes primæ opinionis quæst. 19. soluuntur.
Quæstio. XXI.

AD rationes in contrarium patet rñsio. Ad primam cum dicitur, q̃ ista aut ponebantur tanquā iura debita, aut tanquam mala, quæ infligere poterant reges subditis. Dicendum, q̃ ponebantur ista tanquam mala, quæ reges poterant infligere per potestatem, & non tanq̃ iura debita. Et cum dicitur, q̃ ista superflua sunt,quia plurima alia infligi poterant. Respondendum, q̃ ponuntur ista,vt per ea significentur omnia alia quæcūque mala,quę infligi possent,quia hic ponitur omniū pessimum.ſ.seruitus, in qua possunt oīa alia colligi.

Ad secundam, cum dicitur, q̃ ista sunt iura regis, vt patet in litera.Respōdetur, q̃ non accipitur hic ius pro eo, q̃ debitum est,sed large pro omni, quod impositum est,& reddi solitum est,& sic omnes impositiones principum,vel locorum,siue iuste, siue iniuste sint, iura vocātur principū,vel locorum,ideo quamquam hic Deus dixit, q̃ ista erant iura regis, qui imperaturus erat, non attribuitur aliquod ius regibus ad petendum aliquid horum, cum solum vocentur hic iura, idest impositiones.

Causa autem quare ista posita sunt hic fuit, vt Israelitæ timore malorum sibi futurorum desisterēt a petitione regis,quod apparet ex principio literæ:verumtamen contestare eis ius regis, qui imperaturus est.i. prædic eis,quę mala reges facient eis,imponendo eis quæcunque voluerint per magnitudinem potentiæ, ideo eo modo quo posita sunt omnia debent exponi ad iniquitatem.

An rex possit licitè aliquos inuitos facere armigeros suos, vel qualitercunque militantes sibi in bello.
Quæstio. XXII.

POSSVNT tamen aliqua horum trahi ad q̃q̃tatem,ita vt liceat regibus illa petere: sic patet de primo. ſ. filios vestros tollet, & ponet in curribus suis,& faciet sibi equites, & p̃curfores quadrigarum.

Sed pro his considerandum est, q̃ aut est necessitas rei publicæ, vt habeat militantes ad defensionem suam,aut non est necessitas: si est necessitas, aut illa est præsens.ſ.quia hostes instant, vel est necessitas de futuro,ad quam vult se parare respublica per prouidē tiam antequam veniat,q̃m ſm Gregorium minus iacula feriunt,quæ præuidenter:si sit necessitas præsens poterit rex ascribere militiæ suę quoscunque uiderit opportunum esse scribi obseruatis duobus. Primo q̃ hoc non repugnet professioni personæ. Secundo q̃ prouideatur ei de sufficienti salario. Quantum ad primum patet, quia etiam pro necessitate hostium non poterit rex ascribere militiæ suæ ordinatos in sacris, q̃m hos ad bellum ire, vt pugnet iniustum est, quia occidendo aliquem efficerentur irregulares. Idem autem est quantum ad monachos, etiam si non sint in sacris, quoniam ad hos non pertinet bellum, sed orationes,vel lachrymæ. Ita autem erat in veteri testamento,quia licet non contraheretur irregularitas in sacerdotibus illis eo modo,quo nunc contrahitur, tamen sacerdotes non pertinebant ad bellum, quòd patet Numeri capitulo primo, quia cum ibi computati fuissent omnes Israelitæ procedentes ad bellum, dixit Deus Moysi: tribum Leui nolli numerare,nec ponas summam eorum cum filijs Israel: sed constitue eos super tabernaculum,& uasa eius, quasi dicat, quòd eo, quòd habebant curam sanctuarij,non cogebantur ire ad bellum:ideo sacerdotes,& Leuitæ non poterant a regibus Iudæorum adscribi in militia.

Secundum quòd requirebatur erat,quòd prouideretur sufficienter adscriptis ad militiam de bonis communitatis,vel de bonis regis, quia nemo cogitur suis stipendijs militare primo ad Corinth. cap. 9. hoc autem uerum est si rex vel communitas haberent vnde soluerent stipendia: alioquin pro bono communi tenebatur quilibet stipendijs suis militare quātum posset, & in isto casu debent bona priuatorū exponi q̃ cōitate,sed pro rege non:qa rex est pp cōitatem, vel regnū,& cōitas non est pp regem, sed solum ipse est membrū nobilius illi⁹.Potissimè aūt si sit talis cōitas, quæ nihil hēat in cōi,sed oīa in singulari, sicut erat inter Lacedęmonios,vt patet 2. Poli.c. de politia Lacedęmoniorū,q̃q̃ talis modus politiæ vituperabilis est, sicut ibi Arist.redarguit. Si aūt necessitas militādi nō esset pro pñti,sed,p futuro dicendū,qđ iustum est, & rōnabile, q̃ aliqui sint militantes, & eruditi ad bellū antequam hostilis necessitas ingruat: alioquin facile est superari quoscunque pugnātes, nihil enim magis est, q̃ ad bellum conferat, quàm armorum exercitium,& assiduitas,sic enim dicit Vegetius. lib.1.de re militari, q̃ Romani omnes gentes sola armorū exercitatione

dentia corū. ercitiū nano-. tudo pano-n.

citatione vicerunt: nam Græci prudentia superiores erant: Africani autem dolositate maiores: Hispani autem viribus,& fortitudine sine dubio superabant, sed has omnes gentes sola exercitatione vicerunt, iō dicēdum q̃ oportet quòd respublica semper habeat aliquos, qui armorum peritiam, & consuetudinem habeant: & quantum ad hoc rex, vel populus potest ascribere militiæ quos voluerit prouidendo sicut in superioribus,ſ.quòd professio personæ nō repugnet: & de competenti stipendio prouideatur.

Si autem non sit necessitas militantium, sed quòd rex ad gloriam, & excellentiam suam velit multos ascribere militiæ erit iniustum accipere aliquem inuitum ad militiam,etiam si status personæ non repugnet, & de sufficienti stipendio ei prouideatur: hæc autem omnia intelliguntur quantum ad omnia gña hominum militantium.ſ.quātum ad equites, & p̃cursores quadrigarum tribunos,centuriones,& similes. *Et messores segetum.* Ista pertinent ad opera agricultur̃ę : interdum enim principes cogunt subditos suos famulari eis in opere agriculturæ, vel in constructione domorum,& similibus nulla data pecunia:q̃d pertinet ad tyrānos qui vtilitatem suam quærunt nō curantes de vtilitate subditorum: & sic subditos, vt seruos arbitrantur imponentes eis omne genus seruitutis.

Et fabros armorum,& curruum suorum. Idest etiam reges cogent filios vestros famulari eis,vt sint fabri ferrarij ad fabricandum regi omne genus armaturę etiā ad fabricandum currus. Vocantur quoque fabri respectu curruum : quia faber est nomen generale ad omnem operantem manualiter in rebus duris, siue in metallis siue lapidibus siue lignis.Reges autem ad gloriam suam volebant habere omnia hęc, & cogebant subditos ad faciendum eis illa: sic patet de Salomone,qui fabricauit sibi currus multos,& arma ad quæ cogebat filios Israel: vnde ipsi dixerūt quòd erat eis impositum graue iugum à Salomone seruitutis magnæ,& petierunt illam a filio eius minui infra 3.li. cap.12.

An rex possit imponere licitè subditis, quòd sint messores agrorum suorum,& aratores,& fabri armorum.
Quæst. XXIII.

QVAERET aliquis an reges aliquo modo imponere possint subditis suis ea, quę habentur hic, ſ. quòd sint messores agrorum suorum, & aratores & fabri armorum. Respondendum est quòd aut reges imponunt ista subditis nullo dato precio, vel tanto non quantum iustum est: aut dato precio rationabili: si primis duobus modis iniustum est,& nequaquam imponere possunt nisi forte reges nimis pauperes essent, non vt nunc sunt, sed vt a principio erant cum principatus regalis erat aliquid paruum sicut patet de Saule, qui licet rex esset, tamē sequebatur boues veniens de agro, & vacabat agriculturæ,vt patet infra 11.cap. Nam die, qua nunciatum est ei de iniuria regis Ammon contra viros Iabes Galaad veniebat de agro: arauerat enim & cum duceret coram se duos boues ira concitatus occidit vtrunque & diuisit in particulas : si huiusmodi autē reges vacantes agriculturæ, vt prouiderēt aliqualiter statui suo propter inopiam non possent abūdare cultoribus agrorum suorum, poterant imponere subditis suis quòd essent aratores agrorum suorum, & messores segetū,sicut poterant imponere alia tributa cum essent in inopia. De fabris autem armorum,& curruum nō est sicut de messoribus segetum, & aratoribus agrorum,quoniam etiam si nō sit rex in inopia posset subditis suis, quos videret ad hoc idustrios imponere,q̃ fabricarent arma,& currus: dato tamen precio rationabili.

In alijs autem duobus, etiam si rex daret precium sufficiens non poterat aliquos inuitos facere aratores agrorum,& messores segetum. Ratio diuersitatis est,quia fabri armorum pertinēt ad vtilitatem reipublicæ,& vtilitatem regis: quilibet autem qui est in republica, cum sit pars ipsius vrbis tenetur vrbi, & debet impendere quicquid habet, & potest,& etiam seipsum pro vtilitate eius si res exigat : esse aūt messorem agrorum regis,& aratorem non tangit aliquo modo vtilitatem publicam, sed personam priuatam, scilicet regem : ipsi autem non tenentur ad omnia,q̃ sibi vtilia sunt sicut reipublicæ, eo quòd cum aliquis agit pro republica agit pro seipso cum bonum suum sit pars boni publici : cum autem agit pro rege & bonum illius non tangit bonum publicum,est facere p̃ personam priuata, ideo rationabiliter dato precio pōt cogi in vrbe aliquis ciuis ipsius, vt sit faber armorum pro republica si ad hoc industrius sit: & sic de alijs, q̃ tangunt vtilitatem reipublicæ: cogetur tamen aliqs etiam dato sibi precio quòd sit arator agrorū regis, & messor segetum illius, ideo si vellet rex ad aliquid istorum cogere subditos suos grauaret eos.

Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias,& focarias,& panificas.

Sicut rex redigebat in famulatum suū viros Israelitas : ita etiā redacturus erat filias eorum, ita vt nullus vacaret a seruitio regis: erant autem fęminæ seruituræ in aliquibus officijs, quæ ad earū ministrationem pertinent: sic autem est esse vnguentarias: istud autem pertinet ad omnem compositionem, quæ fit ex speciebus ad delectamenta humana: est autem dupliciter. Fiunt enim quædam compositiones liquidæ,& molles ex rebus diuersis, & istę propriè vocantur vnguenta,quia sunt ad vngendū corpora, & condelectant carnem humanam per tactum. Aliæ autē sunt compositiones de rebus siccis, & aromaticis, & istę pertinent ad odorem,vt inde condelectentur homines : istud autem non vocatur proprie vnguentū, sed pigmentum : scriptura tamē vtrunque vocat vnguentum, & componentes vocat vnguentarios : sic patet Exo. cap.30. vbi datur modus componendi vnguentum ex diuersis speciebus ad vngendum summum sacerdotem, & alios,& vasa sanctuarij, & dicit̃ ibi quòd erit compositum opere vnguētarij: ibi etiā ponitur de compositione thymiamatis, quod pertinet ad bonum odorem & fit ex rebus siccis, & aromaticis: dicitur tamen quòd erit factū opere vnguentarij. Vocātur ergo fęminæ vnguentarię illæ, quæ parant quascunque commixtiones ex speciebus ad varia delectamenta tactus & gustus. Has autem reges accepturi erant, nam licet a principio seculum rude fuerit,& reges non multum curarent de his delectationibus, sed communem cum alijs vitam ducerent,tamen cum inceperūt habere magnam illam potestatem regiam,inceperunt se tradere omni delectamēto,& habuerunt curam,vt nihil præteriret eos, quod delectationē aliquam afferre posset: sic enim fecit Salomon, qui fuit tertius rex Iudæorum, vt patet Ecclesiastices cap.2.ſ.Feci mihi cantores, & cantatrices,& delicias filiorum hominum scyphos & vrceos ad vina fundendū in ministerio : & omnia, quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quę præparaueram : ad hoc tamē necessarium erat ministerū fœminarum : ideo filias

Vnguēta-riæ quid.

Vnguētū, & pigmentum qūo differant.

Israe-

Israelitarum subijcerẽt reges eorum ad cultum suũ. *Et focarias.* Vocantur focariæ mulieres parantes cibos: omnes enim cibi igne digeruntur: ideo paratrices pulmentorum a foco denominantur: & per hoc intelligitur omnis modus cõfectionis ad delectationem, quæ est in gustu, sicut vnguentariæ erant ad delectationem quæ est in tactu & odoratu.

Aliquando autem accipiuntur focariæ pro concubinis: sic enim nos accipimus, & dicuntur focariæ a foco, quia ad eundem focum manẽt, s. in eadem domo cum illo cuius concubinæ sunt: hic autem accipitur primo modo pro pulmentarijs quamquam etiam in isto secundo modo accipi posset, quoniam reges accipiebant de filiabus Israelitarum eas, quæ placebant in oculis eorum in concubinas: sic enim fuit de Salomone, qui accepit concubinas octoginta, & adolescentulas, quarum non erat numerus, vt patet Cant. cap.6. vel sicut habetur infra 3.lib.cap.11. Fuerũt concubinæ trecentæ. Has igitur acciperet rex de filiabus subditorum suorum, & in hoc grauaret eos.

Et panificas. Idest etiam faciet filias vestras pistrices suas ad diuersa genera panum. In omnibus enim reges exquirebãt delectamenta, ideo etiam in panibus faciebant sibi varietatem, & ad hoc accipiebant multas filias Israelitarum in panificas.

An regibus, & quibus ius alijs in lege naturæ, & Moysi, & generaliter ante legem Christi liceret habere plures vxores simul. Et an vxorum pluralitas sit contra ius naturale, vel rationem matrimonij. Et de differentijs circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum.

Quæst. XXIIII.

QVAERET aliquis an aliquid istorum trium possent reges facere licitè. Ad quod respondendum specialiter de focarijs, quòd aut accipiuntur pro concubinis, aut pro pulmentarijs: si primo modo dicendum, quòd nullo modo licebat regibus accipere filias subditorum suorum in concubinas, siue eis volentibus, siue inuitis, siue data mercede, siue non: quoniam concubinatus peccatũ est, & semper fuit peccatum, cum præter legem matrimonij omnis experientia actus venerei sit illicita. Sed obijcietur, quòd liceret, quia concubinatus erat in veteri testamento: nam habuit Abraham concubinas Agar, & Ceturam: Gen.25.c. Salomon habuit concubinas multas infra lib.3.11.cap. & Canti.cap.6. Dauid habuit concubinas: sequenti lib. c.5. & lib.1. Paralipom.3.cap. Leuita de monte Ephraim habuit concubinam: Iudi.19.cap. Dicendum quòd illicitus erat concubinatus in veteri testamẽto, & semper fuit illicitus, quia est contra ius naturale, & rationem: neque potuit vnquam alicui licere, vt magis declarabitur Matth. cap.5. ideo nec regibus licebat habere cõcubinas.

De concubinatu dẽ inf.q.205. vbi ista q. decidituꝛ. Et ad ista quatuor argumẽta respondeꝛ infra a qõ. 206. vsque ad q.235. quia fieri sic fuit necesse vt a fundamentis qõ ventilaretur.

Aliquis autem dicet hoc efficaciter probari, quia regibus Iudæorum erat vetita multiplicatio vxorum ergo a fortiori habere concubinas. Patet hoc Deut. 17.cap. non habebit rex vxores plurimas.

Dicet aliquis quòd ista non est conueniens probatio: nam vetatur pluralitas vxorum, eo quòd est de se mala, & contra rationem matrimonij, sed ideo nõ sequitur inde a fortiori esse vetitum concubinatum: nam si de se pluralitas vxorũ est mala, peior est pluralitas vxorum quàm habere vxorem & concubinam: sicut grauius peccaret sacerdos, qui aliquam fœminã acciperet in vxorem, quàm si acciperet in concubinam, & grauius peccaret, qui monialem acciperet in vxorem, quàm in concubinam.

Sed dicendum quòd non est ista conueniens redargutio probationis: & quòd non est verum quòd pluralitas vxorum sit contra ius naturale, vel rationẽ matrimonij, sed est nobis illicita, quia vetita, & non teneret matrimonium.

Sed obijcietur, quòd sit de se illicita, quia Papa dicit illud extra de diuor.cap.gaudemus, quòd pluralitas vxorum nulli vnquam licuit, nisi ex diuina reuelatione, ideo in pluralitate vxorum excusabantur patriarchę ab adulterio: sicut Iacob a mendacio, Israelitę a furto, Samson ab homicidio.

Dicendum quòd vxorum pluralitas non est de se contra rationem, aut institutionem matrimonij: sed solum est mala inquantum est prohibita, sicut nunc est mala quia prohibetur. in lege autem naturæ non erat vetita, in lege autem Moysi nõ vetabatur immo ex ipsa lege significatur quòd licebat sicut ostensum est supra cap.1. & dicetur Matth.cap.19. ideo tunc latis videbatur valere argumentum quòd si pluralitas vxorum, quę de se non est illicita vetatur regibus a fortiori vetabitur concubinatus, qui est de se illicitus.

Sed dicendum quòd de hoc aliter est in nouo testamento aliter in veteri: erant enim duę differentię circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum. Prima quia in veteri testamento licebat fieri diuortium ex quacunque causa etiam ex sola voluntate dumtamen daret vxori libellum repudij, nam diuortium illud dissoluebatur matrimonium, & licebat viro accipere quamcunque aliam in vxorem, & mulieri quemcunque alium in virũ: Deuter.24.cap. immo fiebãt personæ illæ illegitimæ ad contrahendum matrimonium: nam mortuo secundo viro, nõ licebat primo viro istam in vxorem resumere, etiam ambobus consentientibus, vel antequam illa transiret ad alium virum, non licebat viro primo pœnitere, iam dato libello repudij, eam ad se reducendo inuitam, aut volentem vetante hoc lege: Deut.24.

In nouo autem testamento non licet dari libellũ repudij, aut fieri diuortium, & si fiat, non tenet, sed manet vinculum matrimonij: & si vir accipiat aliam, non est matrimoniũ, sed adulterium: sic patet Matt. 5.cap. vbi Christus ponit differentiam in hoc inter nouum, & vetus testamentum dicens dictum est antiqꝰ quicunque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij: ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari; & qui dimissam duxerit, adulterat: & tamen per diuortium absoluetur matrimonium, & esset mulier soluta a lege viri, & non iudicaretur adultera, etiam si cum alio inuenirẽtur, vt patet ad Roma. 7. Et sic vir abijciens eam non daret ei occasionem adulterandi, cum nõ posset iam esse adultera quamdiu virum non habebat, & ille, qui acciperet eam in vxorem non adulteraretur, quia non accipiebat alienam vxorem.

Secunda differentia inter nouum & vetus testamentum, s. quòd ante legem Christi semper fuit licita vxorum pluralitas.

Quæst. XXV.

SECVNDA differentia est, quia in veteri testamento, & ante illud licita erat vxorum pluralitas, in nouo autem testamento non licet. Primum patet, quia de se non est contra substantiam matrimonij, & Deus non vetuit eam, quando instituit matrimonium, aut post vsque ad legem Moysi, ergo non erat illicita. Secundò, quia sancti patres leguntur habuisse plures simul: nam habebat Abraham Saram in vxorem, & accepit Agar in vxorem: habebatque ambas simul: Gen.16.cap. vbi vocatur Agar vxor Abrahæ: Etiam habebat Iacob quatuor vxores simul Liam, Rachel, Balam, & Zelphã: Gen.29. & 30.cap. & non redarguitur aliquis horum: de hoc ergo non erat illicitum tunc haberi plures vxores.

Tertiò patet de tempore legis Moysi, quòd esset licita vxorum pluralitas, quia non erat aliqua lex, quę hoc vetaret & quod non est vetitum est licitum.

Quartò quia tempore legis Moysi viri sancti habebãt plures vxores, sicut Dauid habuit multas sequenti lib.cap.3. & 5. & lib.1. Paralipom.3.cap. & non cõputantur inter peccata Dauid, de quo dicitur, quòd non declinauerat ab operibus, quæ mãdauerat Deus omnibus diebus vitę suę excepto sermone Vriæ Hethæi: ergo accipiendo plures vxores non fecit cõtra ea, quæ Deus mandauit: etiam Elcana pater Samuelis laudatur, vt vir sanctus supra 1.cap. & tamen ipse habebat duas vxores simul: eod.cap. & sic de multis alijs.

Quintò, quia potius scriptura videtur significare, cp licet tenere plures simul in vxores: nam Leuit. 18.c. dicitur, Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, neque reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente, & sic vetat Deus, quòd accipiat quis sororem vxoris suę in vxorem viuente illa: ex quo vr, quòd non erat illicitum accipere aliquam aliã vxorem viuente vxore sua: nam si illicitum est tenere multas simul in vxores, nõ oportebat specialiter hoc vetari de sorore vxoris, sed de illa specialiter vetitum est, ergo videtur quòd de alijs licebat habere multas simul.

Sexto patet ex ratione quam ibi dat Deus, scilicet quòd quis non habeat simul duas sorores in vxores, ne vna sit pellex alterius: quia inhumanum videtur, quòd vna soror affligat aliam: de alijs autem mulieribus non videtur hoc esse ita illicitum inter se, cum non teneantur tanto debito amore: & sic de alijs videbatur licitum, quod quis haberet multas simul.

Septimò patet quia Leuit.20.cap. dicitur: Qui supra vxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum illis. Et sic ponit pœnã, quando quis habẽs aliquam in vxorem, acciperet insuper matrem illius in vxorem, ita vt ambas simul haberet: ergo innuit, quòd licebat de alijs mulieribus habere duas, aut plures simul: nam si non liceret aliqualiter habere duas, non solum nullus acciperet matrem, & filiam simul, sed nullus haberet aliquas duas simul, & sic non oporteret istam legem dari: quia tamen licebat habere plures simul, putaret quis quòd liceret accipere quotcunque duas: ideo interdixit lex quasdam personas cum appositione pœnę, scilicet, cp non acciperet quis duas sorores simul, neque matrẽ, & filiam.

Octauò patet, quia Deut.17.cap. dicitur non habebit rex vxores plurimas vbi specialiter ponuntur ea, q̃ ad reges pertinent: si tamẽ vetitum esset generaliter habere multas vxores simul, nõ oporteret hoc repeti quantum ad reges, quia quod alijs esset illicitum, esset quoque regibus illicitum, & non oportebat specialiter vetari, quia aliàs omnia alia, quę, cæteris hominibus erant illicita, deberent ex speciali mandato repeti circa reges; quod est falsum.

Nonò, quia nõ vetuit ibi lex absolutè multas vxores, sed solum multitudinem effrenatam, vt quòd haberet rex vxores triginta, vel quadraginta, quia dicit non habebit rex vxores plurimas, ergo licitum præsupponitur esse accipere multas, dum tamẽ non sint plurimæ.

Decimò patet ex causa ibi assignata, scilicet nõ habebit rex vxores plurimas, quę alliciãt animum eius, & sic non vetatur ibi vxorum pluralitas quasi mala, sed quia vxores allicerent animum regis ad malum: sicut Apostolus dixit nolite inebriari vino, in quo est luxuria, idest non bibatis vinum, non absolutè, sed solum inquantum ex vino luxuria prouenit, scilicet q̃ multum est, aut immoderatè bibitur: si tamen vxorum pluralitas de se mala esset, vel aliàs per legẽ prohibita, non exprimeretur ista causa, sed solum diceretur non habebit rex vxores plurimas, aut plures: ergo innuitur, quòd non erat verita ista pluralitas.

Vndecimò patet, quia scriptura posuit istud inter alia, quæ vetantur regibus, neque sunt de se mala, neque alijs hominibus vetita: regibus tamen fuerunt specialiter vetita propter aliquam causam: nam dicitur eod.cap. Non multiplicabit sibi rex equos: etiã dicitur: Non habebit rex auri, & argenti immensa pondera, & tamen multiplicare equos non erat illicitum alijs hominibus, aut habere argenti, & auri immensa pondera; & ista fuerunt vetita regibus, ppter causas speciales, quę in eis concurrebant. Nam dicitur non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Sic etiam vetãtur multiplicare pondera auri, & argenti, ne eleuetur super fratres suos, sed timeat Deum. Etiã vt non detur occasio puniendi populum: nam si liceret ei habere pondera immensa auri, & argenti cuperet illa habere, & vt haberet opprimeret subditos. Cum autem sciet non licere sibi habere immensa pondera auri non cupiet illa: & sic erit, sublata cupiditas, & occasio opprimendi subditos: & tamen inter ista veratur habere vxores plurimas: & apponit causa pro hoc, sicut pro alijs, scilicet, ne alliciant animum regis, ergo videtur quòd istud non erat de se illicitum, sicut neque alia duo: & ideo causa prohibitionis posita est.

Duodecimo patet, quia si vxorum pluralitas esset de se mala, vel contra legem Dei, non poneretur tanquam beneficium Dei pluralitas vxorum, quia Deus non dat mala, sed dat solum bonum petentibus se: Matth.7.cap. & tamen Deus posuit in Dauid pluralitatem simultaneam vxorum pro beneficio, sequenti lib.12.c.s. Dedi vxores Domini tui in sinu tuo: ergo illas habere licitum erat.

Tredecimo patet quia sancti doctores mouẽt istã quęstionem, & tenent, quòd non erat illicitum tunc habere plures vxores: sic dicit Augustl. libro de bono coniugali, & Magister lib.4. Senten. dist.33. Antiquis iustis non fuit peccatum quòd pluribus fœminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant, cũ nõ lasciuiendi hoc causa, sed generandi facerent: neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra prœceptum, quia nulla lege erat prohibitum. Et sic apparet quod supra dicebatur, quòd pluralitas vxorum non erat contra ius naturale, nec contra rationem matrimonij: etiam apparet quòd pluralitas vxorum erat aliquid quod per consuetudinem poterat licitum fieri: & tamen si esset contra ius naturale, nulla consuetudine posset licitum fieri: immo tanto grauiora essent peccata, quanto diuturniora essent: & nullo tempore posset contra illud præscribi. Extra de consue.cap.cum tanto. Etiam dicitur quòd nullũ præceptum erat datum tempore legis naturæ contra pluralitatem vxorum: ergo non erat illicitum alicui toto illo tempore, quod fuit a principio seculi vsque ad legem Moysi habere plures vxores, & non erat aliqua dispensatio Dei necessaria, quia dispensatio nõ est, nisi vbi ius resistit actui: cum dispensatio sit iuris relaxatio, & tamen hoc non erat, vt ait Augu. contra naturam. Etiam non erat contra prœceptum, quia ipse dicit, quòd nullum præceptum contra hoc datum erat, ergo nulla dispensatio necessaria erat,

nec

nec possibilis,& ridiculum est dicere,ꝙ sine dispensatione Dei nō licebat tūc alicui habere multas vxores.

Quartodecimo patet,quia Aug.idē dicit, & habet in Decre.32. q.4.c. obijciuntur,ſ. Obijciuntur Iacob quatuor vxores,quod quando mos erat,peccatū non erat, & ita non erat peccatum tunc plures accipi: & adhuc manifeste apparet nō fieri hoc ex aliqua dispēsatione Dei: nam si ex dispensatione licitum fieret, nō diceretur,quòd nō erat peccatum,quia mos erat: ergo consuetudo faciebat rem istam licitam, & non dispensatio: ergo generale esset omnibus tunc quòd accipiendo plures non peccarent.

Quintodecimo quia idem Augustinus alibi asserit illud,& allegatur lib.4.Sent.dist.33. Antiquis temporibus, cùm ad hoc mysteriū nostrę salutis velaretur iusti officio propagandi nuptias contrahebāt non victi libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent, & vellent: vtebantur tamen coniugibus, & plures vni viro habere licebat, & absolutè dicit,quòd vni viro licebat: ideo licita erat vxorū pluralitas simultanea.

Decimosexto patet, quia idem tenet Ambrosius lib.de Patriarchis: & habetur in Decre. 22.q. 4.cap. dixit Sara,ſ.Dixit Sara ad Abraham: ecce conclusit me Dominus,vt non pariam: intra ergo ad ancillam meam. Et sequitur ibi: considera ergo primum, ꝙ Abraham ante legem Moysi,& ante euāgelium fuit: non ergo in legem commisit Abraham, sed legem pręuenit: nondum enim interdictum videbatur: & sic dicit quòd Abraham nō potuit peccare,quia nondum erat euāgelium, quod ista prohibuit,neque lex Moysi,quę licet non prohibuit poterat vetuisse. Etiā apparet ex intentione Ambrosij,quòd istud non erat de se malum,vel contra naturam,sed solum vt prohibitum,quando non erat prohibitum erat licitum.

Pluralitatem vxorum non fuisse prohibitam sub lege Moysi, ostenditur. *Quæst. XXVI.*

DICENDVM etiam vltra rationes precedentes quòd sicut non fuit hoc illicitum ante legem Moysi,ita neque erat illicitum tempore legis Moysi: & est ratio decimaseptima,quia sicut dicit Augustin.& Ambrosius,& supra tactum est quando mos erat,peccatum nō erat, sed tēpore legum Moysi mos erat, idest cōsuetudo accipere plures simul in vxores, vt fuit ostensum, ergo non erat peccatum.

Decimaoctaua quia Augustinus dixit quòd non peccauit Abraham plures accipiendo vxores, quia ꝺ̄ præceptum non fecit: nam tunc pręceptum nullum erat,quo hoc vetaretur, sed tēpore legis Moysi nullū etiam præceptum erat vetans hoc, etiam si tota lex Moysi quæratur: immo è contrario inuenietur in ea ꝙ licebat accipere plures, & quòd cōsuetum erat tūc plures accipere vt ostēsū est supra: ergo nō erat pctm̄.

Decimanona, quia Ambrosius lib. de Patriarchis excusando Abraham, quòd habuerit plures vxores, dixit ꝙ fuit ante legem, & euangelium, ſ.tunc pctm̄ non erat, cum nulla lex erat, quæ vetaret,aut vetare potuisset: nam per legem naturæ non erat vetitum, quia innuitur,quòd non sit ꝺ̄ naturam,vt dicit Augu. sed etiam lex Moysi superueniens non vetuit: illud ergo manebat tunc licitum.

Vicesima, quia Magister lib. 4.Sen. dist.33.quærit specialiter de hoc, an tēpore legis Moysi licitū esset habere plures vxores,& respōdit ꝙ sic cùm dicit, sed nunquid licebat sub lege plures habere vxores? audi quid scriptum est in Deuteronomio: Non habebit rex vxores plurimas,quæ alliciant animū eius. Super quem locum August. dicit manifestum est Salomonem hoc præceptum transisse: Dauid autem plures habuit,neque pręceptum pręterijt: permissum est.n, plures habere,non plurimas, quæ alliciant animam, Et ita manifestum est,ꝙ dicit licitum esse tunc vxorū multitudinem, quia ait permissum est plures habere non plurimas, & sic multitudo enormis, vel effrenata solum vetatur, non quæcunque pluralitas. Etiam quia dicit ibi August.Dauid plures vxores habuit,sed pręceptum non pręterijt: quia non habuit plurimas, & sic ad tantam pluralitatem quantam Dauid habuit licitum erat habere vxores,sed non ad tantam, quantam habuit Salomon, qui plures septingentis habuit infra lib.3.11.cap. Sed obijcietur, ꝙ non sit ista intentio Augu.ibi nec Magistri,sed solum ꝙ liceat hoc regibus specialiter: alijs autem hominibus sit vetitum generaliter habere multas vxores. Nam dicit ibi litera Augustini sequens: cum tamen additur, vt non eleuetur cor eius, propter alienigenas prohibitū esse videtur: verumtamē multiplicatio vxorum generaliter prohibita est: permissum est autem regi plures habere,sed non multiplicare:& ita apparet ꝙ solis regibus hoc permittitur. Dicendum ꝙ non est verum, nec est ista intentio Augustini, nec Magistri: nam vt per pręcedentia patet, non erat aliquod præceptum vetans hoc in lege Moysi,ideo ſm ipsum Augustinū non erat illicitum. Etiam ex verbis allegatis apparet intentio eorum,ꝙ non vetetur, nisi immoderata pluralitas: nam dicitur verumtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est,i.omnibus hominibus prohibita erat: tamen multiplicatio non accipitur ꝙ quacunque pluralitate, sed pro effrenata, quod patet ibi,quia,cum dicitur: verūtamen multiplicatio vxorū generaliter prohibita est, sequitur, permissum est autem regi plures habere,sed non multiplicare,& ita multiplicatio & pluralitas non sunt ibi idem, & permissa est pluralitas, vetita autem multiplicatio,& sic licet in veteri testamēto esset generaliter vetita multiplicatio,nō erat illicitū habere plures vxores simul.

Vicesimaprima, quia Magister expresè vult.lib.4. dist.33.cap.1. ꝙ omnibus Iudæis tempore legis Moysi licuerit habere vxores multas, vt multiplicarentur in prole, & idē Gratianus 32.q.4.super his ita,ſ.postea vero cum iam penè omnes homines falsis dijs seruirent,paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonium copulare sibi: ne illis paucis deficientibus,cultus & notitia Dei deficeret. Vnde viuente vxore Abraham ad ancillam intrauit,& ex ea genuit: Iacob etiam liberis, & ancillis se copulauit,& filiæ Loth patre ebrio vsę sunt. Cum enim cęteris in idolatria relictis Abraham, & filios eius in peculiarem sibi populum Dominus elegisset. ritè multarum fęcunditate mulierum multiplicatio quærebatur: quia in successione sanguinis erat successio religionis: vnde etiam in lege erat maledicta sterilis,quæ non relinquebat semen super terram. Et ita tam Gratianus, quàm Magister ponunt ꝙ tēpore legis Moysi erat licitū habere plūres vxores ad multiplicandum valde cultum Dei: & non solum dicūt ꝙ erat licitum, sed etiam ꝙ erat cōsultū a Deo, quasi Deus ad illud incitaret, velut ad magnum bonum. Et apparet maximè, quia dicunt in lege scriptum esse maledicta sterilis,quę non reliquit semen super terrā, ergo tēpore legis Moysi incitabat Deus ad multiplicationē,ergo licita erat tūc vxorū pluralitas gn̄aliter.

Vicesimasecunda,quia Deu.25.c.ponitur,qn̄ vnus de fratribus moreretur, relicta vxore, & non liberis, alius frater illius acciperet illam in vxorē,& primogenitum ex eo vocaret nomine defuncti, vt nō deleret nomē suum in familia sua, & hoc erat remediū gn̄ale:

le: & ponebatur quasi remedium sufficiens, ne deleretur nomen eius, qui fratrem habebat: & tamen si habens vnam vxorem, non posset accipere aliam,parum prodesset remedium istud,quia contingeret quòd alij fratres defuncti haberent vxores: & ita non possent accipere vxorem defuncti ad suscitandum semē eius: ergo intelligitur generaliter siue haberēt, siue non haberent quòd cogebatur vnus eorum accipere vxorem defuncti. Item patet quia eod.cap. datur regula generalis, quia si requirente vxore defuncti fratrem defuncti ille nollet accipere eā,discalciaret mulier illum corā senioribus populi, & spueret in faciē eius, vocareturque domus eius domus discalciati in Israel: ergo siue haberet vxorem,siue non,erat locus huic regulę: & ita habēti vxorē licebat accipere aliā.

Vicesimatertia,quia Deut.21.c.dicitur: Si habuerit homo vxores duas vnā dilectam, & alteram odiosam: & ita innuit ꝙ pōt aliquis habere duas vxores simul. Nam licet posset cauillare quis, quòd intelligatur de vxoribus,quas quis haberet successiuè: magis innuit litera ꝙ intelligatur de simultate vxorum.

Vicesimaquarta,quia Deu.21.cap. dicitur si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deꝰ tuus in manu tua captiuosq; duxeris, & in medio captiuorū videris pulchram mulierem, & adamaueris eam, voluerisque vxorem habere introduces in domum tuam. Et sic generaliter ponitur, quòd quicūque vellet captiuam accipere in vxorem, acciperet solum quod adamaret: & tamen ita poterat amare captiuam pulchram, qui haberet vxorem,sicut qui nō haberet: ergo cum daretur hoc in remedium contra concupiscentiam, licebat cuilibet tam habenti vxorem, quàm non habenti accipere captiuam in vxorem. Multæ aliæ rationes ad hoc ostendendum haberi poterunt. Dicendum ergo ꝙ tam in statu legis naturę quàm sub lege Moysi licuit generaliter omnibus habere plures vxores,& hoc ex lege communi sine vlla dispensatione. Et sicut licuit Iudæis ita licebat Gentilibus, & adhuc multofortius, cum nullam legē positiuam isti suscepissent a Deo: etiam quia gentiles vsque ad tempus Christi semper fuerunt sub lege naturæ, eo ꝙ nulla alia lex eos ligabat: superuenit autem lex Christi, quæ obligauit omnes,& tamen in statu naturæ licita erat vxorum pluralitas,vt dicunt August.& Ambrosius, & patet illud supra. ergo Gentilibus quamdiu durauit lex Moysi, semper licitum fuit pluralitas vxorum.

Quare in nouo testamento non est licita vxorum pluralitas. *Quæst. XXVII.*

ERAT autem aliud ꝙ tempore noui testamēti non est licita vxorum pluralitas ex aliqua causa neque aliquo modo:& ista est differentia inter vtrunque testamentum: nam sicut in veteri licebat repudiare vxorem, & dissoluebatur matrimonium: in nouo autem non licet repudiare, nec potest solui matrimonium Matth.5. ita in veteri erat licita vxorum pluralitas, vt ostensum est prędecenti q.in nouo autem non est licita: Matth. 19.cap. cum dicitur: Dico autem vobis ꝙ quicunque dimiserit vxorē suam,nisi ob causam fornicationis,& aliā duxerit, męchatur, idest committit adulterium: & tñ iste facit hic duo,ſ.dimittit vxorem,& accipit aliā. Dimittēdo priorem non pōt dici adulterari, sed solū iniustè abijcere: ergo dicitur adulter accipiendo aliā: & tamen dato,ꝙ per illud repudium non dissolueret matrimonium, quasi esset ꝺ̄ ius factum, & maneret illa repudiata vt vxor, non committeret adulterium vir eius,si liceret habere duas vxores,sed statim vt aliā accipit est adulter, vt Christus dixit, ergo secūda non potest esse vxor,& ita est adulter vir accipiendo eam. Et Marci 10.cap.dicitur: Quicunque dimiserit vxorē suam, & aliam duxerit adulterium committit super eam: & si vxor dimiserit virū suum, & alij nupserit, męchatur. Et Lucæ cap.15. dicitur: Omnis qui dimittit vxorem suam,& ducit alteram, męchatur. Secundo patet, quia ista est vna de differentijs noui, & veteris testamenti, quia in nouo sit vnitas vxoris in veteri pluralitas: sic dicit Isidorus lib. de differentia noui & veteris testamenti, & habetur 34.dist. c.Christiano,ſ.Christiano non dicam plurimas,sed nec duas habere licitum est, sed vnam tantum vxorem, & ita innuit ꝙ Christianis propriè hoc competit, ꝙ quisq; vnam tantum habeat vxorem,& dixit non dicam plurimas,neque duas,q.d. de veteri testō vetitum erat haberi plurimas,sed non duas,aut paucas. Deut.17.cap. vt supra declaratum est: Christiano autem homini non solum sunt vetitæ plurimę: quod etiam in veteri testamento erat vetitum,sed etiam duas habere est vetitum: vnam enim tantum habere licet ei. Tertiò patet,quia Ambrosius lib.de Patriarchis, & habetur in Decretis 32.q.4.c. dixit Sara: excusando ipsum de pluralitate vxorum,dicit considera primum,ꝙ Abraham ante legem Moysi,& ante Euangelium fuit: & sic innuit quòd in Euangelio fuit vetita vxorum pluralitas. Quartò patet,quia istud tenet Magister 4.lib. Sent.dist.33. demonstrans tempore legis fuisse licitā pluralitatem vxorum, & non tempore Euangelij: permissum est enim plures habere, nō plurimas,quę alliciāt animam,multiplicare. Et postea sequitur veniente autem tempore plenitudinis,quo Christi gratia vbique est dilatata, reducta est lex nuptiarum ad puriorem, honestiorēque institutionem vt vnus vni in figura Christi, & Ecclesiæ iungatur, & ita dicit ꝙ in tempore plenitudinis,i.noui testamēti vna vni iungi: & sic non est licita vxorum pluralitas: & ex eadē litera apparet ꝙ in veteri testō erat licita pluralitas vxorum, cum dicatur reducta est lex nuptiarum ad puriorem honestioremque institutionem: ergo nō erat tempore legis Moysi hęc institutio, vt vna vni iungeretur. Nam si hæc institutio fuisset non fieret aut reduceretur institutio ad honestiorem modum: ergo non erat idē modus nuptiarum in vtroque testamento, sed dicit in nouo testamēto esse honestiorem modum,ſ.ꝙ vnica est vnici quādiu viuit: in veteri autem vnius viri erant multæ vxores.

Impugnat Innocentium 3.in c.gaudemus.de diuortijs,dicentem quòd tempore legis naturæ & Moysi nulli vnquam licuit vxorum pluralitas, nisi ex diuina reuelatione. Et vtrum infideles arctentur constitutionibus canonicis sicut arctantur lege Christi. *Quæst. XXVIII.*

SED nunc redeundum est ad respondendū ei, quod dicitur ꝙ pluralitas vxorum nunquam licuit: & dicendum ꝙ licuit absolutè tam tpe legis naturę,q̄ veteris testamenti. Ad auctoritatem Innocentij extra de diuor.c.gaudemus. est respondendum,& quia illa cōtinet plures partes,quibꝰ nititur ille probare pluralitatem vxorum esse illicitā, ponetur tota litera illa,vt postea videatur, qūo singulis partibus rn̄demus: dr̄ enim sic. Quia vero pagani circa plures insimul fęminas affectum diuidunt coniugalem vtrum post conuersionem oēs,vel q̄ ex omnibus retinere valeant,non immeritò dubitatur. Et respondet statim dicens: verum absonum hoc vr̄ & inimicum fidei Christianę cum ab initio vna costa in vnam fęminam sit cōuersa: & scriptura diuina testet ꝙ ꝓꝑ hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit

Verba Innocētij in Decretali quæ p singula tantū examinantur infra q.184.vsq; ad q. 205.

hærebit vxori suæ,& erunt duo in carne vna: non dicit tres vel plures,sed duo, neque dixit adhærebit vxoribus,sed vxori: neque vlli licuit vnquam plures vxores habere insimul, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum,quæ mos quandoque, interdum fas censetur, per quã sicut Iacob a mẽdacio, Israelitæ a furto,& Samson ab homicidio,sic patriarchæ, & alij viri iusti, qui plures sic leguntur habuisse vxores ab adulterio excusantur. Sane veridica hæc sententia probat etiam testimonio veritatis testãtis in euãgelio: Quicunque dimiserit vxorem suam,& aliam duxerit,mœchatur: si ergo dimissa vxore duci alia de iure nõ potest,multofortius & ipsa retenta, per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque sexu cum nõ ad imparia iudicentur circa matrimonium reprobandam. Ista sunt verba Innocentij. Sed dicendum,ꝙ duo intendit Innocen.in verbis prædictis: vnum est asserere,ꝙ pluralitas vxorum est ɔ̃ legem noui testamẽti, aliud est illud probare auctoritatibus & rationibus. De primo dicendum est,ꝙ verum est,vt ostendimus q.præcedente: & ista est intentio principalis Innocentij: nam petebatur de paganis, qui plures habent, vt vxores,an qñ conuertantur possint plures retinere,ſ. oẽs, vel vnam: & rñdet ꝙ non poterit retinere oẽs, quia est ɔ̃ legem noui testamẽti, ꝙ aliquis habeat plures vxores: & tamen iste transit ad nouum testm̃,& tenetur iam illius leges,& cæremonias obseruare: ergo non licebit ei plures habere vxores. Secundũ est probare istud auctoritatibus & rõnibus: & quãtũ ad hæc dicendum, ꝙ aliquid inducit Innocentius,quod plene probat intentionẽ suã: & aliquid inducit,quod non probat illã plenè,sed adiuuat eã: & aliquid induc it,qđ non satisfacit ad propositũ,sicut applicabuntur ista statim q.sequentibus. Et tñ vr̃ Innocentio necessarium esse non solum ostẽdere,ꝙ non licet in nouo testamento habere plures vxores simul, sed etiam ꝙ nunq̃ licuit sine speciali reuelatione Dei: aut, vt alij dicunt,sine dispensatione Dei. Et hoc est,quia paganus conuersus ad Christum non potest retinere multas vxores,obstante lege noui testamenti. Quæritur tunc an iste prius potuit istas habere in coniuges an non: si non tenuit eas in coniuges, neque potuit,dabitur ꝙ etiam extra legem Christi non est licita vxorum pluralitas: ideo nõ solum tpe Christi non licuit, sed & nunquã licuit. Si detur ꝙ iste licite habuit eas in vxores, dabitur ꝙ matrimoniũ tenuit cum oĩbus eis,& erant legitimę vxores,& hoc erit inconueniẽs: quia tũc lex Christi dissolueret illa matrimonia, quæ fuerunt vera,& tenuerant, quod falsum est & ɔ̃ canonum instituta. Et patet, quia qñ aliqui infideles conuertuntur ad Christum,qui manentes in infidelitate ɔ̃xerunt in gradibus a canonibus prohibitis, non coguntur dimittere vxores, sed manẽt cum eis sic conuersi ad Christũ,siue conuertantur mulieres,siue nõ; quod patet extra de cõsang. & affinit.c.de infidelib.ſ. De infidelibus ad fidem conuersis vtrũ,si ante cõuersionem suam ſm legis veteris instituta circa gradus consanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint,separari debeant post baptismum. Consultationi tuæ diximus respondendum, ꝙ matrimonium sic ɔ̃ctum non est post baptismi lauacrum separandum. Et redditur ibi cã,ſ. Quia inter Iudæos est verum matrimoniũ: & tñ baptismus non soluit matrimonium, ideo non dissoluitur per baptismum matrimonium, qđ ante tenebat,cũ dr̃ eo.c.Cũ a Iudæis Dñs requisitus, si liceret vxorẽ ex quacũque cã dimittere:ipsis rñdit: Quos Deus coniunxit, hõ non separet, innuens esse matrimoniũ inter eos. Etiã hoc patet extra de diuor. c.gaudemus. vbi eadẽ qõ mouetur de matrimonio infideliũ conuersorũ ad fidẽ: & rñdetur ꝙ nõ dissoluitur,& redditur ibi cã,ſ.fideles huiusmodi matrimonialiter copulati licitè possunt & liberè remanere cõiuncti: cum per sacramentum baptismi non soluant coniugia,sed crimina dimittantur. Supposito hoc cũ lex Christi non soluat matrimonia, quæ prius erant matrimonia,& tamen soluit coniunctionem infidelis ad multas fęminas,qñ conuertitur, innuit necessario ꝙ non erat prius inter eum, & illas matrimoniũ: & sic non solum in lege Christi non est licita vxorũ pluralitas, sed etiã extra legem Christi: & ꝓ̃r oĩ tpe fuit illicita: & ob hoc Innocẽtius putat necessarium esse ostendere ꝙ nullo tpe licita fuit vxorum pluralitas,nisi ex speciali dispensatione,aut reuelatione Dei: & ad hoc inducit aliquas auctoritates & rõnes pro se.

Soluuntur rationes Innocentij quæst.pr.æcedentis. Qõ. XXIX.

Sed dicendum ꝙ hoc nõ est verum neque est hoc necessarium Innocentio probare. Nam sicut ostensum fuit supra fuit licita vxorũ pluralitas toto tpe legis naturæ, & toto tpe legis Moysi,sed solum fuit illicita tpe legis Christi,ex quo ipse incępit statuere, vel ex quo cępit lex ab eo data obligare. Et ideo ad argumentum istud dicendum ꝙ verũ est ꝙ baptismus non soluit matrimonium,qđ erat verum matrimonium, sed solũ tollit crimina,vt dicitur extra de diuor. c.gau. & ideo si inter infideles esset verũ matrimoniũ, qñ vnus vir accipit fęminas plures, qñ postea conuerteretur non cogeret dimittere aliq̃ illarum, sed teneret oẽs & tñ innuitur ꝙ nõ fuit matrimoniũ,sed adulterium, ideo qñ cõuertitur non permittitur manere cum oĩbus, sed solum cum prima: quia cum illa potuit esse verum matrimoniũ: nam & inter infideles verũ est matrimonium. extra de consan.& affin.c.de infidelibus,sed non est sacr̃m: & ob hoc cõuersio ad fidẽ non aufert ei oẽs vxores, sed solum posteriores relicta prima.Cũ aũt dr̃ ꝙ hinc sequitur non solum in lege Christi esse illicitam vxorum pluralitatẽ,sed etiã oĩ tpe. Dicendum ꝙ non est verum, quia ante Christi legẽ non fuit alicui illicita vxorũ pluralitas:& tñ data Christi lege fuit vetita ista pluralitas,& illicita oĩbus nõ solũ Christianis, sed etiã alijs,qui nõ hñt legem Christi: & ideo sicut si aliquis Christianus ɔ̃heret cum duabus aut pluribus non teneret matrimoniũ: ita si inter infideles fiat talis ɔ̃ctus non tenet. Et qñ arguitur, ꝙ si infideles ɔ̃hãt matrimonium in gradibus inter nos vetitis, & conuertant ad Christum,non soluitur matrimonium. Dicẽdum ꝙ non est simile quia ibi tenuit matrimoniũ qñ ɔ̃ctũ est,licet inter nos sit talis gradus prohibitus: ideo postea in conuersione nõ dissoluitur, quia matrimoniũ qđ tenuit semel, nunq̃ dissoluitur ex aliqua cã superueniẽte quãtũcũque sit magna: secus est qñ ɔ̃hit infidelis matrimoniũ cũ multis,quia nunq̃ illud tenuit, sed fuit adulteriũ: ideo qñ conuertitur infidelis ad legẽ Christi,in qua non permittuntur pcã, cogitur dimittere oẽs prẽter primam,cũ qua potuit esse verum matrimoniũ. Cã aũt diuersitatis inter hęc est, ꝙ qñ infideles ɔ̃hunt in gradibus vetitis inter nos,nõ agũt ɔ̃ aliqđ,mandatũ Christi,sed solũ ɔ̃ canonum statuta, qñ aũt ɔ̃hit infidelis cum multis agit ɔ̃ mãdatum, & determinationẽ Christi: ideo primũ tenet: quia infideles non astringuntur regulis canonicis: ſm autem non tenet,quia obligantur mandatis Christi: & patet hoc quia gradus,in quibus nõ liceat ɔ̃hi matrimoniũ non sunt determinati per Christũ, nec etiam ꝑ Apostolos ex noĩe Christi cũ Christus de hoc nihil fuerit locutus,sed per canones ecclesiasticos. Nam a principio determinatum est, vt intra septẽ gradus consanguinitatis nõ liceret ɔ̃here sed inciperet ɔ̃ct⁹ in octauo gradu 35.q.4.c.de affinitate: postea vero ex aliqb⁹ causis reduxit vsque ad quartum gradũ, vt iam liceat copulari in quinto.extra de consan.& affini.c.non debet. Ex hoc ergo sequitur quòd inter infideles licitè ɔ̃hatur matrimoniũ in gradib⁹ vetitis inter nos: quia non sunt isti gradus vetiti nisi per cõstitutionẽ canonicã: infideles aũt non arctãtur cõstitutionibus canonicis. extra de diuor.c.gaud. ideo ita in illis ɔ̃hũt, ac si nulla lege vetante ɔ̃herent,sed cum nulla lex vetat, est matrimoniũ licitè ɔ̃ctum:ergo inter infideles licite ɔ̃hit in talibus gradibus. Et ista est rõ quare non dissoluit matrimonium in conuersione ad Christum:vt patet extra de Diuor.c.gau. vbi ponitur ista q.ſ.vtrũ pagani vxores accipientes in secundo vel tertio vel vlteriore gradu sibi coniunctas sic cõiuncti debeant post conuersionẽ suã insimul remanere, vel ab inuicem separari: edoceri per rescriptum apostolicum postulasti: sequetur respõsio,ſ.super quo taliter rñdemus: cum sacr̃m cõiugij apud fideles, & infideles existat quemadmodum cum dicit Apostolus dicens: siquis frater vxorem infidelem habet, & hæc consentit habitare cum illo,non illam dimittat: & in præmissis gradib⁹ a paganis,quo ad eos matrimonium licitè sit ɔ̃ctum, qui constitutionibus canonicis nõ arctantur: fideles hmõi matrimonialiter copulati libere pñt, & licitè remanere coniuncti. Et ita nõ redditur alia cã, quare possint remanere coniuncti in gradibus illis, nisi quia sunt vetiti solum a canone, & infideles non arctãtur constitutionibus canonicis: ista etiam ratio significat extra de consan. & affin. c.infidelibus. vbi eadem qõ mouetur. & respõdetur, ꝙ manebũt innuendo cãm esse, quia gradus isti sunt a canone vetiti,ſ.de infidelibus ad fidem conuersis,vtrum,si ante conuersionem suã ſm legis veteris instituta citra gradus cõsanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint,debeant separari post baptismum. Et respondetur ꝙ non.Sed non dixit ibi ꝙ ɔ̃xerant absolutè ɔ̃ vetitum sibi: quia ɔ̃xerant in gradibus a canone vetitis. Secus aũt est de eis,quæ Christus statuit,quia oẽs tam fideles q̃ infideles tenentur legibus eius, ideo quicquid fiat ɔ̃ statutũ eius est inualidũ. Patet hoc, quia Christus erat verus Deus,cui oẽs subiecti sunt,ideo nemo põt esse exemptus a mandato eius: etiam patet quia alias posset aliquis saluari non baptizatus,neque fidẽ habens:Christus tamen iussit oẽs credere dictis suis, & baptizari Matth.28.& quia ipse hoc dixit nõ põt aliquis saluari sine hoc: sicut ipse dixit Mar.16. qui non crediderit condemnabitur.& Ioan.3.cap.qui non fuerit renatus ex aqua & spiritu sancto,non potest introire in regnũ Dei: & tñ si non obligarentur oẽs mãdatis Christi, possent saluari sine baptismo, & fide: ergo oẽs obligantur mandatis Christi,& ita sicut obligabuntur his mandatis obligabuntur oĩbus alijs cum oĩa mandata Christi sint eiusdẽ virtutis obligatiuè cum procedãt ab eodem,sed Christus mandauit ꝙ nõ esset vxorum pluralitas simultanea: immo diffiniuit ꝙ quicunque habẽs vxorem acciperet aliam committet adulteriũ: Matth.19.& Mar.10. & Luc.15. ergo oẽs hoĩes post illam Christi diffinitionem obligãtur ad non habendũ plures vxores: & quicũque plures acceperit adulteratur. Et si aliquis posset excusari a pęna adulterij, vel peccato per ignorantiam huius legis,quod neque etiam nunc asserimus: tamen saltem in nullo casu ẽt per ignorantiam poterat effici licita vxorum pluralitas cum esset ɔ̃ Christi determinationẽ. Ob hoc igit qñ infidelis habens multas in vxores conuertitur ad Christum,non permittitur manere cum eis,sed cum prima sola,eo ꝙ cum alijs nunq̃ tenuit matrimoniũ, nam si matrimonium tenuisset, nõ solueretur per ipsum,sed maneret cũ omnibus alijs, sicut dr̃ extra de diuor.c.gaudemus.ꝙ per baptismum non solu uuntur coniugia,sed crimina remittuntur. Simile autem est de libello repudij. in veteri enim testamẽto licebat repudiari vxorẽ dato libello, & dissoluebatur: Deut. 24.c. In nouo aũt testõ nõ licet; quia diffiniuit Christus ꝙ non licet: Matt.5. & 19.cap. ideo per hoc oẽs hoĩes obligati fuerunt ad non repudiandum vxores: & siquis illas nũc repudiet, peccat, cum omnes obligentur legi Christi: & siquis repudiauerit vxorem accipiendo aliam, illa secunda non est vxor sua, sed adultera.

n post conuersionem infidelium dissoluantur eorum matrimonia contracta in infidelitate contra legem Christi. Et generaliter conuersi ad fidem quid facere debent circa vxores infideles,& quam formam tenere debent. Quæst. XXX.

Ex hoc sequitur quòd si infidelis aliquis repudiet vxorem,& transeat postea ad fidem: nõ poterit tenere aliam viuente priore. Nam si accepit aliã tenebitur illam dimittere, quando alia viuit in cuiuscunque potestate sit illa: si autẽ nullam accepit,tenebitur non accipere quam diu alia vixerit: sic dicitur extra de Diuor. c. gaudemus. qui autem ſm ritum suum legitimam repudiauit vxorẽ cum tale repudium veritas in euãgelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite potent aliã etiam ad fidẽ Christi conuersus habere, nisi post cõuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut si contemnat, non tamẽ absque contumelia creatoris,vel eum pertrahat ad peccatum mortale. Ex hoc etiam sequitur, ꝙ post conuersionẽ dissoluentur matrimonia.ſ.si qs repudiauit vxorem, & aliam accepit si cõuertitur ad Christum cogitur dimittere illam: & si alius accepit eam,quam iste dimisit & conuertitur ad Christum, similiter cogitur dimittere illam. Et hoc est,quia in neutro fuit verum matrimonium, nam si fuisset non dissolueretur per baptismum: si tamen aliquis repudiauit vxorem,& conuertitur, poterit hic fieri è contrario q̃ in veteri testõ. Nã in veteri lege,qñ quis repudiauit vxorem, nõ potest ad illam redire siue alius eã accipiat, siue non: etiam si ambo consentiant, quia Deus illud vetabat: Deut. 24.cap. cum matrimoniũ ibi dissoluatur: tpe autem noui testamenti è ɔ̃rio. Nam non licet alicui repudiare vxorem: ideo si de facto repudiet,nõ valet,neque dissoluitur matrimoniũ & ob hoc poterit redire, immo cogetur redire ad illam. Nam siquis Christianus repudiaret vxorem,cogetur iudicio Ecclesiæ illã tenere, & etiam si ambo consentiant separari, & transire ad alia matrimonia non licebit, sed ambo cogerentur iudicio Ecclesiæ manere simul, vel saltem non transire ad alia matrimonia. Si autem infidelis repudiet vxorem legitimam,& accepta alia conuertatur ad Christum,cogit dimittere istam,quã postea accepit,quia nõ est vxor, sed adultera: repudiata autem ab eo,quæ est infidelis si vult ad fidem conuerti,manebit cum viro qui conuertitur, ſ.redibit ad ipsum, & manebit cum eo: & hoc siue illa transiuisset ad alium virum manendo in infidelitate,siue nõ. Et si vir fidelis nollet recipere eã ſponte conuersam teneretur iudicio Ecclesiæ illam recipere non solum si cõuertitur, immo etiam si nõ conuertitur, dum tamen velit cohabitare viro fideli sine contumelia creatoris.extra de Diuor.cap.gaudemus. Vnde circa hoc forma,quę debet teneri in conuersione infidelium, est si infidelis conuertitur, & habet vxorem debet requirerè eam an velit cõuerti: si autem vult simul conuerti, tenebũtur simul habitare, & licitum non erit transire ad alia matrimonia: si autem illa non vult conuerti,vel illa conuertitur,& ille

An si infidelis postquã repudiauit vxorem fuerit baptizatus teneat redire ad illam sęda dimissa.

Post conuersionem infidelis dissoluet matrimoniũ factũ in infidelitate cõtra legẽ Christi.

Infidelis baptizatus tenet recipere mulierem primã q̃ repudiauit etiã si ipsa i infidelitate maneat.

Et maxime a qõ. 184. vsque ad q.205.

Nota formā obseruandam in cōuersione infidelium coniugatorum quantū ad cohabitare vel non cohabitare simul.

ille non vult conuerti: debet ille qui conuertitur requirere eum, qui non cōuertitur an velit cohabitare ei sine contumelia creatoris: & si consentiat tenetur qui conuertitur manere cum eo, qui non cōuertitur, quia baptismus non soluit matrimonia, sed crimina dimittit, & ista forma innuitur ex intentione Apost. 1. Corin. 7. c. & extra de diuor. c. gaudem⁹. & qđ dictū est de coniugibus qui manebant tpe quo alter eorū conuertitur. Dicēdum est qñ repudium interciderat, & vir acceperat aliam & fęmina alium siue non acceperat. Si enim vir cōuertitur, & repudiauerat vxorē, quæ nondum ad aliū virū transierat, neque ille aliam acceperat, debet requirere eam an illa velit conuerti ad Christum, vel saltem sequi ipsum conuersum ad Christum, si aliquid istorū velit cogetur vir eam recipere, & tenere in matrimonio iudicio Ecclesię: & si eam non requisierit non poterit illa viuente accipere aliam in vxorem, quia illa fuit legitima eius: si autem requisierit eam, & illa neque vult conuerti, neque cohabitare ei, poterit licite ille trāsire ad alia vota, quia per hoc dissoluitur matrimonium inter eos volente Deo, quòd dissoluatur, quia in his non est frater subiectus aut soror, idest fidelis vir, aut fęmina, vt dicit Apost. 1. Corin. 7. si fides Christi eū liberat. Quòd si semel mulier dixerit se non velle transire, neque conuerti etiam si postea pęniteat, & velit cōuerti aut manere cum viro, non cogitur vir eam recipere, qa per dissensum illum fuit solutum matrimonium: & quod solutum est, non potest iam resumere vires ad obligandum. Si tamen vir nondum accepit aliam in vxorem potest accipere illam, sed iam non resumit vt priorem coniugem, sed vt de nouo, & per nouum consensum. Si autē fęmina infidelis repudiata transiuit ad alium virum, & qui repudiauit eam vult conuerti ad Christum tenetur siue acceperit iam aliam, siue non requirere illam, an velit conuerti, vel saltem sequi ipsum an non: si vult conuerti, & sequi ipsum, vel saltē vult sequi ipsum, & manere cum eo in matrimonio, etiā si non conuertatur: tenetur illam accipere iudicio Ecclesiæ: si aūt non requisierit eam nō poterit ea viuente accipere aliam in vxorem. Si autē vir infidelis conuertitur & repudiauerat vxorem, & illa acceperat alium virum, & repudians acceperat alterā in vxorem, tenetur similiter requirere eā qñ conuertitur, & si illa vult conuerti cum eo, tenetur eam accipere & dimittere aliam, quam acceperat: & si illa nolit conuerti, sed solum sequi illum in matrimonio, tenetur illam resumere, & abijcere aliam, quam assumpserat, etiam si illa velit conuerti ad fidem cum illo, quia prima est vera, & legitima vxor & secunda non. Si autem requisita sic mulier repudiata nolit conuerti, neque virum sequi, poterit vir libere transire ad Christum, & licet postea illa pęniteat, & velit virum sequi aut conuerti, non cogitur vir eam recipere, sicut supra dictum est.

Conuersus an debeat vel possit retinere mulierem acceptam post repudiatam. *Quæst.* XXXI.

SED quid in hoc casu de muliere, quam iste acceperat post repudiatam primam manens in infidelitate: an debeat eam requirere, vel cogatur cum ea manere, aut possit iam conuersus ad Christum. Dicendum quòd vir non cogitur requirere eam, quòd transeat vel conuertatur, quia ista non est vxor eius, sed fornicaria, ideo nullo vinculo tenetur ad eam requirendā. Sed quid si illa sponte velit cum eo transire nō requisita? Dicendum qđ siue velit manere cum eo siue cōuerti cum ipso, nō cogit eam retinere, quia illa nō est, neq; fuit vxor, ideo nullo pacto cogitur eam retinere. Sed quid si velit illam retinere an liceat. Aliqui putant qđ non, quia est adultera, vel fornicaria. Dicendum qđ aut ambo consentiunt aut solus vir, vel fęmina: si ambo consentiunt possunt remanere, non quidem ex priori vinculo, qa nullum erat inter eos, sed solum ex nouo, quia cum ambo sint liberi ab omni vinculo, possunt de nouo cōtrahere matrimonium, cum non sint personæ de iure impeditæ cōtrahere: si autem vir non consentiat, non cogitur illam retinere, vt dictū est. Etiam si illa nō consentiat non pōt vir eam cogere ad commanendū, qa nullum vinculum est inter eos, sed de nouo debet induci, si esse debet. Et tñ nouum vinculum matrimonij non potest causari sine mutuo consensu duorum: ergo non poterunt commanere, nisi ambo de nouo consentiant: nā tunc incipiet esse nouum matrimonium. Sed est speciale in hoc casu, quia non poterunt cōmanere, nisi ambo conuertantur: si enim fęmina velit sequi virum in matrimonio, & tamen non velit sequi Christum, i conuerti: non licebit eis cōmanere. Rō diuersitatis est, nā qñ fuit matrimonium inter infideles, inter quos est verum matrimoniū, si vnus cōuertitur, & alius vult sequi ipsum, etiam si non conuertatur tenetur fidelis retinere infidelem, quia alias per conuersionē soluerentur matrimonia: qđ falsum est extra de diuor. c. gaudem⁹. Secus aūt cum accipit infidelis aliā vxorem repudiata prima: nā ista secunda non fuit vera vxor, sed adultera: & ideo non potest esse inter eos matrimonium, nisi per nouum consensum postq̄ requisierit iste priorem, & illa recusauerit ipsum sequi. Et tamen iste cum sit iam fidelis nō potest de nouo contrahere matrimonium, nisi cum fidelj, ergo non poterit contrahere cum ista si nō conuertatur: alias enim esset cōtrahere cū infideli, quod non licet fideli. In priore autem vxore secus est, quia illa non retinetur quasi ex nouo consensu, sed de vinculo antiquo veri matrimonij, quod vinculum non soluitur per conuersionē: ergo tenetur vir retinere priorem, etiam non conuersam, sed in tali statu quali eam accepit: dum tñ illa cōsentiat habitare sine contumelia creatoris: quia alias fides liberat a vinculo matrimonij.

Conuersus ad fidem quid facere debeat circa vxorem. *Quæst.* XXXII.

SED adhuc attendendum circa conuersionem ad Christum de infidelitate, quia dicta supra habent locum, quātum ad libertandum eos ab onere coniugum: non aūt quantum ad totū quod facere possunt: nam pñt cogere eos transire, siue cohabitari in matrimonio. Et dicamus primo de viro, qui de infidelitate conuertitur, qđ si habet vxorē debet requirere eam, & si illa velit conuerti, vel saltē sequi ipsum in matrimonio tenetur eam retinere, & non licet ei aliam accipere: si autē illa non velit conuerti, neque sequi ipsum in matrimonio est liberatus vir, i. qđ pōt aliam ducere fidelem relicta illa. Et si vir velit qđ illa sequatur ipsum, coget eā sequi, & compelletur iudicio Ecclesiæ, vel per dños tpales illa manere cū illo: & si non velit manere sine contumelia creatoris cogetur manere sine contumelia. Et hoc patet quia inter infideles est matrimoniū verum, sicut dr extra de consan. & affi. c. de infidelibus, & tamē per conuersionē & baptismū non soluitur vinculū matrimonij extra de diuor. c. gaudemus. ergo manet matrimoniū qñ vnus conuertitur licet alius maneat, sed quādiu manet matrimoniū, non licet alicui coniugū transire ad alia vota, aut denegare alteri debitū carnis & obsequia mutua: ergo tenebitur mulier infidelis sequi

sequi virum, & cogetur si non velit. Hoc verum est, ni si forte ex speciali dispensatione Dei, qui prouidit in tali casu, nam potest Deus supra matrimonium, & in omnibus cum omnia sint ab ipso, & ipse dedit licentiam fidelibus conuersis, non commanendi vxoribus infidelibus, quando non volunt illę conuerti, neq; cō manere vllo modo, aut saltem non sine contumelia creatoris: ideo possunt tunc conuersi ex speciali dispē satione Dei facta in fauorem fidei, & per Apostolum promulgata transire ad alia vota, vel non manere in matrimonio, & tamen istud priuilegium non est datum in fauorem infidelium, qui non transeunt, quia illis nullum priuilegium datur: ergo possunt illi compelli ad manendum in matrimonio. Apparet istud ex verbis Apostoli. 1. Corint. 7. siquis frater vxorem hēt infidelem, & hęc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, nō dimittat virum: si enim infidelis discedit, discedat: non est enim seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi. Et sic de fratre, & de sorore dixit, qđ non erant subiecti seruitij, & non dixit hoc de infidelibus: ergo manet infidelis obligatus ad sequendum eum qui ad fidem cōuertitur propter hoc, qđ adhuc matrimoniū tenet, & non dissoluitur. fidelis aūt non obligatur sequi infidelem, quia Deus eximit eum tunc ab onere matrimonij, dissoluendo vinculum matrimonij inter eos in casu, in quo infidelis non vult sequi fidelem, aut non vult cōsentire ei sine contumelia creatoris. Et fuit conueniēs ista dispensatio quam Deus fecit in matrimonio, eo qđ tunc infideles nō erant subiecti fidelibus sicut nūc, sed potius fideles erant subiecti infidelibus, & si vellēt fideles cogere infideles ad sequendum eos, qui cōuerterentur, non possent, quia non habebāt iudices, nisi infideles, quia infideles non aduerterent ad fauorem fidei, sed potius erant eis fideles odiosi, non iudicarēt, qđ infidelis sequeretur conuersum, sed potius qđ fidelis conuersus sequeretur infidelem manentem in infidelitate, ideo fuit cōueniens modus. Nam ex vna parte procurabatur pax, ex alia parte dabatur releuatio oneris infidelibus. Si enim fidelis conuersus vellet dimittere manentem in infidelitate, sequeretur scandalum, si autem non posset transire ad alia vota fidelis dimissus ab infideli, esset difficultas manendi sine contugio. De primo patet, quia si conuerteretur fœmina ad Christum, & non maritus eius, & si requisito per eam viro, vt conuerteretur, non vellet conuerti, licet posset illa accipere alium virum fidelem non permitteretur a viro suo, & si acciperet de facto accusaretur, tanquam adultera, quia dimiserat virum: fœmina autem non poterat repudiare virum, sed vir fœminam: & ideo puniretur, vel saltem cogeretur manere cum viro. Ad procurandum ergo pacem iussit Apostolus, qđ si fœmina haberet virum infidelem non recederet ab eo, qđ ita non esset scandalum. Similiter si conuertetur vir, & maneret fœmina in infidelitate, & ex hoc vir vellet accipere aliam (nam licet fm leges humanas posset vir aliquando repudiare vxorem) non permitteretur hoc trāseuntibus ad fidem, quia fides erat odiosa infidelibus, ideo non permitterent viris dimittere vxores, vel sequeretur ex hoc maius odium contra fideles, ideo ad procurandum pacem, mandauit Deus, qđ conuersus ad fidem non recederet ab infideli quandiu consentiret infidelis cohabitare ei. Secundū erat releuatio oneris fidelibus, quę releuatio fidelium fiebat sine scandalo, nam si ad faciēdum, qđ matrimonium esset indissolubile faceret Deus, qđ nolente infideli cohabitare fideli, teneretur fidelis nō transire ad alia vota, possent sic omnes fideles a principio semper manere innupti, quod erat magnum inconueniens, ideo in hoc casu dispēsauit Deus dissoluendo vinculū matrimonij, vt liceret fidelibus transire ad alia vota.

Apostolus ob pacem, & releuationem oneris declarauit, quando fidelis cum infideli cohabitare posset. Et quòd cum contumelia creatoris etiam tenebatur cohabitare fidelis cum infideli tempore quo domini temporales non erant Christiani: hodie tamen non, nisi vbi principes sunt infideles. *Quæst.* XXXIII.

ET hæc duo apparent ex verbis Apostoli, cum dicitur non est enim subiectus frater, aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Cum enim dixit non est subiectus frater, aut soror, prouidet contra onus fidelium, si manerent innupti, & hęc erat magna seruitus, s. quòd nolē te infideli manere ī matrimonio teneretur fidelis manere innuptus, & hoc erat secūdum. Erat primum, qđ non dimittat fidelis infidelem nolentem cohabitare. cum dicitur in pace vocauit nos Deus, idest voluit, qđ fideles viuerent in pace, & non haberēt occasionem scandali cum infidelibus, quod cum sequeretur, & fideles discederent ab infidelibus nolentibus cohabitare. Sciendum etiam, qđ non attendebatur tunc ad hoc qđ fidelis deberet manere cum infideli, nisi qđ vellet in fidelis cohabitare fideli: & non requirebatur, qđ vellet habitare sine contumelia creatoris. Nam etiam cum contumelia creatoris tenerentur cohabitare. Et patet ratio, quia si cōuerteretur mulier ad Christum, cui vir infidelis vellet habitare maledicendo tamen quotidie Christo, & suadendo mulieri redire ad infidelitatem, quod est eam trahere ad peccatum mortale: ob hoc liceret mulieri transire ad alia vota, accusaret eam vir suus, quasi adulteram per leges imperatorum vel humanas, per quas non licet mulieri a viro recedere, & sic vt adultera puniretur, & sequeretur magnum scādalum contra fidem, sed Christus voluit auferre istud scandalum. Cum dicat Apostolus, quòd vocauit nos Deus in pacem: ergo tenebatur manere fidelis cōuersus cum infideli & cohabitare, etiam si cohabitaret cū contumelia creatoris.

Quod vero dicitur, quòd potest transire fidelis ad alia vota si infidelis non vult cohabitare, vel saltē non sine contumelia creatoris, intelligitur de hoc tempore, in quo non est scandalum, etiam si recedat fidelis ab infideli, quia fideles dominantur infidelibus. Et si conqueratur vir infidelis volens cohabitare, quòd recedit ab eo vxor, audietur quæstio apud iudicem Christianum, qui iudicabit recte factum esse cum sit in fauorem fidei, & possunt nunc iudices impedire, vt non fiat contumelia creatoris, quod non poterat fieri, quando erant fideles subiecti infidelibus, sicut in Ecclesia primitiua tempore Apostoli. Vnde non proderat tunc, quòd recederet fidelis conuersus ab infideli propter contumeliam creatoris, quia etiam si discederet, non poterat vitari contumelia creatoris, cum infideles essent potentiores fidelibus, & præsentibus eis maledicebant quotidie Christo, & etiam eis suaderent publice redire ad indefilitatem; immo sæpe per pœnam, & damna ad id cogerent, ideo cum non possent euitare contumeliam creatoris, non proderat, quòd fidelis recederet ab infideli, aut quòd suggererit ei ad infidelitatem redire.

Nunc vero prodest, quòd fidelis conuersus trāseat ad alia vota, quando infidelis non vult cohabitare sine contumelia creatoris, quia cum fideles dominentur, possumus euitare publicas blasphemias Christi inferendo pœnam infidelibus. Et similiter si suaserint alicui conuerti ad infidelitatem, punientur.

Cum vero manent fidelis & infidelis simul, est maior opportunitas peruertendi infidelem, & minor copia probationis contra infidelem, ꝙ contumeliam faciat creatori, ideo est conueniens, ꝙ liceat tunc recedere fideli, & fit hoc ex dispensatione Dei dissoluentis tunc matrimonium, & hęc licentia intelligitur data esse fidelibus a principio: non tamen, vt ea tunc vterentur, nec vtebantur, sed solum, vt ea nunc vtātur: tunc vero nunquam discedebant, nisi quando non volebat infidelis cohabitare fideli, & istud patet quia. 1. Corint. 7. c. vbi Apostolus hoc posuit solum dixit, si quis frater vxorem infidelem habet, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat eam, & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa nō dimittat virum: & ita non distinxit, an vellet habitare cū contumelia, vel sine contumelia creatoris: & ideo nec aliquid aliud erat considerandum, nūc vero secus est: & ideo Papa exposuit aliter verbum Apostoli seruandum esse nunc, s. quòd siue velit cohabitare infidelis fideli, siue non, sine cōtumelia creatoris, liceat fideli in fauorem fidei trāsire ad alia vota. extra de Diuor. cap. gaudemus.

Fidelem esse obligatum recipere infidelem, & simul manere, si fieri possit sine creatoris contumelia. Quæst. XXXIIII.

REDEVNDO ad præcedētia dicemus, quòd quando infidelis non vult cohabitare cum conuerso ad fidem, vel non sine contumelia creatoris, licet fideli transire ad alia vota ex dispensatione Dei absoluētis fidelem ab onere matrimonij dissoluendo matrimoniū, & tū infidelis non est liberatus ab onere matrimonij, immo manet obligatus ad sequendum fidelem, cum priuilegium illud non sit datum in fauorem infidelium, sed solum fidelium, & ob hoc, qñ conuertitur fidelis, & requirit infidelē, neque ille vult cohabitare, habet fidelis duas vias quarum vtranque potest eligere. Prima est, ꝙ transeat ad alia vota, si voluerit, cum habeat licētiam a Deo ad hæc. Alia est, ꝙ agat ad compellendum infidelem seq ipsum, & cogetur infidelis per iudicem Ecclesiasticū, vel temporalem commanere fideli cōuerso, quia matrimonium non est iam dissolubile, neque est licitum repudium, & tamen fuit verum matrimonium inter istos, quando erant infideles, & non potest dissolui in fauorem infidelis: ergo cogetur manere in illo si petat fidelis, & ideo si vir conuertatur, & fœmina velit sequi ipsum cogetur, si vir petat, cohabitare ei, similiter si conuertatur fœmina, & non vir, cogetur vir, si illa petat, retinere illam. Non quidem cogetur infidelis conuerti ad fidem, quia ad hoc non debet esse coactio absoluta, nec conditionata in Decre. 45. dist. c. qui sincera. & ca. de Iudæis. & extra de Bapt. & eius effec. c. maiores. sed cogetur cohabitare fideli, quia istud nō est inconueniēs aliquod cum sit verum matrimoniū inter illos, & non lædit fidelis ex commixtione infidelis, sed potius infidelis sanctificatur per fidelem cū sit ei occasio conuersionis, istud probat Apostolus. 1. Corin. 7. c. cum dicitur: si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelē, alioquin filij vestri immundi sunt, nunc autem mundi sunt. Sed objicietur, ꝙ nollet cohabitare infidelis fideli sine contumelia creatoris, vel sine hoc, quòd eum trahat ad peccatum mortale suadendo, quòd conuertatur ad infidelitatem. Dicendum verum esse, quòd in hoc casu, licet fideli transire ad alia vota dimittendo infidelem. extra de Diuort. c. gaudemus. & tamen non cogitur pręcise hoc facere, sed potest cogere infidelem, vt cohabitet sine contumelia creatoris, nam infideles sunt subditi dominio fidelium: de his enim loquitur, quia in non subditis fiet, sicut fiebat in Ecclesia primitiua tempore Apostoli, vt iā diximus: sed de infidelibus, qui sunt subiecti dominio fidelium, est dicendum, quòd cogunt fideles cessare a contumelijs Christi, & pertinet ista cura ad dominos temporales Iudæorum. extra de Iudęi. & Sarac. c. & si Iudæos, & debent eos cogere ad hoc per pœnas graues. eod. titu. cap. in nonnullis. & ideo si cogeretur infidelis cohabitans fideli cessare a contumelijs Dei, vel fidei, etiam si infidelis velit trahere fidelem ad infidelitatem, vel ad peccatum mortale, per pœnas cogeretur cessare ab hoc, nam si Iudæus alicui nocuerit, quia cōuersus est, aut cōuerti vult ad fidem Christianam, statim cremabitur. C. de Iudæ. & reli. l. Iudæis, & maioribus, & si ipsi circunciderint aliquem, vel circuncidendum mandauerint, puniuntur præscriptione bonorū, & perpetuo exilio. eodem tit. l. Iudæi, & bonorum. Ergo nullum inconueniens est si conuersus ad fidem faciat cogi infidelem commanere sibi in matrimonio.

Principes nō pñt cogere infideles cōuerti ad Christū infr. q. 182.

Infidelis baptizatus potest repetere vxorem in infidelitate repudiatam etiam si transierit ad alium virum. Quæst. XXXV.

QVOD autem diximus de eo, qui cōuertitur habens vxorem, & illa non vult cōuerti: dicendum est de illo qui habuit vxorem, & repudiauit illam, siue habeat illa iam virum siue non, nam potest habere duas vias circa eam. Vna est, ꝙ requisita ea si noluerit sequi ipsum cohabitādo aut non sine contumelia creatoris, quòd ad alia vota transeat, & iam non cogetur suscipere illam, licet redeat ad eum.

Alia via est, quòd cogat eam sequi ipsum, quod fiet per iudicem Ecclesiasticum, nā verum matrimoniū fuit inter istos, & repudium non potuit intercidere, & non tenuit de iure, ideo potest eam repetere, sicut vxorem suam. Vnde si nondum est ab alio ducta, cogetur sequi virum petentem eam, si autem transierit ad alium virum, tenebitur dimittere illum, quia neq; ille habet ius retinendi eam, cum non sit vxor eius. Nam cum repudium non tenuerit de iure, nunquam cessauit illa esse vxor prioris, & nunquam potuit incipere esse vxor sequētis, & ideo neque ille habebit ius retinendi, sed transibit coacta ad priorem, sicut spontanea transire posset.

Si conuersus infideli nolit sine creatoris contumelia ei cohabitare transeat ad alia vota, an teneat matrimonium. Et quòd conuersus si infidelis nolit sibi cohabitare, & nubat, tunc etiam infidelis poterit contrahere matrimonium, alias non. Quæst. XXXVI.

SED quid si infideli conuerso nolit infidelis cohabitare ei, vel non sine cōtumelia, & per hoc transeat ad alia vota, an peccet, & non teneat matrimonium?

Putant quidam, quòd nō, eo quòd matrimonium est indissolubile, nisi illud Deus dissoluat dispēsatiuè, & tamen non facit hoc Deus in fauorem infidelium: ergo tenebit matrimonium, & non poterant transire ad alia vota.

Dicendum, quòd cum conuertitur aliquis infidelium, & alius non vult cohabitare ei, aut non sine contumelia creatoris, peccat agens iniustum. Nam cum matrimonium teneat, & non possint coniuges ab inuicem separari, peccat qui recedit.

Sed

Sed dicendum, ꝙ infidelis, qui noluit cohabitare, aut statim contraxit matrimonium aliud, antequam conuersus ad fidem contrahat, aut non: si non ꝺhat ipse primum, sed fidelis, cui noluit cohabitare infidelis: & postea infidelis contrahat tenebit matrimonium, quia fidelis potuit dissoluere matrimonium transeundo ad alia vota per dispēsationem Dei expressam per Apostolum 1. Corin. 7. c. sed statim, vt solutum est matrimonium sunt coniuges liberi, ita vt possint cuicunque misceri sine pęna, & peccato adulterij: ad Rom. 7. c. ergo infidelis poterit iam contrahere matrimoniū: nam nō potest matrimonium ex vna parte tenere, & ex alia non, sed fidelis solutus est vinculo matrimonij illius, cum licite transierit ad aliud matrimonium: ergo & infidelis solutus est, & poterit ad aliud matrimonium transire. Si autem infidelis nolens cohabitare fideli conuerso, statim contrahat matrimonium, antequam contrahat fidelis: dicendum, ꝙ non tenet matrimonium ab eo contractum, & peccat, quia adhuc non est solutum prędcedens matrimonium cum fideli conuerso.

Sed dicet aliquis immo solutum est, nam per hoc, ꝙ noluit cohabitare infidelis fideli, vel non sine cōtumelia, iam est solutum matrimonium, quod patet, qa statim potest transire fidelis ad alia vota, & tamen soluto matrimonio, iam non obligatur vnus coniugum alteri, ergo quilibet eorum potest trāsire ad alia vota. Dicendum, ꝙ nō fuit solutum statim matrimonium, ideo non potuit statim transire infidelis ad alia vota. Nam ex eo, ꝙ infidelis non vult cohabitare fideli, hēt fidelis licentiam recedendi & transeundi ad alia vota: nō tñ statim est matrimonium dissolutum, sed dissoluetur, qñ actualiter fidelis transierit ad alia vota. Et patet hoc, quia alias si postquam infidelis dicit nolle cohabitare, vel non sine contumelia, manerent saltem p vnum diem, & commiscerētur essent fornicarij, quia ibi esset commixtio carnis, & non inter coniuges: sed fallum est, quia nemo dicit eos fornicari. Etiam patet, quia licet fidelis potest recedere ab infideli, quādo ille non cohabitat sine contumelia creatoris, non tñ cogitur recedere, sed potest manere: & tamen si manserit nemo dubitat, quin coniuges maneant: ergo non soluitur matrimonium per hoc, ꝙ infidelis non vult cohabitare, vel non sine cōtumelia creatoris, sed solum quando fidelis conuersus propter aliquam istarū dua rum causarum transierit ad alia vota: tunc enim soluitur matrimonium, & potest infidelis transire ad alia vota, si tamen ꝺxerit infidelis antequam fidelis non tenet mattimonium, sed sunt ibi coniuges, vt adulteri, & tamen si infidelis postea contraxerit per hoc, quòd contraxit fidelis soluitur matrimonium, & tunc infidelis posset licite contrahere, vel poterit incipere vale re matrimonium, quod prius cōtraxerat, quasi ex nouo conuersu coniugum. Sicut autem diximus de coniugibus, qui actu manent in matrimonio, quando alter eorum conuertitur ad fidem: ita dicemus de vxore repudiata, s. si conuertitur vir, qui repudiauerat vxorem, & illa transierat ad alium virum, dēt requirere eā vir fidelis, vt conuertatur, vel redeat ad ipsum cum illa sit vera vxor, aut manere innuptus quandiu illa vixerit. si autem illa requisita sequi ipsum noluerit, vel non sine contumelia creatoris, poterit ipse ad alia vota transire: si tamen non transierit, sed expectat, vt illa conuertatur, & tenet illam in animo vt cōiugem, sem per illa est, vt adultera, cum autem fidelis contraxerit cum alia, potest illa incipere esse vxor illius ad quem transierat cum repudiaretur, & idem est de fœmina repudiata si conuertitur, & repetit virum repudiatorem.

Si mulier infidelis repudiata contraxit cum alio infideli, & ambo conuertantur ad fidem: An mulier hæc manere debeat cum secundo viro fideli, vel redire ad primum infidelem. Et an primum matrimonium semper teneat. Quæst. XXXVII.

SED quid si mulier repudiata est apud infideles, & accepit alterum virum infidelem, tandem ambo compuncti conuertuntur ad fidem, an manere debeant, vel possint in suo coniugio. Aliquis dicet, ꝙ sic in fauorem fidei, quia multum attenditur fauor fide in coniugijs. extra de Diuort. capi. gaudemus. & tamen nunc vir, & vxor sunt fideles. Si autem teneretur illa requirere infidelem a quo repudiata fuerat, rediret ad infidelem, & cohabitaret subdita infideli, quod videtur inconueniens.

Dicendum, ꝙ in hoc casu ambo coniuges, qui conuertuntur non sunt coniuges neque vnquam fuerunt sed semper adulteri, fides autem non efficit matrimonium vbi nullum erat, prędcipue dissoluēdo matrimonium præexistens, vt dicitur in allega. cap. gaudemus. quòd per baptismum non soluuntur coniugia, sed crimina dimittuntur, & tamē ista mulier repudiata fuit legitima vxor repudiatoris: ideo viuente eo, nunquā potuit effici alterius vxor, propter quod nunc in conuersione, quia non licet manere in peccato mortali, il la tenetur requirere virum infidelem, an vult illam sequi, si autem velit cohabitare ei sine contumelia creatoris redibit ad illum, & relinquet virum fidelē, quē videbatur habere, si autem ille noluerit cohabitare ei poterit illa ex tunc esse legitima vxor viri, quem tenebat, & cum quo conuertitur.

Si autem objciatur, ꝙ hic non seruatur fauor fidei dicendum ꝙ fauor fidei seruandus est, quantum permittit conditio fidei, & non vltra, sed ad fidem non pertinet dissoluere matrimonia, ideo in fauorem eius nō dissolueretur. Et patet hoc, quia quando conuertitur mulier ad fidē, & non vir, maius fauor fidei erat, quòd posset illa accipere statim virum fidelē, quàm quòd maneret subdita infideli, & tamē tenetur manere subdita illi, si vir velit habitare cum ea, vt dicit Apostolus 1. Corin. in 7. c. ergo non debet seruari fauor fidei, nisi quantum fides vult, & ita est in præsenti.

An si mulier repudiata conuertitur, quæ habet virum infidelem post repudium teneatur commanere ei volenti, vel redire ad repudiatorem. Et quòd infideli conuerso, licet in matrimonium accipere eam, quam polluit per adulterium. Quæst. XXXVIII.

EX hoc etiam apparet quid dicēdum sit si mulier repudiata conuertitur, quæ habet virum infidelem, qui eam accepit post repudium, an teneatur commanere ei volēti cohabitare sine contumelia creatoris. Dicendum, quòd aut cū ista mulier conuertitur viuit repudiator, aut mortuus est: si viuit, nunquam potuit esse matrimonium inter eā, & secundum virum, sed adulterium, ideo ipsa non tenetur, immo non potest cohabitare ei cum conuertitur, sed debet requirere repudiatorē, an velit eam sequi, & si ille velit ei cohabitare, tenetur stare cum eo. si autem ille non velit, aut non sine contumelia creatoris soluta est a lege eius, vel potest ad alia vota transire: & tamen si tunc velit cum ea cōuerti ille qui eam accepit post repudium, non tenetur illa manere cum eo, quia nullum vinculum fuit vnquam inter eos, aut est, sed adulterium, ideo non obligatur illa cohabitare: potest tamen de nouo eum accipere in cōiugem, si voluerit sicut potest accipere quemlibet aliū ex nouo consensu.

Sed obijcietur, ꝙ non liceat eis copulari, quia non licet alicui in matrimonium accipere eā, quā p adulterium polluit, vt patet extra de eo, qui duxit in matr. &c. per totum, & tamen ista viuēte priore marito polluit per adulterium istam mulierem, quia quandiu cohabitauerint tandiu fuerunt adulteri, ergo non licebit eam accipere in vxorem. Dicendum licitum esse accipere illam in vxorem, & non obstat, ꝙ eam per adulterium polluerit. Primo quia istę sunt constitutiones canonicæ, & non sunt de iure diuino, cum sint decretales Epistolę: & tñ infideles constitutionibus canonicis non arctantur. extra de diuort. c. gaudemus. ergo neq; illis constitutionibus, ideo poterunt non obstante tali adulterio, coniuges effici. Secūdo & præcipuè, quia licet ſm veritatem iste vir polluerit mulierē per adulterium, erat tamen in tali statu, vel secta, in qua nō putabatur adulterium, sed legitimum matrimonium, & ita publice permittebatur, & in his opinio prēualet veritati, & ideo quantum ad infligēdum eis pēnam pro tali cōcubitu potius sequemur opinionem quam veritatē, potest igitur iste accipere illam de nouo in vxorem. Sed quid si mortuus est repudiator, quando mulier ista cōuertitur, & manet ipsa cum illo, qui eam acceperat post repudium? Aliquis dicet, ꝙ tenebitur manere cum illo, si ille vult cohabitare ei sine contumelia creatoris, cum iam sit vxor eius post mortem viri prioris. Dicēdum, ꝙ si præsupponatur esse vxor illius, tenetur cohabitare illi, si vir consentit: & tamen hoc non est concedendum, quia quandiu vir repudians vixit, isti duo erant adulteri, & non erat neque poterat esse inter eos matrimonium, mors autem prioris viri non potest istos efficere coniuges, quia non est inductiua vinculi, sed cum matrimonium solo consensu ꝯhatur, necesse fuit hic de nouo esse consensum ad cauſandum de nouo matrimonium, & tamen inter istos non constat de nouo fuisse cōsensum, immo certum est, ꝙ nunquam esset, quia hunc consensum de nouo præstant illi, qui putant priorem consensum non sufficere, & se credunt prius non fuisse coniuges, sed adulteros, & tamen isti infideles credunt se legitimos esse coniuges cum inter eos licitum reputetur repudium, ideo nunquam de nouo consentiunt, vt sint cōiuges, & tñ ſm veritatem non potuit prior consensus efficere eos coniuges: ergo non sunt coniuges, ergo nec tenebitur ista mulier ꝙerſa ad fidem requirere illū virum, vt conuertatur, aut cohabitet ei: immo ēt si ille velit cohabitare, vel conuerti non tenebitur illa ſuſcipere eum: pōt tñ si voluerit eum de nouo accipere in virum, quia non est vetita illum accipere, & tñ si accidisset, ꝙ isti duo manentes in infidelitate post mortē repudiatoris de nouo cōsensissent, quasi de nouo matrimonium ꝯhentes, certum est, ꝙ efficerentur p hoc coniuges, ıō si illa conuerteretur teneretē eum regrere, & si ille vellet cohabitare nō posset illa transire ad alia vota. Cum aūt dicebatur, ꝙ posset fęmina accipere de nouo in virum, cum conuertit, istum infidelem cuius erat, vt vxor post repudiū. Dicendum ꝙ est verū si ille conuertatur, alias non potest. Et rō est, quia in casu dato, qñ isti manserunt in infidelitate non erant cōiuges, sed adulteri: & ob hoc ista fęmina non cogitur cohabitare illi, sed potest si voluerit de nouo eum accipere in eum consentiendo, sed ipsa est iam fidelis, & non potest contrahere cum infideli, aut consentire in eum, ergo necesse est, quòd ille conuertatur ad hoc, quòd ipla possit consentire in eum, & cohabitare ei: secus autem est, quando manentes in infidelitate, erāt veri coniuges, quia non est tunc nouus consensus, sed ex matrimonio prius cōtracto tenetur mulier manere cum viro etiam infideli, quia infidelis ille erat, quādo cum eo contraxit.

An inter infideles sit verum matrimonium ratum & firmum, ac legitimum. Et an tale sit sacramentum.
Quæst. XXXIX.

OMNIA prædicta sunt vera tenēdo, ꝙ inter infideles sit matrimonium verū & ratum: nam aliàs non fierēt ista, vt statim dicetur. Circa, quod occasione eorum, quę in materia ista dicuntur est aduertēdum, ꝙ inter infideles est matrimonium, & est verum, & aliquo modo sacrm, & est ratum, idest firmum. De primo, ꝙ inter ifideles sit matrimoniū patet, quia ibi inuenitur id, quod nōie matrimonij nos significamus. Nā nos nōie matrimonij significamus maris, & fęminæ coniunctionem, & hoc inuenitur inter infideles: ēt patet, quia non solum inuenitur ibi matrimonium sumptum generaliter, vt est absolute maris, & fęminæ coniunctio sicut accipit in Instituta de Iure naturali, in principio. Nam non vocat propriè matrimonium oīs coniunctio māris, & fęminę, sed certo modo, & ad certum finem, nā mrimonium est ꝯiunctio maris, & fęminæ nō cuiuslibet maris, & fęminæ, sed approbatorum per legem, quæ vocantur legitimæ pſonæ, nam coniunctio patris, & filiæ, vel matris, & filij nō est matrimonium, sed scelus, vel abominatio, & nefas. Etiam coniunctio maris, & fęminæ quantumcunq; legitimarum pſonarū si solū sit ad vnum actum, vt venereis fruant, non vocat matrimonium, sed solum qñ fit aīo commanendi per viram, & iō solemus dicere, ꝙ matrimonium sit maris, & fęminæ legitima coniunctio indiuiduæ vitę cōſuetudinem retinens. Dr legitima coniunctio ꝓꝓ pſonas, vt sint tales, quæ non sint vetitę conuenire per legem: dr indiuiduæ vitæ consuetudinem retinēs, idest, ꝙ fiat ista coniunctio aīo manendi per totam vitam: ista aūt omnia inueniunt inter infideles, nam ibi non conueniunt oēs pſonę matrimonialiter, quia nulla gens est, nisi sit oīno bestialis, quæ quarundā pſonarum non vetet commixtionem, vt patris, & filiæ: matris, & filij: fratris & sororis, & ſm varietatem infidelium sunt varij gradus liciti, vel prohibiti: tñ cum nulla gens sit, quæ nō vetet quasdam pſonas ꝯhere inter oēm gentem coniunctio legitima pſonarū: ēt est ibi indiuidua consuetudo vitæ, quę licet ſm infideles liceat repudium, tñ qñ conueniunt matrimonialiter non conueniunt aīo diuertendi, sed manendi p totam vitā, licet postea accidat, ꝙ diuertant. Et apparet hoc, quia si aliquis vir in quacunq; gente diceret mulieri: ego tē accipio in vxorem vsque ad duos annos, vel menses non reciperetur talis contractus, neq; putaretur esse matrimonialis, sed potius ꝯ substantiā matrimonij; ideo matrimonium de se dicit ꝯctum ad totam vitā, ꝙ vero postea cōiuges diuertant p accidens est, & non tollitur ex hoc quin de se ꝯctus sit ꝑpetuus.

Matrimonium infidelium esse verum matrimonium.
Quæst. XL.

SECVNDVM erat, ꝙ sit verum matrimonium inter infideles. istud apparet, quia si ĩter eos est matrimonium erit verum, quia matrimoniū non verum non est matrimonium, sicut aurū falsum non est aurum, & tñ matrimonium diximus esse inter infideles, ideo est verum.

Secundo patet, quia veritas rei simplicis significatę per terminum est diffinitio sua, cuicūq; ergo competit diffinitio, competit vere vocari id, quod importat terminus, vel nomen diffiniti, sed diffinitio matrimonii inuenitur inter infideles, quia est ibi coniunctio legitima pſonarum retinens consuetudinem indiuiduæ vitę, vt ostensum est, ergo est ibi verum matrimonium.

monium. Tertio quia omnis concubitus inter pſonas, quæ non sunt coniuges, est fornicarius, & tamen non dicimus omnes infideles esse fornicatores, ergo confitētur inter eos esse matrimonium. Quarto quia omnem prolem non natam ex legitimis nuptiis vocamus illegitimam: sed non vocamus omnes infideles illegitimos, ergo iudicamus aliquos eorum ex matrimonio natos.

Quinto, quia copulatio, quam fecit Deus in Paradiſo, quæ est maris, & fęminæ, vocatur matrimonium, cum dixerit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori ſuæ: Gen. 2. & Matth. 19. cap. sed hoc fit nunc inter infideles, quòd dimittat homo patrem & matrem, vt adhæreat fęminæ, & sunt duo in carne vna, ergo est matrimonium inter eos.

Sexto apparet, quia Apostolus expr. esse dixit esse verum matrimonium inter infideles. 1. Corinth. 7. ca. ſ. siquis frater vxorem habet infidelem, & hęc consentit habitare cum illo non dimittat illam, & si qua mulier virum habet infidelem, sed vir, & vxor sunt nomina matrimonij, ergo inter infideles est matrimoniū.

Septimo patet, quia iura asserunt esse matrimoniū inter infideles ex auctoritate domini extra de consan. & affinita. capit. de infidelibus. vbi respondetur matrimonium contractum inter infideles in gradibus vetitis apud nos non debere solui post conuersionem ad fidem, & redditur ibi causa, ſ. consultationi tuæ taliter respondemus, quòd matrimonium sit contractum, nō post baptiſmi lauacrum separantur, cum a Iudæis dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere, respondit ipſis: quos Deus cōiunxit, hō non separet, innuens matrimonium esse inter eos.

Octauo patet, quia non solum apud Iudæos, de quibus minus videbatur dubitandum, sed etiam apud paganos iudicatur esse verum matrimoniū, vt asseritur extra de diuort. c. gaudemus. & inducitur ibi testimonium Apostoli, etiam cum dicitur: Super quo taliter respondemus, ꝙ cum sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existat, quemadmodum ostendit Apostolus, dicens: si quis frater infidelem habet vxorem &c.

Nono, quia Magister lib. 4. Sent. distin. 39. quærit de infidelibus, an inter eos sit matrimonium, & tenet, ꝙ sic, quod multiplici auctoritate sanctorum probatur, quæ ibi inducuntur.

Arguit ex dicto.

Sed aliqui obijciunt, ꝙ non sit verum matrimoniū inter infideles, quia copula eorum nō est legitima, cū Apostolus dicat omne, quod non est ex fide, peccatū est: ad Rom. 14. c. & tamen copula infidelium non est ex fide: ergo peccatum est, & sic non erit legitima, matrimonium tñ est legitima coniunctio pſonarum.

Secundo, quia coniunctio coniugalis est cum pudicitia, sed inter infideles nō est pudicitia, sicut dicit Augustus, quia non est vera pudicitia infidelis cum infideli.

Dicendum, quòd ista duo argumēta facit Magister distin. 39. & soluit illa.

Ad primum dicendum est, ꝙ est copula legitima inter infideles: nam vocatur legitima, si est inter pſonas legitimas, & tamen conueniunt interdū inter infideles pſonæ legitimæ; ergo non impeditur ibi esse matrimonium. Vnde loquendo ibi de legitimo matrimonio dicit legitimum est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus non contra iussionem dñi contrahitur, sed multoties infideles contrahunt secūdum leges, aut mores prouinciæ ſuæ, qui non sunt cōtra legem domini, ergo erit ibi copula legitima. Cum autem obijciebatur, ꝙ copula infidelium est ſemper peccatum, negandum est, & dicendum est, ꝙ illud dictum Apostoli nō probat omnem actum infidelium esse peccatum, sed solum eum, qui est contra fidem, i. conſcientiam, vnde ait Magiſter illud Apoſtoli oē qđ non est ex fide peccatum est, non ita intelligendū est, vt quidquid fit ab infidelibus peccatum ſit: sed omne quod fit ꝯ fidem, i. conſcientiam male fit, & ad gehennam ædificat. Ad ſm dicendum, ꝙ matrimonium est copula pudica, & talis copula reperitur inter īfideles. Cum autem Auguſt. dicit, ꝙ non est ibi pudicitia: rñdet Magiſter: vera pudicitia negatur esse, non ꝙ infidelium coniugium non ſit verum, ſed quia nō hēt illud triplex bonum, quod excuſat coitum, & meretē ꝑmiū.

Legitimi ad quid.

Vtrum infidelium matrimonium sit sacramentum.
Quæst. XLI.

TERTIVM erat, an matrimonium infidelium ſit ſacramentum: & dicendum ꝙ ſacramētū dupliciter accipitur circa matrimoniū. Vno modo, vt est bonum matrimonij, & tunc nō prædicatur de matrimonio, nec est ipſum matrimonium, ſed aliquid eius. Alio modo accipitur ſacrm a ratione ſignandi, inquantum dicitur, ꝙ est ſacrę rei ſignum, & ſic matrimonium est ſacrm, vel ſaltem aliquod matrimonium, cum dicatur ꝙ ſacramētum est genus ad ſeptem ſacramenta. Accipiendo primo modo ſacramentum est vnum de tribus bonis matrimonij, vt dicit Aug. lib. de Bono coniugali, ſ. Nuptiale bonum tripartitum est, ſ. fides, proles, ſacramentum, & tunc ſacramentum ſignat indiſſolubilitatem ꝯctus. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cū alio, vel alia coeatur: in prole, vt amanter ſuſcipiatur, & religioſe educetur: in ſacramento, vt coniugiū non ſeparetur, & dimiſſus vel dimiſſa, nec causa prolis alteri cō iugatur. Et licet iſto modo aliqualiter dicatur bonum matrimonij ſacramentum a quadam ſignificatione: non tamē est matrimonium ſacrm, ſed aliquid matrimonij. Sic dicit Magiſter lib. 4. Sent. diſt. 31. ſ. & attendendum, ꝙ tertium bonum coniugij dr ſacramentū, non quia ſit ipſum coniugium, ſed quia eiuſdem rei ſignum est, i. ſpiritualis, & inſeparabilis coniunctionis Chriſti, & Eccleſiæ. Et quia iſto modo ſacrm dicit indiſſolubilitatem vinculi, & iſta indiſſolubilitas facit rectum matrimonium eadem est qſtio: an ſit matrimonium inter infideles ratum, & an ſit ſacramētum, vel habeat ſacrm. Accipiendo autem ſacrm ſecundo modo, vt est ſacræ rei ſignum, dicēdum ꝙ aliquod matrimonium est ſacrm, quia ſaltem matrimonium noſtri tpis est ſacrm. Sed aliquis dicet tunc, ꝙ mrimoniū, vt est inter infideles, nō est ſacrm. Primo quia matrimonium ponit vnum de ſacris legis nouæ, ſed inter infideles nō ſunt ſacra legis nouę immo nō ſunt, niſi post ꝙ data est lex noua: ergo matrimonium nunq fuit ſacrm, niſi tunc. Scđo, quia ſacrm confert gratiam, & tñ inter infideles non est aliquid qđ gratiam ꝓferat: ergo non est matrimoniū eorum ſacrm. Tertio, qa ſacrm est ſacræ rei ſignū, & tñ ea, quæ ſunt inter infideles nō ſunt ſignum alicuius rei ſacrę: ergo nec est matrimonium eorum ſacrm. Quarto, quia ꝓpriū est ſacrm eſſe in matrimonio, quod est in nouo teſtō, vel inquātum iſtud ſignificat rem ſacrā: ſic dicit Apoſtolus ad Eph. 5. c. cum de matrimonijs loqueret adiunxit ſacrm aūt hoc magnum est: ego autem dico inter Chriſtum, & Eccleſiam, ſed ꝙ inter Chriſtum, & Eccleſiā est, non ſignificatur, niſi per id quod est in Eccleſia: ſolū ergo matrimonium noui teſtī erit ſacrm. Dicendum, ꝙ oē matrimonium est ſacramentum, eo ꝙ ſacrm dr ſacræ rei ſignum, & tñ matrimonium vbicunque est nō est ſine iſta ſignificatione ſacrę rei, ergo ſemper est ſacramentum. Et apparet hoc, quia extra de Diuort. c. gaudemus. dr ſacramentum coniugij apud fideles, & infideles exiſtit, ergo apud omnes vocatur ſacramētum.

Quod matrimoniū infidelium non ſit ſacramentū.

Oē mrimonium esse ſacrm.

Etiam patet, quia quòd in nouo testamento sit sa-
cramentum matrimonium, non est mirum, quia om
nia, quæ in nouo testamento sunt, a Christo instituta
sunt, qui Deus erat: omnia autem, quæ sunt ab eo sa-
cra sunt, & cõsequenter possunt dici sacramenta si si-
gnẽt: similiter de eis, qui apud Iudæos sunt, nam licet
nunc Iudei infideles sint, quondam fuerunt fideles, &
ea, quæ nunc habent tunc a Deo acceperunt, & ideo
propter institutorem, qui potuit dare vim significan-
di, potuerunt esse sacramenta. sed de matrimonio, vt
est apud paganos, vel gentiles erat dubium, an esset sa-
cramentum cum illa, quæ apud illos sunt, non sint a
Deo instituta, & tamen matrimonium etiam, vt est
apud paganos, dicitur esse sacramentum, vt patet in al
leg. ca. gaudemus. vbi agitur de matrimonio paganorum, & dicitur quòd est sacramentum: ergo nullum
est matrimonium, quod non sit sacramentum.

Alia ratione ostenditur omne matrimonium etiam Paganorum esse sacramentum. Quæst. XLII.

AMPLIVS considerandum, q̃ sacramentũ dicitur sacrum, & significans: & hoc potest conuenire omni matrimonio: nam omne matrimonium, cuiuscunq; gẽtis sit, a Deo est institutum. Nam Deus in primis hominibus instituit matrimonium dicens: Propter hanc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suę, & erũt duo in carne vna: in quo non determinauit ad matrimoniũ, nisi quòd coniungerentur vir, & fœmina non solum carnaliter, sed & ad cohabitationem, & permanentiam, & tamen in quacunque gente contrahatur matrimonium fit istud, quia conueniunt vir, & fœmina secundum determinatum modum legum, aut cõsuetudinum illius gentis, & ob hoc facit esse legitimũ matrimonium, sicut dicit Magister. lib. 4. Senten. dist. 39. Legitimum coniugium est, quod legali institutione, vel prouincię moribus non contra iussionem domini contrahitur: ergo cuiuscunque gentis sit matrimonium, illud est a Deo institutũ, & ideo ex hac parte potest esse sacrum, & nõ solum, quia Deus illud instituit, quia tũc omnes creaturæ essent sacræ, quia omnes a Deo sunt institutę, sed quia a Deo habet quandam sanctificationem. Nam post peccatum non potest fieri concubitus sine quodam peccato, cum ex ardore concupiscentię fieret, prouidit Deus contra hoc instituens matrimonium, vt illud esset remedium cõtra morbum, s. vt vtentes venereis non peccarent, & tamen non dicitur absolute, idest perfecte sacramentum, nisi in nouo testamento, vnde inter infideles est sacramentum, sed non secundum rationem perfectã sacramenti. Nam habet diuersas institutiones, vnam ante peccatum in Paradiso Genes. 2. s. Hoc nunc caro de carne mea. Alia post peccatum in lege naturæ: Gene. 9. crescite, & multiplicamini. Aliam in veteri testamento, aliam in nouo, aliam in iure ciuili, vel humano. Prima institutio fuit in officium, & ad prolis procreationem. Secunda fuit contra vulnus peccati in remedium. Tertia fuit ad idem remedium addendo determinationem personarum: Leui. 18. & 20. cap. Quarta fuit ad significationem coniunctionis Christi, & Ecclesiæ ad Ephes. 5. capit. Quinta est ad vtilitates humanas, vt amicitiam, & obsequia mutua a cõiugibus impensa, quæ considerant leges humanæ. Quantum ad primam & quintam significationem solet dici, quòd non est sacramentum, sed quantum ad primam est in officium, quantum ad quintam similiter.

Inter infideles non est mrimonium secũdum rõnẽ perfectam sacramẽti.

Matrimoniũ habet diuersas ĩstitutiões.

Sed prima est ad officium naturæ, idest multiplicationis speciei. Secunda est ad officium ciuilitatis. In secundo & tertio, & quarto modis dicunt, quòd est sacramentum, ita tenent communiter Doctores libr. 4. Sentent. distinct. 26. & tamen licet in his tribus modis dicatur matrimonium sacramentum: potissimum dicitur in vltimo: & hoc apparet, quia Apostolus dixit sacramẽtum hoc magnum est, ego autem dico inter Christum & Ecclesiam, & ita in alijs modis sacramẽtum est. Sed in tertio est sacramẽtum magnum, idest magna significans, quia est ad significandum vnionẽ Christi, & Ecclesiæ, vt Apostolus dixit, & tamen vnio Christi, & Ecclesiæ fuit in nouo testamento, ideo matrimonium huius testamenti est plenius sacramentũ, quam vt erat in veteri testamento, vel in lege naturę.

Matrimonium infidelium quomodo potest dici sacramentum, & quomodo non. Quæst. XLIII.

SED obijcietur, quòd non sit matrimonium sacramentum inter infideles, quia ita illud dicũt Doctores cõmuniter, scilicet, quòd matrimonium inter infideles non est sacramentum, sed officium.

Dicendum, quòd non debet negari simpliciter matrimonium inter infideles esse sacramentum, cum extra de diuort. capit. gaudemus. dicitur, quòd sacramẽtum cõiugij existit, tam inter fideles, quam infideles: sed quia non est ibi secundum perfectissimam rationem sacramenti, dicimus interdum, quòd non est ibi sacramentum.

Pro quo sciendum quod matrimonium, quod infideles tenẽt, institutum est a Deo, qui illud instituit generaliter pro toto genere humano, & tamen considerari potest dupliciter. Vno modo inquãtum illud matrimonium, quo vtũtur infideles, est ab eis institutum legibus suis ac consuetudinibus determinatum. Alio modo inquantum a Deo est secundum primariam institutionem. Accipiendo primo modo non est matrimonium illud sacramentum, sed institutum in officium naturæ, vel ciuilitatis, & quia est ab hominibus institutum, a quibus non potest esse sacramẽtum, sed a solo Deo, non erit, vt sic sacramentum. Accipiendo secundo modo certum est, quòd est illud idem matrimonium, quod a Deo institutum est, nã si esset aliud, non excusaretur in eo actus concubitus, sicut in matrimonio sacramentali, quod est datum in remediũ, & tamen in omni matrimonio legitime cõtracto excusatur concubitus: ergo est a Deo illud matrimoniũ institutum, & quantum ad hoc, rationem sacramenti habet, quia sanctificat actum, reddendo eum excusabilem, qui esset aliàs culpabilis. Infideles tamen vtẽtes matrimonio, non habent illud, vt sacramẽtum, & maxime Pagani, quia non vtuntur illo, vt a Deo, sed vt a seipsis instituto, & non, vt per illud sanctificatur actus, quia istud ignorant: vnde quantum ad eorum intẽtionem nulla ratio sacramenti inuenitur in matrimonio eorum. Aliter potest dici, q̃ sacramentum dupliciter accipitur. Vno modo strictè, vt est sacrę rei signum consistens in dispensatione sacrorum ministrorum, & sic nihil est sacramentum, nisi q̃ per ministros Ecclesiæ confertur. Alio modo largius sacrm est, q̃ aliquid sacrum continet, vel efficit, cum sacramentum a sacris dicatur, etiam si per Ecclesiæ ministros non dispensẽtur. Accipiendo primo modo sacrm est matrimoniũ in nouo testamento, quia p Ecclesiæ ministros dispensatur, quantum ad aliquid sui, quod sacrum est, matrimonium autem inter infideles non est sic sacrm, quia per Ecclesię ministros non dispensatur. Accipiẽdo secundo modo ẽt est sacrm, quia rem sanctam continet vel efficit, s. sanctificat actum coniugalẽ, qui aliàs non posset excusari, & huic modo loquendi ꝓsonant multi sancti. Matrimonium etiam non est tm̃ institutum in

in sacramẽtum, sed etiam in naturæ officium, & ideo infidelibus non competit matrimonium, inquãtum est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, competit tamen eis inquantum est in officium naturæ, & tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamuis non actualiter, quia actu non contrahunt in fide Ecclesiæ.

Ad rationes probantes matrimonium infidelium non esse sacramentum quæst. 41. Et quam virtutem habeat sacramentum matrimonij apud infideles. Quæst. XLIIII.

EX dictis responderi poterit ad dicta in contrarium. Dicendum, quòd matrimonium est vnum de sacramentis legis nouę sumẽdo in quarta institutione, accipiendo autem in alijs institutionibus non est sacramẽtum nouę legis, licet sit sacramentum. matrimonium autem prout est inter infideles potest esse sacramentum, prout est institutum a Deo in remedium contra vulnus peccati, & concupiscentiæ: & hoc sufficit, vt dicatur sacramentum, licet non secundum plenissimam significationẽ. Ad secundum dicendum, quòd sacramentum cõfert gratiam: hoc tamen non est generale, sed est proprium sacramentorum noui testamenti. Nam in veteri testamento quædam sacramenta, aut sacramentalia fuerunt: illa tamen gratiam non conferebant: similiter & sacramenta, vel sacramentalia legis naturæ. Verumtamen est dicendum, quòd matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles habet hoc commune, q̃ aliquid sanctum efficit, scilicet peccatum excusare, nã actus concubitus non poterit esse sine peccato, nunc vero in matrimonio sine peccato exercetur, talis autem excusatio non potest esse, nisi a Deo respectu cuius actus nostri boni, vel mali, meritorij, vel demerito rij iudicãtur, & hoc facit omne matrimonium, quòd concubitum licitum reddit: ergo omne matrimoniũ efficit aliquid sanctum, & quantum ad hoc habet rationem sacramenti, & licet hoc non sit conferre gratiam, tamen habet locum gratiæ inquantum actum facit licitum, qui aliàs licitus non esset. Matrimoniũ autem noui testamenti non solum reddit concubitũ excusabilem, sed etiam inquantum in fide Christi cõtrahitur, confert gratiam adiuuantem ad illa operandum, quæ in matrimonio requiruntur, ideo si in matrimonio infidelium non confertur gratia, non probatur inde, quòd non sit sacramentum, sed q̃ non sit sacramẽtum legis nouæ, & hoc verum est. Ad tertium dicendum, quòd omne sacramentum est signũ sacræ rei, vel illam continet, & sic est de matrimonio infidelium. Cum autem dr̃, q̃ inter infideles nõ est aliquid, q̃ signet rem sacram, verum est, si illud sit ab institutione infidelium: aliquid tamen est inter infideles, qđ est a Deo institutum: ideo non est incõueniens, vt sic q̃ signet aliquid sacramentum, & ita est de matrimonio infidelium, nam inquãtum accipitur, vt ab eis institutum non est sacramentum, neque aliquid signat sacrum, sed inquãtum illud matrimonium a Deo est institutum cõtinet sacrum aliquid, vel illud significat. Ad quartum dicendum, q̃ significare istam vnionem Christi, & Ecclesiæ competit matrimonio noui testamenti soli, & tamen non tollitur quin matrimonium tam in veteri testamento, quam inter infideles, inquãtum est a Deo institutum sit sacramẽtum, cum competat ei signare aliquid sacrum, vt dictum est: nã prẽter istam vnionem Christi ad Ecclesiã sunt aliæ vniones, s. Dei ad animam sanctam, & verbi diuini ad carnem, quæ vniones signantur per matrimonium, vt tãgitur per Magistrum, li. 4. Sent. di. 26. & possunt iste p tinere ad matrimonium, qđ nõ sit spãliter noui testi.

Matrimonium infidelium, an sit ratum. Quæst. XLV.

ERAT postea quærendum, an matrimoniũ inter infideles sit ratum. Solet ad hoc respondeRi, q̃ non: & fit ista distinctio inter matrimonium fidelium, & infidelium, quia dicitur, q̃ inter fideles est verum, & ratum matrimonium, inter infideles autem est verum, sed nõ ratum: sic dicit Magister, lib. 4. Sen. di. 39. Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles asserunt non esse coniugium, quia neque rata, nec legitima est eorum copula: rata nõ est, quia solui potest. Dicendum, q̃ vtrunque concedi potest, & q̃ sit matrimonium non ratum inter infideles, & q̃ sit ratum, & vterq; modus loquendi inuenitur apud doctos, & tñ magis proprie dẽt dici, q̃ sit ratum, quàm q̃ non sit ratum. Est. n. ratum, q̃ non dissoluit̃, sed nullum matrimonium põt dissolui, ergo oẽ matrimoniũ est ratum. Et hoc patet, quia Christus voluit oẽ matrimonium esse ratum, nam lex Christi obligat oẽs homines, sed in lege Christi diffinitur matrimoniũ esse indissolubile, qa vetuit Deus dari repudium Matt. 19. & 5. & Mar. 10. & Lu. c. 15. ergo nulli fideli, aut infideli, licet repudiare vxorem, & si repudient de facto, nõ valet repudiũ, sed manet matrimonium: hoc aũt est esse ratũ matrimoniũ. ergo oĩa matrimonia sunt rata: & iõ non magis differt inter fideles, q̃ infideles, quia oĩum sunt matrimonia indissolubilia. Sed aliqui dñt matrimonium infidelium non ratũ, qđ verum est ſm intellectum eorũ, sed põt dupliciter accipi. Vno mõ, vt accipiatur ante tps legis Christi, nam tunc erãt matrimonia non rata, cum tam Iudei, q̃ Gentiles darent repudia. Alio modo pro tpe legis Christi, & hoc nõ ſm veritatẽ, sed ſm eorum opinionem, & consuetudinem, nã cum sint post legem a Deo datã de indissolubilitate matrimonij Matt. 19. c. tenent̃ ad seruandam indissolubilitatem, & tñ ẽt si illi non seruent eã nihilominus matrimonium ãpud eos manet vere indissolubile: ipsi tñ non seruant indissolubilitatem, sed repudiant vxores, quia non pũtant aliquam legem esse de indissolubilitate matrimonij, aut saltem se non obligari illi. Sed secundo modo istorum melius dr̃ matrimonium non ratũ inter infideles. Nam primo mõ non bene accipiuntur infideles cum ante Christi legẽ Iudei non vocarentur infideles: immo ipsi soli habebãt plenã fidem. Gentiles quoq; non vocabant̃ infideles: quia non obligabantur ad tenendũ alium statum quã illum. nunc vero vtriq; vocantur infideles, quia nõ tenent fidem Christi, ad quã obligabantur, & ideo intelliguntur nunc matrimonia infidelium non rata, i. matrimonia Iudeorũ, & paganorum qui repudiant vxores: matrimonia autem fidelium, i. Christianorũ sunt rata, quia nec de iure, neq; de facto sunt inter eos repudia, & ſn isto sensu accipit Magister, lib. 4. Sent. dist. 39. cũ ait. Copula igitur maritalis, quæ est inter infideles coniugium est legitimum, sed non ratum, & ibi adiũgitur tunc legitimum, quia est inter legitimas psonas, sed nõ ratum, quia sine fide. Quod vero supradictum fuerat ex litera Magistri coniugia infidelium, neq; legitima, nec rata esse. Dicendum, q̃ non est de intẽtione Magistri, sed aliorum: nam ipse asserit legitima esse coniugia. Et patet, qa dixit sunt tñ nonnulli qui inter infideles asserunt nõ esse ꝓiugium. est ergo potius absolute asserendum, q̃ ꝓiugia tã apud fideles, q̃ infideles sunt rata, nisi forte accipiatur in vno casu, s. q̃si alter infidelium conuertitur, & alius neq; cõuerti vult, neque cohabitare sine contumelia creatoris. Nam fidelis potest transire ad alia vota, & ita dissoluitur matrimonium, quod fuit contractum inter infideles.

De hac re vide infer-rius in qõ. 94.

Quid appellamus ratum.

An opin. Magistri Sent. possit stare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matrimonium autem cõtractum inter fideles in nullo casu dissolui potest, ita quòd liceat alicui transire ad alia vota, ideo est ista parua differentia. Magis autẽ solet intelligi, quòd sunt matrimonia infidelium non rata, scilicet de facto, quia ipsi ea non seruãt rata, cum repudient vxores, licet contra ius diuinum.

Epilogus regularum de matrimonio infidelium in infidelitate existentium. Et regulæ matrimonij de eisdem conuersis ad fidem circa retentionem plurimarum vxorum.

Quæst. XLVI.

Regulæ de conuersis, circa retentionẽ multarum vxorum quas in infidelitate acceperunt.

RESVMAMVS, nunc per modum epilogi regulas superiores datas de infidelibus, qñ vnus conuertitur, & alter non. Et dicendũ quòd matrimonium vbicunque contrahatur, siue inter fideles, siue infideles, dum tamen sint personæ legitimæ semper est ratum, ſ. si personæ sunt habiles ad contrahendum non vetitæ legibus, vel consuetudinibus illius gentis in qua fit contractus: omne autem tale matrimonium ex sententia Christi efficitur indissolubile. Et ideo si infideles manserint in sua infidelitate est matrimonium ratum. Et non licet eis repudium, aut trãsire ad alia vota, & si transierint de facto, non tenet repudium, neque contrahitur secundum matrimonium, nec dissoluitur primum. Si autem ad fidem trãsierint etiam permanet matrimonium, & non licet alteri coniugum dimisso priori cõiuge accipere alterum, eo quòd ad fidem transit quasi fides dissoluat præcedens matrimonium. Et ex hoc sequebatur illa diuersitas duorum casuum, de quibus arguebatur supra, in quæst. 29. ſ. siquis apud infideles contrahat in gradibus vetitis apud nos, & postea transeat ad fidem manebunt ambo coniuges in suo cõiugio, licet apud nos sint illi gradus vetiti, & ratio est, qa apud infideles potuit contrahi in talibus gradibus, & cum sic contrahatur est legitimum coniugium, sed coniugium semel legitimum est indissolubile, ideo non dissoluitur per baptismum, sed transeuntes infideles ad fidem sic manebunt copulati. extra, de consanguin. & affinitat. cap. de infidelibus. Et redditur ibi causa, ſ. quia fuit verum matrimonium inter infideles, & matrimonia non dissoluuntur per baptismum, vt dicit Ambrosius: crimina enim in baptismo soluuntur, non coniugia, & idem Leo Papa. 26. di. c. de Iudæ. & Innoc. Papa extra de diuor. c. gaudem². Alius casus erat quando habuit infidelis multas in vzores, dum erat, infidelis si conuertitur, an habebit omnes illas. Respondebatur, quòd non, quia Christus instituit matrimonium contrahi cum vna tantum, & illa viuente non posse esse matrimonium cum alia, & quia ista lex obligabat omnes, tam fideles, quam infideles, sicut siquis inter fideles postquam accepit vnã, accipit alias nõ tenet matrimonium, ita si fiat inter infideles, ideo cum prima potuit tenere matrimonium, & non cum alijs, sed sunt illæ, vt adulteræ, vnde cum ad fidẽ Christi transierit cum mulieribus illis, non poterit tenere illas, quia non sunt vxores, sed solum prima, quæ fuit legitima vxor. Et ita ex illo eodem fundamento, ſ. qp matrimonium etiam apud infideles contractum est indissolubile, sequuntur ista duo, ſ. quòd in primo casu non possit dimitti mulier, licet in gradibus vetitis, quia est vxor. In secundo autem casu nõ possint retineri fœminæ illæ, quia nunquam fuerunt vxores. Similiter autem est siquis infidelis repudiauit vxorem, & accepta altera conuertitur cum ea ad fidem non licebit ei retinere istam secundam, etiam ad fidem cõuersam, quia ista secunda, nũquam fuit vxor, cum prima, quæ repudiata est, maneat semper vxor. Vnde illa vi-

uente non poterit aliam habere iste, qui conuertitur ad fidem.

Quæstio. XLVII.

ET ob hoc possunt dari istę regulę de conuersis ad fidem, quia qui conuertitur vir, vel fœmina, aut habet coniugem, aut habuit aliquãdo, aut nunquam habuit. Si neque habet neq; vnquam habuit, licitum est sibi de fidelibus accipere coniugem, sicut ei placuerit, quia nullo præcedente vinculo impeditur ad hoc. Accipiet tamen iam coniugem secundum regulas, & cõsuetudines fidelium, ad quos transit, & non infidelium, a quibus recessit. Si autem habuit coniugem, & non habet, aut obijt, aut viuit. Si obijt, siue habuerit vnam, siue multas, siue simul, siue successiue, nullum impedimentum præstat quin possit iste libere contrahere, cum qua voluerit, eo quòd per mortem illarum liberatus est a lege earum, siue legitime, siue illegitime illas habuerit, vtpote si plures habuerat simul, quod non potuerat licite facere.

Si autem vxor viuit, aut habet eam vir, vel nõ, vtpote, quia repudiauit eam, vel illa recessit ab eo, & manet cum aliquo adultero, aut nulli copulata. Si non habet eam vir, vtpote quia repudiauit potest vir vnũ de duobus facere, aut quòd requirat eam, quòd cum ipso cõuertatur, vel saltem cohabitet, aut quòd nõ requirat: si autem non vult requirere, poterit licite transire ad fidem sine illa, & tamen illa viuente nunquam poterit aliam accipere in vxorem extra de diuor. c. gaudemus. & ratio est, quia cum matrimoniũ semel tenuerit cum illa muliere, quandiu illa vixerit erit legitima vxor, & non licebit viro accipere alteram eod. cap.

Si autem vult requirere eam, vt cõuertatur, vel cohabitet ei, & requisierit. Aut illa volet aut non, si illa vult conuerti cum eo ad fidem, cogitur vir eam recipere ad cohabitationem, & non poterit ei obijcere, quòd fornicata est cum alio viro, & ideo quòd nõ tenetur eam recipere, quia ille dedit ei causam fornicãdi, ſ. quia repudiauit eam, & ideo non solum si cum illo viro commixta fuit a quo accepta est in vxorem, cum fuit repudiata, sed etiam si cum alio quandiu manebant ambo in infidelitate nõ poterit ei obijcere istã fornicationem, sed cogetur eã recipere ac si non fuisset fornicata, quia ille præstitit occasionem fornicandi. Si autem illa vult sequi eum ad cohabitationem, & tamen non vult conuerti ad Christum, aut vult cohabitare ei sine contumelia creatoris, aut non. Si non vult cohabitare sine contumelia poterit quidem vir eam retinere, si confidit aut sperat, quòd ipsam conuertet per consuetudinem vitę, & hoc est supererogationis, potest autem si vult nõ retinere, sed etiam abijcere, & non solum abijciet a cohabitatione, sed etiam poterit transire ad alia vota, & hoc est speciale, quia vt ait Ambrosius contumelia creatoris soluit matrimonium circa eum, qui relinquitur ne accusetur alij copulatus, & idem 26. dist. c. deinde.

Si autem vult mulier cohabitare cõuerso ad fidem sine contumelia creatoris etiam si ipsa non conuertatur, est in electione viri quid agat, ſ. an retineat eam in cohabitatione vel non, nam si vult retinere bene agit, & sequitur consilium Apostoli. Si autem non voluerit vtitur rigore iuris: nam cum illa permaneat in infidelitate, quæ est fornicatio spiritualis, non tenetur cohabitare ei, sicut nec teneretur cohabitare vxori adulterę, & tamen si non voluerit eam retinere, non poterit ea viuente accipere aliam, quia inter eos fuit verũ matrimonium, ideo obligat ad semper cum nõ sit aliqua causa dissoluens, ſ. contumelia creatoris.

Et

Et isto modo debent intelligi omnia, quæ supra diximus. Et solent dicere doctores, quòd quando vxor vult cohabitare viro sine cõtumelia creatoris, etiam si non velit conuerti tenetur vir non abijcere eam, vel retinere, idest tenetur eam, vt coniugem habere non accipiendo aliam quandiu illa viuit, non tamen tenetur cohabitare ei, & reddere debitum: nam illa est in culpa cum non velit cõuerti: ideo poterit ei subtrahi cohabitatio, & actus coniugales, sicut vxori adultere, quia propter culpam suam ista subtrahuntur.

Si tamen vir non requisiuit vxorem repudiatam, quando conuertebatur, & illa postea conuertitur, tenetur illam recipere ad cohabitationem, quia illa nõ fuit in culpa aliqua ad hoc, quòd possit eam abijcere a cohabitatione, vel non admittere. extra de diuor. ca. gaude. Si autem vir eam requisiuit, vt conuerteretur, & illa noluit conuerti, nec sequi virum, aut non sine contumelia creatoris, statim habet vir licentiam contrahendi cum alia, quia vt Apostolus dicit non est in huiusmodi frater, aut soror seruituti subiectus 1. Corinth. 7. cap. idest non tenetur manere sine coniugio si infidelis, non vult ei cohabitare, vel si vult cum cõtumelia creatoris, quia illa dissoluit matrimonium, vt dictum est. Si tamen vir non contrahat statim, & interim pœniteat mulier, & velit conuerti cum ipso, antequam ille accipiat aliã in vxorem, tenebitur vir illam recipere ad cohabitationem, & ratio est, quia licet erat viro licentia dissoluendi matrimoniũ, quia tamen de facto non dissoluit, illud manet, & si interim recessit mulier, quia adhuc illa vera est vxor habet ius petendi cohabitationem, & isto modo debẽt accipi per nos dicta, & alios, ſ. quòd si vxor nolit conuerti, vel cohabitare requisita a viro, quòd postea si pœniteat nõ tenetur vir eam recipere. Verum est si iã aliã receperit, quia cum sit iam dissolutum matrimonium legitime per licentiam, quam a Deo vir habebat, & aliud sit legitime contractum, non solum non obligabitur vir recipere illam, sed nec etiam poterit recipere, cum iam habeat legitimam vxorem. Etiam intelligebatur, quod cum mulier requisita recusaret conuerti, aut sequi virum, statim illa per hanc recusationẽ præiudicabat iuri suo, si tamen vir de facto non accipiat aliã, quia res est integra, & est locus pœnitentiæ, & poterit petere virum, & ille cogetur eam recipere ad cohabitationem. De his omnibus habetur in alleg. capi. gaudemus. Qui autem secundum ritum suum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit, nũquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Christi ꝓuersam habere, nisi post conuersionem ipsius illa rẽnuat habitare cum ipso, aut etiam si consentiat, non tamen sine contumelia creatoris, vel vt eum per trahat ad mortale peccatum, in quo casu restitutionem petenti quamuis de iniusta spoliatione obstaret, restitutio negaretur, quia secundum Apostolum frater, aut soror non est in huiusmodi subiectus seruituti, quòd si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur antequam propter causas prędictas legitimam ille ducat vxorem, eam recipere compelletur.

Declaratio inferioris auct.

Verba textus.

Quando vir requisiuit vxorem repudiatam, & ab alio ductam, quando conuersus est ad fidem, & illa noluit conuerti, nec sequi eum, dicta pœnitentia ducta illa requirit eum asserendo se velle ei cohabitare sine contume. creat. an teneatur eam recipere.

Quæst. XLVIII.

SED quid, si quando vir requisiuit vxorem a se repudiatam, & ab alio ductam, quando conuersus est ad fidem, quòd illa conuerteretur, & illa neque conuerti voluit neq; ipsum sequi: & postea pœnitentia ducta antequam ille aliam ducat in vxorem requirat eum, quòd vult cohabitare ei sine cõtumelia creatoris manendo in fidelitate priori, an teneatur eam recipere, vel poterit accipere aliam.

Dicendum, quòd nec tenetur eam recipere, nec potest accipere aliam. Primum patet, quia etiam si vir habens vxorem non repudiatam conuertetur, & illa cõuerti non velit: non tenetur cohabitare ei quantumcunque illa velit cohabitare sine contumelia creatoris, quia infidelitas liberat ipsum ab onere cohabitandi, si tamen vult cohabitare potest, quia non veratur de iure, immo potest esse meritorium si vir eo animo agat, vt vxorem per ꝓsuetudinem ad fidem deducat: & ideo multo minus tenebitur in hoc casu cohabitare cum illa recusauerit conuerti, & cohabitare primũ requisita. Secũdo patet, quia matrimonium, quod semel tenuit inter infideles, non potest dissolui, nisi aut per mortem alterius coniugum, aut per nolle cohabitare sine contumelia Dei, & tamen hic viuit vxor, & vult cohabitare sine contumelia creatoris: ergo non soluitur matrimonium. Nisi forte obijciatur, quòd iã ista mulier requisita fuerat, & recusauit conuerti, & etiam cohabitare.

Sed dicendum, quòd non obstat, quia si vxor repudiata erat, vel quomodolibet in infidelitate manens requisita a viro conuerso nolit conuerti, neque cohabitare sine contumelia creatoris: & postea antequam vir conuersus accipiat aliam velit conuerti, & eum requirat, quòd illam recipiat: cogitur eam recipere extra de diuor. c. gaudemus. Cum dicitur, quòd si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur antequam propter causas prædictas ille legitimam ducat vxorẽ eam recipere compelletur, sed sicut cõuerti vxorem habet se ad hoc, quòd vir recipiat illam, ita velle cohabitare sine cõtumelia creatoris habet se ad hoc, quòd non possit vir contrahere cum alia, sicut dicitur eodẽ cap. gaudemus. quòd qui secundum ritum suum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudiũ veritas in Euangelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Christi conuersus habere: nisi post conuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut etiam si consentiat non tamen absq; contumelia creatoris, ergo quando sine contumelia creatoris vult cohabitare etiam si non conuertat̃ non poterit vir ea viuente habere aliam in vxorem: & tamen si a principio renuit infidelis mulier cõuerti, & postea antequam vir illam accipiat velit conuerti, cogitur eam accipere, vt dictum est: ergo similiter si mulier a viro requisita, nec voluit conuerti, nec cohabitare, & post pœnitentia ducta antequam ille aliam accipiat requirit ipsum, quòd vult ei cohabitare, licet non vult conuerti, tenebitur vir nõ accipere aliam, sed vel ipsam tenebit sine contumelia cohabitantem, vel manebit innuptus.

De muliere adultera quid vir facere teneatur.

Quæst. XLIX.

AD inchoata redeundo dicendum, quòd si vir non habet vxorem habuit tamen eam, & viuit, sed non cohabitat, vtpote quia est cũ adultero, vel receisit a viro propria auctoritate, & non fornicata est, & vir suus cõuertitur, potest requirere eam aut non, si non vult requirere poterit transire ad fidem, & tamen non poterit accipere aliam quandiu illa vixerit quantumcunque fuerit fornicata eo, quòd matrimonium non dissoluitur quod semel tenuit.

Sed quid, si viro non requirente illa velit conuerti & manere cum viro, an teneatur vir eam recipere.

Dicen-

Dicendum, quòd si voluerit potest, non tamen cõ pellitur, quia illa fornicata fuit, & potest opponere de fornicatione, licet alij contrarium sentiãt, de quo po-
In qõ. 53. & 58. stea dicemus veritatem. Idem autem est, quando illa sponte recessit a viro contra voluntatem viri, licet non fuerit fornicata, quia cum ipsa spoliauerit virum, non cogitur vir eam recipere. Et tamen quomodocunque non recipiat eam, non licebit ei accipere aliam, quandiu illa viuit. Si autem vir illam requirat, vt conuertatur, & illa conuertitur per hoc vir renunciat exceptioni fornicationis: ostendens quòd illam vult recipere, & sic cogetur recipere ad cohabitationem. Si autem illa nolit conuerti, velit tamẽ sine contumelia creatoris cohabitare, poterit vir eam recipere, sed non cogitur, & tamen si nõ receperit, manebit innuptus, illa viuente. Si autem illa cohabitare consentiat, & tamen non sine contumelia creatoris, posset vir cohabitare, sed non tenetur, immo non est tutũ, quòd cohabitet, & per hoc liberat̃ ille a vinculo matrimonij, & poterit aliam accipere in vxorem.

Habens plures vxores si omnes etiam conuertantur non potest habere, nisi primam: deficiente autem prima nullam illarum tenetur tenere. Quæst. L.

VLTIMVM est, quòd si is, qui couertitur habet tunc vxorem, & tunc, aut habet vnam, vel multas, sicut pagani habent, si habet multas est dicendum, quòd illę non sunt vxores, sed vna tantum, ideſt prima, quia sicut vetante Christo nulli homini fideli, aut infideli licet repudiare vxorem, ita eodem vetante non licet alicui plures vxores simul habere. Cum autem contrahens cũ vna habeat eam, vt veram coniugem, non poterit cũ alia contrahere, & si contraxerit nõ est matrimoniũ, sed fornicatio. Hoc suppositio dicendum, quòd cum conuertitur vir habens plures in vxores, aut omnes conuertuntur, vel quędam, aut nulla, si autem omnes sponte conuertantur, dicendum quòd non potest habere omnes, nec duas, sed vnam tantum, cum pluralitas vxorum in matrimonio reprobetur in alleg. capit. gaudemus.

Sed dicẽdum, quòd aut inter illas est ea, quam primo accepit, aut non, vtpote quia obijt. si est ibi prima, I illa est legitima vxor, & illam tenetur retinere ad cohabitationem, sicut vxorem, reliquas autẽ velut adulteras tenetur abijcere. Si autem nõ sit ibi prima, quia obijt, dicendum quòd non tenetur aliquam istarum retinere, vt vxorem, quia omnes fuerunt vsque nunc adulterę: nam sicut viuente prima vxore erãt omnes istę adulterę, ita ea mortua, quia nullam earum specialiter accepit in vxorem, erant omnes fornicariæ, ideo nullam earum tenetur accipere. Si tamen voluerit aliquam de nouo accipere, & ambo consenserint, erit vxor eius per illum nouum consensum, & non potius teneretur vnam quam alteram accipere, cum omnes fuerint fornicariæ, & ad nullam earum teneatur aliquo vinculo. Si autẽ conuertuntur quæ- K dã, & omnes non, aut inter conuersas est prima vxor, aut non, si est ibi prima, illam tenetur accipere, & illa quoque compelletur manere cum eo, cum sit fidelis, omnes autem alias abijciet. Si autem prima non conuertatur, non poterit capere aliquam de alijs, nisi primam requisierit, & si illa requisita conuerti voluerit, cogetur eam habere, si autem noluerit conuerti, sed voluerit cohabitare sine contumelia creatoris, licebit viro tenere eam, si voluerit, si autem noluerit non poterit accipere aliquam de cõuersis, nec vllam aliam quandiu ista vixerit. Si autem ista requisita nolit conuerti, nec cohabitare sine contumelia creatoris, soluitur vir a vinculo matrimonij, & potest accipere quam voluerit de suis conuersis, vel aliquam aliã, quam voluerit. F

Si autem nulla vxorum prædictarum vult conuerti, aut prima earum est viuens, aut non. Si non viuit non tenetur requirere alias, vel aliquã earum, vt conuertantur, quia non est aliqua earum coniux eius, vnde etiam si conuerterentur non cogeretur cohabitare alicui earum. Si autem prima viuit potest illam requirere, vel requisita conuerti, si non vult requirere eam, manebit sine coniuge quandiu illa vixerit, si autem requirit eam, vt conuertatur, & cõuertitur, tenetur eam, vt coniugem tenere. Si autem non vult conuerti, vult tamẽ cohabitare viro sine contumelia creatoris, poterit vir eam retinere, si vult, & si non vult nõ G licebit ei capere aliam, viuente illa. Si autem requisita nolit cõuerti, neque cohabitare sine cõtumelia creatoris, licebit ei accipere aliquam de alijs, aut quamcũque aliam nisi illa ducta pęnitentia velit conuerti antequam vir aliam ducat, quia tunc cogetur eam vir accipere, vt in alleg. cap. gaudemus.

Repetitio superium de acceptanda vel reijcienda vxore infideli. Quæst. LI.

SI autem vir vnicam habet vxorem aut est illa, quam legitime accepit, aut est vna de multis, quas simul habuit, & aliæ iam obierũt: si enim sit vna de pluribus in prædicto casu, aut est illa H prima, quam accepit, aut aliqua de alijs, si sit prima legitima vxor est, & idem iuris est, ac si istam solam habuisset, si vero sit vna de alijs, dicendum quòd nõ est vxor, ideo potest conuerti, siue illa conuertatur, siue non, & etiam si illa conuertatur, non tenetur eam retinere, quia non est vxor, sed potest accipere de nouo, quam voluerit quasi nullam haberet vxorem. Si autem ista sit vnica vxor, quam non habuit simul cum alijs, dicendum quòd aut viro conuerso vult illa conuerti, aut non: si vult conuerti cum eo tenetur eam retinere in vxorem, si autem non vult cõuerti, aut vult sequi virum cohabitando ei, aut non, si non vult sequi eum habet ille statim licentiam accipiẽdi aliam, q̃ voluerit in vxorem de fidelibus, & secundum ritum fidelium, nisi forte antequam ille de facto accipiat aliã pęniteat illa, & conuertatur, quia tunc illam cogetur accipere, si vero velit sequi virum conuersum non tñ vult conuerti, aut vult cohabitare viro sine contumelia creatoris, aut sine illa, si sine contumelia est in potestate viri tenere eam, vel non, si tamen noluerit tenere non poterit aliam accipere ea viuente. Si autem non sine contumelia cohabitat, licentiam habet vir accipiendi aliam, nisi forte antequã de facto accipiat illa conuertatur, quia tunc cogetur vir eam accipere extra de diuort. cap. gaudemus. & plenius ista ponuntur eod. titu. capit. quanto. cum dicitur: Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum ei cohabitare volente, qui relinquitur, si voluerit, ad secunda vota transibit, & in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: frater enim, vel soror non est seruituti subiectus in huiusmodi, & in canone dicitur: contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eũ, qui relinquitur.

Regulæ matrimonij circa mulieres conuersas ad fidem, quid facere debeant circa maritos infideles. Et an possint noua contrahere matrimonia, & quando, & quomodo. Quæst. LII.

SICVT autem diximus in præcedentibus quid faciendum, quando vir conuertitur ad fidem circa vxo-

vxorem, idem dicendum est si vxor conuertatur faciẽdum esse de viro, quia vir, & vxor in matrimonio ad patia iudicantur in alleg. ca. gaudemus, & Apostolus, quando loquitur de conuersione infidelium cõiugum ad fidem idem dicit de fęmina, & viro, s. Non
De diuort. est in huiusmodi subiectus seruituti frater, aut soror 1. ad Corinth. 7. capi. & iura indifferenter loquuntur de viro, & fęmina extra de Diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus. & tamen propter aliquos minoris ingenij, qui non facile applicant vniuersale particulari, dicemus breuiter de fęmina. Si mulier infidelis cõuertitur, aut habet virum, aut non, si nõ habet, ideſt quia nunquã illum habuit, vel quia est defunctus nihil differt, sed est pure liberum, & poterit conuerti quandocunque voluerit, & conuersa poterit accipere in virũ, B quem voluerit, & non refert, quòd sit in potestate parentum, quia inuitis parentibus potest conuerti: hęc enim est regula, siue sit masculus, siue fęmina cuiuscunque ętatis, dum tamẽ habeat vsum liberi arbitrij, quòd cum patuerit voluntas eius, de conuersione ad fidem Christi conuertetur, sed & parentes, in quorũ potestate est non poterunt prohibere, immo eis inuitis auferentur filij extra de Iudæi. & Saracen. cap. sicut Iudæi, s. Statuimus, vt nullos inuitos, vel nolentes Iudęos ad baptismum venire compellat, siquis autẽ ad Christianos causa fidei confugerit, postquam voluntas eius fuerit patefacta, Christianus absque calũnia efficiatur. Ipsos autem filios paruulos Iudęorum, quorum voluntas non est patefacta, an fidem velint, non licet nobis inuitis parentibus eorum baptizare, sicut neque ipsos Iudæos, aut infideles adultos inuitos, vel nolentes, non licet nobis baptizare, extra de baptis. & eius effec. ca. maiores, & 45. di. de Iudęis. Cum autem filij infidelium sunt grandiusculi, quorum voluntas potest apparere, & constet, quòd fidem volunt, sunt inuitis parentibus baptizandi, immo & si parẽtes per cutiant ipsos, quia hoc nolunt, sunt cremandi cum omnibus suis participibus. C. de Iudæi. & cęlicolis. l. Iudæis, & maioribus.

Si autem mulier virum non habet, & tamẽ habuit eum, & viuit, vtpote, quia repudiauit eã, vel quomodolibet abiecit eam, vel ipsa eum, dicẽdum quòd mulier potest dupliciter se habere. Vno modo, quòd conuertatur, & non requirat virum, quòd conuertatur, & licebit ei sic manere, & dato, quòd vir repetat eam D ad cohabitationem, non tenebitur cohabitare ei si ille non conuertitur, quia istud est generale, quòd cõuersus ad fidem non cogitur cohabitare infideli, & tamen quandiu vixerit vir illius non poterit illa accipere alium in virum, quia ille est vir legitimus.

Si autem velit requirere virum, vt conuertatur tũc differt, an illa repudiata fuit a viro, vel fornicata est, vel recessit a viro. Si autem illa repudiata fuit a viro, aut nunc habet illa alium virum post repudium, aut nõ, si non habet alium virum, ideſt quia non accepit eũ sed mãsit, vt vidua, vel accepit virum, & mortuus est. Si vir non vult cõuerti dicetur infra. q. 16. Aut repudians requisitus ab ea vult conuerti, aut nõ. E si vult conuerti, & sequi eam tenetur ipsa cohabitare ei, eo quòd matrimonium adhuc manet, & ambo efficiuntur fideles.

An repudians vxorem, & accipiens aliam, sit fornicator, & possit ei obijcere prima mulier fornicationem istam. Quæst. LIII.

SED circa hoc dubium est, quia aliqui volunt, q̃ non tenetur illa recipere eum, etiam si conuertatur: nam ille fornicatus est accipiendo aliam vxorem, & hanc fornicationem potest ei obijcere mulier ad non cohabitandum. Dicendum, q̃ A non potest obijcere fornicationem istam ad repellendum a cohabitatione. Et volunt aliqui, quòd ideo nõ possit obijcere, quia non est fornicatio, sed concubitus matrimonialis cum aliam acceperit coniugẽ auctoritate legis, cum qua videbatur esse licitus concubitus. Dicendum, quòd non est verum, sed est vera fornicatio cum Christus dixerit Matth. 19. quòd qui dimiserit vxorem, & aliam superduxerit, męchatur, & tamẽ dato, quòd sit vera fornicatio nõ potest vxor viro illam obijcere. Sic etiam est si vxor repudiata virum alium accipiat vere fornicatur, & tamen potest vir ei obijcere fornicationem istam ad non recipiendum ad cohabitationem, si illa conuertatur, sic dicitur in alleg. cap. gaudemus. in fine, s. quamuis quoque secundum Euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam, męchatur: non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissę pro eo, quòd nupsit alij post repudium, ita ergo nec repudiata poterit obijcere viro fornicationem, quia aliam accepit vxorem, & illa erat fornicatio.

Obijcietur, quòd non est simile, quia in veteri testamento, immo & inter gentes vir repudiat vxorẽ, & non vxor virum, & ideo si mulier repudiata accipiat alium virum, cuius concubitus est fornicatio, nõ poterit vir obijcere hoc vxori, quia ipse eam repulit, & spoliauit iure coniugali, secus autem est, si vir accipiat aliam, quia ipse nõ repudiatur ab vxore, ita vt necesse sit ei, vel aliam accipere, vel manere innuptum, immo videtur, quòd vxor possit ei obijcere fornicationem, quia voluntaria est, fornicatio autem vxoris C repudiatę non est voluntaria, sed quasi necessaria cũ vir eã repulerit, & prępcipue, quia vir præstitit causam, huic fornicationi vxoris, ideo cũ sit ipse in culpa non potest illam obijcere, mulier autem non præstitit causam fornicationi viri cum non repudiauerit eum, iõ poterit illam obiicere viro.

Dicendum, quòd si vir repudians vxorem suam legitimam aliam superducat, non potest vxor repudiata in conuersione ad fidem obiicere ei hanc fornicationem, sicut neque vir obiicit fœminæ repudiatę, q̃ alteri nupserit, & tamen potiorem causam habet fœmina, vt non possit obiicere ei vir fornicationem istã, quam habeat vir contra fęminam, vt non possit repellere eum a cohabitatione.

Quando vir non possit obijciendo fornicationem repudiare vxorem. Quæst. LIIII.

SVNT autem duæ causę vxori contra virum, vt non obiiciat ei fornicationem. Prima est, quia ipse causam præstitit abiiciendo eam, ideſt repudiando, & quia ipse est in culpa non potest hanc fornicationem obiicere, quemadmodum si vir traderet vxorem suam alteri cognoscendam, nõ posset ei obiicere hanc fornicationem, cum ipse lenocinium exercuisset. Secunda causa est, quia mulier ista repudiata accepit virũ, qui putabatur esse legitimus eique commixta est, & non alteri, ideo non vt fornicaria egit, sed vt vxor, licet in veritate fornicaria fuerit. Vir autem contra vxorem non habet, nisi secundam causam: nam non præstitit illa viro occasionem fornicationis cum non repudiauerit eum, sed solum, quia ille per legem hoc egit, & non possunt ista contra virum multum aggrauari ad hoc, quòd obiiciat ei vxor fornicationem: nã cum dicitur, quòd vir præstitit occasionem vxori fornicandi non præstitit directe, quia poterat illa repudiata non accipere alium virum, sed manere in viduitate.

Item quando vir repudiauit vxorẽ, & per hoc præstitit occasionem fornicandi, non egit sicut leno, qui

directe

Universidad de Deusto
Biblioteca

directe tradit vxorem suam alteri cognoscendam cui potius debet imputari quam vxori, nec etiam egit, sicut vir Christianus, qui abijcit vxorem de domo, quia licet non iubeat illi fornicari tradit tamen occasionē fornicandi indirecte, & peccat in hoc, quia non habuit ius abijciendi eam de domo: secus de viro infideli, qui repudiat vxorem, quia repudiando non videtur malum agere, sed auctoritate legis vti. Nam sicut lex concedit, quòd mulier repudiata alium virum accipiat, ita permittit, quòd vir possit repudiare vxorem.

Et ista est causa præcipua pro vtroque, vt non reputetē eis fornicatio, licet vera sit fornicatio, sed reputetur, vt concubitus legitimus cū talis iudicetur apud ipsos infideles, qui repudio vrūtur, & hic prēualet opinio veritati, & hoc est, quia inter infideles pro vera lege habetur lex repudij, ideo quidquid auctoritate illa agitur, non est peccatum, cum nullum peccatum fiat auctoritate legis, sed omnia contra auctoritatē legis, vt ait August. contra Petilianum, & habetur 23. quęs. 4. cap. qui peccat. Similiter auctoritate iudicis agens nemo peccat, quia ius, & iudex pro eodem habentur, & ita licet quis non habeat iustam causam possidendi si auctore prætore possidet iuste possidet. ff. de acqren. posse. l. iuste possider. Et ideo cum isti tam repudians quam repudiata putarent se iuste agere, etiam si vere fornicarentur, non iudicātur, vt fornicarij, sed vt legitime agentes quantum ad hoc, quòd ipsos tangit. Est simile extra de Frigi. & male. cap. fraternitatis. vbi mulier videbatur non cognoscibilis, quod & matronę inspicientes testatę sunt, & sic prolata sententia diuortij inuenit mulier aliquem qui eam cognosceret, & alteri nupsit, ibi si vir eius prior alteram accepisset iudicaretur esse verum matrimonium, & tamen erat adulterium, quia prima erat vere vxor eius cum matrimonium tenuerit cum illa, sicut ibi dicitur sententiam diuortij per errorem, licet probabilem esse probabilem, & restituitur mulier primo viro, sed non iudicatur ille fornicatus, quia auctoritate Ecclesię aliā acceperat. Ita ergo dicendum hic, quòd nec repudiator repudiatę, neq; repudiata repudiatori poterit obijcere fornicationem prædictam ad non recipiendum eam, vel eum ad cohabitationem cum neutrius eorū reputetur fornicatio, sed legitimus concubitus, licet esset vere fornicatio.

Qñ opinio prænalet veritati.

Quando mulier conuersa teneatur accipere virum.
Quæst. LV.

SI autē mulier quando conuertitur non habeat virum, s. quia recessit ab eo, & fornicata est, vel recessit, & non fornicata est. Dicendum de primo, quòd si conuertatur ipsa, & non vir, vel si conuertatur, non tenetur eam tenere in vxorem. Vnde si illa cōuersa ille conuertatur, & illa petat eum ad cohabitationem non cogetur iudicio Ecclesię ipsam accipere, quia obijciet ei vir fornicationem verā non factam auctoritate legis, quæ neque potuit reputari licita, ideo repellet eam a cohabitandi iure. Si tamen ipse non acceperit eam, non poterit accipere aliam viuente ea, quia illa fuit legitima vxor, & licet fornicatio fuit sufficiens ad excludendum eam a cohabitatione, non est tamen sufficiens ad accipiendū aliam ea viuente, nam sola contumelia creatoris soluit matrimonium inter infideles extra de diuor. ca. quanto, & 28. quęst. 2. ca. si infidelis, ideo vel reconciliabit sibi vxorem, vel manebit innuptus.

Si autem ille non conuertatur requisitus ab ea distinguunt aliqui, q aut neque vult conuerti, neq; sequi eam, aut vult conuerti, si non vult conuerti neq; sequi eam dicunt, quòd licebit mulieri accipere aliū virum, vel si vult sequi eam cohabitando, tamen non sine contumelia creatoris. Sed dicendum, q non est verum, sed siue conuertatur, siue non, siue cohabitare velit, siue non, nunquam poterit, illo viuente, mulier etiam ad Christum conuersa alium virum accipere: nam etiam si ille conuerteretur non tenebatur eā recipere ad cohabitationem, & sic tenebatur illa manere vidua, quandiu ille viueret, ergo & nunc quando non conuertitur tenebitur a fortiori contineri, ga etiam si petat iudicio Ecclesię illum non adiudicabitur ei ad cohabitandum, quia illa perdidit ius cohabitandi per hoc, quòd fornicata est. Dicendum ergo, quòd siue conuertatur, siue non conuertatur, non potest mulier accipere alium virum illo viuente. Et nō prodest, quòd requisitus nolit conuerti, quia etiam si conuertatur non obligaretur eam recipere, sed maneret illa innupta.

Sed obijcietur, quòd contumelia creatoris soluit matrimonium, & tamen iste non vult cohabitare sine contumelia creatoris, ergo soluta esset mulier a lege eius, & posset accipere alium virum.

Dicendum, quòd contumelia soluit matrimoniū in cohabitante, s. siquis tenetur cohabitare, & nolit cohabitare sine cōtumelia creatoris, secus in eo, qui nō tenetur cohabitare, & ideo nō cohabitat, neque vult cohabitare sine contumelia, aut cum contumelia. Nam nō est minus vllo modo cohabitare, quam cohabitare cum cōtumelia creatoris, immo videtur esse maius, quia istę duę causę ponuntur ad dissoluendū matrimonium inter fideles, & infideles extra de diuort. cap. gaudemus. & ponitur, vt prima causa nolle cohabitare, & adiungitur postea quasi minus principalis non cohabitare sine contumelia creatoris.

Sed istud verum est, quando vir in hoc casu nondū incępit cohabitare, secus autem si cępisset cohabitare, & non cohabitaret sine cōtumelia creatoris, quia tunc dissolueretur matrimonium: nam si iste infidelis, cuius vxor fornicata est, dicat requisitus ab vxore, quòd non vult conuerti, nec cohabitare ei cum contumelia, neque sine contumelia creatoris non dissolnitur matrimonium, neq; potest illa accipere alium, quia fornicata est. Si tamen vir iste manens in infidelitate eam iam conuersam recipiat ad cohabitationē, & postea non cohabitet sine contumelia, dissoluetur matrimonium. Ratio est, quia per hoc, quòd iste admisit mulierem ad cohabitationem remisit ei fornicationē, & abdicauit a se ius exceptionis huius, ideo iam non potest abijcere eam, nisi prętextu nouæ fornicationis, simile extra de iureiuran. ca. quemadmodum, sed mulier habens ius cohabitādi viro infideli si non cohabitet sine contumelia, potest dimittere eū, & accipere alterum, ergo poterit ista tūc hoc facere.

An mulier quæ relinquerat virum anuersa teneatur recipere eum. *Quæst. LVI.*

ERAT autem dicendum, quando mulier non habebat virum, quia dimiserat eum, non tamen adulterando, sed recedendo ab eo auctoritate propria, & viuendo caste. Aliqui putant tunc distinguendum, s. an mulier requirit virum illum, quando conuertitur, vt cohabitet ei, vel non, si non requirit, manebit illa perpetuo innupta, s. illo viuente, si autem requirit, aut conuertitur, aut non, si conuertitur habebit eam in vxorem, si non conuertitur aut vult cohabitare, aut non, si nō vult poterit mulier conuersa ad alia vota transire, si vult cohabitare, aut cum contumelia, aut sine illa, si sine contumelia manebunt simul, sin autem poterit illa accipere alium virum.

Sed

Sed dicendum, quòd nō stat, quia ista distinctio teneret si vir teneretur recipere mulierem ad cohabitationem, & tamen non tenetur, licet ista mulier nō fornicata sit, spoliauit tamen virum propria auctoritate, & se priuauit consortio viri, ideo si petat restitutionem, non auditur, quia vir non spoliauit eam, sed ipsa virum, & ideo cum ipsa conuertitur etiam si cōuertatur vir, non tenetur cohabitare ei, quia sicut si mulier fornicata fuisset, quę conuerteretur, non teneretur vir conuersus recipere eam in alleg. cap. gaudemus. opponendo ei fornicationem, ita nunc obijciet ei, quòd sponte recesserit a viro, ideo quòd nunc redeuntem non teneatur admittere.

Si autem non conuertatur vir, & mulier prefata eū requirat, nec etiam requisitus cohabitare velit non licebit ob hoc mulieri accipere aliū virum, quia hoc esset si teneretur vir cohabitare ei, sed non tenetur vir recipere eā, quia ea virum spoliauit, & sibi ipsi ius ademit cohabitationis, ideo etiam si non consentiat cohabitare non licebit mulieri accipere alium virum in hoc casu.

Alia distinctio de nouo in casu in quo ipsa habeat virum.
Quæst. LVII.

SI autem mulier, quæ conuertitur habet virum viuentem, aut ille est vir primus, vel legitimus, aut ille, qui eam accepit ab alio repudiatam, si sit vir primus potest mulier requirere virū, vt conuertatur, vel non, si non requirit manebit non cohabitans viro, & tamen nō poterit accipere alium eo viuente. Si tamen vir non requisitus, vel requisitus q̄uertatur, tenebitur eam recipere, & ipsa eum in alleg. ca. gaudemus. nisi vnus alteri fornicationem obijciat, ita vt eum abijciat a iure cohabitandi eod. cap. Si autē vir requisitus non conuertatur, aut consentit cohabitare aut non. Si non consentit, licebit mulieri trāsire ad alia vota, quia per hoc soluitur matrimonium. Si autem consentit habitare, aut cum contumelia, aut sine contumelia, si sine contumelia poterit mulier fidelis cohabitare viro si voluerit, & si noluerit manebit innupta illo viuente. Si autem non cohabitat sine cōtumelia soluitur matrimonium, & poterit mulier accipere alium virum fidelem.

Si autem vir ille erat, qui accepit eam repudiatam ab alio. Dicendum, quòd aut viuit vir ille, qui repudiauit vxorem, aut non. si viuit illum debet requirere, quia ille est legitimus vir, & si vult conuerti, illum tenebitur accipere mulier in alleg. ca. gaudemus. Si non vult conuerti, aut vult cohabitare, aut non. Si nō vult soluitur matrimonium. Si vult cohabitare, & tamen cum cōtumelia, soluitur eodem modo matrimoniū, & licebit in vtroque casu mulieri transire ad alia vota. Si autem vult cohabitare, sine cōtumelia, est in potestate mulieris, an velit cohabitare viro, si vult manebunt, vt coniuges, si autem manebit illa sine viro eo viuente. De viro autem, qui accepit eam repudiatam non est attendendum, neque est requirendus, quia etiam si ille vellet conuerti, non posset mulier eū recipere in coniugem, quia ille, qui repudiauit eam vi-uit, & est legitimus vir, & eo viuente nunquam poterit alium habere. Sed quid si mulier habeat virū qui accepit eam repudiatam, & qui repudiauit eam mortuus sit, quando conuertitur mulier? Dicēdum, quòd non tenetur mulier illum requirere, sed cōuertetur, & poterit accipere quemcunque voluerit in virum, quia nullum habet, & si vir iste voluerit conuerti nō tenetur eum recipere mulier, quia nō est vir suus, sed verum est, quòd potest eum recipere in virum, si voluerit, sicut quēcunq; alium, cum nullū virū habeat.

Si vir, & mulier conuertantur, & mulier dum esset infidelis fornicata fuerit, an vir teneatur eam recipere, vel possit obijcere fornicationem in infidelitate perpetratam. Et quam fornicationem poterit obijcere.
Quæst. LVIII.

CIRCA precedentia relinquitur primo dubiū iuxta casum tactum, si mulier conuertitur ad Christum, & vir suus, & fornicata fuerat mulier, quando erat infidelis, an teneatur vir conuersus eam recipere, vel poterit obijcere fornicationem. Aliqui dicunt, quòd si mulier, vel vir post cōuersionem fornicantur, potest hoc vnus obiicere alteri, & tamen si ante conuersionē non poterit obijcere. & ista est opinio aliquorum theologorum, & etiam iuristarum, & supra eam tetigimus recitando. Motiuum autem istorum est, quia crimina tolluntur per baptismum omnino, ideo non manet aliquid, qđ obijci possit, secus si post conuersionem fornicentur, quia tunc crimina manent, & obiici possunt.

Primū dubium circa supradicta in q. pced.

in qō. 53.

Sed dicendum, quòd non est istud rationabile, neque iuri consonum. Pro quo sciēdum, quòd apud infideles est quædam fornicatio, quæ excusatur auctoritate legis, & iudicatur esse legitimus concubitus, sicut quando repudiatur mulier a viro, & accipitur ab alio: nam vir accipiens aliam fornicatur, & ipsa transiens ad alium fornicatur, Matth. 5. & 19. ca. ista tamē fornicatio non putatur apud infideles fornicatio, immo legitimus concubitus, quia auctoritate legis ipsorum fit. Alia fornicatio est, quæ nullius legis auctoritate velatur, sicut si mulier recedens a viro alium accipiat, vel si vir cognoscat vxorem alterius non repudiatam ab eo.

Apud infideles aliqua fornicatio pōt obijci aliqua vero non.

De prima fornicatione dicendum, quòd vnus de coniugibus non potest eam opponere alteri, cum nō iudicaretur inter eos fornicatio, aut aliquid illicitum: nam forte hoc non fecissent, si illicitum iudicaretur, & de hoc dicitur in alleg. cap. gaudemus. quamuis secundum Euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam męchatur, non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudium. De secunda fornicatione dicendum, q cum nullius legis honestate veletur, aut excusetur, potest opponi, & ideo quicunque coniugum post q̄uersionem potest obijcere talem fornicationem alteri volēti cohabitare, similiter infidelis posset hoc obijcere fideli, & si peteret fidelis conuersus cogi infidelem coniugem ad cohabitationem, compelletur, si tamen obiiciat fornicationem non compelletur. Et ob hoc etiam si conuersus ad fidem requirat coniugem infidelem, & ille neque conuerti velit neque vllo modo cohabitare non licebit fideli transire ad alia vota, quia non facit ei iniuriam infidelis nolendo cohabitare, si conuersus ad fidem fornicatus fuerat, & hoc patet in alleg. cap. gaudemus. in fine cum dicitur. Non tamē dimissor poterit obijcere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudiū, nisi alias fuerit fornicata.

Declarō c. gaudem². de qua fornicatione intelligat, quia de secunda.

Ex hoc patet primo, quòd intelligatur de fornicatione commissa ante conuersionem, cum specialiter excipiat istam fornicationem, quę est accipere alium virum post repudium, quę fornicatio est ante cōuersionem: nam si intelligatur, quòd nulla fornicatio ante baptismū cōmissa posset opponi exprimeretur ista, sed diceretur, quòd conuersus non posset obijcere ei, qui conuertitur, fornicationem.

Secundo quia dicitur non poterit obiicere fornicationem dimissor dimittę pro eo, quòd nupsit alij post repudium, nisi alias fuerit fornicata, & ita apparet, q de omnibus fornicationibus istam solam excipit, ergo om-

go omnem aliam fornicationē potest obijcere vnus F coniux alteri.

Tertio apparet, quia diuersitas rationis istud ostēdit: nā ista sola fornicatio, quę est cum repudiata ab alio accipitur, vel repudiator aliam accepit est, quę vt latur quadam honestatē legis, & iudicatur nō esse fornicatio apud infideles, ideo propter errorem debuit excusare, saltem quantum ad eos, vt vnus alteri illam obiicere non possit, omnes aliæ fornicationes iudicantur etiam inter eos fornicationes, ideo omnes illę obiici possunt.

Quarto patet, quòd non possit vllo modo intelligi de fornicatione quę est post baptismum, sed ante: nā si de primis non esset dubium, frustra esset dicere, ꝙ non posset obiici fornicatio, quæ est accipere alium virum per repudium, & adiungitur, nisi alias fuerit fornicata, & ita fornicationes istæ sunt vnius temporis, vel modi, sed fornicatio post repudium est ante conuersionem, ergo aliq etiam fornicationes intelliguntur ante conuersionem.

Quinto adhuc magis patet, quia in alleg. capi. gaudemus. dicitur, quòd si vir, qui repudiauit vxorem cō uertatur, & repudiata velit eum sequi, tenebitur eam recipere, neque potest ei obiicere fornicationem eo tunc cum conuertitur dicitur, quòd non poterit obijcere, ergo non potest intelligi, nisi de fornicatione ante conuersionē, quia tunc conuertitur, quando istud debet obiici, vel non obiici.

Sexto quia glo. vlti. in alleg. cap. gaudemus. tangit H istam opinionem, exponendo particulam illam, nisi fuerit fornicata alias, & dicit, quòd intelligitur de fornicatione ante conuersionem, & in fine dicit, vel expone, quod dicit, nisi fuerit alias fornicata, scilicet alias, idest in alio tempore post baptismum, sed primū verius est, & ita dicit verius esse, quòd intelligat de fornicatione, quæ est ante baptismum.

Cum per baptismum tollantur omnia delicta, & etiam pœnæ debitæ, quomodo manet ius obijciendi contra fornicantem coniugem. Et quare per pœnitentiam et baptismum, & per omnia sacra tolluntur crimina solum quo ad Deum, & non quo ad homines.

Quæst. LIX.

I

Infidelis conuersus ad fidē poterit accusari de oī crimine, sicut poterat prius i ifidelitate.

SED manet dubium circa prędicta, cum per baptismum ad plenum tollantur omnia delicta tam quātum ad maculam, quam etiam pœnas debitas pro eis, quomodo ex fornicatione ante baptismum commissa, quæ fuit sublata per baptismum manet ius obiiciendi contra coniugem fornicantem?

Dicendum, quòd per baptismum tollūtur omnia crimina formaliter, idest quantum ad maculam, & quantum ad reatum totius pœnæ, sed hoc est quantū ad Deum, s. quòd homo baptizatus non manet debitor Deo in aliquo propter quęcunque a se commissa, & tamen crimina non tolluntur inquātum ad homines inuicem attineat per baptismum, neque per K aliquod sacramentum. Et ratio huius est, quia baptismus non habet tollere crimina ex natura, sed ex institutione, ergo quantum ad illum fiet criminum abolitio per baptismum, qui baptismum ad hoc instituit, est autem baptismus a Deo institutus, sicut & omnia sacramenta, & ideo per baptismum remittuntur hominibus crimina inquantum ex criminibus erant homines debitores Deo, sed baptismus nō est ab hominibus institutus, si autem homines instituissent baptismum, vt ablatiuum criminum inter eos, cum aliquis baptizaretur, iam non relinqueretur alijs aduersus ipsum actio ex crimine. Et sic est de fornicatione commissa in infidelitate, quia per baptismum deleta est quantum ad Deum, ita vt nullius pœnæ debitor sit qui fornicatus est, tamen quantum ad virum non tollitur fornicatio, quin competat sibi ex illo ius, quod prius competebat, siue quo ad pœnam corporalē infligendam secundum leges humanas, siue excipiendi quantum ad repellendum a cohabitatione. Sic etiam tolluntur crimina per pœnitētiam, vnde si mulier fornicetur, per pœnitentiam tollitur fornicatio, quātum ad Deum, tamen post quantamcunque pœnitentiam potest maritus illam accusare 33. quæst. 2. ca. admonere, neque compellitur recipere vxorem fornicatam, etiam post completam pœnitentiam. extra de cōuer. coniug. c. gaudemus. esset enim valde iniquum, ꝙ baptismus tolleret beneficium, quod alicui competit, G quia tunc baptismus redundaret ad iniuriam. Et sicut est de fornicatione, ita est de omnibus alijs delictis, vt homicidio, furto, rapina, sacrilegio, crimine lęiæ maiestatis, & quocunque alio tam in proximum, quā in rem publicam commisso: nam pro quolibet illorū accusari, & puniri potest conuersus post baptismum, & nullam immunitatem, aut idemnitatem ab his pōstat ei fides, aut sacramentum baptismi: sic enim diffiniunt tam theologi, quam iuristæ, & tangit illud gl. vlti. extra de diuor. c. gaudemus.

An matrimonium dissoluatur per conuersionem ad fidem, sicut per mortem. Quæst. LX.

QVAERETVR circa supra dicta cum asseruimus, ꝙ si conuertatur alter coniugū de infidelitate, & alter velit sequi ipsum ad fidē, ꝙ cogetur recipere eum, & cohabitare: nā videtur, ꝙ sit dissolutum matrimonium in infidelitate per transitum ad fidem, cum sit alius status, sicut matrimonium in viuētibus dissoluitur per mortem vnius, vel amborum ad Rom. 7. ca. vnde etiam si ambo postea resurgerent, & rediret ad istam vitā mortalem, possent quidem matrimonio vti vir accipiendo vxorem, & mulier virum, tamen non tenebuntur inter se cōmanere, vt coniuges, quia vinculum, quod semel dissolutum est nunquam potest idem redire, sic autem est de statu fidelitatis, & infidelitatis, ergo per transitum huiusmodi ad fidem soluitur inter eos vinculum matrimonii, ergo videtur, ꝙ etiam si ambo conuertantur simul non teneātur manere, vt coniuges, sed possent alijs copulari.

Dicendum, ꝙ si ambo conuertuntur simul tenentur manere simul, vt coniuges, idest neuter poterit ad alia vota transire, & etiam tenebuntur simul manere, idest vnus non poterit aliū abijcere occasione conuersionis, nisi forte obiiciat ei fornicationem cōmissam tempore infidelitatis, quia tunc nō tenebitur ad cohabitationem ille, qui non est fornicatus: extra de Diuor. c. gaude. Et ratio huius est, quia baptismus, & fides non soluunt aliquid de iure matrimonij: nā per baptismum crimina, & non coniugia soluuntur 26. di. c. deinde. & in alleg. c. gaudemus. Ideo sicut isti, dū erant infideles, manebat inter eos matrimonium, ita vt non liceret viuente vtroque trāsire alteri ad alia vota, & etiam non licebat vni abiicere alterum a cohabitatione, nisi propter fornicationem, sic cum ad fidē transeunt eadem manebūt, cum fides nihil mutet de fędere matrimonij. Cum autem obijciebatur, ꝙ diuersitas status solueret vinculum matrimonij. Dicendum, ꝙ non est verum, nam transitus de seruitute in libertatem, vel è contrario mutat statum, & tamē matrimonium, quod contractum est inter seruos, manet inter eos factos liberos, vel alterum liberum, & alterum seruum, vel si contractum est inter eos liberos ma-

ros manet inter ipsos seruos, ita ergo de fide. Itē transitus ad fidem nihil mutat, nisi quantum ad animam A ratur a crimine. in crimine autem, quia illūd resolvitur, & desinit esse in corpus humanum, & adhuc maior transmutatio est circa corpus per mortem, quam circa animam, & ita quantum ad hoc habet se è contrario mors quam ad fidem transire. Etiam matrimonium magis pertinet ad corpus, quam ad animam, nā licet matrimonium solo consensu contrahatur, tamē non contrahitur ad finem spirituale, sed corporalē, s. ad prolem procreandam, fierunt duo in carne vna, sicut Christus dixit Matth. 19. secunda Corint. 6. Etiam actus coniugales non sunt spirituales, sed corporales in redditione debiti, & mutuorum obsequiorum: & ideo ad esse personas legitimas, inter quas contrahatur, non requiritur habitudo aliqua ex parte solius animæ, requiritur autem aptitudo quædam ex parte corporis. Nam si vir non habet membrum genitale non potest contrahere matrimonium. Similiter si mulier, tam arctā est, vt a nullo cognosci possit extra de frigi. & malefic. cap. fraternitatis. ergo matrimonium magis attenditur ex parte corporis, quā ex parte animæ, sed per conuersionem ad fidem nihil mutatur de corporalibus, sed solum de spiritualibus, ergo nihil variatur circa matrimonium. Per mortem autem fit corporalis variatio, ita vt desinat esse corpus vtriusque coniugis, neque potest esse maior transmutato: ergo cessabit per mortem matrimonium, & non per transitū ad fidem.

Item patet, quia matrimonium est vinculum personale contractum inter personas, sed per mortē desinunt esse personæ illæ: ergo non potest manere vinculum per conuersionem autem ad fidem non desinūt esse personæ, ideo non cessabit matrimonium. Ista est ratio potissima, quia quantumcunque transmutatio fieret circa corpus, vel animam, si manerent personæ semper maneret vinculum, sed desinente persona nō est, cuius possit esse vinculum, neque in quo. Istud patet, quia non potest contrahere matrimonium, ꝙ nō habet membra genitalia, vel potentiam coeūndi, vt extra de frigid. & malef. per totum, & tamen si contracto matrimonio incidatur vir, vel maleficium incidat in impotentiam coeundi perpetuam, non soluitur ob hoc matrimonium. extra de iureiurand. cap. quemadmodum. & de diuort. capi. quanto. Et hoc est, quia ad causandum vinculum matrimonij, quod non erat requirebatur ista aptitudo in viro, & tamen contracto D matrimonio, quia est causatum vinculum non est necessaria aliqua aptitudo, sed manebit vinculum quandiu fuerint illi quorum est, idest qui sunt extrema huius obligationis, sunt autem extrema personæ cōtrahentes, ideo manentibus illis manet matrimonium, sed per infidelitatem non cessant esse personæ, ꝙ mortem autem cessant, ideo per conuersionem ad fidem non soluitur matrimonium, & soluitur per mortem.

Tertia ratio. Matrimonium inter morientes, & conuersos ad fidem quomodo diuersimode se habent.

Quæst. LXI.

ET non solum est hoc de iure, sed etiam satis apparet ratio diuersitatis quantum ad matrimonium inter morientes, & transeuntes ad fidem. Nam in mortuis extinguuntur actiones personales quę competūt contra defunctum, vnde si poterat agi de crimine contra viuentem, & moriatur atque resurgat, nō poterit iam contra eum de crimine agi, quia crimina morte extinguntur. Et tamen de transeunte ad fidem non est sic, quia omnis actio, quę contra eum competebat infidelem existēti, competit contra eundem fidelem factum. & de omni crimine potest accusari, de quo poterat prius, sicut iam dictum est. Et ideo manebit vinculum matrimonij, & actio, quæ competit coniugibus mutuo ex illo.

Item fides solum est in anima, & per susceptionē eius solum immutamur in anima: mors autē in vtroque facit immutationem. In anima quidem, qui sepa-

Per redditionem debiti tollitur viro ius accusandi vxorem de fornicatione. Quæst. LXII.

E

DICENDVM ergo, quòd si coniuges conuertantur simul ad fidem, tenebitur vnus cohabitare alteri, & non poterunt transire ad alia vota, de cohabitatione autem verū est, nisi vnus obijciat alteri fornicationem, quia ꝑ hāc repellet a iure cohabitandi. Sed in hoc aduertendum est, quia quando coniuges conuersi sunt simul, aut cohabitant, & mutuo reddebant debitum, aut non: si cohabitabant, & reddebant debitū, quæcunque fornicatio pręcessisset inter eos remissa est per redditionem mutuam debiti, ideo non potest amplius vnus alteri obijcere fornicationem hanc etiam post cōuersionē. Si autem non reddebant mutuo debitum, quando

conuer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

conuersi sunt ab illo tempore, quo alter coniugũ sciuit alterum fornicatum, manet ius obiiciendi hãc fornicationem etiam post conuersionem, ideo qui non fornicatus est non tenebitur cohabitare fornicatori, sicut si fornicatio fuisset commissa post conuersionem, quia non refert, an ante, vel post fuerit fornicatio. Si autem non fuerint coniuges simul conuersi, & tamen si quando is qui vltimo conuertitur non transierat prior conuersus ad alia vota, tenebitur prior recipere posteriorem ad suam cohabitationem, & actus coniugales, nisi forte ei obiiciat fornicationem. extra de diuort. cap. gaudemus. in fine.

An si vnus conuersorum statim vult transire ad religionem, an possit alio coniuge inuito.
Quæst. LXIII.

SED quid si conuersorum vnus vult statim trãsire ad religionem, an nolente alio possit id facere? Dicendum, quòd aut ambo simul cõuertuntur, aut vnus prius, si ambo simul nõ potest vnus transire ad religionem inuito alio, quia præiudicaret ei: nam non posset alius transire ad alia vota, & cogeretur continere, ideo requiritur consensus amborum, & quòd ambo transeant, nisi alter eorum esset non suspectus de incontinentia, & ita maneret in sęculo, vt dicitur extra de conuers. coniug. capit. cum sis. & ca. vxoratus. Et hoc verum est, nisi alter eorum fornicatus esset, quia licet simul conuertantur poterit, qui non fornicatus est transire ad religionem irrequisito alio, & cogetur ille continere. Nam simile est de fidelibus, si fornicatur vxor, potest vir ea inuita transire ad religionem, & illa cogitur continere extra de conuers. coniug. c. constitutus. Etiam si vir trãseat ad monasterium, sine licentia vxoris, vel non habita sufficienti licentia, & illa postea fornicetur, non potest repetere virum, sed ea inuita, manebit in monasterio, & illa cogetur continere eod. tit. c. veniens. Si autem non conuersi sunt simul, aut ille, qui prius conuersus est monuit infidelem, vt cõuerteretur, vel saltem cohabitaret ei, aut non. Si non admonuit, & conuersus vult intrare religionem, non potest intrare, nisi priusquam intret infidelis requirat eum, quòd vult conuerti ad fidem, quia tunc cogitur conuersus illam recipere in alleg. ca. gaudemus. si autem requisiuerat eum, & ille non voluit cõuerti neque cohabitare, vel saltem non sine contumelia creatoris, dicunt quidã, quòd si conuertatur, aut conuerti velit antequam trãseat alius ad religionem, quòd non poterit ille transire, sed cogetur recipere illum ad cohabitationẽ. Alij dicunt, quòd poterit impedire transitum eius ad religionem.

Dicendum, quòd circa hoc est opinio duplex. Quidam dicũt, quòd si requisitus vnus coniugum ab alio non voluit conuerti, neque cohabitare, vel non sine contumelia creatoris, dicunt quidã, quòd si conuertatur, aut conuerti velit antequam trãseat alius ad religionem, quòd non poterit ille transire, sed cogetur recipere illum ad cohabitationẽ. Alij dicunt, quòd poterit impedire transitum eius ad religionem.

Dicendum, quòd circa hoc est opinio duplex. Quidam dicũt, quòd si requisitus vnus coniugum ab alio non voluit conuerti, neque cohabitare, vel non sine contumelia creatoris, etiam si postea pœnitentia ductus velit conuerti ad fidẽ, non poterit impedire transeuntem ad religionem, sic tenet gl. penul. in alleg. c. gaudemus per cap. mulier extra de conuers. coniug.

Quomodo transitus ad religionem vnius coniugum impediatur per conuersionem alterius.
Quæst. LXIIII.

SED dicendum videtur, quòd taliter cõuerti volens impediat alterum ingredi religionem, & reducat eum ad suam cohabitationem, quia extra de Diuort. cap. gaudemus. dicitur, quando conuertitur vnus coniugum, & alius non vult cõuerti, nec cohabitare, aut saltem non sine contumelia creatoris, quòd conuersus potest ad alia vota trãsire, & tamen si antequam iste transeat ad alia vota, conuertatur alius, cogetur eum recipere ad cohabitationem, ergo similiter si conuertatur antequam iste trãseat ad religionem, cogetur eum recipere, & nõ transire, cum æquale pręiudicium fiat volenti conuerti de infidelitate, siue per aliud matrimonium, siue per trãsitum ad religionem.

Sed obiicietur de capitu. mulier extra de conuers. coniuga. vbi vir transiens ad infidelitatem relicta vxore in fide, si reuertatur ad fidem, & repetat vxorem, potest vxor non obstante illo ingredi religionem, ergo ita altero coniugum ad fidem conuerso, & altero manente infideli, non poterit infidelis etiam si conuerti velit, impedire, quin alius transeat ad religionem.

Dicendum, quòd non est simile, primum quia hic agimus de infideli qui nunquam fuit ad fidem conuersus. in capitu. mulier agitur de fideli, qui transit ad infidelitatem, & postea reuertittur ad fidem. Et est hic multa diuersitas: prima quia grauius nimis peccauit, qui de fidelitate ad infidelitatem transiuit, quam qui in infidelitate, in qua natus est manebat conuersa vxore sua ad fidem, vt patet extra de diuort. capitu. quanto. melius enim est viam Domini non agnoscere, quam post agnitam retroire secunda Petri capitu. secundo. & extra de Apostа. capit. quidam, ergo minus fauorabiliter agerent iura cum isto, qui redit ad fidem, de qua recesserat, quam cum illo, qui de nouo venit ad fidem, in qua nunquam fuerat.

Altera est, quia iura multum benigne agunt erga infideles, qui conuertuntur ad fidem quantum ad vxores suas, vt illas retineant, sic dicitur extra de Diuort. capitu. gaudemus, vbi respondetur, quod infideles copulati in gradibus apud nos vetitis remanent cum vxoribus post conuersionem in fauorem fidei, cum dicitur in fauorem præsertim Christianæ religionis, & fidei a cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri possunt facile reuocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt, & licite remanere, & tamen circa fideles, qui transeunt ad infidelitatem nõ seruatur iste fauor, cum iura circa eos non expresserint talem fauorem, immo potius pœnas apostatarum. C. de Apostа. per totum, ideo non erit idem circa eorum vxores.

Tertia est, quia illa mulier erat separata a viro illo iudicio Ecclesiæ, & ita exprimitur in allegat. capitu. mulier, scilicet mulier, quæ in fide remansit potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ separata, ad religionem libere conuolare, vnde a contrario sensu, si mulier non fuerit a viro illo separata iudicio Ecclesiæ, cogetur redire ad virum, & non intrare religionem, si eam petat, & hoc expresse patet extra de diuort. capitu. illa. vbi dicitur, quòd si mulier labente viro in hęresim, vel infidelitatem recessit ab eo propria auctoritate, bona tamen intentione, scilicet, vt ille rubore affectus citius ad fidem rediret, cogetur ad eum reuerti, si ille redierit ad fidem, & eam petierit.

Si autem lapso eo in hęresim fuerit ab eo iudicio Ecclesiæ separata, non cogetur ad illum redire, etiam si reuertatur ille ad fidem, & eam repetat.

Et tamen circa istos infideles non est facta separatio iudicio Ecclesię, ideo veniente ad fidem eo, qui manebat in infidelitate, cogetur ei cohabitare vxor si nondum transiuit ad religionem.

Dubię-

Dubietates aduersus iam determinata superius auferuntur.
Quæst. LXV.

SVNT autem prædicta rationabiliter dicta, nisi quis dicat, q̃ istud fit in fauorem religionis, est enim religio fauorabilior quam matrimoniũ, & ideo licet infidelis de nouo conuersus compelli faciat alium coniugem prius factum fidelem, vt non transeat ad secunda vota, sed cohabitet, non faciet eum cogi, vt non transeat ad religionem, quia religio est fauorabilior quam matrimonium. Sed hoc non stat, quia licet sit fauorabilis religio, fauorabilior est cõuersio infidelis ad fidem, quia sine religione est salus, & non sine conuersione ad fidem, & tamen si non concedantur vxores infidelibus conuerti volentibus, distraherentur a conuersione, ergo concedendæ sunt eis præcipue cum permittat etiam infideles conuersos ad fidem manere in gradibus apud nos vetitis, vt non distrahantur a conuersione, cum dicitur præsertim in fauorem Christianę religionis, & fidei a cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri possunt facile reuocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possũt, & licite remanere. Sed obiicietur, q̃ etiam est fauor quantum ad virum, qui de fide transiuit ad infidelitatem, & postea reuertitur. Nã poterit esse, q̃ gratia, vel desiderio vxoris redeat, & si sciat non esse sibi dandam, non redibit, & sic etiã deberet hic præferri fauor reuersionis ad fidem religioni. Dicendum, q̃ non est simile. Primo quia vt dictum est, ille vir grauius peccauit, ideo nõ est sibi seruandus tantus fauor quantus infideli. Secundo, quia ibi intercidit iudicium Ecclesiæ: nam si ibi nõ fuisset separata iudicio Ecclesiæ, sed propria auctoritate, cogeretur redire ad virum in cap. mulier, &c. de illa supra allegatis, quod tamen non est in casu conuersionis infidelium ad fidem cum ibi non fiat separatio iudicio Ecclesiæ, sed per requisitionem, vel auctoritate iuris. Tertio, quia facilius est trahi infideles ad fidẽ per vxores quã apostatas redire ad fidẽ, qui iam in illa fuerunt: nam apostatę cũ fuerint in fide, & cognoscant eam, est verisimile eos magis in conscientia sua ad redeundum quam infideles compungi ad veniendum, qui nunq̃ in fide steterunt, & ideo infideles trahentur per vxores, & leuia adminicula, cum è ɔ̃trio per leuia offendicula auerterentur ab ea. apostatas autem non oportet per vxores trahi, sed magis a conscientia sua compungi trahẽtur. Quarto & principalius, quia apostatas possumus cogere ad fidem redire per illationes pœnarum: infideles autem non possumus compellere ad fidem, sed per liberam voluntatem venire debent, extra de Apostа. c. quidã, s. vt quos Christianę religionis necessitas in eius obseruatione conseruet, & nil liberę voluntatis arbitrium obtulit salutifere coactionis necessitas in eius obseruatione conseruet, & sic circa infideles non conuersos debet attẽdi multus fauor ad hoc, q̃ conuertantur, quantum ad apostatas non fauor, sed pœnæ, ideo circa infideles cogẽtur vxores cohabitare viris posterius conuersis, & non transire ad religionem si viri conuerti voluerint, & eas peruerint. Circa apostatas viros de apostasia redeuntes non erit sicut.

Si alter coniugum cõuertatur, & ingrediatur religionem, eo tamen nondum professo. alius conuertitur, an teneatur reuerti ad sæculum.
Quæst. LXVI.

SED quid si alter coniugum conuertitur, & alter non statim conuertitur, conuersus autem transit ad religionem: alius autem postea conuertitur anteq̃ ingressus religionem profiteatur, an tenebitur non ꝓfessus reuerti ad sęculum, & cohabitare ei qui cõuertitur? Aliqui dicunt, q̃ cogetur redire ad sæculum, & cohabitare. Simile apparet per id quod dicitur in cap. gaud. q̃ si infidelis coniux requisitus a fideli conuerso non vult conuerti neque cohabitare, aut non sine contumelia creatoris, potest transire fidelis ad alia vota: & tamen si antequam trãseat ad aliud matrimoniũ conuertatur coniux infidelis tenebitur prius conuersus recipere illum, & non transire ad aliud matrimonium, & ita si iam ad aliud matrimonium transierat fidelis alius, qui conuertitur nõ potest repetere ipsum, quia dissolutum est primum matrimonium: si autem nondum transierat ad alia vota non erat dissolutum primum matrimonium, ideo cõpellitur recipere eũ, qui cõuertitur. Sed ita est per introitum religionis, & professionem, quia introitus solus non obligat aliquẽ ad manẽdum in religione, professio autem legitimè emissa obligat: ideo dicunt, q̃ si fidelis conuersus intrauit, & nondum professus est, non est solutum matrimonium prius, & sic alter coniugum conuersus de infidelitate poterit petere coniugem, si autem erat emissa professio dicunt, q̃ soluitur matrimonium, & non potest reperi qui religionem intrauit. Sed dicendum, q̃ non est verum, immo si manens in infidelitate requisitus est per alterũ coniugum, vt conuerteret, vel cohabitaret, & noluit, quo nolente conuersus transit ad religionem, si postea conuertatur alter coniugũ & repetat religiosum nondum professum, non tenebitur exire religionem, vt cohabitet. Est tamen verũ, q̃ poterit exire, & cohabitare, si volùerit: sed non compellitur, nam non solum petente coniuge, sed etiã sine vlla causa poterat libere, cum non est emissa professio, & tamen si noluerit, nõ cogetur exire, & hoc est, quia cum iuste potuit religionem intrare nullo prohibente, nullus potest inde cogere exire. Cum autẽ obijcitur, q̃ nondum est obligatus intrans religionem ad aliquid, ideo res est integra, quia non est solutum matrimonium, & ideo cogetur cohabitare, sicut in eo, q̃ nondum transiuit ad aliud matrimonium. Dicẽdum, q̃ non est simile, quia per hoc, q̃ vnus coniugum fidelis factus requisiuit alium infidelem, vt conuerteretur vel cohabitaret, & ille neutrum voluit, perdidit ius cohabitationis: & tamen q̃n cõuertitur antequam alius coniux ad aliud matrimonium transeat, & est in habitu seculari est res integra, & non est ille indispositus cohabitare, ideo cõpellitur cohabitare ei, qui cõuertitur, secus quando coniux, qui alterũ requisiuit transiuit ad religionem, quia iam se indispositit ad cohabitationem coniugalem, ideo non tenetur retrocedere inuitus, sed potest spontaneus.

Solu. huiꝰ qõnis ponitur inf. qõ. 73.

Per introitum religionis non dissoluitur matrimonium, nec per professionem solum. *Quæst. LXVII.*

ET cum dicitur, q̃ nõ est dissolutum matrimonium per introitum religionis, dicendum, q̃ nec per introitum neq; per professionẽ dissoluitur matrimoniũ, nisi aliquid aliud accedat, immo interdum si vnus coniugum altero ignorante, vel nesciente monasterium intrat, & profitetur, & postea repetitus ab altero coniuge, cogitur inde exire, & cohabitare alteri. extra de Conuer. coniu. capit. ad audientiam, & capit. placet. & ita per professionem non fuerat dissolutum matrimonium, quia alias non cogeretur repetitus ab altero cõiuge redire ad sęculum.

Est tamen dicendum, quòd etiam si per ingressum religionis vnius coniugum nõ fuisset dissolutum matrimonium, cum alius conuerteretur, non poterat repetere eum, qui religionem fuit ingressus, quia qui religionem ingressus est duo habuit.

Primum est, q̃ tũc ingredi potuit, & nullus poterat

prohibere, quia iste requisierat alterum coniugum
infidelem, qui conuerti noluit neque cohabitare, &
per hoc perdidit infidelis ius cohabitationis. & fidelis
liberatus est a iure cohabitationis illius, tunc autem
quando liber erat poterat religionem ingredi, & non
poterat impedire istum ingressum alter coniux, quia
manebat in infidelitate, ideo liberè & licitè intrabat:
secus si infidelis sciens, ꝙ fidelis volebat ingredi reli-
gionem, conuerteretur ante introitum illius in reli-
gionem, quia tunc recuperaret ius cohabitandi ex cō
cessione iuris, & posset impedire introitum religio-
nis, vt dictum fuit supra. Et tamen si non fecit sic, nō
poterat impedire introitum manens infidelis, & sic
licitè intrabat fidelis religionem.

Q. ꝑcc. & 63.

Secundum erat, ꝙ se indisposuit ad cohabitandum
coniugi. nam religiosi non possunt exercere actus cō
iugales: his duobus coniunctis, cum iste licitè transie-
rit ad illum statum, qui status repugnat matrimonio,
& non potuit aliquis eum impedire, ne transiret, nō
poterit cogere ad exeundum. Et in hoc differt ab illo
casu, in quo dicitur de transeundo ad alterum matri-
monium: nam ibi perdiderat infidelis ius cohabitan-
di, & tamen quia conuersus est re integra antequam
coniux transiret ad statum contrarium huic statui cō
iugali subuenitur ei, & cogitur cōiux cohabitare, sed
cum transiuit alter cōiugum ad religionem non est
res integra, quia constituit se in tali statu, in quo ma-
nens non potest reddere debitum, vel exercere actus
coniugales, ergo non cogitur dimittere statum istū,
& cohabitare coniugi conuerso.

Et cum dicitur, ꝙ non fuit dissolutum matrimo-
nium per introitum religionis, ideo possit cogi ad
exeundum: nihil probatur, quia etiam si non dissolui-
tur matrimonium potest coniux negare alteri coha-
bitationem. Sicut si alter conjugum fornicatur non
dissoluitur matrimonium per fornicationem, & tñ
qui non fornicatus est potest abijcere fornicatū a sua
cohabitatione. Et sic est de ingressu religionis: nam
regulare est, ꝙ vnus coniugum non possit intrare reli
gionem, vel accipere sacros ordines sine licentia vxo
ris certo modo. extra de conuer. coniug. c. coniuga-
tus. & c. sane & vxoratus. Si tñ fornicatur vxor potest
vir sine licentia eius ingredi religionem, & ipsa neq;
prohibere poterit ingredi, neque ingressum repete-
re. e. ti. c. constitutus, & dato ꝙ posset vxor impedire
virum, ne ingrederetur religionem si fornicata non
fuerat: si tamen fornicatur post ingressum illius non
poterit repetere eum. e. tit. c. veniens, & ita ad hoc, ꝙ
vnus coniugum intret religionem altero inuito, &
maneat in religione, quam intrauerit, non requiritur
ꝙ sit dissolutum matrimonium, sed ꝙ alter eorum
perdiderit ius cohabitandi: sed hic perdiderat infide-
lis ius cohabitandi, quia requisitus conuerti noluerat,
& tunc quando vxor intrauit religionem non pote-
rat impedire, nec reclamare cum maneret infidelis,
ergo licet post ingressum conuerteretur ante profes-
sionem, non potuit compellere vxorem ad exeundū
cum iam non esset res integra, & ille perdiderat ius
cohabitandi.

Dfia inter ingressum & profes-sionem.

Sed hoc differt inter ingressum, & professionem,
quia si non sit emissa professio, non potest quidem
cogi vxor ad exeundum, sed potest libere exire, & co-
habitare, quia ipsa nondum est quantum ad se ligata.
Si autem emissa est professio, nec vir potest eam co-
gere ad exeundum, neque ipsa sponte exire potest, qa
iam ligata est: sic erat si contractum esset matrimo-
nium secundum, antequā coniux de infidelitate con
uerteretur, nam non poterat tunc ille repetere eam,
nec illa ad eum redire, quia erat solutum matrimo-
nium in alleg. c. gau.

Si mulier conuersa accepit virum alterum: deinde vir infidelis conuertatur, poterit, accipere vxorem. si tamen ingreditur religionem non potest vxorari. Quæst. LXVIII.

Sed differūt adhuc in his duobus casibus, quia
si mulier conuersa transeat ad aliud matrimo-
nium antequam vir conuertatur: poterit vir
accipere aliam vxorem, cum solutum sit ma-
trimonium & non sit aliqua causa impediens: si au-
tem mulier ad religionem transiuit, siue sit professa,
siue non, non poterit vir illa viuente accipere aliam
vxorem. Causa diuersitatis est, quia in primo casu
solutum est matrimonium, Et ideo potest vterque
ad alia vota transire, & transiuit iam mulier; ideo ni-
hil impedit virum quin transeat. In secundo casu se-
cus est, quia nō est matrimonium solutum, ideo non
licebit alicui coniugum transire ad alia vota. Nā est
speciale in hoc, quia mulier religionem intrans licet
ante professionem non sit obligata religioni & pos-
sit exire: si a viro tamen requiratur, vt cohabitet, co-
getur vel cohabitare, vel manere in religione: nam
si ad seculum redierit tenetur virum recipere: ideo
vt vir possit deliberare quid facere debeat, tenetur
mulier statim vel infra datum sibi tempus a iudice
deliberare an velit manere ī religione, vel regredi ad
virū: & illud qđ deliberauerit tenebitur facere: si aūt
mulier noluerit recipere virū ad cohabitationē, nec-
ēt determinare se ad religionē, sed manere in seculo
nō permittetur, sed alterū eorū tenebit facere, vt pa-
tet extra de cōuer. ꝓiu. c. mulier, & de diuor. c. quā-
to.

Et non est sicut in fornicatione corporali pro qua
perdit fornicator ius cohabitationis: nam ibi si vxor
conuertatur ad fidem, & postea conuertatur vir non
tenebitur eum recipere ad cohabitationem si forni-
catus fuerat: & patet hoc de diuor. cap. gaudemus. in
fi. vbi conuerso vno coniugum ad fidem si alter con-
uerti non vult neque cohabitare, potest transire alius
ad alia vota: & etiam si cohabitare velit, dum tamen
non conuertatur, perdit ius cohabitationis, quia non
tenetur fidelis cohabitare infideli: & tamen si cōuer-
titur recuperat ius cohabitationis. Vnde non solum
non licet alteri coniugi iam transire ad alia vota, sed
etiam cogitur cohabitare conuerso ad fidem, qui re-
men iam perdiderat ius cohabitationis cum conuer-
titur per hoc quòd non simul conuerti voluit cum
vxore. Et non potest vxor obijcere ei, quòd non vult
cohabitare ei, vel non tenetur; quia ille iam perdidit
ius cohabitationis. Nam dicitur ibi quòd compel-
tur eum recipere. Additur nisi forte obijciat ei for-
nicationem: quia tunc non tenetur eum admittere.
Sic colligitur etiam eod. tit. cap. de illa. & c. quanto. &
ideo in fornicatione corporali poterit alter cōiugum
non recipere alterum, quando conuertitur: & tamen
nō cogitur propter hoc intrare religionem, sed liber
re potest in ſeculo manere. In fornicatione ſpirituali
idest infidelitate distinguit sicut infra dicetur: & ſta
magis obstat fornicatio corporalis fornicatori quātū
ad legē ꝓiugalē q̄ fornicatio ſpūalis, vt dicem⁹ ſtatim.

Quare est quòd si alter coniugum conuertatur, altero manente in sua infidelitate, deinde cogitur eum recipere si conuertatur, antequam transeat ad alia vota. Quæst. LXIX.

Sed statim insurgit dubiū cū conuertitur alius
cōiugū ad fidē altero nolēte cōuerti, & ꝑ hoc
pdat ius cohabitationis: quare cogit cōuertus
recipere aliū, si cōuertat anteq̄ iste transeat ad
alia vota, cū post cōuersionē vni⁹ maneat alius in for-
nicatione ſpūali quæ est infidelitas: & ꝑ fornicatione
perditur ius cohabitationis in alleg. c. gaud. Dicendū
ꝙ fornicatio in preſenti accipit multipl̄r: est forni-
catio carnalis per commixtionem illegitimam. Est for-
nicatio infidelitatis, qñ vno coniuge conuerso ad fi-
dem, alius manet in infidelitate. Et est fornicatio apo-
stasiæ, qñ ambo coniuges sunt fideles, & alter eorum
trāsit ad hęresim, vel ad errorem paganismi. Et in his
quantum ad legem matrimonij non fit vno modo,
sed reputatur grauior fornicatio carnalis, minus gra-
uis fornicatio apostasiæ, & adhuc minus grauis forni
catio infidelitatis. Vnde fornicatio carnalis semper re
pellit a cohabitatione tam inter infideles, quam ad fi-
dem conuersos. Nam inter fideles si vnus coniugum
fornicetur alius non tenetur ei cohabitare. de cōuer.
coniug. ca. gaudemus. & hoc, nisi ambo fornicati es-
sent, quia tunc paria delicta tolluntur compensatio-
ne quadam. de diuor. c. significasti. ita ēt si erant con-
iuges infideles, & alter eorum fornicatus est, & con-
uertuntur ambo, non tenebitur, qui non fornicatus
est recipere fornicationē, siue simul, siue diuerso tpe
conuertantur de diuort. c. gaud. De infidelitate apo-
stasię sic dī, ꝙ lapso altero coniugum in hęresim, vel
in errorem gentilitatis potest qui relinquitur cohabi-
tare, sed ī hoc nō relinquitur (alias vtitur) iure suo. Po
test autem repellere alterum a sua cohabitatione, sed
si repellat, aut hoc facit iudicio Ecclesię, aut propria
auctoritate, si propria auctoritate cogetur redire ad
virum si ille redierit ab hæresi, vel errore. de diuor. c.
de illa. si autem iudicio Ecclesiæ separatur non coge-
tur redire ad virum, qñ conuersus fuerit ille ab erro-
re eod. c. de illa. & tamen si non vult redire ad virum
tenebitur intrare religionem, & non poterit manere
libere in ſeculo, etiam nō transeundo ad alia vota. de
conuers. coniug. c. mulier in tex. & gl. De fornicatio-
ne infidelitatis dicēdum, ꝙ ista reputatur minor alijs.
Vnde quandiu manet alter coniugum in hac forni-
catione, non tenetur alius cohabitare ei, & tamen ces
sante fornicatione, idest qñ conuertitur ad fidem ni-
hil impedit quin vnus alteri cohabitet: nam si vnus ꝙ
uertatur post alium tenetur prius conuersus recipere
posterius conuersum si non requisiuit eum de con-
uersione, quia illo non requisito, non poterat transi-
re ad alia vota. Si autem requisiuit eum, & conuersus
est, tenetur eum recipere, si autē noluit conuerti neq;
cohabitare, poterat qui conuersus est transire ad alia
vota, & tamen si antequam ille transeat conuertatur
alter coniugū, tenetur eum recipere ad cohabitatio-
nem. in alleg. c. gaud. & sic fornicatio infidelitatis nō
impedit, nisi quandiu quis in illa manet, & non post,
& in hoc est ista minor alijs duabus, quia aliæ ambæ
post plenam emendationem repellunt a cohabitatio
ne secundum modum supra positum, & ista non re-
pellit post emendationem.

Quare fornicatio carnalis reputatur grauior alijs, ſ. apoſtaſiæ, & infidelitatis. Quæſt. LXX.

Nunc quæritur quare istud fiat, & quia for
nicatio carnalis reputatur grauior amba-
bus, de illa dicemus in comparatione ad
multas, & dicendum, ꝙ ista magis repellit
a cohabitatione q̄ aliæ duæ. Primo quia ista infert spe-
ciale damnum, vel malum viro, quod non inferunt
aliæ, quia si vir cognoſceret vxorem ſuam carnaliter
post q̄ illa fornicata esset, nō poterat mortua illa trā-
ſeundo ad religionem promoueri ad ordines ſacros,
quia cenſetur bigamus 34. di. c. ſi laici. ſi autem non
fornicaret mulier, poterat vir promoueri ad ſacros,
quia non incurrerat notam bigamiæ etiā viuente vxo
re, ſi illa det licētiam, poterit vir promoueri ad ſacros
cum illa continentiam vouerit. de conuerſ. coniug. c.
coniugatus.

Alph. Toſt. In Primum Regum.

Si autem vxor fornicetur, & vir non cognoſcat eā
poſt fornicationem, poterit ad ſacros promoueri, &
tanto facilius, quia iam non exigitur licētia illius, ſed
illa nolente poterit vir ordinari, vel intrare monaſte-
rium, & illa cogitur continere. de conuerſ. coniug. c.
conſtitutus. Fornicatio autem ſpiritualis non infert
hoc damnum, quia ēt ſi vir cognoſcat vxorē poſt for
nicationem ſpiritualem non efficitur bigamus, nec
impeditur a promotione, ideo non compellitur reci-
pere fornicatam carnaliter, & compelletur recipere
fornicatam ſpiritualiter aliqñ. Scđo quia per fornica-
tionem carnalem corpus & aīa polluitur, per ſpiritua
lem aūt ſola anima, ideo aliquid grauius fit in carnali.
Tertio quia cū carnalis fornicatio ſit in crimine, ma-
gis diſplicet viro, qui corpus attendit, & nō animam
in fęmina, & fęmina quoq; in viro ſuo, cū actus con-
iugales corpore, & non anima exerceātur. Quarto ꝑꝑ
maius ſcandalum, nam tam vir quam mulier magis
ſcandalizantur de fornicatione corporali quam ſpiri-
tuali, & magis abhorret vir fęminam fornicantē car-
naliter, quā incidentem in hęreſim, vel gentilitatem,
vnde importabilis forte ei eſſet cohabitatio eius. non
eſt aūt ſic de fornicatione ſpirituali, quia non tam du-
re coarctatur vir ꝑꝑ illā fornicationem, & iſta eſt po-
tiſſima cauſa, vnde generaliter repellit fornicatio car
naliter, ſpiritualis autem non generaliter, vt dictū eſt.
Et iſta eſt cauſa quare iſtum ſolum caſum expreſſit
dominus ad repellendum a cohabitatione, cum di-
cat, quòd vir nō dimittat vxorem, niſi propter ſolam
fornicationem: Matth. 19. c. iſtæ cauſę tanguntur per
gl. de conuerſ. coniug. c. mulier.

Quare Chſs exꝑſ fit cōiuges ſolū repelli a cohabi tatione ꝑꝑ ſolam for-nicationē.

Fornicatio apoſtaſiæ quare ſit grauior quam infidelitatis. Quæſt. LXXI.

Nunc dicendum eſt de duabus aliis forni-
cationibus, quare fiat grauius ī fornicatio-
ne apoſtaſiæ quam infidelitatis. Et dicen-
dum, ꝙ in omnibus eis rationabiliter ſta-
tutum eſt, nam fornicatio corporalis omnino a coha
bitatione, & iure coniugali excludit propter ratio-
nes ſupra poſitas, fornicatio autem apoſtaſiæ non ha-
bet ius repellendi a cohabitatione, niſi inquātum eſt
facta iudicio Eccleſię. Vnde ſi ꝑꝑia auctoritate mu-
lier receſſit a viro labente in hęreſim, vel errorē Gen-
tilitatis, cogitur ad eum redire, qñ ille fuerit emenda-
tus. Et ratio eſt, quia ex parte mulieris, & viri cōcurrit
cauſa ad hoc, ex parte mulieris, quia ipſa non habuit
ius recedendi a viro cum non potuerit propria auc-
toritate diuortiū facere, & quod iniuſte factum eſt, reuo
cari debet: ex parte viri ꝙcurrit, ꝙ ille emēdatus eſt qñ
redit ad fidē, & ita iā non manet aliqđ ſcādalum, vel
malū in viro, qđ diſpliceat vxori, & è ꝙrio, iō ſuccurri
tur ei, vt reſtituat ad ius cohabitationis, qua nō fuerat
iuſte ſpoliat⁹, ſed in fornicatione carnali nō fiet iſtud:
nā ēt ſi vir diuerterit a muliere, negādo reditionē de-
biti, ꝑpria auctoritate ꝑꝑ fornicationē, nō cogēt co-
habitare ei, ſed ēt ſnīa Eccleſię approbabīt diuortiū ſi
ꝙſtiterit de fornicatione, & tñ interim dū pēdet iudi-
ciū de fornicatione, ſi vxor ſpoliata petit ſe reſtitui, &
vir non objicit, niſi fornicationē, & maxime ſi nō ha-
bet ꝓbationes incontinenti paratas, reſtituēt fęmina
quo ad thorū, & cohabitationē, iniūgendo viro, ꝙ de-
bitum reddat, qđ ſi nō reddat excōicabīt. Et tñ ſi vir
nouit vxoris fornicationē, & vult nō ꝓiudicare ſibi,
potius debet ſuſtinere excōicationis ſnīam q̄ debitū
reddere, ꝙſtito aūt de fornicatione, abſoluetur ab illa
ſententia quam conſtat per ignorantiam veri contra
eum eſſe latam argumento eorū, quæ dicunt extra de
reſti. ſpoli. c. literas, & de ſen. excōmun. c. inquiſitioni.

Vir poteſt excōicari, ſi non red dat debitū vxori.

Sed est in hoc considerandum, ꝙ si pendente iudicio de fornicatione, nōdum probata, & restituta vxore per sententiam Ecclesiæ vir commiſceatur vxori carnaliter præiudicat ſibi in aliquo, & in aliquo non: nam ſi inuenitur vxorem fornicatam, pronunciabit diuortium & abſoluetur vir a cohabitatione, neque præiudicabitur ei per carnalem copulam reddendo debitum, quia hoc non fecit volens, ſed compulſus mandatis Eccleſiæ: ſecus ſi ipſe petetet debitum, quia per hoc renunciaret exceptioni fornicationis, & reconciliaret ſibi vxorem: p̄iudicat tamen vir ſibi quantum ad legem promotionis, quia etiam ſi ex mandato Eccleſiæ reddat debitum vxori fornicatæ incurrit bigamiam, & iam non poteſt promoueri. 34. diſt. cap. ſi laici, & eccleſia non poteſt ſibi ſuccurrere in hoc, quia non poteſt diſpenſare in his, quæ inducunt defectum ſacramenti, vel ſignificationis, & ideo ſi habet animum aſcendendi aliquando ad ordines ſacros, & nouit fornicationem vxoris: potius debet ſuſtinere ſnīam excōmunicationis quàm commiſceri ei iuxta illud c. literas. & cum conſtiterit de fornicatione abſoluetur vir ab vtroque tam ab excommunicatione quàm cohabitatione.

Vxor hæretici quomodo poteſt ſeparari ab hæretico, & intrare religionem, & an poſtea viro reconciliato poſſit eam repetere, nondum profeſſam. Quæſt. LXXII.

Si autem diuortium factum eſt auctoritate Eccleſiæ lapſo viro in hæreſim, vel errorem gentilitatis, & vir emendatus redit poſtea ad fidē ex parte viri eſt aliquid, vt reſtitui debeat, ſed ex parte mulieris eſt aliquid, vt non debeat reſtitui. Nam quia vir emendatus eſt, non manet ſcandalum aliquod, aut aliq̄d, quod in viro diſplicere poſſit vxori, cum ille error fuerit ſolū ex parte animæ, ideo deberet reſtitui. Sed obſtat, quod eſt ex parte vxoris. ſ. quia iuſte receſſit cum iudicio Eccleſiæ receſſerit, q̄d autem iuſte factum eſt non eſt reuocandum, ideo eſt hæc via, ſi q̄n vir redit de hæreſi mulier iam intrauerat religionem, ſiue ſit profeſſa, ſiue nō, nequaquam poterit vir quicquam petere contra eam, & tū ſi non ſit profeſſa religionem, & vult redire ad ſeculum cogetur ad virum redire, Si autem nondum intrauerat, aut non vult intrare, aut vult, ſi vult intrare non poterit vir eam impedire, & tamē tenebitur profiteri, vel ad virum redire: ſi autem non vult intrare religionem cogetur cohabitare viro, ſic colligitur de conuer. coniug. cap. mulier. Sed in fornicatione corporali, nec cogitur nō fornicatus recipere vxorem fornicatam, nec religionem intrare, & iſta eſt differentia, & ratio prædictorum eſt, quia quādo Eccleſia fecit diuortium inter mulierem, & virum lapſum in hęreſim, non dedit ſibi licentiam manendi abſolute ſine viro, ſed tranſeundi ad religionem, vel redeundi ad virum ſi rediret, ita enim intelligebatur, ideo redeunte viro cogitur mulier alterum iſtorum eligere.

Eſt autem adhuc minor fornicatio infidelitatis, quia illa non nocet, niſi quamdiu manet, cum autem emendatur quis de illa non poteſt repelli. Vnde conuerſo altero coniuge ad fidem, & alio manente in infidelitate nō tenetur fidelis cohabitare fideli, ſi autem conuertatur ſtatim tenetur ei cohabitare, niſi iam tranſiuiſſet ad alia vota in caſu permiſſo, vt extra de diuort. capitu. gau. Ratio diuerſitatis inter iſtas duas fornicationes ſpirituales eſt. Prima eſt, quia fornicatio apoſtaſiæ nunquam eſt ſine nouo crimine, & val de graui. nam quòd fidelis labatur in hęreſim, vel in errorem Gentilitatis eſt grauiſſimum peccatum, ꝙ aūt qui infidelis natus eſt nō q̄uertatur ꝙ hoc, vel illo tempore, aut non eſt peccatum. aut ſaltem non eſt de nouo p̄n̄; & ideo alter iudicabitur in apoſtaſia, aliter in infidelitate. Secunda eſt, quia etiam ſi delictum ſit, non poteſt illud obijcere alter coniugū alteri, quia ſunt ambo nati infideles, & fuerunt longo tpe infideles, & ſi fornicatio debet vocari erit in vtroque, & tamen q̄n vterque coniugum fornicatur non poteſt vnus obijcere alteri fornicationem, quia paria delicta quadā compenſatione tolluntur de diuor. c. ſignificaſti. Nec obſtat ſi vnus conuerſus eſt ad fidem ante alium, quia hoc eſt prius de fornicatione emendari: & tamen hoc licet faciat aliquid quantum ad Deum ad delictum eſſe grauius, vel leuius: tamen quantum ad vim repellendi a cohabitatione nihil mutat vel addit. ſicut in fornicatione carnali ſi vnus coniugum fornicatus eſt ſemel tantum, & alius decies millies æqualiter poteſt vnus alterum, & alius alterum accuſare: ſiue quantum ad pœnam criminis, ſiue ad diuortium faciendum inter eos: ergo idem erit de fornicatione ſpirituali. Tertia eſt quia licet aliqua ſit vera fornicatio non habet vim repellendi, niſi reputetur fornicatio inter eos, quibus ex ea debet cōpetere ius excipiēdi. ſicut in fornicatione corporali facta inter infideles ſi vir repudiet vxorem accipiens aliam, & illa aliū accipiat vterque vere fornicatur, vt dixit Chriſtus Matth. 19. & tamen non reputatur inter infideles iſtud fornicatio, ſed legitima copula facta auctoritate legis ſuæ, ideo q̄n cōuertitur ad fidem, neuter poteſt alteri obijcere iſtam fornicationem. de diuor. c. gaud. in fine. Sic eſt & a fortiori de fornicatione ſpirituali, quę eſt infidelitas: nam licet ſit fornicatio ſpiritualis non reputatur ab ipſis infidelibus fornicatio: immo bonus ſtatus, & ſalutaris, ideo de hac fornicatione infidelitatis neuter pōt alteri obijcere: & iſtę rationes ſunt non in fauorem fidei, ſed etiam de rigore iuris.

Quarta eſt in fauorem fidei nam ſi infideli, q̄n vult conuerti non daretur vxor prius conuerſa, vel ē ꝓrio retraherentur per hæc a conuerſione, ſed iura debēt tollere offendicula conuerſionis, ergo debet coniux conuerſus ad fidem recipere alterum coniugē quandocunque conuertatur ad fidem, niſi iam tranſierit ipſe ad alia vota ex aliqua de cauſis iuris, vt ſtatuit in alle. c. gau. & ibi redditur cauſa. ſ. in fauorē p̄ſertim fidei, & Chriſtianę religionis, a cuius perceptione poſſunt vxores ſe deſeri timentes viri poſſunt facilius reuocari: fideles hmōi matrimonialiter copulati libere poſſunt, & licitè remanere. Et ſic apparet ex prædictis, quę ſit differentia inter has tres fornicationes. ſ. carnalis repellit a cohabitatione tam fornicantē perſeuerantem, q̄ etiam plene emendatum: & hoc in oī caſu. fornicatio autem apoſtaſię repellit fornicatum non emendatum, & etiam emendatum repellit in aliquo caſu, ſ. quando facta eſt iudicio Eccleſiæ ſeparatio, & vult tranſire ad religionem, qui manſit in fide: fornicatio autem infidelitatis ſolum repellit fornicantem & non emendatum.

Soluit quæſtionem 66. de mente propria poſtquam confutauit primam opinionem. Quæſt. LXXIII.

Reedeamvs nunc ad id quod ſupra dicebamus, ſ. ſi mulier tranſiuit ad religionē, & nondum profeſſa eſt, quando vir ſuus de infidelitate reuertitur, an poſſit eam repetere. Et dicendum ꝙ non, ſicut ſupra diximus, ſiue. n. viro manente in infidelitate req̄ſito, vt cōuertat̄ ſiue nō req̄ſito, ſi mulier q̄uerſa trāſeat ad religionē ēt ſi nō ſit profeſſa, nō tenet̄ redire ad virū, q̄ conuertitur. & tū ſi vult ad ſeculum redire, tenetur cohabitare viro cōuerſo. Cū aūt obijcitur de profeſſione, quòd per illam firmatur religio, ideo ꝙ mulier, quæ non eſt profeſſa debeat exire, & cohabitare viro, non tenet ratio: nam iſtud eſt ſi peteremus, an poſſet cohabitare voluntarie, nam non profeſſa poteſt libere exire, & profeſſa non poteſt, ſed non probat quātum ad hoc, quod eſt cogi cohabitare viro: nam in hoc ali qua eſt profeſſa, quæ cogitur cohabitare, & aliqua eſt non profeſſa quę non cogitur cohabitare, cum profeſſio non liget, niſi profitentem, & non poſſit eſſe in præiudicium alicuius alterius. Iſtud patet ſi mulier fornicetur vir poterit intrare religionem, vel accipere ordines ſacros, & etiam ſi vxor repetat eū ante introitum, vel profeſſionem, aut promotionem non auditur. extra de conuerſ. coniug. c. conſtitutus, ſi tamen alter coniugum altero ignorante, vel non habita legitima licentia religionem intret, & profiteatur repetente eum altero coniuge cogetur redire ad cohabitationem, de conuerſ. coniug. c. placet: non enim potuit hic profeſſio, & votum continentię ſolennizatū nocere alteri coniugi qui non cōſenſit, ſed ipſum voentem ligauit, ideo defuncta vxore vir ille, qui ſic p̄feſſus fuerat, & ad ſęculum petente vxore redierat, tenetur reuerti ad monaſterium, & continentiā ſeruare eod. c. placet: & c. ex parte abbatis. Et ideo q̄tum ad hoc, ꝙ alter coniugum repetat alterum religionē ingreſſum, & ille teneatur exire, & cohabitare nō attenditur, an profeſſio ſit emiſſa, vel non, ſed ſolum, an qui intrauit religionem intrare potuit, vel non: nā ſi potuit, ſiue ſit profeſſus, ſiue non, non poterit eum repetere alter coniux. Si aūt non potuit licite intrare nō differt, an profeſſio emiſſa ſit, vel nō, quia petente alio reuocabitur, ſed in propoſito ſic eſt, ꝙ quocūq; mō infidelis conuerſus ad fidem intret religionem manente altero coniuge in infidelitate, licite intrat, ergo ſiue profeſſio ſit emiſſa, ſiue non, non reuocabitur, patet: nam ſi vnus coniugum conuertatur, & alter non ēt ſi non requiratur vt conuertatur, non habet ius cohabitandi cū fideli q̄diu infidelis eſt, ſi fidelis hoc non conſenſerit, ergo q̄diu poteſt fidelis coniux repellere infidelem poteſt eo inuito intrare religionem, & ſi ingreſſus eſt licitus non eſt aliqua cauſa, vt reuocari poſſit, a fortiori autem ſi alter coniux ad fidem trāſiens requiſiuit alium, vt cōuerteretur, & ille noluit, & poſt hoc alius intrauit religionem, ideo ſi conuerti tur alius poſtquam iſte religionem intret non poterit iſtum repetere, ideo ſiue profiteatur, ſiue non huiuſmodi conuerſus, non poterit alter, quando conuerſus fuerit ad fidem, repetere eum.

Quando nouiter conuerſus repetit iam prius conuerſum, quid agendum ſit. Quæſt. LXXIIII.

Sed differentia iſta eſt, q̄n vnus coniugum noui ter conuerſus repetit alium coniugem iā prius conuerſum, aut ille tranſiuit ad aliud matrimonium ac ingreſſus eſt religionē, & profeſſus eſt, aut non profeſſus eſt, ſed ſolū ingreſſus, aut nihil iſtorū fecit, ſed manet liber in ſęculo. In primo caſu, nec nouiter cōuerſus poteſt repetere coniugem, nec ille poteſt ad cohabitandum redire, quia diſſolutū eſt matrimoniū primum, & celebratum legitime ſm. In ſecundo caſu etiam non poteſt nouiter conuerſus aliū repetere, neq; alius ad ipſum redire. Non quaſi ſit diſſolutum matrimonium, ſed quia legitime intrauit religionem qui intrauit, & aſtrinxit ſe ei per profeſſionem, & iam non poteſt reuerti ad ſęculum. Non eſt autem verum, ꝙ per religionis profeſſionem, vel per ſuſceptionem ſacri ordinis ſoluatur matrimonium, quia ſi ſolueretur non cogeretur alter coniugum qui religionē profeſſus eſt altero ignorante, redire ad ſeculum, & tamen cogitur, extra de conuerſ. coniug. c. placet. Sed dicet aliquis, ꝙ in iſto caſu non tenuit profeſſio, ideo reuocatur, ſi autem tenuiſſet non reuocaretur, & ſaluaretur matrimonium. Dicendum, ꝙ falſum eſt, quia ibi profeſſio obligauit profeſſionem facientem. Vnde ille tenetur ſeruare continentiam: nā ſi vxor eum repetit, tenetur ei reddere debitum, ſed non poteſt petere, & illa mortua, tenetur caſtitatē ſeruare, & non licet ei tranſire ad alia vota eod. c. placet. Verum eſt tamen, ꝙ profeſſio non tenuit totaliter, ſicut votum ſolennizatum, ſed tenuit votum ſimplex de continentia emiſſum, ideo mortua vxore, tenetur iſte continēriam ſeruare, ſed non tenetur intrare monaſterium eod. tit. ca. quidam, & tū ſi profeſſio tenuit in modum profeſſionis iam ſi per profeſſionem efficiatur quis religioſus determinati ordinis, teneretur ſaltem mortua vxore ingredi illum ordinem, ſicut tenetur continētiam ſeruare. Adhuc amplius apparet, quia in caſu, in quo tenet profeſſio corporaliter non diſſoluitur matrimonium, vt ſi fornicata fuit vxor, licet ea inuita viro ſuo intrare religionem, vel promoueri ad ſacros, & non poteſt ipſa impedire de conuer. coniug. c. conſtitutus. ꝙ profeſſio teneat patet, quia non poteſt ibi vxor virum repetere ingreſſum, vel impedire ne introeat, & tamen ibi non diſſoluitur matrimonium, ſed tenet, quod pater, quia ſi diſſolueretur liceret vxori tranſire ad alia vota viro profeſſo religionem, vel promoto ad ſacros, quia nō eſt aliquid, quod impediat contrahere, & tamen falſum eſt, ꝙ talis vxor teneatur ad continentiam perpetuam ſeruādam, immo detruditur in monaſteriū eod. tit. ca. gau. vbi omnes mulieres adulterę ſi non volūt eas viri ſui ſibi reconciliare, retruduntur in monaſteria ad agendam perpetuam pœnitentiam, ergo non ſoluitur matrimonium per ſacrum ordinem ſuſceptum neq; per religionis profeſſionem. Et ob hoc dicendum eſt, ꝙ in caſu prædicto fidelis conuerſus intret religionem, & profiteatur, & tunc ſi alter coniux de infidelitate conuertatur, non poterit qui conuertitur de nouo ad aliud matrimonium trāſire, quia adhuc primum matrimonium tenet cum non ſit diſſolutū per profeſſionem, & exiſtente matrimonio inter aliquas perſonas non poteſt aliqua earū cum alia ꝺhere. In tertio caſu, ſ. q̄n vnus coniugum iam intrauerat religionem, q̄n alius conuerſus eſt, licet non profeſſus fuerat, non poteſt repetere illum, vt ad cohabitandum redeat, qui tamen intrauit religionem poteſt ad cohabitandum redire. In quarto caſu dicendum, quòd primo cōuerſus compellitur ad recipiendum de nouo cōuerſum ad cohabitationem, cum non ſit aliquid, quod impediat, aut quòd obiici poſſit de nouo cōuerſo ad repellendum eum a cohabitatione de diuort. capi. gaudemus. Cum autem conuertitur ad fidem alter infidelium coniugum manēte alio in infidelitate in electione conuerſi eſt, an velit cohabitare infideli, vel non, ſi vult habitare, licite habitabit, ſi vult diuertere ab eo, licite recedet, & non poterit reclamare infidelis, vt cogatur ſibi cohabitare conuerſus.

Vtrum fidelis poſſit cohabitare infideli. Et an ſi fidelis viderit obſtinatam vxorem, & perſeuerantem in infidelitate, ſeu fornicatione carnali teneatur, & obligetur eam dimittere, aut peccet mortaliter manendo cum illa. Quæſt. LXXV.

Circa primum, quòd fidelis poſſit cohabitare infideli, dubitatur a quibuſdam. Et primo, quia fidelis non poteſt contrahere cum infideli, & è contrario. C. de Iudæ. & reli. l. ne quis Chriſtianam, & tamen vnus conuerſorum eſt iā Chriſtianus, ergo non poterit cohabitare infideli.

Dſia fornicationū ſpiritualium.

Secundo, quia ideo vetatur fidelibus contrahere cum infidelibus ne peruertantur, sed fidelis nunc manens cum infideli poterit peruerti, & tanto facilius, quantomagis nouus in fide est, ergo non licebit cohabitare.

Tertio quia dicitur 28. quæstio. 1. Iudæi. non potest infidelis in eius permanere coniunctione, quæ iam translata est in fidem Christianam, ergo non licebit fideli conuerso cohabitare infideli.

Quarto, quia qui conuertitur iam est fidelis, sed non licet fidelibus coniũgi, circa quartum gradum consanguinitatis: extra de consanguinitat. & affinitat. capitulo non debet. infideles tamen coguntur in gradibus istis, ergo non licebit fideli in tali matrimonio permanere.

Quinto, quia infideles accipiunt plures vxores, quod nobis non licet, ideo infidelis multas habens conuersus non poterit manere in earum cohabitatione.

Sextò, quia infideles cõtrahunt cum repudiatis ab alijs, nobis autem neutrum licet, ergo si conuertitur infidelis non licebit ei manere in tali coniugio.

Determinat. Dicendum, quòd licitum est fideli manere, cum infideli in matrimonio illo, quod inter eos contractũ est quando ambo erant infideles, & ratio est: actus matrimonialis non est illicitus, sed inter infideles est verum matrimonium, extra de diuor. cap. quanto, ergo qui contraxerunt matrimonium in infidelitate, quamdiu illud manserit poterunt licite commisceri, sed per conuersionem alterius ad fidem non soluitur matrimonium, ergo licite cohabitant, & commiscẽtur carnaliter: istam indissolubilitatem significauit Christus Matth. decimonono dicens, quos Deus coniunxit homo non separet, & quòd homo non recedat ab uxore propter aliam causam, nisi propter fornicationem.

Secundo idem patet, quia extra de consanguinit. & affinita. capitu. de infidelibus dicitur, quòd matrimonium cõtractum inter infideles permanet etiam inter ipsos fideles factos, quia baptismus non tollit cõiugia, sed crimina: de diuort. cap. gau. ergo conuerso vno ad fidem, & altero adhuc manente in infidelitate erit matrimonium, & licebit fideli commisceri infideli, quia coniux est.

Tertio quia Apostolus consulit hoc. prima Corinthio. 7. quòd si vir fidelis habet vxorem infidelẽ non dimittat eam, & similiter si vxor habet virum infidelem non recedat ab eo, ergo licitum est fideli manere cum coniuge infideli.

Opi. S. Th. 4. sen dist. 39. ar. 2. Sed dicit circa hoc Beatus Thom. quòd non soluitur matrimonium per conuersionem vnius coniugis, manente alio coniuge in infidelitate, ideo non licet conuerso transire ad alia vota, tamen manente vinculo interdum vnus coniugum potest alium repellere a cohabitatione, sicut est in fornicatione, quæ currit pari passu cum infidelitate: si ambo sunt contra bonũ prolis. Vnde sicut vir hẽt in potestate dimittẽdi adulterã, vel cohabitãdi ei, ita quersus ad fidẽ hẽt in prãte cohabitãdi infideli, vel dimittendi: põt. n. uir innocens libere cum adultera remanere, spe correctionis: non autem si in adulterij peccato fuerit obstinata, ne videatur patronus turpitudinis, quamuis etiã cum spe correctionis possit eam libere dimittere: similiter fidelis conuersus potest libere cum infideli manere, cum spe conuersionis, si eam obstinatam non viderit in infidelitate, & benefacit commanendo: tamen nõ tenetur commanere, in quo innuitur, quòd si viderit eam in infidelitate obstinatam, non debet manere cum illa.

Opinio D. Thomæ circa superiora expenditur.
Quæst. LXXVI.

DICTA autẽ huius beati Doctoris vera sunt cum limitatione si bene intelligãtur. Cum primum dicit non solui matrimonium inter infideles conuerso altero ad fidem verum est, sicut iam probauimus: cũ verò dicit, quòd manente vinculo matrimoniali interdum non admittitur vnus coniugum ad cohabitationem sicut in fornicatione corporali, etiam verum est: cum autem fit comparatio de adulterio & infidelitate quantum ad cohabitationem, est verum, sed cũ dixit quòd innocens potest cohabitare mulieri fornicatæ cum spe correctionis est verum, vnde siue vxor sit emendata siue non, & tamen de sua emendatione speretur, põt licite cohabitare illi vir: & tamen si vult non solum nondum emendatam, & de qua speratur emendare põt abijcere, sed etiam eam, quæ perfectè emendata est, quia in nullo casu cogitur habitare adulteratę pp rões supradictas: & tamen ad officium prelatorum pertinet diligẽter admonere & rogare maritos taliũ mulierum iam emendatarum, vt eas ad cohabitationem recipiant, sic patet extra de conuer. coniug. cap. gaudemus. si autem mariti nolunt eis recõciliari debent illę retrudi in monasterium ad pœnitẽtiam perpetuam agendam. eod. cap. Si autem non speratur de emẽdatione vxoris fornicarię, dicit q̃ non debet vir manere cum ea, ideo debet non manere ne videatur patronus turpitudinis. Sed de hoc dicendum q̃ nõ est sic intelligendum q̃ vir teneatur dimittere vxorẽ, si non emendatur de fornicatione: nam non tenetur vir recedere ab vxore dando ei diuortium, nõ solum si non emendetur, immo etiam si fiat pũblica meretrix. Et hoc patet primo, quia si vir teneretur dimittere talem vxorem, ergo peccaret mortaliter manendo cum ea, quod est absurdum, quia illa est coniux & cum coniuge licitus est actus commixtionis; ideo nunquam peccabit per hoc q̃ ei miscetur: & tamen mixtio coniugalis habet cohabitationem, ergo non peccat cohabitando, & sic non tenetur eam abijcere a cohabitatione. Secundo quia si teneretur talem coniugem dimittere, teneretur absolutè ad cõtinentiam; hoc est falsum, quia continentia nunquam est nisi ex voto, vel peccato, & nũquam ex prẽcepto: de voto patet sicut in religiosis, & promotis ad sacros ordines, de peccato patet sicut in mulieribus adulteris, quas viri non volunt sibi reconciliare; nam tenentur ad pœnitẽtiam perpetuam agendam & continentiam seruandam in monasterijs, de Conuer. coniu. c. gaudemus. sed iste vir non peccauit, quia non adulteratus est, ergo non tenetur ad continentiam seruandam, & tamen teneretur ad illam, si teneretur dimittere vxorem: ergo nõ tenetur illam dimittere quantũcunque fornicetur, vel efficiatur publica meretrix.

Rationes diui Thomæ de abijcienda adultera tolluntur.
Quæst. LXXVII.

SED obijcietur, quòd teneatur eam dimittere, quia si tenet eam est patronus turpitudinis, & hoc est peccatum: extra de iureiur. c. quemadmodum, & dicit hoc Chrisostomus super Matth. & habetur 32. q. 1. c. sicut. ſ. Sicut crudelis & iniquus est, qui castam dimittit, ita fatuus & iniquus est, qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris: ideo peccat retinendo, quia iniquitas peccatũ est: ergo si est iniquus retinendo peccat retinendo. Item patet extra de adulter. c. si vir. ſ. Si vir sciens vxorem suam deliquisse, quæ nõ egerit

egerit pœnitentiam, sed permanet in fornicatione, & vixerit cũ illa reus erit, & eius peccati particeps, sed non potest non viuere cum ea, nisi abiiciendo, ergo tenetur repellere a cohabitatione. Dicendum sicut supra, quòd vir non tenetur vxorem abiicere quantũcunque sit adultera, etiam si fiat meretrix, quia sibi in hoc prejudicaret, vt dictum est, & tamen nemo tenetur sibi prejudicare. Et patet hoc clarius, quia si abiicere deberet, hoc esset per Ecclesię sententiam: nam ppria auctoritate non licet coniugi abiicere coniugem extra de diuor. cap. significasti, & cap. de illa ad sententiam præcedit accusatio, ergo teneretur vir accusare vxorem ad diuortium faciendum, & tamen non est verum, quòd vir teneatur accusare vxorem adulterã, quia si teneretur accusare iuramentum præstitum de non accusando vxorẽ super adulterio, non posset seruari, sine interitu salutis, & ita non obstante prædicto iuramẽto teneretur accusare. Sed falsum est, quia qui sic iurauit melius facit nõ accusando, quam accusando, vt dicitur de iureiuran. cap. quemadmodum. ergo non est necessarium, quòd vir accuset vxorem fornicariam de adulterio, & ita non est necessarium, quòd abiiciat.

Ad illud de dicto Chrisostomi in capitu. sicut crudelis. Dicendum, quòd fatuus est, qui retinet meretricem, & iniquus, ſ. si ipse prestat patrocinium adulterio. nam ita intelligunt aliqui, & ad hoc adiuuat, qđ addit ibi, ſ. patronus est turpitudinis, qui celat crimen vxoris: nam celare in malam significationem accipit, quod est operire, vt non sciatur, sic accipit ibi glo. dicẽs, quod verbum celat, vitium notat, aliud est enim celare, aliud non indicare. ff. de furtis. l. qui vas. §. primo. Etiam adiuuat ad hoc, q̃ ibi dicitur, patronus est autem turpitudinis, qui causam directe præstat ad faciendum turpe, & sic intelligeretur, q̃ maritus erat le no occultando vitium vxoris, ſ. occulte tradendo eã alijs cognoscendam, vel saltem consentiendo, q̃ ipsa se aliis traderet pro quęstu, & hoc operiendo, vt non infamaretur, & in hoc sensu certum est, quòd fatuus est circa se, & iniquus circa Deum qui taliter se habet ad vxorem. Alio modo potest accipi, quòd vir non det operam, vt fornicetur mulier tradendo eam fornicatori, vel consentiendo, quòd ipsa se tradat alicui, sed solum, quòd nõ conatur ad correctionem ipsius verbo, vel opere per se, vel per alios, & tunc etiam verum est, quòd est iniquus, quia cum ad eum spectet correctio eius, si cõtemnit, peccat, & iniquus est, & iste sensus magis cõuenit illi literę, ſ. fatuus, & iniquus est, qui retinet meretricem: nam non facit iste nisi retinere eam, & tamen quãtum ad primum sensum nõ solum iste retinet, sed potius ipse efficit eam meretricem, ideo dicendum, quòd sic intelliguntur verba illa, & sic faciendo peccat vir. Primo quia vxor est subdita viro, & ad ipsum pertinet eam corrigere verbo, & opere moderate. Si autem hoc contemnat vir, siue sit fornicatio occulta, siue manifesta peccat, & hoc si commode illud facere potest, ſ. quòd non timeat mortem, vel graue damnum ex tali correctione: nam nõ se tenetur exponere talibus potissime periculo vitę. Secundo peccat inquantum vxor est proximus, & tenemur proximis ad correctionem fraternam, ſ. si peccauerit proximus inter te, & ipsum Mat. 18. cap.

Secunda ratio D. Tho. soluitur. *Quæst. LXXVIII.*

AD aliud d. c. si vir extra, de adult. dicendum, q̃ videtur aliqualiter magis vrgere cum dicatur, si vir sciens vxorem suam deliquisse, quæ non egerit pœnitentiam, sed permanet in fornicatione, & vixerit cum illa, reus erit, & eius peccati particeps, & tamen dicẽdũ q̃ non ex hoc cogitur vir dimittere vxorem. Et pro hoc sciendum, q̃ aut fornicatio vxoris est nota viro, aut non, sed ignorat eam: vel suspicatur, & non scit veritatem. Si ignorat vel suspicatur, nõ tenetur ad aliqd, quia neque ad admonitionem fraternam, cum de peccato non cõstet ei. Si autem vir nouit fornicationem vxoris, aut est ita manifesta, q̃ potest eam probare iudicialiter, aut non: si non est tam nota non potest eam a se abijcere, nec debet: quia non licet sine iudicio Ecclesiæ celebrari diuortium, & si vir ab ea discederet, & illa repeteret eum, cogeretur iudicio Ecclesiæ recipere eam, quouscq; probaret fornicationem extra de restitu. spol. c. literas. Si autem potest probare fornicationem poterit eam accusare, & fiet diuortium, nec cogetur vir eam recipere de conuers. coniug. c. constitutus. & cap. gaudemus. & tamen non tenetur vir accusare: sed est distinguendum, q̃ aut mulier se corrigit de fornicatione aut non: si se corrigit, non solum vir non tenetur eam accusare, sed neque etiam est necesse denunciare, vel admonere, sed poterit licite retinere, immo bene & meritorie facit retinẽdo: sic dicitur in alleg. c. si vir, q̃ si mulier egerit pœnitẽtiam, & voluerit ad virum suum reuerti, debet recipere peccatricẽ, vt 32. q. 1. c. de benedictio. & idem dicit Aug. in epistola ad Pollentium, & habetur 32. q. 1. c. quod autem. & c. non erit. Si autem non emendatur, aut est spes emẽdationis, aut non: si est spes licitum est tolerare patienter sub spe, si aũt non est spes, aut saltem est perseuerãtia in fornicatione, tenetur vir eam moderate corrigere & admonere, & tenetur eam denunciare Ecclesiæ, ſm correctionem fraternam, q̃ si nõ facit, peccat mortaliter, vt dicitur in alleg. c. si vir. in gl. Sed dicendum, q̃ non tenetur eam accusare ad diuortium faciẽdum. Ratio diuersitatis est, quia hoc quod est corrigere, & admonere, vir põt facere sine præiudicio sui, & illud tenetur facere, nam alias cum ipse possit occurrere huic malo, & non faciat, non caret scrupulo societatis occultæ. De accusatione quãtum ad diuortium secus est, quia in hoc vir præiudicat sibi, nam per diuortiũ non desinunt esse coniuges, de diuor. cap. quæsiuit. & ita vir viuente illa nõ poterit accipere aliam, vnde cogeretur continere, sed nullus cogitur cõtinere, nisi ex voto, vel ex delicto, & hic neutrum est, ergo non tenetur iste accusare vxorem ad diuortium.

Replicatio pro opi. Sti Tho. remouetur. Sed adhuc obijcietur quia. 32. quæst. 1. c. siquis vxorem, dicitur q̃ qui inuenerit mulierem suã esse adulteram, & commixtus fuerit cum ea, quando non pœnituit de crimine, pœnitebit vir per duos annos, & in alio. c. siquis vxorem. dicitur quod qui nõ vult dimittere adulteram vxorem pœnitebit per tres annos, sed non imponitur pœnitentia nisi pro peccato, ergo peccat qui cognoscit mulierem adulteram, tenebitur igitur dimittere eam.

Dicendum, quòd intelligunt aliqui ista. ca. duo, de muliere adultera, cuius adulterium per sententiam effectum est notorium, nam tunc pronunciatur diuortium, & si tunc post sentẽtiam cognoscat eam vir, dicunt, quòd debet pœnitere, & ita iudicatur peccatum, quia videtur aliquo modo approbare adulterium illi⁹ redeundo ad illam. Alio modo potest dici ad ista iura, & omnia illa, quæ dicunt, quòd sit vir patronus turpitudinis, qui retinet talem vxorem, & quæ ostendunt eum peccare, quòd intelliguntur, quando vir nõ corrigit fęminam, & admonet quãtum est in se vsque ad denunciandum eam Ecclesiæ non ad diuortiũ, sed ad pœnitentiam agendam, nam quandiu ista non faciẽs retinet eam recte creditur consentire peccato, cum non detestetur illud q̃tum potest, nã non caret scrupulo societatis occultæ, qui ei facinori cui põt, desinit ob-

uiare. De homici.c. sicut dignum. postquam autem F
iste egit quantum potuit non imputatur sibi aliquid
ad culpam, ꝙ autem eam accuset non est necesse cũ
sibi p hoc vir p̃iudicet, iõ tenetur adulteriũ vxoris de-
nunciare Ecclesiæ ad hoc, ꝙ cogatur agere pœnitẽ-
tiam: non aũt tenetur accusare ad diuortium facien-
dum, sic colligitur de iure iuran. c. quemadmodum
in textu, & glosa. Maxime quia vir iste non agit, vt
adulterium approbet vxoris, nec vt misereat illi, sed
vt sibi ipsi non præiudicet, & tñ si vir vellet in hoc ca-
su accusare vxorem ad diuortium, & ipse posset con-
tinere, melius ageret quàm cum illa manere.

Impugnatio alterius dicti S. Tho. *Quæst. LXXIX.*

DICEBAT vlterius beatus Thomas, quòd G
fidelis conuersus potest manere cum infi-
deli cum spe conuersionis, si non viderit
eam obstinatam in infidelitate, & benefa-
cit, tamen non tenetur.

Quãcunque vnus coniugum sitin infidelitate obstinatus licitũ est alteri cohabitare illi con tra. 5. Tho.

Est verum, ꝙ fidelis vir, vel vxor conuersus ad fidẽ
potest manere cum infideli coniuge, quia matrimo-
nium nõ est dissolutum, ideo actus commixtionis est
licitus inter eos, & non solum est licitum sic manere,
sed ẽt est meritorium si fidelis agat eo animo, vt per
continuam quotidianamq; assuetudinem ducat infi-
delem coniugem ad fidem, & ita Apostolus cõsulit.
1. Corin. 7. ꝙ fidelis non discederet, & tñ consiliũ est H
de potioribus bonis: maius ergo est & melius mane-
re cum cõiuge infideli, quàm recedere, & dat ibi cau
sam Apostolus, quia per virum fidelem sanctificatur
mulier infidelis, & per mulierem fidelem sanctifica-
tur vir infidelis. i. poterit ad fidem conuerti, quod est
fieri sanctum.

Cum aũt dicit, ꝙ non tenetur fidelis manere cum
infideli verũ est, vt postea dicetur, sed melius est ma-
nere, q̃ non manere. Sed cum dicit, ꝙ bonum est ma-
nere, si est spes de conuersione innuit, ꝙ malum est
manere si credatur mulier obstinata in infidelitate, &
ꝙ non licet. Sed nõ est sic intelligendum; nam quan
tumcunq; sit vnus coniugum in infidelitate obstina-
tus licitum est alteri cohabitare illi, & patet primo, qa
matrimonium nõ est dissolutum inter istos, sed q̃diu I
aliqui sunt coniuges est semper actus commixtionis
licitus inter eos, ergo licitè isti manent.

Secundo quia nullo iure vetatur, ꝙ coniuges coha
bitent quorum vnus fidelis factus est, & alter manet
infidelis, ergo licitum est cohabitare.

Tertio patet, quia si teneretur fidelis recedere ab
infideli cogeret seruare continentiã q̃diu alius viue-
ret, cũ sint legitimi ꝓiuges, vt colligit de diuor. c. gau-
demus, sed nullus debet astringi ad seruandũ cõtinen
tiam, vt dictũ est, ergo non cogeꝫ fidelis dimittere in-
fidelẽ. Sed est dicendũ, ꝙ qñ nulla spes est de conuer-
sione infidelis, melius est recedere q̃ manere, & hoc
maxime, qñ infidelis conaꝫ subuertere fidelẽ trahẽdo
ad infidelitatẽ, quia pp tale periculũ est tutius nõ co-
habitare, ideo est melius: non tñ pp hoc fit illicitũ, ꝙ K
cohabitet fidelis infideli, cum iure suo vtatur.

Ad rationes positas. q. 75. *Quæst. LXXX.*

SVPPOSITIS his rñdebimus ad rationes in
cõtrariũ: erat prima, ꝙ fidelis non possit hẽre
coniugem infidelẽ. Dicendũ, ꝙ aliud est acci-
pere de nouo coniuges aliud est tenere eas, q̃
iam acceptæ sunt; non licet alicui fideli accipere vxo-
rem infidelem, vel hæreticam aut apostatam, nec ẽt
infideli accipere fidelem in uxorem: nam neque Iu-
dæus Christianam, nec Christiana Iudæum accipere

valẽt in virum. C. de iudæ. & reli. l. ne quis Christianã: A
& generale est hoc quantum ad omnes infideles, vt
dicit Ambrosius lib. de Patriarchis. & 28. q. 1. scilicet, a
Caue Christiane gentili, aut Iudæo filiam tuam tra-
dere. Caue inquit gentilem aut Iudæam, & alieni-
genam hoc est hæreticam, & omnem alienam a fide
tua vxorem non accersias tibi, qui autem fidelis acci-
pit infidelem vxorem, vel è contrario præter legales
pœnas in alleg. l. ne quis Christianam, debent secun-
dum canones excommunicari. 28. q. 1. cap. si quis Iu-
daicę, s. si quis Iudaicę prauitati cõiugali societati iun
gitur, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano
mulier carnali consortio misceatur: quicunque eorũ
tantum nefas admisisse cognoscitur a Christiano cę-
tu atque conuiuio, & a communione Ecclesiæ protinus
segregetur: secus autem est retinere vxorem le-
gitimè acceptam: nam inter infideles est matrimo-
nium verum, & legitimum. de diuor. c. quanto. & 28.
q. 1. §. ex his itaque. Matrimonium autem legitime
contractum non dissoluitur, ideo licebit fideli con-
uerso manere cum infideli, cum qua legitime con-
traxit cum ambo erant infideles, & non contraheret
nunc, si de nouo contrahendum esset.

Ad secundum dicẽdum, quòd fidelibus non per-
mittitur contrahere cum infidelibus nõ solum pro-
pter periculum, sed etiam propter ignominiam, quia
est confusio quædam fidei, & religionis Christianæ
quòd mulier fidelis sit subdita viro infidelꝫ. Et quòd
Ecclesia aduertat ad istum honorem fidelium appa-
ret, quia propter hoc iubetur, quòd Christiani non
manducent cum Iudæis inuitando eos, nec ab eis rẽ-
cipiant conuiuia. 28. q. 1. cap. omnes deinceps. cum
dicitur omnes deinceps clerici, siue laici Iudæorum
conuiuia vitent, neque eos ad cõuiuium quisquã ex-
cipiat: quia cum apud Christianos communibus ci-
bis non vtantur indignum atque sacrilegium est co-
rum cibos a Christianis sumi: cum ea, quæ apostolo
permittente nos sumimus ab illis iudicentur immun
da ac si inferiores incipiant esse Christiani, quàm Iu-
dæi si nos, qui ab illis apponuntur vtamur: illi vero a
nobis oblata contemnant, & ob hoc cum magis sit
iniuria religionis Christianę cum Christianus nubit
infideli, quàm si Christianus accipiat infidelem in
vxorem magis permittitur, vnum quàm alterum sal-
tem quantum ad hæreticos. 28. quæst. 1. cap. nõ opor-
tet. s. Non oportet cum omnibus hæreticis miscere
connubia, vel filios vel filias dare, sed potius accipe
re, & ideo quia de nouo contrahere cum infidelibus
est ignominia Christianæ religionis, nõ permittitur:
contrahentes autem dum erant infideles, ꝙ postea
sic maneant vno eorum ad fidem conuerso, non est
ignominia, ideo permittitur.

Aliter potest dici quòd etiam si sit periculum ali- S
quod fideli non prohibetur manere: maxime si est
spes de conuersione infidelis, & non est simile de eo,
qui iam est fidelis quòd contrahat cum infideli. Nã
multa tolerantur postquam sunt facta, quæ non per-
mitterentur de nouo fieri: est causa potissima, quia
cum contractum fuerit matrimonium inter istos in-
fideles existentes manet postquam facti sunt fideles:
& si fidelis vellet discedere ab infideli cogeretur ser-
uare continentiam illo viuente. de diuor. c. gaude-
mus. ideo vt non cogatur ad hoc permittuntur ma-
nere fidelis, & infidelis: secus de fideli qui cum infi-
deli contrahere vult, quia etiam si non contrahat cũ
illa potest contrahere cum alia & non cogetur seru-
re continentiam, ideo non permittitur contractus de
nouo cum infideli.

Tertium argumentum q. 75. tollitur, & improbatur responsio D. Tho. ad idem. *Quæst. LXXXI.*

AD tertium respondet prefatus B. Thomas
quòd in primitiua ecclesia tempore Apo-
stolorum indifferenter conuertebantur ad
fidem Iudei, & Gentiles, & ideo tunc vir fi-
delis poterat habere spem probabilem de conuersio-
ne vxoris, etiam si conuersionem non promitteret,
postmodum vero tempore procedente Iudei obstina
ti erant magis, & Gentiles intrabant ad fidem, sicut
tempore Constantini Imperatoris, & circa tempora
illa, ideo non erat tutum tunc, vt fidelis cum Iudæo
infideli cohabitaret, nec erat de eis cõuersione spes,
sicut de conuersione Gentilis, & ideo tunc fidelis cõ B
uersus poterat habitare cum Gentili, sed non cum Iu
dea, nisi de conuersione promitteret, & secundũ hoc
loquitur decretum illud, sed nunc pari passu ambu-
lant vtrique. s. Iudæi, & Gentiles, quia vtrique obstina
ti sunt, & ideo nisi vxor fidelis conuerti velit, non p-
mittitur ei cohabitare, siue Iudea, siue Gentilis sit.

Sed intellectus huius beati doctoris ad decretum
illud habet satis magnam difficultatem, quia nõ mul
tum videtur conuenire iuri, neque intentioni illius li-
terę, neque expositorum, cum enim dicit, quòd in
ecclesia primitiua, tam Gentilibus, quam Iudeis vxo-
ribus cohabitabant viri fideles, verum est immo erat
bonum sic fieri, & Apostolus hæc vult. 1. Corinth. 7. c.
vbi non distinguit Iudeos, & Gentiles, sed generaliter C
dicit infideles vxores, vel infideles viros non debere
dimitti, quòd vero addit, p̃cedente tempore, vt circa
tempora Constantini induratos Iudeos, & tunc non
debere cohabitare eis, nisi expresse de fide promitte-
rent. Gentiles vero non obstinatos, ideo cohabitandũ
eis sine expressa promissione, & de hoc tempore di-
cit intelligendum decretum illud: motiuum aũt suũ
est, quia de Iudeis dicitur ibi, & non de Gentilibus.

Sed dicendum, quòd hoc non multum conuenit,
quia non inueniuntur iura facere differentiam inter
infideles circa hęc, sed idem de omnibus illis decerni
tur, sed ibi dicitur de Iudeis, quia forte istud magis ac-
cidebat circa Iudeos, quam circa Gentiles, sed intelli-
gitur ius extendi ad omnes infideles, sic patet extra de I
Iudę. & Sara. c. cum sit nimis: vbi de Iudeis statuitur, D
quòd non præsint officiis publicis, in quibus aliquid
agere possint contra christianos, & in fine dicitur hoc
idem extendimus ad paganos, maxime quia hic causa
est communis, ideo non vr̃ aliquid accipiendũ de Iu-
deis, quod non extendatur ad omnes infideles.

Cum autem dixit, quòd nunc pari passu currũt om
nes, quia omnes equaliter obstinati sunt, hic dicit eos
currere pari passu, quia iura nõ distinguunt de eis, sed
generaliter loquuntur de infidelibus. Sed cum addit,
quòd nunc non permittitur fideli habitare cum infi-
deli, nisi de conuersione promittat, debet intelligi cõ-
tra voluntatem coniugis fidelis, nam non tenetur fi-
delis cohabitare infideli, si noluerit etiam si infidelis
illud petat, nisi infidelis statim promittat de conuer- E
sione, & tamen si fideli placet cohabitare infideli, etiã
si ille non promittat de conuersione non facit illici-
tum, & poterit sic manere per totam vitam, licet con-
iux infidelis nunquam conuertatur, ita iura volunt,
& ita de facto seruat ecclesia, & hoc patet, quia alias
iura frustra distinguerent, quando infidelis vult coha-
bitare fideli cũ contumelia, aut sine contumelia crea-
toris, si nunquam liceret fideli cohabitare infideli, &
tñ istę distinctiones fiunt de iure nouo, vt de diuor. c.
quanto, & c. gaudemus.

Sed de intellectu decreti illius variè sentitur: Ioan-
nes enim in glo. dicit vno modo, quòd illud decretũ

correctum est per ius nouum. de diuor. ca. quanto. vbi
non soluitur matrimonium inter tales infideles.

Secundo dicit, quòd potest intelligi non generali-
ter, sed solum in casibus specialibus. i. cum non vult
cohabitare sine contumelia creatoris, vel cum trahit
fidelem ad peccatum mortale, & tamen dicit, quòd
non est tunc speciale in Iudeo, sed extenditur ad Gẽ-
tiles.

Tertio dicit intelligi in casu, in quo ambo isti fue-
rũt primo christiani, & postea alter factus est Iudeus,
nam tunc tenetur Iudeus reuerti ad fidem, quia est
apostata, & si non fuerit reuersus, debet mulier ab eo
recedere, vt dicit Aug. lib. de Adulterinis coniugiis, &
habetur 28. quęst. 1. cap. non solum. Immo si postea
rediret vir iste ad fidem priorem non redderet ei mu-
lier, si foret iudicio ecclesiæ ab eo separata, sed posset
intrare religionem eo inuito. de conuersione coniu.
cap. mulier. si autem non fuisset iudicio ecclesiæ sepa
rata cogetur redire ad virum, de diuort. cap. de mulie-
re. & ita est in casu isto Iudei, quia ibi admonentur, quòd
priuabuntur consortio vxorum, nisi ad fidem catho-
licam transierint.

Quartus sensus est, quòd intelligatur specialiter in
vxore, & non in viro: dicit enim aliud est si vir cõuer-
titur ad fidem aliud si mulier: nam si mulier conuer-
titur ad fidem ipse debet recedere a viro, ne vir eam
reuocet ad priorem errorem: secus si vir conuertitur,
quia facilius possunt viri reuocare mulieres, quam è
contrario, & tunc deberet intelligi generaliter hoc
de omnibus mulieribus conuersis ad fidem, siue sint
Iudeę, siue gentiles.

Et tamen iste sensus nõ satis cõuenit, quia Apostolo- Contra
lus sciebat periculi differentiam inter virum, & mu- Ioannem
lierem, & tamen sicut dixit non debere recedere viriꝫ
fidelem a muliere infideli: ita dixit, quòd vxor infide-
lis non recedat a viro infideli. 1. Corin. 7. c.

Secũdo quia dedit ibi causam huius, dicens, quòd
sicut vir fidelis debebat manere cum vxore infideli,
quia sanctificatur mulier infidelis per virum fidelem,
ita dixit, quòd non recederet vxor a viro, quia sanctifi-
catur vir infidelis per mulierem fidelem. Istud autem
sanctificari est conuerti secundum vnum sensum: er-
go ita speratur, quòd vxor cohabitando deducat virũ
ad fidem, sicut vir vxorem, & etiam iura non faciunt
differentiam inter virum, & vxorem.

Omnibus autem istis expositionibus relictis, dat Alia rñsio
glo. ibi aliam dicẽs, sed melius credo, quòd intelligat glo.
quando Iudeus existens Iudeus contrahit cum chri-
stiana, & tunc conuenit iuri, quòd fiat separatio nõ so-
lum quantum ad cohabitationem, sed etiam quantũ
ad vinculum: nam etiam inter tales non potuit tenere
matrimonium, cum essent disparis cultus, quando cõ-
traxerunt, & secundũ humanas leges puniri debebat
vterque, sed Ecclesia, quę non irrogat tales pœnas ad-
monet viros, vt conuertantur ad fidem, quòd si fece-
rint permisit eos cohabitare, quia tunc ex nouo con-
sensu inducitur inter eos matrimonium. Si autem
noluerint viri conuerti, cum nullum vinculum ma-
trimoniale sit inter eos, separat eos Ecclesia, & habe-
bat tunc mulier licentiam accipiendi alium virũ. Iste
sensus satis videtur conuenire literę inquantum dici-
tur Iudei, qui christianas mulieres in coniugio habẽt:
ac si diceretur Iudei, qui acceperunt christianas in cõ-
iuges, & tunc idem fieret de omnibus infidelibus vi-
ris, si accepissent christianas vxores, nam aut conuer-
terentur ad fidem, aut vxores perderent.

Dicendum ergo, quòd vel ille est sensus decreti hu- Determi-
ius, vel intelligitur quomodocunque vxor infidelis natio au-
conuertatur ad fidem, quòd vir teneatur aut ad fidem ctoris.
conuerti aut dimittere illã. Si primus sensus tenẽtur

Universidad de Deusto Biblioteca

venet verum etiam hodie decretum illud: si autem secundus sensus: dicemus, q̃ est reuocatum per ea, q̃ dicuntur de diuor. capitulo quanto &c. gaudemus. s. q̃ non cogatur fidelis mulier dimittere infidelem virum si conuerti noluerit, immo potest ipsa cohabitare ei, licet ille non potest eam cogere ad cohabitandum.

Ad quartum argumentum, quæstionis septuagesimæquintæ.
Quæst. LXXXII.

AD quartum dicendum, q̃ infideles contrahũt in gradibus vetitis apud nos, & tamẽ non sunt vetiti apud illos, & postquam efficiuntur fideles manent in talibus coniugiis, eo q̃ matrimonium uerum contractum fuit inter eos, quando infideles erant de diuor. c. quanto: sed matrimonium verum, & legitimum non dissoluitur per fidem, & baptismum superuenientem, qa baptismus crimina tollit non coniugia. eodem titu. capitulo gaudemus, & 28. q. 2. c. siquis habuerit: ideo manebunt taliter copulati libere postquam conuersi fuerint. eodem capitulo gaudemus. de consang. vel affinitate capitulo de infidelibus. Cum autem arguitur, q̃ isti sunt fideles aut alter eorum: & fideles non possunt in talibus gradibus habere coniuges. Dicendum, q̃ interdicitur fidelibus accipere coniuges in talibus gradibus, & non habere: vnde si isti fuissent fideles, quando contraxerunt non permitterent contrahere in talibus gradibus, sed quia erant tunc infideles, & licite contraxerunt, licet eis postea ad fidem transeuntibus manere in eo, quod non erat eis peccatum, quando infideles erant.

Ad quintũ arg. q. 75. Ad quintum dicendum, q̃ quidam infidelium accipiunt multas vxores, & isti si conuertantur non manebunt cum eis, sed an cum aliqua, vel cum qua quis maneat iam supra declaratum est, hoc autem certũ est, q̃ non licebit viro manere cum pluribus, aut cũ duabus saltem. de diuor. capitu. gaudemus. & ita est, q̃ fidelibus non licet contrahere cum multis, & infidelibus conuersis ad fidem non licet manere cũ multis: non quasi sit hoc contra aliqua statuta, vel mores christianæ religionis, sed quia infidelibus ipsis, quando erant infideles non licebat cum pluribus contrahere sed cum vnica: ergo cum ad fidem redeunt in qua illicita non permittuntur non licebit eis manere cum pluribus mulieribus, vt supra diximus.

Ad sextum arg. Ad sextum dicendum, q̃ nobis non licet repudiare vxores, neque accipere repudiatas ab aliis: & ita si infideles ad fidem conuertantur, non licebit hoc eis post conuersionem: ante conuersionem autem hoc faciebant velut licitum sibi ex legibus suis: & tamen non erat licitum, ut magis supra declaratum est: ideo

In q. 29. & 30. si repudiauerit infidelis vxorem, & post conuertitur non poterit illa uiuente aliam habere, & sic quando conuertitur habet aliam non licet ei cum illa manere, sed reconciliabit sibi aliam: quod si non fecerit, vel aliquo casu illa non redierit ad eum, non poterit aliam accipere ea uiuente, nisi si illa non vult cohabitare viro: aut non sine contumelia creatoris: in alle. capit. gaudemus. de his, quæ pertinent ad hæc tria argumenta adhuc. j. tangemus.

Cum fideli conuerso liceat manere cum coniuge infideli, an possit eam abijcere, vel cogetur habitare ei, quandiu illa vult habitare sine contumelia creatoris. Quæst. LXXXIII.

EST etiam dubium suppositio, quòd fideli conuerso liceat manere cum infideli coniuge: an potest abiicere illam, vel cogetur habitare ei quandiu illa vult cohabitare sine contumelia creatoris.

Aliqui dicunt, q̃ cogitur cohabitare, quia apostolus videtur hoc mandare, q̃ vxor non discedat a uiro infideli consentiente cohabitare: & similiter vir fidelis a coniuge infideli.

Secundo, quia maius est vinculum vxoris ad virũ, quam serui ad dominum: sed seruus non soluitur a vinculo seruitutis etiam si ipse sit prius infidelis, & postea efficiatur fidelis primo Corinth. 7. ergo multo minus soluetur vinculum matrimoniale, ergo cohabitabit fidelis infideli ex necessitate.

Tertio, quia nullus potest præiudicare alteri sine suo consensu: sed vxor infidelis habet ius in corpus viri infidelis: si ergo viro conuerso ad fidem non haberet idem ius, prę̃iudicaretur ei, ergo aut haber idẽ ius, aut non: si habet, ergo cogetur cohabitare vxori eo modo, quo prius cogeretur: & sic non poterit discedere fidelis, si autem post conuersionem non habet infidelis idem ius, quod prius in corpus coniugis sequitur q̃ post conuersionem præiudicatur manenti in infidelitate, ergo nõ licebit coniugi infideli trãsire ad fidem sine consensu coniugis manentis in infidelitate: sicut non licet viro intrare religionem, aut ascendere ad ordines sacros sine consensu uxoris, qa per hoc præiudicatur ei, cum cogatur continere, & tamen absurdum est, q̃ non liceat v ni coniugi transire ad fidem sine consensu alterius. Ergo dabitur, q̃ maneat idem ius cohabitationis, q̃ prius infideli ad fidelem.

Quarto si quis contrahat scienter cum ancilla, siue ipse liber sit, siue seruus, non licebit ei recedere ab ea propter diuersitatem conditionis: sed infidelis q̃ contraxit cum infideli sciebat ipsum infidelem, ergo etiam si postea efficiatur disparis cultus non licebit recedere.

Quinto uidetur ex parte viri, q̃ si factus sit ipse fidelis non liceat ei recedere ab vxore infideli, quia poterunt habere filios communes, & quia partus sequitur uentrem, si uir fidelis recederet ab vxore infideli manerent filii cum matre in periculum satis, ergo vt filii non pereant tenebitur fidelis non dimittere infidelem.

Sexto, quia adulter non potest dimittere adulteram, etiam antequam agat pn̄iam de adulterio, sed de infidelitate, & adulterio idem est iudicium, ergo non poterit dimittere vir fidelis infidelem.

Dicendum, q̃ qñ alter coniugum infidelium cõuertitur ad fidem manẽte alio in infidelitate potest fidelis cohabitare ĩfideli si uoluerit: maxime si hoc faciat sperans de illius conuersione, ut ꝫ. diximus: & tñ non cogitur manere cum eo, sed liberum est sibi cohabitare, vel recedere: sic patet. 28. q. 1. c. siquis gẽtilis. .s. si quis gentilis gentilem dimiserat vxorem ante baptismum, post baptismum in potestate eius erit habere, vel nõ habere, intelligendo, q̃ repudiauerat eam sine cã, nam tunc si illa maneat infidelis cõuerso eo ad fidem, manet libertas viro cohabitandi ei, vel nõ. Et si uelis calumniari contra intellectum huius habes, e. cã, &. q. 2. §. hic distinguendum est, ubi dr̃ nolẽtem. n. cohabitare, licet quidem dimittere, sed nõ ea viuente aliam ducere.

Causa aũt quare liceat fideli cohabitare, vel recedere est, quia infidelitas est fornicatio quędam, & tñ pro fornicatione licet uiro abiicere vxorem, vel retinere eam cohabitantem sibi de conuer. coniuga, ca. gaudemus, ergo de infidelitate idem erit, qñ actualiter manet alter coniugum in infidelitate, quia non est tunc emendatus de fornicatione. Quod sit infidelitas fornicatio dicit illud Auguſt. lib. de Adulterinis coniugiis. & 28. q. 1. ca. non solum. .s. non solum mę-

chatio est illius, qui carnem suam coinquinat, sed etiã qui simulachrum facit, mẽchatur. Etiam causa est diuersitas vitę, quando quis transit ad aliam vitam, absoluitur ab eis, quę erant vitæ prioris, sicut transiẽs ad religionem absoluitur a votis omnibus, quæ emisit in seculo, & non tenetur exequi aliquod illorum, de voto, & vori redemp. c. scripturę, sed transiens de infidelitate ad fidem mutat vitam, quia moritur priori statu, ideo non tenebitur cohabitationi ad infidelem, cui prius tenebatur, ista ratio est Beati Thomæ, & aliorum.

Sed non multum satisfacit, quia si per mutationẽ vitę huius absolueretur ab omnibus prioribus obligationibus, quas inciderat in statu, vel vita infidelitatis, cum ibi contractum fuisset matrimonium, alias solueretur a vinculo illius, & ita posset cum alia contrahere. Sed falsum est, quia si fidelis recedit ab infideli, non potest aliam accipere etiam ad fidem Christi cõuersam, vt dicetur: ergo non absoluitur propter conuersionem ad fidem generaliter ab omnibus obligationibus, & ideo licet absoluatur a necessitate cohabitandi non absoluitur propter hoc, sed propter aliquid aliud.

Secundò patet, quia si per conuersionem ad fidem absolueretur fidelis ab omnibus obligationib⁹ quibus prius tenebatur, cum actio, vel obligatio extincta non resurgat, non teneretur ille fidelis ad cohabitandum coniugi etiam si conuerti vellet, & tamẽ qñcunque conuertatur, postea antequam fidelis trãseat ad alia vota, tenetur ei cohabitare. etiam si culpa præcessisset, vtpote, quia requisitus noluisset conuerti, de diuor. ca. gaudemus, ergo non fuit extincta obligatio iuris cohabitandi per conuersionem ad fidem.

Aliter ergo dicendum est, q̃ infidelis cum conuertitur manente altero cõiugum in infidelitate, statim ille habet ius manendi cum infideli, vel recedendi ab eo, & si reclamet qui manet in infidelitate, vt restituatur coniux ei ad cohabitandum, non auditur.

Primò, quia manet in fornicatione non correctus, ergo non cogitur coniux ad eo habitandum.

Secundò, quia ex culpa sua priuatur iure cohabitãdi infidelis. .s. quia conuerso altero coniuge, ipse nõ cõuertitur, & ideo non mirum si ex culpa pereat ius cohabitandi, & tamen si pęniteat, & conuertatur re integra remanet ei ius cohabitãdi, quia tenetur fidelis recipere illum ad cohabitationem.

Tertiò propter periculum, quia nemo debet cogi se exponere periculo, & maxime periculo fidei, cum istud sit maximum periculum, & tamen aliquis conuersus ad fidem est ita tener, q̃ si aliqualiter competa tur a coniuge infideli peruertetur, debet ergo dari licentia conuerso ad fidem, vt cohabitet, vel non, sicut viderit sibi ipsi expedire.

Argumenta quæstion. superioris soluuntur.
Quæst. LXXXIIII.

NVNC respondendum est ad ea, quę dicuntur in contrarium. Ad primum dicendũ, q̃ de dicto Apostoli qũo accipiatur, infra quęretur specialiter. Ad secundum dicit dictus B. Tho. q̃ non est sic de obligatione serui, sicut coniugum, quia seruire non repugnat perfectioni christianæ, quæ consistit in humilitate cum seruire sit humilitatis, sicut aliquo modo repugnat vsus matrimonii, ideo magis absoluitur a matrimoniali opere, quam a seruitute.

Aliter dicit, quòd non est simile, quia seruus obligatur domino, sicut possessio eius, vt dicit Arist. quinto Ethicorum, & libro primo Politic. vel sicut pecunia possideti, quia seruus est pecunia domini sui. Exodi 21. coniuges non obligantur sic, sed habent velut contractum societatis mutuæ, cum vocent eos iura socios humanę, & diuinæ domus, & ista societas dissoluit p hoc, q̃ alter eorũ manet in ĩfidelitate, cũ nõ sit societas luci ad tenebras, nec fideli ad infidelẽ. Sunt aũt vera præcedentia, & maximè secundũ, quia nõ p̃t iudicari idem de seruo, & coniugibus, quia seruus cũ sit res possessa, non est ad eum iustum, vel iniustum, vt dicitur libro quinto Ethicorum, vnde neque attenditur quid ei bonum, vel malum sit, sed quid domino, & ob hoc neque per conuersionem ad fidem mutatur aliquid de seruitute, coniuges vero sunt, vt liberi, & iudicantur ad paria, de diuort. capitulo gaudemus. ideo inter eos consideratur quid iustum, & quid iniustum sit, & competit vni ius contra alterum, Vnde conuerso ad fidem competit contra infidelem, quòd eum excludere possit a cohabitatione propter causas supra positas.

Sed adhuc quantum ad seruum dicendum, quòd aliquid facit fides, nam infideles non possunt habere seruos fideles, siue eos qui fideles sunt, siue eos, qui erant infideles, & volunt effici fideles, & possunt christiani redimere illos inuitis possessoribus, & tenentur eos dare pro certo precio, scilicet quemlibet seruum pro duodecim solidis, & si Iudei voluerint, vel alii infideles eos retinere exeunt in libertatem extra de Iudæis, & Saracen, capitulo prę̃senti, & capitulo multorum, & adhuc adstringitur Iudæus nullum fidelẽ seruum habere causa seruitii, nam si habuerit, statim efficitur liber nullo precio dato: si autem emerit seruos baptizatos, vel baptizari volentes, tenetur exponere eos venales infra tres menses, quod si non fecerit, nõ licet iam ei vendere illum, nec alicui eum emere, sed nullo dato precio exibit in libertatem, & quando vẽdiderit tales seruos, cogetur quemlibet dare pro duodecim solidis, eodem titulo, capitulo nulli Iudęo, & ideo dicendum, q̃ circa seruitutem multum immutat fides, nam fides superueniens liberat a seruitute, non quidem a seruitute, qua tenebatur fidelis fideli, sed qua tenebatur fidelis infideli, & ab illa non absolute, sed in modo supradicto.

Solutio D. Thom. ad tertium argumentum q. 83. reijcitur.
Quæst. LXXXV.

AD tertium dicit idẽ Beatus Thomas, quòd vxor non habebat ius in corpore viri, nisi quandiu in vita illa manebat, in qua contraxerant, quia mortuo viro soluta est mulier a lege viri, ad Rom. septimo capitulo, ideo si postquam vir mutat vitam moriens priori vitæ ab ea discedat nullum fit ei prę̃iudicium, transiens autem ad religionem moritur spirituali morte, & non corporali, & ideo si matrimonium sit consummatum non potest vir sine consensu vxoris ad religionem transire, potest tamen ante copulam carnalem, quando est tantum copula spiritualis, sed ille, qui ad baptismum accedit corporaliter Christo consepelitur in morte, & ideo a debito reddendo absoluitur etiã si post matrimonium consummatum. Et concludit aliter, vel quòd dicendum est vxorem pati ex sua culpa, scilicet, quia non conuertitur, & ita non est prę̃iudicium.

Confuta. S. Tho. Dicendum, quòd prior ratio D. Thomæ non multum est iuridica, quia pertinet ad metaphoras. Et primò, quia dicit, quòd non habebat ius mulier in corpore viri, nisi quandiu manebant in vita illa, in qua contraxerant, nam si hoc esset cum vir mutat vitam, per conuersionem, expiraret ius cohabitationis, &

actuum

Universidad de Deusto
Biblioteca

actuũ matrimonialium, sed ius, quod extinguitur semel, non reuiuiscit, ergo postea non competeret, sed competit, quia statim, vt conuertitur infidelis, tenetur fidelis prius conuersus admittere eum ad cohabitationem in alleg.c.gaudemus. ergo non fuit extinctum ius, vel non est verum, q̃ solum in illa vita competebat, in qua contraxerant.

Secundo patet, quia si solum in illa vita competeret cohabitatio materialis, sicut non competeret infideli cohabitare fideli: ita neque competeret fideli, cohabitare ifideli, qa iã nõ erãt i ea vita, in qua prius & tñ hoc ẽ falsum, qa fideli licet cohabitare ifideli si voluerit: & licet ei cogere infidelem ad cohabitationem, vt supradictum est: & infidelis peccat recedendo, quando vult fidelis cohabitare vt infra dicetur: ergo non est verum, q̃ propter diuersitatem vitæ sit ista mutatio: & sic ex hac parte non tollitur aliquod prejudicium coniugis. In q 86. & 67.

Tertio, quia allegat in similitudinem, quia mortuo viro soluta est mulier a lege viri, & ideo si postq̃ vir moriens priori vitę discedat non fit præiudicium vxori. Hoc non stat, quia illud dictum apostoli intelligitur de morte corporali & vera, ĩ qua soluitur omnis obligatio pure personalis, sed ista uita, & mors accipiuntur spiritualiter, vel ciuiliter, ideo non tollitur aliqua obligatio personalis huiusmodi, & ratio est, quia matrimonium habet actus personales ex parte corporis, & non animę: mutatio autem secundum fidem est spiritualis, & non corporalis: ideo manente vita corporali, secundum quam sunt actus matrimonii non soluitur obligatio materialis per mutationẽ vitæ spiritualis, quæ ad matrimonium nihil facit.

Deinde dare vult rationẽ dictus Beatus Thomas, quare infidelis coniux possit conuerti ad fidem sine alterius coniugis consensu: & non possit vir ad religionem transire sine consensu coniugis: & dicit, q̃ transiens ad religionem moritur morte spirituali, & non corporali, ideo non potest post consummatum matrimonium transire ad religionem sine consensu coniugis, sed ad fidem transiens moritur morte corporali, quia consepelitur Christo corporaliter in morte: ideo in debito reddendo liberatur. Ratio. S. Tho. quare mrimonium dissoluitur p conuersionẽ ad fidẽ non tñ per ingressum religionis, impugnat.

Sed ista non stant, quia non videtur hic differentia quantum ad mortem, q̃ vna sit corporalis alia spiritualis: sed videtur vtraque spiritualis, cum homo viuat adhuc vita naturali, & ideo idem debet fieri in vtroque: quia & ista est quarta ratio.

Quinto, quia cum dicitur, q̃ conuersi moriuntur morte corporali, quia consepeliuntur corporaliter Christo in morte. Dicendum, q̃ conuersi dicuntur consepulti Christo ad Rom.6. capitu. per baptismũ, inquantum, sicut Christus moriens occultatus est ĩ sepulchro, ita conuersi baptizantur, in quo baptismo merguntur corporaliter in aqua, & absconduntur: fit autem baptismus ad hoc, q̃ moriamur peccatis. i. in nobis peccata moriantur: non tamen conuersi vere Christo sepeliuntur corporaliter, quia neque corporaliter moriuntur, ideo neque erunt in eis ea, quæ competunt vere morientibus, quale est solui ab obligationibus personalibus. Et tamen ad distinguendum ĩter mortem spiritualem, & corporalem, oportebat, q̃ poneretur vera mors corporalis, ideo dicendum, q̃ vtrobiq; est mors spiritualis, & mutatio uitæ spiritualiter, & non personaliter cum maneat eadẽ persona.

Sexto quia si conuersio iudicaretur mors corporalis non solum absolueretur fidelis a debito, & cohabitatione, sed etiam a vinculo matrimonii sicut mortuo uiro soluta est mulier a lege eius, & potest alium uirum accipere, & etiam si ille resurgat, & illa nondum acceperit alium non cogitur accipere illũ, sed potest accipere alterum, & tamen non absoluta a vinculo, quia non potest ille accipere aliam ea viuente, vt in c.gaudemus, ergo non accipitur ut mors naturalis.

Responsio auctoris ad tertium argum. quæst. 83.
Quæst. LXXXVI.

DICENDVM igitur aliter ad argumentum, q̃ nullus potest facere alteri præiudicium sine eius consensu, vel culpa, aut etiam cã cum autem hic duo infideles coniuges ꝙhunt: ius habent mutuo in corpora sua, & istud ius non perdit aliquis eorum sine consensu, culpa, aut cã hic autem ex parte infidelis coniugis non fuit consensus, est autem culpa, & causa, culpa quidem est duplex. Prima, quia quando vnus transit ad fidem, manet alius in infidelitate, quę est fornicatio spiritualis: de qua non vult purgari inquantum non vult desere re illam, ideo iustum est, q̃ perdat ius cohabitandi, sicut q̃n alter coniugum fornicatur carnaliter perdit ius cohabitandi alteri coniugi, sine consensu, & tñ p culpam. s. fornicationem.

Secundo consideratur culpa, quia etiam si infidelitas non iudicaretur fornicatio, est tñ quidam status malus, in quo nemo manere debet, sed quilibet tenetur de illo exire. Cum autem alter coniugum exit de illo, & alius non est in culpa, qui non vult exire, & prejudicaret coniugi conuerso manendo in illo statu si cohabitaret pp disparitatem cultus, ideo cũ nolit recedere a culpa ista, non est ei præiudicium si recedat coniux fidelis ab eo. Cã ẽt est hic, q̃ sæpe aliq priuantur iure suo sine culpa, & si non sine cã extra de diuor. c.quanto. s. Nec obstat, q̃ a quibusdam forsan obiicit, q̃ fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari, cum in multis casibus hoc contingat: & circa matrimonium, & sponsalia hoc tenet, de ipõsalibus patet, vt si fiat mulier, cum qua de futuro sit contracta sponsalia, leprosa, vel paralytica, vel nasũ, aut oculos amittat, dissoluuntur sponsalia extra de iureiuran. c.quemadmodum. & tñ in hoc piudicat mulieri, q̃ perdit sponsum, & forte non recuperabit aliũ & tñ no n intercidit ibi culpa vxoris, cui præiudicat: fuit tñ cã aliqua ex parte eius. s. quia incidit in hęc mala. Similiter ĩ matrimonio si uir transeat ad ifideles, cum essent ambo fideles q̃s contraxerunt, non potest vxor relicta accipere alium uirum, sed cogitur ꝙtinere de diuor. c.quanto. s. Nec obstat, q̃ a quibusdã obiicit. q̃ fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari, cum in multis casibus hoc contingat, ut si alter coniugum incidatur. Et tamen hic dato, q̃ coniux infidelis nullam culpam haberet in non transeundo ad fidem, vel in remanendo in infidelitate, in qua natus est: adhuc esset causa ex parte eius, q̃ ꝙuertitur scilicet, q̃ non cohabitat fidelis secure infideli cum habeat magnum offendiculum ad recedendum a fide, in qua adhuc tener est: & quia fides est magni priuilegii, eo q̃ ibi est tota salus, quia sine ea non est possibile placere Deo. ad hebr. 11.c. absoluitur a Deo fidelis a cohabitatione cum infideli.

Cum autem postea addebatur dicendo, q̃ non ꝑt præiudicare vir vxori, sine cõsensu eius in eo, qui trãsit ad religionẽ, vel vult ꝑmoueri ad sacros ordines: nã non põt fieri sine ꝙsensu vxoris, ita ergo erit, q̃ nõ possit transire alter coniugum a fide sine consensu alterius, uel si potest transire, non debet præiudicari non transeunti: & ita manebit ei ius cohabitandi.

Diceneum, q̃ ad transeundum ad fidem, non requritur aliqua licentia coniugis: immo qui non dimittit patrem, & matrem vxorem, & filios propter Christum non habebit partem cum Christo, & ita dimissio est maxime, quando illi obstant conuersioni ad fidem, quia tunc relictis illis, & contra voluntatem eorum ad fidem ueniendum est, & ita non exigit consensus vxoris. Cum dicitur non requiritur cõsensus coniugis: ergo non potest ei præiudicari. Dicendum verum esse nisi culpa, vel cã intercidant, & tamen q̃n conuerso altero coniugum alius non cõuertitur est in culpa, qui non conuertitur sicut. s. ostendimus, & etiam si culpa non intercideret est ibi cã: ergo non ꝑiudicatur manenti in infidelitate, sed priuatur iure cohabitandi cum iuste id fiat.

Et cum dicitur de transeunte ad religionem, vel sacros ordines non est idem, nam non recipitur vir in monasterio, nisi de licentia vxoris in certo modo, vel si ipsa pariter ingrediatur. de conuer. coniu. capit. cum sis, &. capit. vxoratus. Etiam ad ordines non promittitur promoueri, nisi de consensu vxoris eodem tit. cap. coniugatus, & si aliquis vir laicus in episcopũ promouendus est, non potest id fieri si vxor eius nõ profiteatur religionem: eodem tit. cap. sane si coniugati, requiritur autem prædictus consensus, quia est ĩ præiudicium vxoris: nam cogitur mulier, quæ dedit viro licentiam intrandi religionẽ, vel ascendẽdi ad sacros ordines intrare monasterium si est iuuencula, & de ĩcõtinentia suspecta eodem tit. ca. significauit, & si est non suspecta, vt quia antiqua cogitur ꝙtinere. e. ti. c. cum sis. & c. vxoratus, & c. significauit, & propter istud prejudicium magnum, q̃ ei fieret, requiritur consensus eius.

Sed in conuersione ad fidem non requiritur consensus coniugis aut alicuius personę, quia Deus obligauit ad istum transitum. In transitu ad religionem, vel ascensu ad ordines sacros est aliud, quia neutrum istorum est necessarium ad salutem, quia sine isto est salus, & non est sic de fide, ideo in vno exigitur consensus coniugum, in altero non exigitur.

Secundo, quia siquis velit ad religionem transire non est propter hoc vxor eius in culpa, si non trãseat ideo non debet priuari iure suo. Etiam quia non ĩsurgit ibi aliqua causa, quare hoc fiat, pp q̃ unũ de duobus fiet. s. q̃ aut in transitu vnius coniugis ad religionis statum, vel ascensum ad sacros alter coniugum non priuabitur iure cohabitationis, & operum coniugalium, aut non poterit transire sine alterius consensu. Primum non potest dari, quia status religionis & ordinum sacrorum de se importat continentiam perpetuam, vel ex voto expresso, vel ex tacito, immo per ista sola duo solennizatur votum castitatis, ut patet de uoto, & uoti redemp. c. q̃ uotum. lib. 6. ideo dabitur secundum. s. q̃ non liceat vni sine consensu alterius transire ad religionem, & in tantum non licet, q̃ si fiat transitus etiam si transiens profiteatur reuocatur ad ſeculum inuitus petente altero coniugum. de conuer. coniu. c. quidam. & capi. placet, & sicut fit hoc, quando vnus sine licentia alterius intrat, utpote si ignorante alio, vel inuito eo, ita etiam fit si de licẽtia alterius ingrediatur, & sit licentia non legitima vt pote extorta per metum, vel dolum. eodem tit. c. accedens. Secus autem in eo, qui ad fidem conuertitur quia neutrum istorum duorum datur. s. q̃ consensus requiratur, vel non prejudicetur ei, immo consensus non requiritur, & prejudiccatur manenti. De primo est causa, quia conuersio ad fidem est de rebus maxime necessariis, & ita non debet pendere ex uoluntate alicuius alterius.

De secundo est causa, quia transeunte vno coniugum ad religionem christianam alius est in culpa, sive non transeundo, siue quia est in fornicatione, & nõ corrigitur, & ista est ratio diuersitatis, ut sine consensu agatur, cum ei præiudicetur.

Ad quartum argumentum quæstionis 83. solutio.
Quæst. LXXXVII.

AD quartum dicendum, q̃ non est sic de cõiugio seruorum, vel serui, & liberi sicut ĩfidelium, quia cõditio seruitutis nisi ignoretur non facit personam illegitimam ad contrahendum, disparitas autem cultus, siue sciatur, siue non, semper facit personas illegitimas, & adhuc magis illegitimas, quando hoc scitur: & ideo sicut se habent ista a principio cõtractus, q̃ non eodem modo impediunt, ita se habebunt post contractum, sed ad contrahendum non impedit disparitas conditionis, uel seruitus in altero, siue vtroque, nisi ignoretur ideo contracto semel matrimonio non habet rationem impediendi in uinculo, vel cohabitatione: de disparicultu secus, quia sine sciatur, siue non, semper sunt personæ illegitimę, sed differt, quia si scienter contrahunt, puniuntur, si non scienter, dissoluitur contractus, & non puniunrur, ergo si contra xerunt existentes vnius cultus, & postea facti sunt disparis cultus, utpote altero ad fidem conuerso, licet non tollatur vinculum, mutatur aliquid circa cohabitationem contra eum, qui conuerti non vult.

Ad quintum argumentum quæstionis. 83.
Quæst. LXXXVIII.

AD quintum dicendum, q̃ non cogitur fidelis cohabitare infideli propter prolem susceptam ne sit ei periculum salutis animę nam etiam sine ista cohabitatione prouisum est de iure hoc. Circa q̃ dicendum, q̃ si infidelis quorum alter conuersus est ad fidem habeat filios cões, aut illi nati, vel concepti sunt, quando parentes erant fideles, vel q̃n infideles. Si primo modo etiam si parentes ambo, vel alter ipsorum ad infidelitatem transeant, debent esse filii christiani, & illis inuitis debent baptizari. Vt si duo erant fideles nati, & tales manentes contraxerunt filiosq; susceperunt, etiam si ambo parentes labantur in errorem paganorum. i. fiant Saraceni, vel Iudæi cogentur filii ipsorum esse christiani, quia sunt filii christianorum iuxta. ca. mulier. de conuer. coniu. & c. quãto. de diuor. vbi fidelis transit ad infidelitatem, & verum est, q̃ quantum ad istos non est distinguendum de filiis eorum natis ante lapsum in errorem, vel post, quia per lapsum non desierunt isti esse christiani, & cogentur per pęnas redire ad fidem extra de apostat. c. quidam sicut. ideo nati ex eis, siue ante lapsum, siue post sunt filii christianorum: & nati eo tempore, quo parentes erant christiani, ideo sine dubio tam inuitis parentibus, quam inuitis ipsismet ad fidem trahentur. Nam si paruuli educantur apud tales parentes lapsos in errorem, eripi debent de manibus eorum, & baptizari, ne eos ꝙuertant. Filij infidelium quorũ alter sit cõuersus an debeãt baptizari. Et si sunt filij hmõi adulti an possint cogi, ut recipiãt baptismũ.

Si autem contingat eos venire ad ætatem adultã, & uelint manere in errore infidelium, in quo nati sũt vel educati, & nolint baptizari, cogentur ad suscipiẽdum baptismum, uel occidentur per potestates ſęcu lares cum filii christianorum sint, quemadmodum siquis natus esset de parentibus christianis, & inter christianos, & per negligentiam parentum, aut aliquo casu non baptizatus fuisset, & postea veniens ad ætatem adultam cognito, q̃ non esset baptizatus, nollet baptizari, deberet baptizari inuitus, vel occidi, & tenetur iste ad penas apostatarum, nam nihil aliud est,

est,quòd aliquis postquam christianus fuit recedat a fide miscens se ritibus iudæorum, vel paganorum, quam quod aliquis natus de parentibus christianis, & ideo debitus fidei christianæ nolit illam profiteri recusándo baptismum, vterque enim recedit ab eo ꝙ tenetur seruare:ideo ambo incurrunt crimen apostasiæ,& velut apostatæ sunt puniendi: & ideo circa filios talium nulla distinctio est habenda.

Si autem infideles sunt ex origine,& filios genuerunt manentes in infidelitate, & postea conuertantur ambo ad fidem,vel alter eorum,dicendum quod aut quando conuertuntur ipsi,sunt filii eorum adulti ideſt,qui iam vsum rationis habẽt,aut non.Si adulti sunt nihil differt de parentibus an ambo conuertãtur, vel alter ipsorum, quia nihil pertinet ad filios: nam cum illi sui iuris sunt quantum ad spiritualia,sicut poterant sponte conuerti inuitis parentibus : ita possunt manere in infidelitate inuitis parentibus,& non cogentur illi ad fidem,licet parentes ambo conuertantur, & proclament conuersionem filiorum.

Erant autem aliqui ĩ hoc dicentes, quod si filii huius sunt adulti est in eorum potestate sequi parentẽ conuersum,vel manentem in infidelitate,ac si dicãt ꝙ alterum oportet sequi:sed liberum est sequi hunc vel illum.sed hoc falsum est primo, quia tunc quando ambo conuerterentur,tenerentur filii conuerti: ꝙ falsum est,quia si isti sunt adulti cogerentur ad fidem, quod non stat : ad fidem enim non suscepta nemo cogitur assumendam.suscepta autem cogitur obseruare:de apostа.c.quidam sicut.

Secundo,quia si sequerentur filii aliquem parentum,aut esset hoc quasi necesse esset sequi hunc,vel illum,aut quia possunt sequi pro voluntate sua : si est secundus modus,sicut datur,quòd sequantur filii parentes,ita dabitur, quòd non sequantur si neutrum sequi volunt. Si autem sequerẽtur eos, quia necesse esset sequi alterum ipsorum:oporteret sequi semper patrem,& nunquam matrem, cum mater non hẽat filios in potestate,sed solum pater. Insti. de patri.pote.per totum.& de conuer.infideli.c.ex literis. Et tñ falsum est,quia potest quem voluerit sequi:ideo non est intelligendum, ꝙ potest sequi alterum parentem quasi teneatur vnum sequi, cum possit sequi neutrũ: nam si ambo manent in infidelitate,& ipse vult conuerti neutrum sequitur filius , & si ambo conuertantur, & filius nolit conuerti,neutrum sequitur.

Altero parentum conuerso an filij baptizari debeant.
Quæst. LXXXIX.

CIRCA adultum ergo dicendum, ꝙ non est alia regula,nisi quod pro arbitrio suo conuertetur,vel manebit in infidelitate,& uocatur adultus,q̃ habet vsum rationis cuiuscunque sit ætatis:nam licet maneat tũc in prima potestate nihil nocet,quia quantum ad ea,quę Dei sunt quilibet est sui iuris:ut ad fidem,& ad intrandum religionem,& ad contrahendum matrimonium, & nõ potest arctare ad aliquid patria potestas, colligit hoc extra de Iudæis,& Sarace.c.sicut Iudæi. s. statuimus, vt nullus inuitos,vel nolentes iudæos ad baptismum venire compellat: siquis autem ad christianos causa fidei confugerit,postquam uoluntas ipsius fuerit patefacta,christianus absque calumnia efficiatur: & ita cuiuscunque uoluntas patuerit, ꝙ Christianus esse vult efficietur christianus:sed volũtas patefit per verba,& signa in quocunq; peruenientе ad ætatem,qua ratione vtitur,ergo cum ostendit, ꝙ christianus efficiat velit,non obstabit contradictio parentum, & ideo dẽ absque calumnia.i.nullus diss̃ẽsus, vel ptãs possit in hoc impedire,è ꝛrio ergo quantum ad eum, qui iam ratione vtitur sola volũtas sufficit ad hoc,ꝙ maneat in infidelitate,nam sicut parentes infideles non possunt obstare, ꝙ ille conuertatur ad fidem, ita ipsi conuersi ad fidem non possunt compellere filiũ ad fidem,si ille vult manere in infidelitate. Si autem sit filius paruus,qui nondum venit ad vsum rõnis,est dicendum,ꝙ aut ambo parentes conuertuntur, aut alter tantum . Si ambo conuertuntur manebit filius cum eis, si aũt alter tantum conuertitur,est dubium in cuius ptãte manere dẽat filius. Aliqui dicũt,ꝙ aut est filius maior triennio,aut minor, si maior dicũt, ꝙ apud patrem manere dẽat, si aũt est minor apud matrem , quia talis est distinctio apud iura humana, apud quem parentum manere dẽt filius, qñ diuortium fit.C.de patri.pote.l.neque filium.Sed dicendũ ꝙ in hoc casu est absolute dicendum, ꝙ manebit filius penes parentem fidelem, & cessat hic rõ ętatis, & patrię potestatis ob fauorem fidei,extra de cõuer. infide.c.ex literis. Rõ ętatis cessat, quia ẽt si sit infans trium,vel quatuor mensium,vel vnius diei,& cõuertatur pater tm̃,manebit apud patrem, rõ patrię potestatis cessat, vt si sit filius quadriennio maior si conuertatur mater tm̃ eam sequetur,cum tñ deberet sequi patrem sub cuius patria potestate est, & de familia patris est,& non matris in alleg.c.ex literis.Ista regula apertius traditur.28.q.1.c.Iudęi. vbi agitur de natis ex patribus Iudęis , & mulieribus christianis, filii aũt qui ex talibus nati sunt fidem , atque conditionẽ matris sequantur, similiter illi qui procreati sunt ex infidelibus mulieribus,& fidelibus viris,christianam sequantur religionem non Iudaicam superstitionẽ. Et sicut hi sequuntur semper parentem fidelem, qñ non cohabitat, ita si manentibus parentibus in infidelitate filius,qui peruenit ad vsum rõnis cõuerti velit,auferetur de potestate eorum , & perdit pater tũc patriam potestatem,& per officium iudicis auferentur filii parentibus , & constituentur apud honestos viros,vt ibi discant mores,& fidem.28.q.1. c. Iudæorum.s.Iudęorum filios, vel filias ne eorum inuoluantur erroribus , ab eorum consortio separari decernimus deputãdos,aut monasteriis,aut christianis mulieribus,ac viris Deum timentibus, vt sub eorum cõuersatione cultum in melius distant,atque in melius instituti,tam in moribus,quàm in fide proficiant.

De paruulis qui manent apud conuersum.
Quæstio. XC.

REDEVNDO autem ad paruulos filios infidelium quorum alter cõuertitur, & manent filii apud conuersum, est dubium de illis quãdiu sunt citra annos discretionis quid agi debeat. Dicunt aliqui,ꝙ expectandum est quousque veniant ad ętatem discretionis,& siue eligant tunc esse fideles , siue infideles,hoc sequentur. Sed dicendum, ꝙ istud non est necessarium , immo poterit parens ille,apud quem manet filius paruulus facere illum statim baptizari , nam paruulo non fit iniuria,ꝙ baptizetur, immo procuratur ei salus , cuiꝰ non fit contra legem, quia lex est , extra de Iudę.& Saracen.cap.sicut Iudæi , quòd nemo compellat venire Iudęos inuitos , vel nolentes ad baptismum, & tamen paruulus non est inuitus,aut nolens , quia nõ est inuitus , neque nolens , qui non habet velle, vel nolle,vnde si nos cessamus baptizare filios Iudæorũ, vel infidelium paruulos, hoc est, vt non inferamus iniuriam

iniuriam parentibus in quorum potestate sunt : hoc sentiunt communiter doctores, quando quęrunt an filii infidelium inuitis eis sint baptizandi, & respondet,quòd non,neque ponunt aliam causam, nisi quia fieret iniuria parentibus, qui perderent patriam potestatem, quam habebant in eos cum conuerterentur ad fidem,& tamen in hoc casu nõ perditur patria potestas, ergo baptizari potest statim . Istud patet , quia vt dictum est filius sequitur parentem conuersum ad fidem,siue patrem,siue matrem , si pater conuertitur nullum præiudicium fit matri infideli, quia neque in potestate eius de iure cõmuni potest esse filius , ideo pater fidelis in cuius potestate filius paruulus est, tam de iure communi, quàm in fauorem fidei in hoc casu,poterit statim eum facere baptizari: si autem mater cõuertatur filius sequetur eam, & pater perdit ius potestatis,quod in matrem transfertur, ideo potest ipsa facere filium suum baptizari, & non fit præiudicium patri , quia non habet ille iam patriam potestatem,qua priuatus est per hoc, quòd noluit conuerti conuersa vxore , sicut priuatus fuit iure cohabitationis ad coniugem, quia ipsa potest eum repellere si voluerit, vt supra dictum est , & ideo dicendum , ꝙ non est expectandum , quòd paruulus veniat ad tempus , quo ratione vtatur,vt eligere possit, quod placuerit , sed statim ille,qui conuertitur ad fidem pater,vel mater potest eum facere baptizari , & hoc potius faciendum est,quam expectandum , & hoc concordat sententiæ illius ca. ex literis. de conuer.infide.in fine,vbi patre conuerso,& matre manẽte in infidelitate, filius quadriennis iubetur manere apud patrem , & innuitur, ꝙ debeat ille transire ad fidem christianam,cum dicitur: Materque pueri si eum remanere contingeret apud ipsam , posset illum adducere ad infidelitatis errorem,in fauorem maxime christianę fidei respondemus patri eundem puerum assignandum.

Cum ergo dicat, quòd non maneat apud matrem, quia posset illum adducere ad infidelitatis errorẽ, innuit ꝙ debeat ille ad fidem conuerti , nam si dubium esset quid de illo fieret, & deberet expectari ętas adulta, vt videretur quid ille vellet,non haberetur pro inconuenienti, quòd ille adduceretur ad infidelitatem, cum in illa sit natus, & tamen habetur hoc pro inconuenienti , ergo innuitur , quòd ille ad fidem determinare pertineat . Secundo patet magis inquantum dicitur, quòd si contingeret puerum manere apud matrem , posset ipsum ad infidelitatis errorem adducere, qui adducitur ad infidelitatẽ non est in infidelitate,sed de puero dicitur , quòd poterat adduci ad infidelitatem,ergo significatur,quòd ex eo, quòd sequitur parentem conuersum ad fidem, non est in infidelitate,sed pertinet ad fidem , & ad illam deduceretur, si permaneret cum matre,quę esset infidelis .

Dicendum ergo,quòd in paruulis nõ est aliud spectandum,sed statim,vt conuertuntur parentes eorum ambo,vel alter parentum , quem ipsi paruuli sequuntur baptizandi sunt cum nulli fiat iniuria , nam pater perdidit patriam potestatem in tales, licet ipsi nõ perdant patriam successionem, quia conuertuntur extra de Iudæis, & Sarace.cap.Iudęi,siue Saraceni, & si parentes conuersi tales filios paruulos circuncciderent punirentur,de consecratione, distinctione quarta, capit.plerique .

Ad sextum argumentum , quæstionis 83.
Quæst. XCI.

SEXTA ratio erat de adultero , ad quam dicẽdum, quòd adulter non potest dimittere adulteram , ẽt postquam ipse egerit pœnitentiam , & tamen infidelis conuersus potest dimittere infidelem , postquam ille conuertitur,& illa non , & dicendum, quod non est simile,adulter enim potest repellere adulteram, & è contrario , si tamen vterque adulteratus est tollitur adulterium mutua compensatione, & vnus non potest alteri obiicere adulterium ad repellendum a cohabitatione.de diuort.capitulo significasti , & nõ differt quis pluries,aut grauius adulteratus est,quia quãtum ad hoc æquum ius repellendi est per vnicam fornicationem,sicut per mille, sed inter fornicationem, & infidelitatem differt , quia de fornicatione , siue qs sit emendatus, siue non,semper repelli potest a cohabitatione,vt extra de conuer. coniu. capitulo gaudemus.Infidelitas non repellit,nisi quãdo est , ideo quãdo quis emendatur de ea non obest ei, fornicatio autem etiam siquis de ea emendetur oberit illi , & ideo maritus si non commisisset adulterium poterat accusare vxorem ad diuortium, siue emendatam , siue nõ emendatam,si autem ille fornicatus est etiam si emẽdatus est non potest repellere vxorem , vel accusare, quia quantum ad repellendum æqualiter operatur adulterium,de quo quis est emendatus, & de quo non est emendatus , & ideo quantum ad compensationẽ eodem modo, vnde vxor compensare poterit adulterium suum , de quo non est emendata cum adulterio viri,de quo emendatus.sed si vterq; esset adulter non emendatus neuter posset repellere alterum,vel accusare, quia vterque posset compensare , ergo & nunc quando vir est emendatus, & non fęmina,non poterit vir fœminam repellere, quia illa poterit compensare.Secus est in infidelitate , quę est fornicatio , nam illa non nocet , nisi quando est , & non cum quis est emendatus , & paret quia si conuertatur alter coniugum ad fidem , & alius non,poterit conuersus repellere infidelem. Si autem ille postea conuertatur cogetur statim,qui prius conuersus erat,accipere ipsum. de diuor.capitulo gaudemus , & ita non nocuit illi infidelitas,nisi quandiu mansit in ea , & non postquam de ea emendatus est : similiter est quantum ad repellendum, nam infidelis non potest repellere infidelem a cohabitatione , quia ambo sunt in fornicatione , & obstat compensatio , cum autem conuersus fuerit alter ipsorum emendatur de fornicatione spirituali , ideo non nocebit ei ad hoc , quòd possit compensari, & tamen si non obster ei ad compensandum poterit infidelis conuersus obiicere infideli infidelitatem,ergo potest obiicere,& ita potest repellere, & ita nõ est simile de fornicatione carnali, & de infidelitate, quare autem non sit simile declaratum est latè.s. In q. 58.

An infidelis conuersus possit accipere vxorem fidelem relicta infideli. Et quomodo intelligitur, quòd matrimonium fidelium est verum ratum ac legitimum , matrimonium infidelium est verum, & legitimum sed non ratum,& quare.
Quæst. XCII.

EST adhuc dubium si infidelis conuersus recedat ab vxore infideli,vel vxor a viro an possint transire ad aliud matrimoniũ . Et videt, quod in nullo casu liceat, quia indissolubilitas est in matrimonio , sed inter infideles est verum matrimonium,ergo nullo modo potest solui, sed manente matrimonio ad vnam non potest quis accipere aliam , ergo fidelis recedens ab infideli non potest alterum coniugem sumere.

Secundo,quia crimen superueniens non dissoluit matrimonium , & tñ si altero coniugum cõuerso ad fidẽ alius ꝓsentiat ei habitare sine ꝓtumelia creatoris, non dissoluitur matrimonium , sed nolle sine contumelia

melia cohabitare est crimen vxoris: ergo ꝓpter hoc F
non dissoluetur, & ita fideli recedenti propter istam
contumeliam non licebit aliam vxorem accipere.
Tertiò quia vir, & vxor ad paria iudicantur de diuor.
c.gaudemus.& tamen si fidelis discedit,cum conuer-
titur, non licet coniugi infideli transire ad alia vota:
ergo neque licebit fideli discedẽti ab infideli accipe-
re aliam coniugem.Quartò quia fauorabilior est sta-
tus religionis,quàm matrimonij; sed viro fideli con-
uerso, cuius vxor manet infidelis non videtur quòd
liceat transire ad religionem, quia fraudaretur vxor,
si conuerteret postea,multo minus ergo licebit tran
sire ad aliud matrimonium . Quintò si patre infideli
conuerso ad fidem maneat filius in infidelitate, amit
tit ius paternæ hereditatis in aliquo casu : & tamen si G
postea conuertit recuperat ius succedendi,& restituitur
ei , quod ex paterna successione debebatur, vel
deberi poterat,etiam si alius bonorum possessionem
teneat , ergo similiter si alter coniugum conuersus
transiuerit ad alia vota, & postea qui manebat in in-
fidelitate conuertatur restituetur ei, licet ab alia coniuge possideatur, ergo non licet transire ad alia vota.
Respondendum quòd cum infidelis conuertitur ad
fidem,& discedit ab infideli,aliquando licet accipere
alteram coniugem, & aliquando non: & hic non est
difficultas,aut dubitatio vlla, nisi quando habet vxo-
rem aliquam legitimam viuentem. Nam si nullam
vxorem habet, vtpote,quia nũquam habuit,aut quia
habuit,& defuncta fuit,liberum est accipere fidelem
coniugem:similiter si habeat vxorem,sed non legiti- H
mam,vt si repudiauit vxorem,& accepit aliam, repu-
diata erat legitima,quæ postea superducta est non est
legitima,sed fornicaria;ideo ista non prẽstat impedi-
mentum,ac si nullam haberet, sed potest conuersus
ad fidem accipere,quam voluerit,vt supra satis decla
ratum est.Si autem habet vxorem legitimam viuẽ-
tem, siue eam habeat actu, siue repudiauerit, & ma-
neat illa apud alium , vel in viduitate , est dubium an
possit qui conuertitur accipere aliam . Et dicendum
quòd aut conuertitur vxor simul cum viro , aut alter
manet in infidelitate : si ambo conuertuntur neutri
licet accipere alium coniugem in nullo casu,sed ma-
net matrimoniũ inter illos indissolubile: si vero vnus
conuertitur,& alius non,aut ille qui conuertitur re- I
quirit alium,vt conuertatur aut non, si non requirit,
etiam si ille nunquam cõuertatur, nunquam licebit
conuerso ad fidem transire ad aliud matrimonium,
de diuor.cap.quanto. & cap.gaudemus, & 28.quẽst.
2.cap.si quis habuerit, scilicet. Si quis habuerit vxorẽ
virginem ante baptismum viuente illa post baptis-
mum aliam habere non potest: crimina enim soluũ-
tur in baptismo non coniugia . Et cum dicitur ibi de
vxore virgine, nihil differt, etiam si corrupta fuerit,
sicut ibi probat glo. Si autem vir requirit fœminam,
vel fidelis conuersus infidelem manentem , vt con-
uertatur; aut vult, aut non: si vult non solum matri-
monium manebit firmum,ita quòd non possit tran
sire effectus fidelis ad alia vota , sed etiam non pote-
rit fidelis repellere a cohabitatione eũ, qui tunc con- K
uertitur , nisi fortè obijciat ei fornicationem in alle.
cap.gaudemus . Si autem non vult conuerti,aut vult
cohabitare coniugi conuerso ad fidem , aut non : si
non vult vllo modo cohabitare dissoluitur matrimo
nium,& licitum est fideli ad alia vota transire, si au-
tem cohabitare vult fideli , aut cohabitat cum iniu-
ria creatoris,aut sine illa: si cum iniuria creatoris , &
non aliter soluitur matrimonium,& licet fideli tran-
sire ad alia vota : si sine iniuria , aut trahit coniugem
ad peccatum mortale, aut non,si trahit ad peccatum
etiam dissoluitur matrimonium,& licet fideli transi-
re ad alterum matrimonium , si autem sine contu- Tho
melia vult cohabitare,& non trahendo ad peccatum
mortale non soluitur matrimonium; ideo non licet
fideli transire ad alterum matrimonium , & tamen
quia infidelis non vult conuerti poterit repellere eũ
a iure cohabitationis , vel potest cohabitare, quia ex
eius arbitrio pendet. Si tamen repulerit a cohabita-
tione non poterit illo viuente trãsire ad alterum ma-
trimonium,sed cogetur continere. ex dictis colligũ-
tur tres casus,in quibus dissoluitur matrimoniũ tran-
seunte altero coniugum ad fidem,de quibus dicetur
post solutionem argumentorum.

Argumenta quæst.superioris dissoluuntur.
Quæst. XCIII.

AD primum dicẽdum ꝙ tam inter fideles, q̃ infideles est matrimonium verum, & legitimum,& indissolubile:& tamen matrimonium fidelium in nullo casu soluit: matrimonium autem infideliũ potest solui in aliquo casu,& sunt tres casus supra nominati,de quibus postea magis rationem reddemus,& tamen nõ tollitur ex hoc simpliciter indissolubilitas matrimonij,& quia soluto vinculo matrimonij nihil impedit, quin coniux absolutus transeat ad aliud matrimonium , sicut mortuo viro mulier soluta est a lege viri , & licet ei accipere alterum,tamẽ in tribus casibus dictis dissoluitur matrimonium : ergo poterit fidelis transire ad aliud matrimonium. Ad secundum dicendum , ꝙ crimen superueniens nõ dissoluit matrimoniũ inter fideles, & etiam inter infideles non dissoluit illud regulariter: interdum tamen dissoluit,& sunt duo crimina,in quibus dissoluitur,s.contumelia creatoris,& quando vxor trahit virum ad peccatum mortale ; & quare in his fiat hoc infra dicemus. Ad tertium dicendum, ꝙ vir & vxor ad paria iudicantur in matrimonio,& ideo quod vni non licet alteri non licet,& verum est, ꝙ si discesserit fidelis ab infideli,& non acceperit aliam, non licet fideli transire ad aliud matrimonium,si tamen discessit infidelis cohabitare fideli licitum est fideli accipere aliam etiam si infidelis non transiret ad alia vota : quare autem plus liceat hoc fideli , quàm infideli in matrimonio ratio redditur infra. Et dicit hic beatus Thomas de Aquino, Oc
quòd postquam fidelis contraxit solutum est vinculum matrimonij ex vtraque parte , quia matrimonium non claudicat quantum ad effectum . Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur,quòd non possit cum alio contrahere magis,quàm ex necessitate matrimonij præcedentis : si tamen postea conuertitur, potest ei concedi dispensatiuè,vt alij nubat,si vir eius aliam vxorem duxerit,sed an hoc sit verum,vel quomodo infra tangetur.

Ad quartum dicendum,ꝙ fauorabilius est votum continentiæ,quàm contractus matrimonij,& ita seruatur in conuersione infidelium:nam altero conuerso ad fidem , & altero manendo non licet conuerso transire ad aliud matrimonium alio viuente , nisi in tribus casibus præcedentibus,& tamen licet conuerso transire statim ad religionem non requisito infideli,nec facta alia re, vt dictum est ; & ideo conceditur argumentum,s.ꝙ si non licet vouere castitatem non licet transire ad aliud matrimonium.

Sed dicit hic prefatus beatus Thomas,ꝙ si post cõuersionem viri sit aliqua spes probabilis de cõuersione vxoris, non debet vir votum continentiæ emittere,nec ad aliud matrimonium trãsire, quia difficilius conuerteretur vxor sciens se priuatam viro suo,si autem non sit spes de cõuersionẽ vxoris, põt ad sacros ordines

ordines ascendere,vel religionem intrare prius requi A
sita vxore,ꝙ conuertatur, & tunc non est sibi vir suus
reddendus,sed debet sibi imputare in pœnã tardę con
uersionis,ꝙ viro suo priuatur. Ad quintum dicendũ,
ꝙ si conuertatur vnus coniugum ad fidem,& propter
aliquam causam de tribus fidelis transeat ad aliud ma
trimonium , & postea conuertatur alter cõiugum ad
fidem,non restituetur coniux cum dissolutum sit vin
culum matrimonij, & superinductum ad nouum ,
& non est de filio simile,quantum ad successionẽ pa-
ternam, quia ius paternitatis , & filiationis non tollit
per disparem cultum,sicut matrimonium,ideo q̃cũ
que conuertitur filius recuperat ius successionis pa-
ternæ,ẽt si alius bonorum possessionem intrauerit:de B
vxore non est sic,quia cum petierit vinculum mrimo
nii primum , & inductum sit aliud de nouo inter alias
personas,non habet locum restitutio.

An matrimonium infidelium dicatur ratum, & legitimum de quo etiam supra q 45. Quæst. XCIIII.

NVNC redeamus ad omissa, dicebatur.n.ꝙ in tribus suprapositis dissoluebatur matrimonium inter infideles,& quia istud vr̃ prouenire, ex eo quod dicunt quidam nõ esse firmum , vel ratum matrimonium inter infideles,& est ratũ inter fideles , est prius de hoc quęrendũ postea dicẽ de ipsis tribus casibus. Et dicẽdum est, ꝙ vocatur inter fideles matrimonium verum,& ratum C
atque legitimum : inter infideles aũt est matrimoniũ
verum,atque legitimum,sed non est ratum, vt cõiter
dr̃,& ẽt iura sic dicunt,vt extra de diuor. c. quãto.s.nã
& si matrimonium verum inter infideles existat, non
tñ est ratum,inter fideles aũt verum, & ratum existit.
Sed qñ istud intelligatur, non accipitur vno modo.
Quidam dicunt , ꝙ vocatur non ratum matrimoniũ
inter infideles,quia quondam licitum erat eis repudia
re vxores ẽt sine causa , sicut Iudęis tẽpore legis Moy-
si, & Gẽtilibus eodem tẽpore. Alio modo põt accipi,
ꝙ non sit ratum.s.secundum opinionem ipsorũ infi-
delium,licet secundum veritatem sit ratum,sicut nũc
infideles,tam Iudęi, quàm Pagani repudiant vxores,
& si liceret repudium non esset matrimonium ratũ, D
& tamen infideles putant sibi hoc licere, & non pec-
care aliquo modo in repudio, licet secũdum veritatẽ
peccent, ideo potest dici matrimonium inter eos nõ
ratum.s.fm eorum opinionem,licet fm veritatem sit
ratum cum in nullo casu liceat repudium.Tertio mo
do potest accipi , ꝙ sit matrimonium infidelium ratũ
quantum ad veritatem,qm̃ postquam p̃ctum, & con
summatum est,nõ põt in aliquo casu dissolui , matri-
monium aũt infidelium non est ratum, quia accipien
do verè adhuc non est firmum,cum sint tres casus, in
quibus dissoluitur matrimonium p̃ctum inter infide
les,& tamẽ nullus casus est , in quo dissoluatur matri-
monium contractum inter fideles. E

Quomodo matrimonium infidelium non est ratum.
Quæst. XCV.

SED nunc est dubium in quo istorum trium modorum loquendi,vel exponendi debeat accipi, ꝙ matrimonium fidelium est ratum,& non infidelium.
Dicendum, ꝙ quãtum ad matrimonium fidelium non est dubium, cum nullus sit casus , in quo dissolui possit,sed de matrimonio infidelium est dubium , in quo modo istorum trium melius dicatur non ratum, & potest dici,ꝙ quilibet triũ modorũ poterat satis applicari ad propositum,aut saltem sustineri , & tñ tertius modus est magis proprius,& verus.

Primo patet,quia iste non hẽt calumniã , & alii sic, nam primo modo est calumnia , quia dr̃ ꝙ matrimonium apud infideles non est ratũ,ideo vr̃ intelligendũ de eo,quod nũc est,quia alias diceretur, ꝙ mr̃imoniũ inter infideles non erat ratum quondã , licet sit nunc ratum,& tamen dicitur, ꝙ non est ratum : ergo non intelligitur de eo , quod tunc erat, nisi extendatur ad nunc etiam .

Secundo,quia dr̃,ꝙ inter infideles non est ratũ matrimoniũ:ergo necesse erat dicere,ꝙ eo tpe, quo non erat matrimonium ratum inter eos, vocarent̃ ipsi infideles,& tunc non poterant dici infideles , quia hoc erat ante Christi prędicationem, nã añ ipsum nõ erat matrimonium ratum,sed licebat Iudęis accipere vxores alias repudiatis prioribus,ita etiam erat inter Gentiles , fuit autem matrimonium factum indissolubile & repudiũ vetitum per mandatũ, & diffinitionẽ Christi.Mat.5.& 19.ergo tpe, quo matrimonium erat non ratum.i.dissolubile inter istos nondum Christus prędicauerat,& tñ tunc non erant Iudęi infideles, neque Gentiles,ergo non bene dr̃, ꝙ matrimoniũ inter infideles non erat ratũ.Patet hoc,quia Iudęi ante Christũ natum non solum non erant infideles , immo ipsi soli erant tunc perfecte fideles:gentiles etiã non erãt infideles,cum nõ obligarentur tenere aliũ statum fidei, cum non obligarentur ad legem mosaycam , & ita primus modus accipiendi non est conueniens.

Secundus etiam non est satis conueniens : nam eo sensu non est verum,ꝙ matrimonium apud infideles non sit ratum , sed quia ipsi putant , ꝙ non est ratum, & sic non conuenienter dicitur , quòd non sit ratum, sed potius deberet dici, quòd ipsi nõ putant illud esse ratum. Nam apud Iudęos, & paganos,qui nunc sunt infideles,matrimonium est indissolubile,cum omne matrimonium legitime contractum ex auctoritate Christi sit indissolubile , & non recipiat repudium,& tñ ipsi putant esse dissolubile, & repudium dant, ideo ad hoc significãdum nõ deberet dici, ꝙ matrimoniũ apud infideles non sit ratum, sed ꝙ ipsi non putant illud esse ratum . Tertius sensus est magis conueniens, In q.92. ta
quia nõ recedit a veritate verborum, & proprietate.s. ctis de qui
ꝙ matrimonium apud fideles est ratũ , quia in nullo bus latius
casu recipit dissolutionẽ : apud infideles aũt nõ est ra- infra.
tũ, quia in aliquo casu recipit dissolutionẽ.s.in tribus
casibus supra positis , & istud intelligitur de tempore
prẽsenti, quia nunc Iudęi , & Pagani sunt infideles, &
nunc matrimonium inter eos dissoluitur ex tribus
causis supra positis, & ista dissolutio nõ est secundum
opinionem ipsorum, sed secundũ veritatem, cũ verè
cesset ibi esse matrimonium,& sit licitum transire ad
aliud matrimoniũ . Secundo & efficacius patet istud,
quia , qñ dicunt iura , quòd matrimonium est ratum
inter fideles , & non ratum inter infideles , istum sen-
sum dant , vt patet extra de diuor.c.quanto.vbi distin
guitur de mattrimonio disparis cultus.s.quando duo
infideles contraxerunt, & alter conuertitur , alius ue-
rò neque conuerti vult,nec cohabitare, nec saltem si-
ne contumelia creatoris,põt transire ad alia vota fide-
lis,si tamen duo fideles p̃xerunt,quorum vnus labitur
in errorem gentilitatis,vel in Iudaicum,licet ille nolit
cohabitare sine p̃tumelia creatoris , vel nullo mõ,sed
recedat,nõ licet fideli trãsire ad aliud mr̃imoniũ,licet
sit hic maior p̃tumelia creatoris, q̃ in p̃cedenti casu.
Et reddit̃ ibi cã diuersitatis. s. qa inter fideles est ma-
trimoniũ ratum,& inter infideles non est ratũ. Cum
dr̃ si vero alter fidelium coniugum,vel labatur in hę
resim,vel transeat ad Gentilitatis errorem, non credi
mus, quòd in hoc casu is,qui relinquitur viuente al-
tero possit ad secũdas nuptias conuolare,licet in hoc
casu maior appareat contumelia creatoris , nam

& si matrimonium verum inter infideles existat, tñ non est ratum: inter fideles autem verum, & ratũ existit, & ita dicendum in hoc casu, ꝙ non sit ratum matrimonium inter infideles. s. quia in aliquo casu dissoluitur, postquam verè contractum est. i. in tribus casibus supra positis.

Cum matrimonium ex sententia Christi sit factum simpliciter indissolubile, tam apud infideles, quàm fideles, qũo apud infideles quandoque dissoluitur apud nos vero nunquam? Quæst. XCVI.

SED tunc est dubium cum matrimonium ante Christum esset solubile, & licitum esset repudium, & ex Christi mandato, atque sententia factum est indissolubile, qũo in aliquo casu manet matrimonium dissolubile. Nam videtur, ꝙ matrimonium sit simpliciter indissolubile, aut si est in aliquo casu dissolubile erit illud, tam inter fideles, q̃ infideles cum ab eodem Deo sit indissolubilitas mr̃imonii, & non sit per aliam legem illis factum indissolubile, quam nobis: qũo ergo poterit dici, ꝙ inter infideles non sit ratum, quasi dissoluatur in tribus casibus, & inter nos sit ratum. i. in nullo casu dissolubile? Solet responderi, ꝙ hoc fit pp sacr̃m fidei. s. quia Christus confirmat sacr̃m coniugii, & quia in infidelibus nõ est fides, nec fidei sacr̃m non fit ratum matrimonium, ita reddit cãm huius Papa in alleg. c. quanto. cũ dixisset, ꝙ inter infideles licet sit verum matrimonium nõ est ratum: inter fideles aũt verum, & ratum existit. Addit causam dicens, ꝙ sacr̃m fidei, quod semel est admissũ nunquam admittitur, sed ratum efficit cõiugii sacr̃m, vt ipsum in coniugibus illo durante perduret. Et istud accepit Innocentius tertius ex eo, quod dicit August. lib. de Adulterinis coniugiis, & hr̃ 32. q. 7. c. licitè. s. Sicut aũt manente in se sacro regenerationis excõicat quisquis est reus criminis, ita quæ separatur a viro, nũquam carebit coniugii sacro, & si non reconciliet viri eius: carebit aũt si mortuus fuerit vir eius, ẽt ex eo qđ Aug. dicit ad Parmenianum, & hr̃ 1. q. 1. c. quod quidam. vbi dr̃, ꝙ sacr̃m acceptum non amittitur.

Sed obijcietur, ꝙ istud non sit causa conueniens, quia si per sacr̃m confirmatur coniugiũ, deberet tunc matrimonium non consummatum per copulam esse firmum, cum id quod ad sacr̃m, & gratiam pertinet sine copula carnali sit, & tñ non est firmum, quia dissoluitur ergo sacr̃m fidei. i. baptismus non firmat omnia alia sacra, neque coniugium. Secundo, quia si confirmatio matrimonij esset per sacr̃m fidei, cũ inter infideles non sit sacramentum fidei, nunquã esset firmum matrimonium, & ita posset quis infideliũ accipere vnam vxorem, postquam tenebat aliam, sed nõ licet hoc, quia Christus illud vetuit Matth. 5. & 19. c. ergo matrimonium esse indissolubile ex mandato Christi prouenit, & non ex conditione sacramenti baptismi.

Vnde matrimonium habeat indissolubilitatem. Quæst. XCVII.

DICENDVM ergo vr̃ aliter sine prejudicio veritatis, ꝙ matrimonium de se non habebat indissolubilitatem, ita ꝙ tenerentur homines ad seruandam indissolubilitatem in illo, & peccarent mortaliter, si non seruarẽt illam, sed prouenit ei indissolubilitas ex mandato Christi iubentis, ꝙ non separarentur illi, quos Deus coniungebat, ex isto mandato fit indissolubile matrimonium, tam fidelium, quam infidelium, ita vt non liceat repudiũ dari, & recedere ab vxore, aut aliam accipere, sed si in aliquo casu vr̃ dissolui matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles prouenit ex quadam interpretatione verborum Dei, quasi Deus illud sic intelligi voluerit, & quia per istas interpretationes contingit de iure dissolui inter infideles, & non fideles dicimus inter fideles matrimonium esse ratum. Circa quod considerandum, ꝙ sponsalia de præsenti sunt verum matrimonium, s̃m iura, & ideo si matrimonium est indissolubile ẽt debent indissolubilia esse illa, & tamen falsum est, quia contractis illis licet alteri sponsorum transire ad religionem, ẽt sine licentia alterius, & manenti licitum est ad aliud matrimonium transire. de conuer. coniu. cap. verum. Sed aliqui dicunt, ꝙ matrimonium illud est ratum, licet alter ipsorum transeat ad religionem, nam omnes asserunt matrimoniũ consummatum per copulam esse ratum, & indissolubile, & tamen potest vir intrare monasterium, vel promoueri ad sacros ordines. eo. tit. c. cum sis, & c. cõiugatus. Dicendum ꝙ istud nihil valet, nam post copulam matrimonialem si alter coniugum transeat ad religionẽ non dissoluitur matrimonium, sed manent cõiuges, licet sint absoluti a debito coniugali, cum neq; vni petere liceat, neque alter reddere cogatur, tamen in sponsalibus de præsenti cum non interuenit copula, vere dissoluitur matrimonium per introitum in religionem, & hoc apparet in duobus. Primo, quia in sponsalibus si alter sponsorum vult intrare religionem non requiritur, ꝙ licentiam petat ab alio, sed etiam eo inuitò potest intrare in alle. c. verum, & tamen si copula interuenerit non licet vni sine licentia alterius intrare monasterium. eod. ti. cap. præterea. & cap. vxoratus. Secundo, & præcipue, quia altero sponsorum intrante religionem, licet alteri transire ad aliud matrimonium, eo. tit. c. verum, & sic non manet vinculum matrimonii, nam si maneret adulter esset, qui ad alias nuptias transiret, cum teneretur priori vinculo, sic Apostolus significat ad Rom. 7. cap. ꝙ mortuo viro soluta est mulier a lege viri, ita vt non iudicetur adultera si cum alio fuerit inuenta, & ita significatur, quòd si mulier non esset soluta a lege viri iudicaretur adultera, si cum alio inueniretur, & tamen si intrante sponso religionem sponsa alii nubat, non iudicatur adultera. eo. c. verum, immo licet sibi alium accipere, ergo non manet vinculũ prius ex matrimonio, sed prorsus dissolutum. Dicendum ergo, ꝙ veritas est matrimonium per verba de præsenti non consummatum per copulã non esse firmatum, & ideo potest dissolui, & tamẽ nõ potest dissolui absolute, sed solum in casu aliquo, & ista dissolutio non habet locum, nisi inquãtum videtur consonare verbis Dei, & hoc cõcurrentibus duobus. Primum est, ꝙ Deus dicit esse matrimonium indissolubile, quod est consummatum per copulam, & hoc apparet ex institutione Gen. 2. c. & melius Matt. 19. cap. vbi Christus ponit indissolubilitatem, dicens: Erunt duo in carne vna, itaq; iã non sunt duo, sed vna caro: quos ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et sic pp vnitatem ipsorum non dẽt esse separatio, & tñ vnitas illa est per copulam carnalem. ergo q̃n matrimonium non est consummatum per copulam nõ accipit indissolubilitatem. Et istã rõnẽ circa hoc reddit Alexander tertius in alleg. c. verum. s. ꝙ cũ nõ fuissent vna caro simul effecti, satis potest vnus ad Deum transire, & alter in sæculo remanere, & idem latius dicit idem Alexander. eo. ti. c. ex publico, vbi reddit rationem quare non consummato matrimonio potest vnus transire ad monasteriũ, altero inuito, dicẽs: sane quod dñs in euangelio dixit nõ licere viro, nisi ob causam fornicationis vxorem suam dimittere: intelligẽdum est secundum interpretationem sacri eloquij de his quorum matrimoniũ est carnali copula cõsummatum, matum, sine qua confirmari non potest, & ita cum Christus dixerit de indissolubilitate matrimonij, nemo auderet sponsalia de præsenti, quę iudicantur matrimonium, dicere posse dissolui, nisi hoc appareret ꝯcordare intentioni Christi, quia summi pontifices, & tota Ecclesia non possent statuere aliquid cõtra id, ꝙ Christus dixisset, nec illud limitare, nisi quantũ acciperet esse de intentione Christi, & ita Alexander ad limitandum verba Christi in hoc casu dixit, ꝙ hoc erat interpretatio sacri eloquij. i. expositio, quę colligit ex alijs locis sacrę Scripturę, & illa est, quę poterit limitare dictum Christi, quia illa est tota a spiritu sctõ, & nemo minor spiritu sancto potest verbum Christi limitare ad hunc, vel illum casum, nisi quatenus ex ipsis verbis apparuerit.

Sponsalia non possunt dissolui nisi per religionem. Quæst. XCVIII.

SECVNDVM debet addi, ꝙ istud primum non sufficit: nam si diceretur simpliciter, ꝙ matrimonium non consummatum per copulã non erat firmatum, ergo posset quomodolibet dissolui, vnde liceret cuilibet relicta sponsa accipere aliã, & hoc falsum est, ideo limitatum est ad vnum casum, in quo spõsalia possent dissolui, scilicet per ingressum religionis cum professione. eo. ti. c. verum, & c. ex publico. Nam quandocunque sunt alij casus fauorabiles non permittitur dissolutio matrimonij in illis, vt si sint sponsalia non consummata inter aliquos. & ex dissolutione illorum dando licentiam transeundi ad alias nuptias, sequeret̃ magna pax, vel vtilitas Ecclesię aut conuersio multorum ad fidem. Nõ potest adhuc dari licentia, vt dissoluantur. Etiam status continentię fauorabilis est, sicut status religionis, & per assumptionẽ sacri ordinis est tacitum votum continentię: nam per istos duos modos solos solennizatur votum continẽtię, scilicet per professionem religionis approbatę, & per sumptionem sacri ordinis: de voto, & vo. redemptione. c. ꝙ votum. lib. 6. & tamen per assumptionem sacrorum ordinum non absoluitur aliquis a sponsa sua: eo ꝙ solum ponitur iste casus, in quo dissoluãtur, scilicet per professionem religionis. c. verum, &. c. ex publico. Vnde si quis habens sponsam, quam nõdum cognouit, accipiat ordinem sacrum sine licentia illius non obstante ordine sacro compelletur ille redire ad sponsam, & tractare eã coniugaliter, nisi ad religionẽ transire voluerit ille, vel illa, sicut est in coniugatis si ignorante vxore, vel inuita, aut licentiam non dante intrauerit vir religionem, & profiteatur, cogit̃ redire ad vxorem. c. quidam. & c. placet, & tamen non licet ei petere debitum, sed reddere, & mortua vxore tenebitur seruare continentiam, licet non teneatur redire ad monasterium in alle. c. quidam. sic qui habens spõsam accepit ordines sacros tenebitur aut religionem intrare, aut ad spõsam redire, si illa non intret religionem, & si illa petente redierit, tenebitur reddere debitum, sed nõ poterit exigere cum per ordines sacros acceptos, se ad seruandam castitatem tacitè se obligauerit, quia ibi solennizatur votum. Si aũt moriat̃ sponsa, vel religionẽ intrare voluerit, tenebit̃ ille ꝓtinere, & non poterit aliam accipere, nec ipsam impedire ab introitu in religionẽ ẽt matrimonio consummato cũ ille non hẽat ius petendi debitum, neque cohabitãdi eius ab ea exactus, ergo q̃n illa voluerit licitè poterit intrare religionẽ, & ille non poterit eã impedire, nec repetere. Et ita apparet, ꝙ solus iste casus introitus in religionem soluit sponsalia, & non ausi sunt cõditores iurium alium casum ponere. Causa est, quia sicut non q̃si sunt conditores iurium dicere, ꝙ matrimonium non consummatum per copulam non esset firmatũ: nisi quia hoc vr̃ expresse conuenire verbis Christi, ita non auderent dicere quis est casus, quo tale mr̃imonium soluebatur, nisi scirent talem casum esse de voluntate Dei, qui dedit matrimonio indissolubilitatẽ, & ita fuit in præsenti. Nam ꝙ posset dissolui mr̃imonium non consummatum cõuenit verbis Christi ex expressa interpretatione scripturę, sicut dr̃. eo. tit. c. ex publico. s. Intelligendũ est s̃m interpretationem sacri eloquii de his quorum matrimoniũ carnale est copula consummatum, ita ꝙ dissoluatur in transitu ad religionem, conuenit ex tacita interpretatione significata per reuelationem, quę nobis patefacta est ex operibus eorum, qui spiritu Dei ducebantur, de quibus non dubitamus, quin instinctu diuino agerent, nã talium exempla, sicut regulas sequimur. ista rõ ponitur per eundem Alexandrum. eod. tit. c. verum. tñ reddit causam, ꝙ sponsalia de præsenti dissoluantur per ingressum religionis. s. verum post cõsensum legitimũ de præsenti licitum est alteri altero ẽt repugnante eligere monasterium, sicut sancti quidam de nuptiis vocati fuerunt, dummodo carnalis commixtio non interuenerit inter eos.

Dicendum autem, ꝙ sicut in matrimonio non cõsummato nemo ausus est dicere, ꝙ poterat dissolui, ni si quatenus conueniebat intentioni Christi, vel videbatur conuenire, ita circa matrimonium consummatum, siue inter fideles, siue infideles, dicemus ꝙ generaliter fit indissolubile, nisi in casibus illis, in qbus apparuerit, ꝙ Deus vult, ꝙ dissoluatur, & sic non dissoluit potius inter infideles, quam fideles, nec ẽt ex cõditione sacramenti baptismi, sed solum ꝙ Deus vult, ꝙ in quibusdam casibus dissoluatur.

Ista regula apparet per id, ꝙ dicit iste Innocentius tertius. de conuer. coniu. c. ex parte tua, scilicet. Nos cõsultationi tuę. taliter respõdemus, ꝙ ex quo matrimonium per verba de præsenti inter legitimas personas ꝯhitur illis viuentibus in nullo possit casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret, etiam si vnus fidelium, inter quos est ratum coniugiũ fieret hęreticus, & nollet permanere cum altero sine contumelia creatoris, nisi forte secus fieret ex reuelatione diuina, quę superat omnem, legem sicut a quibusdam sanctis legitur esse factum. Et sic apparet, ꝙ generaliter voluit de matrimonio siue cõsummato, siue non consummato, cum solum dicat ꝯcto inter personas legitimas per verba de præsenti, & omne tale matrimonium dicit esse indissolubile, nisi quatenus appareat de reuelatione Dei, qui, si non interueniret, iudicaretur matrimonium indissolubile: reuelationes autem fuerunt factę quibusdam viris sanctis, ꝙ habẽtes sponsas, quas nondum cognouerant, dimitterent eas transeundo ad religionem, qui allegantur in c. verum. & c. ex parte tua, ideo conditores iurium coniecturantes voluntatem Dei eẽ hãc sic licere statuerũt.

Quando possit matrimonium dissolui. Quæst. XCIX.

SED obijcietur, ꝙ talia non sunt ad consequẽtiã trahenda, cũ fiant ex speciali Dei reuelatione, & talia non licet alijs nisi eis, quibus fiũt. de diuor. c. gaudemus. Dicendum, ꝙ reuelationes diuinæ fuerunt non quibus hoc licuit, sed quibus significatum est licere, vnde si aliquibus ex reuelatione fuisset datum illis solis liceret: tamen omnibus licet ꝑ regula generali. de conuer. coniu. c. verũ. & c. ex publico. s. ga vltra hoc. apparet ex interpretatione sacrę Scripturę, quòd matrimonium sine copula non est confirmatum, quę ratio allegatur in ca. ex publico, & tamen quia nesciretur in quo casu posset dissolui iudi-

cauerunt conditores iurium in illo casu posse dissolui, in quo Deus per reuelationem aliquibus ostendit, ꝙ dissoluerent illud recedendo, & dimittendo sponsas. Sicut autem dr̄ de non consummato, ꝙ non licet dissolui illis, nisi in casibus, qui sunt ex diuina reuelatione, ita dicetur de consummato, & a fortiori, ꝙ illud est indissolubile absolutè, nisi ex diuina reuelatione intelligitur, tam per expressam sacræ Scripturę interpretationem, quam per occultam Dei admonitionem. Inuenimus autem istos tres casus, in quibus matrimonium contractum, & consummatum inter infideles dissoluitur esse huiusmodi. s. ex speciali Dei dispensatione, vel prouisione in fauorē fidei, & ideo in his putamus licere dissolutionē, & non in aliis. Et apparet de istis casibus, quia sicut Christus ostendit simpliciter indissolubilitatem coniugii, ita Apl̄s, qui per spiritum Sanctum loquebatur exposuit licere trāsire ad aliud matrimonium in alleg. casu. 1. Cor. c. 7. dicens non esse dimittendam vxorem infidelem, quandiu illa habitare consentit. Postea autem dicit, ꝙ si infidelis discedat, non est enim frater, aut soror in huiusmodi seruituti subiectus. i. etiam si recedat non sit nobis curę, ꝙ nullum damnum inde prouenit, eo ꝙ nō est frater, aut soror seruituti subiectus. i. fidelis vir, vel mulier non teneretur sequi infideles in matrimoniis, ēt non sunt subiecti seruituti. i. non tenentur continere illis non continentibus, subiecti autem essent si infideles nollent sequi fideles, nec cohabitare, sed recederent, & copularentur aliis: tamen tenerentur abstinere fideles non transeuntes ad aliud matrimonium.

Tres casus, in quibus secundum Apostolum licet matrimonium etiam consummatum dissolui, altero coniuge infidele manente. s. discessio, contumelia creatoris, & coactio ad peccatum. Et quid sit vnumquodque istorum. Quæst. C.

EX negatione autem istius seruitutis colliguntur isti tres casus, in quibus liceat fideli transire ad alia vota viuente coniuge, & dissoluatur coniugium. Primus est, quando fidelis nullo modo vult cohabitare, nam teneretur tunc fidelis ad seruitutem. s. quòd teneretur continere, & careret actibus coniugalibus propter voluntatem alterius: seruitus autem est, quando quis tenetur sequi alienam voluntatem iustam, vel iniustam, & sic est, ꝙ fidelis teneretur cohabitare volente infideli cohabitare, & ꝙ infideli recedente non liceret fideli recedere, sed seruare continentiam, & fidem thori, sicut coniugi permanenti in cohabitatione, sed dr̄ ꝙ non est seruituti subiectus. i. non tenetur continere illo recedente, neque ei fidem seruare, quam ille non seruat, ergo licebit transire ad aliud matrimonium, quia alias semper seruaret fidem, & teneret̄ continere. Secundus casus est qñ infidelis vult cohabitare, sed non sine cōtumelia creatoris, nam tunc cōtumelia soluit ius matrimonii, & rō est, quia sicut discedēte infideli, quia nō vult cohabitare dissoluitur matrimonium, quia nō est fidelis seruituti subiectus, ita si non vult habitare sine contumelia creatoris, quia vnus casus redit in alterum, nam infidelis nō vult hic cohabitare simpl̄r, sed cum contumelia creatoris: fideles aūt non debent sustinere contumeliam creatoris in quantum possunt, sed potius mortem sustineant, & tñ infidelis nō vult sine contumelia cohabitare, & qñ cogitur desistere a contumelia recedit, ideo idem est, ac si simpl̄r recederet nolendo cohabitare, & tñ recedendo simpl̄r non tenetur seruituti subiectus fidelis. s. vt fidem thori seruet, ergo licebit ēt hic transire ad alia vota. Et idē est si infidelis in contumelia creatoris perseuerat, & admonitus a fideli cessare non vult, & fidelis recedat, ꝙa melius est recedere, quam manere, nam fidelis non dēt sustinere contumeliam creatoris, ideo si p̄t cogere infidelem cessare a contumelia, & cogat manere licet: si aūt non p̄t, non maneat, sed recedat, si aūt tunc recedit, quia tunc infidelis coegit ipsum recedere, est idem ac si infidelis recederet, & ideo non est ei seruāda fides coniugii, sed transire licet ad alia vota. Tertius casus est, qñ infidelis trahit fidelem ad p̄ctm̄ mortale, nam tunc fidelis non tenetur manere, cum infideli, immo non dēt si sentit, aut timet, ꝙ non poterit resistere suadenti, & trahenti ad p̄ctm̄, cū nihil sit, ꝙ magis debeamus vitare, q̄ p̄ctm̄ mortale. Cum aūt recedat in hoc casu ex necessitate, quasi compellente eū in fuga, infidelis si teneretur cōtinere, esset subiectus seruituti pp infidelem, & tñ Apl̄s dicit, ꝙ nō est fidelis seruituti subiectus in hmōi. i. circa actus coniugales, & statum matrimonii, ergo non tenebitur in hoc casu continere, sed licebit ei transire ad alia vota.

Probantur magis superiora. Quæst. CI.

ET sic apparēt tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium inter fidelem, & infidelem, licet sit consummatū per copulam: vnus apparet expressē ex litera Apostoli, alij duo sequuntur ex eo, nam quòd nolēte infideli cohabitare, liceat fideli ad alia vota trāsire, ex litera Apostoli patet quòd vero soluatur matrimonium per contumeliam creatoris, & quando infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale sequitur ex illo: nam necesse est fideli in his casibus recedere si contumeliam euitare non potest, & peccatum mortale euitare non valet cohabitando, & tamen seruituti subiectus esset si posīt̄ recederet cogeretur continere, sed Apostolus dicit no esse seruituti subiectum, ergo licet ei ad alia vota trāsire. Et non potuerunt alij casus esse, in quibus fideli liceret transire ad alia vota, nisi hi tres, quia non habemus, ꝙ matrimonium possit dissolui infidelium nisi ex illa declaratione Apostoli, sed nulli alij casus p̄nt includi sub verbis Apostoli, ideo non licet in aliquo alio casu dissolui matrimoniū, patet quia ibi Apostolus dicit, ꝙ frater, & soror nō est in huiusmodi. i. circa matrimonium seruituti subiectus, & tñ in his tribus casibus esset seruituti subiectus, si nō liceret fideli trāsire ad alia vota: in nullo autem alio est subiectus seruituti, ēt si matrimonium non dissoluatur, ideo non licet dissolui in alijs. Apparet enim, ꝙ quando alter coniugum conuertitur alio manente infideli, licet fideli recedere, si vult, deserendo infidelem nolentem conuerti, & tñ si ille vult cohabitare sine contumelia creatoris nō deserit fidelem, neque cogitur fidelis eū deserere cum ille nihil mali faciat, quia neque contumeliā infert creatori, neque fidelem ad peccatum trahere conatur, & sic cū fidelis libertatem habeat manendi, vel recedendi fidelis non est seruituti subiectus, ideo nō potest iste casus includi sub verbis Apostoli, quia non est aliqua seruitus fideli: in tribus aūt precedentibus secus est, quia ibi cogitur fidelis recedere, & nō manere cum infideli, si autem non liceret ei ad alia vota transire, esset seruituti subiectus cum teneretur ex necessitate continere, ideo licet in his tribus solis dissolui matrimonium.

Non quasi hoc instituerint legum conditores aut canonum, qui nullam super hoc habent potestatem, cum Christus dixerit matrimonium indissolubile, sed quia hoc cōstat ex intentione Apl̄i, q̄ declarauit ea, q̄ Christus dixerat eodē spū Sc̄to, quo Christus, q̄ Deus erat, loquebatur. Istud apparet ex verbis Innocentij tertij de diuor. c. quanto, vbi ostendit casus, in quibus licet dissolui matrimonium contractum inter infideles, & ponit istos tres, nō tamen quasi eos statuat, sed quasi ex verbis Apostoli hoc inferri ostēdat cum ait: si. n. alter infidelium coniugum ad fidem catholicam conuertatur altero, vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel eum pertrahat ad peccatum mortale ei cohabitare volente qui relinquetur, si voluerit ad secunda vota transibit: in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus si infidelis discedit, discedat. Frater. n. vel soror non est seruituti subiectus in hmōi, & canonem ēt in quo dr̄ contumelia creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur.

Et aduertendum, ꝙ in his tribus casibus dicit Innocentius fidelem relinqui ab infideli, vt habeat locū dictum Apostoli si infidelis discedit, discedat, non. n. est seruituti subiectus frater, aut soror, nam si non recederet infidelis non haberet locum dictum Apostoli, qñ aūt discedit infidelis relinquitur, vel deseritur fidelis, si autem ipse non relinqueretur, ipse recederet, ideo vt locum habeant verba Apostoli, debet dici in his tribus casibus, ꝙ fidelis relinquitur, ideo soluitur matrimonium, & licet ei ad secunda vota transire. Si autē dicatur qūo relinquitur fidelis, quia solum in primo casu relinquitur, qñ discedit infidelis nolens cohabitare, in aliis autem duobus casibus potius recedit fidelis, & deserit infidelem, ne ab eo trahatur ad peccatum mortale, vel vt non audiat blasphemiā creatoris. Dicendū, ꝙ in oībus his casibus deseritur fidelis, qa in primo casu absolute deseritur, in aliis duob⁹ cogitur solus manere cū infidelis talia circa ipsum agat, vt cogat fidelis solus manere, & ita solus dimittitur, ideo rectè dr̄, ꝙ relinquitur in omnibus tribus casibus. Et adhuc apparet magis, quia in contumelia creatoris fidelis recedit, quando infidelis non vult cohabitare sine contumelia creatoris, & tamen dicitur tunc relinqui fidelis, & non recedere, vt patet in allega. c. quanto. s. & canonem in quo dicitur contumelia creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, & taliter habētur verba illa per Gregorium in canone 28. q. 2. c. si infidelis.

Conueniens fuit, vt matrimonium inter fidelem, & infidelem posset dissolui in his tribus casibus. Quæst. CII.

ET adhuc prędicta apparent, quia Christus est Deus coniugiorum christianorum. 28. q. 2. c. si infidelis, coniugia aūt q̄ sunt in fide nō sunt maiora fide, ideo potius Deus faciet, ꝙ soluat̄ coniugium, quam ꝙ pereat fides, sed impediret̄ fides si matrimonium inter infideles contractū nunquam posset dissolui, ergo debuit Christus facere, ꝙ in aliquo casu dissolueretur, patet quia si nolente cohabitare vxore infideli cum viro fideli, teneret matrimonium, non liceret conuerso accipere aliam vxorem, sed obligaretur seruare perpetuam continentiā, quādiu viueret vxor, sed istud erat difficillimum, ideo vt non cogerentur viri continere nolent viri conuerti, nisi qñ conuerterentur vxores, & è contrario nolent conuerti, nisi qñ conuerterentur viri, & ita impediret̄ pro maiori parte conuersio ad fidem, ergo debuit tūc matrimonium dissolui, vt liceret fideli transire ad alia vota. Secundo, quia Christus noluit obligare oēs ad eą, q̄ę sunt perfectionis, sed solum volentes, sicut dixit Matth. 19. cap. Si vis esse perfectus, non enim dixit esto perfectus, sed si vis, & paret magis, quia eod. cap. illi quęrenti dederat Christus formam, & regulā habendi vitam ęternam, scilicet, quòd seruaret mandata, & quia ille aspirabat ad maiora, dixit ei Christus, si vis esse perfectus, quasi dicat hoc non est necessariū, & tamē inter opera maxime difficultatis posuit Christus esse continentiam perpetuam non habendo vxorem, ergo nollet obligari omnes ad hoc, patet quia Matth. 19. cum Petrus diceret Christo, si ita est causa hominis cum vxore sua, non expedit nubere, dixit Christus non omnes hoc capiunt, sed quibus datum est, & ita significauit esse magnam difficultatem, & non esse ponendum in lege, & tamen Christus, quasi poneret hoc in legem cogeretur ad continentiā perpetuam, si non dissolueretur matrimonium, quando infidelis nollet cohabitare fideli. Ergo vel cogeret ad continentiam, vel impediret conuersionem ad fidē, sed neutrum Christus voluit, quia nullum ad continentiam obligauit, etiam fidem maxime procurauit cum ista esset summè necessaria. Ergo firmitas matrimonii, quæ huic conuersioni obstaret, dissolueretur ab eo.

Tertio patet, quia iura asserunt, quòd viri timentes se deseri ab vxoribus retrahuntur a conuersione ad fidem, de diuor. c. gaudemus, a fortiori ergo retraherentur, si cogerentur seruare perpetuam continentiam, quia hoc est durius, quam deseri ab vna vxore, & aliā accipere, ergo debet tolli firmitas matrimonii in hoc casu, ne impediatur conuersio ad fidem.

Quarto, quia fideles iudicarent se pessimę cōditionis si ipsis ad fidem transeuntibus nollent vxores eorū cohabitare eis, sed acciperent alios viros infideles, & fidelibus non liceret accipere alias vxores, sed tenerēt̄ seruare continentiam, & fidem illis, quę contemperant eos, & transierant ad alios viros, & ita retrahe rentur valde a conuersione ad fidem, ne subirent istā, tam grauem conditionem, sed Christus debuit amouere omnia offendicula conuersionis illis, qbus promptius erat manere infideles, quam conuerti ad fidem, ergo debuit facere matrimoniū indissolubile, & dissolui in tali casu.

Quinto patet, & clarius, quia istud videtur de intentione Christi ex verbis suis. Nam ipse per conuersionem ad fidem volebat separare viros ab vxoribus, & vxores a viris. Et tamen nolebat cogere eos ad continentiam, quam dixit non conuenire omnibus. Matt. 19. c. ergo voluit, ꝙ fideles, qui sic diuiderentur ab infidelibus coniugibus non tenerentur ad cōtinentiā, & tamen tenerentur si nō liceret eis transire ad alias nuptias, ergo licere debuit, & hoc non potuit licere, nisi dissoluto primo matrimonio, ergo Christus voluit, quòd dissolueret̄ in tali casu matrimonium. Patet præsuppositum de separatione, quam Christus facere intendebat Mat. 10. Nolite arbitrari, ꝙ veni mittere pacem in terram, non veni pacem mittere, sed gladium, veni separare hominem aduersus patrē suū, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam. & Luc. 12. dicitur. Putatis, ꝙ pacem veni dare in terram, non dico vobis, sed separationem, erunt autem quinque ex hoc in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suā. Istam autem separationem Christus voluit facere, qa iubebat fidem præponi amori coniugali, & paterno, & cuicunque cognationi, vel gradui attinentiæ, sicut dixit Matth. 10. Qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus, & Luc. 14. apertius illud dixit. Siqs venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, adhuc aūt aīam suam non p̄t eē me⁹ discipulus, & sic Christus voluit facere separationem magnam inter homines eiusdem domus, & attinētiæ pp fidem, ergo induceret cōtinentiā ppetuā multis si non liceret ad alia vota transire, & tñ noluit aliquē ad

Probatio maioris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

continendum obligare, vel manendum sine cõiuge, ergo concessit matrimonium generaliter dissolui, qñ fieret discessio ab inuicem propter fidē. s. non cohabitantibus infidelibus. Et ex his sententiis dñi habuit locũ Apostolus, vt diceret: si infidelis discedit, discedat: non est. n. frater, aut soror in hmõi seruituti subiect⁹. i. non obligatur continere propter recessum infidelis, si potest transire ad aliud matrimonium.

Matrimonium.

Matrimonium nunquam dissoluitur, nisi ex dispensatione Dei, etiam apud infideles. Contra Innocentium iterum insurgit, de quo supra, quæstione 96. Quæst. CIII.

EX prędictis apparet, ꝙ matrimonium simpliciter est indissolubile, & nũquam dissoluitur, nisi ex speciali dispensatione Dei, & qa in his tribus casibus inuenitur, ꝙ Deus illud dissoluat, vt apparet ex verbis Apostoli: dicimus illud dissolui. In aliis autem casibus, quos non inuenimus esse de voluntate Dei dicimus matrimonium indissolubile. Et non prouenit hæc dissolubilitas inter infideles, qa ibi non est sacramentum fidei. i. baptismus cõfirmãs matrimonium, & inter fideles sic in omni casu ratum est matrimonium, quia est ibi sacr̃m fidei firmans illud, sed dicendum, ꝙ solum prouenit ex diuina dispẽsatione, & quia Deus in his trib⁹ casibus sic disposuit, dissoluitur, quia vero non inueniuntur alii gñaliter, non dissoluitur in aliis, & tñ non est ratũ, quia est fideliũ, & dissolubile, quia est infideliũ, sed quia accidit, ꝙ Deus disposuit circa istos tres casus, q pertinẽt ad matrimoniũ infidelium dissoluit matrimonium ꝺctum inter infideles, si aũt disposuisset in aliquo casu qui pertineret ad matrimonium infideliũ dissolueret matrimonium fidelium, & non conuenit plus vni mr̃imonio, q̃ alteri ex seipso dissolubilitas. Et patet primo, qa prius oẽ matrimonium erat dissolubile, tam inter fideles, quàm infideles, fuit autem oẽ matrimoniũ effectum indissolubile per sententiam Christi, ergo nõ fit dissolubilitas aliquando, nisi per Deum, cum Christus dixerit Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet, ergo siue matrimoniũ infideliũ interdũ separetur, siue fidelium, non fit hoc, quia est matrimoniũ fidelium, vel infidelium, sed quia Christus illud dissoluit. Secundo patet, quia si matrimoniũ infidelium, quia est infidelium non esset ratum, & matrimoniũ fidelium, quia est fidelium, esset ratum, non posset vnquam dissolui matrimonium fidelium, & tñ dissoluitur. s. matrimonium non consummatum per copulã, & non fit hoc per statutum hoĩum, sed per reuelationem Dei, de conuer. coniu. c. verum, & ca. ex publico, ergo ẽt matrimonium fidelium in aliquo casu dissoluitur per dispensationem, vel dispositionem Dei, & apparet clare, quia indissolubilitas illa intelligitur de oĩ matrimonio contracto inter legitimas personas, ẽt non consummato, & illud nunquam dissolueret, nisi ex reuelatione Dei: co. tit. c. ex parte tua. s. ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti ꝯhitur, illis viuentibus, nullo põt casu dissolui, vt viuente altero alter ad secunda vota transmigret, & additur postea, nisi secus fieret ex reuelatione diuina. Tertio patet, quia sicut est de matrimonio non consummato, ꝙ non p̃t dissolui. nisi in casu a Deo reuelato, ita matrimoniũ consummatum poterit dissolui, & dissolueretur ex diuina reuelatione, cui simp̃r esset standũ, & tunc dissolueret in illo casu, quẽ Deus reuelaret, & si in multis reuelaret, in multis dissolueret, & sic non eẽt dr̃ia de matrimonio fideliũ, & infidelium. Quarto, quia si matrimonium infidelium, ex eo ꝙ est infidelium, esset dissolubile, quia non firmaẽ p sacr̃m fidei. i. baptismi, posset dissolui inter ipsos infideles in aliqbus casibus, & liceret dari repudiũ, sed falsum est, cũ solũ dissoluatur in transitu ad fidẽ: ergo est dissolubile, quia non est confirmatum per sacr̃m fidei. Quinto, quia matrimonium inter infideles dr̃ non ratũ, & illud est dissolubile, ergo si ex eo, ꝙ est infidelium eẽt dissolubile, dissolueretur quando manent ambo infideles, quia illud est infidelium, quod inter infideles est potius quã cum alter est factus fidelis, & alter infidelis, & tñ inter ipsos infideles in nullo casu dissoluit, sicut inter fideles non dissoluitur, ergo non est dissolubile, eo ꝙ infidelium est, sed solũ dissoluitur, qñ vnus ad fidem transit, & alius non, in tribus casibus suprapositis, & istud est in fauorem fidei eo, ꝙ fidelis non debet esse subiectus seruituti infidelium, ergo nõ dissoluitur, nisi quia specialiter Deus in illis casibus dispensauit, & non eo ꝙ est infidelium. Sexto istud adhuc magis apparet, quia si matrimonium infidelium esset dissolubile, inquantum est infidelium, & non haberet eandem firmitatem, quam matrimonium fidelium, cum in matrimonio vir, & vxor ad paria iudicentur, de diuor. cap. gaudemus, in casu quo dissolui posset in fauorem vnius coniugis dissolueretur in fauorem alterius, alias non dissoluitur inquantum matrimonium, & tamen non fit sic, quia quãdo alter infidelium conuertitur, alio manente in infidelitate, neque volẽte cohabitare fideli, dissoluitur matrimoniũ. 1. Corinth. 7. & iste est prẽcipuus casus dissolutionis, & tamen si fiat è contrario non dissoluitur, vt si in ꝺcto casu velit infidelis cohabitare fideli, & nolit fidelis, sed recedat, non dissoluitur matrimonium, nec licet fideli transire ad secundas nuptias, quandiu vixerit infidelis, & continet, & tamen si matrimoniũ infidelium esset indissolubile, quando alter coniugũ nollet cohabitare, sicut dissolueretur recedente infideli, ita dissolueretur nolente cohabitare fideli, & tamen non est verum, quia in vno casu dissoluit in alio non, ergo non dissoluitur quasi ipsum inquantum est infidelium sit infirmum, sed quia Deus dispensauit in casu illo in fauorem fidei, vt fidelis non sit subiectus infideli ad seruitutem, & ita nolente cohabitare infideli dissoluitur, sed infidelis seruit fideli, quia si recedit fidelis nolens cohabitare non licet infideli transire ad aliud matrimonium quandiu fidelis continet, qa matrimonium adhuc non est dissolutum, vt infra tangetur, & ideo dicendum, ꝙ omne matrimonium est de se simpliciter indissolubile per indissolubilitatẽ, quã accipit ex sententia Christi, & non est potius matrimonium contractum inter fideles, quam contractũ inter infideles dissolubile de se, sed vtrunque dissoluitur in casu diuinæ reuelationis. Et quia de matrimonio fidelium reuelauit Deus vnum casum in quo dissoluatur in illo solo dissoluitur, & si plures reuelasset in pluribus dissolueretur. Matrimonium autem contractum inter infideles dissoluitur in tribus casibus, qa istos tres Deus reuelauit in verbis Apostoli, vt indꝰctum est, & hoc in fauorem fidei. Si autem plures reuelasset, aut pauciores in illis solis dissolueretur, & nõ dissoluitur matrimonium infidelium, quasi infirmius sit, & matrimonium fidelium tanquam firmius, per sacramentum fidei non dissoluatur.

Sed obijcietur, quia aliter dedit causam Innocẽtius tertius, in c. quanto. de diuor. s. Quia licet matrimoniũ verum inter infideles existat, nõ tñ est ratũ: inter fideles autem verum, & ratum existit, quia sacr̃m fidei, q̃ semel admissum est, nunq̃ amittit. Dici p̃t duob⁹ modis. Vno modo, ꝙ iste idẽ Innocentius tertius posuit aliam veriorem rõnem ad hoc, & illam sequimur. s. ꝙ omne matrimonium legitime ꝯctũ sit indissolubile, nisi obstet diuina reuelatio, quam seq debemus, & quia quantum ad illos tres casus est diuina dispensatio quòd dissoluatur, dissoluitur. Istud patet de cõuer. coniug. cap. ex parte tua, vbi dicitur ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur, illis viuentibus in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret. Et ista decretalis ex parte tua est Innocentii tertii, sicut illa decretalis quanto: in qua posuit aliam supradictam responsionem, quam non sequimur. Sed quia aliquis dicet, quòd inter verba eiusdem non sit repugnantia, poterimus dicere, quòd id quod asserit Innocentius ibi, verum est, & tamen causa, quam dat non est vera, aut proprie assignata. Nec istud est incõuenienter dictum, aut contra iura, quod magis infra, in simili dubio declarabimus respondendo ad argumenta, quę facit iste idem Innocentius in capitu. gaudemus.

Infidelis quando dicatur discedere a fideli, tribus enim modis, iuxta primum casum dicitur. Quæst. CIIII.

NVNC redeamus ad tres casus suprapositos, in quibus dissoluitur matrimoniũ altero coniugum. (. infideli discedente. Dicendum autem, ꝙ infidelis discedere dr̃, quando nullo modo vult cohabitare fideli post cõuersionem, & hoc fit tribus modis, vnus est qñ ante cõuersionẽ ambo coniuges cohabitant, & qñ vnus conuertitur alter statim transit ad alia vota. Secundus est qñ infidelis non transit ad alia vota, sed manens velut in viduitate. Tertius est qñ vno coniugum conuerso ad fidem alius habebat alterum coniugẽ. s. qñ vir infidelis repudiat vxorem, & illa accipit aliũ virũ, & ille aliã vxorem, & post hoc alter de illis conuertatur est legitimus coniux suus in alio matrimonio, nam neuter eorum legitime coniungitur ei cui coniunctus est, si in hoc casu conuertatur vir, & requirat vxorẽ repudiatam, q̃ ia transiuit ad aliũ virũ, ꝙ cohabitet sibi, & illa non vult, dr̃ discedere: similiter si vxor conuertaẽ, & requirat virum repudiantem, ꝙ cohabitet ei iam conuerſę, & ille non vult dicitur discedere, de omnibus. nis casibus, vel modis intelligendum est, ꝙ infidelis discedit, & ideo in omnibus dissoluitur matrimoniũ. Cum dicat Apostolus si infidelis discedit, discedat. i. si non vult cohabitare, non est curandum, neque pp hoc fidelis dẽt deserere fidem, vt illum sequatur, sed dissoluetur matrimonium, & quia in nullo istorũ triũ vult cohabitare in oĩbus eis dr̃ discedere, & dissoluit̃ matrimonium. Cã aũt, quare dissoluatur tunc matrimonium, est fauor fidei, cũ dicit Apls nõ est in hmõi frater, aut soror seruituti subiectus, seruiret aũt, si nolẽte infideli cohabitare, & exhibere obsequia coniugalia, teneret manere continens. Et est fauor, nã de rigore indissolubilitatis ẽt si alter coniugũ discedat, quandiu vixerit, manebit matrimoniũ, & tenebit̃ qui relictus est continere, sed hic si fieret sic eis, qui cõuertebant cũ multi viri in conuersione separent̃ ab vxoribus, & vxores a viris, sicut dr̃ Luc. 12. s. quia in eadẽ domo erunt quinque duo diuisi in tres, & tres in duos: esset necesse multis eorũ, qui quertebantur, continere: quod magnum impedimentum prestaret conuersioni, ideo debuit dispensari, quòd dissolueret matrimonium, & ita factum est, sicut supra diximus.

Cum aũt dixit Apostolus non est frater, aut soror subiectus seruituti: intellexit de continendo sm alienam voluntatẽ, ꝙ si infidelis velit cohabitare teneret̃ fidelis cohabitare, & si infidelis nollet cohabitare, sed ad alia vota transire, ꝙ teneretur fidelis pp ipsum continere, ideo non tenetur, sed liber est, ꝙ si transierit infidelis ad alias nuptias, vel noluerit cohabitare statim

liceat fideli transire ad aliud matrimonium. Aliter p̃t ẽt intelligi. Non est subiectus frater, aut soror, ideſt si recesserit infidelis nollens cohabitare, non tenetur fidelis redire ad infidelitatem, vt maneat cum cõiuge, quasi teneatur ex lege coniugii ad cohabitandum, & quia non p̃t cohabitare manendo in fide tenetur cohabitare redeundo ad infidelitatem, nam tũc fortior esset lex coniugum, quam necessitas fidei, cum cogeretur a fide recedere pp indiuisibilitatem coniugii, & tñ maior est necessitas fidei, q̃ indiuisibilitas mr̃imonij, ideo dissoluitur matrimonium, vt nõ pereat fides, sic exponit Ambr. ad Hilarium, & hr̃ 28. q. 1. ca. si infidelis. i. Si infidelis discedit, dicit Apls, discedat, nõ est subiectus frater, aut soror seruituti in hmõi. i. si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic cognoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum putet seruituti, vt ipsam dimittat fidem, ne cõiugem amittat infidelem. Sed adhuc aliquid debet addi ad istum intellectum. s. non solum est liber fidelis, ita ꝙ non debeat redire ad infidelitatem, vt maneat cum vxore, sed ꝙ intelligat non esse necessarium, aut nullam vxorem habere, aut reuerti ad infidelitatẽ cum vxore, quę nõ vult cohabitare fideli, nam non est isti seruituti subiectus, sed põt non perdendo fidem nõ perdere vxorẽ. s. quia si illa noluerit cohabitare poterit accipere aliam fidelem, quę cohabitet, & hoc est dissolui matrimonium. Et istud patet, quia de primo nullum dubium erat, cum non solum fidelis factus non dẽat reuerti ad infidelitatẽ pp vxorem, sed potius admonente Chr̃o dẽt qui infidelis est dimittere vxorẽ, vt fidelis efficiat: Mat. 10 & Luc. 12. & 14. Alius quoque sensus esse poterat. Non est subiectus fidelis seruituti. s. vt redeat ad infidelitatem pp infidelem coniugem, sed est subiectus necesitati continendi, cum sit melius vxorem perdere, q̃ fidem. Sed adhuc iste sensus non satisfacit, quia redit in prẽcedentẽ. s. ꝙ non est obligatus fidelis redire ad infidelitatem pp vxorem, & tñ istud iam Christus dixerat plane. Ideo accipi debent verba Apli in casu, in quo seruiant de dubio, & dicemus, ꝙ nõ est subiectus frater, aut soror seruituti recedẽte infideli. s. ꝙ sicut non tenetur dimittere fidem pp voluntatem alterius, ita neque cogetur cõtinere, sed licebit ad alia vota transire, sic exponitur de iure, de diuor. c. quãto, & iste est verus sensus.

Fidelis ad alia vota transire potest, cum infidelis a se recedit, & quomodo. Quæst. CV.

DIXIMVS autem, ꝙ tribus modis dr̃ infidelis recedere a fideli. Dicendum, ꝙ in omnibus licet fideli transire ad alia vota, quia in omnibus illis dr̃, ꝙ non est seruituti subiectus. Est tñ aduertendum, ꝙ licet discedat infidelis nolens cohabitare, dẽt prius a fideli admoneri, vt cohabitet, & si non vult tunc licet fideli transire ad alia vota, & hoc fit pp duo. Primò, vt fidelis sit certus, ꝙ ei licet transire ad alia vota, nam tunc licet ei transire, qñ infidelis non vult ei cohabitare, sed discedit, & tamen non constat plene de voluntate infidelis coniugis, quousque sit requisitus an velit discedere, quia potest primum dicere, ꝙ vult discedere, & quando fuerit requisitus, quòd cohabitet, alioquin. ꝙ transibit fidelis ad alia vota, fortè pẽnitebit tractus ex consuetudine prioris vitæ, & dicet, ꝙ vult cohabitare. Ad hoc ergo, ꝙ plenè constet an cohabitare velit, vel non, debet requirere eũ. Scd̃ò, vt securior sit, si ad secunda vota trãsierit, nã si transiret, poterat ei obijcere, ꝙ nõ licuisset ei transire cũ hoc non posset, nisi nolente infideli cohabitare, de quo non erat certitudo, ideo nõ licuit trãsire, vt aũt hoc obijci non possit dẽt fidelis admonere

Quæst. præced.

Universidad de Deusto
Biblioteca

infidelem,vt cohabitet,& adhibere teſtes huius requiſitionis,vt ſi ille reſponderit, quòd non vult,habeat fidelis teſtes,qbus probet, quòd poſſit ad alia vota tranſire,ſic dicit glo.in cap.quanto, de diuor. ſuper patre, qui relinquitur,ſcilicet.Sola contumelia creatoris ſoluit matrimonium,quando non vult cohabitare,& peuenit ad notitiam alterius, debet tamen adhibere teſtes,q̃ non vult illi cohabitare ne impediatur poſtea ꝓhens: iſtud.n.ſufficit de rigore iuris in omnibus his modis ad diſſoluendum matrimonium,& tñ de equitate non debet idem fieri in omnibus, ſed in quibuſdam potius quã in aliis expectari: ſi.n.ſit primus modus,q̃ ambo coniuges cohabitabant, qñ alter eorum conuerſus eſt, licet infidelis requiſitus dicat nolle cohabitare non conuenit, q̃ ſtatim trãſeat fidelis ad alia vota,quia infidelis cum adhuc contineat non accipiẽdo alterum coniugem poteſt pẽnitere, & etiam conuerti, atque ad hoc diſpoſitus eſt quandiu non trãſit ipſe ad alia vota,neque fidelis: ſi autem fidelis trãſeat ad aliud matrimonium ablata eſt infideli ſpes de habendo priorem coniugem,ideo non tranſibit iam ad fidem.Vnde aliquandiu quandiu infidelis non tranſit ad aliud matrimonium melius eſt, & magis ad charitatem pertinens,q̃ fidelis, neque aliam coniugem accipiat, neque ad religionem tranſeat quouſque ex pſeuerantia agnoſcatur mens infidelis obſtinata in infidelitate,quia tunc ęquum eſt,q̃ nõ amplius expectet fidelis,ſed vel aliud matrimonium tranſeat, vel aſcendat ad ordines ſacros,vel intret religionem.

Si autẽ ſit ſecũdus modus. ſ. q̃ infidelis ſtatim poſt conuerſionem alterius coniugis ad fidem tranſeat ad aliud matrimonium,videtur mens eius in infidelitate obſtinata,& abſtuliſſe ſibi occaſionem conuerſionis, inquantum accepit alium coniugem, ideo ꝓinde fideli ſtatim licet tranſire ad alia vota,ſed adhuc dẽt requirere infidelem,an debet cohabitare, alias non dẽt trãſire ad alia vota. Aliquis dicet iſtud non eſſe neceſſarium,neque conueniens: nã ex eo,q̃ infidelis trãſiuit ad alia vota, vẽ diſſolutum eſſe matrimoniũ inter fidelem,& infidelẽ, & iam non eſſe poſſibilẽ cohabitationem coniugalẽ inter eos. Dicendũ q̃ eſt vtilis requiſitio, quia ſi fidelis conuerſus trãſiret ad alia vota diſſolueretur matrimonium prius, & ideo nõ erat vtilis requiſitio, quia ẽt ſi infidelis conuertereturnõ poſſet cohabitare ei,& tñ ſi infidelis tranſiuit ad alia vota nõ diſſoluitur matrimonium,quia eſt ibi, ſicut qñ infideles ſe repudiant,& non ſoluitur matrimoniũ,ſed manent legitimi coniuges, & iõ licet eis redire ad primũ matrimoniũ,& non licet manere in ſcõ.iõ admonẽdus eſt infidelis,qui ſic tranſiuit ad alia vota,vt cohabitet fideli:nam ꝑt cohabitare,& ſi voluerit tunc ꝙuerti non poterit fidelis accipere aliam coniugẽ,ſed tenebitur recipere illam ad cohabitationẽ, ſi aũt cohabitare velit, & non conuerti,non tenebitur fidelis cohabitare,licet poſſit: & tñ non licebit ei tranſire ad aliud matrimoniũ, ſed ſi adhuc infidelis,q̃ ad alias nuptias tranſierat conuertat̃,anteq̃ fidelis tranſeat ad aliud matrimonium,tenebitur illum recipere ad cohabitationẽ. de diuor.c.gaudemus.Si aũt ſit tertius caſus eſt dicendum, ſicut de primo, nam ſi vir repudiauerat vxorẽ, & accepta alia poſtea conuertat̃, dẽt requirere eam,q̃ repudiauit an velit conuerti,& ſi voluerit conuerti tenetur eam accipere,& ſi non vult conuerti, vult tñ cohabitare tenetur vir,aut ei habitare, aut nullam aliam accipere ea viuente,quia eſt legitima eius in allega.c. gaudemus. Si aũt illa dixerit,q̃ neque conuerti vult, neque cohabitare,ſed manere cum viro, ad quem trãſiuit,licet fideli coniugi ſtatim tranſire ad aliud matrimonium, & tñ ſi anteq̃ tranſeat conuertatur vxor repudiata cogetur eam recipere.eo.c.gaudemus, ſi autẽ requirit tunc virum,q̃ vult ei cohabitare,ſed non cõuerti,non licebit viro accipere alteram.

Requiſitio ſfidelis eſt neceſſaria.

In 3. caſu quid.

Contumelia creatoris,quæ dicatur iuxta 2. caſum. Quæſt. CVI.

EST nunc dicendum de ſecundo caſu.ſ.de cõtumelia creatoris,& primo quid vocatur contumelia creatoris. Dicendum q̃ contumelia creatoris dupliciter accipitur. Vno modo in agendo aliquid cõ Deum. Alio mõ non tolerando laudes Deo debitas. Primo mõ eſt contumelia blaſphemia,ſi infidelis dicat malum de Chriſto,vt quia nõ eſt Deus,vel aliquid malũ falſum,aut turpe, qđ in iniuriã eius cedit,& tunc contumelia, & blaſphemia conuertuntur,ſic accipitur de diuor.c.quanto. Cum dr̃ altero vero non ſine blaſphemia diuini noĩs cohabitare volente,& tñ eo.c.poſtea dr̃ cõtumelia creatoris ſoluit ius matrimonii,& in c.gaudemus. vocatur contumelia, & ideo blaſphemia pro contumelia accipit. Alio modo accipitur pro nõ ſuſtinere laudes debitas Deo,quod ẽt redundat in blaſphemiã, nam ſicut non dicere de Deo falſum,aut malum eſt Deo debitũ, qa in eo malum non eſt,ita dicere de Deo bonũ eſt Deo debitum,quia ipſe ſummus bonus eſt, & oĩbus benefaciens,ſicut ergo dicere de Deo malũ, & falſum eſt blaſphemia,quia hęc ſunt Deo indigna, ita non ſuſtinere de eo bonũ dici eſt blaſphemia, quia ſunt ei laudes debitæ, & ideo vtrunque vocatur ſm iura contumelia creatoris,de iſto ſecundo loquitur Ambroſius, & Greg.& hr̃ 28.q.2.c.ſi infidelis diſcedit.ſ.contumelia quippe creatoris ſoluit matrimonium circa eum, qui relinquitur,nec eſt fides ſeruanda coniugii ei, qui propterea diſceſsit, ne audire Chriſtum eſſe Deum chriſtianorum coniugiorum. Sicut autem accipitur de iſta laude Chriſti, eſt accipiendum de oĩbus aliis, quia quamcunque nollet audire infidelis facit contumeliam,cum Chriſtus ſit maior oĩ laude, & ſuperior ea, & in iſto modo infidelis nihil mali dicit de Chriſto,& tñ non vult audire laudẽ Chriſti, quod facit,ga valde odit Chriſtũ.eo.ti.ſi infidelis. ſ. Si infidelis diſcedit odio fidei chriſtianę, diſcedat. Eſt aũt dr̃ia inter iſtos modos contumeliæ, quia in primo modo diſcedit fidelis ab infideli, ne audiat contumeliam creatoris.i.blaſphemiam,& non recedit tunc infidelis. In ſecundo mõ recedit infidelis, quia non ſuſtinet audire laudes Chriſti,& non recedit tunc fidelis. Sed dicẽt qũo hẽt locum hic dictũ Apoſtoli, ex quo matrimonium diſſoluitur.ſ.ſi infidelis diſcedit,diſcedat, nã nõ diſcedit infidelis in primo modo,ſed fidelis. Dicendũ q̃ infidelis dr̃ diſcedere,non q̃ ipſe verè diſcedat, ſed quia fidelẽ diſcedere cogat, nam fidelis non dẽt ſuſtinere blaſphemiam Chriſti, ſed vel eam tollere ſi ꝑt caſtigare blaſphemum, vel ſaltem fugere ne audiat illã, & ideo potens caſtigare blaſphemantem dẽt diſcedere,ſed blaſphemans coget ipſum a ſe diſcedere, ergo idem eſt,ac ſi infidelis diſcederet a fideli,quia ipſum a ſe fugat,ſic accipit Aug.lib.1.de ſermone dñi in monte,& ibi 28.q.1. c.idolatria. ſ. Sed quiſquis eam quoq; vxorem dimittit a qua ipſe cogitur fornicari cã vtiq; fornicationis dimittit velut ſi aliquem vxor cogat ſacrificare idolis, qui talem dimittit cauſa fornicationis dimittit,non tantum illius,ſed & ſuę: illius, quia fornicatur,ſuæ ne fornicetur. In ſecundo modo infidelis diſcedit propter contumeliam creatoris.ſ.faciendo ei contumeliam, nolendo audire laudes illius, & tunc propriè reducitur in primum modum, qui eſt Apoſtoli,ſcilicet. Quando infidelis diſcedit nolens cohabitare fideli, & non eſt diſtinctus modus contumeliæ primo modo.

Sed

Sed dicendum, quòd quãdo loquitur de contumelia creatoris communius accipimus in primo modo: patet per diſtinctionem, quę fit de diuor.c.quanto. & c.gaudemus. Cum dicitur de coniuge infideli: Aut vult cohabitare fideli, aut nullo modo, aut non vult ſine contumelia creatoris: ergo non habitare ſine cõtumelia creatoris eſt habitare, & non diſcedere, quia alias non diſtingueremus inter nullo modo velle cohabitare,& cohabitare non ſine contumelia Dei. Secũdo patet, quia diſtinguimus iſtos tres caſus, ſcilicet diſcedere, habitare cum cõtumelia creatoris, trahere ad peccatum mortale,c.quanto.& c.gaudemus,& tñ ſi accipiatur contumelia creatoris ſecundo modo.i. nolle audire laudes Dei, & ideo deſcedere,non differũt tres caſus ſuprapoſiti, quia ſecundus incidit in primum, ergo potius debet accipi, & accipitur contumelia creatoris primo modo,quam ſecundo.

Trahere ad peccatum mortale quomodo intelligitur iuxta tertium caſum. Quæſt. CVII.

TERTIVS caſus eſt quando infidelis cohabitat fideli coniugi, & tamen trahit eum ad peccatum mortale,& aliter non vult cohabitare, eſt tamen dubium quomodo intelligit̃ trahere ad peccatũ mortale, q̃ diſſoluit matrimoniũ. Dicendum, quod hoc maxime intelligitur ſi infidelis ſuadeat fideli reuerti ad infidelitatem iam dimiſſam. Hoc autem eſt mortale peccatum, & grauiſſimum quidem,& maxime periculoſum: cum ſit enim fides maxime neceſſaria,& fundamentum omnium virtutum acceptarum Deo,nullum peccatum eſt grauius, quam infidelitas,quę tollit omnem virtutem negãdo fundamentum, vel tollendo illud, & licet infidelitas ſit mala, eſt deterior quando quis venit ad fidem, & poſtea retrocedit: melius enim fuerat viam domini non cognoſcere, quam poſt agniram retroire. 2.Petri 2.c.& de apoſta.c.quidam ſicut.Alio modo poteſt intelligi de quocunque peccato mortali, ad quod fidelis impellit ab infideli, & maxime ſi eſt aliquid, quod ſapiat infidelitatem,vt ſi infidelis non ſuadeat infideli reuerti ad infidelitatẽ priorem, ſed ſuadeat obſeruare aliquam cęremoniam, vel ritum prioris infidelitatis: nam hoc eſt redire in infidelitatem, licet indirecte,& tales vocantur apoſtatę quaſi a fide receſſerint:in alle. c.quidã, ſicut & agitur ibi de quibuſdam infidelibus iam conuerſis ad Chriſtum, qui aliquas cæremonias prioris infidelitatis obſeruãt, cum dicitur cum prioris ritus reliquias retineant chriſtianę religionis decere tali commixtione confundunt, & circa tales de infidelitate conuerſos dicit Apoſtolus ſine cauſa laboratum eſſet,ideſt inutiliter: ſicut dicitur ad Gala.4.Dies obſeruatis,menſes,tempora,& annos:timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Hoc dixit, quia Galathę erant Iudęi, & conuerſi fuerant ad Chriſtum prędicante Paulo: Nunc vero iterum redibant ad obſeruandas ferias Iudęorum,quę ſunt cęremonię legales,ideo dicit Apoſtolus, quòd ſine cauſa,ideſt inutiliter laborauit in eis,quia idem erat nunc,ac ſi non cõuerſi fuiſſent.Etiam de omnibus alijs peccatis mortalibus poteſt intelligi, ad quę vnus coniugũ aliũ trahit, vt eſt furtum, adulterium,idolatria, & huiuſmodi: nã ſi non poſſit fidelis coniux euitare iſta peccata, diſcedet, & diſſoluetur matrimonium: ſic dicit Aug.lib. de fide, & operibus, & habetur.28.q.1.c.vxor.ſ.vxor legitima ſocietate coniuncta ſine culpa relinquitur, ſi cum viro chriſtiano permanere noluerit, attenditur eo modo eam rectiſſime dimitti ſi viro ſuo dicat,non ero vxor tua, niſi mihi de latrocinio diuitias congeres:aut niſi ſolita lenocinia, quibus domũ noſtrã trãſigebas etiam chriſtianus exerceas,aut ſi aliquid aliud flagitioſum,aut facinoroſum in viro ſuo nõ erat,quo delectata, vel libidine explebat, vel facilẽ vitã hẽbat, vel ẽ ornatior incedebat. Dicẽdũ aũt,q̃ iſte caſus eſt multum terribilis ad diſſoluẽdũ matrimoniũ, quia cã fidei eſt fauorabilis valde, & ideo cõceſſit Deus,q̃ recedente infideli poſſet fidelis tranſire ad aliud matrimonium, ne timore continentię ſeruandę non conuerterentur,qui viderent ſe deſerti ab vxoribus.ſ.quia parũ erat conuerti,ſi conuerſi redirent iterũ ad infidelitatem,melius erat nunq̃ fuiſſe conuerſum,2.Petri 2. c.debuit concedi id per q̃ fideles conuerſi non traherentur ad infidelitatem, & tñ poterat vnus coniux infidelis peruertere fidelem incitando ipſum ad peccatum mortale, ergo debuit licere dimittere talem coniugem,& tranſire ad alia vota.

Caſus terribilis.

Quomodo infidelis dicatur diſcedere a fideli cogendo eũ peccare mortaliter. Quæſt. CVIII.

SED tunc dicetur qũo pertinet hoc ad modum literę Apoſtoli ex qua licet fideli tranſire ad aliud matrimonium. ſ.ſi infidelis deſcedit diſcedat: nam hic non deſcedit infidelis,ſed fidelis dimittit infidelem. Dicendum, q̃ ad illud dictum Apoſtoli pertinet, & dr̃ diſcedere infidelis: nam licet non diſcedat cogit diſcedere infidelem a ſe eum effugando: nam fidelis tenetur fugere peccatum mortale, ſi ergo infidelis coniux ſuadet ad peccatum mortale,& fidelis non põt aliter illud effugere,niſi pariter effugiendo a coniuge tenetur fugere, & ita qui ꝑſtat cauſam fugiendi ipſum fugat, & ſic ab ipſo,quem fugat fugere dr̃,& tñ fidelis recedens ab infideli cã fidei non tenetur manere ſine coniuge,quia non eſt in his frater aut ſoror ſeruituti ſubiectus, ergo licet tranſire ad aliud matrimonium,& ideo ſoluitur primum matrimonium. Sed adhuc dicendum,q̃ cum in c.quãto. & c.gaudemus. dicitur, q̃ non vult cohabitare ſine hoc, q̃ pertrahat ad peccatum mortale: intelligit̃ de inductione, quaſi neceſſaria ad peccandum: cũ vtrobique dicatur pertrahat: verba aũt trahendi ſignificãt neceſſitatem,vel violẽtiam. Ducere autem ſignificat rem volũtariã, ſicut dixit Seneca: q̃ animus hominis generoſus melius ducitur,quam trahatur.Etiam quia non dicitur ſolum trahat,ſed pertrahat, & iſta prępoſitio per ſignificat complementum, vt dicatur pertrahere alium,qui compleuit ipſum trahere. Ex hoc apparet, q̃ ſi infidelis coniux ſuadeat fideli coniugi aliquod peccatum mortale,non ꝓp hoc ſtatim diſſoluit̃ matrimonium, aut diſcedere põt fidelis, qui ſuadetur ad malum, ſed ſolum qñ illa ſuaſio, vel ſolicitatio eſt talis, vt fidelis nõ poſſit vitare peccatũ mortale cohabitando, nam tunc licebit recedere.Et patet hoc primo ex ſignificatione verbi pertrahere, q̃ inducit violentiam,vt dictum eſt: Leuis aũt ſuggeſtio non facit violentiam: ideo non eſt verum, q̃ qũocunque coniux coniugi ſuadeat malum facere, ſoluatur matrimonium.

Secundo,quia iſtud dẽt reduci ad verbum Apoſtoli.ſ.ſi infidelis diſcedit, & tñ per leuem ſuggeſtionem non põt dici,q̃ diſcedat infidelis,quia neque diſcedit, neque compellit diſcedere fidelẽ, ſed cum eſt magna ſuggeſtio,quę quaſi violenter adducit,nam tunc licet non diſcedat infidelis cogit diſcedere fidelẽ,cum ſibi ſit neceſſarium, aut ſubuerti, aut recedere, & ſic qui eum a ſe fugat cogendo recedere dr̃ ab eo diſcedere. Iſtud aũt eſt qñ ſuggerit quis alteri faciẽdum, qui aliquo modo cogere pot,ita vt nõ ſit ſola ſuggeſtio,ſed mandatum, vel coactio, vel eſt tanta ſollicitudo,& pſeuerantia inducẽtis ad malum, q̃ vix poſſit euadere

quin

quin turbetur, & concipiat, ꝙ suadetur, licer in prima oblatione non placeat, quod suggeritur.

Coniugem nolle cohabitare nisi trahendo ad peccatū mortale duobus modis esse potest, & in vtroque matrimonium dissoluitur. Quæst. CIX.

SED adhuc dicendum, ꝙ dupliciter potest intelligi, ꝙ infidelis coniux nolit cohabitare, nisi trahendo ad peccatum mortale. Vno modo, ꝙ coniux dicat, ego non manebo tecum, nisi facias talia, & talia, & ista sunt peccatum mortale. Secūdo modo, ꝙ non cohabitet sine peccato. i. quandiu cohabitat non vult cessare a suggerendo malum cōiugi, vel inducendo ad malum. De primo loquitur Aug. lib. de fide, & operibus, vt habetur. 28. q. 1. c. vxor. s. Vxor legitima societate coniuncta, sine culpa relinquitur. Et sequitur: attenditur eo modo eam rectissimè dimitti si viro suo dicat, nō ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transigebas ēt christianus exerceas, & ita ista vult cohabitare trahendo virū ad ista crimina, quibus si vir nō consentit illa recedit. De secundo modo patet qñ fœmina incitat valde virū ad peccatum: non enim ipsa tunc discedit, si non suaserit viro peccatum, sed quandiu manet semper ad peccatum mouet, & vir, vt non trahatur finaliter in peccatum, fugit. Sic dicit Augu. lib. 1. de sermone dñi in monte, & habetur. 28. q. 1. c. idolatria. s. Sed quisquis eam quoque vxorem dimittit, a qua habere cogitur fornicari, causa vtique fornicationis dimittit, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis dimittat, non tantum illius, sed & suę, illius quia fornicatur, suę, ne fornicetur. Et ita dicit recedēdum esse ab vxore, quę ad peccatū trahit. Sed tūc est dubium in quo casu horum est verum, ꝙ dissoluatur matrimonium. Dicendum ꝙ in vtroque casu, & ambo ponūtur pro vno. s. cum infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale. Dici tñ potest, ꝙ primus modus magis cōuenit ad intētionem Apostoli, cum dicat si infidelis discedit, discedat, & in isto modo recedit infideiis, cum dicat non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges. i. non manebo tecū, sed recedam, nec intelligitur de tpe contrahēdi, quasi ista sit cōditio apposita matrimonio, sed intelligitur de cōuersione ad fidem. s. ꝙ cum ambo ꝙiuges erant infideles, & vir exercebat aliquod peccatū quo vxor delectabatur. Nunc vero factus fidelis non vult exercere peccatum illud, dicit vxor non ero vxor tua. i. non manebo tecum si hoc nō facias, & patet hoc ex litera ipsa. Nam cum dr si viro suo dicat non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias cōgreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transigebas ēt christianus exerceas, ergo cum prius habitabant ambo infideles existentes vir exercebat ista delicta, & quia nunc fidelis factus ea exercere non vult, deserit eum vxor sua. Sed tunc dicēdum, ꝙ iste casus redit in primū casum. s. illum, quem ponit Apostolus. s. si infidelis discedit, discedat: nam vir non recedit hic. i. fidelis, sed infidelis. Cum dicat non ero vxor tua, ideſt non manebo tecum, & tunc recedit, & hoc modo omnes tres casus sunt vnus, & ideo, scilicet si non vult vllo modo cohabitare. s. non sine contumelia creatoris: si non nisi trahat ad peccatum mortale, qu a in omnib⁹ tribus discedit infidelis a fideli iuxta verba Apostoli. Et tñ circa istum recessum differt, quòd aut recedit infidelis non pro aliqua causa speciali, sed quia non placet sibi cohabitare cōuerso ad fidem, & hoc significatur, cum dicitur si nullo modo infidelis vult cohabitare. Contumelia, & peccatum mortale sunt duo modi, in quibus discedit infidelis ex aliqua causa speciali, nam contumelia hoc modo est, quando infidelis non potens tolerare laudes Christi recedit, vt non audiat illas: peccatum mortale, aut trahere ad peccatum mortale est, quādo infidelis conatur trahere fidelē ad peccatum mortale, & quia non vult fidelis ad illud trahi recedit fidelis. Aut possunt alio modo distingui isti tres casus tenendo hoc presupposito, scilicet aliquando infidelis nullo modo vult habitare cum fideli. Aliquando autem vult, sed cū certis modis. Primū signatur in illo casu quo dicitur, ꝙ nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, sed discedit. Secundum applicatur duobus casibus, nam aliquando vellet infidelis cohabitare, coniugi fideli, vtpote quia diligit eam, & tamen nollet audire laudes Christi contra conditionem suę infidelitatis. Tunc si non cessante fideli a laudibus Christi, discedat infidelis, quia nō pōt sustinere nomen Christi, dicitur discedere pp cōtumeliā creatoris. Si autem vellet cohabitare infidelis fideli, & tamen retinere priora vitia, quibus delectabantur manentes, vel ditabātur, quę nō cōueniunt statui christiano, & quia fidelis non vult illa exercere quantumcunque solicitetur ab infideli recedere infidelis quasi iā non placeat sibi conuersatio illa, & huic modo concordant allegata verba Augustini, scilicet si viro suo dicat non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transigebas, ēt christianus exerceas, aut siqd aliud, vel facinorosum aut flagitiosum in viro suo noverat, quo delectata, vel libidinem explebat, vel facilē victum habebat, vel etiam ornatior incidebat.

Recedere infidelem à fideli quo sensu sit accipiendum. Quæst. CX.

SED dicendum, ꝙ licet iste modus videatur magis conuenire verbis Apostoli non est iste quę sequuntur iura, quia ista non possunt differre a primo, vnde secundum communem expōnē iuriū in primo modo recedit infidelis a fideli. In duobus autem modis alijs recedit è cōtrario fidelis ab infideli. Et patet hoc de diuor. c. gaudemus: cum dr. Nisi quam ea viuēte licitè poterit aliam ēt ad fidē Christi conuersus habere, nisi post conuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut etiam si consentiat non tamen absque contumelia creatoris, vel vt eum pertrahat ad peccatum mortale, in quo casu restitutionē petenti etiam si de iniusta spoliatione constaret restitutio negaretur, quia secundum Apostolum soror aut frater non est hmōi subiectus. Et ita apparet primo distinctio in his, quia in vno dicitur, nisi post conuersionem renuat habitare cum ipso, vbi significā, ꝙ simpliciter non vult cohabitare. In alijs autem significatur, ꝙ vult cohabitare non tñ sine contumelia. i. non alio modo, nisi blasphemando de Christo, aut trahendo ad peccatū mortale, & ob hoc fidelis discedit ab infideli. Secundo apparet manifestius cū dr: In quo casu restōnem petenti, ēt si de iniusta spoliatione constaret restitutio negaretur, & tñ hoc non pōt intelligi, nisi, quia fidelis recessit ab infideli volente cohabitare, & sic spoliauit eū iure cohabitationis, & redditione coniugalium obsequiorum, & est iniusta spoliatio. i. saltem non facta ordine iuris, & tñ petente infideli restitutionem denegabitur in fauorem fidei: de infideli nō pōt intelligi si spoliasset fidelem recedēdo, quia tunc fideli petenti restitutionem concederetur restitutio, & ita presupponitur, ꝙ fidelis recedat ab infideli. Terciò qa additur ibi cā ex dicto Apostoli. s. qa frater, aut soror non est in hmōi. i. in his tribus casibus subiectus seruituti: necesse est enim de illis trib⁹ intelligi, quia illi tres precesserant, & in his non est seruituti subiectus. i. nō tenetur cohabitare cum contumelia, & cum ptractione ad peccatum mortale, & ita signat, ꝙ potest recedere spoliando infidelem, quia in his casibus non est subiectus seruituti. i. nō obligatur manere, cum sit in detrimentum, & periculum fidei. Quartò patet, quia etiam hoc conuenit literę Augu. supra positę in c. vxor: nam etiam in casu, in quo illa dicit: Nō ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges: non recedit illa, licet dicat se recessuram, sed vir deserit eam: cum ibi in principio dicat vxor ligitima societate cōiuncta sine culpa relinquitur. Etiā quia sequitur eo modo eam rectissimè dimitti, si viro dicat: Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, & ita etiam, quando illa dicit: Non ero vxor tua nō dimittit ipsa virum, sed a viro dimittitur.

In duobus casibus dissoluitur matrimonium apud conuersos ad fidem. Quæst. CXI.

DICENDVM ergo, ꝙ in his duobus casibus, scilicet de contumelia, & peccato mortali, siue infidelis recedat, siue a fideli deseratur: licitum est fideli ad aliud matrimoniū trāsire. De contumelia, vt si vxor infidelis non potens tolerare Christi laudes, recedat, licet fideli accipere aliā, vel si vxor infidelis maledicebat Christo, & non vult desistere, licet fideli cōiugi aliam accipere. Sed est differentia in hoc, quia accipiendo primum reducitur ad primum modum, scilicet quando habitare renuit illa, & discedit, accipiendo secundum pertinet ad aliū modum, qui est contumelia creatoris pp quā fidelis recedit ab infideli. Etiam differt, quia accipiendo primo modo non est requisitio aliqua necessaria, aut saltem adhiberi testes, sicut in secundo modo, vel non tā necessarium adhoc, ꝙ fidelis transeat ad aliud matrimonium: nam si infidelis recedat spoliat fidelem, & cum iam constet, quòd voluit dissoluere vinculum, licebit fideli transire ad aliud matrimonium, vnde nō est tam necessaria requisitio, & si fiat est ad maiorem securitatem fidelis, sicut supra tetigimus. Similiter si infidelis trahat fidelem ad peccatum mortale, & fidelis non vult trahi, ideoque recedat infidelis, licitū est fideli ad alia vota transire, vel si infidelis non vult desistere, quin solicitet, & trahat ad mortale, potest recedere fidelis, & alteri copulari. Et differt sicut supra, qa in primo modo reducitur ad primum casum. s. qñ infidelis tenetur cohabitare. In alio reducitur ad tertiū modum, qñ infidelis vult cohabitare, & tñ non nisi trahendo ad peccatū mortale. Etiam quia in primo non est necessaria, aut parum est necessaria requisitio: in secundo casu est necessaria. Est autem modus, vt si cohabitet infidelis iam fideli, & tñ cum contumelia, vel solicitando eum ad peccatum, quòd fidelis adeat iudicem, & ille statuat terminum infideli, vt desistat ab his, quòd si non desiterit lapso termino iudicabit, non solum diuortium inter eos, sed etiam declarabit, quòd liceat de cętero fideli transire ad alia vota: si aūt desistat infra terminum datū nō iudicabitur diuortiū, sed manebit fidelis cū infideli, si vult, & si nō vult nō licebit ei transire ad aliud matrimonium, cum non sit ibi aliquis de tribus casibus, q dissoluūt matrimoniū.

Modus solvendi matrimonii.

Consideranda tamen, quòd cum fideli coniugi liceat recedere, quando infidelis suadet ad peccatum multum solicitando, ita vt sit trahere, tanto magis iudicabitur licere fideli, quantomagis verisimile est ipsum posse trahi ab infideli, & ideo, quia facilius ē vxorem posse trahi a viro ad peccatum, quam è cōtrario: tum, quia vir potest cogere fœminam sibi cohabitātē ad aliquid: tum quia fœmina est viro subdita, cum vir

Vxor.

sit caput mulieris 1. Corin. 11. & illa iubetur a Deo, aut prenunciatur, quòd viro suo erit subiecta: Gene. 3. c. tum, quia illa est corpore infirmior, & vir potest eā viribus cogere: tum quia consilio, & prudentia minor est, & potest eam decipere facilius, quam ab ea decipiatur, ideo si mulier asserat, quòd a viro infideli solicitatur ad peccatum, facilius licebit ei recedere ab eo, & transire ad alia vota, q̄ viro si trahatur ab vxore ad malum, cum vxor minus possit virum trahere ad malum, quam ab eo trahatur. sed quia ad fidem conuersi sunt faciles ad redeundum in priorem errorem, etiam ex leuibus suggestionibus debet quilibet talis fidelis, siue vir, siue fœmina considerare, an putet se p̄ualiturum contra talem suggestionem, aut non, si putat se prealiturum potest cohabitare, si autem putat se infirmum ad resistendū discedat, neque expectet, vt succunbat, quia forte tunc resurgere non poterit de peccato, & tamen in viro erat hoc, quòd poterat fœminam castigare verberando, ne talia ei suggerat, & ita est ei facile euadere suggestionem, si tamen nihilominus mulier perseuerat, & vir putat se posse allici aut aliquo modo trahi, potius debet recedere, quam permanere, mulier autem minus credere potest de seipsa, quam resistere poterit suggestionibus viri, ideo consultius est ei, quòd non diu expectet si vir perseuerat suadendo ei malum. Et ob hoc iura disposuerunt separari conuersos de infidelitate ab ipsis infidelibus, quia sunt faciles ad subuersionem si cohabitent: nam si filij adulti conuertantur ad fidem iubentur a parentibus infidelibus separari 28. q. 1. c. Iudęorum, scilicet Iudęorum filios vel filias ne parentum vltra inuoluātur erroribus ab eorū consortio separari decernimus, deputatos aut monasterijs aut christianis mulieribus ac viris timentibus Deū. Similiter de alijs infidelibus conuersis iubetur, quòd nullo modo conuersentur cum infidelibus eiusdem sectę ne subuertantur 28. q. 1. c. sępe malorum, scilicet Sępe malorum consortia bonos mores corrumpunt. Quantomagis eos, qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur vltra commissa Hebręis ad fidem christianam translatis cum his, qui adhuc in veteri ritu cōsistūt: ne forte eorū participatione subuertantur. Sed hęc dicta sunt de illis, quibus nulla necessitas est cohabitandi: nam illi non debent aliquā suggestionem expectare, vel quòd ad peccatum trahantur. de coniugibus secus est, quia eis est necessitas cohabitandi, ideo nō debent discedere statim: nam si infidelis in nullo facit contumeliam Christo, neque incitat ad peccatum mortale, melius est cohabitare sola spe, conuersionis, sicut Apostolus dicit, quam recedere.

Quare non licet apud fideles christianos soluere matrimonium in tribus casibus Apostoli supradictis: sicut apud infideles conuersos. Quæst. CXII.

SED nunc redeundo ad priora, dicet aliquis cū asseras matrimoniū, ita esse indissolubile apud infideles sicut apud fideles, quare licet fidelib⁹ conuersis recedere in tribus casibus supradictis ab infidelibus, & non licet sic de matrimonio cōtracto inter fideles, quia cum duo fideles cotraxerint, & postea alter eorum labatur in errorem, & cohabitare nolit manēte paganismi infideli, vel non sine cōtumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale non licebit ob hoc manenti in fide transire ad alia vota: hoc enim verum est, quia ita distinguitur de diuor. capi. quanto, vbi fideli conuerso in his tribus casibus licet transire ad alia vota, & non licet manenti in fide. Aliquis dicet, quòd hoc est, quia cum cohabitat infidelis fideli in duob⁹ casib⁹, vel recedit ab eo in primo casu:

casu: est maior cõtumelia Dei, quam cum hoc facit, F
qui natus est fidelis, & maior ꝓtumelia. Sed dicendũ, quòd falsum supponitur: nam e.c. quãto dicitur, quòd maior est contumelia creatoris, quãdo alter fidelium effectus infidelis blasphemat, vel non vult cohabitare, vel ad peccatum trahit, quam qui facit hoc, qui nondum conuersus est, etiam causa manifesta est cum grauius sit recedere a via domini, quam nunquam cognouisse eam: cum è contrario melius sit viam domini non cognoscere, quam post agnitam retroire. 2. Petri. 2. c. & de Apostat. c. quidam sicut. ergo ex hac parte potius debebat dissolui matrimonium; quando alter fidelis factus est infidelis, quam cum in- G
fidelis non cohabitat fideli, vel non sine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale. Dicendum, quòd si fideles duo contrahant, potest quidem postea aliquis casus accidit, vt fiat diuortium inter eos quantum ad cohabitationem, & iura coniugalia, scilicet propter fornicationem, sicut Christus dixit Mat. 19. c. & tamen quantum ad vinculum nunquam fiet diuortium, neque transire vni licebit ad aliud matrimoniũ, & sicut in his est, ita fiet si duo erant infideles, & contraxerũt in infidelitate, & postea cõuersi fuerũt ambo ad fidem: nam matrimonium perseuerat inter eos, & tũc licebit in aliquo casu, vt in fornicatione superuenienti fieri inter eos diuortium, nunquam tamẽ licebit alteri eorum transire ad alia vota, alio viuẽte: H
dicitur autem ad hoc de diuor. c. quanto, quòd istud fit, quia inter infideles est matrimonium non ratum, ideo potest dissolui in aliquo casu, inter fideles autem est matrimonium ratum, idest indissolubile, ideo in nullo casu licet inter eos dissolui ꝓstquam legitime contractum est.

Causa redditur cum matrimonium fidelium in his casibus non dissoluitur, sicut matrimonium infidelium. Quæst. CXIII.

SED dicendum, quòd matrimonium fidelium non dissoluitur in his casibus, & matrimoniũ infidelium in his dissoluitur: nõ tamen propter I
causam ibi signatam, scilicet quia per sacramẽtum fidei confirmatur matrimonium sicut supra declaratum est, sed dicendum, quòd vera causa est, quę
In q. 96. In q. 103. supra tãgebatur: matrimonium est indissolubile simpliciter vbicunque legitime contrahitur, siue inter fideles, sine infideles, & nunquam dissoluitur, nisi ex diuina reuelatione: in matrimonio autem contracto inter fideles inuenimus ex diuina reuelatione solui, qñ non est consummatũ per carnis copulam, ideo in illo casu iudicamus esse dissolubile in casu, quo ad religionem transitur, & non aliter, quia etiam hoc ex reue-
In q. 98. latione Dei patuit, vt supra ostensum est: in matrimonio vero infidelium inueniuntur tres casus, in quibus ex diuina reuelatione soluaꝫ, scilicet ex verbis Aposto K
In q 99. & 100. ti. 1. ad Cor. 7. c. vt supra declaratum est: ideo iudicamus esse dissolubile illud in illis casibus, sed inter fideles non inuenimus aliquem casum ex diuina reuelatione, in quo soluatur de regula communi: ideo non iudicamus illud dissolubile postquam consummatũ est. Et hoc est, quod facit illud vocari ratum, & tamẽ si reuelatio fieret specialiter in aliquo casu quantum ad aliquas personas, quia dissolueretur matrimoniũ, vel dando aliquem casum, in quo dissolueretur fieret sic, ita patet de conuer. coniu. c. ex parte tua: vbi datur regula generalis, scilicet ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de ꝓsenti contrahitur illis viuentibus, in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret: etiam si vnus fidelium, inter quos est ratum coniugium fieret hęreticus, & nollet manere cum altero sine contumelia creatoris: nisi fortè secus fieret ex reuelatione diuina, quę superat omnem legem, sicut a quibusdam sanctis legitur esse factum, & ita inter fideles asserit matrimoniũ dissolui ex reuelatione Dei, & aliquãdo factum esse: ergo in hoc ęqualiter se habet matrimonium fidelium, & infidelium. Et quia in tribus casibus tactis inuenitur ex diuina reuelatione ostensum esse, quòd dissoluatur matrimonium inter infideles, & nõ inuenitur aliquis casus horum inter fideles natos, vel iam factos fideles, ergo non dissoluitur in his matrimonium fidelium, & ista est vera causa.

Secundo autem dicendum adhuc, quòd est causa, vt statueretur a Deo hoc circa infideles, qui conuertuntur, & non circa fideles natos, aut iam conuersos, & totum hoc fit, vt non obstruatur, vel non arctetur via conuersionis ad fidem, quę fides est maxime necessaria, ideo causa fidei debet esse maxime fauorabilis. Et primò, quia si altero infidelium ad fidem conuerso, alius nollet conuerti neque cohabitare fideli, si matrimonium illud esset indissolubile, cogeretur fidelis conuersus perpetuo continere, quòd erat durũ: scientes autem hoc infideles non vellent conuerti, nisi, quando vir, & vxor simul conuerterentur, ne cogerentur continere, & ista esset maxima arctatio conuersionis, ideo dispensauit Deus, quòd liceret cõuerso ad fidem transire ad alia vota. Non est autem idem de illis, qui nati sunt in fide, quia non arctatur eis via conuersionis, cum in fide nati sunt, vel saltem ambo sunt infideles, quando contrahunt: ergo non debet concedi idem in eis, & idem est etiam, si ambo cõtraxerunt infideles existentes, & ambo conuersi sunt ad fidem: nam licet postea alter eorum transeat ad infidelitatem, & non cohabitet, non est periculum de altero coniugum, etiam si contineretur, quia nõ impedietur propter hoc conuersio sua cum iam cõuersus sit, aut in fide natus: sicut in priori casu. Secundo quia inter infideles, qui conuertuntur si hoc non concederetur, vterque coniugum periret: vnus quia non vult conuerti, alius quia conuerti timeret, vt non cogeretur continere: in altero autem casu etiam si alter coniugum conuertatur ad infidelitatem neutrum coniugum perdimus: nam vnus eorum manet in fide, alterum eorum cogere possumus redire ad fidem, cũ semel illam acceperit. extra de Apostat. c. quidã sicut. In prędicto autem casu neuter cogi potest, quia cõuersi nondum sunt: ideo vt non impediatur cõuersio concessit Deus in vno casu, & non in alio, & ista est causa prędicta. Sic etiam est de contumelia creatoris, & retractione ad peccatum mortale: nam in fauorem fidei debuit dari, vt non cohabitet fidelis cum blasphemo, nec cum eo, qui ipsum nititur ad mortale peccatum pertrahere, sed recederet ab ipso, & tamen si recedenti nõ liceret transire ad alia vota cogeretur conuersus continere, quod etiam scientes infideles timerent conuerti, ne cogerentur continere, si talia eis acciderent: ideo debuit concedi, quòd dissolueretur matrimonium in his casibus. Secus de natis fidelibus, vel iam conuersis, quia ibi non arctatur via conuersionis, ergo non debet idem licere. Secundo quãtum ad hoc, quòd facilius est per contumeliam, & suggestionem subuerti fidelem manentem cũ infideli non dum conuerso, quam in alio casu. Primò quia natus fidelis propter longam conuersationem in fide, & ꝓp nunquam habuisse aliam consuetudinem, firmior est in fide, & non potest ita faciliter subuerti suggestionibus infidelis facti, sed qui nouiter cõuertitur facilis est ad subuersionem. 28. q. 1. c. sępe malorum. Et hoc tam ꝓp primam radicationem in fide, q̃ ꝓp longam consuetu-

consuetudinem in contrario, scilicet in infidelitate: A
ideo huic licebit aliquid, quod nõ alteri. Secũdo quia infidelis factus non audebit blasphemare, aut trahere ad peccatum alium cõiugem, sicut infidelis natus: nã qui fidelis existens factus est infidelis, non audebit manere inter fideles cohabitãdo vxori suę fideli, vel manebit secretus, ita vt se infidelem non manifestet, & ob hoc non suggeret vxori mala, ne perdat eum, sicut infidelis natus cui libet cohabitare coniugi fideli manendo in sua infidelitate, & sic cũ sit magis periculũ fideli conuerso, quam fideli nato, licebit in vno casu, quod in alio non licebit. Tertiò quia fidelem, qui in errorem infidelitatis labitur, magis possumus cogere ad non blasphemandum, & non trahendum ad pec- B
catum mortale, quam infidelem, tamen & nondum conuersum: nam primum non solum possumus cogere desistere a malo blasphemię, & prauę suggestionis, sed etiam cogere ad bene agendum ea, quę secũdum conditionem christianę religionis agenda sunt: infidelem natum possumus cogere desistere a contumelia, & suggestione, sed non possumus compellere ad bonum agendum, nec ad cessandum ab operibus infidelitatis, ideo maius periculum est in vno casu, q̃ in alio, & sic non debuit idem licere. Causa ergo diuersitatis fuit diuersa prouisio Dei, qui ex reuelatione in vno prouidit faciendo, ꝓp dissolueretur. In alio autem non prouidit, sed reliquit sub generali regula matrimonij, ꝓp sit firmum vel ratum, istę autẽ causę postea C
datę sunt, & diuersa ratio statuendi Dei, quia rationabiliter Deus in vno fecit, quòd non in alio.

Quomodo soluitur matrimonium inter fidelem conuersum, & infidelem, an immediatè, vt discedit, vel quando transit ad alia vota, & an opi. Innocentij possit stare. Quæst. CXIIII.

CVM autem dictum sit, ꝓp soluitur matrimonium inter fidelem conuersum, & infidelẽ in tribus casibus supra tactis, est dubium qñ soluitur. Can statim, vt non vult cohabitare infidelis, vel contumeliam facit Christo cohabitãdo, vel suggerit fideli malum, vel quando postea transit fidelis ad alia vota. Dicendum ꝓp circa hoc sunt duę D
opiniones, quidam enim dicunt, ꝓp matrimoniũ statim soluitur, si non velit cohabitare infidelis fideli, & ita in alijs duobus casibus. Hoc patet, quia de diuor. c. quanto. & 28. q. 2. c. si infidelis: dicitur contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, ergo si illa soluit matrimonium, statim soluet, vt fuerit, & idem de alijs. Secundo quia hoc signatur ex verbis positis in glo. c. quãto. extra de diuor, sup parte contumelia. s. Iuxta illud.

Deſere ſpernentem, vel blaſphamare volentem,
Vel te credentem ſcelus ad mortale trahentem.
Nam ſunt abſque mora ſic vincula rupta priora.

Ergo statim, vt aliquis istorum trium casuum interue- E
nerit soluitur matrimonium, & non expectatur, quòd accipiat fidelis coniugem aliam. Alia opinio est, ꝓp nõ dissoluatur matrimonium statim, sed solum quando fidelis trãsierit ad aliud matrimonium, quia de diuor. c. gaudemus ad finem dicitur, ꝓp si conuersum ad fidẽ, & illa conuersa sequatur añ̃ ꝓp causas prędictas legitimã ille ducat vxorem, eam recipere compelletur, & tñ nõ reciperet eam inuitus, nisi maneret primũ matrimonium, ergo non fuit dissolutũ. Postquam aũt accepit aliam, non cogitur conuersam, aut conuerti volentem recipere, immo non potest: ergo tunc verè fuit dissolutum matrimonium, & non prius. Illi qui tenent primam opinionem respondent ad c. gaudemus, scilicet quòd non compellitur recipere eam,

In glo. decretorum.

quasi ibi maneat prius matrimonium, sed quia restituitur cum petiuerit, re integra, & non subueniretur ei si non esset res integra. Opinionem primam tenet Ioan. glosator decretorum, sicut refert glo. in. c. gaudemus super parte compelletur, scilicet Ioannes dixit, quòd ipso iure solutum est matrimonium contumelia creatoris ea cohabitare nolente, vt in c. quanto, de diuort. & licet matrimonium sit solutum restituitur quasi iure postliminij. argumentum. 34. q. 2. cap. cum per bellicam, sicut hęretico reuerso restituuntur bona. C. de hęreticis in authentico. Idem est de Nestorianis, & licet non sit matrimonium inter eos eã recipere compelletur ex cõsequentia prioris matrimonij in fauorẽ fidei. Adhuc potest alia ratio addi huic, quia non licet alicui, qui semel est a vinculo matrimonij ligatus, transire ad aliud matrimonium, quousque soluatur ad illo vinculo, vt colligitur ad Roma. 7. c. & tñ post contumeliam creatoris, vel cum infidelis cohabitare non vult, aut trahit ad mortale peccatum, licet fideli transire ad alia vota, ergo solutum est iam vinculum matrimonij, & ita ante transitum soluitur. Cõ- Glo. opin.
trariã opinionem tenet Glo. in. c. gaudemus sup parte. compelletur, scilicet ex hoc videtur, ꝓp cõtumelia creatoris non soluit ius matrimonij ipso iure, aliàs si solutum esset ius matrimonij non compelleretur eam recipere, & postea inducit glo. ipsa alios idem tenentes in fauorem suum, dicẽs: Alij dicunt, quòd matrimonium non soluitur ipso iure, sed ius matrimonij soluitur, idest ius petendi debitum, & hoc satis videtur litera dicere capit. quanto. s. contumelia creatoris soluit ius matrimonij, & tunc primum vere soluitur matrimoniũ, quando contrahit cum secunda, & non aliter quia si esset ex toto solutum non compelleretur eam recipere, & est argumentum ad hoc, ꝓp dicit in fine, ꝓp potest ei obijcere fornicationem, quia si matrimoniũ esset omnino solutum non posset ei obijcere fornicationem precedentem de Iureiu. c. quemadmodum. Etiam dicendum, ꝓp Hostien. & alij iuristę tenẽt aliqd simile cum opinione prima, quę est Ioannis. Dicunt .n. ꝓp quantum ad fideles nunquam soluitur matrimonium. de diuor. c. quanto. quantum ad infideles etiam non soluitur, nisi quando iudex ecclesiasticus assignat terminum infideli infra quem conuertatur, vel conuerso cohabitet sine cõtumelia creatoris, quo elapso nisi infidelis obediat est fidelis absolutus ab eo. argumentum extra, qui filij sunt legi. c. lator vbi lapso termino assignato non relinquitur vltra remedium excipiendi, vel agendi, sed dicunt isti, ꝓp etiam si sit terminus lapsus, & conuerso data licentia contrahendi auditur infidelis si cõuertatur re integra. Addunt aũt isti, ꝓp non dissoluitur matrimonium per contumeliã ipso iure, sed per lapsum termini, & in hoc conueniũt cum opinione secunda, quę est Glo. Et tamen inquãtum dicũt, ꝓp dissoluitur per lapsum termini antequã contrahat fidelis cum alia, concordant cum opinione prima, quę est Ioannis.

In casibus tribus superioribus quomodo soluatur matrimonium. Quæst. CXV.

DICENDVM videtur in hoc dubio, ꝓp nõ soluitur matrimoniũ ipso iure p aliquẽ istorũ triũ casuum, & tñ statim ipso iure in quolibet istorum trium casuum habet fidelis licẽtiam dissoluendi illud transeundo ad aliud matrimonium, si voluerit, & hoc modo stabũt iura, & cessabunt inconuenientia, nam sic non cogetur aliquis recipere in vxorem eam, quę non est vxor sua, neque restituetur mulier, sed iure suo aget, vt reuertatur ad maritum, & non fornicabitur manendo cũ illo post-

quam

quam incepit ex parte infidelis esse contumelia creatoris, & tunc applicabũtur dicta vtriusque opinionis, vel omnium, q̃ omnia hñt verum in aliquo sensu. Primum. n. est, q̃ contumelia creatoris soluat matrimonium. i. dat potestatem fideli, vt recedat a coniuge trãseundo ad alterum matrimonium, & statim, vt est ꝓtumelia est ista potestas recedendi, sed non est statim solutum matrimonium. Nam si solutum esset statim non solum posset fidelis recedere ab infideli, sed teneretur, quia maneret alias cũ non coniuge, & omnis eorum conmixtio esset fornicatio, sed hoc non cõcedet aliquis. Nisi forte diceretur, q̃ soluitur matrimonium ipso iure p̃ contumeliã creatoris, & tñ ex nouo consensu est inter illos matrimonium fm: sicut qñ infidelis habebat vxorem ab alio repudiatã non erat illa vxor illius, quia erat legitima vxor eius, qui eã repudiauerat, si tñ conuertatur, ipse post mortem viri prioris, & illa cõuertatur, velintque cohabitare licebit eis non quasi semper fuerint coniuges, sed quia nũc ex nouo consensu incipiunt esse ꝓiuges, simi'r in eo, q̃ multras hebebat vxores iuxta ꝓsuetudinem infidelitũ nulla est eius vxor nisi prima, si tñ illo ꝓuerso ad fidẽ non velit prima cohabitare, & velit aliqua de alijs, poterit habere illã non tanq̃ fuisset ante hoc vxor, sed quia ex nouo ꝓsensu est vxor. Dicendum q̃ iste modus nõ stat. Primo quia valde est irrationabilis: immo impossibilis de iure. Nam si cõtumelia creatoris soluit matrimonium ipso iure in eis, q̃ erãt legitimi ꝓiuges, a fortiori reddet illegitimas personas, vt cum talibus ꝫhi nõ possit q̃diu tales manent, quia circa matrimonia ista est regula, q̃ omne, q̃ dirimit ꝓctum impedit ꝫhendũ, sed multa sunt, q̃ impediunt ꝫhendũ, & non dirimunt iã ꝫctum, ideo si cum coniuge blasphemante creatorem solutum est matrimoniũ, nõ poterit cũ eadem manente in ꝓtumelia creatoris per tacitum, vel expressum ꝓsensum ꝫhi matrimonium. Secundo ẽt est impossibile, quia tũc ꝫheret fidelis cum infideli, sed istud est de iure vetitum, & si ꝫctus fuit non tenet, ergo si p̃ consensum expressum non potest ꝫhi matrimonium a fortiori non poterit p̃ tacitum, vel interpretatiuum, & tñ qñ vnus coniugum cõuertitur ad fidem, & alius manet infidelis, & non vult cohabitare sine cõtumelia creatoris, si soluitur matrimoniũ, & p̃ nouum consensum incipiant esse coniuges, incipiet fidelis habere de nouo coniugeni infidelem, & ita matrimonium ꝫhetur inter fidelem, & infidelẽ, q̃ est incõuenienter, & absurde dictũ, ideo manet argumẽtũ. s. q̃ si solueretur ipso iure matrimonium p̃ cõtumeliã creatoris, si post ꝓtumeliam cohabitarent eẽnt fornicarij, q̃ falsum est, & nemo illud ꝓcedit: ẽt vetũ est, q̃ dicunt versus illi.

Nam tunc absque mora sunt vincula rupta priora.

Intelligitur enim, quòd sunt rupta vincula, non quòd desinat esse matrimonium, sed quòd incipiat coniux fidelis habere licentiam transeundi ad alterum matrimoniũ, & dissoluendi istud quasi nullũ matrimoniũ existeret, & tñ non est ablatum, vel abolitum matrimoniũ p̃cedens, & tñ satis dr̃ rumpi vinculum eum liceat nunc transire ad alterum matrimonium, quòd nõ liceret vllatenus si maneret firmum matrimoniũ, sicut prius.

Opi. quorundam impugnatur.

Dicta secundæ opinionis de matrimonio soluendo inter conuersos ad fidem quomodo vera sunt. Quæst. CXVI.

ALterius etiam opinionis applicabũtur dicta, q̃ etiã in aliquo casu sunt vera. Et dicit ista opinio, quòd non dissoluitur matrimonium, quousque fidelis transeat de facto ad alia vota: nã si nõdũ transierit, licet recesserit ab infideli, vel infidelis ab eo propter aliquem de tribus casibus, & voluerit infidelis redire ad fidẽ, anteq̃ fidelis transeat ad alia vota, cogitur fidelis admittere infidelem, & cohabitare ei velut coniugi, & tamen si iam transierit non cogitur dimittere eam, ad quam transiuit, vt recipiat eam, q̃ nunc redit de infidelitate in alle. c. gaudemus. Et ista ratio sufficiẽter ꝓbat, quòd matrimonium non fuerit dissolutum, quia alias non cogeretur fidelis recipere infidelem, cum cõuertitur, & patet hoc, quia cogeretur tũc aliquis de nouo contrahere matrimonium, & q̃ plus est cum persona determinata, sed istud est falsum, quia de iure nullus compellitur contrahere cum aliqua persona determinata, nisi ex delicto, vt si quis virginem non desponsatam seduceret, & defloraret, teneretur dotare eã, & accipere in vxorem, extra de adul. & stupro, c. si seduxerit, & tñ iste fidelis in nullo deliquit, immo bene egit, quia ad fidem conuersus est, non ergo tenebitur ꝫhere cum illa fœmina, q̃ nunc conuertitur, q̃ iã non est sua vxor. Secundo quia ẽt illud non est verũ, s. q̃ quis compellatur p̃cise, vel absolute contrahere cum aliqua, quãtumcũque deliquerit, vt in casu dato: nam de rigore veteris testamenti tenebat, q̃ compelleretur vir p̃cise eam accipere in vxorem: Exo. 21. & Deut. 22. c. & illo modo translatum est, & canonizat. e. ti. & tñ postea fuit moderatus iste rigor. s. vt non cogatur absolute vir accipere illam in vxorem, sed est eius eligendi, an velit eam habere in vxorem, vel sustinendi aliam pœnam, sic dicitur. e. ti. c. peruenit, vbi dr̃ nos autem aliquatenus legis duriciam molliẽtes hoc modo disponimus, vt aut, quã stuprauit vxorem hẽat, aut si renuendum putauerit, corporaliter castigatus, excomunicatusque in monasterio, in quo pœnitentiã agat, retrudatur: de quo nulla sit ei egrediẽdi sine nĩa p̃ceptione facultas. Et ita imponit viro pœna, quòd fustigetur, & retrudatur in monasterium, non vt religiosus sit, sed vt pœnitentiam agat ad tempus, quousque placuerit superiori, & tamen postquam inde exierit non cogitur illam habere vxorem. Sic etiam Glo. limitat in alle. c. si seduxerit, & c. peruenit: ergo nõ est aliquis casus nunc de iure, in quo quis compellatur accipere aliquam in vxorem, si non erat vxor sua, & ĩ in c. gaudemus. compellitur, ergo non desierat esse vxor, & tunc manente inter eos vinculo matrimonij bene cogetur vnus ad recipiendum alium ad cohabitationem. s. qñ ablatum est impedimentũ, vt quia vnus, qui erat blasphemus, vel cohabitare nolebat desinit eẽ blasphem⁹, & cohĩtare vult, & ad fidẽ q̃uertit.

Impugnatio confirmationis alterius opinionis. Quæst. CXVII.

CONFIRMABATVR alia opinio prima, & respondebat adc. g audemus, quia licet solutum erat matrimonium si conuertatur mulier cogitur vir eam recipere, quia illi subuenitur per beneficium restitutionis cum sit res integra. Sed hoc non est conuenienter dictum: nam si solutũ est matrimonium non remanet aliquod ius mulieri, q̃ conuertitur contra virum iam fidelem, aut viro contra mulierem, ideo non est locus restitutioñi: non enim potest quis restitui in eo, quòd ad ipsum nullo modo pertinet, & tamen in casu, quo vir transiuit ad aliud matrimonium antequam conuerteretur vxor infidelis, licet illa conuertatur postea, non cogitur eã recipere, quia tunc cogeretur dimittere vxorem legitimam.

Dicit tamen Innocentius extra de diuor. capi. quãto, quòd si transiuit iste vir ad aliud matrimonium, non cogetur recipere vxorẽ, q̃ conuertitur, & tamẽ mortua secunda vxore cogetur recipere primam. s. si tunc, quando conuertitur infidelis vxor, esset iã mortua vxor secunda, q̃ acceperat vir conuersus ad fidẽ, & ipse vult hoc accipi ex §. vltimo. c. gaudemus. Sed ego valde miror de sapientia Innocentij, qui profecto fuit vir nimium in iuris peritia abundans, quia non solũ in hoc contradicit iuri, sed etiam sibijpsi. Quod sibi ꝫdicat, patet, quia ipse tenet in c. quanto. de diuor. q̃ contumelia creatoris soluit ius matrimonij ipso iure, etiam sine iudicio Ecclesię, ergo cum matrimonium esse desierit necesse est, q̃ si illam mulierem accipiat, q̃ denouo ꝫhatur matrimonium, & tñ nullus cogit ad nouiter ꝫhendum matrimonium cum aliqua, vt ostensum est, ergo nõ cogetur, istam accipere postea. Etiam quia ipsemet, ẽt Innocent. extra de adulte. c. si seduxerit. tenet, q̃ ibi est casus specialis, q̃ aliquis cogitur ꝫhere matrimonium, & ita non cogetur hic ꝫhere. Etiam apparet, q̃ inti repugnet: nam dato, q̃ nõ dissolueretur matrimonium ipso iure, sed accipiendo aliam vxorem, esset iam solutum, ideo si mortua secũda vxore, cum qua fuit verum matrimonium, teneret ad illam redire, q̃ conuertitur ad fidem, cogeretur quis de nouo contrahere cum illa, cum qua vinculũ nullum p̃cedebat. Etiã manifeste videtur repugnare iuri: nam in alle. c. gaudemus. §. vltimo. dicit litera, q̃ si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur, anteq̃ propter causas p̃dictas legitimam ille ducat vxorẽ, eam recipere compelletur, ergo si iam ille acceperat aliam vxorem, non compelletur, & tamen dato, q̃ tẽpore conuersionis vxoris primę erat defuncta secũda vxor iam acceperat iste vxorem legitimam, ergo non compelletur recipere primam, cum qua nullum vinculum manet. Etiam patet hoc, quia manifeste intẽtio illius c. gaudemus est, q̃ maneat matrimonium inter fidelem, & infidelem non obstante ꝓtumelia creatoris, quousque trãseat fidelis ad alia vota legitimè: quãdiu autem non transiuit, quia non est dissolutũ matrimoniũ, licet iustè vir recesserit ab vxore, & illa priuata est iure cohabitãdi, restituitur ei vir, illo impedimẽto priori ablato, cum maneat matrimonium, ex quo cõpetit ius cohabitandi, & hoc signatur inquantũ dicit eam recipere compelletur, quia non dicitur cõpelleẽ eam accipere, q̃ signat de nouo cõtrahere, sic innuit. extra de frigi. & male. c. accepisti. s. accepisti mulierẽ, & per aliquod tempus habuisti, sic etiã tumit Deute. 24. c. s. si acceperit homo vxorem, & habuerit eam. i. si contraxerit cum ea matrimonium, & tenuerit eam in domo cohabitando, recipere aũt significat reducere, scilicet qñ vxor est repulsa a viro, aut è contrario q̃tũ ad cohabitationem, & postea redeũt ad cohabitãdũ: sic accipitur de diuor. c. illa: vbi dicitur si mulier iudicio Ecclesię separata est a viro lapso in hęresim, si ille reuertatur, non cogitur mulier illum recipere. Et tñ ibi certum est, q̃ manet vinculum matrimonij, cũ illa non possit transire ad aliud matrimonium. e. ti. c. quãto. Ita ergo hic dicitur eam recipere compelletur. i. non de nouo in vxorem accipere, sed ad cohabitationem recipere, cum maneat adhuc matrimonium. Et tamen dictum Innocentij poterat p̃cedere in vno sensu, scilicet si daremus, q̃ aliquis cogeretur ꝫhere cum aliqua de nouo, quia tunc conuersa muliere ad fidem vir, qui iam conuersus erat si accepit aliquã, & erat defuncta, non erat impeditus accipere illam, qui nunc conuertebatur, & ideo cogeretur eam accipere: si autem aliam habebat nõ cogebatur, quia esset p̃iudicium matrimonij, & etiam vxoris, quæ legitimè accepta fuerat, & tamen falsum est, quod p̃supponitur, scilicet quòd cogatur quis accipere in vxorem eam, quę non est vxor eius. Et ideo dictum Innocẽtij non videtur verum, sed quomodocunque fidelis acceperit aliam in vxorem antequam sua vxor infidelis relicta ex aliqua de tribus causis conuertatur, non cogitur eam recipere, ideo quia defuncta secũda vxore, iam acceperat vxorem legitimam non compellitur recipere tunc redeuntem, quia hoc esset de nouo ꝫhere, ad quod nullus cogitur.

Opinio Ioannis Glosatoris de dissoluendo matrimonio inter conuersos ad fidem improbatur. Quæst. CXVIII.

ETIAM isti, qui tenebant hanc opinionem, q̃ ipso iure dissolueretur matrimonium, dicũt, quòd licet sit dissolutum restituitur mulier quasi iure postliminij 34. q. 3. c. cum per bellicam, & hoc tenet Ioannes Glosator decretorum. Sed dicendum, quòd istud non stat: nam in iure postliminij putabatur aliquis perdidisse ius, & non perdiderat, ideo si res suę ad alium transierant reintegrantur ei, sic & in c. cum per bellicam: per bella ducti fuerãt viri in captiuitatem, qui putabantur perisse, vnde vxores suę acceperant alios in viros, postea reuersis illis coguntur vxores ad eos reuerti, sed istud est, quia verè inter illos mãsit matrimonium, quod non potuit, nisi morte solui in c. quanto, & c. gaudemus, ideo redeuntibus viris, redduntur eis vxores suę. Hic verò nõ est sic, quia verè soluitur matrimonium si altero infidelium conuerso, alius maneat in infidelitate in vno de illis tribus casibus, & fidelis transeat ad aliud matrimonium, ideo non restituetur vir vxori, ideſt mulieri conuersę, & repetenti illum etiã si secunda vxor obijt, quia prima desijt esse vxor, & hoc est contra Innocentium in casu, quem ille supra asseruit, sed etiam si nondum transiuit fidelis ad aliud matrimonium, si solutum est matrimonium ipso iure per contumeliã creatoris, sicut tam Io. quam Innocentius tenent, nõ cogetur vir recipere mulierem conuersam ad fidem, quia iam desierant esse coniuges, & non est ibi sicut in c. cum per bellicam, vbi nunquam desierant esse coniuges. Addunt etiam isti, & Ioan. aliud dictum, q̃ licet non sit iam matrimonium inter istos ex consequentia prioris matrimonij, & in fauorem fidei cogit vir illam recipere. Sed dicendum, quòd illud non est rationabiliter dictum. Nam consequentia prioris matrimonij nihil est, quia si esset, omnino definit matrimonium, ita q̃ licitè transeatur ad aliud, non manebit ibi aliquod ius, ex quo dicat ꝫsequentia ad hoc, q̃ compellatur vnus alium accipere. Et si vocetur consequẽtia matrimonij, ideſt quòd ex eo, quòd isti prius fuerunt coniuges, quod nunc debeant esse coniuges nihil valet, quia tunc si moriatur alter coniugũ, & resurgat ad istam vitam mortalem, antequam vxor sua alium accipiat, vel postquam acceperit, & moriatur secundus teneretur accipere priorem in virum illo petente, quia ibi est consequentia matrimonij, & tñ hoc est falsum, quia non cogitur cum semel sit dissolutũ matrimoniũ oĩno, & mulier sit soluta a lege viri ad Roma. 7. c. ergo neque hic. Et siquis vellet, pteruire, q̃ fœmina cogeretur recipere virũ resurgẽtem, arguet, q̃ illa duos habuerit viros successiue, & ambo simul resurgant, & simul eam petant, quem tenebitur recipere? nam si aliquem teneretur recipere ambos teneret recipere, quia ambo fuerunt legitime coniuges, ideo ius eorum est ęquale, & tamen nunc concurrũt in petẽdo: ergo neutrum posset mulier repellere, vel ambos. Et ita rediret casus ille insolubilis, quem Saducęi posuerunt contra dominum: probando impossibilem resurrectionẽ per mulierem, quę habuit septem viros: Matth. 22. capit. & tamen ibi fuit solubilis, & solutus, quia vt Christus dixit in resurrectione non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non nubunt neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei. Mat. 22. c. & Lucę 20. Nunc vero esset insolubilis, quia resurgẽtes resurgunt ad vitam mortalẽ, & vtunt nuptijs sicut cibo, & potu: ideo dicendum, quòd nullum tenetur mulier accipere de resurgentibus, siue plures resurgant, & simul petant, siue vnus solus: nam poterit non admittere illos, sed manere in viduitate, vel non admissis illis accipere aliquem alium, & illi non habent ius querelę cum sit soluta a vinculo ipsorum. Etiam non est verum, quòd propter fauorem fidei hoc fieret: nam fauor fidei magnus est, & tamen non est tantus, ꝙ legitimũ matrimonium dissoluat, vel ad contrahendum aliquos compellat, quia tunc daretur, ꝙ si aliqua potens mulier infidelis, vt domina G alicuius terrę infidelium vellet conuerti ad fidem cũ tota terra sua, si daretur ei aliquis christianus iuuenis in virum, qui erat solutus, idest neque vxorem hñs, neque votum continendi, neque sacrum ordinem: deberet Ecclesia compellere illum ad accipiendum illam vxorem, sed hoc nõ fecit Ecclesia, etiam si sciat, quòd tota infidelitas simul conuerteretur, quia preiudicabit illi iuueni, sed solum orabit apud eum, vt illud facere dignetur, tamen non compellet eum ad illam accipiendum, ergo multominus hic in fauorem fidei, scilicet vt conuertatur vna mulier non cogetur vir fidelis eam accipere in vxorem, & ideo non est verũ, ꝙ cogeretur vir eam accipere si esset solutum iam matrimonium, sed ideo cogitur, quia non erat solutum H matrimonium, & est ratio cogendi virum, quia non cogitur tũc ad contrahendum matrimonium, sed ad cohabitandum ei, quę est legitima vxor eius ablato impedimento, pp ꝙ non habitabant. Item patet hoc efficacius, quia non est tantus fauor fidei, vt cogatur quis retinere vxorẽ, quę est adultera ẽt si sit emẽdata, ergo multo minus sufficiet iste fauor ad hoc, vt cogat quis de nouo accipere in vxorem eam, quę non est vxor, nam multo maius est accipere de nouo vxorẽ, q̃ retinere prius acceptam: nam ad accipiendum vxorẽ de nouo non cogitur quis etiam si deliquerit, vt si seduxit, & defloravit: nam tunc non cogitur accipere illam in vxorem, vt patet de adulter. c. peruenit, & supra declaratum est. Etiam quòd siquis cũ aliqua ꝺ̃xit I per verba de futuro, & fidem ẽt iuramento firmauit, ꝙ aliam non acciperet non compellitur accipere illã, sed si acceperit aliam tolerabitur: extra de sponsa. c. pręterea, & c. requisiuit, & tamen propter delictum cogitur quis manere cum vxore, quam alias poterat repudiare eo, ꝙ propter fornicationem potest dimitti vxor sicut Christus dixit. Mat. 19. c. & tamen si etiam vir fornicatus est propter istud delictum punitur, alias priuatur iure repellendi vxorem, quia fit criminum compẽsatio. de diuor. c. significasti, ergo est difficilius cogi aliquẽ ad contrahẽdum de nouo, quam cogi ad manendum cum adultera emendata, & tamen fauor fidei non sufficit ad hoc. Nam si conuertantur duo cõ iuges infideles ad fidem, & fornicata fuerit vxor, etiã K si conuerti velit, non cogitur eam vir retinere, de diuor. c. gaudemus, ergo multo minus cogetur eam de nouo in vxorem accipere, si conuerti vult ille accipiat aliam vxorem, ergo innuitur, quòd manebat adhuc matrimonium, & ideo cogitur eam recipere ad cohabitationem, & ratio compellendi est, quia vir iuste recesserat ab ea, quantum ad cohabitationem, & ita videbatur, quòd etiam si illa pęniteret, non teneretur illam recipere, sed ius diffinit, quòd sic, eo quòd illud impedimentum est ablatum, sed fornicatio est maior causa non cohabitandi: ideo licet duret matrimoniũ, non cogit Ecclesia virum ad accipiendam vxorem, etiam si sciat, quòd propter hoc illa manebit in infidelitate, & alias ad fidem cõuerteretur: nam fauor fidei

Cap. VIII.

F seruari debet sine prędudicio alieno, & ita non est verum, quòd fuit solutum matrimonium ipso iure.

Alijs rationibus superiorem opinionem refellit.
Quæst. CXIX.

ADHVC alia ratio ostendit istud, quia cum canõ dicit, quòd ꝓtumelia creatoris soluit ius matrimonij non dixit absolutè, quòd soluit ius matrimonij, sed quòd illud soluit circa eum, qui relinquitur, & ita non soluitur circa alterum, & tamen si simpliciter tolleretur matrimonium ipso iure, solueretur quantum ad vtrunque, quia non poterat manere vnus ligatus, & alius solutus, cum sit contra rationem vinculi contractus matrimonij. Sed est sensus, quòd soluitur ius matrimonij quantum ad eum, qui deseritur, scilicet quia ille licentiam habet transeundi ad aliud matrimonium, si voluerit, & qui relinquit eum non habet ius transeundi: immo si mulier, quę contumeliam fecit creatori velit alium infidelem accipere, si voluerit vir fidelis coget eam manere secum cum contumelia, si ita illam pati vult, & tamen si vir fidelis velit transire ad alia vota, quia mulier non vult cohabitare sine contumelia creatoris non habet ius mulier impediendi eum, & istud est, ꝙ circa vnum soluitur ius matrimonij, & non circa alium, & tamen si simpliciter tolleretur vinculum matrimonij, ita vt non maneret, non solum solueretur quantum ad eum, qui deseritur, sed etiam quantum ad deserentem, & ideo ius illud non voluit, quòd matrimonium ipso iure dissolueretur, sed quòd ipso iure licentiam haberet fidelis ad illud dissoluendum, & dicitur ipso iure, quia non requiritur ad hoc iudicium, vel licẽtia Ecclesię. Addidimus aliam rationem ad confirmationem istorum opinionem, scilicet quia non liceret fideli transire ad aliud matrimonium si primum nõ esset solutum. Ad qđ dicendum, ꝙ non licet transire q̃diu non est solutum matrimonium, aut non habetur licentia soluendi illud: hic verò, & si non sit solutum de facto habet tamen licentiam soluendi illud fidelis quandocunque voluerit in aliquo istorum trium casuum, simile apparet in libello repudij: nam quando dabat quis libellum repudij in veteri testamẽto licebat, & tamen nondum erat matrimonium solutum, sed licitum erat soluere illud quando uellet, & hoc sufficiebat ad hoc, quòd licite repudiaretur uxor. Nũc uerò non licet alicui repudiare uxorem, quia sicut nõ est solutum matrimonium q̃diu uir, & uxor uiuunt, ita neque licentiam habet aliquis illorum dissoluere illud, ideo non licet uiro repudiare uxorem: in tali casu quamuis nõ sit solutum matrimoniũ, põt soluere illud fidelis, ideo licite transit ad aliud matrimonium quandocunque uoluerit, quia transeundo soluit. Alio modo potest dici, quòd quãdo fidelis transit ad aliud matrimonium, est solutum prędens matrimonium, quia in ipso transitu soluitur, nam quandiu nondum transiuit ad secundum matrimonium manet primum, transeundo aũt ad ſm non manet primum, sed dissoluitur, ita ꝙ pro nullo instanti manet primum matrimoniũ cum secundo. Sicut est in generatione, & corruptione, ꝓ generationẽ aduenit forma de nouo, & p corruptionem tollitur forma prędens: sunt autem ista simul, quia non corrumpitur forma prędens antequam introducatur forma noua: neque tamẽ introducitur forma noua antequam corrumpatur prędens, quia nullo tempore stant istę duę formę simul: etiam nullo tempore manet subiectũ spoliatum utraque forma, ideo manet, & ꝙ in eodem instanti vna forma corrumpatur, & alia generetur. Ita in

prę-

præsenti in eodem instanti desinit esse primum matrimonium, & incipit esse secundum: & non desineret primum esse, nisi inciperet esse secundum; & tamen in nullo aliquo instanti sunt ista duo matrimonia simul: & illud erat inconueniens, quod inducebatur in argumento: sicut si quis habens nunc vxorẽ non potest ea viuente cõtrahere cum altera, quia tũc manerent simul duo matrimonia, quia primum non dissoluitur & secundum introducitur: & istud esset inconueniens: & ideo non sequitur, quòd inferebatur, scilicet, quòd soluatur matrimonium ante trãsitum ad secundas nuptias ipso iure per contumeliam creatoris: quia satis est, quòd dissoluatur in ipso trãsitu, sic quòd non maneant simul ambo matrimonia.

Glosa cap gaudemus. de Diuor. declaratur, & approbatur; ac alia glosemata eiusdem reijciuntur. Quæst. CXX.

QVOD verò Glo. in alleg. c. gaudemus. tenet non solui matrimonium ipso iure, sed per transitum ad secũda vota. Verum est, quia ideo cogitur vir fidelis recipere mulierem, quæ conuertitur antequam ipse transeat ad alia vota, & postquam transierit non cogitur: & tamen debet intelligi, quòd licet non sit solutum matrimonium est licentia fideli ad soluendum illud, & hoc sufficit. Cum autem additur distinctio quorundam, quòd est solutum ius matrimonij, & non est solutum matrimonium volunt respondere ad canonem illum, qui dicit cum contumelia creatoris soluit ius matrimonij: & ideo dicunt quòd matrimonium nunquã solvitur quousque sit transitus ad secundas nuptias. Dicendum quòd ista distinctio inquantum asserit matrimonium non solui, nisi per transitum ad secundas nuptias, verum dicit: & ideo quousque sit transitus non licet repellere vxorem si velit conuerti ad fidẽ: immo tenetur vir eam recipere, quia manent coniuges: facto transitu soluitur matrimonium, & non manent coniuges: ideo tunc non cogitur recipere transeuntem, sed cum faciunt isti distinctionem inter matrimonium, & ius matrimonij, dicendum quòd non stat. Primo quia non est aliud ius matrimonij, & matrimonium, sed accipitur ibi ius matrimonij transitiue, idest ius quod est matrimonium: sicut dicitur ego vidi personam Petri, idest personam, quæ est Petrus: & sic idem erit solui ius matrimonij, & matrimoniũ. Secundo non stat, quia isti male exponunt de iure matrimonij, scilicet, pro iure petendi debitum, & intelligunt sic, quòd fidelis, qui relinquitur etiã est solutus a iure matrimonij, idest a necessitate reddendi debitũ infideli, sed infidelis, qui non conuertitur non est solutus a iure matrimonij, sed manet obligatus ad reddendum debitum fideli, quamdiu petiuerit, sic etiam tenet Io. Glosator Decretorũ. 28. q. 2. c. si infidelis. in Glo. istud non est bene dictum, quia si solum tolleret hoc ius per contumeliam creatoris absolueretur fidelis ab onere reddendi debitum: tamen nunquam liceret ei trãsire ad alia vota, sicut dicitur extra de Diuor. c. quęsiuit. de muliere, quę separatur a viro suo, quia eam trahebat ad infidelitatis maleficium, s. poterit a viro suo separari, ita ꝙ alij nubere ei non licebit: & sequitur causa, scilicet, quia licet separentur semper tamen coniuges erunt: simile eo. tit. c. quanto. & tamen propter contumeliam creatoris, & alios duos casus licitum est fideli transire ad alia vota. in alleg. c. quanto. & c. gaudemus. ergo contumelia creatoris non solum dissoluit ius matrimonij, i. petẽdi debitũ, sed etiam ipsum vinculum matrimonij tollit, licet non ipso iure, sed facit ꝙ fideli liceat dissoluere illud transeundo ad aliud matrimonium. Tertio patet, qa

A si ablatum est ei ius petendi debitũ ab infideli, & absolueretur fidelis ab hoc debito videretur esse fornicatio ex parte infidelis: quia commisceretur quando peteret debitum ei, ad quem nullum ius mixtionis haberet, & istud esse fornicatio. Ideo dicendum quòd non potest accipi ius matrimonij, nisi pro iure, quod est matrimonium, quia matrimonium est nomẽ vinculi, & istud soluitur per contumeliam creatoris non ipso iure, sed quòd habet licentiam dissoluendi illud fidelis, & non competit sibi nisi ex contumelia creatoris: & ita illa est, quæ dicitur hoc dissoluere. Determinatio.

Sed cum addebant isti aliam rationem, s. quòd matrimonium maneat, eo quòd licet viro objicere mulieri fornicationem, quòd non liceret, nisi esset coniux. Dicendum quòd verum est, quia si desijsset esse matrimonium, & nunc de nouo deberet alterum contrahi cum haberet ius opponendi vir aliquã fornicationem, quia solum potest obijci fornicatio sequens matrimonium, vel desponsationem: non autẽ illa, quę prœcessit, extra. de iureiur. c. quemadmodũ, & tamen conceditur viro objicere fornicationem; ergo manet adhuc illud matrimonium contra cuius legem per fornicationem peccatum est. B

Opinio Hostien. & aliorum de soluendo matrimonio apud conuersos ad fidem expenditur. Quæst. CXXI.

ALII autem Iuristæ tenebant viam mediã, vt Hostiẽ. & alij, scilicet quòd nõ soluitur matrimonium per contumeliam creatoris, sed per lapsum termini positi a iudice Ecclesiastico ipsi infideli ad hoc quòd cohabitet ipsi fideli sine contumelia: istud licet in aliquo sensu possit teneri, est tamen verius quod supra dictum est, quia cum dicat canon ille, quòd contumelia creatoris soluit ius matrimonij, oportet quòd dent aliquid solui per contumeliam creatoris, & tũc vel soluetur vinculum, vel ius debiti; non vinculum, quia ipsi cõcedunt quòd etiam lapso termino si est res integra, auditur infidelis: non etiam ius debiti, quia volunt ꝙ ante lapsum termini non spolietur infidelis, ideo non ponunt per contumeliam creatoris solui aliquod ius matrimonij. sed poterunt dicere quòd soluitur ius matrimonij non ipso iure, sed per lapsum termini, & quòd hoc sit subaudiendum, sed istud non satis stat, quia alij tenẽt quod ipso iure, s. sine Ecclesiæ iudicio soluatur ius matrimonij per contumeliam creatoris: sic tenet Innoc. de diuor. c. quanto. & hoc rõnabilius est. Primo quia cum non sit cautum in hoc casu, ꝙ per iudicium Ecclesiæ in his tribus casibus soluatur matrimonium: non debemus astringi ad hoc dicendum. Secundo quia c. lator. extra qui filij sunt legi. nõ loquitur in simili casu: nam matrimoniũ inter fidelẽ, & infidelẽ dissoluitur auctoritate Dei per id, qđ Aplꝰ dicit 1. Cor. 7. c. si infidelis discedit, discedat: ad quam literam applicantur oẽs tres casus, in quibus dissoluit matrimonium, vt patet ex prædictis: ideo cum ꝓius humanũ nõ dissoluat, nõ potuit ius humanũ diffinire tps aliqđ, in quo solueretur, sed videt ꝙ statim aduenientibus illis casibus soluebatur cũ sine ministerio iuris humani soluatur: & hoc est solui ipso iure: secus in c. lator, vbi nõ agitur de soluẽdo vinculũ aliqđ sed ꝓfigit alicui tps ad ꝓbãdũ exceptionẽ in casu purè formali, quo lapso perijt ius excipiendi: & talia pñt per ius humanũ diffiniri. Istud aũt quod dr̃ de impositione termini, & lapsu eius licet non esset de necessitate iuris ad hoc, ꝙ dissoluatur matrimoniũ facit tamen ad cognoscendum, & est probatio quædam, vt non possit infidelis objicere aut aliquis alius, quòd fidelis non potuit transire ad secundas nuptias, quasi C D E

Universidad de Deusto
Biblioteca

nullus casus interuenerit de illis, qui soluunt matrimonium: nec tamen ad istam probationem est necessaria termini prefixio, sed satis est, quòd fidelis adhibeat testes, quomodo admonet infidelem, vt cesset a contumelia creatoris, & ille non vult, vt dicit glo. cap. quanto, de diuor. Isti tamen non conueniunt cũ vtraque de duobus opinionibus, nam inquantum dicunt de lapsu præfixi termini discordãt a prima, quæ dicit quòd dissoluitur matrimonium ipso iure, & nõ concordant omnino cum secunda, quòd illa ponit solum solui per transitum ad secundas nuptias, & tamen quia dicunt isti quòd tunc habet licentiam ab ecclesia contrahendi, videntur conuenire cum secunda quæ non ponit solutum matrimonium, sed posse dissolui: sed inquantum dicunt, quòd post lapsum termini adhuc auditur infidelis si conuertatur, re integra, videntur concordare isti cum prima opinione, quæ ponit solui matrimonium: & tamen restitui infidelem, si conuertatur.

Cõclusio. In q. 115. Concludẽdum ergo sicut supra dicebamus, quòd ipso iure in quolibet horum trium casuum habet fidelis licentiam transeundi ad secundas nuptias, & nõ requiritur aliqua licentia Ecclesiæ super hoc: tamen matrimonium adhuc manet, & nunquam erat solutũ quousque fidelis transeat ad secundas nuptias; ideo quãdiu nõ trãsiuit fidelis ad aliud matrimoniũ, si cõuertatur infidelis ad fidem, recuperat coniugem: si autem iam transierit non recuperat, quia in primo casu est manens matrimonium, in secundo est solutum: & tunc ad canonem de contumelia creatoris dicimus, quòd illa soluit matrimonium: & ipso iure soluit sine auctoritate, vel sententia Ecclesiæ: non tamen soluit faciendo quòd non sit matrimonium: quia tunc etiam si vellet fidelis non liceret ei cohabitare, sed soluit, i. dat potestatem fideli soluẽdi illud transeundo ad alia vota.

Cum inter fideles sola fornicatio dissoluat matrimonium, & quodlibet peccatum sit fornicatio, quæ animam a Deo recedere facit: an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor, & fieri diuortium, vt Augustinus, & Innocentius dixerunt, vel solum pro infidelitate, vel hæresi.

Quæst. CXXII.

DICEBATVR supra, quòd non liceret fideli recedenti ab vxore infideli propter contumeliam creatoris transire ad aliud matrimonium, quia crimen superueniẽs matrimonio non dissoluit illud. Dicendum quòd inter fideles nullum crimen superueniens matrimonio soluit ipsum quantum ad vinculum, ita q liceat transire ad alia vota, sed bene dissoluit quantum ad thorum, & sunt duo crimina, s. fornicatio, & infidelitas. de fornicatione Dominus dixit Matth. 19. cap. q non liceret viro in alio casu dimittere vxorem, nisi causa fornicationis: & tunc etiã solum separarentur quantum ad cohabitationem, & non quantum ad vinculum. Alius casus est infidelitas, siue error circa fidẽ, quia pro illo etiam datur diuortium. Sed aliquis dicet quomodo istud stat cum dixit Christus non licere in alio casu, nisi in fornicatione dimittere vxorem: ecclesia autem non potuit statuere contra id, quod Christus dixit. Dicendum quòd licitum est dimittere vxorem causa erroris in fide, eo q sic Ecclesia statuit. de diuor. c. quæsiuit. & cum dr q non potuit stare tuere, dicendum q non statuit contra Christum, sed declarauit statutum Christi, siue legem ostendens, q infidelitas sit quædam fornicatio: fornicari dicitur, qui idola colit vt sepe ponit Ezechiel; & dicitur Psal. 72. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, idest qui colunt idola recedendo a te: & ideo locum habebit lex Christi in infidelitate, siue errore in fide.

Fornicari quid sit.

Sed tunc est dubiũ, an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor; nam quodlibet peccatum vr est fornicatio, quia animam a Deo recedere facit. Dicendum q ita quidam tenent, q pro quolibet peccato mortali diuortium fieri possit: quod vr tenere Aug. lib. 1. de sermone Domini in mõte: & habetur 28. q. 1. c. idolatria, cùm dicit: si infidelitas fornicatio est, & idolatria infidelitas, & auaritia idolatria non est dubitandum, & auaritiã fornicationem esse: quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest rectè a fornicationis genere separare si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur q per illicitas concupiscentias non tam quæ in stupris cum alienis viris, aut fœminis committuntur: sed omnino per quaslibet q animam corpore male vtentem a lege Dei aberrare faciunt, & perniciosè turpiterque corrumpi possit sine crimine, & vir vxorem suam dimittere potest & vxor virum, quia exceptam facit Dñs causam fornicationis: & sic apparet manifeste de intentione Augustini, q pro quolibet peccato possit vir dimittere vxorem, & vxor virum, & istud etiam tenent aliqui Iuristæ: sic Innocentius, extra de diuor. c. quæsiuit. vbi dicitur de errore infidelitatis. Et ipse dicit idem esse de quolibet alio peccato: & idem in c. de illa. eo. titu. & dicit in cap. de illa, q nullam aut vilem cãm inuenies, quare nõ fit idem de quolibet peccato, & de infidelitate. Dicendum tamen quòd hoc non est verũ quia non potest fieri diuortium pro quolibet peccato, sed solum pro infidelitate, vel hæresi, vel aliquo tali quod ad errorem in fide pertinet: sic patet de diuor. & c. quæsiuit. vbi dicitur: Nos itaque taliter respondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine viri sui nisi fidei suę religionem corrumpere velit ab eo separari non debet: verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit a viro poterit separari. Est dicendum vno modo quòd cap. idolatria, quod est dictum Augustini intelligitur de rigore iuris. & c. quęsiuit intelligitur de æquitate: nam cum omnia peccata sint fornicationes quædam, vt dicit August. in c. idolatria. pro omnibus posset vir dimittere vxorem, & vxor virum, & ita tenet Innocentius. cap. quæsiuit. de diuor. & cap. de illa. eo. titu. dicit, quòd nullam aut vilem causam inuenies, quare non sit idem in omnibus alijs peccatis, sed quia durum videbatur, quòd pro quolibet crimine fieret diuortiũ, quia quotidie fierẽt diuortia in omnibus matrimonijs, Ecclesia restrinxit hoc ad infidelitatem, quia ibi videtur ratio specialis, scilicet, quia est maius periculum, quàm in alijs peccatis: nam fides est fundamentum, & manente illa potest quis emendari de alijs peccatis, si autem fides pereat non est locus redeundi ad virtutem, & istud verum est nisi illud peccatum vrgeret in periculum alterius coniugis, vt si mulier machinata est in mortem viri, vel vir in mortem mulieris; nam fit diuortium, & qui sic machinatus est manet sine spe coniugij: de diuor. cap. si qua mulier.

Secundo potest dici, quòd nõ licet dimittere vxorem excepta causa fornicationis, & intelligitur de fornicatione corporali cum alio viro: nam si de spirituali intelligeretur cum omne peccatum sit fornicatio pro quolibet peccato daretur licentia a Christo dimittendi vxorem, & tunc videretur inconueniens ter dictum excepta causa fornicationis, cum velit ese velut vnam causam tantum: & tamen quòd pro infidelitate fiat diuortium non est, quasi intelligatur nomine fornicationis; sed quia Apostolus specialiter de infidelitate dixit, scilicet, si infidelis discedit discedat, & sic significauit, quòd pro infidelitate recedi possit ab vxore quantum ad cohabitationem.

Non

Non licet pro quolibet peccato fieri diuortium.

Quæst. CXXIII.

SED dicendum, quòd quicquid dicatur hic asserendum est, quòd nõ licet pro quolibet peccato fieri diuortium, sed pro fornicatione, & infidelitate. alleg. cap. quæsiuit. Sed cum dicatur, quòd pro errore infidelitatis soluitur matrimonium quãtum ad cohabitationem est dubium si hoc sit pro infidelitate, in quam alter coniugum incidit vel pro illa, ad quam alterum inducere conatur, quia differt multum inter hęc. Aliqui dicunt, quòd solum datur diuortium, si alter coniugum nitatur alterum ducere in errorem infidelitatis, & non si ipse erret. Et dicunt esse causam, quia si vnus coniugum erret in fide, & alterum ad id non inducat, non nocet illi, ideo non est diuortij causa, secus si nitatur inducere ipsum in errorem, quia tũc est periculum: ideo non debet cohabitare.

Secundo quia ita videtur ius disponere de diuor. c. quæsiuit. scilicet respondemus, quòd mulier pro furto, vel alio crimine veri, nisi fidem siue religionem corrumpere velit ab eo separari non debet; verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit a viro poterit separari. ergo solum fit quando vir trahere nititur vxorem ad infidelitatem.

Tertiò patet quia multo maius est, quòd alter coniugum in aliquo peccato quantumcunque paruum velit trahere alterum coniugem, quàm quòd ipse sit in magno peccato: sicut patet in matrimonio infidelium quando alter eorum ad fidem conuertitur: nam pro eo, quòd alter manet in infidelitate non fit dissolutio matrimonij, & tamen si alter eorum nitatur alterum trahere ad peccatum mortale, separantur etiam quantum ad vinculum: de diuor. c. quanto. & c. gaudemus: ergo multo maius est ad peccatũ trahere quàm in peccato esse.

Dicendum quòd vtroque modo inter fideles fit diuortium, si vnus coniugum alterum nitatur trahere in errorem soluitur matrimonium, idest datur diuortium. Sic dicit August. lib. de sermone Domini, & habetur 28. q. 1. cap. idolatria. Sic extra de diuor. c. quæsiuit. Etiam si alter coniugum labatur in errorẽ infidelitatis, vel hæresis, dato quòd nõ nitatur ad hoc trahere alterum, fit diuortium, vt de diuor. c. quanto. & de conuer. coniu. c. mulier. sed aliqui putant istud esse quando alter cõiugum propter errorem infidelitatis recedit ab alio non cohabitans, quia tunc fidelis potest ab ecclesia impetrare diuortium.

Sed dicendum quòd non stat, quia etiam si infidelis, vel hæreticus cohabitare velit profertur cõtra eũ diuortium. c. de illa. vbi mulier propria auctoritate recessit a viro lapso in hęresim, vt ille sic confusione affectus ad fidem citius rediret: & Augustinus ista duo æquiparat, scilicet, quòd quis in fide erret ad errandũ alium inducat. lib. de sermone Domini in monte, & habetur 28. q. 1. cap. idolatria, s. non enim fornicãtem tantum vir vxorem dimittere conceditur, sed quisq; eam quoque vxorem dimittit a qua ipse cogitur fornicari, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis, dimittat non tantum illius, sed & suę: illius quia fornicatur, suæ ne fornicẽtur.

Distinctio quæstionis.

Ex prędictis autem aliqui volebant facere talem distinctionem, an pro quolibet mortali posset fieri diuortium: dicunt quòd aut vir est in peccato, aut trahit vxorem ad peccandum, scilicet primo modo dicunt, quòd non datur diuortium nisi pro infidelitate, & ita intelligitur. c. quæsiuit. de diuor. sic. & c. de illa. si autem vir nitatur trahere vxorem ad peccatum

Alph. Tost. In Primum Regum.

Verus sensus Aug.

aut vxor virum dicit quòd non solum pro infidelitate, sed etiam pro quolibet peccato mortali datur diuortium, quia in quolibet est periculum alteri coniugum, & patet quia maius est soluere matrimonium, quantum ad vinculum, quàm quantum ad cohabitationem: & tamen quantũ ad vinculum soluitur per hoc, quòd alter coniugum si est infidelis, trahit fidelem ad peccatum mortale. de diuor. c. quanto. & cap. gaudemus. ergo pro hoc dabitur diuortium quantũ ad cohabitationem inter fideles. Dicendum quòd de rigore iuris, ita fieri debuisset cum hoc sit maius, q in peccato esse, & quia est periculum coniugi manere cum tali coniuge, sicut datur diuortium in his, in quibus vnus coniugum alteri præiudicat, sicut si fornicetur, quem casum Dominus expressit, vel si vnus in mortem alterius machinatur. de diuor. c. siqua mulier. & tamen dicẽdum, quòd de quadam iuris æquitate reductum est ad solum errorem in fide, & ideo si ad alia peccata trahere nitatur vnus coniugum alterum non dabitur diuortium. cap. quæsiuit, cum ibi dicatur solum quando vnus trahit alterum ad infidelitatis maleficiũ: & ita si trahat ad alia peccata nõ datur diuortium, sed istud est verum de diuortio perpetuo: nam de temporali, scilicet, quamdiu vnus coniugum persistit alterum trahendo poterit dari diuortium. Ita videtur dicere Innocentius. cap. de illa. de diuor. & sic poterit intelligi verbũ Augustini. lib. de sermone Domini. & 28. q. 1. c. idolatria. vbi pro qualibet illicita concupiscentia, quæ animam a Deo separat, fiat diuortium, scilicet, si traxerit coniux coniugem ad illud, quia pro eo, quod est alter coniugum in aliquo peccato, horum non est dandum diuortium temporale, neque perpetuum, sed solum quando nititur alterum trahere ad illud.

Quomodo matrimonium inter infideles dissolubile sit.

Quæst. CXXIIII.

SI autem de matrimonio infidelium agatur est dicendum quòd aliquãdo dissoluitur propter crimen superueniens, sed est dicendum, quòd aut consideratur de illis, quando ambo infideles manent, aut quãdo conuertitur alter ipsorum, vel ambo ad fidem. Si primo modo dicendum quòd nõ curat Ecclesia de obseruantijs matrimoniorum Iudæorum, quia infideles cõstitutionibus canonicis nõ arctantur: ideo an in tali vel tali gradu contrahatur, & de quibusdam huiusmodi Ecclesia non aduertit: quia hoc esset cogere infideles ad constitutiones canonicas: quod fieri non debet. eod. cap. gaudemus. Considerabit tamen quantum ad eos, si in lege matrimonij aliquid agant contra legem Christi, quia tenentur subditi legi Christi & obligantur eam obseruare. de quo magis dictum fuit supra, & adhuc infra tangetur.

Et in hoc est dicendũ, quòd inter infideles sic manentes matrimonium est dissolubile, sicut inter nos, & non est licitum vllo modo repudium, & nullum crimen superueniens matrimonio etiam si sit fornicatio carnalis dissoluit matrimonium illorum quantum ad vinculum. Si aũt considerentur infideles inquantum conuertuntur ambo coniuges, vel alter eorum. Dicendum q si ambo cõuertuntur siue simul, siue nõ simul, dum tñ primò cõuersus nõdũ trãsierit ad alia vota, nõ põt vnus alium dimittere, inuito alio: immo etiam si consentiant non licebit alteri eorum, altero viuẽte, ad aliud matrimoniũ trãsire: & etiã nõ poterit vnus alterũ repellere a cohabitatione, p quocũq; crimine p̃cedẽte, qđ inciderit durante mr̃imonio, vel prius, nisi sit fornicatio cõmissa tpe matrimo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nij constantis, de diuor. cap. gaudemus. si autem vnus conuertitur, & alius non, aut petitur de diuortio, quantum ad cohabitationem, aut quantum ad vinculum. Si primo modo dico ꝙ fit diuortiū, si fidelis velit, quia generale est, ꝙ nunquam teneatur fidelis cohabitare infideli: & licet non sit istud crimen superueniens est præcedens, & non repellitur alter eorum a cohabitatione inquantum crimen præcessit, sed inquantum nunc manet postquam alter eorum emendatus est de illo. sicut infidelitas repellit inter fideles, si alter eorum labatur in hæresim, vel infidelitatem altero non lapso. Si autem petitur quātum ad vinculum, dicendum ꝙ dissoluitur in tribus casibus, ſ. quando nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, aut qñ nō sine cotumelia, aut qñ trahit ad pctm mor- G
Inq. 112. tale. in c. quanto, & c. gaudemus. Et istud est speciale in matrimonio infidelium: nam matrimonium contractum inter fideles nullo horum trium casuum soluitur. in alleg. cap. quanto. Ratio autem differentiæ supra posita est: siquod autem aliud crimen superuenerit matrimonio, siue sit machinatio in mortem coniugis, siue adulterium, non soluit matrimonium istorum inquantum ad vinculum.

Quomodo intelligitur quòd vir, & vxor ad paria iudicantur. Et an altero coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid liceat vni, quod non alteri.
Quæst. CXXV.

DICEBATVR supra ꝙ cum vir, & vxor ad H
paria iudicentur. in c. gaudemus. non debet vni licere quod alteri nō liceat, ideo cū non liceat infideli contrahere cum alio infideli recedente ab eo coniuge fideli, neque debet licere fideli accipere coniugē, recedente infideli, ideſt nolente cohabitare. Est dicendum ꝙ vir, & vxor iudicantur ad paria in redditione debiti, & in ligatione vinculi matrimonialis, sed non in cæteris: nam vir est maior in honore q̃ vxor, quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput viri. prima ad Corin. 11. cap. ideo non iudicatur ad paria, sed vir imperat, & vxor obedit: & Deus istud statuerat in lege matrimoniali obseruandum: nam Gen. 3. c. in maledictionem mulieris dixit, in dolore paries filios tuos, & sub viri po- I
testate eris: vnde non est principatus tyrānicus, quasi per violentiam obtentus, quem habent viri super fœminas, sed est rationabilis cum sit a Deo ordinatus, & rationi congruat, quia vir abūdantior in iudicio præsideat, fœmina vero, quæ naturaliter est minor in prudentia, obediat, & obsequatur: ideo in hoc non petit aliqua paritas: si autem petatur quantum ad debitū coniugale, sunt pares eo ꝙ vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; & mulier non habet potestatem sui corporis sed vir. prima Corin. 7. c. Et ideo sicut viro petenti debitum non licet vxori negare illud, ita & vxore petenti, non licet viro negare si potes sit, & commode id possit, quia impossibilia non cadunt sub debito: etiam ad legem matrimonij sunt æquales, si. in seruanda fide priori: quia sicut mulier K
tenetur non commisceri alteri viro, ita vir tenetur nō commisceri alteri fœminæ, neque in hoc aliquid adiuuant leges humanæ, quæ puniunt mulieres adulteras in omni casu, viros autem non: nam apud Deum non sunt ideo immunes, nec minus iudicantur: sic dicit Ambrosius lib. de Patriarchis. & 32. q. 4. cap. nemo. ſ. nemo sibi blandiatur de legibus hominum: oē stuprū adulterium est, neque licet viro quod mulieri non licet: & eadem a viro, quę à fœmina debetur castimonia quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor commissum fuerit adulterij damnatur crimine. Etiā F
sicut tenetur vxor ad prolem educandam, ita & vir: immo magis vir, quia ipse debet supportare omnia onera matrimonij, & ideo secundū iura humana ipse lucratur fructus dotis. Etiam tenentur ambo æqualiter ad indissolubilitatem matrimonij, ſ. ꝙ sicut non licet vxori accipere alterum in virum, i. transire ad secūdas nuptias, ita neque licet viro viuēte vxore: hoc enim pertinet ad indissolubilitatem, quæ importatur noīe sacramenti quod est vnū de bonis matrimonij.

Alteri coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid licebit vni quod non alteri. *Quæst. CXXVI.*

EST tamen dicendum ꝙ hic licet vni quod nō
licet alteri, non quia vir est, aut vxor: sed qa vnus est infidelis alter fidelis: vnde conuerso ad fidem licet facere, quod non licet manenti in infidelitate, siue conuersus sit vir, siue mulier: & hoc est quia matrimonium de se est indissolubile: qa fecit illud Christus indissolubile. Matth. 19. & qa ois gens obligatur legi Christi tam apud fideles, q̃ infideles debet esse indissolubile, ita ꝙ neque repudiari liceat, neque recedere: quia tamen matrimonium est minus fide, ipse Deus, qui matrimonium indissolubile fecerat, voluit illud reddere dissolubile in aliqbus casibus in fauorem fidei. Et sunt tres casus, ſ. si recedit infidelis nolēs cohabitare aliquo modo fideli, & si habitare vult tamen cum contumelia creatoris, aut si nititur trahere ad mortale peccatū, qui omnes tres casus accipiūtur ex verbis Apostoli. prima ad Corin. 7. cap. ſ. Si discedit infidelis, discedat: non est enim in huiusmodi seruituti subiectus frater aut soror: qui casus quomodo ex illis verbis accipiantur, iam declarauimus. Etiā quare a Deo ita institutū est dissolui matrimonium in his casibus, & ꝙ fuit conueniens. Hoc supposito dicendum, ꝙ quantum ad vinculum vel indissolubilitarem matrimonij non licet viro, quod non liceat vxori, & è contrario. Et tamen licet fideli, quod non licet infideli, & hoc est, quia ille, qui matrimonium instituit illi dedit indissolubilitatem: dedit fidelibus, ideſt conuersis ad fidem ꝙ possent dissoluere matrimonium, & non concessit infidelibus: vnde dicendum ꝙ si nolente cohabitare infideli recedat fidelis, & transeat ad aliud matrimonium non peccat fidelis, & tamē si infidelis recedat, peccat, siue solum recedat quantum ad cohabitationem, siue trāseat ad alias nuptias: nam si recedat a cohabitatione peccat, quia subtrahit debitum, & potest fidelis facere ipsum cogi per iudicem, vt redeat ad cohabitandum peredo restitutionem. Si autem recesserit & alteri nupserit committit adulterium, & nō tenet contractus matrimonij, sed cogitur redire ad fidelem, si ille petat: si autem fidelis recedat quātum ad cohabitationem deserens infidelem, non potest ille petere restitutionem, etiam si cohabitauerit, & cohabitare velit sine contumelia creatoris, quia non cogitur fidelis cohabitare infideli: si vero cohabitet infidelis cum contumelia, & fidelis transeat ad alias nuptias, non potest obijcere ei aliquid infidelis: similiter in alijs duobus casibus, ideſt si cohabitāte infideli cum contumelia, vel trahendo ad peccatum mortale, recedat fidelis ad aliud matrimonium, & nō potest illud impedire infidelis: & tamen si è contrario fieret non liceret hoc infideli, scilicet si fidelis cohabitaret infideli cum contumelia maledicendo Deo, & infidelis sine contumelia non liceret infideli transire ad alias nuptias, quia non est concessum ei hoc priuilegium, nam si fideli aduersus fidelem lapsum in hæresim, vel errorem infidelitatis non conceditur hoc: de diuor. c. quanto. eo quòd non fuit a Deo datum, multo minus

minus licebit infideli cōtra fidelem, quia infidelibus nullum priuilegium Deus concessit, cum infidelitas, non sit fauorabilis: etiā si fidelis niteretur trahere ad peccatum mortale, & infidelis cohabitaret pacificè, non trahendo ad peccatum, non liceret infideli recedere à fidelitate: quia hoc concessum fuit ad fauorē fidelium, & non infidelium, & ita multa licent fideli, quæ non licent infideli, tam quantum ad diuortium, vt non cohabitent, quàm etiam ad dissoluendum vinculum matrimonij.

An fideli transeunte ad secundas nuptias maneat obligatus infidelis ad non contrahendum, vt S. Tho. dixit.
Quæst. CXXVII.

SED tamen dicit canon ꝙ contumelia creatoris soluit ius matrimonij, ideſt ipsum matrimonium circa eum, qui relinquitur de diuor. c. quanto. & ob hoc putāt aliqui, quòd fidelis, qui deseritur sit solutus a vinculo matrimonij, & possit transire ad secundas nuptias, & infidelis maneat obligatus matrimonio, & ita velut coniugatus existēs non potest transire ad aliud matrimonium. Sed dicēdum ꝙ istud est falsum, quia impossibile est cōtractum matrimonij tenere ex vna parte, & ex alia non: cum ex natura sua sit contractus mutuæ seruitutis in corpus, ideo si soluitur quantum ad fidelem soluitur etiam quantum ad infidelem. Sed quia canon dicit solum circa eum, qui relinquitur: dicit B. Thom. ꝙ posq̃ fidelis contradixit, solutum est vinculum matrimonij ex vtraque parte, quia matrimonium non claudicat quantum ad vinculum, claudicat tamen interdum quantum ad effectum. Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur, ꝙ nō possit cum alio contrahere magis q̃ ex necessitate matrimonij præcedentis: si tamen postea conuertatur potest ei concedi dispensatiuè, vt alij nubat si vir eius aliam duxerit. Quod vero primum dixit matrimonium claudicare nō posse quantum ad vinculum, verum dixit, quia necesse est, ꝙ vel ex vtraque parte teneat, & tenet si matrimoniū est, aut ex neutra tenet, & ita non est matrimonium. In quantum verò dicit ꝙ potest claudicare quantum ad effectum, ex vna parte verum est, & istud quando vni coniugi licet quod alteri non licet, cū vir & vxor ad paria iudicētur. de diuor. c. gaudemus, & istud accidit tripliciter. Primo quando vni licet petere debitum, & alteri non, & sunt multi casus de iure, vt quando quis coniugatus sine licētia vxoris religionem ingreditur, & professetur sine legitima licentia vxoris, si repetat eum vxor cogitur exire monasterium, & cohabitare vxori cui tenetur reddere debitum, & non licet ei exigere: extra de conuer. coniu. c. quidam intrauit, & c. placet. Alius casus est si aliquis coniugum cognoscit cōsanguinitatem vel affinitatem ad suum coniugem non debet petere debitum, nec exigere: si autem compellatur iudicio Ecclesiæ per sententiā excommunicationis, & non possit istud probare, neque sit certitudo, sed credulitas non vana, debet talis debitum reddere, sed non licet exigere, quia contra conscientiam agit: extra de sent. exc. c. inquisitioni. Alius est quando quis cognoscit consanguineā vxoris suæ post matrimonium cōtractum: nam tenetur reddere vxori debitum: extra de eo, qui cog. consan. vxoris suę. c. transmissa. & similes alij casus sunt de iure, in quibus omnibus claudicat matrimonium quantum ad effectum, quia ex vna parte est facultas petendi debitum ex alia non. Secundo modo claudicat quando licet alteri coniugum recedere a cohabitatione & alteri non, vt si alter coniugum fornicatur potest innocens discedere petito diuortio, & alter nō A
potest: sed tenetur cohabitare, si voluerit innocens. de diuor. c. significasti. & c. ex literis. Etiam si alter labatur in hæresim, vel in errorem infidelitatis, licet fideli recedere ab eo, & non licet lapso recedere. eo. tit. c. de illa. & c. quanto. Et postquam factum fuerit diuortium potest innocens reconciliare sibi adulterantem, & tenebitur ille redire, & ipse adulterans non potest cogere innocentem, vt eum sibi reconciliet de conuer. coniu. c. gaudemus. etiam si in hæresim, vel in infidelitatem lapsus redeat ad fidem non cogitur fidelis reconciliare eum sibi, si factum erat diuortium iudicio Ecclesiæ: potest autem reconciliare si voluerit de conuer. coniu. c. mulier. & de diuor. cap. B
illa. si tamen non vellet iam adulterans, vel lapsus in hæresim, & emendatus redire ad coniugem, quia alter coniux coegit ipsum recedere iudicio Ecclesiæ, dico, quòd cogetur ad redeundum.

Et ratio est, quia sententia diuortij solum prodest ei, pro quo lata est, sed lata est in fauorem innocentis, ideo ille habet perpetuam exceptionem ex illa sententia ad non recipiēdum adulterantem, sed quia nō fuit data ista sententia in fauorem adulterantis, sed in odium, non poterit ei prodesse, sed obesse solum. Si tamen posset propter hoc manere liber, vt non cogatur reuerti ad cohabitandum petente innocente prodesset adultero, & obesset innocenti, quod est inconueniens. Etiam cum ista sententia sit lata solum in fauorem innocentis, quātum ad adulterum, ita est ac si nunquam lata esset: & tamen si nō esset lata nō liceret alteri ab altero discedere, & quandocunque C
discederet cogeretur reuerti, ergo & nunc quandocunque innocens adulterum repetere voluerit ad cohabitationem reconciliando sibi poterit cogere, vt redeat.

Item Innocentius tenet hoc de diuor. c. de illa. di- Opin. Inn.
cens: Fieret autem contra sententiam, si muliere fornicata petente virum post sententiam fieret eius restitutio, sed si vir pro quo lata est sententia petat mulierem, non fiet contra sententiam, immo iuramentum esset, si esset sententia, & prodesset cōtra quam lata est sententia. ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. Si autem viro iustè accusante mulierem adulteram sententia lata est diuortij, quia tunc non potest vir iuste absolui, quia agit, tunc locum habet hęc decretalis quamuis iudicem illum crederet prudenter sententiare, qui sic diceret sentēriam diuortij inter vos proferimus propter adulterium quamdiu viro iusto accusatori placuerit: & ita etiam claudicat quantum ad effectum inter fidelem, & infidelem, quia si alter conuertitur, & alter manet in infidelitate, etiam nulla alia causa existente potest fidelis repellere infidelē a cohabitatione, & tamen infideli, non licet abijcere fidelem, si nulla alia causa existat, immo inter infideles mulier non recedit a viro, sicut neque repudiat illum, & ita vni licet, quod alteri non licet. Tertiò modo claudicat, vt quando licet vni coniugum recedere ab alio, & transire ad secundas nuptias, & alteri non E
licet. Istorum trium modorum duo secundi inueniuntur in matrimonio infidelium quando alter cōuertitur, & alter non: nam licet recedere infideli ab infideli, si infidelis velit cohabitare sine contumelia creatoris, & infideli non licet recedere a fideli quantum ad cohabitationem si fidelis cohabitare velit, & ita claudicat matrimonium quantum ad effectum. Etiam est hic sequens casus, si infidelis non cohabitet sine contumelia, licite est recedere fideli transeundo ad aliud matrimonium, & tamen non est licitum infideli. Primus modus trium non stat, scilicet, quòd liceat fideli petere debitum, & non cogatur reddere: non enim posset hoc fieri, nisi fortè vnus fornica- D
retur

retur alius poterat non reddere debitum, & poterat petere: infidelis autem si cohabiter fideli consentien te fideli, sicut licet fideli petere debitum, ita tenetur reddere exactus, quia nihil est ibi quare priuetur infidelis hoc iure.

Dictũ D. Tho. reijcitur.

Quod vero dicebat præfatus B. Thomas, q̃ fideli licet accipere aliam vxorem, sed infideli non, & hoc dicit potius factũ esse in pœnam q̃ ex necessitate præcedentis matrimonij: non videtur verum, quia cum verè & totaliter sit solutũ vinculum matrimonij non videtur esse causa, quare non liceat cuilibet coniugũ transire ad alia vota, & patet hoc primo, quia non vr̃ conuenire ista sententia illi literę, s. contumelia creatoris soluit matrimonium circa eũ, qui relinquitur: & sic videtur q̃ si alteri non licet contrahere, nõ ideo fit quasi ei sit datum in pœnam, sed quia ius matrimonij non est solutum ex parte eius.

Secundo non stat, quia tunc sequeretur q̃ daretur pœna infidelibus per Ecclesiam, quia non conuerterentur, quod est falsum, quia sic cogerentur ad fidẽ, & tamen non sunt pœnis trahendi, sed ratione, & beneficijs inuitandi 45. dist. cap. qui sincera.

Tertio, quia tunc infidelis cõtrahẽs peccaret mortaliter, & consequenter non deberet permitti eis sed puniri debent, quia iudices, & Dñi temporales debent infideles sibi subiectos punire pro transgressionibus, in quibus peccant mortaliter: & tamen Ecclesia nõ punit infideles sic contrahentes, ideo videtur, q̃ non iudicat eos peccare.

Cum autem dicitur, q̃ si talis infidelis conuertatur dispensatiuè conceditur ei, q̃ contrahat: dicendum q̃ istud est consequens ad præcedentem errorem, nã si tali infideli non licet contrahere, si debeat contrahere postquam conuersus fuerit, hoc erit ex dispensatione, & ista dispensatio esset rationabiliter facta in fauorem fidei, & tamen falsum est, quod præsupponitur, quia tali infideli licet propria auctoritate contrahere, postquam fidelis contrahit, & ideo a fortiori si prius conuertatur, quàm transeat, licebit ei sine vlla dispensatione contrahere.

Considerandum autem circa hoc, q̃ tripliciter accidere potest istud. Vnus modus est, vt infidelis recedat a fideli nolens ei cohabitare, & contrahat statim. Alius est modus si fidelis recedat ab infideli propter contumeliam creatoris, vel quia eum nititur trahere ad peccatum mortale, & infidelis relictus contrahit antequam fidelis cõtrahat. Tertius modus est quando fidelis recedit ab infideli propter aliquem præcedentium modorum & contrahit, postea verò infidelis contrahit.

De duobus primis modis dicendum q̃ peccat infidelis contrahendo, & non tenet matrimonium: in tertio autem, neque peccat, neque est inualidum matrimonium. De primo patet quia cum inter istos fuisset verum matrimoniũ non potuit dissolui, quia non fuit aliqua causa dissoluendi, & ideo manente primo matrimonio non potuit transire infidelis ad aliud. Vnde si peccat fidelis, dissoluetur illud, & cogetur redire ad cohabitandum: immo poterit de adulterio accusari. In secundo casu similiter, quando recedit fidelis ab infideli, etiam si propter contumeliam creatoris recedat, vel quia nititur eum trahere ad peccatũ mortale non dissoluitur matrimonium quousq̃ue fidelis transeat ad aliud matrimonium: & ideo si interim transeat infidelis ad alia vota, peccat, & nõ tenet matrimonium, quia non est dissolutum quantum ad aliquem eorum, & si petat fidelis dissoluet matrimonium, neque debet Ecclesia permittere talem cõtractum. In tertio casu dicendum quòd licitè contraxit infidelis: nam quando contraxit fidelis solutum fuit matrimonium, & ita absolutus fuit infidelis ab onere eius, quia iam non tenetur cohabitare fideli, nec commisceri, quia essent iam adulteri, & ideo infidelis manens tunc liber, ac si nunquam cõtraxisset, potest libere contrahere, & non imponitur ei pœna aliqua, ne contrahat, nec inuenitur talis pœna a iure imposita.

Confirmantur autem præcedentia, quia ita tenet glo. in Decretis 28. q. 2. cap. si infidelis: vbi dicitur q̃ contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eũ qui relinquitur. Nam dicit, quòd soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur: & nihilominus circa relinquentem: vnde & relinquens contrahet sine peccato si conuersus cõtrahat: non enim potest claudicare matrimonium cum sint duæ relationes. Vnde si vna est vxor, reliquus est vir.

Sed dicentes oppositum mouentur, quia dicitur ibi, quòd soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non dixit simpliciter, vel circa ambos.

Secundo, quia dicitur ibi infidelis autem discedẽs, & in Deum peccat, & in matrimonium: & sic inferunt quòd contrahendo matrimonium secundum, peccet infidelis.

Sed dicendum, quòd istud nihil valet. De primo patet, quia dicitur soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. Nam non debuit dici simpliciter solui matrimonium, sed circa eum, qui relinquitur: quia solui matrimoniũ non est ibi, quod desinat esse matrimonium statim per contumeliam creatoris, & per illa duo, sed quòd in illis casibus habet statim fidelis licentiam soluendi matrimonium transeundo, & tunc erit de facto solutum: infidelis autem non habet licẽtiam istam, quia priuilegium non cõceditur, nisi fideli, cùm dicat Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: non est enim in huiusmodi frater aut soror seruituti subiectus. Qui autem non est subiectus est liber, ideo fidelis absoluitur, & ita dixit Ambrosius in verbis illis, quòd soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non circa infidelem, qui eũ relinquit, quasi ille non habeat licentiam recedendi, & transeundi ad aliud matrimonium, & iste est sensus verus.

Sed glo. in alleg. cap. si infidelis dicit vno modo, q̃ fit mentio de solo fideli, quòd circa eum soluatur ius matrimoniũ, quia licet soluatur circa alium, ideli infidelem tamen de illo dicere non curauit, quia de his, qui foris sunt nihil ad nos. Alio etiam modo dicit quòd circa fidelem soluitur, & non circa infidelem, quia infidelis manet obligatus ad reddẽdum debitum fideli si petat, & fidelis nõ tenetur reddere debitum infideli, a quo recessit, vel qui ab eo recessit, & dicit quòd istud est conueniens, quia hic sunt duæ seruitutes, & vna potest esse sublata, non sublata alia.

Dicendum quòd hoc verum est, quia siue fidelis recedat ab infideli, vt propter contumeliam creatoris, siue quòd nititur eum deducere ad peccatũ mortale, potest petere debitum ab infideli, & reconciliare eum sibi, siue pœnitentem de contumelia, siue manentem in ea, & ita exigi debitum, & tamen infidelis non potest cogere fidelem ad cohabitandum ei, aut ad debitum reddendum, & tunc textus ille non intelligitur de hoc, sed solum sicut supra expoſuimus, scilicet in casu quo infidelis recedit a fideli nolens cohabitare, vel non cohabitans sine contumelia creatoris, & fidelis tunc transit ad aliud matrimonium, nam soluitur matrimonij ius circa eum, idest non obstante priori matrimonio potest transire ad aliud, quia illud soluitur, sic patet ex litera eod. cap. si infidelis. s. Si infidelis discedit odio Christianæ fidei, discedat: non est enim frater aut soror subiectus seruitum in huiusmodi: non est enim peccatũ dimisso propter Deum,

Deum, si alij se copulauerit: contumelia quippe creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, & ita istud ponitur, vt causa ostendens quòd licitum sit fideli transire ad aliud matrimonium, & non ostenditur ibi quòd liceat petere debitum ab infideli qui recessit. Ad secundum dicendum q̃ infidelis peccat in matrimonium non quidem in sequens matrimonium, sed in præcedens: pro quo sciendum q̃ cum infidelis recedit a fideli, siue nolens cohabitare siue in alijs duobus casibus, siue matrimoniũ contrahat, siue non cõtrahat, semper peccat in matrimonium, & est peccatum in matrimonium præcedens: nam si contrahat anteq̃ ꝺhat fidelis, peccat in matrimonium, s. quia priori matrimonio, quod est verum præiudicat, cum non teneat secũdum, sed sit adulterium, & tamen in præiudicium primi contrahatur: si autem non contrahat, sed solum recedat, adhuc peccat in matrimonium, quia ex debito matrimonij tenebatur cohabitare cõiugi nihil peccanti, recedendo ergo peccat contra legem matrimonij, ex qua competit ius cohabitandi, & reddendi exigendique debitum: etiam dicitur q̃ peccat infidelis in Deum, hoc non est speciale, sed generale est in omni peccato, qd̃ fit ꝺ Deum cum sit trãsgressio alicuius diuini præcepti. Cum autem dictum est, q̃ peccabat in matrimonium exprimitur specialis rõ peccati huius: & hoc nõ est potius, si ꝺhat, q̃ si nõ ꝺhat: si tamen recesserit infidelis a fideli, & non ꝺxerit infidelis, quousq; ꝺhat fidelis, non peccat ꝺhẽdo postea, neque ꝺ Deum neque ꝺ matrimonium, vt dictum est, quia licitè ꝺhit, sed peccauit prius contra matrimonium recedendo a fideli, in quo ei præiudicabat.

Quomodo intelligitur dictum Apostoli: Si infidelis recedit, recedat. Et quare dixit ego dico, non Dominus. Et an bene dixerit hoc exprimendo. Quæst. CXXVIII.

DECLARATIS præcedentibus est nunc dicendum de illo dicto Apostoli prima Corinth. 7. cap. s. Si recedit infidelis, recedat: & illud: Siquis frater vxorem habet infidelem, & hęc consentit habitare cum illo non dimittat illam: & si qua mulier virum habet infidelem, & hic consentit habitare cum ea, non dimittat eum. Et dubium prouenit circa hæc dicta, quia Apostolus ibidem cum ista diceret, ait: Ego dico, non Dominus. Aliqui dicũt in hoc quia istud dixit Apostolus, & nõ Dns, non esse istud bonum, neque obseruandum, & ideo q̃ fidelis conuersus statim recedere deberet ab infideli. Et allegant aliam rationẽ, s. Deus vetuit tam in veteri, q̃ in nouo testõ nõ manere in coniugio homines diuersę fidei, aut cultus, ergo cum infidelium vnus conuertitur, quia incipit iam esse alterius cultus quàm alter coniux manens in infidelitate, non deber ei cohabitare. Ista fuit positio Pollentij, qui duo incompatibilia asseruit, s. malum esse, & contra mandatum Christi, q̃ conuerso altero infidelium ad fidẽ, maneant in coniugio ambo: alterum est q̃ Apostolus istud asseruit mandans, q̃ manerẽt copulati. Contra Pollentium Augustinus arguit in epistola ad Pollentium, & habetur. 28. q. 1. cap. Iam nũc, &c. sic enim destruens vtramque partem positionis eius. Est autem dicendum q̃ vtraque pars assertionis Pollentij est falsa. Nam non est verum q̃ Christus iusserit fidelem ab infideli recedere, quia si Christus vetuisset, non liceret vllo modo fieri ꝺrium: etiam non est verum q̃ Apostolus præcipiendo dixit, q̃ fidelis nõ recederet ab infideli, sed manet libertas ad vtrumque: nam quia Deus dedit licentiam conuerso ad fidem recedendi ab infideli, licitum est recedere, quia tamẽ

non iussit recedere nõ est necesse dimittere, sed liberum manet facere, quod placuerit: similiter Apostolus non præcepit, sed cõsuluit, ideo nõ est necessariũ fieri quia non est præceptum: est autem expediẽs, & bonum fieri, quia illud fieri est consilium, & consiliũ est de meliori bono. Sed est sciendum, q̃ cum Christus dedit licentiam fideli recedendi ab infideli dedit quantum ad cohabitationem, vt non teneatur ei cohabitare, si tamen infidelis voluerit cohabitare sine contumelia creatoris, non dedit licentiam transeũdi ad aliud matrimonium, vnde nec Ecclesia permittit: vt patet 28. q. 2. Siquis habuit, & de diuor. c. quanto. & c. gaudemus. Et quantum ad istam cohabitationem separandam, in qua Christus dedit licẽtiam fideli, nõ negauit eam neque astrinxit ad manẽdum, & q̃ Apostolus non astringeret ad hoc seruãdum apparet manifeste ex verbis suis cùm dixerit: Ego dico, non Dominus. Nam si intenderet absolutè obligare, sicut in alijs, quæ loquitur, nõ exprimeret istam limitationẽ, sed similiter diceret, q̃ fidelis nõ recederet ab infideli, sed inquantum illud dixit, significauit non esse præceptum, quia Deus non astringebat ad istud, sed significauit esse cõsilium suum. Apostolus aũt tenet talem modum loquendi, qñ̃ significat aliquid esse nõ de necessitate, sed est consilium, aut permissio: sic. n. dicit prima Corin. 7. c. De virginibus præceptum Dñi non habeo, consilium autem do, & ita ibi subiunxit bonum esse manere in virginitate, & non nubere, ad quod tñ significauit non esse obligationem. Etiã eo. cap. cum loqueretur de habitudine cõiugatorum in redditione debiti, a quo non se fraudare debebãt, adiunxit, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et qa per hoc videbatur astringere coniugatos ad vacandũ operi carnis post conuersionem, quod tñ est falsum, addidit: Hoc aũt dico s̃m indulgentiam, non s̃m imperium, i. non putetis, q̃ vos obligo ad redeundũ ad opus carnis, sed solum indulgeo vobis id facere, si volueritis. Etiã non credatis q̃ hortor vos ad hoc, velut ad maius bonum: cum enim maius bonum sit virginitas, vel nõ habere vxorem, ad hoc hortater vos, sed neque istud facio, quia non credo, q̃ omne istud possitis: & hoc apparet in verbis sequentibus, s. hoc autẽ dico s̃m indulgentiam, non s̃m imperium: volo aũt oẽs homines esse sicut meipsum, i. vellem, quòd omnes manerent sine coniugio, sicut & ego maneo, sed addidit; sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus sic, alius sic, idest non poteritis omnes hoc facere, quia non habent omnes homines istud donũ, & tamen istud sine speciali dono non fit.

Modus loquẽdi Apostoli, quando notat aliq̃d esse de cõsilio, & aliquid de præcepto.

Quare Apostolus dixit: Ego dico, & non Dominus. Et quando vtitur isto modo loquendi: & quando loquitur vt præcipiendo, vel vetando. Quæst. CXXIX.

SED adhuc dicetur quare Apostolus sic dixit: nam sequitur, ego dico, non Dominus: siquis frater vxorem infidelem habet, &c. Dicendũ quòd hoc dixit ad signandum non esse præceptum, sed consilium: nam si Dominus illud diceret præceptum esset, & non consilium: si autem Dominus illud vetaret, nullo modo fieri liceret, sed quia Dominus non præcepit nõ cogitur quis ad illud, quia Dominus nõ vetuit licet cuilibet illud facere, & quia istud indifferens manebat, Apostolus dixit, quòd non recederet fidelis ab infideli volente cohabitare, & hoc est consilium. Est autem sciendum, quòd Apostolus vtitur hoc modo loquendi, vbi enim Christus aliquid præcipit, aut vetat, ipse illud dicit absolutè præcipiendo, vel vetando: & non addit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominus iubet, vel ego iubeo, quia tunc in singulis dictis suis, oportebat istam clausulam repeti, quod esset superuacuum, ideo subintelligitur: & hoc verum est, quãtum ad omnia, quę Christus præcepit, aut vetuit tam ad ea, quæ legũtur expresse dicta testimonio euangelistarum, quàm quantum ad ea, quæ non inueninntur scripta per eos: nam sicut multa signa fecit Christus, quæ scripta non sunt in libro Euangelij Ioannis, vt patet Ioan. 20. cap. ita & multa erunt, quæ non sunt scripta in Euangelijs aliorum, cum dicatur Ioan. 21. cap. quòd si facta Christi per singula scribantur, mũdum non capere posse eos, qui scribendi sũt, libros: de dictis autem ita est sicut de factis: ergo cũ non sint scripta omnia gesta Christi, nec etiam erunt scripta omnia eius dicta. Item hoc patet Actuũ 20. c. vbi dicit Apostolus Ephesijs: Ostendi vobis qñ sic laborantes oportet susc ipere infirmos, ac meminisse verbi Dñi Iesu, qm̃ ipse dixit beatius est magis dare, q̃ accipere. Et ista ratione vtitur Innocentius Tertius de celeb. missa. c. cum Marthæ. vbi dat rationem de verbis canonis in cõsecratione corporis, & sanguinis Domini: & dicit q̃ licet Euãgelistę non expresserint omnia illa: tamen Christus dixit ea, quia multa alia Christus dixit, quę tacuerunt Euangelistæ: & inducit ibi verbum istud, & alia similia. De his ergo omnibus tam de expressis per Euangelistas, q̃ de non expressis quandocũque Apostolus aliquod ponit, siue illud sit præceptum, siue prohibitio absolute, & simpliciter loquitur non dicens: Ego præcipio, sed Dominus præcipit, Vbi tamen nõ fuit præceptum Dñi, sed dictum Apostoli ne putaret dictũ Dñi, dixit Apostolus: Ego dico, non Dñs. Sed obijcietur q̃ etiã quando Christus aliquid iubet, exprimit illud Apostolus: sicut prima Corin. 7. cap. dicitur. His autem, qui matrimonio iuncti sunt præcipio non ego, sed Dñs vxorem a viro non discedere, & ita non vr̃ ad quid similia dicat. Est dicendum q̃ illa regula est vera. s. q̃ vbi ponit ea, quæ Christus præcepit, vel vetuit nõ exprimit aliquid, sed absolute loquitur: & tamen hic cum dixit: Præcipio non ego, sed Dñs: dixit ex causa, s. ad tollendum dubium: nam si hoc non dixisset fortè putaretur, quòd non diceret illud Paulus tanquam dictum a Christo, sed a seipso per modum cõsilij. Et ista dubitatio erat propter duo. Primo propter ipsam rem, quæ dicebatur, quantum crederet quis potius esse de consilio q̃ de præcepto. Nam rem quasi similem posuit ibi de solo consilio, s. quòd si haberet fidelis vxorem infidelem, non dimitteret eam, quod non erat de necessitate, sed cõsilium, ita cum ipse diceret his, qui matrimonio cõiuncti sunt præcipio vxorem a viro non discedere, q̃ si discesserint præcipio manere innuptam, aut reconciliari viro suo: putaretur, q̃ de consilio loquebatur, cũ ambo ad eandem materiam pertineãt, & ferè sint eadem res, ideo cum vnum sit vere præceptum, & alterum consilium, fuit conueniens expri mi esse præceptum id, quod præceptum erat, ne consilium putaretur: ideo dicitur: Præcipio his, qui matrimonio coniuncti sunt, non ego, sed Dominus: & ita præceptum est, si Dominus præcipit. Secundò fuit propter locum, in quo istud dicitur, s. prima Corinth. 7. cap. vbi Apostolus magis mutat modum locutionis quàm alibi: nam ponitur quædam pertinentia ad præceptum, quędam ad consilium, quædam ad indulgentiam: & ista mixtim ponit: vt ergo sciatur qd secundum quemlibet modum dicatur expressit illud Apostolus: nam cum dixit redeundum esse ad opus carnis post orationem de indulgentia, & non de præcepto, neque de consilio locutus est, ideo ait: Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundũ imperium. Cùm verò locutus est de virginitate seruanda, quia non erat hoc præceptum, vt Christus dixit: Matthęi 19. Nec etiam erat indulgentia, vel permissio cum sit de maioribus bonis, sed fuit consilium, & ita dixit eodem cap. de virginibus præceptum Domini non habeo consilium autem do: similiter cum dixit de fideli, quòd non recedat a coniuge infideli, consentiente ei cohabitare, quia non erat hoc præceptum, sed consilium, significauit per illa verba esse consilium, s. Nam cæteris ego dico, non Dominus: & ita non est præceptum, cum Dominus non dicat.

Obiectiones aduersus supradicta remouentur.
Quæst. CXXX.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd Apostolus non bene dixit hoc exprimẽdo, quia aut Christus hoc præcipiebat, aut hoc vetabat, aut Christus de hoc tacebat nihil exprimens, ideſt neque iubens, neque vetans. Si primo modo tunc falsum diceret Apostolus, scilicet præcipio ego non Dominus, cum etiam Dominus hoc præciperet. Si autem secundo modo, etiam male diceret: nam si Christus vetabat, sicut non licebat Apostolo contrarium præcipere, ita neque contrarium consulere, aut signare licitum esse. Si autem tertio modo poterat Apostolus præcipere, vt fieret: & ita non oporteret dicere: Præcipio non ego, sed Dominus: quod pater, quia non erant Apostoli minoris potestatis quàm prælati, sed possunt prælati statuere aliquid seruandum ad quod tenebuntur subditi, dum tamen non sit contra præceptum Christi, ergo & Apostolus poterat talia præcipere, & obligarent simpliciter sicut ea, quę a Christo præcepta sunt.

Dicendum quòd Apostolus istud conuenienter dixit neq; poterat aliquid male dicere cum Spiritus sanctus loqueretur in eo, cum ipse dixerit: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christus? 2. Corinth. 13. cap. & ideo est dicendum quòd non erat primus modus, nam tunc non liceret fideli recedere ab infideli, & Apostolus falsum diceret asserens, quòd non dixisset illud Dominus cum illud præcepisset: ecclesia quoque erraret, quæ contra preceptum Domini permitteret recedere fidelem ab infideli. Secundus etiam modus nõ stat: nam Christus non vetuit hoc, sicut credidit Polentius: nam si vetuisset tenerentur omnes ad illud: & tunc non liceret alicui conuerso ad fidem cohabitare coniugi infideli: & Apostolus non posset non solum præcipere contrarium, quia neque consilium daret ad illud; quia quicquid Christus fieri vetat, malum est fieri, & tamen Apostolus de hoc aut præceptum, aut consilium dedit: ergo non vetuerat illud Christus. Tertius modus stat, s. quia Christus non tangit istud tanquam iubẽs aut vetans, & ideo quicquid Apostolus in hoc diceret, siue præcipiendo, siue vetando, non ageret contra præceptum, aut prohibitionem. Sed est dicendum, q̃ Christus istud tetigit, aut expresse, aut tacitè non præcipiendo, neque vetando, sed dando licentiam fidelibus non manendi cum infidelibus coniugibus. Et quando obijcitur, q̃ Apostolus potuit præcipere, cum Christus non vetuerit, neque præceperit, sicut prælati faciunt statuendo ea, quæ a Christo non sunt statuta, dum tamen non sint contra eius statuta. Dicendum vno modo, q̃ Apostolus nõ poterat statuere, quod Christus non statuerat, quia ipse habebat ipse, sicut prælatus statuens modum viuendi Ecclesijs, sed sicut relator diuini verbi, & ideo non licebat ei significare obligatos Christianos ad id, ad quod Christus non obligauerat eos. Secus autem est de prælatis, qui quantum ad Ecclesias suas non habent

habent locum solum prædicantium, sed etiam præsidentium: quibus est auctoritas, q̃ fuerit ad salutem animarum subditorum suorum instituendi. An verò quilibet apostolorum, vel aliqui eorum habebant potestatem instituendi aliquid nouum super totam Ecclesiam. i. q̃ ab omnibus fidelibus obseruãdum esset non tractamus nũc, quia alius erit locus discussionis. Et tamen hoc certum est, q̃ nullus Apostolorum p̃dicans, dixit fideles ad aliquid obligatos esse, ad quod Christus non obligauerat eos, quia Christus miserat eos ad prædicandum, & non ad statuendum. & ideo siquid dicebant quod a Christo non accepissent, nõ dicebant illud, nisi per modum consilij, vt non putarent se fideles obligatos esse, ad illud obseruandum, sicut ad ea, quæ dicebantur nomine Christi. Patet hoc ex modo loquendi Apostoli, cum dixit prima Corinthio. 6. De virginibus præceptum domini non habeo consilium autem do, ac si diceret, q̃ nõ audebat ipse dare præceptum aliquod, nisi vbi Christus dederat præceptum: hic vero, quia nullum dederat, non audebat ipse illud dare, sed solum consilium.

Secundo potest dici etiam si Apostoli haberẽt potestatem constituendi præcipiendo, & vetando, non q̃stituerẽt hoc, quia si q̃stituissent fuisset præceptum, & tunc esset contra Christum. Nam licet Christus hic nõ p̃ceperit manere, neque vetuerit, dedit licentiam recedendi. Si autem Apostolus præciperet manere arctaret ad hoc, vt tunc sublata esset licentia data a Christo de recedendo: hoc autem nulli licebat. Nam Apostoli receperunt potestatem in cõstructionem Ecclesiæ, & non in destructionem: si autem obligarent ad id, a quo Christus absoluebat, iam facerent in destructionem, & ad hoc non se extendebat potestas eis tradita a domino. 2. Corin. 10. cap.

Tertio potest dici, q̃ etiam si Apostolis liceret statuere aliquid, quod Christus non statuerat, dum tamen non esset contra eius statutum, vel legem: tamẽ in præsenti saltem non liceret statuere iubendo, quia istud est de maiori bono, & de talibus non est præceptum, sed consilium, quia ad talia non debemus arcta ri, sed exhortari: quemadmodũ de virginitate seruanda non dederat Christus præceptum, ideo si Apostolus voluisset dare non fecisset contra præceptum domini, & tamẽ arctasset homines ad id, quod est supra vires eorum, & prouenit ex solo dono Dei, ideo nõ fecit statutum: sed solum dedit consilium: similiter in præsenti non recedere fidelem ab infideli erat de maioribus bonis: habens tamen difficultatem quandam ideo ad illud non debuit arctare, sed præcipua causa est secunda. s. quia dominus ad non manendum dederat licentiam, & repugnaret statutum Apostoli licentiæ Christi.

An Christus dederit licentiam dissoluendi matrimonium inter fidelem, & infidelem, & vbi, & quando.
Quæstio. CXXXI.

Quæretvr cum dicat Apostolus, q̃ dominus non præcipit hoc, in quo innuit, q̃ licentiam dedit ad non manendum, vbi fuit. Aliqui dicunt, q̃ Christus non dedit licentiã sed solum non vetuit, neque præcepit, sed omnino tacuit, & pro talibus non potest dari locus, quia neque esse posset.

Alij dicunt, q̃ Christus dedit licentiam recedendi in illo verbo: non veni mittere pacem in terram, sed gladium: Matth. 10. cap. & apertius dicitur. Luc. 12. cap. Putatis, q̃ pacem veni mittere in terram, non dico vobis, sed separationem: erunt autem ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrẽ suum, mater in filiam, & filia in matrem suam. Ista autem separatio intelligebatur ob causam fidei. s. quando intra eandem domum quibusdam credentibus, alij credere nolebant, quia tunc fiebat discessio, sic autem accidebat alterum coniugum credere, & alterum manere infidelem, & manebat separatio, cui Christus dederat causam, & ita dabat licentiam fideli recedendi ab infideli.

Alij dicunt, q̃ ista licentia fuit data quando Christ⁹ dixit Matth. 10. & Math. 5. q̃ non licet dimittere vxorem, nisi propter fornicationem, & nomine fornicationis dicunt, q̃ intellexit ibi non solum carnalem, sed etiam spiritualem, & in casu fornicationis cõcessit Christus recedere. i. licentiam dedit, sed non præcepit, sic dicit Augustinus libro de sermone domini in monte, & 28. q. 1. ca. idolatria. s. dominus autem permisit causa fornicationis vxorẽ dimitti, sed quia permisit non præcepit, q̃ vero causa fornicationis debuerit fidelis absolui ab infideli, & q̃ infidelitas intelligãt nomine fornicationis vult August. in epistola ad Polentium, & 28. quæstio. 1. cap. sic neque cum ait, cum cepissẽt euangelium gentibus prædicari iunctos Gentiles Gentilibus comperit cõiugibus, ex quibus si nõ ambo crederent, sed vnus, aut vna, & infidelis cum fideli consentiret habitare, neque prohiberi a domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi id. s. nõ prohiberi, quia iustitia permittit a fordicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde, id autem neque iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem domini Gẽtiles fuerunt ambo coniuncti. Et sic dicendum est, q̃ quicunque modus præcedentium teneatur Christus licentiam dedit fidelibus recedendi ab infidelibus, ideo non debuerunt ab Apostolo arctari ad cohabitandum.

Declaratio uerborum Apostoli: Ego dico, non Dominus.
Quæstio. CXXXII.

Est nunc dicendum, quomodo accipiantur ista verba Apostoli: Ego dico, non dominus. Dicendum, q̃ per hoc importatur cõsilium, & non præceptum: nam si uoluisset ostendere obligatos esse fideles ad manendum cum infidelibus, non addidisset istud, sed diceret absolutè. Si quis fratet vxorem habet infidelem, & consentit habitare cum illo, non dimittat eam. Et ideo dicendum est, q̃ fidelibus conuersis licitum est recedere a cõiugibus, si voluerunt, vel manere cũ eis, quia Christus neq; iussit, neq; vetuit: Apostolus aũt nõ p̃cipiẽdo, sed admonendo, dixit: sic Aug. exponit in epistola contra Polẽtium, & 28. q. 1. ca. Iam nunc. s. mihi videtur eum monendo dixisse, quia coniux fidelis relinquere licitè potest coniugem infidelem, ideo hoc fieri nõ domin⁹, sed Apostolus prohibet, quod enim dominus prohibet fieri omnino non licet: monet ergo Apostolus, q̃ potest esse multorum occasio lucrandorum, & in c. sic eñ. s. sic. n. neq; recedere ab vxoribus infidelib⁹, vel maritis fideles viri, vel fœminæ non prohibentur a domino, vt neque iubeantur: nam si dimittere tales coniuges iubentur nullus locus esset consilio monẽtis Apostoli ne hoc fieret: nullo enim modo, quod dominus iubet seruus bonus prohibet.

Est tamen intelligendum, q̃ licet Apostolus monendo, & non præcipiendo dixerit, voluit illud seruari tanquam præceptum in Ecclesia primitiua, & ita seruabatur: nunc verò non est necesse sic seruari. In quo dicto Apostoli dicendum, quòd duo facit.

Primo

Primo tollit motiuum illorum, quo incitabantur ad recedendum a coniugibus infidelibus. Secundo ostẽdit, q̃ non debeant recedere. Motiuum autem recedendi erat, quia putabant conuersi ad Christum infideles esse immundos, ideo omnis commixtio, cum eis esset immunda, ideo recedere volebant, ne contaminarentur. Hoc verò rationabiliter putabant, quia Apostolus dixit in infidelibus omnia esse immunda, & mentem, & conscientiam: fidelibus autem omnia munda fieri, & 2. Corin. 6. cap. dixit Apostolus nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ participatio iustitiæ cum iniqtate, aut quæ societas lucis ad tenebras? quæ autem conuentio Christi ad Belial? quis autem consensus templi Dei cum idolis? aut quæ pars fidelis cum infideli? Et signat ibidem recedendum esse ab infidelibus, ne per eos fideles polluantur cum ait, ꝓpter quod exite, & separamini de medio eorum dicit dominus, & immundum ne tetigeritis. Sed Apostolus ostendit, q̃ per conuersationem domesticam, & quod plus est, per carnalem commixtionem fidelis cum infideli non polluitur fidelis, immo quod maius est sanctificatur infidelis. i. mundus efficitur. Vnde ex tali commixtione nihil immundum prouenire potest, & hoc significauit Apostolus, dicens: Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. i. immunditia infidelium tollitur per contactum fidelium, ideo non respuant fideles in hoc contingere infideles, & contingi ab eis, quia non solum ipsi nõ polluuntur per immunditiam infidelium, sed tanta est efficacia fidei, q̃ ipsi contactu suo infideles mundos reddunt. Et quia aliquis istud non bene susciperet, probauit illud Apostolus apparenti ratione. s. alioquin si lij vestri immundi essent: nunc autem sancti sunt. i. si commixtio fidelis cum infideli coniuge esset immũda, filij inde geniti reputarentur immundi, quia essent nati de damnato coitu, sicut nunc si quis nascatur ex coitu mulieris Christianæ cũ viro Iudæo, vel cognatorum, aut monialium, & huiusmodi. Tales enim proles illegitimas, & sine honore iudicamus, immo cum multa ignominia & confusione. Sic dicit Apostolus Corinthijs: illi enim manebant in coniugio fideles cum infidelibus, & filios genuerant sic manendo: si autem talis concubitus esset immundus, essent filij inde nati immundi, illegitimi, & sine honore, & tamen Corinthij non iudicabant eos tales, sed mundos, & honorabiles, ergo contactus infidelium nõ est immundus, sed potius infideles sanctificantur per tactum fidelium.

Qua ratione Apostolus fideles ab infidelibus non esse recedendos ostendebat. Quæst. CXXXIII.

Secundum quod faciebat Apostolus erat ostendere, q̃ fideles non deberent recedere ab infidelibus coniugibus, & hoc dupliciter ostẽditur. Primo ex vtilitate mansionis.

Secundo ex damno, vel malo, quod sequitur ex discessu. Primum patet, quia fidelis manens cum infideli poterit ipsum ad fidem trahere suadendo verbis, & quotidiana conuersatione, & hoc patet, cum dicit Apostolus ibidem, vnde scis mulier si virum saluum facies, aut vnde scis vir si mulierem saluam facies, ac si dicat non scis, an saluum facies, vel non. Certum est autem, q̃ recedendo non potes saluum facere, quia nulla occasio manet ad hoc post discessum: cohabitando autem potes saluum facere, ideo manere debes, vt hoc facere possis, quia fortè Deꝰ sic disposuit, vt alter coniugum per alterum conuertatur ad fidẽ: & hanc causam reddit Augustinus, quare recedere non debeat fidelis ab infideli coniuge in epistola ad Pollentium. & 28. quæst. 1. cap. Iam nunc. s. Monet ergo Apostolus, quod si possit esse occasio multorũ lucrandorum, vt fideles coniuges in relinquendis fidelibus permissa licentia non vtantur. Cum ergo dicam licere, quia hoc non vetat dominus, non tamen dico expedire, quia hoc ne fiat monet Apostolus, qui reddidit etiam rationem, cur fieri non expediat, quanis liceat. Quomodo enim scis, inquit, mulier, si virũ saluum facies? aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? Sic ad lucrandos coniuges & filios Christo exẽplis quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat etiam infideles coniuges dimitti ab vxoribus, causa euidenter expressa est: non enim propter vinculum cum talibus coniugale pactum seruandum est, sed vt quærantur Christo recedere ab infidelibus coniugibus vetat Apostolus.

Secunda causa quam tangit Apostolus est propter scandalum. s. scandalum fieret si fideles statim conuersi recederent a coniugibus infidelibus: esset autẽ scandalum istud. Primo, quia videntes Gentiles talem discessum fieri in omnibus, qui conuertebantur, abominarentur illam fidem aut sectam, quæ omniũ coniugiorum faceret discessionem.

Secundo & principalius, quia sequeretur periculũ contra fideles, & contra totum statum eorum: nam si conuerteretur vxor, & non vir, & illa recederet ob hoc a viro accusaret eam vir ad pœnas legales, & sic puniretur, & hoc modo omnes fœminæ coniugatæ, quæ ad Christum cõuerterentur punirentur legibus Gentilium: nam fideles tempore Ecclesiæ primitiuæ subiecti erant infidelibus, cum fideles pauci essent, & non haberent principes temporales Christianos.

Sed vtrunque horum erat magnum inconueniẽs, ideo neutrum fieri licebat, & ideo non licebat illo tẽpore recedere fidelis ab infideli coniuge: nam debemus omnino cauere scandalum pusillorum Matth. 18. cap. omnes autem ignorantes vocantur pusilli, & tales nunquam licet scandalizare, sed est peccatum mortale, cum Christus dicat expedire potius alicui suspendi asinariam molam ad collum, & in mare mergi, & hæc est pœna mortis, quæ pro peccato mortali infligitur, & hoc verum est, nisi quando non potest euitari scandalum, nisi faciendo contra legem Dei, & quia tunc vtilius nasci scandalum permittitur quàm veritas relinquatur. extra de reg. iur. c. qui scandalizauerit, & tamen non recedere ab vxore infideli non est contra præceptum domini, quia Deus nõ iubet recedi ab ea, ergo non est recedendum, ne sequatur scandalum, & circa talia Apostolus præcipit, vt vitaremus scandalum omnium: prima Corin. 9. c. Sine offensione. i. scandalo estote Iudæis, & Gentilibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego ꝓ omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi utile est, sed quòd multi salui fiant.

Et circa talia si quis videat, q̃ ex eo, quod sibi licet alij, qui sunt infirmi. i. ignorantes scandalizantur, debet non vti cõcessa sibi potestate, ne scãdalizet alios, sicut Apostolus significat de manducantibus res immolatas idolis: prima Corin. 8. cap. Similiter dicit, q̃ licebat ei accipere, vel exigere ab eis, quibus prædicabat sustentationem temporalem, & tamen non faciebat, vt non impediretur cõuersio ad fidem: prima Corin. 9. cap. s. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est si carnalia vestra metamus, si alij potestatis vestrę participes facti sunt, quare nõ potius nos? sed non vsi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. Et istud idem inducit Augustinus in epistola ad Pollentium. & 28, quæst. 1. cap. Iam nunc. & tamen si fideles

fideles conuersi recederent statim a coniugibus, non solum non conarentur ad eorum salutem, sed etiam alios non coniuges scandalizarent dando eis occasionem odio habendi fidem, aut vitam aliam, in qua statim discessio matrimoniorum fiebat.

Secunda ratio erat magis principalis, ne poneretur totus status fidelium in periculo, quia si vxores dimitterent viros infideles punirentur legibus Gentilium, quibus subditi erant tunc: nam licet viri possent repudiare vxores secundum leges Gentilium, vxores non poterant recedere a viris, si ergo recederent punirentur, ideo non debuit tunc licere illis recedere a viris infidelibus. Istã causam tetigit Apostolus prima Corinth. 7. ibidem. s. In pace enim vocauit nos Deus. i. non vocauit nos ad fidem suam, vt per transitum ad illam faciamus alijs scandalum, vel constituamus nos in periculo, sed vt simus in pace, & tamen per recessum fidelis coniugis ab infideli sequeretur turbatio, & periculum, ideo non debet recedere fidelis ab infideli.

Et secundum hoc accipi volo, quod supra dixi. s. q̃ non licebat fideli recedere ab infideli, quamdiu infidelis cohabitare vult sine cõtumelia creatoris, & nõ trahendo ad peccatum mortale: Dupliciter intelligo: Vno modo, q̃ tenetur manere. i. non transire ad alterum matrimonium, licet possit cessare a cohabitatione: si autem infidelis discedat, licitum est tũc fideli recedere a cohabitatione infidelis transeundo ad aliud matrimonium. Alio modo intelligo, q̃ non licebat etiam recedere a cohabitatione infidelis, quamdiu ille sine contumelia cohabitat. s. tempore Apostoli in principio Ecclesiæ, quia tunc si recessus esset coniugum, turbaretur status fidelium, vt diximus: tenebãtur autem ipsi ad euitãdum turbationem status fidei, & ad non dandum offendicula conuersioni ad fidẽ.

Dicendum ergo, q̃ tempore Apostoli erat illud, quasi præceptum, & obseruabatur, sicut præceptum: nec tamen per hoc dicimus, q̃ quicunque fidelis recederet ab vxore infideli, vel è cõtrario peccaret mortaliter tunc, quia poterat esse aliquis casus, in quo nullum scandalum esset, neque turbatio status fidelium, & quia nullum erat præceptum domini de non recedendo, nec Apostolus hoc præceperat, ideo taliter recedens non peccaret, sed hoc erat rarissimum, ideo quasi regulare & præcepti modum habens erat pro tunc, quòd non recederet fidelis ab infideli.

Nunc licet fidelem discedere ab infideli in terris principum Christianorum, secus principum infidelium, quia tunc fiet, sicut in primitiua Ecclesia. Quæst. CXXXIIII.

Secvs autem est de tempore isto, quia illud nunc habet solum locum consilij, & non modum præcepti, quia cessant causæ, quæ erant tempore Apostoli in Ecclesia primitiua: vnde nunc licet cuilibet fideli statim, vt conuertitur recedere ab infideli, quantum ad cohabitationem nõ trãseundo ad aliud matrimonium, & tamen melius facit non recedendo, quia potest conuertere infidelẽ per suam cohabitationem.

Sed in hoc distinguendum est, q̃ si vnus conuertatur ad fidẽ manente alio infideli, aut ille infidelis vult cohabitare sine contumelia creatoris, & non trahendo ad peccatum mortale, aut non vult cohabitare sine his, aut aliquo horum. Si primo modo dicendum, q̃ licebat fideli statim recedere, & tamen melius est cohabitare, & Deus imputat sibi hoc in præmium, qa facit bonum cum non teneatur, sic dicit Aug. in epistola ad Pollentium, & 28. quæstio. 1. cap. Iam nunc. s.

Multa autem sunt facienda, non iubente lege, sed libera charitate, & ea sunt in nostris officijs gratiora, q̃ cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus. Aliqui tamen distinguũt in hoc. s. aut est spes de conuersione infidelis coniugis, aut non: si est spes, manendum est: si autem nõ est spes melius est recedere. Sed huic distinctioni nõ est multum standum, eo q̃ non possumus nos scire, an conuerterur infidelis, vel nõ. nam ille, qui videtur durus ad cõuersionem interdum conuertitur, & qui videtur mollis ad conuersionem manet interdum perpetuo in infidelitate, & hoc dicit Apostolus prima Corin. 7. cap. Vnde enim scis mulier si virum saluum facies, & vnde scis vir, an mulierem saluã facies. q.d. quia interdum tibi est debes permanere, aut bonum quòd maneas.

Et hoc puto verum esse, nisi quando fidelis aliquãdiu cohabitaret infideli, neque ille tamen conuertere tur, aut in eo appareret ad conuersionem promptitudo, quia tunc si fidelis cuperet transire ad statum perfectionis, vt ad religionem, fortassis melius esset quã cohabitare infideli: si tamen nollet trãsire ad religionem, vel ascendere ad ordinem sacrum, sed solũ manere in habitu laicali inter fideles: videtur magis ad charitatem facere manere cum infideli, etiam sub dubio conuersionis, dum tamen hac sola intẽtione fiat, vt conuertatur infidelis: si autem nõ cohabitat sine contumelia creatoris, aut trahendo ad morrale peccatum, aut fidelis putat se posse resistere suggestionibus prauis infidelis coniugis, aut non, siue est dubius de hoc. Si dubitat debet recedere, & nõ curare, an infidelis conuerti possit, an non, quia charitas suadet potius sibi esse quam alteri consulendum: sic dicit Apostolus ad Galat. 6. Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis instruite eum in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris.

Si autem putat, q̃ poterit resistere suggestionibꝰ, bonum est cohabitare ei, vt fidelis eum ab illa praua intentione abducat deducens in fidem: si tamen diu ille in hoc perseuerat tutius est illum relinquere, ne accidat fidelem ab infideli subuerti, & hoc magis faciendum est circa eum, qui non sine cõtumelia creatoris cohabitat, quia si ille cito non conuertitur deserendus est: nam licet fidelis non trahat ad contumeliam per infidelem est tamen incõueniens, quòd audiat contumeliam creatoris, ideo vel corripere debet blasphemantem, vt si uir sit fidelis, & mulier infidelis, vel recedere si non potest corripere, vt quando fœmina est fidelis, & vir blasphemus.

Quare non est simile nunc, sicut in primitiua Ecclesia de diuortio fidelium ab infidelibus. Et quare, Apostolus noluit istud tradere per modum consilij, cum tamen esset tunc præceptum Quæstio. CXXXV.

Sed dicet aliquis si tẽpore Apostoli erat quasi ꝑceptum, q̃ fidelis nõ dimitteret infidelem, si militer videtur & nunc, quia eædẽ causæ sunt, quia licet non sit causa secunda, est causa prima nunc. s. quòd scandalizantur infideles si fideles recedant.

Dicendum, q̃ nunc neutra illarum duarum causarum scandali stat, sed solum stat vtilitas, vel acquisitio infidelis per fidelem, & ideo quia cessat scandalum, cessat illud habere locũ præcepti, & obseruari, sicut præceptum, quia tamen manet lucrum fidei, manet istud vt consilium, & de maiori bono. De scandalo patet, quia vt dictum fuit supra duo modi erant scandali, secundus, & precipuus erat, quia ponebantur in periculo

riculo fideles ex hoc maxime mulieres, quę si recederent a viris infidelibus accusarentur, & punirẽtur per leges Gentilium, & tamen istud valde cauẽdum erat fidelibus: nam tales se debebant constituere, & taliter viuere, vt nullus posset eos punire, nisi fortè, qa Christiani, quia pro hoc debebant esse parati ad sustinendum omnem pœnam, sic patet prima Petri. 4. cap. s. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus non erubescat: glorificet autem Deũ in isto nomine. & tamen si mulier puniretur per legem Gentilium, quia recesserat a viro, non puniebatur, vt Christiana, aut quia Christiana, cum lex Christi non iubeat fidelibus recedere ab infidelibus, ergo mulier debebat non recedere, vt non puniretur recedens. Sed nunc non stat ista ratio, quia fideles habent temporales dominos fideles, & non reguntur legibꝰ Gentilium, sed legibus fidelium, per quas non puniẽtur mulieres conuersæ ad fidem, quia conuersæ sunt, sed potius de hoc laudabuntur, & viris non licebit per hoc punire eas saltem leuiter, quia si facerent, cremãdi essent cum omnibus participibus suis, vt patet. C. de Iudæi. & reli. l. Iudæis, & maioribus. s. Iudæis, & maioribus eorum, & patriarchis volumus intimari, qꝑ si quis post hanc legem aliquem, qui eorum feralem fugerit sectam, & ad Dei cultum respexerit, saxo, aut alio furoris genere, quod & nunc fieri cognouimus ausus fuerit attentare, mox flammis tradendus est.

Fiũt autem ista, quia nunc nõ sunt subditi fideles infidelibus, sed è contrario, & datur magnus fauor conuersis ad fidem, & ideo ista causa scandali non stat.

Sed alia & prima videtur stare, quia infideles nunc scandalizabuntur, & oderint fidem si conuersi ad eã statim discedant a coniugio. Sed dicendum, qꝑ non stat, quia ideo non discedere debebat fidelis ab infideli, ne scandalizarentur infideles, & odio haberẽt fidẽ Christi: nunc autem non stat ratio istius scandali: nã scandalum pusillorum vitandum est: non est aũt curandum de scandalo Phariſæorum, sicut neq; Christꝰ de illo curauit, vt patet Mat. 15. & dixit cauẽdum esse scandalum paruulorum: Mat. 18. & tñ ignorantes vocantur pusilli, qui ideo scandalizantur, quia ignorant: tales erant infideles ab initio: nam nesciebant conditionem fidei Christi, & ideo de illa scandalizabant: vnde inquantum poterat erat euitandum scandalum eorum. Nunc vero infideles, qui morantur in medio fidelium satis cognouerunt conditionẽ fidelium, & fidei Christi, & non scandalizãtur circa aliquid, quod ad eam pertinet, nisi ex iniquitate. s. quia fideles oderunt: tale vocatur scandalum Phariſæorũ, de quo dñs non curat, & non curandum esse dicit. Vnde neque nunc esset ita curandum de scandalo infidelium, qđ iam non veniret ex ignorantia, sed ex iniquitate.

Sed obijcietur adhuc, qꝑ manet alterum inconueniens. s. fidelis recedens ab infideli dabit ei occasionẽ fornicandi transeundo ad alterum matrimonium, & istud allegat Augusti. in epistola ad Pollentium inter cæteras causas, propter quas Apostolus vetuit fidelibus recedere, & habetur 28. quæstio. 1. cap. sic enim. s. sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis: non solum, qa pernicioſissimè scandalizantur offensi: verum etiam, quia cum in alia coniugia ceciderint viuentibus eis, a quibus dimittuntur adulterinis nexibus colligati difficile resoluuntur, & tamen nunc manet ista ratio, ergo non licet fideli recedere ab infideli.

Dicendum, qꝑ non manet ista causa, quę tunc erat, quia nunc infideles, qui conuertuntur, sunt vt plurimum in dñio Christianorum, & non habet locum istud, quia si fidelis recederet ab infideli, aut trãsit ad aliud matrimonium, aut non: si transit licet quoq; infideli alteri se copulare, quia solutũ est matrimoniũ, vt supra diximus: si autem fidelis non transit ad alterum matrimonium, neque infideli hoc licet, & si ille vellet transire non permitteretur, quia ecclesia puniret tales velut peccantes mortaliter, sicut pro alijs suis excessibus, & ita non haberet locum istud inconueniens: habuisset autem locum in Ecclesia primitiua, quando erant fideles sub potestate infidelium, & adhuc tempore Augustini, quãdo infideles erant multi, & non poterat Ecclesia subijcere eos sibi, aut dominari illorum.

Quare Apostolus voluit istud tunc dicere, per modum consilij, cum tamen esset, tunc præceptum.
Quæstio. CXXXVI.

Sed quæretur, cum tempore Apostoli seruaretur istud præceptum, quare Apostolus dixit, ego dico, non dominus ostendens istud esse consilium.

Dicendum, qꝑ fuit primo, vt veritatem diceret: nã Christus dederat licentiam recedendi fidelibus ab infidelibus coniugibus, & ideo non poterat Apostolus neque aliquis alius obligare fideles ad nullo modo recedendum ab infidelibus, quod tamen videretur fieri, si Apostolus non dixisset istud per modum consilij, ideo debuit sic dicere. Secundo quia licet tempore Apostoli istud seruaretur, quasi præceptum regulariter propter causas supra positas, quæ tunc extabant: tamen poterat esse aliquis casus, in quo fidelis recederet ab infideli, & non peccaret, & tamen si præceptum esset nunquam liceret fieri. Casus autem, in quo tunc liceret, esset, si aliquando sine scandalo infidelium, & periculo fideliũ recedere posset fidelis ab infideli, & licet hoc rarum esset, tamen interdum fieri poterat, ideo debuit manere, vt consilium, licet ita strictè seruaretur, sicut præceptum.

Tertium quia dictũ Apostoli omni tempore manſurum erat, & licet tunc expediret seruari, sicut præceptum, non esset eadem necessitas seruãdi illud alijs temporibus, sicut nunc, quando non existunt eædem causæ, & tamen si maneret in forma præcepti, etiam nunc seruandum esset sub necessitate, vel fidelis ab infideli non recederet, & tamen nunc non est tanta necessitas, sicut tunc, ideo debuit dari in modum cõsilij: hoc modo seruaretur, tunc in modum præcepti, licet esset consilium: non quia præceptum esset, sed quia causæ tunc suberant tales, quales ad præceptum: nunc vero non existẽtibus eisdem causis, quia in modum consilij positum erat, in modum consilij seruaretur.

Quare Apostolus sub eadem forma non posuit consilium de virginitate, & de recedendo ab infideli coniuge, sed de primo dixit præceptum domini non habeo, de secundo dixit: Ego dico, non dominus.
Quæst. CXXXVII.

Quærebatur cum Apostolus prima Corin. 7. cap. posuerit, qꝑ fidelis non recederet ab infideli coniuge tanquam consilium, etiam de seruanda virginitate posuerit tanquam consilium, quare non posuit sub vna forma, sed de primo dixit: ego dico, non dominus: de secundo dixit præceptum domini de virginibus non habeo, consilium autem do.

Dicendum, qꝑ licet vtrunque sit consilium. i. non præceptum, tñ magna differentia est inter ea. Prima est, quia de virginitate seruanda est proprie consilium, cum sit de maiori bono, & difficili: nam seruare virginitatem melius est quàm nubere, & tamen est difficile, ita vt non possint hoc, nisi illi, quibus speciali ter a Deo tale donum concessum est. Mat. 19. cap. s. non omnes hoc capiunt, sed quibus datũ est, & Apostolus prima Corin. 7. ca. dixit. volo autem omnes homines esse, sicut meipsum, sed vnusquisq; proprium donum habet ex Deo. vnus quidem sic alius vero sic: dimittere autem vxorem non est difficilius quã manere, immo facilius est manere, quia qui recedit cogitur cõtinere. e. c. qui autem manet exercet opus cõiugale: vnde hoc est contra conditionem consilij, qa facilius est, quod hic pertinet ad consiliu m, quam oppositum, sed quantum ad hoc est consilium, quia melius est ipsum facere quam oppositum, licet non sit difficilius.

Secundo differunt, quia in consilio proprie dicto, quale est de seruanda virginitate vtraque pars est bona, & vtraque expedit. s. bonum est seruare virginitatem, & bonum est nubere, sed melius est virginem esse: etiam nubere expedit, & virginem esse expedit: nam dicitur. e. c. qui matrimonio iungit virginẽ suã, benefacit, & qui non iungit, melius facit, sed non est sic de non dimittendo infidelem, quia non dimittere est bonum, dimittere autem non est bonum, quia non est ad charitatem, & etiam vnum expedit, alterũ vero non expedit.

Tertio differunt, quia circa virginitatem seruandã neutrum est malum, aut vetitum circa fideles, an dimittant coniuges infideles est vnum prohibitum, ita Apostolus hortatur non dimittere, & vetat dimittere: nam seruare virginitatem alicui est bonum expediens. s. potenti, vel habenti donum a Deo: alteri autem est bonum non seruare virginitatem, sed nubere. s. non potenti continere: sed dimittere vxorem infidelem, si consentit cohabitare, non est bonum maxime tempore Apostoli, non dimittere autem eam erat bonum, ideo hortatur non dimittere, & vetat dimittere. Quæ dicta sunt, ponit aliquo modo Augusti. in epistola ad Pollentium, & 28. quæstio. 1. cap. sic enim. s. ideo hic, vbi quod licet non expedit non potest dici si dimiserit infidelem bene facit: si non dimiserit melius facit, sicut dictum est, qui dat nuptui virginem benefacit, & qui non dat melius facit, quoniam non solum illud, sed vtrunque pariter licet: vnde ad nihil horum præcepto domini quisquã compellitur, sed vtrunque expedit: aliud minus, aliud amplius: vnde ad id, quod amplius expedit consilio Apostoli quicunque potest capere prouocatur: hic autem vbi de dimittendo, vel non dimittendo infidelis, cum fideli coniugio queritur, vtrunque quidem pariter licitum est per iustitiam, quæ coram domino est, & ideo nihil eorum prohibet dominus: sed non vtrunq; expedit propter infirmitatem hominum, & ideo id, quod non expedit, Apostolus prohibet, dante dominо sibi liberum prohibendo locum. Etiam post hoc dicit ibidem dissimile est in his duobus, quia de nubendo, vel non nubẽdo dici potest hoc fieri bene potest illud melius potest, quoniam vtrunque expedit vnum minus aliud magis. At verò de coniuge infideli dimittenda, vel non dimittenda, quoniam vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet, qui dimittit bene facit, & qui non dimittit, melius facit: sed dici oportet non dimittat, quia scilicet nõ expedit. Sic ergo possumus dicere, melius esse infidelem coniugem non dimittere, quamuis liceat, & dimittere, quemadmodum recte dicimus melius esse, quod licet, & expedit quàm id, quod licet, & non expedit.

Cur D. Paulus, de matrimonio contrahendo, dixit: Dico ego non Dominus. Quæst. CXXXVIII.

Sed nunc reuertamur ad id, quod incœperamus. s. quare in vno dicitur, dico ego: non dominus. Aliqui dicunt, qꝑ iste modus loquendi est ad ostendendum, qꝑ Paulus dicat a seipso, & non est præceptum Dei, & ita est hic, qꝑ non est præceptum Dei, sed Apostoli consilium. Sed istud nõ est absolutè verum: nam alicubi dicitur: Ego Paulus dico, & tamen non dicit illud Paulus a seipso, sed a Deo, & obligat ad Galat. 5. cap. Ecce ego Paulus dico vobis, qꝑ si circuncidimini Christus vobis nihil prodest, & tamen certum est illud a Deo esse, & veritatem firmam, per quam obligamur non circuncidi.

Secundo non est verum, qꝑ dominus ista non dixerit. Nam Apostolus Paulus, quando vetuit fidelibus recedere ab infidelibus Deo suadente, & dictante in corde eius ista dixit: idem enim Deus erat, qui instruxerat discipulos suos, quæ iubenda & vetanda erant, & qui inspirabat eis, quæ cõsulenda erant: nam sicut Paulus non auderet aliquid præcipere, nisi quod dominus pcepisset, ita non auderet aliquid consulere, nisi quod ei Deus consulendum dictaret: sed significatur in hoc differentia præcepti, & consilij: nam si Deꝰ præcepisset non dimittere vxorem, nullo modo liceret eam dimittere, & Apostolus istud absolutè dixisset. Si uero præcepisset dimittere, nulli liceret retinere, nec Apostolo liceret hoc admonere, sed qa Christus non vetuit, neque præcepit, sed dimittendi licentiam dedit, licuit Apostolo admonere non dimittere vxorem infidelem: inspirante illud Deo, & suadente charitate. Vnde dixit: Non dicit dominus i. non precipit retinere coniuges infideles, quia per rigorem iustitiæ, quæ est secundum legem bonam, & iustam a Deo datam nemo cogitur retinere infidelem coniugem, & tamen quia dimittendo præstatur occasio cõtra conuersionem ad fidem, & talis occasio conuersionis debet semper procurari: impedimenta autem contra istam conuersionem sunt contra charitatem, ideo debent illa auferri. Et ob hoc eodem Deo suadẽte Apostolus vetat dimittere coniugem infidelem: vnde sicut Apostolus quando precipit significat se loqui a Deo edoctum, ita cum consilium dat significat se a Deo inspiratum, sicut cum dicitur prima Corin. 7. cap. De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Deo. Et sic Apostolus in eo, in quo dixit se non habere præceptum Dei. s. quia præceptum nullũ erat a Deo super hoc datum, dixit se habere consiliũ a Deo inquantum ait consilium autem do tanquam misericordiam consecutus a Deo. i. consilium do, qđ a Deo accepi per misericordiam eius. Et adhuc apertius patet, quando dat consilium de viduitate seruanda: nam dicit, qꝑ licitum est mulieri nubere mortuo viro suo, & tamen melius est non nubere, hoc est cõsilium suum, & ne quis putet, qꝑ hoc erat leue, & contemnẽdum, quasi ab humano iudicio dixit, qꝑ etiam hoc consilium erat a Deo, vt patet. e. c. cum ait: Mulier alligata est legi quamdiu vir eius viuit, qꝑ si dormierit vir eius liberata est: cui vult nubat in domino tm: beatior aũt erit si sic permanserit ſm meum consilium: puto autem, qꝑ ego spiritum Dei habeam.

Et hoc etiam dicit Aug. ad Pollẽtium. e. c. sic eñ. s. Quoniam ergo ab infideli discedere non prohibet, nec iubet dñs, ideo vt non discedat Apostolus dicit, non dñs, hñs vtique spiritũ sanctum, in quo dare posset vtile & fidele consilium: vnde cum dixisset de muliere, cuius uir mortuus fuerit: Beatior erit si sic permanserit ſm consilium meum, nequis hoc consiliũ tanquam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tanquam humanum non diuinum contemnendum puraret,adiecit puto autem,q & ego spiritum Dei habeam. Proinde intelligendum est etiam ipsa, quæ a dño non iubentur, sed a sancto eius famulo vtiliter suadentur eodem modo dño inspirante suaderi: absit enim, vt quisquam catholicus dixerit,quod suadet spiritus sanctus non dñm suadere,cum & ipse dñs sit, & inseparabilia sint opera trinitatis. Dicit enim Apostolus: De virginibus præceptum dñi non habeo, cõsilium autem do.vt consilium alienum hunc existimemus a domino, cum continuo sequatur,& dicat tanquam misericordiam consecutus a Deo, vt sim fidelis, ſm ergo Deum dat consilium fidele in eodẽ spiritu,de quo ait puto autem, q & ego spiritum Dei habeam.

Amplius autem dicendum, q cum dicit Apostolus:Ego dico non dominus,significatur esse consiliũ, ac si diceret non præcepit hoc dominus, sed consiliũ vobis do:sic dicit Augustinus ad Pollentium,& in alleg.c. sic enim, s. proinde in his duabus causis vna de nubendo, vel non nubendo altera de infideli coniuge dimittenda, vel non dimittenda aliquid est simile in verbis Apostoli, & aliquid dissimile: simile quidẽ est illud,quod & ibi dicitur: præceptum domini non habeo consilium autem do, & hic dicit consilium autem do.

Sed alio modo dici potest, q dicitur in vno consilium do:in altero:Ego dico non dñs,quia & si in vtroque importetur consilium largè sumptum inquantũ non est præceptum, tamen nõ est consilium propriè sumptum,& vbi Apostolus nominauit consilium,est consilium propriè sumptum.

Consilium præceptum admonitio quomodo differunt, & conueniunt. Quæst. CXXXIX.

CIRCA quod intelligendum, q cum aliquid agendum,vel non agendum proponitur tripliciter se habet.Quædam enim sunt necessaria,q fiant ita q illicitum est, si non fiant, & de his est præceptum. Quædam sunt necessaria, vt non fiant,ita q si fiant illicitum est,& talia pertinẽt ad prohibitionem, & ista sunt in vno gradu, quia in vtroque est licitum,& illicitum.

Alia bonum est fieri, & etiam bonum est non fieri,sed melius est, si fiant,q̃ si non fiant;& in talibus nihil est illicitum,siue fiant,siue non fiant, quia neutrũ est necessarium fieri,& ideo neutrum est illicitum,siue fieri,siue non fieri,& tamen vnum est bonum fieri,& alterum non est bonum fieri, & vnum expedit alterum non expedit, quamuis vtrunque liceat, talia non sunt proprie præceptum, sed vocantur admonitio. In primis tam Deus quàm Apostolus illa dicũt, quia necesse est, sic fieri, aut sic non fieri qualiter significatur. In secundis nec Deus dicit,neque Apostolus,quia neuter præcipit, aut vetat,sed vterque consulit,quia Apostolus cõsilium dat, quod a Deo accipit.

In tertijs Deus non dicit,sed Apostolus dicit, quia non est preceptum secundum legis necessitatem,sed est quod fieri debeat secundum liberam charitatem, & si non fiat,impedimentum affertur charitati. Et ita differunt ista tria secundum rationem necessitatis, quia primum habet necessitatem simpliciter ad fieri vel non fieri, secundum nullam habet necessitatem in fieri,vel non fieri, sed æqualem in vtroque libertatem. Tertium habet ad vnum aliquam necessitatẽ, quia licet non sit necessitas iustitiæ vel legis,est necessitas charitatis, ne saluti proximi impedimentum præstetur.

Igitur habent ista nomina tria.s.præceptum,consilium,admonitio,& nomen vnius non conuenit alteri,& ob hoc Apostolus distinguit illa in modo locutionis. Nam in primis absolutè dicit nõ addens (dico ego) vel (dicit dominus) quasi intelligatur tam dominus quàm ipse dicere. In secundis autem ponit nomen consilij. In tertijs vero dicit (ego dico non dñs.) Conueniunt autem magis primum, & tertium quàm primum & secundum, & aliquando videtur Apostolus ponere nomen vnius pro altero, vt ponat admonitionem vbi debeat ponere præceptum, & tamen ille non ideo præceptum perdit vim suam obligandi, & necessitatis, quia per modum admonitionis prolatũ est,sed ideo fit,vt condescendatur infirmitati eorum, quibus hoc dicitur. Non tamen vt minuantur vires præcepti.

Etiam aduertendum, q in talibus nõ omnino vtitur simili forma locutionis: nam in admonitione ait: Ego dico non dominus, sicut hic:aliquãdo autem est præceptum,& dicit:Ego dico,sed non dicit.ego dico non dominus,vt patet ad Galat. 5.c.s. Ego Paulus dico vobis, q si circuncidimini Christus vobis nihil proderit,& tamen illud secundum necessitatem dicebatur,ideo non dixit:Ego Paulus dico, & nõ dominus, quia per illud designaret non esse præceptum, sed dixit solum:Ego Paulus dico. De his dicit Augustinus in epistola ad Pollentium,& in alleg. c. sic enim.s. vbi ad quæstionem de coniugibus dimittendis,vel nõ dimittendis adhibuerim ab Apostolo non præceptum domini,vbi ait:cæteris autem, ego dico nõ dominus, monens eos, qui habent coniuges infideles, vt contemnentes habitare secum non dimitterent, quod vtique ideo monendum fuit nõ iubendum, quia nõ tanto pondere prohibentur homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibẽda sunt illicita. Si autem alicubi Apostolus illa etiam q iubenda sunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati,non præiudicando iussioni: vnde sic dixit: Non vt confundam vos,hæc scribo, sed vt filios charissimos moneo. Quid igitur habet quæstionis vbi ait,ego dico non dominus?

Item vbi ait: Ecce ego Paulus dico uobis,quia si circuncidimini Christus vobis nihil proderit,nunquam etiam hic dixit,ego dico non dominus, non sunt ista similia,quia etiam illa,quę iubet dominus non est indignum,vel contrarium si eadem monet Apostolus: monemus enim,qa caros habemus, vt faciãt domini præcepta vel iussa. Cum verò dicit: ego dico non dominus: satis ostendit dñm non prohibere, quod ipse prohibebat: prohibuisset autem si esset illicitum, ergo secundum ea, quæ supra diximus multum q̃ vetasa minus licitum erat per iustitiam, sed licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam.

De secundo & tertio dicendum, q inter se consilium & admonitio multum differunt, & non ponit Apostolus nomen vnius in altero: nam admonitio non habet rationem consilij, quia in consilio non est determinatum quid agamus, & in admonitione est determinatum. Etiam consilium est de maiori bono, ad quod regulariter non sufficiunt homines: admonitio autem non est de tali bono. Etiam quòd conditur est semper difficilius,quàm suum oppositum: ad quod admonemur non est semper difficilius, sed interdum facilius. Etiam oppositum eius, quod conſulitur non prohibetur. Oppositum verò eius, quod admonemur prohibetur. Et aliæ differentiæ etiam sunt,quæ colliguntur ex suprapositis,& ob hoc Apostolus quando locutus est de virginitate seruanda, dixit: De virginibus præceptum domini non habeo cõsilium autem do.Quia seruare virginitatem est de difficilibus,& similiter, quando dixit de tenenda viduali castitate,

castitate,ait,q fœmina potest nubere in domino:beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium, & ita ibi consilium dixit esse, & non admonitionem, quia vtrunque bonum est, & ad neutrum determinat magis Apostolus, quàm ad aliud. Et ratio potissima est, quia cum dixit de non dimittenda vxore infideli determinatè dixit, & non ait, q dimitteretur, aut non dimitteretur, & q vnum erat bonum alterum melius, sed determinatè dixit nõ esse dimittendam,& vetuit dimitti: ista tamen prohibitio non facit rem illicitam,cum illa secundum legẽ licebat,sed ostendit non esse secundum charitatem,sed præstare offendiculum saluti proximi, & in talibus vti concessis peccatum est, quia lex non concessit aliquid ad hoc,q contra charitatem militaret.

De hoc dicit Augustinus,vbi supra.s. veruntamen aliud est domini iubentis imperium, aliud serui secũdum misericordiam charitatis, quæ illi a domino est inspirata, atque donata fidele consilium: aliud enim ibi facere non licet,hic autem licet,ita sane,vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò nõ expediat:expedit tunc quando non solum propter iustitiam,quæ coram Deo est permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimẽtum salutis infertur: velut cum dat consilium non nubendi Apostolus virginibus: vnde præceptum domini se non habere testatur,licet aliud facere.i.nubere, & minus cõtinentiæ bonum tenere in nuptijs: ipsum quoque licitum etiam expedit:quoniam in vetita & illicita rui turam carnis infirmitatem sic expedit honestate nubẽdi,vt neminem impediat ad salutem,quamuis magis expediret,magisque honestum esset,si virgo consilium,quo præceptum eam nõ compellit arriperet: tunc autem non expedit id,quod licitum est,quando permittitur quidem,sed vsus illius potestatis alijs affert impedimentum salutis, sicut est:vnde iam diu loquimur discessio coniugis fidelis ab infideli, quã non ꝓhibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniusto non est,sed prohibet Apostolus consilio charitatis,quia infidelibus affert impedimentum salutis.

An opinio Pollentij dicens, quòd sit contra doctrinam sanctam noui & ueteris testamenti conuersos ad fidem manere, cum coniugibus infidelibus,& quòd Paulus in hoc scripsit contra Christum, sit vera. Quæstio. CXL.

NVNC autem redeundum est ad ea, quæ tetigimus supra de opinione Pollẽtij, qui duo asseruerat:vnum erat, q malum erat manere conuersos ad fidem cum coniugibus infidelibus: alterum erat, q Apostolus præcepit aliquid contra præceptum domini. Constat autẽ, vt dictum est, q vtrunque horum est inconueniens, & ideo in vtroque impugnat eum Aug.

De primo cum dicit,q est malum manere fideles cum infidelibus:ostendit illud,dicens: quia est cõtra doctrinam sanctam noui & veteris testamenti, & qa est contra præceptum domini. Sed primo dicimus nunc, q non est contra doctrinam veteris testamenti:nam in hoc argumentum Pollentij nimis erat infirmum, quia ea, quæ præcepta, vel vetita fuerunt in veteri testamento, quantum ad iudicialia & ceremonialia iam cessauerunt omnino, ita vt non obligent, & si quis se putaret obligari illis nihil prodesset illi Christus,sicut dixit Apost. ad Galat.5.c.si circuncidimini Christus vobis nihil proderit, & iterum.e.c. diciter euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini a gratia excidistis, & tamen ea, quæ pertinent ad matrimonialia sunt de cæremonialibus, ergo & illa cessauerunt, & sic licet esset vetitum in veteri testamento accipere mulierem infidelem in vxorem: non sequitur, q esset nunc peccatum illud facere, & vere non esset peccarum, nisi de hoc noua præcepta in Ecclesia essent data,quibus idem prohibetur,sicut multa alia erãt iudicialia in veteri lege,& omnia cessauerunt: instituit tamen Ecclesia quædam illorũ obseruari & seruantur,vt ext.de furtis & adult.& de stupro,& de iniuri.& damno dato.ponuntur quædam leges iudiciales earum,quæ habentur Exo.21. & 22.ca. Et ibi obseruatur,non quia in veteri lege statuta erãt, sed quia de nouo Ecclesia canonizauit ea.

Aliter autem respondere possumus secũdum Augustinum in epistola ad Pollentium, q præceptũ veteris legis erat de non contrahendo cum infidelibꝰ, sed non erat de dissoluendo matrimonia iam cõtracta, & ita etiam est nunc:nam non licet alicui fideli contrahere cum infideli, & tamen matrimoniũ contractũ inter infideles non dissoluitur postea per aduẽtum ad fidem,quia sacramentum baptismi soluit crimina,sed non coniugia.28.q.2. ca. si quis habuerit.& de diuor.c. gaudemus. Apostolus autem non iussit contrahere fideles cum infidelibus, sed matrimonia contracta inter infideles non dissolui per aduentum ad fidem,& ita Apostolus non iussit contra id, quod dominus vetuerat in ueteri testamento.

Obiectio tollitur.

Sed obijcietur, q secundum doctrinam veteris legis non solum vetatur ꝓhi matrimonium cum infideli,sed etiã si ꝓhatur separabitur. De primo patet Exo.34. cap.s. Neque uxorem de filiabus eorum accipies filijs tuis, ne postq̃ fuerint fornicatę fornicari faciant filios tuos.Idem patet Deutero.7.cap.de secundo patet,quia Esdras separauit uxores, & uiros ab inuicem, quia quidam de Israelitis acceperant uxores de alienigenis.2.Esdræ. vltimo cap. ergo idem erit in dissoluendo,quod in ꝓhendo de nouo: non ergo licebit permanere postquam sic fuerint copulati, igitur iubendum est,q separentur, & tñ Apostolus iussit,q non separarentur,immo potius, q manerent,ergo ꝓ legem ueterem dixit.

Est dicendum, q nihil dixit Apostolus in hoc ꝓ illam,sed omnino nunc obseruatur, sicut tunc obseruabatur, sed est considerandum, q aliud est,q ꝓhat fidelis, cum infideli, aliud q ꝓhant duo infideles, & vnus eorum conuertatur ad fidem: nam in primo casu est vetitum ſm legem veterem, & quia tunc Iudęi soli reputabantur fideles,vel populus Dei nõ licebat eis contrahere cum mulieribus gentilibus, quæ iudicabantur infideles,& si ꝓherent non tenebat mrimonium,sic autem nunc sit, & tñ nunc soli Christiani reputantur fideles:Iudei aũt,& cæteri iudicant infideles,ideo non licet Christiano ꝓhere cum Iudæa, aut Gentili,nec Christianæ cum Iudæo:sic dicit Ambrosius lib.de patriarchis,& 28.q.1.c. caue.s. Caue Christiane Gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere: caue inquit Gentilem,aut Iudæam, aut alienigenam; hoc est oẽm hæreticã & alienam a fide tua vxorẽ non accersas tibi.Idem patet ibid.c.non oportet,& si quis talia facit separatur a cõione fidelium.e.cã.& q. ca. siqs iudaicę.s.Siquis Iudaicę prauitati coniugali societate coniugatur, siue Christiana Iudęo, siue Iudæa Christiano mulier carnali consortio misceatur, quicunq; eorum tm̃ nefas admisisse cognoscitur, a Christiano cętu atq; cõiunio, & a cõione Ecclesiæ ꝓtinus segregetur. Sed est notandum circa hoc, q talis ꝓctus matrimonij non tenet, quia personæ sunt illegitimæ ad ꝓhendum,nec ẽt põt manere eorũ matrimonium. Sed tunc est videndũ, an infidelis velit conuerti ad fidem,an non: si non vult conuerti,separabuntur, quia sicut matrimonium nunquam tenuit, ita nec nunc tenet.

Cõtrahere fidelem cũ infideli nõ licet, nec tenet matrimoniũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tenet. Si autem infidelis coniux vult conuerti ad fidē F
non per hoc ratificabitur matrimonium, quod nullū
fuit, sed per nouum consensum poterit contrahi, &
erunt coniuges, sic patet 28, q. 1. ca. Iudæi. s. Iudæi, qui
Christianas mulieres in coniugio habent admonean
tur ab episcopo ciuitatis illius, vt si cum illis permane
re cupiunt, Christiani efficiantur, quòd si admoniti
noluerint separentur.

De Iudæis ita erat in veteri testamento: nam quis
liceret eis accipere coniuges de Gentilibus si accipe-
rent eas, & conuerterent ad ritum Iudaicum licitè re
tinebant: sic patet Deuter. 21. c. de illis, qui accipiebāt
in bello mulieres Gentiles, quas si vellent poterāt hre
in vxores factis quibusdam cæremonijs circa eas, de
quibus eo. c. Hoc verum erat, nisi mulieres illæ essent G
de stirpe Chananæorum. i. illarum septem gentium,
quæ habitabant in terra Chanaan, quia cum illis non
erat habenda pax, neque componendę amicitiæ cum
eis, neque in seruitutem recipiendi, sed omnes in ore
gladij occidendi erant: Deut. 20. c. & Num. 34. c. ideo
cum mulieribus de stirpe hac, sicut non erat licitum
contrahere matrimoniū, ita non poterat permanere
etiam si mulier vellet conuerti ad Iudaismum, quia
neque talis ad ritum Iudaicum recipienda erat, sed
omnes occidendæ. s. viri, & fœminæ, & paruuli: Deut.
20. cap. Nam si liceret retinere eam conuersam ad ri-
tum Iudaicum, liceret in vxorem tenere, sed cum pri
mum non liceret, neque secundum licebat.

Si autem accipiatur de duobus infidelibus, qui cōtra-
xerunt, & postea alter ad fidem conuertitur: dicen H
dum est, q licitum est fideli manere cum infideli in
cōiugio, & ratio est, quia inter istos matrimonium
tenuit, quando contractum est: fuit enim legiti-
mum, cum non esset inter personas a lege vetitas
contrahere, sed postea fides superueniens non sol-
uit matrimonium legitimè contractum. 28. quæstio.
2. cap. si quis habuerit, ideo sicut prius licitè manebāt
ambo coniuges, ita & manebunt post conuersionē
alterius ad fidē, & non solum licebat manere, sed etiā
expediebat, q fidelis non recederet si infidelis coha-
bitare consentiret, vnde & Apostolus vetuit fidelibus
recedere ab infidelibus coniugibus quam diu illę co-
habitare vellent. De hoc nihil dixit lex Moysi, sed so-
lum de non contrahendo cum infidelibus. i. gentili-
bus, vnde non aliter ibi agendum videbatur, si enim I
duo gentiles coniuges conuerterētur ad legem Moy
si, non dissoluebatur inter eos matrimonium, etiam
si alter ipsorum conuerteretur non impediebatur co
habitare infideli, cum nulla lex hoc vetaret, etiā præ-
staret hoc impedimentum cōuersioni gentilium ad
iudaismum, & tamen Iudei nimis nitebantur conuer
tere gentiles ad iudaismum, vt patet Mat. 23. cum di-
xit Christus Pharisæis, & scribis circuitis mare, & ari-
dam, vt faciatis vnum proselitum. i. vt conuertatis gē-
tilem vnum ad legem.

Refellitur Pollentius asserans dictum D. Pauli de matrimonio esse contra mandatum Christi. Quæst. CXLI. K

ASSERVIT quoque Pollentius esse contra
mandatum Christi id, quod Apostolus di-
xit. In quo supponendum, q Pollentius in-
tellexit prauè tam dictum Pauli, quàm sen
tentiam Christi, & ideo faciebat, q inter se repugna-
rent: nam uoluit q snia Christi esset, ne fideles mane
rent, cum infidelibus in coniugio, sed q statim, vt cō-
uertebatur ad fidem, aliquis teneretur recedere a con
iuge infideli. Voluit autē, q Paulus intelligeret fide-
les debere manere copulatos infidelibus in matrimo
nio, & nullo modo ab eis recedere potius q̄ si essent
fideles, & ideo q esset præceptum, & nō admonitio.
Et ita contraria essent mandata. Ex quo inferebatur,
q Apostoli mandatum nō esset seruandum, cū esset
contra mandatum Christi.

Sed vtrunque est falsum: nam q Christus hoc vo-
luerit ostendit Pollentius primum, quia sic in veteri
testamento idem ipse instituerat, & ita nunc non di-
screpat a seipso. Secundo quia Apostolus dixit: ego
dico non dominus, & ita videtur significasse, q aliud
ipse diceret, aliud dominus, & tamen Apostolus dixit
non esse recedendum ab infideli, ergo dominus dice
ret recedendum esse. Sed dicēdum, q falsum est; Chri
stus enim neque vetuit recedere, nec iussit: nam si re
tuisset, idem diceret dominus, quòd Apostolus. s. non
esse recedendum a coniuge infideli, & tunc non dice-
ret Apostolus: Ego dico non dominus, sed diceret:
Ego dico & dominus, vel absolute illud diceret, sicut
solet alia dicere, quæ Deus præcepit. Si autem Christ⁹
iussisset recedere non auderet Apostolus, nec iubere
nec admonere, quia quod vetat Deus fieri, malum est
fieri, & ad malum nemo debet cogi, nec suaderi, eti
non erat aliqua causa quare fidelis vetar etur manere
cum infideli, quia non prohibetur aliqui d a Christo,
nisi malum, sed manere cum infideli quando ambo
veri coniuges sunt, nō est malum aliquod, ergo Chri
stus illud non vetaret.

Motiua autem Pollētij ad hoc nihil faciunt: de pri
mo patet, quia licet Deus instituisset aliquid in veteri
testamento non sequitur, q illud idem manere debe-
rat in nouo, quia multa Deus mutauit de eis, quę pri⁹
statuerat: nam transiuit lex, & translatum est sacerdo
tium, & omnia fuerunt innouata: ad Heb. 8. c. sic dicit
Innocentius tertius: de consang. & affini. c. non debet
scilicet non debet reprehēsibile iudicari si s̄m varie-
tatem temporum statuta quoque variētur humana:
quoniam ipse Deus de his, quæ statuerat in veteri te-
stamento nonnulla mutauit in nouo, ita & poterat
istud mutari.

Aliter dicendum, q nihil circa hoc mutatum est,
sed procedit hoc ex prauo sensu Pollentij: nam non
erat statutū in veteri lege, q fidelis non maneret con-
iunctus infideli, cum qua contraxerat ante transitum
ad fidem, sed quòd fidelis nō cōtraheret de nouo ma
trimonium cum infideli, & hoc etiam in nouo testa-
mento vetitum est, vt supra diximus.

Secundum motiuum non tenet: nam licet Apostolus
diceret non esse recedendum ab infideli nō sequi-
tur, q dns diceret recedendum esse, sed solum, q dns
hoc non iuberet. Nam etiam si Christus nihil de hoc
loqueretur præcipiendo, aut vetādo erat verū istud.
Ego dico non dominus. i. dominus non dicit hoc, Ne-
cet non dicat contrarium. Nam istud motiuum ponit duo falsa. Primum q Apostolus iuberet manere, vel non recedere. Secūdum q Christus aliquid in hoc iuberet, & tunc cum Apostolus diceret, ego dico non dominus, videretur sequi, q aliquid dixisset Apostolus contra Christum, sed nunc neutrum istorum est verum.

An opinio alia Pollentij dicens, quòd Paulus in hoc contra Christum scripserit possit aliqua uia sustineri. Quæstio. CXLII.

ALIVD dictum Pollentij erat, q Apostolus
insserat fidelibus manere, cum infidelibus,
& quòd nullo modo recederent ab eis.
Sed dicendum, quòd hoc non est verum;
si enim hoc Paulus voluisset, hoc seruaret etiam ec-
clesia, sed non seruat: nam fidelibus licet manere cū
infidelibus, & licet recedere.

Secundo

Secundo, quia Apostolus non poterat obligare cō A
tra licentiam Dei, nam sicut non licebat Apostolo ali-
quid præcipere contra id, quod Christus vetuerat, ita
non licebat astringere aliquos in eo, in quo Christus
contrarium faciendi licentiam dederat, nam in vtro-
que reuocabatur voluntas Christi, & derogabatur ei,
siue statuendo, siue obligando contra eius licentiam,
& tamen Christus licentiam dederat fidelibus rece-
dendi: ergo non astringeret Apostolus ad manen-
dum.

Tertio, quia Apostolus significat, quòd non volue
rit hoc, nam si absolute præcipere voluisset, ita vt obli
garet, diceret simpliciter, quòd fidelis non recederet
ab infideli, vel diceret: ego Paulus dico, & non adde-
ret (& non dominus) sicut dixit ad Gala. 5. c. Si circun B
cidimini Christus vobis nihil proderit, & tamen hic
addidit (& non dominus) ideo per hoc voluit aliquid
significare, scilicet diminuere de ratione præcepti, qa
illa adiectio minuit, vel distrahit, sicut cum dicitur ho
mo mortuus, vel homo pictus: nam distrahit a ratio-
ne hominis. Si enim diceret, ego Paulus dico nullo
addito præceptum esset, sed cum additum est, & non
dominus, signatum est, quòd Deus nō astringebat ad
istud, ideo non erat præceptum, sed Paulus illud dice-
bat eo modo, quo ipse dicere poterat, quando domi-
nus non dicebat, quia non diceret, nisi admonendo
quid ex charitate agi expediret, quamuis aliud per iu-
stitiam legis Dei agi liceret: illud tamen non esset ex-
pediens.

Cum vero Pollentius voluit, quòd Paulus contra C
Christum diceret, fuit multum insanus, & tamen se-
quebatur hoc ex dictis prioribus, nam si Christus iube
bat non manere cum infidelibus, & Paulus iubebat
manere, vere contrarium dicebat.

Sed istud non stat, quia Paulus erat seruus Christi,
sicut ipse gloriatur in omnibus epistolis suis, & tamē
seruus non potest aliquid contra dominum, aut supra
illum, & si facere conetur illud est malus seruus. Nō
ergo faceret istud Paulus, sic dicit August. ad Pollen-
tium, & in alleg. ca. sic enim, scilicet. Sic enim, nec re-
cedere ab vxoribus infidelibus, vel mariti fideles viri,
vel fœminæ non prohibentur a domino, vt neque iu D
beantur. Nam si dimittere tales cōiuges iubentur nul
lus locus esset consilio monentis Apostoli, ne hoc fie
ret: nullo enim modo, quod dominus iubet, seruus
bonus prohibet.

Secundo, quia infideliter se habet seruus ille, vel nūcius, qui missus est ad aliquid nunciandum, & contra-
rium dicit, & tamen Paulus dicit se fidelem ministrū,
& idoneum 1. Cor. 7. c. de virginibus præceptum dñi
non habeo, consilium autem do tanquam misericor-
diam cōsecutus a Deo, vt fidelis essem, idest fidelis mi
nister, & ideo vbi non erat præceptum non dedit præ
ceptum, quia tunc erat infidelis nuncius. etiam 2. Co-
rint. 3. vbi Apostolus de seipso loquēs, dicit: fiduciam
habemus per Christum, qui & idoneos nos fecit mi-
nistros noui testamenti, sed non est idoneus minister
qui contra voluntatem eius agit pro quo ministrat. E

Tertio, quia Apostolis erat data potestas in ædifica
tionem, & non in destructionem, de qua dicit Paulus,
q si gloriatus fuerit in ea non erubescet. 2. Corint. 10.
cap. & tamen non poterat esse manifestior destructio,
quàm quòd Paulus, vel aliquis aliorum loqueretur
contra id, quod Christus volebat, & dixerat: ergo Pau-
lus hoc non fecerat.

Quarto, quia dato, quòd Paulus esset preuaricator,
& aliquis volens peruertere doctrinam Christi, aut il-
la peruertens non sic diceret, nam si cōtra doctrinam
Christi diceret, aut hoc ignorans faceret, aut sciens, &
volens, si autem ignorans non diceret: Dico ego non

dominus, sed potius putaret se id dicere, quod domi-
nus dicebat. Si autem scienter ageret, nō diceret, dico
ego non dominus, quia per hoc sibi ipsi fidem adime-
ret, & nemo etiam ei crederet, cum ipse significaret se
cōtra Christum dicere, sed potius taceret, aut diceret
dico ego, & dominus: sed dicit, dico ego nō dominus
ergo per istam expressionem non voluit signare se di
cere contra Christi doctrinam.

Quinto, quia in eodem loco dixit iterum per con-
trarium, scilicet his qui matrimonio iuncti sunt præci
pio non ego, sed dominus: sed illud nō dixit ad signā-
dum se contraria Deo dicere, ergo nec istud sensit in
his verbis, sed solum sunt modi locutionum ad signā
dum quid per imperium, quid per consilium, vel ad-
monitionem indicatur. Nam cū dixit de illis, qui ma-
trimonio coniuncti sunt, quòd nō discedant, putaret
aliquis solum hoc dictum ab Apostolo, vt consilium,
& ideo non seruandum ex necessitate, ideo dixit præ-
cipio, non ego, sed dominus, idest non est consilium
meum, sed præceptum Dei: vnde ex necessitate seruā
dum est: è contrario autem cum de fidelibus, q non
recederent ab infidelibus dixit: putaret aliquis, q hæc
Deus dixerat, sicut præcedens, quod ad eandem mate
riam pertinebat, & sic ex necessitate obligaret, ideo
ad tollendum errandi causam dixit, dico ego non do-
minus, idest non est præceptum, quòd simpliciter obli
get, sed ego dico vobis, idest admoneo vos ad hoc qđ
expedit istud fieri, & non contrarium, ad quod facien
dum Deus licentiam dedit, & ideo nō manet difficul
tas, cui dicto standum sit, nam si Christo diceret Pau-
lus contrarium indubitatum erat, quòd Paulus contē
nendus erat, Christus autem adorandus, & dictum
suum tenendum. De his satis loquitur Aug. in episto-
la ad Pollentium, & in alleg. c. sic enim.

Quod fuit principale motiuum, & causa erroris Innocentij Ter tij in c. gaudemus. de diuortijs. ad tenendum, quòd in lege natu-ræ, nec Moysi, nulli vnquam licuit vxorum pluralitas sine speciali dispensatione Dei. Et an matrimonium contractum inter infideles in gradibus prohibitis a canone, secundum ta-men consuetudinem, & leges suas, etiam ipsis conuersis tene-neat. Quæst. CXLIII.

OMNIA autem præcedentia fuerunt indu-
cta propter ea, quæ diximus supra quæst. 28. & 29. Nam Innocentius Tertius, de diuort. cap. gaudemus. dixit pluralitatem vxorum semper fuisse illicitam, nisi alicui concederetur ex spe ciali reuelatione, aut dispensatione Dei.

Vide et su pra q. 28. & 29. & de pbationi-bus ad istū motiuum qualiter non cōclu dant inf. a q. 184. vsq; ad 205.

Et hoc putauit sibi necessarium esse asserere, quia
si ante Christi legem non esset illicita vxorum plurali
tas, sed solum in nouo testamento, per transitum ad fi
dem non dissoluerentur matrimonia, quæ prius vera
essent: nam inter infideles non esset licita ista plurali-
tas: & ideo quando conuerterentur ad fidem non co-
gerentur dimittere illas coniuges, quia per fidem, &
baptismum remittuntur peccata, sed non soluuntur
matrimonia, vt patet 28. quęstio. 2. ca. siquis habuerit,
& de diuort. cap. gaudemus, & tamen per conuersio-
nem ad fidem coguntur infideles dimittere istas plu-
res vxores relicta vna tantum: ergo significatur, quòd
inter infideles etiam non fuerat matrimonium vnius
viri cum multis mulieribus simul, sed id quod inter
infideles est, semper fuit, quia non fuit eis de nouo lex
data a Deo, per quam obligarentur, ergo semper fuit
tam quantum ad fideles, quam infideles, quòd non li
cuerit vxorum pluralitas.

Nisi forte aliquis diceret, q in sola lege Christi est
vetita pluralitas vxorū, inter infideles autem non erat

vetita, & tamen in transitu ad Christi legem dissoluit matrimonium taliter contractum, quia non permittitur aliquid tale in lege Christi.

Dicendum, quòd non stat, quia si inter infideles esset verum matrimonium non dissolueretur per aduẽtum ad legem Christi, quia vt dictum est baptismus sola crimina tollit non coniugia. Etiam patet hoc, qa inter fideles non potest contrahi matrimonium in secundo gradu, idest inter filios duorum fratrum, & si contrahatur non tenet obstante consanguinitate. extra de consang. & affin. c. non debet. Et tamen si cõtraxerint infideles in his gradibus, & postea conuertantur non separabuntur, sed manebunt copulati. eodem tit. c. de infidelibus, & de diuor. c. gaudemus: ergo simi liter vxorum pluralitas si in sola lege Christi esset illicita, & liceret inter infideles, licite sic copularentur, & quandiu ad Christum conuerterentur non dissoluen tur matrimonia, quæ vera fuerant, & tamẽ dissoluitur talis copulatio, ergo non licuit pluralitas vxorum etiã inter infideles, & ideo nunquam licuit.

Pluralitas vxorũ non temp fuit illicita.

Dicendum, ꝙ pluralitas vxorum non fuit semper illicita, immo è contrario semper fuit licita ante Christi prędicationem, & licebat generaliter, tam Gentilibus quàm Iudęis, & nõ erat dispensatio aliqua, sed iure suo quilibet poterat habere multas vxores, vt supra fuit ostensum. q. 25. vsque 29. sed Christus fecit esse illicitam pluralitatem vxorum, quia hanc vetuit Matt. 19. c. & quia lex sua omnes homines obligabat, cum ipse esset Deus, fuit de cętero inter omnes homines illicita vxorum pluralitas, siue fideles, siue infideles essent, & siue eis notificata esset ista diffinitio Christi, siue non, quia esse eis ignotam solum proderat ad excusandum eos a peccato contrahendo cum multis, non tamen ad faciendum matrimonium tale tenere, & iõ nunc, quando infideles contrahunt cum multis, illud non est matrimonium, sed fornicatio, vel adulterium, in lege autem Christi non permittũtur peccata, cum potius per eam remittãtur præterita peccata, ideo qui taliter contraxerunt non permittuntur simul manere. Et ob hoc duo matrimonia, quæ reputantur ab infidelibus, soluuntur in conuersione ad fidem Christi, vnum est quando infidelis contraxit cum multis, qualis est consuetudo Paganorum, & Saracenorum: nam quia matrimonium non tenuit cum omnibus, sed solum cum prima, cogetur conuersus ad Christum omnes alios relinquere. in alleg. c. gaudemus. Alius casus est, quãdo inter infideles quis repudiat vxorem, quod infideles licere sibi putãt, nam si accipiat infidelis aliã, & postea conuertatur non permittetur tenere quam tunc habet, quia non est vxor eius, sed illa, quam repudiauit: vnde illam sibi reconciliabit, & tenebit in vxorem, si autem noluerit illam recipere cogetur manere sine coniuge, illa viuente. eo. c. gaudemus.

Matrimonium contractum ab infidelibus etiam in gradu vetito a Canone ipsis conuersis tenet. Quæst. CXLIIII.

SEcvs autem est de illis infidelibus, qui contraxerũt in gradibus apud nos vetitis, nam quamuis non liceat nobis, aut eis iam conuersis in talibus gradibus ꝓtrahere, licebit tamen eis post conuersionem manere in illis gradibus, in quibus cõtraxerunt de consang. & affinit. c. de infidelibus: ratio autem diuersitatis est, quia matrimonium cum pluribus mulieribus simul nũquam potuit tenere, quia est contrarium legi Christi, & ideo in conuersione ad fidem Christi coguntur separari illi, qui neque coniuges fuerunt, neque esse potuerunt. similiter de illo, qui repudiauit vxorem, & accepit aliam: nam & ista non potuit esse vxor, quia lex Christi vetat repudiũ, sicut vxorum pluralitatem, & ostendit non esse vxorem eã quæ secundo ducitur. Matth. 5. & 19. cap. ideo in conuersione cogitur dimittere istam secundam, & redire ad repudiatam, vel manere sine coniuge. De illis vero, qui in gradibus vetitis contraxerunt, non est sic; quiã matrimonium inter ipsos tunc tenuit, cum illud Christus non vetuerit: nam Christus non distinxit gradus aliquos, intra quos sit illicitus contractus, sed solũ canones ecclesiastici hos distinxerunt, sed infideles quandiu infideles sunt non arctantur cõstitutionibus canonicis. de diuort. cap. gaudemus, ideo nõ obstat canon contractui ipsorum, & ita licite cõtrahunt, & matrimonium tenet, cum autem matrimonium semel tenet non dissoluitur, quia quos Deus coniunxit homo non separet: Matth. 19. cap. omnes autem coniunguntur a Deo, qui non coniunguntur contra legem Christi, vt innuit August. in epistola ad Pollentium: & tamen tam fideles quam infideles, qui secundum consuetudines suas aut leges iungentur, non iunguntur contra legem Christi, quia ipse nullos gradus in matrimonio distinxit: ergo omnes tam fideles, quam infideles coniunguntur a Deo, & sic non debent separari ab homine: non ergo coget Ecclesia eos separari. Et hoc non solum est quantum ad Iudęos, qui conuertuntur, sed etiam quantum ad Paganos, quia licet contraxerint in casibus vetitis inter nos permittentur manere copulati post cõuersionem. De Iudęis patet. de consang. & affini. cap. de infidelibus. De Paganis patet. de diuort. ca. gaudemus. Et sicut est hoc quantum ad gradus consanguinitatis, etiam est quantum ad gradus affinitatis inter nos prohibitos, quia tam Iudæi, quàm alij infideles si in eis contrahunt, & postea conuertantur permittẽtur manere copulati. de Iudęis patet, nam secundum ritum veteris legis, licebat alicui accipere sororem fratris sui post mortem eius ad fuscitandum semen: immo erat necessarium, aut incidebat non faciens in pœnam: Deuteronom. 25. cap. ideo cum matrimonium istud teneret Deo iubente postquam ad fidem venirent, non separarentur. Idem erat de Paganis: nam Liuonienses tarde conuersi sunt ad fidem, & quandiu infideles erant, cõsuetudo ipsorum erat, vt defuncto fratre viuẽs frater acciperet vxorem eius ad suscitandum semen, sicut faciebant Iudæi, talibus autem conceditur, quòd cum conuersi fuerint maneant cum eisdem coniugibus, sed post cõuersionem non licet eis de nouo sic contrahere etiam existente eadem causa, idest, quòd vnus fratrum moriatur sine semine. de diuort. cap. Deus qui.

Sed prędicta de matrimonio contracto inter infideles, quod in conuersione ad fidem non dissoluitur, intelliguntur quando infideles contraxerũt in gradibus licitis secundum leges eorum communes, aut municipales, aut consuetudinem regionum suarum. Nam tale matrimonium quantumcunque sit in gradibus inter nos vetitis valuit cum contraherẽt, & non separabuntur sic copulati. si autem coniuncti sint cõtra leges, aut consuetudines ipsorum, non tenuit matrimonium cum contraheretur: ideo quando ad fidem redierint non permittuntur manere copulati, quia sicut baptismus, vel fides non tollit matrimonia, quæ fuerunt, ita non facit esse matrimonia ea, quæ non fuerunt ante conuersionem. Prędicta autem patent per id quod dicitur, de diuort. cap. gaudemus, s. Vtrum Pagani vxores accipientes in tertio, vel in secundo, vel in vlteriori gradu sibi coniunctas sic coniuncti manere debeant post conuersionem suam, vel ab inuicem separari. Et ita non dixit vtrũ Pagani accipientes vxores in gradibus a canone vetitis: sed solum dixit in secundo, & tertio, & vlteriore gradu ac si diceret, si fuerint infideles copulati in primo gradu, vt frater cum sorore, vel ante omnem gradum, s. mater cum filio, vel pater cum filia post conuersionem non manebũt sic copulati, & hoc est, quia contraxerunt contra proprias leges, nam inter Paganos, & Iudæos est secũdus gradus, & quilibet sequens licitus ad contrahendum, sed non primus, ideo si contraxerint in primo, non permittentur manere copulati post conuersionẽ. Et hoc patet, quia eodem ca. gaudemus. dicitur, & in prędictis gradibus a Paganis quo ad eos matrimonium licitè simul contractum, & sic in secundo, & tertio, & vltra gradibus dicitur, quòd est matrimonium licitè cõtractum inter eos, & non ante, idest non in primo, similiter de consan. & affini. cap. de infidelibus. dicitur: De infidelibus ad fidem conuersis vtrum si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta citra gradus consanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint separari debeant post baptismum, & sic dubium agitur de illis, qui contraxerunt in gradibus concessis secundum legem Moysi, & vetitis a canone: unde innuitur, quòd in his nõ separentur. Si autẽ contraxerint in gradibus etiam secundum legem Moysi vetitis dissoluetur matrimonium, ideſt nõ permittentur permanere, quia nõ fuit vere matrimoniũ. Est autem ratio prædictorum, quia matrimonium, quod vere fuit ante transitum ad fidem non dissoluitur per transitum ad fidem, quod vero non tenuit inter infideles, nec permittetur permanere post baptismum, & illud erit adulterium, vel saltem fornicatio. quòd vero inter infideles teneat, vel non teneat matrimonium, non pendet ex alio, nisi quòd contrahatur secundum leges, vel consuetudines ipsorum infidelium, quæ leges, vel consuetudines quantum ad illud faciunt contractum licitum inquantum non sunt cõtra legem Dei. Cum autem infideles non seruant leges, vel consuetudines suas, non habet actus aliquid secũdum quòd sit licitus, ideo tale matrimonium nõ tenebit: erat igitur illicitus concubitus, vnde in transitu ad fidem dissoluetur: quicunque enim contractus non tenuit inter infideles, multo minus tenebit inter fideles, inter quos sunt plures gradus vetiti, quam inter infideles. Et tamẽ si accideret aliquos infideles esse, inter quos plures gradus essent vetiti in matrimonio quam inter fideles, vt si essent aliqui inter quos non liceret contrahere vsque ad sextum gradum, siq infidelium eorum contraherent in quinto gradu nõ teneret matrimonium, ideo etiam in conuersione ad fidem non teneret matrimonium: poterat tamen de nouo contrahi cum tales personæ essent legitimæ ad contrahendum de nouo in nouo testamento.

Opinio quorundam contra præcedentem dicentium, quòd matrimonium contractum inter infideles, non manet in nouo testamento, nisi quando copulatum est in illis gradibus, qui secundum legem veterem erant liciti. Quæst. CXLV.

SEd aliqui dicunt, quòd matrimonium contractum inter infideles non manet in nouo testamento, nisi quando copulatum est in illis gradibus, qui secundum legem veterem erant licita, alias dissoluetur.

Et patet primo, quia de diuort. capitu. gaudemus. dicitur accipientes vxores in secundo, vel tertio, vel vlteriore sibi gradu coniunctas, & tamen isti sunt gradus qui permittuntur in veteri testamento: Leuitici decimo octauo capit. ergo in alijs si contraxerint dissoluetur contractus.

Secundo patet, quia de consanguin. & affinita. cap. de infidelibus petitur, an matrimonia infidelium dissoluentur per conuersionem ad fidem: & dicitur, ꝙ non, si fuerunt contracta secundum statuta veteris legis, scilicet vtrum, si ante conuersionem suam secundum veteris legis institutа citra gradus consanguinitatis a canone denotatos fuerint cõiuncti, separari debeant, & dicitur, quòd non, & sic ad hoc, quòd infideles conuersi ad fidem non separẽtur in suis matrimonijs ponderatur ibi, quòd contrahant secundum statuta veteris legis, ac si dicat, quòd si cõtrahant in gradibus vetitis a veteri lege, non tolerabuntur copulati, & hoc dixit de omnibus infidelibus.

Ad istud argm̃ rñde tur inf. qõ. 165.

Tertio patet, quia de diuort. capit. Deus qui, dicitur circa Paganos qui conuertebantur de Liuonienſibus ad fidem, quòd permitterentur manere cum relictis fratrum suorum, ideſt vxoribus si illud facerent secũdum legem Moysi ad suscitandum semen fratrũ suorum, scilicet, dispar est ritus Liuonienſium ad fidem conuersorum, ac ratio, propter infirmitatem gentis eiusdem concedimus, vt matrimonijs cõtractis cum relictis fratrum: si tamen fratribus sine prole decedẽtibus, vt semen defuncti iuxta legem Moysaycã suscitarent cum talibus contraxerunt, & sic ponderatur ibi, quòd contraxerint secundum legem Moysi, & tamẽ isti Liuonienſes non erant Iudæi, nec Saraceni, sed Pagani quidam, ideo etiam circa infideles non Iudæos conuersos ad fidem, vt matrimonia eorum teneant, requiritur, quòd contrahant secũdum legem Moysi.

Ad istud argm̃ rñde tur inf. qõ. 166.

Quarto patet, quia videtur, quòd cum talibus ex dispensatione agatur, vt eodem capitu. Deus qui. Cum dicatur concedimus, vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum vtantur, ista concessio est dispensatio.

Etiam ponitur ibi causa dispẽsationis, cum dicatur propter infirmitatem gentis eiusdem, ac si dicat aliter non permitteretur, ergo non est verum, quòd quandocunque gentiles contrahunt secundum leges suas, aut consuetudines iuste contrahunt, quia alias non attenderetur, quòd contraherent secundum instituta legis Moysi, etiam non permitterentur manere ex dispensatione, sed iure proprio.

Matrimonium contractum inter infideles secundum leges, vel consuetudines suas, etiam ipsis conuersis, tenet. Quæst. CXLVI.

DIcendvm, quòd vera est regula supra posita, scilicet, quòd illud matrimonium maneat post conuersionem ad fidem, quod valuit, vel valere putabatur, quando contrahebatur inter ipsos infideles, & non plus est de Iudæis, quam de alijs infidelibus, sed inter quoscunque eorum contractum fuerit secundum leges, & consuetudines gentis, est matrimonium, ideo in conuersione non dissoluitur. Et ratio huius est, quia per fidem non soluuntur matrimonia, sed crimina remittuntur 28. qõ. 2. si quis habuerit, & tamen inter infideles non Iudæos contrahuntur matrimonia aliqua, quæ reputantur vera matrimonia. de diuort. c. quanto. & c. gaudemus. Ergo illa non dissoluuntur per transitum ad fidem. Secundo, quia illud vere dicitur matrimonium, quod est legitimum, & tamen inter infideles non Iudęos sunt matrimonia legitima, quia legitimum dicitur, ꝙ legali institutione, vel prouinciæ moribus contrahitur, vt habetur 28. q. 1. §. item illud: & idem dicit Magister lib. 4. Sent. dist. 39. & tamen aliqua matrimonia contrahuntur inter Paganos legali institutione, i. secũdum leges ipsorum, vel prouinciæ moribus, ideſt iuxta consuetudines regionis suę, ergo illa erunt legitima, & sic non soluentur in transitu ad fidem.

In qõ. 144.

Tertio, quia Apostolus prima ad Corinth. septimo capitu. dixit: Si frater habet vxorem infidelem, & illa consentit habitare cum illo, non dimittat illam: dixit

autem de infidelibus generaliter, in quo tam Iudęos quam Gentiles accepit: & adhuc potius Gentiles, quia quando Apostolus loquebatur, plures conuertebantur de Gentilibus quam de Iudęis: ergo matrimonium contractum inter infideles Gentiles non dissoluebatur.

Quarto patet in alleg.ca.gaudemus. vbi de paganis loquitur expresse litera,& nō de Iudæis, & tamen inter illos dicit matrimonia aliqua contrahi,quæ nō dissoluantur per transitum ad fidem,immo coguntur fideles facti tales retinere vxores, vel sine coniugibus manere eodem cap.ergo fuerunt matrimonia contracta inter paganos,non igitur requiritur, quòd contrahant secundum legem Moysi, & hoc maxime patet ex ratione secūda supra posita,scilicet matrimonium legitimum non dissoluitur per transitum ad fidem,& tamen ad hoc,quòd sit legitimum non requiritur, ꝙ sit contractum secundum legem Moysi, sed est satis, ꝙ sit contractum secundum cōsuetudinem regionis contrahentium, ergo etiam non contractum secundum legem Moysi tenebit, si contrahatur secundum morem ipsorum paganorum.

Ad alterius opinionis rationes positas supra quæst.145.respondetur. Quæst. CXLVII.

ET secundum hoc respondebitur ad rationes in contrarium factas supra: prima erat de ca. gaudemus: vbi dicitur de contractu in secundo,tertio,& in vlteriori gradu, quòd ibi non dissoluantur matrimonia,& talis contractus est secūdum legem Moysi. Dicendū,quòd verum est Iudęos sic contrahere per legem sibi quondam datam, & tamen ibi non agitur de istis gradibus, inquantum sunt concessi in lege Moysi, sed solum inquantum pagani etiam illis in matrimonijs suis vtuntur, cū dicatur eodem cap.gaudemus, & in præmissis gradibus a paganis quo ad eos matrimonium licite sit contractum,& ita non referuntur ibi isti gradus secundus tertius, & vlteriores,inquantum a Iudęis tenentur, sed inquantum pagani illos seruant,vel ex lege, vel ex consuetudine.

Multę ceremonię, & leges Iudęis, & paganis sunt cōes,& vnde hoc euenit.

Circa quòd sciēdum, quòd multæ ceremonię sunt Iudæis,& paganis communes: immo non fuerunt cōcessæ Iudęis,nisi quia illas habebant Pagani: nam quādo Deus dedit legem Iudęis erant ipsi consueti in legibus, & consuetudinibus Gentilium, & si voluisset Deus arctare eos negando quædam, quæ Gentilibus licebant non sustinerent Iudæi legem, tam arctam, & recederent:ob hoc ergo concessit eis Deus ea,quibus Gentiles vtebantur,licet non essent omnino bona,solum tollens idolatriam, & quæ ad illam pertinere poterant,nam circa hanc ita districte se habuit,quòd nō solum ipsam,sed etiam occasiones ad illam vetuit, & ob hoc sunt quędam in lege Dei permissa Iudæis,quæ in se videntur mala,vt dare libellum repudij: & ita dixit Christus Matth.19.cap. Ad duritiam cordis vestri libellus repudij datus est,idest non erat bonus,sed vos non poteratis tolerare legem meliorem, & hoc propter duritiam cordis vestri, sed hoc concessum est Iudæis,quia vtebantur libello repudij, & repudiatione, vt Gentiles,& Pagani nunc vtuntur. Et apparet etiam in legibus Romanorum,quæ erant communes, in q̄bus habetur diuortium,& repudium. Similiter erat inter Gentiles dare ad vsuram, vt patet ex legibus Romanorum,quæ vsuras certo modo permittunt,pagani quoque licitas putant vsuras,Iudæi autem non possent tolerare legem vetantem vsuras,ideo cōcessit eis vsuras arctando aliquo modo, quia pagani omnibus dant ad vsuram,siue cognatis,siue alienis: Deus concessit Iudęis,vt darent ad vsuram gentilibus, aut conuersis de Gentilitate,sed nō Iudæis, qui sunt de semine Iacob. Deuteronom.23.c. Ita autem erat de gradibus matrimonij: nam Gentiles contrahebant in omnibus gradibus cōsanguinitatis,nisi in primo, s.frater & soror non contrahunt,cęteri autem cōtrahunt, & ideo concessit Deus Iudæis istum ritum circa gradus cognationis Leuitici decimo octauo, & vigesimo capitu.quia si non concederet nō sustinerent legem de affinitate: similiter quosdam gradus, aut personas vetuit, in alijs concessit Leuitici decimo octauo capitu. & hoc similiter faciebat iuxta consuetudinem Gentilium: & patet,quia vxor fratris mei est mihi in primo gradu affinitatis affinis, & non licet eo mortuo cōtrahere cum illa, & tamen in veteri testamento non solum non erat illicitum, immo erat necessarium,quādo moriebatur vnus de fratribus habens vxorem, & sine semine,alius eius frater accipiebat vxorem mortui ad suscitandum semen defuncto: Deuteronomij vigesimoquinto capit. Et hoc fieri iussum est Iudæis, quia sic obseruabant illud Gētiles antequam daretur lex Moysi,& quando data est: & nollent ipsi aliter se habere,patet hoc Gene.trigesimo octauo capitu. vbi Iudas filius Iacob accepit pro filio suo primogenito nomine Her vxorem nomine Thamar, & illo mortuo sine semine iussit Iudas secūdo filio suo nomine Onan, quòd acciperet Thamar vxorem fratris sui ad suscitandum semen: accepit eam,& ipse mortuus est sine semine: supererat tertius filius, scilicet Sella, & hunc petiuit Thamar sibi dari ad suscitandum semē. eodem cap. & sicut erat ista lex suscitationis seminis inter gentiles tunc, & ob hoc Iudæi suscepērūt eam, ita de omnibus alijs iudicialibus fere credendum est, & potissime de illis, quæ aliquid mali continere videbantur,quòd ideo Iudęis datæ sunt, quia Gentiles tūc eis vtebantur, & nō possent Iudæi assuefieri ad legem arctiorem,vel duriorem, quam esset illa, in qua prius viuebant.

Sicut autem istę leges erant prius apud Gentiles, quàm apud Iudæos,ita & postea fuerunt continuatæ inter Gentiles, nam suscitatio seminis prius fuit apud Gentiles quàm daretur lex Moysi, vt nūc dictum est, & postea mansit vsque ad tempora Innocentij Tertij inter Liuonienses, nam illi accipiebant vxores fratrū suorum defunctorum ad suscitandum semen. de diuort.capit.Deus qui.& hęc talia matrimonia iussit ecclesia in conuersis non dissolui, & tamen iste Innocentius Tertius nouus est, nam incępit prędidere anno a natiuitate Domini 1197.& præfuit annis decem octo scilicet,vsque ad annum 1215.cui successit Honorius, & ita ab obitu huius Innocentij vsque ad tempus nostrum non sunt ducenti triginta septē anni, & tunc ꝙ seuerabat lex ista de suscitando semine inter Liuonienses, & mansisset vsque nunc, nisi ad fidem conuersi fuissent, nam post conuersionem non permittitur, quòd de nouo accipiant vxores fratrum ad suscitandum semen in alleg.capit. Deus qui. Sicut autem fuit de hoc, ita de gradibus cōsanguinitatis, quos videntur accepisse Iudæi a Deo, quia talibus gradibus vtebantur Gentiles ad matrimonia,scilicet,quòd isti gradus manserunt in vsu Paganorum,ita quòd in omnibus gradibus consanguinitatis contrahant, nisi in primo,& ita in secundo tertio, & vlterioribus gradibus iudicatur matrimonium secundum eos legitimum, & hoc significatur in alleg.c.gaudemus, s.& in præmissis gradibus a Paganis quo ad eos matrimonium licite sit ꝓctum, & ita nō reputatur illicitum ab Ecclesia, quia Iudęi in illis gradibus ſm legem suam ꝓhunt,sed quia a Paganis secundū suas consuetudines iudicatur tale matrimonium licitè esse contractum, pagani tamen de lege Moysi nihil curant,neq; aduertunt quid in ea scriptum sit.

Secunda ratio quæst. superioris 145. dissoluitur. Quæst. CXLVIII.

SECVNDA ratio erat supra ꝙ extra de consan. & affini.c.de infidelibus,dicitur quòd infideles cōuersi ad fidem maneant copulati, sicut prius inspicitur,si contraxerunt secundum statuta veteris testamenti in gradibus vetitis a canone:nā tunc tenet matrimonium;si autem contraxerint in gradibus a canone vetitis, & non secūdum statuta veteris legis,non permittuntur copulati: dicendum ꝙ aliud est solum intelligitur de Iudæis: nā licèt dicatur de infidelibus nō intelligitur de omnibus infidelibus, sed restringitur ad infideles,qui sunt Iudæi,& de illis vetitum est, ꝙ si contrahant secundū statuta legis Moysi permittentur manere in suis matrimonijs post conuersionem, quia hoc solum putatur ab eis licitum, quod fit secundum legem Moysi: ergo si contra legem Moysi contraxerint, quia illud matrimonium, neque potest secundum eos, neque secūdum nos licitum reputari,quia nullo modo est licitum; ideo nō permittentur taliter copulati,qui conuertūtur. Secus autem est de infidelibus paganis, a quibus lex Moysi non putatur esse lex,sed solum illa, quibus ipsi vtunt, ideo iudicatur ab eis contrahi matrimonium licite, quando secundum leges suas contrahitur,etiā si non fit secūdum legem Moysi. Quod vero de solis Iudęis intelligatur ca.illud,de infidelibus, licet postea per similitudinem rationis extendatur ad paganos,sicut fit in alijs: extra de Iudęis,& Sarac.cap.cum sit nimis,patet in causa,quæ redditur eodem cap.de infidelibus,s. consultationi tuę duximus respondendum,quòd matrimonium sic contractum non est post baptismi lauacrum separandum,cum a Iudæis dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere, ipse respondit,quos Deus coniunxit homo non separet,per hoc innuens esse matrimonium inter eos, & sic inter Iudæos ostendit ibi esse matrimonium, & de eis respondet applicans ad eos solum tunc verba domini, & tamen Iudæi non aliter licite putant contrahere neque contrahunt, nisi secundum legem Moysi contrahant,ideo de illis intelligitur, & non de paganis,& sic paganorum erit matrimonium,licet non fit secundum legem Moysi.

Secundo patet, quia Pagani non obligantur ad legem Moysi,ideo ad hoc, quòd matrimonium ab eis contractum sit legitimum non oportet, ꝙ sit secūdū legem Moysi,nam illa nec illos obligat nūc, nec etiā Iudęos,ideo multo minus gētiles ad hoc,quòd secūdum eam reddantur illorum matrimonia legitima.

Tertio,quia non solum non obligat, immo nō est licitum illam obseruari iuxta illud ad Gala.5.ca.Si circuncidimini Christus nihil vobis proderit, ergo non erit necessarium illam seruari ad reddenda matrimonia paganorum legitima.

Quarto,quia si obseruatio alicuius legis,præterquā legis paganorum,esset eis necessaria ad reddenda eorum matrimonia legitima, maxime esset obseruatio legis Christi,cum hæc sola sit,in qua est salus, & tamē etiam si non contrahant pagani in gradibus licitis nobis, est legitimum matrimonium, ergo non requiritur,quòd contrahant secundum legem Moysi.

Quinto patet, quia si contrahere in gradibus legis Moysi sit licitum alicui, non erit hoc,quasi lex illa de se habeat vim faciendi matrimonium legitimum, cū illa non sit iam lex, sed inquantum putatur ab obseruatoribus eius,quòd illa sit lex, & facta secūdum eam sint legitime facta, & tamen pagani non putāt legem Moysi esse legem,aut se teneri ad illam,ergo non fiet aliquis actus legitimus eis operantibus per illam.

Primum patet,quia talis opinio facit aliquid licitū, extra.qui filij sunt legiti.cap.ex tenore. vbi natus ex adulterio reputatur legitimus, & gaudet iure legitimæ prolis, quia genitus est ex muliere ducta in facie Ecclesiæ,licet illa non esset vxor, quia vir eius illam habebat in vxorem, & de isto casu dicitur eodem titulo. capitu.gaudemus. scilicet prolem de infidelium coniunctionibus natam cum secundo,vel tertio, vel vltēriori gradu secundum opinionem illorum matrimoniali contraxerint affectu, post fidem receptam vtilitate publica suadente legitimam volumus reputari. Et ita dicit matrimonium tenere solum, quia ipsi opinantur, quòd teneat, & tamen pagani non reputant tenere matrimonium contractum secundum legem Moysi,aut saltem exigi ad hoc,quòd teneat,quòd cōtrahatur secundum legem illam, ergo non tenebit secundum eos contrahendo per legem Moysi.

An matrimonium contractum in gradibus prohibitis lege diuina, scilicet Moysi (vtputa in primo gradu consanguinitatis, & affinitatis, & inter ascendentes, & descendentes primi gradus, inter quos nullus est gradus) teneat. Et an Papa possit dispensare in omnibus his gradibus lege diuina prohibitis, & in quibus etiam si potest, non debet, nec expedit. Quæst. CXLIX.

SED aliqui putant aliter, scilicet, quòd non valeat matrimonium si sit contractum in alijs gradibus, quàm in illis, qui sunt diuina lege concessi: in prohibitis autem quòd nunquam teneat,& hoc volunt, non quasi lex Moysi nunc obliget, sed quia Deus diffiniuit illos gradus non licere, & cęteros licere, & ita ex hoc apparebat posse contrahi in illis, vel nō esse illos de se illicitos, cùm Deus illos concederet: de cęteris autem, quos Deus vetabat nō apparebat aliquo modo an essent liciti,& ideo non concedit,quòd in illis iudicentur matrimonia licita,vel legitima.

Opin. quorundā tollitur.

Et patet hoc aliquo modo ex eo quod dicitur de restit.spo.capit.literas, scilicet quando aliquis gradus consanguinitatis opponitur, in quo sedes apostolica dispensare non potest, nec etiam consueuit, & infra eod.cap. dicitur opinioni autem vltimæ, videtur non incongruè adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur, sed in interdictis cōstitutione humana locum habeat restitutio cum effectu,cum in illis dispensari non possit,in illis valeat dispensari.

Et ita innuitur, quòd cum dispensari non possit in gradibus illis non teneat vllo modo matrimonium, & ideo in conuersis ad fidem solum iudicabitur matrimonium tenere, si non sit citra gradus diuina lege prohibitos.

Sed dicendum,quòd hoc non stat.Primo quia non est verum, quod præsupponitur, scilicet, quòd non possit dispensari in gradibus diuina lege prohibitis, quia quamdiu illa lex durabat,cùm esset lex Dei non poterat aliquis in ea dispensare,cum inferior non possit dispensare circa mandatum superioris, sed nunc illa lex non manet, nec est lex Dei, quia prorsus cessauit: ergo non solum non est verum, quòd non possit in ea dispēsari, immo non indiget dispensatione cum non obliget. Apparet dictum,quia lex Moysi non fuit generalis, sed solum data Iudæis, ideo alios non obligat: pagani igitur non obligabuntur illo statuto.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundo, quia id, qđ de gradibus consanguinitatis, F
& affinitatis expressum est circa mrimonium in lege
Moysi, fuit cęremoniale, sed cæremonialia omnia, &
iudicialia ablata sunt, nam lex translata est, & sacerdo-
tium simul ad Hebręos. 8. cap. ergo non obligat, & ita
non indiget dispensatione.

Nisi aliquis dicat, q̄ est de iure naturali determina-
tio illorum graduum, & in lege naturali non fit dispē
satio, nec factum contra eam tenet. Sed dicendum, q̄
non stat, nam si de lege generali esset, nūquam licuis-
set contrarium, & tamen licuit, quia aliquando cōtra-
hebant fratres, qui erant in primo gradu, s. a principio
mundi. Et si dicatur, q̄ erat propter necessitatem, quia
non erant tunc aliæ personæ, cum quibus contrahere
tur: dicendum quòd ex hoc apparet non esse secun- G
dum se malum, quòd fratres inuicem cōtrahant, quia
si malum esset, fecisset Deus simul multos viros, & sę
minas, & nati ab illis contraherent, & tamē non fecit,
ideo ostendit, quòd non erat ex se malum, quòd fra-
tres contraherent.

Et adhuc a fortiori apparet hoc in gradibus affini-
tatis, nam in consanguinitate vetatur solum primus
gradus, & id quod est ante gradum, s. ascendentes, &
descendentes, vt non contrahant filij cum matribus,
& patres cum filiabus, & de his aliqua ratio videri po-
terat, quòd ad naturam pertineret prohibitio propter
nimiam coniunctionem, sed de affinitate non est sic:
sunt enim multi gradus prohibiti, de quibus non ap-
paret causa, quòd pertineāt ad naturalem prohibitio-
nem, s. nouerca, soror matris, soror patris, vxor patrui,
vel auūculi, nurus, idest vxor filij, vxor fratris, filia vxo-
ris, soror vxoris simul cum vxore: inter has enim non
est aliqua attinentia, nisi mediantibus alijs personis, q̄
attinentia magis est secundum rationem, quā secun-
dum naturam, cum non communicent in sanguine,
& radice, sicut cognati: ergo prohibitio contrahendi
cum his non est de iure naturæ, sed de legali institutio
ne, & ideo pertinuit istud ad quandam cæremoniam
honestam, & non ad præcepta de lege naturæ, sed om
nia talia cessauerunt manētibus solis moralibus, ergo
non obligamur nunc ad seruandos illos gradus.

Prohibitio graduūpar tim est de iure natu- rę partim de iure po sitiuo.

Est tamen aduertendum, quòd circa prohibitionē
graduum est aliquid de iure naturæ, & aliquid de iure I
positiuo. De iure naturę est, quòd inter aliquas perso-
nas vetitus sit coitus propter reuerentiam, est autem
positiuum determinatio harum vel illarum. Primum
patet, quia in coitu fit quædā irreuerentia, quia disco-
operitur turpitudo fęminæ cum qua est coitus, sed q-
busdam personis debemus tantum reuerentiam, vt ni
hil illarum turpe videre debeamus, ergo a talium cō-
cubitu est abstinendum, sed vbi est illicitus concubi-
tus est illicitum matrimonium: ergo quędam perso-
næ sunt, inter quas non debet esse matrimonium. Pri
mum patet, quia quando Deus vetat matrimonium,
& concubitum inter personas aliquas in omnibus il-
lis dicit turpitudinem talis, vel talis maris non reuela-
bis, & non est aliqua persona cuius concubitus prohi-
beatur, de qua non dicatur non reuelabis turpitudinē K
eius Leui. 18. ca. & tñ certum est quibusdam personis
debitam esse reuerentiam, ita vt non liceat aliquid tur
pe illarum manifestare, ergo quædam personę sunt,
cum quibus non debet esse commixtio. Secūdum ap
paret, quia determinatio tot, vel tot personarum, aut
talium, vel talium graduum nō est a natura, quę dicit
dictamen rationis in vniuersali, sed solum a positiuo si
cut Aristot. exemplificat libro 5. Ethic. esse quædam
de iure naturali sacrificare Deo, sed sacrificare Ioui,
vel Brasidę, vel offerre capram, aut duas oues est de iu
re positiuo, & hoc vocatur legale. Ideo cum Deus dif-
finierit certa genera personarum, tam in cōsanguini-

tate, quam affinitate, cum quibus non debeat esse cō-
mixtio, videtur q̄ sit hoc de iure positiuo, & non per-
tineat ad ius naturale, & ideo cum omnia pure positi-
ua, idest cęremonialia, & iudiciaria cessauerint, videt
quòd ista prohibitio graduum non obliget nunc. Et
patet, quia de lege Moysi, nihil nūc obligat, nisi id qđ
etiam si nō poneretur obligaret, sicut est de pręceptis
decalogi: nam etiam si Deus non dedisset pręceptum
de non adorando Deos alienos, & de non occidendo
& non dicendo falsum testimonium, obligarētur ho-
mines ad hoc. Nam alias daretur, quòd antequam da-
ta esset lex Iudęis, non esset peccatum colere idola, &
occidere homines: sed falsum est, quia Cain in princi-
pio sęculi maledictus est, quia occidit fratrem suum:
Gen. 4. cap. & tamen nemo diceret, quòd si Deus non
dedisset illam legem prohibitionis certarum persona
rum, esset quilibet homo obligatus ad cauēdum illos
gradus, ergo nō est verum, quòd sit illa determinatio
de iure naturæ, & ideo nec nunc obligabit.

Confirmatur istud, quia etiam inter mandata decalo-
logi fuit aliquid, quod nō erat pure de iure naturę, sed
ex quadam determinatione positiua, sicut erat obser-
uare diem sabbati, nam propter Deum abstinere ab
alijs operibus, vt Deo vacetur, est de iure naturali, q̄
autem in tali, vel tali die, aut toties fiat ista vacatio est
de iure positiuo, ideo cessauit obseruatio sabbati, ad
quam non obligamur nunc, & successit dies Domini
ca ex constitutione Ecclesiæ. Ita igitur cum determi-
natio horum graduum sit positiua, & non obligasset, H
nisi Deus illam posuisset, expresse videtur, quòd non
obliget nunc, & consequenter non solum potest fieri
dispensatio: immo non est necessaria cum nō obliget
lex illa.

In Ecclesia sunt noua instituta obligantia, non inquantum a Deo sint, sed ab ipsa Ecclesia. Quæst. CL.

Ecclesia tamen, in qua debuerunt esse no-
ua instituta viuendi, & debuit prouidere cir-
ca gradus consanguinitatis, & affinitatis, in
quibus liceat contrahi, & in quibus nō vidēs
honestum esse abstineri in omnibus illis gradibus, in
quibus Deus iusserat Iudęis abstinere, iussit quoque
abstineri, & quia non putauit hoc sufficere addidit
alios gradus. Ista patent, nam multa alia statuta fue-
runt in lege veteri, & cessauerunt: postea tamen Ec-
clesia videns illa conuenire nobis, statuit illa seruari, &
non obligant illa inquantum a Deo fuerunt statuta,
sed inquantum de nouo Ecclesia illa statuit, sicut pa-
tet extra de homicid. capitu. siquis per industriam. &
de adulterijs. capitu. si seduxerit. & de furt. capitu. qui
furatur. & de iniu. dam. capitu. si rixati. & capitu. siquis
foderit. & capitu. si vos aliena. & capitu. si leserit, & ca-
pitu. si egressus. quę habentur Exodi vigesimoprimo,
& vigesimosecundo capitu. & multa huius de manda
tis iudicialibus veteris testamenti sunt in Decretis ca-
nonizata per nouam institutionem. Sic ergo fuit de
prohibitione graduum ad contrahēdum, quia Eccle-
sia vidit statutum illud honestum esse, & conuenire
legi Christi, ideo statuit de nouo illos gradus obserua
ri, & non solum hos, sed & addidit alios gradus, nam
iussit vsque ad septimum gradum consanguinitatis
inclusiue non licere contrahere matrimonium, vt pa
tet trigesimaquinta quæst. tertia. capit. de affinitate. &
hoc diu obseruatum est, scilicet vsque ad tempora In-
nocentij Tertij, qui in concilio generali statuit solos
quatuor gradus consanguinitatis esse vetitos, in cæte-
ris autem licere contrahere, & ideo statuit quantum
ad affinitatem solos quatuor gradus esse vetitos, de cō
sang. & affinit. cap. non debet.

Causa

Causa autem quare Ecclesia vetuit plures gradus, A
quàm vetuisset Deus in veteri testamento, fuit, quia
Deus iussit in illis gradibus abstineri propter reuerē-
tiam debitam quibusdam personis, ita vt non reue-
letur turpitudo earum, & circa plures personas fuisset
iustum seruari reuerentiā istam: si tamen Iudæis plu-
res gradus interdicerentur non tolerarent illud; ideo
Deus solū istos vetuit: ecclesia autem voluit quicquid
honestum erat fieri imponere tanquam lex impone-
retur illis, qui ex charitate possent tolerare quicquid
imponeretur, & ita vsque ad septimum gradum se
extendit prohibitio.

Alia causa erat ad dilatādam charitatem: homines
in veteri testamento paucam charitatem habebant, B
quam extendere non poterant ad extraneos, sed solū
ad cognatos suos, & valde propīquos, vnde de his ac-
cipiebantur coniuges, vt ijdem essent cōiuges, qui co
gnati. In nouo autem testamento debuit charitas ex-
tendi ad omnes, quæ magis extenditur quanto sunt
plura nomina necessitudinum, & attinētiarum: ideo
debuerūt matrimonia esse extra cognationem, vt alij
essent cognati alij affines. Et ad hoc satis fuit conue-
nienter statutum, vt vsq; ad septimum gradum inclu-
siue abstineretur, quia vltra illū vix ab aliquo cogno-
scitur cognatio. Postea autem ecclesia reduxit vsque
ad quartum gradum, tam cognationem, quam affini-
tatem in alle. c. non debet. & causa reductionis fuit, qa
non poterat prohibitio vltra quartum gradum seruā-
ri, sine magno damno, nam laqueus parabatur anima
bus, & erat quasi impossibilitas, aut difficultas magna C
vbique istos gradus posse distinguere, & maxime fie-
bat hoc circa genera duo affinitatis, i. secūdum & ter-
tium, & circa sobolem ex secundis nuptijs procreatā
progenięi viri non copulandum: nam secundū & ter-
tium genus affinitatis non obseruatur nūc, sed solum
primum, & istud solum vsq; ad quartum gradum. Et
tamen cum tota hac reductione, adhuc mansit maior
prohibitio in nouo quam in veteri testō, nam ibi in-
ter ascendentes non licebat contrahi, & descendētes,
& inter transuersales in primo gradu, i. inter fratrem,
& sororem non licebat. In cęteris autem gradibus li-
cebat, i. in secundo, & tertio, & consequentibus, in no
uo autem testō est prohibitio vsque ad quartum gra- D
dum cōsanguinitatis inclusiue. De affinitate similiter
maior est prohibitio nunc, quam in veteri testō, quia
ibi solum vetantur personæ, quæ sunt in primo gene-
re affinitatis, & tñ vsque ad tpa Innocentij Tertij erat
prohibitio trium generum affinitatis. in alleg. ca. non
debet. Postea manet prohibitio solum primi generis,
sed ista extenditur vsque ad quartum gradum. eod. c.
& tamen computādo omnes personas inter quas ve-
tatur contractus inuenietur esse omnes in primo gra- E
du affinitatis, vel sunt de ascendentibus, vel descendē-
tibus, Leuiti. 18. cap.

Solutio quæstionis 149. quod Papa potest dispensare in omnibus gradibus, non tamen expedit, nec debet.

Quæst. CLI.

Svppositis his dicemus, q̄ Ecclesia statuit
circa gradus id obseruari debere, quod in vete
ti testō erat statutum extendēdo adhuc prohi-
bitionem illam ad plures gradus, & tñ per hoc
non fuit ablata potestas dispensandi in illis gradibus,
quia lex non manet, quæ obliget: nam q̄ nunc obser-
uemus gradus istos prouenit ex solo statuto Eccleſiæ,
& non ex lege Dei, quia illa iam cessauit: & tñ Eccle-
sia nullum statutū fecit, in quo non possit dispensare:
immo q̄ nō possit cassare & tollere: ergo poterit Ec-

clesia dispensare etiam in gradibus, tam cognationis
quam affinitatis lege diuina prohibitis, in quocunque
aūt potest dispensare Ecclesia potest dispensare Papa
cum ipse sit summus hierarcha in Ecclesia, ergo nul-
lus gradus consanguinitatis, aut affinitatis est, in quo
Papa dispensare non possit.

Est tamen verum, quòd non expedit dispensare,
quia multa licent, quæ tamen non expediunt, sicut
dixit Apostolus, prima Corinth. 6. capitu. omnia mihi
licent, sed non omnia expediunt. Et istud est propter
duo.

Primum, quia de se est honestum propter quan-
dam reuerentiam cognationis: non enim debet neq;
licet auferri omnem reuerentiam cognationis, sed
ista auferretur si in omnibus gradibus liceat contrahi,
ergo non debet licere per legem, neque per dispensa-
tionem.

Secundū, quia Deus significauit honestum esse ca-
ueri ab his personis, & esse inhonestū cōmiscri illis:
nam istam honestatem, & inhonestatem posuit pro
causa legis illius: ideo licet non maneat iam illa dispo
sitio legis, quia erat cęremonialis, manet saltem ratio
legis, s. honestas illa, quæ significata fuit per Deum, &
ista honestas, & inhonestas non tollitur, quia non in-
surgit ex lege, sed ex ipsa natura graduum illorum:
ideo non debet, aut non expedit in illis gradibus di-
spensari.

Est autem aliquid, in quo videtur nullo modo fieri
posse dispensationem, vt inter ascendentes, & descen- C
dentes, inter quos nullus gradus computatur, sed so-
lum inter transuersales, vt inter patrem & filiam, aūt
& neptem, filium & matrem, nepotem & auiam: nā
si inter hos dispensari posset, vt fieret matrimonium
tolleretur omnis reuerentia debita cognationi, & nul
la persona esset cuius turpitudinem non liceret reue-
lari, quia nulli sibi magis attinerent quam isti, & tñ de
iure naturę est, q̄ seruetur reuerentia cognationi, &
q̄ quarundam personarum turpitudo non reueletur:
ergo vī quòd iuste fuit, & ita de iure naturæ erit non
posse contrahi cum his, quia si cum his, licet tolletur
ius naturæ cum nullæ personæ relinquentur, cum q-
bus non liceat contrahere, & cum hoc videatur esse D
generale inter omnes ascendentes, & descendentes,
maxime videtur esse illicitum, siquis de descendenti-
bus accipiat vxorem de ascendentibus, vt si filius acci
piat matrem in vxorem, vel nepos auiam, maior quip
pe irreuerentia cognationis est, si filius accipiat matrē
in vxorem, quàm si pater filiam, licet modus attinen-
tiæ sit idem, quia in cōcubitu reuelatur turpitudo mu
lieris, & non viri: principaliter ergo ibi debet hoc ma
gis vitari, vbi debetur maior reuerentia, sed maiorem
reuerentiam debet filius matri, quam pater filię ergo
magis illicitum est, quòd accipiat filius matrem, quā
quòd pater accipiat filiam. In his autem non videtur
posse dispensari, non quidem quasi sit contra legem
Dei, sed quia est contra legem naturę, secundum quā
debetur quędam reuerentia cognationi. Et si in his E
non debeatur, in nullis debebitur.

Sed in transuersalibus non videtur, quare non pos-
sit fieri dispensatio tam in cognatione, quam in affini-
tate, & a fortiori in affinitate, quia affines non attinēt
sibi, nisi propter cognatos, in cognatione non relin-
quitur, nisi primus gradus, qui solus vetitus est per
legem Moysi, qui est fratrum inter se, & inter hos
licet non debeat dispensari, vt possit esse coniugium,
nō ideo negatur, quin aliquis talis casus accidere pos-
sit, in quo liceret dispensari, aut saltem non videtur
vnde ligata si potestas dispensandi: non enim videtur
hic aliud dicendū, nisi q̄ licet, & nō expedit, s. licet q-
dem fm rigorē iustitiæ, non licet tñ fm honestatem.

Papa nul-
lo mō pōt
dispensare
inter ascen
dentes, &
descēdētes
primi gra-
dus cōsan-
guinitatis,
inter quos
nullus gra
dus cōpu-
tatur, bene
tñ pōt di-
spensare ĩ-
ter trāsuer
sales, & q̄
est causa di
uersitatis.

In affinitate facilius est dispensari, s. vt accipiat quis in vxorem eam, quæ fuit fratris sui, vel nurum suam, vel sororem vxoris suæ, & vxorem patrui, vel auunculi sui defuncti, quia in his non est attinentia secundum naturam, sed secũdum rationem, in cognatis autem est attinentia secundum naturam, quia naturale est id secundum quòd attinent sibijpsis, inter has personas est nouerca: nam ad affinitatem pertinet, & non cognationem, & tamen non est aliqua persona, cum qua minus dispensetur, nam siquis nouercam suam in vxorẽ accipiat reuelando turpitudinem illius reuelat turpitudinem patris sui: Leui. 18. cap. nam ista est causa ibi posita, quare non liceat illam accipere, & tamen nulli tenetur quis in tota cognatione tantam reuerẽtiam seruare quantam patri, ergo a nulla affinitatum abstinere debet quantum a nouerca. Et ob hoc Apostolus in Ecclesia primitiua arguit quendam Corinthium, qa acceperat nouercam suam in vxorem tradẽs eum Sathanę prima Corint. 5. c. s. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis, nec inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat.

Quare Papa non põt dispensare inter ascẽdentes, & descendentes primi gradus.

Causa autem quare Ecclesia non possit dispensare inter ascendentes, & descendentes, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam: & tamen possit dispensare in omnibus gradibus cognationis, & affinitatis videtur esse Prima, qa si inter ascendentes, & descendentes non est necessaria prohibitio non erit necessaria inter aliquas personas, cum istę sint quibus maior reuerentia debeatur: & tamen falsum est, quia tolleretur omnis reuerentia cognationis. tamen aliqua reuerentia est de iure naturæ, & quod est determinate de iure naturæ non est dispensabile, & tamen inter fratrem, & sororem, q sunt in primo gradu cum non se habeant, vt ascendens, & descendens, sed vt æquales, non debetur talis reuerentia, ideo non est simile, & ita in hoc posset dispensari promptius si aliqua sufficiens causa occurreret, de affinibus a fortiori dispensabitur adueniente causa, vt dictum est.

Secundo quia inuenimus in his gradibus contra factum & licuisse, & tamen in ascendentibus, & descendentibus, nunquam inuenimus factum: nam in principio sęculi frater & soror inter se contrahebant, nam nulli alij erant, qui possent contrahere: si tamẽ fuisset de se malum coniũgi fratrem, & sororem instituisset Deus genus humanum in quatuor indiuiduis, s. duobus viris, & duabus fęminis, & filij istorum coniungerentur, & non esset commixtio fratrum, de ascendentibus, autem nunquam inuenimus factum cũ descendentibus, quin reprehendatur, sicut quando Loth cõcubuit cũ duabus filiabus, & geniti sunt inde Moab, & Ammon: Gene. 19. cap. Nam ibi excusatur Loth, s. quòd non vidit, quãdo filias cognouit carnaliter, quia eum inebriauerant, ac si dicatur si sciens egisset, esset res detestabilis nullam recipiens excusationem, quia tamen ipse fuit ignorans propter ebrietatem, aliqualiter excusatur non tamen omnino, quia vt dicit Aug. contra Faustum tantum est culpandus Loth, quantũ ebrietas illa meruit non quãtum incestus, & habetur 15. quęst. 1. cap. inebriauerunt. Inebriauerunt Loth filiæ eius, & se nescienti miscuerũt, qua propter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum ebrietas illa meretur. Filias autem excusari non est opus, sed dicere, quòd peccauerunt: nam de Loth est necessaria aliqua excusatio, aut saltem expediens eo, quòd sacra scriptura vocat eum virum iustũ secunda Petri. 2. cap. Et iustum Loth oppressum a nefandorum iniusta ac luxuriosa conuersatione eripuit, aspectu enim & auditu iustus erat. De filiabus autem non constat, quòd essent iustæ; ideo non est necesse

eas excusari a peccato, cum & in alijs possemus cõcedere eas peccasse, sed aliqua alleuiatio peccati earum est in quantum putauerunt, quòd nullus homo in toto orbe manebat, nisi ipsę, & pater suus, & sic aut periret genus humanum, aut necesse erat eas commiscери patri suo. Hac intentione egerunt: Gen. 19. cap. s. Dixit maior ad minorem: pater noster senex est, & nullus virorum remãsit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ: veni inebriemus eum vino dormiamusque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.

In primo gradu, & in cæteris consanguinitatis, & affinitatis Papa potest dispensare sed non debet, nisi cum maxima necessitate, & maxime non debet dispensare in gradibus in quibus Iudæi, & infideles abstinent, & quare. Qõ. C LII.

Circa dispensationem ergo dicẽdum, quòd inter ascendentes, & descendentes non possit fieri ex causis dictis: in gradibus autẽ omnibus consanguinitatis, & affinitatis fieri possit, & tamen non expedit fieri, nisi interdum magna causa subesset: simile dicit Leo Papa, & habetur 14. dist. cap. sicut quędam, s. Sicut quędam sunt, quæ nulla possunt ratione cõuelli, ita multa sunt, quę pro necessitate tempore, aut consideratione ętatum oporteat temperari.

Sed vnum aduertendum est, quòd Ecclesia nõ debet dispensare, licet possit, vt contrahatur in illis gradibus, in quibus infideles Iudęi, & pagani abstinent a cõiugio. Et ratio est, quia abstinere a quibusdam personis videtur pertinere ad quandam sanctitatem, & castitatem, quanto a pluribus autem abstinetur, tãto appareret maior sanctitas, sed turpissimũ est, quòd inter infideles appareat maior castitas, & mũditia quam in Ecclesia Dei, ergo non debet dispẽsari, vt aliqui Christiani contrahãt in illis gradibus, tam affinitatis quam cognationis, in quibus infideles putant illicitum esse sibijpsis coniungi, quia Ecclesia Christi debet eminere in omni sanctitate. super infideles, nam Christus accepit Ecclesiam sanctificans eam in lauacro spiritus, ita vt non haberet maculam, & rugam, aut aliquid huiusmodi: ad Ephe. 5. cap. Et ista sanctitas licet debeat esse in omnibus, ita vt infideles admirentur conuersationẽ Christianorum. prima Petri. 2. cap. s. Conuersationem vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo quòd detractant de vobis, tãquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis: tamen principaliter debebat esse in abstinentia ab operibus carnis. secunda Petri. 2. c. s. Obsecro vos tanquam aduenas, & peregrinos abstinere a carnalibus desiderijs, quæ militant aduersus animam. Et hoc ita seruabant Christiani in primitiua Ecclesia, tanta enim erat eorũ continentia ab operibus carnis, quòd gentiles de hoc mirabantur, sic patet prima Petri. 4. c. s. sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentilium consummandam, qui ambulauerunt in luxurijs, desiderijs, vinolentijs, comessationibus, & potationibus, & illicitis idolorum cultibus, in quo admirantur non concurrẽtibus vobis in eadem luxuriæ confusione blasphemantes.

Et ideo peccatum esset siquis istam puritatem de Ecclesia tolleret dispẽsans, vt in illis gradibus cõtrahi possit, in quibus infideles non putãt esse matrimonij, sed fornicationem, vel incestum; ideo licet non deficiat potestas Ecclesiæ ad dispensandum si expediret, non debet dispensare, quia regulariter non expedit.

Et patet istud fundamentum, quia Apostolus erubescit, quod sit inter fideles aliquod peccatum, quod non

non sit inter gentiles, quasi maior sanctitas appareat inter infideles, quam in Ecclesia, & ex hac parte dure arguit, vt patet prima Corinth. 5. cap. s. omnino auditur fornicatio ĩter vos, & talis fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris aliquis habeat. Et ita ex illa parte Apostolus ostẽdit peccatum esse graue, quia non erat adhuc inter gentiles talis fornicatio, sed hoc fieret si apud Christianos dispensetur, vt aliqui in illis gradibus cõtrahant, in quibus infideles, & gentiles reputabant esse illicitũ coniungi, & ita non solum in primo gradu consanguinitatis dispensari non debet, sed neq; etiam in hoc modo affinitatis, vt quis accipiat nouercam suam in vxorem post mortem patris.

De sensu verborum D. Pau. 1. Corinth. 5. Omnino auditur inter vos fornicatio &c. Quæst. CLIII.

Sed obijcietur, quòd Apostolus non arguit ibi contractum matrimonium cum nouerca, sed fornicationem, sine matrimonio, cum dicatur auditur inter vos fornicatio qualis neque inter gentes nominatur.

Dici potest vno modo, quòd agitur ibi de matrimonio, accepit enim eam in vxorem, & tamen istud vocatur fornicatio, quia cum contrahatur matrimonium inter illas personas, quibus non est licitum cõiungi non est matrimonium, sed fornicatio, vel incestus, & quia non licebat accipere nouercam in vxorem, si acciperetur, esset fornicatio.

Secundo patet idem, quia dicitur auditur fornicatio inter vos, qualis neque inter Gentes nominatur, & ita inter Gentiles istud habebatur, vt fornicatio si fieret, & tamen Gentiles non iudicabãt peccatum esse fornicationem simplicem, sed adulterium, vel incestum, aut huiusmodi, s. siquis cognoscat volentem illam mulierem sine fędere matrimonij, quam neq; in coniugem, licet accipere: ergo sicut cum nouerca malum esset fornicari, sine fędere matrimonij inter Gentiles, ita esset illicitum eam accipere in vxorem, & ideo semper procedebat argumentum, quia si inter Gentiles reputabatur illicitum contrahere cum nouerca, multo magis illicitũ reputabitur inter Christianos.

Alio modo potest dici, quòd argumentum procedit etiam si intelligamus, q̃ non erat matrimonium, sed fornicatio, etiam si diceretur, quòd aliquis cognoscеret vxorem patris sui, idest nouercam, illo viuente, sicut Ruben cognouit Balam vxorem patris sui Iacob, Gene. 35. cap. propter quod Iacob in morte maledixit ei. Gene. 49. cap. s. non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius: isto enim modo non ostendetur, quod non liceat accipi nouercam in vxorem, quasi sit illicitum inter Gẽtiles, quia hoc non concluditur, sed inferetur illa regula generalis, quia illud, quod inter infideles, vel Gentiles reputatur illicitum, debet multo magis inter fideles reputari. Et ita manebit, quòd si aliqui gradus reputantur illiciti ad contrahendũ inter Paganos, & Iudęos, multo fortius inter nos debent reputari, & ideo in illis non debet dispensari, quia tunc ostenderetur Ecclesia minoris sanctitatis, & puritatis quam sit status infidelium, quod Apostolus reputat magnũ inconueniens, nõ igitur debet in talibus dispensari licet Ecclesia potestatem habeat ad hoc. Secundo patet illud principaliter, quia potestas data est ministris Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem, sicut Apostolus dixit, sibi ipsi traditam secunda Corinth. 10. cap. & ideo solet dici, quòd Papa non potest dispẽsare in his, in quibus decoloratur status Ecclesię, siue contra vniuersalem statum Ecclesiæ, vt dicit Glo. de restitutio. spoliato. capi. literas super parte non potest dispensare, & solet ad hoc allegari illud cap. sunt quidam. 25. q. 1. & tamẽ si fiat aliquid, in quo Ecclesia appareat minoris sanctitatis, quam infidelium status, decoloratur valde status Ecclesiæ, sed tale est si dispensetur, vt contrahant aliqui fideles in gradibus, in quibus ipsi infideles non contrahunt, & iudicant illicitum esse contrahere, ergo non debet in illis gradibus, aut cũ talibus personis dispensari.

Solutio ad motiuum primæ opinionis positæ, supra quæst. 149. dicto cap. literas, de restitutione spoliatorum. Quæst. CLIIII.

Nvnc redeundum ad respondendum ei, quod dicebatur in cap. literas, extra de restitut. spol. cum dicitur: quando aliquis cõsanguinitatis gradus objcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, neque consueuit. Dici potest vno modo, quòd Papa non asserit ibi esse aliquem gradum consanguinitatis, in quo nõ possit dispensare, sed illud ponitur ibi iuxta verba proponẽtis quæstionem, quod patet, quia dicitur rescripto apostolico postulas edoceri, vtrum quãdo aliquis gradus &c. & etiam postea eod. cap. dicitur, cum in illis dispensari non possit, & in his valeat dispensari. Nam illud non dicitur secundum intentionem Innocentij condentis illam decretalem: sed est opinio quorundã quam ipse ibi inducit, nam duas opiniones ibi inducit, & neutram quantum ad principale approbat, neq; reprobat: & patet, quia dicitur, opinioni autem vltimę non incongruè videtur adaptari.

Secundo potest dici, & melius, quòd ista verba sunt de intentione Innocentij Tertij conditoris illius Decretalis, & hoc est verum, quia quando ipse vult ostendere secundum opinionem esse quantum ad aliquid rationabilem, dicit: opinioni autem vltimæ non incõgrue videtur adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur si in constitutione interdicti humana restitutio locũ habeat cum effectu, & sequitur ratio cũ in illis dispensari non possit, & in his valeat dispensari.

Sed tunc dici potest, quòd Innocentius dixit ibi, q̃ non poterat dispensare Papa, idest, nec decebat, neq; expediebat, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis eius in principio cap. cum dicitur, quando gradus consanguinitatis objcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, nec etiam cõsueuit: Nam si poneretur ibi propriè non potest superuacuum esset, quod additur, neque consueuit: nam si non potest, nullo modo faciet, quia velle hoc facere esset aperte errare, & tamen non debet poni aliquid superfluum in verbis iuris, ideo debet alio modo intelligi, s. vt non sit superuacuum aliquid.

Et erit sic, quòd intelligatur non potest, s. honeste, & tamen potest de plenitudine potestatis, cum nõ sit arctata in hoc casu potestas Papæ, & tamen Papa non vult facere, nisi quod est honestum, & expediat, & qastante honestate nõ potest fieri dispensatio in talibus, dicitur, quòd Papa non potest dispensare, & tunc conuenienter additur, nec consueuit, quia licet non esset honestum, vel expediens, quòd in hoc dispensetur, cum tamen Papa hoc possit, interdum tamen dispensaret, & si hoc fecisset aliquando præsumeretur, quòd alibi facere vellet in similibus casibus, & tunc non haberet tantam difficultatem quęstio illius. c. literas. sed esset sicut, quando obijcitur solum gradus vetitus humanæ constitutionis, & in illo casu respõdet ibi Papa,

quòd

quòd non peccat, qui in hoc articulo ad mandatum Ecclesiæ reddit debitum coniugale. Ideo vt excludatur ille casus,& fiat quęstio difficilior, dicitur de gradibus, in quibus non potest Sedes apostolica dispensare,s.non potest seruata honestate,& eo, quod expedit,neque etiam consueuit,s.quia nunquam voluit in talibus vti plenitudine potestatis. Nam tunc etiam si Papa iubeat mulieri commiscerì viro suo,non intelligitur dispensare in impedimento matrimonij, quod inter eos est,& alter coniugum, vel vterque esse scit: nam si consueuit circa talia dispensari,posset credi, ꝙ & tunc dispensabat, & ita manerēt licite coniuges in actu matrimoniali,& potius deberet, qui tale impedimentum non erat reddere debitum, quam sustinere sententiam excommunicationis,quia tamen in casu illo Sedes apostolica nunquam consueuit dispensare,non debet credi, quòd dispenset iubendo reddere debitum.Et ita manet quęstio difficilis, & respondetur postea,quòd sciēs impedimentum istud potius debet humiliter sustinere sententiam excommunicationis, quam debitum reddere eod.c.literas.

Quæ sunt illa,in quibus Papa,seu Ecclesia non potest dispensare,etiam si vtatur plenitudine potestatis. Et quæ sunt, in quibus potest dispensare,sed non decet,vt dispenset, & quando Papa abutitur potestate sibi concessa, & peccat, & nihil prodest dispensatio,& quando errat clauis, & quando non.

Quæst. CLV.

CIRCA prædicta sciendum,quòd quidā sunt, in quibus Papa,aut Ecclesia dispensare nullo modo potest,etiam de potestate plenissima, vel absoluta, & in talibus Papa dispensando nihil facit,sed potius errat, & peccat mortaliter,& nō prodest dispensatio ei, cui fit quantum ad Deum neque quantum ad Ecclesiam militantem.Alia sunt,in quibus Papa dispensare potest,sed nō decet,vt dispenset,neque expedit,& si in talibus de facto dispēset poterit quidem tenere dispensatio,& tamē Papa peccat abutendo potestate sibi concessa.

Collige hic, qñ erat clauis Papæ.

De primis patet,sicut in his, quę dixit Christus, & in his quę Apostoli dixerunt ex Christi mandato, nō faciēdo statuta cęremonialia, & in illis, quę Christus aperte non dixit,aut Apostoli, & tamen doctores sacrę Scripturę subtiliter inquirentes ostendūt ea fuisse de intentione Christi: nam si in his vellet dispensare faceret contra mandatum Christi, in quo nullus potest dispensare,nisi ipsemet Christus, cū cęteri sint eo inferiores,aut minores, sic dixit Vrbanus Papa,& habetur 25.quæst.1.sunt quidam,s.Sunt quidam dicētes Romano pontifici semper licuisse nouas leges cōdere, quod & nos non solum non negamus, sed etiā valde affirmamus,sciendū vero summopere est, quia inde nouas leges condere potest vnde Euangelistę aliquid nequaquam dixerunt, vbi non aperte dominus, nec eius Apostoli, & eos sequentes sancti patres sententialiter aliquid diffinierunt,ibi non nouam legem Romanus pontifex dare,sed potius, quod prædicatū est vsque ad animā, & sanguinem confirmare debet, si enim, quod Apostoli docuerunt, & prophetę,destruere(quod absit)niteretur non sentētiam dare, sed magis errare conuinceretur.

An Papa possit contra dicta Apostolorū dispēsare, & ꝙ in dictis pure moralibus aut in his q̄ sunt de

Sed quod dicitur de dictis Apostolorū, quòd non liceat contra illa dispensare est intelligendum, quando continerēt doctrinam moralem, secus si cęremonialem, quia tunc potius ipsi instruebant Ecclesias illas,quibus scribebant, quam darent documentū omnibus catholicis, & in talibus Papa potest dispensare, sicut Apostolus dixit non esse ordinandum bigamū, nec homicidam.Prima ad Timo.3.cap.& tamen certum est,quòd Papa potest in his dispensare,& aliquā do dispēsauit,& dispēsat.Causa huius est, quia minor non potest dispensare in lege superioris,ęqualis tamē potest dispensare in lege sui ęqualis, quādo in eadem iurisdictione, vel potestate succedit. Christus autem est maior omnibus,ideo siue mandaret aliquid morale,siue iudiciale, siue cęremoniale non erat dispensabile.Secus de Apostolis, quia illi non sunt in potestate maiores summo pontifice,licet sint maiores in sanctitate, quia summus pontifex est Petro ęqualis in potestate, & tamen Petrus non erat minor aliquo Apostolo in potestate,sed aut maior omnibus, aut saltem ęqualis , ideo Papa nō erit minor aliquo Apostolo in potestate,ideo poterit Papa dispensare in dictis Apostoli, si illa non continent doctrinam moralem , quia tunc non est illud dispensabile, cum talia sint de iure naturę.& lex naturalis nō est dispensabilis per aliquē, quia est lex a Deo data in cordibus nostris, ad Roma. 2.c.in lege autem Dei nemo potest dispensare, quia ille est superior.

Etiam si Apostolus poneret mādatum aliquod cęremoniale,& constaret, quòd illud dicebat de intentione Christi,non erat dispensabile, hoc voluerit intelligere quidam iuristę, licet non ita aperte dixerit, forte nescientes distinguere,sicut 25.quæs.1. sunt quidam.iam allegato, vbi dicitur, quòd potest Papa statuere legem non dicendo contra Apostolos, sed cōtra eos non potest, dicit ibi Ioannes in Gl. potest satis sustineri, quòd Papa contra Apostolum dispensat,nō tamen in his,quę pertinent ad articulos fidei. Debuit set autem melius dicere, non tamen in moralibus, aut in his,quæ sunt de voluntate Christi:nam si aliqd sit pure morale, etiam si constaret,quòd Christus nō dixisset illud,& diceret Apostol⁹, teneremur ad illud & non esset dispensabile, quia tale etiā si neque Christus , neque Apostolus diceret obligabat indispensabiliter,sicut est de illis , quæ continentur in decalogo antequā daretur a Deo. Sic etiā si aliquid dicat Apostolus,quod pateat de intentione Christi esse , vt quia Apostolus hoc significat,est indispensabile, quātumcunque sit cęremoniale,modum tamen supra positū loquendi tenent communiter iuristę, sic patet in Gl. cap.literas.de resti.spol.

An Papa possit dispensare in dictis sanctorum doctorum Ecclesiæ sacram Scripturam interpretantium , & contra dicta eorum dare legem,et de intellectu mirabili capituli quidam 25.quæst.1. Quæst. CLVI.

QVOD autem dicebatur,& eos sequentes sancti patres sententaliter aliquid diffinierunt, aliqui male intelligunt dicentes sanctos patres, idest summos pontifices sequētes eos,s.succedentes Petro,& tunc esset sensus,quod Papa non posset dispensare in cōstitutione facta per aliquem suum antecessorem , cum omnes illi sint patres sequentes,idest successores Petri.Sed istud est falsum,quia par in parem non habet imperium: omnes enim summi pontifices sunt ęquales in potestate , cū quisque corū tempore suo sit vicarius Christi in terris,ergo non potest aliquis eorum prescribere legem alteri,a qua non liceat ei recedere. poterit igitur vnus in lege alterius dispensare immo eas cassare.

Ex hoc etiam apparet error quorundā qui putant, quod Papa non dispensare possit contra statutum generale Ecclesiæ: nam potest dispensare immo tollere illud in totum: sic enim Innocentius Tertius cassauit constitutionem totius Ecclesiæ, s.de non contrahendo in septem gradibus cognationis reducendo vsque ad quartum gradum.extra de consang. & affinit.c. nō debet.

debet.& ita dicit Glosa 25.quæst.1.cap. sunt quidam.

Secundo patet, quòd non sit ille intellectus literæ, quia tunc, quando ratio redditur etiam de hoc diceretur,sed non dicitur, immo solum de Apostolis, & prophetis,s.si enim,quod docuerūt Apostoli, & prophetæ destruere(quod absit) niteretur non sentētiam dare,sed magis errare conuinceretur. Et ita non dicitur ibi de successoribus Petri,s.alijs pontificibus prædecessoribus suis.

Ideo dicendum,quòd sensus literę est,quòd sancti patres vocentur omnes sancti doctores , vt Hieronymus,Hilarius,Ambro.Augustī.Gregorius, & alij, qui exposuerunt dicta Christi , & Apostolorum in sensu sano,& catholico,nam quando isti ostendunt aliquid sensisse Christum,vel Apostolos ratione , vel scripturis illud deducētes aperte,licet Christus, aut Apostoli istud expresse non dixerint,Papa non potest dispensare,aut legem condere contra id , quod isti dicunt, quia illud esset legem cōdere contra dicta Christi , & Apostolorum,cum illud necessario sequatur ex dictis Christi,& Apostolorum , & tūc exponitur litera illa , scilicet,quòd sancti patres,idest,& doctores, qui vocātur patres,quia nos doctrina gignunt formādo in nobis Christum.Vocantur isti sequentes eos,idest Christum,& Apostolos, & sequuntur quantum ad sententiam exponendo illorum dicta.Et bene dicitur sequētes eos,quia si doctores aliquid dicant,quod non manifeste deducant ex dictis Christi , aut Apostolorum non est necesse stare eis, sed potest Papa legem cōdere contra dicta eorum,quia in hac parte Papa est superior eis,cum a se dicant,& non ostendāt maiorem auctoritatem.Cum autem probant ex dictis Christi,vel Apostolorum,quòd volūt,sunt superiores Papa,quia non ipsi dicunt, sed Christus,ideo sicut nō potest Papa legem condere contra dicta Christi, nec dispensare in eis, ita neque potest contra dicta horum dare legem,& tunc bene applicatur id,quod redditur eod.c. pro causa,s.Si enim, quod docuerūt Apostoli , & prophetæ,quod absit,destruere niteretur, non sentētiam dare,sed errare conuinceretur.Non dixit ibi de dictis Christi,sed de dictis Apostolorum, & prophetarum , quia de dictis Christi nulli dubium erat,quòd nemini licebat contra ea quicquam dicere. De dictis autem Apostolorum , & prophetarum poterat magis dubitari,ideo de illis dixit.Nō dixit autem de dictis sanctorum patrum , quia intelligebatur ex precedentibus. nam dicta illorum non accipiuntur hic,vt firma , nisi inquantum ipsi sequuntur Christum, & Apostolos,s. ex dictis eorum concludunt,quod dicunt,& tunc cōtra eorū dicta dispensare non est,nisi cōtra dicta Christi,& Apostolorum dispensare , sed si contra hæc docerent,vel statuat Papa ostendit seipsum errare,ergo idē erit si cōtra doctrinam istorum doctorum aliquid dicatur , ideo non oportuit in redditione causę exprimi de illis. Hęc igitur sunt, in quibus Papa nullo modo potest dispensare,neque bene neque male,quia potestas sua non se extendit ad hoc: nam dispensaret in lege sui superioris,quod non potest.

Quæ dispensabilia sunt per Papam , tamen dispensari non debent. Quæst. CLVII.

ALIA sunt,in quibus Papa dispēsare potest, idest potestas sua extendit se ad illud, & tamen non expedit,quòd dispenset , quia dispensando male faceret,& peccaret,sicut si Papa vellet tollere omnes constitutiones suorum antecessorum reuocando omnia , quæ sunt scripta in libris iuris,& omnia statuta quibus reguntur Ecclesiæ, faciendo alia statuta non ita bona , certum est , quòd potestas sua ad hoc sufficit: nam nullus prędecessor suus fuit maioris potestatis , ergo nullius lege potuit obligari, & sic omnes eorum leges, aut statuta quantumcunque bona,dū tamen sint pure positiua, potest reuocare introducendo alia non tam bona, neq; tam vtilia Ecclesiæ Dei.

Dixi autem de statutis pure positiuis , quia aliquid iusserunt pontifices , & scriptum est in iuribus , quod non est pure positiuum,sed vel est dictum a Christo, vel ab Apostolis ,§ vel est de lege naturę , in talibus non potest aliquid immutari , & hoc licet recitentur in constitutionibus factis a pontificibus, non habent auctoritatem ab eis:nam etiam illis non statuentibus seruarentur, & necesse erat seruari . Sed pure positiua statuta,vel statutorum partes dicuntur ea, quæ ita cōstituta sunt ab aliquo pontifice,quod si ab eo non cōstituerentur,nullo modo obligarent , & de his est verum,quòd quilibet pontifex potest reuocare omnia, quę statuerunt prædecessores sui, quia nullius eorum lege obligari potuit cum non sit in potestate minor.

Si tamen aliquis Papa reuocaret omnia, quæ scripta sunt in libris iuris statuta a suis pontificibus prędecessoribus nihil super his statuendo,vel faciendo non tam bonas leges, certum est , quòd peccaret mutādo bonum in malum, & reducendo Ecclesiam ad deteriorem statum:peccaret enim iste per malam administrationem,& tamen quandiu pontifex esset, potestatem haberet ad hoc.De his ergo dicitur, quod potest dispensare,sed non debet,quia non expedit,immo ꝓhibitum est pontifici in talibus dispensare , sicut prohibitum est ei peccare mortaliter. Simile est de retinēdis, vel non retinendis coniugibus infidelibus post ꝓuersionem alterius coniugis ad fidem,nam non est illicitum abijcere recedendo ab infideli cum dominus non vetuerit,sed licentiam dederit recedendi,nō expediebat tamen recedere, aut dimittere maxime in Ecclesia primitiua,quia quamuis liceret per legem iustitię non expediebat per legem charitatis, & tantārū virium fuit hoc non expedire , quia Apostolus vetuit recedere, vel dimittere prima Corinth.7.ca.quia non expediebat quamuis non esset illicitum dimittere, sic dicit Augustī.in Epistola ad Pollētium, & habetur 38. quæst.1.cap.iam nunc.& cap.sic enim.Ita est nunc de gradibus vetitis in veteri lege: nam magna honestas est,quòd seruentur illi gradus, vt non contrahatur in eis,tum quia Deus etiam illi populo rudi,& imperfecto ostendit non licere coniungi in illis gradibus, & multo fortius erit nobis inhonestum in illis coniūgi , quibus debet inesse maior honestas. Tum quia infideles communiter abstinent ab illis gradibus , & reputant fornicationem esse commixtionem in his gradibus , & tamen in nobis maior puritas debet apparere quam in alijs,ideo non debemus in his gradibus coniungi,& dispensari in hoc nihil aliud est quam Ecclesiam reddere minus honestam quam statum infidelium,& in isto sensu optime dixit Innocentius Tertius in alleg.c.literas,quòd occurrit gradus consanguinitatis, in quo nō potest Sedes apostolica dispensare,idest poterat per potestatem , sed non potest per honestatem.

Intellectª ad ca. lras. de restitu. spoli.

Et quia hoc vult posse, quod seruata honestate, & bona administratione potest , dicit sedem Apostolicam non posse in his dispensare , & in isto sensu optime dicit , & ita etiam exponetur alia particula eiusdē capitu.literas , scilicet in his non valeat dispensari, idest non possit seruata honestate, & tamen ex plenitudine potestatis poterit dispensari.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non est necesse quicquid Papa asserit esse verum, immo in decisionibus causarum sæpe inueniuntur errasse, & contrarias opiniones habuisse. Quæst. CLVIII.

SI tamen diceret aliquis, quòd intentio Innocentij est, quòd nullo modo Papa possit in his dispensare, idest nō sufficiat potestas eius ad hoc. Dicendum esset, quòd non erat verum, quòd ille putaret, sed deciperetur nesciens quantum se extenderet potestas sua, & istud non est inconueniens, quia non est necesse verum esse quicquid asserit pontifex Romanus. Et patet primo, quia habuerunt circa eandem rem contrarias opiniones diuersi pontifices, & tamen non possunt contraria, vel contradictoria simul esse vera, ergo aliquis illorum tunc errabat. Patet hoc, vt in allegat. cap. literas de resti. spo. & in c. quanto. de diuort. vbi ponuntur contrariæ opiniones pontificum circa eandem rem.

Secundo, quia licet Romanus pontifex habeat maiorem potestatem a Deo quam aliquis de viuentibus, tamen non habet ampliorem cognitionem veritatis, ideo si diceremus, quòd aliquis homo esset condens legem, in qua non posset dispensare Papa, esset error, quia ostenderemus esse alterum maioris potestatis q̄ sit Papa. etiā si diceremus, quòd aliquis homo esset, qui posset dispensare in quacunque lege, quam faceret Papa, esset error, quia ostenderemus esse aliquem æqualem Papę in potestate. si tamen dicamus, quod aliquis homo est, qui scit abundantius quā Papa quantum se extendat potestas eius, non est inconueniens, quia in hoc non damus ei maiorem potestatem, sed maiorem scientiam, & tamen dare maiorem scientiā alteri quam Papæ non est inconueniens. De mortuis manifestum est, quia quilibet de beatis certum est, q̄ plenius cognoscit ea, quæ ad Papam pertinent quam Papa, & quam quilibet viuentium, & tamen nullus de beatis habet potestatem vllam in Ecclesia. De viuentibus etiam patet, quia multi alij sunt doctiores, quam Papa, siue per studium literarum, siue per diuinam illuminationem.

Tertio, quia potestas Papę non est ex statuto Papę, sed ex concessione Christi, Papa quidem potest dare potestatem magnam, vel paruam prelatis alijs inferioribus, sed sibiipsi non potest dare potestatem: si enim sibiipsi potestatem dare posset, nunc immēsam potestatem daret, & tūc verum esset, quòd nemo melius potestatem Papæ nosset, quam ipsemet, & standum esset simpliciter dicto eius de magnitudine, vel paruitate potestatis suæ, & erraret siquis diceret non esse talem, aut tantam potestatem quantum ipse diffiniret, sed potestas Papę quę est potestas Petri est a Christo, quæ ostenditur ex verbis eius in Euangelio, & tamen literam Euangelicā alij intelligunt melius quam Papa, & difficultates, quæ circa illā sunt. ergo aliquis poterit de potestate Papę loqui verius, & certius quam ipse qui Papa est, sicut aliquis est non Episcopus, qui melius nouit Episcoporum potestatem quam aliquis Episcopus.

Quarto patet, quia ista est regula, quòd circa ea, quæ sunt iurisdictionis magis est standum Papę quā alicui viuenti, & tamen quātum ad determinationes veritatis etiam in sacra Scriptura magis est standum dictis virorum doctorum, quam Papæ, sic diffiniuit Gratianus 20. dist. c. decretales. in fi. dicens: Apparet, quòd diuinarum scripturarum tractatores, & si scientia pontificibus præemineant, tamē quia dignitatis eorum apicem non sunt adepti, in sacrarum Scripturarū expositionibus eis præponuntur, in causis verò diffiniendis secundum post eos locum merentur. Et ita tenet ibi Glosa in principio summę, scire tamē de potestate Papę nō pertinet ad diffinitionem causarum, quia Papa non tribuit sibi potestatem per sententiam suam, sed pertinet ad cognitionem sacrę Scripturę, in qua habetur cōcessio potestatis datę Petro, quam accipiunt omnes successores sui æqualiter, ergo circa hāc magis poterit dicere veritatem aliquis vir doctus expositor sacrę Scripturæ, quam aliquis Papa, qui nō est tam doctus, & magis credemus ei.

An sit magis standum dicto Papæ, quam cuiuscunque alterius doct. circa cognitionem Scripturæ sacræ. Quæst. CLIX.

SED obijcietur, quòd etiam circa ea, quæ sunt in veritatis cognitione magis sit stādum Papæ quam alicui viuenti: nam non sunt difficiliores dubitationes, quam circa fidem, & articulos fidei, & in quibus maius vertatur periculum, & crimen in his diffinire pertinet ad Papā, & non ad alios, sic patet extra de baptismo, & eius effectu. cap. maiores, s. Maiores Ecclesiæ causas præsertim articulos fidei contingentes ad Petri Sedem referendas intelligit, qui eum quērēti domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabit, tu es Christus filius Dei viui, & pro eo dominū exorasse, ne deficiat fides eius. Idem patet 24. quæst. 1. cap. quotiens, s. Quod quoties fidei ratio ventilatur arbitror omnes fratres, & omnes coepiscopos vestros non nisi ad Petrum, ideſt ad sui nominis, & honoris auctoritatem debere referre.

Dicendum, quòd in discussione duriorum, quę circa articulos fidei, aut alia pertinentia ad sacram Scripturam veniunt, duo possunt cōsiderari, vnum est inuentio, & diffinitio veritatis, aliud est coertio ad tenendum id, quod determinatum fuerit, vt verum. Quantum ad primum, dicendum quòd multi sunt, qui facilius, & verius determinare possint dubia circa articulos fidei, quam qui Papa est, quanto maiori scientia literarum, vel diuino lumine vigent, sed quantum ad secundum, nemo est, qui facere possit, nisi Papa, quia ea, quę sunt fidei, debent teneri ab omnibus fidelibus, sicut fides omnibus est necessaria, sine qua nō est possibile Deo placere, ad Hebrę. 11. cap. & tamen nemo est, qui habeat auctoritatem super omnes fideles, nisi Papa, ideo nemo poterit coercere omnes ad tenendū aliquid pro vero, & articulo, nisi ipse, & in hoc sentiū verum est, quòd ad solam Sedem apostolicam pertinet in dubijs talibus diffinire, s. quod diffinitum fuerit, iubere ab omnibus teneri, & tunc non est Papa, qui veritatem inquirit, sed viris peritis in diuinis literis istam discussionem cōmittit. Quod vero per eos inuentum fuerit, vt verum, & sacrę fidei consonum diffinit Papa esse veritatem catholicam, & iubet omnibus illam tenere, vt veritatem catholicam, quod peritiviri facere nō possunt, sed ipse solus. Et iste est sensus in alleg. capitu. quoties, s. quoties fidei ratio ventilatur arbitror omnes fratres, & coepiscopos nostros non, nisi ad Petrum, ideſt ad sui nominis, & honoris auctoritatem referre debere, veluti nūc retulit vestra dilectio, quòd per totum mundum possit Ecclesijs omnibus prodesse. Quasi dicat, ista fuit causa dicendi, quòd referri debet ad Sedem apostolicam, scilicet, vt id, quod de fide determinaretur posset prodesse omnibus Ecclesijs per mundum, quod non fieret, si per aliquem alium determinaretur, cum nulli subijciantur omnes particulares Ecclesiæ, nisi Papæ. Sic autem esset in præsenti de potestate Papę in dispentando: si enim in dubium verteretur, an Papa posset dispensare in gradibus consanguinitatis veteris in veteri lege, & ipse super hoc habita diligente discussione, quemadmodum consueuit in determinando ea, quæ sunt fidei, determinaret hoc, vel illud, magis staremus determinationi suę, quam alicuius viri periti, & tamen quādo aliquid tale Papa inducit, non de principali intentione, sed accidētaliter, vel in confirmationem alicuius, quod intendit, non est inconueniens, quòd erret, nesciens veritatem, & ita in præsenti in cap. literas de resti. spo. non intendebat Papa diffinire, an esset alicui quis gradus consanguinitatis, in quo ipse dispensare non posset, neque de hoc quærebatur, sed solum quā do obijcitur aliquis gradus consanguinitatis diuina lege prohibitus ei, qui petit restitutionem coniugis, an debeat fierí restitutio, vel non, hoc ibi quęrebatur, & ob hoc Papa dixit ibi incidentaliter esse aliquos gradus, in quibus non possit Sedes apostolica dispensare, talia autem non sunt ibi, quæ diffiniuntur, sed quæ inducuntur in præsumptionem, vel cōfirmationem eorum, quæ diffinienda sunt, & in illis aliquando errant summi pontifices, non sufficienter intelligendo scripturas sacras, manet tamen eis semper saluum, & liberum, quod potestatis est, quia id, quod ex potestate iubent non est verum neque falsum, sed bonum, aut malum, & ideo semper obligat mandatum eorum, quia in illo non errauerunt, quia fecerūt, quod potuerunt, & forte bene, & iuste, sed errauerunt in assertione quorundam, quæ ipsi non iubent.

An decimæ hodie sint de iure diuino, vel positiuo, et an nunc maneat obligatio eas soluendi, & quo iure seu obligatione soluuntur, & de nouo intellectu capituli parochianos de decimis. Quæst. CLX.

SIMILE patet extra de decimis capit. parochianos. vbi Alexander Tertius vult ostendere, vel supponere decimas esse nunc de iure diuino, dicens: Cum decimę non ab homine, sed ab ipso Deo sint institutę tanquam debitum exigi possunt. Ibi Alexander vnum supponit tāquam verum, aliud iubet tanquam bonum, & iustum: supponit tanquam verum, quòd sint decimę de iure diuino, & hoc non est verum, vt statim dicemus, iubet autem, vel statuit, quod tanquam debitum exigi possint, & hoc bonum est, & iustum, & ita tenentur ad eas soluendas fideles, sicut si essent vere debitę, immo sunt vera debita, quę populus Christianus debet Christo pro ministris suis, aut debet ministris pro ministerio, quod Deo præstāt loco totius populi Christiani. Cum autem dicitur, quòd decimæ non sunt ab homine, sed a Deo, non est verum: nam per hoc vult inferre Alexāder, quòd sint de iure diuino, & nō de iure positiuo, & cum dicitur quòd sunt a Domino institutæ peritur, an intellexit Alexander de nouo, aut veteri testamento, si accipiatur de institutione in veteri lege, confitemur illud, & tamen non sequitur inde, quòd in nouo testamento debeant solui, sed solum in veteri, ad hoc autem, vt concludat nunc esse debitas decimas tanquam a domino institutas, quod intendit Alexāder, necesse est, quòd dicat esse factam institutionē aliam de decimis in nouo testamento, aut illa, quæ tunc facta est duret nunc. Non stat primum, neque in Euangelijs, neque in verbis Apostolorum istud inuenitur, etiam siquis diligenter legat, nisi quis obiecerit de verbis Christi. Matth. 23. capitu. scilicet. Vę vobis scribæ, & Pharisęi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis iudiciū, misericordiam, & fidem, hæc oportuit facere, & illa non omittere. In quibus Christus videtur dicere decimas nunc deberi.

Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primo quia ibi non est institutio aliqua decimarum: nam dato, quòd assereremus eas debitas in testamento nouo, non posset dici, quòd per illa verba institutę erant, quia ille non erat modus institutionis, sed simplex relatio de eo, quod faciebant Pharisęi.

Secundo, quia neque per ista verba Christi ostenditur obligatio aliqua ad dandum decimas in nouo testamento, sed solum refertur ad statum veteris testamenti, in quo Pharisęi, & Scribę manebant, quibus Christus loquebatur, & tunc erant decimæ de iure diuino, & erat necessitas soluendi illas, & quia Christus arguebat eos, quòd attendebant ad minima, & contēnebant grauissima, erant autem minima decimatio anethi, & mentę, putaret aliquis, quòd Christus asserebat nō teneri Iudęos ad decimas, dixit oportuit hęc facere, ideſt decimare, & illa non omittere, scilicet misericordiam, iudicium, & fidem.

Tertio patet, quia adhuc ex verbis Christi ostendebatur, quòd illud referebatur ad tempora prętęrita veteris legis, & non ad tempora sequentia noui testamēti, cum dixit: Oportuit hęc facere, ideſt decimare: non enim dixit, oportet, quasi etiam nunc, & de cętero maneat ista obligatio. Et ad maiorem confirmationem apparet, quia soli duo Euangelistę hoc dixerunt, scilicet Matthęus, & Lucas, & sicut Matthęus 23. dixit oportuit, ita & Lucas 11. Vę vobis Pharisęi, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus, & prætęritis iudicium, & charitatem Dei, hęc autem oportuit facere, & illa non omittere.

Non solum circuncisio, sed etiam tota obseruatio legalis veteris legis cessauit. Quæst. CLXI.

NEQVE etiam dici potest, quòd obligatio maneat ad nunc soluendum decimas ex illa Dei institutione in veteri testamento, quia etiam maneret obligatio ad soluendum ius primogenitorum, & ad circuncisionem, & ad obseruationem testamentorum, quia omnia ista a Deo simul in lege data sunt, sed omnia hęc cessauerunt, immo est peccatum ista obseruare ad Gala. 4. & 5. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit.

Neque prodest, siquis dicat, quòd cessauit circuncisio, sed non omnia. Falsum est. n. qa tota obseruatio legalis cessauit. Primo quia sicut dicitur ad Gala. 5. ca. Si circuncidimini Christus vobis nihil proderit. & c. 4. dicitur de festiuitatibus Iudæorum non colendis. & cap. 5. dicitur generaliter de tota lege Moysi euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini a gratia excidistis, ideſt non habetis partem aliquam in Christo, neque in gratia, quę facta est per eum. Ioan. 1. s. in lege putatis aliquid boni esse ad iustificationem vestram.

Secundo, quia in principio Ecclesiæ primitiuę diffinitum fuit ex nomine spiritus sancti non obligari fideles ad obseruandum aliquid de lege Moysi, nisi q̄ abstinerent a sanguine, & suffocato. Actu 15. quod ēt postea ablatum est, vt neque ad illam obseruantiam obligemur, ergo etiam tunc non manebant alia legalia, & sic ablatum erat præceptum de decimis, quod erat vnum de illis.

Tertio, quia tota lex vetus ab eodem, & simul data est, ideo ablato vno omnia ablata fuerūt, sic Apostolus arguit ad Hebrę. 7. trāslato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. Sic dicitur extra de constit. c. trāslato. & sunt verba Augustini super Epistolam ad Hebrēos, scilicet translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, quia enim simul, & ab eodem, & sub eadem sponsione vtraque data sunt, quod de vno dicitur necesse est, vt de alio intelligatur.

Quarto patet adhuc applicādo specialiter ad ipsum præceptum de decimis, nam si illud nunc duraret nō daren-

darentur decimæ aliquæ sacerdotibus, quia Deus iubebat, quòd multę decimę darentur sacerdotibus, sed omnes darentur Leuitis, ipsis vero sacerdotibus dabantur quædam alia iura: Numeri 18. sed nunc sacerdotes pro maiori parte decimas percipiunt, scilicet qui beneficia ecclesiastica habent, ergo nō manet illa institutio.

Quinto quia si illa institutio maneret, necesse esset, quòd quilibet de fructibus decimarum suarū daret decimam Papæ: nam Leuitæ, qui omnes decimas recipiebant ab Israel dabant decimam decimæ summo sacerdoti, ideſt centesimam omnium fructuū totius Israel, Numeri 18. ca, & tamen non est nūc talis obligatio, neque fit talis solutio, ergo non manet illa institutio Dei nunc, neque propter illam soluuntur nūc decimę.

Quare nunc debeant solui decimæ, & quo iure seu obligatione, Et q̄ iuristæ etiā velint nolint ex principijs suis tenentur concedere quòd decimæ sunt hodie de iure positiuo, quamuis Alexander Tertius in decretali parochianos de decimis dicat, quòd sunt de iure diuino. Quæst. CLXII.

SED dicendū est, quòd decimę soluuntur nunc, & sunt nunc debitæ non quidem ex diuina institutione in veteri testamento, neque ex aliqua institutione facta in nouo per Deum, sed solum ex institutione Ecclesiæ, quę ad hoc legitime, & sufficienter potuit obligare, maxime cum habeat causam, & originem ex iure diuino, scilicet sicut illis Leuitis dabantur decimę pro ministerio, quod tunc exercebant, quod erat valde minoris dignitatis, quam sit istud, erit multo iustius dari decimas ministris noui testamenti, qui exercent nobilius ministerium. Secundo quia Apostolus dicit prima Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est si temporalia vestra metamus. Et alias rationes multas, ibi inducit ad ostendendum, q̄ prędicans debet sustentari de bonis eorum, quibus prędicat, & tamen ministri Ecclesiæ vtrunque faciunt, quia & in fide instruunt, & spiritualia ministrant, & loco totius populi Deo laudes offerunt, ideo debent sustentari de fructibus bonorum reliquorum fidelium.

Apparet igitur, quòd non est verum id, quod Alexander voluit, s. quòd decimæ essent nunc de iure diuino, siue ex diuina institutione, sed solum sunt ex iure positiuo per Ecclesiæ institutionem, & tamen non minus, ideo sunt debitæ, quia Ecclesia potuit obligare & obligauit omnes fideles ad solutionem earum, & ideo tanquam debitum exigi possunt, quia ius fecit eas sibi debitas, sed vere de iure diuino non possumus eas dicere. Et tacite id concedunt iuristæ, licet ad id non aduertunt: nam ipsi asserunt, quòd circa præstationem decimarum habet locū præscriptio non quidem, vt nihil soluatur, sed circa quotam, s. vt non soluatur decima, sed vicesima, aut alia quota. & tamen si de iure diuino essent decimæ, non haberet locum in contrarium præscriptio, neque consuetudo quātum ad aliquid, cum ius diuinū sit maius iure naturali, aut æquale saltem: & cum contra ius naturale nulla admittitur consuetudo, aut præscriptio. extra de consue. ca. cum tanto. ergo nec curret contra diuinum: nam ius præscriptionis ex humanis positionibus inductū est, & sicut minor non potest dispensare in legem superioris, ita neque poterit condere legem, per quam illi derogetur. Apparet ergo, quòd si circa solutionē decimarum locum habet præscriptio, quòd verum videtur, quòd sint decimę de iure positiuo, & non diuino.

Secundo, quia si de iure diuino essent nūc decimę, sicut non posset contra eas currere in aliquo præscripto, ita neque valeret quis in illis dispensare, & sic manifestum est, quòd omnes populi non prestantes decimas essent in aperto peccato mortali, & nulla tolleratio Ecclesię, aut concessio, vel remissio eis prodesset, hoc tamen est durum cum multi Christianorum, & gentes sint, in quibus decimæ nō soluuntur, & non solum non soluuntur integre, sed & de eis nihil præstatur, sicut in Italia fit, & apud alias gentes Orientis, & non iudicamus illas gentes esse in peccato mortali, neque condemnat eas, aut statum eorum Ecclesia, ergo non sunt decimę de iure diuino, sed de positiuo, in quo potest fieri remissio, vel derogatio, aut contraria concessio, aut quòd nūquam introducta fuerit obseruatio illius legis apud gentes illas. Et sicut est error dicendo, quòd decimæ sunt nunc de iure diuino, vel quòd a Deo sunt institutæ, & tamen hoc putauit Alexander: ita est error circa quædam alia, quę supponit pontifices conditores canonum in ipsis statutis, vt patet in positionibus, quas allegat Innocentius Tertius in capit. gaudemus, de diuort. sicut infra ostendetur.

Ex prędictis apparet, quòd nullus gradus proprie sumptus consanguinitatis, aut affinitatis est, in quo Papa dispensare non possit cum potestas sua ad illud sufficiat, sed non est honestum, quòd in illis omnibus dispenset præsertim in illis, in quibus inter infideles non contrahitur matrimonium, & ita dicitur, quòd Sedes apostolica non potest in illis dispensare, scilicet non potest seruata honestate, licet possit de plenitudine potestatis,

Nullus gradus contrahendi matrimonium est hodie vetitus lege diuina sed omnes sunt vetiti lege positiua. Quæst. CLXIII.

SED obiicietur, quòd adhuc non possit vllo modo Papa in gradibus his dispensare, quia illi sunt diuina lege prohibiti, & contra ius diuinum non admittitur dispensatio, & istud est fundamentum, vt videtur, Innocentij Tertij in cap. literas. de resti. spo. cum dicitur opinioni autē vltimę videtur non incongrue adaptari, vt & in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus pręcludatur, sed in humana constitutione interdictis restituio locū habeat cum effectu, cum in illis dispensari nō possit, & in illis valeat dispensari.

Dicendum, quòd siquid vetatur lege diuina nemo potest in illo dispensare, sed solus Deus, qui legem condidit, quia inferior non potest dispensare in lege superioris. Sed dicendum, q̄ nullus gradus consanguinitatis, vel affinitatis est nunc diuina lege prohibitus. Cū vero obiicitur de lege Moysi dicendum, quòd fuit illa quondam lex, sed nunc non est lex, quia translato sacerdotio lex quoque transijt, ideſt, cessauit ad Hebręos 7. c. vnde mādata illius legis, ita nunc sunt ac si nunquā fuissent instituta a Deo, & ita etiam innuitur extra de consan. & affini. ca. non debet. quoniam ipse Deus ex his, quæ in veteri testamento statuerat nonnulla mutauit in nouo. Dixit autē nonnulla, quia non fuit mutatum quicquid erat scriptum in libris veteris testamenti. Nam moralia, quæ ibi scripta sunt nō fuerunt mutata, quia sunt de iure naturę, sed sola iudicialia, & cæremonialia, quę erant pure legalia, vnde & ipsi iuristę qui minus in his participant notant hęc mutata esse in cap. translato. de const. sed gradus contrahendi matrimonium pertinent ad cæremonialia mādata, ergo isti cessauerunt, nullus ergo gradus est nūc vetitus de lege diuina cum illa lex, quę hęc prohibuit, & erat quondam diuina, nunc non solum non est diuina, sed etiam non est lex.

Sed

Sed dicendum, q̄ quicunque gradus cognationis proprie dicti sint nunc vetiti, sunt vetiti de iure positiuo, & non de iure diuino, sed cū iura dicunt esse quosdam gradus diuina lege prohibitos intelligitur, quòd erant quondam prohibiti de lege diuina, & nunc illi ijdem gradus manent vetiti, sed non de lege diuina. Cum autem dicitur, quòd minus dispensatur in eis, quam in vetitis constitutione humana, intelligēdum est, q̄ non fiat hoc quasi lex diuina ad hoc aliquid cōferat, sed quia absolute est maior inhonestas dispensare in illis, quam in vetitis sola humana constitutione, quia illi sunt gradus maioris propinquitatis, & etiam inter infideles sunt vetiti. quod nō fit in gradibus prohibitis sola humana constitutione. Vnde etiā si Deus nunquam istos gradus vetuisset, nihilominus istud fieret, cum ex natura proueniat, q̄ tanto maior reuerentia, & amor debeatur propter cognationem, quanto est in gradibus propinquioribus.

Soluuntur argumenta quæst. 154. & 148. Quæst. CLXIIII.

EX prędictis apparet, q̄ non tenet argumentū illud, quod fiebat de cap. literas. de resti. spo. s. q̄ non possit dispensari in gradibus diuina lege vetitis, immo nullus gradus est nunc in quo non liceat Papæ dispensare, si vti velit plenitudine potestatis, qua tamen vti non expedit, sicut supra diximus.

Secundo etiam non tenebat argumentum factum supra quæst. 148. quia dato, q̄ Ecclesia non posset dispensare in his gradibus quondam diuina lege prohibitis, vt contrahatur, licebit tamen recipere eos, qui iam contraxerunt, & ad fidem veniunt, simile est de fideli, & infideli: nam dispensari non potest cū aliquo fideli, vt de nouo cōtrahat cum infideli, & teneat matrimonium, & tamen si duo infideles contrahunt, & postea alter eorum ad fidem conuertitur altero manente in infidelitate, licitum est fideli manere cum infideli, & non dissoluitur matrimonium, prima Corinth. 7. cap. & istud exemplum inducit Augustinus contra Pollentium, & habetur 28. quæst. 1. c. sic enim. Tertio patet, q̄ si infideles redeuntes ad fidem nō deberent tolerari, nisi contraxissent in gradibus concessis in lege Moysi, hoc exprimeret pro causa ad hoc, q̄ non dissolueretur matrimonium, vel q̄ permitterē tur copulati in conuersione ad fidem, & tamen non ponitur hoc pro causa, sed solū, q̄ non contraxerunt in gradibus diuina lege prohibitis, vel q̄ contraxerūt secundum legem Moysi, ergo non est necesse, q̄ secū dum illam contraxerint. Patet in cap. gaudemus de diuort. s. & in prędictis gradibus a paganis, quo ad eos matrimonium licite sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur, ergo ad hoc, q̄ licite contraxerint, non redditur causa, nisi q̄ non arctantur constitutionibus canonicis, & ita etiam si in illis gradibus cōtraxerint, qui apud nos sunt illiciti, matrimonium contractum tenet, quia constitutio nostra non arctat eos, & tamen edictum de contrahendo est prohibitorium, & in tali edicto omnis, qui non prohibetur per consequentiam admittitur extra de spon. cap. cum apud. erit autem de gradibus, sicut de personis. De personis autem est prohibitorium, quia dicitur tales personę, & tales non contrahāt, quia inter eas non ponitur surdus, aut mutus, aut cęcus admittit ad matrimonium surdus, & mutus eod. cap. cum apud. ita edictum de gradibus prohibitorium, quia dicebatur quondam nullus contrahat intra septimum gradum cognationis 35. quæst. 3. c. de affinitate, & nunc dicitur, q̄ nullus contrahat intra quartum gradum. de cōsang. & affini. c. nō debet. ergo cum nulla constitutio harum obliget Paganos, admittentur ipsi ad contrahendum in quocunque gradu, qui non sit vetitus lege prouinciæ suę, aut statuto municipali, aut consuetudine patriæ. Etiam si ille gradus esset vetitus lege Moysi cum illa non obliget Paganos.

Respondet ad alia duo argumenta, s. tertium, & quartum posita supra quæst. 145. Quæst. CLXV.

AD tertium argumentum supra quęst. 145. factum de c. Deus, qui. est respondendum, & quidam putant, q̄ illi Liuonienses erant Iudæi, ideo illud matrimonium solum inter eos licitum, aut legitime cōtractum reputabatur, quod erat secundum legem Moysi, & sic erat accipere vxores fratrum suorum defunctorum ad suscitandum semen, quia hoc non solum concedebatur in lege Moysi, sed etiā sub pęna fieri iubebatur Deute. 25. c. Sed dicendum, q̄ hoc non stat, certum est enim gētem Liuoniensium non fuisse Iudęorum, sed Paganorum, qm̄ gens illa nota est in regionibus Europæ. Secundo, quia ex illo c. Deus qui. notum est, q̄ Liuoniēses essent Gentiles, & non Iudæi, quia dicitur concedimus, vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum vtantur, si tamen fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti secundum legem Mosaicam suscitarent cum talibus contraxerunt, & tamen si suppone retur Liuonienses esse Hebręos diceretur, si tamē fratribus sine prole decedentibus suscitarēt iuxta legem suam cum talibus contraxerunt, quia ista esset lex eorum si Iudęi erant: ergo non erant Iudęi, sed Pagani. Dicendum ergo aliter, q̄ non expressit Papa ibi de lege Moysi, quasi necessarium esset ad hoc, q̄ matrimonium inter Paganos legitimum esset contrahi s̄m legem Moysi, sed ad magis ostendendum esse licitam talem coniunctionem. Et causa dubitandi poterat esse hęc, s. de Iudæis non dubitamus, an matrimonia eorum legitime contrahantur: nam licet ipsi contrahant nunc in gradibus canonica constitutione prohibitis, contrahunt tñ in illis gradibus, quos eis Deus indulsit. Certum est autem, quod omne, quod Deus concessit, vel indulsit licitum erat, s. quia vel s̄m se licitum erat, & absolute, vel quia ipse concedendo fecit licitum esse illis, quibus concessit. Cum igitur Deus in illis gradibus, qui habentur in lege Moysi concesserit Iudæis copulari, certū erat licitam esse talem copulam. De gentilibus aūt nō est sic, quia non est necesse, q̄ quicquid ipsi agunt, aut legibus suis agēdum decernitur, licitum sit, cum multa ꝺ̄ ius naturę leges eorum concedant, immo iubeant, sicut est idolatria, sic ergo poterat esse circa matrimonium, vt si concederet ꝺ̄here cum quacunque persona nullam excipiēdo, sicut regina Semiramis vxor Nini regis defuncto illo legem tulit licere matribus accipere filios in maritos, & patribus accipere filias, nullo personarum delectu neq; cognationis seruata reuerētia, vt dicit Paulus Orosius lib. primo de Ormesta mundi. Ex hoc autem insurgebat ratio dubitandi, quia dato, q̄ leges gētilium concederēt ꝺ̄ctum matrimonium cū quibusdam personis, cum quibus s̄m se non esset illicitum ꝺ̄hi, putaretur forte, q̄ non erat talis gradus s̄m se licitus, aut saltem dubitaretur, si autem ille gradus reducatur ad gradus legis Moysi, iā erit certum, q̄ ille gradus non erit s̄m se illicitus, cum Deus talem gradum cōcesserit in matrimonio, sic autem fuit nunc de Liuonienſibus: illi enim erant Pagani, & ꝺ̄hebant cum vxoribus fratrū suorum defunctorum, quod quis putaret s̄m se illicitum. Respondet Papa, q̄ non cum talis gradus s̄m legem Moysi esset concessus, & cōces-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sa a Deo erant licita. Sed obijcietur, ꝙ hoc non ſtet, quia in alleg. c. Deus qui. ponitur vt conditio, ꝙ ita ꝓxerint, ſ. iuxta legem Moyſi ad ſuſcitandum ſemẽ, cũ dicit, ſi tamen fratribus ſine prole decedentibus, vt ſemen defuncti iuxta legem Moyſi ſuſcitarent cum talibus contraxerunt. Ergo innuitur, ꝙ ſi aliter contraherent cum eis, ſ. non ad ſuſcitandum ſemen defunctorum non teneret matrimonium, & in conuerſione ad fidem non permitterentur manere copulati.

Dicendum, ꝙ non eſt verum, neque debet ſic intelligi, ſed accipiendum eſt tamẽ pro maxime, ſ. maxime ſi contraxerunt ad ſuſcitandum ſemen, quia etiam ſi non contraxiſſent hac intentione, dum tamen talis eſſet lex, aut conſuetudo prouincię, teneret matrimonium, & tamen ſi iſto fine contraherent magis notũ eſſet, ꝙ liceret contrahi. Aliter poteſt adhuc dici, & clarius, ꝙ Liuonienſibus Paganis lex erat, aut conſuetudo generalis, ꝙ frater acciperet vxorem fratris ſui defuncti ad ſuſcitandum ſemen defuncti, & ideo etiã inter eos non concedebatur fratri accipere vxorem fratris ſui defuncti, quando non erat neceſſaria ſuſcitatio ſeminis, vtpote ſi ille filios reliquit moriens, & illi ſuperſtites erant, ſi autem aliquis de Liuoniẽſibus acciperet vxorem ſui fratris, quando non erat neceſſaria ſeminis ſuſcitatio, non erat licitus contractus ſecundum eos, ideo quando conuerterentur ad fidem non permitterentur manere copulati, quia inter eos matrimonium non tenuerat, quando infideles exiſtẽtes contraxerunt, & ꝙ non tenuit, dum fieret, non cõ firmatur per tranſitum ad fidem.

Quare infideles conuerſi, qui erant copulati in gradibus conſtitutione canonica vetitis, permittuntur permanere copulati ipſo iure ſine diſpenſatione, & an proles inde iam nata, & naſcitura ſit legitima ipſo iure. Quæſt. CLXVI.

AD quartam rationem factam ſupra quæſt. 145. eſt nunc reſpondendum, & dicẽdum, quod qñ infideles conuertuntur, qui erant copulati in gradibus vetitis conſtitutione canonica permittuntur permanere copulati, & non eſt hoc ſecundum diſpenſationem, ſed ipſo iure, & de rigore, quia potius contrarium faciendo male fieret.

Primo quia quos Deus coniunxit homo ſeparare non poteſt neque debet, ſed omnes illi dicũtur a Deo coniuncti, qui non ſunt contra eius mandatum, vel prohibitionem copulati, vt dicit Auguſtinus in Epiſtola ad Pollẽtium. & habetur 28. quæſt. 1. c. ſic enim. Pagani autem contrahentes in gradibus vetitis apud nos, non contrahunt contra dictã legem, quia illa nihil horum vetat, ergo non licet alicui homini illos ſeparare, quia a Deo coniũcti ſunt, ergo neque cum eis diſpenſatur, vt maneant copulati, quia diſpenſatio eſt iuris communis relaxatio, & illi cum quibus diſpenſatur, vt maneant, non debent manere de rigore iuris. Secundo idem magis aperitur, quia iſti quibus eſt talis contractus, aut contraxerunt in gradibus ſola conſtitutione humana vetitis, aut in illis, qui quondã erãt diuina lege vetiti: ſi enim in primis, non impeditur matrimonium, quia infideles non arctantur conſtitutionibus canonicis in c. gaudemus. ergo non obſtantibus conſtitutionibus illis, ita contrahunt legitime ac ſi nullę tales conſtitutiones fuiſſent, quia vt diximus edictum de contrahendo eſt prohibitoriũ, & per conſequentiam, quæ non excluditur, admittitur: ſed per conſtitutionem canonicam de gradibus non arctantur infideles, ergo admittuntur ad legitimè contrahendum in illis gradibus, ſi autem eſſent illi gradus diuina lege quondam vetiti, non arctantur infideles illa lege cũ iam illa ceſſauerit, quia etiã tempore, quo illa manebat, non obligabantur Pagani ad illam ſeruãdam, ſed ſoli Iudæi, ergo nullus gradus eſt Paganis illicitus per has leges. Tertio patet, quia Pagani ſi contraxerunt ſecundum legem ſuam, aut conſuetudinẽ patriæ legitimè ꝓtraxerunt: ſic enim dicitur 28. quæſt. 1. ca. ſi quis. §. item illud, ſ. legitimum coniugium eſt, quod legali inſtitutione, vel prouincię mõribus contrahitur, & tñ qui legitimè cõtraxerunt, ſuo iure permanent copulati, ergo non indigent diſpenſatione alia. Quarto quia de diuort. c. gaudemus. de iſtis Paganis, qui contraxerunt in gradibus illicitis inter nos dicitur libere poſſunt, & licite remanere coniuncti, ergo nulla diſpẽſatione opus eſt ſi libere poſſunt remanere: nam ſi diſpenſatione opus eſſet non poſſent libere remanere copulati, ſed prius diſpenſationem petent. Quinto patet ex ratione, quę redditur eod. c. gaudemus. in hoc caſu, ſ. cum per ſacramentum baptiſmi non ſoluantur coniugia, ſed crimina dimittantur, & idem patet 28. quæſt. 2. c. ſiquis habuerit. ergo ſi quando inter Paganos cõtractũ eſt matrimonium tenuit, tenebit in conuerſione, neque poterit diſſolui, & tamen qſi inter aliquos eſt matrimonium, licitum eſt eis manere ſimul, & coniugalia opera exercere, ergo ſi erant infideles prius coniuges licebit eis conuerſis ad Chriſtũ ſimul manere, & diſpenſatio nulla erit neceſſaria. Ad ſciendum autem, ꝙ matrimonium inter eos tenuerit non requiritur aliud, niſi ꝙ legibus, vel conſuetudinibus prouincię contractum fuerit. Ergo cum taliter fuerit contractum etiam ſi ſit in gradibus apud nos vetitis, ſuo iure, & ſine diſpenſatione manebunt copulati.

Ad punctum argumenti quarti quæſt. 145. Quæſt. CLXVII.

CVM autem dicebatur, ꝙ erat diſpẽſatio, quia in alleg. c. Deus qui. de diuort. dicitur concedimus, vt matrimonijs contractis cum relictis fratrum vtantur, quæ ſunt verba diſpenſationis. Dicendum quòd videtur eſſe diſpenſatio, & nõ eſt, & hoc, quia ſi inter nos talis copula deberet eſſe licita, non poterat fieri, niſi ex diſpenſatione, quantum ad infideles autem ſm ſe eſt licita, quia illi ſi infideles futuri erant fideles, & tñ vr̃, ꝙ ꝓformandi erãt nobis in omnibus, quicquid autem eſſet, in quo non confirmarentur, videretur eſſe ex conceſſione Eccleſiæ, & hæc conceſſio ſonat in modum diſpenſationis, tñ non eſt proprie diſpenſatio. Cum autem confirmatur adhuc iſtud, quia ponitur ibi cauſa diſpenſationis, ſ. pp infirmitatẽ gentis eiuſdem ꝓcedimus, &c. in quo vr̃, ꝙ de rigore iuris aliter agẽdum eſſet, tñ pp infirmitatem gentis de nouo conuerſę, quæ non ſuſtinet rigorem, ſed manſuetudinem, conceditur. Dicendũ ẽt, ꝙ ſi de rigore ageretur liceret manere taliter conuerſis copulatis in matrimonio, quia tñ ex hoc videbatur ſequi ſcandalum alijs, qui iam in fide erant, non debebat permitti, quia multa ſunt alias licita, quæ pp ſcandalum fieri vetantur, & non ſolum ſunt licita, quibus licet vti, & non vti, ſed pp ſcandalum ab eis ceſſatur, ſed ẽt quędam ſunt fieri neceſſaria, a quibus ceſſatur pp ſcandalum, & patet circa iſtos eoſdem Liuonienſes nouiter conuerſos, de quibus hic dr̃: nam in Eccleſia Dei, ſicut ſunt multę religiones, ita eſt diuerſitas habituum in figura, & colore. Incęperunt autem iſtę religiones eſſe apud Liuonienſes in conuerſione ſua, quia religioſi veniebant aliunde, vt plantarent religionem in terra illa, & fundarent monaſteria: Liuonienſes autem videntes eos in diuerſo habitu ſcandalizabantur, quaſi nõ eſſent omnes vnius fidei cum diſcrepant in habitu, ideo iubet ibi Papa, omnes religioſos,

ſos licet ſint diuerſarum profeſſionum conuenire in vnam veſtem ſuperiorẽ extra de vita, & hone. cleri. c. Deus qui. & eſt pars huius c. Deus qui. de diuor. vt patet ex ſuperſcriptione: ergo ſicut ibi ad tollendum ſcãdalum Liuonienſium nouiter conuerſorum, & eorum, qui conuertendi erant religioſi cogebantur eundem habitum habere cum alias tenerentur habere diſtinctos, ita nunc propter ſcãdalum fidelium de diſparitate morum nouiter conuerſorum debebant nouiter conuerſi non manere copulati in gradibus illis, in quibus contraxerant, & tamen quia prędominabat infirmitas nouiter conuerſorum, quàm ſcandalum fidelium antiquorum, conceſſum eſt nouiter cõuerſis, vt manerent in gradibus, in quibus contraxerant, in quibus ſecũdum rigorem matrimonij manere licebat, & ſecundum ſcandalum non licebat. Aliter poſſet dici, ꝙ erat vera diſpenſatio, & non liceret niſi ex diſpenſatione, vt ſi intelligamus, ꝙ nouiter ꝓuerſis Liuoniẽſibus liceret tenere vxores, quas acceperant dum eſſent infideles, & de nouo etiam alias accipere poſt conuerſionem, hoc tamen non niſi in nouitate conuerſionis, poſtea verò non liceret prędicto tẽpore, quia tunc matrimonia eorum, qui contraherẽt poſt conuerſionem non tenerent, niſi diſpenſaretur, vt ſic contrahere poſſent. Simile fecit B. Gregorius circa Anglicos, qui tempore ſuo fuerũt conuerſi: nã erat tunc vetitum omnibus Chriſtianis cõtrahere in quarto gradu, & ipſis conceſſit ſpecialiter, vt contraherẽt in quarto gradu, & hoc ſolum quãdiu durabat in eis illa nouitas, & infirmitas, poſtea autem iuſſit, vt non ꝓtraherent in illis gradibus, ſed ſicut cęteri Chriſtiani. 35. q. 3. c. quod ſcripſi, & ponitur ibi eadẽ cauſa, quæ de Liuoniẽſibus: nam dicitur ibi, ꝙ iſtis propter infirmitatem cõcedebatur vti matrimonijs cõtractis in Paganiſmo gradu apud nos vetito, ſ. ne ſi non permitteretur hoc facere retrocederẽt a fide, ſic Gregorius dixit de Anglicis, quod ſcripſi Anglorum gẽti, quę nuper ad fidem venerat, ne a bono, qđ incęperat metuendo auſteriora recederet ſpecialiter, & non generaliter certiſſimè me ſcripſiſſe cognoſcas, ſi iſtud teneamus eſſet propria diſpenſatio: ſed non eſt verũ, quia Liuonienſibus fuit cõceſſum, vt poſt cõuerſionem aliquanto tempore liceret eis accipere vxores fratrum ad ſuſcitandum ſemen, ſed ſolum ꝙ vterentur matrimonijs taliter contractis ante conuerſionẽ, & fuit expreſſe vetitum taliter copulari poſt conuerſionem, cũ dicitur: Concedimus vt in matrimonijs contractis cum relictis fratrum ſuorum vtantur, ſi tñ fratribus ſine, ple decedẽtibus, vt ſemẽ defuncti iuxta legem Moſaycam ſuſcitarent cum talibus contraxerunt, ne tales ſibi de cętero poſtquã ad fidẽ venerint copulent prohibentes: & ideo prior ſolutio teneatur.

An licebat infidelibus conuerſis ſine diſpenſatione manere copulati, vt prius ſi non ſequeretur ſcandalum. Quæſtio. CLXVIII.

SED adhuc quæretur quid ſi non attenderetur infirmitas gentis nouiter conuerſę, & non cõcederetur eis aliquid pp infirmitatẽ, an manerent copulati, vel diſſolueretur matrimonium propter ſcandalum.

Dicendum ſicut ſupra declaratum eſt. ꝙ ſm rigorem licebat his manere in matrimonijs ſic cõtractis cum legitime ꝓxiſſent, ſm ſcandalum aũt ſi attenderetur non licebat manere, & tñ quia pp ſcandalũ nõ eſt veritas relinquẽda. de reg. iur. c. q ſcãdalizauerit, & ibi fuit, & adhuc manet verum mr̃imonium non diſſoluetur, ſed recedent a cohabitatione. Primũ patet, quia legitime contraxerunt in hoc gradu, dũ eſſent infideles, matrimoniũ aũt legitimum nõ diſſoluitur per conuerſionẽ ad fidem. 28. q. 2. c. ſiquis. ideo quantumcunque ſcandalũ eſſet, non dirimeret mr̃imonium: nam ſi dirimeretur, liceret vtrique eorum tranſire ad alia vota, & illud eſſet adulterium, cum neuter poſſet verè ſolui a lege alterius. Secundũ patet, quia ſępe manente vero mr̃imonio inter aliquos fit diuortiũ quantũ ad cohabitationem, & actus coniugales, neque iõ ceſſat mr̃imonium, & licet ſeparentur ſemper ſunt coniuges, vt dr̃ de diuor. c. quæſiuit, ita & nunc pp ſcandalum licet eſſent veri coniuges ſepararent, non tñ daretur eis licentia tranſeundi ad alia vota, cum eſſet inter eos adhuc verũ mr̃imoniũ: ideo cogerentur continere. Et quia iſta eſt magna difficultas, non ſeparantur, ſed permittuntur cohabitare ẽt ſi de hoc ſcandalizentur alii. Nam multum ꝓiudicaretur eis per conuerſionẽ, ſ. ꝙ cogerentur continere, qđ eſt opus perfectorum, & hoc innuit litera eo. c. Deus qui, cum dicit pp infirmitatem gẽtis eiuſdem concedimus, vt mr̃imonijs ꝓtis cũ relictis fratrum ſuorum vtãtur, i. ſi hoc non concedemus ad vitandũ ſcandalum aliorum fidelium, debent cogi taliter conuerſi ad contrahendũ, ſed ad hoc eſt in eis magna infirmitas: nam continere corporaliter eſt opus virorũ perfectorũ, & in charitate ſolidatorũ: iſti autẽ ſunt infirmi pp nouitatem conuerſionis, ideo nõ debuimus eos cogere ad hoc, & tñ neceſſe erat ſic fieri ſi non permitterentur manere copulati, ergo ſic debuerunt ꝓmitti manere nõ obſtante ſcãdalo aliorũ.

Argumenta contra ſuperius dicta ponuntur, quæ deinde in quæſt. 172. & 173. diſſoluuntur. Quæſt. CLXIX.

SED adhuc obijcitur, ꝙ ex diſpenſatione ꝓmittãtur permanere copulati oẽs, qui cũ infideles ſint cõtrahunt in gradibus inter nos vetitis, & poſtea conuertunt, quia ſimiliter ex diſpenſatione cenſentur filij eorum legitimi, & nõ ipſo iure, extra qui filij ſunt legi. c. gaudemus. ſ. prolem de infidelium coniunctionibus natã, qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſm opinionem illorum matrimoniali contraxerunt affectu, poſt fidem receptã vtilitate publica ſuadẽte legitimam volumus reputari. Ex hoc apparet, ꝙ non erat matrimonium inter eos legitimum: nam de legitimo matrimonio proles eſt legitima, & nullus alius eſt proprie modus faciendi legitimam prolem, niſi cum ex legitimo mr̃imonio naſcitur, & talis proles eſt in patria poteſtate, quę ex legitimis nuptijs procreatur, & tamen iſta proles nõ eſt legitima, ergo nõ eſt matrimonium legitimum. Primò patet, quia dicitur legitimam volumus reputari, inquantum dicit volumus, ſignat ꝙ eam legitimam efficit, & ꝙ non erat de ſe legitima. Scdò, quia dicitur reputari ac ſi dicat credaẽ legitima, vel teneaẽ ſic: quemadmodum legitimatus nõ eſt legitimus, & tñ quantum ad ea, quæ iuris ſunt, vt legitimus hr̃, & pari iure gaudet. Tertiò, quia dr̃ vtilitate publica ſuadente, & iſtud magis facit, qa iſta eſt cauſa motiua ad legitimandum: nam ſiquis eſt legitimus, ſiue vtilitas publica ſuadeat, ſiue non, debet haberi, vt legitimus, & iſti non reputantur legitimi, niſi ſuadente publica vtilitate: ergo non erant legitimi, ſed legitimanẽ beneficio iuris ſuperueniente fide, ſicut ſiquis non cõiugatus ex ſoluta ſuſcepit filios ſunt illegitimi, ſi autem cum ea poſtea contrahat ſuperueniente matrimonio efficiunẽ legitimi. eod. titu. cap. tanta eſt vis. Quartò, quia dicitur: Qui in ſecundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ſecundum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu: & ita vides, ꝙ nõ erat ibi verum matrimoniũ, ſed ſolum ſm eorũ opinionem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem, ergo neque licebit manere sine dispensatione. F
Quintò quia dicit ibi Glo, talis opinio non legitimat, sed legitimandi occasionem præstat, ergo non erant legitimi, sed legitimãtur a beneficio iuris, & ita inter eos non fuerat matrimonium.

An proles nata de conuersis copulatis in gradibus prohibitis sit legitima. Quæst. CLXX.

DICENDVM ꝙ quandocunque inter infideles cõtractum est matrimonium, qđ inter eos tenuit, & fuit legitimum, ꝓles inde nata legitima fuit inter eos, & ideo per ꝙuersionem, neque legitimãtur, neque legitimatione indigent cum iam legitimi essent, sicut si prius fuit matrimonium non soluitur per conuersionem ad fidẽ, neque ẽt de nouo firmaẽ, sed manet sicut prius erat, & tñ inter infideles, q̃ ꝓxerunt in gradibus vetitis cõstitutione canonica fuit verũ mr̃imoniũ, qñ ꝓxerũt, & quãdiu erant infideles, de consan. & affini. c. de infidelibus: ergo & postea manet. eo. cap. & de diuor. c. quãto, & c. gaudemus. Et qa ex mr̃imonio legitimo efficit ꝓles legitima necesse est prolẽ inde natam esse legitimã, & qñ ad fidem redierint tã parentes, q̃ filij non legitimari, sed legitimos iã existere. Cum aũt arguebat proles nata de tali copula non erat legitima, sed postea legitimabaẽ, ergo non erat mr̃imoniũ: cõceditur argumentum, sed falsum est antecedens: nã H
non legitimatur de nouo proles illa. Ad decretalem illã dicendũ, ꝙ põt dupliciter intelligi. Vno modo de mr̃imonio ꝓcto ĩ gradibus vetitis apud nos: alio mõ de mr̃imonio ꝓcto cum repudiatis, vel cũ pluribus. In primo casu est proles ipso iure legitima, qa nascit̃ de legitimo mr̃imonio, & non legitimaẽ bñficio iuris. In secundo casu non est legitima, sed suadẽte vtilitate publica legitimaẽ bñficio iuris. Circa qđ considerãdum ꝙ istud. c. gaudemus. est pars alterius. c. gaudemus. de diuor. & alterius gaudemus. de conuersi. coniu. vt patet ex suprascriptionibus eorum: iõ istud est exponendum iuxta sensum illius. c. gaudemus. de diuor. vbi ponuntur tres casus dubitabiles de matrimonio infideliũ, an sic copulati debeant manere post conuersionem ad fidem. Primus est si infideles contraxerint in secundo, tertio, vel vlteriori gradu, q̃ gradus sunt apud nos veriti constitutione canonica, & in hoc respondetur ibi, ꝙ licite & liberè manebunt copulati significãdo, ꝙ si matrimoniũ verum fuerit ante conuersionem, quod per baptismum nõ dissoluitur. Secundus casus est, quando infidelis habet simul multas vxores, & conuertũtur omnes, an manebit cum omnibus illis, & respõdetur ꝙ non, quia nõ potuit tenere matrimonium cum omnibus, sed cũ vna tm̃; & ideo illam solam habebit in conuersione. Tertius est, quando quis infidelis habens vxorẽ legitimã repudiauit eam, & accepit aliã, de qua suscepit filios, & conuertuntur ambo ad fidem, an manere simul poterunt. Et respondetur, ꝙ non quãdiu vixerit repudiata, quia illa est legitima vxor, nisi illa renuat K
cohabitare conuerso, aut non sine contumelia creatoris, aut vt eum pertrahat ad mortale peccatum. In primo casu horum est matrimonium verum, de diuor. cap. quanto: ideo proles inde nata ipso iure est legitima, neque indiget alia legitimatione, & in isto casu non intelligitur. c. illud gaudemus. In secundo autẽ casu, & tertio matrimonium non tenuit, sed fuit adulterium, ideo proles inde nata erat illegitima, & tamen in fauorem fidei legitimatur per conuersionem ad fidem ipso iure, & hoc est verum, quòd fit legitimatio suadente publica vtilitate, ideſt fauore fidei, quia si non iudicarentur legitimi illi, qui prius

inter infideles reputabantur legitimi, distraherentur a ꝙuersione ne putarenẽ deterioris ꝓdõnis, & nõ est mirandum, ꝙ hoc concedaẽ ꝙuersis ad fidẽ, cum ẽt non conuersis maiora concedanẽ. s. ꝙ siquis ex concubina genuit filios p subsequens matrimonium cum eadẽ efficiuntur illi legitimi. eo. ti. c. tanta. Sed considerandum, ꝙ licet fauore fidei reputentur legitimi, qui non erant: non tñ reputabunẽ, nisi illi, q̃ tales esse credebãtur dũ infideles essent: nã in illis duobus casibus putat inter infideles esse matrimoniũ. s. si vnus accipiat plures vxores, quia talis est ꝓsuetudo Paganorũ in c. gaudemus. ẽt repudiata vxore accipere aliam licitũ reputaẽ non solũ ꝑm Paganos, sed ẽt apud Iudæos, ideo & ꝓples inde natã putant lr̃imam, quia de matrimonio veris non p̃t esse, nisi proles legitima. Si tñ infideles suscipiant proles, q̃ ꝑm eos non reputenẽ legitimæ, vt si de ꝙcubinis, vel ex illis, cum quibus ꝑm eos ꝓhere nõ licet, non legitimabuntur in conuersione ad fidẽ. Et patet, quia istud ponderaẽ in alle. c. gaudemus. s. qui in secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu ꝑm opinionem istorum matrimoniali ꝓxerunt affectu: ergo illa proles infidelium, q̃ per aduentum fidei dẽt legitima reputari, debet esse nata de matrimonio, aut vero, aut credito, secundum intentionem eorum, qui contrahunt, aliàs semper manebit illegitima.

De legitimatione prolis priuilegium in cuius fauorem detur. Quæst. CLXXI.

SED obiicieẽ, ꝙ sit inconueniens, quia sic maior fauor seruaret eis, qui non conuertuntur, q̃ eis, qui conuertunt, cum inter infideles lr̃imi efficiant non nati ex matrimonio superueniente matrimonio in alle. c. tanta, & inter infideles non legitimantur, nisi ex matrimonio nati. Dici p̃t vno mõ, ꝙ istud priuilegium, qđ fidelibus conceditur de legitimando prolem illegitimam daẽ in fauorẽ matrimonii, & item extenditur ad infideles per ꝙuersionẽ. nã si infidelis genuit filios ex concubina, & postea ꝓhit cũ ea, erunt illegitimi, qñ conuersi fuerint, idem si in infidelitate geniti essent illi ex concubina, & post conuersionem acciperet eam in vxore vir ille legitimare- I
tur filii, si tñ infidelis existens ex concubina prolem gignat, & cum ea contrahat postea manens in infidelitate non legitimatur proles. Et ratio est, quia beneficium illius c. tanta, non extenditur ad infideles: causa est, qa sicut qui sentit onus debet sentire emolumentum: ita qui non sentit onus non debet sentire emolumentũ, sed infideles non sustinẽt onus ꝓstõnum canonicarũ de mr̃imoniis, nã ꝓstõnibus canonicis non arctantur in c. gaudemus. de diuor. ergo neq; participabũt in emolumentis, vel bñficiis earundẽ ꝓstõnum. sed lr̃imatio illegitimę ꝓples superueniente mr̃imonio est bñficium illius ꝓstõnis canonicæ tanta. ergo non participabunt infideles hoc bñficio. Aliter p̃t dici ad argm̃ principale, ꝙ maior est fauor fidei, q̃ mr̃imonii: nã seruaẽ ĩ ꝙuersione ad fidẽ illud, qđ in superuenienti mr̃imonio: nã illi qui non sunt lr̃imi, neq; ex mr̃imonio nati sunt legitimi in ꝙuersione, qa natus de secda vxore post repudiatam primã illa viuente non nascit̃ de mr̃imonio, & tamen legitimatur per conuersionem, sic nati de pluribus vxoribus simul habitis ab eodem viro nõ nascuntur de matrimonio, & tamen legitimi sunt secũdũ sensum supra datum. Secundo & ꝓcipuè, qa aliquid fit, quod non est inter infideles: si quis non ꝓiugatus accipiat ꝓlem de soluta legitimaẽ illa p̃ sequens matrimoniũ cum eadem, si tñ ille sit coniugatus, & viuente cõiuge prolem suscipiat de soluta, cũ qua ꝓhait, mortua vxore non legitimaẽ proles. eo. c. tanta. Eodẽ mõ si non esset cõiugatus, & de ꝙiugata acciperet ꝓlem,

lem, cum qua mortuo viro illius contraheret, non A
efficeretur proles legitima, & tamen inter infideles istud sit superueniente fide, vt si quis habebat multas in vxores simul, aliquę illarum erant non vxores, & tamen omnium legitimantur proles. Idem si quis repudiata legitima accepit aliam, vel repudiatam ab alio accepit, & habuit inde prolẽ, in omnibus his casibus legitimatur proles, & tamẽ in omnibus his casibus accipitur proles de vxore aliena, vel coniugatus gignit ex non sua: ergo maior fauor est hic, q̃ inter fideles per beneficium illius cap. tanta.

Sed potest obiici, ꝙ non sit hic maius, quàm inter fideles: nam istud prouenit propter ignorantiã, quia infideles putant esse in his casibus matrimonium, & ideo cõsequenter prolem legitimam, si autem acciperent prolẽ, quæ apud eos putaretur nõ legitima, B
non legitimaretur per conuersionem, vt supra dictũ est. Ignorantia tamen etiam inter fideles fecit prolẽ legitimam, vt si aliqui contraxerunt in gradu affinitatis, vel consanguinitatis vetito nescientes, vel aliquis putans mortuam vxorem verisimiliter contraxit cũ alia, & in similibus, in qbus potest interuenire error, licet matrimonium non sit proles inde nata reputatur legitima, qui filij sunt legi. c. ex tenore, ꝙ pro tũc reputabatur illud esse matrimonium. 34. q. 2. cum per bellicam. Sed diceretur, ꝙ non est idem, sed semper maior fauor ex parte infidelium conuersorum, quia in infidelibus est error iuris in casibus dictis: in ipsis autem fidelibus in casibus datis est error facti, error autem iuris non excusat, error verò facti excusat, & C
tamẽ in errore iuris legitimatur proles conuersorũ, ergo maior fauor eis datur.

Dici potest, ꝙ non est verum, ꝙ non est iste in infidelibus error iuris, sed potius facti, cum secundũ statum illorum non censeatur illud ius, vel si dicamus, ꝙ illud est ius, & ideo ignorant ius: dicendum ꝙ est error inuincibilis pro illo statu cum cognitio huius iuris dependeat ex cognitione fidei, qua non habita, non possunt scire se errare; ideo quantum ad hoc excusantur, & iudicatur proles legitima. Potest igitur dici, ꝙ primũ dicebatur, s. ꝙ disparata sunt priuilegia illarum duarum constitutionum, s. c. tanta, & c. gaudemus, & vtraque gaudent infideles in conuersione secũdum modum supra datum, ideo maior est fauor D
conuersionis ad fidem, quàm matrimonium.

Ex prędictis apparet, ꝙ si infideles contrahant solũ in gradibus inter nos vetitis non legitimatur proles sua per aduẽtum ad fidem, sed prius erat legitima ipso iure. Si autem infidelis simul multas habuerit vxores, aut contraxerit cum repudiata ab alio, vel ipse repudiata legitima cõtraxerit cum alia ea viuente, ꝓples hinc natę sunt illegitimę, & per aduentum ad fidem legitimantur beneficio canonis illius gaudemus, & hoc in fauorem fidei. Istud tenet Glo. eiusdem cap. gaudemus, sic & doctores Iuristę.

Intentionem, & verum intellectum cap. gaudemus exprimit, & argumenta superiora soluit. Quæst. CLXXII. E

DICENDVM autem ꝙ istud est verum sine dubio, & tamen non videtur ista esse intẽtio illius cap. gaudemus, ꝙ distinguant isti casus, sed ꝙ in primo casu, s. quando infideles contrahunt in gradibus a canone vetitis, & hoc patet ex litera, quia ad exprimendum illum sensum deberet litera esse generalis, vt nullus casus in ea exprimeretur, sed diceretur prolem de infidelium conIunctionibus natam cum secũdum ipsorum opinionem matrimoniali contraxerint affectu post fidẽ receptam vtilitate publica suadente legitimã volumus

Alph. Tost. In Primum Regum.

reputari, & tunc comprehenderentur omnes casus, in quibus infideles matrimonio inter eos credito, prolem suscipiunt, sed dicitur prolem de infidelium cõIunctionibus natam cum secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu secũdum illorum opinionẽ mr̃imoniali cõtraxerunt affectu legitimam volumus reputari, ergo videtur quòd ad illũ casum, quo in his gradibus contrahitur extendaẽ dispositio huius c. gaudemus.

Est dicendum ꝙ præcedentia vera sunt, ꝙ in omnibus tribus casibus supra positis proles infidelium sit legitima, in primo ipso iure, in alijs duobus per beneficium huius c. gaudemus, eo modo, quo doctores illud intelligunt, & bene, licet litera de solo primo casu in cortice sonare videatur, accipiendo tamẽ literã eo modo, quo iacet dicendum, ꝙ non concludũt argumenta facta supra q. 169. Ad primum dicendum, Ad primũ argumẽtũ.
ꝙ verba ibi posita sonant in dispensationem, & tamẽ nõ est dispẽlatiua legitimatio, sed ipso iure legitima est talis proles. vtitur tamẽ Papa ibi illis verbis non ad signandum, id quod vere fit, sed ad ostendendum id, quod nobis fieri videtur: nam nos si in talibus gradibus cõtraxissemus non posset, inde nata proles esse legitima, nisi legitimaretur. Cum igitur infideles trãseant in nostrum ritum, videtur ꝙ idem de eis debebat iudicari, & sic dicitur volumus legitimam reputari, non quidem legitimam faciendo, sed legitimam ostendẽdo eis, qui de hoc dubitare rationabiliter poterant. si tamen acciperetur in duobus secundis casibus bene diceretur volumus, quia per hoc legitimaretur cum non esset ipso iure legitima. Ad secũdum Ad secundum argumentum.
dicendum, ꝙ reputari est verbum iuris, & signat id, quod ius confert, etiam si natura non contulisset, & est ꝙ non legitimus habeatur pro legitimo, vt si non sit legitimus quantum ad veritatem, & habeatur, vt legitimus quãtum ad iura legitimorum, & hic propriè accipitur quãtum ad duos casus vltimos, in quibus non est proles legitima, & legitimatur beneficio iuris, quod est legitimam reputari. Accipiendo quãtum ad primum sensum, vel casum per hoc verbum reputari tollitur dubium, & nõ confertur ius, sed dubitatur a fidelibus an tales deberent haberi, vt legitimi, & respondetur ꝙ sic, scilicet, quia ipso iure sunt legitimi cum de legitimo sint matrimonio nati, ideo vt legitimi habebuntur. Ad tertium dicendum, ꝙ Ad tertiũ argumẽtũ.
istud maxime signat legitimationem cũ dicitur vtilitate publica suadente, quia est causa motiua ad concedendum hoc, & ideo accipitur melius in secundo, & tertio casibus, in quibus non erat proles ipso iure legitima, quia, non de matrimonio nata, ideo legitimatione eget quam æquum est dari in fauorẽ fidei, & hoc est suadere vtilitatem publicam, s. vt facilius conuertantur.

Et tamen dico, quòd adhuc in primo casu potest hoc accipi: nam licet esset matrimonium, & ideo ipso iure proles inde nata esset legitima, vtiẽ Papa his verbis quantum ad nos: nam secundum nostram cõsuetudinem non poterat talis proles ipso iure legitima esse, sed ex beneficio iuris, & quia cõuersi debẽt nobiscum eundem modum viuendi habere, sicut fidem eandem acceperunt, videtur etiam quòd inter eos non poterat talis proles esse legitima, nisi legitimaretur, & ad satisfaciendum, vel condescendendum huic modo credendi, dicitur quòd reputatur legitima suadente vtilitate publica, i. conuersione ad fidem. Et patet hoc, nam etiam in his quæ ipso iure talia sunt significat Papa aliquid cõcedere in fauorẽ fidei, sicut de diuor. cap. gaudemus, vbi est iste idem casus, quia illa decretalis, & ista sunt eadem. Simile ponitur, scilicet, quòd matrimonium sit verũ, quod ꝓtrahit inter infideles in gradu secundo, tertio, & vlS 2 terioribus,

terioribus, & ꝙ non potest per aduentum fidei dissolui, & tamen dicitur, ꝙ in fauorem fidei permittūtur tales copulati, cum dicitur, & in præmissis gradibus a paganis matrimonium, quo ad eos licitè sit cōtractū, qui constitutionibus canonicis non arctantur. In fauorem præsertim christianæ religionis, & fidei, a cuius pceptione per vxores se deseri timentes, viri possunt facilè reuocari: fideles huiusmodi matrimonialiter copulati liberè possunt, & licitè remanere coniuncti, cū per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Nam hic multa sunt, quę significant matrimonium de se esse legitimum, vt cum dicitur, quòd licitè est contractum ab illis, qui in illis gradibus non impediuntur contrahere, vtpote nulla constitutione canonica arctante eos. Etiam quòd est matrimonium legitimum concluditur ibi, quia possunt licitè, & liberè remanere copulati, quod significat ipso iure licere, & non per dispensationem, vel fauorem aliquem. Et quòd plus est, quia non solum licitè tales manent iure suo copulati, immo nullus potest eos separare, cum dicatur, quod per baptismū tollantur crimina, & non coniugia, & tamen cū his omnibus addidit, quasi rem impertinētem, immo potius aduersam, quod in fauorem fidei præsertim hoc permittitur, vel fit: & tamen certum est, quod hic nullus fauor erat necessarius. Sed dicendum est, quòd his verbis vtitur Papa ad significandum, quòd etiam solus fauor fidei faceret, quòd manerent copulati isti conuersi, si alię causæ sufficientes non occurrerent, & tamē occurrunt, ideo nō est multum necessarius ibi fauor fidei: in pręsenti autem, ita est quantum ad istum casum, quia cum matrimonium verum sit inter infideles est proles ipso iure legitima, & ideo in conuersione non indiget legitimatione aliqua, & tñ si indigeret legitimatione, decerneret eam legitimam per ꝙuersionem suadente equitate, vel vtilitate publica.

Ad quartum argumentum quæstionis 169.
Quæst. CLXXIII.

AD quartum dicendum, ꝙ matrimonium inter infideles verum, & legitimum est, cū contrahitur in secundo, & tertio, & vlterioribus gradibus, & ideo proles inde nata legitima est. Cum autem dicitur secundum eorum opinionem: dicendum quòd istud nihil minuit de veritate matrimonii. Nam verè contrahitur matrimonium inter infideles, de diuor. capit. quanto. & in istis gradibus, scilicet secundo, & tertio, si contrahatur inter eos est verum, & licitum matrimonium. eodem titulo, capitul. gaudemus. vbi primum dicitur: vtrum Pagani vxores accipientes in secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu sibi coniunctas, sic coniuncti debeāt post conuersionem suam remanere, vel ab inuicem separari, & postea additur, & in præmissis gradibus a Paganis licitè sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur. & ita ostenditur, quòd ibi sit legitimum matrimonium, non solum quantum ad opinionem infidelium, sed etiam quantum ad veritatē, cum ostēdatur ibi causa huius veritatis, scilicet, quòd infideles non arctantur constitutionibus canonicis, & ideo illis non obstantibus, ita licitè contrahunt in his gradibus, ac si nullo modo essent vetiti, & tamē si nullo modo essent veriti, tam apud nos, quàm apud eos in his gradibus esset legitimum matrimonium. Ergo cum apud eos non sint vetiti, quia cōstitutionibus canonicis non arctantur, erit vere legitimum matrimonium, vnde non dicetur, ꝙ sit matrimonium secundū eorum opinionem, quasi non sit secundum veritatē: immo est secundum veritatem.

Sed quia dicitur ibi, ꝙ secundum ipsorum opinionem matrimonialiter contraxerunt, est considerādū, ꝙ aliqñ infideles contrahunt ſm veritatem, aliquādo ſm eorum opinionem. Primum est, qñ contrahūt in gradibus, in quibus nos contrahimus: nam nulli hoi illicitum est ꝺ̄here in gradibus, in quibus fideles contrahunt eo, ꝙ fideles in pluribus gradibus abstinent, quam infideles, vnde matrimonium, quod apud nos reputatur legitimè contractum, reputabitur a fortiori inter omnes alias gentes. Etiam contrahunt infideles licitè, ac legitime quando contrahunt in gradibus permissis secundum leges suas, aut consuetudines, & si apud nos illiciti sint, sicut quando Iudęi contrahūt in secundo, & tertio, & quarto gradibus, qui secundū legem Moysi, & leges Paganorum liciti sunt ad contrahendum, & est tunc matrimonium legitimum, & verum non solum quantum ad eorum opinionē, sed etiam quantum ad nostram, & quantum ad veritatē, nam nos asserimus tale matrimonium inter eos valere quamuis inter nos nō valeret, & ita accipitur, de diuor. cap. gaudemus. Aliquando est matrimonium secundum opinionem infidelium, & non est secūdum veritatem, vt quando infidelis accipit multas in vxores, nam putat omnes esse vxores, & filii omnium reputantur legitimi, ac si essent verè vxores, & tamē nō sunt, quia non potest matrimonium contrahi cū multis simul cum sit contra Christi sententiam: etiam si repudiet infidelis vxorem, & aliam accipiat, putat esse matrimonium cum illa, & quę cum repudiatur contrahit, putat esse matrimonium, quia leges suæ, & consuetudines hoc habent, & tñ nō est hoc matrimonium secundum veritatem, sed adulterium, vt colligit Mat. 5. & 19. c. & de diuor. c. gaudemus.

Cum autem dicitur extra qui filii sint legi. ca. gaudemus. de infidelibus, ꝙ secundum eorum opinionē in secundo, tertio, & in vlteriori gradu matrimonialiter contraxerunt, non est accipiendum in isto secūdo modo, quia tunc nequaquam esset matrimonium inter eos, sed ipsi solum per errorem putarent, & tamen in illo casu verum est matrimonium, quia isti non arctantur constitutionibus canonicis. de diuor. cap. gaudemus. Ideo dicendum, ꝙ accipitur secundum eorum opinionem. i. secundum eos, vel eorum consuetudinem. s. quantum ad eos tenet matrimonium, & tamē quantum ad nos non teneret. i. si inter nos taliter contraheretur matrimonium, & hoc apparet, quia vt dictum est vtrunque. c. gaudemus. est idem: ideo verba vnius debent intelligi per verba alterius, sed in c. gaudemus. de diuor. dr̄ & in præmissis gradibus. s. secundo, tertio, & quarto a Paganis, quo ad eos matrimonium licitè sit cōtractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur. i. quantum ad eos, vel inter eos tale matrimonium tenet, quia non sunt eis illi gradus vetiti, cum non arctentur constitutionibus canonicis, & inter nos. s. non teneret, quia isti gradus sunt veriti constitutionibus canonicis, quibus nos arctamur. Ergo cum in c. gaudemus. qui filii sint legi. dicitur secūdum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu, est intelligendum. i. quantum ad eos, vel secundum eos. s. ipsi potuerunt in talibus gradibus contrahere, & nos non possumus.

Ad quintam rationem dicendum vno modo, ꝙ ad actum Glo. non est per assertionem, sed in argumento, quia postea ibidem declarat, ꝙ illi nati de infidelibus ipso iure sunt legitimi, & ita non legitimantur, nec illa opinio prętat eis occasionem legitimandi. Alio modo potest dici, ꝙ Glo. non loquitur specialiter in isto casu. ca. gaudemus. sed generaliter. s. ꝙ opinio de matrimonio non facit legitimam prolem, qñ matrimonium nō est verum, sed beneficio iuris reputatur legitima,

legitima, vt eo. tit. c. ex tenore, & tale est quantum ad ples natas de matrimonijs reputatis ab infidelibus, quæ non sunt vera matrimonia, vt quando habet infidelis multas in vxores, aut quando repudiata legitima contrahit cum alia, vel alius cum repudiata: nam in his omnibus putant infideles esse matrimonium, & nō est de diuor. cap. gaudemus; ideo nec proles est legitima, & tamen ista eorum ignorantia, vel error prætat occasionem legitimādi prolem, & legitimatur beneficio iuris per cōuersionem ad fidem, vt colligitur ex eodem ca. gaudemus, qui filij sunt legitimi secundum verum intellectum Glo. & doctorum.

Quid requiratur, vt matrimonium infidelium sit legitimum. Quæst. CLXXIIII.

EX præcedentibus autem colligitur, quòd ad hoc quòd sit matrimonium licitè contractū & legitimum inter infideles non requiritur, nisi quòd contrahant secundum suas leges, aut consuetudines, & non requiritur, quòd Pagani contrahant in gradibus licitis secūdum legem Moysi, sed solum quòd sint liciti secundum leges ipsorū Paganorum: vnde si taliter fuerint copulati, etiam si in aliquo gradu prohibito inter iudęos, iudicabitur eorum matrimonium legitimum, & si conuertātur permittentur ab Ecclesia manere copulati in illo gradu, quia sicut Pagani non arctātur constitutionibus canonicis; & ideo licitè contrahunt in secundo, tertio, quarto gradibus, in quibus non licet nobis cōtrahere, de diuor. cap. gaudemus. ita non arctantur lege Moysi: ideo licebit eis contrahere in gradibus vetitis lege Moysi, nisi sint vetiti lege Christi, vel lege naturæ, quæ omnes obligat, sed lex Christi, nihil de gradibus dixit, ergo solum attendendum est an sit aliquis gradus vetitus iure naturæ; quia in illo nō tenebit matrimonium, nec permittetur copulatio.

Ex hoc etiam aliud infertur, scilicet, quòd quomodocunque matrimonium tenuerit inter infideles si conuertantur ad fidem, manebunt sic copulati, quia baptismus non soluit coniugia, sed crimina tollit in alleg. capi. gaudemus: cum ergo prius tenuisset matrimonium inter infideles, tenebit etiam post conuersionem.

An infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati in quocunque casu, si contraxerant secundum leges, & consuetudines patriæ suæ.
Quæst. CLXXV.

SED quæretur an in omni casu infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati. Dubium autem est, quia interdum copulantur in gradibus propinquissimis. Dicē dum ꝙ, aut matrimonium est cōtractū intra gradus concessos Iudęis, aut extra, si in gradibus illis, non est dubitatio aliqua, quin maneant licitè copulati, quia certum est, ꝙ matrimonium potuit tenere, cū Deus hos gradus Iudæis concesserit, & concessū ab eo licitum est. Aut contrahitur extra illos gradus, & tunc aut contrahitur inter ascendentes, & descendētes, vt si filius cum matre contrahat, vel pater cū filia, nepos cum auia, auus cum nepte: nam isti non computātur in gradu aliquo cum sint ascendentes, & descendentes, & gradus solum computentur inter trāsuersales 35. q. 5. c. ad sedē, aut contrahitur in aliquo gradu, vtpotę in primo, s. inter fratrem, & sororem, aut in quocunque gradu affinitatis. Si primo modo, dicēdum ꝙ non permittent copulati taliter contrahentes post conuersionem, quia istud nō est matrimonium, sed incestus & flagitium, si autem obijciatur, ꝙ fuit matrimonium legitimum. quòd contraxerint secundū mores patriæ suæ; & non requiritur aliud ad hoc, ꝙ matrimonium sit legitimum.

Dicendum quòd non permittuntur manere copulati, quia matrimonium istud cum contractū fuit, non tenuit: nam si tunc tenuisset infallibiliter dicere tur postea tenere cum baptismus non soluat coniugia, & consequenter permitterentur copulati manere, & quia nemo disiungere potest, quos Deus coniunxit, sed non tenuit istud matrimonium, quando contractum est, quia non fuit legitimè contractum. Et quando obijcitur, quòd fuit secundum leges, aut consuetudines patriæ.

Infideles si cōtrahunt inter ascēdentes, & descendētes cōuersi ad fidē nō permittuntur manere copulati.

Dicendum quòd si contra legem, aut consuetudinem patriæ contractum esset in quocunque gradu contraheretur, reputaretur illegitimum, & tamen si secundum legem, aut consuetudinem patriæ in tali gradu contractum est, aut cum tali persona non potuit legitimum fieri, eo quòd non fuit vere contractum per legem, vel consuetudinem patriæ: nam neque lex, neque consuetudo esse potest contra ius naturale. Nam seipsum negat, qui contra ius naturale agit, & quicquid constituatur contra ius naturale nō merebitur nomen legis, sed vocatur secūdum Arist. lib. 5. Ethi. apostediasmenos, idest lex carens ratione, & ita non est lex.

Et ita quādo Semiramis regina Assyriorum constituit licere mulieribus accipere filios in viros, non fuit illa lex, sed nefas; & ideo non excusabatur contractus per talem legem, sicut si statueretur, quòd liceret cuilibet cognoscere vxorem alterius, aut inferre ei vim: nulla enim lex efficere hoc posset iustum, similiter, neque cōsuetudo hoc efficere potest, quia maior est auctoritas legis, quàm consuetudinis cum consuetudo succedat legi, & pro lege accipiatur quādo lex deest, cum ipsa sit legum interpres, de consuet. cap. cum dilectus: & tamen lex non valet contra legem naturæ: ergo multominus consuetudo. immo si aliqua fuerit consuetudo contra ius naturæ nō vocabitur consuetudo, sed corruptela. eod. cap. cum tanto, & quanto diuturno tempore fuerit obseruata, tāto deterius erit, quia tanto maius peccatum generabit. eo. c. & de cōsan. & affin. c. nō debet: ergo talis lex reputaē, vt nō lex, & cōsuetudo reputaē, vt nō cōsuetudo, vnde manet, ꝙ talis cōtractus sit factus sine auctoritate legis, & ꝙsuetudinis; & iā sit illegitimus, & cōsequenter nō debeant permitti taliter contrahētes cum ad fidem conuersi fuerint: nam si legem, aut consuetudinem vocamus omne, quod populus aliquis in vsum deduxit, & cōsensu communi approbatur, sequentur inconuenientia: nam diceremus tunc licitum esse Sodomiticum vitium, cum apud quosdam barbaros pro malo non reputetur, & ęqualiter licere iudicetur virum tangere, & fœminam cognoscere, similiter scimus barbarorum Aethiopumque multos esse, qui matrimonio non vtantur, sed omnibus mulieribus indifferenter misceantur sine vllo fœdere coniugali, vt sunt Garamantes, sicut asserit Solinus in Polistor. cap. de Aethiopibus; & tamen si tales conuerterentur ad fidem non permitterentur eis cō misceri omnibus, sed cogerentur matrimonijs vti. Sic autem est de quacunque lege, vel consuetudine, quæ inter ascendentes, & descendentes matrimonia constituit: nam non est lex, sed abusus cum sit cōtra ius naturæ, secundum quam debetur aliqua reuerentia cognationi, quæ tamen tota abolebitur, si concedamus inter ascendentes, & descendentes fieri matrimonia.

Semiramis nō excusatur de matrimonio cū filio pp suam legē. Consuetudo contra ius naturę est corruptela.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Infideles si contrahant cum personis vetitis in lege Moysi propter affinitatem, vt socrus cum nuru, &c. secundum consuetudinem patriæ suæ conuersi ad fidem non separabuntur, sed matrimonium censebitur legitimum. Quæst. CLXXVI.

SI autem infideles copulati fuerint secundum legem, aut consuetudinem terræ suę in aliquo gradu consanguinitatis, aut affinitatis, dicendū quòd solum manet dubium de primo gradu, scilicet inter fratrem, & sororem: nam cęteri gradus consanguinitatis permissi sunt ad contrahendum in lege Moysi, & ideo etiā in aliis gentibus poterant esse liciti. Sed quid de gradibus affinitatis? Dicendum, ꝙ de affinitate minus dubium est, quia affinitatis gradꝰ non sunt veriti, nisi propter consanguinitatem, sicut dicit Aug. & habetur 35. q. 3. c. si vir, s. si vir, & vxor nō iam duo, sed vna caro sunt, non aliter nurus est deputanda, quam filia, & ideo si cōsuetudo sit, vel lex apud aliquos infideles matrimonium contrahi cum oibus personis veritis in lege Moysi pp affinitatem, vel cum pluribus earum, non vr esse ꝺ ius naturę: ideo pt tenere talis lex, aut consuetudo, & consequēter matrimoniū ꝺctū cū talibus iudicabit legitimū, io i quersione non separabuntur, sed licebit eos manere copulatos.

De primo gradu consanguinitatis, i. fratre, & sorore vr esse dubium an possit per legem, vel consuetudinem esse licitum, & videtur dicendum, ꝙ si aliqui infideles taliter copulati conuerterentur ad fidem, inter quos consuetum esset sic copulari, non deberet dirimi matrimonium, quia potuit esse legitimum cum sit contractum iuxta mores patriæ. Nec est mirandū talem legem esse apud infideles aliquos, cum etiam apud Romanos, qui inter omnes Gentiles, maximè ratione vtebantur, & politia, talis lex esset, quę diu obseruata est, & vsque ad tempora Gregorii aliqualiter manebat, sic dicit Gregorius, & habetur 35. q. 3. capit. quędam lex. s. quędam lex Romana permittit, vt siue frater, & soror, seu duorum fratrum germanorū, seu duarum sororum filius, & filia misceantur.

De infidelibus certum est, ꝙ non tenentur constitutione canonica de gradibus nostris, de diuor. c. gaudemus. Neque ēt lege Moysi, quia illa neminem nūc obligat, & qñ tenebat solos Iudęos obligabat, sed sola lege naturę, & lege Christi, lex Christi hoc nō vetat: de lege naturę est dubium an sit contra eam. Et vr dicendum, ꝙ non. Primo, quia Deus in principio sęculi fecit copulationem de fratre, & sorore, nam filii Adę inter se miscebantur cum nulli alii essent, tamē si hoc secundum se esset illicitum instituisset Deus aliter genus humanum. l. in pluribus individuis, vt non cōtraherent fratres, vt supra dictum est, & tn nō fecit, ideo significauit non esse secundum se malum.

Secundo patet, & efficacius, quia qñ Gregorius voluit prohibere talem copulationem non dixit, ꝙ erat contra naturam, quod tamen diceret, vt esset dictum suum firmius, & manifestiorem iustitiam cōtineret, & tn non dixit, sed solum ꝙ ex talibus copulationibꝰ paucę proles proueniebant. s. sed experimēto didicimus ex tali coniugio prolē non posse succrescere, ergo non significauit esse ꝺ naturā, & ita non erit illicitum infidelibus, quibus talis est consuetudo coniūgi in his gradibus. Nisi quis dicat, ꝙ Gregorius significauit aperte istam copulationem esse contra ius naturę, & contra Dei voluntatem inquantum dixit experimento didicimus ex tali coniugio prolem non posse succrescere. s. Deus maledixit huic copulæ, & illud in effectu ostendit inquantum non permittit inde crescere prolem, sicut qñ maledixit ficulneę, ait nunq̄ ex te nascatur fructus in sempiternū, Matth. 21. & Mar. 11. cap. sed dicēdum, quòd non stat, quia ibi loquitur Gregorius de coniugio primi, & secundi gradus, scilicet fratris, & sororis, & filiorum duorum fratrum, & tamen secundus gradus in vereri testamento erat a Deo permissus, & licitus iudicatus; ideo non erat contra voluntatem, neque talis copulatio maledicta: voluit tamen Gregorius dicere, ꝙ illa copulatio non erat multum honesta: maximè in nouo testamento, ideo ꝙ non liceret Christianis contrahere in his gradibus. Sed dicendum quòd licet inter aliquos Gentiles istud licebat communiter inter alios erat illicitum, & legibus vetabatur, sic inducit Ouidius, lib. 9. Meta. in verbis Biblidis amantis fratrem suum Caunum, vbi omnia se habere dicebat, nisi quòd Caunus erat frater suus; nam ex hoc dicit scelus esse illi iūgi si tamen inter aliquos Paganos esset consuetudo, vel lex ꝙ coniungerentur fratres, si ad fidē conuerterentur, videtur ꝙ erant permittendi sic manere, quia matrimonium inter eos a principio tenuerat, quod per baptismum non dissoluebatur.

Quare leges seculares sanctorum Imperatorum non permiserunt Iudæos, & alios infideles contrahere secundum legem Moysi, scilicet in 2. 3. & 4. gradu. Tamen leges canonicæ, scilicet Rom. Ecclesiæ permiserunt. Et de causa istarum legum, & an fuit æquius permittere, quàm vetare. Quæst. CLXXVII.

OCCASIONE autem præcedentium adhuc est aduertēdum, ꝙ cum de diuor. c. gaudemus, & de consan. & affinit. de infidelibus, ꝙ si infideles copulati in secūdo, tertio, & vlteriori gradu ad fidem conuertantur permittuntur sic copulati, non est intelligendū, ꝙ hoc dicitur quasi Ecclesia approbet, per hoc legem Moysi, in qua ponuntur isti gradus, in quibus liceat contrahere, quia lex Moysi iam transijt, i. cessauit; ideo nemo tenetur ad obseruātiam eius, neque ipsi Iudæi, qui in ea viuūt immo obseruatio eius est iam mortifera, quia qui in lege putat se iustificari, nō habet partem in Christo, ad Gala. 5. c. sed dr illud ad ostendendum, ꝙ tunc infideles conuersi ad fidem permittūtur manere in suis coniugijs, quādo copulati fuerunt legitime, ita vt matrimonium teneret, eo ꝙ matrimoniū nō soluitur p baptismum: vnde si tenuit dū contractū est inter infideles, tenebit post conuersionem. Si aūt non tenuit dum contraheret non permittuntur copulati, qui cōuertantur, scire aūt an matrimonium tenuit inter infideles, vel non, dum contraheretur, ex nullo alio habetur, nisi an fm leges eorum reputaret licitum, vel non: si enim legibus eorum ꝙuenit licitum est, aliās non, & tn fm infidelium leges tam Iudęorum, quā Paganorum licitum est ꝺhere in secundo, tertio, & vlterioribus gradibus; ideo si sic ꝺhant iudicat matrimonium legitimum, & verum, & non dissoluitur, aliter, i. in alijs gradibus ꝺhant, q̄ leges suę permittūt non est verum matrimonium, & intn iudicatur matrimonium ꝺctum per leges infidelium legitimum, & verum, inquantum non est contra legem Christi vt supra dictum est, & patet in cap. gaudemus.

Sed circa hoc aduertendū, quia infideliū quidā sūt liberi, alij sunt sub ptāte fideliū, qui sunt liberi regunt pprijs legibus, qui ꝺhunt fm leges suas, & ꝙsuetudines, & mrimoniū sic ꝺctū est legitimū, vn si tales adfidē ꝙuertunt manent sic copulati. in allegato c. gaudemus. Si aūt sunt subiecti fidelibus, viuunt legibus quas eis fideles imponunt, quas licitè ponere possūt tanq̄ subditis, & pnt eis dare leges de mrimonio, fm quas contraheretur inter eos mrimonium legitimū & si nō contraxerint secundum illas, non erit matrimonium, sed fornicatio, & qñ conuersi fuerint non permittentur sic copulati, cum non sit matrimoniū.

Quomodo

Quomodo leges seculares humanæ Imperatorum non permiserunt Iudæos contrahere secundum legem Moysi. Quæst. CLXXVIII.

SED in hoc est aduertendum, ꝙ leges humanæ voluerunt totaliter Iudæos reducere ad obseruantiam Christianorum; & ideo nō permiserunt eos cōtrahere secundum legem Moysi, sed secundum cōsuetudinem Christianorū, vt patet. C. de Iudæ. & cęli. l. nemo Iudęorum, s. Nemo Iudęorum morem suum in coniunctionibus, neque iuxta legem suam nuptias sortiatur, neque diuersa sub vno tempore coniugia conueniat. Ex quo apparet, ꝙ non licebat Iudæis contrahere in secūdo, tertio, & quarto gradibus, sicut neq; nobis licet; ideo de quatuor primis gradibus primi generis affinitatis. Etiam non licebat repudiare vxores, neque repudiatas ab alijs accipere, neque habere in eodē tempore multas vxores, quia nihil istorum nobis licet. Sed sciendū, ꝙ canon mitius se habuit cum Iudæis, quàm lex secularis: nā permittit eis cōtrahere in omnibus illis gradibus cōsanguinitatis, & affinitatis, in quibus lex Moysi permittebat, sed non permittit contrahere cum repudiatis, neque repudiare, neque simul plures vxores habere. Primum patet, quia de consan. & affini. c. de infidelibus, & de diuor. ca. gaudemus. dicitur ꝙ Pagani, vel infideles, qui contraxerunt in quarto, & tertio, & secundo gradu permittātur permanere copulati, qa licitè in his gradibus contraxerunt, aut verū fuit matrimonium inter eos, & tamen cū Ecclesia vetuisset Iudęis, & Paganis subditis temporali dominio fideliū contrahere in his gradibus non licitè contraherent, & ideo quando conuerterentur non liceret eis manere sic copulatos, quia non essent coniuges, & tamen permittuntur manere, ergo ostenditur, ꝙ licitè contraxerant, & ita etiam non vetuit. Secundum patet, quia si Paganus cum multis simul conuertatur coniugibus non permittitur cum eis, quia dicitur ꝙ non est matrimonium. nisi cum vna, etiā siquis repudiata legitima accipiat aliam, cum qua ad fidem conuertatur non permittitur cum ea copulatus quādiu repudiata viuit de diuor. cap. gaudemus, & tamen si iudicasset hic esse matrimonium permitteret manere in conuersione.

Cur Ecclesia non vetuit primum gradum, & vetuit secundum. Quæst. CLXXIX.

SED dicetur, quòd etiam nō vetuit primum, & vetuit secundum istorum. Dicendum quòd secundum nō fuit necessarium Ecclesiæ prohibere, nec tamen potuit permittere, quia minor non potest dispensare in lege superioris, quia nō potest ipsum soluere, vel ligare, de maio. & obe. c. cū inferior, & seruus non iubet fieri, quod dominus vetat 28. quæst. 1. c. sic enim: Christus autem vetuit fieri ista, ideo Ecclesia nō potuit dispensare, vt fierent: nā Christus vetuit dari repudium, & accipi repudiatam ab alio, & etiam vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Matth. 5. & 19. & ostensum fuit supra, cum autem a Christo istud vetitum esset, nō oportuit quòd postea Ecclesia illud vetaret, neque vetuit, quia satis vetitum erat cum illud Christus vetuisset, sed obseruat Ecclasia prohibitionem Christi iudicans nō esse coniuges eos, qui cōtra illam prohibitionem fuerint copulati, & ita quando Paganus conuertitur cū multis vxoribus, vel cum illa, quam accepit repudiata legitima, non permittitur sic manere in alle. cap. gaudemus. Sed primum permisit Ecclesia, quia Christus illud non vetuit, neque erat per se malum: non enim determinauit Christus gradus aliquos, vel personas ad contrahendum, & ideo in nullo gradu contrahitur contra eius prohibitionem. Etiam non erat per se malum, quia non erat contra legem naturę cōtrahere in his gradibus potissime cum Deus olim Iudæis in lege Moysi istos gradus concessisset ad contrahendum, cum illos non vetuerit, Leuit. 18. cap. & ideo potuit Ecclesia permittere hoc, quod non erat necesse prohiberi.

Lex humana an possit tollere matrimonia, quæ iam legitima contracta sunt. Quæst. CLXXX.

SED quęretur quomodo potuit lex humana vetare matrimonium, quod inter infideles erat: nam videbatur in hoc agi contra legem Dei, quia quos Deus coniunxit homo nō separet: ergo neque lex humana, quæ ab homine vigorem accipit. Etiam maioris virtutis atque efficaciæ est sacramentum baptismi, quod a Christo est, quàm lex humana, & tamen per baptismum non tollitur matrimonium infidelium 28. quęst. 2. & c. siquis habuerit, & de diuor. cap. gaudemus, ergo multominus poterit hoc facere lex humana.

Dicendum, ꝙ lex humana non potest tollere matrimonia, quę iam legitimè cōtracta sunt, sed potest facere ne de cętero taliter contrahatur. In primo casu quando matrimonium causatum est: efficitur vinculum indissolubile, cum a solo Deo causetur, ideo nemo poterit illud prohibere, aut tollere nisi Deus hæc significantur cum dixit Christus Matth. 19. cap. Quos Deus coniunxit homo non separet: in illa coniūctione significatur vinculum matrimoniale, quod Deus superinduxit contrahentibus: hoc est enim cōiungere, & quia si Deus claudit, nemo aperit, & si Deus aperit nemo claudit; ideo si ipse ligauit nemo potest soluere: vnde nec lex humana conatur hoc facere. Et etiam per sacramentum baptismi non soluitur matrimonium; quia Deus non est spiritus discordiæ, vel contrarietatis prima Corin. 14. sed ab eo est sacramentum baptismi, & ipse firmauit matrimonium coniungendo contrahentes: ergo non tollit vnum per alterum, sed ambo simul manent.

Quare vetatur in aliquibus gradibus contrahi cum ita in illis contrahere malum non sit. Quæst. CLXXXI.

SED dicetur cum licitum sit contrahere in talibus gradibus, in quibus contrahunt infideles, quare vetuit illis lex hoc, aut quomodo potuit? nam videtur illicitum fieri, cum id quod licitum est, vetatur.

Dicendum, quòd non est hoc inconueniens, quia si cuilibet licito opponeretur solum illicitum, non posset prohiberi licitum quin committeretur illicitum, & tamen aliquod licitum est cui licitum opponitur, sicut seruare virginitatem, & non seruare, sed nubere: nō enim opponuntur, vt bonum & malum sed vt maius bonum, & minus bonum, sic dicitur 1. Corin. 7. Qui dat vel coniungit virginem suam benefacit, & qui non coniungit melius facit. Hoc modo potest alicui prohiberi, quod est licitum, & cōcedi aliud licitum, quod melius sit, & tunc lex nihil iniustum facit, sed potius conducit ad perfectionem. Ita autē fuit de lege, quę vetuit matrimonia Iudęorum quantum ad id, quod non seruatur: nam quantum ad id, quod seruatur mādauit rem necessariam, quam non licebat transgredi, vt quòd non haberent multas vxores simul; quantum ad id, quod non seruatur, scilicet de gradibus mandauit rem honestio-

rem ea, quam Iudęi efficiunt, nam honestius est abstinere a secundo, tertio, & quarto gradibus, sicut nos abstinemus, quã coniungi in illis, quod Iudæi faciunt, & ideo vetando Iudęis illud licitum, quo vtebantur indixit aliud licitum magis honestum.

Quare prohibitũ est Iudæis uti suis cæremoniis in contrahendo.

Cum autem quęritur, quare non concessit Iudæis vti cæremoniis suis in contrahendo, dicendum ꝙ fuit primo propter reuerentiam religionis Christianę, vt subderentur ei infideles obediendo consuetudinibus eius. Secundo ad ostendendum, ꝙ non sunt liberi, sed serui Christianorum, vt extra de Iud. & Sarace. c. & si Iudæos, & ideo non concedit eis propriis legibus viuere, sed legibus eorum, quibus subditi sunt, & sic voluit lex illa, quòd in coniunctionibus matrimonialibus sequerentur consuetudinem, & regulas christianorum, & non suas.

Sed quęretur quid fuit melius an ꝑmittere Iudęis contrahere in secũdo, tertio, & quarto gradibus, tam affinitatis, quam consanguinitatis secundum legem Moysi, vel cogere eos ad tenendum in matrimonio talem ritum qualem seruant Christiani.

Dicendum, ꝙ quantum ad vnam partem illius legis melius fuit prohibere, quam permittere, quãtum ad alterum ęquius, & rationabilius est permittere, q̃ vetare. Primum patet, quia vetat̃ ibi vxorum pluralitas aperte, & tacite vetatur repudiatio vxoris, & acceptio alterius, & acceptio repudiatę ab alio: ista enim, vel prohiberi debuerunt, vel saltem prohibita obseruari, nam Christus vetuerat, & quod ille vetuit, nemo potuit concedere: immo tenentur omnes obseruare, & ob hoc domini temporales debent cogere infideles sibi subditos ad hęc obseruandum, nam infideles, qui sunt sub dominio temporali fidelium nullos alios iudices habẽt qui possint, & dẽant eos pro suis excessibus castigare, sed quicquid fit contra legem Christi peccatum est, ideo temporales dñi, siue sint seculares, siue ecclesiastici debent punire infideles pro talibus, & cogere eos, ne talia committant, ideo si Iudęus, vel alius infidelis repudiauerit vxorem, coget eum dominus temporalis recipere repudiatam, & puniet eum, quia repudiauit, similiter si accepit multas vxores, coget eum dñs dimittere prẽter primam, & pro delicto puniet. Qualiter aũt ad dños temporales, & ad quos pertineat punire infideles, & pro quibus excessibus, & quibus pęnis declaratum est latius in libello nostro de Saracena muliere, quę transiuit ad ritum Iudaicũ. Et si in puniendo infideles pro his excessibus contra legem Christi sint negligentes domini temporales, Deus irritatur contra eos, de Iudæis, & Saracen. ca. & si Iudęos.

Æquius fuit permittere Iudæis contrahere in secundo, tertio, & quarto gradibus, quam vetare, propter quinque rationes. Quæst. CLXXXII.

Secvndvm est, ꝙ ęquius est permittere, quã prohibere, & aliqui dicunt istud ideo fieri, quia Iudæi in illo obseruabant legem Dei, Deus enim illa eis concesserat, impedire autem obseruationem legis Dei est peccatum, ideo non licebit impedire eos in talibus. Dicendum ꝙ istud non stat. Primo, quia istud non est impedire legem Dei, quia lex Iudęorum iam desiit esse lex, & nunc neque est lex Dei, nec lex vllo modo, ideo impedire obseruationem eius non est impedire legem Dei: sed eo tempore, quo durabat peccabant, qui impediebant obseruationem illius, sicut fecit rex Acham, qui clausit portas domus domini, & ꝙ non offerretur in altari Dei, sed in quodam alio, vt patet infra lib. 4. 16. c. & lib. 2. Paralip. 28. & 29. c. similiter, & Antiochus illustris peccabat, quia cogebat Iudęos non circuncidi, & cessare a tota obseruatione legis Dei, & manducare carnem suillam. 1. lib. Machabęo. cap. primo.

Secundo potest dici, ꝙ etiam si duraret lex Moysi cogendo Iudęos ad non contrahendum in secundo, tertio, & quarto gradibus consanguinitatis, & affinitatis, si nihil vltra ageretur, non esset turbare obseruationem legis Dei, cum nihil contra illam ageretur. Si autem quis cogeret Iudęos contrahere in primo gradu consanguinitatis turbaret obseruationẽ legis Dei, cum in hoc gradu non concesserit dominus copulari. sed cogere ad non contrahendum in secundo gradu est cogere ad maius bonum, quam lex Dei iubeat, & istud non est aduersum legi, non est ergo ista ratio quare non liceat hoc prohibere.

Sed dicendum, ꝙ eis ista permittũtur. Primo, quia nulla vtilitas est in prohibendo, & superuacuum est conari ad id, quod nullo modo prodest: patet quia Iudæi contrahendo in illis gradibus non peccant, quia non agunt contra legem Christi, nec contra legẽ naturę cum istę leges non vetent istud: etiam non agunt contra legem canonicam, quia constitutionibus canonicis non arctantur: ergo in nullo peccant: ẽt nobis in nullo prędiudicant contrahendo in his gradibus, ergo superuacuum est prohibere, lex autem non debet esse superuacua.

Secundo, & prędipue, quia non debemus Iudęos cogere ad fidem suscipiendam, de baptismo, & eius effectu. c. maiores, & de Iud. & Sar. c. sicut Iudęi, & ti si cogemus eos cessare a cęremoniis status sui nihil aliud esset, nisi cogere eos ad transeundum ad fidẽ, cũ status infideliũ sine determinatis cęremoniis esse nõ possit. 45. distin. c. qui sincera: ergo in nulla cęremonia sua deberent impediri.

Quartò, quia nos debemus conari, vt cõuertantur infideles ad fidem, non tamen vim eis inferendo directè, vel indirectè, sed ratione, & doctrina, & beneficiis in alle. c. qui sincera, & ideo debemus benefacere eis etiam corporaliter, vel temporaliter, sicut Apostolus dicit ad Galat. 6. ca. dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maximè ad domesticos fideles. Si fideles: ergo aliquo modo voluit benefaciendum esse infidelibus, & tamen si cogimus eos dimittere suas obseruationes magis exasperabuntur: ergo permitti di sunt in eis, vnde & canon prouidit Iudęis non nocẽdum esse. s. vt nullus occideret, aut percuteret eos, aut diriperet bona eorum, sine iudicio terrenę potestatis, & nullus in festiuitatum suarum celebratione eos lapidibus, vel fustibus percuteret: etiam cæmeteria eorum nemo inuadat: nemo sepulchra effodiat, de Iudę. & Sarace. cap. sicut Iudęi. & C. de Iudę. & rel. Lupus tanquam.

Quinto, quia intentio ecclesię est Iudęos non turbare in suis bonis cõsuetudinibus, quas hactenus habuerunt in alle. c. sicut Iudęi, & tamen contrahere in his gradibus est obseruatio Iudęorum, quam a principio in ipsa lege habuerunt, ergo non sunt turbandi in ea, & istam regulam dedit Gregorius in all. c. qui sincera, & postea confirmauit eam Clemens tertius in alle. c. ſ. cut Iudęi, & hoc cõcedit ecclesia Iudęis, quandiu ipsi pacificè mauserint non prorumpentes in contumeliam Christi, vel religionis christianę: de Iudæ. & Saracen. cap. & si Iudęos, & cap. in nonnullis, nam si illicita committere voluerint, nõ permittẽtur eis, quę quondam erant licita. C. de Iudæis & relig. l. Iudæos quosdam.

Præcipua causa, cur Iudæis non impediuntur cæremoniæ, & matrimonia. Quæst. CLXXXIII.

Sed præcipua in his causa est ne videantur cogi ad veniendum ad fidem, quod fieret cogendo eos cessare a cæremonijs suis, & hoc præcipue quantum ad illa, quæ multum sunt necessaria illi statui, vt circuncidi, etiam obseruare festiuitates suas, & sabbatum, & alias, & ob hoc Gregorius, cum vetaret impediri Iudæos in suis cæremonijs specialiter dixit de festiuitatibus suis. 45. distinct. cap. qui sincera. s. omnes festiuitates feriasque suas, sicut hactenus tam ipsi quàm parentes eorum per longa colentes tempora tenuerunt liberam habeant celebrandi obseruandique licentiam. & Clemens postea, cum dixisset, ꝙ nullius turbaret eorum bonas consuetudines, quas hactenus habuerunt, specialiter dixit de festiuitatibus. s. ꝙ infestiuitatum suarum celebratione nullus eos lapidibus, aut fustibus turbet in alleg. cap. sicut Iudæi. Et hoc multum prudẽter attendit lex humana, cum vetuit eis copulationem matrimonialẽ secundum suam consuetudinem: nam nihil de lege eis vetuit obseruare: nam contrahere in secundo, tertio, & quarto gradibus non est in lege præceptum, sed in lege permissum: est autem necesse implere prę ceptum, sed non est necesse vti permisso: si autẽ iussisset lex in illo gradu copulari non vetuisset lex humana. Vnde de cæteris eorum cæremonijs nihil immutauit, sed seruari permisit & perturbantibus pœnas adiecit, & ꝙ plus est, quia fauorem dedit ad obseruationem cæremoniarum: non solum enim festiuitates permisit obseruari, sed etiã iussit, vt nemo Iudęos die sabbati in iudicium vocare posset, & vocati nõ tenerent comparere. C. de Iudæ. l. die sabbato. Et illo die nemo Iudæos potest cogere ad aliquid faciendũ, & idem est de reliquis festiuitatibus, quas Iudæi obseruant e. l. interdicitur die sabbato aut reliquis. s. diebus, sub quibus Iudęi cultus sui reuerentiam seruant neminem aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere præcipimus. Et quoniam Iudæi cultum suum in synagoga sua impendunt, voluit lex immunem esse ab onere hospitij. s. ꝙ curiales non possent, aut illi, qui priuatorum hospitijs hospitantur synagogam occupare. C. de Iudæi. l. in synagoga. s. in synagoga Iudaicæ legis velut hospitio merito irruentes iubeatur emigrare, quos priuatorum domus non religionum loca habitationum merito conuenit attingere. Et istud fuit rationabiliter factum. Iudæi siquidem totum cultum superstitionis suæ in synagoga exhibent, quæ si permitteretur occupari iure priuati hospitij indirecte vetarentur cultum suum impendere, & viderentur iam cogi cessare a ritu iudaico, & reuerti ad fidem Christi, sed hoc non licet, ideo debuit synagoga gaudere immunitate & non subire onera priuatarum domorum. Idem videtur dicendum de domo cultus Saracenorum, quæ mesquita vocatur vulgariter: nam illa etiam domus religionis vocabitur eo modo, quo synagoga vocatur domus religionis: nam quantum ad veritatem non est domus religionis, sed execrationis, sed quantum ad opinionem Iudæorum, vt dicit ibidem Glo. Accursij: sic autem est de mesquita, quam Saraceni putant esse locum sacrum, maxime, quia lex illa dicit pluraliter loca religionum, vt includit omnem religionem tam ueram, quàm falsam: vera autem religio sola Christiana est, in qua Deus colitur, aliæ autem non sunt religiones, sed ab eis, qui eas tenent, esse putantur. Sed quare non cogamus Iudæos venire ad fidem, & an possumus, aut quare saltẽ nõ cogimus eos cessare ab exterioribus cęremonijs infidelitatis, & quæ sunt bonæ consuetudines Iudæorum, & quid requiritur ad hoc quòd nos permittamus Iudęis aliquam consuetudinem, & in quo debẽt puniri, & per quos, & qualibus pęnis latè diximus in libello nostro, cuius titulus est de Saracena, quæ transiuit ad ritum iudaicum.

An probationes & argumenta Innocentij Tertij posita in cap. gaudemus. de verbis Gen. (propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna) probent vnitatem vxoris in matrimonio semper fuisse necessariam: & per consequens pluralitatẽ etiam a principio seculi in lege naturæ & Moysi, fuisse illicitam, nisi ex dispensatione, vt ipse putat. Et quid veritatis ac falsitatis contineant octo dicta, seu rationes præfatæ suæ Decretalis. Et vtrum Iudæi, & Gentiles repudiando vxores ante legem Christi peccarent mortaliter, vt Innocentius Quartus, & turba plurima Iurištarum affirmant. Et an assertioni Papæ, vel eius statuto sit semper infallibiliter standum. Quæst. CLXXXIIII.

Expletis his redeundum est ad respondendum rationibus Innocẽtij Tertij in cap. gaudemus. quibus ostendere nitebatur, quòd nũquàm licuit vxorum pluralitas, nisi ex speciali Dei reuelatione, vel dispensatione: quæ rationes factæ sunt supra q. 28. sed vt ibidem dictum est duo circa hoc considerantur: primum quòd visum est necessarium Innocẽtio asserere pluralitatem vxorum nunquàm licuisse, & vnde mouetur: aliud est quòd illud rationibus probet. Primum iam visum est eadem questione, & in præcedentibus, quòd non fit illud necessarium. Est igitur nunc respondẽdum argumentis in contrarium: & dicit primo in alleg. c. gaudemus. (verum hoc absonum videtur, & inimicũ fidei Christianæ.) Hoc concedere debemus, & ideo nunc pluralitatem vxorum nõ permittimus inter fideles, neque etiam inter infideles subiectos Christianis, & ideo si infideles habentes plures vxores, vtpote qui potestati fidelium non erãt subditi ad fidem conuertantur cum omnibus mulieribus non permittantur omnes illas retinere in vxores, sed solũ primam, quę est legitima vxor in alleg. c. gaudemus, ipsos vero infideles subditos fidelibus non permittimus hãbere plures vxores simul, vt patet. C. de Iudęi, & reli. l. nemo Iudæorum. Sed ratio quare hoc sit inimicum fidei Christianæ, & absonum, non est quasi semper fuerit illicitum, & omnino contra ius naturę, aut semper a Deo vetitum, sed quia est contra prohibitionẽ Christi: Matth. 19. & 5. cap. vt supra declarauimus: ex tempore enim quo Christus hoc docuit, & iussit est inimicum fidei Christianæ asserere licitam vxorum pluralitatem. Secundum est cum dicitur (cum ab initio vna costa in vnã fęminam sit conuersa) Ex ista vnitate infert debere esse vnam vxorem vnius viri.

Vide etiã sup. q. 143.

Primũ dictum Inn.

In q. 27.

Secundum dictum Innocen.

Dicendum quòd hinc nihil probatur: nam quòd fęmina fuerit de costa viri, non fuit ad significandum matrimonialem vnionem vel vnitatem, sed ad hoc quòd voluit Deus totum genus humanum esse ex vno. Nam potuisset creare aut formare simul multos viros, & multas fęminas, sicut fecit in animalib⁹, in quibus simul creauit multa indiuidua non dependentia vnum ex altero; vel potuisset saltem facere simul vnum virum, & vnam fęminam, ita vt non esset formata fęmina de viro, sed ambo de terra: & tamen neque istud voluit, sed vnum solum formauit de terra, & ex illo fęminam: hoc autem fuit, quia voluit ipse in specie humana, quæ est excellentior omnibus corporalibus ostendere quandam admirabilem dignitatem, quæ non esset in alijs, s. vt quemadmodum ex Deo, qui vnus est, omnia sunt per causalitatem, ita

Ex formatione fęminę ex vna costa non probat pluralitatem vxorũ esse illicitam.

De hoc latius dixit.

ex vno homine esset tota species tam materialiter, q̃ efficienter, & sic fœmina debuit esse ex viro, & ex ambobus postea omnes, manente tamen ista ratione significationis poterat Deus multas fœminas ex eodē viro ex vna costa, vel ex multis costis formare, & vnā tantum formauit. Sed dicendum, quòd ex hoc nihil probatur, nam opus diuinum distinctū est ab opere naturę, & generationis, & quia natura non potest ex seipsa habere initium, prę supponit opus diuinū, quod est opus creationis. Et ad hoc, quòd ista opera sint impermixta, & neutrum sit superuacuum, oportet q̃ opus diuinum in eo præcedat, in quo non potest natura, vbi autem illa potest permittenda est agere. Natura autem, sicut non potuit producere primum virum, ita neque potuit producere primam fœminam, quia ambo simul sunt principium per propagationē, quiliber autem vir, & fœmina posteriores, aut præter istos potuerunt per propagationem educi, ideo non erat conueniens ad ostendendum istam vnitatem, q̃ de Adam multæ fœminæ producerentur, sed vna. Nā Adam erat principium per materiam, nobilius autē participaret rationem principij si esset causa efficiēs, quod per generationem fit, & tamen si duæ, aut tres fœminæ ex eius costis producerentur, procederent ab eo solum, vt a principio materiali. Cum autem procedunt ab eo omnes fœminæ, & viri tam per rationem materię, quam efficiētis, quod fit per generationem, nobilius procedunt, ideo sic potius procedere debuerunt, præter primam, quæ non potuit aliter procedere. Adhuc est alia causa, Deus produxit fœminam, quia erat ad propagationem necessaria cum dixit faciamus ei adiutorium simile sibi: Gene. 2. c. & tamen ad generationem sufficiebat vna fœmina vni viro, & potissime illa, quam Deus formauerat, cui virtutem sue benedictionis contulerat, vt esset fęcūda in prole, ideo non fuit cōueniens plures formari ex costa viri.

Tertium dictum Innocen. in sua Decretali. ex quo etiam non probatur intentum. Et an ex illis verbis Gen. propter hoc relinquet homo patrem, probetur vnitas vxoris in matrimonio. Quæst. CLXXXV.

TERTIVM erat, quia dixit (& scriptura diuina testetur, quòd propter hoc relinquet homo patrem, & matrē, & adhęrebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, nec dixit adhærebit vxoribus, sed vxori, & non dixit tres, vel plures, sed duo) ista verba sumuntur ex eo, quod habetur Gen. 2. cap. & Matth. 19. & ista dixit ibi Christus. Et aliquis diceret, quòd ex his necessario probatur, quia Christus ista verba dixit, & ad verba sua non potest, neque debet responderi, quia firmissime vera sunt.

Dicendum, quòd ista verba sunt Adæ, vt colligitur Gene. 2. capit. & sunt Dei, vt Christus testatur Matth. 19. vterque enim ea dixit, & tamen ex his non ostenditur, quòd debeat esse vnitas vxoris in matrimonio. Et hoc patet, quia istud, aut colligeretur ex intentione Christi ista verba inducentis, aut ex vi, siue significato verborum, sed neutrū est. De primo patet, quia Christus non induxit ista verba ad ostendendum vnitatem vxoris, sed ad ostendendum indissolubilitatem matrimonii, & quia nō liceret dare libellum repudij: nam ista quæstio ibi introducta fuerat a quibusdam Iudæis, an liceret homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa, & Christus respondit, quòd nō, sed solum ex causa fornicationis. Ista enim quæstio ibi proposita fuit a Pharisęis tentantibus eum, & ad hāc Christus respondit, cum dixit, non esse dimittēdam, nisi causa fornicationis, & ad hoc replicauerunt Pharisęi postea dicentes: Quid ergo Moyses mādauit dare libellum repudij, & dimittere? Et Christus respondit, quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis vxores vestras dimittere, ab initio autem nō fuit sic. Et ita in toto hoc non fuit quæstio vlla proposita de vxorum pluralitate, nec ad illam Christus respondit, sed quidquid fuit erat ad quæstionem de nō repudianda vxore, & si aliqua verba ibi sint, quæ significent non esse licitam vxorum pluralitatem, tamen saltem non inducebātur ad istam dubitationem principaliter, & ideo ex intentione Christi ibi non potest significari illicitam vxorum pluralitatem.

Neque etiam ex viribus verborum istud inducitur nisi aliquid vltra addatur, circa quod sciendum, quòd ista verba bis dicta fuerunt. Primo per Deum, & Adā. Gene. 2. c. secundo repetita sunt per Christum respondendo ad quæstionem Pharisæorum. Matth. 19. ca. Innocentius autem non debet arguere ex eis, vt a Christo repetita sunt, sed inquantum a principio dicta sunt a Deo, nam si argueret de eis solū, vt repetitis a Christo etiam si in eis appareret aliquid, ex quo destrueretur vxorum pluralitas, non haberet illud vim, nisi ex tempore, quo Christus hęc dixit, & ita non concluderet Innocentius vxorum pluralitatem semper fuisse illicitam, quod ipse intendit, sed solum esse illicitam ex tempore Christi, quod nos asserimus, & confitemur.

Si autem arguat ex verbis illis, inquātum dicta sunt a Deo a principio sęculi, si ex eis aliquid habeatur de pluralitate vxorum, bene inferret, quòd semper fuit illicita vxorum pluralitas. Sed dicendum, quòd ex illis verbis, quæ habentur Genes. 2. Et dicta sunt a Deo, & postea repetita a Christo Matthę. 19. non infertur aliquid de pluralitate vxorum, & illo modo inducit ea Innocentius in cap. gaudemus, ideo nihil inde probat, sed verum, q̃ cum illis addidit Christus alia verba, quę habentur Matth. 5. c. & 19. ex quibus apparet esse illicitam vxorum pluralitatem, sed ista verba non habentur Gen. 2. c. neque fuerunt dicta a Deo ab initio, ideo non negatur vxorum pluralitas ex verbis, quę inducit Innocentius.

An Iudæi repudiantes vxores peccarent mortaliter, vt dixit Innocent. & iuristæ. Quæst. CLXXXVI.

SED dicet aliquis, quòd saltem inferretur, quòd nō liceret inde repudiare vxores, & ideo repudiando semper peccarent Iudęi, & quicunque repudiarent, quia agerent contra voluntatem Dei verbis expressam.

Aliquis dicet, quòd verum est hoc, quòd repudiantes vxores semper peccabant mortaliter, & ita nō infertur inconueniens, & sic tenent multi iuristæ, sic tenet Innocentius de diuort. cap. gaudemus: est enim ila Decretalis Innocentij Tertij? Et quando postea cōmentauit eam Innocentius Quartus vir peritus in iure dixit super parte repudiauit, scilicet dato libello repudij, qui libellus, licet concessum esset in lege, quòd daretur propter maius malum vitandum, nunquam tamen dare eum fuit licitum, & quòd sacerdos interueniebat ad cognoscendum: de hoc probat hoc esse illicitum, quòd nunquam inter eos diuortij sententiā ferre debebat, immo quod minus est non debet dicere forte permittimus, quòd vxorem tuā dimittas, sed poterat dicere lex permittit, quòd eam dimittas, sed non sine peccato tuo, & sic hodie ferenda esset sententia in omnibus permissionibus, vbi est peccatum; sacerdos autem interuenit, ne quandocunq; quis vellet hunc libellum daret, sed in certis casibus tantum hoc licebat.

Sed dicēdum, quòd hęc non sunt vera, neque hiquicquā erubescimus, quia Innocentius non scripsit diffiniens, vt papa, sed exponens vt doctor, quem multi alij ante nos in alijs impugnauerunt, & nos hic non erubescimus, nec timemus cōtradicere ei: non enim verū, quòd peccabat mortaliter qui repudiabat vxorem repudiando eam.

Primo quia si peccaret mortaliter repudiādo vxorem stante lege de repudiādo, nihil prodesset illa lex: nam non esset plus si non stante lege repudiaret quis vxorem, nam peccaret mortaliter, ergo melius erat tunc legem non dari de hoc, quàm legem superuacuam esse.

Secundo quia tunc nulla differentia esset inter nō permissa & permissa, immo possent omnia dici permissa, quia sic etiam furari, adulterari, occidere innocentem diceremus permissa esse, quia poterat quis ista facere peccando mortaliter, & hoc est absurdū.

Tertio quia potius ista lex esset nociua; pararet. n. laqueum animabus, quia fortè multi viri boni essent, qui si scirent non posse sine peccato repudiari vxorē non repudiarent, quia tamē in lege dabatur eis facultas repudiandi, repudiabant, & sic esset lex eis occasio ad peccatum.

Quarto quia dicitur psal. 18. lex domini immaculata, & intelligitur de lege Moysi, quia nulla alia lex, tunc a Deo erat data, & tamen si quis faciendo id, q̃ in lege erat, peccabat mortaliter, erat lex immunda & habens maculam. ergo repudiando uxorem non peccabat repudians.

Quomodo repudiare uxorem erat licitum apud Hebræos, Quæst. CLXXXVII.

DICENDVM ergo, quòd repudiare vxorem fuit Iudæis licitum, quamdiu durauit lex veteris testamenti, & dato q̃ repudiatio esset contra legem naturæ determinatè, q̃ non concedimus, & contra alia Dei mandata priora, per illam permissionem, aut facultatem repudiandi datam ex lege Dei fieret licita repudiatio, ita q̃ non peccaret repudians, quia aliàs nullius efficaciæ esset permissio Dei, quod est falsum. Et ita non est verum quod dicebat Innocen. s. q̃ licet esset concessum in lege, tamen semper erat illicitum,

Ad hoc tū mouentur, qui hoc dicunt ex verbo domini Matth. 19. cap. ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores uestras. Sed ex hoc non probatur, quòd repudiare uxores esset simpliciter malum, ita quòd nullo modo posset esse bonum aut licitum, sed significatur, quòd non dimittere erat melius, & simpliciter bonum, & hoc statuendum erat. Et tamen Iudæi propter duritiam cordis non possent sustinere talem legem, sed potius uxores suas occiderent, ideo concessum est, quòd dimitterent, & per istam concessionem factum est, q̃ non peccarent dimittendo.

Sed adhuc, qui putant peccatum esse repudiare, dixerunt quòd erat sic de illa lege Dei, sicut de politico statu, in quo minora quædam mala permittuntur, ne maiora fiant: etiam in ipsa lege recta, sicut nunc permittimus meretrices in ciuitatibus, ne omnia libidinibus conturbemus, sicut dixit Augustinus, & tamen per hoc non fit licitum meretricem esse, aut ad meretricem accedere, ita ergo Deus permitteret repudium, vt non sequeretur homicidium, & tamen repudiando peccaret repudians.

Dicendum quòd non stat, primo, quia non est simile de lege humana, & diuina: nā lex humana prouidet in quantum potest bono politico, quod si non potest sufficienter procurare per id, quod est simpliciter bonum, procurat illud per id quod non est bonum, & ideo permittit illicita quia nō potest illa quæ permittit ex quadā necessitate facere licita: si enim posset facere licita esse, Deus tamē potest facere esse licitum, quod voluerit: ideo per hoc quod Deus permittit faciet licitum, non enim videtur esse aliquid magis illicitum, quàm occidere innocentem, & tamen si Deus iubeat alicui occidere illum non solum non peccat occidendo, immo peccabit non occidendo, siue occidere non volendo: & non solum est si Deus alicui iubeat sicut iussit Abrahæ occidere filiū suum Isaac, & illi obediuit, sed etiam si solum det licentiam, dicens: Ego concedo tibi quòd occidas talem hominem si volueris, ergo cum Deus expresse concesserit libellum repudij dari per concessionem istam faceret istud esse licitum, etiam si aliàs esset illicitum.

Secundo quia etiam non est similitudo in hoc ad mala, quę permittuntur in lege humana: nam aliud est permittere non puniendo, aliud est permittere fieri aliquid statuendo. Primo modo ex permissione non iudicatur aliquid esse illicitum: secundo modo licitum ostenditur, & sic de hoc quod est in ciuitate meretrices esse, & meretricibus adhærere. Nā istud est illicitum: & ideo lex humana permittere illud dicitur non quidem statuendo, vt sint aut expressam licentiam eis dando, vt maneant & hominibus, vt eis misceantur: nam nulla lex humana hoc facit: esset enim turpis, & iniusta talis lex, sed solum lex cum nouerit esse meretrices in ciuitate non punit illas, idest non iubet puniendas, sicut iubet occidi fures, & adulteros, & ideo dicit lex illa permittere meretrices, & non permittere adulterium, aut furtum. Et tamen lex Dei expresse statuit de repudiando vxorem: Deuteronomij 24. cap. immo & aliquando monet repudiandam esse Malach. cap. 2. ergo ista permissio ostendit licitum esse opus ante permissionem, siue saltem post permissionem: & ita non erit peccatum repudiando vxorem data illa lege.

Qño lex humana permittit meretrices esse qa nō statuendo, vt sint aut expressam licentiam eis dando vt maneāt & hoibus, vl miscean tur eis, sed solum eas nō punien do.

Tenentes quòd repudiantes vxores peccarent, quid debent dicere secundum opinionem quorundam. Quæst. CLXXXVIII.

SI tamen aliquis vellet dicere, quòd repudiare vxorem semper fuit illicitum, & peccarēt mortaliter Iudæi repudiantes vxores ad hoc, quòd non videretur superuacua omnino lex illa, deberent dicere, quòd lex illa aliquid operabatur, & diceretur quòd Deus statuit Iudęis leges per quas regerentur, non solum inquantum ordinabantur ad Deum, vt Deum & creatorem, & quem colere debebant, sed etiam inquantum erant quidam populus, vt inter se conuenienter gubernarentur: & ideo quasdam leges daret, vt Deus quasdam, vt Legislator politicus: esset autem ista lex de repudiando vxorem sicut lex politica conueniens statui illius populi infirmi, scilicet, vt repudiarent vxores, & per hoc quòd concederet istud non faceret rem esse licitam, sed adhuc peccarēt mortaliter repudiantes vxores, & tunc prodesset ista lex. Primo ad euitandum pęnam, quia si non esset hoc cōcessum, & aliquis repudiaret vxorem puniretur, sicut inter nos fit, nūc vero data lege, illa erat concessa impunitas repudianti, & hoc multū erat. Secundo proderat ad hoc, quòd matrimonium solueretur, & istud videbatur esse præcipuum: nam siquis repudiaret vxorem si matrimonium esset indissolubile, non dissolueretur accipiendo aliam, sed manerent coniuges, & fornicaretur accipiens aliam: & ipsa quoque si ad alium transiret virum fornicaretur: Matth. 5. & 19. c. sic enim nunc iudicamus, siquis

vxorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

vxorem suam repudiaret, siue inter fideles, siue inter F infideles, vt patet de diuort. capit. quanto alias gaudemus. Si autem Deus daret licentiam recedēdi, vel repudiandi per hoc dissolueret ipse matrimoniū, quod ipse solus facere potest, si matrimonium ab illo iungitur, & efficitur semel indissolubile, & ita efficeretur, quòd peccaret semel repudiando ille, qui repudiabat, & tamē postea nō maneret in peccato, sed licite transiret ad secundam, & haberet eam, vt coniugem, & illa licite aliū acciperet in virum soluto iam vere matrimonio, & ita lex non esset superuacua. Tertio quia Iudæi forte repudiarent vxores, etiam si Deus hoc expresse non concederet, eo q̄ illi consueti erant prius repudiare secundum leges, & mores Gētilium, inter quos viuebant, etiam si Deus expresse non permitteret, dum tamen expresse non vetaret., ideo esset conuenientius exprimi licentiam repudiandi quam tacere, quia si non exprimeretur tenerent ipsi alium modum non conuenientem repudiandi, dando autem licentiam illam expressit doctrinā de modo repudiandi, & se habendi ad vxorem repudiatam.

Et similiter isti dicerent de aliis in lege permissis, vt de dando pecuniam ad vsuram, & de occidēdo inimicum antequam intrauerit in vrbem refugij: nam volunt, quòd ista facere esset peccatum mortale facientibus, & tamen prestaretur aliquid per has leges, ita vt non essent superuacuę. De vsura patet 23. ca. vbi prohibentur Iudæi dare vsuras aliis Iudæis, & conceditur, aut permittitur dare ad vsurā extraneis, hoc autem primum proderat pro impunitate, nam si hoc H non esset expressum puniretur Iudæus dans ad vsurā extraneo, sicut dans ad vsuram alij Iudæo. Secundo vt non teneretur ad restitutionem: nam si hoc non esset concessum, esset vsura, sicut furtum, vel dolus, aut illicitus cōtractus, quo acciperetur res aliena, teneretur ergo vsurarius ad restitutionem, vt ergo videretur, q̄ non teneretur restituere vsurariam pecuniam, fuit illa concessio legis, & tamen non tolleretur peccatum dantis pecuniam suam ad vsuram, & ita non esset superflua ista concessio.

De vsura.

De occidendo autem occisorem antequam intraret in vrbem refugij, nihil hic tangemus, quia istud quomodo liceat, & an liceat, vel illis liceret, declaratum est supra Numeri capit. 35. Et per istum modum I isti responderent ad inconuenientia, quę nos supra quæst. 186. contra hoc inducebamus. Ad primum diceretur, quòd non erat ista lex superuacua, quia licet non excusaretur per eam peccatum repudiatoris, fierent vtilitates suprapositæ. Ad secundum dicendum, quòd non essent omnia sic permissa: nam furtum adulterium, & alia, de quibus obijcitur, non essent permissa, quia licet in vtrisque sit peccatum vni conceditur impunitas, & alteri non, & sic quantum ad vsurā, & furtum: nam prēter pēnam furti datur restitutio, in vsura autē neque est restitutio, nec punitur vsurarius.

Ad rōnes alteri' opi. q. 187.

Contra prædictam opinionem positam quæst. præceden.
Quæst. CLXXXIX. K

Sed dicendum, quòd non stat adhuc ista positio, licet videatur habere aliquem colorem, nā si verum esset id, quod dicit, s. quòd peccarent repudiantes, non erat alius modus ad soluendum inconuenientia, & faciendum, quòd non essent leges illę superuacuæ, & tamen adhuc non stat, sed dicendum est semper, sicut supra. s. quòd Iudęi repudiantes vxores nō peccabant, siue quia per se licitum erat repudium, siue quia licitum fieret ex ista concessione. Primo patet, quia non satisfit rationi tertiæ positę supra quęst. 186. s. quòd pararet animabus laque' per talem legem, & per omnes similes, & tamē Deus talia non facit, sed potius è contrario tollit laqueum, vel offendicula ad peccandum.

In qō. 186. 187.

Secundo, quia etiam lex Dei non esset immaculata, sed haberet maculas, quod est inconueniens.

Tertio, & precipue, quia non conuenit poni in lege Dei aliquid, quod peccatum mortale inducat, nam Deus ordinat homines per legem præcipue ad se, & respectu vitæ æternæ, non autem respectu temporalis status, ideo tollit, vel tollere debet omnia impedimenta veniendi in ipsum, non est autem aliquod impedimētum ad hoc, nisi peccatum mortale, & ideo debet Deus tollere omnia peccata mortalia, nā si Deus omnia vitaret, & relicto vno cum per illud vnum omnino homines a Deo elongarentur, ita vt in ipsum nunquam peruenirent, non plus erat vnū permittere quā omnia: sed certum est, quòd Deus conatur auferre alia mortalia, ergo nullum permittet: dabat tamen leges illas, tam de repudio quam de vsuris, ergo vtendo legibus humanis non peccabant Iudæi mortaliter.

Quarto, quia Deus cum multa diligentia voluit auferre idolatriam de Iudæis, & quædā alia peccata, hoc autem non faciebat quasi per hæc Deo noceretur, qa neque cultus, quem ei impendimus, ei prodest, neque idolatria ei nocet, sed solum inquantum per hæc nos elongamur ab eo, quod nobis valde malum est, & tamen per quodlibet peccatum tantum a Deo elongamur, quòd etiam si vnum solum habeamus, nūquam veniemus ad ipsum: ergo Deus nullum peccatum permittet, & tamen si vtendo lege illa peccarent Iudæi, Deus permitteret peccata quædam mortalia prēstando auctoritatem ad ea: ergo vtendo illa lege, & similibus non peccabant.

Quinto, quia esset tunc lex Dei minoris perfectionis, aut nobilitatis quam humanæ leges: licet enim leges humanæ aliqua mala permittant non puniendo nullum tamen malum permittunt statuendo, i. dando expressam licentian, vel auctoritatem ad illud faciendum, sicut supra diximus, de meretricibus, quæ in ciuitate permittuntur, quia non puniuntur, tamen non datur eis expressa licentia manendi in ciuitate, neque aliquid de eis in legibus humanis dicetur, nisi in prohibitionem, s. vitando aliqua mala, quæ faciunt, aut q̄ illa non faciant, sed non affirmatiue eis concedendo. Si tamen repudiare vxorem esset peccatum mortale, expresse concederetur in lege Dei aliquid, quod esset peccatum mortale, ergo repudiando vxorem, quod Deus concessit, non est peccatum mortale.

Sexto, quia illa applicatio supra posita, non conuenit intentioni Christi secundum verba sua, nam dixit ipse Matth. 5. & 19. cap. quòd qui dimittit vxorem fornicatur accipiendo aliam, & qui dimissam ducit, & etiam ipsa, quæ dimittitur, fornicatur si ad alium trāseat: qui enim volunt peccasse eos, qui repudiabant vxores fundant se ex illis verbis Christi, ideo necesse est per illa, quòd non solum peccaret repudians dimittendo vxorem semel, sed semper esset in peccato quandiu haberet aliam, & dimissa semper esset adultera quandiu cum alio viro esset, & tamen applicatio supra posita, dicebat, quòd solum peccaret dimittendo, tamen per licētiam legis solueretur vinculum matrimonij, ita vt ille non esset maritus repudiatæ, nec illa vxor eius, & ita de cætero ille acciperet aliam licitè, & illa aliam, ergo neque illa applicatio stat.

Septimo, quia ista inter se non bene conueniunt: dato enim, quòd illud possibile esset, quòd Deus tolleret vinculum, & liceret vtrique, ideſt repudiatori, & repudiatæ coniungi alteri: tamen non conueniūt ista sibi ipsis, quia si Deus ex sola potestate sua dissolueret matrimonium, quod erat alias indissolubile, ad hoc, quòd licitè coniungerentur aliis repudiator & repudiata, rationabile erat dicere q̄ ex eadem potestate facere t licitū esse, q̄ repudiator legitime repudiaret vxorem, i. sine peccato mortali, cum omnia peccata mortalia Deo repugnēt. Alioquin daremus, q̄ Deus fecisset per potestatem suam aliquid imperfectum, & q̄ nullo modo prodesset. Cauferre vnum peccatū mortale, & dimittere aliud, cum tamen per vnicum peccatum, ita elongemur a Deo, & simus ei dissimiles, sicut per omnia, quia qui peccat in vno, factus est omnium reus, & istud est inconueniens.

Solutio.

Octauò quia inconueniens, & absurdum videtur, B q̄ Deus aliquam legem dederit in cuius vsu esset peccatum mortale, cum ipse posset facere, q̄ nō esset ibi peccatum. Nam & lex humana si posset euitaret omnia peccata, & si aliquod est quod nō euitat, ideo est, quia non potest: non igitur concedetur hoc, quia tūc lex Dei esset minus bene data quàm lex humana.

Dicendum igitur ex prædictis, q̄ siue esset repudiare vxorem per se licitum siue non: constat, q̄ post illam concessionem Dei non fuit Iudæis peccatum repudiare vxores, & sicut sine peccato eas repudiabant, ita licitè accipiebant alias, & repudiatę licitè transibant ad alios.

Impugnatur Innocentius quartus in alio suo dicto super c. gaudemus, scilicet quòd sacerdos interueniebat in repudio.
Quæstio. CXC. C

Dicebat vltra Innocentius, q̄ sacerdos, q̄ in his interueniebat non debebat inter eos proferre sententiam diuortij, immo non debebat dicere permittimus, q̄ vxorem tuam dimittas, sed poterat dicere lex permittit, quòd eam dimittas, sed non sine pctō tuo: ista non videntur esse uera. Primo, quia dicit quòd interueniebat sacerdos in his, quod non stat. Primo quia istud esset si libellus repudij deberet dari in certis casibus, & in alijs non: quod putat Innocentius verum, quia tunc ad cognoscendum, an casus ille ibi esset, in quo liceret dimittere deberet sacerdos, aut aliquis iudex interuenire ad iudicandū, & pronūciandum tamen nullus determinatus casus erat, sed secundum voluntatem viri quandocunque vellet dimittebatur vxor, ergo non erat ibi necessarius sacerdos in iudicem. Secundo qa Deus dedit leges cæremoniales, ita præcisas, quòd nō oportebat ad eas, quicquam addi, immo non licebat, sicut dicitur Deuteron. 12. cap. Et tamen Deuter. cap. 24. ponitur lex de repudio, & nihil dicitur de sacerdote, igitur nō interueniebat sacerdos in his. Tertio, qa si sacerdos interueniret ipse ferret sententiam diuortij approbando causam esse talem, pro qua secundū legem posset repudiari vxor, & tamen non dabat sacerdos, vel iudex sententiam, sed vir. Nam ipse dabat libellum repudij Deutero. 24. c. ergo non interueniebat iudex. Simile patet in diuortio, quòd secundum E Ecclesiæ consuetudinem celebratur: nam uir non diuertit ab uxore auctoritate propria, sed iudex Ecclesiasticus profert sententiam diuortij, eodem titu. cap. de illa. Et tamen qui dicunt sacerdotem ibi interuenire mouentur ex similitudine nostri diuortij, sed lex suspitio est ista, cum non habeatur aliquid ex lege vnde hoc colligatur, licet aliqui uelint illud asserere, quos satis possumus contemnere. Cum autem dixit Innocentius, quòd sacerdos non dicebat: permitto, uel permittimus, ut uxorem tuam dimittas. uerū est, quia cum non interueniret ibi sacerdos nihil posset facere, & tamē si ibi sacerdos interueniret, nescio quare ista non diceret: nam sacerdos non ageret tūc propria auctoritate, sed esset minister legis, ideo ageret eo modo, quo lex, sed lex permittebat, ideo posset ille dicere permitto, vel permittimus tibi vxorem tuam dimittere: nam si lex hoc permitteret fieri sine peccato intelligebatur permissio sacerdotis sine peccato, & si lex cum peccato, sacerdos quoque cum peccato permitteret: quia non aliud permittebat minister legis, quàm lex. A

Ad primū.

Quando fiebat repudium apud Hebræos.
Quæst. CXCI.

Addidit etiam Innocentius, quòd sacerdos interueniebat, ne quandocunque quis vellet hunc libellum daret, sed in certis casibus tantum hoc licebat: sed istud non videtur verum: nam non erat determinatus aliquis casus, sed solum pro voluntate viri erat repudiare vxorem. Et patet primo, quia si aliquis casus esset certus exprimeretur ille in lege, quę de repudio agit: & tamen nullus specialis casus exprimitur: ergo nullus erit talis. Impugnat Innocē. in alio dicto suo.

Secundò patet, quia potius videtur ibi significare lex quòd in omni casu liceret repudiare, & sola voluntas esset lex, quia dicitur Deutero. 24. cap. Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fęditatem, scribet libellum repudij, & dabit in manu eius, C & dimittet eam. Et ideo quandocunque mulier non inueniret gratiam coram viro poterat eam repudiare; sed non inuenire gratiam non habet causam determinatam, quia interdum vir bonam vxorem contemnit: ideo non erat vlla causa necessaria, sed solum sufficiebat, quòd viro non placeret eam habere.

Tertiò, quia idem significatur Malach. 2. Custodite ergo spiritum vestrum, & vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere: cum odio habueris dimitte, dicit Dominus Deus. & ita non erat aliqua causa necessaria ad hoc, quòd vir repudiaret vxorem, nisi quòd nō placeret illi, vel contemneret eam; quia potius volebat Deus quòd dimitteret, quàm quòd contemneret. D

Primum argum. Innocen.

Sed isti, qui dicunt in solis certis casibus hoc licere, mouentur ex duobus. Primò ex modo diuortij, quod fit inter nos, nam non fit nisi ob causam fornicationis, sicut Christus dixit Matth. 19. ita & tunc putabant fieri. Secundò, quia videbatur esse iniustum, q̄ mulier sine causa repelleretur a viro, & ideo putabant, quòd aliquas causas legitimas allegaturus erat vir, quas teneretur probare veras, & ad cognoscendū de veritate, & legitimitate causarum debebat interuenire sacerdos: ita credit Innocentius, vt patet in prædictis.

Secūdum argum.

Ad primū.

Sed ista motiua non stant: de primo patet, quia nostrum est diuortium, & non repudium: fertur enim per sententiam iudicis, & non per voluntatem partis. Etiam petit diuortium vxor contra virum, sicut vir contra vxorem: repudium autem dabat vir vxori & non è contrario: & in hoc non iudicabantur ad paria.

Item ex respōsione Christi, & determinatione sua significatur: Matth. cap. 5. Dictum est quicunque dimiserit vxorem suam det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, q̄ omnis, qui dimiserit vxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam męchari. Et ita significat, quòd non erat idem tunc & nunc circa diuisionem vxoris: & tamen dicitur quod nunc non licet dimittere, nisi causa fornicationis: & tunc dicitur; qui dimiserit, nullo addito: significatur ergo quòd nulla causa tunc erat.

Secun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundum motiuum non tenet, quia repudiatio permissa est Iudæis, vt Christus dixit: Matth. 19. ad duritiam cordis eorum, scilicet, vt non occiderent vxores suas, cum non placerent eis, & tamen etiam nulla causa subeunte poterat vir odisse vxorẽ, sicut & nunc viri oderunt aliquas vxores bonas, & castas, & tunc si non liceret eis dimittere illas occiderent eas, ergo debuit licere Iudæis repudiare vxores tam existente causa, quam non existente, sed pro sola voluntate.

Item non erat prejudicium mulieri, quòd repudiaretur, sed potius fauor. nam ideo permisit Deus repudium, vt viri non occiderent vxores, vel vt non affligerẽt eas, despiciendo illas: Malac. ca. 2. Mulieri tamẽ melius erat, quòd dimitteretur, quam occideretur, vel affligeretur sine causa. ergo non erat prejudicium vxoribus, sed potius fauor, quòd repudiarẽtur etiam sine causa.

Item non est prejudicium, quòd repudietur vxor, sine causa: nam nũc videretur esse præiudicium, quia cũ pronunciatur diuortiũ inter virum, & vxorem cogitur continere is contra, quem profertur sententia, vnde si mulier lapsa sit in adulterium, & vir nolit eã sibi reconciliare, cogitur intrare monasteriũ ad agendam pœnitentiam, de conuers. coniug. ca. gaudemus: sed pœna est, quòd cogatur quis continere, ideo si non præcederet causa aliqua ex parte eius esset prejudiciũ, & tamen in veteri testamẽto, licet daretur repudium non cogebatur vir, aut fœmina continere, quia illa satis poterat alterum coniugem accipere: Deuterono. 24. cap. Ideo non erat mulieri præiudicium, quòd sine causa repudiaretur. Ex prædictis apparet, quòd Iudæi non peccabant dãdo libellum repudij vxoribus, & dimittendo eas cum lex eis hoc concederet: nam etiam si prius esset hoc illicitum, per concessionem illam Dei fieret tunc licitum.

An Gentiles repudiantes vxores peccarent mortaliter. Et an repudium sit contra ius naturæ. Quæst. CXCII.

SED dicetur, quòd tunc apparet, quòd Gentiles peccabant repudiando vxores: nam verba illa Dei significabant matrimonij indissolubilitatem, & Gentilibus non fuit data licẽtia ad dissoluendum illud, sed solis Iudæis, ergo peccabant ipsi repudiando vxores.

Dicendum, quòd etiam Gentiles non peccabant repudiando vxores, aut habendo vxorum pluralitatẽ, & patet, quia si peccarent, aut hoc esset, quia agebant contra ius naturę, aut contra Dei mandatum, sed neutrum erat verum, ergo non peccabant. Primum patet quia ius naturale est idem apud omnes, sicut quæ naturalia sunt eadem sunt apud omnes, vt ignis ardet hic, & apud Persas, vt dicit Aristo. libr. 5. Ethic. & ita sunt cognita apud omnes, vt recta, & contraria sua, vt quædam deuiationes, & tamen de repudiando vxorẽ non est sic, quia non reputatur apud omnes iniustum repudiare vxorem, immo potius è contrario omnes gentes fere vtebantur repudio, nisi postquam Christus illud vetuit, ergo non erat de iure naturali.

Sed non est propter hoc omnino negandum esse repudium vxoris cõtra ius naturæ, nam aliquo modo est contra illud. Sed ius naturæ dupliciter accipitur, quoddam consistit in ipsis primis conclusionibus rationis practicæ de agibili, quæ sunt cognitæ, vel esse possunt cuilibet aduertere volenti non orbato ingenio naturali. Aliud est, quod consistit in alijs posterioribus conclusionibus deriuatis ex his, de quo magis aperietur: Matth. 19. vbi tractabitur ista quęstio. Ea quę sunt de iure naturę primo modo obligant omnes homines, & nulli vnquam licuit contra agere, nequerecipit dispensationem: & tali modo nõ est repudiatio vxoris contra ius naturæ, quia non est indissolubilitas matrimonij de iure naturę hoc modo. Ea vero, quæ sunt de iure naturæ secũdo modo nullum hominem obligant quousque habeant vim obligãdi ex statuto, vel consuetudine alicuius gentis, talia autem licet de se non obligent habent rationem, vt statuãtur ad hoc quòd obseruentur, & obligent: hoc modo indissolubilitas matrimonij est de iure naturali, & ideo repudiũ vxoris est contra ius naturæ, & tamen quod fit contra ius naturæ hoc modo non est peccatum, nisi statuto, aut consuetudine firmatum fuerit tale ius, inter Gentiles tamen nec erat statutum de non repudiãdo, nec consuetudo, sed potius contrarius vsus, ideo non peccabant Gentiles repudiando vxores.

Secundo etiam patet, s. quia non agebant contra mandatum Dei repudiando vxores: ad hoc enim, q; contra mandatum Dei agerent duo requirebantur: primum quòd Deus tale mandatum dedisset: secundum, quia dirigeretur ad Gentiles, esseque eis notificatum, quod potest esse tertium. Primum per se patet secundum etiam, quia multa mãdata dedit Deus, quę Gentiles non obligauerunt: eo quòd non dirigebantur ad eos, sed ad solos Iudęos, sicut omnia, quæ in lege Moysi erant. De tertio patet, quia homo nõ potest cognoscere voluntatem Dei, nisi ipse eam reuelauerit, ideo quousque fuerit alicui reuelatum mãdatum Dei, non obligatur ad illud, & contra agendo nõ peccat, sed ista non fuerunt in præsenti, ideo non peccabant Gentiles agendo contra istud, & repudiãdo vxores, patet hoc ordine conuerso, & primum de tertio. Istud enim siue mandatum esset Dei, siue non, nõ fuit denunciatum Gentilibus. Continebatur enim hoc in libris Gene. cap. 2. Moyses autem illud scripsit prophetice a Deo illustratus, & ideo nemo hoc poterat cognoscere, nisi per reuelationem: & tamen non reuelabatur alijs. Ideo sicut Gentiles ignorabant creationem mundi de nouo multo magis, ignorabant modum formationis fœminæ de latere viri, & quid Deus dixisset deducens eam ad virum, postquam autẽ istud Moyses scripsit, non reuelabatur Gentilibus, quia nõ prędicabatur eis lex Moysi, sed soli populo Iudęorũ, ideo non tenebantur hoc præcepto etiam si præceptum esset, quia eis non fuerat manifestatum.

Secundum erat, quòd ad eos non dirigeretur, nam in lege Moysi nihil fuit mandatum, quod dirigeretur ad Gentiles, sed ad solum Israel, quem Deus in peculiarem populum accipiebat de cunctis gentibus: Exo. decimonono. & Deuterono. septimo. Vnde nullum fuit in tota illa lege præceptum, quod Gentiles obligaret, nisi esset de iure naturæ: tale autem obligaret etiã si non daretur, sed istud non erat de lege naturę, vt ostensum est, ideo non obligabantur ad illud Gentiles. De primo patet, quia istud non est præceptum, neq; in forma præcepti datum, ideo ex hac parte neq; Gentiles, neque Iudæos obligaret, vt statim dicetur.

Apparet ergo ex dictis, quòd repudiando vxores, neque Iudæi, neque Gentiles peccabant, & licite faciebant, sed dicendum, quòd postea per mãdatum Christi fuerunt obligati ad non repudiandum.

Reddit ad quæst. 185. vnde digressus est examinando singula verba decretalis gaudemus. Et nunc est in 3. dicto eius.
Quæst. CXCIII.

NVNC vero ad literam inceptam redeamus, quę dicit. Propter hoc dimittet hõ patrẽ & matrẽ, Intelligitur propter hoc, idest copulationem matrimonialem, vel propter matrimonium: nam Matth. 19. c. Dixit Christus propter hoc, sed Genes. secundo capitu. dicitur propter hanc, & intelligitur de fœmina, scilicet propter copulationem cum fœmina, quæ est matrimonialis: dimittet homo patrem & matrem, scilicet cessabit cohabitare eis, & cohabitabit mulieri, quam acceperit in uxorem: hoc enim genitale est omnibus gentibus, in quibus est vsus matrimonij, quòd maritus, & vxor seorsum habitent, & non cohabitet illa matri, neque ille patri.

Sequitur (& adhærebit vxori.) Idest cohabitabit ei: ista enim adhæsio magis signat cohabitationem, quàm carnalem copulationem, licet pro vtroque accipi possit, sed magis proprie pro cohabitatione aliàs non opponeretur adhærere vxori ad cohabitare matri, & patri, & tamen ponuntur ista tanquam se consequentia, scilicet dimittere patrem, & matrem, & adhærere vxori, & tamen dimittere patrem, & matrem opponitur ad cohabitare patri, & matri, ideo significatur, quòd cessabit vir cohabitare patri & matri, & cohabitabit vxori. Sed ex his non sequetur aliquid de vnitate vxoris: nam siue vxor, sit vna, siue plures constat, quòd propter illam dimittet homo patrẽ, & matrem, & si vna sit cohabitabit ei, & si plures fuerint, etiam eis cohabitabit, sicut, & Pagani cohabitãt simul cohabitatione vna pluribus vxoribus.

Sequitur (& erunt duo in carne vna.) Ista litera dupliciter exponitur. Vno modo erunt duo in carne vna, ideſt in productione vnius carnis, qa vir, & vxor ad hoc sibi copulantur, ut procreent prolem: est autem proles una caro, ideſt vnum indiuiduum, & est ex duobus, ideſt duo sunt iam vna caro, ideſt vnus homo, scilicet pater, & mater sunt vnum in filio.

Alio modo exponitur erunt duo in carne vna, qa antequam sit carnalis commixtio inter virum, & fœminam sunt duæ carnes, sicut duo indiuidua, postquam vero est facta commixtio sunt vna caro: sicut in natura miscibilia ante mixtionem sunt multa, & completa mixtione sunt vnum vnitate cuiusdam inseparabilitatis, vt sicut cum aqua miscetur vino efficitur unum totum, & unum ab altero separari iam non potest in actu, sicut dicit Boetius lib. diuisionum, licet physici assŭerent vinum ab aqua per artificium posse separari. de celebrat. missa. capitu. cum Matthę. S. quæsiuisti. quod an aliquo modo sit uerum non est certum: sed tamen quòd completa mixtione possit separari per artificium est falsum. Et ita per mixtionem carnis sunt vir & vxor in carne una, ideſt sunt una caro, & in isto sensu accepit Christus ista uerba: nam statim addidit, itaque iam non sunt duo, sed una caro, & talis modus loquendi inuenitur in iure, quòd uir, & uxor sunt una caro effecti, uel non sunt effecti una caro. Si enim carnaliter non fuerunt cõmixti dicitur, quòd non sunt effecti una caro extra de conuer. coniug. capitu. uerum. si autem iam fuerunt copulati, dicitur quòd fuerunt una caro effecti.

De indiuisibilitate matrimonij. Et quomodo potuit aliquando dissolui matrimonium, si erant vir, & vxor una caro a principio sæculi, & per consequens quomodo potuit stare repudium aliquando sine peccato.
Quæst. CXCIIII.

EX his autem verbis infertur indiuisibilitas matrimonij, quasi arguatur erunt duo in carne vna. i. sunt duo vna caro, sed quod vnũ est non diuiditur. i. non est diuisum, ergo coniuges nõ separabũtur, quia nõ sunt iam duo, sed vna caro, & patet quia hoc Christus inferre voluit nõ quasi inbens, sed quasi ex ratione arguens, scilicet erunt duo in carne vna: ergo non sunt iam duo, sed vna caro: sunt vna caro, ergo non possunt separari, sic enim dicitur Matth. decimonono capit. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quos ergo Deus coniunxit, homo non separet, & sic erit matrimonium indissolubile. Et talis modus loquendi est in iure, scilicet quòd si vir & vxor per copulam sint vna caro effecti non diuidãtur, sed quòd vel ambo in sęculo maneãt, vel ambo ad religionem transeãt: si autem non sunt vna caro effecti, quòd possit vnus ad Deum transire altero in sęculo remanente. de conuer. coniu. c. verũ quasi ibi nullum fiat præiudicium vnitati.

Sed tunc quęretur cum Christus ex illa litera concludat vnitatem viri, & coniugis, & indissolubilitatem matrimonij: quomodo poterit sine peccato dissolui matrimonium, & quia Christus intulit hoc ex illo iure diuino quod prœexistebat a principio sæculi, videtur quòd semper fuit indissolubile matrimonium, & ideo semper esset peccatum repudiare vxorem, per quod soluitur matrimonium.

Dicẽdum quòd Iudæi, & gentiles antequam Christus diceret istud non peccabant repudiando vxores, quia matrimonium erat dissolubile, & dissoluendo illud non præiudicabãt ei, & patet istud, quia illa verba non fuerunt posita per modum prœcepti, quasi Deus vellet ad hoc homines obligare, vt in matrimonio vterentur vnitate vxoris: & ideo neque obligabat aliquos, sed ponuntur verba per modum iudicandi veritatem. Et idem dicendum, quòd illa verba nõ sunt præceptum, sed aliquid, ex quo potest esse occasio ad sumendum prœceptum, vel faciendum prœceptum de nouo: nam si Deus taliter matrimonium instituit, vt ex modo, vel verbis appareret quædã indissolubilitas, poterat inde iustè sumi ratio prœcipiendi, vt esset indissolubile matrimonium: & ita factum est, quia Christus iussit & diffinuit matrimonium non dissolui, nec dari repudium, cum non esset sic prius, vt patet Matth. 5. Dictũ est antiquis quicunque dimiserit vxorem, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis quòd omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Et ita apertè significat, quòd ipse dat mandatum nouum de indissolubilitate, & quòd non erat prius sic, sed quòd dimittebat quilibet suam vxorem. Et adhuc magis istud manifestatur ex verbis Christi Matthœi 19. quia ipse ponit ibi verba Domini, quę habentur Gen. 2. cap. & addit aliquid inferendo ex eis, quòd non fit in Gen. nam Gen. 2. dicitur: Adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna, & nihil plus additur, sed Matth. 19. Christus retulit ista verba Dei, scilicet. Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna. Et addidit. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quę ergo Deus coniunxit homo non separet. Et ita hic Christus per modum arguentis ex ratione se habet, & conclusio argumenti sui est prœceptum, scilicet, quę Deus coniunxit, homo non separet: ideo quia istud fuit prœceptum negatiuum & nouiter ab ipso datum, ex tunc non licuit alicui dimittere vxorem: etiam cùm dixit: Itaque iam non sunt duo, sed una caro: addidit ostendendo ex uerbis Dei, quomodo inueniebatur indissolubilitas matrimonij.

Dicendum ergo, quòd licet ex uerbis Dei poterat ista inseparabilitas colligi, quia tamen nullus inde intulerat sequi inseparabilitatem, neque etiã illud iusserat, non obligabatur quis ad seruandam inseparabilitatem in matrimonio: Christus autem utrunque fecit: nam ostendit ex illis uerbis innui inseparabilitatem inquantum dixit: Itaque iam non sunt duo, sed una caro: etiam propter illud posuit prœceptum, quod ostendit esse iustum inquantum ex uerbis Domini

Universidad de Deusto
Biblioteca

mini sequebatur cum addidit: Quæ ergo Deus coniũ F
xit homo non separet, & ita apparet, quòd post Chri
sti prædicationem fuit matrimonium indissolubile,
quia ipse dedit præceptũ de indissolubilitate, & prius
non erat datum præceptum, neque declaratum de in-
tentione Dei, ideo nullus obligabatur ad seruandum
indissolubilitatem matrimonij.

Quartum dictum seu argumentum Innocentij in sua Decretali, improbatur. Et quòd si vnus vir habeat multas fœminas matrimonialiter copulatas, non est vnum matrimonium, sed tot sunt matrimonia, quot sunt vxores. Quæst. CXCV.

QVARTVM erat, quia ipse Innocẽtius ex ver
bis prędictis infert dicens (nõ dicit tres, vel
plures, sed duo, neque adhęrebit vxoribus,
sed adhęrebit vxori) & ita infert, quòd non
est licita, neque tunc fuit pluralitas vxorum.

Dicendum, quòd ex illis verbis Dei erunt duo in
carne vna, non significatur vnitas vxoris in matrimo
nio, sed solum significatur inseparabilitas: patet per
expositionem Christi, nam cum allegasset Christus il
la verba Dei ait: erunt duo in carne vna, itaque iã non
sunt duo, sed vna caro, quæ ergo Deus coniunxit, ho-
mo non separet, & significat per illa verba: erunt duo
in carne vna, intelligi coniunctionem, quam fecit, sed
quæ Deus coniunxit, firmiter manent coniuncta, & H
homo non habet auctoritatem ad separandum ea: iõ
ipse Christus concludit: Quæ Deus coniunxit homo
non separet, non igitur apparet ex verbis illis de vnita
te, aut pluralitate vxoris. Etiam quia dato, quòd esset
pluralitas vxorum in matrimonio, poterat stare indis-
solubilitas, nam sicut inter vnum virum, & vnã vxo-
rem potest esse indissolubilitas, ita vnius viri ad plures
vxores, sed per hoc, quòd dicitur duo in carne vna si-
gnificatur inseparabilitas, vt dictum est, ergo per illa
verba non excluditur pluralitas vxorum, quæ non re-
pugnat indissolubilitati.

Sed obijcietur, quia dicitur erunt duo, ergo non so
lum significatur inseparabilitas, sed etiam vnitas viri,
& vxoris in matrimonio.

Dicendum, quòd ex verbis illis aliquo modo signi I
ficantur duo, vnum est inseparabilitas alterum est vni
tas, inseparabilitas significatur, cum dicitur in carne
vna, quia vir, & vxor efficiuntur vna caro per com-
mixtionem carnalem: vnitas significatur cum dicitur
erunt duo, sed verum est, quòd Christus noluit ibi in-
ferre principaliter, nisi inseparabilitatem, & causa est,
quia Christus ibi solum fuerat quæsitus a Pharisæis de
repudio, repudium autem repugnat inseparabilitati,
ideo voluit de hoc respõdere, & ad hoc inducere ver
ba Dei: & tamen aliquo modo ex verbis Dei videtur
signari vnitas, cum dicitur erunt duo in carne vna: nã
non dixit coniuges erunt in carne vna, sed dixit, erunt
duo.

Est tamen dicendum, quòd adhuc illud nihil often- K
dit de vnitate viri, & coniugis quasi non sit licitum ei
dem viro habere multas vxores, sed significauit con-
ditionem matrimonij, & actus matrimonialis: nam
in matrimonio non possunt esse, nisi duo, & in actu
matrimoniali non possunt esse nisi duo: licet enim vir
vnus habeat multas fœminas matrimonialiter copu-
latas, nõ est matrimonium vnum, sed multa: nam ma
trimonium nomen contractus, vel vinculi est, contra
hitur autem vinculum istud per consensum mutuũ:
impossibile est autem vnum cõsensum esse inter plu-
res quam duos: alio enim consensu consentiunt mu-
tuo in seipsos vir & fœmina, & alio consensu ille vir,
& alia fœmina, sed a consensu est matrimonium, er-
gò ab vnitate consensus est matrimonium vnum, &
a pluralitate consensuũ sunt plura matrimonia, Deus
autem loquitur de matrimonio, vt vnũ est, quia quod
iuris est de vno, est de omnibus: ideo debuit dicere
erunt duo, & non erunt plures, aut sine numero ex-
presso, dicendo erunt coniuges in carne vna, vt scia-
tur, quòd in vno matrimonio impossibile sit esse plu-
res coniuges duobus, & ita debuit dicere erunt duo,
in carne vna.

Secundo, quia repugnat hic ex natura actus matri
monialis, nam matrimonium est propter actum ma-
trimonialem, qui est copulatio carnalis, sed impossi-
bile est in vno actu carnali conuenire, nisi duos, idest
vnum masculum, & vnam fœminam: ergo neque ma
trimoniũ est, nisi vnius viri, & vnius fœminæ: si enim
vnus vir plures fœminas habuerit copulatas matrimo
nialiter, non erit vnum matrimonium, sed plura ma-
trimonia, quia ibi fuerunt plures, & diuersi consensus,
sicut sunt diuersæ copulationes, & diuersę personæ,
ergo bene dictum est, erunt duo.

Tertio quia specialiter debuit hoc dici, eo q̃ Chri-
stus, vel Deus conditor voluit significare indissolubi
litatem matrimonij ex actu, cum dicat: In carne vna:
nam ex illo Christus intulit, itaque iam nõ sunt duo,
sed vna caro, quod non fit, nisi per commixtionem
carnalem, & tamen impossibile est plures duobus co
uenire in commixtione vna carnali, ideo debuit ne-
cessario dicere erunt duo in carne vna, non tamen ex
hoc significatur, quòd nõ possit idem vir habere plu-
res vxores, sed solum, quòd non habeat eas in matri-
monio vno, sed pluribus: nam alio matrimonio refe-
retur vir ad vnam vxorem, & alio ad aliam, quod ap-
paret ex repudiatione: cum enim quis haberet mul-
tas vxores, sicut antiquitus fiebat, repudiãdo aliquam,
dissoluebatur matrimonium inter vnum, & illam, &
licebat mulieri accipere alium virum: Deuteronom.
24. capitu. Et tamen non dissoluebatur per illam re-
pudiationem matrimonium ad illas vxores, si tamen
idem numero matrimonium esset vnius viri ad om-
nes vxores, impossibile erat, & includẽs contradictio
nem, quòd solueretur quantum ad vnam, & non
quantum ad omnes, ergo non est verum matrimo-
nium ad omnes, sed ad singulam est vnum matrimo-
nium.

Explanatio Innocentij illorum verborum, Erunt duo reijcitur, & vera ponitur. Quæst. CXCVI.

CVM autem dicebat Innocentius, quòd non
dixit erunt tres, vel plures, sed erunt duo ibi
cendum, quòd non sequitur ex hoc non in-
cere vni viro habere multas vxores. Primo
quia hic arguitur per locum ab auctoritate negatiue,
non enim dicitur erunt tres, vel plures, non tamen in-
quitur ideo, quòd non erunt tres, vel plures, quia alio
matiue tenet locus ab auctoritate non negatiue.

Secundo non sequitur, quia licet dixit Deus erunt
duo in carne vna non dixit hoc cum præcisione, vi
negatione, scilicet negando plures posse conuenire
matrimonialiter, ideo dicetur, quòd dixit exemplar-
ter de duobus, & non, quòd non possit esse matrimo
nium vnius viri ad plures vxores.

Tertio potest dici, quòd hoc dixit ad tollendum er
rorem: nam dicendo erunt duo, dixit id, quod sufficie
bat ad matrimonium: nam inter duos esse potest, &
sufficiunt duo ad hoc, quòd in eis sit matrimonium.
Si autem diceret erunt tres, vel quatuor, aut plures, po
taret aliquis, quòd tot requirerentur ad matrimoni

contrahendum, & hoc falsum est, quia sufficiunt A
duo, idest melius fuit dici de duobus, quàm de pluri-
bus.

Quarto quia breuius diceretur ponendo duos quã
plures, nam dicendo duos satis erat non addendo ali
quid, quia intelligebatur, quòd erat vnus vir, & vna
mulier: si autem diceretur tres, vel quatuor, aut plu-
res dubium erat, an essent duæ fœminæ, & vnus vir,
vel duo viri, & vna fœmina, & ita si ponerentur plu-
res, & oporteret hoc limitari: ad dicendum ergo bre
uiter debuit dici: erunt duo in carne vna, & nõ tres,
vel quatuor.

Quinto fuit hoc, quia Deus loquebatur ibi de vin-
culo matrimoniali, quo coniunguntur aliquæ perso- B
næ inter se, & tamen in vno matrimonio nõ possunt
esse, nisi duæ personæ, idest vnus vir, & vna fœmina, vt
ostensum est præcedenti quæstione: nam si aliquis vir
habeat plures fœminas matrimonialiter vnitas, non
pertinent omnes ad illum in vno matrimonio, sed in
pluribus: & Deus de vnico matrimonio locutus est,
ergo dixit duo erunt.

Sexto & principalius, quia agit de commixtione
carnali, per quam efficitur vnitas vxoris, & uiri, sed
commixtio non potest esse, nisi inter duos, idest v-
num virum, & vnam fœminam, ergo non debuit di-
cere, nisi de duobus, & ista est causa propria. Et patet
quia dicitur erunt duo in carne vna: esse autem in
carne vna dicit commixtionem, quia per illam, & nõ
aliter efficiuntur vna caro, ideo debuit dicere duo.
Si autem diceretur erunt duo, & non adderetur in C
carne vna, non esset necesse dici duo, quia etiam pos-
sent poni plures, licet ponerentur conuenientius plu-
res quàm duo, & tamen cum additur in carne vna
non potuit dici, nisi quòd duo essent.

Et sic apparet, quòd non excluditur per hoc quin
possit vir vnus habere matrimonialiter multas fœmi-
nas, sed solum quòd non possint effici vna caro plu-
res quàm duo: nam si vir aliquis plures uxores ha-
beat, non sunt omnes illę cum viro vna caro, quia nõ
communicat vna mulier alteri, sicut uir mulieri, &
mulier viro, sed quælibet illarum mulierum, cum vi-
ro illo sunt vna caro, & quot sunt combinationes &
matrimonia uiri & mulierum, tot sunt carnes, & ta-
men Deus debuit ponere, quòd efficiebantur una ca- D
ro, quia intendebat loqui de vnitate & inseparabili-
tate matrimonij, quæ non aliter colligitur ex natura
matrimonii, nisi inquantum efficiuntur una caro, &
non possunt plures, quàm duo effici una caro. Ergo
debuit dici erunt duo in carne una, & non debuit di-
ci de pluribus, & per hoc non significatur quot uxo-
res possit habere uir simul in matrimonio, an duas,
vel plures, uel una tantum.

Quartum dictum Innocen. reijcitur, & adducitur vera ratio sur dicitur. Adhærebit vxori: & non vxoribus. Quæstio. CXCVII.

QVINTVM erat, quòd dicit Innocentius (nec E
dixit adhærebit vxoribus suis, sed vxori) di-
cendum quòd idem hic responderi potest,
quod in præcedentibus, cum dicebatur erũt
duo, & non tres.

Primo, quia dixit adhærebit, & non dixit vxoribus,
& tamen non negauit, quin posset uir unus adhærere
simul pluribus uxoribus: nam locus ab auctoritate
non tenet negatiuè.

Secundo quia non dixit hoc cum præcisione: nam
qui adhæret uni uxori potest adhærere pluribus, &
sua non negauit pluralitatem, nec dixit, cum præ-

cisione, poterant haberi plures uxores ab eodem
viro.

Tertio propter errorem tollendum: nam ad ma-
trimonium sufficit una uxor uni uiro, & non requi-
runtur multæ: si autem diceretur adhærebit uxori-
bus, putaretur necesse esse, quòd idem uir plures
haberet uxores, ut ergo tolleretur iste error, di-
ctum est id, quod sufficiebat, scilicet adhærebit uxo-
ri suæ.

Quarto quia si diceretur adhærebit uxoribus, signi
ficaretur pluralitas, & non determinaretur quot esse
deberent, & ita relinqueretur dubium: nunc uero di-
cendo, adhærebit uxori, non est dubium aliquod, qa
significatur, quòd sufficit una uxor, & non negatur,
quòd esse possint plures.

Quinto, quia significatur unitas matrimonij: in
uno enim matrimonio non potest esse, nisi unus uir,
& una uxor: nam & si possit idem uir habere multas
uxores, ramen non sunt omnes in uno matrimonio,
sed tot sunt matrimonia, quot sunt uxores, sicut su-
pra dictum est.

Sexto, quia inquantum dicit adhærebit uxori suæ Inq. 195.
secundum unum sensum significatur actus commix-
tionis, quia statim sequeretur erunt duo in carne vna,
quæ unitas carnis fit per commixtionem, quæ com-
mixtio est adhærere: sed unitas carnis non est, nisi v-
nius uiri ad unã fœminam, iõ debuit dici adhærebit
uxori, & non uxoribus: si autem significetur per istã
adhęsionem cohabitatio, sicut supra dictum fuit, me-
lius dicitur: adhærebit uxori, quàm uxoribus, quia q. præced.
necessarium est, quòd vir cuilibet vxori cohabitet, &
tamen non est necesse, quòd cohabitet omnibus co-
habitatione una, sed poterit cuilibet cohabitare coha
bitatione una.

An habere plures uxores licuerit cuique ex ueter. testamen. absque diuina concessione. & refellitur in hoc sextum di-ctum Innocen. in capitulo Gaudemus. præter ea quæ dicta sunt in quæstione 24. Quæst. CXCVIII.

SEXTVM quod dicit Innocentius est (neque
vlli vnquam licuit in simul plures vxores ha-
bere, nisi cui diuina fuit reuelatione conces-
sum: qui mos quandoque, interdum etiam
fas censetur. Istud asserit Innocentius, & non dat
causam eius, nisi hoc putet illatum esse ex prędictis:
istud non concedimus esse verum: immo dicimus,
quòd generaliter licuit omnibus hominibus, & cui-
libet homini habere plures vxores ante prædicatio-
nem Christi, ut ostensum est supra: nam non erat ali- Inq. 24.
qua lex uetans, neque naturalis, neque diuina, ideo & 25.
nemo tenebãtur ad unitatem uxoris. Etiam dispen-
satio non erat necessaria, quia reuelatio, uel dispensa-
tio est ad faciendum actum legitimum, quando ius
commune, siue naturale, siue diuinum, aut positiuum
est in contrarium, & tamen nullo iure vetita erat vxo
rum pluralitas, ergo neque ad hoc, quòd licita fieret
alicui requirebatur reuelatio, per quam hoc speciali-
ter concederetur.

Sed posset aliquis dicere, quòd Innocentius ue-
rum dicat, quia limitatur dictum suum per id, quod
addidit, scilicet q̃ reuelatio mos quandoque inter-
dum etiam fas censetur, & per hoc ampliatur, uel
ampliari potest valde ista reuelatio, scilicet ut fas, &
mos dicatur reuelatio, & dixit hoc Innocentius, ut
non uideretur contrarius esse dictis Augustini, &
Hieronymi: nam dicit Hieronymus, & habetur
trigesima secunda quæst. 4. c. obijciuntur. Obijciunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iacob quatuor vxores, quòd quando mos erat, peccatum non erat, & morem intellexit ibi reuelationẽ, sic & aliquando fas dicitur fuisse antiquis habere plures uxores, & illo noĩe intelligit Innocent. reuelationem Dei, & quia quandocunque dicitur, quòd fuit licitum alicui habere plures vxores dicitur fas, aut mos esse: dicit Innocentius, quòd reuelatio, quæ faciebat licitam talem copulam, vocatur mos, vel fas.

Sed dicendum, quòd quando Innocentius dicit morem, aut intelligit consuetudinem, & hanc vocat reuelationem licet non sit, aut verè intelligit nomine moris reuelationem factam a Deo, quæ propriè vocari debet reuelatio, & aliquando vocatur nomine moris. Si primo modo dicemus, quòd toto tempore ab initio mundi vsque ad Christi prædicationem fuit licita vxorum pluralitas, & tunc mos erat, ideſt consuetudo & nulla lege vetitum erat, & tunc verũ esset dictum Innocentij, scilicet quòd erat licita vxorum pluralitas ex reuelatione, ideſt ex consuetudine, & ita quia consuetudo generalis erat, esset omnibus hoc licitum. Si autem accipiatur secundo modo nõ est verum, quòd ex reuelatione sine more hoc licebat, quia etiam si non esset alicui hoc reuelatum, licebat, cum non ageretur contra aliquam legem, aut prohibitionem.

Sed dicendum, quòd Innocentius accepit reuelationem propriè, prout a Deo aliquid occultum aliquibus, vel alicui notificatur, & in hoc solo casu uoluit licitam esse vxorum multitudinem, de quo non esset dubium. Et patet, quòd hoc intendat. Primo quia dicit non licuit alicui vnquam plures simul habere vxores, nisi ex diuina reuelatione, ergo innuit vnum tantum casum esse, in quo liceret, & omnes alios esse, in quibus non liceret, & tamen nullus casus erat, in quo non liceret, cum omnibus liceret id, quod nulla lege vetitum erat, ergo intelligit de reuelatione propriè dicta.

Secundo, quia dicitur non licuit alicui, nisi ex diuina reuelatione, sed multum impropriè dictum est, quòd nomine reuelationis intelligatur consuetudo, ergo voluit verè accipere per reuelationem Dei.

Tertio, quia dixit, quòd excusantur Patriarchæ ab adulterio habendo vxores plures, & tamen excusatio non est, nisi quando est aliqua lex, contra quam agitur, & sic agendo, male agitur, nisi fiat ex causa aliqua reddente actum legitimum, ergo cum ibi excusatio esset, significatur, quòd non erat in se licita vxorum pluralitas.

Quod vxorum pluralitas semper non fuerit illicita, ut putauit Innocentius. Quæst. CXCIX.

DICENDVM ergo, quòd intentio Innocentij est, ꝙ vxorum pluralitas semper fuit illicita, nisi si alicui reuelaretur, quòd acciperet multas uxores. Primum secundum eum probatur ex institutione matrimonij per Deũ, cum dicitur erunt duo in carne vna, per hoc putat significatum esse non posse matrimonium existere, nisi inter duos, & esse quasi mandatum: ex hoc bene sequebatur scd̃m, ſ. quòd non liceret sine reuelatione Dei alicui accipere vxores multas, quia contra legem Dei nullus potest licitè agere, cum ad illam omnes obligẽtur, & in illa nullus possit dispensare, nisi Deus: ista autem dispensatio intelligitur nomine reuelationis, quia per reuelationem innotescebat alicui, quòd Deus cum ipso dispensaret, & hoc est quod expressè ipse ponit dicens, (neque vlli vnquam licuit in simul plures uxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum.) & quia contra hoc videbantur esse dicta Hieronymi, & Augustini, atque aliorum, in quibus inuenitur fuisse morem. & fas antiquis patribus accipere multas uxores: dicit ipse quòd erat illis reuelatio facta circa hoc, per quam certificabatur, quòd Deus cum eis dispensabat in hoc, & ita intelligit illud Hieronymi trigesimasecunda quæstione quarto capitulo. obijciuntur, scilicet. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod quando mos erat, peccatum non erat, ideſt quando erat reuelatio, quòd acciperet quis multas uxores, non erat peccatum.

Sed dicendum, quòd hoc non est conuenienter dictum. Primo, quia non satisfacit Innocentius intentioni Hieronymi: nam ille dicit, quòd accipere vxores multas crimen non erat, quando mos erat, sed Innocentius exponit mos, ideſt reuelatio, quod est multum impropriè dictum, quia istud nomen mos nullam rationem habet significandi reuelationem potius, quàm hoc nomen lapis significandi arborem.

Secundo, quia intentio Hieronymi erat ostendere legitimam fuisse copulã Iacob cum quatuor vxoribus, quam aliquis accusaret, quia non est nunc sic, ille dicit, quòd non erat tunc crimen accipere multas, quia hoc erat tunc cõsuetum, & hoc sonat, quod ait, quod quando mos erat, crimen non erat.

Tertio, quia Hieronymus non conuenienter respondet per reuelationem, quia de reuelatione non constabat, de consuetudine autem constabat: melius ergo induceret ad ostendendum copulam legitimã ipsam consuetudinem, quæ nota erat, quàm reuelationem, de qua non erat notum.

Quarto apparet, quia ista est intentio Ambrosij, de Patriarchis, & habetur trigesimasecunda quæstione quarto. dixit Sara. vbi ostendit non peccasse Abraham accipiendo duas coniuges, & simul habendo dicens considera primum, quòd Abraham ante legem Moysi, & ante euangelium fuit, & ita vult quod in tempore illo non erat illicita vxorum pluralitas.

Quinto, quia necesse est accipere morem secundũ Hieronymum pro consuetudine in dicto capitulo. obijciuntur: nam ibi Glo. hoc vult dicens: mos diuinus & a Deo inspiratus, ut extra de diuort. capitulo gaudemus. & ponitur hic (quando) pro quia: vult enim ibi Glo. quòd erat consuetudo accipiendi multas uxores eo tempore, & tamen erat ista consuetudo a Deo inspirata, & patet, quia statim dicit ibi, Glo. super uerbum. crimen. quòd consuetudo excusat aliquando a crimine, & ita vult, quod consuetudo erat accipiendi plures uxores, & per consuetudinem excusabantur accipientes.

Sexto & principalius apparet, qa Augustinus vult, quòd accipere plures coniuges illo tempore nullum peccatum erat, quia non erat contra legem aliquam aut præceptum, & ita non erat necessaria dispensatio conueniens, quia dispensatio esset si lege contrariam disponeretur: vnde ait ille, & ponitur per Magistrum libr. 4. Sentent. distinctio. 33. Antiquis iustis non fuit peccatum, quòd pluribus fœminis utebantur, neque contra naturam hæc faciebant, cum non lasciuiendi causa, sed generandi hoc facerent, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, nec contra præceptum, quia nulla erat lege prohibitum. Et ita apparet manifeste ex intentione Augustini, quòd nullum peccatum erat accipiendo plures uxores, quia nullo modo erat uetitum, & ita qui hoc agebat contra nihil agebat: & tamen peccatum non est, nisi dictum, uel factum, uel concupitum contra legem Dei:

Dei: hoc autem teste Augustino, neque erat contra naturam, nec contra consuetudinem, nec contra legẽ ideo nullum peccatum erat.

Septimum dictum Innocentij, quòd plures uxores Patriarchæ habuerint ex dispensatione, confutatur. Quæst. CC.

SEPTIMVM quod Innocentius dicit est, per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto, & Samson ab homicidio, sic Patriarchæ, & alij viri iusti, qui plures simul leguntur habuisse vxores ab adulterio excusantur. In quo Innocentius innuit, ꝙ fuit dispẽsatio, & ꝙ in his omnibus erat peccatum, & excusabantur per hoc, ꝙ Deus circa talia dispẽsauerat: exempla enim nota sunt: nam Iacob mentitus est se esse Esau, quando furatus est benedictionem: Genes. 27. & in hoc dicunt multi eum non peccasse Deo inspirante, ꝙ sic diceret. Israelitæ etiam furati sunt diuitias Aegyptiorum aurum, argentum, & vestes: Exo. 13. cap. & in hoc verum est, ꝙ excusantur, quia Deus expresse illud fieri mandauit: Exo. 3. & 11. ca. Samson excusatur ab homicidio, nam seipsum occidit Iudi. 16. conuulsa atque deiecta domo super seipsum, & alios, & tamen videtur iste excusari, eo ꝙ ibi dicitur quomodo inuocauerit dominum ad illud faciendum, & facta oratione fuit in ipso pristina fortitudo, & sic occidit hostes populi Dei, & se cum eis, &c. Quod autem addidit, ꝙ sic excusantur viri iusti, & Patriarchæ ab adulterio, qui plures leguntur habuisse vxores, & ita vult ꝙ pluralitas vxorum secundũ se esset adulterium, & ideo vel esset semper illicita, vel haberet semper excusationem.

Sed hoc non est verum, quia non indiget excusatione, nisi quod malum est: pluralitas autem vxorum non erat mala, quia non erat contra naturam, neque contra morem, nec contra legem, & ideo habens plures vxores simul sine dispensatione nõ committebat adulterium. Sed hoc fuit conueniens dicere Innocẽtio supposita intentione sua: putabat enim peccatum esse habere plures vxores, & tamen inueniebat, quòd apud antiquos multi de sanctis viris habuerunt multas vxores simul, sicut Abrahã, Iacob, Dauid, & multi alij, & de his non concedit ipse, ꝙ peccarent in hoc cum essent viri sancti, ideo putat non esse aliud refugium, nisi ꝙ dicatur reuelatum eis fuisse a Deo, ꝙ acciperent multas uxores: alij autem multi non iusti viri habuerunt plures uxores simul, sed quia illos nõ cogimur excusare a peccato concedit Innocẽtius, quòd peccauerint habẽdo plures vxores, & ꝙ eis non reuelaretur, quòd plures haberent.

Ad octauum dictum Innoc. in præfata sua decretali responsio: Christum prohibuisse pluralitatem vxorum verum est: non tamen ante eum fuit prohibita. Quæst. CCI.

OCTAVVM & vltimum dictum Innocentij. Est sanè veridica hæc sententia probatur etiam testimonio veritatis testantis in euãgelio: Quicunque dimiserit vxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit mœchatur. ergo dimissa vxore duci alia de iure non potest: multo fortius, & ipsa retenta. per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque sexu, cum non ad imparia iudicentur circa matrimonium, reprobandam.

Dicendum, ꝙ istud est verum & absolutè concedẽdum, ꝙ Christus vetuit pluralitatem vxorum in prædictis verbis & alijs, sicut & nos supra q. 27. & istud vetuit prædicando, & ideo asserimus, ꝙ nunc vxorum pluralitas est illicita, & nulli homini hoc licet, neque potest Ecclesia, aut papa in hoc dispensare, cum sit lege Dei cautum non fieri, & in lege Dei nullus potest dispensare, nisi Deus, & dicendum ꝙ hoc non solum est inter fideles, qui Christi legem seruant, sed etiam inter omnes infideles, cum oẽs hoĩes obligentur legi Christi, quia Christus Deus est, & ideo non solũ peccat, qui plures accipit vxores, sed etiam matrimoniũ non tenet, cum sit cõtra legem Christi, quæ illud fieri vetat, & factum dicit esse fornicationem. Et tamen dicendum, ꝙ hoc non fuit, nisi ex tempore quo Christus istud prædicauit, & lex ab eo prædicata cepit obligare. Istud autem non fuit semper, ideo non fuit semper illicita vxorum pluralitas, sed solum post Christi prædicationem.

Et circa hoc decipitur Innocentius, quia sicut in verbis Christi vetatur vxorum pluralitas, ita putat semper fuisse illicitam, & patet istud ex modo probãdi, quo vtitur: nam dixerat, neque vlli vnquam licuit in simul plures vxores habere, nisi cum diuina fuit reuelatione concessum. Ista est sententia, quam ipse probare intendit ad quod ait: sanè veridica sententia hæc probatur testimonio veritatis testantis in euangelio. Et sic illam sententiam, ꝙ nulli licuit vnquam habere multas vxores, vult probare per verba Christi, & ita extendit illa ad omne tempus. Sed hoc non est verum, nec rationabile, quia illud est præceptũ, & non de lege naturæ, sed cæremoniale, ideo nõ debuit, neque potuit obligare, anteq̃ daretur. Danda est ergo conclusio in ꝓrium, ꝙ pluralitas vxorum licuit cuilibet viro a principio sæculi vsque ad tempus, quo lex Christi incepit obligare, & ideo non erat opus aliqua reuelatione, vel dispensatione: nunc vero non liceret alicui sine speciali Dei reuelatione, cum Ecclesia in hoc non possit dispensare.

In quo fuit deceptus Innoc. 3. conditor prædictæ decretalis gaudem'.

Quid est respondendum ad auctoritatem tanti viri, sicut fuit Innocent. qui fuit papa, & doctor summus. Et quòd assertioni papæ, circa ueritatem quamlibet non tenemur stare, quia potest papa decipi & errare, & alius uerius eo intelligere, & hoc est quòd communiter dicitur statuta pontificum tenenda sunt, non tamen assertiones. Quæst. CCII.

SED obijcietur qũo ergo respõdebimus ad dicta Innocentij tertij. in ca. gaudemus, ubi expresse tenet, ꝙ pluralitas vxorum nunq̃ fuit licita, nisi ex reuelatione Dei?

Dicendum quòd si aliquo modo posset conuinci, ut hoc non sentiret Innocentius deberet responderi, quòd non uoluisset hoc, & tamẽ quia non potest colorari, cùm expresse illud uelit, est dicendum, quòd illud non est uerum, sed sicut supra diximus: & cum obijcitur, ꝙ papa hoc asserit, & iure illud cauetur, dicendum, quòd non est inconueniens, quòd papa asserendo errauerit circa aliquid, sed non sequitur, quòd ius erat.

Circa quod sciendum, ut supra diximus, quòd in q̃. 158. potestate nullus mortalium excedit papam, nec est coæqualis: in cognitione autem multi sunt superiores, & ideo nullum humanum statutum est, uel lex, in quo papa dispensare non possit, & nullus mortaliũ potest dispensare in legibus papæ. Etiam omnes fideles tenentur mandatis papæ, sic ergo quicquid papa statuerit, bonum & rectum, erit obligans, & quia ius nominat præceptum, uel prohibitionem de agendo, & præceptum papæ per nullum alterum põt mutari, non poterit esse error in iure, quia ius a papa conditũ nullus poterit inualidare, aut ostendere non esse ius. Secus autem est de cognitione ueritatis: nam multi excedunt papam in cognitione rerum, & discussione

veritatum, ideo potest aliquis ostendere esse falsum, quod papa credidit, vel asseruit esse verum. Ideo dicēdum q̄ statuto papæ tenētur obedire omnes fideles, quia non potest ei deesse potestas obligandi, & tamē assertioni papæ circa veritatem quamlibet non tenentur stare omnes fideles, qa potest papa decipi & alius verius eo intelliget.

Nec obstat si dicas, q̄ etiam papa habet determinare circa dubia fidei, extra de baptismo & eius effectu. c. maiores, quia ad hoc fuit responsum. 5. q. 159. & vsque ad q. 163. Nam papa non habet maiorem cognitionem veritatis quàm alij, & tamen quando fuerit veritas fidei cognita per viros in lege Dei peritos, & communi consensu diffinita: poterit papa iubere omnibus fidelibus, q̄ eam firmiter teneant, quia hoc nō pertinet ad cognitionem, sed ad potestatem, & istud non potest facere aliquis alius fidelium.

In præsenti igitur c. gaudemus. fuit error circa assertionem veritatis, & non fuit error circa ius, vel statutum papæ. Simile est in c. parrochianos. de deci. supra allegato. nam ibi asserit papa decimas esse de iure diuino, & præcipit eas reddi, & exigi posse tanquā debitum, quod enim statuit deberet reddi, & tanquam debitū posse exigi verum est, & nullus homo potest hoc mutare, & illud est ius inquantum est ibi præceptum de agendo. Inquantum vero asseruit decimas esse de iure diuino non pertinet ad statutum, sed ad cognitionem veritatis. Et quantum ad hoc alij nouerunt veritatem plenius quam papa, & sic potuit errare, & errauit: nam non sunt decimæ de iure diuino nunc. Sic autē est. in c. gaudemus. nam ibi sunt duo. s. assertio & statutum: assertio est, q̄ nulli vnquam licuit multas vxores simul habere, nisi cui a Deo reuelatum est: statutum est, quòd si quis paganorum habens plures in vxores transierit ad fidem Christi non permittatur cum omnibus illis manere, etiam si omnes illę mulieres velint ad fidem conuerti, & illi viro cohabitare. istud secundum certum & firmum est: non enim licet aliter fieri, quia nemo potest immutare statutum papæ. Et non solum propter hoc, sed ēt principaliter, quia Christus id fieri voluit, qui dixit non licere viro habere multas vxores, & tamen si Christus non dixisset illud, & papa statueret deberet sic obseruari, sed assertio sua. s. quòd nulli vnquam licuit sine dispensatione, aut reuelatione diuina habere plures vxores falsum est, quia probatum est cōtrarium multis testimonijs.

Innocē. 3. conditor decretalū, in quibus assertionib⁹ canonicis erraut ex malo intellectu ueritatis, ac noui testi. & ēt Greg. & Innoc. 4. i quibus ēt sæpe nō tenentur infra q. 204.

An in diffinitionibus negociorum, & expositione sacrarum scripturarum præponatur auctoritas pontificum omnibus sanctis doctoribus Ecclesiæ, vel è contra.
Quæst. CCIII.

ET in hoc non recedimus a determinationibus maiorum. s. sanctorum: est enim doctrina Gratiani, & Iuristarum. 20 dist. c. Decretales itaque. q̄ in diffinitionibus negociorum præponitur auctoritas pontificum omnibus sanctis doctoribus: in expositione sanctarum scripturarū, & consequenter in inquisitione quarumlibet aliarum veritatum tractatores sacræ scripturæ, vt Hieronym⁹, August. & cæteri sunt præponendi pontificibus, & hoc innuitur. e. distinct. 20. cap. de libellis, vbi solum dicitur, quòd in iudicando in causis præferantur dicta pontificum dictis sanctorum doctorum, scilicet de libellis, & commentarijs aliorum non conuenit aliquos iudicare, & sanctorum conciliorum canones relinquere vel Decretalium regulas, quæ habentur apud nos, & ibidem Leo Papa non dixit tenendas esse assertiones pontificum, sed statuta, cum ait: Quam ob causam magna voce pronunciare nō timeo, quia illa, quæ diximus statuta sanctorum patrum, quæ apud nos canonis nomine prætitulantur, siue sit episcopus, siue clericus, siue laicus: non indifferenter cōuincitur recipere neque catholicam, & apostolicam fidem, neque sancta quatuor euangelia vtiliter, & efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere probantur. Et ita quilibet fidelis necessario tenebit statutum papæ, sed non tenebit necessario assertionem eius circa aliquam veritatem. Sic etiam erat nunc dicere, an licuit alicui vnquam habere plures vxores: nam istud non pertinet ad statutum, quia de præterito non statuitur: nō potest enim papa statuere, quòd antiqui non possent habere plures vxores, quia iam illi omnino desierant esse cum papa esse cępit. Etā quia illi non erant sub lege Christi, in qua papa accepit, & habet potestatem: nam infideles non arctantur constitutionibus canonicis in alleg. cap. gaudemus, ideo si papa hoc dicit, potius dicit, vt asserendo veritatem, quàm exercendo potestatem: istam autem veritatem. s. an licuerit vnquam, vel non licuerit vxorum pluralitas non potest papa inquirere ex eis, quæ ipse statuit, sed solum ex sacra scriptura, vel naturali ratione, & tñ circa vtrunque istorum sunt potiores expositores sacræ scripturę & viri periti, ideo circa hoc potius est standum determinationi sanctorum doctorū, maximè qñ est concors q̄ assertioni papæ, & tñ ita est in præsenti, ergo potius est tenendum licitam fuisse vxorum pluralitatem aliquo tempore, quasi nō esset contra ius, q̄ non licuerit vnquam alicui quod asseruit Innocentius tertius.

Multi iurisperiti uidentur sentire, cum auctore contra Innocentium. *Quæst. CCIIII.*

ET apparet aliqualiter sensisse istud Iuristas: nam Glo. in cap. obijciuntur. 32. quæstio. 4. dicit, quòd mos est ibi consuetudo, & non dicit, quòd est reuelatio, & ideo addit, quòd consuetudo facit aliquid circa matrimonium esse legitimum, vel non. Et idem alij tenent & allegant, quod habetur de cogna. spititua. ca. super eo. & etiam glo. diuor. c. gaudemus. dicit, q̄ fuit mos diuinitus inspiratus. i. consuetudo inspirata a Deo, & nō voluntate reuelationem, sed consuetudinem dantem esse matrimonium legitimum, & quando plus dicunt, vt satisfaciant textui volunt esse inspiratam a Deo consuetudinem esse, sed non q̄ cuilibet a Deo sit reuelatū ad hoc, q̄ legitime haberet simul plures vxores, & iā tunc ex consuetudine iuuaretur quisque, & non ex reuelatione, cum non fieret ei reuelatio. Et si ita concedamus dicemus, q̄ iam esset illa reuelatio, vt lex cōcedens omnibus pro aliquo tempore, vel pro semper licere vxorum pluralitatem, sed hoc non vult Innocentius, sed solum, q̄ fieret cuilibet specialiter reuelatio ad hoc, q̄ haberet plures vxores, & cui non fieret talis reuelatio non liceret hoc, cum dicat neque vlli vnquam licuit in simul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, & verum est, q̄ ita oportebat dici, vel nihil de reuelatione agi. Nam si consuetudo habens initium ab aliqua reuelatione faceret licitam esse istam pluralitatem, cum ista consuetudo esset iam inter omnes, non dicerentur ex reuelatione, sed ex iure esse legitima talis copulatio, & per talem consuetudinem introductam ex diuina reuelatione auferretur quæcunque lex diuina cōtraria, quasi ipse vellet eam auferre, & tamen non licuit. Aliàs voluit hoc Innocentius, immo q̄ lex Dei esset generalis de non accipiendo plures vxores, & interdum dispensabat Deus specialiter cum aliquo, & ista dispensatio notificabatur ei per reuelationem, & hoc ostendimus falsum esse, & contra intentionem sanctorum doctorum. Iuristæ tamen, vt starent dicto Innocentij, in cap. gaudemus repugnant dicto sanctorum, vnde glo. 32. qō. 4. dixit Sara. & glo. in alleg. cap. gaudemus. dicunt, q̄ excusationes Abrahæ, & Iacob de pluralitate vxorum, quæ ponuntur in alleg. cap. dixit Sara. & cap. obijciuntur: non sunt sufficientes, & hoc dicunt, quia non agitur ibi quicquam de reuelatione, sed dicitur, q̄ talia matrimonia erant licita ex aliis causis, & Ambrosij est tota illa litera. dixit Sara, & Hieronymi est illud cap. obijciuntur, & sic illi manifeste vident, q̄ Innocentius est quantum ad hoc contrarius Ambrosio, & Augustino, & tamen circa inquisitionem veritatis & expositionē sacræ scripturæ magis standum est Ambrosio, Hieronymo, & Augustino quam Innocentio, vel alteri pontifici, qui nō fuerit tam peritus in sacris literis. Ergo tenēdum est, quòd fuit licita vxorum pluralitas eidem viro a principio.

Sic enim in alijs patet: nam Gregorius Papa fuit, qui scripsit aliqua de natura angelica, in quibus repugnat Dionysio, & in illis magis tenemus dicta Dionysij quàm Gregorij, & non est inconueniens repugnare Gregorio. Sic etiam Innocentius quartus fuit Papa qui condidit aliquas decretales, & ipse velut pe- ritus vir in iure commentauit librum Decretalium, sed in commēto illo quantum ad multa repugnatur ei ab alijs doctoribus.

Sed obijcietur, q̄ ea, in quibus repugnatur Gregorio, & Innocētio quarto non dixerunt ipsi velut Pontifices, sed vt viri sapientes, & illo modo alijs poterat magis credi quàm eis, sed non vt pontificibus.

Dicendum, q̄ persona est eadem numero Gregorius, vt Papa, & vt non Papa, & ideo æqualis sapientiæ est vtroque modo, sed non æqualis potestatis, quia papatus potestatem addit: potestas autem est ad aliquid subendum vel statuendum, sed non aliquid verius dicendum. Innocentius autem tertius in alleg. ca. gaudemus fecit aliquid, vt papa. s. statuere, q̄ non permitteretur infidelis manere cum multis vxoribus, qñ ad Christum conuerteretur, licet eas habuisset in infidelitate, & quantum ad hoc magis est standum statuto eius q̄ dicto alicuius sancti doctoris, vel multorum

simul, sicut dixit Leo Papa, & habetur. 20. dist. cap. de libellis. aliud dixit, vt sapiens. s. q̄ non licuit alicui vnquam habere simul plures vxores, nisi ex reuelatione, & in hoc magis est standum alijs q̄ ipsi. Et patet, q̄ istud dixerit, vt sapiens, & non ut papa. Primo quia non erat statuibile, sed speculabile id, quod dixit, quia erat veritas de præterito, quę non cadit sub statuto. Secundo quia uoluit istud quod asseruit confirmare multis rationibus, & auctoritatibus, vt ostenderet esse uerum, quod est opus sapientis, & non ventis potestate: etiam quia respōdit ad dicta Ambrosii, & Augustini, atque Hieronymi limitando illa, dicendo q̄ reuelatio aliquando uocatur fas, aliquando mos. & tamen in his, quæ ad modum sapientis viri pertinēt alij præferuntur pontificibus, & erant interdum pontifices, & in præsenti sic est cum Ambrosius, Hiero. atq; Aug. contrarium teneant, quibus propter maiorem rationem, quam habent est potius stādum. Ideo dicemus q̄ licuit ante Christi prædicationem habere eidem viro plures vxores.

Et p̄ter omnes rationes suprapositas apparet hoc esse uerum, nam tpe legis Moysi licebat Iudæis accipere multas uxores simul, & ex lege apparebat hoc eis concessum: vnde & ipsi tanquam concessō vtebātur hoc, propter quod usq; ad tempora Christi, & postea plusquam per quadringentos annos Iudæi accipiębant plures vxores simul: quousq; Iustinianus Imperator inhibuit Iudæis hoc, dicens q̄ non acciperent plures uxores simul, neque quantum ad alia in mōnijs sequerentur more legis suæ. C. de Iudæi. & reli. l. nemo Iudæorum. s. Nemo Iudæorum morem suum in coniunctionibus, neque iuxta legem suam nuptias sortiatur, neq; diuersa sub vno tempore cōiugia conueniat. i. non accipiat plures in vxores simul, & ita apparet, q̄ ipsi credebant sibi licitum esse per legem suam habere multas uxores simul, quod uerum est: solus ergo Christus fuit, qui istud uetuit, & postea fuit omnibus hominibus tam fidelibus quàm infidelibus illicitum.

Vtrum regibus, & quibusuis alijs in ueteri testamento liceret habere concubinas, & an concubinatus nunc, & semper fuerit peccatum. Et quomodo Abraham, & alij excusantur habendo concubinas. Et quare in nouo testamento a principio sacri canones dixerunt, quòd liceret Christiano habere concubinam, & quam differentiam iura antiqua faciunt inter uxorem, & concubinam, & an hodie obseruetur, uel sit per canones moderniores penitus ablatum.
Quæst. CCV.

NVNC verò redeundum est ad ea, quæ dicta sunt sup. q. 24. vnde tota ista dubitatio tam longa incepit, & erat de concubinis, an liceret regibus habere concubinas, & arguebatur, quòd non licebat regibus habere multas uxores, ergo a fortiori non liceret habere concubinas.

Dicendum quòd si accipiatur proprie concubina non erat licitum regibus habere concubinas, neque aliquibus hominibus, quia cōcubina est mulier, quæ cognoscitur sine aliquo fędere coniugali, & talis copula semper fuit illicita, quamuis de iure humano permittebatur quemadmodum multa alia, & tamen hoc non erat sine ordine: nam non licebat de iure Romano habere alicui ad plus, nisi unam concubinam, ut patet in Authentico de triente, & semisse. §. considerauimus, & istam concubinam non poterat habere quando habebat uxorem, & si habere uellet, non poterat ei cohabitare, ut patet. C. de concubi. l. unica, licet quidam adhuc dicant istas cōcubinas esse

Lege Romana non licebat nisi unam tātum hēre cōcubinā.

Universidad de Deusto
Biblioteca

coniugali affectu habitas quam uis non vocẽtur vxores, ſed concubinæ.

De vxorum multitudine dicendum, ꝙ non eſt ſimile, vt de cõcubinis: nam ſi concubina ſumatur ſtrictè, vt eſt ſine fœdere matrimoniali, ſed affectu fornicario, non licebat habere aliquam, & ideo non poteſt cõparari ad habere vxores, quod licitum eſſe poteſt: ſi autem concubina accipiatur pro ea, quæ matrimoniali affectu accipitur, & tamen vocatur cõcubina, vt infra dicetur, idem iudicium eſt de vxoribus & ꝓcubinis, quia vtroque coniugali accipiuntur affectu. Et tunc dicendum, ꝙ pluralitas vxorum non eſt illicita, immo ſemper licuit vſque ad prædicationẽ euangelij, vt ſupra oſtenſum eſt. De concubinis aũt, quæ accipiuntur affectu coniugali idem eſſet. Sed cum de rege dicitur, ꝙ non liceret ei habere plures vxores.

Dicendum, ꝙ non erat ſimpliciter vetita vxorum pluralitas regibus, cum eſſet conceſſa aliis hominib⁹, ſed multitudo effrenata vetabatur, ſicut haberecentũ ac ducentas vxores, quemadmodum Salomõ habuit quaſi ſeptingentas vxores. 3. Reg. 11. & hoc patet, qa dicitur Deutero. 17. cap. non habebit rex uxores plurimas: nõ enim vetitum fuit ei habere multas, ſed habere plurimas, ſic Aug. exponit & refert illud Magiſter lib. 4. Sent. diſt. 33.

Ad argumenta facta ſupra in q. 24. Quæſt. CCVI.

RESPONDEBITVR nunc ad prima argumenta facta. qõ. 24. erat primum de Abraham, qui habuit Agar, & Ceturam cõcubinas Gen. cap. 25.

Cõcubinæ Abrahæ fuerunt vere vxores ei⁹, & quare vocent͠ cõcubinæ uxores.

Dicendum, ꝙ Abraham non peccauit, quia iſtæ, q̃ vocantur ibi concubinæ fuerunt verè coniuges eius. Et patet, quia ſcriptura, quæ vocat eas concubinas vocat alibi coniuges: nam de Agar habetur Gen. 16. ca, ꝙ fuerit vxor cum dicitur: Cumque ille acquieſceret deprecanti tulit Agar Aegyptiam ancillam ſuam, & dedit eam viro ſuo vxorem. De Cetura, ꝙ fuerit vxor habetur Gen. 26. Abraham verò aliam duxit vxorem nomine Cetura. Sed e.c. vocantur poſtea ambæ concubinæ, cum dicitur filijs autem concubinarum largitus eſt munera, & illæ ſunt Agar, & Cetura, qa nullas alias vxores, vel ꝓcubinas habuit Abraham prẽter ipſas, & Saram.

Sed quomodo iſtud ſtet dicunt aliqui, ꝙ apud antiquos conſuetudo erat accipere plures vxores & principalior illarum vocabatur vxor, aliæ autem vocabãtur concubinæ, & ita dicunt fuiſſe de Abraham: habuit enim Saram Agar, & Ceturam in vxores, de quibus Sara fuit principalior, & prima ſm tempus: ideo iſta vocatur vxor, & nunq̃ concubina, Agar, & Cetura, quia erant minus principales, vocantur interdum vxores, & interdum concubinæ.

Cõcubina dupliciter accipitur in ueteri teſtõ ac nouo.

Sed dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia hoc modo nõ poſſet aliquis habere, niſi vnam vxorem, & poſſet habere multas concubinas; nam principalis inter vxores, i. maior non poteſt eſſe, niſi vna: oẽs aliæ erunt minus principales: vna ergo ſola erit vxor, cæteræ vocabuntur concubinæ, & tñ non eſt verum, quia hẽt aliquis multas vxores & multas concubinas, ſicut patet de Dauid, qui habuit vxores multas cum nominent͠ ſex, & poſtea alias accepit. ſeq. lib. 3. & 6. c. & lib. 1. Paralip. c. 3. ẽt Salomon multas vxores habuit, & cõcubinas multas. j. lib. 3. c. 11. ergo non vocatur vxor ſolum ea, q̃ principalis eſt. Aliter eſt dicendũ, ꝙ ꝓcubina dupliciter accipit. Vno modo pro illa, quæ accipit, ſine ꝓiugali affectu ad cõcubitũ, & tunc accipit ſtricte, & propriè concubina, quia ibi non eſt aliud, niſi concubitus, & ideo ab eo nomen accepit, vt concubina dicatur a concubendo: vxor autem ad coitum pertinet, ſed non accepit nomen ab illo, immo ab eo quod iungitur, vel iungit legitima, vt ait Iſid. li. 9. Etymol. quæ erat conſuetudo ſolenniter nubentium. De iſtis eſt dicendum, ꝙ nunquam vocantur coniuges, ſed ſemper concubinæ, & nunquam fuit licitum tales habere.

Quomodo Concubina etiam accipitur pro ea, quæ eſt uerè uxor affectu coniugali, & conſenſu mutuo quam habere non erat peccatum. Quæſt. CCVII.

ALITER accipitur concubina pro ea, quæ vxor eſt, & in matrimonium venit tamen non ſeruantur circa eam omnes legales ſolennitates: vnde neque habet ius vxoris; habere talem nunquam fuit peccatum, quia eſt verè vxor cum affectu coniugali accipiatur, & ſit conſenſus mutuus inter eam, & illum cuius eſt concubina.

Quòd verò aliqua talis dicatur concubina patet, primo ex canonibus Apoſtolorum, & habetur 33, di. c. ſi quis. ſ. ſi qs poſt acceptum ſacrum baptiſma ſecũdis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non poteſt fieri epiſcopus, nec ſacerdos, & ſic vetatur ibi hoc propter bigamiam, vt patet. e. diſt. §. ecce, ꝙ in ſacris. & tamen bigamia non contrahitur in coitu fornicario, vt ſi ſacerdos habeat nunc plures cõcubinas, vel tangat plures meretrices, & ita oportet eſſe iſtam concubinam vxorem, ita ibi exponit glo.

Secundo patet, quia non licet alicui habere mulierem, aut tangere eam ſine affectu coniugali, immo nec concupiſcere Matth. 5. & aſſerit illud Ambroſ⁹, & Auguſt. & habetur 32. q. 4. cap. nemo. & cap. meretrices. & cap. omnis mœchia. & tamen licitum eſt habere concubinam, ergo concubina erit mulier, quæ coniugali tractatur affectu, vt patet 34. diſt. c. is qui. Is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet, a cõmunione non repellatur: tm̃ ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ ſit coniunctione cõtentus, & ita dicitur licita eſſe copula ad concubinã, ſicut ad uxorem, & illud idem eſſe aſſerit Iſidorus, lib. de diſtantia noui, & ueteris teſtamẽti, & habetur 34. diſt. c. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicatur plurimas, ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, ſed unam tñ, aut uxorem, aut certe loco uxoris, ſi coniux deeſt cõcubinã, & ita concubina, & uxor æqualiter licitę ſunt in ꝓcubitu hoĩs Chriſtiani, ergo ꝓcubina eſt illa, q̃ uere affectu ꝓiugali tractatur. Tertio patet, quia 34. diſt. c. omnibus. §. cõcubina dicitur, concubina hic ea intelligitur, quæ neceſſitatibus legalibus inſtrumentis unita eſt, & ꝓiugali affectione accipitur: hanc coniugem facit affectus, cõcubinã uero lex noĩat, & ita ſm ueritatem ea, quæ uocatur cõcubina uxor eſt. Et hoc quia per conſenſum mutuum coniugalem de preſenti accipitur: ſic dicitur. e. diſt. c. is qui. in glo. ſuper parte concubinam. ſ. concubinam. i. mulierem non ſolenniter ductam, ſed tamen mutuus conſenſus interueniat, quia alias concubinam non licet haberi. 32. quæſt. 4. cap. nemo.

Quomodo concubinam eſſe licitam iuxta ſac. can. intelligatur. Quæſtio. CCVIII.

CONSIDERANDVM eſt circa iſtas ꝓcubinas, ꝙ in alle. §. ꝓcubina dr̃. Cõcubina aũt hic intelligitur, q̃ neceſſitatibus legalibus inſtris vnita eſt: eſt ſenſus, ꝙ in iuribus allegatis ꝙ Gratianum. 34. diſt. cõcubina ponitur, ꝙ ſit licitus eius ꝓcubitus, & non eſt hoc uerum de omni muliere, q̃ concu-

concubina dicitur, ſed ſolum de illa quæ eſt unita neceſſitatibus legalibus: nam illę concubinæ, de quibus quis habet plures, non habent licite, quia concubina loco vxoris habetur, & tamen non licet plures vxores habere, ergo neque licebit plures concubinas habere, illa aũt concubina, quæ ſm legem vnita eſt poteſt licitè teneri. Poteſt autem intelligi neceſſitas legalis. i. canonis, qui vocatur lex, & ille vnam tantum concubinam concedit haberi: ſic patet in cap. is qui. & c. Chriſtiano homini. vbi dicitur, ꝙ vnam tantum habeat vel vxorem, vel concubinam. Et patet, quòd iſta ſit intentio Gratiani, quia ſtatim poſt illum. §. concubina induxit in probatione illa duo. cap. ſ. is qui. & cap. Chriſtiano homini, & in illis dicitur de vnitate concubinæ, & quod a canone dicitur, neceſſe eſt obſeruari. Dixit etiam Gratianus & coniugali affectione acciſcitur, ideſt non habetur ſolo affectu fornicario ad coitum, ſed affectu coniugali, ſicut vxor, ſcilicet, quòd erit per conſenſum mutuum, qui facit coniuges: nam ſi iſte affectus, non eſſet, non poſſet quis licitè habere concubinam, quia omnis alius concubitus eſt fornicarius.

Etiam ꝙ dicebatur eſſe vnica concubina neceſſitatibus legalibus poteſt intelligi de lege humana, quia illa non permittit haberi, niſi vnam concubinam. in Authentica de triente & ſemiſſe. §. conſideranimus, talis enim, quæ vnica eſt poteſt haberi legitimè. i. licitè: dicitur hanc coniugem facit affectus, concubinam vero lex nominat. i. ſecundum veritatem talis mulier coniux eſt, quia per legitimum cõſenſum de præſenti habetur, & tamẽ lex nominat eam concubinam. ſ. voluit ei imponere hoc nomen, & non vocare vxorem. Intelligi autem poteſt de lege. i. de canone, quia canon impoſuit hoc nomen. ſ. 34. diſt. cap. is qui. & c. Chriſtiano. & 23. diſt. cap. ſi quis vt diſtinguat coniugem & concubinam. Vel poteſt intelligi lex. ſ. ciuilis: nam nomen concubinatus a lege incępit, quæ diſtinxit concubinam a coniuge. vt ff. de concubi. l. in concubinatu; ſic tenet glo. 34. diſt. §. concubina. Vel poteſt accipi lex pro lege veteris teſtamenti, vbi ſæpe de iſtis concubinis agitur, & vocantur concubinæ illæ, quæ alias vocantur vxores, & ita tenet Huguitius.

Quare uxor accepta ſine legali ſolennitate dicitur concubina. Et quæ conuenientiæ. & differentiæ ſunt ſecundum leges ſeculares inter vxorem, & concubinam. Quæſtio. CCIX.

CAVSA autem, quare prædicta cum ſit vxor vocetur concubina eſt propter aliquas differentias, quæ inueniuntur inter eas, quæ vocantur abſolutè vxores, & eas, quę aliquãdo vocantur concubinæ.

Prima conuenientia eſt, ꝙ in vtraque interuenit conſenſus mutuus de præſenti. De coniuge manifeſtum eſt extra de ſpõſa. c. ſi inter. de concubina patet. diſtin. 34. cap. omnibus. §. concubina. & ibi in glo.

Secunda eſt, quia tractatur affectu coniugali vtraq; nam in alleg. §. concubina dicitur, ꝙ affectus eam cõiugem facit, lex autem eam concubinam nominat, ergo non eſt differentia in affectu, ſed in nomine.

Tertia eſt, quia cum vtraque eſt licitus concubitus: nam cum quacunque alia muliere quis commiſceatur peccat, & repellitur a cõione fidelium: ſi autẽ habuerit vxorem, vel concubinam non repellitur. 34. diſtin. is qui. & hoc non ſolum alijs hominibus, ſed etiã Chriſtianis, quibus maxime eſt vetitus illicitus coit⁹, eſt conceſſum. e. diſtin. cap. Chriſtiano.

Quarta quia talis concubina habet locum vxoris; nulla autem alia fœmina locum uxoris habere poteſt,

& hæc loco uxoris accipitur, & ideo videtur idẽ omnino habere, quod uxor quantum ad eſſe copulam licitam: ſic patet in alleg. cap. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicam &c. & ſequitur, aut certè loco vxoris ſi cõiux deeſt concubinam. i. licet habere concubinam loco coniugis.

Quinta eſt, quia in vtraque ſeruatur idem numerus: ſi enim vnica eſt coniux, & vnica eſt concubina ſi multas coniuges habere licet, & multas cõcubinas nunc. n. in nouo teſtõ nõ licet hr̃e multas uxores, ut ſupra oſtenſum eſt, ſed vnicam: ideo etiam vnica concubina haberi poteſt. In veteri autẽ teſtõ poterat qs habere multas cõiuges, ut §. oſtenſum eſt, iõ & poterat hr̃e multas concubinas, & ita habebat. De primo patet quia 34. diſt. cap. omnibus. §. concubina dicit̃, ꝙ concubina ea intelligatur, quæ legalibus neceſſitatibus vnita eſt. i. quam neceſſe eſt eſſe vnam. & e. diſt. c. is qui. ſ. is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet a cõione nõ repellatur: tantum ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinæ ſit coniunctione contentus, & idem dicitur in cap. Chriſtiano. ſ. Chriſtiano non dicam plurimas, ſed nec duas ſimul habere licitum eſt, niſi vnam tantum aut vxorem, aut certe loco uxoris concubinam. De ſecundo patet, quia in ueteri teſtamento, & toto tempore precedente ante Chriſtum, in quo fuit licita uxorum pluralitas etiã erant multæ concubinæ: nam Abraham duas concubinas habuit Agar, & Ceturam: Gen. 25. ca. licet nõ habuit eas ſimul: habebat autem Dauid multas concubinas ſimul ſequenti lib. 6. cap. & lib. 1. Paralipo. ca. 3. quia etiam ſimul habebat plures uxores, & in hoc apparet, ꝙ concubina ſit uxor uerè: nam ſi non eſſet uxor, ſed mulier fornicariè accepta, nõ potius liceret unã habere quàm plures, ſed ſiue una, ſiue plures habeantur, eſt illicitum. In concubina autem, de qua nunc dicimus, eſt licitum habere vnam, & non eſt licitum habere plures, ideo eſt iſta ut uxor.

[In q. 27.]

[In q. 25. & 26.]

[Ead. di. 34.]

Non licet hr̃e, niſi vnam concubinã tantum: & nõ uxorem & cõcubinã ſimul in nouo teſtamento.

Sed cum dicimus, ꝙ erit vna concubina, ſicut uxor vnica, non eſt intelligẽdum, ꝙ eum unica uxore erit unica concubina, ſed ꝙ ſicut nunc unica in uxorem haberi poteſt, ita unica in concubinam, & tamẽ erit unica mulier, & illa aut erit uxor, aut concubina in alleg. cap. is qui. ſ. tantum, ut unius mulieris, aut uxoris, aut concubinę ſit commixtione contentus, & in ca. Chriſtiano dicitur, ꝙ unam tantum habeat, aut uxorem, aut concubinam.

Sed aliquis putabit ꝑium, quia ante Chriſtum, ſicut licebat habere multas uxores, ita licebat habere multas ꝓcubinas, & habebat tunc aliquis ſimul multas uxores & concubinas multas, ergo & nunc erit una uxor, & una concubina.

Dicendum, ꝙ non ſtat: nam licet nũc ſit una uxor, ſicut tunc multæ: tamen cum uxore unica non poteſt eſſe concubina aliqua: nam concubina, quæ permittitur loco uxoris eſt, & ſi eſſet concubina cum uxore, eſſent duæ uxores, & hoc non licet nunc: ſecus in ueteri teſtamento, & toto tempore ante Chriſtũ: nam licita erat uxorum pluralitas, & poterat quis habere ſimul plures uxores, & multas concubinas, quia concubinæ erant loco uxorum, & quia numerus uxorum non erat determinatus, poterat quis habere tres uxores, & tres concubinas, aut in alio numero nõ immoderato, & quia concubina erat & uxor, diceretur talis habere ſex uxores, quod non erat tunc inconueniens, ideo tunc licebat plures uxores, & plures concubinas habere. Nunc verò ſi haberet uir uxorem unam, & concubinam unam, eſſent duæ uxores, qđ eſt illicitum, & ſic una tantum erit, aut uxor, aut concubina. in alleg. cap. is qui. & cap. Chriſtiano.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Differentia inter uxorem, & concubinam secundum leges sæculares. Quæstio. CCX.

ESt nunc videndum, quæ differẽtiæ sunt inter vxorem, & concubinam isto modo accepram. Dicendum, q̃ prima differentia est: nam vxores nunquam vocantur cõcubinæ, quod est nomen dignitatis minoris, concubinæ autẽ interdum vocantur concubinæ, interdum vxores, & ratio huius est, nam aliquid vxorum habent, & quantum ad hoc vocantur vxores, & istud est affectus, & consensus coniugalis. Aliud est, in quo sunt minores vxoribus, & quantum ad illud non vocantur vxores, sed concubinæ, sic patet de Agar, & Cetura, quas scriptura vocauit vxores Abrahæ, & vocauit etiam concubinas eius: Gen. 16. & 25. cap. & ista differentia est in nomine.

Secunda est quantum ad iura ipsarum & honorẽ, & primum de honore: nam in vxores accipiebantur illæ, quæ erant genere, & statu æquales: inæquales verò non accipiebantur in vxores, sed in concubinas, & ideo in cõcubinas accipiuntur maximè mulieres corruptæ, & obscuro loco natæ, & quę sui corporis quęstum fecerunt. i. fornicatæ sunt pro lucris captandis, & ancillæ, vel libertæ: mulieres autẽ ingenuæ, & maxime si sunt nobiles, & honestę vitæ, & virgines in concubinas haberi non possunt sine testatione quadam, vt patet. ff. de concubi. l. in concubinatu. istud enim de lege ciuili est, & videtur seruatum fuisse etiam apud antiquos in veteri testamento & prius. Nam Abrahã accepit Saram in vxorẽ, quæ erat filia fratris sui Arã, & ita erat æqualis in genere, & forte in statu: Agar vero ancillam propriam accepit in concubinam: Gen. 16. & 25. & hoc maxime conueniebat, quia melius habetur in concubinam ancilla, quàm ingenua in al. leg. l. in concubinatu. De statu similiter patet, qa erant vxores in statu honorabiliori secundum conditionẽ viri: cõcubinæ autem in minori statu, vt patet de vxoribus, & concubinis Salomonis infra lib. 3. cap. 11. s. fueruntque Salomoni vxores, quasi reginæ septingẽtæ, & cõcubinæ trecentæ, & auerterunt mulieres cor illius. & ita vxores vocauit quasi reginas, in quo notauit earum statum excelsum. De concubinis nullum statum honorabilem posuit, sed solum dixit, quòd erant concubinæ: ideo status vxorũ erat valde maior quàm concubinarum. Etiam de omnibus vxoribus dixit, quòd erant quasi reginæ, in quo designauit æqualitatem earum, quasi non esset gradus inter vxores, sed solum inter vxores, & concubinas.

Tertia differentia erat quantum ad ius earum: nam filij vxorum reputabantur legitimi, & succedebant patribus in bonis suis: filij autem concubinarũ non reputabantur legitimi, sed ad plus naturales, & patet hoc, quia Sara fuit vxor Abrahæ, & filius eius Isaac: Genes. 21. capit. Agar fuit vxor, & concubina Abrahæ Gene. 16. c. & 25. & ideo Ismahel filius Agar non erat successurus patri, sed solus Isaac: Genes. 21. cap. vbi dixit Sara ad Abraham: Eijce ancillam hanc & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ, cũ filio meo Isaac.

Sed aliquis dicet, quòd istud fiebat, quia illa erat ancilla, & filij ancillarum non succedunt. Dicendum, quòd non fuit ista causa totalis, sed causa fuit, quia erat concubina: nam Cetura, quæ postea fuit vxor, & concubina Abrahæ, non erat ancilla, & tamen filij eius non successerunt patri, quia illa erat concubina, & patet hoc, quia Genes. 25. cap. dicitur de Abrahã: dedit autem Abraham omnia, quæ possederat Isaac: filijs autem concubinarum largitus est munera, & seperauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc viueret, & ita filij Agar, & Ceturę in nullo successerunt patri, sed solũ dedit eis munera, scilicet fecit legata illis: filio autem vxoris dedit omnia, & non datur ibi alia causa, quare non successerint, nisi quia erant filij concubinarum, sed de filijs concubinarum secundum legem humanam, an succedant, & quando, & inquantum non est nobis cura dicere, quia alterius considerationis est.

An secundum legem humanam coire, cum concubina sit licitum, & an illa sit vxor. Quæst. CCXI.

SEd nunc dubium est de cõcubina secundũ legem humanam, an sit licitus coitus cum illa, ideſt sine peccato, & an illa vxor sit. Dicendũ quòd eo modo quo concedebatur concubinatus, aut vocabatur secundum legẽ humanam non erat cõcubina vxor, neque erat licitum cõmisceri ei.

Primo quia concubinatus stat cum multis, nam sicut habens vnam mulierem, cui misceatur, quæ nõ sit legaliter ducta dicitur habere concubinam, ita & habens multas huiusmodi dicitur habere cõcubinas, & tamen vxores non potest aliquis habere, sed vxorem vnam tantum, ergo concubina de iure humano non est, quæ dicitur vxor, & consequenter non erit licitum illi commisceri. Patet primum, quia etiam iura noua humana posuerunt posse esse multas concubinas simul, sed tunc filij ipsarum, & ipsę non habent idem beneficium succedendi in bonis paternis, quod habent filij concubinæ, qñ est vnica, vt patet in Authentica, quibus modis naturales efficiuntur sui. §. si quis autem. & in §. si vero effusa. Et hoc colligitur etiam. 34. distin. cap. is qui. & cap. Christiano. vbi dicitur, q̃ Christianus habeat vnam tantum, siue vxorẽ, siue concubinam, in quo præsupponitur, q̃ secundũ iura humana plures habebantur mulieres in concubinas.

Si verò obijciatur, q̃ concubina sit vnica tantum, vt lex voluit in alleg. §. liquis autem. Dicendum, q̃ illud non cogebat ad vnitatem concubinæ, & si plures essent, non ideo desinebant vocari concubinæ, sed illud dicitur qualis debeat esse cõcubinatus ad hoc, q̃ filij inde susceptisint naturales, & gaudeant illo beneficio successionis.

Secundò patet, quòd concubina secundum legẽ humanam non sit vxor, quia distinguuntur ex parte personarum: quædam. n. mulieres sunt, quas in concubinas accipi non licet, sed in vxores, & è ꝯrio sunt quædã mulieres, quas in concubinas accipi licet, & non in vxores. De primo patet: mulier nobilis & virgo, aut ingenua, & virgo, & ea, quæ est honestæ vitæ non accipitur in concubinatũ, sed in matrimoniũ. è ꝯrio accipitur in concubinam, & non in vxorem, ancilla, vel liberta sua, vel aliena: accipitur in concubinatum, & mulier obscuro loco nata respectu viri nobilis, & mulier, quæ fornicata fuit, & quæ sui corporis quæstum fecit, & generaliter mulier illa in concubinam sine metu criminis accipitur, in quam stupri committi non potest. Etiam mulier damnata de adulterio potest accipi in concubinam, & non potest accipi in vxorem. De his omnibus, ff. de concubi. l. quæ in concubinatu. Et præses prouinciæ potest accipere concubinam de prouincia, quam administrat, eodem titu. l. concubinam. sed non potest accipere vxorem de illa prouincia quamdiu eam administrat. ff. de ritu nupt. l. si quis. & ita quasi generaliter illę, quæ interdicuntur, vt sint vxores concedũtur in concubinas, & quæ interdicuntur in concubinas haberi, conceduntur fieri vxores, & hoc apparet, quia si quis velit mulierem ingenuam, & honestæ vitæ

vitæ habere in concubinam non licet: quia talis est, quæ in vxorem haberi debebat: vnde si acceperit eã incidet in crimen stupri, vel putabitur in vxorem habere: si autem voluerit sine crimine eam habere in concubinam, oportet fieri testationem, i. q̃ coram testibus dicat, quòd eam accipit in concubinam: & tũc excusabitur. ff. de concubi. l. in cõcubinatu: ergo cõcubina secundum legem humanam non est vxor, cũ ea, quæ est concubina, non possit de iure cõmuni esse vxor, neque & è contrario, & hoc vt in plurimum. Tertio patet quia concubina secundũ legem humanam excusatur a pęna, quasi indigeat excusatione, vt in alleg. l. in concubinatu, s. quia concubinatus per legem nomen assumpsit: extra legis pęnam est, cum hoc dicitur significatur, quòd de se concubinatus nõ erat bonus, & tamen lex non punit eum. De matrimonio autem non datur excusatio aliqua ad hoc, q̃ non puniatur: ergo matrimonium significatur esse per se bonum, & honestum: & ideo excusatione nõ indigere: concubinatum verò non esse bonum, & ideo ad hoc q̃ nõ puniatur opus esse excusari a pęna. Quartò patet, quia coniunctionem, quę est matrimonium vocamus iustas nuptias: omnem autem copulationem aliam, quæ non sit secundũ leges vocamus iniustas nuptias: & ita cum concubinis non sunt iustæ nuptiæ. Vnde & filios ex eis natos non dicimur habere in nostra potestate, Instituta. de patria potestate. §. 1. & 2. Quintò patet, quia filij ex matrimonio secundum legem humanam vocantur legitimi: filij autem ex concubina non sunt legitimi, sed quando melius nati sunt vocantur naturales. Sextò quia filij ex matrimonio nati succedunt vniuersaliter patri, siue ab intestato, siue ex testamẽto: filij autem ex concubinis non succedunt vniuersaliter ab intestato, sed interdum in aliqua parte, interdum in nulla, vt in Auctentica quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. & §. si vero effusa: ergo non est eadem concubina, & vxor. Diffinitum ergo est dubium, s. q̃ cum illa, quæ secundum legem vocatur concubina non sit licitus concubitus, quia hoc solum licet ad vxorem: & tamen concubina non est vxor, ergo nõ liceret nunc commisceri mulieribus, quæ secundum leges vocantur concubinæ.

Nunc non licet Christiano habere concubinam: tamen antiquitus tam secundum leges sæculares quam sacros canones licebat & non erat contra legem Dei. Quæst. CCXII.

NVnc ergo dubium est, quomodo dicitur in alleg. cap. is qui. & c. Christiano 34. dist. quòd licitum est haberi vnam tãtum mulierem, vel vxorem, vel concubinam. Dicendum quòd nũc non licet haberi aliquam in concubinam vllo modo: sed omnis talis coitus est illicitus: quondam vero non solum fm leges humanas, sed etiam fm canones licebat haberi concubinam, & non erat contra legẽ Dei. Et primò declarabimus secundum: & considerandum q̃ concubinatus nomen a lege sumpsit exordium, vt distinctio fieret inter vxorem, & non vxorem & filios legitimos, & nõ legitimos: & sic dicitur. ff. de concubi. l. in concubinatu. Etiam sciendum, quòd quædam sunt personæ, quas regulariter ex lege nõ licet accipi in cõcubinas. eo. tit. l. qui in cõcubinatu: qñ quis tales haberet prę sumebatur, q̃ erant concubinę, & non vxores, & lex ita eas nominat: quia status earum est, vt sint concubinæ, & non vxores, vel conditio aut indignitas earum, nisi contrarium appareret. Aliæ autem sunt mulieres, quas in vxores accipi licet & non in concubinas, vt sunt ingenuę, & maximè nobiles, & vitæ honestæ, & virgines, s. quis tales acceperit putabitur cõmittere stuprum, nisi vel expresse de matrimonio appareat, vel testationem faciat quòd in concubinam talem aliquam accipit: in alleg. l. in concubinatu. Cũ autem contrahitur matrimonium cum eis, quæ in vxores accipi possunt ad hoc q̃ esset matrimonium, & illæ iudicarentur vxores: oportebat fieri dotalia instrumenta aut probationes aliquas, aut sacramẽta: aliter non reputabatur matrimonium in Auctentica, vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero colla. 9. cùm dicitur: Legem protulimus iubentem dotalia fieri documẽta, aut probationes aliquas procedere factas apud Ecclesiæ defensores, per quas nuptias competat confirmari, aut certè sacramenta præberi. Sed postea aliter fm legem humanam factum est, s. vt matrimoniũ per solum consensum coniugalem contrahatur, nulla alia interueniente solennitate, aut dotalibus pactis vel sacramentis vel probationibus: & est hoc verum, nisi in quatuor casibus. Vnus est in eis, qui fulgent maximis dignitatibus descendẽdo vsque ad illustres: nam nulli horum licet cõtrahere matrimonium, nisi dotalia scribantur instrumenta: si tamen contraxerint antequàm in his dignitatibus sint, valebit cõtractus sine dotalibus instrumẽtis, per solum affectum coniugalem, ideſt expresso cõsensu per verba de præsenti, sed postquam quis ad tales dignitates ascenderit, non iudicabuntur legitimæ nuptiæ sine dotalibus documentis: quod non extenditur ad barbaros etiã si in his dignitatibus sint, nam ex solo affectu illi contrahere possunt. Secundus casus quando quis in dignitate constitutus libertam suam in vxorem acceperit: nam oportebit scribi dotalia instrumenta in Aucten. vt liberti de cætero. §. siquis autem, colla. 6. s. siquis autem libertam ducere voluerit, aut legitimã facere coniugem cuiuslibet dignitatis existens, nuptialia conficiat documenta: & illa vocantur instrumenta dotalia, vt patet ibidem. Tertius casus est, qñ quis concubinam suam voluit facere vxorem: nam tunc requiruntur dotalia instrumenta. C. de naturalibus liberis. l. cum quis. & vbicunque lex de talibus facit mentionẽ semper dicit de dotalibus instrumentis, ideſt cum dote, & instrumẽto. Quartus casus est, quando quis scenicam, vel meretricẽ accipit in vxorem, nam requiritur instrumẽtum dotale. C. de nup. l. imperialis: & notat istos casus glo. in Aucten. vt liceat matri. & auię. §. quia vero, col. 8.

Antiqtus qũo contrahebaf matrimonium.

Matrimonium hoc die per totum consensum cõtrahit, nisi in quatuor casibus.

Quòd in quocunque casu matrimonium per solum consensum teneat. Quæst. CCXIII.

SEd dicendum quòd matrimonium secundũ veritatem solo consensu, ideſt affectu coniugali contrahitur, & dotalia instrumenta cæteraque solennitates non faciunt ad contrahendum matrimonium, vel vt matrimonium teneat, sed solum ad ostendendum liberos esse legitimos. Nam hoc est generale, quòd non succedunt vniuersaliter vtrique parẽti ab intestato filij, nisi qui legitimi sunt: vocantur autem legitimi a lege, i. illi, qui nati sunt ex matrimonio contracto secũdum legem, sed quia lex vetuit cõiungi quibusdam mulieribus matrimonialiter, vt ff. de concubi. l. in concubinatu. & l. qui in cõcubinatu, & aliæ sunt, de quibus non est verisimile, quòd cum illis contraheretur: ad ostendendum illud esse matrimonium, & consequenter prolem legitimam oportet interuenire probationes quasdam, & ob hoc apud veteres statutum erat, vt non iudicaretur matrimonium, neque filij legitimi, nisi apparerent dotalia instrumenta, vel probationes alię fierent apud iudices, vel sacramenta præstarẽtur. in Aucten.

vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero. & hoc tenebat generaliter in omnibus matrimonijs,& fiebat in prę-
iudicium aliorum hęredum, qui succedebant ab in-
testato: nam si nati de tali copula non ostenderent se legitimos non admitterentur ad successionem : modus autem probandi matrimonium erat per hæc dicta.

Etiam dabatur alius modus probandi legitimum filium, siquis mulierem habēs liberam cum qua matrimonium secundum legem cōsistere potest,filium aut filiam susceptum ex ea in scriptura priuata subscripta trium testium nominibus,aut instrumēto publico filium, vel filiam appellauerit: non addens naturalem talem reputari legitimum, & nullam aliam probationem requiri ab eo. sed postea datus est modus facilior probandi matrimonium, scilicet ex solo affectu, ideſt siquis tractat aliquam affectu coniugali cohabitans ei, vt vxori : etiam si de nullo alio constet per hoc probatur matrimonium inter eos cōsistere, & prolem esse legitimam: & hoc est si mulier illa nō sit prohibita de iure tali nubere in alleg.§. quia verò : & supra posita patēt in Auctē. vt liceat matri & auiæ. §.ad hoc autem.

Excepti fuerūt ab hac regula quatuor casus supra positi,in quibus non probatur matrimonium sine dotalibus instrumentis: & hoc fuit, quia non præsumitur quòd vir in illis casibus talem fęminam acciperet in vxorem,scilicet,quia vel est inæqualis status,vel est mulier, & vetita accipi in vxorem: licet & verū matrimoniū cum talibus esse possit,non sufficit ad ostendendum esse matrimonium, & prolem legitimam fuisse affectum coniugalem, scilicet cohabitationē, & beneuolentiam,& procurationem & alia,quę prę-
stantur vxoribus, nisi ostendantur dotalia instrumenta: immo de talibus cum nihil plus constat prę-
sumitur quòd habentur in cōcubinas, quia etiam ad concubinas ad hoc quòd filij ex eis nati admittantur ad successionem certę partis bonorum paternorum ab intestato,requiritur istud, scilicet, quòd affectus viri ad concubinam sit indubitatus: & sit cum eo in domo & alimenta præstet,vt in Auctentica,quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem, & ideo in his casibus affectus coniugalis non ostendit esse matrimonium legitimum , nisi accedant dotalia instrumenta.

An concubina sit vxor,& quomodo contrahatur concubinatus.
Quæst. CCXIIII.

ET ex hoc etiā patet quod supra dicebamus, scilicet, quòd concubina secundum legem humanam non sit vxor, & quòd non sit licitus coitus cum illa, quia in Authen. vt liceat matri & auiæ.§.quia vero, dicitur quòd matrimoniū solo affectu contrahitur, & solo affectu probatur, vt filij ostendantur legitimi, nisi in casibus prędictis, sed filij ex concubina non sunt legitimi, sed ad plus sunt naturales: ergo necesse est, quòd affectus, per quem contrahitur matrimonium non sit affectus, per quē contrahitur concubinatus, & ita concubina non erit vxor. Secundo patet idem, quia expresè ponit lex quendam esse affectum concubinæ, qui sit proprius ad concubinas, & nō sit ad vxores, vt in Aucten.qui. mo.naturales efficiuntur sui. §.siquis autem, scilicet sic autem illi donec vixerit libera mulier in stēmate concubinæ sociata, & filij ex ea: talibus enim solum modo hoc sancimus, vbi omnino indubitatus est cōcubinę affectus & filiorum ibidem proles,& alimenta,& domus,& sic dicit aliquam sociatam in stemate concubinæ, ideſt in modo quamuis sit mulier libera cum qua matrimonium consistere poterat, iō aliquis modus proprius copulationis est, quo cognoscitur esse vxor, vel concubina. Etiā quia dicitur quòd sit indubitatus concubinæ affectus, ideſt vir habeat ad eam affectum,vt ad concubinam, & non vt ad meretricem,vel fornicariam momentaneam.

Tertiò apparet, quia concubinatus per affectum contrahitur, & non per solum actum coeūdi,sed ante omnem copulam per solum affectum est concubina: sic dicitur. ff.de concubi. l. concubinam.ſ.Concubinam ex sola animi destinatione extimari oportet: & tamen ista destinatio animi nō est affectus cōiugalis,quia tunc ista esset vxor, & proles ex ea susceptа esset legitima in Aucten.vt liceat matri,& auiæ,§. quia verò : & est falsum, quia non sunt legitimi filij, sed naturales: ergo alius est affectus,quo contrahitur concubinatus: & alius quo cōtrahitur matrimoniū.

Apparet autem aliqua diuersitas affectus in his:nā in matrimonio est intentio cohabitandi in perpetuū, vt patet ex diffinitione sua, scilicet matrimonium est viri,& mulieris coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem retinēs: in quo patet,quòd istud sit de conditione matrimonij, & debeat esse de intentione cōtrahentium: nam secundum iura humana licitum est repudiare, per quod dirimebatur matrimonium: tamen matrimonium secundum se indissolubilitatē dicit. Nam ipsa lex humana,quæ concessit repudiū, & diuortium dixit esse matrimonium indiuiduam vitæ consuetudinem retinens. Institu. de patria pote. §.nuptiæ. dirimi autem, vel non dirimi matrimoniū per accidens est,sed habere intentionem cohabitandi vsque ad mortem est per se de ratione matrimonij. In concubinatu è contrario: nam non est de ratione eius permanere,& ideo cum cōcubina accipiatur non eo animo accipi debet, vt semper non remaneat,nec iste contractus de se istud importat, quod verò concubina interdum duret vsque ad mortem accidit: vt in Authen.quibus mo.nat.effi.sui.§.si quis autem. & è contrario matrimonium,quod de se importat indissolubilitatem,accidebat secundum leges humanas interdum dissolui, sed ob hoc matrimonium de se habebat vim semper manēdi & non dissolvebatur,nisi diuortio, vel repudio secūdum legem factis: concubinatus vero,quia de se non habebat vim semper manendi, dissoluebatur sine repudio & diuortio facto per legem.

Et ob hoc quicquid in contractu matrimonij interueniat,quod repugnet perpetuitati vinculi est contra substantiam matrimonij, & facit matrimonium non tenere, neque contrahi: & ideo siquis cōtraheret sic dicens contraho tecum matrimonium vsque ad duos annos, vel vsquequo mihi placuerit te retinere,non teneret matrimonium, quia est cōtra substantiam matrimonij. extra. de condit. appo. c.si conditiones. Et sicut est hoc inter nos,etiam inter infideles vitiaret contractum tale pactum, quia quamuis liceat eis repudiare vxores,quod est a lege concessum, & est posterius matrimonio cōtracto,si inferant hoc pactum contractui est contra substantiam cōtractus, & non tenet: ideo infideles quando contrahunt nullum tale pactum inferere possunt, vel poterant: postquam vero contraxissent poterant repudiare vxores, sic tenet glo.extra de consan.& affin. c.de infidelib⁹. licet alij contrarium teneant, quòd possit inseri tale pactum,& male. Et patet ratio, quia matrimonio secundum suam rationem competit dicere perpetuitatem cohabitationis, non solum apud fideles, inter quos nequaquam dissoluitur matrimonium, sed etiā apud leges humanas, secundū quas erat ius repudiandi & diuertendi: nam lex dixit matrimonium contine-

nere indiuiduam consuetudinem vitæ.Insti.de patria pote. §. nuptiæ. sed pactum,vel conditio contra substantiam matrimonij si inseratur in contractu facit non valere contractum in alleg.cap. si conditiones. Ergo etiam inter infideles nō posset tale pactum, vel conditio in matrimonio interuenire. In concubinatu autem non est sic: quia etiam siquis mulieri diceret accipio te in concubinam vsque ad duos menses,non vitiaretur contractus concubinatus,sed teneret,quia adiectio huius pacti non est contra substantiam contractus,cum in eo non requiratur neque importetur aliqua perpetuitas: & sic apparet aliqua diuersitas affectus coniugalis, quo contrahitur matrimonium : & affectus concubinalis quo contrahitur concubinatus.

Quare sacri canones concesserunt, & dixerunt quòd licet Christiano habere concubinam. Quæst. CCXV.

EX prædictis apparet causa, quare a principio in decretis Ecclesiasticis dicebatur quòd liceret Christiano habere concubinam : est.n. intelligendum quòd sacri canones non concesserūt aliquid, quod Christus vetuit, sed ipse vetuit omnem fornicationem : Matth. 5.cap. ſ. Qui viderit mulierem ad concupiscendum iam męchatus est in corde suo: etiam Apostolus expresse illud ostendit. 1.Corin.7.cap.dicens : Melius esse nubere, quàm vri. vbi contra carnis incontinentiam non inuenit aliud remedium , nisi vxorem accipere : si tamen sine matrimonio posset aliter prouideri extinguendo ardorem libidinis dixisset illud, & non tacuisset, ergo non est alius modus licitus in commixtione carnali, nisi in matrimonio: cū ergo Christus vetuerit concubinatum, & omnem modum fornicationis non concedent canones concubinas,sed solas vxores. Cū ergo dixit quòd liceret Christiano habere cōcubinā intellexit canon de illa cōcubina, quæ est vxor, & nō de illa,quę est verè concubina: & ob hoc requirūtur in tali concubina ea,quæ requiruntur in vxorē quantum ad veritatem vxoris , licet non quantum ad probationem. Primum requiritur in vxore quòd accipiatur per consensum de pręsenti, qui vocatur a lege affectus coniugalis,in Aucten.vt liceat matri,& auiæ. §.quia vero. ita ad habendam talem concubinam requiritur affectus coniugalis : & sic verè coniux est. Secundum est,quòd vxor non potest esse nisi vna:nā Christus vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Quæſt. 1. Matth.5.& 19.& supra ostensum est: ita & concubina vnica esse debet : sic patet 34.distin.c.is qui. & cap. Christiano.ſ.vnius mulieris sit coniunctione contentus,aut vxoris,aut concubinæ. De tali autem mulierе nihil prohibet, qūòd dicatur vxor : quia vere est vxor cum nihil plus ad veritatem vxoris requiratur ; Ista patent eo. dist. §.concubina.ſ.cōcubina ea hic intelligitur , quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est, & coniugali affectu accisitur : hāc affectus coniugem facit : & ita posuit omnes conditiones. Prima est , quòd vnica est , quia lex canonizata non permittit plures. Secunda est quòd affectu coniugali accipitur quia alias esset verè fornicaria , vel concubina,& non esset licitum ei commisceri.

Quare tales vxores receptæ non seruata solennitate legis vocentur concubinæ a lege, & canone. Et quòd non sunt eædem quæ vocantur concubinæ in sacra scriptura & in lege humana, seu in antiquis sanctorum patrum decretis.
Quæst. CCXVI.

SED quæretur , quare canon vocauit tales concubinas cum sint vxores? Aliqui dicunt quòd hoc fit quia istę sic vocantur lege Dei,& in lege humana: sicut dicimus de concubinis Abrahæ , & concubinis Dauid,& Salomonis. Dicendū quòd non sunt eędē, quæ vocantur concubinæ in sacra scriptura , & in lege humana : nam in lege Dei vocabantur concubinę aliquæ,quæ erant verè vxores. Et apparet, quia ibi vocantur interdum vxores interdum concubinæ , sicut diximus de Agar, & Cethura, & tamen illæ,quæ vocantur concubinæ secundum legē humanā sunt concubinæ, & non sunt vxores , nec vocantur sic aliquando , & ideo non est verū vtrobique eaſdem vocari concubinas.

Sed dicendum quòd illæ , quæ sunt aut vocantur concubinæ secūdum canonem similes sunt illis,quæ vocabātur concubinæ in veteri testamento: quia illæ vocabantur concubinæ , & interdum vxores , & sic sunt verè vxores licet vocentur concubinæ,quantum ad hoc sunt similes illæ,quæ à canone vocantur concubinæ , quia licet concubinæ dicantur, sunt verè vxores .

Sed dicendum quòd non vocauit canon concubinas ad similitudinem istarum , vel quia scriptura vocabat eas concubinas . Primo, quia cessabat ille ritus concubinarum,qui tunc erat : nam tunc habebantur simul plures concubinę cum vxoribus, vel cum vxore vna habebatur ,concubina : sicut fuit in Dauid, & Abraham : & tamen nunc non potest esse vxor cum concubina , sed vnica mulier haberi potest , aut concubina,aut vxor.34.dist.c.is qui.& c.Christiano: ergo non dicitur propter illarum concubinarum similitudinem. Secundò quia status veteris testamenti cessauerat a cuius obseruantijs fideles debebant retrahi, ideo non imponerentur nomina in nouo testamento per imitationem ad ea , quæ in veteri erant , ne ad illam imitationem traheremur : hoc enim rationabiliter putatur a quibusdam .

Alij dicunt quòd vocauit canon concubinas propter imitationem legis humanæ : nam lex huanam vocat aliquas mulieres concubinas,& non vxors: ille las ergo sic vocaret canon .

Est autem intelligendum , quòd quicquid dicatur non erat omnino simile de illa muliere,quam canon vocat vxorem : nam illa vocatur vxor, quæ cum omnibus conditionibus legis accipiebatur.

Primo, quòd esset mulier, cum qua secundum legem nuptiæ consistere possent, quia multæ sunt mulieres , quæ non possunt secundum legem accipi in vxores,& possunt accipi in concubinas,vt patet.ff.de concubi.l.in concubinatu.& l.concubinam,& in Aucten.vt liceat matri,& auię.§.ad hoc. Secundum erat, quòd obseruarentur solennitates illæ , quæ apud veteres obseruabantur ad ostendēdum matrimonium legitimum,& prolem legitimam,scilicet,quòd constitueretur dos,& fierent instrumenta dotalia: aut fierent probationes corā iudicibus,vel sacramenta præstarentur in Aucten. vt liceat matri , & auiæ . §. quia verò . fęminæ autem, in quibus non inueniebantur hæc,iudicabantur secundum legem concubinæ licet verè secundum affectum essent vxores.

Fuit necessarium quòd in nouo testamento lex Ecclesiæ permitteret concubinam, ideſt habere vxorem in qua non obseruarentur solennitates illæ , quæ apud veteres obseruabantur .
Quæst. CCXVII.

EX hoc apparet quare canō debuit dicere aliquas mulieres esse concubinas,ſ.quia cuilibet homini non volenti continere, licet nubere : & tamen non est facile cuilibet habere vxorem : est autē facile habere concubinam,i.eam,quæ secundū leges vocatur con-

concubina; ideo debuit dicere, quòd haberet concubinam, vel vxorem: nam vxores sumuntur, quasi de æquali statu ad virum, & honestę vitæ matronæ, vel virgines, & dotatæ: talem autem non est facile cuilibet habere, quia erit aliquis, quem pro paupertate aut alio defectu, quo reddatur contemptibilis, nulla talis volet in virum accipere: facile tamen est ei accipere aliquam, quę secundum legem posset esse concubina, s. mulier obscuro loco nata, ancilla, liberta propria, vel aliena aut ingenua, quæ sit merettrix, aut scenica: aut mulier, quæ sic corporis sui quæstum fecerit, aut illa, quæ de adulterio damnata est: tales enim possunt secundum legem sumi in concubinas. ff. de concubi. l.1. & l. in concubinatu. de talibus quilibet quantumcunque miser poterit aliquam inuenire: & tamen tales secundum legem vocantur concubinæ: & dato quòd sint verè vxores ex affectu, lex præsupponit eas concubinas: ideo canon debuit dicere de vxore, vel concubina.

Et fuit istud magis necessarium tempore noui testamenti, q̃ alio tempore: nam nunc Christo docente omnis fornicatio immo concupiscẽtia est illicita, & non est remediũ aliquod contra incontinentiam, nisi habere vxorem: quia non licet tangere meretricem. 1. Corinth. 6. cap. & Apostolus dixit vnusquisq; vxorem suam habeat propter fornicationem vitādā 1. Corin. 7. cap. & ita innuit q̃ fornicatio solum euitatur in concubitu ad vxorem, sed necessarium erat omni homini Christiano vitare fornicationem, quia fornicatores regnum Dei non possidebunt. 1. Corin. 6. cap. ideo non potentibus continere necessariũ erat accipere vxores: & tamen non poterat quilibet homo habere talem mulierem, quæ secundum legem vocaretur vxor: & etiam non poterat quęlibet mulier haberi in vxorem, sed aliquæ solum in cõcubinas secundum legem, vt dictum est: ideo deberent accipere, & acciperent saltem tales, quæ cõcubinæ secundum legem vocarentur. Et apparet q̃ ista fuerit vera causa, quia 34. dist. cap. Christiano dicitur Christiano non dicam plurimas, sed nec duas habere licet, sed tantum vnam aut vxorem, aut certè loco vxoris, si coniux deest concubinam, & ita apparet, quòd in defectum accipitur vxoris loco concubina, quādo quis non potest habere vxorem. Difficultas autem ad habendum vxorem, & facilitas ad habendum concubinam, apparet ex dictis.

Vnde nomen cõcubinę venit in canonẽ ecclesiasticum.

Et tunc apparet vnde nomen concubinæ venit in canonẽ, scilicet, quòd venit a lege humana, quæ vocat quasdam vxores & alias cõcubinas. Et primo apparet, quia licet Christiani haberent legem Christi tamen circa foralia non habebant legem a Christo, sed gubernabantur legibus sęcularium principum, quibus Christus iubebat eos subijci: sicut dixit Apostolus ad Roma. 13. c. & beatus Petrus 1. Petri cap. 2. Subiecti estote omni humanę creaturę propter Deũ, siue regi, velut pręcellenti. Et iterum: Deum timete, regem autem honorificate. Vterentur ergo legibus illis contrahendo secundum doctrinā legum, & contractibus nomina imponendo secundum leges, sed lex humana vocat quendam contractum matrimonialem in copula maris, & fœminæ, & alium concubinalem, ideo & canon sic vocaret, quia Christiani, qui illis legibus gubernabantur, nomina legum accipiebant & illis vtebantur.

Dist. 34.

Secundo patet, quia vocãtur concubinæ in Decreto, is qui. quod fuit in concilio Toletano: & in c. Christiano. quod est dictum Isidori. 34. dist. fuerunt tamen ambo circa tempora Iustiniani, ideſt nõ multo post. Iste autẽ Iustinianus licet Christianus fuerit, & multa de ecclesijs, & monachis, & episcopis atque alijs ministris ecclesiasticis instituerit: innouauit præcedentes leges de vxoribus, & cõcubinis, & ad vltimum in collationibus correxit multa, quæ dixerat in prioribus legibus Codicis. Et tamen ibi in Auth. de triente & semisse; & Aucten. quibus modis naturales efficiuntur sui. & in Aucten. vt liceat matri, & auiæ: & in multis alijs posuit doctrinam, secundum quam vocantur aliquæ vxores, aliquæ concubinæ: & quid de vtrisque agẽdum est: ideo canones, qui ante tempus illud, & tunc & aliquanto post instituebantur, sequebantur vocabula illa: sic ergo in concilio Toletano de vxore, & concubina dictum est: sic etiam Isidorus dixit: & ita a lege humana venit istud vocabulum.

Tertiò patet, quia hoc expresse videtur signare Gratianus. 34. dist. c. oĩb⁹. §. cũ ꝯcubina. s. cõcubina hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus vnita est, & coniugali affectione accisĉitur: hanc coniugem facit affectus: concubinam verò lex nominat: ergo propter legem venit istud nomen in canonem, sed lex vocatur ipsa, quæ est lex humana.

Alia responsio aliorum sustentabilis de deriuatione nominis concubinæ recepti in can. Quæst. CCXVIII.

SI tamen dicat aliquis quòd istud nomen venit in canones ex consuetudine veteris testamenti non videbitur inconueniens: & ratio est, quia aliqui canones sic nominauerunt concubinas eas, quæ sunt vxores, eo quòd Apostoli sic prius nominauerunt. patet 33. dist. c. siquis. scilicet, Siquis post acceptum sacrum baptisma secũdis nuptijs fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non potest fieri episcopus: & est illud. c. de canonibus apostolorum, vt patet ex superscriptione: & tamen concubina ibi vocatur ea, quæ verè vxor est, vt declarat Gratianus. 34. dist. §. concubina: & etiam glo. eo. cap. quia aliàs non efficeretur bigamus: & tamen ibi de bigamia agitur: & sic Apostoli in suis canonibus vocauerunt concubinas aliquas, quæ sunt vxores: & inde posteriores canones conciliorum, vel pontificum sumpserunt illum modum loquendi. Sed de Apostolis satis credibile est, quòd acciperent istam consuetudinẽ locutionis ex veteri testamẽto, in quo fuerāt semper conuersati: & ibi vocabantur aliquæ vxores, aliquæ concubinę, vt in Abraham, & Dauid: maximè, quia hoc satis conuenit cum illę, quę in veteri testamento erant, concubinæ vocarentur etiam vxores, & essent sicut illę, quę vocantur concubinę in canone. Siquis tamen vellet dicere quòd Apostoli vocauerunt concubinas non secundum consuetudinem veteris testamenti, sed secũdum legem humanam, satis potest teneri rationabiliter, quia Apostoli, quando ista statuerunt acceperant iam Spiritum sanctum, & sciebāt pleniſſimè omnia, quę directè, vel indirectè, pertinebant ad fidem, & fidelium regimen, & sic scirent statuta humanarum legum inquantum illa facienbant aliquid ad conuersationem fidelium, qui illis legibus subditi erant. Etiam quia sine speciali illustratione Spiritus istud scire poterant, quia cum leges Romanorum essent communes, & seruarentur a subditis Romanorum, quibus in principio Ecclesię & Apostolorum totus mundus subditus erat: scirent omnes homines istas leges, & si non per studium saltem per consuetudinem, quia vtebātur eis, & sic Apostoli statuentes circa fideles, qui subditi erant legibus humanis Romanorum, vterētur illis vocabulis, quibus leges vtuntur, & quibus vtebantur vulgares sequentes legem, s. dicendo uxores & concubinas, & sic a lege humana uocabulum istud ueniret, quod uerisimilius est.

Concu-

Concubina, quæ vocatur. Quæst. CCXIX.

SVPPOSITO autem quòd veniat nomen a lege humana dicendum quòd non vocatur cõcubina illa, quam lex humana propriè vocat concubinam; sed illa, quam pręsumit concubinam propter similitudinem aliquam: nam illa, quę secundum legem propriè vocatur concubina, nõ est vxor: & tamen canon vocat concubinam eam, quæ est verè vxor: sed accidet istud, quando aliqua mulier fuerit vnica viro, & affectu coniugali accepta, & fuerit de illis, quæ secundum legem solent esse concubinæ, vocabitur concubina: nam lex reduxit concubinas ad istum modum: quia licet apud antiquos posset quis habere plures concubina, ita quòd lex non puniebat istud, postea reducta fuit ad hoc, quòd concubina vnica esse deberet. Et in hoc duo statuit.

Primum quòd stante vxore non posset quis habere concubinam. C. de concubi. l. vnica, vt sicut habenti vxorem non licet habere, aut accipere aliam vxorem, ita habenti vxorem, non licet accipere vel habere concubinam; quia cõcubina loco vxoris habetur. 34. dist. c. Christiano. & c. is qui.

Secundum est, quòd sit concubina vnica, scilicet siquis non habens vxorem, accipiat concubinam, habebit vnicam: & hoc est si vellet quòd tam ipsa quã filij eius gaudeāt aliqua successione in bonis viri. Cũ autem quis multas concubinas haberet, quia illę potius vocari debebant fornicariæ quàm concubinæ: & earum copula est odibilis secundum legem, non participabant filij inde nati, neque matres aliqua successione bonorum ab intestato: in Aucten. de triente, & semisse. §. si autem confusa. §. quia enim testari: & in Aucten. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. §. si vero effusa. Cum autem quis haberet vnicam mulierem de illis, quæ secundum legem non debebāt accipi in vxores, & tamen poterant aliqualiter accipi, vel si esset de illis cum quibus matrimonium constare poterat, tamẽ non fuerant dotes constitutę neque instrumenta dotalitia facta aut aliæ probationes, vel sacramẽta præbita in casibus, in quibus ista fieri deberẽt: tales mulieres, licet essent vxores, vt quia affectu coniugali acceptæ fuerant, vocabantur secundum legem concubinæ, quia ita de eis præsumebat lex, nisi contrarium constaret.

An filij earum quæ sic vocabantur concubinæ succedebant parentibus. Quæst. CCXX.

SED relinquitur dubium de illis, quæ sic vocabantur concubinę an iudicabatur idem, quod de vxoribus: & an filij earum succedebant parentibus. Aliquis dicet quòd sic, quia erant vxores, & vbi est vxor est matrimonium, & in matrimonio sunt filij legitimi, & legitimi succedunt vniuersaliter ab intestato. quòd istæ vxores essent, supra ostensum est, & ita patet 34. distin. §. concubina.

Sed obijcietur, quod istud nõ valeat, quia licet istæ essent vxores, erant concubinæ & cõcubinarum filij non succedunt, sic patet in Agar, & Cethura, quæ vocantur vxores Abrahæ Gen. 16. & 25. cap. & postea cap. 25. vocantur ambæ concubinæ, & propter hoc filij earum non successerunt; sed Isaac qui erat filius Saræ, quæ erat vxor, & non ꝯcubina habuit omnia bona Abrahæ eo. cap. ita ergo in istis, quia licet vxores sint vocantur concubinæ. 34. dist. c. is qui: & cap. Christiano, ergo neque filij earum succedunt.

Dicendum quòd nunc non potest nobis constare quid de illis fieret, quia iam isto modo non sunt concubinæ, vt sequenti quæstione dicetur, tamen possumus asserere rationabiliter, quòd aut de talibus constabat, quòd essent coniuges, aut non: si constaret etiam si solo affectu coniugali matrimonium cõtractum esset inter eos filij iudicabantur legitimi, & tũc cessabat præsumptio legis, s. quòd tales essent concubinæ cum constaret de affectu coniugali; simile patet in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque, & §. hoc autem. Si verò non constaret de matrimonio, aut affectu coniugali pręsumebatur concubina, & non vxor: & tunc filij non censebantur legitimi: ideo nõ succederent patri vniuersaliter ab intestato: nam etiam nunc istud fit, quia siqui matrimonialiter copulati sint, & de matrimonio constare non potuerit, filij inde geniti non admittentur ad successionem in bonis paternis, & ratio est, quia licet matrimoniũ habeat esse verum ex eo quòd pertinet ad legẽ Dei, vel ad ius naturale, prolem tamen fieri legitimā est de iure positiuo, & per illud debetur hęreditas: quando ergo non interuenerint ea, quæ sunt de iure positiuo non iudicabitur legitima proles.

Cum autem obijcitur de eo, quod factum est in veteri testamento, vbi filij illarum vxorum, quæ erāt concubinæ non succedebant, licet constaret eas esse vxores. Dicendum quòd nõ est simile, quia ibi erāt multæ vxores, & concubinæ non capiebantur in locum vxorum, vel statum earum, licet affectu coniugali tenentur: ideo filij earum non succedebant in bonis paternis, quia neque ipsæ dotatæ veniebant: & ita obseruari erat apud eos lex. nũc verò vnica est mulier, vel vxor, vel concubina. 34. dist. c. is qui. Et quia concubina loco vxoris accipitur. e. dist. c. Christiano, filij illius succedent, cum illa sit vxor vera, & non fit in pręiudicium aliorum. Secus autem si plures mulieres haberi possent simul, & non in eodem gradu, quia tunc æquum erat, quòd filij vnius succederent, & filij alterius non.

Nunc verò non differt, quia quomodocũque constet aliquam esse verè vxorem, licet in ea defecerint aliquę solennitates legales, admittentur filij illius ad successionem in bonis paternis, etiam si habeāt alios fratres ex alia vxore patris sui, in qua fuerint seruatæ omnes legales solennitates, vt patet in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque. & §. si autem. vbi dicitur quòd siquis acceperit vxorem ex solo affectu sine dotalibus instrumentis, & soluto matrimonio accipiat aliam cum dotalibus instrumentis, filij prioris mulieris admittentur ad successionem in bonis paternis cum filijs secundæ, & è contrario, s. si priores accipiat cum dotalibus instrumentis, & secundam accipiat sine instrumentis & dote.

Iura hodie iam non distinguunt inter vxores & concubinas, sed ablatum est nomen concubinæ, & valde abominabile est apud Christianos, & quare iura antiqua fecerunt distinctionem, & non iura moderna. Quæst. CCXXI.

SED dicendum quòd nunc omnia ista sublata sunt: nam iura non distinguunt inter vxorem & concubinam, sed solum contractum matrimonium licitum dicunt: & omnes illas, ad quas est copula licita, vocant iura vxores: nomen autem concubinæ iam est abominabile, sicut nomen fornicationis; & ideo quicunque dicatur nunc habere concubinam, de iure reprehenditur, & hoc introduxerunt canones moderniores.

Est autem causa huius: quia tam secundum canonem quàm secundum legem humanam omnes nati ex matrimonio iudicantur legitimi, & succedunt parentibus, sed nunc iudicantur quædam vxores, quæ tunc non iudicabantur: ideo dicebantur concubinę;

nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

nunc verò omnes copulatæ per cõsensum mutuum coniugalem vocantur coniuges, ideo non est locus vocandi cõcubinam aliquam. Ratio diuersitatis est in duobus. Prima quia quondam secundum legem humanam erat veritum quasdam personas recipi in vxores, sicut dãnata de adulterio a nullo poterat accipi in vxorem, & tamen poterat accipi in concubinam: & multę alię personæ erant ad matrimonium illicitæ, & non ad concubinatum, vt mulierem de prouincia non potèrat accipere præses in vxorem & poterat in concubinam. ff. de concubi. l.1.& l.in concubinatu.& l.concubinam. Nunc vero nulla persona est illicita ad matrimonium, cum qua licitum sit coire, sed erit cum ea vel incestus, vel stuprum, vel adulterium. Antiquitus verò neque incestus, nec adulterium, neque stuprum erat cũ quibusdam,& poterat cum eis esse concubinatus, quod nõ erat crimen secundum legem, neque puniebatur. ff. eo.l.1. & l.in concubinatu. Et apparet istud apertius, quia nunc non vetatur matrimonium cum ancilla, aut liberta,aut leprosa,aut cum ea,quæ fecerit quęstũ sui corporis. Et patet hoc de cõiugio seruorum per totum, & de coniugio leprosorum per totum: & quod plus est adhuc cum publica meretrice potest esse matrimonium: & non solum esse potest, immo & siquis cum talibus contrahere voluerit prodest ei ad remissionem peccatorum suorum: extra de spon. c.inter opera. Antiquitus autem cum talibus nõ erat contractus matrimonij, & cum multis alijs personis, quarum nunc nulla est vetita ad matrimonium.

Iura antiqua vetabant quasdam personas recipi in vxores licebat tñ recipi in concubinas.

Secundum est, quia apud antiquos ad hoc quòd matrimonium esset aut saltem iudicaretur, requirebantur aliquæ solennitates, scilicet constitutio dotis, instrumentum dotale vel probationes aut sacramenta pręberi. in Aucten. vt liceat matri, & auiæ. §.quia verò. Nunc verò non requiritur aliqua solennitas ad hoc,quòd sit verum matrimonium,sed per solum consensum coniugalem contrahitur matrimonium extra de spon.c.cum apud: & 27.q.2.cap. sufficit, scilicet sufficiat ad matrimonium solus consensus illorum de quorum quarumque cõiunctionibus agitur: & ad hoc quòd iste consensus sit certus, debet constare de illo: ideo debet exprimi per verba de præsenti vtroque dicente: ego accipio te in meum, vel in meam: extra de spon. cap. si inter virum: & de spon. duorum c.licet præter. Et hoc verum est, vel per alia verba,quæ significent consensum cõiugalem de præsenti: vt si vir dicat mulieri: Ioannes te desponsat: extra de spon.c.tua nos: & hoc est verum in potentibus loqui: non potentes autem loqui possunt contrahere sine verbis per quosdam nutus cõsensum patefacientes suum: & ita contrahunt surdus, & mutus eo.titu.cap.cum apud. solennitates autem, siquę consueuerint obseruari, debent obseruari, & tamen etiam si omittantur non vitiatur contractus, sed tenet: & siquis pro defectu solennitatis putans non tenere matrimonium transierit ad aliam vxorem,cogitur ad primam redire eo.tit.c.de Francia.

Vide Cõc. Trid. sess. 24. in Decreto de reformatione matrimonij. cap.1.

Ex hoc autem sequitur quòd apud antiquos multi poterant coniungi matrimonialiter,ideſt per affectũ coniugalem, qui tamen non iudicarentur coniuges eo quod non erant ibi illa duo, quæ in matrimonio seruabantur, scilicet determinata persona & determinata solennitas: & sic omnes illi, qui sine his contraxissent dicebantur esse in statu concubinatus, & non in statu coniugali, sed nunc non est talis determinatio personarum, nec etiam est necessaria aliqua solennitas ad valorem matrimonij: ideo omnes illos, in quibus constiterit esse affectum coniugalem,iudicabimus coniuges, & nullam dicemus concubinam cuius sit licita copula: Est tamen verum quòd ad efficiendum filios legitimos requiruntur quædam solennitates, vt quòd proponantur edicta publicè in Ecclesijs: & hoc est, vt non contrahant personæ illę quibus illicitum est contrahere,& si illa forma omittatur etiam ignorantia non efficiet prolem legitimã: extra de clãdesti.de spon.c.cum inhibitio.& istud est, quia matrimonium esse verum, vel non,facit ad copulam esse licitam, vel non: & vt euitetur, vel non euitetur peccatum mortale. Et quia euitari peccatũ mortale est de necessitate salutis, debuit ad hoc dari via facilior,quàm esse poterat, & supra id quod de iure naturę,vel de diuina institutione,scilicet vltra consensum mutuum de præsenti non debuerunt iura humana aliquid addere. Circa legitimitatem filiorum non est periculum animæ,siue sint,siue non sint legitimi: vt cum istud non sit de iure diuino potuerunt iura humana in hoc disponere: & ita solennitas illa posita in c.cum inhibitio nõ est ad faciendum matrimonium valere,sed solum ad hoc quòd proles sit legitima; vnde etiam si omittatur & fiat desponsatio clandestina, nihilominus valebit matrimonium & erunt veri coniuges.

Reddit ad solutionem argumenti quod incepit supra f. 206. soluere. Et quòd in matrimonio aliquid est de iure naturæ: aliquid est ex diuina institutione, aliquid ex humana.

Quæst. CCXXII.

SVppositis his redeundum est ad id, quod dicebatur de Abraham quòd habuit concubinas, & concedendum est, quia scriptura sacra istud asserit, & tamen concubinæ illæ erãt verę coniuges cum scriptura illas vocet coniuges Gen.16.& 25.cap. sicut vocat concubinas.eo.25.cap. & tamen habere coniugem non est crimen: ergo & habere tales concubinas non erat peccatum: cum etiam apud nos dicatur talium concubinarum licita copulatio.34.q.c.is qui.& c.Christiano.

Sed dicetur cum istę essent verę coniuges, quare scriptura vocat eas concubinas. Dici potest primo, quòd hoc fiebat ad exprimendum veritatem rei; nã erant veræ vxores, & verę concubinæ: ideo scriptura debebat eas vtroque nomine appellare: nam rem pore veteris testamenti, & prius erant aliquę verè coniuges, & nullo modo concubinæ: & istæ solum vocabantur vxores, quia solum erant vxores. Aliæ verò,quia erant simul vxores,& concubinæ ad expimendum veritatem rei vtroque nomine appellari debebant. In quo considerandum, quòd in matrimonio aliquid est,quod solum est de iure naturæ,vel diuina institutione. Aliud est quòd ex humana institutione prouenit.

Primum est quòd matrimonium contrahatur per consensum mutuum coniugalem. Hoc enim Deus voluit & hoc ratio dictat, & ideo circa hoc iura humana nihil possunt, scilicet instituendo alium modũ contrahendi matrimonium præter istum aut addendo aliquid ad istum modum, ita vt sine illo nõ sit verum matrimonium. Etiam est aliud de iure diuino, & institutione eius, scilicet, quòd in cohabitatione matrimoniali sit mulier subdita viro: sic enim Deus statuit Gen.3.cap. scilicet, sub viri potestate eris, & Apostolus iubet mulieres subditas esse viris, & non loqui in Ecclesia, sed viros audiri in domo. 1.Corin. 14.& 1.Timo.2.c. & hoc quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput viri. 1.Corin. 11.cap. De iure etiã naturæ est istud, quia vir est firmioris & abundantioris iudicij,quàm fœmina intantum quòd fœmina quasi non habet opinionem vniuersalem: & ideo quasi non potest esse incontinens sicut vir, vt ostendit Aristo.7.Ethic.& tamen sapientis est ordinare, & regere: ideo minus sapientis erit regi & ordinari. Vnde ob hoc Arist.1.Polit. dicit quosdam dominos, & alios seruos secundum naturam inquãtum pollẽt, ingenio, vt seipsos & alios regere possint. Et alij nõ possunt se dirigere,sed aliorum regula egent: erit ergo de iure naturæ qꝺ fœmina in matrimonio sit subdita viro,quia generaliter vir est prudentior fœmina: vnde si fęmina velit prœesse rem contra naturam agit: & ideo Arist.7.Ethic. & in Poli. dicit esse peruersum principatũ si fęmina debeat principari viro propter hoc quòd illa est ditior,vel nobilior genere: & vocat hunc principatum oligarchicum, qui est de malis. Circa hoc igitur non possunt quicquam iura humana,s.vt sit fęmina maior viro in matrimonio. Sed cũ fœmina fuerit viro subdita, in qua habitudine se habeat ad eum,i.in quanta subiectione est de iure humano. Similiter quando licitum erat plures haberi simul in vxores an omnes essent æquales, vel non, & in qua habitudine excessus se haberent de iure positiuo erat,cum nõ esset neque a Deo, neque secundum naturam institutum,& ita vel per cõsuetudinem, vel per ius scriptũ potuit introduci ęqualitas,vel inæqualitas,& tanta,vel tanta inæqualitas.

Vnde ortum est, vt fœminæ essent veræ coniuges, & inter se coæquales,aut econtra. Quæst. CCXXIII.

EX hoc sequitur qꝺ cum toto tpe ante Christi prędicationem fuerit licita vxorũ pluralitas, sicut ostensum fuit supra: & cum homines illius temporis acciperent aliquas mulieres secundum affectum coniugalem, quòd illi erant vere coniuges, & ius humanum, aut consuetudo non poterant contrarium operari: & tamen quòd illæ acceptæ in vxores essent coæquales quantum ad virum,i.gauderent eisdem iuribus, vel fauoribus, poterat introduci secundum humanam consuetudinẽ, vel constitutionem, quòd essent inter se coæquales: & ita factum est qꝺ in potestate viri esset accipere fęminã affectu coniugali ad statum coniugis,vel ad minorem statum: & sicut accipiebatur ita permanebat: & apud omnes antiquos fuit istud quòd facerẽt quasdam maioris status, alias minoris: & non erat multitudo statuum,sed duo status: & differentia istorum statuum sicut dictum fuit, erat quia illæ, quæ erant in maiori statu vocabantur vno nomine, & quæ in alio vocabantur alio nomine, & non fuerant conuenientiora nomina, quàm vt maiores vocarentur vxores minores vocarentur cõcubinæ: & est ratio,quia maiores eo quòd habebant omnem honorem, qui potest dari vxori,vocabantur absolutè vxores: minores verò non habebãt omnem honorem vxorum: ideo non vocabantur vxores, sed concubinæ quasi hic esset honor suus,quòd ad coitum sumerentur.

Sunt autem duæ principales differentiæ istarũ mulierum. Vna est,quòd vxores habebantur in maiori honore,quasi dominantes: concubinæ autem in minori honore, & non secundum statum viri: sic patet in distinctione mulierum, quas habebat Salomon infra hb.3.11.cap.1.fuerũtque Salomoni vxores quasi reginæ septingentæ: & concubinæ trecentæ: & ita dixit de vxoribus, quod erant quasi reginæ: vnde cũ Salomon esset rex,tenebant vxores statum eius, quia erant quasi reginæ: & omnes vocatæ vxores tenebãt statum vnum,& æqualem, quia dicebatur quòd erãt quasi reginæ omnes. de cõcubinis autem nullum statum poluit,quasi nullius honoris essent.

Secunda erat, quia filij vxorum succedebãt parentibus suis: & omnes succedebant,licet essent diuersę vxores hoc solo seruato, quòd primogenitus haberet de bonis paternis duplum quàm quilibet aliorũ: Deuter.21.cap. filij autem concubinarum non succedebant sicut patet in filijs Cethuræ, & Agar, quia nõ successerunt Abrahæ patri suo,quia erant filij concubinarum Gen.25.cap.

Tertia differentia potest addi,quæ concordat cum prima,scilicet,quòd sicut vxores erant maioris status apud virum quàm concubinæ,ita & magis nominabantur,quod etiã sacra scriptura obseruat: nam vxores Dauid singillatim per nomina computantur sequenti lib.3.cap.& licet dicatur habuisse concubinas. eo.lib.cap.5. nullius earum nomẽ ponitur ibi neque alibi. Et quod erat de concubinis erat de earum filijs,quia præter hoc quòd non succedebant patri, adhuc erãt minoris honoris quàm filij vxorum. Et hoc etiam obseruat scriptura, quia omnes filios Dauid de vxoribus nominat scriptura singillatim,nullum autẽ filium alicuius concubinæ nominat, licet dicat habuisse filios multos ex concubinis, quod patet 1.lib. Paralipo.3.cap. vbi ponuntur nominatim decem, & nouem filij Dauid masculi,& vna fęmina, & ita sunt viginti, & ponuntur nomina matrum ipsorum: & post hoc dicitur omnes hi filij Dauid absque filijs cõcubinarum, & ita neque concubinæ, nec filij earum meruerunt hunc honorem, vt singillatim vel ex nomine vocarentur:

Et ita ex præcedẽtibus apparet causa horum duorum nominum: nam mulieres istæ, quia per consensum mutuum, & affectum coniugalem accipiebantur,erant vxores: & hoc non poterat tolli per voluntatem virorum, vel per consuetudinem, aut ius humanum,sed quia viri poterant accipere mulieres per consensum coniugalem ad statum vxorum, vel ad statum minorem, qui erat concubinarum,faciebant quasdam pro voluntate sua esse vxores alias concubinas,sed licet istud esset in voluntate viri, non dependebat solum ab eo, sed a muliere, quia contractus a principio voluntarius est ab vtraque parte, ideo sicut non poterat contrahi matrimonium, nisi per mutuũ consensum,ita si vir vellet accipere mulierem ad statum concubinæ non accipiebatur, sed vel accipiebat eam, vt vxorem, vel nullo modo: aliquando autem fęmina patiebatur se accipi ad statum concubinarũ, scilicet, quia hoc sibi satis erat: & vir non volebat eã ad maiorem statum accipere. Sed viri nunquam accipiebant aliquas mulieres sic, nisi quando essent pauperes,& indotatæ,& viri essent diuites,vel si mulier erat ancilla aut liberta viri, sicut accepit Abrahã Agar ancillam suam in vxorem ad statum concubinarum,Gen.16.& 25.vel si mulier erat obscuro loco nata,aut inhonestæ vitę,uel de adulterio damnata: tales enim secundum legem humanam in concubinas licebat accipi,& non consueuerant accipi uxores. ff.de concubi.l.1. & l.in concubinatu: & tales etiam putandum est, quòd inter veteres accipiebantur in uxores ad statum concubinarum. Est tamen sciendum quòd hoc determinabatur in principio contractus: nam cum uir consentiebat in fœminam coniugaliter ex uerbis aut ex circunstantijs apparebat, an ad statum uxorum acciperet, uel concubinarum: & si semel acciperet ad statum uxorũ nõ poterat postea deprimere eam ad statum concubinarum: si tamen accepisset aliquam ad statum concubinarum, poterat eam postea ad statum uxorũ eleuare, maximè si nullam aliam uxorem haberet, in cuius præiudicium istud esse posset: sicut potest nunc qui concubinam habet,accipere eam in uxorem, & per hoc efficiuntur filij primo generati legitimi: extra qui filij sunt legit.c.tanta.

Ad hoc qꝺ in veteri testõ fœmina reciperetur ad statum cõcubinę requirebat consensus eius.

Quando accipiebãtur fęminę in concubinas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secunda causa quare debuit aliquando sacra scriptura vocare coniuges aliquando concubinas tales vxores Abrahæ.
Quæst. CCXXIIII.

NVNC ergo de concubinis Abrahæ dicendum, quòd erant illæ verę coniuges, & verę concubinæ, ideo scriptura ad exprimendum veritatem debuit aliquando eas vocare coniuges, & aliquando concubinas.

Secunda causa fuit & principalis: quia aliquis locus scripturę exigit, vt vocẽtur vxores, alius vt vocentur concubinæ secũdum eam rem, de qua ibi agitur. Et licet verum sit vtrumque, scilicet, quòd talis sit vxor, & concubina, tamen nomen vxoris conuenit ad reddendum rationem de aliqua re: ad quod non conuenit nomen cõcubinæ: & è cõtrario. De Agar dictum est Genesis 16.cap. quòd Sara dedit viro suo Abrahæ Agar in vxorem, & hoc fuit ad ostẽdendum non peccasse Abraham, quia tunc erat principium habendi Agar: & cum ante hoc Abraham solum habuisse Saram in vxorem, si diceretur quòd acciperet Agar in concubinam putaretur, quòd esset vere concubina, ideſt fornicaria, & hoc non potest fieri sine peccato: ideo vt Abraham, qui erat vir sanctus, ostendatur in hoc non peccasse, dictum est, quòd accepit in vxorem, & non in concubinam: nam cum vxore copula licita est. Et non solum non debuit dici, quòd acciperetur in concubinam, sed etiam fuit quasi necessarium quòd exprimeretur accipi in vxorem, nam si diceretur, quòd accepit Abraham Agar, & non diceretur an in concubinam, vel vxorem, putaretur quòd in concubinam, cum haberet vxorem legitimam: vt ergo tolleretur ista suspitio vel opinio, quæ poterat haberi cõtra Abraham dictum est, quòd accepit eam in vxorem, quia sic apparebat licitũ esse coitum. Cum autem Gen.25.cap. vocatur concubina, iustè sic vocatur: & non debuit vocari vxor, quia ibi agitur de successione in bonis Abrahæ: & dicitur quòd Abraham dedit filio suo Isaac omnia bona sua: tãquam vniuersali successori. Alijs filijs suis ex Agar, & Cetura, dicitur, quòd solum dedit munera, vel largitus est, ideſt gratiosè, & sine vllo debito fecit eis quasdam donationes, vel dedit legata quædam. Et quia omnes hi erant filij Abrahę, videretur esse iniuria facta, aut præiudicium alijs, qui iure suo priuarentur. Dicitur quòd erat Isaac filius Abrahæ, quasi solus legitimus, vel filius vxoris: de alijs autem dicitur filijs concubinarum largitus est munera, scilicet, quia filij concubinarum erant, non habebant ius succedendi, sed eis tanquàm extraneis gratiosè distribuit quædam legata.

Si autem diceretur hic filijs autem aliarum vxorũ significaretur æquale ius cuiuslibet illorum, & ipsius Isaac ad bona paterna.

Ad ostendendum ergo licitum esse quod Abrahã ibi faciebat, scilicet, quòd Isaac daret omnia bona sua, alijs vero solum donaret aliquid, non debuit dici filijs vxorum. Et non solum non debuit dici filijs vxorum, immo non sufficiebat, quòd vtrumque taceretur nomen vxoris & concubinæ, sed debuit dici expressè filijs concubinarum: quia si diceretur: Dedit Isaac filio suo omnia bona sua, alijs autẽ filijs suis largitus est munera: putarentur ex hoc æquales esse in iure succedendi: cum omnes æqualiter, & indifferenter filij vocarentur: ideo putaretur præiudicare alijs, quibus non dabatur debita portio bonorum: vt ergo tollatur hoc inconueniens, debuit dici: Filijs aũt cõcubinarũ largitus est munera: quia per hoc apparebat eos nullum ius habere succedendi. De Cetura autem dicendum similiter: nam mortua Sara Gen.23.cap. dicitur Gen.25.cap. Abraham verò aliã duxit vxorem nomine Ceturam: & hoc est, quia si diceretur mortua Sara accepit Abraham concubinã nomine Ceturam putaretur verè cõcubina, ideſt fornicaria, sicut nunc: & sic iudicaretur coitus illicitus: ideo vt non posset Abraham accusari de peccato, dicitur quòd duxit eam in vxorem, patet postea eo.cap. cum ageretur de successione in bonis Abrahæ: dicitur Cetura concubina simul cum ipsa Agar, scilicet, filijs autem concubinarum largitus est munera, quia si filij Ceturæ essent filij vxoris, vel tales vocarentur deberẽt æqualiter in bonis patris succedere cũ Isaac, ideo dictum est, quòd erant filij concubinarum, vt ex hoc appareret quòd filijs Ceturę tãquàm illegitimis ad succedendum non deberetur vlla successio.

Quare Salomon grauiter peccauit habendo concubinas: Dauid tamen & Leuita de monte Ephraim, & si illas haberent, non peccarunt. Et quòd scriptura tacitè accusat Salom. de multitudine mulierum ponendo numerum.
Quæst. CCXXV.

SECVNDVM argumentum factum supra 24.q. erat de Salomone q̃ habuerit concubinas, & ita liceret alijs. Dici põt vno mõ, q̃ Salomon poterat habere cõcubinas, & q̃ non peccaret, quia habuit eas Abraham, quẽ dicimus non peccasse: nam licet dicat scriptura illas esse concubinas intelligimus esse verè vxores, quantum ad affectum cõitgalem, & tñ quia indotatę accipiebantur vocabantur concubinæ. Secũdò mõ põt dici q̃ Salomon peccauit, & q̃ non oportet eum a peccato excusari cum ſa scriptura de multis eũ accuset. Primò enim peccauit in multitudine vxorum, nam etiam si solas vxores haberet, habendo eas in tanta multitudine peccaret: quia dr̃ Deut. 17.c. non habebit rex vxores plurimas, & ita nõ vetabatur habere multas, vel plures, sed vetabatur habere plurimas, i. effrenatã multitudinẽ, non poterat tñ cogitari multitudo magis effrenata, q̃ habere septingentas vxores, tot enim habuit Salo. infra lib.3.11.c. Secundò, quia nõ solũ multiplicauit vxores, sed etiã multiplicauit concubinas, nã habuit trecentas concubinas. eo.c. & tñ habere cõcubinam illo tpe, quãuis nõ esset illicitum, cùm essent illę verę vxores quantũ ad affectũ, tamen habere in tanta multitudine esset peccatũ, quia erat q̃ legẽ Deut. 17.c. non habebit rex vxores plurimas; istę tñ licet essent concubinę erant vxores, ideo lex habebat locum in illis: maximè quia lex non vetuit eas ibi tanq̃ vxores, sed tanq̃ mulieres, vel fœminas. Nam dixit non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, & tamẽ allicere non fit a mulieribus inquantũ sunt coniuges potius q̃ concubinę, vel fornicarię, sed solum, vt sunt fœminæ, quæ cõmiscentur viro, & amantur ab eo: & ideo lex de quibuscũque mulieribus intelligitur; vetuit enim regi commixtionem ad multas, & tñ trecentæ concubinæ erant valde multę: ideo etiã ex forlis concubinis appareret peccatum illius. Tertiò de multitudine tota resultante ex vxoribus, & concubinis, nã simul sumptę fuerũt in multitudine effrenata, scilicet mille, & apparet q̃ sacra scriptura intẽderit eũ accusare de hoc, nã infra lib 3.11.dr̃: Fuerunt que Salomoni septingentę vxores quasi reginæ, & trecentæ concubinæ. Et q̃ per hoc velit tacitè scriptura accusare Salomonẽ de ista multitudine mulierũ, apparet primò, qa ponit numerũ oĩum illarũ simul, nã in alijs regibus non cõsueuit scriptura potiſſimę in libris regũ ponere numerũ uxorũ regũ: nã etiam in Dauid nõ fuit hoc factum, quamuis ipse esset dignior oĩum regũ, & de quo diffusior memoria haberi deberet, & cuius

cuius gesta particularius enarrantur, quia licet ponantur nomina sex vxorum eius sequenti lib.3. ca. tamen postea 5.c. dicitur, q̃ accepit alias vxores in Ierusalem, & non ponitur numerus earum, & tamen ponitur numerus in vxoribus Salomonis, ergo ad accusationem eius fit. Dicitur autem potiſsimè in libris Regũ, quia in libris Paralipom. in quibus repetuntur quędam dicta in libris Regum, & alia ibi omissa supplentur, ponuntur res diffusius, & ibi interdũ ponitur numerus vxorum aliquorum Regum, sed in libris Regum nõ, & tamen in libris Regum ponitur hoc de Salomone quot vxores habuerit, ideo apparet, quòd ad accusationem eius ponatur.

Secundo apparet, & efficacius ex parte concubinarum. ſ. q̃ trecentas habuerit. Et tamen de concubinis, nunquam ponitur numerus aliquis in libris Regum: nam circa Dauid ponitur numerus, & nomina quarundam vxorum suarum propter distinctionẽ filiorum, seq. lib.c.3. Et erant illę sex vxores, & postea accepit alias quarum, neque nomina, neque numerus exprimuntur. eo. li. 5.c. & dr̃ ibi, q̃ etiam accepit concubinas: & tñ numerus concubinarum Dauid nõ exprimitur ibi, neque aliqua eius pars, & q̃ plus est postea. lib.1.Paralip.c.3. vbi res effusius enarrantur, dicitur de vxoribus, & concubinis Dauid, tamen non ponitur numerus aliquis concubinarum, sed solum dicitur hi omnes filij Dauid absque filiis concubinarum. Tertio & adhuc principalius, apparet istud, quia infra lib. 3. c. 11. dicitur fuerunt Salomoni vxores septingẽtæ, quasi reginę, & concubinę trecentę, & auerterunt mulieres cor eius, & ideo pro malo ponitur numerus illarũ mulierum. ſ. quia tot erant, q̃ auerterunt cor Salomonis a Deo inclinando ad malum.

An Roboam peccauerit retinendo plures vxores, & concubinas. Quæst. CCXXVI.

ET per hoc tollitur argumẽtum de Roboam filio Salomonis, cuius vxores, & concubinas scriptura nominat per numerum lib.2. Paralip.11.c. ſ. Amauit autem Roboam Maachã filiam Absalon super omnes vxores suas, & concubinas: nam vxores decem, & octo duxerat, & cõcubinas sexaginta, & sic posset aliquis dicere, q̃ illius, tam vxores, quàm concubinę ponuntur in numero, & ita non procederet specialiter argumentum contra Salomonem propter numerum vxorum, & concubinarum, sed dicitur, q̃ nũc apparet, quòd procedit, quia in Roboam fuit illud positum ex causa. ſ. ad ostendendum, q̃ Abiam filium suum, quem genuerat ex Maacha volebat facere regem, & dicitur, q̃ fecit hoc, qa amabat Maacham super omnes vxores, & concubinas: nã vxores decem, & octo habuit, & concubinas sexaginta, & sic non ponitur ille numerus in accusationem libidinis, sed in causam constitutionis in regem, cũ non adiciantur ibi aliqua verba, quæ sonent redargutionem, & tamen posito numero cõcubinarum, & vxorum Salomonis dicitur, & auerterunt mulieres cor eius, ergo apparet manifestè, q̃ ad suam accusationẽ ponitur ille numerus: potiſsimè cum nulla alia causa ibi appareat, nec colligat ex litera, propter quam ponatur numerus vxorum, & concubinarum.

Quarto quantum ad principale ostenditur peccasse Salomon in multitudine istarum mulierum, quia ostenditur locum habuisse in eo legem, Deuter. 17.c. nam ibi dicitur, quòd non habebit rex vxores plurimas, quæ alliciant cor eius, & tamẽ mulieres Salomonis fuerunt multæ, & immutauerunt cor eius, ideo vt ostendatur peccasse cõtra illam legem, dicitur quòd fuerunt ei septingentæ vxores, & trecentæ concubinæ, & auerterunt mulieres cor eius, ac si dicat non est mirum, q̃ auerterent a Deo cor eius, qa accepit mille mulieres, & Deꝰ dixerat, q̃ nõ acciperet rex mulieres plurimas, & ita si in malum illud inciderit non est excusabilis, quia lex hoc prohibuerat, & non seruauit illam. Quinto peccauit accipiendo mulieres veritas: nã etiam si duas tantum accepisset, aut vnicam vxorem, peccaret, quia Deus vetuerat accipi de quibusdam gẽtibus vxores. Exo. 34. & Deuteronom. 7. cap. & de illis ipse accepit multas, infra lib. 3. c. 11. ſ. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas: filiã quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, & Idumęas, & Sydonias, & Hethęas, de gentibus super quibus dixit dominus filiis Israel, non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certiſsime enim auertent corda vestra, vt sequamini Deos carũ, & hoc grauius peccatum erat, & periculosius, quam accipere plurimas, dum tamen de gentę ludęorum.

Sexto patet, quòd peccauit Salomon, quia accepit multitudinem vxorum non ad prolem, sed libidinem explendam, vel potius irritandam, & hoc de se peccatum est: nam & si multitudinem istam accepisset solo desiderio multiplicãdi prolem esset aliquo modo excusabilis Salomon, sed ad libidinem accepit, quod colligitur lib.3. infra 11.cap. scilicet. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas. Et postea dicitur: His itaque copulatus est Salomon amore ardentiſsimo: iſte ardentiſsimus amor signat immoderatam libidinem. Et confirmatur hoc, quòd ad solam libidinem egerit, quia dicitur Eccleſiastes cap.2. ex persona Salomonis, neque prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, sed nulla potest esse maior intemperantia, & lubricitas vitiorum, q̃ non prohibere aliquid cordi: iõ peccabat per immoderatã libidinẽ.

Septimo apparet, quia de hoc arguitur Eccle. 47.c. vbi positis quibusdam laudibus Salomonis subdũtur increpationes in eum. ſ. potestatem habuisti in corpore tuo, & dedisti in gloria tua maculam, & prophanasti semen tuum. q̃ aũt dr̃ potestatem habuisti in corpore tuo intelligitur, q̃ tradidit se omnibus libidinib⁹ dando desideriis corporis sui executionem.

Octauo apparet peccatum Salomonis: nam coluit idola tractus amore mulierum, & hoc erat peſſimum quod facere poterat: sic dicitur infra lib.3.11.c. scilicet: Cumque iam esset senex deprauatum est per mulieres cor eius, vt sequeretur Deos alienos: neque erat cor eius perfectum cum domino Deo suo, sicut cor Dauid patris sui, sed colebat Salomon Astarthẽ deam Sydoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum.

Nono peccauit Salomon faciendo templa idolis vxorum suarum, & concubinarum, vt illę colerent ibi Deos suos, & posuit ista templa in monte Oliueti cõtra Ierusalem, & hoc fuit valde malum. eod.c. ſ. Tunc ædificauit Salomon Fanum Chamos, idolo Moab in monte, qui est contra Ierusalem, & Moloch filiorum Ammon, atque in hunc modum fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis, quæ adolebant thura, & immolabant dijs suis. istud fuit nociuum valde, quia non solum peccauit Salomon faciendo, & vxores suæ adorando, sed etiam erant ista templa Israelitis in scandala: nam incitabantur ad colendum idola videntes ibi templa idolorum, & scientes ea ibi coli, & ita offendebant Deum: propter quod mons ille, in quo coleban tur idola, vocabatur mons offensionis, & manserunt semper templa illa, vsque ad tempus regis Iosiæ, qui templa illa subuertit, lib.4. infra 23.c. ſ. excelsa quoque, quæ erant in Ierusalem ad dexteram partẽ mõtis offensionis, q̃ ędificauerat Salomõ rex Israel Astaroth idolo Sydoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchõ filiorum Ammõ polluit rex & contriuit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

statuas. & succidit lucos. Et ideo non est dicendū de Salomone, sicut de Abrahā, quia Abrahā fuit vir sanctus, & oportet excusari eum a fornicatione, ideo dicimus, ꝙ hīdo concubinas, non peccauit, Salomō aūt in multis peccauit, ideo ēr si dicamus, ꝙ habendo cōcubinas peccauerit, non est inconueniens, quia viros malos non oportet circa aliquid excusari.

Quomodo Salomon habendo tot concubinas peccauit. Quæst. CCXXVII.

ALITER potest dici, ꝙ Salomō, licet in multis peccauerit, tñ in habendo concubinas non peccauit, quia istud erat licitum, & in eo non peccaret, sicut neq; peccaret habendo vxorem. Nisi peccaret per accidens, & hoc poterat fieri multis modis. Primo pp pluralitatem, nā erat de istis concubinis, sicut de vxoribus: nam hīe vxorē, & vxores tunc licitum erat: tamen hīe vxores plurimas erat illicitum. Deute. 17. c. ita habere concubinā. vel concubinas erat licitum: hīe aūt plurimas concubinas esset illicitum, cum esset eadem ratio, q̄ de vxoribus, vt supra dictū est. Secundo, quia acciperet multas de his, de alienigenis. i. Chananæis, Hethæis, Amorrhęis, & aliis gentibus, de quibus vetuit mulieres accipere. Exod. 34. c. & Deuteron. 7. & ideo erat accipere concubinas de illis gentibus, quia ratio legis habebat ibi locum. s. Ne auerterent corda virorum a Deo, & tñ ita auerterent concubinæ corda virorum, sicut vxores. Tertio, quia copularetur his ardētissimo amore, & sicut hoc erat increpabile in vxore, esset increpabile in concubina, sed pro crimine ponitur, infra li. 3. 11. cap. in Salomone, tam respectu vxorum, quàm cōcubinarum, ꝙ copulatus fuerit eis ardentissimo amore, nam & in vxore propria hoc inuenitur, quia amator ardentior in propria vxore adulter est. 32. q. 4. cap. origo, & tñ amauit tam vxores, quàm concubinas ardenter: ergo peccaret in concubinis.

Amator ardentior in propria vxore adulter est.

Quarto, quia propter eas derelinqueret Deum colens Deos ipsarum: nam licet hoc nō ponatur de vxoribus, infra lib. 3. c. 11. potest tamen de concubinis accipi, quia etiam concubinæ sunt vxores: similiter quia hoc faciebat Salomon, quia diligebat valde istas mulieres, & non nolens eas contristare faciebat, quod illę petebant, & tamen ardētissimo amore copulatus fuit Salomon ad concubinas. eod. c. ergo pro concubinis aliquibus faceret templa, & coleret Deos earum.

Quinto poterat peccare circa concubinas accipiēdo aliquas, quæ essent verè concubinæ. i. non vxores, sed fornicariæ, quod aliquo modo videtur colligi ex eo, quod dicitur Can. 6. c. sexaginta sunt reginę, octoginta concubinæ, adolescentularum non est numerus, & ita ponuntur ibi tres status. s. reginarum, concubinarum, adolescentularum. reginæ sunt vxores, quia infra lib. 3. c. 11. dicit fuerunt q; Salomoni septingentæ vxores, quasi reginæ. concubinę sunt in alio statu: in tertio statu sunt adolescentulæ. Nam non potest status concubinarum, & adolescentularum esse idem, cū ponatur numerus diuersarum, quia de concubinis dicitur, quòd erant octoginta, de adolescentulis dicitur, quòd non erant in numero. Dicendum ergo satis videtur, quòd concubinæ essent illæ, quę erant vere vxores, & tamen quia non erant in statu illo, neque honore vocabantur concubinæ, & non coniuges vt fuit supra dictum. Adolescentulæ autem essent illæ mulieres iuuenculæ, ad quas Salomon nullum fœdus matrimonii haberet, neque cohabitarent ei, sed interdum volebat aliquam, vel aliquas introducere ad se ad voluptates, & istę essent vere fornicariæ, quę possent vocari concubinę eo modo, quo nos vocamus nunc, sed de hoc dicetur etiam. libro tertio, capitulo vndecimo.

In q. 216. & 217.

Argumentum tertium, quæst. 24 soluitur, ostendendo an, & quomodo Dauid peccauerit ob concubinas. Quæst. CCXXVIII.

AD tertiam rationem, cum dicebatur de Dauid, dicendum quòd Dauid habuit concubinas, tamen non peccauit. Et patet de illo, quia nunquam peccauit Dauid, nisi in occisione Vriæ Hethęi, & fornicatione cum vxore eius: similiter, & in numeratione populi, sic dicitur infra li. 3. 15. cap. scilicet eo, quòd fecisset Dauid rectum in oculis domini, & non declinasset ab operibus, quę præceperat ei cunctis diebus vitæ suę, excepto sermone Vriæ Hethæi: ergo in concubinis, quas accepit nō peccauit. Etiam quòd istæ concubinæ Dauid erant vxores eius, sicut de concubinis Abrahę, cum dicimus, ꝙ erant vxores eius, & tamē accipiendo vxorem nemo peccat, ergo neque accipiendo concubinam illo modo peccaret Dauid.

Item quia Dauid non acciperet vxores, aut concubinas plurimas, sicut Salomon, neque acciperet eas de alienigenis, neque adhęreret eis ardentissimo amore, nam de nullo horum arguitur, sicut Salomon.

Quod vero concubinæ Dauid vocentur vxores, patet sequenti lib. 12. capitu. scilicet. Ecce ego suscitabo malum super te de domo tua, & tollam vxores in oculis tuis, & istud intelligitur de illis mulieribus Dauid, quas Absalon filius eius cognouit carnaliter, & tamē illæ vocantur concubinæ, sequenti lib. 16. capitul. Ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel.

Quare concubinæ Dauid aliquando vocantur vxores aliquando concubinæ. Quæst. CCXXIX.

SED aliquis dicet, quare concubinę Dauid aliquibi vocantur vxores, & alicubi concubinæ. Dicit potest vno modo, sicut de cōcubinis Abrahę, quia hoc dixit scriptura, vt seruiret veritati: erat enim istę verę vxores, & erant verę concubinæ: quia per affectum coniugalem erant acceptę, erant coniuges, quia vero erant in statu minores, quibusdam aliis erant concubinæ, ideo vtrunque nomen habere debuerunt.

Secundo, & melius dicendum, ꝙ fuit hoc, vt verbū conueniret loco, in quo dicitur, & rei de qua agitur. Nam sequenti lib. 12. ca. agitur de commination, & prænunciatione pęnę euenturę Dauid. Nam Dauid peccauerat in duobus circa Vriam Hethęum. Primo fornicando cum vxore eius. Secundo faciendo ipsum occidi, voluit Deus pro his duobus dare pęnā Dauid consimilem. s. adulterium pro adulterio, homicidium pro homicidio: adulterium fuit, ꝙ Absalon filius Dauid ipse Absalon occidit Ammon primogenitum Dauid sequenti lib. 13. capitu. Circa ista duo voluit Deus fieri prænunciationem Dauid per prophetam Nathan, & ad hoc, ꝙ Dauid valde affligerē in expectatione malorum, voluit Deus, ꝙ prænunciarentur quodammodo cōfuso, & generali: ita vt posset res deterior timeri, quam ventura erat. Nam si illud malum solum, quod venturum erat prædiceretur, æquanimius illud ferret Dauid. Nō expediebat autem sic fieri, sed quòd istud malum putaretur valde malū, quia tota pœna Dauid erat in ista suspensione cordis pro expectatione malorum, vel minora, eēt minor suspēsio cordis Dauid, & minus affligeretur in illa expectatione, & ideo seruata veritate prænunciationis prophetię, debuit designari malum istud futurum grauius, quod designari poterat.

Et patet hoc primo, quia istud dat Deus alicui in pęnam si sit in timore, etiam si malum ei non eueniat, & quandiu sic manet iste timor, affligit eum valde Leuit. 26. c. Et qui de vobis remanserint dabo pauorē in cordibus eorū in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folii volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes. Et adhuc istud magis apparet Deuter. 28. c. vbi idem timor in pœnam peccati, & maledictionis imponitur. s. Dabit tibi dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam mœrore consumptam, & erit vita tua, quasi pendens ante te: timebis nocte, & die. & non credes vitæ tuę: mane dices, quis det mihi vesperum, & vespere quis det mihi mane propter cordis tui formidinem, qua terreberis propter ea, quæ videbis oculis tuis.

Secundo patet, quia talis timor, & suspensio cordis erit pœna quædam eorum, qui erunt ante iudiciū, sicut dr̄ Luc. 21. c. erunt signa in Sole, & Luna, & Stelis, & in terra pressura gentium, prę confusione sonitus maris, & fluctuum arescentibus hominibus præ timore, & expectatione, q̄ superueniet vniuerso orbi, & ita tantus timor erit in hominibus, ꝙ arescēt. i. desiccabuntur, & hoc non erit propter mala, quę tunc patientur, sed propter mala, quę expectabunt, & ita quanto fuerit grauiorum malorum expectatio, tanto erit durior pœna eorū, quibus est talis expectatio: ideo si Deus volebat duram pœnam inferre Dauid pro peccato, quod commiserat, debebat ei significare grauia mala euentura, & quanto asperior posset haberi expectatio tanto esset conuenientius, seruata tñ veritate prænunciationis. s. vt expresse prenūciaret aliquid, qđ non eueniturū esset. Tertio patet, quia quędā istorum, q̄ prænunciabant Dauid per Deū, nunq̄ visurus erat Dauid, sicut illud gladius non recedet de domo tua, vsque in sempiternum: seq. lib. 12. c. Nam ipse nō erat semper futurus viuēs, ideo vt haberet, de quo torqueri posset per cogitationem, in quo per præsentiā non posset affligi: dixit ei de futuris: sic autem erat de quibusdam aliis, quæ actualiter passurus esset Dauid, & tñ vt non solum tunc affligeretur, qñ illa pateretur, sed ēt qñ ventura cogitaret, debuit ei prænunciare mala sua, & quia ex prænunciatione inferebatur pœna, q̄ erat per cogitationem in expectatione malorum futurorum, & tanta esset pœna, quanta malorum prænunciatio, debuerunt significari mala futura magna: & ita fecit Deus in vtraque pœna pnūciata. Nam prænunciauit ei homicidium pro homicidio dicēs: Vriā Hethęum percussisti gladio, & interfecisti eū gladio filiorum Ammon, quamobrē nō recedet gladius de domo tua, vsque in sempiternū: hoc quidem verum fuit, quia quandiu durauit regni continuatio in filiis Dauid, vsque ad transmigrationem Babylonis semper fuerunt aliquæ interfectiones Regum, & seminis Regii, vt patet ex toto processu trium vltimorū librorū Regum, & tñ Dauid non vidit, nisi occisionē duorū filiorum suorū: nam Absalon filius eius occidit Ammon fratrem suū primogenitū Dauid lib. seq. 13. c. & Absalon filius Dauid occisus est per Ioab. seq. li. 18. c. si aūt prędixisset Dauid omnes reges, & posteros suos qui gladio perituri erant, fortè non tam durè affligeretur Dauid sciens determinatè quantitatem mali, cū autem dixit ei in generali, & confuso non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum: poterat cogitare valde maius malum futurum, & quòd fortè de filiis eius nullus maneret, aut pauci, & ita multo grauius affligeretur.

Pœna data Dauid pro adulterio. Quæst. CCXXX.

SIC autem fuit quantum ad pœnam adulterii, nam prænunciauit Deus adulterium in domo Dauid, & erat istud valde conueniens secundū modum, quo Deus infligit pœnas: nam infert eas diuersimodè, & in omnibus illis rebus, in quibus homines tristari possunt: & quia valde viri tristantur, quòd alii cognoscant vxores suas, posuit Deus istam, vt vnam de pœnis pro transgressoribus legis. Deuteronom. 28. cap. scilicet vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Et si hoc potest conuenire in pœnā aliorum delictorum, specialius tamen conuenit quātum ad illos, qui deliquerunt cognoscendo alienas vxores, vt in eo puniantur, in quo deliquerunt, de Dauid autē sic erat, quia alienam vxorem acceperat, atque cognouerat, ideo alius debuit cognoscere suam vxorem. Et voluit Deus grauius fieri, quam fecerat Dauid. Primo quia Dauid acceperat vnicam mulierem: Deus voluit quòd acciperentur plures vxores eius. Secundo, quia Dauid occultè fornicatus est: Deus voluit, quòd publicè toto populo non solum sciente, sed etiam vidente cognoscerentur ab alio vxores Dauid, & ita ei prænunciauit, vt patet sequenti lib. 12. ca. scilicet eo, quòd despexeris me, & tulleris vxorem Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum eis in oculis Solis huius: tu enim fecisti absconditè, ego vero faciam istud verbū in conspectu omnis Israel, & in cōspectu Solis huius.

Et adhuc tertium malum ibi additum est, scilicet, quia Dauid alienus existens acceperat domum Vriæ Hethæi, quæ ad ipsum in nullo pertinebat: Deus autem fecit, quòd homo de cognatione Dauid, scilicet filius eius cognosceret vxores eius, & hoc minus tolerabile erat, quam si inferretur ab hoste, vel ab aliquo non pertinente ad eum, sicut dicitur Psal. 54. Si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem vtique: tu vero homo vnanimis dux meus, & notus meus: Deus autem omnia ista tam acerba prędixit Dauid, vt valde affligeretur, & fuit modus conueniens, nam dixit vxores, & nō expresit numerum, vt sic grauiora mala posset timere Dauid, fortassis enim putaret, ꝙ oēs vxores suæ accipiendę erant, cum dixisset absolutè Deus tollam vxores tuas.

Etiam non tacuit publicationem infamiæ Dauid: nam dixit, ꝙ fieret hoc coram toto populo, & adhuc ex verbis illis poterat colligi deterius facturum, quā factum est, quia dictum fuit: tu enim fecisti absconditè, ego vero faciam verbum istud in conspectu oīs Israel, & in conspectu solis huius: satis enim erat dici, ꝙ fieret in conspectu plebis, sed & dictum est, ꝙ fieret in conspectu, vt maior diuulgatio manifestetur, & significetur, ꝙ per diem futurum erat, & non per noctem, vt apertius videri posset. Et quia poterant accipi vxores Dauid ab alio, & fortè nesciretur an cognoscerentur ab illo, & licet hoc præsumi potius, quam contrarium deberet, tamen non esset omnino certū, voluit Deus ad maiorem infamiam Dauid facere, ꝙ etiā vidente toto populo cognoscerentur. Etiam, quia dato, ꝙ notum esset illas cognitas fuisse non tanta infamia esset, neque dimidium eius, q̄ ꝙ vidente populo istud fieret: ideo voluit Deus sic fieri. Et non solū hoc significauit Deus, sed etiam, ꝙ ipse Dauid videret, cū ait. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis solis huius: vnde Dauid poterat ex hoc intelligere, quod ipse futurus esset præsens, quando acciperentur vxores eius, & videret eas cognosci ab alio, neque posset illas

eruere, aut iniuriam vlciſci, non fuit autem ſic, qa Dauid non erat præſens, quando Abſalon illas cognouit ſequenti lib. 16. c. Sed dr̃ in oculis ſuis factum, quia ipſe illud ſciuit, & prohibere non potuit, ac ſi videret fieri. Nunc ergo dicendum eſt, ꝙ ex ea cauſa dixit Deus de vxoribus, nam illę, quæ cognitæ fuerunt, concubinæ erant, & ſi Deus prænunciaret Dauid, ꝙ alius acciperet concubinas ſuas, & de vxoribus nihil diceret, minus affligeretur Dauid in expectatione mali, eo ꝙ minus malum eſſet tolli concubinas, quam vxores, cum cõcubinæ eſſent minoris ſtatus, & honoris apud
q. 216. 217. viros, vt ſupra oſtenſum eſt: vt igitur magis affligeretur, dixit vxores, cum verum eſſet, ꝙ illę eſſent vxores, & concubinæ. Alia ẽt cauſa eſt ad ſignandum maiorem vniuerſalitatẽ mali; nam ſi diceretur tollã concubinas tuas, non poſſet intelligi, niſi de concubinis, quia aliæ erant vxores, quę non erant concubinę, cũ autem diceretur tollam vxores, intelligi poterat vniuerſaliter, tam de vxoribus, quàm de concubinis, eo
q. 216. 217 ꝙ illę concubinæ erant vxores, vt ſupra dictũ eſt. Sed poſtea cum ſacra Scriptura narrauit rem geſtam expreſſit eam eo mõ, quo magis poterat excuſari infamia Dauid, ſeruata tñ veritate rei geſtę, & quia maior infamia erat, ꝙ eſſent vxores, quam concubinæ: dixit ꝙ erant concubinæ cum verum eſſet, quia illę erant tales, quę ſimul erant vxores, & concubinæ, & ſic vocantur poſtea ſemper, vt patet ſeq. lib. 16. c. ſ. ingreſſus eſt Abſalon ad concubiuas patris ſui coram vniuerſo
Dubitatio. Iſrael, & idem patet eo. lib. 20. c. Sed dicetur quare poſtea non vocatæ fuerunt illę vxores, ſicut vocauerat eas Deus in prænunciatione.

Solutio. Dicendum ꝙ factum eſt, quia Deus ſic debuit dicere prænunciando pp cauſam ſupra poſitã, poſtea aũt, q retulit rem geſtam non habuit cãm eandem, quia illa relatio non erat in pœnam Dauid, cũ Dauid in hac re punitus fuerit dupliciter. Primo in expectatione rei añ euentum. Secundo qñ res euenit: poſtea vero non fuit aliqua pœna Dauid circa hoc nec eſſe poterat, & tñ illa ſcripta fuerant, poſtq̃ res euenerat, ideo nõ debuit ſcribi eo mõ, quo ad pœnã Dauid pertineret, ſed potius qualiter excuſaret infamia Dauid ſeruata veritate rerũ, & ad hoc magis ꝓueniebat dici cõcubinas, q̃ vxores, quia minor infamia erat cũ eſſent ꝓcubinę in minori ſtatu. Etiã magis hoc pertinebat ad veritatẽ rerũ. Nam quanto ponit apertius veritas tanto eſt cõuenientior narratio, ſed dicendo vxores licet ꝓcubinę ſint vxores, dubium maneret, de quibus an de vxoribus maioris ſtatus, vel de vxoribus concubinis intelligeretur. Cum aũt dr̃ de cõcubinis, notum eſt, quòd non poteſt accipi de aliis vxoribus, & ita fuit iſte modus conuenientior.

An pœna Dauid prænunciata fuerit in concubinis, an in vxoribus ab alijs cognoſcendis.
Quæſt. CCXXXI.

Sed aliqui dicũt, ꝙ aliud fuit cauſa huius mutationis: dicunt ꝙ Deus, quando ait: Tollam vxores tuas in oculis tuis, intellexit de veris vxoribus, & tamen poſtea motus precibus, & pœnitentia Dauid alleuiauit pœnã, & fecit, quòd non eſſent vxores, ſed concubinę. Etiam iſtud confirmant, quia aliud fuit in verbis Dei, quod mutatum eſt: dixit enim tollam vxores tuas in oculis tuis, & tamen non factũ eſt vidente Dauid, ſed abſente. Dicendum, quòd prędicta non ſunt vera. Primo quia iſti, qui hoc dicũt putant, quòd vxor, & concubina non ſint idem, ideo dicunt mutationem factam eſſe quaſi nõ fuerint vxores Dauid illę, quę cognitę ſunt ab Abſalone, ſed ſolũ concubinę, & tamen falſum eſt, quia tunc Dauid haberet concubinas. i. fornicarias eo modo, quo nunc accipimus: omnis aũt talis concubitus illicitus eſt, & ſic non poſſet excuſari Dauid a fornicatione cũ illis, quod eſt falſum, vt oſtenſum eſt.

Secundo, quia Abraham ſic fuit, ꝙ haberet Agar, & Ceturam, quas ſcriptura vocat vxores alicubi, & poſtea vocat concubinas, quia id, de quo agitur illud expoſcit, vt oſtendimus, & ita hic cum iſtę mulieres eſſent veræ vxores, & verę concubinæ, poterant vtroq; nomine vocari, & quia diuerſitas rei, de qua agebatur id exigit actum eſt, vt alicubi vxores, alicubi concubinę vocarentur.

Tertio patet, quia ſi Deus flexus pœnitentia, & precibus Dauid mutaſſet malum, quod prænunciauerat, faceret de hoc ſcriptura mentionem, ſicut de Niniuitis. Prædixit enim, ꝙ poſt quadraginta dies ſubuerteretur Niniue: Ionę 4. c. & poſtea ſignatur. eo. c. quòd Deus non fecit, quod prænunciauerat, cum dicitur, & vidit Deus opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus fuit ſuper malitiam, quam locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit, & tamen hic non fit mentio, ꝙ Deus ceſſauerit a prænunciatione, vel alleuiauerit aliquid: ergo non eſt aſſerendum. Et adhuc iſtud apertius patet, quia vbi ponitur iſta comminatio ſequenti lib. 12. c. dixit Dauid ad Nathã, peccaui domino. Dixit Nathã ad Dauid: dominus quoque tranſtulit peccatum tuum: non morieris. Et ſic ſignificat, ꝙ Deus non fuerit in aliquo flexus, niſi ꝙ non occideret Dauid: nam in quantum dixerat Nathã ad Dauid. Non recedet gladius de domo tua: poterat intelligi, ꝙ ipſe Dauid moreretur, & poſtea peccatum ſuum extẽderetur quantum ad pœnam in poſteros ſuos, & quantum ad ſe Deus mutauit ſententiam ſuam Dauid, qđ ſignificatur cum dr̃: Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris, & ita intelligitur, ꝙ quantum ad aliquid aliud non fuit mutata, nec alleuiata pœna prænunciata Dauid: ideo ſi de vxoribus Deus intelexit, prænunciando in vxoribus completum eſt.

Quarto patet, & principalius, quia iſtę, quæ cognitę fuerunt ab Abſalone, & vocantur concubinæ, erant vxores: nam nulla fœmina vocatur vidua, niſi per mortem viri aut per ſeparationem, vt ſi repudietur, fornicaria aũt, vel meretrix non vocatur vidua, & ſi fornicator ab ea recedat. Nam cum nullo vinculo teneat illi aſſignata recedente illo poteſt accipere alium, & ita non erit vidua, & tñ de iſtis mulieribus Dauid dr̃, ꝙ fuerunt viduæ, quando Dauid ſeparauit eas a ſe, ergo erant vxores: patet hoc, quia ſequenti lib. 20. c. dicitur cumque veniſſet rex in domum ſuam in Ieruſalẽ tulit mulieres decem concubinas ſuas, quas reliquerat ad cuſtodiendam domum, & tradidit eas in cuſtodiam: alimenta eis prębens, & nõ eſt ingreſſus ad eas ſed erant clauſæ, vſque ad diem mortis ſuæ in viduitate viuentes.

Abſalon an cognouerit concubinas, vel vxores Dauid.
Quæſt. CCXXXII.

Alii autem dicunt, ꝙ ſacra Scriptura dicit, ꝙ Abſalon cognouit cõcubinas Dauid, & non dixit vxores, vt oſtenderet, ꝙ nulla pœna, aut infamia veniebat ex hoc Dauid.

Sed dicendum, quòd non ſtat. Primo, quia etiam ſi dicantur concubinæ, erant verę vxores, ſed cognita vxore ab alio eſt infamia viro, ergo erat hic infamia Dauid.

Secundo, quia Abſalon fecit hoc de conſilio Achitophel, cuius conſilium in diebus illis erat, ſicut conſilium angeli, vel quaſi ſiquis conſuleret dominum ſequenti li. 16. cap. & tamen ille ſciens iſtas mulieres concubinas Dauid iuſſit, ꝙ Abſalon cognoſceret eas, vt per hoc offenderet valde Dauid, & putaretur non poſſe reconciliari: ſi grauius offenſa valde eſſet illata patri a filio, pro qua putaretur, nunquam poſſe reconciliari, ergo ſic credebatur valde magna infamia Dauid, ꝙ cognoſcerentur illæ concubinę eius, ſic patet. eo. c. Dixit Abſalon ad Achitophel mitte conſilium, quid agere debeamus, & ait Achitophel ad Abſalon ingredere ad concubinas patris tui, quas dimiſit ad cuſtodiendum domum, & cum audierit omnis Iſrael, ꝙ fœdaueris patrem tuum, roborẽtur tecum manus eorum. Sed dicendum, ꝙ licet eſſet infamia magna, & pœna Dauid, ꝙ ꝓcubinæ iſtę ſuę cognoſcerentur ab Abſalone multo grauior pœna eẽt, ſi cognouiſſet vxores illas, quæ non erant concubinæ, & hoc eſt, qa maioris ſtatus, & honoris erant, quam vxores, quæ vocabantur concubinæ. Etiã Dauid minus diligebat iſtas quam vxores, quod patet, quia maiori periculo exponebat eas, nam quando receſſit de Iſrael fugiens tulit ſecum omnia, quæ potuit de domo ſua. ſ. filios vxores & reliqua, quæ potuit: ad cuſtodiendam autem domũ reliquit decem cõcubinas, ergo minus iſtas diligebat, nam ſciebat venturum Abſalonem in Ieruſalem, & iſtas pati poſſe aliquid moleſtiæ, ſed neque cogitare potuit, ꝙ aliquid tale euenturum eſſet, quia neq; ſuſpicabile eſſet, ꝙ filius vellet hoc genus ignominię inferre patri ſuo: ſed quia vxores, aut filios non reliquit ad cuſtodiam domus, & reliquit concubinas apparet, ꝙ minus curauit de malo illarum, quam vxorum, & ita minor infamia, & pœna erat cum cognoſcerẽtur iſtæ ꝓcubinæ, quam ſi cognoſcerentur vxores non ꝓcubinæ. Quod vero Dauid reliquerit iſtas ad cuſtodiendã domum, patet ſequenti lib. 16. c. & vtrobique vocantur concubinæ, ſed Dauid poſtea nunquam cognouit eas, ſed fecit manere clauſas, & in viduitate, vſque ad diem mortis earum c. li. 20. c. ꝙ vero faceret eas manere ſeparatas, ita vt ipſe non cognoſceret eas, videbatur eſſe propter quandam contractam affinitatem: ſicut enim cognouerat illas, non ergo debebat iam ipſe cognoſcere: nam vetitum erat de lege Dei, ꝙ pater & filius eandem mulierem cognoſcerent etiam fornicari, iuxta illud, pater & filius ibant ad puellã, & violabant nomen ſanctum meum.

Secundo propter earum abiectionem, cum. n. mulieres illę coram toto populo cognitę eſſent, erant valde abiectę, & contemptibiles reputatę, ideo ẽt ſi filius ſuus non cognouiſſet eas, ſed aliquis alius, non tangeret eas poſtea Dauid, quia fœdum hoc iudicaretur, & tactus earum immundus: ſed fecit Dauid, ꝙ manerẽt clauſæ, vſque ad mortem earum in viduitate. ſ. erant eius vxores, ideo non debebat eis dari licentia, vt ab alio cognoſcerentur, & quia cum Dauid nõ eſſet eas cognituru, ſ, forte illę vellẽt cõmiſceri aliis viris, ideo vt non eſſet locus ad hoc, fecit eas Dauid clauſas manere diligenter obſeruatas prębens eis alimenta, quia vxores ſuæ erant, & ipſę non peccauerant, ſed vis eis illata fuerat.

Quartum exemplum de Leuita concubinam habente in quæſtione 24. adductum remouetur.
Quæſt. CCXXXIII.

Ad vltimam rõnem eſt nunc reſpondendũ factam. ſ. 24. c. de Leuita, qui habuit concubinã. Dici poſſet vno modo, ꝙ ſi nihil aliud eſſet ꝓcedere poſſemus Leuitã illum peccaſſe habendo ꝓcubinam, & ꝙ ſit illicita ꝓcubina, qa non tenemur excuſare Leuitam illum, quia non conſtat eſſe virum ſanctum. Secũdo poteſt dici, & melius ꝙ Leuita ille non peccauit, quia mulier illa erat vxor

A Leuitæ, nam eo. c. 19. Iudi. vocatur vxor, & cõcubina: & quia vxor erat, peccatum non erat eam hr̃e, ſed hẽt vtrunque nomẽ, quia erat vxor fortè indotata, aut de minori ſtatu, quam Leuita, tales autem accipiebãtur affectu coniugali, & ita erant vxores, tñ non eleuabantur ad honorem legitimarum vxorum. Sed aliquis dicet, ꝙ hoc erat qñ aliquis vxorem habens, aut vxores, accipiebat alias mulieres, quia tales non eleuabantur ad honorem priorum, & ita non vocabantur principaliter vxores, ſed concubinæ, & tamen nunc erat vnica, quam acceperat Leuita, ideo ſi eſſet vxor eſſet verè vxor, & non concubina, & tamen vocatur concubina, ideo non erat vxor.

B Dicendum ꝙ iſtud non ſtat, nam ſcriptura vocat eam vxorem, ergo erat verè vxor, & patet quia Iudi. 19. c. dr̃: fuit quidem vir Leuites habitans in latere mõtis Ephraim, qui accepit vxorem de Bethlehẽ Iuda, & poſtea dr̃, ꝙ nata receſſit ab eo ſecutuſque eſt eam vir ſuus, & tñ vir maritus eſt, potiſsime, quia additur ſuus. Etiam dr̃. eo. c. quod cum audiſſet ſocer eius, & ita vxor erat, quia alias pater eius non eſſet ſocer viri. Etiam additur: Manſitq; ſocer in domo ſoceri ſui tribus diebus. Etiam dr̃ dixit pater puellę ad generũ ſuũ. Omnia iſta ſignificant matrimonium.

Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ non eſt verum, nam ſiquis haberet vxorem vnam, aut plures poterat illo tempore accipere vxorem, quæ eſſet concubina. Primo patet ꝑ Abraham: nam mortua Sara, & C excluſa a ſe Agar manebat Abraham ſine muliere, & tunc accepit Ceturam in vxorem, Gen. 25. c. & illa tñ fuit concubina. eod. c. ſed certum eſt, ꝙ nullam aliam mulierem tunc habebat Abraham, nam Agar ancillam expulerat de domo viuente Sara, & iubẽte Deo. Gen. 21. c. Sara deinde mortua eſt. Gen. 23. c. & poſtea accepit Abraham Ceturam. Gene. 25. c. & ſic quando illam accepit nullam mulierem habebat, tamen illa fuit vxor, & concubina. eo. c. ita ergo Leuita vnã ſolã habens poterat illam habere in vxorem, & ꝓcubinã. Secundo patet, quia ſic etiam erat in nouo teſtõ, nam vnam tm̃ mulierem licet cuilibet habere, & tñ illa ꝑt eſſe vxor, vel concubina. 34. diſt. c. is qui, & c. chriſtiano. ſ. is qui vxorem non habet, & pro vxore hẽt ꝓcubi D nam a cõione non repellatur, tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ ſit commixtione cõtentus, ergo ita de Leuita eſſe poterat.

Quare vxor Leuitæ fuit vocata vxor deinde concubina.
Quæſt. CCXXXIIII.

Sed dicetur, quare ergo ſcriptura vocauit illã vxorem, & poſtea concubinam? Dici põt vno modo, ꝙ factum eſt ad oſtendendum veritatẽ rei: cum enim iſta eſſet vere vxor, atque cõcubina, vtroque modo potuit nominari, & conuenientius fuit nominari, quam vno tantum nomine, per qđ non pateret veritas rei. E

Secundo fuit hoc & pręcipuè, quia locus diuerſus exigit diuerſum nomen, nam Iudic. 19. ca. a principio uocatur illa vxor ad oſtendendum, ꝙ Leuita non erat fornicator, etiam quia ibi dicitur qũo illa receſsit ab eo, & ille volens ei reconciliari, venit ad domum patris puellę, quod tñ non eſſet ita credibile fieri, ſi illa eſſet concubina. i. fornicaria, ſicut ſi eſſet vxor, ideo dr̃ ctum eſt, ꝙ erat vxor, vt appareret manifeſtior cauſa eius, quod dicebatur.

Sed poſtea vocata eſt concubina eius ad alleuiandum infamiam, & ad inducendum viros Gabaa in liberationem viri Leuitę, nã viri Gabaa abuſi ſunt muliere illam eam inexplebili libidine vexantes, quouſque eam occiderunt: erat autem hoc ad infamiam

Ad rõnem in contrarium eiuſdẽ quæſt.

viri sui,& maior infamia erat,si esset vxor absolute, q̃ si esset de vxoribus concubinis,ideo dictum est,ꝙ fuit concubina.s.quod cernens homo eduxit ad eos concubinam suam,& eis tradidit illudendam. Aliqui aũt dicunt, ꝙ ista mulier erat verè vxor, & non concubina:tamen vocatur concubina, non quasi scriptura Sacra hoc asserat,sed quia refert dictum illius viri,q Leuitam hospitio receperat, nam ille dixit habeo filiam virginem, & hic homo habet concubinam,educam eas ad vos,vt humilietis eas. Dicendum ꝙ nõ est hoc verum,quia tunc solum vocaretur concubina,vbi referuntur verba hoīs illius, & non alibi, & tamen etiã postea vbi sacra Scriptura de seipsa loquitur vocat cõcubina.s.ꝙ cernens hõ eduxit ad eos concubinã suã, & tradidit eis illudendam, etiam dr̃ mane facto surrexit,& aperuit ostium,vt cęptam expleret viam, & ecce concubina eius iacebat ante ostium, & ita non est hoc verum. Sed obiicietur,ꝙ nec etiã causa supra posita sit vera.Nam fieret ad alleuiandam infamiam Leuitæ, postquam semel incipit vocari concubina semper sic vocaretur, & tamẽ postea rursus vocatur vxor Iudic.20.ca.s.veni in Gabaa Beniamin cũ vxore mea, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum, in qua manebam volentes me occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, denique mortua est.Dicendum ꝙ Scriptura sacra vocat mulierem illam aliquando vxorem,aliquando cõcubinam, sicut expedit iuxta conuenientiam ad rem, de qua agitur. Vocauit autem a principio narrationis eam vxorem, vt ostenderet legitimam copulam Leuitæ cum illa.Deinde autem vocauit eam concubinã in medio narrationis,& hoc fuit propter duo. Primo & principalius,quia vir,qui receperat Leuitam hospitio,sic eam vocare voluit, dicens: habeo filiam virginem,& hic homo habet concubinam educam eas ad vos,& quia scriptura debuit referre verba illius, nomi nauit concubinam.Ratio autem quare ille homo voluit eam vocare cõcubinam potius quam vxorẽ fuit, vt inclinaret facilius viros Gabaa ad intentionẽ suam, volebat enim auertere eos a desiderio abutendi viro quem petierant,& loco eius volebat dare duas mulieres,vnam filiam suam, & aliam mulierem Leuitæ,& vt illas acciperẽt dimisso viro dixit, quòd erat filia sua virgo, ideſt nulli alligata, scilicet ꝙ non erat vxor alicuius,quia si esset vxor,fortè accipere nollent fugiẽtes adulterium cum non fugerẽt vitium Sodomiticum, similiter dixit de alia, quòd concubina Leuitę erat,& non vxor quasi non peccarent contra matrimonium, vel non ita grauiter,sicut cognoscẽdo vxorẽ alicuius. Secundo fuit ad aliqualiter excusandum, vel euitãdũ infamiam Leuitæ dicendo,ꝙ erat cõcubina,sic enim fuit de Dauid,vt iam dictum est, nam fuerunt mulieres eius cognitæ per Absalonem vocatę vxores, sed postea fuerunt vocatę concubinæ, vt alleuiaretur infamia Dauid.

Opin. aliquorum.

Obiectio tollitur.

Quod vero postea mulier Leuitæ fuerit vocata vxor,fuit quia locus id exigebat:nam cętera pertinent ad ostensionem iniuriæ factę Leuitæ occidendo mulierem suam libidine, erat tamen valde maior iniuria si esset vxor quam si esset concubina, ideo debuit vocari vxor,& ita dicitur Iudic.19.ca.reuersusque in domum suam arripuit gladium, & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes concidens: erat enim istud ad significandum toti Israel magnam iniuriam sibi factam,& tamen maior erat in vxore, ideo dixit, quòd concidit cadauer vxoris.Et postea etiam in narratione, quam fecit Leuita coram toto Israel congregato in Masphat,dixit, veni in Gabaa Beniamin, cum vxore mea. Et postea ait circundederunt domum me volentes occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, tandem mortua est. Et ita generaliter dicendum est,ꝙ quandocunque ea-dem mulier in scriptura vocatur vxor, & concubina, est verè vxor accepta per affectum coniugalem,& tamen non habet totum ius,aut honorem, ꝙ vxor absolutè dicta habere potest,& vocatur alicubi vxor alicubi concubina,quia locus,& res,de qua agitur,nomina ista diuersa exigunt.

An rex possit licitè accipere filias subditorum in focarias, panificas, & vnguentarias suas. Et quid hic intelligatur proprie per focarias.

Quæst. CCXXXV.

NVNC autem ex prędictis clarius patet solutio eius,quod petebatur supra quæst.24. scilicet an liceret regibus accipere concubinas. Et dicendum, quòd aut accipitur concubina pro illa, quę ad solum concubitum accipitur,& nullo affectu coniugali, sed fornicario retinetur,tales vocamus nunc concubinas. Aut pro illa,quę affectu coniugali accipitur:ideo tamen omnes conditiones habet,quas lex requirit ad hoc,ꝙ vxor dicatur, & ideo lex illam nominat concubinam.34.dist.c.omnibus.§.concubina. Accipiendo primo modo,dicendum ꝙ nunquam fuit licitum regibus, aut aliis hominibus habere concubinas, quia illud est fornicari, & omnis fornicatio est contra legem naturę, sed solus concubitus cõiugalis est licitus,vt Christus dixit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est in corde suo.Matth.5.cap. & istud declarat Ambrosius lib.de Patriarchis,& habetur 32.quæst.4.omnis męchia, vbi vult, ꝙ omnis actus carnalis est prohibitus a Deo per illud præceptum:Non męchaberis,prętер copulam viri,& vxoris.s.omnis illicitus, atque illorum membrorũ legitimus vsus nomine męchię prohibitus dẽt intelligi.Accipiendo secundo mõ dicendum,ꝙ hr̃e cõcubinam fuit,& est semper licitum, quia illa concubina est vxor,sed licitũ est hr̃e vxorem, ergo & licebit hr̃e concubinam,sed tpe veteris testamenti, & prius licebat hr̃e multas concubinas, quia licebat habere simul plures vxores. Nũc vero post Christi prędicationem vnam tantum vxorem licet habere, ideo & vnicam concubinam.s.ꝙ sit vnica mulier, siue illa sit vxor, siue concubina.34.dist.c.is qui,& ca.christiano. Et isto modo maxime potest accipi illa litera.s.filias vestras faciet sibi focarias.i.concubinas, & dicuntur focariæ a foco,quia ad eundem focum.i.in eadem domo habitant. Et non dixit Deus filias vestras accipiet in vxores,sed in focarias, ideſt concubinas, quia promptius erat accipi in concubinas, nam istud dicebatur in iugum,& pęnam totius populi,sicut cętera, quę hic ponuntur, quę ad totum populum Israel extenduntur, & tamen rex non acciperet vxores de toto pp̃lo, sed aliq̃,vel aliquas de excellẽtissimis, secus de cõcubinã in ꝙcubinam poterat accipi quęcunque mulier ancilla,q̃ liberta,& ingenua obscuro loco nata, & inhonestæ vitæ,& de adulterio dãnata,vt patet.ff.de concubin.l.1.& l.in concubinatu: sic ẽt tpe Iudęorum fiebat,nam Abraham accepit Agar ancillam in ꝙcubinam.Gen.16.& 25.c. Sic ergo rex acciperet de popŭlo Israel concubinas, de quocunque statu quantumcunque obscuro,cum istę licet verę essent vxores, nõ eleuarentur ad honorem earum, q̃ erant verę vxores, & solum vocabant vxores:nã illę erant reginę,ꝙcubinę autem nullum talem hẽbant honorem, sic patet ff.li.3.c.11.s.fuerũtque Salomoni vxores, quasi Reginę septingẽtę,& ꝙcubinæ trecẽtę,& ita vxores vocatę fuerunt

fuerunt reginæ, concubinę autem solum vocatæ sunt concubinę, quasi nullum alium honorem hẽrent,sic patet Cant.6.c.vbi de vxoribus,& cõcubinis Salomonis agitur.s.sexaginta sunt reginę, & octoginta concubinę,vxores vocantur reginæ, & concubinę nullũ nomen honoris appositũ habent, tales igitur acciperent reges de toto populo, in quo fortè Israelitę grauarentur.Si autem aliquis vellet dicere,ꝙ reges accipiebant illas in focarias.i.concubinas, quæ sunt fornicariæ, quemadmodum apud nos dicuntur concubinæ. Dicetur ꝙ peccarent,& tamen promptius est, vt dicam, eos habituros concubinas in modo, in quo non peccarent,quam in modo,in quo peccarent,& sic essent concubinę acceptę per affectum coniugalem,vnde & essent coniuges,& non peccarent habendo eas.

Focaria quid significet. Quæst. CCXXXVI.

OMNIA supra posita introducta sunt supra de concubinis, & vxoribus, quia istud nomen focaria apud Latinos est equiuocum significans eam, q̃ aliquid facit ad focũ, & concubinam,vnum.n.signat ex natura noīs, alterum vero ex cõsuetudine:nam signat eam, quę ad focum aliquid operatur,vt deriuatur ex foco, signat aũt concubinam ex consuetudine.s. quia concubinæ cohabitant illis viris,quorum sunt concubinę, & quia cohabitantes manent intra eandem domum, & ad eundẽ focum consueuimus concubinas vocare focarias. Similis modus locutionis est apud Arist.li.1.Poli.cap.1. vbi eos,qui sunt in eadem œconomia.i. domestica cõmunione, vocat sm diuersos auctores homosipios, & homocapnios, homosipii dicũtur.i.vnius cibi.s.quia eodem, & vno prouisionem habent in cibis: homocapnios eos vocat. i. vnius fumi.s.quia ad vnũ fumũ stant,vnitas aũt fumi est ex vnitate ignis, & sic qui in eadem domo sunt,possunt noīari ab eodẽ igne, & ita possent dici confocarii, & ex hoc concubina focaria dr̃. Sed accipiendo proprie focaria est,quę ad focũ aliquid facit,cuius instr̃m est focus,& quia oẽs cibi confecti parantur ad ignem, mulieres illę vocabũtur focarię,quę cibos parant,& isto mõ dẽt hic accipi,ꝙ accipiet filias vestras focarias.i.paratrices ciborũ cogendo sibi seruire in hoc officio,& non accipitur pro cõcubinis. Et patet hoc primo,quia si de mulieribus ad coitum intelligeretur,vocaret eas litera nostra concubinas,& non focarias, quia concubina est nomen ꝑprium ad hoc cum signet coitum, focaria aũt solũ ꝑ translationem, & est parum vsitatum inter Latinos in significatione hac, nam non inuenimus in tota sacra Scriptura focariam pro concubina, nisi contẽdat quis hic accipi. Secundo,& pręcipuè,quia hoc apparet ex lr̃a hebraica,de qua ista translata est: nam ponit ibi dictio(Tabaoth)vbi nos dicimus focarias, & signi ficat paratrices ciborum, vel iugulatrices animalium ad manducandum,& nullo mõ significat concubinã: nam in hebręo pro concubina dr̃(pilegues) & in plurali pilgasin.i.concubinę,& istud vocabulum hr̃ vbicũque in litera nostra dr̃ concubina. Hic vero,quia ponitur in hebręo (Tabahoth) non transtulit litera nr̃a concubinas, sed focarias, quod potuit dicere apertius iugulatrices animalium,vel paratrices ciborum, quia tamen iugulare animalia magis pertinet ad viros,quã ad fęminas dixit eas ciborum paratrices, quod fœminarum propriũ est, & tn̄ quia oīs cibus ad ignẽ parat, vocauit eas focarias,quod est breuius dictũ,& hoc cõsuetudo Latini sermonis hẽt. Tertio patet,quia non poneretur conuenienter ibi focaria pro concubina, quia concubina nõ accipit ad ministrandũ, vel seruiẽ-

Alph.Tost.In Primum Regum.

dum,sed solum ad cõmixtionẽ carnalẽ, & tn̄ hic ponuntur solum ea,q̃ pertinent ad seruiendũ:ergo inter ea non ponerentur concubinæ, & sic focaria non erit concubina, nam dr̃ tollet filios vestros, & faciet sibi aratores agrorum,& messores segetum, & fabros armorum,& curruum suorum, filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias,focarias,& panificas: sunt ergo focarię ciborum paratrices. Quarto,quia Deus dixit solum ea, in quibus Iudęi se grauari sentirent per regẽ suum,cum dicat, & clamabitis in die illa a facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dn̄s,& tn̄ ꝙ rex acciperet filias Israelitarum in concubinas non grauarentur ipsi, quia concubina apud hebręos vxor erat, licet non gauderet toto honore conq.216.217. iugis,vt supra fuit ostensum, & tamen sumi ad talem statum filias popularium non videbatur grauamen iporum, sed potius ꝙ ipsi gauderent: ergo non poneret hoc Deus inter grauamina, quę facturus erat rex Israelitis,& tamen ponitur,quòd faceret filias eorum focarias,ergo non accipitur pro concubinis, sed ꝑ patricibus ciborum,quod ad focum fit.

Et ideo tunc respondendo ad quęstionem proSolutio ad qõnem. positam dicemus,quòd si focarię accipiantur pro pulmentariis idem iudicium est de panificis focariis, & vnguẽtariis,scilicet,quia aut rex accipit fœminas istas ad famulatum suum nullo dato precio, aut data rationabili mercede, si autem nullum detur vel minus quam debet iniustum est,nec hoc licet regibus, & fęminæ non obligantur ad ista seruitia. Si autem dato precio ęquali hoc fiat,aut volentibus istis fœminis,& parentibus earum,aut eis inuitis. Si primo modo iniustum nullum est. Si secundo modo est illicitum,qa isti famulatus pertinent solum ad regem inquantum est persona priuata,ideo non tenetur aliquis de subditis, potissimè cum ista non pertineant ad necessitatẽ regis, sed ad voluptates: litera autem ista intelligitur, ꝙ violenter,& nullo dato precio filię Israelitarũ subijcerentur in famulatum regis in panificas, vnguentarias,& focarias.

Agros quoque vestros,& vineas, & oliueta optima tollet,& dabit seruis suis. Sed & segetes vestras,& vinearum redditus addecimabit,vt det Eunuchis,& famulis suis. Seruos etiam vestros,& ancillas,& iuuenes optimos,& asinos auferet,& ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit,vosque eritis ei serui. Et clamabitis in die illa a facie regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos dominus in die illa, quia petistis vobis regem. Noluit autem populus audire vocem Samuelis,sed dixerunt. Nequaquam:rex enim erit super nos,& erimus nos quoque sicut omnes gentes,& iudicabit nos rex noster,& egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus domini. Dixit autem dn̄s ad Samuelem:Audi vocem eorum,& constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat vnusquisque in ciuitatem suam. Infra10.c.

Universidad de Deusto

Reges pñt imponere subditis tributa moderata pro eorum sustẽtatione cũ consensu subditorum.

Agrosque vestros, & vineas, & olieta optima tollet. ſ. per tyrannidem, ſicut Achab accepit vineã Nabaoth, & inſuper fecit illum occidi, quia non ſponte dederat, vt patet infra 3. libro, c. 21. iſtud tamen nequaquam licet regibus, quia quamquam tributa moderata ꝑ eorum ſuſtentatione, tamen conſenſu ſubditorum, illis imponere liceat: accipere tamen aliquid de poſſeſſionibus ſubditorum non licet, ſi fiat ſine cauſa. Etiam ſi ſit aliqua cauſa calumnioſa, vt ſi rex impoſuit aliquã legem iniuſtam, vel fallacem continentem magnam pœnam, in quam faciliter poſſint incidere ſubditi ſui, & ipſe exigat ab eis pœnam: hoc enim illicitum valde eſt, ac ſi eſſet præda publica. De hoc dicitur Iſa. ca. 10. Vę qui condunt leges iniquas, & ſcribentes iniuſtitiã ſcripſerunt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent. Nequaquam ergo licet potiſſime, quia hic dicitur, quòd rex acciperet iſta pro ſeruis ſuis: Deus tamen vetuerat accipere aliquid reges de poſſeſſionibus ſubditorum ad dandum ſeruis ſuis, vt patet Ezechie. 46. ca. ſ. & non accipiet princeps de hęreditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum, ſed de poſſeſſione ſua hęreditatem dabit filiis ſuis, vt nõ diſpergatur populus vnuſquiſque a poſſeſſione ſua.

Et dabit ſeruis ſuis. ſ. accipiet iſta olieta, & vineas, vt ſeruos ſuos. ſ. illos, qui ſibi aſsiſtunt, ditet de poſſeſſionibus ſubditorum.

Sed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit. Ideſt tollet decimam de omnibus fructibus veſtris, & redditibus, tam de agris, quam de vineis. Iſtud aũt ptinet ad genus impoſitionis. ſ. ꝙ imponerent reges ſubditis ſuis, vt quilibet daret illis decimam partem fructuum ſuorum quolibet anno.

An ſit licita regibus, & dominis impoſitio regalis de exigendo a ſubditis decimam partem fructuum. Et an peccent imponentes, & an aliquando inuent ſe præſcriptione. Qũ. CCXXXVII.

QVAERET aliquis an talis impoſitio licita ſit, & an illi, qui eam exigunt peccent. Reſpondendum eſt, ꝙ regibus, & aliis dominis nihil licet imponere ſubditis ſuis ſine manifeſta neceſsitate: eſt. n. rex perſona publica principalius intendens vtilitatem populi, quam ſuam, ſi verè rex eſt, ideo populus debet ei prouidere de omnibus neceſſariis ſecundum ſtatum, & honorem regalem, & hoc quidem non abſolute, ſed in cõparatione ad ſubditos. ſ. ꝙ regi magno, qui habet multos ſubditos, & diuites abundantius debet prouideri, quam regi habẽti paruam poteſtatem, ad hoc autem debent fieri rationabiles impoſitiones in regno, quæ pertineant ad iura regis, ſupra hæc autem non licet regi imponere quicquam nec grauare, aut inducere ſubditos, vt conſentiant impoſitioni, niſi aliqua manifeſta neceſsitas euenerit, vt bellorum, vel ſimilis: tunc enim debet taxari per ſubditos, quantum rationabile eſt ſuperaddi in impoſitiõibus regis, & illa quidem exiget rex quãdiu fuerit in neceſsitate illa conſtitutus. Cum verò ceſſauerit cauſa non licet ſibi exigere, niſi fortè ſubditi nouum conſenſum adhiberent, & purè ſpõtaneũ: alias autem tam ipſe rex, qui primo hęc recepit, quam ſucceſſores eius illicitè agunt, quamquam magis illicitè ille, qui incepit iſta exigere, quam ſucceſſores ei⁹. Impoſitio autem decimæ eſt nimis magna, & non licet aliquid tale conſtitui ad ſolas neceſsitates regis regulariter: ſi tamen interdum euenerint aliquę neceſsitates magnæ, & rationabiles, liceret regi decimam imponere conſentientibus ſubditis pro tempore illo, quo in neceſsitate eſt: poſtea autem non licet. Et dico, ꝙ iſta neceſsitas duraret per multa tempora. ſ. vt plures, quam quadraginta, vel quinquaginta annos, & poſtea ceſſaret, ſucceſſores primi regis non poterunt ſe iuſte tueri exigendo talem penſionem, quoniam præſcriptio nihil iuuaret, quia præſcriptio introducta eſt propter negligentiam hominum deſidioſorum, q̃ res ſuas perdi ſinebãt, & permiſſum eſt, vt ꝙ vnus deſineret poſsidere, alius ſi poſsideret per longum tempus, ſuũ efficeret, ſic patet extra de præſcri. c. vigilanti. hic autem rex non poſsidet hoc ius, quod eſt exigere decimam a ſubditis propter aliquam deſidiam ſubditorum, per quam mereantur perdere res ſuas, qa gratuito poſsidet. ſ. quia ipſi ſponte tribuunt ei illud pro tempore neceſsitatis, & igitur ſi duraret iſtud per annos mille, nunquam præſcriberet aliquis de ſucceſſoribus talia iura, & quandiu conſtaret, quòd impoſitę fuerant tales penſiones propter neceſsitatem regum priorum, ſucceſſores iniuſtè exigerent illas. Quamq̃ in hoc differt, quia aut quando populus ab initio permiſit ſuper ſe fieri hanc impoſitionem, permiſit ſimiliter, aut cum prefinitione temporis, vel neceſsitatis. Si enim primo modo. ſ. ꝙ ſubditi videntes tũc neceſsitatem regis propter illam permiſerunt ſibi imponi decimam, & alias nequaquam permiſiſſent, tamẽ nõ dixerunt, ꝙ permittebant ſolum pro tẽpore, quo duraret illa neceſsitas, ſed ſimpliciter conceſſerunt, non eſt nimis iniqua iſta exactio, licet poſtea ſucceſſores eam exigant, ſi tñ ceſſante neceſsitate ſubditi reclamarent non exigi illam impoſitionẽ, teneretur rex ceſſare ab exigendo cum ſciret, ꝙ iſtud tributum cõceſſum fuerat ſolum propter neceſsitatem, ideo illa ceſſante non iuſtè hoc ſibi vendicaret. Si autem impoſitio facta eſt cum limitatione certi temporis, aut fuit iſta limitatio certorum annorum, aut pro tẽpore toto, quo neceſsitas illa duraret. Si primo modo adueniente illo tempore, non poterit rex vlterius exigere illam impoſitionem, etiam ſi tunc duraret maxima neceſsitas, niſi ſubditi hoc nouiter facerent. Si ſecundo modo. ſ. ꝙ conceſſum eſt ei hoc pro toto illo tempore, quo maneret iſta neceſsitas non poterit exigere finita iſta neceſsitate, etiã ſi inſurgeret alia immediate, & grauior, quia iam finitum erat tempus conceſſionis, non poterat amplius exigere, niſi nouiter concederetur ei pro illa ſuperueniente neceſsitate. In iſtis ergo vltimis caſibus manifeſtum eſt, ꝙ nõ poterit exigere rex impoſitionem decimę, vel aliquis de ſucceſſoribus eius, & ſi exigat nimis peccat, & tenetur ad reſtitutionem.

Apparet igitur, ꝙ impoſitio decimę regibus eſſet regulariter illicita, niſi propter aliquam magnam neceſsitatem. Potiſsime, quia iniuſtũ eſt, ꝙ equalia ſine iura hominis, & Dei, ſed Deus nobis decimam impoſuit: ergo regi illicitũ erit imponere, niſi ex cauſa dicta. *Vt det Eunuchis, & famulis ſuis.* i. accipiet iſtos redditus decimarũ rex a vobis, vt inde ſufficiat ſeruis ſuis. Vocantur autem hic Eunuchi milites ſpeciales regi aſsiſtentes, quos ipſe nimis diligit, quamquam Eunuchi aliquando vocantur viri caſtrati, ſic habetur Matth. 19. Iſta tamen caſtratio aliquando eſt in membris, aliquando in corde, vt ibidem dicitur. ſ. Beati, qui ſe eunuchizauerunt propter regnum cęlorum, & ſic viri excellentes in virtutibus, qui amputauerunt a ſe omnia deſideria paſsionalia vocantur Eunuchi, hic autẽ non accipiuntur Eunuchi aliquo iſtorum duorũ modorum, ſed pro militibus nimis regi adhærentibus, quia cum rex ſpecialiter eos diligat faciet magnas impoſitiones ſuper ſubditos propter illos, ſic vocant ſeptem Eunuchi Eſther. capitul. primo, de quibus dicitur, quòd erant ſemper in conſpectu regis miniſtrã-

tes,

tes, vel quòd videbant ſemper faciem regis,

Seruos etiã veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, et aſinas auferet, & ponet in opere ſuo. Iſtud eſt aliud genus grauaminis, quia ſupra dicebatur, quòd rex aliquando tolleret ſimpliciter res ſubditorum, vt daret ſeruis ſuis: nũc dicitur quomodò tolleret interdũ illas ad vſum cogendo, vt ſeruirent ſibi, & dicitur, quòd ſeruos, & ancillas poneret rex in opere ſuo, ideſt faceret, quòd opera ſua, ſcilicet tam agreſtia, quam domeſtica fierẽt per ſeruos, & ancillas Iudæorum nullo dato precio per hoc: dicitur etiam de iuuenibus optimis, ideſt de robuſtiſſimis: illos enim potius rex eligeret, vt vacarent in operibus ſuis: dicitur etiam, quòd aſinas auferet ad ſignandum omne genus pecoris, & iumenti ad laborem proficientis, quoniã iſta acciperet rex a ſubditis cogendo illos, vt ipſi aliquando ſeruiant in operibus regis, ſcilicet in ędificatione magnarum domorum, vel in agricultura regis, & alijs operibus illius.

Greges quoque veſtros addecimabit. Ideſt tollet decimã ſingulis annis de cunctis gregibus veſtris, ſcilicet tam de gregibus, quam de armentis. Iſtud autem ſicut cętera præcedentia non eſt de iure regis, ſed eſt ſenſus, ꝙ rex vſurparet ſibi iſta, nam ſicut decima omnium rerũ imponere non licebat regi vniuerſaliter, ita nec addecimare greges, ſed iſtud ponitur hic ad ſignandũ, quid reges facturi eſſent, & non quid facere poſſent: nec tamen omnes reges Iſraelitarum hoc fecerunt, quoniã multi eorum fuerunt boni, qui non grauauerunt populum magnis tributis: immo non legitur de eis an quiſquam illorum tam grauia tributa populo vnquã impoſuerit, licet cõſtet Salomonem multum grauaſſe Iſraelitas tributis, ita vt ipſi afflicti dicerent filio eius Roboam: Minue aliquid de iugo grauiſſimo, ꝙ impoſuit nobis pater tuus, & ſeruiemus tibi infra 3. li. cap. 12. *Voſque eritis ei ſerui.* Ideſt ita affliget vos ſicut ſeruos. Non eſt autem ſenſus, quòd aliquis de regibus Iſrael poſſet omnes Iſraelitas facere ſeruos accipiendo propriè ſeruos, quia non poſſet eos vendere, & accipere omnia, quę ipſi poſſidebant, vel reducere eos in talem famulatum, in quali ſunt ſerui, ſed eſt ſenſus, quòd ita durè vos affliget, quaſi ſi eſſetis ſerui illius, & non ſubditi: nam cum domini recipiunt a ſubditis ea, quę rationabiliter ſuſcipere debent, ſubditi ſunt ſolũ ſubditi. Cum autem grauant eos maioribus impoſitionibus reducuntur ad quẽdam modum ſeruitutis, & principatus degenerat in tyrannidem.

Et clamabitis in illa die a facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis. Ideſt tantum vos affliget rex, quòd clamabitis a facie eius, ſcilicet non potentes ſuſtinere ſeruitutẽ, quam vobis imponet. *Et non exaudiet vos dominus in die illa.* Ideſt quamquam clametis ad Deum, vt auferat vobis regiam ſeruitutem non exaudiet auferendo illam. Cum enim Iſraelitę viderent ſe nimis preſſos a rege, clamabant, quòd Deus auferret eis regem, & traderet alterum genus principatus, ſed Deus non exaudiebat, & ipſi non poterant deponere regem, qm̃ nimis erant confortati reges ſuper illos. Eueniebat ergo Iudęis, vt a regibus, a quibus ſe putabant ſaluãdos ab hoſtibus, lacerarentur magis quam ab hoſtibus, ſic enim refert Aeſopus de columbis, & accipitre: nam dum eſſent liberę, & miluus aliqualiter eas infeſtaret, petierunt ſibi in regem accipitrem contra miluum, ſed ipſe miluum depellens in immenſum pluſquam miluus eis nocebat: ſic enim ait.

Accipitrem milui pulſurum bella columbæ
Accipiunt regem rex magis hoſte nocet

Clamabant igitur Iſraelitę interdum magis a facie regum ſuorum, quam alias clamauerant a facie hoſtili. *Quia petiſtis vobis regem.* Ideſt quamquam ſitis in mala aduerſitate, Deus non exaudiet vos liberans a gra-

A uamine regis veſtri, quia vos petiuiſtis illum, ſi autem vobis non petentibus Deus illum propter peccata veſtra impoſuiſſet, ſicut alia mala infligere ſolet, liberaret vos cum peteretis: nunc tamen non liberabit, quia vos ipſi voluiſtis. *Noluit autẽ populus audire vocẽ Samuelis.* Ideſt quamquam admoniſſet Samuel Iſraelitas, ne acciperent regem prędicẽdo eis mala, quę futura erãt noluerunt aduertere, ſed exiſtimauerunt bonum ſibi eſſe, quòd haberent regem: dicit enim Ioſephus, 6. Antiquitatum increpans in hoc Iudęos, quòd erat populus in hac prouidentia futurarum rerum valde fatuus, & difficilis, vt conſilium, quòd ſemel in mẽte collocauerat expelleret: nam neque audiẽtes talia ſunt cõuerſi, nec eiſdem ſermonibus eos Propheta perterruit, ſed magis vehementer inſtabant, & regem ſibi ordinari nimie poſtulabant, nec cogitandum de uenturo eſſe cenſebant, ſed fore neceſſarium ſecum pro afflictione inimicorum habere pugnaturum regem, quando nulla vicinarum prouinciarum in tali cõuerſatione, & ſine rege conſiſteret. Dicitur autem, quòd noluerunt audire verba Samuel, ideſt non obedierũt. q.d. Samuel volebat, quòd non eligerent regem prędicendo eis omnia mala, & quia his non obſtantibus voluerunt ſemper habere regem, dicitur quòd non audiuerũt vocem eius. *Sed dixerunt, nequaquam: rex enim erit ſuper nos.* Ideſt nullo modo fiet iſtud, quod dicis, ſcilicet quòd propter iura regis nos dicamus aliàs deſinamus eligere regem, ſed rex erit ſuper nos, quomodocunque hoc accidat: de hoc autem, quòd dixerũt, nequaquam, quaſi animo valde obſtinato redarguit eos Samuel bis ex parte Dei, vt patet j. cap. 10. ſcilicet. Vos aũt hodie proieciſtis dominum Deum veſtrum, qui ſolus ſaluabit vos de vniuerſis malis, & tribulationibus veſtris, & dixiſtis, nequaquam, ſed regem conſtitue nobis. Iterũ etiam infra 12. c. increpat eos dicẽs videntes autem, quòd Naas rex filiorũ Ammon veniſſet aduerſum vos dixiſtis mihi: nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum dominus Deus veſter regnaret in vobis. *Et erimus nos ſicut cæteræ gentes.* Iſta fuit vna cauſa, quare Iſraelitę voluerunt habere regem. Videbant enim omnes gentes habere regem, & iſte principatus erat honorabilis: putabant igitur, quòd dedecus eſſet ipſis priuari regio honore, ſed non erat, quia honorabilius erat eſſe ſine rege, ſi cõmode eſſe poſſent, quia liberiores eſſent, quam habentes regem: arguebant etiam Iudęi ex ſtatu omnium gentium, ſcilicet omnes gentes habent reges, & non eueniunt eis mala: ex hoc ergo habeamus nos ſicut omnes habẽt. q.d. ſi malus principatus eſſet, non accepiſſent eum omnes gentes. *Et iudicabit nos rex noſter.* Ideſt ipſe habebit poteſtatem iudicandi ſuper nos: nam ante hoc principatus iudicatiuus vltimatè erat in illo, qui conſtituebatur iudex ab omnibus Iſraelitis: nunc autem poteſtas hęc transferrẽt ad regem, quia cum ceperũt eſſe reges nunquam fuerunt iudices conſtituti a populo eo modo, quo illi de quibus habetur in libro Iudicum, ſed erant alij iudices minores ſub rege conſtituti per ſingulas vrbes: erat quoque domus iudicij, ſcilicet 70. iudices, qui erãt congregati in vna ciuitate Iſrael, inter quos ſummus ſacerdos erat pręcipuus: rex tamen habebat poteſtatem ſuper omnes iſtos.

Et egredietur ante nos. Scilicet ibit ad bellum coram nobis: nam ſic faciunt reges aliarũ gentium. *Et pugnabit bella noſtra pro nobis.* Ideſt ipſe habebit curã de bellis noſtris, vt ipſe faciat illa, ſcilicet rex erat dominus regni, ideo pertinebat ad eum omne bonum, vel malum regni: ideo ſi hoſtes inſurgerent ipſe haberet curam expellendi eos tanquã ſolicitus pro re ſua: de iudicibus autem non erat ſic, quia cum populus viueret ſine rege, ſi aliqua bella inſurgerẽt, totus populus habebat

bebat curam de his, & tunc eligebant iudicem aliquē, si non habebāt vt pugnaret pro eis. Cum autem regē haberent rex haberet solicitudinem omnium istorū, nec attenderet populus quid super his fieri deberet, sed obediret regi iubenti: visus est eis igitur principatus iste conueniens, vt curam suam imponerent regi. *Et audiuit Samuel omnia verba populi.* Scilicet quomodo semper volebant regem exponētes se ad omnia, quęcunque euenire possent propter regem. *Et locutus est ea in auribus domini.* Scilicet postea apparuit ei Deus, & Samuel retulit ei, quę populus dixerat: non quidem tanquam Deus illa nesciret, sed quia volebat Samuel a Deo habere responsum super his proposuit ei ea, q̄ populus locutus fuerat.

Quomodo Samuel locutus fuit hic Deo. Et qui sunt modi quibus loquebantur homines Deo. Quæst. CCXXXVIII.

QVAERET aliquis quomodo Samuel locutus fuit hic ad Deum. Aliquis forte respōdebit, quòd factum est aliquo de quatuor modis, qui declarati sunt Nume. c. 12. apparente aliquo Angelo in corpore formato de aere, vel facta aliqua voce nullo apparente corpore, vel immutando phantasiam Prophetę in somnijs, vel eleuando intellectum illius in vigilia. Sed hoc non stat, quia isti modi sunt, quibus Deus loquitur Prophetis. Alius aūt modus est, quo Prophetę loquuntur Deo. Nā in prędictis modis Deus pręueniebat Propheram in loquēdo illi, hic autem Propheta pręuenit Deum, & Deus respondet ad verba illius. Ad hoc autem dicēdum, q̄ erant duo modi, quibus Propheta poterat pręuenire loquendo Deum, & interrogando eum. Primus erat introeundo in sancta sanctorum, & quęrendo coram propitiatorio: sic enim faciebat Moyses, qui quando vellet aliquid quęrere, ingrediebatur sancta sanctorū, & audiebat vocem loquentis ad se de medio duorū Cherubin, vt patet Nume. c. 7. Alio modo poterat inquiri aliq̄d a Deo in rationali, & Ephod, scilicet quòd indueretur sacerdos illo ornamento, & inquireret a Deo, & tunc Deus respondebat: sic patet infra 23. ca. quando Dauid iussit, vt Abiathar sacerdos applicaret Ephod, & quęreret an tradendus esset a viris Ceilę in manum Saulis, & respondit Deus, quòd sic. Sic etiam patet 30. capi. vbi applicito Ephod consuluit Dauid dominum dicens persequar latrunculos hos, an nō, & comprehendam eos? dixitque ei Deus persequere, absque dubio. n. comprehēdes eos, & excuries prędā.

Quib⁹ modis loquebantur hoīnes Deo.

Nunc autē dubium manet, an aliquis de his duobus modis conueniret Samuel. Respondendum est, q̄ regulariter nullus conueniebat. Nā introire in sancta sanctorum ad consulendum dominum nulli conueniebat, nisi summo sacerdoti. In Moyse autē fuit speciale aliquid, qa ipse fuit legislator, & doctor Hebręorum: Samuel autē non erat summus sacerdos: immo neque de sacerdotibus, sed de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralipo. c. 6. ideo non conueniebat ei, quòd ingrederetur in sancta sanctorū: immo dato, quòd esset sacerdos magnus non posset ingredi ad consulēdum dominum quandocūque vellet, sed solum in die propitiationis, vt patet Leui. 16. c. & ad Hebrę. 9. tunc aūt non erat talis festiuitas, & dato, quòd esset illa non celebrabatur in loco, in quo erat Samuel, scilicet in Ramatha, sed in loco sanctuarij. Aliquis tamen posset adhuc dicere, quòd licet non esset Samuel summus sacerdos, posset tamen, quandocunque vellet, introire in sancta sanctorum nulla facta cęremonia, sicut erat de Moyse, quia alia specialia concessa fuerunt Samueli, scilicet quòd posset offerre sacrificium, cum non esset sacerdos. Sed adhuc hoc dato non stat, quia tēpore illo nō erat sancta sanctorum habens arcā intra se ad hoc, quòd aliquis posset intrare illuc ad cōsulendum dominum. Nam cum Moyses inquirebat oraculum dicitur, quòd ingrediebatur in sancta sanctorum post velum, & audiebat vocem de medio Cherubin: hic autem non erat sic, quoniam non erat arca in sanctuario, sed in Cariathiarim erat custodita in domo Aminadab, vt patet precedenti c. templum autē alibi erat, scilicet in vrbe Nobe, ideo non poterat tunc aliquis ingredi coram arca, vt ibi reciperet responsum, sed adhuc aliquis fortè dicet, quòd in domo Aminadab, vbi erat arca reposita poterant audire diuina respōsa, quod quidem non videtur rationabiliter dictū: tamen etiam hoc concesso non potuit inquirere Samuel a Deo ista, quę habentur hic apparendo coram arca, quia ipse nō erat in vrbe illa, in qua erat arca: erat quippe arca in Cariathiarim, Samuel autē erat in Ramatha: nam ad ipsum conuenerunt principes Israelitarum, & seniores in Ramatha, vt patet supra in litera, & non recesserunt ab eo quousque dedit illis respōsum, quod habetur infra, scilicet quòd irent in terram suam, & ipse prouideret: ergo etiam Samuel non recessit de vrbe Ramatha ad consulendum dominū super hoc, sed ibi respondit, ergo non fuit ista locutio coram arca. Secundus modus inquirendi a Deo erat per vestes pontificales, de quo etiam dicendum est, quòd regulariter nō conueniebat Samueli, eo quòd ipse erat Leuita, & indui vestibus illis pertinebat ad summum sacerdotem. Ad hoc tamē diceretur, quòd potuit hoc sibi conuenire ex dispensatione, sicut conueniebant quędam alia opera sacerdotalia, sed adhuc respondendum, quòd non inquisiuit dominum applicito superhumerali, & rationali, quia ista erant ornamenta pontificis, & manebant in sanctuario; non erat autem Samuel nunc in loco sanctuarij, quia erat in Ramatha, vt patet supra in litera, vbi non erat sanctuarium, ideo non posset habere vestes illas ad inquirēdum dominū. Sed dicendum, quòd Samuel orauit dominum, vt appareret ei, & responderet ad ea, quæ inquirebat, & tunc Deus apparuit, & Samuel locutus est ea, quę populus dixerat, & Deus respondit, quod habetur hic: sic etiam patet de Ieremia cum occulto Godolia, quęsierunt ab eo principes Israel, vt oraret ad dominum, & responderet, an manere deberent Israelitę in terra sua, vel ire ad aliam, & Ieremias orauit dominum 10. diebus: quibus completis locutus est Deus ad Ieremiam, vt patet Iere. c. 42. Sic etiam fiebat ad Danielem: ipse enim in ieiunio, & oratione iacuit coram domino per multos dies, vt monstraretur sibi aliquid de statu populi sui, & tūc venit ad eū Gabriel & indicauit ei ea, quę petierat, vt patet Daniel cap. sic quoque apparet fuisse factum in Samuele: ipse orauit ad dominū, & Deus locutus est: sic patet supra & orauit Samuel ad dominum, & tunc sequitur dixitque dominus ad Samuelem, scilicet tunc respōdit ei ad ea, quę volebat: hic autem non dicitur, quòd orauerit, tamē intelligendum est, quòd postquam populus dixit ei ista, quę habentur hic ipse orauit dominū vt responderet illi, & tunc Deus locutus est ea, quę habentur hic. *Audi vocem eorum.* Ideſt consentias voluntati ipsorū. *Et constitue super eos regem.* Ideſt dic, quòd vis constituere regem, quamquam immediate non constituas, sed expectabis tempus, quando ego tibi dabo monstrauero. *Et ait Samuel ad viros Israel.* Scilicet illum monstrauero. *Et ait Samuel ad viros Israel.* Scilicet ad illos seniores, qui conuenerant ad ipsum in vrbe Ramatha, & erant ibi spectantes, vt daretur illis rex.

Vadat vnusquisque in ciuitatem suam. Ideſt non maneatis hic amplius expectantes regem, quia ego constituam vobis regem, sed non possum immediate constituere quousque Deus mihi reuelet, quem constituam: vos autem

autem nō est tandiu opportunum hic manere spectātes, sed vadant singuli in ciuitates suas, & cum fuerit expediens, ego faciam vos omnes congregari ad accipiendum regem vestrum.

Quomodo possit stare, quod habetur Gene. c. 49. quòd non auferetur regnum de tribu Iuda quousque veniat Messias, & hic factus est rex de tribu Beniamin. Quæst. II.

CAP. IX.

ERAT vir de Beniamin nomine Cis filius Abiel filij Seor, filij Bechor filij Sareth, filij Aphia: filij viri Iemini fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & nō erat vir de filijs Israel melior illo. Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.

Et erat vir. Pertranſito in superioribus de politia Hebręorum regulata sub iudicibus. Hic agitur de eadem regulata sub regibus, & diuiditur in duo. Quia primo agitur de regno Saulis velociter labente. Secūdo de regno Dauid per multa sęcula permanente infra c. 16. Prima in tres partes, quia primo describitur Saulis regis institutio. secūdo institui transgressio: tertiò transgressoris reprobatio. Secūda infra c. 13. Tertia infra 15. ibi. *Et factum est verbum domini.* Prima adhuc in tres, quia primò describit Saulis electio: secundo electionis confirmatio, tertio populi increpatio. secunda infra c. 11. tertia infra c. 12. Prima in duas, quia primò describitur electio Saulis secreta, secūdo publicatio omnibus cognita circa medium decimi c. scilicet. *Et vocauit Samuel populum.* Prima adhuc in duas, quia primò ponitur Saulis electio, secundo ipsius vnctio infra c. 10. Prima diuiditur in tres, quia primò describitur Saulis habilitas, secundo a Samuele cognoscitur, tertiò ab eodem honorificè suscipitur. Secūda ibi. *Perierant autem.* Tertia ibi. *Assumens itaque.*

An inter prædicta, & sequentia sit ordo rectus, & magna tempora fluxerunt. Quæst. I.

CIRCA primum sicut in cęteris de continuatione huius ad precedētia, an sit ordo rectus aliquis dubitare posset, & dato, quòd sic, an inter hęc, quę habentur hic, & precedentia magna tempora fluxerint.

Respondendum est quantum ad primum, quòd hic est ordo continuatus: nam supra dicebatur, quomodo seniores Israel petierūt regem a Samuele: hic autem agitur, quomodo fuerit rex datus: an verò inter hęc multum tempus interciderit. Dicendū quòd non, quia cum Deus promisisset dare Israelitis regem satis breuiter dedit, & quamquam non dedit immediatè, vt petierunt seniores, sed postea quoniam non erat rex eligēdus in ipso loco, in quo tūc erat Samuel; scilicet in Ramatha, sed in Maspha, vt patet infra c. 10. & ob hoc remisit Samuel singulos Israelitarum in vrbes suas, tamen paucis interiectis diebus reuelauit Deus Samueli quem electurus esset super populum, & tunc ipse conuocauit omnes Israelitas in Maspha, vt patet in sequenti c. *Et erat vir de Beniamin.* Ideſt de stirpe Beniamin, scilicet erat iste vir famosus, & cognitus apud omnes, & filius suus adhuc erat melior, vt patet infra, ideo Saul conueniens fuit ad regnum, tam ex dispositione sua, quam patris sui. Dicitur autē de stirpe Beniamin, quia de ista primo fecit Deus reges in in Israel, & fuerūt duo reges, Saul, & filius eius Isboseth: postea aūt de tribu Iuda fuerūt oēs alij reges.

QVAERET aliquis circa hoc, cum Gene. 49. cap. prophetauerit Iacob de regno in tribu Iuda, scilicet Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Et post hoc dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fęmore eius, &c. quomodo igitur Deus fecit regē de stirpe Beniamin? Aliquis respōdebit, quòd ista nullo modo sibi aduersantur: quoniā dato, quòd de tribu Iuda essent reges, tamen poterunt esse aliqui de alijs tribubus, scilicet de Beniamin, sic enim fuit ante hoc vnus rex de Manasse, scilicet Abimelech filius Gedeonis, vt patet Iudi. c. 9. Manasse tamen erat tribus ipsius Abimelech, & Gedeonis patris sui, vt patet Iudi. cap. 6. Ad hoc aliquis dicet, quòd non est simile, quia Abimelech de tribu Manasse non regnauit per electionem Dei, nec per voluntatem populi, sed per tyrannidem: nec etiā regnauit super totum Israel, vt patet Iudi. c. 9. ideo regnum suum non erat permansurum, nec transiuit ad aliquem de posteris: regnum tamen Saulis permansurum erat in ęternum, si non peccasset Saul, vt patet infra c. 13. scilicet stulte egisti, nec custodisti mandata Dei, quod si non feciſſes, iam nunc prępara sset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam vltra regnum tuum cōsurget. ergo si iste non peccasset videtur, quòd non fuisset prophetia de regno tribus Iudę. Aliquis respondebit, quòd etiam si maneret regnum in stirpe Beniamin in ęternum, poterant esse reges de stirpe Iuda, & compleretur prophetia: nam sic fuit postea: quoniam nō solum fuerūt reges de tribu Iuda, sed simul erant reges de tribu Ephraim: solum enim mansit regnum integrum in Dauid, & filio suo Salomone: postea autem tempore Roboam diuisum est, & erant simul reges de tribu Iuda, & de tribu Ephraim, & semp hoc durauit quousque decem tribus Israel, super quas regnabat tribus Ephraim translatę sunt in terram Medorum, & Persarum, vt patet ex processu tertij, & quarti libri, ita igit potuisset esse de tribu Iuda, & Beniamin, quòd simul essent reges de vtraque, & manerēt vtrique in ęternū.

Respondendum est hoc non stare, quoniam Saul fuit factus rex super totum Israel, & sic Deus promiserat, quòd manerent filij eius in ęternum si non peccasset Saul, quod patet infra 13. scilicet, quod si non feciſſes, iam nunc prępara sset dominus regnum tuū Israel in sempiternum, sed nō possunt esse duo reges insolidum eiusdem regni. Vel si vnus est rex insolidū non potest alius esse rex saltem pro aliqua particula, ideo si mansisset regnum Saulis ipso non peccante impossibile fuisset, quòd essent aliqui reges de tribu Iuda: de regibus autem Iuda, & Ephraim secus fuit, quia illud factum est per diuisionem regni. Dicēdum igitur, quòd prophetia de regno Iudę complēda erat, quia illa nō fuit secundum exigentiam pręsentis status, sed secundum firmam Dei prouidentiam, cū impietione autem illius non stabat id, quod dictum est ad Saulem, scilicet quòd regnum eius esset sempiternum, illud tamen verum erat, & Deus sic facere intēdebat, scilicet quòd si non peccauisset Saul maneret regnum in ęternum super totum Israel, quia tamen sciebat, quòd Saul peccaturus esset, & ob hoc perditurus regnum, quod postea firmius transiturum erat ad tribum Iuda, stabat prophetia de regno Iudę cum institutione regum de tribu Beniamin. *Nomine Cis.* i. pater Saulis vocabatur Cis. In Hebręo autē vocatur.

Quis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quis, sed litera nostra non potest in sono correspondere quantum ad omnia idiomati Hebræorum, vt declaratum est super prologum Galeatũ huius libri in principio eius, & ob hoc necesse est, vt in plurimum nomina Hebræorum in Latinum translata corrumpi a proprietate hebraica. *Filius Abiel, filij Seor.* Hic ponitur cognatio patris Saul, & describitur per aliquos, panos, scilicet per quatuor, vel quinque: de quibus hic.

Quare prosapia Saulis numeratur hic per multos proauos. Et quare scriptura scribens alicuius stirpem interdum ponit multos proauos, & interdum pauços.
Quæst. III.

QVAERET aliquis quare progenies Saul numeratur hic per plures proauos, & tamen non enarrantur omnes vsque ad caput ipsius tribus, vel familię, scilicet vsque ad Beniamin: nam vel deberet solum computari progenies alicuius nominando patrem solum, vel deberent nominari omnes intermedij vsque ad caput tribus: hic tamen neutrum fit. Aliquis respõdebit, quòd hic describitur progenies Saulis vsque ad caput tribus, scilicet vsque ad Beniamin, quia dicitur in fine filij Abia, filij viri Iemini, sed iste vir dicitur esse Beniamin, vt multi volunt. Dicendum est, quòd hoc non est satis solidum, & tamen si hoc detur oportet dicere, quòd hic fit enumeratio generationum multis omissis, ꝙ patet, quia a patre Saulis vsque ab Beniamin, qui fuit principium tribus plures generationes transierunt, q̃ habeantur hic: nam hic solum ponuntur sex generationes, & tamen vsque ad Beniamin necesse erat esse multas, quoniam fluxerũt a principio vitę eius vsque ad tempus istud plures, quam septingenti anni, in quibus necesse erat elabi plures, quam 10. generationes; potissime cum non computetur generatio vna tota vita vnius hominis tunc coincideret generatio patris cum generatione filij, & interdum cum generatione nepotis, & pronepotis: cum contingat eos simul viuere, sed computatur generatio vna a principio vitę hominis vsquequo filium gignit, & sic multę generationes cito transeunt: fuissent ergo necessario plures generationes inter patrem Saulis, & Beniamin, quam istę, quę ponuntur hic, sed hoc non est inconueniens. Nam sic interdum accidit in scriptura, scilicet quòd enarretur generatio alicuius, & multis interiectis veniatur ad principium ipsius lineę: sic patet in genealogia saluatoris, secũdũ quòd scribit eam Matthęus: nam subticentur ibi tres reges Iuda, qui continui fuerunt, subticentur etiam vt aliqui volunt aliquę generationes inter Salmonem, & Booz. Similiter etiam in libris veteris testamenti aliquando fit sic, quòd subticeantur aliquę generationes mediç. sic patet Esther c. 2. vbi ponitur generatio Mardochei, scilicet quòd fuit filius Iair Semei, filij Cis de stirpe Iemini: tamen manifestum est, quòd inter eum, & Cis fuerũt plures generationes, quoniam fuit Mardochęus tempore captiuitatis Babylonicę, vt patet prealle. c. tamen Cis fuit pater Saul, & stirps Iemini fuit multum ante: ibi tamen solum ponuntur duę, vel tres generationes intermediç inter patrem Saulis, & Beniamin non essẽt hoc inconueniens. Dicendum tamen conuenientius dato, quòd non fuerit Beniamin iste, qui ponitur hic extremus, quòd hic computatur linea Saulis per aliquas generationes mędias, & tamen non peruenitur vsque ad principium tribus: sic enim fit interdum in scriptura. Pro quo sciendum, quòd scriptura interdũ discurrere vult per generationem vsque ad principũ tribus, vel familię: sic autem est in sacerdotibus, & Leuitis interdum, vt patet 1. Paralipo. c. 6. & in alijs locis eiusdem libri. Nam ibi vult scriptura declarare, quòd ad illos pertinet officium sacerdotale: hoc autem nõ posset eis conuenire, nisi probaretur, quòd erant de stirpe sacerdotali, ideo oportebat deduci eorum progeniem vsque ad principium tribus, vel familię, quòd apparet 1. Esdrę c. 9. & 10. vbi excluduntur ab officio sacerdotali illi, qui erant inter sacerdotes, tamen non poterant probare, an essent de genere sacerdotali. In istis ergo conueniens est, quòd scriptura enarret lineã aliquorum vsque ad principium tribuum, & hoc maxime fit in 1. libro Parali. fit etiam hoc ibi quantum ad alias tribus, quę non pertinebant ad sacerdotium, quia scriptura enarrabat ibi generationes plurium virorum, & quia volebat monstrare eorum differentes progenies descripsit vsque ad principia tribuum. De hoc hfit multa exempla. 1. Paralipo. a principio vsque ad 9. c. Interdum autem scriptura nihil intendit inducere ex enarratione progeniei alicuius, & tunc non curat enarrare totam lineam alicuius vsque ad principium tribus, vel familię, sed ponuntur aliquę cognationes, scilicet interdum vna, & interdum plures, scilicet quia interdum solum scribitur nomen patris alicuius, & sic est, vt communiter in Prophetis tam maioribus, quam minoribus in principijs librorum suorum: aliquando autem nominantur tres, vel quatuor proaui: sic patet supra c. 1. cum texitur generatio Samuelis: sic etiã patet Sopho. c. 1. Sed vt communiter quando ponuntur tres, vel quatuor proaui, & non peruenitur vsque ad principium illius tribus, fit hoc, quia ille, qui ponitur vltimus, fuit vir valde famosus: sic apparet hic cum describitur generatio vsque ad virum Iemini, eo quòd ille fuit famosus, & hoc in duobus. Primo quia fuit fortis robore, sicut dicitur infra, scilicet filij viri Iemini fortis robore. Secundo quia terra quędam denominata est ab ipso, scilicet terra Iemini, vt patet infra cum dicitur transierunt per terram Iemini, & minime reperierunt: sic quoque fuit enarrando progeniem Samuelis: nam describuntur aliquę generationes, scilicet Samuel filius Elcanã, filij Ieroboam, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph. Et ibi terminat neque peruenitur vsque ad principium tribus, scilicet ad Leui, vel vsque ad principium familię, scilicet ad Caath, qui fuit principium familię, & hoc, qui a Suph fuit quidam vir multum famosus, a quo denominata est quędam terra, vt patet hic, scilicet cum venissent in terram Suph, & non inuenissent, &c. ideo scriptura non enarrauit vlterius lineam, quia per illum virum famosum ita cognosceretur stirps Samuelis, sicut per Leui, qui erat princeps tribus, ideo satis fuit vsque ad hũc enarrari, sic ergo Esther. c. 2. solum enarratur progenies Mardochęi vsque ad virum Iemini.

Filij Bechor. In Hebræo habetur Bechora, eo quòd vt dictum est conditio latinæ linguę non potest proferre sicut profert lingua hebraica. *Filij Sareth.* Istud non habetur in litera hebraica. *Filij Abia.* In Hebræo habetur Apha eo, quòd lingua hebraica multũ differt a nostra in modo proferendi, & literę nõ habent eosdem sonos. *Filij viri Iemini.* Aliqui de nostris errant hic existimantes, quòd Iemini sit hic genitiuus huius nominis geminus, & vocetur geminus ille, qui est duplex vir, vel vt aliqui volunt, qui vtraque manu tanq̃ dextera vtitur, sed falsum est quoniam accipitur hic Iemini in casu recto, qa in Hebræo sic hẽtur. I. Iemini.

An vir Iemini, de quo hic dicitur, sit Beniamin, vel aliquis alius.
Quæst. IIII.

NVNC autem est dubium circa hoc, an iste vir Iemini sit Beniamin, vel sit aliquis alius, quoniã in Hebræo pauca differẽtia est cũ scribitur Beniamin, vel cum scribitur Iemini in loco isto, vt patet cõsideratibus literam hebraicam, & sic plurimi Hebræorũ existimant, quòd hic accipiatur Iemini pro Beniamin, & est aliquid verisimile, eo ꝙ vir iste erat de stirpe Beniamin. Sed dicet aliquis, quòd non stat, quia tunc si Iemini esset hic Beniamin Abia esset aliquis de filijs Beniamin, qui vocat hic filius Iemini, sed falsum est. Nam Beniamin habuit filios decem, Gene. 46. c. nullus tamen eorum vocatur Abia, vt patet hic. Idem patet 1. Paralipo. c. 7. vbi etiam ponuntur filij Beniamin, sed nullus eorum sic vocatur. Aliquis respondebit, ꝙ Abia est filius Beniamin, & tamen vocatur alio nomine in Genesi, quia multotiens idem homo, vel locus habet multa nomina, sicut patet de patre Dauid, qui vocabatur Iesse, vel Isai: sic patet infra 2. li. c. 20. vbi vocatur Isai, & Mat. c. 1. vocatur Iesse: sic etiam rex, qui transtulit Israelitas in terram Medorum vocatur Sal manasar infra 4. lib. c. 17. & tamen aliquando vocatur Assoraddam, vt patet 1. Esdrę ca. 4. Sed ad hoc respõdebitur, ꝙ adhuc non stat: nam inter Beniamin, & patrem Saulis plures fuerũt, quam sex generationes, de quibus hic: cum fluxerint anni ferè septingenti, vt supra dictum est: ergo est iste Iemini alius vir. Ad hoc autẽ iterum potest responderi, ꝙ fuerunt plures, quã septem generationes inter Beniamin, & patrẽ Saulis: tamen hic non exprimũtur omnes illę, sed subticentur quędam: sicut aliquando fit in scriptura, vt supra dictũ est. Sed dicendum est, quòd adhuc nõ stat conueniẽter, quia Iemini non scribitur in Hebræo sicut Beniamin. Item patet hoc fortius, quia cum inquireret Saul asinas patris sui dicitur, quòd transiuit per terram Iemini: si tamen acciperetur Iemini, & Beniamin, & pro eodem intelligeretur, ꝙ transiuit per terram Beniamin. Sed hoc falsum est, quia non significatur hic tota terra Beniamin: nã in illa morabatur pater Saulis, sed significatur aliqua parua terra specialis, quę satis erat coniuncta terrę, in qua habitabat Saul: nam non diceretur conuenienter, quòd trãsiuit per terram Beniamin, cum in ipsa moraretur Saul. Dicendum ergo quòd Iemini erat quidam vir valde famosus de tribu Beniamin, a quo fuit denominata quędam pars terrę Beniamin, & vsque ad istam enarratur linea Saulis, quia iste erat vir famosus, per quem cognosci poterat genus Saulis, sicut denominato ipso Beniamin, qui erat caput tribus. *Fortis robore.* Fortis potest esse in recto, vel in genitiuo: si sit in recto refertur ad patrem Saulis nomine Cis, qa dicitur supra erat vir de Beniamin. Si autem sit in genitiuo refertur ad Iemini. s. ꝙ iste fuit vir fortis robore, & quamquã ex litera nostra non appareat, ad quem debet referri: tamẽ satis apparet ex litera hebraica, ꝙ refertur ad Iemini, scilicet ꝙ ipse esset vir robustus, & ponitur ista additio ad notificandum eum, quia cũ iste esset excellẽter robustus, per esse robustum distinguebatur ab alijs, qa per hoc erat vir famosus, sic etiam in tribu Manasse fuit Galaad, qui fuit vir pugnator, & ob hoc erat famosus, ideo apponitur ei istud ad distinctionem: sic patet Iosue c. 17. s. Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, & ob hoc, ꝙ iste erat excellens vir in robore, fuit quędam terra ab ipso nominata in sorte Beniamin, quę dicitur terra Iemini, de qua infra.

Et erat ei filius vocabulo Saul. Hoc refertur ad Cis, qui erat pater Saul. *Electus, & bonus.* Idest Saul erat inter ceteros viros electus. Ista ponuntur ad designandum, quòd erat vir dignus regno: nam nõ solũ erat bonus, sed etiam electus inter bonos, scilicet melior omnibus, hoc autem nimis conueniens erat ad hoc, quòd esset rex. Sciendum autem, quòd aliqui accipiunt hic Electum, & bonum, prout dicit bonitatem corporis, scilicet quòd erat Saul vir corpore aptus, nec solum hoc, sed etiam erat excellentior, vel electus corpore quantum ad omnes, & satis significatur infra, scilicet quòd ab humero, & sursum eminebat super omnem populum. Sed dicendum, quòd verum est, quòd Saul erat prestantior corpore cęteris Israelitis: tamen hic nõ accipitur bonus, & electus pro bonitate corporis, sed morum: sic patet immediate cum dicitur, quòd non erat vir de filijs Israel melior illo, hoc autem propriè est esse electum, quia nullus illi ęqualis est.

Quo accipitur hic electus, & bonus.

Et non erat vir de filijs Israel melior illo. Idest in toto Israel non erat aliquis vir ita bonus, & acceptus Deo: iustè agitur quantum ad hoc merebatur principatum regalem: nam non solum in monarchijs, vbi omnia committuntur vni, & in alijs politijs merebatur iste accipere principatum, sed etiam in politia aristocratica, quę est secundum virtutem: nam ibi maxime virtuoso traditur maximus principatus, vt patet 3. Politi. & 8. Ethic. Considerandum autem, quòd ista bonitas Saulis maximè erat circa humilitatem, quod erat valde in eo admirabile: nam ipse erat vir in virtutibus excellens, & corporis statura admirabilis, quod solet homines superbos efficere: ipse autem hęc omnia habẽs erat valde humilis, quod patet infra in litera, nam cũ dixisset ei Samuel, quòd optima, quę erant in Israel. s. principatus regalis seruabantur ei, & domui patris sui: respondit nunquid non filius Iemini, ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Apparet etiam hoc, quia quando totus Israel conuenit ad eligendum regem in Masphat, & Samuel prędixisset ei, ꝙ erat futurus rex abscondit se reputans se indignum, vt patet sequenti c. Idem etiam, post quam fuit rex, non deseruit hanc humilitatem, nam sicut prius exercebat agriculturã, ita & postea ipse sequebatur boues venięns de agro, vt patet infra c. 11. Deus quoque testimonium perhibuit, quòd esset humilis, vt patet infra ca. 15. scilicet Nonne cum paruulus esses in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es? erat autẽ ista magna perfectio, scilicet ꝙ esset vere humilis, ideo cum ipse esset perfectè humilis dicebatur de eo, quod non esset melior vir in Israel.

Bonitas Saulis erat in humilitate.

An Samuel esset melior Saule. *Quæst. V.*

QVAERET aliquis an Samuel esset melior illo, cui aliquis respondebit, ꝙ non erat melior, quia hic dicitur, ꝙ nõ erat in Israel melior illo: ideo poterat esse ęqualiter bonus, quia hoc non excluditur ex verbis istis: tamen nõ poterat esse melior. Respondendum est, ꝙ per certitudinem cognoscere non possumus an esset melior Saul, vel Samuel, quia ista nõ potest aliquis mensurari, nisi inquantum scriptura testatur, satis tamẽ videtur dicẽdum, ꝙ Samuel erat melior, q̃ Saul, nam propter Samuelem Deus fecit mirabilia in Israel, vt patet. 5. c. 7. nam eo clamante Deus intonuit super Philisthinos, propter Saul autem nihil fecit. Item quando regnauit Saul, Samuel dirigebat eum in omnibus, vsquequo peccauit, & reprobatus est a Deo, nam tunc fugit ab eo Samuel, vt patet infra 15. c. in his autem temporibus omnia, quę fiebant, magis erant propter Samuelem, quam propter Saul, ideo sanctior ipse erat, potissimè, quia Deus a pueritia reuelauerat se illi, vt patet supra c. 3. & elegerat eum specialiter, nam ipse miraculosè

Responsio auctoris.

Universidad de Deusto Biblioteca

raculosè natus est ex matre sterili supra c.1.sanctior ergo erat, quam Saul. Cum autem dicitur hic, quòd non erat in filijs Israel vir melior illo. Potest respõderi, quòd istę prepositiones vniuersales in scriptura non semper accipiuntur vniuersaliter, sed pro multis, ideo quia rari de Israelitis erant equales Sauli in bonitate, & rarissimi meliores, dicetur, quòd non erat aliquis melior illo: esset tamen Samuel melior ipso. Aliter rñderi potest, & melius, scilicet quòd ista ꝓpositio vniuersalis accipiat proprie, ita quòd inter Israelitas nullus omnino esset melior Saule: Samuel tñ erat melior, eo quòd secũdum regulam iuris persona loquẽs intelligitur excepta, sed Samuel loquebat̃ ista de Saule, ideo exceptus est ipse ab hac locutione, & sic poterat esse melior. Aliter potest intelligi, quòd non erat aliquis vir melior Saule, scilicet de illis, qui erant apti ad regnum: nam scriptura volebat hic significare, ꝙ Saul iuste electus est in regem, & hoc declaratur per bonitatem, quia cum principatus regalis sit maximus debet dari optimo viro, & sic dicitur de Saule, quòd ipse erat optimus, scilicet quia nullus erat melior eo in Israel ad hoc, quòd regnare posset. Si autem esset aliquis de valde senibus, quia nequaquam regnare posset, adhuc non debebat comparari Saul: sic autem erat de Samuele: nam Samuel erat senex, & non erat aptus ad regnum, quod patet, quia ex eo, quòd erat senex dimisit principatum iudicatiuum, quem prius tenuerat instituẽs filios suos iudices, vt patet prędedẽti c. satis ergo rationabile est, quòd non compararetur Samuel ad Saulẽ, eo quòd erat Samuel senex, & ineptus ad regnum, & sic etiam si essent multi alij valde senes inepti ad regnum, dato quòd essent meliores, q̃ Saul, non diceretur, quòd erat aliquis vir ęque bonus in Israel, vt Saul.

Persona loquens intelligitur excepta.

An Dauid fuerit melior Saule. Quæst. VI.

QVAERETVR vlterius an Dauid fuerit melior Saule. Aliquis respondebit, quòd verũ est, quòd fuit Dauid melior tamen nõ erat eo tempore, quo fuit Saul: hic autem fit comparatio ad eos, qui erant tempore Saulis: nam intendebat scriptura dicere, quòd erat Saul in regẽ assumẽdus, eo quòd erat melior omnibus Israelitis: quòd autem post eum alij meliores fuerint, nihil differt, si non esset tunc aliquis, qui melior esset eo, ita vt deberet accipere principatum. Sed adhuc dicetur, quòd Dauid erat tempore Saulis, & erat melior, quod apparet, quia regnante Saule ipse adductus est corã eo, vt psalleret in cithara, quando vexaretur Saul a dęmone, infra c.16. etiam regnãte ipso pugnauit Dauid contra Goliath Gethęum, vt patet. j.17. Respondebit aliquis, ꝙ quando assumptus est Saul in regẽ, Dauid erat iuuenculus: ideo non poterat assumi in regẽ: vnde licet esset melior Saule non vocaretur melior, eo ꝙ non erat melior ad principatum, cum esset valde iuuenis. Sed ad hoc dicendũ est, ꝙ Dauid satis erat iuuenis tempore Saulis, & tamen poterat sumi in regem, quia tunc pugnauit ipse cõtra Goliath Gethęũ, quod significat iam eum esse virum fortem, alioquin non pugnasset contra Gigantem, & non solum tunc erat vir fortis, sed etiam aliquãto tempore ante hoc: nam. j.17.c.cũ vellet pugnare Dauid contra Goliath: dicebat ei Saul non vales resistere Philisthęo isti, nec pugnare aduersus eum, & respondit Dauid pascebat seruus tuus gregẽ patris sui, & veniebat leo, vel vrsus tollebatque arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum: ergo illo tpe erat Dauid vir fortis, & poterat accipi i regẽ. Respondendum est, ꝙ tpe, quo assumptus est Saul in regem Dauid non erat melior illo, nec erat aptus ad accipiendum regnum. istud fm patet, quia quando principatus regalis alicui traditur nõ per successionẽ, sed per electionẽ, ille debet esse vir probus, & discretus atque aliqualiter maturus, Dauid tamen eo tẽpore quo assumptus est Saul in regem, erat solum 10. annorum, ideo non erat aptus ad sumendum regnum. Hoc apparet, quia Dauid quando cępit regnare erat annorum 30. vt patet. j.2.lib.c.5. incępit tamen regnare immediate post mortem Saulis. j.2.lib.c.2. Saul autem regnauit annis 20. vt ait Iosephus 6. Antiquitatũ. Etiam patet hoc, quia Actuũ c.13. dicitur, ꝙ Saul regnauit 40. annis, & in illis quadraginta intelligitur tã regnum Saulis, q̃ principatus Samuelis, vt computant omnes doctores, principatus tamen Samuelis fuit 20. annorum, vt declaratũ fuit. §.7. vbi dicitur. Erat quippe iam annus 20. & immediatè fuit assumptus Saul in regem: ergo manent 20. anni, quibus regnauit Saul: cum incępit regnare Dauid erat annorum 30. j.2.lib. c.5. ergo, quãdo incępit regnare Saul, erat Dauid annorum 10. ablatis 20. annis, quibus regnauit Saul, sed in decimo anno non fit conuenienter electio de aliquo viro ad principatum. Item non erat tunc melior Dauid Saule, quia probitas viri potissimum consistit in regulatione, & moderatione operum per prudẽtiã, sed in 10. anno constitutis hoc non euenit, quia licet interdum aliquod bonum agant, magis agunt ex inclinatione, vel leuitate quadam passionali, q̃ ex prudentia, ideo opera illorum non hñt perfectam rationem boni. Dauid igitur in decimo anno constitutus non poterat dici melior Saule, & sic verum est, ꝙ tempore, quo electus est Saul in regẽ, ipse erat melior, q̃ Dauid. Item non solum erat melior Saul, q̃ Dauid a principio, qñ est electus in regem, sed etiam postea cum regnauisset aliquanto tempore, anteq̃ peccaret propter Amalecitas, & tunc erat Dauid effectus vir nam immediate, vt Saul peccauit, vexatus est a dęmone, & petiuit, vt adduceretur ei aliquis vir benè psallens. j.c.16. & tunc respondit vnus de pueris Saulis: ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientẽ psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum, & hoc dicebatur de Dauid: ergo tunc, q̃ peccauit Saul, erat effectus vir, & tamen pauloante hoc cum nondum peccauisset, Saul erat melior, q̃ Dauid. Sed arguetur, quia dicitur. j.c.15. ꝙ Deus transtulit regnum a Saule, & tradidit proximo suo meliori ipso. Item de Dauid dicit Deus, ꝙ inuenit virum secundum cor suum, vt patet Psalmus 88. &. j.13.c. ergo erat melior, q̃ Saul: de quo non dicitur, quòd erat vir iuxta cor Dei. Respondendum est, ꝙ Dauid erat melior Saule post quã peccauit: Saul tamen antequam peccaret melior erat, quia proximo tñ Dauid. Cùm aũt dicitur tradidit regnũ proximo tuo meliori te non est intelligendum, nisi pro illo tẽpore, in quo ista verba dicerentur. Fuerunt autem ista dicta post peccatum Saulis, vt patet. j.c.15. & tunc verum est, ꝙ Dauid erat melior illo, & etiam quicũque alius. Cùm aũt dicebatur, ꝙ de Dauid dixit Deus, ꝙ inuenerat virum fm cor suum, potest responderi, ꝙ ẽt erat Saul fm cor Dei anteq̃ peccauisset, qa tunc erat vere bonus, & omnes huiusmodi sunt fm cor Dei, qñ in dicta sunt ista de Dauid iam nõ erat fm cor Dei, eo ꝙ iam peccauerat, & in suis iniquitatibus ꝑmanebat. Cũ ẽt peccatis suis postea peccata addiderit toties inuistissime perlequendo Dauid. Aliquis rñdere potest aliter. s. ꝙ Dauid fuit fm cor Dei, & hoc fuit sibi specialiter: Saul aũt non fuit fm cor Dei, qñ licet oẽs boni q̃diu boni sunt Deo placeãt: tñ illi soli propriè dicuntur esse fm cor Dei, qui semper boni sunt, & in bono perseuerant. Quod autem Dauid semper fuerit bonus, & continuè melior: vnde scriptura testatur de ipso, ꝙ Dauid nunquam peccauerit, nisi in occisione Vrię, & in adulterio, cum Bersabee. j.li.3.c.15. Saul autẽ fuit bonus a principio: tamen paruo tempore mansit, postea autem ad iniquitates declinauit, ita vt vexaret eũ spiritus nequam infra cap.16. non ergo fuit secũdum cor Dei. Apparet igitur, ꝙ isto tempore quo Saul electus est in regem, nõ erat aliquis vir in toto Israel melior illo. *Ab humero, & sursum eminebat super omnẽ populũ.* Hic ponitur excellentia Saulis quantum ad corporis staturam: excellebat enim omnes Israelitas corpore, scilicet ab humero sursum: sic patet in electione sua in regem. Nam stetit in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. j.c.10. & tũc dixit Samuel: Certè videtis, quẽ elegit dominus: qm̃ non est ei similis in omni populo, & secũdum, ꝙ erat Saul statura excellens, ita erat viribus robustus: sic patet. j.17.c. vbi dixit Dauid, ꝙ portare arma pertinebat ad Saul, qui erat vir fortis: ipse autem non poterat armatus incedere: sic etiam. j.2.lib.c.1. Cum plangeret Dauid Saulem, & Ionatham, ait: Clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo a sanguine interfectorum ab adipe fortiũ: Saul, & Ionathas aquilis velociores: leonibus fortiores. Erat autem istud nimis admirandũ, & extollendum. s. ꝙ in aliquo viro cõcurrerent ista duo, scilicet esse virtutibus excellentiorem, & corpore prędistantiorem omnibus: talis autem naturaliter aliorum est princeps: nam si propter suam pulchritudinem Priami dictum est de illo, pulchritudo Priami digna est imperio: iustius erat imperio dignus, qui animę ꝓbitate, & corporis excellentia cęteris prestabat. *Perierant autem asinæ.* Hic ponitur secundum. s. cognitio Saulis a Samuele, quę facta est dupliciter. Primo per humanam inquisitionem, secũdo per diuinam reuelationem ibi. *Dominus autem reuelauerat.* Primum aũt fuit, quia perditę erant asinę patris Saulis, & ipse quęrens illas peruenit ad Samuel, & cognitus est, & quia ista fuit occasio immediata cognitionis ponitur hic de perditione asinarum. *Et dixit Cis ad Saul filium suum.* Scilicet iussit ei, ꝙ inquireret asinas. Aliqui autem existimant ex hoc, ꝙ Saul erat nimis iuuenis nondum habens vxorem, sed manens in domo paterna sub patria potestate, quia pater iussit ei inquirere asinas, sed falsum est: erat enim Saul iam vir plurium, q̃ 30. annorũ, & forte 40. quod apparet, quia quando ipse assumptus est in regem habebat filium nomine Ionatham virum fortem, & bellicosum: nam immediatè, vt factus est rex accepit tria millia virorum, & duo millia erãt cum eo in Bethel, & mille cum Ionatha filio suo in Gabaa. j.c.13. Etiã paulo post hoc in primo bello, qđ legitur habuisse cum Philisthinis, Ionathas, & armigere eius soli iuerunt, & percusserunt stationem Philisthinorum. j.c.14. Habebat ergo Saul iam filiũ magnę gratis, quando est factus rex, quia tamen erat vir valde humilis obediebat, sicut paruulus ad omnia, q̃ iubebat pater suus, vnde ipse cum vno de pueris iuit ad quærendum asinas. *Tolle tecum vnum de pueris.* s. de familia paterna: erat n. pater Saul vir dives habens familiam magnam, & de famulis eius tulit vnum Saul: non quidem principaliter ad honorem, sed propter itineris laborem, vt haberet comitem vię. *Et consurgens vade, & quære asinas.* Istę enim secundum Iosephũ perierant de grege patris Saulis, & erant preciosę inter omnes asinas. diligenter ergo fecit illas inquiri. Dicit enim Iosephus 6. Antiquitatum, quòd delectabãtur Iudęi magis in his, quam in aliquo alio iumento, quod fortè erat, quia tunc Israelitę non habebant alia genera iumentorum, scilicet non habebant equos, nec mulos, & ob hoc non legitur, quòd ipsi habuerint currus ante tempora Salomonis, sicut habebant gentes vicinę: habebant enim Philisthęi multos currus, vt patet infra c.13. Cum dicitur, quòd congregauerunt Philisthini 30. millia curruum contra Israel. Currus autem habebat quatuor equos, vt dicitur, & dato, quòd haberet duos magna erat copia equorum. Diligebant igitur Israelitę asinas, quia nulla alia iumẽta habebant, vel rarissima: boues autem non erant iumenta, quamquam adiuuẽt, sed sunt pecora. *Qui cum transissent per montem Ephraim.* Ideſt Saul, & puer eius transierunt per montem Ephraim quęrentes asinas. est autem mons Ephraim ipsa terra Ephraim, quę est montuosa, & communiter vocatur sors illa mons Ephraim, vt patet Iosue c.17. & 20. Principaliter autem vocatur mons Ephraim quędam pars nimis montuosa in sorte Ephraim, per quã transierunt Saul, & puer eius: habitabat enim pater Saul in terra Beniamin: nã ipse erat vir de tribu Beniamin, vt patet s. Saul autem cum quęsiuisset asinas per terram patris sui. s. in sorte Beniamin introiuit ad quęrẽdũ eas in sortẽ Ephraim: sunt autẽ istę terrę cõiunctę. s. Beniamin, & Ephraim, vt colligitur Iosue c.18. & ibi declaratum est: terra aũt Beniamin habet valde modicum de latitudine, vt ait Iosephus 5. Antiquitatum: ideo cum paulisper declinaret Saul ab vrbe sua introiret in terram Ephraim, ꝑ quam asinas quęsiuit, quia poterant illuc declinasse propter vicinitatem regionis. *Et per terram Salisa.* Ista est quędam pars terrę in sorte Ephraim, quam perambulauerunt postquam transierũt montem Ephraim, nam non accipitur hic mons Ephraim pro tota terra Ephraim, sed pro quadam parte, ideo potest distingui contra alias partes sortis Ephraim. *Et non inuenissent transierunt etiam per terram Salim.* Ideſt non inuenerunt in monte Ephraim, & terra Salisa, & licet iam satis declinarent a terra sua, tamen quia exiuerant ad quęrendum nolebant redire vacui, ideo venerunt in terram Salim. Ista secundum aliquos est quędã ciuitas in terra Ephraim apud vrbem Sichen, & pertinet ad prouinciam Sichen, in qua habitauit Iacob, quando venit de Mesopotamia, vt patet Gene.c.33. s. Transiuitque in Salem vrbem Sichimorum, quę est in terra Chanaã. Aliqui autem, & fortè melius volunt, ꝙ Salim sit quidam locus apud Iordanem, nã dicitur de beato Ioanne, ꝙ baptizabat omnes ad se venientes in Iordane, Ioannis c.1. & tamẽ Ioannes erat baptizans in Salim, vt patet Ioan.c.3. s. Erat autem Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim. Ad istam autem terram accessit Saul cum puero suo. *Et non inuenerunt.* Scilicet quia nõ declinauerant asinę ad terram illam, sed prope ab vrbe Saulis, & dum Saul quęreret eas, pater suus inuenit illas in terra sua, vnde quãdo venit Saul ad Samuelem, dixit Samuel, ꝙ iam inuentę erãt asinę, vt patet j. *Sed, & per terram Iemini.* Ideſt Saul, & puer suus inquisiuerũt asinas per terram Iemini, est aũt ista terra q̃dã pars terrę Beniamin, iuerũt. n. Saul, & puer eius de terra sua, quę erat in sorte Beniamin ad terram Ephraim quia terra Ephraim, & Beniamin sunt coniũctę: cum ambulauissent per terram Ephraim, rursus ingrediebantur in terram Beniamin, & iterum redibant ad terram Ephraim, sic enim factum est hic. Nam primo ambulauerunt isti per terram Beniamin, in qua erat habitatio Saul, deinde transierunt in terram Ephraim cum dicatur supra, quòd transierunt per montem Ephraim. Iterum autem redierunt in terram Beniamin, cum dicitur hic, quòd transierunt per terram Iemini, rursus autem venerunt in terram Ephraim, nam venerunt ad ciuitatem, in qua erat Samuel, & illa erat in tribu Ephraim, scilicet Ramatha, vt patet supra capi.1. hoc autem fiebat propter propinquitatem istarum terrarum, & in ambulando hic modicũ morati sunt, s. tribus diebus, sic. n. dixit eis Samuel, vt

patet

Universidad de Deusto
Biblioteca

patet infra, scilicet, & de asinis, quas perdidisti nudiustertius, ne solicitus sis. Erat autē terra ista Iemini quędam portio in sorte Beniamin, quę sic denominata fuerat, quia Iemini fuit vir excellens, & famosus, iō denominata est ab ipso terra: de genere autem huius erat Saul, vt patet supra, etiam infra dicitur, nunquid non filius Iemini ego sum. *Cum autem venissent in terram Suph.* Ista terra est in sorte Ephraim: nunc enim cum ambulauissent aliquantulum Saul, & puer eius per terram Beniamin reuersi sunt ad terram Ephraim, eo quòd erant istę terrę cōiunctę. quòd autem terra Suph esset in terra Ephraim patet, quia dicitur hic, ꝙ in terra illa erat ciuitas, in qua erat vir Dei Samuel, & tamen ciuitas illa erat Ramatha, quia ibi habitabat semper Samuel, vt patet supra c.7. & Ramatha erat in sorte Ephraim, vt patet supra c.1. scilicet: Fuit vir vn⁹ de Ramathaim Sophim de monte Ephraim, ergo Ramatha erat in monte Ephraim, de qua erat pater Samuelis Elcana: patet etiam hoc, quia ista terra Suph erat aliqualiter magna cōtinens in se vrbes, & ibi erat vna Ramatha, ideo supra c.1. dicitur, ꝙ erat vir vnus de Ramathaim Sophim, ideſt de Ramatha, quę erat in terra Suph: nec differunt Suph, & Sophim, quoniā litera hebraica in extremitatibus dictionum interdū addit, & interdū minuit: sic patet, quia dicitur supra. c.1. quòd Elcana pater Samuelis erat de Ramathaim, & tamen infra in eodem c. & supra 2. dicitur, quòd erat de vrbe Ramatha: sic variatur Suph, & Sophim, scilicet quòd aliquando vocatur terra Suph, & aliquādo terra Sophim, sed eadem est: fuit autem ista terra nominata a quodā de proauis Samuelis, qui vocatus est Suph: sic patet supra c.1. vbi in progenie Elcanę ponitur Suph: fuit autem iste vir famosus, & denominata fuit ab eo terra, in qua morabatur: nam Samuel, & tota progenies eius morabantur in terra illa, cū dicatur de patre Samuelis, supra c.1. & 2. quòd morabāt in terra Ramatha in vrbe ipsa: Samuel quoque in eadem vrbe habitauit supra c.7. & ibi sepultus est infra 25.c. tota etiam cognatio eius ab antiquo habitauit ibi, & quia Suph fuit de pauis Samuelis, vt patet. s. c. 1. moratus est in terra ipsa, & sic Ramatha, & terra cō iūcta vocata est terra Suph, quia iste erat vir famosus, sic etiam in terra Beniamin a viro, qui appellabatur Iemini vocata fuit quędam terra Iemini, vt patet supra in litera, quia ille erat vir famosus, & pp excellentiam istorū, & claritatem nominis in descriptione linearū progeniei ipsi ponuntur vltimi: quamquam ipsi non sint capita tribuum neque familiarū, vt patet de Suph in progenie Samuelis, & de viro Iemini in progenie Saulis supra in litera. *Et non inuenissent.* Ideſt non inuenerunt asinas in terra Suph, quia non erant ibi, sed iā inuentę fuerāt in terra Beniamin. *Dixit Saul ad puerum suum, qui erat cum eo.* Iste est puer, quem tulit secum Saul iubente patre, scilicet tolle tecum vnum de pueris, vt patet supra. *Veni, & reuertamur.* Scilicet non inquiramus vlterius asinas, sed redeamus in domū patris mei. *Ne forte dimiserit pater meus asinas.* Ideſt ne forte iam non curet de eis: non potest enim accipi dimittere. i. abijcere, quia putabat Saul, ꝙ non habebat illas, sed dimittere, scilicet a corde non curando de eis. *Et solicitus sit pro nobis.* Ideſt forte iam magis tribulabit pater meus pro absentia nostra, quam pro perditione asinarum: sciebat enim Saul se a patre tenerrimè diligi, ideo cum fuisset absens per aliquot dies putaret pr̄, quòd aliquid sinistrum ei accidisset: esſetque pro eo nimis solicitus quousque reuerteretur: voluit ergo cessare ab inquisitione asinarum, ne per longam absentiam patrem affligeret aduersa suspicātē. *Qui ait ei.* Ideſt puer locutus est ad Saulem: ista locutio de eundo in vrbem, in qua erat Samuel fuit a Deo inspirata

Cap. IX.

puero. s. quia ipse mouit puerum Saulis ad hoc, quòd loqueretur ista: nā volebat Deus, ꝙ Samuel cognosceret Saulem, & hoc modo eum cognoscendum tradebat: potissime quia precedenti die Deus apparuerat Samueli dicens hac ipsa hora, quę nūc est cras mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum regem super populum meum: oportebat ergo, ꝙ ad cōpletionem prophetię Deus mitteret Saulem in vrbē Ramatha ad Samuelem, & sic inspirauit puero, vt loqueretur hoc, nam Saul non intendebat illuc ire, cū dixisset veni, & reuerramur. *Ecce vir Dei est in ciuitate hac.* Iste vir Dei erat Samuel, vt patet infra & vocabat vir Dei, quia Deus loquebatur ad ipsum, vel quia ipse aliquid ex parte Dei denūciabat: sic etiam patet. s. c. 2. de illo Propheta, qui Heli sacerdoti domus suę extremam significauit calamitatem, & dicitur venit autē vir Dei ad Heli, sic etiam Heliseus, qui erat Propheta vocabatur vir Dei. j. 4. lib. c. 4. & Angelus ille, qui venit ad matrem Samsonis vocatus est vir Dei, dixit. n. ipsa, venit ad me vir Dei habens vultum Angelicum. Dixit autem puer Saulis est in ciuitate hac. s. in Ramatha, quę erat vrbs Samuelis, in qua semper habitabat supra c.7. & in hac manebat pauloante hoc, cum venerunt ad eum seniores Israel petentes regem, vt patet precedenti c. & dixit in ciuitate hac, quia Saul, & puer eius erant tunc apud vrbem videntes vrbē propę se, quod patet, quia ipsi erant in terra Suph, quę erat quędam parua terra, & in hac erat vrbs Ramatha, in qua habitabat Samuel, vt supra declaratum est, ergo existētes in terra illa essent satis ꝓpinqui vrbi Ramatha, *Vir nobilis.* Vocatur nobilis. i. famosus, sicut ignobiles vocantur incogniti, vel abiecti: erat autem Samuel vir valde famosus propter prophetiam, quia multa mirabilia ex parte Dei prenunciabat, & omnia euenjebāt. vt patet hic. s. omne, quod loquitur absque ambiguitate venit, & ob hoc erat cognitus in toto Israel, vt patet. s. c. 3. s. & cognouit vniuersus Israel a Dan vsque Bersabee, ꝙ fidelis Samuel Propheta esset dñi. Vel vocatur vir nobilis. i. bonus, & honoratus, nam in toto Israel non erat aliquis tam honorabilis, ipse, enim regebat Israel, & ad eū venerūt senes Israel petētes regē. *Omne, quod loquitur absque ambiguitate venit.* In hoc significatur certitudo prophetię, illa enim, quę predicuntur a veris Prophetis inmutabiliter eueniunt, eo ꝙ a Deo illa prenunciantur, qui autē fingunt se Prophetas cū mè inueniuntur mendaces, sic quoque illi, qui conantur per aliquam aliam naturalem artem dicere abscondita, nam, q̄q̄ isti interdum verum dicant, sępius tamen falluntur potissime circa particularia, qui aūt a Deo audit prophetiam, mentiri non potest, quia Deus veritas inmutabilis est.

Quæ prophetæ enunciant an semper eueniant, & de differentia certitudinis in Prophetis, & Astrologis. Quæst. VII.

SED arguetur, quia Prophetę interdum enūciāt aliqua, quę non eueniunt, eo quòd Deus non loquitur illa secundum certam prouidentiam, sed fm statum eorum ad quos prophetia fit, sic patet Iere. c.18. vbi dicit Deus, ꝙ subito loquet de aliquo regno, vel gente, ꝙ eradicabit illam, & destruet, & subito facta parua mutatione, dicet ꝙ illam plantabit, & stare faciet; sic igitur Samuel interdum aliqua talia prophetaret, postea non euenirent, & sic nō veniret omne, ꝙ loquitur. Dixit tamen hic puer Saulis, ꝙ omne, ꝙ loquitur absq; ambiguitate venit. Aliquis respōdebit, quòd omne, quòd loquebatur Samuel recipiebat. s. plurima eorū, quę loquebatur, nā sic in scriptura accipiuntur cōiter propositiones vniuersales non

non, quòd pure vniuersaliter significet, sed pro multis. Istud tamen non stat, quia tunc esset sensus, quòd Samuel, vt in plurimum verum dicebat, & tamen interdum fallebatur: sed hoc nimis absurdum est: istud enim sufficiebat ad hoc, quòd appareret Samuelem non esse prophetam domini, quia ad esse prophetam domini non solum requiritur interdum verum dicere, sed etiam nunquam mentiri: alioquin enim prophetæ Dei nihil amplius haberent a maleficis, qui arte dęmonum multa vera dicunt, sed interdum errāt, propheta autem Dei habet se circa veritatem inquirendam in comparatione ad maleficos, vel astrologos, sicut se habet scientia demonstratiua ad opinionem: scientia enim demonstratiua non solum verum dicit in plurimis, sed etiam impossibile est eam in aliquo errare: opinio autem licet multoties verum dicat, errare potest, & interdum errat: ita autem Propheta Dei, nam sicut scientia demonstratiua procedit ex principijs necessarijs, & quæ sunt simpliciter principia, & ob hoc impossibile est eam errare, ita propheta Dei cognoscit veritatem per altissimam causam, & principium immutabile, scilicet, per lumen propheticum diuinitus infusum: malefici autem, & astrologi iudiciarij procedunt ex quibusdā principijs permutabilibus, ideo sciētia eorum est verabilis in contrarium.

De Samuele autem quantum ad prophetiam, quæ non est per firmam Dei prouidentiam, sed secūdum statum rerum, & non semper euenit.

Dicendum, quòd ipse non consueuerat prophetare in similibus, quia Deus non miserat eum ad aliquem populum, vel gentem, vt aliqua illi per promissionem, aut comminationem prophetaret, sed prophetabat in dubijs, quæ inquirebantur ab ipso, & ista potissime erant circa res præteritas, sicut nunc Saul, & puer eius inquirebant, in talibus autem nunquam est prophetia, nisi secundum firmam veritatem, ideo impossibile est aliquid mutari: prophetia autem, quę est secundum comminationem, vel promissionem in qua contingit fieri mutationem propter mutationem status illorum, quibus aliquid prædicitur, nunquam est de præteritis, sed semper de futuris, ergo Samuel, nunquam posset errare circa istas inquisitiones.

Alio modo potest responderi, quòd Samuel interdum prædicebat aliqua quæ erant secundum comminationem, vel promissionem: & tamen nunquam fallebatur, eo quòd prędicebat illa cum conditione, vel si non prædiceret cum conditione antequam illa mutarentur, prædicebat mutationem illorum propter mutationem status ipsorum, ad quos hęc dicta sunt, & sic nunquam fallebatur: sed adhuc prima responsio est melior.

Nunc ergo eamus illuc. Scilicet ad virum Dei in ciuitatem Ramatha, quæ erat apud ipsos. *Si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus.* i. si velit indicare nobis de eo, quod inquirimus: via enim propter quā aliquis venit non est iter, per quod ambulat: sed id, ꝓp quod ambulat, istud autem erat quantum ad asinas, quia eas inquirebant, ideo volebant, quòd propheta eis indicaret de asinabus. Ponitur autem hic (si forte) quod significat dubium, in quo non importatur dubium, quantum ad id quod propheta diceret, scilicet, an id, qđ diceret esset verū, vel an propheta posset scire, quod ipsi inquirebant: non enim dubitabant, ꝙ si diceret illud esse verum: nam ipsi supra dixerāt, quòd omne quod dicebat vir ille absq; ambiguitate veniebat, vt patet s. etiam non dubitabant, an posset denunciare eis hoc, quoniam maiora horū ipse prędicebat: ideo posset hoc prędicere, sed dubitabant, an forte

vellet hoc dicere, nam existimare poterant, quòd ille vir dedignaretur eis loqui, eo quòd ipsi erant viri abiecti, & non habentes quid offerrent viro, vt patet infra. *Dixit Saul ad puerum suum.* Vidit enim Saul, quòd rectè loquebatur puer, nam in hoc noluit ei aduersari, sed inquisiuit quomodo possent honestè apparere corā illo, cum non haberent quid illi offerrent. *Ecce ibimus quid feremus ad virum Dei.* Ideſt, si vadimus ad illum, qđ poterimus dare illi, quasi dicat, nihil habemus, quod dare possimus, & probat hoc immediate per ea, quæ sequuntur, scilicet, quia nihil habebāt de cibis, nec de pecunijs.

Panis deficit in cistarcijs nostris. Ideſt, non habemus panem in vasis nostris. In Hebręo habetur hic nomen generale, scilicet in vasis: posuit autem Hieronymus cistarcijs: dicitur enim cistarcium de cista, quæ est quoddam vas de vimine complexum ad reponendū panem, & ab aliquibus calathus vocatur. Erat autem istud instrumentum, in quo portabant panem Saul, & puer eius: quilibet enim illorum detulerat secum vnum, in quo vię necessaria duxerant, nunc autem de pane nihil superfuerat, vt dare possent aliquid Samueli: existimabat enim Saul, quòd etiā si haberent duos panes, vel aliquid paruum, quod offerrent Samueli sufficiebat, nam siue hoc daretur in mercedem diuinationis propheticę, siue daretur, tanquam xenium, sicut solet portari viris magnis ab eis, qui apparent coram ipsis, putabant quodcunque satis esse, apud antiquos enim valde parua xenia dabātur etiam magnis viris. Quod patet, quia Samuel erat vir famosissimus, & honorabilis in toto Israel: tamen Saul, & puer eius voluerunt ei offerre in xenium vnum, vel duos panes aut quartam partem stateris.

Cistarcij quid.

Aliquis forte ascribet hoc simplicitati horū, quia nesciebant quid decens esset offerri magno viro: tamen alij viri prudentes maiora munera offerebant. Hoc iñ nō stat, quoniam pater Dauid, qui vir honorabilis valde, & diues erat in tribu sua, cum vellet mittere solenne munus regi Sauli recepturo filium eius Dauid in armigerum suum, misit ei asinum panibus onustum, & lagenam vini, & vnum hędum de capris, vt patet infra decimosexto cap. Istud tamen mittebatur ad regem, tanquam aliquid valde magnum, ergo munera illius temporis aliquid valde paruum erant.

Parua munera olim dabantur.

Et sportulam non habemus. In Hebręo dicitur non habemus xenium, vel munus, & pertinet hoc ad pecuniam, scilicet nō habemus aliquam pecuniam, quam ei offeramus, illud idem significat sportula, nam sportulę secundum iura antiqua dicebantur esse illa munera, quæ dabantur iudici a litigatoribus, vt iudicaret: sic colligitur extra de vita, & honestate clericorū, cap. cum ab omni. Tractum fuit autem istud nomen sportularum a quodam vase de herbis contexto, vel de viminibus, in quo fructus ferunt, vel aliquid aliud, & quia in talibus munera antiquitus ferri solebant, inoleuit, vt ipsa quoque munera etiam si pecunię sint sportulę appellentur. Dicebat autem hic Saul, quòd non habebant sportulam, ideſt pecunias. *Neque quicquam aliud.* Ideſt nihil habemus, quod honestè offerri possit, ideo non possumus coram eo decenter apparere.

Sportulæ quid appellantur in iure.

Rursumque puer respondit Sauli. Vidit enim puer, ꝙ loquebatur rationabiliter Saul: ideo inquisiuit, an aliquid haberent, & sequitur quomodo inuenit quādam partem pecuniæ.

Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti. Puer enim immediate, vt Saul locutus est posuit manum ad bursam, an aliquid inueniret, & inuenit quartam partem stateris, quę erat moneta argentea: stater enim idē est siclus: est enim siclus moneta vsitata in

Stater qd.

ter Iudæos, & est argentea: continet autem viginti obolos. Exodi capitulo trigesimo. & Numeri tertio, & decimo octauo capit. omnis autem appreciatio inter Iudæos maxime ad res Sanctuarij, scilicet in his, quæ vouebantur, vel offerebantur, fiebat per siclum: vt patet Leuitici capitulo vltimo, scilicet omnis æstimatio sicli Sanctuarij ponderabitur: erat autem quarta pars stateris, vel sicli moneta parua argentea valēs

Sicli valor. quinque obolos: nam siclus viginti obolos valebat: erat autem ista moneta parui valoris: forte enim non valebat decem albas: quod patet, quia in terra Hebræorum vnus aries valebat rationabiliter duos siclos, scilicet, qui non esset de melioribus, sed de mediocribus: sic patet Leuitici capitulo quinto. vbi dicitur, quòd pro peccato daretur aries, qui emi potest duobus siclis: sed vna quarta sicli est octaua pars duorum siclorum: ergo non valerent duo sicli quadraginta morapetinos, cum daretur vnus aries mediocris pro duobus siclis, & hoc erat in terra illa, quæ fertilis erat in gregibus: paruum ergo munus dare volebant isti prophetæ: sed in hoc sequebantur consuetudinem illius temporis, quę erat in paruis muneribus, vt dictum est.

Et demus eam homini Dei. Idest Samueli prophetæ, qui vocabatur homo Dei, vt dictum est.

Vt indicet nobis viam nostram. Idest, det nobis iudicium de eo, quod inquirimus, scilicet, vbi sunt asinę, quas petimus: putabant enim isti, quòd Samuel reciperet munera, vel mercedem pro prophetia, sed errabant, quia nihil suscipiebat, gratis omnia faciens. Vel forte dicetur, quòd isti non dabant hoc pro mercede, scilicet, quasi Samuel susceperus esset aliquid pro diuinatione, & alias non esset dicturus, sed offerebant ei hoc gratis, quia putabant esse inhonestum apparere coram facie illius nihil tribuentes.

An licitum esset prophetis pro mercede prophetare: Et Apostolis prædicare, & curare morbos precio.

Quæst. VIII.

De aduocatis. QVAERET aliquis, an licitum esset prophetare pro mercede.

Aliquis dicet, quòd sic, nam aduocatis, licet vendere iustum patrocinium, nec solum secundum quantitatem laboris, quem habent in studendo recipiunt: sed magis secundum magnitudinem patrocinii, etiam si ipsi in hoc parum laborent. propheta autem est huiusmodi, quia pertinet ad opus intellectus, sicut causidicare: ergo poterit licite recipere pro diuinatione, sicut causidicus pro patrocinio.

De magistris. Item docere est actus intellectus, sed magistri licitè accipiunt pecunias pro doctrina, ergo prophetę licitè accipiunt pro diuinatione, acciperent autem illicitè magistri si forte promittētes se aliqua magna docturos illa docere nequeant, nec ipsi intelligant, quia tunc cum pecunias receperint pro illis iniustè agunt, & hos increpat Aristoteles Ethicorum, nono capitu. vocans eos sophistas: si tamen doceant, quæ promittunt, iustè pecuniam recipiunt. Sic enim introducit ibi de Protagora exigente, & recipiente pecuniam a discipulis: ita igitur si propheta sit verus, & possit declarare veritatem rei de qua inquiritur, licite recipere poterit pecuniam, si autem fingens se prænunciare nequeat, vel falsum dicat, illicitè agit recipiendo pecuniam.

Item Samuel erat propheta Dei, & vir bonus, & isti volebant ei dare pecuniam pro diuinatione, sed non vellent dare, nisi scirent, quòd ab alijs aliquid recipiebat, ergo Samuel recipiebat aliquid, sed ipse non ageret hoc, si esset illicitum, ergo licitum erat prophetę accipere aliquid pro diuinatione.

In contrarium videtur, quòd non liceat, quoniam id quod Deus reprehendit est illicitum, sed Deus reprehendit nimis prophetas diuinantes pro precio. Nam per Ieremiam ait in magnum vituperium: Prophetæ eorum pro precio diuinabant: ergo valde erat illicitum velle accipere precium pro diuinatione.

Item actus Apostolorum, & prophetarum pertinebat ad idem, quoniam sicut prophetæ prænunciabant ea, quæ a Deo audiebant, ita Apostoli prædicabant Euangelium, quod a Christo Deo susceperant: sic patet Ioann. decimoquinto capitulo. scilicet. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui a patre meo, nota feci vobis: ipse tamen iussit eis, ut sine precio prædicarent, vt patet Matthæi, decimo capitulo. scilicet, euntes prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum, infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia eicite, & sequitur: Gratis accepistis, gratis date, idest non accipietis precium pro illo: ideo nec prophetis licebit accipere precium: ideo minus liceret prophetis quam Apostolis, quia magis laborabant Apostoli prædicando quam prophetę prænunciando.

Item ea, quæ dantur a Deo pure gratuite alicui homini, debent dispensari alijs sine precio: sic patet Matthęi capitulo decimo. scilicet. Gratis accepistis gratis date, ideo pro eo quod purè ex gratia accepistis, nullum precium exigere debetis: sic enim erat de potestate sanandi infirmos, & ejciendi dęmonia, & de scientia verbi Dei, quia ista susceperant Apostoli sine aliquo labore per solam gratuitam collationem spiritus Sancti, ergo debebant dispensare gratis. In prophetis autem idem modus est, quoniam nullo modo prophetia est per ingenium, aut inquisitionem humanam, sed per solam Dei reuelationem, sic patet secunda Petri, capitu. 2. scilicet, hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetię scriptura propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu Sancto inspirati locuti sancti Dei homines. Item recipere aliquid pro diuinatione prophetica est simoniacum, sed simonia est graue peccatum, ergo accipere mercedem pro diuinatione grauissimum est. Antecedens patet, quoniam simonia est, quando recipitur aliquid temporale pro spirituali, & maxime quando petitur, & exigitur: sed prophetia est aliquid spirituale purè, quia a solo Deo est: ergo non licebit pro illa quicquam accipere.

Item si accipere aliquid pro prophetia, licuisset, non fuisset Giezi percussus lepra: fuit tamen percussus: venerat enim Naaman Syrus ad Elisęum, vt curaretur a lepra, qui propheticè dixit: vade lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, cumque esset mundatus obtulit munera Elisæo, quę noluit accepit: Giezi autem iuit post Naaman non videntem Elisæo, & accepit munera, dicens, quòd peteret Elisęus, cui dixit Elisęus lepra Naaman adhęrebit tibi, & semini tuo in sempiternum, & confestim egressus est leprosus, infra quarti libri, capitulo quinto, ergo illicitum erat pro diuinatione accipere pecuniam.

Item si liceret prophetę vendere donum propheticum, scilicet, accipiendo aliquid pro eo, quod propheticè prænunciat, liceret alicui emere illud, quia nihil est, quòd liceat vendi, quòd emi non possit: nam isti duo contractus sunt vnus contractus realiter licet formaliter sint duo: non licet tamen alicui emere id quod est spirituale, scilicet id quod cognoscitur prophetice: ergo non licebit alicui vendere illud, quòd autem nulli liceat emere, hoc patet Actuum. capit. octauo. Cum Simon magus obtulit pecuniam Apostolis, vt darent ei potestatem spiritualem, cui Petrus ait; pecunia tua tecum sit in perditione, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: non est enim tibi pars, nec sors in sermone isto. non licet ergo prophetę petere pecuniam pro diuinatione, nec accipere si pro diuinatione offeratur.

Respondendum ad quæstionem, quòd isti Prophetæ, qui aliquid recipere volunt, aut sunt prophetæ Dei, aut dęmonum: non est autem existimandum, quòd aliquis propriè sit Propheta dæmonum etiam si dæmonia colat, sed vocantur large Prophetæ dæmonum illi, qui a Deo reuelationem nullam recipiunt, sed a dæmonibus instruuntur: vocant tamen se prophetas, & scriptura eos sic vocat, sicut patet de quatuor centum prophetis Baal infra 3. libro, capitulo octauo. etiam eodem libro, capitulo vigesimo secundo. dicitur, quomodo vocati sunt Prophetæ Baal: & postea vocatus est Propheta Dei Michęas: sic etiam dicitur infra quarto libro, capit. tertio. cum dixit Elisæus ad regem Ioram vade ad Prophetas patris tui, & matris tuæ, idest ad prophetas Baal, qui erant prophetæ inter decem tribus Israel.

Si autem de his prophetis dæmonum loquamur. Dicendum, quòd isti non peccant, quia vendunt diuinationem, sed quia consulunt dæmones, & quia dicunt se Prophetas Dei, cum non sint: vendere tamen diuinationem in eis peccatum nullum est, nam non vendunt aliquod donum Dei spirituale, sed ea, quæ a dęmonibus didicerunt: hoc autem non est aliquid non vendibile.

Si autem accipiamus de prophetis Dei, scilicet, qui a Deo reuelationem recipiunt, siue illi boni sint, siue mali, non licet eis quicquam exigere pro diuinatione, quia tunc directe venditur id, quod est purè spirituale, quia ille, qui dat aliquid pro diuinatione, vult scire hoc, quod Deus declarat, & pro illo dat pecuniam, sed illud est pure spirituale, & gratuitum, ergo pro illo non licet dari, nec exigi.

Pro quo considerandum est, quòd illę res licite vendi, vel emi possunt, quarum vsus pecunia est ponderabilis: sicut vsus panis, & vini, domus & equi, & sic de cæteris corporalibus: ideo omnia ista sunt purè venalia: illa autem quorum vsus, vel substantia nullo modo pecunia appreciabilis est, nec est aliquid in rebus humanis cadens sub commutatione, quod illis equiparari possit, non sunt venales.

Sic etiam est de habitibus intellectus: sciētia enim quę est habitus intellectus perficit illum, & non est aliquid in rebus humanis, quod scientiæ equiparari possit, quoniam cum scientia sit perfectio intellectus, & intellectus sit excellentissima particula esse humani, iuxta Aristotel. decimo Ethicorum. & nullia alia res possit perficere ipsum intellectum nisi sciētia, omnes aliæ simul sumptæ non possunt ei æquiparari, nec poterit iuste vendi datis omnibus illis pro ipsa: ideo quandocunque aliquis est sapiens, non potest vendere scientiam: sed si ab eo, qui docetur, pecuniam recipit, hoc non est, quia scientia transfertur in illum, sed quia iste in docendo laborat: vnde propter hoc fit, quòd siquis multos docet, & aliqui eorum nimis proficiant, alij autem quasi nihil, non magis ab his quàm ab illis exigat, dum tamen cum illis equaliter laborauerit, & sic non venditur ibi scire, sed labor, qui precedit ad scire.

In causidicis autem idem est, quoniam ipsi vendunt iustum patrocinium, eo quòd adiuuando clientulos pro defensione iuris eorum studendo laborant: vnde non recipiunt pecuniam propter hoc, quòd ea, quæ intelligunt dicunt, sed quia illa non possunt dicere, nisi laborent: fit autem interdum, vt aliqui aduocati nimis periti paruo cum labore arduas valde causas defendant: alij autem nimis laborantes in paruis patrocinari sufficienter nequeunt: non tamen isti, qui amplius laborant debent abundantiorem mercedem recipere, sed illi, qui in maioribus patrocinantur causis, quia quamquam isti, qui imperiti sunt nunc acrius laborent, illi tamen, qui peritiores sunt ante hoc patrocinium, vt periti efficerentur, durius laborauerint, & quia isti inquirentes viuendi modum voluerunt defendendi causas negocium suscipere, in quo vt periti essent magnam ętatis partem graui cum labore transigerunt, etiam si cum defendunt causas parum, aut nihil laborent, iuste possunt pro patrocinio magnam suscipere mercedem, quia quod nunc laboris non impendunt, ante hoc grauius expenderunt. Apparet igitur, quòd actus intelligendi & habitus, & generaliter omnia, quę ad animam pertinent secundum se iuste vendi non possunt, nisi quatenus ad laborem pertinent, & tunc non ipsa, sed labor venditur.

An liceat aduocatis aduocare pro ꝓtio. Et an qui magis laborat magis teneat recipere.

Ex quo sequitur, quòd si sit aliqua scientia, aut intelligere, quæ nullo cum labore addiscantur, & postea sine labore ministrentur, non licet exigi mercedem, nec recipi pro talibus: quod patet, quia pro his quæ ad intellectum pertinent secundum se merces nulla est, sed pro labore: & tamen hic, tam in administrando quam in acquirendo ex hypotesi labor nullus est, ergo nullo modo venalia sunt. Sic autem est in prophetia: nam intellectio prophetica non est propter ingenium humanum, aut laborem, sed ex diuina inspiratione, secunda Petri capitulo secundo. in ministrando etiam labor nullus est, scilicet, dicendo dominus dixit hoc, vel hoc: ergo Propheta nullam mercedem exigere, aut recipere potest oblatam: quia tunc nihil est ibi, quod venderet, nisi ipsam prophetiam, quę est aliquid intellectuale, & quod amplius est ipsa est donum Dei: si autem esset aliquid pertinens ad intellectum, quòd in acquirendo nullum haberet laborem, in ministrando tamen haberet aliquem laborem, vel occupationem, posset pro hoc aliqua exigi merces; valde parua tamen, & minor, quàm ab alijs communiter exigebatur: verbi gratia, si Deus alicui homini nihil vnquam laboranti infudisset scientiam ciuilem abundantissime, ita quòd sine aliquo labore ipse posset quascunque causas agere: iste in acquirendo nihil laborauit: & tamen si postea patrocinium exhiberet, poterat aliquid exigere, quia licet acquirendo istam scientiam nihil laborauit, tamen agendo causas laborat, & implicat se negocijs pro hoc labore, qui est in administrando scientiam istam, poterit iste exigere pecuniam, & quia iste valde minus laborat quam alij causidici, qui in acquirendo scientiam nimis laborauerant, & postea in aduocando labore non carent, valde nimis exigere debent quam alij: quòd si in equali causa patrocinij equaliter exigere vellet, vel quasi equaliter nimis peccaret, quia iam aliquid venderet vltra laborem.

Si autem aliquid fit, quòd totaliter, tam in acquisitione, quam in administratione laborem nullum habeat, nihil omnino exigi, aut recipi potest pro illo, & de hoc verissime intelligitur, quod habetur Matthę.

Quo intelligitur gratis accepistis gratis date.

cap.10.ſ. Gratis accepiſtis gratis date, ideſt id quod pure ex gratia ſine aliquo labore veſtro, & merito ſuſcepiſtis, gratis date, ſcilicet, nihil omnino pro illo recipientes. Quòd autem intelligatur de his apparet ex verbis Chriſti ibidem, ſcilicet infirmos curate, mortuos ſuſcitate, leproſos mundate, dæmonia eijcite. In acquirendo autem poteſtatem iſtam Apoſtoli nihil laborauerunt, quia dicitur præallegat. cap. & conuocatis 12. diſcipulis ſuis dedit illis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem. In miniſtrando quoque labor nullus erat, quoniam non faciebant aliquas cæremonias, ſed ſolum loquebantur imperantes infirmitatibus, vt patet Actuum cap. 9. de Petro qui ad quendam Paraliticum iacentem ab octo annis in grabato ait: Aenea ſanet te dominus Ieſus Chriſtus ſurge, & ſterne tibi, & continuo ſurrexit. Etiam quædam mulier mortua eſt Thabitha nomine, & Petrus dixit Thabitha ſurge, & immediate aperuit oculos. eodem capitu. Et non ſolum loquentibus Apoſtolis fiebant miracula, ſed interdum eis nihil loquentibus, nec facientibus propter eos miracula fiebãt, vnde in principio Eccleſiæ primitiuæ cum beatus Petrus eſſet Ieroſolymis ponebantur languentes in plateis ſuper lectos, vt tranſeunte Petro vmbra eius obumbraret aliquem eorum, & ſanaretur, & ſic fiebat, vt patet Actuum capitu. quinto. pro his igitur diſcipuli nihil accipere poterant: quia purè ſine labore eorum erant, nec recipere volebant ſi quis offerret. Et ſic quando Simon magus obtulit pecuniam pro ſimili poteſtate, ait Petrus: Pecunia tua tecum ſit in perditionem: Actuum cap. 8. Diuinatio ergo prophetica, quæ purè ex Dei gratia eſt, & cum nullo labore, vendi non poteſt.

Propheta etſi vellet nõ poteſt vendere ꝓphetiam.

Sed adhuc conſiderandum eſt, ꝙ propheta etiam ſi velit non poteſt vendere prophetiam: nam prophetia, vt declaratum eſt latius Numeri cap. duodecimo, & vigeſimoſecundo. non eſt tanquam habitus ſcientificus, qui poſtquam alicui ineſt, ſemper manet in intellectu eius, & poteſt cum voluerit operari per illũ: ſed eſt quoddam lumen infuſum ad tempus per modum actus raptum tranſeuntis, & cum propheta habet illud lumen eleuatur ad intelligẽdum aliqua, quæ nullo modo alias intelligere poſſet. Cum autem tranſierit illud lumen, nihil magis, quam alij homines prophetæ intelligunt, ſed ſolum habent, quòd recordentur eorum, quæ prius viderunt, vel intellexerunt etiam, ſi tunc non maneat ſpiritus Propheticus: alioquin prophetæ non poſſent denunciare populis, ideſt ſcribere ea, quæ eis reuelata ſunt: non eſt ergo in poteſtate Prophetæ diuinare cum voluerit, ſicut eſt in poteſtate habentis habitum ſcientificum intelligere per illum, quando voluerit, niſi organa phantaſtica ſint indiſpoſita. Non poterãt igitur vendere diuinationẽ, quia etiam ſi ipſi conuenirent cum aliquo, quòd diuinarent de re quam ille volebat, forte poſtea Deus nõ declararet eis aliquid eleuando intellectum eorum: & tamen quia Deus multa tolerat per patientiã quandiu hic viuitur, etiam ſciens, quòd aliquis propheta iniquus vult vendere diuinationem, ipſe ei reuelat aliqua propheticè: ſic patet de Balaam qui erat iniquus, & tamen Deus apparebat ei, & cum ipſe deſideraſſet ire in terram Moab ad regem, vt acciperet pecuniam multam pro maledictione Hebræorum, ſicut ipſe pollicitus erat, adhuc in ipſa terra Moab ei Deus apparebat reuelans multa, ſicut apparet Numeri vigeſimoſecundo ca. & vſque ad vigeſimumquintum. & tunc dicendum eſt de his prophetis, quòd ſi ſunt prophetæ Dei, ſiue ſint mali, vt Balaam, & colentes idola, ſiue ſint boni, petendo aliquid pro diuinatione peccant, vel etiam ſi nihil petant, ſi tamen ex hac cauſa, tanquam pro mercede aliquid recipiant peccant: poſſunt tamen prophetæ recipere aliquid ſponte oblatum ab inquirentibus, dum tamen illi non dent ex hac cauſa, & Prophetæ non recipiant, tanquam in mercedem, ſed aliàs tanquam gratis oblatum, & ad ſuſtentationem ſuam: ſic enim communiter conſueuerant omnes Iſraelitæ, cum ibant ad conſulendum Prophetas deferre aliquid eis tanquam ad honorem, quia ſicut Deus dixerat, non apparebis in conſpectu meo vacuus: Exodi vigeſimotertio, & trigeſimoquarto capitulo. etiam coram Prophetis, qui repreſentabant Deum, nolebant apparere vacui, ſed ferebant aliqua munuſcula, & ſic fecerunt Saul, & puer eius. Poſt tempus quoque iſtorum fiebat ſemper ſimiliter in Iſrael: vnde quando Ieroboam rex Iſrael miſit vxorem ſuam ad Ahiam Silonitem, vt conſuleret pro vita filij ſui dominum: iuſſit vt portaret ei munus, dicens: Tolle in manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipſe indicabit tibi quid euenturum ſit huic puero, vt patet infra tertio libro, capitulo decimoquarto. iſta autem munera interdum ſuſcipiebant Prophetæ gratis, & non pro diuinatione. interdum autem ſuſcipere nolebant: ſic patet de Eliſeo, a quo cum ſanatus fuiſſet Naaman Syrus a lepra, obtulit ei munera magna, dicens: obſecro itaque, vt accipias benedictionem a ſeruo tuo: at ille reſpondit; viuit dominus, ante quem ſto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, non acquieuit penitus, vt patet infra quarto libro cap. 5.

Nunc autem per hoc patet ſolutio ad rationes in contrarium.

Ad primam cum dicebatur, quòd ſicut cauſidicus poteſt vendere iuſtum patrocinium, ita Prophetа poteſt vendere diuinationem, cum vtrobique ſit actus intellectus.

Reſpondendum eſt, quòd non eſt ſimile, quoniam cauſidici, quando vendunt iuſtum patrocinium, non vendunt ſcientiam, ſed laborem: Prophetæ autem nihil laborant, tam in acquirendo ſcientiam, quam in miniſtrando eam: ideo ſi aliquid ſuſcipiant pro diuinatione peccant. Cauſidici autem in vtroque laborant, ſcilicet, in acquirendo, & in miniſtrando eam, ideo licet illis exigere, & non prophetis.

Ad ſecundam rationem cum dicebatur de magiſtris, quòd licebat illis exigere pecuniam pro ſcientia: eodem modo reſpondendum eſt, quòd ipſi non exigunt pecuniam pro ſcientia, quę in diſcipulos transfunditur, ſed pro labore, qui ab ipſis in docendo aſſumitur. Et cum confirmatur, quòd illi, qui promittunt aliquid docere, & docent, iuſtè pecuniam recipiunt, qui autem promittunt, & docere nequeunt ſunt ſophiſtę, & vituperantur; ita ergo in Prophetа pro his, quę recipit, vera annunciet non peccabit recipiendo pecuniam: ſecus autem ſi non poſſet.

Dicendum, quòd non eſt ſimile, quia illi magiſtri, qui promittunt aliqua docere, & docent, recipiunt pecuniam iuſtè non tamen pro ſcientia, ſed pro labore: illi autem, qui ſophiſtę ſunt recipiunt iniuſtè pecuniam, non quidem tanquam ſcientiam vendere non poſſint, ſed quia non laborant iuxta ea, quæ dixerunt, vel quia labor eorum inutilis eſt, cum nihil ſciant. Prophetę autem ſi reciperent pecuniam nihil vendere poterant, niſi donum Dei, quia ibi labor nullus

eſt, & hoc eſt illicitum, ergo non poſſunt quicquam ſuſcipere.

Ad tertiam rationem, cum dicitur, quòd Samuel erat vir bonus, & tamen ſuſcipiebat aliquid pro diuinatione, ergo licitum erat.

Dicendum, quòd nihil recipiebat, & quando arguitur, quòd ſi nihil acciperet, iſti nihil obtuliſſẽt, poteſt reſponderi dupliciter: vno modo, quòd Saul, & puer ſuus faciebant hoc ex errore arbitrãtes, quòd Samuel ſuſciperet aliquid in mercedem, nec eſt mirabile, ꝙ iſti ſic opinarentur, quia erant viri ſimplices, & nunquam venerant ad Prophetam.

Alio modo reſponderi poteſt, quòd iſti ſciebant, prophetam nihil recipere ĩ mercedem diuinationis, nec ferebant iſtud tãquam mercedem, ſed vt aliquod munus gratum ei propter honorem, vt ſic honeſtè apparerent coram eo, & iſta reſponſio eſt decentior: ſic enim faciebant alij Iſraelitę cum veniebant ad prophetas conſulendos, vt patet de vxore regis Iſrael infra 3. lib. c. 14. Prima tamen reſponſio magis coaptatur litteræ, quia dicitur hic: Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. Sed quomodocunque dicatur nihil refert.

Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſquiſq; vadens conſulere dominum. Hic interponitur aliquid ad declarationẽ iſtorum, & non ſunt iſta verba pueri Saulis, ſed ſunt ipſius ſcriptoris ad declarandum ea, quę habentur hic: nam dicitur infra, quòd quæſiuerunt iſti, vbi eſt videns, cũ deberent dicere, vbi eſt propheta, & vt detur ratio huius dicti dicitur, ꝙ ille, qui modo vocatur propheta olim vocabatur videns, & omnes euntes ad conſulendum prophetas dicebantur ire ad videntes.

Quis appoſuit iſtam clauſulam. Quæſt. IX.

SEd ſtat dubium de appoſitione huius literæ, quis eam poſuerit.

Dicunt autem quidam, quòd iſtud fuit additum ab Eſdra ſcriptore legis, quando reſtauratum legem combuſtam a Chaldęis, & hoc tenuit Beda. Hebræi autem dicunt, quòd iſtud fuit poſitum a Samuele ſcriptore libri huius, & hoc verum eſt: nihil enim Eſdras, vel aliquis alius auſus fuiſſet apponere libris legis Dei: poſuit autem hoc Samuel quia ante tẽpora ſua vocabantur in Iſrael prophetæ videntes, etiãdum ipſe viueret, manſit magno tempore iſtud vocabulum, & manebat tempore, quo Saul iuit ad eum: vnde dixit: Num eſt hic videns? Tamen iſtud vocabulum abolitum eſt, & incœperunt viri Dei vocari prophetæ, & quia Samuel ſcripſit hoc circa finem vitæ ſuę, iam erat abolitum vocabulum videntis, ideo dixit, quòd olim in Iſrael prophetæ vocabantur videntes quaſi iam iſtud abolitum eſſet.

Venite & eamus ad videntem. Scilicet illi, qui ibant ad conſulendum dominum dicebant eamus ad videntem: non eſt autem intelligendum, quòd quandocunque Iſraelitæ irent ad conſulendum dominum, dicerent eamus ad videntem, ſed quandocunque irent ad conſulendum illum per prophetas.

Pro quo ſciendum, quòd aliquando Deus reſponebat Iſraelitis per inquiſitionem prophetarum nõ facta aliqua alia cęremonia, & iſti vocabantur videntes.

Aliter autem reſpondebat Deus per ſacerdotẽ magnum, ſcilicet in rationali, & Ephod: nam iſtę erãt vestes ſacræ, & intra rationale erat poſita doctrina, & veritas in laminis aureis, quibus cum indueretur ſacerdos conſulebat dominum, de quibus vellet, & ille reſpondebat. Sic patet tempore Dauid: nam Abiathar ſacerdos conſuluit bis Deum pro Dauid applicito Ephod, & accepit reſponſum, vt patet infra 23. & 30. ca. ſic etiam patet de Ioſue, nam cum ipſe factus eſt princeps Iſrael, & non liceret ei ingredi in ſancta Sanctorum ad conſulendum dominum, ſicut licuerat Moyſi, qui fuerat princeps ante eum in principatu populi dedit ei ſummum ſacerdotem, vt patet Numeri capi. 27. ſcilicet pro hoc ſiquid agendum erit Eleazar ſacerdos conſuler dominum: iſti tamen non vocabãtur videntes, quia Deus non reuelabat eis propter ſeipſos, ſed quia erant ſacerdotes, & induti veſtibus illis, per quas Deus promiſerat ſe reuelaturum veritatem cũ ipſe diceret, quòd in rationali ſummi ſacerdotis erat iudicium filiorum Iſrael: Exodi 28. cap. Prophetæ ergo ſoli vocabantur videntes. Et quia Iſraelitę raro inquirebant aliquid per ſummos ſacerdotes, ſed per ꝓphetas, dicitur quòd quando ibant ad conſulendum dominum, dicebant vadamus ad vidẽtem quaſi ſemper irent ad Prophetas.

Qui enim propheta dicitur hodie vocabatur olim videns. Scilicet Iſraelitę ibant ad conſulẽdum dominum per prophetas, & quia prophetæ tunc vocabantur videntes dicebant eamus ad videntem: iſtud autem nomen ex maiori parte abolitum erat, ideo dicitur, quòd ille, qui hodie vocatur propheta olim vocabatur videns. Iuſte autem iſtud nomen prophetis cõueniebat, quoniam ipſi erant videntes, ideſt videbant ea, quæ alij nõ videbant, ſcilicet, quòd Deus reuelabatur eis, & non alijs: ſic ait Hieronymus in Epiſtola ad Paulinum. ca. quinto. ſcilicet. Vnde & prophetæ appellabantur vidẽtes, quia videbant eum, quem ceteri non videbant.

Prophetæ iuſte vocabantur videntes.

Et dixit Saul ad puerum ſuum. Scilicet poſtquam ille inuenit quartam partem ſtateris, quam poterant dare viro Dei approbauit rationem illius.

Optimus ſermo tuus veni, & eamus. Ante hoc non conſentiebat Saul puero ſuo, eo quòd nõ habebant quid darent viro Dei, nunc autem inuento, quòd haberent dixit optimus eſt ſermo tuus, ſcilicet, quòd eamus ad virum Dei, & dicamus uiam noſtrã, atque offeramus quartam partem ſtateris.

Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. Scilicet erant apud ciuitatem Saul, & puer eius, & hoc deliberato introierunt in eam, erat autem iſta ciuitas Ramatha, quia in ea manebat Samuel, vt dictum eſt.

Qui cum aſcenderent cliuum ciuitatis. Cliuum vocatur collis, vel mons: erat enim ciuitas illa in excelſo conſtituta: vnde erat eis aſcenſus ad introeundum in ciuitatem. non erant autem iſti in ciuitate quamquam dicatur, quòd aſcendebant per cliuum ciuitatis, ſed intelligitur quòd aſcendebãt per cliuum, quod erat ante introitum ciuitatis, ſuper quo erat ciuitas poſita, qđ patet infra, ſcilicet ingrediẽtes vrbem, ſtatim inuenietis eum: ergo nondum ingreſſi fuerant.

Inuenerunt puellas ingredientes ad hauriendam aquam. Scilicet, quando Saul, & puer eius aſcendebant per cliuũ ciuitatis inuenerunt puellas: nam puellę deſcendebãt de vrbe, quia vrbs erat ſuper montem, & fluuius ad quem puellę ibant ad hauriendam aquam ad pedem cliui per prata labebatur.

Et dixerunt eis, num hic eſt videns. Ideſt, nunquid in iſta urbe eſt propheta Samuel: quamquam enim in vrbe illa moraretur, tamen dubitabant, an ibi tunc eſſet, propter hoc autem fuerunt interpoſita illa verba, quæ ſupra habentur de vidente, quia iſti dixerunt hic; num hic eſt videns. Et ne aliquis putaret, quòd pro alio, quam pro propheta inquirebant, dictum eſt, ꝙ prophetæ uocabantur olim uidentes.

Quæ reſpondentes dixerunt illis hic eſt. Gratæ enim iſtæ puellæ reſpondebant Sauli, quod patet ex uerbis ipſarum, nam ad plura reſpondebant, quam inquiſiuerat Saul.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit autem Rab. Salom. quòd istę puellę multipli F
cabant verba coram Saule, vt eum morari facerent,
& sic faciarentur pulchritudine illius, delectabantur
enim nimis videndo eum: erat n. pulcher corpore, &
statura procerus, quoniam excedebat ab humero sur-
sum omnes Israelitas, vt patet ſ. in litera, & sequ. c. erat
autem delectatio magna puellis videre talem iuuenē,
quoniam sic fruebantur pulchritudine illius: sic dici-
tur de duobus senibus, qui condemnauerūt Susannā:
Daniel. 13. ſ. Porro Susanna erat delicata nimis, & pul
chra facie, at iniqui illi iusserant, vt discooperiretur:
erat enim cooperta, vt vel sic faciarentur decore eius.

Ecce ante vos est, festinate nunc. Hortabantur puellę,
vt festinaret Saul cum puero suo, quoniam Samuel
erat in principio vrbis, & ascēsurus erat in excelsum, G
si autem festinarēt possent eum inuenire priusquam
ascenderet, & sic factum est, vt patet infra. dixerunt
autem ante vos est, idest, non multum distat a vobis,
scilicet, quia isti erant prope ciuitatem, & Samuel ascē
surus erat de aliquo habitaculo, quod erat apud portā
vrbis.

Hodie enim venit in ciuitatem. Idest venit, vt colloque-
retur cum illis, qui erant in ciuitate, & faceret sacrifi-
cium cum eis: ex hoc autem aliqui putant, quòd ista
nō esset ciuitas Ramatha, in qua morabatur Samuel,
quia dicitur, quòd hodie venit in vrbem, sed non se-
quitur ex hoc, quia poterat esse, quòd per aliquot dies
stetisset extra vrbem, & tūc venisset, quòd autem ista
esset Ramatha, apparet quia in illa erat māsio Samue H
lis, vt patet supra capitu. ſeptimo. puer autem Saulis di
xit: Est in hac vrbe vir Dei nobilis &c. si tamen non es
set ista ciuitas Ramatha, nesciret puer Saulis, an ibi es-
set, quia in nulla alia ciuitate consueuerat morari, nisi
in illa, quamquam aliquando transiret per alias discur-
rendo: nec tamen potest intelligi, quòd puer Saulis
diceret est vir Dei in hac ciuitate, idest nūc ibi est, sed
dixit est, idest consueuit manere, vel habitare, nam si
dixisset est, idest, nunc actualiter est, non quæsiuisset
Saul, & puer eius, an Samuel esset in vrbe dicentes:
Num hic est videns? & tamen quæsiuerunt: ergo in-
telligitur, quòd ibi solebat commorari, & sic intelli-
getur de vrbe Ramatha, quia in illa morabatur, vt pa-
tet supra cap. 7.

Quia sacrificium est hodie populi in excelso. Idest propter I
hoc venit ad vrbem, quia populus facturus erat sacrifi
cium magnum, & non poterant sine ipso comedere
partes hostiarum. Et dicitur sacrificium populi, quia
multi offerebant animalia, quæ illa die immolabātur.
Dicitur autem in excelso, idest in parte celsiori illius
ciuitatis: ibi enim constitutum erat altare.

Fecerat autem istud altare Samuel: nam dicitur de
eo supra capitu. ſeptimo. quòd ædificauit altare in Ra
matha, vbi erat domus sua, & ei namque licebat hoc
facere, & nulli alij Israelitarum, quia ipse erat prophe-
ta domini.

Licitū erat tpe Samue lis ędifica-ri altare v-bicunque.

Dicunt autem Hebręi, & Nicolaus, quòd hoc tem-
pore licebat altaria ædificari vbicunque, & offerri vi-
ctimas, scilicet, postquam arca capta est a Philisthinis K
toto illo tempore, quo māsit vsque ad ędificationem
templi Salomonis. Postquam autem templum con-
structum est, & dum manebat in Silo, non licebat ali-
cui offerre extra Sanctuarium, sed istud non est verū:
non est enim conueniens motiuum eorum, sed quia
dicitur, quòd in hac ciuitate erat altare, & tamen hic
non erat Sanctuarium, nam Samuel illud constr uxit.
Etiam si non esset ibi Sanctuarium, sicut Elias cōstru-
xit altare in monte Carmelo tempore, quo manebat
templum Salomonis, vt patet infra tertio libro, capit.
decimo octauo. si autem alia altaria essent in terra Is-
rael tunc cōstructa, præterquam in vrbe ista illicitum

Tempore Samuelis vsque ad ędificatio-nē templi licuit fieri altaria ubi cunque.

erat: non est tamen mirandum, quin essent plura alia:
sic enim tempore omnium regum Iuda quamquam
aliqui eorum boni essent, sacrificabat populus in mō-
tibus, ibi enim erant altaria constituta, & reges nō au-
ferebant ea, erat tamen valde laudabile illa auferre, sic
patet infra tertio libro, capit. decimoquinto. cum de
rege Asa dicit, quòd fuit valde bonus, & exclusit ido-
la de terra: tamen postea dicitur: Excelsa autem non
abstulit, idest non destruxit altaria, quæ erant in mon-
tibus, quasi dicat, quòd propter hoc nondum acces-
serat ad totalem perfectionem. De rege autem Eze-
chia magnæ laudes ponuntur, quia destruxit altaria,
quæ erant in montibus, vt patet infra quarto libro, ca-
pitulo decimo octauo. scilicet. Ipse dissipauit excelsa,
& contriuit statuas, & succidit lucos. Siquidem vsque
ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum, er-
go illo tempore peccatum erat inter Israelitas immo
lare in excelsis, & tamen erant ibi altaria. Ita igitur tē-
pore Samuelis non est admirandum, quòd essent ali-
qua altaria per vrbes: tamen æqualiter erat illicitum,
sicut quando erat arca in Silo, & tamen posita fuit in
templo Salomonis: nam si Israelitæ non habuissent
aliquem locum, in quo offerrent sacrificia tempore,
quo erat arca separata a Sanctuario, satis erat verisimi
le, quòd liceret eis in multis locis habere altaria, ne
totaliter cessarent a sacrificijs: tamen tempore, quod
fuit inter eductionem de Silo, & positionem in tem-
plo Salomonis, habebant Israelitæ locum immolan-
di, sicut habuerant, quando erat arca in Silo, eo quod
habebant Sanctuarium in vrbe Nobe infra vigesimo
primo capitu. ergo nihil magis tunc erat licitum fieri
altaria per diuersas vrbes, quam postquam constru-
ctum est templum Salomonis: sed postea erat illicitū,
vt probatum est, ergo etiam in tēpore Samuelis, sed
in hac vrbe, in qua nunc erat Samuel non erat illici-
tum, eo quòd ipse construxerat ibi altare. De isto sa-
crificio populi dicunt aliqui, quòd non erat sacrificiū
in quo fuisset facta aliqua immolatio animaliū Deo,
sed solum fuit quoddam prandium solenne, in quo
fuerunt multi inuitati, & occisa sunt animalia multa,
& hoc quia expectabatur aduentus Saulis, sicut infra
patet, & istud potest habere verisimilitudinem, quo-
niam aliquando victimę vocantur ipsa conuiuia, vt pa
tet Gene. 43. capitu. scilicet. Introduc viros domum,
& occide victimas, & instrue conuiuium, quoniam
mecum commesuri sunt meridie.

Alij autem dicunt, quòd non solum erat conuiuiū
populi, sed etiam fuerunt multa animalia immolata
in sacrificium Dei, sed erat ista oblatio de hostijs pacī
ficis, de quibus maior pars cedebat offerentibus, scili-
cet omnes carnes ipsarum hostiarum prēter pectusco
lum, & armum dextrum, vt colligitur Leuitici capi.
tertio, & septimo. & istud est verius, scilicet, quòd es-
set sacrificium domini, & nō solum esset conuiuium.
De carnibus tamen, quæ manebant pro offerentibus
fieret conuiuium, & poterant multi inuitari, non so-
lum ipsi qui offerebant, sed etiam quicunque alij, de
tamen essent mundi, quibus liceret esus rerum sacra-
rum, quod patet Deuteronomij capit. duodecimo. &
decimosexto. vbi Deus iubet, quòd Israelitę in ma-
gnis festiuitatibus, cum offerrēt sacrificia pacifica, vo-
carent ad comedendum secum de sacrificijs illis Le-
uitas, & pauperes, & aduenas pupillos, & viduas, & fi-
lios suos, seruos, & ancillas. ergo sicut omnes isti co-
medebant de sacrificijs, cum tamen nihil obtulissent,
ita poterant comedere omnes alij, quos scriptura nō
repellit propter immunditiam.

Dicitur autem, quòd erat istud sacrificium in excel
so, idest in parte altiori ciuitatis, quod patet quia cum
introierunt Saul, & puer eius in vrbem, inuenerunt

Samue-

Samuelem ex aduerso, qui iam festinabat ascendere A
in excelsum ciuitatis.

Hebręi autem dicunt, quòd hic intelligitur, q̄ sacri
ficium erat populi in altari, eo q̄ ponitur hic nomen
conueniens altari & celsitudini: sed melius est, quòd
accipiatur pro excelso, quàm pro altari. Quod patet,
quia manifestum erat, quòd sacrificium in altari fieri
debebat, ideo nō fecisset scriptura istam additionem,
tam inutilem, ſ. quòd sacrificium fiebat in altari, si au-
tem accipiatur pro excelso est conueniens determina
tio, quia dubium erat, in qua parte vrbis fieret sacrifi-
cium, & dictum est, quòd fiebat in excelso. Item pa-
tet, quia dicitur immediate, ingredientes vrbem inue
nietis eum antequam ascēdat excelsum ad vescēdū:
sed manifestum est, q̄ ipse non ascēdebat ad altare ad B
vescēdum, quia nullus in altari sumebat cibum, ergo
accipitur pro celsitudine vrbis.

Ingredientes vrbem statim inuenietis eum. Istud dicebāt
puellæ ex opinione: sciebant enim, quòd esset ascen-
surus ad comedendum cum populo in excelsum, &
nondum ascenderat, iamque prandij hora aduenerat,
ideo rationabiliter loquebantur, ſ. quòd Samuel im-
mediate ascenderet, & Saul, & puer eius inuenirēt eū
antequam ascenderet, & sic factum est, vt patet infra.

Antequam ascendat excelsum ad vescendum. Scilicet in
excelso factum est sacrificium, & ibi manducaturus
est populus de sanctificatis, ideo Samuel ascendit il-
luc cum eis.

Neque enim comesturus est populus, donec ille veniat. Sci- C
licet totus populus obseruabat eum, quia erat vir pro-
pheta, & honorabilissimus in toto populo, & nullus
ausus fuisset comedere antequam ille venisset, & be-
nedixisset hostiæ. Aliquis autem putabit ex hoc, quòd
Samuel tunc nouiter veniebat ad vrbem, & populus
fecerat sacrificium magnum: non erat tamen come-
sturus quousque veniret Samuel, nam sciebant eum
venturum, ideo præstolabantur ad prandium: sed di-
cendum est, quòd non, sed ipse Samuel steterat ad sa-
crificium, & ipse principaliter fecerat illud, completo
tamen eo antequam esset hora prandij descendit Sa-
muel ad partem inferiorem vrbis, & postea facta ho-
ra prandij regressurus erat in excelsum ad comedēdū
cum inuitatis, apparet hoc quia infra dixit Samuel ad D
cocum da partem, quam dedi tibi, & præcepi, vt repo
neres apud te, & dixit Samuel ad Saulem: Ecce quod
remāsit pone apud te, quia de industria seruatum est
tibi, ergo Samuel fuerat in vrbe antequam fierent sa-
crificia illa, cum ipse fecerit reseruari a principio par-
tes quasdam apud cocum. Item Samuel inuitauerat
omnes istos populares ad conuiuium de carnibus hu
ius sacrificij: ergo non veniebat ipse nunc nouiter ad
vrbem: patet hoc, quia dicitur infra, de industria serua
tum est tibi, quando vocaui populum, scilicet vocaui
inuitatos ad prādium, ergo ipse fuerat ibi, & fecit om
nia hæc.

Quia ipse benedicet hostiæ. Idest propheta veniens ad
conuiuium benedicet: erat autem inter Iudęos ritus E
benedicendi ante cibos, potissime quando sumebant
cibos de rebus sanctificatis: sic enim erat hic: nam par
tes hostiæ pacificæ populus comesturus erat, & hoc li-
cet tera dicit, ſ. ipse benedicet hostię, idest partibus, quæ
cesserunt populo de hostia pacifica, quas nunc come-
sturus est. *Et deinceps comedent.* Quasi dicat, non come-
dent antequam veniat propheta ad benedicendum,
sed postquam benedixerit, comedent. Non est autem
intelligendum, quòd in Israel nullus sedebat ad pran-
dium antequam veniret propheta ad benedicēdum:
quoniam non erat in quolibet loco Israel propheta q̄
benedicere posset. Etiam de locis illis, in quibus Pro-
phetæ essent non est verum, quòd Israelitę non sede-
rent ad prandium antequam propheta benediceret.
Nam in vrbe ista Ramatha plures alij prādebant quā
illi, qui inuitati erant cum Samuele: quoniam isti erāt
solum triginta viri, vt patet infra. Samuel tamen solū
venit ad benedicendum hostias in domo illa, in qua
erant inuitati. Hoc ergo non obseruabatur inter Israe
litas, ſ. quòd non comederent vsquequo Propheta be
nediceret: hoc tamen factum est, & puellę denuncia
uerunt, quòd fiebat propter duo.

Quare nō comede-bant inui-tati a Sa-muele do-nec bene-diceret.

Primo, quia hic populus comesturus erat de partī-
bus sacrificiorum. In sacrificijs autem debēt obserua-
ri plures cæremonię laudis diuinæ, quàm circa alios
cibos, hic autem comedebant Israelitæ de sacrificijs,
quia dicitur ipse benedicet hostiæ: ideo non erant co-
mesturi quousque veniret propheta, qui erat in eadē
vrbe, & benediceret.

Alia ratio, & potissima erat, quia Samuel inuitaue-
rat istos viros, qui comesturi erāt in excelso: nullo mo
do ergo ipsi sederent ad prandium ante Samuelis ad-
uentum: hoc enim erat cōtra bonos mores, ideo po-
pulus, scilicet, omnes illi inuitati expectaturi erant in
excelso quousque ipse veniret. Quod autem omnes il
li inuitati fuissent a Samuele, apparet quia dicitur hic
ipse benedicet hostię, & deinceps comedent qui vo-
cati sunt, & sic innuitur, quòd nulli comesturi erant,
nisi vocati, sed vocati sunt inuitati, ergo omnes inuita
ti fuerāt a Samuele, quoniam nullus alius erat, qui in-
uitasset eos.

Item patet hoc, quia nullus est, qui iubeat de cibis
sic, vel sic disponi apud ministros, nisi dominus cibo-
rum, ſ. Faciens conuiuium. Et tamen ȳ. dicitur, q̄ dixit
Samuel coco da partem, quam dedi tibi, & præcepi,
vt reponeres seorsum apud te. Ipse ergo erat qui fece
rat istud conuiuium, quoniam antequam coquerentur cibi ipse de eis disposuerat, & postquā cocti sunt,
ministrabat cui volebat.

Item patet, quòd ipse inuitauerit omnes istos come
dentes, quia dicitur: ex industria reseruatum est tibi,
quando vocauit populum: ergo ipse Samuel vocaue-
rat, idest inuitauerat.

Item cum Saul venit ad conuiuium dicitur, q̄ Sa-
muel dedit ei, & puero suo locum in capite eorum,
qui vocati fuerant, si tamen fuisset Samuel inuitatus, D
& non inuitans etiam si fuisset vir valde honorabilis,
non determinasset ipse de locis, quia istud pertinet ad
dominum conuiuij, sed ipse disposuit hic de locis dās
Sauli, & puero suo locum priorem: ergo ipse est, qui
inuitauerat cęteros. *Nunc ergo conscendite.* Scilicet per
cliuum ciuitatis, quia antequam venirent ad ciuitatē,
erat cliuum, & per illud ascendebant, in quo puellas
inuenerant euntes ad hauriendum aquam, necdum
tamen conscenderant ciuitatem. *Quia hodie reperietis
eum.* Idest non poteritis declinare, quin reperiatis eum
hodie. In Hebręo dicitur. *Sicut hodie reperietis eum.* Et
idem signat quamquam in modo loquēdi Hebraico
interdum addantur aliqua, quæ non pertinent ad si-
gnificationem, & interdum multa decurtātur: quod-
libet enim idioma suas habet passiones, sicut apparet
in nostro vulgari Hispanico, quamquam illi qui lepi-
de, & perpolite loqui volunt quæque superflua abij-
ciunt: Hebræi tamen dicunt, quòd est sensus, sicut ho
die reperietis eum, idest, sicut est verum, quòd est ista
dies hodierna, ita est verum, quòd inuenietis eum.

Et ascenderant in ciuitatem. Scilicet, quia nondum e-
rant in ea, sed in cliuo eius, in quo inuenerant puel-
las.

Cumque illi ambularent in medio vrbis. i. intra vrbem: nō
enim accipitur hic mediū per ęquidistantiā, vel quasi,
sed per interpositionē, ſ. q̄ oē illud, quod est inter ter-
minos dicatur esse in medio, siue ęqdistet, siue nō: &

Universidad de Deusto
Biblioteca

sic est modus loquendi in scriptura, quia dicitur aliqd esse in medio populi, vel in medio terrę, quando est intra populum, vel intra terram: & est sensus, quòd iã Saul, & puer eius ambulabant in vrbe, & immediate Samuel apparuit eis.

Apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis. Idest cum ipsi ambulauissent aliquantulum de vrbe viderunt Samuelem egredientem obuiam eis, qui ibat in locum inuitatorum. Potest autem hoc intelligi dupliciter.

Vno modo, quòd egrediebatur obuiam illis, ſ. quia Samuel spiritu prophetico cognouerat tempus aduẽtus eorum, & exiuit obuiam eis, huic consonat litera sequens, ſ. dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem, quã veniret Saul dicens: hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum &c. videns igitur Samuel horam iam esse sciens promissa Dei esse vera exiuit obuiam venienti certissimè credens, quòd veniret, & hoc videtur dicere Iosephus 6. Antiquitatum. ſ. porro Samuel in domo sedens tempus, quod ei promissum fuerat expectabat, quo adimpleto descendens ibat ad mensas.

Cap. 4.

Aliter potest ītelligi, quòd Samuel egressus est obuiam Sauli, & puero suo, non quidem sciens, quòd ipsi tunc venirent, nec egrediens ad recipiendum eos, quamquam sciret, quòd eadem die venturi essent cũ Deus hoc prędixisset. Et iste est verior sensus, quod patet, quia dicitur hic egrediens obuiam illis, vt ascenderet in excelsum, quasi dicat, quamquam inerit obuiam eis, non ibat ad recipiendum eos, sed vt ascenderet in excelsum ad cõuiuium, accidit autem quòd inuenisset illos. Item patet, quòd non egrederetur obuiam eis tanquam sciens eos venire, quia dicitur ī qa cũ aspexisset Samuel Saulem dñs ait ei: ecce vir quẽ prædixeram tibi ipse dominabitur populo meo, si tamen nunc Samuel fuisset egressus, sciens quòd veniebat Saul, non oportebat, quòd Deus iterum appareret ei ad denunciandũ quis esset Saul, & tamen apparuit: ergo videtur, quòd non egrediebatur Samuel ad recipiendum Saul.

Vt ascenderet in excelsum. Scilicet, volebat Samuel ascendere in excelsum vbi erat locus prandij, quia iam tempus prandendi aduenerat, & populus expectabat eum.

Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis. Hic consequenter ostendit quomodo Samuel cognouit Saul per diuinam reuelationem non solum quantum ad psonam, sed etiam quantum ad dignitatem, scilicet, qa Deus dixit, quòd ille futurus esset rex, & quia die hac vẽturus erat Saul ad Samuelem, ne Samuel incautus esset nihil de hoc suspicans dominus apparuit ei per vnam diem antequam veniret Saul: dicitur autem hic quòd dominus reuelauerat auriculam Samuelis, ideſt discooperuerat, vel aperuerat. Est autem reuelare aurem alicuius, quando quis loquitur alteri quicquam ad aurem, & ita factum est de Samuele, quia dominus apparuit ei, & reuelauit aduentum Saulis. Similis modus est in alijs locis: sic patet infra capit. 20. Cum dixit Ionathas ad Dauid: Si autẽ perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam, ideſt annunciabo tibi.

Ante vnam diem quam veniret Saul. Ideſt per vnam diẽ ante. Hic debet cõputari dies a momento in momentum, quia dicitur immediate hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum. fecit autẽ hoc Deus per vnam diem ante, licet postea in aduẽtu Saulis iterum hoc reuelaturus esset, vt patet infra, ne esset incautus, & posset parare ea, quæ pertinebant ad honorabilem receptionem Saulis: dicebat enim, vt cum immediate in regem assumendus esset honoraretur nũc cum recipiebatur: vnde ob hoc dicitur, q̃ fecit Samuel istud conuiuium magnum, ſ. vt susciperet honorabiliter venientem Saulem, & poneret in capite inuitatorum, sic vult Iosephus sexto Antiquitatum. dicens: multos enim cum ea die pascere dicebant, & cum his, qui vocati fuerãt eum primum discumbere: Samuel autem propterea multos tunc ad cõuiuium vocauerat: nam dum præcedenti die deprecaretur dominum, vt ei ꝑdiceret quem constitueret regem: indicauerat ea hora altera die missurum se aliquem iuuenem de tribu Beniamin &c. *Dicens hac ipsa, quæ nunc est hora transmittam ad te virum de terra Beniamin.* Poterat enim per hoc cognoscere certissime Samuel, quando vẽturus esset Saul cum determinatio horę ei prẽnũciata fuisset: sic enim aliquando fuit prẽnunciatio in scriptura, vt apparet Gene. 18. capit. cum prędixit Angelus Abrahę, quòd habiturus esset filium, dicens: Reuertens veniã ad tẽ tempore isto, vita comite, & habebit Sara vxor tua filium. Et iterum ibidem iuxta cõdictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite, & habebit filium Sara.

De terra Beniamin. Significauit hic Deus Samueli stirpem regis futuri, & hoc ad distinctam cognitionem eius, qui venturus erat cras, nam poterat esse, quòd eodem tempore, quo Deus prędixit etiam aliquis alius veniret ad Samuelem, & tunc nesciret Samuel, quem eorum assumpturus esset in regem: declarata autem stirpe hoc manifestius erat.

Et vnges eum ducem super populum meum Israel. Fuit. nobis vnctus Saul, scilicet primo in occulto a Samuele, de quo sequenti ca. & quia de hac vnctione nondum constabat alicui, nec quis de populo videret eam, iterum vnctus est in regem de quo infra 10. capi. in fine. Quamquam ibi solum agitur mentio de institutione, de vnctione autem non: sed credendum est, quòd vnctus fuerit cum apud Israelitas nullus constitueretur in regem sine vnctione. Iterum autem renouatũ est regnum in Galgala infra 11. cap. sed an ibi fuerit facta vnctio, non apparet.

An fuerit necessarium Samuelem vngere Saulem manifestè, cum ab eo fuerit vnctus occultè. *Quæst.* X.

QVAERET aliquis, an cum fuerit vnctus in regem Saul a Samuele in abscõdito, necesse erat, vt vngeretur iterum in manifesto coram toto populo, & si non esset necessarium, an esset honestum, vel saltem non esset inhonestum vngi.

Respondendum est, quòd vnctio in regibus fiebat in Israel de oleo Sacro, quo vngebantur pontifices, in pontificibus autem postquam esset expleta consecratio eorum, nunquam iterum vngebantur, potissime si ista vnctio esset, sicut collatio ordinis, quia ordo, qui semel confertur indelebilis est, ideo qualitercunque mutetur persona ad maiorem, vel minorem statum, nunquam iteratur ordo, si igitur vnctio regum fuisset sicut ordo, vel sacramentum quodcunque imprimẽs characterem, nũquam potuisset iterari, vnde cum Samuel vnxisset Saulem in regem, dato quòd nullus de populo vidisset eum vngi non iteraretur vnctio etiam si non constaret postea populo factã fuisse vnctionem: constat tamen, quòd vnctio regalis nõ imprimebat characterẽ, ideo erat iterabilis, nam David ter vnctus est in regem. Primo a Samuele ī occulto in domo patris sui, infra 16. c. Secundo a tota tribu Iuda, vt esset rex super illam in Hebron. ī. 2. lib. cap. 2. Tertio a toto Israel, vt regnaret super omnes tribus, ī. 2. libr. c. 5. Patet igitur, quòd non fuisset inconueniens aliquod contra substantiam vnctionis, quòd vngeretur pluries Saul.

Nunc

Nunc autem manet dubium, an fuisset necessariũ, quòd vngeretur pluries. Et respondetur, q̃ non, quia vnctio fiebat ad tribuẽdum ius regni: est enim vnctio in regem, sicut institutio in regem, vel in Episcopũ, & sicut per institutionem confertur canonice titulus instituto, ita per vnctionem conferebatur inter Iudæos ius regni. Saul tamen fuerat iam semel vnctus in regẽ, & per hoc acceperat titulum regni, ideo non oportebat, quòd iterum vngeretur, potissimum cum vnctio prima fuisset facta per Prophetam iussu Dei, nec potest esse aliqua magis canonica institutio, ideo conferebat solidum titulũ regni, nec erat necesse vlterius vngi, poterat tamen postea fieri vnctio ad solennitatem, ſ. vt totus populus videret vngi super se regem, cum ante non vidisset, tunc autem manet dubium, ſ. quòd quamquam non esset contra conditionem vnctionis, quòd sępe fieret, an repugnaret aliquid aliud in Saule propter, quod bis vngeretur. Ad hoc respondebitur, quòd non, quia sicut Dauid vnicus rex erat, & tamen ter vnctus est, ita potuit Saul ter, vel pluries vngi.

Aliquis dicet, quòd non stat, quia cum vnctio sit, sicut institutio, & institutio confert titulum, & respectu eiusdem tituli nũquam sunt multæ institutiones, cum titulus conferat dominium, & quod meum est ex vna causa ex altera causa meum effici non potest, nisi desierit esse meum, ergo respectu eiusdem regni vnica erat vnctio, quia ad vnicum regnum vnicus titulus est. In Dauid autem fuit secus, quoniam ipse institutus est in duobus regnis. Primo enim in regno Iuda, & tunc vnxit eum tribus Iuda super Hebron, postea autem vnctus est in regẽ super totum Israel: eod. lib. cap. 5. Et quia erant duo regna, erant duo tituli, ad duos autem titulos sunt duæ institutiones, sicut siquis transeat de vno Episcopatu ad alterum fit duplex institutio, quoniam ibi sunt duo tituli, ad vnum tamen Episcopatum vnica institutio est, nisi forte prima nõ fuerit efficax: Dauid autem quia ad duo regna assumptus est debebat bis vngi, Saul vero in vnico regno institutus est, ergo non debuit pluries vngi.

Sed dicendum est, quòd hoc non stat, quia in Dauid aliqua vnctio facta est, quæ non cõferebat titulũ, quia ipse fuit rex super duo regna, & tamẽ fuit ter vnctus, ergo aliqua istarum vnctionum nihil cõtulit ad titulum, sed ad solennitatem.

Aliquis forte dicet, quòd fuerunt factæ tres vnctiones, quia vna earum non fuit efficax, sicut si aliquis instituatur in Episcopum, vel canonicũ, & ex parte persone institutæ valet institutio, eo quòd idonea est ad hoc, quòd instituatur, tamen ex parte modi instituendi nõ tenet, quia erratum est in forma, vel omissa est aliqua cęremonia iuris, fiet alia institutio, quia prima non potuit conferre titulum, sic forte dicetur, quòd aliqua de vnctionibus Dauid non fuit efficax, ideo repetita est, ita vt ad duos titulos fierent tres vnctiones, & institutiones.

Sed dicendum, quòd non stat, quia quando est huiusmodi prima institutio non tenet, secũda autem est efficax, sed hic non potest dici sic, quòd tũc daremus, quòd vnctio prima Dauid facta per Samuelẽ in Bethlehem non tenuit, quod est falsum: ista enim magis tenuit quam quælibet duarum sequentium, & verius contulit titulum: nam ista sunt facta iussu Dei. & per prophetam infra cap. 16. Aliæ autem duæ fuerunt factæ solum hominum voluntate, & non legitur, quòd Deus iusserit fieri aliquam earũ infra 2. li. c. 2. & 5. fuit igitur prima vnctio Dauid efficax, vnde oportuit, q̃ aliqua de duabus sequentibus non conferret titulum, sed esset ad solennitatem. Nec solum vna istarum nõ conferebat, sed etiam nulla duarum contulit quicq̃, quoniam quod meum est ex vna causa, nisi desinat esse meum non potest iterum fieri meum, extra de fide instru. cap. inter dilectos. sed titulus totius regni Israel pertinuit ad Dauid per vnctionem, qua vnxit eũ Samuel: nam vnctus est Dauid in regem, quia reprobatus est Saul, & totaliter a regno electus, vt patet infra cap. 15. ſ. Scidit dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, ergo per istã vnctionem cõsecutus est Dauid titulum regni super totum Israel, vnde superfluum erat, quòd postea totus Israel vngeret eum in regem infra 2. lib. cap. 5. quãtum ad substantiam, sed solum erat quantum ad solẽnitatem. Etiam superfluum erat, quòd vngeretur in regem super tribum Iuda, quia ista non erant regna distincta, sicut duo Episcopatus, q̃ ideo habẽt duos titulos, & exigunt duas institutiones, sed erat, sicut pars ad totum, ideo cum aliquis institueretur rex super totum Israel instituebatur etiam super tribũ Iuda, ideo non erant tituli distincti, nec requirebantur diuersæ institutiones, & vnctiones. & sic sola vnctio Dauid facta per Samuelem fuit necessaria. Duę autem reliquę fuerunt ex superabũdanti ad solennitatem, ita igitur Saul potuit ter vngi in regem.

Saul potuit vngi ter in regem.

Primo a Samuele occulte in Ramatha. Secundo coram toto populo in Maſphat. Tertio in renouatione regni in Galgala, de his sequenti cap. & infrà 11. & ita credendum est, quòd saltem bis vnctus fuerit, ſ. in Ramatha, & in Maſphat.

Sciendum est, quòd hic dicitur vnges eum in ducem, ideſt in regem: nam nullus dux populi vngebatur: fuerunt enim multi duces ante reges Israel, sicut patet de Iosue, qui nõ fuit iudex, nec rex, sed princeps. Post eum fuerunt quoque multi iudices vsque ad Samuelem, de nullo tamen eorum dicitur, quòd vnctus fuerit. Cuius ratio est, quia vnctio regum, quæ fiebat in capite ex oleo sacro, fiebat propter maximã dignitatem, quod patet in vnctione sacerdotum, nam tam sacerdotes minores quam magnus vngebantur. Et differebat potissimum vnctio pontificis ab vnctione minorum sacerdotum, quia super caput summi sacerdotis fundebatur oleum vnctionis, in minoribus autem sacerdotibus nihil fundebatur in capite, vt colligitur Exodi 29. & Leui. cap. 8. & ibi declaratum est, sicut ergo erat in genere sacerdotum, quòd excellentissimus eorum erat pontifex, ita in latitudine principũ regalis principatus est excellentior, sed inter sacerdotes solus pontifex vngebatur, ergo inter principes solus rex vngendus erat, iudices autem nunquam vncti sunt, quia licet dominarẽtur super totum Israel tamẽ potestas eorũ parua erat, quia tributa nulla exigebant nec poterant imponere aliqua seruitia. Iura autem regis erant valde magna, vt patet supra cap. 8. quamquã omnia, quæ ibi ponuntur non sint iura regis, vt ibidẽ declaratum est.

Quare reges antiqtus inter Iudęos vngebantur, alij tñ iudices, & prĩcipes, & duces non vngebant.

Alia autem causa erat quare vngebantur reges, ſ. vt significaretur, q̃ instituebantur principes per Deum, sicut dicitur Prouer. cap. 8. Per me reges regnant. Et quia sicut pontifices, qui sumebantur ad specialem Dei cultum vngebantur oleo sancto, quòd Deus iusserat confici quo nullus hominum poterat vti, vt patet Exodi cap. 31. ita volebat, quòd vngerentur reges eodem oleo, vt sic significaretur, quod per voluntatẽ eius regnabant. Apparet autem hoc in regibus Gentilium: nam cum Deus volebat aliquem regem accipere ad aliquid exequendum de Gentilibus, faciebat eum vngi in regem, vt sic ipse sciret, q̃ Deus elegisset eum in regem. Sic patet de Elia, qui vnxit in regem Azael super Syriam, vt patet infra 3. lib. ca. 19. & hoc, quia Deus elegerat eum ad puniendum quædam peccata Israelitarum. Sic etiam quando Deus volebat accipere

Vnctio põtificis ab vnctione minorũ sacerdotum quomodo differebat.

Universidad de Deusto

cipere in regem aliquem, qui nō pertinebat ad genus regale faciebat eum vngi in regem, & sic intelligebat se a Deo sumptum in regem, sic patet de Elisęo qui iussit vni de filijs Prophetarum, vt iret ad vngendum Iheu in regem super Israel, & non erat ille de genere regio ad hoc, vt destrueret domū Achab regis, vt patet infra 4.lib.capi.9. Prophetæ quoque interdum vngebantur, vt essent propheræ, sicut patet infra 3.lib.c. 9. vbi cum dixisset Deus ad Eliam, quòd vngeret in regem Syrię Azael iussit quoque, quòd vngeret in Prophetam post se Elisęum. Per hoc autem existimabāt se isti pertinere ad Deū, & quòd Deus elegisset eos, postea tamen cum sumptum fuisset in consuetudinē, quòd omnes reges vngerentur, aliqui vngebantur, quos Deus regnare nolebat, sicut patet de regibus Israel, qui vngebantur, sicut reges Iuda, & tamen de ipsis dicit Deus, quòd nolebat, vt regnarent, vt patet Osęę c.8.f. Proiecit Israel bonum, inimicus persequitur eum, ipsi regnauerunt, & non ex me, principes steterunt, & non cognoui.

Prophetæ et aliquando vngebātur.

Super populum meum Israel. Scilicet super totum populum: non enim fuit Saul vnctus in regem specialiter super aliquā tribum, sicut Dauid in principio regni sui vnctus fuit solum super Iuda, & postea in diuisione regni vngebantur reges solum super determinatas tribus, f. reges Iuda super tribum Iuda, & Beniamin, & reges Israel super decem tribus: Saul autē fuit rex omnium 12. tribuum, & sic fuerunt tres reges super totum Israel simul, scilicet ipse, & Dauid, & Salomon, postea autem fuit facta diuisio regni in regnum Iuda, & Israel.

Et saluabit populum meum de manu Philistinorum. Reges enim sunt principes populi, qui ponuntur ad conseruandum bonum statum politiæ, ideo principaliter hi debent attendere maximum bonum politię, est autem maximum bonū, quod opponitur maximo malo, sed nullum maius malum potest accidere homini quam quòd efficiatur seruus, ideo maximum bonū est libertas, quæ opponitur seruituti, ista autem est inquantum aliquis defenditur ab hostibus, quia hostes subiiciunt hominem in seruitutem, ideo principaliter debent attendere reges, vt defendant subditos suos ab hostibus, & quia tempore Saulis nulli alij videbātur esse specialiter hostes Iudæorum, nisi Philisthini I expressum est, quòd iste liberaret de manu Philisthinorum. Intelligendum tamen est, quòd Saul constituebatur rex non solum, vt liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, sed etiam ab omnibus alijs hostibus Iudæorum. Erant autem alij hostes Iudęorum, f. Ammonitæ: nam immediate, vt assumptus est Saul in regem, rex Ammonitarum veniens Iabes Galaad voluit accipere in seruitutem viros vrbis illius eruendo oculos dextros eorum, qui miserunt ad Saul, & ipse congregato Israele deleuit exercitum Ammonitarum infra cap.11. & sic liberauit Israel de manu Ammonitarum, immo in tantum erant Ammonitę hostes Iudæorum, quòd propter eos incępit esse rex in Israel: nam Israelitæ nunquam petiuissent regem, nisi K propter regem Ammon, quia ille infestabat eos infra 12. capitu. scilicet. Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammō venisset aduersum vos, dixistis mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis. Non tamen expressit scriptura de aliquibus hostibus, nisi de Philisthinis eo, quod Ammonitæ pauco tempore persecuti sunt Israelitas, immediate enim post institutionē Saulis in regem, facto vno bello, cessauerūt, Philisthini tamen non cessauerunt, sed dicitur infra 14. capit. quòd erat bellum potens aduersus Philisthinos, & sic liberabat Saul Israelitas de manu Philisthijm, quia semper pugnabat contra eos.

Qui, & quot erant hostes Iudęorum.

F *Quomodo dixit Deus, quod Saul esset liberaturus Israel de manu Philisthinorum, cum tamen toto tempore suo non fuit liberatus. Et an Israelitæ soluerunt semper tributum Philisthinis vsque ad regnum Dauid.*

Quæst. XI.

QVAERET aliquis quomodo dixit Deus, q̄ Saul liberaturus esset Israel de manu Philisthinorum, quia toto tempore suo nō fuit liberatus, (sed erat bellum graue, vt patet infra 14.cap. Nec solum hoc, sed etiam tempore Saulis erat seruitus imposita super Israelitas a Philisthinis; nam fecerant Philisthini, quòd nullus esset faber in Israel ponentes hoc ex lege, & cogebant Israelitas de- G scendere in terram suam ad parandum omnia instrumenta agriculturę, vt patet infra 13.cap.

Respondebit aliquis, quòd Saul abstulit istam coactionem: nam pugnauit contra Philisthinos occidens multos eorum, vt patet infra capi.14. & tunc Israelitæ potuerunt habere fabros in terram suam.

Sed dicendum est, quòd dato, quòd Saul abstulerit istam seruitutem, non penitus liberauit Israelitas de manu Philisthinorum: nam adhuc manebāt Israelitæ subiecti sub tributo omnibus diebus Saulis, Dauid autem postquam constitutus est in regem, pugnauit cōtra Philisthinos, & liberauit Israel a tributis vel sa vice subijciens tributis Philisthinos, vt patet infra 2.lib.cap.8. Post hęc percussit Dauid Philistęos, & humiliauit eos, & tulit frenum tributi de manu Philis- H sthijm.

Respondendum est, quòd liberari aliquem de manu alterius est eripi a grauamine, quod ille infert, & sicut grauamina multa esse possunt, ita potest aliquis multipliciter erui: nam potest quis erui a toto grauamine, vel a parte grauaminis, & vtroque modo dicetur, quòd eripitur quis de manu alterius, sed Saul eripuit Israelitas aliqualiter a grauamine, quod infligebatur eis per Philisthinos, ideo dicitur eripuisse de manu Philisthinorum.

Pro quo sciendum, quòd Philisthini imponebant Israelitis tributa, & quando nemo erat, qui posset defendere Israelitas imponebant tributa grauia, quanta ipsi vellent. Cum vero haberent Israelitæ defensorē cogebantur Philisthini leuiora onera imponere eis, sic autem fuit ante tēpus Saulis: nam Philisthini graviter premebāt Israelitas tributis, & omni seruitute: nam sicut seruis non permittuntur arma in recta potestate, iuxta Aristote. 2. Polit. cap. 2. ita & Philisthini nō permittebant Israelitas habere arma, & statuerant ne aliquis faber esset inter illos, ne possent habere aliqđ genus armorum, intantū quòd quando aduenit dies belli non est inuentus ensis, aut lancea in toto Israel, nisi in manu Saulis, & filij sui Ionathę infra cap. 13. ab hac autem seruitute, an liberauerit Saul Israelitas nō constat: satis enim dici posset, quòd liberauit, quia ipse tunc fecit bellum graue contra Philisthinos, & percussit stationem eorum, quæ erat in terra Israel infra cap. 14. & postea semper pugnabat contra illos, ideo verisimile est, quòd aliquid ablatum fuisset de seruitute Philisthinorum quantum ad tributa, etiam eodem modo credendum est, f. quòd quamquam non fuerint penitus ablata, tamen ex aliqua parte minorata sunt. Erat autem modus iste, quòd Philisthini, qui potentiores erant regulariter Israelitis dicerent eis, si tantum pro tributo annuatim nobis dederitis, facie mus vobis graue bellum. Cum vero Israelitę haberēt ducem, qui posset eos aliqualiter defendere, licet grauue esset eis pugnare, tamen ne imponerentur magna onera pugnabant, vel saltem offerebant se ad pugnā, tunc Philisthini videntes sic dispositos Israelitas cessabant

fabant a petitione magnorum tributorum, vel etiam ipsi non petebant magna tributa, ita vt inducerent Israelitas ad se defendendum. Cum vero Philisthini imponebant parua tributa Hebræis, licet ipsi haberent defensorem, quia tamē graue erat eis pugnare, & Philisthini erant regulariter potentiores eligebant potius sustinere aliqua tributa non magna, quam pugnare contra Philisthinos, & hoc modo quamquam Israeliteę haberent reges valde potentes tamen sustinebant aliqua tributa, nisi cum reges eorum venissent ad valde magnam potestatem, sicut fuit tempore Dauid, qui totaliter subiecit Philisthinos auferens frenum tributi de manu eorum infra 2.lib.cap.8. & quia toto tempore vitæ Saulis fuit bellum potens contra Philisthinos, vt patet infra cap.14. & Saul prosperabatur in B bellis, vt patet in duobus bellis, quæ scripta sunt, f. infra 14. & 17. ca. necesse erat, vt maximam partem seruitutis auferret a terra Israel, & sic quamquam nō totalem seruitutem auferret, quia tamen partem quandam abstulit dicebāt liberasse Israelitas de manu Philisthinorum, simile enim dicitur supra c.7. de Samuele, f. liberauitque Israel de manu Philisthinorum, & erat pax inter Israel, & Amorrheum.

Aliter forte dici posset, quòd Saul totaliter liberauit Israelitas de manu Philisthinorum, f. ab omni seruitute, & tributis, quia cum essent continua bella inter Israelitas, & Philisthinos infra 14.c. nihil soluerēt Israelitę Philisthinis.

Sed tunc arguetur, quomodo post mortem Saulis C manebant tributa in Israel, quia Dauid abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum? infra 2. libro, capitu. 8.

Responderi potest, quòd postquam Saul cępit pugnare contra Philisthinos, & pręualuit contra illos, non fuerūt Israelitæ subiecti tributis, sed tota vita Saulis fuerunt liberi. In vltimo bello tamen, quod habuerunt Philisthini cōtra Israel tempore Saulis mortuus est Saul, & tunc manentes Israelitæ sine adiutore, subiecti sunt Philisthinis, & soluerūt eis tributa. Nec solum hoc, sed etiam Israelitæ audita morte Saulis recesserunt de ciuitatibus, quæ erant apud terram Philisthinorum, & Philisthini venientes habitauerunt in eis. Post hoc autem Isbosęth filius Saulis accepit re- D gnum, & tenuit illud vsque ad mortem suam, quòd fuit quasi per 7. annos, & dimidium, quibus regnauit Dauid in Hebron infra 2.lib.ca.5. Et quia ipse erat vir piger, & paruæ potestatis, nō potuit resistere Philisthinis, potissime cum in terra sua haberet bella ciuilia, f. quia pugnabat contra Dauid regem Iuda, Israelitæ sustinuerunt tributa imposita a Philisthinis, & sic Dauid potuit auferre frenum tributi de manu Philisthinorum quamquam non fuissent tributa tępore Saulis. ista positio satis videtur rationabilis, sed verior est prima, f. quòd tempore Saulis fuerint tributa quamquam parua: sic enim patet de Samuele, nam supra c. 7. dicitur, quòd ipse liberauit Israelitas de manu Philisthinorum, & quòd eo viuente non ausi sunt Philisthini redire in terram Israel, sed semper fuit pax, con- E stat tamen, quòd viuente Samuele manserunt tributa, & seruitutes inter Israelitas: nam Saul successit immediate principatui Samuelis.

Sed in principio regni Saulis antequam faceret aliquod bellum cum Philisthinis dicitur, quòd erat positum mandatum, ne Israelitæ haberent inter se aliquos fabros ferrarios, & hoc obseruabant, quia ad parandum omnia instrumenta agriculturæ descendebant Israelitæ in terram Philisthiim infra cap. 13. ergo viuente Samuele, f. dum ipse fuit in principatu suo, manebāt aliquę seruitutes in Israel positę a Philisthinis, nisi forte dicas, quòd iste non erant tempore Samuelis, sed instituto Saule in regem impositæ sunt, A hoc tamen non stat, quia tunc Saul pugnasset contra Philisthinos si voluissent facere aliquam innouationem imponētes iugum, cum ante hoc nullum esset, potissimum cum infra capitu. 14. Ionathas filius Saulis inierit bellum contra Philisthinos ipsis nihil faciētibus, ergo tempore Samuelis manebat ista seruitus.

Item patet hoc quoniam aliæ seruitutes præter has manebant tempore Samuelis: nam cum fuit Saul vnctus in regem occulte a Samuele, manebant in terra Israel Philisthini aliqui obseruantes terram, f. vel quātum ad impositionem, & exactionē tributorum, vel quantum ad hoc, ne Israelitę possent facere aliquid q̄ statum Philisthinorum ad excludendam subiectionem, quam habebant super eos, de hoc sequenti ca. f. Post hęc venies in collem domini vbi est statio Philisthinorum. Apparet igitur rationabilius dictum, q̄ Saul liberauit Israel de manu Philisthinorum, sed nō quantum ad omnia, sic quoque Samuel, solus autem Dauid liberauit Israel ab omni seruitute.

Quia respexi populum meum. Scilicet oculo pietatis exaudiendo preces eorum: Deus enim nihil respicere potest, quia nec oculos, nec potentiam visiuam habet, tamen secundum figuram dicitur respicere, quia sicut nos aliquem respicimus, quādo nos ad eum pie conuertimur, ita & Deus quando preces nostras exaudit, dicitur ad nos conuerti, cum vero non exaudierit, auersus est a nobis.

Venit autem clamor eorum coram me. Ideſt Israelitę clamabāt quotidie ad dominum, & Deus exaudiuit eos, erat autem clamor eorū de afflictione illata per Philisthinos: nam Philisthini premebāt eos nimis, Deus autē voluit dare regem, qui eriperet illos. Clamabant etiam pro afflictione, quam infligebat rex Ammonitarum: ipse enim fuit causa immediata, vt Israelitę peterent regem: nam licet Philisthini maiori tempore premerent Israelitas, quam Ammonitæ, tamen Ammonitę grauius illos affligere volebant, Philisthini nā que contenti erant, quòd Israelitæ soluerent eis tributa, & nolebant pręter hoc eos affligere corporaliter. Rex vero Ammonitarum volebat insamiam ęternā Israelitis irrogare: nam cū pugnaret contra Iabes Galaad, dixerunt viri Iabes habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi: respondit Naas Ammonitis in hoc feriā vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium vniuerso Israel. Ante hoc autem venerat similiter Naas Ammonites contra Israelitas, & cum graues conditiones eis imponeret, venerunt ad Samuelem, vt daret eis regem, sic patet infra 12.cap. f. Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammō venisset aduersus vos, dixistis mihi, nequaquam: sed rex imperabit nobis. Clamauerunt etiam Israelitæ ad dominum, quia grauabantur nimis in iudiciis a filijs Samuelis: nam illi declinauerāt post auaritiam acceperantque munera, & peruerterant iudicium prędecēti cap. Deus autem audiuit clamores istos, quia iusti erant: nam licet multi essent mali inter Israelitas, tamen multi eorum boni erant, & Deus exaudiuit preces eorum.

Qūo Deus exaudiuit clamorem Iudęorum petentium regem cū peccarent in hoc.

Sed tunc arguet aliquis, quòd Israelitę non peccauerunt petendo regem, quia si peccauissent esset malum petere regem, & tunc Deus non exaudiuisset, & tamen. dicit, quòd exaudiuit illos. ergo non erit malū.

Multa concedit Deus petēti iratus, quæ nō cōcederet placatus.

Respondendum est, quòd peccauerūt Israelitę petendo regem: nam increpat eos ex hoc Samuel sequēti cap. & infra 12. Posset tamen dici, quòd Deus exaudiuit eos, quia interdum Deus multa concedit iratus, quę non concedit placatus, sic patet Numeri 11. capi. vbi Israelitę petebant carnes, & plorabant, Deus autē respondit populo, dicēs: sanctificamini cras comedetis car-

tis carnes,& ibi dicitur,quòd Deus daret eis carnes vſ F
quequo exiret per nares ipſorum,& verteretur in nau
ſeam: & ſic Iſraelitę peccauerunt petẽdo tamen Deus
exaudiuit, vnde immediate cum comediſſent puni-
uit illos, vt patet ibidem, cum dicitur adhuc carnes
erant in dentibus eorum, nec defecerat huiuſcemodi
cibus, & ecce furor domini concitatus in populo per
cuſſit eum plaga magna nimis, hic tamen non eſt ſic
dicendum,quoniam nõ videtur Deus iratus, ſed pla-
catus,vt patet ex verbis ſuis, cum dicit, quòd reſpexi
populum meum, venit autem clamor eorum cõram
me, ſed Numeri capitulo 11. vbi Deus iratus con-
ceſſit petitionem Iſraelitarum,reſpõdit per verba du-
ra dicens,populo quoque dices, ſanctificamini cras co
medetis carnes, & increpat eos dicẽs, ego audiui vos
dicere: Quis dabit nobis eſcas carnium? Ideo dicendũ
eſt aliter, ſ. quòd iſte clamor Iſraelitarum,quem Deus
audiuit non erat cum peccato,vulgares enim, & mi-
nores in populo,qui clamabant ad dominum non cla
mabant,vt daret eis regem,ſed vt erueret eos a grauа-
minibus ſupra dictis: Deus autem voluit eis prouide-
re dando regem: peccauerunt tamen maiores popu-
li,& ſeniores,qui congregati venerunt ad Samuelem
petentes regem prꝫced.cap. & hoc increpat Samuel
ſequen.c.& infra 12.

Cumque aſpexiſſet Samuel Saulem. Iſtud fuit quando
egrediebatur de domo aſcendens in excelſum, nam
dicitur ſupra. quòd egreſſus eſt Samuel obuiam illis,
ſcilicet Sauli, & puero ſuo, & tunc reſpexit Samuel
Saulem. H

Dominus ait ei,ecce vir quem prædixeram tibi. Deus lo-
cutus fuit hic Samueli demõſtrãs,quòd ille erat Saul,
qui occurrebat ei, quia licet præcedenti die dixiſſet
dominus Samueli, hac ipſa quæ nũc eſt hora,cras mit
tam ad te virum: tamen Samuel non aduertebat, an
ille eſſet,qui occurrebat ei, quia poterant ei poſt pau-
lulum in ipſa hora occurrere alij viri, & neſciret Sa-
muel,quis eſſet, quem dominus mittebat ad eum,&
quod maius eſt Saul, & puer ſuus ſimul veniebant,
& ambo erant viri, neſciret ergo Samuel, quem il-
lorum Deus mittebat: ideo locutus fuit Deus tũc Sa-
mueli declarans quis eſſet, quem mittebat ad eum.

Demõſtra-uit Deus Saulem Samueli, & fuit conue niens propter duo.

Aliquis dicet, quòd non erat neceſſaria iſta locu-
tio, quia Deus dixerat ſupra,quòd mitteret ad eum vi I
rum in illa hora, & ille eſſet de tribu Beniamin, ergo
per hoc poterat cognoſci ſine hac locutione: dicen-
dum eſt,quòd nõ ſufficiebat etiam hoc propter duo.
Primo quòd Samuel tunc non attendebat, an aliquis
illorum eſſet,quem Deus ad eum mittebat, ideo nõ
curaret petere,de qua tribu erat, & ſic receſſiſſent iu-
uenes ab eo. Secundo quia dato, quòd quęſiuiſſet de
qua ſtirpe erant, reperiſſet vtrunque eſſe de tribu Be-
niamin, ideo neſciret diſtinguere quem illorũ Deus
mitteret. neceſſaria fuit igitur iſta locutio.

Qualiter Deus locutus eſt Samueli,quando oſtendit Saulem fo-re regem. Quæſt. XII. K

QVAERET aliquis quomodo Deus locutus
fuit hic Samueli. Reſpondẽdum eſt, quòd
poterat quadrupliciter loqui accipiẽdo lar-
ge loqui, prout eſt aliquid alteri quocunq;
modo ſignificare.

Deus poterat loqui prophetis quatuor modis.

Primus modus eſt, quòd appareret aliqs Angelus
in forma aſſumpta de aere tanquam vir, & loquere-
tur: ſic enim Angelus domini apparuit Ioſue euagina
to gladio in agro Iericho. Ioſue cap. 6. ſic etiam Ange
lus Domini apparuit matri, & patri Sãſonis in figura
viri, vnde mater dixit vir Dei venit ad me habens vul-
tum Angelicum,& ibi dicitur,ꝙ erat Angelus. Iudi.
cap.13. Secundus modus eſt, vt Angelus Dei non aſ-
ſumpto aliquo corpore apparente in figura viri,ſed in
aliquo leui inſtrumento in aere non apparente ad de-
terminatam figuram formaret vocem illam ad Sa-
muelem,ſic patet quãdo locutus eſt Angelus Domi-
ni de columna nubis ad Mariam,& Aaron ad oſtium
tabernaculi: Num.c.12. nam ibi non apparuit aliqua
figura, niſi ipſa figura, quę ante exſtabat, ſic etiam in
datione legis auditæ ſunt magnę voces Angelorum
ſuper montem Sinai ad dandum prꝫcepta, & tamen
nõ apparuit ibi aliqua figura corporea,ſic patet Deut.
cap. 4. ſ. Locutus eſt dominus ad vos de medio ignis
vocem verborum eius audiſtis,& formã penitus non
vidiſtis. G

Tertius modus eſt, vt Deus per ſomnium moueat
phantaſiam alicuius prophetæ,& tunc facit eum vide
re aliqua, quæ ante neſciebat, & tunc vere propheta
dormit, Deus tamen, ita fortiter imprimebat imagi-
nes illas phantaſiæ prophetę, ꝙ ipſe recordaretur vi-
ſorum,& ſciret certiſſime eſſe a Deo ſomnium illud,
& illa vocatur diuina locutio. Sic patet Numer. 12. Si-
quis fuerit inter vos propheta domini, in viſione ap-
parebo ei,vel per ſomnium loquar ad illum. Quartus
modus eſt per immutationẽ intellectus, ſ. quòd Deus
eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliqua,
quæ ante non intelligebat, & hoc ſine aliqua mura-
tione corporis,& ſine aliqua voce formata,& ſine fi-
gura apparente,ſic patet de Eliſęo, quem cum inter-
rogaſſent rex Iuda,& rex Iſrael, ait adducite mihi pſal
tem,cumque caneret pſaltes,facta eſt ſuper eum ma-
nus domini,& ait: Hæc dicit dominus, facite in alueo
torrentis, & c. ibi enim nõ potuit eſſe aliqua figura ap-
parens,quia vidiſſent eam,qui circunſtabant, nec fuit
aliqua vox loquẽs,quia audiuiſſent illam, nec fuit im-
mutatio phantaſiæ per ſomnium, quia non dormiunt
ibi coram regibus, maxime cum iuberet, ꝙ caneret
pſaltes, ſed fuit ſola immutatio intellectus, quia dici-
tur facta eſt ſuper eum manus domini infra 4. lib. c. 3.
Iſta autem immutatio intellectus poteſt eſſe duplici-
ter. Aliqñ enim fit cum priuatione omnium ſenſatio-
num,& actuum vitalium,& tũc vocatur ecſtaſis, quia
fit in magnis reuelabilibus, vt cum prophetæ reuela-
tur diuina eſſentia. Aliqñ autem fit, ſine aliqua priua-
tione ſenſationis, ſicut cum nos aliquid intelligimus
in vigilia, non priuamur aliqua ſenſatione. Non ſunt
autem alij modi quibus Deus loqui poſſit prophetæ.
Nunc autem conſiderandum eſt in quo modo iſtorũ
fuerit facta iſta locutio: dicendum, quòd non potuit
fieri in tertio, qñ ille eſt, quãdo propheta eſt vere dor
miens, & Deus immutat phantaſiam illius. Samuel
autem non dormiebat hic, ſed egrediebatur obuiam
Sauli, & reſpiciebat eum, non poteſt etiam vna pars
quarti modi, ſ. quando immutatur intellectus per ec-
ſtaſim, quia ecſtatici priuãtur omnibus ſenſationibus,
& actibus vitalibus,& corruunt in terram, velut mor-
tui, cum non ſuſtententur aliqua virtute animi, & vir
quis de eis ſcire poteſt, an mortui ſunt, vel viuentes,
nam nec ipſi de ſeipſis hoc ſciunt,& ẽt poſtquã ceſſa-
uerit ecſtaſis neſciunt, an illo tpe, quo fuerũt in ecſta-
ſi erant mortui, vel viuentes, ſic patet de Beato Paulo,
qui cum in ecſtaſi vidit diuinam eſſẽtiam dixit de ſe-
ipſo, ſcio hominẽ in Chriſto, ſiue in corpore, ſiue ex-
tra corpus, neſcio, Deus ſcit: raptum vſque ad tertiũ
cęlum,& ſcio huiuſmodi hoĩem, ſiue in corpore, ſiue
extra corpus, neſcio, Deus ſcit qñ raptus eſt in paradi
ſum 2. ad Corinth. c. 12. non fuit autem hoc in Samue
le, quia tunc ipſe corruiſſet in terram, velut examina-
tus,& putaret Saul, ꝙ eſſet arreptitius, non tñ fuit in
eo facta aliqua mutatio, ſed acceſſit ad eum immedia
te Saul,& locutus eſt. ergo non fuit in ecſtaſi.

Item

Item reuelatio in ecſtaſi nunquam fit, niſi quando A
ſunt aliqua magna reuelabilia, ſicut oſtẽſio diuinę eſ-
ſentiæ, quam non poteſt capere aliqua anima, niſi to-
taliter in eam intendat,& tunc cum nullo modo ani-
ma influat in corpus fit ecſtaſis, ſed hic non erat ali-
quid magnum reuelandum, cum ſolum Deus dixit
iſte eſt vir, quem dixeram tibi, ergo non debuit fieri
ecſtaſis. Item non potuit hoc eſſe in ſecundo modo,
ſ. ꝙ appareret aliqua vox de aere, ſine corpore formã-
te, quia tũc cum Saul,& puer eius eſſent iuxta Samue-
lem audiuiſſent vocem illam, & ſic nihil magis eſſet
pro illa vice propheta Samuel, quã Saul, & puer eius.
Item nõ ſtat hoc, quia ſi iſtam vocem audiuiſſet Saul
obſtupeſceret ſciens de ſe eſſe dictum,& tunc prę ſtu
pore, vel verecundia nihil loqueretur ad Samuelem, B
ſed expectaret, ꝙ Samuel aggrederetur eum verbis.

Item non ſtat, quia ſi audiuiſſet Saul iſta verba, non
reſpondiſſet ad Samuelem, ſicut reſpondit infra, ſ. &
cuius erunt optima quęq; in Iſrael, nonne tibi,& om-
ni domui patris tui? reſpondit Saul nunquid nõ filius
Iemini ego ſum de minima tribu Iſrael? quare ergo
locutus es mihi ſermonem iſtum? Et ſic Saul cum in-
telligeret iſta verba pertinere ad regnum miratus eſt,
putans ſe illudi, quia ad maiores tribus regnum perti-
neret, ſi tamen audiuiſſet vocem dicentem: ecce vir,
quem prędixeram tibi, ſciret illam vocem eſſe a Deo,
& tunc non miraretur etiam ſi maiora ei nunciaret
Samuel, nec reſpondiſſet ſic verbis illius.

Aliquis reſpondebit aliter, ꝙ quamquam fuiſſet fa C
cta vox ad Samuelem non audiſſet eam Saul, qui erat
apud eum, quia cum illa vox fieret a Deo eſſet mani-
feſta, cui Deus vellet,& alijs eſſet incognita. Sed dicẽ-
dum, quòd non videtur, quia Deus in monte Sinai lo
cutus eſt ſolum ad Moyſen ſemel, & tamen audiebat
populus: Exodi capit. 19. ſcilicet iam nunc veniam ad
te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem
ad te.

Item quando Moyſes, & Elias loquebantur cum
Chriſto in tranſfiguratione, illi tres diſcipuli, qui ade-
rãt audiebant vocem: etiam audierunt vocem Dei fa-
ctam ad Chriſtum, ſ. hic eſt filius meus dilectus: Mat.
17. cap.

Item cum Chriſtus ſuſcitauit Lazarũ facta eſt ad D
eum quædam vox a Deo, & turba, quæ aſtabat audi-
uit vocem, vnde quidam dixerunt tonitruum factum
eſſe, alij autem dicebant Angelus locutus eſt ei. Io. 12.
Cita igitur hic fieret, ſ. ꝙ dato, ꝙ locutus fuiſſet Deus
ad ſolum Samuelem tamen audirent iſta verba Saul,
& puer ſuus. Rñdendum eſt, ꝙ cum vox a Deo fit ad
aliquem ſi alij pręſentes ſunt audire poterunt eam, ẽt
ſi ad eos non fiat, dum tamen Deus ſpecialiter nõ ve-
lit occultare ab eis vocem illã, quia tunc non audient.
In exemplis autem ſupra dictis illi, qui aderant audie-
runt vocem quamquam non fieret ad eos, eo ꝙ prin-
cipaliter fieret ꝓp eos, ſic patet de locutione facta ad
Moyſen, quia illa erat, vt populus audiret loquentem
Deum cum Moyſe,& crederet, ꝙ omnia, quæ Moy-
ſes diceret a Deo accipiebat. Exodi ca. 19. ſ. iam nunc E
veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus
loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. De lo-
cutione autem facta ad Chriſtum ſic fuit in transfigu
ratione, qñ non fuerunt illa facta ꝓp ipſum, ſed ꝓp di
ſcipulos ſuos, ideo duxit ſecum tres, vt viderent hoc,
& eſſent teſtes huius, ſi ipſi non audiuiſſent nihil pro-
fuiſſet illa locutio: ſic enim fuit de voce facta de cęlo
ad Chriſtum, qñ ſuſcitauit Lazarum: nam ipſe petiuit
pater clarifica filium tuum, clarificari autem illũ erat
ipſum eſſe cognitum populo, & admirabilem, ideo
vox de cęlo facta eſt, vt audirent omnes qui aſtabant,
& crederent magnalia de Chriſto: ſic enim ipſe dixit
Ioan. 12. c. non ꝓp me vox hęc venit, ſed propter vos,
oportebat ergo, vt illi audirent, & qñ iſtę voces finnt
neceſſe eſt, vt oẽs aſtãtes audiant, niſi miraculoſe fiat,
ꝙ non audiant, ſed tũc multiplicarent miracula, ſine
neceſſitate, qđ eſt inconueniens. Ergo non eſt ponen
dum, ꝙ fuerit aliqua vox facta ad Samuelem, ꝙ perti-
nebat ad ſm modũ reuelationis prophetię. Primus
modus etiam reuelationis, ſ. qñ Angelus in corpore
ſumpto de aere apparet,& loquit prophetę ſtare non
poteſt, quia iſte includit prima inconueniẽtia. Primũ
eſt, quod ſupra poſitũ fuit, ſ. ꝙ formaretur vox, & au-
dirent eam Saul, & puer ſuus: nam qñcunq; Angelus
apparet prophetæ in forma aſſumpta, loquitur aliqd
alioquin nihil reuelabitur prophetæ, quia per ſolam
apparitionem non illuminatur intellectus ad cogno-
ſcendum aliquam veritatem, quod requiritur in pro-
phetia, ſic patet Dan. c. 10. ſ. intelligentia opus eſt in vi-
ſione, ſ. ꝙ ad hoc, ꝙ aliquis ſit propheta per ea, quæ vi
det oportet, ꝙ intelligat illa, & tñ nihil intelliget ſi nõ
formantur aliquæ voces ad ipſum videntem, & re-
dit inconueniẽs primũ. Item ſequitur aliud, ſ. ꝙ Saul,
& puer eius vidiſſent Angelum Dei apparentẽ in cor
pore aſſumpto, quia cum illud corpus ſit de aere den-
ſato, cuicũq; viſibile eſt etiam iumẽtis, vt patet de aſi
nam Balaam, quæ vidit Angelũ in via euaginato gla-
dio. Num. c. 22. ſed non erat ꝓueniens, ꝙ Saul, & puer
eius vidiſſent Angelum apparentem, quia hoc ſolum
pertinebat ad prophetam, cui fiebat reuelatio, hoc tñ
neceſſe eſt, vt fieret, niſi dicatur, ꝙ miraculoſe Deus
volebat occultare Sauli, & puero ſuo Angelum appa
rentem, ſicut interdum aliqua coram nobis ſunt, &
Deus facit, ꝙ illa non videamus, vt patet de Sodomi-
tis, qui percuſſi ſunt cęcitate, quę non eſt vera cęcitas,
ſed auriſia, & cum omnia alia viderent non poterant
videre portam domus Loth: Gen. 19. ſic etiam fuit de
Syris ſeruis regis Benadab, quos percuſſit Deus cęci-
tate, & cum eſſent ad portam vrbis, non videbãt eam,
& cum quęrerent Eliſęum, & ille eſſet inter eos non
videbãt ipſum ĩ. 4. lib. c. 6. ſed iſta miracula ſunt, & ſic
oportebit multiplicare miracula, qđ eſt inconueniẽs,
cum per alium modum, non multiplicatis miraculis,
fieri poſſit. manet ergo ſolum tertius modus, quo fie-
ri potuerit iſta locutio large dicta, ſ. ꝙ Deus immuta-
uerit intellectum prophetæ ad cognoſcendum, ꝙ il-
le, qui veniebat erat Saul, qui erat in regẽ conſtituen-
dus, & ad hoc non oportebat fieri aliquam locutio-
nem, nec apparitionem figurę, ſed ſolum intellectus
immutaret, & de hoc nihil intelligeret Saul, aut puer
eius, & iſto modo, vt communiter loquebatur Deus
ad prophetas cum erant in vigilia, ſicut patet de Eli-
ſęo ĩ. 4. lib. c. 3. *Ecce vir, quem dixeram tibi.* Scilicet de quo
locutus fueram, ꝙ mitterem eum ad te cras hac eadẽ
hora. *Iſte dominabitur populo meo.* ſ. iſtum accipies in re-
gem, quod Samuel fecit, nã vnxit eum, vt patet ſeq. c.
Acceſſit autem Saul ad Samuelem in medio portæ. ſ. ibat ad
quęrendum vbi eſſet domus videntis, vt patet imme-
diate, & ſtetit in medio portæ, ſ. illius domus, de qua
egrediebatur Samuel, vt aſcenderet in excelſum. ali-
qui intelligũt in medio portę, ſ. in porta vrbis, ſed non
ſtat, quia dr̃ S. cumq; illi ambularent in medio vrbis
apparuit illis Samuel, ergo non erat in porta vrbis. Itẽ
quia dr̃ ſupra, ꝙ apparuit egrediens obuiam illis, ſi er-
go egrediebatur, & erat in porta vrbis, ergo egredie-
batur de vrbe, ſed falſum eſt, quia dr̃, ꝙ ipſe volebat
aſcendere in excelſum ad manducandũ ibi, & excel-
ſum erat intra vrbem, ergo non erat in porta vrbis, ſed
in porta domus ſuę, & egrediebatur, vt iret in excel-
ſum. *Et ait indica oro mihi vbi eſt domus videntis.* Ideſt vbi
eſt domus prophetę, non cognoſcebat Saul Samue-
lem, quia nondum viderat eum, ſed quęrebat ab illo,

ſicut

ſicut ab aliquo de popularibus. *Et reſpondit Samuel Sauli dicens, ego ſum videns.* Sciebat enim Samuel, ꝙ Deus miſerat Saulem ad ipſum: ergo nolebat ſe aliquibus verbis palliatis occultare, ſed indicauit immediate, ꝙ ipſe eſſet, quem quærebat. *Aſcende ante me in excelſum.* Scilicet in partem altiorem, in qua erat altare, & ibi cõuiuium factum eſt: erat enim iſtud conuiuium de partibus hoſtiarum pacificarum, ideo comedebantur carnes in loco ſacro, ſ. apud altare, vel in aliqua domo, ꝓpinqua, quę eſſet facta ad hoc, ꝙ offerẽtes poſſent comedere ibi partes hoſtiarum ſuarum. *Vt comedas mecũ hodie.* Ex hoc apparet, ꝙ Samuel faciebat iſtud conuiuium alioquin non dixiſſet, vt comedas mecum: quia ſolus ille, qui alios inuitat taliter loquitur: Samuel aũt ſi eſſet, ſicut vnus de inuitatis non inuitaſſet Saulẽ ad comedendum, quia qui inuitatus eſt nõ inuitat alios. Item dato, ꝙ Samuel inuitatus eſſet, & confidens de probitate eius, qui eum inuitauerat, duceret Saulẽ ad conuiuium, tamen non diceret, aſcende, vt comedas mecum, ſed diceret, aſcende, vt comedamus cum tali, vel tali viro. *Et dimittam te mane.* Hoc dixit Samuel ad obuiandum rñſioni, quam daturus eſſet Saul: nolebat enim Saul iam affligere patrem ſuum: intelligebat.n. ꝙ pater iam dimitteret aſinas, & ſoliçitus eſſet pro eo, vt patet ſ. ideo feſtinanter reuerti volebat, ſi autẽ Samuel dixiſſet ei ſolum aſcende in excelſum, vt comedas mecum, putaret Saul, ꝙ aliquot diebus eum detinere volebat, & qa hoc eſſet graue patri ſuo, Saul non conſentiret aſcendere: ideo excluſit hoc Samuel, dicens, & dimittam te mane, ſ. non morabor te per aliquot dies, ſed immediate expediam. *Et omnia, quæ ſunt in corde tuo indicabo tibi.* Hoc dicebat Samuel ad lętificãdum Saulem, ſ. non ſolum indicabo tibi de aſinabus, quas quęris, ſed ẽt ſi aliquid aliud in corde habes ego declarabo. Iſta litera nõ ſignificat hic aliquid aliud ſpeciale, quam declarationem ad interrogationem pro aſinabus, quia nihil aliud habebat tunc inquirendum Saul, & ſatis apparet ex c. iſto, & ſequẽti, ꝙ nihil aliud

Fictio Nicolai. inquiſierit. Dicit tñ Nicol. ꝙ iſta expoſitio non multũ conſonat, quia immediate dr̃, & de aſinis, quas perdidiſti &c. & ſic dicebat Samuel hic duo. Primum, ꝙ declararet omnia, quę Saul habebat in corde ſuo. Secundo expediebat qõnem de aſinabus, ideo Nicolaus aliter exponit dicens, ꝙ verſabãtur alia in corde Saulis: & illa etiam expoſiturus erat Samuel, nam in libro de Hebraicis, qõnibus dr̃, ꝙ Saul viderat in ſomnijs ſe eſſe in capite arboris palmę, quę viſio ſignum regalis principatus erat, de quo erat Saul ſolicitus, & hoc Samuel ei declararet. Sed iſta figmenta ſunt, & inducuntur ad expoſitionem literę, tanquam de neceſſitate, ſ. ꝙ ſine illis non poſſit litera exponi, & tñ iſta non ſunt neceſſaria, immo nec conueniunt. Dicendum eſt aũt, ꝙ per iſtam clauſulam, ſ. & omnia quę ſunt in corde tuo: non ſignificatur ſpecialiter aliquid quod declaraturus eſſet Samuel, nam non habebat Saul aliquid in mente ſua, prẽter quęſtionem de aſinabus, & illã immediate excluſit Samuel, dicens, ꝙ inuentę erant: ponitur ergo iſta clauſula ad ſignificandũ aliàs lętificandum Saulem, ſ. ſi aliquid aliud volueris, etiam ego rñdebo tibi. De ſomnijs autem non eſt aliquid veriſimile fuiſſe in Saule, qñ regnum tradebatur ſibi totaliter opere Dei: ideo non erat ſignificandum per ſomnia: maxime quia dato, ꝙ aliquod tale ſomnium Sauli incidiſſet, non eſſet ſolicitus pro illo, nec aliquo modo aduertiſſet, quoniã Deus prohibebat obſeruari ſomnia, ſic patet Deuter. cap. 18. ſ. non inueniatur in te, qui obſeruet ſomnia: ſimile Leui. cap. 19. Saul autem erat vir bonus, & optimus, quia non erat melior illo vir in domo Iſrael, vt patet ſupra in litera: ideo non attenderet aliquo modo ad ſomnia.

Item dato, ꝙ Saul tanquam minus ſapiens in lege aliquo modo attendiſſet ſomnia, tñ Samuel, qui erat vir bonus, & doctor Iſraelitarum in lege non permitteret ei attendere ad ea, & dato, ꝙ quæreret Saul interpretationem alicuius ſomnij, magis eum abijceret Samuel nollens rñdere ad ea, quæ inquireret, qñ ſic daret occaſionem mali, ſ. induceret homines ad obſeruationem ſomniorum, ꝙ nequaquam faceret propheta, ideo non ſe offerret expoſiturum ſomnium illius. *Et de aſinis, quas perdidiſti nudiuſtertius ne ſolicitus ſis.* Nondum enim quicquã inquiſiuerat Saul a Samuele, & tñ Samuel rñdit non expectans, ꝙ inquireretur, qñ ad alia maiora negocia ipſe reducebat Saulẽ. erat autẽ de iſtis Saul ſolicitus, quia ipſe nihil aliud inquirebat, niſi aſinas, ideo vt hilaris eſſet, dixit ꝙ pderet hãc ſolicitudinem. dicitur etiam nudiuſtertius, ideſt a tribus diebus, ſ. ꝙ tres dies erant, quibus perdiderat aſinas Saul. Sciendum tamen, ꝙ aliquando accipitur nudiuſtertius pro tẽpore determinato, & ſignificat tres dies pręteritos, aliquando autem ſignificat tempus indeterminatum, & poteſt poni pro magno, vel paruo tempore. Primo modo dicimus nudiuſtertius, nudiuſquartus, nudiuſquintus, & ſic de alijs numeris: eſt enim nudius aduerbium temporis, & dicitur nudius quaſi nunc dies. Cum autem additur connotatio numeralis ſignificat tempus determinatum, vt cum dicimus nudiuſtertius, ideſt nũc eſt dies tertius, ex quo aliquid factum eſt, & cum dicimus nudiuſquartus, ideſt nunc eſt quartus dies, hoc modo ſolum trãſiſſent dies tres, ex quo aſinę perditę fuerant. Alio modo accipitur prout ſignificat tempus indeterminatum, ſic patet Exo. 21. c. ſi autem ſciebat, ꝙ bos cornupeta eſſet ab heri, & nudiuſtertius, ibi autem nõ accipitur nudiuſtertius pro tribus diebus, ſed pro multis, hic autẽ melius eſt, vt accipiatur pro tribus diebus determinate, ſ. ꝙ tot dies ſolum tranſierant ex quo perditę ſunt aſinę. *Quia inuentæ ſunt.* Ideſt ne ſis ſolicitus de illis, quia iam inuenit eas pater tuus: ſic enim renunciatũ eſt Sauli, cum rediret ad patrem ſuum in itinere infra ſequen. cap.

Quare Saul non obtulit munera Samueli, cum a principio diſpoſuiſſet dare. Quæſt. XIII.

QVAERET aliquis, quare Saul non dedit munera Samueli, vt indicaret ei de via ſua: nam ſupra dicebat, ꝙ non apparerent honeſte coram propheta, cum non haberent ſportulam, & inuenta pecuniam manu pueri, dixit Saul optimus eſt ſermo tuus. Aliqs forte reſpondebit, ꝙ Saul mutauit intentionem, ſ. a principio iudicauerat bonum eſſe aliquid offerre prophetæ, poſtea autem putauit nõ eſſe rationabile. Sed dicendum eſt, ꝙ hoc non apparet conueniens ſibi actum, quoniam ſupra totaliter deliberauerat Saul aliquid dare prophetæ, immo videbatur ſibi neceſſarium eſſe, quia alioquin non poſſet coram eo apparere, ſi igitur non videret aliquid quare deberet recedere ab hac ſententia, nullo modo recederet, ſed non videbatur eſſe aliquid, niſi forte propheta renueret recipere munera, quod tñ non apparet. Aliter reſpõdebit aliquis, ꝙ Samuel, & puer eius dederunt quartam partẽ ſtateris Samueli, ſcriptura tñ ſubticuit, quia non omnia exprimit, quę facta ſunt. Sed hoc non ſtat, qñ Samuel non reciperet pecuniam pro hac re, quia pecunia ſemper ſonat in nomen precii. Cum autem debeat aliquid offerri gratis non tanquam pro precio, ſed ad honorem, vel alias, non offertur in pecunia, ſed in alia ſpecie, & potiſſime in rebus pertinentibus ad cibum, & potum, & pp hoc in collatione beneficiorum, vel aliarum rerum ſpiritualium ſi collator recipiat pecuniam,

niam, etiam ſi paruæ quantitatis ſit, ſemper iudicatur ſimonia. Si autem recipiat donum in alia ſpecie potiſſime eſculentum, & poculentum, nõ iudicatur ſimonia, niſi donum ſit valde magnũ, quod veriſimiliter poſſit mutare mentem collatoris ad conferendum, ſic patet extra. de ſimo. c. & ſi queſtiones, ideo iura cõceſſerunt iudicibus poſſe ſuſcipere eſculentum, & poculentum, quod paucis diebus conſumi poteſt, & nõ aliquod aliud donum: extra de reſcriptis. in 6.c. ſtatutum. Samuel ergo qui erat vir ſanctus nollet accipere pecuniam, nec iſtud nouiter introductum fuit per iura humana, ſed ab antiquo ſic obſeruabatur in euntibus ad prophetas conſulendos, qñ non ferebant eis pecunias, ſed alia dona, & maxime, quæ pertinerent ad cibum, ſic patet de vxore regis Ieroboam, qñ iuit ad Ahiam Silonitem: nam dixit ei Ieroboam tolle in manu tua decem panes, & cruſtulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipſe indicabit tibi quid venturum ſit huic puero, propter hoc autem vr̃, ꝙ Eliſeus reiecerit munera, quæ offerebat ei Naaman Sirus quando mũdatus eſt a lepra: nam dabat ei magna munera in pecunijs, ſ. decem talenta argenti, & ſex millia aureos, & decem mutatoria veſtimentorum infra 4. lib. ca. 5. iſta autem videbantur eſſe aliqualiter in mercedem laboris quantum ad totum, vel quantum ad aliquid. Si autem obtuliſſet Naamã Eliſęo aliquid paruum, quod pertineret ad cibos, quia illud nullo modo videbatur eſſe in remuneratione prẽſtitę ſanitatis forte recepiſſet illud Eliſeus. Sed ſi Saul obtuliſſet aliquid Samueli illud eſſet in pecunia, ideo non eſt dicendum, ꝙ receperit, & ꝙ ſcriptura illud ſubticeat. Sed dicendum eſt, ꝙ Saul propoſuerat offerre quartam partem ſtateris Samueli, ideo quęrebat vbi habitaret vidẽs ad hoc, ꝙ offerret ei mun⁹ illud, & deinde peteret de via ſua, ſed cũ locutus fuiſſet Samueli Saul, Samuel preclauſit eius interrogationem, & opus, reſpondẽs anteq̃ quicquam diceret, vel ageret Saul, ideo Saul non habuit opportunitatem offerendi ei munus, quod deſtinauerat dare. Item quia dato, ꝙ reſpondiſſet Samuel antequam quęreret Saul, forte Saul poſtea obtuliſſet pecuniam Samueli in munere, vel pro mercede, tamen immediate Samuel diſtraxit Saulem ad maiora loquens ei de regno, & inuitans ad prandium, ideo cum ſe videret Saul in tanta reputatione apud propheram, erubeſceret dare tam paruũ munus, quod fere nihil erat, ideo ſubſtitit nihil dans. *Et cuius erunt optima quæque in Iſrael?* Iſta lra poſſet legi relatiue, ſ. tu es ille cuius erunt optima quęque, ſed litera ſequens prohibet ſic legi, ſ. nonne tibi, &c. & cum illa reſponſiua neceſſe eſt iſtã eſſe interrogatiuam, & eſt ſenſus cuius erunt optima quęque in Iſrael, ideſt cuius erit principatus regnatibus, qui eſt optimus, quaſi dicat, tuus erit. Accipitur hic optimum in genere boni vtilis: ſunt enim tria bona iuxta Philoſophum 1. Ethi. ſ. vtile, delectabile, & honeſtum, proprie autem bonũ eſt ipſum honeſtũ, quod abſolute vocatur bonum. Alia autem vocantur bona ſm quandam relationem, & ſicut iſta duo primo non ſunt proprie bona, non eſt in eis proprie optimum, oportet tamen large dari, quoniam omnia vtilia non ſunt equalia in genere vtilitatis, quod ergo maximum eſt, vocabitur optimum, ſed nihil eſt, quod maiorem vtilitatem afferat, quam eſſe regem, quia ibi ſunt maximi redditus, & ſuprema poteſtas, ergo optimum in vtilibus vocabitur principatus regnatus iſte, niſi per accidens inquantum aliquis nimis delectatur i magnis pecunijs, & poteſtate eximia. Ad bona autem delectabilia non pertinet princi bonũm autem honeſtum adhuc magis per accidens pertinet: nam nõ eſt in eo aliquod honeſtum, niſi inquãtum iſta magna poteſtas virtute regitur, alioquin ſolum vtile eſt. *Nonne tibi, & omni domui patris tui.* Quaſi dicat, tibi euenient omnia bona Iſrael: in hoc ſignificabat Samuel, ꝙ reuelatum erat ſibi a Deo Saulem futurum eſſe regem. dicitur etiam omni domui patris tui, quia domus patris Saulis erat Saul, & fratres eius, & loquendo large omnes qui pertinebant ad eãdem cognationem erãt minores, & eſt ſenſus, ꝙ omnes cognati Saulis fuerunt facti in magna poteſtate: nam cum Saul factus eſſet rex eleuauit omnes cognatos ſuos ad magnos honores, nam Abner cognatus Saulis factus eſt princeps militiæ infra 14. ca. & ſic eſt intelligendum de omnibus alijs cognatis, ꝙ dabat eis aliqua officia, vel honores. Aliqui autem intelligunt hoc de poſteris Saulis cum dicitur, nonne tibi, & omni domui patris tui, ideſt non ſolum tu habebis principatum iſtum, ſed etiam domus patris tui, ideſt poſteritui: nam Isboſeth filius Saulis fuit rex poſt patrem ſuum toto tempore; quia Dauid fuit rex in Hebrõ ſuper tribum Iuda, & iſtud fuit tempus annorum 7. & quaſi dimidij, vt patet infra 2. lib. c. 5. Sed non dicitur hoc conuenienter. Primo quia domus patris alicuius, proprie accipiendo, non vocãtur omnes poſteri illius, ſed ſolum illi, qui tunc ſunt in familia patris, & ſic Iſboſeth, qui erat filius Saulis, non proprie pertinebat ad domum patris Saulis, ſed ad domum Saulis, hoc enim eſt accipiendo proprie inquantum diſtinguitur domus paterna a domibus filiorũ, ſic accipitur ſupra cap. 2. cum dicitur: Loquens locutus ſum, vt domus tua, & domus patris tui miniſtraret in cõſpectu meo vſque in ſempiternum, & ſic diſtinguitur ibi domus Heli a domo patris ſui. ergo ſi hoc intendiſſet ſcriptura dixiſſet nonne tibi, & domui tuę, & non dixiſſet tibi, & domui patris tui. Secundo non ſtat, quia dicitur, & omni domui patris tui. Si autem domus accipiatur pro poſteris oportebat, ꝙ omnes poſteri Saulis acceꝓiſſent principatũ, ſed falſum eſt, quia ſolus Isboſeth accepit illud, & iſte pauco tempore tenuit, nam occiſus eſt a ſeruis ſuis infra 2. lib. capit. 4. & eo tpe, quo tenuit imperfecte habebat, qa ſimul erat cũ eo rex Danid, & quotidie deprimebatur regnum Saulis, & proſperabatur regnum Dauid. Melius ergo eſt, ꝙ exponatur accipiendo domum proprie, ſ. domũ patris Saulis, pro ipſo Saule, & omnibus fratribus eius, & cognatis ſuis, qui tunc erant: nam omnes iſti pertinebant ad domum patris Saulis, & tunc etiam eſt verum, ꝙ omni domui patris Saulis prouenerunt bona, qñ promoto Saule in regem, non fuit aliquis de cognatis ſuis, q̃ non accepiſſet maiorem honorem quam ante habebat, & ſic ſtat litera proprie: quamquam ſi velimus accipere domum patris Saulis pro omnibus de poſteritate illa, ſatis poſſet ſtare, quia quãquam proprie domus alicuius dicatur familia eius, quæ eſt, quando ipſe viuit, tamen interdum accipitur domus pro omni poſteritate alicuius, ſic dicitur domus Iacob, domus Aarõ, domus Leui omnes, qui de poſteritate illa manent: Pſalm. 113. ſic quoque ſupra ca. 3. dicitur, ſ. Idcirco iuraui domui Heli, ꝙ non expiet iniquitas domus eius victimis, & muneribus vſque in ęternum, & ſic non ſolum ponitur ibi durans domus Heli dum ipſe manet, ſed etiam in ęternum poſt ipſum. Ad ſecundũ cum dicitur omni domui patris tui, & tamen ſolus Iſboſeth de poſteritate Saulis regnauit, dicẽdum quòd in ęternum duraſſet regnum in domo Saulis, niſi peccaſſet, vt patet infra decimotertio capitu. ſcilicet. Quod ſi non feciſſes, iam nunc pręparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, Deus autem loquebatur hic ad Saulem tãquam ſi manſurus eſſet ſemper in illo ſtatu bonitatis, in quo tunc erat, quia tamen non manſit, non ſtetit promiſſio. Prima tamen expoſitio melior eſt.

Domui patris Saulis euentura oĩa bona quomodo intelligẽ.

Reſpon-

Respondens autem Saul ait. Locutus fuit Samuel ad Saulem magna, quę satis videbātur pertinere ad principatum regalem, cum dixisset de optimo, quod erat in Israel, Saul autem qui erat valde humilis credidit ista non pertinere ad se, ideo respondit Samueli tanquam illuderet eum, sic ait Iosephus 6. Antiquitatum scilicet minimus inqt sum in cognatione mea, & de vltima tribu, quæ apta nō est, & ex inferiori patria vrbium ceterarum, sed tu magis illudis, & pro periculo me fatigare contendis de tribus maioribus, quam vt mihi conueniat non loquendo. Cap. 4.

Nunquid non filius Iemini ego sum. Quasi dicat, quomodo est verisimile, quòd ego possem sumi in regē, quia ego sum filius Iemini? Accipitur autem Iemini prout est nomen Hebræum, & in Hebreo vocatur Iemini, est sensus, quòd erat de tribu Beniamin, in qua erat vir Iemini, & non est sensus, quòd Saul sit filius Iemini, scilicet immediate ab eo genitus, quia erat filius Cis. & Cis erat de stirpe Iemini sextus ab illo, vt patet in principio c.

Aliqui autem intelligunt, quòd dixit Saul se esse filium Iemini, idest filium Beniamin, sed supra declaratum est, quòd Iemini, & Beniamin non sunt idem, nominauit tamen Iemini, quia iste fuit excellens vir in tribu illa, vt supra dictum est. In extremo q̄. 3.

De minima tribu Israel. Idest de tribu Beniamin, quæ erat minima, credebat enim Saul hoc nimis obstare dignitati regali, scilicet, esse de patua tribu, cum iste principatus regalis esset valde desiderabilis, & excellentissimus, videbatur indignum, quòd daretur tribui minimę, sed maiori, & excellentissimę. Item quia ille, q debebat esse rex erat dominaturus toti populo, & debebat esse potens, ne alij vellent vsurpare principatum eius, vel non reddere debitum famulatum, & quia ille, qui est in magno potentatu, si non habet consanguineos, etiam si habeat pecuniam cito perit, eo quòd in grauibus periculis alienantur ab eo, qui olim propter pecuniam famulabantur illi, consanguinei autem ex quadam naturę vnione, & retinaculo se sic non deserunt, ideo ad hoc, quòd aliquis habeat stabilem principatum cōsanguineis eget, & quia tribus Saul erat minima in toto Israel habebat paucos adiutores, ad custodiam huius magni principatus, ideo satis videbatur, quòd non conueniret ei principatus regalis, sic enim excusabat se Gedeon, cum dixit ei Angelus vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian, qui respondit domine mi, in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Iudi. c. 6.

An tribus Beniamin esset minor omnibus tribubus Israel, vt dixit Saul. *Quæst. XIIII.*

QVAERET aliquis, quomodo dixit hic Saul, quòd erat tribus sua minima inter tribus Israel. Nam videtur, quòd aliæ erant minores, patet de tribu Leuitarum, nam cum cō putatę sunt ceteræ tribus per viros a viginti annis, & supra. in quibusdam inueniebantur 70. millia, in alijs vero quinquaginta, vel quadraginta millia. In eis autem, in quibus parum erat reperiebantur vltra triginta duo millia. Num. c. 1. Leuitę autem computati sunt ab vno mense, & supra, & inuēti sunt vigintiduo millia: Numer. cap. 3. & secundum aliam computationē, qua computabantur a 30. anno, vsque ad quinquagesimum inuenti sunt octo millia, & parum plus, Numeri cap. 4. & sic non fuit aliqua minor tribus inter Israelitas facta computatione in monte Sinai. Sic quoque in secunda computatione facta anno 40. ab exitu de Aegypto Leuitæ fuerunt pauciores omnibus, nam solum inuenti sunt 23. millia ab vno mense, & supra, in alijs autem tribubus inueniebantur valde plures plusquam in duplo, vt colligitur. Numeri 26. capitulo.

Aliquis forte dicet, quòd isto tempore erat valde augmentata tribus Leui quamquam a principio fuisset parua: sic enim est in quibusdam progeniebus, aliquo enim tempore valde multiplicantur, & alio tempore nimis decrescunt.

Sed istud non stat, nam non solum in deserto tribus Leui erat minor alijs, sed etiam fuit postea semper minor, scilicet tempore isto, & immediate tempore Dauid: nam quando Dauid numerauit omnes sacerdotes, & Leuitas, & instituit eos in officijs suis, de quo primo Paralip. ca. 23. vsque ad 26. inuenti sunt trigintaocto millia, vt ait Iosephus sexto Antiquitatū, circa finem, & satis colligitur prælegat. capit. Paralipomen. tunc tamen erant aliæ tribus in valde magno numero. Nam etiam Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Israel, & de sola tribu Iuda inuenti sunt quingenta millia virorum pugnatorum, de alijs autem tribubus simul inuenta sunt nongenta millia infra secundo lib. capit. 24. ergo quælibet tribus esset maior quasi in duplo tribu Leuitarum.

Ad hoc respondendum est, quòd quando dicitur, quòd tribus Beniamin erat minima omnium aliarū tribuum, intelligitur de alijs vndecim tribubus non comparando ad tribum Leui: nā Leuitæ non faciunt tribum, & quando nominantur duodecim tribus, nō intelliguntur ibi Leuitę, vt declaratum est Numeri capit. primo, & decimotertio. ideo si esset minor alijs tribubus quamquam esset maior tribu Leuitarum recte dicitur, quòd esset minima in tribubus.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd non erat minor tribus Beniamin alijs tribubus, accipiendo proprie tribum: nam in prima computatione, quæ fuit facta in deserto Sinai, maior fuit tribus Beniamin, quam tribus Manasse, vt patet Nume. c. 1.

In secūda autem computatione, quę fuit anno 40. ab exitu de Aegypto tribus Beniamin excessit multas tribus, fuit enim plusquā dupla ad tribum Simeō, Numeri capit. 27. fuit etiam maior quam tribus Ruben, & Gad, & Ephraim, & Nephtalim, sic patet prædicta allegat. capitu. ergo non erat minima. Item non solū nunc erat magna, sed etiam videtur, quòd semper fuerit magna, & tribus Simeon fuerit minima inter tribus Israelitarum, quod apparet ex distributione sortium: nam tribui Beniamin magna sors data est, tribui autem Simeon, quia erat valde parua nō fuit per se data sors, sed accepit quandam partem sortis Iudę, sic patet Iosue 19. capitu. scilicet hęc est hęreditas filiorum Simeon iuxta cognationes suas in funiculo, & possessione filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco possederunt filii Simeon in medio hęreditatis eorum.

Respondendum est, quòd tribus Beniamin ab introitu in terram Chanaan magna tribus erat, & regulariter tribus Simeon erat minima omnium, accidit tamen, quòd tribus Beniamin efficeretur minima omnium, & etiam minor tribu Leuitarum, & hoc per bella: nam pro excessu virorum Gabaa, cum essent de tribu Beniamin, exposuerunt se ad pugnā omnes de tribu illa, & perierunt pręter sexcentos, qui confugerunt ad petram Remon, & postea tribus illa incepit esse minor omnium, vnde tempore Saulis adhuc ceteris minor erat. De hoc Iudicum capit. vigesimo, & vigesimoprimo. recte ergo dixit Saul, quòd erat de minima tribu.

Quare

Quare Saul non excusauit se aliter, quàm quòd esset de tribu minima. *Quæst. XV.*

QVAERET aliquis vlterius, cum excusaret se hic Saul, dicens non conuenire sibi regnum, quia erat de minima tribu quare nō ponebat aliam excusationem, quæ videbatur rationabilior. s. q̄ non esset ipse de tribu Iuda. Nā principatus regnatiuus propheticè promissus fuerat viris de tribu Iuda: Gen. 49. cum dr̄: Iuda te laudabūt fratres tui, manus tua in ceruicib⁹ inimicorū. Et post hoc dr̄: Nō auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est: deberet ergo credere, q̄ nullus posset accipere principatum regnatiuum, nisi esset de tribu Iuda, sicut nulli licebat ministrare in officio sacerdotali, vel Leuitico, nisi esset de stirpe Leui. Num. c. 1. & 3. & 18. potissimè autē cum principatus iste fuisset promissus firmiter tribui Iudæ, cum dictū sit: Donec ueniat, qui mittendus est. Aliquis rñdebit, q̄ Saul satis hoc credebat, q̄a sciebat q̄ propheta loquebatur id, qđ Deus iusserat, & non dubitauit, quin posset transferri principatus ad aliam tribum. Sed ad hoc dicetur, q̄ si pp hoc admirabatur Saul, q̄a prophera istud dicebat, ita nō debuisset admirari, quia ad eum posset pertinere principatus regalis quamq̄ esset de tribu & familia parua. Aliter aūt poterit rñderi, q̄ Saul erat vir non peritus in lege, sed rusticus, iō nesciebat ad quā tribum pertinere deberet principatus regalis s̄m prophetiā, sed credidit, q̄ ad quamcunq; tribū indifferenter posset venire: allegauit aūt pro se id, qđ quilibet ēt indoctus legis allegare posset. s. q̄ erat de minima tribu, iō non erat sufficiēs ad habēdum principatum regalem. Aliter rñderi pōt si conceditur, q̄ Saul erat vir sapiens, & aliqualiter instructus⁹ in lege. s. q̄ quamq̄ ipse sciret principatū regnatiuum promissum esse tribui Iudę, tñ poterat Deus mutare ad aliam tribum, sic. n. factum fuerat in sacerdotio: nam Deus ꝓmisit summū sacerdotiū Phinees nepoti Aaron, q̄ maneret in æternū in domo eius: Nu. c. 25. transtulit tñ postea in domum Ithamar: nā Heli summus sacerdos, & posteri eius fuerunt de stirpe Ithamar, vt declaratū est sup. ca. 2. & postea rursus promisit Deus Heli sacerdotium in sempiternū, quia tñ filij sui nimis errauerunt Deus abstulit principatū sacerdotij de domo eius, & iterū redijt ad domū Phinees, vt patet s̄. c. 2. s. loquens locutus sum, vt domus tua & domus ꝓris tui ministraret in ꝓspectu meo vsq; in sempiternū: nunc aūt absit hoc a me. Sed q̄cunq; honorificauit me, glorificabo eū. sic ergo credebat, q̄ posset fieri de principatu regnatiuo trāseundo, vel incipiēdo esse in alia tribu. Sed tunc stat argm̄, qūo ergo nō credidit Saul, q̄ principatus regnatiuus ad eū posset ptinere, sed dixit, q̄ erat de minima tribu? Pōt rñderi dupliciter. Vno mō, q̄ q̄q̄ Saul sciret, q̄ principatus regnatiuus posset esse in alia tribu, q̄ in tribu Iuda: tñ nesciebat, an Deus hoc diffiniuisset. Et si arguat, q̄ dicebat illud ꝓpheta. Rñdendū, q̄ putabat, q̄ vellet ei illudere, q̄a dato q̄ Deus vellet mutare principatū regnatiuū de tribu Iuda in aliā tribū, nō putabat, q̄ vellet mutare in illā tribū minimā, sed in aliā dignioꝛē, & pro hoc allegauit sic. Aliter rñderi pōt. s. q̄ credidit Saul principatū regalē posse mutare de vna tribu in aliā: ēt credidit, q̄ Deus ei vellet dare, sicut ꝓpheta dicebat: loquebatur tñ verba ista ex humilitate, q̄a erat valde humilis, & reputabat se indignū ad tm̄ principatū: sic patet j̄. c. 15. s. Nōne cū paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vtraq; ergo harum duarum solutionū stare pōt. *Et cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin.* Idcir non solum tribus mea est parua, sed etiam familia, de qua sum in hac tribu: accipitur enim hic cognatio pro aliquo, quod est minus quàm tribus. Primo enim diuidebatur totus Israel per duodecim tribus: deinde quelibet tribus per familias: postea quælibet familia per domos: deinde domos per viros: sic patet Iosue cap. 7. scilicet, Accedetisque mane singuli per tribus vestras, & quamcunque tribum sors inuenerit accedet per cognationes suas, & cognatio per domos: domusque per viros: cognationes autem, quæ sunt ibi immediatè sub tribubus, vocantur ibidem familiæ: cum dicitur q̄ inuenta est tribus Iuda, quæ per familias suas oblata est: iste autem familiæ paucæ erant, scilicet, in qualibet tribu tres, vel quatuor, vel pauciores: quot autem essent familiæ in qualibet tribu, patet Num. cap. 26. & ibi ponuntur septem familię in tribu Beniamin, de quibus fortè plures perierunt in excidio Gabaa, cum remanserint de tota tribu sexcenti viri: Iudic. cap. 20. Sed adhuc in familijs, quæ manserant nulla minor erat, quā familia, de qua erat Saul, quod valde oberat ad magnum principatū: quia haberet paucos consanguineos auxiliatores. Cognatio quid.

Quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Quasi dicat cùm tu scias omnia ista de cognatione mea, quare dicis mihi ista, cum scias me esse impotentem?

An Saul intellexerit per verba Samuelis se fore regem. *Quæst. XVI.*

QVAERET aliquis an Saul intellexerit per verba ista Samuelis se constituendum regē. Respōdendum est, q̄ sic, quod apparet ex verbis suis: nam si non intellexisset aliqua magna sibi dici, non dixisset, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Sed tunc stat dubium, per quid potuit cognoscere Saul ex verbis Samuelis, q̄ dicebat de constitutione eius in regem. Posset responderi s̄m positionem Nicolai, & Iudęorum quorundam, quòd hoc cognouit Saul per somnium suum, s. q̄ ipse esset in capite vnius arboris palmæ: q̄ significat fastigium magnæ dignitatis, s. regalis: & cum audiuit a Samuele, s. Et cuius erūt optima quæque in Israel intellexit verum fuisse somnium suū, ideo credidit certissime dici de principatu regali. Sed hoc non stat, quia etiā si Saul somniasset aliquid tale, non adhibuisset illi fidem aliquam, nec curasset de illo, quia lex prohibet obseruari somnia: Deut. 18. maximè quia Nicolaus, & Iudæi ponunt istud tanquam nihil aliud sit, per qđ potuerit intelligere Saul, quòd loqueretur Samuel de constitutione eius in regem, & tamen hoc satis poterat colligi ex solis verbis Samuelis, s. cuius erunt optima, quæque in Israel: manifestum est, q̄ optimū s̄m q̄ ab hominibus accipitur vulgariter est in maximis honoribus, & potestate, & diuitiarum ampla magnitudine: istud autem in nullo magis est, quàm in maximo principatu, ergo satis poterat intelligere Saul, etiam si rudis esset, quòd dicebatur de constitutione eius in principem. Sed adhuc dicetur, quòd non colligebatur ex hoc aliqualiter, quòd esset Saul futurus rex, quoniā ipse poterat habere omnia quæque in Israel, & tamen quòd non esset rex, sed esset Iudex totius populi sicut fuerat ante hoc Samuel, vel si aliqualiter vellet intelligere de maiori honore, q̄ esset princeps eo modo, quo fuit Iosue, nam iste maiorem potestatem habebat super populū, q̄ iudices, qui post eum fuerunt, tamen non erat rex. Impugnatur Lyranus.

Sed adhuc aliquis dicet, quòd bene colligebatur ex hoc quòd erat futurus rex, nam hic dicitur, quòd optima Israel futura erant sua, sed inter principatus ipse regalis est excellentior alijs, ergo intelligebatur per hoc principatus regalis, & non iudicatiuus.

Dicendum, ꝙ non ſtat iſte modus arguendi qm̃ ſi F
ſic ſtricte acciperentur verba non ſolum concluderetur, ꝙ Saul futurus rex eſſet Iſrael, ſed etiã, ꝙ oĩa, quæ poſſidebant Iſraelitæ pertinere deberent ad Saulem, & ꝙ ipſi Iſraelitæ futuri eſſent ſerui eius: nam maior principatus, & vtilitas eſt pluſquã in decuplo, ꝙ aliquis ſit proprie dñs alicuius terræ. ſ. ꝙ omnia, quæ ibi ſunt, ſint ſua, & oẽs habitatores ipſius ſint ſerui ſui, q̃ ſi ſit rex illius terræ, ergo de Saule ſic intelligendum eſſet ſi ſtricte acciperentur verba, ſed ſunt accipienda ciuiliter, & tunc poſſent vocari optima Iſrael, ꝙ aliquis eſſet iudex, vel princeps, ſicut fuit Ioſue, q̃q̃ non eſſet rex. Item patet, quia ſimiliter loquitur aliq̃ ſcriptura, ſic patet ſ. c. 2. Cũ dixit ad Heli, & videbis æmulum tuũ in templo in cunctis proſperis Iſrael, ideſt, ꝙ G
habiturus eſſet ille omne bonum, vel proſperitatem Iſraelitarum, & tñ in hoc ſolum ſignificabatur, ꝙ futurus eſſet ſummus ſacerdos, ꝙ dicebat magnos redditus, & honores. Ita ergo hic per optima Iſrael poterit ſignificari aliquis magnus ſtatus, quamquam non ſit maximus, qui eſſe poteſt, & ſic eſſet principatus iudicatiuus, vel talis qualem habuit Ioſue: nam maior principatus erat, q̃ ſummi ſacerdotis, ergo non oportet, ꝙ per hoc ſignificaret principatus regalis. Rñdendũ eſt, ꝙ ex verbis Samuelis Saul, & quilibet alius intelligere potuiſſet ſe conſtituendum in principem, & habiturũ magnos honores in populo, tñ nõ concluditur, ꝙ futurus eſſet rex, Saul tñ intellexit ex verbis iſtis ſe conſtituendum regem, qm̃ ante hoc totus Iſrael petierat regem a Samuele: preced. c. & ipſe iuſſit H
ibi, ꝙ recederent ſinguli in vrbes ſuas, ipſe enim daret eis regem, & quia nunc dicebat, ꝙ optima Iſraelis prouentura erant ad eũ, non poterat intelligere Saul, niſi de principatu regnatiuo. Nam non poterat intelligere, ꝙ efficeretur ſummus ſacerdos, ꝙ habebat magnos redditus, & honores, quia hoc non pertinebat, niſi ad aliquem de tribu Leui, & de ſtirpe Aarõ. Etiã non poterat in relligere ſe conſtituẽdum in iudicem, ſicut prius fuerat Samuel, & alij precedentes, quia iſte principatus iam ceſſabat: petiuit enim populus regem dicẽs nequaquam: rex enim erit ſuper nos, & Samuel conſenſit huic dicto: ergo vr̃, ꝙ iam ceſſaturi erãt omnes principatus populares præter regalem, ſed ex verbis Samuelis colligebat Saul ſe aſſumendum ad aliquem principatum, ergo ad regalem ſolum intellige re debebat. *Aſſumens itaque Samuel.* Hic ponitur tertiũ, in quo Saul a Samuele honorifice ſuſcipitur, cognoſcebat enim Samuel Saulem de proximo regem futurum, & quia regi competit maximus honor incẽpit Samuel iſtum honorem nunc impendere Sauli, etiam ſi nondum eſſet rex faciẽdo eum ſedere ſuper omnes inuitatos, & dando ei ſolenniorem partem ciborum, & dr̃. *Aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius.* Scilicet poſtq̃ locutus fuit Samuel ad Saulem de ſublimatione regni, & reſpondit Saul, aſſumpſit Samuel Saulem, & puerum ſuum ducens eos in excelſum ad locũ in quo comeſturi erant. *Et introduxit eos in triclinium.* Iſte eſt locus, in quo capiebant cibos, qui inuitati erant, erat enim quædam domus habens tres ordines menſarum facta ſpecialiter ad conuiuia ſolẽnia, & hoc erat, quia in excelſo erat altare, in quo fiebant immolationes, & quia populus aliq̃n offerebat hoſtias pacificas, de quibus maxima pars proueniebat ipſis offerentibus, oportebat, vt haberent circa altare locum in quo epularentur, cum de offerentibus dicatur, ꝙ deberent epulari cõram Domino Deute. c. 12. & 16. ad hoc ergo fuerat facta in excelſo quędam domus magna diſpoſita ad cõuiuia, & iſta erat tricliniũ, i. habens tres ordines menſarum, & dr̃ a tris, quod eſt tres, & cline quod eſt accubitus, vel acclinatio quaſi triplex accubitus, hoc enim eſt, quia ſumentes cibos ſuper menſam aliqualiter acclinamur, maxime autẽ erat hoc apud antiquos, qui qm̃ ꝓſumpturi erãt cibos ſuper lectos accubabant, & inde triclinium dr̃ quaſi eſſent tres ordines lectorum, in quibus homines ad conuiuia iacerent, & propter hoc ſcriptura pro ſedere ad menſam dicit diſcumbere, vel recumbere, aut accubare, ſicut ſæpe patet. *Et dedit eis locũ in capite eorum, qui fuerant inuitati.* In hoc patet, ꝙ Samuel inuitabat omnes iſtos cum dicatur, ꝙ dedit ei locum in capite, &c. Sed non erant aliqui comedentes ibi quibus ante non poſuiſſet Samuel Saulem, ergo non erant aliqui de ibi comedentibus, qui non fuiſſent inuitati, & ſic Samuel inuitauerat eos, etiam quia dr̃, ꝙ ipſe dedit locum Sauli, & puero ſuo, non enim feciſſet hoc, niſi ipſe inuitaſſet illos, quia ad nullum alium pertinet iubere de loco diſcubitus, niſi ad inuitantem, in hoc autem valde honorauit Samuel Saulem, quia non ſolũ poſuit Saulem in capite mẽſæ ſed etiam puerum ſuũ, quia propter Saulem etiam puer ſuus erat honorandus, maxime quia forte Samuel præuiderat iſtũ puerum eſſe ad magnum honorem eleuandum, quia cũ Saul in regem conſtituendus eſſet immediate, & iſte puer erat nimis familiaris Sauli, veriſimile eſt, ꝙ Saul eum in aliquo honore præficeret, eum igitur voluit honorare Samuel. *Erãt enim quaſi 30. viri.* Scilicet illi q̃ inuitati fuerant erãt 30. & ſuper omnes ſederũt Saul & puer eius, Ioſephus 6. Antiquitatum dicit, ꝙ erant quaſi 70. viri, ſed cum ſcriptura dicat 30. oportet intelligi non fuiſſe plures, niſi forte diceretur, ꝙ iſti 30. erant ſegregati, erant autem alij 40. ſeorſum diſcumbentes, & quia illi principaliter non pertinebant ad conuiuia non curauit ſcriptura de illis. *Dixitque Samuel coco.* Samuel enim inuitauerat omnes iſtos, & ipſe prius diſpoſuerat de cibis, qui dandi erant, & quantum vnicuiq; inuitato, & ibi fecit ſeparari partem vnam pro Saule. Cum autem ſedit ad menſam petiuit Samuel partem illam. *Da partem quam dedi tibi.* Omnes partes ciborum dederat Samuel, quia ipſe inuitabat omnes comedentes illa die, & tñ de iſta parte dr̃ ſpecialiter, ꝙ dederit eam, ideſt dederit, & præceperit cuſtodiri. *Et præcepi tibi, vt reponeres ſeorſum apud te.* Ideſt de illa parte præceperat ſpecialiter, ꝙ cuſtodiretur ne immiſceretur inter cęteras. Diſpoſuerat enim Samuel quantũ dandum eſſet alijs inuitatis, & qm̃ iſta pars erat ſolenior, iuſſit eam ſpecialiter cuſtodiri pro Saule. In hoc autem apparet, ꝙ iſtud conuiuium factum fuerat ꝓ aduentum Saulis, ſ. ſciens Samuel, ꝙ venturus eſſet Saul parauit conuiuium magnum, & inuitauit plurimos, dedit autem inter illos excellẽtiam Sauli in omnibus, quę pertinebant ad conuiuium. Primo enim in accubitu, qm̃ in capite omnium non ſolum ipſe, ſed etiam puer eius prope eum poſitus eſt. Secundo honoratus fuit quantũ ad cibos, quia pars maior, & ſolenior ei appoſita eſt, vnde dicit Ioſephus, ꝙ Samuel ſ- cepit, vt Sauli pars regalis apponeretur, ſ. pars illa, quæ conſueuerat regibus dari, vel quæ excellentior eſt, & propter hoc quilibet honorabilis ſibi eam accipit, iſta enim differẽtia ciborum deſignat maiorẽ honorem & dilectionem: ſic enim patet de Ioſeph inuitãte fratres ſuos, cum nondum cognitus eſſet ab eis: nam ſingulis fratribus dedit partes ſingulas, maior pars tamen venit Beniamin, ita vt quinque partes excederet, vt patet Gene. quadrageſimotertio cap. Sed dicet aliquis, ſi volebat Samuel honorare Saulẽ, & ob hoc inſtruebat cõuiuium magnum, potius eum honorare ſet inuitando illum ſingulariter, quam inuitãdo eum cum tota illa multitudine. Nam maiora beneficia etiam cenſemus, quæ nobis ſingulariter impenduntur, quam quę nobis cum tota communitate aduenientur. Reſpon-

I

K

Tricliniũ quid.

Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel rectè egit inuitando Saulem cum tota cõitate, nam ſolum voluit Samuel beniuolum affectum ſuum oſtẽdere in Saulẽ, ſed ẽt eum coram toto populo honorare: ſi aũt eum ſingulariter inuitaſſet ſolam affectionem ſuam oſten diſſet illi, ſed nequaq̃ honoraſſet, nullus. n. de populo præter eum iudicaſſet eum honorabilẽ, cum tñ inuitatus fuerit Saul cum alia multitudine, & ipſe præpotens fuit oĩbus tam in cibis, q̃ in loco, oẽs exiſtimauerunt eum eſſe virum honorabilẽ, cum tm̃ a prophetа honoraretur, in quo volebat Samuel monſtrare, ꝙ non ſolum Saul poſtq̃ in regem cõſtitutus eſt honorandus erat, ſed ẽt antequã rex eſſet honorabilis fuit. Cum autem dr̃, ꝙ magis æſtimantur bñficia, quæ alicui ſingulariter dantur, q̃ quæ cum tota cõitate proueniunt: verum eſt ſi illa proueniunt alicui tanquãm vni de cõitate ſolum, ſi tñ aliquis honoretur cum aliqua cõitate non tanq̃ vnus de cõitate, ſed tanquã ſpecialis perſona, & tota illa cõitas pp eum honoret: magis honoratus eſt quã ſi ipſe ſolus honoretur. Sic aũt erat de Saule, qm̃ pp ipſum conuiuium illud factum eſt, & ſatis hoc apparebat ex excellentia, quã Samuel in oĩbus impendebat Sauli, iõ magis honorabat eum ſic quã ſi eum ſolum inuitaſſet. *Leuauit autem cocus armum, & poſuit ante Saul.* Leuare eſt de olla educere: ſic accipitur. ſ. c. 2. ſ. Veniebat puer ſacerdotis dum coquerentur carnes, & hẽbebat fuſcinulam tridentẽ in manu ſua, & mittebat eam in lebetẽ, vel in caldariã, & omne quod leuabat fuſcinula, tollebat ſacerdos ſibi. Separauerat aũt Samuel armũ, quia iſta erat pars excellens, & poſuit ante Saul.

A

B

C

Quomodo potuit ſeruari armus & dari Sauli, cum proueniret Sacerdoti. *Quæſt. XVII.*

QVAERET aliquis qũo potuit ſeruari armus ꝓ Saule, quia iſtę carnes, quæ dabantur inuitatis erant partes ſacrificiorũ pacificorũ, de quib⁹ ſemper armus, & pectuſculũ veniebant in ius ſacerdotũ immolantium: Leui. c. 7. Saul aũt non erat ſacerdos, ideo non poterat accipere iſtam partem.

Aliquis fortè rñdebit, ꝙ quamquam iſtæ partes de iure pertinerent ad ſacerdotes, tñ ipſi remiſerunt eas inuitatis, & ſic potuerunt peruenire ad Saulem, & ad alios. Sed dicendũ eſt, ꝙ non põt ſtare, qm̃ non licebat ſacerdoti dare de panibus, vel carnibus ſanctificatis alicui, niſi eſſet de familia ſua, vt patet Leui. c. 22. ſ. Omnis alienigena non comedet de ſanctificatis, inquilinus ſacerdotis, & mercenarius nõ veſcentur ex eis: quem aũt ſacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius eſt, hi comedent ex eis. De filia quoq; ſacerdotis dr̃, ꝙ ſi eſſet nupta alicui de populo non poſſet comedere de ſanctificatis: peccaret ergo ſacerdos ſi daret alicui de popularibus de carnibus ſanctificatis, & ſicut non licebat ſacerdotibus dare illas popularibus, ita non licebat popularibus accipere eas ſcienter, etiam ſi darent ſacerdotes, ſic patet præalleg. cap. ſ. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet poteſtatem: hoc autem eſſet quãdo populares comedebant ſciẽter. Si tamen neſcirent eſſe carnes ſanctificatas, & comederent tunc non peccabant, ſi tamẽ poſtea cognoſcerent eſſe carnes ſanctificatas debebant ſatisfacere, ſic patet. e. c. ſ. Qui comederit de ſanctificatis per ignorãtiam addet quintam partem cum eo, quod comederat, & dabit ſacerdoti in ſanctuario, non ergo poterat dici, ꝙ iſte armus pertinuiſſet ad ſacerdotes, & ipſi conceſſiſſent eum popularibus. Aliquis ergo reſpondebit aliter, ſ. ꝙ hic non fuerit ſacrificium, ſed magnũ conuiuium, quod interdum vocatur ſacrificium, ſed hoc ſupra improbatum eſt.

D

E

Alph. Toſt. In Primum Regum.

Ideo dicendum quod hic ſacrificium fuerit pacificum, & de omnibus animalibus immolatis pertinebat armus ad ſacerdotem, tamen potuerunt alia animalia occidi præter illa, quæ immolata ſunt in ſacrificium, & de illis acciperetur armus. Vel aliter poteſt dici, quòd dato quòd omnia animalia, quorum carnes comedebantur ab inuitatis fuiſſent immolata in hoſtias pacificas, poterat manere armus pro Saule, de quolibet animali immolato in hoſtiam pacificam proueniebat ſacerdoti ſolum pectuſculum, & armus dexter: Leuit. c. 7. ergo armus ſiniſter cedebat in ius popularium, & iſte poterat apponi Sauli. *Dixitque ei Samuel.* Scilicet poſtquam poſuit cocus armum coram Saule. *Ecce quod remanſit pone ante te, & comede.* Ideſt iſtud eſt, quod tibi ſpecialiter ſeruatũ eſt: ideo ſcinde & comede.

An quando Saul acceſſit alij inuitati comederant. *Quæſt. XVIII.*

QVAERET aliquis quomodo dixit Samuel: ecce quòd remanſit: nam videtur ex hoc quòd omnes inuitati iam comederant, & nihil reſtiterat de cibis, niſi armus ille. Reſpondendum ꝙ aliqui dicunt, ꝙ ante aduentum Saulis Samuel, & alij inuitati ſedebant ad menſam, & fere expleuerant prandium.

Cum aũt vidit Samuel ingredientẽ Saulẽ ſurrexit a menſa obuians ei ex reuerentia: Sed iſtud non ſtat, quoniam antequam aſcenderet Samuel ad prandiũ, Saul inuenit eum: ſic enim dixerunt puellæ, ſingrediẽtes vrbem ſtatim inuenietis eum antequam aſcendat in excelſum ad veſcendum. Item quia dicitur ſupra: Cumque illi ambularẽt in medio vrbis apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis, vt aſcenderet in excelſum: nondum ergo aſcenderat. Item Deus reuelauerat Samueli præcedenti die, quòd venturus eſſet Saul ad eũ hora illa, vt patet ſupra. ſ. hac ipſa hora, quæ nunc eſt cras mittam ad te virum. Cum ergo ſciret Samuel certiſſimè, quòd illa hora venturus eſſet Saul, & propter illum inſtruxerat conuiuium: nõ eſt veriſimile, quòd ſederet ad menſam antequam ille veniret, cum immediatè venturus eſſet. Item dicitur ſupra quòd acceſſit Saul ad Samuelem in medio portæ: ergo non erat Samuel in menſa, ſed in porta domus ſuę volẽs venire in excelſum. Item dixit Saul ad Samuelem; indica, oro, mihi, vbi eſt domus videntis? ſi tamen Saul aſcendiſſet in excelſum, & veniſſet ad Samuelem exiſtentem in menſa, non peteret pro domo videntis, quia iam cognoſceret ipſum videntẽ, vel ſaltem ſciret eum eſſe ibi, & non diceret vbi eſt domus videntis, ſed diceret, quis eſt hic videns. Item dr̃ ibi ꝙ rñdit Samuel ego ſum videns: aſcende ante me in excelſum vt comedas mecum hodie, ergo vr̃ ꝙ nõdum comederat Samuel, nec erat in loco prandij, ſed poſtea venit. Item dr̃ ſupra: aſſumens itaque Samuel Saulem, & puerũ eius introduxit eos in triclinium: ergo nõ erat Samuel in menſa, qm̃ venit Saul, quia tunc nõ introduxiſſet Samuel Saulem in tricliniũ, ſed Saul introiſſet, & inueniſſet iam ſedentẽ Samuelem. Dicendum ergo ꝙ qm̃ venit Saul ad ciuitatẽ nondum ſederet Samuel in cõuiuio, nec aſcẽderat illuc, ſed inuenit eum in porta domus ſuæ, & aſcẽdit cũ eo in excelſum ad locum, in quo erat conuiuium. Cũ aũt dr̃ hic: Ecce quod remanſit, pone ante te: nõ eſt ſenſus ꝙ illud remãſiſſet poſtq̃ alij cõmederũt, ſed dr̃ ꝙ remãſit, i. qđ ſeparatũ eſt, vel repoſitũ: qm̃ cum Samuel dediſſet coco carnes ꝓ cõuiuijs, illã partem ſeparauit pro Saule: & ſic remãſit, i. ſeparata erat. *Quia de induſtria ſeruatum eſt tibi.* q. d. non intelligas ꝙ iſtam

partē tibi do a casu, sed de industria separata est, idest ab intentione sic factum est: quoniam antequam tu venires, ego preceperam coco, ꝙ separaret istam partem pro te. In quo volebat significare Samuel, quòd aduentus Saulis nō fuit sibi inopinatus: sed ante hoc cognouerat illum, ideo priusquam veniret, iussit coco, vt separaret partem pro eo, scilicet, vt quando Samuel peteret illam partem cocus sciret distincte dare illam sibi. *Quando populum vocaui.* Idest quando inuitaui oēs istos, s. a principio istud factum est: & non intelligitur, quòd separata est ista pars quādo inuitati sunt comedentes, sed qñ fuerūt datæ carnes pro cibis eorum: tunc enim Samuel distincte dedit coco illā partem, & dicitur qñ populum vocaui: non quidem ꝙ totus populus inuitatus fuisset, quoniā solum fuerunt inuitati triginta viri, vt patet hic, & tamē in vrbe illa erant plures, sed dicitur populus inuitatus, quia multi erant inuitati, qui possunt vocari populus.

Et comedit Saul cum Samuele in die illo. Non solum comedit cum eo, sed etiam cum omnibus alijs, qui inuitati erant, quia tamen Samuel inuitauerat omnes dicebatur ipse comedisse cum eo, & omnes alij.

Excelsum quid. *Et descenderunt de excelso in oppidum.* Excelsum vocatur hic quidam locus arduus in ciuitate, in quo nō erant domus, sed altare Dei: & illa domus, quę vocatur triclinium, in qua erant inuitati: oppidum autem erat tota ipsa cōgregatio domorum vrbis, & ad illam descenderunt Samuel, & Saul post cōuiuium, vt maneret in die illa Saul apud Samuelem, & deinde recederet sequenti die, sicut dixerat supra Samuel, s. ascēde ante me in excelsum, vt comedas mecum hodie, & dimittam te mane. *Et locutus est cum Saule in solario.* Scilicet Samuel locutus est cum Saule, & hoc fuit in solario, idest in parte domus discooperta, s. sup tectū, dr̄ enim solarium a sole, illę autem domus, quæ solē ex omni parte recipiunt solaria vocantur, sic autē est, qñ domus non sunt tectę, & intrat Sol ex omni parte, hoc autem fiebat in terra Iudæorum, quia tecta domorum erant plana, & de terra, vel lateribus, ita vt posſent super ea ambulare viri, ascendebant autem Iudęi ad loca illa, & ibi habebant sua solaria. Istæ autem domus habebant in circuitu cancellos, vel murum paruū ad hoc, ꝙ illi, qui essent in parte superiori non possent ruere: sic enim iusserat Deus: Deut. c. 22. s. cū ędificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundat̄ sanguis in domo tua, vt sis reus labente alio, & in præceps ruente. In hoc autem solario, vel suprema domo collocuti sūt Saul, & Samuel, quid autem locuti fuerint non patet, sed dicūt Iudęi, ꝙ locutus fuerit Samuel ad Saulem de timore Dei, & custodia legis, satis autem verisimile est, ꝙ cum iam Samuel sciret Saulem futurum regem, & hoc ei denunciasset, ꝙ diceret ei aliqua pertinētia ad instructionem regis, s. qualiter iste se deberet habere ad subditos, & qualiter ad Deum, semper enim antequā peccauerit Saul, & recesſit ab eo, Samuel fuit præcepto eius, & quamquam Saul rex esset, tñ Samuel dicebat ei quid agere deberet, & qñ aliquid iubebat Saul non solum iubebat quasi ex nomine suo, sed etiam ex auctoritate Samuelis, vt patet ca. 11. qñ iuit in bellū Saul ꝛ regem Ammon: dr̄ enim: Quicunq; non exierit, secutusq; nō fuerit Saul, & Samuelē sic fiet bobus eius. Cū aūt peccauit Saul nō occidendo regē Amalech, nec pecora, recesſit ab eo Samuel, & non vidit Saulē vsq; ad diem mortis suę ĵ. 15. c. *Strauitq; Saul in solario.* Sternere multa signat, hic aūt accipit sternere, i. parare, & ptinet ad lectū: sic. n. dicimus stram. ēta ipsa opimenta lecti, Saul aūt est in datiuo, & est sensus, ꝙ Samuel strauit, i. parauit lectū Saul in solario, s. in parte superiori domus discoopta. Et hoc forte, ga erat tps vernale, vel ęstiuale, & erat gratū ibi dormire, potius me, ga terra illa calidior est magis q̄ ista, cū sit partim in tertio, & partim in quarto climate. *Et dormiuit.* I. per noctē: nā post cibos p̄ diē nō erat ibi gratū dormire, cū esset locus soli paruius, in nocte aūt erat gratū propter calorē. *Cumque mane surrexissent.* s. Samuel, & ga erat in domo sua: Saul. n. nondū surrexerat. *Et antequam illucesceret vocauit Samuel Saulem.* Dixit. n. Samuel, ꝙ dimitteret Saulē seq. die, ideo voluit eum dimittere citō, vt opus suū expleret veniens ad terrā suā. *In solario.* i. lacētem in solario: nā ibi dormierat p̄ noctē, vt patet s. *Surge, & dimittam te.* i. volo te cito expedire, iō surge: erat. n. adhuc facturus q̄dam Samuel cū Saule, ga victurus erat eū in regē, & denunciaturus signa, q̄ vētura erāt die illa, vt patet seq. c. vsquequo aūt ista faceret non erat dimissurus cū. *Et surrexit Saul.* s. obediēs immediate Samueli. Etiā ga ipse desiderabat cito redire in terrā suā, ga putabat p̄rem sūū grauari ex absentia eius, vt patet s. in ĥa cū dixit ad puerū suū veni, & reuertamur, ne forte dimiserit p̄r meus asinas, & solicitus sit, p nobis. *Egressiq; sunt ambo ipse videlicet; & Samuel.* s. egressi sunt de domo Samuelis, nondum egressi fuerant de vrbe, vt patet immediate, scilicet cum descēdissent in extremā partē ciuitatis, & cum dicitur, quòd egressi sunt ambo, scilicet Samuel, & Saul etiā intelligendū est, ꝙ puer ibat cum eis: nam immediate dicitur dic puero, vt antecedat nos, & transeat, ergo ibat cum eis, scriptura tamen fecit mentionem de principaliori.

Cūq; descenderent in extrema parte ciuitatis. s. qñ descendentes de domo Samuelis venerant ad extremā partem vrbis locutus fuit Samuel ista Sauli: & tō est, quia ibi volebat eum vngere in regem, & quia volebat, vt nemo hoc videret, fecit illud in extrema parte ciuitatis, in qua nemo apparebat, ēt ꝓp hoc fecit, vt Saul cō surgeret anteq̄ illuceſceret, quia tunc cū nondum illuxisset, viri vrbis illi⁹ nemo videre poterat, quod fecerat. *Dixit ad Saul dic puero, vt antecedat nos & transeat.* Idest enim puer simul cum Samuele, & Saule, & ne etiam ipse videret, quod factum fuerat antequam declarari deberet, fecit Samuel, ꝙ antecederet puer illos.

Quare Samuel, quando vnxit Saulem noluit, quòd puer eum videret, & quid proficiebat, quòd puer Saulis non videret eum vngi. Quæst. XIX.

QVAERET aliqs, quare Samuel voluit, ꝙ puer nō videret, qūo vngebat Saul in regē: nam ēt si non videret satis poterat intelligere, ꝙ Saul futurus esset rex, quod patet, ga qñ recessit Saul ad Samuelē dixit ei Samuel: Et cuius erunt optima q̄q; in Israel nōne tibi, & oī domui patris tuæ? ex qbus intellexit Saul, ꝙ futurus esset rex, qđ apparet ex rñsione sua ibidē, & ibi ēt declaratum est, sed puer suus erat ibi cum eo, ergo audiret verba illa, & intelligeret sicut intellexit Saul. Nec valet si aliquis dicat, ꝙ tunc non erat puer præsens, qñ s. dr̄, ꝙ cum ambularent Saul, & puer eius in medio vrbis apparuit illis Samuel egrediens, & sic erāt simul, qñ apparuit eis, & postea subdit̄, ꝙ immediate postq̄ q̄siuit Saul, vbi esset domus, videntis dixit ibi Samuel, & cuius erunt optima q̄q; in Israel: ergo vr̄, ꝙ puer erat ibi p̄ns, ga nō fit ei tunc Saul, ꝙ recederet, sicut nunc. Dicendū est, ꝙ puer Saulis erat cum eo, qñ Samuel ista verba locutus est, tñ ipse forte non multū attendit ad hęc, vt posset colligere, an Saul futurus esset rex, vel non.

Item dato, quòd attendisset non multum haberet firmam sententiam ex hoc, ꝙ Saul futurus esset rex, quia vidit, quòd Saul respondit prophetę tanquam iuderet ei, & propheta nihil replicuit. Si autem fuisset aliquid

aliquid verum propheta replicuisset certificans eum, ꝙ non illuderet, sed essent illa verba veritatis, & sic ex hac parte manebat puer dubius. Si autem postea vidisset, ꝙ Samuel vnxisset Saulem, manifestissimè cognouisset, ꝙ efficiebat eum regem: non ergo voluit Samuel, ꝙ puer Saulis videret hoc. Sed adhuc dicet, ꝙ dato, ꝙ non vidisset eū vngi cognouisset postea, ꝙ vnctus esset, qñ Samuel effudit sup caput Saulis lenticulam olei, ergo aliquæ guttæ olei defluxissent per genas, & barbam, & vestes quas postea videret puer, & sic cognosceret eum esse vnctū: patet qñ vnctio pontificum, & regum fiebat eodē modo, sed in pontificibus erat hoc, ꝙ aspergeretur oleum vnctionis super caput, & flueret per barbam, & vestes: sic patet Ps. 132. Sicut vnguentum in capite eius, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in orā vestimenti eius: sic ergo fieret in Saule, & puer eius cognosceret signa vnctionis. Rūdendum est, ꝙ etiā per hoc non potuit cognoscere: nam fusum est oleum super caput Saulis, sed erat paucum, quod faciliter celari potuisset: vnde puer nunquam cognouit, & qñ venit postea Saul in terram suam, cum respōderet cognatis suis, de omnibus alijs, quæ acciderant ei cū Samuele de sermone regni: nihil respondit tanquā nullus hoc cognosceret, vt patet infra.

Quare vilitas fuit, quòd puer Saulis non intelligeret ipsum fore regem. Quæst. XX.

QVAERET aliquis, quid proficiebat qđ puer Saulis hoc ignoraret? Respondendum est, ꝙ si sciuisset fortè noluisset tenere secrete, sed diuulgasset populo, & tunc sequebatur inconueniens, quia Israelitæ existimassent aliquam fuisse collusionem inter Samuelem, & Saul vel saltem conquererentur: nam cum principatus regalis esset maximus, omnes tribus illum desiderarent, pugnarentque pro eo, nisi forte Deus manifestè ostenderet, ꝙ vellet alicui dare: iam. n. nemo haberet quid contenderet, & quia Samuel fecerat hoc in occulto, & ea, quæ occulta sunt non habent boni: omnes aliæ tribus, ad quas non peruenit principatus regalis conquererentur tanquam non per Deum factum fuisset, sed per fauorem personalē, vel alias, ꝙ erat origo discordiæ in principio potestatis regnatiuę. Volebat ergo Samuel, ꝙ publicè fieret coram toto populo, & coram domino, & ibi per sortes Deus declararet, quā tribum volebat, & quam familiam, & quem virum pro principatu, ita vt nemo posſit calumniari, sic ergo post paucos dies fecit cōuocato toto populo in Masphat, vt patet infra in litera, & tunc fecit illud ibi tanquam nouiter, & velut nihil ante hoc præcesſisset: si autem puer Saulis cognouisset, & non tenuisset sub silētio, Israelitę sciuissent, & habuissent occasionem murmurandi nimis, ideo fuit valde cōueniens, quòd lateret puerum.

Sed dicet aliquis, quòd quamquam cognouissent Israelitæ, quòd Samuel vnxerat Saulem absconditè nihil mali suspicati fuissent, nec murmurarent, quia sciebant, quòd Samuel erat vir Dei, & nihil faceret, nisi quòd Deus iuberet: qualitercūque ergo fecisset, rectè gestum esset.

Respondendum est, ꝙ decuit sic fieri, quia quamq̄ Samuel haberetur ab omnibus tanq̄ propheta Dei, & crederet ipsi, in rebus valde magnis potissimè cum nimis tangunt statum nostrum interdum aliquibus non credimus, quibus alias crederemus: sic. n. patet de Moyse: nam Moyses tpe suo in maiori reputatione habitus est apud Iudæos q̄ Samuel tēpore suo. & Iudęi nimis credebant illi etiam magis quàm Samueli, cum Deus dixisset ei: Exo. cap. 19. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum: & tamen qñ Moyses fecit Aaron fratrē suū summū sacerdotē, & filios suos sacerdotes minores, q̄q̄ fecisset corā toto populo, vt patet Exo. c. 29. & Leui. c. 8. ga tū nō cōstabat nimis illud fuisse a Deo: plurimi Israelitarum insurrexerunt ꝛ Moysen, & Aaron, s. Core, & 250. viri proceres, & Dathan, & Abiron cum sequacibus suis volentes tollere summū sacerdotiū Aaron: iamque totus populus concitatus erat; & in prōptu erat, vt lapidaret Moyses, & Aaron, nisi Deus fecisset plagā magnā super insurgētes: de quo Nu. c. 16. cum ergo Samuel esset minoris auctoritatis q̄ Moyses, & principatus regalis, quē ipse cōferebat Sauli esset maior q̄ summū sacerdotiū, qđ cōferebat Moyses Aarō, & Samuel cōtulisset regnū in secreto, nō est dissimile vero ꝙ murmurassent Israelitæ nimis, cū murmurauerint contra Moysen. Voluit igitur Samuel, ꝙ lateret illa vnctio, q̄ ipse in secreto fecit. Item patet hoc quia Israelitæ vidētes, ꝙ Deus elegisset Saulē, qñ oēs cōuenerunt in Masphat adhuc nō fuerunt contenti: nā aliqui desperunt eū, dicentes: Num saluare nos poterit iste, & non attulerunt ei munera, vt patet ĥf. in litera: quātomagis murmurassent, si hoc fecisset in secreto? Melius ergo erat ꝙ subticeretur vnctio Saulis vsquequo pateret manifestè p Dei electionē, ꝙ ipse deberet esse rex: sicut quieuerunt Israelitæ insurgere ꝛ Moysen, & Aaron, qñ Deus mōstrauit manifestum miraculū in virga Aaron germinante: Nu. 17. c. sic. n. dr̄ ibi quē ex his elegero germinabit virga ei⁹, & cohibebo a me quærimonias filiorū Israel. Sed adhuc dicet aliqs ꝙ non tollebatur per hoc totalis suspitio de facto secreto Samuelis, ga licet nūc non cognoscerēt illā vnctionē fuisse factā, tñ cognituri erāt aliquanto tpe post, & cognouerūt: tunc aūt poterant suspicari, sicut a principio, vel si tunc non suspicabant̄ nec etiam a principio suspicati fuissent. Rūdēdū est, ꝙ non est simile: nam si non cognouissent Israelitæ a principio secretā vnctionē Saulis nihil suspicarent̄: & deinde aduenięte electione Dei in publico firmarentur corda eorum, & tunc licet cognoscerent factā fuisse vnctionem nihil suspicarētur, quia corda eorū firmata erant in bona opinione: si tñ a principio sciuissent Israelitæ vnctionē factā in secreto prauè suspicarent̄: & q̄q̄ postea veniret electio Dei publica, difficulter tolleret eis prima opinio mala, sed potius imaginarentur ꝙ iste euentus sortiū, qui fiebat cora toto populo patiebat aliquā fraudē: nō fuit ergo cōueniēs ꝙ sciret hoc puer Saulis. *Tu autem subsiste paulisper.* s. dū puer elōgat̄ aliquantulum a nobis ne videat quod fit. *Vt indicem tibi verbum Domini.* Idest indicabo tibi quid Deus fieri iubet. Accipitur aūt hic verbum pro ipsa re: sic enim Moyses cū vellet consecrare Aaron ſtās corā toto populo ait, iste est sermo, quē iussit Dñs fieri, i. ista est res, quā iussit, s. consecrari Aaron: ita hic erat verbum Domini ipsa vnctio Saulis &c.

CAP. X.

SVLIT autem Samuel lenticulā olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait: Ecce vnxit te Dominus super hęreditatem suā in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius. Infra 16. c. 15. dist c. 3. in ver. exēplo in glo. 2. q. 7. §. itē obijcitur. 1. q. 1. c. sacrā. & c. Dñs, & c. prophetauit.

TVLIT autem. Dicto in pręcedẽtibus de Saulis electione, hic autem de eius vnctione, & diuiditur in duo. Primo ista vnctio ponitur. Secundo per signa notificatur ibi. *Cum abieris.* Circa primum nõ potest hic dubitari, sicut in quibusdam alijs dubitabatur, an sit hic continuatio ordinis, vel aliquid anticipatum, vel recapitulatum: nam constat, ꝙ hic nihil tale est, cum autem fuerit supra de electione, & hic agitur de vnctione, quæ consequitur ad electionem. Rursus autem data ordinis rectitudine in quibusdam dubitabatur, an habeant se immediate, s. an vnum post alterum immediate factum fuerit, vel fluxerit aliquod tempus in medio, hic autem dubitari non potest, qm̃ inter ista quæ habentur hic, & præcedenti c. non fuit aliquod tempus medium, sed in eadem hora facta sunt, mox quippe, vt dixit Samuel Saul, ꝙ subsisteret, & ipse substitit pauliſp, fudit Samuel lenticulam olei super caput Saulis, sic dicitur hic.

Tulit autem Samuel lenticulam olei. Idest accepit eã ad fundendum super caput Saulis, non est autem sensus, ꝙ tunc nouiter acceperit Samuel lenticulam: nã portabat eam de domo sua, sed dr̃, ꝙ accepit, idest accepit ad effundendũ, quia ante hoc non effundebat, & tunc effudit, ipse tñ semper portabat eã in manu. Nisi forte dicas, ꝙ portabat eam in manu Saul, vel puer eius. Sed non stat, nam puer Saulis iam recesserat, & antecedebat eos pauliſper, qñ Samuel fudit oleum super Saulem, & tunc dr̃, ꝙ ipse accepit lẽticulam, ergo non accepit eam de manu pueri Saulis, etiam Saul nõ portabat illam: nã ipse nesciebat quid fieri deberet, quousque dixit ei Samuel, subsiste pauliſper, vt indicem tibi verbum domini pręced. c. si tñ portauisset lenticulã sciuisset quid fieri deberet. Dr̃ autem hic lenticula vas quoddam paruum, in quo continetur oleum a linien do dictum, quia ibi continetur id, quo corpora liniuntur, s. oleum, erat autem istud vas, quod aliqñ vocatur lecythus sic patet j̃. 3. lib. c. 17. vbi dixit Elias ad mulierem Sareptanam hydria farinæ non deficiet, & lecythus olei non minuetur, idest vas illud, in quo continetur oleum, communiter tñ vocatur lenticula, sic patet j̃. 4. lib. ca. 9. vbi propheta quidam vnxit Iheu in regem Israel. Aliqñ aũt vocatur cornu, sic patet j̃. c. 16. cum dixit Deus Samueli imple cornu tuum oleo, & veni mittam te ad Isai Bethlehemitem. de ista lenticula dicitur, quòd esset quoddam vas de auro, vel de argento ad conseruandum oleum sacrum.

Lenticula quid dicat

Quo oleo Samuel vnxit Saulem, & an reges vngebantur oleo sacro, vel communi. *Quæst. I.*

QVAERETVR de isto oleo quale oleum esset, s. an esset de oleo cõi, vel oleo sacro. Pro quo sciẽdum, ꝙ oleũ cõe est illud, quod de oliuis exprimit nulla alia re adiũcta, & istud accipiebat in Sanctuario ad hoc, ꝙ arderet in candelabro, vt patet Exo. c. 27. s. pręcipe filijs Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarũ purissimum, piloque cõtusum, vt ardeat semper lucerna in tabernaculo, de hoc ẽt Leui. 24. c. Accipiebat quoq; istud oleum ad sacrificia, qm̃ in oĩ sacrificio offerebant libamẽta præterq̃ in sacrificio pro peccato. Nu. c. 15. erant aũt quinque, s. farina, vinum, oleum, sal, thus, vt colligit pręal. c. & Leui. 2. istud aũt oleum erat ad cibos humanos, quia erat simplex. Aliud aũt erat oleum, qđ magis vocatur vnguẽtum q̃ oleum, & istud erat ad multiplicẽ vnctionẽ, & ex multis speciebus facto opere vnguentali. ponebantur aũt in eo aromata myrrhę electæ, & cynamomum, & calamus, & ca ſia, & oleum oliuarũ in diuersis ponderibus, de cuius compositione patet Exo. c. 30. Erat aũt istud vnguentum ad vngendũ omnia vasa Sanctuarii, qñ sanctificabãtur, & ad vngendũ sacerdotem magnũ, & minores: Exo. c. 30. & 31. differenter tñ, ꝙ summus sacerdos vngebatur oleo vnctionis in capite, qa fundebat̃ super crines illius, in sacerdotibus aũt minoribus non fiebat sic, sed solũ aspergebatur de isto oleo mixto cũ sanguine super caput, & vestes omnium sacerdotũ tam maioris q̃ minorum, vt patet Exo. c. 29. & Leui. 8. c. de cęteris aut̃ dr̃ caro hominis vngetur ex eo iuxta compositionẽ eius, non facietis aliud, quia sanctificatum est, & sanctũ erit vobis, homo quicunque tale compoſuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabit̃ de populo suo: Exo. c. 30. omnes tñ doctores tam Hebræi q̃ catholici dicunt, ꝙ nõ solum sacerdotes vngebantur illo oleo, sed ẽt reges, & ex illa litera quidem nõ tollitur hoc, quia dr̃ ibi caro hominis non vngetur, qđ intelligitur, s. ad delectationem, ꝙ tñ funderetur super crines regis ad ꝓstitutionem suã non erat, ꝙ caro hoĩs vngeretur ex eo, qa non fiebat illud ad delectationẽ. Nec ẽt vngebat̃ ibi caro, sed crines, & nõ erat proprie illa vnctio, sed effusio. Item videbat̃ hoc satis rõnabile, quia sicut Deus eligebat summũ sacerdotem ad cultum suũ, & faciebat eum vngi in capite hoc oleo, cum ipse esset maximus ministrorũ eius, ita eligebat regem ad hoc, ꝙ esset maximus principũ, vel solus esset princeps sup populũ Dei, & ipse Deus dicebat̃ eum vngere, sicut dixit hic Samuel ad Saulem, s. Ecce vnxit te Deus super hęreditatem suã in principẽ, ergo faceret eũ vngi illo oleo, quod pertinebat ad sacerdotes magnos, quia liniri oleo cõi paruum quid esse videbatur. Sed tunc aliquet aliquis qũo ergo poterat Samuel hẽre oleum ad vngendũ Saulem: nã oleum sacrũ obseruabatur in Sanctuario, qa nulli hominum talem compositionem vellebat facere, vel hr̃e penes se: Exo. c. 30. nõ poterat ergo hr̃e illud Samuel, nisi iret ad Sanctuarium, sed ipse non erat tunc in Sanctuario, qa non erat Sanctuarium in vrbe Ramatha, in qua nunc erat Samuel, sed in vrbe Nobe, vt declaratum est s̃. 7. c. satis. Ad hoc rñderi põt, s. ꝙ Samuel ante hoc, ꝓmiserat per aliquot dies Israelitis ꝓstituere regẽ Deo iubẽte s̃. c. 8. iõ cum sciret, ꝙ constituturus erat regẽ, & rex fieri debebat per vnctionem, iret in Sanctuariũ, & adduceret inde oleum vnctionis, sacerdotes aũt libenter illi darent, quia ipse erat tunc doctor populi, & rector. ista est cõis positio, q̃ ego quoq; cũ cæteris profero, Sed verius vr̃, ꝙ vnctio regũ fieret cũ oleo cõi: nam si dicatur, ꝙ semper fiebat vnctio cũ oleo sacro, sequit inc̃ueniens, patet hoc in vnctione Dauid: dixit. n. Deus Samueli imple cornu tuũ oleo, & veni vt mittã te j̃. c. 16. ibi. n. iusſit, ꝙ nouiter impleret̃ cornu oleo, quasi ante non esset ibi oleum, vel nõ esset plenũ, ergo si Samuel vnxisset Dauid oleo sacro oportebat, ꝙ iret in Sanctuariũ pro oleo, qa alibi nõ inueniret, & ibi nõ stat, ꝙ iuerit illuc: nã Samuel nimis timebat Saulẽ: dixit. n. audiet Saul, & interficiet me. eo. c. iõ non solum non auderet ire in Sãctuariũ, sed ẽt non audebat ire in Bethlehẽ quousq; Deus dedit ei modũ quo latẽter iret, s. ꝙ tolleret vitulũ de armento, & diceret, ꝙ ibat ad immolandum dño in Bethlehem, si tñ iuisset in Sanctuariũ, ꝙ oleo vnctionis cognitũ fuisset a Saule, & occidisset eũ, portissime, qa hoc dato nõ poterat celari cã aduẽtus eius, nã oleũ illud nõ esset, nisi ꝓ vnctione pontificũ, & regum, ergo ꝓstaret, ꝙ volebat vngere aliquẽ in regẽ, nõ ausus fuisset ergo Samuel ire in Sãctuariũ ꝓ oleo. Et si dicas, ꝙ Deus dabat ei sufficiẽs remediũ ad hoc, falsum est: nã id, quod hic ponitur solũ est ad occultãdum causam progressus eius in Bethlehem, s. ꝙ portaret vitulũ in manu sua, tñ ad hoc, ꝙ occultaretur causa ꝓgressus in Sanctuariũ non dabat̃ aliquis modus, & sic nõ iuit Samuel in Sanctuarium, & ꝯr̃ non tulit oleum sanctum, sed commune ad vngendũ Dauid.

Item

Item quando Dauid vnctus fuit in regem super tribum Iuda, non fuit vnctus oleo Sancto, quoniam tũc erat diuisio regni, qa filius Saulis Isboseth vnctus fuit in regem super 11. tribus: Dauid autem solum super tribum Iuda, non poterant ergo illi, qui vnxerũt eum habere oleum Sanctum, quia Sanctuarium tunc erat in Gabaõ: nam destructa vrbe Nobe, in qua prius erat translatum fuit in Gabaon, vt declaratum fuit supra c. 7. & ibi mansit vsque ad tempora Salomonis, cum trãstulit illud in templum, quod ędificauerat, vt patet 2. Paralip. c. 1. Viri ergo de tribu Iuda nõ possent mittere pro oleo Sancto in Gabaon: qm̃ Gabaon erat in tribu Beniamin, & pertinebat ad Isboseth filium Saulis, qui non permitteret aliquos de tribu Iuda illuc venire, maximè ex hac causa, nam erat magna hostilitas inter Dauid, & Isboseth, vt patet j̃. 2. lib. c. 2. Non poterant ergo viri Iuda habere oleum sacrum ad vngendum tunc Dauid. Item Deus misit Eliam prophetam in Damascum, vt vngeret Azaelem in regem Syriæ. j̃. 3. li. c. 19. ibi tamen non potuit habere oleum sacrũ ad vngendum, quia in Damasco non erat Sanctuariũ domini, nisi forte dicas, ꝙ Elias secum tulit oleum sacrum, sicut alij prophetę, qñ ibant ad vngendũ reges, tollebant secum lenticulam olei, vt patet de Samuele j̃. 16. c. & de quodam alio propheta. j̃. 4. lib. c. 9. Sed dicendum est, ꝙ non potuit Elias secum ferre oleum sacrum, quoniam quando Deus dixit, ꝙ vngeret Azaelem in regem erat ipse in monte Sinai, quia fugerat de terra Israel timens Iezabel vxorem Achab regis, q̃ interminata fuerat ei mortem, vnde dixit ei Deus vade per desertum in Damascum. j̃. 3. lib. ca. 19. ergo nõ poterat accipere oleum sacrum, quia illud solum erat in templo Ierusalem, sed vnxit eum oleo cõi. Item Eliseus iussit cuidam de filijs prophetarum, dicens: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulã olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnge Iheu: ibi tñ non vr̃, ꝙ accepit Eliseus lenticulam olei sacri, quia non erat in aliquo loco, in quo posset habere oleum sacrum. istud namq; solum erat in Ierusalem, sed Eliseus non morabatur ibi: non accepit ergo oleum sacrum. Apparet igitur ex dictis, ꝙ reges isti non vngebantur oleo sacro, quo vngebantur pontifices. Veritas autem in hoc est, ꝙ ad vnctionẽ regum nihil referebat, an vngerẽtur oleo sacro, vel cõi, sicut referebat in põtificibus, qui nequaq̃ vngi poterant, nisi oleo sancto, vt patet Exo. c. 29. & Leui. ca. 8. Interdum tñ reges vngebantur oleo sacro, & interdum oleo cõi. De cõi patet in exẽplis allegatis: de oleo sacro apparet in Salomone: ipse enim vnctus est oleo sancto, sic patet j̃. 3. li. c. 1. Cum dr̃ sumpsitq; Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonẽ: manifestũ est ergo, ꝙ illud oleum erat sacrum, qa si fuisset cõe nõ iuisset Sadoc ad Sanctuarium pro illo, quia vbicũq; reperisset. De Saule tñ, de quo hiç, magis dicẽdũ est, ꝙ fuerit vnctus oleo cõi, quia Samuel non erat in loco Sanctuarij, vt habere posset oleũ sacrũ. Sed adhuc arguet aliquis, ꝙ reges illi, de quibus s̃. inducebamus, ꝙ vncti fuerint oleo cõi, vngerent oleo sacro, qm̃ si oleũ cõe sumeret vbicũq; reperiri poterat, prophetę tñ secum portabant oleum ad vngendũ, sic patet de Samuele. j̃. 16. c. nam dixit ei Deus imple cornu tuũ oleo, & vade in Bethlehem. sic quoque Eliseus dixit ad vnum de filijs ꝓphetarum accipe lenticulam hãc olei, & vade in Ramoth Galaad. j̃. 4. lib. c. 9. Rñdendum est, ꝙ istę vnctiones fuerunt factę in oleo cõi, ꝓphetę tñ ferebant secum oleum, vt non cognosceret, qd facere vellẽt donec iam fecissent: si tñ non portarẽt secũ oleũ, oportebat, ut peterẽt inter eos, quos ibãt ad vngẽdũ, & tũc ipsi, q vngẽdi erãt, vel aliqui alij cognoscerent qd fieri deberet, & forte impediretur opus, vtpote si ipse qui vngendus erat, non consentiret se vngi, vel alij scientes impedirent, cuius signum est, quia qñ propheræ ibant ad vngendum aliquos non dicebant illis, ꝙ vellent eos vngere, sed accedebant ad eos, & fundebant oleum super ipsum qui vngendus erat, sicut patet de propheta, qui iuit ad vngendum Iheu: nam vocauit eum secrete ad cubiculum, & ibi fudit oleum super caput eius. quamquam ergo oleum commune esset, tñ ferebant illud secum prophetæ, vt secretius fieret, quod volebant. *Et effudit supęr caput eius.* Idest super caput Saulis. Non est intelligendum, ꝙ multum oleum fudisset, sed modicum super crines propter formam: nam multum, vel paucum oleum fundi nihil conferebat ad titulum regni, & si multum funderetur esset immunditia quędã. *Et deosculatus est eum.* Scilicet postquam fudit oleum osculatus fuit Saulem, hoc autem esse potuit in signum amoris, qm̃ amici, qñ a seinuicẽ recessuri sunt osculantur se, sic quoq; Samuel diligebat nimis Saulem, quia Deus elegerat eum, & erat vir bonus, ideo cum dimissurus esset eum a se fuso oleo in capite osculatus est illum: ꝙ autem diligeret nimis Samuel Saulem, apparet, quia nõ solum dum fuit bonus Saul diligebat, eum Samuel, sed etiam postquam peccauit diligebat, vnde quia Deꝰ prędixit, ꝙ auferret ei regnum lugebat semper Samuel pro illo j̃. c. 15. s. Veruntamẽ lugebat Samuel Saulem, qm̃ dominum pęnitebat, ꝙ constituisset regem Saul super Israel, & mansit semper Samuel in isto luctu, quousque Deus increpuit eum iussitque alium vngere in regem infra ca. 16. s. dixit dominus ad Samuelem vsquequo tu luges Saul. Cum ego abiecerim eum ne regnet super Israel, imple cornu tuum oleo, & veni, & mittã te, &c. Potuit quoque esse istud osculum tanquam quędam ceremonia regalis vnctionis: sicut enim in collatione gradus magistralis, aut doctoralis, qui cõfert insignia osculatur ipsum, qui graduatur, & hoc est ei tanquam insignium inter cętera, ita in vnctione regali poterat esse hoc tãquam pertinens ad ceremonias vnctionis.

Reges apud Iudæos, per quos vngi debebant, an per laicos, vel per sacerdotes, vel per prophetas. *Quæst. II.*

QVAERET aliquis p quos vngebantur reges apud Iudęos, s. an p laicos, vel sacerdotes, vel per ꝓphetas. Aliqs dicet, ꝙ vnctio regis fiebat p prophetas: nã hic Saul vnctus fuit per Samuelẽ, qui erat ꝓpheta. Itẽ Dauid in prima vnctione sua p Samuelẽ vnctus est: ipse. n. fudit oleũ sup caput eius j̃. 16. c. Itẽ Azael rex Syrię per Eliã ꝓphetam vnctus est: ei. n. iusserat Deus, vt vngeret illũ in Damasco j̃. 3. lib. c. 19. Item Iheu rex Israel p vnũ de filijs ꝓphetarum, q ẽt, ꝓpheta erat vnctus est j̃. 4. lib. c. 9. In q̃rũ dicet aliquis, ꝙ vnctio regalis fiebat p laicos: nam Dauid vnctus fuit in regẽ p tribũ Iuda ab ipsis viris de tribu illa, & tñ illi erãt laici, ergo ad laicos ptinebat de hoc j̃. 2. lib. c. 2. s. veneruntq; viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, ergo vnctio facta est p laicos. Itẽ patet hoc p vltimã vnctionẽ Dauid sup totũ Israel: nã dr̃, ꝙ venerũt vniuersę tribus Israel ad Dauid in Hebrõ, & vnxerũt ibi eũ in regẽ sup totũ Israel. j̃. 2. lib. c. 1. & primo Paralip. c. 11. isti tñ erant laici. Aliqs dicet in q̃rũ, ꝙ sacerdotes magni vngebaut reges, sic patet j̃. 3. lib. ca. 1. vbi Salomõ vnctus fuit p Sadoc sacerdotẽ magnũ. Rñdẽdum est, ꝙ vnctio regalis habebat aliquam similitudinem cum vnctione sacerdotis magni, qa super vtriusque caput fundebat̃ oleum, habebat tñ aliquam dissimilitudinem, qm̃ super caput summi sacerdotis semper fundebatur oleũ sacrũ: Exo. 29. & Leui. c. 8. super caput aũt regis interdũ fundebatur oleum sacrũ, interdum commune, vt supra declaratum est, sic quoque

1. Opin.

Vnctio regis, & summi sacerdotis aliquo modo differunt, & aliquo modo cõueniũt. qõ. pręce.

Universidad de Deusto
Biblioteca

erat differentia quantum ad personas vngentes, quia sacerdos magnus habebat determinatum vngentē.s. quia semper vngebatur per sacerdotes minores,eo ꝙ non erat aliquis summus sacerdos, qui eum vngeret cum nunq̄ vngerēt vnus summus sacerdos, nisi post mortem alterius,& sic sacerdotes minores vngebant eum: rex autem non habebat determinatū vngentē: nam poterat vngi per sacerdotes, vel per prophetas, qui non essent sacerdotes, vt patet in exemplis adductis:erat tñ regulare,ꝙ reges vngerentur per summos sacerdotes, eo ꝙ ipsi erant maximi inter sacerdotes, & vnctio erat quædam cæremonia directè pertinens ad sacerdotes. Sic patet de Salomone:nam tempore vnctionis eius erāt ibi prophetæ,& sacerdotes,scilicet Nathan propheta, & Sadoc summus sacerdos: tñ Sadoc vnxit eum, & quamq̄ dicatur j.3.li.c.1. vngat ibi eum Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in regem in Israel,ex quo nō apparet distinctè, quis eorum vnxerit,tñ postea in e.c.declaratur, ꝙ Sadoc vnxerit,cū dr: sumpsitq; Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo,& vnxit Salomonem, sic quoque patet de rege Ioas, qui vnctus est per summum sacerdotē,vt patet 2.Paralip.c.23.s.& constituerunt eum regem,vnxitq; eum Ioiada pontifex,& filij eius: sic enim intelligendum est, ꝙ factum fuit in omnibus regibus Israel, & Iudę, quamq̄ de eis non scribitur,cum tñ diuisum est regnum in Iudam,& Israel,nō manserunt sacerdotes inter Israelitas, sed erant oēs in tribu Iuda,vt venirēt ad ministrandū in Ierusalem in templo: Israelitæ aūt 10.tribuum non hñtes sacerdotes fecerunt sibi sacerdotes de laicis.j.3.lib.c.12.& ibi quicunq; vellet effici sacerdos accipiebat sacrificium,& efficiebat sacerdos,vt patet præall.c.& j.3.lib.c.13. De his aūt verisimile est,ꝙ maximus inter istos vngeret regem,sicut pontifex inter viros de tribu Iuda ungebat regem: ꝓphetæ aūt nunq̄ vngebant regem, nisi essent ipsimet sacerdotes,& tunc non vngebant tanq̄ prophetæ,sed tanquam sacerdotes.

Prima opinio reprobatur.

Ad primam rationem in contrarium qñ dicebaṫ, ꝙ prophetæ vngebant reges.Dicendum est, ꝙ aut reges,qui vngendi erant manifesti erant.s.quia vngebāṫur per successionē,sicut succedebant in regnum,aut erant incogniti,utpote, quia nunq̄ de illa familia fuisset aliquis rex,aut saltē lege successionis nō ueniebat principatus ad eum,qui vngebaṫ. Si primo mō semp unctio fiebat per summum pontificē,& sic fuit in vnctione Salomonis, quia de illo cognitū erat,ꝙ successurus esset in regnū Dauid, cū hoc iuberet Dauid, iō q̄q̄ ibi esset propheta Nathan non vnxit eum ipse,sed summ⁹ sacerdos Sadoc. ita quoq; rex Ioas erat de stirpe regia,& ad nullū alium ptinebat successio,iō Ioiada summus sacerdos unxit eum, & nō aliqs propheta,ut patet 2.Paral.c.23.Si aūt esset scdo mō.s.ꝙ nesciretur qs successurus erat,nō poterat summ⁹ sacerdos vngere illum regem,& quia nemo sciebat uoluntatē Dei,nisi propheta,cui Deus se reuelat,nō poterat aliquis alius vngere regē. In casu aūt,in quo cognitum erat quis esset futurus rex, nunq̄ prophetæ vngebant regē, qđ apparet ex oībus istis argumentis in ꝓrium, cum.n. primo dr,ꝙ Samuel, qui erat propheta vnxit Saulem.Dicendum est, ꝙ Saul non poterat vngi per aliquē summum sacerdotē,eo ꝙ ante Saulē non fuerat aliquis rex,nec cognoscebaṫ quis futurus esset:soli aūt Samueli hoc Deus reuelauit,& iussit ei,ꝙ vngeret regē. ergo nemo alius vngere poterat eum,ga nesciebat.Si tñ dicatur, ꝙ postea Saul vnctus est corā toto populo in Masphat in electione, uel in Galgala in renouatione regni,de quo infra in litera. & seq. cap. Dicendum erit,ꝙ non unxerit eum tunc Samuel,sed summus sacerdos,q̄ erat illo tpe, sic.n, fuit in Dauid: quia prima vice vnctus fuit per prophetam, tamen in secunda non,nec in tertia: sed dicitur ꝙ viri Iuda,& Israel vnxerūt eum. Cum autem secundò dicebatur, ꝙ vnctus fuit Dauid per Samuelem prophetam: etiā dicendum est hoc fuisse, quia nesciebatur de Dauid, an regnaturus esset: quia tunc erat Saul rex, & videbatur ꝙ de stirpe sua successuri essent reges: ideo nemo scire poterat,an Dauid regnaturus esset, nec posset eum vngere, nisi propheta: quod fuit in prima vnctione eius: postquam tamen cognitum est,ꝙ vnctus esset Dauid in regem a Deo,non fuerunt necessarij prophetæ ad vngendum eum secunda, & tertia vice: quia dicitur, quòd viri Iuda, & Israel vnxerunt eum: cum autem dicitur de Azael rege Syriæ, qui vnctus fuit per Eliam prophetam, dicendum quòd non poterat iste vngi per alium propter duo. Primo quia incognitum erat, an iste successurus esset in regnum: nam non erat de genere regio, sed tunc Benadab erat rex Syriæ, Azael autē erat seruus eius, qui eum languētem in lecto occidit, & factus est rex pro illo: sacerdotes autem non possent hoc scire, nisi essent prophetæ: ideo non poterant eum vngere. Secundò nō pertinebat hoc ad sacerdotes, quia iste rex non erat in terra Israelitarum, sed in Syria Damasci: sacerdotes autem Dei solum erāt in terra Israel,ideo non erat eis licitum vngere in regem aliquem extraneum: prophetæ autem licuit, quia Deus iubebat illi. Cum autem dicitur de Iheu,ꝙ vnctus fuit per prophetam:eodem modo dicēdum est,ꝙ non erat Iheu de genere regio,ideo non constabat,an sumendus esset in regem: & sic sacerdotes nescirent,an vngēdus esset: reuelauit autē hoc Deus Eliseo, qui misit vnū de filijs prophetarum,& vnxit eum. Cum autem arguebatur ꝙ aliquando reges vngebantur a laicis, negandum est. Et cum dicitur ꝙ Dauid vnctus fuit a viris Iuda semel: & iterum a viris Israel. Dicēdum ꝙ ipsi non vnxerunt ibi Dauid,sed sacerdos magnus: nam cum Dauid erat semper sacerdos magnus nomine Abiathar ex die illo, quo occisi sunt sacerdotes in Nobe a Saule, fuerunt enim ibi occisi 85. viri sacerdotes,& euasit solus filius summi sacerdotis, scilicet Abiathar fugiens ad Dauid infra 22.cap. dixitque Dauid ad Abiathar: Mane mecum,ne timeas: siquis quęsierit animam meam, quæret & animam tuam, mecum seruaberis: sic autem fecit Abiathar: nam mansit cum Dauid tota vita sua: sic patet infra 3.lib. cap.2.s.Abiathar quoque sacerdoti dixit vade in Anathot ad agrum tuum, es quidem vir mortis, sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam coram patre meo, & sustulisti laborem in omnibus, in quibus ipse sustinuit: iste autem Abiathar erat cum Dauid, quando vnctus est in regem super Iuda. Ipse ergo vngeret eum & non laici: ita in secunda vice, quando vnctus est super totum Israel erat ibi Abiathar: & ipse etiam vngeret eum. Cum autem dicitur quod vnxerunt eum viri Iuda,vel totus Israel nō est sensus, quod illi fundebant oleum super caput eius, sed prębebant consensum vnctioni, & omnes aderant ad stituitatem vnctionis, solus tamen summus pontifex Abiathar vnxit eum. Simile patet de rege Ioas: nam infra 4.lib.cap.11.dicitur de omnibus viris, quos congregauit sacerdos Ioiada, quòd fecerūt eum regem, & vnxerunt,& plaudentes manu dixerunt viuat rex: & tamen 2.Paralipo. cap.23. dicitur, quod non unxit eum populus,sed sacerdos magnus, scilicet, Et constituerunt eum regem, vnxitque eum Ioiada pontifex,& filij eius. Apparet igitur quod soli summi sacerdotes ungebant reges regulariter: & quando non erat cognitum, quis futurus esset rex, ungebatur per prophetas.

Qua

Quæ cæremoniæ fierent in vnctione Regis.
Quæst. III.

QVAERETVR vlterius, quæ cęremoniæ fiebant in vnctione Regis.

Respondebit aliquis, qnòd postquam sacerdos,vel propheta vngebat Regē, osculabatur eum,sic patet hic, nam Samuel postquam fudit lenticulam olei super caput Saulis,osculatus est eū & dimisit. Item fiebant in vnctione Regis sacrificia, sic patet infra 16.ca. nam cum iuit Samuel ad vngendum Dauid,obtulit sacrificium in Bethlehem,& postea vnxit Dauid, sic etiam patet de Adonia filio Dauid,quem voluit exercitus vngere in Regem, & cum celebrarent solennitatem vnctionis obtulerunt holocausta,& victimas apud lapidem Zoeleth. vt patet infra 3.lib. c.1.

Respondendum est, quòd sicut in vnctione summi sacerdotis,& Regis erat aliqua similitudo,vt supra declaratum est, ita quoque quantum ad cęremonias vnctionis aliquis credet esse similitudinem. & verum est,quòd aliqua similitudo erat, quia sicut summo sacerdoti,maximus honor impendebatur tempore cōsecrationis suæ.s.quia tūc efficiebatur summus sacerdos:ita regi impendebatur maximus honor tempore vnctionis,quia tunc instituebatur in regem, & conferebatur titulus regni:nam idem erat vnctio in regē,ꝙ est in canonico institutio, vel in episcopo cōfirmatio, sed in consecratione summi sacerdotis fiebāt magnæ solennitates sacrificiorum, & aliarum cæremoniarū, ideo in rege quoque fieri debebant cæremonię multæ:est tamen diuersitas,quoniam cęremoniæ,quę fiebant in consecratione summi sacerdotis, erant de necessitate,quoniam erant institutę a lege, & non licebat aliquam earum omitti: quia ageretur contra legē Dei,de his Exod.c.29.& Leuit. c.8. In rege autem vngendo cęremonię aliquę fiebant,sed istæ non erāt determinatę a lege, & hoc quia magis erant de substātia consecrationis summi sacerdotis cæremonię, quam de substantia vnctionis Regis: non tamen est intelligendum,quòd ita essent de substantia, quòd sine illis non posset esse summus sacerdos, sed erant tantū de substantia, quòd si aliqua earum omitteretur,ageretur contra legem. Patet hoc,quia Eleazarus factus est summus sacerdos moriente Aaron, tamen non fuerunt facta aliqua cęremonialia: immo nec fuit vnct⁹, sed fuit indutus vestibus sacris,vt declaratum est,Numer.c.20.& tamen fuit summus sacerdos. Illud autē est, quia illa, quæ iusserat Deus fieri in consecratione sacerdotis magni non erant de substantia sacerdotii magni,sed de solennitate: non erat tamen talis solennitas,quam omitti liceret. In rege autem non erant determinatæ cæremoniæ per legem: fiebant tamen hæc, quòd quando aliquis in regem instituendus eēt collocabatur super sedem regis, & ponebatur diadema in capite eius. Deinde sacerdos magnus fundebat oleum super caput illius,& ponebatur in manibus regis liber legis Moysi.s.Deuteronomium, & promittebat rex obseruare legem illam: deinde clamabat totus populus viuat rex,viuat rex, & imprecabantur alia bona regi. Deinde ad solennitatē huius vnctionis fiebant sacrificia magna Deo de oī genere sacrificiorū, & populus faciebat omnia genera exultationis, quæcunque decens esset fieri pro rege nouiter instituto.

De primis cęremoniis istarū.s.de sede regis, & diademate,& vnctione,atque lege,patet in vnctione Regis Ioas.2.Paralipomen.c.23.Cum dicitur: Et eduxerunt filium Regis,& imposuerunt ei diadema, dederunt que in manu eius legem tenendam, & constituerunt eum regem,vnxitque eum Ioiada pōtifex & filii eius,& imprecati sunt, atque dixerunt viuat rex, hoc idem patet infra 4.lib.cap.11.in vnctione istius regis, cum dicitur: Produxitq; filium regis,& posuit super eum diadema, & testimonium fecerūtq; eum regē, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt viuat rex. De iocunditate autem ista patet etiā in vnctione Salomonis: nā iniunxit Dauid,ꝙ in vnctione eius caneretur buccina,& fierent multa gaudia,nam dixit omnis populus viuat rex Salomon, postquā cecinerunt buccina, ascēditque vniuersa multitudo post eum,& populus canentium tubis, & lętantium gaudio magno,& insonuit terra a clamore eorum, & dixerunt corā rege Dauid: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum,& magnificet thronum eius super thronum tuum,de hoc infra 3.lib.ca.1. Sacrificia quoque magna fiebant; quod patet in Adonia,cū vellet vngi in regē: fecit enim sacrificia magna apud lapidem Zoeleth iuxta fontem Rogel.eo.c. ista autē ex aliqua parte obseruata sunt in vnctione Saulis, nō quidem in prima;quia illa fuit occulta,& nihil ibi factum est,nisi effusio olei sup caput eius & osculatio. Postea tamen quando publicè sumptus est in regem conuenit totus populus in Masphat,ibique assumpto eo clamauerunt omnes; viuat rex, & miserunt munera,vt patet infra in litera.

Iterum etiam cum innouatus est rex Saul in Galgala,conuenit omnis populus,& fecerunt ibi regem coram Domino,& immolauerunt ibi victimas pacificas,& lętatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis. sequen.c. istę autē sunt cęremonię in vnctione regū. Cum autem dicebatur, ꝙ osculum erat cęremonia in vnctione regis: dicendum est ꝙ non. Et quando arguitur, ꝙ Samuel hic osculatus est Saulem: dicendum est,ꝙ non fuit hoc tanquam cęremonia vnctionis, sed quia diligebat eum, & nunc recedebat ab eo ideo osculatus est eum, non conueniebat tamē talis cęremonia in vnctione regum,quia osculum est maioris ad minorem,vel ęqualis ad ęqualem,minor autem nō debet aggredi osculari maiorem, nisi maior hoc iusserit. In vnctione autem regali nullus maior est ipso, nec quisquam est ei æqualis,sed omnes sunt serui eius; ideo etiam ipse fundens oleum sup caput regis non debet tunc osculari eum,quia rex est tunc tanquā cunctis excellentior. In collatione autē magisterij, & doctoratus secus est, quia tunc ille,qui largitur insignia maior est eo, cui largitur; ideo decens est,ꝙ osculetur eum, cui insignia tribuit,quia hoc ad honorem ipsius ptinet. Cùm aūt dicebatur,ꝙ in vnctione regis fiebāt sacrificia,sicut fuit in vnctione Dauid. Dicendum ꝙ verum est, non tñ fuit sacrificium illud oblatum ad dedicationē, & honorē vnctionis, sed ex alia causa,s.ad occultandum id,quod fiebat:nā dixit Samuel,ꝙ timebat ire ad vngendum Dauid inquiens audiet enim Saul, & interficiet me,& ait dominus: vitulum de armento tolles in manu tua, & dices,ad immolandum Domino Deo veni, & vocabis Isai ad victimam. Sic ergo factum est, vt victima fieret ad occultationem, & non ad solennitatem vnctionis. Id enim quod solēnitatem habet,publicè fit, Sed vnctio prima Dauid facta est valde occultè;ergo non fuit sacrificium ad eam solemnizandum,sed occultādum. De hoc infra 16.cap. *Ecce vnxit te Dominus.* Samuel vnxerat Saulem,quia tamē Deus iusserat eū vngi,vt patet præcedenti c.dicitur,ꝙ Deus illū vnxit. *Super hæreditatem suam.* Idest super totum Israel: tota enim terra,& quidquid in ea est ipsius Dei est, populus tamē Israeliticus acceptus fuit a Deo speciali modo, scilicet,vt coleret Deum magis, quàm aliæ gentes,& vt Deus benefaceret illi super omnes alios populos,sic patet Exo.19.cap.scilicet. Si ergo audieritis

An osculū esset cęremonia in vnctione regum.

vocem

vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis F
mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim
omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdota-
le, & gens sancta. Vocant ēt Israelitę hęreditas Dei,
quia sicut hæreditas pertinet ad ius illius, cuius est, &
apud eum firmiter manet, ita Israelitæ semper firmi-
ter mansuri erant apud Deum, licèt alię gentes varia-
rentur per Idola. Iudęi tamen interdum faciebant è
contrario, s. ꝙ magis ipsi variabantur per Idola, quàm
Gentiles: vnde Deus conqueritur de Israelitis, ꝙ cū
aliæ gentes non derelinquerent Deos suos, Israelitæ
tamen derelinquebāt Deum. De hoc Iere. c. 2. Deus
dicit. s. transite vsque ad insulas Cethim, & videte, &
in Cedar mittite, & videte si factum est huiusmodi,
& si mutauit gens Deos suos; & certe ipsi non sunt G
dij; populus verò meus mutauit gloriā suam in ido-
lum. Alio modo etiam vocatur hæreditas Dei tota
terra Israel: nam quando quis proprio labore, vel in
bello iusto pugnando aliquid acquirit, illud est hęre-
ditas eius, Deus tñ aequisierat terram Israel de manu
septem populorum Chananęorū; ideo erat hērditas
illius, & pp hoc Israelitę habitantes in terra illa non
erant tanquam domini eius, sed tanquam coloni, &
Deus poterat imponere terræ illi legē, quam vellet,
sic patet Leui. 25. c. Cum dixit Deus, terra quoque nō
vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos coloni
mei estis, vnde & cūcta regio possessionis vestræ sub
redemptionis conditione vendetur. *In principem.* Sci-
licet in regem: accipitur enim princeps hic strictè,
nullus quippe de principibus vngebatur, nisi rex: nā H
Iosue, ꝙ fuit magnus princeps: & deinde iudices post
eum nō fuerunt vncti. *Et liberabis populum eius.* Intel-
ligitur ista liberatio, non quantum ad omnē ablatio-
nem grauaminis, vel seruitutis: qm̄ non fuit totaliter
liber populus Israel a iugo Philistinorū tēpore Sau-
lis, sed liberatus fuit tempore Dauid: ipse enim tulit
frenū tributi de manu Philistinorum infra 2. lib. ca. 8.
& declaratum est satis præcedenti cap. sed qualiscun-
que alleuiatio grauaminis dicitur liberatio; sic enim
dicitur Samuel liberasse filios Israel de manu Philisti
norum supra ca. 7. & tempore eius mansit aliquid de
iugo Philisthijm, vt declaratum est. eo. ca. & supra c.
præcedenti. *De manibus inimicorum eius.* Istud relatiuū
eius potest referri ad populum Israel, vel ad Deum, I
& vtroque modo est verum: nam Israelitę habebant
aliquos hostes, a quibus liberandi erant, Deus quoq;
aliquos habebat, nō ꝙ ipse proprie hostes habeat, ꝙa
nihil odisse potest, vt patet Sapiē. c. 11. s. misereris om
Deus ne- nium, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata
minē odit, hominum propter pœnitentiam: diliges enim om-
tñ hostes nia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti, dicit
habere di tamen Deus habere hostes, quia cum Israelitę essent
citur. specialiter populus Dei illi, qui erant hostes Iudęorū
erant hostes eius, & pugnabat Deus contra illos, tan-
quam si essent hostes eius, sic patet Exo. 23. cap. s. ꝙ si
audieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor,
inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te.
Qui in circuitu eius sunt. Idest in circuitu populi Dei. K
Istud relatiuum eius refertur hic necessario ad popu
lum Dei, quia alias non posset dici, ꝙ in circuitu eius
essent hostes. erant autem hostes in circuitu Israelita-
rum, quorum præcipui erant Philisthini, qui p̄mebāt
dure Israelitas, & erat ista hostilitas a magnis tempo-
ribus, sicut declaratum est supra c. 4. in principio, erāt
quoque Amalecitæ hostes Iudæorum, quia licet tūc
non pugnarent contra Israelitas, tñ ante hoc pugna-
uerant, s. qñ erant in deserto, vnde Saul iussu Dei pu-
gnauit contra eos, & deleuit illos. Erant aūt Amale-
citę ad latus meridianum terræ Israel, vt patet j̄. 15. c.
isti aūt interdum faciebant prędas in terra Israel, & in

terra Philisthijm, vnde inuaserūt vrbē Siceleg, & prę
dātes oīa, quæ ibi erant cōbusserunt illā, duxerunt q;
captiuas vxores Dauid, & virorum suorū infra c. 29.
& 30. erant etiam hostes Iudæorum Ammonitę, cōtra quos fecit primum bellum Saul. j̄. sequen. c. erāt quoque hostes eorum Idumęi Moabitę, & Syri, q̄q̄ isti non apparuerunt hostes tempore Saulis, sed tēpore Dauid, & Dauid subiecit omnes illos, vt patet. j̄. 2. lib. ca. 8. Aliqualiter tamen pugnabant contra Israel tēpore Saulis, & expugnabat eos Saul, vt patet j̄. 14. cap. s. & pugnabat in circuitu cōtra omnes inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Saba, & quocūque se verteret superabat, omnes autem isti habitabant in circuitu terrę Israel ad Oriē-
talem, & meridianam plagam. *Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principem.* Fuit supra posita vnctio Sau-
lis, hic autem ponitur certificatio eius, s. & hoc tibi si-
gnum, ꝙ vnxit te Deus, idest si forte dubitas, an ista
vnctio sit facta per mandatum Dei, an solum ex vo-
luntate mea, & an aliquid proficiat, vel non, poteris
colligere per ista signa, quæ sequuntur, s. ꝙ euenient
tibi ista, quæ infra habentur, & cum euenerint scies,
ꝙ Deus vnxit te. Si aūt non euenerint scias vnctio-
nem esse delusoriam factam sola humana volūtate:
hanc enim probationem dat Deus Deutero. 18. c. ad
cognoscendum an ea, quæ a propheris dicuntur, sint
a Deo dicta, vel non: cum dicitur, ꝙ si tacita cogita-
tione responderis, quomodo possum intelligere ver-
bum, quod dominus non est locutus, hoc habebis si-
gnum, ꝙ in nomine domini Propheta ille p̄dixerit,
& non euenerit, hoc dominus non est locutus, sed p
tumorem animi sui Propheta confinxit; ideo non ti-
mebis eum. Similem etiam probationē ponit Chri-
stus. Ioan. 14. c. s. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, vt
cum factum fuerit, credatis.

Propter quid Samuel dedit ista signa Sauli, cum iam factus esset rex, & Saul de hoc non dubitaret. Quæst. IIII.

QVAERET aliquis ad quid proficiebant ista
signa, quæ dantur hic?
Respōdendum est, ꝙ dabātur ad certi-
ficationem, s. an ista vnctio ad aliquid pro-
ficeret, non erat tamen ad certificādum aliquem nisi
Saulem, quia ista vnctio erat occulta Israelitis, ideo
non poterat dari illis aliquid certificatiuū illius, Sauli
autem datum est signum certificatiuum ad hoc, ꝙ
ipse crederet vere se esse regem: nam cum alicui of-
feruntur aliqua magna supra ſpem suam, vix ſibijpſi
credit, nihil autem maius poterat Sauli conferri, quā
quòd esset rex, potissimè cum ipse esset de parua tri-
bu, & familia; ideo vix crederet etiam si ſibi diceret
per Prophetam. sic patet a principio cum dixit ei Sa-
muel cuius erunt optima quęque in Israel, nonne ti-
bi, & omni domui patris tui? Respondit Saul nun-
quid non filius Iemini ego sum de minima tribu Is-
rael, & cognatio mea nouissima inter omnes filios
de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi ser-
monem istū? postea autem Samuel honorauit Sau-
lem in conuiuio, & deinde vnxit eum in regem, de
qua vnctione nimis dubitare poterat Saul, an esset fa-
cta iussu Dei; ideo dedit ei signa, per quæ cognosce-
ret: Israelitæ enim ſemper fuerunt huius cōditionis,
quòd quamquam multi eorum essent boni, tamen
difficiles erant ad credendū, & ideo etiam Deo non
credebant in rebus magnis, nisi daret eis signa, &
quamquam boni essent petebant signa a Deo, vt cer
tificarentur de promissionibus, quas Deus faciebat
ad illos. Sic patet de Gedeone, qui vir bonus erat, ta-
men quando Deus misit eum ad pugnandum cōtra
Madianitas

Madianitas petiuit signum a domino. vt patet Iudic.
c. 6. nec solum petiuit semel, sed pluries, vt patet ibi-
dem: sic etiam Abraham bonus vir erat, & tamen cū
Deus dixit ei, ego dominus, qui eduxi te de Hur Chal
dęorum, vt darem tibi terram istam, & possideres eā,
A tille ait: domine Deus vnde scire possum, ꝙ possē-
surus sim eam? Gen. c. 15. Sic quoque tempore Chri-
sti petebant frequenter ab eo Iudæi signum. sic patet
Mat. 16. c. s. Accesserunt Pharisæi ad Iesum, & rogaue
runt eum, vt signum de cęlo ostenderet eis. Quòd au
tem conditio esset Iudęorum petere ſemper signa, pa
tet 1. ad Cor. c. 1. s. Iudęi signa petunt, & Greci sapien-
B tiam quærunt, ideo q̄q̄ non peteret Saul signa, p hac
vnctione: Samuel volens eum magis certificare, dedit
ei signa. Sed tunc dicetur quid proficiebat, ꝙ certifica
retur Saul de ista vnctione, ꝙ a Deo esset, qa post pau
cos dies publicè assumendus erat in regem, & ibi co-
gnosceret veram fuisse vnctionem.
Respondendum est, ꝙ antequam publicaretur vn-
ctio Saulis ipse facturus erat quędam, quę iusserat ei
Samuel, & si non esset certificatus de ista vnctione, ni-
hil faceret, de hoc patet. j̄. in litera. s. quando ergo eue
nerint signa hęc omnia tibi, fac quęcunque inuenerit
manus tua, & istud pertinebat ad aliquam dispositio-
nem ad statum regalem, quod non faceret Saul, nisi
certificatus: vnde Samuel rectè dixit, qñ euenerint
omnia signa fac quęcunque inuenerit manus tua. q. d.
C antequam eueniant nihil facies.
Cum abieris. Hic ponitur secundum. s. vnctionis cer-
tificatio per signa. Et diuiditur in duas partes: quia pri
mò ista signa prędicuntur, secundo de facto reperiun
tur ibi. *Itaque cum auertisset.* Circa primum dicitur. *Cum abieris hodie a me.* i. postquam recesseris a me, euement
tibi ista, quę prænuncio hodie. An vero omnia euene-
rint in die illa, vel aliqua, in sequentibus non multum
refert. litera quoque satis indifferens est, quia potest
referri istud aduerbium hodie ad istud verbū abieris,
vel ad illud verbum, inuenies. Si primo modo, n. a in-
nuitur, ꝙ illa die aliquod signum illorum euenturum
erat, sed siue illa die, siue sequenti euenirent, nihil refe
rebat. Si secundo modo, oportet ꝙ intelligatur, ꝙ sal-
D tem aliquod signum illorum acciderit illa die. s. illud
quod ponitur primo de viris apud sepulchrū Rachel,
siaūt alia acciderint eodē die, vel non, nihil refert. s. in
veritatem tñ oīa in die illa acciderunt, vt pater. j̄. cum
dī itaque cum auertisset humerum suum, vt abiret a
Samuele immutauit Deus cor aliud ei, & venerūt om
nia signa hæc in die illa. *Inuenies duos viros iuxta sepul-
chrum Rachel.* Nunc enim reuertebatur Saul de Ra-
matha vrbe, vbi morabatur Samuel, & veniebat in ter
ram suam, scilicet ad vrbem patris, & transiturus erat
apud Bethlehem, vbi est sepulchrū Rachel: est enim
Ramatha 16. miliaribus distans a Ierusalem, vt patet
in libro de situ terrę Sanctę: transitus autem de vrbe
Ramatha in terram Saulis non erat per vrbem Ieruſa
lem, sed apud Bethlehem, quę quatuor miliaribus di-
E stat ab vrbe Ierusalem, vt patet in libro de situ terræ
Sanctę, sepulchrum aūt Rachel, de quo hic dī, nō est
in vrbe Bethlehē, sed circa illam. s. in itinere, quo itur
de Bethlehem in Ierusalem. Sic patet Gen. 35. c. scili-
cet. Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quę du-
cit Ephratam, hoc est Bethlehem, sic etiam in Gene.
48. ca. s. mihi enim quando veniebā de Mesopotamia
& sepeliui eam iuxta Ephrata, quæ alio nomine appel-
latur Bethlehem. Est autem istud sepulchrum quædā
magna piramis constructa in altum, & sub ea sunt 12.
lapides in signum 12. filiorum Iacob, quę vsque in ho
diernum diem videtur a transeuntibus de Ierusalem
in Bethlehem: distat autem sepulchrum illud milia-

A rio vno a Bethlehem, & tribus miliaribus a Ierusalē
vocaturque locus ille Cabrata. De hoc in libro de si-
tu terræ Sanctæ. De hoc sepulchro habetur Gen. 35.
scilicet: Erexitque Iacob titulum super sepulchrum
eius: hic est titulus monumenti Rachel, vsque in prę-
sentem diem. *In finibus Beniamin.* Idest isti duo viri,
qui erant apud sepulchrum Rachel erant in finibus
Beniamin. i. in extremitate sortis Beniamin. Nicolaus
arguit, quòd hoc dictum implicat contradictionem,
vt videtur, quia Rachel sepulta est iuxta Bethlehem.
Gen. 35. c. Bethlehem autem est in sorte Iudę. Matth.
B c. 2. ideo non poterat esse sepulchrum Rachel in fini-
bus Beniamin, idest isti viri, quos tu inuenies sunt nūc
apud sepulchrum Rachel, quando tamen tu inueneris eos erunt apud fines Beniamin, hoc tamen proce-
dit ex habitudine locorum: est enim vtrunque verū. s.
ꝙ illi viri erant simul in finibus Beniamin, & apud se-
pulchrum Rachel: nam sors Iudę est maxime meri-
diana in tota terra Chanaan, quod patet Iosue. cap. 15.
nam illa loca, quæ ponuntur ibi tanquam termini me
ridiani ipsius sortis, ponuntur Nume. ca. 34. tanquam
termini meridiani totius terræ Chanaan, sors autem
Beniamin est coniuncta sorti Iudæ. s. quòd latus me-
ridianum sortis Beniamin, & latus septentrionale sor-
tis Iudę sunt idem latus, quod patet, quia illa loca, quę
ponuntur Iosue. c. 15. in latere septentrionali sortis Iu-
dę ponuntur in latere meridiano sortis Beniamin. Io-
C sue c. 18. hoc autem stare non poterat, nisi ista duo la-
tera duarum sortium coniuncta essent, sic aūt erat,
ꝙ Bethlehem erat in extremitate lateris aquilonaris
terrę Iudæ, ideo necesse erat, quòd apud Bethlehem
esset terminus australis terræ Beniamin: est. n. Beth-
lehem ex vna parte, & Ierusalem ex alia, inter quæ est
spacium quatuor miliariorum, & inter ista duo loca
transeunt termini Iuda, & Beniamin: est enim Ieruſa-
lem in terra Beniamin: Bethlehem autem in terra Iu-
dæ: & apud vrbem Ierusalem transit terminus iuxta
fontem Rogel. Iosue c. 15. & fons Rogel est apud por
tam Ierusalem in quadam valle, vt patet infra 3. li. c. 1.
ibi enim Adonias inuitauit eos, qui vngebant eum in
D regem. Maxima ergo pars spacii illorum quatuor mi-
liariorum, quę sunt inter Ierusalem, & Bethlehem p-
tinet ad terram Iudę, & quia sepulchrum Rachel di-
stat vno miliario a Bethlehem necesse est, vt sit intra
sortem Iudæ; est tamen satis propinquum illud sepul-
chrū finibus Iudę, & quia termini Iudę, & Beniamin
sunt idem, cum sit sepulchrum Rachel in finibus Iu-
dę est in finibus Beniamin, & sic accipitur hic, quod sa
tis declaratur immediate in litera cum dicitur. *In me-
ridie.* i. ad partem meridianam finium Beniamin. s. ꝙ
sepulchrum Rachel est meridianum respectu finium
Beniamin, eo ꝙ terra Iudę est magis meridiana, quam
terra Beniamin, vt declaratum est, sed sepulchrū Ra-
chel est infra fines Iudę: ergo necesse est, ꝙ sit ad par-
tem meridianam finium Beniamin. *Salientes magnas
foueas.* Idest illi viri apud sepulchrum Rachel saltabāt
super foueas. Nicolaus dicit, quòd non habetur hoc
in Hebræo, nec in libris correctis, an vero in libris cor-
rectis sit, nescitur neque qui sint libri correcti, nisi re-
diretur ad originalia Hieronymi, quę nullus nostrum
vidit, sed quòd hoc in hebręo habeatur, satis constat,
licet non habeatur tam explicite, vt hic, nam vbi nos
dicimus salientes magnas foueas, in hebręo habetur,
Becilza. Quòd a quibusdam putatur esse nomen pro-
prium, & tamen est commune, quia Be in hebræo est
præpositio, sicut apud nos est in; cilza significat salta-
re, & sic interpretatur Becilza. i. in saltando. Hierony-
mus aūt, quia vidit hoc imperfectum dixit magnas fo
ueas, & forte, quia apud locum illum erant magnę fo
ueę, & videns sententiam esse incompletam, supleuit
illam.

illam. Hoc aũt apparet, qa ℣. vbi dr̃: insiliet in te sp̃us, F ponitur tale nomẽ, sicut iste cilza, similiter etiam ℣. vbi dicitur, & insilijt in eum spiritus dñi, ponitur idẽ vocabulũ: ergo ita significauit hic becilza saltare, vel in saltando. *Dicentque tibi inuentæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas.* Isti viri fortè erãt de cognatione Saulis, vel de terra sua, & cognoscebant quomodo perditæ fuerant asinæ, & inuentæ, & nunc nouiter venerant de vrbe Saul: ideo potuerunt ei denunciare, qũo pater suus solicitus erat pro eo, & asinæ inuentę erant. Deus autem fecerat Saulem oberrare non inuenien do asinas, ad hoc, ꝙ veniret in Ramatha, & ibi vngeretur a Samuele in regem: sic enim dixerat Deus Samueli, hac ipsa hora, quæ nunc est, mittam ad te cras virum de Beniamin. *Et intermissis pater tuus asinis solicitus est pro vobis.* G Idest iam non curat de asinis, & dolet de absentia vestra, ſ. Saulis, & pueri eius: sic enim dixerat supra Saul prędicẽti cap. veni, & reuertamur ne forte dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit p nobis: non poterat autem pater Saulis intermittere asinas, quia iam inuentæ erant, sed est sensus, ꝙ pater Saulis intermissis asinis est solicitus pro filio, i. etiam si asinæ non essent inuentæ intermitteret illas, & minus curaret, quàm nunc pro absentia filij. *Solicitus est pro vobis, & dicit quid faciam pro filio meo.* Saul aberat per aliquot dies vltra, quã debuisset esse in quęrendo asinas, ideo iam pater eius putabat, quòd nõ moraretur iam in quærendo asinas, sed quòd aliquod sinistrum ei accidisset. *Cumque abieris inde, & vltra transieris.* H Scilicet progrediendo per iter, quòd ducit in terram tuam, ad quã tunc festinabat Saul. *Et veneris ad quercum Thabor.* Quercus Thabor. Ista quercus erat in via: erat enim ista arbor famosa, qa magna erat, & vnica in loco illo, sicut dicitur de ilice Mambre, apud quã habitabat Abraham, de quo Gene. 18. cap. erat enim illa arbor valde magna, & famosa, mãsitque magno tempore, ita autem erat ista quercus nimis famosa inter Israelitas, vocatur autem quercus Thabor, quia forte erat in monte Thabor: est tamen Thabor quidam mons excelsus in terra Israel, in quo Christus trãsfiguratus est coram tribus discipulis suis, de quo Mat. c. 17. & Marci. 9. erat autem iste mons in sorte Issachar, sicut ait Iosephus quarto Antiquitatũ: est enim inter sortem suam, & sortem Zabulon, vt patet Iosue c. 19. in I monte autem illo rarę arbores erant, sed erat ibi illa quercus, ideo ipsa per se nominata est tanquam nulla alia esset: erat autem transitus Sauli pro terra illa per locum illum.

Mons Thabor vbi.

Mons Thabor, i quo multa mirabilia facta fuere.

Inuenient te ibi tres viri ascendentes ad dominum in Bethel. Idest apud montẽ Thabor obuiabis tribus viris euntibus in Bethel. Est enim magis meridianus locus Bethel, q̃ mons Thabor, quia mons Thabor est in sorte Issachar, vt dictum est: Bethel autem est in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. c. sors autem Beniamin est magis meridiana, quam Issachar: mõs autem Thabor est in parte orientali Iudęę quatuor miliarijs distans ab vrbe Nazareth, & vltra illum duobus miliarijs versus orientem est mons Hermon, in quo obuiauit rex Salem Melchisedech Abrahę reuertenti de cęde regum, qui pugnauerant contra Sodomitas. Gene. 14. c. De hoc patet in libro de situ terrę Sanctę. dicitur autẽ, quòd isti viri veniebant ad dominum in Bethel. ſ. ad faciendum sacrificia, quia ibi specialiter faciebant sacrificia Israelitę illo tempore. Et ex hoc apparet, id ꝙ dicebatur supra c. 7. ſ. quòd non recte dicitur, quòd arca domini fuit in Masphat, & in Galgala, eo quòd qñ Israelitę erant in illis locis, dicitur, quòd erant coram domino: nam etiam hic dicitur, quòd illi, qui ascendebant in Bethel ascendebant coram domino, & tamen nemo dicit, quòd arca, vel sanctuarium fuerit

An arca domini fuerit i Masphat, & Galgala

aliquando in Bethel: dicitur tamen in omni loco esse aliquis coram Deo, in quo Deus specialiter est, & quia in omnibus his locis fiebant sacrificia, & impendebatur Deo cultus, dicebatur ibi esse Deus, & quando erant ibi homines, dicebantur esse coram domino: apud istum autem locum Bethel a principio cum introisset Abraham in terra Chanaan constructit altare & immolabat ibi: de hoc Gene. c. 12. Cum dicitur, & transgrediens ad montem, qui est contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum ab occidente habens Bethel, & ab oriẽte Hay, ędificauit ibi quoque altare domino, & inuocauit nomen eius: ob hoc aũtẽ specialiter Israelitę voluerunt colere Deũ faciendo sacrificia in Bethel. Postea quoque apud locum illum viuente Alexandro magno, & transeunte per terram Iudęę, ex eius concessione Samaritani fecerunt templum magnum, & ibi colebant dominum offerentes sacra. De hoc loquitur Iosephus in fine 11. libri Antiquitatum, & alibi magis declarabitur. De hoc autem quęsiuit mulier Samaritana a Christo apud fontem dicens: Domine video, quia Propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerũt, & vos dicitis, quia Hierosolimis est locus vbi adorare oportet. Io. 4. c. In hoc autem loco rex Ieroboam posuit vnum de vitulis aureis, quando fecit populum auerti a domino infra 3. lib. cap. 13.

Vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, alius portãs lagenam vini. Isti tres viri ibant ad offerendum, & ista pertinebant ad oblationem, quia tres hędi poterant offerri in quocunque genere sacrificij, scilicet in holocaustum, vel hostiam pacificam, vel pro peccato: panes etiam offerri poterant, vel per se, vel tanquam partes aliorum sacrificiorum: per se enim, quia illi, qui pauperes erant non potentes offerre animalia offerebant saltem modicum de pane, & si ponuntur multa genera panis offerendi: Leui. c. 2. poterant etiam offerri panes tanquam partes sacrificiorum, sicut in sacrificio pacifico, de quo Leui. c. 7. vinum autem poterat portari, vt esset libamentum, quia semper in sacrificijs ponebantur libamẽta, nisi illa sacrificia essent pro peccato, & vnum de libamentis erat vinum: Nume. c. 15. hic autem vbi nos dicimus lagenam Iosephus dicit vtrem, sed ad idem redit: nam lagena magnum vas est apud Hebræos, poterat etiam dici. ꝙ portabãt isti viri panes, & vinum pro itinere, & non pro sacrificijs, patet quia cum ipsi portarent tres panes, duos illorũ dederunt Sauli, vt patet infra. *Cumque te salutauerint dabunt tibi duos panes.* Forte isti viri cognoscebãt Saulem: ideo dederunt ei duos panes videntes, quòd iter ageret, & egebat eis, Saul autem non erat petiturus panes, sed viri gratis obtulerunt ei, quod patet, quia iussit Samuel, quòd acciperet de manu illorum, si tamen ipse peteret nõ est dubium quin vellet accipere de manu ipsorum, & nõ oportebat, quòd iuberetur ei accipere. *Et accipies de manu eorum.* Scilicet, quia dignum erat, quòd acciperẽtur de manu eorum, cùm ipsi libenter offerrent.

Post hæc venies in collem domini. Istud est vltimum K signũ, quod euenit Sauli, & fuit in colle domini, scilicet, vbi erant prophetæ.

Rabbi Salomon dicit, quòd iste collis erat Cariathiarim, qui vocatur collis domini, quia ibi erat arca domini in domo Aminadab supra cap. 7. & in vrbe illa erat collis magnus, in cuius parte quadã erat domus Aminadab, & ibi erat arca domini, sic patet primo Paralip. cap. 13. scilicet, quòd iuit Dauid, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collẽ Cariathiarim. & pp hoc dr̃ ſ. cap. 3. ꝙ posita est arca in Cariathiarim in Gaba, quia Gabaa significat ibi collem, ad illum locum cõ-

uenienter

uenienter prophetę venirent, vt ibi laudarent dominum in diuersis vasis musicis, eo quòd ibi erat arca. A

Nicolaus autem dicit, ꝙ non videtur hoc verũ, quia iam trãslata erat arca de Carathiarim in Masphat, vt ipse declarauit supra c. 7. sed istud est arguere ex fundamento erroneo, quia vt ibi probatum est nunquã fuit translata arca de Cariathiarim ad aliquem alium locum, usquequo Dauid transtulit eam, de quo infra 2. lib. c. 6. & primo Paralipo. 13. Ponit tamẽ Nicolaus circa hoc alium sensum, dicens ꝙ iste collis erat aliquis locus, in quo manebãt prophetę, & probat, quia dicitur immediatè; vbi erat statio Philisthinorũ, sed B in talibus locis est conuenienter statio. Dicẽdum tamen, ꝙ iste locus erat quædam ciuitas, quę vocabãt Gabaa: & ita ponitur hic in Hebręo: nam vbi litera nostra dicit collẽ, litera Hebraica dicit Gabaa, est autem Gabaa ciuitas quædam in terra Beniamin, & in ista ciuitate habitabat Saul, sic paret infra in litera, ſ. Et Saul abijt in domum suam in Gabaa, & infra c. 13. dicit̃, ꝙ erat Gabaa in Beniamin. Et apparet ꝙ sit iste locus. Primò, qa hic ponitur Gabaa in Hebręo, sicut infra vbi nominatur Gabaa Beniamin. Secundò, qa in Gabaa terminata sunt omnia signa, quæ hic annũciata sunt: nam habitabat in Gabaa Saul, & vsque ad locum ipsum acciderunt ei signa. Cum autem dicit hic, ꝙ venit ad collem Dei non ponuntur alia signa, ideo videtur, ꝙ iste collis, siue Gabaa sit Gabaa, quæ C est ciuitas Beniamin. Tertiò, quia in Gabaa habitabat Saul, vt patet infra in litera, & tamen in isto colle cognoscebatur Saul ab omnibus, quia dictum est: Nũquid Saul inter prophetas? ergo de illo colle erat ipse oriundus. Item immediate, vt accessit ad illum collem, dicitur ꝙ quæsiuit patruus eius a Saule, postquã cessauit prophetare quid acciderat eis cum Samuele, ergo in loco illo, in quo Saul ꝓphetauit, erat patruus eius, & cognatio sua: ergo videt ꝙ ille locus erat habitationis Saulis: & consequenter erat Gabaa. Item patet hoc, quia dicitur hic vbi est statio Philisthinorũ, ſ. ꝙ in colle illo, siue vrbe erat statio Philisthinorũ: ista tamen erat in Gabaa terrę Beniamin, vt patet infra c. 13. ſ. percussit Ionathas stationem Philisthinorũ. quæ D erat in Gabaa: ergo iste collis domini erat in Gabaa, & ibi habitabat Saul, & cognatio tua, vt patet. ℣. in litera. & ista fuit causa, quare Deus fecit, ꝙ Saul magis prophetaret in Gabaa, quàm in aliquo alio loco, quia ibi magis cognoscebatur: si enim in aliqua alia vrbe prophetasset non fuisset visum mirabile, quia putaretur propheta, & filius prophetæ, hic tamen quia cognoscebatur, ꝙ nullo modo attineret ad prophetas, quia nõ erat filius prophetę, omnes admirati sunt, & patet hoc, quoniam dicitur, quæ nam res accidit filio Cis, Num Saul inter prophetas? & dr̃ ibi, ꝙ hoc dixerunt omnes, qui nouerant eum ab heri, & nudiustertius: erat igitur in loco suo, & ibi ei istud accidit, vt cognosceretur mutatio eius facta a Deo: nam Deus volebat de propinquo eum facere regem corã toto po E pulo, iõ voluit mõstrare aliqua signa in eo, ꝙ Deus tã geret eum per aliquot dies ante. Vocatur autem ista ciuitas Gabaa collis Dei, quia ibi erant prophetæ laudãtes Deum. *Vbi est statio Philisthinorum.* Scilicet in vrbe ista Gabaa erat statio, i. habitatio Philisthinorum, statio enim a stando dr̃, & significat propriè portum maris, in quo naues tranquillæ sunt, sic patet Gen. 49. ſ. Zabulon in littore maris habitauit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem. Aliqñ autem accipitur statio ꝙ castris, vel loco, in quo manẽt acies ordinatæ ad bellum, & dr̃ etiam statio, quia ibi stant. Aliqñ ſũ. vocatur statio habitatio, ſ. vbi aliqs ꝓtinuè manet, sic aũt erat statio Philisthinorum in Gabaa, ſ. ꝙ manebãt ibi multi Philisthini, & habitabãt in loco

ipso, hoc autem erat, quia adhuc Philisthini habebãt onera tributorũ super Israelitas, & collocauerant ibi multos de terra sua ad colligendum tributa, quę recipiebant Philisthin ab Israel. Etiam manebant ibi ad tenendum terram in pace, ne insurgerent Israelitæ contra Philisthinos. Etiam manebant ibi, vt scirẽt qd fiebat in toto Israel, & facerent obseruari leges, quas imposuerãt Israelitis Philisthini: veruerant n. fabros ferrarios esse in toto Israel, sed ꝙ descenderẽt Israelitæ in terram Philistijm ad parandum oĩa instrumẽta agriculturę, si aũt nõ fuissent aliqui de Philisthinis in terra Israel, qui cogerẽt ista obseruari fabricassẽt sibi Israelitę arma, & oĩa, quę ad bellum necessaria erant. Mansserat aũt ista statio Philisthinorum tpe Samuelis, sed cũ fuisset Saul confortatus in regno, Ionathas filius Saulis, quem pater collocauerat in Gabaa cum mille viris, ꝙ cussit omnes Philisthinos, qui manebãt ibi ad exigenda tributa, & conseruandas reliquas impositiones Philisthinorum, de hoc dr̃. ℣. c. 13. ſ. & percussit Ionathas stationem Philisthinorũ, quæ erat in Gabaa, & tũc erexit se Israel aduersus Philisthijm, & ibi inceperũt bella pro tota vita Saulis õ Philisthijm. Sed aliquis arguet, quia supra c. 7. dr̃, ꝙ nõ apposuerũt Philisthini vltra, vt venirent in terminos Israel factaque est manus domini super Philisthęos cunctis diebus Samuelis, liberauitque Israel de manu Philisthinorum, eratque pax inter Israel, & Amorrhęum.

Rñdendum est, ꝙ oĩbus diebus Samuelis, ſ. toto tpe, quo mãsit Samuel in principatu iudicatiuo, Philisthini non redierunt in terram Israel ad pugnandũ, eo ꝙ fuit facta pax inter Philisthinos, & Israelitas, tributa tñ semper manserunt super Israelitas, licet nõ esserũt grauia, sicut a principio, & ex tpe illo ẽt existẽte pace manebat statio Philisthinorum in Gabaa, illi tñ non conturbabant terrã facientes bella, sed manebant ibi in tranquillitate colligentes tributa, & tenentes terrã in pace, ne insurgerent contra Philisthinos. Et cũ dr̃ ꝙ liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, nõ intelligitur, ꝙ liberauit ab oĩbus oneribus, sed aliqualiter releuauit grauitatẽ seruitutis, & erat diebus eius pax ĩter Israelitas, & Philisthinos. ſ. cessatio a bellis, sed non a tributis. *Et cum ingressus fueris vrbem.* Ista vrbs erat Gabaa, ĩ qua erat collis dñi, prius aũt introiuit Saul in vrbem, q̃ ascenderet in collem, sic patet. ℣. vbi dr̃, ꝙ cessauit prophetare Saul, & venit ad excelsum, prophetatio tamen sua fuit in introitu vrbis Gabaa, quia ibi inuenit prophetas. *Obuium habebis gregem prophetarum.* Idest ibi obuiabis multis propheus, qui simul veniunt de excelso. Erant autem in multis locis istę congregationes prophetarum: sic enim patet de vrbe Ramatha: ibi enim erat cuneus prophetarũ vaticinantium, & Samuel super eos infra c. 19.

Qui erant isti prophetæ, quos obuios habuit Saul, & quomodo erant multi simul, & qualiter prophetabant, & de conditione spiritus prophetici. Quæst. V.

QVAERET aliquis de istis prophetis, qui erant, vel qũo erant simul iuncti, & prophetabant in vno loco. Respondendum est, ꝙ propheta, quando propriè accipitur, est ille, qui a Deo reuelationem recipit, & eleuatur lumine supernaturali ad aliqd intelligendũ, quod alij intelligere nequeunt, & isti cognoscunt abscondita, siue præterita, siue futura, & sciunt respondere de eis. isti autẽ vocantur a nobis, ꝓphetæ, vt est Ieremias, Isaias, & omnes duodecim prophetæ minores, & Samuel, Elias, Eliseus, & similes, ẽt si nobis nihil scriptum reliquerint. Alij autem vocant, ꝓphetæ, qui non enunciant aliqua de futuris, nec reuelant abscondita, nec Deus tãgit mentẽ eorum ad cognoscen-

Prophetæ multiplici ter dicunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

Psalmi Dauid pauci continent prophetiã.

gnoſcendum hęc, tñ ſunt viri, valde ſapientes in ſcriptura,& magni iudicii,& per hoc ſciunt formare magnas laudes de Deo faciendo pulchra cantica,& Pſalmos,ſic enim patet de Pſalmis Dauid:omnes enim illi dicuntur prophetici:tamen plurimi illorum ſunt, q̃ prophetiam nullam continent, ſed ſolam Dei laudẽ enarrando aliqua Dei facta pręterita, vel declarando aliquas perfectiones Dei, vel eleuando mentẽ noſtrã in Deum. Aliqui tamen ſunt qui continent aliquid futurum,& occultum, & quantum ad illos Dauid erat verè propheta. In aliis autem magis erat ſapiens, vel dictator quàm propheta: hmõi autem erant multi viri in Iſrael,qui erant ſapientes in lege, & magni ingenii ad excogitandum aliquid quod in lege non eſſet, & pertineret ad laudem Dei: vocabantur autẽ iſti in templo cantores,& erant plurimi diuiſi in 24.ſortes p Dauid,erantque principes eorum Heman,Ethan, Idithun,vt patet 1. Paral.25. c. oẽs autem de genere iſtorum, ſiue docti, ſiue indocti ſeparati fuerunt ad hoc officium,vt canerent, & laudarent Deum, & hoc in diuerſis inſtrumentis,quę fabricauerat Dauid, fecerat quoque cantica multa,quæ docebat iſtos cantores, & ipſi poſtea canebãt in ſanctuario tempore ſacrificiorum: quando autem iſti canebant coram dño dicebãtur prophetare,ſic patet prœal.cap.cum dicitur. Igitur Dauid & magiſtratus exercitus ſegregauerunt filios Aſaph in miniſterium,& Heman,& Idithun qui prophetarent in citharis,& pſalteriis, & cymbalis ſecundum numerum ſuum dedicato ſibi officio ſeruiẽtes. Ex hoc autem apparet tripliciter, q̃ iſti non erant ,ppheţ,q̃q̃ dicantur prophetare. Primo quia dr̃,q̃ iſti erant diſtincti ſm numerum ſuum. i. erat aſſignatus certus numerus iſtorum prophetantium: ſi tñ eſſent verè prophetę non poſſet aſſignari certus numerus eorum per hoĩes,quia ſpũs propheticus non eſt aliqd quod hõ habeat labore,vel ingenio,aut natura,ſed ſola diuina inſpiratione.2.Pet.c.2.Et dato, q̃ ſemel De⁹ aliquibus daret ſpiritum propheticum, non poterant illi per homines ſegregari in numerum prophetarũ, quia ſpũs propheticus non eſt tanquam habitus ſcientificus,vel moralis, qui poſtquam acquiſitus eſt, immanet ei,in quo eſt,& non p̃t perdi ſi diligenter eum tenere voluerit ille,cuius eſt,ſed eſt ſpiritus propheticus lumen quoddam raptim tranſiens, & dum illud immanet, ille qui eſt propheta cognoſcet occulta, q̃ Deus ei tunc reuelat. Cum autem tranſierit illud lumen, nihil magis propheta cognoſcit, q̃ qui non eſt propheta.Contingit autem interdum, q̃ Deus alicui det ſpiritum propheticum ſemel,& poſtea nunquam det,ſicut patet de nunciis Saulis, quos miſit ad tenendum Dauid in Ramatha: nam ter miſit nuncios, & omnes prophetauerunt quouſque iuit ipſe Saul, & etiam ipſe prophetauit.ĩ.ca.19. Conſtat tamen, q̃ iſti nunquam poſtea prophetauerunt, quia prophetia nõ fuit eis data tunc,niſi ad experientiam miraculi, & vt non comprehenderent Dauid: ita ergo eſſe poterat, q̃ alicui Deus daret ſpiritum propheticum, vt ſemel, vel bis prophetaret in ſanctuario, & poſtea nunquam prophetaret. Si autem iſte aſſumeretur in officium, & numerum prophetarũ reperiretur poſtea ineptus, quia nunquam poſtea prophetaret: ergo non erat iſta prophetia diuina reuelatio,ſed quędam ſcia, quæ hominibus immanet firmiter, ſm quam poterant ſeparari in numerum certum,& ſemper proficerent ad id ad quod ſeparabantur. Secundo patet,quia dicebatur in his verbis dedicato ſibi officio ſeruientes, & ſic ponitur prophetare,tanquam officiũ, & miniſtrabãt iſti in officio ſuo, officium tñ eſt aliquod genus exercitationis,cui quis vacare poteſt,quando vult, & dicit officium quandam continuitatem,ſ.id quod homo quotidie facit: vnde officium ab efficiendo dicitur, quia eſt id, quod homo quotidie efficit, prophetare tamẽ non eſt huiuſmodi, quia nõ eſt in poteſtate ,ppheţ, quando voluerit prophetare. Etiam nõ eſt eſſentiale prophetę prophetare,ſed valde per accidens.ſ.quando Deus voluerit eum mouere, vel ei aliquid reuelare,ſic patet de Ieremia: nam petierunt ab ipſo principes Iuda,vt quæreret a domino,an manere deberent in terra illa, vel deſcendere in Aegyptum. Ieremias autem appoſuit ſe, vt oraret, ſed Deus non reuelauit ſe ei vſque ad decem dies,vt patet Iere.c.42.nõ poteſt ergo vocari officium, & tamẽ hic dicitur, q̃ iſti prophetabant,& erant in officio eis aſſignato: ergo non erat prophetare. Item patet ex hac parte,quia Dauid & magiſtratus exercitus diſtinxerunt iſta officia, & aſſignauerunt quoſdam in officio prophetãdi, ergo erat ī poteſtate Dauid,& magiſtratuũ aſſignare iſtud officium quibus vellent, alioquin ſtulte agerent conando ad impoſſibilia, ſicut ſiquis conaretur iubere nubibus,q̃ pluerẽt; ergo erat ī poteſtate Dauid iſtud officium imponere,ſi tamẽ eſſet verè prophetare nõ eſſet in poteſtate alicuius aſſignare cuiquã iſtud officium,ſed pertinet ad illum cui Deus vellet reuelare, & quãdo vellet, non erat ergo iſtud proprie prophetare. Tertiò patet ex eodem cap.quia dicitur, quòd omnes filij Heman, Hethan,& Idithum fuerũt ſeparati ad hoc officium, ſi tamẽ eſſet verè prophetia nõ contingeret,q̃ omnes de cognatione iſtorum ,ppheţarẽt, ga prophetia ſemper fuit rara, ergo erat quoddam aliud genus ſciendi. Item dicitur de iſtis, q̃ doctus pariter,& indoctus fuerunt diuiſi p ſortes in iſto officio, ſi tamen eſſent prophetæ non vocaretur aliquis eorum indoctus, cum quilibet ,ppheta illuſtretur lumine diuino.

Spũs propheticus quid ſit.

Item patet, q̃ non erat iſta vera prophetia, ſed aliquid pertinens ad eruditionẽ humanam,quia in prophetis ſic eſt,q̃ vnus non eruditat alium,ſed omnis cognitio prophetica immediatè eſt a Deo, ſed de iſtis prophetantibus dicitur, q̃ erant quidam doctores.Ie. 288.& iſti erigebant canticum domini, ergo erãt aliqui qui eruditbantur ab iſtis,& iſti incipiebant canticum tanquã ſapientiores. Non erat ergo iſta prophetia. Item prophetæ non vocãtur ſapientes,ſed prophetę, nec eſt comparatio vniuoca inter ſapientem aliquẽ, & prophetam. Nam prophetę interdũ nihil ſciunt, ſed ſunt penitus ruſtici,& ignorantes aliquid,qđ pertineat ad ſpeculationem, ſic patet in Amos, q̃ dixit: Non ſum propheta, & non ſum filius prophetę, ſed armentarius ego ſum, vellicans ſicomoros, & tulit me dominus cum ſequerer gregem, & dixit ad me vade,& propheta ad populum Iſrael,vt patet Amos. c.7.q.d.ego totaliter erã ruſticus, & nihil ſciebam,vt præſumerem loqui ad totum populum:Deus tamen iuſſit mihi,vt loquerer. Sapientes autem cognoſcũt multa de ſpeculabilibus: ideo cõparatio inter ſapientem, & prophetam eſt velut in non cõmunicãtibus, vt ſi dicatur nix eſt albior coruo, vel è contrario, vel ſiquis velit facere minorem quãdam ęquiuocationẽ dicens ſtilus eſt acutior voce. Iſti tñ qui prophetabãt hic comparantur ad ſapientes: ergo non erant ,ppheţ patet hoc.ĩ.3.lib.c.4.Cum dr̃,q̃ ſapientia Salomonis pręcedebat ſapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat ſapientior cunctis hoĩbus, & ſapiẽtior Heman,& Ethan, & ſic ponunt ibi iſti duo, qui erant principes canentium in Sanctuario tanquã ſapientes magni: nam comparãtur Salomoni,q̃ erat ſapiens,& non ,ppheta:ergo non erant iſti prophetę, interdum tñ aliqui iſtorũ,qui erant viri boni accipiebant ſpũm propheticum,illud tamẽ,in quo ipſi dicebãtur prophetare non erat prophetia,quod ẽt magis patet,

patet,quia iſti erãt tota die in oblatione matutina,& veſpertina canẽtes,& in ſolẽnitatibus,primo Paralip. c.23.Et in hoc dicebãtur prophetare, non tamẽ erat prophetare,quia tunc ꝓtinuè eſſet in eis ſpiritus propheticus,& in quibuſcũque horis ipſi vellẽt, q̃ nulli hominum vnquã accidit: nã Moyſes fuit maximus prophetarum, & tñ non prophetabat omni tpe,quia interdũ quęrebant ab eo aliqua, in quibus neſciebat ſi dere quouſque cõſuleret dñm, vt patet in qõne filiarum Salphaad, Num.c.27. Item dr̃ Num.c.7.q̃ qñ Moyſes volebat conſulere oraculum ingrediebãt in tabernaculum fœderis, & ibi audiebat vocem loquẽtem de medio Cherubin: ſi tamen ipſe omni tẽpore haberet ſpiritum propheticum, nõ oporteret, quòd conſuleret dominũ introeundo in Sanctuarium: ergo non ſemper habebat ſpiritum propheticũ, & conſequenter nec iſti habebãt: iſti tamen dicebant ſemper prophetare, quando volebant, ergo nõ erat illud verè prophetare. Item ille qui prophetat ſolũ habet quãdam immutationem a quodam lumine interiori intra ſe: iſti tamẽ dicebantur prophetare in pſalterijs, & cymbalis,& tympanis,vt patet primo Paralipo.ca. 25.ergo non erat prophetare. Si autem arguatur de Eliſeo, qui quando voluit prophetare, dixit adducite mihi pſaltem, & tunc prophetauit infra 4.lib.cap.3. Reſpondendum q̃ ibi non prophetauit Eliſeus in ali quo organo muſico, ſed ad hoc, q̃ ille prophetaret, fecit q̃ corã eo quidam caneret,& illo canente facta eſt manus domini ſuper eum, & ,pphetauit, vt patet ibidem; ſic ergo dicendum eſt de iſto grege prophetarum,quos inuenit Saul deſcendentes de colle Dei, ſcilicet,q̃ ipſi non erant ,pphetæ,ſicut Samuel,Elias, & Eliſeus,ſcilicet,quibus Deus reuelaret abſcondita, ſed erant viri ſapientes,& deuoti,qui conueniebãt ad collem illum in Gabaa,& ibi laudabant Deum in cãticis,& pſalmis habentes diuerſa vaſa muſica.Sic etiã dicendum eſt de grege prophetarum,quem inuenerunt nuncij Saulis in Ramatha cum Samuele,& erãt ibi prophetantes, & tunc Saul prophetauit cum illis. An verò de iſtis eſſent aliqui verè prophetæ non eſt difficultas, ſatis enim veriſimile eſt,q̃ eſſent:& quãdocunque reperiuntur ſimiles modi loquẽdi in ſcriptura, vel dicitur, quia multi ſunt ,pphetæ ſimul,aut quòd erant prophetantes intelligendum eſt de iſtis prophetis, & non de verè prophetis. *Deſcendentium de excelſo*. Iſtud excelſum erat quidam collis intra vrbẽ Gabaa, & vocabatur collis Dei, vt patet ſupra eo, quòd ibi erat ſpecialis locus cultus diuini, ſcilicet, qa ibi conueniebant omnes illi prophetæ, & laudabant Deum in cãticis,& organis, ſicut poſtea fiebat in Sãctuario, facto templo Salomonis, vt patet primo Paralipo.cap.23.& 25. Cùm autem Saul introiuit in vrbem iam non erant prophetæ in excelſo,ſed deſcendebant, erantque circa portam vrbis, nondum tamẽ deſierant prophetare, quia prophetabant dum rediret,& tunc incępit prophetare cum eis Saul. *Et ante eos pſalterium*. Ideſt iſti prophetę habebant coram ſe vaſa muſica, in quibus canerent, & pulſarent coram domino. Aliqui dicunt,quòd iſtud erat ſicut de prophęta Eliſeo,qui quando voluit prophetare fecit coram ſe adduci pſaltem infra 4.lib,cap.3.Sed dicẽdum eſt, quòd non eſt ſimile, quoniam ibi Eliſeus nihil canebat in voce, vel pulſabat in aliquo muſico vaſe, ſed fecit, quòd coram eo pulſaretur, & caneret quidam, tunc autem excitatus eſt ſpiritus eius, & irruit ſuper eum ſpiritus domini infra 4.lib.ca.3. iſti autem prophetæ,de quibus hic non habebant coram ſe vaſa muſica ad hoc, q̃ alijs increpantibus in eiſdem vaſis ipſi immutarentur a Deo,& inciperent prænunciare aliquid propheticum, ſed ipſimet canebant in voce laudes Dei, & faciebant melodiam in vaſis muſicis, eo quòd ipſi verè non prophetabant, ſed ſolum laudes Dei prænunciabant,ſicut cantores templi de genere Leuitarum, qui erãt ſeparati in miniſterium,vt prophetarent in citharis, & pſalterijs, & cymbalis ſecundum numerum ſuum dedicato ſibi officio ſeruientes, primo Paralip.cap.25. & ponuntur hic quatuor inſtrumenta. Primum eorum eſt pſalterium, quod habet chordas decem,et ſic vocatur decachordum,vt patet in Pſal.cap.16.ſcilicet.In pſalterio decachordo pſallam tibi, ideſt in pſalterio.10. chordarũ. *Et tympanum*. Eſt enim iſtud quoddam inſtrumentum de ligno factum opertum pellibus animalium raſis,& dicitur tympanum a tinniendo,quia tinnitus reddit,percutitur autem manu,& ſecundum variam percuſſionem variè ſonat, ptinet autem ad choreas, & gaudia puellarum. *Et tibiam*. Iſtud eſt inſtrumentum æneum factum ad modum tubarũ: habet enim longos, & ſtrictos ſonorum meatus: ideo fortiter clangit: pertinet autem ad bellicas voces, vtebantur tamen Iudæi illo ad laudes Dei: quoniam etiam vtebantur in ſacrificijs,& in laudibus Dei tubis argẽteis, quæ pertinebant ad bella,ſic patet Nume.cap.10.vbi iubetur,quòd ſint duæ tubæ argenteæ ad vocandum populum, & mouendum caſtra, & ad feſtiuitates, & conuiuia, & ad bella. *Et citharam*. Iſtud eſt inſtrumentum habens 10.cordas, ſicut pſalterium, quamquam alio modo ſonãs, plectroque percutitur, vt ait Ioſephus ſeptimo Antiquitatum.

Quatuor inſtrumenta,cũ quibus canebãt laudes Dei antiq tus.

An debeãt muſica inſtra applicari ad cultum Dei.

Dicet aliquis, quomodo vtebantur Iudæi iſtis inſtrumentis ad laudem Dei?nàm deberent vti inſtrumentis honeſtis, & non illis, quibus puellæ choreas ducunt, ſicut eſt tympanum, & ſimilia, nec deberent vti illis inſtrumentis, quæ pertinent ad gaudia ſecularia.

Reſpondendum eſt, quòd Deus operibus noſtris non mouetur, ideſt non curat an tales, vel tales cęremonias eis exhibeamus, ſed ſolam mẽtem noſtram conſiderat: ideo cum homines puro corde Deũ honorare deſiderant,ſiue iſtas, ſiue illas cęremonias exhibeant, dumtamẽ intendant ſic ſe exhibere honorem,nihil refert,ſic autem iſti prophetæ erant viri boni verè deſiderantes Deum colere,& vt cultus eorũ maior appareret,in multis inſtrumentis canebant.

Apparet autẽ hoc in Dauid, qui fuit vir nimis deicola ſtudens quantum valuit diuinum ampliare cultum: ideo quando ipſe tranſtulit arcam de Cariathiarim in Ieruſalem fecit,quòd Iſraelitæ concreparẽt in oĩbus inſtrumentis cuiuſcunque generis, & ad quæcunque gaudia pertinentibus, vt patet infra 2.lib,c.6. ſcilicet. Omnis Iſrael ludebant corã domino in omnibus lignis fabrefactis,& cytharis,& tympanis,& ſiſtris,& cymbalis,nec ſolum hoc,ſed etiam Dauid faciebat ludos ſeculares nudatus coram arca, ſcilicet ſaliendo coram illa: nam dicitur, q̃ ſaltabat ante dominum totis viribus, ita vt deſpiceret enm vxor ſua Michol: iſta autem ſecundum ſe non erant valde honeſta, ſed potius vilem reddebant hominem,quia tamen fiebant ex abundantia cordis ad diuinum cultũ, Deus illa nimis ſuſcipiebat,ſic patet eodem cap.cum dixit Dauid: Ludam ante dominum, qui elegit me, ludam & vilior fiam, pluſquam factus ſum,& ero humilis in oculis meis. Congruum ergo erat hoc modo applicare ad diuinum cultum omnia inſtrumẽta, *Ipſoſque prophetantes*. Ideſt, & illi prophetæ quando deſcendebant de excelſo, prophetabant ſemper laudantes dominum.

Et inſiliet in te ſpiritus domini. Ideſt veniet ſuper te virtus Dei,quæ faciet te prophetare.

Quis spiritus Dei fuit, qui insiluit in Saulem, & de multiplici spiritu Dei. Quæst. V I.

QVAERET aliquis quis spiritus Dei fuerit iste. Aliquis respõdebit, ꝙ fuit spiritus propheticus: nam dicitur immediatè, & prophetabis cum eis, s.ꝙ nesciebat ante hoc Saul prophetare, nunc autem veniẽte spiritu Dei super se prophetauit. Rñdendum est, ꝙ spiritus dr̃ a spirando, & propriè significat flatum ventorum, sic accipit Psal.9. spiritus procellarum pars calicis eorum, idest flatus ventorum est pars tormentorum, & Psal.149. Spiritus procellarum, quę faciunt verbum eius, idest venti obediunt Deo, sic ẽt Gen.c.1. Spiritus domini ferebatur super aquas. i. ventus missus a Deo ferebat super superficiẽ aquarum ad desiccandum eas, vt appareret terra arida. Ex hoc aũt trãsumitur spiritus ad multa, & quia origo spiritus est aspirando, & aspirare est cum quodam impetu, oĩa, quę habent quendam impetum vocant̃ spiritus, & sic quia instinctus hoĩs ad aliquid faciendum est tanquã aliquid impellens, vocatur spiritus, & sic dicimus de homine faciẽte aliquid qñ nescimus, ad quem finem agit. s. nescio quo spiritu agitatus hoc egit. i. nescio, quę intentio eũ mouit. Sic accipitur spiritus Matth.c.4. s. Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, vt tentaretur a diabolo, idest quidam impulsus cordis eius mouit eum in deserto, quia iudicauit bonum esse, ꝙ tentaret a diabolo. Sic ẽt omnes habitus intellectiui vocãtur spiritus, quia spirant, idest impellunt hominem ad considerãdum secundum genus obiecti, ab hac etiam origine omnes animæ vocantur spiritus, quia spirant, i. faciũt hominem flare cum anima existente in corpore aerem trahamus, quod est inspirare, vel respirare. hoc modo quidquid Deus in nobis influit, quia illud est aliquod impulsiuum, vocatur spiritus, siue pertineat ad voluntatem, siue ad intellectum, de voluntate, vt est charitas, vel quæcunque virtus moralis: istę enim vocantur spiritus, quia impellunt hominem ad aliqd agendum, & sic fortitudo data a Deo vocatur spiritus, vt habetur Iudi. cap.11. de Iephte Galadite: dicitur enim factus est super Iephte spiritus domini, & tunc sequitur quomodo debellauit filios Ammon, vocatur autem ibi spiritus fortitudo, quia ante hoc Iephte timebat Ammonitas cum multi essent, & potentes, nec audebat pugnare contra eos, facto autem in se spiritu domini, idest fortitudine pugnauit. Sic etiam accipitur sequenti cap. s. Et insilijt spiritus dñi in Saul, & iratus est nimis, & vocatur ibi spiritus fortitudo a Deo data subito infusa cordi. Sic autem vocatur interdum spiritus Dei quędam virtus hominibus collata ad sanandum infirmitates, & faciendum alia miracula, sic accipitur Isai.c.61. s. Spiritus domini super me, eo ꝙ vnxerit me ad annunciandum mansuetis misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam. Aliquãdo autem accipitur spiritus mixtim pro habitibus intellectus, & partim pro habitibus volũtatis, sic accipit Isai.c.11. s. Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eũ spiritus domini spiritus sapiẽtiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleuit eum spiritus timoris domini: ecce oĩa ista sunt dona Dei partim in intellectu, & partim in voluntate; & vocantur spiritus, quia a Deo sunt. Sic etiam accipitur interdum spiritus, idest desiderium, sic patet Psal.50. s. Spiritum rectum innoua in visceribus meis, sic etiam accipitur Luc.cap.11. s. Si ergo vos cum sitis mali nostis bona dare filijs vestris, quantomagis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se, idest dabit bonum desiderium, sic etiam accipitur Luc.9. c.s. Nescitis cuius spiritus estis: filius enim hominis non venit animas perdere, sed saluare. i. Nescitis ad q̃ intentionem vocaui vos, quia non vocaui ad occidendum homines, & mittendum ignem de cęlo super ciuitates, sicut vos petistis, sed ad saluandum. Ita ergo in proposito, spiritus domini, qui insilijt in Saul poterat esse multiplex, quia quodcunque donum pertinens ad voluntatem, vel intellectum vocatur spiritus: hic tamen non potest accipi pro aliquo pertinente ad voluntatem, quia dicitur insiliet in te spiritus domini, & prophetabis, sed prophetare est opus intellectus, siue accipiatur proprie, siue large: ergo necesse est, ꝙ iste spiritus esset aliquid pertinens ad intellectum: non tamen erat spiritus propheticus, quia iste spiritus est quędam lumen illustrans intellectum humanum eleuãdo ipsum ad intelligendum ea, quę futura sunt, vel abscondita: non fuit tamen Saul motus ad intelligendum aliqua abscondita, sed canendum laudes Dei, cũ alijs prophetis: nam illi prophetę, qui descendebant de excelso non erant verè prophetę, vt declaratũ est, sed viri sapientes, & deuoti, qui sciebant facere Psalmos, & cantica mirabilia de Deo qualia nesciebant facere alij viri: Saul autem accepit spiritum Dei, scilicet quandam virtutem influxam ei in intellectu per quã sciuit mirabiles laudes Dei pronunciare, sicut alij, & iste erat spiritus Dei, quia cum ante hoc ipse nihil horum sciret, & tunc nouiter incepit nullo erudiente, sicut cęteri Deum laudare: necesse erat, vt fieret super eum spiritus domini: non solum autem nunc, sed etiã iterum insilijt spiritus Dei super Saulem, quando iuit ad tenendum Dauid in Ramatha, & incepit ibi prophetare tota die, & nocte coram Samuele nudatus coram illo insta c.19. *Et prophetabis cum eis.* Idest pronunciabis laudes Dei. s. tunc scies facere cantica, & Psalmos, sicut alij prophetę, quamquam nunc nescias.

Cum Saul accessit ad locum prophetarum, si nollet prophetare, an cogeretur a Deo. Quæst. V II.

QVAERET aliquis si quando accederet ad locũ illum Saul si nollet prophetare cum alijs prophetis, an cogeretur. Rñdendũ est, ꝙ cum Samuel pronũciasset multa signa Sauli, & illa euenissẽt sibi anteq̃ accederet ad locum prophetarum non poterat dubitare quin ista a Deo fierent: aduenientẽ & sibi spiritu ad prophetandum cum eum ante non habuisset, manifestum erat, ꝙ Deus faciebat, & dabatur ille spiritus ad hoc, ꝙ prophetaret: si ergo nollet prophetare repugnaret voluntati Dei, & sic peccaret. Et tñ prętер hoc cogeretur inuitus prophetare, qñ spũs propheticus nõ est sicut habitus noster speculatiuus, nã per hos habitus qñ volumus intelligimus, & qñ nolumus nihil intelligimus, sed respectu luminis prophetici non est in nobis libertas, quia sicut Deus per lumen propheticum mouet intellectũ nostrũ ad intelligendum, etiam si nolimus, ita mouebit labia nostra ad ꝓnunciandum, ea quę intelleximus: sic pater de Balaã, q verè propheta erat, q̃q̃ malus, & conabãtur maledicere Iudęis cũ Deus iuberet bñdicere: Deus tñ conuertebat linguam eius, & cogebat eum log bñdictionem, & q̃q̃ tristabatur nimis in hoc Balaam: tñ referebat verba bñdictionis, vnde ipse confitebat se inuitum ad bñdicendũ dicens non est Deus quasi hõ, vt mentiatur, nec filius hominis, vt mutet: ad bñdicendũ adductus sum, bñdictionem ꝓhibere nõ valeo. Et iterum dixit. Si dederit mihi Balac domũ suam plenam auri, & argenti, non potero mutare verbum dñi Dei mei: Nu.c.22. & 23. & 24. Et sicut illi, qui sunt verè prophetę cogũtur a Deo ad pronunciandum ea, quę intellexerunt. Sic etiam illi, qui non sunt prophetę, sed vocantur hic prophetę, quia canunt laudes Dei, cogũtur interdum ad pronunciandum ea, quę cõceperunt: sic patet de Saule: nam cum ipse vellet comprehẽdere Dauid existentem in Ramatha in grege prophetarum misit nuncios, vt tenerent eũ, vt illi tamẽ accesse runt ad locum, inceperunt prophetare. Cũq; nunciatum esset Sauli, ꝙ illi prophetabant, iratus nimis credẽs, ꝙ illi noluissent implere verbum eius, misit alios nuncios, vt tenerent Dauid, illi aũt nolebant prophetare, sed implere regis iussionem: mox tñ vt ad locum venerunt coacti sunt prophetare: missis ẽt tertiis nũciis idem factum est. Ad vltimum ipse Saul putans, ꝙ illi nollent implere mandatũ eius ipse iuit illuc, & coactus est prophetare tota die, & nocte nudus corã Samuele, nec tenuit Dauid, q̃q̃ videret eum, vt patet. ꝯ.c. 19. sicut ergo ibi coactus est prophetare: ita hic cogeretur, si conaret resistere spũi Dei: & tñ hoc dato si resisteret peccaret, & efficeretur indignus regno, sicut postea ꝓp peccatum eius priuati sunt successores sui. *Et mutaberis in virum alterum.* s. quia tunc nescis prophetare, tunc autem scies prophetare, sicut Sortes sedens est alter a seipso non sedente: istę enim dr̃iæ accidentales faciunt alteratum, sed non aliud, vt ait Porphyrius in Isagogis. Dr̃ etiam mutari non quidem, ꝙ sit hic verus motus, quia non est hic aliqua de speciebus quatuor motuum propriorum, de quibus. 5. Physico. nec est etiam generatio, aut corruptio, sed est quędã alteritas fm intellectum, motus aũt nequaquam, quia in intellectu nõ est motus. 7. Physic. Hoc modo quẽcunque habitum scientificum, vel moralem accipiamus, dicitur in nobis esse motus.

Quare mirati sunt populares de prophetia Saulis, ita vt dicerent num Saul inter prophetas. Quæst. V III.

QVAERET aliquis de prophetatione Saulis, quia dr̃. ꝯ. ꝙ oẽs qui cognoscebant Saulem ab heri, & nudiustertius vidẽtes eum inter prophetas, dixerunt, q̃ nam res accidit filio Cis? & sic mirati sunt, quare mirati sunt, & quare Deus dedit hoc in signum quoddã ipsi Sauli, nã vr̃ ꝙ neutrum eorũ esse debuerit: nam si hic Saul verè prophetasset, sicut dicimus prophetasse Eliam, Samuelem, Eliseum, & reliquos erat aliquid mirabile, de quo rõnabiliter possent obstupere videntes Saulem, & esset tale, ꝙ posset dari in signum: non tñ prophetauit Saul, vt declaratum est, quia ẽt alii cum quibus ipse prophetauit non erãt prophetę, sed solum pręnunciabant laudes Dei, hoc autẽ poterat scire quilibet homo per studium, vel naturale ingenium, qm̃ isti magis propriè vocantur sapientes, quam prophetę, vt dictum est, ergo non erat admirabile.

Respondendum est, ꝙ ea, quę naturaliter fiunt, admirabilia nequaquam sunt, nisi illis, qui propter ignorantiam admirantur nescientes quid naturale, & quid supernaturale sit, de his aũt, quæ Deus operatur admiratio est, qm̃ excedunt vires nostras, & naturę. Similiter, quoque illa, quę naturaliter eueniunt, non dantur conuenienter in signum, quia illa non sunt ad testificandum aliquid quod agitur, sed sunt ex principijs naturę, sic agẽtis ad conseruationem vniuersi, nec valet si quis arguat de iride, quæ naturaliter euenit, Deus tamen posuit illam in signum Genesi. capitu. 9. nam ibi ad hoc responsum est, ea quoque, quæ per nos voluntariè fiunt, non sunt conuenientia signa manifestatiua aliquorum, quę euentura dicimus: solum autem ea, quæ a Deo fiunt sunt signa sufficientia, sed hic dabatur Sauli in signum, quòd inter alios prophetas prophetaret: ergo oportet, quòd istud non esset ei naturaliter possibile, sed per Deum. Pro quo sciendum, quòd cum aliquid a Deo fit, quod alias fieri non ꝑt, quodcunque illud fit, mirabile est, & põt dari in signum sufficienter probatiuum cuiuscunque rei: sic igitur, ꝙ Deus alicui homini daret supernaturaliter spiritum propheticum mirabile est, etiam ꝙ aliquis homo illud habeat mirabile est, ꝙ vero habeat habitum grammaticum, vel dialecticum non est mirabile, quia per humanum laborem acquiri potest: si tamen homine nihil addiscente Deus sibi illum habitum infundat mirabile est: nec est mirabilius, ꝙ Deus alicui homini habitum propheticum infundat, quam ꝙ si homo ille totaliter erat ignorans, infundat sibi simul habitum geometricum, vel astrologicum. Nec valet si dicas, ꝙ habitus propheticus non potest naturaliter acquiri.

Respondendum est, quòd quamquam possit acquiri naturaliter habitus astrologicus per successionem in doctrina: tamen ꝙ aliquis ante nihil sciens simul habeat perfectè habitũ astrologicum nullo docente naturaliter impossibile est, ergo miraculum est, & reducendum erit in Deum: sic autem fuit hic in Saule, nam scientia illa per q̃ illi, qui vocantur hic prophetę canebant laudes Deo, erat naturaliter acquisita, & non erat spiritus propheticus, vt supra declaratum est, ideo in illis non erat mirabile, nec aliquod signũ, ꝙ prophetarent: Saul autem nunq̃ aliquid horum didicerat, & qñ accessit ad locum illum, in quo erant ꝓphetę nihil sciebat: subito aũt factus est sciens psallere cum alijs: & psallebat: ideo mirabile fuit. illi quoque, qui videbãt eum sciebant, ꝙ Saul ante hoc nihil sciuerat. Certissimè ergo cognoscebant, ꝙ aliquid noui accidisset Sauli, & ob hoc admirantes dicebant, quę nam res accidit filio Cis, num Saul inter prophetas. fuit quoque signum, quia Deus vere operatus est in eo aliquid miraculosè, cũ dicatur supra insiliet in te spiritus dñi, & infra dicitur insilijt in eũ spiritus, & ob hoc illi, qui eum viderunt nihil minus mirati sunt, q̃ si vidissent eum prophetare enunciando futura, vel aliqua abscondita.

An semper manseris spiritus propheticus in Saule. Quæst. I X.

QVAERETVR vlterius cum Saul acceperit hic spiritum prophetandi, idest faciendi cantica, & laudes de Deo, quas ante nesciret facere, an manserit ei semper spiritus ꝓpheticus. Pro cuius responsione sciendum, vt patet ex supra positis, quòd prophetia accipitur dupliciter. Aliquando proprie pro lumine quodam, per quod aliquis cognoscit ea, quę abscondita sunt, siue sint futura, siue non: aliquando autem accipitur prophetia pro scientia, per quam aliqui viri in veteri testamento valde sapientes faciebant cantica, & Psalmos, quę alii nesciebant facere. In q.5.

Primo modo accipiendo prophetiam est, aliquid purè supernaturale, scilicet, quod a Deo infunditur, ideo de ista prophetia dicendum, quòd nulli homini est semper immanens, quia non est aliqua cognitio habitualis, sicut sunt habitus scientifici, sed est quoddam lumen infusum intellectui prophetæ ad modũ actus trãseuntis raptim, iõ si maneret ꝓphetia semp in aliquo, necesse eẽt, ꝙ maneret in eo semp actus intelligendi, & considerandi circa ea, q̃ Deus supernaturaliter reuelat. Impossibile aũt erat aliquẽ hoĩem sic viuere, quia tunc nunq̃ sumeret cibũ, nec potũ, nec vacaret alicui actui, velut siquis esset semper in cõtiuua

consideratione secundum habitum dialecticum, vel astrologicum.

Secundo modo accipiendo prophetiam pro scientia illa faciendi psalmos, & cantica ad laudem Dei, dicendum, q̃ ista potest stare dupliciter: nam aliquãdo, & cõiter est ista quędam scientia acquisita, interdum autem infusa. Primo modo accipiendo dicendum, q̃ prophetia est habitus immanens, quia est quidam habitus scientificus, & illi qui habebant istam prophetiã poterant quandocunque vellent prophetare faciẽdo cantica, & psalmos: & isto modo dicitur 1. Paralip. 25. c. quòd Dauid separauit Heman, Ethan, Idithun, vt p̃phetarent coram dño in citharis, & timpanis seruientes officio sibi dedicato, & isti quotidie corã dño p̃phetabant, & omnes filij eorum, & aliqui erant docti, & aliqui indocti, eo q̃ istam prophetiam addiscebant, & non accipiebant a Deo infusam, & in istis non est dubium, quin esset immanens, sicut nobis est immanens habitus dialecticus.

Alio modo ista scientia faciendi cantica est infusa a Deo, sicut fuit in Saule, qui ante hoc nihil sciebat, & cum accessit ad prophetas insiliit in eum spiritus dñi, & prophetauit: sic etiam fuit in illis nunciis, quos misit Saul in Ramatha, vt tenerent Dauid: nam illi ante hoc nesciebant prophetare, & tunc nouiter prophetare inceperunt. ĩ. 19. ca. sic etiam fuit in 70. viris quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi, & inceperunt p̃phetare, vt patet Numer. cap. 11. Ante hoc tamen illi nunquam prophetauerant. Nunc autem dicendum, q̃ ista sapientia, quę vocatur prophetica, cum sit quidã habitus scientificus, potest naturaliter acquiri: potest infundi a Deo dupliciter. s. per modum actus, vel per modum habitus, si primo modo non semper manebit, si secundo modo semper manebit, velut si Deus alicui nescienti, quicquam in dialectica subito infundat, q̃ aliquid sciat, potest infundere dupliciter. Vno modo, quòd infundat sibi habitum per quem aliquid intendat in dialecticis, & si sic infuderit, manebit semper ille habitus, & quandocũque ille voluerit, qui habet istum habitũ, intelligere per illũ intelliget, nec oportebit, vt quisquã eum doceat, velut si iste habitus esset acquisitus.

Si autem Deus infundat isti actum intelligẽdi dialecticum intelliget, tunc quando infunditur, & loquetur aliquas propositiones dialecticas, non est tñ iste actus manens: nam postquam semel cessauerit loqui, & intelligere iam nihil loquetur, aut intelliget dialecticè, quia non habet aliquid, per quod istud faciat. Sic quoque est de prophetia accepta isto modo: nam potest infundi quantum ad habitum, vel actum eo, q̃ ipsa est quędam scientia, per quam aliquis potest facere diuina cantica, & laudes, quòd si infundat Deus habitum, ille erit immanens, & dato q̃ semel illum infuderit, & per illum tunc ille, qui recipit operetur, etiam si cesset ab operatione poterit postea per illum intelligere, & diuina cantica formare. Si autem infundatur solum actus, postquam semel cessauerit prophetare non poterit prophetare. Nunc autem in Saule dicendum, quòd si Deus infudisset sibi habitualiter istã scientiam, mansisset in eo, & quandocunque vellet prophetaret, sed non fuit hoc factum, si autem actualiter tũc solum prophetasset, postea nunquam posset prophetare, nisi Deus iterum actualiter infunderet ei spiritum prophetandi.

Sed aliquis forte dicet, quòd nõ apparet an in Saule actualiter, vel habitualiter fuerit ista prophetia. Sed dicendum, quòd actualiter solum, quia Deus non fecit hoc ad constituẽdum eum prophetam, sed ad demonstrandum signum, quod esset in eo facta quędã mutatio. Iterum autem etiam incidit sibi spiritus p̃phetandi, sed non mansit, scilicet quando voluit comprehendere Dauid, infra capitu. 19. Et apparet hoc aliqualiter ex litera: nam si fuisset spiritus iste propheticus datus Sauli ad hoc, quòd semper maneret, nõ diceretur, quòd insiliit in eum, quia insilire signat quędam subitum motum, & transitum: si autem mansisset diceretur, quòd requieuit: sic enim patet de 70. viris quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi, vt essent iudices, & venit super eos spiritus domini, & prophetauerunt, & nõ dicitur ibi, quòd insiliuit super eos, sed quòd requieuit Nume. cap. 11. quod patet, nam dicitur, quòd isti cum habuissent in se spiritum quieuerũt prophetauerunt, & vltra non cessauerunt: sic & Isa. c. 11. cum dr̃ de multiplici gr̃a Messię, subdit egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascẽdet, & requiescet super eum spiritus domini, ibi enim quia spiritus mansurus erat semper in Messia, dicitur & requiescet, & non dicitur insiliet: hic autem de Saule dicitur, q̃ insiliit in eum spiritus, & postea dr̃, q̃ insiliit in eum, quasi breuiter trãsierit, & subditur q̃ cessauit prophetare: de 70. autem senioribus, de quibus Num. c. 11. Dicitur q̃ requieuit in eis spiritus, & q̃ p̃phetarunt, & nunquam cessauerunt, ergo spiritus Saulis fuit transiens.

An Saul fuerit mutatus quando prophetauit, vel antea.
Quæst. X.

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, q̃ insiliet in te spiritus, & mutaberis in virum alterum. s. quòd mutatio futura esset, quando insiluit in eum spiritus, & tamen ante hoc habetur, quòd mutatus fuerit, scilicet immediatè, vt recessit a Samuele, quia dicitur. ĩ. itaque cũ auertisset humerum suum, vt abiret a Samuele immutauit ei Deus cor aliud, ergo mutatio non fuit postea ad prophetandum, sed prius.

Respondendum est, quòd Saul habuit duas immutationes, & solum de vna earũ locutus est hic Samuel. Prima fuit immediatè, vt recessit ab eo. s. q̃ immutauit ei Deus cor alterum. s. quia ante hoc non perfectè credebat Saul eis, quę dicta fuerant de regno, & nondum gerebat animum regalem. s. q̃ nõ se disponebat in corde suo, vt dominaretur, sicut rex: velut faceret quęcunque inueniret manus eius, sicut dixerat ei Samuel. Cum autem Deus immutauit ei cor incepit habere animum regalem, & parare se ad ea, quę dixit ei: ideo fuit ei necessaria ista immutatio, postea autẽ fuit mutatus in virum alterum, scilicet quando obuiauit prophetis, & ista erat pręter primam, quia quamquã Deus mutauisset ante cor eius, tamen nondum habebat animum sciẽtem prophetare, ideo dedit ei Deus subito, quòd prophetaret, & istud fuit, quòd mutaretur in virum alterum, scilicet quantum ad alteritatem sciendi.

Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi. s. ista tria signa suprapositа, quę euenerunt in illa die, vt patet infra, & erant sufficienter demonstratiua, q̃ mouerentur Saul a Deo. *Fac quæcunque inuenerit manus tua.* Idest intellige te certissime esse regem, & fac quæcunque potueris, sicut rex.

Aliqui enim intelligunt, q̃ loquebatur Samuel de apparatu armorum, vel aliquorum, quę pertinerẽt ad solennitatem regalem, scilicet de vestibus, & similibus, quoniam decebat, quòd in die, quo duceretur eo ram toto populo, vt sumeretur in regem, appareret cęteris excellentior, & non esset in habitu rusticano, sicut prius. Magis tamen intelligitur hoc de eis, quæ facturus erat Saul, postq̃ acciperetur in regem. hortabatur enim Samuel Saulem, postquã esset rex, vt pugnaret contra hostes ad liberandum Israelitas de manu Philisthijm, & quia forte intelligeret adhuc se nõ esse regem opere Dei, sed voluntate humana, & ob hoc quòd Deus non faueret ei in bellis cõtra hostes: forte timeret quicquam aggredi contra Philisthinos, ideo Samuel abstulit ei istum timorem, dicens quòd cum ista signa euenirent non dubitaret se esse regẽ, & a Deo fuisse vnctum: ideo q̃ ageret quęcunque inueniret manus eius. i. viriliter ageret contra hostes, q̃cunque posset, & patet hoc ex litera sequenti, scilicet. *Quia dominus tecum est.* Idest non formides agere quodcunque tibi occurrerit, quia dominus tecum est. i. te adiuuans contra hostes. Si autem intelligatur de apparatu vestium, vel aliarum rerum pertinentium ad honorem regalem non multum applicabitur ista litera, scilicet, quia dominus tecum est, quia istud pertinet ad adiutorium quoddam, in parandis tamen vestibus, & similibus non est adiutorium, sed in bello contra hostes. Similiter quoque litera sequens concordat huic sensui, vt declarabitur, & non alteri. *Et descendes ante me in Galgalam.*

Quomodo exponi debet descendes ante me in Galgalam.
Quæst. XI.

CIRCA istam literam est magnum dubium in expositione ipsius, quoniam dicitur infra septem diebus expectabis, quia non videtur ad quod tempus referatur ista. Aliqui enim exponunt, quòd istud intelligebatur de celebratione assumptionis regalis, scilicet, quòd fuit festum factum, postquam sumptus est Saul in regem, & istud fuit in Galgala, & descendit illuc Saul, & Samuel, & septem diebus durauit solennitas illa offerendo victimas, & isti aliter istam literam punctuant, quam habeatur in libris nostris, & hebraicis: dicunt enim descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas septem diebus. Hic enim faciunt clausulam: deinde incipiũt aliam. s. expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias, & est sensus, q̃ tam Saul, quam Samuel descenderet in Galgalam ad offerendum ibi victimas septẽ diebus, quia tamen Saul prius descẽsurus erat, quam Samuel, dicebat Samuel, quòd expectaret eum, quousque descenderet, scilicet, quòd non faceret aliquod sacrificium, quousque iret illuc Samuel. In libris autem nostris, & hebraicis non potest haberi iste sensus, quia finis clausulæ est sic, scilicet ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas, & ibi finitur: deinde incipit alia. s. septem diebus expectabis, donec veniam ad te. Dicunt tamen, q̃ illa punctuatio prima habetur in libro de hebraicis quęstionibus, quem dicunt esse Hieronymi.

Iste sensus tamen nõ stat. Primo quia ille procedit pręuaricando punctuationem literę: cum contrario modo, tam in libris nostris, quàm in hebręis pũctuet, & cum dicitur, quòd in libro de hebraicis quæstionibus sic habetur, aliqui negunt illum librum esse beati Hieronymi, & consequenter ei fidem non adhibent. Sed dato, quòd esset beati Hieronymi, non est verisimile, quòd ipse sic punctuaret, cum hic contrario modo punctuauerit transferendo de Hebręo in Latinũ. Item secundum istum sensum intelligitur, quòd septem diebus deberet fieri solennitas sacrificiorũ pro assumptione Saulis in regem, hoc autem non legitur factum pro aliquo rege Iudęo, quantumcunque magno, aut sancto: hoc autem vult Nicolaus, & verũ est, quòd non legitur de alicuius regis vnctione, quòd

duraret solennitas per tot dies: nam in consecratione Pontificum durabat solennitas septem diebus. Exod. cap. 29. & Leuitic. 8. pro regibus autem non iubetur, quòd fieret tanto tempore solennitas.

Sed adhuc fortius arguitur, quoniam si isti septem dies essent p̃ celebratione assumptionis Saulis in regem fuisset facta solennitas eo tempore, quo ipse primo ab Israelitis publicè assumptus est in regem, vel quando regnum postea innouatum est: bis enim fuit facta solennitas quędam: nam primo in Masphat fuit Saul in regem assumptus, & ibi conueniente toto populo facta est lętitia, & dictum est, Viuat rex, miserũtque ei munera, & abiit cum eo pars exercitus, vt patet infra in litera. Iterum autem facto bello contra Ammonitas conuocauit Samuel totum populum in Galgalã ad innouandum regem, & ibi gauisi sunt nimis, atque obtulerunt victimas, vt patet infra c. 11. nõ fuit tamen ibi facta solennitas septem dierum, quoniã infra cap. 13. dicitur de illis septem diebus, & quòd venit Samuel post illos dies: iam tamen non fiebat aliqua solennitas regis assumpti, sed ibi fiebant sacrificia ad bellum, vt patet ex litera: ergo non pertinebant illi septem dies ad solẽnitatem regis assumpti. Item quia si isti 7. dies deberent expendi in sacrificijs, fuisset factum sacrificium in illis, & tamen non fuit factum, nisi semel in victima, & immediate descendit rex parando se ad bellum, ergo non pertinebãt septem dies ad immolationem.

Item patet, quòd isti septem dies referantur ad expectationem, quoniam dicitur infra c. 13. q̃ cum esset Saul in Galgala expectauit septem diebus, & in fine illorum obtulit holocaustum, cũ iam venisset Samuel, & sic stabit punctuatio literę istius, sicut iacet. s. quòd illa determinatio septem diebus pertineat ad secundam clausulam, & referatur ad expectationem, & non ad durationem sacrificiorum. Hoc autem necessariũ est, nisi forte dicas, quòd isti septẽ dies, de quibus hic non sunt illi septem qui habentur infra ca. 13. sed hoc non stat: necesse est enim, quòd sint ijdem, quoniam ibi dicit̃ Saul expectauit 7. diebus in Galgala iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel: ergo pepigerat expectare illis diebus, sed hic ponitur de isto pacto, q̃ dixit Samuel septem diebus expectabis, donec veniã ad te, & ostendam tibi quid facias, ergo necesse est intelligere, q̃ isti dies septem, & illi sint ijdem.

Alia expositio est Andreę, pro quo præsupponit, q̃ in magnis negocijs pertinentibus ad regem Saulem propter quę deberet Deus primo placari, antequam illa inchoarentur, volebat Samuel, quòd Saul nihil faceret, nisi ipso presente, & tunc ipse offerret pro eo sacrificium, & consuleret dominum, & secundum hoc exponit literam. s. *Descendes ante me in Galgalam.* Idest si contingat tibi casus, in quo debeat placari Deus per sacrificia descendes ante me in Galgalã, vbi est locus orationis, & sacrificii, & subintelligitur, & significabis mihi descensum tuum ibi. 2. expositio Andreę

Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem. Scilicet vt offeratur pro te sacrificium.

Septem diebus expectabis. Et subintelligitur postquam recepero nuncium tuum.

Donec veniam ad te. s. ad offerendum pro te sacrificiũ, & consulendum dominum. Tertia expositio est Nicolai, dicit enim, quòd ista expositio Andreę non videtur ei consona literę, quia ex modo loquendi, & tẽpore videtur, quòd Samuel loqueretur Sauli non generaliter, nec indeterminate pro quocunque casu arduo indeterminato futuro, sed pro casu determinato, & imminenti, vt post publicationem electionis ipsius in regem descenderet in Galgalam, vt ibi Samuel p̃ eo offerret sacrificiũ, & doceret eũ de modo Tertia expositio Nicolai.

gubernandi regnum, quia hoc maximè indigebat in principio regni sui, & q̄ Samuel determinauit Sauli tempus descendendi in Galgala, licet non sit hic expressum, quia non omnia exprimuntur, quę fiunt, & dicit, q̄ expectaret eum septem diebus. ſ. quia nesciebat Samuel an a Deo esset occupatus circa aliquid, & non posset immediate venire.

Sed ista expositio Nicolai non multum vr̄, qūocunque ista lr̄a exponatur necesse est, vt isti septē dies sint illi, de quibus hr̄ infra c. 13. qm̄ ibi dr̄, quòd expectauit Saul iuxta placitum Samuelis, tunc autem non stat cō uenienter, quod dicitur, quia si propter hoc iubebat Samuel Saulem descendere in Galgalam, vt ibi doceret eum aliquid de modo regnandi, magis videtur, q̄ debuisset docere a principio, sicut ipsemet Nicolaus dicit, scilicet, quòd in principio regni sui ĩdigebat ista doctrina, nam ante hoc stetit Samuel cum Saule multoties. Primo enim quando fuit assumptus in regem in Masphat, ipse enim publicauit eum in regem: secū do quando stetit cum eo in bello contra Ammonitas, & postea venerunt Israelitæ in Galgalam cum Samuele, & innouauerunt regem ibi.

Si igitur aliquid voluisset Samuel docere Saulem de regimine regni, ibi potuisset eum docere, & nō debuisset expectare multa tempora, si autem postquam recessit Saul a Samuele, nunquam conuenissent, vsq; ad istud tempus de septem diebus conuentis, de quibus infra 13. cap. fuisset rationabile dictum Nicolai: conuenerunt tamen multoties prius. Confirmatur etiam ex hoc expositio Andreę: dixit enim q̄ quando esset aliquod periculū, Saul debebat vocare Samuelem ad hoc, q̄ veniret in Galgalam, vt ibi consuleret Deum pro illo: sic enim factum est, infra 13. cap. nam illi septem dies fuerunt, postquam incępit se erigere Saul contra Philisthinos, nam postquam Ionathas p̄cussit stationem Philisthinorum, erexit se Israel aduersus Philisthijm, & immediate descendit Saul in Galgalā, & Israelitæ post eum, ibi autem expectauit septē diebus Samuel, & istud erat periculum magnum, scilicet quando pugnaturus erat contra Philisthijm, ergo non intelligebatur istud, nisi quando Saul esset in aliquo periculo: tunc enim debebat vocare Samuelē in Galgalam, & expectare eum septem diebns.

Quarta expositio aut ctoris.

Dicendum est igitur, quòd intentio Samuelis erat hic exhortari Saulem ad liberandum Israel de manu hostium, & ad declarandum quomodo se habere deberet in periculis: Deus enim elegerat Saulem, vt eēt rex super populum suū, & liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, vt patet prędced. cap. Samuel ergo volebat exhortari Saulem, q̄ postquam euenissent ei omnia signa hæc, & factus esset rex super Israel laboraret liberando Israelitas de manu Philisthijm, quia ad hunc finem factus est rex, & hoc significauit, cum dixit quādo ergo euenerint signa hęc omnia tibi fac, q̄ inuenerit manus tua, idest facias quantum potueris contra Philisthinos. Iste enim modus loquendi est in lege, vt patet Leui. cap. 12. ſ. Quòd si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sic ēt Leuit. c. 5. & in aliis locis accipitur. At quia quando Saul aliquid ageret contra Philisthinos necesse erat, vt Philisthini mouerent bellum contra Israel, quod erat magnum, dedit hic Samuel remedium pro tali casu. ſ. q̄ Saul descenderet in Galgalam, & mitteret nuncios ad Samuelem, expectaretque eū per 7. dies: ipse enim veniret ad significandum ei, quod fieri deberet: hoc autem patet, quia hoc modo secuta sunt opera Saulis; nam dixit hic Samuel, quòd faceret Saul quęcunque inueniret manus eius, postquam euenerint signa: ita enim fecit, nam postquam assumptus est in regem conatus est immediate expellere Philisthinos de terra, & accepit tria millia virorum dans mille viros Ionathę, quem posuit in Gabaa, ipse vero cū duobus millibus mansit in Bethel, & tunc fecit, quòd inuenit manus eius, ideſt quantum potuit, quia Ionathas mandato eius percussit stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, ex quo sequebatur periculum magnum, scilicet, quòd Philisthini pugnarēt contra Israel, iō Saul cecinit buccina in tota terra Israel, & immediatè descendit in Galgalam, in quo sequebatur mandatum Samuelis, scilicet, quòd postquam fecit id, quod potuit descendit in Galgalam, quia sequebatur periculū ex eo, quod fecerat, & ibi volebat, quòd Samuel consuleret dominum pro illo, & postquam venit in Galgalam expectauit ibi septem diebus, sicut iussit hic Samuel, & in vltimo venit Samuel: peccauit tamen Saul in hoc, quòd antequam Samuel veniret, obtulit sacrificium: iste igitur est verus sensus literę, nec videtur, q̄ possit dari alius, quia per omnia applicatur eis, quæ habentur infra 13. cap. ideo secundum hunc modum nunc est exponenda litera. ſ. *Et descendes ante me in Galgalam*. Ideſt postquam feceris id quod inuenerit manus tua. i. quantum potueris contra Philisthinos, si aliquod periculum inde secutum fuerit non te exponas illi periculo, sine consilio meo, sed descende ante me in Galgalam. i. descende immediate in Galgalam, & mitte ad me nuncium, tunc autem ego veniam. Hoc autem accidit in pugna cōtra Philisthinos, quia postquam fecit id, quod potuit percutiendo stationē Philisthinorum, quę erat in Gabaa, clamauit buccina, & descendit in Galgalam, & totus populus post eū: iussit autem Samuel, quòd descenderet in Galgalam, qa ille erat vnus de locis, in quibus solebat Samuel iudicare Israel, vt patet supra cap. 7. & ibi immolabat hostias, nunc autem cum aliquod periculum accidisset. immolandę erant hostię, vt patet hic: cum dicit, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas. Congregandus quoque erat populus, ideo visus est iste locus conueniens Samueli ad faciendum hęc: non tamen est intelligendum, quòd in hoc loco esset sanctuarium, quia hic offerebat Samuel: nam etiam offerebat in Ramatha, supra cap. 7. & in Bethlehem, infra 16. c. & in quibuscunque locis vellet: tamen ibi nō erat sanctuarii: licebat namque Samueli offerre in quocunque loco vellet, eo quòd erat vir propheta, & faciebat hoc instinctu Dei.

Quare Saul non descendit in Galgalam expectare Samuelem septem diebus, quando pugnauit contra Ammonitas. Quæst. XII.

QVAERET aliquis cum vidisset se Saul in periculo, quando pugnauit contra Ammonitas, quare non descendit ad dominum in Galgalam, vt expectaret ibi septem diebus Samuelem, sicut fecit postea, quando percussit Ionathas stationem Philisthinorum. ĩ. c. 13.

Responderi potest vno modo, quòd Samuel dicebat ista ad hoc, quòd Saul nihil ageret sine consilio illius: nam posset agere contra voluntatem Dei, ideo habebat locum istud prędceptum qñcunque euenirent Sauli aliquod periculum, & non esset p̄sens Samuel, tunc enim debebat vocare eum descendens primo in Galgalam. Si autem esset prędsens, manifestum est, q̄ non haberet locum: sic autem fuit in bello contra Ammonitas, quia quando viri Iabes venerunt denunciantes quid ageret contra eos rex Ammon, erat Samuel in vrbe, in qua erat Saul: ideo non oportebat, quòd descenderet in Galgalam ad petendum consilium: hoc patet sequenti capitulo ex verbis Saulis, dixit

dixit enim: quicunque non exierit, secutusque nō fuerit Saul, & Samuelem: sic fiet bobus eius: intelligebat ergo Saul, quòd Samuel præsens esset illi bello, aliàs non posuisset tale edictum: sic etiam quando percussit Ionathas stationem Philisthinorum, si fuisset præsens Samuel in loco, in quo erat Saul non descēdisset in Galgalam, quia tamen non erat ibi, descendit.

Aliter responderi potest, quòd Samuel dixerat hic Sauli, quòd faceret quęcunque inueniret manus eius, ideſt quęcunque posset contra hostes, & postea si aliquod periculum eueniret descenderet in Galgalam, & mitteret pro Samuele expectando eum diebus septem, sed quādo pugnauit Saul contra Ammonitas, nihil adhuc fecerat contra hostes, ideo cum nondum fecisset, quòd poterat manus eius, non debebat mittere pro Samuele. Cum autem percussit stationem Philisthinorum, & congregati sunt contra eum iam fecerat, quod poterat manus eius, scilicet, quòd percusserat Philisthinos: ideo tūc poterat vocare Samuelem. Prima tamen responsio melior est, nam intentio Samuelis erat, quòd Saul non se exponeret alicui periculo magno sine consilio Samuelis: ideo quòd expectaret eum diebus septem: si ergo accidisset ei istud periculum antequam quicquam faceret, videbatur q̄ deberet vocare Samuelem: standum igitur primæ solutioni, scilicet, quòd erat ibi Samuel, quando Saul voluit pugnare contra Ammonitas, & non quando percussit stationem Philisthinorum.

Ego quippe descendam ad te. ſ. quando te videris in tali periculo, & descenderis in Galgalam, mitte ad me nūcios, quoniam ego descendam ad te: dicitur autē descendam. q. d. quòd in quocunque loco esset Samuel, esset altior illo, & respectu illius esset descensus: hoc autem erat, quia Galgala erat in quadam valle profunda circa vrbem Iericho versus Iordanem, nam in loco ipso steterunt Israelitę prima die, qua transierunt Iordanem introeuntes in terrā Chanaan Iosue. cap. quarto, & quinto.

Vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas. Ideſt ego descendam in Galgalam, vt facias ibi sacrificium. non est autem sensus, q̄ Saul deberet per se offerre sacrificium, quoniam ipse non erat sacerdos, & peccaret, si vellet immolare, vel facere cęremonias sacrificiorum, sicut fuit in rege Ozia, qui voluit offerre incensum, sicut sacerdotes, & percussit eum Deus lepra, infra 4. lib. cap. 15. sed intelligitur, quòd Saul daret animalia immolanda, & alius pro eo immolaret faciendo cęremonias, & isto modo populares dicuntur immolare sacrificia quæcūque, ideſt dare animalia ad quęcunque sacrificia. Erat autem intentio Samuelis, quòd in arduis negociis consuleretur Deus, vt diceret quid fieret, & quia Deus non respondet, nisi placatus, volebat vt primo offerretur ei sacrificium, quia ista cęremonia nimis conueniebat eis in veteri testamento, & tunc placatus responderet.

Septem diebus expectabis. Hoc dictum est, quia forte cum descenderet Saul in Galgalam, si non inueniret immediatè Samuel, fortè vellet descendere in bellū, vel facere aliquid aliud, tanquam expectans, quòd nō venturus esset, ideo dicitur, quod licet nō veniret immediate, quòd expectaretur per septem dies: hoc dicitur, quia fortè Samuel esset distans a loco illo, & nō posset cito venire, vel quia Deus implicuisset eum aliis negociis. Intelligentur autem isti septem dies ab illo tempore, quo nuncii Saulis venirent ad Samuelem, sic enim factum est cum descendit Saul in Galgalam percussa statione Philisthinorum, nam expectauit septem diebus in Galgala, vt patet infra capitulo decimoterrio.

Donec veniam ad te. Non est sensus, quòd deberet semper expectare, Saul quousque veniret Samuel, nā si post dies illos septem non veniret, non erat vlterius expectandus, sed dicitur expectabis donec veniam ad te. ſ. in septimo die, quia tunc veniam.

Et ostendam tibi, quid facias. Scilicet quid fieri deberet in periculo illo, intendebat enim Samuel, quòd si nō vocaret eum Saul in magnis periculis, ageret aliquid inconsultè cōtra Dei voluntatem, & quia hoc vergeret in magnum totius populi damnum, volebat quòd in omnibus duris expectaret consilium eius, ideo dicebat, vt ostendam tibi quid facias. ſ. ego consulā dñm, & ipse indicabit quid fieri debeat.

Regula generalis in periculis data Sauli.

Sciendum autem, quòd Samuel dedit hic regulam generalem Sauli, quandocunque se videret in periculis magnis si non esset prędsens Samuel. ſ. q̄ mitteret p̄ eo, & ipse interim descenderet in Galgalam expectaturus septem diebus, & quamquam Saul in solo bello, quod habuit contra Philisthijm legitur venisse in Galgalam, & expectasse ibi Samuelem: tamen ista regula pro omni tempore erat.

An Saul descenderit in Galgalam ad expectandum Samuelem in alijs bellis, præterquam quando pugnauit contra Philisthinos. Quæst. XIII.

QVAERET aliquis an Saul aliis vicibus descēderet in Galgalam ad expectandū Samuelem, prętterquam quando pugnauit cō Philisthijm, & si non, quare factum est hoc.

Respondendum est, quòd quando Samuel dedit istam regulam Sauli, erat Saul bonus, & putauit Samuel, quòd semper sic futurus erat, & Deus ei semp faueret, ideo dedit ei regulam pro omni tēpore: Saul autem solum fecit semel secundum istam legem, scilicet quando percussit stationem Philisthinorum in Gabaa, & tunc descendit in Galgalā expectaturus Samuelem per septem dies. Sed in ista prima vice peccauit, nam ante finem septem dierum immolauit, cum nondum venisset Samuel: finito autē holocausto venit Samuel, & dixit Sauli, q̄ egisset stultè, & Deus trāstulisset ab eo regnum, post hoc autem nō legitur habuisse bellum, nisi quòd tūc habuit vsquequo missus est ad pugnandum contra Amalecitas. ĩ. c. 15. & tunc quoque peccauit, quia noluit occidere regem Amalec, & pecora sicut Deus dixerat. Ex eo autem tempore Deus abiecit totaliter Saulem, & Samuel recessit ab eo, nec vidit eum vltra vsque ad diē mortis suæ: ideo quamquam tunc aliquod periculum accidisset Sauli, Saul non mittebat ad cōsulendum Samuelem, quia sciebat, q̄ abiecerat eum. ĩ. c. 15. & recessit ab eo, Samuel quoque non consuleret dominum pro Saule, nec veniret, quamquam vocaret eum Saul. Ideo licet multa bella postea habuit Saul cum Philisthinis, vt patet ĩ. 17. c. & per discursum istius libri, tñ in nullo eorum vocauit Saul Samuelē, licet se videret in periculo magno per multos dies, sicut fuit qñ Goliath, Getheus exprobrauit castra Israelitarum per 40. dies, & oēs Israelitę fugiebant ab eo. ĩ. c. 17. consulebat tamen interdum dñm per sacerdotes, sicut patet ĩ. 14. c. in bello, quod habuit contra Philisthijm. In extremo autem vitę suę in vltimo bello, quod habuit contra Philisthinos, cum iam Deus nollet respondere ei per prophetas, nec per sacerdotes, nec per somnia, q̄siuit augures, & Phytonissas: & tunc petiuit a muliere Phytonissa, vt suscitaret ei Samuelem, & ille suscitatus dixit, quid interrogas me, cum dominus recesserit a te, & transierit ad æmulum tuum, vt patet. ĩ. c. 28. solum igitur ista regula fuit semel obseruata, & illa vice errauit Saul.

Itaque cum auertisset. Hic consequenter describitur euentus signorum prædictorum, sicut prædixerat Samuel, scilicet *Cum auertisset humerum suum, vt abiret a Samuele.* Scilicet postquam vnxit Samuel Saulem, & dixit ei ea, quę euentura erant, recessit ab eo Saul, & tũc auertit ab eo humerum suum, scilicet terga auertit Samueli. *Immutauit ei Deus cor aliud.* Bis mutauit Deus cor Saulis. Primò quando recessit a Samuele, vt dr̃ hic. Secundo qñ accessit ad prophetas, vt patet. j. distinguuntur aũt istæ duæ mutationes, quia prima p̃tinuit ad fortitudinem. s. q̃ Deus mutauit cor eius, qđ ante erat paruum, & seruile in cor regale. Secunda p̃tinet ad intellectum, quia prius nesciebat prophetare, & tunc sciuit, & accipitur hic cor aliud largè. i. cor alterum, nam istę dr̃iæ accidentales alteratum faciunt, aliud vero minimè, vt ait Porphyrius in Isagogis.

Et venerunt omnia signa hæc in die illa. s. ista tria signa superiora, & omnia in die, qua recessit Saul a Samuele: non enim multum distabat ciuitas Gabaa, de qua erat Saul oriundus a ciuitate Ramatha, de qua recessit, ideo potuerunt oĩa hęc euenire, & sic dr̃. s. cũ abieris hodie a me, inuenies duos viros, &c. s. oĩa, quæ nũc prænuncio tibi, inuenies hodie.

Veneruntque ad prædictum collem. s. ad collem, quem prænunciauerat Samuel: dixit enim post hęc venies in collem domini, vbi est statio Philisthinorum, erat autem iste collis intra vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul, vt supra declaratum est, & non est sensus, quòd Saul, & puer eius venerunt in collem, antequam fierent ea, quæ immediatè habentur: nam prius inuenerunt prophetas, quam venirent ad collem, vt patet supra cum dicatur, quòd cum ingrederentur vrbẽ, haberent obuium gregem prophetarum descendentium de excelso. j. etiam dicitur, q̃ postquam cessauit prophetare Saul, venit in excelsum.

Et ecce cuneus prophetarum obuius ei. Cuneus vocatur multitudo quędam ordinata ad bellum, & sic dicitur Num. c. 1. & 2. q̃ filii Israel metabantur castra per turmas suas, & cuneos: hic aũt accipitur pro multitudine solum congregata, quia prophetæ illi erant multi, & accipiuntur prophetæ non proprie, sed large pro viris sapientibus facientibus laudes, & cãtica Dei, vt supra declaratum est, & insilijt in eum spiritus domini, scilicet in Saulem. Iste erat spiritus non prophetandi, sed sciendi facere cantica. Nam vt supra declaratum est, Saul non prophetauit hic aliquid, sed solum incępit canere magnas laudes inter prophetas, & quia ante hoc Saul nihil sciebat, & tunc nouiter prophetare incępit, admirati sunt omnes, tanquã si aliqua abscondita reuelaret. dicitur autem, q̃ insilijt in eum spiritus domini, quia non fuit iste spiritus manens, sed ad horam fuit in eo solum, vt monstraretur, q̃ Deus immutauerat eum: si autem fuisset spiritus in eo manens diceretur, & requieuit in eum spiritus domini, sicut dicitur Nume. 11. ca. de 70. senioribus, quòd cũ requieuisset super eos spiritus domini prophetauerunt, & vltra non cessauerunt, sufficiebat autem spiritum Dei esse in Saule ad horam, quia Deus non faciebat hoc, vt Saul esset propheta eius, sed vt monstraretur, q̃ ab eo fuerat immutatus ad quod sufficiebat semel ꝓphetare, sic enim fuit de nunciis, quos misit Saul, vt tenerent Dauid, qui prophetauerunt tamen solum semel, quia Deus non dabat eis spiritum propheticum, tanquam vellet eos facere prophetas suos, sed vt nõ possent tenere Dauid, & ostenderetur, q̃ Deus volebat, ne tenerent eum, ad quod sufficiebat semel eos prophetare.

Et prephetauit in medio earum. s. ingressus est inter ꝓphetas, & cecinit laudes Dei cum illis. Aliqui quęrũt, quid prophetauerit hic Saul. Rñdetur aũt in libro de hebraicis quæstionibus recitando opinionẽ Hebrẽorum, q̃ prophetauit de bellis futuris Gog, & Magog, & de pręmiis iustorum, & pęnis malorum, sed tam q̃stio, quam responsio nulla est, nam qõ fundatur sup falsa existimatione. s. q̃ Saul verè prophetaret prænunciando aliquid futurum, sed falsum est, quia solum cecinit cum aliis laudes Dei, quas ante nesciebat, & hoc vocatur prophetare, vt supra declaratum est.

Quare Samuel non descripsit hic, nisi vnum de signis datis Sauli. Quæst. XIIII.

QVAERETVR quare solũ descripsit hic Samuel istud signum, cum supra tria signa data fuerint. Respondendum est, q̃ omnia signa, quę data fuerunt completa sunt in Saule, vt dicitur supra, scilicet venerunt omnia signa hęc in die illa, scriptura tamen solum voluit describere istud vltimum. Respondendum, q̃ hic data sunt tria signa, quorum duo prima pertinebãt ad solam certificationem Saulis. s. q̃ Deus vnxisset eum, vnde oĩa venerunt ei occultè. s. nullo vidente, nisi puero eius. Tertium aũt signum pertinebat, tam ad certificationem suam, quàm aliorum. Cum. n. prędixisset ei Samuel, q̃ immutandus erat, & prophetaret, & postea hoc eueniret satis sibi constare debebat, q̃ a Deo hoc fiebat, & quia datum fuerat, tanq̃ signum confirmationis vnctionis credere dębat, q̃ erat vere rex. Erat quoque istud signum certificatiuum Israelitarũ, s. qa ipsi cognoscebant, q̃ Saul nesciebat prophetare, nũc aũt subito viderunt eũ prophetare, ergo firmissimè constabat, q̃ a Deo motus fuisset, & q̃q̃ ipsi nescirent ad quid iste motus fiebat, sciebant tñ, q̃ a Deo fiebat: cognouerunt tñ postea ad quid fieret: nam cum post hoc viderunt per sortem Saulem fuisse assumptũ in regem crediderunt certissime, q̃ Deus hoc fecisset, cum primo eum immutasset dando spiritum propheticum, ideo scriptura de hoc, tanquam de principali curauit, quia ipsius Saulis, & Israelitarum simul certificatiuum erat. *Videntes autem omnes, qui nouerant eum.* Agitur de admiratione omnium, qui viderunt Saulẽ prophetantem, & dicitur de oĩbus, qui nouerãt eum, cũm si Saul prophetasset inter aliquos, qui non cognoscerent eum, non admirarentur de prophetia illius, quia putarent, q̃ ipse ante hoc consueuerat prophetare, ga tamen prophetauit inter eos, qui cognoscebant illũ, & sciebãt q̃ ante hoc esset penitus indoctus, admirati sunt de subita mutatione illius, & ista fuit causa, quare signum istud euenit Sauli inter conciues suos. s. in vrbe Gabaa, de qua erat oriundus: nam si alibi istud euenisset, iam non apparuisset, tanquam signũ, nec quisquam admiraretur.

Sed dicet aliquis, q̃ etiam si Saul alibi prophetasset, secuta fuisset admiratio. Nam hic propter admirationem versum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas? vt patet in litera. Iterum tamen Saul prophetauit in Ramatha, & versum est in prouerbium, s. Num & Saul inter prophetas? & fuit ibi admiratio, sicut hic, tamen nõ erat Saul in terra sua, sed in Ramatha, de quo. j. 19. ca. ergo ẽt si accidisset istud extra vrbem Saulis secuta fuisset admiratio. Respondendum est, q̃ prophetatio Saulis, quę facta est nunc, non fuisset admiranda si in alio loco accidisset, quia in nullo loco putaretur, quòd nouiter prophetare incipiebat, sed q̃ ante hoc consueuerat prophetare. Cum autem arguitur, q̃ prophetauit postea in Ramatha, & secuta est admiratio. Respondendum est, quòd hoc fuit, quia tunc Saul erat rex, & in toto regno cognitus, ideo vbicunque prophetaret, cognosceretur, q̃ non consueuerat prophetare, & sequeretur admiratio, nunc tamen cum venit a Samuele nõ erat cognitus inter Israelitas, quia nondum assumpserat principatum aliquem, propter quem cognosceretur: ideo nunc non esset signum, quamquam tunc fuit, nisi accidisset in vrbe sua. *Ab heri, & nudiustertius.* Hic ponitur istud pro tempore indeterminato. i. omnes qui cognouerant eum ab aliquanto tempore ante hoc admirati sunt. *Quod esset cum prophetis, & prophetaret.* Nõ erat admirabile, quòd esset Saul cum prophetis, sed quòd prophetaret cum eis, cum nihil omnino sciret. *Dixerunt adinuicem, quæ nam res accidit filio Cis.* Sciebãt. n. quòd ante hoc Saul esset indoctus, & nunc videbant, quòd prophetaret, sicut quilibet alius ex prophetis, ideo necessario concludebant, quòd aliquid admirabile in eo accidisset, quod non posset fieri, nisi ꝑ Deũ: dubitabant tamen qualiter illud fuisset, ideo dicebant admirantes, quæ nã res accidit filio Cis. s. Sauli, & nominabant eum filium Cis ad denotandum miraculũ. q. d. quia pater suus Cis erat vir indoctus, si autẽ Saul esset filius prophetæ nullus admiraretur, quòd ꝓphetaret, quia tamen non pertinebat ad eum aliquis, qui esset propheta, erat mirabile: sic enim dixit Amos de seipso: non sum propheta, nec filius prophetæ, sed pastor armentarius, vellicans sicomoros: Amos. cap. 7. *Num & Saul inter prophetas?* i. nunquid iam Saul est inter prophetas? quasi dicat mirabile est, quia ante hoc nesciebat quicquam, sed erat purè rusticus. *Respondit q; alter ad alterum, & quis pater eius?* quasi dicat miraculum est hoc, quòd Saul prophetaret, & potissime si attendatur, quis est pater eius. q. d. pater eius, nec aliquis de genere suo, nunquam prophetauit, qũo ergo prophetat Saul? Aliqui habent hic. *Et quis pater eorum.* Et sic refertur ad sensum oppositum, vt dicit Ra. Sal. sic exponendo. s. quis pater eorum. s. prophetarum. q. d. prophetia non hr̃ per successionem paternam, sed Deus dat eam gratis cuicunque voluerit, ideo non est mirãdum, q̃ iste habeat spiritum propheticum, quãquam pater suus non habuit, nec aliquis de genere suo, sed iste sensus non agit ad propositum, nec est vera illa littera, ideo redeundum est ad primum sensum.

Quare admirabantur Saulem prophetare, eo quòd pater eius nõ esset propheta, cum prophetia non sit per successionem. Quæst. XV.

QVAERET aliquis quare mirabantur hic isti viri, q̃ Saul prophetaret, cum pater eius nõ esset propheta, nec aliquis cognatus suus: nam si prophetia esset per hęreditariã successionem admirabile esset, quòd aliquis, qui nõ erat de genere prophetarũ prophetaret, prophetia tamen non est per successionem hęreditariam, tanquam ex traduce sed sola Dei voluntate, sic patet. 2. Petri. c. 2. & Sapien. c. 7. dicitur de sapientia Dei, cum sit vna omnia potest, & permanens in se omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit: ergo nõ est prophetia in aliquo genere determinato, & hoc est accipiendo proprie prophetiam, sed etiam accipiendo eam largè non hr̃ per successionem, nam vocatur isto modo prophetia quædam scientia, per quam aliquis scit facere Canticа, & laudes Dei, quæ alii facere nesciunt: ista autem p̃ acquisitionem hr̃: quilibet ergo illam labore, & ingenio assequi potest. quamquam igitur non esset de genere Saulis, qui haberet illam, poterat ipse habere.

Respondendum est, q̃ hic admirati sunt isti viri rationabiliter de Saule prophetante, cum pater eius nõ esset propheta, & hoc, quia accipitur prophetia largè: nam de prophetia propriè sumpta, per quam reuelantur absconditа, non erat mirabile, q̃ haberet eam aliquis, cuius pater non esset propheta. s. quia saltem nõ erat contra communem modum: immo è contrario rari fuerunt prophetę qui haberent patres ꝓphetas, & ista prophetia interdum erat in laicis, interdum in sacerdotibus, & Leuitis: prophetia autem large dicta, quæ est scientia faciendi Cantica, & Psalmos non consueuerat a Deo dari per inspirationem, sed habebatur per laborẽ, sicut omnes aliæ scientię, & ob hoc cuilibet erat possibilis ista, quia tamen inter hebræos ministri Dei erant sacerdotes, & Leuitæ isti vacabant sapientiæ, vt scirent omnia, quæ pertinerent ad legẽ, & scirent laudare Deum ex his, quæ erant in lege: alii autem qui erant in aliis tribubus rarissimè vacabant sapientię, præterquam in tribu Issachar, de qua inuenti sunt aliqui viri sapiẽtes tempore Dauid, sed adhuc ista sapientia magis erat ciuilis: de hoc. 1. Paralipome. cap. 12. de sapientia autem sacerdotum patet Malach. cap, 2. s. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legẽ de ore eius exquirent, quoniam angelus domini exercituum est. Leuitæ quoque vacabant sapientiæ, & ipsi soli erant, qui separabantur in sanctuario ad prophetandum coram domino in vasis musicis, vt patet primo Paralipomen. cap. 16. & 25. & quia aliæ tribus nõ vacabant huic sapientiæ, & illi prophetæ, qui descendebant de excelso, erant de genere Leuitarum, mirati sunt omnes, qui viderunt, quòd Saul haberet scientiam prophetandi, & non fuissent mirati de vera prophetia, & hoc quia non pertinebat Saul ad genus Leuitarum, de quibus erant isti prophetæ.

Propterea versum est in prouerbium, Num & Saul inter prophetas? i. quia visum est istud mirabile de prophetia Saulis versum est in prouerbium in verbum vulgare, vel exemplare, scilicet, quòd quando alicui ex insperato dabatur donum prophetiæ, vel eueniebat aliquod bonum subito prętер communem conditionẽ dicebatur: num Saul inter prophetas? q. d. non est mirum, q̃ isti detur istud donum, quia etiam Sauli datũ est, q̃ esset inter prophetas, cũ nullus de genere eius pertinuerit, vnquam ad prophetas.

Cessauit autem prophetare, & venit ad excelsum. s. Saul inuenit prophetas apud portam vrbis, & ibi prophetauit cum eis: postea autem cessante prophetia ascendit in excelsum, de quo descendebant prophetę. ascendit aũt illuc, quia fortè habitatio patris sui in vrbe illa erat in excelso, vel fortè, quia locus aliquis erat specialis in excelso, in quo Deus colebatur, & orabant illi, qui erant in vrbe, ideo voluit antequã iret in domum suã ascendere ad gratulandum domino in excelsum: hoc autem apparet, quia prophetæ descendebant de excelso, scilicet, quia ibi prophetabant, non conuenirent autem ipsi ad locum illum ad prophetandum, nisi esset ibi specialis locus orationis, & forte erat ibi altare, in quo offerebantur sacrificia, sicut in multis aliis locis erat tunc in Israel, vt in Ramatha, & in Galgala, & Masphat, & Bethel, & similibus, vt supra cap. 7. declaratum est, dicitur autem, quòd cessauit Saul prophetare. s. quia prophetia non fuit in eo, nisi tunc saltẽ ex illa impressione, & ob hoc non dicitur, quòd requieuit in eo spiritus domini, sicut dicitur de 70. seniorib⁹, de quibus hr̃ Num. ca. 11. q̃ cum requieuisset sup eos spiritus dñi, prophetauerunt, & nunquam cessauerũt: hic autem dr̃, q̃ insiliit in eum spiritus domini, quod significat quendam impetum transeuntem.

Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum suum. Ista ciuitas, in qua prophetauit Saul erat locus habitationis suæ, ideo cum cessauit prophetare accesserunt ad eum cognati sui: & patruus eius, qui erat quasi principalis, quæsiuit ab eo de itinere suo, nam cum vidissent cognati eius mutationem satis crediderunt, quòd aliquid mirabile accidisset Sauli, ideo quęsiuerunt, quomodo

modo erat: est autem patruus Saulis Ner, vt patet infra 14.c. Nã pater Saulis erat Cis,& auus eius Abiel. vt patet præcedenti capit.ergo Ner erat frater Cis, & patruus Saulis.

Quo abijstis. Iste nescierat de recessu Saulis,& videns nunc, ꝙ in reditu prophetauit, & ante hoc nesciebat prophetare credidit,ꝙ ista mutatio acciderat ei ex loco,ad quem iuerat,ideo dixit,quo abierat. Et dato,ꝙ sciret patruus Saulis, ꝙ iuerat ad quærendum asinas, tamen nesciebat loca ad quæ accessit, ideo dicebat, quo iuerat.

Qui responderunt quærere asinas. Istud non erat respondere de loco,sicut quærebat patruus Saulis, sed respõdere de actu, vel de fine: ex hoc enim non apparebat aliqua radix mutationis Saulis.

Quas cum non reperissemus. ſ.discurrendo per plura loca terræ Beniamin, & Ephraim non inuenerunt eas, vt patet præcedenti c. *Venimus ad Samuelem.* Iam enim desperauerat Saul de inuentione earum, dixitque ꝙ reuerterentur,quia pr̃ eius iam magis angustiaretur,ꝙ illis,quam pro asinabus:puero tamen Saulis suadente venerunt iu Ramatha,vbi erat Samuel.

Et dixit ei patruus suus, indica mihi, quid tibi dixerit Samuel. Ex hoc accepit magnum fundamentum inquirendi patruus Saulis: nam cum iuisset ad prophetam credidit, ꝙ ab eo potuisset illi aliquid euenire propter quod mutaretur, ideo voluit scire ordinem rei, scilicet quid dixerit ei Samuel.

Et ait Saul ad patruum suum, indicauit nobis, quòd inuentæ essent asinæ. Hoc enim dixit Samuel immediatè,vt accesserunt ad eum.ſ.de asinis, quas perdidisti nudiustertius,ne solicitus sis,quia inuentę sunt,vt in prece.c.

De sermone autem regni non indicauit ei. Dixerat enim Samuel Sauli,ꝙ ipse futurus esset rex:nec solum hoc, sed etiam vnxit eum, totum autem hoc vocat̃ sermo, quoniam interdum res vocantur sermones, sic patet supra præcedenti c.cum dixit Samuel Sauli, vt sisteret paululum,quousque indicaret ei sermonem domini, ideſt quousque vngeret eum,& ille erat sermo,sic etiã dixit Moyses. c. 8. Iste est sermo quem iussit dñs fieri, & accipitur sermo pro consecratione sacerdotum.

Quem locutus fuerat ei Samuel. Non solum subticuit id,quod locutus fuerat,sed etiam id quod fecerat, scilicet vngendo eum, magis namque ipsum factũ subticendum erat. Aliqui dicunt,ꝙ subticuit Saul ex humilitate: erat enim valde humilis,& credebat se esse insufficientem ad tantum regimen. Sic patet infra c. 15.ſ. Cum esses paruulus in oculis tuis caput in tribubus Israel factus es, erubuit ergo de se hoc dicere, ne videretur se iactare, si hoc crederet esse verum: sic enim cum venit quidam propheta ad vngendũ Iheu in regem super Israel,cum ingressus fuisset, quæsiuerunt socii Iheu,quid egisset insanus ille,dixit Iheu, nostis hominem,quid locutus sit. q.d. ex quo eum vocastis stultũ bene scio, ꝙ scitis quis sit, & quid loqueretur,quia si stultus est,fatua loqueretur, & sic quasi deprimendo vnctionem suam,ꝙ nihil esset protulit illa, socii vero eius mox, vt audiuerunt,fecerunt eum regem,infra 4.lib.c.9.

Quare Saul nihil dixit de regno sibi collato patruo.

Sed videtur magis dicendum, ꝙ hoc fecit Saul, vt non concitaret inuidiam.& vt esset hic tacitum, vsq; ad diem,quo Deus publicè illũ eligeret videnre cuncto Israel:ob hoc enim fecerat Samuel, ꝙ puer Saulis præcederet eos, & nõ videret Saulem vngi, ne posset illud denũciare, quia sequerentur inde murmurationes,vt declaratum est: Iosephus autem 6.Antiquitatũ vult,ꝙ tacuerit ne concitaret contra se,quia in subitaneis prosperitatibus etiam illi, qui cognati sunt ęmulantur,dicens:de regno autem,& eius euentibus,quæ etiam si audirentur,inuidiam,& incredulitatem parerent,tacendum esse decreuit,quòd nec amico,& amplius sanguinis vicinitate coniuncto tantũ, vt sapiens credidit,indicare dubitans, vt reor, de humana natura:quippe cum verum sit,quòd perfectè nemo deuotus est,nec amicus,nec cognatus,nec vsque in Dei donis purum aliquis seruat affectum. Sed circa ꝓfectus sublimium maliuoli,& inuidi esse nosc̃untur. Nemo est amicus

Et conuocauit Samuel. Hic consequenter ponitur electio Saulis publica: fuerat enim a Deo vnctus, & electus in secreto, nunc autem voluit fieri illam in publico, vt totus Israel videret quem poneret in regem eorum.

Quare Samuel conuocauit populum ad electionem regis,cum iam electus esset. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis quare Samuel conuocauit hic populum ad electionem regis: si enim fieri debuisset electio per vota ludęorum conueniens fuisset, ꝙ vocarentur. aut si quouis modo prælarent auctoritatem electioni,sed nihil horũ erat, quoniam iam iste electus erat a Deo, & vnctus:ideo vr̃ ꝙ fuerit superflua ista vocatio: solũ enim debuisset Samuel nunciare Israelitis, q̃ facta fuerant: ſ.n.nondum fuisset vnctus Saul erat cõueniẽs, ꝙ ipsi vocarentur ad electionem,sed iam nihil deerat ei ad hoc,ꝙ esset rex, nisi ꝙ cognosceretur ab Israelitis, ꝙ erat rex,suffecisset ergo, ꝙ notificaretur eis, & non conuenirent ad ponendum sortes, quasi incertũ esset,quis futurus esset rex.

Respondendum est,ꝙ Deus voluit in omnibus tollere Israelitis occasionem murmurandi, si enim Saul qui fuit in secreto vnctus denunciaretur postea fuisse vnctus, & ꝙ Samuel diceret eum fuisse electum a Deo,aliæ tribus dubitarẽt de hoc nimis, & origo magni dubii erat, quia quælibet tribus anhelabat ad regnum. ꝙ ergo in secreto Saul fuisset factus rex videbatur esse aliquid suspectum cum ipsi non fuissent vocati,quorum intererat,nec innotuisset eis modus: potissime suspicari poterãt.quia verisimilius erat, quòd principatus iste pertineret ad tribus excellentiores, q̃ ad illam tribum minimam,& adhuc maximè,quia Iacob prophetauerat de tribu Iuda, ꝙ illa regnatura eẽt, & nunquam regnum ab ea amouendum esset, iõ poterant dicere viri de tribu Iuda, ꝙ non credebant Samueli hoc esse a Deo cum haberent prophetiam in contrarium, sed magis per fauorem humanum esse, sicut constitutio Aaron in summum sacerdotem facta per Moysen,quamquam esset Dei iussu, creditum tñ est,ꝙ fuisset humana affectione, vt supra declaratũ est.vt ergo tolleretur locus murmurandi,& oẽs Israelitæ clarè viderent, quem Deus acciperet in regẽ eorum,vocati sunt oẽs in Masphat, vt ibi mitterent sortes ad accipiendum regem, tanquam vnctio facta per Samuelem nihil omnino fuisset,ideo fuit necesse conuenire eos ad hanc electionem.

Quare Saul vnctus fuit a Samuele,cum talis vnctio nihil profectura esset. Quæst. XVII.

QVAERET aliquis ex hoc,cum vnctio, quã fecit Samuel Sauli nihil profectura esset, ad quid Deus volebat, quòd vngeret eum? nam ipsa non fuit publicata populo, sed solum electio facta per sortes tribuit coram populo ius regnandi Sauli.

Respondẽdum est, ꝙ illa, quæ facta sunt in vnctione Saulis ante istam electionẽ profuerunt tã ꝙ Saulę, quã pro Samuele,& pro populo, & primo de Samuele:nam petierat populus ab eo regẽ supra c. 8. ipse aũt tunc dixit eis:vadat vnusquisque in ciuitatem suam.ſ. donec ipse cognosceret a Deo quis futurus esset rex: vnde si non cognouisset, nũquam vocasset populum in Masphat ad electionem per sortes nesciẽs an Deus hoc vellet: nunc autem Deus reuelauit Samueli, dicens:cras mittam ad te virum de terra Beniamin,vt in pręcedenti c.& hunc vnxit Samuel, sicut Deus dixit: nunc ergo certificatus de voluntate Dei, & rege futuro, conuocauit populum in Masphat ad accipiendum regem, quod non fecisset, nisi ante hoc cognouisset ista. Item profuit istud respectu Saulis: nã Saul videns se esse de minima tribu,& familia,& paruę potestatis,alios autem esse in populo excellentiores formidaret accipere principatum regni, & fortè nollet, ꝙ apparet,quia a principio qñ dixit ei Samuel,& cuius erunt optima quęque in Israel,nonne tibi,& omni domui patris tui? Saul vix ista credidit, magis putans se illudi: fuit autem postea certificatus per multa.ſ.per signa sibi data, quę omnia sibi euenerunt, vt dixerat Samuel, vt patet supra in litera.ſ.qñ euenerint signa hæc omnia tibi, fac quęcunque inuenerit manus tua, quia dominus tecum est. fuit etiam certificatus per immutationem suam, quia immediatè, vt recessit a Samuele immutauit ei cor Deus aliud, vt patet supra in litera.Immutauit quoque eum postea,qñ insilijt in eum spiritus dñi, & prophetauit, per hoc autem confortatus Saul in seipso induit regale animum, quòd non fecisset, si nouiter eligeretur, & nescisset ante. Etiã honestius sic apparuit:ea enim, quę pręuisa sunt prudentius fiunt, si autem Samuel non vnxisset Saulem, nec quicquam ei locutus fuisset, fortè ipse cum cęteris descendisset in Masphat ad electionem regis, nihil de se suspicans,& non esset in habitu decenti,& cum inueniretur, ꝙ erat rex fortè expalleſceret, tanq̃ exaliquo inſperato, & nõ demonstrasset animum regalem, nunc autem cũ pręsciuisset,non venit in Masphar,sed mansit in domo sua, & cum facta est electio venerũt Israelitę pro eo, & quia tũc ipse prænouerat, ꝙ accipiendus esset in regem, potuit esse in habitu decẽti, & vultum tranquillum, atque animum regalẽ ostendere. Item profuit hoc respectu populi, quia sic magis fuit certificatus populus de diuina electione, q̃ alias. Primo quia si Saul non iuisset ad Samuelem, & non vnxisset eum, non dedisset ei signa euentura, nec illa accidisset immutatio,vt prophetaret,quia ista immutatio facta est, vt cognosceret Saul vnctionem suam a Deo fuisse, vt supra declaratum est: populus quoque hoc cognouit:viderunt.n.Saulem prophetãtem, & admirati sunt scientes hoc a Deo euenire: iõ q̃ nesciret tunc ad quid illud fieret, tamẽ postquã vidissent, ꝙ Deus illum elegerat in regem confirmaretur eorum opinio, & scirẽt,ꝙ Deus illum elegisset: nam non solum tunc, sed etiam prius in eo mirabilia sua mõstrauerat.Item profuit hoc,quia quanto Deus plura signa monstrabat super Saulem magis certificabantur,ꝙ elegisset eum, si tñ nõ pręcessisset vnctio facta per Samuelem, ipse tanq̃ incautus descendisset in Masphat,& facta electione inueniretur ibi,nec ostẽderetur super eum,nisi miraculũ vnum: nũc aũt,quia post vnctionem certificatus fuit Saul de his, quę fieri debebãt super ipsum, nõ venit in Masphat,sed abscõdit se, & cum facta esset electio,cecidissetque sup eũ sors non est inuentus. Consuluerunt aũt Israelitę dominum postea an venturus esset Saul, & declarauit,ꝙ esset absconditus domi inter vasa, & cum iuissent illuc Israelitę sic inuenerunt, & per hoc magis certificati, non tamen fuisset hoc si non pręcessisset vnctio: ergo illa multũ contulit ad certificationẽ Israelitarũ. Item quia, quamquam non cognouerunt Israelitę vnctionem Saulis antequam fieret electio: cognouerunt tamen postea, quod etiam eis maiorem tribuit firmitatem, quia quanto signa accumulatiora sunt, tanto maiorem prestant fidem, cõueniens ergo fuit, ꝙ ante hoc fuisset Saul vnctus. *Et conuocauit Samuel populum.* Ista conuocatio paucis diebus fuit post vnctionem Saulis, nam cum a Deo electus esset, nihil superat, nisi vt populus hoc cognosceret. *Ad dominum in Masphat.* Idest conuocauit eos, vt essent coram domino, ex hoc aliqui putant, ꝙ arca,& sanctuariũ erãt in Masphat,potissime cum dicatur infra,ꝙ consuluerunt ibi dominum,sed istud nihil est, quoniam etiam dicitur immediate, ꝙ fecerunt Israelitę Saulem regẽ coram domino in Galgala sequenti c.& supra in litera dicitur,ꝙ ascendebant tres viri ad dominum in Bethel, & etiam dicitur de colle domini in Gabaa, sed manifestum est ꝙ non erat in illis locis arca, nec sanctuarium, ergo non dicebantur esse coram domino tanquam ibi esset sanctuarium,sed quia omnis locus, in quo domino aliquis specialis cultus impendebatur, vel ad quem aliqui conueniebant, vt impẽderẽt Deo cultum, dicitur esse coram domino,& sic ad quẽcunque locum vocaret Samuel Israelitas, vt loqueretur eis, diceretur esse coram domino.

Quare Samuel vocauit Israelitas in Masphat potius, quam in alium locum. Quæst. XVIII.

QVAERET aliquis, quare vocauit Samuel Israelitas in Masphar. Aliquis respõdebit,ꝙ hoc factum est, quia in electione regis debebant fieri aliqua sacrificia, & illa nõ possent fieri conuenienter, nisi in Masphat, ideo conuocati sunt illuc.Sed dicendum est hoc non stare.Primo quia non legitur, ꝙ fecerint hic aliqua sacrificia, nec solennitatem magnam pro rege assumpto, sed ista facta sunt postea in innouatione, vt patet sequẽti c.ideo pro hoc non debuisset magis eligi vnus locus, q̃ alius. Item non stat, ꝙ propter sacrificia in ipso loco fuisset facta congregatio:non enim solum fiebant ibi sacrificia,sed etiam in alijs locis,vt in Galgala,vbi postea immolatę sunt victimę in regis innouatione,ita in sequẽti c. Etiam in Ramatha fiebat immolatio, vt patet supra c.7.nõ ergo fuit,ꝓpter sacrificia iste locus electus. Aliquis dicet, ꝙ conuocauit Samuel ad locum istum Israelitas, eo ꝙ erat ibi sanctuariũ domini,& debebãt ibi consulere Deum, sicut postea factum est.ſ.vbi inueniretur Saul. Sed dicendum est, ꝙ non fuit factum propter hoc, quoniam nesciebat Samuel, an Israelitę consulturi essent dominum pro Saule, an non, quia facta electione accidit, quod Saul non fuit inuentus in Masphat, ideo consuluerunt dominum, vbi esset: nesciebatur ergo a principio, an istud consilium, vel consultatio fieri deberet. Item dato,quòd sciretur,ꝙ Deus deberet consuli, non erat magis opus hoc fieri in Masphat, quam in alio loco, quia Samuel consulturus esset dominum, & ille posset consulere vbicunque vellet, quoniam ipse non ingrediebatur in sancta sanctorum ad consulendum, sicut sacerdotes magni, sed cum oraret dominum, vt aliquid ei denunciaret denunciabat: etiam ipsi sacerdotes non consulebant dominum in sancta sanctorum,vel in aliqua parte sanctuarij,sed aliquando consulebãt in alijs locis: immo pluries consulebant extra, quam in sanctuario, quia solum consulebant in sanctuario in die propitiationis,quando introibat summus sacerdos in sancta sanctorum: alijs autem temporibus non consulebant ibi, sed vbicunque summus sacerdos indueret se Ephod,consulebat dominum, sic patet de Abiathar sacerdote, qui consuluit dominum semel in Ceila. quando Saul persequebatur Dauid.Iterum etiam cõsuluit

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuluit dominum in Siceleg applicito Ephod: de hoc infra 23.& 30.c.a fortiori autem Samuel poterat consulere dominum vbicunque vellet, quoniam ipse nō applicabat Ephod, cum non esset sacerdos magnus, sed consulebat orando sicut Prophetę.

Item dato, quòd non posset Deus consuli, nisi in sanctuario non sequeretur, quòd deberet congregari populus in Masphat, quoniam nō erat ibi sanctuariū: nam illi, qui ponunt sanctuarium in Masphat, dicunt hoc, quia hic dicitur, quòd Samuel cōuocauit populum ad dominum in Masphat, & quia infra dicitur, ꝙ consuluerunt dominum, & quòd Samuel reposuit legem coram domino, & isti etiam dicunt, quòd postea fuit sanctuariū in Galgala, eo quòd ibi dicebantur esse coram domino, vt patet sequenti c.

Sed hoc non stat: nam antequam conuenirent Israelitę in Masphat ad eligendum regem, erat locus oblationis in Galgala: nam Samuel dixit Sauli, quādo recessit ab eo, descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem, & tū tunc nondum conuenerāt Israelitę in Masphat, ergo prius fuit in Galgala locus sacrificiorū, quā Masphat desineret esse locus sanctus: ergo simul erant ambo loca orationis, & oblationis, nec arguitur ex hoc quòd esset sanctuarium in Masphat aliquando, aut in Galgala. Fuit igitur iste locus electus a Samuele, vt conuenirent ibi Israelitę: non quidem tanquam in nullo alio conuenire possent, sed quia iste visus est sibi conueniens: erat enim vnus de tribus locis, in quibus consueuerat Samuel iudicare Israelitas, vt patet supra c.7. In hoc etiam iterum congregauerat Israelitas, quādo pugnauerūt cōtra Philisthijm.e.c. *Et ait ad filios Israel.* Scilicet postquam conuenerant omnes in Masphat. *Hæc dicit dominus Deus Israel.* Hic Samuel declarauit Israelitis, quòd male agerent petendo regem: a principio enim eis hoc dixerat supra c.8. nunc quoque cum esset de proximo daturus eis regem admonuit, vt ab hac iniquitate desisterent, sed etiam non destiterunt. *Ego eduxi Israel de Aegypto.* Improperat Deus Israelitis beneficia, quę eis contulit, quoniam ipse solus cōtulit eis omnia bona, quę habuerant vsque in prędentem diem, pro quo debuissent eum solum super se velle dominum: nunc autem abijciebāt eum petētes regē. Incępit autem hic a primis beneficijs, scilicet quòd eduxit Israelitas de Aegypto: alia autem fuerunt beneficia priora, scilicet quòd Deus eduxerit Abraham de terra Chaldęorum, & dedit ei terram Chanaan in hęreditatem: deinde semper dedit prosperitatem posteris suis Isaac, & Iacob, & assumpsit eos sibi in populum: non tamen enarrat ista, quia hic ponuntur beneficia collata populo Israel: illa autem, quę fuerūt data Abrahę, & Isaac, & Iacob, fuerūt tanquam beneficia personalia, quia tunc Israel nō erat populus: in Aegypto autem creuerunt Israelitę ad magnum numerū, & tanquam germinantes multiplicati sunt Exo.c.1. ita, vt in exitu de Aegypto essent sexcenta millia peditum: Exo.c.12. ideo ex illo tempore incęperunt beneficia Israelitici populi, quia tunc Israel cępit esse populus magnus. Etiā incępit Deus ab hoc beneficio, quia istud fuit maximum, nam nullum maius bonum est, quam libertas, nec aliquod maius malum, quam seruitus, Israelitę tamen in Aegypto erant in maxima seruitute, vnde interdū dicitur, quòd eduxit eos Deus de fornace ferrea Aegypti, vt patet Deuter.c.4. Interdum autem vocatur ergastulum: Exo.c.6. erat nāque seruitus nimis grauās, vnde Deus dicit, quòd abstulit iugum, vel catenas ceruicum Israelitarum, vt ambularent erecti, scilicet quia in Aegypto curui erant: Leui.c.26. *Et erui vos de manu Aegyptiorum.* Scilicet quādo eratis in Aegypto, & ipsi super mare rubrū voluerūt vos occidere: Exo.c.14. ibi enim Israelitę omnes perijssent, nisi Deus aperuisset mare rubrum.

Et de manu omnium regum, qui affligebant vos. Ista sunt beneficia posteriora: nam postquam egressi sunt de Aegypto inuenerunt eos multa mala, & in his omnibus cum clamarent ad Deum eruebat eos.

Primus autem regum, qui afflixit Israelitas fuit rex Amalec: ipse enim pugnauit cum eis mox, vt transierunt mare rubrum in mansione, quę dicitur Raphidim: Exo.c.17. & hoc dicitur Nume.c.24. principium gentium Amalec, idest prima de gētibus, quę pugnauit contra Israelitas fuit gens Amalecitarum: ab his autē liberati sunt Israelitę, quia Iosue percussit Amalecitas. Exo.17.c.

Post hoc autem rex Chananęus Arad persecutus est Israelitas anno secundo ab exitu de Aegypto in Cadesbarne. Nume.14.c.

Iterum etiā anno 40. ab exitu de Aegypto pugnauit contra eos, & cępit prędam. Nume.c.21. sed tunc Israelitę deleuerunt Chananęos, & omnes vrbes eorū destruxerunt.

Post hoc autem pugnauerunt contra eos duo reges Amorrhęi Sehon, & Og, & istos quoque occiderunt cum populo suo. Nume.21. & Deuter.2. & 3.c.

Post hoc ingressis Israelitis in terram Chanaan pugnauerunt omnes Chananęi contra eos, & occidit Iosue 31. reges, vt patet Iosue.c.12.

Post mortem autem Iosue, peccantibus Israelitis premebat eos Chusanrasathaim rex Mesoporamię, quem occidit Hothoniel iudex Israel.

Post hoc iterum peccantibus Israelitis Eglon rex Moab premebat Israel, & liberati sunt per Aod iudicem Israel, de his Iudi.c.3.

Post hęc iterū premebat Israelitas Rabin rex Assor & liberati sunt per Barac Iudi.cap.4. Deinde rex Madian conturbabat Israel magno tempore, & liberati sunt Israelitę per Gedeonem. Iudi.c.7. Sic etiam patet de alijs regibus ex processu libri Iudicum, a quibus omnibus Deus liberauit Israel.

Vos autem hodie proiecistis dominum Deum vestrum. Hic panditur Israelitarum ingratitudo, quia cum tanta suscepissent beneficia benefactorem Deum abiecerunt, dicitur proiecistis hodie, scilicet in die, qua pertistis regem, nam eo, quòd petebant alium dominū, abijciebant priorem, non est autem sensus, quòd Israelitę abiecerint Deum, ita quòd nullo modo vellent, quòd ipse dominaretur eis, nam semper eum reluerunt in Deum, sed dicitur, quòd abiecerunt, quia Deus volebat, quòd non solum haberent eū in Deū, sed in dominum, volebat enim immediatè regere eos, quasi esset dominus temporalis eorum. Cum verò ipsi peterent regem nolebāt, quòd Deus dominaretur immediate, sed mediate, sic patet infra 12.c. scilicet dixistis mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum dominus Deus vester regnaret in vobis. An vero in hoc Israelitę peccauerint, manifestum est, quòd sic, sicut declaratum est supra c.8. *Qui solus saluauit vos de vniuersis malis, & tribulationibus vestris.* Istud ponitur ad signādum magnitudinem ingratitudinis: nam si Deus fecisset aliqua beneficia populo Israel, & etiam aliquis alius contulisset aliquid magnum, & deberent Deum, vt sequerentur alium benefactorem, licet esset malum: non tamen esset tam imputabile: tunc vero nullus alius contulerat bonum Israelitis, nisi Deus, & eum abiecerant, ergo erat ingratitudo. *Et dixistis nequaquam.* Idest nequaquam fiet sic, scilicet vt Deus solus sit dominus noster.

Sed regem constitue nobis. Scilicet, vt habeamus regē sicut cęterę nationes: ista dixerūt Israelitę prima vice, quia cōuenerunt ad Samuelem in Ramatha petētes regem

Responsio auctoris.

regem supra cap.8. nunc autem Samuel repetit verba eorum, & quamquam Hebręi in Masphat, ista non dicerent tamē semper persistebant in dictis suis, alioquin pęnituissent, & nollent accipere regem: postea tamen pęnituerunt, quia fecerant regem, quando Samuel inuocauit Deum, & dedit pluuias, & tonitrua, vt patet infra 12.cap. tunc tamē Samuel noluit, quòd desisterent, quia iam regem habebant, & super eos aliquanto regnauit tempore atque fecerat bella: si tamen nunc pęnituisset eos, quia petierant regem antequam eligeretur quisquam, quia res integra erat, consensisset Samuel.

Nunc ergo state coram domino. Hic ponitur dispositio Israelitarum ad eligendum regem per sortes: nam ad hoc omnes tribus, & familię debebant esse ordinatę eo, quòd sors ponenda erat super omnes, & dicitur state coram domino, scilicet coram loco, in quo ponebantur sortes. Aliqui existimant ob hoc, quòd sanctuarium, vel arca fuerit in Masphat, quia dicitur, ꝙ starent Israelitę coram domino. Sed ad hoc iam responsum est: in multis autem alijs locis dicitur, quòd erant coram domino, & nō erat ibi arca, nec sanctuarium: tamen verum est, quòd istę sortes consueuerāt poni coram arca, vel in sanctuario: sic enim factum est, quando Iosue inquisiuit quis peccauit in anathemate Iericho: nam omnes tribus conuenerūt coram arca, & inquisitum est maleficium per sortes, vt Iosue. cap.7. Sic etiam, quando Iosue posuit sortes ad diuisionem terrę Chanaan: nam positę sunt in Silo corā domino, vt patet Iosue cap.18. Sic etiam, quando pugnauit Saul contra Philisthijm, & inuentum est peccatum in populo, cum Deus non respondebat, positę sunt sortes coram arca, vt patet infra 14.cap. Hic tamen fuerunt positę sortes, & non coram arca, quia etiam sic Deus manifestaret veritatem, sicut coram arca.

Per tribus vestras, & familias. Idest quòd Israelitę essent ordinati per tribus, & familias, scilicet quòd illi, qui erant de tribu Iuda non essent mixti cum illis, qui erant de tribu Ephraim, & è conuerso, sed quęlibet tribus esset per se distincta, nec solum vna tribus ab alia, sed etiam familię illarum tribuum debebant esse distinctę: habet enim quęlibet tribus familias aliquas, sicut patet Nume.cap.26. vbi ponuntur familię singularum tribuum, debebat autem esse ordo, quòd quęlibet tribus esset ab alia separata: & rursus si in aliqua tribu essent tres, vel quatuor familię, illę essent distinctę, ne aliquis de vna familia esset cum illis, qui pertinebant ad aliam familiam.

Quare seruatus est talis ordo inter eos.
Quæst. XIX.

QVAERET aliquis quare debebat esse talis distinctio tribuum, & familiarum inter Israelitas.

Respondendū est, quòd sortes, per quas iudicari deberet, cui proueniret regnum, debebant determinare primò tribum, deinde familiam vsque ad viros: si autem nulla esset distinctio tribuum, sed omnes essent sub vno cumulo, non possent poni sortes, nisi fortè ponerentur pro singulis viris, quod erat difficillimum, & tunc oportebat, quòd nullus maneret in Israel, quin omnes describerentur, quod erat quoddam infiniti laboris, & superuacuum: oportuit ergo tribus separari, quibus separatis si forte aliquis vir de vna tribu maneret inter illos, qui pertinebant ad aliam tribum sors erraret, quoniam non caderet super illam tribum de qua erat vir. Sed super illam tribum inter cuius viros erat, & sic sequeretur postea error, quando diuideretur tribus per familias: debuit quoque quęlibet tribus diuidi per familias suas, & ꝙ illi, qui erant de vna familia, non essent inter viros alterius familię, quia tunc quando sors proijceretur inter familias, aut caderet illi familię inter viros, cuius erat tunc ille vir, aut familię de qua oriundus erat: si dicatur, quòd caderet primo modo, sequeretur error, quia illi, qui essent de vna familia, cum deberent inter se sortiri, quis eorum esset rex, non consentirēt, quòd vir alterius familię sortiretur cum eis, & sic sors frustraretur, quia ille, super quem ventura erat, abijceret: si autem sors eueniret illi familię, de qua erat oriundus ille vir, sequeretur error, quia cum non reperiret ibi postea ille vir, frustraretur sors: oportebat ergo, vt etiam familię diuisę essent.

Et applicuit Samuel omnes tribus Israel. Scilicet applicuit eas coram domino ad ponendum sortes super illas: non est autem ista applicatio ad arcam, vel ad aliquid sanctum, in quo manifestaretur veritas, sed applicabat eas ponendo sortes pro illis, vel interrogando pro singulis.

Quomodo ponebantur sortes ad aliquid inueniendum, & quid erant istæ sortes. Quæst. XX.

QVAERET aliquis quomodo ponebātur istę sortes, vel quid erant. Respondendum est, quòd ista inuentio regis per tribus, & familias, & viros poterat fieri dupliciter. Vno modo per scripturam: alio modo in voce. Per scripturam autē esset iste modus, quòd scriberentur nomina 12. tribuum Israel in 12. cedulis equalibus, & eiusdem figurę, & illę ponebantur in inuolucro quodam: tunc autem Israelitę, & ipse Samuel orarent dominum, vt per sortes illas demonstraret quem vellet esse regem in Israel: sic enim in positione aliarum sortium factum est, quando Saul posuit sortem ad sciēdum, quis peccauerat, & ibi fuit iste modus, scilicet quòd totus populus fuit separatus in partem vnā, & Saul, & Ionathas in partem aliam: dixitque Saul domine Deus Israel da iudicium, quid est, quòd non respondes seruo tuo hodie? Si in me, aut in Ionatha filio meo hęc iniquitas est, da ostensionem, aut si est in populo hęc iniquitas, da sanctitatē. Et deprehensus est Ionathas. Et Saul, & exiuit populus infra cap.14. Post hoc autem Samuel, vel aliquis vir sanctus mitteret manum in inuolucrum cedularum, & educeret vnam cartulam, & illa tribus, cuius esset cartula illa, erat regalis. Et credebant Israelitę, quòd in hoc non erat aliquis error, quia dominus dirigebat manum missam in inuolucrum, vt solū educeret illam literam, quā Deus volebat: sic patet Prouer.c.16. scilicet sortes in sinu mittuntur, sed a domino temperantur. Deus quoque iubebat sortes poni, vt patet Nume.26. & 34.cap. ergo non erat in eis error: hoc autem facto considerabatur, quot familię erant in illa tribu, & exprimebantur nomina earum in totidem cartulis, & mittebantur in inuolucrum, sicut prius, vt videretur, quę familia exiret: deinde diuideretur familia per domos, & fieret eodem modo sicut in tribu: inuenta autem domo, diuideretur illa per viros, scilicet tot cedulę, quot erant viri, & educeretur vna cedula sicut supra dicebatur, & vir cuius nomen esset ibi erat rex: hoc enim modo inuentum est maleficium anathematis Iericho, Iosue cap.7.

Aliter poterat fieri hoc sine positione cedularum per solam vocem, scilicet quòd summus sacerdos indueretur Ephod, & consuleret dominum, quę tribus futura erat regalis, & tunc responderet: deinde diuideretur per familias, & quęreret sacerdos de qualibet earum quousque veniretur ad viros: sic enim consueuerant

Universidad de Deusto
Biblioteca

tierant quærere summi sacerdotes, de quacunque re vellent, & Deus respondebat, vt patet infra 23.& 30. capi. vterque autem modus satis conueniens erat.

Quo modorum prædictorum vsi fuerunt Israelitæ.
Quæst. XXI.

QVAERETVR autem nunc, quis istorũ modorum est, qui fuit hic, vel quis eorum magis conuenit literę.

Respondendum est, quòd primus istorum modorum fuit hic. Secũdus autem nullo modo potest applicari literę, quamquam aliquando Israelitę vterentur illo. Primò quia dicitur hic, quòd fuerunt positę sortes, & cecidit sors super Beniamin: deinde diuisa tribu Beniamin per cognationes cecidit sors super cognationẽ Metri, si tamen cõsuluissent summus sacerdos dominum, quem vellet esse regem, non essent aliquę sortes ibi, ergo non fuit hic talis consultatio. Item si fuisset hic facta inquisitio per consultationem summi sacerdotis superfluum erat, quòd tribus separarentur, & diuiderentur per familias, nam sacerdos quęreret quomodo vellet, & nihil proficeret esse distinctas tribus, & familias, vel admixtas: nam posset quærere, quis futurus esset rex, & tunc Deus responderet: hic tñ diligẽter fuerũt separatę trib⁹, & familię ergo non fuit talis modus inquirẽdi, sed per cartulas. Item quamquam inter Hebręos iste modus inquerẽdi esset, tamẽ non conueniebat omni inquisitioni: sed quando erat determinata persona, vel negocium. De persona, vt si quęreretur an iste futurus esset rex, vel nõ. De negotio, vt si quęreretur an bellũ futurum esset, vel non: cum tamen erat negociũ incertum, vel persona, non inquirebatur hoc modo. De persona patet, vt si quęreretur, quis furatus est, vel quis regnabit: de negocio, vt si dicatur, quid eueniet anno isto: ideo similia semper inquirebantur per sortes, & non per consultationem sacerdotis. Patet de furto Iericho, quia ibi cum non poneretur certa persona, de qua fieret quęstio, non consuluit dominum sacerdos, sed positę sunt sortes, & Deus sic iussit fieri Iosue capitu. 7. sic etiam quando inquirebatur, quis peccauerat in exercitu Saulis per sortes inuentum est infra capitu. decimoquarto. & postquam exiuit populus, & deprehensus est Ionathas, & Saul: ait Saul, mittite sortem inter me, & Ionatham filium meum, & captus est Ionathas.

Causa huius est, quia in his, quę inquirebantur a domino in voce, responsio Dei solum erat sic, vel nõ, vt patet infra capitu. decimotertio. cum quęsiuit Dauid dicens, si tradent me viri Ceilę, & viros, qui mecum sunt in manus Saul, & dixit dominus, tradent, & infra. 30. capitu. quęsiuit Dauid, dicens: Persequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? dixit Deus persequere. Cum autem esset negocium incertum, vel persona, de qua quęritur, non posset fieri talis quęstio, nisi cum magna difficultate discurrendo per particularia, & formando de quolibet quęstionẽ, vt patet si in furto Iericho voluisset hoc modo quærere Iosue, debebat applicare quemlibet de Israelitis, & de quolibet eorum quęreret, an iste furatus est, vel non, & hoc modo esset negocium infinitum: Deus ergo prouidit pro talibus iubendo, quòd ponerentur sortes, & hoc modo faciliter inter viros quodcunque poterat inueniri, quod veller, non faciendo quęstionem de aliquo eorum, & isto modo factum est hic. Potuisset autem aliter fieri, scilicet per inquisitionem sacerdotis magni, sed erat difficillimum, quia tunc de quolibet Israelita deberet quęri specialiter, an Deus vellet eum in regem, vel nõ, quod difficillimum erat.

Et cecidit sors super tribum Beniamin. Idest positę fuerunt cedulę pro singulis tribubus, & cum mitteretur manus in inuolucrum, exiuit sors Beniamin, & sic apparuit ad illam tribum pertinere regnum.

Et applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius. Idest applicuit Samuel tribũ Beniamin per cognationes. Accipitur hic Et, Idest per, quia non distinguitur Beniamin a cognationibus suis: nihil autem aliud erat ista applicatio, nisi positio sortis. Cum enim dicitur, quòd applicuit omnes tribus est sensus, quòd posuit sortes pro omnibus: applicare autẽ cognationes Beniamin est ponere sortem pro qualibet familia.

Et cecidit sors super cognationẽ Metri. Ista erat vna de familijs Beniamin: erant enim familię octo tribus Beniamin: Nume. cap. 26. sed non est verisimile, quòd omnes illę manerent: nam tribus Beniamin penè deleta est in bello propter vxorem Leuitę: vnde nõ mãsit vir, aut mulier senex, aut paruulus in tota illa tribu pręter sexcentos viros, qui fugerunt ad petram Remon, vt patet Iudi. capi. 20. In his autem non est verisimile, quòd manerent omnes familię, quę olim fuerant in tribu Beniamin, sed aliquę earum, & inter illas fuerunt positę sortes.

Sciendum quòd in Hebręo habetur hic Mathari, vel Meteri, vbi nos dicimus Metri. Et aliqui dicunt, quòd non sit nomen alicuius cognationis denominatę ab aliquo viro, eo quòd non reperitur tale nomen viri in tribu Beniamin, a quo posset denominari familia: dicunt ergo, quòd est nomen commune significans generaliter quemcunque hominem rectè iacentem ad signum sagittas, vel lapides, aut telum, & istã positionem tenet Nicolaus. Ad quod sciẽdum, quòd Mathar in Hebręo significat signum ad quod se exercitant sagittarij, vel fundibularij, aut quicunque habentes signum. Vnde infra capi. 20. vbi dicit Ionathas ad Dauid, iaciam quasi exercẽs me ad signum. In Hebręo habetur ad Mathar, & sic in alijs locis: inde denatur hoc nomen Mathari, vel Methari. In Gabaa autem erant viri fundibularij certissimi: vnde dicitur de eis Iudi. cap. 20. viri fortissimi ita sinistra, vt dextra pręliantes, & sic fundis ad certum iacientes lapides, vt capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis differretur: debellatis autem viris Beniamin, vt patet Iudi. capi. 21. aliqui, vel saltem aliquis de illis euasit, & ab illa arte, in qua erant excellentes denominatus est vna cognatio Mathari. Satis autem stare potest, sed magis videtur, quod sit nomen proprium.

Et peruenit vsque ad Saul filium Cis. Idest continue diuidendo peruentum est vsque ad Saulem, fuit autem modus, quòd facta diuisione tribus in familia diuisa est familia Metri in domos, deinde illa domus, super quam cecidit sors diuisa est per viros, & in hac diuisione positum est nomen Saulis in cedula vna, & exiuit illa, & sic viderunt omnes, quòd Deus volebat illum esse regem: hic autem non ponitur de diuisione familię in domos, & domus per viros, sic tamen factum est, nam sic iussit Deus Iosue cap. 7. scilicet: Accedetisque mane, singuli per tribus vestras, & quamcunque tribum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros.

Quomodo sors peruenit ad Saulem cum Saul non esset ibi.
Quæst. XXII.

QVAERET aliquis quomodo potuit sors peruenire, vsque ad Saulem, cum Saul non esset ibi, quod patet, quia dicitur immediate, quęsierunt ergo eum, & non est inuentus.

Respon-

Respondẽdum est, quòd si fuisset facta inquisitio per sacerdotem in generali, scilicet quem vellet Deus esse regem, dato quòd ibi non esset Saul, proposita quęstione, posset de illo responderi: nunc tamen non fuit hoc factum per inquisitionem sacerdotalem, scilicet per sortes, vt supra dictum est: ideo aliter oportet dici, scilicet quòd Samuel congregauit Israelitas in Masphat, & iuerunt illuc viri de omnibus tribubus, & familijs, quia ibant ad eligendum regem, non tamen conuenerunt omnes Israelitę, sed de qualibet tribu, & familia aliqui tunc missis sortibus, vt dictum est: quãdo peruentum est ad cognationem Metri, & illa diuisa est per domos, domusque per viros, erant ibi aliqui qui sciebant quot viri erãt in qualibet illarum domorum: descripserunt autem nomina omnium virorũ, qui erant in illa domo, cui sors vltimate euenit, de quibus erat vnus Saul, & illi, qui scribebant nomina ista, non inquirebant an illi quorum nomina scribebantur essent ibi, sed cum ipsi optime nossent numerum, & nomina omnium virorum illius domus, scripserunt ea, cum autem exiuit sors Sauli, tũc inquisiuerunt, an ibi esset, & non est inuentus, eo quòd ante hoc non inquisitus fuerat, an ibi esset. De materia autem sortium an sortes licitę sint, & quando, & an habeant aliquid naturale, & an liceat inquiri maleficia per sortes, & qualiter Deus operetur in sortibus in diuersis locis particulatim tactum est, scilicet Leui. 16. & Nume. 26. cap. & Iosue cap. 7. & 15. atque 18.

Quæsierunt ergo eum, & non est inuentus. Non quęsierant eum quando fuerunt sortes positę: cum autem sors ei prouenit quęsiuerunt eum, quia debebat stare inter eos ad hoc, quòd facerent illum regem, & cum in contribules suos quęreretur non est inuentus: abscondit enim se sciens euentum futurum.

Et consuluerunt post hæc dominum. Putauerunt enim, quòd aliquid accidisset illi, ita vt non possent eum habere, & nescientes de eo etiam contribules sui mirabantur, ideo consuluerunt dominum pro eo, & hoc quia volebant immediatè eius pręsentiam: nam erat ibi totus populus, & cõgregatus, & volebant componere legem regni, & semel eum constituere regem. Si autem populus discederet de Masphat antequam ipse inueniretur, oportebat iterum totum populum congregari ad constituendum eum regem, quod erat laboriosum, ideo voluerunt eum esse pręsentem antequam inde recederent.

Quomodo consuluerunt dominum Israelitæ.
Quæst. XXIII.

QVAERET aliquis quomodo Israelitę consuluerunt hic dominum. Aliquis respondebit, quòd poterant dupliciter consulere, scilicet per sortes, vel per inquisitionem summi sacerdotis. Sed dicendum, quòd non poterat hic fieri consultatio per sortes: nam sors semper ponebatur inter plures, quia siue sit diuisoria, siue cõsultoria, semper requirit plures, scilicet plures personas, vel plura negocia: hic autem erat vnica persona, de qua quęrebatur, & vnicum negocium, scilicet an Saul vẽturus esset, vel non, ideo non potuit poni sors: sed fuit alius modus consulendi dominum, scilicet per inquisitionem, & ista potuit esse dupliciter, scilicet per summum sacerdotem, vel per aliquem prophetam. Prima fiebat hoc modo, scilicet quòd summus sacerdos indueretur rationali, & Ephod, & tunc Deus respondebat ad omnia, quę ille inquireret propter vestes, quas habebat, sic enim Achimaas consuluit dominũ pro Saule, sic infra capi. decimoquarto. sic etiã Abiathar, qui erat summus sacerdos consuluit bis dominũ pro Dauid infra 23. & 30. capi. & ista consultatio potuit esse hic, quia cum totus populus conueniisset ad eligẽdum regem, verisimile est, quòd summus sacerdos illius temporis, qui erat de maximis viris Israel, iuisset illuc cum cęteris. Alius modus esse poterat, quòd propheta consuleret dominum, & hoc nõ erat applicito rationali, vel Ephod, sicut fiebat in consultatione summi sacerdotis, sed solum orabat propheta dominum, vt appareret ei, & loqueretur, & tunc apparebat, sic enim fuit de Ieremia, quem rogauerunt filij Israel, quòd consuleret dominum pro eis an manere deberent in terra illa, vel non, & post decem dies apparuit illi dominus respondens ad hęc, vt patet Iere. 42. capi. Sic etiam fieri poterat de Samuele, & fiebat multoties, quia ipso petente Deus responderet ei, vt declaratum est supra capi. 8. Si autem dicatur, quis modus horum fuerit hic: respondendum est, quòd secundus per propheticam inquisitionem: nam summus sacerdos nunquam poterat inquirere aliquid a domino, sine vestibus pontificalibus, ibi tamen, quãquam esset summus sacerdos fortè nõ haberet vestes pontificales, quoniam non pręuidisset an deberet cõsulere dominum. Item quia cum esset ibi Samuel non est verisimile, quòd aliquis alius consuleret Deũ, quia ipse erat propheta, qui sępe dominum consulebat, & erat princeps populi antequam eligeretur rex, ideo nemo consuleret eo pręsente: ipso autem consulente immediate Deus responderet, & hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet Israelitis difficultatem patientibus, & cogitantibus, quòd Saul non adesset, rogauit propheta Deum, vt ei vbi esset ostenderet, & iuuenem manifestum efficeret.

Vtrum nam venturus esset illuc. Idest consuluerunt dominum an posset habere Saulem ad hoc, quòd veniret ad locum, in quo ipsi erant.

Quomodo Iudæi tantum desideraueruẽt nunc, vt appareret Saul, & postquam apparuit neglexerunt eum nimis.
Quæst. XXIIII.

QVAERET aliquis quomodo Israelitę tantum desiderauerunt nunc, quòd appareret Saul, ita vt pro eo consulerent dominum sciturі vbi esset: postquam vero apparuit neglexerũt eum, vt patet infra, scilicet filij vero Belial dixerunt: num saluare poterit nos iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera.

Responderi potest, quòd hoc fuit, quod accidit communiter hominibus, scilicet, vt rem incognitam nimis desiderent, cum verò illam cognouerint despiciãt, & minus appreciẽtur, vt ait Ari. 9. Ethi. ita isti cum viderũt, quòd Deus per sortem dedisset eis Saulem in regem desiderauerunt eum habere existimantes, quòd esset aliquis vir valde excellens: cum autem fuit in conspectu eorum, non apparuit tam excellens sicut existimauerant, ideo neglexerunt eum dicentes: num saluare poterit nos iste?

Sed dicetur contra hoc, quòd Israelitę non poterant rationabiliter despicere Saulem, postquam eum cognouerunt: si ante hoc cum exiuit sors eius non despexerunt illum, quia non apparuit in eo aliquid, propter quod contemnendus esset, sed magis è contrario ipse apparuit excellentior omnibus Israelitis, vt patet infra, scilicet. Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum, & ait Samuel ad omnem populum certe videtis, quem elegit dominus, quoniam non est similis ei in omni populo: ergo non debebant eum despicere, visa pręsentia eius, sed potius è contrario, scilicet si antequam eum viderent desiderauerũt, magis debuerũt postea

deside-

Universidad de Deusto Biblioteca

desiderare, quia eius presentia erat admiranda. Item non potest dici, quòd a principio non cognoscebant, & ob hoc desiderabant, & postquam cognouerunt non desiderauerunt: nam ante hoc ipsi cognoscebāt Saulem, vt patet ex prędictis: nam eo non presente scriptum est nomen eius.

Resp. auct. Respondendum est, quòd tenendo priorem positionem posset dici, quòd Saul non cognoscebatur a toto populo ante hoc, sed solum ab illis, qui erant de tribu sua, & ab his non penitus: illi autem, qui erant de alijs tribubus putauerunt, quòd Saul erat aliquis vir minus potens in tribu Beniamin, cum autē viderent eum in medio populi cognoscentes, quòd esset de minima familia, & parum potens, despexerunt eū, & dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Cum autē arguitur, quòd Saul apparuit in toto populo altior vniuersis, & eius presentia erat magis admiranda, quā fama. Dicendum, quòd ista corporis proceritas existentibus alijs virtutibus corporis & animę, aliquid proficiebat ad aptitudinem regni, sed sola corporis magnitudo non arguebat magnam excellentiam illius, ideo cum sciuerunt eum esse de parua familia, & infimis natalibus, despexerunt eum, quamquam esset statura procerus.

Cum autem dicebatur, quòd Israelitę cognoscebant Saulem antequam appareret in medio populi cum scripsissent nomen eius, ideo non poterant contemnere eum postea in presentia.

Respondēdum quòd aliqui de Israelitis cognoscebant Saulem, scilicet illi, qui erant de stirpe sua: alię autem tribus non, vnde illi, qui erant de tribu sua scripserunt nomen eius, & alię tribus habebant causam ignorandi.

Aliter responderi potest, quòd totus populus siue de tribu Beniamin, siue de alijs tribubus desiderauit, quòd appareret Saul, & postquam fuit presens grauiti sunt: illi autem, qui despexerunt eum non fuerunt multi, & illi non solum murmurauerunt eo presente, sed etiam ante hoc, quamquam infra nō exprimatur, nisi de murmuratione, quę fuit presente Saule.

Respondebitque dominus. Scilicet ad inquisitionem Samuelis, vt dictū est. Sed dicet aliqs, qs modus fuit hic I trīndendi, scilicet apparendo, vel loquēdo, vel qualiter.

Quo respō dit Deus Samueli in quirenti Saulem. Dicendum, quòd Deus hic respōdit Samueli eo modo, quo declaratū est supra capi. 9. Cum dicitur, quòd Deus locutus est Samueli, quando aspexit Saulem, scilicet quòd locutus fuit immutando intellectum eius solum, ita hic cum orasset Samuel dominus eleuauit intellectum eius ad cognoscendum, quòd Saul erat absconditus in domo, & ista fuit responsio.

Ecce absconditus est domi. Absconderat enim se Saul ex humilitate, quia iudicabat se indignum ad tantum principatum: latuit ergo ne saltem videret appetere id, quo indignus erat: hoc apparet infra capi. 15. scilicet: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitque te dominus regē K super Israel? Laudat autem nimis Iosephus Saulem, quòd fuerit vir magnę cōtinentię, scilicet quòd sciēs tantum bonum sibi futurum, potuit se continere, quin effluereet in magnum gaudium, dicens in 6. Antiquitatum, quòd dum iuuenis agnouisset semetipsum abscondit nolens videri, vt arbitror, sponte suscipere principatum, sed tantam sui abstinentiam, & tēperantiam demonstrauit, vt dum multi nec in parua felicitate gaudium valeant retinere, sed omnino cōspicui esse desiderent, ille non solum semetipsum prorali regno, & tantarum gentium futurus dominus nō ostendit: sed etiam a conspectu eorum quibus erat regnaturus eripuit, & quęrendum se non sine eorum fatigatione fecit.

F *Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde.* Erant Israelitę in Masphat, & domus Saulis erat in Gabaa, vt patet infra, misit tamen populus illuc cito, vt duceretur Saul in presentia omnium: interim autem expectauit populus in Masphat, quoniā si recederent inde, oportebat eos denuo congregari, ideo maluerunt tunc expectare vsquequo duceretur, & cito nuncij euntes duxerunt eum, non erat autem iste locus in tribu sua, quia Gabaa erat in tribu Beniamin, de qua erat oriundus Saul, vt patet infra: Masphat autem in qua tunc erant Israelitę erat in terra Galaad, vt patet Iudi. capi. 11. ibi enim habitabat Iephte, qui erat Galadites, & erat hoc in tribu Gad.

G *Stetitque in medio populi.* Quando ductus est Saul stetit in medio populi, vt omnes eum viderent, & propter honorem, & vt componeretur ibi cum eo lex regni, sicut infra patet.

Et altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. Idest non erat in toto populo aliquis, quem non excederet Saul ab humero, & sursum, erat enim pceręstaturę, sic patet præcedenti capi. scilicet ab humero, & sursum eminebat super omnem populum, ista autem magnitudo staturę demonstrabat eum virum fortē ad bella, & secundum veritatem sic fuit, nimis enim laudat eum Dauid in planctu super eum, & Ionathā infra 2. lib. capi. 1. Vnde fuit semper vir bellicosus: tota enim vita sua pugnauit contra Philisthijm, & contra H alias gentes, & quocunque se verteret superabat, vt patet infra capi. 14.

Et ait Samuel ad omnem populum. Hic voluit Samuel laudare Saulem, dicendo eum esse dignum regno, quod declarabat ex magnitudine illius.

Certè videte quem elegit dominus. Idest manifestum est, quòd istum elegit dominus. q.d. Deus non potest errare in eligendo, sed semper eligit, quę meliora sunt, ideo quando manifestum est, quòd aliquid, quod eligitur est melius omnibus alijs, inter quę ponitur electio, constat illam electionem esse a Deo, ita autem declarabat hic Samuel, scilicet quia manifestū, quòd esset Saul celsior toto populo: ex hoc arguebat excellentiam illius saltem quantum ad aliquid, quod apparebat, vnde dixit certè videtis quem elegit dominus, idest manifestum est, quòd ista electio sit a Deo.

Quoniam non est similis ei in omni populo. Scilicet non est similis in corporis magnitudine, quoniam ab humero, & sursum excellebat super totum populum, vt patet ſ. & sicut arguebat Samuel de magnitudine Saulis super alios, ita etiam arguebat, quòd non esset ei aliquis similis, quantum ad alias perfectiones spirituales: nam modicum proficiebat corpore cęteros excellere, nisi simul, & bonitate pstaret: maiora enim ... beluarum, quam hominum corpora sunt, sed ex hoc ... non arguimus eorum maiorem excellentiam, ... tamen Saul cęteros bonitate excellens in toto Israel, sic dicitur præcedēti capi. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo.

Et clamauit cunctus populus. Scilicet cum viderent regem suum, & laudauit eum Samuel.

Viuat rex. Iste erat modus in assumptione regis, quia illi, qui eum accipiebant imprecabantur prosperā, scilicet quòd viueret, & quòd Deus sublimaret solium illius, & alia multa, sic patet infra 3. lib. capi. 1. Ejebant quoque multa alia ob solennitatem regis assumpti, vt supra declaratum est in principio capi. Non fuerunt autem omnia illa facta hic, quia non legitur, quòd fecerint sacrificia, & satis apparet, quia postea in regis innouatione facta sunt sequenti capi. an vero hic vnctus fuerit Saul a toto populo, vel solum vnctus fuerit a Samuele vnctione tacita, de qua supra nō apparet, sed

sed satis verisimile est, quòd vnctus fuerit, quoniam A non consummatur regis assumptio sine vnctione.

Locutus est autem Samuel ad populum legem regni. Idest locutus est qualiter se debent habere Israelitæ cum rege suo: & hoc ne postea grauarentur, quando rex imponeret eis aliqua onera, quasi existimantes se non teneri. Et rationabile erat, quòd nūc poneretur ista lex, quia ante hoc non fuerat principatus regalis, sed iudicum, & ille erat minoris potestatis, & ferè nulla onera imponebat populo: principatus autem regalis erat maior, vnde Israelitę magis grauarentur in solutione iurium regalium, quam in præcedenti politia, in qua liberiores erant: sic patet supra capi. 8. scilicet. Clamabitis in illa die a facie regis vestri quem elegistis vobis, B & quia nunc incipiebat regnum, conueniens erat, vt scriberetur lex regni, & proponeretur subditis.

Quæ lex regni fuit ista, quam nunc Samuel protulit coram populo. Quæst. XXV.

QVAERET aliquis, quę lex fuerit ista. Respondendum est, quòd ista non fuit aliqua lex, secundum quam rex deberet iudicare, quoniam ista iam erat per Moysen determinata, scilicet quòd iudicaret sicut lege cautū erat, & ob hoc singuli reges Iudęorū quādo vngebantur accipiebant librum legis in manu, & promittebāt illam obseruare, vt patet de rege Ioas. 2. Paralipo. 23. c. C scilicet & eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legē, & constituerunt eum regem, hoc enim nimis commendauerat Moyses, scilicet quòd cum sederet rex in solio regni sui acciperet a Leuitis Deuteronomiū legis, & haberet apud se, vt conseruaret iustitiam omni tempore, & disceret timere Deum: nulla ergo alia lex regni nunc imponenda erat, scilicet per quam rex iudicaret. Itē quia dicitur hic, quòd locutus est Samuel legem regni, lex enim regni non est illa, per quam rex iudicat, quoniam omnes alij iudices per eam iudicāt: sed lex, quę pertinet specialiter ad regnum, idest ad ius regis, istud autē est, quam potestatem habeat rex super subditos, & quid debeant subditi ei præstare, & quid possit eis imponere.

D Nunc autem aliquis dicet, quòd ista lex regni erat illa, quę habetur supra capi. 8. scilicet filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. nam ibi dicitur, verūtamen cōtestare eos, & prędic eis ius regis. Et iterum dicitur: hoc est ius regis, qui imperaturus est vobis. Sed dicendum est, quòd non potest stare: nam hic Samuel imposuit ea, quę reges poterant super subditos, sed ea, quę habentur supra capi. 8. non pertinebant ad principatum regalem, sed ad tyrannicum, quia plurima eorum iniustissima erant, vt ibi declaratum est.

Item quia si illa esset lex regni, non oportuisset, q Samuel iterum eam poneret, quia iam posuerat corā toto populo, qui petierat regem: hic tamen iterum posita est, ideo non videtur esse illa, nam ea, quę habetur supra capi. 8. posita est ad terrorem etiam in prēnūciationem, scilicet quòd aliqui reges inter Israelitas tyranni fierent, & illi imponerent populo omnia, quę habentur supra capi. 8. & omne aliud genus cuiuscūque seruitutis, hic autem ponebat Samuel legem, quā habiturus erat Saul ad populum, & omnes alij boni reges, ideo non esset illa, quę habetur supra capi. 8. sed aliqua alia de modo imponendi tributa, & pro qua causa, & quę essent prouentiones regis communiter ad sustentandum exercitum, & sic quantum ad omnia alia, quę tangunt habitudinem populi ad regem, & apparet hoc, quia immediatè, vt Saul recessit de loco illo in domum suam, accepit partem exercitus, vt patet hic, & pauco tempore interiecto elegit tria millia virorum, qui continue erant cum eo, & cum filio suo Ionatha infra capi. 13. postea autem, quandocunque reperiebat aliquem virum fortem sociabat eum sibi, vt patet infra capi. decimo quarto. Hęc autem facere non poterat, nisi haberet redditus, ideo videtur, quòd immediate fuerunt ei assignati redditus in Masphat, de quibus potuit colligere exercitum.

Et scripsit in libro. Scilicet vt lex ista non deleretur obliuione, quia nō solum fiebat pro isto rege, sed etiā pro omnibus alijs regibus futuris, vt non haberent illi alia iura, quam ea, quę nunc concedebantur, & haberetur illud pro lege Dei.

Et reposuit coram domino. Idest custodiuit legem illā scriptam in sanctuario. Hic non potest accipi coram domino, sicut accipiebatur in alijs locis: nam vbicunque congregabantur Israelitę ad sacrificandum, vel ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, dicebantur esse coram domino, & sic in Galgala, & in Masphat, & in Bethel, & in similibus locis dicebantur esse coram domino, vt patet supra in litera, & sequenti capi. & infra 13. Hic autem debebat ista lex reponi coram domino, ideo oportebat, quòd esset aliquis locus, in quo conseruaretur, & ille dicebatur esse coram domino: hoc autem non poterat esse, nisi in sanctuario, quoniam ibi id, quod erat, dicebatur esse coram domino, quia Deus specialiter dicebatur habitare in sanctuario.

Quomodo lex regni erat coram domino, & quare. Quæst. XXVI.

QVAERET aliquis, quomodo erat ista lex regni coram domino, & quare.

Respondendum est, quòd ista lex fuit lata non solum pro isto rege, sed etiam pro omnibus alijs, vt scirent quid poterant imperare populo, & populus ad quid teneretur regibus, tā in prę- E ceptis, quam in tributis, & quia per istam legem debebant regulari, eo quòd erat data a Deo, oportebat, q conseruaretur, ne possent eam reges pręuaricari in fauorem suum, vel subditi in fauorem suum: nullus autem erat conuenientior locus, quam vt conseruaretur in sanctuario, quia ad locum ipsum non poterāt accedere populares nec reges. Etiam erat maioris auctoritatis id, quod ibi conseruabatur, quam si in alijs locis poneretur, & ob hoc Deus, quando volebat aliquid conseruari in testimonium, faciebat quòd illud conseruaretur in sanctuario: sic patet de tabulis, quoniam tabulę positę fuerunt in testimonium, quòd Deus dedisset legem Israelitis, quia ibi continebatur, & istę tabulę positę fuerunt in arca, vt patet infra 3. lib. capitu. 8. sic quoque manna fuit conseruatum in sanctuario mādato Dei in testimonium, quòd Deus cibauisset Israelitas in deserto, & ob hoc iussit, quòd custodiretur coram domino, sic patet Exo. capi. 16. scilicet: Dixitque Moyses ad Aaron: sume vas vnum, & mitte ibi man quātum potest capere Gomor, & repone coram domino ad seruandum in generationes vestras, sicut pcepit dominus Moysi, posuitque illud Aaron in tabernaculo reseruādum. sic quoque Deus voluit, quòd virga Aaron, quę fronduerat maneret in testimonium, quòd ipse dedisset sacerdotium filijs Aaron, & ob hoc iussit, quòd reponeretur in sanctuario: sic patet Nume. capi. 17. scilicet: Dixitque dominus ad Moysen, refer virgam Aaron in tabernaculo testimonij, vt seruetur ibi ad signum rebellium filiorum Israel, & requiescāt querelę eorum a me, ne moriantur. Sic quoque Deuteronomij liber reseruatus est ad hoc, quòd Israelitę non negarent se obligatos

ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad seruandam illam legem. Vnde iussit Deus poni illum in sanctuario in latere arcę, vt patet Deutero.31. capi. Ista autem lex ponebatur in testimonium, ne Israelitę negarent ad quid tenebantur regibus, vel ne reges aliquid vellent superaddere. Cum enim demonstraretur illa lex, compescerentur querelę vtrinque: debuit ergo poni in sanctuarium, vbi erat locus securus, & hoc patet, quia dicitur, coram domino: nam in omnibus in quibus dicitur, coram domino, intelligēdum est, quòd reseruanda erant in sanctuario. Nec solum ista lex seruabatur in sanctuario, sed etiam alię leges principum minorum: nam Simon Machabæus frater Iudę fuit princeps Iudęorum, & non rex, & tamen libertas illa, & honor, quam Romani dederunt ei super populum Iudęorū, fuit posita in monte Siō. Nam scriptum Romanorum dicebat, quòd statuerūt ei libertatem, & descripserunt in tabulis ęreis, & posuerunt in titulis in monte Sion, & deinde dicitur, ꝙ susćepit Simon istam scripturam, & dixerunt Iudęi pone eam in tabulis ęreis, & pone eas in vestibulo sanctorum in loco celebri: exemplum autem eorum pone in ęrario, vt habeat Simon, & filij eius, vt patet 1. Machabę. 14. capi. si ergo illa lex, quę erat Romanorum, & solum data pro Simone, & filijs illius, posita fuit in sanctuario, quanto magis lex ista regni, quę a Deo per Samuelem debuit poni in sanctuario? Et sic dicendum, quòd quamquam non esset tunc sanctuarium in Masphat, sed vrbe Nobe, tamen Samuel scribens istam legem in Masphat coram toto populo, duxit eam in Nobe, & posuit in sanctuario, vt custodiretur ibi.

Omnes leges principum seruabantur in sanctuario.

An ista lex fuerit posita in arca fœderis.
Quæst. XXVII.

QVAERET aliquis an fuerit posita ista lex in arca fęderis.

Aliquis respondebit, quòd non, quoniā in arca nihil erat, nisi tabulę testimonij, vt patet infra 3. lib. capi. 8. scilicet: In arca non est aliud, nisi duę tabulę lapideę, quas posuerat in ea Moyses in Horeb. Item non auderet aliquis aperire arcam ad ponendum ibi quicquam: nam accedere ad eam, quādo erat nuda intra sancta sanctorum non licebat cuiquam, nisi summo sacerdoti: quanto magis aperire eam. Nam, & hoc non liceret summo sacerdoti: Samuel ergo non auderet aperire arcam ad ponendum ibi legem. De Moyse autem non est simile, ipse quippe fabricauit arcam, & posuit ibi tabulas, & clausit, & aperuit, quando voluit, quia Deus hoc iubebat, alijs autem non licuit sic, ideo non liceret Samueli.

In contrarium dicetur, quòd fuit posita ista lex in arca, quia de ea dicitur hic, quòd reposuit eam Samuel coram domino: omnia tamen alia, de quibus dicitur, quòd reposita fuerunt coram domino sunt in arca: ergo etiam fuit posita ista lex in arca, patet hoc, quia iussit Deus seruari tabulas in testimonium Exo. capi. 25. & illę positę fuerunt intra arcam infra 3. lib. capi. 8. iussit quoque poni manna in vrna coram domino in sanctuario: Exo. capi. 16. & positum est in arca fęderis, vt ad Hebrę. capi. 9. iussit quoque seruari Deuteronomium in testimonium, & positum est in latere arcę. Deuteronomiū capi. 31. iussit quoque poni in tabernaculo coram domino virgam Aaron: Nume. capi. 17. & illa posita fuit in arca fęderis ad Hebrę. capi. 9. ergo ista lex regni, quę dicitur reposita est coram domino, vt patet hic, fuit posita in arca. Satis enim aliquis dicere poterat, quòd fuerit posita in arca, quia nullum inconueniens est, & quia reperiuntur alia similia.

Dicendum tamen, quòd non fuit posita, quia Apostolus ad Hebrę. capi. 9. ponit omnia, quę fuerunt in arca: dicit tamen, quòd in arca erat vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quę frōduerat, & tabulę testamenti, & sic nihil aliud ibi erat, ergo lex ista regni non erat ibi: Deuteronomius autem non erat in arca, sed in latere arcę. Deutero. capi. 31.

Dicendum igitur, quòd fuit reposita ista lex in aliquo loco securo in sanctuario, ne quis posset fraudare verba illius addendo, vel diminuendo: non tamē fuit in arca: sic fuit de scripto, quod remiserunt Romani Simoni Machabę. de potestate eius, & filiorum suorū super Iudęos, & libertate suā: nam fuit positum in vestibulo sanctorum in loco celebri primo Machabę. capi. decimoquarto. Cum autem arguitur, quòd in arca nihil erat nisi duę tabulę infra 3. lib. capi. 8. dicendum, quòd responsum fuit Exo. 25. capi. Et in eodē c. declarabitur.

Cum verò dicitur, quòd non liceret Samueli, nec alicui alteri aperire arcam ad ponendum ibi quicquā. Dicendum est, quòd non licebat summis sacerdotibus, quia isti solum agebant ea, quę competebant eis de lege communi: prophetę autē mouebantur a Deo specialiter, ideo poterant facere ea, quę non licebant alijs hominibus, & sic erat de Samuele. Nam sicut licebat ei facere sacrificium, cum non esset sacerdos, & facere illud vbicunque vellet, sic licebant quęcunque alia, quę erant contra legem communem cęremonialem: licuisset ergo hoc: constat tamen, quòd non fuit factum, quia solum erant in arca manna, & virga Aaron, & duę tabulę testamenti, vt patet ad Hebrę. capi. 9.

Et dimisit Samuel omnem populum singulos in domum suam. Idest dedit eis licētiam recedendi, quia iam erāt omnia expedita, quę pertinebant ad regem assumendum, & non dicitur hic, quòd Saul dimisit omnem populum, sed Samuel, quia Samuel erat hic, sicut princeps, ipse enim totum populum congregauerat, ideo ad eum pertinebat totum populum licentiare ad cūdum, Saul autem erat nouiter assumptus in principē, nihil ergo tunc imperabat saltem vsquequo complerentur omnia, quę pertinebant ad cęremonias assumptionis eius, sed Samuel qui eum instituebat, debebat iubere.

Sed, & Saul abijt in domum suam in Gabaa. Idest non solum alij populares recesserunt in domos suas, sed etiā Saul, & iuit in Gabaa, quia ibi erat domus sua a principio: non enim est sensus, quòd nunc nouiter acciperet domum in Gabaa, sed quòd prius erat ibi domus eius, & nunc etiam illuc redibat. Apparet autem, quia Saul erat de stirpe Beniamin, vt patet supra in litera. Gabaa autem erat ciuitas in stirpe Beniamin: Josue capi. 8. non enim mutauit nimis statum Saul, quāquam fuisset sumptus in regem: sic patet sequenti capitulo, nam postquam fuit rex, sequebatur boues venientes de agro: habitauit autem Saul in principio regni sui in Gabaa, vbi prius habitauerat, vt patet hic: post paucum autem tempus elegit tria millia virorum, & reliquit filium suum Ionatham in Gabaa cum mille viris, ipse autem habitauit in monte Bethel cum duobus millibus infra 13. capi. Iterum autem redijt ad habitādum in Gabaa infra capi. 14.

Et abijt cum eo pars exercitus. Non intelligitur hoc de exercitu suo, quia ipse nondum acceperat exercitum cum illa esset prima dies, qua factus est rex, sed iuit cū eo exercitus ad honorandum ipsum, quia rex erat, & mansit cum eo aliquanta exercitus pars, paulo autem tempore post, ipse elegit tria millia virorum in exercitu: postea autem cū magnificaretur magis cōtinue augmentabat exercitum, infra decimo quarto cap. 14.

Nam

Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aprum ad prelium sociabat eum sibi. *Quorum tetigerat Deus corda.* Dicitur hoc, quia aliqui de exercitu habebant bonum zelum, & illi acceperunt Saulem in regem, quia Deus illum elegerat: & secuti sunt eum vsque in domum suam in Gabaa: alia pars exercitus erat virorum iniquorum, & isti contempserunt Saulem, nec secuti sunt eum, sed dixerunt num saluare poterit nos iste? Dicitur autem quorū Deus tetigerat corda ad significandum, ꝙ isti, qui mouebantur ad honorandum Saulem inclinabantur bono zelo: & quia omnia, quæ bona sunt à Deo fiunt, cū Christus dixerit, Ioan. 16. cap. Sine me nihil potestis facere, s. nullum bonum opus meritorium, oportet, ꝙ Deus tetigisset corda illorum, qui bono zelo mouebantur: tangere autem cor alicuius, nihil aliud est, nisi quòd Deus incitet eū ad aliquod bonum, sic dicitur Apoc. cap. 2. ſ. Ego sto ad ostium, & pulso, & si quis aperuerit mihi, introibo & cęnabo cum eo, & ipse mecum: stare autem ad ostium nihil aliud est, nisi cōtinuè pulsare cor alicuius. *Filij vero Belial dixerunt.* Isti erant de exercitu: ista enim ratio est cōtinuata, quia supra dicebatur, quòd pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda abijt cum Saule: ergo alia pars exercitus erat, quorum Deus non tetigerat corda, nec iuerunt cum Saule, & dicitur immediatè filij Belial: ergo oportet, quòd referatur hoc ad aliam partem exercitus.

Vocantur filij Belial, idest pessimi, & indomiti, vel sine iugo, & ita erāt isti, quia nolebāt se subijcere principi electo a Deo, & cui totus populus se subijciebat: multoties autem accipitur istud nomen in scriptura, sic patet Iudic. 19. cap. vbi dicitur de viris Gabaa, s. venerunt viri ciuitatis illius filij Belial, sic etiam supra cap. 2. dicitur, quòd filij Heli erant filij Belial nescientes Deum, nec officium sacerdotum: vocantur autē filij Belial, idest inobedientiæ, vel sine iugo, vt patet Iudic. 19. vbi exponitur in litera.

Num saluare nos poterit iste. Quasi dicat non poterit, & in hoc negligebant eum pronunciantes eum inhabilem ad regnandum: nam ipsi volebant regem principaliter ad hoc, quòd liberaret eos ab hostibus: & quia iste non poterat eos liberare, erat ineptus, sic patet supra cap. 8. scilicet, iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Dixerunt autem hoc, quia fortè cognouerunt, quòd iste semper fuerat rusticus, & nunquam assuetus bello, nec alicui regimini: ideo non posset conuenienter eos saluare ab hostibus. Sciendum autem ꝙ quamquam isti, qui hoc dixerunt erant de exercitu: tamen alij, qui non erant pars exercitus, hoc idem arbitrati sunt: & quamquam acceperint Saulem in regem, quia Deus illum elegerat, tamen putabant se tanquam non habentes regem: nam viri Iabes Galaad, de quibus sequen. cap. cum venissent ad eos rex Ammon dixerūt, habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi: si tamen existimassent se habere regem, potentem defendere eos ab hostibus, non se subiecissent alienis.

Item patet magis, quia dicitur eodem capitu. concede nobis septem dies, vt mittamus nuncios in vniuersos terminos Israel, & si non fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te: putabant ergo, quòd non esset aliquis, qui eos defenderet tanquam non haberēt regem, cùm dixerunt, & si non fuerit, qui defendat nos etiam si existimassent se habere regem, non misissent ad omnes terminos Israel, sed ad regem suū: miserunt tamen ad omnes terminos Israel.

Cuius erat iste exercitus, qui secutus est nunc Saulem. Et quòd in communitatibus Aristocraticis vel Democraticis milites haberentur suis stipendijs semper dispositi ad tutelam publicam. *Quæst. XXVIII.*

QVAERET aliquis de isto exercitu, de quo hic dicitur cuius erat: nam tunc non erat aliquis princeps, qui haberet istum exercitum. Respondendum est, quòd quamquam ante Saulem non erant reges in Israel, tamen erant iudices, qui iubebant populum ire ad bellum, quando volebant: sic patet de Samuele, qui immediatè ante Saulem regebat populum: ipse enim cōgregauit totum populum in Masphat, & fecit eos ire in bellum contra Philisthijm supra cap. 7. & quia erat continua hostilitas inter Iudæos, & Philisthinos, oportebat quòd Israelitæ haberent aliquos continuos defensores, qui saltem defenderent terræ confinia: quia totus populus non poterat semper esse in armis. Isti autem viri, qui essent semper dispositi ad vsum armorum defendendo regionem recipiebant salarium a communitate, & isti vocantur exercitus quamquam nullius viri essent: sic patet in alijs communitatibus, qui haberent regimen aristocraticum, vel democraticum, quia quamquam ibi non sit aliquis vnus Dominus, tamen ciuitates habent magnos exercitus, quibus stipendia præbent, & imponentes eis duces faciunt pugnare illos pro vrbibus: sic igitur fuit exercitus tempore Iudicum in Israel: cum nullus esset rex, & iste conuenit ad eligendum regem. Cum vero electus fuit Saul intellexit exercitus, quòd pertinebat ad eū ideo pars quædam exercitus secuta fuit illum: postea autem exercitus non fuit sicut prius, scilicet a communitate conductus, sed rex accipiebat sibi exercitū, quem volebat, & soluebat de stipendijs suis, quæ ipse percipiebat ab Israel, sic patet infra cap. 13. vbi dicitur, quòd elegit Saul tria millia virorum, & infra cap. 14. dicitur quòd quemcūque videbat virum fortem associabat sibi.

Et despexerunt eum. Scilicet existimantes, quòd ille cum esset rusticus esset ineptus ad regnum: sic quoque arbitrata est maxima pars Israel: quāquam propter hoc nulli murmurauerunt, nisi pauci filij Belial, vt patet supra.

Et non attulerunt ei munera. Scilicet isti filij Belial, qui despexerunt eum. Erat enim consuetudo in omnibus alijs regnis, quòd quandocunque ordinarentur aliqui reges, populus offerebat munera magna, sic quoque quando aliqui alij assumebantur in dignitates, amici eorū, & subditi munera offerebant. Isti autem in contumeliam non obtulerunt. Erat autem inter Israelitas ista opinio, quòd rarissimi existimabant eum esse conuenientem ad regnum: tolerabant tamen, quia Deus elegit illum: nec vnquam habitus fuisset in Israel in honore regio, nisi euenisset pugna contra Ammonitas, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum: sic etiam patet sequenti capitulo, nam quamquam murmurauerunt aliqui contra Saulem, nemo eos increpuit: postquam tamen vicit Saul Ammonitas dixit, populus ad Saulem: quis est ille, qui dixit Saul non regnabit super nos? Date viros & interficiemus eos.

Ille vero dissimulabat se audire. Scilicet, Saul audiuit quomodo viri Belial dixerant, num saluare poterit nos iste? tamen fingebat se non audire, ne videretur impotens ad vindicandum iniuriam, si non vindicaret eam immediate. Intelligebat tamen, quia vir sensatus erat, nec tamen reseruauit eis vindictā: quia quamquam populus postea dixerit, Date viros, & interficiemus eos, Saul nō consensit dicens, non occidetur

Universidad de Deusto Biblioteca

An Saul remiserit iniuriam eorum qui despexerant eum.

cidetur quisquam in die hac: quia Dominus fecit hodie salutem in Israel. Non tamen patet ex verbis illis, quòd totaliter remiserit iniuriam, sed potius videtur, quòd reliquerit eam vindicandam in alio tempore: quia dixit, non occidetur quisquam in die hac, & non dixit absolutè, non occidetur quisquam. Item videtur quòd egerit potissime ad solennitatem illius diei, & non animo remittendi iniuriam penitus, vt patet, quia dicitur ibi, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel, quasi dicat, non est iustum, vt in illa die Israelitæ occidantur, in qua Deus saluauit Israelem.

CAP XI.

IT factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites; & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi.

ASCENDIT *autem*. Descripta in superioribus Saulis electione, hic agitur de eius confirmatione siue innouatione: sic enim dixit Samuel: venite, & eamus in Galgalam, & innouemus ibi regem: habuit autem occasionem ista innouatio a bello, quod egit Saul contra Ammonitas, nam ante hoc non habebatur in aliquo honore, tunc autem incepit honorari, & ob hoc agitur hic de bello contra Madianitas, & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur hostiũ incursio, secundo eorum debellatio, tertio regis cõfirmatio. Secunda ibi. *Venerunt ergo*. Tertia ibi. *Et ait populus*.

De ordine sequentium ad præcedentia.
Quæst. I.

CIRCA primum aliquis quæret de ordine huius ad precedentia an sit rectus, vel sit recapitulatio, vel anticipatio.

Respondendum, quòd ordo est conueniens, quia hic agitur de bello, quod habuit Saul cõtra hostes postquam factus est rex: supra autem dicebatur de constitutione eius in regem: prius autem constitutus est rex, quàm pugnaret: ergo non est recapitulatio.

Item non est anticipatio respectu aliquorum, quæ infra sequuntur: quia in principio regni Saulis factũ est hoc: quod patet, quia post istud bellum fuit regnum innouatum, tanquam nouiter sumeretur in regem: si tamen transisset aliquantum tempus, non fuisset facta innouatio, ergo non est anticipatio respectu subsequentium.

Aliud autem dubium est an ea, quæ habentur hic fuerint facto pauco, vel multo tempore post præcedentia. Dicendum autem quòd non potest constare quantum tempus fuerit: satis tamẽ apparet quòd fuit paucum, & sic ponitur hic tanquam cõtinuatum ad precedentia, vnde in quibusdam Biblijs dicitur hic, & factum est, quasi post mensem, scilicet, quòd vnus transierit mensis a constitutione Saulis in regem vsque ad bellum Ammonitarum non est tamẽ de textu: quomodocunque tamen sit paucum tempus transijt, cum ibi facta fuerit innouatio finito hoc bello, quæ non fuisset si multi dies transiuissent.

Ascendit autem Naas Ammonites. Iste Naas erat rex Ammonitarum: sciendum autem quòd non solum nunc ascendit contra Israelitas, sed etiam aliquanto tempore ante hoc ascenderat: & ille fuit occasio, vt Israelitæ peterent regem, vt patet sequen. cap. scilicet, Videntes autem quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi nequaquam, sed sed rex imperabit nobis. Iterum autem ascendebat contra Israelitas, quia erat hostis eorum propinquus illis.

Quare Ammon pugnauit contra Israelitas.
Quæst. II.

QVAERET aliquis quare rex Ammon pugnabat contra Israelitas. Nicolaus respondet, q̃ pugnabat repetendo istam terram: assumit enim hoc ex eo quod habetur Iudic. cap. 11. vbi rex Ammon faciebat bella contra Israel petendo terram, quam habebant Israelitæ, quæ pertinuerat olim ad regnum suum: & verum est quòd magna pars terræ Israel pertinuerat ad Ammonitas: ipsi tamen non ceperunt illam de manu eorum, nec pugnauerunt contra eos, sed ceperunt de manu regis Sehon, & Og, qui quõdam acceperãt de manu Moabitarum, & Ammonitarum terram illam, vt patet Num. cap. 21. ideo Iephte Galadites, qui tunc erat Iudex nolens reddere terram defendens se iure multiplici pugnauit contra Ammon Iudic. cap. 11. Nunc autem dicit, quòd cõfortato regno Ammonitarum rex iste Naas voluit repetere terram: ideo pugnabat contra Israelitas.

Sed magis dicendum est, quòd rex Ammon pugnabat ad delendum Israel quam ad recuperandum terram. Alioquin acceptasset conditionem, quam offerebant ei viri Iabes. Dixerunt enim habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi, ipse autẽ noluit, sed dixit in hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobriũ in vniuerso Israel. Sed videtur quòd volebat habere iactantiam, quòd destrueret Israelitas, & redderet eos opprobriosos, alioquin, vel occideret eos tanquã hostes, vel reciperet in seruitutem sub tributo: non tamen hoc videbatur velle cum peteret eorum oculos dextros, sic enim tenet Iosephus 6. Antiquitatũ, scilicet Naas rex Ammon super Galadinos abijt, castraque ponens circa ciuitatem Iabes, legatos ad eos misit, quatenus ei se traderent, vt oculos dextros eorum auferret, quod si nollent per obsessionem eorũ ciuitatem se interminabatur euertere: electionem vero in ipsis esse, vtrum vellẽt partem corporis amittere, an certè vniuersi perire. Non ergo petebat rex Ammon terram, quæ olim sua fuerat: sed pugnabat contra Israelitas tanquam despiciens eos.

Et pugnare cœpit aduersus Iabes Galaad. Contra istam ciuitatem pugnauit, quoniam erat propinqua terræ suæ: est enim coniuncta terra Galaad ex latere meridiana Moabitis: ab Aquilone autem tendit ad confinia Ammonitarum: vnde multæ vrbes terræ Galaad olim pertinuerunt ad Ammonitas: cessauit tamen principatus eorum regnante Sehon rege, & Og. De his patet Iosue 13. & ibi declaratum est. Vocatur autem ista ciuitas Iabes Galaad, quia nomen eius est Iabes: nomen autem prouinciæ est Galaad: viri huius vrbis fuerunt illi, qui introierũt in terrã Philisthijm per noctem, & acceperunt corpus Saulis & cadauera filiorum eius de muro Bersan; veneruntque Iabes, & combusserunt ea ibi, & tulerunt ossa eorum, & sepelierũt ea in nemore Iabes infra 31. c. *Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas*. Scilicet deliberato consilio, quã conditionẽ eligerent de illis, quas posuerat Naas rex Ammon. Nã vt vult Iosephus proponebat eis, q̃ si traderent se sine bello, erueret oculos eorum dextros, & permitteret eos liberos, vel si pugnarent, quòd euerteret ciuitatem eorum, & occideret omnes: eis autẽ vtraque conditio dura visa est, ideo neutrum acceperunt, sed voluerũt aliquid medium, t. q̃ acciperet eos fœderatos sub tributo: hoc autem responderunt omnes viri Iabes, quia intellexerunt quòd aliter non erat eis salus, cum neminem scirent posse defendere eos: existimabant enim Saulem tanquam non esset rex: & dicitur hic, quòd omnes viri ista locuti sunt, infra autem dicitur, quòd locuti sunt seniores, sed intelligendum quòd ista, quę pertinebant ad magna consilia, relinquebantur senioribus, qui propter ætatem erant experti, & id quod ipsi faciebant dicebantur facere omnes viri Iabes, quia agebant ex concessione omnium.

Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi. In hoc patet id quod supra dicebatur, scilicet, quòd Naas rex Ammon non repetebat terram, vt haberet eam in dominio suo, sed volebat facere Israelitas opprobrio-fos, alioquin ipse consensisset, quia si curaret accipere terram, datis oculis dextris, excluderet ab vrbe, vel acciperet sub tributo seruientes: quia quocũque istorum modorum consequebatur, quod volebat: neutrum tamen acceptauit, vt patet immediatè.

Quare Israelitæ non petierunt Saulem, vt ascenderet contra Ammon, cum ad hoc esset rex postulatus a Iudæis.
Quæst. III.

QVAERET aliquis cum Israelitæ petierint regẽ propter Naas regem filiorum Ammon, vt patet sequẽti cap. scilicet, videntes quòd Naas rex filiorum Ammõ venisset aduersum vos, dixistis mihi nequaquam, sed rex imperabit nobis, quare nunc non petebant, vt rex suus ascenderet contra regem Ammon liberans eos.

Respondendum est, quòd causa principalis, propter quam Israelitæ petierunt regem, erat vt pugnaret pro eis, sic patet supra cap. 8. scilicet, Iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos & pugnabit bella nostra pro nobis: quando tamen assumptus fuit Saul in regem existimauerunt eum virum rusticum, & ineptum ad bella: ideo non curabant de eo, tanquã si non haberent regem. Putabant enim frustra esse petere ab eo auxilium: & ita viri Iabes non miserunt immediate ad regem suum, sed dixerunt, quòd mitterent nuncios in vniuersos terminos Israel ad sciendam an aliquis esset, qui defenderet eos, & sic fecerunt, quoniam miserunt per totam terram Israel, vt si forte aliqui de contribulibus suis vellent eos adiuuare, nec miserunt ad regem, sed casu venerunt nuncij eorum in vrbem Saulis, sicut ibant ad omnes alias vrbes: & tunc clamauit tota ciuitas, & Saul veniens de agro audiuit vlulatũ: ad eum tamen non venerunt nuncij: erat autem causa huius, quia tunc magis vidĕbatur rusticus, quàm rex, quia sequebatur boues venientes de agro, & vacabat agriculturæ, tunc tamẽ facto in se spiritu Domini liberauit viros Iabes: si autẽ credidissent Israelitæ, quòd rex suus erat vir aptus ad bellum, non desperassent mittẽtes per omnes terminos Israel nuncios, & ad eum nequaquam, sed petiuissent, vt ascenderet ad liberandum illos.

In hoc feriam vobiscum fœdus. Idest cum hac conditione potero vobiscum facere pactum. Accipitur autem iste modus loquendi, quia inter antiquos, quando fiebant pacta, occidebantur aliqua animalia: & illi qui componebant pactum transibant inter diuisiones significantes, quòd ille, qui transgrederetur pactum diuideretur, sicut illa animalia. Nec solum hoc fiebat, quando homines inter se componebant, sed etiam quando componebant cum Deo aliquid: vnde si populus promitteret obseruare aliquam legem, faciebat similes diuisiones, & transibat omnis populus per medium illarum, sic patet fuisse factum tempore Sedechiæ regis Ierem. cap. 34. scilicet, Dabo viros, qui præuaricantur fœdus meum, & non obseruauerũt verba fœderis mei, quibus assensi sunt in conspectu meo: vitulum, quem conciderunt in duas partes, & transierũt inter diuisiones eius principes Iuda, & principes Ierusalem, eunuchi, & sacerdotes, & omnis populus terrę, qui transierunt inter diuisionem vituli: & dabo eos in manu inimicorum suorum.

Vt eruam omnium virorum oculos dextros. Scilicet omnium virorum Iabes, solum intelligebatur de his viris, nam eruere oculos fœminarum nihil proficiebat ad intentionem suam: hoc autem faciebat rex Ammon propter duo. Primò propter opprobium, quia erat magnum opprobrium carere oculo dextro, & sic ipse dixit, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Secundum erat, vt faceret Israelitas inutiles ad bellum: viri enim in bello partem sinistram faciei scuto regunt: dextro autem oculo hostes aspiciunt, quòd si dextro oculo careant, oportet totam faciem discoopertam habere, nec aliquid scuto tegetur: hoc autem modo facile est omnes mori, ideo carentes oculo dextro ad bella inepti sunt. Hoc autem faciebat rex Ammon omnibus alijs quos bello aut pace accipiebat, sic ait Iosephus sexto Antiquitatum scilicet rex Ammon sapientia atque tractatu sic infirmos reddebat ne rursum iugum potuissent euadere seruitutis, nam etiam eis, qui ad eum, aut fide data venissent, aut quos lege bellica cepisse dextros oculos euellebat, quod ideo faciebat, vt sinistram partem vultus sui scuto celãtes ad bellum inutiles redderet. Cap. 6.

Ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Idest cum eruero oculos vestros, eritis opprobrium in tota regione vestra, scilicet, quòd nulli homines erunt sic in toto Israel deturpati, in quo videbatur Naas rex Ammon inducere eos ad bellandum propter duram cõditionem, quam eis opponebat, sed si pugnarent volebat eos penitus delere, ideo erant angustiæ magnæ Israelitis.

Et dixerunt ad eum seniores Iabes. Noluerunt enim aliquam de duabus acceptare conditionem, scilicet, nec pati erui oculos, nec in hostem congredi, quia se inferiores credebant, sed petiuerunt inducias aliquorum dierum, & dicitur hic quòd seniores Iabes dixerunt, scilicet, quia illis commissum erat a toto populo, quòd deliberarent, & responderent, vnde eis respondentibus dicebantur respondere omnes viri Iabes.

Concede nobis septem dies. Istos septem petiuerunt, quia si fortè magnum tempus peterent, hostis non permitteret, si autem minus credebant non posse venire breuius eis auxilium contribulium, post septem autem dies siquis vellet de Israel eis auxiliari venire posset, ideo visum est sufficiens tempus: rex autem Ammon libenter concessit. Erat enim rex stultus, nam si voluisset immediate inuadere viri Iabes resistere non potuissent, sed paterentur quodcunque vellet rex: sic enim dixerunt, scilicet, & si non fuerit qui nos defendat egrediemur ad te. Contempsit tamen rex Ammon vires Israelitarum credens, quòd nullus in toto Israel posset illis præbere auxilium, ideo post dies illos habebat intentum. *Vt mittamus nuncios in vniuersos terminos Israel*. Significauerunt enim viri Iabes veritatem rei, quam facere intẽdebant, scilicet quòd volebant petere auxilium ab omnibus contribu-

libus suis: nec celauerunt hoc, vt darent aliquam F causam, quare peterent inducias: etiam quia putauerunt, quòd rex Ammon, cùm esset superbus contemneret eorum auxilia: ideo concederet, quòd congregarent vndecumque vellent. *Et si non fuerit, qui defendat nos egrediemur ad te.* In hoc dabant Iabesseni aliquam securitat m regi Ammon, scilicet, quòd ipsi non possent se defendere, ideo si nemo ad eorum veniret auxilium egrederentur ad eum, idest ad hoc quòd facerent, vel paterentur, quod dixerat rex, scilicet, quòd eruerentur oculi dextri. & potest intelligi egrediemur ad vos, idest egrediemur ad pugnandum, sed iste sensus non est conueniens, quoniã si Iabeseni haberent auxilium erant pugnaturi contra Naas regem, quoniam ad hoc auxilium petebant. G Si autem non haberent, dicebãt quòd egrederentur ad ipsum: ergo non intelligitur ad pugnandum, quia tunc non est ista bona diuisio, cùm vtrumque membrum in idem redeat, sed intelligendum quòd egrederentur ad tradendum se regi Ammon: sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet, Galadini verò mœrentes in talibus neutrũ horum promittere præsumpserunt nec semetipsos tradere repugnare: septem verò dierum inducias popoſcerunt, vt ad contribules legationem mittentes solatium ab eis expeterent, vt si quidem auxilium eis veniret pugnarent, si verò huius rei foret inopia, tradere se dixerunt passuri quodcunque placeret hosti. Significabant autem in hoc Iabeseni, quòd non habebant regem: quod aliquis fortè dicet factum fuisse, vt occultarẽt vires suas H hosti: quoniam si intellexisset rex Ammon, quòd Israelitæ habebant regem non concessisset eis inducias, ne forte ille in magna potestate ven ens defenderet eos; cum autem putaret esse populum m ultũ sine pastore, non curaret an congregarẽtur, vel non; quia putabat eos non posse congregari: & si congregarentur, essent inutiles, tanquam non habentes Dominum, cui deberent obedire. Sed magis videtur q dixerint hoc desperantes de rege suo, tãquam regem nullum haberent: sic enim fecerunt quoniam miserunt nuncios in terminos Israel, & non ad regem. Nec valet si dicas, quòd venerunt ad vrbem Gabaa, in qua erat rex, quoniam non solum ad eam venerũt, sed etiam ad omnes alias vrbes Israelitarum. Hoc ta- I men scriptura non expressit de illis, quia non pertinent ad substantiam narrationis: cum solum intẽdat hic describere bellum Saulis contra Ammonitas, ideo solum narratur occasio eius, scilicet, quomodo venerint nuncij Iabes, & planxerit vrbs Gabaa: si tamen ad regem nuncij isti venissent primum ei literas detulissent, vel retulissent verba Iabesianorum: priusquam narrarent cæteris, vt vlularent vrbes. Fuit tamẽ Saul motus audiens planctum vrbis nullo alio nunciato: ergo non fuit directa ad eum legatio tãquam ad regem, sed missa est per omnes terminos Israel tanquam non h berent ducem.

Venerunt ergo nuncij in Gabaa Saul. Idest ad vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul: erat enim ista vrbs in tribu Beniamin, & pater Saulis atque omnes cognati habitauerant ibi, & ipse postquam fuit rex habitauit ibi, vt patet præcedenti capitulo, scilicet, Saul abijt in domum suam in Gabaa.

Et locuti sunt verba audiente populo. Scilicet non veniebant isti nuncij ad regem directè: alioquin non nunciassent vrbi prius quam nunciarent regi; nunciauerunt tamen coram toto populo tãquam venientes ad quærendum auxilium, & indicandum malum suum omnibus Israelitis, siquis fortè auxiliaretur, & in hoc incipit secundum, scilicet hostium debellatio.

Et leuauit omnis populus vocem suam & fleuit. Erat iste fletus magnus, quia erat publica, & alta voce, ita vt introeuntes vrbem mirarentur: vnde Saul veniens de agro miratus est. & ait quid habet populus, quòd plorat: sic enim factum est quando venit vir de Beniamin in Silo capta arca a Philisthinis: nunciant enim vrbi, & vlulauit omnis ciuitas, supra cap. 4.

Et ecce Saul veniebat mane sequens boues de agro. Nicolaus dicit quòd non est intelligendum quod postquã Saul sumptus est in regem publicè ageret officium bubulci, sed veniebat de agro vbi fuerat causa spaciandi vel se exercitandi in arte sagittaria, vel huiusmodi, & inde reuertebatur hora, qua solent boues ad domum reduci.

Sed hoc non stat, quoniam iste modus loquendi est multum alienus, scilicet veniebat sequens boues de agro: nam diceretur alias veniebat tempore boũ de agro. Item non stat, sed necesse est, quòd dicamus, quòd ipse portabat coram se boues aliquos, & non solum hoc, sed etiam veniebat de arando: quod patet, quia portabat duos boues: dicitur enim infra, quòd cum audisset verba hæc, iratus est furor eius, & assumens vtrumque bouem concidit in frusta: ergo ante se portabat boues, quia aliàs non potuisset eos concidere, & nõ veniebat tempore, quo veniunt boues de agro: etiam non veniebat de custodiendo boues, sed de arando: quia dicitur, concidit vtrumque bouem, scilicet, quòd non habebat, nisi duos boues coram se, & illos diuisit in frusta: hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum dicens: flebant enim omnes calamitatem: Saul autem ab opere agri reuersus in oppidum inuenit flentes proprios ciues.

Quare Saul postquam factus est rex, exercebat per se agricultu-
ram, Et an peccaret. Quæst. IIII.

QVAERET aliquis quare Saul, cum esset suptus in regẽ, vacabat per seipsum operi agriculturæ. Respondendum est, quòd Saul erat vir nimis humilis, vt patet infra cap. 15. scilicet, cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es: vnxitque Dominus regem super Israel: nunc autem postquam in regem sumptus est, illam eandem humilitatem seruauit aliquanto tempore, dum bonus fuit: sicut ergo prius vacabat agriculturæ, ita & nunc vacare voluit: hoc tamen non fuit semper, sed solum in principio regni sui, cum nondum vacauisset alicui operi bellico, nec essent aliqua negocia regni, quæ tractaret: facto autem illo bello contra Ammonitas non vacauit vlterius rusticolabori, sed erat semper in armorum exercitatione: nam elegit immediate tria millia virorum, & posuit mille in Gabaa cum filio suo Ionatha contra stationem Philisthinorum, quæ ibi erat: ipse verò cum duobus millibus stabat in Bethel & Machmas, vt patet infra cap. 13. Et sicut a principio totus erat rusticus, ita postea totus fuit bellicus: forte autem in principio regni sui hoc faciebat, quia Israelitæ nondum fauebant ei tanquam regi suo, sed multi eorum despexerunt ipsum, & dixerunt nõ regnabit super nos, vt patet infra in litera: ideo dum erat rex dubius, nolebat priorem mutare statum: cum verò innouatum est regnum & fuit rex stabilis, non vacauit agriculturæ.

An Saul peccauit vacando per se agriculturæ.
Quæst. V.

QVAERET aliquis, an Saul peccaret cùm esset rex vacando per seipsum operi agriculturæ alicui, sicut rusticus.

Respon-

Respondebit aliquis, quòd non peccauit, quia ara- A re, vel quæcunque opera agriculturæ facere non sunt per se mala, sed magis è contrario bona sunt, ideo nemo propter illa peccat, quin potius vocantur ista opera honorabilia, vt patet Eccle. 36. & 38. cap. quin potius videtur, quòd Saul nimis mereretur faciendo hoc, quia qui se humiliat exaltabitur, & è contrario q se exaltat humiliabitur, Lucę 14. cap. quanto ergo fuit humilitas maior, tanto videbitur actus maioris virtutis, sic autẽ est, quòd rex humiliaret se ad opera agriculturę: ergo fuit imputabile nimis ad virtutem Sauli, quòd ipse vacaret agriculturę cum esset rex.

In contrarium videtur, quoniam sicut aliquis excedit circa actum virtutum moralium, quę habent superabundantiam, & defectum, ita circa humilitatem potest aliquis nimis se humiliando peccare, quia for- B te humiliat se magis, quam ratio expetit & ei, cui non se debet humiliare, quòd igitur rex, qui est in maxima excellẽtia humiliaret se ad opera nimis seruilia, videbatur humilitas supra modum, ideo peccaret rex ista faciendo.

Item quandocunque aliquis auctoritatem, quã requirit status suus propter opera sua perdit, nimis culpabilis est, vt siquis sit episcopus, requiritur in eo auctoritas ad corrigendum scelera, s. nõ solum potestas, sed etiam quędam personę dignitas, & grauitas morum, propter quam subditi reuereantur, & caueãt scelera, siquis autem ex ipso statu episcopali dignitatem quandam accipiat quam propter vitę prauitatem perdat, peccat non solum, quia mala egit, sed etiam quia C mala agendo auctoritatem, quam requirebat status ille perdidit, & hęc grauis iniquitas est, quia siquis de pœnis propter opera sua reddat se contemptibilem omnibus subditis mala patrandi audaciam subministrat, quod grauissimum est: tales enim peccant, quia istã dignitatem indignam reddunt, & sine honore: sic. n. Deus increpat istos, qui cũ sint peccatores prędicant, & euangelij auctoritatem diminuunt, sic patet Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamẽtum meũ per os tuũ? Constat tamẽ quòd iste nullum alium malum facit, nisi quia tollit aliquã dignitatem verbi Dei, cùm ipse malus sit: ergo ille, qui existens in dignitate adimit sibi auctoritatem, peccat: sic autẽ videbatur de Saule. nam ad dignitatem regiam, vt ab omnibus timeatur, & possit vitia corrigere pertinet excellentia quædam, sed Saul deprimebat se ad opera nimis seruilia, scilicet, vt ipsemet araret, ex quo sequitur q contemneretur, & nõ proficeret in dignitate regali, ideo peccaret faciendo hoc. D

Respondendum est, quòd Saul nõ peccauit: nam hoc tẽpore dirigebatur a Samuele, qui videtur quòd tunc erat ei prætens, cùm ipse dixerit quando venit de agro, qui nõ secutus fuerit Saulem, & Samuelem sic fiet bobus eius, vt patet in litera: Samuel tamen non permisisset Saulem illud agere si malum esset, ergo non peccabat arando. Item Samuel increpuit Saulem de peccatis suis semper quousque recessit ab E eo, vt patet infra cap. 13. s. Dixitque Samuel ad Saul; stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quod si non feciſſes, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel vsque in sempiternum. Et hoc fuit, quia ante aduentum eius sacrificium fecit. Iterum autem increpuit eum, quia nõ occidit Agag regem Amalech, & dixit pro eo ergo quòd abiecisti sermonem Domini abiecit te Deus, ne sis rex infra cap. 15. & tunc recessit ab eo: nunquam tamen increpuit eum, quòd vacauisset agriculturæ in principio regni, ergo non erat peccatum. Item & fortius si peccatum fuisset in Saule vacare agriculturæ quãdo venit de agro esset in peccato: & tamen dicitur, quòd tunc insilijt in eum spiritus Domini, ergo non erat in peccato: & consequenter licitum erat ei arare. Nec valet siquis dicat, quòd spiritus Domini aliquando insilijt in malos: sicut patet de Balaam, qui valde nequam erat, & volens repugnare Deo maledicendo Israelitis, cùm ipse iuberet benedicere, incidit tamen in eum spiritus Domini, sic patet Num. cap. 24. scilicet, & irruente in se spiritu Dei, assumpta parabola ait &c. Nam spiritus prophetiæ benè consentit secũ iniquitatem: spiritus tamen virtutis non consentit secum vitium: hic autem erat huiusmodi, scilicet, spiritus, qui est fortitudo, & illa est donum, vel virtus: ponitur enim inter septem dona spiritus sancti Isai. cap. 11. spiritus sanctus tamen fugit omnem hominẽ peccatorem: Sapientiæ cap. 1. ergo Saul non erat in peccato.

Pro hoc autem cõsiderandum est, quòd cum Saul vacaret operi rustico, aut hoc faciebat ex cupiditate, scilicet, vt magis ex hoc locupletaretur, vel propter humilitatem, & delectationem exercitij, & similes causas. Si primo modo quamquam non esset peccatum in alijs personis priuatis vacare agriculturæ propter diuitias: erat tamen in Saule, quia ipse erat rex, & habebat vnde locupletaretur: ergo quærere officia seruilia, quæ indignificabant eum, vt ditior fieret, vituperabile nimis erat. Si autem fieret secundo modo, dicẽdum quòd aut propter agriculturam cessabat Saul ab expeditione aliquorum negociorum regni, aut non: si cessabat, peccatum erat agriculturæ vacare, cùm teneretur ipse agere ea, quę propter agriculturam omittebat: si autem nihil omitteret. Dicendum, quòd in Saule peccatum non erat, quia ipse non diminuebat auctoritatem suam arando, & hoc propter duo.

Saul non diminuit suam auctoritatẽ arando.

Primo, quia ipse nõ habebatur firmiter adhuc pro rege, & multi de Israelitis dixerant non regnabit super nos. Vnde ipse non se gerebat penitus pro rege, cum esset ei status suus dubius, & quia status suus prior erat rusticus, nunc quoque vacabat agriculturæ quousque status suus in altero firmaretur: huius autem signum est, quia postquam fuit regnum suum confirmatum, nunquam legitur vacauisse agriculturæ.

Secundo non peccauit, quia ante Saulem non fuerant reges in Israel, ideo quanta deberet esse regalis excellentia, nondum constabat, ideo licet ipse vacaret operi rustico, non diminuebat regalem auctoritatem, quia ante hoc reges auctoritatem nullam habebant, cùm nulli fuissent: si autem præcessissent aliqui reges, qui fuissent in magno honore, sicut Dauid, & Salomon, & Saul esset post eos, & vacaret agriculturæ, esset reprehensibilis, quia dignitatem regiam minuebat: nunc autem nullam minuere poterat, cũ nulla adhuc fuisset.

Sed dicetur quòd dato, quòd non minueret auctoritatem regalem, minuebat tamen auctoritatem aliorum principum, qui fuerunt in Israel, nam saltem debuisset habere excellentiam, sicut illi.

Respondendum est quòd iudices, qui fuerunt ante reges paucam potestatem habuerunt in populo, ideo status eorum erat paruus, sicut aliarum personarum priuatarum. Nam ipsi vacabãt agriculturæ sic fuit de Samgar iudice in Israel, qui percussit sexcentos viros de Philisthijm vomere: ex quo patet, quòd vacabat agriculturæ. De hoc Iudic. cap. 4. Saul igitur quamquam iret ad opera rustica, non minuebat auctoritatem principatus sui, ideo non peccabat.

Ad argumenta in oppos.

Cùm verò arguebatur, quòd peccauit, quia dedit occasionem Israelitis quòd contemnerent eum.

Dicendum est quòd non dedit, vt patet ex dictis, quia alij principes qui eum præcesserant sic faciebant.

Cum autem dicitur ꝙ humiliabat se supra modũ, scilicet, vt rex vacaret agriculturæ. Dicendum quòd si ante ipsum fuissent reges habentes magnam excellentiam, ipse autem humiliaret se ad opera rustica, minuebat auctoritatem regiam, quia tamẽ ante eum nulla fuerat auctoritas regum, sed nunc incipiebat, & tanta illa esset, quantam eam facerent reges, ipse qui primus erat non peccabat nõ ponendo statum regalem in magna auctoritate: porissimè autem videbat facere hic Saul id quod pertinebat ad virum prudentem: ipse enim priusquam sumeretur in regem, erat rusticus: nolebat autẽ quòd principatus honoraret eum, sed ipse honoraret principatum: quousque ergo ipse faceret aliquid dignum honore, nolebat se in honorabili statu ponere: cùm verò pugnauit contra Ammonitas, & fecit ibi aliquid laude dignum incepit esse honorabilis: vnde immediatè elegit sibi tria millia virorum tanquam rex: & nunquam amplius arauit, vt patet infra 13.cap.

Et ait quid habet populus quòd plorat. In hoc mõstrauit se Saul regem: quoniã quæsiuit quid esset illud, quod in populo fiebat tanquam ad illum pertineret: credebat enim, quòd accidissent aliquæ subitæ vulnerationes & rixæ, & ex illo esset planctus populi: ad eum autem pertinebat tumultum sedare & punire excessus delinquentium.

Et narrauerunt ei verba virorum Iabes. Scilicet nuncij Iabeseni locuti sunt coram toto populo, & fleuerunt omnes. Nunc vero Saul inquisiuit ab aliquo de populatibus, & ille retulit quæ dixerant viri Iabes.

Et insilijt spiritus Domini in Saul, cùm audisset verba hæc. Scilicet, Erant ista verba magni doloris, & in talibus subuenire pertinebat ad eum, quia rex erat: concepit autem in corde virilem fortitudinem, vt expugnaret hostes: Deus autem immisit ei robur, vt auderet magna qualia ante nunquam egerat, & iste fuit spiritus Domini: dicitur autem insilijsse in Saulem, quia ante hoc non erat in eo, sed subito venit: etiam non mansit semper in illo, sed aliquando veniebat & aliquando recedebat: postquam autem peccauit Saul pro Amalecitis, recessit ab eo spiritus Domini nunquam rediturus, vt patet infra 16. cap. I. Spiritus autem Domini recesserat a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam a Domino.

Quis spiritus Dei fuerit iste, qui insiluit in Saulem.
Quæst. VI.

Spiritus Domini multipliciter accipitur.

QVAERET aliquis quis spiritus Dei fuerit iste, qui insilijt in Saul, & quomodo insilijt. Respondendum est quòd spiritus Domini est multiplex: omnis enim influxus, quem Deus facit in animam alicuius siue sit super intellectum siue super voluntatem, vocatur spiritus: & quot sunt modi perfectionum, quas Deus influit intellectui alicuius, vel voluntati, tot sunt spiritus. Aliquãdo enim vocatur spiritus Domini spiritus sciẽtiæ datæ a Deo: sic habetur Sap.cap.1.f. Sanctus enim spiritus disciplinę effugiet fictum, & effugiet a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Aliquando autem accipitur pro spiritu prophetiæ: sic patet Nu.24.cap.f. & irruente in se spiritu Domini, ait. & infra 4.lib.c.3. dicitur facta est super eũ manus Domini, ideſt spiritus eius. & eo. lib.c.2. dicitur oro, vt fiat spiritus tuus duplex in me: & vocatur spiritus, scilicet spiritus ꝓphetiæ. Aliquando autem accipitur spiritus Dei pro gratia prædicãdi, & virtute curandi morbos Isai.c.60.f. Spiritus Domini super me &c. Aliquando autem multæ virtutes tã intellectus, quàm voluntatis vocantur spiritus: sic patet Isai.c.11. vbi omnia septem dona Spiritus sancti vocantur spiritus Dei. Nunc autem manet dubium de quo spiritu intelligatur: & dicendum est ꝙ in eodem viro Deus mittebat interdum multiplices spiritus, vt patet de ipso Saule: nam supra venit in eum Spiritus Domini ad prophetandum, & iste spiritus pertinebat ad intellectum, vt patet præcedenti cap. scilicet insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alterum: hic autem non potest accipi spiritus Domini pro spiritu prophetico, quoniam ad bellum nõ erat necessarius spiritus propheticus, sed fortitudo: misit autem Deus illi hãc fortitudinem: nam Saul ante hoc fuerat semper vir priuatus, qui nunquam egerat aliquid magnum; nũc verò quòd auderet contra magnum regem Ammonitarum despicientem omnes Israelitas, pugnare supra vires suas erat. Cùm autem virtus humana defecit, virtus diuina habet locum, ideo Deus videns Saulem timentem, infudit ei fortitudinem, vt audacter pugnaret contra Ammonitas: ista autem fortitudo vocatur spiritus Domini, sic patet Isai. cap.11.f. & requieſcet super eum spiritus Domini, spiritus sapiẽtię, & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis. Sciendum tamen ꝙ quamquã spiritus fortitudinis fuit principaliter ille, quẽ Deus hic infudit Sauli: tamen alium spiritum infudit præter hunc, qui pertineret ad intellectum: nam Saul indigebat fortitudine ad hoc ꝙ auderet pugnare cõtra Ammon: indigebat etiam prudentia quadam, vel arte, vt sciret quomodo pugnandum esset, s. quo tempore, vel qualiter disponeretur exercitus: Saul autẽ erat ante hoc bellorum inexpertus, & nunc prudenter nimis distinxit exercitum: & tali tempore aggressus est, quo faciliter omnes hostes percussérit, atque fugauerit, vt patet infra: ideo data est ei prudentia vel ars: & ista etiam fuit spiritus Domini: vnde duplex spiritus fuit in eo. Interdum autem sunt plures spiritus Dei in homine, sicut dicitur Isai.cap.11. quòd in Messia esset septuplex spiritus Dei.

Et iratus est furor eius nimis. Ista locutio est nimis impropria, quoniam furor non irascitur, sicut amor nõ amat, & doctrina non docet, sed ista sunt, quibus aliquis formaliter talis est: est tamen sensus, quòd iratus est furor eius, ideſt accensus fuit furor: fundatur enim ira super motum sanguinis: cum enim sanguis calefit ex corde feruet, & ille feruor vocatur ira: tunc igitur aliquis nimis irascitur, cum furor incenditur, & sanguis, super quem fundatur furor.

Quomodo Saul potuit irasci, cum esset in eo spiritus Domini. Et quis sit rectus vsus ipsius iræ. Et quod viri perfecti & etiam Christus sæpe irascuntur, & quæ ira erat ista, & quomodo ira aliquando est meritoria. *Quæst. VII.*

QVAERET aliquis quomodo poterat nimis irasci, cũ esset in eo spiritus Domini, quia ira peccatum est: Deus autem non infludit spiritum suum homini peccatori, vel quando est spiritus Domini in aliquo ipse non peccat, sed dicitur supra quòd Deus infudit spiritum suum Sauli, ergo non iratus est: valde autem repugnat ira spiritui Dei, quia spiritus Dei reddit hominem tranquillum: ira autem nimis rationem perturbat, iuxta illud Catonis.

Ira impedit animum ne possit cernere verum.

Respondendum est quòd Saul iratus fuit nimis, scilicet propter mala, quæ faciebant Ammonitæ, & ista ira erat appetitus vindictæ: desiderabat enim delere eos, quia nocebant Israeli: non erat autem peccatum

catum in ista ira quantumcunque magna foret, sed magis merebatur, nam cũ Deus impelleret Saulem ad pugnandum contra Ammon, ꝙ vellet pugnare, & delere Amonitas erat obedire Deo, in quo virtus magna est, sed non poterat velle pugnare, & delere propter mala, quæ faciebant Israelitis Ammonitæ nisi irasceretur eis, quia ira est appetitus vindictæ: ergo irascebatur, & non peccabat, quin potius, si nõ irasceretur, sed misereretur, peccaret: sic enim contigit in ipso Saule, nã misit eum Deus, vt destrueret omnes Amalecitas: ipse autem misertus est regi, & non occidit eum: vnde iratus est Deus Sauli, & abstulit regnum de domo eius, vt patet infra cap.15. erat ergo meritum, ꝙ irasceretur. Pro quo considerandum ꝙ ira non est nomen habitus vitiosi, nec actus, sed passionis: ideo secundum seipsam non dicit aliquid malum, sicut concupiscere secundum se non est aliquid malum, sed est regulabile per virtutem: vnde Philosophus Ethico.4. posuit iram materiam virtutis, quæ vocatur mansuetudo, in qua aliquando nimis irasci peccatum est: minus vero quàm oportet irasci peccatum est, & quãtum oportet est laudabile. ideo sigs irascatur absolutè non dicimus ꝙ peccat, quia potest irasci qualiter oportet, & bene aget: omnis enim passio quando regulata est habet actum laudabilem, vel saltem non vituperabilem. In quo sciendum, quòd ira aut præcedit rationẽ aut subsequitur: si enim præcedat rationem, s. ꝙ irascamur, ratione non iubente, vel illa repugnante, peccatum est: si autem ratio præcedat iram, nunquam est ira vitium: & sic est quãdo ratio iudicat ꝙ dignũ est, ꝙ irascamur, & irascimur: sic autem erat in Saule, quia ipse iratus est præuenien te ratione: nam ipse erat rex Israel, & pertinebat ad eum subuenire in omnibus malis, quæ populo acciderent. Cum autem sciuit, ꝙ rex Ammon iniustè persequebatur Israelitas, iratus est: immo si non fuisset iratus non curando de iniuria, & damno, quæ inferebantur subditis suis ipse peccasset, cum ad hoc solum eligeretur in regẽ, vt patet supra cap.8.f. Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: iuste ergo iratus est, nec impediebat ista ira spiritum Domini, quin potius spiritus Dei subministrauit ei iram: nam in opere bellico sic esse debet, s. quòd iudicium rationis præcedat ad dirigendum, ira autem subsequatur ad exequendum: qui autem in bello non habet spiritum furoris, nihil durum efficiet: sic enim inducit Arist. 3. Etic. allegãs Homerũ, qui ait: Virtutem immitte furori, ideſt pone virtutem, s. fortitudinem cum furore, ideſt cum ira: & hoc est quod arguit Seneca an debeamus secundum Aristo. vti ira, vt milite, & nõ vt duce, vel neutro modo. Conueniens ergo est iram esse in operatione fortitudinis, dum tamen ipsa non præcedat, & sic factũ est in Saule. In viris quoque perfectis interdum ira est, sic debet esse in prelatis ira, quæ vocatur per zelũ ad hoc ꝙ corrigant subditorum vitia: si enim ipsi nõ dolent ꝙ subditi peccauerint, & non irascuntur eis, peccant quia non corrigent. Et hoc modo Christus iratus est, & maledicebat, vt patet Matth. 11.cap. vbi maledicebat Corozain, & Bethsaidæ, quia non recipiebant prędicationem illius, & miracula. Interdum quoque in opere monstrabat iram suam, sicut quando intrauit in templum, & facto flagello de funiculis eiecit omnes ementes, & vendentes de templo, & euertit cathedras vendentium columbas & mensas nummulariorum, & effudit ęs, Ioan.2. Ista autem fiebant ex quadam ira, quæ vocatur ibi zelus, vnde dicitur ibidem, zelus domus tuæ comedit me, ideſt pp amorẽ domus tuæ ego vrebar in corde, & irascebar peccantibus. ꝙ ergo in Christo nõ erat vituperabile

non esset vituperabile in Saule. Cũ aũt dicebatur ꝙ ira est peccatum, & perturbat rationem, dicẽdum est quòd si ira præcedat rationem, & nullo modo sequatur regulationem illius est peccatum, si tamen ira sit per rationis arbitrium, quando ipsa iudicat non est peccatum, sed magis est instrumentum virtutis, & isto modo Saul fuit iratus, scilicet, quia ratio hoc dictabat, ideo non peccauit.

Et assumens vtrumque bouem. Scilicet solum ducebat duos boues, quãdo veniebat de opere rustico, vt vult Iosephus, vtrumque autem assumpsit, scilicet ad dividendum. *Concidit in frusta.* Ideſt diuisit duos boues in partes paruulas ad hoc quòd mitteret singulas per singulas partes Israel; non enim misit eosdẽ nuncios ad oẽs terminos Israel, quia sic morarentur multis diebus in uocãdo, & in parando se ad bellum, etiã non venirent omnes simul, ideo misit nuncios multos per singulos terminos Israel, vt simul omnes vocarentur; singulis autem nuncijs dabat singulas particulas boum. *Misitque in omnes terminos Israel.* Ideſt misit per singulas vrbes singulos nuncios, vt omnes se pararent, & non vocantur hic termini extremitates terræ Israel vbi coniungebãtur terris aliarum gentium, sed omnes vrbes, & loca Israel vocabantur termini eius, quia erant intra terminos Israel. *Per manus nunciorum.* Non solum fuerunt isti nuncij viri, qui venerunt de Iabes Galaad, sed etiam multi alij, quos ipse misit, vt irent simul ad omnes vrbes Israel. Lib.6.c.6.

Quare Saul diuisit boues, & misit per omnes terras Israel.
Quæst. VIII.

QVAERET aliquis quare Saul diuisit hic boues, & misit per omnes terminos Israel. Rñdẽdum ꝙ hoc fiebat ad comminationẽ, nam Saul diuisit boues suos in frusta, & iussit nuncijs quòd dicerent per omnes terminos Israel quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul, & Samuelem, sic fiet bobus eius. Si autem Saul non diuisisset boues, non esset aliquid, per quod incuteretur timor Israelitis. Itẽ in hoc apparebat magna ira Saulis, & conatus animi sui, quia duo boues erant ei vtiles, quòd ergo diuideret eos in frusta non fiebat incassum; magna ergo ira significabatur. Vnde magnus timor incussus est omnibus Israelitis, sic patet immediatè, scilicet inuasit ergo timor Domini populum, & egressi sunt quasi vnus vir; misit autem partes boum per omnes terminos Israel, vt esset expressio maior irę suæ, nam quamquam dicerent nuncij, ꝙ Saul furore repletus diuiserat boues in duas partes, non crederent Israelitæ, vel non multum mouerentur, nisi viderent, fuerunt ergo portata frusta per omnes terminos Israel; sic enim Leuita ille, cuius filij Beniamin vxorem occiderant vexantes libidine, diuisit vxorem in duodecim partes, & misit per duodecim tribus Israel, quod videntes Israelitæ horruerunt facinus dicentes nunquam res talis facta est in Israel ex eo die, quo ascẽderũt patres nostri de Aegypto vsque in prẽsens tempus: Iud. c. 19. & tunc vno animo congregati sunt omnes Israelitæ quasi vnus vir ad pugnandum contra patratores sceleris, Iudic. c.20. nam nimis moti fuerunt visis partibus cadaueris; si autem non vidissent nõ tantum inhorruissent facinus, nec faciliter cõgregarentur, sic quoque Saul voluit permouere Israelitas, in quo intendit res efficaciores esse quàm verba, diuisit ergo boues in frusta, & misit ad omnes Israelitas. *Quicunque non exierit.* Scilitet paratus ad bellum de vrbe sua. *Secutusque non fuerit Saulem, & Samuelem.* Hoc dixit Saul, quia nolebat ipse solus esse dux belli, sed etiam ꝙ Samuel

Universidad de Deusto
Biblioteca

esset dux: ipse enim fecerat Saulem regem, & habebat eum tanquam magistrum in omni opere: hoc autem fuit quamdiu Saul bonus fuit, postea autem egit ex arbitrio suo contra precepta Samuel: & tunc peccauit: sic etiam dixerat ei Samuel, quòd quandocũque esset in aliqua aduersitate, vel periculo magno vocaret eum, & veniret ante ipsum in Galgalam expectans ibi septem diebus, & tunc descenderet Samuel, doceretque eum quid agere oporteret, vt patet præcedenti cap. Obseruauit autem hoc aliqualiter Saul, vt patet infra cap.13. quamquam nõ plene, quia ibi errauit immolans priusquam veniret Samuel.

Dubitatio. Sed tunc dices, quare ergo nunc cum esset Saul in periculo pugnante rege Ammon cõtra Israelitas, nõ descendit in Galgalam iuxta præceptum Samuelis?

Solutio. Dicendum quòd præcedenti c.ad hoc responsum est, sed adhuc dici potest aliter, scilicet, quòd dato ꝙ Samuel non esset tunc presens Sauli non poterat cõpleri id, quod dixerat Samuel, scilicet, quòd quandocunque esset in aliquo periculo descenderet in Galgalam, & expectaret ibi septem diebus: nunc tamen fieri non poterat, quoniam Iabesenì solum habebant inducias dierum septem, & prius elaberetur tempus quàm veniret Samuel, oportuit ergo quòd aliter prouideret hic Saul.

Sic fiet bobus eius. Scilicet, sicut fecit Saul bobus suis. In quo est sensus, quòd qui non exiret ad bellũ perderet bona, & quia boues erant maxima bona Israelitarum, locutus est de bobus: vel forte intellexit de omnibus alijs bonis per boues.

Quare posuit pœnã Saul boũ, & nõ mortis nõ eunti bus ad bellum. Dicet aliquis quare posuit Saul talem pœnam non eunti ad bellum, & non imposuit pœnam mortis? Rabbi Salomon dicit, quòd ista erat comminatio magnæ pœnæ, quia diuitiæ illo tempore pro maiori parte erant in pecoribus: noluit autem comminari pœnam mortis, vel detruncationis membri, ne in principio regni sui a magno rigore incipere videretur.

Vel aliter dici potest quòd hoc fecit Saul, quia nõ est ausus imponere maiorem pœnam, ne fortè Israelitæ non obedirent: nam nunc erat principium regni nondum bene firmati, quoniam multi de Israelitis non plene obediebant ei: dixerunt enim Saul non regnabit super nos, vt patet infra in litera: dubitans ergo Saul an præcepta sua reciperentur, posuit paruam pœnam.

Inuasit ergo timor Domini populum. Ideſt totus populus incœpit timere, & iste timor fuit à Deo incussus. Dicitur autem hoc, quia non erat humanum, quòd omnes Israelitæ timerent Saulem, qui nouiter in regem institutus erat: & nondum erat confirmatum regnum illius: timor tamẽ fuit incussus a Deo: ideo timuerũt nimis, quod apparet quia dicitur immediate egressi sunt quasi vir vnus, scilicet, quòd nullus recusauit egredi: sic enim timor a Deo incutitur, vt fuit in Chananæis quando filij Iacob destruxerunt vrbem Sichem: quoniam omnes vrbes vicinæ in circuitu erant paratæ, vt delerent Iacob, & domũ suam: sicut ipse dixerat filijs suis turbastis me, & odiosum feciſtis Chananæis, & Pherezeis habitatoribus terræ huius: nos pauci sumus & illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea: Gen.34.c. Deus tamen incussit timorem omnibus ciuitatibus Chananæorum, vt non auderent persequi Iacob, & domum suam: Gen. 35. cap. scilicet, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes: sic quoque Deus incussit timorem suum omnibus Chananæis antequã introirent Israelitæ, vt fugerent a facie eorum; Exo. cap.23.s.Terrorem meum mittam in præcursum tuum & occidam omnem populum, ad quem introieris: cũctorumq; inimicorum tuorum coram te terga vertam.

Et egressi sunt quasi vir vnus. Scilicet timuerunt Israelitæ nimis: ideo omnes exiuerunt, sicut iusserat Saul. Non est tamen intelligendum quòd omnes exirent, ita quòd nemo maneret, quoniam valde plures exirent q̃ trecẽta triginta millia virorum, qui solum dicuntur fuisse hic: nam paulopost hoc cùm regnaret Dauid numerari fecit omnes viros bellatores, & inuenti sunt millies millia & quadringenta millia, scilicet nongenta millia de Israel, & quingenta millia de Iuda infra 2.lib.cap.24. Sed credendum est, quòd hic de qualibet vrbe iuerunt multi viri: illi autẽ assignauerint aliquos, qui manerẽt in vrbibus ad custodiam earum, & isti quamquam non irent ad bellum, non incurrebant in pœnam. Dicitur autem quòd egressi sunt quasi vnus vir, i.omnes vno animo: vel quasi vn⁹ vir, quia sicut quando vnus vir ad aliquem locum vadit totus vadit, & nihil de eo manet, ita quando congregati sunt isti Israelitæ venerunt simul, & non per partes quasi vnus vir esset, qui venit:

Et recensuit eos in Bezec. Scilicet postquàm congregati fuerunt oẽs Israelitæ numerauit eos Saul: hoc autem factum est, quoniã multitudo in bello debet ordinari per duces suos, & partes: & quia non potest fieri ista ordinatio, nisi quilibet dux sciat quot viros habet sub ducatu suo, oportuit computari multitudinem: ad hoc etiam, vt sciatur quãtum debet dari cuilibet duci de exercitu, totus exercitus debet esse cognitus: sic enim fecit Saul: nam postquam numerauit exercitum diuisit in tres partes, & sic irruerunt super hostes, vt patet infra. Dicitur autẽ quòd recẽsuit in Bezec, s.in quadam ciuitate, ad quam conuenerunt omnes Israelitæ: nam Saul non expectauit eos in Gabaa vrbe sua, sed immediate egressus est cũ exercitu, quẽ habere potuit in terra propinqua: & iussit nuncijs quòd designarent certum locum, ad quem conuenirent omnes Israelitæ: ipse aũt iuit cum aliquanta parte exercitus ad locum illum expectaturus omnes Israelitas. Quis autem fuerit iste locus, vbi congregari debebant omnes, non apparet. Iosephus aũt dicit, ꝙ iussit eos congregari ad Iordanem sequenti die: litera autem ista videtur innuere, quòd iussit cõgregari in Bezec eo quòd ibi fuit facta computatio; sed in hoc nihil refert, quia fortè ciuitas Bezec erat apud Iordanem: est autem ista ciuitas, in qua regnauit rex Adonibezec, & percusserũt ibi Israelitæ cum decem millibus virorum Iudic. cap.1. Aliqui autem dicunt quòd Bezec non est nomen vrbis, sed est nomen commune signans testam, & est sensus quòd recensuit Israelitas in Bezec, ideſt in testis, vel cum testis, scilicet, quòd quia erant Israelitæ multi, non numerauit eos per capita, sed fecit quòd quilibet aliũ meret vnam testam, vel lapillum, & proijcerent in cumulo. postea aũt computatis illis inuẽta sunt 330. millia virorum: sic enim cõputauit Darius exercitũ suum, qñ venit ꝺ Alexandrũ, s.faciens ꝙ singuli proijcerẽt singulas sagittas ad locum vnum, & per numerum sagittarum inuentus est numerus virorum: sicut patet Alexandreidis lib.3.

Fueruntque filiorum Israel trecentą millia: virorum autem Iuda triginta millia. Vocantur hic filij Israel vndecim tribus: filij autem Iuda erant etiam de filijs Israel: tamen ipsi non vocantur filij Israel eo ꝙ per se acceperũt nomẽ quasi essent alia gens distincta: ponuntur aũt hic pauci de tribu Iuda, s.30. millia: nam cũ computaret Ioab oẽs viros pugnatores de tribu ista inuẽta sunt quingẽta millia virorũ infra 2.lib.c.24. Sed intelligendum est, ꝙ hic nõ iuerunt de tribu Iuda oẽs viri pugnatores, sed solum aliqui eorũ: reliqui verò manserunt in vrbibus: sicut dicebat, & de alijs tribubus.

Iosephus

Iosephus tamen.6. Antiquitatum ponit fuisse maiorem multitudinem pugnatorum. s. septingenta millia de Israel. & septuaginta millia de tribu Iuda: litera tamen ista non ponit adhuc dimidium. In hoc tamẽ non est curandum de Iosepho, quia nulli hominum quantæcunque auctoritatis contra sacram scripturã credendum est. Nisi forte aliquis dicat, ꝙ Iosephus voluit tangere totum numerum pugnatorum: sacra autem scriptura partem solum tetigit, sed hoc nõ est cõuenienter dictum, quia si dicamus, ꝙ scriptura noluit hic tangere totum numerum, sed illius partem expressit, nihil magis erat, ꝙ diceret qnquaginta millia fuisse de Israel, quàm trecenta millia: vterque.n. numerus pars est septingentorum millium, ideo totus iste numerus erit superfluus, nisi ponatur hic, quot erant præcisè pugnatores de Iuda, & Israel quod est absurdum. Ideo dicendum, ꝙ non erant plures quã hic exprimuntur: Iosephus tamen intellexit, ꝙ omnes Israelitæ iuerunt ad pugnam, sicut iusserat Saul, & quia tempore Dauid inuentus est valde maior numerus Israelitarum. s. nongenta millia de Israel, & quingenta millia de Iuda infra 2.lib.cap. 24. ideo saltem intellexit, ꝙ essent hic septingenta millia virorũ de Israel. & septuaginta millia de Iuda.

Quare fuit computata hic tribus Iuda per se, & quomodo erat cæteris dignior, & numero maior.
Quæst. IX.

QVAERET aliquis quare fuit hic per se cõputata tribus Iuda tanquam non pertineret ad Israelitas.

Respondendum est, ꝙ ista tribus erat vna de duodecim tribubus Israel: erat tamen dignior alijs, ideo non computata est tanquam vna de illis, sed distincta est tanquam ipsa per se faceret vnum populum: excedebat autẽ tribus Iuda alias tribus in duobus. s. in numero, & in dignitate: de numero patet, quia ipsa semper fuit maior omnibus alijs tribubus, vt apparet in computationibus factis in deserto: nam tribus Iuda habuit in prima computatione, quæ facta est in monte Sinai. 74. millia virorum, & sexcentos: nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinem, sed quę plus habuit peruenit ad sexagintaduo millia virorum. s. tribus Dan nume.cap.1. etiam in secunda computatione facta in deserto anno 40. ab exitu de Aegypto nulla fuit æqualis tribus in numero: habuit enim 70. millia virorum & quingentos: nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinẽ, neque ulla aliarum tribuum accessit vltra. 64. millia Nume. 26. ca. Fuit autem adhuc magis multiplicata ista tribus postea in terra Chanaan: nam cum Dauid feciſſet computari omnes viros pugnatores terræ Israel, tantum inuentum est in tribu Iuda, sicut in sex, vel septem tribubus alijs: nam de toto Israel fuerunt nongenta millia, de Iuda autem quingenta millia. ꝯ. 2.lib.cap.24. ideo propter multitudinem merebatur, vt ipsa non computaretur, sicut vna de tribubus alijs, sed per se. Secundo excedebat tribus Iuda alias trib⁹ dignitate. s. quia ipsa erat tribus regalis quamquã tũc dea non essent reges, sed de tribu Beniamin: Deus tamen prænunciauerat per Iacob, ꝙ de illa futuri essent reges vsque ad aduentum Messiæ: Gen.49.cap.s. Non auferetur sceptrum de Iuda & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ibi dicitur de honore tribus Iudæ. s. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Ex hoc autem omnes aliæ tribus reuerebãtur nimis tribum Iudæ, & sic in deserto dedit Deus maiorem honorem tribui Iudæ, quam cæteris: ipse enim erat in fronte castrorum, & ipse primo mouebat castra, quàm reliquæ: Num.ca.2. & 10. ipse quoque princeps tribus Iudę, ꝓpter tribum suã honorabatur magis quàm alij principes: vnde in dedicatione sanctuarij fecit Deus, ꝙ ipse offerret prima die Num.cap.7. sic quoque post introitum in terram Chanaan tribus Iuda fuit magis honorata quàm cæteræ: nam post mortem Iosue qui erat dux, consuluerunt Israelitæ dominum, quis pugnaret pro eis cõtra Chananæos Iud.cap.1.s. Quis ascendet ante nos contra Chananæum, & erit dux belli? dixitque dominus Iudas ascendet: ecce tradidi terram in manu eius. Iterum autem quando.11. tribus Israel pugnauerunt cõtra Beniamin propter viros Gabaa, consuluerunt dominum atque dixerunt, quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Beniamin? Quibus respondit dominus, Iudas sit dux vester: Iudi. cap.20. cap. Propter hunc ergo honorem ab antiquo habebant Israelitæ, ꝙ quando computarent Israelitas, per se computarent tribum Iuda, & alias. 11. simul: fuit etiam post hoc obseruatum, nam quando Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Israel, per se computauit Iudam, & inuenit quingenta millia: alias autem tribus sub vna summa, & inuenit nongenta millia infra 2.lib.cap. 24. præcipue autem nobilitauit istam tribum Dauid, qui erat de illa, quãdo factus est rex: nam non solum computabatur illa per se, sed ẽt in nominatione tituli regis per se appellabatur Iuda, ita vt diceretur rex Iuda, & Israel, & hoc fuit, quia Dauid primo vnctus est in regem super solam tribum Iudæ infra 2.lib.ca.2. postea autem vnctus est per totũ Israel.e.lib. capit. 5. ideo vocabat se regem Iudę & Israel, & alij reges quando vngebantur ita appellabantur, sic patet infra 3.lib.cap.1. quando vnctus est Salomon: nam dixit Dauid imponite Salomonem filium meum super mulam meam, & ducite eum in Gyon, & vngat ibi eum sacerdos Sadoc, & Nathan prophetа in regem in Israel, & Iudam: computabatur ergo per se tribus Iuda. Aliquando tamen computabatur cum alijs tribubus, sicut fuit in pugna contra Beniamin, ut patet Iudi.cap. 20.s. Virorum quoque Israel absq; filijs Beniamin inuenta sunt quadringenta millia educentium gladium: illud tamen raro fiebat.

Et dixerunt nuncijs, qui uenerant. Scilicet qui venerãt de Iabes Galaad: isti enim immediate redierunt accepto responso, ut consolarentur Iabesenos, & dicitur hic, ꝙ dixerunt. s. Saul, & duces eius, vel Saul, & Samuel, qui tunc videbantur esse simul in Gabaa: isti.n. responderunt nuncijs Iabes.

Sic dicetis uiris illis, qui sunt in Iabes Galaad. Scilicet ista uerba, quæ sequuntur de auxilio breuiter uenturo.

Cras erit vobis salus. Non refertur hoc ad diem illum, in quo venerunt viri Iabes in Gabaa: nam non iuerũt sequenti die Israelitæ in adiutorium Iabes, sed refertur ad diem, in quo conuenerunt, & numerati sunt omnes israelitæ in Bezec: ex loco enim ipso misit eos Saul in Iabes, & tunc sequenti die in aurora percussit Saul Ammonitas, & fuit salus viris Iabes.

Cum incaluerit sol. Ideſt incipiẽte die incalescere erit salus vestra. s. hora tertiæ, vel ante meridiem: hoc dicitur ad significandum horam, qua Israelitæ vicerunt Madianitas, & in hoc locutus est Saul tanquam prophetice sciẽs, ꝙ percussuri erant Ammonitas, & qua hora hoc facerent: nam non intendebat Saul cũ sol incalesceret aggredi Madianitas, sed per noctem in vigilia matutina, sic enim fecit: fuit tamen cosummatum bellum tempore, quo incalescebat dies, & tunc fuit salus virorum Iabes. *Venerunt ergo nuncij.* s.illi, quos miserant viri Iabes redierant ad ipsos, cum certa annunciatione futuri auxilij. *Et annunciauerunt viri Iabes.*

Ea, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ea, quæ dixerat Saul. s. cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. *Et lætati sunt, & dixerunt mane exibimus ad vos.* Scilicet Iabesæni certificati fuerunt de auxilio, & cognouerunt, ꝙ totus Israel conuenerat: vnde crediderunt, ꝙ faciliter possent expugnare Madianitas, & liberarentur ipsi, ideo miserunt ad dicendum illis, mane exibimus ad vos: a principio enim dixerant viri Iabes regi Ammonitarum, ꝙ concederet eis septē dies ad mittendum nuncios per omnes terminos Israel, ꝙ si non esset aliquis, q defenderet eos, egrederētur ad illum: nunc autem, quia ferè elapsi fuerant dies septē a tempore concessārum induciarum Iabesæni miserunt ad regem Ammon dicentes mane exibimus ad vos: erat. n. rex Ammō apud Iabes fixis castris suis expectans per illos septem dies, ne quis egrederetur de vrbe, vt completo termino euerteret vrbem eorum per obsessionem, vel exirent ad eum Iabesæni, vt erue rentur oculi eorum: nunc autem quasi irridentes confidentes de salute sua miserunt ad regem Ammon dicētes mane exibimus ad vos, quod aliqualiter faciebant ad fallendum hostem. s. vt intelligeret rex Ammon, ꝙ Israelitæ non habentes aliquem adiutorem, veniebant ad eum passuri quicquid ipse vellet: in hoc tamen magis fallebatur, quoniam ipse securus existeret quasi iam Israelitæ non haberent aliquem adiutorem, & tunc subito irruerent in eos Israelitæ. Et sic factum est, quia sequenti die in vigilia matutina introierunt Israelitæ castra Ammon, & ferè omnes peremerunt. *Et facietis nobis omne quod placuerit uobis.* In hoc rīdent conditioni, quam posuit rex Ammon. s. ꝙ aut subuerteret vrbem eorum pugnando, vel si se ei traderent erueret oculos dextros ipsorū: nunc aūt dicebat, ꝙ exituri erāt ad eū, vt erueret oculos eorū, vel faceret quod vellet eis, ex quo apparet, ꝙ illa litera superior. s. si non fuerit, qui defendat, nos egrediemur ad te: non intelligitur, ꝙ egrediemur ad pugnādum, sed ad hoc, ꝙ eruat nobis oculos. *Et factum est cum uenisset dies crastinus.* Scilicet dies ille, in quo futura erat salus Iabesanorum. *Constituit Saul populum in tres partes.* Nō fecit hoc per diem, sed per noctem: nam dicitur, ꝙ in vigilia matutina ingressus est in castra Ammonitarū, & tamen ante hoc diuisit populum in tres partes. Dicendum ergo, vt ait Iosephus, ꝙ tota nocte ambularunt Iudæi. s. vt in vigilia matutina irruerent sup castra: nam præcedenti die non ausi sunt israelitæ venire vsq; ad locum castrorum Ammon, ne ipsi cognoscentes aduentum eorum ad pugnandum fugerent, vel pararent se ad bellum, & esset durum bellum Iudæis: manserunt ergo præcedenti die in Bezec, vbi fuerant computati omnes pugnatores, & sequēti nocte ambulantes venerūt vsque ad castra in vigilia matutina, & tunc irruerunt super Ammonitas. Diuisit autem populum Saul in tres partes, vt magis terribiles apparerent Ammonitis, cum ex tribus partibus castrorum inuaderentur. Etiam vt facilius eos comprehenderent: nam si ab vna parte venisset totus exercitus poterant fugere Madianitæ ex alia parte castrorū, cum autem diuisus esset populus in tres turmas clauserunt vndique castra Ammon, ne quisquam valeret effugere. *Et ingressus est in media castra in uigilia matutina.* Scilicet subito introiuit Saul in castra Ammonitarū, non enim putauerant illi adesse hostes, & cum illi securi dormirent in aurora, inuasit eos Saul ingrediens in medio castrorum non sentientibus Ammonitis.

Vocatur autem vigilia matutina tempus aliquod ante ortum solis. s. pars extrema noctis, vel crepusculū, & eo tempore aggressus est, quia tunc omnes sopore tenebantur. *Et percussit Ammon usque dum incalesceret dies.* Durauit percussio facta super Ammonitas vsquequo esset dies calida. s. ad horam tertiarum, vel vltrius: cepit autem in vigilia matutina, & vsque tunc durauit: postea autem non mansit quisquam, qui cederetur, quia vel omnes occisi fuerant, vel iam dispersi, ita vt non manerent aliqui in castris Ammon. *Reliqui autem dispersi sunt.* Scilicet omnes alij, quos nō percusserunt israelitæ usquequo dies incalesceret dispersi sunt, & fugierunt: nam quamquam alæ israelitarum clausissent vndique castra Ammonitarum, tamen dum israelitæ ad quorundam cędem intenderent, alij fugiebant, & sic dispersi sunt. *Ita ut non relinqueretur in eis duo pariter.* Scilicet non effugerunt multi de Ammonitis, & ipsi qui fugerunt non ibant simul tanquam pars exercitus, sed quilibet ibat per se: hoc autem fuit, quia cum israelitæ clausissent castra Ammon non potuerunt effugere, nisi illi, qui elabebantur dum israelitæ instarent occisioni aliorum, & ita rari erant, qui egrediebantur de castris fugientes, ita vt de eis non manerent duo simul, sed in diuersa, vt sors eis obtulerat, fugiebant.

Et ait populus ad Samuelem. Hic ponitur tertium. s. regis innouatio, quæ ortum habuit ex præcedenti bello: nam cum israelitæ vidissent, ꝙ Saul tam animositate quàm prudētia hoc clarum bellum prospere cōfecisset, voluntariè se subdiderunt illi iam existimātes eum dignum regio principatu, & quia aliqui offenderant ante hoc Saulem nolentes eum regnare super se, populus petiuit istos ad mortem tanquam male meritos de Saule, & locuti sunt israelitæ hoc ad Samuelem, quia ipse veniebat tunc de bello, & erat tanquam dux: potissimè quia hęc offensio facta fuerat Saul, & nō decebat, ꝙ ab eo peteretur executio vindictæ, quia fortè putaretur nimis crudelis, qa erat propria causa: petiuerunt ergo a Samuele, ꝙ ipse daret viros, & faceret eos occidi. *Quis est ille, qui dixit Saul non regnabit super nos?* Quasi dicat locutus est blasphemiam contra regem, qui dignus erat accipere principatum, ideo mortis reus est talis vir: dixerunt tamen hoc aliqui: nam præcedenti cap. dicitur, ꝙ filii Belial dixerunt, Num saluare nos poterit iste? & despexerunt eum. Isti etiam dixerunt Saul non regnabit sup nos, & ista verba tunc audita sunt a populo: nullus tamen tunc eos ad vindictam petijt, eo ꝙ nondum sciebant, an Saul esset aptus ad statum regalem: vnde plurima pars populi dubitabat, cum autem claruit Saulē esse dignum regio principatu, voluit populus contēptores illius occidere. *Date uiros & interficiemus eos.* Ideſt declaretur qui sunt illi viri, & exhibeantur atq; occidemus eos hic: putabant enim iam iniustum regis sui iniuriam iniustam pertransire: fuit autem omnium horum causa bellum prospere actum, in quo percussi sunt Ammonitæ & occisus est rex eorum Naas, vt ait Iosephus. 6. Antiquitatum. Dicit etiam hoc opus clarum fecit valde Saul, & apud omnes Hebręos eum laudabilem demonstrauit, magnamq; fecit gloriam fortitudinis adipisci: nam siqui primitus fuerant, qui preuerant eum, tunc conuersi sunt, vt honorarent, & meliorem cunctorum ad principatū iudicarent, non enim sufficit tantum modo Iabelenos eripuisse, sed etiam cunctam studuit pugnando Ammonitarum subuertere regionem, prædamque sumens exinde copiosam clarus ad propria remeauit. Populus ergo pro rebus, quæ gestæ fuerant a Saul magna exultatione gaudebant, & quia regē talem ordinauerant exultabant, contra illos autem, qui eum minauerant exultabant, contra illos autem, qui eum nihil rebus prodesse dixerant exclamabant, vbi sunt illi? exsoluant pœnas, & reliqua similia adiecie bant, q̄ solet vulgus felicitate detentus euomere in eos, qui in principijs huiusmodi rerum esse videtur auctores. *Et ait Saul non occidetur quisquam in die hac.* Audiuit Saul quomodo populus peteret a Samuele viros ad pœnā, & quia si ipse consentiret occiderentur viri: voluit amplius benignitatem suam ostendere, vt sicut excellens apparuerat in fortitudine contra hostes, ita quoque excellentior esset in clemētia erga subditos: multum enim virtus ista principem extollit: vnde ait Seneca in libro de clementia, nullum ex omnibus magis decet principem quàm clementia: magni enim animi proprium est placidum esse, tranquillumq; offensas, & iniurias remittere: muliebre autem est litigare, & morem iræ suæ gerere.

Quia hodie fecit dominus salutem in Israel. Ista est causa, quare non debuit sumere vindictam de hostibus. s. ne eadem esset dies libertationis, & effusionis sanguinis Israel, sic enim sequens luctus præteritam victoriam macularet. Sic ait Iosephus. 6. Antiquitatum. s. Saul autem horum quidem circa se fauorem amplectebatur, & voluntatem. Iurauit autem nulli se nocere cōtribulorum, nec illa die necari permittere, cum esset nimis incongruum si data a Deo victoria proprij generis sanguine fœdaretur, sed deceret, vt gratiam habentes ad inuicem festiuitatem potius celebrarent.

An Saul vindicauerit se aliquando de his, qui dixerunt eum non regnaturum. Quæst. X.

QVAERET aliquis, an Saul aliquando vindictā sumpserit de his qui dixerant, Saul nō regnabit super nos.

Respondendum est, ꝙ ex hac litera satis apparet, ꝙ Saul die illa nullum occiderit de contemptoribus suis, cum ipse hic promiserit istud, an tamen postea vindictam de eis sumpserit non constat: nā quāquam ista dicta fuerint, non inducitur ꝙ Saul eis iniuriam penitus remiserit, qn potius ex verbis his magis quodam modo inducitur, ꝙ non remiserit simpliciter: quoniam dicitur hic, non occidetur quisquam in die hac, ergo pro die illa videbatur remittere. s. ꝙ nō vlciscereturr, ita breuiter iniuriam, sed differret ad alia tempora. Hoc autem magis patet, ꝙ remiserit p illo die, & nō postea, quia subditur hic causa. s. hodie fecit salutem in Israel. s. liberando de manu Ammon & occidendo hostes eorum, ideo in illa die non erat rationabile, ꝙ aliquis de populo occideretur propter magnam lætitiam victoriæ, ꝙ tamē in alia die, in quo Deus non fecisset salutem in Israel Saul nō occideret cōtemptores suos nō innuebatur ex hoc, quoniā magis hic ignoscebatur diei quàm personæ: simile autē accidit in Dauid: ipsi enim irrogatæ sunt aliquæ iniuriæ, quas noluit suo tempore expetere: iussit tamen Salomoni filio suo post mortem suam, ꝙ illas vindicaret, sic patet de Ioab principe militiæ Dauid, qui occiduit Abner principem militiæ Saulis, de quo nimis dolebat Dauid, quia tamen erat nouiter vnctus in regem, noluit occidere tunc Ioab, vt patet infra 2. lib. cap. 3. s. Num ignoratis, quoniam princeps & maximus cecidit hodie in Israel? ego autē adhuc delicatus & vnctus rex? Porro viri isti filij Saruię duri mihi sunt: retribuat dominus facienti malum iuxta malitiam suā. Post hoc autem cum moreretur, iussit Salomoni, ꝙ occideret Ioab sic patet. 3. lib. c. 2. s. tu nosti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, & quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel, & effudit sanguinem belli in pace: facies ergo ei iuxta sapientiam tuam, & nō deduces caniciem eius pacificè ad inferos. Similiter quoque Semei filius Gera de tribu Ioseph maledixit Dauid die, quo egrediebatur de Ierusalem fugiens a facie Absalonis, mittebatque lapides ad Dauid & ad exercitum eius: quem cū voluisset Abisai occidere, prohibuit Dauid. infra 2. lib. ca. 16. cum autem occiso Absalone reuersus est Dauid in pace in Ierusalē, occurrit ei primus de omni tribu Beniamin petens, ne recordaretur iniuriarum illatarum, dicēs: ne reputes mihi domine mi iniquitatem, nec memineris iniuriarum serui tui die, qua egressus es de Ierusalem, nec ponas rex in corde tuo: agnosco enim seruus tuus peccatum meum: idcirco hodie primus ueni de omni domo Ioseph infra 2. lib. cap. 19. Dauid autem licet alias voluisset occidere eum, quia tamen in die illa factus fuerat rex in Israel, noluit occidere eum. vnde cū locutus fuerit Semei, dixit Abisai filius Saruiæ: Num quid pro his uerbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo domini, & ait Dauid quid mihi, & vobis filij Saruię? cur efficimini mihi hodie in satan? ergo ne hodie interficietur uir in Israel? an ignoro hodie me factum regem super Israel? & ait rex ad Semei: nō morieris. Ita præalleg. cap. Postea tamen iussit Salomoni filio suo, ꝙ occideret eum, nō quidem directè sed ex cogitata aliqua industria, sicut factum est. e. c. Sic igitur fieri poterat in Saule, ꝙ in die illa non puniret contemptores propter lætitiam victoriæ, postea tamen puniret: non tamē de eo legitur, quòd aliquādo punierit: nihil ergo refert quid tenere voluerimus horum.

Quomodo Israelitæ pugnauerunt contra Ammonitas, cum dominus prohibuerit eis hoc. Quæst. XI.

QVAERET aliquis quomodo Israelitæ pugnauerunt contra filios Ammon, quia Deus, prohibuit Hebræis pugnare contra eos, & hoc, quia erant de cognatione eorum. s. filij Loth: Gen. cap. 19. & Deuteron. 2. Loth autem erat consobrinus Abrahæ. s. filius fratris eius Haran: Gen. ca. 11. Et quia secutus fuit semper Abraham multiplicauit Deus bona Loth propter Abraham, ut Gen. cap. 13. Deus quoque tradidit Ammonitis terram illam, in qua habitabant, sicut tradidit Israelitis. Vetuit ergo Deus Israelitis pugnare contra Ammon, & Moab, vt patet Deuteron. cap. 2. s. Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes cōtra eos, nec moueaeris ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem.

Respondendum est, ꝙ licuit Israelitis pugnare cōtra Ammon: nam quando nunciata sunt verba virorum Iabes in Gabaa coram Saule, insilijt in eum spiritus domini, qui incitabat eum ad bellum, ut patet supra, si tamen non licuisset israelitis pugnare contra Ammonitas, non insiliisset spiritus domini super Saulem incitans eum ad bellum. Samuel quoque propheta erat, & uir iustissimus, iuitque in bellum cum Saule, ut patet supra. s. quicunque nō exierit secutusque nō fuerit Saul, & Samuelem sic fiet bobus eius, si tamen esset iniustum bellum, non iuisset illuc Samuel, sed magis dissuaderet Sauli. ergo non egerunt contra præceptum domini pugnando.

Cum autem arguebatur, ꝙ Deus vetuit pugnam contra Ammonitas: dicendum est, ꝙ hoc vetuit. s. ꝙ non aggrederentur Ammonitas: nam Israelitæ, cum introierunt in terram Chanaan transierunt per confinia Moabitarum, & Ammonitarum, & ibi pugnauerunt contra regem Sehon, & Og: possederuntque terram istorum duorum regum. Et quia Israelitę vellent etiam pugnare contra Ammonitas cum essent coniuncti, Deus hoc vetuit, si tamen Ammonitæ insurgerent in bellum contra Israelitas non verabatur eis defensio, & repugnatio. patet hoc in præalleg. auctoritae. s. caue ne pugnes cōtra eos, nec mouearis ad prælium: moueri autem ad prælių est incipere, & non pugnantibus repugnare: nunc autem Ammonitæ primo

primo inceperunt pugnare contra Israel obsidentes F
vrbem Iabes Galaad, ideo licebat Israelitis se defendere. Nec solum hoc, sed etiam si Ammonitæ aliqd læsissent in terra Israel, licebat israelitis ire in terram Ammon, & tantundem lædere. Aliter autem potest dici, ꝙ illa lex data fuit pro tempore illo, quando Israelitæ introierunt in terram Chanaan, sed non obligauit pro posterioribus, ideo nunc poterant Israelitæ pugnare contra Ammonitas non solum se defendendo, vel repetendo iniurias, sed etiam quodcunque aliud iustum bellum indicendo. Patet hoc in prælle. auctoritate Deuteron. cap. 2. ſ. Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos. ergo solum vetabatur bellum in transitu illo, sed de posterioribus temporibus nihil cauebatur, simile patet G
de Moabitis. Nam etiam dictum est de eis Deuteron. cap. 2. ſ. non pugnes contra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium: non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in possessionem. Dauid tamen pugnauit multum contra Moabitas, occiditque plurimos, residuosque subiecit tributo infra 2. lib. cap. 8 ſ. Et percussit Dauid Moab, & mẽsus est eos funiculo coæquans terræ. Mensus est autem duos funiculos vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum, & factus est Moab Dauid seruiens sub tributo. Poterat igitur sic Saul pugnare contra Ammon, quousque subijceret eos sibi in tributarios, quia eodem priuilegio gaudebant Ammonitæ, & Moabitæ quantum ad illud præceptum Dei. H

Aliter etiam respondeti potest. ſ. ꝙ Deus vetuit ibi pugnam Israelitarum contra Ammonitas. ſ. vt nõ pugnarent ad accipiendum eis terram: non tamẽ vetuit simpliciter pugnare, ideo poterant aliàs pugnare.

Hoc autem, quia quando datum est illud præceptũ introibant israelitæ in terram Chanaan, & pugnantes contra reges Sehon, & Og acceperunt terras eorum Deuteron. cap. 2. & quia putarent Israelitæ sibi licere accipere terram gentium, quæ erant in circuitu, Ammonitæ autem & Moabitæ, & Idumæi erant in circuitu terræ duorum regum Amorrhæorum, quam tunc ceperant Israelitæ. e.c. ideo iussit Deus, ne pugnarent contra Idumæos, Moabitas, & Ammonitas ad accipiendum aliquid de terra ipsorum. Sic enim I
dicitur ibidem. ſ. Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, & timebunt vos: videte ergo diligenter, ne moueamini contra eos, nec enim dabo vobis de terra eorum quãtum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. De Moabitis dicitur ibidem: Non pugnes contra Moabitas, non enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in possessionem. De Ammonitis dicitur: Accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, non. n. dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filijs Loth dedi eam in possessionem. Solum ergo vetabatur hic pugna, quæ erat ad accipiendum aliquid de terra, sed
nunc Saul non pugnauit ad accipiendum quicquam K
de terra Ammonitarum, sed ad defendendum subditos suos, & resarciẽdum iniurias, ideo licuit ei pugnare: hoc quoque obseruauit Dauid, quia licet pugnasset nimis contra Moabitas & Idumæos, feciſſetq; eos sibi tributarios nihil de terra eorum sumpsit, vt vniret terræ Israel. Nec valet si dicas, ꝙ Dauid posuit custodes in Idumæa statuitque præsidium. ℣. 2. lib. c. 8. ga illud non fecit, vt acciperet terram illam sibi, sed ne repugnarẽt in præstatione tributorum: semper tamẽ permisit esse reges in Moab, & Idumæa.

Dixit autem Samuel ad populum. Petiuerat populus, ꝙ occiderentur repugnantes Sauli, & quia Saul remisit illis propter gaudium illius diei, voluit Samuel, ꝙ innouaretur rex, & confirmaretur regnum, quod etiam pertinebat ad magnam lætitiam, & solennitatem illius victoriæ. *Venite & eamus in Galgalam.* In loco isto volebat Samuel confirmare regnum Saulis. Quare Samuel voluit regnum confirmare in Galgala

Quare autẽ in Galgala magis voluerit Samuel confirmari regem quàm in alio loco, dicit Nicolaus, ꝙ hoc fuit, quia sacrificia ibi fieri debebãt, & facta sunt, vt apparet infra. Hæc autem conuenienter fiebant in sanctuario, sed tabernaculum domini illo tempore erat in Galgala. ergo ibi hoc fieri debuit.

Ista responsio non stat: non enim erat tabernaculũ domini in Galgala, nec ibi vnquam fuit, sed post vrbẽ Silo fuit in Nobe. Nicolaus autem vult, ꝙ ibi fuerit tabernaculum, quia ibi facta sunt sacrificia: etiam ꝙ cum esset ibi populus dicebatur esse coram domino, sed ista non sunt conuenientia motiua, vt declaratũ est supra cap. 7. Item non stat, quia ipse dicit, ꝙ fuit tabernaculũ & arca in Masphat, deinde in Galgala, & ꝙ quando Saul sumptus est in regem erat tabernaculum in Masphat, nũc autem erat in Galgala. Sed hoc dato sequeretur nimis velox mutatio tabernaculi, & sine causa. ſ. quia inter tempus, quo Saul in regẽ sumptus est, & tempus, quo pugnauit contra Ammonitas paucum intercidit, tamen ipse dicit, quòd tempore sumptionis Saulis in regem erat in Masphat, & tẽpore huius belli erat in Galgala. Nec stat præcipue, ꝙ nõ apparet aliqua causa mutationis huius: nunquam tamen fiebat sine causa magna. Item si aliquis velit proteruire, ꝙ fuit facta mutatio de Masphat in Galgalam aliqua causa fuerit quamquam non appareat adhuc non stat, quia antequam venirent Israelitæ ad eligendum Saulem in Masphat, erat locus sacrificiorũ in Galgala, & dicebantur ibi esse viri coram domino, & tamen tunc impossibile erat, quòd esset ibi sanctuarium, quia si nul esset in Masphat, & in Galgala, apparet hoc, quia præcedenti cap. die, qua Samuel vnxit Saulem antequam esset eius electio publica, dixit illi: descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles victimas pacificas, ergo non poterat esse ibi sanctuarium, vel nunquam fuit in Masphat, quod est contra positionem Nicolai. Dato autem, quòd fuerit, vt ipse vult Galgala erat locus sacrificiorum antequam esset ibi sanctuarium, tamen secundum veritatem non fuit ibi sanctuarium, nec in Masphat cum ex fundamentis quibus ad hoc vtitur Nicolaus, ducatur in contradictionem.

Dicendum igitur, quòd Samuel voluit confirmari ꝙ Saulem in regem in Galgala non, quòd ille locus magis conferret ad hoc, quàm alia loca, sed quia iste erat vnus de locis, in quibus consueuerant cõgregari Israelitæ, quando iudicabat eos Samuel, vt patet supra cap. 8. ſ. Iudicabat quoque Samuel Israel cunctis diebus vitę suæ, & ibat per singulos annos circuiens Bethel, Galgala, & Masphat, & sicut supra visus est sibi conueniens locus Masphat ad regis electionem, ita Galgala visus est conueniens ad eius confirmationẽ. Aliter dici potest, quòd in loco isto facta est confirmatio, ne cogerentur Israelitę diuertere ad alia loca: veniebant enim de bello, quando facta est ista cõfirmatio, & quia transituri erant per Iordanem, & apud Iordanem est Galgala, fiebat eis in itinere iste locus, ideo visum est conueniens ibi fieri, vt breuius expediretur, ne diuerteret totus populus ad alias urbes. *Et innouemus ibi regem.* Scilicet confirmemus regnum, tanquam nunc nouiter assumeremus regem.

Quæ

Quæ fuit causa innouationis regni Saulis, & quid in ea factum est. Quæſt. XII.

QVAERET aliquis quæ fuit causa huius innouationis, vel quid in ea factum est.
Aliqui respondent, ꝙ fuit ad supplendum aliqua, quæ omissa erant: nam in regum vnctione fiunt multæ cæremoniæ, vt sacrificiorum, & aliorum gaudiorum: aliquid autem horum omissum fuerat in Masphat, ideo voluit Samuel, ꝙ compleretur in Galgala. Apparet autem hoc, quoniam non legũtur facta tunc aliqua sacrificia in Masphat: in Galgala autem facta sunt, ideo forte ad completionem horũ facta est innouatio.

Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia verba ista repugnant: dixit enim Samuel: innouemus regem. Innouare autem non est aliquid omissum supplere, sed rẽ a suo principio repetere, ergo fuit solennitas repetita. Item dicitur infra fecerunt ibi regem Saul coram domino in Galgala: si tamen ista fuisset solum supplętio eorum, quæ omissa fuerant, nõ dicereturSaul fieri rex, sed dicitur, ꝙ fecerũt ibi Saulem regem tanquã ante hoc non fuisset rex, ideo non fuit ista innouatio ad explendum aliquas cæremonias. Samuel.

Sed dicendum, ꝙ fuit ista innouatio confirmatio quædam regni Saulis, & facta est, quia licet a principio fuisset Saul electus per sortes voluntate Dei in regem, tamen populus non consensit plenè electioni illi, quidam namque dixerũt. Num saluare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera, vt constat præcedenti cap. Nec solum hoc, sed etiam dixerunt, ꝙ non regnaret super eos, vt patet supra in litera. Nunc autem manifestata probitate Saulis, & ꝙ principatum regium mereretur, omnes gratulabantur, ꝙ esset rex eorum, ideo tunc fuit opportunum innouari eum, vt maneret firmum regnum eius, & præcedens contradictio nihil noceret.

Quid factum est in ista innouatione. Quæſt. XIII.

QVAERETVR amplius quid factum est in ista innouatione.
Respondendum est, ꝙ sicut supra dicebatur ista innouatio non fuit suppletio aliquorum omissorum, sed repetitio cæremoniarum a principio cum vocetur innouatio: vnde oportet, ꝙ omnia, quæ fiebant in regum vnctione, nunc fierent. An vero hic fierent ea, quæ postea facta sunt in vnctione posteriorum regum, non constat: nam posterior ætas semper aliquid nouitatis adauget: Saltem tamen rationabile est dicere, ꝙ cæremoniæ illæ, quæ factæ sunt in Masphat in electione Saulis denuo fierent: ibi autem nõ exprimitur aliqua, nisi ꝙ totus populus clamauit, viuat rex: hic autem eadem cæremonia videtur facta: nam dicitur, ꝙ lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis infra in litera. Præter hoc quoque facta sunt sacrificia multa in ista innouatione, quæ non leguntur facta in Masphat. Omnia quoque verisimile est facta fuisse in Galgala, quæ prius facta fuerunt in Masphat: aliud autem erat magis substantiale constitutioni regis, quàm omnia hæc, scilicet quòd vngeretur. De hoc autem non habetur hic, an factum fuerit: Constat tamen, ꝙ fecit illud Samuel in principio, quando venit ad eum Saul. De alijs tamen vicibus, quibus a populo constitutus est in regem, scilicet in Galgala, & in Masphat, non constat, an fuerit facta vnctio: satis est tamen verisimile, quòd facta fuerit vtraque vice, quia vnctio ista erat repetibilis: sic enim tenet Ioseph. lib. 6. Antiquitatum, quòd Saul in Masphat, & in Galgala vnctus est dicens: illic enim eos venire præ-

ceperat, & rursus populo videte propheta vnxit Saul oleo sancto, & secundo denunciauit regem, & tunc ponetur triplex vnctio Saulis, scilicet vna occulta, & duæ manifestæ, sicut factum est in Dauid, vt declaratum est præcedenti cap.

Et perrexit omnis populus in Galgalam. Scilicet ad innouandum ibi regem. Dicitur autem perrexit. ſ. quia non erant in Galgala, quando Samuel ista dixit populo, sed erant in loco, vbi deleuerant Ammonitas, & tunc concordi sententia venerunt in Galgalam. Dicit autem omnis populus, scilicet non totus populus, sed omnis populus, qui iuerat ad pugnam, quia isti censebantur velut totus Israel. *Et fecerunt ibi regem Saul.* Scilicet innouauerunt eum: nam iam factus fuerat rex. Vel dicitur, quòd fecerunt eum regem, quia tũc propriè fuit rex, prius quippe non consentiebat totus populus, vnde non erat regnum Saulis stabile: nunc autem firmatum est. Vel dicitur hoc, quia in innouatione regis repetita sunt omnia, quæ requirebantur ad constituendum aliquem in regem tanquã ante hoc nihil factum fuisset. Nunc autem propriè cepit mutatio politiæ iudaicæ ad alterum genus. De qua Iosephus vbi supra ait. Itaq; isto modo Hebreorum respublica ad regum iura conuersa est. Nam tempore Moysi, & Iosue discipuli eius, qui post eum dux fuit, optima ducis conuersatione regebantur: post illorum vero mortem annis decem, & octo populus sine principe fuit, & postea ad conuersationem pristinam sunt reuersi: ei quippe qui bello & fortitudine cunctos excelleret, tribuentes iudicij potestatẽ, & propterea tempus conuersationis huiusmodi, nimis eximium vocabatur. *Coram domino in Galgala.* Scilicet ibi factus est rex Saul. Et dicitur coram domino, quia ibi Deus specialiter esse videbatur, non ꝙ tabernaculum ibi esset, sed quia erat locus, in quo impendebatur Deo speciale obsequium, scilicet sacrificiorum, & quia congregati erant omnes Israelitæ ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, & immolauerunt ibi victimas pacificas, an alia sacrificiorũ genera immolauerint non constat: satis tamen stat, quòd non obtulerint alia. Lib. 6. c. 6.

Quare oblatæ fuerunt hostiæ pacificæ in innouatione regis. Quæstio. XII II.

QVAERET tunc aliquis quare magis offerrentur hostiæ pacificæ quam alia geneta sacrificiorum.
Respondendum est, quòd ista conueniebant solennitati populi, quam habebant in præsenti: alia autem sacrificia nequaquam. De hostijs pro peccato apparet: istę enim non conueniebant propter duo. Primo quia non erat aliquis finis, ad quem offerrentur, quia non erat tunc aliquod peccatum populi, pro quo offerrentur. Nec valet si dicas, quòd erat peccatum constitutionis Saul in regem: nam petendo regem offenderunt Deum, vt patet sequenti capitu. quia quamquam peccauerint, tamen Samuel nondũ declarauerat eis peccatum istud, sed postea, vt patet ex ordine literæ, ideo non obtulerunt pro illo peccato. Etiam non erat satis conueniens offerri pro peccato, quia tales oblationes pertinent ad quandam tristitiam, cum recognitio peccati debeat esse dolorosa, tũc autẽ Israelitæ erant in gaudio magno: Nam dicitur, quòd lætati sunt nimis viri Israel. Item populus volebat gaudere in epulis propter solennitatem regis assumptij, & victoriæ habitæ, sed de sacrificijs pro peccato nihil pertinebat ad offerentes, sed aut totaliter cremabantur extra castra, aut perueniebant totaliter in ius sacerdotum iuxta distinctionem, quæ habetur

Universidad de Deusto
Biblioteca

betur Leuit.cap.6.holocausta quoque non pertinue- F
runt ad hunc diem, sicut hostiæ pacificæ, quia licet sit holocaustum sacrificium lætitiæ, tamen de illo, non pertinet quicquam ad populares, sed totum crematur. Israelitæ tamen volebant nunc gaudere in epulis propter solennitatem regis nouiter assumpti: etiam propter solennitatem victoriæ: ad hoc autem conueniebant hostiæ pacificæ, quia de his maior pars offerentibus proueniebat. Sic enim fecit Adonias filius regis Dauid, quando voluit vngi in regem: nam immolauit victimas multas, & postea vocauit ad conuiuium omnes amicos infra 3. lib. cap. 1. sic ergo conueniens nunc fuit offerri hostias pacificas magis quã alia sacrificia, vt totus populus comederet, & lætaretur. *Coram domino.* Ideſt immolatæ ſunt iſtæ victimæ G
coram domino, ſcilicet quia in loco illo cenſebatur eſſe Deus propter obſequia, quæ ei impendebantur, ideo quidquid fieret ibi, videbatur eſſe coram Domino.

Iura iſtarum hoſtiarum quibus prouenieb ant.
Quæſtio. XV.

QVAERET aliquis quibus prouenieb ant iura iſtarum hoſtiarum pacificarum.
Reſpondendum eſt, quòd diuidebantur in tres partes, ſcilicet Deo prouenieb ant adipes, ſacerdotibus autem immolantibus perueniebat pectuſculum, & armus dexter Leuit. 3. cap. & 7. cætera autem offerentibus. De primo non eſt dubium, H
quin omnes adipes offerrentur hic Deo, ſed de alijs eſt dubium. Et primo de ſacerdotibus: nam non cõſtat, an Samuel immolauerit hic victimas, vel ſacerdotes: aliquando enim Samuel faciebat ſacrificia, licet ipſe ſacerdos non eſſet: ſi autem ſacerdotes feciſſent, prouenieb ant eis partes de omnibus ſacrificijs. Si vero Samuel eodem modo ad ipſum, & ad familiam ſuam pertinebat, nec in hoc eſt dubitandum, quamquam ipſe ſacerdos non eſſet, nam ſic etiam erat de Moyſe: ipſe enim erat Leuita ſolum, & antequam conſecrarentur ſacerdotes, faciebat ipſe ſacrificia: Exo. 29. & Leuit. capit. 8. & partes, quæ aliàs prouenturæ erant ſacerdotibus prouenieb ant ei de hoſtijs pacificis, vt in eiſdem cap. Sic igitur eſſet de I
Samuele, qui erat Leuita, quòd acciperet partes ſacrificiorum, quæ prouenieb ant ſacerdotibus immolantibus. De partibus autem, quæ prouenieb ant offerenti dicendum, quòd pertinebant hic ad totum populum: nam totus populus obtulit ſacrificia iſta pro victoria, quæ cõmunis erat, & pro rege nouiter ſumpto, qui etiam ad omnes pertinebat: vnde omnes de populo comederent de ſacrificijs illis, niſi eſſent aliqui immundi. *Et lætatus eſt ibi Saul.* Scilicet de victoria habita, & de noua conſtitutione in regem, quoniam tunc confirmabatur regnum eius. *Et cuncti viri Iſrael nimis.* Etiam lætati ſunt Iſraelitæ, ſcilicet pro victoria, pro qua nunc offerebant, & in epulis gaudebant: de rege quoque ſuo lętabantur, quia optimus K
erat, & nunc ei reconciliati fuerant.

Figura beIi facti per Saul cõtra Naas regẽ Ammonitarum uolentem eruere oculos filiorũ Iſrael ſignificat Chriſti bellum contra diabolum.

Licet non intendam metaphoris inſiſtere breuis tamen poteſt ex cap. iſto colligi moralitas. Naas enim ſerpens interpretatur, qui diabolum ſignat, qui tortuoſus eſt: eſt enim rex filiorũ Ammon, qui interpretatur filius populi mei: nam diabolus rex eſt multitudinis ſuperborum, quæ per populum ſignatur Iob. 40. cap. ſcilicet. Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbię. Iſtæ Iſrael impugnat, ideſt viros ſpirituales, qui uocantur Iſrael, ideſt videntes Deum, vel fortes cum Deo. Quærit autem oculos dextros eruere, & ſiniſtros relinquere, ideſt vt ſapientia, quæ deſurſum eſt, & ad ſalutem animę penitus auferatur, & ſapientia, quæ terrena eſt, & animalis, & diabolica reſtet: Iacobi cap. 3. vt ſic homines vitijs implicentur. Contra ipſum autem venit rex Iſrael, ideſt Chriſtus qui ſuper omnes viros ſpirituales dominatur, & eſt caput eccleſiæ: ad Ephe. cap. 4. & diuidit exercitum in tres partes, ideſt in tres ordines Apoſtolorum, Martyrum, & Confeſſorum. incipit autem pugna a vigilia matutina vſquequo incaleſcat ſol, quia a principio prędicationis euangelij cœpit poteſtas diaboli diminui, & aduenięte iudice in magno ſplendore, & quaſi ardore diurno in extremo iudicio totaliter auferetur: iam enim non manebit luctus, aut clamor, nec vllus dolor, quoniam priora tranſierunt: Apocal. capitulo ſeptimo.

CAP. XII.

DIXIT autem Samuel ad vniuerſum Iſrael: Ecce audiui vocem veſtram iuxta omnia, quæ locuti eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem, & nunc rex graditur ante vos.

DIXIT *autem*. In ſuperioribus deſcripta regis conſtitutione, hic agitur propter regẽ peti ũ de populi increpatione. increpat. n. Samuel Iſraelitas, quòd peccauerint grauiter petendo regem. Et diuiditur in duo, quia primo Samuel oſtendit ſuam innocentiam: ſecundo populi culpam ibi. *Et ait Samuel.*

An ordo ſequentium ad præcedentia rectus eſt.
Quæſtio. I.

CIRCA primum de ordine dubium eſt. Reſpondendum eſt autem, quòd eſt rectus ordo: nam poſtquam factum eſt bellum contra Ammonitas, & rex innouatus eſt, increpuit Samuel Iſraelitas de petitione regis, nec intercidit tempus aliquod inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti cap. quia illa facta ſunt in Galgala, ſcilicet ibi innouauerunt regem, quo innouato Samuel propoſuit iſta coram Iſraelitis, & ſatis apparet, quia dixit hic Samuel: preſto ſum, loquimini de me coram domino, & coram Chriſto eius. & ſic erat ibi Saul, & erant coram domino. quod erat in Galgala, quia ibi erant Iſraelitæ cum Saule, & dicebantur eſſe coram domino, vt præcedenti cap.

Quare Samuel increpuit nunc Iſraelitas, & non antea de regis petitione. *Quæſt. II.*

QVAERET aliquis quare Samuel increpuit nunc Iſraelitas de petitione regis faciendo ea, quæ fecit & non ante hoc.
Nicolaus reſpondet, ſcilicet quòd populus viderat regem electum proſpere egiſſe, & ideo poterat credere, quòd petendo regem non peccauerat, quia alioquin proſpera non euenisſent.
Sed adhuc conuenientius dici poteſt, ſcilicet quòd Samuel intendebat Iſraelitas increpare grauiter pro petitione regis, & quia ſi forte increpaſſet eos ante iſtam pugnam, & confirmationem, voluiſſent deſiſtere a rege dimittendo regem electum, quod erat in præ-

iudicium Saulis iam regnantis, & contra voluntatem Dei, ideo non fuit facta increpatio vſque ad tempus iſtud, in quo non poterant Iſraelitæ deſiſtere, & hoc erat propter duo: primo quia iam confirmauerant facientes eum ſecundario regem: ſecundo quia nollent dimittere, eo quòd proſpere egiſſet, & ſcirent eum nimis aptũ ad regnandum: ſi autem electo Saule antequam feciſſet bellum contra Ammonitas Samuel increpuiſſet dure Iſraelitas, ſicut increpuit hic, reliquiſſent immediate Saulem, & dato quòd propheta poſtea diceret, quòd acciperent eũ, nollent propter duo. Primo quia ab initio non conſenſerant plenè electioni illius, ſed multi deſpexetũt eum, dicentes: Num poterit ipſe ſaluare nos? & dixerunt non regnabit Saul ſuper nos. ideo ſi modicũ incitaſſet Samuel increpans eos pro petitione regis, reliquiſſent regem: potiſſimum, quia non cognoicebant eum aptum ad bellum, ſed magis virum ruſticum, & agricolam, & ob hoc deſpexerant eum. Secundo quia non confirmauerant, ideo haberent occaſionem ad facilius eum deſerendum, vnde toto tẽpore illo Samuel ſubticuit. Cum autem confirmatus eſt Saul, increpuit populum: hoc autem erat, quia licet Iſraelitæ peccaſſent petendo regem, tamen iam Deus nolebat, quòd deſiſterent a rege, & quia ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas pro petitione regis, deſtitiſſent a rege, non increpuit vſque modo.
Sed dicet aliquis, quòd etiam ante hoc increpuit. Primo enim cum populus petiuit veniens ad eum in Ramatha ſupra cap. 8. Iterum autem increpuit eos, C
quando volebat eis dare regem in Maſphat ſupra capitu. 10. & tamen increpiti non ceſſauerunt, ſed dixerunt, nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, ſic ergo videtur quòd facerent etiam ſi increparentur anteiſtam confirmationem, & bellum Ammonitarũ.
Reſpondendum eſt, quòd ſi ante hoc Samuel increpuiſſet Iſraelitas poſt conſtitutionem Saulis in regem, deſeruiſſent eum, quod apparet ex prædictis. D
Cum autẽ arguitur de duabus increpationibus præcedentibus, in quibus non deſtiterunt a rege. Dicendum, quòd non eſt ſimile propter duo: primo, quia illę increpationes fuerũt factæ antequam eſſet aſſumptus in regem, & tunc putabant, quòd Deus daret eis aliquem regem, in quo nimis gauderent, ideo licet increparentur non deſiſtebant. Cum autem datus eſt Saul in regem non placuit oculis plurimorum, ideo libenter eum deſpexiſſent. Alia ratio erat, quia in præcedentibus increpationibus Samuel ſolum loquebatur dicens, quòd peccauiſſent Iſraelitæ petendo regem, tamen non probabat: vnde ipſi non multum aduertebant, nunc autem probauit illud per ſigna magna, faciens quòd ſubito venirent tonitrua, & pluuiæ, & tunc totus populus timuit: dixitque ad Samuelem, ora pro ſeruis tuis ad dominum, vt non moriamur: addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem. In alijs tamẽ increpationibus quamquam facilius erat eos deſiſtere, & pęnitere, tamen nunquam cognouerunt ſe peccaſſe, niſi nunc: ſi enim in prioribus increpationibus E
cognouiſſent, deſtitiſſent, quia res adhuc erat integra, & iſta etiam fuit cauſa, quia non fecit Samuel ſignum, quando increpabat populum antequam eligerent regem, quia Deus ex aliqua parte, volebat quòd eligerent, ex aliqua parte volebat quòd non: ſi autem omnino noluiſſet, quòd non eligerent, a principio fecit ſigna, & tunc deſtitiſſent a petitione regis. Sed tunc dicetur, quare ergo nunc facta fuit ſigna?
Reſpondendum eſt, quòd Deus volebat, quòd Iſraelitæ cognoſcerent ſe peccaſſe, quia ſi ſolum increparẽtur verbis, ſicut fuerunt ſupra increpati, nunquam cognouiſſent, ſed dicerent, nequaquam, ſed rex erit ſuper nos, vt paret ſupra cap. 8. & 10. ergo decuit fieri ſigna, & ſic populus cognouit peccatum, & doluit. A

Dixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael. Scilicet quia omnes congregati erant in Galgala, intelligendo de trecentis & triginta millibus venientibus de bello, qui vocantur totus populus. *Ecce audiui vocem veſtram.* Probat hic Samuel, quòd peccauerint petendo regem, & primo demonſtrando innocentiam ſuam, in quo præmittit, quòd ipſe audiuerit Iſraelitas faciendo regem, ſicut ipſi volebant, tamen ipſe non conſenſit in aliquo horum: diſplicuit enim nimis ei, vt patet ſupra cap. 8. ſcilicet. Diſplicuitque ſermo in oculis Samuelis, eo quòd dixiſſent: da nobis regem, vt B
iudicet nos: & in hoc quòd ſignificat ſe non feciſſe ſponte, ſed propter eorum importunitatem, innocẽtiam ſuam oſtendit, eos autem reos: etiam innocens eſt, quia cum ipſe ante hoc populum rexiſſet, & filij ſui: nunc autem petebant tolli principatum ab eo, & non ſubterfugit propter honorem ſuum, quo minus fieret.

Iuxta omnia, quæ locuti eſtis ad me. Ideſt nihil omiſſi de his, quæ locuti eſtis: petebant enim ſolum Iſraelitæ regem, ſicut cæteræ nationes, & hunc dedit ei Samuel. *Et conſtitui ſuper vos regem.* Iſtud eſt expoſitio præcedentis: nihil enim aliud eſt, quòd Samuel audierit omnia verba Iſraelitarum, niſi quòd dederit eis regem, quem petebant. dixit autem quòd ipſe conſtituerat, eo q̃ ipſe cõſuluit dominũ pro rege, & Deus deſignauit ei modum & perſonam, & ipſe congregans populum fecit, ſicut Deus iuſſerat, & ſi Samuel non voluiſſet conſulere dominum pro rege, vel totaliter reſtitiſſet, dicens, q̃ Iſraelitæ non poterant habere regem, nequaquam ipſi auſi fuiſſent cõſtituere. Item Samuel, & filij eius dominabantur tunc, & ſi ipſe non cederet libenter principatui, non poterant Iſraelitæ conſtituere aliquem in regem, ipſe tamen Samuel immediatè ceſſit, ideo dicitur cõſtituiſſe regẽ. *Et nunc rex graditur ante vos.* Ideſt rex quem conſtitui vobis dominatur veſtri, & ipſe præcedit ad ea, quæ facere debetis: dixit hoc Samuel, quia volebat nũc grauiter increpare Iſraelitas, quia petierant regem, & quia forte Iſraelitæ crederent, q̃ Samuel durè ferebat regem eſſe in Iſrael, q̃ propter ipſum ab eo, & domo ſua ablatus erat principatus, increparet nunc Iſraelitas de petitione regis, vt deſiſterent ab illo, & rediret priſtinus principatus filiorum eius, vt tolleret ergo ſuſpicionem, dixit: Et nunc rex graditur ante vos. i. ego volo vos increpare pro petitione regis, non tamẽ intelligatis, q̃ hoc eſt quaſi ego velim, q̃ relinquatis eum, quia iam graditur ante vos. i. iam dominatur veſtri, & ſi ego voluiſſem increpare ad hoc, q̃ relinqueretis regem: non feciſſem nunc quando rex eſt confortatus ſuper vos, ſed a principio antequam habuiſſetis. *Ego autem ſenui, & incanui.* Ideſt multorum dierũ ſum, & tamen in toto tempore iſto, cum dominarer vobis, nunquam iniuſtè egi, & iſte ſenſus apparet ex litera ſequenti, ſcilicet itaque conuerſatus coram vobis ab adoleſcentia mea uſque ad diem hanc ecce prę
ſto ſum &c.

Quare Samuel ponit hic innocentiam ſuam increpando Iſraelitas. *Quæſt. III.*

QVAERET aliquis quare Samuel ponit hic innocentiam ſuam ad accuſandum Iſraelitas, q̃ peccauiſſent petẽdo regem. Dicendum q̃ ratio eſt, quia in principatibus nunquam debet aliquis mutari, dum bene regit, immo ẽt ſi nõ ſit totaliter

totaliter vtilis, dumtamen non sit nimis pernitiosus mutari non debet: quamquã politia illum posset mutare. De legibus nanque & principibus idem est, qa leges sunt directiuę subditorum, ita etiam principes dirigunt, potissimè quia non omnia legibus constare possunt, sed in legibus sic est, ꝙ non debet lex mutari in politia, si bona est quandocunque inuenitur alia melior, immo etiam si lex non sit bona, dum tamen non sit nimis nociua nõ debet mutari, vt probat Aristot. 2. Poli. c. de politia Podami. De principibus ergo sic erit, ꝙ princeps quamdiu bonus est, mutari nõ debet ẽt si alius melior inueniat: ẽt si aliqualiter est inutilis nõ dẽt mutari, nisi pernitiosus fuerit, cuius cã est, qa sic per sequentẽ mutationẽ principum diminuet auctoritas principatus, & subditi fient insolentes, & assuefient ad manendum sine iugo. Istam rationem dat Philosophus in legibus. s. ꝙ auctoritas legum absolutè perit, vel saltem minuitur per frequentem mutationem: dicens, ꝙ non tantum proficiet lex bona, quæ introducta est quantum nocebit mutatio legis, quæ ablata est: sed sic erat de Samuele, ꝙ ipse in toto principatu suo vixit iustissime: peccabant ergo Israelitæ abijciendo principatum eius, & petendo regem: istud autem peccatum, quamꝙ esset in Deum, tñ directius erat in Samuelem, quia ipsę iniustè priuabat principatu, si autem ipse iniuste dominatus fuisset, nõ haberet quid conquereretur contra Israelitas si peterent alium principem: inducit ergo hic innocentiam suam, & est modus arguendi decurtatus, vt quando solũ ponit maior, vel minor, quo frequẽter vtit Aris.

lex quamnis non sit bona, si nõ est nimis pernitiosa non debet mutari.

Sed dicet aliquis, ꝙ non conuenienter increpabat Samuel Israelitas de petitione regis, obijciendo innocentiam suam: hoc. n. fuisset, si tunc dñaretur ipse, tñ non dñabatur, sed constituerat filios suos iudices, eo ꝙ ipse senuerat, & iam non poterat iudicare conuenienter, filij autem sui post auaritiam declinauerant, vt patet supra cap. 8. ergo conquerebatur populus iustè, & Samuel non benè arguebat.

Dicet aliquis, ꝙ Samuel poterat resumere principatum, si filij non bene regerent, & sic stat semper ꝙ ipsi auferretur principatus. Dicendum ẽt ꝙ hoc non stabat, & Israelitæ iam rnderant ad hoc. s. ꝙ Samuel erat senex & non poterat resumere principatum: vnde Israelitæ qñ petiuerunt regem a Samuele proposuerunt hoc, dicentes: Ecce tu senuisti. & filij tui non ambulant in vijs tuis, constitue nobis regem. ℈ 8. cap.

Respondendũ est, ꝙ iustè cõquerebatur Samuel, quia licet ipse esset senex, ita ꝙ non posset conueniẽter discurrere in anno per totum Israel semel iudicãdo in tribus locis: sicut facere consueuerat in iuuentute sua ℈. c. 7. tñ adhuc erat ipse potens ad iudicandũ Israelem si quenirent in loco vno, post hoc. n. adhuc constituto Saule in regem ipse iuit ad bellum contra Ammon præcedenti c. post etiam aliquanto tempore impetu facto laniauit regem Agag Amalechitarũ in partes. ℣. c. 15. Non erat ergo impotens, sed vt non tantum grauaretur laboribus, constituerat filios suos iudices, non quasi totaliter ipse cessisset principatui, sed quia subdelegabat sibi filios suos, ideo quãdo fuit ablatus principatus filijs suis ei ablatus est: vnde grauabatur: dato etiam ꝙ principatus translatus fuisset ad filios suos, & ipsi iniqui fuissent, non debuissent im mediatè Israelitæ petere regem, sed petere Samuelẽ, ꝙ corrigeret eos, & hoc propter reuerẽtiam Samuelis, & tunc fortè destitissent ab iniquitate, vel si nõ destitissent habebat Samuel aliud remedium. s. ꝙ ipse resumeret principatum, vel ꝙ subdelegaret sibi alios viros bonos, dum tamen penes eum potestas resideret: sic nanque Heli summus sacerdos, cum senuisset filium suum Phinees, iussit ministrare in summum sacerdotium: semper tamen summi sacerdotij dignitas penes eum residet, & sic quocunque res se haberet principatus iudicatiuus maneret penes Samuelẽ, ideo iustè poterat ipse conqueri de petentibus regẽ, quòd grauarent eum auferentes ei principatum, & hoc ostendendo innocentiam suam.

Porro filij mei vobiscum sunt. Ideſt quamquam ego senuerim, & incanuerim, & videar aliqualiter impotẽs: tamen filij mei vobiscum sunt, qui poterant pro me regere, nec oportebat, vt peteretis regem. Si autem arguat, ꝙ inique regebant stant superiores responsiones. s. ꝙ ipse corrigeret eos, vel daret modum, ꝙ quẽ non grauarent populum, vel committeret eis parua negocia, ipse autem maiora iudicaret, sicut faciebat Moyses, qui committebat negocia parua alijs iudicibus: in magnis autem ipse solus iudicabat Exo. capit. 18. & Deuteron. cap. 1. Nicolaus autem aliter introducit istam literam. s. porro filij mei vobiscum sunt, ideſt ipsi remanebunt pro me obsides ad satisfaciendum si ad aliquid teneor & satisfacere non possum: melius tamen videtur, sicut dictum est. Alioquin nõ consonat literæ superiori. s. Ego senui, & incanui, & exponendo sicut supra, consonat.

Itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea. Ideſt a tempore, quo in adolescentia accepi principarum: non. n. intelligitur hoc, nisi de tempore, in quo Samuel fuerat princeps, quia dicitur hic si calumniatus fuit aliquem, vel oppressit aut recepit munus vult restituere: istud aut pertinet ad habẽtem iurisdictionẽ, vel potestatem. De alio autem tempore, in quo Samuel non fuit in principatu, non curat hic, quia in illo neminem lędere poterat, & dato ꝙ aliquem læsisset, nihil referebat si postquam assumptus est in iudicem iustè se habuisset semper ad populum: dicitur autem ab adolescentia mea ad significandũ, ꝙ satis erat iuuenis quando assumpsit principatum, nam immediatè post mortem Heli factus est iudex, & tamẽ tũc iuuenis erat. *Præsto sum loquimini de me.* Ideſt de toto tempore, quod transiuit ab adolescentia mea, quãdo ego factus sum princeps vsque nunc arguatis me si vultis, quia præsto sum respõdere, & satisfacere, si qd erraui. *Coram domino.* Dicebãtur esse coram domino quia erant in Galgala, vbi fecerant sacrificia, & ibi specialiter dicebatur esse Deus, etiam quia congregati erant ad aliquid spirituale, & coram omnibus talibus Deus est: sic patet Mat. 18. c. s. Quando fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. *Et coram Christo eius.* Ideſt coram rege Saule, qui vocabatur Christus. i. vnctus in regem, vocatur autẽ Christus domini, ideſt vnctus a Deo, quia Deus iustificarat eum vngi, sic enim dixit Dauid de Saule propitiatus sit mihi Deus, vt nõ mittam manum meam in Christum domini infra cap. 24. sic etiam infra 26. cap. dixit Dauid, quis enim extendet manum suam in Christum domini, & innocens erit? & semper loquitur de Saule, & intẽdit dicere Samuel Deus sit iudex, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

lit,& alius acquisiuit, eo quòd habuit bonam fidem, & possedit iuste aliquanto tempore, tunc autem erat iste dominus rei,sed simul nō possunt esse duo domini insolidum alicuius rei, ideo offerens desijt esse dominus.sed postquam aliquis desinit esse dominus rei, non habet ius aliquod ad rem,nisi iterum acquirat,iō non debet fieri ei restitutio,quia restitutio fit ei qui habet ius in re.

Dico autem,quòd non debet fieri ei restitutio,scilicet, quòd non tenetur possidens ei restituere, si tamen voluerit non videtur peccare,potest tamen restituere pauperibus. Causa huius diuersitatis a primo membro est, quia ibi pro munere susceptо iudicium corruptum fuit, & sic conferens suscepit commutationem pro munere, nō debuit ergo superlucrari iniuste. Iste autem, de quo hic non suscepit commutationem,quia iudex pro illo nō iudicauit iniuste, licet ipse aliqualiter mereretur perdere, quia pro iniqua causa dedit. Ista autem omnia sunt, quando datur, aut suscipitur munus pro causa iniqua. Si autem recipiatur munus pro causa iusta, ſ. quia litigator aliquid offert iudici,vt pro eo iuste iudicet,aut hoc offert, qa iudex aliter non vult iudicare pro eo iuste, nisi munera conferat,aut iste conferens dat, licet iudex non petat dari.

Si primo modo iudex peccat,sicut si reciperet munera,vt inique iudicaret, & semper tenetur restituere quia nunquam habuit iustam causam possidendi. Tenetur etiam restituere offerenti, quia ille nō omnino sponte dedit,sed inductus, ne perderet causam,& ipse non habet causam perdendi,quia licuit ei dare, vt redimeret ius suum,cum hoc sit cuilibet permissum.

Si autem iudice non petente,nec innuente hoc litigator deditaliquòd munus,aut iudex intellexit,quòd pro hoc offerebatur, vt iuste pro eo iudicaretur, vel non intellexit.

Si non intellexit, sed putat gratis collatum, non tenetur restituere collatori, nec alicui alteri,quia iustū titulum habuit acquirendi.

Si autem intellexit,quòd pro hoc dabatur,tenetur restituere ipsi collatori,vel a principio respuere,& hoc quia collator dedit ad redimendum ius suum, quia licet iudex vellet iudicare iuste, collator forsitan intellexit, quòd vellet iudicare iniustè, & vt moueret animum illius contulit,vel forte dedit,vt magis firmaret animum iudicis in bono,quia licet non crederet eum velle iniuste iudicare tamē dubitabat an vellet:vel forte egit,vt iudex citius expediret, quia litigatori grauis erat dilatio diffinitionis causæ,quocunque autem modo horum est redimere ius suum,licet indirecte, ideo iudex nunquam potest taliter accipere,& peccat, si receperit.Collator autem potest offerre. Hoc vltimum colligitur extra de simon.cap.etiam si quæstiones.vbi dicitur,quòd si collatori beneficij, vel dignitatis offeratur aliquid, quòd verisimiliter possit illius mentem mouere ad conferendum, vel non conferendum est simonia,si autem sunt talia, quæ verisimiliter nō possunt mouere mentem collatoris non est simonia. In alijs autem causis,in quibus transgressio non causat simoniam eodem modo dicendum est,ſ.quòd si iudex recipiat aliquid,quod verisimiliter possit mutare mētem illius iniustum est recipi. Si autem oblata sunt talia, quę non possunt mouere mentem, non est iniustum recipi: hoc autem est,an iudex intelligat sibi datum esse,vt conferat,vel vt iudicet, vel non,quia si intelligat datum esse ex hac causa, licet paruum sit,iam mouetur mens illius, quia inclinatur aliqualiter si recipit: iura autem non fecerunt istam distinctionem, tanquam in se munus magnum, vel paruum aliquid agat, nisi inquantum iudex intelligit ista data esse pro tali causa, ideo semper erit illicitum recipere hoc modo.

Ad cauendum ergo omnia ista valde esset honestum, quòd iudices nihil susciperent a litigatoribus, nisi quòd iure dare coguntur, vt in locis,in quibus statutum, quòd iudici pro qualibet sententia diffinitiua detur tantum, vel tantum, & sic de alijs actibus iudicialibus.vel si forte aliquid recipere volunt,honestius esset,quòd reciperent post diffinitiuam causam, quia tunc litigator non posset dare, vt iudex prævaricaretur iudicium,nec etiam vt redimeret ius suum, iudex etiam non poterat recipere ex aliqua causa iniqua, omnia autem munera,quę ante diffinitionem litium offeruntur, licet interdum secundum iura non sint suspecta,tamen secundum naturam,& iudicum prauitatem non potest omnimoda adimi suspitio.

Si Iudæi probassent Samuelem suscepisse munera, vel oppressisse aliquem, quomodo puniretur.
Quæst V.

QVAERETVR vlterius, quid si Israelitę contendissent contra Samuelem, vt ipse volebat,& probassent, quòd ipse egisset aliquid horum,in quo puniri deberet.

Respōdendum est, quòd aut acceperat aliquid per violentiam, vel calumniam ,aut per munera , in quibus non est æquale iudicium,vt infra declarabitur.

Quidam tamen dicunt, quòd in quocunque horū tenebatur restituere id, quod acceperat, & quintam ĪSuper partem, & prēter hoc debebat offerre arietem vnum pro peccato: sic habetur Leuitici, capitulo quinto.

Respondendum,quòd non stat,quia illa lex intelligitur quandocunque non agitur iudicialiter, sed ille qui fecit hæc dolet,quòd ista egerit,& vult absolui debet satisfacere illo modo in iudicio,tamen grauior esset punitio. Quod autem non intelligatur de his,quæ iudicialiter fiunt , patet, quia iudices semper iudicabant per leges forales, & nunquam imponebant aliquam pœnam , quæ pertineret ad sacrificia , sed omnes pertinebant ad interesse partis,vel ad ius publicū, nunquam autem iubebantur fieri cæremoniæ, vt patet inquirendo omnes leges iudiciales,quæ habentur Exod.cap. 21. vsque ad 24.& in libro Numeri, atque Deuteronom.

Dicendum ergo, quòd maior esset pęna in iudicio & apparet manifeste, quia si aliquis furaretur hominem,& venderet morte moriebatur , si cōuinceretur iudicialiter Exodi cap.vigesimo primo. si tamen non conuinceretur ageretur per legem,quæ habetur Numeri capit.vigesimo quinto. siquis etiam furaretur vnum bouem conuictus soluebat quinque Exod. capitulo vigesimo secundo.& tamen per legem, quæ habetur Leuitici capi. quinto. tenetur solum restituere vnum bouem,& quintam partem valoris insuper,& offerre arietem pro peccato . ergo non intelligitur ista lex in foro iudiciali. Item pater, quia istamet lex habetur Exo. 5.& tamen ibi dicitur,quòd illi,qui huiusmodi peccauerunt, confitebuntur peccatum suum,& soluent,ſ. ut dicta sunt,si tamen in iudicio esset non diceretur,qꝫ si confitebuntur,sed oporteret eos a partibus conuinci.Intelligitur ergo sine iudicio lex ista,sed nunc dicitur,qꝫ Samuel conuinceretur coram Saule, quem pro iudicem sibi de aliquo istorum , ergo aliter iudicandum erat. Distinguetur ergo sicut prius, quia aut erat in calumnia,aut in oppressione, aut in muneribus. Si in primo saltem necesse erat,quòd fieret restitutio, sed an aliqua pęna infligi deberet, non apparet, qa lex de hoc nihil cauit, satis tamē est verisimile, qꝫ maior plecteretur pœna,quod patet quia iudex, qui calumniatur non solum delinquit contra partē accipiendo, quod non debet, sed etiam delinquit in officio suo, quod est sibi commissum a republica. Pro delicto autem in litigatorem saltem ad æquale tenebitur. Pro calumnia autem non est cōtra rempublicam , & est delictum in officio,erit aliqua alia maior pœna , & forte corporalis.

Item pœnæ, quæ infliguntur in iudicio sunt maiores illis,quę inferuntur in foro non iudiciali. Quod patet, quia iudicialiter cōdemnatur quis pro vno boue ad quinque si furatur,in foro autem nō iudiciali tenetur ad vnum bouem,& quintam partem , & vnum arietem: Exodi vigesimo secundo , & Leuitici capit.5. sed siquis calumniatur tenebitur in foro non iudiciali pluſquam ad æquale,scilicet ad tantum,& quintam partem insuper , & vnum arietem , ergo in foro iudiciali teneretur pluſquam ad æquale.Si autem accipiatur de oppressione,scilicet quando quis violenter abstulit,vocatur istud rapina, & secundum leges humanas tenetur huiusmodi ad mortem,sed secundum legem Mosaycam pro furto nemo tenebatur ad mortem,sed ad restitutionem, vel quòd vēderetur si non posset restituere, vt colligitur Exodi vigesimo secundo capitu. Et non distinguitur, an sit furtum occultum,vel rapina,quæ est publica, & est violenta. Ideo non apparet, an pro hoc posset infligi mors , constat tamen,quòd deberet infligi aliqua magna pęna, quia graue delictum est,si autem teneretur in his restituere Samuel,& non posset,poterat vendi, sicut pro furto,eo quòd deliquerat,& iudices sententiabant huiusmodi venditionem,vt Exodi cap.22. Si autem cōuinceretur , quòd recepisset munera , aut erat in casu, in quo posset iuste recipere secundum distinctionem supra datam,aut non.

Si primo modo non tenebatur illa restituere , quāquam ipse promisit, & ob hoc iam tenebatur.

Si secundo modo , aut pro illis muneribus iniuste iudicauerat,aut non,si non iudicauerat iniuste quamquam recepisset inique, tenebatur ad restituendum, sed an ad aliquid alterum teneretur, non apparet ex lege. Si autem iudicasset iniuste pro illis , aut in causa criminali , aut ciuili , si in ciuili tenebatur restituere munera , & insuper litigatori tenebatur ad totum dānum,& interesse, & quia iniuste condemnauerat , teneretur ad aliquid aliud insuper, si autem in causa criminali tenebatur restituere munera, & insuper pati debebat pœnam, quam iusserat infligi, scilicet si mortem , quòd pateretur mortem , & sic de cęteris pęnis secundum legem talionis. Quod patet , quia testes false testificantes tenebantur ad talionem . Deuteronom. decimonono capitu. a fortiori ergo iudices, quia iudices magis directe pœnam infligunt quam testes.

Et dixerunt non est calumniatus. Obtulit se Samuel iudicialiter respōsurum , si vellent Hebræi , ipsi autē dixerunt , quòd non erat necesse, confessi enim fuerunt veritatem , scilicet, quòd nullum malum egisset, de quo vellent cum eo contendere, & dicunt non es calumniatus, ideſt non abstulisti nobis aliquid sub colore iustitiæ per legem iniquam , vel statutum.

Nec oppressisti. Scilicet non feciſti nobis violentiam , scilicet, inferendo alicui iniuriam , vel auferendo violenter res nostras, sed magis refertur ad iniuriam.

Nec tulisti de manu alicuius quippiam. Ideſt nunquam accepisti ab aliquo munus. Poterat etiam hoc exponi de ablatione alicuius rei inuoluntaria, sed magis debet exprimi de munere , quia dicitur non tulisti de manu alicuius, quoniam offerens manu peccat, si autem intelligeretur de ablatione inuoluntaria non diceretur , nec tulisti de manu alicuius, sed diceretur : non tulisti ab aliquo quippiam. *Dixitque ad eos.* Postquam Israelitæ confessi sunt in iudicio,quòd Samuel nihil inique egerat contra eos, vt confessio rata maneat, & non negetur, inuocat ipse testes contra illos.

Testis est dominus aduersum vos. Dictum fuerat supra, quòd Samuel volebat contendere contra Israelitas coram domino,& coram Christo eius, & quia Deus ibi erat tanquam præsens,poterat haberi in testem.

Quomodo Samuel ponit hic Deum, tanquam testem, cum primo acceperit in iudicem. *Quæst. VI.*

QVAERET aliquis, quomodo dicit hic Samuel testis est dominus, quoniam supra dicebatur,quòd contenderēt Israelitę coram domino contra Samuelem, & ibi ponitur Deus tanquam iudex: ergo non potest induci in testem,quia in iudicio semper debent esse quatuor personę distinctę extra,de verborum sign.ca.forus. & ibi ponuntur testes,& iudex distincti.

Aliquis respondebit,quòd regulare est illud in iudicio quantum ad omnes homines: Deus tamen quia omnia nouit,& imperuertibilis est, potest iudicare,& testificari , & sic dicit Deus de seipso Ierem. capitulo vigesimonono. scilicet,Ego sum iudex,& testis, dicit dominus.

Sed ista respon sio non stat, quia non solum dicitur hic de Deo,quòd esset testis,sed etiam de Saule, scilicet,& testis est Christus eius, & tamē etiam iste Christus, scilicet Saul ponebatur supra , vt iudex , cum dicitur loquimini de me coram domino , & corā Christo eius.

Dicēdum est ergo, quòd Deus & Saul inducti sunt hic conuenienter in testes : nam quòd iudex & testis sint personę distinctę verum habet in eodem iudicio, scilicet, quòd non potest aliquis in eodem iudicio esse iudex , in quo est testis, vel è contrario: bene tamen poterit esse respectu diuersorum iudiciorum. Verbi gratia, vt si duo litigarent , & vnus contumelioſe loqueretur contra alterum coram iudice , illud fiebat in iudicio,si autem pars peteret sibi satisfieri de iniuria , & necesse esset induci aliquem testem , non posset ille iudex testificari , & sententiare : si tamen coram alio iudice verteretur causa, bene posset ipse testificari de his , quæ viderat : ita ergo hic, Deus & Saul erant positi , vt iudices , si vellent contendere Israelitæ contra Samuelem,& fuerunt etiam iudices ad recipiendum istam cōfessionem in præiudicium partis,vt videretur iudicialiter facta,nunc autem inducebat eos Samuel in testes , non quidem in hac causa , scilicet ad probandum,quòd vera erant ista, quæ confitebantur Iudęi , sed in alia , scilicet, quòd rogabant nunc,vt essent testes , vt si forte aliquando vellent Israelitę contendere contra Samuelem , vel ipse contra eos posset se iuuare ex hac confessione,& tunc induceret istos in testes,& iam non essent iudices,& sic non sunt iudices , & testes respectu eiusdem causę. De Deo autem dicebatur , quòd erat iudex, & testis & est speciale, & intelligitur in eadem causa, quod nulli hominum conuenit , hic autem iudex , & testis est, sed non in eadem causa vnde nihil habet amplius, quam Saul, qui iudex & testis est.

Et testis est Christus eius. Ideſt Saul rex est testis,scilicet quia ipse erat pręsens huic disceptationi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quare solus Saul acceptus est in testem. Quæst. VII.

QVAERET aliquis, quomodo solum fuit hic inductus Saul in testem de hominibus, cū ibi essent multi alij viri boni, qui poterant testificari.

Aliquis respondebit, q̄ hoc factum est propter dignitatem Saulis, scilicet, quia erat rex, vt maior fides eius dicto adhiberetur.

Sed dicendum est, q̄ non fuit propter hoc, sed quia non erat ibi aliquis alius quem posset Samuel inducere in testem, quia reus, & testis sunt personæ distinctæ, sed omnes alij Israelitæ erant rei, ideo nemo debebat duci in testem: hoc autem patet, quia Samuel accusabat eos, quòd peccauissent, vel nō apparet esse sub numero peccantium, nisi Saul. Quod patet, quia hic culpabantur, q̄ petiuissent regem, totus autem Israel petiuit regem, s. seniores nomine totius Israel, de quo 8. cap. 8. & iterum cum congregasset eos Samuel in Maspha postquam vnxit secretè Saulem dissuadebat regem petere, sed populus dixit; nequaquam, sed regē constitue nobis 8. cap. 10. In hoc autem non peccabat Saul, quia ipse non petebat regē a principio, nec post; ideo solus populus accusabatur, & nō Saul. Vel aliter hic fit accusatio de petitione regis, rex autem, & petētes regem distincti sunt: ideo populum petentem accusauit, Saulem autem nequaquam. vnde eum solum habuit de hominibus, quem in testem posset producere. *In die hac.* Ideſt hodie sit testis, s. quia in die illa Israelitæ confessi fuerant innocentiam Samuelis, cuius ille volebat habere testes: non dicitur tamen, q̄ sit testis in die hac, ideſt hodie testificetur, quia vt supra dictum est, Deus, & Saul pro illa die erant iudices, & nō testes, & in alio iudicio possent induci in testes, & tūc nō essent iudices, sed dicitur testis est hodie, ideſt hodie rogo eum, vt sit testis, scilicet audiendo ea, quę dicuntur, vt cum opportunum fuerit, in iudicio productus testificari possit.

Quomodo potest vocari Deus in testem. Quæst. VIII.

QVAERET aliquis, qūo vocabatur hic Deus in testē, nam aliquis rogatur, vt sit testis, vt postea testificetur, quando petatur a parte: Deus tamen non testificatur coram nobis, quia non loquitur nobis, ideo potest conuenienter esse testis. Respondendum est, q̄ Samuel non inuocabat hic Deum in testem, tanquam producturus esset eum aliquando in iudicio, sed vocauit eum ad timorem Israelitarum, s. quia cum dictū esset, q̄ Deus erat testis, Israelitæ timerent negare, quod confessi fuerāt. Vel aliter, quia Deus ductus fuit in testem si forte negarent Israelitæ confessionem, Deus formaret aliquā vocem, quę testificaretur pro eo, s. iuberet alicui Angelo loqui, sicut Angeli loquebātur ex præcepto eius: sic enim dicunt Hebræi accidisse hic, s. q̄ cum dixisset Samuel: testis est dominus aduersum vos, & testis est Christus eius: responderunt Iudei testis sit, & tunc q̄dam vox in aere audita est quæ dixit, ego sum testis: si ergo hoc fuisset, sicut ibi Deus rogatus professus est se esse testem, ita cum peteretur a Samuele, quòd testificaretur in iudicio, similem vocem formaret testificantem, quòd factum fuerat. Sed quia istud dictum Hebræorum dubium est, aliter potest responderi conuenientius, s. q̄ Deus producebatur in testem, quia tēpore opportuno poterat testificari, modus autē erat, quia cum Samuel vocasset nunc Deum in testem, si Hebræi aliquando negarent istam cōfessionem suam Samuel inuocaret dominum, vt faceret aliquod miraculum in testimoniū huius rei, & Deus illud faceret immediate, sicut patet infra. nam Samuel volebat probare Dei testimonio, quòd peccauissent Israelitæ petendo regem, & ad hoc inuocauit Deum dicens: Nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo dominum, & dabit voces, & pluuias, & scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis in conspectu domini petendo super vos regem, & immediate Deus exaudiuit. Vnde sequitur, & clamauit Samuel ad dominū, & dedit dominus voces, & pluuias ī die illa, & timuit omnis populus nimis dominum, & Samuelem, sic ergo fieret si Hebræis negantibus veritatem Samuel peteret testimonium sufficiens magis quam humana testificatio. Istud namque signum dedit Deus Hebræis ad cognoscendum quis esset verus propheta, s. si diceret propheta aliquid se audiuisse a Deo, & in testimonium illius induceret miraculum aliquod, erat verus propheta, & iubebat Deus sibi credi. Deuteron. c. 18. Ita ergo si Samuel diceret, q̄ Israelitæ confessi fuerāt innocentiam eius, & ad testimonium huius peteret aliqua signa de cælo, & venirent, constabat verum esse quod ille dicebat. Item non solum ista probatio erat sufficiens, sed etiam Hebræi magis assentiebāt illi, quā cuicunque alteri, quia Iudæi signa quærunt, Græci sapientiam, vt 1. ad Corinth. c. 1. vnde cum supra peteret Israelitæ regem, & bis increpuisset eos Samuel, dicēs, q̄ peccarent, non crediderunt, sed dixerunt: nequaquā, sed regem constitue nobis, ita 8. ca. 8. & 10. Et sic quām Samuel esset magnę auctoritatis, non credebāt ei, nunc autem quia induxit signum de cælo, q̄ increpabat eos, timuerunt nimis, & confessi sunt se peccasse. J. in litera. s. dixit vniuersus populus ad Samuelem ora pro seruis tuis ad dominum, vt nō moriamur: addidimus enim vniuersis peccatis nostris malū, vt peteremus nobis regem: hoc igitur modo poterat Deus esse testis. *Quia non inueneritis in manu quippiam.* Ideſt, q̄ nō inuenistis me accepisse aliquid, aut iniustum commisisse toto tempore principatus mei. Dicitur enim in manu mea, ideſt in me, quia omnis operatio humana modo loquendi scripturæ attribuitur manui eius, quamquam non fiat per manum, sic patet infra c. 16. s. Et ait dominus vitulum de armēto tolles in manu tua: & tamen manifestum est, quòd non poterat Samuel tollere in manu vitulum, potissime cum ille esset viuens.

Et dixerunt: Testis. Ideſt Israelitæ dixerunt volumus, quòd Deus sit testis, quamquam non oportebat, q̄ Israelitę acceptarēt esse testes eos, quos vocabat Samuel in testes: tamen ad maiorem abundantiam acceptauerunt. In Hebræo habetur hic. *Et dixit, testis.* Ad quod sciendum, quòd Hebræi dicunt, quòd quādo Samuel vocauit dominum in testem, quædam vox formata est ī aere, & illa dixit: ego sum testis, scilicet, quòd Samuel est innocens, vel aliter ego sum testis, s. quòd confessi fuistis hodie innocentiam eius.

Et ait Samuel ad populum. Hic ponitur secundum, in quo Samuel declarat populi culpam, & hoc duplicater. Primo in verbo, secundo in miraculo ibi. *Sed nunc state.* Circa primum Samuel increpat Israelitas improperando eis misericordias domini. *Dominus, qui fecit Moysen, & Aaron.* Non accipitur hic facere, ideſt creare, vel producere, s. quòd Deus fecerit nasci Moysen, & Aaron, quamquam aliquādo sic accipitur, vt patet Deuteron. capi. 32. s. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit, & creauit te? nam tunc non esset aliquid speciale, quòd fecerit Moysen, & Aaron, quia sic etiā fecit omnes alios, sed dicitur q̄ fecit eos, s. missios, & habentes potestatem ad educēdum Israelitas de Aegypto, sic patet infra. s. misit dominus Moysen, & Aaron, & eduxit patres vestros ex Aegypto.

Quare

Quare Samuel enarrat ista gesta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere ad reprehensionem. Quæst. IX.

QVAERET aliquis cum Samuel intendat hic arguere Israelitas, quòd male egissent petēdo regem, quare enarrat eis ista gesta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere.

Respondendum, q̄ hoc fit propter duo: primo ad increpandum Israelitas de ingratitudine, s. quòd cum Deus fecisset eis tāta bona, propter quæ debuissent in æternum ei gratias referre, & subditi esse, & Deus vellet super eos habere principatum regalem, abiecerūt eum petentes regem hominem, & vt videatur eorū ingratitudo, referūtur collata beneficia, quòd autem fiat propter hoc, apparet immediatè cū dicitur, nunc ergo state, vt iudicio cōtendam aduersum vos de omnibus misericordijs, quas fecit vobiscum. Patet etiam infra, cum dicitur dixistis mihi nequaquā, sed rex imperabit nobis, cum dominus Deus vester regnaret in vobis, quasi dicat, ingrati fuistis petēdo alium regem, cum Deus vellet regnare. Secundo inducuntur omnia, quæ habentur hic ad probandum, quòd vane egerint Iudei, & quòd motiuum suum ad petendum regem fuit stultum. Volebant enim regem ad hoc, q̄ liberaret eos a periculis bellorum, quasi intelligentes, quòd alias non possent liberari, nisi regem haberent: sic patet supra capit. 8. s. rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gētes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos: & pugnabit bella nostra pro nobis. Quod magis patet infra in litera, s. videntes, quòd Naas rex Ammon venisset aduersum vos dixistis mihi nequaquam, sed rex imperabit nobis, quasi dicat, non poterimus habere alium principatum, per quem eruamur ab hostibus, nisi per regalem. quod si fuisset verū recte petiuissent Israelitæ, sed falsum est: poterant enim liberari ab hostibus sine rege, & hoc probat Samuel inductiuè per maiora pericula Israelitarum, s. ipsi fuerūt in Aegypto in maxima seruitute, & liberauit eos Deus inde per manum Moysi, & Aaron, & hoc sine rege; ergo poterat eos semper liberare dato, quòd non haberent regem: sic etiam liberati sunt de manu Chananæorum Moabitarum, Ammonitarum Philistinorum, & reliquarum gentium; & tunc non habebant regem, ergo a cęteris periculis futuris poterant liberari sine rege, vanè ergo petierunt regem. Item inducit Samuel fortiorem probationem ad maiorem confusionem Hebræorū, quia non solum vane, sed etiam stulte egerunt, nam si præteritis temporibus Deus liberasset semper Israelitas sine rege, nunc autem acciderent maiora pericula, quamquam Israelitę culpabiles essent, si peterent aliud genus principatus pro istis maioribus periculis, quia diffidebant de Deo; tamen stulti non erant, nunc autem non factum est sic, sed cum a principio accidissent valde magna pericula, & ab illis sine rege liberati fuissent Israelitę, nunc in valde paruis periculis petebant regem. Ad hoc inducit Samuel, quod habetur infra, s. videntes autem q̄ Naas rex filiorum Ammon &c. quasi dicat in comparatione periculorum præteritorum, quæ hic referuntur quasi nullum erat periculum, quod imminebat ex incursu Ammonitarum: ibi tamen Israelitę petierunt regem dicentes: Nequaquā sed rex imperabit nobis, vt patet infra, ergo stulte egerunt, & hoc inducit Samuel per totam istam literam.

Et eduxit patres vestros de terra Aegypti, adest. i. Deus, q̄ liberauit patres vestros est pręsens, hoc dicit Samuel, quia infra dicit: nunc ergo state, vt iudicio cōtendam aduersum vos coram domino, & quia Israelitę nō videbant dominum non putarent se contēdere coram domino: dicit Samuel, quòd Deus adest, ideſt pręsens est inter illos, quod probauit immediate per miraculū quod ibi Deus operatus est. Ponuntur autem hic duo beneficia, s. missio Moysi, & Aaron, & eductio Israelitarum de Aegypto quamquam infra ponantur, quia ista principalia sunt inter omnia, vnde sępe repetuntur.

Nunc ergo state, vt iudicio cotendam aduersum vos. Ideſt, Samuel volebat contendere aduersum Israelitas probando eos peccasse, nec quidem contendit hic probādo innocentiam suam, quia iam ipsi hanc confessi fuerant, sed contendit probando eorum culpam, & hoc iudicio, ideſt iudicialiter, s. proponendo q̄ ipsos Deo existente iudice, & expectando, siquis eorum responderе vellet.

De omnibus misericordijs, quas fecit vobiscum. Ideſt contentio est ad probandum iniquitatem Hebræorum, & hoc per omnes misericordias, quas Deus fecit eis, non est tamen sensus, quòd contendebat de misericordijs Dei, s. volens probare, quòd Deus fecisset misericordias multas Iudęis, quoniam has ipsi concedebant, sed contendit de misericordijs, ideſt ex misericordijs probando eorum ingratitudinem, & sic (de) dicit hic habitudinem principij, & non materię, vel obiecti. *Et cum patribus vestris.* Dicitur hoc, quia omnes istæ misericordię, quæ hic enarrantur, non fuerunt facte istis Hebræis, qui nunc viuebant, sed plurimę ipsarum fuerunt factę patribus eorum, ideſt prędecessoribus. Dicitur autem hic, quòd contendit Samuel cum Israelitis de omnibus Dei, ideſt de multis. De omnibus enim contendere non poterat, quoniam infinitæ sunt misericordię Dei, nobis quoque semper, & quotidie miseretur, ita vt nemo sufficiat enarrare quantū sibi miseretur, quanto magis de misericordia, quam habet erga populum vnum magnum. Sed vt taceamus de misericordijs vulgaribus, quę sunt, cum Deus concedit nobis esse & viuere, victum & liberationem a periculis, quę incidere poterant, loquendo de misericordijs specialibus, quæ sunt de valde magnis rebus, Samuel non expressit omnes misericordias domini super Hebræos, sed de multis paucas hic retulit, velut siquis consideret beneficia collata Israelitis ex ipsa afflictione Aegypti vsque ad tempus Samuelis inspiciēdo diligenter processum medium scripturę: Samueli tamen suffecit ad inducendum id, quod volebat, s. ingratitudinem Hebræorum ista pauca beneficia enarrasse, sicut si omnia retulisset. *Quomodo ingressus est Iacob in Aegyptum.* Scilicet tempore famis, vt aleretur ibi.

Quare Samuel enarrat aliqua beneficia Dei in Israelitis, & aliqua tacet. Quæst. X.

QVAERET aliquis, quare non posuit hic Samuel alia beneficia populi Hebræorum, quę fuerūt ante hoc, & quare posuit istud cum non videatur beneficium.

Ad primum dicendum, quòd ante hoc Deus fecit alia beneficia magna Israelitis, scilicet, quòd separauit eos a cęteris nationibus, vt colerent eum, & vt ipse benefaceret illis, & hoc educendo patrem eorum Abraham de terra Chaldęorum, promittendo quoque ei magna bona, scilicet, terram Chanaan, & Messiam nasciturum de semine suo: Gene. duodecimo, & decimotertio, & trigesimosecundo cap. Etiam benefecit Abrahę prosperando eum contra hostes: Gen. capit. 14. & dādo ei filium, de quo nati sunt omnes Hebræi, cum esset vxor sua sterilis: Genes. decimo octauo capitulo. Sic quoque cum natus esset Isaac pater eorum

Universidad de Deusto Biblioteca

benefecit eis dans filios, cum esset sterilis vxor eius, p 20. annos concipere non potuit: Gene. 25. ca. Et quòd fuit maius genitis duobus gemellis, s. Iacob, & Esau, Deus elegit sibi Iacob faciens sibi populum de stirpe eius, & neglexit Esau: hoc autem beneficium, tanquã magnum Deus Israelitis improperat Malach. cap. 1. s. Dilexi vos, dicit dominus, & dixistis, in quo dilexisti nos? nonne frater erat Esau Iacob, dicit dominus, & dilexi Iacob, Esau autem odio habui, & posui montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti: nullum tamen horum beneficiorum improperat hic Samuel Hebræis, cuius causa est duplex.

Prima est, quia Samuel volebat enarrare principaliter beneficia, quę data fuerunt Israelitis tanquam populo, illa autem, quæ data sunt Abrahę Isaac, & Iacob a principio, non erant tanquam beneficia data populo, sed personis singularibus, quia isti nõdum erant populus, cęperunt autem Israelitæ esse populus in Aegypto, ideo ab illo loco incipit enarratio beneficiorum eis collatorum.

Secũda ratio est, quia Samuel voluit breuiter enarrare beneficia, & quia in quibusdam posterioribus beneficijs includuntur priora, subticuit ea: sic enim est de istis beneficijs enarratis, quia omnia hęc possunt intelligi per hoc, quòd Deus multiplicauit Israelitas in Aegypto, cum præsupponantur.

Alia causa esse poterat, s. quòd Samuel solum intẽdebat hic inducere ĩgratitudinem Israelitarum, & ad hoc sufficiebat quæcunque beneficia inducere, ideo sicut incipiendo a beneficijs collatis in Aegypto vsq; ad tempus Samuelis multa hic Samuel omisit, ita etiã illa priora ante ingressum in Aegyptum prætermisit.

Quare potuit hic de fcensum Iacob in Aegyptum.

Ad secundum articulum, cum dicebatur, quare positum fuit hic, & quare retulit Samuel descensum Iacob in Aegyptum, cum istud non sit beneficium.

Respondendum est vno modo, quòd fuit beneficium, s. quòd tempore, quo descendit Iacob in Aegyptum, fames vastabat totã terram potissimè terram Chanaan, & Aegypti: Iacob autem habitans in terra Chanaan, non habebat vnde sustentaret familiam suã nisi cum mitteret pro alimentis in Aegyptum, ita Genes. 42. & 17. & 18. Hoc autem fuit in pauco tempore famis, si autem manere debuisset in terra Chanaan septem annis sterilitatis magnæ perijsset ipse cum familia sua, nec tamen audebat descendere in Aegyptum, quia ibi etiam putabat se periturum, vnde cum Deus iussisset Iacob descendere in Aegyptum adhuc timebat, quanto magis si non iussisset? Gen. 46. Quod ergo fecerit eum illuc descendere, beneficium fuit, nec parum, quia sic conseruatus est populus Hebręorum, q alias periturus erat, ideo ponitur hic descensus iste tãquam beneficium.

Aliter responderi potest, s. quòd per descensum in Aegyptum intelliguntur omnia beneficia, quæ Israelitæ receperunt in Aegypto, licet ipse descensus non fit beneficium: ibi enim multa receperunt, quãquam ad vltimum indigne passi sunt.

Primo enim receperunt beneficia, quia Pharao rex Aegypti dedit eis diuitias multas, & plaustra, vt educerent filij Iacob eum cum tota cognatione sua in Aegyptum: Gen. 45. cap. Præter hoc autem dedit eis postea terram optimam, in qua habitarent quam ipsi petiuerunt, s. terram Gessen: Gene. 46. & 47. Postea autẽ multiplicauit Deus Israelitas in Aegypto, tanquã germinantes: Exodi cap. 1. ita vt in paruo tempore peruenirent ad sexcenta millia virorum: Exodi cap. 12. Multa quoque alia in Aegypto receperunt, quæ intelligũtur nomine descensus Iacob in Aegyptum. Durauerunt autem beneficia Aegyptiorum circa Hebræos quandiu mansit Ioseph, & aliquãto tẽpore post mortem eius: surrexit autem postea rex nouus, qui ignorabat Ioseph, & ille cœpit opprimere Israelitas, vt patet Exodi capitu. 1.

Aliter potest dici, quòd descensus Iacob in Aegyptum non ponitur hic, tanquam beneficium, sed est quoddam prę missum ad ea, quæ sequuntur de beneficijs: nam hic agitur de liberatione Israelitarũ de Aegypto, quod fuit maximum beneficium, & ad hoc, vt liberarentur de Aegypto, oportet, quòd aliquãdo descendissent, cum non fuerint ibi semper, ideo debuit præmitti iste descensus in Aegyptum.

Et clamauerunt patres vestri ad dominum. Dicitur de patribus eorum, quia isti non fuerunt ibi, nec aliquis ipsorum: transierant enim ab exitu de Aegypto vsque ad tempus istud, quasi anni quatuor centum, & viginti. quod patet, quia ab exitu de Aegypto vsquequo incępit Salomon construere templum, fluxerunt anni quatuor centum octoginta, infra tertio libro, capit. 6. sed ab isto tempore vsque ad constructionem templi fluxerũt anni sexaginta, quod patet, quia istud erat in primo anno regni Saulis, cui attribuuntur anni quadraginta, Actuum capit. 13. & isti partim pertinent ad Samuelem, & partim ad Saulem, scilicet viginti anni vtrique eorum, vt declaratum est supra capi. 8. ab hoc ergo tempore, in quo ista dicebantur vsque ad principium regni Dauid fluxerunt anni viginti. Dauid autẽ regnauit annis quadraginta, vt patet infra tertio libro cap. 5. & infra tertio libro, cap. 2. Post Dauid regnauit Salomon, qui secundo anno regni sui cępit construere Sanctuarium infra 3. libro, capitu. sexto. ideo fluxerũt anni quasi sexaginta duo a tempore, quo Samuel dicebat ista vsque ad ędificationẽ templi, qui si demãtur de quatuor centum octoginta, supererũt quattuor centum decem octo. vel quasi: hi autem transierant ab exitu de Aegypto vsque ad tempus, quo ista dixit Samuel, & sic nemo de istis fuit ĩ Aegypto, sed patres eorum, clamauerunt autem isti ad dominũ, quia Aegyptij opprimebant eos durissimę deducebantque ad amaritudinem vitam eorum operibus duris luti, & lateris omnique famulatu, quo in terrę operibus opprimebantur, nec suffecit eis hoc, sed etiam occidebant paruulos eorum in flumine suffocantes, & obstetricibus in ipsa effusione ab vtero masculos necari iubebant Exodi cap. 1.

Et misit dominus Moysen, & Aaron. Scilicet ad liberandum Israelitas de Aegypto, non tamẽ misit eos equaliter, sed principaliter Moysen, ipse autem dixit se impeditę linguę, ideo quòd esset inutilis ad hoc: Deus autem respondit Aarõ frater tuus Leuites scio, quòd eloquẽs sit, ipse egredietur in occursum tuum, loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ostendã vobis quid agere debeatis Exod. capit. 4. Moyses ergo missus est tanquam dux, Aaron autem solum missus est, vt minister Moysi, s. vt loqueretur ea, quę iubebat Moyses, vt patet cod. c. s. Ille loquetur pro te ad populum, & erit os tuũ, tu autem eris ei in his, quę ad Deũ pertinent. Sic etiam Exo. c. 7. dicitur ecce constitui te Deũ Pharaonis, Aaron frater tuus erit propheta tuus.

Et eduxit patres vestros ex Aegypto. Non refertur istud verbum ad Moysen, & Aaron, quia tunc diceretur, & eduxerunt eos, sed refertur ad Deum, qui eduxit, s. faciendo signa magna, & prodigia. Sed aliquis forte dicet, quòd refertur ad Moysen solum, quia licet Moyses, & Aaron missi fuissent ad liberandum Israelitas: quia tamen Moyses principalis erat, attribuitur ipsi eductio, sicut in naturalibus actio semper attribuitur principali agenti, & non instrumento, sed Aaron erat tanquam instrumentum Moysi, quia erat os illius, vt patet Exod. capi. 4. ideo non debet attribui eductio vtrique, sed soli Moysi.

Respondendum hoc satis rationabiliter dici, tamẽ adhuc non stat, quia neutri eorũ attribuitur eductio, quod patet, quia immediate dicitur, & collocauit eos in loco isto, & tamen potest referri ad Moysen, & Aaron simul, nec ad aliquem eorum per se: nam vterq; mortuus est in deserto, & neuter intrauit in terram Chanaan: Numeri cap. 20. scilicet. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ergo non attribuitur eductio alicui eorum, quia educere, & collocare referuntur hic necessario ad eundẽ propter copulam. *Et collocauit eos in loco isto.* Scilicet in terra ista optima manãte lacte, & melle, & in hoc significant magna beneficia, quia collocatio Israelitarũ in terra Chanaan nõ fuit sine magnis laboribus, licet enim ingressus non fuit nimis laboriosus, ad hoc tamen, quòd excluderent gentes, quæ habitabant prius in terra ista multa bella fuerunt per magnum tẽpus, vt patet in processu libri Iosue, & hoc fuit collocare, scilicet, in pace possidere: nunc autẽ intelligenda sunt ista, scilicet Deus misit Moysen, & Aaron, & liberauit patres vestros de Aegypto collocans in loco isto, sed omnia ista facta sunt sine rege, ergo sic poterat vos liberare Deus ab omnibus alijs periculis sine rege. Vel aliter, Deus fecit ista vobis, quæ erant magna beneficia, pro quibus debuissetis in ęternum ei subditi esse, nunc autem abijcientes eum, ne regnaret super vos, petijstis vobis hominem regem, ideo nimis ingrati fuistis.

Qui obliti sunt domini Dei sui. Hic incipiunt alia beneficia, s. quòd Israelitæ postquam fuerunt in terra Chanaan rursus concluſi sunt in manus hostium, & indiguerunt auxiliatore: Deus autem liberauit eos, dicitur autem obliti sunt Dei sui, quoniam Israelitæ ab introitu in terram Chanaan toto tempore, quo vixit Iosue, & aliquanto tempore post mortem eius coluerũt Israelitæ dominum, eo quòd recordabantur operum eius: postea autem obliti sunt beneficiorum illius, nõ quidem simpliciter tanquã non recordarentur, quòd Deus introduxisset eos in terram illam, sed obliti sunt quantum ad hoc, quòd non agerent gratias Deo pro beneficijs impensis: sic patet Iosue 24. & Iudicum c. 2. seruiuitque Israel domino cunctis diebus Iosue, & seniorum, qui longo tempore vixerunt post Iosue, & qui nouerant omnia opera domini, quę fecerat in Israel.

Et tradidit eos in manu Sisarę magistri militiæ Asor. Iste Sisara fuit quidam magnus dux Chananęorum, & vocatur magister militiæ Asor, ideſt dux, vel rector belli in militia regis Asor, non est enim Asor nomen regis sed ciuitatis, quæ erat olim potentissima in tota terra Chanaan, & omnes reges Chanaan obediebant regi Asor, vt patet Iosue cap. 11. s. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Hanc ciuitatem ceperunt Israelitæ tempore Iosue, & combusserunt eam: Iosue cap. 12. postea tamen Chananæi cõfortati recuperauerunt illam vrbẽ, & reędificauerunt eam fuitque ibi rex potens, sicut a principio. Erat autẽ rex iste Iabin cuius militię magister erat Sisara. preme bat autem nimis Israelitas Iabin per annos viginti, qa habebat militiam multam, tunc inito bello Sisara magister militiæ Iabin venit in pugnam contra eos, & fugiens a quadam fęmina nomine Iael occisus est Iudi. cap. 4. non est tamen intelligendum, quòd istud fuerit primum, in quo liberauit Deus Israelitas postquam fuerunt in terra Chanaã, quoniam prius liberauit eos de manu regis Syrię per Hothonielem, vt patet Iudi. cap. 3. Liberauit de Philisthinis per Samgar: Iudicum cap. 4.

Et in manibus Philisthinorum. Ideſt ẽt traditi sunt Israelitę postquam Philisthinis, qui opprimebant eos, oppresserũt aũt primo tempore Samgar, qui occidit sexcẽtos eorum in vomere, vt Iud. 4. Postea autem traditi sunt aliquanto tempore manui Philisthinorum. vt Iudi. 10. ca. Iterum autem fuerunt sub manu Philisthinorum tẽpore Samsonis: Iudicum ca. 13. Et istud durauit vsque ad tempora Saulis, & Dauid: liberabãtur tamen interdũ ab oppressionibus secundum partem, vt tempore Sãsonis, de quo Iudic. cap. 13. vsque ad 17. Liberati sunt etiam per Semuelem, de quo supra c. 7. & postea multoties per Saulem, qui toto tempore regni sui habuit bellum magnum contra Philisthinos, vt infra cap. 14. hic autem agitur de liberatione Philisthinorum non de totali, quia non fuerunt liberati Israelitę penitus de manu ipsorum vsq; ad tempora Dauid, q abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum, ita infra 2. libr. cap. 8. De hoc declaratum est supra cap. 4.

Et in manu regis Moab. Iste erat rex nomine Eglon, qui oppressit Israelitas 18. annis. Misit autem Deus iudicem nomine Aod qui occidit regem Moab, & quasi 10. millia Moabitarum vt patet Iudi. c. 3.

Et pugnauerunt aduersus eos. Scilicet istę gentes regis Asor, & Philisthinorum, & Moabitarum pugnauerunt contra Iudęos ad hoc, quòd subiicerent eos in seruitutem, istæ autem pugnę erant antequam Israelitæ essent subditi horum, tunc istę gentes pugnabant, & Hebręi non potentes resistere illis subijciebantur seruituti magnæ, vt apparet prędallegat. cap.

Postea autem clamauerunt ad dominum. Modus autem erat in his aduersitatibus, quòd cũ Israelitę desererẽt Deum, tradebat eos in manu hostium, sub quibus manebant aliquanto tempore non clamantes ad Deum, cum autem iã induraretur malum super eos cognoscebant iniquitatem suam, & tunc gemebant ad dominum, qui miserebatur illorum mittens eis aliquẽ, qui liberaret eos, sicut colligitur ex processu libri Iudicum, quotienscunque ipsi afflicti fuerunt, hoc autẽ prædixerat Deus per Moysen: Leui. 26. cap. s. ambulabo ego contra eos, & inducam eos in terram hostilẽ, donec erubescat incircuncisa mens eorum, tunc orabũt pro impietatibus suis, & recordabor fęderis mei, quod pepigi cum Iacob, Isaac, & Abraham, hoc autẽ erat, q Israelitæ clamarent: aliquando autem, licet clamarent non exaudiebat Deus illos immediate, vt punirentur pro peccatis suis, & sic manebant aliquando in potestate hostiũ annis 20. vt sub rege Iabin, aliquando 18. vt sub rege Eglon. De hoc Iudi. c. 3. & 4. *Et dixerunt peccauimus, quia dereliquimus dominũ.* Confitebantur Israelitæ peccatum suum, quia vexatio dabat eis intellectum: nam a principio non cognoscebant Israelitæ, q propter peccatum suum venirent eis mala ista. Postea tamen cum nimis dolerent, cognoscebant, q veniebant propter iniquitates suas, & erubescebant Leuitici c. 26. & dicebãt peccauimus, quia dereliquimus dominum, sicut patet hic. aliquando tamen Israelitæ putabant, q quando colebant idola, veniebant eis bona, cum vero desinebant colere illa, & colebant Deũ cęli inueniebant eos mala, sic patet Ierem. 44. cap. vbi responderunt omnes Israelitę Ieremiæ in Aegypto, scilicet, Sermonem, quem locutus es ad nos in nomine Dei nostri, non audiemus ex te, sed faciemus omne verbum, quod egredietur ex ore nostro, vt sacrificemus reginę cœli, & libemus ei libamina, sicut fecimus nos, & patres nostri, & principes nostri, & reges nostri in vrbibus Iuda, & plateis Ierusalem, & saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malumque non vidimus, ex eo autem tempore quo cessauimus sacrificare reginæ cœli, & libare ei libamina, indigemus omnibus, & gladio, & fame consumpti sumus.

Quis modus clamãdi.

Nomina idolorum.

Et seruiuimus Baalim, & Astaroth. Ista sunt nomina idolorum, quæ coluerunt Iudæi: multos enim Deos colebant, scilicet omnium gentium, quæ in circuitu erant, scilicet Philisthinorum, Moabitarum, & Ammonitarum, & Sidoniorum. Præcipuè tamen coluerũt Baalim, & Astaroth, ideo de eis fit magis mentio hic: sicut patet Iudicum cap. 10. scilicet Filij Israel fecerunt malum in conspectu domini, & seruierunt idolis Baalim, & Astaroth, & dijs Syriæ atque Sidonis, & Moab, & filiorum Ammon, & Philisthijm: ob hoc etiã quando Samuel hortatus est Israelitas, vt excluderent omnem idolatriam expressit de istis specialiter, vt patet supra cap. 7. scilicet si in toto corde vestro reuertimini ad dominum auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth. Et ibi subditur: Abstulerunt ergo filij Israel Baalim, & Astaroth, & seruierũt Deo soli. quamquam autem ista duo idola essent communissima inter Israelitas, tamẽ adhuc magis colebant Israelitæ Baalim quam Astaroth, qui interdum vocatur Baal, intantum quòd totus Israel post diuisionem regni sequebatur Baalim, & habebat prophetas multos, & sacerdotes, ita vt Elias occideret quatuor centum prophetas Baal, vt infra tertio libr. cap. 18. Sic etiam Iheu rex Israel percussit omnes sacerdotes Baal, & erat templum plenum. infra 4. libr. cap. 10.

Nunc ergo erue nos de manu inimicorum nostrorum. Hoc dicebant Israelitæ quandocunque essent in aliqua aduersitate, & premebãtur nimis a gentibus; tunc enim quamquam indigni essent Deus exaudiebat eos, quia sic pepigerat cum patribus ipsorum Leui. cap. 26. scilicet, tunc orabũt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei &c.

Et seruiemus tibi. In hoc proponebant vltra non peccare, non est autem intelligendum, quòd quia Israelitæ dicebant domino, quòd seruirent ei deberet eos eripere, quoniam in hoc nihil vouebant cum ad hoc obligati essent, sed intelligitur per hoc contritio de peccatis, & propositum nunquam errandi, nam Israelitæ ante hoc peccabant in hoc, q̃ deseruerant Deum: nũc autem proponebant seruire ei, ideo recedebant ab iniquitate, & conterebantur de peccatis suis.

Noïa iudicum Israelitarum.

Et misit dominus Ierobaal. Iste est, qui vocatur alio nomine Gedeon, Apostolus autem vocat eum Gedeonem, sicut communiter vocatur in scriptura: interdũ tamen vocatur Ierobaal, vt patet Iudicum cap. 9. scilicet bene egistis cum Ierobaal, idest, cum Gedeone, & Iudi. ca. 8. sæpe vocatur Ierobaal, & sæpe Gedeon, istum autem misit Deus, scilicet ad pugnandum contra Madianitas, & Amalechitas, & occidit plurimos, sicut constat Iudicum cap. 6. & 7.

Et Bedan. Iste est alius iudex, qui vocatur Samson, non est autem Bedan nomen eius proprium, sed cõe significans cognationem: est enim Bedan compositũ de Ben, & Dan: Ben autem in Hebræo significat filiũ, Dan vero significat tribum quãdam, scilicet quòd Samson erat de filijs Dan: sic patet Iudicum cap. 13. ideo raro sub hoc nomine inuenitur. iste Bedan, idest Samson missus fuit cõtra Philisthinos, ipse namque per viginti annos iudicauit Israel, Iudicum cap. 16. intulit damna multa Philisthinis, vt patet a capit. 14. vsque ad 17. Iudicum.

Et Barac. Iste fuit alius iudex Israel, qui vocatur filius Abinoen, fuit autem missus ad pugnandum contra Sisaram principem militiæ regis Iabin cum decẽ millibus viris, & conterritus est Sisara, fugitque ab eo, ita Iudicum cap. 4.

Et Iephte. Iste fuit alius iudex, quem Deus misit cũ Israelitæ premerentur nimis ab Ammonitis petentibus terram, quam possidebant Iudæi, pugnauit autem atrociter Iephte contra illos, & contriuit eos percussitque viginti ciuitates eorum, vt Iudicum ca. 11.

Et Samuel. Idest misit Deus Samuelem in iudicem, vt etiam liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, ipse quippe liberauit eos, quia dicitur supra cap. 7. facta est manus domini super Philisthæos cũctis diebus vitæ Samuelis, & redditæ sunt vrbes, quas tulerant Philisthæi ab Israel ab Acharon vsque Geth: liberauitque Israel de manu Philisthinorum. Eratque pax inter Israel, & Amorrhæum. Ponitur autem hic de Samuele, tãquam de iudice, quia ipse fuit vltimus in iudicibus, nam durauit status iudicum vsquequo mutatus est in alterum genus principatus, scilicet in regalem, & quia primus rex fuit Saul, & ante eum Samuel regebat Israelitas, fuit Samuel vltimus iudicum.

Quomodo Samuel scripserit hic proprias laudes. Et qualiter scriptores coguntur interdum de se scribere aliquas laudes. Quæst. XI.

QVAERET aliquis, quomodo Samuel scripsit hic de seipso, q̃ hoc videbatur pertinere ad iactantiam: viri autem virtuosi laudes suas semper occultant, nam non solum nõ se laudant, sed etiam laudantes non libenter audiunt.

Aliquis respondebit, quòd Samuel non scripsit istũ librum, sed aliquis alius, & ille potuit conuenienter describere laudes Samuelis.

Sed dicendum est, quòd non stat, quia omnes, tam Hebræi quàm Latini dicunt, quòd Samuel scripsit librum istum, vnde iste liber cum sequenti vocantur libri Samuelis, sic vocat eos Hieronymus in Prologo Galeato, qui est super librum istum, ideo non stat, q̃ alius scripserit.

Aliquis tamen ad hoc respõdebit, quòd dato, quòd Samuel istum librum scripserit, tamen non scripsit ipse istud verbum, sed aliquis alius post eum, scilicet Esdras, quando restaurauit legem a Chaldæis exustam.

Sed hoc non stat, quia sicut declaratum est Deute. cap. 1. & in quibusdam alijs locis, nullus auderet quicquã addere, vel detrahere sacræ Scripturæ, sed adhuc dato, quòd Esdras aliquid apposuisset in alijs locis, nõ poterat esse istud verbum appositum ab eo, quia non solum Samuel scripsit librum istum, sed etiam propositum fuit ista verba increpatoria contra Israelitas, vt apparet hic, & litera testatur, quòd ipse dixerit ista. si autem ipse non protulisset istud verbum, & Esdras illud addidisset testaretur, quòd dixisset Samuel, cum ponatur inter verba, quæ ipse dixit, & tunc esset falsum in sacra Scriptura, quod est impossibile. Dicendum igitur, q̃ Samuel vtrunque fecit, scilicet scripsit istud verbum, & etiã protulit illud coram Israelitis: cum autem dicitur, q̃ erat laus eius in hoc, & ipse non proferret talia.

Respondendum est, quòd si Samuel reliquerentur soli arbitrio suo, non dixisset hoc, quia viri virtuosi est laudes suas supprimere: erat tamen Samuel propheta, & loquebatur ista, quia Deus iubebat, ideo non poterat loqui, nisi quòd Deus mandabat. Quod autem Deus ista iuberet apparet, quia cũ dixisset ista Samuel ad probandum, q̃ Israelitæ peccauerant, induxit immediate diuinum miraculum, dicens: Sed nunc state, & videte rem istam grandem, quam facturus est dominus, & immediate illa secuta est. Si tamen Deus nõ locutus fuisset Samueli ista, nõ auderet dicere, quòd miraculum vẽturum erat: timeret enim, ne Deus nollet consentire voci eius, sed immediate secutũ est miraculũ, sicut ipse dixit: ergo a Deo ista acceperat: est enim ista sufficiens probatio, scilicet quando propheta aliquid prænunciat ex parte Dei, & adiungit signum, & illud euenit: manifestum est, quòd Deus illa dixerit, si autem non euenerit, Deus nõ locutus fuit, sed ppheta confinxit, ita Deuter. cap. 18. sed venerunt ea, quę dixit Samuel, ergo Deus locutus fuit ei, sed quãdo Deus aliquid iubet prophetæ dicere non potest aliud loqui quam id quod Deus iubet, sicut patet de propheta Balaam, cui Deus iussit, quòd non malediceret Israelitis, & cum ipse conaretur maledicere Israelitis, non potuit, sed è contrario benedicebat: Nume. cap. 23. & 24. Et si Deus permittat prophetę libertatẽ in loquendo circa ea, quæ ei reuelauit, tamen nimis peccat si aliud locutus fuerit, quam Deus dixit, vel si non omnia protulit, quæ Deus dixit, vel iussit: Samuel autem erat vir sanctus, & nihil ageret contra id, quod Deus dicebat: ergo si Deus imprimeret ei, quòd de se aliquid proferret pertinens ad laudem illud exprimeret: similiter quoque si aliquid pertinens ad ignominiam eius iuberet illi dicere, illud quoque dixisset, nec etiam est mirandum, quòd Samuel de se ista protulerit, quia Moyses erat vir sanctior, & tamen de se maiorem laudem protulit, sicut patet Nume. cap. 12. scilicet. Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra, nulla fere maior laus de aliquo dici poterat: Samuel ergo istud diceret de seipso, quod minus erat.

Quare Samuel non expressit omnia bella facta tempore iudicum sed tantum Philisthinorum, Moabitarum, & regis Asor. Quæst. XII.

QVAERETVR vlterius cum alia bella Deus fecerit contra gentes tempore Iudicum præter hęc, quare solum expressit hic de Philisthinis, Moabitis, & rege Asor, quòd autem fuerint alia apparet, quia prima afflictio, quam sustinuerunt Hebræi mortuo Iosue, fuit quando peccantibus eis post mortem illius, Deus tradidit eos in manu Chusanrasathaim regis Mesopotamię, qui afflixit eos annis octo, vt constat Iudicum cap. 3. tunc enim suscitauit Deus primo iudicem Israel, scilicet Hothonielem, & deleuit regem Mesopotamiæ, vt eod. capit. Similiter quoque Gedeon iudex Israel pugnauit contra Madianitas, & Amalechitas occiditque eorum maximam multitudinem Iudicum capit. 7. & 8. de quo nihil hic. Item Ammonitæ oppresserunt Israelitas volentes recipere terram eorum, & reunire regno Ammon, cõtra quos suscitauit Iephte, Galaditẽ iudicem, qui deleuit Ammonitas, vt Iudicum capit. 11. & sic de quibusdam alijs bellis.

Respondendum est, quòd quamquam prẽter has fuerint aliæ afflictiones Israelitarum tempore iudicũ, a quibus Deus eos liberauit: Samuel tamẽ has solum expressit propter tria. Primo, quia intentio Samuelis erat solum probare, quòd Israelitæ erant ingrati diuinis beneficijs, vel quòd liberauerat eos a periculis sine rege, ad hoc autẽ sufficiebat ei enarrare aliqua eorum quęcunque vellet, etiam si non omnia, ideo narrauit hęc cętera omittens.

Secunda ratio est, quia quandocunque aliquis dẽt enarrare gesta alterius ad laudem illius, vel ad probationem alicuius bonitatis, si non vult cuncta colligere debet saltem ea, quæ præcipua sunt tãgere: Samuel autem sic intendebat probare misericordias Dei erga Israelitas, non referendo omnia, ergo debuit tangere ea, quæ erant præcipua, sic autem fuit in his, quia quãquam alia bella, & liberationes Deus fecisset, p Israeli tis, hæc tamen maxima fuerunt in illis, quæ acciderũt tempore iudicum. Sic etiam quãdo quis vult alicuius ingratitudinem probare in multis, quę ei collata sunt, si non vult omnia percurrere, debet saltem ea, in quibus maxima ingratitudo est tangere, quãtitas autem ingratitudinis est secundum quantitatem impensi beneficij, sed volebat Samuel succincte ꝓbare maximã ingratitudinem Hebræorum: igitur debebat maxima beneficia referre, & hæc sunt, quę hic retulit, ergo satis fuit ista protulisse.

Tertia ratio est, quia sacra Scriptura est breuiloqua inquantũ potest, ita tũ, vt nõ reddatur nimis obscura, & ob hoc, qñ aliquid est, q̃ bis, vel pluries narrari debet ex necessitate, scriptura non exprimit illud qualibet vice perfecte, nec facit in illis pluribus narrationibus aliquam perfectam, sed omnes imperfectas: dum tamen quælibet earum addat aliquid super alteram, & aliquid subticeat, quòd habetur in alia, ita vt ex pluribus imperfectis reddat vna perfectissima, sic patet Exo. ca. 12. vbi agitur de agno Paschali, quia cum ibi Deus diceret Moysi, quas cęremonias Iudæi obseruare deberent in agno Paschali, non fuerũt omnes expressę, cum autem postea Moyses illas populo protulit alias expressit, quæ non fuerant in prioribus, & multas ibi subticuit, quæ iam dictæ erant, vt patet eod. c. Sic etiam fuit hic Samuel debebat proferre pericula, a quibus Deus liberauerat Israelitas, & quia ad ista pericula missi sunt iudices, si enarraret pericula, & deinde iudices exprimeret, esset bis idem proferre, ideo breuius agens expressit aliqua pericula, quorum iudices liberatores non posuit, & posuit aliquos iudices, quorum bella, & liberationes non prępositerat, quod patet, quia hic dicitur, q̃ Deus liberauit Israelitas de manu Moab, & tamen non ponitur iudex per quem facta est liberatio ista, ille autem fuit Aod, qui occidit Eglon regem Moab, ita Iud. 3. cap. è contrario autem ponuntur hic aliqui iudices, quorum bella, & liberationes non exprimuntur supra, sicut patet de Ierobaal, qui vocatur Gedeon: iste enim pugnauit contra Madianitas, vt Iudi. ca. 7. & 8. de quo hic nihil agit. Sic quoque ponitur Iephte iudex, qui pugnauit contra Ammonitas, vt Iudicum capit. 11. tamen non fuit hic expressum bellum, & hoc modo exprimuntur p duas narrationes imperfectas omnia bella, & liberationes Iudæorum tempore iudicum: non enim pugnauerunt illo tempore Hebræi contra aliquam gentem, nec ab illa liberati sunt, nisi contra regem Mesopotamiæ, & Moabitas, & Philisthinos, & regẽ Asor, & Madianitas, & Ammonitas, omnium autem istarum gentium bella exprimuntur hic, vel nomine bellorum, vel nomine iudicum, ideo non oportuit, vt ex primerentur hic alia bella.

Quot fuerunt iudices Israel, & nomina, & successiones eorum, & quare fuerunt hic pauci expressi a Samuele. Quæst. XIII.

15. Iudices habuerunt Israelitæ.

QVAERETVR vlterius, quare solum dicitur, quòd misit Deus istos iudices, qui hic ponuntur: nam multos alios misit. Hic enim quatuor exprimuntur, & tamẽ fuerunt 13. Primus eorum fuit Hothoniel contra regẽ Sirię post mortem Iosue Iudi. cap. 3. Secundus iudex fuit Aod, qui missus est contra Eglon regem Moab, Iudi. cap. 3. Tertius iudex fuit Samgar, qui missus est contra Philisthinos, & occidit sexcentos eorum vomere: Iudicũ cap. 4. Iudex quartus fuit Barac cum Debbora prophetissa missus cõtra Sisaram principem militiæ Iabin regis Asor: Iudicum cap. 4. Iudex quintus fuit Gedeon, siue Ierobaal missus contra Madianitas: Iudicum ca. 6. & vsq; ad 9. Iudex sextus fuit Abimelech filius Gedeonis, qui quãquam imposuerit sibi diadema regni, & vnctus fuerit in regem, tamen inter iudices computatur sic Iudicum capit. 9. Iudex septimus fuit Thola de cognatione Isachar de quo Iudicum cap. 9. Octauus iudex fuit Iair Galadites, de quo Iudicum ca. 10.

Iudex

Iudex nonus fuit Iephte Galadites pugnans ꝓtra Ammon, vt Iudicum cap. 11. Iudex decimus fuit Abesan: Iudicum cap. 12. Iudex vndecimus fuit Aialon: Iudicum cap. 12. Iudex 12. fuit Abdom eod. capit. Iudex. 13. fuit Samson: Iudicum cap. 13. & vsque ad finem. De his solum habetur in libro Iudicum. Fuerunt tamen præter hos alij duo iudices, s. Heli summus sacerdos, qui successit Samsoni, vt ait Iosephus 5. Antiquitatum. De hoc patet supra cap. 4. s. Senex enim erat vir, & grã deus, & ipse iudicauit Israel 40. annis. Quintusdecimus iudex, & vltimus fuit Samuel, qui iudicauit filios Israel 20. annis, & iudicabat quolibet anno in tribus locis Israelem, vt patet supra c. 7. De his 15. iudicibus solum exprimuntur hic quinque.

Respondebit aliquis, quòd solũ fuerunt isti expressi, quia hic dicitur, quòd Deus misit istos, alij autem non fuerunt missi a Deo, ideo non exprimuntur hic, hoc autem volunt, quia dicunt, quod illi non erãt per inspirationem Dei, sed per electionem solam populi.

Sed hoc non stat, quia de alijs, qui non exprimuntur hic habetur, quòd missi fuerint a Deo, vt patet de primo iudice Hothoniele, de quo dicitur Iudicum c. 3. & clamauerunt ad dominum, qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos Hothoniel, sic etiam patet de secundo iudice, s. Aod, vt eod. cap. s. Qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, & ita fuit de alijs, tamẽ isti non exprimunt hic, ergo non fuit hoc, quia Deus misserit istos, & non alios, omnes enim iudices misit, quamquam de quibusdam dicatur, quòd missi sunt, de alijs autem non dicitur, immo de Samsone, & Samuele, qui ponunt hic, non legitur supra, ꝙ missi fuerunt a Deo in locis, vbi dicitur de principatu eorũ, ita autem de alijs intelligendum est.

Responderi ergo poterat aliter, sicut supra dicebamus quęstione præcedenti, s. quòd Samuel noluit hic exprimere omnes præter quinque propter tria. Primo, quia solum intendebat probari ingratitudinem Hebręorum quantum ad misericordias domini, & ꝙ liberati fuerint a Deo per iudices sine regibus, ad hoc autem non erat opus exprimere omnes iudices, sed satis erat aliquos expressisse, voluit ergo solũ hos quinque exprimere.

Secunda ratio est, quia ille, qui enarrat aliquid quãdocunque non vult omnia percurrere, debet tangere ea, quæ principalia sunt, Samuel autem volebat referre hic aliqua nomina iudicũ ad probationem suã, debuit ergo tangere principales iudices, fuerunt autem isti qui habentur hic, ideo putauit satis esse hos scripsisse.

Tertia ratio est, quia scriptura volebat facere hic vnam perfectam narrationẽ ex duabus imperfectis, s. iungendo nomina iudicum nominibus aliquorum bellorum, si autem expressisset hic nomina omnium iudicum, vel multorum fuisset aliquid superabũdans, quia vt supra declaratum est ex nominibus iudicum hic positorum, & nominibus bellorum concluditur vna perfecta narratio omnium afflictionum, a quibus liberati sunt Israelitæ tempore iudicum. Sed adhuc alter, & conueniẽrius dici potest, s. quòd Samuel expressit solum nomina istorum iudicum, quia ipse volebat significare quomodo tempore iudicum liberati fuerint Israelitę a gentibus sine rege, inducit ergo solum illos iudices, qui liberauerunt Hebræos ab hostibus, & quia multi iudices fuerunt, qui nulla bella egerunt, non fuit necesse hos exprimere, sic patet de Abimelech, qui fuit iudex, & tamen nihil pugnauit contra hostes, sed contra Israelitas, vt legitur Iudicum capit. 9. Thola quoque nihil pugnauit, vt eod. ca. Iair autem nihil pugnauit: Iudicum capi. 10. Abesan autem Aialon, & Abdon nihil pugnauerũt sic Iudicum 12. Heli autem non legitur habuisse pugnas tempore suo, nisi quando arca domini capta est supra capit. 4. & tunc mortuus est ipse corruens de Sella, & quia istud bellũ non fuit liberatiuum Israelitarum de potestate gentium, sed magis tunc cęperunt Philisthini dominari Israelitis, ideo non exprimitur, & sic patet de istis septem iudicibus, qui nominati sunt, quare non fuerũt hic expressi. Relinquũtur autem octo iudices, quorũ quinque nominantur hic, quia tempore horum facta sunt bella, in quibus liberati sunt Israelitæ de potestate gentium: de Iephte patet Iudicum cap. 11. Nam ipse pugnauit contra Ammonitas. Ierobaal autem, id est Gedeon pugnauit contra Madianitas: Iudicum ca. 7. Barac pugnauit contra Sisaram ducem regis Asor, vt Iudicum capi. 4. Samson pugnauit contra Philisthinos: Iudicum capit. 14. & vsque ad 17. Samuel pugnauit contra Philisthinos supra cap. 7. & omnes hi liberauerunt aliqualiter gentem suã ab angustijs: manent alijs tres iudices, & isti non exprimuntur, nam Samgar, qui fuit vnus eorum fecit parua bella, quia solum legitur occidisse sexcentos de Philisthinis vomere: Iudicum ca. 4. ideo non curatur de eo: Vel aliter, & melius, quia ipse pugnauit contra Philisthinos, & hic tãgit in litera de bello cõtra Philisthinos, ideo non fuit necesse eum exprimere. Alij autem duo sunt Aod, & Hothoniel. Aod autem pugnauit contra Moabitas, & hic agitur de bello isto, ideo non fuit ipse expressus. Hothoniel autem magnum bellum fecit contra regem Mesopotamię, & nõ exprimitur hic: vnde de hoc non habetur ratio sicut de alijs, sed dicendum, quòd nõ expressit Samuel illum, quia suffecit expressisse alios.

Et eruit vos de manu inimicorum vestrorum. Hoc refertur ad Deum, & non ad iudices, quia quamquam iudices pugnarent, Deus tamen faciebat victoriam: nã cum essent Iudæi pauciores alijs gentibus, & gentes essent confortatæ, non possent, immo non auderent Israelitæ pugnare contra illas, nisi Deus fortificaret eos, vnde plurima horum bellorum Dei miraculo fiebant, sic patet in bello, quod fecit Gedeon cõtra Madianitas, quia nihil fecerunt pugante Gedeone, & fodijs suis, sed tenentibus buccinas, & lucernas in manibus Madianitę seipsos occiderunt, sic quoque in bello, quod fecit Barac contra Sisaram: nã dicitur, quòd perterruit dominus Sisarã, & omnes currus eius vniuersamque multitudinem in ore gladij ad conspectũ Barac ita Iudicum cap. 4. & sic de alijs factum est.

Per circuitum. Idest liberauit de manu hostium, qui erant in circuitu, omnes enim isti reges, & gentes cõtra quas pugnauerunt iudices erant in circuitu Israelitarum, s. Philisthiim a parte Meridiana: Moabitę, Madianitæ, & Ammonitæ a parte Orientali: Mesopotamia parte Septentrionali, ab occidente autem non habebant Iudæi hostes, quia ibi solum habitabant Tyrii, & Sidonii, qui non leguntur pugnasse contra Iudæos. Reliqua autem pars occidentalis terræ Iudææ non habebant hostes.

Et habitastis confidenter. i. sine timore, scilicet habentes defensores fortissimos, ita vt hostes contriti a facie vestra non auderent redire in terram vestram, & sic habitauistis securi quasi regem non habentes.

Videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum vos. Hic autem ponitur increpatio, reuelatur enim supra Samuel multas misericordias domini, ꝙ quibus Israelitę debebant Deo seruire in ęternum, nunc autem ponitur, quòd abiecerunt eum petentes regem hominem: vel aliter est increpatio, s. quòd in omnibus periculis supra positis, quæ erant magna, liberauit Deus Israelitas sine rege, nunc autem præcipe-

te periculo paruo regem petierũt. Sed dicet aliquis, quòd non petierunt regem propter aduẽtum Naas regis Ammon, nam ille venit postquam Saul electus erat in regem, vt patet præcedenti c. dicendum, quòd bis venit Naas contra Israelitas. De primo aduentu non exprimitur quid egerit: constat tamen, ꝙ venerit & aliqualiter afflixerit Israelitas, vnde ipsi venerunt ad Samuelem petentes regem, qui pugnaret pro eis s. ca. 8. scilicet, rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra nobis.

Dixistis mihi, nequaquam, sed rex imperabit nobis. Idest, non erit, sicut tu vis, sed oportet, quòd des nobis regẽ in quo præsupponitur, quòd quãdo Hebrei petierũt regem, Samuel respondit eis, ꝙ non erat bonum, & ꝙ peccabant contra dominum, quia ipse poterat eos eruere de periculis sine rege, sicut prius fecerat, ipsi autem non assentientes huic, dixerũt: nequaquam, idest, non erit sic, sed regem constitue nobis, hoc patet s. c. 10. s. Hęc dicit dominus Deus Israel, ego eduxi Israel de Aegypto, & erui vos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium regum, qui affligebãt vos, vos autem hodie proiecistis Deum vestrũ, qui solus saluauit vos de vniuersis malis, & dixistis: nequaquam, sed regem constitue nobis.

Cum dominus Deus vester regnaret in vobis. idest male egistis, quia cum haberetis Deum in regem, voluistis hominem habere in dominũ, vnde increpat Iosephus istos 6. Antiquitatum dicens, & dum quidem regem probauerunt nescientes quoniam vtillimũ est ab omnium rerum excelso iuuari, cum Deus vtique sit omnium solus excelsus, elegerũt autem se hominem habere regem, qui eis velut iumentis subditis consilio, & desiderio suo alijsque voluptatibus sit vsurus, & potestatem suam sine aliqua parcitate sit collaturus, quique non ita, sicut Deus proprium opus atque facturã tueri genus hominum festinabit, quod Deum solum semper constat efficere.

Quomodo Deus ante electionem regis regnabat super Israelitas & quomodo post electionem abiecerunt eum. Et quomodo Deus se habebat ad regimen politiæ Iudaicæ.

Quæst. XIIII.

QVAERET aliquis, quomodo Deus regnabat super Israelitas ante regem electum, & quomodo assumpto rege abiecerunt Deũ, ne regnaret. Nã videtur, ꝙ si aliquod regnũ vel dominium habebat Deus in Israelitis ante electionem Saulis. quòd illud idem postea habuit: nam si intelligamus de dominio Dei, quod naturaliter habet super omnem gentem, quia omnipotens, & vniuersa his gubernator est, nihil ademptum fuit Deo in Israelitis instituto Saule in regem, quia ille principatus cũ fit Deo naturalis a nemine ei auferri, aut diminui valet. si autem intelligatur de alio principatu speciali, ꝙ aliqualiter dependet a voluntate humana, vt ꝙ homines aliqui vellent Deum accipere sibi specialiter in Deum, & offerre ei speciales cęremonias cultus, etiã hoc non fuit ablatum, vel diminutum tempore Saulis: nam Israelitę acceperant Deum in Deum suum, & Deus acceperat eos in populum peculiarem, sicut legitur Exodi cap. 19. & hoc fuit quantum ad legem eius, quam obseruabant, hanc tamen legem obseruauerunt Israelitę assumpto Saule in regem. ergo non erat aliquid ablatum de diuino principatu per sumptionem regis.

Respondẽdum est, ꝙ Deus potest vocari rex dupliciter. Vno modo generaliter quantum ad oĩa regna terręq; & hoc inquantum Deus est dñs omnium, ẽt inquantum habet prouidentiã oĩum, q̃ fiunt disponens singula. Hęc enim duo pertinent ad regẽ, s. dominari, & prouidere, Deus aũt in oĩbus habet prouidentiam, quia nihil omnino fit, sine eius dispositione, etiam si minimum sit, sic patet Matth. c. 10. s. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro, vestri autem capilli numerati sunt. Vocatur ergo rex quantum ad omnem gẽtem, quia omnium curam habet: nam solem suum facit oriri super bonos, & malos, & pluit sup iustos, & peccatores Matth. 5. c. & quantum ad hoc vocatur princeps omnium regum terræ sic Apoc. c. 1. & rex regũ, & dominus dominantium. Alio modo Deus potest vocari rex specialiter alicuius gentis, s. si habet curam specialem de negocijs illius gentis, & afficitur ad illa velut si essent sua, hoc modo Angeli dicũtur esse principes terrarum: Deus enim constituit illos singulos super singulos populos, & super singula regna, & isti, ita afficiuntur ad negocia illorum regnorum, vel populorum, & vellent, quòd prosperarentur, sicut si essent homines geniti in populo illo intantũ, ꝙ isti Angeli principes populorum interdum pugnant inter se pro salute, & honore illorum populorum, sicut pugnant reges terrę pro populis, sic patet de Gabriele, qui erat vnus de principibus gentis Iudęorum, & Michael erat maximus princeps ipsorum, pugnauit autẽ Gabriel contra Angelum, qui erat princeps Persarũ viginti, & vno diebus quousque venit in auxiliũ eius, & pręualuit Gabriel princeps Hebræorum. Erat autẽ pugna, quia Gabriel volebat, ꝙ egrederentur Israelitę de Babylone ad terram suam, princeps autem Persarum volebat, ꝙ manerent ibi. De hoc Daniel. c. 10. cũ dicit Gabriel ad Danielem, ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti, & vno dieb⁹, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remansi iuxta regem Persarum. Sic autem de Deo erat respectu Hebręorum: nam ipse videbatur, ita affici ad politiam Hebræorum tanquam ipse esset vnus de illo populo, ita vt diceret, ꝙ hostes Iudæorum erant hostes sui, & amici eorum erant amici eius Exo. ca. 23. s. ꝙ si audieris vocẽ eius, & feceris omnia, quæ loquor inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. habebat quoque Deus specialem curam de negocijs huius populi, non sicut de negocijs aliarum gentium, de quibus habet prouidentiam in generali, sed sicut est in omnibus politijs gentium, ꝙ illa negocia, quæ magna sunt non fiant sine præcogitatione, & deliberatione ipsius principis, ita quoq; Deus in politia Iudæorum circa magna negocia habebat curam volens, ꝙ per ipsum determinarentur, nihilque facerent Iudæi sine eius iudicio, vnde bella, & alia magna negocia ipse volebat diffinire, & ꝙ non fierent sine ipso, vnde in principio populi huius, s. qñ exiuit de Aegypto Deus dedit Moysi principi Iudęorum, ꝙ posset requirere diuinam sententiam, qñ vellet, ideo qñcunque Moyses dubitabat super aliquo facto populi consulebat dñm intrãs in sancta Sanctorum, & ibi respondebatur ei, vt constat Nume. c. 7. Nec solum in magnis, sed interdũ in paruis, s. in causis iudicialibus requirebat Moyses diuinam sententiam si nesciret qualiter determinandũ foret, sicut fuit in qõne filiarum Salphaad: Num. 27. c. Post Moysem autem successit Iosue in principatu, cui ẽt Deus dedit modum, quo consulere posset eum in omnibus negocijs dãs ei summum sacerdotem Eleazarum, qui consuleret dominum pro eo in quocunq; negocio: Num. c. 27. postea autem toto tpe, quo duravit status Iudæorum habuerunt Hebræi qũo consulerent dñm, quia interdum per summos sacerdotes, interdum autem per prophetas inquirebãt, & Deus volebat, ꝙ inquirerent, respondebatq; gratis, quod specialiter

Angeli dicũtur esse principes terrarum, & qño. Gabriel erat vn⁹ de principib⁹ gentis Iudæorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cialiter tetigit Moyses tanquam pertinens ad honorem politiæ Iudeorum, ita Deut. c. 4. ſ. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris. Sicut autem Deus habebat ſpecialem curam huius politiæ quantum ad negocia temporalia eius, ita volebat, q̃ Hebræi haberent eum non ſolum in Deum, & dominum generalem, & in Deum ſpecialiter quantum ad cultum, ſed etiam haberent tanquã dominum tpalem, ſ. vt putarent eum eſſe regem ſuũ dñantem ſpecialiter in illo populo, & quia Hebræi petiuerunt ſibi regem hominem abiecerunt Deum, ne regnaret ſuper eos: nam in eodem regno duo reges ſpeciales eſſe non poſſunt: aſſumpto ergo aliquo rege inter Iudæos iam non habebant Deum in regem quantum ad ſpecialem principatum, & quantum impendebatur de honore Sauli regi, tantum adimebatur Deo: nam Deus volebat habere quamcunq; excellentiam domini in populo illo, tpibus autem præteritis iudicum nihil adimebatur Deo de honore, qa illi ſolum erant miniſtri eius, nemo tñ vocabatur dominus, ſed erant velut perſonæ priuatæ: rex autem, qui inſtitueretur habebat dominium, ideo adimebatur in hoc Deo ſpeciale dñium relicto ei dominio generali, quia dixerũt rex noſter pugnabit bella noſtra pro nobis quaſi iam non faceremt mẽtionem de Deo, q̃ pugnaret pro eis, & in hoc abiecerunt Deum ne regnaret ſuper eos ſpecialiter, cum ante hoc habuiſſet regnum, & hoc grauiter tulit tanquam iniurioſum. q̃ autem dicebatur, q̃ nihil ablatum eſt Deo de dominio ſuo naturali, nec de cultu, verum eſt, fuit tñ ablatum de dominio ſpeciali, quod gerebat in illo populo. *Nunc ergo præſto eſt rex veſter*. Ideſt iam habetis regem, ſicut petiiſtis, & coram vobis eſt, facite ergo, vt bene vos habeatis cum eo: ponitur enim hic doctrina, qualiter ſe habere deberẽt poſt electionem regis, ſ. q̃ quamquam peccauiſſent, tñ adhuc poſſent ſe bene habere. ponit autẽ hoc Samuel, quia propter verba increpatoria ſuperiora, & pp ſignum, quod infra ſequitur putauit forte, q̃ Iſraelitæ cognoſcẽtes ſe peccaſſe vellent dimittere regem, ne manerent ſemper in peccato, ideo dicit, q̃ q̃q̃ peccauerint petendo regem, tamen iam poſtquam acceperunt non congruit eum dimitti, quia habendo eum poſſunt ſequi dominum, & proſperabuntur. *Quem elegiſtis, & petiſtis*. Iſtud relatiuum non refertur ad ſuum antecedẽs ſub conditione antecedentis: nam dr: Ecce rex veſter, prę ſto eſt, & ibi ſignificatur determinate Saul, quem coram ſe habebant. Cum autem dr quem petiſtis, & elegiſtis non refertur ad iſtum regem in ſpeciali, ſed ad regem in generali, nam ipſi non petiuerũt Saulem in regem, ſed petiuerunt aliquẽ regem, immo qñ Deus dedit eis Saulem plurimi eorum non reſpexerunt eũ ęquo animo quibuſdam dicẽtibus: Num ſaluare nos poterit iſte? vt ſupra c. 10, alijs autem: Non regnabit Saul ſuper nos, ita pręced. c. Sciendum etiam, q̃ cum dr hic, quem elegiſtis non eſt ſenſus, q̃ illi elegerunt, quia rex datus eſt eis per ſortes miſſas corã domino, & per illas dominus monſtrabat quem elegiſſet, ipſi autem nihil elegerunt, ſed electum a Deo receperũt. Dñr tñ elegiſſe, quia ad eligendum conuenerunt per tribus ſuas, & familias diſtincti ſupra c. 10. *Ecce dominus dedit vobis regem*. Scilicet nõ gratis, ſed ad petitionem veſtram importunam, vnde ex hoc non debet cõcludi, q̃ non peccauerint, cum dominus eis dediſſet regem, quia non dedit tanquam vellet, & gratum haberet, ſed quia importuni erant Iudæi dicentes: Nequaquam, ſed regem conſtitue nobis, vt patet ſ. c. 8. & 10. Deus autem interdum multa concedit iratus, quę nõ concedit placatus, quod apparet, quia ſ. c. 8. cum Iſraelitæ petierunt regem, Deus voluit eos arcere ab hac inſania, ideo dixit Samueli, conteſtare eis ius regis, ſ. vt timore horum iurium ceſſarent a petendo regem, ſed nec ſic ceſſauerunt dicentes nequaquam, ſed regẽ conſtitue nobis. *Si timueritis dominum*. Scilicet quamquam peccaſtis a principio petendo regem, tñ nunc non peccatis retinendo illum, ideo ſi Deum timetis cuſtodientes mandata eius proſperabimini. Et accipitur hic timor pro timore filiali, ſ. vt ceſſarent ab operationibus malis, quæ Deum offendere poterant non timore pœnæ, ſed timore offenſionis diuinæ, & iſte eſt timor ſanctus, nec tñ ſolum intelligitur iſte timor, ſed etiam timor ſeruilis, ſ. q̃ timerent Deum facientes q̃ iuſſerat timore pœnæ, quam Deus inffligere poterat. Erat namq; vetus teſtamentum lex timoris, qñ in timore magno data eſt, ſ. quia Deus voluit, vt Iſraelitæ conſpicerent Deum, tanquam terribilem in datione legis, & timore eius non auderent legem infringere, patet Exo. c. 20. cum dixit populus, loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur, & ait Moyſes ad populum, nolite timere, vt enim probaret vos venit Deus, & vt terror illius eſſet in vobis, & nõ peccaretis. Voluit ergo Deus timorem pœnæ eſſe in Iudæis ad conſeruandum legem, q̃ ſatis declarat Apoſtolus ad Hebr. c. 12. ponens differẽtiam noui, & veteris teſtamenti, ergo de timore pœnali magis hoc intelligitur. *Et ſeruieritis ei*. Scilicet faciendo omnia, quæ iubet. *Et audieritis vocem eius*. Scilicet obediendo in omnibus, ſi aliqua nouiter iuſſerit.

Et non exaſperaueritis os domini. Exaſperare os domini alias alicuius dr, quando quis alterũ aſperum ſibi facit, ideſt iracundum propter verba, ſ. q̃ quamquam ille ſępe iubeat iſte nihil agit, ita ergo in Deo ſi aliquid mandaret Hebræis, & illi nihil facerent exaſperarent os domini.

Eritis vos, & rex, qui vobis imperat ſequentes dominum. Dupliciter hoc intelligit. Primo modo, quia Samuel admonet Hebræos ne abijciant regem quamquam petendo illum peccauerũt, & hoc, quia peccatũ iſtud erat emendabile ſine regis abiectione, putarent enim Iſraelitę, quòd cum peccauiſſent eligendo regẽ quandiu illum haberent ſemper eſſent in peccato, & non poſſent ſequi dominum, dicit autem Samuel, quòd quamquam peccauerunt ſemel petendo, tamen iam non peccant retinendo, ideo poſſunt ſequi dominũ, & eſſent grati illi habendo regem, & hoc ſignificant oĩa prædicta, ſcilicet, quòd ſi illa fecerint tam ipſi quã rex eorum, erunt cultores Dei, & ſequentes ipſum.

Sin autem non audieritis vocem domini. Scilicet non obediendo mandato eius tam ad legem, quę ſcripta iam eſt, quam ad ea, quæ per prophetas dicuntur ex parte Dei: nam in omnibus his tenemur Deo obedire.

Sed exaſperaueritis ſermonem eius. Scilicet feceritis vobis Deum aſperum propter ſermonem ſuum, quod eſt non obediendo ei eum ad iram prouocare.

Erit manus domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros. Ideſt Deus immittet vobis pœnam, quaſi dicat, licet habeatis regem non effugietis pœnam Dei, ſi non colitis eum. Et dicitur ſuper vos, & patres veſtros, quod intelligit Nicolaus, ideſt ſicut fuit manus Dei contra patres veſtros, quando præcedentibus temporibus peccauerunt, ita erit contra vos. Sed iſta litera non multum tolerat iſtum ſenſum: debet enim referri ad ſimultatem, ſcilicet, quòd ſimul infligeretur pœna Iſraelitis, & patribus ſuis, vnde poteſt intelligi de iuuenibus, & ſenibus, ſcilicet tam vos, qui iuuenes eſtis, & veniſtis ad bellum, quam patres veſtri, ſcilicet ſenores, qui non ſunt hic ſimul, a Deo puniemini, vel intelliguntur hic per patres principes, vel prælati, qui ſunt patres populi, quod maxime conuenit principa-

tui regali, quando rectus eſt: nam Ariſto. 8. Ethi. Vocauit principatum regalem principatum paternum allegãs auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & paſtorem populorum appellauit, & ille erat rex, & ſic eſt ſenſus, quòd tam Iſraelitę quã patres ſui perirent, ſ. reges eorum: noluit tamen expri mere hic Samuel nomen regis, ne ſaltem in verbo eũ offendere videretur, cum nondum peccauiſſet.

Sed nunc ſtate. Hic ponitur Samuelis increpatio cõtra populum per diuinum miraculum: nam ſi ſolum increpaſſet verbis, Iſraelitæ adhuc non crederent ſe peccaſſe, vt ergo manifeſtum eſſet eis induxit diuinũ miraculum de tonitruis, & pluuia, in quibus erat manifeſta probatio.

An pluuiæ, & tonitrua, quæ venerunt Samuele vocante fuerint miraculoſa, & de tribus generibus miraculorum.

Quæſt. XV.

QVAERET aliquis circa hoc, an pluuiæ iſtæ, & tonitrua, quæ facta ſunt Samuele inuocante dominum fuerint miraculoſa.

Pro quo conſiderandum eſt, quòd illud dicitur miraculoſe fieri, quod natura nequaquam facere poteſt, vel tunc, aut qualiter fit facere nequit. Primo modo dicuntur proprie miracula, ſcilicet illa, ad quæ naturæ operatio, nequaquam pertingit, ſicut mortuum ſuſcitare, ęcęum ſanare, & ęlum quiescere, ideo quando iſta fiunt, manifeſtum eſt miracula eſſe.

Secundo modo dicitur aliquid miraculum quando natura aliquid facere poteſt, & tamen non poteſt tunc, aut taliter facere, qualiter fieri videmus, ſicut aliquem hominem nihil ſcientem poſſe fieri valde ſciẽtem naturaliter, & ex opere humano conſtat, quòd tamen qui nihil ſciebat ſubito efficiatur valde ſapiẽs ſola Dei operatione fit. ſic quoque pluuiæ, & coruſcationes, atque omnes Metheo. impreſſiones naturaliter fiunt, quòd tamen in tempore, in quo nulla Metheo. eleuata eſt ad regionem aeream, vt tranſmutetur, & fiant imbres, vel aliæ impreſſiones, ſola Dei operatione fit, & miraculum eſt. Tertio modo vocat aliquid miraculum quãdocunque Deus per ſe ſine cauſis naturalibus operantibus illud efficit, quamquam fieri poſſit naturaliter, & ſic quodcunque Deus faciat per ſeipſum, etiam ſi naturaliter fieri poſſit in illo tempore, in quo Deus facit, & taliter qualiter ipſe facere vidętur miraculum eſt, in his tribus modis licet miraculum ſit, tamẽ nõ eſt apparens miraculum niſi in duobus eo, quòd naturaliter fieri poteſt id, quod fit miraculoſe. Tertio modo, vt aliquid poteſt frigefieri, vel deſiccari naturaliter, vel operatione diuina, ſi autem aliquid infrigidatum, vel deſiccatum fuerit, quamquã vtroque modo fieri poſſet, tamen nos credemus naturaliter factum fuiſſe, quia non habemus per quid cõſtet, an Deus per ſe egerit, ita autem in propoſito Samuel inuocauit hic pluuias, & tonitrua quę poterant fieri naturaliter, vel opere diuino, ideo dubiũ eſt, quo iſtorum modorum facta fuerint.

Dicendum eſt, quòd neceſſe eſt fuiſſe hic aliquod genus miraculi ſaltem tertium, ſ. quòd Deus fecerit illa licet naturaliter fieri poſſent: nã Samuel prędixit, q̃ inuocaret Deum, & venirent pluuiæ, & tonitrua, & immediate, vt inuocauit venerunt, ideo Deus faciebat. iſte tamen tertius modus miraculi propter magnam cognationem, quam habet cũ operatione naturæ valde dubie miraculum eſt, ideo quęſtio eſt, an fuerit hic miraculum aliquo de primis duobus modis. Videtur primo, quòd non, quia tonitrua, & pluuię naturaliter gignuntur, miraculum autem nunquam eſt in his quæ natura facit. Item non ſolum vniuerſaliter, ſed etiam ratione temporis non erat miraculũ, quia iſtud tempus, in quo facta ſunt hęc, erat tempus meſſis, vt patet immediate, ſ. nunquid non meſſis tritici eſt hodie? In hoc tamen tempore ſolent interdũ pluuiæ accidere, & tonitrua. fueritmira culum pri mo, vel ſecũdo mõ.

Item non ſolum ratione temporis, ſed etiam ratione terrę nõ videtur eſſe miraculum, quòd acciderint pluuiæ, & tonitrua, quia in terra Chanaan tempore meſſis replentur nimis flumina, iſta autem repletio eſt ex aquis pluuialibus, ergo tunc ſunt magnæ pluuiæ in terra illa, apparet hoc Ioſue. c. 3. ſ. Iordanis autẽ ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat, & hoc dicitur de tempore tranſitus filiorum Iſrael. nec etiam aliquis adſcribat hoc alicui ſpeciali accidenti, ſ. quòd tũc accideret ex ſpeciali operatione ęli, alijs tamen temporibus nunquam contingit tempore meſſis repleri Iordanem, nam non ſolum tunc, ſed etiam quolibet anno tempore meſſis impletur: Eccleſiaſt. 24. c. ſ. Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum, qui multiplicat, quaſi Iordanis in tempore meſſis. ergo ſolitum eſt Iordani tempore meſſis inundare.

In cõtrarium videtur, quòd fuerit miraculum, quia Samuel ponit hic illud tãquam miraculum, & ad probationem eius, quòd intendit, ſi tamen non eſſet miraculum, vane loqueretur Samuel. Item nõ ſolum loqueretur vane, ſed etiam falſę, quia dixit ſtate nunc, & videte rem iſtam grandem, quam facturus eſt dominus in conſpectu veſtro. ſi tamen non eſſet miraculũ non eſſet res grandis, ideo miraculum erat. Itẽ ſi miſſio pluuiarum, & tonitruorum non eſſet miraculoſa non timuiſſent Iſraelitæ, nec credidiſſent ſe morituros, niſi forte quis inſanus eſſet, qui de naturalibus ſtuperet, totus tamen populus timuit nimis, & rogauit Samuelem, vt oraret pro eis ad dominũ, vt patet hic, ergo fuit miraculum. Item quando Samuel orauit Deum, vt daret tonitrua, & pluuias, aut erat ęlũ obductum caligine, ita vt omnes conſpicerent, q̃ confeſtim pluuia caſura eſſet, aut erat valde ſerenum, ita vt nulla diſpoſitio appareret ad pluendum. ſi primo modo Samuel non diceret iſta, quia tunc ridicula eſſet q̃ Philoſophia ſua, quilibet enim hoc cognoſceret, quia oculo conſpiciebant. Si autem ſecundo modo miraculum fuit, ſ. q̃ ęlum totum ſerenum eſſet nulla apparente diſpoſitione ad immediate pluendum, & q̃ Samuele inuocante Deum mox veniret pluuiarum multitudo. Rñdendum eſt, q̃ miraculũ fuit, quia alioquin non induceretur hic in ſignum, non eſt tamen id miraculum primo modo, quia illud eſt de rebus, q̃ nullo modo naturaliter fieri pñt, ſicut mortuum ſuſcitare: pluuias autẽ, & tonitrua accidere naturale eſt, ſaltem in aliquibus terris. Dicendum tamen, q̃ fuit miraculum ſecũdo modo, ſ. quando aliquid fit, quod naturaliter effici poteſt, natura tamen non poteſt, ita breuiter, vel tunc illud facere, ſicut dicebatur de non ſapiente, q̃ naturaliter põt effici ſapiens, non tñ poteſt ſubito effici ſapiens naturaliter, ſed miraculoſe: in terra autem Chanaan non erat miraculum pluere, quia multoties pluebat, vt patet Deuter. c. 11. ſ. Terra ad q̃ ingredieris, non eſt, ſicut terra Aegypti, ſed montuoſa eſt, & campeſtris de ęlo expectans pluuias, & immediate dicitur dabit pluuiam terrę veſtrę temporaneam, & ſerotinam, erat tamen miraculum, q̃ tunc plueret, ſcilicet ĩ tẽpore meſſis, ideo Samuel allegauit naturam temporis, quaſi contrariam pluuiæ in terra illa, dicens nunquid non meſſis tritici eſt hodie, & inuocabo dominum, & dabit pluuias? quaſi dicat miraculum eſt, quòd in tali tempore pluuię ſint, tamẽ eueniant. Fit autem hoc in terra illa, quia eſt ſatis calida, eo quòd partim eſt ĩ tertio climate, ideo tẽpore meſſis

Universidad de Deusto
Biblio

sis cum Sol multum accedat versus eos, taliter terra F disponitur, vt tunc non possint gigni pluuiæ, aut tonitrua. Sic ẽt quædã terræ sunt, in quibus nulla de impressionibus Metheo. fit eo, quòd deficiunt ibi materialia, s. vapor, & exhalatio, quæ eleuãtur calore Solis a terra: quædam autem terrę sunt vbi propter ęternũ, & immensum frigus nullę pluuię grandines, coruscationes, fulmina, aut alię impressiones fiũt, eo quòd ibi radii solis nihil possunt eleuare ĩ sublime, sicut est sub vtroque polorum, vel in habitationibus, quę sunt iuxta polos: aliæ autem terrę sunt, in quibus propter ęternum calorem, nihil eleuatur de vapore, aut exhalatione in sublime, sed totum quicquid calore solis de terra eruitur, eius nimio ardore in superficie terrę exuritur, ita vt nihil ascendat in sublime ad generationẽ G impressionum Metheo, terra autem Chanaan non habet aliquam harum duarum extremitatum, s. maximi frigoris, aut caloris, est tamen taliter disposita, ꝙ in quodam tempore propter calorem nõ possent ibi fieri pluuiæ, & similes impressiones, sic autem est tempore messis tritici, quia tũc accedit eis versus cancrũ, & fit magnus ęstus in terra illa. Ad rationes in contrarium respondetur.

Ad primam cum dicebatur, quòd tonitrua, & pluuia naturaliter fiunt, ergo non est miraculum, dicendum, quòd naturaliter fiunt, quędam tamẽ terrę sunt, in quibus nunquam naturaliter fieri possunt, vt declaratum est. H aliæ autem terræ sunt, in quibus quodam tempore naturaliter fieri possunt, in alijs autem temporibus non fit sine miraculo, sic autem est de terra Chanaan, in qua interdum pluit naturaliter, tempore tamen messis triticeæ non pluit, nisi miraculose.

Ad secundam rationem, cum dicitur, ꝙ non erat miraculum ratione temporis.

Miraculũ est, ꝙ pluat tpe messis in terram Chanaan, & quare.

Respondendum, quòd quædam terræ sunt, in quibus non est miraculum hoc fieri, sicut in illis, quæ declinant a quarto climate versus polum arcticum, in illis tamen, quæ sunt a tertio climate versus ęquinoctialem, & ex alia parte equinoctialis distinguendo similiter tria climata versus polum antarcticum miraculum est, quia rarissime, vel nunquam fit, & in hac regione est terra Chanaan, ideo miraculum erat, ꝙ tempore messis triticeę ibi plueret.

Ad tertiam rationem, s. ꝙ non erat miraculum in terra illa, ideo communiter accidebat, ꝙ in tempore messis inundarent flumina in terra Chanaan, hoc autem fiebat ex pluuiis.

Messis ordeacea quo mẽse incipit in terra Chanaan.

Dicendum, quòd istud esse poterat tempore messis ordeaceę non tamẽ tempore messis triticeę, cuius ratio est, quia messis ordeacea incipit in terra Chanaã immediate mense Martii, vel quasi, quod patet Leuitici cap. 23. vbi iubetur, quòd offerrent Israelitę manipulum spicarum secundo die Azymorum, & ante hoc non metebant ordeum, immo nec colligebant grana ad comedendum, ex ea autem die licebat eis iã metere, vt patet eod. cap. s. panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete vsque in diem, quo offeretis ex ea Deo vestro, erat autem iste dies 16. Martii, K vt patet eod. ca. messis autem triticea incipiebat in fine Aprilis, vel in principio Maii in terra Chanaan, & quia tũc magis appropinquabat Sol ad zenith Iudęorum, non erat terra disposita ad pluuiam, sicut tempore messis ordeaceę propter maiorem calorem, ideo licet inundarent flumina ex pluuiis tempore messis ordeaceę, non tamen inundarent tempore messis triticeę, nunc autem erat messis triticea, cum dicitur, nũquid non messis triticea est hodie, quòd autem inundatio Iordanis fieret tempore messis ordeaceæ, appareret, quia quando Israelitæ introierunt in terram Chanaan, & Iordanẽ trãsituri essent, Iordanis impleuerat ripas aluei sui tempore messis: Iosue cap. 3. Constat tamen, ꝙ tunc erat messis ordeacea, s. principium eius, quia die 10. mensis primi, s. mensis Martii transierunt Hebręi Iordanem: Iosue capi. 4. & immediate die 15. eiusdem mensis fecerunt Phase: Iosue c. 15. tunc autẽ est messis ordeacea, quia ante hoc non mittitur falx in aliquam messem: Leui. c. 23. ergo erat messis ordeacea, quando Iordanis inundauerat, & illo tẽpore regulariter inundat quolibet anno, nũc autẽ erat messis triticea, ergo non inundabat, & consequenter nõ erant pluuiæ illo tempore.

Aliter responderi potest, & melius, quòd istud, ꝙ dicitur de inundatione fluuiorum, non erat in omnibus fluuijs terrę Chanaan, sed solum in Iordane, vel in paucis aliis, & non erat causa inundationis multitudo pluuiarum, sed liquefactio niuium: nascitur enim Iordanis ad radices montis Libani apud ciuitatẽ, quæ vocatur Cęsarea Philippi, mons autem Libanus est altissimus, ideo ibi sunt perpetuæ niues, quamquam terra Chanaan in alijs locis planis est nimis calida, diluuntur autem istę niues tempore messis, & tunc lordanis, qui est ad radices Libani repletẽ aquis, & durat illa inundatio, dum manet liquefactio niuium, quòd autem niues sint super montem Libanum quamquã sit in tertio climate, vel in principio quarti, vbi est terra satis calida, apparet Ierem. c. 18. s. Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquæ erumpentes frigidę, & flũentes: quasi dicat, non: quia ibi perpetuę niues sunt, & aquę defluentes ex niuibus liquefactis, vel ex pluralitate fontium montis Libani, patet ergo, quòd in terra Chanaan non pluit tempore messis triticeę, ergo hic fuit miraculum.

Sed nunc state, & videte rem istam grandem. Scilicet miraculosam, quia non poterat hoc fieri, sine miraculo, vt declaratum est. *Quam facturus est dominus.* Scilicet non poterit fieri opere naturali in isto tempore, sed Deus faciet, & hoc requiritur ad miraculum.

In conspectu vestro. Idest immediate vobis presentibus, s. non differetur istud vsque ad aliquot dies, quia interim posset fieri naturalis immutatio, & pluere naturaliter. Cum autem Samuel inuocauit dominum, I & immediate venit pluuia, sine dubio apparet, quòd Deus fecerit.

Nunquid non messis tritici est hodie? Quasi dicat, licet hodie sit tempus messis tritici, in quo nunquam sunt pluuiæ in terra ista, tamen inuocabo dominum, & dabit pluuias. Non poterat autem tempore illo pluere in terra Chanaan, quia pluuia fit ex humida exhalatione faciliter conuertibili, tempus autem messis triticeę est valde calidum in terra Chanaan, iõ non potest esse tunc aliqua exhalatio humida, quæ in pluuiam conuertatur, tempore autem hiemis possunt ibi pluuiæ gigni.

Inuocabo dominum. Quasi dicat, nihil aliud faciam, nisi inuocare Deum, non obseruando aliquam ceremoniam astronomicam, vel coniunctionem, aut aspectũ planetarum, aut mansionem eorum in certis signis, quę naturaliter ad pluuiam faciunt, ex quo apparet, ꝙ ipse Dens faciet pluuiam.

Et dabit voces, & pluuias. Voces vocantur hic tonitrua, quia sunt ad modum vocum, vel cum magno sono, sic potest accipi Exo. c. 20. s. Cunctus autem populus videbat voces, & sonitum buccinæ, & lampades, montemq; fumantem, fuerũt aũt hic pluuię ad admirationem, & probationem rei, tonitrua autem erãt ad terrorem Iudæorum, fuerunt enim magna nimis, iõ Hebræi conterriti orauerunt Samuelem, vt pararet infra. deret pro eis putantes se morituros, vt patet infra.

Et scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu domini petentes super vos regem. Quasi dicat, per

per istas pluuias, & tonitrua cognoscetis manifeste, ꝙ peccaueritis petendo regem: erat enim ista sufficiens probatio, quia quandocunque Propheta aliqd dixit, & postea prenunciat aliquod signum vẽturum ante rem dictam, si illud venerit vere Propheta locutus est, sed Samuel prędixerat, ꝙ Israelitæ peccauerãt petendo regem, & ad probationem huius dixit, ꝙ sequerentur tonitrua, & postea secuta sunt, ideo probatio sufficiens est. ꝙ peccauerant. *Et clamauit Samuel ad dominum.* Scilicet immediate postquam ista dixit, incępit clamare, & hoc, vt non putarent Israelitæ, ꝙ expectabat aliquam ceremoniã astronomicam, si aliquantulum moraretur. *Et dedit dominus voces, & pluuias in die illa.* Scilicet immediate misit procellam aquarũ multarum, & magnitudinem tonitruorum: credendum est enim, ꝙ ista fuerunt valde magna, quia ea, quæ Deus per se facit ad hoc, ꝙ videantur habere differentiam a rebus naturalibus semper sunt valde excellentia, hoc autẽ est, quia pluuiæ essent magnę subitaneę, & impetuosæ, & tonitrua essent dura nimis: aliqñ tamen Deus mittit aquas miraculose, & illę veniunt nõ subito, sed successiue, sic patet infra 3. lib. cap. 19. Cum dixit Elias ad Achab regem: ascende, & comede, & bibe, quia sonus multæ pluuię est, & tamen tunc posuit se Elias super genua sua orans dominum pro pluuia, cumque mitteret puerum ad videndum, an appareret pluuia vidit nihil, & postea orauit cõtinuo quousque misit puerum septies, & in septima vidit nubeculam paruam quasi vestigium hominis, & dixit ad Achab iunge currum tuum, & descende, ne occupet te pluuia, cumque se vertereut huc, atque illuc, cęli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis. ibi tamen non inducebatur pluuia principaliter in miraculum, sed magis inducebatur in subsidium terræ: nam tribus annis, & dimidio non pluerat, vt patet Iaco. c. 5. *Et timuit omnis populus nimis Deum, & Samuelem.* Scilicet quando populus vidit tonitrua matter. V no modo, ꝙ timuit Deũ, s. timore seruili, quia ante hoc negligebant Deum tanquam non potentẽ, vel non curantem infligere pęnas peccantibus, nunc autem cum viderunt, ꝙ faciebat miracula timuerunt nimis sciẽtes, ꝙ iam posset, vel curaret punire iniquos. Aliter potest intelligi, ꝙ timuerunt Deum, idest timuerunt, ꝙ occideret eos tunc, quia tonitrua erãt magna, & tanto fragore concussi putauerunt, ꝙ subuerteretur terra, & ꝙ perirent: sic enim in datione legis, cum loqueretur Deus, & sonarent voces durissimæ timuit populus, ꝙ moreretur, quamquam non esset sibi conscius sceleris, sed quia erant illæ voces terribiles, ita Deute. ca. 5. s. Cur ergo morimur, & deuorabit nos hic ignis maximus: si enim vltra audierimus vocem Dei nostri, moriemur. Aliter potest intelligi, ꝙ Israelitę antę hoc non putabant se peccasse, quamquã Samuel eis diceret, ideo non se existimabant dignos pęna, nũc autem cum per miraculum cognouissent, E ꝙ peccauerant sciebant se dignos morte, & putabant ꝙ Deus vellet eos occidere in posterum, ideo rogauerunt Samuelem, vt oraret pro eis, ꝙ nõ morerentur, non quidem tunc, sed postea, quia tonitrua, & pluuia sciebant venisse ad ostensionem miraculi, & non ad mortem eorum, sed timebant, ꝙ Deus postea vellet eos occidere. dicitur etiam, ꝙ timuerunt Samuelem, & hoc, quia petente Samuele venerunt ista miracula, ideo sciebant eum valde acceptum apud Deum, & quia ipsi valde offenderant Samuelem petentes regẽ cum abstulissent ab eo, & a domo eius principatũ, putabant ꝙ uellet, ꝙ Deus destrueret illos, ideo timuerunt, ꝙ occasione data cum apud Deum esset potẽs vellet eis nocere. Vel dicitur, quòd timuerũt Samue-

A lem, ꝙ habuerunt eum in reuerentia, quia ante hoc non nimis curabant de eo, nunc autem, quia viderũt, ꝙ apud Deum tam acceptus esset magis honorauerunt eum, etiam timuerunt scientes, ꝙ posset ipse infligere bonum, vel malum, quando vellet, quia apud Deum gratus erat. *Dixitque vniuersus populus ad Samuelem.* Scilicet omnes, qui erant in Galgala, & venerant de bello: nam non erat ibi totus Israel, & isti omnes timuerunt nimis, quia viderunt mirabilia Dei, ideo omnes rogauerunt, vt pro eis oraret dominum. *Ora pro seruis tuis.* Omnes rogauerunt Samuelem, ꝙ oraret ꝓ eis, quia ipsi putabãt se indignos exaudiri, eo ꝙ nimis B offenderãt Deum, Samuel autem erat acceptus Deo, vt ipsi experti fuerant, s. ꝙ eo orante immediate Deus misit pluuias, & tonitrua, ideo putabant, ꝙ quęcunq; alia oraret immediate, impetraret: dixerũt etiam pro seruis tuis, in quo nimis se humiliauerunt cum totus populus vocauit se ibi seruum Samuelis, ꝙ quidẽ ex vrbanitate dicitur, nam ipsi non erant serui Samuelis, nec per hoc se exhibebant ei tanquam seruos, & Samuel non habebat eos tanquam seruos, nunquam. n. fuerat dominatus eorum, sed regebat eos tanquam esset vnus ex eis. *Ad dominum Deum tuum.* Iste Deus Samuelis erat Deus omnium Israelitarum, dicebant tamen Israelitæ esse Deum Samuelis, quasi esset specialis Deus illius, & hoc ꝓpter duo. Primo quia Samuel erat magis acceptus Deo quã alij Hebræi, ideo Deus C magis pertinebat ad eum, quam ad cęteros, quia ad alios erat tanquam dominus, ad eum autem erat tanquam dominus, & amicus, quia nimis familiariter loquebatur ei, sic dicitur de Moyse Exo. c. 33. ꝙ loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciẽ, sicut solet homo loqui ad amicum suum. Aliter potest intelligi, s. quòd loquerentur hoc Israelitę, vt magis placarẽt Samuelem dicentes Deum ad ipsum specialiter pertinere. *Vt non moriamur.* Timebant enim, quod morerentur, s. immediate cum erant illa magna tonitrua, vel quòd Deus postea occideret eos, eo quòd tunc cognitum erat peccatum eorum. *Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum.* Idest super peccata, quæ feceramus prius nos, & patres nostri, addidimus hoc D peccatum, s. ꝙ peteremus regem. In quo confitebantur Israelitæ se peccasse eligendo regem, & dolebant, quòd peccauerant, nunc autem petebant remissionem, & quia Deus placatur super afflictionem cordis nostri iuxta illud: Cor contritum, & humilitatũ Deus non despicies. *Vt peteremus nobis regem.* Scilicet hoc fuit malum nostrum, quod non erat malum s̃m seipsum, sed inquantum erat contra Dei voluntatem, qui volebat specialiter dominari in populo illo, & non permiserunt Israelitę cum peterent sibi regem. Sciendum tamen, ꝙ ista petitio regis non fuit peccatum a principio, s. antequam Israelitæ cognoscerẽt, an Deus hoc acceptaret, vel non, cum tamen cognouerunt per Samuelem, quòd in hoc abiiciebant Deum, & dixerunt nequaquam, sed rex erit super nos peccauerunt supra cap. 8. & 10. *Dixit autem Samuel ad populum nolite timere.* Vidit Samuel, quòd Israelitę timebant de praue commissis, & quantum in ipsis erat volebant nũquam petiuisse regẽ, videbat etiam, quòd timebant nimis, ideo misertus eorum dicit, quòd non timerent, s. quia non erant morituri propter peccatum illud tunc, vel postea. *Vos feciſtis vniuersum malum hoc.* Idest vos feciſtis malum, propter quod secuta sunt omnia hęc, quę videtis, hic demonstratur per istud pronomen demonstratiuum peccatum petitionis regis, illud autem nõ erat prẽsens ad hoc, quòd demonstraretur, aliquando tamen fit demonstratio quasi ad oculum eorum, quę præsentia non sunt secundum rem, dum tamen quãtum ad intentionem prẽsentia sunt, s. quòd de eis intenta-

Ora pro seruis tuis.

An a principio petitio regis fuerit peccatum.

tẽtamus, vel de eis loquamur: sic autem erat hic, quia Samuel loquebatur de illo peccato. *Veruntamen nolite recedere a tergo domini*. Ideſt quamquam peccaueritis, nõ credatis vos penitus relictos a Deo, vel morituros propter hoc, quia ſi ſeruieritis ei nihilominus benefaciet vobis, ſicut prius fecerat. Eſt autem recedere a tergo domini, ideſt recedere a diſciplina, vel lege eius: q enim ſequitur alium in præceptis, vel in moribus dicitur ire poſt tergum illius, cum autem deſinit eum ſequi, recedit a tergo, ſcilicet, quòd non imitatur veſtigia eius, ſic recedimus a tergo Dei, quãdo legem Dei nõ cuſtodimus. eſt autem hic metaphora tracta a viatoribus, quia quando aliquis cæteros dirigit in via ille præcedit, & reliqui vadunt poſt tergum illius, & cum aliquis non vult ſequi directionem illius, dicitur recedere a tergo eius.

Quid eſt recedere a tergo Dei.

Et ſeruite domino in omni corde veſtro. Scilicet in tota cogitatione, volitione, & viribus nulli alteri ſeruientes, eſt autem iſte modus loquendi frequentatus in ſacra Scriptura, & prouenit a Gentilibus, nã inter gentiles ſic erat, quòd ipſi non colebant vnicum Deum, ſed multos, vnde non colebant aliquem eorum toto corde, quia non impendebant vni totum famulatum quem impendere poterant, ſed partim vni, & partim alteri. hoc quoque cepit eſſe inter Iudæos, nam aliqui Iudæorum partim colebant Deum verum, & partim idola, ſicut patet de Samaritanis, qui Deum cœli timebant, & tamen idola colebant infra 4. libro capitu. 17. ſic quoque aliqui de Iudæis ex genere faciebant, nam quamquam colerent Deum, veruntamen etiam colebant Deos gentium, ſicut fuit tempore Samuelis, qui dixit Hebræis ſi in toto corde veſtro reuertimini ad dominum auferte Deos alienos de medio veſtri Baalim, & Aſtaroth, & præparate corda veſtra, & ſeruite illi ſoli. & ſic patet, quòd ad hoc, quòd hebræi ſeruirent Deo in toto corde ſuo, oportebat quòd abiicerẽt Deos alienos, alioquin partim ſeruirent Deo Iſrael, & partim idolis, & illud non eſſet ſeruire in toto corde.

Gẽtiles nõ colebant Deum toto corde.

Et nolite declinare poſt vana. Declinare ad vana eſt, quando aliquis ſequitur viam veram, & deinde recedens ab illa, ſequitur viam inutilem, quæ ad nullum finem proficit, ita eſt de Iſraelitis, qui prius ſequebantur Deum verum, ſi deinde ſequerentur idola dicerẽtur ſequi vana, quia illa ad nihil proficiebant.

Quæ non proderunt vobis. Scilicet ad liberandum vos de manu hoſtium: nam idola nihil ſunt: ideo nihil operari poſſunt: Iſraelitæ autem volebant eripi ab hoſtibus, & ob hoc colebant Deum, ſed ad iſtud nihil proficiebant idola, quod patet, quia non ſolum poterant non defendere cultores ſuos, immo etiam non poterant defendere ſeipſa, quod apparuit, quando intrauit arca in terram Philiſthijm, nam ibi cecidit Dagon Deus Philiſthinorum coram illa, vt ſupra capitu. 5. ſic etiam in Aegypto Deus educens Iſraelitas inde fecit iudicium ſuper Aegyptios, & ſuper Deos eorũ: Numeri capitu. 33. Etiam non proderant iſta idola ad dandum abundantiam bonorum temporalium, quã deſiderabant Iſraelitæ, ſed Deus dabat hoc Exodi cap. 23. quamquam perfidi Iſraelitæ dicebant, quòd quando colebant Deum verum veniebat ſuper eos fames, & gladius, cum autem colebant Deos gentium erant ſaturati, & non inueniebant eos mala. Ierem. cap. 44.

Nec eruent vos, quia vana ſunt. Ideſt non poterunt liberare vos de manu hoſtium, ſcilicet, quia vana ſunt, ideſt nihil ſunt: vanum enim vocatur illud, quod non conſequitur finem ſuum, vel vanum, ideſt vacuum, ſ. quòd in ſe nihil cõtinet, & ita erãt idola vana, quia nihil in ſe boni continebant, cum ſolum ſint ſigna, & non res, ſic ait Apoſtolus prima ad Corinth. capitu. 8. ſ. Idolum nihil eſt, ideſt in ſe ipſo nõ eſt aliqua res, ſed ſignum alterius rei, quod autem nihil eſt, nullam potentiam habet, ſed eruere aliquem ab hoſtibus eſt magnæ potentiæ, ergo non conuenit idolis.

Idolum nihil eſse.

Et non derelinquet dominus populum ſuum. Hic dat Samuel bonam ſpem Iſraelitis, & quia ipſi habebant hic duos timores, ſ. ad Deum, & ad Samuelem, facit eos confidere quantum ad vtrunque, ſ. quòd nihil mali eueniet, & primo quantum ad Deum, timuerunt autẽ Iſraelitæ, quòd cum ipſi peccauiſſent hic grauiter contra dominum, Deus vellet eos occidere tunc, vel ſaltem reſeruaret eis punitionem in poſterum, aut ſi nõ puniret, ſaltem relinqueret eos in manu hoſtium, qa peccauerant, & hoc eis eſſet idem, ac ſi occideret eos, quia ſi a Deo derelinquerẽtur, neceſſe erat, vt hoſtes eos premerent: Samuel autem eos ſecuros facit hic quantum ad Deum, ſ. quòd non occidet eos, etiam q non derelinquet, quamquam peccauerint, ſed reget eos, atque iuuabit, ſicut a principio, dum tamẽ ſequerentur eum.

Propter nomen ſuum magnum. Ideſt, quamquam Iſraelitæ mereantur relinqui a Deo, tamen Deus non deſeret eos propter gloriam nominis ſui, ſ. quia videretur aliquo modo deprimi honor ſuus, nam dicerent gentes in circuitu, quòd Deus Iſrael non poterat defendere cultores ſuos ab hoſtibus, ideo relinquebat eos, ne autem gentes hoc improperarent, Deus uolebat relinquere Iſraelitas: ſic enim, quando vellet occidere omnes in deſerto pro adoratione vituli, Moyſes dixit ei, quòd gentes, quæ erant in circuitu, dicerent callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, ita Exodi cap. trigeſimo ſecundo. & cum iterum vellet eos delere in Cadesbarne propter murmurationem, dixit Moyſes, quòd gentes dicerent, non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in ſolitudine: Numeri capitulo decimoquarto. & iſtud erat diminui nomen domini, ideſt famã eius, quia Deus habebat ante hoc famam magnam inter omnes gentes, quòd liberaſſet potentiſſime populum ſuum de Aegypto, ſi autem nunc viderent iſtam famam, crederent, quòd prior fama fuit mendax, & minueretur nomen domini: ſic enim dixit Ioſue, quando vidit Iſraelitas fugere a facie gentium, hæc facies nomini tuo magno Ioſue capitulo ſeptimo. quaſi dicat, iſtum honorem ponet tibi ad hoc, quòd fama tua magna proficiat, quaſi dicat, non proficiet ſic, immo deficiet.

Quia iurauit dominus facere vos ſibi in populum. Ideſt, etiam hoc faciet, quia iurauit, quòd haberet vos in populum, & ſi nunc derelinqueret videretur infringere iuramentum illius, Deus enim iurauerat hoc Abrahę, quòd multiplicaret ſemen eius, ſicut ſtellas cœli, & quòd daret eis terram Chanaan in ęternum, vt cõſtat Gene. decimoquinto, & vigeſimo ſecundo. propter hoc autem faciebat bona Iſraelitis, & non propter merita eorum, vnde Deuteronom. cap. octauo. Ne diceres in corde tuo fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia prętſtiterunt, ſed recorderis domini Dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuit, vt impleret pactum ſuum, quod iurauit patribus tuis. Erdicitur hic, quòd iurauit vos facere ſibi in populum, ideſt iurauit vos habere in populum. Iam enim acceperat eos in populum a principio, quando elegit patrem eorum Abraham, & ſeparauit eum a cæteris gentibus vel magis, quando dedit eis legem in monte Sinai, & ipſi ſuſceperunt: dixit enim Deus ſi audieritis vocem meam, & cuſtodieritis pactum meum eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea eſt enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum ſacerdotale, & gens ſancta: Exodi capitulo decimo nono. & tamen quãquam hoc feciſſet, poterat Iſraelitas derelinquere: ideo

ideo dicitur, q iurauit facere eos ſibi in populum, ideſt retinere ſemper tanquam populum.

Abſit autem a me. Hic Samuel ſecuros Iſraelitas facit quantum ad ſeipſum, nam ſupra dicitur, q timuerunt dominum, & Samuelem: timebant autem Samuelem, quia credebant, q cum offendiſſent eũ priuando eum principatu in petitione regis, & ipſe eſſet nimis Deo acceptus, q oraret Deum contra eos, & tunc ipſi perirent, vel ſaltem non oraret dominum in fauorem eorum, & eodem modo perirent, q ipſi viderunt, quando erat in Maſphat. nam conuenerãt cõtra eos Philiſthini, hebręi autem timẽtes, q inermes erant, dixerunt neceſſe eſt orare ad dominum pro nobis, & tunc cum Samuel oraret pro Iſrael, & Philiſthini inirent bellum, intonuit Deus de cęlo fragore magno ſuper Philiſthijm, & cęſi ſunt ab Iſraelitis, ſupra capitulo 7.

Si autem non orauiſſet prõ eis Philiſthini circundantes eos, quia inermes erant, omnes trucidaſſent, tantum ergo erat Iſraelitis, q Samuel deſereret eos, ſicut q peteret a Deo, q occideret illos: ideo Samuel ſecuros fecit eos, q nunquam deſereret eos, etiam ſi grauius offendiſſent eum.

Hoc peccatum in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Ideſt non committam tale peccatum, q deſiſtam ab oratione, quam pro vobis fundere ſoleo.

Quando quis tenetur orare pro alio. Et an peccaret Samuel ſi ceſſaret orare pro Iſraelitis.
Quæſt. XVI.

DICIT enim Samuel, q peccatum ſibi eſſet ſi deſiſteret orare pro Iſraelitis, quaſi diceret ſe obligatum ad orandum pro illis, eo q omnis homo tenetur contra nullum alium hominem orare. ſ. pro nullo mala petere: non tñ tenetur orare pro quolibet. Fallit autem hoc in caſibus ſpecialibus. ſ. ſiquis videt proximum in maxima aduerſitate, & poſſime in periculo aię, & credit, q forſitan per orationem ſuam iuuabitur, peccat, ſi non orat pro eo: nam ſicut quis tenetur, cum videt alium in extremo periculo conſtitutum ad vitę perditionẽ ſuccurrere ei quantum poteſt: ita tenetur a fortiori in periculo animæ orare, ſed hoc ſpeciale eſt: prelati tñ tenentur generaliter orare pro ſubditis ſuis, & agere diligenter curam illorum. Si aũt aliquis negligentia eius perierit, requiretur de manu illius, tanquã ipſe occidiſſet illum: ſic patet Ezechiel. c. 3. & 33. ſ. Fili hominis ſpeculatorẽ dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si dicente me ad impium morte morieris: non annunciaueris ei, vt auertatur a via ſua impia, & viuat: ipſe impius in iniquitate ſua morietur: ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Samuel autem erat ad hoc obligatus dupliciter. Primo, quia erat prelatus. ſ. conſtitutus iudex a Deo ſuper Iſraelem, & ante hoc fuerat prelatus quantum ad omnia, tam ſpiritualia, quàm temporalia: nunc autem conſtituto Saule in regem erat prelatus ſaltem quantum ad ſpiritualia, ideo tenebatur orare pro Iſraelitis. Secundo tenebatur, quia erat ꝓphetę. tenẽtur aũt prophetę annunciare populo ea. quæ a Deo audiũt, & de eis intelligitur, quod dixit Ezechiel: nam ad Ezechielem dicta ſunt hęc: ipſe autem non eſt prælatus populi, Samuel aũt erat propheta in tempore illo, ideo tenebatur ad erudiendum populum, & orandum pro eis: vnde ſi ceſſabat, dicebat ſe peccare in Deum. *Et docebo vos viam bonam, & rectam*. ſ. qualiter debeatis colere Deum, quia Iſraelitæ in multis ignorabant: Samuel autem ſciebat legem, & ſuper hoc propheta erat ſciens Dei voluntatem, poterat ergo docere Iſraelitas, qualiter deberẽt Deum colere; & iſta erat via bona, & recta. *Igitur timete dominum*. Samuel hortatur eos, q iam amplius nolint errare, ſed quòd timeant Deum timore filiali, ſ. nolentes eum offendere, vel ſaltem timeant eum timore ſeruili ſcientes, q poteſt pœnam infligere, & timore pœnarum delinquere caueant: hoc autem dixit, quia prius dixerat, q Deus non dimitteret eos, qđ intelligitur ſi conuerterentur ad Deum, ſi tamen manerent in vitijs ſuis, relinqueret eos, & traderentur in manus hoſtium. *Et ſeruite ei in veritate*. Scilicet facite præcepta illius ſm veritatem. Facere ſm veritatẽ opponitur huic, q eſt facere ſecundum apparentiam, & hoc quia Iſraelitæ quantũ ad verbum dicebant ſe nimis diligere Deũ, & velle colere eum, tamen ſecundum veritatẽ nihil faciebãt ſic dixit Iſaias de eis. c. 29. ſ. Populus iſte ore ſuo, & labijs ſuis glorificat me, cor autem eius longe eſt a me: maximè autem conueniebat hoc quibuſdã Hipocritis, qui vocabantur Phariſæi inter Iudæos, de quibus Matt. 23. c. ſ. Super cathedram Moyſi ſederũt Scribæ, & Phariſæi: omnia quęcũque dixerint vobis, ſeruate, & facite, ſecundum opera eorũ nolite facere, dicunt enim, & nõ faciunt: alligant autem onera grauia, & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem ſuo nolunt ea mouere. Et de his dicit Chriſtus, q intelligitur prędicte. auctoritas Iſaiæ, vt patet Mat. 15. ca. ſ. Hipocritæ bene prophetauit de vobis Iſaias dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe eſt a me: ſeruire aũt Deo in veritate eſt non ſolũ verbo, ſed magis realiter ſeruire. *Et ex toto corde veſtro*. Ideſt ſeruite dño ex toto corde, qđ ſupra expoſitum eſt, ſ. vt Deum ſolum adorarent, & non ſimul & idola, tamquam vtriſque potẽtes cultum impendere: nam cultus Dei, qui ſic exhibetur nullus eſt. *Vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis geſſerit dominus*. Ideſt res magnas, & admirabiles, quod põt dupliciter intelligi: vno modo pro beneficijs impenſis populo Iſrael, quæ ſupra narrauit Samuel, ſ. vidiſtis magnifica, i. iã audiuiſtis a me res magnas, quas Deus in vobis præteritis tẽporibus egit, ad quas vos fuiſtis ingrati, nunc autem ſi amplius manetis in malitia veſtra, ſ. ingratitudine, vel ſi declinatis ad idola, ſicut ante hoc feceratis, peribitis. Aliter poteſt intelligi, ſ. vidiſtis magnifica, ideſt mirabilia, quæ Deus egit nunc coram vobis, ſ. mittẽdo tonitrua, & pluuias, & illa facta ſunt ad manifeſtationẽ peccati veſtri, licet Deus noluit vos occidere nunc: tamen ſi amplius manetis in malitia veſtra occidet vos. *Quod ſi perſeueraueritis in malitia*. Hoc poteſt intelligi dupliciter: vno modo ꝓ ingratitudine, ſ. q Deus multa beneficia contulerat Iſraelitis, ipſi autem ingrati fuerant, ſcilicet excludentes Deum a ſe, & petentes reges; quam iniquitatem Deus remiſit, & permiſit, q haberent regẽ, ſi tamen vlterius committerent aliquam ingratitudinẽ, dicit q peribunt. Aliter poteſt intelligi, q non permaneãt in malitia ſua, ſ. colendo idola: nam ante hoc Iudæi non coluerunt Deum in toto corde ſuo, ſed partim Deum, & partim idola: vnde Samuel admonuit, q excluderent Baalim, & Aſtaroth, & ſeruirent Deo in toto corde ſuo, ſi autem hoc non fecerint, ſed mãſerint in culto illo idolorum peribunt, & ille cultus eſt iniquitas, vel malitia. *Et vos et rex veſter pariter peribitis*. Concluditur hic ex omnibus ſuperioribus, q quamquam Iſraelitę peccaſſent petendo regem; tamẽ nõ debebant eum dimittere: nam ſi habendo regẽ vellent audire vocẽ domini, proſperarentur, velut ſi nũquam peccauiſſent eligendo regem, ſi aũt manerent in malitia ſua, non gratulantes, q eis remiſiſſet hoc peccatum, tam ipſi, quàm rex eorum, ſ. qui tunc erat, vel quicunque alius poſtea veniret, perirent.

Facere ſecundũ veritatẽ quid ſit.

Cõtra Hipocritas.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAP. XIII.

FILIVS vnius anni erat Saul cum regnare cepisset: duobus autem annis regnauit super Israel. Et elegit sibi Saul tria millia de Israel: & erant cũ Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.

FILIVS. In superioribus scripta Saulis electione, hic agitur de eius reprobatione: nam non māsit ei regnum perpetuum, sed trāslatum est ad domum Dauid. Fuit autē vt quidam volunt triplex causa reprobationis eius: prima fuit diffidentia, & vsurpatio, s. quia non custodiuit pactum cum Samuele: secunda temeraria iuratio, vt sequenti cap. tertia cupiditas & electio infra cap. 15. De his autem an omnes fuerint causę reprobationis eius, vel quę illarum infra declarabitur. Diuiditur autem prima in quatuor: qa primò ponit diffidētiæ rō: secundò diffidentis vsurpatio: tertiò hostiū incursio: quartò ad resistendum nulla apparatio. Secunda ibi. *Ait ergo Saul.* Tertia ibi. *Porro Philisthym.* Quarta ibi. *Porro faber ferrarius.* Causæ autem diffidentiæ fuerunt duæ propter percussionē Philisthinorum in Gabaa, ex quo putauit Saul, q̄ omnes Philisthini venirent super eum. Secunda fuit dilapsus populi a Saule ꝓpter metum ibi. *Quod cum vidisset.*

De reprobatiõe Saulis causa.

Causa diffidentiæ Saulis.

An ista continuantur ad præcedentia. *Quæst. I.*

CIRCA primum dubiū est de habitudine huius cap. ad prędentia an sit ordo continuatus, vel sit aliqua transmutatio.

Respondendum est, q̄ ordo continuatus est hic: nam postquam confirmatum est regnū Saulis in Galgala, cępit ipse gerere se pro rege, quia ante hoc status suus erat dubius, cū multi de Israelitis dixissent non regnabit super nos supra cap. 10. ideo tēpore præcedenti non fecerat aliquem apparatum tāquam rex, sed manebat in simplicitate sua vacās agriculturæ, sicut prius supra cap. 11. Cum autem confirmatum est regnum eius in Galgala cępit immediate pro rege se habere, & elegit exercitum. Sed hic agitur de electione exercitus, ideo continuus ordo est inter hæc, & præcedentia. Patet autem ista cōtinuatio ex verbis Iosephi 6. Antiquitatum dicentis: igitur Samuel dum hæc dixisset Hebræis confirmato secūdo Saulis regno, populū remisit ad propria, Saul igit̄ eligens quasi tria millia virorum ex omni plebe, &c. Ecce qualiter continuauit ea, quæ habentur prędētī cap. ad ea, quę habētur hic. Item non est putandū, q̄ magnum tempus transierit inter cōfirmationem Saulis, quę habetur prędenti cap. & inter ea, q̄ hñr hic, quia verisimile est, q̄ Saul immediate, vt cognouerit firmatum regnum suum, voluerit se gerere ꝓ rege. Et istud est, q̄ elegerit exercitum, sicut hr̄ hic.

Cap. 6.

Qūo intelligit filius vnius anni erat Saul.

Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cæpisset. Ista litera fm corticem videtur signare, q̄ Saul erat filius vnius anni, i. ab vno anno genitus, qū regnare cępit, quia interdum scriptura describit tēpora regum, qñ regnare cęperunt, & annos regni, vt sic cognoscatur totū tempus vitæ illorum regum, sic patet de Dauid. j. 2. lib. c. 5. s. filius. 30. annorū erat Dauid, cū regnare cępit, & 40. annis regnauit, s. q̄ ipse erat. 30. annorū, qñ incępit regnare. Sic ēt habeī Iere. 52. c. de Sedechia, s. filius 21. anni erat Sedechias cum regnare cępisset, & 11. annis regnauit. Sed isto modo non potest exponi litera hæc, quia Saul non erat ætatis vnius anni, qñ incępit regnare: sed iam erat vir integer, quod patet ex eis, quæ habentur supra ca. 9. & 10. Nam si Saul regnasset per successionem, ita q̄ pater suus fuisset rex, non erat mirabile, q̄ vnius anni esset, quando incipere t regnum eius, s. q̄ pater eius citò defunctus fuisset, fuit tamen Saul electus in regem per Deum, vt eueret populum, & ipse fuit primus: ideo oportebat, ut esset vir ætatis maturæ. Exponunt ergo quidam, q̄ filius vnius anni erat Saul, idest habebat filium vnius anni, quando incępit regnare, & tunc Saul ponitur indatiuo, s. q̄ ei erat filius genitus ex vno anno.

Aliqui aūt volunt, q̄ iste esset Ionathas filius eius, Sed non stat, quia in principio regni Saulis erat Ionathas iam vir fortis potens ad bellum: nam patet, quia dedit ei mille viros, vt maneret in Gabaa, & ibi manens pugnauit contra stationem Philisthinorum, vt patet infra in litera. ideo in principio regni Saulis iste esset plurium, quàm 30. annorum.

Alij autem volunt, q̄ filius, qui erat vnius anni in principio regni Saulis erat Isboseth, q̄ regnauit post Saulem. Iste enim videbatur esse minor inter filios Saulis. Ista est positio Rabani, & est in gl. ordinaria. j. 31. cap. Sed adhuc non stat, quia Isboset quando vnctus est in regem super Israel erat annorum 40. j. 2. lib. cap. 2. regnum tamen Saulis durauit solum annis 20. nondum completis: nam totum regnum Saulis dicitur esse annorum 40. Act. 13. & in hoc computat̄ simul tempus regni Saulis, & principatus Samuelis, s. a morte Heli sacerdotis: Samuel tamen annis 20. rexit populum, & aliquo tempore vltra, vt patet s. c. 7. ergo manent alij 20. anni, vel quasi pro regno Saulis, sic computat Iosephus 6. Antiquitatum in fine. Cum igitur Isboseth in vltimo anno regni Saulis, s. quādo ipse vnctus est in regē post patrem suum erat annorū 40. vt j. 2. lib. ca. 2. oportet q̄ in primo anno regni Saulis esset annorum 20. nō potest ergo intelligi de illo. Aliqui aūt volunt, q̄ intelligatur de ipso, eo q̄ Saul dr̄ regnauisse annis 40. Act. 13. & in fine illius tēporis erat Isboseth annorum 40. ergo in principio regni, vel pauloante genitus est Isboseth. Sed nō stat, eo q̄ illi 40. anni non attribuuntur integraliter Sauli, sed medietas Sauli, vt dictum est. Sed adhuc dicunt, q̄ hic computatur regnū Saulis a morte Heli sacerdotis, quamquā non cęperit immediate regnare, sed 20. annis post, & tunc bn̄ starет, q̄ Isboseth erat vnius anni, qñ incępit regnare Saul, sed iste modus loquendi est multum alienus, ga scriptura accipit hic distinctè tempora regum nō miscendo, nec computat regnum alicuius, nisi ex eo tempore regnet. Ideo dicendum, q̄ ista litera ponitur ad laudem Saulis, s. q̄ quādo sumptus est in regem erat vnius anni, idest innocens, & bonus sicut puer vnius anni, in quo non est macula, & propter bonitatem istam sumptus est in regem, sic patet s. c. 9. s. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo, ponitur autem hic ista laus Saul in bonitate, quia immediate agit̄ de peccato, & abiectione eius, vt cognoscatur, q̄ bonitas humana valde mirabilis est.

Duobus autem annis regnauit super Israel. Istud quod dicitur de duobus annis plurimi Iudæorum accipiunt indistinctè, s. q̄ solum regnauerit duobus annis, & in fine illorum mortuus fuerit in bello Philisthinorum. Sed istud non stat, quia ipse fecit plurima bella, vt patet infra sequenti cap. contra gentes multas, quæ non potuisset facere in duobus annis. Deinde ponitur varia persecutio Saulis contra Dauid per totum librum, quæ saris videtur requirere magnum tempus, ideo necesse est, quòd regnum eius fuerit maioris temporis.

Item Actuum 13. dicitur, quòd Saul regnauit quadraginta annis, & pars illorum pertinet ad Samuelē, vt supra declaratū est, & sunt 20. anni, vel paulo plus. necesse est igitur, quòd regnauerit Saul annis 20. vel quasi. Item patet hoc, quia Iosephus genere Iudęus, & sacerdos ac inter eos sapientissimus diligenter scribens totam historiam hebręorum ab exordio sęculi, dicit regnum Saulis fuisse annorum viginti 6. Antiquitatum. i. regnauitque Saul viuente Samuele annis 18. mortuo autem illo alios duos, qui huiusmodi habita conuersatione defunctus est: fuerunt ergo tempora regni Saulis plusquam duo anni, quia tamen dicitur hic de duobus annis regni eius oportet, q̄ hęc referātur ad alium sensum. Potest autem intelligi vno modo, q̄ regnauit duobus annis, scilicet quòd transierāt duo anni de regno eius, antequam faceret ea, quę habentur hic. s. q̄ eligeret exercitum: nam cum dicatur hic duobus annis regnauit super Israel, sequit̄: & elegit sibi tria millia de Israel. s. postquā regnauerat istis duobus annis, & iste sensus satis est cōueniens. s. quòd computato tempore a principio regni Saulis, vsquequo pugnauit contra regem Ammon, & tēpore, quo inde fluxit, vsquequo elegit tria millia virorum inueniuntur duo anni, vel quasi: nam in scriptura annus inceptus pro completo habetur: satis autem verisimile est, q̄ a principio regni Saulis, vsquequo elegit sibi exercitum, de quo hic, fluxissent quasi anni duo. s. annus, & dimidius.

Aliter potest intelligi, q̄ regnauit duobus annis. s. in bonitate: nā hic dicebatur, q̄ filius vnius anni erat Saul cum regnare cępisset. i. ita immaculatus, sicut si esset vnius anni. manens autem in hac innocentia solum regnauit duobus annis, reliquum aūt regni eius fuit in iniquitate, quia nō obediuit dño, & persecutus fuit Dauid, fecitque alia mala plurima.

Hanc sententiam tenet Nicolaus, & dicit poni hic totum tempus regni eius, quasi nihil amplius regnauerit, eo q̄ non mansit in bonitate maiori tempore. Ista sententia est satis conformis literę prędenti. s. tēpore vnius anni erat Saul. Aliter potest intelligi, q̄ regnauit duobus annis. s. computando, vsque ad tēpus, quo Dauid vnctus est, nam cum Saul effectus fuisset malus iussit Deus Samueli, q̄ vngeret Dauid in regē, quod fecit infra 16. c. & vsque ad illud tempus fluxerunt duo anni de regno Saulis, quibus dicitur regnasse, eo q̄ tunc proprie ipse erat rex: nam dato, q̄ nequam esset, quia tamen unctus fuerat a Deo, & toto populo, habebat titulum regnandi. Postq̄ aūt Deus fecit vngi Dauid cū per vnctionem conferat titulus, & non possint duo hr̄e in solidum titulum eiusdem rei, non poterat iam Saul hr̄e titulum regni cū Dauid incępisset hr̄e, quia Deus dedit ei titulum, qui iuste pōt mutare dominia rerū. ex illo ergo tpe Saul non fuit rex, sed iniuste, vel per violentiam possidebat rem. Iste sensus satis est solidus, q̄q̄ vr ei obuiare computatio tē porum regnum, quia si isti duo anni solum computentur de regno Saulis necesse esset, q̄ omnes alii anni, quibus regnauit computarentur in regno Dauid, & sic non diceretur, q̄ regnauit Dauid solū 40. annis, vt patet infra 2. lib. c. 1. sed q̄ regnauerit pluribus, quā quinquaginta: nam 18. anni, vel quasi de regno Saulis deberent computari sub eo, sed non computantur.

Item sequebatur aliud. s. q̄ hoc mō Dauid esset annorum 12. qñ vnctus est in regē, quod patet, quia mortuo Saule fuit immediate Dauid vnctus in regē super tribū Iuda, & tunc erant annorū, vt hr̄ 20. j. 2. li. c. 5. sed Saul regnauit annis 20. vt declaratū est, ergo in primo anno regni Saulis erat Dauid annorum decē, sed hic dicitur, q̄ regnauit duobus annis Saul, & volumus, q̄ post illos duos vnctus fuerit Dauid: ergo erat duodecim annorum quando vnctus est, quod aliquis forte non habebit pro inconuenienti: nam infra 16. cap. dicitur. Adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues. Et dixit hoc Isai de filio suo Dauid, quem volebat vngere Samuel, & immediate ductus fuit ac vnctus.

Sed non stat, q̄ tam paruulus esset, vt tunc esset annorum duodecim, nā eodem cap. dicitur, quòd a die illa, qua Dauid vnctus est in regem, directus est in eo spiritus domini bonus, & recessit a Saule, atque exagitabat eum spiritus nequam, sed immediate dicitur quòd serui Saulis dixerunt ei, q̄ prouideret sibi hominem scientem psallere, vt cum spiritus nequam arriperet eum psalleret coram illo, & leuius ferret, & tūc vnus de seruis Saulis dixit ei: ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, si tamen Dauid tunc esset duodecim annorū, vel tredecim, non dicerentur de eo ista, quia hęc pertinent ad virum fortem, qui iam est plurium, quàm viginti annorū: ergo a principio regni Saulis vsquequo vnxit Samuel Dauid, transierunt plures, quàm duo anni, scilicet decem, vel amplius. Satis ergo videtur bona ista sententia, sed quia patitur ista inconuenientia, recurrendum est ad alios duos sensus prędentes: quicunque enim illorū satis conueniēs est.

Verius aliorum.

Cum Saul hebuerit multa peccata, vsque ad quod peccatum suum computantur isti duo anni. *Quæst. I I.*

QVAERET aliquis dato, quòd intelligamus literam istam, quòd regnauit Saul duobus annis, scilicet in bonitate: postea aūt fuit iniquus, ipse autem fecit multa peccata, vsque ad quod illorum computetur iste terminus duorum annorum. Peccauit enim primo, quando non expectauit Samuelem vsque ad septem dies in Galgala, & dixit ei: stulte egisti infra in litera. Peccauit etiam postea, quando missus est contra Amalecitas, & non occidit regem, nec pecora infra 15. cap. peccauit etiam sępissime persequendo Dauid iniustè, vt patet ex processu libri huius. Peccauit etiam, quia occidit iniustè sacerdotes domini, & destruxit vrbē Nobe propter eos infra cap. 22. Peccauit etiam, quia cōsuluit phytonissam de aduentu belli. infra 28. cap.

Aliquis dicet, q̄ computantur isti duo anni vsque ad peccatum primum, quod fecit, s. non expectando Samuelem debito tempore: nam propter primum peccatum perdidit ipse innocentiam, sed fm hāc expositionē isti duo anni fuerunt, quibus vixit innocenter, sicut puer vnius anni; ideo oportet q̄ vsque ad illud computentur isti duo anni.

In contrarium aliquis dicet, q̄ non stat: nam si ab illo peccato computaretur, non trāsiuissent duo anni de regno Saulis: immo nec vnus mēsis, quia supra cap. 10. quando Samuel vnxit Saulem, dixit: Descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt immoles hostias pacificas dño septē diebus expectabis donec veniā ad te. De istis aūt septē diebus dr̄ j. in litera, q̄ non plenè expectauit Saul Samuelē septem diebus, & ob hoc peccauit: ergo a principio regni Saulis, vsque tunc nō transierant duo anni, sed secundum hanc expositionē regnauit duobus annis antequam peccaret, ergo nō intelligit de hoc peccato. Item dr̄, q̄ Saul regnauit duobus annis antēq̄ peccaret. s. antequā faceret peccatum aliquod, ꝓ quod Deus ei auferret regnū, sed non fecit aliquod peccatum, ꝓ quo Deus cū priuaret ante pctm̄, qđ fecit relinquēdo regē Amalec viuū, & pecora multa: ergo

Universidad de Deusto
Biblioteca

ab illo tempore computari debet. Apparet hoc infra 15.cap.ſ. Et ait Samuel ad eum: ſcidit dominus regnũ Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante diẽ illum non fuerat ſciſſum regnum de domo Saulis, & toto tempore præcedenti regnare dicebatur. Item patet, quia quando ponuntur peccata, pro quibus Saul priuatus eſt regno, & occiſus, non computatur peccatũ, quod habetur hic de expectatione ſeptem dierum, ſed alia peccata, vt patet 1. Paralipo. cap. 10, ſ. mortuus eſt Saul propter iniquitates, eo q̃ præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, vt cuſtodiret, inſuper & phytoniſſam conſuluit, nec ſperauit in domino, propter quod interfecit eum: ergo ab aliquo illorum peccatorum debet accipi terminus iſte duorum annorum, & nõ ab iſto, de quo hic.

Reſpõdendum eſt, q̃ oportet cõputari iſtos duos annos vſque ad primum peccatũ Saulis, quia iſti duo anni ſunt de regno in innocentia Saulis, ſed innocentia eius ablata eſt per primum peccatum, ergo ab illo computandum eſt. Item non ſolum Saul nõ fuit bonus poſt primum peccatum, ſed etiam pro illo Deus priuauit eum regno, vt patet infra in litera, ſ. dixit Samuel ad Saulem: ſtultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Dei tui, quæ præcepit tibi, quod ſi non feciſſes iã tibi præparaſſet dñs regnum tuum ſuper Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam regnum tuum conſurget: quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei, vt dux eſſet ſuper populum ſuum, eo q̃ non ſeruaueris, quæ præceperit dominus: ergo, p̃ iſto peccato fuit priuatus regno, & ab hoc debet accipi terminus horum duorum annorum.

Item ſi nõ accipiatur ab hoc peccato terminus regni, non erit maior ratio, q̃ accipiatur a ſecundo peccato, quàm a tertio, & quàm ab vltimo, & tunc diceretur, q̃ non ſolum Saul regnauit duobus annis, vſquequo peccauit, ſed etiã regnauit 20. quia in extremo vitæ ſuæ, ſ. antequam moreretur per tres dies, vel duos peccauit, ſ. quia conſuluit phytoniſſam, vt infra cap. 28. regnum tamen ſuum fuit annorum 20. vt ſupra dictum eſt, ergo deberent computari hic 20. anni regni Saulis. Niſi forte dicatur, q̃ iſtud primum peccatum fuit tale, quod non meretur dici peccatũ; ideo tranſitur ad ſecundum. Sed falſum eſt, quia infra dr̃, q̃ regnum Saulis nunquam conſurgeret, ꝓpter hoc, & q̃ iam Deus quæſiuerat aliũ virum vſque ad illud, ergo in tempus debent computari iſti duo anni.

Ad rõnes in cõtrariũ. Ad primã.

Ad rationes in contrarium reſpõdetur. Ad primã cum dicebatur, q̃ non potuit eſſe iſtud peccatũ duobus annis, poſtquam Saul incepit regnare, immo nec vno menſe, ſed ſolum ſeptem diebus. Dicendum q̃ non ſunt computandi iſti ſeptimi dies ab illo tempore, quo Samuel iſta dixit: nam litera ipſa repugnat ſupra cap. 10. ſ. Septem diebus expectabis me, donec veniam, ergo iſti ſeptimi dies computandi erãt poſtquam veniſſet Saul in Galgalam, eſt aũt ſenſus literę, vt ibi declaratũ eſt, q̃ Samuel in hoc inſtruebat Saulem qualiter ſe deberet habere circa pericula quãdocunque ei euenirent, & dixit, q̃ iret in Galgalã, & ibi expectaret ſeptem diebus eum primo illi ſignificans periculũ, quod accidiſſet, & tunc deſcẽderet Samuel in Galgalam ad Saulem. Poterat ergo iſtud quod dicitur de ſeptem diebus accidere poſt duos, vel tres annos, vel etiam in fine regni Saulis, quia illa regula data erat ad omne tempus, quandocunque Sauli accideret̃ pericula: potuit ergo eſſe in fine duorum annorum tegni Saulis, vel anni, & dimidij, q̃ accideret iſtud periculum Philiſthinorum, & tunc deſcendit Saul in Galgalam, & peccauit.

Ad ſcã̃m.

Ad ſecundam rationem, cùm dicebatur, quòd nõ fuit Saul priuatus regno a Deo pro aliquo peccato ante peccatum Amalecitarum: dicendum quòd fuit priuatus regno immediatè propter iſtud peccatum, vt patet infra in litera, ſcilicet, quod ſi non feciſſes, iã nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſup Iſrael in ſempiternum, ſed nequaquam vltra regnum tuũ conſurget: queſiuit Deus virum iuxta cor ſuum, &c. Et cum dicitur infra ca. 15. ſcidit hodie dominus regnum Iſrael a te, nõ eſt ſenſus, quòd tunc primo priuauiſſet eũ regno: priuauerat enim ante hoc, ſed peccatum primum poterat habere veniam, & habuiſſet ſi Saul non addidiſſet ſecundum: ideo proprie in ſecundo abſciſſum eſt regnum, de quo magis infra in litera declarabitur.

Ad tertiam rationem, cùm dicebatur, quòd inter iniquitates, ꝓ quibus Saul regno priuatus eſt, & mortuus, non computatur iſtud peccatum. Dicendum q̃ etiam ſi ibi non computaretur, non ſequebatur, non eſſe peccatum illius: nam alia peccata fecit Saul, quæ non computantur patet primo Paralipo. cap. 10. ſcilicet. Occidit ſacerdotes domini, deleuit vrbem Nobe, & perſecutus eſt iniuſtè Dauid, pro quorum ſingulis merebatur perderę regnum. Sed adhuc aliter reſpondendum eſt, ſcilicet, q̃ computatur iſta iniquitas inter peccata Saulis 1. Paralipo. cap. 10. Nam dicitur: mortuus eſt Saul propter iniquitates ſuas, eo q̃ præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud: ſed iſtud peccatũ, de quo hic, fuit præuaricatio mandati domini, vt patet infra, ſ. Stulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præceperat tibi. & iterum ibidem: Quæſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuum, & præcepit ei, vt eſſet dux ſuper populum ſuum, eo q̃ non ſeruaueris, quæ præceperit dominus. ergo iſta iniquitas computata eſt inter illas, pro quibus Saul priuatus eſt regno.

Et elegit ſibi Saul tria millia de Iſrael. Ideſt tria millia virorum pro exercitu. Iſtud fuit immediatè poſt confirmationem regni: nam Saul ſciebat, quòd Iſraelitæ petiuerant regem ad hoc, quòd liberaret eos de manu hoſtium ſupra cap. 8. ſcilicet: Rex noſter egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra, p̃ nobis: Deus quoq; ad hoc elegerat Saulem, vt patet ſupra cap. 9. ſcilicet: Mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael, & ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum. Samuel quoque hoc ei commendauit, quando vnxit eum ſecrete dicens: Ecce vnxit te dominus ſuper hereditatem ſuam in principem, & liberabis populum eius de manu inimicorum eius. Saul ergo electus a principio regni hoc agere voluit, ſed q̃a in principio ſtatus eius fuit dubius, dicentibus quibuſdam: Saul non regnabit ſuper nos ſupra 11. capit. interim ſiluit ruſticam vitam ducens vſque ad pugnam cõtra Ammonitas, tunc autem quia cõfirmatus fuit in regem incepit toto animo ſe diſponere ad hoc, quòd pugnaret contra hoſtes. Elegit ergo exercitum, ſcilicet tria millia virorum, quod fuit in principio regni: nam poſtea cùm quotidiana eſſent bella continue augebat exercitum, & quemcunque inueniſſet virum fortẽ & aptum ad prælium, ſociabat ſibi ſequenti cap.

Et erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. Diuiſit Saul iſtum exercitum ad cuſtodiam terræ, & partem eius accepit ipſe, partem verò tradidit Ionathæ filio ſuo: morabatur autẽ tũc Saul in Machmas, & Bethel, quia iſta loca erant propinqua terræ Philiſthijm, & contra Philiſthinos erat p̃cipuè infeſtus: ſunt autem iſtę duę vrbes, ſ. Bethel, & Machmas: eſt enim Bethel in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. c. de Machmas non apparet an eſſet in eadẽ tribu, q̃a non ponitur inter vrbes Beniamin. Et cum dr̃, q̃ erat Saul

Saul in his vrbibus eſt intelligendũ, q̃ aliquando erat in vna earum, & aliquãdo in alia, quia ipſe inter ſe modicum diſtant. Vel poteſt aliter intelligi. ſ. quòd Saul diuiſiſſet exercitum duorum millium virorum, & aliquos haberet ſecum in Machmas, & alios haberet in Bethel ſub aliquo alio duce, ſicut poſuerat mille viros cum Ionatha in Gabaa. Sed primus ſenſus eſt melior. Dicit autem Ioſephus, q̃ habebat Saul iſtum exercitũ in vrbe Bethlehem. hic autem dicitur, quòd erant in monte Bethel, quę aliquis forte exiſtimat eſſe vnum, & eundem locum. Sed falſum eſt, quia Bethel eſt in terra Beniamin Ioſue c. 18. Bethlehem autem in ſorte Iudę Mat. c. 2. Sed dicendum magis, q̃ fuit corruptio quędam in litera Ioſephi propter ſimilitudinem literarum inter Bethlehem, & Bethel. *Mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.* Erat enim Ionathas vir fortis, & bellicoſus, quando accepit Saul principatum, ideo immediatè commiſit ei exercitum, vt per ſe eſſet in vrbe Gabaa cõtra hoſtes, & quia erat vir fortis pugnauit contra eos, & percuſſit, vt patet infra. Dicitur autẽ in Gabaa Beniamin, quia iſta ciuitas erat in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue c. 18. Ponitur autem hoc ad differentiam, quia aliquando Gabaa reperitur in alijs tribubus, vt patet ſupra c. 7. ſ. venerunt viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam domini, & intulerunt eam in domo Aminadab in Gabaa, & ſic ponitur Gabaa in Cariathiarim. eſt tamẽ Cariathiarim in ſorte Iudę Ioſue. c. 15. ideo poſitum fuit hoc ad differentiam hic. Sic ẽt fit interdum in quibuſdam alijs nominibus locorum, ſicut patet in iſto nomine Bethlehem: nam reperitur Bethlehem in terra Iudę, vt patet Micheę. c. 5. & Mat. c. 2. reperitur etiam Bethlehem in tribu Zabulon: Ioſue. c. 19. ideo nominatur cum differentia Mat. c. 2. ſ. Bethlehem Iudę. *Porro cæterum populum remiſit vnumquemque in tabernacula ſua.* Ideſt de reliquo populo nullum accepit, ſed miſit omnes ad vrbes ſuas intelligit autem hoc de tempore, quo venerũt Iſraelitę de bello contra Ammon: nam ibi veniebat multus populus Iſrael. ſ. 330. millia virorum, vt patet ſupra c. 11. qui omnes cum Samuele confirmauerunt regnum Saulis in Galgala, quo facto accepit immediatè Saul tria millia virorum, quę elegit de tota illa multitudine: omnes autem alios viros. ſ. 327. millia remiſit ad loca ſua: dicitur antem, q̃ miſit eo, q̃ tunc, quando ipſe elegit iſta tria millia omnes congregati erant. Vel poſſet intelligi de toto exercitu Iſrael: nam ante Saulem erant Iſraelitę habentes exercitum: vnde quando ipſe receſſit de Maſphat in vrbem ſuam, dicitur q̃ pars exercitus quorum Deus tetigerat corda, fuit cum eo: reliqua autẽ pars magis cõtempſit illum ſupra c. 10. & poteſt intelligi, q̃ de iſta multitudine exercitus accepit ipſe partem, quam voluit. ſ. tria millia virorum. Sed primus ſenſus melior eſt, quia dicitur: cæterum populũ, in quo ſignificatur magna multitudo. ſ. omnes, qui iuerant ad bellum contra Ammon, & nunc erant cõgregati in Galgala. *Percuſſit Ionathas ſtationem Philiſthiim, quæ erat in Gabaa.* Poſuerat enim Saul Ionathã in Gabaa cum mille viris: ipſe autem erat cum duobus millibus in Bethel, vt patet ſupra, & tunc pugnauit Ionathas contra ſtationem Philiſthinorum, ideſt cõtra aciem, vel multitudinem eorum, quę erat in Gabaa, & percuſſit eos abigens inde. Erat Ionathas vir fortis & animoſus valde, aggrediens ſemper res magnas: vnde nondum facto aliquo bello contra Philiſthinos tempore Saulis ipſe cum mille viris ſuis auſus eſt aggredi, & percutere Philiſthinorum ſtationem: maiora autẽ poſtea auſus eſt: nam conueniente numeroſo Philiſthinorum exercitu contra Iſraelem, de quo infra in litera ipſe cum vno armigero ſuo auſus eſt ingredi in illorum congregationem, & percuſſit ex illis viros multos, ſcilicet 20. poſtea autem reliqui inter ſe conturbati mutuis vulneribus concidebant ita præcedẽti cap. & ſic fugati ſunt Philiſthini a facie Iſrael.

Quomodo ſtatio Philiſthinorum erat in Gabaa, & quomodo Ionathas pugnauit contra illam. Quæſt. III.

QVAERET aliquis de iſta Philiſthinorũ ſtatione, qũo erat in Gabaa, vel qũo pugnauit contra eam Ionathas. Aliquis dicet, q̃ ſtatio iſta erat acies quędã, vel multitudo Philiſthinorum, quæ veniebat in pugnam contra Iſrael, & cum peruenirent vſque ad Gabaa, vbi erat Ionathas pugnauit cõtra illam multitudinem, & percuſſi ſunt Philiſthini.

Sed non ſtat, quia ſtatio iſta Philiſthinorum non erat nouiter veniẽs ad bellũ, ſed erat ex magno tẽpore in terra Iſrael: fluxerant enim iam duo anni, vel quaſi de regno Saulis, & tamẽ antequam ipſe regnaret, erat ſtatio Philiſthinorum in terra Iſrael, ſ. in Gabaa, vt patet ſ. c. 10. cum dixit Samuel ad Saulẽ, poſt hæc veniens in collẽ dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorũ, ergo ab illo tpe, & ante erat ſtatio illa, & non venerat ad bellum nunc. Item apparet hoc, quia dr̃, q̃ ſtatio iſta erat in Gabaa, & Ionathas erat in Gabaa, nõ poſſet autẽ illa eſſe in Gabbaa, ſi veniſſet ad pugnandũ, niſi prius Philiſthini expugnaſſent Ionatham. Sed falſum eſt, quia ipſe potius percuſſit ſtationẽ, quæ erat in Gabaa. Item non videtur, q̃ venit ad bellum ſtatio iſta, quia tunc, quamquam percuſſiſſet Ionathas iſtos Philiſthinos, nõ rupiſſet pacem, ſed magis Philiſthini, ſed Iſraelitę, facto hoc, parauerunt ſe contra Philiſthinos tanquam rupiſſent fœdera; vel aliquid aggratiorum illorum feciſſent, cùm dicatur ſ. quod cũ audiſſent hoc Philiſthini, Saul cecinit buccina in oĩ terra, dicens: Audiant Hebrei, &c. Item dicitur infra. q̃ immediate deſcendit in Galgalam, & totus populus Iſraelitarum deſcendit poſt eum. Apparet etiam hoc, ex eo, quod fecerunt Philiſthini: nam hoc audito congregati ſunt ad pugnãdum contra Iſrael, ſi aũt Philiſthini cepiſſent hic bellum, non diceretur, q̃ tũc congregati ſunt ad pugnandum contra Iſrael: nam prius congregati eſſent. Item patet clare, quia dicitur infra, q̃ Saul cecinit per totam terrã Iſrael, ſ. pcuſſit Saul ſtationem Philiſthinorum, & erexit ſe Iſrael aduerſus Philiſthijm. ergo in iſta percuſſione Iſraelitæ abſtulerunt ſibi aliquod iugum, quod ante habebãt, cùm dicatur, q̃ erexerunt ſe contra Philiſthijm, & ipſi inchoauerunt hoc.

Reſpondendum eſt, quòd iſta Philiſthinorum ſtatio non venerat ad bellandum contra Iſrael, ſed manebat ab antiquo in terra illa, & hoc quia Philiſthini erant domini Iſraelitarum, & premebant eos tributis, imponebantque eis leges, quas volebant. Ad faciendum autem hæc omnia ſeruari, & vt non rebellarent Iſraelitæ contra Philiſthinos, erat poſita acies eorum in Gabaa, quę proprie vocatur ſtatio a ſtando dicta, eo quòd illa non veniebat ad bellum, ſed ab antiquo ibi erat: iſta ſtatio Philiſthinorum eſt, quæ cogebat Iſraelitas non habere fabros ferrarios in terra ſua, ſed ad omnia opera operandi ferri deſcendebant in terram Philiſthijm, vt patet infra: hanc enim legem poſuerant Philiſthini, quam nõ obſeruaſſent Iſraelitę, niſi eſſent aliqui continuę de Philiſthinis in terra Iſrael, qui cogerent ad obſeruãtiam illius legis, alioquin neſcientibus Philiſthinis Iſraelitæ haberent fabros armorũ: vnde ad hoc dicit Ioſephus fuiſſe ſtationem iſtã in terra Iſrael. 6. Antiquitatũ, ſ. Paſchini, nãque, q̃ in Gabaa morabant, arma Iudęis abſtulerãt,

Reſponſio auctoꝛis.

& munitissima loca suisque castris opportuna detinebant, interdicētes Hebrēis vti ferro, propter quod agricolę siquod instrumentum esset necessarium ad culturam venientes ad Philisthinos fabricabāt illud, Ista etiam statio continebat populum, ne faceret seditiones non permittendo cōgregationes fieri Israelitarum ad cōsilia, vt sic non rebellarent. hanc stationem percussit Ionathas: nam Saul, qui vnctus erat ad liberādum Israelitas de manu Philisthinorum, voluit huic dare operam: ideo fecit ꝙ filius suus iniret bellū cōtra Philisthijm: ista enim erat occasio libertatis Iudæis & belli: nam statio Philisthinorum, quæ erat in Gabaa premebat Israelitas seruitute Philisthinorum, scilicet, vt seruarentur leges positæ a Philisthinis, & vt colligerentur tributa. Excluserunt ergo Hebræi hanc stationem, quia ea existente non poterāt Israelitæ esse liberi, & quia hoc faciendo nimis prejudicabant Israelitæ Philisthinis, Saul parauit se ad pugnam annuncians hoc per totam terram Israel, vt patet infra in litera. *Quod cum audissent Philisthini.* Non illi Philisthini, qui erant in statione in Gabaa, sed illi, qui erāt in terra Philisthijm, s. audierunt, ꝙ Israelitę percusserant stationem suam. Tunc enim Saul fecit ea, quæ infra dicuntur. Et non est intelligendum, ꝙ fecerit, quando illi audierunt, quia nesciebat Saul, quādo illi audiebāt, sed dicitur: Cum audissent Philisthini, i. cū Saul putasset eos audire, quod fuit immediatè post expugnatam stationem, quæ erat in Gabaa: credens enim Saul, ꝙ Philisthini immediatè hoc scirent, nam non poterat latere eos, cum magnum damnum eis nunc intulissent Iudæi, eratque terra eorum coniuncta, ideo Saul immediatè se parauit ad bellum putans, ꝙ immediatè sciretur hoc a Philisthinis. *Saul cecinit buccina in omni terra.* Idest fecit cani: non enim canebat ipse, sed prēcones missi velociter per omnē terram Israel, quod faciebat ad hoc, ꝙ congregarentur omnes Israelitæ post eum ad pugnam. buccina autem signum pugnæ erat.

Quare Saul non diuisit boues ad vocandum Israelitas ad bellum, sicut fecit in bello contra Ammon. Quæst. IIII.

QVAERET aliquis quare Saul nō diuisit hic boues in frusta mittens per oēs terminos Israelitarum, vt cito venirent, sicut fecit in bello contra Ammon. Nam cum misisset particulas boum minutatim cęsorum per nuncios suos in totam terram Israel omnes Israelitę videntes obstupuerunt. Inuasit enim eos timor Dei, & egressi sunt quasi vnus vir supra cap. 11. sic autem cùm Saul vellet hic congregare omnes Israelitas in bellū, quia maius certamen erat, quàm contra Ammonitas debuisset eos sic vocare.

Respondendum est, quòd non expediuit sic vocari, quia vocatio illa per particulas boum fuit facta ad incutiendum timorem: Saul enim non se gerebat totaliter pro rege, eo ꝙ Israelitę contempserant eum a principio, quando electus est, cum multi eorum dixissent, non regnabit super nos, vt constat supra c. 11. timuit ergo, ꝙ non obediretur mandato suo de vocatione ad pugnam, ideo volens eis incutere terrorem misit boues in frusta cęsos significans animositatem suam, adijciens etiam verba dura, scilicet quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul, & Samuelē sic fiet bobus eius, & tūc timuit populus, & exiuit ita supra cap. 11. Nūc autem Israelitę timebant Saulem, & amabant scientes, quòd esset idoneus ad bellum, eo quòd pugnasset fortiter contra Ammonitas: vnde confirmato regno eius gratis se subiecerunt ei, sicut habetur supra cap. 11. credens ergo Saul, ꝙ Israelitę cōfestim obedirent ei ad omnia, quæ iuberet, nō misit particulas boum, sicut prius timorem incussurus; sed fecit vocari clangore buccinæ, quod est signum bellicum.

Buccinæ cuius generis essent.

Sciendum aūt, ꝙ istæ buccinæ erant argenteæ, & sacrę, scilicet, quæ erant in Sanctuario custoditę: nā Deus iusserat Moysi facere duas buccinas argenteas Nume. cap. 10. & iussit ꝙ Israelitæ clangerent illis in bello, vt Deus recordaretur eorum. ipsi autem fecerunt multas: nam in introitu in terram Chanaan cōtra Iericho pugnaturi Hebræi præmittebant septem sacerdotes cum septem tubis, vt patet Iosue. ca. 6. Poterant tamen istę esse alię tubę de vulgaribus, & non sacris: nam ad bellum iussum erat, ꝙ Israelitę vterentur sacris tubis, nunc autem non erat bellum, sed erat congregatio ad bellum, postea autem in bello tenebantur clangere tubis sacris. Sciendum tamen quòd si istę tubę, quibus fecit Saul vocari populum, erant sacræ, oportebat, vt clāgerent in eis sacerdotes, & ipsi mitterentur per omnes partes Israel ad vocandum Israelitas: non licebat enim alijs clangere in buccinis illis, quia erant sacræ, sic patet Nume. cap. 10. scilicet. Filij Aaron sacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris.

Audiant Hebræi.

Divens audiant Hebræi. Id quod audierunt, & quod prōcones clamabant, erat quod infra dicitur, scilicet percussit Saul stationem Philisthinorum, & erexit se Israel aduersus Philisthijm: hoc em̄ iubebat cani Saul tanquam ipse non iuberet vocari Israelitas ad bellum ex arbitrio suo, sed significabat eis quid factum esset, vt scirent an opus esset bello, & tunc ipsi omnes libēter congregati sunt ad Saulem, vt patet infra.

Et vniuersus Israel audiuit huiusmodi famam. Scilicet istam famam, quam canebant nuncij tubis, & dicitur ꝙ audiuit vniuersus Israel, quia missi fuerant nuncij per totam terram Israel, sicut dicitur supra, s. Saul cecinit buccina in omni terra. *Percussit Saul stationem Philisthinorum.* Istud est quod canebant tubicines, & est exhortatiuum ad bellum, & quamquam non ponitur per modum præcepti, sed per modum indicationis facti, tamen præceptum erat, ꝙ congregarentur omnes Israelitæ, dicitur autē quòd percussit Saul stationem Philisthinorum, quamquam secundum veritatem non percussit ipse, sed Ionathas, vt patet supra, quia tamen Ionathas erat constitutus sub rege, & fecit hoc auctoritate illius, dicebatur ipse fecisse, & ex nomine suo mittebat illud denunciari per totum Israel, & hoc etiam forte erat, quia volebat Saul sibi gloriam, & propter hoc omnia gesta magnifica, quāquam essent aliorum, volebat sibi attribui, alioquin irascebatur. Sic patet cum reuerteretur Saul de bello contra Philisthæos: mulieres namque tūc exeuntes canebant, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia, iratusque est Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste, dixitque: dederunt Dauid decem millia, & mihi dederunt mille infra cap. 18.

Et erexit se Israel aduersus Philisthijm. Istud etiam denunciabant tubicines: quamquam enim Israelitæ nō se erexissent cōtra Philisthijm, quia ipsi nihil horum sciebant: tamen quia rex erexit se, dicitur, quòd ipsi se erexerāt. Nam quod rex agit, totum regnum agere dicitur, eo ꝙ in persona omnium agit, & ad eum spectat omnis dispositio istorum: dicitur autē quòd erexit se Israel, idest rebellauit aduersus Philisthijm: nam ante Philisthini erant domini Israelitarum, & imponebant eis tributa, & leges quascunque vellēt: intantum ꝙ cogerent eos non habere arma, nec aliquos fabros ferrarios: tolerabāt etiam Israelitę, quòd essent in terra Philisthini ad opprimendum eos, & compellendum obseruare leges Philisthinorum, nunc autem

autem quia percussissent stationem Philisthinorum, quæ erat ad custodiam dūij eorum in terra Israel, dicūtur se erexisse contra Philisthijm, vt haberent libertatem. *Clamauit ergo populus post Saul in Galgala.* i. postquā tibicines ista nunciauerunt, populus clamauit in Galgala, i. clamabant inter se, vt in Galgalam descenderēt, quia Saul illuc descenderat: intelligendum est enim, ꝙ nuncii annunciauerunt, quomodo Saul parauerat se ad bellum, & descenderet in Galgalam, ideo ꝙ omnes illuc descenderent.

Quare Saul annunciato bello descendit in Galgalam, & ibi congregauit exercitum. Quæst. V.

Quare Saul descendit.

QVAERET aliquis quare Saul descendit in Galgalam annunciato bello, & ibi congregauit exercitum. Aliquis forte respondebit, ꝙ hoc fecit, vt exiret obuiam hostibus ad aliqua loca ppinquiora, sicut fecerat in bello contra Ammon. Nam non congregauit exercitum in loco, in quo ipse erat, sed in quodam alio loco magis coniuncto terrę Ammon. s. in Bezech, vt patet supra ca. 11. est. n. ille locus magis coniunctus Ammonitis, quàm Gabaa, vbi illo tempore morabatur Saul, vt declaratum est. eod. cap. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia Galgala non erat locus magis coniunctus illi loco, vbi nunc erant Philisthini congregati contra Saulem, quam locus, in quo tunc habitabat Saul: nam Philisthini conuenerant in Machmas, vt patet. ꝛ. ibi aūt morabatur Saul. erant duo millia cum Saule in Machmas, & in monte Bethel, Galgala autem distabat inde, quia erat apud Iordanem. s. vbi primo castrametati sunt Israelitæ introeuntes in terram Chanaan, die qua transierunt Iordanem. Iosue. ca. 4. ergo magis videbatur Saul recedere ab hostibus, quam appropinquare. Sed aliquis dicet, ꝙ Saul non erat tunc in Machmas, sed in monte Bethel, quia supra dr̄, ꝙ erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. dicetur autem, ꝙ Galgala erat locus magis coniunctus hostibus, q̄ Bethel, vbi tunc erat, ideo descendit in Galgalam, & fecit, ꝙ illuc cōueniret totus populus. Sed hoc non stat, quia Philisthini posuerunt castra sua in Machmas, sed Machmas est apud Bethel, ergo magis distat inde Galgala, quam Bethel, quod patet, quia infra dr̄, ꝙ Machmas est ad orientem Bethauem. i. cuiusdam loci, qui vocatur Bethauem, apud Bethauem aūt est Bethel, vt patet Iosue. ca. 7. s. cumque mitteret Iosue de Iericho viros ꝰ Hay, q̄ est iuxta Bethauem ad orientalē plagā oppidi Bethel, ergo Machmas Bethel, & Bethauem sunt loca ꝙiuncta. Apparet ēthoc, quia Galgala est in extremitate terrę Chanaan a parte orientali. s. apud Iordanē, vt patet Ios. c. 4. Bethel autē est locus magis occidentalis in sorte Beniamin, vt patet computando ciuitates, quæ habentur in sorte Beniamin, & incipit numerus earum ab oriente, vt Iosue. ca. 18. Philisthini autem veniebant a parte occidentali, quia terra sua est occidentalis in terra Chanaan prope mare mediterraneum, vt patet Iosue. c. 15. ergo quanto magis aliqs recederet a loco in quo posuerant castra Philisthini, tanto magis accedebat ad Galgala, sed Galgala est in extremitate terrę Chanaan ad orientem: Ios. c. 4. ergo cum illuc iret Saul, magis recedebat a castris Philisthinorum, quam in quocunque alio loco esset. Dicendū est igitur, ꝙ non faciebat hoc Saul, vt magis accederet ad hostes, sed potius, vt impleret mandatū Samuelis: dixerat. n. sibi Samuel, qñ vnxit eum in regem, ꝙ faceret quodcunque inueniret manus eius. i. quodcūque posset pro libertate patrię, & si aliqd̄ periculū sibi eueniret descenderet ante eum in Galgalā, vt ibi offeret victimas pacificas, & ostenderet ei quid facere de-

berēt supra c. 10. & quia nunc grauissimum periculū acciderat Sauli, s. quia queniebant oēs Philistini ꝓtra eum descendit in Galgalā, vt ibi erudiret a Samuele quid facere deberet. Apparet hoc, quia dr̄ ꝛ. ꝙ expectauit ibi septē diebus iuxta placitum Samuelis; & cū non veniret in septimo fecit sacrificium, vt patet ꝛ. si aūt Samuel alium locum assignasset Sauli, in quo eū expectare deberet illuc iuisset: non enim descēdit in Galgalā, vt magis appropinquaret hostibus, nec rursus, vt ab eis fugeret. *Et Philisthini congregati sunt ad preliandum contra Israel.* Scilicet, qñ audierunt, ꝙ Israelitæ percussissent stationem suā, & forte non solum ꝓgregati sunt hic Philisthini, sed ēt multæ aliæ gentes de confinibus suis cum eis. Nam tantum exercitū ꝓgregari de terra Philistinorū, quantus. ꝛ. nominat, difficile alicui videret, q̄q̄ in hoc nihil moueri deberemus, cum Philisthini essent multi nimis, quia terra eorū, licet non esset nimis spatiosa, erat tñ valde populosa.

Maximus exercitus Philisthinorum.

Triginta millia curruum. Nunquam legitur tātus numerus curruum ab aliquo congregatus, quamquā exercitus aliqñ fuerit maior congregatus ab alijs: nam in alijs regibus potentissimis pro abundanti habebatur ꝙ aliquis haberet mille currus: nā Pharao rex Aegypti potens valde erat, qñ tñ persecutus est Israelitas exeūtes de Aegypto vsque ad mare rubrū, & ducēs totas vires regni ad persequendum Hebrēos paucos currus habuit, quia dr̄ Exo. c. 14. ꝙ tulit Pharao ducētos currus, & qdqd̄ ī Aegypto curruū fuit, quasi pauci currus essent. Iosephus aūt 2. Antiquitatum dicit, ꝙ sexcenti currus tunc persequebantur Israelitas, & equites 50. millia, & ducēta millia pariter armatorū, illi tñ erāt oēs currus, q̄ in Aegypto haberi poterant. Item Iabin rex Asor ponitur tanquā valde potens in scriptura, & ꝙ nimis opprimebat Israelitas. Ad significandum aūt maximam potentiam eius exprimitur multitudo curruū, Iudic. c. 4. s. Clamauerūt filij Israel ad dñm: nongētos enim habebat currus falcatos, & per 20. annos vehementer oppresserat eos. Iosephus aūt, qui consueuit ponere semper maiores numeros, dicit ꝙ habebat tria millia curruum, vt patet 5. Antiquitatum, sed qūocunque ponatur nihil attinet ad numerum 30. millium curruum, Philistini tñ, qui dicuntur habuisse istos currus nō erant gentes multę, s. multa regna, ita vt particulatim possent colligi de regnis illis. 30. millia curruū: solum. n. habebant quinque vrbes principales ꝛ. c. 6. a quibus denominabātur quinque Satrapę. eo. cap. vel quinque reguli Iosue. c. 13. maior aūt erat, nec in parum terra Israel, quā terra Philisthijm. Vnde qñ diuisa fuit tota terra Chanaan in sortes, cuius pars quædam erat terra Philisthim. Iosue 13. c. ferè tota terra Philistinorū cecidit in sortē Iudæ, & multę alię vrbes prēter tertā Philistinorū, Iosue. c. 15. & ibidem declaratum est, si tamen fuisset terra Philisthinorum tanta, vt reliqua terra Israel, nō fuisset data soli tribui Iudæ, sed quinque, vel sex tribubus. Non est ergo magna terra.

An Philisthini haberent triginta millia curruū vt litera dicit.

Opinio Nicolai. Impugnatio.

Vnde Nicolaus non credit, ꝙ tot currus haberi potuissent: ideo dicit, ꝙ nō est intelligendum, ꝙ fuerint 30. millia curruum, sed intelligitur de hominibus, q̄ erant super currus, s. ꝙ omnes, qui erant in curribus, erant. 30. millia. Non tñ est conueniens iste modus loquendi, quia nimis alienum est nominare currus ipsos hoēs existentes in curribus, nec est rationabile recedere a litera sacrę Scripturę, nisi cum videmus necesse esse accipere alium sensum. De curribus tamen istis non videtur, cur non debeamus confiteri tot currus fuisse in terra Philistijm in isto bello: ideo non debemus diuertere ad alium sensum. Nam posset dici, quòd Philisthini erāt nimis bellicosi, & laborabant pro copia armorū, & quia currus pertinebant

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad fortissimum genus pugnandi illius temporis, fabricauerãt sibi multos currus: maxima enim inopia curruum, vel paucitas nõ prouenit propter ipsos currus, sed ꝓpter equos, quia quilibet currus habet quatuor equos, vt dicitur, sed etiam dato ꝙ habeat solũ duos, difficile est habere tot equos, inter Philisthinos tamen erant multi equi: ideo nõ erat difficile ibi esse multos currus. Apparet quia dicitur immediate, ꝙ fuerunt in exercitu illo sexcenta millia equitum: vbi ergo tot equi poterant haberi pro equitibus, possent haberi multi equi pro curribus.

Item posset dici, ꝙ isti currus, quos hic Philisthini portabant, erant alterius modi, quàm currus, de quibus communiter dicitur in scriptura, & erãt minoris valoris. vnde multi illorum haberi poterant, quãquã de alijs non. Vel aliter põt dici, ꝙ omnes isti currus venerunt in bellum, nõ tamen erant omnes de terra Philisthinorum, sed volẽtes Philisthini penitus delere Israelitas congregauerunt exercitum magnũ partim de terra sua, & partim ab amicis, & confœderatis, & partim habuerunt milites cõductos, sicut mos est regibus, vel populis habentibus paruam militiam, & abundantibus in pecunijs, de conductitijs magnum construere exercitum, & ita Philisthini, quamquam fortè non haberent in terra sua quinque millia curruum, poterãt modo prædicto congregare. 30. millia curruum, nec mirari debet quisquam de ista multitudine curruum, quia nulla talis legitur in scriptura, nisi pariter miretur de equitibus, quia nunquã talis multitudo equitum legitur in scriptura.

Nec obstat siquis dicat, ꝙ Zara Aethiops habuit in exercitu suo decies centena millia. 2. Paralip. 14. c. nã non erant omnes illi equites, sed pedites: forte enim in tota illa multitudine non erant viginti millia equitum, hic autem ponuntur sexcenta millia equitum: deinde ponũtur pedites sine numero, sed circa equites non possumus distorquere, sicut circa currus, sed necesse est dicere, quòd fuerint sexcenta millia. De curribus igitur mirari non debemus, sed dicemus, ꝙ fuit exercitus iste nimis magnus, ita vt nullum vnq̃ talem legerimus. Differt in equitibus tunc, & nunc, quia tunc omnes habentes equos ẽt si leuissimam haberent armaturam dũtamen equis infidẽtes pugnarent equites dicebãtur: nunc verò multi alij apparatus requiruntur. ideo qui hoc modo habet. 10. millia equitum, posset illo modo plusquam centũ millia habere. *Et sexcenta millia equitum.* Magnus exercitus erat, sed an totus esset de terra Philisthijm, vel pars eius aliunde ducta non multũ constat, nec multũ differt. In Hebræo autem solum ponuntur hic sexcenta millium equitum. Credendum tamen ꝙ magis sit error inter Hebræos, sicut in aliquibus locis declaratũ est. *Et reliquum vulgus.* Scilicet homines pedites, & qui habebãt leuiorem modum armaturę. Ponuntur enim hic tria genera pugnatorum: quidam enim in curribus pugnabant, alij autem in equis, cęteri verò pedestres, & isti pedites vocantur vulgus propter duo. Primo propter multitudinem: nam sicut vulgus est ipsa multitudo populi, ita pedites in bellis sunt in maiori numero, quàm alij armati. Secundo vocant vulgus, ꝓpter paucitatem apparationis, & defectum doctrinæ bellicæ: nam sicut vulgus dicit quandam multitudinem indoctam, & rusticam, ita pedites in bellis habent leuissimum genus armaturę, & plurimi eorũ inexperti sunt. *Sicut arena, quæ est in littore maris plurima.* Idest isti erant in numero magno, sicut arena maris. Hoc autem dicitur, quia non designat numerus istorum: tantus enim fortè erat, ꝙ ipsis Philisthinis incognitus erat. Sciendum autem ꝙ Iosephus quasi semper solet ponere maiores numeros, q̃ scriptura in his quæ narrat, posuit minorem numerũ hic quantũ ad literam nostrã, sed non quantũ ad literam Hebraicã, vt patet 6. Antiquitatum, s. ꝙ erant trecenta millia peditum, & curruũ. 30. millia & 60. millia equitum, cũ litera ponat sexcenta millia; & quantum ad hoc non solum posuit paruum numerum equitum, quia cum litera dixisset hic, ꝙ erant sexcenta millia equitum, & reliquum vulgus. i. pedites erant sicut arena., q̃ est in littore maris, oportebat ꝙ plures essent, quã equites, vnde fortè essent vltra millies millia: posuit tamẽ solum trecenta millia peditũ, ergo etiam paruũ numerum posuit peditum. Fuit tamen ille numerus cõueniens assignationi equitum, quã fecit, s. ꝙ essent 60. millia equitũ, plures tamen fuerunt. in hoc aũt non est dubium, cui credere debeamus, quia manifestum est, ꝙ est credendum sacræ Scripturæ, potissimũ cũ ipsa ponat hic maiorem numerum, q̃ Iosephus. si aũt poneret minorem secus esset: qm̃ tunc posset dici, ꝙ scriptura posuit numerum paruum subtricendo maiorem, & q̃q̃ Iosephus maiorem numerũ posuisset, diceretur, ꝙ verum dixit, cum tũ sacra Scriptura ponit maiorem numerum, non debemus assentire Iosephi. *Et ascendentes castramitati sunt in Machmas.* Scilicet Philisthini ascenderunt de terra sua, quæ est occidentalis iuxta mare, & terra, in qua castrametatis sũt est orientalis & altior: ideo dr̃, ꝙ ascenderunt. Fuerũt autem castrametati in Machmas, quia Philisthini veniebant q̃ regem Saulem, & ipse morabat in Machmas, & Bethel: ideo posuerunt castra apud locum ipsum, rex tũ Saul non erat ibi tunc: iam. n. descenderat in Galgalam, quia immediatè, vt Ionathas percussit stationem Philisthinorũ, & Saul misit ad annuncian dum hoc ꝓ oẽm terram Israel descendit in Galgalã, & q̃n Philisthini venerunt in Machmas erat Saul in Galgala, vt patet j̃. s. vidi ꝙ dilaberetur populus a me, & tu nõ venires iuxta placitos dies, porro Philisthini congregati fuerant in Machmas, dixi, nũc descẽdent Philisthini ad me in Galgala, &c. *Ad orientem Bethauem.* Idest Machmas, apud quam castrametati fuerãt Philisthini, erat ad oriẽtalem partem vrbis Bethauẽ: istę vrbes sunt ad partem orientalẽ terrę Chanaã versus Iordanem, s. Machmas, & Bethauem. Aliqui autẽ existimant, ꝙ Bethauem, & Bethel sint idẽ locus. Sed falsum est, qa Iosue. 7. c. ponuntur ista, tanq̃ distincta, cum dr̃: Cumque mitteret Iosue de Iericho viros q̃ Hai, q̃ est iuxta Bethauem ad oriẽtalem plagã oppidi Bethel; si tñ essent vnus locus, non poterat dici, ꝙ esset vnus ad orientalem plagam alterius, vt in eo. cap. ẽt declaratum est. Sciendum ẽt, ꝙ ista castra Philistinorum, q̃ posita sunt apud Machmas erant ẽt apud Bethel, quia ista duo loca sunt coniuncta, vt s. dictũ est, & cum in vtroque horum locorum solitus esset habitare Saul vbicunque esset, erãt prope ipsũ castra Philisthinorum. Sciendum ẽt, ꝙ Philisthini hac vice duxerunt q̃ Hebręos tñ exercitum quantum nunq̃ postea duxisse leguntur, nec ante hoc duxerant. Fuit aũt hoc quia ante hoc Israelitę erãt subiecti Philisthinis soluentes eis tributa, & obseruantes impositiones eorum. Nunc aũt non solum ista noluerunt soluere, sed ẽt occiderunt stationẽ Philisthinorum, q̃ erat in Gabaa. Iudęi quoq; ante hoc nunq̃ habuerãt regem, nunc vero hr̃e cęperunt, & Philisthini intellexerunt ꝙ ꝓp regem fiebat tota ista rebellio, iõ voluerunt habere magnũ exercitum q̃ illũ regem, vt simul illum cũ populo suo delerent, alioquin si nunc pmitterent Iudęi facere, q̃ fecerunt, nihil vlterius Philistini habebant super eos. *Quod cum audissent viri Israel.* Hic ponitur cęda rõ diffidẽtię, s. ꝓp recessũ populi a Saule: erãt. n. multi Philisthini, cũ Saule aũt erãt pauci: nã oẽs recesserũt ꝓter sexcẽtos viros, vt patet j̃. in lra. Et dr̃: cũ audissent

Iosephus solitus po

audissent viri Israel. s. multitudinẽ Philisthinorũ nimiã venisse super eos. Non enim viderunt illã, quia Israelitæ erãt in Galgala. Philisthini autem erant in machmas, sed audierunt Israelitę a nunciantibus, quòd erat multitudo numerosa Philisthinorum. *Se in arcto positos.* Idest in stricto, vel perplexitate. s. audiendo, quòd erat tanta multitudo Philisthinorum, cui ipsi nequaquam resistere poterant, sciebant se esse in perplexitate, & non erat aliud audire se in arcto positos quã audire multitudinem Philisthinorum conuenisse contra eos. *Afflictus enim erat populus.* Idest prę timore mortis: nam nullum videbat sibi esse refugium, quod tamen erat ex defectu confidentię ipsorum: nam si ipsi confiderent in domino poterant sperare, quòd Deus contereret hostes coram facie ipsorum nihil eis laborantibus: sic enim multoties accidit, vnde cum Israelitę essent in litore maris rubri, Pharao persequebatur eos a tergo nullum relinquens eis fugiẽdi locum, sed dixit coarctati sunt a terra, & conclusit eos desertum vt Exodi cap. 14. Deus tamen pugnauit pro eis, eis nõ pugnantibus. Vnde dixit Moyses eod. capit. dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Sic etiam accidit ipsimet Israelitis, qui tunc erãt tempore Samuel: dixit enim totus populus ad Samuelem in Masphat, cum congregati essent aduersus eos Philisthini, quòd oraret pro eis, & tunc conterruit dominus Philisthinos facto fragore magno de cęlo, & fugerunt a facie populi nullo pugnante supra cap. 7. nunc tamen diffidebant, ideo fugierunt, & alii absconderunt se in diuersis locis inhoneste.

Differentia inter absconsum & latens.

Absconderunt se in speluncis. Hic ponuntur Iudæi diffidentes timore, & aliqui fugiebant timentes, s. quorũ terra erat distantior, alii autem quorum terra erat propinqua terrę Philisthinorum abscondebant se, vt paret hic, & quidam in speluncis, s. in locis obscuris, & magnis terrę quę non possent inueniri a Philisthinis, alii autem in abditis, s. in locis secretis tam vrbium, quam domorum, quę non sunt speluncę magnę, sed quędam alia receptacula, alij autem abscondebant se in petris, s. in foraminibus, vel fixuris petrarum: sunt enim quidam lapides concaui, vel diuisi, & in locis illis ad latẽdum adminiculum pręstant. Sic dixit Deus Moysi Exodi capit. 33. Ecce inquit est locus apud me super petram, cumque transibit gloria mea ponam te in foramine petrę. Alij autem erãt in antris, quę sunt loca defossa in terra, & vocantur cauernæ. Sic dicitur in Hymno beati Ioannis, s. Antra deserti, &c. s. quòd beatus Ioannes morabatur in antris in deserto, sicut alii morantur in domibus in vrbe, alii autem erant in cisternis, & in puteis, & quibuscunque latibulis, quoniam nullum sibi remedium superesse putabant, nisi latere a facie tantæ multitudinis. *Hebræi autem transierunt Iordanem.* Scilicet fugientes, erant autem isti, qui specialiter pertinebant ad duas tribus, & dimidiam, & non dicitur hic Hebræi autẽ, quasi illi qui latebant, vt dictum est, nõ essent Hebræi: omnes enim tam qui latuerunt, quam qui fugerunt, erant Hebręi, sed dicitur, Hebræi autem, idest quidam de Hebræis, s. illi, qui erant de tribu Ruben, & Gad, & dimidia tribu Manasse: nam isti habebant habitationem distãtiorem a terra Philisthinorum, quam omnes alii Hebręi cum habitarent ad orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhęorum: isti enim transierunt Iordanem, s. fugiendo, quia sic recedebant a Philisthinis: nam terra eorum est magis distans a terra Philisthinorum quam Galgala. Philisthini enim sunt occidentales in terra Chanaan habitantes prope mare: Iosue ca. 15. Galgala autem est apud Iordanem a parte Occidẽtali, terra autem duarum tribuum, & dimidiæ est vltra Iordanem, s. a parte Orientali eius, ideo cum fugerent ad eam, recedebant magis a terra Philisthinorũ. Isti autem fugerunt, quia existimabant, quòd Philisthini non transirent Iordanem ad pugnandum, vel prędandum, qui autem erant citra Iordanem, s. ad partem Occidentalem eius sciẽtes, quòd Philisthini progressuri erant per terram illam, absconderunt se, quoniam, si apparerent putabant se non euasuros mortẽ.

Terram Gad, & Galaad. Idest transierunt multi de Hebræis Iordanem ad terram Gad, & Galaad. erat enim terra Galaad vltra Iordanem ad orientem, & illa diuisa est ĩ duas partes, medietas eius prouenit tribui Gad, alia autem medietas tribui dimidię Manasse, vt patet Deuteronom. c. 3. qui ergo transibant in terram Gad transibant in terram Galaad quantum ad medietatem Galaad, quæ prouenit isti tribui. Poterant etiam alij transire in terram Galaad, & quòd non transirent in terram Gad, s. illi, qui transibant in dimidiam tribum Manasse, s. in terram Galaad, quam habebat ista dimidia tribus trans Iordanem.

Cumque adhuc esset Saul in Galgala. Idest antequam inciperetur aliquod bellum, neque dum venissent Israelitæ ad videndum Philisthinos, sed cum essent in Galgala timuerunt nimis, ita vt fugerent, nec voluerunt consistere etiam si hortaretur istud Saul, nec etiam poterat eos per iussionem suam tenere in castris, quia plures erant, qui recedere volebant, quam qui stare, mansit ergo Saul quasi solus manentibus cum eo solis sexcentis viris, vt patet infra in litera.

Vniuersus populus perterritus est. Scilicet omnes, qui conuenerant ad Saulem in Galgalã. a principio enim cum Saul fecit tuba cani per terram Israel omnes Israelitæ congregati sunt ad ipsum putantes nõ esse magnum periculum, sicut fuerat in bello contra Ammonitas, nunc autem videntes, quòd esset nimia multitudo, cui non confidebant se posse resistere, recesserunt.

Qui sequebatur eum. Scilicet qui venerat in Galgalã ad sequendum Saulem, vt iret in bellum. *Et expectabat septem diebus iuxta placitum Samuelis.* Idest secundũ, ꝙ pepigerat cum Samuele. Accipitur autem hic placitum, idest pactum, vel conuentio: fuerat enim conuẽtum inter Samuelẽ, & Saulem, quòd expectaret Saul septem diebus Samuelem in Galgala, & illis diebus expectauit, scilicet, quòd quamquam haberet exercitum paratum ad pugnandum, tamen non ibat ad bellum, quia expectabat Samuelẽ. dixerat enim Samuel, quòd expectaret eum ibi septẽ diebus, & ipse veniens erudiret Saulem quid facere deberet, & istud fuit occasio, vt discederet exercitus a Saule. Nam si immediate, vt totus exercitus cõgregatus est, voluisset Saul ire ad bellum contra Philisthinos, cuncti fuissent secuti ipsum, sed quòd mansissent ibi septem diebus expectãtes quotidie inuadebat eos magis timor, quia audiebant semper maiora dici de exercitu Philisthinorum, vnde iam in fine septimi diei de toto populo Israel nullus manserat cum Saule, nisi 600. viri.

Quomodo accipiuntur septem dies, quibus debebat Saul expectare Samuelem in Galgala. Quæst. VI.

QVAERET aliquis quomodo accipiãtur isti septem dies, quibus pepigerat Saul cum Samuele expectare eum.

Respondendum est, quòd in principio regni Saulis, s. die, qua vnctus est dixit Samuel Sauli: Ecce vnxit te dominus in principem super hęreditatem suam, & liberabis populum eius de manu inimicorũ eius, isti autẽ inimici erant Philisthini, ideo Saul daturus erat operã, vt destrueret dominiũ Philisthinorũ super

ſuper Hebræos, & quia ex hoc ventura erant pericula. ſ. q̃ Philiſthini inuaderẽt terram Iſrael, voluit Deus q̃ Saul non ſe exponeret illis periculis ſine Dei determinatione, qui daret modum in hoc, ideo quando Saul receſſit a Samuele, dixit ei Samuel, quando euenerint ſigna hæc fac quæcũq; inuenerit manus tua. ſ. labora contra Philiſthinos quantum potueris, & tũc dedit ei regulam de periculis, dicens: Et deſcendes ante me in Galgalam: ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas: ſeptem diebus expectabis, donec veniam ad te, & oſtendam tibi quid facias. Poſt iſtos autem ſeptem dies erat deſcenſurus Samuel: ibi autem pepigerunt Samuel, & Saul. Saul. ſ. promiſit Samueli, q̃ expectaret eum ſeptem diebus in Galgala, & q̃ non ſe exponeret alicui diſcrimini, quouſque deſcẽderet in Galgalam, & ibi quæreret ſentẽtiam eius: Samuel autem pollicitus eſt, q̃ deſcenderet in Galgalam ante finem ſeptem dierum, cum vocatus eſſet a Saule; ſic autem factum eſt hic: nam cum Ionathas perculſiſſet aciem Philiſthinorum, quæ erat in Gabaa: Saul ſciẽs, q̃ omnes Philiſthini vẽturi eſſent ſuper ipſum, fecit congregari populum, & ipſe deſcendit in Galgalam expectans ibi ſeptem diebus Samuelem, quibus pollicitus fuerat expectare: hoc autẽ dixerat Samuel Sauli, vt patet infra in litera. Nam cum Saul non expectaſſet Samuelẽ ſeptẽ diebus cõpletis, increpuit ipſum Samuel dicens: Stulte egiſti, nec cuſtodiſti mandata dñi Dei tui, quæ p̃cepit tibi. Ergo Deus mãdauerat, q̃ expectaret illis ſeptem diebus. Sciendũ aũt, q̃ Saul obſeruauit iſtud hic. ſ. q̃ immediatè q̃n illud periculũ venit ipſe miſit ad dicendũ Samueli, q̃ deſcenderet in Galgalã, & tunc expectauit ibi ſeptẽ diebus aduentum Samuelis. Ioſephus aũt. 6. Antiquita. dicit, q̃ iſtud pactũ nouiter factũ fuerit. ſ. q̃ immediatè, vt accidit iſtud periculum, ipſe deſcendit in Galgalã, & rogauit Samuelẽ, q̃ deſcenderet illuc mittens ei nuncios, quaſi nõ venerit Saul in Galgalã pp pactum, & p̃ceptum dñi, de quo ſ.c. 11. ſed ſpõte ſua, ita ingens: miſitq; Saul ad prophetã vocans eum, vt cũ eo de bello & rebus p̃ntibus cogitaret, ille aũt ſuſtinere eũ p̃cepit ſeptẽ dies, & vt hoſtias p̃pararet venturus ad eum ſeptimo die, & ſacrificantes ita cõgrederentur ad bellũ. Dicendum tñ eſt, q̃ Saul non deſcendit in Galgalã, quaſi ſpõte ſua, ſed quia p̃ceperat Samuel. ſ.c. 10. nec etiam expectauit ſeptem diebus, quaſi tunc nouiter dediſſet iſtud pactum, & ſpatium Samuel, ſed quia inter eos iam conuentum fuerat.

Saul an peccauerit hic non expectando, & in quo peccauit. Quæſtio. VII.

QVAERET aliquis vlterius cum hic Samuel redarguerit Saulem, an peccauerit Saul. Aliquis dicet, q̃ nõ peccauit, qa p̃cñ iſtud eſſet in trãſgreſſione p̃ceptorũ Samuelis. ſ. non expectando tpe quento, ſed Saul expectauit tãto tpe hoc, ergo nõ peccauit. Patet hoc, quia dr̃ imediatè q̃ expectauit Saul Samuelẽ ſeptẽ dieb⁹, iuxta placitũ Samuelis, & nõ venit Samuel in Galgalã: magis ergo vr̃, q̃ peccauerit Samuel nõ veniẽdo tpe debito, q̃ Saul. Itẽ appet hoc, qa Saul dixit ꝯ. ad Samuelẽ, qa vidi q̃ dilaberẽt popul⁹ a me, & tu nõ venires iuxta placitos dies &c. ergo Samuel peccauit, qa non venit, & Saul nõ. In ꝯrium vr̃, q̃ peccauit Saul, qa Samuel increpat hic Saulẽ, non tñ increparet eũ, ſi nõ peccauiſſet. ergo peccauit. Item dr̃. ꝯ. ſtultè egiſti, nec cuſtodiſti mandata Dei tui, q̃ p̃ceperat tibi, ſed qui nõ cuſtodit mandata, peccat, ergo peccauit Saul. Item dr̃. ꝯ. qđ ſi non feciſſes iã nunc p̃parãſſet dñs regnũ tuũ ſup Iſrael in sẽpiternũ, ſed nequaq̃ vltra regnũ tuũ ꝓſurget, ſed Deus nõ priuat aliquẽ bono, qđ hẽt niſi prõ pctõ ergo Saul peccauit cũ pro hoc meruit regno priuari.

Reſpondendum eſt, quòd Saul peccauit hic, & per hoc increpitus fuit a Samuele, alioquin non increpuiſſet eum Samuel: potiſſimè, quia Samuel erat vir iuſtus, & bene agentem nunquam increparet, præcipuè, quia Saul erat rex, & Samuel diligebat eum nimis: non ergo increparet illum ſine magna cauſa. & hoc eſt peccatum. increpitus ergo fuit Saul, quia nõ cuſtodiuit mandatum Domini ſicut dicitur infra in litera. & iſtud mandatũ eſt, qđ datũ fuerat ſupra c. 10.

Sciendum tamen q̃ non fuit tranſgreſſus illud totaliter Saul: nam ipſe venit in Galgalam expectaturus Samuelem, ſicut dixerat: etiam expectauit ibi fere diebus ſeptem, ſed peccatum ſuum fuit, quia non expectauit complete illis ſeptem diebus: nam debebat expectare toto ſeptimo die quouſque tranſiret hora ſacrificiorum, ſed nõ expectauit: nam Samuel venit tẽpore debito, & Saul iam compleuerat ſacrificium ſuum, vt patet infra in litera. Sic ait Ioſephus 6. Antiquitatũ. ſ. qui ſuſtinuit quidẽ ſicut propheta mãdauit: mãdatũ vero cũ perfectione nequaq̃ ſeruauit: habuit tñ impulſiuũ ad non perfecte explẽdũ, ſ. q̃ cũ nimis moraret, oĩs populus recedebat ab eo, ideo ne penitus ſolitarius relinqueretur pauloante conſummationem tpis obtulit ſacrificium, ideo pcñ ſuum fuerat facilius remiſſibile, ſi ipſe voluiſſet immediatè confiteri. Ad rõnes in ꝯrium reſpõdetur. Ad primã cum dicebatur, q̃ expectauit iuxta placitũ Samuelis. Dicendum q̃ ipſe expectauit ſm q̃ pepigerat cũ Samuele: non tñ obſeruauit per oĩa pactũ cum eo initum, quia paulo anteq̃ debuiſſet obtulit ſacrificium, & ſic qñ venit Samuel iam obtulerat illud. Ad ſecundam eodẽ mõ rñdetur cum dixit Saul: Vidi q̃ dilaberetur à me populus: tu aũt nõ venires iuxta placitos dies. Dicendum q̃ Samuel venit in tpe, in quo conuenerat cum Saule, ſ. ante cõſummationẽ diei ſeptimi: Saul tñ exiſtimauit eum venturum aliquanto tpe ante conſummationẽ tpis cõuenti, & quia venit quaſi ad vltimum in principio diei ſeptimi cum nondũ veniſſet: putans Saul, q̃ nõ eſſet iam venturus Samuel obtulit holocauſtum, & hoc eſt quod dr̃, ſ. vidi q̃ non venires iuxta placitos dies, i. iam putabam, q̃ non venturus eſſes in tpe conuento, eo q̃ in breui finiendum erat ſpatium, & tu adhuc non veniebas. venit tamen ante conſummationem illius temporis.

In quo peccauit Saul. Quæſt. VIII.

QVAERETVR vlterius de iſto pctõ Saulis magis in ſpeciali, in quo peccauerit. Sciendum aũt q̃ pctm̃ iſtud dependet ex mandato dato ſupra cap. 10. quia in tranſgreſſione illius fuit, & quia illud præceptum multipliciter exponitur: ita trãſgreſſio Saulis hic oportet q̃ multipliciter aſſignetur: oẽs aũt expoſitiones habent hoc cõe, q̃ Saul debebat expectare Samuelẽ ſeptem diebus integris. oẽs ẽt dicunt q̃ Samuel venit in tpe debito, & Saul non expectauit toto illo tpe. Sed variãt quãtũ ad aliquid, qa prima expoſitio dicebat q̃ Saul iturus erat in Galgalam, vt ibi ſeptẽ diebus Samuel offerret ſacrificia q̃ illo in honorem dedicationis, & vnctionis in regem: non tñ expectauit illis ſeptem diebus, ſed Saul incœpit offerre anteq̃ veniret Samuel, qui præoccupatus fuerat: & tunc conturbatus Samuel, quia vidit, q̃ aũ aduentũ eius obtuliſſet Saul receſſit, & omiſſa eſt illa ſolẽnitas oblationis dierũ ſeptem. Sciendũ aũt q̃ ſm iſtam expoſitionẽ non tenebatur expectare ſeptem diebus Saul: quia iſti ſeptẽ dies ſm hoc non referunt ad expectationẽ, ſed ad ſolẽnitatẽ oblationũ: vñ Samuel, nõ increpat Saulẽ, qa nõ expectauit eũ ſeptem diebus, diebus, ſed quia ſine ipſo obtulit. Sed iſta expoſitio ſ.c. 10. improbata eſt, ideo increpatio, quæ fundatur ſuper iſtam expoſitionem nõ tenet: nam neceſſe eſt, q̃ iſti ſeptem dies referantur ad expectationem, cum litera dicat iſtud hic, & ſ.c. 7. Secunda expoſitio erat Andreę, ſ. q̃ expectaturus eſſet ſeptem diebus ad hoc, q̃ veniret Samuel, & oſtẽderet ei, quæ facturus eſſet. ſm iſtam expoſitionem dicit Andreas, q̃ Saul peccauit in hoc, quia non expectauit Samuelem ſeptẽ diebus, ſed ſolum ſex: nam debebat expectare Saul Samuelem ſeptem diebus poſtquam recepiſſet eius nũcium, ita q̃ illa dies, in qua Samuel recepiſſet nunciũ non erat de numero ſeptem dierũ expectationis Saulis, ſed Saul illam diem intra ſeptem dies incluſit, & ſic ſex diebus tãtum expectauit. Iſta expoſitio ſatis ꝯueniẽs eſt, vt ꝯ. declarabitur. Tertia expoſitio erat Nicolai, ſ. q̃ Samuel prædixiſſet tempus Sauli, in quo deſcenderet in Galgalã, & tũc expectaret ibi ſeptem dies, & ſm hoc dicit Nicolaus, q̃ Saul peccauit in tribus. Primo quia non expectauit Samuelem ſeptẽ diebus complete, vt erat conuentum inter eos. Quod patet ex litera, cum dr̃, cumq; compleſſet offerẽs holocauſtum, ecce Samuel veniebat, ita q̃ venit die ſeptima, & tali hora, q̃ poſſet offerri ſacrificium, quia vſque ad horam iugis ſacrificij veſpertini poterant alia ſacrificia offerri. Secundo peccauit, quia officium ſibi illicitum, ſ. offerendo per ſeipſum vſurpauit, quod eſt graue peccatum. De hoc tñ, an verum ſit ꝯ. dicetur. Tertio peccauit in hoc, quia peccatum ſuum non recognouit humiliter cum argueretur a Samuele dicẽte ſibi, quid feciſti? ſed ſe voluit excuſare ex neceſſitate imminentis belli, quia talis oblatio ſacrificij nõ eſt placatio Dei, ſed magis offenſio, ideo excuſatio ſua nulla erat. Dicendum autẽ circa hoc, q̃ peccauit Saul, & peccatum ſuum ſolum fuit in hoc, q̃ non expectauit tempus debitum: nam ſolum expectauit vſque ad aliquam partem diei ſeptimi, tenebatur tñ toto die ſeptimo expectare: nam Samuel venturus erat ad Saulem, vt offerret victimas in Galgala, vt patet ſ. ca. 10. ſ. Deſcendes ante me in Galgalã, ego quippe deſcendã ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hoſtias pacificas, & quia toto tempore diei ſeptimi vſq; ad occaſum ſolis poterant offerri quęcunq; ſacrificia popularium, tenebatur expectare vſq; ad ſolis occaſum dieĩ illius Samuelem, conſtat tñ, q̃ non expectauit toto die, ſed in aurora obtulit. Vnde cum veniſſet Samuel iam obtulerat Saul. Non poteſt tñ dici, q̃ obtulerit quarto, vel quinto die, aut aliquo alio de ſeptẽ, ſed obtulit in ipſo ſeptimo die, & paulo antequã Samuel veniſſet, & cum veniebat iam conſummauerat ſacrificium, vt patet in litera, ſ. cumq; compleſſet offerens holocauſtum, ecce Samuel veniebat. Sed de expectatione eius poteſt duplicirer dici, vno modo, q̃ expectauerit diebus ſeptem, ſ. computando inter illos illum diem, quo nuncij Saulis venerũt ad Samuelem, & tunc dies ſextus computatur tanquam dies ſeptimus, & expectauit Saul ſeptem diebus, & in illis nullam ſacrificium obtulit, poſtea autem ſequenti die q̃ ſm intentionem ſuam non erat de numero ſeptẽ dierum obtulit holocauſta, & tunc venit Samuel. & hoc modo ſtant ea, quæ dicuntur a Saule, cum dicitur hic, expectaui ſeptem diebus, ſ. ſeptem diebus completis. Hoc tamen fuit ſm intentionem eius, & non ſm cõputationem veram. Sic etiam intelligitur infra. ſ. quia vidi, q̃ dilaberetur a me populus, tu autem non venires iuxta placitos dies, ideſt non venires in ſeptem diebus, qui iam totaliter tranſierant. Secundum iſtam poſitionem aliter etiam poterat intelligi, ſ. q̃ Saul computaſſet ꝯuenienter dies ſeptem, & ille dies, in quo venit Samuel ad eum, erat dies ſeptimus, quia tñ iam appropinquabat finis tpis, & non veniebat Samuel, putauit Saul, q̃ non eſſet venturus, ideo obtulit holocauſtum. Et hoc modo intelliguntur ea, quæ habentur in litera, ſ. Vidi, q̃ tu nõ venires iuxta placitos dies, ideſt iam putaui, q̃ non venturus eſſes cum tantũ moreris, & ob hoc egi ſacrificium quaſi elapſus eſſet terminus.

Et non venit Samuel in Galgalam. ſ. in ſeptem diebus. Quod poteſt intelligi dupliciter: vno modo computãdo, ſicut computat Andreas, ſ. ſex dies pro ſeptem accipiendo diem, in quo venerant nuncij Saulis ad Samuelem: & tunc eſt ſenſus, q̃ non venit in ſeptem diebus, quia ipſe venit in die ſeptimo, qui dies ſm iſtam computationẽ erat octauus. Secundo modo accipiendo, ſ. q̃ bene computentur iſti ſeptem dies, dr̃, q̃ non venit Samuel in ſeptem diebus, ſ. quia iam tãtum morabatur, diffidebat de aduentu eius in illis ſeptem diebus: venit tñ die ſeptimo ante elapſum termini.

Dilapſuſque eſt populus ab eo. Ideſt a Saule, ſ. cõgregatus fuit totus Iſrael ad Saulem in Galgala, vt irent ad bellum, & ſi immediate voluiſſet ire Saul, iuiſſet cum eo totus populus, quia tunc non timebat eo, q̃ erat primus impetus; & non tantum reſpiciebant ad terribilia. Cum autem manſerunt in Galgala expectãtes diebus ſeptem, quotidie incidebat populo maior timor ex propinquitate Philiſthinorũ. & quia audiebat ſem per terribilia de eis, ideo fugiebant cõtinue viri a Saule: ita vt in fine ſeptem dierum ſolum ſexcenti viri inuenti fuerint cum eo. Et iſta fuit cauſa quare voluit Saul facere ſacrificium ante aduentum Samuelis: nã timebat, quòd ſi aliquãtulum amplius expectaſſet totus populus fugiſſet ab eo, ita vt relinqueretur ſolus.

Ait ergo Saul, afferte mihi holocauſtum & pacifica. Ideſt afferte animalia de quibus fiat holocauſtum, & hoſtiæ pacificę: nam holocauſtum ipſum non poterat afferri: eo q̃ eſt holocauſtum animal totum combuſtum. ſed quãdo ſic animal eſt, aut totum iam combuſtum eſt, aut totum actualiter crematur in altari. talia autẽ afferri non poſſunt, nec peterentur, ſed intelliguntur animalia adhuc viuentia, vt immolarentur.

Quare Saul iuſſit ſibi afferri holocauſtum, & pacifica, & non hoſtiam pro peccato. Quæſt. IX.

QVAERET aliquis, quare ſolum iuſſit Saul afferri ſibi animalia pro pacificis, & pro holocauſto, & non pro peccato, & quare iſta duo & non vnicum.

Reſpondendum eſt, q̃ oblatio, quę erat voluntaria ſimpliciter, ſ. q̃ non fiebat ex neceſſitate legis, vt in votis iam factis, & in rebus determinatis a lege, ſicut in quibuſdam generibus purificationum, ſ. parientibus, & leproſis, & in quibuſdam alijs pro peccato commiſſo: oẽs qui volunt aliquid ſacrificare intendunt Deo placere, & laudare eum. & qa non eſt aliq̃d ſacrificium, per quod tantum Deus laudetur, nec tantum directe ei cõueniat, ſicut eſt holocauſtum, omnes qui huiuſmodi ſunt principaliter intendunt offerre holocauſtum, ſic autem Saul volebat Deum laudare & placere ei, a quo expectabat triumphum, vel ſaltem defenſionem ab hoſtibus, ideo obtulit holocauſtum. Hoſtiæ autem pacificæ erant ad alium finem, nam erant ad laudandum Deum quadam intentione generali, ſi cut omnia ſacrificia, & omnes cæremonię legales, ſpecialiter tamen pertinebant ad gaudium ipſorum offerentium, quia de iſtis hoſtiis comedebant maximam partem offerentes, ſcilicet omnes partes præter adipes, qui ſemper Deo cremabantur Leuitici capi. 3. & præter pectuſculum, & armum dextrum, quæ proueniebant ſacerdotibus Leui. capi. 7. In hoc autem erat

diffe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

differentia holocausti ab alijs sacrificijs quantum ad laudem Dei, vel conuenientiam ad ipsum: nam holocaustū totum Deo applicabatur nulla parte eius proueniente sacerdotibus aut offerētibus, sed totum dño cremabatur Leui. c.1. In alijs aūt sacrificijs nihil quasi Deo proueniebat, nisi adipes, sic.n. erat in hostijs pacificis. Nam cum offerentes volebant Deo placere, & ipsi gaudere, offerebant hostias pacificas, de quib⁹ poterant comedere ad abundantiam. Vnde sæpe dī Deuter. c.12. & 16. ꝙ comederent, & lætarentur corā domino. s. de carnibus sacrificiorū pacificorū. Hic aūt Saul non offerebat hostias pacificas, quasi vellet ipse iocundari, quia magis erat afflictus pp bellum grauissimum imminēs, sed offerebat ad placandū sibi dñm. Dicuntur.n. hostiæ pacificæ a pacificando. Et hoc dupliciter, quia aliqñ hoīes pacificati sunt Deo. s. ꝙ Deus dedit eis aliqua bona, quæ petierunt a Deo, & illa nō poterant obtinere, nisi Deus eis esset placatus & faueret, iō pro placatione illa, vel pacificatione p̄terita hostias interdum offerebant, & illę vocātur pacificæ, & pro gratiarum actione, vt patet Leui. c. 7. Aliqñ autē hoīes volunt aliquid adipisci, qđ sciunt se non posse hēre, nisi Deus eis faueat, & sit placatus, vt ergo placent Deum, cuius fauore ista obtineant, offerunt ei sacrificium anteq̄ ista hēant de eis, quæ intendunt, & istud vocatur sacrificiū pacificū votiuum Leuit. c.7. Saul ergo obtulit hostias pacificas non pro gratiarū actione, quia nondū acceperat, qđ intendebat, vt pro eo gratias referret, sed offerebat, vt placaret Deum, vt daret ei, q̄ desiderabat. s. victoriā de hostibus. Vnde non erat aliqđ sacrificiū, qđ propriè cōueniret petentibus aliquid a Deo, nisi hostia pacifica, quæ vocatur bona, vel ad obseruationes: Saul ergo obtulit hic ista duo gña sacrificij. s. holocastū, vt Deum laudaret: hostiam vero pacificā, vt Deū placatū sibi redderet ad victoriam impetrandā: sacrificiū aūt pro pc̄tō non obtulit, quia illud non cōueniebat ei pro tunc: offert.n. istud qñ quis peccauit taliter, ꝙ lex iubet eum offerre certum genus sacrificiū: Saul aūt non peccauerat in aliquo tali, pro quo deberet offerre sacrificiū pro peccato, ideo non obtulit. Etiā apparet, quia sacrificia p peccato ſm legem semper sunt ex necessitate, Saul aūt nō offerebat hic ex necessitate, sed voluntariè, iō non ꝓueniebat ei, nisi holocaustū, & victima pacifica.

An Saul obtulerit hic sacrificia per se sine sacerdote. Quæstio. X.

QVAERETVR vlterius an Saul per se obtulit hic sacrificia. s. ꝙ fecerit cæremonias immolationis, & cremationis per seipsum sicut sacerdos, vel commiserit alicui sacerdoti hæc facienda, ipse aūt solū obtulerit aīalia ad immolandū sicut faciebant oēs alij offerentes. Aliquis rñdebit, ꝙ ipse per se obtulit, quia dixit hic: Afferte mihi holocaustum, & pacifica. i. afferte animalia, de quibus immolē ista duo sacrificia. Item quia dī immediatè, & obtulit holocaustū. ad ipsummet Saulē ptinere vī. s. ꝙ ipse obtulerit sacrificia hæc. Itē quia dī: Cūq; complesset offerens holocaustū: ecce Samuel veniebat. Cōplere aūt oblationē holocausti nō est offerre ipsi sacerdoti, vt immolet, quia in hoc nō est multitudo cæremoniarū, respectu quarū aliquis dicit̄ inchoare, & desinere, nec ēt est aliqua cæremonia longæ moræ, sed subito fit. s. pñtare aīalia sacerdoti: non ergo dicet̄ hoc mō aliquis cōplere holocaustū offerre, vel holocausti oblationē. Sed accipit̄ oblatio holocausti pro oībus cæremonijs, quæ fiunt in holocausto. s. immolando, decoriando, cremando. Item quia si acciperet̄ hic offerre holocaustū. i. offerre aīalia ad holocaustum, nondum esset consummatum aliquod peccatum Saulis, quia dicitur, quòd cum complesset offerre holocaustum, ecce Samuel veniebat, ergo nondum immolata fuissent animalia: Et sic potuissent reseruari, vt Samuel illa immolaret, quia res adhuc integra erat, & nullum peccatum fuisset patratum, sed quando venit Samuel iam erat patrata iniquitas: Vnde sacrificium nullū fecit, sed recessit inde: ideo necesse est accipi oblationem holocausti pro omnibus cęremonijs pertinentibus ad holocaustum. Item quia dicitur infra necessitate compulsus obtuli holocaustū, ergo ipsemet Saul obtulit holocaustū per se.

In contrarium dicet aliquis, quòd nō obtulit, quia offerre pertinebat ad solos sacerdotes accipiendo illo modo: Saul autem sciebat sibi esse interdictum hoc, ideo non obtulisset. Item nullum motiuum erat ad hoc, quòd Saul per se offerret sacrificium: nam Saul festinauit offerre ante aduentum Samuelis, eo quòd habebat aliquam occasionem offerendi, scilicet, quia Samuel non videbatur iam venturus: & Philisthini propinqui erant, quos timebat subito irruituros super se. Ad hoc tamen quòd ipse per se offerret, non habebat aliquam occasionem: nam erant ibi sacerdotes, qui poterant offerre sacrificia: nam ad castra semper ibāt aliqui sacerdotes, q̄ possent facere opera sacerdotalia: nō ergo offerret Saul per seipsum.

Respondendum est, quòd Nicolaus tenet, ꝙ Saul per se obtulerit: vnde dicit eum tripliciter peccasse hic. Secundum autem peccatum eius fuit, quia per se obtulit.

Dicendum tamen est, quòd non obtulit per se, quia si per se obtulisset, Deus inflixisset ei magnam pœnam tanquam transgredienti legem Dei, & vsurpanti officium alienum, sicut factum est in rege Ozia, qui quamquam semper bonus fuisset, quia tamen conatus est offerre thymiama coram Domino, sicut sacerdos, percussit Deus eum immediate lepra, & mansit leprosus vsque ad mortem suam, vt apparet 2. Paralip. 26. cap. Factus est etiam terręmotus magnus tunc, ita vt scinderetur vnus mons magnus qui erat apud Ierosolimam, de quo Amos cap. 1. & Zacha. c.14. ita ergo Deus inflixisset immediatè aliquam pœnam Sauli, sed nulla inflicta est, ergo nō obtulit per seipsum.

Item si per seipsum obtulisset, cum istud esset maius peccatum, quàm quòd non expectauerit Samuelem, quando Samuel increparet eum, Saul excusasset se de hoc, sed nullo modo se excusauit, nisi de hoc ꝙ ante tēpus obtulit, vt patet in litera, s. quia vidi qđ dilaberetur populus a me, & tu non venires iuxta placitos dies, &c. ergo nō obtulit per se holocaustū.

Item si per se obtulisset Samuel magis increpasset eum de hoc quàm quòd non expectasset diebus septem: tamen non increpuit, nisi solum quòd non expectauit, vt patet infra, scilicet, stultè egisti: nec custodisti mandata Dei tui, quæ præceperat tibi: ergo peccatum Saulis solum fuit in transgrediendo illud præceptum, quod specialiter ad eum dictum fuerat. Istud autem est, quod habetur supra cap. 10. s. quòd expectaret septē diebus in Galgala: illud enim Deus dixit, quòd licet Samuel diceret, quia tamē prophęta erat, non iubebat, nisi id quod Deus dixerat. Quòd autem Saul non offerret victimas non dictum fuerat ei, ideo non redarguebatur hic quòd obtulisset, vel non obtulisset: cum solum redarguatur, quòd transgressus fuerit præceptum Domini datum sibi. Item nulla erat ratio, vel occasio, quæ impelleret Saulem ad offerendū per seipsum: habebat.n. multos sacerdotes secum in castris, & non solum sacerdotes, sed etiam arcam, vt patet sequen. cap. vbi dicitur, ꝙ erat ibi Achias, qui vtebatur Ephod, & erat etiam ibi arca in diebus illis. Præter hoc etiam semper ad omnia bella tenebātur ex lege ire aliqui sacerdotes: nam iusserat Deus Deut. cap. 20. quòd appropinquante prelio staret sacerdos ante aciem, & loqueretur sic: Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam commititis, nō pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nec formidetis eos, quia Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. Tenebantur etiam sacerdotes ire ad bellum ad clangendū in tubis sacris, quia in omni bello debebant clangere Israelitæ his tubis vnde Numeri cap. 10. s. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersus vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram domino, vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. In his tamen tubis nemo clāgere debebat, nisi sacerdotes, vt patet eod. cap. s. Filij Aaron sacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum, ergo necesse erat sacerdotes aliquos ire ad omne bellum, & sic Saul poterat habere copiam sacerdotum, qui offerrent holocaustum, & non induceretur ipse ad offerendum. Ad rationes in contrarium, cum arguebatur ex litera, satis apparet responsio. Ad primam cum dicitur, afferte mihi pacifica, & holocaustum, non est sensus, quòd adduceretur animalia ad hoc, quòd ipse illa immolaret, sed vt præsentaret sacerdoti. semper enim offerens debebat animal præsentare sacerdoti ad ostium tabernaculi, quando offerebat in Sanctuario, vt patet ex discursu Leuitici. sic ergo in alijs locis, cum fieret sacrificium debebat offerens præsentare animal sacerdoti existenti apud altare dispositio ad immolādum, & quia Saul erat hic, pro quo offerebat, oportebat, quòd ipse præsentaret animal sacerdoti. Ad secūdum, cum dicitur, quòd obtulit holocaustum. Respōdetur, quòd offerre non accipitur ibi pro immolare, & facere cęremonias sacrificij, sed pro præsentare sacerdoti immolanti, sic accipitur Leuitici cap. 1. s. Homo, qui obtulerit ex vobis hostiā, idest qui præsentauerit animal ad hoc, quòd immoletur in hostiam, & non solum offerre, dicitur de popularibus, sed etiam interdum ipsi dicuntur immolare. Quod patet supra cap. 10. in isto præcepto dato Sauli, s. Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationē domino, & immoles hostias pacificas, ergo non solum dicebatur Saul offerre, sed etiam immolare, & tamen vtrunque accipitur pro præsentatione animalis ad immolandum. Ad tertium cum dicitur: Cumque complesset offerens holocaustum, concedendum est, quòd ibi accipiatur offerre, idest facere omnes cęremonias sacrificii. Sed tunc non est intelligendum, quòd ipse Saul per se illas fecisset, sed faciebat eas aliquis sacerdos. Nec valet, quòd dicatur, cumque complesset offerens holocaustum, quia dicebatur ipse facere hoc cum alius faceret pro eo. Sic patet supra cap. 10. s. Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas. Et tamen manifestum est, quòd ibi nolebat Samuel, quòd Saul per se offerret immolādo, sed quòd alius pro eo faceret. Ad quartum cum dicitur, necessitate compulsus obtuli holocaustum. nō intelligitur, quòd offerret, idest immolaret, sed obtulit, idest præsentauit sacerdoti animalia, & fecit, quòd ille offerret, in quo peccauit nō, quia obtulit, sed quia offerri fecit ante tempus. *Sed obtulit holocaustum.* Scilicet Saul obtulit: intelligendo offerre, idest præsentare sacerdoti ad offerendum in altari. Vel obtulit, idest fecit cęremonias sacrificij, nō quidem, quòd ipse eas perfecerit, sed fecit, quòd alius pro eo ageret. *Cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat.* Idest iam consummatum erat sacrificium, & modicum tempus elapsum fuerat post hoc, & tunc venit Samuel. In quo est sensus, quòd Samuel venit in tēpore debito, quia oblatio ista facta est die septimo, in quo finiebatur tēpus conuentum inter Saulem, & Samuelē. Supererat tñ adhuc tēpus ad offerendū sacrificia die illo, qa per totum diem poterant offerri vsque ad solis occasum, cum incipit offerri sacrificium vespertinum, & dato quòd Samuel non venisset vsq; ad solis occasum, qñ iam nullum tempus supererat ad offerendum nō debuisset Saul offerre sacrificium, quia Deus non tantū acceptat sacrificia quantum obedientiam, vt patet ī. ca. 15. s. Nunquid vult Deus holocausta, aut victimas, & non potius, vt obediatur voci domini? melior est enim obedientia quam victima, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. Sed hic iussum fuerat Sauli, quòd expectaret per illos septem dies: ergo magis Deo placitum foret, quòd expectante Saule transirent illi septem dies sine aliquo sacrificio, quam quòd in extremo saltem septimi diei, vel post elapsum tempus Saul sine Samuele offerret. Sic.n. voluerat Deus magis, quòd Saul occidisset omnia pecora Amalechi tarum, quia ipse iusserat, quàm quòd obtulisset centū millia holocausta, quia sacrificia per se non placent Deo, sed solum ex deuotione, & dispositione offerentis: obedientia autem per seipsam placet, quia virtus est nullo alio adiuncto. Sciendum autem, ꝙ cum dicitur hic de holocausto, intelligendum est etiam de hostia pacifica. s. quia non solum completum fuerat holocaustum, sed totum sacrificium. *Et egressus est Saul obuiam ei, vt salutaret eum.* Idest obuiam Samueli. Nunciatum est enim ei, quòd veniret Samuel, & exiuit obuiam ei, s. ad honorādum eum: erat enim Samuel honorabilis super omnes filios Israel, & Saul honorabat eum nimis, eo quòd ipse fecerat eum regem. Etiam quia ipse diligebat eum in omnibus, nunc autem forte exiuit obuiam ad salutandum, vt eum sibi placaret, nam cum audiuit Saul, ꝙ venisset Samuel, timuit, qa putabat eum non venturum, & ob hoc eo absente obtulerat, nunc autem videbat eum venire tempore debito, ideo timuit, ꝙ increparet eum, & ob hoc exiuit obuiam ei, vt sic saltem per obsequium illum placaret sibi, quia obsequium amicos parit, vt ait Terētius in Andria. *Locutusque est ad eum Samuel, dicens, quid feciſtiſ?* In hoc præsupponitur, quòd Samuel cognoscebat, ꝙ Saul iam obtulerat sacrificia. & hoc siue sciuerit Deo reuelante, siue quia aliquis alius ei hoc dixit, & Saul quoque cognouit, quòd Samuel hoc sciret: ideo respondit ei, tanquam scienti quid contigerat.

Respondit Saul, quia vidi quòd dilaberetur populus a me.

Excusatio Saulis quare obtulit ante aduētū Samuelis.

Incipit Saul se excusare: vidit enim ꝙ Samuel venerat quem iam non expectabat venturum, ideo credidit se male egisse offerendo, etiam vidit Samuelem in verbis suis durum, tanquam iam increpantem eum pro peccato: ideo nō vidit sibi aliquod remedium, nisi excusationis, incepit autē exponere causam, s. quòd non egisset hoc tanquam inobediens, vel contemnēs mādatum Dei, sed necessitate compulsus, & quia populus recędebat ab eo propter diuturnam expectationē. Etiam quia Philisthini propinqui erant, timebatque Saul, quòd repente super eum irruerent, sibi tamen non satis ęquum videbatur, quòd non placato Deo per sacrificia ad bellum procederet: obtulit ergo sacrificium, tanquam iam non expectans Samuelem venturum. Dicit enim vidi, quòd dilaberetur populus a me, idest ferè totus populus recesserat, ita vt de toto Israele q conuenerat soli sexcenti relicti essent, qui & breuiter recessuri erant, nisi Saul offerret holocaustū, & inde castra moueret, ideo obtulit, quasi dicat, etiā si pluribus diebus te expectari conueniſſet supra tempus placitum expectassem vtique, nisi populus me vrgeret:

geret: totus tamen dilabebatur a me, ideo obtuli. F
Et tu non uenires iuxta placitos dies. Ideſt etiam vidi, ꝙ tu non veniebas in tempore conuento, vel placito inter nos. Et iſta fuit cauſa potiſſima: nam etiam ſi populus dilaberetur a Saule primo, uel ſecundo die iſtorum ſeptem, non debuiſſet offerre ſacrificium, ſed ſemper expectare, quia magnum ſupererat tempus, in quo rationabiliter venire potuiſſet Samuel, quia tamen iam elapſi erant dies placiti, vel erat eorum finis, ita vt non expectaretur iam Samuel venturus, potuiſſet rationabiliter habere occaſionem ad offerendum ſacrificium, nec tamen facere debebat, quia vt dictum eſt ſupra melius fuiſſet etiam non veniente Samuele manere dies illos ſine ſacrificio, dū tamen ſemper expectaretur, quàm quòd in fine illo- G
rum offerretur a Saule.

Cum autem dicitur hic, quòd nō veniret Samuel iuxta placitos dies. intelligendum eſt dupliciter, vt ſupra dicebatur. Primo modo, quòd Saul male computauerat dies iſtos, ſcilicet computādo in eis diem, quo nuncij venerunt ad Samuelem, qui non erat cōputandus, & tunc Saul bene expectauit ſeptem diebus, & elapſus eſt terminus dierum placitorum ante aduentum Samuelis, tamen ipſe male computauit. Alio modo intelligitur, quòd non venit ad placitos dies, ſcilicet quòd ille dies, in quo venit, erat dies ſeptimus etiam ſecundum computationem Saulis, tamen quia in die ſeptimo in aurora non uenit, putabat Saul, quòd iam non veniret, & ſic dicitur, quia vidi, H
quod non veniebas iuxta placitos dies, ideſt iam non putabat eum venturum in tempore conuento.

Porro Philiſthijm congregati fuerant in Machmas. Ideſt etiam erat aliud, quod me vrgeret ad hoc, ſcilicet ꝙ Philiſthini congregati erant iuxta me, & cito venturi. Dicitur quòd erant in Machmas, quia non multum diſtat iſte locus a Galgala, quia Machmas eſt apud Bethel, vt ſupra declaratum eſt in litera. Bethel autem eſt circa Iericho, & Galgalam, vt declaratum eſt Ioſue. cap. 7. ideo cum eſſet Saul in Galgala, & Philiſthini in Machmas timuit, quòd ſubito irruerent ſuper eum, & quia inconueniens erat eum non eſſe paratum præmiſſo diuino ſacrificio, obtulit.

Dixi tunc: deſcendent Philiſthini ad me in Galgala. Ideſt cogitaui apud me, ꝙ breuiter, vel ſubito irruerent I
Philiſthini ſuper me in Galgala. i. venient de Machmas in Galgalam. Dī autem deſcendent, quia Galgala erat locus humilior, q̄ Machmas, quia Galgala eſt apud Iericho in valle magna, per quam tranſit Iordanis, cum aũt eatur de Galgala, & Iericho ꝯ Bethel, eſt aſcēſus, vt patet Ioſue. c. 18. vbi ponitur, ꝙ de Iericho ꝯ occidentem aſcenditur ad montana, & peruenitur in ſolitudinē Bethauē, & pertranſitur vſq; in Bethel, ſed Philiſthini erant circa Bethel. ſ. in Machmas, ergo eundo in Galgalā deſcendebant. *Et faciem domini non placaui*. Quaſi dicat vidi, ꝙ iniuſtum erat, ꝙ irem ad bellum anteq̄ placarē dñm: placare aũt eum erat per ſacrificia, ideo voluit prius offerre quā ire ad bellum: in hoc autem habebat rectam doctrinā Saul, qa K
In oſibus operibus primo debemus ad Deum reſpicere.
in omni operatione pertinente ad nos p̄mitti debet diuina placatio, & primum quod eſt in operibus nr̄is debet eſſe reſpectus ad Deum, deinde ad noſtra progrediamur. Hoc aũt eſt bonum, & utile: bonum quidem, quia honeſtū eſt; vt cum Deus ſit maximū bonum, ab eo incipiant oēs operationes, & in eū primò tendant affectus noſtri. Nam ſm ordinem finiū ille, qui architectus eſt, optimus eſt, & ad eum ordinant cæteri fines, & omnis potentia volitiua primo eū reſpicit, & propter eum oēs alios fines, magis quidē vt inſtrumenta quā fines, de quo Ariſt. 1. Ethico. Secundo eſt utile ad Deum reſpicere ante omnes operationes noſtras, nam cùm Deus omnium prouidentiā & diſpoſitionem habeat, nihil boni, aut mali nobis euenire poteſt quin Deus illud iudicauerit euenturum, & voluerit quòd eueniat, ſic patet Matth. c. 10. ſ. Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis nō cadet ſine patre veſtro? ſcilicet, etiam res minimæ non poſſunt perire, vel gigni ſine Dei diſpoſitione, qui illarum prouidentiam habet, quantomagis erit hoc in rebus magnis, ſicut ſunt calamitates, & proſperitates humanæ? Cùm ergo ad Deum reſpexerimus, ipſe temperabit diſpoſitionem ſuam circa nos merito bonæ inclinationis noſtræ, & humiliationis corā ipſo, ita vt ſic magis proſperentur negocia noſtra ſine magno labore, quàm aliàs magnis cum laboribus fieret. Sic dicitur Matth. cap. 6. Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hec omnia adijcientur vobis. Modus autem placandi Deum pro principijs operationum noſtrarum multiplex eſt, ſcilicet, p orationem, per iciunia, per eleemoſynam, per vigilias & labores, & generaliter per omne opus bonum, qđ in Deum directè tendit. Apud Hebræos autem etiā erant multi modi, ſed modus communior apud eos erat in ſacrificijs, quia nihil eſt, quod magis in Deo atteſtetur, quòd ſit Deus, quàm quòd offerantur ei ſacrificia. Nam multa alia opera bona, quæ in Deum dirigimus, poſſunt quoque in homines dirigi: ſacrificium autem ad ſolum Deum eſt. Per hoc etiam magis placabant, & ideo Samuel cùm daret conſilium, & præceptū Sauli de modo, quo ſe deberet habere, quando euenirent pericula, dixit: deſcendes ante me in Galgalam; ego quippe deſcendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hoſtias pacificas. Iſta tamen præmittebātur ad hoc, quòd Samuel conſuleret Dominum pro Saule: & Deus placatus per ſacrificia reſponderet.

Neceſſitate compulſus obtuli holocauſtum. Ideſt iſta prędicta compellebant me: & p̄tiſſime deſcēſus repentinus Philiſthinorum, quem ſuſpicabar, ideo obtuli ſacrificium non ſponte, quaſi mandatum cōtemnēs, ſed compulſus neceſſitate, ne irruerēt ſuper me Philiſthini, ideo non egi iniquè. Accipitur autem hic holocauſtum generaliter tā pro holocauſto, quam pro hoſtia pacifica; quia quando venit Samuel iam Saul obtulerat omne ſacrificium, quod oblaturus erat, ipſe tamen tam hoſtias pacificas quam holocauſtum obtulit: nam ſupra dixit: afferte mihi holocauſtum, & pacifica, ideſt animalia ad faciēdum quodlibet horum ſacrificiorum.

Dixitque Samuel ad Saul: ſtultè egiſti. Quamquā enim excuſaſſet ſe Saul de oblatione, tamen Samuel non acceptauit excuſationem illius, dicens, quòd non eſt legitima, nam potius debuiſſet permittere quòd populus dilaberetur ab eo, & Philiſthini irruerent ſuper ipſum, quam quòd ipſe ante tempus offerret non expleno mādatum Domini, ideo dixit, ſtultè egiſti, ideſt neſciuiſti, quid te agere oporteret: melius enim erat complere præceptum, exponendo te ad omne periculum. *Nec cuſtodiſti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi*. Nimis enim Deus abominatur inobedientiā, & quia Saul peccauerat per inobedientiā meruit priuari regno. Et non peccauit contra aliqua præcepta, quæ eſſent de lege cōi, ſ. data vniuerſaliter, ſed peccauit cōtra ea, quæ ſpecialiter fuerūt data ſibi, ideo erat magis inobediens. Et ad ſignandum magnam inobedientiam expreſſit hoc Samuel, dicens: Quæ præcepi tibi, i. fuiſti inobediens cōtra illa præcepta, quę fuerunt tibi data ſpecialiter. Iſta autem fuerunt, quæ habentur ſupra cap. 10. ſ. ꝙ deſcenderet Saul in Galgalam ante Samuelem, expectaretque ibi ſeptē diebus: hæc aũt non cōpleuit toraliter, vt ſupra declaratū eſt.

An

An Saul propter iſtam inobedientiam meruerit priuari regno, & an propter iſtud peccatum de non expectatione, priuatus eſt, vel propter alia. Quæſt. XI.

QVAERET aliquis, an Saul propter iſtud peccatum meruit priuari regno, & propter illud priuatus eſt: nemo enim dubitabat Saulem regno fuiſſe priuatum, ſ. quantum ad poſteros ſuos, qui ſucceſſuri erant ei, & non ſucceſſerunt. Hoc etiā fuit propter peccatum illius, quia alioquin cōfirmaſſet Deus regnum illius in ſempiternū. manet ergo nūc dubium, an propter iſtud peccatum priuatus ſit.

Aliquis dicet, quòd non, quia peccatum de inobedientia contra Amalecitas fuit, propter quod Deus priuauit Saulem regno, ergo nō fuit priuatus propter iſtud. Patet hoc, quia infra 15. ca. dicitur: pro eo, quòd abieciſti ſermonem domini abiecit te dominus, ne ſis rex, ſed ibi abiecit ſermonem domini cōtra Amalecitas, vt declarauit Samuel, ergo tūc meruit priuari regno, & tunc priuatus eſt.

Item patet hoc, quia eodem ca. dicitur, ait Samuel ad Saulem, ſcidit dominus regnum Iſrael a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante illū diem ſciſſum nō fuerat regnum a Saule, ſed illud peccatum fuit poſt iſtud, ergo pro iſto peccato non priuatus fuit regno.

Item ſcriptura refert aliqua peccata, propter quæ C
Saul priuatus eſt regno, & mortuus eſt, ſed iſtud non eſt de illis, ergo non fuit priuatus regno propter hoc. Quod patet 1. Paralipomen. capit. 10. Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quòd prævaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud, ſed inſuper etiam Phytoniſſam conſuluit, nec ſperauit in domino, propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnum eius ad Dauid.

Item patet hoc auctoritate Ioſephi ſexto Antiquitatum in fine, cum ait: Hunc itaque finem Saul prophetante Samuele habuit, quia obediens Deo non fuit, propter mandata, quæ contra Amalecitas habuerat, & quia Abimelech ſacerdotis generationem, & D
ipſum Abimelech, & ſacerdotum ſimul peremit vrbem. ſed ibi non ponitur peccatum iſtud, quod habetur hic, ergo non fuit priuatus regno propter hoc.

In contrarium videtur, quod propter iſtud peccatum meruerit Saul priuari regno, & priuatus fuerit: quia infra in litera dicitur, quod ſi non egiſſes, iam nunc præparaſſet dominus regnum tuum ſuper Iſrael vſque in ſempiternum, ergo videtur, quòd propter hoc regnum Saulis non fuit perpetuum, hoc autem fuit priuari regno, ergo propter hoc priuatus eſt.

Item patet, quia infra dicitur, ſed nequaquam vltra regnum tuum conſurget, ideſt poſt hoc iam nunquā erit regnum tuum firmum, ſed ante hoc regnum Saulis duraturum erat vſque in ſempiternum, vt patet infra ergo propter hoc priuatus eſt regno. E

Item patet, quia infra dicitur: quęſiuit ſibi dominus virum iuxta cor ſuū, & precepit ei, vt eſſet dux ſupra populum ſuum, eo quòd non ſeruaueris quę præcepit tibi dominus, ſed Deus non elegiſſet alium, niſi abieciſſet Saulem, ergo pro iſto peccato Saul priuatus eſt regno.

Reſpondendum eſt, quòd iſtud peccatum inobedientiæ fuit magnum, propter quod meruit Saul priuari regno, & tamen propter hoc non priuatus eſt, quia ſi poſtea non peccaſſet, Deus non abſtuliſſet ei regnum, & poſteris ſuis, quia Deus miſericors eſt, & non punit, niſi cum homo nimis meruerit. & ſic quāquam per primum peccatum Saul meruit, quòd priuaretur regno, vt ſignificatum eſt hic in litera, tamen A
non priuatus eſt, regnum quoque ſemper ei remanſiſſet, & ſemper manſurum erat, niſi peccaret, quando poſtea miſſus eſt ad Amalecitas. Nā poſt illud peccatum Deus habuit Saulem tanquam regem, & miſit Samuelem ad eum, vt loqueretur tanquam regi, vt patet infra capitu. 15. ſcilicet. Et dixit Samuel ad Saul, me miſit dominus, vt vngerem te in regem ſuper populum eius Iſrael, nunc ergo audi vocem domini, vade & percute Amalec, &c. & ſic Deus loquebatur ibi Sauli tanquam regi, & propter hoc referebat ibi beneficium inſtitutionis in regem, ſi tamen iam Saul a Deo priuatus eſſet regno, fruſtra Deus cō
B
memoraret ei iſtud beneficium, ergo nondum abſtulerat ei principatum regnatiuum propter iſtud peccatum.

Item patet hoc, quia Numeri capitu. 24. quando prophetauit Balaam de ſtatu regnorum, & acceſſit ad ſtatum Iudæorum ait: Tolletur propter Agag rex eius, & auferetur regnum eius. Agag autem fuit rex Amalecitarum, ergo propter illum priuatus fuit Saul regno, ſ. quia non occidit illum. Et de iſto peccato habetur infra 15. capitu. ſcilicet, quòd fuit peccatum in dimittendo regem Amalec viuentem, & pecora terræ eius, ergo non fuit priuatus Saul regno propter iſtud peccatum, ſed propter illud.

Item patet hoc ex differentia modi loquendi hic, & ibi: nam hic peccauit Saul, & Samuel locutus fuit ei dure, tamen nondum dixit, quòd ablatum eſſet regnum eius, ſed quòd non conſurgeret vltra: infra autem decimoquinto capit. dixit Samuel Sauli, ſcidit dominus regnum Iſrael a te hodie. Etiam hic dicitur, quæſiuit dominus ſibi virum iuxta cor ſuum, non tamen dicitur, quòd iam tradidiſſet ei regnum, cum autem peccauit eundo contra Amalecitas non ſolum hoc dictum eſt, ſed etiam, quòd iam Deus tradiderat regnum alteri, vt patet infra 15. capitu. ſcidit hodie dominus regnum Iſrael a te, & tradidit illud proximo tuo, ergo pro illo peccato priuatus eſt regno, non pro iſto.

Item patet, quia quamquam nunc peccauerit Saul, tamen non dixit ei Samuel, quòd dominus abiecisſet eum: infra tamen 15. capit. dicitur, quòd Deus abiecisſet eum, ne eſſet rex ſuper Iſrael. Item patet, quia quā quam hic peccauit Saul, tamen Samuel non dimiſit eum penitus, cum autem peccauit dimittendo regē Amalec, receſſit ab eo Samuel, nec voluit vltra eum videre. Vnde dicitur infra 15. abiit autem Samuel in Ramatha, Saul vero aſcēdit in Gabaa in domum ſuā, & nō vidit Samuel vltra Saulem vſque ad diem mortis ſuæ. Item patet, quia poſt iſtud peccatum Deus nō fecit aliquam mutationem quantum ad regnum Saulis, poſtquam tamen peccauit dimittendo regem Amalec iuſſit Samueli Deus, quòd vngeret Dauid in regem infra 16. ca. ergo non perdidit Saul regnum propter iſtud peccatum.

Item quamquam peccauit hic Saul, tamen ſpiritus domini ſemper manſit in eo vſquequo peccauit contra Amalec, ſ. dimittēdo regem, & vnctus eſt ob hoc Dauid: nam ex illo tempore ſpiritus domini bonus receſſit a Saule, & vexabat eum ſpiritus nequā, ergo non fuit ablatum regnum nunc, ſed poſtea. Hoc autē concedendum eſt, & verum eſt, ꝙ pro quolibet peccato de his quæ refertur feciſſe Saul merebatur perdere regnum, ſed propter nullum perdidit actualiter, niſi quando dimiſit regem Amalec viuere.

Ad rationes autem in contrarium reſponderur. Ad primam cum dicitur, quòd Deus abiecit Saulem, ne regnaret propter peccatum Amalec. Dicendum, ꝙ verum eſt, ꝙ tunc actualiter abiecit, tamē ante hoc meruerat abiici, ſ. pro peccato, quod nunc fecit, non

tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen abiecit eum Deus actualiter, nisi quando peccauit contra Amalech.

Ad secundam rationem cum dicitur. scidit dñs regnum Israel a te hodie. Eodem modo rñdendum. ſ. ꝙ actualiter nunquam fuit regnum Israel abscissum a Saule, vsquequo peccauit in Amalech: tñ ante hoc meruit ꝙ abscinderetur: Deus tamẽ non abscidit, ꝓpter misericordiam: expectans si adhuc Saul postea bonus esset.

Ad tertiam rõnem. ſ. ꝙ istud non est de illis peccatis, propter quæ Saul ꝓdidit regnum & mortuus est. Rñdendum est, ꝙ quamq̃. 1. Paral. cap. 10. non enarretur istud inter cætera: non iñ tollitur quin etiam propter hoc priuatus fuerit, vel meruerit priuari, qa multa & grauia fuerunt peccata Saulis, quæ non exprimũ tur ibi, sicut occisio sacerdotum & destructio vrbis Nobe, & persecutio Dauid iniusta. Aliter potest dici, ꝙ ibi ponitur illud peccatum, quia dicitur, ꝙ mortuꝰ est Saul propter iniquitates suas, eo ꝙ præuaricatus fuit mandatum dñi, quod præceperat, & non custodierit illud. sed etiã sic dicitur, quòd præuaricatus hic fuit mandatum dñi, ergo potest accipi, ꝙ istud enarretur ibi.

Ad vltimam rationem pro hac parte ex auctoritate Iosephi. Dicendum ꝙ etiam Iosephus non enarrauit oẽs iniquitates Saulis. ſ. ẽt persecutionem Dauid, & ꝙ consuluerit Phytonissam, & sic non enarrauit istam iniquitatem: non iñ tollitur ex hoc quin ꝓpter istam meruerit regno priuari.

Ad alias rõnes in ꝑium rñdendum. Ad primã cũ dicebatur, qđ si non fecisses iam nunc ꝓparasset dñs regnum tuum &c. Rñdendum est, ꝙ per illud meruit Saul, ꝙ regnum eius non præpararetur in sempiternum: tñ non fuit propter illud actualiter priuatꝰ.

Ad secundam cum dr: sed nequaq̃ vltra regnũ tuũ consurget. Sciendum, ꝙ hoc põt intelligi dupliciter. Vno modo per modum prophetiæ non respiciendo ad aliqđ pcm̃. Alio modo, ꝙ istud sit quasi quædam p̃nunciatio pœnæ. Primo modo verũ est, ꝙ hic p̃nunciauit Samuel Sauli, ꝙ regnũ eius non consurgeret. i. non firmaretur, nec permaneret vltra in posteris, & tñ hoc non erat, ꝙ tunc ei auferretur, quia ẽt antequã peccaret uerum erat, ꝙ regnum Saulis non erat prosperandum, & poterat ei istud prænunciari: tñ nondũ aliquid meruerat ꝓp qđ non prosperaret. Si aũt accipiatur secundo modo. ſ. vt est quædã p̃nunciatio pœnæ: non est sensus, ꝙ nõ consurget vltra regnũ tuũ. i. hodie a te ablatũ est, sed ꝙ merebaris, ꝙ hodie a te auferretur, & verè auferret, nisi esset Deus misericors.

Ad tertiam rõnem cum dr: quæsiuit dñs sibi virũ iuxta cor suum, ergo iam Saul priuatus erat, qa aliàs non quæreret alius, cui daretur regnũ. Rñdendũ est, ꝙ non sequitur ex hoc, ꝙ fuisset iam ablatũ, quia nõ dr hic: tradidit Deus alteri regnũ, sicut dr. j. 15. c. ſ. Scidit Deus hodie regnũ Israel a te, & tradidit illud ꝓximo tuo meliori te: sed, q̃siuit. Est aũt sensus, ꝙ q̃q̃ ista vice non fuit Saul priuatus regno, tñ quia nunc peccauit, & Deus ẽt sciebat, ꝙ in breui iterum peccaturꝰ esset, & ob hoc regnũ actualiter tolleret ei, dr ꝙ iam q̃siuerat virum iuxta cor suũ, & iste est modus loquẽdi humanus. ſ. ꝙ qñ hoĩes sciunt, ꝙ aliqua re indigebunt, quam q̃ actualiter nõ indigeant illa, tñ inquirũt eam, & ista est ꝓuidentia. Ita aũt Deus dr hic inquisiuisse virum iuxta cor suũ, quasi nũc nouiter ingrederet viso casu, vel rõne inquirendi. ab æterno tñ ipse ꝓcognouerat quẽ facturus esset regem. *Quod si non fecisses iam tibi nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.* q. d. si non cõmisisses hanc inobedientiam, nunc Deus firmauisset regnum tuum, ita ꝙ in æternum posteri tui succederẽt tibi, sed tunc nõ fuit,

Cap. XIII.

An si Saul non peccasset isto peccato, regnum eius fuisset firmatum in sempiternum. Quæst. XII.

QVAERET aliquis dato ꝙ Saul non peccasset nũc, an ꝓp hoc regnum eius esset simpliciter firmatum in sempiternum. Et vr ꝙ non, qa nunc Saul ꝓp pcm̃ meruit priuari regno, q̃q̃ ergo nunc non peccaret, postea faceret peccata maiora his sicut accidit in eo, ergo etiam ꝓp illa priuaretur regno: q̃q̃ nunc non peccasset. Respondendũ est ꝙ si Saul nõ peccasset regnũ eius mansurũ erat in sempiternũ, sicut litera dicit, & cum dicitur ꝙ si postea faceret maiora peccata ꝓp illa priuaretur regno: q̃q̃ ante hoc nunq̃ peccauisset: concedendũ est hoc. Erat tamen modus talis, ſ. ꝙ si Saul nunc obediuisset Deo expectando Samuelem merito istius obediẽtiæ cõseruasset eũ, ne incurreret in voluntaria pcã, ꝓp q̃ deberet regno priuari, & sic confirmatũ esset regnũ eius: nunc aũt quia peccauit, iam Deus non conseruauit illum, & incidit in alia peccata, ꝓp quæ meruit priuari, ſ. quia non obediuit Deo ꝺ Amalec. Sic etiam factum est in angelis bonis & malis: nã eo ꝙ angeli boni in primo actu, qñ non erãt confirmati libere in Deum conuersi sunt, meruerunt confirmari, ſ. vt amplius peccare non possent, quod illis nõ prouenit ex natura, sed ex Dei bonitate, qui voluit eos pro illo bono actu amplius in bono confirmare: mali autem quia in primo actu malos se reddiderunt nunq̃ amplius ad bonum reuersi sunt. sic etiam de primo homine dicunt futurum fuisse, ſ. quòd si ad primam tentationem diaboli restitisset confirmassetque eũ Deus, vt vltra peccare non posset, propter illud peccatũ tamen meruit oĩa mala, quæ ipsi & nobis venerunt.

Quomodo potest regnum Saul firmari in æternum, etiam si non peccasset, cum prædixerit Deus regem fore de tribu Iuda. Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius quõ dr hic, ꝙ regnum Saulis firmaretur si nõ fecisset hoc? quia dato ꝙ Saul nunq̃ peccasset, Deus tñ prædixerat, ꝙ reges futuri essent de tribu Iuda, vsque ad aduentum Messiæ, ſ. non auferetur sceptrũ de tribu Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, Gen. 49. Respondebit aliquis ꝙ latis poterat stare, nam postea accidit, ꝙ regnum Israel diuideretur in duas partes tpe Roboam, ita poterat esse ꝙ fieret postea, & manerent quidam reges de genere Saulis, & alij de tribu Iuda, sicut postea accidit ꝙ essent qdã reges de tribu Iuda, & alij de tribu Ephraim. Respondendum est, quòd non stat, quia Deus fecerat Saulem regem super totum Israel, vt patet supra cap. 9. & hic. Si autem non peccauisset non merebatur quantum ad aliquid minorari, nec fuisset minoratus: ergo non potuisset compleri prænũciatio de regibus futuris de tribu Iuda. Respondet Nicolaus ad istam quæst. ꝙ ordinatio diuina de aliquo futuro aliquãdo accipitur, prout est in diuina præscientia, & sic immutabilis est. Alio modo accipitur, ſm dispositionem causarum secundarum, ſ. ſm merita, & demerita hominum, ex quibus disponũtur, vt per hæc puniantur vel præmientur, & talis ordinatio est mutabilis, sicut merita, & demerita hoĩum, & frequenter contingit, ꝙ ordinatio diuina de aliquo futuro isto secũdo modo in sacra scriptura exprimatur, sicut Ionæ cap. 3. dicitur: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur. quia demerita illius ciuitatis exigebant eius subuersionem a Deo futuram; sed quia egerunt pœnitentiam, ista ordinatio fuit mutata, quia ciuitas non fuit subuersa. Isto modo dicit in Saule: Quod si non fecisses, iam non præparasset Dñs regnum tuum, i. si non

non fecisses ꝺ mãdatũ Dei, & stetisses in bonitate, in qua eras, qñ regnare cepisti, esses dispositus, vt confirmaretur tibi regnum, & filijs tuis. Sed ista responsio, licet vera sit, tñ non multum satisfacit quęsito, quia solum declarat quomodo aliquę diuinę promissiones, vel prænunciationes ſm diuinam præscientiã sunt, & alię ſm merita nostra, qñ tñ sunt duę prænunciationes, quę ambę sunt secundum diuinam præscientiã, si videntur hre aliquam cõtrarietatẽ qũ stare possint non tetigit. Hic aũt sic est, quia prophetia de regno mansuro in tribu Iuda erat ſm Dei præscientiam immutabilis: prophetia quoque q̃ habuit hic Samuel ad Saulem. ſ. Iam nunc præparasset dñs regnum tuum. erat ſm Dei præscientiã, & necessaria: nã necesse erat, ꝙ si Saul mansisset in bonitate, in qua a principio fuit, & filij eius secuti fuissent eandem viam, ꝙ regnũ maneret in ęternum in posteritate eius, quia hic nõ põt aliquid aliud subintelligi cum ipse status meritorũ exprimatur. ſ. quod si non fecisses. Nunc aũt ambę prophetię sunt ſm firmam Dei præscientiã, ideo dubiũ ẽ. Rñdendum est, ꝙ quęcunque duę ꝓphetię, quarum vna est ſm firmam ꝑscientiã, & alia ſm merita rerũ, stare pñt simul, q̃tuncumque ꝺtrarię sint, eo ꝙ vna intelligit conditionaliter, & alia sine ꝺditione. In vna est immutabilis status. In alia aũt mutabitur. Si tñ sint duę prophetię, & ambę intelliguntur ſm firmã ꝑscięntiam, & habent aliquam ꝺtrarietatẽ, nõ possunt stare, nisi fortè vna earũ sit conditionalis, quia tunc illa resoluit in prophetiam, quę est secundum merita rerũ, & conditio illa nunquam aduenit: verbi gra sicut hic .ſistę duę ꝓphetię de regno tribus Iudę, & de regno Saulis erant ſm firmam Dei præscientiam: prima tñ est sine conditione, secunda ꝺditionalis: Ideo prima necessario stabit, secunda aũt ẽt necessario staret aduenięte conditione, sed ꝺditio nunquã aduenit, nam si aduenisset, necesse esset alteram ꝓphetiã esse falsam, & quia sic erat hic. ſ. ꝙ Deus sciebat, ꝙ Saul patrà turus erat istam iniquitatem, dixit Samuel, ꝙ si nõ fecisset hoc, Deus cõfirmasset regnũ eius in sempiternũ: si tñ Saul peccaturus non fuisset, non esset hoc ei prænunciatum absolutè de perpetuitate regni Iudę. Et hoc modo solui possunt multę alię difficultates, quę suboriuntur ex apparenti cõtrarietate sacrę Scripturę in prophetijs. *Sed nequaquam regnum tuum vltra consurget.* Idest quia hoc fecisti iam non prosperabit regnum tuum, scilicet non manebit tibi firmum, quia post Saulem nemo regnauit de posteris eius, nisi Isbosseth, & iste valde pauco tempore, & in aduersitate, quia dum ipse regnabat etiam regnabat Dauid super tribum Iuda, & erat pugna inter vtrunque regnum: semperque pręualebat regnum Dauid. De hoc infra 2. lib. capi. 2. & non est sensus hic nequaquam regnũ tuum vltra consurget, ideſt non habebis iam prosperitatem in regno, sicut ante habuisti, quia etiam Saul post istud prosperatus est in multis bellis, vt in bello Amalec, & ꝺ multas alias gentes, scilicet Moabitarũ, Ammonitarum, Philisthinorum, & Idumęorum, & contra oẽs prevalebat, preterq̃ in fine vitę suę, qñ cecidit gladio Philisthinorũ, vt patet sequẽt. c. ſ. Saul cõfirmato regno sup Israel pugnabat p circuitũ aduersus oẽs inimicos eius, ꝺ Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthęos, & quocunque se verteret superabat. Sed ẽ sensus, ꝙ Saulis regnũ vltra hoc nõ consurget. i. ante hoc merebaꝝ Saul, ꝙ cõsurgeret regnum eius. ſ. ꝙ perpetuaretur in posteris eius. Nunc aũt vltra non placebit Deo, vt illud confirmet in posteris Saulis. *Quæsiuit enim sibi dominus virum iuxta cor suum.* Reddit hic cã prędictorũ. ſ. ꝙ nõ ppe-regnaret, & nõ erat de stirpe Saulis. Dr aũt iuxta cor suum, ad significãdũ, ꝙ Saul non placuit Deo nimis, sicut placebat Dauid, qui nunc electus erat. Dr autẽ istud, non ꝙ Saul non fuerit vir ſm cor Dei, qñ ipse elegit illum, sed quia nõ totaliter placuit ei, nec semp placiturus erat, sicut placuit Dauid, pertinet aũt hoc ad illos, qbꝰ perpetuat principatus. Sic. n. patet de Heli sacerdote, & de Sadoc, nã Deus elegit Heli sacerdotem, vt ministraret corã dño, vt patet. ſ. c. 2. ſ. Locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum. Deus nãque elegit hunc specialiter, quia ipse erat de domo Ithamar, ad quam non pertinebat summum sacerdotiũ, & Deus transtulit de filiis Eleazari, & Phinees sacerdotium ad ipsum: tñ non dr in electione eius, ꝙ Deus inuenit virum iuxta cor suũ, & sic nõ permansit principatus in sempiternum in domo eius, de Sadoc autẽ summo sacerdote dr, ꝙ elegit Deus sibi virum, iuxta cor suum, & mansit principatus illius in sempiternũ, ita supra. c. 2. ſ. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelẽ, & ambulabit corã Christo meo cunctis diebus. Ita etiam Saul a Deo electus est. ſ. 9. c. ſ. Cras mittã ad te virum de Beniamin, & vnges eum ducem sup populum meum. ibi tñ non dr, ꝙ erat vir ſm cor Dei: vñ non perpetuatum est regnum eius. De Dauid aũt dictum est, ꝙ erat vir ſm cor Dei, iõ posteri eius mansurunt in perpetuum in reguo. ſ. vsque ad Messię aduentum.

Quomodo fuit verum, quòd Deus elegerit virum secundum cor suum, cum Saul non esset electus. Quæst. XIIII.

QVAERET aliquis qũo dicebat Samuel, ꝙ Deus elegerat virum ſm cor suum, qñ non erat, prius electus Saul, vt. ſ. declaratũ est, si post hoc non peccasset non fuisset priuatus regno ipse, aut posteri sui, sed cum incertum erat, an iste priuãdus erat, non erat alius in regem eligendus.

Respondẽdum, ꝙ vt supra declaratum est Saul nõ fuit priuatus iure regni actualiter propter peccatum, istud, sed meruit solum priuari. Deus autem ab ęterno sciebat quantum iste permansurus esset in regno, & an posteritas eius successura erat sibi, ideo non inquirebat virum aliquem post peccatum Saulis, nec ante. Sed iste modus loquendi conuenit negociis humanis. ſ. ꝙ homines, qui prudentes sunt habent de rebus suis prouidentiam, & antequam opus habeant, actualiter inquirunt ea, vt cum opus fuerit ex penuria non perturbentur, sic etiam erat hic, quia cũ Saul peccauisset, Deus præuiderat, ꝙ adhuc iterum peccaret, & mereretur priuari regno, ideo quasi ante tempus voluit quærere quem acciperet in regem illo tẽpore, quo Saul priuaretur: non tamen accepit eũ immediate: nam non dicitur hic, accepi virum secundũ cor meum, sed quæsiuit, ideo non vnxit eum immediate in regem, sed postea.

Sciendũ aũt, ꝙ Samuel dicebat ista propheticè de viro quæsito: tñ nesciebat quem virum Deus quęsiuerat. vnde qñ misit eum Deus ad vngendum vnum de filiis Isai, nesciebat quis erat, & applicuit oẽs singillatim, & quærebat de quolibet. nunquid est coram dño Christus eius, infra 16. c. si tñ ipse sciuisset determinate virum electum non inquisiuisset per diuersos. Sciebat tñ ꝙ vnũ inquisitus erat: nam hoc Deus sibi reuelauerat, & sic dixit, quæsiuit Deus sibi virum. *Et præcepit ei, vt esset dux super populum suum.* i. ad hoc q̃siuit eũ, vt esset dux. ſ. rex. Et non est sensus, ꝙ Deus iam reuelasset Dauid, ꝙ esset futurus rex, & iussisset ei hoc, nam ad istud non oportebat esse præceptum: ẽt ad Dauid non fuit facta reuelatio aliqua, quousque vnctus

in regem: nam reuelatio fit per ſpiritum propheticũ: Dauid autem nondum non habuerat ſpiritum dñi in ſe, vſque ad diem, qua vnctus eſt, vt patet. j. 16. c. ſ. ſpiritus dñi directus eſt in Dauid a die illa, & in reliquo. ſ. a die illa, qua vnctus eſt, & poſtea in reliquo tempore, ergo non fuerat reuelatum Dauid ante tempus illud, ꝙ eſſet futurus rex, ſed eſt ſenſus: præcepit ei, vt eſſet dux. ad hoc inquiſiuit eum, vt præciperet ei, ꝙ eſſet dux. Iſta tamen præceptio poſtea fuit. ſ. quando Dauid inſtitutus eſt in regem a Samuele. *Eo quòd non ſeruaueris, quæ præcepit dominus*. Ideſt ſi tu ſeruauiſſes præcepta Dei, non quæſiuiſſet ſibi Deus alium regem, ſed quia non obediuiſti quęſiuit alterum. ſ. qui obediet ſibi in omnibus, quæ iuſſerit, & etiam quantum ad hoc dr̃ Deus inueniſſe virum ſecũdum cor ſuum. ſ. ꝙ cor illius viri erat, ſicut cor Dei: ſic habetur. j. cap. 16. ſ. Ne reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturę, qm̃ abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico: homo enim videt ea, quę patent: Deus autem intuetur cor. Erat autem cor iſtius, ſicut cor Dei, quia ea, quę volebat cor Dei, volebat cor iſtius, & exequebatur ea, p̃ceptum autem, quod non ſeruauit hic Saul erat illud, quod habetur ſupra in litera, & ſ. 10. c. ſ. de expectatione ſeptem dierum: poſtea etiam pręuaricatus fuit alia pręcepta propter quorum ſingula merebatur regno priuari. *Surrexit autem Samuel*. ſ. poſtquam increpuit Saulem, quia feciſſet hęc. *Et deſcendit de Galgalis in Gabaa Beniamin*. ſ. nunc erat Samuel in Galgala, quando increpuit Saulem, inde autem deſcẽdit in Gabaa. ſ. noluit amplius morari in loco illo: nam ad ipſum conuenerant Iſraelitę, vt Samuel conſuleret dominum pro Saule, & pro eis, & quia Saul tranſgreſſus eſt præceptum domĩni offerendo ante tempus, noluit Samuel conſulere dominum exiſtimans, ꝙ iam nihil eẽt proſperum, ſed receſſit mox in Gabaa.

Samuel ꝓpter peccatum Saulis noluit conſulere dominum.

An Samuel peccauerit non conſulendo dominum pro Iſraelitis. Quæſt. XV.

QVAERET aliquis an Samuel peccauerit hic nõ conſulendo dominum pro Iſraelitis, & docendo qualiter facere deberent. Et videtur, ꝙ ſic, quia quamquam Iſraelitæ peccauiſſent, tamen nõ debebat ceſſare ab oratione, & doctrina pro eis: ſic. n. fecerat ſupra, nam quamquam peccauiſſet populus petendo regem, tamen poſtea quando venerunt tonitrua, & pluuię ſuper populum, orauit Samuel pro eis præced. c. nec ſolum hoc, ſed etiam dixit, ꝙ erat peccatum ſi ceſſaſſet orare pro eis, vt patet ibidem. ſ. abſit autem hoc peccatũ a me in domino, vt ceſſem orare pro vobis. Hic autem ſic erat, ꝙ peccauerat Saul faciendo ſacrificium ante tempus: ergo debuit Samuel orare pro ipſo, quamquam peccauiſſet, & conſulere dominum.

Aliquis dicet in contrarium, ꝙ non debebat conſulere, ſed quia peccanti debet pœna infligi, & Saul peccauit, debuit in hoc puniri, vt Samuel non conſuleret dominum pro eo.

Reſpondendum eſt, ꝙ Samuel non debuit cõſulere dominum, nec peccauit non cõſulendo: non tamen propter rationem, quam iſti dant, quia tũc ſicut ꝓp peccatum ceſſare deberet Samuel a conſulendo dominum pro Iſraelitis, vel pro Saule: ita deberẽt ceſſare ab orando. Nam ad idem pertinent iſta duo, & tamen peccatum erat in Samuele, ſi ceſſaret orare pro populo, q̃q̃ peccauiſſet, vt patet pręced. c. ergo etiam peccatum erat non conſulere ſi ſolum ꝓp hoc nõ cõſuleret. Item apparet, ꝙ teneretur cõſulere, ſicut orare, quia pręce. c. dr̃: Abſit a me hoc peccatum in dño, ceſſem orare pro vobis, & docebo vos viam bonã: ergo ceſſare a docendo viam bonam erat peccatum, ſed iſta via bona oſtendenda erat aliq̃n per doctrinã legis, aliq̃n aũt conſulendo dñm in his, q̃ dubia ſunt, quorũ vtrunque poſſibile erat Samuели, eo ꝙ erat ꝓpheta: ergo ſi ceſſaret cõſulere dñm pro Iſrael in tpe neceſſitatis peccaret. Nec valet rõ. ſ. ꝙ peccauit Saul, ideo debebat ei dari pęna ex parte Samuelis, ꝙ increparet eum coram toto populo, ex parte aũt Dei fuit pęna, ꝙ regnũ ſuum non conſurgeret vltra: ergo non erat inſuper addendum, ꝙ non conſuleretur Deus, ꝙ Saule. Dicendũ tñ, ꝙ hic Samuel non conſuluit dñm pro Saule, ſed non fecit hoc, tanquam iratus recederet ab eo, ſed quia videbat, ꝙ iam nihil eſſet proſperũ: vel fortè, ꝙ Deus nollet rñdere. Primo mõ eſt ſenſus, ꝙ Samuel videns Saulem peccaſſe credidit fruſtra eſſe conſulere dñm pro illo iſta vice, quia Deus nunc non daret ei aliquid proſperum, & credendum magis eſt, ꝙ Samuel cognoſceret, quid Deus diſpoſuiſſet de Saule pro hac vice. ſ. ꝙ ſi iret ad bellum periret, ſicut ſciuit, ꝙ regnum Saulis pro hoc peccato non erat ꝓmanſurum: non debebat ergo Deum nunc conſulere, quia eo non conſulente iã Deus reſpondiſſet. Aliter dici põt, ꝙ Samuel ſciebat Deum nunc eſſe iratũ Sauli, ideo credidit, ꝙ nollet rñdere ei. Sic factum eſt ſeq. cap. qñ peccauit Ionathas comedens de melle, & Deus noluit reſpondere quouſque inquiſitum eſt, qđ peccatum eſſet in populo, & per quem veniſſet, cur Deus rñdere nollet. Sed adhuc primum melius eſt. ſ. ꝙ iam Samuel ſciebat, quid hac vice accidere debebat ex reuelatione Dei: nam ſi neſciuiſſet expoſuiſſet ſe dubio conſulendo. Cum aũt dr̃, ꝙ peccauerit, quia ceſſauit conſulere, reſpondetur, ꝙ ſi ceſſauiſſet conſulere ſolum, quia peccauiſſet Saul, eſſet ei peccatũ, ſed ceſſauit, quia iam ſciebat quid Deus reſponſurus eẽt, ideo fruſtra eſſet conſuli Deum.

Quare Samuel receſſit de Galgalis, & iuit in Gabaa. Quæſt. XVI.

QVAERET aliquis quare Samuel recedẽs de Galgala iuit in Gabaa. Rñdetur, ꝙ hoc fecit, quia iam populus non erat manſurus in Galgala, ſed iturus in Gabaa, & quia hoſtes erant prope. ſ. in Machmas, populus aũt, qui erat cum Saule erat paucus. ſ. ſexcenti viri, vt patet. j. & iſti timerent a multitudine hoſtium, ideo, vt confortaret eos recedendo, iuit cum eis vſque Gabaa, & hoc apparet, quia dum procederent viri, qui ibant cum Saule verſus Gabaa, hoſtes pugnabant p̃ eos, quouſque venirent in Gabaa, vt patet immediate. Aliter p̃t dici, ꝙ Samuel venit in Gabaa, quia ipſe erat vir propheta, & vacabat diuinis laudibus in prophetando, & quia in Gabaa erat congregatio prophetarum, venit ad locum ipſum, vt ibi cũ eis Deum laudaret. Quod autem in Gabaa eſſent ꝓphetæ, apparet. ſ. c. 10. ſ. poſt hęc venies in collem dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorum, & cum ingreſſus fueris in vrbem obuium habebis gregẽ prophetarum deſcendentium de excelſo, & ante eos pſalteriũ, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſoſque prophetãtes. Iſti autem conſueti erãt manere in loco ipſo, & ad excelſum aſcendere, vt ibi coram domino prophetarẽt. Quod autem Samuel ſolitus erat manere cum prophetis, apparet: quia quando Saul miſit, vt raperent Dauid exiſtẽtem cum Samuele in Ramatha, inuenerunt nuncii gregem prophetarum vaticinantium, & Samuelem ſuper eos. j. ca. 19. & quia nunc nihil tractaturus erat de negociis belli, iuit forte, vt maneret cum prophetis in laudibus Dei.

Quare Samuel iuit in Gabaa confortando exercitum Iſraelitarum, & voluit ire cum eo contra Philiſthinos. Quæſt. XVII.

QVAERET aliquis tenendo primam poſitionem. ſ. ꝙ Samuel iuit in Gabaa, vt non timeret exercitus, qui tranſibat in Gabaa de Galgala, qũo non erat cum eis eundo õ Philiſthinos, quia ſicut adiuuabat eos, ne Philiſthini nocerent eis in via, ita adiuuaret eundo contra Philiſthinos, vt pugnarent.

Reſpondẽdum, ꝙ hoc fecit Samuel, quia credidit Deo eſſe gratũ: nam ſi non peccaſſet nunc Saul Deus tradidiſſet Philiſthinos in manu eius, quia tñ peccauit noluit tradere. ſed adhuc non tantum iratus eſt Deus pro iſto peccato, vt vellet tradere populum ſuũ in manu hoſtium. Conceſſit ergo eis defenſionem, victoriã tñ non largitus eſt, quia hac caruerunt propter malitiam, illam vero aſſecuti ſunt Dei miſericordia. Nimis autem differt inter hoc, ꝙ Deus alicui concedat, ꝙ ſuperet hoſtes ſuos, vel ꝙ concedat, ꝙ non ſuperet ab eis. Primum autem noluit Deus largiri Iſraelitis, ideo Samuel non iuit cum eis õ Philiſthinos. Secundum autem conceſſit, ideo iuit Samuel cum populo vſque ad Gabaa confortando eos. Simile hr̃ Numer. c. 14. Deus enim dixerat Iſraelitis, ꝙ adiuuaret eos cõtra omnes hoſtes ſuos. Exo. c. 23. ſ. terrorem meũ mittam in præcurſum tuum, & occidam oẽm populum, ad quem introieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te tergam vertam. Hoc aũt intelligebat, qñ Iſraelitę Deo obedirent, vt patet eo. c. ſ. ꝙ ſi feceris oĩa, quę loquor inimicus ero inimicis tuis, & affligã affligentes te. Cum aũt peccauerunt Iſraelitę in Cadesbarne, iã Deus nolebat eis dare vires õ hoſtes, nolebat tñ, ꝙ perirent ab hoſtibus, ideo cũ eſſent ibi apud Amalecitas, & Chananæos hoſtes ſuos, iuſſit vt inde recederent ne hoſtes ſui irruerent ſuper eos, ita Num. c. 14. ſ. Qm̃ Amalecites, & Chananęus habitant in vallibus cras mouete caſtra, & reuertimini in ſolitudinem per viam maris rubri. Hoc aũt erat, quia Deus nolebat eos adiuuare ad impugnandum hoſtes: nec erat ad defendendum ſe, ſi ſuper eos hoſtes irruerent, nec monſtraret miraculum ſuper indignos: nolebat tñ ꝙ perirent, ideo iuſſit, ꝙ recederent longe ab hoſtibus, & quia ipſi non ſolum non receſſerunt, ſed aſcẽderũt ſequenti die õ hoſtes, dicente Moyſe: nolite aſcẽdere, non. n. eſt Deus vobiſcum ne corruatis coram inimicis veſtris: percuſſi ſunt plaga magna ab Amalecitis, & Chananæis. eod. ca. Dr̃ autem hic, ꝙ deſcendit Samuel de Galgalis. i. de Galgala, quia aliq̃n declinatur ſingulariter, & aliq̃n pluraliter, ſicut Ieroſolyma, & Ieroſolymis. Et dicitur, ꝙ venit in Gabaa Beniamin, quia iſta ciuitas erat in ſorte Beniamin, & ponit iſta adiectio ad differentiam ſignandam, quia erat alia Gabaa, quę non erat in tribu Beniamin, vt ſupra in principio. c. declaratum eſt.

Et reliqui populi aſcenderunt poſt Saul. i. reliqui de populo. ſ. immediate, vt receſſit Samuel de Galgala receſſit & Saul, & cum eo iuerunt illi, qui manſerunt de populo. ſ. ſexcenti viri, & populi non eſt hic pluralis numeri, ſed eſt genitiuus ſingularis numeri. ſ. reliqui populi, ideſt reſidui de populo: nam ſi acciperetur in plurali intelligeretur, ꝙ multi populi ibant cum Saule. Sed falſum eſt, quia ſolum iuerunt ſexcenti viri, vt patet infra. Sed eſt ſenſus, ꝙ omnes, qui reliqui erant. i. reſidui de populo iuerunt cum eo. ſ. ꝙ totus populus Iſrael congregatus fuerat cum Saule in Galgala, vt patet ſupra in litera. ſ. clamauit ergo populus poſt Saul in Galgala, poſtea autem, cum nimis moraretur Saul expectans Samuelem receſſit populus ab illo, vt patet ſupra. ſ. & non venit Samuel in Galgala dilapſuſq; eſt populus ab eo. Tot aũt de populo receſſerunt, vt ſolũ manerent ſexcẽti viri. & iſti erant reliqui de populo. ſ. de populo congregato in Galgalis, & iſti aſcenderũt cum Saule, quando iuit de Galgalis in Gabaa.

Aliter poteſt intelligi, ꝙ populus, qui erat cum Saule in Galgala. ſ. ſexcenti viri diuiſi ſunt, & aliqui eorũ iuerunt cum Samuele in Galgala. Poſtea aũt Saul iuit cum reliquis, qui manebant, ita vt eſſent diuiſi in duas turmas, tunc autem non accipitur populus pro toto populo, qui congregatus fuerat in Galgala ad Saulẽ, ſed pro ſexcentis viris, qui diuiſi ſunt in duas partes, ſed primus ſenſus melior eſt.

Obuiam populo. Ideſt iſti, qui ibant cum Saule de Galgala in Gabaa ibant obuiam populo.

Quis erat iſte populus.

Sed quis eſſet iſte populus, eſſet dubium. Aliqui dicunt, ꝙ eſſet populus Iſrael, & iſti qui ibant de Galgala in Gabaa habebant populum obuium. ſ. quia Iſraelitæ egrediebantur obuiam Sauli, vt honorarent eũ, & ducerent in locum ſuum Gabaa.

Sed non ſtat, quia dr̃ immediate, qui expugnabant eos. ſ. ꝙ ille populus qui exiuit obuiam Sauli expugnabat illos, qui veniebant cum Saule. Si tamen eſſent Iſraelitę non expugnaſſent viros Saulis: nam hoc modo non venirent ad honorandum Saulem.

Aliquis aũt dicet, ꝙ debet aliter intelligi. ſ. ꝙ viri, q̃ veniebant cum Saule expugnabant populum obuiũ, & tunc (eos) & (venientes) nõ ſunt eiuſdem caſus, ſed (eos) refertur ad populum obuium (venientes) autem ad viros, qui ibant cum Saule refertur.

Sed tunc etiam dicetur quomodo ſtat, quia viri venientes cum Saule expugnarent alios Iſraelitas. Dicet aliquis, ꝙ hoc fiebat in pœnam deſertionis aciei: nam iſte populus, qui exibat obuiam Sauli erat de illis, qui fugerant a Saule, quando erat in Galgala, & tanquam male meritos expugnabat eos exercitus Saulis. Sed hoc non ſtat, quia Saul quando erat in Galgala videns populum a ſe dilabi, neminem auſus eſt percutere pro dilapſu cum tunc haberet maiorem partem exercitus, quanto magis nunc, quando erant pauci cũ eo. Item dato, ꝙ ipſe poſſet punire eos, qui fugerant de acie cum nunc neminem puniret, potiſſimè modo bellico, quia totus Iſrael ſimul non poterat reſiſtere Philiſthinis, quanto magis ſi fierent bella inteſtina: nihil enim eſt, quod magis rempublicam breui calamitate ſubuertat.

Dicendum ergo, quòd iſte populus, erat populus Philiſthinorum, qui erat in Machmas, & quia Gabaa non multum diſtabat a Machmas, & Iſraelitę venturi in Gabaa tranſire debebant non longe a caſtris Philiſthinorum: Philiſthini egreſſi ſunt obuiam Iſraelitis, & expugnabant eos, dum venirent de Galgala in Gabaa.

Qui expugnabant eos. Ideſt populus Philiſthinorum, qui egreſſus eſt obuiam viris Saul expugnabat eos. i. viros iſtos. *Venientes ex Galgala in Gabaa*. i. venerunt viri Saulis de Galgala in Gabaa, & in ipſo itinere cũ tranſirent circa caſtra Philiſthinorum expugnauerunt eos Philiſthini, & tunc venientes, & eos eſt eiuſdem caſus, quod totum refertur ad viros Saulis, & dicit venientes, quia qñ erant in Gabaa, vel Galgala non expugnabant eos, ſed ſolum in via, quia ibi facilius poterant pręualere a duerſus eos.

In colle Beniamin. Ideſt venerunt ad Gabaa, vbi erat collis Beniamin. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd in ſorte Beniamin eſſet aliqua terra montuoſa in cuius parte eſſet Gabaa, ideo dicitur eſſe in colle Beniamin, ideſt in montibus terræ Beniamin. ſic dicitur de ſorte Ephraim, quòd quędã ciuitates ſunt in monte Ephraim, vt patet Ioſ. c. 20. ſ. Sichẽ

in monte Ephraim.i.erat vrbs Sichem in terra montuosa sortis Ephraim. Alio modo ꝑt intelligi.ſ.ꝙ erat in colle Beniamin.i.Gabaa erat ipſemet collis, qñ in vrbe Gabaa erat quidam collis excelſus,vt patet ſupra c.10.vbi dicitur: poſt hęc venies in collem domini.ſ. in Gabaa,& cum ingreſſus fueris vrbem,obuium habebis ibi gregem prophetarum deſcendentium de excelſo,& ſic erat excelſum, vel collis magnus intra vrbem,& ille vocatur collis Beniamin, quia eſt in vrbe Gabaa,quæ eſt in terra Beniamin, & iſte ſenſus eſt melior.

Quare Saul receſſit de Galgala immediate poſt Samuelem.
Quæſt. XVIII.

QVAERET aliquis, quare Saul receſſit de Galgala immediate,vt receſſit Samuel, & quare venit in Gabaa. Quantum ad primum dicendũ, ꝙ Saul non venerat in Galgala propter aliud,niſi quia iuſſerat Samuel, ſupra cap.10.ſ.Deſcendes ante me in Galgalã, ego quippe deſcendam ad te, & hoc erat,vt Samuel conſuleret dominum pro Saule, & quia iam non conſulebat,ſed receſſit inde,ſuperfluum erat manere in Galgala:potiſſimum, quia non erat locus fortis Galgala. De ſecundo dicendum, ꝙ venit Saul in Gabaa,eo ꝙ ipſe non poterat pugnare ꝺ Philiſthinos pugna manifeſta:potiſſimum, quia Deus non adiuuabat eum,volebat ergo ſe tueri in aliquo loco forti: talis autem erat locus Gabaa,quia dicitur hic,ꝙ erat collis,ideo confugit ad illum, Galgala autem non erat locus fortis,ideo non manſit in eo. Stetit autem Saul in loco iſto,quouſque factum eſt prelium,vt patet ſeq.c. *Et recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerunt cum eo.* Iſta numeratio fuit in Gabaa, poſtquam illuc venit Saul, habuerat.n.populum multum in Galgala, & dilapſus fuerat ab eo,neſciens autem ad extremum, quot erãt cum eo computauit eos. Fecit autem hoc,quia iã iſti manſuri erant in Gabaa cum Saule,& quia ipſe miſſurus erat eos ad aliqua opera,voluit ſcire,quot erant:in omni bello, oportet certum eſſe numerum pugnatorum,& ducum,& ordinem eorum inter ſe. *Quaſi ſexcentos viros.* i.reperti ſunt, quaſi ſexcenti, eo ꝙ omnes alii dilapſi fuerant a Saule cum eſſet in Galgala, & ob hoc non numerauit ibi exercitum, quia continue dilabebatur ab eo populus,& non haberet numerũ certum.Cum autem venit in Gabaa non erat ab eo dilapſurus populus,ideo maneret numerus certus.

Et Saul,& Ionathas filius eius,& populus qui inuentus fuerat cum eis. Iſti oẽs erant ſimul: venerãt.n.ſimul de Galgala in Gabaa, quia licet a principio eſſet Ionathas in Gabaa,& Saul in Bethel,vt patet ſupra in litera: tamẽ poſtquam percuſſit Ionathas ſtationẽ Philiſthinorũ conuenerunt oẽs,tam ipſe,q̃ Saul, & reliquus populus in Galgala.Nunc autem redibant ſimul,& cõputauerunt viros,qui erãt cum eis: nominatur autem hic Ionathas,quia ipſe erat vnus dux, ſicut Saul, qui per ſe ante habebat exercitum. *Erat in Gabaa Beniamin.* i. tã Saul,q̃ Ionathas,& q̃ exercitus erant in Gabaa. Dicitur autem populus,qui inuentus eſt cum eis.ſ.ſexcenti viri,quia iſti ſolum inuenti ſunt.

Porro Philiſthijm confederant in Machmas. i. exercitus Philiſthinorum erat in Machmas, quando receſſerũt Iſraelitæ de Galgala, etiam a principio quando venerunt Iſraelitæ in Galgalã, vt patet ſupra in litera: erat autem Gabaa circa Machmas,quod patet ſeq.c. quia quando erant Saul, & Ionathas cum exercitu in Gabaa Ionathas,dixit ad armigerum ſuum: veni tranſeamus ad ſtationem Philiſthinorum, quę eſt trans locũ illum,& ſic ad oculum videbat Ionathas locum, vbi erant caſtra Philiſthinorum, & tamen erat tunc ipſe in Gabaa,ergo non diſtabat longe a Machmas.

Et egreſſi ſunt ad prædandum. Hic ponitur tertium.ſ. hoſtilis incurſio, quomodo Philiſthini terram Iſrael depopulabantur,& quia Philiſthini erant in caſtris,& volebãt ſaltem ad cibum aliquid tollere pro vſu quotidiano,exibant aliqui de caſtris, qui prędarentur per loca,quę erant in circuitu.caſtra tamen Philiſthinorũ ſemper manebant, & ibi erat pleraque pars hoſtium. Iſti autem qui egrediebantur de caſtris non ibant,tanquam caſtra diuiderentur in plures partes ad eundum per diuerſas regiones Iſrael, ſed ad procurandum neceſſaria pro exercitu mittebantur. Intendebant autẽ Philiſthini poſtea pugnare contra Iſraelitas: interim tñ terram vaſtabant. In hebręo dr̃:egreſſus eſt damnificans de caſtris. Vocatur autem damnificans exercitus qui prędatur,quia damna infert. *Tres cunei.* i. prędatores egreſſi de caſtris Philiſthijm diuiſi erãt iq tres cuneos. Vocatur autem cuneus bellicus apparatus: ibant enim tres cunei.i.tres turmę ordinatæ ad prædandum. Diuidebantur autem Philiſthini in tot partes,quia non timebant Iſraelitas. Putabant enim eos omnes fugiſſe,& reliquiſſe vacua loca: ipſos autẽ abſconditos eſſe in ſpeluncis,quod & ſic factum erat, vt patet ſupra.ſ.ꝙ cum vidiſſent viri Iſrael ſe in arcto poſitos abſconderunt ſe in ſpeluncis,& in abditis,in petris quoque,& in antris,& in ciſternis:nec ſolum hoc, ſed etiam Philiſthini ſic exiſtimabant, vt patet ſeq.c. Scilicet dixeruntque Philiſthijm: en egredientur hebręi de cauernis,in quibus abſconditi fuerant.

Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim. Ponitur hic ad quas terras iſtę partes exercitus pergerent ad prædandum. Primus autem ibat contra terrã Ephraim. In hebręo habetur hic,contra viam Ephra. Differunt enim Ephraim, & Ephra. Satis aũt eſt veriſimile, ꝙ ſcriptores noſtri peruerterint ꝓp facilem ſimilitudinem:hr̃ tñ iſtud nomen Ephra:Iud.c.6.ſ. Venit angelus dñi,& ſedit ſub quercu, quæ erat in Ephra. Cõtra terram aũt illam pergebat cuneus iſte. Quod vero nõ poſſit eſſe hic Ephraim apparet, quia dr̃, ꝙ pergebat ꝺ viam Ephraim ad terram Saul. Quocunque aũt accipiatur terra Saul non ſtat, quia pergerent ad terram Saul ꝺ viam Ephraim:nam ſi accipiatur terra Saul large.ſ.terra,cui ipſe dominabãt,tota terra Iſrael erat terra Saul,ſi vero accipiatur terra Saul ſtricte pro terra,in qua natus eſt, vocabitur terra Saul ſors Beniamin, qa in illa terra natus eſt. Sed neutro modo ſtat,quia primo modo non poterant dici Philiſthijm ire ad terrã Saul.i.ad terram Iſrael,cũ eſſent intra terram illã. Secundo modo ẽt non põt ſtare eadẽ rõne, quia Philiſthijm erant intra tribũ Beniamin, q̃ erat terra Saulis, iõ non poterant ire ad eã, ſed ibant ꝺ viã Ephra, q̃ eſt q̃dã terra,& nõ ibant ad terram Saul. *Ad terram Saul.* ibat iſte cuneus ad terrã Saul, etiam vr̃ hic corruptio literę noſtrę,quia in hebręo hr̃ : ad terram Saul,ſed permutationem literarum facile eſt dici, & ſic facta eſt corruptio. Eſt autem terra Sual aliqua regio ſpecialis in terra Iſrael,ſicut dicitur terra Salim, vel Saliſa, ſupra cap.9. *Porro alius cuneus ingrediebatur per viam Bethoron.* Iſte cuneus inclinabatur ad partem ſeptentrionalem,quia Bethoron eſt in terra Ephraim, vt patet Ioſue.cap.16.Sors autem Beniamin eſt meridiana,ideo cum veniatur ab ea verſus Bethoron, quæ eſt in ſorte Ephraim,& eſt ſeptentrionalis reſpectu Beniamin,vertur a meridie in aquilonem. Eſt autem duplex Bethoron.ſ.Bethoron ſuperior, & Bethoron inferior,vt patet Ioſue.capit.16. & 18. vtraque autem eſt in ſorte Ephraim,vt patet Ioſue.c.16.

Tertius autem vertebat ſe in terra Soba. Ideſt tertius cuneus,ibat contra terram,quę eſt Soba.An iſta terra ſit in terra Iſrael,vel extra non patet. Certũ eſt,ꝙ terra,q̃ prædãbantur Philiſthini erat Iſrael, ſed illa, ꝺ quã ibãt poterat non eſſe terra Iſrael,ſed aliqua cõiuncta ei. Et fortè dicetur, ꝙ terra Soba erat ad meridiem terrę Iſrael,& ibi habitabant Gentiles, ꝺ quos aliquando pugnauerunt Iſraelitę, vt patet ſeq.c.ſ.Saul confirmato regno pugnabat per circuitum aduerſus omnes inimicos:contra Moab,& filios Ammon, & Edom, & reges Soba. *Ad iter termini imminentis valli Feboim.* i. cuneus iſte ibat contra iter cuiuſdam terræ, quę eſt ſup vallem Seboim. Eſt Seboim nomen vrbis vnius de quatuor vrbibus,quę ſubuerſę ſunt in valle Sodomorum de quibus Gen.c.13.& Deute.29.Erit autem ſenſus, ꝙ Seboim cum aliis tribus vrbibus erant in valle, & per iter quod tendit ad regionem quãdam, quæ eſt ſuper vallem illam,ibat iſte cuneus Philiſthinorum.

Sed dicet aliquis non poſſe ſic accipi,quia Seboim non erat iam ciuitas, ſed erat ibi lacus quædã magna, in qua etiam erant alię tres ciuitates.Dicendum eſt,ꝙ quamquam iam non eſſet ciuitas, quia tamen manebat locus in quo illa fuerat, poteſt nominari, tanquã terminus. Sic patet Gen.c.10.vbi ponuntur termini terræ Chanaan tpe Moyſi,& ponuntur ibi pro terminis vrbes Sodomorum,quę iam ſubmerſę erãt, & cũ eis Seboim:factique ſunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram,vſque Gazam,donec ingrediaris Sodomam,& Gomorram,& Adama, & Seboim, ſic ergo poterant poni hic iſtę quatuor vrbes, vel aliqua earum,tanquam terminus. Fuit autem poſita Seboim,& patet ꝙ intelligatur ſic, quia dr̃ immediate ꝺ deſertum.ſ.ꝙ iſta vallis Seboim erat ꝺ deſertum. Eſt autem iſtud deſertum inter terram Iſrael, & Edom, & pp hoc mare Sodomorum, quod eſt in loco, vbi fuerant ciuitates Sodomorum vocatur mare deſerti, vt patet Deute.c.3.& Ioſue. c.3. vocatur mare ſolitudinis, quod idem eſt.ſ.quia eſt circa ſolitudines Edõ. Aliq dicunt, ꝙ Seboim eſt nomen cõe apud hebręos ſignificans pictores,& dicunt, ꝙ quædam vallis vocabatur vallis pictorum, & ꝺ eam iuit vnus cuneus prędantiũ,ſed primus ſenſus melior eſt. *Contra deſertum.* i. erat iſta vallis ꝺ deſertum:ſ.ꝺ deſertum Edom, vt ſupra declaratum eſt,quia Seboim, & omnis regio Sodomorum erat in extremitate Iſrael apud ſolitudines magnas. *Porro faber ferrarius.* Hic ponitur quartum.ſ. hebręorum ad reſiſtendum Philiſthinis nulla apparatio:eſt apparatus belli in armis. Inter hebręos autem non inueniebãtur aliqua arma, quia nec gladius, nec lancea fuit in manibus alicuius de populo, tpe quo iniendum fuit bellum cum Philiſthinis. *Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Iſrael.* ſ. nec vnus faber erat apud Iſraelitas. Hoc autem ponitur ad ſignificandum, qũo eſſe potuit id, quod infra hr̃, quod alicui videretur incredibile.ſ. cum veniſſet dies prelii nõ inuentus eſt enſis, aut lancea in manu totius populi. Hoc autẽ erat, quia nullus faber in toto Iſrael relictus fuerat,ideo poſitum eſt de fabris.

Quomodo poſſibile eſſet, quòd in tota terra Iſraelitarum nullus faber eſſet, cum eſſet magna terra. Et quomodo fuit introducta iſta ſeruitus. Qõ. XIX.

QVAERET aliquis quomodo eſſe poterat, ꝙ nullus faber eſſet in tanto regno,penè.n. videtur incredibile, etiam ſi gens illa ruſticiſſima eſſet. Reſpondendum ꝙ inter Iſraelitas a principio fabri fuerãt, ſicut in aliis populis, quando tamen Philiſthini dominati ſunt Iſraelitarũ, fecerunt ꝙ nullus faber eſſet in terra Iſrael, vt nõ poſſent Iſraelitæ fabricare ſibi arma ad repugnandũ Philiſthinis, & quia quamquam Philiſthini iuberent,ne fierent aliqua arma in terra Iſrael,dum tamen manerent ibi fabri, ſemper fierent aliqua licet occultè:ideo vt ſecurius eſſet Philiſthinis, tranſduxerunt omnes fabros,qui olim erant in Iſrael in terram ſuam,& de his manebant multi in terra Philiſthinorum. Vnde quando aſcenderunt hac vice ad pugnandum Philiſthini ꝺ Iſraelitas,duxerunt ſecum illos Iudęos, & erant in caſtris illorum,vt patet ſeq.ca. ſed hebręi, qui fuerant cum Philiſthinis heri,& nudiuſtertius aſcenderantq; cum eis in caſtris,reuerſi ſunt, vt eſſent cũ Iſrael. Sed adhuc dato, ꝙ Philiſthini abſtuliſſent omnes fabros Iſraelitarum,poterant ipſi ducere fabros de aliis nationibus,qui arma fabricarent, ideo vt ſecurũ eis magis eſſet,poſuerunt pręter hoc cuſtodias in terra Iſrael de Philiſthinis,qui obſeruarent diligenter, ne hebræi arma fabricarent.Iſtud autem faciebat ſtatio Philiſthinorum,quæ erat in Gabaa,vt ait Ioſephus 6. Antiquitatum,& hoc modo non poterant Iſraelitę habere aliqua arma. Sed adhuc aliquis dicet,ꝙ hoc non ſufficiebat,quia quamquam non haberet Iſrael fabros armorum in terra ſua, tamen poterat emere arma ab aliis gentibus. Fortè reſponderi poſſit,ꝙ omnes in circuitu hebręorum erant hoſtes eorum,ideo nullus eis arma vendere volebat, & ſic ablatis fabris ſufficienter tollebantur arma. Sed adhuc magis dicendum,ꝙ nõ ſolum prohibebant fabros Philiſthini in terra Iſrael, ſed etiam vetabant, ne quis arma emeret, & ſi apud aliquẽ inuenirẽtur diripiebant, vel forte capite plectebant tanq̃ ſeditioſi:alioquin potuiſſent hebręi ab aliquibus confinibus,qui non erant hoſtes arma venalia accipere, vel ſaltem ipſi per mare de longinquis gentibus ducerent. Habitabant enim Iudęi in littore maris mediterranei: totum enim occidentale latus terrę eorum illo mari clauditur:ſicut conſtat Nume.trigeſimoquarto c.

Quo tempore Iſraelitæ poſiti fuerunt in tanta ſeruitute, vt non poſſent habere fabros.
Quæſt. XX.

QVAERETVR vlterius, quomodo fuit introducta tanta ſeruitus, vel quando in Iſraelitas, vt ipſi non poſſent habere aliqua arma,vel fabros.Non enim poteſt dici,quòd fuit introducta tempore Saulis,quia a principio regni ſui, vſque nunc non fecerant Philiſthini aliquod bellum contra ipſos Iſraeliras, ſi tamen voluiſſent Philiſthini introducere aliquam ſeruitutẽ, non paſſus fuiſſet hoc Saul, cum poſtea pugnauerit ſemper contra Philiſthinos, & nunc nõ exiſtente aliqua cauſa Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum, vt ſupra in litera.Item quod amplius eſt,iſta ſeruitus erat tempore Saulis non vncti in regem.ſ.quando dominabatur Samuel,vt ſ.c.10.Nam die vnctionis ſuæ dixit ei:poſt hęc venies in collem dñi, vbi eſt ſtatio Philiſthinorũ: ergo ſicut tpe Samuel patiebantur Iſraelitę eſſe Philiſthinos in terra ſua,qui cogerent eos ad ea, quæ vellent,cum eſſent hoſtes eorum,ita cogerent ad omnia alia.ſ.ad non habendum arma,& ad excludendum fabros de terra ſua:potiſſimè,quia Ioſephus 6. Antiquitatum dicit, ꝙ iſta ſtatio Philiſthinorum in Gabaa erat ad cogendum Iſraelitas, ne haberent arma aliquo modo. Tempore ergo Saulis non fuit hoc introductum,ſed tempore Samuelis. Sic.n.dicit Rab.Dauid Kimhi, ꝙ Samuele peruenientę ad ſenium pręualuerunt contra Iſraelitas Philiſthini, & impoſuerunt eis hoc iugum,& alia iuga tributorum. Sed dicet aliquis contra,quia ſupra cap.7.dr̃:liberauit Samuel Iſrael de manu Philiſthijm, & fuit manus domini ſuper Philiſthęos cunctis diebus Samuelis. Opi. Rab. Dauid reprobatur.

Aliquis dicet, ſicut Rab. Dauid, quòd tempore

quo Samuel fuit iuuenis, & potuit pugnare ꝯ Philisthinos liberauit Israel. Cum autem ipse senuit Philisthini preualuerunt cõtra Israel. Sed hoc non stat, quia tempore, quod intercidit inter iuuentutem Samuelis & regnum Saulis, non fuit aliquod bellum: nam vltimum bellum Samuelis fuit in Maspha contra Philisthijm, vt patet supra c. 7. Post ipsum autem vsque huc non est aliquod bellum, nisi Ammonitarum, quod egit Saul: ergo si tempore iuuentutis Samuelis non erat imposita ista seruitus, non fuit postea imposita. Item patet, quia inter tempus, quod fuit a iuuentute Samuelis vsque ad regnum Saulis, fuerũt iudices filij Samuelis, vt patet supra c. 8. s. factum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel: deinde conquesti sunt Israelitę de eis, & petierunt regem. e. c. non tñ conquesti sunt, ꝙ aliquod bellum veniſſet, in quo propter eorum negligentiam lęsus fuisset Israel, sed solum conquesti sunt, ꝙ non ambulauerunt filij Samuelis in vijs illius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iustitiam. Si tñ aliquod bellum fuisset, in quo Israel propter eos lęsus fuisse, vtpote inducta huiusmodi seruitute, maxime illud obiecissent, quia grauius illud erat, quam accipere munera, & peruertere iudicium: ergo non fuit aliquod tale. Item patet magis hoc, quia qñ Israelitę elegerunt regem in Maspha, & postea confirmatus est in Galgala, Samuel increpans eos, ait, ꝙ liberati fuissent de manu Philisthinorum, Moabitarum, & omnium gentium: videntes autem, quòd Naas rex filiorum Ammon venisset aduersum eos, dixerunt nequaquam, sed rex imperabit nobis. Apparet ergo, quòd nulla alia occasio fuit bellorum Israelitis ad petendum regem, nisi quia venit contra eos rex Ammon: alioquin non sufficienter, vel non bene increpuisset Samuel Israelitas ponendo solum istud bellum, quod nullum fuit si habuissent alia magna bella in quibus nimis fuissent lęsi: consenserunt tñ Israelitę verbis Samuelis, & dixerunt se peccasse, vt patet supra 12. c. ergo non acciderant alia bella inter iuuentutem Samuelis, & principium regni Saulis, in quibus potuisset imponi ista seruitus Israelitis. Sed dicẽdum est, ꝙ ista seuitus fuit posita a longo tempore: nam Philisthini dominabantur continuè Israelitarũ ab antiquitate, scilicet antequam esset iudex in Israel Samson, vt declaratum fuit supra c. 4. & forte tunc, vel tempore Heli fuit posita huiusmodi seruitus, quę nunq̃ postea ablata est vsque ad tempus Saulis, in quo aliquater respirauerunt Iudęi de iugo Philisthinorũ: nec tñ prorsus liberati sunt. Cum autem dicitur, quòd fuit manus domini super Philisthinos cunctis diebus Samuelis: hoc fuit quantum ad hoc, ꝙ non adderent quotidie nouum iugum, sicut facere soliti erant, qñ Israelitę non habebant defensorem: tunc. n. veniebãt in terram Israel quoties volebant. Tempore tamen Samuelis non venerunt vltra cum semel fugati sunt, vt patet supra c. 7. s. & humiliati sunt Philisthęi: nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Israel. Cum autẽ dr, ꝙ liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, non est sensus, quòd ademisset seruitutem, q̃ tunc habebat Israel, sed ꝙ fecit ne vlterior seruitus apponeretur. Vel dicitur, ꝙ liberauit, quia etiam de seruitute quę stabat, aliquam partem abstulit, & quãquam non totam tulerit, liberasse dicitur. Sic enim dicitur de Saule, quòd liberaturus erat Israel de manu Philisthinorum. Deus enim hoc dixit supra c. 9. non tamen abstulit omnem seruitutem, quia etiam manserunt tributa super Israel vsque ad tempora Dauid, qui abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum infra 2. li. c. 8. Quamquam ergo Israelitę passi fuerint hãc seruitutẽ toto tpe, quo Samuel iudicauit Israel, &

Responsio auct.

etiam ante hoc, non tollitur, quin dicatur liberasse Israel de manu Philisthijm cum fecerit ea, quę habentur supra c. 7. *Cauerant enim Philisthijm.* Idest posuerãt legem. Cauere enim proprie pertinet ad leges prohibitiuas, & quia Philisthini vetuerant Israelitas facere arma, dicebantur cauisse. Non solum autem vetuerũt hoc, sed etiam abstulerunt eis fabros ducendo illos in terram Philisthijm. Etiam fecerunt ne emerent ab alijs gentibus. Hoc autem fecerunt Philisthini, vt ipsi securiores essent. Volebant enim habere terram Iudęorum sibi tributariam, & subiectam ad omnem seruitutem, & si Israelitę habent arma possent rebellare, cum esset magnus populus: ideo abstulerunt eis fabricationem, & emptionem armorum, in quo non solum fecerunt eos tributarios, sed ęquauerunt illos vere seruis. nam secundum Arist. 2. Polit. c. 2. in recta politia seruis debent adimi arma, ne cum fuerit magna seruorum turba in liberos possint insurgere, sicut interdum in vrbe Romana, & aliis vrbibus factum est. In hoc autẽ prudenter se habebant Philisthini, quantum ad bonum suę reipublicæ, licet erga Iudęos iniustè: cum indignum imponerent eis seruitutis onus.

Ne forte facerent hebræi gladium, aut lanceam. q. d. non vetabantur Iudęis fabricationes instrumentorum rusticorum, sed armorum, quia tamen si haberent fabros ad opera rustica, illi quoque possent absconditè facere aliqua arma, quæ Philisthini in eorum credebant calamitatem, securius eligentes abstulerunt hebręis omnes fabros: nam non inueniebatur faber ferrarius in toto Israel. Quod autem dicitur hic de gladio: & lancea intelligendum est ẽt de cęteris armorũ generibus: nam eadem ratio subsistit, sed lra expressit de eis gratia exempli, vel quia ista communiora sunt.

Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthijm. Hic ponitur corollarium ex prędecentibus: nam supra dicebatur, ꝙ nullus faber ferrarius reperiebatur in Israel. Necesse ergo erat, quòd Israelitę nonnulla haberent rustica instrumenta, vel ad alias gentes irent ad illa emẽda, & apparanda, & sic dicitur quòd descendebat omnis Israel in terram Philisthijm ad parandum omnia instrumenta rustica. Et intelligendum est etiam, ꝙ descendebant ad emendum illa, si interdũ opus erat. Hęc enim nõ vetuerant Philisthini, quia inde eis nullum periculum, aut grauamen inferebatur, quin potius si ista non permitterent facilius ab eis rebellarẽt, non potentes vitam sine rusticis ducere instrumentis: & Philisthinis hoc incõmodũ esset, quia hoc modo in terrę nascentibus depauperarentur, & non possent tributa eis reddere.

Intelligendum autem, ꝙ iste descensus erat ad parandum rustica instrumenta dum Philisthinis, & Iudęis pax fuit. Postea autem nec Philisthini impune hoc permisissent, nec etiam Israelitæ, permittentibus Philisthinis, hoc voluissent. Sed intelligendum, ꝙ cũ Jonathas percussit stationẽ Philisthinorũ, & iussit Saul tuba cani, ꝙ Israel erexerat se ꝯ Philisthijm, vt patet. s. in lra. Israelitę cęperunt hre fabros procurantes habere oĩa, q̃ eis proficere poterant, cum essent iam hoies sui iuris: potissimè, quia in isto bello recuperauerunt fabros, quos duxerant Philisthini in terram suam: nã ibi venerunt cum eis in bello, & videntes prosperari Israelitas iunxerunt se eis ꝯ Philisthinos. J. ca. 14. i. Ethebręi, qui fuerant cũ Philisthijm heri, & nudiustertius, ascenderuntque cũ eis in castris, reuersi sunt, vt essent cũ Israel: isti aũt erãt fabri, vt. s. declaratum est. Vnde postea pro aliis bellis potuerunt hre maiorem copiam armorum reductis ad se fabris.

Vt acueret vnusquisque vomerem suum. Idest descendebant ad acuendos vomeres. Ista enim sunt nimis necessaria instra rustica. Et dr exacuendo, per quod intelligitur omnis apparatus etiã de nouo fabricatus: nam in rusticis instrumentis nihil prohibuerant Philisthini, cum ex hoc nullum sequeretur eis damnum. *Et ligonem, & securim, & sarculum.* i. descendebant Israelitę ad exacuenda ista, vel quocunque apparanda, vel ẽt de nouo facienda. Ponuntur aũt hic tria instra, scilicet duo rustica, & vnum ad alios vsus. s. ligo, & sarculum sunt rustica: securis autem ad opera carnium magis pertinet, ꝙ potest transferri ad alia opera scissionis: ligo autem ad fodiendum est: sarculum aũt ad scindẽdum vepres, & resecandum omnia arbusta, quæ impediunt agriculturam, & est in modum falcis, vel securis. *Retusæ itaque erant acies vomerum.* i. hebetes erant vomeres, & ligones, & omnia rustica instra. Quod dupliciter potest intelligi: vno modo, ꝙ ista instra essent retusa ex diuturnitate temporis, quo non apparata erãt. & hoc, quia difficile erat Israelitis non habẽdo fabros in terra sua descẽdere pro qualibet operatione instrumentorum in terram Philisthijm. morabantur ergo magno tpe, & sic erant instra retusa. Scẽdo mõ intelligitur, ꝙ prius q̃ impugnassent Israelitę cum Philisthinis. s. anteq̃ Ionathas percussit stationem Philisthinorum, descendebant Israelitæ qñ volebant in terrã Philisthijm ad parandum rustica instra, & tunc non erant retusæ acies eorum: nunc vero, quin postquam incęperat erectio hebręorum contra Philisthinos nõ descenderent in terram Philisthijm ad aliquid parandũ: erant iam retusę acies omnium instrorum. In hebręo dr duplex erat lima vomerum, & ligonum, quod intelligunt Iudęi. s. ꝙ erant duę limę ad parandũ omnia instra. s. ꝙ per limaturam fieret apparatio. Sed istud non stat, quia vomeres, & ligones, & reliqua, quę exprimuntur hic non exacuuntur limando, sed aliis modis: nihil ergo ista litera prodesset si sic intelligeretur, quia non esset ad propositum. Lra aũt nostra conuenienter transtulit sensum ex sensu, licet non verbum ex verbo. Est aũt modus intelligendi, qm̃ lima vocat hic acies gladii. s. quia acies est ad secandum, vel limãdum. Dr aũt, ꝙ lima erat duplex. i. duplicata. s. quia ex diuturnitate apparationis acies, vel lima instrorũ erat duplata. s. conuersa a rectitudine, ita vt non posset secare, & hoc sonat istud nomen retusa, qm̃ ex tunsionibus. s. percussionibus fit retusio. Hebręi autem in exponendo errant, eo ꝙ ipsimet nesciunt transformationes nominum literę suę: putant limam accipi proprie, sed falsum est, quia tunc litera nihil ageret ad propositum, sed est transformatio accipiendo limam pro acie. Sic enim consueuit sacra scriptura in alijs sępe transmutare. Vnde J. c. 17. ferrum gladij vocatur flamma, & multoties sic appellatur. Hoc autem propter splendorem suum, quia ferrum splendet quando politum est; manubrium autem nequaquã. vocatur autẽ acies ipsa acuties instrumentorum: nam acies aliquando significat apparatum belli: aliquando autem significat extremitatem acutam gladij extensam, qua scinditur. & dicitur acies quasi acuties, quia ex ea parte gladius acuitur. Omnibus autem instrumentis etiam vomeribus, & ligonibus ex aliqua parte datur acies: quia aliqua pars est ex qua magis acuuntur, quam ex aliis. s. ex ea per quam operamur. *Ligonum tridentium, & secuum.* Tria instrumenta sunt ad diuersos vsus. Ligo. n. ad rusticam fossionem, tridentes autem possunt hic vocari rastri, qui dentes habent, & pertinent ad rustido falcatum est. i. curuum in modum falcis, & dentatum. Vel potest accipi proprie tridens pro instro cum opus. Vel vocatur tridens sarculum, quia aliquãquinario. s. pro fuscinula, q̃ in ollam mittitur ad exponendas carnes, & in quadam extremitate dentata est ad arripiendas carnes, & leuandas de olla, & modo dẽ tum vocatur tridens. Sic accipitur. s. c. 2. s. Veniebat

puer sacerdotis dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, mittebatque eam in lebetem, vel ollam, &c. Sic etiam ponuntur tridentes, tanquam instra altaris holocaustorum ad vsus carnium, quę coquuntur de sacrificiis, vt patet Num. c. 4. Secures autem instrumenta cognita sunt, quæ a secando dicuntur. s. omnium istorum erant acies retusę ex diuturnitate apparationis. *Et vsque ad stimulum corrigendum.* Ista litera non continuatur immediate literę, sed superiori ad illud verbum descendebat. s. vnusquisque descendebat, vt exacueret in terra Philisthijm vomerem, & ligonem, & securim, & sarculum, & vsque ad stimulum corrigendum. i. ẽt vsque ad hoc, qđ minimum est. q. d. cum non haberent fabros aliquos in terra sua, necesse erat, ꝙ etiam pro minimis operibus irent in terram Philisthijm, vt pro apparatione stimulorum. *Cumque venisset dies prælij.* Ponitur hic id, propter quod posita fuerant superiora. s. ꝙ cum pugnauerunt Israelitę cum Philisthinis nullus de Israel habebat lanceam, aut ensem. Hoc autem, quia non erant fabri in populo. Et dicitur hic dies prelii. s. de prelio, quod habuerunt cum Philisthinis. Quod habetur sequen. c. nam ibi cum fugerent Philisthini a facie Israelitarum. s. Ionathę, & armigeri sui, reliqui qui erant cũ Saule persecuti sunt eos, & tamen tunc non habebãt lanceam, aut gladium. *Non est inuentus ensis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha.* i. nemo de omnibus, qui fuerant in Gabaa cum Saule, & Ionatha habuerunt ensem, aut gladium, vel lanceam. s. de omnibus illis sexcentis viris, qui supra computati sunt. Sic quoque de aliis generibus armorum, quę ad ferrum pertinẽt, intelligendum est. s. ꝙ nullus thoracem, aut galeam, aut aliquid simile habuit.

Dicit tamen Rab. Dauid, ꝙ habuerunt alia genera armaturę. s. tela, arcus, & fundas. De fundis enim, & arcubus satis accipi posset, qa sine fabris ista fieri possunt, de telis tamen eadem ratio est, quoniam arma ferrum habentia sunt, ideo sicut non permitterentur habere lanceas, ita nec tela.

Sciendum tamen, ꝙ non est intelligendum, ꝙ in toto populo nullus erat, q haberet arma. Aliqua. n. erant arma, sed in comparatione tanti populi, quasi nulla erant, alioquin non solum hic, sed ẽt in bello ꝯ Ammonitas dictum fuisset, ꝙ non inuentus est gladius, aut lancea in manu totius populi, sed nihil dr, quasi intelligatur, ꝙ haberent arma, vt patet. s. c. 11. hic autem dicitur, ꝙ non est inuentus ensis, aut lancea, quod intelligendum est, quantum ad sexcentos viros, qui erant cum Saule, & Ionatha. Accidit. n. ꝙ isti nulla arma haberent, quamquam aliqui alii de Israelitis haberẽt arma. Hoc patet, quia dr hic, in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha. Populus tñ, qui erat tunc cum eis, erant sexcenti viri, quos adduxerant de Galgala in Gabaa, vt patet. s. in litera, nec adhuc quisquam alius accesserat ad illos, quoniam seq. cap. dr, ꝙ solum erant sexcenti viri cũ Saule, & Ionatha tpe belli. Aliqui autem alii de Israelitis absentibus arma habebant, licet rari. Quod erat, quia ista lex, quę vetabat arma Israelitis, erat satis antiqua, vt supra declaratum est. Tunc tamen cum posita est, non fuerunt ablata arma, quę possidebant Israelitæ: illorum tamen plurima per diuturnitatem defecerunt, aut per vsum confracta sunt.

Excepto Saule, & Ionatha filio eius. i. non fuit inuenta lancea, aut ensis, nisi in manu istorum.

Dicunt autẽ hebręi, ꝙ miraculose per angelos adducta sunt arma tunc Sauli, & Ionathę. Sed hoc satis fictum est: nam cum aliqui in Israel haberent arma, licet non haberent isti sexcenti viri, qui erant cũ Saule: verisimile est, ꝙ rex, & filius eius haberent arma,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quoniam isti excellentiores ceteris sunt, & saltē si pau ca arma essent in populo, ipsi illa haberent.

Egressa est autem statio Philisthijm, vt transcenderet in Machmas. Hic autem vocatur statio ipsa castra Philisthinorum. Statio enim a stando dicitur: & quia tunc castra Philisthinorum manebant, nec progrediebantur in acie, statio appellatur. Sic dicitur, ꝙ percussit Ionathas stationem Philisthinorū. s. in Ira, eo ꝙ illa erat stans in Gabaa. Erant aūt ista castra, vel statio Philisthinorum ante hoc apud Machmas: nam supra dī: Porro Philisthini consederant in Machmas. Nunc autē dī, ꝙ egressi sunt, vt transcenderent in Machmas. i. exierunt de loco illo, in quo erāt, vt irent vltra Machmas, vel ad ipsum locum, & non intelligitur hoc de illis tribus cuneis, qui egrediebātur ad prædandum, de quibus supra dicitur, sed de ipsis castris totalibus Philisthinorum: nam illi, qui ibant ad prędandum, pauci erant respectu multitudinis infinitæ, quæ manebat in castris eorum.

CAP. XIIII.

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescētem armigerum suū: Veni & transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum.

De temeraria iuratione Saulis.

ET accidit. Descripta in superioribus Saulis reprobatione pro dissidētia, & vsurpatione, hic agitur de transgressione eius, quę fuit per temerariam iurationem. Et diuiditur in duo. Primo ponitur iurandi occasio. Secundo ipsa iuratio ibi. *Adiurauit autem Saul.* Occasio autem iurandi fuit Sauli desiderium occidendi omnes hostes, qui miraculose fugerāt timore solius Ionathę, & armigeri sui. Circa quod tria ponuntur. Primo ipsius Ionathę constans audacia. Secundo mirabilis pugna. Tertio pugnæ notitia, secunda ibi. *Et ait Ionathas.* Tertia ibi. *Et respexerunt speculatores.*

Rectus ne sit ordo sequentium ad præcedentia. Quæstio. I.

CIRCA primum de ordine huius ad præcedētia est dubium. s. an sit hic rectus ordo, vel aliqua permutatio. Respondendum est, ꝙ est rectus ordo: nam præcedenti cap. dictum est, qūo Philisthini congregati fuerint contra Israelitas fixis castris in Machmas. hic autem agitur de pugna, quam habuerunt Israelitæ contra eos manentibus castris ipsorum in eodem loco. Dicendum quoque est, ꝙ istud pauco tempore accidit post superiora, quasi immediatè: nam dicitur prędicenti cap. qūo Saul, & Ionathas venerunt de Galgala in Gabaa cum sexcentis viris, & tunc erant castra Philisthinorum in Machmas. Hic etiam dicitur quomodo Ionathas iuerit cōtra Philisthinos manentibus castris in eodem loco. Manifestum est tamen, quòd Philisthini non haberēt castra multis diebus in Machmas, quia dum ibi eēnt nihil faciebant. s. non obsidebant aliquem locum, nec pugnabant contra hebrēos: ergo paucum tempus interciderat. Item patet, quia dicitur hic in principio literæ, & accidit quadam die, scilicet dum esset Saul, & Ionathas in Gabaa, quasi dicat, postquā venissent pauco tempore quadam die Ionathas aggressus est, quod habetur hic. Item quia præcedenti cap. habētur exordia belli. s. quasi quoddam prędudium ad bellum intet Philisthinos, & Israelitas. Hic autem hī de ipso bello, ideo verisimile est, ꝙ pauci dies transirent inter hęc, & illa. *Et accidit quadam die.* s. dum iam esset Saul cum Ionatha, & populo suo in Gabaa accidit quadam die id, quod habetur hic. s. de aggressione Ionathę contra Philisthinos. *Vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum.* s. dixit ei ea, quę infra habentur de eūdo contra Philisthinos.

Sciendum autem, ꝙ cum Saul tres filios haberet de nullo eorum fit hic mentio, nisi de Ionatha. Quod autem haberet eos patet infra in litera. Forte autem non fit mentio, quia Ionathas erat maior, & vir fortis, atque in armis industrius, vnde ipse fuerat factus dux belli, sicut pater suus, cum tradita fuerint duo millia hominum Sauli: & millia Ionathę, vt præcedenti cap. Ceteri adtem fratres non eraat duces, sed militabant sub eo, & sub patre suo, ideo non exprimuntur. Vel aliter dicetur. s. quòd tunc Ionathas erat vir potens in armis: ceteri aūtē fratres eius erant adolescentes inepti ad bellum, ideo non etant hic cum istis viris, nec nominantur in pugna. postea autem in fine regni Saulis in vltimo bello, quod habuit contra Philisthinos in quo, & mortuus est, nominantur filii eius: nam dicitur, ꝙ Saul, & tres filii eius pugnabant, & occisi sunt a Philisthinis, infra 31. c. Tunc autem erant iam viri fortes: cum ab hoc tempore, vsque ad illud fluxissent fere 19. anni Saule regnante 20. annis. Sed adhuc primū horum verius est: nam infra 31. c. non nominant filii Saulis solum, quia bellatores erant, sed vt cognoscatur, ꝙ perierint in bello cum patre suo, in aliis aūt bellis de Ionatha solum fit mentio. *Veni & transeamus ad stationem Philisthinorum.* Idest ad castra eorum, quę vocantur statio, quia tunc stabant, scilicet non procedendo ad bellum.

An Ionathas peccauerit solus eundo ad castra Philisthinorum, & exponendo se periculo. Et qūo Deus homines multipliciter mouet. Quæst. II.

QVAERET aliquis qūo Ionathas ausus est ire ad castra Philisthinorum solus, & an peccauerit hoc faciendo. Vī primo, ꝙ peccauerit: nam nemo debet se exponere sponte in manifesto periculo: nam sicut peccatum est, ꝙ tradat se quis ad mortem, vel seipsum occidat, ita etiā ꝙ exponat se illi periculo, de quo verisimiliter euadere nō potest: sic autem erat, ꝙ Ionathas iret ad pugnandum cōēs Philisthinos cum esset exercitus infinitus, vt patet prēceden. c. s. 30. mille curruum, & sexcenta millia equitum, ergo peccabat eundo.

Item non valet si aliquis dicat, ꝙ faciebat confidēs Dei misericordiam: nam tentare Deum videtur, ꝙ exi stens extra periculū immiscet se illi periculo, de quo nullo modo creditur euadere, nec potest, nisi Deus eū eripiat, sed tentatio Dei vetita est. Matth. c 4. s. Nō tentabis dominum Deum tuum, & Exod. 16. & 17. & in multis aliis locis increpant, & puniunt tētantes Deū: ergo peccauit Ionathas hoc faciendo.

In contrarium aliquis dicet, ꝙ non peccauit, quia Ionathas hoc egit a Deo inspiratus, sed illa, quę spiritu Dei agitati facimus, etiam si contra legem videantur, recta sunt, quia iuxta Apostolum, qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege, & vbi spiritus, ibi libertas: ergo Ionathas faciens hęc a Deo motus non peccauit.

Item dato, ꝙ non fuisset motus a Deo non inducitur, quòd peccabat: nam ea, quę possunt fieri per homines si aliquis sibiipsi consulens aggrediatur, non videtur peccare: sed alii viri aggressi sunt æque do-

ra, vt nunc Ionathas aggressus est, & illud animositate, & robore humano explebant. ergo Ionathas nō peccauit hoc faciendo: erat enim Ionathas vir fortis, & animosus valde, quod etiam apparet ex bello prędecessoris capi. Ipse enim cum solis mille viris ausus est irrumpere stationem Philisthinorum, quę erat in Gabaa, & percussit illos. Nemo tamen ante hoc ausus fuerat se erigere contra illam stationem, nec etiā totus Israel, ideo animosus erat. Viderat autem ipse, ꝙ alij viri commiserant admirāda, sicut Samson vir fortis solus aggressus Philisthinorum aciem, & inermis reperta mandibula asini occidit mille viros ita Iudi. c. 15. Sic quoque fuerūt alij viri posteri, qui soli aggressi sunt magnas acies, sicut Eleazarus, qui percussit aciē Philisthinorum ipso solo manente, & fugiente reliquo populo. Cum autem ipse percussisset Philistinos reuersi sunt Israelitę, qui fugerant ad rapienda spolia infra 2. lib. capi. 23. & primo Paralipomenon capi. 11. Interdum quoque tres viri soli Dauid irruperunt per omnes Philisthinos, qui erāt in acie, & transierunt in Bethlehem, duxeruntque aquam per medium ipsorū non audentibus Philisthinis repugnare eis, vt eodē c. Alij quoque viri Dauid fuerunt ita fortes, vt vnus eorum solus pugnaret contra trecentos, & occideret eos, ita eod. cap. Ionathas verò, qui erat vir fortis, poterat aggredi similia horum, nec in his videretur peccare. Respondendum est, quòd Ionathas non peccauit, quia a Deo motus est, vt hęc faceret. Cum autem aliquis a Deo mouetur, non solum pugnare poterit contra aciem Philisthinorum, contra quam pugnauit Ionathas, sed etiam contra totum orbem, & non peccabant isti talia aggredientes, etiam si videantur agere, & agant contra communem legem, quoniam a Deo mouentur, qui super legem est, ipsi quoque sup legem sunt, sic ait Apostolus, scilicet qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege. Primo si nolint agere talia, quę videntur esse contra legem, dum tamen sciant se a Deo motos, peccant. Sic patet de Michea propheta, qui posuit parabolam regi Achab, quia dimiserat regem Syrię Benadab viuentem, iste dixit ad socium suum ex parte Dei: percute me, & ille noluit percutere: cui ait Micheas, quia noluisti audire vocem domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo: cumque paululū recessisset inuenit eum leo, atque percussit: propheta autem iuueniens aliquem virum dixit ei percute me, & vulnerauit illum, vt patet infra 3. lib. ca. 20. Ecce enim propheta fecit hic, quòd percuteretur ab alio gladio, & tamen manifestum est, quòd de lege communi erat hoc peccatum, quòd quis procuraret occidi, vel mutilari: ipse tamen non peccauit hoc faciendo. Sed quod amplius est ille vir primus, qui noluit eum percutere percussus est a leone in pęnam: nam sic dixit ei propheta, quia noluisti audire vocem domini. ecce recedes a me, & percutiet te leo. Manifestum est tamen, quòd alias peccaret iste vir, si percuteret prophetam, etiam eo iubente: nunc autem è cōtrario peccauit, quia percutere noluit cū ille dixisset sibi in sermone domini, ideſt ex parte Dei. Sic igitur de Ionatha, dato quòd supra modum communem esset, quòd vnicus vir aggrederetur tātā multitudinē pugnatorum, tamen quia Deus eum mouit ad faciēdū hęc non peccabat, quin potius bene agebat. Quod autem motu Dei egerit apparet, quia totus Israel nō audebat ire contra Philistinos: ipse autem solus confidenter accessit ad castra eorum. Item apparet ex verbis eius, quia dixit ad armigerum suum, veni & transeamus ad stationem incircūcisorum horum, si forte faciat pro nobis dominus, quia non est difficile Deo in multitudine, vel in paucis saluare. Hęc autem verba pertinent ad hominem nimis confidentem in Deo.

Ista namque egressio nō poterat fieri, nisi ex Dei motu, vel ex magna amentia, & temeritate, sed ista verba non sunt hominis temerarij, & amentis, sed nimis Deo confidentis: ergo Ionathas faciebat hoc motus a Deo. Item patet hoc ex signo, quod accepit Ionathas ad sciendum an deberet pugnare contra Philisthinos vel non, nam dixit ad armigerum, si dixerint ascēdite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris. Item apparet ex eo, quod secutum est, nam cum ascēdisset Ionathas, percussit Philisthinos, & illi non resistebant ei, sed magis vnus alterum percutiebat, sicut factum est in Madianitis, quando iuit contra eos Gedeon. Iudi. capi. 7. ille autem a Deo motus illa fecit, vt patet Iudi. capi. 6. ergo de Ionatha eodem modo dicendum est, quòd Deus eum ad hoc mouerit. Item apparet, quia accedente Ionatha ad castra Philisthinorum factum est miraculum in percussione eorum, vt patet infra, scilicet & factum est miraculum in castris per agros, sed & omnis populus stationis eorum, qui erant ad prędiandum obstupuit, & conturbata sunt castra, & accidit quasi miraculum a Deo. Deus tamen non facit miraculum pro stultis, & confidentibus in virtute sua, vt patet Io. 9. cap. scilicet scimus autem, quòd peccatores Deus non audit, sed siquis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit, & agitur ibi de operatione miraculorum, quam Deus facit ad preces alicuius, nā dicitur, quòd non facit miracula pro peccatoribus, sed pro viris iustis, sed pro Ionatha istud miraculum factum est, ergo erat vir iustus, & consequenter non egit ex temeritate, sed ex Dei motu. Sed dicet aliquis in contrarium, quòd non egit motus a Deo, quia tunc certissimus esset Ionathas, quòd Deus traderet Philisthinos in manu eius, & non poneret sibi signum ad sciendum an Deus tradidisset Philisthinos in manu eius, vel nō, posuit tamen, nam dixit ad armigerum suum, ecce nos transibimus ad viros istos, cūque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec trāseamus ad vos, stemus in loco nostro, nec ascēdamus ad eos, si autem dixerint ascendite ad nos ascēdamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris. ergo nesciebat Ionathas an Deus traditurus esset Philisthinos in manu eius, & consequenter non mouebatur a Deo. Ad hoc respondetur, quòd Ionathas motus fuit a Deo ad faciēdum hęc, vt dictum fuit. moueri tamē a Deo multipliciter est, nā interdū mouetur aliquis in parte intellectiua, scilicet quando Deus dat ei spiritum prophetię per quem reuelantur incognita, vel si det spiritum scientię aut sapientię, aut cuiuscunque alterius cognitionis: nam non solum Deus potest infundere spiritum propheticum intellectui nostro, sed etiam quemcunque alium habitum intellectus, vel actualem cognitionem, vt declaratum est supra capi. 10. potest etiam moueri homo a Deo in parte volitiua, vt Deus moueat voluntatem alicuius ad aliquid diligendum, vel aliquid facere volēdum. iste quoque motus est sicut in intellectu. Et quia omnis motus, quem Deus in anima nostra causat, vocatur spiritus Dei, ponuntur multiplices spiritus Dei in anima nostra, quidam ex parte intellectus, & quidam ex parte voluntatis, vt patet Isa. 11. capi. scilicet & requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientię, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientię, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris domini. Hic enim sunt septem spiritus quorum quatuor pertinent ad intellectum, scilicet spiritus scientię, sapientię, intellectus, consilij: tres tenent se ex parte voluntatis, vel affectus, scilicet spiritus fortitudinis, & pietatis, & timoris. Cum ergo per omnes hos spiritus homo a Deo moueat, poterat Ionathas moueri a Deo

Moueri a Deo multipliciter cō tingit.

ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad pugnandum contra Philisthinos per modum voluntatis, vel per modum intellectus. Si per modum intellectus est sensus, quòd Deus reuelauit Ionathę modo prophetico, quòd iret contra Philisthinos, sicut reuelauit Samueli, quòd Saul deberet ire cōtra Amalecitas sequenti capi. Si per modum voluntatis est sensus, quòd Deus inclinaret Ionatham dando ei desiderium magnum eundo contra aciem Philisthinorum, dando quoque magnam animositatem, vt non formidaret eorum multitudinem, & tamen nihil moueret ex parte intellectus, scilicet non reuelando, ꝙ iret, vel non iret. Quod autem talis motus fiat a Deo interdum, patet supra capi. 11. cum Saul audiuit verba virorum Iabes de superbia Ammonitarum: nam dicitur, quòd insilijt in eum spiritus domini, & iratus est furor eius nimis: assumensque vtrunque bouem concidit in frusta, & misit in omnes terminos Israel, & sic Deus nihil locutus fuit ibi Sauli, sed immisit ei quoddam robur, & animositatem, vt non formidaret Ammonitas, & iuberet Israelitis sub interminatione venire ab bellum. Nunc autem cosiderandum, quòd q̄quam vterque motus istorum fit a Deo: semper tamē sunt manifestiores motus ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, scilicet quòd certius nobis indicant an a Deo moueamur, vel non: nam cum alicui reuelatur a Deo, quòd faciat tale, vel tale non potest dubitare, quin illud a Deo sit, quia impressiones prophetice sunt nimis fortes, & manifestatiuę eius, a quo sunt. Cum autem Deus mouet aliquem ex parte voluntatis, scilicet inclinando eum ad aliquid, quamquā credat se aliqualiter a Deo moueri, tamen nō est hoc sibi penitus manifestum: ita autem de Ionatha dicendum est, quòd ipse fuit a Deo motus per modum volūtatis, scilicet nulla reuelatione facta, vel pręcepto, quòd iret ad castra Philisthinorum, sed dedit ei Deus magnum desiderium ad eundum illuc, maius quidē quam insurgere posset per aliquam humanam affectionem: dedit quoque ei magnam animositatem, vt non formidaret Philisthinos. quia tamen Dei motus per modum voluntatis non sunt penitus manifesti, vt supra dictum est, non constabat plenè Ionathę an Deus eum moueret ad hoc, ideo voluit habere signū manifestatiuum: accepit istud, vt infra dicetur. Nunc autem ad rationes in contrarium pro vtraque parte respondendum est. Ad primam cum dicebatur, quòd ille, qui exponit se manifesto periculo, peccat quia non potest modo humano eripi. Respondendum est, quòd exponere se periculo, nisi aliqua causa subeat, pro qua oporteat periculum suscipi, peccatum est: verbi gratia, quòd quis pugnet contra mille aggrediēdo eos est peccatum: si tamen quis obsidetur ab hostibus in aliqua vrbe, quos nequaquam potest euadere, & scit se moriturum si ipse aggrediatur illos, vt pugnando moriatur, vel effugiat, cum aliàs moriturus sit, non peccat, quamquam exponat se 10. millibus viris, quia ille nō propriè se exponit periculo, cum iam esset in periculo. De Ionatha autem aliter dicendum est, scilicet quòd non se exponebat alicui periculo, quia cū Deus eum impelleret ad pugnandum contra Philisthinos dans ei animositatem, manifestum est, quòd victurus erat, sed adhuc dato, quòd Ionathas sciret se moriturum in bello, si tamen Deus mouebat eum ad hoc, & ipse certissime sciret, tenebatur ire ad bellum, & nō peccabat exponendo se manifestę morti: quin potius peccaret, si non se exponeret. Ad secundam rationem cum dicebatur, etiam si Ionathas confidens in Deo hoc ageret, non licebat ei, quia videbatur tentare Deum exponens se periculo. Respondendum, quòd si Ionathas non fuisset motus a Deo ad faciendum hoc, non licebat ei ex confidentia Dei illud agere, quia magis est ista temeritas, quam confidētia, & tentatio Dei: cum enim quis cognouit Deum velle aliquid etiam si periculosum ei sit, non debet formidare quin aggrediatur, si tamen non nouit, aut ipse est constitutus in periculo ex necessitate, aut sponte se exponit. Si primo modo debet homo confidere in domino, & exponere se quibuscunque terribilibus. Hoc autem, quia ipse non se exponit tunc, sed quia iā expositus est. Si autem secundo modo, scilicet si spōte se exponat, non licet alicui se exponere rei, quę supra vires suas est, quantumcunque in domino confidat: immo quanto magis hoc modo confidat tanto grauior temeritas est, & coincidit cū tentatione Dei. De Ionatha autem dicendum, quòd ipse mouebatur a Deo, ideo nō tentabat eum, quamquam maioribus se exponeret. Ad alias etiā rationes probantes, quòd Ionathę hoc licuerit, etiam respondendum est. Ad primam cum dicebatur, quòd fecerit hoc motus a Deo concedendum, ideo ex hac parte licuit, sed nequaquam aliter. Ad secundam, cum dicebatur, quòd etiam si Ionathas a Deo non fuisset immutatus non peccabat, si viribus humanis hoc aggrederetur, dum Samson fecerit similia. Respondendum, quòd licuit Ionathę facere hoc, vt dictum est, sed non viribus humanis, nec valet comparatio de Samsone. Primo quia Samson non fecit hoc aggrediendo, sed se defendendo, quod patet, quia contribules sui ligatum eum duxerant ad Philisthinos, qui illum occidere volebant pro dāno, quod intulerat terrę eorum. Cùm ergo se videret mortem certissimam expectātem, nisi aliquid viribus suis ageret, inuasit Philisthinos, & occidit mille de eis. Ionathas autem non faciebat hoc aliqua necessitate compulsus, nec erat in aliquo periculo positus, sed sponte iuit ad Philisthinos, non licebat ergo ei hoc nisi Deus ad ista eum mouisset. Secundo est differentia inter Ionatham, & Samsonem, quia Samson egit hoc a Deo inspiratus, vt patet Iudi. capi. 15. scilicet qui cum venissent ad locum maxillę, & Philisthini vociferantes occurrissent ei, irruit spiritus domini super eum, & sicut solent ad odorem ignis ligna consumi, ita & vincula quibus ligatus erat dissipata sunt, & soluta: si ergo Ionathas non feciſſet hoc motus a Deo, non habebat similitudinem cum Samsone. Tertiò est differentia inter eos, quia Samson habebat vires humanas super omnem humanam ęstimationē: nam non solum tunc mandibula asini vtens occidit mille viros, sed etiam alia magna virtutis opera aliàs fecit, quod adhuc maius robur attestātur in eo, sicut cum esset in vrbe Gaza, & clausissent ei Gazenes portas vrbis, vt non posset per noctem recedere, surgens nocte arripuit vtranque portam vrbis cum tera sua, & imponens humeris duxit vsque ad quendam montem excelsum longe distantem ab vrbe, vt Iudi. 16. Hoc autem maioris roboris signum est, quam 10. millia virorum occidisse. nullus enim virtutis quam mortalium tanti roboris opus feciſſe cēsetur. Ionathas vero erat vir fortis, & animosus, sed adhuc robur Samsonis nequaquam erat comparabilis, ideo etsi talia aggrederetur vt Samson confidēs viribus suis temeritatis erat in Ionatha, quòd aggrederetur talia, ergo non egit viribus suis confidens, sed a Deo immutatus. Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd Eleazarus vnus de viris Dauid pugnauit solus cōtra aciem Philisthinorum. Respondendum est, quòd nō est simile, quia ille non egressus est solus ad pugnandum, sed cum magno exercitu Israel. Postea autem fugiente totō Israel Philisthinos ipse relictus est solus, & pugnauit contra totam aciem Philisthinorum, solusque fugauit omnes Philisthinos, & deinde Israelitę, qui fugerant venerunt ad capiendam prędam infra

Qñ quis peccat exponēdo se periculo.

infra 2. lib. capi. 23. & primo Paralipo. capi. 11. Hoc autem sibi licuit, quia non se exposuit solus periculo, sed cum toto Israel. Cum autem iam esset in periculo cęteris recedentibus viriliter fecit, quod potuit, quod non erat temerarium, sed laudabile. Ad quartam rationem cum dicitur de tribus viris fortibus Dauid, q̄ transierunt per mediam aciem Philisthinorum pro aqua in Bethlehem. Dicendum quòd ista magna animositas fuit, & sic laudantur tanquam nimis animosi prędicatur. capi. temerarium tamen quodammodo fuit, quia exposuerunt se periculo supra rationem, quod Dauid considerans noluit bibere aquam, quam tulerant, sed libauit eam domino infra 2. lib. capi. 23. s. at ille noluit bibere, sed libauit eam domino dicens, propitius sit dominus ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam. Sed quomodocunque sit, isti non erant ita temerarij, vt Ionathas: tum quia isti erāt tres, Ionathas autem erat vnus, nam armiger suus, qui prędecedebat eum magis porrandorum armorum gratia prędecedebat, quam pugnandi, tum quia isti erant viri fortissimi inter omnes, qui fuerunt tempore Dauid, & forte Ionathas non ęquiparabatur alicui eorum in robore, tum quia ista acies, contra quam ibat Ionathas, erat maior, quam illa, contra quam procedebant tres viri, nam nunquam tantus exercitus cōgregatus fuisse legitur, vt declaratum est prędecedenti capi.

Ad vltimam rationem, cum dicebatur de illo, qui pugnauit contra trecentos, & occidit eos. Dicendum quòd iste vir fortis erat, non constat tamen an ipse preuenerit, vel prędoccupatus fuerit. Si prędoccupauit, temerarium aliqualiter videtur, nisi forte illi essent viri nimis ignaui ad bellum, ipse autem esset expertissimus atque robore opinatissimus. Patet ergo ex dictis, quòd Ionathas hoc egerit motu Dei.

Quæ est trans locum illum. Demōstrauit hic Ionathas armigero suo ad oculum stationis Philisthinorum locum, qui non multum distabat a Gabaa. Erat tamen tunc in Machmas, vt patet infra. Dixit autē Ionathas, quæ est trans locum illum, eo ꝙ statio Philisthinorū non patebat ad oculum: erat namque in quodam plano inter magnos scopulos, & petras vndique prominentes, Ionathas ergo, & armiger eius videbat scopulos, & petra, sed non stationem, sciebat tamen Ionathas ibi esse illam, quia erat in Machmas: locus autem iste erat inter illos scopulos. Per locum vero, quē hic nominauit Ionathas designauit scopulos prominentes, & petras.

Patri autem suo hoc ipsum non indicauit. Scilicet armigero indicauit, quòd vellet ire ad aciem Philisthinorum, patri tamen suo, qui charissimus erat sibi, nō indicauit. Causa est, quia ipse cōceperat animo suo hoc præclarum faciendum, ad quod Deus eum impellebat. Pater autem putaret istam esse magnam temeritatem: vnde non permitteret eum illuc ire, vel fortè si permitteret cum eo alios mitteret, quod iam non pertineret ad miraculum, scilicet si multi irent de Israel contra Philisthinos, vel propter aliud, quia Ionathas, licet a Deo instigaretur ad eundum contra Philisthinos, tamen adhuc nesciebat per certitudinem, an Deus vellet tradere illos in manu eius, vnde dederat signum armigero suo, dicens scilicet, cumq; apparuerimus eis si taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec transeamus ad vos, stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos: si dixerint ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris. Nesciebat autem Ionathas an contingeret, quòd Philisthini dicerēt eis manete, donec transeamus ad vos, & tunc nullo facto redirent, quod erat eis aliqualiter verecūdum, scilicet quòd cum aggressi fuissent opus retrocederēt, ideo voluit hoc omnibus esse īcognitū.

Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa. Potest hoc intelligi dupliciter, vno modo, quòd Saul moraretur intra vrbem in extremitate eius, scilicet in aliquo loco eminentissimo, & fortè in excelso Gabaa. Nam intra vrbem erat collis magnus, de quo descendebant prophetę, cum Saul introiuit in illam, vt dictum est supra capi. 10. & erat ibi ad speculandum si forte quis veniret de acie Philisthinorum. Sed dicetur, quòd nō stat, quia dicitur hic, quòd erat Saul in agro Gabaa: ergo non erat intra vrbem. Respondetur, quòd posset dici intra vrbem Gabaa esse aliquam partem terrę habitatoribus carētem, & in illa esse agros, in quibus tunc manebat Saul. Vel potest dici, quòd erat in extrema parte Gabaa, idest in extrema parte vallis Gabaa: nam ille, qui est in territorio alicuius loci, dicitur esse in loco illo: sic patet Iosue capi. 5. scilicet cum autem esset Iosue in agro vrbis Iericho, &c. & ibi dicit in Hebręo cum esset Iosue in vrbe Iericho: constat tamen, quòd tunc non erat intra eam: sic ergo, quamquam esset Saul extra vrbem Gabaa, dum tamē esset circa illam, diceretur esse in ea. Erat autem tunc Saul in loco isto, quia cum videret Philisthinos esse plurimos, se autem solum habere sexcentos viros, non poterat obuiare eis: pręcipuè, quia Samuel noluerat consulere dominum pro eo. Sedebat ergo Saul in Gabaa videns terrę suę desolationem, & impotentiam suam expectans, siquando Deus misereretur. Deus autem videns afflictionem populi, dedit in corde Ionathę, vt faceret hęc.

Sub malogranato, quæ erat in agro Gabaa. Idest Saul posuerat tentorium suum sub malogranato. Erat autem ibi aliqua malogranatus speciosa, & ardua, sub qua posset regis tentorium collocari. Ex hoc autem apparet melius dicendum, quòd Saul erat extra vrbem Gabaa, quia dicitur hic, quòd erat sub malogranato: nam si esset in vrbe, quamquam ibi esset aliqua malogranatus, non habitaret ipse sub malogranato, sed in aliqua domo, etiam quia dicitur hic, quòd illa malogranatus erat in agro Gabaa, ergo non intra vrbem. Vbi autē nos dicimus hic in agro Gabaa, in Hebręo habetur. *In migron.* Et est nomen proprium. Hebręi autem intelligunt, quòd in valle vrbis Gabaa erat aliquis locus dictus migron, in quo tunc fixerat castra Saul, sed ad eundem sensum redit cum litera nostra, scilicet quòd esset Saul in agro Gabaa, qui ager vocabatur migron. *Et erat populus cum eo quasi sexcenti viri.* Scilicet omnes, qui erant cum Saule, erant sexcenti solum. Hoc ponitur ad significandum, quòd erat paruus populus ad resistendum Philisthinis, ideo Saul non exibat in bellum contra eos: reliquus autem populus dilapsus fuerat a Saule, cum adhuc esset in Galgala. Isti vero sexcenti venerant cum eo de Galgala: post hoc autem nemo ad eum venit, quia totus populus conterritus erat: vnde reliquorum quidam transfugerant vltra Iordanem in terrā Galaad. Alij autem absconderant se in speluncis, antris, & petris, vt patet prędecedenti capi. Sciendum quòd Ra. Dauid kimhi dicit, quòd erant mille sexcenti viri cū Saule, & Ionatha, nam vult, quòd cum Ionatha erant mille, vt patet prędecedenti capi. cum Saule autem relicti fuerant sexcenti, & quando litera nominat hic sexcētos dicit intelligendum esse de illis, qui manserant cum Saule, vult quoque, quòd Saul, & Ionathas non essent nunc in eodem loco, quia prędecedenti capi. dicitur, ꝙ Saul erat in Bethel: Ionathas autem erat in Gabaa.

Sed hoc non stat, quia istud fuit a principio antequam bellum esset contra Philisthinos, cum tamen

Ionathas

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ionathas percussit stationem Philisthinorum in Ga- F
baa totus populus clamauit post Saulem in Galgala
precedenti c.& tunc quoque cum reliquis Ionathas
descendit in Galgala, & postea ex ipso loco Saul, &
Ionathas descenderunt in Gabaa, cum sexcentis viris,
& ibi simul manebant, vt patet precedenti c.s.& Saul,
& Ionathas filius eius, & populus, qui inuentus fuerat
cum eis, erat in Gabaa Beniamin. Item e.c. dicitur: cū
venisset dies belli non est inuentus ensis, aut lancea in
manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha:
ergo simul erant in Gabaa. Item patet infra in litera,
quia cum vidit Saul turbatam aciem Philisthinorū,
dixit: requirite, & videte, quis abierit ex nobis: cūque
requisissent repertum est non adesse Ionatham, & ar- G
migerum eius: ergo ante hoc cum viris Saulis erat
Ionathas, alioquin non dicerent eum abesse. Quod
autem dicebat Kimhi, q̄ erant mille sexcenti viri cū
Ionatha, & Saule, etiam falsum est, quia hoc presup-
ponit, quòd essent diuisi locis, sed simul erant, vt pro-
batum erat. Totus autem populus computatus fuit
sexcentorum virorum, vt patet precedenti c.s.& re-
censuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo
quasi sexcentos viros. Respondebit Kimhi, q̄ hoc fuit
antequam congregaretur militia Ionathę ad militiā
Saulis: nam de toto populo, qui erat cum Saule solū
relicti fuerant sexcenti, sed veniente Ionatha fuerunt
mille sexcenti. Sed dicendum, q̄ non stat, quia etiam
coniuncto vtroque exercitu erant soli sexcenti viri, H
quia precedenti c. dicitur: Non est inuentus ensis aut
lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, &
Ionatha, & sic erat iam totus populus: post hoc autē
infra in litera dicitur, q̄ solum erant sexcenti viri, vt
patet hic. Ergo tam cum Saule, quam cum Ionatha
erant solum sexcenti. Quod autem inducit Kimhi p̄-
cedenti c. potius probat contra ipsum, quia ibi dicitur
q̄ Saul erat in Bethel, & Ionathas in Gabaa, sed prece-
denti c. dicitur quomodo postea venit Saul in Gabaa,
ergo saltem iam ibi essent simul: ante hoc tñ simul
fuerunt, vt dictum est. *Et Achias filius Achitob.* Ideſt
etiam erat ibi in exercitu Achias. Iste autem erat sa-
cerdos. nam dicitur hic, q̄ portabat Ephod. Etiam dī
q̄ erat de nepotibus sacerdotis magni. Omnes autem I
filij sacerdotum erant sacerdotes, cum ista officia, &
dignitates in veteri testamēto venirēt per progenies.
Ponitur autem hic de isto Achia sacerdote propter
ea, quę habentur infra. Nam dicitur, q̄ Saul iussit con-
sulere dominum, & consuluit: ista tamen consultatio
sciri debebat per sacerdotes. Dicitur autē iste Achias
filius Achitob. Fuit enim Achitob nepos Heli sum-
mi sacerdotis, quod patet, quia fuit filius Phinees, vt
apparet hic, & frater Ichabod, sed Ichabod fuit filius
Phinees, vt patet supra c.4. *Fratris Ichabod.* Hoc referī
ad Achitob. s. qui erat frater Ichabod. Et erat maior
Achitob: nam Ichabod post mortem patris sui natus
est: ipsa quoque mater eius in partus effusione mor- K
tua est, vt patet supra c.4. ideo non potuit habere po-
steriorem fratrem ex eisdem parentibus. Nominatur
autem hic Ichabod ad notificandum, quia iste erat fa-
mosus ex eo, quod accidit in natiuitate eius. An tamē
iste puer superuixerit, non constat: satis enim videret
q̄ non, quia immaturè erupit ab vtero: de quo supra
c.4. dictum est. Hic autem non nominatur Ichabod
tanquam superuiuereт, sed quia famosus fuit, & per
eum posset cognosci stirps fratris sui.

Filij Phinees. Hoc refertur ad Achitob, vel ad Icha-
bod. Vterque enim erat filius Phinees. De Ichabod
patet supra c.4. de Achitob patet, quia vocatur hic fra-
ter Ichabod: magis tamē videtur, q̄ iste genitiuus filij,
referatur ad Achitob, & non ad Ichabod, quia scriptu
ra nō enarrat hic Ichabod, sed Achitob, qa est sermo
de Achia, qui est filius Achitob. Iste Phinees, de quo
hic dicitur, fuit filius Heli summi sacerdotis, & fuit
summus sacerdos viuente eo, nam cum Heli fuisset
grandeuus non potens ministrare, constituit filium
suum Phinees ministraturū, vt ait Iosephus 5. Antiq.
Iste autem cum fratre suo Ophni fecerunt scelera
multa in sacerdotio suo, propter quę ablatum est sa-
cerdotium de domo Heli, & isti mortui sunt in bello
supra c.2. *Qui ortus fuerat ex Heli sacerdote domini.* s. sum-
mo sacerdote: nam hic sacerdos per excellentiam ac-
cipitur. Erat autem iste Heli de domo Ithamar, ad q̄
non pertinebat sacerdotium summum. Deus tamen
transtulit illud de domo Eleazari in domū Ithamar.
Primus autem de hac domo, qui susceptt sacerdotiū
fuit Heli, cui Deus promisit, q̄ maneret sacerdotium
in ęternum in domo sua, tamen propter iniquitatem
filiorum suorum impeditum est, vt supra c.2. *In Silo.*
Istud potest determinare immediatè dicta. s. q̄ Heli
erat sacerdos in Silo, vel potest referri ad illud verbū
ortus fuerat. s. q̄ Phinees natus fuerat in Silo, & vtrū-
que verum est: nam ministrabat Phinees in Silo. s. cū
ibi pater suus ministrabat. *Portabat Ephod.* s. Achias
portabat Ephod. Istud est Ephod summi sacerdotis,
cum quo est coniunctum rationale, ita Exo. c.28. Et
ponitur, q̄ portabat Ephod, quia infra dī, q̄ consuluit
dominum, sacerdotes autem magni non poterant cō-
sulere dominum, nisi in Ephod. s. portando Ephod, &
rationale in pectore suo. Tunc enim dicebatur porta-
re iudicium filiorū Israel in pectore suo, vt patet Exo.
c.28. Prophetę autem aliter consulebant, vt declaratū
est supra c.10. De isto Achia dicendum est, q̄ fuerit sa-
cerdos magnus, vel saltem exercuerit hic officium sa-
cerdotis magni, nam portare Ephod ad solum sum-
mum sacerdotem pertinebat. Non videtur autem in-
conueniens dici eum fuisse sacerdotem magnum, sed
dicetur, q̄ Achimelech reperitur post hoc fuisse sacer-
dos magnus infra 21.& 22.c. Iste autē erat filius Achi-
tob, & non Achię, vt patet supra 22.c. vbi Saul vocauit
eum filium Achitob. dici potest, q̄ Achias fuit sum-
mus sacerdos mortuo Achitob: deinde Achias cum
non haberet liberos, qui possent suscipere sacerdotiū
trāsmisit illum in fratrem suum Achimelech, vel po-
test dici, q̄ Achimelech, & Achias sunt idem, sicut in-
terdum aliqui habent multa nomina. Vel dici potest
aliter. s. q̄ Achias nunquam fuerit summus sacerdos,
portabat tamen ibi Ephod, quia erat filius summi sa-
cerdotis, & ipse iuerat ad bellum, quia forte pater suus
Achitob prę senectute nō poterat illuc ire, iuerat aūt
ipse illuc ad multa, quę debent facere sacerdotes in
bellis, vt declaratū est precedēti c. precipuè autem ad
custodiendam arcam, nam arca tūc in castra venerat,
vt patet infra in litera. Sic etiam fecerunt duo filij He-
li, nam cum pater eorum esset senex, ipsi iuerunt in
bellum, & portauerūt arcam supra c.4. Et quia in bel-
lis soliti erant reges consulere dominum, portauit il-
luc Achias Ephod, vt consuleret dominum, si opus
esset. Mortuo autem Achitob patre eius nō successit
ipse in summum sacerdotem, sed Achimelech frater
eius, quia forte ille maior erat, vel quia mortuus fue-
rat ante mortē patris sui. Ex hoc autem apparet, quot
fuerunt pontifices de stirpe Heli, quo vsque rediit sa-
cerdotium ad domum Eleazari. Fuerunt enim quin-
que, vel sex, quorum primus fuit Heli, ad quem pro-
missio facta est de sacerdotio supra c.2. deinde fuit fi-
lius eius Phinees, quamquam iste non fuit summus
sacerdos post mortem patris, cum ipse mortuus fue-
rit per vnum diem, vel duos ante patrem, vt colligit
supra capi.4. sed ministrauit patre viuente cum ille
desijsset ministrare propter impotentiam senectutis.
Tertius sacerdos fuit Achitob filius Phinees, & iste

ministrauit immediate mortuo Heli, & Phinees, a A
quo tempore vsque nunc fluxerunt fere 22. anni scili-
cet 20. quibus Samuel dominatus est, & quasi duo an-
ni de regno Saulis. Quartus sacerdos fuit Achias, si
velimus eū computare, qui nūc portabat hic Ephod.
Quintus fuit Achimelech filius Achitob infra capi.
21.& 22. Sextus fuit Abiathar filius Achimelech infra
c.22. nam ipse summus sacerdos erat tempore Dauid,
vt 1. Paralipo. c.24. Cessauit autem in eo sacerdotium,
& translatum fuit de domo Heli in Sadoc, qui erat de
domo Eleazari, quod factum est in principio regni Sa-
lomonis, de quo infra 3.li.c.2. Si autem velimus dice-
re, quòd Achias de quo hic dicitur non fuit summus
sacerdos, sed solū gerebat Ephod in bello, erunt quin- B
que sacerdotes de hac linea. *Sed, & populus ignorabat.*
quo isset Ionathas. Scilicet quamquam esset Ionathas
cum ceteris millitibus in Gabaa, tamen quando iuit
ad stationem Philisthinorum, populus nesciuit hoc,
quia ipse nemini indicauit, nisi armigero suo: nec etiā
patri, vt patet supra. *Erant autem inter ascensus, per quos*
nitebatur Ionathas transire. Ponitur hic dispositio loci,
per quem transiturus erat Ionathas, scilicet per Phili-
sthinos, quòd erant ibi loca eminentia nimis, & inter
duos scopulos erat transitus. Sed adhuc inter ipsos
scopulos erant quędam petrę eminentes, ita vt difficil-
limus transitus esset. vnde non potuit Ionathas transi-
re, nisi manibus reptans, vt patet infra in litera.

Ad stationem Philisthinorum. Ideſt ad castra illorum, C
quę tunc stabant, & vocantur statio. *Eminentes petræ*
ex vtraque parte. Scilicet ex vtraque parte ascensus. s.
quòd essent duo scopuli altissimi: per nullum autem
eorum posset quis ascendere, sed inter eos erat quidā
locus aliqualiter decliuis, & acerrimus, per quem Io-
nathas ascendit: istę autem petrę sunt, quę infra vocāt
scopuli, & erant duę, sed inter eas erant alię petrę mi-
nores eminentes. nomina autem istarum ponuntur
infra, & erat vna petra harum a parte meridiana ca-
strorum, alia autem ab aquilone, in medio verò erat
quoddam planum, in quo erant castra Philisthinorū,
& ibi erat locus, qui dicitur Machmas, vt patet infra.
Et quasi in modum dentium scopuli hinc inde prærupti. Ideſt D
ex vna parte, & ex altera illius ascensus, & ipsorum ca-
strorum erant scopuli prerupti. Vocantur autem sco-
puli lapides nimis erecti, per quos nullus ascendere
potest, & dicuntur scopuli quasi specula a speculādo,
quia ex ipso loco possunt homines speculari, quę lō-
ginqua sunt propter ipsorum altitudinem. Dicebātur
isti scopuli esse in modum dētium, quia prominebāt
super reliquas partes planas, sicut dentes prominent
super planiciem palati. Quamquam tñ isti duo scopu-
li solum velut dentes viderentur, reliqua tamen pars
petrosa erat. Dicitur autem prerupti, ideſt nimis rupti
scilicet. quia nullam partē planam habebant: sic enim
omnes vię, vel montes acerrimi, per quos difficulter
aliquis transire potest prerupti vocantur.

Et nomen vni Boses, & nomen alteri Sene. Ideſt nomina E
istorum scopulorum erāt hęc, scilicet Boses, & Sene:
nam quia nimis famosi erant nomen susceperant. De
prerruptione huius vię, & acrimonia dicit Iosephus. 6.
Antiquitatum: Erant igitur castra hostium super sco-
pulum habentem subtilissimam longitudinem tri-
bus verticibus acutissimis prominentem, scopulis per
circuitum euntibus, & quasi pro pugnaculis inuasio-
nes pugnantium prohibentibus. Vnde contingebat,
vt custodes minorem haberent solicitudinem castro-
rum, quia natura locus ille omnibus videbatur esse
munitus, & ad capiendum valde difficilis, eo quod
non solum ascendere illuc, sed etiam accedere diffi-
cile videretur.

Vnus scopolus prominens ad Aquilonem. Ideſt de istis A
scopulis quorum nomina posita sunt, vnus erat eleua-
tus contra Aquilonem. Hoc dicitur respectu castrorū
scilicet Philisthijm, quòd erat aquilonaris ad ipsa ca-
stra. Dicitur autem hic prominens, ideſt eleuatus ni-
mis: in Hebręo dicitur strictus, vel tenuis, & ad idem
redit, scilicet quòd erat ille scopulus nimis acutus, &
eleuatus.

Ex aduerso Machmas. Ideſt erat iste scopulus ab op-
posito ad locum istum, & ponitur hic Machmas, quia
erat locus, in quo erāt castra Philisthinorum: sic patet
precedenti c. scilicet Porro Philisthijm congregati
fuerant in Machmas.

Et alter ad meridiem contra Gabaa. Ideſt alius de illis
duobus scopulis erat ad partem meridianam respectu B
Machmas. Inter vtrunque enim scopulum erant ca-
stra sita. Dicitur autem contra Gabaa, non quidem,
quòd esset iste scopulus ad partem meridianam Ga-
baa, quia tūc oporteret, quòd ambo illi scopuli essent
claudentes Machmas, & Gabaa: erat tamen Gabaa ex-
tra illos scopulos, quia quando Ionathas venit de Ga-
baa, vt ascenderet ad castra Philisthinorum transiuit
inter illos duos scopulos, vt patet supra, sed dicitur, q̄
erat cōtra Gabaa respectu Machmas, & sic scopulus,
qui respiciebat Machmas ex parte meridiana, erat cō-
tra Gabaa, scilicet respiciens eam, qui autem respicie-
bat ex parte aquilonari Machmas non respiciebat ali-
qualiter Gabaa, ideo non dicitur, q̄ erat contra eam.
Est autem iste locus Gabaa parum distans ab vrbe Ie-
rusalem, scilicet nō per duas leucas, ideſt per 30. stadia
vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico. *Dixit autem*
Ionathas. Hic ponuntur verba Ionathę ad armigerum
suadentis ei secum ire, & ponentis signum. Dicet ali-
quis quare repetuntur hic verba Ionathę ad armige-
rum suum, dicēdum, quòd scriptura hoc posuit, quia
fuit interrupta narratio: nam supra dictum fuerat, q̄
irent ambo ad aciem Philisthinorum, & quia imme-
diate subiūctum est de quibusdam alijs incidentibus,
& non fuit ibi finitus sermo, fuit facta repetitio, vt cō-
tinuētur omnia verba Ionathę ad armigerum suum.
Ad adolescentem armigerum suum. Vocatur adolescens,
quia forte erat nimis iuuenis, & nondum vocabatur
vir: vnde non duxit eum secum precipuè, vt adiuua-
ret ad pugnam, sed vt portaret arma eius, vel ne solus
esset, & tamen iste postea occidit multos de Philisthi-
nis, qui cadebant ante Ionathā, vt patet infra in litera.
Veni, & transeamus ad statio nem incircuncisorum horum. Io-
sephus dicit, q̄ Ionathas voluit transire ad aciem Phi-
listhinorum non principaliter ad pugnandum, sed ad
terrēdum: nam cum vidissent Philisthini, quòd duo
viri auderēt accedere ad castra ipsorum vbi erat quasi
infinitus numerus pugnatorum, crederent, quòd hoc
non faciebant quasi duo viri, sed totus exercitus He-
bręorum veniebat, & quia subito irruerent super eos
putarent, q̄ iam totus exercitus Hebręorum super
ipsos erat, ideo cum non essent parati, fugerent, & tūc
videns exercitus Hebręorum succurreret. Sed an hoc
intellexerit Ionathas non apparet, si enim intendisset, E
q̄ exercitus Hebręorum succurreret eis, postquā ipsi
turbassent aciem Philisthinorum, reuelasset hoc He-
bręis, vt paratiores eos efficeret, nulli tamen hoc indi-
cauit, nisi armigero suo. Ideo magis dicendum, q̄ ip-
se mouebatur a Deo ad eundum illuc existimans, q̄
Deus vellet facere salutem per manum eius: nihil ta-
men aliud intēdebat, quo res ista effici posset, sed ībat,
quo ferebatur.

Dixit autem hic Ionathas ad stationem incircun-
cisorum ad significandum opprobrium: nam hostes
ex odio inuicem conuitiantur sibi: Ionathas autem
credebat nullum maius conuitium dici posse contra
Philisthinos, quam quòd incircuncisi erant. Nam

Hebręi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hebrei habebant circuncisionem pro maximo cultu religionis: cum circuncisio sit precipua ceremoniarū veteris testamēti: ipsa enim est, quę primo super quēlibet ludeū fit, ipsa quoque ante omnes ceremonias Hebreis data est, nam omnes legales ceremonię per Moysem datę sunt, circuncisio autem ipsi Abrahę quasi quadringentis 30. annis ante ceteras ceremonias, vt patet ad Gala.c.3. ipsa quoque circuncisio est signaculum, quo solo certissimè distinguitur gens Hebreorum ab alijs gentibus, vt patet Gene.c.18.& ad Roma.4. cum ergo maximam laudem Hebrei penes se haberent, quòd circuncisi essent: maximum vituperium putabant esse in gentibus, quòd nō essent circuncisi, & hoc tāquam pessimū exprobrabant eis: sic enim Dauid quando maledixit Golię ait: Quis.n. est hic Philisthęus incircuncisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis, vt infra c.17. Et iterum: Quis est iste incircuncisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei? *Si forte faciat dominus pro nobis.* Idest si forte vellet Deus nobis misereri, & tradere hostes in manus nostras. Istud fortè aliquando ponitur, & non signat dubium sicut frequenter vtitur Aristo. hic autem aliquale importat dubium: Ionathas tamen erat quasi certificatus de victoria, cum Deus eum moueret contra Philisthinos. *Quia non est difficile Deo saluare in multitudine, vel in paucis.* Hoc posuit Ionathas ad dissoluendum dubitationē armigeri. diceret enim armiger stultum esse, quòd ipsi soli irent contra tot millia virorum: respōdit Ionathas, quòd ipsi ibant illuc non confidentes de viribus suis, sed Dei adiutorio. Deo autem quando libet liberare aliquem vult, non est difficillius liberare cum multis, quam cum paucis, scilicet quòd non erat difficilius Deo tradere omnes Philisthinos in manu solius Ionathę, & armigeri sui, quam in manu totius Israel, & è conuerso non erat facilius Deo tradere Philisthinos in manu totius Israel, quam in manu solius Ionathę, quod verum est, quia facile, vel difficile accipiuntur in comparatione agētis ad passum secūdum magnitudinem virtutis agentis, & resistentię ipsius passi: nam cum est magna resistentia in passo difficultas est in actione, cum verò minor resistentia est, est minor difficultas, & sic secundum comparationem harum duarum virtutum agentis, & passi: si autem aliquando reperiatur, quòd passum ad agens nullam habet resistentiam, nullus erit ibi gradus difficultatis. Ex quo inferuntur duę conclusiones.

Facile, & difficile ex quibus insurgunt.

Prima est, quòd nulla est actio naturalis, in qua non sit aliqua resistentia: nam quantumcūque sit aliquod agens potentissimum in natura, & sit aliquod patiēs paruæ potentię, necesse est aliquem gradum resistētię esse, quia quantumcunque passum sit paruę resistētię alicuius tamen est, & quantumcunque agens naturale sit magnę potentię, necesse est esse potentię finite, quia inter quęlibet duo finita necesse est reperiri aliq̄ proportionem habitudinis, siue rationalem, siue irrationalem, ideo necesse est, quòd cuiuslibet patientis naturalis ad quodlibet agens sit aliqua resistentia secundum habitudinem virtutis agentis, & virtutis ipsius passi.

Secunda conclusio est, quòd impossibile est in operationibus aliquam esse Deo difficiliorem alia, sed necesse est omnes esse ęqualiter faciles, scilicet quòd non est Deo difficilius totum orbem simul disperdere, vel omnia de nouo creare, quam occidere muscā, quamquam ex parte rerum secus sit, vt patet, quia quodlibet istorum, quod fieri potest habet aliquam resistentiam, & non est ęqualis in omnibus, quia secundum maiorem, vel minorem virtutem passi est maior, vel minor resistentia: comparando tamen ista, quę fieri possunt ad Deum non reperitur inęqualitas resistentię: nam vt dictum est, ita habitudo consurgit ex comparatione virtutis passi, & agentis, virtus autē Dei est infinita, quelibet autem resistentia rei agibilis est finita: finiti autem ad infinitum nulla est comparatio, nam semper proportio dicit aliquam habitudinem determinatam. si ergo nulla res potest habere aliquam comparationem ad diuinam virtutem, nullam habet resistentiam, quia istud præsupponit, quòd quelibet res haberet aliquam resistentiam ad Deum, secundum, quam reperiretur magis, & minus, sed ablato positiuo auferetur magis, & minus, sicut illa res, quę nigra est nō est magis alba, vel minus alba, quam aliqua alia, ita cum nulla res habeat resistentiam, respectu Dei non poterit aliqua habere maiorem, vel minorem resistentiam.

Item quelibet resistentia alicuius passi naturalis cōparata ad diuinam virtutem exceditur ab ea in infinitum, sed vnum infinitum non est maius alio, ergo nō dicemus, quòd vna res magis exceditur a Deo, quam alia secundum aliquam proportionem, sed quelibet in infinitum exceditur. non ergo erit aliqua operatio difficilior Deo, quam alia, vel aliqua facilior.

Ex his autem inferūtur tria corollaria, primum est quodcunque aliquod agens naturale magnę potētię sit, & passum sit paruę potentię: necesse est operationem esse in tempore, scilicet cum successione. Causatur enim successio in operatione, & resistentia passi ad agens, quia virtus agentis non potest attingere ipsum passum qualiter vult, quia illud resistit. Apparet autem hoc, quia quanto aliquod passum maioris virtutis est in resistendo, operatio tardius finitur, & quāto est minoris virtutis in resistendo tanto operatio velocius fit: vnde si veniretur ad agibile, quod nullius omnino resistentię esset, illud sine successione posset fieri, scilicet in instanti, & si aliquod passum esset infinitę resistentię, necesse esset, quòd illud nūquam posset fieri. Apparet ergo resistentiam passi esse causam successionis in opere, hoc idem dicit Aristo. 4. Physi. arguens de vacuo, & dicens, quòd si daretur aliquod vacuum, motus fieret in instanti, quia in vacuo nihil est, quod resistat ipsi rei motę. Fit ergo successio in motu, & in qualibet operatione ex resistentia passi, sed sic est, quòd in naturalibus agētibus, & passis nulla actio est, in qua non sit resistentia, vt supra probatū est, ergo non erit aliqua actio possibilis sine successione, & si aliqua actio esset, ergo non erit aliqua agentia, vel passa ne quantuncumque sic sint magna agentia, vel passa. est tamen differentia maioris, vel minoris successionis secundum varietatem resistentię.

Secundum corollarium, quòd necesse est omnem operationem diuinam esse in instanti, nam successio fit in operatione ex resistentia passi, vt dictum est, sed nulla res agibilis habet aliquod gradum resistentię ad virtutem diuinam, cum virtus Dei excedat in infinitū virtutem cuiuslibet rei, ergo in operatione Dei nulla resistentia est, & consequenter nulla successio propter, quod omnis operatio Dei est in instanti, vt creare, mortuos suscitare, & quelibet alia agere. Ob hoc etiam non potest Deus agere aliquid eorum, quę substantialiter requirunt successionem, & ordinem temporis: vnde non potest loqui, non potest mouere lapidem de loco ad locum successiuè, & sic de similibus, de quibus magis declaratum est Exo. capi. 23. & Deutero. 28. & Iosue, capi. 11.

Tertium corollarium est, quòd vnum miraculum nunquam est maius alio: nam maioritas operationis accipitur ex duobus secundum, quòd ipsa operatio est in duobus, scilicet in virtute agentis, & in virtute passi resistentis. Quantum ad hęc ergo attenderur maioritas, vel minoritas operationis, primò quātum ad virtutem actiuam; illa enim, quę a maiori virtute fiunt, ceteris paribus dicimus esse maiora. Secundo quantum ad resistentiam passi, scilicet quòd illa operatio est maior, quę fit contra maiorem resistentiam passi: sicut glorioſior est victoria, quę de fortioribus hostibus obtinetur. Ista tamen duo sunt ęqualia in omnibus miraculis, ergo nullum miraculum est maius alio. Patet hoc primo quantum ad potentiam actiuam, quia omne miraculum requirit infinitam Dei potentiam, nec est aliquod qualecunque illud sit, q̄ a minori, quam ab infinita potentia fieri possit: nec est aliquod quantumcūque illud magnum sit, quod requirat aliquid vltra infinitam potentiam, omnia ergo ęqualia sunt ex parte potentię agentis. Secundo sunt ęqualia ex parte resistentię, scilicet quia nulla res, quę per miraculum fit, habet maiorem resistentiam, quam alia: nam, vt supra probatum est, nulla res habet resistentiam respectu Dei, qui est potentię infinitę, ergo nulla res per miraculum factibilis magis resistit diuinę potentię, quam alia: sunt ergo omnia miracula inter se ęqualia quantum ad omnem modum: nos autem dicimus aliquod miraculum esse maius, alio inquantum maioris vtilitatis est, vt quòd Deus liberet mille homines a morte, vel liberet vnum, vel inquantum in re maiori fit, vt quòd Deus aliquem a mortuis suscitet, vel quòd cęcum videre faciat. Secūdum rem tamen ęqualia sunt, ideo rectè dixit Ionathas: Non est difficile saluare Deo in multitudine, vel in paucis. Nos tamen vulgariter loquentes dicere- mus maius esse miraculum, si Deus liberasset Iona- tham, & armigerum suum solos pugnantes contra stationem Philisthinorum, quam si liberasset mille viros. Ista autem verba accepit Iudas Machabęus ad exhortationem suorum, quando pugnauit contra Macedones, qui multi erant. 1. Machabę. c. 3. scilicet & ait Iudas: facile est concludi multos in manu paucorū, & non est differentia in conspectu Dei cęli liberare in multis, vel in paucis, quoniam non in multitudine exercitus est victoria belli, sed de cęlo est fortitudo.

Dixit ei armiger: fac omnia, quæ placent animo tuo. Vidit enim armiger, quòd rectè loquebatur Ionathas, ideo etiam ipse sperauit in domino, & voluit illuc ire. Dixit autem, quæ placent animo tuo, idest quæ placent tibi. Nam istę affectiones non denominant animam, vel partes compositi, sed ipsum compositum, iuxta Aristo. 1. de Anima, qui dicit animam tristari dicit eā texere, & ędificare. q.d. sicut non dicimus, quòd anima texit, vel ędificat, ita non debemus dicere, quòd anima gaudet, vel tristatur, sed homo. Scriptura tamē vtitur isto modo loquendi vulgari sæpe in veteri tamento, vbi est locutio rusticior, aliquādo etiam est in nouo, vt patet ad Gala. c. 5. scilicet spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis: caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Neuter tamen horum aliquid concupiscit contra alterum, sed est intelligendum, vt declarauimus Deute. capi. 12.

Perge quo cupis, & ero tecum vbicunque volueris. Animosus enim iuuenis erat iste, qui non formidabat totam aciem Philisthinorum, cum non immutatus fuisset ipse a Deo, sed solus Ionathas. Ex amore tamen nimio faciebat, diligebat enim Ionatham, sicut animū suum, ideo gratissimum erat sibi eum quocunque euntem comitari, etiam in mortem certissimam: est enim dilectio fortior omni passione ipsamque mortem contemnit. Sic patet Cant. c. 8. scilicet: Fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus ęmulatio, lampades eius lampades ignis, atque flammarū, aquæ multę non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Hoc autem omni amori vero propriū est, siue amor honestus, siue libidinosus sit. de hoc Seneca in tragœdia 5. cuius titulus est Hippolytus, de quo declarabitur infra 2. li. c. 13. *Et ait Ionathas: ecce nos transibimus ad viros istos.* Hic ponuntur verba signi, q̄ Ionathas armigero suo exposuit. s. transibimus nunc ad viros. s. ad Philisthinos, qui sunt in castris, & respiciemus verba huius signi.

Quare Ionathas dixit signum armigero suo.
Quæst. III.

QVAERET aliquis quare Ionathas exposuit signum istud armigero suo. Respondendū est, q̄ fecit, vt eum audaciorem faceret, & sibi concordem: Ionathas enim considerabat apud Philisthinos habitudinem eorum, & si ipsi dicerent ei: ascende ad nos, proposuerat ascēdere, & si dicerent: mane in loco tuo: proposuerat non ascendere. Nunc autem poterat accidere, q̄ armiger videns multitudinem Philisthinorum, q̄q̄ ante hoc animosus extiterit, terrore concuteretur, & nollet cōsistere: vnde perturbaret Ionatham ab incepto opere effeminans animum eius fuga sua, vel hostibus audaciam subministrans contra Ionatham: ne ergo hoc eueniret confortauit eum Ionathas prius, dicens: si dixerint: Ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris. sic enim & antiquis Iudæis mos fuit, vt quando bella inituri erant, enarrarent subiectis suis aliqua a Deo, vel si somnia accepissent. Sic patet de Iuda Machabæo, quando pugnaturus erat contra Nicanorem: vidit per noctem apparētem sibi Oniam sacerdotem, & Ieremiam prophetā, qui dederunt ei clypeum missum a Deo. Iudas autem commilitonibus suis nocturna visa narrans ad bellū alacres reddidit. 2. Macha. c. 15. fecit etiam hoc Ionathas, vt sibi faceret concordem iuuenem: nam cum accederent ad castra Philisthinorum, si Philistini dicerent, manete donec transeamus ad vos, Ionathas proposuerat non ascendere: poterat autem accidere, q̄ iuuenis, qui erat animosus ascendere vellet, & sic discordarent sibi: cum autem dixit ei hoc Ionathas: iam non dubitabat armiger, qualiter agendum foret ad omnem euentum. Item exposuit Ionathas signum ad tollēdum ruborem: nam veniente eo ad Philisthinos, si dicerent: manete donec transeamus ad vos: Ionathas non erat ascensurus, putaret autem armiger, q̄ hoc faciebat præ timore desistens a claro facinore incepto, ideo eum despiceret: abstulit autem Ionathas istud opprobrium prænuncians ei signum, nam tunc dato, q̄ eueniret, Ionatham non ascendere ad castra Philisthinorum, armiger non putaret hoc factum ex timore, sed propter signum datum.

An peccauerit Ionathas ponendo istud signum, & quando licet homini iudicare per signum, & omen, & auguria, & quando non. Quæst. IIII.

QVAERETVR vlterius an istud signum, q̄ accepit hic Ionathas tanq̄ prænunciatiuū victoriæ, esset licitum. Et videtur, q̄ nō, qa Deus prohibuit incantatores augures diuinos phytones, maleficos, ariolos, & omnia huiusmodi: Deut. 18. & Leui. 19. c. sed signum hic datū est huiusmodi, ergo illicitū est. Item Deus vetuit hebræos sequi vias Chananæorum, vt est Leui. c. 18. s. Iuxta cōsuetudinem terræ Aegypti, in qua habitastis nō facietis, & iuxta morem terræ Chanaā, ad quā introducturus sum vos non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis. generaliter ēt Iudæis vetuit seq̄ consuetudinē gentium: sic Iere. c. 10. s. Iuxta vias gentium nolite discere, & a signis cœli nolite metuere, sed gētes obseruabant

Universidad de Deusto
Biblioteca

tuabant huiusmodi auguria in verbis, ergo nō debuerunt Iudęi obseruare. Item omne illud, quod nullam omnino habet efficaciam, si obseruetur est superstitiosum. omnis aūt superstitio fugienda est a Dei cultoribus, quia videtur aliqualiter redire in idolatriam, sed ista verba habent quandam superstitionem, ergo non erat tale signum obseruandum, nec ponendum. Quod aūt sint superstitiosa, patet quia Ionathas dixit, ꝙ si Philisthini dicerent, ascendite ad nos: Deus tradiderat eos in manu illius, ideo ascendendū erat. Si aūt dicerent: manete donec transeamus ad vōs: nō tradiderat eos Deus, ideo non erat ascendendū. Manifestū tñ est, ꝙ ista verba. ſ. Ascendite ad nos, secūdum se nō habent aliquam efficaciam ad conferendū victoriā, & ista verba: Manete donec transeamus: non habēt efficaciam ad prohibendum victoriam, quia res nō accipiunt existentiam a verbis, sed potius verba accipiūt veritatem a rebus, iuxta Aristote. primo Perihermeſ. ab eo, ꝙ res est, vel nō est, oratio vera, vel falsa dicit. Et dato, ꝙ ista verba haberent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel prohibendum: nihil magis istud verbum ascendite cōferret illam, q̄ istud verbum, manete, per quod Ionathas intelligebat prohibitionem. Item dato, ꝙ non accipiantur hic ista verba tanquam habentia efficaciam ad habendum victoriā, vel auferendū, sed solum tanq̄ signa: non ponuntur conuenienter signa, quia hic innuitur, ꝙ per istud verbum ascendite ad nos significabatur, ꝙ Deus tradiderat Philisthinos in manu Ionathę, & per istud verbum manete significabatur, ꝙ non tradiderat: nullum tñ maiorem ordinem habet vnum verbum istorum ad Deum ad significandum victoriam quam alterū. In contrarium videtur, ꝙ istud signum fuerit licitè positum, quia alioquin vituperaretur Ionathas, quia quęsiuit augurium, tamen nō culpatur. Item apparet hoc, quia si Ionathas fuisset hic superstitiosus nimis offendisset Deum, quia superstitio est quędam pars idolatrię, & tunc Deus non concessisset ei victoriam, concessit tñ, quia cum accessisset ad Philisthinos, & ipsi dixerunt: ascēdite ad nos: dixit Ionathas ad armigerū suum: ascendamus, tradidit. n. Deus eos in manus Israel. Et factum est sic. Et sequitur ibidem, ꝙ Deus fecerit miraculum: ergo non fuit illicitum istud signū, quia tunc Deus non fecisset miraculum pro eo, cum pro peccatoribus non faciat miracula: Ioan. c. 9. Potissimum in eo actu, in quo peccant. Item alia signa reperiuntur similia in scriptura, quę nequaq̄ culpant: ergo istud non fuit culpabile. Paret hoc de Eliezer seruo Abrahę, qui dixit, ꝙ si puella à qua peteret bibere propinaret ei, & diceret: Quin, & chamelis tuis potum tribuam, Deus direxerat viam eius, alioquin non ita Gene. 24. c. Illud tñ a nemine dr illicitum, ergo nec istud. Rñdendum est, ꝙ quidam Hebręi dicūt, ꝙ omnis diuinatio, vel augurium, quę non est sicut diuinatio Eliezer, vel Ionathę est illicita, sed non dant rationem huius, nec etiam distinguunt aliquem diuinationis modum, in quo aliquid sit licitum, & aliquid illicitum, fundamentum tamen suum forte videtur, qa reperiūt generalem prohibitionem auguriorū in scriptura, & ista duo non reperiūt reprobata. Sed hoc nihil est, quia non constat ea esse auguria, nec ipsi rāgunt radicem, propter quam licita sunt. Ra. Dauid Kimhi dicit, ꝙ auguria, quę considerantur in animalibus, & in auibus sunt illicita, vt siquis dicat, quia vidi talem, vel talem auem ad dextram, vel ad siniſtram, aut in tali, vel tali loco bonum, aut malum euenturū est. sic etiam siquis consideret in ędificandis domibus, vel faciendis vestibus, vel in similibus aliqua auguria, sunt illicita, & ista vetat scriptura, si tamen consideret in verbis, quę aliquis ponit ad seipsum incitā-

Respō. hebręorum.

dum ad aliquid non est illicitum, sic fuit de Ionatha qui proposuit sibi istud signum, vt se confortaret ad ascendendum contra Philisthinos, ergo licuit sibi. Sic etiam generaliter dicit de omnibus alijs, ꝙ licet eis attendere auguria, quę sunt in verbis. Sed iste nimis errauit a veritate sacrę Scripturę superstitionem astruēdo, quam scriptura nimis prohibet, sed nil mirum, ga omnes Iudæi sunt valde superstitiosi. Non stat autem hoc, quoniam si ista verba aliquam efficaciam haberent, vel determinata essent ad significandum hoc vel illud, licitū esset nobis obseruare auguria, sed auguratores vtuntur verbis ad significandum oppositorum, ergo superstitiosum est illa obseruare. Item nimis errat cum dicit, ꝙ non est licitum obseruare auguria in animalibus, vel auibus, & est licitum obseruare in verbis. nam sicut animal esse ante, vel retro ad dextram, vel siniſtram, & esse tale, vel tale non magis significat bonum, q̄ malum, quia de se non determinatur ad aliquod horum, ita ꝙ talia, vel talia verba quis audiat ad bonum, vel malum nostrum nihil cōferunt, nisi detur ratio differētię, quę est impossibilis. Quin potius è contrario, qm̄ si augurijs vti liceret, & aliquid ꝓdesset, magis tñ in auibus, & animalibus ista obseruari deberent, q̄ in vocibus humanis, nam aliquod signum certius est inquantum in seipso magis determinatum est, naturalia aūt entia sunt in se determinata, entia autem libera non habent determinationem, ideo magis accipiendum est signum ex naturalibus, q̄ ex liberis, propter hoc aūt conuenienter ꝓmotum cęlestem iudicantur pluuię futurę, vel ſtates, & nemo hoc improbat, quia corpora cęlestia sunt entia pure naturalia, & determinata ad vnum, sic etiam per ea, quę apparent in corporibus humanis iudicamus ęgritudinem, vel sanitatem, nō solum, qm̄ insunt, sed etiam, qm̄ futura sunt, eo ꝙ ista sunt pure naturalia, quāto ergo aliquid magis accesserit ad esse pure naturale, tanto magis determinatum erit, sed motus animalium brutorum magis accedit ad ipsam naturam, quam voces humanę, eo ꝙ voces procedūt immediatè a principio liberrimo. ſ. a voluntate, motus autem animalium procedit ab eorum affectione & inclinatione naturę, ergo certius signum accipi potest ab animalibus, q̄ a vocibus humanis, nam quędam animalia sunt, quę secundum certitudinem aliquid signant, sicut voces clamorosę cornicum pluuiam breuiter venturam signant, quod sic semper accidit, exitus ēt delphinorum in mari ad ꝑtem superiorē, & clamor mergulorum ad littora ꝓfugiētium nauis certissimū signum est instantis tempestatis, si igitur licet ingrere auguria in vocibus, magis liceret inquirere in motibus aialiū, & sic errauit iste ꝙ naturā. Iste errauit ꝙ scripturā, vetuit enim scriptura Iudęis suscipere mores gentiū, & cum hoc intelligat præcipue ꝙ tum ad ea, q̄ ad idolatriam ptinēt, expressit Deꝰ multas species diuinationis incantationis, & maleficiorū, de qbus Deu. c. 18. & Leui. 19. & 20. & qa nō poterāt exprimi oēs modi superstitionū, cū quilibet nouos modos inueniat, iō generaliter vetuit Iudæos imitari mores gentium, quantum ad aliquid, quia gentes per omnia superstitiosi erant, vt patet Leui. cap. 18. sed obseruare auguria in vocibus erat, de consuetudine omnium gentium, est enim ista quædam species augurij, quæ vocatur omen, apud Romanos autem obseruatio ista tanquam religio habebatur, sicut ponit Valerius Maximus exempla, quædam 1. lib. cap. de ominibus. Erant quoque ista auguria visitata apud Chananæos, quod paret in rege Benadab, quando victus est a rege Israel, & latuit: cumque venirent nuncij eius ad petēdum veniam pro eo, dixit rex Israel: Ui-

uit frater meus est, & hoc acceperunt serui regis Benadab pro bono augurio, & dixerunt viuit frater tuꝰ. De hoc infra 3. lib. c. 20. ſ. Et ille ait: si adhuc viuit frater meus est, quod acceperunt viri pro omine, & festinanter rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerūt: viuit frater tuus Benadab. ergo respiciebant Chananæi ad auguria in verbis. Sic etiam patet de Timotheo duce, qui pugnauit ꝯ Iudam Machabæum: ille enim obseruauit tale signum, quale posuit hic Ionathas, vt patet 1. Machab. c. 5. ſ. & ait Timotheus principibus exercitus sui, cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum, quia potēs potenit aduersus nos. Si verò timuerit transire, & posuerit castra extra flumen transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Chananæi ergo cùm respicerēt: non licebat Iudæis ista obseruare. Non ergo stat, ꝙ liceat inquirere auguria in verbis. Potissimè non stat ratio Ra. Dauid Kimhi, quia ipse dixit, ꝙ licebat poni ista verba ad voluntatem cuiuslibet, vt per illa se excitaret ad aliquid agendum, sicut fecit hic Ionathas, ver bi gratia, vt si aliquis diceret, si aliquis homo locutus fuerit mihi taliter in via, ibo ad hostes, & si taliter redibo in domum: nam tunc aut ipse accommodat aliquam fidem verbis his, quæ alius loquitur, & propter hæc aliquid agit, aut nihil curat. Si verò nihil curat de his verbis non confortabit seipsum tanquam aliquid boni habiturum propter bona, quæ dicuntur, & sic erit superfluum ponere aliqua verba. Si autem adhibet aliquam fidem credens, ꝙ auditis talibus verbis prosperabitur, & auditis alijs non aget prosperè, superstitiosus est: qm̄ verba illa cum secundum rem nihil signent, attribuere eis aliquod significatum circa talia superstitiosum est.

Dicēdum ergo, ꝙ nōlicet alicui respicere ad omē, quod in verbis est: fit autem communi modo augurium in verbis dupliciter: Primò modo, qñ quis de aliquo cōsiliaturus est, & expectat deliberationem ex his, quæ audierit a lōge alios clamantes, vt siquis deliberet, an ibit ad bellum, vel ædificabit domum, & sic de similibus, & audit aliquos a longe clamantes inter se, non est, vel non erit: malum est, vel non oportet, & ex hoc sententiam sibi assumit nollens agere, quod consiliabatur, omen est. Vel si prædicta consilians audierit aliquos clamantes, fac cito, vel ita fiet, vel bonum est, aut sic oportet, & ex hoc sententiam accipit in cōsilio, & deliberat, quod prius inquirebat, omē est, quod apud antiquos quasi pro religione seruatum est, & potissimè apud Romanos in locādis castris, vt ait Valerius lib. 1. cap. de Ominibus.

Secundus modus communis auguriorum in verbis est, cum quis apud se cōsilians, an aliquid aget diffinit, quòd si ille, qui primo locutus fuerit ei dixerit talia, vel talia verba, agat, quod intendebat, si autem dixerit aliqua alia non agat. & istum modum videbatur hic seruasse Ionathas. ſ. quòd si Philisthini dicerēt ei, Ascendite ad nos, Deus tradiderat eos in manu eius. Si autem dicerent: manete, donec transeamus ad vos, non tradiderat Deus eos illis. Neuter autem istorum modorum, ominis obseruandus est.

De Ionatha autem dicendum, quòd ipse non obseruauit augurium in verbis istis, sed cum Deus incitasset eum ad eundum ꝯ Philisthinos, & ipse nō erat certus, an Deus hoc vellet, petiuit a Deo, vt daret ei certitudinem, an vellet quod inuaderet eos, vel non, & tunc incidit ei consilium a Deo, scilicet quod acciperet sibi istud signum, & sic erat istud signum inspiratum, & propter hoc licebat, si tñ indifferenter ipse assumpsisset sibi augurium per ista verba, nihil Deum orans, sed quasi per ea manifestaretur euētus

Alph. Tost. In Primum Regum.

rerum, esset superstitiosus, & peccaret, sic autem fecit Eliezer seruus Abrahæ, qui orauit, vt Deus daret ei signum ad accipiendum, an prosperasset viam eius, vel non, & orauit, dicens: domine Deus Domini mei Abraham occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham: ecce ego sto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, igitur puella, cui ego dixero: inclina hidriam tuam & bibam, & illa respōderit bibe, quin & Chamelis tuis potum tribuam, ipsa est, quam præparasti seruo tuo Isaac, & per hoc intelligam, quòd feceris misericordiam cum domino meo. ita Genes. cap. 24. De Ionatha autem non legitur, quòd orauerit ante positionem signi: credendum tamen est, quòd orauerit, quia vir bonus erat, & Deo fretus hoc agebat, alioquin non licuisset, sed adhuc licuit veteribus ista facere præmissa oratione: nobis tamen non licet sicut Apostolis ante aduentum Spiritus Sācti, quia adhuc erant viri imperfecti licuit præmissa oratione per sortes accipere Matthiam in apostolum: postquam tamen Spiritus sanctus datus est, iam non licuit.

Ad rationes in contrarium respondendum. Ad primam cum dicebatur, quòd Deus prohibuit incantatores & augures, & omnes similes. Dicendum quòd hic non fuit augurium, nec aliqua species superstitionis, sed præmissa oratione Ionathas a Deo inspiratus posuit sibi istud signum.

Ad rōnes in principio positas.

Ad secundam rationem cum dicebatur, quòd Deus vetuit Hebręos sequi viam gentium: dicendum quòd Gentiles sequebantur auguria nimis respicientes ad verba, quasi illa haberent aliquam uim futura, & occulta monstrandi, ideo quasi pro religione, & consulto deorum illa obseruabant, vt ait Valerius: Ionathas autem non adhibuit fidem aliquam istis verbis, quasi illa ex se haberent aliquam vim futura mōstrandi, sed a Deo inspiratus accepit ista quasi signa diuinæ uoluntatis, & non adhibuit illis fidem, quia talia verba erant, sed quia a Deo data in signum: hoc autem non est augurium.

Ad tertiam rationem, cum dicitur quòd illa verba non habent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel auferendum concedendum est: nam nec Ionathas hoc intelligebat: non enim putabat, quòd per hoc, quòd Philisthini dicerent: ascendite ad nos, proueniebat victoria, vel per hoc quòd dicerent: manete donec transeamus ad vos, impediebatur, sed accipiebat ista verba tanquam diuinę voluntatis: nam verba non possunt poni tāquam principia effectiua: benè tñ tanq̄ signa, nullum enim verbum est, quod secundum seipsum aliquam habeat uirtutem ad efficiendum, etiam si sint verba sacramentalia: nam ipsa verba secundum se in nullo sacramento aliquid conferunt, sed quia ministri illa proferunt Deus confert gratiam sacramentalem, vel efficit qdquid fieri debet, & hoc tam in sacramento eucharistiæ quam in cęteris.

Ad quartam rationem, cum dicebatur quòd etiā non possunt poni conuenienter ista verba tanquam signa, quia non habent aliquem ordinem ad Deum. Dicendum est, quòd ipsa secundum se non habent aliquem ordinem ad signandum diuinam voluntatē: signauerunt tamen hic, quia Deus uoluit, vt si Deus ea dedisset in signum: si autem Ionathas credidisset, quòd illa secundum se habent efficaciā ad significandum hoc esset superstitiosum: non tamē credidit, nisi inquantum illa a Deo accepit: non fuit ergo illicitū signum, quod posuit Ionathas.

Quare Ionathas posuit sibi signum, an deberet ascendere ad Philisthinos. Quæst. V.

QVAERETVR vlterius quare Ionathas posuit hic sibi signum ad sciendum, an deberet ascendere ad Philisthinos, ipse namque a Deo motus fuerat, vt ascenderet ad castra Philisthijm, ergo non oportebat, vt amplius certificaretur per signum.

Mutationes q̃ fiunt a Deo in nobis aliq̃ sunt i intellectu, & aliquando in uoce.

Respondendum est, q̃ Ionathas posuit hic istud signum tanquam necessarium ad ea, quæ facere intendebat: nam sine illo non erat certificatus. Pro quo cõsiderãdum, q̃ mutationes, quæ fiunt in nobis a Deo, aliq̃ sunt in intellectu, & aliq̃ in voluntate: illę autẽ, quæ sunt in intellectu sunt multũ manifestatiuę mouentis, & eius ad quod homo mouetur, sicut sunt reuelationes propheticæ: in his autem postquam quis a Deo mouetur, non oportet quærere maiorem certitudinem: mutationes aũt, quæ fiunt f̃m voluntatem sunt minus determinatæ, ita vt non plene intelligamus, an mouemur a Deo, vel ab aliquo alio, ideo in his tutum est inquirere certitudinem per alium modum, vt per orationem petendo a Deo, vt nobis reuelet veritatem, vel per consilia peritorum, & sic de aliis modis. Ita autem fuit hic in Ionatha, q̃m Deus non reuelauerat ei velut propheticè, q̃ iret cõtra Philisthinos, sed inclinauerat eum nimis ad eundum, & dederat animositatem: dubitabat ergo adhuc, an iste motus a Deo esset, & hoc voluit inquirere per signa-

An Ionathas peccauerit volendo certificari per signum, Quæstio. VI.

QVAERETVR vlterius, an Ionathas peccauerit ponendo hic signum ad sciendum quid facere deberet, nec quæritur hic, an peccauerit. s. ponendo signum licitum, vel illicitum, quia iam declaratum est, q̃ istud signum quod posuit Ionathas, erat licitum.

Sed quæritur, an Ionathas peccauerit volendo certitudinem cum iam certificatus esset: nam illi, qui sũt duri corde, vel difficulter credunt, increpantur, vt patet Luc. cap. 24. cum dixit Christus post resurrectionem discipulis duobus: O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ, sed Ionathas debebat esse certificatus per mutationem a Deo, quia Deus daret ei victoriam, ergo volendo signum, videbatur esse culpabilis.

Respondendum est, q̃, vt supra dictum est, immutatio Dei in nobis est duplex. s. in voluntate, & intellectu, illæ autem, quæ sunt in intellectu, sunt manifestę sicut reuelationes propheticæ, in quibus nõ est quærenda vlterior certitudo, & qui non credit illis culpabilis est, quamquam aliq̃n patres ueteres dubitabant de his, quæ a Deo dicebantur: non tanquã Deus non posset illa facere, vel q̃ mentiturus esset, sed quia mirabilia erant, & nesciebant modum ipsorum. Sic etiã cum Deus dixisset Abrahę, q̃ multiplicaret semen eius, sicut stellas cęli, & q̃ daret ei terram Chanaan, dixit Abraham: dñe Deus vnde scire possum, q̃ possessurus sum eam? Gen. 15. cap. Et tñ ante hoc credebat quia dicitur ibi: Credidit Deo Abraham, & reputatũ est ei ad iustitiam. In diuinis autem immutationibus, quæ sunt f̃m solam voluntatem, est pauca certitudo, ideo in nullo hoie est culpabile, q̃ postquam fuerit a Deo sic immutatus, quærat maiorem certitudinem. Sic fuit de Ionatha, quia immutatio eius fuit f̃m voluntatem solam, ideo non erat culpabile, q̃ quæreret post hoc signum certificatiuum, an a Deo ista essent, immo si aliqs sit motus nullo alio certificatiuo adhibito assentiat motui, incõsultè agit: vñ debet q̃sulere alio modo sibi pro certitudine, sic dicitur 1. Ioan. cap. 4. s. Nolite credere omni spiritui, sed probate, an ex Deo sit: isti autem spiritus sunt motus animi nostri, quibus impellimur ad aliquid agẽdum, vel ab aliquo desistendum, quibus non debemus immediatè consentire, sed inquirere, an ex Deo sint. s. per consilia aliorum. *Cumque apparuerimus eis.* s. coram eis, erant enim Philisthini in castris suis inter duos scopulos, vt patet supra, & non videbat Ionathas, & armiger eius illos, nec ipsi videre poterant Ionatham quousq; appropinquaret ad eos obicibus petrarum. *Si taliter locuti fuerint ad nos.* s. taliter qualiter immediate habetur. *Manete donec transeamus ad nos.* Ista sunt uerba, quæ dabat Ionathas armigero suo pro signo. & per hoc intelligebat malum. *Stemus in loco nostro.* s. in loco vbi apparuerimus eis, & vbi steterimus quando ista verba nobis dixerint. *Nec ascendamus ad eos.* s. quia ista verba signa sunt, q̃ Deus non vult tradere eos in manus nostras. & non est sensus solum, q̃ starent in loco suo, sed etiam q̃ redirent, vnde venerãt. Nam si Philisthini hoc eis dixissent, non erat eis tutum manere in loco illo: nam descenderent ad eos Philisthini, & percuterent, cum Deus nollet tradere illos in manu Idæorum. *Si autem dixerint ascendite ad nos: ascendamus.* Et q̃ Ionathas per hoc accipiebat bonum signum. s. q̃ Deus prosperaret iter eorum. *Quia tradidit eos dominus in manibus nostris.* Idest si hoc dixerint, signum est, q̃ Deus tradidit illos in manus nostras. Vnde confidenter possumus cõtra eos pugnare. *Hoc erit nobis signum.* Idest ista uerba Philisthinorum erunt nobis signa eorum, quæ facere nos oporteat, scilicet an fugere, vel pugnare.

Quid egisset Ionathas si Philisthini nihil locuti fuissent. Quæstio. VII.

QVAERET aliquis quid si apparentibus Ionatha, & armigero eius corã Philisthinis nihil loquerentur eis Philisthini, vel loquerentur aliqua alia, quæ nihil ad hæc attinerent.

Respondendum est, q̃ Ionathas nõ posuerat istud signum tanquã superstitiosè, sicut gẽtes vtuntur, sed a Deo inspiratus, ideo sicut ipse proposuerat, ita verum erat. s. q̃ Philisthini aliquod horum dicerent, & tunc haberent certum signum. Si tñ euenirent, q̃ nihil istorum loquerentur Philisthini. s. loquentes, quid alterum disperatum, vel totaliter subticerẽt, non haberet Ionathas aliquod signum prosperũ, vel auersum, ideo dubitans de aduentu rei magis cessaret reuertens in locum suum, sicut ait Iosephus. 6. Antiq. Si signumque victoriæ hoc iudicarent, si uocarentur, si uerò nihil loquerentur, tanquam eis nõ uocantibus reuerti deberent.

An Ionathas potuerit sufficienter habere signum, an Deus debuerit sibi dare victoriam ex illis uerbis. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius dato, q̃ ista verba accipiantur tanquam signa diuinæ volũtatis, quæliter poterant intelligere Ionathas, & armiger eius, an Deus uellet eis dare victoriã, uel non: Nam dato q̃ Deus uellet dare eis uictoriam Philisthijm dicere poterãt: manete donec transeamus ad uos, quia liberum est homini loqui quod uoluerit. Respondendum est, quòd ista uerba Philisthinorum erant conuenientia signa diuinæ uoluntatis, quia sicut in Dei potestate erat dare eis victoriam, vel non: ita erat in Dei potestate, q̃ Philisthini loquerentur talia, vel talia verba, & dato q̃ ipsi vellent loqui alia, Deus non permitteret. Sic. n. patet de Balaam propheta. s. q̃ ille conabatur maledicere Israelitis: Deus tñ cogebat eum loqui verba benedictionis, & ipse videbat q̃ Deus cogebat eum, sic patet Num. c. 23. & 24. cùm ergo Deus daret hoc in signũ cogeret Philisthinos, q̃ loquerentur id, quod ipse uolebat: vnde si vellet dare Ionathæ victoriam non possent dicere Philisthini: manete donec transeamus ad vos, etiam si conarentur hoc dicere, sed necesse erat q̃ dicerent ascendite ad nos. Sic etiam de oppositio euentu. Hoc autem modo responderi põt ad præcedentem qõnem. s. q̃ non est admittendus ille casus: nam cum Deus inspirasset Ionathæ istud signum cogeret Philisthinos ad hoc, q̃ loquerẽtur aliquid istorum, & sic semper videret Ionathas, quid oportebat eum facere.

Considerandum, q̃ Nicolaus dicit Iosephum dicere, q̃ Ionathas rogauit dñm deuotè, vt posset Philisthinos vincere, Deus aũt concessit, & dedit ei istud signũ. Quod aũt Ionathas orauerit dñm rationabile est, q̃ tñ Iosephus ista dicat falsum est, vt patet 6. Antiquitatum, vbi ponit totum istud c. & totum istum primum librum regum, nihil tamen tale protulit. Nicolaus tamen habuit hoc forte ex aliquo, qui dicebat Iosephum ista dicere. *Apparuit itaque uterque statione Philisthinorum.* s. postquam reuelauit Ionathas armigero suo signum quod haberi debebant aggressi sunt iter, & ascenderunt partem collium vsquequo Philisthini poterant eos videre, & tunc dixerunt ea, quæ hñr hic. Iosephus dicit, q̃ ista facta sunt per noctem, & quamquam essent ante hoc Ionathas, & armiger eius apud castra Philisthinorum: nox tamen eos celauerat: apparente aũt die visi sunt a Philisthinis: vnde dicit Iosephus: Accedentibus igitur ad exercitum hostium apparente iam die: videntes iam Palęstini eos alterutris dicebant: ecce de cauernis &c. Hoc autem satis verisimile est. s. q̃ per noctem hæc fierent. nam Ionathas volebat facere eo modo, quo magis terreret Philisthinos: maxime autem terrerentur si in aurora subito apparerent coram eis, nam credebant Philisthini, q̃ per noctem conuenerant oẽs Hebræi, & iam irruerant super eos, & fortè hoc eis magnam partem turbationis attulit: qũocunque aũt dicatur necesse est, quòd hoc factum fuerit pauca parte illius diei pertransita: nam prius Ionathas pugnauit cõ Philisthinos, & occidit 20. de eis: deinde Israelitæ in castris Saulis existentes viderunt turbationem, q̃ orta erat in castris Philisthinorum, & consulto dño pse cuti sunt illos, tunc Saul posuit maledictionem, ne quis manducaret usque ad vesperum quousque uenirent se de hostibus suis, & fatigatus est populus nimis præ defectu cibi, ut patet infra, ergo videt, quòd nondum populus pransus fuerat, q̃n ista facta sunt, ga tunc non esset fatigatio præ defectu cibi, q̃ nõ mãducaret populus usque ad vesperũ: satis ergo hoc fuit in aurora. Vñ verisimile est p̃ noctẽ hoc fecisse Ionathã. *Dixerunt que Philisthini.* s. illi, qui erant in castris, q̃n viderunt Ionatham, & armigerum apparentes inter petras. *En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant.* Hoc potest intelligi per modum derisionis. s. q̃ Philisthini videntes Ionatham, & armigerum eius procedentes reptando inter excelsas petras, vbi erat conueniens locus ad latendum, dicerent: ecce egrediuntur Hebræi de cauernis. Vel potest hoc intelligi q̃ Philisthini sic existimarent: audierant. n. q̃ Hebræi a facie eorum absconditi erant, quod uerum erat, vt patet prędicto cap. s. afflictus erat populus, & abscõderunt se in spelunc is, & in abditis: in petris quoque, & in antris, & in cisternis: nunc autem, quia viderunt illos duos viros inter petras in loco prærupto accommodo ad latendum, putauerunt, quòd egrederentur de latibulis, & potissimum, quia erat aurora, vt dictum est: putauerunt, quòd tunc recedere uellent inde. *Et locuti sunt uiri de statione ad Ionatham, & armigerum eius.* Erat enim propinqua statio illi loco, in quo tunc erat Ionathas, & armiger eius, ita quòd uiri, qui erant in statione possent loqui Ionathę.

Dixeruntque ascendite ad nos, & ostendemus uobis rem. Idest ibi erratis, ascendite ad nos & dabimus id, quod quæritis. Hoc potest intelligi irrisoriè, quia Philisthini videbant Ionatham, & armigerũ eius euntes hinc inde ad quærendum transitum inter prominentes petras loquebantur eis, ac si quærerent rem prædictam dicentes: ostendemus vobis rem. Iosephus autem dicit: Venite ascendite ad nos, vt vos digne pro vestris præsumptionibus puniamus. & ad idem redit, quia quamquam Philisthini loquerentur hic irrisoriè, tamen demonstrabant hoc ex uerbis suis, quòd uellẽt occidere eos.

Et ait Ionathas ad armigerum suum. Hic ponitur secundum. s. mirabilis pugna. Fuerunt autem hic duæ pugnæ: prima fuit Ionathę, & armigeri sui cum Philisthinis: secunda fuit totius exercitus Israel cõtra Philisthinos. Prima fuit mirabilis, cum duo uiri aggressi sunt totam multitudinem Philisthinorum. & turbauerunt eam, atque occiderunt. 20. viros. Secunda non fuit miraculosa, quia iam Philisthini fugiebant a facie Ionathæ, & armigeri sui, ideo solum percutiebant eos non resistenres, sed soli fugę confidentes. In pugna autem Ionathæ fuit miraculum, vt patet infra in litera. *Ascendamus, sequere me.* Hoc dixit Ionathas videns, quòd verba Philisthinorum erant ei signum victoriæ gauisus nimis dixit, quòd ascenderent, & q̃ sequeretur eum armiger suus, vt irruerent in hostes. *Tradidit enim eos dominus in manus Israel.* Hoc dixit Ionathas, quia dederat signũ quòd si Philisthini dicerent. Ascendite ad nos, Deus volebat eos trãdere in manꝰ eorum: nunc autem certissimè confidens de signo hortatus est armigerum, quòd ascenderent, & nõ dixit: tradidit eos dñs in manus nostras, sed in manus Israel, quia Ionathas satis credebat quòd non poterat p eos totus exercitus cędi aut fugari, sed putauit quòd eis percutientibus Philisthinos viderent Israelitæ, qui erant in castris Saulis, & succurrerent eis, & sic factũ est, vt patet infra: vnde Israel. i. totus exercitus Saulis percussit Philisthinos, & non solus Ionathas cum armigero.

Ascendit autem Ionathas reptans manibus, & pedibus. Scilicet loca illa, per quæ ascendebat Ionathas ad castra Philisthinorum erant petrosa nimis atque asperrima, ideo non poterat ascendere erectus, sed manibus reptans. In Hebręo dicitur hic: Ascẽdit Ionathas super manus, quod ad idem pertinet: nam qui erectꝰ non incedit reptans est, & iste super manus, & pedes simul graditur. De hoc dicit Iosephus. 6. Antiquitatum, tunc ab illo loco, in quo ab hostibus visi fuerant recessit: mutansque locum venit ad petram, quæ erat propter munitionis locum deserta custodibus, & exinde quasi repentes, & trahentes semetipsos cũ multo labore naturam loci vicerunt & ad inimicorũ castra conscenderunt. *Et armiger eius post eum.* Scilicet ẽt reptabat iste, sicut Ionathas, quia dixerat ei Ionathas, sequere me. *Et cum uidissent faciem Ionathæ.* Scilicet illi uiri, qui erant in castris Philisthinorum.

Miraculosa pugna Ionathę cõtra Philisthinos.

Sed dicet aliquis quomodo hoc dicitur? quia ante istud iam uiderant Ionatham, & armigerum eius: dixerantque, ascendite ad nos. Respondendum est, q̃ prius uiderãt anteq̃ ascẽderẽt, cũ nondũ deliberassent

Ionathas, an ascendere deberet, & deinde cognito, ꝙ Deus tradiderat eos in manus illius ascendit de loco, in quo erat, & exinde manebat ascensus acerrimus inter prominentes petras, & cum peruenissent ascendendo vsque ad ipsa castra, iterum Philisthini viderũt eum, & tunc irruit turbatio super eos, & turbati cadebant ante faciem Ionathæ: nam prius cum viderant eum, & dixerant, ꝙ ascenderẽt erat aliqualiter distãs: & non conterriti sunt. *Alij cadebant ante Ionatham.* s. ꝙ occidebat eos cum introiuit in castra, & hoc est cadere, sicut dicimus, ꝙ ceciderunt in bello tot millia virorum. Aliter potest intelligi, ꝙ cadebant. s. ꝙ nõ aggrediebatur eos Ionathas pugnans, sed viso eo ipsi conterriti cadebant, & postea ipse occidebat eos. Sed primus sensus est melior. s. ꝙ aggressus est illos immediatè, vt introiuit in castra, & percutiẽs occidebat sibi obuios, & illi cadebant. Hoc patet quia dicitur, & alios armiger eius occidebat, ergo oportet, ꝙ cadere accipiatur hic pro occidere. s. ꝙ alios occidebat Ionathas, & alios occidebat armiger eius. Si autem acciperetur cadere pro casu, non diceretur alij cadebant, sed diceretur ꝙ cadebant ante Ionatham, & armiger eius occidebat eos, & sic erat hic miraculum, quia coram vtroque cadebant viri bellici, cum essent isti in magna acie Philisthinorum, & audebant percutere viros multos.

Quomodo Ionathas, & armiger suus potuerunt percutere viginti viros de Philisthinis, & quòd Philisthini non opprimerent eos. Quæst. IX.

QVAERET aliquis qũo facta fuit ista cędes. s. ꝙ isti duo viri possent occidere multos de Philisthinis, & Philisthini non opprimerent eos, cum essent in acie eorum soli.

Respondet Nicolaus dicens, ꝙ Iosephus ait, quòd quædam nebula subito surrexit, propter quam Philisthini non cognoscebant Ionatham, nec seipsos adinuicem, & sic mutuo se trucidabant, & ex eadem causa Philisthæi reuertentes de præda. s. tres cunei, de quibus præcedenti cap. pugnabant cum suis, qui remanserant in castris, & è conuerso. Quod probat, quia ĩ. dr. populus stationis Philisthinorum, qui ierat ad prædandum obstupuit, & conturbata sunt castra.

Sed hanc positionem improbat Nicolaus dicens, ꝙ sic non esset miraculum, quia multoties naturaliter consurgit nebula repente: hic tñ dr, ꝙ erat miraculum. Item si consurrexisset nebula non solum obscurasset oculos Philisthinorum, sed etiam oculos Ionathæ, & armigeri sui, quia ea, quæ naturalia sunt ad oẽs eodem modo se habent: non tñ obscurauit, quia distinctè videbãt hostes, & occidebãt eos, vt patet hic. Item si nebula consurrexisset illi, qui erant longe a castris nõ vidissent castra Philisthinorum, nec quid fiebat in eis. viderunt tñ speculatores Saulis qũo erat pugna in castris, vt patet ĩ. s. & respexerunt speculatores Saul. Satis ergo patet, ꝙ non fuit hoc factũ ꝑ nebulã.

Sed cum Nicolaus dicit hoc Iosephum dicere, & improbat tanquã sit positio eius, falsum est: nam Iosephus nil tale potuit, vt patet in 6. Antiqu. vbi est ista historia. Sed dicit, ꝙ Ionathas, & armiger eius inuaserunt castra dormientibus Philisthinis, & poterant occidere. 20. de illis: alij autem videntes eos, cùm euigilassent a somno exterriti sunt, credentes ꝙ non facerent hoc duo viri soli, & tunc præ turbatione irruebant in seipsos: vnde ait ibidem: Irruentesque eis dormientibus, occiderunt quidem quasi. 20. turbam verò stupore vehementi⁹ impleuerunt, ita ut alij quidẽ effugerent, arma omnia relinquẽtes, alij verò semetipsos non agnoscentes, eo ꝙ ex multis gentibus congregati essent, credentesq; inimicos & irruisse super se Israelitas putantes, & non hoc duorum hominum præsumptione commissum, ad alterna bella conuersi sunt, quorum alij quidem perempti moriebantur, alij verò per saxa præcipites ꝙolabant. Hæc Ioseph⁹.

Ista positio non est satis rationabilis, & nimis humana: vnde non multum accedit ad miraculum, sed ponit quasi accidentia bellorum. s. ꝙ sic hostes freq̃nter dormientes præoccupẽtur, & turbentur castra ipsorum. Item dicit, ꝙ erant dormientes, ꝙ nõ videtur verisimile, quia antequam Ionathas & armiger eius ascenderent, dixerant eis Philisthini: Ascẽdite ad nos ergo non repererunt eos dormientes. Nicolaus autẽ ꝙ dicit secundum alios, ꝙ istud miraculum factum est, eo ꝙ Philisthini pcussi sunt auri sia. Est. n. auri sia qãdam genus obcęcationis. s. cum quis non est cęcus, videre tñ nõ potest ea, quæ inquirit cum cætera videat. Est autem ista excęcatio miraculosa, nam qui hãc patiuntur vident omnia alia, sicut cæteri viri, id tñ, quod inquirunt, vel eis videre vtile est, etiam si ante oculos ipsorum est, non vident, & quamquam inquirant diligenter nunquam inueniunt. Sic patet de viris Sodomitis, qui accesserunt ad ianuam Loth, vt educerent angelos, qui ibi erant in specie virorum, & abuterentur eis. angeli aũt percusserunt eos cęcitate, ita vt nocte tota nõ possent inuenire ostium domus, & tamẽ erant ante illud. Sic patet Gen. 19. c. sic etiam fuit de Syris seruis Benadab, qui venerunt, vt comprhenderent Eliseum, ipse autem apparuit coram eis, & dixit, ꝙ sequerentur eum, quia ipse ostẽderet illis ciuitatẽ, in qua erat Eliseus: duxitque eos in Samariam, quæ erat ciuitas hostilis, & tamen ipsi nunquam viderunt Eliseum, qui præcedebat eos, & urbem, in qua erant quousque fuerunt in ea, & abstulit dominus cęcitatem, vt patet infra 1. lib. cap. 6. ante hoc tamen isti cognoscebant Eliseum, & ciuitatem Samariam. Ita aũt dicitur factum fuisse hic. s. ꝙ Philisthini percuterentur hac cęcitate, quæ dicitur auri sia, ut sic non viderent Ionatham, & armigerum eius occidentes eos, & sic faciliter poterant eos occidere.

Sed ista positio quamquam a Nicolao approbetur tamen non multum cõuenit, quia hic dicitur, ꝙ erat turbatio magna in castris, in quo significatur quædã cõturbatio intellectus, ita vt nesciant viri quid faciãt. auri sia autem non dicit aliquam turbationem. s. imo tis turbulentiam. s. priuationem visionis quantum ad id quod inquirimus. Item dato ꝙ posset hoc applicari ad percussionem, quam fecerunt Ionathas & armiger eius, tamen non poterat applicari ad ea, quæ infra dicuntur: potuerunt. n. Ionathas & armiger sũus faciliter occidere Philisthinos, si non viderentur ab eis, & tamen præter hæc Philisthini bello intestino se laniabant, quia dicitur infra, ꝙ gladius vniuscuiusque versus fuerat ad proximum suum, & facta est cędes magna nimis, si tamen Philisthini essent percussi auri sia, non viderent seipsos, & sic non possent se occidere, necesse est ergo, ꝙ ponatur alius modus plagæ.

Respondendum igitur, ꝙ ista plaga, quæ facta est hic, fuit hoc modo, scilicet, quòd Ionathas & armiger eius primo introeuntes in castra occiderũt viginti uiros. Postea autem ipsi Philisthini cõturbati sunt, & præ turbatione inceperunt se mutuo laniare, ut patet ĩ. s. conturbata sunt castra, & postea dicitur, ꝙ gladius vniuscuiusque versus fuerat ad proximum suum: accidit etiam tunc quòd illi, qui missi fuerant ad prædandum, scilicet tres cunei, de quibus præcedenti capitu. redirent in castra, & videntes aciem conturbatam, ipsi quoque cum alijs mutuo se laniabant, ut patet infra, scilicet, & omnis populus stationis eorũ, qui ierant ad prædandum obstupuit. s. passi sunt similem conturbationem, & interitum, vt alij. Istud autẽ est quod factum fuit, sed adhuc ratio vel origo qualiter fieri potuerit, non patet. Dicendum autem videtur, ꝙ cum Ionathas, & armiger eius ascenderunt in castra Philisthinorum illi, qui viderunt eos conterriti sunt nimis, ita vt præ stupore efficerentur immobiles, quasi lapides, sic vt Ionathas & armiger eius sine difficultate occidere possent, quos uellent. Tantus autem terror inuaserat Philisthinos, vt non solũ non auderent resistere Ionathę, sed etiam fugere non audebant. quod paret, quia si fugissent a facie eorũ, nõ potuissent isti duo occidere. 20. viros, nisi persequentes eos magno terræ spatio: dicitur tamen infra, quòd occiderunt istos. 20. viros in media parte iugeris, sed istud est valde paruum spatium, quia iuger est quantum par boum arandò vna die conficere potest, ergo non fugiebant isti, sed existentes in locis suis tanquam muta pecora cędebantur.

Qualiter autem Philisthini inter se potuerunt habere bellum intestinum, vt se mutuo lacerarent satis videbatur posse stare positio Iosephi. s. ꝙ ista turbatio habuit originem ex eo, quòd Philisthini subito viderunt duos viros tantam stragem exercere in castris, quo exterriti putantes omnes hostes super se irruisse vehementer turbati sunt. Peruenit autem intantũ ista turbatio, vt se non cognoscerent. Præcipuum autem motiuum eius est, quia erant congregati ex diuersis gentibus idiomate differentibus, sicut differũt Hebræi a Philisthinis.

Sed adhuc conuenientior modus poni potest, qa infra dicitur, quòd factum est miraculum in castris. Iste modus tamen Iosephi non erat miraculosus, sed communiter accidens inter pugnantes, vel saltem multoties accidit.

Dicendum ergo, ꝙ Deus immisit turbationẽ Philisthinis: erat autem ista turbatio quædã passio causata in animo Philisthinorum, ita vt se inuicem non cognoscerent, sed putarent esse hostes, & ista turbatio erat miraculosa. Sic alias factum est, vt in bello, quod fecit Gedeon contra Madianitas: nam cum viderent Madianitæ Gedeonem, cum socijs suis in circuitu castrorum esse cum buccinis. & lumine: putauerunt ꝙ inter eos erant, & turbati occidebant seipsos. Nec solum hoc faciebant, dum manerent in castris, sed & postquam fugere ceperunt se mutuo cędebãt, & ista turbatio a Deo erat. Sic patet Iud. c. 7. s. Immisitq; dñs gladium in omnibus castris, & mutua se cęde truncabant. Sic ẽt factum est, qñ conuenerunt ꝑ regem Iosaphat filij Moab, & Ammon, & multæ aliæ gentes, & cũ illę essent in castris, hostesq; essent dispositi in duobus locis. s. quidam in insidijs, & alij in acie: surrexerunt illi, qui erant in insidijs ꝑ eos, qui erant in acie, & mutua se cęde deleuerunt nihil faciẽtibus Iudæis, vt patet 2. Paral. c. 20. Sed hoc ẽt animi turbatione factum est. Aliqñ ẽt Deus immittit turbationẽ hoĩbus, vt se non intelligant, sic aũt factum est, qñ ædificabãt antiqui turrẽ Babylonis: nam Deus misit ibi cõfusionẽ in cordibus, & linguis eorũ; & non se intelligebant varięq; loquebantur. huic aũt sensui ꝓsonat litera sequens, quia dr, ꝙ cõturbata sunt castra. *Et facta est plaga prima, quam percussit Ionathas, & armiger eius.* Hic dicit quot viri occisi fuerint per Ionatham, & eius armigerum, & dr plaga prima, quia hic fuerunt factæ tres plagæ: prima fuit, quam fecit Ionathas, & armiger eius: secunda fuit, quam fecerunt Philisthini mutuo se cędentes: tertia fuit, quam fecerunt Israelitæ persequentes Philisthinos. In prima plaga solum fuerũt. 29. viri, vt patet hic. In secunda fuerunt valde multi, ut patet infra, scilicet. Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum, & cędes magna nimis.

In tertia ẽt plurimi corruerũt, qa persecutus fuit populus illos vsq; ad noctẽ, vt patet. ĩ. s. Nõne maior facta fuisset plaga in Philisthijm? Percusserunt ergo in die illa Philistheos a Machmas, vsque in Ahialon. Et ob hoc dicitur hic, quam percussit Ionathas, & armiger eius. q. d. ꝙ duas plagas sequentes non fecerunt ipsi. *Quasi viginti virorum.* Hoc dicitur, quia forte non numerati fuerunt illi viri: intelligẽdum autem est, ꝙ ista plaga fuit facta, cùm nondum Philisthini conturbati essent, & pugnarent inter se. nam erant tunc stupidi, quia forte alij Philisthini non videbant hoc, quia ista occisio fuit in prima patte aciei, quo viso surrexerunt alii conturbati se mutuo lacerantes. Cum vero Ionathas, & armiger eius viderent Philisthinos inter se pugnare, ipsi quidem abstinuerũt a bello, quia iam opus non erat cum sufficienter Philisthini se conciderent. Etiam quia cũ tota acies in seipsam versa ẽt, timuit Ionathas eius medium incurrere, ne Philisthini irruerent sup eos, sicut in seipsos sęuiebant, sed erant a longe considerantes, qũo se Philisthijm lacerarent. *In media parte iugeris* i. plaga ista, quam fecerunt Ionathas, & armiger eius fuit in media parte iugeris. In quo significatur, ꝙ non occisi sunt illi per fugam, quia tunc ad hoc, ꝙ duo occiderent 20. magnam partem terræ excurrere oportebat, occiderunt tñ illos in media parte iugeris, q̃ est parua terra. s. quia illi nimis conterriti non mouebantur ad vulnera. *Quam par boum in die arare consueuerat.* Hoc deberet referri non totũ iuger, qa illud designatur esset tantum quantum par boũ vna die arare pt. Lra tñ prohibet sic intelligi, sed de media parte iugeris, s. ꝙ illã vna die boum par arare posset, sed qũocunque accipiatur paruum terrę spatium est, *Et factum est miraculum in castris, & per agros.* Istud refert ad secundã plagã. s. q̃ fecerunt Philisthini inter seipsos, quia Deus turbauit eos, & pugnauerunt inter se: dr autem, ꝙ factum est miraculum, quia bellum istud accidit per turbationẽ mentis Philisthinorum, & illa inducta est a Deo. s. ꝙ nõ se cognoscerẽt illi, q añ se cognoscebant, & ob hoc pugnarent. dr in castris, & per agros, qa ista turbatio non solũ facta est in eis, q erant intra castra, sed ẽrĩ illis, q erãt dispersi p agros: nã forte aliqui de Philisthinis castrametati fuerunt extra loca aliorũ: Vel pt intelligi de illis, qui erãt in castris. s. de illis, qui manebant, & non ibant ad prędandũ: nam ẽt illi, qñ redierunt turbati sunt, & incęperunt pugnare, vt cęteri, sicut patet immediatè. s. *Sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædandum.* s. omnes, qui missi fuerant de acie Philisthinorum ad prædam. s. q iuerant in tribus cuneis, vt patet præcedenti c. *Obstupuit.* Idest turbati sunt. s. non solum illi, qui erant in castris turbati sunt, & pugnauerunt inter seipsos, sed ẽt illi, qui venerant ad prædandum. Nam illi inter se pugnauerunt, & ꝑ eos, qui erant in castris. In Hebræo habetur hic. *Contremuit.* s. ꝙ conterriti sunt, quod põt intelligi quantum ad cędẽ, quã exercuerat Ionathas, & turbationem, quam viderant in castris. s. ꝙ visa illa contremuerunt. Vel potest accipi tremerè. i. turbari. Et istum sensum accepit litera nostra, cũ dicit immediatè, & cõturbata sunt castra. & tñ ibi similiter hr in Hebræo. *Contremuerunt, & conturbata sunt castra.* s. oẽs, q erant in castris Philistthinorũ turbati sunt, quia Deus immiserat sup eos spũm turbationis, vt in seipsos insurgerent, & tunc cęperunt se trucidare, quamq̃ non dicatur hic, tñ intelligendum est, ꝙ immediatè, vt turbati sunt seipsos trucidabant: alias. n. non vidissent illi, qui erant in castris Saulis turbationem, quæ erat inter Philisthinos: viderunt tñ vt patet infra, & dicitur: Ecce versus fuerat gladius vniuscuiusq; ad proximũ suum. *Et accidit quasi miraculum a Deo.* Idest factum est tunc miraculum inter Philisthinos. Ista est repetitio

Cõtra Nicol. pro Iosepho.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcedentis Sententiæ, & non dr̃ hic quasi miracu- F
lum,eo q̃ non fuerit verum miraculum, sed habens
similitudinem: nam verum miraculum erat, sed dr̃
quasi miraculum,quia frequenter sic scriptura loquitur,q̃ tñ istud (quasi) nihil operetur. Patet, quia ꝑ.dr̃:
Et factum est miraculum in castris, sic aũt aliq̃n ponitur quasi,& nihil operatur,vt patet Nu.c.9. ſ.per diem
operiebat illud nubes, & per noctem quasi species
ignis:constat tñ q̃ non erat ibi,quasi species,sed vera
species ignis. Fuit autem miraculum, quod hic dicitur in conturbatione Philisthinorum, vt non cognoscerent se,sed putarent se esse hostes.

Et respexerunt Speculatores Saul. Posuerat enim Saul
speculatores in castris suis, vt possent prenunciare si
hostes venirent,vel si fieret aliqua alia cõmotio,sicut G
in oĩbus castris fit:illi aũt viderunt turbationẽ, q̃ erat
in castris Philisthinorum.ſ.qũo fugiebant huc,atque
illuc,& occidebãt seipsos: nesciebant tñ quid illud esset,sed denunciauerunt Sauli cõmotionem. Erant autem non longe castra Philisthinorũ a Gabaa,vbi erãt
castra Saulis, ideo speculatores potuerunt denunciare Sauli quid fieret in castris hostium. Ionathas tñ qñ
locutus est armigero suo de eundo ꝑ Philisthinos nõ
videbat castra eorum,vt patet ex verbis eius.ſ. veni &
transeamus ad stationem Philisthinorũ, quæ est trãs
locum illum,ergo videbat illum locum,quem monstrabat,sed non stationem:alioquin dixisset veni transeamus ad illam stationem:speculatores aũt Saulis vi
derunt castra Philisthinorum,& quid fiebat in eis, eo
q̃ ipsi erant in loco valde eminenti disposito ad spe- H
culandum: Ionathas aũt qñ locutus est ad armigerũ
erat in valle,ideo solum videbat scopulos claudentes
vndiq; castra,sed ipsa videre nequibat.

Qui erant in Gabaa Beniamin. Idest tunc erãt speculatores in vrbe Gabaa, quæ vocatur Gabaa Beniamin.
Erant ẽt ibi castra Saulis:vocatur aũt sic, quia erat ille
locus in sorte Beniamin. *Et ecce multitudo prostrata huc illucque diffugiens.* Idest speculatores viderunt multitudinem de Philisthinis prostratã, quia iam multi corruerant gladio,& cęteri fugiebãt huc,& illuc pugnãdo, qũia iã erat pugna conserta inter eos,quæ partim
fugiendo,& partim accedendo fit. & dr̃ huc & illuc,
quia nondum erat fuga Philisthinorũ: nam tunc indesinenter fugerent versus vnam partem, sed dr̃ huc
& illuc.ſ.quia aliq̃n fugiebãt ad vnam partẽ, vt vulne I
ra euitarent; aliq̃n autem ad alteram veniebant, vt
vulnera infligerent. Etiam intelligẽdum est, q̃ aliqui
conterriti locum fugæ quærerent:ẽt dum huc atque
illuc diffugiebant per saxa precipites conuolabant,vt
ait Iosephus,& hoc verisimile est, quia cum locus ille
esset altissimus,& prominentes vndique petræ:quærentes repente locum fugæ, & a vulneribus euadere
cupientes per saxa prolaberentur. *Et ait Saul populo,qui erat cum eo.* ſ.quando audiuit, q̃ Philisthini inter se pugnarent putans esse aliquod periculum. *Requirite, & videte,quis abierit ex nobis.* Putauit enim Saul, q̃ aliqui
de suis iuerant ad castra Philisthinorum,& pugnabãt
contra eos Philisthini,ideo voluit scire, siquis deficeret de castris ipsorum: arbitratus est. n. q̃ Philisthini K
non pugnarent inter seipsos.erat.n.hoc inopinabile:
nam Dei miraculo factũ fuerat,ut patet supra. *Cumque requisissent.* ſ.illi, qui erant de populo, quis deficeret
de castris. *Repertum est non adesse Ionatham, & armigerum eius.* Erat.n. certus numerus virorum in castris.ſ. sexcenti viri solum,vt supra patet,& isti essent constituti
per duces suos ſm q̃ in alijs exercitibus fieri solet, ita
vt faciliter inueniri possit siquis deficeret: solus autẽ
Ionathas cum armigero repertus est defecisse, quia
vt supra dictũ est, Ionathas locutus fuerat soli armigero suo: nam etiam patri suo hoc non indicauerat.

Et ait Saul ad Achiam. Iste erat sacerdos, de quo supra
dictum est,q̃ portabat ephod, & erat in diebus illis in
castris. Vocauit autem illum, q̃ cõsuleret dominum
pro rebus instantibus. *Applica arcam domini.* Idest duc
huc arcam domini.ſ.vt coram eo consulas. Vel applica arcam,idest,applica te ad arcam ad consulendum.

Super quo consulturus erat dominum sacerdos, qui consuluit in castris Saulis. Quæſt. X.

QVAERET aliquis quid consulturus erat dominum iste sacerdos nunc.

Respondendum est, q̃ consulturus erat de duobus:primo de statu Ionathę,& armigeri
eius:nam isti duo iuerant ad castra philisthinorum,& G
videbat Saul,q̃ erat magnum bellum in castris eorũ,
crederet igitur,q̃ ista in exitium Ionathę vergerent:
cõsuluit ergo pro salute eius,an viueret, an hostes interfecturi essent eum. Secundo consulturus erat de
statu suo quantũ ad hostes.ſ.an aggressurus esset eos.
nam cum uidit eos conturbatos desiderauit ire contra eos,uoluit tñ scire a dño, an sibi in prosperũ hoc
cederet,ideo iussit,ut sacerdos consuleret eum,& tũc
Iosephus ait:respõdit Deus,q̃ aggrederetur Philisthinos:nam ipse traderet eos in manus illius. De hoc.6.
Antiq. dicitur: dumque exploratores Saul regi dicerent Palęstinorum castra ualde turbari: quærens, nũ
quis suorum deesset, audiuit suum abesse filium, &
eius armigerum: iussitque ut pontifex sumpta uestę
sacerdotali de futuris rebus prophetaret, cumq; ille
eum uincere,& hostibus fortiter prævalere diceret
Palęstinos inuasit,& turbatos aggressus est, qui se postius inuicem peremerunt. Quòd autem Saul de istis
dominum cõsuli faceret,satis patet,quia nulla alia res
sibi instabat,pro qua potius eum consulere deberet.

An tamen Deus responderet eis super his, non ap- A
paret. Iosephus autem dicit, quòd responderit, & ob
hoc tunc aggressus est eos confidens de Dei respõso.

Magis tamen videtur, q̃ non responderit, quia cũ
Saul fecisset,q̃ sacerdos consuleret dñm,subito audi
tus est magnus clamor in castris Philisthinorum: ce
dens autem Saul,q̃ magnum periculum illud esset,fe
cit cessari a consulendo,quia in hoc oportebat, vt tali
quantulum morarentur,& quia filius suus erat in ca
stris Philisthinorum credens, q̃ mora sua nimis illi
obesset,non sustinuit q̃ sacerdos consuleret dñm,q̃d
colligitur ex litera sequenti.ſ. cumq; loqueretur Saul
ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in ca
stris Philisthinorum:crescebatque paulatim,& clarꝰ
resonabat,& ait Saul ad sacerdotem,contrahe manũ
tuam. Conclamauit ergo Saul,& omnis populus,qui
erat cum eo, & venerunt vsq; ad locum certaminis.
Contrahere autem manum est colligere eam,vel cessare.& hoc tenet etiam Nicolaus. Poterit tñ aliquis
dicere,q̃ habuit responsum a dño, quia cum dicitur
ꝑhe manum tuam, non est sensus q̃ cessaret, sed q̃
breuiter faceret. Sed dicendum, quòd non stat,quia
responsio danda erat hic a Deo, & nihil dependebat
ex actu sacerdotis,q̃ Deus cito respõderet,ideo nihil
proficiebat, quòd diceret ei contrahe manum tuã,si
intelligebat per hoc q̃ breuiter expediret, sed oportet q̃ intelligatur,q̃ cõtraheret manum.i.cessaret ab
illo. Item quia dicitur infra,cumque loqueretur Saul
ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in ca
stris Philisthinorum ſ.cum adhuc iuberet ei, q̃ consuleret dñm incepit immediatè audiri clamor Philisthinorum,& tunc dixit,ꝑhe manum tuam,& clamauit ipse,& oĩs populus ad locũ certaminis. ergo nihil
adhuc sacerdos fecerat de ꝑsulẽdo dñm,sed nõ incepto opere progressus est Saul ꝑtra Philisthinos. Hoc autem

autem fuit timore,& affectione filij,quem sciebat es- A
se inter Philisthinos, & nunc cum audiuit magnum
clamorem, credidit ei graue stare periculum,aliogn
permisisset sacerdotem consulere dominum quousque haberet responsum.

Quare Saul iussit sacerdoti applicare arcam ad consulendum dominum. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius ad quid iussit Saul sacerdoti,vt applicaret arcam ad consulendum
dñm:nam sacerdotes non consulebant per arcam,sed per vestes suas.ſ.p rõnale, & ephod.
vnde dicebatur summus sacerdos portare iudicium
filiorum Israel in pectore suo: Exo.cap.28.

Respondendum est,q̃ arca non erat hic necessaria B
ad cõsulendum dñm:sacerdos tñ illam applicuit. Pro
quo considerandũ, q̃ aliter sacerdotes consulebant
dñm,aliter prophetæ & aliter Moyses. De sacerdotibus.n. primo dicendum,q̃ ipsi habebant duplicẽ modum: nam summi sacerdotes interdũ poterãt introire in sancta sanctorũ,interdum aũt non: introibant.n.
in locum illũ semel in anno.ſ. in die propitiationis, vt
patet Leui.c.16.& ad Hebr.9. vbi orabat dñm pro Israelitis,& videtur q̃ Deus loquebatur ei:nam iussum
erat, quòd quando summus sacerdos introiret in
sancta sanctorum, nullus staret in prima parte tabernaculi quousque sacerdos egrederetur, vt patet Leui. 16. capit. Hoc autem pro nulla alia causa erat,nisi
quia Deus loquebatur tunc summo sacerdoti, & volebat,q̃ nullus audiret ea,quæ loquebatur ei: postquã
aũt ipse egressus esset de sancta sanctorũ licebat alijs
sacerdotibus introire in primã partem sanctuarij, tũc
ergo poterat sacerdos consulere dñm, si vellet corã
arca:alijs autem tpibus non licebat summo sacerdoti
introire in sancta sanctorũ,ideo non poterat ibi cõsulere dñm,sed cõsulebat in quocunq; loco vellet: hoc
aũt erat, q̃ indueretur vestibus sacris præcipue rõnali,& ephod,& tunc quærebat a Deo, & rñdebat sibi,
sic patet infra c. 23. cũm dixit Dauid ad Abiathar sacerdotẽ:applica ephod.i.indue te ephod. Et tunc q̃siuit ex nomine Dauid:si tradant me viri Ceilæ in manus eius,& si descendet Saul,sicut audiunt seruus tuꝰ
dñe Deus Israel:indica seruo tuo,& ait dñs descẽdet: D
iterum aũt consuluit dñm Dauid, dicens: applica ad
me ephod,vt patet infra c.30. & tñ tunc non erat ibi
arca,quia erat Dauid in Siceleg, vt patet.c.c. & tunc
Deus rñdebat, nec differebat, an esset sacerdos intra
sanctuarium, vel extra, sed vbicunque vellet.

De Moyse autem dicendum est,q̃ consuluerat dominũ aliter & facilius.ſ. qñ volebat aliqd scire introibat in sancta sanctorũ nulla præposita cæremonia, &
Deus rñdebat illi,vt patet Nume.cap.7. cum dicitur:
Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis,vt consuleret oraculum,audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio,quod erat super arcam inter
duos Cherubim: vnde & loquebatur ei.

De alijs aũt prophetis dicendum,q̃ non competebat eis aliquis istorum modorum: nam eo q̃ nõ erãt E
sacerdotes magni nõ licebat eis indui vestibus sacris,
& eo q̃ non habebant tantam dignitatem,sicut Moyses non licebat eis introire in sancta sanctorum, sed
habebant alium modum consulendi dñm. ſ. per orationes:nam qñ aliquis eorum volebat aliquid a Deo
petere,& Deus non præueniebat eum loquendo illi,
orabat vt rñderet ei,& tunc Deus rñdebat. Sic patet
de Ieremia,quem orauerunt Iudæi, vt consuleret dominum,an descensuri essent in Aegyptum,ipse autẽ
orauit per 10.dies,vt rñderetur sibi,& tunc Deus rñdit,vt patet Iere.42.cap. Eodem modo alij prophetæ

orabant dñm,& rñdebat eis,qñ volebant, quia familiariores erant Deo q̃ cætera turba,nunc autem sacerdos erat Achias, quem Saul iubebat consulere dominum,ideo ipse consulere debebat indutus rationali &
ephod,quod signatur supra in litera, cum dicitur. Et
Achias filius Achitob portabat ephod, & in illo consuluit dominum: arca autem ad cõsulendum dominum non erat sibi necessaria, sed quia erat ibi in castris,& Deus repræsentabatur specialiter in ea, dixit
Saul,q̃ applicaret se ad arcam, & coram eo consuleret dominum. *Erat enim ibi arca Dei in die illa,cum filijs Israel.* Idest tunc erat arca in exercitu, quia portauerãt
eam secum filij Israel. Hoc autem dicitur ad tollendũ
dubium,quia aliquis dubitaret, quomodo arca poterat esse præsens ad hoc,q̃ consuleret Achias ibi dominum,& dicitur quòd arca erat ibi in die illa. B

Quomodo potuit nunc arca esse in castris, cum deberet esse in loco maximè abscondito. Quæſt. XII.

QVAERET aliquis quomodo arca potuit esse tunc in castris:nam arca erat vas sanctissimũ,
quod habebant Hebræi,ideo erat in loco maximè abscondito. Deus quippe iusserat eam
poni intra sancta sanctorum: Exo.c.26. ad quem locum nullus accedere poterat, nisi summus sacerdos,
semel in anno:Leui.c.16. & ad Hebr. 9. non ergo debebat portari in castris inter homines laicos, vt videretur ab omnibus.

Rñdendum est,q̃ arcam videre non erat simpliciter prohibitum:nam interdum necesse erat, q̃ videretur a toto populo, sicut qñ portabatur per desertũ C
per 40.annos. Etiam postea in terra Chanaan,qñ mouebatur de loco ad locum sanctuarij,& ipsa sicut cætera vasa sanctuarij,portabatur:erat autem prohibitũ
videre illam,qñ erat in sanctuario intra sancta sanctorum. Tunc enim nemo debebat eam videre,nec etiã
summus sacerdos:nam cum introibat summus sacerdos die propitiationis in sancta sanctorum,ferebat secum vas plenum aromatibus fumantibus, vt ipse nõ
videret propitiatorium. Nam si videret,moreretur,vt
patet Leui.16. c. Hoc aũt erat non propter ipsam arcam,sed quia tunc super eam in propitiatorio erat angelus latens in corpore aereo,& vt ille non videretur
iubebat,q̃ nõ videretur arca. alio tñ tempore licebat
videre illam, etiam si nuda esset:nam cum introibat
summus sacerdos in motu castrorũ ad operiendum
arcã,introibãt quoque secum minores sacerdotes, &
non ferebant aliquid ad non videndũ propitiatoriũ,
ut patet Num. c. 4. & hoc quia tunc nõ erat ibi angelus ille. Cum aũt arca erat extra sanctuariũ nõ licebat
eam videri nudã ab aliquo hoĩe,& si videret moriebantur illi,qui uidebãt, sicut factum est in Bethsamitibus,vt patet sup. c. 6. Videri aũt arcã opertã nõ erat
periculũ alicui:nam ẽt populariibus licebat, dũ tñ nihil ulterius agerent.ſ.tangẽdo eam, vel portando de
loco ad locũ,quia istud erat officiũ Leuitarũ. Quòd
aũt arca aliq̃n educeret de sanctuario, & portaret ad
aliqua loca non erat inconueniens potissimè ad bella:nam Hebręi sperabant in dño,qui magis pugnaret
pro eis, q̃ ipsi pro seipsis, & qa sacratissimũ quod erat
in ueteri testõ, erat arca: portabant eã aliq̃n ad bella,
vt haberent Deũ auxiliatorẽ, nec hoc faciebant Israelitæ tanq̃ a seipsis moti:aliq̃n.n.Deus ista fieri iusserat.
sic patet in bello ꝑ Iericho: nam iussit Deus, q̃ septẽ
diebus Hebręi lustrarent urbẽ portantes arcã, & in septimo die corruerunt muri:Iosue. c. 6. Ex hoc aũt Israelitæ sumpserũt originẽ, ut aliq̃n portarent arcã secũ ad bella, sic factũ eĩt qñ pugnauerũt Israelitæ iterũ
ꝑ Philisthinos:fecit.n. totus populus,q̃ portaret arca

in castra supra cap.4. ita fortassis hic credidit Saul, ꝙ F
arca aliquo modo proficeret eis in aduersis casibus,
ideo fecit illam portari ad castra, & coram ea domi-
num consulebat sacerdos.

De quo loco fuit portata arca in castra nunc.
Quæstio. XIII.

QVAERETVR vlterius vnde ista arca porta-
ta est, quando venit nũc in castra, vel ad quẽ
locum exinde reducta est.
Respondendum est, ꝙ deberet dici secundũ
Opi. Nic. Nicolaum, quia arca portata fuit de Galgala: nam ip-
se vult supra cap. 7. ꝙ arca fuerit primo in Cariathia-
rim postquam reducta est de terra Philisthinorum,
deinde fuit in Masphat, postea in Galgala, deinde in G
Nobe: posterius autem in Gabaon, & quia supra 11.
cap. & 12. dictum fuit quomodo populus cõuenit in
Galgala coram domino, dicit Nicolaus, ꝙ ibi tũc erat
arca, & quia pauloante hoc venerat Saul, & Israelitæ
de Galgala necesse est, vt tunc ibi esset sanctuarium,
& arca, & sic inde reducta esset. Sed hoc non stat, qa
supra cap. 7. declaratum est, ꝙ arca nunquam stetit in
Masphat, nec in Galgala, sed immediatè vt ducta est
de terra Philisthinorũ posita fuit in Cariathiarim, &
ibi mansit vsque ad tempus, quo Dauid eam trãstulit
in Ierusalem in domum Obededom.
Rãsio auc. Dicendum ergo ꝙ nunc Saul fecit arcam duci de
Cariathiarim, vbi custodiebat in domo Aminadab.
Et credendum est, ꝙ Eleazarus filius eius, qui præposi H
tus erat ad custodiẽdum arcam, venit tunc cum illa.
De hoc supra cap. 7. Postquam autem istud bellũ fini
tum est, dicendum est, ꝙ non fuit reducta arca in san-
ctuarium, quod tunc erat in Nobe, sed fuit reducta in
Cariathiarim, vbi prius fuerat posita, & ibi mansit to-
to tempore Saulis quousque transtulit eam inde Dau-
id: alioquin non potuisset de ipso loco transferre, &
tamen dicitur, quòd transtulit eam de Cariathiarim,
vt patet primo Paralipom. cap. 13. Ad ipsum ergo lo-
cum reducta est, & mansit in domo Aminadab, sicut
prius fuerat: nam Dauid de domo Aminadab eam
duxit, vt patet infra 2. lib. cap. 6.

Quare duxerunt arcam in castris. *Quæst. XIIII.*

QVAERETVR vlterius ad quid duxerunt Is- I
raelitæ arcam nunc in castris.
Respondendum est, ꝙ fecerunt hoc, ꝙ Deus
adiuuaret eos, cum præsentem haberent ar-
cam, in qua maxime relucebat virtus deitatis. Etiam
quia hostes timebant quando arca veniebat in castra,
vt patet supra cap. 4. cum dixerunt Philisthini: Venit
Deus in castra, & ingemuerunt dicentes: Væ no-
bis: non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiustertius: væ nobis: quis nos saluabit de manu deorum su-
blimium istorum? Sed dicet aliquis, ad quid volebãt
Israelitæ nunc arcam in castris? nam iterum cum du-
xerunt eã capta fuit a Philisthinis, & fuit magna pla-
ga super Israelitas, vt patet supra cap. 4. nam perierũt. K
30. millia.
Respondendum est, ꝙ Israelitæ sciebant præsentiã
arcæ esse magnæ vtilitatis: nam ea p̃sente corruerant
muri Iericho, vt Iosue. cap. 6. Et Moyses faciebat eã
præcedere in motu castrorum, tãquam propter eius
p̃tiam fugerent oĩa mala, vt patet Num. c. 10. s. Cũ-
que eleuaretur arca, dicebat Moyses: surge dñe, & dis
sipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te a facie
tua. Cum autẽ deponeretur dicebat, Reuertere dñe
ad multitudinem exercitus Israel. Non existimabant
ergo Israelitę, ꝙ illa magna cędes eorum. s. 30. milliũ,
quæ acciderat, qñ portata fuit arca in castra, fuisset p-
pter hoc, ꝙ non haberet arca aliquam virtutem, vel
tanquam Deus nihil ageret propter p̃tiam eius, cũ
scirent, ꝙ aliàs fecerat magnas virtutes, nec ẽt puta-
bant, ꝙ aliquo tpe arca haberet virtutem, & alio tpe
non, sed ascribebant hoc iniquitati Israelitarum pro
tunc: nam duo sacerdotes, qui tunc portabant arcã
erant valde pctõres, & de eis prænunciatum fuerat, ꝙ
morerentur vna die, vt patet supra c. 2. quod sic factũ
est. Etiam de arca prænunciatum fuerat, ꝙ caperet,
vt patet supra c. 3. s. Ego faciam verbum in Israel, ꝙ
quicunque audierit illud tinnient ambæ aures eius,
quod intelligebatur de captione arcæ, quæ fuit nimis
stupenda omnibus Israelitis, vt patet supra cap. 4. nũc
aũt non credebant se habere aliqd graue pctũ, pro-
pter quod vellet Deus eos dare in manu hostium, iõ
confidebant, ꝙ in p̃tia arcæ esset sibi Deus magis, p-
pitius, & ob hoc fecit illam Saul portari in castra.
Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem. s. ad Achiam:
iste. n. est sacerdos, ad quẽ loquebatur, vt patet supra
quamquam Iosephus dicit, ꝙ etiam fuit hic Achitob
pater Achiæ. *Tumultus magnus exortus est in castris Phili-*
sthinorum. Ante hoc. n. erat tumultus, & bellum, quia
speculatores Saulis viderant multitudinem magnam
prostratã, & cæteros huc, & illuc fugientes, sed nunc
nouus tumultus maior exortus est, quia fortè durior
cędes inchoabat, & iste tumultus cępit exaudiri cũ
loqueretur Saul ad sacerdotem. i. nondum desierat
loqui ad eum, ꝙ consuleret dñm, & iam oriebatur cla-
mor: vnde ista fuit causa, ꝙ sacerdos non consuleret
dñm: nam audito clamore dixit Saul: ꝯhe manũ tuã.
i. cessa iam ab hoc. *Crescebatque paulatim, & clarius reso-*
nabat. Ille clamor erat magnus, & semper crescebat,
quia continue bellum sęuiebat, & grauis fiebat stra-
ges. Dr ẽt ꝙ clarius resonabat, quia castra Saulis non
erant multum propinqua castris Philisthinorũ, ideo
quam q̃ aliquis clamor fieret in castris eorum, & pro-
pter multarũ vocum aggregationẽ aliqualiter audi-
retur in castris Saulis, tñ non sonabat distinctè: nunc
aũt quia voces eleuabantur in altũ clarius resonabat.
Et ait Saul ad sacerdotem. s. ad Achiam, cui iusserat con-
sulere dñm. *Contrahe manum tuam.* i. cessa iam ab hoc.
Est. n. iste modus loquẽdi. s. ꝯhere manum. i. colligе-
re pro diuertere velociter ad alios actus. Et est sensus
cessa iam ab hoc, quia nõ est tps manendi consulendi
dñm. Dicet aliqs quare Saul non expectauit quousq;
sacerdos consuluisset dñm, vel si non intẽdebat expe-
ctare quare fecit, ꝙ inciperet consulere dominum.
Rñdendum est, ꝙ Saul a principio volebat consu-
lere dñm, & intendebat expectare quousq; reciperet
rñsum pro filio suo, & pro statu suo ꝯ hostes. Nunc
aũt videns, ꝙ oriretur magnus clamor inter Philisthi
nos, vidensq; filium suum esse inter eos, credidit istũ
clamorẽ in illius exitiũ verti: nõ sustinuit ergo expe-
ctare rñsum dñi, siue de prospero, siue de aduerso, qa
ẽt si aduersum sibi euenturum esset, nõ formidabat
illud subire pro filio, & hoc modo non oportebat ex-
pectare diuinum responsum, quia siue de prospero,
siue de aduerso responderetur, nihilominus Saul tu-
rus erat ad liberandum filium suum. *Conclamauit ergo*
Saul. Idest clamauit, vt omnes congregarentur cele-
riter ad eundum ad bellum. *Et omnis populus, qui erat*
cum eo. s. omnes clamauerunt, vt irent ad bellum, vel
se paratos ad eundum ad bellum, sic enim est in om-
nibus exercitibus, quia qñ castra mouẽda sunt, datur
signum mouẽdi illa, vel cum ad bellum procedendũ
est, datur signum militibus ad se parandum in armis.
Erant aũt isti, qui nunc erant cum Saule lexcẽti viri,
de quibus supra dicebat: postea tñ plures ꝙuenerũt. s.
oẽs q̃ latuerãt, & illi q̃ erãt cũ philisthinis, vt patet. ꝙ. *Et re-*

Et venerunt ad locum certaminis. Scilicet venerunt vs- A
que ad locum, in quo tunc erant Philisthini pugnan-
tes, scilicet vsque Machmas. Nam in loco ipso erãt
castra eorum, vt patet infra scilicet percusserunt in
die illa Philisthęos a Machmas vsque in Ahialon.
Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum
suum. Idest quando accesserũt Israelitæ ad castra Phi-
listhinorum inuenerũt quòd gladius vniuscuiusque
versus erat ad proximum suum, idest quilibet pugna-
bat contra eum, qui sibi coniunctus erat, quia non se
cognoscebant, vt dictum est, sed magis putabant se
tanquã hostes: quo viso admirati sunt Israelitæ scien
tes quòd hoc a Deo esset, & existimãtes traditos Phi-
listhinos in manibus eorum incęperunt eos persequi.
Et cædes magna nimis. Idest etiam viderunt, ꝙ erat B
facta magna cędes, s. quia cadauera multa iacebant su
per faciem terrę, quia acriter inter seipsos conflixerãt
Philisthini.

Quomodo Israelitæ fecerunt magnam cædem super Philisthi-
nos, cum non haberent arma. *Quæst. XV.*

QVAERET aliquis cum nunc Israelitæ ista
videntes persecuti fuerint Philisthinos, &
exercuerint magnã cędem, vt patet infra:
quomodo hoc facere potuerunt, quia non
habebant arma, vt patet prędicti cap. s. cumque ve-
niisset dies prælij, non est inuentus ensis, aut lancea in
manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha, C
excepto Saul & Ionatha filio eius.
Rabbi auc. Responderi potest secundum Rab. Dauid kimhi,
ꝙ quamquam isti Israelitæ non haberent lanceas, aut
gladios: habebant tamen alia genera armorum, sci-
licet, tela, arcus, & fundas, quibus poterant certare cũ
hostibus.
Rabbi auc. Aliter potest dici, quòd habebant Israelitæ arma,
quia de solis sexcentis viris, qui erãt cum Saule a prin
cipio, dicitur, quòd non est inuentus ensis, aut lancea
in manu eorum. De alijs tamen Israelitis non dici-
tur: erant tamẽ multi alij, qui venerunt ad pugnam,
scilicet, illi, qui erant prius cum Philisthęis: ascende-
rantque de terra eorũ cum eis, vt patet hic: alij quo-
que Israelitæ, scilicet, illi, qui latuerant, conuenerunt
ad Saulem, vt patet infra: isti autem poterant ha- D
bere arma: maximè illi, qui erant cum Philisthinis.
Ipsum. Aliter etiam dici potest, quòd maxima pars Israeli-
tarum, qui ibant cum Saule inermis erat: postea ta-
men habuerunt arma multa Philisthinorum, s. quia
reliquerũt Philisthini subito castra veniẽtibus Israe-
litis. Vnde pro turbatione nõ acceperunt arma, quę
habuerant in castris: acceperunt quoque omnia ar-
ma mortuorum: multi. n. mortui fuerant intestino
bello: quia vt dicit hic erat cędes magna nimis: om-
nium autem illorum arma arripuere Iudæi. Præter
hoc etiam illorum, qui fugiebant plurimi præ timo-
re arma in via relinquebant, vt facilius sibi per fugam
consulerent: & hæc etiam Iudæi capiẽtes pugnabãt: E
vnde non defuit Iudæis pugnare cupientibus armo-
rum pluralitas. De hoc dicit Iosephus sexto Anti-
quitatum, s. turbatione vero eos vehementius imple-
uerunt, ita vt alij quidem effugerent arma omnia re-
linquentes.
Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philisthijm heri, & nudius-
tertius. Hic ponuntur alij adiutores, s. Hebræi quidã,
qui erant cum Philisthinis. Nam isti videntes quòd
Israelitæ vincerent, coniunxerunt se eis in adiutoriũ:
& dicitur quòd erant cum Philisthinis ab heri, & nu
diustertius, idest ab aliquibus diebus, s. non incęperũt
nunc esse cum eis, sed erant iam ab aliquo tempore.
Opi. Nic. Nicolaus dicit, quòd isti erant aliqui, qui timore
ducti coniunxerant se Philisthinis: in quo videtur, ꝙ
nouiter se coniunxerant, scilicet, fortè timore huius
belli instãtis. Sed dicendum est, quòd a multis die-
bus iam essent cum eis: nam non se coniunxerunt
eis, cum fuerunt Philisthini in terra Israel, sed de ter-
ra Philisthinorum ascenderunt cum eis, vt patet im-
mediatè, scilicet, ascenderuntque cum eis in castris:
ergo a magno tempore isti erant cum Philisthinis
cum morarentur in terra eorum.
Nec obstat si dicatur ab heri, & nudiustertius,
quod secundum se significat paruum tempus, quia
aliquando ponitur pro magno tempore, vt patet su-
pra cap. 10. scilicet, videntes autem omnes nouerant
eum, idest Saulem ab heri, & nudiustertius, quòd es-
set cum prophetis, &c. accipitur autem ibi heri, & nu
diustertius pro longo tempore vitæ Saulis, scilicet,
quia illi viri, de quibus ibi dicitur cognouerant eum
a magnis temporibus: sic etiam dicitur ad Hebræos
cap. 13. scilicet, Iesus Christus heri, & hodie, & in sæ-
cula. Vbi volebat Apostolus dicere quòd Christus
erat ab æterno, & erat in æternum: & tamen pro du-
ratione prętĕrita posuit heri, & hodie, quasi ex mo-
do loquendi intelligãtur omnes alij dies. Ita hic per
heri, & nudius intelliguntur multa tempora, quibus
manserant isti Hebræi in terra Philisthinorum.
Ascenderuntque cum eis in castris. Idest isti Hebræi nõ
fuerunt nouiter coniuncti Philisthinis, sed ascẽderũt
cum eis in castris, idest ascenderunt de terra eorum,
in qua habitabant cum ipsis Philisthinis, vt venirent
ad castra ad pugnandum cõtra Israel, & licet hoc nõ C
haberent isti Hebręi gratum: tamen coegerunt eos
Philisthini cum haberent eos in terra sua.
Reuersi sunt, vt essent cum Israel. Idest quando vide-
runt quòd Deus adiuuabat Israelitas conuersi sunt
ad contribules suos, vt adiuuarent eos.
Qui erant cum Saule, & Ionatha. Idest Israelitæ erant
cum Saule, & cum Ionatha, quia isti erant duces
exercitus.

Qui essent illi Hebræi, qui erant cum Philisthinis.
Quæst. XVI.

QVAERET aliquis qui erant isti Hebræi, qui
ascenderunt nunc cum Philisthinis. Respon-
debit aliquis, quòd isti ducti fuerant aliquan-
do captiui de terra Israel, & nunc remanebãt
in terra Philisthinorum. Sic enim consueuit esse in
alijs bellis, ꝙ victores accipiunt de hostibus aliquos
viros, quos ducant in terram suam: & hoc potissime
quando sunt illi viri clari: sicut Romani adducebant
viros clarissimos de omni terra in vrbem suam: sic
enim de Iudæa adduxerunt Iosephum, & de Carthа-
gine duxerunt Terentium, qui erat vir clarissimus in
comędijs. Vnde ait in Andria de seipso.

Natus in excelsis tectis Carthaginis altæ
Romanis ducibus bellica præda fui.

Sic etiam de Philisthinis existimãdum est, quòd cum
ipsi magno tempore fuissent dominati Hebræorum,
omnes viros clarissimos Iudæorum ducerent in ter-
ram suam: quod quidem non est rationi obuium.
Sed adhuc dicendum est magis, quòd isti Hebræi
erant fabri, quos abstulerãt Philisthini de terra Israel:
nam dicitur prædicti cap. quòd cauerant Philisthi-
ni ne facerẽt Hebræi gladium, aut lanceam: & quòd
non inueniebatur aliquis faber ferrarius in tota ter-
ra Israel. Hoc autem fuit, quia Philisthini duxerunt
eos secum in terram suam, vt declaratum fuit prędi-
cti cap. isti autem nunc ascenderunt cum Philis-
thinis in castra, scilicet, ad pugnandum contra Israe-
litas, vel ad parandum arma, quia vsus maximus ne-
cessarius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ceſſarius eſt in bello, ideo dicitur de iſtis, quòd erant ab heri, & nudiuſtertius cum Philiſthinis, ſcilicet, a multis diebus iam habitauerant cum eis.

Qualiter Iſraelitæ, qui erant cum Philiſthinis iam multo tempore verſi ſunt contra eos cum haberent facultates ſuas & vxores & filios inter eos.
Quæſt. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo iſti Iſraelitæ, qui erant cum Philiſthinis voluerunt redire, vt eſſent cum Iſrael: nam cum habitarẽt in terra Philiſthinorum ex multo tempore, ſ. ex illo, quo fuerat lex poſita, ne eſſent fabri in terra Iſrael, habebant in terra Philiſthinorum facultates ſuas, habebant etiam vxores & filios. Sciebant etiam quòd ſi conuerterentur ad hoſtes perderent omnia, quæ habebant in terra Philiſthinorum: inſuper tota eorum cognatio acriter periret. Quare ergo volebant conuerti ad Iſraelitas? Reſpondendũ eſt quòd hoc fecerũt propter duo: primo propter victoriam, quam videbant dari Iſraelitis: nam ipſi Philiſthini nõ pugnantibus Hebræis inuicem ſe lacerabant: poſtea autem Hebræis venientibus omnes fugiebant. Crediderunt ergo quòd cum tanta multitudo Philiſthinorum, quanta nunquam congregata fuerat, nunc quaſi ſine hoſte vinceretur, quòd tota terra Philiſthinorum funditus delenda erat: vnde ipſi nihil perderent de his, quæ habebant in terra Philiſthijm omnia occupantibus Iudæis, quin potius ſi nunc nõ redirẽt ad Hebræos, credebant cum poſtea Iſraelitæ dominarentur Philiſthinorum acrius punirent Iſraelitas repertos in terra Philiſthijm quàm Philiſthinos; qa ſemper reſtitiſſent tanquam hoſtes contumaces. Secundo hoc fecerunt, quia putabant ſibi de præſenti eminere periculum vitæ niſi hoc facerent: nam videbant Philiſthinos fugari a facie Iſrael: ſi ergo ipſi manerent cum Philiſthinis, ſicut prius erãt, fugarentur quoque cum illis, & caderent gladio ſicut Philiſthini. Tutius ergo fuit ſibi confugere ad Iſraelitas quam fugari cum Philiſthinis: etiam ſi cuncta, quæ reliquerant in terra Philiſthinorum periculo imminerent.

I

Quomodo Philiſthini conſiſi ſunt ducere ſecum Iſraelitas ad bellum, quos captiuos tenebant. *Quæſt. XVIII.*

QVAERET aliquis quomodo Philiſthini voluerũt ſecum ducere in bellum Iſraelitas, qui habitabant in terra eorum: nam non erat tutum hoc facere cum ipſi poſſent conuerti ad hoſtes, & impugnare Philiſthinos: nam Aegyptij habentes Iſraelitas in terra ſua, non confidebant eis, credentes quòd poſſent iungi hoſtibus eorum, & expugnare illos, vt patet Exo. cap. 1. ſ. Ecce populus Iſrael multus, & fortior nobis eſt: venite ſapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: & ſi ingruerit K contra nos bellum, addatur inimicis noſtris: expugnatiſque nobis egrediatur de terra. Quantominus ergo debuerunt confidere Philiſthini Iſraelitis, vt ducerent eos ſecum in bello, quia ibi poterant præuaricari ſicut poſtea fecerunt? Item Philiſthini non confidebant ipſi Dauid, quia erat Hebræus quamquam inter eos eſſet fugitiuus: nam cum eſſet Dauid apud regem Achis Philiſthæum decreuerat cũ eo pugnare contra Hebræos, & deſcendit ad locum belli: iratique ſunt alij reges Philiſthinorũ regi Achis, dicentes: reuertatur vir & ſedeat in loco ſuo, in quo cõſtituiſti eum, & non deſcendat nobiſcum in prælium, ne fiat nobis aduerſarius, cum præliari cœperimus: F quomodo enim placare aliter poteſt Dominũ ſuũ, niſi in capitibus noſtris, vt patet infra cap. 29. ergo ſimiliter nõ debuiſſent hic Philiſthini confidere Iſraelitis ducendo eos ſecum in bellum.

Reſpondendum eſt quòd Philiſthini duxerunt ſecum Iſraelitas, quia nihil mali ſuſpicari potuerunt. Erat enim tãta multitudo Philiſthinorum, vt nequaquam crederent quòd Iſraelitæ eis reſiſtere vellent, vnde ſecuri ſibi videbantur, quòd etiam ſi aduerſus eos conſurgerent, nihil omnino proficerent. Cum autẽ arguitur de Dauid non eſt ſimile: nam iſti Iſraelitæ, qui aſcenderunt cum Philiſthinis non aſcenderunt, vt viri pugnatores; ſed erant fabri armorum, venerantque ad parandum arma. Vnde minus de eis timendum fuit, quàm ſi eſſent viri parati ad bellum. G Dauid autẽ erat vir bellator, ideo de eo magis timuerunt, nec permiſerunt quòd veniret in caſtra. Item dato quòd eſſent iſti viri bellatores, non fuit tantum timendum de eis, ſicut de Dauid: quia iſti erant viri parui conſtituti ſub poteſtate aliorum. Dauid autem erat vir magnus, ſcilicet, princeps ſexcentorum virorum, vt colligitur infra cap. 30. poterat ergo agere qđ voluiſſet: vnde de eo ſuſpicandum erat. Etiam erat Dauid valde pugnax quem formidabant Philiſthini, quia ipſe quõdam dejecerat eorum fortiſſimum, ſcilicet, Goliath: vnde dixerunt reges Philiſthinorum ad Achis: Nonne iſte eſt Dauid, cui cãtabant in Choro dicentes: Percuſſit Saul in millibus ſuis: & Dauid in decem millibus ſuis? Suſpicandum ergo erat H de eo. Item Deus induxit Philiſthinos in conſilium illud: nam ipſe volebat tradere Iſraelitas in manu Philiſthinorum, & quòd morerentur tunc Saul, & filij eius ſicut factum eſt: ſi autem Dauid deſcendiſſet cum Philiſthinis in bellum, trãſiturus erat ad partem Iſraelitarum, vt adiuuaret eos, pugnaretque acerrime contra illos, & quia vir fortis erat, & in omnibus proſpere agens fortè deleuiſſet Philiſthinos: Deus tamen cõtrarium diffiniebat: fecit ergo quòd Philiſthini nollent quòd deſcenderet cum eis. Nũc autem è cõtrario Deus volebat, quòd Philiſthini caderẽt coram facie Iſrael, ideo fecit quòd iſti quoque, qui erant in terra Philiſthijm aſcenderent ad ſubſidium eorum.

Omnes quoque Iſraelitæ, qui ſe abſconderant in monte Ephraim. Hic ponitur adiutorium aliorum, ſcilicet, Iſraelitarum, qui ſe abſcõderant: nam iſti audientes, quòd vinceret Iſrael exierunt in adiutorium: prius.n. ſe præ timore abſconderant: nunc autem euacuato timore, quia audierant victoriã ceſſiſſe Iſraelitis, confidenter egreſſi ſunt de latibulis, & adiunxerũt ſe eis. Dicitur autem de his, qui ſe abſconderant in monte Ephraim: non quòd Iſraelitæ non ſe abſcondiſſent etiam in alijs locis, ſed quia iſti, qui latebant in monte Ephraim venerunt in auxilium Saulis. Cauſa fuit, quia cum fugerent Philiſthini a facie Iſrael erat tranſitus per montem Ephraim, ſicut ait Ioſephus: in ipſo enim inuẽtum eſt mel, de quo infra dicitur, quòd erat ſuper faciem agri: Iſraelitæ igitur ibi latẽtes hoc confeſtim ſciuerunt, & ſurgẽtes de latibulis ſuis perſecuti ſunt Philiſthinos.

Audientes quòd fugiſſent Philiſthini. Nõ eſt ſenſus, qđ miſſus fuerit ad eos nuncius ſignificans fugam Philiſthinorum, & quòd tunc ipſi venerint ad pugnam: nam interea elaberentur aliqui dies, vel ſaltem vnus: pugna tamen iſta geſta cum Philiſthinis vna tantum die durauit, & iam quædam pars diei elapſa erat cum cœpit: non ergo potuit mitti nuncius ad congregandum latentes. Sed eſt ſenſus quòd audierunt illi, qui latebant, ſcilicet, inquantũ tranſitus hoſtium fugientium fuit per montem Ephraim: ideo illi, qui ibi late-

latebant audientes tumultum, & videntes quod fiebat, cito de latibulis ſurrexerunt. A

Sociauerunt ſe cum Saul in prælio. Scilicet, vt ſimul perſequerentur Philiſthinos. *Et erant cum Saul quaſi decem millia virorum.* Iſtud non habetur in Hebræo nec etiam de veritate literæ noſtræ. Aliquę tamen Bibliæ illud habent. Videtur autem quòd fuerit gloſa interlinearis: poſtea autem per ſcriptorum imperitiam textui admixta eſt. Eſt autem litera Ioſephi. Nam ipſe dicit quòd fuerunt quaſi decem millia virorum: ſcilicet computãdo ſexcẽtos viros, qui prius fuerant cum Saule: & eos qui habitabant prius in terra Philiſthinorum: & eos qui latebant in monte Ephraim.

Et ſaluauit Dominus in die illa Iſrael. Ideſt liberauit ab B hoſtibus, ideſt non ſolum liberauit, ſed etiam cõceſſit victoriam magnam, quæ magis opere Dei, quàm viribus hominum facta eſt: nam dicitur ſupra quòd accidit quaſi miraculum a Deo, & iterum: factũ eſt miraculum in caſtris per agros.

Pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Eſt quidam locus Bethauem in ſorte Beniamin vſque ad quem durauit pugna. Non eſt autem intelligẽdum, quòd vſque ad illum locum ſolum durauerit pugna Iſraelitarum contra Philiſthinos: nam tota die vſque ad veſperum perſecuti ſunt Iſraelitæ Philiſthinos, ideo poterant vſque ad lõgum ſpacium peruenire. & hoc etiam neceſſe eſt cum tota die Philiſthini fugerint. Bethauem tamen erat apud caſtra Philiſthinorum, vt C patet præced. cap. ſcilicet, caſtrametati ſunt Philiſthini in Machmas ad oriẽtem Bethauem, ideſt iſta duo loca ſunt coniuncta: & Machmas eſt ad orientalem partem Bethauem: ergo vſque ad longius ſpatium duraret pugna. Item patet hoc, quia dicitur infra in litera: Percuſſerũt ergo in die illa Philiſthæos a Machmas in Aialon. ergo nõ ſolum vſque ad Bethauem. Sed dicendum eſt, quòd durauit pugna vſque ad Bethauem, ſ. pugna, quam Philiſthini inter ſe gerebant: ipſi enim inter ſe pugnabant, antequã venirent Iſraelitæ: & pugnando diffugiebant modicum huc, & illuc: & ſic pauliſper receſſerunt a caſtris venientes vſque ad Bethauem: quia Bethauẽ eſt locus propinquus ad Machmas, in quo erant caſtra, vt ſupra dictũ D eſt. Quòd autem hoc ſit patet, quia Philiſthini pugnando diffugiebant huc & illuc, vt patet ſupra in litera, ſcilicet, multitudo proſtrata huc illucque diffugiens: vnde cum Iſraelitæ venerunt cõtra Philiſthinos, inuenerunt eos in Bethauem aliquantulum dimotos a caſtris.

Aliter poteſt intelligi quòd peruenit pugna vſque ad Bethauem, ſcilicet, pugna, quam geſſerunt Iſraelitæ cum Philiſthinis: nam primo fuit pugna inter Iſraelitas, & Philiſthinos, & poſtea fuit perſecutio: pugna fuit dum Philiſthini aliqualiter reſiſterẽt ludęis: perſecutio autem fuit cum iam penitus terga verterent, & tunc non pugnabant. Primum autem duravit vſque ad Bethauẽ, qui erat locus propinquus caſtris eorum, vſque ad quem aliqualiter pugnando ſe retraxerunt. Poſtea autem videntes ſe Iſraelitis imE pares eſſe penitus fugerunt, & ibi iam non fuit pugna, ſed perſecutio quæ durauit vſque ad Aialon. Et hæc duo ſignificantur in litera. Primum cum dicitur pugna autem peruenit vſque ad Bethauem. Secundum cum dicitur infra: percuſſerũt ergo Philiſthæos a Machmas vſque Aialon, huic etiam conſonat litera ſequẽs: nam immediate dixit Saul: Maledictus vir qui comederit panem vſque ad veſperum: ante hoc autem, ſcilicet, quando durabat pugna, non dixit hoc, quia tunc non fugiebant Philiſthini: cum autem cœperunt fugere credẽs Saul, quòd ſi moraretur populus ad ſumendum cibum fugerent omnes Philiſthini, dixit: Maledictus vir, qui comederit panẽ vſq; ad veſperum.

Aliter poteſt intelligi, ſcilicet, quòd Saul habuit duas pugnas cum Philiſthinis. Vnam antequam cõgregarẽtur ad eum viri Iſrael: aliã autem poſtquam congregati ſunt: prima earum durauit vſque ad Bethauem: qui locus erat prope caſtra Philiſthinorum: & in hac nõ habuit Saul aliquos adiutores, niſi viros ſuos ſexcentos, qui cum eo perrexerant. In ſecunda pugna habuit adiutores alios, ſcilicet, Hebræos, qui prius erant cum Philiſthinis, & illos, qui latuerant in monte Ephraim. Et iſta pugna durauit vſque ad Aialon, & hoc ſignificatur in litera, quia cũ dicitur: pugna autẽ peruenit vſque ad Bethauem, mox ſubditur, & viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa, ſcilicet, poſtquam acceſſit pugna vſque Bethauem Iſraelitæ ſociati ſunt Sauli. quilibet horum modorum eſt conueniens.

Et viri Iſrael ſociati ſunt ſibi in die illa. Scilicet Sauli. Et vocantur viri Iſrael Hebræi, qui aſcenderant cum Philiſthinis de terra ipſorum, & illi, qui latuerant in montibus, & venerunt ad Saulem.

Adiurauit autem Saul populum. Hic ponitur Saulis adiuratio, quæ erat ſecũdum principale, & diuiditur in quatuor. Primò ponitur adiurantis execratio, ſecundò ignorantis tranſgreſſio, tertiò facti inquiſitio, quarto hiſtoriæ perſecutio. Secunda ibi. *Porro Ionathas.* Tertia ibi. *Et dixit Saul.* Quarta ibi. *Et Saul.*

Saul adiurauit populum ne comederet.

Circa primum ponitur quomodo Saul adiurauerit populum ponens ei quandam maledictionem, ſi comederent. Videbat enim Saul, quòd fugiebant Philiſthini, ipſe autem cupiebat vlciſci in eos, & quia ſi populus ſederet ad ſumendos cibos fugerent Philiſthini, & nemo eorum comprehendi poſſet, iuſſit, vt nemo comederet vſque ad veſperũ, & dicitur adiurauit populum, iſta adiuratio nõ eſt aliquod iuramentum, quod ipſe cogeret patrare populum, ſed eſt quędam imprecatio maledictionis, vt patet ex verbis.

Maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperum. Scilicet a Deo maledicatur, vel Deus ei omnia aduerſa inferat qui panem comederit. Non eſt autem intelligendum, quòd ſolum orabat Saul mala prouenire a Deo ei, qui comediſſet, ſed etiam ipſe poſiturus erat pœnam ſiquis erraret, ſic patet infra. Nam dixit Saul, Viuit Saluator Iſrael, quia ſi per Ionatham filium meum factum eſt, abſque retractatione morietur. Et poſtea dixit, hęc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. Dicitur autem hic, qui comederit panem, per quod non ſolum vetabatur panis, ſed etiam quicquid aliud comeſtibile. Quod patet, quia cum populus tranſiret per agrum, vbi erat mel, nemo auſus eſt comedere, ſi tamen non intelligeretur nomine panis comediſſet.

Item Ionathas non comedit panem, ſed mel, tamẽ lapſus eſt in maledictionem paternam, vt patet infra. Iſte autem modus loquendi eſt in ſcriptura, vt nomine panis intelligantur omnia viatica, vt patet infra 4. lib. cap. 6. vbi dixit Eliſeus, Pone panem coram eis. Et ſequitur, appoſitaque eſt eis ciborum magna præparatio.

Vſque ad veſperum donec vlciſcar de inimicis meis. In hoc innuitur, quòd illa die nõdum comederant Hebræi, alioquin facile erat, quòd non comederent vſq; ad noctem, ſi iam prãſi fuiſſent, ſed erat aurora, quando Ionathas aſcendit ad partes Philiſthinorum, mox autem viſus eſt a ſpeculatoribus Saulis, qui illicò parauerũt ſe ad bellum, vnde parua diei pars tranſierat, cum Hebræi venerunt ad locum certaminis. Et qa Saul vidit, quòd paulopoſt hoc vellet populus declinare

nare ad sumendum cibos, dixit quòd nemo manducaret vsque ad vesperum, s. ad solis occasum, quousq; vlciscereturse de hostibus suis. Sed dicet aliquis qd si non vlciscereturse Saul vsque ad vesperum, nunquid nõ deberet comedere populus? Respõdendum quòd Saul non posuit hoc tanquam nunquam deberet comedere, quousque vindicaret se de hostibus, sed cum hostes fugerent a facie eius, credidit quòd vsque ad vesperum posset sufficienter capere vltionem, ideo tunc dedit terminum ad cibum, sed dato quòd contingeret quòd vsque ad vesperum Israelitę nullum occiderent de Philisthiuis licebat eis comedere ad vesperum, quia iam fuerat elapsus terminus.

Et non manducauit vniuersus populus panem. Scilicet nullus de toto populo, qui ibat cum Saule comedit panem aut aliquid aliud. s. vsque ad vesperum. Nam tunc conuersi sunt ad prædam, & comederunt, vt patet infra.

An Saul peccauerit adiurando populum, ne comederet vsque ad vesperum, & an fuerit periurus. Quæst. XIX.

QVAERET aliquis, an Saul adiurando populum, peccauerit. Et videtur q̃ non, quia motus fuit bono zelo, s. vt infideles, & hostes Hebręorum occiderentur, quod non solum erat licitum, sed etiam bonũ, & meritorium. Item sicut Saul merebatur occidendo Amalechitas, & destruendo omnia, quæ erant in terra eorum, quia Deus eũ ad hoc miserat: ita mereretur si persequeretur Philisthinos, quia Deus tradebat eos in manu eius: immo videbatur, quòd peccaret si negligens esset in faciendo hoc, cum Deus ei hoc commẽdasset, & ad hoc instituisset eum regem, vt patet supra cap. 9. scilicet, vnges eum ducem super populum meum Israel, & saluabit populum meũ de manu Philisthinorum, sed Saul fecit hoc ad diligentius persequendum Philisthinos, vt nemo effugeret: ergo non peccabat, sed merebatur. Item si Saul peccasset adiurando populũ pro transgressione huius adiurationis Deꝰ nihil fecisset. sed noluit respondere, vt patet infra cũ ante semper responderet. ergo non peccauit.

In cõtrarium videtur quòd peccauerit, quia communiter dicitur, quòd Saul peccauit in hoc. & sic tenet hic Nicolaus. Item ille, qui turbat alios peccat, sed Saul ponẽdo istam adiurationem turbauit Israelitas, ergo peccauit. Patet hoc quia dixit Ionathas: turbauit pater meus terram. Respondendum est secundum Nicolaum quòd Saul peccauit hic dupliciter. Primo quia malè iurauit. Secundo quia peius implere voluit. Primum probat, quia licet iuramentum sit bonum in necessitate, & cum debitis circunstantijs: si tamen hęc deficiant malum est. sic autem fuit in Saule, quia Deus victoriã sufficiẽtem dederat, & miraculosè, vt patet ex prædictis, & ideo non erat necessitas persequendi hostes vlterius absque diuino consilio, quod Saul non expectauit, vt patet ex prædictis. Item Saul præcipiendo, quòd populus nihil comederet, casum necessitatis nõ excepit verbo nec intellectu. Quod patet ex hoc, quòd Ionatham filium suum, qui in necessitate positus modicum mellis comederat, voluit omnino occidere. Casus vero necessitatis ab omni præcepto, & lege exceptus est, & ideo peccauit Saul non excipiendo, quod debuit excipere. Item quia iuramentum suum vergebat in peiorem exitum, quia si populus ieiunio, & labore fatigatus aliquid cibi accepisset maior plaga in hostibus facta fuisset, vt dicitur infra in litera. Item quia fuit occasio peccandi toti populo, qui propter iuramentum non fuit ausus sumere cibum aliquẽ vsque ad vesperũ: propter quod veniente vespera populus lassus, & famelicus ex festinatione comedendi peccauit comedens cum sanguine, vt dicitur in litera. & sic patet q̃d Saul peccauit temerariè iurando. Secundò peccauit impiè adimplendo quãtum fuit ex se, q̃ Ionatham innocẽtem voluit occidere, vnde & super hoc iuramentum temerariè replicauit, dicens: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha: vnde & in tali replicatione iuramenti iterũ peccauit. Ista est intentio Nicolai. Sed non multum stat: nam Sauli licuit hoc facere quod fecit, & aliqualiter visum est sibi meritorium. Saul enim non iurauit hic, nec cogit aliquem iurare, sed imposuit legem populo tãquam princeps quod quidem facere poterat. lex autem quam posuit iusta erat, quoniam ipse poterat eam ponere. Etiam ponebatur ex bono motiuo: erat enim intentio sua persequi hostes, quoniã Deus hoc ei commendauerat per Samuelem, quando vnxit eum, vt patet supra cap. 10. scilicet, Ecce vnxit te Dominus super hęreditatem suam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius. Voluit ergo Saul hoc diligenter facere. & quia tunc habebat copiam persequendi hostes, & si modicum moraretur, omnes hostes fugissent, ideo iussit, ne aliquis diuerteret ad cibum, sed solicitè persequerentur hostes vsque ad vesperum. Item ista lex in seipsa iusta erat, quia non continebat aliquod grauamen q̃ cultum Dei, nec etiam grauabantur subditi. Nec valet si aliquis dicat, q̃ nõ comedere per totum diem vsque ad vesperam erat difficile: & non debebat hoc rex imponere, nam licet regulariter, & pro libito suo non liceret ei talia imponere, licebat tamẽ in casu, in quo magna vtilitas offerebat: bellatores. n. non vadunt ad pugnam, vt delicijs perfruantur, sed vt acerrimos labores subeant. Nam cum fortitudo semper sit circa maxime terribilia, Arist. tamen dicit eam potissimè in bello esse, & hoc quasi in bello maxime difficultates sint: non ergo erat inconueniens nec q̃ morem bellicum, quòd Saul imponeret aliqd graue viris suis: potissimè quia istud erat modico tpe duraturum, s. vna die solum. Etiam in hoc erat maxima vtilitas, quia tunc plene consequerentur hostes. Si autem diuerterent ad sumendum cibum omnes effugerent, ideo quilibet princeps quantumcunque pius, & mollis erga suos vila tanta vtilitate imposita set hũc paruum laborem: nam etiam si princeps nõ imponeret subditi spontaneè hoc sibi imponere debuissent, qa rõ istud dictabat, potissime quia viderent negligentes, & valde reprehensibiles si Deo offerẽte istam prosperitatem solicitè non vterentur ea: si ut vellent declinare ad assumendos cibos anteq̃ persequerentur hostes omnes fugerent, & ipsi non consequerentur prosperitatem sibi a Deo oblatam: ergo peccarẽt. Item dato quòd ista lex data fuisset aliqualiter ex inaduertentia, & contineret in se graue damnum: ille qui dabat eam nõ peccabat si putaret eam bonam esse. Saul tñ putauit istam legem valde esse lucris vtilem, & ad Dei obsequiũ nimis prodesse, ideo licet aliq̃ grauitatem contineret, non peccaret Saul imponendo eam. Patet hoc quia peccatum voluntarium est. Cum autem aliquis putans se ponere bonã legem ponit iniquam, eo q̃ deficit circa aliqua particularia, quæ non potest ipse per singula excogitare nihil iniquum agit. Sic autem erat in Saule, & istud verum est, nisi cum ille, qui legem posuit sciens eam nimis grauatoriam reuocare non vult: nõ ergo peccauit Saul. Rationes autem Nicolai non stant: primo qñ dicebatur q̃ iuramẽtum licet sit bonũ in necessitate, & cum debitis circunstantijs &c.

Dicendum q̃ in hoc præsupponitur error, s. q̃ Saul iurauerit: nam hic nullum iuramentum fuit, s. quia ipse nihil iurauit. Etiam non coegit populum iurare, sed solum dixit: maledictus qui gustauerit panem vsque ad vesperam. ista autem non erat iuratio, sed imprecatio: ponitur tñ per modum legis, & mandati cum vere mandatum esset: nam Saul punire voluit Ionatham delinquentem: occasio tamẽ errandi est, quia dicitur hic adiurauit Saul, & infra dicitur, iureiurando constringit Saul populum, nam ſm modum loquẽdi hebraicum adiuratio ponitur pro similibus imprecationibus. Sic etiam patet Gen. cap. 24. de adiuratione, quam fecit Abraham super seruum suum: & ex hac parte non procedit ratio, quia multa requiruntur in iurõ, quæ nõ requirũtur in positione legis. Etiã facilius qs peccat in iurõ, q̃ in positione legis, vel imprecatione: eo q̃ in iurõ accipitur nomen Dñi: in lege autem ponenda non. In modo aũt accipiendi nomen Dñi põt esse pctũ, ideo faciliter peccatur in iuramento. Item qñ dicebatur q̃ non erat hic necessitas imponendi istam adiurationem ad persequẽdũ hostes, videtur ꝺrium: nã propter hoc debebat magis persequi hostes: Deus enim dederat Israelitis mirabilem victoriam, & obtulerat tempus vindicãdi se de hostibus improperantibus nomen Domini. si ergo contemneret opportunitatem datam a Deo, peccarent. simile patet infra 3. lib. c. 20. vbi quidam propheta venit ad regẽ Achab, qui ceperat in bello Benadab regem Syriæ, & dimisit eum in pace: dixit aũt ille propheta, quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit aĩa tua pro aĩa eius, & populus tuus pro populo eius, sed Deus tradiderat sic Philisthinos in manu Saulis conferendo opportunitatem ad occidendum omnes illos, & si populus discumberet ad sumendum cibos dimitteret viros dignos morte fugere, ergo peccaret. Non igitur debuit contentus esse victoria tradita, sed persequi semper dum Deus dabat opportunitatem. Item cum dicitur q̃ debebat expectare Dei consilium, an persequeretur hostes, & non expectauit. Dicendum q̃ non oportebat, quia manifestum videbat prosperum euentum. Consultatio autem Dei est necessaria, qñ dubitatur de euentu rei, sed tunc cognoscebatur prosperitas: quia omnes hostes cadebant coram manibus eius, ideo non oportebat quærere nunc aliquid a Deo, immo erat nociuum nunc Deum consulere, quia dum expectaret populus diuinam consultationem elabarẽtur hostes, & essent in culpa Iudęi, qui morati fuerãt, vt quęrerent certitudinem, vbi non erat necessaria, quod non caret culpa, nam qui certus est certior fieri non debet. sic enim fecit supra Saul, nam cũ videret maximum tumultum ortum fuisse in castris Philisthinorum, quamquam iussisset sacerdoti, q̃ consuleret Dãm, tñ tunc iussit, q̃ cessaret, dicens: cõtrahe manum tuam, quia necessitas vrgebat. Item cum dicit Nicolaus, q̃ Saul pręcipiendo q̃ populus non comederet vsque ad vesperum non excluſit casum necessitatis verbo, vel intellectu. Dicẽdum q̃ falsum est, q̃q̃ ad hoc aliter dici possit, s. q̃ non oportebat excludi, quia non poterat incidere aliqua necessitas, nam solum iussit Saul, q̃ non comederet populus vsque ad vesperum: abstinere aũt a cibo per vnum diem artificialem non inducit alicui homini extremam necessitatem famis: nam sic Iudæi consueti erant ieiunare, quotiescunque enim ieiunabant abstinebant vsque ad vesperum, s. non comedentes vsque post solis occasum, vt patet in die expiationis, vt patet Leuit. c. 23. & sic erat de cæteris ieiunijs: ideo nihil nouum nũc Saul imposuit, vt q̃ posset alicui homini inducere extremam necessitatem famis: vnde non oportuit excipi casum necessitatis, Secus autem est de potu: nã si quis per vnam diem non biberet potissime cũ semper moueretur celeriter progrediendo cõtra hostes poterat faciliter periclitari, vnde hic poterat incidere casus necessitatis, sed hoc non iussit Saul, quia periculosius erat, sed solum abstinere a cibo. Causa autem fuit, quia inclinatio ad bibendum reperta aqua in via nullam moram constituebat, ita vt hostes elabi possent, discumbere autem ad cibos assumendos erat maioris moræ, quia procul hostes fugerent. Itẽ cum dicebatur q̃ iuramẽtum Saulis vergebat in peiorem exitum, quia si populus sumpsisset cibum magis persequeretur hostes. Respondetur q̃ in moralibus & deliberatiuis, veritas non se habet sicut in mathematicis, quoniam in mathematicis veritas se habet immobiliter, nullum habens casum exceptionis. in deliberatiuis autẽ, & moralibus raro reperitur aliquod bonum, vel nunquam quod ex aliqua parte non patiatur inconueniens, ideo ad hoc q̃ aliquis bene iudicet in his, non oportet q̃ ille iudicet quod nullum patitur inconueniens, sed illud quod pauciora: ita autẽ erat hic quia q̃ populus nõ comederet, erat aliquod inconueniens: & q̃ comederet erat alterum: maius tamen erat, si comederet. Quod patet, quia si populus non comedisset sequebatur hoc incõueniens, s. q̃ fatigaretur nimis: tamen occideret plurimos hostiũ, quia sicut Israelitæ non declinabant ad capiendos cibos, ita nec Philisthini cum instanter fugerent. ergo vtrique fatigabantur, sed magis Philisthini, quos cruciabat desperatio euadendi. Hebræos autem adiuuabat nimis spes vincendi. Si aũt populus discubuisset ad cibos sequeretur inconueniens, s. q̃ interea hostes elaberentur, & hoc erat maius incõueniẽs: ergo rectius iudicauit Saul iubendo, quòd nõ comederẽt quàm permittendo, quòd discumberent. Cum vero dicit Ionathas: turbauit pater meus terram, si comedisset populus de pręda inimicorum, nonne maior facta fuisset plaga in Philisthijm? Dicendum q̃ non erat verum, immo si comedissent de pręda nullam plagam fecissent, quia interim Philisthini diffugerẽt: essent autem vera verba Ionathæ, si populus comedisset antequam inciperet pugnare cum Philisthijm, sed postea non stat. Item qñ dicit Nicolaus q̃ iuramentum Saulis fuit occasio populo peccandi. s. comedendi cum sanguine. Responderi potest, q̃ quando quis prębet occasionem ad alterum si illa occasio non est directa ad id, quod fit dans occasionem nihil bonum aut malum agit, sicut patet de fabro, nã qui facit gladium est causa, vel occasio omnium percussionum, quæ gladio fiunt; tamẽ faber non peccat q̃q̃ multi occidantur gladio, quem ipse fecit, quia non prębet occasionem directã, & immediatam: ita autẽ fuit hic de Saule, quia licet populus peccauit, pręceptum suum non agebat directè ad hoc, nam poterãt comedere sine sanguine si voluissent, & non peccarent. Nec etiam festinatio comedendi propter famẽ faciebat aliquid horum, sed solum differebat ex loco iugulationis, nam si iugularent super lapidem, non peccarent. iugulando autem super terram, peccabãt: vtrumque tamen erat æqualiter facile.

Aliter potest dici, q̃ nullã oĩno occasionem præstitit mandatum istud, quin potius si populus comedisset de pręda inimicorum suorum, sicut volebat Ionathas, maiorem habuisse festinationẽ, s. vt rursus persequerentur hostes, ideo qũocunque occiderent, & non curarẽt an peccarent. Item qñ dicit Nicolaus, q̃ peccauit Saul impie adimplendo, s. quia voluit occidere Ionatham. Dicẽdum q̃ in hoc non peccauit, immo nimis laudabilis est: erat enim iustissimus nõ attendens personam, vnde & filium suum primogenitum, quem præ cæteris diligebat, & pro quo ipse se

ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad mortem exponebat, & qui tam ſtrenuè egiſſet in armis amore iuſtitię occidere voluit: malebat enim filio orbatus viuere quàm legem incuſtoditam eſſe: nec agebat hoc Saul, niſi amore iuſtitiæ. Nemo nãq; ſuſpicari poterit, ꝙ hoc ageret tanq̃ ei Ionathas odioſus exiſteret. Putabat etiã ſe in hoc obſequium præſtare Deo, quia propter factum eius noluerat reſpondere: & ipſe per ſortem deprehenderat hoc factum, & egiſſet niſi populus impediuiſſet. Item quãdo dr, ꝙ peccauit Saul quia iuramentum temerarium iterũ replicauit: dicendum ꝙ non peccauit, quia Saul credebat ꝙ iuſtum agebat, ſi occideret Ionatham: iurare autem agere quod bonum eſt, non eſt peccatum. Argumẽtum autem procedit præſupponendo, quòd conſtaret iſtud eſſe malum, quia tũe iurare facere id, quod malum eſt, eſt peccatum. Patet igitur ꝙ non peccauit Saul imponendo imprecationem ſuper populum. *Omneque terræ vulgus venit in ſaltum.* Ideſt totus populus, qui ibat cũ Saule quod vocatur vulgus, quia erãt omnes ferè inermes. Dicitur ꝙ venit in ſaltũ, ſ. perſequendo Philiſthinos, iſte ſaltus erat in monte Ephraim, vt ait Ioſephus 6. Antiq. & hoc quia cum Philiſthini fugerent a facie Iſrael tranſierũt per montem Ephraim, & per illũ perſequuti ſunt eos Hebrei. Hoc autem conſonat literę ſuperiori, ſ. ꝙ omnes, qui abſconderant ſe in monte Ephraim ſociauerũt ſe cũ Saule in prelio. *In quo erat mel ſuper faciem agri.* Scilicet in ſaltu illo erat mel ſuper agrum, quia illi erant faui, quos confecerant apes: & erant ſuper faciẽ agri. Hoc autem ponitur ad ſignificandum diligentem obſeruationem precepti circa Hebreos, ſ. quia q̃q̃ in promptum eſſet ſibi comedere, cũ mel eſſet ſuper faciem agri: tamen nemo de populo guſtauit quidq̃. *Ingreſſus eſt itaque populus ſaltum.* Scilicet, quia per illam partem perſequi debebant hoſtes. *Apparuit fluens mel.* Scilicet omnes viderũt mel fluere ſuper faciem agri: non enim ſolum erant ibi faui, ſed etiam mel fluens, quod maiorem opportunitatem comedere volentibus exhibebat, ſ. ꝙ non deberẽt cõprimere fauos cõpreſſuri mel, ſed ipſum per ſe fluens erat: vnde Ionathas non expreſſit mel de fauo, ſed intinxit virgulam, quam manu tenebat in fauo, & applicuit ori, vt patet infra. *Nullusque applicuit manum ad os ſuum.* Scilicet, nullus de populo auſus eſt comedere modicum de melle, applicando manum ad os, & ad mel. *Timebat enim populus iuramentum.* Ideſt timebat adiurationem, quam fecerat Saul.

Porro Ionathas. Hic ponitur ſecundum huius ſecundæ partis, in quo ponitur ignorantis tranſgreſſio, ſ. ꝙ Ionathas preuaricatus eſt preceptũ patris, quia ignorabat illud. *Non audierat cùm adiuraret pater eius populum.* Ideſt quando Saul poſuit maledictionem ſuper populum, dicens: maledictus qui comederit panem vſque ad veſperum, & hoc fortè, quia Ionathas erat cũ armigero ſuo antequã veniret Saul, & populus ad eos: alioquin audiret Ionathas, quia ipſe magis eſſet propinquus patri quàm cæteri. *Extenditque ſummitatem virgæ quam habebat in manu ſua.* Scilicet noluit morari ad comedendum, ideo non inclinauit ſe acceptur⁹ fauos, ſed intinxit ſummitatem virgę in fauo. *Et intinxit in fauum mellis.* Scilicet, quia mel erat ſuper faciem agri fluens, & non oportebat immorari circa eductionem fauorum de alueario.

Et conuertit manum ſuam ad os ſuum. Scilicet, ſummitatem ſuam, quam intinxerat in melle. Et dicitur, ꝙ conuertit manum, quia forte nõ applicuit virgulam ad os, ſed manu tetigit virgulam, vt ſic mundiorem comederet cibum.

Et illuminati ſunt oculi eius. Ideſt incepit recipere ſpiritum, ſ. iam languerant oculi eius præ inopia cibi: quia quandocunque euenit homini aliqua debilitas, ſiue ex fame ſiue ex ſimilibus laboribus, primò oculi langueſcunt, quia ipſi ſunt partes tenerrimę, & ad videndum plus ſolito hebetes fiunt. Cum verò homo recipit vires oculi illuminantur, ſ. recipiunt priſtinum vigorem ad videndum, & per illuminationem oculorum ſignificatur confortatio cordis, & reſumptio virium: erat enim nimis fatigatus Ionathas, quia plus cæteris laborauerat: nam ipſe per noctẽ cum armigero ſuo aſcenderat ad caſtra Philiſthinorum per loca petroſa, & abrupta nimis reptando: poſtea autem pugnando occidit viginti Philiſthinos. Poſtea autem laborauit in perſecutione hoſtium, ſicut cæteri; ideo ipſe nimis fatigatus erat. *Reſpondensque vnus de populo, ait.* Scilicet locutus fuit ad Ionatham dicendo, quòd peccauiſſet. Et dicitur reſpõdens modo improprio loquendi, quia nihil locutus fuerat Ionathas, vel aliquis alius ad quod iſte reſponderet, ſed quia iſte locutus fuit propter ea, quæ Ionathas faciebat, dicit quaſi reſpondiſſe ad illa. *Iureiurando conſtrinxit pater tuus populum.* Ideſt ſub iuramento alligauit pater tuus populum. Accipitur hic iuſiurandum pro imprecatione maledictionis, quia non erat hic aliquod iuramentum, vt ſupra dictum eſt.

Maledictus, qui comederit panem hodie. Non dixit ſic Saul, ſed maledictus vir, qui comederit panem vſque ad veſperum. Pro eodẽ tamen accipiuntur iſta, quia veſperũ erat ſolis occaſus, & poſt ſolis occaſum nihil eſt de illa die, ſed de alia: hoc autem dixit ille vir Ionathę, vt ſciret quòd peccabat, & non comederet amplius: ſic autẽ fecit, vt ait Ioſephus, ſcilicet, quòd immediatè reiecit fauum ab ore.

Defecerat autem populus. Ideſt fatigatus fuerat nimis præ laſſitudine, & defectu cibi: non tamen comederunt propter hoc, ſed expectauerunt vſque ad veſperum: alioquin oẽs peccauiſſent: nemo tamen præter Ionatham peccauit, ſ. tranſgreſſus eſt præceptum.

Dixitque Ionathas: turbauit pater meus terram. Ideſt turbauit populum, ſ. ponendo tale præceptum: quia ſi permiſiſſet populum comedere, fuiſſet facta maior plaga in hoſtibus.

An Ionathas peccauerit comedendo de melle. Quæſt. XX.

QVAERET aliquis, an peccauerit Ionathas comedendo de melle. Et videtur quòd ſic, quia ſi non peccaſſet, Deus non ceſſaſſet a reſponſione, ſed ob hoc ceſſauit: quod apparet, quia cum Deus nollet reſpondere inquirente ſacerdote, mox Saul dixit, hoc factum fuiſſe propter peccatum alicuius: & nõ erat propter aliquid aliud, niſi propter factum Ionathę, vt poſtea patuit: ergo peccauit. Itẽ ſi Ionathas non peccauiſſet, non fuiſſet deprehenſus a Deo, & quando inquiſitum eſt ſorte, quis peccauit Deus demonſtrauit, ꝙ peccaſſet Ionathas. Deus autẽ nunquam falſum oſtendit, ergo peccauit. In contrarium videtur, ꝙ nõ peccauit, quia Ionathas fecit hoc ignoranter: nam dicitur ſupra, ꝙ neſciebat patrẽ ſuũ adiuraſſe populum: ignorantia iſta facit inuoluntarium, & ſic non eſt peccatum. Nec obſtat, ſi aliquis dicat, ꝙ Ionathas ignorabat hoc ius, ſcilicet, legẽ poſitam a principe: error autem iuris non facit inuoluntarium, iuxta Ariſt. 4. Ethi. Vnde non excuſat. Dicendum enim, ꝙ iſta lex nouiter publicata fuerat, & nõdum potuerat perueniſſe publicatio eius ad omnes: nam pauloante hoc eadem die lata fuerat, ideo ignorantia eius excuſabat.

Reſpondendum eſt, quòd Ionathas non peccauit hic, ſed in hoc aliter dici poteſt ſecũdum eos, qui dicunt Saul peccaſſe iurando, & aliter ſecundum nos: nam ſecundum illos debet dici, quòd non peccabat Ionathas, etiam ſi comediſſet ſciẽs de melle, quia adiuratio illa, vel imprecatio patris non tenuerat. Et ſicut eſt in iuramentis, quòd illud iuramentum, quod eſt illicitum, non tenet, & ſiquis contra eat, non peccat: ita in iſta adiuratione, cum eſſet illicita, nõ obligabatur aliquis illam obſeruare: & conſequenter nemo peccabat non obſeruando. Nos autem aliter dicere debemus, cum aſſeramus quòd imprecatio Saulis, vel præceptum licitè poſitum eſt, ſ. quòd Ionathas non peccauit, quia ignorabat poſitum eſſe iſtud præceptum: ſi tamen cognouiſſet, verè peccaſſet, & ad excuſandum eum litera dixit. Porrò Ionathas non audierat, cum adiuraret pater eius populum.

Ad rationes in contrarium reſpondendum. Ad primam cum dicitur, quòd Deus non reſpondit propter ea, quæ fecit Ionathas, & tamen ſi non peccaſſet Deus non tacuiſſet. Dicendum quòd reſponſa Dei dantur ex mera gratia, ideo aliquando homine non peccante Deus non vult reſpondere ei, & aliquando eo peccante Deus reſpondet. Patet hoc de Balaam, qui erat peccator: & tamen Deus reſpondebat illi, & loquebatur ſępiſſimè, ſicut legitur Nu. cap. 23. & 24. Verum eſt tamen, quòd aliquando Deus nõ vult reſpondere propter peccata alicuius, vt quia vult tradere eum in malum, & vult quòd hoc ignoret, ſicut factum eſt de Saule, quando conſuluit Dominum ante vltimum bellum, in quo mortuus eſt: nam dicitur: conſuluitque Dominum, & non reſpõdit ei, nec per ſomnia, nec per ſacerdotes, nec per prophetas, infra cap. 28. Hic autem non ſubticuit Dominus tanq̃ Ionathas peccaſſet, ſed magis, vt per hoc haberetur occaſio ad inueniendum eius innocentiam, vt infra dicetur.

Ad ſecundum cum dicitur, ꝙ Deus demonſtrauit Ionatham peccaſſe, quia cum quæreretur, per quem acciderat malum illud, reſpõſum eſt per ſortes quòd per Ionatham. Dicendum quòd hic non conſultum eſt, quis peccaſſet, ſed per quem malum iſtud euenieſſet: & tunc inuentum eſt, quòd per Ionatham: non tamen ex hoc demõſtratur, quòd peccauit, ſed quòd fuit cauſa quòd Deus taceret. demonſtrauit autem hoc Deus, & voluit, quòd inquireretur per ſortem, vt ſic reperiretur ignorãtia Ionathæ, quia multi ſciebãt, ꝙ Ionathas comederat: neſciebãt tamen an ignoraſſet adiurationem, ideo crederẽt eum peccaſſe, & poſſent per hoc ſcandalizari reputando eum tranſgreſſorem. Publicè ergo deprehenſus fuit, vt corã omnibus ſe excuſando declaretur eius innocentia, & propter hoc a toto populo fuit liberatus tanquam innocens reputando mortem eius nefariam.

Item factum eſt hoc, ne aliqui putarent Deum acceptorem eſſe perſonarum, ſ. quòd ſi aliquis alius de populo peccauiſſet, occidiſſet, & quia erat filius regis non occidit. Cùm autem demonſtratum eſt hic, ꝙ erat innocens cognitum eſt, quòd Deus non erat acceptor perſonarum: ipſe igitur præbuit occaſionem ad hanc inquiſitionẽ, & propter hoc fecit, quòd non audiret populus reſpõſum, vt putaretur aliquod peccatum eſſe, & inquireretur quis fecerat, & inueniretur Ionathas.

Vidiſtis ipſi, quòd illuminati ſunt oculi mei. In hoc dabat rationem Ionathas, quòd præceptũ patris inconſultè poſitum eſſet, ſ. quia propter paululum de melle oculi eius illuminati ſunt, ideſt cõfortati ſunt, quia languerãt præ fatigatione, & inopia cibi, & vires eius redditæ ſunt ei, a fortiori ergo ſi pater eius permiſiſſet alijs comedere modicum, confortati fuiſſent magis ad perſequendum hoſtes.

Eo quòd guſtauerim paululum de melle iſto. Scilicet non ſumpſi aliquem alium cibum niſi modicum de melle, & confortatus ſum, quantomagis ſi ſumpſiſſem alios cibos ego, & populus iſte.

Quanto magis ſi comediſſet populus de præda inimicorum ſuorum. Scilicet, ſi totus exercitus comediſſet, quia quilibet confortaretur, ſicut ego confortatus ſum: & adhuc magis confortaretur, quia ſumpſiſſet de cibis fortioribus, ſcilicet, de præda hoſtili quã reperit, ſcilicet, populus reperit prędam in caſtris, & in via. ſic dicitur infra, quòd defatigatus eſt populus nimis, & verſus eſt ad prędam.

Quam prædam acceperint Iſraelitæ a Philiſthinis. Quæſt. XXI.

QVAERET aliquis, quæ pręda fuit iſta, vel quomodo poterant Iſraelitæ accipere prædam a Philiſthinis, cum ipſi non eſſent nunc in terra ſua, ſed in terra Iſrael. Aliquis dicet, quòd hoc poteſt intelligi de cibis, quos habebant Philiſthini: manifeſtum eſt enim, ꝙ tantus exercitus non eſſet ſine multis alimentis: erat enim turba innumerabilis, vt patet prędeceden. cap. & quia ſubitò, & prętер ſpẽ coacti ſunt recedere de caſtris, neceſſe eſt, vt maneret ibi magna copia ciborum, quam Iſraelitæ poterant rapere, & ſumere ſibi ad victum. hoc autem verum eſt.

Sed dicendum, ꝙ adhuc prætер hæc, quæ habebãt Philiſthini parata in caſtra ad cibum, habebant pecora multa, ſ. oues, & boues apud caſtra, & vltra, de quibus poterãt comedere Iſraelitæ, ſic patet infra, ſ. Verſus eſt populus ad prędam, & tulit boues, & oues, & vitulos, & mactauerunt in terra.

An Philiſthini haberent oues & boues vt Iſraelitę caperent in prædam.

Sed dicet aliquis quomodo Philiſthini poterãt habere oues, & boues, vt caperẽt illas in pdam Iſraelitę? Aliquis reſpõdebit, ꝙ Iſraelitæ perſecuti ſunt Philiſthinos vſque in terrã ſuam, & ibi acceperunt oues, & boues, & reliqua, quæ inueniebant.

Sed hoc non multum ſtat: magis enim videtur, ꝙ nondum Iſraelitę acceſſerant ad terram Philiſthinorum, ſed in terra Iſrael erant, & ibi perſequebantur Philiſthinos, nam poſtquam populus comedit, dixit Saul, ꝙ volebat perſequi hoſtes tota nocte vſque mane, & ꝙ non relinqueret ex eis virum: populus autẽ conſenſit. Deinde cum Deus conſultus ab eis non reſpondit, omiſſa fuit perſecutio hoſtium. Et dicitur: receſſitque Saul, nec perſecutus eſt Philiſthijm: porrò Philiſthijm abierunt in locum ſuum: ergo tota illa die nondum venerant in loca ſua. Vnde non poterant Iſraelitæ accipere prædam de Philiſthinis, quæ eſſet de terra eorum.

Sed dicendũ eſt, quòd Philiſthini, qui aliquot diebus ſteterant in terra Iſrael prędati fuerant multa, nã continue vagabantur per terram, & dum maior fieret præda, mittebant tres cuneos per tres partes terrę Iſrael, vt patet præceden. cap. vnde copioſam nimis prędam collegerant. Hanc autem nondum conſumpſerant, ideo die belli ſupererant oues, & boues, & armenta plurima, quę Hebręi abſtulerunt de poteſtate eorum. Et quia illa iam pertinuerant ad Philiſthinos, cum prędati eſſent illa, quamquam fuiſſent prius in bonis Iſraelitarum, cum nunc nouiter illa receperũt, dicebantur accepiſſe prędam, quia iam deſierant illa eſſe ſua: abſtulerunt ergo prædam hoſtium, ſed non de illis rebus, quæ ſemper fuerant hoſtium, ſed de rebus, quæ fuerant Iſraelitarum. Niſi fortè aliquis dicat, quòd Philiſthini venientes in terram Iſrael attulerant de terra ſua pecora multa ad cibos exercitus, illa autem nondum conſumpta relicta ſunt, & de illis Hebręi acceperunt prædam. Sed primum veriſi-

milius est; non est enim satis credibile, quòd tanta multitudo Philisthinorum duxisset de terra sua omnia necessaria: potissimè cùm confideret habere oĩa per prædam in terra Israel, nemine resistente illis.

Nonne maior fuisset facta plaga in Philisthijm. Quasi dicat magis percussisset populus hostes suos, si permissus fuisset comedere de præda hostium, quia sic confortatus fuisset, & potuisset durius eos persequi, sed pater meus hoc non permisit: ergo turbauit terram.

Hoc enim dictum Ionathę non videbatur simpliciter vetum: qm̃ si populus declinasset ad cibos cum Philisthini non declinarent ad discumbendum, sed indesinenter fugerẽt, anteq̃ eos postea Israelitæ consequi valuissent. Vnde nulla fieret plaga. Sed aliquis dicet in contrariũ, quia iam qm̃ populus sedit ad manducandum, dixit Saul, q volebat tota nocte persequi Philisthinos, & non relinqueret ex eis virum: & tamen tunc nimis morati fuerant in sumendo cibos, & consulendo Dñm: ergo sic per diem q̃q̃ declinassent ad sumendum cibum potuissent postea cõsequi Philisthinos, & sic conuenienter dicebat Ionathas, q Saul turbauerat terram.

Dicendum q non erat simile, quia per diem continuè fugiebant Philisthini, ideo si declinassent Hebręi ad cibum sumendum non valuissent postea eos comprehendere per noctem, tamen putauit Saul, q Philisthini declinarent ad sumẽdum paululum cibi, vel quietis, quia nemo eorum diem totum cum nocte incibatus, & insomnis ducere posset: potissimè, quia cũ Philisthini vidissent Iudæos ad solis occasum distribuisse putarent eos iam non vlterius progressuros, ideo confidenter sumerent aliquid quietis, & tũc ex insperato irruerent super eos Hebręi, & hoc volebat Saul. Percusserunt ergo in die illa Philisthæos a Machmas vsque in Aialon: iste fuit terminus persecutionis, & occisionis in die illa vsque ad vesperum, scilicet, a Machmas vbi erant castra Philisthinorum: ibi enim incępit pugna Iudæorum cum Philisthinis: nam inuenerunt eos mutuo confligentes cum venerunt ad illos: durauit autem ista percussio vsque ad Aialon, qui est quidã locus satis distans a Machmas. Est enim in sorte tribus Dan, vt patet Iosue c.19. De isto loco dicitur Iosue cap.10. Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon, s. quòd luna erat in valle Aialon quando sol stetit tempore Iosue.

Defatigatus est autem populus nimis. Scilicet, ex abstinentia cibi per totum diem, & ex labore magno itineris in cursu, ita vt se amplius sustinere nequirent.

Et versus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos. Scilicet, cum non posset amplius præ lassitudine hostes persequi versus est ad prędam, vt cibo, & quiete refocillaretur. Ista autem pręda erat de bobus ouibus, & armentis cæteris, quæ Philisthijm prędati fuerant de terra Israel, & nunc ducebant in terram suam: cum autem Iudæi violenter abstraxerint prędam de manu eorum, dicuntur ipsi quoque egisse prędam, de eo tñ quod ante hoc ad Israelitas pertinuerat, sed iam transierat in manus Philisthinorum, vt supra dictum est.

An Israelitæ peccauerint vertendo se ad prædam, & de ea manducando. Et quando comederunt. *Quæst. XXII.*

QVAERET aliquis an Israelitę peccauerũt vertendo se ad prędam, & comedẽdo, & videtur q sic: nam Saul dixerat maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperũ, s. vsque ad solis occasum: & populus quoque sic intellexit illam sententiam, vt patet: cum quidam de populo dixit ad Ionatham: iureiurãdo constrinxit pater tuus populum, dicens: maledictus qui comederit panem hodie. ipsi tamen comederũt cum adhuc superesset aliquanta diei pars, ergo peccauerunt. Apparet hoc, quia cum dixit Saul, quòd aduolueretur lapis ad eũ, super quẽ iugularet quilibet animalia: dicitur quòd iugulauerunt ibi oẽs animalia, quæ ducebãt vsque ad noctẽ: ergo vr q adhuc aliquãta diei pars supererat, in qua totus populus posset super lapidem illũ iugulare animalia sua. Item patet, quia post cibũ sumptũ volens Saul persequi istos hostes, fecit q consuleret Deus. Et dicitur, & non respondit ei in die illa: ergo adhuc post cibum sumptum supererat aliquid diei, & sic populus comedit ante statutam horam: ergo peccauit. In contrarium vr q non peccauerit: quia cum Deus postea rñdere noluit, fecit Saul q separaretur populus in partem vnam, & ipse cum filio suo Ionatha in partem alterã, vt positis sortibus sciretur per quem hoc eueniebat, & deprehensus fuit Ionathas: populus autem exiuit, vt patet infra: ergo Ionathas solus peccauit comedendo ante horam constitutã, populus aũt nequaq̃. Rñdendũ est, q solus Ionathas visus est deliquisse contra pręceptũ patris, sed an ipse solus comederit ante horam constitutam nõ apparet: poterat nãque populus comedere ante horam illam, & non peccare, & hoc de cõi consensu, ga illa impositio erat remissibilis, s. non fuerat præstitũ aliquod iuramentum de non comedendo vsque ad vesperum, nec fuerat factum aliquod votum, per qđ Israelitæ Deo obligati manerẽt, sed solum fuerat positum præceptum regis, ne quis comederet. Quia ergo eum solum tangebat istud præceptum, poterat relaxare illud, & sic comederet ante horam constitutam. Fieret autem fortassis hoc, quia populus fatigatus erat nimis, & non potentes amplius persequi hostes recurrerent ad regem, vt indulgeret eis licentiam comedendi. Nunc autem versi sunt ad prædã, & sic non peccauerunt: non tamen tollitur, quin alĩ qua pars diei supereſſet, quãdo populus versus est ad prędam. Cum autem arguebatur, quòd populus peccabat, quia non debebat comedere vsque ad vesperũ, & comedit: concedendum est, quòd comedit ante noctem, & tamen non peccauit. Quomodo autem poterat populus manducare ante occasum solis, & non peccaret? dicendum q põt dupliciter intelligi: vno modo quòd factum fuerit ex remissione vel relaxatione regis, s. quòd alioquin nõ potuissent comedere sine peccato vsque ad noctem, quia tamen fatigati erant concessit rex quòd comederent, & non peccauerunt. aliter potest dici, quòd sine aliqua concessione regis poterant comedere ante noctem, & quòd non peccarent, quia nõ dixerat rex maledictus, q comederit panẽ vsque ad noctem, sed vsque ad vesperum. vesperum tamen non est nox, sed hora nonæ, immo illi, qui obseruãt largius, dicunt quòd post quam sol incipit declinare a meridiano versus occidentem est vesperum: communius tamen accipitur quòd ex hora nonæ fit vesperum. sic enim accipiebatur in lege: nam iusserat Deus Israelitis quòd immolarent phase ad vesperum Exo. cap.12. & tamen ipsi immolabant ab hora nonæ diei vsque ad vndecimam, vt ait Iosephus in libro de bello Iudaico libro vltimo. & sic nemo Iudæorum ante horam nonam immolabat, nec post horam vndecimam, quia ante horam nonam putabant non esse vesperum: post vndecimam autem putabant iam finitum esse tmen̄tes ne per noctem immolarẽt, quia nox extra vesperã est. Ita ergo hic, cũ dixerit Saul, q nõ comederent vsq; ad vesperũ licebat eis per vnã, vel duas horas ante solis occasum comedere: & dato q Saul dixisset, q nemo comederet vsq; ad solis occasum, adhuc licebat populo comedere añ noctẽ, qa q comedit p vnã horam, vel quasi ante solis occasum, dicitur comedere ante solis occasum: sic enim accipit scriptura Deuteronomij capitu. decimosexto, scilicet, immolabis Phase vesperi ad solis occasum: Iudæi tamen ante solis occasum, scilicet ab hora nona, & vsque ad vndecimam immolabant, vt ait Iosephus: tamen in hoc obseruabant legem, ergo sic licebat eis hic facere.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd peccabant si comederent ante noctem, quia non solum non licebat eis comedere vsque ad vesperum, sed etiam non licebat vsque ad noctem, vt patet supra, scilicet, maledictus qui comederit panem hodie.

Respondendum est, quòd ista verba possunt intelligi ciuiliter secundum modum loquendi vulgarem, scilicet, quòd non accipiatur hodie pro toto die completo, sed pro maxima diei parte quasi vsque ad complementum diei, & sic cum populus comederit iam fere non multum ante solis occasum, dicebatur non comedisse tota illa die. Sed adhuc aliter potest dici, & melius, scilicet, quòd Saul non dixerat sic, sed maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum: iste autem mutauit verba, eo quòd non multum videbatur differre, aliquid tamen differebat, & sic populus non peccauit.

Et macłauerunt in terra. Scilicet quilibet occidebat onem, vel bouem super planum vbicunque poterat, non obseruans aliquam cæremoniam, & ex hoc sequebatur, quòd comederent cum sanguine, secus autem si in loco eminenti, & decliui iugulassent, vt infr. dicetur.

Comeditque populus cum sanguine. Idest comedit carnẽ cum sanguine, scilicet, nondum euacuato sanguine a venis, quod erat peccatum.

Quid est comedere cum sanguine. *Quæst. XXIII.*

QVAERET aliquis, quid erat comedere cum sanguine, vel quomodo populus peccauit hic comedens cum sanguine.

Respondetur, quòd comedere cum sanguine peccatum erat, quia istud fuit primum præceptum, quod datum fuit hominibus post diluuium, & pertinebat ad obseruationem Iudęorum. De hoc patet Genes. capitulo nono. scilicet, tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta, præter hoc quòd carnem cum sanguine non comedatis. Comedere autem cum sanguine multipliciter intelligitur. Vno modo, quòd aliquis comedat membrum alicuius animalis, adhuc viuentis, scilicet abscindendo illi membrum, & ista erat magna crudelitas, ideo vetita erat, etiam quia ibi manent talia membra plena sanguine, qui nõ potest effundi conuenienter cum membra viuentibus animalibus abscinduntur.

Aliter intelligitur non comedetis carnem cum sanguine, idest carnem, & etiam sanguinem, scilicet carnem, licet vobis comedere, non tamen comedatis sanguinem, vnde nõ solũ nõ licebat Israelitis comedere sanguinem cum erat in membris animalium, sed etiã per seipsum comedi illicitum erat, sicut nos comedimus in sanguificijs. Sic patet Leuitici capit. decimoseptimo. scilicet. Siquis comederit sanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt disperdam eum de populo suo. sed quandocunque Israelitę immolabant aliquod animal ad cibos suos debebant fundere sanguinem illius super terram, vt patet Leui. 17. cap. & Deuteron. 12.

Aliter potest accipi comedere cum sanguine, scilicet, quòd aliquis comedat carnem cum sanguine, nondum euacuato sanguine, vt siquis iugulauerit animal extẽtum super planum, & sic illud reliquerit, sanguis eius manet intra ipsum non potens defluere, & congelatur ibi, ita vt tota caro rubra efficiatur, & turpis, qui autem comederit de carnibus illis comedit carnem cum sanguine, quia ibi sanguis est, & hoc etiam erat vetitum Iudæis. Quolibet autem istorum modorum erat illicitum comedere carnem cum sanguine.

Quo prædictorum modorum comederunt Israelitæ carnem cum sanguine, & an obtulerint sacrificia dæmonibus. *Quæst. XXIIII.*

QVAERETVR vlterius, in quo istorum modorum peccauit populus comedens cum sanguine, vel si fuit aliquis alius modus.

Respondendum est, quòd secundum quosdam populus peccauit hic comedens cum sanguine, idest faciens sacrificia idolis, & comedens sanguinem in sacrificio illorum. erant enim ritus multũ diuersi in sacrificijs dęmonum, & sacrificijs Dei, quia in sacrificijs dæmonum comedebant offerentes ipsos adipes, in sacrificijs autem Dei nequaquam, sed hoc erat potissimum, quod cremabatur coram domino, & vocatur adeps odoris suauissimi, & non solum in adipibus animalium, quæ offerri debebant erat hoc, sed etiam in adipibus animalium quæ non offerebantur, vt patet Leuitici capitulo quarto. scilicet. Omnis adeps domini erit iure perpetuo, nec adeps, nec sanguis omnino comedetur. De quo etiam Leuitici capitulo septimo. In sacrificijs tamen dæmonum offerens comedebat adipem, ita Deuteronomij capit. 32. Et dicent vbi sunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum? in sacrificijs tamen Dei offerentes non bibebãt de vino libaminum, sed partim fundebatur super carnes oblatas, & partim cedebat in ius sacerdotum, vt declaratum est Numeri capitu. 15. sic autem de sanguine esse potuit, quòd in sacrificijs dęmonum comederent offerentes de sanguine.

Sacrificia Dei, & dęmonũ valde differebant.

Sed non potest hoc modo stare litera, quia si sic immolarent, magis peccaret populus immolando dæmonibus, quam comedendo cum sanguine, non ergo accusarentur de minori delicto, sed de maximo, scilicet, quòd colerent: tamen non accusati sunt, ergo non offerebant dæmonibus. Item quia si aliquis obtulisset ibi dæmonibus occidisset illum Saul, quia iubebat lex, quòd omnes huiusmodi occiderentur, & nequaquam parceretur eis, sicut constat Deuteronomij capi. decimotertio, & decimoseptimo. neminem tamen hic occidit Saul, neque quicquam comminatus est. ergo non immolabant dæmonibus. Item Saul audiens hoc voluit ponere remedium, & fecit quòd volueretur lapis magnus super quem omnes immolarent, & tunc non comederent cum sanguine: hoc tamen non erat remedium contra immolationem, quæ fiebat dęmonibus.

Alij dicunt, quòd populus comedit cum sanguine, idest, antequam sanguis aspergeretur ad honorem diuinum: dicunt enim, quòd debebat quodlibet animal duci ad immolandum coram domino, & quòd aspergeretur sanguis coram altari: deinde quòd Israelitæ comederent de carnibus, sed hic non fundebatur sanguis coram altari, sed quilibet vbi volebat, immolabat, ergo peccabant comedentes cum sanguine, scilicet, antequam funderent sanguinem coram Domino.

Sed hoc non stat. primo quia non tenebantur isti, aut aliqui occidentes animalia fundere sanguinem coram altari, de quo infra dicetur. Item quia dicitur infra, quòd nunciauerunt regi, quòd comederet populus

pulus cum ſanguine,quaſi hoc rex ignoraret, ſi tamẽ acciperetur ſic comedere cum ſanguine,rex ſatis hoc cognoſceret,quia bene ſciebat, quòd nemo eorum, qui tunc ibi erant, ibat ad oſtium tabernaculi ad fundẽdum ſanguinẽ,ergo ſuperuacuum, & ſtultum erat hoc ſibi annunciari,ſed annunciatum eſt, & tunc rex quaſi nouiter illud cognoſcens prouidit in hoc, ergo non accipitur iſto modo comedere cum ſanguine.

Item quia rex prouidit his qualiter populus non comederet cum ſanguine ponens lapidẽ, in quo immolarent. ſi tamen peccatum eſſet in hoc, quia non ibant ad effundendum ſanguinem coram domino non eſſet hoc aliquod remedium,ergo aliter dicebantur comedere cum ſanguine.

Alii dicunt, quòd peccabat populus comedendo cum ſanguine, quia prius debebant Deo offerre primitias de prẽda hoſtium immolãdo aliqua animalia, quam ipſi comederent,ſed hic prius ipſi comederunt ergo peccabant.

Sed hoc non ſtat, primo quia non poteſt hoc dici comedere cum ſanguine, ſed comedere non offerendo,dicitur tamen,quòd peccauerunt comedendo cũ ſanguine.

Item quia ad hoc non ponitur hic remedium, nam cum dicitur, quòd occiderent omnes animalia ſua ſuper lapidem, putabat ſe rex prouidere, & tamen non prouideret ſi peccatum fuiſſet in hoc, quòd Deo non fuit aliquid prius oblatum.

Nunc autem redeundum eſt ad tres modos, quibus aliquis proprie dicitur comedere cum ſanguine de quibus ſupra diximus, vt videatur in quo illorum intelligendum ſit. Primus erat cum quis animali viuenti abſcindit aliquam particulam, & comedit, ſed hoc modo non poteſt hoc intelligi, quia nullus de Iudæis abſcindebat membra animalium, ſed iugulabãt, & poſtea comedebant: nam dicitur, quòd mactauerunt in terra. Etiam quia non prouidebat rex quantũ ad hoc:nam ſi in hoc peccaſſent nõ dixiſſet,quòd occiderent animalia ſuper lapidem,ſed ſolum, quòd occiderent: ſufficiebat enim quomodocunque occidere quantum ad hoc.

Secundus modus comedendi cum ſanguine erat, quando per ſe comedebatur,ſicut carnes, & iſte etiã non erat hic, quia populus non peccabat quantum ad modum comeſtionis, ſed peccatum eorum habebat originem ex modo occidendi: nam dicitur,quòd occidebant in terra,& tamen quantum ad hoc, quod eſt comedere cum ſanguine nihil faciebat occidere in terra,vel non.Itẽ patet,quia rex prouidit ſuper hoc faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, & ſic non comederent cum ſanguine,ſi tamen hoc modo peccarent,nihil prouidebatur ſic,quia etiam poſtquam immolaſſent ſuper lapidem poterant comedere ſanguinem.

Dicendum ergo,quòd tertius modus comedendi ſanguinem fuit, quando populus peccauit hic, ſcilicet, quia cum occiderent animalia nondum erat ſanguis eorum bene purgatus,& comedebant, hoc autẽ erat, quia immolabant ſuper terram in plano, & ibi decoriabant animalia, non poterat autem ſanguis effundi de mẽbris, ideo cum poſtquam carnes frigeſcerent manebat ibi gelidus ſanguis diffuſus per totam carnem, illum cum carnibus comedebant. Hoc autem apparet,quia dicitur,ac iugulabant in terra, & ad hoc ſequebatur non effundi ſanguinem de venis animalium.

Item quia rex ad hoc prouidit faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, quaſi ſic ſanguis effluereț: nec enim ad aliud proficiebat immolatio ſuper lapidem,niſi quia inclinato capite animalis vniuerſus ſanguis effluebat per locum percuſſuræ, ideo fecit lapidem aduolui.

An tenerentur Iſraelitæ immolare animalia coram Sanctuario, & ibi fundere ſanguinem.
Quæſt. XXV.

QVAERETVR vlterius circa id,quod ſupra dicebant quidam,ſcilicet,quòd peccarent illi quia non ducebant animalia ad immolandum coram Sanctuario,& quòd ibi funderetur ſanguis eorum coram altari,an tenerentur hoc facere.

Aliquis dicet,quòd ſic, quia Leuitici decimoſeptimo cap.dicitur: Homo quilibet de filijs Iſrael, ſi occiderit bouem,aut ouem, ſiue capram in caſtris, vel extra caſtra, & non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem domino, ſanguinis erit reus: oportet ergo quòd omnis occiſio animalium fieret ad oſtium tabernaculi coram altari.

In contrarium videtur, quòd hoc Deus non inſerit, quoniam obligaret ſic Iſraelitas ad impoſſibile: non enim poterant de omnibus locis Iſraelitæ venire ad occidendum omnia animalia, quæ comeſturi erãt in Sanctuario. Item nullius vtilitatis hoc erat, quia quòd animalia,quæ offerenda erant, & cremanda in altari offerrentur, & immolarentur in Sanctuario, quia iſtud fiebat ad laudem Dei,quòd tamen animalia illa de quibus nihil Deo prouenire debebat occiderentur intra Sanctuarium inutile erat, & nimis fœdatiuum, quia cum omnia animalia ibi occiderentur,replerentur cuncta ſanguine, & eſſet templum nimis banauſum, ita vt iam non eſſet domus orationis, vt patet Iſaiæ capitulo 56. ſed eſſet carnificum domus. Item ſi hoc fieret Chriſtus non nimis zelaſſet mundiam domus Dei, ipſe tamen zelauit eam, vnde euertit cathedras vendentium columbas, & effudit menſas nummulariorum, nec ſinebat transferri æs per templum. De hoc Matthæ.vigeſimo primo capitulo,& Marci vndecimo. & Ioannes ſecundo. Si tamen ibi occiderentur omnes carnes, quas totus populus comedere debebat,maior negociatio eſſet illa, & immunditia, quam quòd venderentur columbæ in templo, & eſſent ibi menſę nummulariorum.

Reſpondendum eſt, quòd non debebant Iſraelitæ occidere ad oſtium tabernaculi aliquod de animalibus,quod ipſi comeſturi erant, ſed ſolum illa,quę offerebant domino. Patet hoc Deuteronomij capitu. duodecimo. vbi ponitur iſta differentia, & primo dicitur de ſacrificijs: Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco,quem videris, ſed in eo,quem elegerit dominus in vna tribuum tuarum offeres hoſtias. Poſtea autem dicitur de carnibus, quas comedebant Iſraelitæ,vbi & qualiter deberent eas comedere. Et dicitur, ſin autem comedere volueris, & te eſus carnium delectauerit, occide & comede, iuxta benedictionem Dei tui,quam dedit tibi in vrbibus tuis:ergo poterant in vrbibus ſuis, ſcilicet extra locum Sanctuarij occidere animalia, & comedere. Item patet hoc, quia ad hoc,quòd Iſraelitę comederent de carnibus, quas nõ offerebant domino non requirebatur, niſi quòd non comederent cum ſanguine: ergo non erat neceſſe, quòd portarent animalia ad immolandum in locum ſanctuarij. Patet hoc, quia Deuteronomij capitulo duodecimo. dicitur: Comedes in vrbibus tuis, ſiue immundum, hoc eſt maculatum fuerit,& debile,ſiue mundum,hoc eſt integrum, & ſine macula,& offerri licet, ſicut capream, & ceruum comedes abſque eſu dumtaxat ſanguinis, quem ſuper terram quaſi aquam fundes. Iterum autem in eodem capitulo, ponitur

ponitur differentia carnium, quæ offerebantur, a non oblatis:nam dicitur:Occides de armentis, & pecoribus,quæ habueris,& comedes in oppidis tuis, vt tibi placet,ſicut comeditur caprea, & ceruus, ita veſceris eis,& mundus, & immundus in commune veſcẽtur, hoc ſolum caue, ne ſanguinem comedas. ergo non erat obſeruãda aliqua alia ceremonia in his, niſi quòd ſanguis non comederetur.Et ſubditur immediate: Quæ autem ſanctificaueris, & voueris domino,tolles & venies ad locum,quem elegerit dominus, & offeres oblationes tuas carnem, & ſanguinem ſuper altare, ergo non debebant Iudæi ducere in locũ Sanctuarii aliqua animalia ad iugulandum coram altari,niſi illa,quæ offerenda erant.

Cum autem arguebatur Leuitici 17.cap.quòd qui occideret bouem, vel ouem,&c.dicendum,quòd intelligitur de occiſione,quæ erat ad ſacrificium,in qua non licebat alicui immolare extra locum Sanctuarii, quandocunque tamen alia iugulabantur ad cibos hominum, poterant immolari in quocunque loco, vt colligitur ibidem, cum dicitur: Homo de domo Iſrael, ſi occiderit bouem,aut ouem,ſiue capram in caſtris,vel extra caſtra,& non obtulerit ad oſtium tabernaculi oblationem domino: ergo de oblatione intelligitur,alioquin diceretur,quòd quicunque occiderit aliquod animal etiã ad cibos ſuos, teneretur aliquid offerre de illo, ſed hoc falſum eſt. Patet hoc etiã magis in eadem litera,cum dicitur,& ideo offerre debẽt ſacerdoti filii Iſrael hoſtias ſuas, quas occidũt in agro, & immolent eas hoſtias pacificas domino, & poſtea ſequitur, & nequaquam vltra immolabunt hoſtias ſuas dęmonibus.De ſolis ergo animalibus, quæ occidebantur ad offerendum domino intelligitur illud, quòd quidam immolabant ſacrificia domino extra locum Sanctuarii in agris,& vbicunque volebant. De aliis autem animalibus nihil ibi iubetur, ideo nõ peccauerunt Iſraelitæ comedentes cum ſanguine, ideſt non offerentes ad oſtium tabernaculi,ſed ſolum,quia non diluebatur ſanguis de corporibus pecorum, hoc autem tenet Ioſephus 7. Antiquitatum dicens: Hoc autem a ſcriba nunciatum eſt regi, quando populus in Deum peccaret, & occiſis pecoribus antequã ſanguis bene diluereţur nondum purgatis carnibus veſcerentur.

Nunciauerunt autem Sauli. Hoc nunciauerunt ſcribę, vt ait Ioſephus, ſcilicet doctores legis. Erant autem inter Iſraelitas pugnantes quidam ſapientiores in lege, qui potiſſime habebant zelum legis corrigentes omnia,quæ inique videbant fieri. iſti autem vocantur ſcribę,de quibus Matth.capit.23. dicitur,ſuper cathedram Moyſi,ſederunt ſcribę,& Phariſęi, quæcunque dixerint vobis facite.

Dicentes quòd populus peccaſſet domino. Ideſt peccaſſet contra dominum, ſcilicet iſtud peccatum non erat contra aliquem, niſi contra Deum, & non cõtra proximos, quia hic erat tranſgreſſio cuiuſdam ceremoniæ. omnes autem cæremoniæ ad cultum Dei ſpectant liter pertinent.

Comedens cum ſanguine. Ideſt peccatum erat ſolum, quia comedebantur carnes nõdum euacuato ſanguine,hoc tamen vetitum erat a principio antequam daretur lex Iudæorum Gene.capitu.9. poſtea nimis diligenter vetitum eſt Leuitici 17.cap.& Deuteron. 12.

Qui ait,prævaricati eſtis. Hoc dixit Saul ad ſcribas,qui nunciauerunt ei,& non quidem tanquam ſcribę peccaſſent,quia ipſi potius populi peccatum nunciabant, ſed locutus fuit tanquam ad populum. Niſi forte aliquis diceret, quòd dixit hoc, quia fuerant ſcribæ negligentes non corrigendo prius peccatum populi,vel ſion denunciando, ſed primum eſt melius. Aliquis tamen dicet aliter,ſcilicet, quòd locutus fuit hic Saul ad populum increpando, quòd peccaſſet, ſed falſum eſt,quia non locutus fuit ipſe populo,ſed iuſſit denunciari illi,vt patet immediate, ſcilicet, diſpergimini in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnuſquiſque bouẽ ſuum,non ergo loquebatur populo,ſed ſcribis.

Voluite ad me iam nunc ſaxum grandem. Voluit prouidere Saul, ne amplius populus peccaret, & quia peccatum populi conſiſtebat in hoc, quòd immolabant animalia in terra, & ob hoc non poterat euacuari ſanguis,& comedebat cum ſanguine,iuſſit vt eleuaretur lapis magnus, ſuper quem immolarentur omnia animalia, & pendente capite cuiuſque pecoris iugulati poſſet vniuerſus ſanguis effluere. prius autem in terra plana iugulabant. Saul fecit volui ſaxũ grandem ne popul⁹ immolaret a ſalia ſ terra, & peccaret comedendo cum ſanguine.

Et dixit Saul, diſpergimini in vulgus. Hoc dicit Saul ſcribis, ſcilicet, vt denunciarent toti populo, quòd amplius non comederent cum ſanguine, ſed venirent ad occidendum animalia ſua ſuper lapidem magnum coram Saule,& vt totus populus audiret diſpoſi fuerũt ſcribę per vulgus,ideſt per totum populum.

Et dicite eis,vt adducat ad me vnuſquiſque bouem ſuum, & arietem. Non dicitur hoc, tanquam quilibet occideret arietem, & bouem pro ſeipſo, quia pro multis viris ſufficiebat vnus bos,& vnus aries: ſed dicit, quòd quilibet qui immolaturus eſſet bouem, vel arietem veniret coram Saule, ſcilicet, vt ſuper lapidem illum magnum omnes immolarent, & ſic diligẽter rex volebat fieri iugulationem, vt nemo comederet cum ſanguine, & vt nullus ſecus ageret voluit coram ipſo fieri omnes immolationes.

Et occidite ſuper iſtud. Ideſt, quilibet occidat ſuper iſtum lapidem, ſcilicet, vt hic poſſit ſanguis bene dilui de corporibus pecorum.

Et veſcemini. Ideſt poſtea comedetis,ſcilicet carnes mundas ſine ſanguine.

Et non peccabitis domino comedentes cum ſanguine. Ideſt ſic faciendo non peccabitis, ſcilicet, quia ſuſpenſis,ſiue ĩclinatis pecoribus ſuper lapidem magnum totus ſanguis diluetur,& non comedetis cum ſanguine, & ſic non peccabitis.

Adduxit itaque omnis populus vnuſquiſque bouem in manu ſua. Ideſt audito præcepto omnes duxerunt boues, vel arietes, aut quicquid occidere debebant, vt iugularent ſuper lapidem illum, de quo rex dixerat. Et dicitur, quòd ducebant bouem, aut ouem in manu ſua, ideſt ante ſe, quia manifeſtum eſt, quòd nemo poterat ducere bouem in manu. Iſte autem eſt modus loquendi ſcripturę.ſic patet infra 16. capitu.cum dixit dominus ad Samuelem,vitulum de armento tolles in manu tua.

Vſque ad noctem,& occiderunt ibi. Ideſt durauit populus ducendo boues, & arietes ad occidendum coram rege vſque ad noctem.

Ex quo patet, quòd aliquanta pars diei ſupererat, quando populus declinauit ad prędam,cum totus populus poſtea duxerit pecora ſua coram rege, & ibi ſucceſſiue occiderint,hoc autem totum ante noctem factum eſt.

An populus peccaucrit comedendo cum ſanguine.
Quæſt. XXVI.

QVAERET aliquis,an populus peccauerit hic comedendo cum ſanguine.

Et videtur,quòd ſic, quia dicit ſupra nunciauerunt autem Sauli dicẽtes,q⁹ populus peccaſſet domino comedens cũ ſanguine.Item patet,quia dixit Saul pręuaricati eſtis, & poſtea ſubditur occidite ſuper lapidem iſtum,& veſcemini, & nõ peccabitis domino comedentes

Universidad de Deusto
Biblioteca

dentes cum sanguine, ergo peccauerant, quando co- F
medebant cum sanguine.

In contrarium videtur, quòd non peccauerint, quia si peccauissent Deus intulisset eis aliquod malum, vel rex, qui erat nimis zelator Dei nunc, sed neuter eorum aliquid infligit: ergo non peccauerunt. Patet hoc de Deo, nam cum peccatum Ionathæ, quasi nullum esset immo vere nullum, quia tamen habebat aliquam similitudinem peccati, Deus noluit transire Ionatham totaliter impunem, sed propter eum non respondit consulentibus: si ergo populus peccauisset magis propter eum subticuisset, & tamen non subticuit propter populum, sed propter Ionatham, vt patet infra, ergo non peccauit populus. De Saule autem patet hoc, scilicet, quia ipse inflixisset pœnam, si G peccauisset, quod patet quantum ad filium suum Ionatham. Nam quia repertus est peccasse saltem apparenter dixit: hæc faciat mihi dominus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. populo tamen nihil intulit mali, nec etiam saltem comminatus est, ergo non peccauit.

Respondendum est, quòd populus peccauit hic, nã comedit cum sanguine. istud autem erat nimis vetitum. nam qui comedebat sanguinem iudicabatur, tãquam si occidisset hominem, & Deus nimis videbatur illi iratus, vt patet Leuitici vigesimoseptimo capi. scilicet. Homo quilibet de domo Israel, si comede- H
rit sanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt disperdam eam de populo suo, cum ergo isti comedissent sanguinem incurrerent graue delictum. Satis enim patet hic ex litera cum de eo increpentur: fuit tamen istud peccatum in populo paruum, eo quòd erat populus fatigatus nimis, & diuertens ad prædam atque occidens non respiciebat, an comederet cum sanguine. Quod autem non fuerit hic populus punitus ad aliud pertinet: non enim est sufficiens argumentum, populus non fuit punitus, ergo non peccauit.

Quare tamen non fuerit punitus, aliqui putant esse causam, quia totus populus fere peccauerat, delicto autem multitudinis parcitur, vt patet in capitulo latores. extra de clericis excommunic. ministran. Sed hoc
Non est simile in foro humano, & diuino respectu peccati multitudinis in puniendo. non stat, nam in foro humano parcitur delicto multitudinis: Deus tamen nihil magis curat, quòd peccauerit multitudo, vel vnus vir: vtrobique enim æqualiter punit. quod patet in peccato Sodomorum, vbi non peccauerat vnicus vir, vel pauci, sed quatuor vrbes, & illę cum omnibus simul, qui in eis erant, incendio consumptæ sunt Genes. decimonono capitu. Sic etiam toto populo Hebræo peccante totum tradidit captiuandum Assyrijs, & Babylonijs. Causa differentiæ in punitionibus Dei, & legum humanarum est, quia lex humana attendit bonum politiæ cuius est regulatiua. Politia autem est ordo quidam ipsius multitudinis ciuilis, ad quam dirigendam introductę sunt leges, quia sine illis nullum bonum esse poterat in politia. Quòd autem propter aliquod peccatum in quod incidissent omnes de politia, vel multi illorum K
omnes perirent erat graue politiæ: nam destructis partibus politiæ, ipsa destructa erat, quod fieret propter legem: leges tamen sunt introductę propter politiam, & non politia propter leges: ergo lex secundum quã deberet perire magna pars politiæ propter aliquod delictum, valde nociua est politiæ, & ob hoc omnes leges humanæ talem multitudinis punitionem ve-
Quare leges humanę non puniunt cõitatem, De' tamen sic. tant. In iudicio autem Dei secus est, cuius causa est, quia ipse punit nos inquantum ordinamur ad eum, tanquam ad rectorem. Bonum autem quod in hac subordinatione attenditur est bonum commune, scilicet, secundum quòd ratio nostra applicatur rationi diuinæ dirigenti omnia: inquantum, ergo ab illa ratione declinamus malum quoddam est, & tunc per legem Dei punimur. secundum hanc autem non solum puniuntur personæ priuatæ, sed etiam vnum regnum simul, & multa regna si delinquant. Hoc idem quia nos subordinamur legibus Dei, & sumus propter illas, ideo si illę exigant, moriendum nobis est, In legibus autem humanis secus est, quia quamquam quilibet de vrbe sit subiectus legi vrbis, tota ciuitas tamen simul periret, quia tamen est istud contra bonum vrbis, nulla lex est, quæ talia iubeat, lex tamen Dei iubet, quia ipsa non est propter nos, sed nos propter ipsam.

Apparet ergo, quòd Deus non dimittit peccatum multitudinis dans veniam, quia multitudo est, sed ita punit plures, sicut vnum, ergo non fuit hic populus sine pœna, quia populus erat, sed propter aliam causam.

Dicendum ergo, quòd Deus non puniuit popu- De
lum pro hoc delicto, quia quasi ignoranter egerunt, pu
scilicet cum essent famelici nimis non respiciebant, po
an cum sanguine comederẽt, & ob hoc dignum erat pe
venia. ta

De Saule autem dicendum est, quòd non puniuit
multitudinem forte, quia vidit, quòd agebat ex ignorantia, & talia peccata remittẽda sunt, potissimè cum populus esset fatigatus nimis, & aliquid ei indulgendum erat.

Aliter potest dici, quòd Saul cum esset rex debebat iudicare secundum modum politiæ humanæ. In politia autem hac peccata totius multitudinis, vel maioris partis dimittuntur, quia melius est politiæ legem quantum ad illam partem non obseruare, quam tantam perire multitudinem, sed hic fere totus populus peccauerat, ideo Saul non puniuit. Sed ista responsio non multum stat, nam interdum Israelitæ secundum legem Dei puniebant magnam multitudinem, si peccaret: sicut patet quando duæ tribus, & dimidia fecerunt altare apud Iordanem, nam reliquæ nouem tribus, & dimidia volebant contra illas facere bellum easque penitus delere, nisi declarassent, quòd non fecerant animo recedendi a Deo, vt patet Iosue ca. 22. I

Dicendum ergo, vt prius, quòd fecit Saul hoc, quia populus peccauerat hic, quasi ad ignorantiam, ideo non puniuit, vel forte dato, quòd voluisset punire nõ auderet, quia totus populus peccauerat, ipse autẽ non poterat punire omnes.

Sed tunc dicetur, quare ergo Deus propter Iona- C
tham, qui ignoranter peccauit, noluit respondere po-
pulo, vt infra patet, ita ergo debuisset etiam facere
pro peccato populo, quamquam esset per ignoran-
tiam.

Respondendum est, quòd Deus non subtricuit consulentibus, tanquam hoc faceret in pœnam peccati Ionathæ, sed magis ad significandũ quòd erat innocens, nam multi de populo scientes, quòd Ionathas comederat contra præceptum positum nesciebant, an egisset per ignorantiam, vel contemnendo præceptum, ideo plerique existimabant eum reum esse. & si Deus eum non puniret, putabant esse illum acceptatorem personarum: noluit ergo respondere Deus, vt manifestaretur innocentia Ionathæ, s. quia eo non respondente quæreretur, quare hoc fieret ponendo sortes, & tunc inuento, quòd propter Ionatham hoc fiebat, necesse erat, vt ipse redderet rationem facti sui, & sic manifestaretur eius innocentia, alias autem putaretur deliquisse. De populo autem non fuit necesse, q' Deus monstraret aliquid propter peccatum populi: nã manifestum erat peccatũ eius cum Saul illud redarguisset, & puidisset, ne fieret: non oportebat, ergo q' Deus

puniret populares propter illud, cum propter ignorã- A
tiam quodammodo fieret: nec oportebat, vt Deus mostraret aliquod signum peccati illius, quoniam illud cognitum erat, ideo expediens fuit, quòd subticeret propter peccatum Ionathæ non respondendo cõsulentibus, sed quòd propter populi peccatum nihil faceret.

Sed adhuc dicetur de Saule, quare Saul voluit punire Ionatham pro peccato, quod fecit hic ignoranter, populo autem quamquam ignoranter peccauerit nihil comminatus est.

Dicendum, quòd cum Saul vidit, quòd Deus non respõdebat ei, putauit peccatum graue fuisse alicuius de populo, propter quod non responderetur, ideo antequam sciret per quem accidebat, iurauit quòd puni B
ret eum dicens: viuit saluator Israel, quia si per Ionatham filium meum factum est absque retractatione morietur. Cum autem postea cognitum fuisset, quòd istud acciderat propter Ionatham, putans Saul, quòd in aliquo grauiter peccasset Ionathas, dixit: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha: postea tamen populus visa eius excusatione legitima, scilicet, quòd ignoranter egisset, ait: viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodie, vt patet infra. De populo autem secus erat, quia peccatum eius cognitum fuit a principio, quòd per ignorantiam factum esset, ideo non habuit Saul occasionem interminandi pœnam pro hac causa.

Ædificauit autem Saul altare Domino. Scilicet in loco C
illo, vbi populus sedit ad manducandum post prędam illa nocte. De isto autem aliqui dicunt, quòd nõ fuit aliud quam lapis ille magnus, quem iussit volui Saul, super quem totus populus pecora sua occidit. dicunt etiam, quòd ibi sanguis fundebatur, & immolabantur adipes.

An altare, quod Saul ædificauit Deo, sit lapis, quem voluere fecerat. Quæst. XXVII.

QVAERET aliquis, an hoc verum sit, vel illud altare erat aliquod ædificium, quod nouiter constru xisset Saul ad offerendum ibi D
hostias.

Respondendum, quod non patet plene ex litera, quid istorum esset: satis tamen rationabiliter dicitur, quòd non esset altare ille lapis, sed aliquod alterum ędificium, quia altare fiebat ad offerendum ibi hostias, & cremandum super illud, sed ille lapis nõ erat sic expositus, vt ibi fierent sacrificia, nam lapis ille erat de cliuis, & pronus, vt reliquo corpore pecoris erecto in sublimi caput penderet, vt sic vniuersus sanguis fluere posset. Nam non erat positus propter aliquid aliud, nisi vt taliter animalia immolarentur ibi, quòd non comederet populus cum sanguine, sicut comedebat, quando iugulabant in terra. Talis autem erectio lapidis non conueniebat altari, quia altare debet esse ali- E
quod arduum, & planum, super quod partes animalium conuenienter poni, & cremari possint. Item non stat, quia dicebant illi, qui volebant altare istud, & lapidem, de quo supra dicitur, esse idem, quòd super istum lapidem fundebant Israelitæ sanguinem, & cremabant adipes.

Hoc tamen non stat: primò, quia hoc conuenit ad sacrificia, sed in sacrificijs, nunquam immolabatur animal per manum alicuius laici, sed sacerdotes illud facta, scilicet, adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem, & occiderunt ibi: ergo non faciebant hoc super altare.

Alph. Tost. In Primum Regum.

Item non stat, quia si fudissent sanguinem super altare, & cremarent adipes esset sacrificium. In nullo tamen sacrificio occidebantur animalia super altare, sed apud altare, scilicet ad latus eius, vt patet Leuitici capitulo primo. hic tamen immolabantur animalia super lapidem illum, vt posset fluere sanguis de loco sublimi, vt patet hic: ergo non erat altare. Item si super lapidem illum iugularentur animalia, flueret sanguis super illum lapidem: in sacrificio tamen non fiebat sic, sed postquam animal iugulatum erat, fundebatur sanguis per circuitum altaris, vel ad basim eius, vt patet Leuitici capitulo primo, tertio, & quarto: maxime, quia si sic fieret, esset sacrificium pacificum cũ in sacrificio pacifico solus sanguis fundatur, & cremẽ
tur adipes Leui. c. 3. sed in isto sacrificio fundebat̃ sanguis per circuitum altaris, eodem capit.

Item non potest stare, quòd ibi cremarentur adipes, quia oportebat tunc super illum lapidem esse valde magnum ignem, vt cremarentur adipes omnium animalium, quæ immolabantur. Sed hoc non stat, quia tunc non posset super lapidem iugulari animalia: iugulabantur tamen, cum ille lapis ideo fuisset erectus, vt super illum animalibus immolatis sanguis defluere t. ergo non erat ille lapis altare.

Item patet, quia dicitur hic, quòd Saul ædificauit altare: si tamen esset lapis ille altare non fuisset ibi aliqua ædificatio, quia solum dixit Saul, quòd volueretur lapis, ergo altare, & lapis ille distinguebatur. Item quia supra dicitur, quomodo lapis ille fuerit aduolutus, & ibi populus occidebat animalia: postea dicitur quòd Saul ædificauit altare, ergo altare, & lapis non sunt idem.

Sed dicendum, quòd erexerit ibi Saul aliter altare, in quo hostias Deo offerret, qui victoriã ei dederat.

Saul quare ædificauit altare in Eremo. Quæst. XXVIII.

QVAERET aliquis ad quid Saul ædificauit altare in Eremo.

Respondendum est, quòd Saul acceperat victoriam insperatam a Deo, ideo pro tanto beneficio volens ei quantum poterat gratias agere ædificauit altare, vbi offerret sacrificia.

Aliter dici potest, quòd Saul fecit altare ad memoriam victoriæ, & quamquam tunc obtulerit ibi sacrificia, magis tamen faciebat ad memoriam posterorum, vt scirent quoniam vsque ad locum illum Deus dederat magnificam victoriam Israelitis contra Philisthinos. Sic enim tempore Samuelis cum Deus dedisset victoriam Israelitis contra Philisthęos, posuerunt lapidem magnum in signum victoriæ huius, vt patet capitulo septimo. scilicet. Tulit Saul lapidem vnum, & posuit inter Masphat, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij: dixitque hucusque auxiliatus est nobis dominus. Sic etiam quando pugnauit Iosue contra Amalechitas, ædificauit Moyses altare in memoriam illius victoriæ, vt patet Exodi capitulo decimoseptimo, scilicet. Aedificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius: Dominus exaltatio mea, dicens: quia manus solius domini, & bellum Dei erit contra Amalec. sic etiam in memoriam aliarum rerum gestarum fiebant altaria, vel tituli in modum altarium, vt patet Exodi vigesimo quarto capitulo, quando factum est ibi altare, & positi sunt duodecim tituli, scilicet in memoriam confirmationis legis, quæ ibi facta est. Sic etiam quando iterum confirmata fuit lex in ingressu terræ Chanaan, fabricauerunt Israelitæ altare, & scripserunt in lapidibus magnis Deuteronom. vt patet Deuterono. cap. 27. &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iosue octauo. sic igitur altare istud fieri potuit ad memoriam beneficij a Deo collati. Sic quoque fieri potuit ad laudem ipsius Saul, vt maneret recordatio, q̃ ibi vicisset Philisthinos. Sic enim reges facere soliti erant, quando aliqua bella magna gesserant, scilicet, construebant aliquod ædificium in memoriam illius belli, sic quoque ipse Saul fecit, quando vicerat Amalechitas, vt patet sequenti capitu. nam in monte Carmelo erexit cornicem triumphalem, ideſt quendam arcum lapideum, vel lateritium fecit ad memoriam victoriæ. Sic quoque Dauid fecit sibi in memoriam postquam fecit multa bella. sic patet infra secundo libro, capitulo octauo, scilicet, fecit quoque Dauid sibi nomen cum reuerteretur capta Syria in valle Salinarum.

An Saul peccauerit ædificando altare.
Quæst. XXIX.

QVAERETVR vlterius, an Saul peccauerit ædificando istud altare.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuerat oblationes aliquas fieri, vel esse aliqua alia altaria præter illud, quod erat ad ostium tabernaculi, & quòd ibi omnia sacrificia fierent Leuitici deci moseptimo, & Deuteronomij duodecimo capitulo. Item patet, quia cum duæ tribus, & dimidia construxerunt altare magnum apud Iordanem, aliæ tribus Israel parauerunt se ad pugnam contra illas, & dicitur ibi, quòd ædificauerant altare sacrilegum, & postea duæ tribus, & dimidia excusauerunt se dicentes, absit a nobis hoc scelus, vt recedamus a domino constructo altari, præter altare Dei nostri, quod constructum est ante tabernaculum eius: Iosue cap. 22. ergo peccatum erat aliquod alterum altare fieri.

In contrarium dicetur, quòd nõ peccauit hic Saul, quia quando Saul peccabat arguebat eum Samuel, dicens: stultè egisti, eo quòd fecit sacrificium ante aduẽtum eius. Etiam sequen. capit. increpauit eum, quia non occidisset regem Amalec, & pecora, sed pro hoc non increpauit: ergo non peccauit in isto.

Item patet, quia quando Deus noluit hic respondere quæsiuit Saul, propter quid non respõderet, & inuentum est, quòd propter Ionatham: si tamen istud fuisset peccatum, esset sufficiens ad hoc, quòd Deus non responderet propter illud: potissime, quia satis apparet, quòd Saul existimabat hoc sibi esse licitum, nã alias non egisset, cum tunc esset nimis zelator diuinę iustitiæ, ita vt voluerit filium suum occidere propter Deum, ibi quoque erant sacerdotes, vt Achias, qui videbatur esse summus sacerdos, q̃ non permisisset Sauli hoc facere, si peccatum esset.

Respondendum est, quòd non potest penitus patere, an peccauerit in hoc, vel non. Magis tamen dicendum videtur, quòd non peccauit: nam Samuel instruebat Saulem hoc tẽpore, & creditur, quòd fuerit cum eo in bello, quia ascendit cum ipso de Galgala in Gabaa, vt patet præcedenti capi. ipse tamen nihil permisisset facere Sauli, quod illicitum esset.

Sed adhuc dicendum est magis, quòd aut Saul faciebat istud altare ad memoriam rerum præteritarũ, scilicet, vt sciretur, quòd ibi Deus dederat victoriam Israelitis, vel faciebat ad offerendum ibi sacrificia. Si primo modo nullum peccatum erat, quia solum erat vetitum fieri altaria, quæ essent ad offerendum ibi sacrificia, sed non ad signandum ibi aliquid. Quod apparet, quia quando duæ tribus, & dimidia construxerunt altare apud Iordanem, reliquæ tribus existimantes, quòd illę hoc fecerant ad offerendum sacrificia, volebant procedere ad bellum contra illas: cognito autem, quòd factum fuisset altare solum ad memoriam, & in signum, quòd illæ duæ tribus, & dimidia habebant partem in Deo Israel, cæteræ tribus laudantes earum propositum non pugnauerunt, nec destruxerunt altare, ita Iosue 22. capit. sic ergo licuisset Sauli altare construere ad memoriam victorię a Deo collatæ.

Si autem dicatur, quòd istud altare fuit factum ad sacrificia, dicendum etiam quòd licebat Sauli. In hoc tamen Iudæi, & Nicolaus dicunt, quòd toto tempore, quod fluxit ex quo arca recessit de Silo quousq; locata fuit in templo Salomonis licuit cuicunque immolare, vbi vellet, & sic liceret Sauli construere altare, vbi vellet. Sed hoc improbauimus supra capitu. septimo. nulli enim licebat hoc, nisi viris, qui speciaG liter mouebantur a Deo, sicut erant prophetæ, nã isti non solum hoc tempore, sed etiam alijs temporibus poterant altaria construere extra Sanctuarium, sicut patet de Elia, qui eo tempore, quo erat arca in templo Salomonis fecit altare in monte Carmelo, & immolauit ibi infra tertio libro, capitu. decimo octauo.

Sed dicendum, quòd licuit Sauli construere altare, quia Samuel, qui ibi esse videbatur non permitteret ei hoc facere, si non liceret, si autem non concedas, quòd ibi esset tũc Samuel, adhuc firmius patet, quòd liceret, quia erat ibi arca domini, & coram illa licebat cuicunque offerre in quocunque loco esset, vt patet H de Dauid, qui cum transferret arcam in domum suã, cum transiuissent sex passus illi, qui portabant arcam immolabant bouem, & arietem, vt infra secundo lib. capitulo sexto. Bethsamitæ quoque coram arca immolauerunt, vt patet supra capitu. sexto. & erat etiam ipsa extra Sanctuarium: neutri tamen in hoc culpantur. Quod autem esset ibi arca, apparet, quia dicitur supra. Arca autem Dei erat in die illa cum filijs Israel, & coram illa volebat Achias consulere dominum, vnde dixit Saul applica arcam domini.

Sed aliquis forte dicet, quòd quamquam ibi esset, tamen nunc non erat hic, quia illud est, quando Israelitæ erant in Gabaa, postea tamen inde recesserũt persequentes velociter Philisthinos, tunc autem non apI paret, quòd secum arcam duxerint.

Respondendum est, quòd illam duxerunt, vt patet ex verbis sacerdotis infra, quia cum Saul vellet persequi Philisthinos, dixit sacerdos: accedamus huc ad dominum &c. ergo oportet dicere, quòd ibi erat arca alioquin non haberent aliquem locum specialem, ad quem accederent, in quo esset Deus, sed vbique diceretur esse: erat ergo ibi arca, & sic licebat coram illa fieri altare, & immolare. Si tamen aliquis vellet per omnia contendere, dicens, quòd non erat ibi arca, adhuc dicendum est, quòd cum dubium esset, an licuerit Sauli hoc facere, magis interpretandum est, quòd licuerit, quàm quòd peccauerit, quamquã probationes superiores satis demonstrant.

Tunc primum cæpit ædificare altare domino. Scilicet, K istud fuit primum altare, quod construxit Saul, nam ante hoc sacrificia fecerat in Galgala, vt patet præcedenti capitu. ibi tamen non construxit ipse altare, quia constructum erat ante hoc, cum multi de populo cõsueuissent ibi immolare. Dicitur autem hic de illo altari, quia postea Saul fecit alia altaria, & inter illa fuit primum istud, de alijs autem non legitur, sicut de hoc.

Et dixit Saul. Hic ponitur tertium huius secundæ partis, scilicet facti inquisitio, & hoc fuit, quòd inquireretur quis in toto populo peccasset, propter quod Deus non responderet. Et ponitur hic primo occasio huius inquisitionis, scilicet, quomodo Saul consuluit dominum, & non respondit ei.

Irruamus

Irruamus super Philisthijm nocte. Hoc dixit Saul ad totum populum, lætatus fuerat enim ex victoria, quam Deus ei tribuerat, ideo volebat illam complete habere, scilicet non relinquendo aliquem de Philisthinis. Et dixit irruamus super Philisthijm, quasi Philisthini essent sedentes, & tranquilli. Credebat enim Saul, q̃ Philisthini fugientes a facie Israel videntes, quòd Hebræi ante solis occasum destitissent a prosecutione: putarent, quòd iam nolebant vltra prosequi illos, & quia nimis fatigati erant, sicut Hebręi fuga totius diei & abstinentia a cibo, sederent in aliquo loco nocte illa ad sumẽdum aliquid de cibo, & paululum quietis: tunc autem poterant Israelitæ irruere super eos subito, & occidere: potissime, quia Philisthini nesciebant vias terræ illius, sicut Hebræi, & præcipue, quia nox erat, ideo nemo posset effugere.

Et vastemus eos vsque dum illucescat mane. Ideſt percutiamus eos vsque ad auroram. Intelligebat enim Saul quòd magis poterant per noctem percutere eos, quã die apparente. Et hoc quia per noctem essent Philisthini tranquilli non existimantes, quòd persecuturi essent eos Hebræi. Etiam quia per noctem Philisthini, qui erant viarum terræ insci euadere non possent.

Non derelinquamus de his virum. Scilicet, quia si ista nocte irruerimus super eos, nullus euadet.

Dixitque populus, omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Videbat populus, quòd Saul illa die prosperatus fuisset in bello, & cum nunc maiorem adhuc cerneret animo sitatem eius ad laudem patriæ, nemo ei restitit, sed dixerũt, omne quod bonum videtur in oculis tuis, ideſt omne quod apparet tibi bonum, fac.

Et ait sacerdos. Iste sacerdos videns, quòd populus consensisset Sauli de eundo ad bellum, & non consuleret dominum super hoc, credens super hoc fore periculum, dixit, quòd consulerent dominum prius. Iste sacerdos videtur, quòd erat Achias, quia supra dicitur, quòd ipse consuluit dominum, vel consulere volebat, antequam Saul recederet de Gabaa, ipse igitur hic consuleret.

Item patet, quia dicitur supra in litera, quòd Achias portabat Ephod: maxime tamen pertinebat consulere dominum ad portãtem Ephod, immo nullus alius de sacerdotibus poterat consulere, nisi illud portaret, D quoniam propter eius præsentiam Deus respondebat: vnde sacerdos, quando erat indutus rationali, & Ephod, dicebatur portare iudicium filiorum Israel in pectore suo, vt patet Exodi vigesimo octauo capitu. Iosephus tamen sexto Antiquitatum dixit, quòd iste sacerdos erat Achitob, & verum est, quòd Achitob fuit sacerdos magnus, sed an tũc viuens esset, & dato quod viueret, an ibi esset, non patet: magis autem credendum, quòd erat Achias, quia si ipse ibi fuisset non portaret filius eius Achias Ephod, quia solum portabat hoc summus sacerdos, nunquam tamen erat, nisi vnus summus sacerdos. Nisi forte dicas, quòd erat nimis senex Achitob, & faciebat, quòd filius eius Achias ministraret pro eo, sicut fecit Heli summus sacerdos, quòd filius suus Phinees ministraret pro eo in E summo sacerdotio, quia iã ipse erat grandæuus, & caligauerant oculi eius, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum, sed tunc non veniret Achitob ad bellum, & sic Achias consuleret dominum hic. Item si Achitob erat in bello, & ipse consuluit hic dominum, non est verisimile, quòd aliquis alius eo præsente consuleret dominum. Dicẽdum ergo, quòd iste sacerdos, de quo hic, erat Achias.

Accedamus huc ad dominum. Ideſt ad consulendum dominum, scilicet sacerdos iste volebat, quòd consulerent dominum, antequam irent ad bellum. Et quia consultatio illa debebat fieri coram arca ad honorem

A quendam Dei, & tunc Saul, & sacerdos non erant apud arcam, dixit sacerdos, accedamus huc ad dominum, ideſt ad arcam testamenti, in qua specialiter erat Deus. In hebręo habetur hic, accedamus vlterius ad dominum, sed eadẽ significatio est, scilicet, quòd non erat Saul, & sacerdos apud arcam, sed ipsa erat vltra eos, ideo dixit sacerdos accedamus vlterius, scilicet quousque veniamus ad arcam.

Sciendum autem, quòd sacerdotes magni, non cõ sueuerant consulere dominum coram arca, sed vbicunque essent induti vestibus sacris consulebant, quia tamen hic erat arca, videbatur esse honestius, quòd coram ea consulerent dominum, cum ibi esset specialiter Deus, quam in aliquo alio loco: sic enim fecerũt supra, cum iuberet Saul sacerdoti, quòd cõsuleret do B minum, dixit ei, applica arcam domini, ideſt applica te ad arcam.

Quare Saul voluit consulere hic dominum, an persequeretur Philisthæos. *Quæst. XXX.*

QVAERET aliquis, quare Saul consulebat hic dominum, scilicet, an aliquid instaret propter quod consuleret dominum, & quare consulebat hic dominum cum in bello præcedenti non consuluisset.

Dicet aliquis, quòd nullam causam habebat Saul consulendi dominum, nam consulere est pro rebus dubijs, hic autem manifestus erat euentus, quia cum rota die persecuti fuissent hostes suos, percusserãt eos, C nunc ergo continuare volentes eandem persecutionem non videtur, quòd deberent consulere dominũ, sed quasi certi continuarent.

Respondendum est, quòd Saul, & populus hoc nolebant, nam non dixit Saul, quòd consulerẽt dominũ, sed quòd irruerent super Philisthinos nocte, sacerdos autem videns, quòd non proponerent consulere dominum, dixit quòd consulerent cui consensit Saul. Ratio huius est, quia iam populus cessauerat a persecutione hostium suorum, & nesciebat, an vlterius vel let eis dare victoriam, sicut dederat, quia forte Deus nolebat iam cõterere Philisthinos, ideo ne incerti pugnarent expediebat dominum consuli. Si autem Hebræi indesinenter persecuti fuissent Philisthinos, non oportebat consulere dominum, cum viderent eundẽ sibi statum esse victoriæ: cum autem aliquid mutaretur expediebat, quòd consulerent dominum, vel desinerent.

Cum autem dicebatur quare Saul consuluit hic dominum, in superiori vero non consuluit. Quare Saul in superiori non consuluit dominũ.

Respondendum, quòd volebat Saul in præcedenti bello consulere dominum, quod patet, quia cum repertum esset Ionatham, & armigerum eius abesse de castris, dixit Saul ad Achiam, applica arcam domini. hoc autem erat ad consulendum dominum, sed cum ista diceret Saul sacerdoti exortus est subito clamor magnus in castris Philisthinorũ. Credens ergo quòd qualiscunque mora noceret Ionathę, qui tunc erat in castris hostium, fecit Saul, quòd sacerdos non consuleret dominum, vel cessaret consulere, dicens: contrahe manum tuam, eo quod ibi non erat opportuna sibi consultatio: nam siue prosperum, siue aduersum denunciandum esset, nihilominus Saul iret in castra Philisthinorum in adiutorium Ionathę. Hic autem secus erat, quia iam Saul acceperat sufficientem victoriam de hostibus, s. quia acceperat esse numerum occisorũ 60. milliũ, vt ait Iosephus 6. Antiquitatũ. Etiam nemo erat de Israelitis inter hostes, p̃ quo eripiendo pugnare deberet, ideo nolebat pugnare, nisi sciret sibi esse prosperum, ad qđ credidit esse salubre consuli dñm.

Et consuluit Saul dominum. Scilicet ipse per se, vel sacerdos nomine eius.

Dicens, num persequar Philisthijm? Idest nunquid iudicas quòd debeo persequi Philisthijm?

Si tradas eos in manus Israel? Idest si persecutus fuero illos, an trades ipsos in manus nostras. Iste erat modus consulendi: sic enim consuluit Dauid dominum contra latrunculos, qui vastauerant vrbem Siceleg, dicens: persequar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? infra cap. 30.

An Saul per se, vel per sacerdotem consuluerit dominum, & per quid, & quomodo reuelabatur veritas in rationali, & Ephod. Quæst. XXXI.

QVAERET aliquis, an Saul consuluit hic dominum per se, vel consuluit sacerdos pro illo.

Dicet aliquis, quòd ipse consuluit per se, quia litera dicit, & consuluit Saul dominum. Item verba ab eo proferuntur in consultatione, quia dicitur, num persequar Philisthijm? Item patet quia dicitur: & non respondit ei in die illa, & etiam dicit Saul infra domine Deus da iudicium, quid est quòd non respoderis seruo tuo hodie? ipse ergo consulebat dominũ.

In contrarium videtur, quòd sacerdos consuleret, nam consulere pertinebat ad illum, qui portabat Ephod, cum in qualibet consultatione requiratur Ephod, vt patet ex consultationibus Dauid, quas fecit ad dominum infra capit. 23. & 30. quia vtrobique dicitur, applica Ephod. Saul tamen & nullus alius poterat portare Ephod, nisi esset sacerdos magnus, ideo non poterat per se consulere, sed sacerdos consuleret pro illo. Item patet, quia ex consultatione superiori videtur, quòd sacerdos consuleret, & non Saul, quia Saul dixit ad Achiam, applica arcam domini, deinde cum Saul nollet iam consulere dominum, dixit sacerdoti: contrahe manum tuam, ergo sacerdos erat, qui ibi faciebat hæc, alioquin non dixisset ei Saul contrahe manum tuam, sed ipsemet cessasset.

Respondendum ad hoc, quòd non est magna difficultas quis consuleret dominum: nec tamen est penitus cognitum quis consuleret, eo quòd modus consulendi ignoratur. Dicendum tamen, quòd tota vis consultationis Dei pendebat ex vestimentis pōtificalibus scilicet rationali, & Ephod: nam sine illis non fiebat aliqua responsio. Patet hoc, quia Dauid quandocunque consulebat dominum faciebat applicari Ephod infra cap. 23. & 30. etiam Deus hoc dixit Exodi capit. 28. scilicet, quòd summus sacerdos portabat iudiciũ filiorum Israel in pectore suo, idest id per quod iudicabatur de omnibus, quæ pertinebāt ad filios Israel, hoc autem est per rationale, quod portabat in pectore, & per Ephod, quod pendebat ab humeris.

Cap. 12. Sententia Iosephi pulchra de virtute rationalis, & Ephod.

De modo autem quo cognosceretur veritas per rationale, vel Ephod dicit Iosephus tertio Antiquitatũ, quòd per duos sardonyches, qui erāt super humeros sacerdotis in Ephod apparebat, quando Deus sacrificia acceptaret: nam cum fierēt sacrificia sardonyx, qui erat in humero dextro sacerdotis, ita super lucem propriam admirabiliter effulgebat, quòd omnes etiam procul positi scirent sacrificia a Deo acceptari. Cum vero non acceptarentur non fulgebat. De duodecim lapidibus rationalis dicit, quòd Deus per illos demonstrabat victoriam, quia priusquam exercitus moueretur ad pugnam, tantus fulgor ex eis apparebat, quòd omnibus manifestum esset Deum illorum esse adiutorem. De hoc splendore vtrorumque lapidum dicit, quòd cessauit per ducentos annos antequam ipse inciperet scribere librum Antiquitatum, quod est tēpus ferè centum quinquaginta annorum ante Christi mortem, cum Iosephus post Christi mortem, quasi per quinquaginta annos hos libros scribere inchoauit. Sed adhuc non expressit Iosephus plene vires rationalis, & Ephod, quia multa alia sciebantur prēter ea, quæ ipse dixit: generaliter enim de quocunque quæsito Deus respondebat præsenti rationali, & Ephod. Sic enim Dauid quæsiuit, an Saul descenderet in Ceilam, & an viri Ceilæ traderent eum in manus Saulis, & ad vtrunque responsum est infra capitu. 23. Etiam Dauid consuluit dominum, an ascenderet in aliquam ciuitatem Iuda, & respōdit ei, quòd sic. Quæsiuit iterum, in quam ascenderet, & respondit, quòd in Hebron, infra secundo libro capit. secundo. Quod autem ad omnia generaliter responderet, patet Numeri vigesimoseptimo capitu. scilicet pro hoc siquid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet dominum: ergo quantum ad omnia agenda Deus responderet cum ipse iuberet, quòd in singulis consuleretur. Apparet igitur totas vires consultationis esse ex præsentia rationalis, & Ephod.

Sed considerandum præter hæc, quòd nullus poterat indui rationali, & Ephod, nisi summus sacerdos, cum ista essent ornamenta pure pontificalia, vt constat Exodi vigesimoseptimo cap. Siquis vero aliorum siue laicorum, siue sacerdotum, vel Leuitarum indueretur his, moriebatur, quia generaliter positum erat, quòd vsurpans officium sibi non debitum in sacerdotalibus, vel Leuiticis, moreretur, vt patet Leuitici capitulo tertio, & decimooctauo. Ex quo apparet, quòd in omni consultatione necesse erat præsentē esse summum sacerdotem, quia sine Ephod, & rationali non fiebat consultatio, & nemo aliorum audebat indui his vestibus, quia moreretur, sicut mortui sunt, qui vsurpabant officium sacerdotalem: Numeri capit. decimosexto. Nunc autem manet dubium, cum in omni consultatione necessario deberet adesse pontifex indutus vestibus suis, an ipse consulebat dominum proferens verba consultationis, vel proferebat ea ille, cuius erat quæstio. Hoc non potest probari necessario, sicut præcedentia: satis tamen dici potest, quòd sacerdos proferebat verba consultationis, quia quando dominus fecit Iosue principem super populum, & voluit dare modum, quo in omnibus dubijs consuleret Deum dixit. pro hoc siquid agendum erit Eleazar sacerdos consulet dominum Numeri 27. ergo non cōsulebat Iosue, sed Eleazarus.

Sic ergo dici potest hic, quòd Saul non consulebat dominum per se, sed sacerdos consulebat pro eo.

Cum vero dicitur, quòd Saul consuluit, & quòd non respondit ei Deus, dicitur consuluisse, quia iubebat sacerdoti, quòd consuleret dominum, sicut dicitur ædificare domum, qui iam ædificare iubet. Vel dicitur consulere dominum, quia quæstio, quam proponebat sacerdos, ipsius erat. Et sic etiam dicetur de Dauid, quòd ipse non consulebat dominum per se, sed sacerdos magnus pro eo, quamquam non esset inconueniens, quòd aliquando ipse quærens proponeret verba consultationis, assistente sibi pontifice, & hoc magis significatur de Dauid ex verbis, literę infra 23. capitulo. cum dicitur: Dixit Dauid ad Abiathar sacerdotem: applica Ephod. & ait Dauid, domine Deus Israel &c. si tradent me viri Ceilæ in manus eius, & si descendet Saul. & ait dominus, descendet, dixit Dauid si tradent me viri Ceilæ. quę omnia satis apparent esse verba Dauid.

In his tamen nihil certitudinis est, quia posset dici, quòd Dauid dicebat ista sacerdoti magno dans ei formam quomodo consuleret dominũ pro eo, vel q̄ Dauid ista scribebat, vt postea Deus ad illa responderet.

Dubium

Dubium ergo in hoc manet, quis consuleret dominum: magis tamen videtur, quòd ipse sacerdos, quāquam non multum differat in hoc, & sic potest dici, quòd Saul locutus fuit verba ista, vel quòd locutus fuit sacerdos loco eius.

Et non respondit ei in die illa. Idest Deus noluit respondere per totum illum diem, quamquam Saul instanter consuleret.

In hoc apparet, quòd adhuc aliqua pars diei restabat, postquam populus sedit ad sumendum cibum de prędа, nam tunc consuluit Saul dominum: & tamen dicitur, quòd respondit ei in die illa. potest tamen aliter dici, quòd iam dies transierat, & ista consultatio fiebat in principio noctis. Vocatur tamen ipsa nox cum die præcedenti vnus dies, & sic vsque ad sequentem auroram diceretur eadem dies. Hoc apparet, quia supra dicitur, quòd populus duxit boues & oues, & occiderunt super lapidem, quem posuerat Saul vsque ad noctem. Consultatio tamen ista facta est postquam populus comedit, cum iam Saul vellet recedere, vt irrueret in hostes, ideo videtur quòd iam nox cęperat, sed vocatur dies.

Quomodo respondebat Deus ad istas consultationes dubiorum. Quæst. XXXII.

QVAERET aliquis, quis erat modus respondendi Dei ad istas consultationes.

Respondendum est, quòd sicut supra fuit declaratum in hoc triplex erat modus consultationis. Aliter enim consulebat Moyses. Aliter alij prophetę. Et aliter sacerdotes magni. Moysi autem qui consulebat dominum intra sancta Sanctorum semper fiebat responsio in voce, scilicet, quia erat quidam Angelus in propitiatorio super arcam inter alas duorum Cherubim, & ille in corpore assumpto de aere respondebat cuius voces audiebat Moyses: sic patet Numeri cap. septimo. scilicet. Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquētis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonij, vnde & loquebatur ei.

De alijs autem prophetis dicendum, quòd Deus multipliciter eis poterat respondere: nam sicut declaratum est capitu. octauo. Deus potest reuelare se prophetæ quinque modis, scilicet per somnium, per apparentiam in corpore assumpto simul cum locutione, & per vocem sine corpore assumpto, & per solam immutationem intellectus sine voce, & figura apparente, & sine ecstasi, & per immutationem intellectus in ecstasi. Omnibus his quinque modis respondere potest: sed frequentior modus est in prophetis respondere per somnium, de quo magis declaratum est supra capitulo octauo. De summis sacerdotibus dicendum, quòd aliter fieret eis responsio quamquam in hoc differt, quia sicut supra diximus, summus sacerdos interdum consulebat dominum intra sancta Sanctorum, scilicet in die propitiationis: interdum autem extra, siue in Sanctuario, siue extra Sanctuarium. Cum autem consulebat intra sancta Sanctorum, respondebat ei in voce, sicut Moysi: vnde propter hoc iussum est Leuitici decimosexto capitulo, quòd dum pontifex introiret in sancta Sanctorum nullus homo esset in tabernaculo quousque egrederetur, hoc autem propter nihil aliud erat nisi, vt non audiret aliquis ea, quæ Angelus loquebatur summo sacerdoti intra sancta Sanctorum. Tūc quoque non habebat ibi summus sacerdos vestes pontificales, sed sacerdotis minoris, vt patet Leuitici capitulo decimosexto. vnde non respondebatur ei ex viribus rationalis, & Ephod sicut alias fiebat, sed quia erat coram arca. & sic responderetur ei eo modo, quo Deus solitus erat respondere, quando consulebatur super arcam, scilicet in voce. Si autem summus sacerdos consuleret Deum extra sancta Sanctorum, oporteret quòd esset indutus rationali, & Ephod.

Et tunc dicendum secundum quosdam, quòd responsio erat per ipsos lapides rationalis, scilicet per fulgorem eorum, sicut dicebat Iosephus tertio Antiquitatum. quòd quando Iudæi ibant ad pugnam, si Deus vellet eis dare victoriam, mutabantur supra solitum lapides rationalis, ita vt nemo dubitaret de victoria. sic etiam dicere poterit aliquis, quòd cum fieret quæstio si Deus vellet dare illud, quod quærebatur, fulgerent lapides, & si nollet dare non fulgerent.

Sed iste modus non stat, quia aliquando non posset responderi ad quæstionem per hūc modum: istud enim aliqualiter teneret si quæstiones semper essent de re certa: vt si dicatur an erit bellum, vel non, & sicut dicebat Dauid persequar latrunculos hos, an nō, vt infra capitulo 30. cum tamen quęstio esset de aliqua re non determinata, non poterat sic responderi, vt patet quando quæsiuit Dauid in quā ciuitatē Iuda ascenderet, & responsum est sibi, quòd in Hebron infra secundo libro, capitulo secundo. hoc tamen non poterat significari per fulgorem lapidum, quia siue fulgerent, siue non, nesciretur quæ ciuitas significabatur: oportet ergo dari alium modum magis distinctum.

Item patet, quia si hoc modo responderetur aliquā do non possent homines scire, an Deus responderet, vel non: nam quando fulgerent lapides cognoscerent quòd Deus respondebat iuxta id, quod quæsierant, sed cum lapides non fulgerent esset ambiguum, scilicet, an per hoc Deus responderet, quòd non esset illud quod quærebatur, vel per hoc negaretur responsio quæcunque, & sic nescisset Saul, an Deus ei responderet, vel non. Dicitur tamen hic, quòd non respondit ei in die illo, in quo apparet, quòd immediate cognitum est, quòd Deus non responderet: ergo alius modus erat respondendi.

Nunc autem manent duo modi, quibus responderi posset. Quidam enim dicunt, q̄ consultationes istæ fiebant in scripto, & responsio in scriptis dabatur non intercidente aliquo verbo. Et ista est opinio Rabbi Abraham Aben Ezra, & vt plurimum ipsorum Iudęorum. Dicunt enim, q̄ rationale habebat quandam plicaturam panni, intra quam erant lamine aureę scriptę diuinis nominibus, & cum quis vellet consulere dominum scripta quæstione in cedula ponebat eā summus sacerdos inter laminas illas in plicatura rationalis, & post paululum manum mittens reperiebat responsionem in cedula: & pro hoc volunt, quòd esset semper necessarium rationale, & Ephod ad consultationes faciendas. Iste modus aliqualiter est rationabilis. magis tamen verisimile est, q̄ Deus responderet in verbo, nam vt apparet ex omnibus consultationibus, quas faciebat Dauid litera magis innuit, q̄ loqueretur consulens, & etiā Deus respondens loqueretur. Quocunque autem istorum modorū satis poterat cognoscere Saul, an Deus responderet ei, vel non, s. si nō inueniret scripturam in cedula, vel si non fieret responsio in voce. *Dixitque Saul, applicate huc vniuersos angulos populi.* Populus erat dispersus per agros ad sumendum cibos, vt supra patet, nunc voluit, q̄ omnes de populo cōuenirent, vt videretur quis peccauerat, & dixit, vniuersos angulos populi, idest omnes de populo ab extremitatibus suis, extremitates enim castrorum vocātur hic anguli, & fecit sic congregari, vt nemo deficeret de toto populo.

Opi. Rab. Abraham.

Quare Saul fecit congregari totum populum, vt videret quis peccauerat. Quæst. XXXIII.

QVAERET aliquis, quare Saul fecit congregari totum populum.

Respondetur, q̃ Deus non respondere credidit, quòd fiebat propter peccatum alicuius, vt ergo videretur quis ille esset fecit omnes cõgregari, ita vt nemo deesset, quia forte ille, qui deesset peccauerat, & tunc forte reperiretur per sortem: volebat enim hic Saul inquirere delictum per sortes, cum Deus non responderet ei, quia in sortibus ponẽdis debebat totus populus congregari, & deinde diuidi per partes: fecit Saul totum congregari: sic enim patet Iosue capitu. septimo. cum inquirendus erat per sortem ille, qui furatus erat de Anathemate, & dixit Deus accedatis mane singuli per tribus vestras, & quãcunque tribum sors inuenerit accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros sic etiam factum est in assumptione regis per sortem, vt patet supra capitul. 10. scilicet. Nunc ergo state coram domino per tribus vestras, & familias, & applicuit Samuel omnes tribus Israel, & cecidit sors super Beniamin, & applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius, & cecidit sors super, cognationem Methri. Sic etiam voluit hic facere Saul, ideo præcessit diligens congregatio, vt postea sequeretur conueniẽs diuisio.

Et scitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie. Idest cum populus fuerit congregatus poteritis scire per quem acciderit peccatum hoc, scilicet peccatum, propter quod non respondetur, vel peccatum hoc, idest malum istud, vel damnum, scilicet, quòd non respõdeatur, & iste est melior sensus. Aliquãdo enim accipitur peccatum non pro ipso peccato, sed pro aliquo, quod prouenit ex peccato, sic accipitur Deuteronomij capitu. nono. scilicet peccatum autem vestrum, quod feceratis, idest vitulum arripiens igne cõbussi, sic accipitur hic non respondere, quòd sit peccatum, idest malum proueniens ex peccato, & patet hoc, quia dicitur per quem acciderit. si autem acciperetur peccatum proprie non diceretur per quem acciderit peccatum, sed quis fecit peccatum, quia accidere dicuntur ea, quæ præter voluntatem nostram fiunt, quæ autem nos sponte agimus, non dicuntur accidere, sed a nobis fieu. Item quia dicitur hic, per quem accidit peccatum hoc hodie, si tamen acciperetur proprie peccatum, non diceretur per quem accidit hodie, quia nesciret Saul, an ipsa die factum fuisset peccatum, vel alia, locutus fuit tamen tanquam certus, quia ipsa die factum fuisset, ergo non loquebatur de peccato, sed de malo, quod erat Deum non respondere.

Sciendum enim, quòd Saul existimauit, quòd ista non responsio acciderat propter peccatum alicuius, & ob hoc fecit congregari totum populum, vt sciret quis peccasset, & interminatus est ei mortem, sic ẽt dicit Iosephus, quòd dixit Saul, non sine causa consultus Deus vocem nobis non reddidit, qui primitus antequam interrogaretur omnia nunciauit, sed hæc taciturnitas alicuius est latentis causa peccati, & sic verum est, quòd aliquando Deus non respondebat propter peccata alicuius, sicut accidit ipsi Sauli pauloante mortem suam: nam dicitur infra capitu. 28. consuluitque dominum, & non respondit ei, nec per somnia, nec per sacerdotes, nec per prophetas. Iosephus tamen dicit tertio Antiquitatum, quòd Deus non tolerans transgressiones legum inter Iudæos cessauit respondere per rationale, & Ephod ducentis annis antequam ipse scribere inchoaret librum Antiquitatũ, Cap. 12.

Iudæi quoque idem asserunt. Nam cum supra capi. tertio dicitur, & sermo domini erat preciosus, in diebus illis non erat visio manifesta, dicunt quòd hoc fiebat propter peccata filiorum Heli. Nunc autem ista non responsio nõ accidit propter peccatum alicuius, sed magis ad declarandum innocentiam Ionathæ, vt supra dictum est.

Viuit dominus saluator Israel. Iste est modus iurandi, sicut est verum, q̃ Deus viuit, ita est verũ, q̃ ego occidã illum, qui fecit hæc mala. Vel aliter ego iuro per vitam Dei, quòd occidam peccatorem in hoc. vocatur autem Deus saluator Israel, idest qui liberauit Israelitas de omnibus malis. in eo enim solo confidentes eruebantur.

Quia si per Ionatham filium meum factum est. Idest etiam si filius meus hoc fecerit, ego occidam eum, quasi dicat non credat quis, quòd ego parciturus sim peccãti: nam etiam si fuerit filius meus Ionathas, ego occidam eum. Dixit autem de Ionatha, quamquam haberet alios filios, quia istum præ omnibus diligebat, eo quòd erat primogenitus, & potissime, quia erat vir fortis, & dux belli, sicut pater eius, ipse quoque die illa fecerat salutem in Israel. Vel dixit de Ionatha, quia forte alij filij sui non erant tunc in bello cum illo.

Absque retractatione morietur. Idest sine dubio morietur, & non retractabitur, idest non reuocabitur sentẽtia hæc.

Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Idest quãdo dixit Saul istud, omnes de populo consenserunt.

Quare cum Saul iurauit occidere Ionatham nullus repugnauit, post vero non consenserunt. Quæst. XXXIII.

QVAERET aliquis, quare postea totus populus repugnauit, ne moreretur Ionathas dicens, ergo ne morietur Ionathas, nunc autem consensit.

Respondendum est, quòd a principio populus putauit, quòd aliquod peccatum graue erat, propter quod Deus non responderet, sicut existimabat Saul, ideó satis consenserunt. Postea autem cognitum est, quòd propter Ionatham hoc accidisset, ipse tamen erat innocens cum ignorans regis edictum comedisset, ideo populus non consensit, quòd moreretur.

Aliter responderi potest conuenientius circa literam, scilicet, quòd populus nunquam consensit in mortem Ionathæ: nam etiam si constitisset, quòd ipse vere peccauerat, & sponte non consentiret populus, quòd occideretur, & quia erat filius regis primogenitus, qui successurus erat ei in regno, ideo habebant Israelitæ eum, sicut ipsum Saulem, vnde nefas existimabant eum occidere. Item Ionathas illa die liberauit Israel de manu hostium: nam ipse tanquam vir fortissimus cum solo armigero iuit contra infinitam multitudinem Philisthinorum: occiditque viginti, & turbauit castra eorum, ita vt postea fugerent Philisthini, per quod Israel saluatus est. ideo pro nullo peccato permitterent Israelitæ, quòd occideretur Ionathas, ista fuit causa potissima, vt patet infra cum dicitur: Ergò ne Ionathas morietur, quia fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nephas est. Viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terra, quia cum Deo operatus est hodie. Cum autem dicitur supra: quòd consensit populus occidi Ionatham falsum est: nam Saul locutus fuit vniuersaliter, dicens, quòd occideretur ille, per quem hoc accideret, populus autem putans, quòd non fecisset hoc Ionathas, consensit, si autem ante hoc cognouisset populus

populus per Ionatham istud accidisse, non consensisset huic edicto regis, vel sententiæ. *Et ait ad vniuersum Israel.* Scilicet locutus fuit ista populo, quia volebat iam quòd ponerentur sortes.

Cum Deus non responderet Sauli per sacerdotem, quare volebat nunc inquirere sententiam eius per sortes. Quæst. XXXIIII.

QVAERET aliquis, cum Deus noluisset respondere Sauli per sacerdotem, quare nũc volebat inquirere sententiam eius per sortes: nam sicut Deus per sacerdotes, & prophetas respondet, ita ipse est, qui per sortes respõdet, vt patet Prouerbiorum capit. decimosexto. scilicet, sortes in sinum mittuntur, sed a domino temperantur, sicut ergo Deus noluerat responderet per sacerdotem, ita credere debuisset, quòd non responderet per sortes.

Respondendum est, quòd Saul credidit sibi futurã responsionem per sortes, quamquam Deus responderet noluisset per sacerdotem, quia non est simile in vtroque. Deus namque non responderat per sacerdotem in pœnam alicuius peccati, vt putabat Saul. Nunc autem ipse volebat inquirere quis peccauerat ad hoc, quòd puniretur, quod pertinebat ad cultum Dei, ideo credidit, quòd in hoc responderet.

Sed adhuc non multum stat, quia tunc consuluisset per sacerdotem quis peccauerat, & crederet quòd Deus sibi responderet, quamquam non responderat ad aliam consultationem, sed non consuluit per sacerdotem, ideo timebat, quòd nullo modo responderet iam per sacerdotem, consuluit autem per sortes, quia in illis nullo modo poterat negari respõsum. Nam siue Deus vellet respondere, siue non, oportebat quòd aliqua sors exiret, & illam putarent hominis peccatoris esse.

Responsio autem, quæ fiebat per sacerdotem erat totaliter a Deo, ideo illa poterat prohiberi, quæ autẽ per sortes est, quamquam aliqualiter sit a Deo inquãtum ipse sortes temperat, tamen præcipue est ab homine, quia postquam positæ fuerint, necesse est aliquam exire. Conuersus fuit igitur Saul ad istum modum inquisitionis, in quo non poterat deficere responsio.

Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Hic fecit Saul duas partes ad ponendum sortes, scilicet totum populum, cui conueniret vna sors, & se & Ionatham quibus conueniret alia sors. Ex quo patet, quòd non erant alij filij regis in bello, alioquin cum illis & patre suo, & Ionatha posita fuisset vna sors, solum tamen fuit posita pro Saule & Ionatha.

Quare Saul non seruauit ordinem ponendi sortes, qui obseruatus est alias. Quæst. XXXV.

QVAERET aliquis, quare non obseruauit hic Saul modum ponendi sortes, qui obseruatur in alijs locis scripturę. nam Iosue capit. septimo. vbi per sortes inquirebatur, quis furatus fuisset de anathemate Iericho dicitur, quòd totus Israel fuit applicitus per tribus suas, & quælibet tribus per familias, & quælibet familia per domos, & quælibet domus per viros, sic etiam in electione regis per sortes applicitę sunt tribus, deinde familiæ earũ, & sic vsque ad viros supra capitu. decimo. hic autem posuit Saul totum populum simul, & per se, & Ionathan in parte altera.

Respondendum est, quòd voluit hic facere Saul breuius, scilicet, ponendo totum populum simul, & se, & Ionathan in parte altera: nam sic breuius cognosceret, an peccatum esset in eo, & in filio suo, vel in populo: si enim reperiretur in eo, & filio suo, tunc poneretur sors inter eos, sicut postea factum est, quousque repertum est peccatum in Ionatha. Si autem comprehensus fuisset populus ponerentur sortes, sicut ponuntur Iosue capi. 7. diuideretur totus populus in duodecim tribus, & ponerentur pro eis duodecim sortes, tunc comprehenderetur vna tribus, & cęteræ exirent, deinde illa tribus diuideretur per familias, & ponerentur tot sortes, quot erant familiæ, & comprehenderetur vna, deinde illa diuideretur per domos, & domus comprehensa per viros quousque reperiretur quis hoc egerat, quia tamen comprehensus est Saul cum Ionatha, non potuit obseruari modus, qui habetur Iosue cap. 7. sed solum fuit posita sors inter Saulẽ, & Ionatham.

Quare Saul, & Ionathas non fuerunt positi cum tribu Beniamin. Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius cum Saul, & Ionathas essent de tribu Beniamin, quare non fuerunt positi cum tribu Beniamin, scilicet, vt fieret diuisio hoc modo, quòd primo ponerentur sortes inter duodecim tribus, & tunc caperetur tribus Beniamin. deinde diuideretur per familias, & comprehenderetur sorte familia Methri, quia de illa erat Saul, vt patet capi. 10. deinde diuideretur per viros, & caperetur Ionathas.

Respondendum, quòd fuit factum propter dignitatem regalem. si enim Saul, & Ionathas fuissent viri populares, sic fieret, scilicet, quòd in tribubus suis cõputarentur, & ob hoc tempore electionis regis, cum non esset in populo aliquis rex, nemo fuit per se positus, sed quilibet in tribu sua computabatur, in sortibus quoque positis pro furto Iericho idem factum est. Nunc autem, quia Saul erat rex, & filius eius Ionathas erat successurus ei, non fuerunt ipsi positi in tribubus suis, sed per se fuerunt computati, vt in hoc distingueretur dignitas regis a dignitate popularium, & sic fuerunt positi ambo simul in parte vna, & populus in altera, tanquam ipsi ambo tantum appreciarentur, sicut populus totus. Sic patet de Dauid, cũ dixit ad seruos suos, quòd iret ad prælium cum eis. Respondit populus non exibis, siue enim fugerimus non magno opere ad eos de nobis pertinebit, siue media pars a nobis ceciderit, non satis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris infra secundo libro, capitu. decimo octauo.

An fuit licitum inquirere quis peccasset per sortem. Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius, an licitum erat inquiri quis peccasset per sortem.

Respondendum est, quòd quando inquiritur maleficium per sortes, vel aliquid alterum, ideo sic inquiritur, quia putatur, quòd sortes certissime demonstrant quod petitur: sortes tamen nullam habẽt certitudinem, nisi inquantum a Deo mouentur, alioquin ita sors potest accidere illi, qui innocens sicut ei qui male egit, quod est valde inconueniens. Cum autem a Deo sortes mouentur certissime euenit, quod quæritur tanquam Deus in voce responderet. Quod autem Deus interdum sortes dirigat, patet Prouerb. 16. capitu. scilicet. Sortes in sinum mittuntur, sed a domino temperantur. Non tamen nobis est certum, quando Deus velit eas temperare, vel quando non: ideo non est licitum vti sortibus consultoribus ad inquirendum

quirendum peccantem, nisi Deus iubeat, alioquin posset inde graue malum sequi, scilicet, quòd comprehenderetur innocens. In aliis autem rebus, in quibus non est tãtum periculum, quamquam possemus vti sortibus consultoriis, tamen non est certum, an Deus disponat id, quod sorte euenit, velut si aliquis in prælatum eligatur per sortem consultoriam, non est certum, quòd Deus velit illum eligi in prælatum, quẽ sors determinauit, nõ possumus igitur in quibuscunque negocijs vti sortibus ad inueniendum certitudinem, nisi Deus iusserit, ob hoc autem cum Deus nollet certificare Israelitas in quibusdam, iubebat, vt sortes ponerent, & per has quid ipse vellet indicaretur: sic enim in diuisione terræ iussit, vt ponerentur sortes Numeri vigesimosexto c. & trigesimoquarto. Et quidquid postea sorte accidisset hoc reputabatur Deus voluisse, sic quoque in furto Iericho iussit, vt ad inueniendum furem, ponerentur sortes, & certissime inuentus est, sicut ipse postea confessus fuit: Iosue cap. 7.

In cęteris autem, quæ Deus non iubebat sortes dubiæ erant, & in quibusdam non licebat ei poni, potissime in criminalibus, vel vbicunque graue pręiudiciũ alicui paratur, quia potest interdum sequi condemnatio innocentis, vtpote in casu isto. Inquirebatur hic quis peccasset, tamen nullus peccauerat: nam Ionathas non peccauit, quia ignoranter egit, & tamen cõprehensus est sorte, & occisus fuisset, nisi populus eũ liberasset. sic etiam si aliquis diceret furtum esse commissum, & ponerentur sortes ad inuestigandum illũ, sorte non erat furtum commissum, sed iste, qui hoc asserit, rem perdidit, vel cum penes se eam reconditã habeat, non recordatur, & tunc necesse est errare sortem, quia oportet, quòd aliqua sors exeat tanquam notificans furtum, nullum tamen furtum factum est, & sic caperetur aliquis innocens. Item potest accidere alius error, scilicet furtum factum est, vel aliud delictum, & ille, qui fecit abest, tũc necesse est errare sortẽ, quia nullus pręsentium, inter quos sors ponitur delinquit, necesse tamen est alicui illorum sortem euenire, & sic condemnabitur innocens. Item potest accidere alius error, & iste est cõmunior, scilicet, quòd cum sortes ex seipsis non habent aliquam certitudinem, & ita possunt euenire vni, sicut alteri, contingeret quòd interdum delictum factum est, & pręsens est, qui fecit, & tamen non euenit sors illi, sed alteri, qui insuste condemnabitur.

Aliquis dicet, quòd hoc non potest accidere, quia sortes a domino temperantur: Prouerbiorum decimosexto cap.

Tẽperari sortem dupliciter intelligitur.

Respondendum est, quòd temperari sortem intelligitur dupliciter, vno modo, quòd Deus moueat manum missam ad sortes ad accipiendam illam sortem, quę est assignatiua veritatis.

Et dicendum, quòd licet hoc stet generaliter, quãdo Deus iubet poni sortes, tamẽ non tenet alias, quia licet interdum sit, non est vniuersaliter, alioquin daretur, quòd posset homo infallibiliter cognoscere diuinam voluntatem circa occulta, quę ipse non reuelat, quod absurdum est. Alio modo accipitur temperari sortes a Deo, idest dirigi. vel moueri manũ missam ad sortem a Deo ad accipiendum hanc, vel illam sortem, licet non significet veritatem eius, quod quæritur, & hoc modo verum est, quòd sortes semper a domino temperantur, tamen sic error sequitur quamquam sortes temperentur a Deo, quia accidet, quòd comprehendatur ille, qui non egit iniquitatẽ, de qua quęritur. Deus tamen vult, quod comprehendatur propter aliam causam, quia alias deliquit, quamquam non in eo, quod quæritur, sed hoc nimis est contra iustitiam politicam: nam sic certum est, quòd omnes, qui occiduntur, aut percutiuntur, vel bonorum suorum rapinam patiuntur, Deus vult, quòd illa tolerent, quia in aliquo meruerunt, ius tamen punit eos, qui ista faciunt, & Deus vult, quòd sic fiat. nam aliud debet esse iudicium Dei, & aliud hominum, ergo illicitę sunt sortes circa criminalia. Item potest accidere alius error, scilicet ipsi, qui ponunt, vel educunt sortes de inuolucro, possunt interdum per fraudem multa agere, ex quo sequeretur mors innocentis, & non esset ei aliquod refugium, sicut est in iudiciis, quia licet grauamen passis ad misericordiam iudices prouocare. Est ergo vniuersaliter illicitum vti sortibus circa criminalia, nisi Deus hoc iubeat. Interdum tamen licet nõ iubeat veritatem per sortes indicat, sicut fuit in naufragio Ionę, quia cum periclitaretur nauis, dixerunt viri inter se, venite & mittamus sortes, & videamus quare hoc malum sit nobis: Ionę capitulo primo. & cecidit sors super Ionam, in quo vere indicauit, quia propter Ionam tempestas illa surrexerat, vt paret ibidem. Nunc autem dicetur, an licite posuerit sortes Saul, cum esset in criminalibus. Dicendum, quòd ipse potuit eas, quia alias ad inuenienda crimina Deus illas poni iusserat Iosue capitu. septimo. non est tamen per omnia simile: nam ibi licitum fuit vtilis sortibus, quia manifestum est, quòd veritas indicanda erat per sortem cum Deus iussisset poni sortes. Hic autem non iusserat, ideo videbatur Saul exponere se periculo, & errori ponendo sortes. Dicendum, quòd non peccauit Saul, quia quamquam Deus non iussit ei expresse ponere sortes, tamen mouit eum ad faciendum hoc, vt inueniretur innocẽtia Ionathę: nam propter hoc Deus non responderat, vt haberetur occasio ad ponendum sortes, & ad inueniendum innocentiam Ionathę, vt supra declaratum est.

An per sortes posset inueniri maleficium.
Quæst. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius dato, quòd licitum esset inquiri maleficium per sortes, an conuenienter sic inquireretur, ideſt an posset inueniri.

Et dicendum est, quòd non erat modus conueniẽs ex forma sua: nam sequerentur errores, quod patet, quia Saul posuit se, & Ionatham filium suum in partem vnam, & totum populum in partem alteram, & tem posita sunt duæ sortes. Vnde oportebat, quòd hac vice sortes Ionathas cum Saule caperentur, & liberaretur populus, vel è contrario, potuerat tamen esse, quòd Ionathas peccauerat, & etiam aliqui de populo, tunc quomodocunque sors exiret, necesse erat, vt errareret: nam si caperetur Ionathas cum Saule absoluerentur multi de populo peccatores. Si autem comprehenderetur populus absolueretur Ionathas, qui esset nocẽs, ideo vtrobique erat error. Similiter dato, quòd solus populus errasset, & comprehenderetur, adhuc sequeretur error, vt dato, quod de omnibus tribubus peccassent aliqui viri, ponerẽtur sortes duodecim pro tribubus duodecim, & exiret vna, omnes autem aliæ tribus quamquam nocentes essent absoluerentur. Idem modus errandi est in multis familiis in eadem tribu, & in multis domibus eiusdem familiæ, & in multis viris eiusdem domus. Generaliter dicendum, quòd neris cessę est sortes consultorias hoc modo positas errare, nisi ille, qui peccauit vnicus sit, quia tunc poterunt verum dicere.

Sed aliquis dicet in contrarium, quòd si sortes isto errarent, necessario non ponerentur a Deo. Ipse tamen ad inquirendum maleficium Iericho iussit poni sortes: Ios. capitulo septimo. Respondendum est, quòd quia ibi Deus iussit illas poni, manifestum erat, quòd non errarent Israelitæ in inquirendo, ideo per hoc innuebatur, quòd ille, qui peccauerat vnicus erat, quia alias necesse erat errare. Item ipse Deus declarauit quod vnicus erat, qui peccauerat: nam dixit eodem capitulo non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere. & iterũ dicitur, non poterit Israel stare ante hostes suos donec conteraris eum qui huius sceleris reus est. Hic autem non erat certus Saul, an vnus peccauerat, vel multi, ideo non erat conueniens modus ad inquirendum sic peccatum, quia tamen Deus eum mouit, fecit sic, & non errauit sors, quia vnicus erat, qui peccauerat.

Quomodo posita fuerunt sortes. Quæst. XXXIX.

QVAERETVR vlterius quomodo istę sortes positæ fuerint.

Respondẽdum est, quòd Saul diuisit totum Israel in duas partes, scilicet se, & Ionatham ad vnam, & reliquum populum ad alteram, & tunc factæ sunt duæ sortes, quarum vna poneretur nomine Saulis, & Ionathę, & alia nomine totius populi, & istę erant cedulæ eiusdem figuræ, & equalis magnitudinis, & ponebãtur in aliquo inuolucro, deinde qui nihil sciret de illis sortibus mittebat manũ, & cuius sors exiret condemnabatur. Idem modus futurus erat circa omnes tribus, scilicet, quòd ponerentur duodecim sortes pro duodecim tribubus in inuolucro, & cuius sors exiret erat rea, & vndecim absolutę, & hoc idem circa familias, & domos cuiuslibet tribus fieri debebat. Cum autem peruenireturad domum, quæ rea erat, illa diuidebatur per viros, & quot ibi erant, qui peccare potuissent, accipiebant sortes, & ponebantur in inuolucro, fiebatque sicut prius. Poterant quoque aliter poni istę sortes, scilicet per baculos, vel paleas maiores, vel minores, sicut communiter fit per lapides albos, & nigros: iste enim fuit modus antiquorum nimis imperitorum ad condemnandum aliquem, vel absoluendum de crimine, scilicet cum non haberent iuris peritiam, nec rationis acumẽ ad dirimendum litigia, cum esset quis suspectus, vel infamatus de crimine, ponebantur in eodem inuolucro lapides albi, & nigri eiusdem numeri, & ille mittebat manum. quòd si lapidem album educeret absoluebatur, si vero nigrum reus erat. de hoc Ouidius Meta. 15.

Mos erat antiquis albis, nigrisve lapillis
His damnare reos, his quoque absoluere culpam.

Sic ergo poterat esse apud istos Hebręos, cum adhuc vigeret antiquitas. Primus tamen modus conuenientior est.

Responditque populus ad Saul, quod bonum videtur in oculis tuis fac. Vidit populus, quod Saul iuste loquebatur: ideo permisit eum agere iuxta arbitrium suum.

Et dixit Saul ad dominum, domine Deus Israel da iudicium. Saul fuit locutus ad dominum, quia istę sortes non habent aliquando certitudinem, nisi inquantum a Deo mouentur. Orauit igitur Saul, quòd Deus ostenderet per eas veritatem. & hoc est, quòd daret iudicium, scilicet, quòd ipse iudicaret quis esset peccator. In Hebręo dicitur.

Domine Deus da complete. Ideſt da complete manifestationem. Et eadem significatio est. *Quid est, quod non responderis seruo tuo hodie?* Ideſt quare non respondisti tota die hac mihi seruo tuo cõsulenti te de rebus necessarijs.

Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas est. Scilicet istud peccatum propter, quod non respondes; putabat enim Saul, quòd Deus non subticuisset, nisi propter peccatum alicuius, & tamen falsum est, quia nunc nullus peccauerat: Deus tamen noluit respondere, vt haberetur occasio ad cognoscendum innocentiam Ionathæ, vt supra declaratum est.

Da ostensionem. Ideſt demonstra si ambo peccauimus, vel aliquis nostrum, scilicet, quòd faceret sortem eorum exire, si peccassent: nam hac vice ponebantur duę sortes, scilicet vna pro Ionatha, & Saule, & alia pro populo, & cuius sors exiret ille reus erat. Petebat ergo Saul, quòd si ipse, vel filius eius peccauerat, exiret sors eorum, & sic esset ostensio.

Aut si est in populo tuo hæc iniquitas. Scilicet in toto populo, vel in aliquo de populo. Magis tamen intelligendum, quòd Saul intelligeret, si erat in vno de populo: nam si totus populus peccasset, non poterat hoc inquiri per sortem, quia sors ista semper procedit vsque ad indiuidua, & nũquam potest dicere verum, nisi vnicus sit qui peccauit, vt supra declaratum est.

De sanctitatem. Ideſt si non est iniquitas in me, vel in filio meo, sed in populo tuo, da sanctitatem, ideſt ostende nos esse sanctos, & mundos ab hoc crimine. In Hebræo vero non habetur hoc, quia tamen erat sententia decurtata, & necesse erat aliquid intelligi, litera nostra illud expressit.

Et deprehensus est Ionathas, & Saul. Scilicet sors Ionathę, & Saulis exiuit, & per hoc significatur eos reos esse, vel aliquem eorum, & non est sensus, quòd per hoc ambo deprehensi fuissent, quia sic non mitteret postea Saul sortem inter se, & Ionatham, misit tamẽ, vt patet immediate, sed dicitur, quòd deprehensi sunt ambo, quia exiuit sors illa, quę erat amborum: nam non poterat aliter euenire.

Populus autem exiuit. Ideſt exinit liber, vel absolutus est, quia sorte deprehensi sunt Ionathas, & Saul.

Aliquis dicet forte, quòd exiuit populus, ideſt exiuit sors populi, & per hoc liberatus est: nam licet in hoc casu dubium esset, quia erant duæ sortes solum, tamen non poterat stare, quando ponebantur multæ, quia tunc cum exiret vna, illa significaret libertatem, & omnes aliæ signabant reos. Sed falsum est, & hoc tenetur communiter. Parum tamen differt: nam poterat fieri aliter, scilicet, quod successiue omnes educerentur quousque relinqueretur vnica sors, & illa signabat reos, quæ autem exibant, erant liberæ.

Et ait Saul, mittite sortem inter me, & Ionatham filium meum. Quia ambo deprehensi fuerant volebat scire Saul quis eorum peccauerat, & posita est sors, sicut supra fiebat.

Et captus est Ionathas. Scilicet exiuit sors eius, per quod iudicabatur condemnatus.

Quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham, cum tamen si cecidisset super eum, non esset occisus.
Quæst. XL.

QVAERET aliquis quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham: nam sors ponebatur ad hoc, quòd ille, qui reus esset occideretur. Saul tamen quamquam caperetur non erat occidendus, quia rex erat, ideo frustra erat poni sortem.

Respondendum est, quòd Saul confidens de innocentia sua hoc fecit. Nam aliter non accepisset sortem a principio, & sic sciebat, quòd nulla pęna secutura esset, quia non peccauerat. Vel aliter, quamquam Saul non puniretur etiam si deprehenderetur, voluit tamen accipere sortem, vt sic pateret quis peccauerat: nam

nam si reperiretur, quòd alius occidisset eum, si autē ipse cessaret a suspitione, & imponeret hoc malum culpæ suæ. Vel aliter potest dici, quòd quamquam ipse non ligaretur hac lege, quam tulerat, quia legis cōditor est supra legem, ipse tamen imponeret sibi aliquam pœnam voluntarie, quam pro hoc peccato pateretur. Sed primi duo modi veriores sunt.

Dixit autem Saul ad Ionatham, indica mihi, quid feceris. Per sortem positam putabat Saul sufficienter cognitum esse, quòd Ionathas peccasset, nesciebatur tamē in quo peccasset, ideo quęsiuit quid egerit, sic factum est de Achan: nam postquam sorte deprehensus esset reus violati Anathematis Iericho Iosue dixit ei, fili mi da gloriam Deo Israel, & confitere atque indica mihi quid feceris, ne abscondas Iosue capitulo septimo.

Et indicauit ei Ionathas. Etiam si negare, vellet Ionathas se peccasse non admittebatur, dato quòd vellet se sufficienter purgare, quia iste sortes habebantur tanquam diuina probatio, contra quam nulla alia admittebatur.

Gustans gustaui in summitate virgæ, quæ erat in manu mea paululum mellis. Idest nihil aliud egi, nisi quòd gustaui de melle. Ponuntur autem hic verba extenuatiua delicti, quia dicitur paululum mellis, scilicet, quia non multum comedit, sed mox, vt incępit nunciato sibi patris interdicto, comedere desiit. Dicit etiam in summitate virgę, quasi dicat, non accepi mel manu mea, ita vt multum de eo comedere possem, sed accepi in summitate virgę. & sic modicum comedere poteram.

Et ecce morior. Quasi dicat, cum hoc solum fecerim, quod parum, vel nihil est, morior pro illo, scilicet durum est me occidi pro hac re. De verbis Ionathæ dicit Iosephus, sexto Antiquitatum. quòd fuit constans nimis circa mortem, vnde ait: Saul occidere Ionathā se repēte iurauit, quatenus, & generi, & naturę simul amori hoc modo præponeret iusiurandum, qui nequaquam mortis interminatione perterritus, sed animam ingenue nimis, magnanimiterque componēs, nec ego, inquit, supplico pater parcendum, mors mihi suauis est, quæ pro tua geritur pietate. & populi magna victoria, maxima siquidem mihi consolatio est, Hebræos de Palæsthinis reliquisse victores.

Et ait Saul. hæc faciat mihi dominus, & hæc addat. Modus iurandi est, quasi dicat, dominus faciat mihi talia, & talia mala, & super ea addat alia, scilicet si non occidero te.

Quia morte morieris Ionatha. Ideſt Deus faciat mihi mala, si tu non morieris, ideſt si ego non occidam te.

Quomodo Saul iurauit occidere Ionatham postquam cognouerit, quòd ignorans comederit. Quæst. XLI.

QVAERET aliquis, quomodo Saul ista dicebat? nam videbatur esse impius, quòd enim ante punitionem peccati Ionathæ diceret, quòd occideret eum, si per illum euenisset malum istud satis stabat, nunc tamen cognita veritate, scilicet, quia Ionathas ignoranter egerat, impiū, & penitus contra rationem erat occidere innocentē.

Poterit responderi, quòd etiam si Saul cognosceret, quòd Ionathas parum, vel nihil peccauerat, quia tamen certissime ex sortibus nouerat, quòd propter ipsum Deus non respondebat, occidere volebat eum, immo si comperisset, quòd Ionathas nihil egerat, dū tamen propter eum Deus non respōdisset occideret illum, non quidem propter culpam, sed propter obseruationem iuramēti, quia iurauerat Saul, quòd occideret eum, per quem istud accidisset, & putabat se reum periurii si non occideret: sic enim fuit de Iephte Galaadite, qui vouit domino immolare quidquid primo occurreret ei de domo sua reuertenti de bello, cumque occurrisset filia vnica, quamquam nimis doluit, quia filia erat, & quia vnica, tamen occidit eā, quia putabat se periurii crimen incurrere, si secus ageret. Sed è contrario potius erat, quoniam occidendo illam grauem incurrit culpam, si vero non occidisset nec periurium, nec aliquod crimen incurreret. Ita Saul, quamquam cognosceret peccatum filii quasi nullum esse, quia tamen iurauerat occidere eum, per quem talia euenirent, ne esset reus periurii voluit occidere illum, & certissime occidisset, nisi populus impediret. Quod autem ista fuerit intentio Saulis declarat Iosephus in verbis supra allegatis, scilicet Saul Ionatham occidere repente iurauit, quatenus & generis, & naturę simul amori hoc modo præponeret iusiurandum.

Sed tunc dicetur, an recte ageret Saul volendo occidere filium innocentem propter iuramentum.

Respondendum, quòd non, quia non erat periurium, quòd Saul occideret illum: nā errabatur in hoc vno de duobus modis. Primo modo, quòd Saul iurasset occidere illum, qui peccasset, ꝓpter quod Deus non responderet, & tunc non includebatur mors Ionathę sub iuramento Saulis, scilicet, quòd non tenebatur eum occidere ex viribus iuramenti, quia ipse iurauerat occidere eum, qui peccauerat, Ionathas tamen nihil peccauerat, quia ignorans egit. Secundo modo poterat hic errari, scilicet, quòd Saul iurasset occidere illum, propter quem Deus non responderet quomodocunque res se haberet, & tūc includebatur mors Ionathę sub iuramento, erat tamen iuramentū incautum, & illicitum, quia quamquam Deus propter aliquem non responderet, non erat ob hoc occidendus, quia poterat hoc euenisse, sine illius culpa, sicut hic factum est, nemo tamen, sine culpa est occidēdus. Erat etiam incautum iuramentum, quia Saul iurabat, eo quòd intendebat hoc non euenisse, sine peccato, ideo volebat occidere peccantem. Poterat tamen accidere sine peccato ista non responsio Dei, & Saul non aduerterat ad hoc, ideo incaute iurauerat. Dicendum igitur, quòd intentio Saulis bona, & laudabilis erat, eo quòd iustitiæ amorem naturali cognationis præponebat amori, opus tamen suum malum erat, ipse tamen è contrario arbitrabatur.

Dixitque populus ad Saul, ergo ne morietur Ionathas? Videns populus Ionatham esse virum bonum, & bellicosum nimis, qui tantam victoriam illa die contulerat Israeli, & præter hoc erat filius primogenitus regis successurus ei in regno, amplius quoque nihil peccauerat, quoniam ignorans egit, cōdoluit illi, & animo se opposuit se regi dicens, quod non moreretur Ionathas, & est hoc per modum quæstionis, scilicet ergo ne morietur Ionathas? ideſt nunquid propter hoc occidetur, quasi dicat, non, quia nefas est, vt infra patet.

Qui fecit salutem hanc magnam in Israel. Ideſt nephas est, quòd occidatur saluator, scilicet ipse nobis salutem contulit, nos vero ei mortem inferamus? Dicitur autem, quòd ipse fecit hanc magnam salutem in Israel, ideſt liberauit nos ab hostibus, & dedit nobis victoriā de illis. Nam sexaginta millia de Philisthinis ceciderunt die illa, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum: Hāc autem vocant magnam salutem: nā vere magna erat, nunquam enim tanta Philisthinorum multitudo iuerat super terram Israel, infuderant enim se per eā quasi locustæ ad omnem partem discurrentes, & omnia deuastantes, nunquam quoque tantus Israelitas inuaserat pauor, vnde absconderunt se in spelunc[illegible] & cisternis fixurisque petrarum præcedenti capitulo. quod nunquam alias fecisse leguntur. Ab omni tamen hac aduersitate liberauit eos Ionathas, quia ipse iuit cum armigero ad aciem Philisthinorum, occidensque multos conturbauit castra. Vnde tota victoria huius diei Ionathę ascribitur, quia licet Israelitæ persequentes postea Philisthinos plurimos occiderint: nullum tamen occidissent, nisi Ionathas hoc admirabile opus aggressus conturbasset castra Philisthinorum, fecissetque eos mutuis gladijs trucidari, alioquin Israelitæ latuissent semper, vt cęperant in cauernis terræ, & qui nondum latuerant, fortassis laterent tantis concluſi malis. Sic etiam quando Dauid occidit Goliath Gethæum, quamquam Israelitæ immediate persequentes Philisthinos plurimos occiderint infra decimoseptimo cap. magis tamen victoria illius diei ascribitur Dauid, quam toti Israel, quod patet ex cantu mulierum, quæ exierunt obuiam regi, dixerunt enim: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia infra 18. cap.

Hoc nephas est. Quasi dicat, nephas est, quòd occidatur ille, qui vitam contulit, vel nephas est, quòd occidatur ille, qui innocens est.

Viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram. Modus iurādi est, quasi dicat, iuramus per vitam Dei, quòd non solum non morietur, immo etiam vnus capillus non auferetur de capite eius, scilicet nullum malum quantumcunque paruum infligetur ei.

Quia cum Deo operatus est hodie. Ideſt operatio sua fuit sicut hodie ex parte Dei, scilicet nemo agere poterat, quæ ipse egit, nisi Deus fuisset cum eo, & ex hoc induxit quandam præsumptionem, scilicet non est verisimile, quòd Deus velit eum occidi, per quem tanta bona operatus est hodie, ideo nec nos patiemur eum quicquam pati nobis superstitibus.

Liberauit ergo populus Ionatham, vt non moreretur. Ideſt liberauit eum de manibus Saulis, qui volebat ipsum occidere. In Hebræo dicitur redemit populus Ionatham, quod idem est. Quidam autem Hebræi exponunt hoc, quòd populus redemit Ionatham, scilicet absoluendo Saulem a iuramento: nam ideo volebat occidere Ionatham, quia putabat se periurum, nisi faceret. Cum vero populus absoluit eum, cessauit ab hoc: est enim inter Hebræos, quòd detur alicui purgatio, vel absolutio a iuramento, scilicet quando quis iurat aliquid, ex quo malum sequitur, & a principio non pręcogitauit illud, recurrit ad doctores eorum, & cum dederit fidem, quòd si ipse pręcogitasset malum, quod postea euenit, non iurasset taliter, & quòd dolet, quia iurauit, absoluitur. Ita autem dicunt, quod Saul pœnituit hic, quia iurauerat incaute, & populus absoluit eum hoc modo, sed nihil est. Alij dicunt, quòd populus redemit Ionatham, scilicet dedit pro eo quinque siclos, ista est redemptio primogenitorum Numeri cap. tertio, & decimooctauo. & videtur ista sententia eorum tracta ex primogenito asini: nam dicitur Exod. cap. decimotertio. de primogenito asini, quòd redimatur oue, vel occidatur, ergo è contrario, vt non occidatur, redimatur, ita hic in Ionatha, qui occidendus erat, redimerunt eum datis quinque siclis, ne occideretur.

Sed hoc nihil est, non enim erat difficultas, an Ionathas deberet occidi, vel redimi, quia nō solum quīque siclos, immo etiam populo nihil dante pater remisset eum centum millibus siclis, ne occideretur, si per hoc crederet licite seruari vitam, sine eius periurio: potissime, quia redemptio primogenitorum, non erat, nisi respectu Dei, & dabatur pecunia sacerdotibus. In criminibus tamen non fiebat sic redemptio, alioquin facilis esset solutio omnium legum, &

politiæ, cum quilibet morte dignus hoc modo redimeretur, sed solum est sensus, quòd populus liberauit Ionatham, scilicet quasi violenter eripiens eum de manibus Saulis.

Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthijm. Ideſt postquam populus liberauit Ionatham de manu eius, noluit persequi Philisthinos, sed rediit in vrbem suam.

Quare Saul destitit persequi Philisthinos. Quæst. XLII.

QVAERET aliquis, cum Saul ante hoc dispo suisset persequi Philisthinos, dicens: irruamus super Philisthiim nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat, quare nunc destitit persequi illos?

Respondendum est, quòd hoc factum est propter duo. Primo quia Deus ei non respondebat: nolebat enim quicquam eo in cōsulto agere, & quia nō respondebat ambiguū fuit Sauli de euentu belli, ideo credidit securius esse desistere.

Secundo destitit a bello, quia putauit Deum esse sibi iratum, quod aliqualiter cognoscebat, vel cognoscere se putabat, eo quòd respōdere noluit. Amplius quoque manifestauit quare hoc accidisset, ideo eo irato nihil prosperum sibi futurum esse putabat, sed magis desistendum fore.

Sed dicet aliquis cum supra sine consultatione Dei iuisset ad bellum, quare hic non iuit? Dicendū, quòd ad hoc iam responsum fuit supra, erat tamen hic aliquid grauius: nam peius est, quòd Deus respondere nolit quam, quòd inconsulto eo aliquis aggrediatur opus. Si enim Saul nunc persecutus fuisset Philisthinos Deo non consulto dubius esset de euentu victoriæ. si tamen consuluisset, & Deus non responderet, iā esset determinatus ad prestolandum mala tanquam Deus sibi iratus esset. Hoc ergo cernens desiit persequi, maxime quia non habebat magnam causam psequendi: nam si filius eius Ionathas nunc fuisset inter Philisthinos, sicut fuerat prius, quando Deo in consulto iuit ad pugnam, etiam Deo non respondente nunc iret exponens se omni periculo, vt filium a morte eriperet, quia tamen nullum tale erat impulsiuum desiit persequi fugientes.

Porro Philisthini abierunt in locum suum. Ideſt receſſerunt in terram suam nemine persequente. Ex quo patet id, quod supra dicebatur, scilicet, quòd Israelitæ, quando tulerunt prædam ab hostibus oues, & boues, & comederunt, non erant in terra hostium, sed in terra Israel.

At Saul confirmato regno. Hic ponitur quartum huius secundę particulę, scilicet continuatio historiæ quantum ad gesta Saulis. Non est autem intelligendum, quòd ista, quę dicuntur hic vsque ad finem cap. habeant se consequenter ad præcedentia, & ad subsequentia, quia hic non narratur aliquod speciale factū Saulis, sed est quædam collectio breuis omnium, quę pertinent ad historiam Saulis, quod patet, quia hic ponuntur bella quæ faciebat tota vita sua, & hic sunt aliqua quæ nō distinguuntur a præcedentibus bellis, nec a subsequentibus, sicut bellum, quod dicitur de Philisthinis, scilicet, quòd omnibus diebus Saulis erat bellum potens contra Philisthinos, vt patet infra: etiā ponuntur hic bella contra Ammon, & Moab, ex quo Saul assumpsit regnum, aliqua tamen iam transierāt. Ponuntur etiam hic nomina cognationis suę, & principum eius, & omnium, quæ ad ipsum pertinent tāquam hic tota eius colligeretur historia, ideo non cōtinuatur hoc ad aliquid præcedens, vel subsequens.

Confirma-

Confirmato regno super Israel. Potest accipi confirmatio hic dupliciter. Vno modo confirmatio, idest acceptio, & est sensus, quòd postquam accepit regnum super Israel pugnabat contra omnes gentes, quę nominantur hic. Secundo modo confirmatio dicitur esse innouatio: nam Saul a principio regnum susc epit in Masphat, nondum tamen ibi erat firmum regnum eius, quia quidam contempserunt eum dicētes, num iste poterit saluare nos? vt supra cap. 11. ideo tunc non se gerebat totaliter pro rege, post tamen confirmatus est in Galgala, cū dixit Samuel, venite & innouemus regem supra capitu. vndecimo. & tunc incępit Saul gerere se pro rege, & accepit exercitum supra capitu. prędecedent. magis tamen videtur ista litera intelligenda de prima constitutione eius in regem, quam de cō firmatione, quia dicitur hic, quòd confirmato regno pugnabat contra Moab, & filios Ammon, bellum tamen Saulis contra filios Ammon fuit ante confirmationem regis, vt patet supra capitu. 11. immo ex hoc habuit originem confirmatio, quia cognouerunt ibi eum esse virum dignum principatu. Nisi forte velis dicere, quòd præter illud bellum Israelitarum contra Ammonitas, quod habetur supra capitu. vndecimo. fuerunt alia, & illa acciderunt post confirmationem regni, vtrunque ergo teneri potest.

Pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius. Idest contra inimicos Israel, quia illud relatiuum refertur ad Israelem, & non ad Saulem, hoc autem Deus iusserat Sauli per prophetam, quando vnctus est in regem supra capitu. decimo, scilicet ecce vnxit te Deus super hęreditatem suam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt, dicitur autē, quòd pugnabat Saul per circuitum, quia omnes istę gentes, cōtra quas hic pugnasse dicitur, erant in circuitu Israelis: nam Moabitæ erant ad orientem terræ Chanaan declinando aliqualiter ad latus Meridianum, Ammonitę erant a parte orientali declinantes aliqualiter ad Septentrionem, & inter ambo hæc regna erat terra duarum tribuum, & dimidiæ, quam tenuerant olim duo reges Amorrhęorum Sehon, & Og. ipsa enim fuerat pars terræ Moab, & Ammon, vt patet Numeri capitul. vigesimoprimo, & Iosue decimotertio capit. vnde Ammonitæ tanquam suā postea eam repetebant tēpore Ieph te Galaaditis iudicis Israel: Iudicum capit. vndecimo. terra Edom erat aliqualiter ad partem Meridianā Israelitarum, & tendebat magis ad orientem quam terra Israel: Numeri capitu. trigesimoquarto, & Iosue 15. reges autem Soba habitabant ad partem Meridianam terræ Israel, vt infra dicetur. Philisthiim autem partem tenebant ex Meridie, & partem ex occidente, vt patet Iosue capitu. 13. & 15. ex ibi declaratis.

Contra Moab. Istę gentes, quæ nominantur hic erāt hostes Israel, quia erant coniunctæ terræ eius, vt communiter enim hostilitas inter finitimos accidit, qui autem multum distant raro hostilitatem gerunt, aliquando tamen fuerunt hostes Israelitis illi, qui longe erant, sicut Aegyptii: nam rex Sesac venit contra Ierusalem tempore Roboam filii Salomonis, & tradita est ciuitas in manu eius, & accepit omnia scuta aurea, quæ reliquerat rex Salomon, & hoc, quia non potuit ei resistere Roboam, vt patet infra 3. libr. capitu. 14. Iterum etiam ascenderunt Aethiopes contra Israel, scilicet tempore regis Asa: erat enim multitudo eorum innumerabilis, & superati sunt a rege Asa 2. Paralip. capit. 14. ascendit quoque rex Assyriorum contra Israelitas, & transduxit tribus 10. in terram suam infra 4. libr. capitu. 17. rex quoque Babylonis ascendit in Ierusalem, & captiuum duxit populum Iuda, & Beniamin infra 4. lib. capitu. 24. & 25. Isti tamen erant reges longinqui, non tamen veniebant quasi gerentes hostilitates, sed Deus incitabat illos ad veniendū, vt patet Isa. cap. 5. & 10. & Abacuc capitu. 1. dicitur autem hic de Moabitis, quòd pugnabat cōtra eos Saul, non tamen leguntur specialiter aliqua bella, quæ contra eos egerit, scriptura enim non vult enarrare singula, sed solum ea, quæ maiora sunt, & ad rem magis pertinent.

Et filios Ammon. Non legitur fecisse Saul aliquod bellum contra istos, nisi in principio regni, quando venit Naas rex Ammon super Iabes Galaad, de quo supra cap. 11.

Et Edom. Idest contra Idumæos, qui erant propinqui Israeli ex parte Meridiana. Nam magna pars sortis Iudæ erat coniuncta terræ Edom, vt patet Ios. capi. 15. & isti gerebant interdum hostilitatem contra Israel: nam a principio hoc fecerant tempore Moysi, cū essent Israelitæ in deserto, & peterent transire per extremitatem regni eius, non enim concessit rex Edō, sed dixit: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi: Numeri capit. 20. isti autem Idumæi postea pauco tempore ante Christi natiuitatem effecti sunt omnes Iudæi: nam Ioannes Hircanus filius Simonis Machabæi subiecit terram Idumęorū, & non permisit eos habitare in terra illa, nisi Iudaicos ritus susciperent, & susceperunt. De hoc Iosephus 13. Antiquitatum ait, cunctosque cum domuisset Idumæos permisit eis prouinciam habitare, si circunciderentur legibusque Iudaicis vterentur, qui desiderio patriæ terę circunci sionem, & aliam conuersationem eorum pertulerunt, ideoque ex illo tempore Iudæi esse cęperunt.

Israelitæ circundati erāt ab inimicis.

Considerādum autem, quòd quamquam Idumęi erant hic hostes Israel, tamen Deus iusserat, ne Israelitæ abominarentur eos, sed susciperent eos inter se tā quam fratres, sic patet Deuteronom. 23. capit. scilicet non abominaberis Idumęum, quia frater tuus est. cō tra Moabitas autem, & Ammonitas licebat magis Iudęis exercere inimicitias, nec debebant eos accipere inter se ad honores, nec facere cum eis pacem, vt patet Deuteronom. ca. 23. scilicet Ammonites, & Moabites, etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Dei in ęternum, quia noluerunt occurrere vobis cum pane, & aqua in via, non facies cū eis pacem, nec quęres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum.

Si autem aliquis dicat, quomodo licebat Sauli pugnare contra Ammonitas, Moabitas, Idumæos, quia Deus iusserat Moysi Deuteronom. capit. 2. quòd non pugnarent contra eos? Dicendum est, vt fuit respōsum supra capitu. vndecimo. quando quęrebatur, an licite pugnauerit Saul contra Ammonitas, eadem enim ratio est quantum ad omnes istos populos.

Et reges Soba. Idest etiam pugnauit contra reges terræ Soba. Dauid quoque pugnauit contra reges terræ huius: nam regē Adabezer, qui erat rex Soba percussit Dauid cum 20. millibus virorum. & tulit multa vasa argentea, & aurea de manu eius, iste autem rex secundum quosdam habitabat ad partem Meridianam terrę Israel apud Syriam Damasci, vnde rex Syriæ venit in adiutorium eius, quando pugnabat contra eum Dauid infra 2. lib. cap. 8. Alii autem volunt, quòd habitaret ad partem aquilonarem terræ Israel. Vnde erat hostis regis Emath, vt eodem capitu. terra autem Emath est ad plagam aquilonarem Israel: Numeri capitul. 34.

Et Philisthæos. Idest pugnauit etiam contra Philisthęos. Istud vere fuit bellum magis continuum: nam omnibus diebus Saulis durauit, vt patet infra in litera, scilicet, & erat bellum potens aduersus Philisthiim

listhiim omnibus diebus Saulis. *Et quocunque se verteret superabat.* Idest in omnibus his bellis, quæ gessit contra gentes prosperatus est, vnde dicit Iosephus, quòd Saul habebat multitudinem curruum, & equestriū, & cum quibuscunque pugnaret cum victoria remeabat, Hebræosque ad excelsam magnitudinem felicitatis euexerat, & aliarum gentium potentissimos demonstrarat. Nicolaus dicit, quòd in Hebræo habetur hic.

Quocunque se verterat impius fiebat, vel impie agebat. Et probat istum sensum ex litera sequētī: intelligit enim quòd in omnibus his bellis Saul impie agebat, idest peccabat, & hoc, quia dicitur immediate, congregato exercitu percussit Amalech. In pugna autem contra Amalechitas peccauit, vt patet seq. cap.

Sed non est sic intelligendum, non enim potest sta re, quòd in omnibus bellis, quę agebat, peccabat: nam non peccauit, quando pugnauit contra Ammonitas, supra c. 11. Nunc quoque nihil deliquit pugnans contra Philisthinos, & in omnibus bellis, quæ habentur vsque ad finem huius libri, nihil Saul peccasse conuincitur, nisi in bello contra Amalec, ideo magis est sensus, quòd prosperabatur in omnibus, & superabat. Et istum sensum sequuntur etiam Hebræi. Aliquando tamen est discordia ex equiuocatione.

Sed dicet aliquis, quomodo Saul in omnibus prospere agebat? nā in bello contra Philisthinos mortuus est infra cap. vltimo.

Respondēdum, quòd Saul in omnibus bellis prospere egit, nec vnquā victus est, nisi in bello vltimo, in quo propter peccata eius prius annunciata est ei mors in bello illo, & populi calamitas, cum consuleret Phytonissam infra cap. 28. sed adhuc, qui in omnibus recte egit in vnico succumbens, non dicetur propter hoc non egisse prospere in omnibus. *Congregatoque exercitu percussit Amalec.* Ista percussio habetur seq. cap. in quo apparet, quòd non est hic aliqua continuatio historiæ, sed collectio quædam omnium gestorū Saulis: nā ea, quæ postea particulatim enarranda sunt, hic summatim colliguntur. Dicitur autem congregato exercitu, quia multos viros collegit Saul, ad eundum contra Amalec, scilicet de 11. tribubus 200. millia peditum, & 10. millia virorum de Iuda, vt patet sequen. cap. In Hebræo habetur secundum quosdam. *Congregatisque diuitijs percussit Amalec.* Et istū sensum tenet Rab. Salom. quòd prouenit ex equiuocatione eiusdem nominis ad diuitias, & ad exercitum, sed nihil attinet, quòd hic diceretur congregatis diuitiis: nā diuitiæ immediate nihil agunt ad bellum, sed mediate in quantum necessariæ sunt pugnantibus, ideo magis conueniebat dici congregato exercitu.

Et eruit Israel de manu vastatorum eius. Idest de manu omnium hostium, qui persequebantur eum, & istę erant gentes suprapositæ, quæ omnes habebant Israelitas exosos, premebantque eos cum habitarent in circuitu eorum. *Fuerunt autem filij Saul Ionathas, Iesui, Melchi-sua.* Hic describitur cognatio Saulis, tam quantum ad descendentes ab eo, quam ad collaterales, & ad superiores, & ponuntur hic tres filii eius, & duę filię, fuerunt tamen quatuor filii Saulis, vt patet 1. Paralip. ca. 2. Hic enim subticet Isbosęth, qui regnauit post Saulem, & nominatur 1. Paralip. cap. 8. Isboal. De hoc dicunt aliqui ꝙ nō nominatur, quia nō erat genitus, sed falsum est, quia Saul solum regnauit viginti annis, vt declaratum est supra ca. 8. & tamen in fine regni eius Isbosęth erat quadraginta annorum, cum cępisset regnare infra 2. lib. cap. 2.

Ideo Nicolaus dicit, quòd subticetur hic Isbosęth, eo quòd erat indignus nominari propter pusillanimitatem, cum esset ad bellum ineptus, quod aliqualiter videtur, quia cum in bello mortui fuerunt omnes filii Saulis cum eo infra cap. vltimo. Isbosęth non erat in bello, & postea regnauit. nec tamen penitus dicendum, quòd ob hoc subticeatur, quia tunc nunquam exprimeretur nomen eius in enarratione progeniei Saulis, tamen 1. Paralip. capi. 8. nominatur cum aliis filijs. Dicendum ergo, quòd hic omissum est nomen eius, quia interdum scriptura non curat omnia enarrare, ideo in libro Paralip. vbi omissa colliguntur, ponitur nomen eius. Aliquis forte dicet, quòd Isbosęth computatur hic, tamen nominatur alio nomine, sicut interdum accidit in multis aliis, qui habent multa nomina, vt pater Dauid vocatur Iesse, & Isai. Sed hoc non stat, quia hic solum ponuntur tres filii Saulis, & 1. Paralip. cap. 8. ponuntur quatuor, ideo necesse est, quòd aliquis omittatur, vnde dicendū est, vt nunc dixi. Sciendum etiam, quòd iste, qui vocatur hic Iesui vocatur Aminadab 1. Paralip. cap. 8. vbi eadem nomina ponuntur, quæ hic, & solum nomen eius est mutatum. *Nomina duarum filiarum eius.* Scilicet erāt ista, quæ sequuntur, solū. n. habuit istas duas filias, vt patet hic, & infra ca. 18. *Nomen primogenitæ Merob.* Non vocatur primogenita respectu omnium filiorum, sed solum respectu alterius filiæ, ista autem tradenda erat Dauid in vxorem, quia percussit Philisthęum, fuit tamen data in vxorem Hadrieli Molathitę, vt patet infra ca. 18. *Et nomen secundæ Michol.* Ista erat pulchrior filia Saulis, & hanc dilexit nimis Dauid, vt patet infra capi. 18. & data est ei in vxorem, postea tamen cum fugisset Dauid a facie Saulis tradidit eam in vxorem Saul Phalti filio Lais, qui erat de Galin infra cap. 25. mortuo autē Saule cum cępisset regnare Dauid super Iudam, misit nuncios ad Isbosęth filium Saulis, dicēs: redde vxorem meam Michol, quam desponsi mihi centum pputiis Philisthiim. tulit eam Isbosęth a viro suo Phalti filio Lais, qui sequebatur eam plorans infra. 2. lib. c. 3. *Et nomen vxoris Saul Achinoen filia Achimaas.* Istam vxorem cepit antequā esset rex, & ex ea genuit istos filios, qui nominantur hic. Habuit tamen postea concubinam nomine Respha infra 2. lib. cap. 3. & de hac genuit postea filios, qui non nominantur hic, s. duos filios, de quibus infra 2. lib. c. 21. illos autem postea suspendit Dauid pp querelam Gabaonitarum, vt patet eo. ca. *Et nomen principis militiæ eius Abner.* Iste erat cognatus Saulis in secundo gradu, vt patet immediate, & accepit eum in principem militiæ, quia erat vir industrius, & bellicosus nimis. Iste autem euadens de bello, in quo mortuus est Saul, constituit filium eius Isbosęth regem infra. 2. libr. c. 2. regebatque domum Saulis, quousque iratus est contra Isbosęth, quia increpuerat eum propter concubinam Saulis infra 2. lib. c. 3. *Filius Ner patruelis Saul.* Idest Abner erat filius Ner, & iste Ner erat frater Cis, qui erat pater Saulis, vnde Abner, & Saul attinebant sibi in secundo gradu, ideo vocatur Abner patruelis Saul, idest filius patrui eius: nam Ner erat patruus Saulis, vt patet infra. *Porro Cis fuerat pater Saul.* Vt patet supra c. 9. Hoc ponitur ad significandum gradum affinitatis, qui erat inter Saulē, & Abner. *Et Ner pater Abner filius Abiel.* Ex hoc apparet, quòd Ner pater Abner, & Cis pater Saulis erāt fratres, quia Ner erat filius Abiel, vt patet hic, & Cis erat filius eiusdem Abiel, vt patet supra c. 9. ideo Saul, & Abner erant patrueles, s. consanguinei in secundo gradu. *Et erat bellum potens aduersus Philisthiim omnibus diebus Saulis.* Supra dictū fuerat de bellis, quæ habuerat Saul contra multas gentes, quæ erant hostes Israelitarum, inter quas positi fuerunt Philisthini, quia tamen bellū Israelitarum contra Philisthinos fuit magis assiduū, & ferocius quam contra alias gentes, cum bella aliarum gentium breuiter finita fuerint, dicitur hic specialiter

cialiter de bello contra Philisthinos, scilicet, quòd fuit omnibus diebus Saulis: nam ipse Saul in eo mortuus est, & tres filii sui, qui nominati fuerunt hic, vt patet infra vltimo cap. dicitur etiam, quòd fuit potens bellum, quia non solum Philisthini pugnabant contra Israel, sed etiam totis viribus, & quia Philisthini erant multi & potentes, bellum erat graue, & cum dicitur, quòd fuit omnibus diebus Saulis nō est sensus, quòd semper durauerit actualiter, ita quod Philisthini, & Israelitæ semper essent in castris, vel in apparatione bellica, sed durauit semper, ideſt quamquam aliquando cessauerint pugnare, nunquam tamen totaliter cessauerunt: nam denuo instaurabant pugnam, & sic continuatum est bellum vsque ad tempora mortis Saulis, & postea etiam tempore Dauid aliquando durauit quousque perdomuit eos Dauid, & abstulit frenum tributi de manu eorum, vt patet infra 2. lib. cap. 8.

Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium sociabat eum sibi. Hoc dependet ex precedenti: nam dicebatur, quòd bellum erat potens, ideſt ferox inter Saulem, & Philisthinos, vnde indigebat Saul magno exercitu ad continuandum istud bellum, quia Philisthini erant multi nimis, vt patet præcedenti ca. ideo quamquam Saul a principio regni confirmati acceperit tria millia virorum pro exercitu suo, scilicet duo millia cum eo, & mille cum Ionatha filio eius, vt patet precedenti cap. tamen quia iste erat paruus exercitus, continue augmentabat eum Saul, scilicet diligenter considerans viros robustos, aut bellicosos in regno suo, & omnes illos associabat sibi, scilicet faciens, quòd essent semper cum eo ad opera belli in castris suis.

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Primum Libr. Regum Finis.

REGISTRVM.

A B G D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb Cc Dd Ee Ff.

Omnes sunt Quaterniones, præter F f, qui sunt Quinterniones.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.

M D X C V I.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidade de Deusto
Biblioteca